

T. C.  
BOZOK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Mehmet ÖZDEMİR

İSMÂİL RÜSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ  
ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE  
MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (IV. CİLT)  
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

Doktora Tezi

Danışman:  
Prof. Dr. Ziya AVŞAR

Yozgat 2013

T. C.  
BOZOK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Mehmet ÖZDEMİR

İSMÂİL RÜSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ  
ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE  
MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (IV. CİLT)  
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

Doktora Tezi

Danışman:  
Prof. Dr. Ziya AVŞAR

Bu çalışma Bozok Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi  
tarafından 2012 SBE/T22 kodlu projeye desteklenmiştir.

Yozgat 2013

**T.C.**  
**BOZOK ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEZ KABULÜ**

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 80110610001 numaralı öğrencisi Mehmet Özdemir'in hazırladığı “İsmâîl Rüsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)” başlıklı doktora tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/06/2013 Cuma günü saat 10.00'da yapılmış, tezin kabulüne oy çokluğu/oy birliğiyle karar verilmiştir.

Başkan \_\_\_\_\_

Üye \_\_\_\_\_

Üye \_\_\_\_\_

Üye \_\_\_\_\_

Üye \_\_\_\_\_

**ONAY**

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun.....tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2013

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Seyfullah  
Türkmen

## YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “İsmâîl Rüsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/06/2013

Mehmet ÖZDEMİR



## İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	viii
ABSTRACT .....	ix
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ .....	x
ÖN SÖZ .....	xi

## GİRİŞ

### İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ

1. HAYATI.....	1
1.1. Ticaret Hayatı.....	4
1.2. Mısır Seferi ve Mevlevîliğe İntisabı.....	4
1.3. Ankara'da Mesnevîhânlık Yaptığı Dönem ve Konya Seferi .....	6
1.4. Galata Meşîhatı ve Vefatı .....	7
2. ESERLERİ.....	9

## BİRİNCİ BÖLÜM

### MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF (IV. CİLT)

1.1. DÖRDÜNCÜ CİLDİN NÜSHALARI.....	11
1.1.1. Nüshaların Tavsîfi .....	11
1.1.2. Nüshaların Şeceresi .....	19
1.2. TENKİTLİ METİN KURMADA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR.....	25
1.2.1. Metnin Çeviri Yazısında Kullanılan Yazım Kuralları.....	25

1.2.2. Nüsha Farklarının Metinde Gösterimi .....	27
1.2.3. Metnin Varak, Beyit ve Satır Numaralarının Gösterimi .....	30
1.2.4. Metindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnotta Verilmesi .....	32
<b>1.3. ŞÂRİHİN MAKSADI</b> .....	34
<b>1.4. METİN ŞERHİ METODU</b> .....	35
1.4.1. Mücmel Şerh .....	36
1.4.2. Mufassal Şerh.....	39
1.4.2.1. Kelime Anlamı.....	40
1.4.2.2. Beytin Anlamı.....	40
1.4.2.3. Soru-Cevap .....	41
1.4.2.4. Yardımcı Şerh.....	42
1.4.2.5. Menkıbelerden Yararlanma .....	43
1.4.2.6. Dayanaklar.....	43
1.4.2.6.1. Ayetlerin Tefsirinin Yaparken Zikrettiği İsimler.....	44
1.4.2.6.2. Hadis Rivayetlerini Aktarırken Zikrettiği İsimler.....	44
1.4.2.6.3. Beyitleri Yorumlarken Görüşlerine Başvurduğu İsimler .....	44
1.4.2.6.4. Manzum Alıntılarda Zikrettiği İsimler .....	45
1.4.2.6.5. Kelime Açıklamalarında Zikrettiği İsimler .....	45
1.4.2.7. Kendi Eserlerine Gönderme .....	45
<b>1.5. TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ</b> .....	46
1.5.1. Tarikat Anlayışı .....	49
1.5.1.1. Mürşit, Mürid ve Mürşidin Lüzumu .....	49
1.5.1.2. Sefer .....	60
1.5.1.3. Semâ' .....	63
1.5.2. Şeriat Anlayışı .....	64
1.5.2.1. Taharet.....	64
1.5.3. Sülûkun Mertebeleri .....	66
1.5.3.1. Sülûkun Başlangıç Dereceleri .....	66
1.5.3.1.1. Yakaza .....	66
1.5.3.1.2. Tövbe.....	68

1.5.3.1.3. Tefekkür .....	70
1.5.3.1.4. İ'tisam.....	73
1.5.3.2. Sülûka Giriş Durumunda Olan Dereceler .....	74
1.5.3.2.1. Zühd .....	74
1.5.3.2.2. Takva.....	76
1.5.3.3. Sâlikin Sülûku Esnasında Yapacakları .....	79
1.5.3.3.1. Murakabe .....	79
1.5.3.3.2. İstikamet .....	82
1.5.3.4. Ahlak-ı Hamideye Dair Dereceler.....	85
1.5.3.4.1. Şükür .....	85
1.5.3.4.2. Sabır .....	88
1.5.3.5. Sülûka Esas Teşkil Eden Dereceler .....	91
1.5.3.5.1. Murat .....	91
1.5.3.5.2. Zikr.....	93
1.5.3.5.3. Fakr.....	97
1.5.3.6. Sülûk Vadilerinin Konakları Menzilesindeki Dereceler.....	98
1.5.3.6.1. Basiret.....	98
1.5.3.6.2. Firaset .....	101
1.5.3.6.3. Kurb.....	103
1.5.3.7. Sâlikin Halleri ile İlgili Dereceler .....	104
1.5.3.7.1. Aşk .....	104
1.5.3.7.2. Vecd .....	108
1.5.3.7.3. Atş .....	109
1.5.3.7.4. Gayret .....	111
1.5.3.8. Velâyet Mertebesinde Olan Dereceler.....	113
1.5.3.8.1. Velâyet ve Velîlik .....	113
1.5.3.8.2. Vakit.....	115
1.5.3.9. Hakikat Mertebesinde Olan Dereceler.....	116
1.5.3.9.1. Müşâhede.....	116
1.5.3.9.2. Sahv.....	118
1.5.3.9.3. İnfisâl.....	120
1.5.3.10. Sülûkun Sonundaki Dereceler .....	122
1.5.3.10.1. Fenâ .....	122

1.5.3.10.2. Bekâ.....	125
1.5.3.10.3. Tahkik.....	126

## İKİNCİ BÖLÜM

### METİN

2.1. TENKİTLİ METİN .....	129
---------------------------	-----

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ŞERH SÖZLÜĞÜ

3.1. KELİME ANLAMLARI SÖZLÜĞÜ .....	1384
3.2. MURAT SÖZLÜĞÜ .....	1408
SONUÇ .....	1442
KAYNAKÇA.....	1445

**İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-  
LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (IV. CİLT)  
(İNCELEME-METİN-SÖZLÛK)**

**MEHMET ÖZDEMİR**

**ÖZET**

Bu çalışmada, Türk edebiyatının en önemli değerlerinden biri olan Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Farsça telif ettiği Mesnevî'ye, İsmâil Rûsûhî-yi Ankaravî tarafından yazılan ve Anadolu sahasında üçüncü tam şerh olan Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (Şerh-i Mesnevî) adlı eserin dördüncü cildi tenkitli olarak incelenmeye çalışılmıştır. Mesnevî'yi şerh edenler arasında özel bir yere sahip olan ve "Hazret-i Şârih" unvanıyla ünü Osmanlı coğrafyasının dışına taşan İsmâil Rûsûhî-yi Ankaravî'nin hayatından bahseden kaynaklar arasında ihtilafli bilgilerin bulunduğu görülmüş ve bu ihtilafların giderilmesi için elde edilen bilgiler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in elde edilebilen bütün nüshalar değerlendirilerek takip edilecek en kâmil nüsha/ nüshalar belirlenmiş ve metin çeviri yazı yöntemiyle Lâtin alfabesine aktarılmıştır. Bunu müteakiben eser, müellifin maksadı, şerh metodu, kaynaklar ve tasavvufî görüşler bakımından incelenmiştir. Son olarak da metne dayalı sözlük hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Şerh, İsmâil Rûsûhî-yi Ankaravî, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif, tasavvuf.

**İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-  
LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (VOLUME IV)  
(ANALYSIS-TEXT-GLOSSARY)**

**MEHMET ÖZDEMİR**

**ABSTRACT**

In this study, the forth volume of the literary work called Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (Serh-i Mesnevi), a third full Turkish commentary written by İsmail Rûsûhi-yi Ankaravî for Mesnevî written in Persian by Mevlânâ Celaleddin Rûmi, one of the most valuable figures in Turkish Literature has been analyzed. Some controversial information has been accessed among the sources about the life of İsmail Rûsûhi-yi Ankaravî who has a special place among the ones that have expounded Mevlana and is far-famed across the Ottoman territory as “Hazret-i Şârih” and an attempt has been made to remove these controversies in the light of information gathered. Then the most appropriate copies have been determined by evaluating all the obtainable copy/ copies of Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif and the text was romanized. After that, the work has been analyzed in terms of the aim of the author, commentary method, sources and sufistic opinions. Finally, a glossary based upon the text has been prepared.

Key Words: Commentary, İsmail Rûsûhi-yi Ankaravî, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif, Sufism.

## Transkripsiyon Alfabeti

### Sesliler :

a) kısa : ا : a, e, ı, i, u, ü , ه : a, e , ي : ı, i  
, و, و' : u, ü, o, ö

b) uzun : ا, ا : ā, ā ی : ī و : ū, ō

### Sessizler :

ء	'	ص	ş
ب	b, p	ض	đ, ž
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	s	ع	'
ج	c, ç	غ	ğ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	k, g, ñ
د	d	گ	g
ذ	z	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
ژ	j	ه	h
س	s	و	v
ش	ş	ی	y

## ÖN SÖZ

Edebiyat, milletlerin kültürel devamlılığının sağlanmasında en önemli araçlardan biridir. Edebiyatın ifade vasıtası da edebî eserler olduğuna göre söz konusu eserlerin, kültürel devamlılığın sağlanması, geçmiş kuşakların birikiminin gelecek kuşaklara aktarılması için okuyucuyla buluşması şarttır. Harf Devrimi'nden sonra Lâtin alfabesiyle yazılan eserler, günümüzde meraklı okur tarafından kolaylıkla temin edilip okunabilmektedir. Fakat Harf Devrimi'nden önce, Arap harfleriyle oluşturulan metinler aynı kolaylıkta temin edilip okunma imkânına sahip değildir. Hatta Osmanlı Türkçesini bilmeyenler için, bahsedilen nitelikteki eserlerden faydalanmak neredeyse imkânsız hale geliyor. Bundan dolayı da Arap harfleriyle oluşturulan eserlerin Lâtin alfabesine aktarılması önemli bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkar.

Çalışmamızın çıkış noktası Osmanlı Türkçesiyle yazılan bir eserin günümüz alfabesine aktarılması olsa da çeviri yazıyla sınırlı kalan, ilmî usüllerin kullanılmadığı bir çalışmanın istenilen faydayı sağlamayacağı açıktır. Bu münasebetle ele aldığımız metni ilmî usüllerle neşretmek için biiznillah yola koyulduk. Böyle bir eseri yeni harflere aktarmak ve ilim dünyasının hizmetine sunmak için bu çalışmada belli başlı aşamaların göz ardı edilmemesi gerekir. Mine Mengi'nin "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine, Divan Şiiri Yazıları" ve Ahmet Ateş'in "Metin Tenkidi Hakkında" bu aşamaların belirlenmesi konusunda fikirlerinden faydalandığımız yazılar oldu. Buna göre ilk aşamada, edebiyat tarihine katkı sağlayacağı düşünülen metin tespit edilir. İkinci olarak metnin tetkiki yer alır ki bu aşamada metnin bulunduğu kütüphaneler belirlenir, nüshaların maddî vaziyetleri göz önünde bulundurularak değerlendirmesi yapılır ve müellif nüshasına veya buna en yakın nüshaya ulaşmak için şecere oluşturma yoluna gidilir. Yine bu aşamada karşılaştırmada kullanılacak metinlerin tavsifi yapılır. Üçüncü sırada metin tenkidi yer alır. Buradaki asıl amaç müellifin kaleminden çıkmış en özgün metne ulaşmaktır ki seçilen metnin sağlam ve doğru olmasına dikkat edilir. Nüshalar arasında imla, kelime, ibare vb. farklılıklar göz önünde bulundurularak metnin doğru bir şekilde kurulmasına çalışılır. Dördüncü aşama metin tamiridir. Dönemin ve



şârihin dil özellikleri, metnin şekil ve muhteva özellikleri dikkate alınarak eksikliklerin tamamlanmasına, okunamayan kısımların diğer nüshaların da yardımıyla okunmasına gayret edilir. Bir sonraki aşama olan metin teşkilinde amaç, istinsahtan kaynaklanan yanlışların temizlenerek şârihin kaleminden çıkan veya ona en yakın metni oluşturmaktır. Nüsha karşılaştırmaları yapmak, kelimelerin ses ve anlam özelliklerini dikkate almak bu noktada son derece önemlidir. Bu aşamalar lâyıkıyla tamamlandıktan sonra eldeki metnin çeviri yazı sistemiyle Lâtin harflerine aktarılması ve metinle ilgili sözlüklerin hazırlandığı metin neşri safhası gelir.

Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin, en çok ilgi gören eserlerden biri olması münasebetiyle Türk edebiyatındaki yeri ve önemi tartışılmaz. Yazıldığı günden beri üzerinde bu kadar durulması, hakkında bu kadar çalışma yapılması da onun bu önemini göstermektedir. “Magz-ı Kur'an” olan Mesnevî, Ankaravî'nin deyimleriyle cevherlerle dolu gizli bir hazinedir. Bu hazineden mana cevherlerini devşirmek her aklın kârı olmadığı için de Mesnevî'ye muhtelif dönemlerde şerhler yazılmıştır. Bu şerhlerin içinde en çok rağbet göreni ise İsmail Rûsûhî-yi Ankaravî'nin Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif adlı eseridir ki şârihinin “Hazret-i Şârih, Şârih-i Ankaravî, Şârih-i Mesnevî, Şârih İsmail” gibi unvanlarla anılmasını sağlamıştır.

Ankaravî'nin, Mesnevî'nin altı cildini şerh etmesine (Tartışmalı yedinci cildini de şerh etmiştir.) ve Türk edebiyatında en meşhur şerhlerden biri olmasına rağmen hâlâ tam olarak günümüz alfabesine aktarılmamış olması büyük bir eksikliklerdir. Bu eksikliğin giderilmesi için yapılan ilk çalışmalardan biri Prof. Dr. Atabey Kılıç'ın danışmanlığında, Ahmet Tanyıldız tarafından hazırlanan “İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)” adlı doktora tezidir.

Bir diğer çalışma olarak Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Tahir Üzgör'ün, Ankaravî'nin yaptığı şerhler üzerine bir proje hazırladığını görmekteyiz. Tahir Üzgör'ün yönettiği proje kapsamında Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in ilk cildi Erdoğan Taştan tarafından çalışılmış ve “İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) I. Cilt, Çeviriyazı-İnceleme” adıyla doktora tezi olarak sunulmuştur. Erdoğan Taştan bu proje kapsamında ikinci ve üçüncü ciltler üzerinde de çalışmalara başladığını

kendisiyle yaptığımız görüşmede bize iletmiştir. Söz konusu proje kapsamında dört, beş ve altıncı ciltler için de görevlendirme yapılmış, fakat bu ciltler için herhangi bir çalışma başlatılmamıştır. Biz de ilk cildin çalışılmış, ikinci ve üçüncü ciltlerin çalışılıyor olması münasebetiyle dördüncü cildi hazırlamaya karar verdik. İlmî metotlarla neşrini yaparak en meşhur Mesnevî Şerhi'nin sağlam ve güvenilir bir metnini ilim âleminin hizmetine sunmak ve geçmişin karanlığında keşfedilmeyi bekleyen bir kültür hazinesini gün ışığına çıkarmak metin tespitinde temel amacımız olmuştur.

Çalışmamızın “Giriş” bölümünde Ankaravî'nin hayatı ve eserlerini kısaca değerlendirmeye çalıştık. Bu bölümü oluştururken en çok dikkat ettiğimiz nokta, daha önceki bilgilerin mümkün mertebe tekrar edilmemesiydi. Literatür taramasını yaptığımızda Ankaravî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili yeterince kaynak olduğunu tespit ettik. Son dönemde yapılan çalışmaları da ilave ederek konuyla ilgili ulaşılabilir değere ulaştığımız kaynakların bir listesini verdik. Çalışmamız esnasında, Ankaravî'nin hayatıyla ilgili olarak yanlış veya eksik bilinen yönler üzerinde durmaya ve böylece söz konusu eksikliği bir nebze olsun gidermeye çalıştık.

“Birinci Bölüm”de Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildinin nüshalarının tavsifi yapılmış ve takip edilecek nüshanın belirlenmesi için nüsha seçerisi oluşturulmuştur. Bu bölümün devamında tenkitli metni kurarken dikkat edilen noktalar belirtilmiş ve metinde kullanılan şerh metodu, seçilen örnekler ışığında değerlendirilmiştir. Son kısımda ise Ankaravî'nin “Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif”te dile getirdiği tasavvufî yorumlar, eldeki metinden ve konuyla ilgili temel kaynaklardan hareketle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tasavvufî görüşleri ele alırken mümkün olduğu kadar ayrıntılı bir sınıflandırmaya giderek dördüncü ciltte Ankaravî'nin yoğunlaştığı bir nokta olup olmadığını tespit etmeye çalıştık.

“İkinci Bölüm”de tenkitli metin yer almaktadır. Önceki bölümde oluşturduğumuz nüsha seçerisinden hareketle Pertev Paşa (P), Millî Kütüphane (M) ve Hamidiye (H) nüshaları takip edilerek Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cilt metni kurulmaya çalışılmıştır.

“Üçüncü Bölüm”ünde, metinle ilgili iki sözlük bulunmaktadır. İlk sözlükte, şerh yaparken Ankaravî'nin lügat anlamları hakkında bilgi verdiği kelimeler yer alır. İkinci sözlükte, Şârih'in beyitlerde murat edilen anlamları üzerinde durduğu

kelimeler vardır. Kıymetli hocam Ziya AVŞAR'ın isimlendirmesiyle “Murat Sözlüğü”, metinden hareketle oluşturduğumuz ikinci sözlüktür.

Çalışmamız “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanmaktadır.

Uzun ve yorucu geçmesine rağmen üzerinde çalışmaktan müthiş keyif aldığım bu eseri bana tez konusu olarak veren kıymetli hocam Ziya AVŞAR'a halisane duygularla teşekkürü bir borç bilirim. Herhalde onun teşviki, yardımı ve yol açıcılığı olmasa çalışmamdan bu kadar keyif alamazdım.

Tezimin son dönemlerinde tanışmama rağmen metinde çözümleyemediğim Arapça metinler ve hadisler hususunda yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTOPRAK'a, tezimin başından beri her zorlandığımda yardımlarına başvurduğum ve hüsn-i kabul gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Vehbi İMAMOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Ferhat AKDEMİR'e, Farsça metinlerin çözümünde yardımlarını gördüğüm Bozok Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Muhammed İbrahim YILDIRIM'a, tez çalışmasının başlangıç aşamasında beni hiç tanımamasına rağmen konuyla ilgili elindeki bütün bilgi ve belgeleri benimle paylaşan, çalışma esnasında da fikirlerine başvurduğum Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TAŞTAN'a teşekkür ediyorum. Doktora ders aşamasından tez çalışmasının sonuna kadar kendisine yeterince vakit ayıramasam da desteğini daima hissettiğim eşim Meryem ÖZDEMİR'e ve sevgisiyle tazelendiğim canım oğlum Yiğit ÖZDEMİR'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca bu tez çalışmasına katkılarından dolayı Bozok Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür ederim.

Uzun ve yorucu geçen bu çalışma esnasında her konuda elimizden geldiği kadar titiz ve dikkatli davranmaya çalıştık. Fakat çalışmamızı her kontrol ettiğimizde farklı bir hata ile karşılaştık. Bundan sonra da yeni hatalarla karşılaşacağımızı düşünerek yanlışların düzeltilmesi için yapılacak eleştirileri samimiyetle kabul edeceğimizi bildirmek isteriz.

Mehmet ÖZDEMİR

Yozgat, Haziran 2013

# GİRİŞ

## İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ

### 1. HAYATI

17. yüzyılda yaşayan ve Mevlânâ'nın Mesnevî'sini en iyi şerh eden şârih olarak kabul edilen İsmail Rûsûhî Ankaravî hakkında, klasik kaynaklarla birlikte günümüzde yapılan birçok çalışmada bilgi bulunmaktadır<sup>1</sup>. Söz konusu çalışmalarda

---

<sup>1</sup> Ankaravî'nin hayatı hakkında bilgi bulunan kaynaklar şunlardır: Nev'izâde Atâyî Atâullâh, *Hadâikü'l-Hakâyık fî Tekmileti's-Şakâyık (Zeyl-i Şakâik)*, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv nu.: 22 Sel 4702, s. 274.; Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, (Haz.: Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul 2006, s. 209.; Zeynep Aycibin, *Kâtib Çelebi Fezleke Tahliil ve Metin C. I-III*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 832.; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Haz.: Mümin Çevik), C. IV, İstanbul 2010, s. 1184-1289.; Sakıb Dede, *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Bşk., [http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e\\_yayin.eser\\_bilgi\\_q?ptip=EHT&pdemirbas=197109071](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=EHT&pdemirbas=197109071) [28.05.2013].; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, (Haz.: Cem Zorlu), İstanbul 2011, s. 278-306.; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*, (Haz.: İlhan Genç), Ankara 2000, s. 209-213.; Ali Enver, *Mevlevî Şairler*, İstanbul 2010, s. 121-123.; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (Haz.: Seyit Ali Kahraman), C. III, İstanbul 1996, s. 817.; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, İstanbul 1333, s. 24-25.; Ali Canip Yöntem, *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, (Haz.: Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan), İstanbul 1996, s. 84-93.; Murad Uraz, *Türk Edip ve Şairleri*, İstanbul 1940, s. 36.; Türk Ansiklopedisi, *Ankaravî İsmail Rûsuhi*, C. III, İstanbul 1971, s. 66.; Abdullah Develioğlu, *Büyük İnsanlar (Üç Bin Türk ve İslam Müellifi)*, İstanbul 1973, s. 68.; Can Kerametli, Galata Mevlevihanesi, İstanbul 1977, s. 29-30.; Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Görüşleri*, İşaret Yay., İstanbul 1992, s. 51-65.; Erhan Yetik, "Ankaravî İsmail Rûsûhî", *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 211-213.; Büyük Türk Klasikleri, *İsmail Rusûhî Efendi*, C. V, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s. 101.; Tâhirü'l-Mevlevî, *Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi*, (Haz.: Yakup Şafak, İbrahim Kunt), Konya 2005.; Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005.; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 2006, s. 141-142.; Aysel Gültekin, *İsmâil Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.; İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 2008, s. 142-146.; Semih Ceyhan-Mustafa Topatan, *Mesnevî'nin Sırrı*, İstanbul 2008, s. 14-18.; İsmail Rûsûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, (Haz.: Safi Arpaguş), İstanbul 2008.; İsmail Rusûhî Ankaravî, *Makâsıd-ı Aliyye fi Şerhi't-Tâiyye*, (Haz.: Mehmet Demirci), İstanbul 2008.; Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2011, s. 477.; Erdoğan Taştan, *İsmâil Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atu'l-Letâ'if ve Matmûratu'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.; Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i*

akademik bir yaklaşımla Hazret-i Şârih'in hayatı hakkında, bazı eksiklikleri olmakla beraber, yeterince bilgi verilmiştir. Bizim buradaki amacımız malumu ilan etmek olmadığı için mevcut bilgileri kısaca değerlendirmeye çalışacağız. Bunun yanı sıra asıl üzerinde duracağımız nokta, yaptığımız çalışma esnasında elde ettiğimiz bilgiler ışığında Ankaravî'nin hayatıyla ilgili bilinmeyen yönleri ilim âlemiyle paylaşmak olacaktır.

### 1.1. Ticaret Hayatı

İmam Ahmed Efendi ve eşi Saliha Hatun'un oğlu olan İsmail Ankaravî, 16. yüzyılın ikinci yarısında Ankara'da dünyaya gelir. Doğum yerinden dolayı Ankaravî olarak da bilinmektedir. Daha sonraları Hazret-i Mevlânâ'nın Mesnevî'sini en iyi şerh eden kişi olarak kendisini tanıtır ve bu yönüne istinaden "Hazret-i Şârih, Şârih-i Ankaravî, Şârih-i Mesnevî, Şârih İsmail" gibi isimlerle de tanınır. Şiir yazdığı ve mürettep bir divanı bulunduğu belirtilen Ankaravî, şiirlerinde Rüsûhî mahlasını kullanmıştır.

Rüsûhî İsmail'in çocukluk yılları hakkında elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Eldeki kaynaklar içinde onunla ilgili ilk bilgi, Sahîh Ahmed Dede'nin eserinde yer alır. Söz konusu bilgide Sahîh Ahmed Dede, Ankaravî'nin ailesinden kalan mirasla ticarete başladığını, yolda hırsızlar tarafından mallarının çalınmasıyla elde kalan mallarını satmak için İstanbul'a gittiğini, fakat malları yarı fiyatına elden çıkarmak zorunda kaldığını bildirir<sup>2</sup>.

Pek fazla kaynakta bulunmayan, bulunsa da tek kaynaktan gelmesi sebebiyle itibar edilmeyen bu bilgi bizce, Ankaravî'nin kendi beyanlarına dayanır. Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildinde İsmail Rüsûhî, "Her kürsüye çıkışında yol kesicilere, hırsızlara Allah'ın rahmet etmesi için dua eden vaizin hikâyesi" başlığı altında "Bu hikâye bu fakirin birkaç vech üzre hasbîhali olmuştur." diyerek kendi hayatı hakkında bilgi vermeye başlar.

Ticarete başlamadan önce fakr yolundakilerle ve meşâyihle alakası vardır, hatta onlara muhabbet besler. Fakat bu muhabbete rağmen derviş olmaya meyli

---

*Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2010.; Alberto Fabio Ambrosio, *Bir Mevlevî'nin Hayatı*, (Çev.: Ayşe Meral), İstanbul 2012.

<sup>2</sup> Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 278-279.

yoktur<sup>3</sup>. Buradan anlaşılıyor ki Esrar Dede, Ali Enver gibi tezkire yazarlarının Ali Canip Yöntem, Abdülbaki Gölpınarlı, Erhan Yetik gibi araştırmacıların, Ankaravî'nin Bayramî olduğu, hatta bu tarikatta şeyhliğe kadar yükseldiği bilgilerine şüpheyle yaklaşmak gerekir. İsmail Rüsûhî'nin fakr yolundakilerle ve meşâyihle ilgisi olduğu, hatta onlara muhabbet beslediği sözü üzerinde düşünürsek de ailesinin Bayramiye tarikatı ile ilişkisi olduğu söylenebilir. Şârih de ailesinden dolayı bu çevreye yabancı değildir. Buna ilave olarak dervişliğe meylinin olmadığını söylemesi de Bayramiye tarikatı içinde şeyhliğe kadar yükseldiği bilgilerinin sorgulanması gerektiğini ortaya koyar.

İsmail Rüsûhî'ye babasından bir miktar miras kalır. Söz konusu mirasla ticaret hayatına atılır ve ticarî hayatta kazanç elde etme üzerine kafa yorar. Bu sırada bazı malları ve nakdi hırsızlar tarafından çalınır. Bu olaydan çok etkilenir ve eve gelerek hırsızların kendisine büyük zarar verdiğini düşünüp üzülür. Daha sonra elindeki malı toplayıp bunlara biraz da mal ilave ederek İstanbul'a ticaret için gider. Elindeki malları İstanbul'da dükkânlarda oturan tacirlere satmak ister. Fakat onların hilelerinden haberdar olmadığı için elindeki malı yarı fiyatından aşağıya satmak zorunda kalır. Sonunda bunlardan da nefret eder ve söz konusu tacirleri kendisine düşman bilerek ilim ve irfan elde etme yoluna girer<sup>4</sup>.

Buna göre Ankaravî'nin, babasından kalan mirası ticarete yatırması ve yaptığı işlerde zarar etmesi sonucunda ticaret hayatı başlamadan bitmek durumunda kalır. Yaşadığı bu olumsuzluklar onu ticarettten ve kazanç elde etme düşüncesinden uzaklaştırır ve hayatını başka bir mecraya sürükler. Bu vesile ile ilim ve irfan elde etme düşüncesine yönelir ve bu amaçla Mısır'a gider.

---

<sup>3</sup> “Tariḫ-i fakra dâhil olmazdan evvel egerçi fuḫarâ ve meşâyihle ḫıltemüz var idi ve anlara muḫabbet kılardum lâkin dervîş olmağa meylim yoğidi” İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307 nu., vr. 7a.

<sup>4</sup> “Pederimden bir miḫdâr mirâş degüp ol vasıta ile tariḫ-i ticârete sâlik olup giderken ve kesb ü kâra müte'allik fikr iderken ba'zı nuḫûd u esbâbımızu birisi serika kılıp ol ḫâtıralar bir miḫdâr zâyil olup münkesiren yoldan dönüp eve gelüp bu kâruñ netice ve esrârında ḫayrân oldum ve sâriḫ olanları kendüme 'azîm düşmen olmuş ve zarar kılmış bilürdüm ba'de bir âḫir semte sâlik olamayup baḫiyye-yi mālımızu cem' kılıp ba'zı metâ' alup İslâmbol semtine ticâret tariḫi üzre gelüp ol metâ'ları dükkânda oturan bâzirgânlara 'arz kılıp anlar ile mu'âmele kılduḫda bunlaruñ ḫıdâ' ve mekrlerinden ḡâfil olup metâ'ımızu ayâğa urup nişfindan eksik bahâya aldılar bunlardan daḫı nefret gelüp bunlara biḫtabî' 'adâvet kılıp 'ulûm ve 'irfân kesbine müştâḡil oldum.” Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 7a-7b.

## 1.2. Mısır Seferi ve Mevlevîliğe İntisabı

1591 yılında Mısır'a giden Ankaravî için Hazret-i Mevlânâ'nın yoluna girmek müyesser olur ve Mevlevîlik hayatı böylece başlar<sup>5</sup>. Kahire'de bu dönemde bir Mevlevî tekkesi bulunmaktadır<sup>6</sup>. Bu Mevlevî tekkesinin şeyhlik makamında Mısır'a Mevlevîliği taşıyan Dîvâne Mehmed Çelebi'nin müridi Sâfi Ahmed Dede'nin olabileceği aktarılır<sup>7</sup>. Ahmed Dede'nin tam olarak hangi tarihte Kahire'de olduğu bildirilmese de birçok kaynakta Kahire Mevlevîhanesinde şeyhlik yaptığı yer alır<sup>8</sup>.

Hicrî 1000 (1591-1592) yılında Mısır'a gittikten sonra Allah'ın hikmetiyle Mevlânâ'nın yoluna girer, fakr ve kanaatten zevk almaya başlayınca hırsızlara, kendisini aldatanlara hayır dua etmeye başlar. Burada Bakara suresinde geçen “Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız; hâlbuki hakkınızda o bir hayırdır.” (Bakara 2/216) ayetini aktararak söz konusu ayetin sırrını anladığını ve hakikati kavradıktan sonra düşman bildiklerinin artık dost olduğunu belirtir<sup>9</sup>.

Bu ifadelerden Ankaravî'nin Mevlevîliğe göz hastalığına deva bulmak için gittiği Konya'da değil, ticaretten soğuyup ilim tahsili için gittiği Mısır'da intisap ettiğini ifade edebiliriz. Bu bilgi sadece Sahih Ahmed Dede tarafından verilmiş olsa da Ankaravî'nin ifadelerine dayanarak söz konusu bilginin doğru olduğu söylenebilir. Buna göre Konya'ya gidip orada Mevlevî olduğunu aktaran kaynaklardaki, çoğunluk göz önünde bulundurularak verilen ve birbirinin tekrarı mahiyetinde olan hükümlere şüpheyle yaklaşılması gerekmektedir.

Bu tür kaynaklardan ilki Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'sidir. Buna göre İsmail Rüsûhî, Ankara'da Bayramî tarikatı şeyhlerinden

<sup>5</sup> “Ol ârzüyla Mısr diyârına sefer kıldum hikmet-i İlahî anda pîrim sultânüm hazretlerinüñ tarîk-i bâşavâbına duhûl müyesser olup” Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 7b.

<sup>6</sup> Alberto Fabio Ambrosio, *Bir Mevlevî'nin Hayatı*, s. 86-87.

<sup>7</sup> Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 55-56.

<sup>8</sup> Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 121.; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 301.; Ali Enver, *Mevlevî Şairler*, s. 184.

<sup>9</sup> “Ba'de zamân fakr u kanâ'atden hazz alup ve ilm ü hikmetden lezzet buldukda esbâbımı seriğa kılanlara ve hîle ve hud'ayla metâ'im alanlara vâ'iz-i mezkûr gibi niçe müddet hayr du'â eyledüm ve Allâh bunlardan râzî olsun diyü şükrlerin ve şenâların söyledim **'asâ en tekrehü şey'en ve huve hayrun lekum** âyet-i kerîmesinüñ sırrını bildüm ve bunlar ol hinde baña düşmen görünüp haqîkat-i hâle vâkıf olduğdan şoñra dostum oldılar.” Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 7b.

iken göz hastalığına yakalanır. Hazret-i Mevlânâ'nın ayak toprağına yüz sürmek için Konya'ya gider. Orada I. Bostan Çelebi'nin inayetiyle göz hastalığından kurtulur ve bir süre sonra da Galata Mevlevîhanesine şeyh olarak gönderilir<sup>10</sup>.

Ali Enver'in *Semâhâne-i Edeb* adlı eserinde yer alan bilgiler hemen hemen Esrar Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'sinde verilenlerin tekrarı mahiyetindedir. Semâhâne-i Edeb'de Ankaravî'nin, Bayramiye tarikatı büyük şeyhlerinden iken göz ağrısına tutulup deva arayarak Konya'ya gittiği, Mevlânâ'nın ayak toprağına yüz sürdükten sonra I. Bostan Çelebi'nin iksir gibi nazarlarına mazhar olunca iyileştiği ve Mevlânâ'nın semâhanesine girdikten bir süre sonra da Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine yükseldiği bildirilir<sup>11</sup>.

Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* adlı çalışmasına göre Ankaravî, Bayramî tarikatında şeyhliğe kadar yükselir, irşat görevini sürdürürken gözlerinden rahatsızlanır, manevî bir işaretle Konya'ya gider. Mevlânâ'nın kabrini ziyaret ettikten sonra I. Bostan Çelebi'ye intisap eder ve Bostan Çelebi sayesinde gözleri sağlığına kavuşur. Bostan Çelebi'nin yanında Mevlevî olur ve gerekli aşamaları tamamladıktan sonra 1610 tarihinde Galata Mevlevîhanesine şeyh olarak gönderilir<sup>12</sup>.

Semih Ceyhan Ankaravî'nin Mısır'a gittiğini belirtmekle beraber burada Mevlevî oluşuyla ilgili bilginin, Mevlevî literatürünün çoğunluğu göz önüne alındığında, istisnai kaldığını belirtir. Ceyhan'a göre İsmail Rüsûhî'nin Mevlevîliğe intisabı ilk olarak Konya Âsitânesi şeyhi I. Bostan Çelebi huzurunda gerçekleşir. Önceleri tüccar zümresi içinde yer alan Ankaravî, Mısır'da medrese tahsili ile ulema, Mevlevîliğe intisabıyla sâlikler, Galata Mevlevîhanesine gidişi ile meşâyih zümresine dâhil olur<sup>13</sup>.

Bunlardan başka Ali Canip Yöntem *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler* adlı eserinde, Ankaravî'nin Mısır seyahatine değinmez, Mevlevîliğe intisabının da göz hastalığına yakalanmadan önce olması gerektiğini ifade eder<sup>14</sup>. Abdülbâki Gölpinarlı Ankaravî'nin önce Bayramî şeyhi olduğunu ve sonra Mevlevîliğe intisap ederek

<sup>10</sup> Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 209.

<sup>11</sup> Ali Enver, *Mevlevî Şairler*, s. 121.

<sup>12</sup> Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 52-54.

<sup>13</sup> Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 55.

<sup>14</sup> Ali Canip Yöntem, *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, s. 84.



Galata'da Kulekapısı Mevlevîhanesine şeyh tayin edildiğini bildirir<sup>15</sup>. Ayşe Gültekin, *İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)* ve Erdoğan Taştan, *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atu'l-Letâ'if ve Matmûratu'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme* adlı doktora çalışmalarında Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bilgileri aktarmakla birlikte İsmail Rûsûhî'nin Mevlevî oluşunu Konya'ya giderek I. Bostan Çelebi'ye intisap edişine bağlamaktadır.

İsmail Rûsûhî, Mısır'da yedi sene gece gündüz ilim tahsiliyle uğraşır ve Mesnevî okumada ruhsat sahibi olur. Bu sırada tütün kullanmanın haram ve helal oluşu üzerine bir tartışmaya dâhil olur ve bu konu hakkında *Risâle-yi Keffû'l-Lisân alâHükmi'd-Duhân* adlı eserini yazar. Mısır'da bu tartışma devam ederken Mevlevî şeyhi, memleketi Ankara'ya dönerek Mesnevî okumalarına başlar.

### 1.3. Ankara'da Mesnevîhânlık Yaptığı Dönem ve Konya Seferi

Yedi sene kaldığı Mısır'dan Mesnevîhan olarak Ankara'ya dönen İsmail Rûsûhî, kendi diyarında Mesnevî nakline başlar. Burada insanları Mevlevîliğe yöneltmek ve Mesnevî şarabını içmeye teşvik etmek için Mesnevî'nin sırlarını insanlara açıklamaya çalışır. Bu irşat faaliyeti esnasında çevresinde kötü düşünceli insanlar ortaya çıkar ve Ankaravî'ye kin gütmeye, kötülükler yapmaya başlarlar. Hatta bu düşmanlık, bir süre sonra Hazret-i Şârih'in katline hükmetmeye kadar varır. Bunun yanı sıra Ankara'da bulunduğu süre içinde düşük bir maaşla geçinmek zorunda olduğu için ekonomik sıkıntılarla da boğuşan Mesnevî Şârihi, yaklaşık yedi sene sürdürdüğü irşat faaliyetinin ardından hicrî 1015 (1606-1607) yılında Konya'ya gider<sup>16</sup>.

<sup>15</sup> Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 141.

<sup>16</sup> "Müddet-i medîde ve 'ahd ü ba'ide mürür eyledükden sonra kendü diyârımıza gelüp anda Hazret-i Meşnevî'nün nakline şürû' kılup nâsi tarîk-i Mevlevî cânibine gitmek ve rahîk-i Meşnevîyi nüş itmege tahriş ve terğib eylerdüm ve mümkün olduğu mertebe bunlara Meşnevî-yi Şerîfün esrâr ve nikâtını söylerdüm hikmet Allâhuñ ba'zı ehl-i hased **fi'cdihâ hablun min mesed** ta'n ve melâmete başladılar ve haqqımızda 'acâyib ü garâyib mekr ü fesâdlar işlediler her bâr ki bunların ta'n u melâmeti bu faķîrünü haqqında ziyâde oldukça ol diyâra muhabbetim ve anda iķâmete niyetim ziyâde olurdu ma'ahazâ kıllet-i ma'âş cihetinden 'azîm müzâyakada ve bir aķçe fâyide ve 'âyidemüz olmadığı eçlden beşeriyet hasebiyle tengdil olmadan hâlî olmazdum pes aşhâb-ı garažuñ buğz u 'adâveti rûzberûz ziyâde olmada ve kalb-i hazîn bunlaruñ cefâ vü eziyetine taħammül kılmada altı yedi sene miķdârı oldukça bunlardan ba'zısı bu faķîre mâlemyekün idüp bühtân u iftirâ semtine gidüp bugün fülânı fülân hâlet-i kaķîhada

İsmail Rüsûhî'nin, Ankara'dan Konya'ya gidişiyile ilgili bir göz rahatsızlığından bahsedilmektedir. Sahih Ahmed Dede, Ankaravî'nin hem kendisine kin güdenlerden uzaklaşmak hem de göz rahatsızlığına ilaç bulmak ümidiyle Konya'ya gittiğini ifade eder<sup>17</sup>. Söz konusu bilgi doğruysa Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildinin mukaddimesinde bahsedilen göz rahatsızlığı da düşünüldüğünde gözlerindeki hastalığın hayatı boyunca onu etkilediği söylenebilir.

Kendi vatanını terk ederek 1015 yılı Muharrem ayının birinde Konya'ya gider. Burada I. Bostan Çelebi'ye intisap eder ve onun küçük kardeşi Ebû Bekir Efendi'nin dervişi olur<sup>18</sup>. İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî'nin, I. Bostan Çelebi döneminde Konya'ya geldiği ve ondan feyz aldığı Sâkîb Dede'nin *Sefîne*'sinde de bildirilmektedir. Yaklaşık beş sene Mevlânâ'nın mukaddes şehrinde kaldıktan sonra, Kasımpaşa'da müstakil olarak kurulan Mevlevî hankâhına, Abdi Dede'nin yerine şeyh olup irşat faaliyetini İstanbul'da sürdürür<sup>19</sup>.

#### 1.4. Galata Meşîhatı ve Vefatı

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî 1610 yılında I. Bostan Çelebi tarafından Kasımpaşa Mevlevîhanesi kurucusu Abdi Dede'nin yerine yirmi bir yıl görev yapacağı Galata Mevlevîhanesine şeyh olarak gönderilir<sup>20</sup>. Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bilgiye göre bu dönemde Yahya Efendi Rumeli Kazaskeri, Kemal Efendi

---

gördüm diyü söyler hâlbuki söyleyen fışkla ma'rûf ma'âşî ve menâhî-yi irtikâbla meşhûr ve ma'rûf iken aşhâb-ı ğarâz *fîkulûbihim marazun ba'de marazi* o bedgüyuñ sözünü istimâ' idüp bir yere cem' olmuşlar ve katlimüze 'azîmet kılmışlar içlerinden munşif olanları nefy-i beled olmamız hakkında ricâ eylemişler bu hâletde iken fakîr dahı bunların cem'iyetine varup selâm virüp oturdukdâ selâmımızu almayup 'ulemâ şeklinde olanların cevâbı bu oldu ki cümlemüzün ittifâkı budur ki şehrimüzde тұrmayup gidesin ve illâ seni katl iderüz fakîr bunlara şer'le çok sözler söyledim aşlâ birinüñ kulağına girmeyüp didiler ki hemân sözi uzatma yâ şehrimüzden gidersün yâ terk-i ser idersün pes ol meclisten gidüp yâ İlahî bu ne hâlet-i ğarîbe ve ne güne vak'a-yı 'acîbedür ki bizüm başımıza geldi yâ Rabbi bunun sırrına sen 'âlimsün ve netîcesine vâkıfsun diyüp gâh ağlayup gâh inleyüp ve gâhî ba'zı meşâyih-i 'azâma vâkı' olan bu güne sergüzeşt ile kalb-i hâzinimi tesellî eylemeyüp Âsitâne-yi muqaddese-yi Hâzret-i Mevlânâ kıddese sırrahu cânibine revân oldum elkışsa ba'de zamân İslâmbola gelüp hânkâh-ı Mevlevîde sâkin olup irşâda şürû' kılduğda Hâk Subhânehu ve Te'âlâ ol inkisârûñ bir mertebe mükâfâtın virdi ki bu lisânla anuñ ta'bîri mümkün olmaz." Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 7b.

<sup>17</sup> Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 286.

<sup>18</sup> Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 286.

<sup>19</sup> Sakîb Dede, *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, s. 37.

<sup>20</sup> Can Kerametli, *Galata Mevlevîhanesi*, s. 29.

Anadolu Kazaskeridir. Ankaravî'nin İstanbul'a geldiğini haber aldıklarında onu ziyarete gidip vaaz ve sohbetinde bulunurlar<sup>21</sup>.

Bu Mevlevîhanenin yedinci şeyhi olan Ankaravî'nin buraya gönderilmesiyle ilgili olarak iki sebepten bahsedilir: Birincisi Mevlevî tarikatının zayıflayan etkinliğinin tekrar artırılması; ikincisi de tasavvuf erbabına ve Mevlevî tarikatına yönelik eleştirilere, özellikle Kadızadelilerin eleştirilerine cevap vermektir<sup>22</sup>. Hazret-i Şârih de yazdığı eserlerle Kadızadelilerin eleştirilerini bertaraf etmeyi başarır<sup>23</sup>. Bunun yanı sıra tasavvufî düşünceyi temellerinden yeniden inşa ederek, Mevlevîliği Osmanlı coğrafyasında canlandırarak Mevlevîliğe itibar kazandırır<sup>24</sup>.

Kadızadelilerin tasavvuf aleyhinde güçlü bir muhalefet oluşturduğu dönemde İstanbul'a gelen İsmail-i Ankaravî, burada tasavvufun esaslarını, mevlevîliğin yapısını ve adabını tanıtan, aynı zamanda müritlere yol gösteren, Mevlânâ'nın düşüncelerini anlatan eserler yazar. Mevlânâ, İbn Farız, İbn Arabî, Sühreverdi gibi mutasavvıfların eserlerine şerhler yazar. Bu alanda güçlü, isabetli, ılımlı ve ehl-i sünnet esaslarına bağlı yorumlarıyla yükselir<sup>25</sup>.

Galata Mevlevîhanesi şeyhliğini yaptığı süre içinde, yazdığı eserlerle Mevlevî düşüncenin canlanması ve yayılması yönünde mücadele edip tarikata yönelik eleştirileri cevapladıktan sonra Şârih, ölümünün yaklaştığını haber verir. İsmail Rüsûhî, Hazret-i Muhammed'in yolunda zayıf kalpleri güçlendirmek ve zahirde müdafaa, muhaliflerin batınına mukabele etmek için eserler yazıp hizmetini yerine getirdiğini ifade eder. Hilekârların reisleri ortadan kalktığı, diğerleri de başsız kaldığı için iş tamamdır. Bundan sonra usûlü ile vusûle müşerref olmak istediğini belirtir. “Âmeden ü reften-i ehl-i tecrîd hemreng bâyed” (Tecrit ehlinin gelişi ve gidişi uyumlu olmalıdır.) latifesiyle vefatının yaklaştığını ima ve “Ve hak dût bıkayd-ı pûst başed” (Ve gerçek dost, post kaydında değildir.) diyerek sonunun yaklaştığını işaret eder<sup>26</sup>.

<sup>21</sup> Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 289.

<sup>22</sup> Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 111.

<sup>23</sup> Kadızadelilerle yaşanan fikir çatışmaları için daha geniş bir kaynakça için bkz. Ahmet Tanyıldız, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, s. 5.

<sup>24</sup> Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. V.

<sup>25</sup> Tâhirü'l-Mevlevî, *Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi*, s. XII.

<sup>26</sup> Sakıb Dede, *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, s. 44.

Vefat tarihi hakkında üç farklı rivayet mevcuttur. Bunlardan ilki Ali Enver'in *Semâhâne-i Edeb* adlı eserinde yer alan 1040 (1630-1631) tarihidir<sup>27</sup>. İkincisi Sahih Ahmed Dede'nin verdiği 1052 (1642-1643) tarihidir. Bu tarihe Medhî'nin söylediği şu beyit tanık gösterilir:

İdüp rûh-ı revânına du'â bin cân ile Medhî

Didüm târîhi *İsmâ'îl Efendi'ye ola rahmet*<sup>28</sup>

Bundan başka “hitâm”, “irtihâl-i irfân” gibi ifadelerin de Hazret-i Şârih'in vefat tarihini (1041) gösterdiği bildirilmektedir<sup>29</sup>.

Ankaravî'nin vefatıyla ilgili kaynakların birleştiği tarih 1041 (1631-1632) yılıdır. Bu tarihe işaret eden bazı kaynaklar şunlardır: Nev'izâde Atâyî Atâullâh, *Hadâikü'l-Hakâyık fî Tekmileti's-Şakâyık (Zeyl-i Şakâik)*, Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Kâtip Çelebi, *Fezleke*, Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*.

## 2. ESERLERİ

Ankaravî'ye ait eserlerin sayısı hakkında kaynaklarda farklı sayılar telaffuz edilmiştir. Kâtip Çelebi, İsmail Rüsûhî'nin şu eserlerinden bahseder: *Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif)*, *Tarikatnâme (Minhâcü'l-Fukarâ)*, *Şerh-i Hadîs-i Erba'în*, *Hüccetü's-Semâ*, *Şerh-i Heyâkil (İzâhu'l-Hikem)*, *Fâtîha-yı Ayniyye*, *Türkçe Fâtîha Tefsîri*, *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*<sup>30</sup>. Evliyâ Çelebi on bir cilt değerli eseri olduğunu söyler, fakat *Mesnevî Şerhi* haricinde başka bir eser adı vermez<sup>31</sup>. Sahih Ahmed Dede “Te'lifât-ı Hazret-i Şârih” başlığı altında Ankaravî'nin eserlerinin sayısının kırka ulaştığını bildirir ve otuza yakın eser ismini zikreder: *Mesnevî'nin birinci cildinin Arapça şerhi (Simâtü'l-Mûkinîn)*, *Câmiü'l-Âyât*, *Kaside-yi Tâiyye Şerhi*, *Cenâhu'l-Ervâh*, *Fâtihu'l-Ebyât*, *Kaside-yi Münferice (Şerhi)*, *Nisâb-ı Mevlevî*, *Tuhfe-yi Şâhidî (Şerhi)*, *Risâle-yi Mebde'u Me'âd*, *Misbâhu'l-Âyât*, *Risâle fîHakkı's-Semâ'i'l-Mevlevî*, *Kaside-yi Hamriyye Şerhi*,

<sup>27</sup> Ali Enver, *Mevlevî Şairler*, s. 123.

<sup>28</sup> Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 305.

<sup>29</sup> Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 58.

<sup>30</sup> Zeynep Aycibin, *Kâtip Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin C. I-III*, s. 832-833.

<sup>31</sup> Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, s. 209.

*Nakş-ı Füsûs Şerhi, Şerh-i Risâle-yi Ahmed bin Muhammed-i Tûsî<sup>32</sup>, Risâle-yi Tenzîhiyye fiŞe'ni'l-Mevleviyye, Risâle-yi Uyûn-i İsnâ Aşere, Risâle-yi Tasavvuf, Risâle-yi Hilâfet-i Bey'at-ı Ehl-i Tasavvuf, Nasîhat-ı Tasavvuf, Risâle-yi Keffü'l-Lisân alâHükmi'd-Duhân, Ma'şerât, Risâle-yi İnâbet-i Meşâyih<sup>33</sup>. Sâkıb Dede'nin Sefîne'sinde on eserin adı verilir ki bu eserlerin arasında beliğ, güzel söylenmiş ârifâne ve âşıkâne manzumelerin bulunduğu bir *Divan*'ı olduğu belirtilir<sup>34</sup>. Esrar Dede kırktan fazla eseri olduğunu söylemesine rağmen beş eserinin adını verir<sup>35</sup>. Ali Enver de Esrar Dede'nin eserindeki gibi kırktan fazla eseri olduğunu söylemesine rağmen beş eserini kaydeder<sup>36</sup>. Bunlardan başka son dönemde Ankaravî üzerinde çeşitli çalışmalar kaleme alınmış ve bu çalışmalarda Ankaravî'nin eserleri geniş bir şekilde ele alınmıştır<sup>37</sup>. Biz bu çalışmamız esnasında Ankaravî'nin eserleriyle ilgili yeni bir bilgiye ulaşamadığımız ve tekrara düşmemek için eserleri ayrıntılı olarak ele almadık.*

<sup>32</sup> Ahmet Tanyıldız hazırladığı doktora tezinde bu eserin *Risâle-yi Tenzîhiyye fiŞe'ni'l-Mevleviyye* adlı eser olduğunu işu şekilde ifade eder: “Bu eser, Ankaravî'nin te'lifi olmayıp Ahmed-i Gazzâlî'nin *Bevânku'l-İlmâ fi'r-Reddî Alâmen Yuharrimu's-Semâ*’ (adlı eserini) esas alarak kısalttığı üç makalelik bir risaledir. Bu durum Sahîh Ahmed Dede'nin ‘ve bu sâlde (H. 1037/M. 1627) Şeyh Ahmed bin Muhammed-i Tûsî risâlesini Arabî şerh buyurdu’ ifadesiyle de örtüşmektedir.” Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, s. 19.

<sup>33</sup> Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 305-306.

<sup>34</sup> Sakıb Dede, *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, s. 39.

<sup>35</sup> Esrar Dede, *Tezkîre-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 210.

<sup>36</sup> Ali Enver, *Mevlevî Şairler*, s. 122.

<sup>37</sup> Ankaravî'nin eserleriyle ilgili daha geniş bilgi için şu eserlere bakılabilir: Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Görüşleri*, s. 65-121.; Erhan Yetik, “Ankaravî İsmail Rûsûhî”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 211-213.; Büyük Türk Klasikleri, *İsmail Rusûhî Efendi*, C. V, s. 101.; Tâhirü'l-Mevlevî, *Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi*, s. XI-XXIV.; Semih Ceyhan, *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 155-283.; Ayşe Gültekin, *İsmâil Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, 54-102.; İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, s. 142-146.; Semih Ceyhan-Mustafa Topatan, *Mesnevî'nin Sırrı*, s. 14-18.; İsmail Rûsûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, (Haz.: Safi Arpaguş), İstanbul 2008.; İsmail Rûsûhî Ankaravî, *Makâsıd-ı Aliyye fiŞerhi't-Tâiyye*, (Haz.: Mehmet Demirci), İstanbul 2008.; Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 2011, s. 477.; Erdoğan Taştan, *İsmâil Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviri-yazı-İnceleme*; Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, s. 15-54.; Alberto Fabio Ambrosio, *Bir Mevlevî'nin Hayatı*, (Çev.: Ayşe Meral), İstanbul 2012.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF (IV. CİLT)

#### 1.1. DÖRDÜNCÜ CİLDİN NÜSHALARI

##### 1.1.1. Nüshaların Tavsîfi

##### 1.1.1.1. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 307

Cilt: 2 (1, 2 ve 3. ciltler bir bölüm; 4, 5 ve 6. ciltler ikinci bölüm)

Telif Tarihi: 10 Muharrem 1035

Varak: 189

Boyut (Dış-İç): 305x205-240x175

Satır: 41

Yazı: Talik

Cilt: Meşin ciltli, miklepli, şemseli, yan kapakların köşeleri tezhipli, kapaklar çift yaldız çerçevesi.

Açıklamalar: Nohudî kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılı. Başlardaki sayfalarda beyitlerin başında “Mesnevî” ibaresi, daha sonraki beyitlerin başında “mim” işareti vardır. Mesnevî beyitleri, ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üstü kırmızı çizgili.

Baş: (1b) *Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-cildi'r-rābi'u minelMeşnevī aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevī ve enfa'u'l-merāti'i li'ulemāi'l-uḥrevī ve ecelli'l-menāfi'i lifuḳarā'i'l-mevlevī*

Sonu: (189a) *Ḥazret-i Vehhāb-ı Mutlaqdan mercū olan budur ki bunı kemāl-i kereminden kabūl ve beynelenām maqbūl eyleye ve buña müṭāla‘a eyleyen yārān u iḥvāndan me‘mūl olan oldur ki bunuñ mü‘ellifini ve kātibini ḥayr du‘adan ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi ‘alāin‘āmihi ve itmāmihî veşşalātu ‘alāNebiyiyihî ve ālihî*

#### 1.1.1.2. Ankara Millî Kütüphanesi Yz B 685

İstinsah Tarihi: 15 Şevval 1080

Varak: 350

Boyut (Dış-İç): 295x195 – 210x115

Satır: 31

Yazı: Nesih

Cilt: Şemseli, miklepli, çizgi zencirekli, şirazeli, biraz eskice, kapak içleri ebrulu.

Açıklamalar: Metin siyah, başlıklar ve Mesnevî'nin Dîbâce'sinde yer alan ifadeler kırmızıyla yazılmış, Mesnevî beyitlerinin, ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üstü kırmızı çizgili. Başlardaki sayfalarda beyitlerin başında "Mesnevî" ibaresi, daha sonraki beyitlerin başında "mim" işareti vardır.

Baş: (1b) *Bihî nesta‘în Bismillāhi ‘r-Raḥmāni ‘r-Raḥîm elḥamdu lillāhi ‘llezî ce‘ale ‘l-cildi ‘r-rābi‘ minelMeşnevî aḥseni ‘l-merābi‘i ‘l-ma‘nevî ve enfā‘u ‘l-merāti‘i lil‘ulemāi ‘l-uḥrevî ve ecelle ‘l-menāfi‘i lilfuḳarā‘i ‘l-mevlevî*

Sonu: (353a) *Ḥazret-i Vehhāb-ı Mutlaqdan mercū olan budur ki bunı kemāl-i kereminden kabūl ve beynelenām maqbūl eyleye ve buña müṭāla‘a eyleyen yārān u iḥvāndan me‘mūl olan oldur ki bunuñ mü‘ellifini ve kātibini ḥayr du‘adan ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi ‘alāin‘āmihi ve itmāmihî veşşalātu ‘alāNebiyiyihî ve ālihî ecma‘în temme kitāb*

#### 1.1.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 672

İstinsah Tarihi: 19 Rebiülevvel 1039

Müstensih: Derviş Mustafa Edhemî

Varak: 477

Boyut (Dış-İç): 289x180-220- 113

Satır: 27

Yazı: Talik

Açıklamalar: Metin siyah, başlıklar ve Mesnevî'nin Dîbâce'sinde yer alan ifadeler ve başlıklar kırmızıyla yazılmış, Mesnevî beyitlerinin, ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üstü kırmızı çizgili. Başlardaki sayfalarda beyitlerin başında "Mesnevî" ibaresi, daha sonraki beyitlerin başında "mim" işareti vardır.

Baş: *(1b) bihi nesta'in Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-cildi'r-rābi' minelMeşnevī aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevī ve enfa'u'l-merāti'i lil'ulemāi'l-uḥrevī ve ecelle'l-menāfi'i liffuḳarā'i'l-mevlevī*

Sonu: *(476b) Hāzret-i Vehhāb-ı Muṭlakdan mercū olan budur ki bunı kemāl-i kereminden ḳabūl ve beynelenām maḳbūl eyleye ve buña müṭāla'a eyleyen yārān u ihvāndan me'mūl olan oldur ki oldur ki iki kere yazılmış ve üstü çizilmiş bunuñ mü'ellifini ve kātibini ḥayr du'adan ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi 'alāin'āmihi ve itmāmihi veşşalātu 'alāNebiyiyi ve ālihi ḳad vaḳa'a'l-ferāgu mintahrīri hāzihi'n-nuṣḥatu 'ş-şerīfetu 'alāvedu'l-'abdi ḥākpāy-ı ehlullāhi te'ālā Dervīş Muştafā Edhemī ḡafarallāhu zunūbihi ve setra 'uyūbihi āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn*

#### 1.1.1.4. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi GE 4430

Telif Tarihi: 1035 Muharrem

İstinsah Tarihi: 1067

Müstensih: Mustafa bin Bali

Varak: 291

Boyut (Dış-İç): 300x180 – 220x118

Satır: 37

Yazı: Nesih

Cilt: Yıldızlı, salbek, şemslî, miklepli, vişne rengi meşin cilt.



Açıklamalar: Serlevha var, varaklar cetvelli, duraklar müzehhep, iç kapak ebrulu. Mesnevî beyitlerinin üstü kırmızı, ayet ve hadis, Arapça ve Farsça ibarelerle beyitlerden sonra şerhe geçilen kısımlarda ilk kelimenin üstü siyah çizgili. Başlardaki sayfalarda beyitlerin başında “Mesnevî” ibaresi, daha sonraki beyitlerin başında “mim” işareti vardır. Sayfa kenarlarında ve satır aralarında haşiyeler mevcut. Bursa Mevlevîhanesinden Burhaneddin Bey zamanında devredilmiş.

Baş: (1b) *Bismillāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm elḥamdu lillāhi’llezī ce’ale’l-cildi’r-rābi’ minelMesnevī aḥseni’l-merābi’i’l-ma’nevī ve enfā’u’l-merāti’i lil’ulemāi’l-uḥrevī ve ecelle’l-menāfi’i lilfuḳarā’i’l-mevlevī*

Sonu: (291b) *Anı taleb eyle tā kim saña kendü şüret-i bātınānı göstere ve her ne mālîk olursa saña izhâr eyleye bu sözi bu maḥalde ḥatm eyle Allāh tebāreke ve te’ālā vifāḳa a’lemdür*

#### 1.1.1.5. Kastamonu Halk Kütüphanesi KHK 2879

İstinsah Tarihi: 11 Cemaziyelevvel 1050

Varak: 271

Boyut (Dış-İç): 340x210 – 240x140 mm

Satır: 33

Yazı: Talik ve Nesih

Cilt: Yıldız, salbek, şemse ve köşebentli, miklepli bordo meşin cilt.

Açıklamalar: Mesnevî beyitlerinin üstü kırmızı çizgili. Başlardaki sayfalarda beyitlerin başında “Mesnevî” ibaresi, daha sonraki beyitlerin başında “mim” işareti vardır. Lâ’da Abd el-Evliya Derviş İbrahim bin Süleyman el-Mevlevî’ye ait temellük kaydı ve mührü ve Mustafa Aşir Efendi’nin vakıf mührü vardır. Münire Medresesinden gelmiştir.

Baş: (1b) *Bihi nesta’in Bismillāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm elḥamdu lillāhi’llezī ce’ale’l-cildi’r-rābi’ minelMesnevī aḥseni’l-merābi’i’l-ma’nevī ve enfā’u’l-merāti’i lil’ulemāi’l-uḥrevī ve ecelle’l-menāfi’i lilfuḳarā’i’l-mevlevī*

Sonu: (272a) *Hicret-i Nebeviyyenüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem biñ elli senesinüñ mäh-ı Cemāziye’l-evvelinüñ on birinci günü nihāyet buldı Ḥazret-i*

*Muṭlaqdan mercū olan budur ki bunı kemāl-i kereminden buña müṭāla'a eyleyen  
yārān ḥayr du'ādan ferāmūş itmeyeler āmin yā Rabbe'l-ālemīn*

#### 1.1.1.6. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 1923

Telif Tarihi: 10 Muharrem 1035

Varak: 306

Boyut (Dış-İç): 300x185- 215x115

Satır: 31

Yazı: Talik

Cilt: Miklepsz koyukahve renkli cilt.

Açıklamalar: Dibâce'deki ifadeler ve başlıklar kırmızıyla yazılı, Mesnevî beyitlerinin, ayet ve hadislerle Arapça, Farsça ifadelerin üstü kırmızıyla çizili. Başlardaki sayfalarda beyitlerin başında "Mesnevî" ibaresi, daha sonraki beyitlerin başında "mim" işareti vardır.

Baş: (1b) *Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'lezi' ce'ale'l-  
cildi'r-rābi' minelMesnevī aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevī ve enfa'u'l-merāti'i  
li'l'ulemāi'uḥrevī ve ecelle'l-menāfi'i liffuḳarā'i'l-mevlevī*

Sonu: (305b) *Ḥazret-i Vehhāb-ı Muṭlaqdan mercū olan budur ki bunı  
kemāl-i kereminden ḳabūl ve beynelenām maḳbūl eyleye ve buña müṭāla'a eyleyen  
yārān u ihvāndan me'mūl olan oldur ki bunuñ mü'ellifini ve kātibini ḥayr du'ādan  
ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi 'alāin'āmihi ve itmāmihī veşşalātu 'alāNebiyihī ve  
ālihi temmet-i kitāb*

#### 1.1.1.7. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud 2247

Telif Tarihi: 10 Muharrem 1035

Varak: 306

Boyut (Dış-İç): 293x205-210x125

Satır: 31

Yazı: Rika

Açıklamalar: Dibâce'deki ifadeler ve başlıklar kırmızıyla yazılı, Mesnevî beyitlerinin, ayet ve hadislerle Arapça, Farsça ifadelerin üstü kırmızıyla çizili. Metinde bazı Mesnevî beyitlerinin başına “mim” işareti konulmuş, bazılarının da üstü kırmızıyla çizilmiştir. Üstü kırmızıyla çizilen beyitlerin başında “mim” yoktur.

Baş: (1b) *Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-cildi'r-rābi' minelMeşnevī aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevī ve enfa'u'l-merābi'i lil'ulemāi'l-uḥrevī ve ecelle'l-menāfi'i lilfukarā'i'l-mevlevī*

Sonu: (305b) *Ḥazret-i Vehhāb-ı Muṭlaḳdan mercū olan budur ki buni kemāl-i kereminden ḳabūl ve beynelenām maḳbūl eyleye ve buña müṭāla'a eyleyen yārān u ihvāndan me'mūl olan oldur ki bunuñ mü'ellifini ve kātibini ḫayr du'adan ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi 'alāin'āmihi veşşalātu 'alāNebiiyihi ve ālihi*

#### 1.1.1.8. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 323-1

Telif Tarihi: Muharrem 1035

Varak: 306

Boyut (Dış-İç): 282x197- 225-134

Satır: 31

Yazı: Talik

Cilt: Yıpranmış

Açıklamalar: Dibâce'deki ifadeler ve başlıklar kırmızıyla yazılı, Mesnevî beyitlerinin, ayet ve hadislerle Arapça, Farsça ifadelerin üstü kırmızıyla çizili. Başlardaki sayfalarda beyitlerin başında “Mesnevî” ibaresi, daha sonraki beyitlerin başında “mim” işareti vardır, fakat beyitler yazılmamıştır.

Baş: (1b) *Bihi nesta'in Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-cildi'r-rābi' minelMeşnevī aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevī ve enfa'u'l-merābi'i lil'ulemāi'l-uḥrevī ve ecelle'l-menāfi'i lilfukarā'i'l-mevlevī*

Sonu: (305b) *Ḥazret-i Vehhāb-ı Muṭlaḳdan mercū olan budur ki buni kemāl-i kereminden ḳabūl ve beynelenām maḳbūl eyleye ve buña müṭāla'a eyleyen yārān u ihvāndan me'mūl olan oldur ki bunuñ mü'ellifini ve kātibini ḫayr du'adan*

*ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi ‘alāin‘āmihi ve itmāmihî veşşalātu ‘alāNebiyihî ve ālihî temme kitāb*

**1.1.1.9. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 1360**

Telif Tarihi: 10 Muharrem 1035

İstinsah Tarihi Hicrî (Miladî): 1087 (1676)

Varak: 310

Boyut (Dış-İç): 240 - 150

Satır: 39

Yazı: Nesih

Cilt: Miklepli, vişne çürüğü deri cilt.

Açıklamalar: Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı. Az kurt yemiştir. Mesnevî beyitlerinin, ayet ve hadislerin üstü kırmızı çizgili.

Baş: (1b) *Bismillāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm ve bihi nesta‘īn elḥamdu lillāhi’llezî ce‘ale’l-cildi’r-rābi‘ minelMeşnevî aḥseni’l-merābi‘i’l-ma’nevî ve enfā’u’l-merāfi‘i T li’ulemāi’l-uḥrevî ve eccelle’l-menāfi‘i lilfuḳarā’i’l-mevlevî*

Sonu: (311a) *Ḥazret-i Vehhāb-ı Mutlakdan mercū olan budur ki bunı kemāl-i kereminden kabūl ve beynelenām maḳbūl eyleye ve buña müṭāla‘a eyleyen yārān u iḥvāndan me’mūl olan oldur ki bunuñ mü’ellifini ve kātibini ḥayr du‘ādan ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi ‘alāin‘āmihi ve itmāmihî veşşalātu ‘alāNebiyihî ve ālihî*

**1.1.1.10. Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2064**

Telif Tarihi: 10 Muharrem 1035

Tahrir Tarihi: 27 Ramazan 1035

Varak: 404

Boyut (Dış-İç): 288x195 – 225-140

Satır: 25

Yazı: Talik

Cilt: Meşin kaplı, mukavva ciltli.

Açıklamalar: Başlıklar kırmızı yazılı, Mesnevî beyitlerinin, ayet ve hadislerin üstü kırmızı çizgili.

Baş: (1b) *Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi nesta'in elḥamdu lillāhi'llezi ce'ale'l-cildi'r-rābi'minelMeşnevî aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevî ve enfā'u'l-merāti'i lil'ulemāi'l-uḥrevî ve eccelle'l-menāfi'i lilfuḳarā'i'l-mevlevî*

Sonu: (403b) *Hāzret-i Vehhāb-ı Muṭlaḳdan mercū olan budur ki bunı kemāl-i kereminden ḳabūl ve beynelenām maḳbūl eyleye ve buña müṭāla'a eyleyen yārān u ihvāndan me'mūl olan oldur ki bunuñ mü'ellifini ve kātibini ḥayr du'adan ferāmūş itmeyeler elḥamdu lillāhi 'alāin'āmihi ve itmāmihi veşşalātu 'alāNebiyihi*

#### 1.1.1.11. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 561-3

Varak: 257

Boyut (Dış-İç): 310x179- 237-105

Satır: 31

Yazı: Nesih

Cilt: Yıpranmış, varaklar cetvelsiz, yer yer tamir görmüş.

Açıklamalar: Dibâce'deki ifadeler ve başlıklar kırmızıyla yazılı, Mesnevî beyitlerinin, ayet ve hadislerle Arapça, Farsça ifadelerin üstü kırmızıyla çizili. Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ibaresi yazılı.

Baş: (1b) *Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezi ce'ale'l-cildi'r-rābi'minelMeşnevî aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevî ve enfā'u'l-merāti'i lil'ulemāi'l-uḥrevî ve eccelle'l-menāfi'i lilfuḳarā'i'l-mevlevî*

Sonu: (257b) *Şāhzādenüñ māderi 'aḳlınuñ noḳşānından pādşāha i'tirāz idüp didi 'aḳlda ve naḳlde küfviyyet şartdur*

#### 1.1.1.12. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 176-3

İstinsah Tarihi: 1 Zilkade 1173

Varak: 450

Boyut (Dış-İç): 310x176-240x110

Satır: 31

Yazı: Talik

Cilt: Yıldızlı, şemseli, salbekli, zencirekli, koyu kahve mukavva cilt.

Açıklamalar: İlk varakta yıldızlı cetvel, varaklarda cetveller sürhile, serlevha müzehhep, Dîbâce ve başlıklar kırmızı yazılmış, Mesnevî beyitlerinin başında “mim” işareti var. Çoğu yerde Mesnevî beyitleri mısra mısra yazılmıştır.

Başı: (1b) *Ezza’nu’r-râbi’u ilâahseni’l-merâbi’i ve ecelli’l-menâfi’i dördüncü rihlet ve seyrimüz ahsen-i merâbi’a ve ecell-i menâfi’adur*

Sonu: (449b) *Hâzret-i Vehhâb-ı Muṭlaḳdan mercû olan budur ki bunı kemâl-i kereminden ḳabûl ve beynelenâm maḳbûl eyleye ve buña müṭâla’a eyleyen yârân u ihvândan me’mûl olan oldur ki bunuñ mü’ellifini ve kâtibini ḳayr du’adan ferâmûş itmeyeler elḳamdu lillâhi ‘alâin’âmihi ve itmâmihi veşşalâtu ‘alâNebiyihi temmet-i kitâb bi’avnilâhi’l-meliki’IVehḳâb*

### 1.1.2. Nüshaların Şeceresi

Tenkitleli metin hazırlamanın asıl amacı, metnin sağlıklı bir nüshasını/ nüshalarını belirlemek ve takip edilecek en sağlıklı nüsha/ nüshaları bulmaktır. Metinler arası farklılıklar, eksiklikler, benzerlikler tespit edilerek metinlerin karşılaştırma çalışması yapılmış; metnin şeceresi oluşturularak takip edilecek metin/ metinler belirlenmiştir. Böylece orijinal metne, yani müellif hattına ulaşmak amaçlanmıştır. Bu konuda daha önce yapılan çalışmalardan faydalanılarak Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif’in dördüncü cildinin şeceresi oluşturulmaya çalışılmıştır<sup>38</sup>.

Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif’in dördüncü cildinin şimdiye kadar on iki nüshasına ulaşılmıştır. Fakat eldeki nüshalar incelendiğinde müellif

<sup>38</sup> Ahmed Ateş, “Metin Tenkidi Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, 1942.; Yusuf Ziya Kavakçı, *İslam Araştırmalarında Usul*, Ankara 1976.; Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2010.; Erdoğan Taştan, *İsmâil Rusûhî Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi (Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.

nüşhasının ve buna eş değer, tam anlamıyla sıhhatli bir nüshanın olmadığı tespit edilmiştir. Ankaravî'nin “Dervîş Ğanemûn bu şerhi yazması ve müsvedde olanı ıslâh idüp düzmesi”<sup>39</sup> ifadesinden anladığımız kadarıyla dördüncü cilt Dervîş Ganem tarafından yazılmıştır. Elimizdeki nüshaların en kâmilî Pertev Paşa olduğu için Dervîş Ganem tarafından yazılan nüshanın bu olabileceğini düşündük. Fakat diğer nüshalarla yapılan karşılaştırmada Pertev Paşa nüshasının da sağlıklı bir metin oluşturabilmek için tek başına yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Bunun için eserin dördüncü cildinin ulaşabildiğimiz bütün nüshalarını mukayeseli bir şekilde değerlendirerek sağlıklı bir metin ortaya koymak düşüncesiyle metnin şeceresini oluşturmaya çalıştık.

Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in dördüncü cildinin şeceresi oluşturulurken nüshaların istinsah tarihleri, metinlerin maddî vaziyetleri ve içerikleri göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen on iki nüshanın başından ve sonundan onar varak okuyarak yaptığımız karşılaştırmada bu nüshaların üç farklı nüshadan istinsah edildiği sonucuna vardık. Bu durum, Ankaravî'nin birden fazla Mesnevî nüshasını kaleme aldığı/ aldırıldığı bilgisıyla örtüşmektedir<sup>40</sup>. Şöyle ki ilk oluşturulan Mesnevî Şerhi'nde Mesnevî beyitlerinin çoğunun yerinde kırmızı sürhle bir “mim” işareti olduğu bildirilmektedir. İkinci olarak Dervîş Ganem'e şarihin bizzat yazdırdığı, Mesnevî beyitlerinin bulunduğu ve en çok rağbet gördüğü belirtilen metin. Son olarak da Sultan IV. Murad'ın isteği üzerine çoğaltılan metin<sup>41</sup>. Bizim de burada birinci gruba dâhil edebileceğimiz nüshaların tamamında, Mesnevî beyitlerinin çoğunun metinde yer almadığı, beyitlerin yerinde sürhle bir “mim” işaretinin bulunduğu görülmüştür. Bu gruptaki nüshaların tamamının yazılan ve yazılmayan beyitler noktasında ittifak ettikleri tespit edilmiştir. İçeriklerini de ele aldığımızda bu gruba giren sekiz nüshanın, Ankaravî'nin yazdığı ve bizim yaptığımız

<sup>39</sup> İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307 nu., vr. 1b.

<sup>40</sup> Bu konuyla ilgili olarak Sahîh Ahmed Dede şu şekilde açıklama yapar: “Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmail Rüsûhî Ankaravî cenâbî sürhle mîm (م) işaret eyledi ki şeş mücelled *Mesnevî-yi Şerif* şerhini tekmil eyledi. Mesnevîhân olanlara bir Mesnevî beytine nazar, bir de şerhine nazar olunması muktazî oldu. Bu defa mufassalen tekrar bu sâlde mah-ı Zilhicce gayetinde *Mesnevî-yi Şerif* beyitlerin tahrîr ederek şerh-i şerîfin tahrîrine şürû' buyurdu. Şeş mücelled *Mesnevî-yi Şerif* in şerhi iki gûne oldu; biri sürhle mîmlî (م) ve biri dahi beyitli.” Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, (Haz.: Cem Zorlu), İstanbul 2011, s. 295.

<sup>41</sup> Ahmet Tanyıldız, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, s. 140.

çalışmalar sonucunda ulaşamadığımız ilk şerh metninden çoğaltılmış olabileceği fikrine vardık. Daha sonra nüshaların müşterek ve muhtelif hatalarından yola çıkarak bilâvasıta ve bilvasıta rivayetlerini belirledik.

Halet Efendi, Bursa İnebey, Topkapı, Mevlana Müzesi ve Kastamonu nüshalarının genel olarak ortak hatalara düştüğü görülmüştür. Fakat bu hatalar, nüshaların birbirinin rivayeti olduğunu gösterecek nitelikte değildir. Çünkü Halet Efendi nüshasında bulunmayan bir ifade Bursa İnebey, Topkapı, Mevlana Müzesi ve Kastamonu nüshalarında bulunmaktadır. Bu durumda Halet Efendi'nin bilvasıta rivayet olduğu akla gelebilir. Fakat Halet Efendi'de bulunan bazı ifadelerin diğer nüshalarda bulunmaması, söz konusu nüshanın bilâvasıta rivayet olduğunu bize göstermektedir. Diğer nüshaları da aynı yöntemle incelediğimizde hepsinin kendine has farklılıklara sahip olduğunu gördük. Bunun içindir ki Halet Efendi, Bursa İnebey, Topkapı, Mevlana Müzesi ve Kastamonu nüshalarının müellif hattından istinsah edilmiş olabileceğini düşündük.

Halet Efendi nüshasının, Millî Kütüphane ve Ayasofya nüshaları ile kıyaslandığında kolbaşı olduğu görülmüştür. Çünkü Halet Efendi'de bulunan hataların Millî Kütüphane ve Ayasofya nüshalarında da aynen yer aldığı görülmüştür. Millî Kütüphane ve Ayasofya nüshalarının, Bursa İnebey, Topkapı, Mevlana Müzesi ve Kastamonu nüshalarıyla da sadece Halet Efendi'yle ortak hatalarda birleştikleri için Halet Efendi'den çoğaltılmış olabileceği fikrine vardık.

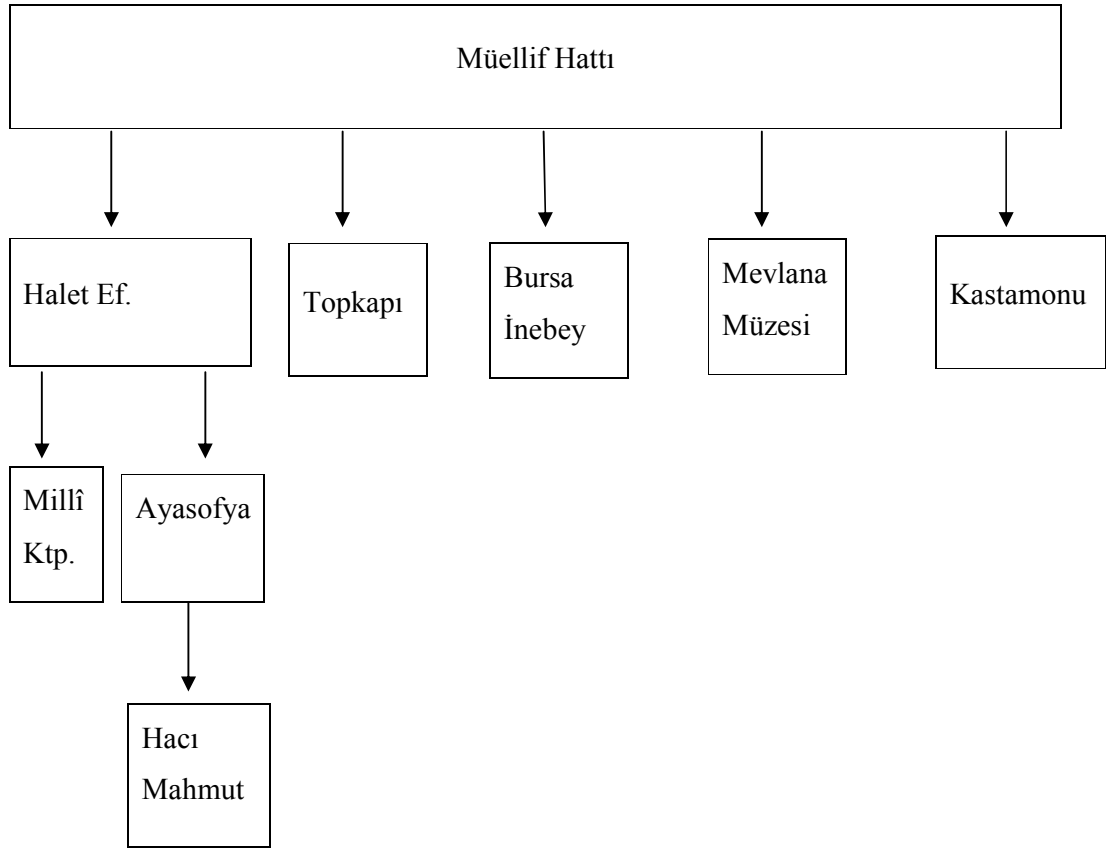
Hacı Mahmut nüshası da Ayasofya nüshası ile hemen her yönüyle uyuşması ve müşterek hataların bulunması sebebiyle Ayasofya nüshasından çoğaltılmıştır diyebiliriz. Çünkü Ayasofya nüshasında bulunmayan uzunca bir metin parçası Hacı Mahmut nüshasında da yoktur. Ayrıca Hacı Mahmut nüshası, Ayasofya'ya göre daha fazla hataya sahiptir. Vasıta arttıkça hataların da artacağı<sup>42</sup> düşüncesinden hareketle Hacı Mahmut nüshasının Ayasofya'dan istinsah edildiği söylenebilir.

---

<sup>42</sup> Ahmed Ateş, "Metin Tenkidi Hakkında", s. 258.

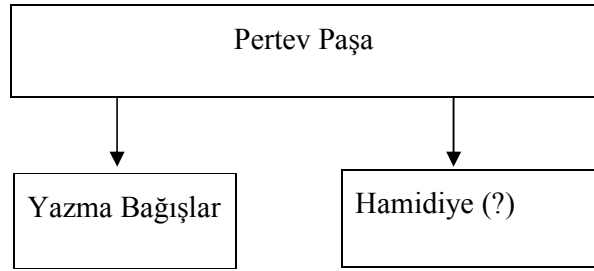


Buna göre birinci grubun şeması şu şekilde oluşturulabilir:



İkinci grupta, Mesnevi beyitleri ilave edilerek oluşturulan Pertev Paşa 307 numarada kayıtlı bulunan ve Ankaravî'nin Derviş Ganem'e yazdırdığı belirtilen nüshanın kolbaşı olduğu tespit edilmiştir. Hamidiye ve Yazma Bağışlar nüshalarının bu nüshadan istinsah edildiği düşünülmektedir. Çünkü Pertev Paşa nüshasında bulunan ayırıcı hataların Hamidiye ve Yazma Bağışlarda da yer aldığı, ayrıca bu nüshaların Pertev Paşa nüshasından istinsah edildiği düşüncesini oluşturacak nitelikte hataların da varlığı tespit edilmiştir. Yalnız Hamidiye nüshasının, Yazma Bağışlar'a göre farklı bir konumda olduğu da dikkatimizi çekmiştir. Çünkü Pertev Paşa nüshasında bulunan eksiklikleri içermesinin yanında, Pertev Paşa'da bulunmayıp birinci grup nüshalarda bulunan bazı ilavelerin de yer aldığı görülmüştür. Bundan dolayı Hamidiye nüshasının müstensihisi istinsah sırasında birden fazla nüsha kullanmış veya şu an elde edemediğimiz bir başka nüshadan eserini istinsah etmiş olabilir. Hamidiye nüshasını Pertev Paşa'nın bir alt kolu olarak değerlendirirken son derecede ihtiyatlı yaklaşmak gerektiği düşüncesindeyiz.

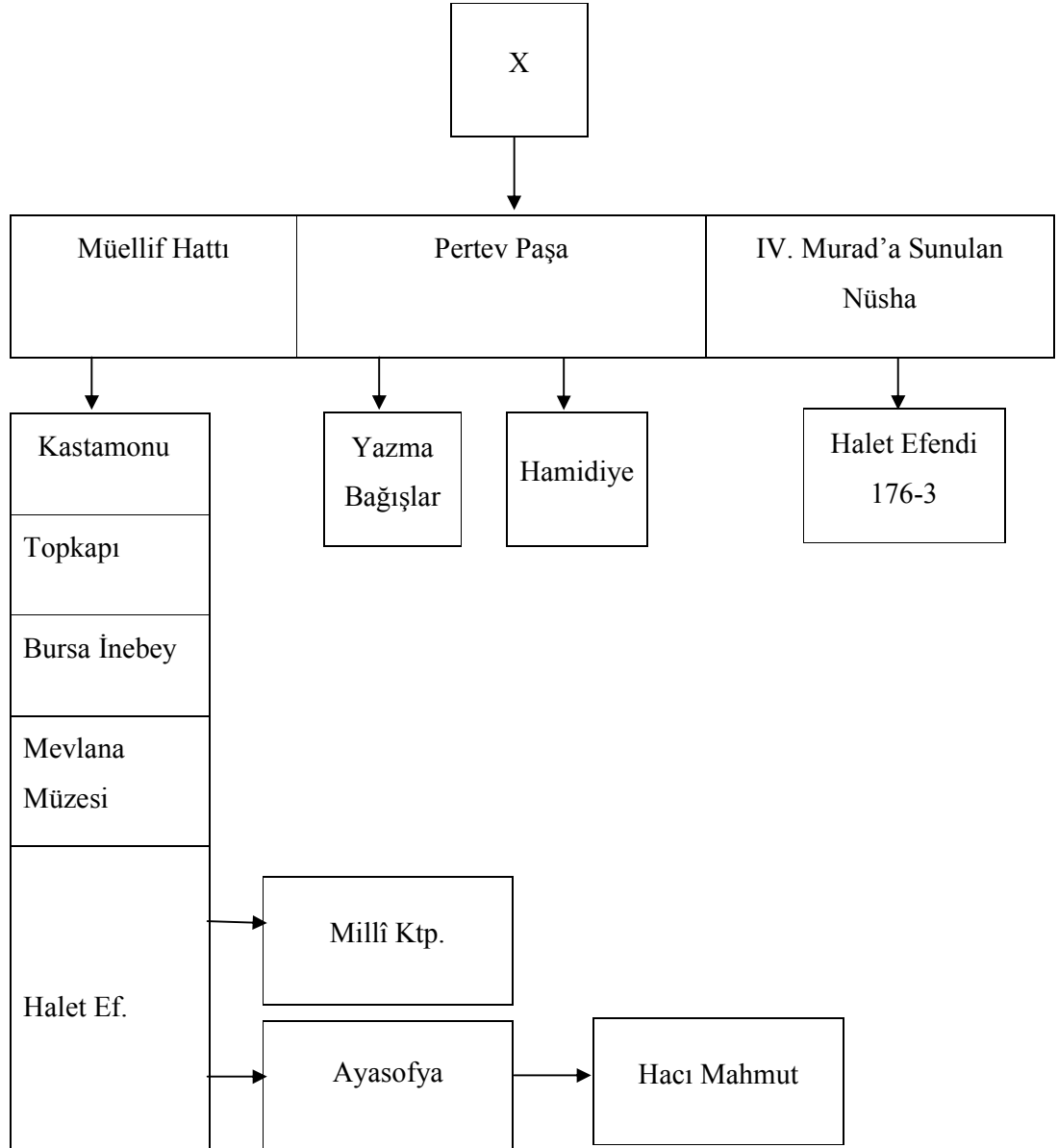
Bu bilgilerden hareketle ikinci grubun şeması şu şekilde olmalıdır:



Üçüncü grupta ise hem dış yapı hem de metin açısından eldeki hiçbir nüshayla uyuşmayan bir dördüncü cilt şerhi vardır. Halet Efendi 176-3 numarada bulunan bu nüshanın cildi, kâğıdı, cetveli gayet kaliteli ve eserin başlangıç sayfası da güzel bir tezhiplerle süslenmiştir. Bu nüshanın başlangıç kısmında, diğer nüshalarda bulunan besmele, hamdele, salvele ve şerhin hazırlanma süreci yoktur. Metin, doğrudan doğruya Mesnevî'nin dibacesiyle başlamaktadır. Son derecede güzel bir yazıyla yazılmış olan bu nüshada Mesnevî beyitleri mısra mısra yazılmış ve açıklanmıştır. Söz konusu açıklamalara baktığımızda da Mesnevî beyitlerinin farklı ifadelerle açıklandığı görülmektedir. Çünkü birinci cildin mukaddimesinde Ankaravî, Dördüncü Murad'ın "şerh-i Mesnevî'nin cümlesini hüsn-i hattıyla bir hoşça yazdurup cenâb-ı hümayûnuma irsal idesüz" emri üzerine evvelki nüshalara mugayir hoş bir nüsha olarak tertip ettiğini dile getirmektedir<sup>43</sup>. Halet Efendi 176-3 numarada bulunan nüshanın, bahsedilen bu özelliklerinden dolayı IV. Murad'ın isteği üzerine kaleme alınan metinden istinsah edilmiş olabileceğini düşünerek ayrı bir grupta değerlendirdik.

<sup>43</sup> Ahmet Tanyıldız, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, s. 172.

Bu üç gruba birlikte yazma nüshaların genel şeceresi şu şekilde olabilir:



Bu şecere doğrultusunda eserin metnini oluştururken Pertev Paşa, Hamidiye ve Millî Kütüphane nüshaları esas alınmıştır. Pertev Paşa nüshasını, Ankaravî'nin Derviş Ganem'e yazdırdığı ve ilk nüshaya oranla Mesnevî beyitlerini ilave ederek daha mufassal hale getirmesi münasebetiyle tercih ettik. Şemada, ihtiyatlı davranmak gerektiğini ifade ederek ikinci gruba aldığımız, fakat her iki grubun özelliklerini de taşıdığını belirttiğimiz Hamidiye nüshasını takip edeceğimiz ikinci nüsha olarak

kabul ettik. Üçüncü olarak da birinci grubu yansıttığı düşüncesiyle Millî Kütüphane nüshasını kullandık. Burada şöyle bir soru akla gelmektedir: Müellif hattına daha yakın olan Halet Efendi ve diğer nüshalar dururken neden Millî Kütüphane nüshası kullanılmıştır? Çünkü bu tür durumlarda asıl nüshaya yakın olanın tercih edilmesi gerekir ki bilvasıta nüshalarda yanlışların fazlalaşma olasılığı söz konusudur. Yaptığımız incelemede Halet Efendi nüshasının yazısının yeterince okunaklı olmadığını, sayfa kenarlarında müstensih ait açıklamalarla şarihe ait şerhin birbirine girdiğini, metinde kullanılan farklı el yazılarından dolayı birden fazla müstensih tarafından yazıldığını ve yer yer sayfaların rutubet lekesinden dolayı zor okunduğunu gördük. Bunlara ilave olarak Topkapı, Bursa İnebey, Mevlana Müzesi ve Kastamonu nüshalarının itinasız bir şekilde istinsah edildiğini, bundan dolayı da çok fazla eksik kısmın bulunduğunu tespit ettik. Yazının daha okunaklı olması, sayfa kenarlarında bulunan açıklamalardan Mesnevî metnine ait olmayanların atılması ve nüshanın daha iyi durumda bulunması sebebiyle Millî Kütüphane nüshası, takip edilecek üçüncü nüsha olarak seçilmiştir.

## 1.2. Tenkitli Metin Kurmada Dikkat Edilen Hususlar

### 1.2.1. Metnin Çeviri Yazısında Kullanılan Yazım Kuralları

Bu çalışma esnasında farklı dile ait bir metnin Lâtin alfabesine aktarımının zorluğunu bizatihi tecrübe etmiş olduk. Çünkü bu dillere ait ek, tamlama ve birleşik sözlerin Türkçeye aktarılması bizi oldukça zorladı. Mesnevî ve Ankaravî'nin ona yaptığı şerh üzerinde çalışma yaptığımız için, daha önce Mesnevî'ye yapılan şerhleri tenkitli olarak inceleyen araştırmacıların hazırladıkları tezler titizlikle gözden geçirilmiştir. Söz konusu çalışmaların hazırlanmasında karşılaşılan güçlüklerin tezin belli bir bölümünde veya tez bitiminde ayrı bir makale olarak aktarılması, benzer metin üzerinde çalışmamız münasebetiyle yol gösterici olmuştur<sup>44</sup>. Ayrıca Mertol

<sup>44</sup> Ahmet Tanyıldız, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*; Erdoğan Taştan, *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviri-yazı-İnceleme*; Abdülkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.; Turgut Koçoğlu, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.; Oğuzhan Şahin, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2012.; Turgut Koçoğlu, "Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair", *Turkish Studies*

Tulum'un *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı* adlı eserinde "Yazım Kuralları" başlığıyla bu konuyla ilgili oldukça faydalı bilgiler yer almaktadır<sup>45</sup>. Biz de bu çalışmalardan hareketle yazım konusunda birliğin sağlanması gerektiği düşüncesinde olduğumuz için çalışmamız esnasında karşılaştığımız sorunlarla ilgili ayrıntılı çözümler öneren İsmail Ünver'in *Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*, Ziya Avşar'ın *Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler* makalelerini dikkate aldık<sup>46</sup>. Özellikle Ziya Avşar'ın makalesindeki öneriler, Arapça ve Farsça kelimelerin Lâtin alfabesiyle gösterimi hususunda ikiliği ortadan kaldırarak yazım birliğini sağlaması yönüyle tercih edilmiştir.

Arapça edat ve ön ekler, Lâtin alfabesiyle gösterilirken kendisinden sonraki kelimeye bitişik yazılmıştır: 'alā ('alāsebīlī'l-bedel), 'an (*anḡarībīn*), beyn (beynehümāda), bi (biğayri ḡaḡ), fe (feemmā), fī (fīḡulūbihim), ġayr (ğayrināḡıḡ), hasb (ḡasbiḡāl), ilā (ilāḡhirihi), in (inḡaallāḡ), 'ind ('indettaḡḡīḡ), ḡabl (ḡablelmevt), ke (keenne), keyfe (*keyfemāyeḡā*), lā (*lātefekkerū*), li (lillāḡ), mā (mā'adā), min (minelcennet), ma'a (ma'attedrīc), te (te'alā), ve (vallāhi), zi (zīḡıymet), zū (Zūlcelāl).

Arapça özel isim ve yer adları şu şekilde yazılmıştır: 'Abdullāḡ, ḡüsāmeddīn, Ebulḡāsım Elḡuşeyrī, Elmekkī, Ebū Yezīd, İbn Fārız, Resūlallāḡ, biḡamdillāḡ.

Ecvef köklerin yazımıyla ilgili Ziya Avşar'ın görüşlerine katılmakla beraber, üslûbu değiştirmemek düşüncesiyle İsmail Ankaravî'nin metinde gösterdiği şekle riayet ettik. Ankaravî'nin, metinde bu tür sözcükler için bazen "hemze" bazen de "ye" kullanması münasebetiyle bir ikilik göze çarpmaktadır. Mesela dā'imā/ dāyımā, ḡā'im/ ḡāyım, kā'ināt/ kāyınāt...

---

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, 488-498.; Bilal Elbir, "Sururî'nin Şerhinde İmlâ Problemleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 226-235.; Furkan Öztürk, "Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çeviri Yazı Tercihleri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 511-520.

<sup>45</sup> Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara 2011, s. 223-236.

<sup>46</sup> İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 1-46.; Ziya Avşar, "Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 59-95.

Farsça ön ek ve edatlar kendisinden sonraki kelimeye bitişik yazılmıştır: bā (bāperhā), bāz (Bāzgūne), be (bezāhir), ber (bereşkāl), bī (bīmihek), der (derāteş), ender (endermülk), ez (ezharābī), hem (hemçün), me (mebādā), nā (nāmuhteriz), tābe (Tābesālī), pūr (pürhırış), nev (nevcemāl).

Sona gelen bazı ek ve edatlar bitişik yazılmıştır: ā (cānā), rā (‘ālemrā).

Tekrarlanan iki kelime arasına gelen ek ve edatlar bitişik yazılmıştır: ā (mālāmāl), be (dembedem), ender (‘ışkender‘ışk), tā/ te (sertāpā).

Kelimelerin sonuna gelen yapım ekleri bitişik yazılmıştır: ān (*merdān*), āsā (cennetāsā), bār (müşkbār), dār (pāydār), istān (gülistān), gede (cennetgede), gīn (gamgīn), kār (āşkār), zār (gülgār).

Birleşik sıfatlar bitişik yazılmıştır: tengdil, meleksimā, sergerdān, muşibetede, çeşmbend, haķīkatbīn, gülābefşān, zergüzīn, dilhırāş, pāymāl, fānīnümā, şanemperest, tenperver, dilpesend, felekpeymā, noķsānpezīr, destres, cevzrīz, hānesāzlık, cigersüz, perdeşikāf, tevbeşiken, sūhanşinās, ‘ālemtāb

İzâfet kesresi kaldırılan (izâfet-i maktû’), ters çevrilen (izâfet-i maktûb) isim tamlamaları ve kaynaşmış (izâfet-i mezcî) terkipler bitişik yazılmıştır: serleşker, serişte, icâzetnâme, Tarīkatnâme, habşhâne, halvethâne,

Araya “vav” getirilerek yapılan atıf terkiplerinde herhangi bir tasarrufa gidilmemiş “zidd u muhālif, zulm u cevre, gūş u hūş” şeklinde yazılmıştır.

“Sonu ünlüyle biten bir kelime, Farsça isim ve sıfat tamlamasına girdiğinde, kalın sıradan bir ünlüyle bitiyorsa, izâfet çizgisinden sonra ‘yī’, ince sıradan bir ünlüyle bitiyorsa ‘yi’ ile”<sup>47</sup> yazılmıştır: hāne-yi tabī‘at, cezbe-yi Hudā, Hudā-yi Te‘ālā, hevā-yı nefsanī.

Ziya Avşar’ın “Özel Bir Öneri” başlığı altında “rūzgār, âsmān, rāygān...” gibi kelimelerin “rūzigār, âsumān, rāyegān...” şeklinde yazılması önerisi de bu çalışmada uygulanmaya çalışılmıştır.

### 1.2.2. Nüsha Farklarının Metinde Gösterimi

*Mesnevî Şerh*’nin dördüncü cildini çeviri yazı sistemiyle Lâtin alfabesine aktarırken Pertev Paşa 307 numarada kayıtlı bulunan nüshanın esas alındığı daha önce belirtilmişti. Bununla beraber Millî Kütüphane ve Hamidiye 672 numarada bulunan nüshalar da tenkitli metnin oluşturulmasında takip edilmiştir. Metnin çeviri

<sup>47</sup> Ziya Avşar, “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, s. 91.

yazıyla aktarımı sırasında takip ettiğimiz nüshaların herhangi birinde bulunmayan kısımlar, bazı noktalarda hacimli olduğu için dipnotla değil, metin içinde köşeli ayraçla [] gösterilmiştir. Fakat metne dâhil olmayıp müstensihin yanlığı olduğu düşünülen ifadeler dipnotta gösterilmiştir.

“Ey felek eger ol Һazretüñ güftâr-ı dürerbârı üzre gevher nişâr eylesenñ gevherüñ yüz kât olur senüñ cämidüñ görücü ve söyleyici olur ya’ni ol kâmil ü mükemmel olan Һazretüñ kelimâtına ta’zîm ü tekrîm idüp aña cevâhir-i zevâhirüñ nişâr eylesün Һazret-i Һağdan iz’âf u muzâ’af anuñ muqâbelesinde ecr ü ‘ivazlar bulursın ve bir sa’âdete vâşıl olursın ki cämidüñ bînâ ve güyâ olmağ mertebesin bulur felege bu güne Һitâbdan murâd zir-i felekde olan insâna ta’rîz olur ve keenne şu nükteyi buyururlar ki ey insân ol [şâhib-i devletüñ ‘azm-i şânı bir mertebededür ki felekler anuñ güftâr-ı dürerbârı üzre cevher nişâr ideler ve anuñ Һizmet ü tã’atinde olalar ve muqâbelesinde iz’âf u muzâ’af gevherler ve ecrler bulalar Һattâ cämidi beyninde ve nebâtı küyında olmağ mertebesinde vâşıl olalar pes sen ki insân olasın ve insân-ı kâmile Һizmet ve andan taşşil-i kemâl eylemek içün vücûda gelesin niçün mâluñı ve cânuñı anuñ yolında işâr ve nişâr eylesesin eger cân u dil gevherlerin anuñ kelimât-ı Һayât-ı muzâhâtını ta’allüm eylemek râhında ve aña ta’zîm ü Һizmet kılmak bâbında bezl eylesenñ senüñ gevher-i cân u dilüñ şad tu olur ve ol cämid mertebesinde olan lisân u dehânuñ esrâr u ma’arifi güyâ ve çeşm-i cânuñ Һakâyık u leţâyifi başır ü bînâ olurdu dimegi iş’âr kılar ve bu beyt dağı bu ma’nâyı mü’eyyid olur

*(562) Meşnevi*

*Pes nişârî kerde bâşî behr-i Һod*

*Çünki her mâye-yi tu şad tu şevd*

Pes kendüñ içün nişâr eylemiş olursın Һağikatde çünkim senüñ her sermâyeñ şad ola ya’ni *meşelu’l-lezîne yunfiküne emvâlehum fısebıllâhi kemeşeli Һabbetin enbetet seb’a senâbile fikulli sunbuletin mi’eti Һabbetin* âyet-i kerîmesinüñ fehvâsı üzre her neyi ki fısebıllâh Allâhuñ velîsine bezl eylesenñ filҺağıkâ kendüñ içün bezl eylemiş olursın zirâ her bir sermâyeñ çünkim yüz kât olur pes ma’nâ işâr u nişârı kendüñ içün eylemiş olursın nitekim Belkıs Һazret-i Süleymâna kırk deve yüki altun gönderdi Һazret-i Süleymân kırk ferseng yeyrek altunını zamm eyleyüp anuñ cânibine irsâl eyledi pes ol hediyeği ma’nen kendü içün göndermiş oldu nitekim bu kışşadan

ma'lūmuñ olur] (...) 'aṭıyyāt-ı İlähiyye ve vāridāt-ı Rabbāniyye ve füyūzāt-ı Subhāniyyedür ki daḥı anı beşer taleb eylemege kâdir olamaz ve âdemî mücerred kuvvet-i 'aḳliyye ve fikriyyesiyle anı bulamaz gerekdür ki bu güne hedıyelere lâyıḳ u müsteḥaḳ olmadan ötüri baña mutāba'at kılasuz ve Hüdāperest olasuz" (23a-25a)

*"Rubā'ī*

*Didi bir pīre bir kimse gel evlen*

*Didi ol daḥı bāliḡ olmadum ben*

*Velīlige yetince bāliḡ olur*

*Velīlik olmasa oḡlanlık olur*

[Velhāşıl kaçan ṭarīḳ-i faḳırda bāliḡ olmayan ve ricāl mertebesin bulmayan bir kimse çünkim meşīhat ṭutsa irşād mertebesine taşaddī itse aña peyrev ve tābi' olanları müdbirlik gülü ṭutar gülüñ taḥḳīki cild-i şālīşde daḥı mürür eyledi gül şol beyābānda olan cinnilere derler ki ekşer kārban ḥalkına ve ba'zı kimselere aşınası şeklinde nümāyān olup ve aña dostāne tekellüm kılup ve rāh-ı maḳşad budur gel bu cānibe gidelüm diyü izlāl eyleyüp 'aḳıbet bir vādīde helāk eyler imiş çünkim ṭarīḳ-i faḳruñ ṭıflına bir nice kimse tābi' olsalar anları müdbirlik ve bedbaḥtlık gülü ṭutar ve bir yere iletüp atar ki aşlā andan necāt müyesser olmaz

*(1448) Meşnevi*

*Ki biyā tā māh būnmāyem turā*

*Māhrā hergiz nedīd ān bīşafā*

Ol rāh-ı faḳruñ ṭıflı olan şeyḫ kendü peyrevlerine böyle dir ki gel tā saña māhı göstereyüm ḥālbuki ol bīşafā hergiz māhı görmedi *māhdan* murād bunda ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye olmaḳ zevḳ-i selīm ü 'aḳl-ı müstaḳīm şāḥibine rüşendür zīrā *nūru'l-kameri müstefādün mineşşems* mücibince ḳamer nūrı şemsden istifāde kılduḡı gibi ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye daḥı envār u esrānı zāt-ı İlähiyyeden istifāde kıılır pes māhdan murād ne olduḡı ma'lūm oldıysa ma'nā böyle dimeḳ olur ki ol ṭarīḳ-i faḳruñ ṭıflı sülūka ḳābil olanlara ve kendüye meyl ü muḥabbet kıılanlara dir ki gel ve baña tābi' ol tā saña māh-ı ḥaḳīḳatı gösterem ve seni ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyenüñ müşāhedesi mertebesine irgürem ḥālbuki ol bīşafā māh-ı ḥaḳīḳatı hergiz görmedi belki anuñ böyle dimeden murādı mücerred iddi'adur ki ḥalkı bu ḥile ile kendüye şayd



**eyleye ve bu tezvîrle bî'atine kayd eyleye dimek olur] (...)** Vaqt tengdür ve bu kelāmuñ vüs'ati ve vefreti 'ömr-i devām anuñ üzerine teng gelür ya'ni bu kelāmuñ vefreti ve vüs'ati şol mertebe bî'hadd ü bîpāyāndur ki anuñ üzerine 'ömr-i dāyim harc olınsa anuñ biñde birin söylemege ve miqdār-ı kalīlin şerh eylemege imkân ve kudret olmayadı zîrâ esrâr-ı İlähiyye ve evşâf-ı nebeviyyeye müt'eallik olan kelām bâhuş ki be'arîki'l-ilhām vâki' olsa lâyetenâhidür eger 'ömr-i devāmla bile mevşuf olsa esrâr-ı İlähiyyenüñ ve evşâf-ı nebeviyyenüñ vüs'at ve ferâhlığına nisbet tengter gelmek muqarrerdür çünkim 'ömr-i dāyim bu kelāmuñ ferâhlığına nisbet tengter gele bir kimsenüñ müt'enâhi olan 'ömrinüñ vaqti teng olması hod muqarrerdür" (62a-64b)

### 1.2.3. Metnin Varak, Beyit ve Satır Numaralarının Gösterimi

- Metnin takibinin kolaylaştırmak için tenkitli metni kurmada esas alınan üç nüshanın (P, M, H) varak numaraları metin içinde köşeli ayrıçla [P1b], [M1b], [H1b] şeklinde gösterilmiştir:

"Bārān-ı bahār ezhār ü eşcār-ı besātīn ü hadāyıkā ol kadar [M3a] le'āfet virmez nitekim hadīşde dağı vārid olmışdur ki *'aleykum bimecāleseti'l-ülemā'i ve istimā'i kelāmi'l-ḥukemā'i feinnallāhe yuhyi'l-ḳalbe'l-meyyite bimā'i'l-ilmī kemā yuhyi'l-arza'l-meyyite bimā'i'l-maḡari ve enīsi'l-uyūni biḡibi'l-menām* kesürür üzre ma'tūfdur ya'ni 'urefānuñ ḳulūbı mesrūr olur bunuñ mütāla'ası sebebi ile besātīnüñ şavt-ı şehābla sürürü ve gözlerüñ ḡib-i ḡābla ünsi ve ḡubürü gibi zîrâ 'uyūn dağı ḡ'ābla üns eyledüğinden her bār ki nevm gelse mesrūr olur kezālik 'uyūn-ı erbāb-ı ma'rifet ve derūn-ı aşḡāb-ı ḡarīkat bunuñ mütāla'asıyla āsūde olup teşāviş-i cihān ve 'alāyık u 'avāyık-ı nefis ü şeyḡāndan ḡāzz-ı ebşār idüp istirāḡat iderler *fīhi irtiyāḡu'l-ervāḡi* zarf-ı muḡaddem ḡāberdür ve irtiyāḡu'l-ervāḡ mu'ahḡar mübtedā'dur taḡdīr-i kelām bu za'n-ı rābī'de vardur ruḡlaruñ irtiyāḡı vardur *ve şifā'u'l-eşbāḡi* dağı şebḡlerüñ şifāsı vardur eşbāḡdan murād ecsāmdur ve bunda ecsāma şifā' olması bu vechledür ki ekşer kelām-ı laḡīfleri ḡikem-i İlähiyye ile ta'bir olmışdur pes mütāla'ası sebebiyle 'āşık-ı şādık ḡekīm-i ḡāzık olup her şey'i ḡikmet üzere ḡılıcaḡ ecsām dağı emrāzdan berī olur pes bunda şifā-yı eşbāḡ bu vechle muḡarrer olur *ve huve* bu za'n-ı rābī' *kemā yeştehīhi'l-* [H3b] *muḡlisūne ve yehvevnehu* muḡlislerüñ iştihā eyledüğü gibi ve muḡabbet eyledükleri gibidür *yehvevne* hevā yehvādan fī'l-i muzāri'üñ [P2b] cem'-i müzekkeridür"

- Mesnevî beyitleri, metin üzerinde yapılacak çalışmaları ve takibi kolaylaştırmak düşüncesiyle numaralandırılmıştır. Ayrıca koyu ve italik olarak gösterilmiştir:

*“(57) Meşnevî*

*Ez’avānī mer verā āzād kun*

*Ānçünān ki şādem ūrā şād kun*

İlāhī ‘avānlıktan ol ‘asesi āzād eyle ancılayın ki anuñ sebebi eyle ben şādem anı dañı şād eyle

*(58) Meşnevî*

*Sa’d dāreş ĩn cihān ü ān cihān*

*Ez’avānī vü segīyeş vārehān*

Bu cihānda ve ol cihānda anı sa’d tut ve sa’id it ‘avānlıktan ve seglıkten anı ħalāş it

*(59) Meşnevî*

*Gerçi ħūy-ı ān ‘avān hest ey Ĥudā*

*Ki hemāre ħalkrā ħ’āhed belā*

Ey Ĥudā egerçi ol ‘avānuñ huyıdır ki hemīşe ħalka belā ister

*(60) Meşnevî*

*Ger ħaber āyed ki şeh cürmī nihād*

*BerMüselmānān şeved ū zeft ü şād*

Meşelā ħaber gelse pādşāh bir ħaber ħodı Müslümānlar üzre aħz-i māl için ol ħavī ve ferbih şād olur

*(61) Meşnevî*

*Ver ħaber āyed ki şeh rahmet nümūd*

*EzMüselmānān fikend ānrā becūd*

Ve eger ħaber gelse ki pādişāh merħamet gösterdi Müslümānlardan ol zulm ü müsādereyi cūd ve keremi sebebiyle isķāt idüp ref eyledi” (P6a)

- Pertev Paşa 307 numaradaki nüshanın satır sayısı 1b’de 29, 189a’da 26, diğer varaklarda 41’dir. Metnin kurulmasında esas alınan Pertev Paşa 307 numarada bulunan nüshanın satır sayıları yay ayraç ( ) içinde gösterilmiştir:

“(1) *Bismillāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm elḥamdu lillāhi’llezī ce’ale’l-cildi’r-rābi’u minelMeşnevī aḥseni’l-merābi’i’l-ma’nevī ve enfa’u’l-merāti’i lil’ulemāi’l-uḥrevī ve ecelli’l-menāfi’i lilfukarā’i’l-mevlevī ve şayyara maşāri’ahu* (2) *meṭālī’a envāri’l-İlāhī ve ebyātihi şavāmi’a esrāri’n-Nebevī ve şallallāhu ‘alāseyyidinā Muḥammedin māliki’ş-şer’i’l-kavī ve sālīku’ş-şirāti’s-sevī ve ‘alāālihi ve aşḥābihi’llezīne* (3) *taḥharū nufūsehum minerrecsi’l-ḥafī vellevsi’l-celī ammā ba’d ḥamdullāhi’l-‘aliyyi’l-kebīr veşşalātu ‘alāNebiyiyi Muḥammedi’l-Beşīri’n-Nezīr* bu fakīr u ḥakīr ve keşīru’t-takşīr (4) cild-i şalışūñ şerhini taḥrīr eylemeden fāriğ olduğda iḥtilāl-i zamān ve sū’-i ḥāl-i ehl-i cihānı görüp taşnīf ü taḥrīr eylemeden ḳalbime aẓīm kelāl u melāl (5) geldi bāḥuşuş ki nedret-i küttāb ve ḳillet-i ṭullāb cihetinden daḥı meyl-i derūnum noḳsānpezīr oldı gördüm ki bu ‘ilm tāhirūñ tālibi ḳatınadır”

#### 1.2.4. Metindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnotta Verilmesi

- Ankaravî, çeviri yazı yöntemiyle aktardığımız Mesnevî’nin dördüncü cilt şerhinde ayet ve hadislerin yanı sıra çeşitli kaynaklardan alıntı yapmıştır. Ayetlerin okunuşu Lâtin harflerine aktarılmış, tercümeleri dipnotta verilmiştir. Ankaravî birçok yerde ayetleri kelime kelime değerlendirmiştir. Bu tür durumlarda ayetin son kelimesinden sonra meali verilmiştir. Önce ayeti verip sonra kelime kelime açıkladığı durumlarda ayetin meali verilmekle yetinilmiştir:

“Cenāb-ı ‘İzzet emr idüp buyururlar ki *ḳul* di yā Muḥammed *e’ūzu* ben şıgınurum *biRabbi’l-felaḳ felaḳ* şubḥa dirler fark gibi fi’l bema’nā mef’uldür ve cemī’-i mümkināta daḥı ‘ām u şāmildür zīrā Ḥaḳ Te’ālā zulmet-i ‘ademi fāliḳdür nūr icādıyla ve her eşyāya nazār olınsa meflūḳdur minvech meşelā arzdan nebātāt ve enhār u eşcārı ve eşcārdan berg ü bārı ve seḥābdan emṭārı ilāğayrinnihāye Ḥaḳ Te’ālā iḥrāc u izhār eyledi *minşerri mā ḥalaḳ* daḥı şol şerden ki anı ḥaḳ eyledi ol Rabbi’l-Felaḳ şeḳaleynden ve ğayrahum kāyinen men kāne cemī’-i şūrūra şāmildür ve *minşerri ğāsıḳin* ve daḥı leyl-i muzlimūñ şerrinden ki zālāmı rüy-ı zemīni ṭoldura ğasaḳtū’l-‘ayn dirler ḳaçan yaşla göz ṭolsa *izā veḳab* ḳaçan dāḥil olsa o leylūñ zālāmı

cemî-i eşyāya ve minşerri'n-neffāşāti fil'ukad dahil şol nisā'-i sevāhirūñ şerrinden ki nefh iderler ma'arīki'l-gam 'aḳd-i huyūṭa ennefsü'n-nefh ma'arrīḳ pes dünyā eşher-i sevāhirdür aşıl isti'āze bundan gerekdür niçe murādını ḫile ve rengle mertebe-yi dīn ü diyānetden düşürür ve min şerri ḫāsīdin izā ḫased' (152a)

---

\*“De ki: Sığınırım o sabahın Rabb'ine, yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden ve haset ettiği zaman kıskancın şerrinden (Rabb'ime sığınırım.)!” (Felak 113/1-5)

- Bunun yanı sıra bazı yerlerde Ankaravî'nin kaydettiği ayet ile Kur'an'da geçen ayetin farklı olduğunu tespit ettik. Bu farklılık bazen eksiklik bazen de bir harf değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Böyle durumlarda ayetin metinde verilmesine müdahale edilmemiş, dipnotta Kur'an'da geçtiği şekliyle verilmiştir.

“Nitekim bu āyet-i kerīme ile Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri taḫaddī buyurdu *ḳul in kuntum fī raybin mimmā nezzelnā 'alā'abdinā fe'tū bisūretin minmişliḫī ved'ū şuhedā'ekum in kuntum şādıḳīn*” (134a)

---

\* Bakara 23'te geçen ayet şu şekildedir: *ve in kuntum fī raybin mimmā nezzelnā 'alā'abdinā fe'tū bisūretin minmişliḫī ved'ū şuhedā'ekum mindūnillāhi in kuntum şādıḳīn* “Eğer kulumuza parça parça indirdiğim Kur'an'dan şüphede iseniz, haydi onun ayarında bir sure getirin ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, eğer doğru iseniz bunu yapın.” (Bakara 2/23)

- Hadisler Lâtin harfleriyle gösterilirken koyu ve italik yazılmıştır, tercümesi dipnotta verilmiş, varsa tercümenin alındığı kaynak da zikredilmiştir:

“Nitekim bu ḫadıṣ-i şerīf bu ma'nāya delālet ḳılır *ḳāle Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem lī ma'allāhi vaḳtun lāyese'unī fīhi melekun muḳarrebun ve lānebiyyun murselun*”

---

\*“Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki onda bana ne bir mukarreb melekle ne de mürsel bir peygamber yetişebilir.” Ankaravî, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 269.

- Arapça ve Farsça ifadeler metinde italik olarak gösterilmiş, tercümeleleri de dipnotta verilmiştir:

“Zīrā nūru ’l-ķameri müstefādün mineşşems mücibince ķamer nūrı şemsden istifāde ķıldıđı gibi haķīķat-ı Muķammediyye (30) dağı envār u esrārı zāt-ı İlāhiyyeden istifāde ķılır” (62a)

---

\* “Ay nurunu güneşten alır.”

“Nefeķātü’l-Ünsde Mevlānā Cāmī Şeyhülislāmdan naķl eyleyüp dir Şeyhülislām ğüft ‘Abdullāh Mağribī her ğiz tārīķī nedīde būd āncā ki ħalkrā tārīķī būdī veyrā rūşenī būdī’ (25b)

---

\*“Şeyhülislam buyurdu: Abdullah Mağribī asla karanlık görmemiş idi, oradaki halk için karanlık olurdu; onun için aydınlık olurdu.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 186.

### 1.3. Şārihin Maksadı

Hazret-i Şārih, Mesnevī Şerhi’nin dördüncü cildinin mukaddimesinde, söz konusu cildi neden şerh ettiğini ifade etmiştir. Biz de Atabey Kılıç’ın “Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler”<sup>48</sup> başlıklı makalesinde yaptığı önerilerden hareketle şārihin maksadını, mukaddimedede verdiği bilgilerden hareketle değerlendirmeye çalışacağız.

Ankaravī üçüncü cildin şerhini tamamladıktan sonra zamanın bozukluğunu, halkın kötü halini, taliplerin azlığını görünce dördüncü cildi yazma konusunda içinde bir sıkıntı duyar. Talip olanların da ilim tahsile devam etmesi gerekirken tahsilden vazgeçip halkı aydınlatma yoluna gittiklerini görür ki “Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder.” sözüne göre tahsilini tamamlamadığı için yarım ālim olacak ve irşat etmeye kalktığı halkı ifsat edecektir. Bu olumsuzluklara rağmen

---

<sup>48</sup> Atabey Kılıç, “Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 Fall 2009, 326-334.

sohbetinde bulunan yârânın bu ilme talip olması ve şerhin yazımı ile meşgul olması Şârih'in sıkıntılarını bertaraf eder<sup>49</sup>.

Mesnevî, Mevlânâ'nın yârân ve ashâbı için onların bâtınlarını aydınlatan bir nurdur. Sonra gelen fukara ve ahabı için cevherlerle dolu gizli bir hazinedir. Mevlânâ'nın asrında dünyaya gelip onun ashâbından olmak ve varlığından istifade etmek mümkün olmadıysa da bu hazineden hisse almak mümkündür. Bu hazineden faydalanmak için hazinenin ehli ve Mevlânâ'nın yolunu bilen bir arif bulunmalıdır<sup>50</sup>. Bir şerh metni oluşturmadan da sohbetleri vasıtasıyla çevresinde bulunanları bu defineye ulaştırabilirdi. Fakat sohbetler, sadece kendi asrında dünyaya gelen yârân ve ashâp içindir. Kendi asrından sonra gelip de bu ilme talip olanlar böyle bir defineden mahrum kalacaktır. Dolayısıyla talipleri bundan mahrum etmek istemeyen ve bu yolu bilen bir arif olarak Ankaravî, Mesnevî'de bulunan defineleri talibe ulaştırma ve onu manen zenginleştirme düşüncesindedir.

İsmail Ankaravî, Mesnevî'nin ciltlerini dördüncü ciltle kıyaslar ve bu cildin üstünlüğünü açıklar. Mesnevî'nin her cildinin beyitleri, hikâyeleri, örnek ve işaretleri diğerlerine göre farklı faziletler içerir. Dördüncü cilt üç yönüyle diğer ciltlerden üstündür: Öncelikle, bu ciltte bulunan beyit, hikâye, misal ve işaretler diğer ciltlerde yoktur. Bu mevcudiyet, diğer ciltlerde olmaması yönüyle bir üstünlüktür ki varlık yokluktan üstündür. İkinci olarak, güneşin mahalli dördüncü felektir güneş âlemi nasıl aydınlatırsa dördüncü cildin nur saçan ilim güneşi de insanı aydınlatır. Son olarak, Mevlânâ'nın bu cildin dibâcesinde “konakların en güzeli ve faydaların en ulusu” buyurmalarıyla unvan bulduğu için diğer ciltlerden daha faziletlidir<sup>51</sup>. İşte bu üstünlük sebebiyle bu ciltte bulunan mana cevherlerinin hem kendi asrındaki hem de sonra gelenlere, taliplere, sâliklere ulaştırılması gerekir ki bu, az önce söylenen görüşlerin dördüncü cilt özelinde ifadesidir. Şârih bundan sonra da mukaddimenin sonuna kadar dördüncü cildin üstünlüğü ve bu cildin esrarının sâliklere ve taliplere sağlayacağı fayda üzerinde durur.

#### 1.4. Metin Şerhi Metodu

<sup>49</sup> İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 1b.

<sup>50</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2a.

<sup>51</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2a.

Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildinin mukaddimesinde şârih, bu ciltte uygulayacağı şerh yöntemi hakkında bize bir ipucu verir: Mesnevî, Mevlânâ'nın yârân ve ashabının gönüllerini aydınlatan bir nur, sonra gelen fukara ve ahabî için cevherlerle dolu, gizli bir hazinedir<sup>52</sup>. Ankaravî de bu hazineleri yerine göre “bu kadar işaret ‘âkıla vâfidür” diyerek yerine göre de “müstevfâ ve mufaşşalan” anlatacaktır. Buna göre biz de Ankaravî'nin dördüncü cildi şerh ederken kullandığı yöntemi iki başlık altında değerlendirmeye çalışacağız: mücmel şerh, mufassal şerh.

#### 1.4.1. Mücmel Şerh

Ankaravî, Mesnevî beyitlerini bazen bir veya birkaç cümleyle kısa ve az sözle anlatma yoluna gitmiştir. Bazı beyitleri, muhtemelen muhatap tarafından kolay anlaşılacağını düşündüğü için ya tercüme etmekle ya da birkaç cümleyle anlamı biraz daha belirgin hale getirmekle yetinmiştir. Bazen de birkaç beyti bir arada değerlendirmiştir. Metinde tespit ettiğimiz “mücmel şerh” örneklerini şu şekilde gösterebiliriz:

- Aşağıya aldığımız örnekte Şârih, ele aldığı beyitleri sadece tercüme etmekle yetinir:

*“Ez’avânî mer verâ âzâd kun*

*Ânçünân ki şâdem ūrâ şâd kun*

İlâhî ‘avânlıktan ol ‘asesi âzâd eyle ancılayın ki anuñ sebebi eyle ben şâdem anı dañı şâd eyle

*Sa’d dâreş in cihân u ân cihân*

*Ez’avânî vü segîyeş vârehân*

Bu cihânda ve ol cihânda anı sa’d tut ve sa’id it ‘avânlıktan ve seglikden anı halâş it

*Gerçi hüy-ı ân ‘avân hest ey Hüdâ*

*Ki hemâre halkrâ h’âhed belâ*

Ey Hüdâ egerçi ol ‘avânuñ huyıdur ki hemîşe halka belâ ister

<sup>52</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 2a.

*Ger haber āyed ki şeh cürmī nihād*

*BerMüselmānān şevved ü zeft ü şād*

Meşelā haber gelse pādşāh bir haber kodı Müslümānlar üzre aḥz-i māl için ol kavī ve ferbiḥ şād olur

*Ver haber āyed ki şeh raḥmet nümūd*

*EzMüselmānān fikend ānrā becūd*

Ve eger haber gelse ki pādşāh merḥamet gösterdi Müslümānlardan ol zulm ü müşādereyi cūd u keremi sebebiyle isḳāt idüp ref eyledi” (6a)

• İkinci olarak seçtiğimiz örnekte ise beyitlerin tercümesini biraz daha genişleterek anlamı belirginleştirme yoluna gider:

*“Ān yekī nāyī ki hoş ney mīzedest*

*Nāgehān ezmaḳ‘adeş bādī bicest*

Meşelā ol bir nāyzen ki bir vaḳt laṭīf ney çalmışdur nāgehān nāyīnūñ maḳ‘adından bir bād şıçradı ya‘ni nāy çalarken nāgāh yelledi ve teneffüs-i taḥtānī eyledi” (32b)

• Mesnevî Şerhi’ne genel olarak baktığımızda Ankaravî’nin beyitleri teker teker şerh ettiğini görüyoruz. Bunun yanı sıra anlamca ilişkili iki beyti bir arada şerh ettiği örnekler de azımsanacak gibi değildir. Beyitlerin şerhinde kullandığı bir diğer yaklaşım, anlamca ilişkili üç veya dört beyti verdikten sonra bunları topluca şerh etmesidir. Bu şerhlere baktığımızda ise Şāriḥ’in, tercümenin biraz ötesine giderek beyitlerin iletilerini kısaca aktarmakla yetindiği dikkatimizi çekmiştir. Üçlü ve dördü olarak yaptığı şerhleri şu şekilde örneklendirebiliriz:

*“(3687) Meşnevī*

*Nīst ān cünbiş ki deruşbu‘ turāst*

*Piş-i uşbu‘ yā peseş yā çebb ü rāst*

*(3688) Meşnevī*

*Vaḳt-i ḥvāb u merg ezvey mīreved*

*Vaḳt-i bīdārī ḳarīneş mişevved*

*(3689) Meşnevī*

*Ezçi reh mīyāyed enderuşbu‘et*



*K'uşbu'et biū nedāred menfā'at*

Meşelā ol cünbiş ü hareket ki senüñ barmağında vardır ol barmağın önünde yā ardında yā şolunda yā sağında degüldür ya'ni aşābī'unda olan harekāt ki rühuñ eşeri ve hāşiyetidür anlaruñ bir cihātından hāşıla olur ol harekāt diyemez merg vaktinde ve h'āb vaktinde ol hareket ol barmağdan gider bīdārlik vaktinde yine ol barmağa ve sāyir a'zāya qarīn ü qarīb olur senüñ barmağına ol hareket ne yoldan gelür ve ne cihetden qarīb ü qarīn olur ki senüñ barmağın ol cünbiş ü hareketsüz menfā'at tutmaz hareket-i ğayrima'küle rühuñ eşeridür ve hareket-i ma'küle 'aqluñ eşeridür pes 'aql u rühuñ eşerlerinüñ bir cihet-i mu'ayyenesi olmayıcağ mü'eşşir olan 'aql u rühuñ vücūdlarını dağı bīcihāt bil ve bunlaruñ vücūdında tedbīr ü tedāriki halk eyleyen pādşāhuñ kurbını ve taşarrufını dağı bīçün u bīçigüne bil" (179a)

“(2117) Meşnevi

*Şīrgīr er hūn-ı nerre şīr hord*

*Tu bigūyī ü nekerd ān bāde kerd*

(2118) Meşnevi

*V'er sūhan perdāzed ezzerr-i kūhūn*

*Tu bigūyī bāde güftest ān seḥun*

(2119) Meşnevi

*Bādeyīrā mībeved īn şerr ü şūr*

*Nūr-ı Hākrā nīst ān ferheng ü zūr*

(2120) Meşnevi

*Ki turā eztu bekül hālī kuned*

*Tu şevī pest ü sūhan 'ālī kuned*

Meşelā bir şīr tütücü merd eger şīr-i nerüñ kanını içse sen dirsın ki anı ol merd-i şīrgīr eylemedi bāde eyledi ve eger ol bādehor olan kimse köhne altundan söz düzse ya'ni eger bir kimse bāde içüp mest olsa ve hālīş altundan söz düzse ya'ni sözünü zerr-i kūhen gibi maqbül kılsa sen dirsın ol sözi bāde söylemişdür bir bādenüñ bu mertebe şerr ü şūrı ola pes nūr-ı Hāğkuñ ol kemāl ve kudreti yok mıdur ki seni bilkülliyye senden hālī ide sen pest olasın o sözi 'ālī eyleye hūlāşa-yı kelām ve

netice-yi merâm oldur ki kaçan bir hâyif kimse bâde içse ve mest olsa ve şîrgîrlik mertebesin bulsa ve bir erkek arslanı katl idüp kanın nûş kılsa sen ol hînde dirsın ki o kârı ol hâyif ü cebân eyledi belki bâde eyledi ve eger ol mest-i serhoşluğu hâlînde zerr-i kühen gibi müseccâ ve muḳaffâ sözler söylese sen dirsın ki ol sözleri ol söylemedi bâde söyledi zîrâ şahv hâlînde o kimse ol meretebe söz söylemege kâdir olmazdı *sühânperdâz ezzerr-i kühün* demek hâlîş altundan söz yapaydı ya'ni sözünü altun gibi kılaydı dimeden 'ibâret olur kendünün köhne ve maḥfî olan altunından söz düzeydi ve söyleyeydi ve anı ol hînde izhâr u ifşâ eyleyeydi dinse daḥı vechden hâlî olmaz çünkim bir bâdenün bu meretebe şerr ü şürî olduḡı muḳarrer ola Ḥaḳ Te'âlânuñ nûr-ı şerîfinün niçün ol meretebe hüner ve zûrî olmaya ve 'abdün vücüdünü tebdîl ü taḡyîr eyleyüp anuñ vücüdında niçe hâlât-ı 'acîbe ve kelimât-ı ḡarîbeyi ibdâ' ve izhâr kılmaya ol nûr-ı İlâhîde ve bâde-yi Rabbânîde şol hâlet ü keyfiyyet muḳarrerdür ki seni senden bilkülliyye hâlî eylesın pest ü nîst olursın o senün vücüdünda sözi 'âlî ve sâmi kılar hattâ anuñ nişâne-yi ḥayâtbahşıyla ve bîsem' ü bîbaşar mertebesin bulursın ve ḳudret-i Ḥaḳla püyâ ve irâdet-i Ḥaḳla güyâ olursın" (88b-99a)

#### 1.4.2. Mufassal Şerh

Ömer Özkan, "Hermeneutik ve Klasik Metin Şerhi" başlıklı bildirisinde tefsir yöntemlerinden bahsederken ayetin çevirisinden sonra şekilden muhtevaya doğru izah edildiğini belirtir. Daha sonra da tefsirlerde kullanılan genel yaklaşımları sıralar: Kelimelerin hareke değişmesiyle farklı anlamlara geleceğini belirtme, ayetlerin konuyla ilgili başka ayetlerle açıklanması, ayetlerin hadisler ışığında yorumlanması<sup>53</sup>. Hazret-i Şârih de Magz-ı Kur'an diye nitelenen Mesnevî'nin şerhinde tefsir yöntemlerinden faydalanır. Beytin tercümesini verdikten sonra açıklayacağı kelime/ kelimeler varsa onlar hakkındaki değerlendirmelerini yapar.

Mufassal şerh yöntemini kullandığımız bölümleri bazı başlıklar altında değerlendirmeye çalışacağız. Bunun için de Ziya Avşar'ın "Rûhu'l-Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi" başlıklı yazısında kullandığı değerlendirme ölçütlerini göz önünde bulunduracağız. Bu ölçütler şunlardır: beytin

<sup>53</sup> Ömer Özkan, "Hermeneutik ve Klasik Metin Şerhi", III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına) (13 Şubat 2009), Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2011, s. 270-271.

anlamı, soru-cevap, yardımcı şerh, menkıbelerden yararlanma, dayanaklar, kendi eserlerine gönderme<sup>54</sup>.

#### 1.4.2.1. Kelime Anlamı:

Mesnevî Şerhi'nde Şârih kelimeleri hem sözlük anlamıyla hem de murat edilen anlam açısından değerlendirmektedir.

“*İttişāl* şey'eyn-i muğāyirinūñ biri birine ulaşmasına dirler kaçan iki şey soñradan bir yere gelüp müttehid olsa aña ittişāl ta'bīr iderler” (32a)

“*Penāh* melce' ma'nāsınadur Türkçe şıgıncak yere dirler” (36b)

“*fetret* zamān-ı cāhiliyyete dirler” (40b)

“*ğaybī*lerden murād bu taqđır üzre Hāzret-i Cibrīl ve anuñla bile nāzil olan melā'ike olur” (41a)

“*bāl u perden* murād 'aql u tedbīr olur” (44b)

“*misden* murād bunda kabāhat ve denā'etin bilüp cürmine mu'terif olan 'āşīdür ve *zerendūddan* murād şol kalbi ma'şiyetle kāsī olan ehl-i riyādur” (76a-76b)

#### 1.4.2.2. Beytin Anlamı:

Ankaravî, Mesnevî beyitlerini verdikten sonra doğrudan tercüme yoluna gider. Tercümeyle daha anlaşılır kılmak için “yani, yani çünkim, zira...” gibi ifadeleri kullanarak beytin anlamını, farklı bir söyleyişle dile getirir veya sebep-sonuç ilişkisi dâhilinde verir. Şerhini yaptıktan sonra da “mana-yı beyt, mana-yı beyt budur, mana-yı beyt böyle demek olur ki” gibi ifadelerle beytin anlamını başka bir şekilde verir.

“(2179) *Meşnevî*

*Kemterīn z'ān nāmhā-yı hoşnefes*

*İn ki nebved hiç ū muhtāc-ı kes*

Ol hoşnefes ve şīrīnkelām olan nāmlardan kemterīni budur ki o 'aql hiç kimseye muhtāc olmadı **ya'ni** Hudā-yı Te'ālānuñ 'aqla virdüğü ol biñ ismden ednāsı

<sup>54</sup> Ziya Avşar, “Rûhu'l-Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer 2007, 59-72.

budur ki ol ‘aql bir şey bilmede anuñ haqı̄katine āgāh olmada aqlā bir kimseye muhtāc olmaya” (101b)

“(1193) *Mesnevī*

*Çünkü ān Hallāk şükr ü hamdcüst*

*Ādemīrā medhcüyī nīz hüst*

Çünkü ol Hallāk bendelerinden şükr ü hamd taleb idicidir ādemīnūñ dağı taleb-i medh olmak huy ve ‘ādetiydi **ya’ni çünkü** ol Hallāk-ı ‘ālem benī ādemden şükr ü hamd eylemegi dileyici ve memdūh u maḥmūd olmağı sevicidir” (51a)

“Her şol yirde ki mūş dest ü kudret getüre anda gürbe yokdur yāhud eger var ise gürbe naqşıdur bizzāt gürbe degüldür **zīrā** gürbenūñ şānındandır ki mūşları şikār idüp helāk ide ve mūşlaruñ dağı şānındandır ki gürbeden firār idüp sūrāhına gide” (90b)

“ma’nā-yı beyt oldur ki ey felek o Şeyh Hüsāmeddīnūñ güfti üzre gevher-i yağıdurur ki anuñ güfti filhaqı̄ka benüm güftüm ve benüm güftüm anuñ güftüdür” (24a)

“ma’nā-yı beyt böyle demek olur ki kudretsüzlik kudreti ve bīvücūdlık vücūdi ‘arīfligūñ nişānidur nitekim zerūñ zerdliğı şayrafīnūñ ḥumret-i vechine tarāvet ve meserretine sebedür” (95a)

#### 1.4.2.3. Soru-Cevap:

İsmail Ankaravî, söylemek istediklerini daha kolay, konuşma üslûbuyla aktarmak için soru-cevap yöntemini kullanır.

“**bu beyt su’āl-i muḥaddere cevāb olur** keenne bir kāyıl dir ki kelām-ı ḥikmet-i İlāhī bizüm ağızımuza ve kulağımuza niçün gelmez biz kelām-ı Haqqı okuruz ve anı istimā’ eylerüz kezālik enbiyā ve evliyā kelāmını hem okuruz hem gūş iderüz pes senūñ gūş u dehānuña gelmez demek niçe şahīḥ olur **cevāb buyururlar** ne’am sen ki ḡill u ḡışdan muṭahhar olmayasın ve kelām-ı ḥikmeti okuyasın veyā diñleyesin kelām-ı ḥikmet-i İlāhī ve anda olan esrār-ı nihānı senūñ gūş u dehānuña gelür velikin sāyir elfāz u ḥikāyāt gibi gelür kışr u şüret görünür ancak ma’nā dānelerīnūñ lübbi görünmez ve sırr-ı nihānı zūhūra gelmez elbette lübb ü maḡzını görmege ve esrār u

h ak ayıkına naz ar ırg rmege ta h ir-i b atın l azım olanlardandır m d mki  ah ret-i dil olmaya anu n cem l-i b kem li zuh ra gelmez ve der n  m levve  olanlar anı m  ahede kıлмаğa k dir olmaz” (168a)

“eger **su’ l olunursa** ki k fir p d ahlarınınu n nu re ve zer  zre  uratları  arb olunur etr fına n mları na   olunmu dur ve el’ n  sl miyyede anlaru n n miyla men u  nu re ve zer n nih yeti yo dur pes sikke  zre bir m nkir n n mını gir  g ster demek ni e  ah h olur **cev b oldur** ki evvel  kefere  ahlarınınu n nu re ve d n r  zre n mları b k  deg ld r m tebeddil ve m te ayyir olmadan h l  deg ld r pes her m te ayyir olan ‘adem h kminded r ve ** aniyen cev b oldur** ki enbiy nu n m nkiri olmak vey hud H zret-i Mu taf nu n ‘aleyhissel m m nkiri olmak n miyla a l  bir s m   zer ma rub ve men u  olmamı dur” P134a

#### 1.4.2.4. Yardımcı  erh:

 erhini desteklemek i in Ankarav , kimi zaman  air ismi zikrederek kimi zaman da herhangi bir isim zikretmeden  iir  rnekleri verir ve bu  iirleri a ıklar.

“*Beyt*

* ama’-ı h m b n ki k  a-yı (5) f  *

*Zer b n n h ftem hevesest*

Diyen gibi ey zen sen da ı f   u z hir olmu  k  ayı gizlemek istersin diy  s yledi ve anu n fes d u  ab hat ve der nunu n zuh r (6) u bur zını bu g ne ih m eyledi pes bu k  adan hi  e bey nına  ur  id p buyururlar” (11b)

“ eyh Sa’di rahmetull hi ‘aleyh bu ma’naya i aret id p buyurur

*Beyt*

*Zem n ezteblerze  med s t h*

*F r  k ft berd mene  m h k h*

 unkim H k Te’ l  bu zem ni  b  zre s v r eyledi bihasebi’z-z hir evt d-ı arz olan cib l v s tasıyla s kin   ber ar r  td  vel kin minh ys ’l-ma’n  her dem eger arzı ve eger sem y  kayy miyyetle h fz eylemeded r ve bu ikisini h fz eylemek *ve l  ye’ duhu h fzuhum *  yetin n t b nca a l  ol k dir   kayy ma  klet   me ak at virmez” (50b)

#### 1.4.2.5. Menkıbelerden Yararlanma

Şârih-i Mesnevî, ele aldığı konuyu daha iyi açıklamak için velilerin yaşadıkları rivayet edilen bir menkıbeyi anlatma yoluna başvurur.

“nitekim Nefehâtü'l-Ünsde mestürdür ki ‘Abdülkâdir Geylânî Hâzretleri naql eyleyüp dir ki bidâyet-i sülûkda iken ekşer meşâyihi ziyâret eylemege mu’tâd olmuşdum bir gün ‘Abdullah nâm ve İbn Saqqâ nâm iki kimse ile Bağdâd şehrinde kûtbîyyetle ma’rûf u meşhûr olmuş bir şeyhüñ ziyâretine niyet eyledük yolda giderken ol İbn Saqqâ didi ki kûtb didüğüñüz şeyhe ben birkaç mes’ele hâzır eyledüm görelüm gerçek şeyh ise benüm su’âlüme cevâb virür ol ‘Abdullâh nâm ‘âlim dağı didi ki benüm birkaç müşkilim vardır murâdum oldur ki ol garîzden anı su’âl eyleyüp müstefîd olam murâdum imtiyhân degüldür ve ‘Abdülkâdir Hâzretleri dir ben dağı didüm ki benüm murâdum ol kâmilî ziyâret ve hayr du’âların alup şöbet-i pürberekâtlarıyla müntefîc olmak ve nazarlarından sa’âdet bulmağdur pes varup anuñ mekânına vâşıl olduğda anı mekânında bulamaduk pes bir zamandan şöfra gördük mekânında oturur derhâl bize hitâb idüp didi ki yâ ‘Abdullâh senüñ müşkilüñ bu mıdur ‘Abdullâh nâm kimesne belî diyüp aña cevâb virdi ba’de baña hitâb idüp didi ki yâ ‘Abdülkâdir radıyallâhu ‘anke innî erîke tekûlu *kaddemî hâzihi ‘alârağabeti kullî eyliyâ’ullâh* ba’de İbn Saqqâyâ teveccüh idüp didi yâ İbn Saqqâ ‘an qarîb seni dağı görürüm Frengistânda kâfir olup *rubemâ yevdullezîne keferü lev kânü muslimîn* mücibince Müslümân olmağa muhabbet eylesin ammâ müyesser olmaya bu sözden ta’accüb idüp ve muztarib olup gıtdüñ çok zaman geçmeyüp ol İbn Saqqâyı halîfe-yi Bağdâd ba’zı maşlahat için ve elçilik nâmıyla Frengistâna gönderüp İbn Saqqâ anda varup bir kâfir kızına ‘âşık olup anı tezevvüce kaşd eyleyüp dînine girmeyince anuñ şaydı saña müyesser olmaz diyü taḥkîk-i cevâb virdüklerinde şabra mecâli kalmayup dîn-i kefereyi ihtiyâr idüp anı tezevvüc idüp ve çok geçmeyüp anda hasta olup vefât eyledi pes sen ki bir kâmilî imtiyhân eylesin hem sen imtiyhân olunmuş olursın” (16b-17a)

#### 1.4.2.6. Dayanaklar

Ankaravî, şerhini yaparken ele aldığı konuyu desteklemek için ayet, hadis, Arapça ve Farsça şiir ve ibareler, meşhur kelimeler, Türkçe şiirler kullanır. Şârih çoğu zaman yaptığı alıntılarda isim zikretmez. Bazen de alıntı yaptığı kişinin adını verir,

eserinin adını vermez veya eserin adını verir kişinin adını vermez. Şârihin yorumlarını sağlamlaştırmak için yaptığı alıntılar ve başvurduğu yorumlar esnasında zikrettiği kaynaklar şunlardır:

#### 1.4.2.6.1. Ayetlerin Tefsirinin Yaparken Zikrettiği İsimler

Beyzâvî, Kâşânî, İmâm Ca'fer-i Şâdık, İmâm Faḥr-ı Râzî, Şâhib-i Keşşâf.

“kâle'l-Beyzâvî fitefsîr hâzîhi'l-âyet” (66a)

“İmâm Ca'fer-i Şâdık *ihdinâ erinâ şırâtu't-tevhîd* dimişler” (166a)

“Şâhib-i Keşşâf ḥamd u medḥ elfâz-ı müterâdîfedendür dimiş” (137b)

“İmâm Faḥr-ı Râzîden nakl eylemişler” (163b)

#### 1.4.2.6.2. Hadis Rivayetlerini Aktarıırken Zikrettiği İsimler

‘Abdullâh İbn Kâîl, Rebî'u'l-Ebrâr (Zemahşerî), İmâm Büstî, İbn ‘Ömer, İbn Mes‘ûd, İbn Eşîr-Nihâye, Ṭaberânî, İbn Mes‘ûd, Mu‘âz bin Cebel, Zeynel‘arab-Meşâbiḥ Şerḥi, Ebû Zer, Câbir ibn ‘Abdullâh Ḥazretleri, Şeddâd bin Evs, Câmî‘u’ş-Şağîr, Nu‘mân bin Beşîr, Sehl bin Sa’d, İbn ‘Ömer, Beyḥakî, Ebû Dâvud, Ebû Mâlik Eş‘arî Ḥazretleri, Tirmizî, Ebî Hüreyre, İbn ‘Abbâs.

‘Abdullâh bin Mes‘ûd Ḥazretleri rivâyet iderler ki bir gün Ḥazret-i Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem *efemen şeraḥallâhu şadrahu lilislâmi fehuve ‘alânûrin minRabbihî* (Zümer 39/22) âyet-i kerîmesini kıra‘at eylediler ba‘de buyurdılar ki *izâ daḥale’n-nûri filkalbi enşeraḥa vennefeseḥa kâlû ve mâ ‘alâmetihî zâlike yâ Resûlallâh kâle ‘aleyhisselâm ettecâfî ‘andâri’l-gurûri velinâbetu ilâdâri’s-surûri vette’ehhebu lilmevti kable nuzûlihi*

#### 1.4.2.6.3. Beyitleri Yorumlarken Görüşlerine Başvurduğu İsimler

Ebû Hâmid Gazâlî-İhyâ ve ‘Acâyibü’l-Kalb, Nefahât-ı Mevlânâ Câmî, İbn Arabî-Fütühât-ı Mekkiyye, Şeyḥ Şadreddîni’l-Konevî, Naşş-ı Fuşuş, ‘Abdülkâdir Geylânî, Nefehâtü’l-Üns, Ebû Ṭâlib elMekkî, Rükneddîn ‘Alâüddeve Semnânî, ‘Ömer Sühreverdî, Davud-ı Kayşerî-Fuşuş Şerḥi, Şeyḥ ‘Attâr -Mantıku’t-Ṭayr, Şeyḥ ‘Attâr Maḳâlâtü’l-Ervâḥ, Ebulḥasan Şâzelî, Cüneyd Bağdâdî, Şeyḥ Ebulḥasan, Sehl bin ‘Abdullâh Tüsterî, İbn Sâlim, Ebulkâsım Elkuşeyrî, Necmeddîn-i Kübrâ,

Mecdüddîn-i Bağdâdî, Heyâkil, Hâkîm Senâyî-İlâhînâme, Sürürî, Şem'î, 'Alî Ebû Sînâ-Kitab-ı Şifa, Haṭîb-Târîḫ.

“nitekim Sehl bin 'Abdullâh Tüsterî Ḥâzretleri bu kelâmı bu ma'nâya münâsib buyurmuşdur *el'aḫlu elf ismîn ve likulli ismu elf ismîn* 'aḫluñ biñ ismi biñ şıfatı olduğına delâlet ider ve her ismüñ daḫı biñ ismi olması her şıfatuñ biñ dürlü zuhûrı olduğu i'tibârla olur” (101b)

#### 1.4.2.6.4. Manzum Alıntılarda Zikrettiği İsimler

İmâmü'l-Buşîrî, Hüseyin Meybudî Dîvân-ı 'Alî Şerḫi, Gülşen-i Râz, Ḥâzreti 'Ali, İbnü'l-Fârîz, Şeyḫ Sa'dî, Ḥâzret-i Mevlânâ.

“İbn Fârîzuñ *len terânî* ḫiṭâbını istimâ'a rağbet idüp anı Ḥâzret-i Ḥâḫdan temenni eylemesi bu ma'nâya şehâdet kıılır kâle

*Beyt*

*Ve munnî 'alâsem'î bilen inmena'ti en*

*Erâki femin ḫablî liğayriye lezzeti”* (31a)

#### 1.4.2.6.5. Kelime Açıklamalarında Zikrettiği İsimler

Ankaravî, kelime açıklamaları yaparken “”lügatda, lügatlarda” gibi ifadeleri sık sık kullanmış, fakat bir yer hariç lügat ismi zikretmemiştir. Mesnevî Şerhi'nde zikrettiği tek lügat ismi Lügat-ı Ni'metullâh'tır.

“Lügat-ı Ni'metullâhda zamm-ı ḫâfla ḫulmâş bema'nâ ḫallâş u ḫarâmzâde ve işsüz ya'ni bîkâr u battâl ma'nâsınadır” (186a)

#### 1.4.2.7. Kendi Eserlerine Gönderme

Ankaravî, açıklama yaparken Mesnevî Şerhi'nin önceki ve sonraki ciltlerine ve Mihâcü'l-Fukarâ, Ḥüccetü's-Semâ', Şerḫ-i Ta'iyye, Câmî'u'l-Âyât gibi kendi eserlerine gönderme yaparak konunun daha ayrıntılı bir şekilde işaret edilen yerde anlatıldığını belirtir.

“nitekim bu ma'nâya münâsib cild-i evvelde evâyile ḫarîb maḫalde



*Güft Leylîrâ Halîfe k'an tuyî*

*K'eztu Mecnûn şud perîşân u gavî*

Beyânı bu ma'nâya şâhid-i kavî olur" (6b)

"nitekim Sultânü'l-Kevneyn Hâzretlerini Benî Esed (40) kabîlesinüñ 'ayyanlarınuñ bedçeşmleri düşürüp zemîn üzre yıkılmağa qarîb oldılar kışşası beşinci cildde *derbeyân-ı ân ki hiç çeşm-i* (41) *bedî âdemîrâ çünân muhlik nîst* beyânında bu âyet-i kerîmenüñ tefsîrinde mezkûr olmışdur" (123a)

"bu semâ'a müte'allik olan taḥkîk ü tafşîl Minhâcu'l-Fuḳarâda ve Huccestu's-Semâ'da ve Şerḥ-i Ta'ıyyede taḥrîr eylemişüzdür anlar da taleb olma" (30b)

#### 1.5. İsmâîl Rüsûhî-yi Ankaravî'nin Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in Dördüncü Cildinde Yer Alan Tasavvufî Görüşleri

İsmâîl Rüsûhî-yi Ankaravî'nin tasavvufî görüşleri bu bölümde, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in dördüncü cildinden hareketle tahlil edilmeye çalışılacaktır. İsmâîl Ankaravî, tasavvufî görüşlerini Minhâcü'l-Fuḳarâ adlı eserinde bir bütün olarak ve ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Biz de Ankaravî'nin tasavvufî görüşlerini ele alırken Minhâcü'l-Fuḳarâ ve Nisâbü'l-Mevlevî adlı eserlerde yapılan tasnifi göz önünde bulunduracağız. Buna göre Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in dördüncü cildinde yer alan tasavvufî görüşler, "Tarikat Adabı, Şeriat Adabı, Sülûkun Mertebeleri" ana başlıklarından hareketle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Ankaravî, üçüncü cildin şerhini yaptıktan sonra zamanın bozukluğu, dünya halkının kötü hali gibi sebeplerden dolayı dördüncü cildin şerhine başlama konusunda bir sıkıntı hissettiğini dile getirir. Hatta Mesnevî'nin ilmini öğrenmeye talip olanların da tahsile devam etmesi gerekirken tahsilden vazgeçip halkı irşat etme hevesinde olmaları Ankaravî'yi olumsuz etkilemiştir. Mesnevî'nin mana ve hakayıkını tam olarak anlayamadıkları için de asıl talip ve salikin önünde bir engel teşkil etmişlerdir<sup>55</sup>.

<sup>55</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 1b.

Ankaravî'nin, manevî bakımdan Mesnevî'nin en güzeli, âlimler için en bereketli alan, Mevlevîler için faydaların en iyisi, İlahî nurların doğuş mekânı ve Hz. Peygamber'in sırlarının barınağı<sup>56</sup> olarak nitelediği Mesnevî'nin dördüncü cildinde, yeri geldikçe tasavvufî görüşler aktardığını görüyoruz. Eserin dibacesinde, Mesnevî'nin rumuzuna talip olan salike şöyle seslenir: Mevlânâ döneminde dünyaya gelip onun ashabından olmak ve varlığından istifade etmek mümkün olmadıysa da bu gizli hazineden hisse almak mümkündür. Bu hazineden hisse almak istersen Mevlânâ'nın yolunu bilen ve bu kitabın ilmüne ehil olan bir arif bularak ona hizmet et ki o arif, seni bu dördüncü felekte bulunan defineye ulaştırsın. Bu ilimden elde edeceğin manevî zenginlikle dinini eda et ve ihtiyacı olan kimselere yardımcı ol<sup>57</sup>.

Mevlânâ, Mesnevî'nin her cildini bir menzile benzetmiş ve bu cilde en güzel konağa yapılan “dördüncü göç” demiştir. Ankaravî'ye göre de ilk üç konağı geçtikten sonra dördüncü konakta, salikin ruhu istirahat eder ve bu manevî otlaktan büyük faydalar kazanır. Ankaravî'nin dibacede açıkladığına göre “dördüncü göç”ün mütalaasına yönelik saliklerin ve ariflerin kazanacağı faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ariflerin kalbi, “Size lazım olan âlimlerle oturmak ve hikmet ehlinin sözünü dinlemektir. Şüphesiz Allahu Teâlâ ölü toprağı yağmur suyuyla dirilttiği gibi ölü kalbi de hikmet nuruyla ihya eder.”<sup>58</sup> hadisinin mucibince bu kitabın mütalaasından elde edeceği ilim suyuyla mutlu olur<sup>59</sup>.
- Hazık bir hekim gibi, aktardığı İlahî hikmetler vasıtasıyla ruhları ferahlatır, cisimleri her türlü hastalıktan kurtarır<sup>60</sup>.
- Marifet erbabının gözleri nurlanır ve tarikat ashabının derunları bunun mütalaasından sükûnet bulup dünyanın karışıklığından kurtulur, nefis ve şeytanın engellerini görür<sup>61</sup>.

<sup>56</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 1b.

<sup>57</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2a.

<sup>58</sup> [http://www.unitedamericanmuslim.org/nefsi\\_mulhime.php](http://www.unitedamericanmuslim.org/nefsi_mulhime.php) [21.02.2013]

<sup>59</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2a.

<sup>60</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2a.

<sup>61</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2a.

- Latif bir bahçe, beyitleri meyveli bir ağaçtır ve salıklar mana meyvelerini bu bahçeden devşirirler<sup>62</sup>.

- Allah'ın ihsanlarının en büyüğü, rağbet edilen şeylerin en nefisi ve Allah'la olan ahdi yenileyicidir<sup>63</sup>.

- Sülûkun başında güçlük çekenlerin güçlüğüne kolaylaştırıcıdır. Yani dördüncü cilde mütalaa eylemek, Hak'tan uzak olanın sıkıntısını ve hüznünü artırır; Hakk'a yakın olanların sırların ilmini ve yüce bilgiyi bulmasını sağlar. Ruhanî nimet ve İlahî ihsana kavuşması sebebiyle de salikin mutluluğunu ve şükürünü artırır<sup>64</sup>.

- Mana nuruyla salikin kalbinden cehaletin karanlığını izale etmesinden dolayı Allah'ın feyzinden doğan dolunaya benzer. Beşeriyet bulutunun dağılmasıyla ortaya çıkan manevî bir güneştir ki âlemi aydınlatır<sup>65</sup>.

- “Şüphesiz nimet yabani hayvan gibi elden kaçır ki onu kaçmasın diye şükür bağıyla bağlayın.” hadisi mucibince eldeki nimet için bir bağdır ve bu nimetin artmasını sağlar<sup>66</sup>.

- Dünya ve ahirette mutluluk ve nimetin büyüklüğü ilim ve marifettir. Dünya nimeti de ahiret nimetine nispetle bir ceza niteliğindedir. İlahî kelamın ve Kur'an'ın özü olan Mesnevî, İlahî nimettir. Salik de bu nimetten faydalanarak şükür ve senada bulunursa Allah'ın izniyle bu kitabın esrarına ulaşır<sup>67</sup>.

- Sülûkun başında nefsinin istekleri, dünyanın tatlılığı gibi sebeplerle İlahî nimetlerden, sırlardan ve tecelliyattan gafil olan saliki İlahî hakikatler hakkında bilgilendirir<sup>68</sup>.

Ankaravî, Mesnevî'nin dibacesinde bu kitapta yer alan rumuzlara talip olan salike seslenerek Mevlânâ'nın zamanında dünyaya gelip onun ashabından olmak ve onun varlığından istifade etmek mümkün olmadıysa da bu gizli hazineden hisse almanın mümkün olduğunu ifade eder. Bu hazineden faydalanmak için, Mesnevî'nin

---

<sup>62</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2b.

<sup>63</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2b.

<sup>64</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2b.

<sup>65</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 2b.

<sup>66</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 3a.

<sup>67</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 3a.

<sup>68</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 3a.

rumuzuna ehil olan ve Mevlânâ'nın yolunu bilen bir arife tâbi olarak ona hizmet etmek gerekir. Ankaravî, Minhâcü'l-Fukarâ adlı eserinin mukaddimesinde “İrşad-ı fukarâ ve ahbâb ile memur oldum.” diyerek sohbetinde yer alan fukaranın, Mevlânâ'nın yolunu anladım zannederek ona muhalefette bulduklarını dile getirmiştir. Hz. Ali'nin “Cehilde konuşmakta hayır olmadığı gibi ilimde susmakta da hayır yoktur.” sözü gereği, bildiği ilimden susmayı hayır olarak görmez ve fukaraya yol göstermek düşüncesiyle Minhâcü'l-Fukarâ'yı kaleme alır<sup>69</sup>. Mevlânâ'nın yolunu bilen ve Mesnevî'nin rumuzuna ehil bir arif olarak Ankaravî, salikin Mesnevî'den faydalanması için gerekli gördüğü yerlerde açıklamalar yapmıştır. Biz de bu açıklamaları, çeşitli başlıklar altında toplayarak değerlendirmeye çalışacağız.

### 1.5.1. Tarikat Anlayışı

#### 1.5.1.1. Mürşit, Mürid ve Mürşidin Lüzumu

Şeyh, “Doğru yolu göstermeye yardımcı olmak, tasavvuf bilgisi vermek üzere büyük tarikatlardan birine bağlı olup bir tekke ve zaviyede post sahibi bulunan ve orada ibadetle meşgul olan dervişlere başkanlık eden kimse, tarikat piri, mürşit.”<sup>70</sup> olarak tanımlanmaktadır.

Şeyh, tarik-i İlahî'de rehber ve önderdir<sup>71</sup>.

Şeyh, mürşittir ve kendisine tâbi olan müritlere, onların kabiliyetlerini ve bütün özelliklerini göz önünde bulundurarak herkese ayrı ayrı yol gösterir. Sahip olduğu ilmin derecesine göre müridin kalbindeki sıkıntıyı, ahlaki açıdan kötü huylarını ortadan kaldırmaya çalışır<sup>72</sup>. Şeyh “İnsân-ı kâmil”dir<sup>73</sup>.

Şeriat, tarikat ve hakikat ilimlerinde yüksek dereceye ulaşmış kimsedir. Bu dereceye ulaşan kişi, “Rabbanî âlim, rehber bir eğitimci ve doğruluk yoluna irşat eden ve efendilerin yoluna ulaşmak için kendisinden yardım isteyeneye yardım

<sup>69</sup> İsmail Rüşuhî-yi Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, İstanbul 2008, s. 20-21.

<sup>70</sup> *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, (Haz.: Komisyon), C. 4, İstanbul 2000, s. 2684.

<sup>71</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 15a.

<sup>72</sup> Mahir İz, *Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 153.

<sup>73</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü (İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil)*, İstanbul 2008, s.680.

edebilen bir mürşit sayılır; irşadı ise Hakkın ihsan ettiği rabbanî-ledünnî ilim, manevî-ruhânî tıp sayesinde gerçekleşir.” Ayrıca salıkların ruhlarının doktorudur<sup>74</sup>.

Hiz. Muhammed’in vürudundan sonra nübüvvet niyabetinden daha faziletli bir derece yoktur ki bu dereceye ulaşan kişi halkı resule uymaya davet eder ve aydınlatır<sup>75</sup>. “Allah’ın sevgili kulları şol kimselerdir ki Allah’ı kullarına sevdireler ve kulları Allah’a sevdireler. Ve yerde nasihatle yürüyeler.”<sup>76</sup> hadisi fehvasınca “şeyhlik rütbesi, sufilerin tarikatında ve Allah’a davette peygamber vekilliğinde en yüksek rütbelerdendir.”<sup>77</sup>

Ankaravî’ye göre kâmil akıl sahibi, muhakkık ve fazıl olan şeyh, hidayet meşalesiyle aydınlanmalı; sülûk ehline önderlik yaparak onları Hak yolunda aydınlatmalıdır. Yalnız bunu yapabilmesi için Hak yolunda varlık kaydından azat olarak sefere çıkmalı ve Hak’tan bir mertebe yakîn nurunu elde edip kâmilü’l-akl olmalıdır. Bu mertebeye ulaşan bir mürşit, nefis-i mutmaine<sup>78</sup> sahibidir ve saliki Hak’tan aldığı yakîn nuruyla aydınlatır<sup>79</sup>. “Dördüncü göç”ün dibacesinde belirtildiği gibi İlahî nurlara, manevî hazinelere talip olanların öncelikle Mevlânâ’nın yolunu bilen ve bu kitabın ilmüne ehil olan bir mürşit bulmaları ve ona tâbi olarak hizmet etmeleri gerekir. Esere genel olarak baktığımızda da “Tarikat Anlayışı” ile ilgili ifadelerin; müridin mutlaka bir mürşide tâbi olmasının gerekliliği, tarikat adabına

<sup>74</sup> Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, İstanbul 2004, s. 319.

<sup>75</sup> Tahir Olgun, *Nisâbü’l-Mevlevî*, Konya 2005, s. 19.

<sup>76</sup> Ankaravî, *Minhacü’l-Fukara*, s. 61.

<sup>77</sup> Şihabüddin Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif (Tasavvufun Hakikatleri)*, (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), İstanbul 2010, s. 102.

<sup>78</sup> “İnsanın, ney gibi bir aracı haline gelmesi için belli merhaleler vardır. Bu merhaleler, nefsin eğitimi ile alakalıdır. Bunun için nefis, yedi aşamadan geçirilir. İşte neydeki musiki perdelerini karşılayan yedi adet delik, nefsin yedi merhalesine işaret eder. En altta nefis-i emmare perdesi vardır yani buyuran nefis. Bu nefis, bizi kendi hükmüne alır ve istediği biçimde yönlendirir. Onun üstünde nefis-i levvame perdesi vardır. Burası yaptıklarımızdan dolayı bizi kınayan nefsin yeridir. Üçüncü perdeye tekabül eden nefis kategorisi ise nefis-i mühlimedir. Bu kategoride insanın İlahi ilhamlara mazhar olma süreci başlamıştır. Bu kategorilerde yol almak, durduk yerde olmaz. Seyr-i sülûk dediğimiz bir süreçte, çileye girerek Allah’a doğru yapılan bir yolculukla mümkün olur. Dördüncü kategori nefis-i mutmaine kategorisidir. Burada artık nefis huzura ermiş ve farklı bir güven kategorisinin içine girmiştir. Yani nurun nereden geldiğini idrak eden bir düzeydedir. Ardından nefis-i radiye seviyesi gelir. Bu makam rıza makamıdır. Hak yolcusu bu kategoride doğrudan doğruya bir ölünün nefisine sahiptir. Âlemle alakası kalmamıştır. İşte bu noktadan sonra nefis-i mardiye dediğimiz, altıncı perdeye tekabül eden nefis kategorisi gelir ki o da Allah’ın kendisinden hoşnut olduğu nefistir. Bu nefis gayb sırlarına vakıf olan bir nefistir. Neydeki yedinci perdeye denk gelen nefis kategorisi ise nefis-i kâmilemdir. İnsanı mürşit yapan, insanı kâmil yapan nefis kategorisidir.” Ziya Avşar, *Aşk Meclisi*, Yozgat 2011, s. 19.

<sup>79</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 102a.

muhelif hareket eden müridin hali ve yapması gerekenler şeklinde toplandığını görmekteyiz.

İnsanda zahirî hastalıkların yanında nefsin noksanlarından kaynaklanan batınî hastalıklar da bulunur. Bu hastalıkların teşhis ve tedavisinde kâmil bir insana ve olgun bir şeyhe ihtiyaç duyulur. Şeyh de bu hastalıkların teşhisinden sonra reçeteyi hazırlar ve tedavi çarelerini müride haber verir<sup>80</sup>. Nefisle mücadele gibi zor bir işe soyunan mürit, varlık âlemini gören, fakat mana âlemini göremeyen bir kördür. Bilgisi az, aklı zayıf ve dünyadan başkasını göremediği ve mana yolunda bir âmâdan farksız olduğu için kendi zayıf aklına itimat etmeyip basiret sahibi bir mürşide tâbi olması gerekir. Eğer kendi aklı üzere bu yolda yürümeye kalkarsa tavla oyununda attığı zarın hükmüne bağlı kalan oyuncu gibi olur. Attığı zar, kendi beklentisine muhalif geldiğinde bu oyunda ne kadar mahir olursa olsun sonunda mağlubiyet kaçınılmazdır ve zarın hükmüne tâbi olmak da böyle bir durumda fayda vermez. Bunun yanı sıra atılan zarın bahtın yerinde olmasıyla oyuncunun isteğine uygun bir şekilde geldiği kabul edilse bile genelde böyle bir durumla çok karşılaşmak mümkün olmadığı için zarın hükmüne tâbi olmak, ehl-i Hak tarafından itibar görmez. Bundan dolayıdır ki gönül gözü kör olanlara bir mürşit ve yol gösterici lazımdır<sup>81</sup>. Kör olan salık, bir akl-ı kâmile tâbi olursa onun delaleti ve hidayeti sayesinde Hak yolunda basiret sahibi olur. Kör olan kişi nasıl ki gören bir göze ihtiyaç duyarsa seyr-i sülûkta kör olan salık de şeyhinin gören gözünün kendisine yol göstermesine ihtiyaç duyar<sup>82</sup>.

Süleyman'la Belkıs kıssasında olduğu gibi, cisim mülkünü zamanının Süleyman'ı olan mürşidin rızası için terk etmelidir. Çünkü mürşitler, "hidayete erdikleri için kendilerine uyulmaya lâıyk kılındılar ve takva sahiplerinin imamları oldular."<sup>83</sup> Varlık mülkünü ve cisim iklimini terk ederek zamanının Süleyman'ına teslim olan ve âlemlerin Rabb'ine boyun eğen mürit, şeyhinin himmeti ve Allah'ın

---

<sup>80</sup> Abdu'l-Bârî En-Nedvî, *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, (Çev.: Mustafa Ateş), Ankara 2009, s. 251-252.

<sup>81</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 136a.

<sup>82</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 102a.

<sup>83</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 104.

yardımla şeytan tabiatlı olmaktan kurtulur<sup>84</sup> ve nefsinin hastalıklarını iyileştirmede başarılı olur.

Varlık ayranındaki Rabbanî ruhu ortaya çıkarmak için müridin hareketi gereklidir. Nasıl ki ayranın içinde bulunan fakat zahiren görünmeyen yağ ortaya çıkarmak hareketle mümkünse müridin gönlünde olan ve görünmeyen Rabbanî ruhu da hareket anlamına gelen çalışma ve gayretle ortaya çıkarmak mümkündür. Yalnız bu hareket müridin kendi akli üzere değil, Hz. Muhammed'in ve onun cüzü mesabesinde olan kâmil bir merdin irşat ve kelamı üzere olmalıdır. Rabbanî ruh ayran içindeki yağ gibi görünmez olmuş, ten de ayran gibi varlık âleminde zuhura gelmiştir. Hüküm galibin olduğuna göre mağlup olan yok hükmündedir. Salık, galip hükmünde olan bedenin hükümlerini ve isteklerini mağlup etmek için çok çalışıp çabalama, hareket etmeli ki yok hükmünde olan ruh galip ve hâkim olsun<sup>85</sup>.

Varlığı ortadan kaldırmak ve letafet mertebesine ermek için kâmil bir evliya gereklidir. Evliyalar, manevî birer kimyager ve sırça işleyicilerdir ki kabiliyetli kimseleri iksir gibi olan bakışları ile kemale erdirirler. Kimyager, salikin bakır mesabesinde olan vücudunu işleyerek olgunlaştırır. Sırça işleyiciler ise talibin beşeriyet pisliğini izale edip onları irşat ve terbiyeleriyle letafet mertebesine yükseltirler, kalplerini cam-ı cihannüma haline getirirler. Hakikat mertebesini müşahede edemeyen ve bakır gibi değersiz olan salık, feleğin manevî kimyagerlerinin ve sırça işleyicilerinin sohbetlerine dâhil olup onlara hizmet etmeli ki onların iksir gibi olan bakışları sayesinde beşeriyet pisliğinden kurtulup manevî yücelik bulsun. Onların kelamına uyarak Allah yolunda yürürse vücut güzelleşir ve kalp de dünyayı gösteren bir kadeh, yani cam-ı cihannüma olur. Allah'ın halifeleri olan evliyalar, herkesin işini ve ihtiyacını görürler ki asıl saadet, onların sohbetine dâhil olmak, hizmetinde bulunmak, kendini onlara teslim etmek ve sözleriyle amel edip ahlaki güzelleştirmektir<sup>86</sup>. Bu konuda Ebû Alî-yi Sekâfî “Bir adam bütün ilimleri toplasa, bütün insan grupları ile beraber bulunsa, kâmil bir şeyhin veya bir terbiye rehberinin veyahut edep öğretene samimi bir kimsenin terbiyesinde nefsinin ıslah etmeden ulu âriflerin ulaştığı makama ulaşamaz.” Böyle bir kimsenin, amellerindeki kusurları ve nefsinde bulunan çirkin sıfatları görmesi için bir üstattan edep öğrenmesi

<sup>84</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 32b.

<sup>85</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 144a.

<sup>86</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 146a.

gerekir. Böyle bir kimseye (bir üstattan edep öğrenmeyen kimseye) de uymanın caiz olmadığını ilave etmektedir<sup>87</sup>.

Hak yolunun talibi olan mürit, şeyhinin sohbet gemisine dâhil olarak helak olmaktan ve dalalete düşmekten kurtulur ve maksadına ulaşır. “Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir.”<sup>88</sup> ve “Benim meselim ve ümmetimin ulemasının meseli, Nuh’un gemisi gibidir. Kim ki ona sarılırsa kurtulur ve ondan yüz çeviren boğulur.”<sup>89</sup> hadisleri mucibince şeyhinin sohbet gemisine tutunursa boğulmaktan kurtulur<sup>90</sup>. Hakk’ın talibi olan kimse, gemide seyahat eden yolcu gibi zahiren geminin içinde ikâmet ediyor görünse de bâtinen çeşitli rütbe ve makamlara doğru gece gündüz seyir halindedir ki edebe muhalefetten uzak durarak şeyhine itaatsizlik etmekten kaçınmalıdır<sup>91</sup>. Sülûkta salikin yolunda akrep ve ejderhalar vardır, ruh ayağına sürekli dikenler batar. Şeyh Gâlip’in “Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düşdi/ Dayanur mı şîşedür bu reh-i sengsâre düşdi” beytinde dediği gibi salikin gönül kayığı sülûk yolunda taşlık bir yoldadır. Talib-i Hak olan kimse şeyh-i kâmilin nuruyla ejderha ve akrepler arasında, manevî dikenlerin bulunduğu yolda, nefis ve şeytan akreplerinden emin bir şekilde tarîk-i Hakk’a yol bulur. Bunun için Hak yolunun saliki kendi asrında bir şeyh-i kâmile mütabaat kılmalıdır<sup>92</sup>. Hatta sadece bu dünyada değil, ahirette de sırat üzerinde istikamet halinde olur<sup>93</sup>.

Nefsin hatasından tövbe eden ve dünyadan, varlıktan kurtulan bir kimseye de doğruyu yanlıştan ayırabilmesi için kâmil bir mürşit gereklidir. İnsan, cismaniyet mertebesinde iken gönlünde bulunan nurun ışığı bir yıldız gibi zayıftır; cismaniyet ve hayvaniyet sıfatlarından tamamen kurtulduğunda ise din ve ibadet feleğinin güneşi olur. Buna rağmen insan, doğruyla yanlış gereği gibi ayıramayabilir ve doğru zannettiği bir şey yanlış olabilir. İşte böyle bir durumda hatasını ona göstermek ve onu doğru yola sevk etmek için bir mürşide ihtiyaç vardır<sup>94</sup>.

<sup>87</sup> Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, İstanbul 2012, s. 151.

<sup>88</sup> Ahmet Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, İstanbul 2008, s. 170.

<sup>89</sup> Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, İstanbul 2011, s. 472-473.

<sup>90</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 23a.

<sup>91</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 23b.

<sup>92</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 26a.

<sup>93</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 26a.

<sup>94</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 166a.



Akl-ı cüzî sahibi bir müridin kemale erebilmesi için akl-ı kül sahibi kâmil bir pîr gereklidir. Nasıl ki yeni doğan çocuk annesine muhtaçsa yeni mürit de şeyhine muhtaçtır. Bir çocuk, annesinin sütünden hoşlanır ve vücudu için gerekli olan tüm gıdaları anne sütünden alarak gelişir ve olgunlaşır. Mürit de mürebbîsinin ilim sütünden hoşlanır ve ruhu için gerekli olan gıdaları ondan alarak gelişir ve olgunlaşır. Anne karnında iken çocuğu besleyen kan, daha sonra süt olarak kendisine gıda olur. Yani çocuğun bütün gıdası önce kan, sonra da süt vasıtasıyla anneden gelmektedir. Müridin akl-ı cüzîsi de akl-ı kül sahibi şeyhinin eseridir ve ona bağlıdır. Bu bağlılık sebebiyle cüzî akıl gölge, kâmil akıl da gül ağacı gibidir. Gölge hükmünde olan müridin hareketi, kâmil akıl sahibi olan şeyhin hareketinden kaynaklanır. Mürit öyle bir mertebeye erer ki akl-ı cüzîsini şeyhinin akl-ı küllisinde fani kılar ve sonunda her cüzün kendi küllüne meylettğini ve aslını istediğini müşahede eder<sup>95</sup>.

Bir sâlikin kendi hakikatini müşahede edebilmesi için de kâmil bir mürşide ihtiyacı vardır. Bu cihan küp, gönül nehir gibidir. Bu cihan hücre, gönül acayip bir şehirdir. Yani bu âlem küp gibi küçüktür, insan-ı kâmilin kalbi ona nazaran nehir gibi büyüktür. Bu dünya manevî olarak bir küçük ve hakir bir hücre gibidir ve gönül ona oranla acayip ve büyük bir şehir gibidir. İnsan da şekil olarak küçük, manen büyük bir âlemdir. Âlem ise şekil olarak büyük, manen küçüktür. Yani insanın cesedi âlemin ruhu gibi küçük, âlemin sureti de insanın manevî yönü gibi büyüktür. Âlemin hayatı insan-ı kâmilin varlığı ile. İnsan-ı kâmil, insanlık mertebesinde kemale ermiş ve insanın hakikatine ulaşmış enbiya ve evliyalar. Her kim kendini fâni kılarak Hakk'ın zatına ve sıfatına mazhar olup İlâhî vasıflarla vasıflanırsa insan-ı kâmil adını alır. Böyle bir insanın gönlü de büyük ve acayip bir şehir gibidir. Bu âlemde her ne varsa onun gönlünde fazlasıyla bulunur. Ne zaman bir insan sâlik olsa ve kâmil mürşidin tertibiyle gaflet ve cehalet mertebelerinden geçip kendi hakikatini müşahede kılarsa âlemde olan eşyaya ihtiyacı kalmaz, belki eşyanın bânîna muhtaç olur, yardım ve feyzi ondan elde eder. Kâmil insan kendini bazı eşyaya muhtaç görse de onun asıl ihtiyacı kendisindedir. İhtiyacı olan şey, insanın hakikati eşyanın hakikatini içerdiği için aslında kendi hakikatinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla kendi hakikatinin mazharlarından bir mazhara muhtaç olmuş olur. Tâlip olan da kendi suretine bağlanmayıp mürşid-i kâmil ile kendi hakikatini buluncaya kadar

---

<sup>95</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 177a.

seyretmelidir. Kendine göre ikincil mertebede bulunan yaratılmışlara meyletmeyi bırakıp insanın hakikatine ulaşmaya çalışmalıdır. Evliyanın söylediklerini de yakîn yolu olarak görmeli ve kemal mertebesine ulaşmalıdır<sup>96</sup>.

Salikin asıl isteği elest bezmindeki hitabı, yani âb-ı hayat-ı manevîyi duymaktır. Bundan dolayı da âb-ı hayat-ı manevînin susamış olan salik, bu suyu elde edebileceği, bu suyun sesini duyabileceği şeyhinin etrafında dolaşır. Mesnevî'nin dördüncü cildinin şerhinde 744 numaralı beyitten sonra yer alan “Çukurda bulunan suya yetişemediği ve suyun sesini işiterek şevke gelmek istediği için ceviz ağacından ırmağa ceviz dökten susamış adamın hikâyesi”nde âb-ı hayat-ı manevînin sesini duymak isteyen kimse anlatılmaktadır. “Hayatı olan her şeyi (her canlıyı) sudan yarattık.” (Enbiya 21/30) ayet-i kerimesi mucibince her şey sudan yaratılmış ve gelişip büyümüştür. Kâmil bir şeyhin varlığı da bu hakikat suyunun havuzu gibidir. Âşıklar da beşeriyet ağacı üzerine çıkararak hakiki suyun sesini duymayı isteyen susuzlardır ki bu sesi duymak için havuzun etrafında dolanırlar. Âşığın bu tavrını dışarıdan görenler ömür cevizini boş yere döktüğünü ve zayi ettiğini söylerler. Fakat âşıkların muradı cevizlerin suya düşmesiyle Hakk'ın kelamını işitmek ve ondan istifade etmektir. Şeyh-i kâmilin sesinde dahi Hakk'ın kelamının lezzetini bulup ondan istifade ederler ki onları dinlemekten asıl maksatları budur<sup>97</sup>. Ebû Bekir Telemsani'nin şu sözü bu durumu destekler niteliktedir: “Allah ile sohbet edin, eğer buna gücünüz yetmezse, Allah ile sohbet edenle sohbet edin; onların bereketi sizi Allah ile sohbeta ulaştırır.”<sup>98</sup> Ali bin Sehl'in şu sözü de aynı doğrultudadır: “Allah ile ünsiyet (sohbet) etmek halktan uzak durmaktır, Ancak Allah'ın veli kulları hariç. Çünkü Allah'ın veli kulları ile ünsiyet etmek, Allah ile ünsiyet etmektir.”<sup>99</sup>

Âşıkların bâtınında bulunan aşk ateşinin bir mürebbî tarafından ruhanî gıda ve manevî yiyeceklerle beslenmesi gerekir. Nitekim ateş, odun olmadan sönerse talibin ruhunda yanan aşk ateşi de ruhanî gıda olmadan söner ve telef olur<sup>100</sup>. Sadık bir mürit de şeyhin iradesi altına girmeli ve ona teslim olup edebiyetle edeplenmelidir ki şeyhin

<sup>96</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 34b.

<sup>97</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 31b.

<sup>98</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 555.

<sup>99</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 555.

<sup>100</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 91a.

bâtınından bir nur müridin bâtınına geçsin. Müridin ruh çerağı da bu nurla tutuşur ve aydınlanır. Bu münasebetle bir mürit, bütün iradesiyle ona teslim olup varlığından geçerek şeyhinin hükmünü Huda'nın hükmü bilmelidir. Onu Allah'ın ve resulünün halifesi kabul ederek şeyhine itaati Allah ve resulüne itaat, muhalefeti de Allah ve resulüne muhalefet şeklinde değerlendirmelidir<sup>101</sup>.

“Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.” (Enfal 8/17) ayetinin manası, Hz. Muhammed'i kapsadığı gibi Allah resulünün varisi olan evliyayı da kapsar. Dolayısıyla evliyadan bir davranış zuhura gelirse bilinmelidir ki bu davranış Allah'tan zuhura gelir. O veli söz konusu hareketin zuhuruna ancak bir alet olur. Varlık mertebesinden kurtulan muhakkık bunu bu şekilde bilir ve kabul eder. Bütün eşya Hakk'ın aleti mesabesindedir ve onlardan ortaya çıkan bir davranış hakiki failden ortaya çıkar. Bir salikin de bu durumu anlayabilmesi için tahkik mertebesine veya bir mürşide vasıl olması gerekir<sup>102</sup>.

Talip, vahdet yolunun saliki ve aşk ve muhabbet şarabının içicisi olan şeyhin tefrika ve tezattan sıyrılan ruhuna kendi ruhunu muttasıl hale getirip sohbetine dâhil olursa ittihadın ne olduğunu öğrenir ve tevhit mertebesine vasıl olur<sup>103</sup>. Fakat serverlik ve riyaset talep eder, kendini beğenme duygusunun esiri olursa bu durum talip için büyük bir tehlikedir ki bu yoldan geri dönmezse imanı elden gider<sup>104</sup>. Firavun kibrinden dolayı nefis-i mutmainne sahibine teşbih edilen Asiye'nin sözüne uymak yerine nefis ve şeytana teşbih edilen Haman'a uyduğu için Hz. Musa'nın davetini geri çevirmiş ve zelil olmuştur<sup>105</sup>. Malumdur ki Hz. Musa, Firavun'u Hak yoluna davet etmiş ve iman ederse Allah tarafından kendisine dört faziletin verileceğini söylemiştir: ömrü boyunca kuvvetli ve sağlıklı olmak, uzun bir ömür, iki cihanda mutluluk, ölünceye kadar ihtiyarlıktan, saç ve sakalın ağarmasından, yüzün buruşmasından kurtulmak. Firavun, bu faziletlerle ilgili görüş alışverişinde bulunmak için Musa'dan biraz zaman ister. Önce hatunu Asiye ile müşavere etmiş ve Asiye, bu daveti cana minnet bilmesi, canını bu uğurda harcaması yönünde telkinlerde bulunmuştur. Firavun, şahların vezirleriyle de müşavere etmesi gerektiğini söyleyerek

---

<sup>101</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 73-74.

<sup>102</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 32a.

<sup>103</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 19b.

<sup>104</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 93a.

<sup>105</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 122b.

Haman'ın yanına gitmiş ve ona Musa'nın davetini anlatmıştır. “Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker.” sözü gereğince Haman, Asiyeye tarafına değil, Haman tarafına meyletmiştir. Kendi tabiatına uygun olmadığı için Asiyeye'nin bal gibi tatlı olan sözü ona zehir, Haman'ın zehir gibi acı olan sözü bal olmuştur. Haman, cümle âlemi kendine itaat ettiren bir padişahın kendi kuluna tâbi olmasının ve itaat etmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine de Firavun'da cehalet galip gelmiş ve asıl mutluluktan uzaklaşarak cehennem tarafına gitmiştir. Her iki cihanda da mutlu olmak isteyen nefis-i emmare sahibinin yapması gereken şey, her asırda peygamber yoluna davet eden nefis-i mutmainne sahibinin sözüne uymak ve kendini küfre düşürecek olan nefis Haman'ının sözünden kaçınmaktır. Yani mertebeye bakımından yükselmek isteyen âşık, İlahî rahmetin mazharı ve asrının peygamberi mesabesinde olan bir veli istemeli. Onun sohbetinin bereketi ve duasının himmetiyle dünyanın sihri ve hilesinden kurtularak rütbe yükselir<sup>106</sup>.

Nefis Haman'ının sözünden kaçınarak asrının kâmil mürşidine tâbi olmaya niyetlenen müridin belki de asıl mücadelesi bundan sonra ortaya çıkacaktır. Çünkü varlık âleminden tam olarak kurtulamayan mürit, şeyhinin davranışlarını akıl terazisiyle ölçmeye kalkacaktır. Böyle bir durumda mürit, Allah'ın velilerini vehim ve idrak yoluyla anlayamayacağını kabul etmeli<sup>107</sup> ve her türlü inkâr ve itirazdan vazgeçmelidir ki şeyhinin gül bahçesinden irfan kokularını alabilsin<sup>108</sup>. İtiraz söz konusu olursa irşat faaliyeti ve müridin mürşide mütabaatı gerçekleşmez. Musa ve Hızır kıssasında olayların zahirine bakıp itirazsız bir şekilde sabretmenin zorluğu şu şekilde anlatılır: Beraber yola çıkarak bir gemiye binerler ve Hızır bindikleri gemiyi yaralar, kötü bir iş yaptığını söyleyerek Musa itirazını dile getirir. Hızır, kendisine verdiği sözü hatırlatınca Musa itirazdan vazgeçer ve birlikte yola devam ederler. Hızır, yolda gördükleri bir çocuğu öldürünce Musa yine itiraz eder ve verdiği söz tekrar hatırlatılır. Musa da bundan sonra başka bir özür ileri sürmeyeceğini söyleyince yine devam ederler. Yol üzerinde bir köy halkından yemek ister, fakat köy halkı onları misafir etmekten kaçınır. Hızır, köyde yıkılmak üzere olan bir duvarı tamir edince Musa yine itirazını dile getirir. Ayrılma zamanının geldiğini söyleyerek Hızır, yaptığı eylemleri açıklar. Birkaç yoksula ait gemiyi kusurlu göstererek, sağlam

<sup>106</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 153a.

<sup>107</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 17a.

<sup>108</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 23b.

gemilere el koyan bir melikten korumak istediğini, mümin anne ve babasını azgınlığa ve nankörlüğe sürüklemesinden endişe duyduğu için çocuğu öldürdüğünü, iki yetim çocuk için saklanmış olan hazineyi, ergenlik çağına erişince Allah'ın rahmeti ile bulmalarını sağlamak için duvarı tamir ettiğini açıklar<sup>109</sup>. “Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.” (Enfal 8/17) ayeti mucibince söz konusu eylemleri yapan zahiren Hızır olsa da aslen Allah'tır. Bu sebeple bir müridin hamuş olarak tam bir teslimiyet içinde şeyhinin ardı sıra gitmesi gerekir. Onunla tartışmaya girmekten ve mücadele etmekten kaçınmalıdır<sup>110</sup>.

Bir müridin mürşidiyle tartışmaya girmesi edebe muhalif bir davranıştır. Peymi Safa'nın “Bütün münakaşalarda, çarpışan yalnız fikirler değil, benliklerdir.” sözü gereğince mürşide yapılan itiraz ve inkârın, benlikten ve nefsin kötü edebinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. İbn Ata'nın söylediği gibi “Nefis kötü edep (edepsizlik) üzerine yaratılmıştır.”<sup>111</sup> Fakat kulun burada yapması gereken davranış edebe sarılmak ve edebini güzelleştirmek için çaba göstermektir. Bunun en etkili yollarından biri şeylerin sohbetlerinde bulunmaktır ki şeyhin sohbeti müridin batinında bulunan güzel ahlakın ortaya çıkmasını sağlar. Ankaravî de bir müridin, mürşide itirazı ve onu imtihan etmek istemesi üzerinde durarak edebe muhalif hareketini değerlendirmektedir.

Şeyh rehber ve önderdir, onu imtihan eden mürit eşektir. Nefsinin esiri olan bir âşık, hakiki sevgilinin mazharı olan kâmil bir şeyhten nefsi ve hevasına yönelik bir istekte bulunarak edebe muhalif bir davranışla şeyhini imtihan etse kendisini imtihan etmiş olur. Çünkü onun her hali şeyhe gün gibi açıktır, fakat mürit bunun farkında değildir<sup>112</sup>. Şeyhlikten murat keramet değil, irşat olduğu için bir mürit, işlediği bir kabahate vakıf olup olmadığını öğrenmek için şeyhini imtihan ederse eşek tabiatlı, hatta eşekten daha aşağı derecede olur<sup>113</sup>. Ankaravî, Nefahatü'l-Üns'te bulunan ve buraya münasip bir kıssayı Abdülkadir Geylânî Hazretleri'nden aktarır. Sülûkun başında meşayihî ziyaret etme alışkanlığı kazandığından Bağdat'ta kutbiyetle meşhur bir şeyhin ziyaretine Abdullah ve İbn Sakkâ adlı iki kişiyle

<sup>109</sup> “Hızır ve Musa kıssası Kur'ân-ı Kerim'de Kehf suresinin 60-82. Ayetleri arasında geçmektedir.”

<sup>110</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 163a.

<sup>111</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 340.

<sup>112</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 15a.

<sup>113</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 16b.

gitmeye karar verirler. Yolda giderken İbn Sakkâ adlı kişi, şeyh için birkaç sual hazırladığını ve gerçek bir şeyhse bunlara cevap verebileceğini söyleyerek şeyhi imtihan düşüncesini ortaya koyar. Abdullah adlı kişi de birkaç müşkülünün olduğunu ve bunları sorarak şeyhin verdiği bilgilerden faydalanmak istediğini, niyetinin imtihan olmadığını ifade eder. Abdülkadir Hazretleri de niyetinin kâmil şeyhi ziyaret ve hayır duasını alarak sohbetinin bereketinden faydalanmak olduğunu söyler. Şeyhin yanına vardıklarında önce makamında olmadığını fakat sonra makamında oturduğunu fark ederler. Bu üç arkadaşa hitap edip Abdullah ve Abdülkadir'e niyetlerine uygun cevabı verdikten sonra İbn Sakkâ'ya dönerek "Bir zaman olur ki inkâr edenler, Müslüman olmaları temennisinde bulunurlar." (Hicr 15/2) ayeti mucibince Frengistan'da kâfir olup Müslüman olmak isteyeceğini, fakat bunun kendisine müyesser olmayacağını bildirir. Bir süre sonra İbn Sakkâ, Bağdat halifesinin emriyle Frengistan'a elçi olarak gönderilir. Orada bir kâfir kızına âşık olur ve kâfir olmadan bu kızı elde edemeyeceğini anlayınca dinini değiştirerek kızla evlenir. Bir süre sonra da hastalanarak vefat eder. Buradan anlaşılıyor ki bir müridin, Hakk'ın mazharı olan bir şeyhi imtihan etmesi, aslında kendini imtihan etmesi anlamına gelir<sup>114</sup>. Mürit, kendini beğenmişlikten kaynaklanan şeyhini imtihan etme düşüncesinden uzak durmalı ki İlahî huzurdan kovulmasın ve ayrılık ateşinde yanmasın<sup>115</sup>. Aktarılan hikâyeden bir müridin, müridin imtihan etme düşüncesinden haberdar olduğu anlaşılmaktadır.

Ankaravî'ye göre Hak yolunu talep eden salike yol gösterecek bir şeyhi-kâmil şarttır. Çünkü şeyh, bâtındaki Rabbanî ruhu ortaya çıkarmada, dünya leşinden kurtularak letafet mertebesini bulmada, içindeki aşk ateşini diri tutmada, doğruyu ve yanlış ayırmada salike yardımcı ve yol göstericidir. Yeni doğan çocuk nasıl annesine meylederse mürit de şeyhine meyleder ve ihtiyaç duyar ki şeyhinin sohbeti, çocuğun anneden emdiği süt gibi onu besleyici ve geliştirendir. Şeyhinin sohbetine dâhil olan müride lazım olan edep de itirazı ve inkârı terk ederek sessiz bir şekilde şeyhine tâbi olmaktır. Bunu başarırsa vahdet yoluna ulaşmada şeyhinin ruhu kendi ruhuna yol gösterici olur. Eğer şeyhine itiraz ederek onu imtihan etme yoluna giderse bilmelidir ki şeyhini imtihan kendisini imtihandır. Edebe muhalif hareket eden bir mürit, Hz.

<sup>114</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 16b-17a.

<sup>115</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 16a.

Âdem'in hata yaptığında özür ve af dilemesi gibi şeyhin huzurunda bahane göstereceğine ondan özür dileyerek kendini affetmesini istemelidir.

### 1.5.1.2. Sefer

Sefer, “Yolculuk, mesafe katetme, yolda yürüme.”<sup>116</sup>, üç gün üç gece yol almak maksadıyla bir yerden ayrılma, zikir ile Allah’a yönelen kalp<sup>117</sup> gibi anlamlara gelir. Bunun yanı sıra Ebû Tâlib El-Mekkî seferi şu şekilde tanımlamaktadır: “Sözlükte; yüzünü açmak, tan ağarmak, örtüyü kaldırmak gibi anlamlara gelmektedir.”<sup>118</sup>. Yolculuğa sefer denilmesinin sebebi de insanların ahlakının üzerinde bulunan örtüyü kaldırması ve gerçek ahlakının ortaya çıkmasını sağlamasıdır. İnsanların herhangi bir maksatla bulunduğu yerden ayrılarak amacı doğrultusunda başka bir yere yolculuk yapması, seyahat etmesi demek olan sefer, mutasavvıflar arasında sûrî (zahirî, bedenen yapılan sefer) ve manevî (bâtinî, Allah’a yapılan sefer) olarak iki şekilde değerlendirilmiştir.

Meşayih indinde bedenen yapılan seferin maksatlarından biri ilim öğrenmektir. Peygamberimizden aktarılan “İlim Çin’de de olsa arayın.”, “Kim ilim öğrenmek için evinden çıkarsa, o, dönünceye kadar Allah yolundadır.”<sup>119</sup>, “Kim ilim aramak için yolculuğa çıkarsa, Allah Teâlâ o kimseye cennet yolunda yürümeyi de kolaylaştırır.”<sup>120</sup> hadisleri zahirî olarak yapılan seferin temel dayanaklarındandır.

Sefer yapmanın diğer bir maksadı alışkanlıkları terk etmek, nefsin meylettiği şeylerden uzaklaşmak, yakın dostlardan ve akrabalardan ayrılarak ayrılık acısı vasıtasıyla nefse yüklenmektir<sup>121</sup>.

Yolculuğun başka bir sebebi de nefsi tanımak ve nefiste bulunan hastalıkları ortaya çıkararak tedavi etmektir. “Bir adam, Hz. Ömer yanında bir şâhidi tezkiye edince (övünce), Hz. Ömer radiyallahu anh ona, ‘Sen bu adamla yolculuk yapmış mısın?’ diye sormuş. Adam, ‘Hayır! Yapmadım.’ deyince, Hz. Ömer radiyallahu

<sup>116</sup> Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2002, s. 305.

<sup>117</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü (İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil)*, s. 619.

<sup>118</sup> Ebû Tâlib El-Mekkî, *Kûtu’l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, (Tercüme ve Tahrir: Dilaver Selvi), C. 4, İstanbul 2011, s. 265.

<sup>119</sup> Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif*, s. 168.

<sup>120</sup> İmam Gazalî, *Yeni İhyâ’u Ulûmiddîn*, (Tehzip ve Tekmil: Abdulhalık Duran), C. 2, İstanbul 2012, s. 295.

<sup>121</sup> Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif*, s. 148.

anh, ‘O halde sen onu tanımıyorsun. Çek, git.’ demiştir.” Buradan anlaşılıyor ki yolculuk, insanların gerçek ahlak ve kişiliklerini ortaya çıkarmada etkilidir. Birini tanımak için onunla yolculuk yapmak gerekiyorsa nefsi tanımak için de nefisle yolculuk yapmak faydalı olacaktır.

Seferdeki maksatlardan biri de “Yedi gök, yer ve bunların içindekiler Allah’ı tesbih eder. Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız.” (İsra 17/44) ayeti mucibince Allah’ın yarattığı her şeyi görmek ve onların tesbihini işitmektir. Bunlara ilave olarak ibadet ve cihat, dine zarar veren bir durum, sessizliği tercih ederek Allah’la baş başa kalmak, dostlarla, tarikat arkadaşlarıyla görüşmek, büyük şeyhlere yaklaşmak, âlimlerle görüşmek gibi sebepler söylenebilir.

Allah ehlinin katında makbul ve maksut olan sefer-i manevîdir. Bu sefer, can ve gönül ayağıyla madde âleminden mana âlemine, zahirden bâtına seyahat etmektir. Bu şekilde yapılan sefer, insanın nefisini en düşük mertebeden en yüksek mertebeye çıkarır ki mürit için son derece kazançlı bir yolculuktur. “Bir adam doğduğu yerin dışında (gurbette) ölürse, doğduğu yerle öldüğü yer arası kadar ona cennetten mekân verilir.”<sup>122</sup> hadisi gereğince bir insanın doğduğu yerde ölmesi onun için bir eksikliktir. İnsanın nefisini ıslah etmek ve çeşitli mertebeler katetmek düşüncesiyle sefere çıkması da bu açıdan değerlendirildiğinde insan, doğduğu yerden Allah’a doğru manevî bir yolculuk yapmış olur. Bu yüzden doğduğu yerde ölmemiş olur ve katettiği manevî mesafe kadar cennetten yer almaya hak kazanır. Ankaravî, Minhâcû’l-Fukarâ adlı eserinde sâlikin Allah katına yaptığı manevî seferi dört kısımda açıklamaktadır: İlki seyr-i ilallahtır ki nefis mertebesinden hakiki varlık mertebesine, yani ulûhiyet makamına seferdir. İkincisi seyr-i fillahtır ki Allah’ın sıfatlarıyla sıfatlanmak, isimleriyle var olmak ve ahlakıyla ahlaklanmaktır. Bütün beşerî sıfatlardan kurtulana ledün ilmi münkeşif olur. Üçüncüsü seyr-i maallahtır ki sâlikin her mertebede Allah’la olan seyridir. İkilik mertebesinden kurtulmak ve vahdet makamına ilerlemesidir. Bu makama “makam-ı kabe kavseyini ev edna” denir ki bu makamın sonunda velilik söz konusudur. Son mertebe seyr-i anillahtır ki vahdet makamından kesret makamına yapılan seferdir. Bu seferin sonu Hak’tan

---

<sup>122</sup> Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif*, s. 149.



halka dönmek, vahdeti kesrette ve kesreti vahdette müşahede etmektir. Bu makam kâmil evliyaya ve peygamberlere mahsustur<sup>123</sup>.

Ankaravî, Mesnevî şerhinin dördüncü cildinde 1557-1558 numaralı beyitlerin şerhinde manevî seferler ilgili bilgi verir. Bu manevî sefer Allah'ın cezbiyle olur, bizim yaptığımız ise deve üstünde yapılan yolculuktur. Yani sâlik, ten devesinden ve onun ihtiyaçlarından kurtulursa Allah sâlik kendi tarafına muhabbet çengeliyle cezbe eder. Manevî seferde sâlikin herhangi bir ihtiyarı söz konusu değildir, sâlikin ihtiyarı ve iradesi beden devesi üzerinde yapılan, çalışma ve gayretle Hak canibine yapılan seferde söz konusudur ki buna seyr-i ilallah adı verilir. Bu seyirde sâlik kendi irade ve ihtiyarıyla varlıktan geçip Hak canibine yönelmiştir. Allah'ın cezbiyle olan seyre ise seyr-i billâh<sup>124</sup> denir ki sâlik seyr-i ilallah mertebesini geçtikten sonra Allah'ın cezbesi onu kendinden alarak fânî kılar. Bu seyir de sâlikin irade ve ihtiyarıyla yaptığı seyr-i ilallahtan bin mertebe daha yücedir ki insanların ve cinlerin kendi iradeleriyle yaptığı amellerin hepsinden faziletlidir. “Cezebat-ı Rahman'dan bir cezbe ins ve cinnin amelini muvazi olur.”<sup>125</sup> hadisi de bu manaya gelir<sup>126</sup>.

Ankaravî, “Vatan muhabbeti imandandır.” hadisinin bulunduğu 2210 numaralı beyti şerh ederken buradaki vatanın vatan-ı aslî olduğunu ifade eder. Bu hadis zahirî anlamıyla düşünülmemelidir ki insan zahirî âlemde birkaç günlüğüne misafirdir. Burada kastedilen hakiki vatandır, çünkü canın makamı hakikat âlemidir. Gerçek vatani bulmak için de bu dünya canibinden âlem-i ukba canibine gitmek, suret âleminden mana âlemine sefer etmek gerekir. “Dünyada tıpkı bir garip hatta bir yolcu gibi davran! Kendini kabir ehlinden say.”<sup>127</sup> hadisi, bu dünyanın bir mecazî vatan ve gurbet olduğuna delildir. Bundan dolayı da dünyaya muhabbet eylemekten

<sup>123</sup> İsmail Rüşhî-yi Ankaravî, *Minhacü'l-Fukara*, s. 102. Manevî sefer için ayrıca bkz.: Mahir İz, *Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 171-173.; İmam Gazalî, *Yeni İhyâ'u Ulûmiddîn*, C. 2, s. 293.; Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 46-47. ; Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.619-621.; Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 301-302.; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 305-306.; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 542-544.; Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 146-159.

<sup>124</sup> Bu konuda Şefik Can şu açıklamayı yapmaktadır: “Hakk'a ulaşmak için, Hakk âşıklarının cüz'î iradelerini kullanarak nefsi ile yapılan savaşlara 'seyri ilallah', yâni Allah'a gidiş denir. İlahî cezbe olan nev'ine 'seyri billâh', yâni Allah ile gidiş denir. Birincisi kulun iradesi ile, çalışmakla, çok ibadet etmekle olur. İkincisi ise iradesizdir. Birincisine ibadetle gidilir, ikincisine çekiş ile gidilir. Elbette çekilerek gitmek, yürüyerek gitmekten daha hayırlıdır. Bu sebeple; 'Allah'ın cezbelerinden bir cezbe, insanın iradî olan nefsanî savaşlarından daha iyidir.' demişlerdir.” Şefik Can, *Mesnevî Tercümesi*, C. 3-4, İstanbul 2011, s. 498.

<sup>125</sup> Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 456.

<sup>126</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 68b.

<sup>127</sup> İmam Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*, C. 1, İstanbul 2008, s. 501.

vazgeçip nehrin öbür tarafına, yani hakikat âlemine sefer etmeyi düşünmek lazımdır<sup>128</sup>.

### 1.5.1.3. Semâ'

Makamla okunan kaside, gazel ve ilahi gibi güzel sözleri dinlemek<sup>129</sup> anlamına gelen semâ'ın haram ve helal oluşu hakkında farklı görüşler yer almaktadır. Dinlemenin haram veya helal oluşu, diynleyenin taşıdığı niyete bağlanmaktadır. Bu konuda İmam Gazalî şu ifadelerle yer verir: Ezgiyle okunan sözleri sürekli dinlemek ve bu işi bir alışkanlık olarak benimsemek ve bunun için özel toplantılar yapmak şeriate uygun değildir. Yalnız haram unsurların karışmadığı zaman ezgili sözleri dinlemekte bir sakınca yoktur. Bundan dolayı da haram veya helal diye değerlendirmek doğru değildir<sup>130</sup>.

Aynı konuda Ebû Tâlib El-Mekkî'nin görüşleri şöyledir: Musiki nefsi ve şehvete müteallik arzularını tatmin için dinlenirse haramdır. Akla uygun ölçülerde ve mübah ifadelerden oluşan bir musiki, mahrem olan bir kadından dinlenirse bu tür dinleme bir çeşit eğlence olduğu için şüphelidir. Kendisini Allah'a götüren ve Allah yoluna sevk eden manaları keşfetmek için dinlenen musiki ise mübahtır<sup>131</sup>. Sühreverdî de Ebû Tâlib El-Mekkî'nin görüşlerine ilminin genişliğinden, takva sahibi olmasından, daima iyiyi ve doğruyu aramasından dolayı itibar edilebileceğini belirtir. Bunu müteakiben de musiki dinlemenin haram olduğunu söyleyerek onu yasaklamanın ve serbest bırakarak musiki dinlemenin önünü açmanın ona düşkünlük gösterenler olabileceği için doğru olmadığını ifade eder<sup>132</sup>.

Kuşeyrî'de de Ebû Ali Dekkâk'a dayanılarak şu ifadelerle yer verilmiştir: Nefsinin haz ve sıfatlarından kurtulamayan halk için musiki haramdır. Gönlünü dünyadan temizleyen ve nefsini terbiye ile meşgul olan zahitler için mübahtır. Kalpleri manevî diriliğe ulaşan sûfiler için de müstehaptır<sup>133</sup>.

---

<sup>128</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 103a.

<sup>129</sup> Gazalî, *İhyâ'*, C. 2, s. 311.

<sup>130</sup> Gazalî, *İhyâ'*, C. 2, s. 316.

<sup>131</sup> Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, C. 3, s. 257-258.

<sup>132</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 213.

<sup>133</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 621.

Ankaravî de buraya kadar aktardığımız bilgilerden farklı bir görüş ileri sürmez. Ona göre önemli olan dinleyenin niyetidir. Semâ' vasıtasıyla kalpte bulunan hayaller semâ'ın tahrik edici özelliğiyle kuvvetlenir. Dinleyenin kalbinde dünya hayali varsa onu, ahiret hayali varsa onu, mecazî sevgili varsa onu, hakiki sevgili varsa onu tahrik eder ve kuvvetlendirir. Hakiki sevgiliye âşık olanların kalbinde bulunan aşk azalacak gibi olsa semâ' anında zayıflayan bu aşk kuvvet bulur ve ruh asıl haline istek duyar. Bu âlemin sıkıntısından semâ'dan aldığı lezzet vasıtasıyla kurtulur. Bu şekilde oluşan ruhânî hayaller kalbi uzun bir süre meşgul eder ve kalpte karar kılar. Semâ' ehlinin ruhu da bu yüce halden uzak kalmaz ve bu Rabbanî hayalle yaşar<sup>134</sup>.

## 1.5.2. Şeriat Anlayışı

### 1.5.2.1. Taharet

Temizlik, temizlenme anlamlarına gelen taharet, hem madden hem de manen yapılmalıdır. Maddî temizlik, bedenin kir ve pisliklerden arındırılmasıdır. Bu sayede insan, hayvanlardan ve canlılardan ayrılır<sup>135</sup>. Manevî temizlik ise bâtının her türlü pislikten arındırılmasıdır. Sâlikin yapması gereken zahiren ve bâtenen temiz olmaktır ki bunu yapmadığı zaman Hak katında makbul olmaz<sup>136</sup>. Gazalî temizliğin üç çeşidinden bahseder: vücudu pisliklerden, kalbi kötü ahlaktan, zihni de Allah'ı düşünmek haricinde her şeyden temizlemektir. Bunlar arasında kalp ve zihnin temizliği çok önemlidir. Çünkü kalp ve zihin temiz olmadıkça Allah'ın marifetine ve nuruna nail olunamaz<sup>137</sup>. Azîz Mahmûd Hüdâyî temizliğin altı derecesini şu şekilde belirtir: Bedenin ve elbiselerin her türlü pislikten temizlenmesi, tabiatın kötü sıfatlardan temizlenmesi, nefsin kötü ahlaktan arınması, kalbin kötü isteklerin sıkıntısından kurtulması, ruhun cehalet ve ayıplardan korunması, sırrın kesret âleminden uzaklaştırılması. Bu temizlik derecelerinin en üstünü de altıncı mertebedir ki salihlerin, kâmil velilerin ve nebilerin temizliğidir<sup>138</sup>.

<sup>134</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 31a-31b.

<sup>135</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 350.

<sup>136</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 154.

<sup>137</sup> Gazalî, *İhyâ'*, C. 2, s. 210.

<sup>138</sup> Azîz Mahmûd Hüdâyî, *İlim-Amel Seyr-u Sülûk*, İstanbul 2011, s. 29.

Ankaravî de Mesnevî'nin dördüncü cildinin şerhinde manevî temizliğin öneminden bahsetmiştir. Manevî temizlik olmadan yapılan temizliğin hiçbir zaman tam olamayacağını örneklerle açıklar. Ruhu pis olanlara güvenilir kimselerin vereceği nasihatlar layık değildir. Çünkü nasihat, Allah korkusu bulunan ve Allah'ın kelamına tâbi olan tahirler içindir<sup>139</sup>. Ruhları pis olan kâfirler İlâhî kelamın kokusundan ve temizliğinden dalalete düşerler. İlâhî kelam tahir olanların kalbindeki duygular üzerinde farklı, habis olanların kalbindeki duygular üzerinde farklı etkiler yapar ki her ikisinin de kalbinde bulunan duyguları ziyade eyler. Habisler İlâhî kelamın kokusundan dalalete düşerken tahirler ise bu kelimadan lezzet alırlar ve Allah'ın nurundan feyizlenirler. Mesnevî'nin dördüncü cildinde “Biraderinin, debbağı gizlice köpek pisliği ile tedavi etmesi” hikâyesi bu konuya muvafık bir örnek teşkil eder. Bir debbağ misk satanların çarşısına gidince orada bulunan hoş kokudan dolayı bayılır ve orada bulunanlar debbağı kendine getirmek için ne yaptılarsa sonuç alamazlar. Debbağın kötü kokuya alışmış olduğunu bilen biraderi ona köpek pisliğini koklatır ve onu kendine getirir. Bundan dolayıdır ki misk gibi olan İlâhî kelamı da derunu pis olanlara koklatırsanız herhangi bir tesir elde edilemez. Çünkü onun devası misk gibi olan İlâhî kelam değil, köpek pisliği mesabesinde olan kelimadır. Her türlü kötü ahlak, manevî bir pisliktir ki kalbinde bu pislikleri bulunduran kimselerin ilacı da bu tür pisliklerdir. Tahir olanlar böyle kimselere nasihat miskini koklatırlarsa bu nasihatın kalbi pis olanlara herhangi bir faydası olmaz, hatta zararı olur<sup>140</sup>.

Ankaravî, “Abdest Alan Kişinin Abdest Dualarını Ters Okuması” başlığında da maddî temizliğin tam olabilmesi için manevî temizliğin yapılması gerektiğini dile getirir. Kişi abdest alırken abdest dualarını okuyarak Allah'ı zikretmelidir. Bu şekilde alınan bir abdest ile kişinin bütün cesedi tertemiz olur. “Bir kimse abdest alırken Allah'ı zikretse ve dua kılsa bütün cesedi temizlenir. Zikretmeyecek olursa ancak abdest suyunun dokunduğu yerler temiz olur.”<sup>141</sup> hadisine göre abdest suyuyla maddî temizlik, zikir suyuyla da kalp temizliği yapılmış olur ve böylece kişinin bütün vücudu temizlenir. Yani manevî temizlik olmadan yapılan maddî temizlik yarım kalır.

<sup>139</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 14a.

<sup>140</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 14a.

<sup>141</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s.74-75.

### 1.5.3. Sülûkun Mertebeleri

#### 1.5.3.1. Sülûkun Başlangıç Dereceleri

##### 1.5.3.1.1. Yakaza

Uyanıklık manasına gelen yakaza, sâliklerin başlangıçtaki ilk menzillerindendir ki yakaza olmadan sülûk olmaz. Nimetlere şükretmek için gaflet uykusundan uyanmak, uyuşukluktan kurtulmaktır<sup>142</sup>.

Ankaravî, Minhâcü'l-Fukarâ adlı eserinde “Ey Dâvûd! Uyanık ol ve dinde olan ihvâna lînet kıl. Her dost ki sana benim tâatim üzere muvâfakat etmez, ol senin adüvvündür, ona musâhib olma.”<sup>143</sup> kutsi hadisinden hareketle yakazanın gaflet uykusundan uyanmak, cehaletten sıkıntı duymak olduğunu ifade eder. Sâlik, gaflet uykusundan uyanmalı ve Allah rızası için kıyam etmelidir. Şüphesiz insan, başlangıçta gaflet içinde ve cehaletin beşiğinde tabiatı gereği uykuda, nefsinin istekleri münasebetiyle hayvan gibidir. “Nâs nevm-i gaflettedir, öldükleri zaman mütebbih olurlar.”<sup>144</sup> hadisi mucibince sâlik olanlar ölmeye evvel ölüp gaflet uykusundan uyanırlar ve dinin emirlerinde basiret sahibi olurlar. Kalp ve ruhu uyanık olanın gözleri uyusa da “Benim gözlerim uyusa da kalbim âlemlerin rabbinden gaflette olmaz, uyumaz.” hadisine göre o naim değildir<sup>145</sup>.

Ankaravî, Mesnevî şerhinin dördüncü cildinde insanların dünyada gaflet uykusunda olduklarını ifade eder. Dünyanın zahirine, güzelliklerine, dünyadaki sevgililerine bakarak güzel ve latif şeylerle ilgilenenler öldükten sonra bunların bir faydası olmadığını öğrenirler. Fakat iş işten geçer ve bu dünyada gaflet uykusunda oldukları için pişmanlık duyarlar ve kıyamete kadar ah çekerler. Bu pişmanlığı duymamak için “Ölmeden önce ölünüz.” hadisi gereğince hesaba çekilmeden kendini hesaba çekmek, heva ve hevsten uzaklaşarak aşk şarabını içmek ve taat yolunda ölü

<sup>142</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 596.

<sup>143</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 255.

<sup>144</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 256.

<sup>145</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 255-256.

mertebesini bulmak gereklidir. Bu dünyada bulunan bütün güzellikler İlâhî tecellîlerdir<sup>146</sup>.

Hindistan'dan gelen fil rüyasında memleketini görür, fakat eşek Hindistan'dan gelmediği için rüyasında orayı da görmez. Hindistan'ı rüyada görmek için fil olmak gerekir. Gece uykuya dalıp rüyasında Hindistan'ı gören fil, uyandığında kendisini bir yere bağlanmış görünce muztarip olur ve memleketine gitmeyi arzular. Allah'ın has bendeleri de Hakikat Hindistan'ından ayrılmışlar ve dünya gurbetine gelerek esir olmuşlardır. Biraz uyuduklarında kendilerini asıl vatanlarında kayıtsız ve özgür bir şekilde görürler. Uyandıklarında ise beşeriyet bağıyla bağlı olduklarını görünce ıstırap çekerler ve hakikat âlemine vasıl olmak için bedene bağlı olmak haricinde bütün bağlardan kurtulurlar. Ecel gelinceye kadar dünyada “Dünya müminin zindanıdır.”<sup>147</sup> hadisinde buyurulduğu gibi hapis hayatı yaşarlar. Bunun yanı sıra eşek tabiatlı olanlar asla hakikat Hindistan'ını rüyalarında görmezler ve âlem-i ervaha bakmazlar, o makama istek duymazlar, çünkü hakikat Hindistan'ından gurbete çıkmamışlardır. Genellikle insan ülfet ettiği şeyleri rüyasında gördüğüne göre eşek tabiatlı olanlar da ülfet ettikleri dünyayı ve dünyayla ilgili şeyleri görürler<sup>148</sup>.

Gaflet uykusunda olanlar rüyalarında gördüklerinin gerçek zannederler, fakat uykuda olanın gördükleri hayalden başka bir şey değildir ve tabir edilmez. Bunun insana bir faydası yoktur. Yatılacaksa da Allah yolunda yatılmalı ki bu yolda giden bir salık tarafından gaflet uykusundan uyandırılabilir. Gafil olan, başka bir yolda yatarsa uyuyan uyuyanı uyandıramayacağına göre ömrü boyunca uykuda kalır, ancak ölünce uyanır. Allah yolunda olan uyanık bir salık, Allah yolunda uyuyan kişiyi gaflet uykusuna mahsus hayaller görmekten kurtarır, yakaza ve intibah mertebesine ulaştırır. Gaflet uykusunda gördüğü ve sevdiği şeyleri terk ederek Hak yoluna sâlik olur ve birçok menzil ve makamı geçerek sonunda maksadına ulaşır<sup>149</sup>.

Hab-ı gaflete yatanların fikri kıl gibi ince olsa, her fende ve hünerde ince manalar düşünse bile o kimseler hakikat mahalline yol bulamazlar ve Hak yoluna gidemezler. Gaflette olanlar ne kadar ince fikirli, dikkat sahibi olurlarsa olsunlar,

<sup>146</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 58b.

<sup>147</sup> “Dünya müminin zindanıdır.” İmam Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*, C. 1, s. 428.

<sup>148</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 145a.

<sup>149</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 154b.

uykuda olanın fikrinde ve aklında isabet olmayacağı için hata içindedirler; gördüklerinde isabet ettiklerini düşünseler de görükleri bir hayalden ibarettir. Çünkü hakikat-i hali ancak gaflet uykusundan uyanık olan erenler görür<sup>150</sup>.

“Hem şanıma yemin ederim ki insanı biz yarattık ve nefsinin onu ne ile vesveselendirdiğini biliriz. Ve biz ona şah damarından (habl-i verid) daha yakınız.” (Kaf, 16) ayeti mucibince hakikat denizinin dalgaları gaflette olan kimsenin kalbine ve ruhuna sürekli vurur. Fakat o kişi gaflette olduğu için vücudunda olan hakikat denizinin dalgalarında habersizdir. Bundan dolayı da dünya çölünde Hakk’ı arar ve onun ab-ı visalini arzular. Maksadını kendisinden uzakta görerek ağlayıp inler ve maksadını nasıl bulacağını düşünür. Oysaki maksadı ona şah damarından bile daha yakındır. Yalnız maksadını görmek için gaflet uykusundan uyanmak ve gönül gözünü açmak gerekir<sup>151</sup>.

#### 1.5.3.1.2. Tövbe

Pişmanlık, nedamet, dönme anlamıyla değerlendirilen tövbe, kötü işlere pişman olarak Allah’a yönelmedir<sup>152</sup>.

Tövbe, dönmek, Allah’a dönmek manasınadır. Tövbede günaha pişmanlık, günahı terk ve gelecekte günah işlememeye niyet unsurları birleşir. Nefsin kötü işlerinden dolayı üzüntü duymasıda tövbe. Tövbenin anlamı olan dönmek, günahı itaate dönmek, tabiattan şeriata dönmek, dıştan içe dönmek, halktan Hakk’a dönmek şeklindedir. Halktan Hakk’a dönen de Allah dışındaki her şeyden yüz çevirir ve kişinin kalbinde Allah arzusundan başka hiçbir meyil ve arzu kalmaz<sup>153</sup>.

Ankaravî, tövbenin dönme anlamına geldiğini ve bunun kalbin dönmesi olduğunu ifade eder. Bu dönüş kalbi, işlediği günahlardan ve Hakk’a muhalefetten döndürmektir<sup>154</sup>. Nisâbü’l-Mevlevî’de tövbenin isyandan itaata dönmek olduğunu belirtir. Bütün makamların ilk aşaması, bütün hayırların anahtarı, her menzilin kalbi,

<sup>150</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 154b.

<sup>151</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 155a.

<sup>152</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 350.

<sup>153</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 156-157.

<sup>154</sup> Ankaravî, *Minhâcü’l-Fukarâ*, s. 257.

bütün davranışların aslı tövbedir. Sûfi şeyhleri tövbeye “bâbü'l-ebvâb” (kapıların kapısı) demişlerdir ki Allah’a yakınlaşma mertebelerinin ilkidir<sup>155</sup>.

Gazalî’ye göre tövbe üç şeyden meydana gelir: ilim, hal (duygu) ve fiildir. İlim, günahların zararlarını ve günahlar sebebiyle kişinin dünya ve ahiret mutluluğundan mahrum olacağını bilmektir. Bu bilgi elde edildiğinde kişinin kalbinde işlediği günahlara karşı bir pişmanlık ve huzursuzluk duygusu peyda olur. Söz konusu huzursuzluğu kalbinden atmak için fiil aşamasına geçer, yaptığı kötü eylemi bırakmaya ve bir daha tekrarlamamaya niyet eder ve yaptığı kötü davranışı da telafi etme yoluna gider<sup>156</sup>.

Kuşeyrî, dinin kötü gördüğü işleri terk ederek onun güzel gördüğü işlere dönmek anlamıyla değerlendirir tövbeyi. İşlenen günahın sonra pişmanlık, günahı terk etmek ve yaptığı günahı tekrar etmemeye kesin karar vermek bir tövbenin geçerliliğini sağlayan şartlardır<sup>157</sup>.

İbn Arabî tövbenin tanımı içinde üç unsurun bulunduğunu ve bunların bulunulan halde günahı terk, kaçmış olana pişmanlık ve yüz çevirdiğine bir daha dönmemeye karar vermek olduğunu ifade eder. Tövbenin tanımında yer alan bulunulan halde günahın terki ve kaçmış olana pişmanlık duyma fikri İbn Arabî tarafından da dile getirilmektedir. Fakat üçüncü unsur olan yüz çevrilene bir daha dönmek konusunda bir farklılık göze çarpmaktadır. İbn Arabî tövbe edilen şeye dönmemeye azmetme şartını tam bir bilgisizlik olarak değerlendirir. Çünkü kişinin yüz çevirdiği herhangi bir şeye tekrar dönmesi mümkün değildir. Dönülürse de Allah varlıkta bir şeyi tekrarlamayacağı için yüz çevrilen şeye değil, onun benzerine dönmüş olur. “Kul bir günah işler ve günahı bağışlayan ya da cezalandıran bir Rabb’i olduğunu hatırlar.” hadisine dayanarak da tövbenin, dönmemeye azmetmek değil, bir itiraf ve dua olduğunu söyler<sup>158</sup>.

Tövbe, yakîn makamlarının ilkidir. Yalnız bu tövbe ileri derecede bir samimiyetle yapılan tövbe, yani nasuh tövbesi olmalıdır. Bu tövbe, başka bir gaye gütmekten yalnız Allah için tövbe etmektir. Yani hiçbir kötülüğe bulaşmadan

---

<sup>155</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 123.

<sup>156</sup> Gazalî, *İhyâ*, C. 4, s. 8.

<sup>157</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 240.

<sup>158</sup> İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, (Çev.: Ekrem Demirli), C. 7, İstanbul 2008, s. 91-106.



doğrulukla ibadete devam etmek, herhangi bir günaha girme düşüncesini zihninden atmak, nefsi için işlediği günahları sırf Allah rızası için terk etmektir<sup>159</sup>.

Ankaravî, “Tövbe kapısının sürekli açık olmasının beyanındadır.” başlığı altında tövbe kapısı hakkında bilgi verir. Burada Hz. Musa, Firavun’u imana devat eder ve ona Allah’ın bağışlayıcılığı sebebiyle tövbe kapısının daima açık olduğunu söyler. Bu fırsatı elden kaçırmamak için de küfür ve kötülükten kaçınarak tövbe etmesi gerektiğini ilave eder. Ankaravî de bunu müteakiben tövbe kapısı hakkında bilgi verir. Tövbenin güneşin battığı yönden bir kapısı vardır ki halk için kıyamete kadar açıktır. “Güneş batıdan doğmadan önce (Güneşin batıdan doğması, kıyametin alametlerindendir.) kim tövbe ederse Allah onun tövbesinin kabul eder.”<sup>160</sup> hadisi mucibince güneş batıdan doğuncaya kadar yapılan tövbeler kabul edilir. Cennetin, Allah’ın rahmetinden dolayı sekiz kapısı vardır<sup>161</sup> ki bu sekiz kapının ilki tövbe kapısıdır. Bu kapıların tamamı bazen açık bazen kapalı olur, ama tövbe kapısı daima açıktır<sup>162</sup>.

Burada tövbe üzerinde fazla durulmasa da Allah yolunda sâlik olanın tövbesine değinilmektedir. Buna göre tövbe eden, kalbinde bulunan ve kendisini isyana yöneltecek bütün düşüncelerden ve masivadan dönerek Allah yolunun sâliki olur. Buna da cezbe-yi Huda adı verilir. Bir kimse cezbe-yi Huda’ya nail olsa ve kötü işlerden dönse ona bir mertebe vecd hali gelerek harekete başlar. Sülûkta ilerleyip akl-ı külle aşına olunca can gözü açılır ve çevresinde bulunan ağaçlara ve çiçeklere baktığında onları Allah’ın tecellîsi ve nuru olarak görür<sup>163</sup>.

#### 1.5.3.1.3. Tefekkür

<sup>159</sup> Mekkî, *Kûtu’l-Kulûb*, C. 2, s. 183-184.

<sup>160</sup> İmam Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, C. 1, s. 50.

<sup>161</sup> “Adn (Bâb-ı tövbe), vesîle (bâb-ı zekât), firdevs (bâb-ı salât), huld (bâb-ı reyyân), naîm (bâb-ı hac), cennet-i me’va (bâb-ı cihat), dârü’s-selam (bâb-ı vera’), dârü’l-karar (bâb-ı sıla)” Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 117a. Ayrıca bkz. Olgun, *Nisâbü’l-Mevlevî*, s. 124-125.

<sup>162</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 117a.

<sup>163</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 156b.

Düşünme, zihin yorma, düşünülme demektir<sup>164</sup>. Düşünme, teemmül (meditasyon); aradığını elde etmek için şeyleri anlam ve kavramları arasında kalbin muhakeme yapması; hayır ve şerri görmeyi sağlayan kalpteki ışık, vicdan<sup>165</sup>.

Düşünme, aklın gayesine ulaşmasını sağlayacak ve istediği şeyi araştırması ve incelemesi. Tasavvuf ehlinin tek amacı sadece Allah'a yaklaşımdır. Avamın tefekkürü, seçkinlerin tefekkürü ve seçkinlerin seçkinlerinin tefekkürü olmak üzere üç farklı düşünme söz konusudur. Avam, tefekkür vasıtasıyla sevdiği ve alıştığı şehvetlerden kurtulur, bu sayede Hakk'a yakınlaşır. Seçkinler, hakikat yoluna girmeyi kolaylaştıracak şeyleri elde etmek için düşünür. Seçkinlerin seçkinleri de tefekkür mertebesinde Hakk'ı müşahade anlamına gelen tezekkürün zirvesine yükselmişlerdir<sup>166</sup>.

Ankaravî Hz. Muhammed'in "Her şey için düşünün fakat zat-ı İlâhî hakkında tefekkürde bulunmayın.", "Allah'ın mahlûkatını düşünün, lakin zatını tefekküre kalkışmayın ki helak olursunuz.", "Allah'ın nimetlerini düşünün, fakat zat-ı Bârî'yi düşünmeyin." hadislerinden hareketle Allah'ın zatı hakkında düşünmenin boş bir hayal olduğunu belirtir<sup>167</sup>. Allah'ın zatı hakkında düşünenin düşüncesinin Allah'ın zatına ulaşması mümkün değildir. Çünkü onun fikrinden Allah'ın zatına kadar yetmiş bir perde vardır. Bu perdeler hakkında Hz. Muhammed şöyle buyurur: "İlah Teâlâ'nın nur ve zulmetten müteşekkil yetmiş bin hicabı vardır. Eğer onlar açılacak olsa vech-i İlâhî'nin nuru, nazarı kendisine vasıl olanı yakar."<sup>168</sup> Her kimin aklı Allah'ın zatında akıl yürütse ve tefekkür eylese onun fikrine gelen ve onun bildiği Allah'ın yarattıklarıdır. Aklın bildiği her şey de kendisine perde olur<sup>169</sup>.

Bu konuda Gazalî de aynı düşünceleri dile getirmektedir. İki tür olan düşünmenin birincisi Allah'ın zatı hakkında ve sıfatlarının hakikatlerinde tefekkür etmektir. Yalnız bu tür bir düşünce menedilmiştir. Çünkü akıl, Allah'ın zatını ve zatına ait sıfatlarını kavrayabilecek kapasitede değildir. Bundan dolayı da bu şekilde bir düşünme yanlış tasavvurların oluşmasına ve yanlış manaların çıkarılmasına sebep

---

<sup>164</sup> Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1999, s. 1057.

<sup>165</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 343.

<sup>166</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 143.

<sup>167</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 179b.

<sup>168</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 132.

<sup>169</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 180a.

olur. İnsan Allah'ın zat ve sıfatlarını insanların zat ve sıfatlarına göre kıyaslayacakları için hataya düşerler. Bu tür düşünmenin ikinci kısmı Allah'ın fiillerini ve yarattıklarını düşündürür. Bu tür bir tefekkür, yani sanat eserinden sanatkarın kudretini anlamaya yönelik tefekkür teşvik edilmiş ve buna izin verilmiştir. Allah'ın büyüklük, ilim, kudret, rahmet ve diğer yüce sıfatlarını anlamak için atılmış bir adımdır bu şekilde düşünmek. Hz. Muhammed'in "Bir saatlik tefekkür, bin senelik ibadetten hayırlıdır." hadisinde de bu tür bir düşünmeden bahsedilmektedir<sup>170</sup>.

Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı eserinin Tefekkür kısmında kalbin vücut organları içinde en şerefli aza olduğunu, kalbe ait olanında şerefli olacağını dile getirir. İşte bundan dolayı "Bir saat tefekkür eylemek bir sene ibadetten efdaldir." hadisini zikreder. Fakat burada önemli olan nokta yaratıcının zatı hakkında değil, onun yarattıkları üzerinde olmalıdır<sup>171</sup>.

Allah'ın zatı hakkında düşünenler, ona kavuşmayı talep ederler. Fakat onlar ancak Hakk'ın yetmiş bin perdesinden bir perdededirler ve kendilerinin Hakk'a vasıl olduğunu zannederler. Bundan dolayı Hz. Muhammed "Allah'ın zatı hakkında düşünmeyin." buyurmuştur. Çünkü bu tür düşünmede edebi terk söz konusudur. Edebi terk edeni Allah tepetaklak hale getirir. O kendisinin Hakk'a vasıl olduğunu, yükseldiğini zanneder, fakat yukarıya çıkacağına aşağıya iner ve beşeriyet âlemine gider. "Yeryüzünde bir gezinin de bakın! Allah, mahlûkatı ilk baştan nasıl yaratmış..." (Ankebut 29/20) ayet-i kerimesi mucibince Allah'ın yarattıkları üzerine düşünün. Onun büyüklüğünde kendinizi mahvedin, büyüklenmeyi bırakarak onda fânî olun. Böylece "Ey maruf olan Allah, biz seni hakkıyla tanıyamadık." diyerek bilgisizliğini itiraf edersen, kendi aczini ve kusurunu bilerek Allah'tan af dilersen<sup>172</sup>.

Ahmed Er-Rifâî de tefekkürün, Hz. Muhammed'in ilk ameli olduğunu belirtir. Yalnız o da Allah'ın zatı hakkında değil, yarattıkları ve nimetleri hakkındadır. Hatta onun bu düşünmesi Allah'ın emirleri ve ibadetler gelinceye kadar devam etmiştir. Öyleyse kullar da Allah'ın nimetlerini tefekkür ederek onlardan ibret

---

<sup>170</sup> Gazalî, *İhyâ'*, C. 4, s. 471-482.

<sup>171</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 268.

<sup>172</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 180a.

almalıdır. Bu düşünmelerden ibret alınmazsa böyle bir tefekkür vesveseden ibaret olur. İbret almaya yönelik bir düşünme insana bir öğüt ve hikmet olur<sup>173</sup>.

Özetle denilebilir ki kulun yapması gereken, Allah'ın zatı hakkında değil, “Düşünün de ibret alın, ey göreceğ gözleri olanlar!” (Haşr 59/2) ayeti gereğince onun sonsuz sanatına ve yarattıklarına bakıp ibret almaktır.

#### 1.5.3.1.4. İ'tisam

Dört elle sarılmak, iltica etmek, sığınmak demektir. Allah'ın ipine, yani Kur'an'a sarılarak Allah'a iltica etmektir. Allah'a iltica eden onun azabından korunur<sup>174</sup>.

Minhâcü'l-Fukarâ'da “Hepiniz bir olarak Allah ipine sımsıkı tutunun...” (Al-i İmran 3/ 103) ayeti icabına uyarak sâlikin Kur'an'a ve ahde tutunması gerektiği ifade edilir. Onun ipine sarılan da beden kuyusundan kurtularak mana âlemine yol bulur<sup>175</sup>. Bir şeyi tutmak manasına gelen i'tisamın üç derecesi vardır: İlk derecesi avamındır. Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak ondan mağfiret talep etmektir. İ'tisamın ikinci derecesi havassındır. Allah'a ulaşma yolunda zahirî ve bâtinî bütün engelleri terk ederek “Halbuki her kim iyilik yaparak yüzünü tertemiz olarak Allah'a tutarsa o, gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır.” (Lokman 31/22) ayeti gereğince kendilerini tamamen Hakk'a teslim ederler. İ'tisamın üçüncü derecesi seçkinlerin seçkinlerindedir. Onlar da “Allah'a sıkı tutunun, mevlanız ancak odur.” (Hac 22/78) ayeti mucibince Allah'a tutunanlardır<sup>176</sup>.

Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildinde i'tisam konusuyla ilgili Ankaravî'nin görüşleri şöyledir: Ey Allah yolunun sâlikî, Hak yolunda ayağımın sürçmesini istemez, gönül gözünün açılmasını istersen Yakup'un gözlerini açan Yusuf'un gömleği gibi, senin gönül gözünü de Allah'ın ipi, yani kelam-ı şerifi açsın<sup>177</sup>. Sühreverdî'nin verdiği bilgiye göre Hz İbrahim ateşe çıplak atılmış, Cebrail ona cennet ipeklerinden bir gömlek giydirmiştir. İbrahim ölünce ona İshak, sonra da

<sup>173</sup> Ahmed Er-Rifâî, *El-Bürhânü'l-Müeyyed (Marifet Yolu)*, İstanbul 2004, s. 68.

<sup>174</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 70.

<sup>175</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 272.

<sup>176</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 271-272.

<sup>177</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 154a.

Yakup mirasçı olmuştur. Yakup da onu bir muskaya koyarak Yusuf'un boynuna asmıştır. Yusuf kuyuya çıplak bir şekilde atıldığında Cebrail ona bu gömleği giydirir. Yusuf'un babasına gönderdiği ve onun gözlerinin açılmasını sağlayan da bu gömlektir. Üzerinde cennet kokusu olan gömlek sayesinde şifa bulmuştur<sup>178</sup>. Allah'ın kelamı olan Kur'an Rabbânî kokularla doludur. Söz konuşanın sıfatı, sıfat da vasfedilenin elbisesi olduğuna göre Allah'ın zat ve sıfatlarının kokusu Kur'an'a tesir etmiştir. Hüzün ve gamdan gözleri görmez olan âşıkların gönül gözleri, Kur'an'da bulunan Allah'ın manevî kokuları sayesinde açılır<sup>179</sup>.

### 1.5.3.2. Sülûka Giriş Durumunda Olan Dereceler

#### 1.5.3.2.1. Zühd

Zühd, dünyada ve dünyaya ait her ne varsa tamamını, hatta dünya sevgisinin terk edilip bütün gücün ahirete yöneltilmesidir<sup>180</sup>. Zühd hakkında Mahir İz şu tanımları yapar: "Menhiyyattan (dinin yasak ettiği şeylerden) vicdanen ve zevken nefret edip, yüz çevirmektir."<sup>181</sup>

Terk, küçümsemek anlamlarına gelen zühd, eşyaya ait bütün isteklerin kaybolmasıdır. Dünya malından ve güzelliklerinden yüz çeviren kişiye de zahid adı verilir. Dünyayı vererek ahireti alma düşüncesinde olanları arif olmayanların zühdüdür. Dünyadan, nimetlerinden hiçbir karşılık beklemeden ayrılmak ariflerin zühdüdür<sup>182</sup>.

Ankaravî de Minhâcü'l-Fukarâ adlı eserinde zühdü bütün eşyaya ve dünyaya olan rağbeti kesmektir diye tanımlar. Daha sonra da terk edilecek olan şeyleri şu şekilde sıralar: Öncelikle haramı terk, ikinci olarak mal ve mülkte şüpheli olan ne varsa terk, zorunlu ihtiyaçlar haricinde ne varsa terk. Bunlar aynı zamanda zühdün dereceleridir ki birincisi avamın, ikincisi havassın, üçüncüsü de ariflerin zühdüdür. Yalnız burada önemli olan tamamen masivaya olan muhabbeti terk etmektir ki bunu yapan için bütün dünya malına sahip olsa da zarar yoktur. Hz. İbrahim'in, Hz.

<sup>178</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 125.

<sup>179</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 154a.

<sup>180</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.588.

<sup>181</sup> İz, *Tasavvuf*, s. 159.

<sup>182</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 282.

Süleyman'ın ve birçok evliyanın dünya malları olmasına rağmen Hak'tan gafil olmadıkları için dünya malları onlar için bir perde olmamıştır<sup>183</sup>.

Ankaravî, şerhinde zühdle ilgili şu bilgileri vermektedir: Nefsânî haz ve gıdalara meşgul olanlar cismânî gıdaya meyleden hayvan tabiatlılar gibidir. Ne kadar çok nefsânî gıda ile meşgul olsalar ruhânî lezzetlerden o kadar eksiltmiş olurlar ve mana şekerlerinden o kadar mahrum olurlar. “Her kim ahiret ekini isterse ona ekinini artırırız. Her kim de dünya ekini isterse ona da ondan veririz, ama ahirette ona hiç nasip yoktur.” (Şûrâ 42/20) ayeti gereğince cismânî gıdalara meyledenler ahirette nasipsiz kalırlar. Dünyayı terk ederek Allah yoluna girmek isteyenler ruhânî zevk şekerlerinden almak için bir müşdidin yanına gelirler. Fakat ruhânî zevkleri ve mana şekerlerini terk edip cismânî gıdalara yönelirlerse bu durum kendileri için zarardır. Ahmaklıklarından dolayı fayda eylediklerini zannederler. Müşdid de onların cismânî gıdalara düşkünlüğünü görünce mana şekerlerini onlara vermez. Bunun zararını da imtihan günü görürler<sup>184</sup>. Buna göre diyebiliriz ki ruhânî nimetlere kavuşmak isteyen bu dünyanın nimetlerinden el çekmeli ve kalplerini bu dünyaya muhabbet beslemekten uzaklaştırmalıdır. Zühd makamına ulaşmalı ki terk ettikleri dünya nimetlerine karşılık onlara ahiret nimetleri verilsin.

Âşık zühd sayesinde kalbini saflaştırır. Dünya meşgalelerinden soyutlanınca da kalp gözü açılır<sup>185</sup>. Kul durmadan zühd gösterirse sonunda ona öyle bir hal gelir ki dünyayı terk etmenin lezzetini ve dünyaya ilgi göstermenin çirkinliğini görür. Böylece nefsin doymazlığını, dünyaya hırsını ve dünyanın geçiciliğini görmesi nedeniyle o halin izlerini siler. Allah'ın yardımıyla zahid olur ve zühdü istikrar kazanır. Zühd de onun makamı haline gelir<sup>186</sup>.

Dünyaya karşı zühd şerefli bir mertebedir. Bu mertebe ilim, hal ve amelden oluşur. Zühd, dünyayla ilgili olan şeyleri sevmemek ve onlara ilgi göstermemektir. Bunun sebebi dünyanın ve dünyalıkların bu sevgiye lâayık olmadığını bilmektir. Bu bilgi sayesinde zühd oluşur. Zühdün tam olması için ahiret hesabına dünyayı terk etmek gerekir. Dünya terk edilince ahiret hesabına çalışmak kolaylaşır. Zühdün en üstün derecesi de dünya ve ahireti Allah sevgisi için terk etmektir. Dünya bir buz

<sup>183</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 294-295.

<sup>184</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 27a.

<sup>185</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 17.

<sup>186</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 609.

parçası ahiret ise elmas ve inci gibidir. Dünya zaman güneşi altında eriyip giderken ahiret, ebediyet güneşi altında daima parlar. Bu gerçeği bilenler zühd makamına ulaşmayı ister<sup>187</sup>.

“Muhakkak ki ben öyle Allah’ım ki benden başka ilah yoktur; tevhidini söyleyen kimse benim kal’ama girer ve benim kal’ama giren kimse dahi azabımdan emin olur.”<sup>188</sup> kutsî hadisi mucibince Allah’ta bir sığınak isteyen âşıkın vücudunda tevhit kelimesinin sırrı zuhura gelirse Hak’tan gayrı her şeyi itibarsız görür. Böylece zühdün en üstün derecesi olan dünya ve ahireti Allah sevgisi için terk etmek makamına ulaşır. Bütün tasarrufun Allah’tan geldiğini anlar. “Ben yüzümü tamamen gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim...” (Enam 6/79) ayeti gereğince teveccühü âlemleri yaratan Hakk’a çevirir. Yani dünya ve dünya güzellikleri onun gözünde değersizleşir. Belkıs Hz. Süleyman’a tâbi olduğunda bütün her şeyini terk etmesine rağmen tahtını terk etmemiştir. Burada Belkıs’ın sahip olduğu bütün mal mülk, dünya malı ve dünya malına rağbet göstermedir ki Belkıs bunların hepsinden vazgeçmiştir. Vazgeçmediği taht ise bedene karşılık gelmektedir. Bunun yanı sıra tahtını terk etmemesinden dolayı ona herhangi bir sıkıntı gelmemiştir. Sâlik de seyr-i ilallah eylerken varlık âlemiyle tamamen ilgisini keser, fakat beden tahtıyla olan ilgisini kesmez<sup>189</sup>. Yukarıda da söylediğimiz gibi önemli olan sâlikin, kendini Allah yoluna gitmekten alıkoyacak engellerin tamamını terk etmesidir. Burada terk edilmeyen beden tahtı da sâlike Allah yolunda bir engel olmaktan ziyade bir vasıta olur.

#### 1.5.3.2.2. Takva

Allah’tan korkmak ve bu korku vasıtasıyla dinin yasak ettiği her şeyden kaçınmak takvadır<sup>190</sup>.

“Korkma, endişelenme, kaygılanma; dikkatli davranma, sakınma, korunma” anlamlarına gelen takva, Allah’a boyun eğerek azabından sakınmak, nefsi Allah’ın yasak ettiği şeylerden uzaklaştırarak korunmaktır<sup>191</sup>.

<sup>187</sup> Gazalî, *İhyâ*, C. 4, s. 238-240.

<sup>188</sup> Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 259-260.

<sup>189</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 37a.

<sup>190</sup> Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1028.

Kuşeyrî Risâlesi'nde de takva, Allah'a itaat vasıtasıyla onun azabından korunmak olarak ifade edilmiştir. Bunun için de önce şirkten, sonra da günah ve kötü işlerden sakınmak gerekir; daha sonra da şüpheli şeyleri ve boş işleri terk etmek<sup>192</sup>.

“Allah'tan sakının.” (Tövbe 9/119) ayeti, sakınılan her işte Allah'ı siper etmek gerektiği anlamına gelir. Allah bütün isimleri kendisinde topladığına göre Allah isminden sakınmak ve onu siper etmek gereklidir. Hz. Muhammed'in “Allah'ım! Senden sana sığınırım.” ifadesi de bu anlama gelir. İbn Arabî'ye göre Allah'tan takva iki kısma ayrılmaktadır: Birinci kısım Allah'tan hakkıyla çekinmenin emredilmesidir. İkincisi ise “Gücünüz ölçüsünde Allah'tan çekinin.” (Tegabün 64/16) ayetinin anlamına uygun olarak insanın gücü ölçüsünde Allah'a karşı gelmekten çekinmesidir<sup>193</sup>.

Takvanın iki anlamı vardır ki bunlardan biri korkmak ve diğeri sakınmaktır. Bunlardan murat, Allah'ın azabından korkmak ve Allah'tan gayrı ne varsa sakınmaktır. Nefsinin isteklerinden kaçan ve masivadan sakınan kişi de müttakîdir<sup>194</sup>.

“Takva, bütün ibadetleri içine alan bir kavramdır. Takva, Allahu Teâlâ'nın önceki ümmetlere ve sonra gelenlere tavsiye ettiği bir emirdir.” Allah, takvanın mertebesini yücelterek onunla kullarına ihsanda bulunmuştur<sup>195</sup>.

İlahi yolda her makamda bir takva çeşidi vardır. Herhangi bir makama bağlı kalmak, sâlik için tuzak niteliğindedir. Sâlik de herhangi bir makama bağlanıp kalmadan hakiki varlığa ve sonsuz nura ulaşmak için seyrine devam etmelidir ki burası kâmil evliyanın makamıdır<sup>196</sup>.

Ankaravî de takvanın çeşitli mertebelerinin bulunduğunu ve bu mertebelerin en yücesinin kalbi Allah'tan gayrı ne varsa temizlemek olduğunu ifade eder. Bu mertebe ancak evliyaların ulaşabileceği bir makamdır. Allah bu makamda bulunan müttakilerin, yani evliyaların arzularını gerçekleştirir ve onları maksatlarına ulaştırır. Evliya her neyi isterse Allah da öyle ister ve onları meramlarına nail eder<sup>197</sup>. Kûtu'l-

---

<sup>191</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 337.

<sup>192</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 263.

<sup>193</sup> İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, C. 7, s. 141-146.

<sup>194</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 152.

<sup>195</sup> Mekki, *Kûtu'l-Kulûb*, C. 2, s. 357.

<sup>196</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.328.

<sup>197</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 4a.



Kulûb'da bu makam, Hz. Musa'nın "Allah'tan korkanlar için Refik-i A'lâ vardır. Hiç kimse bu konuda kendilerine ortak olmayacaktır." sözünden hareketle Refik-i A'lâ olarak değerlendirilmiştir. "Allah onlardan hoşnut, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte bu mükâfat, Rabb'inden korkanlara mahsustur." (Beyyine 98/ 8) ayeti gereğince müttakîlerin makamı da Refik-i A'lâ'dır. Peygamberimiz, vefatı sırasında dünyada kalmak veya ahirete gitmek arasında serbest bırakılınca Refik-i A'lâ makamını istemiştir. Bu münasebetle de Refik-i A'lâ, yani müttakîlerin makamı, makamların en şerefli olmuştur<sup>198</sup>. Bu makamın en şerefli makamlardan biri olduğu "Haberiniz olsun ki Allah katında en şerefliiniz, tekvaca en ileride olanınızdır." (Hucûrât 49/13) ayetiyle bildirilmektedir.

Mücahede ve riyazet ehli kötü ahlakını değiştirmeye ve nefsinin kibir, riyâ, haset, kendini beğenmişlik, gazap, mal ve makam gibi kötü yönlerinden arındırmaya çalışır. Tevhit nuruyla kalbi, misavadan tasfiye eder. Kalp bir ayna gibidir ki onun kiri ve pası dünya ilgileridir. Kalp aynası İlahi bilgiyle cilalanır. Makbul olan İlahi bilgi de sonucu takva, salih amel ve sülûk olan bilgidir<sup>199</sup>. Ankaravî de dünya ve dünya şehvetini bir pislik olarak görür ve dünyayı külhana, takvayı da hamama benzetir. Takva sahibi olanlar bu külhanda yanan ateş sayesinde sefadadırlar. Çünkü onlar bu dünyanın ötesinde külhan olan dünyaya nispetle hamamda ve temizlenmedirler. Takva ehli, dünya külhanına hizmetkâr olmadan ve onun ateşini yakmak için çalışmadan kurtulmuşlar ve rahatlamışlardır. Dünya ehli gibi pis ve karalara bulanmış değillerdir. Dünya ehli için "Yüzleri sanki karanlık geceden parçalara bürünmüş gibidir." (Yunus 10/ 27) ayeti açık bir delildir. Takva ehlinin yüzü ise "Yüzlerinde nimetlerin parıltısını tanırısın (görürsün)." (Mutaffifin 83/ 24) ayetinin mazharıdır<sup>200</sup>. Dünyanın hizmetinde olan kişi bu dünya külhanını terk ederek takva hamamına gitmeli ve orada temizlenmelidir. Çünkü dünya külhanını terk etmekle hamama girilmiş gibi olur. Takva, dünyadan el etek çekmektir; dünyadan el çekmek de takva hamamı olmaktır.

Bir de reddedilmiş olan şeytani bilgi vardır ki bu hile ve fesat ehlinin bilgisidir. Bu bilgiye sahip olanlar nefsanî pisliklerle kirlendikleri halde temiz

<sup>198</sup> Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, C. 2, s. 359.

<sup>199</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.328.

<sup>200</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 12b-13a.

oldukları iddiasındadırlar. Bâtının imar edilmesi, temizlenmesi lafla olmaz<sup>201</sup>. Ankaravî'ye göre bâtını temizlemek, şeytani bilgiden kurtulmak takva hamamına girmekle mümkündür. Takva hamamına girenlerin de içinde buldukları hali sözle anlatmasına gerek yoktur ki onların hali ehline malumdur. Hamama giren, yani takva mertebesine ulaşan kimse de dünyanın kirinden ve masiva pisliğinden temizlenir. Hamama girenin işareti güzel yüzde ortaya çıkar, aynı ashab-ı kiramın yüzlerinde secde izlerinin ortaya çıkması gibi. Takva ehli dünya ve ahiret arasında Araf gibidir ki “Araf üzerinde her iki taraftakileri simalarından tanıyan kişiler vardır.” (Araf 7/46) ayeti fehvasınca gönül gözü açık olanlar, şehvetin murdarlığından ve dünyanın kirinden temizlenmiş takva ehlini yüzlerinden tanırlar. Külhancı, elbiselerinden, yüzünün duman ve tozdan siyahlık içinde olmasından bellidir. Dünya ehlinin dahi yüzü, dünya dumanıyla kirlili olduğu, meşguliyet tozundan görünüşleri değiştiği için gönül gözü açık olanlar tarafından “Suçlular simalarından tanınır.” (Rahman 55/41) ayeti gereğince rahatlıkla bilinir. Dünya ehli yüzlerinden anlaşılmazsa hal ve hareketleri onun bâtınının iyi veya kötü oluşuna delildir. Dünya ehli koklanır ve yaptıkları üzerinde düşünülürse onun ne kadar kötü bir kokuya sahip olduğu, pislik ve kötülük yoluna gittiği anlaşılır. Ondaki koku da alınmıyorsa konuşurmak lazımdır ki “Her kap içindekini sızdırır.” fehvasınca sözlerinden ne olduğu ortaya ortaya çıkar. Külhancılar, akşama kadar yirmi sepet pislik taşıdıklarını söylerler. Dünya ehli olan zenginler de akşama kadar ne kadar akçe veya altın kazandıklarını söyleyerek övünürler. Zenginlerin altın kazandıklarını söyleyerek övünmelerinin, külhancıların pislik taşıdıklarını anlatmalarından hiçbir farkı yoktur. Çünkü kâmil akla sahip kişinin gözünde altının tezekten farkı yoktur. Tezekle külhandaki ateş, altınla da dünya ehlinin hırs ateşi yakılır<sup>202</sup>.

### 1.5.3.3. Sâlikin Sülûku Esnasında Yapacakları

#### 1.5.3.3.1. Murakabe

“Bakma, gözetme, göz altında bulundurma; kendi iç âlemine bakma, dalıp kendinden geçme; denetleme, kontrol.”<sup>203</sup> “Gözetmek, muhafaza. Bu yolda

<sup>201</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.328.

<sup>202</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 13a.

<sup>203</sup> Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 684.

murakabe, içte ve dışta Hakk'a yönelmenin maksadını sürekli düşünmek demektir; riâyet ve hürmet de bunun kapsamına girer."<sup>204</sup> Murakabe, günlük yapılan işlerin Hakk'ın rızasına uyup uymadığını düşünmek ve araştırmaktır<sup>205</sup>. Gazalî, iki türlü murakabenin olduğunu belirtmektedir: Birisi, nefsi kontrol ve denetim altına almak, diğeri de Allah denetim ve gözetlemesi altında olduğunu düşünmek ve bunu hissetmektir<sup>206</sup>.

Ankaravî Minhâcü'l-Fukarâ'da murakabeyi intizar sözcüğüyle açıkladıktan sonra şöyle devam eder: Meşayih ıstılahında murakabe, Allah'ı sürekli düşünmektir ki bu düşünme de Allah'ın her sözü duyduğunu, her hali bildiğini, her ameli gördüğünü bilmekle olur. Bununla ilgili de bir vaka anlatır. Cüneyd-i Bağdadî, yeni gelen bir müridi diğerlerinden üstün tutar. Diğer müritler bu durumdan rahatsız olur. Şeyh müritleri arasındaki bu durumun farkında olduğu için bir gün müritlerine birer tavuk verip tavukları تنها bir yerde kesmelerini ister. Bütün müritler verilen emri yerine getirirken yeni müridin tavuğu kesmeden getirdiği görülür. Şeyh ona, tavuğu neden kesmediğini sorduğunda, mürit, تنها bir yer bulamadığı ve Hakk'ın olmadığı bir yer göremediği cevabını verir. İşte bu sebepten dolayı yeni müridi üstün tuttuğunu söyler<sup>207</sup>.

“Hüda-yı Teâlâ'nın kendisine Alîm, Basîr, Semî' demesinden maksat” başlığı altında Allah'ın bunu söylemesinden maksat açıklanmaktadır. Allah'ın her zaman basir olması, yani yapılan her işi görmesi münasebetiyle kul, isyandan ve kötü şeyler yapmaktan kaçınmalıdır. Bütün sesleri duyması dolayısıyla kötü söz söylemeyi hayır söylemeye gayret etmelidir. Allah her şeyi bilendir ve hiçbir şey onun bilgisinin dışında değildir. “Çünkü o, açığı da bilir gizliyi de.” (A'lâ 87/7) ayeti gereğince ister açık söylensin ister gizli, Allah bütün eşyanın zahirini de batinını da bilir. Bundan dolayı insan, kötü bir düşünce taşımamalıdır<sup>208</sup>. Cüneyd-i Bağdadî'nin yeni müridinin verdiği cevap gibi, تنها ve Allah'ın bulunmadığı bir yer yoktur. Eğer herhangi bir kul bunun farkında değilse onun hali, yedi yıl sevgilisini aradıktan sonra bir bekçiden kaçarken kimsenin bulunmadığı bir bağda sevgilisini bulan ve

<sup>204</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 498.

<sup>205</sup> İz, *Tasavvuf*, s. 154.

<sup>206</sup> Gazalî, *İhyâ'*, C. 4, s. 429.

<sup>207</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 306-307.

<sup>208</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 11b.

ondan bu تنها yerde vuslat talep eden gafil âşika benzer. Sevgilisini yedi yıl aradıktan sonra bekçiden kaçarken girdiği bir bağda sevgilisinin vuslatına ermek isteyen âşika sevgilisi “Ben çobansız bir kuzu değilim ki sen beni çobansız zannettin. Her şeyin koruyucusu, her şeyi duyan, gören, bilen Allah değil midir?” diyerek kızmıştır. “Çünkü Allah, her şeye şahittir.” (Hacc 22/17) ayeti mucibince Allah’ın her şeye şahit ve koruyucu olduğunu ifade eder. Bundan dolayı âşıklar, nefislerine uyararak bakışlarını asıl sevgilinin rızası olmayan yere yöneltmemelidir. Yöneltilerse gayret kılıcı onların murat ipini keser ve bu tür edepsizler dert ve keder içinde ağlarlar. Âşıklar, ahu gibi avlanmaya layık olan sevgilileri çobansız ve korumasız, esir gibi bedava alabileceklerini zannederler. Bu edepsizlikleri karşısında Allah’tan onlara bir kahr kılıcı gelerek tutkunu olduğu sevgilinin koruyucusunun kendisi olduğunu ihtar eder. “Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4) ayeti gereğince Allah kuluyla beraberdir. “Ve Allah her şeye şahittir.” (Mücadele 58/58), “Ve sizin neler yaptıklarınızdan Allah gafil değildir.” (Bakara 2/74), “Sakın Allah’ı zalimlerin yaptıklarından gafil sanma.” (İbrahim 14/42), “(Allah) gözlerin hain bakışını da gönüllerin gizlediğini de bilir.” (Mümin 40/19) ayetleri fehvasınca Allah hiçbir şeyden gafil değildir ve insanın dışındakini de içindekini de bilir<sup>209</sup>.

İnsanlar bu dünyada çeşitli şekillerde iyi veya kötü hareket ederler. Bu dünya hiç bitmeyecekmiş ve yaptıklarının karşılıklarını görmeyeceklermiş gibi düşünürler. Bunun aksine insan, bu dünyada yaptıklarının karşılığını gerek bu âlemde gerek ahirette mutlaka görür. Ankaravî’nin bahsettiği ikinci murakabe, insanın kendisini denetim altında tutması ve hesaba çekmesi üzerinedir. Çünkü yapılan her davranışın bir karşılığının olduğu şu şekilde ifade edilir: Gaflet uykusunu terk edip uyanık olmak gerekir ki insan hayır veya şer yaptığı her amelin karşılığını görür. Çoğu kimse, işlediği amelin layığını kıyamete kalmadan bu dünyada görür ki dünya mükâfat kapısı ve ahiret de ceza kapısıdır. Bu dünyada bir hayır veya şer işleyen kişi, onun karşılığını görmek için her an hazır bulunmalıdır. Murakabe kılan, yaptığı amelin karşılığını görmek hususunda hazır bulunan kimse için kıyametin gelmesine gerek yoktur; çünkü işlediği amelin karşılığını bu dünyada görür ve gördüğü bu karşılıktan hareketle, yaptığı her işin karşılığının ahirette de nasıl olacağını anlar. Kıyamette hesaba çekilmeden evvel kendini hesaba çeker,

---

<sup>209</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 12b.

yaptıklarını akıl ve şeriat terazisinde tartar. Kıyamet gafiller içindir ki onlar yaptıkları her işin karşılığını o zaman görürler. Gaflet uykusundan uyananlar ise yaptıkları işin karşılığını bu dünyada görürler. Bu dünyada görülen hastalık, üzüntü, korku, fakirlik veya maldan eksilme gibi durumlar bir işarettir. Bunların tersi olan sağlık, mutluluk, zenginlik ve benzeri nimetler de işarettir. Bunların hangi anlama geldiğini anlayan kişi yapması ve yapmaması gereken amelleri bilir, ona göre hareket eder. Böylece hem bu dünyada hem de ahirette bela ve sıkıntı çekmez<sup>210</sup>. Kulun murakabe makamına ulaşabilmesi için muhasebe makamını tamamlaması şarttır. Kul nefsini hesaba çekerek kötü halini iyileştirir ve Allah'ın ipine sımsıkı sarılır. Bundan sonra yapacağı her amelde Allah'ın her an kendisiyle beraber olduğunu, kendisine şah damarından daha yakın bulunduğunu bilir. Bundan uzak olanlar da gerçek manada İlahî yakınlığa ulaşamaz<sup>211</sup>.

Burada Ankaravî, iki çeşit murakabeden söz etmektedir. Bunlardan birincisi Alîm, Basîr, Semî olan Allah'ın “Çünkü o, açığı da bilir gizliyi de.” (A'lâ 87/7) ayeti gereğince her şeyi bilmesi, görmesi ve duyması dolayısıyla kulun, sürekli denetim altında olduğunu unutmamaktır. İkincisi de insanın gaflet uykusundan uyanarak yaptığı her amelin bir karşılığının olduğunu düşünmesi ve kendini denetim altında tutması, rûz-ı kıyamette hesaba çekilmeden bu dünyada kendini hesaba çekmesidir.

#### 1.5.3.3.2. İstikamet

Kâşânî'de istikamet, dosdoğru olmak olarak tanımlandıktan sonra “Amellere hayat veren ve hallerin arınmasını sağlayan bir ruh.” Olarak değerlendirilmiştir. Dosdoğru olmak da bütün emirleri yerine getirerek yasaklardan kaçınmak fiillerini içermektedir. İnsan bütün her şeyiyle itaati sağlayarak günahlardan kaçınsa bile en küçük hatasıyla istikamet çizgisinden çıkar ve uzaklaşır<sup>212</sup>.

İstikamet sözüğünün açıklamasında genellikle “O halde emrolunduğun gibi doğru ol.” (Hud 11/ 112) ayeti delil olarak gösterilmektedir. Burada yer alan istikamet hal ve hareketlerde, inanç ve ibadetlerde orta yolu tutmak, ifrat ve tefritten

<sup>210</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 114b.

<sup>211</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 387.

<sup>212</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 57.

kaçınmaktır. İstikamet, kalbi istikametten ayıracak her ne varsa uzaklaşmak, masivayı terk etmektir<sup>213</sup>.

Mahir İz'in eserinde de istikamet "Din ve dünya işlerinde Allah ve Resûlünün emirleri dairesinde ifrat ve tefritten sakınarak doğru yolda bulunmaktır." şeklinde açıklanmaktadır<sup>214</sup>.

Anakaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ* ve *Nisâbü'l-Mevlevî* adlı eserlerinde istikamet, kulun her işinde ifrat ve tefritten kaçınması ile sağlanabileceğini ifade etmektedir<sup>215</sup>. Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildinde ise talibi Hak yolunda istikamet üzere olmaktan alıkoyan aklın yetersizliği üzerinde durmaktadır.

İnsanın nefsi ve tabiatı her zaman için aşırıya gitmeye, yani haddini aşmaya meyillidir. Bundan dolayı da insanın aklı nefisine değil, nefsi aklına tâbi olmalıdır. Talibin vücut memleketinde nefsinin mağlubu olan akıl Hak yolunun yol kesicisidir. Nefsinin esiri olan akıl, insan vücudunda Firavun'un veziri Haman'a benzer. Her ne zaman ruh Hak yoluna yönelse ve sülûka niyet etse akıl veziri onun yolunu keserek ruhun ebedi saadeti elde etmesine ve mürşidin nasihatini kabul etmesine mani olur<sup>216</sup>. Âkil olan kimsenin işlerinde bir hikmet vardır ki ondan düşmanlık bile ortaya çıksa onda bir menfaat ve hikmet vardır. Kişinin tabiatı başka birine düşmanlık etmek istese bile âkil adam bilir ki bu düşmanlığın zararı kişinin kendisine olur. Bundan dolayı da âkil olan kimse adaletten ayrılmaz ve kimseye zulmetmez. İnsan tabiatı kin duyduğu birinden öç almak ister fakat akl-ı maad, kişinin nefsi üzerine bağ ve bent gibidir ki onun bu isteğini gerçekleştirmesine izin vermez, tabiatın adaletten ayrılmasına müsaade etmeyerek onu istikamet ve adalet çivileriyle bağlar. İmana mensup olan adil akıl, muhafız gibidir ve gönül şehrinin hâkimi ve koruyucusudur. Zulüm ve eziyete razı olmayıp nefis ve tabiat haddini aşacak olursa onları engeller ve zulmetmelerine müsaade etmez. Akl-ı maad kedi, nefis ve şeytan fare gibidir. Kedinin olduğu yerde farenin barınmaması gibi akl-ı maadın olduğu yerde de nefis ve şeytan barınmaz. Nefsi galip olan kimsenin de bir akla sahip olduğu düşünülebilir. Fakat ondaki akıl gerçek akıl değil, aklın bir görüntüsüdür ve akl-ı maadın yaptıklarını yapamaz. Farelerin olduğu yerde kedinin kendisi olmadığı

<sup>213</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.190.

<sup>214</sup> İz, *Tasavvuf*, s. 156.

<sup>215</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 313-316.; Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 165-166.

<sup>216</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 53a.

sürece, kedi resmi veya şekli hiçbir işe yaramaz. Fareler bu meydanda istediklerini yapar<sup>217</sup>. Öyleyse akıl, Hak yoluna giren kişinin yol göstericisi olmalıdır, yol kesicisi değil. Kul o yolda “O halde emrolunduğun gibi doğru ol.” (Hud 11/ 112) ayeti fehvasınca dosdoğru olmalı ve kendisini o yoldan çevirecek her ne varsa onlardan uzaklaşmalıdır. Yani nefisine mağlup olan akla tamamen uymak da Hak yolunun yolcusu için bir aşırılıktır ki kulun bütün çabalarının heba olmasına sebeptir.

Aklı noksan olan insan nefsinin, nefsi de şehvetlerin tutsağıdır. Şehvetlerin tutsağı olan nefis de Hakk’ın kelamını işitmek ve onun ayetlerini görmek hususunda sağır ve kördür<sup>218</sup>. Bundan dolayı sâlik hiçbir zaman nefisine uymamalıdır, çünkü “Çünkü nefis gerçekten kötülüğü çok emreder.” (Yusuf 12/53) ayeti mucibince nefis, insanı kötülüğe sürükler ve günah batağına düşürür. Tarik-i müstakimde düşmek ve rah-ı Hak’ta yolunu şaşırarak, istikametten ayrılmak gönül gözünün kusurundan ve aklın yetersizliğindedir. Hak yolunda inişler ve çıkışlar vardır. Gönül gözü açık ve akl-ı tam sahibi olan kul, bu iniş ve çıkışları uzaktan görür. Fakat akıl bakımından yetersiz ve gönül gözü kapalı olan kişi Hak yolunda ayağının kaymasına ve düşmesine sebep olacak tehlikeli yerleri göremez<sup>219</sup>. Böylece tarik-i müstakimde kayıp düşmesi kaçınılmaz olur.

Ankaravî, buraya münasip sözleri “Katırın deveye, ben yolda giderken çok yüz üstü düşüyorum ve sen az düşüyorsun, bunun hikmeti nedir, diye şikâyetinin kıssası ve devenin katıra cevap vermesi” başlığı vasıtasıyla aktarmaktadır. Söz konusu başlıkta geçen deve müminlere, katır ise isyankâr ve gafillere benzetilmiştir. Katır, sürekli düştüğünden ve ayağının sürçtüğünden şikâyet ederek devenin nasıl olup da böyle düşmediğini sorar. Ankaravî burada katırdan muradın asi ve gafil kimseler, onun sürçmesinden muradın ise ruh mertebesinden beşeriyet mertebesine inmeleri olduğunu ifade eder. Onların beşeriyet mertebesine inmelerinin sebebi nefis ve şeytanın kendilerini büyük görmeleridir. Çünkü gaflet uykusunda olanlar her zaman günah işler ve sonrasında tövbe ederler. Fakat tövbelerini tutamayıp bozarlar

---

<sup>217</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 90a-90b.

<sup>218</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 12b.

<sup>219</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 153b.

ve şeytanın maskarası olurlar. İşte bu durum onların ayaklarının sürçmesi ve tepeüstü düşmeleri anlamına gelir<sup>220</sup>.

Hak yolunda ayak sürçmesinin ve düşmenin sebeplerinden biri de yukarıda bahsettiğimiz gibi kişideki akıl noksanlığıdır. Ankaravî, bunu da deve ile katır arasındaki söyleşi vasıtasıyla dile getirir. Ahmak olanın akli öyle zayıf, kibri de öyle kuvvetlidir ki Hak yolunda olanları küçük görür. Bundan dolayı da Hak yoluna istikamet üzere gidenlerden olamaz ve daima ayakları sürçer ve düşer. Bunun yanı sıra mümin misali olan deve yüzü üzerine düşmez ve burnunu yere vurmaz. Hak yolunda hiç sıkıntı çekmeden istikamet üzere olur. Mümin olan kişinin iki gözü<sup>221</sup> de iyiyi kötüden ayırt edebilecek şekilde görme özelliğine sahiptir. Böylece Hak yolundaki her türlü engeli görür ve ondan uzak durur. Yani ecel gelinceye kadar önünde bulunan, masivaya meyletmekten kaynaklanacak tehlikeleri görme yeteneğine sahip olur. Onun bu yeteneği asıl vatanına muhabbet eylemesi ve Hak nuru sayesinde. Asi ve gafil olanların nazarlarında İlahi nur bulunmadığı için önünü göremezler ve bu yolda düşmekten kurtulamazlar<sup>222</sup>.

Sonuç olarak diyebiliriz ki müminin istikameti asıl vatan tarafınadır ve bu yolda Allah'ın nuruyla, deve misali düşmeden ilerler. Gafil ve akli noksan olanlar ise katır misali ileriye göremedikleri için önlerine çıkan her engelde sendeler ve düşerler. Dolayısıyla sâlik, masivadan tamamen uzaklaşarak asıl vatan istikametine yönelmeli ve Hak nuruyla gönül gözünün görüş kuvvetini artırmaya çalışmalıdır.

#### 1.5.3.4. Ahlak-ı Hamideye Dair Dereceler

##### 1.5.3.4.1. Şükür

Ankaravî, Nisâbü'l-Mevlevî'de şükür hakkında bilgiler vermiştir. Buna göre şükür, nimeti verenin iyiliğini dille söylemek, bütün azalarıyla nimeti verenin hizmetinde bulunmak ve kalple onun muhabbetini itiraf etmektir. Şükretmek bütün

---

<sup>220</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 164b.

<sup>221</sup> Burada iki gözden murat hem zahirde bulunan gözler hem de gönül gözüdür. Beden gözü açık olan kişi çevresindeki her türlü tehlikeyi rahatlıkla görür ve onlardan uzak durur. Gönül gözü açık olan da Hak yolunda ilerlemekten kendini alıkoyacak her türlü tehlikeyi fark ederek bunlardan uzak durur.

<sup>222</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 164b-165a.



kulların yapması gereken bir davranıştır, şükretmemek de Hakk'ın azabını gerektirir<sup>223</sup>.

Şükür, müminlerde bulunması gereken önemli bir niteliktir. Bir müminin şükretmek için yapması gerekenler şunlardır: “Sizde olan her türlü nimet Allah'tandır.” (Nahl 16/58) ayeti gereğince nimetin Allah'tan geldiğini bilmek bunlardan birincisidir. İkincisi Allah'ın lutf ve ihsanı dolayısıyla mutlu olmaktır. Son olarak da Allah'ın nimeti verme maksadı üzerinde düşünmek ve bu maksadı gerçekleştirmeye çalışmaktır. Şükür imanın da önemli bir aşamalarındandır. İmanın ilk aşaması Allah'ı takdis etmek (Subhanallah), ikinci aşaması tevhit (la ilahe illallah), üçüncü aşaması ise şükürdür (elhamdülillah). Her türlü nimetin maddî ve manevî bir bedeli vardır. Nimetlerin manevî bedeli, söz konusu nimeti yaratanın Allah olduğunu bilmek ve bu nimetten dolayı ona şükretmektir<sup>224</sup>.

Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildinde şükür tanımlandıktan sonra Allah'ın şükürü ve kulun şükürü olmak üzere iki yönden ele alınmaktadır. Şükür, nimet karşılığında nimeti verene lisanla övgü, kalple onu tasdik ve muhabbet, azalarla hizmet ve ibadet etmek anlamındadır. Allah'ın kuluna şükürü ise kulunu övmesi, onun hayırlı işlerini bilmesi ve onu ödüllendirmesidir. Kulun hasenatına karşılık Allah da ona şükürünü sunarak lutf ve ihsanlarda bulunur. “Kim Allah için olursa Allah onun için olur.”<sup>225</sup> hadisi ve “Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever.” (Maide 5/54) ayetinin fehvasınca sadık âşıklarının sevgili menzilesinde tutar<sup>226</sup>.

Sühreverdî, Allah'a “şekur” denilmesinin mecâzî bir kullanım olduğunu ifade eder. Bu kelimenin anlamı, şükreden kuluna karşılığını vermesidir ki şükürün karşılığına da şükür denir. Allah'ın şükürü, kulun Allah için yaptıkları az olmasına rağmen sevabı fazla vermesidir. Şükür, iyilik yapanı yaptığı iyilikten dolayı övmektir. Hakk'ın şükürü de kulunun iyiliklerini zikrederek onu övmesi ve ona yardım etmesidir<sup>227</sup>.

Allah'ın şükredici olmasıyla ilgili “Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. Kim bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim

<sup>223</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 181.

<sup>224</sup> Gazalî, *İhyâ'*, C. 4, s. 105-114.

<sup>225</sup> Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 21.

<sup>226</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 60a.

<sup>227</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 363.

banaya yürüyerek gelirse ben ona koşarak varırım.”<sup>228</sup> hadisi işaret edilmektedir. Buna göre Allah’ın şükürü kuluna fazlaca lutf ve ihsanlarda bulunmasıdır. Bendedi ona ne kadar itaat eder ve emirlerini yerine getirirse Hak Teâlâ da bendedinin dualarını fazlasıyla kabul eder<sup>229</sup>. Bundan dolayı Allah’ın şükürü kulun şükürüyle kıyaslanmayacak derecededir. Kulun şükretmesi de Allah’ın yardımı ve ihsanı sayesinde gerçekleşmektedir ki buna da şükretmek gereklidir. Çünkü “Hâlbuki Allah’ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız.” (Nahl 16/18) ayeti uyarınca Allah’ın insanlara verdiği nimetlerin tamamını bilmemiz mümkün değildir. İhyâ’da yer alan bir benzetmeye göre insan balığa, nimetler de denize benzetilirse ancak o zaman Allah’ın nimetlerini bir parça anlama imkânı buluruz<sup>230</sup>.

Şükür, arif kimseleri varlığın karanlık kuyusundan yukarı çeker ve dünya zindanından ve prangalarından azat eder. Arifin yapması gereken Allah’tan gelen her şeyi nimet bilip nimeti verene şükretmektir. Bu hal, çekici bir kuvvettir ki arifi varlığın karanlık kuyusundan çıkararak en yüce mertebeye yükseltir. Dünya zindanının en aşağılık mertebesinden onu kurtarır ve hesapsız İlahî nimetlere kavuşturur. Bundan dolayı her seferinde şükürünü artırmalıdır ki “Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım.” (İbrahim 14/7) ayeti gereğince Hak Teâlâ onun zahirî ve bâtinî nimetlerini artırsın<sup>231</sup>.

Başlangıçta şükürün önemli noktalarından birinin, nimetin Allah’tan geldiğini bilmek olduğu söylenmişti. Arifler de kendilerine herhangi bir şekilde bir nimet ulaştığında aracıya değil, doğrudan doğruya nimetin sahibine şükrederler. Hak yolunun sâliki, yani sülûka vâsıl olan ve kurb-ı Hakk’ı bulan kâmiller dünyadan ve Allah’tan gayrı her şeyden kurtulmuşlardır. Bu kâmiller kimseden yardım almazlar ve kimsenin lutfuna karşılık şükretmezler. Çünkü nimetin gerçek sahibi olan Allah’ı bilirler ve şükürlerini ona sunarlar. Hz. Ayşe’nin dahi bu meşrepte olduğu İfk Olayı vasıtasıyla aktarılmaktadır. Hz. Ayşe’nin Hz. Muhammed’i aldattığı iftirası ortaya atılmış ve olayın aslı vahiylerle Hz. Muhammed’e bildirilince Hz. Ebu Bekir, kızının Resulullah’a şükretmesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Ayşe de Allah’tan başkasına şükretmeyeceği cevabını vermiştir. Şükür eldeki nimet için bir bağıdır. “Şüphesiz

<sup>228</sup> İmam Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, C. 2, s. 384.

<sup>229</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 60b.

<sup>230</sup> Gazalî, *İhyâ’*, C. 4, s. 123.

<sup>231</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 80a.

nimet yabani hayvan gibi elden kaçır ki onu kaçmasın diye şükür bağıyla bağlayın.” hadisi ve “Andolsun eğer siz şükrederseniz elbette size (nimetimi) arttırırım.” (İbrahim 14/7) ayeti gereğince şükretmek eldeki nimetin artmasına sebep olur<sup>232</sup>.

#### 1.5.3.4.2. Sabır

Tahammül, dayanma, dayanıklılık anlamına gelen sabır, “başa gelen musibetlerden dolayı Allah’tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak”<sup>233</sup>tır.

Evliyaya göresabır, nefsi Allah’tan başka kimseye şikâyetten ve sızlanmaktan alıkoymaktır. Allah’a şikâyet ve sızlanma sabra mâni bir durum değildir<sup>234</sup>. Aslında bir sâlikin Allah’a şikâyette bulunması edebe aykırıdır. Fakat onlara göre şikâyet, durumunu sevgiliye bildirmektir<sup>235</sup>. Bundan dolayı da Allah’a şikâyet ve sızlanma sabra mâni olmaz.

Sabır, nefsi taatleri yerine getirmek ve Allah’ın emir ve yasaklarına uymak konusunda zorlamaktır. Bunu müteakiben amelleri görmekten, iddiadan, ilim, hal ve ruh için meydana gelen sırları açıklamaktan yüz çevirmeye zorlamaktır. Zuhur eden ilhamlar ve tecellilerde karşılaşılan sıkıntılara karşı ruhu direnmeye zorlamaktır. Ayrıca çeşitli sıkıntılara karşı da ruhu direnmeye zorlamak gereklidir. Çünkü başa gelen sıkıntı belalar birer perdedir. Bu perdeler kalktığında bela ve sıkıntılarının birer nimet ve ihsan olduğu görülür. Böylece sâlikin makamı önce sabır iken şükür haline gelir. Aslında sabır, bütün makam ve halleri kapsar. Çünkü bütün bu sıkıntılara katlanmak, nefsi şükre yönlendirerek güçlüğe alıştırmak nefsin zorlanmasıyla, yani sabırla gerçekleşir ki budur durum sabrı iyi huyların en kapsamlısı haline getirir<sup>236</sup>.

Kâşânî’nin ifade ettiği gibi başa gelen sıkıntılarının kişi için bir nimet ve ihsan olduğu düşüncesi Ankaravî tarafından da dile getirilmektedir. Buna göre bedbaht olan kimseye Allah bir bela verdiğinde bu tür kimseler belaya sabretmek yerine küfre düşerek nefsinin isteklerine uyar. Çünkü söz konusu belanın kendisi için bir nimet

<sup>232</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 139a.

<sup>233</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 298.

<sup>234</sup> Ankaravî, *Minhacü’l-Fukara*, s. 341.

<sup>235</sup> Avşar, *Aşk Meclisi*, s. 26.

<sup>236</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 326.

olduğunun farkında değildir. Bu sebeple de ebedî nimet ve saadetten mahrum olur. Fakat talihli olana bir bela verilirse o kimse de irade ve ihtiyarını itaatle Allah'ın rızasını kazanmak için kullanır. Bundan dolayı Allah'tan gelen bir sıkıntı insanı isyana sürüklememeli, aksine onun rızasını kazanmak için haline şükretmeye sevk etmeli ve Allah'tan gelen her türlü sıkıntıyı can ve gönülden kabul etmelidir. Bu dünyanın sıkıntı ve belası ahretin sıkıntı ve belasına göre bir nimettir. Talihli olan kimse bunun bilincinde olduğu için Allah'tan her ne gelirse sabreder ve sonunda İlahî nimete kavuşarak Allah'ın sevgili kullarından olur<sup>237</sup>.

Müminler, din ve taatte sabrederek “Ve sabırlarına karşılık onlara bir cennet, bir ipek verir.” (İnsan 76/12) ayeti gereğince nimet ve cennete kavuşurlar. Asi ve günahkâr olanların lâyıkı ise hasret ve cezadır ki “Eyvah, Allah yanında yaptığım kusurlardan dolayı bana yazıklar olsun.” (Zümer 39/56) ayeti mucibince ahirette büyük bir pişmanlık içinde olacaklardır<sup>238</sup>.

Mesnevî Şerhi'nin bir başka yerinde bu dünya nimetleri çamurlu bir suya benzetilerek ahiret nimetleriyle kıyaslanır. Bu dünyanın güzel ve tatlı şeyleri siyah suyun aktığı bir çeşme gibidir ve ahiret nimetine nispetle çamurlu sudur. Hakk'ın yüzünü müşahede etmek ve cennetine girmek ise sonsuz bir mutluluk ve ab-ı hayattır. Dünyanın çamurlu suyu gibi olan güzel şeylerine sabrı olmayan kişi, Hakk'ın lutfu ve âşıklarına sunduğu ihsan çeşmesine hiç sabredemez. Çünkü ahiret gününde Allah'tan ayrı kalmak fazlasıyla acı vericidir<sup>239</sup>.

Kur'an'da üç çeşit sabırdan bahsedilmektedir. Allah'ın farz kıldığı şeyleri yerine getirmek için gösterilen sabır, Allah'ın haram kıldığı şeylerden uzak durmak için gösterilen sabır ve bir belayla karşılaşıldığında gösterilen sabır. Bunlardan birinci derece için üç yüz derece, ikinci için altı yüz derece, üçüncü için dokuz yüz derece verileceği ifade edilmiştir<sup>240</sup>. Dolayısıyla bir belayla karşılaşıldığı anda gösterilen sabır diğerlerine göre daha efdaldir. Kur'an'da sabırla ilgili olarak geçen ayetlerden bazıları şöyledir: “... Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız bol bol verilir.” (Zümer 39/10), “... Sabredin, şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.” (Enfal 8/46), “Allah sabredenleri sever.” (Âl-i İmran 3/146), “Sabredenlere

<sup>237</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 137a-137b.

<sup>238</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 178b.

<sup>239</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 153b.

<sup>240</sup> Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, C. 2, s. 255.

mükâfatlarını yaptıklarının en güzeli ile vereceğiz.” (Nahl 16/96), “Öyleyse güzel bir sabırla sabret.” (Mearic 70/5), “Ey iman edenler, sabır ve namaz ile yardım isteyin, şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir.” (Bakara 2/153)...

Kuşeyrî ise sabrı iki kısım olarak değerlendirmektedir: Kulun kendi iradesiyle yapacağı şeylere gösterdiği sabır, kulun iradesi dışında olan şeylere gösterdiği sabır. Bunlardan kulun kendi iradesiyle yaptığı şeylerde de iki çeşit sabır vardır: Allah’ın emir ve yasaklarını yapmaya sabır, onun haram kıldığı şeyleri yapmamaya karşı sabır. Kulun iradesi dışında şeylere sabrı ise Allah’ın takdiriyle eydana gelen ölüm, afet, hastalık gibi kişiye sıkıntı veren şeylere sabretmektir<sup>241</sup>.

Sühreverdî’ye göre sabrın en üstünü olarak Allah’a karşı olan sabırdır. Bu da bütün düşüncenin Allah’a yoğunlaştırılması ve kalple murakabe yapmaktır. Fazilet türünden olan sabır ise bir musibetle karşılaşıldığında ilk anda gösterilir. Hz. Peygamber de bununla ilgili olarak “(Hak katında makbul olan ve sevap getiren) sabır, musibetle ilk karşılaşma anında gösterilen sabırdır.”<sup>242</sup> buyurmaktadır. Bu musibetten dolayı sızlanma ve şikâyet söz konusu değildir ki Allah’tan gelen her şeye sabretmek gerekir. Bir diğer sabır çeşidi de nimete sabretmek ve eldeki nimeti Allah’a isyan için sarf etmemektir. Bir başka sabır da rıza ve gazapta ölçülü olmak, halkın övgüsüne ve adının duyulmasına sabretmektir. Son olarak da gerçek sabrın nefsin huzurundan meydana geleceği ifade edilmektedir. Bu huzur nefsi temizlemekle, nefsi temizlemek de tövbeyle gerçekleşir<sup>243</sup>.

Ankaravî de Sühreverdî gibi sabrın en önemli derecesinin Hak’tan sabır olduğunu söyler. Sabrın en alt derecesi kabul edilen dünyadan sabrı olmayan kişi için Hak’tan sabretmek çok zor bir iştir. Çünkü Hak’tan sabır, sabrın en şiddetlisidir<sup>244</sup>. Minhâcû’l-Fukarâ adlı eserinde sabrın çeşitlerini iki farklı şekilde dile getirir. Birinci olarak verdiği sabır çeşitleri şunlardır: belaya sabretmek; birini iyiliğe sevk etmek ve kötülükten uzaklaştırmak için iyi ve korkutucu şeylerden bahsederek nefsi günahıtan alıkoymak, Allah’tan utanarak günaha sabretmek; Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmek hususunda sabretmek. İkinci olarak ise vasıtalarının çeşitliliği bakımından altı çeşit sabırdan söz eder: sabr lillah, sabr billâh, sabr alallah, sabr fillah, sabr

<sup>241</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 377.

<sup>242</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 376.

<sup>243</sup> Sühreverdî, *Avârifü’l-Meârif*, s. 620-621.

<sup>244</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 153b.

maallah, sabr anillah. Sabr lillah, Allah için masiyetten sabretmektir. Allah'ın emirlerini yerine getirirken onun verdiği sevap, ceza ve ihsana sabretmektir. Sabr billâh, Allah'ın kuvveti ve yardımıyla olan sabırdır. Bu, müritlerin sabırdır. Sabr alallah, Allah'ın hükmüne ve kazasına sabretmektir. Sabr fillah, Hak yolunda ve Hak rızasından olan sıkıntıya sabretmektir. Sabr maallah, azap ve belada bu sıkıntıyı vereni görmek ve ona meyletmek. Sabr anillah, Allah'tan (ayrı kalmaya) sabretmektir. Hakiki sevgili, âşıkların ayrılmasını murat ettiğinde Hakk'ın rızasından dolayı ayrılığa tahammül etmektedir<sup>245</sup>.

### 1.5.3.5. Sülûka Esas Teşkil Eden Dereceler

#### 1.5.3.5.1. Murat

Arzu, istek, dilek anlamına gelir. Tasavvufta murat, istenilen, işler kendisine amade kılındığı halde iradesinden vazgeçen kimsedir. Bunu başaran kimse hiçbir zorluk çekmeden bütün alışkanlıkları ve makamkları aşar. Hakk'ın kendisine ayırdığı insandır ki kendisinde hiçbir alışkanlık eseri kalmamıştır<sup>246</sup>.

İradesi elinden alınan kişi zahmetsizce önündeki engelleri aşarak Hakk'a ulaşır<sup>247</sup>.

İrade, Arapça “revd” kökünden isteme, dileme, murat etme anlamına gelir. Aynı kökten mürit, isteyen, tarikatte bir mürşide tâbi olarak tasavvufun esaslarını öğrenen talebedir. Murat sözcüğü de aynı kökten gelerek istenilen şey, istek, maksat anlamlarıyla dilimizde kullanılmaktadır.

İrade, Allah yoluna girenlerin ilk adımıdır. Bir kimsenin öncelikle Allah yoluna girmeyi istemesi, iradesiyle bu yola girmesi gerekir. Bu yola iradesiyle giren kişi de iradesi olan anlamıyla mürit adını alır. Yalnız bir kimsenin gerçek manada mürit olabilmesi için bütün iradesini mürşide teslim etmesi gereklidir ki bu az önce söylenen anlamla çelişmektedir. Tasavvuf ehli iradeyi alışkanlıkları ve boş âdetleri terk etmek olarak tanımlamıştır. İnsanların âdeti genellikle nefsinin arzularına uymak ve boş isteklerin peşinde koşmaktır. Mürit ise bu nefsinin arzularından ve boş

<sup>245</sup> Ankaravî, *Minhacü'l-Fukara*, s. 345-346.

<sup>246</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 499.

<sup>247</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 254.

isteklerden sıyrılarak Hak yolundaki iradesini sağlamlaştırır ki onun bu haline irade adı verilir. Hakk'a ulaşmayı isteyen mürit, hiç durmadan ve sıkıntı duymadan nefsinin terbiye ile uğraşır, bütün alışkanlıklarını terk eder, karşılaştığı her türlü sıkıntıya usanmadan göğüs gerer ve hedefine ulaşmaya çalışır. Bu şekilde Allah'a ulaşmayı isteyen her mürit, gerçekte Allah tarafından istenen, yani murattır. Buradan anlaşılıyor ki mürit, manevî terbiye yoluna yeni giren, murat ise bu yolun sonuna ulaşan kimsedir. Hak yoluna giren mürit her türlü zorluğa göğüs germek üzere kendisini sıkıntının içine atar. Murat mertebesine ulaştığında, yani Hak tarafından istenen olduğunda ise hiçbir sıkıntı çekmeden onun her işi görülür<sup>248</sup>. İradesi elinden alınarak kendisini kaybeden kimse ulaştığı makamda her türlü zorluğu rahatlıkla aşar, çünkü onlara Allah tarafından bu tür sıkıntıları duymama zevki verilmiştir. Aslında murat mertebesinde olanlar da sıkıntı çekerler, fakat Allah onlara verdiği zevk ve kuvvetle söz konusu sıkıntıları duymama niteliğini vermiştir<sup>249</sup>. Mesnevî Şerhi'nde bahsedildiği gibi dünya çeşmesinden akan çamurlu su, onlar için ab-ı hayattır.

Bu konuyla ilgili olarak "Kıtlık zamanı halk açlıktan ölürlen parasızlığı ve bakmak zorunda olduğu kalabalık bir ailesi olduğu halde mesrur ve sevinçli olan o zahidin hikâyesidir ki ona 'Bu nasıl mutluluk vakti olur ki yüz taziye vaktidir.'" dediler ve o 'Benim için sıkıntı yoktur.' demesi." başlığı altında gerekli açıklama yapılmıştır. Bu kıssada sözü edilen zahit, herkes feryat edip ağlarken sevinçlidir. Bunun sebebi şöyle açıklanmaktadır: Allah'ın feyzi insana şah damarından daha yakındır. Bunu göremeyenler vehim çölüne düşerek asıl maksatlarından gafil oldukları için feryat figan olmuşlardır. Fakat gönül gözü açık olan zahit, kendisine şah damarından yakın olan İlahî tecellileri ve Rabbanî feyizleri müşahede ettiği için mutluluk içindedir. Gönül gözü açık olmayan halk da gafil olduğu ve işin hakikatini müşahede eyleyemedikleri için bu sıkıntı, onlara kıtlık görünmüş ve feryat etmişlerdir.

Lanetlenmiş olan kavim cihanı kıtlık ve pahalılık içinde görürken zahit, bolluk ve bereket içinde görür. Çeşmelerden akan suyun sesi zahidin gönlüne ulaşır ve bu ses onu mest eder. Bunun üzerine zahit, herkes ağlarken neden bu kadar

---

<sup>248</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 404-409.

<sup>249</sup> Ankaravî, *Minhâcû'l-Fukarâ*, s. 358-359.

sevinçli olduğunu soran gafilere cihanı bolluk içinde ve Rabbanî lutufları kalp çeşmelerinden gürül gürül akar halde gördüğünü söyler. Manevî hayat suyunun sesi zahitin gönlüne erişir ve onun sesinin lezzetinden bânını ve akli kendinden geçer. Akl-ı kül ile aşına olan ve gönül gözü İlahî nurla aydınlanan insan cihana baktığında cihan kıtlık ve pahalılık içinde dahi olsa ona bütün bunlar nimet ve ihsan görünür. Manevî hayat suyunu Hak tarafından halk üzere sürekli akar halde görür ve manevî hayt suyunun sesinin heybetinden sarhoş olur<sup>250</sup>.

Sâlik, öncelikle kendi iradesiyle dünya ve dünyaya ait zevklerden geçerek Hak yoluna girmelidir. Yolun başında Hakk'a ulaşmak için terk etmesi gerekenleri terk edip yapması gerekenleri yaparak murat mertebesine ulaşmaya çalışır. Allah Teâlâ Hz. Muhammed için “Senin için göğsünü açmadık mı? Senden yükünü attık. O ki sırtına ağır gelmişti (Belini kırmıştı.)” buyurmuştur. Bu ayette buyrulduğu gibi murat mertebesinde olan kişi için bir zorluk, sıkıntı yoktur. Allah'ın yardımıyla bütün zorluklar kolaylığa, bütün üzüntüler sevince dönüşür.

#### 1.5.3.5.2. Zikir

Zikir, anma, anılma, yâd etme anlamlarına gelmektedir. Burada kasıt Allah'ı anmak ve hatırlamaktır. Hiçbir zaman onu unutmamak ve gaflete düşmemektir<sup>251</sup>.

Zikir, Allah'ın birliğini, büyüklüğünü ve övgüsünü dile getiren sözleri söylemektir<sup>252</sup>.

Kuşeyrî de zikrin Allah'a ulaşmada önemli bir aşama, hatta bir temel olduğunu dile getirdikten sonra zikri dille yapılan zikir ve kalple yapılan zikir olarak iki kısımda değerlendirmektedir. Kul, dille yaptığı sürekli zikir sayesinde kalp zikrine ulaşır. Dil ve kalp yoluyla zikre ulaşan kişi de manevî terbiyede en kâmil haline ulaşır<sup>253</sup>.

Zikir, lisanla yapılan, kalple yapılan ve hakiki zikir diye üç kısma ayrılır. Kalple yapılan zikir, Hakk'ı bulmak ve onu kalpte bulundurmadır. Hakiki zikir ise Allah'tan başka ne varsa unutmaktır ki dünya unutulmayınca gerçek zikir söz konusu

<sup>250</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 155a-156a.

<sup>251</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 385.

<sup>252</sup> Gazalî, *İhyâ'*, C. 1, s. 467.

<sup>253</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 434.



olmaz. Lisanla yapılan zikir, kalple yapılan zikre aracıdır. Kalple yapılan zikir kişiden gafleti uzaklaştırır. Gafleti üzerinden atan kul da gerçek anlamda Hakk'ı zikretme mertebesine erişir<sup>254</sup>.

Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı eserinde de zikri, lisanla, kalple yapılan zikir ve hakiki zikir olmak üzere üç kısımda değerlendirmektedir. Sadece lisanla yapılan zikirden sâlik sevaptan başka bir şeye nail olamaz. Sâlikin Hakk'ı müşahedesi için kalple yapılan ve hakiki zikir gereklidir. Masivayı unutmaksızın Hakk'ı bulmak söz konusu değildir. Allah'tan başka her şeyi unutarak yapılan zikir sonucunda nefis bile Hakk'ı zikreder ki aslanan nefsin ortadan kaldırılmasıdır. Nefis ortadan kalktığında da zikreden ile zikredilen bir olur ve gerçek zikir ortaya çıkar<sup>255</sup>.

Ankaravî *Mesnevî Şerhi*'nde de zikirden muradın lisanla yapılan değil, kalple yapılan zikir olduğunu ifade eder. “Ve unuttuğun vakit Allah'ı an.” (Kehf 18/24) ayeti gereğince kalple yapılan zikir, kişi kendi nefisini ve Allah'tan başka ne varsa unuttuğu zaman yapılabilir. Böyle bir durumda lisanla zikir yapılmasa da kalp zikrin kendisi olduğundan kişi, zikirden uzak kalmamış olur. Zikreden ve zikredilen bir olduğu için arada gayrılık ve ikilik bulunmaz<sup>256</sup>.

Kâşânî zikri, farklı başlıklar altında değerlendirmiştir: zikir, genel anlamda zikir, seçkinlerin zikri, dıştan zikir, gizli zikir, sır zikri, kuşatıcı zikir, en büyük zikir, en üstün zikir, yükseltilmiş zikir, gerçek zikir. Zikir, nefsi kırmanın esası ve kulun Allah'a yaklaşmasını sağlayan en büyük ibadettir. Genel olarak zikir, müminlerin Allah'a yaklaşmasını sağlayan davranıştır ki bu, kelime-yi şehadet, tesbih, zikir ve dualarla yapılabilir. Seçkinlerin zikri, mürşidin telkin ettiği “lâ ilâhe illallâh” ve buna benzer bir zikirdir. Bu zikir sayesinde nefisler tedavi edilir ve perde kaldırılarak dünya bağları koparılır. Bu zikir her türlü düşünceden uzak bir huzurla yapılmalıdır. Huzur kuldaki dağınıklığı engelleyeceği için akla zikredilenden başkası gelmez. Dıştan zikir, dille yapılan zikirdir ki sürekli olarak yapılan bu zikir insanı gafletten ve unutma hastalığından kurtarır. Gizli zikir, lisanın susup bâtnen yapılan zikirdir. Sır zikri, Allah tarafından insana gelen şeylerdir. Kuşatıcı zikir, insanın Allah'a yaklaşmak için hem dışıyla hem de içiyle hareket etmesidir. Böylece lisan Hakk'ın

<sup>254</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 134.

<sup>255</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 367-369.

<sup>256</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 19a.

zikriyle, organlar ibadetlerle, kalp de ilhamla ilgilenir. En büyük zikir, “Allah’ın zikri en büyüktür.” (Ankebut 29/45) ayetine işaretle marifet ve itaat anlamına gelir. Marifet ve itaatte Allah’ı en iyi bilmek ve ondan en çok korkmak seviyesine ulaşılarak yapılan zikirdir. En üstün zikir, Hz. Muhammed’in zikridir. Çünkü Allah onu, kendini bilmek ve Allah’ın emir ve yasaklarına uymak hususunda en yüce mertebeye yükseltmiştir. Yükseltilmiş zikir, kendini zikreden kulunu, Allah’ın zikretmesi anlamıyla değerlendirilmiştir. “Beni kendi nefsinde zikredeni, nefsimde zikrederim, beni bir toplumda zikredeni ben de onlardan daha hayırlı bir toplulukta zikrederim.” kutsî hadisi bu anlama kaynak olarak gösterilmiştir. Ayrıca “Senin zikrini yükselttik.” ayeti de bu anlamda yorumlanmıştır. Gerçek zikir, Allah’a nispet edilen zikirdir. Yapılan bütün eylemler gerçekte Allah’ın yaratmasına mensup olduğu için gerçek zikir de kula değil, Hakk’a nispet edilendir<sup>257</sup>.

Seyyid Mustafa Rasim Efendi şimdiye kadar söylediklerimizden farklı olarak zikirle ilgili şu bilgileri vermiştir: Öncelikle canlıların nefesleriyle yaptığı zikirden bahsetmiştir. İnsanlar zorunlu olarak nefes alıp verirler. İnsanlar, nefesin girip çıkması esnasında –ister bu manayı bilsinler ister bilmesinler- Allah’a işaret olan “he” harfini söylemiş olurlar. Allah isminde yer alan “he” budur. Başta bulunan “elif”, “lam” harifi belirtmek içindir. “Lam” harfinin şeddeli olması da mübalağa içindir. Aslında Allah’ın ismi söz konusu “he”dir ki her nefes alışta söylenir. Hiçbir canlı da onun ismini söylemeden hayatını sürdürmez. İkinci olarak zikri, lisanla yapılan zikir olarak tanımlamıştır. Ses ve seda olmadan kalple yapılan ise zükr adını verir. Buna fikr dendiğini de ilave eder<sup>258</sup>.

“Onlar ki, Allah’ı yaktayken, oturarak ve yanları üzerine yatarak zikrederler.” (Âl-i İmran 3/191) ayetinde buyrulduğu gibi insan üç halde de sürekli olarak Allah’ı zikretmelidir. İnsan ya ayakta ya oturur halde ya da yatmış olarak bulunur. Bu üç durumda da zikir ihmal edilmezse bütün işlerde Allah’ın zikriyle meşgul olunmuş olur. Söz konusu hallerde Allah’ın zikri kalple mümkün olur. Kalp Allah’ın zikrine devam ettiği için, yapılan hiçbir iş, günlük meşgaleler insanı Allah’ın zikrinden uzaklaştırmaz<sup>259</sup>.

<sup>257</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 248-250.

<sup>258</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 530.

<sup>259</sup> Abdu’l-Bârî En-Nedvî, *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, s. 58-68.

Mesnevî’de dünya meşgaleleri eşek arısına, Allah’ın zikri de eşek arısından kurtulmayı sağlayan suya benzetilmiştir. Ankaravî de bu misalin verildiği beyitlerin şerhi vasıtasıyla kalple yapılan zikir sayesinde kulun, Allah’tan başka her şeyden kurtulabileceğini dile getirir. Hak’tan başkasını anmak, eşek arısının sokması gibidir. Çünkü dünya meşgaleleri eşek arısı gibidir ki insanı sokar, onu asıl yolundan uzaklaştırır. İnsan eşek arısının sokmasından kurtulmak için suyun içine girer ki burada bahsedilen su Hakk’ın zikridir. “Ve unuttuğun vakit Allah’ı an.” (Kehf 18/24) ayeti fehvasınca kul, nefesini Allah’tan başka her şeyden temizlediği zaman kalple zikre yol bulur. Kul Allah’ın zikir suyuna daldığında nefesini tutmalıdır. İnsanın bu suda nefesini tutması da masivayı anmaktan vazgeçmesi anlamına gelir. Nefesini tutarak Hakk’ın zikriyle meşgul olunursa nefsin vesvesesinden ve dünyaya ait fikirlerden kurtulmak mümkündür<sup>260</sup>.

“Bir kimse bir şeyi severse onu çok çok zikreder.” ve “Dervişin fikri neyse zikri de odur.” sözlerinden hareketle dille yapılan zikir, zikredilenin insanın kalbine yerleşeceği söylenebilir. Yani kalp zikredilen şeyin hayaliyle meşgul olur. Fil memleketi Hindistan olduğu için Hindistan zikrini dilinden düşürmez. Gece rüyasında da Hindistan’ı karşısında görür. Hakikat Hindistan’ına ve ulûhiyet makamına şevk ve hararetle gitmek için fil gibi büyük bir can gereklidir. Fil gibi olan muhabbet erbabı istek ve arzuları yönünden karargâhları olan Allah’ı her zaman zikrederler. Gece olunca da rüyalarında karargâhlarını ve zikrettiklerini görürler. Can gözleri mana görüşlerini ve Huda’nın cemalini müşahede ederler. Hakikat âlemine âşik ve müştak olmayanlar, Allah’ı zikretmeyle meşgul olmadıkları için rüya âleminde Hakk’ı ve hakikat mertebesini göremezler<sup>261</sup>.

Allah’ın adını zikretmek, kalbin ona muhabbet beslemesi anlamına gelir ki filin Hindistan’ı sürekli zikretmesi, oranın sadece memleketi olmasıyla değil, orayı sevmesiyle alakalıdır. “Allah’ı zikredin.” sözünün muhatabı işsiz güçsüz kimseler değildir. “O’na dönünüz.” hitabı da gafillere değildir. “Ey iman edenler, Allah’ı çok zikredin.” (Ahzab, 41) ayeti mucibince iman edenlerin her vakitte Allah’ı zikretmeleri emredilmiştir. Burada yer alan zikr-i kesir gönülle yapılan zikirdir. Lisanla sürekli Allah’ı zikretmek mümkün değildir ki sürekli zikir kalple yapılır.

<sup>260</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 19a.

<sup>261</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 145b.

İnsanları bu şekilde zikir yapmaya emretmek de Allah'ın muhabbetine işarettir. Yani Allah'ı zikredin demek, Allah'ı sevin demektir. “Bir kimse bir şeyi severse onu çok çok zikreder.” sözü gereğince insan sevdiği bir şeyi çok zikreder. “Atalarınızı andığımız gibi hatta daha kuvvetli bir anısla Allah'ı anın, zikredin.” (Bakara 2/200) ayetine göre insanlar atalarını andıkları gibi, hatta daha ziyade Allah'ı anmalıdır. Böylece Hakk'ın sevgisi kalplere sağlam bir şekilde yerleşir. Çünkü zikir sadece ismini anmak değil, zikrettiği kimseyi sevmek anlamındadır. Allah'a muhabbet onu çokça zikretmeyi gerektirdiğinden bu eylem, herkesin yapabileceği bir iş değildir<sup>262</sup>.

Allah'ı sevmek ve çok zikretmek büyük bir emirdir, harcâlem bir iş değildir. Bu emre lâıyk olanlar nefs-i mutmainne sahipleridir. Fakat sâlik bundan dolayı üzülmemelidir ve hakikat Hindistan'ına muhabbet besleyen has kullardan olmalıdır. Eğer böyle bir muhabbet kalpte yoksa sâlikin kendi yanlış yolunu değiştirerek Hak yoluna girip onun has kullarından olmak için çalışmalıdır. Hakk'ın has bendelerinden olan kişiye hakikat âlemini müşahede eylemek müyesser olur. Has bendelerden olmayan da kendisinde bulunan hayvaniyet sıfatlarından kurtularak vücudunda kötü sıfat ve hayvânî ahlak bırakmamalıdır. Bunu başardıktan sonra has kulların mertebesini bularak hakikat Hindistan'ını müşahede etmek şanına yaraşır bir iş olur. Böylece mana âlemini ve yüce mertebeyi has kullar gibi görür<sup>263</sup>.

Genel olarak baktığımızda Ankaravî, Mesnevî Şerhi'nde kalple yapılan zikir üzerinde durmuştur. İnsan, dünya alakasından sıyrılmak için her anında Allah'ı zikretmelidir ki bunu ancak kalple yapmak mümkündür. Allah'ı zikretmenin insanların asıl vatanlarına, hakiki sevgiliye duyduğu muhabbete de bir işaret olduğu ifade edilmiştir. Hatta Allah'ı zikredin demek, onu sevin demek olarak yorumlandığına göre Ankaravî burada zikri, asıl sevgiliye duyulan muhabbet olarak değerlendirmiştir.

### 1.5.3.5.3. Fakr

Fakr, fakirlik, yoksulluk, muhtaç olma durumudur. Fakir, nefsinden, mülkünden ve kendine ait olan şeylerden kurtulmuş kimsedir. Bunu başaran kimse

<sup>262</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 145b.

<sup>263</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 146a.

her şeyin Allah'a ait olduğunu bilir. Bu mertebeye fenafillâh adı verilir ki sâlik bu mertebede benliğini yok etmiştir<sup>264</sup>.

Fakirlik tasavvufun temelidir ki tasavvuf mertebelerine ulaşmak da fakirlikle mümkündür. Allah'ın rızasını gözeterek nefis ejderhasının başını ezen kimsenin içinden dünya kaygıları Allah tarafından giderilir. Dünya kaygılarının yerine onun kalbine zenginlik koyar. Fakir dervişlerde bulunan dünya kaygılarının temel sebebi kalplerinin tam olarak Allah'la dolu olmamasıdır<sup>265</sup>.

Fakr, fena yolunu seçmektir ki bu yolu seçen derviş kendi varlığını tamamen yok ederek benliğini öldürür. Fakr yolunun başında olanlar henüz bir makama ulaşmamış, heva ve hevesten, varlık kaydından kurtulamamıştır. Bundan dolayı fakr yolunu seçmeyen kimse kâmil bir insan olma mertebesine erişemez<sup>266</sup>. Bir kimsenin fakr yolunu seçmesi için de hakikat Hindistan'ını rüyada görmesi ve oraya ulaşmayı arzulaması gerekir. Kaba döşeklerde yatarak Allah'a ulaşmak mümkün değildir. İbrahim Edhem Hazretleri bir gün sarayındaki yatağında uyurken sarayın damı üzerinde bazı kimselerin gezindiğini duyar. Bunun üzerine sarayın üzerinde gezinenlere ne istedikleri sorar. Onlar da develerini kaybettiklerini ve dam üstünde onu aradıklarını söylerler. İbrahim Edhem Hazretleri de şaşırarak dam üstünde deve aramanın akıllıca bir davranış olup olmadığını sorar. Onlar da kaba döşeklerde yatarak Huda'ya ulaşmayı dilemenin de akıllıca bir davranış olmadığı cevabını verirler. İbrahim Edhem Hazretleri bu hali rüyasında gördükten sonra bütün varlığını ve memleketini terk ederek tarik-i fakra süluk eylemiştir. İbrahim Edhem Hazretleri gibi rüyasında hakikat âlemini gören kimse cismânî olan her şeyden vazgeçerek kendisini dünyaya bağlayan zincirleri kırarak fena makamına ulaşır ve kâmil bir insan olur<sup>267</sup>.

### 1.5.3.6. Sülûk Vadilerinin Konakları Menzilesindeki Dereceler

#### 1.5.3.6.1. Basiret

<sup>264</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 370.

<sup>265</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 192-193.

<sup>266</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 62a.

<sup>267</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 146b.

Görüş, kalp gözüyle görme, uzağı görüş kabiliyeti, ön görü anlamlarına gelir. “Gaflete düşmeden ve duygulara kapılmadan ileriye ve gerçekleri isabetli olarak görme yeteneği.”<sup>268</sup>

Kutsî nurla aydınlanan kalp için bir kuvvettir. Bu kuvvet sayesinde eşyanın iç yüzü ve gerçekleri görülür. Başta bulunan göze basar, kalpte bulunan görme gücüne basiret denir. Bunlardan biri ile zahir, diğeri ile bâtın idrak olunur<sup>269</sup>.

Kâşânî basiret sözcüğünün ilk karşılığı olarak firaset kelimesini vermiştir. Bir iç kuvvet olan basiret, kalp için baş gözü gibidir. Başta bulunan göz işlerin dış tarafını, basiret sahibi olan kalp de iç yüzünü, hakikatini görür<sup>270</sup>.

“Basîret öyle bir kalp gözüdür ki mârifet nûruyla parlar ve kemâl-i hidâyet ile mükemmel olur. Delil ve bürhana muhtac olmaksızın hakkı zâhirde görür, bâtılın da mahvolup gideceğini bilir.”<sup>271</sup>

Sâlik gerçek makamdan başka bir yerde durmaz ve doğruluktan başka bir karargâh seçmez. Gerçek makamı ve doğruluk karargâhını bulmak için en iyi yol gösterici ve mürebbi gören bir gözdür. İnsan gören gözü sayesinde zararlı ve tehlikeli yerlerden uzak durur<sup>272</sup>. Burada bahsedilen göz, gönül gözüdür. Gönül gözü açık olmayan insan her daim tehlikededir, katırla deve hikâyesindeki katır gibidir, sürekli ayağı takılır ve burnu üzerine düşer. Gönül gözü açık olan insan ise deve gibidir, uzağı ve yol üzerindeki tehlikeleri rahatlıkla görür, böylece düşmekten kurtulur. Yani gönül gözünün açıklığı sâlik için mürebbi ve muhafız gibidir.

Gönül gözü kör olanlarda marifet nuru bulunmadığı için dünyanın pisliğine bulaşmadan hayatlarını sürdüremezler. “Kör olan kişi nasihat suyuyla temizlense bile her zaman yeniden kirlenir.” Çünkü gönül gözü açık olmayanlar manevî pisliklerden uzak duramaz, daima bu tür pisliklerle kirlenir<sup>273</sup>. “Attarlar Çarşısında Güzel Kokudan Bayılan Debbağın Hikâyesi”nde debbağ manevî pislige alışmış kişiye, güzel koku da onu iyiliğe sevk etmek düşüncesiyle yapılan nasihata benzetilebilir. Debbağ atarlar çarşısına gittiğinde güzel kokudan dolayı bayılır. Onu tedavi etmek

<sup>268</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 67.

<sup>269</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.281.

<sup>270</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 110.

<sup>271</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 207.

<sup>272</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 15b.

<sup>273</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 15b.

için üzerine misk saçarlardı, ama bir türlü ayıltamazlardı. Debbağın kardeşi yanında getirdiği köpek pisliği sayesinde onu ayıltır. Buradan da anlaşılıyor ki manevî pislik içinde yaşayanlar o kokuya öyle alışmışlardır ki misk gibi olan nasihat onları iyileştirmez ve gönül gözlerinin görmesini sağlamaz.

Basireti olanların bile “Kaza geldiğinde basar görmez olur.” hadisi mucibince dünya kuyusuna düştükleri olur. Fakat gönül gözü kapalı olan kişi için kuyuya düşmek bir huy olmuştur. Hak yolunda giderken katır gibi düşmeye alışmış olmaları gönül gözlerinin körlüğünden kaynaklanır. İnsanın hem zahirdeki hem bîtındaki gözleri açık olmalıdır ki onun için bu gözlerin açık olmasından daha faydalı bir şey yoktur. Her türlü tehlikeden bu gözler sayesinde korunur. Gönül gözüne basiret adı verilir ki zahirdeki gözden yetmiş derece daha hayırlıdır. Zahirde bulunan gözün iyi görmesi gönül gözünün açık olmasına bağlıdır, çünkü zahirdeki göz, ışığını gönül gözünden alır<sup>274</sup>. Bundan dolayıdır ki sâlik olan kimse, elinde bulunan altın, gümüş gibi dünya malını Hak yolunda harcayarak gönül gözünü açmaya çalışmalıdır. Gönül gözü nurlanan kişi bu sayede cihanı bir kuyu gibi görür ve bu cihan kuyusundan kurtulmak için de Hakk’ın ipine tutunur<sup>275</sup>.

Mesnevî Şerhi’nin başka bir yerinde Ankaravî basireti aklın nihai kavrama gücü olarak değerlendirmektedir. Basarın açıklığı sayesinde perdeler ortadan kalkar. Gönül gözü açık olan kişi, yakîn ve marifet nurunun önündeki perdeleri Hakk’ın hidayet nuruyla aydınlanan aklı sayesinde yırtar ve gelecekte karşılaşacağı hayrı ve şerri görür. Böyle bir görüş sahibi olan kişi nereye gitse ve ne yapsa basiret üzere yapar. Her ne söylese tahkik ve yakîn hakkında söyler. Böyle kimselerin aklı, kendine güvenerek Hak yoluna gitmeye lâyıktır. Çünkü bunların ilmi Allah’tan gelmiş ve aklı ve anlayışları Hakk’ın hidayet nuruyla aydınlanmıştır. Bunların basarı ve aklı hata yapmaz ve Allah’ın rızasına muhalif bir yere gitmez<sup>276</sup>.

İster zahir gözüyle ister bîtın gözüyle olsun görme yeteneği Allah’ın kudretinin eseridir. Allah zahir gözle görme yeteneğini hemen her insana bahşetmiştir. Fakat basiret nurunu ariflerin gönlüne yerleştirmiştir. Arif, Hakk’ı bilen ve basiret sahibi kimsedir. Basiret de öyle bir nurdur ki onun sayesinde bütün vücut

---

<sup>274</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 15b.

<sup>275</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 28b.

<sup>276</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 136a.

göz kesilir. Ariflerin her bir azası gören bir göz haline gelir ve eşyanın bânını bu gözler sayesinde müşahede eder. Gözden başka uzuvların görme yeteneğine sahip olması Hakk'ın kudreti sayesinde. Çünkü Allah isterse insanın her bir uzvu herhangi bir şeyi görmeye muvaffak olur. Cenin halinde iken insanın gözü bulunmaz. Cenab-ı Hak bir yağ parçasına nur vererek onun görmesini yaratmıştır. Gözün görmesini sağlayan şey onda bulunan yağ parçası değildir. Allah'ın, yağ parçalarını görmeye alet kılmasıyla göz, görme özelliğini kazanır. Allah'ın izni olmadan bu yağ parçalarının görme yeteneği yoktur. İnsan uyurken çeşitli suretler ve şekiller görür ki bu görme yeteneği yağ parçasından ibaret olan göze ait bir eylem değildir. Aksine uykudaki suretleri ve şekilleri görmek için zahirdeki göze ihtiyaç yoktur. Buradan anlaşılıyor ki Allah'ın herhangi bir azaya görme özelliği vermesiyle zahirdeki göz olmadan da görmek mümkündür. Cinlerde ve perilerde insanlardakine benzer yağ parçasından oluşan bir göz yoktur. Allah onların vücudunda görme özelliğini sağlayan bir his yaratmıştır ki onunla görürler ve gerekli şeyleri onunla idrak ederler. Aslında nurla bir yağ parçasının hiç ilgisi yoktur ki biri kesif, biri latiftir. Fakat Allah gözbebeğinde bir letafet yaratarak nurla gözbebeği arasında bir münasebet meydana getirmiş ve onun görmesini sağlamıştır<sup>277</sup>. Allah dilerse yarattığı her şeye, zahir gözü olmasa bile görüş gücü verir. Gözü olmadığı halde Ad kavmini helak eden rüzgâra, Hz. İbrahim'i yakmayan ateşe, Kıbtülere kan olup Musa'nın kavmine su görünen Nil'e görüş gücünü veren Allah'tır.

#### 1.5.3.6.2. Firaset

Anlayışlılık, çabuk sezış, görüş anlamına gelen firaset, bilinmeyen hükmü sezme veya bilinmeyen şeyi idraktır. Firaset akıl gücü ve düşünce yoluyla elde edilen bir bilgi değildir. Onun kaynağı kalptir, hikmet ve basiretten doğar<sup>278</sup>.

Firaset, ruhun İlâhî bir kuvvetle akıl yürütmeye gerek kalmadan gaybî manalardan haberdar olmasıdır ki buna firaset-i akliye, keşfiye ve ilahiye denir. Suretten manaya geçer ve bu firasette hata olmaz. İkinci olarak ruhun bazı

<sup>277</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 111b.

<sup>278</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 433.



işaretlerden yola çıkarak gaybî manaları bilmesidir ki bu firaset bazen isabet eder bazen yanılır<sup>279</sup>.

Firaset, yakîn nuru ile aydınlanan ve arslanın avına hücum etmesi gibi kalbe hücum eden bir düşüncedir. Gaybî bilgiler, delilsiz ve tecrübesiz bir şekilde o nur ile müşahede edilir. Firaset, imanın kuvvetine göredir ki kimin imanı kuvvetli olursa firaseti de o nispette keskin olur<sup>280</sup>.

Ankaravî, eserinde “Siz mü’min-i kâmilin firâsetinden korkun. Zîrâ ol Allâh nûruyla nazar eyler.”<sup>281</sup> hadisinden hareketle firaseti, Allah nuruyla olayların iç yüzünü görme olarak değerlendirir. Kâmil bir mümin olanlar da kalplerden geçen düşünceleri “cevâsîsü’l-kulûb” olmaları münasebetiyle bilirler. Mümin olan kimse Allah nuruyla nazar eyler ve hatadan uzaktır. Allah’ın nurunda hata ve yalan olmadığı için Allah nuruyla bakan, firaset sahibi kimsede de hata ve yalan olmaz<sup>282</sup>. Kâmil bir mümin her şeye İlâhî nurla bakar ve baktıklarının bânînini, sırrını ve hakikatini görür. İlâhî nur sayesinde perdeleri yırtar<sup>283</sup>. Mümin-i kâmilin kalbe casus olması ve kalpteki sırrı bilmesi birkaç yolla olur: Birincisi konuşma ve üslupları, ikincisi yüz ifadeleri, üçüncü olarak da gözler vasıtasıyla. Böyle kimselerle aynı mecliste bulunulduğunda doğruluktan şaşmamak ve temiz kalpli olmak gerekir Hz. Osman hakkında aktarılan kıssa buna verilen bir örnektir: Hz. Osman’ın bulunduğu meclise bir adam dâhil olur. Adam girerken helal olmayan bir hatuna bakmıştır. Bunun üzerine Hz. Osman da erkeklerin haram olan şeylere bakmaktan niye kaçınmadıklarını sorar. Bunu duyan adam Hz. Muhammed’den sonra vahiy olmadığı halde Hz. Osman’ın bu duruma nasıl vakıf olduğunu anlamak ister. Hz. Osman da “Siz mü’min-i kâmilin firâsetinden korkun. Zîrâ ol Allâh nûruyla nazar eyler.” hadisini delil göstererek haramın işaretini gözlerinde gördüğünü söyler<sup>284</sup>.

Buna ikinci bir örnek olarak cinin Hazret-i Süleyman’ın yerine geçmesi verilebilir. Hazret-i Süleyman’ın yüzüğünü alan cin, halka kendisinin Hz. Süleyman olduğunu söyler. Bu hileye rical mertebesini bulan kişiler aldanmaz. Ancak firaseti

---

<sup>279</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.863-864.

<sup>280</sup> Olgun, *Nisâbü’l-Mevlevî*, s. 209.

<sup>281</sup> Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, C. 12, s. 467.

<sup>282</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 85a.

<sup>283</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 165a-165b.

<sup>284</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 82a.

bulunmayan, Hak yolunda firaseti olmayan, tarikat yolunun çocukları bu hileye aldanır. Ehl-i firasete, gördüklerine Allah'ın nuruyla baktıkları için her şey ortadadır ve cinin bu hilesine onlar aldanmaz<sup>285</sup>.

### 1.5.3.6.3. Kurb

Yakınlık, Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, her zaman ibadetle vakit geçirmek<sup>286</sup>.

Kuşeyri'de Allah'a yakınlıkta ilk derece, onun taatine yakın olmak ve bütün vakti kullukla geçirmek şeklinde değerlendirilmiştir. Bunun tam tersi, yani isyan içinde olmak ve taatten uzak olmak Allah'tan uzaklıktır. Allah'a yakın olan kimse, Allah'ın özel yardımını (tevfik-i İlâhî) görür, ihsanına ulaşır hakikate erer. Hakk'ın kuluna yakınlığı, bu dünyada kuluna ihsan ettiği marifet sayesinde olur, ahirette ise cemalini müşahede ile gerçekleşir.

Kul nefsinin isteklerine muhalefet eder, Allah'a karşı kulluk görevlerini yerine getirir ve sadece dünya lezzetlerini değil, cennet lezzetlerini ve cehennem korkusunu da terk ederek bir tek Allah'ı müşahede etmek için ibadetle meşgul olursa buna kurb adı verilir. Allah ehli Hakk'a nafil ibadetlerle yaklaşır. "Kulum bana devamlı nafil ibadetleriyle yaklaşır, bunun sonucunda ben onu severim, bir kere onu sevdim mi onun işiten kulağı, gören gözü olurum." hadisi mucibince Hak Teâlâ, nafil ibadetlerle meşgul olanların gören gözü, işiten kulağı olur. Böylece onlar, her nesneyi Hak'la idrak ederek cehalet ve şüpheden kurtulurlar. İşte bu şekilde kurb-ı nevafile ortaya çıkar. Allah kuluna muhabbet ettikten sonra, kulunun azası menzilesinde olur. "Attığın vakit de sen atmadın, ama Allah attı." (Enfal 8/17) ayeti gereğince bu mertebede kul Hakk'ın bir aletidir ki kuldun her ne zuhur ederse aslında Hak'tan zuhur eder. Bu mertebeye kurb-ı feraiz adı verilir. Yani kulun Hak'la görüşüp işitmesine kurb-ı nevafile, Hakk'ın kulla görüşüp işitmesine kurb-ı feraiz denir<sup>287</sup>.

Ankaravî, kulun Allah'a yakınlaşmasıyla ilgili olarak kurb-ı nevafile üzerinde durmuştur. Secde etmek ve ibadetleri yerine getirmek sayesinde kul Allah'a yakınlaşır. Elde bulunan nimetin artması için şükretmek, Hakk'a yakın olmak için de

<sup>285</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 54b.

<sup>286</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 452.

<sup>287</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 884-888.

secde etmek gerekir. Çünkü secde halindeyken kul Hakk'a fazlasıyla yakın olur. "Secde et ve Rabbine yaklaş." (Alak 96/19) ayeti bu manayı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna aynı zamanda secde-yi kurb adı verilir. "Kulun Allah'a en yakın olduğu hal secde halidir." hadisinde de secde sayesinde kulun, Alah'a yaklaşabileceği ifade edilmiştir<sup>288</sup>.

İtaat, emir ve yasaklara boyun eğme, Allah'ı dileme, sabır gibi kavramlar tarik-i Hak'ta kurb-ı İlâhî'yi isteyen sâlik için yol levazımıdır. Allah'tan bir sıkıntı geldiğinde talihsiz kimse, elinde bulunan itaat, irade, sabır gibi vasıtaları bir kenara atarak nefsinin hazzı ve istekleri tarafına gider. Karşılaştığı sıkıntının manevî bir nimet ve menfaat olduğunun farkına varamayıp isyana yönelir. Fakat talihli olan kimse herhangi bir sıkıntıyla karşılaştığında bu vasıtaları Hakk'a yakınlaşmak için kullanır ve yanından hiç ayırmaz. Çünkü karşılaştığı sıkıntının manevi bir nimet ve menfaat olduğunu bilir<sup>289</sup>. Bu dünyanın nimeti ahiret nimetine göre cezadır. Bundan dolayıdır ki akıllı kimse bu dünyanın nimetine aldanmaz ve onu talep etmez. Dünyada karşılaştığı her türlü sıkıntıyı heybesinde bulunan itaat, emir ve yasaklara boyun eğme, irade, sabır gibi azıklarıyla bertaraf ederek kurb-ı İlâhî'yi elde etmeye çalışır.

### 1.5.3.7. Sâlikin Halleri ile İlgili Dereceler

#### 1.5.3.7.1. Aşk

Aşk, muhabbetin fazlalaşmasına verilen isimdir. Muhabbet kemâl mertebesine ulaşıncaya aşk olur<sup>290</sup>.

Ankaravî'nin Minhâcü'l-Fukarâ'da, Fütûhât'tan aktardığına göre aşk, muhabbetin âşık üzere dolaşması ve onun bütün azasına karışmasıdır. Aşk kelimesinin kökü "aşaka"dır. Aşaka ise sarmaşığa denir. Aşk da âşığı sardığı için bu isim kullanılmıştır. Bundan dolayı da muhabbetin fazlasına aşk adı verilmiştir<sup>291</sup>.

<sup>288</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 4b.

<sup>289</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 137a.

<sup>290</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 220.

<sup>291</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 406.

Mahmut Erol Kılıç da aşkın “aşaka” kökünden geldiğini ve Türkçe “sarmak” (sarmaşığın bir ağacı sarması gibi) karşılığında kullanıldığını ifade etmektedir. Maşuk, âşığı iç ve dış âleminde sevgisiyle ve varlığıyla sarar. Sarmaşık da sarıldığı ağacı öz suyunu emerek gelişir. Zaman içinde sarmaşık ve ağaç tek bir beden halini alır. Âşıkla maşuğun birbirine bu şekilde sarmaş dolaş olması aşkın çekim gücüyle ilgili bir durumdur. Böyle bir durumda âşık sevgilide yok olur. Yani âşık fena makamına erer. Fena makamına, yani vuslata eren âşık maşukta var olur<sup>292</sup>.

Tasavvuf ve Hayat adlı eserde aşk, imanın bir gereği olarak kabul edilmektedir. Nasıl ki evlenen bir adam karısının sorumluluğunu üzerine almış oluyorsa kelime-yi şehadet getirerek iman eden bir mümin de âşık olmuş demektir. Kelime-yi şehadet getiren bütün müminler aşk sözleşmesini imzalamış olurlar. Mümine düşen de bu sözleşmenin gereğini yerine getirerek yaratıcıya itaat etmektir<sup>293</sup>.

Aşırı muhabbet, sevginin son haddi ve insanı hâkaimiyeti altına alması ve insanlığın yaratılış gayesi aşktır. Tasavvuf erbabı sevgiyi çeşitli derecelerle ifade eder ki bu derecelerin en üstünde, kemal mertebesinde aşk bulunur. Diğer dereceler şöyledir: meveddet, heva, hillet, mahabbet, şegaf, hüyam, valeh. Meveddet, sevgi ve sevme anlamına gelen bu sözcük sevgiden dolayı kalbin özlemle dolmasıdır. Heves, istek, arzu, sevgi, hoşlanma olarak karşılanan heva, sülûk ehlini ağlatan sevdadır. Hillet, maşukun muhabbetiyle sarhoş olmak. Mahabbet, kötü huylardan arınıp ahlaklı hasene ile süslenerek maşuka lâyük olma. Şegaf, delicesine sevme anlamıyla kalbi yakan ateşli sevgidir. Hüyam, sözlükte hüyyam olarak geçen kelime sevgiden şaşırılmış olanları ifade etmektedir ki çılgınca sevme karşılığında kullanılmıştır. Valeh, veleh kökünden gelen kelime sözlükte “valih” olarak gösterilmektedir. Hayran olmuş, şaşakalmış anlamıyla aşk şarabının etkisiyle kendinden geçmektir<sup>294</sup>.

Gazali aşk sözcüğü yerine muhabbet kavramını kullanır ve Allah muhabbetini kulluğun kemal derecesi olarak ifade eder. Muhabbetten önce yer alan tövbe, sabır, zühd gibi makamlar birer basamak mahiyetindedir. Kişi bu basamaklar vasıtasıyla muhabbet makamına ulaşır. Muhabbet, kişinin var olma sebebi ve

<sup>292</sup> Mahmud Erol Kılıç, *Sûfî ve Şiir*, İstanbul 2011, s. 171-172.

<sup>293</sup> Abdu'l-Bârî En-Nedvî, *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, s. 159-160.

<sup>294</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 50.

sevgiliye maddî veya manevî olarak yakınlaşma arzusudur. Maddî anlamda düşünülduğünde muhabbet, yaratılmışlara duyulan sevgidir ve seven kişi sevdiğine bedenen yakın olmak ister. Bu durum gerçekleşmediğinde “Gözden uzak olan gönülden de uzaktır.” mucibince sevgide bir azalma görülür. Manevî yakınlaşma ise Allah sevgisidir ki mümin için manevî yakınlaşma, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmekle mümkündür<sup>295</sup>.

Kûtu’l-Kulûb adlı eserde de aşk yerine muhabbet kullanılmış ve yakîn makamlarının sonuncusu olarak gösterilmiştir. Yakîn makamları sırasıyla şu şekildedir: tövbe, sabır, şükür, ümit/ reca, havf/ korku, zühd, tevekkül, rıza, muhabbet. Muhabbet, yakîn makamlarının kemal mertebesi ve en yükseğidir. Allah’ın ihlâslı kullarının nail olabileceği bu makamda lutf-ı İlâhî son hadde varır. Onun kuluna ihsan ettiği lutuflarının en önemlilerinden biri imandır ki bir hadiste bu mana şöyle ifade edilir: “Allah dünyayı, sevdiğine de sevmediğine de verir. İmanı/ dini ise, sadece sevdiklerine verir.”<sup>296</sup>

Seyyid Mustafa Rasim Efendi’de ise aşk, Allah’tan bahis ve muhabbetin fazlası olarak tanımlanmaktadır. Dert ve bela karşılıkları da verilen aşk, İlâhî sırlara yakınlık derecesini ortaya koyan bir usturlab gibidir<sup>297</sup>.

İlâhî aşk şarabını içmek ve bâkîlik âşıklara mahsustur. Çünkü aşk şarabını hakiki sâkîden içen kimse sonsuza kadar Hak’la bâkî olur. “Ölen hayvandır âşıklar ölmez.” mucibince ölen ancak onun bedenidir, gönlü aşkla yaşayanlar ölmez. Bundan dolayı gönlünde aşk bulunmayanlar âşık olmalıdır. Aşk Süleyman’ın nefesi, Yusuf’un kokusu gibi Rabbânî bir kokudur ki âşık olmayanlar bu kokuyu koklamalıdır, yani âşık olmalıdır. Kalpleri aşk gamından uzak olup sevgilinin aşkı olmadan kendilerini mutlu zannedenlerin gönül gözleri aşkın kokusu sayesinde açılır ve ebedî mutluluğu hakiki sevgilinin cemalinde bulur<sup>298</sup>.

Aşk, muhabbetin fazlalığından kaynaklanır ve Allah’ın has kullarından dolayı bir gemi gibidir. Seçkin kimseler aşk gemisiyle kahr ve fena denizini geçerek lutuf ve beka sahiline ulaşırlar. Bu muhabbet gemisine binenler boğulmaktan

<sup>295</sup> Gazalî, *İhyâ’*, C. 4, s. 311-312.

<sup>296</sup> Mekkî, *Kûtu’l-Kulûb*, C. 3, s. 209-211.

<sup>297</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 786.

<sup>298</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 36a.

kurtulurlar. Kendi aklına ve zekiliğine güvenerek gururuna yenik düşmek büyük bir denizde yüzmek gibidir ki bu tür kimseler boğulmaktan kurtulamaz ve selamet sahilini bulamazlar. Çünkü zeyreklik sebebiyle oluşan gurur şeytandan, aşk ve hayranlık Âdem'dendir. Nuh'un oğlu Kenan gibi boğulmamak için bu gururu terk etmek lazımdır. Bundan dolayıdır ki kahır ve fena denizi ancak aşk gemisi ile geçilir ve selamet kıyısına bu sayede ulaşılır<sup>299</sup>.

Aşk derdiyle kendi varlığından kurtulan kimse Üveys Karanî gibi edna mertebeden (zeminden) âlâ mertebeye (semaya) yükselir. Üveys Karanî Allah'ın aşk ve muhabbeti sayesinde bu dünyanın dert ve kederlerinden kurtularak İlâhî sıfatların ve Rabbânî ahlakın mazharı olduğu için cismi yeryüzüne mensup iken yüce bir mertebeye yükselmiştir. Vücutundan Rahmânî bir koku ortaya çıkmıştır ki Hz. Muhammed'in "Ben Yemen tarafından nefes-i Rahman'ı buluyorum."<sup>300</sup> buyurması Üveys Karanî'de olan bu kokuya işaret olarak yorumlanmaktadır<sup>301</sup>.

Âşık, İlâhî aşkın ve muhabbetin kendisine hâkim olmasıyla benliğini yok eder ve kendisini aşkta fani kılar. Bu sayede yokluk tarafından geçerek beka tarafında makam elde eder. Yalnız bu öyle bir haldir ki zıtlıklar onda toplanır ve bir taraftan kendisini fani edip Hak'ta yok olduğu için köle, diğer taraftan Hak'ta beka bulup onun irade ve kudretiyle hareket ettiği için emir olur. "Attığın vakit de sen atmadın, ama Allah attı." (Enfal 8/17) ayetinin mazharı olur<sup>302</sup>.

Aşk öyle bir kuvvettir ki âşık olanın her türlü ihtiyacını karşılar. Esrar-ı Hakk'a mahal ve vahdet şarabına kadeh olmak için akli ve kalbi Hak'tan gayrı ne varsa temizlemek gereklidir. Bu mertebedeki aşk, kişiye hem yiyecek hem içecek olur. Zeliha, Yusuf'a öyle bir aşkla bağlıdır ki karnı acıktığında onu zikredip doyar, susuzluğunu onun zikriyle giderir ve sıkıntıdan onun ya yüzünü hayal ederek ya da Yusuf'u yanına getirterek kurtulurdu. Aşkın kişiye gıda olması için âşkın kendi benliğini maşukta yok etmesi, bütün hücrelerinde maşukun dolaşması gerekir<sup>303</sup>.

Ankaravî'nin verdiği bilgilere göre aşk, sâlikin bekaya ulaşmasını sağlayan şarap; sâliki, fena denizinde boğulmaktan kurtaran bir gemi, dünyanın dert ve

<sup>299</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 60a.

<sup>300</sup> Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 538.

<sup>301</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 83b.

<sup>302</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 138b-139a.

<sup>303</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 159a.

kederinden kurtararak İlâhî sıfatların mazharı yapan Rabbânî bir koku, varlıktan kurtararak yükselten, âşığın her türlü ihtiyacını karşılayan bir güçtür.

#### 1.5.3.7.2. Vecd

“Bâtına Allah’tan gelen ve kula sevinç veya hüznün veren, halini değiştiren ve Allah Teâlâ’ya baktıran şeydir. Bu, kendinden geçen kimsenin nefsinin sıfatları ile hissettiği neşe halidir ki, oradan Allah Teâlâ’ya bakar.”<sup>304</sup> Sühreverdî ayrıca vecdî ilham ve feyiz olarak tanımlamaktadır.

Uludağ, vecd için bulma, var olma anlamını verdikten sonra tasavvufta, kulun çabasına bağlı olmayan varidat açıklamasını yapar<sup>305</sup>.

Kuşeyrî de hemen hemen buna benzer bir şekilde “Senin bir kastın ve çaban olmaksızın aniden karşılaştığın ve kalbine gelen haldir.” tanımını yapmıştır<sup>306</sup>. Risâle’de vecdle ilgili olarak bazı şeyhlerden aktarılan görüşler şöyle özetlenebilir: Vecd Allah’ın bir ihsanıdır, kulun bunda ihtiyarı yoktur, fakat bu ihsan ibadet ve taatlerin yapılışıyla doğru orantılıdır. Kul virdlerini sürekli hale getirirse feyzi İlâhî’ye mazhar olur<sup>307</sup>.

Zünnun el-Mısırî’den aktarılan vecd tanımı şöyledir: “Vecd, kalbi Allah Teâlâ’yı düşünmeye ve onun sevgisini duymaya sarsıcı ve zorlayıcı bir şekilde iten iç hareketlenmesi ve coşkuluk halidir. Bu düşünme ve duyma şer’î ölçüler içinde ise kişi vecd yoluyla hakikate ulaşır; bunlar bu ölçülerin dışında iseler kişi bu yolla zındıklaşır.”<sup>308</sup> Gazalî ise vecdin gerçekleşmesi için kalbin dünya alakalarından ve nefsin isteklerinden temizlenmesi gerektiğini ifade eder. Bu mertebede kalp gözü açılır ve “Şeytanlar, âdemoğullarının kalplerine girmeseydiler, bu kalpler göklerin içini görebilirdiler.” hadisi gereğince hakikat âleminin sınırlarını müşahade mümkün olur<sup>309</sup>.

<sup>304</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 684.

<sup>305</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 369.

<sup>306</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 192.

<sup>307</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 193.

<sup>308</sup> Gazalî, *İhyâ*, C. 2, s. 337.

<sup>309</sup> Gazalî, *İhyâ*, C. 2, s. 338.

Gazalî'den farklı olarak Ankaravî, kişinin kalp gözünün vecd haline ulaşır ulaşmaz açılmayacağını ve bunun için Hak yolunda yılmadan ilerlemek gerektiğini söyler. Hakiki sevgilinin güneşinin hararetinden sâlikin de harreti artarak vecde erer. Fakat bu mertebeye ermek, gönül gözünün açılması ve Hakk'ı müşahede etmek anlamına gelmez. Çünkü vecd mertebesinden İlâhî nurun müşahedesine daha çok mesafe vardır. Bundan dolayı sâlik, biraz kendinden geçmeyle gönül gözünün açıldığını zannetmemeli ve bu yolda çalışmaktan ve Hakk'ı talepten vazgeçmemelidir<sup>310</sup>.

Sâlik, insanlık suretinden, dedikodudan ve insanlık âleminde geçerek vecd şarabını içip mest olmalı. Ruhü'l-Kudüs'ün canı deryasının kenarı olan ceberut âlemine gitmelidir. Lâhut âleminde olan mukaddes ruhlar hakikat denizinin dalgaları gibidir ki sâlik bu dünyadan geçerek hakikat denizinin kenarına, yani lâhut âlemine sülûk etmelidir<sup>311</sup>. Buradan anlaşılıyor ki dünya alakalarından sıyrılarak vecd şarabını içmek Hak yolunda ulaşılan makamlardan biri olarak kabul edilmektedir. Fakat hakikatin sırrını müşahede için bu yeterli değildir, bundan sonra da lâhut âlemine doğru sefere çıkılmalıdır.

Masivadan yüz çevirip Hak yoluna giren bir kimseye cezbe-yi Huda gelse ve Allah'ın emir ve yasaklarına itaatsizlikten vazgeçerek sülûk ehlinde olsa ona bir mertebe vecd hali gelir. Bu hal ona eriştikten sonra sülûkun ortasına ulaşıp akl-ı küll ile âşinalık kılınca da can gözü açılmış olur ve rüzgârla sallanan ağaçları, çiçekleri bile raks eder halde görür. Kıtık ve pahalılık yıllarında herkes ağlarken gülen zahidin hali budur. Buradan anlaşılıyor ki kendisine vecd halinin gelmesi için sâlik öncelikle masivadan tamamen yüz çevirip Hak yoluna sülûk etmeli ve cezbe-yi Huda'ya mazhar olmalıdır<sup>312</sup>. Burada görüldüğü gibi dünya kaydından sıyrılan sâlik Hak yolunda yürümeye devam ederek akl-ı küllle âşinalık edinceye kadar yoluna devam etmelidir ki gönül gözü açılabilir.

### 1.5.3.7.3. Atş

<sup>310</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 21b.

<sup>311</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 86b.

<sup>312</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 156b.



Susuzluk, bir Şeye Şiddetle arzu duymak ve sevgiyle bağlanmaktır. Şiddetli arzu duyan kişinin hissettiği gönül darlığı ve sıkıntı onun susamasına yol aĀar. Bu zorlayıcı bir harekettir ve kişiyi susatır. Onu ancak hakiki hayat suyundan iĀeĀeđi bir damla su kandırabilir<sup>313</sup>.

Atş, susuzluk, arzu edilen Şeyin etkisi altında olma, Şiddetli arzunun kişiye hâkim olması ve bu arzuyla matlubu aramak anlamlarıyla kullanılmaktadır<sup>314</sup>.

Susuzluk anlamına gelen atş, arzunun Āokluđundan kaynaklanır. Sâlik seyr esnasında ulaştığı hiĀbir mertebede susuzluğuna Āare bulamaz. Bundan dolayı da ulaştığı her mertebede bir sonraki mertebenin susuzluğunu Āeker. Sâlikin giridiği bu yolda ne Şarap biter ne de susuzluk<sup>315</sup>. Tahirü'l-Mevlev, Bâyezid-i Bistâm'nin bu anlama gelen ‘‘Muhabbeti kâse kâse iĀtiđim halde ne Şarap tükendi ne de ben kandım’’ beytinin Şerhini aŐađıdaki manzumeyle yaparak hakiki hayat suyunun susuzlarının iĀtiđi her damlanın susuzluklarını artırdığını ifade etmektedir:

*Manzume*

*Bâyezid demiş ki sevgi câmını*

*Durup dinlenmeden gnl nŐ etti*

*Üst üste kadehler boŐaldı doldu*

*Lâkin ne ben doydum ne Şarap bitti*

*Beni de böylece aşkın Şarabı*

*Ezel, ebed kıldı harâb*

*Cismimle kabrimin yanık trâbı*

*Sevda cr'asıyla yoğruldu gitti*

*lk câmın neŐvesi gönülde bâk*

*Artıyor gittikĀe Şevk-i mezâk*

<sup>313</sup> KâŐân, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 396.

<sup>314</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 51.

<sup>315</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlev*, s. 224.

*İçtiğim meclise Allah'ı sâkî*

*Orada elesti rûhum işitti*

*Kaybetti vâkıa o yüzü bu göz*

*Lâkin kulağımda çınlıyor o söz*

*Her yerde, her şeyde görünen o yüz*

*Yanmamı artırdı beni eritti<sup>316</sup>*

Ankaravî eserinde iki çeşit susuzluktan bahsetmiştir. Biri dünya ehlinin susuzluğu, diğeri ise ilim talibi olanların susuzluğu. Dünya ehlinin susuzluğu kişiyi gaflete düşürür, ilim ehlinin susuzluğu kişiyi uykudan uyandırır ve hakiki hayat suyunun yoluna götürür.

Susuzluk ve hararet kişiyi uykudan uyandırıcı bir niteliğe sahiptir. Fakat bazıları susuzlukları ve arzuları üst düzeyde iken sudan ümidini keserek uykuya dalarlar. Mesela bir çölde susuz kalanlar su bulmak için hareket ederler. Fakat talep ettikleri suyu bulamadıkları için su bulma ümitlerini kaybederek bir ağaç gölgesinde uyuyarak istirahat ederler. Dünyaya rağbet edenler de dünya malını elde etmek hususunda susuz ve arzuludurlar. “İki haris vardır ki doymazlar. Biri dünya ve diğeri ilim talibidir.”<sup>317</sup> hadisiyle Hz. Muhammed dünya malına talip olanın susuzluğunu ilim talibi olanların susuzluğuna eş değer görmüştür. İlim talibi olanlar, ilmi elde etmek hususunda ne kadar haris iseler dünya ehli de dünya malını elde etmek için o kadar haristirler. Yalnız dünya ehlinin bu susuzlukları, akılsızlıklarından dolayı onların uykusunu, gafletini beraberinde getirir. Bunun yanı sıra ilim talibi olanların susuzlukları ve arzuları onları gaflete düşmekten kurtarır. Bu arzu onların her birini uyandırır ve onları hakiki hayat suyuna kavuşma yoluna götürür. Sonunda hakiki hayat suyunu içerek canı ve gönlü ebedî hayat bulur<sup>318</sup>.

#### **1.5.3.7.4. Gayret**

<sup>316</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 224-225.

<sup>317</sup> Konuk, *Mesnevî-i Şerif*, C. 11, s.439.

<sup>318</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 160b.

Kâşânî, kıskanma anlamını verdikten sonra gayreti, “Gayr (başka) kelimesinden türetilmiştir ve sadece başkasını görenlerin nitelendiği bir haldir.” şeklinde açıklamaktadır. Buna göre gayret, yaratıldığı gibi kalan ve hakikat mertebelerine ulaşamayanlar, hakikat mertebelerine ulaştıktan sonra Rabb’i vasıtasıyla varlık âlemine dönmüş ve kendini bu âleme kaptırmamış kimselerin mertebesidir. Daha sonra gayreti; âbidin gayreti (bütün vaktini ibadetle geçirmek), mürîdin gayreti (bütün vaktini maksadı uğrunda çalışarak geçirmek), ârifin gayreti (ümede bel bağlamış veya ikrama iltifat etmemiş nefse karşı gayret), halkın gayreti (hükümleri aşmakla ilgili gayret), sırrın gayreti (sır ve içtekileri gizlemek), Hakk’ın gayreti (Hakk’ın velileri sakınması) olarak değerlendirir<sup>319</sup>.

Kıskanma ve sakınma anlamına gelen gayret, âşığın sevgili için kendisine ortak kabul etmemesidir. Çünkü sevgili, sadece âşığa mahsustur. Bundan dolayı da onu herkesten kıskanır. Burada iki çeşit gayretten bahsedilir: Allah’ın kuluna karşı gayreti, kulun Allah için gayretidir. Kulunu dünyadan ve dünyayla ilgili her şeyden uzaklaştırması, halk için yaşamaktan koruması Allah’ın gayretidir. Kulun gayreti de Allah’tan gayri her şeyi terk etmek ve her şeyi Allah için yapmaktır<sup>320</sup>.

Gayret, aşkın gereklerindedir ki gayretsiz aşk olmaz. Burada gayretle anlatılmak istenen, sevgilinin âşıktan başka bütün alakalarını kesmesidir. Sevgili de aynı şekilde âşığın başkasına ilgi göstermesini istemez ki bu da sevgilinin gayretidir<sup>321</sup>.

Gayret, açıklanması uygun olmayan sırrın gizlenmesidir. Yani herhangi bir şeyi kendine mahsus kılmak ve onu başkalarına yasaklamaktır. Allah da kullarının sadece kendisiyle meşgul olmasını ve gayra bakmamalarını ister. Bundan dolayı da kulu Hak yolundan uzaklaştıran, Hakk’ı görme arzusunu engelleyen iyi veya kötü her şey Allah’ın gayretini gerektirir<sup>322</sup>.

Ebû Talib El-Mekkî gayreti, Allah’ı sevenlerin yüce hallerinden biri olarak değerlendirmektedir. Çünkü İlâhî sırlar Hak âşıklarına açıklanmıştır. Bu sırlara mazhar olan âşıkların kalpleri onun sevgisiyle dolu, akılları hayret içindedir. Bundan

<sup>319</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 421-423.

<sup>320</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 486-489.

<sup>321</sup> Olgun, *Nisâbü’l-Mevlevî*, s. 230.

<sup>322</sup> Ahmet Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 1, s. 529.

dolayı da maşuku herkesten kıskanmışlardır. Ancak bu hal seçkin kişilerden başkasına nasip olmaz. Bu hale ulaşanlar sükûtu tercih eder ve ulaştıkları makamın sırlarından kimseye bir söz söylemezler<sup>323</sup>.

Ankaravî de gayret makamına erenlerin sükûtu tercih etmeleri ve kendilerine verilen sırlar hakkında konuşmamaları gerektiğini ifade eder. Sâlik mazhar olduğu esrarı açıklamaktan kaçınmalı ve aklını başına almalıdır, yoksa gayret-i İlâhî onun beden elbisesini yırtar. Böyle bir durumda da herkesin sırrı ortaya çıkar ki bu caiz değildir. Aslolan bir miktar hicabın kalması ve bu hicabın da kıyamet gününde gayret-i İlâhî tarafından yırtılması ve bütün sırların ortaya çıkmasıdır. Gayret, “Şüphesiz Allah gayurdur.” hadisi mucibince İlâhî nimettir ve gayrı görmekten kaynaklanır. Eğer gayrı görmek olmasaydı gayret de olmazdı. Allah Teâlâ’nın eşyaya gayreti, bu eşyanın onun gayrı olması münasebetiyledir. Hak Teâlâ her iki âlemde kendinden başka bir mülk sahibi olmasın, ağyar ve siva mertebesinde bir kul kalmasın, bütün örtüler kalkarak hakikatler ortaya çıksın ister. İster iyi ister kötü olsun, sâliki Hak yolundan alıkoyan her şey perdedir ve Allah’ın gayretini doğurur. Allah’ın gayreti, bir nefeste yüz cihanı yakacak niteliktedir ki İlâhî lutuf ve kerem olmasa ve perdeler ortadan kalksaydı bütün eşyayı yakardı. Fakat kerem-i İlâhî varlık perdesini kendi gayretinden korur<sup>324</sup>.

### 1.5.3.8. Velâyet Mertebesinde Olan Dereceler

#### 1.5.3.8.1. Velâyet ve Veliflik

Velâyet sözcüğü veliflik, ermişlik ve bu kimsenin hal ve sıfatları; başkasına sözünü geçirme; dostluk, sadâkat; Allah dostluğu anlamlarına gelmektedir<sup>325</sup>.

Velâyet, Allah’ın kulu, kulun Allah’ı dost edinmesi münasebetiyle Allah ile kul arasında oluşan karşılıklı muhabbet. Allah’ın kulun işlerini üstlenmesi ve Allah’ın kula, kulun Allah’a vekil olmasıdır ki “Allah müminlerin velisidir.” (Âl-i İmran 3/68) ayeti buna işaret eder. Nefsini öldüren kişinin Allah’la olmasıdır. Velâyet dört çeşittir: velâyet-i uzmâ (Hz. Muhammed’in velâyeti), velâyet-i kübrâ

<sup>323</sup> Mekkî, *Kûtu’l-Kulûb*, C. 3, s. 263.

<sup>324</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 124a-124b.

<sup>325</sup> Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1145.

(diğer peygamberlerin velâyeti), velâyet-i vustâ (evliyânın velâyeti), velâyet-i suğrâ (müminlerin velâyeti)<sup>326</sup>.

Velâyet, kulun kendi nefsinden fâni olarak Hak'la kaim olmasıdır. Bütün işlerinde kulun velisi Allah olur. Böyle bir durumda kulun irade ve tasarrufu kalmaz. Her türlü irade ve tasarruf Hakk'ındır ve kul bu dünyada bir hayal gibi olan varlığından kurtulur<sup>327</sup>.

Velî, fâil vezninde dost, yâr ve velâyet sahibi anlamına gelir. Velî de kendisinden fâni olmuş, Hak'la bekâ bulmuş ve Hak'ta karar kılmıştır<sup>328</sup>.

Vely kelimesinden türetilen velâyet, iki veya daha fazla şeyin, arada hiçbir şey bulunmadan arka arkaya gelmesidir. Kelime genel olarak yaklaşmak anlamında kullanılmıştır. Velî de araya bir günah girmeden Allah'ın emirlerini yerine getiren kimsedir. Diğer bir anlamı da Hakk'ı kendisine dost edinen ve Hakk'ın kendisini dost edindiği kuldur<sup>329</sup>.

Velî kelimesine sözlükte yakın anlamı verilmektedir. Tasavvufî bir terim olarak manen Hakk'a yakın olandır<sup>330</sup>.

Kuşeyrî'de velî sözcüğünün iki manasından bahsedilir: Allah'ın dünya ve ahretteki her işini üstlendiği, Allah'a ibadetini hiç ara vermeden ve isyana düşmeden sürdüren kimsedir. Bir kimsenin velî olabilmesi için bu iki halin de kendisinde bulunması gerekir. Velîler, günahlardan korunmalı ve kötü bir hal ve davranışta bulunmamalıdır<sup>331</sup>.

Ankaravî velîlerin sıradan insanlardan farklı olduklarını şu ifadelerle dile getirir: Allah'ın nefesine mensup olan velide insanoğlunun canından başka bir anlayış ve can vardır ki bu ruh-ı a'zamdır. Çünkü kâmil olan veli ruh-ı a'zamın mazharıdır. Ayrıca kâmil veli, hakikatın sırrını anlamış ve akl-ı küll mertebesini

---

<sup>326</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 371.

<sup>327</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 426.

<sup>328</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 231.

<sup>329</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 590.

<sup>330</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.1223.

<sup>331</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 494-495.

bulmuştur. Bu tür bir anlayış, akıl ve can diğer insanlarda bulunmaz. Bu tür bir akıl ve cana mazhar olmayan kimseler de tevhit ve ittihat ehli olamaz<sup>332</sup>.

Veli kimseler Hakk'ın visalini ve yakınlığını elde etmekten başka her şeyden, yani masivaya meyletmekten uzaktırlar. Yiğitlik, cesaret ve kuvvet onlara has bir özellik olduğu için onlar, manevî birer arslandırlar. Bundan dolayı da hakikat arslanını avlamak isterler ve İlâhî nurun sarhoşudurlar. Her zaman lezzet ve hoşluğu da İlâhî nurdan alırlar ve aşk şarabından sarhoş olurlar<sup>333</sup>.

#### 1.5.3.8.2. Vakit

Sûfinin içinde bulunduğu şimdiki zaman, haldir. Sûfî içinde bulunduğu anda her ne haldeyse onun vakti de odur. Mutluyse vakti mutluluktur, hüznölüyse vakti hüznüdür ve bu esnada kulun geçmiş ve gelecekle herhangi bir ilgisi yoktur. Yani sûfinin içinde bulunduğu vakit ona hâkimdir ve o anda en uygun davranış neyse onunla ilgilenirler<sup>334</sup>.

Vakit, velâyet mertebelerinin bir derecesidir. Çünkü velî ya ebu'l-vakt veya ibn-i vaktır. Vakit, kula gelen İlâhî tecellinin zamanıdır ki o anda söz konusu varidat kulu tasarrufu altına alır ve ona hâkim olur. Vaktin hükmü korku ve hüznü gerektirirse kul, korkar ve mahzun olur. Mutluluk ve rahatlık gerektirirse mutlu ve rahat olur. Bu şekilde vaktin hükmüne tâbi olana ibn-i vakt adı verilir. Vakit ve halin tasarrufundan, varlık ve masiva kirinden kurtulanlar da ebu'l-vakt adını alır<sup>335</sup>.

Sûfilerin vakti vasfî ve hükmî olarak değerlendirirler. Manevî hallerden kabz, bast, hüznü gibi hallerin bulunduğu zamandır. Sûfî eğer o anda kendisinde bulunan vasfın mağlubu ise “ibnü'l-vakt”, vaktine galip ise “ebu'l-vakt” adını alır<sup>336</sup>.

Ankaravî, Mesnevî Şerhi'nde kâfirleri, müminleri ve ârifleri karşılaştırarak âriflerin ya ibnü'l-vakt ya da ebu'l-vakt olduğunu ifade eder. Kâfirler beşeriyetten ve dünyadan zevk alırlar ve ahiretin azabını bu dünyada görmezler. Dünya hayatında gurur ve gafletle vakit geçirdikten sonra ölürler ve kendilerini cehennem

<sup>332</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 18a.

<sup>333</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 44a.

<sup>334</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 588.

<sup>335</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 441-442.

<sup>336</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 239.

çukurlarından bir çukurda bulurlar. Müminler de bu dünyanın hükmü altındadır ki cenneti ve cennet nimetlerini bu dünyada iken göremezler. Fakat öldükten sonra uykudan uyanırlar ve cennet bahçelerinden bir bahçede kendilerini görürler ve hakiki sevgiliyi müşahede ederler. Ahiretle ilgili hükümler, gönül gözü açık olan ve “ölmeden evvel ölen” âriflere vaktin naktidir, müminler için ise istikbale aittir, yani istikbalde karşılaşılabilecekleri bir durumdur. Müminler, beşeriyet perdesi kalkıp cennete kavuştuklarında hakiki sevgiliyi müşahede edecekleri ve vahdet şarabını içecekleri düşüncesiyle mest olurlar. Fakat âşıklar yaşadıkları an içinde mesttirler. Hakiki sevgiliyi müşahadededen dolayı elde ettikleri zevk, o an elde ettikleri mestliktir. Âşıklar için vaat edilen zamanın mestliği yoktur, içinde bulunduğu zamanın mestliği vardır. Çünkü âşık ya ibnü'l-vakttir ya da ebu'l-vakttir. Bu iki mertebeye ulaşan âşık geçmiş ve gelecek kaydından arınmıştır. Onlar her vakitlerinde Huda'yı müşahede ederler, ondan başkasını görmezler. Geçmiş ve gelecek, nur ve zulmet örtüleri onların gözünden kaybolmuştur. Hak âşıkları küfür ve iman mertebesinden geçmişlerdir. Çünkü iman hicab-ı nurânî, küfür hicab-ı zulmânîdir. Vuslata eren âşık, bu iki örtüyü geçtikten sonra gerçek güzelliği müşahede eyleyen kâmindir. Gerçek sevgili ile bir mertebe birlik olmuş ve bekâ bulmuştur. İman ve küfür onu, iman ve küfür ehlinden ayıran bir perde olmuştur. Âşıkın vücudu öz, küfür ve iman ona nispetle kabuk gibidir<sup>337</sup>.

### 1.5.3.9. Hakikat Mertebesinde Olan Dereceler

#### 1.5.3.9.1. Müşâhede

Müşahede, sûfilere göre perdelerin kalkması ve İlâhî tecellilerin kalp gözüyle görülmesidir<sup>338</sup>.

Müşahede, bir nesneyi gözle görmeye denir. Tasavvufta ise perdelerin kalkması anlamındadır. Meşayih arasında müşahede kavramı iki şekilde tanımlanır. Birincisi eşyayı Hakk'ın birliğine delil olarak görmektir. İkincisi hiç şüphe duymadan eşyada Hakk'ı görmektir<sup>339</sup>.

<sup>337</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 157b-158a.

<sup>338</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 245

<sup>339</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 453.

Görme manasına gelen müşahede, Hakk'ı şeksiz, şüphesiz görmektir. Müşahede, eşyayı Hakk'ın varlığına bir delil olarak görmek, tevhitte eş anlamlı olarak Hakk'ı eşyada görmek, şüphenin tamamen ortadan kalkması anlamına gelen yakîn karşılığında kullanılmaktadır<sup>340</sup>.

Müşahede, herhangi bir şüphe duymadan kalbin, yakîn mertebesinde Hak'la huzur bulmasıdır. Cüneyd-i Bağdâdî'den aktarıldığına göre Allah'tan gayri her şeyden kurtularak Allah'ı bulmaktır. Amr b. Osman-ı Mekkî'den aktarılan müşahede açıklaması şöyledir: “Müşahede, arada perdelenme ve kesilme olmaksızın, tecelli nurlarının kalbe peş peşe gelmesidir.” Bu durum karanlık bir gecede şimşeğin art arda çakarak ortalığı aydınlatmasına benzetilmiştir. Şimşeğin çakmasıyla karanlık gecenin aydınlanması gibi sürekli İlâhî tecelliye mazhar olan kalp de daima aydınlık olur<sup>341</sup>.

Bir kişinin önündeki geçmiş ve gelecek perdeleri kalkarsa, can gözünün görüşü artar ve gayb levhasını okur. Yani bir kimsenin önünde ve arkasında bulunan engeller, Hakk'a vasil oluncaya kadar geçmişte ve gelecekte yer alan nurânî ve zulmânî perdeler ortadan kalksa o kimsenin gönül gözünün görüşü artar. Bundan sonra da gayb âlemine ait olan levhi okur ve onda sabit bulunan kaza ve kaderin sırrına vâkıf olur<sup>342</sup>.

Kalp aynasını cismânî kederlerden, şeytanın vesvesesinden ve nefsin ağırlığından, yani masivanın pisliğinden temizlemek gerekir. Kalp aynası bu pisliklerden ne ölçüde temizlenir ve parlatılırsa gayb âlemi o derecede müşahede edilebilir. Yani bir kimse kalp aynasını ne kadar parlatırsa gayb âleminin sırları ve suretleri ona o derecede zahir olur ve her şeyi bilmuayene müşahede eder<sup>343</sup>.

Ankaravî müşahedeyi gizlilik perdelerinin ortadan kalkması olarak değerlendirmiştir ki bu sayede kişinin kalp gözü, gayb âlemine ait sırları görür. Kalp gözünün görmesini engelleyen şey dünyanın pisliğidir. İnsanın gözüne toz kaçtığında görüşü nasıl zayıflarsa dünya pisliği bulaşan kalp gözünün de aynı ölçüde görüşü zayıflar.

<sup>340</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 515-516.

<sup>341</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 213-214.

<sup>342</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 136a.

<sup>343</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 136b.



### 1.5.3.9.2. Sahv

Allah'tan gelen güçlü bir varidattan meydana gelen kendini kaybetme halinden sonra tekrar kendine gelme, ayıklık haline sahv adı verilir<sup>344</sup>.

Sahv, beşeriyet âleminde fenâdır. Varidatın gücüyle gaybdan sonra his âlemine geri dönmektir<sup>345</sup>.

Mahir İz, sahvı gaybet halinin kaybolması anlamına kullanmaktadır<sup>346</sup>. Buradaki gaybet halinin kaybolması, kişinin kendinden geçtikten sonra tekrar kendine gelmesi olarak düşünülmelidir.

Süleyman Uludağ sahvı, “Ayıklık, kendinde olma hali, huşyârî, kendine gelme; hislerini yitiren ve kendinden geçen arifin hissine dönmesi, kendine gelmesi.” olarak tanımlar<sup>347</sup>.

Kuşeyrî de kişinin kendinden geçtikten sonra his ve şuur haline geri dönmesi olarak tanımlar. Kişinin sahvı da sekr haline göredir. Kimin sekr hali Allah'la olursa uyanıklığı da Allah'la olur. Sekri, nefsinin isteklerine göre olursa sahvı da sahih olmaz<sup>348</sup>.

Sahv, iyiyi kötüden ayırt edebilme gücünün, yani iyiyi kötüden ayırt edebilmeyi sağlayan aklın geri dönmesidir. Allah'ın nurunun galip gelmesiyle fâni olan sıfatın geri dönüşüdür<sup>349</sup>.

Şarhoşluğun gidip iyileşmeye sahv adı verilir. Sahv, derece olarak sekrdan daha ileride yer alır. Çünkü sekr, yapılan bir seçim sinucunda ortaya çıkan bir haldir. Sekr halinde bulunan kişi iyiyi kötüden, edebe riayetden, hukuka uygun davranmaktan ve kesret âleminin gereklerini yerine getirmekten uzaktır. Bundan dolayı da sözü geçerli değildir. Onun yaptıkları ve söyledikleri doğru olmaz ve mertebesinde eksiklik olduğu için onların sözüyle amel edilmez. Hakikatin esrarını ve ahadiyete ait sözleri söylese de kâmiller indinde makbul olmaz. Çünkü sekr halinde olan kişi mertebeleri birbirinden ayırt edemez, içindeki sırları saklamaz, ehil

<sup>344</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 327.

<sup>345</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.695.

<sup>346</sup> İz, *Tasavvuf*, s. 157.

<sup>347</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 301.

<sup>348</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 206-208.

<sup>349</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 253.

olana da olmayana da söyler ki sözü doğru olsa da Hak katında makbul değildir. Sekr mertebesinde olanların sözlerinin kabul edilebilmesi için temyiz mertebesine ulaşması gerekir ki bu mertebe de sahvıdır. Yani sekr mertebesine ulaştıktan sonra iyileşmek, sahva gelmek gerekir. Sahva geldiğinde de sekr halinde iken istifade ettiği gerçek bir ilim olmalıdır. İlimsiz sahv, kuru bir zahmetten ibarettir ki sahva gelene ilim şarttır. Sahva gelen de saklanmaya lâyık olan sırrı saklar, söylenmeye lâyık olanı da söyler ve herkesin anlayacağı şekilde konuşur, her şeyi usulüne uygun yapar<sup>350</sup>.

Mesnevî'nin dördüncü cildinde "Padişahın neslinin kesilmesi korkusundan dolayı oğluna gelin getirmesi" hikâyesinde padişahın oğlu vasıtasıyla Hak yolunun yolcusunun yaşadığı sekr ve sahv hali anlatılmıştır. Bir padişah neslinin devam etmesi için oğluna bir zahidin kızını almak ister. Fakat haremden bulunan kadınlar, fakir olması münasebetiyle bu evliliği istemezler. Bu sırada Kâbilli bir kocakarı şehzadeye âşık olur ve onu elde etmek için sihir yapar. Bir süre bu sihrin etkisinde kalan şehzade, kocakarının tutkunu olur. Allah tarafından gönderilen usta bir sihirbaz bu büyüü bozar ve şehzade, kocakarının büyüünden kurtulur. Babasının, kendisini evlendirmek istediği kızın güzelliğini görünce kendisinden geçer ve baygın bir şekilde yere düşer. Etrafta bulunanlar onun yüzüne gül suyu saçarlar ve şehzade biraz kendine gelerek iyiyi kötüden ayırmaya başlar. Sâlik de bu şehzade gibidir ki hakiki sevgilinin mükemmel güzelliğini müşahede ettiğinde kendinden geçer ve sonra kendine gelir. Ayıldıktan sonra iyiyi kötüden ayırt edebilmeye başlar. Meşayih buna fark-ı sani adını verir ki iyiyi ve kötüyü mahvdan sonra fark edebilmektir<sup>351</sup>. Burada anlatılan hikâyede yer alan kocakarı dünya yerinde kullanılmıştır. Dünya da insana önce güzel gelir, fakat onun gerçek yüzü anlaşılınca bir kocakarından farksız olduğu anlaşılır. Şehzade önce dünyaya kapılan, fakat daha sonra asıl sevgilinin müşahedesine nail olan Hak yolunun yolcusudur. Şehzadenin, zahidin kızını gördüğü anda geçirdiği baygınlık sekr halidir. Bir süre sonra kendine gelmiştir ki bunun karşılığı da sahvıdır. Allah yolunun yolcusu sahv haline ulaştıktan sonra iyiyi kötüden ayırt edebilme özelliğini kazanır ki şehzade de burada iyiyi kötüden ayırt edebilme mertebesine ulaşmıştır.

<sup>350</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 463-465.

<sup>351</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 151b.

Şehzade zahidin kızıyla evlendikten bir sene sonra padişah, oğluna geçmişte kocakarıyla yaşadığı muaşakayı hatırlatır. Şehzade bu sözü duyunca gurur kuyusundan kurtularak mutluluk kapısını bulduğunu ifade eder. Mümin Hakk'ın nuru tarafına yol bulmuş ve karanlıktan kurtulmuştur. Gurur evinin kapısından kurtularak mutluluk evi olan sevgilisini bulduğu cevabını verir. Müminin hali de burada sözü edilen şehzade gibidir. Mümin, Allah'ın nuru tarafına yol bulduğunda dünyanın zulmetinden ve nefsin verdiği kederden kurtulur. Bu hal sayesinde, dünyanın kötülüğünü ve kendisinin bu dünyaya esir olarak ne derecede kötü hale düştüğünü anlar. Dünyanın insanoğluna güzel görünmesi insanı aldatıcı olmasından kaynaklanır. Dünyanın gerçek yüzü görünse ona tâlip olanlar “Ah, keşke benimle senin aranda doğu ile batı arasındaki kadar bir uzaklık olsaydı.” (Zuhruf 43/38) ayeti mucibince ondan uzak olmayı dilerlerdi<sup>352</sup>.

#### 1.5.3.9.3. İnfisâl

İttisal makamının üstünde bulunan infisal ayrılmak manasındadır. Bu makamda kavuşma ve birleşmeyi görmekten uzaklaşmak söz konusudur ki bunları görmek beladır. Gönül, iki cihandan da kopmalı, dünya ve ahiretteki hiçbir şeye ilgi duymamalıdır. İlgi duysa bile bunlardan biriyle tatmin olması mümkün değildir. Yalnız bu hale erişmek, bütün varlıkların hakiki sevgilinin zuhuru olduğunu müşahede etmekle mümkündür. Bu müşahedededen de koparak ayrılma ve kavuşma gibi ikiliği ortadan kaldırmak gerekir<sup>353</sup>.

Ayrılmak, kopmak anlamına gelen infisal, iki cihandan da koparak dünyaya olan ilgiyi yok etmek, arzu ve alışkanlıkları bırakmak, içinde bulunulan infisal halini görmemektir<sup>354</sup>.

İnfisal kelimesinin kökü “fasl”dır. Fasla da uzaklık ve ayrılık anlamına gelir ki kavuşmanın karşıtıdır. Tasavvufta bazen de fasl vasıtasıyla fark ve temyiz makamı anlatılmak için kullanılır<sup>355</sup>.

<sup>352</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 151b-152a.

<sup>353</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 88-90.

<sup>354</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 185.

<sup>355</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 254.

Minhâcü'l-Fukarâ'da faslın üç derecesinden bahsedilmektedir: Birinci derecesi dünya ve ahirete bağlılıktan ayrılmak, asıl maksada yönelmektir. Kavuşmanın şartı öncelikle bu infisaldır. Seyr-i ilallâhta dünya ve ahiretten geçmeyen sâlike vuslat muhaldır. İnfisalin ikinci derecesi dünya ve ahiretten ayrılmayı görmemektir. Bu halde bâkî ve kalıcı olanı görmek ve sebepsiz olarak Hakk'a teveccüh gereklidir. Böylece ayrılma ve kavuşma kaydından kurtulmak mümkün olur. Üçüncü derecesi de kavuşma sıkıntısından ayrılmaktır<sup>356</sup>.

Ankaravî, infisal kavramını “Vatan sevgisi imandandır.” Hadisinden yola çıkarak değerlendirmektedir. Buna göre burada bahsedilen vatan bedenine ait olduğu yer değil, canın ait olduğu aslî vatandır. Can hangi âlemden ise vatan da o âlemdir. Bundan dolayı bu dünyadaki vatan sevgisinden geçmek ve hakiki vatan sevgisine yönelmek gereklidir. Dolayısıyla “Vatan muhabbeti imandandır.”<sup>357</sup> hadisini doğru anlamak lazımdır. Bu sözün zahirinden murat bu dünyadaki, bâtınından murat aslî vatandır. Bu sözün zahirine değil, bâtınına bakmak lazımdır ki canın asıl vatani âlem-i hakikattir. Çünkü insan bu âlemde birkaç günlüğüne garip ve misafir gibidir. Hakiki vatani elde etmek için nehrin diğer tarafına geçip, yani dünyayı terk ederek hakikat âlemine yönelmek şarttır. “Dünyada tıpkı bir garip hatta bir yolcu gibi davran! Kendini kabir ehlinden say.”<sup>358</sup> hadisi bu dünyanın mecâzî vatan ve gurbet olduğuna işaret eder. Buna göre de gurbet olarak kabul edilen bu dünyadaki makama muhabbet beslemek imandan olmaz. Aslî vatana muhabbet beslemenin imandan olduğunu söylemek daha münasıptir ki önceki mana ile düşünüldüğünde bu hadis yanlış anlaşılabilir<sup>359</sup>.

İkinci olarak da aslî vatandan uzak olan kişi, aslî vatana kavuşmak için çaba göstermelidir. Asıldan uzak isen adım adım onu bulmak için çalış ki mertlik damarı seni ona kavuştursun. Bu ilgiyi akıl, hiçbir şekilde idrak edemez. Çünkü bu aklı-cüzwî ayrılma ve kavuşmaya bağlıdır. Eğer sen asıldan ve kavuşma makamından uzak isen durmadan asıl mertebene doğru git ki mertlik damarı seni hakiki kavuşma tarafına götürsün. Allah'ın ruh ve cisme olan taallukunu dünyaya bağlı olan akıl

<sup>356</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 465-467.

<sup>357</sup> Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 118. Ayrıca bkz. Tahirü'l-Mevlevî, C.13, s. 581.

<sup>358</sup> İmam Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn*, C. 1, s. 501.

<sup>359</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 103a.

kavrayamaz. Dünyalık akıl, ayrılma ve kavuşmaya bağlı olduğu için asıl manayı idrak etmeye onun gücü yetmez<sup>360</sup>.

### 1.5.3.10. Sülûkun Sonundaki Dereceler

#### 1.5.3.10.1. Fenâ

Sâlikin noksanını yok etmesidir fenâ<sup>361</sup>.

Yokluk, hiçlik anlamıyla kullanılan fenâ, kulun kendi yaptığı hiçbir eylemi görmemesi durumudur ki bu mertebede bulunanlar “Her şeyi Allah yapar, ondan başka yapan yoktur.” ifadesini dile getirirler<sup>362</sup>.

Kulun, zat, sıfat ve fiillerinin kendine ait olmadığını bilmesi fenâdır. Çünkü bunlar Hakk’ın emanetidir ve emaneti sahibine teslim etmek gerekir ki ona da fenâ derler. Fenâ, yıldızın ışığının güneşin ışığında kaybolması gibi kulun zayıf olan ışığının Hakk’ın güçlü ışığında kaybolmasıdır. Kulun hayal mesabesinde olan varlığının üzerine Hakk’ın varlığının galip gelmesidir. Bu durumda kulun duyuları yok olur ve bundan sonra Hak’la görür, duyar, işitir<sup>363</sup>.

Yok olmak ve silinmek anlamına gelen fenânın bazı kullanımları şöyledir: Şehvetten fâni olmak ve insanda bulunan kötü niteliklerin ortadan kalkması. Çünkü nefiste kötü nitelikler bulunduğu sürece nefis-i emare mertebesindedir. Kul, kötü özelliklerini ortadan kaldırıp iyileştirirse nefis-i levvame mertebesine yükselir. Bir diğer fenâ, şehvetinden kurtularak Allah yolunun gereklerini yerine getirip kalbini de şehvetten temizlemektir ki buna nefis-i mutmainne denir. Dördüncü tür fenâ, Hak sayesinde masivaya olan arzusunun tamamen yok olmasıdır. Çünkü Hak’la beraber olan kişi başka bir şeye ihtiyaç ve ilgi duymaz ki bu da her şeyden fâni olmaktır. Beşinci tür fenâ, Hakk’a yakınlık sebebiyle kişinin kendini tamamen yok etmesidir. Bu durumda olan kişi ne kendini ne de başkasını idrak edebilir. Allah’tan gayrı ne varsa sadece Allah’la görmektir. Altıncı tür fenâ, vücut sahibinin fenâsıdır ki Hak’ta kendini yok eden kimsenin halidir. Yedincisi fenâ halini görmeyi terk etmektir.

<sup>360</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 179b.

<sup>361</sup> İz, *Tasavvuf*, s. 156.

<sup>362</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 134.

<sup>363</sup> Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.870-871.

Sekizincisi ise vücutta vücudun fenâsıdır ki gerçek varlık karşısında varlık lafzının bile yok olmasıdır<sup>364</sup>.

İnsandaki kötü sıfatların yok edilmesidir fenâ. İnsan, kötü sıfatlarını yok ettiğinde veya kötü sıfatlarını mağlup ettiğinde iyi sıfatlar; iyi sıfatları yok ettiğinde veya mağlup ettiğinde de kötü sıfatlar ona hâkim olur. İnsanın sıfatları; fiilleri, ahlakları ve halleridir. Kulun fiilleri iradesiyle yaptıklarıdır, ahlakları yaratılıştan getirdiği tabiatıdır, halleri kulun müdahalesi olmaksızın Hak'tan gelenlerdir. Kul bu sıfatlarından fâni olduğunda gözünde ve gönlünde Allah'tan başka hiçbir şey bulunmaz<sup>365</sup>.

Sühreverdî, şeyhlerin fenâ hakkında söyledikleri sözlerin sülûkta çeşitli derecelere işaret ettiğini dile getirir. Bundan dolayı da asıl fenânın bunlardan farklı olması gerektiğini ilave eder. Buna göre şeriata muhalif davranışları terk edip şeriata uygun davranışlarda bulunmak samimi tövbenin gereklerindedir. Dünyaya rağbetin terk edilerek, hırs ve arzunun yok edilmesi zühdün gerektirdiği davranışlardandır. Kötü sıfatlardan arınarak iyi sıfatlara kavuşmanın nefsi tezkiye etmektir. Bütün bu söylenenlerde bir yönden fenâyâ işaretler olmasına rağmen mutlak fenânın zahirî ve bâtinî olarak iki şekilde değerlendirilebileceğini söyler. Allah, kula fiiller yoluyla tecelli edererk kuldun iradeyi çekip alır ki bu zahirî fanâdır. Bundan sonra kul, Hak dışında hiçbir fiil görmez ve Allah'la muameleye başlar ki gerçek fenâ budur. Hak'ın emri kulu istila ettiğinde kul için hiçbir düşünce veya vesvesenin kalmaması da bâtinî fenâdır. Bâtinî fenâ için Müslim bin Yesar'ın bir hikâyesi anlatılır: Müslim bin Yesar camide namaz kılarken caminin bir sütunu devrilir ve meydana gelen gürültüden çarşıda bulunanlar bile korkup camiye giderler. Bu kadar gürültüye rağmen Müslim bin Yesar'ın namaz kılmaya devam ettiğini görürler. İşte bu duruma istiğrak ve bâtinî fenâ adı verilir. Zahirî fenâ kalp ve hal ehline mahsustur. Bâtinî fenâ ise hal bağlarından kurtulan, hallerden kurtulup Allah'la olan, kalbiyle değil de kalbin atmasını sağlayan Allah'la kimseye aittir<sup>366</sup>.

Ankaravî de Minhâcü'l-Fukarâ ve Nisâbü'l-Mevlevî adlı eserlerinde Sühreverdî gibi, şeyhlerin fenâ makamı hakkında ihtilafli sözler söylediklerini

<sup>364</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 442-445.

<sup>365</sup> Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 200-203.

<sup>366</sup> Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, s. 674-677.

belirtir. Yalnız bu ihtilaf soranların hallerindeki ihtilaftan kaynaklanır ve herkesin anlayışına göre cevaplar verilmiştir. Buna göre şeyhlerin fenâ hakkında söyledikleri şu makamlara işaret eder: Allah'ın emirlerine muhalefetin fenâ bulması tövbe-yi nasûh makamının, dünyaya ait zevklerin yok edilmesi züht makamının, dünya ve ahirete ait zevklerin terki sıdk ve muhabbet makamının, kötü huyları terk edip iyi huylarla vasıflanmak da nefis tahliyesinin gereklerindedir. Bundan sonra da gerçek fenânın “emr-i ilâhînin kula istîlâsı ve Hakk'ın kula galebesi” olduğunu şeyhülislamın ifadesiyle vurgulamıştır. Bunun yanı sıra ihtilafı bulduğu görüşlerin bir yönleriyle fanâ makamına işaret ettiklerini söylemiştir<sup>367</sup>.

Kendi insanlık sıfatlarını İlâhî sıfatlarda yok eden kişi fenâ mertebesine erer. Çünkü kendi nefsinin ve insanlığın sıfatlarını ortadan kaldırmıştır. Bu şekilde vücudu fenâ mertebesine erdirmeye, yani mecâzî vücuddan kurtulmayla Hak'ta bekâ bulunur. Bir sâlikin hayal mesabesinde olan vücudu İlâhî varlık ve sıfatlarda fâni olup velâyet mertebesini bulsa artık onun tedbiri Allah'ın tedbiri olur. Onun vücudu Allah'ın tasarrufunun hükmü altına girer. Cümle ruhlar da Allah'ın tasarrufunun hükmü altına girerek fenâ mertebesine eren kimsenin tedbirinde olur. Bu mertebedeki velinin vücudunda insanlık özellikleri kalmaz ki onun tedbir ve tasarrufu Hakk'ın tedbir ve tasarrufudur. Bu tedbir ve tasarrufun ona isnat edilmesi, o velinin Hakk'ın tedbir ve tasarrufuna mazhar ve ayna olması münasebetiyledir<sup>368</sup>.

Kendi iradesini ortadan kaldırarak İlâhî lutuf ve sevginin mağlubu olan kimse aslında mağlup değildir. Çünkü onun vücudunda Allah'ın kuvvet ve kudreti hâkim olmuştur. Bundan dolayı da böyle bir kimse mağlup ve âciz olmaz. Benlikten kurtulmadan da iradenin elde olmasının bir tadı olmaz. Benlik kaydından kurtulduktan sonra Hakk'ın ihtiyarını kabul ederse insanın ihtiyarı o zaman daha lezzetli olur ve kemâl mertebesine ulaşır. Hakk'a kendini tamamen teslim eden sâlik Huda'nın vekili ve müridi olur<sup>369</sup>.

Ankaravî, Minhâcü'l-Fukarâ ve Nisâbü'l-Mevlevî'de gerçek fenânın tanımı olarak esas aldığı “emr-i ilâhînin kula istîlâsı ve Hakk'ın kula galebesi” düşüncesini burada da devam ettirmiştir.

<sup>367</sup> Olgun, *Nisâbü'l-Mevlevî*, s. 260-261.; Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 473-478.

<sup>368</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 17b.

<sup>369</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 17b.

### 1.5.3.10.2. Bekâ

Bekâ, sâlikin kemâlini bulmasıdır<sup>370</sup>.

Kalıcı olma, kötü huyları izaleden sonra bunların yerini güzel ve iyi huyların alması, kulun kendi sıfatlarından kurtulduktan sonra Allah'ın sıfatlarıyla süslenmesi, insanın kendisini, halkı ve eşyayı görmemesi bekâdır<sup>371</sup>.

Sabit kalmak anlamıyla kullanılan bekâ, "kulun Allah'ın her şeyi ayakta tuttuğunu görmesi"dir. Bu makama erişen sâlik artık Hak'la görür, işitir ve duyar ki "Ben (kulumu seversem onun) işiten kulağı ve gören gözü ve tutan eli olurum, benimle işitir ve benimle görür ve benimle tutar." hadisinin mazharı olur<sup>372</sup>.

Ankaravî Minhâcü'l-Fukarâ'da bekâ hakkında yapılan tanımları aktarır. Fenâ kavramının tanımında olduğu gibi bekâ kavramının tanımında da farklı görüşler mevcuttur. Allah'ın emir ve yasaklarına uymakta ve ibadetlerde kalıcılığı sağlamaktır ki bu görüşü savunanların katında fenâ, Allah'ın emir ve yasaklarına muhalefeti yok etmektir. Bazılarına göre kulun her şeyini, kendini ve yaptıklarını Allah'la görmektir. Bir diğer grup da Hakk'ın bekâsıyla bekâ bulmak olarak tarif etmiştir<sup>373</sup>.

Ankaravî, kulun bekâ bulabilmesi için mecâzî olan varlığından kurtularak Allah aşkında kendini yok etmesi gerektiğini dile getirir. Kulun kendini yok etmeyle ulaştığı fenâ, Hakk'a nispetlidir. Aslında kulun fenâsında bekâ vardır. Yani kendi insanlık sıfatını İlâhî sıfatta yok etmesi dolayısıyla kul fânidir ki onda nefesine ait herhangi bir sıfat kalmamıştır. Diğer taraftan kendi varlığını yok etmekle de bekâ bulmuştur ki mecâzî olan vücuttan kurtularak Hakk'ın bekâsı vasıtasıyla bâkî olmak mertebesini bulmuştur<sup>374</sup>.

İnsanın vücudu zayıf ve kararsızdır, bu vücut ancak hakiki varlıkla bekâ bulur. Her şey Allah'ın varlığından meydana gelmiştir ki "Allah'tan başka her şey bâtıldır." sözü buna işaret eder. Her kim geçici olan vücudunu bâkî olan zata teslim eder, onun hükmüne ve kazasına rıza gösterir, kendi nefsinin isteklerinden koparsa,

<sup>370</sup> İz, *Tasavvuf*, s. 156.

<sup>371</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 70.

<sup>372</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 112.

<sup>373</sup> Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 478-480.

<sup>374</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 17b.



yani ölmeden önce ölmek mertebesini bulursa o kimse bâkî olur, ölüm ve yok olma mertebesinden kurtulur. Hak'la bâkî olan, kalbini ve ruhunu İlâhî aşkla canlı hale getiren hiç kimse ölmez, onun vücuduna hiçbir zarar gelmez<sup>375</sup>.

Allah'ın bekâsından perdelenen ruh azap içindedir, Hakk'a vâsıl olan ruh ise İlâhî bekâda perdelerden kurtulur. Yani Allah'ın bekâsından mahrum olmayan, ölmeden önce ölerek dünyada Hakk'ın yakınlığını bulan ruh azaptan uzaktır. Çünkü azap hicaptan ibarettir. Bu mertebeye ulaşan kişi Allah'ta rahat ve nimete kavuşur, Hak'ta fânî olmak mertebesinden uzak kalan ise azap içindedir<sup>376</sup>.

Bu ten ağacı aklın elinde Musa'nın asası gibidir. Musa'ya asasını elinden atması için emir gelmiştir ki bu sayede asanın hayrını ve şerrini görsün. Daha sonra Allah'ın emriyle asayı tekrar tutmuştur. İnsan da ten ağacını aynı Musa'nın asası gibi fenâ zeminine atmalıdır. Bu ten ağacı değişip daimi hayatı bulduktan sonra sâlik onu, Allah'ın emriyle tekrar tumalıdır ki vaktinin Musa'sı olarak onun kalbi ve kademi üzere seyr ettiğini anlansın<sup>377</sup>. Yani burada da aynı fikrin işlendiğini görmekteyiz. İnsan kendi varlığından geçmeden, varlık ağacını ortadan kaldırmadan bekâ bulamaz. Sâlik, Allah'tan başka her şeyi yok ettikten sonra Allah'ta bâkî olmak mertebesine ulaşabilir.

### 1.5.3.10.3. Tahkik

Tahkik, doğru olup olmadığını araştırma, doğru olup olmadığını meydana çıkarma, hakikat ve aslına erme, hakikatini elde etme anlamlarına gelmektedir. Hakikati, gerçeği arayıp meydana çıkaran kişiye de muhakkık adı verilir.

Ankaravî, tahkik makamında bulunan muhakkıkı şöyle tanımlar: Muhakkık, hidayet meşalesiyle aydınlanarak sülûk ehlinin kafilesine önder olup onları hakikat yoluna götürendir. Bu önder, varlıktan geçerek Hak yoluna sefer ettiği için seyr ü sülûkta başka kimsenin irşadına ihtiyaç duymaz. Çünkü bir mertebe yakîne ermiş ve kemal mertebesini bulmuştur<sup>378</sup>.

<sup>375</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 122a.

<sup>376</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 19b.

<sup>377</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 174a.

<sup>378</sup> Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. 4, vr. 102a.

Tahkik, “gerçeğe ulaşmak, Hakk’ı isimleriyle görmek” anlamındadır. Allah’ı isimlerinin suretleri olan âlemde göremeyen kişi Hak’tan perdelenmiş, Hak’ta halktan habersiz kalmış demektir. Halkı bilmeyen kişi Hakk’a yakın olamaz, çünkü yaratılanı bilmeyen ve tanımayan yaratana da bilemez. Halkı yaratan ve ona rızık veren Allah olduğu için Hâlık, Rezzak isimleri onun yarattıkları vasıtasıyla müşahede edilebilir. Bu isimleri varlıklarda müşahede edemeyen kişi perdelenmiş ve gerçek marifeti yitirmiştir. Bundan dolayı da tahkik, Hakk’ı sahip olduğu en güzel isimleri ve yüce sıfatlarıyla görmek anlamında kullanılmaktadır. Varlık, hakikat ve kaynak itibarıyla Hakk’a bağlıdır ve o olmadan varlık da olmaz. Varlıkların bu âleme aidiyeti ve “siva” diye adlandırılması mecâzî bir nitelik taşır. Çünkü gerçekte ondan başka hiçbir şey yoktur ki yarattıkları da onun fiilidir. Fiil de failden ayrı düşünülmemeyeceği ve failin varlığına bağlı olduğu için “siva” şeklinde isimlendirmek de mecâzî bir nitelik taşır<sup>379</sup>.

“Gerçekleşme, hakikatlenme. Hakk’ı, isimlerinin suretleri olan ekvânda (âlemde) temaşa etme. Tahakkuk ehli olan mütehakkik (tahkik ehli olan, muhakkik) ne halk ile Hak’tan ayrı kalır ne de Hak ile Hak’tan. Sûfî keşif ve ilhamla manevi ve ilahi hakikati bulur.”<sup>380</sup>

Tahkik makamı benzerlik kabul etmez. Bu makama ulaşana muhakkık adı verilir. Bu makamda bulunan kişide şüphe ve zan bulunmaz ve hiçbir işinde tereddüt olmaz<sup>381</sup>.

Tahkik makamına ulaşan muhakkıkta şüphe bulunmaz. Şüphe perdesi aralanan kişi de bütün varlık için vâcip olan Allah’ı bilir. Kulun bunu bilmesi de “Ben (kulumu seversem onun) işiten kulağı ve gören gözü ve tutan eli olurum, benimle işitir ve benimle görür ve benimle tutar.” hadisinin mazharı olmasıyla mümkündür. Hadiste belirtildiği gibi kulun muhakkık olabilmesi için de Allah’ın onu sevmesi gereklidir. Allah’ın kulunu sevmesi, kulun Allah’a manevî olarak yakınlaşması sayesinde olur. Allah sevgisi anlamına gelen manevî yaklaşma da emir ve yasakları yerine getirmekle mümkündür. Bu makama ulaşan kişi de muhakkıktır ki Hak onda tasarruf eyler ve “Attığın zaman da sen atmadın, fakat

<sup>379</sup> Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 130-131.

<sup>380</sup> Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 336.

<sup>381</sup> Olgun, *Nisâbü’l-Mevlevî*, s. 265.

Allah attı.” (Enfâl 8/17) ayeti gereğince kul bir eylem yaptığında gerçekte o eylemi yapan kul değil, Hak’tır. Kul bu eylemin ortaya çıkması için bir alet olur. Bundan dolaydır ki muhakkık olan kimsede şüphe kalmaz ve o, her şeyde hakiki varlığı müşahede eder<sup>382</sup>.

Sevgili, âşika hem ekmek hem su hem ışık hem yiyecek hem içecek olur. Eğer kişi Hakk’ın esrarına mahal olmak mertebesinden ileri geçerse ve vahdet şarabına kadeh olursa, kalp kadehine hakiki padişahın isim ve sıfatları tecellî ederse yerken, içerken, aydınlanırken, yani her durumda “Ve nerede olsanız Allah sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4) ayeti mucibince Allah onunla beraber olur. Yemek yediğinde onun kuvvetiyle yer ve doyurmasıyla doyarsın, su içtiğinde onun iradesiyle içer ve kandırmasıyla kendini suya kanmış bulursun, lambanın ışığıyla aydınlanırken o lambaya nur veren ve odayı aydınlatan olarak onu görürsün, şahidin odur, yemen onun müşahedesi, içmen onun muhabbeti ve muayenesi olur. Kısacası maşukun sana hem gıda hem âb-ı hayat hem ev hem kalbini aydınlatan kandil hem sevgili hem de yiyecek ve içecek olur. Sâlik, Hakk’a öyle bir âşık olur ki bu mertebede Hak onun her ihtiyacını görür. Zeliha ne zaman acıksa Yusuf’u anar ve onunla doyardı, susuzluğunu onunla giderirdi, sıkıntısını onun yüzünü hayalinde canlandırarak veya Yusuf’u hanesine getirerek atardı. Çünkü Yusuf’un gelişiyile Zeliha bütün sıkıntılarından kurtulurdu. Yani sâlik her şeyde Allah’ı tecellî etmiş olarak görür<sup>383</sup>.

Ankaravî, Mesnevî Şerhi’nde tahkikle ilgili olarak şüphe perdesinin aralanması üzerinde durur. Herkes bakışı miktarınca hayrı ve şerri görür. Kişinin nazarında zaaf varsa gördüğünden şüphelenir, vehim ve hayalden kurtulup da işin gerçeğini göremez. Fakat nazarı güçlü olan, Allah’ın nuruyla sefa bulan kişi şüphe perdesini yırtar ve gördüğünü hakikat üzere görür<sup>384</sup>. Sadece zahir gözüyle bakanlar hakikat nurunu önlerinde bulunan perdelerden dolayı göremezler ve böyle kimseler şüpheden kurtulamazlar. Hakk’ın ipine sarılıp Allah’ın nuruyla gönül gözü açılanlar, yakîn ve marifet nuru sayesinde önündeki perdelerden kurtulur. Böylece onların güçlenen nazarları, şüphe perdesinin de ortadan kalkmasıyla her şeyin hakikatini müşahede eder.

<sup>382</sup> Ankaravî, *Minhâcî’l-Fukarâ*, s. 480-481.

<sup>383</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 159a.

<sup>384</sup> Ankaravî, *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif*, C. 4, vr. 136a.

## İKİNCİ BÖLÜM

### METİN

[P1b] [M1b] [H1b] (1) *Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-cildi'r-rābi'u minelMesnevi aḥseni'l-merābi'i'l-ma'nevī ve enfa'u'l-merāti'i lil'ulemāi'l-uḥrevī ve ecelli'l-menāfi'i liffuḳarā'i'l-mevlevī ve şayyara maşāri'ahu* (2) *meṭālī'a envāri'l-İlāhī ve ebyātihi şavāmi'a esrāri'n-Nebevī ve şallallāhu 'alāseyyidinā Muḥammedin māliki'ş-şer'i'l-kavī ve sālīku'ş-şirāṭi's-sevī ve 'alāālihi ve aşḫābihi'llezīne* (3) *ṭahharū nufūsehum minerrecsi'l-ḥafī vellevşi'l-celī ammā ba'd ḥamdullāhi'l-aliyyi'l-kebir veşşalātu 'alāNebiyiyi Muḥammedi'l-Beşiri'n-Nezir*<sup>385</sup> bu fakīr u ḥakīr ve keşīru't-takşīr (4) cild-i şālīşüñ şerhini tahrīr eylemeden fāriğ olduğda iḥtilāl-i zamān ve sū-i ḥāl-i ehl-i cihānı görüp taşnīf ü tahrīr eylemeden ḳalbime azīm kelāl u melāl (5) geldi bāḥuşuş ki nedret-i küttāb ve ḳillet-i ṭullāb cihetinden daḫı meyl-i derūnum noḳsānpeziir oldı gördüm ki bu 'ilm ṭāhirüñ\* ṭālibi ḳatınadır egerçi (6) müstemi'i [ḳatı +M] vāfirdür ve ṭālib mertebesinde olanlar bunı ehlinden ta'allüm [ta'līm M] eylemeden müstahyī ve nāfirdür ekşerine ḫod henüz daḫı taḫşilde olmaḳ ve bu 'ilm-i şerīfūñ (7) ṭālibi olmaḳ\*\* vācib ü lāzım iken terk-i [ü +M] taḫşil ü ṭaleb ve ref-i [ü +M] hayā ve edeb idüp ve ḫalka ta'līm ü irşād semtine gidüp anlaruñ ıştıyādı hevāsında (8) ṭāyir ve ictimā'ı fezāsında sāyir ü ḫāyirdür ve lihāzā bu kitāb-ı müstetābuñ ma'ānī ve ḫakāyıkına 'ālim olmadan ḳaşır ḳalmış ve ebkār-ı esrāriñuñ (9) envār-ı ruḫsārını müşāhede ḳılmadan ḫāyib ü ḫāsir olmuşdur bundan mā'adā nice ṭālib olan ve taḫşil-i ma'rifete sa'y ḳılan sālīkleriñ (10) yolın vurmış ve anları daḫı kendüler gibi ṭaleb ü sa'yden melül u fātir ḳılmışdur bunlaruñ bu ḫāleti mūrīş-i melālet ve bā'is-i ferāḡat olup (11) bir zamān lisān-ı kilkümi dembeste ve lāl ḳıldı ammā biḫamdillāhi ve tevfiḳihi şoḫbetimüzde olan ba'zı

<sup>385</sup> “Mesnevī'nin manevī bakımından en güzeli olan dördüncü cildten dolayı Allah'a hamd olsun. Ālimler için bereketli alanların en faydalısı ve Mevlevī fakirler için faydaların en iyisidir. Mesnevī, İlahī nurların doğuş mekānı ve Peygamber'in sırlarının barınağıdır. Güçlü mesajın sahibi ve doğru yolun yolcusu Allah Resulü'ne, ehline ve nefislerini gizli günahlardan kurtaran ashabına selam olsun. Hamd, yüce Allah'a, salat ve selam müjdeleyici ve uyarıcı elçisine olsun.”

\* [zāhirüñ P]

\*\* ['ilm-i şerīfi ṭaleb ḳılmaḳ M]

yārānuñ bu ‘ilm-i şerīfe t̄alib olması ve bu şerḥ-i laṭīfūñ (12) taḥrīrine iştigāl kılması filḥāl ferāğ u kelāl ‘uḳdelerin bāl ü pürmelālümünden izāle idüp lisānumı ta‘bīre ve kilki-i ma‘rifetbeyānumı mertebe-yi [taḥrīre -M] (13) yitürdi ‘alelḥuşuş ol veled-i muḥterem ca‘alellāhu minaşḥābi’l-himem ve şāra bil‘ulūmi ḡaniyyen ve’ḡtenem a‘nā Dervīş Ğanemūñ bu şerḥi yazması (14) ve müsvedde olanı işlāḥ idüp düzmesi ḳalbūme ḳuvvet virüp [bürüdet-i -M, -H] çeşm-i za‘īfūmi rü’yet ve cism-i naḥīfūmi t̄āḳat mertebesine ırgürüp cān (15) u cenānumı cild-i rābī’uñ şerḥine şurū‘ eylemege getürdi pes anuñ mu‘āvenet ü muṭālebeti sebebiyle bu aḥsen-i [H2a] merābī‘ olan cild-i rābī’uñ şerḥine [şurū‘ eylemege getürdi +M] mütevekkilen (16) ‘alellāḥ şurū‘ ḳıldum\* Ḥaḳ Subḥānehu ve Te‘ālādan ümīdüm budur ki ihtitāmı muḳadder ve itmāmı müyesser ola ve aḥsen-i vechle [nihāyet bulup -P] zuḥūra gele *lāyiḥa* (17) iḥvāni *evsalekumullāhu* [te‘ālā -M, -H] *merāti‘a’l-cenāni ve ce‘ale maḳāmekum merātibe’r-rūḥāni ve [merābi‘u’l-cenāni -M]* bu nūkte-yi nihānī ve daḳīḳa-yı vicdānī her biriñüzüñ maḥfūz (18) cānı olsun ki Meşnevī-yi Şerīfūñ her bir cildinūñ [M2a] kendüsine maḥşuş olan ebyāt u ḥikāyātı ve emşāl ü işārātı vāsıtasıyla āḥir cildinūñ (19) üzerine fazl ü rüchānı olduḡ ednā ‘irfānı olan kimesnenūñ ‘aḳlı ḳatında müselleme ve ma‘kūldür bu taḳdīr üzre her biri binnisbe ilāḡayrehu minvechin (20) fazıl ve minvechin mefzuldür pes bu aḥsen-i merābī‘ olan cild-i rābī’uñ [rābī’de M] gayr-i esfārdan efḍal olması i‘tibārāt-ı sülūse ile müberhen ve medlūldür (21) evvelā kendüye maḥşuşe olan ebyāt u ḥikāyāt ve emşāl ü işārāt i‘tibārıyla ki bunda mevcūd olan bi‘aynihi ḡayrida mevcūd degül belki mefḳūd ü ma‘dūmdur (22) ve ma‘lūmdur ki her mevcūd ma‘dūm ü mefḳūddan evlā ve maḳbūldür ve şāniyen maḥall-i şems-i lāmi‘ olan felek-i rābī‘ gibi mertebe-yi çehārumda vāki‘ olmuşdur (23) anuñ āftāb-ı dirāḥşı ‘ālemi [niçe -P, -M] münevver ḳıldıyısı bunuñ daḡı ḥürşid-i ‘ilm-i nūrbahşī ḳılıp benī ādemī ile münevver ḳılmışdur şālisen sultānu’l-‘āşıḳīn (24) ve bürhānu’l-vāşılīn nūrdide-yi ehl-i yaḳīn ü sürür-ı sīne-yi pürsekine-yi aşḥāb-ı temkīn a‘nā Mevlānā ve Mevle’l-‘ārifīn Ḥāzretlerinūñ bunuñ dībāce-yi (25) hümāyūnunda *aḥseni’l-merābi‘i ve ecelli’l-menāfi‘i* buyurmalarıyla bu cild-i rābī‘ ‘unvān ve şān bulmuş ve ḡayrılardan efḍal gelmişdür zīrā bu ‘ibārāt-ı belīḡa- (26) dan münfehım olan ma‘nā budur ki eger Meşnevī-yi Şerīfūñ her cildi bir merba‘ farz olursa bu cild-i rābī‘ aḥsen-i merābī‘-i Meşnevī farz olur [ve eger -H] her defter- (27) de vāki‘ olan beyānlara bir merta‘-ı ma‘nevī dinürse bunuñ beyānlarına enfa‘-ı merāti‘-i ma‘nevī

\* [eyledüm M]

dinür ve her beyānda\*\* meşūr olan ebyāt menāfi‘-i dīnī (28) ‘add olunursa bunuñ beyānlarında meşūre olan ebyāt ecell-i menāfi‘-i dīnī ‘add olunur ve her beyānda vāki‘ olan ebyātuñ ma‘ānisi mevāhib-i İlähiyye (29) taqdīr kılınursa bunuñ beyānında vāki‘ olan ebyāt-ı şerīfīnūñ ma‘ānisi ve innehu *mina‘zami‘l-mevāhibi* buyurdukları üzre a‘zam-ı mevāhib-i [P2a] (1) ilāhiyye taqdīr kılınur ve bu sifr-i [şerīfūñ -M] hakkında *nūrun liaşhābinā* dimeleri kendülerūñ yārān ve aşhābı için nūr-ı derūn olmağı muktezā olur ve *kenzūn lia‘kābina* buyur- (2) maları a‘kābında gelen fuḡarā ve aḡbābı için cevāhir ü zevāhirle meşhūn kenz-i medfūn olmağı iş‘ār kıılır *elvaşīyye* ey tālib-i rumūz-ı Meşnevī ve ey (3) ‘aşık-ı künūz-ı ma‘nevī eger ol cenāb-ı velāyetme‘ābuñ ‘aşr-ı şerīfīnde gelüp aşhābından olmağ ve ol ḡazretūñ vücūd-ı pūrcūdundan istināre ve istifāde (4) kıılmağ muḡadder olmadıysa biḡamdiillāḡ fuḡarā ve aḡbābından olmağ ve a‘kābı için vaz‘ eyledükleri kenz-i lāyefnādan ḡişşe almağ ve ḡinā’ bulmağ müyesserdür [H2b] pes eger (5) bu cevāhir-i zevāhir-i [ma‘ārifle -M] meşhūn olan kenz-i medfūnu bulmağ ve andan ḡişşedār [ḡişşe -P] olup ḡanī olmağ ister iseñ gerekdür ki aña ehil olan ve ḡarīkin (6) bilen bir ‘arīf-i vāşıl bulasın ve aña ḡizmet ve mütāba‘at kıılasun tā seni bu ḡāk-ı çārumda mevzū‘ olan defīneye getüre senūñ için anda mevdū‘ (7) olan cevāhir-i zevāhiri saña yetüre çünkim anı bulasın ḡaniyyū’l-ḡalb olasın ve anuñla dīnūñ edā kııldığdan şöñra niçelere dağı andan imdād ve ittifāḡ (8) kıılasın nitekim cild-i sādīse *muḡtesibTebrīzī* hikāyesinūñ evāḡirinde *ḡüften-i ḡvāce derḡvāb bāān pāymerd* beyānında bu *kenzūn lia‘kābinā* (9) ma‘nāsını müfessir ve müzeḡkir kelimāt-ı ḡayyibe buyurmuşlardur ol [cümle -P] kelimāt-ı ḡudsiyyeden bu beş beytle iktifā’ olındı ve taşīli ol maḡalle ḡavāle kıılandı (10) [felyatlub fīh -M]

*Beyt*

*ḡvāstem tā ān bedest-i ḡod dihem*

*Derfūlān defter nibiştet īn kısem*<sup>386</sup>

*ḡod ecel mūhlet nedādem tā ki men*

*ḡufye bispārem* (11) *bedū dürr-i ‘Aden*<sup>387</sup>

*La‘l ü yāḡūtest* [M2b] *behr-i vām-ı ü*

*Derḡanūrī vū nibište nām-ı ü*<sup>388</sup>

\*\* [bābda M]

<sup>386</sup> “Onu kendi elimle vereyim isterdim, bu kısmetler filan defterde yazılıdır.”

<sup>387</sup> “Aden incisini ona gizlice vermem için ecel bana mūhlet vermedi.”

<sup>388</sup> “Zarfıta onun borcu için lal ve yakut vardır ve (zarfın üstünde) onun adı yazılıdır.”

*Derfûlân tâkîş medfûn gerdeyem*

*Men ğam-ı ân yâr pişîn ħurdeyem*<sup>389</sup>

*Ezkesād-ı (12) ü meters ü der meyüft*

*Ki revâc-ı ü neh'âhed hiç ħuft*<sup>390</sup>

Bu kelimât-ı şerîfe egerçi H'vâce-yi Tebrizîniñ ħ'vâbda pâymerde söylemesidür lîkin bundan (13) murâd bu kenz-i ma'nevî şâhibi olan vücûd-ı pürçüdüñ zamân-ı şerîfinden soñra gelen a'kâb u aĥbâbı hakkında meşnevîdân olan ħulefâsına vaşiyet (14) eylesidür pes bu muĥaddime ma'lûmuñ oldıysa bu ebyât-ı şerîfenüñ ol ħazret lisânından ma'ânî-yi şerîfesi böyle dimek olur ki buyururlar (15) ey tarîķum ħizmetinde olan ve kelâmumı tâliblere naķl kılan pâymerd ben istedüm ki ol cevâhir-i zevâhir-i esrâr ve ma'ârifi kendü elümle benüm cānibüme müteveccih olan (16) ol tâlibe virem fülân defterde tâlib için bu kısmetler [meş'ür olmışdur ki -H] fülân defterden murâd bu defter-i râbî'dür ecel hod baña mühlet virmedi (17) tâ kim ben dürr-i 'Aden meşâbesinde olan 'ilm-i dîni ol tâlibe nihānî ta'lîm ve teslîm eyleyem ol 'akabümde gelen tâlib-i vâmdâr için la'l ü yâķüt-ı ma'ârif (18) ü 'ulüm vardur şol metâ' ħâne içre ki murâd andan ma'ânî-yi ebyât-ı şerîfedür ve ol tâlibüñ ismi daĥı meş'ürdür *kenzün lia'ķābinā* demekle fülân tâķda ol (19) cevâhir-i zevâhiri ve la'l ü yâķüt-ı tâhiri medfûn eyledüm ki murâd bu tâķ-ı ħehârumdur ben ol 'akabümde gelen yâr-ı vâmdârüñ ğamını muĥaddem yidim ve (20) anuñçün her ne lâzım ise bu defter-i râbî'de didüm ba'de taĥdîm-i hazihi'l-muĥaddime ihvân-ı şafâ eger 'ömr vefâ idüp ecelden rehâ bulursak ve cild-i sâdisüñ şerĥine (21) şuru' kılırsak bu maĥalle geldükde inşâ'allâĥ bu ebyât-ı şerîfenüñ ħavî olduĥı daĥâyıķ u ĥaĥâyıķuñ şerĥi müstevfâ taĥrîr olına ve bu (22) beyānuñ cem' kılduĥı cevâhir-i zevâhir-i daĥâyıķuñ taĥķîķi mufaşşalan anda taĥrîr kılına şimdilik bu ħadarla iktifâ' olına zîrâ bu cildüñ fazîletinde (23) bu ħadar işâret 'âkile vâfidür ve bu mübeşşir-i kenze ĥaĥķ-ı [H3a] tebşîr heman ĥayr du'â eylemeñüz kâfidür ve Allâhu Te'âlâ bendeleriniñ du'âlarını kâbil ve taĥşîr- (24) lerini ğâfir ve 'âfidür ve hüve'l-mucîbu'l-ķadîr ve bilicâbeti cedîr *ezza'nu'r-râbî'u za'n* Türkce göĥe dirler *errâbi'* za'nuñ şıfatıdır ya'ni dördüncü (25) göĥ keenne Ĥazret-i Mevlānâ her bir cildi bir menzil ve menhele\* teşbîh buyurup üçünci cildten fâriĥ olup dördüncü cildüñ nazmına şurü' itdüklerine (26) za'n-ı râbî'

<sup>389</sup> “Fulan tâkın altına gömdüm, ben o yârın ğamını peşin yemişimdir.”

<sup>390</sup> “Onun kesadından ve düşeceĥinden korkma ki onun revacı hiç uyumak istemez.”

\* [menzile P]

ta'bir buyurdılar ve ezza'n-ı rābi' mübtedā'dur *ilāahseni'l-merābi'i* haberdür ya'ni dördüncü sefer ahsen-i merābi'adur *merābi'i* merba'uñ cem'idür nişimen-i reb'iyye- (27) ye dirler ve filhakiqa merābi'uñ ahsenidür ki sālīkūñ rūhı bunda istirāhat eyler ve merāti'uñ eltafidur ki t̄alibler bunda envā' ma'āni-yi cerīde (28) kıılır ve *ecelli'l-menāfi'i* ahsen-i merābi' üzerine ma'tūfdur ve dağı menfa'atleruñ ecell-i a'zaminadur *tuserrū kulūbu'l-ārifine* bu cümle şıfatdur ve muqaddem olan (29) cümleye taqdīr-i kelām ile za'n-ı rābi' ve ahsen-i merābi' ki mesrūr olur 'arifleruñ kulūbı *bimutāla'atihi* ol za'n-ı rābi'uñ mü'tāla'ası sebebiyle *kesurūri'r-* (30) *riyāzi bişavti'l-gamāmi* kesurūrıda kāf tessurruya müte'allıkdür bema'nā meşeldür ya'ni 'arifleruñ kalbi mesrūr olur meşel süruru'r-riyāz ya'ni bulutlaruñ (31) şadāsıyla ravzalaruñ süruru gibi mesrūr olur zīrā қаtarāt-ı emtār-ı esrār-ı kelām-ı evliyā-yı kibār kulūb-ı t̄alibin ve sālīkine ol le'tāfeti (32) virdi ki bārān-ı bahār ezhār ü eşcār-ı besātīn ü hadāyıka ol қadar [M3a] le'tāfet virmez nitekim hadīşde dağı vārid olmışdur ki *'aleykum* (33) *bimecāleseti'l-ulemā'i ve istimā'i kelāmi'l-ḥukemā'i feinnallāhe yuhyi'l-ḳalbe'l-meyyite bimā'i'l-ilmī kemā yuhyi'l-arza'l-meyyite bimā'i'l-maḳari ve enisi'l-uyūni biṭṭibi'l-menām*<sup>391</sup> (34) kesürür üzre ma'tūfdur ya'ni 'urefānuñ kulūbı mesrūr olur bunuñ mü'tāla'ası sebebi ile besātīnuñ şavt-ı şehābla süruru ve gözleruñ ṭib-i (35) ḥābla ünsi ve ḥubūri gibi zīrā 'uyūn dağı ḥvābla üns eyledüğinden her bār ki nevm gelse mesrūr olur kezālik 'uyūn-ı erbāb-ı ma'rifet ve (36) derūn-ı aşḥāb-ı tarīkat bunuñ mü'tāla'asıyla āsūde olup teşāvīş-i cihān ve 'alāyık u 'avāyık-ı nefis ü şeytāndan gāzz-ı ebşār (37) idüp istirāhat iderler *fihī irtiyāhu'l-ervāhi* zarf-ı muqaddem haberdür ve irtiyāhu'l-ervāḥ mu'aḥḥar mübtedā'dur taqdīr-i kelām bu za'n-ı rābi'de (38) vardur ruḥlaruñ irtiyāḥı vardur ve *şifā'u'l-eşbāhi* dağı şebehleruñ şifāsı vardur eşbāhdan murād ecsāmdur ve bunda ecsāma (39) şifā' olması bu vechledür ki ekşer kelām-ı laṭifleri ḥikem-i İlāhīyye ile ta'bir olmışdur pes mü'tāla'ası sebebiyle [bunuñ mü'tāla'asıyla M] 'āşık-ı şādık ḥekīm-i ḥāzık (40) olup her şey'i ḥikmet üzere kılıcaḳ ecsām dağı emrāzdan berī olur pes bunda şifā-yı eşbāḥ bu vechle muḳarrer olur ve *huve* bu za'n-ı (41) rābi' *kemā yeşteḥihi'l-* [H3b] *muḥlisūne ve yehvevnehu* muḥlisleruñ iştihā eyledüğü gibi ve muḥabbet eyledükleri gibidür *yehvevne* hevā yehvādan fī'l-i muzāri'uñ [P2b] (1) cem'-i müzekkeridür yuḥibbūne ma'nāsına ve *yaḥlubuhu's-sālīkūne ve yetemennevnehu* kemā yeşteḥihi üzerine ma'tūfdur ve dağı

<sup>391</sup> "Size lâzım olan âlimlerle oturmak ve hikmet ehlinin sözünü dinlemektir. Şüphesiz Allah, ölü toprağı yağmur bulutuyla dirilttiğı gibi ölü kalbi de ilim suyuyla ihya eder ve bu, gözlerin uykuyla kurduğı yakınlık gibidir."



bu za'n-ı rābi' sālīkleriñ taleb idüp temenni (2) eyledükleri gibidür *lil'uyūni kurretun* kurre mu'ahhar mübtedā' lil'uyūn muqaddem-i haberdür ya'ni bu za'n-ı rābi' sālīkleriñ gözlerine rüşenā ve nürdür *ve linnufusi meserretun* (3) ve dağı t̄alībleriñ nefslerine meserretdür ve şādīdür *etyabu's-simāri limen ictenā* mübtedā-yı maḥzūfuñ haberidür *huve* etyabu taq̄dirine [ya'ni +M] bu za'n-ı rābi' etyab (4) ve elṭaf-ı şimāredür ictenā idenler için şimār şemerüñ cem'idür *ictenā* meyve döğşürmege dirler bu kelāmlarında isti'are vardur keenne bu cild bir ḥadīka-yı (5) ra'nādur ve her beyti bir şecere-yi muşmiredür ki niçe nevbāde-yi ma'nā sālīk andan ictinā kıılır *ve ecellu'l-murādāti velmunā* dağı murādāt u maqşūdatuñ (6) ve ārzū ve mültemesātuñ a'zamıdır *mūşilu'l-'alīli ilāṭabībihi* [mübtēdā-yı maḥzūfuñ haberidür ya'ni aḡrāz-ı şeyṭāniyye ile zelīl ve emrāz-ı nefsāniyye (7) ile 'alīl olanları -M] mürşid ü delīle ki ḥaḳīkatde ṭabīb-i celīldür mūşıldür *ve ḥādīye'l-muḥibbi ilāḥabībihi* ve hidāyet idicidür 'aşıqları maḥbūbına (8) *ve huve biḥamdillahi mina'zami'l-mevāhibi* mevāhib mevhibenüñ cem'idür ya'ni bu za'n-ı rābi' Allahuñ ḥamdına mültebis olduğum ḥalde veyāḥud Allahuñ (9) ḥamdi sebebiyle mevāhib ve 'atayyāt-ı İlāhiyyenüñ a'zamıdır *ve enfesi'r-reḡā'ibi* reḡāyib reḡibenüñ cem'idür ve *raḡībe* bema'nā mergūbedür ve bu za'n-ı (10) rābi' mergūb olan şeyleriñ nefisteridür *muceddidu 'ahdi'l-'ulfeti* mübtēdā-yı maḥzūfuñ haberidür bu za'n-ı rābi' Allahla olan 'ulfeti ve 'ahd u mīşāk u muḥabbeti (11) tecdīd idicidür *musehhelu 'uşri aşḡābi'l-kulfeti* ibtidā-yı sülūkda aşḡāb-ı meşakḳat ve erbāb-ı miḡnetüñ 'uşrını müşhil ve meşakḳatini müyesserdür *yezīdu'n-nazaru* (12) *fīhi esefen limen ba'ude* ya'ni bu cild-i rābi'e nazar ve müṭāla'a eylemek esef ve hüznü ziyāde eyler Ḥaḳdan ba'īd olan kimse için ya'ni Ḥaḳdan ba'īd olan (13) kimesne bu cilde müṭāla'a kıılsa bu cildde vāḳi' olan anuñ fikri ve nazarı aña ziyāde eyler te'essüf ve teḡayyüfını ki [M3b] aña bu'dinuñ ḳubḡı āşikār (14) olup dir ki ḡayfā ve esefā ki ben 'ömrümi zāyī' idüp Ḥaḳdan ḡayriya ṭāyī' ve masivāya ṭāmi' olmuşam *ve surūren ve şukran limen sa'ide* (15) ma'tūfdur esefen üzere bunlar dağı kezālik mef'üllerdür taq̄dir-i kelām bu za'n-ı rābi'de vāḳi' olan nazar ve fikir sürür ve şükri ziyāde eyler sa'īd olana (16) ya'ni 'ilm-i Ḥaḳda sa'īd olan kimse bu cild-i rābi'e nazar ve müṭāla'a eyledükde niçe ma'ārif-i 'aliyye ve 'ulūm-ı esrār-ı celīle bulup ni'am-ı rüḡāniyye ve elṭāf-ı İlāhiyyeye (17) anuñ cānı vāşıl olduğda kendü sa'ādetin bilür ve bu ni'metüñ muḳābelesinde sürür ve şükri ziyāde kıılır *taẓammene şadruhu mālem yeteẓammen şudūru'l-ḡāniyāti* (18) *minelḡuleli* şadruhuda zāmir za'n-ı rābi'e rāci'dür taq̄dir-i kelām bu za'n-ı rābi'uñ derünü mutazammın olur *ḡāniye* ḡātūnlarıñ

h lel ve h liden [H4a] s ne- (19) leri mutazammın olmaduğı Şey' *h lel* h llen n cem'id r ve *g niyat* g niyen n cem'id r eger feth-i g ynla g nadan olursa ırlayıcı zenler dimekd r (20) ve eger kesr-i g ynla g nadan olursa g n  Őahibi h tunlar demek olur maħalle m n sib kesr-i g ynla g nadan olmağdur ve tağdır-i ma'na Şahib-i g n  olan (21) h tunlaru n s neleri h lel   h liden ve cev hir-i zev hir   ziverden mutazammın olmaduğı cev hirleri\* bu cild-i r bi' n Şadri mutazammın oldu (22) ki bunu  mutazammın olduğı cev hir-i zev hir-i ma'nev d r ki ebed  k sid olmaz ve minba'd fen  bulmaz ve bu dağı c iz olur ki Őadrdaki zam r-i y  (23) ba' d olan minhu vey  sa' d olan minhu vey hud 'al seb li'l-bedel her birine r ci' ola ve [bu c mle -M] bu tağdır  zre c mle-yi m ste'nife olur (24) su'al-i muğaddere cev b olmağ  zre keenne bires yil dir ki Şol kimseler y  ba' d vey  sa' d ola bu na naz r ve m t la'a eyleye anlara ne h Őıl (25) olur buyururlar ki muğanniye vey  ehl-i g n  olan h tunlar h l  ve h lelden tecelli ve tezeyy n id p kend leri  reste ve p r ste eyled kde anlaru n (26) Őud r  o h ll  ve h lelden ol  adar s r r ve h b ri mutazammın olmaz ki bu na m t la'a eyleyen kimsen n s nesi mutazammın olur *cez en liehli'l- lmi* (27) *vel'ameli* [cez  mef' l n lehd r tazammun c mlesine tağdır-i kel m tazammun eyler bu za'n-ı r bi' n Şadri g niyat n mutazammına -H] olduğı cez dan (28)  t ri ehl-i 'ilm ve ehl-i 'amel i  n *feh ve kebedrin tala'a* pes bu za'n-ı r bi' bir bedr-i t b n gibid r ki ma la'ı feyz-i H ğdan t l c eyledi m Őebb h (29) cild-i r bi'd r m Őebb h n bih bedrd r ve beyneh m da vech-i Őeb h bu cild-i r bi' n env r-ı ma' n si zalam-ı cehli  l b-ı s lik nden iz le etmesid r nitekim (30) bedr-i tam m zalam-ı z hiri iz le eyleduğı gibi *ve ceddin racea* ve bu za'n-ı r bi' bir bağt ve devlet [gibidir ki r c c eyleye gitmiş iken Őahibine keenne (31)   nci cild tam m olduğda ol bağt ve -M] devlet-i ma'nev  m n ka ı olup tekr r bu ağsen-i mer bi' olan cild-i r bi' n z h r ve t l 'ı t libe gitmiş (32) devlet n r c 'u gibi olur *z yidun* m bted -y  mağz fu n h berid r *al te'm li'l- mil ne* ya'ni bu za'n-ı r bi' ziy de idicid r  mil ve r ci' (33) olanlaru n emel  ılması  zre emelini ve *r yidun lirevdi'l- mil ne r yid* ol kimseye dirler ki k rb ndan iler  gid p anlaru n lev zımın ihz r ide (34) *reved*  b u giy h t leb eyley p cem' eylemekd r ya'ni bu za'n-ı r bi' rehn m  ve piŐv  ve m heyy -yi menzild r ' miller n mer kib-i n f sınu n g d larını (35) cem' ve ihz r i  n *yefa'u'l-emele ba'de inhi z hi* ya'ni ric  ve  midleri merf c ve b l  ider pest ve mağf z olduğdan Őo ra ya'ni c nib-i (36) H ğ a s lik n Őev  ve

\* [cev hir-i zev hirleri M]

muhabbetin [M4a] ziyāde eyler *ve yebsutu'r-recā'e* daḥı bu za'n-ı rābi' sālikūñ ricāsını küşāde eyler *ba'de inkıbāzihi* inkıbāzdan (37) şoñra *keşemsin eşrakat* mübtedā-yı maḥzūfuñ haberidür ya'ni bu za'n-ı rābi' şol bir güneş gibidür ki işrāk eyledi *minbeyni ğamāmetin teferraḳat* şol (38) ğamāmuñ mābeyninden ki ol ğamāma teferraḳ eyledi bu teşbīh evvelkiden [H4b] eblağdür ya'ni bu za'n-ı rābi' şol āftāb-ı nūrānī ve ma'nevīdür ki şehāb-ı (39) beşeriyet ve ğamāme-yi muḳtezā-yı taḃī'atle mestür ve muḥtecib olmış iken ol ğamāme-yi muḳtezā-yı taḃī'at ve bunuñ nūrına ḥicāb olan şehāb-ı (40) beşeriyet müteferriḳ olup cān u dil maşrıḳından tūlū'ı kılup 'āleme ziyāğüster olmışdur *nūrun liaşşābinā* bu daḥı mübtedā-yı maḥzūfuñ haberidür (41) bu za'n-ı rābi' bir nūr-ı lāmi'dür bizüm aşḥābımız için aşḥāb cem'-i şaḥbdur murād kendülerüñ şoḥbet-i şerīfesine dāḥil olan yārān-ı [P3a] (1) sa'adetḳarīnleridür ki bu cild-i rābi' anlar için bir nūr-ı 'azīmdür ki andan istināre ve istifāde eylemişlerdür *ve kenzun liaḳābinā* ve bir ḥazīnedür bizüm 'aḳabımızde gelen(2) aḥlāfımız için *a'ḳāb* 'aḳibūñ cem'idür 'aḳib öñceye dirler bunda murād kendülerüñ intikālinden şoñra ardınca gelen fuḳarā ve tarīḳ-i mevlevīye sālik olan (3) aḥbāb u 'urefā olur *nes'elullāhe't-tevfīḳa lişukrihi* ve biz Allahdan bunuñ şükrine tevfiḳ isteriz tā bu ni'am-ı celīlesi muḳābelesinde biz şükr idevüz ki aña (4) mükāfī [vü müvāfī +M] ola *feinnehu* 'illetdür şükr su'āline zīrā *şükra ḳaydun lil'atīdi* bağdur mevcūd ve ḥazır olan ni'am için *şaydun lilmezīdi* bu ḥadīsūñ ma'nāsına işāretdür *kemā ḳāle* (5) *aleyhisselam inne lilne'am evābidi keevābidi'l-vaḥşī feḳayyed ve hā bişşukri*<sup>392</sup> şayd maşdardur bema'nā şāyid ya'ni ve şayd idicidür ziyādeyi zīrā *ve le'in şekertum leeziḋennekum* (6) *ve le'in kefertum inne 'azābī lişedīdun*<sup>393</sup> ve ma'nāsı muḳarrerdür ve ecell-i ni'met ü a'zam-ı sa'adet-i dünyā ve aḥiretde 'ilm ü ma'rifetdür ve ni'met-i dünyā bu ni'mete nisbet nıḳmetdür (7) nitekim Cenāb-ı 'İzzet ni'am-ı dünyā ḥaḳḳında buyurur *ḳul metā'u'd-dunyā ḳalī(un)*<sup>394</sup> ve 'ilm ü ḥikmet ḥaḳḳında buyurur *ve men yu'te'l-ḥikmete feḳad utiye ḥayran kesīra*<sup>395</sup> ve Ḥazreti 'Ali kerrem- (8) ellāhu vechehu buyururlar

*Beyt*

*Razīnā ḳısmete'l-cebbāri fīnā*

<sup>392</sup> “Nimetler kaçıcıdırlar. Bu yüzden onları şükürle bağlayın.” Bkz. İmam Gazalî, *Yeni İhyâ'u Ulûmidđîn*, (Tehzip ve Tekmil: Abdulhalık Duran), C. 4, İstanbul 2012, s. 139.

<sup>393</sup> “Andolsun eğer siz şükrederseniz elbette size (nimetimi) arttırırım. Fakat nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki azabım çok şiddetlidir.” (İbrahim 14/7)

<sup>394</sup> “...Dünya geçimliği azdır...” (Nisâ 4/77)

<sup>395</sup> “... Kime hikmet verilmişse şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir.” (Bakara 2/269)

*Lenā 'ilmun ve lile'dāi mālu*

*Feinne'l-māle yefnā 'anḡarībin*

*Ve inne'l-ılme bāḡin lāyezālu*<sup>396</sup>

Feizā kānu (9) kezālik meşnevī ecell-i ni'am-ı İlahīdür zīrā zübde'-i ma'ānī-yi Ḳur'anīdür ve mağz-ı esrār-ı kelām-ı Rabbānīdür pes sālīk ki bu ni'mete fāyız ve ḡayız ola aña vācībdür ki dāyimā (10) şükr ü şenādan ḡālī olmaya tā vāhibü'n-ni'me ve mefīzu'l-cūd velkerem ol şākir olan sālīki bu kelām-ı velāyetencāmuñ ḡaḡayıḡına anı vāşıl ḡıla *ve lāyekūnu illā* (11) *māyurīdu* ḡālbuki ḡiḡbir şey mevcūd olmaz illā şol şey ki anı Allah diler olan oldur

*Şi'r*

(25) *Ve mimmā şecānī ennenī kuntu nāyimen*

*U'allelu minberdin biḡībi't-tenessumi*

(12) *Ve mimmā* şol şeydendür ki *şecānī* beni maḡzūn ḡıldı şecv ḡüzne dirler *enneni* taḡḡīḡā ben *küntü nāyimen* nāyim oldum ya'ni beni çok nesnelere maḡzūn eyledi cümle- (13) den biri bu muşībetdür ki taḡḡīḡā ben nāyim oldum e'allel tefīl bābından fi'l-i muzārī'uñ nefsi-i mütekellimidür ma'lūm şīḡası üzre ve meḡhūl şīḡası üzre (14) ḡırā'at olunmaḡ daḡı cāyızdür tefīl bābınuñ bināsı ḡāḡ olur ki izāle iḡün gelür meşelā ḡaşşerete dirler ben anuñ ḡışırını izāle eyledüm dimek (15) ma'nāsın virürler bunda daḡı izāle iḡün olmaḡ da cāyız ve izāle olmamaḡ da cāyız izāle iḡün olduḡı üzre [H5a] ma'nā e'allel eger şīḡa-yı meḡhūl (16) üzre ḡırā'at olunursa taḡḡīḡā ben nāyim oldum [M4b] 'illetsüz ve muşaffā olduḡum ḡālde ve eger şīḡa-yı ma'lūm üzre ḡırā'at olunursa taḡḡīḡān (17) ben nāyim oldum izāle-yi 'illet eyledüḡüm ḡālde dimek olur ve eger izāle ma'nāsı murād olmazsa ma'nā böyle olur taḡḡīḡā ben nāyim oldum [izāle-yi 'illet +H] iḡḡār-ı 'illet (18) ü bahāne eyledüḡüm ḡālde şol berdden ki ol ḡīb-i tenessümle idi ya'ni teneffüsle idi e'allel cümlesi i'rābdan maḡhalli menşüb күntünüñ fā'ili zamīrinden (19) ḡāl vāḡī' olur *minberdin* de *minu'alleye* müte'allīḡdür *biḡīb* de bāma'a ma'nāsınadur tenessüm teneffüs ma'nāsınadur maḡşūl-i ma'nā-yı beyt oldur ki beni (20) maḡzūn eyleyen şeydendür ki taḡḡīḡā ben nāyim ve ḡāfil oldum berd-i hevādan ḡīb-i teneffüsle ta'allil ve bahāne eyledüḡüm ḡālde ya'ni hevānuñ i'tidāl üzre (21) olan berd ü leḡāfetinden şafā-yı teneffüs ve ḡīb-i terevvuḡla nefsimi meşḡul eyledüḡüm ḡālde ki ben nāyim ve ḡāfil olmuş idüm

<sup>396</sup> “Biz, bizim hakkımızda Hz. Cebbār'ın taksimine razı olduk; bizim iḡin ilim ve cahiller iḡin mal vardır. İmdi muḡakkak ma ankarib fani olur; ḡalbuki ilim, layezal olan bir bakidir.” Ahmet Avni Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, İstanbul 2008, s. 129.

*İlā enda‘at (22) verķā’u fīğusni eyketin*

*Tuğarridu mebkāhā biğusni’t-terennumi*

Verķā remādu’l-levn olan hamāmeye dirler tayarān ve tesā’udda sāyir hamāmeden isrā’ olduğıyçün (23) ve bu levnde olan hevāya pervāz eyledükde görünmez *eyke* mişeye dirler *velğarade* bifethateyn şenlik ve şādīlik itmekdür ħüsn-i şavtdan ğarede’t-tāyir (24) dirler izā atrab fīşavlete ve ilā müte‘allikdür muğaddem olan *kuntuya* varaķā’ fā‘ilidür da‘tuñ tağdīr-i kelām tağķīķā ben nāyim oldum ol zamāne dek (25) ki mişe ağācınıñ budāğında ķarār eyleyen hamāme beni da‘vet eyledi ile varaķā ki anuñ bükāsı ħüsn-i terennümüle hoş şadā eyledi *mebkā* maşdar mīmidür (26) bükā ma’nāsına bu tağdīr üzre teğarredenüñ fā‘ili mebkā olur teğarred tef‘il bābindan olup fā‘ili zamīri tahtında müstetir olan hiye verķā’ya rāci’ (27) olup aña şıfat olmağ da cāyiz ve ħāl olmağ dağı cāyizdür bu tağdīr üzre *mebkā* mübtedā’ ve *biğusni’t-terennumi* haberi olur ve tağdīr-i kelām böyle (28) demek olur ki ben nāyim oldum mişe budāğında sākin olan remādu’l-levn kebüter beni da‘vet idinceye dek ile kebüter ki t̄arab ve şādīlikle ö- (29) terdi ol kebüterüñ bükāsı ħüsn-i terennümüle idi verķā mürşidüñ rūğundan isti‘āre olduğı tağdīr üzre aña bükā isnādı iddi‘ā vü mecāz olmaz

(30) *Felev ķable mebkāhā bekeytu şabābeten*

*Lisu’dā şefeytu’n-nefse ķable’t-teneddumi*

*Felev ķable* mebkāhā zamīr-i verķāya rāci’dür ya‘ni eger ol verķānuñ bükāsından (31) evvel *bekeytu* ben ağlayaydım *şabābeten* muğabbet yöninden *su’dā* bir mağbūbenüñ nāmıdır ya‘ni mağbūbe için *şefeytu’n-nefs* nefsimiş şıfā’ vireydim *ķable’t-teneddum* (32) nedāmetden ve peşimān olmazdan evvel

*Velākin beket ķablī feheyyece liyelbukā’*

*Bukāhā feķultu’l-fazlu lilmuteķaddimi*

Velākin ol hamāme benden evvel bükā eyledi (33) *feheyyece liye’l-bükā bukāhā feheyyecde* [H5b] fā ta‘ķīb içündür heyyece mef‘ülüne tağdīr eyler mef‘ül-i evveli elbukā’e ve mef‘ül-i şānisi liye ve bukāhā da zamīr-i verķāya rāci’dür (34) *bükā* fā‘ilidür heyyecenüñ tağdīr-i kelām velākin benden evvel ol hamāme ağladı pes anuñ bükāsı teheyyüc ve tağrīk eyledi benim bükāmı feķultu feizā kānu kezālik (35) ben didüm *elfazli lilmuteķaddimi* fażl müteķaddim içündür ya‘ni fażl u hüner benden muğaddem bükā eyleyüp beni iķāz eyleyen içündür didüm mağşül-i beyt (36) oldur ki ben evāyil-i sülükda nāyim idüm şükr-i ni‘am-ı İlahiyyeden veyāğud esrār-ı

subhāniyyeden ve tecelliyyāt-ı Rabbāniyyeden ve ben te'allel ü bahāne iderdüm t̄ib-i nesīm (37) hevā-yı nefisle tā mürşid-i kāmilūñ verķā'-i [M5a] rūhu ğuṣn-ı eyke-yi bedenden beni da'vet idinceye dek pes ol kāmilūñ verķā'-i rūhı tetarreb ü teġarred (38) eyledi ħüsn-i terennümle ya'ni ma'ārif ü ħaķāyıkdan tekellüm ile eger ben ol terennüm ve tekellüm etmezden evvel şabābeten lizātillāh ve muħabbeten limerzātillāh bükā (39) idüp maħbüb-ı ħaķikatüm için 'arz-ı şevķ ü iştiyāk eylemiş imişsem nefşüme şifā' ve derdüme devā' kılardum ķable'n-nedāmihi velākin rūh-ı mürşid benden (40) evvel maħbübe için bükā idüp ve 'ibādāt ü tā'āt kıilup āşinā oldu pes anuñ bükāsı ve şevķi vü iştiyākı baña te'sir idüp benim bükā vü iştiyākımı (41) taħrīk ü teheyüç eyledi pes bu ħāl muķarrer ve müşāhid olıcaķ ben daħı didüm ki ve i'tirāf eyledüm ki fazīlet müteķaddimīnüñdür ki anlaruñ kelāmı [P3b] (1) ve irşādı sonra gelen t̄alibleri ve sālikleri taħrīk ve teşvīķ idicidür *rahimallāhu'l-muteķaddimīne velmute'aħħirīne* Allah Te'ālā rahmet eylesün müteķaddimīne ya'ni (2) selefde mürür iden kibāra\* ve müte'aħħirīnede ve daħı ħalefden gelüp ve gelicek sa'ādetşī'ār-ı velāyetgerd erlere *velmuneccizīne velmüteneccezīne munecciz minbābi'l-ef'āl* (3) erbāb-ı ħācātuñ ħācetlerini edā ve każā ve va'desine vefā idici kimsedür *mütenecviz* tefa'ul bābindandur bināsı teklīf içündür bunda murād munecciz olanlara (4) ve 'ahde vefā kılanlara müteşebbih olanlardur ma'nā ve daħı Allāh rahmet eylesün edā-yı ħācet kılanlara ve 'ahde vāfī olanlara ve daħı va'deye vefā idenlere müteşebbih (5) olanlara dimek olur *bifāzlihi ve keremihi ve cezīli ālā'ihī ve ni'amāihī* rahimeye müte'alliķdür ya'ni Allāh rahmet eylesün bunlara fażlıyla ve keremiyle ve 'azm-i ālā ve ni'amıyla (6) *fehüve* pes ol Allah *ħayru mes'ūlin ve ekremu me'mūlin* külle mes'ūlūñ ħayırlısı ve külle me'mū lūñ ekremidür ya'ni su'āl olınan murādātuñ (7) eşrefi ve me'mül olan maķşūdātuñ ekrem ve eltafidur pes [‘ārif oldur ki ħayrlı -M] olan mes'ūli ve ekrem olan me'mülü taleb eyleye ki andan (8) murād Ĥaķ\*\* te'ālādur

*Beyt*

*Ĥilāf-ı tarīķat būd k'evliyā*

*Temennā kunend ezĤudā cüz Ĥudā*

Bu ma'n ā daħı cāyızdır ki ħayru'l-mes'ül 'anhu ve ekremu'l-me'mül anhu taķdīrinde (9) ola bir vech üzre ma'nā ol Allāh şol kimselerden ki su'āl olunur anlaruñ ħayırlısı

\* [kenāra P]

\*\* [Ĥudā-yı M]

şol kimselerden ki emel ü ricā kılnur anlaruñ ekremidür [H6a] dimek olur (10) *vallāhu hayrun hāfızan* pes Allāh Te‘ālā hayırludur hāfız olmak cihetinden cemī‘-i eşyādan *ve huve* ol Allāh *erḥamu’r-rāḥimīne* rahmet idicileruñ erḥamıdır (11) *ve hayru’l-mūnisīne* ve daḥı cemī‘-i mūnisleruñ hayırlusıdır zīrā anuñla ünsiyyet kılan iki cihānda bile ġarīb olmaz ammā andan ġayrıla ünsiyyet kılan (12) muḳarrerdür beherḥāl me’nūs olduġı şeyden mehcūr ve ġarīb olmak *ve hayru’l-vārişīne* ve daḥı cemī‘-i vārişleruñ hayırlusıdır ki *ve lillāhi mirāsi’s-semāvāt* (13) *vel’arż*<sup>397</sup> fehvāsınca cümle mevcūdāta vāriş oldur pes bir kimsenüñ mevtden şoñra ‘aḳabinde yā dünyāya mūte‘allik veyā dīne mūte‘allik ba‘zı şeyleri ḳalsa (14) ve ba‘zı kimseler ol şeylere vāriş olsa Ḥaḳ Te‘ālā bu cümle vārişleruñ hayırlusıdır zīrā mülk ḥaḳīkatde kendünüñdür *ve hayru muḥlifin* ve ‘ivaż viricileruñ (15) hayırlusıdır kemā ḳālellāhu te‘ālā *ve māenfaktum minşey’in fehüve yuḥlifuhu*<sup>398</sup> ve *rāziḳin lil‘ābidīne’z-zāri‘ine’l-ḥārişīne* ve zāri‘ ve ḥāriş olan ‘ābidleruñ (16) rezzāḳıdır ya‘ni mezra‘a-yı dünyāda zīrā‘at-ı uhrevī ve ḥirāşet-i ma‘nevī kılan ‘ābidler için mübālaġayla [M5b] rızḳ viricidür ve anları sāyir nāsdan (17) mümtāz idüp ġanā-yı ḥaḳīkī mertebesine irġuricidür *ve şallallāhu ‘alāseyyidinā Muḥammedin ve ālihi’l-ekremīn ve Allāh Te‘ālā* rahmet eylesün bizüm seyyidimiz (18) Ḥazret-i Muḥammedüñ üzerine ve anuñ ekrem olan ālinüñ üzerine *ve ‘alācemī‘i’l-enbiyā’i velmurselīne* ve cemī‘-i enbiyā ve mürselin üzerine daḥı rahmet (19) eylesün *āmīn yā Rabbe’l-‘ālemīn*<sup>399</sup> ey

<sup>397</sup> “...Göklerin ve yerin mirası hep Allah’ındır...” (Āl-i İmran 3/180)

<sup>398</sup> “Her neyi hayra harcarsanız Allah, onun yerine diġerini verir.” (Sebe 34/39)

<sup>399</sup> Ankaravī buraya kadar Mesnevi’nin dördüncü cildinin dibacesini parça parça açıklamıştır. Dibacenin tamamı ve tercümesi şöyledir: *ezza’nu’r-rābi’u ilāḥseni’l-merābi’i ve ecellī’l-menāfi’i tuserru ḳulūbu’l-‘arīfīne bimuḫāla’atihi kesurūri’r-riyāzi bişavti’l-ġamāmi ve unsi’l-uyūni bitībi’l-menāmi fihi irtiyāḥu’l-ervāhi ve şifā’u’l-eşbāhi ve huve kemā yeştehīhi’l-muḥlişüne ve yehvevnehu ve yaḫlubuhu’s-sālikūne ve yetemnevevnehu lil’uyūni ḳurratun ve linnufūsi meserretun eḫyabu’s-simāri limen ictenā ve ecellu’l-murādāti velmunā müşilu’l-‘alīli ilātabībihi ve ḥādiye’l-muḥibbi ilāḥabībihi ve huve biḫamdillāhi mina’zami’l-mevāhibi ve enfesi’r-regā’ibi muceddīdu ‘ahdi’l-ulfeti ve musehhilu ‘usrati aşḫābi’l-kulfeti yezīdu’n-naḫaru fihi esefen limen ba‘ude ve surūran ve şukran limen sa‘ide yetezammenu şadruhu mā yetezammenu şudūru’l-ġāniyāti minelḫuleli cezā’en liehli’l-ilmī vel’ameli fehüve kebedrin ḫala’a ve ceddin race’a zāyidun ‘alāte’milī’l-āmiline rāyidun lirevdi’l-āmiline yerfa’u’l-emele ba‘de inḫifāzihi ve yebsuḫu’r-recā’e ba‘de inḫibāzihi keşemsin eşrakat minbeyni ġamāmetin teferrakat nūrun liaşḫābinā ve kenzun liaḳābinā ve nes’elullāhe’t-tevfīka lişukrihi feinnehu ḳaydun lil’atīdi ve şaydun lilmezīdi ve lāyekūnu illā mā yurīdu*

*Ve mimmā şecānī ennenī kuntu nāyimen*

*U’allelu minberdin bitībi’t-tenessumi*

*İlā en da’at verḳā’u fiġuşni eyketin*

*Tuġarridu mebkāhā biḫusni’t-terennumi*

*Felev ḳable mebkāhā bekeytu şabābeten*

*Lisu’dā şefeytu’n-nefse ḳable’t-teneddumi*

*Velākin beket ḳablī feḫeyyece lī’l-bukā’*

*Bukāhā feḳultu’l-fāzlu lilmuteḳaddimi*

‘ālemlerūñ seyyidi ve māliki ve mürebbīsi sen bu du‘āyı qabūl eyle ve bunu işle *feḳāle sultānu’l-‘ārifin* (20) ve *bürhānu’l-vāsilin ve ḳuṭb-i aşḫāb-ı yaḳin ve merkez-i dāyire-yi esrār-ı dīn Mevlānā ve mevlē’l-‘ārifin şebbetallāhu iḳdāminā fītariki’l-metīn ve ḳaddes-i* (21) *ervāhinā bikelāmihi’l-mubīn ba‘de temāmu’d-dībāceti’l-‘Arabī ḥitāben lişeyḥ-i Ḥüsāmeddīn fī*

### (1) *Meşnevi*

*Ey ziyāü’l-Ḥaḳ Ḥüsāmeddīn tuvī*

### *Ki güzeşt* (22) *ezmeh benüret Meşnevi*

Mısra‘-ı evvelüñ ma‘nāsı cild-i evvelüñ dībācesinde ve cild-i şāninüñ daḥı ey ziyāü’l-Ḥaḳ Ḥüsāmeddīn beyān buyurdıkları beytde (23) mufaşşalan mürür eyledi tekrāra ḥācet yoḳdur ma‘nā-yı beyt oldur ki ey Ḥaḳ Te‘ālānuñ ziyāsı olan Ḥüsāmeddīn sensün ki senüñ nūruñ sebebiyle (24) meşnevī māhdan ileri geçdi ya‘ni minḥaysü’l-ma‘nā [andan -H] erfa‘ ve enver oldı zīrā anuñ rif‘ati şūrī ve bunuñ ma‘nevīdür ve anuñ nūrı ḥissī ve bunuñ (25) aḳlīdür pes aḳlī ve ma‘nevī olan şūrī ve ḥissī olandan erfa‘ ve enverdür zīrā anuñ rif‘ati ḳışr menzilesinde ve bunuñ rif‘ati aña nisbet (26)

---

*Raḥimallāhu’l-muteḳaddimīne velmute‘aḫirīne velmuncizīne velmuteneccizīne bifāzlihi ve keremihi ve cezīli ālā’ihi ve ni‘amihi fehuve ḥayru’l-mes‘ūlin ve ekremu me‘mūlin vallāhu ḥayrun ḥāfīzan ve huve erḥamu’r-rāḫimīne ve ḥayru’l-mūnisīne ve ḥayru’l-vārişīne ve ḥayru muḥlīfin ve rezzāḳun li’ābidīne’z-zāri‘īne’l-ḥārişīne ve şallallāhu ‘alāMuḥammedin ve ‘alācemī’l-enbiyā velmurselīne āmīn yā Rabbe’l-‘ālemīne.* Bu dördüncü göç, bahara mahsus olan ikametgāhların en güzeline ve menfaatlerin en büyüğüdür. Āriflerin kalpleri onun mütalaasıyla, bulutların sadasıyla, bahçelerin süruru ve gözlerin latif uykuya enis olması gibi mesrur olur. Onda ruhların ferahlanması ve cisimlerin şifası vardır. Ve o muhlislerin istedikleri ve sevdikleri gibidir ve salıklar onu isterler ve kasd ederler. Gözlerin aydını ve nefislerin meseretidir. Toplayan kimse için, yemişlerin en iyisi, muratların ve maksutların en büyüğüdür. Ve o alili tabibe ulaştırıcı ve muhibbi de habibine hidayet edicidir. Ve o Allah tealanın hamdi sebebiyle mevhıbelerin en büyüğü cinsindedir ve mergub olan şeylerin en nefisidir. Ahdin ülfetini yenileyicidir; külfet sahiplerinin güçlüğünü kolaylaştırıcıdır. Ona nazar, uzak olan kimse için esefi ve said olan kimseye süruru ve şükrü ziyade edicidir. Onun göğsü, ganiyelerin göğüsleri süslerden tazammun ettiği şeyi, ilim ve amel ehli için cezayı tazammun eder. İmdi o ayın on dördü gibidir ki doğdu ve ced gibidir ki rücu etti. Umucuların umması üzerine ziyade edicidir; amillerin revdi için zaittir. Emeli alçalmasından sonra yükseltir ve ümidi inkıbazdan dolayı bast eder. Güneş gibidir ki dağılan bulutlar arasından ısrak eyledi. Ashabımız için bir nur ve a‘kabımız için bir hazinedir. Biz onun şükrü için Allah’tan tevfiḳ isteriz; zira o mevcudun bağıdır ve mezid için sayddır. Ve Allah’ın dilediği şeyin gayri mevcut olmaz.

Beni mahzun eden şeydendir ki ben serin havadan latif teneffüs ile meşgul olduğum halde, meş dalındaki güvercinin davetine kadar naim idim. Yüksek ses ve latif elhan ile öttü. Onun ağlaması güzel terennümle idi. İmdi eğer onun ağlamasından evvel, su‘daya muhabbet cihetinden ben ağlaya idim, nefse nedametten evvel şifa verir idim. Velakin benden evvel ağladı. Onun ağlaması, beni ağlamaya tahrik etti. Öyle ise fazl mütekaddim içindir, dedim.

Allah teala ileri geçenlere ve geri kalanlara ve vaadini yerine getirenlere ve ahdini tekellüfle ifa edenlere, fazl ve keremi ile ve çok atıyyeleri ve nimetleri ile rahmet etsin. O Hak teala mesulün hayırlısı ve memulün ekremidir. Allah teala hayırlı hıfz edicidir ve o rahmet edenlerin en ziyade rahmet edenidir. Ve munislerin hayırlısıdır ve varislerin hayırlısıdır ve arkaya kalanın hayırlısıdır ve ekip biçici olan abidlerin Rezzak’ıdır. Ve sallallahu ala seyyidina Muhammedin ve alihi’l-ekremın ve alacemi’l-enbiyai velmürselin. Amin ya Rabbe’l-‘ālemin.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 11-18.



mağz-ı nağz [H6b] menzilesindedür ve anuñ nûrı z̄ulmet-i maḥsûseyi izâle ider bunuñ nûrı z̄ulmet-i ma'kûleyi pes z̄ulmet-i maḥsûseyi izâle eyleyenden z̄ulmet-i (27) ma'kûleyi izâle eyleyen eşedd ü aqv̄adur ve anuñ nûrı zāyid ve nākış olmada ve bunuñ nûrı her dem teraqqī kılmada ve kāmīl olmadadır ve anuñ nûrı (28) dünyevī bunuñ nûrı [dinī ve -M] uḥrevīdür pes her vechle bunuñ nûrı anuñ nūrından a'lā vü esnādur *nūrü'l-ḳamer müstefād mine'ş-şems* kelâminuñ ḥasebince (29) eger ol nûrı āftābdan aldı ise ve anuñ münevveri şems-i şūrī oldıysa bu nūr-ı şems-i dīnden aldı ve bunuñ münevveri āftāb-ı ma'nevī ya'ni (30) vāriş-i Ḥazret-i Nebevī olan Şeyḫ Ḥüsameddin Çelebī oldı pes *inne lillāhi 'ibāden ḳulūbuhum enveru mine'ş-şems*<sup>400</sup> ḥadīsinuñ muḳtezāsınca bu ḥazretüñ nûrı (31) o şems-i sūrīnuñ nūrından aqv̄a ve enver olması ehl-i dile ḳatı zāhir ve rüşen geldi ve cild-i evvlūñ dībācesinde bu ḥazretüñ şeref ve nesebi (32) ḥaḳḳında *elḳati'ş-şemsu 'aleyhi ridā'ehā ve erḫati'n-nucūmu ledeyhi ezvā'ehā*<sup>401</sup> buyurmaları daḫı şemsüñ ve nücūm-ı sūrīnuñ Ḥazret-i Çelebīye ve anuñ neseb-i (33) ma'nevīsine tezellül kılmasına ve anuñ nûrı ḳatında *ezvā'-ı nücūm leyse bişey'in* olmasına delālet ve şehādet kıılır **Ebulḥasan Şazeli Ḥazretleri** (34) dir ki *lev keşfin minnūri'l-mu'mini'n-nākış liṭubiḳa mābeyne's-semā' vel'arz femā ḳanneke binūri'l-mu'mini'l-kāmīlu ve leḳad semītu şeyḫinā Ebe'l-'Abbās* (35) *ḳāle lev keşife nūru'l-veliyyu li'ubide lienne evşāfe minevşāfellāhu ve nu'ute minnu'ute*<sup>402</sup> pes Ḥüsameddin Efendinuñ nûrı Ḥaḳ nûrı (36) olduḡına şahid ziyāü'l-Ḥaḳ laḳabıyla Ḥazreti Mevlānā anları zıkr eylemesi kāfidür çünkim ol Ḥazretüñ nûrı nūr-ı Ḥaḳ olıcaḳ anuñ nûrı (37) sebebiyle kitāb-ı Meşnevīnuñ māh ve encūmden ilerü gitmesi ve zulemāt-ı ma'nevīnuñ vücūdını izāle etmesi şübhe ve şāyibeden ārī ve berīdür

## (2) Meşnevī

[M6a] (38) *Himmet-i 'ālī-yi tū ey mürtecā*

*Mīkeşed ĩnrā Ḥudā dāned kücā*

*Himmet* 'azīmet-i ḳalbe dirler 'ālī ve sāfil olmaḡa ḳābildür himmet-i 'ālīye maḥbūb ve (39) himmet-i sāfile mebgūz ve maḡzūbdur *kemā ḳāle alehyhisselam innallāhe*

<sup>400</sup> “Allah'ın öyle kulları vardır ki kalpleri güneşten daha aydınlıktır.”

<sup>401</sup> “Öyle bir soya sahip ki güneş bile kaftanını o soyun üzerine atmıştır ve yıldızlar bile onlara karşı nurlarını söndürmüşlerdir.”

<sup>402</sup> “Müminin nuru keşfedilseydi yerle gök arasındaki mesafe ona yetersiz gelirdi. Kamil bir müminin nuru hakkında ne biliyorsunuz? Ben şeyhim EbulAbbas'tan işittiğime göre velinin nuru keşfedilseydi ona ibadet edilirdi. Çünkü onun vasıfları Allah'tandır. Sıfatları da Allah'ın sıfatlarındandır.”

*yuhibbu ma'aliye'l-himem ve yubguzu sefāfhā*<sup>403</sup> zīrā bir kār zuhūra gelmez illā [himmet-i -P] (40) 'āliye ile ve bir şan'at kemālin bulmaz illā 'azīmet-i sāmiye ile nitekim Hüsameddīn Efendinūn himmet-i 'āliyesi bu kār-ı bīmīşālī me'āline iletmīş (41) ve bu emr-i zībālī kemāline vāşıl kılmışdır\* pes anlaruñ himmet-i 'āliyesi bu kelimāt-ı sāmiyeyi mertebe-yi kemāle [çekdüğine -P] ve maķām-ı a'lāya īşāl itdüğine [P4a] (1) işāret idüp buyururlar ey maķall-i huşul-i ricāsınuñ 'ālī himmetuñ bu Meşnevī-yi Şerīfī Hüdā bilür ķanda çeker ya'ni rif'at ve şānda anı ne mertebeye irgürür hāşıl-ı (2) kelām ve netīce-yi merām böyle dimek olur ki senüñ 'ālī himmetüñ ey maķall-i huşul-i ricā-yı [H7a] halk bu Meşnevī-yi bir mertebeye çeker ki rif'at ve şerefde ne mertebe bulacağın ve hacmde ne (3) miķdār olacağın ve 'ulüm ve ma'arifden ve esrār ve le'tāyifden ne zuhūra geleceğın Hüdā-yı Te'ālā bilür Meşnevī-yi Şerīf ķablezzuhūr umūr-ı ğaybiyyeden idi ve umūr-ı ğaybiyye- (4) ye mu'ttālī' olmaz illā Hüdā ve dağı 'ilm-i ğayb için ictibā ve irtizā eyledüğü enbiyā kemā ķāle te'ālā fiāhīr-i sūre-yi Āl-i 'Imrān *ve mākānellāhu liyu'tlī'akum 'alelğaybi velākin*-(5) *nellāhe yectebī minrusulihī men yeşā'u*<sup>404</sup> ve ķāle fiāhīr-i sūretü'l-Cin *'ālimu'l-ğaybi felā yuzhīru 'alāğaybihī ehaden illā meni'r-tezā minrusulīn*<sup>405</sup> bu āyetler evliyānuñ 'ilm-i ğayba mu'ttālī' (6) olmasını nefy kılmaz nitekim enbiyānuñ dağı bigayrı vaħyin ve laictibāin mu'ttālī' olmasını müstelzim olmaz belki Hāķ Te'ālā enbiyāya vaħy eyleser bilürler ve evliyāya (7) dağı eger ilhām kılursa andan āġāh u ħabīr olurlar çünkim Hāķ Te'ālā bir kārūñ netīcesini bir nebīye veyāhud bir velīye bildürmese anuñ 'ilmīni Hāzret-i (8) Hāķķa tefvīz kılırlar ve dirlar ki egerçi bu kārı biz işlerüz ammā nihāyetine 'ālim degülüz netīcesini Hüdā bilür nitekim *ve mātedrī nefsun māzā teksibu ġaden*<sup>406</sup> āyet-i kerīme- (9) sinüñ fehvāsınca velīnūñ müstaķbelde ne zuhūra geleceğın bigayriilhām bilmedüğini ve āġāh olmaduğımı iş'ār eylemeden ötüri Hāzreti Mevlānā velīyy-i kāmīl iken (10) *mīķeşed īnrā Hüdā dāned kūcā* diyüp netīce-yi kārā ve 'āķıbet-i emre olan 'ilmī Hüdā-yı Te'ālāya tefvīz buyurdılar vallāhu a'lem

### (3) Meşnevī

#### *Gerden-i in Meşnevīrā besteyī*

<sup>403</sup> “Şüphesiz Allah himmeti yüce olanları sever ve sefihlere buğzeder.”

\* [itmişdür M]

<sup>404</sup> “Allah size ğaybı bildirecek de deġildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer (Ġaybı ona bildirir.)” (Āl-i İmran 3/179)

<sup>405</sup> “O ğaybı bilendir. Hiç kimseye ğaybını bildirmez. Ancak seçtiği resüller başka (Onlara bildirir.). (Cin 72/26-27)

<sup>406</sup> “Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez.” (Lokman 31/34)

(11) *Mîkeşî ān sūy ki dānesteyî*

(4) *Meşnevi*

*Meşnevi pūyān keşende nāpedîd*

*Nāpedîd ezgāfilî k'eş nîst dîd*

Ey Hüsameddîn bu Meşnevînüñ gerdenini sen bağlamışsın (12) Meşnevînüñ gerdenini bağlamak ol hazretüñ Meşnevîde keyfemāyeşā' taşarruf kılmasından ve Meşnevî boynu bağlı bende gibi hazrete kemāliyle mutî' ve münkād olmasından (13) kināyedür çekersün anı her cānibe ki bilmişsün ve Allāh 'ilmiyle ol cānibe āgāh olmuşsın Meşnevî yeleci ve müncezib olup gidicidür ve anı cezib idici (14) pinhān ve nābedîddür lākin şol bir cāhil ve gāfilden nābedîd ve hafîdür ki ana dîde-yi haķîkatbîn yokdur ammā dîde-yi haķîkatbîni olan 'ārif ve 'āķîle bunuñ (15) keşendesi *ezharun mine's-şems*<sup>407</sup> ve *eşharun minelyevm velums*<sup>408</sup>dur zîrā aşhāb-ı başîret katlarında filhaķîka bunuñ keşendesi ve mertebe-yi kemāle vāşıl künendesî Hüdā-yi Te'alādur (16) bu ma'nā ise ehl-i gāflete nisbet ziyāde hafî ve ehl-i haķîkate nisbet begāyet zāhir ve celîdür

(5) *Meşnevi*

*Meşnevîrā çün tū mebde' būdeyî*

*Ger füzün gerded tuveş efzūdeyî*

(17) Ey [M6b] Ziyāü'l-Haķ Hüsameddîn Meşnevî-yi Şerîfün te'lîfine çünkim sen mebde' olmuşsın ve anuñ zuhūrını evvel emrde sen istid'ā kılmışsın eger efzün olursa anı sen (18) [H7b] ziyāde eylemişsın ve tatvîl ve tafşîline bā'ış ve bādî sen olmuşsın

(6) *Meşnevi*

*Çün çünîn h'āhî Hüdā h'āhed çünîn*

*Mîdihed Haķķ arzū-yı müttaķîn*

Çünkim sen böyle (19) istersin Hüdā-yı Te'alā hem böyle ister Haķ Subhānehu ve Te'alā müttekî bendelerinüñ arzusını virür ve anları maķşūd u merāmına irgürür müttekîlerden murād bunda (20) evliyā'ullāh olur zîrā taķvānuñ a'lā mertebesi māsivādan perhîzdir ki bu mertebe evliyāya müyesserdür

(7) *Meşnevi*

*Kāne lillāh būdeyî dermāmezā*

*Tā ki kānellāhu piş (21) āmed cezā'*

<sup>407</sup> "Güneşten daha zāhirdir."

<sup>408</sup> "Bugün ve dünden daha meşhurdur."

Ey bir güzide kânellâh ol olmuşduñ mâmezâda tâ ki kânellâh huzûruña cezâ' geldi ya'ni *men kâne lillâh kânellâhu lehu*<sup>409</sup> hadîs-i şerîfinüñ mûcibince sen (22) muqaddemâ cemî'i umûrda Allâh için olduñ ve kendüni [anuñ +M] murâd rızâsı üzre olmada bezl kıldıñ tâ kim Hâk Te'âlâ Hazretleri dahı senüñ murâd-ı şerîfüñ ve (23) rızâ-yı laţîfüñ üzre olmağı saña cezâ' virdi ve seni mürîd iken murâd mertebesine irgürdi

**(8) Meşnevî**

*Meşnevî eztu hezârân şükr dâşt*

*Berdu'â vü şükr (24) kethâ berfirâşt*

**(9) Meşnevî**

*Derleb ü keffeş Hudâ şükr-i tu did*

*Fazl kerd ü luţf fermüd u mezîd*

Hazret-i Mevlânâ isti'âre-yi mekniyye kâ'idesi üzre Meşnevî-yi Şerîfi mün'imine (25) şâkir olan ve el yukaru qaldırup Mevlâsına hayr du'â kılan bende-yi şâlih menzilesine tenzîl buyurmışlardur iki nükteyi ifâde için nükte-yi evvel Meşnevî-yi Şerîf (26) filhâkîka mün'imine 'arif ve anuñ ni'metine şâkir bir şahşdur dimegi ifâde eyler ki hurûf u kelimât-ı mün'imelerine 'arif olmaları ve aña tesbîh ve taḥmîd kılmaları *ve in* (27) *minşey'in illâ yusebbihu biḥamdihî*<sup>410</sup> ayet-i kerîmesiyle sâbit olmuş ve üçünci cildde Mârgîr hikâyesinde *pâre-yi ḥâk-i terâ çün merd sâht* beytinde taḥkîk olunmuşdur (28) ve cild-i evvelde *kaḅul kerd-i ḥalîfe hediyyerâ* beyânında evvelâ *bişnev* ki halk muhtelif ebyâtınuñ şerhinde hurûf ve kelimâtuñ sâyir ümem gibi bir ümmet olduğına ve içlerinden (29) ba'zısı nebî ve ba'zısı resûl mertebesinde olduğına işâret olunmuş ve **Fütühât-ı Mekkiyyeden Şeyḫ-i Ekber** kelâmıyla işâret kılınmışdur pes her şey'ün (30) Hâk Te'âlâya 'arif olması ve aña tesbîh ve taḥmîd kılması 'inde ehli't-taḥkîk muḥakkaḅ oldıysa Meşnevî-yi Şerîfüñ dahı mazḥar-ı Hâk olan velî-yi Hudâya 'arif olması (31) ve aña şükr ü şenâ kılmaları 'indel'urefâ muḅarrer ü muşaddaḅ olur 'ulemâ'-i zâhir âyât u aḥbârda ve kelimât-ı meşâyîḫ-i kibârda bu üslûb üzre vâkı' olan kelimâta (32) lâzım gelse isti'âre-yi taḥayyüliyye ta'bîr iderler ammâ 'ulemâ'-i rabbâniyye bunuñ ḥaḳîkatine 'âlim olup taḥkîki semtine gider ve nükte-yi şânî fenni-belâgat üzre sebebüñ (33) aḥvâlini müsebbibe isnâd kaḅilinden ve zîkr-i sebab irâde-yi müsebbib sebîlinden olur ki Meşnevî-yi Şerîf meşnevî- [H8a] ḥvân olanlaruñ şâkir

<sup>409</sup> “Kim ki Allah için olursa Allah onun için olur.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 21.

<sup>410</sup> “Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur.” (İsrâ 17/44)

olmalarına ve bu ni‘met-i (34) ‘azamīnūñ mün‘imi için el kaldırıp hayr du‘ā kılmalarına sebebdür ve anlar müsebbib olur [pes anlarıñ ahvāli buña mesned olmuş olur ve bu zıkr olunup anlarıñ ahvāli murād olmuş olur +M] pes bu mu‘addime ma‘lūmuñ oldıysa ma‘nā-yı ebyāt-ı şerīfe oldur ki ey (35) Hüsameddīn Çelebī Meşnevī-yi Şerīf senden hezārān şükrler tutdı ki ol senüñ in‘ām ve ihsānuña ‘arifdür ve saña şükrgüzār olmada mu‘īm ve vākıfdur (36) ‘abd-i şākir gibi du‘āda ve şükr ü şenāñı edāda ellerin yukarı kaldurdı bu ma‘nā nükte-yi evvel üzredür [M7a] nükte-yi şāñı üzre ma‘nā ey Hüsameddīn Çelebī meşnevīh‘ānlarına (37) vāşıl olan meşnevīh‘ānlar senden ötürü hezārān şükr tutdı ve saña hayr du‘ā ve [şükr ü +H] şenā eylemede ellerin yukarı atdı bende-yi şākir gibi olan Meşnevīde (38) dilinde ve elinde Hüdā-yı Te‘ālā senüñ şükrüñi gördi yāhūd ma‘nā bu meşnevīh‘ānına vāşıl olan meşnevīh‘ānuñ elinde ve dilinde çünkim Hüdā senüñ şükrüñi gördi (39) aña fazl ü ihsān eyledi ve lu‘f u ziyādelik buyurdı ki şākir olanlara mezīd fazl u ihsān anuñ şanındandır demek olur nitekim ifāde buyu- (40) rurlar

**(10) Meşnevī**

***Z’an ki şākirā ziyādet va‘deyest***

***Āncünān ki kurb müzd-i secdeyest***

Zīrā şākir olanlar için ziyādelik va‘de olunmuşdur kemā (41) kälēllāhu te‘ālā **ve le’in şekertum le‘ezidennakum**<sup>411</sup> ki şükr mücib-i izdiyād-ı ni‘metdür ancılayın ki kurb-ı İlāhī müzd-i secde ve ecr-i tāturdur ni‘metüñ ziyādeligin istersin [P4b] (1) şükr kııl ve kurb-ı Hāqka vāşıl olmağ dilerseñ sācid ol kim bende rabbīsine sācid olduğı hālde ziyāde qarīb olur

**(11) Meşnevī**

***Güft vescud vakterib Yezdān-ı mā***

***Ķurb-ı (2) cān şud secde-yi ebdān-ı mā***

Bizüm Yezdānımız süre-yi ‘Alaķuñ āhırinde **vescud vakterib**<sup>412</sup> buyurdı bizüm ebdānımızuñ secdesi cānlarımızuñ kurbı oldı (3) ya‘ni ruħlarımızuñ Hāzret-i Hāqka qarīb olmasına sebep oldı süre-yi ‘Alaķuñ āhiri de tefsiri ve taħķiki birkaç maħalde mürür eyledi cümleden cild-i şālīşde (4) *residen-i h‘āce vü kavmeş* beyānında oldı bu secdeye **Şeyh-i Ekber** secde-yi kurb dimişdür zīrā sāliki cenāb-ı Hāqka qarīb kıılır nitekim [bu +M] hadīş-i şerīf (5) delālet eyler **akrabu mā yekūnu ‘l-‘abdu ilā Rabbihi**

<sup>411</sup> “Andolsun eğer siz şükrederseniz elbette size (nimetimi) arttırırım.” (İbrahim 14/7)

<sup>412</sup> “Secde et ve Rabbine yaklaş.” (‘Alak 96/19)

*ve huve sācid*<sup>13</sup> akrabu mübtedādur mā maşdariyyedür *ve hüve sācidde* vav-ı hāliyye cümlesi haber menzilindedür taqdīr-i kelām (6) *akrabu kūnu'l-'abdi* ya'ni 'abduñ akreb olması Rabbisine sācid olduđı hāldedür

**(12) Meşnevi**

***Ger ziyādet mişved zi'n rū buved***

***N'ezberāy-ı bevş ü hāy u hū buved***

(7) Meşnevī-yi Şerīf eger ziyāde olursa bu cihetden ziyāde olur ya'ni Meşnevī saña şākir olduğı ve hayr du'ā kıldığı vechden ziyāde olur keşret ve cem'iyetden (8) ötüri ve hāy hüydān ötüri degül ya'ni cem'iyet-i 'avām ve tumturāk ve riyā-yı enām için ziyāde [H8b] olmaz belki mün'imine şākir olduğı ve du'ā vü şenā kıldığı (9) cihetden ziyāde olur ve kemālin bulur

**(13) Meşnevi**

***Bātu mā çün rez betābistān hoşīm***

***Hük m dāri hīn bikeş tā mīkeşim***

Hüsāmeddīn Çelebi biz seninle üzüm (10) çubuğı tābistanla hoş olduğı gibi hoşuz hük m tutarsan bu hoşūsda āgāh ol çek bu Meşnevīyi tā biz hem çekelüm saña tab'iyetle ya'ni ziyāde idelüm (11) tā sālīklere nef'i ziyāde ola ve anları nice ma'ārif ü esrāra dahı işāl kıla

**(14) Meşnevi**

***Hoş bikeş in kārvānrā tā behac***

***Ey emīr-i şabr miftāhu'l-ferec***

(12) Bu beytde 'alātarīki'l-isti'āre Hüsāmeddīn Efendiye emīr-i hacca ve ma'ānī ve ebyāt-ı Meşnevīyi hacca giden kavāfileye ve vuşul-i İllāhı hacca teşbīh idüp ol (13) hāzrete hitāben buyururlar bu kārvān-ı ma'ānī ve ebyāt-ı Meşnevīyi hacca dek hoş çek ya'ni Ka'be-yi Hākīkate ve maqşūd-ı sālīkān-ı tarīkat olan [tālib-i muhlisleri +M] mertebe-yi (14) rübūbiyyete dek kıyid ol ey *eşşabru miftāhu'l-ferec*<sup>14</sup> mefhūmunuñ emīri ya'ni ferecūñ miftāhı olan şabruñ emīri demek olur ve Hāzret-i Hüsāmeddīnūñ (15) miftāhū'l-ferec olan şabruñ üzerine hākim ve mutaşarrıf olmağ ma'nāsını iş'ār kıılır ba'zı nüshada şabrla miftāhuñ mābeynine vāv-ı 'atf vāki' olmuşdur (16) bu taqdīr üzre ma'nā şabruñ ve miftāh-ı ferecūñ emīri demek olur ammā miftāhu'l-ferec şabr olmağı iktizā kıılır çokluğ maqbül degüldür ve ba'zı şārihler (17) eşşabrīyi mu'arref-i

<sup>13</sup> "Kulun Allah'a en yakın olduğu hal secde halidir."

<sup>14</sup> "Sabır, sürurun anahtarıdır." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 23.

billām yazup ma'nāyı ey emīr [M7b] şabr ferecūñ miftāhıdır dimişlerdür lākin şahīh olan nüshalaruñ ekşerinde şabr mu'arref-i billām degüldür (18) ve emīr şabra izāfetledür ve şahīh olan nüsha ve ma'nā budur ki taḥrīr olındı felyaḥfuzu

**(15) Meşnevi**

***Ḥac ziyāret kerdē-i ḥāne buved***

***Ḥacc-ı Rabbu'l-beyt merdāne buved***

*Ḥac* (19) şeriatde ḥāne-yi Ka'beyi erkān-ı maḥşūşa üzre ziyāret eylemekdür bu sehldür beytūñ sāhibini ziyāret ve tavāf eylemek merdāne olur ya'ni erlik (20) olur herkesuñ aña istiṭā'atı olmaz belki ğinā-yı ḳalble ğanī olan merdāne müyesser olur

**(16) Meşnevi**

***Z'ān ziyā ğüftem Ḥüsameddīn turā***

***Ki tu ḥürşīdī (21) vü ĩn dü vaşfhā***

Ey ḥüsameddīn saña ol sebebden ziyā didüm ki sen filmeşel ḥürşīdsün ve bu ikisi ya'ni ziyā ve ḥüsām vaşflardur saña (22) *ziyā* āftābuñ kendine ve nūruna ve Ḥüsām tīĝ-i bürrāna dirler pes Ḥüsameddīn Çelebīde bu iki şıfat mevcüde olduĝı için Ḥazret-i Mevlānā anlara (23) *Ziyāü'l-Ḥaḳ Ḥüsameddīn* buyurdılar

**(17) Meşnevi**

***K'ĩn ḥüsām u ĩn ziyā yekkist hĩn***

***Tiĝ-i ḥürşīd ezziyā bāşed yaĝĩn***

Āĝāh ol ey müstemī' ki bu (24) Ḥüsām ve [bu +M] *Ziyā* ḥaddizātında birdür yaĝĩn budur ki ḥürşīdüñ tīĝi ziyādan olur ḳat'-ı zıll u zülmet eyledüĝi i'tibāryla Ḥüsām dinür ve neyyir-i bizzāt (25) ve münevver-i kāyināt olduĝı i'tibāryla ziyā ta'bīr olunur

**(18) Meşnevi**

***Nūr ezān māh bāşed v'ĩn ziyā***

***Ān ḥürşīd ĩn fūrūḥ'ān eznübā***

**(19) Meşnevi**

***Şemsrā Ḳur'ān ziyā (26) ḥ'ānd ey peder***

***V'ān ḳamerrā nūr ḥ'ānd ĩnrā niger***

Nūr-ı māhuñ ḥāli ve lāyıkı [H9a] olur ve bu ziyā ḥürşīdüñ ān ve lāyıkıdır bunu Ḳur'āndan oĝu nubā aşlında (27) nubī idi ḳafiye için yā elife ḳalb olundu şemse Ḥazret-i Ḳur'ān ey peder ziyā oĝudı ve ol ḳamere nūrı oĝudı buña nazār eyle süre-yi Yūnusda olan (28) āyete işāretdür buyururlar *ḥüvellezi* ol Allāhdur ki *ce'ale's-şemse* āftābı ḳıldı *ziyāen* ey zāt *ziyāin* ziyā şāhibi ḳıldı *velḳamere nūran* ve ḳameri nūr

şāhibi (29) kıldı ‘ulemānuñ kavli budur ki eger bir nūr bizzāt nūr ise aña ziyā dirler ve eger bil‘arz ise aña nūr dirler pes āftāb-ı neyyir-i bizzāt anıñçün (30) ziyā didi ve kamer-i neyyir-i bil‘arzdur anuñ içün nūr didi kamer āftāba her ne miqdār muķābil olursa ol kadar münir olur pes Hāzretuñ Hūsameddīn Çelebiye (31) Ziyā’ü’l-Ḥaķ ta‘biri mertebe-yi ķuṭbiyyetde neyyir-i bizzāt olduğundan ötürdür **ve kaddere menāzile** zamir her birine raci’dür ‘alāsebili’l-bedel ya’ni şems ve kamerden (32) her birine taķdīr eyledi felekler üzre menziller ve burclar **lita’lemū’ adede’s-senīne velhisābe**<sup>415</sup> tā kim siz bilesüz seneleruñ ‘adedini velhisāb daķı eyyām u meşhūruñ (33) evķātını mu‘amelāt ve taşarrufātuñuzda

**(20) Meşnevi**

**Şems çün ālīter āmed ḥod zimāh**

**Pes ziyā ezñür efzūn dān becāh**

Şems çünkim minḥayşü’l- (34) mertebe veşşeref māhdan ḥod ‘ālīter geldi pes nūrdan ziyāyı hem efzūn ve efzal bil cāh u şeref sebebiyle

**(21) Meşnevi**

**Bes kes endernūr-ı meh menhec nedīd**

**(35) Çün berāmed āftāb ān şud bedīd**

Çok kimse māhuñ nūrından menheci görmedi çünkim āftāb zuhūra geldi ol ṭarīķ peydā [vü āşķār -M] oldı (36) māhdan murād ‘ulemā’-i Rabbāniyyedür ve āftābdan murād mertebe-yi ķuṭbiyyete iren menba’-ı esrār ve ma’den-i envārdur pes çok kimseler kıllet-i bizā‘at (37) ve za‘af-ı başiretleri sebebiyle [‘ulemā’-i +M] Rabbāniyyenuñ nūr-ı irşadıyla ṭarīķi göremez ve çünkim āftāb-ı İlāhī olan kāmil ve mükemmel zuhūra gele ve ol (38) bīisti’dād olanları ṭarīķ-i Ḥaķķa da’vet kıla anuñ aķvā olan nūrı ve evfā ve enver olan irşadı sebebiyle ol biḥāşillar ṭarīķ-i Ḥaķķı (39) görürler ve kendüleri maķşūd-ı ḥaķīķi cānibine irgürüler

**(22) Meşnevi**

**Āftāb a’rāzrā kāmil nümūd**

**Lācerem bāzārhā derrüz būd**

**(23) Meşnevi**

<sup>415</sup> Bu āyet-i kerīmenin tamamı: “*Hüvellezi’ ce’ale’s-şemse ziyāen ve’l-kamere nūren ve kadderehu menāzile lita’lemū’ adede’s-senīn ve’l-hisābe mā ḥalaķallāhu zālike illā bi’l-Ḥaķķa yufaşşalu’l-āyāti liķavmin ya’lemūn*” Me’āli: “O, güneşi bir ışık (kaynağı), ayı da (geceleyin) bir aydınlık kaynağı (kılan), yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona menziller takdir edendir. Allah bunları (boş yere değıl) ancak gerçek ile (hikmeti gereğince) yaratmıştır. O, ayetlerini, bilen bir topluma ayrı ayrı açıklamaktadır.” (Yunus 10/5)



***Tā ki alb u nad-i nk āyed pedd***

***Tā buved ezabn u ezile bad***

ftāb-ı elvān ve arāz kāmil gsterdi lācerem bāzārlar zre [M8a] oldu arāz arazun cemidr arāz metāa (40) dirler baz nshada avāz vā olmudur avāz ivazun cemidr bu tadr zre manā āftāb ivazları kāmil gsterdi dimek olur [P5a] (1) ivazlardan murād mebi ve metā muābelesinde virilen emenler olur tā ki alb u nad-i nk bedd ola yani ey zuhra gele tā kim abn u ileden bey  irā idenler bad ola

**(2) (24) Menevi**

***Tā ki nre kāmil āmed derzemn***

***Tācirānrā rameten lilālemn***

Tā ki ol āftābun nr zemne kāmil geldi tācirlere ālimler in olan rametdr ramet bu maalde (3) merf oınur yani nkim āftābun nr zemne kāmil [H9b] geldi tācirler in ramet-i āme oldu ki anu nr vāasıyla abn u zārardan ve hsrān u (4) haardan ber olurlar kezālik āftāb- İlāh olan mrid-i kāmiln nr zemn-i dne nkim māh ve encm gibi olan ulemānun nurından enver  ekmel geldi (5) tācirān- āiret ve sālīkān- tarīat in ramet-i āme geldi ki anu nr hidāyeti vāasıyla addārlarn hle ve mekrinden emn olurlar ve abn u zārardan (6) necāt bulurlar

**(25) Menevi**

***Lk berkallāb mebgzest  sat***

***Zān ki z ud kāsīd rā nad u rat***

Velkin allāb zre āftāb- [enver -M] mukem-i mebgzdr baz (7) nshada vāv ile vā olmu bu tadr zre manā lākin allāb- hāyn zre āftābun zuhr mebgz ve mkil  edddr ol sebebden ki ol āftāb- (8) enverden kāsīd oldu ol allābun [nad-i -M] mzehrefi ve rat- mzevveri

**(26) Menevi**

***Pes advv-i cān- arrāfest alb***

***Dmen-i derv ki buved ayr-i kelb***

Pes (9) alb olan kimse arrāf- nkd- ulm u irfān olan kāmiln cānnun dmenidr dervn dmeni kelbden ayri kim olur ve kelb dervret olanlarn (10) dmeni olmasına sebep oldur ki far- tām āibi olan derv āyne-yi āf gibidr kelb anu mirat- vcdunda kend na- hābini grp aa adāvet ve (11)

‘av’av eyler nitekim hikāyet olunur ki Bāyezid Hāzretlerinūñ sākın olduğu şehriñ halkı bir gün muşallāya çıkup ba’de şehri cānibine rücū’ eyleyüp şehriñ kapısından (12) ikişer üçer olup içeri girerken bir ‘ārif kapunuñ katında turup bunları seyr eylerdi ve ol mevzi’ā qarīb bir kelb yatmış idi bu kadar nās ol kelbūñ (13) yanından gelüp geçdiler ašlā anlara ürümedi ve baş dağı kaldırmadı meger ki Bāyezid Hāzretleri ol kavmūñ cümlesinūñ āhirinde idi ol dağı gelüp geçerken (14) kelb anı görüp şirāne ‘arbedeler idüp hamle birle urup ve Hāzret-i Bāyezid niçe zaḥmetle andan güzere kılmış ol ‘ārif bu hāl-i görüp ziyāde müte‘accib olmuş āhirü’l-emr (15) bunuñ sırrını ve hikmetini yine Bāyezid Hāzretlerinden sormak gerekdir ki diyüp Hāzret-i Bāyezide gelüp bu hāl-i ‘acībūñ sırrından istifsār kılmış Bāyezid Hāzretleri (16) aña cevāb virüp böyle dimiş ki yā eḫī *naḥnu mir’atun mucellevetun kad yerā kullu eḫadin fīnā şūretuhu*<sup>16</sup> şūfiyān-ı ehl-i şafā āyine-yi muşaffā gibidür herkes anlarıñ vücūdunda (17) kendü nakş u şūretlerin görürler çünkim hāl böyledür ol kelb baña nazār eyleyüp benim mir’at-ı vücūdumda kendü şekl-i ḥabīşini görüp ol eylediği ‘av’avalı [H10a] ve ‘adāvetler yine kendü (18) şūret-i ḥabīşesindedür mir’at-ı muşaffāya degüldür fehmi eyle didi pes bunda *dervīşden* murād şarrāf-ı esrār-ı ma‘ārif olan mürşid-i kāmildür ki fakr-ı tām şāhibidür (19) ki ḥaḫīkatde dervīş oldur pes kelbsiret olan ḫalb dervīşşifat olan şarrāf nuḫūd-ı hikmet ü ma‘rifetūñ cānınıñ ‘adūsı gelmişdür anuñçün ki (20) şarrāf anuñ ‘aybını bilür ve anı ḫarīdār olanlara izḫār kılar pes lāzım oldur ki ḫullāb-ı tariḫat ve kezzāb-ı pürḫadī‘at şarrāf-ı bāzār-ı ḥaḫīkat olan ‘ārif ü kāmiller (21) düşmen ola ve buğz u ‘adāvet kıla

**(27) Meşnevi**

***Enbiyā bādüşmenān bermitenend***

***Pes melā’ik Rabbe sellim mizenend***

Enbiyā-yı güzīn şallallāhu [M8b] ‘aleyhim ecma‘in düşmenler ile (22) cenk eylerler pes melā’ike-yi Rabbi sellim ururlar ya’ni enbiyā-yı ‘azāmuñ selāmeti için Rabbü’l-‘izzete du‘ā iderler böyle diyü

**(28) Meşnevi**

***İn çerāğirā ki hest ü nūr-ı kār***

**(23) *Ezpūf ü demhā-yı düzdān dūr dār***

<sup>16</sup> “Fakr-ı tam sahibi olan sufıyan musaffā ayna gibidir ki herkes onların vücūdunda kendi suretlerini görür.”

Ki bu çerāğı ki o ziyāde nūrlu ve ziyāludur İlahî derdlerüñ ve şakî olan bîmüzdlerüñ pufından ve nefslерinden ırak (24) tut ki anlar Allāh nūrını dehānlarıyla itfā eylemek isterler

**(29) Meşnevi**

***Düzd ü kallābest haşm-ı nūr bes***

***Z'in dü ey feryādes feryād res***

Nūruñ haşm u 'adūsı ancak (25) düzd ü kallābdur anuñçün ki nūr anlaruñ 'uyübını izhār eyler bu eelden bunlaruñ her biri zulmetperest olurlar ve rüşenālık olmayan maħalli severler zīrā zulmet (26) kendülerüñ kārına mu'ayyen nūr ise kabāhat ve fesādlarını müzhir ve mübīndür pes kuttā'-ı tarīkat vü kallāb-ı şerī'at olanlaruñ haşbihāli budur bu iki- (27) sinden ey feryādes olan Hüdā sādedil olanlaruñ ve bitemyiz kalan kimselerüñ feryādına iriş tā ol hāyinler selīmü'l-ķalb olanlara zarar virmiyeler (28) ve anları hizlān u hüsran mertebesine ırgürmiyeler

**(30) Meşnevi**

***Rüşeni berdefter-i çārum biriz***

***K'āftāb ezçarh-ı çārum kerd hīz***

Ey Ziyā-yı Haķ olan Hüsāmeddīn sen ki (29) hürşid-i felek-i yaķınsün defter-i çārum üzre rüşenlik dök zīrā ki āftāb-ı 'ālemtāb çarh-ı çārumdan ķalkdı ya'ni zühür ve tülū' itdi pes mişl-i zālik (30) ey āftāb-ı ma'nevī defter-i rābi'-i Meşnevīden senüñ daħı nūr-ı bātınuñ tālī' vü lāmi' olsun ve zühür kılsun egerçi hitāb-ı feryādes olan Hüdāya daħı olmaķ (31) cāyiz ya'ni ey feryādes olan Hüdā defter-i çārum üzre rüşenlik dök ilāāhir velākin Hüsāmeddīn Çelebīye olmaķ siyāķ u sibāķa ensebdür

**(31) Meşnevi**

***Hīn ziçārum (32) nūr dih hürşidvār***

***Tā bitābed berbilād u berdiyār***

Āgāh ol bu çārum defterden halk-ı 'āleme nūr virsün daħı hürşid tā bu cild-i rābi' tābān ola ve tülū' kıla (33) bilād u diyār üzre tā tālib-i [10b] envār-ı İlahī olanlar bundan müstenir olalar ve istifāde kıllalar

**(32) Meşnevi**

***Her k'eş efsāne bih'ānd efsāneyest***

***V'an ki dīdeş naķd-i hod (34) merdāneyest***

Her şol kimse ki bu kitāb-ı kerīmi efsāne oķudı efsānedür ya'ni her şol ehl-i zāhir ve fehmi ķaşır ki bu kitāb-ı tāhiri esrar ve haķāyıkına muṭtālī' (35) olmayup efsāne

okudu bu kitāb-ı müstetāb aña efsānedür veyāhud ol kimse efsānedür ya'ni bīma'nā kışşa gibidür ve ol kimse ki bunı naqd-i bālī vü hasb-ı (36) hālī gördi merdānedür pes bunı kendüye naqd-i vaqt bilenler merdān-ı İlāhī olur ve bundan rabbānī ve rūhānī olanlar lezzet alır Fir'avnsiret ve kıbtī tabī'at (37) olan nefsanī ve şeytāniler bunuñ zülāl-i ma'ānī ve esrārından mahrūm qalır

**(33) Meşnevi**

**Āb-ı Nīlest ü beKıbtī hūn nümūd**

**Ḳavm-i Mūsāya ne hūn būd āb būd**

Bu Meşnevī-yi (38) Şerīf filmeşel āb-ı Nīldür ve kıbtīye ya'ni Fir'avn ḳavmine ḳān göründi ḳavm-i Mūsāya hūn olmadı āb oldı ya'ni bu kitāb-ı Meşnevī Nīl suyu gibidür (39) ki şeytānī ve nefsanī olanlara bīzevḳ ü bilezzet göründi ve ḳalb-i Mūsā üzre seyr kılanlara ve tabī'-i enbiyā olanlara bīzevḳ görünmedi belki āb-ı hayāt (40) u 'azbun furātun<sup>417</sup> göründi bu maḫalle münāsib olan beytūñ tefsīri ve bu beyte muvāfiḳ olan ma'ānīnūñ taḫḳīki ve taḳriri dībāce-yi 'Arabīde ve huve keNīl-i Mışra şarābun (41) lişşābirīn ve ḫasretun 'alāāl-i Fir'avne velkāfirīn<sup>418</sup> ḳavlinūñ şerḫinde mürūr eyledi **Nefahāt-ı Mevlānā Cāmī**'de ḳaddese sırrahu böyle vāḳī' olmuştur ki rūzī [P5b] (1) *Çelebī Hüsāmeddīn güft ü vaqtā ki aşḫāb-ı Meşnevī maḫdūmīrā mīh'vāndend vü ehl-i ḫuzūr dernūr-ı ān müstagraḳ mīşudend mībīnem ki cemā'at-i gaybyān bekef dūr bāşḫā vü şemşīrhā (2) girifte ḫāzır mīşevend ü her ki ezser-i iḫlāş-ı ıḡgā nemīkuned bīḫ imān-ı ūrā vü şāḫhā-yı dīn ūrā mīburend keşān keşān bemüsteḳarr-ı saḳar mīburend ḫizmet-i Mevlānā (3) fermūdend [M9a] ki çünānest ki dīdī<sup>419</sup>*

**(34) Meşnevi**

**Düşmen-i ĩn ḫarf ĩn dem dernazar**

**Şud mūmeşşil sernigūn endersaḳar**

**(35) Meşnevi**

**Ey Hüsāmeddīn tu dīdī ḫāl-i ū**

**Ḫaḳ nümūdet pāsuh-ı efāl-i ū**

<sup>417</sup> "Tatlı ve hoş içimli" İsmail Rusūhī Ankaravī, *Minḫācü'l-Fukara*, İstanbul 2008, s. 30.

<sup>418</sup> "Ve o Mısır'ın Nil'i gibi sabredenlere içecektir, Firavun ve kafirler için hasrettir."

<sup>419</sup> "Çelebi Hüsameddin buyurdu: O zaman ki ashab (arkadaşlar, dostlar), Mesnevī-yi Mahdumī'yi okuyorlardı ve huzur ehli onun nurunda gark oluyorlardı; görüyorum ki gaybiler cemaati (topluluğu) avuçlarına dūrbāşları ve kılıçları almış hazır oluyorlar. Ve her kim ki kulak vermiyorsa (dinlemiyorsa) onun imanının kökünü ve dininin dallarını kesiyorlar. Ve çeke çeke (süründürerek) cehennem mevkiine götürüyorlar. Mevlānā, öyle olduğunu gördün, buyurdular."

(4) Bu harfün düşmeni ya'ni bu meşnevî'nün münkiri bu demde nazaruñda saķar içre başı aşğa mümessil oldı ve bunıñ münkirlerinden birinüñ cehennem içre olan sū-yı hāli bir sebīl-i (5) temessül saña zuhūra geldi ey Hüsameddīn ol münkirün hālını sen gördün Haķ Te'ālā saña anıñ ef'ālinün cevābını ve cezāsını gösterdi

**(36) Meşnevî**

***Dīde-yi ğaybet çü ğaybest üstād***

**(6) *Kim mebādā z'in cihān in dīd ü dād***

Ey Hüsameddīn Çelebī senün ğaybuñ gözi müşāhede ve mükāşefe-yi umūr-ı ğaybiyye ve esrār-ı lāraybiyye eylemede ğayb gibi üstād- (7) dur bu cihāndan ve bu cihānuñ ehlinden bu müşāhede [H11a] ve 'atā eksik ü nābedīd olmasun demek olur ammā ba'zı nüshada *çü ğaybest* yerine *çü 'aynet vāķī'* olmışdur (8) bu taķdīr üzre ma'nā ey Hüsameddīn senün ğaybuñ gözi 'aynuñ gibi üstāddur ve *dīde-yi ğayb*dan murād başiret didükleri gönül gözidür ki 'ālem-i ğaybı gören oldur (9) nitekim 'ālem-i zāhiri başar görür ve elvān u eşkālī idrāk kıılır başarda za'af ve kuvvet nice kābil olursa başiretde daħı za'af ve kuvvet olmak öyle kābildür ba'zı velīlerün (10) başireti bir mertebe-yi nūrānī ve haķīkatbīn olur ki çeşm-i pāk u bīğayb 'ālem-i zāhirde olan elvān u eşkālī nice müşāhede kıılursa ol ğaybdan olan umūr-ı (11) esrārı bi'aynihā öyle müşāhede kıılır pes anıñ dīde-yi ğaybı 'aynı gibi üstād olur bu cümleden Hüsameddīn Efendi Hāzretlerinün umūr-ı ğaybı kemāliyle müşāhede (12) eylemede başiretleri şuver-i zāhireyi müşāhede eyleyen başarları gibi ğalaṭbīn olmayup üstād-ı haķīkatbīn olduğunu i'lām u ifhām içün medħ buyurup (13) dirler Hüsameddīn Çelebī senün dīde-yi ğaybuñ ya'ni başar-ı başiretün 'aynun gibi ya'ni çeşm-i zāhirün saña üstād-ı haķīkatbīndür bu cihāndan ve bu cihānuñ ehlinden (14) bu görmek ve bu 'atā virmek eksik olmasun demek olur

**(37) Meşnevî**

***İn hikāyetrā ki naķd-i vaķt-i māst***

***Ger tamāmeş mikunī incā revāst***

Ey Hüsā- (15) meddīn Çelebī bu hikāyet ki biz cild-i şālīşüñ āħirinde ibtidā eyledük bizüm naķd-i hālimüz ve ḥasb-i mā filbālimüzdür eger bu dördüncü defterde anı tamām eylessek revādur

**(16) (38) Meşnevî**

***Nākesānrā terk kun behr-i kesān***

***Kışsarā pāyān ber ü muḥliş resān***

Hüsameddîn Çelebi nâkesleri keslerden ötüri terk eyle ya'ni Meşnevî-yi Şerîfûñ (17) t̄alib ve muhiblerinden ötüri aña ta'n kılan ve münkir olan bedbahtları terk idüp bunlaruñ ta'n u daqqına iltifât eyleme bu nâtamâm kışşayı pâyânına ilet ve muhlîşe (18) irüşdür

**(39) Meşnevî**

**În hikâyet ger neşud âncâ tamâm**

**Çārumîn cildest âreş dernizām**

Bu hikâyet-i hikmetencām eger üçüncü cildüñ âhîrinde tamâm olmadıysa bu (19) dördüncü cilde anı [nizāma -M] getür ve silk-i beyāna dizüp nihâyetine yetür

**Tamāmî-yi hikâyet-i ān 'āşık ki ez'ases girîht derbāğı mechül hod-i ma'sūkrā** (20)  
**derbāğ yāft** [u 'asesrā ezşādî du'ā-yı hayr mîkerd ü migüft ilāāhir -M]

Bu sürh-ı şerîf ol āşıkun hikâyetinüñ tamāmıdır ki 'asesden (21) kaçdı kendünüñ mechülü ve nāma'lümü olan bir bāğa Hikmetullāhuñ ma'sūkıñı bāğda buldı ve 'asese şādılığınan hayr du'ā eyledi ve didi **ve 'asā en tekrehu** (22) **şey'en ve huve hayrun lekum ve 'asā en tuhibbū şey'en ve huve şerrun lekum**<sup>420</sup> bu āyet süre-yi Baqaradadır ya'ni qarîb olur ki siz bir şey'i [H11b] kerh 'add eylersüz ol şey' sizüñ (23) için hayrludur ve qarîb olur ki siz bir şeye muhabbet eylersüz ve ol şey' sizüñçün şerdür pes ma'lüm oldu ki [M9b] bu cihānuñ ekşer ahvāli bāzgünedür nitekim gāh (24) olur ki bir şey'i [hayr -M] zann idersin şer olur ve gāh olur bir şey'i şer kıyās eylersüz andan hayr zuhūra gelür nitekim bu zıkr olunan 'āşık 'asesi şer kıyās (25) eylemiş iken anuñ vāsıtasıyla ma'tlūbı olan hayra vāşıl oldu

**(40) Meşnevî**

**Enderān būdīm k'ān şahş ez'ases**

**Rānd enderbāğ ezhavfî feres**

Ol maħalde (26) idüñ ki ol şahş 'asesden ziyāde havfindan bāğ içre feres sürdi

**(41) Meşnevî**

**Būd enderbāğ ān şāhibcemāl**

**K'ezgameş İn der'anā bud heşt sāl**

Kendünüñ (27) ma'sūkası olan ol şāhib-i cemāl bāğ içre idi ki anuñ ğamından ol 'āşık sekiz yıl belā vü 'anāda idi

<sup>420</sup> “Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız; halbuki hakkınızda o bir hayırdır. Yine olabilir ki siz bir şeyi seversiniz, halbuki hakkınızda o bir şerdir.” (Bakara 2/216)

**(42) Meşnevi**

**Sāye-yi ūrā nebūd imkān-ı dīd**

**Hemçü 'ankā (28) vaşf-ı ūrā mişenīd**

Ol maḥbūbenūñ sāyesini görmege imkān yoḡdur ki ziyāde maḥfūz u mażbūṭ idi 'ankā gibi anuñ vaşfını işidürdi nitekim (29) 'ankā mevcūdü'l-ism ma'dūmü'l-cism bir tayrdur ki ḥalk andan ancak ba'zı şikātdan nāmını ve şifātını istimā' iderler ve anı her biri bir gūne ta'rīf ve zann u kıyās eyledükleri (30) ūzre bir vechle tavşif iderler bu cümleden anuñ vaşfi ḥaḡkında mu'temedü'n-'aleyh olan bu ḥadīşdür ki **Rebī'u'l-Ebrār** nām kitābuñ āḥirinde Bābu'ṭ-Ṭayrda zikr (31) olınmışdur 'an **İbn 'Abbās** raḡiyallāhu 'anh innehu *ḡāle 'aleyhisselām ḡuliḡa fīzemeni Mūsā 'aleyhisselām ṭā'irun ismihi'l-'ankā' lehā erba'atu ecnihetin minkūlli cānibin vechuhā kevechi'l-insān* (32) ve *a'ṭāḡallāhu minkūlli şey'in kıştin ve ḡalaḡa zikren mişlehā ve ūhiyellāhu ilāMūsā 'aleyhisselām innī ḡalaktu ṭāyireyni 'acibeyni ve ce'altu rizḡahumā vuḡūşī'l-letī ḡavle* (33) *beyti'l-miḡdisi fetenā selā ve keşura neslehumā felemmā tūfiyye Mūsā 'aleyhisselām inteḡalet feḡa'at binNecdi velḡicāzi felem tezel te'kulu'l-vuḡūşe ve taḡṭafu'ş-şıbyāne ilā-* (34) *zamāni ḡālīd Bin Sinān ve huve ba'de 'İsā 'aleyhisselām ve ḡable'n-nebiyyi feşekvā ileyhi fede'allāhe ileyhā ve enḡaṭa'a nesluḡā ve enḡaraṡat ve erselellāhu ileyhā meleken aḡazehā* (35) ve *ūşilet ilācezi'reti minelceziyir*<sup>421</sup> çünkim 'uyūn-ı nāsdan ḡāyib oldı anuñ ḡaḡkında beynennās mevcūdü'l-ism ve ma'dūmü'l-cism dinmek ḡarb-ı meşeli ḡaldı

**(43) Meşnevi**

**(36) Cüz yekī luḡye ki evvel ezḡazā**

**Berveṡ ūftād u şud ūrā dilrübā**

Bir mülākātdan ḡayri ki evvel ḡazā-yı İlāḡiden ol cūvānuñ ūzerine vāḡī' oldı ve ol (37) cūvāna ol zen-i dilrübā oldı ve anuñ ḡalbini ol ḡinde yaḡma ḡıldı

**(44) Meşnevi**

**Ba'd ez'ān bisyār mikūşid ū**

<sup>421</sup> “Allah Rasūlü sallallahu aleyhi ve sellem bir olay anlattı. Musa aleyhisselam zamanında ismi Anka olan bir kuş yaratılmıştı. O kuşun dört kanadı vardı. Yüzü insan yüzü gibiydi. Allah ona her şeyden eşit oranda verdi. Onun benzeri bir de erkeğini yarattı. Allah Musa'ya aleyhisselam ben iki tane kuş yarattım diye vahyetti. Onların rızkı Beyti Maktis'in etrafındaki yabani hayvanlardır. O kuşlar zamanla çoḡaldılar. Musa aleyhisselam vefat edince kuşlar hicaz etrafında yer alan Necid bölgesine gittiler. Orada yabani hayvanlarla beslenmeye devam ederken çocukları da kapıp kaçmaya başladılar. Bu durum Halid bin Sinan zamanına kadar devam etti. Onun yaşadığı dönem İsa'dan aleyhisselam sonra Peygamber'den aleyhisselam öncedir. Halk, Halid bin Sinan'a kuşları şikāyet ettiler. O da Allah'a dua etti ve onların da nesli zaman içinde kesildi. Allah bir melek gönderdi, kuşları aldı ve adalardan bir adaya götürdü.”

***Ḥod mecāleṣ mīnedād ān tündhū***

Ol cüvān bir kerre (38) mülākātından şoñra ol kadar sa'y eyledi ḥod ol tündhū olan maḥbūbe ol 'āşıkā mecāl u fırsat virmede ve anı kendü mülākātına ırgürmedi

***(45) Meşnevi***

***Nī belābe çāre (39) būdeş nī bemāl***

***Çeşm pür ü bīṭama' būd ān nihāl***

Ne lābe ve tazarru'la aña çāre oldu ve ne mālā zīrā ol tāze nihāl çeşm-i pür idi ya'ni ganī ve müstağnī (40) ve bīṭama' idi

***(46) Meşnevi***

***'Āşık-ı her pīşeyī vü maṭlabī***

***Ḥaḳ biyālūd evvel-i kāreş lebī***

Her bir san'at ve her bir maṭlabuñ [H12a] 'āşıkı ki vardur anuñ kārınuñ evvelinde (41) Ḥaḳ Te'ālā anuñ lebinde bulaşdırdı ya'ni her san'ata ki bir kimse 'āşık oldu ve bir maṭlūbı ki taleb kıldı Allāh Te'ālā Ḥazretleri ibtidāda ol kimsenün [P6a] (1) leb ü dehān-ı cānına ol maṭlab u ol san'atdan bir lezzet ve bir ḥalāvet izāfe kıldı tā ol kimsenüñ cān u dehānı ol maṭlab u ol san'atuñ 'āşıkı ve tālibi oldu

***(47) Meşnevi***

***Çün (2) bedān āsīb dercüst āmedend***

***Pīş-i pāşān mīnihed her rüz bend***

Çünkü her pīşe ve her maṭlabuñ 'āşıkları ol āsible ya'ni ol lebine olan lezzet vasıtasıyla (3) ve cāna tokunan lezzet sebebiyle ol maṭlab u pīşenüñ vuşulini cüst ü cūya geldiler ve anuñ huşulı için sa'y u ikdām kıldılar anlarıñ ayakları önüne her gün (4) bend ü dām kor ya'ni ḥikmet-i bālīga sāhibi olan Ḥakīm anları meṭālibe-yi vuşulden men' eyler zīrā ḡayūrılık ve mānī'lik sıfatları tālibleri maṭlūblarına āsān-ı vechle (5) vāşıl olmağa komaz ki tā kendülerüñ daḡı ḡāşiyet ve āşārı zuhūra gele eger böyle olmasa Ḥaḳ Te'ālāya Mānī' ve ḡayūr dinmezdi ve bu sıfatlarıñ [M 10a] daḡı āşār u aḡkāmı (6) zāhir olmazdı pes Ḥakīm-i muṭlaḡ ḡāḡ başt eyler ve ḡāḡ feyz 'atā eyler ve ḡāḡ men' eyler tā bende bile ki kābız u bāsıt ve mānī' ve mu'ṭī oldu

***(48) Meşnevi***

***Çün derefkendeş (7) becüst ü cūy-ı kār***

***Ba'd ezān der best ki kābīn biyār***

Çünkü ol Ḥakīm-i Muṭlaḡ 'āşıkı kār u maṭlabuñ cüst ü cūyına bıraktı andan şoñra kapuyı baḡladı böyle (8) diyü ki kābīn getür ya'ni Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri bir kimseye



ibtidāda bir maṭlūbdan bir lezzet iṭā eyler pes ol kimse ol lezzet vāsıtasıyla ol maṭlūbuñ talebine düşdük- (9) den şoñra mānı'lik şıfatı anı men' eyleyüp ol bābı ana sedd eyler ol maḳşūduñ kābīnini getür diyü pes bir maḳşūduñ kābīni anuñ kıymet ü bahāsı gibidür ki ol (10) maṭlūbuñ vuşul-i huşūline sebebdür gāh hizmet-i māliyye ve gāhı hizmet-i bedeniye ile olur ve gāh niyāz u tazarru' ve cūşış ve gāh sa'y u gūşış ile olur çünkim (11) Cenāb-ı Hāḳ maṭlūbuñ vişālini men' eyleye ṭālibe lāzım olan maṭlūbınuñ yolında bedel ve cehd ü ṭāḳat eylemekdür tā fettāh-ı bāb-ı müşkilhā ol bābı aña fetḥ (12) eyleyüp anuñ maḳşūdına vuşūli müyesser kıla

**(49) Meşnevi**

*Hem berān bū mītenend ü mīrevend*

*Her demī rācī vü āyis mīşevend*

Ol ṭālibler hem ol rāyiḥa ve ümīd üzre ṭolanur- (13) lar ve giderler her bir nefis rācī ve āyis olurlar ya'ni Hāzret-i Hāḳkuñ 'atā ve iḥsānına naẓar idüp ol maṭlūbuñ vişālini rācī ve ba'zı mevānı' ve müdāfa'aya naẓar (14) idüp anuñ huşūlünden nāümīd ve maḳnūṭ olurlar

**(50) Meşnevi**

*Herkesirā hest ümmīd-i berī*

*Ki gūşādendeş derān rūzī derī*

Her bir kimsenüñ bir nef' ümīdi (15) vardur ki ol bir nef'de bir gün ol kimseye bir ḳapu açdılar *ber* bifethi'l-bā' [H12b] olduğı üzre ma'nā budur bir kesr-i bāyla iḥsān ma'nāsına olup vezin için (16) taḥfīf kıılınsa daḥı cāyız olur bu taḳdīr üzre ma'na bir her kimse için bir iḥsān ümīdi oldı ki aña bir gün ol iḥsān huşūşında bir ḳapu açdılar pes (17) ol kimse ol cānibe muntazır olur ki ol nef' ü iḥsāna bikemālihi vāşıl ola ve anı murādı üzre ol ṭarafdan girü bula

**(51) Meşnevi**

*Bāz der bestendeş ü ān derperest*

(18) *Berhemān ümīd āteşpā şudest*

*Derbestendeş*deki zamīr-i gāyib beyt-i evvelüñ mısra'-ı şānīsınüñ āḥirinde olan *dere* 'āyiddür ve taḳdīr-i ma'nā böyle (19) olur ki girü ol ḳapuyı baḳladılar ve ol *derperest* vaşf-ı terkībīdür ḳapuya ḳapucı dimekdür lāḳin bunda teveccüh kıılucı ve ümīdvār olucı ma'nāsına olur ya'ni (20) ol bāb-ı iḥsāna teveccüh kıılucı ve ümīdvār olucı kimse hem ol ümīd üzre āteşpā olmışdur *āteşpā* olmaḳ ziyāde cüst ü çāpük olmaḳdan kināye- (21) dür ya'ni ol muḳaddemā olan iḥsān ve ümīdi üzre cüst ü çāpük olup ol

ihsân gördüğü bāba teveccüh kılmış ve murādınıñ huşūli için pūyān (22) u revān olmuşdur pes Hāzret-i Hākkūñ gāh men´ ve gāh ‘atāsı ve gāh keşf ü gāh ‘atāsı tālibleñ hāvf u recāda olmasını iktizā kılar ve gāh (23) münkabız ve gāh münbasit olmalarına sebep olur ba‘de bastū’l-ma‘ārif yine ol cūvān-ı ‘āşıkūñ kışşasına şūrū‘ idüp buyururlar

**(52) Meşnevi**

**Çün derāmed hoş der- (24) ān bāg ān cūvān**

**Hod fūrū şud pā begenceş nāgehān**

Çünkim ol cūvān-ı ‘āşık ol bāga hoş ve laṭif içerü geldi hod anuñ ayāğı nāgehān gence (25) āşga batdı ya‘ni ayāğı nāgehān defīneye batup şād olan kimse gibi bu daḡı bāg içre nāgehān ma‘şūkasını bulup mesrūr oldu

**(53) Meşnevi**

**Mer ‘asesrā sāhte (26) Yezdān sebep**

**Tā zibīm-i ū reved derbāg şeb**

Hāzret-i Yezdān taḡkīk-i ‘asesi vişāl-i maḡbūba sebep düzmiş tā anuñ hāvfından ol cūvān gice (27) gide ve murād u maḡşūdı olan maḡbūbesinüñ cemālını seyr ide

**(54) Meşnevi**

**Bīned ān ma‘şūkarā ū bāçerāg**

**Tālib-i engüsteri dercūy-ı bāg**

Ol cūvān ma‘şūkasını (28) göre çerāgla bāguñ ırmāğında bir engüsterüñ tālibi göre ya‘ni hātemini bāguñ ırmāğına düşürmüş ve gice ile bāga gelmiş ol engüsterin cūy-ı āb içre çerāgla tāleb [M10b] (29) eyler göre meger ol zen daḡı yüzügin yitirüp anı tāleb için ol gice bāga gelmiş idi çünkim ol ‘āşık bu vuşlatı gördi ve bu ni‘met-i bīzahmete irdi (30)

**(55) Meşnevi**

**Pes karīn mīkerd ezzevk ān nefes**

**Bāşenā-yı Hāq du‘ā-yı [H13a] ān ‘ases**

Pes ol dem zevkından karīn eyledi Hāq Te‘ālā Hāzretlerinüñ şükr ü şenāsına (31) ol ‘asesüñ du‘āsını zīrā ‘ases bu ni‘metüñ vuşūlüne sebep oldu pes aña daḡı şenā ve ḡayr du‘ā lāzım geldi ve lihāzā kāle ‘aleyhisselām **men lem yeşkuru‘n-nāse** (32) **lem yeşkurullāh**<sup>422</sup>

<sup>422</sup> “İnsanlara teşekkür eden, Allah’a şükretmiş olur.” Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü (İstılāhāt-ı İnsān-ı Kāmil)*, İstanbul 2008, s.671.

**(56) Meşnevi**

*Ki ziyān kerdem 'asesrā ezgüriz*  
*Bist çendān sīm ü zer bervey biriz*

Ol 'asese böyle diyü du'ā eyledi ki İlāhî kaçmaqlıktan 'asese (33) ziyān eyledüm yigirmi ol kadar sīm ü zeri anuñ üzerine dök ya'ni eger andan kaçmasam beni tutup benden birkaç akçe cerīme alurdi sen benden alacağı akçe (34) kadar yigirmi ol kadar sīm ü zeri aña nişār eyleyüp 'ivāz vir diyü du'ā eyledi

**(57) Meşnevi**

*Ez'avānī mer verā āzād kun*  
*Ānçünān ki şādem ūrā şād kun*

İlāhî 'avānlıktan (35) ol 'asesi āzād eyle ancılayın ki anuñ sebebi eyle ben şādem anı daħı şād eyle

**(58) Meşnevi**

*Sa'd dāreş in cihān u ān cihān*  
*Ez'avānī vü segīyeş vārehān*

Bu (36) cihānda ve ol cihānda anı sa'd tut ve sa'īd it 'avānlıktan ve seglikden anı halāş it

**(59) Meşnevi**

*Gerçi hūy-ı ān 'avān hest ey Hudā*  
*Ki hemāre halkrā h'āhed (37) belā*

Ey Hudā egerçi ol 'avānuñ huyıdur ki hemīşe halka belā ister

**(60) Meşnevi**

*Ger haber āyed ki şeh cürmī nihād*  
*BerMüselmānān şeved ü zeft ü şād*

Meşelā haber gelse pādşāh (38) bir haber qodı Müslümānlar üzre aħz-i māl için ol qavī ve ferbih şād olur

**(61) Meşnevi**

*Ver haber āyed ki şeh rahmet nümūd*  
*EzMüselmānān fikend ānrā becūd*

Ve eger haber gelse ki pād- (39) şāh merħamet gösterdi Müslümānlardan ol zulm ü müsādereyi cūd u keremi sebebiyle iskāt idüp ref eyledi

**(62) Meşnevi**

*Mātemī dercān-ı ü üfted ezān*

***Sad çünin* (40) *idbārḥā dāred ‘avān***

Ol ‘afv u merḥametde anuñ cānına bir mātem düşer ‘avān yüz buncılayın bedbahtlıklar tutar ve niçe biñ bunuñ gibi müdbirliği ve bedhūylığı (41) ihtiyār ider ki cemī‘-i bedbahtlıguñ kubḥı ve cümle seyyi‘e-yi bedūñ bedteri Müslümānlar üzre miḥnet ü belā istemek ve anlaruñ ğam u eleminden şād olmaqdır ve Allahuñ mebgūz [P6b] (1) u merdūd kulu bu şıfatlu olandur ma‘ahazā bir kimse bu mertebede olsa ve böyle bir kimseden bir kimseye iyilik gelse ve aña sebep ni‘met olsa anuñ ḥaqqında ḥayr du‘ā eylemek (2) ve anuñ şükr ü şenāsını söylemek aña lāzım gelür ve bu maḥal bu ma‘nāya işāret kıılır nitekim ‘āşık böyle eyledi

***(63) Meşnevi***

***Ū ‘avānrā derdu‘ā dermikeşid***

***K‘ez‘avān ūrā çünān* (3) *rāḥat resid***

Muḥaşşıl ol ‘avānı du‘ā eylemege çekdi ve anuñ ḥaqqında du‘ā eyledi zīrā a‘vāndan aña buncılayın rāḥat yetişdi

***(64) Meşnevi***

***Berheme zehr ü berū tiryāk būd***

[H13b] ***Ān ‘avān* (4) *peyvend-i ān müştāk būd***

Ol ‘avān cümle insān üzre egerçi zehr ü zarar oldı ammā ol cüvān üzre de nef‘ ve tiryāk oldı ol ‘avān ol müştākuñ (5) peyvendi oldı ya‘ni ma‘şūkasınuñ vişāline sebep oldı ve anı maqşūdına ulaşdurdı

***(65) Meşnevi***

***Pes bed-i muṭlaḥ nebāşed dercihān***

***Bed benisbet bāşed inrā hem bidān***

(6) Feizā kāne‘l-emr kezālik bes cihānda bed-i muṭlaḥ olmaz bed nisbetle olur hem bunu bil ya‘ni hıç bir şey‘ ‘ālemde muṭlaḥ bed degüldür ve kezālik hıç bir şey‘ daḥı nīk-i muṭlaḥ (7) ve ḥayr-ı maḥz degüldür bermüciib ***ve māḥalaknā‘s-semā‘e velarza ve mābeynehuma bātulen***<sup>423</sup> Ḥaḥ Te‘ālā hıç bir şey‘i bātıl ve ‘abeş ḥaḥ eylememişdür kemā kāle İbnü‘l-Fāriż

***(8) Beyt***

***Felā ‘abeşun velḥaḥku lem yuḥlaḥū sudden***

<sup>423</sup> “Biz, o gök ile yeri ve aralarındakileri boşuna yaratmadık.” (Sad 38/27)

*Ve in lem tekun ef'āluhum bissedīdeti*<sup>424</sup>

Belki muṭlaḳā şerr-i maḥz-ı 'adem ve ḥayr-ı maḥz-ı vücüddür bir gün **Şeyh-i Ekber** Ḥazretleri ba'zı şaḥābeyle (9) otururdu bir yerde bed rāyihalı cīfe var idi bir kimse geçerken anı kaldırıp götürüp gitdi Şeyh Ḥazretleri aşḥābına su'āl itdi ki bu kimse bunu niçün götürdi (10) her biri bir gūne cevāb virüp ba'zısı *litteväzu' velmeskenet* didi ve ba'zısı *hazmen linefsihi ve kesran likibrehu* didi ve ba'zısı *setren aninnāsi'l-esrāri bātinihi* diyü cevāb [M11a] (11) virdi Şeyh Ḥazretleri buyurdılar *lā bilvucūd ḥayra maḥz ve huve nazara ilāḥāzihi'l-ciheti fehtemelhā'l-ḥayrihi*<sup>425</sup> pes bir vücüdüñ bir āḥir vücüda şer olması veyāḥud ḥayr olması (12) nisbetledür yoḥsa muṭlaḳ şer olmak veyā ḥayr olmak mümkün degüldür nitekim 'asesüñ vücüdi ekşer kimseye nisbet şerr ü zarar iken ol cüvāna ḥayr u (13) nef' oldı ve 'asesüñ vücüdi anuñ ḥaḳḳında *fīhi şifā'u'n-nās* dinilmiş iken maḥrūmi'l-mizāc olan kimse zarar kıldı pes ma'lūm oldı ki cihānda nīk-i (14) muṭlaḳ ve kezālik bed-i muṭlaḳ yoḳdur nitekim buyururlar

**(66) Meşnevi**

***Derzamāne hiç zehr ü ḳand nīst***

***Ki yekirā pā digerrā bend nīst***

Zamānede hiç bir zehr ü ḳand yoḳdur ki ol zehr (15) ü ḳand birine ayak ve birine ayak bağı olmaya ya'ni bu iki şıfat her birinde elbette bulunmaḳ muḳarrerdür meşelā zehr meşābesinde telḥ ü ḳātil olan bir şey' ba'zı eşyāya nisbet muzırr u māni' ve (16) ayak bağı gibidür ammā ba'zı eşyāya nisbet olınsa anlaruñ ḳudret ü pāyi ve mu'ın ü yāri gibidür kezālik ḳand mertebesinde şirīn ve ḥayātbaḥş bir şey' olsa (17) ba'zı şey'e nisbet pāy ḥoş gibi mu'ın ü zahirdür ve ba'zı şey'e nisbet ḳayd u bend gibi māni' ve dāmengirdür

**(67) Meşnevi**

***Mer yekirā pāy digerrā pāybend***

***Mer yekirā zehr (18)ü berdiger çü ḳand***

<sup>424</sup> “Hāl böyle olunca varlıkta hakikī mabūdun o olduğunu, her ābidin yüzünün yönünün bir bakıma ona olduğunu anladınsa o zaman bu mevcüdāta abes hiçbir şey bulunmadığı, ālem halkının boş yere yaratılmadığı anlaşılır. Her ne kadar her birinin fiilleri düzgün ve doğru değilse de beğenmeme ve ayp görme konusu olmamalıdır.” İsmail Rusūhi Ankaravī, *Makāsıd-ı Aliyye fī Şerhi't-Tāiyye*, (Haz.: Mehmet Demirci), İstanbul 2008, s. 440.

<sup>425</sup> “Bir vücudun başka bir vücuda mutlak hayr olması mümkün değildir, bir vücudun başka bir vücuda hayır ve şerri nispete bağlıdır.”

Taḥkīkâ her şey' bu i'tibâr ile bir kimseye pây ve bir âḥire nisbet pâybindür ve birine zehr bir ğayriya nisbet bulınsa kand gibidür

**(68) Meşnevi**

[H14a] **Zehr-i mâr ân (19) mârâ bâşed hayât**

**Nisbeteş bââdemî bâşed memât**

Meşelâ mârıların zehri mâr için hayât olur ammâ ol zehr âdemîye nisbet olınsa memât olur

**(20) (69) Meşnevi**

**Ḥalk-ı âbîrâ buved deryâ çü bâğ**

**Ḥalk-ı ḥâkîrâ buved ân merg ü dâğ**

Misâl-i âḥir âb ehline deryâ bâğ u bostân gibi olur ve ḥâk ehline ol âb merg ü dâğ (21) olur zîrâ ehl-i ḥâk anda neşv ü nemâya ve 'ıyş u şafâya kâdir olamazlar pes deryâ bir t̄ayifeye nisbet ḥayr u nâfi' ve bir t̄ayifeye nisbet şerr ü muzırr oldu

**(70) Meşnevi**

**Hemçünîn (22) bermişûmur ey merd-i kâr**

**Nisbet-i in ezyekî kes tâ hezâr**

Ey merd-i kâr bu zıkr olınan gibi 'add ü şûmâr eyle bunuñ nisbetini bir kimseden biñe degin ya'ni mârıların (23) zehri mârâ hayât ve âdemîzâdeye memât olduğı mişâlden ğayri ve deryâ ehl-i âba bâğ ve ehl-i ḥâke merg ü dâğ olduğı mişâlden mâ'adâ aña nisbet ve izâfât (24) ḥuşûsında sen ey merd-i kâr şûmâr eyle birden biñe varınca di bu nisbeti ki her bir şey' ki ḥayrdur bir âḥir şey'e nisbet olınsa şerdür

**(71) Meşnevi**

**Zeyd enderḥakk ân şeytân buved**

**(25) Derḥak-ı şahşî diger sultân buved**

Meşelâ Zeyd ol bir kimsenüñ ḥaqqında şeytân oldu ve bir şahş-ı âḥirüñ ḥaqqında sultân olur aña izâfetle şeytân buña izâfetle (26) sultân oldu pes nisbetle şer ve nisbetle ḥayr olur

**(72) Meşnevi**

**Ân bigüyed Zeyd şiddîk-i senîst**

**V'in bigüyed Zeyd gebr-i kuştenîst**

Ol söyler Zeyd bir sünnî ve rüşen-i şiddîkdur (27) ve bu birisi dir Zeyd vâcibü'l-ıkatl bir kâfir-i zındîkdur

**(73) Meşnevi**

*Zeyd yek zātest berān yek çünān*

*Ū berān dīger heme renc ü ziyān*

Mırşâ<sup>426</sup>-ı evvelde cünān lafzında cīm harekāt-ı (28) şülüşe ile okınsa ma'nā şahih olur feth ile okınursa ma'nā Zeyd bir zātdur ol bir kimse üzre cān ü cenān gibidür ve kesr ile okınursa cinān ü besātīn gibidür ve eger zammıla (29) okınursa Zeyd bir zātdur ol bir kimse üzre ancılayındur ya'ni hayr u nef'dür ol Zeyd bir gayri kimse üzre de küllī renc ü ziyāndur

*(74) Meşnevi*

*Ger tu h'āhī ki turā bāşed şeker*

*(30) Pes verā ezçeşm-i 'uşşākeş niger*

Eger sen isterseñ ki ol Zeyd saña şükr ola pes aña anuñ 'uşşākınuñ çeşminden nazār eyle her şey'üñ elbette bir güne t̄alibi (31) ve bir nev' müteneffir ü hāribi vardur eger andan hārib olanlar nazārıyla aña baķarsañ anı mebgūz ve merdūd görürsün ve eger aña t̄alib olanlaruñ nazārı ile nazār iderseñ anı maķbūl (32) ve mevdūd bulursın nitekim bu ma'nāya münāsib cild-i evvelde evā'ile qarīb maķalde

*Güft Leylirā Halife k'ān tuyi*

*K'eztu Mecnūn şud perişān u gavi<sup>426</sup>*

Beyānı bu ma'nāya (33) şahid-i kavī olur

*(75) Meşnevi*

*Me'nger ezçeşm-i hodet ān hūbrā*

*Bīn beçeşm-i t̄alibān maṭlūbrā*

Evvel nefsinde [H14b] hūb olan şey'e sen kendü gözün'den baķma maṭlūbı t̄aliblerüñ (34) göziyle gör ya'ni her şol şey' ki saña nāhoş ve nāhūb gele sen aña kendü nazārūñ cānibinden nazār eyleme belī anuñ hūb u maṭlūb olduđını bilmek isterseñ [M11b] aña t̄alib (35) ü rāğıb olanlar nazārı ile tā ol şey'üñ hūb u mergūb olduđına vāķıf olasıñ bu taķdīr üzre hiç bir şey'i 'abeş ve bīfāyide görmezsün belki her şey'i (36) minvech nisbetle hayrlu ve minvech bir āhir şey'e nisbetle zararlı ve şerlü görürsün

*(76) Meşnevi*

*Çeşm-i hod berbend z'ān hoş çeşm tu*

*'Āriyet kun çeşm ez'uşşāk-ı ū*

(37) Ol hoş çeşmden kendü gözünü bađla ya'ni ol manzara-yı laṭif olan maḥbūb-ı haķikī cānibinden kendü gözünü bend eyle senüñ gözün anuñ cemāl-i bākemālinüñ

<sup>426</sup> "Halife, Leyla'ya, Mecnun'u perişan ve azgın bir hale getiren sen misin, diye sordu."

müşâhede- (38) sine kâdir olmaz anuñ ‘aşıklarından gözi ‘âriyetle tâ anuñ cemâlini kemâliyle müşâhedeye kâdir olasın *zîrâ lâyahmilu ‘atâyâhu illâ maţâyâhu*<sup>427</sup> dimişlerdür anuñ maţâyâsı (39) anuñ ‘aşıkıdur pes anı kemâliyle müşâhede kılan ve anuñ ‘atâ’-i zâtiyye ve şifâtiyyesini hâmil olan anuñ müştâkıdur pes anı görmek ve vişâline irmek (40) isteyenler gerekdür ki anuñ ‘uşşâkından nazâr ala ve aña ‘aşıkları nazârıyla nazâr kıla tâ anuñ kemâliyle müşâhedesine kâdir ola ve illâ insânun kendi nazârı anuñ (41) müşâhedesine kâdir olmaz

**(77) Meşnevi**

***Bel ez’û kun ‘âriyet çeşm ü nazâr***

***Pes ziçeşm-i ü berûy-ı ü niger***

Belki çeşm ü nazârı ol hoşçeşm olan maḥbûb-ı ḥaḳîkî- [P7a] (1) den ‘âriyet eyle ki anuñ ‘uşşâkı böyle eylemişlerdür pes anuñ gözinden anuñ yüzine nazâr eyle anuñ yüzini kendüden gayrısı görmez *ve lihâzâ illâ yuriyellâhu illâllâh*<sup>428</sup> (2) dinildi ve anı kendüden gayrısı bikemâlihi bilmez *ve lihâzâ lâya‘rifullâhi illâllâh*<sup>429</sup> ta‘bîr olındı pes anı bilmek isterseñ anuñ kendi ‘ilmiyle bilürsün ve anı görmek isterseñ (3) yine anuñ göziyle anı görürsün *râyet Rabbiye biRabbiye dîn*<sup>430</sup> ‘ârifün kavli bu ma‘nâyı mü‘eyyid olur *ve ‘Arafatallâhu billâhi dîn* bu ma‘nâya işâret kıılır

**(78) Meşnevi**

***Tâ şevî (4) eymen zisîrî vü melâl***

***Güft kânellâhu leh z’în Zülcelâl***

Tâ sen eymen olasın sîrlikden ya‘ni uşanmaḳdan ve melûl olmaḳdan berî olasın bu cihetden Ḥâzret-i (5) Zülcelâl *kânellâhu lehu* didi *menkâne lillâh kânellâhu lehu*<sup>431</sup> ḥadîşine işâretdür Zülcelâl şifâtı Ḥâzret-i Ḥaḳka ıtlâḳ olındığı cihetden bu ḥadîşün ḥadîş-i ḳudsî olması (6) münfehim olur ammâ muzâf-ı muḳadder olup Resûl-i Zülcelâl taḳdîrine olsa [H15a] daḳı câyiz olur ve böyle olmayup Ḥâzret-i Resûl-i Ekreme şallallâhu ‘aleyhi ve sellem daḳı (7) Zülcelâl dinse şaḥîḥ olur zîrâ celâlet şaḥîbi olduğına şübhe yoḳdur lâkin ḥaḳîḳâten Zülcelâl Ḥâzret-i Ḥaḳ olduğı için aña ıtlâḳ olınup gayrilarda isti‘mâl olunmamışdur (8) pes Nebiyy-i Zülcelâl buyurdı ki bir

<sup>427</sup> “Onun hediyelerini kendi binek hayvanlarından başkası taşıyamaz.”

<sup>428</sup> “Ve bunun için sadece Allah görür.”

<sup>429</sup> “Ve bunun için sadece Allah bilir.”

<sup>430</sup> “Allah’ı ancak onun yoluyla görürsün.”

<sup>431</sup> “Kim Allah için olursa Allah onun için olur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 21.



kimse Allah için olsa Allah hem anuñ için olur pes Allāh Te‘ālā bunlar için nice olduğunuñ taḥkīkine şurūf idüp buyururlar (9)

**(79) Meşnevi**

**Çeşm-i ü men bâşem ü cān u dileş**

**Tā rehed ezmüdbirihā muḫbileş**

Ol ‘abduñ gözi ve eli ve dili ben olurum kemā ḳālellāhu Te‘ālā **kuntu sem‘ahu ve başarahu ve yedehu** (10) **febiyesma‘u ve biyubşiru ve biyebtişu**<sup>432</sup> çünkü çeşm ü dost u dili olam hattā anuñ muḫbilliği müdbirliklerinden ḳurtulur ya‘ni anuñ devleti bedbahtlıklardan necāt bulur (11) zīrā Ḥaḳla gören ve Ḥaḳla tutup Ḥaḳla bilen kimse cemī‘-i ḥaṭā ve ḥalelden ve sehv ü zeleden berī olur

**(80) Meşnevi**

**Her çi mekrūhest çün şud ü delīl**

**Süy-ı maḥbūbet** (12) **ḥabībest ü ḥalīl**

Her ne şey ki biḥasebizzāhir mekrūhdur çünkü ol şey seni maḥbūbuñ cānibine delīl oldu ve maṭlūbına vāşıl kıldı ol şey filḥaḳīka (13) maḥbūbdur ve uludur anuñ için ol vā‘iz saḥtdil olan zālimgere ḥayr du‘ā eylerdi eger bu gürūha ve bunlara du‘ā biḥasebizzāhir mekrūhdur lākin bunlar ekşer (14) ḳavmiñ tövbesine sebep ve nice kimselerün Ḥazret-i Ḥaḳka du‘ā ve tazarru‘ eylemelerine bā‘iş olmuşlardur bu eelden ḥaḳīkat-ı kāra vāḳıf olan ‘urefā anlara bed (15) du‘ā ḳılmamışlardur belki anlardan ḥayr ve nef [M12a] görenler nāfi‘ oldukları cihete nazar ḳılup şerr ü zarar oldukları cānibi terk idüp ḥayr du‘ā ḳılmışlardur ve **unşur aḥāke** (16) **zālimen ve mazlūmen**<sup>433</sup> ḥadīşini daḥı bu ma‘nāya şāmil olur dimişlerdür mazlūma nuşret zūlmi ve zālimi andan def itmekle olur ve zālime nuşret zūlmden anı men‘ (17) itmekle olur ve zūlmden anı men‘ itmek yā el ile veyāḥūd dil ile olur eger el ile defi mümkün olmazsa lisānla naşīḥat söylerler eger naşīḥatpezīre olmazsa İlāhī sen bu (18) kimseyi zūlm ü fesād eylemeden ḥalāş eyle buña raḥmet idüp luṭfuñ ḥvānıyla toyla ki bundan baña bu gūne ḥayr irişdi dirler nitekim bu vā‘iz kürsiye ḳıḳdukda (19) ibtidā zalemeye ḥayr du‘ā eylerdi ve anlaruñ medḥ ü şenāsını söylerdi ḳışşadan ḥişşe ne idügi ‘an ḳarīb inşallāh ma‘lūmuñ olur vallāhu a‘lem

<sup>432</sup> “Ben (kulumu seversem onun) işiten kulağı ve gören gözü ve tutan eli olurum, benimle iştir ve benimle görür ve benimle tutar.”

<sup>433</sup> “Zalim de olsa mazlum da olsa din kardeşine yardım et.”

*Hikāyet-i* (20) *ān vā'iz ki her āgāz-ı tezkīr du'ā-yı zālīmān u sahtdilān ü bī'tikādān kerdī*<sup>434</sup>

*(81) Meşnevi*

*Ān yekī vā'iz çü bertaht āmedi*

*Ḳāṭi'ān-ı rāhrā dā'ī şudī*

(21) Buyururlar ki [H15b] ol bir vā'iz çünkim taht üzre geleydi ya'ni kürsiye çıkaydı ḳattā'-ı tariḳ olanlara ve seriḳaya ve gārāt kılanlara du'ā idici olurlardı

*(82) Meşnevi*

*Dest bermīdāşt (22) yā Rab raḥm rān*

*Berbedān u mufsidān u ṭāgiyān*

Elin yukarı kaldırırdı ve dirdi ki yā Rabbi bedler ve müfsidler ve ṭāgī ve bāgī üzre raḥmet eyle

*(23) (83) Meşnevi*

*Berheme teşharkünān-ı ehl-i ḥayr*

*Berheme kāfirdilān u ehl-i deyr*

Ehl-i ḥayruñ istihzā eyleyenleruñ cümlesinuñ üzerine dügeli kāfirdiller üzre ve cemī'-i (24) kilise ehli üzre raḥmet eyle dir idi

*(84) Meşnevi*

*Ū nekerdī ān du'ā beraşfiyā*

*Mīnekerdī cüz ḥabīşānrā du'ā*

Ol vā'iz bu du'āyı aşfiyā vü etkiyā üzre itmezdi (25) ḥabīşlerden gayriya du'ā eylemezdi

*(85) Meşnevi*

*Mer verā güftend k'in ma'hūd nīst*

*Da'vet-i ehl-i ḳalālet cūd nīst*

Ba'zı kimseler aña didiler taḥḳīḳā bu ma'hūd degüldür ehl-i (26) ḳalālete ḥayr du'ā eylemek cūd u mürüvvet degüldür pes sen bunlar ḥaḳḳında niçün ḥayr du'ā eylersün didiler

*(86) Meşnevi*

*Güft nikūyi ez'inhā dīdeyem*

*Men du'āşān (27) z'in sebep bu'gzīdeyem*

<sup>434</sup> “Her kürsüye çıkışında yol kesicilere, hırsızlara Allah'ın rahmet etmesi için dua eden vaizin hikāyesi”

Bunlar cevāb virüp eyitdi ben bunlardan iyilikler görmişüm ben bunların du‘asını bu sebebden kabūl kılmışım keenne bunlar (28) didiler ki anlardan sen ne iyilik gördüñ cevāb virüp dir

**(87) Meşnevi**

***Ḥubs u zulm ü cevr çendān sāhtend***

***Ki merā ezşer beḥayr endāhtend***

Bunlar benim ḥakkımda (29) ol kadar ḥubs u zulm ü cevr düzdiler ki beni şer ü şūr cānibinden ḥayra atdılar ve şalāḥ u felāḥ semtine ilkā itdiler eger niçe ilkā itdiler dirseñüz (30) elcevāb

**(88) Meşnevi**

***Her gehī ki rū bedūnyā kerdemī***

***Men ez’iṣān zaḥm u ḍarbet ḥordemī***

Her gāhī dūnyā cānibine teveccūh ideydim ve şūr u şer semtine gideydim ben bunlardan (31) zaḥm u ḍarbe yirdim çüb u let elemin çekerdim

**(89) Meşnevi**

***Kerdemī ezzaḥm ān cānib penāh***

***Bāz āverdendemī gürgān berāh***

Zaḥm ḥavfindan ol cānibi penāh eylerdüm (32) ya’ni anlaruñ zaḥm u ḍabeti korkusundan ol cānib-i Ḥakkı melce’ ü mencā’ ittiḥāz eylerdüm ve ol cānib-i a’lāyı melāz ü me’āz kılardum beni girü getirirlerdi (33) kurdlar yola ya’ni her bār ki ben sürüden taşra giden koyun gibi rāh-ı müstaḳımden ḥurūc iderdim ol kurdlar gibi olan zālimleri gördükde anlaruñ ḥavfindan kaçup (34) rāh-ı Ḥakka gelürdüm ve şol cemā’at-i Müslimīn zümresine dāḥil olurdu ki anlar üzre ol kurdlaruñ destresi ve ḥükümeti yokdur

**(90) Meşnevi**

***Çün sebebsāz-ı (35) şalāḥ-ı men şudend***

***Pes du’āşān bermenest ey hūşmend***

[H16a] Çünkim bu gürūh benim şalāḥ u felāḥa sebep düzici oldılar pes anlaruñ ḥayr du‘ası benim üzerime (36) lāzımdur ey hūşmend ü ercmenend ki cebre bā’iş olana ḥayr du‘a eylemek ḥayrdan ḥālī degüldür bu ḥikāyet bu faḳīrūñ birkaç vech üzre ḥasbiḥālī olmuşdur (37) ki evvelā daḥı ṭarīḳ-i faḳra dāḥil olmazdan evvel egerçi fuḳarā ve meşāyiḥle ḥıltemiz var idi ve anlara muḥabbet kılardum lākin derviş olmağa meylim yogidi pederimden (38) bir miḳdār mirās degüp ol vasıta ile ṭarīḳ-i ticārete sālīk olup

giderken ve kesb ü kâra müte‘allik fikr iderken ba‘zı nuķūd u esbābımuızı birisi serika (39) kılup [M12b] ol hātırallar bir miķdār zāyil olup münkesiren yoldan dönüp eve gelüp bu kārūñ netice ve esrārında hayrān oldum ve sārık olanları (40) kendüme ‘azīm düşmen olmuş ve zarar kılmış bilürdüm ba‘de bir āhir semte sālİK olamayup baķıyye-yi mālumuızı cem‘ kılup ba‘zı metā‘ alup İslāmbol semtine (41) ticāret tarīķi üzre gelüp ol metā‘ları dükkānda oturan bāzergānlara ‘arz kılup anlar ile mu‘āmele kılduķda bunlaruñ hıdā‘ ve mekrlerinden ğāfil olup [P7b] (1) metā‘ımuızı ayāġa urup nısfından eksik bahāya aldılar bunlardan daķı nefret gelüp bunlara biṭṭabi‘ ‘adāvet kılup ‘ulūm u ‘ırfān kesbine müṣṭaġil oldum ve ol (2) ārzūyla Mıṣr diyārına sefer kıldum ḥikmet-i İlāhī anda pīrim sultānum ḥazretlerinüñ tarīķ-i bāṣavābına duḥūl müyesser olup ba‘de zamān faķr u ķanā‘atden ḥazz alup (3) ve ‘ilm ü ḥikmetden lezzet bulduķda esbābumı seriķa kılanlara ve ḥıle ve ḥud‘ayla metā‘ım alanlara vā‘iz-i mezkūr gibi niķe müddet ḥayr du‘ā eyledüm ve Allāh bunlardan rāzı olsun (4) diyü şükrlerin ve ṣenāların söyledim **‘asā en tekrehū şey’en ve huve ḥayrun lekum**<sup>435</sup> āyet-i kerīmesinüñ sırrını bildüm ve bunlar ol ḥinde baña düşmen görinüp ḥaķīķat-i (5) ḥāle vāķıf olduķdan ṣoñra dostum oldılar buña mānend olan serġüzeṣtimüzden biri daķı oldur ki müddet-i medīde ve ‘ahd u ba‘īde mürür eyledükden ṣoñra kendü (6) diyārımuza gelüp anda Ḥazret-i Meṣnevīnūñ naķline şürū‘ kılup nāsı tarīķ-i Mevlevī cānibine ġitmek ve raḥīķ-i Meṣnevīyi nūṣ itmeġe taḥrīz ve terġīb (7) eylerdüm ve mümkün olduġı mertebe bunlara Meṣnevī-yi Şerīfūñ esrār ve nikātını söyledüm ḥikmet Allāhuñ ba‘zı ehl-i ḥased **fıciḍihā ḥablun min mesed**<sup>436</sup> ta‘n ve melāmete (8) başladılar ve ḥaķķımızda [‘acāyib ü ġarāyib mekr ü fesādlar işlediler her bār ki bunların ta‘n u melāmeti bu faķīrūñ ḥaķķında -M] ziyāde olduķça ol diyāra muḥabbetim (9) ve anda iķāmete [H16b] niyetim ziyāde olurdu ma‘ahazā kıllet-i ma‘āṣ cihetinden ‘azīm müzāyāķada ve bir aķçe fāyide ve ‘āyidemüz olmaduġı eclden beṣeriyet ḥasebiyle teng- (10) dil olmadan ḥālī olmazdum pes aṣḥāb-ı ġarāzuñ buġz u ‘adāveti rüzberüz ziyāde olmada ve ķalb-i ḥazīn bunlaruñ cefā vü ezizetine taḥammül kılmada altı yedi sene (11) miķdārı olduķda bunlardan ba‘zısı bu faķīre mālemyekūn idüp bühtān u iftirā semtine gidüp bugün fülānı fülān ḥālet-i ķabīḥada ġördüm diyü söyler (12) ḥālbuki söyleyen fıṣķla ma‘rūf ma‘āṣī ve menāhī-yi irtikābla meṣḥūr ve ma‘rūf iken aṣḥāb-ı ġarāz **fīķulūbihim marāzun ba‘de marāzi** o bedġuyuñ sözini (13)

<sup>435</sup> “Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız; halbuki hakkınızda o bir hayırdır.” (Bakara 2/216)

<sup>436</sup> “Gerdanında fitillisinden bir ip olduġu halde (Ateşe atılacaktır.)” (Tebbet 111/5)

istimā' idüp bir yere cem' olmuşlar ve katlimüze 'azîmet kılmışlar içlerinden munşif olanları nefy-i beled olmamız hakkında ricā eylemişler bu hâletde iken fakîr dağı (14) bunların cem'iyetine varup selām virüp oturdukdā selāmımızu almayup 'ulemā şeklinde olanlarınıñ cevābı bu oldu ki cümlemüzün ittifākı budur ki şehrimüzde (15) тұrmayup gidesin ve illā seni katl iderüz fakîr bunlara şer'le çok sözler söyledim aşlā birinüñ kulağına girmeyüp didiler ki hemān sözi uzatma yā şehri- (16) müzden gidersün yā terk-i ser idersün pes ol meclisden gidüp yā İlāhî bu ne hâlet-i garîbe ve ne güne vaq'a-yı 'acîbedür ki bizüm başımıza geldi yā Rabbi (17) bunun sırrına sen 'alimsün ve netîcesine vākıfsun diyüp gāh ağlayup gāh inleyüp ve gāhî ba'zı meşāyih-i 'azāma vākı' olan bu güne sergüzeşt ile (18) kalb-i hāzînimi tesellî eylemeyüp Āsitāne-yi muqaddese-yi Hāzret-i Mevlānā qaddese sırrahu cānibine revān oldum elkışsa ba'de zamān İslāmbola gelüp hānkāh-ı Mevlevîde (19) sâkin olup irşāda şürü' kılduğda Hāq Subhānehu ve Te'ālā ol inkisāruñ bir mertebe [M13a] mükāfātın virdi ki bu lisānla anuñ ta'bîri mümkün olmaz **ve emmā bini'meti** (20) **rabbike fehdid**<sup>437</sup> āyetinüñ fehvāsınca ve dağı **ve minşükri'n-ni'metihi ifşā'uhā**<sup>438</sup> hadîsinün muqtezāsınca ba'zısının zikri lâzım geldi ki tā hişşedār olmağa medār ola (21) evvelā diyārımızdan a'lā dîn ü dünyāmuza evlā bir diyāra geldük şāniyen bunda niçe ni'am-ı şuver ü ma'nevîye müstağrak olduk ki ol diyārda aña vāşıl (22) olmamışduğ şālisen bunda kitāb-ı Meşnevîye ve tarîk-i Mevlevîye niçe tālîb ü rāğîb bulduğ ki anda bunları bulmamışdığ çünkim bu ni'mete vāşıl oldum bildim ki ol (23) diyārdan hicretimüzde bā'ış olanların kārı 'abeş degül imiş [H17a] pes vā'iz-i mezkūr gibi anlara hayr du'ā eylemege başladım ve anlardan dağı ekseri eyledük- (24) leri kāra peşimān olup ziyāde dost oldılar pes **'asā en tekrehū şey'en ve huve hayrun lekum**<sup>439</sup> āyet-i kerîmesinüñ sırrı ne imiş bildüm ve **'asā en tuhibbu** (25) **şey'en ve huve şerrun lekum**<sup>440</sup> kavlinüñ remzi ne imiş 'ālim oldum tabî'ata mekrūh gelen şeylerden a'rāz eyleyen ehl-i guşşa bu hasbîhālimüz olan kışşayı hişşe (26) alsun için irād kıldum tā mekrūh olan hālāt u menfūr olan vākı'ātdan nefret itmeyeler ve 'adāvet semtine gitmeyeler zîrā hikmetden hālî ve hātimesi (27) rāht u rahmetden 'arî degüldür

### (91) Meşnevî

<sup>437</sup> "Fakat Rabb'inin nimetini anlat da anlat." (Duha 93/11)

<sup>438</sup> "(Rabb'inin) nimetinin şükürünü söyle."

<sup>439</sup> "Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız; halbuki hakkınızda o bir hayırdır." (Bakara 2/216)

<sup>440</sup> "Yine olabilir ki siz bir şeyi seversiniz, halbuki hakkınızda o bir şerdir." (Bakara 2/216)

*Bende mināled beḤaḫ ezderd ü niş*

*Şad şikāyet mīkuned ez renc-i ḥ'īş*

*(92) Meşnevi*

*Ḥaḫ hemī gūyed ki āḫir renc ü derd*

*Mer turā lābe- (28) kūnān ü rāst kerd*

Bende Ḥaḫ Te'ālā Ḥazretine nāle vü feryād eyler derd ü nişden yüz şikāyet eylerken dünüñ renc ü eleminden Ḥaḫ Subḫānehu ve Te'ālā aña dir ki (29) āḫir renc ü derd taḫḫikā seni tazarru' idici ve rāst u şālih eyledi pes derd ü renc min ḥayşü'l-ma'nā saña derd ü renc oldı ve seni raḫmet ve rızāya (30) vāşıl kıldı pes andan niçün şikāyet eylersün

*(93) Meşnevi*

*İn gile z'ān ni'metī kun k'et zened*

*Ezder-i mā dūr u maḫrūdet kuned*

Bu şikāyeti ol ni'metden (31) eyle ki seni urur ve bizüm dergāhumuzdan seni dūr u mehcūr kıılır miḫnet sebab-i minḫat u raḫmetdür ve ğinā vü ni'met bā'ış-i ğurūr u ğafletdür pes bā'ış-i ğurūr (32) u ğaflet olan ni'metden şikāyet eyle yoḫsa müşil-i ḫurbet müriş-i raḫmet olan belā ve miḫnetden niçün şikāyet eylersün demek olur

*(94) Meşnevi*

*Derḫaḫikat her 'adū (33) dārū-yı tust*

*Kīmyā vü nāfi' ü dīlcūy-ı tust*

Ḥaḫikatde her 'adū senüñ dārū ve dermānuñdur senüñ kimyāñ ve nāfi' ve dīlcūyuñdur ya'ni ḫayrḥ'āh u dostuñdur (34) zīrā anlar vāsıtasıyla ğaflet ü ğurūrdan ḫalāş olursın ve Ḥazret-i Ḥaḫḫa ilticā ve tazarru' kıılırsın ve bu ilticā ve istifāde vāsıtasıyla raḫmet ü ḫurbet (35) bulursın pes ma'nā yüzinden bunlar senüñ dostuñ olurlar dīlcū vaşf-ı tekībdür ya'ni ğöñül dīlcūy-ı yār-ı şādıḫuñdur demek olur

*(95) Meşnevi*

*Ki ez'ū ender- (36) ğürizī derḫalā*

*İsti'ānet cūyi ezluḫf-ı Ḥudā*

Her 'adū senüñ ol cihetden devā vü dārūñ olur ki sen ol 'adūdan ḫalvet içre kaçarsın anuñ (37) üzerine ğālib olmada ve anuñ şerrinden necāt bulmada luḫf-ı Ḥudādan mu'āvenet ḫaleb eylersün çünkim bunlar senüñ ḫalvete ğirüp Ḥazret-i Ḥaḫḫa (38) 'ibādet ve isti'ānet ḫaşr kıılma ki mutazarru' ve dā'ī olma ki vesīle ve bā'ış olalar ma'nā

bunlar saña yār-ı şādık ve mu‘ayyen-i vāsık [H17b] olurlar ammā senüñ dost (39) ittiḥāz eyledüklerüñ bunuñ aksidür kim buyururlar

**(96) Meşnevi**

***Derḥaḳīkat düstānet düşmenend***

***Ki zihāzret dūr u meşgūlet kunend***

Ḥaḳīkatde senüñ dostlaruñ (40) saña düşmenlerdür zīrā seni Ḥazret-i Ḥaḳkuñ ṭā‘at ve ḳurbından kendülere meşgūl iderler *ve lihāzā ḳālellāhu te‘ālā fikelāmihī’l-mecīd işāreten ilāhazā’l-ma’nā* (41) *yā eyyuhe’l-lezīne āmenū inne minemvālikum ve evlādikum ‘aduvven lekum faḥzeruhum*<sup>441</sup> *ve ḳāle te‘ālā* [M13b] *izā innemā emvālukum ve evlādikum fitne*<sup>442</sup> ḥālbuki bunları dost [P8a] (1) ittiḥāz eyler ve bunlar benim sevgilü yārümdür diyü söyler bilmez ki minḥayşü’l-ḥaḳīka kendüye ‘aduvv ü rehzen ḍalālet-i ḥodrü eger dostlardan murād sāyir nāsdan olan (2) aşdıḳā vü aḥillā olursa müttekī olanlardan mā‘adāsı senüñ ‘adüvvüñ olması muḳarrerdür nitekim bu āyet-i kerīme bu ma’nāya delālet eyler *elaḥillā’u yevme ‘izin ba‘ḍuhum liba‘din ‘aduvvun* (3) *ille’l-muttekin*<sup>443</sup> pes insān insānuñ nefsine ni‘met ve reḥādan belā ve ‘anā enfa‘ u evlā olduğına bir ḥub mişāl baş idüp buyururlar

**(97) Meşnevi**

***Hest ḥayvānī ki nāmeş uşgurest***

**(4) *Ū bezaḥm-ı çüb zeft ü lemtürest***

Meşelā bir ḥayvān vardur ki anuñ nāmı *uşgurdur* Türkīce aña porşuḳ dirler ol porşuḳ didükleri cānver zaḥm-ı çübla zeft (5) ü lemtürdür ya‘ni ne ḳadar ursañ ve zaḥm irgürseñ anuñ teni artar ve büyük olur

**(98) Meşnevi**

***Tā ki çübeş mizenī bih mişved***

***Ū zizaḥm-ı çüb ferbiḥ mişved***

Tā kim sen ol (6) ḥayvāna çöp urasın ḥub olur ol çöp ve let zaḥmından mücessem ve ferbiḥ olur

**(99) Meşnevi**

<sup>441</sup> Kur’an’da ‘*minemvālikum*’ yerine ‘*minezvācikum*’ ifadesi yer almaktadır. Ayetin tamamı şöyledir: *Yā eyyuhe’l-lezīne āmenū inne minezvācikum ve evlādikum ‘aduvven lekum faḥzeruhum*. “Ey iman edenler! Haberiniz olsun ki, eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar vardır.” (Tegabun64/14).

<sup>442</sup> “Herhalde mallarınız ve evlatlarınız bir fitnedir (İmtihandır).” (Tegabun 64/15 ).

<sup>443</sup> “Dostlar (bile), o gün birbirlerine düşmandırlar. Ancak takva sahipleri bundan müstesnadır.” (Zuhrüf 43/67)

*Nefs-i mü'min uşguri āmed yaķın*

*K'ü bezaķm-ı renc zefteſt ü semin*

Mü' (7) minün nefsi yaķın budur ki uşgur gibi geldi ki ol nefis zaķm u rencden mücessem ve semindür *nefs*den murād bunda rühdur nitekim **İmām Büstīnün** bu beyti bu ma'nāya ſehādet (8) eyler

*Beyt*

*Aķbil alennefsi v'estekmil fezā'ilehā*

*Ve ente binnefsi lā bilcismi insānu<sup>444</sup>*

Ya'ni insānuñ rühi uşgur didükleri hayvān gibidür her bār ki riyāzet ü belā ve đarbet (9) ü 'anā isābet eyleye ol kuvvet ve kudret bulur ve 'azīm ve kebīr olur ve ol miķnet ü meſaķķat vāsıtasıyla ruķāniyyet ve nūrāniyyet hāſıl kıılır dimek olur

(10) *Beyt*

*Bende hemān bih ki belākeſ buved*

*Ūd hemān bih ki derāteſ buved<sup>445</sup>*

(100) *Meſnevi*

*Z'in sebeb berenbiyā renc ü ſikeſt*

*Ezheme ħalk-ı cihān efzūinterest*

Bu sebebden (11) enbiyā-yı 'azām üzre renc ü inkisār cemī'-i ħalk-ı cihāndan efzūnterdür kemā ķale 'aleyhisselām *eſeddü'n-nāse belāen elenbiyā ſumme'l-evliyā ſümme'l-emſel felemſel<sup>446</sup>*

[H18a] (101) *Meſnevi*

*Tā zicānhā (12) cānſān ſud zeffter*

*Ki nedidend ān belā kavm-i digeſ*

Hattā anlarıñ cānı ğayrılaruñ cānından 'azīm ü cesimter oldu zīrā ki ol belāyı ki anlar gördiler bir ğayr kavm anı görmediler (13) pes bermücib-i ħadīſ *mā ūziye nebiyyun miſle mā ūziytū<sup>447</sup>* sāyir enbiyādan Ĥazret-i Resül-i Ekrem ſallallāhu 'aleyhi ve sellem ziyāde belā çekmiſ ve ezā görmiſ olur anuñçün (14) rüĥ-ı ſerifine daķı rüĥ-ı a'zam dinür pes nefsi insānı celd-i hayvāna ve riyāzeti debāģate temſil idüp buyururlar

(102) *Meſnevi*

<sup>444</sup> “Ruhuna dön ve onun faziletlerini istikmal et ve sen cisminle değil, ruhunla insansın.”

<sup>445</sup> “Kul belaya katlanırsa, öd ağacı ateſte yanarsa daha iyi olur.”

<sup>446</sup> “Belanın en ſiddetlisi enbiya üzerine, sonra evliya, sonra da onların emsali üzerinedir.” Konuk, *Meſnevi-i ſerif ſerhi*, C. 8, s. 46.

<sup>447</sup> “Hiçbir peygamber benim gibi eziyet çekmemiſtir.”



***Püst ezdārū belākeş mişevēd***

***Çün edīm-i (15) t̄āyifī hoş mişevēd***

Post dārūdan ya'ni debāğatden belā çekici olur ne'am belā çekici olur velākin edīm-i T̄ā'ifī gibi hoş ve zībā olur *T̄ā'if* bir mevzu'uñ ismidür ki (16) aña mensüb olan sahtiyān katı laţif olur

***(103) Meşnevi***

***Ve'r ne telh ü tiz mālidi der'ū***

***Gende geştī nāhoş u nāpāk bū***

Ve eger debbāğ debāğēt için lāzım olan telh ü tiz (17) dāruları ol posta sürmeyeydi kōkmiş ve nāhoş u nāpāk olaydı ve murdār u ḥabış kılaydı

***(104) Meşnevi***

***Ādemirā püst-ı nāmedbūğ dān***

***Ezruṭbethā şude zişt (18) ü girān***

Ādemi filmeşel debāğēt olunmamış bir post bil zirā ruṭbāt-ı bedeniyyeden ol zişt ü şakīl olmışdur ve ukl u şurb sebebiyle ḥām deri gibi murdār (19) u ḳabīḥ ḳalmışdur

***(105) Meşnevi***

***Telh ü tiz ü māleş-i bisyār dih***

***Tā şevēd pāk u laţif ü bāfirih***

***(106) Meşnevi***

***V'er nemitānī rızā dih ey 'ayār***

***Ger Ḥudā rencet dihed biiḥtiyār***

Pes ey (20) ādem nefsuñe çok telh ü tiz ve māleş vir ya'ni aña riyāzet-i şākḳa irgür tā kim ol nefş pāk u laţif ve ṭahāret ü leṭāfetden ziyāde ola ve lihāzā *ḳile'r-* (21) *riyāzetu lilinsāni kāledu bāğatu'l-celdi'l-ḥayvān*<sup>448</sup> pes nefse riyāzet virmek ve anı ṭahāret mertebesine irgürmek insāna lāzım olur eger riyāzetle nefsin (22) ṭāhir eylemezse celd-i nāmedbūğ mertebesinde ḳalur ve ḥabş ve murdār olur eger kendü iḥtiyāruñla riyāzet virmege ḳādir degül iseñ ey şāhib-i 'ayār ve ey ehl-i (23) temiz rızā vir eger Ḥudā Te'ālā saña renc ü belā vire bilāiḥtiyār ki Allāh sevdügi ḳula belā virür eger ol bende aña rāzı olursa anı ıştifā' mertebesine irgürür (24) kemā ḳāle 'aleyhisselām ***izā eḥabballāhu 'abden ibtilāhu ve enne sabrun ictibāhu ve enne raziyen ıştifāhu***<sup>449</sup>

<sup>448</sup> "İnsan nefsin riyazetle temizlemelidir, yoksa tabaklanmamış deri gibi olur."

<sup>449</sup> "Allah bir kulunu sevince ona bela verir. Kul sabrederse onu seçme kullarından eder, rıza gösterirse onu tasfiye ve intihab eyler." Tahir Olgun (Tahirü'l-Mevlevî), *Şerh-i Mesnevî*, C. 12, ts, s. 30.

**(107) Meşnevi**

***Ki belā-yı dūst taḥīr-i şümāst***

***‘İlm-i ū bālā-yı tedbīr-i şümāst***

Zīrā ki ey (25) mü'minler dostuñ belāsı sizüñ muṭahhirüñüzdür ki beliyyāt-ı mükeffer-i seyyi'āt u muṭahhar-ı ḥaṭī'āt ve zillātdur kemā ḳāle 'aleyhisselām ***māyuşību liMuslime naşabun ve lāvaşbun (26) ve lā-*** [H18b] ***ḥūznin illā kefferallāhu bihā seyyiātihī***<sup>450</sup> ol Allāhuñ 'ilmi sizüñ tedbiriñüzüñ fevķindedür ḳulina enfa' ve ışlah olanı bilür [M14a] ammā bendenüñ tedbiri kendüye nāfi' olanı (27) bilmeyüp ḥaṭā ḳılır pes bendeye lāzım oldur ki kendü tedbiriñi böyle maḥalde terk idüp 'ilme ḥasbī mecāl diyüp anuñ taḳdīrine rāzı ola ve ol belāyı (28) şafā bile

**(108) Meşnevi**

***Çün şafā bīned belā şīrīn şeved***

***Hoş şeved dārū çü şıḥḥat bīn şeved***

Çünkim mübtelā belāda şafā göre ve *küllü mürrün devā'ür*<sup>451</sup> ḳavlinüñ sırrına (29) ire belā aña şīrīn olur meşelā dārū-yı telḥ hoş olur çünki marīz andan şıḥḥat görici ola

**(109) Meşnevi**

***Bürd bīned hoşrā der'ayn-ı māt***

***Pes bigüyed uḳtulūnī yā şıḳāt***

Ol (30) mübtelā 'ayn-ı māt içre kendüyi bürd görür ya'ni maḥzātını belā ve āfet içre iken kendü rüḥını ḡālib ü ḳavī görür pes şıḳāta ḥiṭāb idüp yā şıḳāt beni öldürüñ dir (31) nitekim Ḥüseyn Mansūr Ḥazretleri ḥaḳīḳat-i ḥāle vāḳıf oldukda *uḳtulūnī yā şıḳāt inna fıḳatlı ḥayāt*<sup>452</sup> didi pes yine ḳışşada olan 'avānuñ kendü nefsine nisbet olan sū-i (32) ḥālinün şerḥine sürü' idüp buyururlar

**(110) Meşnevi**

***İn 'avān derḥaḳḳ-ı ḡayrī sūd şud***

***Līk enderḥaḳḳ-ı ḥod merdūd şud***

Bu 'avān egerçi ḡayrinuñ ḥaḳḳında nāfi' vü sūd oldı ve- (33) lākin kendü ḥaḳḳında merdūd oldı zīrā kendüye nāfi' olan a'māl-i şāliḥayı ve aḥlāḳ-ı nāfi'ayı terk idüp nefsüñ ḥazḳını ve hevāsını iḥtiyār ḳıldı

**(111) Meşnevi**

<sup>450</sup> “Bir Müslime mihnet, meşakkat, hüzn ve kederden biri gelince Cenab-ı Hak onlardan dolayı o Müslimin günahlarını affeder.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, s. 31.

<sup>451</sup> “Bütün acılar devadır.”

<sup>452</sup> “Öldürün beni ey sadık dostlarım, çünkü hayatım öldürülmemdedir.”

***Rahm-ı İmānī* (34) *ez'ū bubrīde şud***

***Kīn şeytānī ber'ū piçide şud***

İmāna mensüb olan rahm ve şefkat andan münkaṭı' ve müntezi' oldı ve bermüciḅ ḥadıṣ ***lā tenza'ü'r-rahmete illā*** (35) ***men şakī***<sup>453</sup> ol bedbaḥt andan rahmet gitmekle şakī ve zālim ḳaldı şeytāna mensüb olan kīn küdüret anuñ üzerine tolaşdı ki ol benī ādeme niçe buğz u 'adāvet (36) eylerse ol daḥı öyle buğz u 'adāvet eyler

***(112) Meşnevi***

***Kārgāh-ı hışm geşt ü kīnveri***

***Kīne dān aşl-ı ḳalāl u kāfirī***

Ol ḥabīṣ kīnverlik ya'ni kīndārlik (37) hışmuñ kārgāhı ve menba'ı oldı kāfirlik ve cemī'-i ḳalālun aşlını kīn bil ve ḡazab bir şıfat-ı ḳabīḥadur ki küfr ü ḳalālet ve ḥaṭā ve ma'şiyet andan zāhir olur (38) ve bu şıfatlara mübtelā olan insān şeklinde şeytān olur ne'üzübillāh

***Su'āl kerden ez'İsā 'aleyhisselām ki dervüçüd ezhome sa'bhā sa'bter çist***<sup>454</sup>

***(39) (113) Meşnevi***

***Güft 'İsārā yekī huşyār ser***

***Çist derhesti zicümle sa'bter***

Bir 'aklı başında merd Ḥazret-i 'İsāya eyitdi yā 'İsā vücüd-ı 'ālemde cümleden es'ab u eşeddendür

***(114) Meşnevi***

***(40) Güfteş ey cān sa'bter hışm-ı Ḥudā***

***Ki ezān düzah hemilerzed çü mā***

Ḥazret-i 'İsā aleyhisselām aña eyitdi ey cān cümleden sa'bter hışm-ı Ḥudādur ki andan cehennem (41) lertzān olur bizüm gibi

***(115) Meşnevi***

***Güft [H19a] ez'in hışm-ı Ḥudā çebved emān***

***Güft terk-i hışm-ı h'iş enderzamān***

Ol kimse eyitdi Ḥudā-yı Te'ālānuñ ḥaşmetünden amān [P8b] (1) ne olur Ḥazret-i 'İsā aleyhisselām buyururdular ki kendü hışmuñı derzamān ya'ni 'alelfevr terk eylemekdür kemā rüy-ı aninNebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḳāle ***enne raculen se'ele 'İsā*** (2) ***'aleyhisselām feḳāle yā 'İsā māeşeddu fileşyā' ḳāle ḡazabu'r-Rabb feḳāle ve***

<sup>453</sup> "Rahmet ancak şakī olan kimseden nez' olunur." Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s.49.

<sup>454</sup> "Birinin, varlıkta bütün zorluklardan daha zor olanı nedir, diye Hz. İsa aleyhisselamdan sorması"

*bime'n-necāt minhu k̄āle izā ḡazabtu en tetrūke ḡazabuke ve k̄āle te'ālā fīḥadīsi'l-  
k̄udsi yā İbn Ādem (3) uz̄kurunī ḥīnu teḡazzebu uz̄kuruke ḥīne aḡzeb<sup>455</sup>*

*(116) Meşnevi*

*Pes 'avān ki ma'den-i in ḥışm geşt*

*Ḥışm-ı zışteş ezsebu' hem dergüzeşt*

Pes 'avān-ı zālīm ki bu ḥışm u ḡayzuñ (4) ma'deni ve menba'ı oldu anuñ ḡabīh-i nāma'kūl olan ḥışmı sibā'dan hem tecāvüz eyledi zīrā derende cānverleruñ ḡazabında bir ḥīle ile ḡalāş mümkindür ammā zālīmüñ ḡazabından (5) degül

*(117) Meşnevi*

*Çi ümīdesteş berahmet cüz meger*

*Bāz gerded z'ān şıfat ān bīhüner*

'Avānuñ raḡmet-i Ḥaḡḡa ne ümīdi vardur andan ḡayri ki meger ol şıfat-ı ḡabīḡadan ol bed hüner (6) girü döne ve ol ḡabīs ḡuyuları terk eylemezse ol ḡuyularla bile olduḡca Allāhdan aña raḡmet olmaz dimek ifāde eyler

*(118) Meşnevi*

*Gerçi 'ālemrā ez- (7) işān çāre nīst*

*İn süḡhan enderḡalāl efkendenīst*

Egerçi 'āleme bu 'avānlardan çāre yoḡdur ya'ni bunlar 'āleme bizzarūri lāzımdur ki ḡikmet üzre (8) ḡalḡ olınmışlardur bu söz anları ḡalālete bırakmaḡlıḡdur ya'ni 'avāna siz 'āleme lāzımsuz ve ḡikmet üzre ḡalḡ olınmışsuz minvech ḡayrdan ḡalī degülsüz [M14b] dimek bu söz (9) anları ḡalālete bırakmaḡdur zīrā bunlar bu sözden kendüleri ḡayrū'n-nās olmaḡ tevehhüm iderler ḡālbuki böyle degüldür belki şerrū'n-nāsdur zīrā bunlaruñ ḡikmet üzre (10) ḡalḡ olmasından ve bunlaruñ vücūdu 'āleme bizzarūri lāzım gelmesinden bunlaruñ ḡayru'n-nās olmasını müstelzem olmaz nitekim bu ma'nāyı tefḡīm için ḡarb-ı meşel idüp (11) buyururlar

*(119) Meşnevi*

*Çāre nebved hem cihānrā ezçemīn*

*Līk nebved ān çemīn mā-yı mā'īn*

Ya'ni meşelā cihāna bol ḡardan hem çāre olmaz egerçi ol daḡı cihāna lazımdur ve ḡikmet üzre (12) ḡalḡ olmışdur velīkin ol çemīn mā'-i me'īn gibi olmaz çünkim ḡaziyye bunuñ gibidür çemīn gibi olan 'avān-ı bīdīnūñ cihāna lāzım olmasından mā'-i

<sup>455</sup> “Bir kimse İsa aleyhisselama sordu ki: Ya İsa, eşyanın eşeddi nedir? Rabb'in gazabıdır, dedi. O kimse yine sordu ki: Ondan kurtuluş ne iledir? Dedi ki: Öfkelendiğin vakit, öfkeni terk etmendir.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 50.

me<sup>‘</sup>in gibi hayrlu (13) ve nāfi<sup>‘</sup> olmak ve hayrlular mertebesin bulmak lāzım gelmez belki çemīn çemīndür ve mā<sup>‘</sup>-i me<sup>‘</sup>in mā<sup>‘</sup>-i me<sup>‘</sup>indür Hāzret-i Hāq bunları beraber kılmaz kemā kâle te<sup>‘</sup>ālā fīsūret-i şad *em* (14) *nec’alu’l-lezīne āmenū ve ‘amilū’ş-şālihāti kelmufsidīne filarzi em nec’alu’l-mutteķīne kelfuccār*<sup>456</sup> ve ehl-i cennet ve ehl-i cehennem ile müstevī olmaz kemā kâle te<sup>‘</sup>ālā *lāyestevī aşhābu’n-* (15) *nāri ve aşhābu’l-cenneti aşhābu’l-cenneti humu’l-fāizūr*<sup>457</sup>

[H19b] *Kaşd-ı hıyānet kerd-i āşık u bāng berzedden-i ma’şūk bervey*<sup>458</sup>

(120) *Meşnevī*

*Çünkü tenhāyeş bidīd* (16) *ān sāde merd*

*Zūd ū kaşd-ı kenār u būse kerd*

Çünkü ol sādedil merd ma’şūkasını bāğ içre tenhā gördi ‘alelfevr ol ‘āşık kenār u būseye kaşd (17) eyledi

(121) *Meşnevī*

*Bāng bervey zed beheybet ān nigār*

*Ki merev gūstāh edebrā hūş dār*

Ol nigār heybet ve şalābetle anuñ üzerine şadā urdı böyle diyü ki (18) ey ebleh kūstāh gitme edeb için ‘aql tūt ya’ni kūstāh hareket itme edebi tedārik eyle

(122) *Meşnevī*

*Güft āhir halvetest ū halk nī*

*Āb hāzır teşneyī hemçün menī*

(19) Ol āşık ma’şūkasına bu gūne cevāb virüp eyitdi āhir bu maħalde halvetdür halk bu kadar āb hāzır benim gibi bir teşne ya’ni āb-ı vişālūñ hāzır u müheyyādur ve benim gibi bir (20) teşne ‘āşık niçe mümkindür ki āb-ı zūlāl vişāle böyle maħalde şabr eyleye

(123) *Meşnevī*

*Kes nemīcünbed der’īncā cüz ki bād*

*Kīst hāzır kīst māni‘ z’īn gūşād*

Bu (21) maħalde yelden ğayri kimse hareket eylemez bunda hāzır kimdür ve bu feth ü zaferden māni‘ kimdür

(124) *Meşnevī*

<sup>456</sup> “Yoksa iman edip de iyi şeyler yapanları biz, o yeryüzündeki bozguncular gibi yapar mıyız? Veya Allah’tan korkanları yoldan çıkan arsız çapkınlar gibi yapar mıyız?” (Sad 38/28)

<sup>457</sup> “Cehennemliklerle cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler hep murada erenlerdir.” (Haşr 59/20)

<sup>458</sup> “Āşıkın hıyanet kassetmesi ve maşukun ona bağırması”

***Güft ey şeydā tu ebleh būdeyī***

***Eblehī v'ez'ākılān neşnüdeyī***

Zen ol (22) cüvāna merdāne cevāb virüp eyitdi ey ebleh sen dīvāne olmuşsın eblehsin 'ākıllardan işitmemişsin ve anlaruñ sözün tütüp işitmemiş- (23) sin ki ol 'ākıllaruñ sözi budur

***(125) Meşnevi***

***Bādrā dīdī ki micünbed bedān***

***Bād cünbānist incā bādrān***

Yili gördüñ anı kim taḥrīk eyler yil burada yil (24) sürücü bir bād-ı cünbān vardur ki muḥarriksüz kendü kendüden kaçan hareket eyler

***(126) Meşnevi***

***Mirveḥa-yı taşrif-i sun' İzedeş***

***Zed berīn bād u hemī cünbāndeş***

Ol İzed (25) Te'ālānuñ şun'ı ve taşrif-i mirveḥası bu yil üzre urdı bunı her dem cünbān eyler ve müteḥarrik kıılır pes bu ma'nāyı tefhīm için ḍarb-ı meşel idüp (26) buyururlar

***(127) Meşnevi***

***Cüzv-i bādī ki beḥükmi-mā derest***

***Bādbizen tā necünbānī necest***

Meşelā ey bāda mensüb olan cüzv ki bizüm ḥikmetimüzdedür mirveḥayı taḥrīk etmeyesin (27) hareket eylemez

***(128) Meşnevi***

***Cünbiş-i in cüzv-i bād ey sādemerđ***

***Bītu vü bībādbizen ser nekerđ***

Ey sādedil kimse bu cüzv-i bāduñ hareketi sensüz ve mirveḥasuz (28) baş döndürmedi ve hareket eylemedi çünkim қазиyye böyle olduğı muḥarrer olduysa

***(129) Meşnevi***

***Cünbüş-i bād-ı nefes k'enderlebest***

***Tābi'-i taşrif-i cān u ḳālībest***

(29) Nefsüñ bādınıñ hareketi ki leb ü dehānda vāḳi'dur cān u tenüñ teşrifine ve taḥvīline ya'ni eger cān u ten olmasaydı ve bunlar bād-ı nefesi taşrif kıılmasaydı bād-ı (30) nefes olmazdı ve hareket kıılmazdı pes bād-ı nefesüñ hareketi cān u ḳalıbuñ taşrif ve taḥvīline tābi' olur ve anı muḥarrik bunlar olur

**(130) Meşnevi**

**Gāh demrā medḥ peygāmī (31) kuni**

**Gāh demrā hicv ü düşnāmī kuni**

Gāh nefesüñ medḥ ü peygām eylersin ve bir kimsenüñ medḥini ve ḥaberini [H20a] söylersin ve gāh nefsüñi hecv ü düşnām eylersin ve bir kimseye (32) sögüp zemmin eylersin

**(131) Meşnevi**

**Pes bidān aḥvāl-i diger bādḥā**

**Ki zicüzvī küll mī- [M15a] bīned nühā**

Feizā kāne kezālik bu muḳaddimāt ma'lūmuñ oldıysa pes (33) ğayririyaḥuñ aḥvālını bil buña göre kıyās kıl cüzvīden külli aşḥāb-ı 'uḳül görür ve cüzvden küllüñ şānına istidlāl kıılır nühā nühyenüñ cem'idür nühye (34) 'aḳla dirler şāḥibini müheyyāndan nehy eylediği i'tibārile

**(132) Meşnevi**

**Bādrā Ḥaḳ geh bahārī mīkuned**

**Derdeyeş z'in luṭf āri mīkuned**

Ḥaḳ Subḥānehu ve Te'ālā bādı gāh (35) bahāra mensüb eyler tā anuñ leṭāfeti vāsıtasıyla ezḥār u eṣcār ḥayāt bulur ve 'āleme revnaḳ u fer ḥāşıl olur şitā vaktinde bu luṭfdan Ḥaḳ Te'ālā anı 'ārī (36) kıılır ḥattā anuñ şiddeti ve 'ufūneti vāsıtasıyla ezḥār u eṣcār pejmürde ve efsürde olur ve anlardan ḥayāt u leṭāfet gidüp 'ālem birevnaḳ kıılır

**(133) Meşnevi**

**Bergurūh-ı 'Ād (37) şarşar mīkuned**

**Bāz berHüdeş mu'aṭṭar mīkuned**

'Ād kavminüñ gürülü üzre Ḥaḳ Te'ālā bādı şarşar eyler girü Hüd üzre ol bādı mu'aṭṭar eyler bunlara nesīm-i şabā (38) ve anlara vaḥīm-i pürvebā kıılır kışşası birkaç kere mürür eyledi

**(134) Meşnevi**

**Mīkuned yek bādrā zehr-i semūm**

**Mer şabārā mīkuned ḥürrem ḳudūm**

Bir yeli zehr ü sümüm eyler ve şabā yılını (39) ḥürrem ḳudūm eyler eger ḥāşşiyet-i tabīyyesi imişse ve tīre-yi vāḥide üzre olurdu ma'lūm oldı ki anı tebdīl ü taḥvīl eyleyen Hüdā-yı Te'ālādur

**(135) Meşnevi**

**Bād-ı demrā ber-(40) tu binhād ü esās**

**Tā kunī her bādrā bervey kıyās**

Ol Allāh ki nefes bādınıñ bünyādını senüñ üzerüñe kodı ya'ni senüñ nefesüñ ol Allāhuñ (41) emriyle şābit olur anuñ taşarrufını saña teslīm kıldı keyfemāyeşā' anı idhāl u irsāl eylersin anuñ kendüden olmaduğı saña ma'lūmdur ve rüşendur [P9a] (1) tā her bādı bunuñ üzerine kıyās eylesin kim elbette ol muharriksüz hareket eylemez ve cemī-i riyāhuñ mursil ve muharriki Allāh Te'ālādur

**(136) Meşnevi**

**Dem nemīgerded sūhan bilūtf(2) u kahr**

**Bergürühī şehd ü berkavmist zehr**

Meşelā nefes lūtfusuz ve kahrusuz söz olan ya'ni nefes-i insānī kelām olduqda ve lūtf u nutk mertebesine geldükde lūtf (3) u kahrdan hālī olmaz bir gürüh üzre kahr ve bir kavm üzre nef-i veche olur

**(137) Meşnevi**

**Mirveha cūnbān pey-i in'ām-ı kes**

**V'ezberāy-ı kahr-ı her peşse'v meges**

Kezālik mirvaḥa(4) hareket idicidür bir kimsenüñ rāḥat u in'āmı için [H20b] ve daḥı her peşe vü megesüñ kahrı için pes mirvaḥanuñ hareketine lūtf u kahr şıfatları mevcüde oldı (5) bir tayıfeye ni'met ü rahmetdür ve bir tayıfeye niḳmet ü zaḥmet oldı

**(138) Meşnevi**

**Mirveha-y taqdīr-i Rabbānī cīrā**

**Pür nebāşed z'imtiḥān u ibtilā**

Çünkü bu meşeller ma'lūmuñ oldıysa (6) taqdīr-i Rabbānī mirvaḥası niçün imtiḥān ve ibtilādan pür olmaya ve lūtf u kahrıla tölmeye ya'ni imtiḥān u ibtilāyla pür ve lūtf u kahrıla tölmişdur

**(139) Meşnevi**

**Çünkü(7) cūzv-i bād-ı dem yā mirveha**

**Nīst illā müfside yā muşliḥa**

Çünkü nefes bādınıñ cūzvi veyāḥud mirvaḥa bādı degöldür illā yā mefseded veyā maşlahat içündür ya'ni (8) bu cūzvlər fesād u şalāḥ için olmadan hālī degöldür

**(140) Meşnevi**

**İn şimāl u in şabā vü in debūr**



***Key buved ezluṭf u ezin‘ām dūr***

*Şabā* gice ve gündüz berāber olduḡda (9) şark cānibinden esen yile dirler debūr anuñ muḡābilidūr şimāl ḡuṭb-ı şimāliden berü esen yile dirler cenüb anuñ muḡābilidūr ya‘ni bu cevānib-i erba‘adan vezān (10) riyāḡ-ı erba‘a luṭf u in‘āmdan ḡaçan dūr olur ya‘ni bunlar tenfīs girüp enām ḡılmadan ve anlara luṭf u in‘ām olmadan ba‘id ü ḡālī olmazlar ve lihāzā ḡāle ‘aleyhisselām (11) ***lātesubbū’r-rīḡa feinnehu minnefesi’r-rahman***<sup>459</sup> revāhu ***İbn Māce ‘anEbi Hureyre*** ve ma‘ahazā bir ḡavme daḡı ḡahr u ḡāzab olsa daḡı ba‘id degüldür nitekim bād-ı nefes-i insānī (12) ve bād-ı mirvaḡa ki cüzvlerdür bu iki şıfatdan ḡālī degüllerdür

***(141) Meşnevi***

***Yek kef-i gendüm zianbāri bibin***

***Fehm kun k‘ān cümle bāşed hemḡünin***

Meşelā bir anbardan bir avuḡ (13) buḡdayı gör fehm eyle ki ol cümle bunuñ gibi olur kemā ḡāle *fiddībāceti elḡalīlu yedullu ‘alelkeşiri velḡafnetu tedullu ‘alelbeyderi’l-kebir*<sup>460</sup> pes az ḡoḡa numüne olur ve ‘āḡil (14) olan cüzvden külle istidlāl [M15b] ḡılır

***(142) Meşnevi***

***Külle bād ezburc-ı bād-ı āsmān***

***Key cehed bimirveḡa ān bādrān***

Bāduñ küllisi āsmānuñ bād burcından ol yil süricinüñ mirvaḡa- (15) sınısuz ḡaçan şıḡrar ya‘ni ol mürsil-i riyāḡ olan Allāhuñ mirvaḡa-yı taḡdīr-i vāridātı olmayınca bāduñ küllisi küre-yi hevādan ki burc-ı bāddur ḡaçan ḡareket eyler ya‘ni riyāḡ merke- (16) zinden ḡareket eylemez illā anuñ irāde ve taḡdīriyle

***(143) Meşnevi***

***Berser-i ḡurmen bevaḡt-i intikād***

***Ni ki fellāḡān ziḡaḡ cüyend bād***

ḡurmenüñ başı üzre intikād ve vaḡtinde ya‘ni (17) ḡāḡī dāneden naḡd u ḡālīş eylemek ḡininde fellāḡlar ḡazret-i ḡaḡdan yil istemezler mi ḡurmen savurmaḡ için ma‘lumdur ki isterler fellāḡ ekinci ma‘nāsınadır

***(18) (144) Meşnevi***

***Tā cüdā gerded zigendüm kāḡḡā***

<sup>459</sup> “Rüzḡāra sövmeyin ḡünkü o Rahman’ın nefesindedir.”

<sup>460</sup> “Az ḡoḡa işaret eder; bir avuḡ buḡday, harmana işaret eder.” Adnan Karaismailoḡlu, *Mesnevi*, Ankara 2011, s. 37.

***Tā beanbārī reved yā çāhhā***

Tā kim cüdā ola buğdaydan samānlar tā ol buğday ba‘delintikād [H21a] veyā anbāra gide veyāhūd kıuyulara gide nitekim ‘adet-i (19) dehākīn budur ki ħarmeni şavurup buğdayı şamandan ayırdıkdan şoñra yā anbāra kıorlar veyāhūd çāha kıorlar

***(145) Meşnevi***

***Çün bimāned dīr ān bād-ı vezān***

***Cümlerā bīnī beĤaķ lābe- (20) kūnān***

Ol esici bād çünkim geç kıala ya‘ni esmeye ve geç ħareket eyleye cümle ekinciler Ĥazret-i Ĥaķķa tazarru‘ idici görürsin İlāhī bize yıl gönder buğdayımızı şavuralım diyü lābe (21) vü zārī iderler eger bāduñ ħareketi kendü irādeti ve muķtezā-yı tabī‘atı üzre olaydı bu kıadar fellāħ riyāhı kıoyup Ĥüdāya du‘ā itmezlerdi belki bāda yalvarırlar ve (22) es diyü tazarru‘ kıılurlardı bunlaruñ ‘alel‘umüm riyāhuñ hubüb u ħareket eylemesi için Ĥazret-i Ĥaķķa du‘ā kıılmaları daħı riyāhuñ kendi ihtiyārıyla esmedüğine delālet ve (23) şehādet eyler tā bilesün ki anuñ ħarekāt ve sekenāti kendü irādetiyle degüldür belki Ĥüdā-yı Te‘ālānuñ irādet ve taşarrufuyladur

***(146) Meşnevi***

***Hemçünin dertalk ān bād-ı vilād***

***Ger neyāyed (24) bāng-i derd āyed ki dād***

Buncılayın ya‘ni bād gelmedüğü vaķitde ekincileruñ cümlesi Ĥazret-i Ĥaķķa lābe eyledükleri gibi oğlan burusı zamānında ol bād-ı vilād eger gelmeye ve (25) ħareket kıılmaya zen-i ħāmileden bāng-i derd gelür ve zühür kıılır böyle diyü ki dād-ı feryād talk oğlan burusı didükleridür ki vaz‘-ı ħaml eylemek ħīninde ħāmile ħātunlarda zühūra (26) gelür bād-ı vilādetden murād rahm içre olan bāddur ki ħīn-i vilādetde biiznillāħ ħareket eyler ve tevlīd-i tıfla sebep olur eger irādet-i İlāhiyye ol bāduñ ‘adem-i ħareketine ta‘alluķ (27) eylerse zen-i ħāmile āsān vechle vaz‘-ı ħaml idemeyüp mużtarib olur ve feryād kıılır yā Rabbi sen meded eyle diyü egerçi ekşer ħavātin bu bād-ı vilādetden ġāfildür (28) ammā anlaruñ yā Rabbi sen āsān eyle dimesi ma‘nen Ĥazret-i Ĥaķķdan sebep-i vilādet olan bādı taħrīk eylemesini murād eylemek olur

***(147) Meşnevi***

***Ger nemidānend k’eş rānende (29) üst***

***Bādrā pes kerd-i zārī çi hūst***

Bād taleb idici kimseler eger bilmeyelerdi ki anı sürici ol Allāhdur bād için pes zārī ve figān eylemek (30) ne hūbdur bād talebinde olanlar ol Allāhuñ bādı sürici ve irsāl idici olduğına ‘ālim olmayalardı ve aña bāduñ hareketi için bigayri ‘ilm ve lāi’tikād tazarru’ ve zārī kıla- (31) lardı muḳteżā-yı ‘aḳluñ hilāfı olurdu ve ‘abeş ü bīhūde yire du‘ā kılurlardı bir kimse bīhūde yire ve meḳhūli olduğu şeye ‘arz u ihtiyāç eyler miydi ‘alelhuşūş (32) vaḳt-i zarūret ü miḳnetde pes bilittifāḳ bunlaruñ Ḥazret-i Ḥaḳdan bād istemeleri bāduñ ṭab‘ında ḳudret ve ihtiyār olmaduđını ve Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ emr ü irādetiyle (33) hareket kılduđını iş‘ār eyler

**(148) Meşnevi**

***Ehl-i keşti hemçünin cūyā-yı bād***

***Cümle h‘āhāneş ez‘ān Rabbu‘l-‘ibād***

Bunlar gibi ehl-i keşti hem bādı isteyicilerdür cümlesi ol bādı ol (34) Rabbu‘l-‘ibāddan dileyicilerdür

**(149) Meşnevi**

***Hemçünin derderd-i dendānhā zibād***

***Def[H21b] miḳvāhi besüz u i‘tikād***

Buncılayın dişleruñ ağrısı zamānında bāddan olanı Ḥaḳdan (35) süz u i‘tikādla def eylemek istersin *zibād* buyurmalarından murād şol sürhbāddur ki başdan dişlere nāzile oldukda anı şızladur ve bu sürhbād eger diş (36) nāzile [M16a] olsa diş şızısı olur eger başda olsa baş ağrısı olur ve eger ba‘zı ‘uzva nāzile olsa anda veca‘ ḥāşıl olur pes bu sürh- (37) bāduñ beynennās meşhūr ve müte‘ārif bir du‘ası vardır anı i‘tikādla oḳurlar biiznillāh ol bāddan olan veca‘ def olur. Şem‘ī merḥūm der ki bāddan maḳşud (38) bunda nefesdür ki ba‘zı du‘ā oḳuyup üflerler bu taḳdīr üzre mübtelā bāddan def istemiş olur pes maḫalle mülāyim olmaz felyete’emmül

**(150) Meşnevi**

***EzḤudā lābekünān ān cündiyān***

***Ki bidih bād-ı zafer ey kāmran***

Ḥudā-yı Te‘ālādan lābe idici ya‘ni tazarru’ birle isteyicilerdür ol ‘askerī ve sipāhī olanlar böyle diyü ki zafer ve nuşret yilini ey murādī-yi merīdī (39) cānibine süricisin vir guzāt mābeyninde mücerreb olan aḫvāldendür ki a‘dāya muḳābil oldukları ḥinde eger bād verā‘-ı zāhrlarından berü gelürse anı mübārek ve müteyemmin (40) bilüp bād-ı nuşret bilürler ve eger düşmen cānibinden muḳābele ve muvācehelerinden berü gelürse anı yümn ‘add eylemeyüp Ḥaḳ Te‘ālādan bād-ı nuşret

taleb eylemler bu hadīs-i [P9b] (1) şerīf bu maẓmūni müeyyid olur ki Hāzret-i Nebī ‘aleyhisselām buyurdılar *nuşirtu bi’s-şabā ve uhlike kavmu ‘Ādin biddebūr*<sup>461</sup>

(151) *Meşnevī*

*Ruḳ’a-yı te’vīz miḥvāhend nīz*

*Derşikence-y talt-ı zen ezher ‘azīz*

(2) Daḥı ta’vīz ruḳ’ası ya’ni nüṣḥa kāğıdı isterler hāmīle zenūñ burusu ve ağırsınuñ işkencesi vaḳtinde her ‘azīzden tā kim ol bād-ı vilādet ol ta’vīz sebebiyle harekete gele (3) ve ol hāmīle āsān vechle def’-i ḥaml kıla beynelmeşāyīḥ vaz’-ı ḥamlūñ āsānī gelmesi için mücerreb olan ta’vīz bunlardur ki bu maḥalde ketb olındı eger bir (4) ḥātūnuñ vaz’-ı ḥaml eylemesi ‘asīr olursa bu āyetleri bir kimse yazup biraḡup ol ḥātūn andan yüzine gözüne sürüp bir miḳdār içe çok geçmeyüp (5) biiznillāhi te’ālā ḥalāş ola ol āyetler bunlardur *E’üzubillāhimine’s-şeyṭāni’r-racīm Bismillāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm ve evḥaynā ilāummi Mūsā enarḍi’ihi feizā ḫıfti ‘aleyhi* (6) *feelḳihi filyemmi ve lātehāfi ve lātaḥzeni innā rādduhu ileyki*<sup>462</sup> *bismillāhi ḥālīku’n-nefsi minnefsi izessemā’u enşekkat ve ezinet liRabbihā ve ḥuḳkat ve izā’l-arḍu* (7) *muddet ve elḳat māfihā ve teḥallet ve ezinet liRabbihā ve ḥuḳkat*<sup>463</sup> *bismillāh maḥrecu’n-nefsi minnefsi yaḥrucu minbeyni’s-şulbi vetterā’ibi*<sup>464</sup> evzer z’ü

(8) (152) *Meşnevī*

*Pes heme dānisteyend ānrā yaḳīn*

*Ki firisted bād Rabbü’l-‘ālemīn*

Pes ehl-i yaḳīn cemī’an bunı böyle bilmişlerdür ki bādı Rabbü’l-‘ālemīn gönderür çünkim anuñ (9) mursili ve müteharriki Rabbü’l-‘ālemīn [H22a] idügin bildüñse her bār ki riḥ hareket eyleye anuñ ḥayrın ricā kılasın ve şerrinden müte’avviz olasın nitekim Hāzret-i Nebī ‘aleyhisselām (10) böyle iderlerdi *rūyı ‘an ‘Āyişe raḍıyallāhu ‘anhā ḳālet keenne’n-Nebī ‘aleyhisselām izā ‘asafeti’r-rīḥu yekūlu Allāhumme innī eseluke ḥayrahā ve ḥayra māfihā ve ḥayra* (11) *māursilet bihi ve e’üzubike miñşerrin*

<sup>461</sup> “Seher yeliyle bana yardım edildi, Ād kavmiyse batı yeliyle helak edildi.” Abdūlbaki Gölpinarlı, *Meşnevī Tercemesi ve Şerhi*, C. 3-4, İstanbul 1972, s. 366.

<sup>462</sup> “O esnada Musa’nın annesine şöyle ilham ettik. ‘O çocuḡu emzir, aleyhinde bir korku hissettiḡin zaman O’nu deryaya (Nil’e) bırakıver. Hem korkma ve hüzünlenme. Çünkü, biz muhakkak onu sana iade edeceḡiz...” (Kasas 28/7)

<sup>463</sup> “Gök yarıldığında ve Rabbini dinleyip haklandığında (boyun eğdiğinde), yer uzatıldığında (düz hale getirildiğinde) ve içindikileri atıp boşaldığında ve Rabbini dinleyip haklandığında...” (İnşıkak 84/1-5)

<sup>464</sup> “Ki (O su) bel kemikleri ile göḡüs kemikleri arasından çıkar.” (Tarık 86/7)

*māfihā ve şerrin māursilet bihi*<sup>465</sup> ‘anEbî Hureyre ve iz kâle semiat resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kâle errihu minrevhi Allâhi (12) te’ti bi’r-raḥmeti ve bil’azâbi lâtesubbühâ ve selüllâhe minḥayrahâ ve ‘üzû bihi minşerrihâ<sup>466</sup>

*(153) Meşnevî*

*Pes yaqîn der’aql-ı her dānende hest*

*İn ki bâcünbende cünbānende* (13) *hest*

Pes yaqîn ve muḥakkâkdur her bilici kimsenüñ ‘aqlı katında vardur bu ki cünbide ile cünbānende vardur ya’ni elbette her müteharrikle bir muhrik vardur ki hiçbir şey müteharrik- (14) süz harekete kâdir degüldür çünkim her şey Allahuñ emr ü irâdetiye hareket eyler gerekdür ki hiçbir vechle andan gâyib ve gâfil olmayasın ve lihâzâ *kîle innallâhe lâyuğîbu min’abdihi* (15) *feṭûbî li’abdin lâyuğîbu ‘anRabbihî*<sup>467</sup>

*(154) Meşnevî*

*Ger tu ürâ minebînî dernazar*

*Fehm kun ānrâ beizhâr-ı eşer*

Eger sen ol cünbānendeyi muḥarriki nazarda ma’āniyeten görmezsen (16) iyi fehm eyle eşerinüñ izhârı sebebiyle ya’ni eşerüñ izhârında mü’eşşire istidlâl eyle eger mü’eşşiri nazarda müşâhedeye kâdir olamazsañ dimek olur (17)

*(155) Meşnevî*

*Ten becân cünbed nemîbînî tu cān*

*Lîk ezcünbiden-i ten cān bidān*

Meşelâ ten cānlara hareket eyler sen cānı görmezsin lākin tenüñ hareket eylemesinden cānı bil (18) ki [M16b] ten elbette cānla hareket eyler kezâlik kalıb-ı âlem hareket eylemez illâ irâdet-i Ḥaḳla her şey muharrik olmaz illâ emr-i İlâhî ile sen her şeyden Ḥazret-i Ḥaḳka hâzır ve nâzır (19) gör ve kendüñi murâkabe ve müşâhede mertebesine ırgür didi

*(156) Meşnevî*

*Güft ü ger eblehem men deredeb*

*Zeyrekem endervefâ vü derṭaleb*

<sup>465</sup> “Hz. Ayşe (ra) rivayet ediyor ki şiddetli rüzgâr esince Resulullah (SAV): Ya Rabb’i, ben bunun hayrını ve bundaki hayrını ve bununla gönderdiğin hayrını dilerim. Ve bunun şerrinden ve bundaki şerden ve bununla gönderdiğin şerden sana sığınırım.” Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, C. 12, s. 40-41.

<sup>466</sup> “Rüzgâra sövmeyin çünkü o Allah’ın ruhundandır ve onun hayrını dilerim ve şerrinden sana sığınırım.”

<sup>467</sup> “Şüphesiz Allah, kulundan habersiz olmaz, bu sebeple kul da Allah’dan gaib ve gafil olmamalı.”

Ol ‘aşık ma‘şūkasından çünkim bu (20) taqrī‘ ve tevbīhi istimā‘ eyledi aña cevāb virüp eyitdi egerçi edebde men ebleh ve nādānım lākīn vefāda ve talebde zeyrek ve dānāyım ki ‘aşıka lāzım olan bu sıfatlar- (21) dur

**(157) Meşnevi**

***Güft edeb in būd hod ki dīde şud***

***Ān digerrā hod hemī dānī tu lud***

Ol ‘afife ve şālīha aşık-ı küstāha bu güne cevāb-ı bāşevāb virüp didi ki edebūñ hod bu idi ki (22) görülmüş idi ol ğayrisımı hod murād andan vefā ve talebdür sen katı bilürsün *lud* şiddete dirler bunda birkaç vech üzre ma‘nā şahīh olur *evvelā* istifhām-ı inkārī (23) olup ol ğayrisını sen muhkem bilürsün ya‘ni bilmezsin dimegi ihām eyleye *şāniyen* ey ehl-i lud ya‘ni ehl-i huşūmet demek ola muzāf-ı muqadder olmak üzre *şālisen* sen (24) şedīd ü kavī ol ğayriyı hod bilürsün demek olur

**(158) Meşnevi**

***Hod edeb in būd u ān diğer defin***

[H22b] ***Z’in beter bāşed ki dīdimes yakīn***

Ey habīş edebūñ hod (25) bu idi ki görüldi ve ol defin olan diğer huylaruñ bundan kabīhter ve habīşter olur ki anı yakīnen ve taḥkīkā gördüñ hikāye naql olunur ki Naşreddīn H‘āce (26) temcīd zamānında şabāha qarīb mescide gitmiş meger bir līnete mübtelā mü‘ezzīn dahı temcīd virmek için mināreye şu‘ūd itmiş şerefeye vāşıl olduğda derūnı teḳāzā (27) idüp ḳazā-yı hācet için bir maḥal bulamayup eline bir ḳandīl sanduḳası girüp derḥāl necāsetin aña vaz‘ idüp anı mināreden aşığa ilkā‘ idüp (28) der‘aḳab yā evvelu’l-evvelīn diyü şadā urmuş ḳaziyye-yi infākıyye üzre ol necāset gelüp H‘āce Naşreddīnūñ üzerine tokunup şevbini mülevveş itmiş (29) H‘āce derḥāl baş yukarı ḳaldırıp aña dimiş ey habīş ve murdār senūñ evvelu’l-evvelīnūñ böyle necis ve bedter olıcaḳ āḥirūñ nice habīş olacaḳı bundan zāhir (30) ve bedīdārdur pes çok kimsenūñ ḡadri günāhından bedter ve āḥiri evvelinden kabīhter olur ve ‘āḳıl olan evvelinde āḥirine ve zāhirinden bāḥınına istidlāl (31) ḳılır nitekim ol ḥātūn-ı ‘iffet meşhūn-ı istidlāl idüp aña didi

**(159) Meşnevi**

***Her çi in kūze terāved ba’d ez’in***

***Yek nemeḥ ḥ‘āhed beden cümle çünin***

Bermüci *kullu inā'in* (32) *yeteraşşehu bimā fīh*<sup>468</sup> her ne şey ki bu küze-yi vücūduñdan şızar ve dökülür bundan şofra cümlesi bunuñ gibi bir üslub üzre olisardur ya'ni sayir huylaruñ dañı (33) zuhūra gelse bu tarik üzre zuhūra geliserdür didi

***Qışsa-yı ān şūfī ki zenrā bābīgāne bigrift***<sup>469</sup>

***(160) Meşnevi***

***Şūfiyī āmed besūy-ı hāne rüz*** (34)

***Hāne yek der būd u zen bākefşdüz***

Bir şūfī bir gün kendü evi cānibine geldi anuñ evi bir çapulu idi ve 'avret bir başmaççı ile idi ya'ni bir başmaç dikici (35) ile mukārenet kılmış idi

***(161) Meşnevi***

***Cüft geşte bārehī-yi h'ış zen***

***Ender'ān yek hücre ezvesvās-ı ten***

Zen kendü bendesiyle cüft olmuşdı rehī bende- (36) si dirler aña muzāf olmaç anuñ 'aşkınuñ esīri olduğu mülābese ile ola veyāhud anuñ bir başmaççı kulı olup anuñla oturmış ola ba'zı nüshada bā- (37) harif-i h'ış vāki' [M17a] olmuşdur ya'ni zen kendü muşāhabetiyle ol bir hücrede cüft olmuş vesvās-ı ten cihetinden ya'ni tene müte'allik vesvese ve hevā vü heves (38) eclinden ötüri cüft olmuşdı

***(162) Meşnevi***

***Çün bized şūfī becid der çāştgāh***

***Her dü dermāndend nī hīlet ne rāh***

Çünkü şūfī kuşluk vaqti cidd ü iqdāmla (39) çapu kaçdı her ikisi hayrān u 'āciz kaldılar zīrā hīlet ü rāh yok idi ya'ni ne hīle mümkün idi ki hīle ideler ve ne yol var idi ki [H23a] aña gideler (40) pes fūrümānde olup 'āciz kaldılar

***(163) Meşnevi***

***Hīç ma'hūdeş nebud k'ū ān zamān***

***Sūy-ı hāne bāz gerded ezdükān***

Hīç şūfīnūñ 'ādet-i ma'hūdı degül (41) idi ki evvel zamān dükkānından hānesi cānibine rücū' eyleye

***(164) Meşnevi***

***Qāşidā ān rüz bīvaqt ān merū'***

<sup>468</sup> "Her kap içindekini sızdırır."

<sup>469</sup> "Karısını yabancıyla tutan o sufının kıssası"

***Ezḥayālī kerd tā ḥāne rucū‘***

‘Ankaşd ol gün [P10a] (1) vaktşüz ol maḥūf ve *merū‘* feth-i mīme rā‘ yerū‘dan ism-i mef‘ūldür korḡulmuş ma‘nāsına ya‘ni ol korḡmış şūfī bir gümān ve bir ḥayālden ötüri ḥānesine (2) rucū‘ itdi tā ḥaḡīḡat-ı ḥāle vāḡıf ola ve ḥātununuñ ne kārda idüğini bile

***(165) Meşnevi***

***İ‘timād-ı zen berān k’ū hiç bār***

***İn zamān fāḥāne n’āmed ū zikār***

Zenüñ (3) i‘tikād u i‘timādı anuñ üzerine idüğü ol hiç bir kere bu zamānda o kārından geçüp evine gelmedi

***(166) Meşnevi***

***İn kıyāseş rāst n’āmed ezḡazā***

***Gerçi settārest (4) hem bidhed sezā***

Ammā zenüñ bu kıyāsı ḡazā-yı İläḥīden rāst gelmedi egerçi Ḥaḡ Te‘ālā Settārdur lâkin hem cezā virür ya‘ni mutlaḡ Settār olması ve niçe zamān (5) imḥāl ḡılması ‘āḡıbet cezā virmesini ve aḡz ḡılmasını müstelzem olmaz egerçi Settāru’l-‘uyūbdur ammā eger zünüb ḥaddin geçerse cezāsını virmek muḡarrerdür

***(167) Meşnevi***

***Çünki (6) bed kerdī biters eymen mebāş***

***Z’ān ki toḡmest ū birüyāned Ḥudāş***

Çünkim ey insān bed işleyesin ve ma‘şiyet ḡılasın Allāhdan korḡ ve eymen olma zīrā (7) kim ma‘şiyet toḡmdur Ḥüdā-yı Te‘ālā anı bitürür eger tövbe ḡılmazsañ ve ‘afvla maḡfūr olmazsañ anuñ maḡşūlüni ve cezāsını ‘āḡıbet saña yitürür [pes ma‘şiyet toḡmun ekmeden ḥazer ve ḡabāḡat degmesin degmeden güzer eyle tā anuñ cezāsı bitmeye ve seni -P] āḡirü’l-emr āzürde itmeye

***(168) Meşnevi***

***(8) Çend gāhī ū bipūşāned ki tā***

***Āyedet z’ān bed peşimān u ḥayā***

Niçe zamān Ḥaḡ Te‘ālā Ḥazreti ḡabāḡati örter tā ki saña ol ḡabāḡat u ma‘şiyetden (9) nedāmet ve ḥayā gele cān u dilden tāyib olasın ve şıdḡla istiḡfār ḡılasın eger ol ma‘şiyetden tövbe ḡılmayup peşimān olmazsañ bir gün anuñ cezāsını (10) bulursın bu kışşadan eger ‘ākil iseñ ḥişşe alursın



*Hikāyet-i ān düzd ki der'ahd-i 'Ömer raḍıyallāhu 'anh<sup>A70</sup>*

*(169) Meşnevî*

*'Ahd-i 'Ömmer ān emîr-i mü'minān*

*Dād (11) düzdîrā becellād u 'avān*

Ḥazret-i 'Ömer zamanında ol emîrü'l-mü'minān kışāş için bir düzdi cellād u 'avān eline virdi

*(170) Meşnevî*

*Bāng zed ān düzd (12) k'ey mîr-i diyār*

*Evvelîn bârest cürmem zînhār*

Ol düzd bāng urdı böyle diyü ki ey diyāruñ emîri benüm cürmün [H23b] evvelki kerredür aman

*(170) Meşnevî*

*Güft (13) 'Ömmer ḥāşa lillāh ki Ḥudā*

*Bār-ı evvel ḳahr bâred dercezā*

Ḥazret-i 'Ömer aña eyitdi ḥāşa lillāh ki Ḥudā-yı Te'ālā *bār-ı evvel ḳahr bâred dercezā* evvel kerrede ḳahrı yağ- (14) dura cezāda ya'ni Ḥaḳ Te'ālā münezzehdür andan ki bir bendesi bir cürmi işleye ve evvel vehlede aña cezā eylemekde ḳahr u ḡazab yağdura ve ol bendeyi (15) aḡz kıla belki ol Ḥaḳīm niçe zamān ol 'isyānı setr eyler eger ḥadden tecāvüz idüp müstaḡfir olmazsa cezāsını virür

*(171) Meşnevî*

*Bārḥā pūşed pey-i izhār-ı faẓl*

*(16) Bāz ḡired ezpey-i izhār-ı 'adl*

Ḥaḳ Subḫānehu ve Te'ālā bendesinüñ cürmünü nice kerre setr eyler faẓlını izhār eylemeden ötüri girü ol ḳulı aḡz eyler 'adlini (17) izhārdan ötüri seyyi'esi ḳadar cezā virmekle

*(172) Meşnevî*

*Tā ki in her dü şıfat zāhir şeved*

*Ān mübeşşir gerded in münzir şeved*

Tā kim bu iki şıfatuñ her biri (18) zāhir ola ve eşerleri vücūda gele ol şıfat faẓl-ı mübeşşir ola ve bu şıfat adl-i münzir ü maḥūf ola ve 'abd ola şıfat-ı faẓldan rācī olup (19) bu şıfat-ı 'adlden ḥavf kılan tā beynelḥavf verrecā seyr kılmak ile ḡazab-ı İlähiden amān bula

<sup>470</sup> “Ömer (ra) zamanındaki o hırsızın hikāyesi”

(173) *Meşnevi*

*Bārḥā zen nīz īn bed kerde būd*

*Sehl bügzešt* (20) *ān u sehlešt minümūd*

Şūfīnūñ ‘avreti daḥı nice kerre bu qabāḥati eylemiş idi sehl geçdi ya’ni ol günāh ve anuñ cezāsı sühütle geçdi (21) ve aña ol zünüb u ‘uyüb sehl göründi imhāle mağrūr olup tövbe ve inābete şitāb eylemedi

(174) *Meşnevi*

*Ān nemīdānest ‘aql-ı pāysüst*

*Ki sebū dāyim zicū* (22) *n ‘āyed dūrüst*

Süstpāy u za‘īf rāy olan ‘aql bunı bilmedi ki desti ırmağdan her dem dūrüst gelmez belki gāh olur ki kazā gelür şikest olur (23) ekşer nüşhada süst rāy maḥalline süst pāy vāki‘ olmuşdur ya’ni pāyı süst olan ‘aql anı bilmedi ki desti ırmağdan her zamān dūrüst gelmez

(175) *Meşnevi*

*Ānçünānešt* (24) *teng āverd ān kazā*

*Ki münāfiḳrā kuned merg-i fücā*

[M17b] Qazā-yı İlahī ol ‘avreti ancılaymı teng getürdi ve intikām ve müzāyaka mertebesine yetürdi (25) ki merg-i fücā anı münāfiḳ eyler ya’ni fücā’eten ve bağteten gelen mevt münāfiḳa ne eylerse ve ne güne müzāyaka ve ‘azāb getürürse qazā-yı İlahī ol (26) zen-i bedfi‘li eyle müzāyakaya getürdi ve mertebe-yi helāke yetürdi mevt-i fücā muhtaızır olan mü‘mine rāḥat u ni‘met ve müsevviḳ olan münāfiḳ u fāsıḳa (27) ‘azāb niḳmetdür pes ‘aḳıla lāzım olan budur ki mevt ü ‘azāb bağteten gelmezden muḳaddem tövbe ve inābet ide ve tariḳ-i İslām u inābete gide (28) nitekim Ḥaḳ Te‘ālā emr idüp buyurur *ve enībū ilārabbekum ve eslimū lehu*<sup>471</sup> *min ḳabli en ye’tikumu’l-‘azābu bağteten* [H24a] *ve entum lāteş’urūn*<sup>472</sup> ve tesvīf (29) ve te’ḥīrden ḥazer lāzımdur ki *heleke’l-musevviḳüne’l-lezīne yeḳülüne sevfē a’melu ve sevfē etūbu*<sup>473</sup> ḥadışinūñ mazmūnı üzre müsevvef olanlar helāk (30) oldı ve tesvīf ve te’ḥīr eylediği için nār-ı cehennem içre nāle ve nevḫalar kıldı kemā ḳāle ‘aleyhisselām

<sup>471</sup> “Tövbe ile Rabb’inize dönün ve ona halisane teslim olun.” (Zümer 39/54)

<sup>472</sup> “Haberiniz olmayarak ansızın başınıza azap gelmeden önce halis Müslüman olun da Rabbinizden size indirilenin en güzelini takip ve tatbik edin.” (Zümer 39/55)

<sup>473</sup> “Yarım âmāl-i hasenede bulunurum, öbür gün tevbe ederim diyen müsevviḳler helak olmuştur.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, s. 45.

*ekşeru şiyāh ehlu'n-nāri minettesvīf<sup>474</sup> (31) ve k̄āle Loqmān liibnihi yā buneyye lātu'aḥḥiri't-tevbete feinne'l-mevte yecī'u bağteten<sup>475</sup>*

**(176) Meşnevi**

***Nī ṭarīk ü nī refīk ü nī amān***

***Dest kerde ān firīšte sūy-ı cān***

Münāfıka (32) mevt geldükde ne andan ḥalāş için bir ṭarīk ve ne aña mu'āvenet için bir ferīk ü refīk ve ne andan amān var ol melekü'l-mevt anuñ cānı cānibine (33) el iletmiş ya'ni ol ḥінде anuñ rūḥunu ḳabz eylemege ḳaşd eylemiş fikr eyle ki ol münāfıkuñ ḥāli ol ḥінде nice olur

**(177) Meşnevi**

***Ānçünān k'in zen derān (34) ḥücre-y cefā***

***Ḥuşk şud ü vü ḥarīfeş z'ibtilā***

Ancılayın ki ol zen-i bedfī'āl ol ḥücre-yi cefā ve vebāldē ḥuşk oldı ve bīḥayāt ḳaldı o ve (35) anuñ muşāḥibi miḥnet ü ibtilādan

**(178) Meşnevi**

***Güft şūfī bādil-i ḥod k'ey dü gebr***

***Ezşümā kīne keşem līkin beşabr***

Çünkü şūfī bunlaruñ bu ḥālini gördi kendü (36) ḳalbine anlar ḥaḳḳında didi ey iki kāfir āḥir şabrla sizden kīne çekem ve intikām alam ammā 'acele şeyṭāndan olduğına binā'en ta'cīl ü şitāb eylemezem

**(179) Meşnevi**

***Līk nādāniste (37) ārem in nefes***

***Tā ki her gūşī nenūşed in ceres***

Līkin nādāniste getürürem ya'ni tecāhül ü te'āmī eyleyem bu dem tā kim her bir ḳulaḳ bu ceresi istimā' eylemeye (38) ya'ni bu ḳabāḥat u fazāḥatuñ ḥaberi her gūşa vāşıl olmaya ki kesr-i 'arza sebeb olur ve niçe a'dānuñ ṭa'n u melāmeti zuhūra gelür ve muşībet iki ḳat olur (39) didi

**(180) Meşnevi**

***Ezşümā pinhān keşd kīne muḥiḳ***

***Endek endek hemçü bīmārī-yi dıḳ***

<sup>474</sup> “Cehennem ehlinin çoğunun bağırması sebepsiz yere (tövbesini) ertelemesinden kaynaklanır.”

<sup>475</sup> “Ey oğlum, tövbeni erteleme, şüphesiz ölüm ansızın gelir.”

Muḥik kīneyi sizden pinhān çeker *muḥik* zamm-ı mīmle ehl-i Ḥaḫḫa dirler ya'ni ehl-i (40) Ḥaḫḫ intikāmı size maḥfī eyler ve kīnini sizden gizlü alur azar azar tadrīcle dıḫḫ ḥastalığı gibi dıḫḫ bir gizlü veremdür ki kaçan bir kimse aña mübtelā olsa günden (41) güne anı naḥīf ü za'if idüp āḫir öldürür nitekim buyururlar

**(181) Meşnevi**

***Merd-i dıḫ bāşed çü yaḫ her laḫza kim***

***Lik pindārem beher dem bihterem***

Dıḫḫ marazına mübtelā [P10b] (1) olan merd buz gibi her laḫza eriyüp eksük olur lākin her demde kendüye eyürekem diyü zann eyler ḥaberi yok ki helāke rüzberüz qarīb olmada ve dıḫḫ (2) marazı anı fānī ve ḥarāb kılmadadır

**(182) Meşnevi**

***Hemçü keftārī ki miḡirendeş ü***

***Gırre-yi ān güft k'in keftār kū***

İmhāl u te'ḥīr 'azāb u nekāle maḡrūr olan (3) kimse şol bir keftār gibidür ki anı tutarlar ve ol keftār ol keftāruñ maḡrūrı ki bu keftār ḫanı ya'ni şayyādlar şırtlan didükleri [H24b] cānveri maḫāmında (4) görüp şayd eylemeg murād eyledükleri vaḫitte bir sebīl-i tecāhü-i te'āmī iderler imiş ki burada şırtlan yoḫdur eger olsaydı biz anı görürdük ol (5) aḫmaḫ ḫayvān daḫı bu söze maḡrūr olup anlardan ihtirāz eylemez imiş pes bunlar anuñ ayaḡına ipi baḡladıḫdan şoñra yine keftār olduḡını bilür imiş imhāl-i (6) İlähiyye ve mekr-i Raḫmāniyye maḡrūr olanlar bu keftār kül gibidir

**(183) Meşnevi**

***Hıç pinhān ḫāne ān zenrā nebūd***

***Semc ü dehlīz ü reh-i bālā nebūd***

Ol zene hıç bir gizlü ev yoḡidi (7) tā oynaşını anda gizleye semc ü ḫapu yaruḡı ve yüksek yol yoḡidi ya'ni yuḫaru çıkacaḫ bir yol yoḫ idi ki anda anı pinhān eyleydi *semc* renc vezni (8) üzre maḡara ma'nāsınadır *dehlīz* ḫapu yaruḡıdır lākin bunda maḥfī maḫalden kināyedür

**(184) Meşnevi**

***Nītenūrī ki derān pinhān şeved***

***Nicüvālī ki ḫicāb-ı ān şeved***

Ol (9) ḫānede bir tennūr var idi ki ol kimse anda pinhān olaydı ve ne bir cüvāl [M18a] var idi ki aña ḫicāb u perde olaydı

(185) *Meşnevi*

*Hemçü 'arşa-y pehn-i rüz-ı resthîz*

*Nî gev (10) ü nîpeşte nî cāy-ı gürîz*

Kıyāmet gününün vāsi<sup>c</sup> olan 'arşası gibi anda ne çukūr var ki insān anda pinhān ola ve ne depe ve yığın var ki anuñ (11) ardına gide ve ne bir kaçacak yer var ki insān aña kaça *yeķūlu 'l-insānu yevme'izin eyne 'l-meferru*<sup>476</sup> insān ol günde kaçacak yerkanı diyü taleb ola (12) ammā bulmaya ve bir şey'e ilticā kılmaya nitekim Hāķ Te'ālā buyurur *kellā lāvezere ilārabbeke yevme'izini 'l-mustekarru*<sup>477</sup>

(186) *Meşnevi*

*Güft Yezdān vaşf-ı in cāy-ı hārec*

*Behr-i maḥşer lāterā filhā (13) 'ıvec*

Süre-yi Tāhādatur *ve yeselūneke* saña su'al iderler yā Muḥammed *'ani 'l-cibāli* tāğlardan ki kıyāmet gününde bu tāğlar nice olur dirler *fe kul yensifuhā* (14) *rabbī* fā şart-ı maḥzūfuñ cevābıdur taķdīri eger senden su'al iderlerse pes sen bunlara di yā Muḥammed nısf eyler benim Rabbūm ol tāğları ya'ni ka' ü ka'm<sup>c</sup> (15) eyler emākininden ve müteferriķ *nesfā*<sup>478</sup> pāre pāre ve perişān u perākende itmeklikle *feyezeruhā ey yetreku muķırru 'l-cibāli* ya'ni pes ol cibālūñ karar- (16) gāhlarını terk eyler veyāḥud zamīr-i 'arza rāci<sup>c</sup> ola kemāl-i şöhretinden nitekim *mā tereke 'alāzahrihā*<sup>479</sup> āyetinde rāci<sup>c</sup> olduğı gibi *ķā'an şafşafen*<sup>480</sup> ey müsteviyeten (17) melsā'en ol arzı düpdüz terk eyler *lāterā filhā 'ıvecen* ol yerde göremezsın inḥifāz ve pislik *velā emten*<sup>481</sup> daḥı irtifā<sup>c</sup> ma'nā-yı beyt Hāķ Te'ālā (18) didi ol cāy-ı pür-ḥarac içün ki maḥşer yiridür aşlā anda tesettür ve ihticāb idecek bir şey yokdur herkesüñ ḥāli anda zāhir ü āşkār ider dimek (19) olur

*Ma'şūkrā zīr-i çādur pinhān kerden cihet-i telbīs ü bahāne güften-i zen ki inne keydekunne 'azīm*

Bu surḥ-ı [H25a] şerīf zenüñ telbīs ü bahāne (20) dimesi cihetinden ma'şūķını çādur altında pinhān itdügidir ki nisvānuñ mekr ve ḥileleri 'azīm idüğine Hāķ Te'ālā

<sup>476</sup> "O gün insān: 'Nereye kaçmalı?' der." (Kıyāmet 75/10)

<sup>477</sup> "Hayır, hayır, yok bir siper (kaçıp sığılacak yer). Rabbinedir ancak o gün karar (varıp durma yeri)." (Kıyāmet 75/11-12)

<sup>478</sup> "Bir de sana dağlar hakkında soruyorlar. De ki: Rabbim, onları un ufak edip savuracak da..." (Taha 20/105)

<sup>479</sup> "...yeryüzünde (hiçbir canlı) bırakmazdı..." (Fatır 35/45)

<sup>480</sup> "Yerlerini düpedüz bomboş bırakacak." (Taha 20/106)

<sup>481</sup> "Onda ne bir eğrilik ne bir yumruluk göremeyeceksin." (Taha 20/107)

Hazreti Süre-yi Yūsufda işāret idüp buyururlar (21) *inne keydekunne ‘azīm*<sup>482</sup> ya‘ni eyyuhe’n-nisā’ sizūñ mekrinüz ‘azīmdür k̄āle ba‘du’l-‘ulemā’i *innī eḥāfu minennisā’i ekṣeru mimmā eḥāfu mineṣṣeytāni liennellāhi yeḳūlu fiḥaḳḳi’ş-* (22) *seytāni*<sup>483</sup> *inne keyde’ş-ṣeytāni kāne za’ifer*<sup>484</sup> ve k̄āle fiḥaḳḳu’n-nisā’i *inne keyde kunne ‘azīm*<sup>485</sup>

(187) *Meşnevi*

*Çādur-ı ḥodrā ber’ü efkend zūd*

*Merdrā zen sāht u derrā berguşūd*

(23) Ol mekkāre ‘avret kendünün çādurını ol ḥerīfūñ üzerine bıraḳdı ‘alelfevrārī ‘avret düzdi ve ḳapuyı şofaya açdı

(188) *Meşnevi*

*Zīr-i çādur merd rüsvā vü ‘ayān*

(24) *Saht peydā çün şütür bernāvdān*

Ammā çādur altında ol merd rüsvāy u āşkār idi ziyāde peydā idi deve oluḳ üzre peydā olduḳı gibi (25) ba‘zı nüshada nerdübān vāḳi’ olmuş ya‘ni deve nerdübān üzerinde ḥareket kılmaḳa ve anda mestūr olmaḳa ne vechle imkān olmadıysa (26) ol ḥerīfūñ daḳı çādur altında olması devenün oluḳ üzre olması gibi idi ki fezā hattā ḳatı āşikār idi dimek olur

(189) *Meşnevi*

(27) *Ezta ‘accüb güft şūfi çist in*

*Hergiz inrā men nedidem kist in*

Şūfī kemāl-i ta‘accübünden ‘avrete didi bu nedür her kez bunu ben görmedüm bu kimdür

(190) *Meşnevi*

*Güft ḥātūnist eza’yān-ı şehr*

(28) *Mer verā ezmāl u iḳbālest behr*

Şūfīnün ‘avreti cevāb virüp eyitdi bu bir ḥātündür şehruñ a’yānundan taḳḳikā aña māl ü iḳbālden (29) naşīb vardur ya‘ni şāḥib-i devlet ü şervet ekābir-i şehrden bir ḥātündür

(191) *Meşnevi*

<sup>482</sup> “...Gerçekten de sizin tuzaḳınız çok büyüktür.” (Yusuf 12/28)

<sup>483</sup> “Şüphesiz kadınların çoḳundan şeytandan korktuḳum kadar korkarım. Şüphesiz Allah şeytan hakkında şöyle dedi.”

<sup>484</sup> “...Her halde şeytanın hilesi çürüktür.” (Nisa 4/76)

<sup>485</sup> “Ey kadınlar, sizin hileniz azımdır.” (Yusuf 12/28)

*Der bibestem tā kesī bīgāneyī*

*Derneyāyed zūd nādānāneyī*

Çapuyı bağladum tā bīgāne ve (30) ecnebī bir kimse ‘āqılāne ‘alelfevr i erü gelmeye  
*nādānāne* gāfilāne ma‘nāsınadur

*(192) Meşnevi*

*Güft şüfī çisteş hīn hīdmetī*

*Tā berārem bīsipās u minnetī*

Şüfī (31) eyitdi āgāh ol anuñ hīzmeti nedür tā kim bīsipās u bīminnet anı hāşıl idem  
ya‘ni mu ābelesinde şükr ü minnet olma suzun ve taleb kılma suzun anı (32) zuhūra  
getürem

*(193) Meşnevi*

*Güft meyleş h‘īşī vü peyvestegīst*

*Nīk hātūnist Ha  dāned ki kīst*

‘Avret eyitdi anuñ meyli haşlık ve bize ula ma a- (33) dur eyü hātundur Ha  bilür ki  
kimdür ya‘ni zāhirā eyüdür bātınını Ha  bilür ki ne gūnedür ol mekkāre böyle tezvīr  
eyledi ve şüfiye münāfıkāne sözler söyledi (34) ki *ihtilāfe‘l-lisāni vel albi*  
*minenni ak* ve ‘*ademu muvāfa atihi‘s-* [M18b] *sırrı vel‘alānıyetihı mineşşek ak*<sup>486</sup>  
dimişlerdür

*(194) Meşnevi*

*H‘āst du terrā bibīned zīr dest*

*İttif akā* (35) *du ter endermektebest*

Bu pūşide olan hātūn istedi ki el altından ya‘ni nihānī kıızı göre [H25b] ittif aken  
du ter mektebde vākı‘ oldu ya‘ni kıız mektebde bulunup anı (36) göremedi

*(195) Meşnevi*

*Bāz güft er ārd bāşed yā sūbūs*

*Mīkunem ūrā becān u dil ‘arūs*

Bu nīk hātūn girü didi eger un ola veyā ud kepek ya‘ni eger i (37) kıızı görmedi  
velīkin böyle didi kim eger eyü olsun ve ger kötü olsun her ne ise ben anuñ şüretine  
ba mazam ben anı cān u dil ile ‘arūs (38) eylerem ve gelinlige  ab l kıluram

*(196) Meşnevi*

*Yek pūser dāred ki enderşehr nīst*

<sup>486</sup> “Kalp ile dilin ihtilafı nifaktandır, görünenle görünmeyenin örtüşmemesi de bu ikilikten kaynaklanır.”

***Ḥüb u zeyrek çābük ü mektebkunīst***

Bu ḥātūn bir oğul tutar ki şehirde anuñ (39) nazīri yoğdur ḥüb u zeyrek ve çābukdur ve kitābet idicidür mekteb maşdar-ı mīmdür *mektebkun* vasf terkībidür kitābet idici ma'nāsına ba'zı nüshada (40) mekteb yirine meksebe vāqī' olmışdur bu tağdīr üzre ma'nā dimek olur ki bir oğlu vardur ki şehirde yoğdur ḥüb u zeyrek ve cüst ü çābuk (41) bir meksebkundur ya'ni ḥübcemāldür ve 'āqil-i zeyrekdür ve kesb ü kārında cüst ü çālāk bir kimsedür

***(197) Meşnevi***

***Güft şūfī mā faķır ü zār u kem***

***Ḳavm-i ḥātūn [P11a] (1) mun'imend ü muḥteşem***

Çünkü 'avret bu taķriri eyledi şūfī 'avrete cevāb virüp eyitdi hey ḥātūn biz faķır ü zār ve nāķışuz ya'ni anlardan eksiküz ḥātūnuñ ḳavmi mālđār (2) u muḥteşemdür

***(198) Meşnevi***

***Key buved in küfv-i işān derzivāc***

***Yek der ezçüb u deri điger zi'āc***

Küfviyyet izdivaçda ya'ni çift olmağda şartdur ba'zı nüshada mışra'-ı (3) evvel *key buved in küfv-i işān derrevāc* vāqī' olmışdur ya'ni bu kız anlaruñ revācda kaçan mişli olur ya'ni ḳadr u şerefde *revāc* bunda ḳadr u şeref ma'nāsına (4) isti'māl olur meşelā ḳapunuñ bir ḳanadı çūbdan ve bir ğayrı ḳanadı 'ācdan ya'ni fīl kemüğünden ola bu ḥod münāsib degüldür pes bir kimse kendü küfvini almağ ve aķrānını (5) bulmağ lāzım gelür eger küfvini almazsa cenk ü tefriķaya sebep olur

***(199) Meşnevi***

***Küfv bāyed her dü cüft endernikāḥ***

***V'erne teng āyed nemāned irtiyāḥ***

Nikāḥda her iki çift biri (6) birine küfv gerekdür ki şart budur yoğsa zevc ve zevcenüñ mābeyni teng gelür ve miyānlarında rāḥat u ḥuzūr ḳalmaz ve 'āķıbet tefriķaya sebep olur çünkim ol bizüm (7) küfvimiz olmayıcağ andan iḥtirāz u ictināb eylemek laāzım gelür didi

***Güften-i zen ki ü derbend-i cihāz nīst murād-ı ü setr ü şalāḥest ü cevāb güften-i şūfī***

***(8) inrā serpuşide<sup>487</sup>***

***(200) Meşnevi***

<sup>487</sup> “Kadın, o cihaz istemez; onun muradı dine bağıllık ve örtünmedir, demesi ve sufinin de örtülü bir şekilde (üstü kapalı) cevap vermesi”



***Güft güftem men çünin 'özri vü ü***

***Güft nî men nîstem esbâbcü***

Şüfînün 'avreti şüfiye eyitdi bunuñ gibi 'özri ben aña didim (9) ve o didi yok ben esbâb u cihâz isteyici degülüm

***(201) Meşnevi***

***Mâ zimâl u zer melül [H26a] ü tohmeyim***

***Mâ behırş u cem' nî çün 'ameyim***

Biz mâl ve zerden melül ve tohmeyüz (10) ya'ni zer ü sîmden tok ve imtilâyuz ki anuñ bizüm katımızda i'tibârı yokdur biz hırş u cem'de 'ame gibi degülüz ya'ni 'avâm-ı kelhevâm gibi anuñ hırşına ve cem'ine muqayyed (11) degülüz didi ba'zı nüshada ğayn-ı mu'cemenün fethiyle ğalme vâki' olmuş ma'nâ biz anuñ hırş u cem'inde mür gibi degülüz demek olur

***(202) Meşnevi***

***Kaşd-ı mâ setrest ü pâki vü şalâh***

***(12) Ki bedü 'âlem bedân bâşed felâh***

Bizüm kaşdıımız mestürelilik ve pâklık ve şalâhdur ki iki 'âlemde hod felâh u necât bunlarla olur ya'ni setr ü tahâret ve şalâhiyet (13) dünyâda bednâm u rüsvây olmadan necât virür ve nîk olmağa ve niçe murâd u merâm bulmağa muvaşşal olur kezâlik âhiretde 'azâb-ı Hüdâya giriftâr olmadan (14) necât bulur ve sa'âdet-i ebediye ve devlet-i sermediyyeye vâsıl olur pes tezevvüce niyet eyleyen kimseye lâzım olan menkûhası olacağda bu şıfatları (15) istemek gerekdür ve illâ esbâb ü işkâl-i dünyevîye ehl-i dîn katında i'tibâr yokdur egerçi bu kelimât ol zen-i mekkârenün lisânundandır ***ammâ unzur mâkâle ve lâ-*** (16) ***tenzur ilâmen kâl***<sup>488</sup> hadîşinün mücibince bu maħalde i'tibâr kıyılün kıvlinedür tâlib olana bu yüzdendir irşâd u naşîhatdür

***(203) Meşnevi***

***Bâz şüfi 'özri-i dervîşi bigüft***

***V'an (17) mükerrer kerd tâ nebved nihüft***

[M19a] Şüfî hâtünuna girü dervîşligün 'özrini didi ve anı mükerrer eyledi tâ gizlü olmaya ve maħfî kılmaya şüfînün hâtünuna olan her bir sözi (18) zülvecheyn ve bir sebîl-i kinâye ve rumuzdur egerçi zâhirâ biz fakîr ü zâr u kemüz diyü izhâr-ı fukarâ eyler lâkin bâtmen ey hâtün biz 'iffet ü şalâhiyyet ü setrden âri (19) ve fakîrüz ve ol

<sup>488</sup> "Sözü söyleyene değil, söze bak."

lisānuñda medḥ eyledüğüñ kimsenüñ mertebesinden biz nākışuz biz bu mertebenüñ şāhibiyle küfv degülüz dimek ihām eyler çünkim ḥātün bu remz (20) ü kināyeden ḥaberdār olmadı ve ta'riż ü tevbiḥ idügin bilmedi şūfī tekrār aña dervişligüñ 'özrini didi faqr u dervişlik 'adem-i meleke ve esbābdan (21) 'ārī olmağa dirler keenne setr ü şalāḥ u 'iffetinden derviş olmaqlığüñ 'özrini didi ve anı tekrār eyledi tā kim maḥfī olmaya ve bu şifatlardan faqır ü 'ārī olduq- (22) ları pūşide kalmaya ve kendüleri bu şifatlardan 'ārī vü berī olduklarına mu'terife olup da'vā-yı setr ü şalāḥ kılmaya kim lākin zen şūfinüñ ta'riż ü kināyesini (23) fehm itmeyüp ve anuñ sözünü heman zāhirine ḥaml idüp yine aña didi

*(204) Meşnevi*

*Güft zen men hem mükerrer kerdeyim*

*Bīcihāzīrā muḥarrer kerdeyim*

Şūfinüñ 'avreti şūfiye (24) eyitdi [H26b] ben daḥı bu ḥuşūşı aña mükerrer eyledüm cihāzsuzluğu ve esbābsuzluğu muḥarrer eylemişem

*(205) Meşnevi*

*İ'tikād-ı üst rāsiḥter zikūh*

*Ki zişad fakreş nemiyāyed şükūh*

Anuñ i'tikādı (25) tığdan ziyāde sābit ve rāsiḥdür ki aña yüz faqr u dervişlikden ıztırāb u inkıbāz gelmez

*(206) Meşnevi*

*Ū hemī güyed murādem 'iffetest*

*Ezşümā maḥşūd şıdḳ u himmetest*

(26) Ol ḥātün-ı nīk dir ki benüm murādum 'iffetdür ve pāklıkdür sizden maḥşūd şıdḳ u himmetdür sizüñ şıdḳ u himmetüñüz ve şalāḥiyyet ve 'iffetiñüz için size rağbet ü muḥabbet eylerim

*(207) Meşnevi*

*(27) Güft şūfī ḥod cihāz u māl-ı mā*

*Dīd ü mībīned hüveydā vü ḥafā*

Şūfī yine 'avretine bir sebīl-i kināye didi ḥod bizüm cihāz ve mālımızı gördi ve gizlü ve aşkāra görür (28) ba'zı nüshada *hüveydā nī ḥafā* vāki' olmuşdur ya'ni hüveydā görür maḥfī ve pinhān degül dimek olur bunda kināye *dīd ü mībīned*dedür ki zāhirā fā'ilün ḥātün şeklinde (29) tālīb-i duḥter renginde olan merddür ammā şūfī *dīd ü mībīned*üñ fā'ilini Ḥüdā-yı Te'ālā murād eyler ki qarīne-yi kelām aña delālet eyler

ya'ni ey hātūn bizüm cihāz u mālimumuzı (30) ve hālimūzi o gördi ve hem görür āşkārā ve maḥfī vü pūşīde degül aña pes izhār-ı faqr eylemege ihtiyāc yokdur

**(208) Meşnevi**

***Hāne-yi tengī maḳām-ı yek tenī***

***Ki derū pinhān nemāned* (31) *sūzeni***

Zirā bizüm hānemüz bir kimsenüñ maḳāmı kadar bir teng hānedür ki anda bir sūzen pinhān qalmaz belki her ne var ise anda bāşır u nāzır olana āşkārā olur (32) maḳşūd şol hāne-yi dildār ki anda fikr ü endişeden Hāzret-i Hāḳḳa hiç bir şey' pūşīde olmaz cevāsīsü'l-ḳulüb olan şūfī şāfī dillere daḥı anda olan efkār u (33) aḥvāl maḥfī olmaz ve lihāzā ḳile *feinnehum cevāsīsī'l-ḳulūbi yedḥulüne fiḳulūbikum ve yetḥali'üne esrārikum feizā cālistumūhum fecālisū bişşidḳ*<sup>489</sup> pes zen-i şūfī gibi bu ehl-i nazar- (34) ḳarında da'vā-yı setr ve şalāḥ eylemeyesün ki bunlar māfizzamīr vāḳıflardur

**(209) Meşnevi**

***Bāz setr ü pākī vü zūhd ü şalāḥ***

***Ū zimā bih dāned enderintişāḥ***

Girü setri ve pāklığı ve zūhd (35) ü şalāḥı o bizden pek bilür intişāḥda ya'ni iyilikde ve hāliş olmaḳlıḳda o zamīri egerçi hātūn şeklinde serpuşīde olan kimseye rāci' olmaḳ görünür ammā şūfī kināye (36) idüp Hāzret-i 'Allāmü'l-Ġuyūbı murād eyler ya'ni ey hātūn girü setr ü ṭahāreti ve zūhd ü şalāḥiyyet ve 'iffeti o bizden a'lā bilür hāliş olmaḳlıḳda eger bunlar hāne-yi ḳalbde (37) olmayup ancak lisānda olursa ***yekülüne bielsinetihim mā leyse fiḳulūbihim***<sup>490</sup> āyetinüñ ḥükmünde dāḥil olan münāfiḳlardan olmaḳ [H27a] lāzım gelür şalāḥ u zūhd ü taḳvādan lāf (38) ve da'vā eyü degüldür

**(210) Meşnevi**

***Bih zimā midāned ü aḥvāl-i setr***

***Ve 'zpes ü piş ü ser ü dunbāl-i setr***

Ol Ḥüdā bizden eyü bilür setrünüñ aḥvālını ve setrünüñ *pes* (39) *ü piş ü ser ü dunbāl*ından ya'ni setrünüñ ardından ve önünden ve evvelinden ve āḥirinden ya'ni cemī'-i cevānibinden setrünüñ aḥvālını ve mestürenünüñ esrārını bizden yeg (40) bilür didi

<sup>489</sup> “Mü'min-i kāmil olanlar ve firāset-i hakīkī mertebesin bulanlar cevāsīsü'l-ḳulūbdur. Sizin kulübünüze nūr-ı firāsetle dāḥil olurlar. Ve esrār-ı kalbiyyenizden ihrāç ederler. Pes ḳaçan bunlarla mücāleset ḳılsanız, sıdk ile mücāleset ḳılın ve sāfī kalb olun.” İsmail Rusūhī Ankaravī, *Minhācü'l-Fukara*, s. 383.

<sup>490</sup> “Onlar kalplerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söyleyeceklerdir.” (Fetih 48/11)

**(211) Meşnevi**

**Zāhiren ü bīcīhāz u hādimest**

**Ve'zşalāh u setr ü hod 'ālimest**

Zāhirā ol duhter bīcīhāz ve bīhizmetkārdur anuñ bīhādīm ü bīcīhāz (41) olması ta'rize muhtāc degüldür [M19b] ve şalāh u setrden o hod 'ālimdür ūdan murād yine Hudādur egerçi muktezā-yı maḳām ol hātūn şeklinde evveline rāci' olmaḳ iktizā' ider [P11b] (1) ya'ni şalāh u mestürelilik cihetinden olan aḥvāle o hod 'ālimdür andan setr eylemek mümkün degüldür *esırru kavlekum evicherü bihi innehu 'alīmun bizāti's-şudūr*<sup>491</sup> fehvāsınca ol (2) setre cihāza ve hāne-yi şadrda olan aḥvāl u efkāra 'ālimdür çünkim 'adem-i 'iffet ü şalāha o 'ālimdür bizüm 'iffet ü şalāhımız vardur dimeḳ neyi müfid olur

**(3) (212) Meşnevi**

**Şerh-i mestürī zibābā şart nīst**

**Çün ber'ü peydā çü rüz-ı rüşenīst**

Hala babadan duhterüñ mestüreliginüñ şerhi şart ve lāzım degüldür çünkim anuñ üzerine bir rüşen (4) gün gibi bu hālet peydā ve rüşendur pes rüz-ı rüşeni setr nice mümkün degül ise andan bir hāleti setr eylemek eyle mümkün degüldür

*Beyt*

*Tama'-ı hām bīn ki kışsa-yı (5) fāş*

*Zerķībān nühüfem hevesest*<sup>492</sup>

Diyen gibi ey zen sen daḫı fāş u zāhir olmuş kışsayı gizlemek istersin diyü söyledi ve anuñ fesād u ḳabāhat ve derūnunuñ zuhūr (6) u burūzını bu güne ihām eyledi pes bu kışşadan hişşe beyānına şürü' idüp buyururlar

**(213) Meşnevi**

**İn hikāyetrā bedān güfem ki tā**

**Lāf kem bāfī çü rüsvā şud hatā**

Bu beyt (7) zikri sibḳat eyleyen zenüñ lisānından 'āşık-ı bīedebe ḫitāb u 'itāb tariḳiyle dinilmişdür ol ma'sūḳa ol küstāha eyitdi ey istiḳāmet ve vefā da'vāsın (8) eyleyen bīedeb bu hikāyeti andan ötüri didüm ki tā lāf ü güzāf urmayasın çünkim ḫatā ve ḳabāhat rüsvāy u peydā oldı

**(214) Meşnevi**

<sup>491</sup> “Sözünüzü ister sır tutun ister açığa vurun. Çünkü o, bütün sinelerin künhünü bilir. (Mülk 67/13)

<sup>492</sup> “Ey ham olan açgözlü, zahir olan bir kıssayı gizleme hevesindedin.”

***Mer turā ey hem beda'vā müstezād***

**(9) *İn budestet ictihād u i'tikād***

Tahkikā saña hem ey da'vāda ziyāde kavī olan kimse egerçi bihasebizzāhir haṭā da'vā-yı vefā ve istikāmet eyleyen 'āşıq-ı bī- (10) edebdür ammā 'alelinfirād 'umūmen küstāh u bīdeb olan ve zāhiren da'vāyı istikāmet ü şalāh kılan müdde'ilerdür ya'ni tahkikā senüñ daḥı hem ey da'vā-yı zūhd ü şalāhda (11) ziyāde kavī olan kimse bu olmışdur i'tikād u ictihāduñ

**(215) *Meşnevi***

[H27b] ***Çün zen-i şūfī tu ḥāyin būdeyi***

***Dām-ı mekr enderdegā büğşūdeyi***

Şūfīnūñ 'avreti gibi sen tariq-i İlahī- (12) de ḥāyin olmuşsın ve nāmaḥrem ve bigāne ile ülfet ve muḥabbet kılmışsın ve degā vü ḥīlebāzlıkda mekr dāmını açmışsın bātınūñ fāsīd ü murdār iken tā'at u (13) şalāhı zāhir ve ki dām-ı tezvīr itmişsın ve tariq-i Haqqı koyup sebel-i şeytāna gitmişsün

**(216) *Meşnevi***

***Ki zıher nāşūste rüyī kep zenī***

***Şerm dārī ve 'zHūdā-yı ḥ'īş (14) nī***

Zīrā ki ey müdde'ī her bir bātını yüzi yunmamışdan ötüri ya'ni pelīd ü nāpāk olan 'avāmdan ötüri lāf ü güzāf urursın ve şalāh u takvā izhār kıılır- (15) sın anlardan şerm tutarsın ve kendü Hūdāñdan degül ya'ni fesād-ı derūnum zāhir olmasın diyü anlardan istihyā eylesin ammā 'Ālimü's-sırr velḤafıyyāt olan Hūdā-yı (16) Te'ālādan utanmazsın güyā ol senüñ aḥvāl-i mestüreñe 'ālim olduğını bilmezsin ve ol Pādşāhuñ semī' ve 'alīm ü başīr olduğına i'tikād kıılmazsın eger anuñ (17) semī' ve başīr ü 'alīm idüğün ḥaḳīkatle bileydüñ ve Ḥazret-i Haqquñ bu şıfatlar ile muttaşşif olduğına şaḥīḥ i'tikād kıılayduñ mu'āşī ve kabāyih işlerden berī olur- (18) duñ ve nefsüñi te'dīb idüp şıdıkla tā'at-ı Haqqā iştiğāl kıılırduñ

***Ġaraż ezsemi' ü başīr ü 'alīm güften-i Hūdā-yı Te'ālā<sup>493</sup>***

Bu sürḥ-ı şerīf Hūdā-yı Te'ālānuñ (19) kendüye semī' ü başīr ü 'alīm dimesinden Ġaraż ve murādı ne idüğün beyān eyler ey eḥī evvelā bilgil ki Hūdā-yı Te'ālā başīrdür ve ol Ḥazretüñ (20) ḥaḳkında başar şol şıfatdan 'ibāretdür ki mubaşşırātuñ nu'üt u zevātı anuñla münkeşif ola ve Ḥazret-i Haqq ol başīrdür ki eşyānuñ küllīsi zāhirini ve ḥafāsını (21) bigayr-ı ḥācetin [M20a] müşāhede eyler

<sup>493</sup> “Hüda-yı Teala'nın kendisine Alīm, Basīr, Semī' demesinden maksat”

**(217) Meşnevi**

**Ezpey-i ân güft Hâk hodrâ başîr**

**Ki buved dîd-i veyet her dem nezîr**

Hâk Subhânehu ve Te‘âlâ anuñiçün kendüye başîr didi ki anuñ görme- (22) si her dem saña nazîr ola ya‘ni her hâl ki başîr olması ve cemî‘-i a‘mâlüni görmesi her dem saña korku virici ola ve seni ma‘āsîden ve a‘mâl-i kabîha işlemeden hâyif (23) kıla ve bilgil ki Hâk Te‘âlâ semî‘dür cemî‘-i semû‘atı bigayri hâcetin istimâ‘ eyler kemâ kâle’ş-Şeyh Şadreddîni’l-Konevî fişerh-i Esmâ’i’l-Hüsne *essemi’u’l-lezî yudriku’l-mesmû‘at* (24) *küllehâ sırran ve cehren lâyuşgiluhu semâ‘u ‘ansemâ‘i ve lâyuğribu ‘anidrâkihi mesmû‘u ve enne hafî semî‘u’s-sırta vennecvî bel mâhevâ daqq minzâlike ve ahfâ*<sup>94</sup>

**(218) Meşnevi**

**Ezpey-i ân güft (25) Hâk hodrâ semî‘**

**Tâ bibendî leb zigüftâr-ı şeni‘**

Pes Hâk Te‘âlâ Hâzreti andan ötüri kendüsine semî‘ didi tâ anuñ cemî‘-i mesmû‘atı sâmi‘ olduğunu bilüp (26) güftâr-ı şeni‘ ve mālāya‘niden lebüni bağlayasın ve zîkr-i Allāha meşgûl olup [hâyır +H] söyleyesin [H28a] ve dağı bilgil ki Hâk Subhânehu ve Te‘âlâ ‘alîmdür ve anuñ ‘ilmi eger cüz‘î eger (27) küllî cemî‘-i eşyâyı muhîtdür hiç bir şey anuñ ‘ilminden gâyib ve ba‘îd degüldür kemâ kâle te‘âlâ *ve mâya‘zubu ‘anrabbike minmişkâli zerretin filarzi ve lâfissema‘i* (28) *ve lâaşgara minzâlike ve lâekbere illâ fikitâbin mubîn*<sup>95</sup> *innehu ya‘lemu’l-cehre ve mâyahfâ*<sup>96</sup> fehvâsınca cehri ve hafî olan şeyleri bilür *ve in techer bilkavli feinnehu ya‘lemu’s-surre ve ahfâ*<sup>97</sup> (29) muktezâsınca eger izhâr eylesin ve eger ahfâ ve esrâr eylesin cehre ve hafâyā ‘alim olur

**(219) Meşnevi**

**Ezpey-i ân güft Hâk hodrâ ‘alîm**

**Tâ neyendîşî fesâdî tû zibîm**

Hâk Te‘âlâ (30) Hâzreti andan ötüri kendüsine ‘alîm didi anuñ ‘alîm olmasını ve bevâtın-ı eşyâyı müşâhede kılmasını mülâhaza eylesin tâ kim bir fesâdî endîşe

<sup>94</sup> “EsSemi‘, iştilen şeyleri gizli ve açık olarak idrak eden demektir. Onun bir şeyi işitmesi, başka şeyleri işitmesine engel değildir; iştilen hiçbir şey, ona gizli kalmaz. O, açık konuşmayı ve fısıltıyı, hatta bundan daha gizli ve kapalı şeyleri de işitir.” Sadreddin Konevî, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, (Çev.: Ekrem Demirli), İstanbul 2011, s. 100.

<sup>95</sup> “Rabbinden ne yerde ne gökte zerre kadar; ondan ne küçük ne büyük hiçbir şey kaçmaz. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır. (Yunus 10/61)

<sup>96</sup> “Çünkü o, açığı da bilir, gizliyi de.” (A‘lâ 87/7)

<sup>97</sup> “Sen, bu sözü ilan edeceksen de o hem sırrı bilir hem daha gizlisini.” (Tâhâ 20/7)

eylemeyesin havfuñdan (31) ki *ve esirru kavlekum evicherü bihi innehu ‘alîmun bizâti’s-şudûr*<sup>498</sup> fehvâsinca ol ‘Allâmü’l-Ġuyüb-ı Şudûrda olan ‘uyüb ve zünûba ‘âlimdür

**(220) Meşnevî**

***Nîst inhâ berĤudâ ism-i ‘alem***

***Ki siyeh (32) kâfûr dâred nâm hem***

Bu isimler Ĥudâ-yı Te‘âlâ üzre ism-i ‘alem degüldür ‘indelmuhakkağın Ĥudâ-yı Te‘âlânuñ ism-i ‘alemi yoğdur nitekim bu cildde şâ‘irüñ der-i pādşāhiye ilticā (33) eylemesi beyânında *ma’nî-yi Allāh güft ān sībūya* beytinde bu ma’nā taḥkîk olunmuşdur felyatlub fihi eger sen dirseñ ki Lafzatullāha ba’zılar ism-i ‘alem dimişlerdür ne‘am (34) dāyimā mevşûf olduğı i‘tibârladur yoğsa bir zāt-ı ma‘lūmenüñ ‘alemi olduğı gibi ‘alem degüldür ve ‘alem olduğı taqdirce de ism-i cāmîd degül müştakğdur pes bu ismler (35) ve bunlardan mā‘adā olan Esmā-yı Ĥüsñā Ĥudâ-yı Te‘âlāya ism-i ‘alem degüldür ancılayın ki siyāh ‘Arab hem kâfûr nâm tutar ḥāl-i an ki kâfûr beyāz ve ‘Arab siyāhdur pes kâfûr bunı (36) aña şıfat olduğı i‘tibarıyla aña kâfûr dinilmiş olmaz belki sāyir esmādan anuñ ismi temyîz olunmağ için aña kâfûr dirler ammā Esmā-yı Ĥüsñā Ḥağ Te‘âlāya (37) böyle degüldür belki her bir ism bir şıfata delâlet eyler ol şıfatlar Ḥazret-i Ḥağkuñ zātî muttaşıfadur bu i‘tibarla bu ismler aña ıtlāk olunmuşdur fâ fehm

**(38) (221) Meşnevî**

***İsm-i müştakest ü evşâf-ı kadîm***

***Nî mişâl-i illet-i ulâ sağîm***

Ey eḡî bu beyt-i laṭîf Meşnevî-yi Şerîfün ağmağ ebyātındandır çok taḥkîk ve tedkîk ister (39) tā şifâ-yı şadr ḥāşıl ola ve me‘āl u netîce zuhûra gele muğaddime evvelâ bilgil ki Ḥağ Te‘âlānuñ cemî‘-i Esmā-yı Ĥüsñası müştakğâtındandır aşlâ aña ism-i cāmîdle tesmiye (40) kılınmamışdur meşelâ başîr başardan ve semî‘ sem‘den ve ‘alîm ‘ilmden müştakğdur ve kıs ‘alāḥāzā sāyirü’l-esmā’ ve her bir ismüñ lafzı Ḥağ Te‘âlā Ḥazretlerinüñ bir şıfatına delâlet (41) idicidür ki filḥağîka ‘indemeşâyîḡ ism-i evvel şıfatdur ve bu ism lafzı ismüñ ismidür kemā beyyinen fî- [H28b] Dîbâce-yi **Şerḡu’t-Tâiyye** ve bu mışra‘-ı evvel dağı bu ma’nāya delâlet [P12a] (1) ider zîrā ma’nā ism-i müştakğdur ve kadîmüñ evşâfidur [M20b] dimekdür ya’ni melfûz olan ism-i müştakğdur ve filḥağîka ism-i evşâf-ı kadîmedür dimek olur ve kadîmüñ evşâfi (2)

<sup>498</sup> “Sözünüzü ister sır tutun ister açığa vurun. Çünkü o, bütün sinelerin kühünü bilir. (Mülk 67/13)

dağı ‘indelmuhakkıķın minehli’s-senet velcemā‘at cemī‘an qadīmdür kemā kıāle  
yekūlü’l-‘abd

*Beyt*

*Şıfātu’z-zāt velef‘āle tarran*

*Qadīmāt-ı meşūnāti’z-zevāl*

(3) Eger cemī‘-i şıfāt-ı İlähiyye qadīme olmasaydı zāt-ı İlähī maḥall-i ḥavādiş olmak lāzım gelürdi ve huve’l-mute‘ālī ‘anḥudūşi’ş-şıfāt tafşīli kütüb-i ‘akāyidde (4) mezkūr olmışdur taṭvīle ḥācet yoķdur ‘illet-i ūlā ‘indelḥükemā ‘akl-ı evveldür ve ‘illetü’l-‘ilel Ḥüdā-yı Te‘ālādur nitekim dirler *lem yaşduru ‘anilmebde’i’l-evvel ve ‘illetü’l-‘ilel* (5) *ille’l-‘akli’l-evvel liennehu lāyaşduru minelvāḥidi ille’l-vāḥidi ve emmā’l-bevākī ve mādūnihi minel‘ilel felāyaşduru illā minhu biḥasebi’l-merātib velvesāyiṭ ve fīhi mālāyahfī minelḥulel fişānu’l-* (6) *Ḥaķķ celle ve ‘azze*<sup>499</sup> ve bunların kavlınden ‘ālemün Ḥazret-i Ḥaķķa ta‘alluķı ‘illiyet ve ma‘lūliyyet cihetinden olmak lāzım gelür ve mücib-i bizzāt olmağı ifāde kıılır (7) ve zūḥūr-ı eşyā anuñ levāzım-ı zātıyyesinden olmağa iş‘ār kıılır ve merīd ü muḥtār olunmamağı müstelzem olur ve bunlardan mā‘adā niçe fesāda dağı mü‘eddī olur (8) ve nefy-i şıfāt-ı İlähiyye itmegi dağı muķtezā olur pes ‘illet-i ūlā mişāli saķım ve bāṭıldur zīrā Ḥaķ Te‘ālā Ḥazreti şıfāt-ı qadīme ve kāmile ile mevşūfdur merīd (9) ü muḥtārdur eşyānuñ irādet ü iḥtiyārıyla zūḥūra gelür ve ‘ālim anuñ icādıyla mevcūd olur lābüdd liküllü ḥādiş minmāddeti ve müddet didükleri yerinde düğöldür (10) ve cemī‘-i eşyāda mü‘eşşir-i ḥaķıķī oldur yā ma‘alvāsıta veyāḥud bilāvāsıta pes bu muqaddime ma‘lūmuñ olduysa ma‘nā-yı beyte gelem ma‘nā-yı beyt oldur ki bu beyt beyt-i evvelün (11) mışra‘-ı evvelinde ‘illetdür ya‘ni bu isimler Ḥüdā-yı Te‘ālāya ism-i ‘alem degöldür zīrā melfūze olan ism müştakķdur cāmid degöldür ve filḥaķıķa ol ism-i qadīmün evşāfidur bu ma‘nā ‘illet-i (12) ūlā mişāli saķım ü bāṭıl degöldür zīrā ismün müştakķ olması ve evşāf-ı qadīm olması nefy-i şıfātı nefy kıılır ve ‘illet-i ūlā müzehhibī nefy-i şıfāt eylemegi müstelzem (13) olur pes müzehhib-i evvel ‘illet-i ūlā müzehhibi gibi saķım ü bāṭıl olmaz evşāf-ı qadīme muzāf olmayup qadīm evşāfuñ şıfātı olsa dağı cāyızdır ki (14) Fārisīde böyle kıāyide çoķ vāķi‘ olur meşelā iş‘ār-ı laṭif didükleri gibi ve ol saķıme muzāf olup saķım aña şıfat olsa da kıābildür bu taqđır üzre (15) ma‘nā ism-i müştakķdur ve evşāf-ı qadīmedür bu vech saķım olan ‘illet-i ūlā gibi degöldür ya‘ni

<sup>499</sup> “İlet-i ūlā, akl-ı evveldir ve illetlerin illeti Hak’tır. Muhakkak illet, kendisinin illeti olan ma‘lūlun illeti olur.” Konuk, *Mesnevī Şerhi*, s. 78.



melfûz olan ism-i İlahî müştakḳ ve hâdişdür ve evşâf-ı İlahî kadîmdür her bir müştakḳ (16) u hâdiş olan ism şîfat-ı kadîmeden bir şîfata delâlet idicidür ki [H29a] ol şîfatla Hâzret-i Müsemma Allâh ezel-i âzâlde mevşûfdur bu müzehhib ‘illet-i ülâ müzehhibi gibi saḳîm (17) ü bâtil degüldür ki enbiyâ ve evliyânun ve ehl-i sünnet velcemâ‘atun müzehhibi budur bu ebyât-ı şerîfe hükemâ-yı İslâmiyyenun ve mu‘tezilenun zâhirâ şîfat-ı (18) İlahiyyeye ikrâr idüp ve ma’nâ anı nefy eylemeleri ‘illet-i ülâ müzehhib-i zâhib olup nefy-i şîfat eyleyen felâsife gibi olduklarını işbât eyler mu‘tezile dirler ki pes (19) *lehu şîfatun ḳâyimetu bihâ bel şîfatuhu hiye vaşfnâ lehu*<sup>500</sup>cevâb budur ki bu şerîatde mezkûre olan isimlerle bizim ol Hâzreti tavşîf eylememiz aña olmaz belki bizim (20) tavşîfimiz yine bizim şîfatımız olur eger ol Hâzret ezelde şîfat-ı kadîme ve kâmile ile mevşûfe olmayup bizim tavşîfimiz ile mevşûfe olsaydı kâfir ü müşrik o- (21) lanlanun ve işbât-ı veled ve cism ü küfv kılanlanun vaşfiyla daḳı mevşûfe olmaḳ lâzım gelürdi Te‘âlâ Şânehu ‘ammâ yeḳülüne tenzih-i zâta ‘ammâ beşîrun ve eger esmâ ol (22) Hâzretun evşâf-ı kadîmesine [M21a] delâlet kılmasa ve ol zât-ı muḳaddese evşâf-ı kadîme ile ḳâyime olmasa belki esmâ<sup>2</sup>-ı melfûze aña esmâ<sup>1</sup>-ı ‘alem ḳabîlinden olsa (23) ol fesâdlar lâzım gelür ki bu beytlerle ol fesâdlara işâret idüp buyururlar

*(222) Meşnevi*

*V’erne teşhar bâşed ü tanz u dehâ*

*Kerrâ sâmi‘ ḳarîrânâ ziyâ*

Ve eger (24) böyle olmazsa istihzâ ve ta’n u düşvâr olur şâğırlara sâmi‘ ve a’mâlara ziyâ demek olur ya’ni ve eger ism-i müştakḳ olmazsa ve evşâf-ı kadîmeden her bir (25) ism bir şîfata delâlet kılmazsa belki esmâ-yı ‘alem ḳabîlinden olursa istihzâ ve ta’n olur ve bunun şer‘e tevfiḳ ve şalâḩa ḩamli ḳatı müşkil ü düşvâr olur aşamma (26) sâmi‘ ve gören bînâ demek ḳabîlinden olur zîrâ sâmi‘ olmayana semî‘ demek ve başîr olmayana başîr demek ta’n u teşhir ma’nâsını iş‘âr kıılır kere sâmi‘ (27) ve körlere bînâ ve ehl-i ziyâ demek ḳabîlinden olur

*(223) Meşnevi*

*Yâ ‘alem bâşed ḩayî nâm-ı vaḳîḩ*

*Yâ siyâḩ-ı zıştrâ nâm-ı şabiḩ*

Veyâḩud bir vaḳîḩun nâmı ḩay ola (28) *ḩay* fa‘îl vezninde bema’nâ fâ‘ildür *şermdâr* Türkçe utancı demek olur ya’ni eger böyle olmasa kere şinevâ köre bînâ demek olur

<sup>500</sup> “Allah’ın sıfatları onun zatıyla kaimdir, hatta Allah bu sıfatlarıyla vasfedilir.”

veyāhüd bir bî- (29) hayā edebsize utamcı ‘alem veyā bir siyāh zişte şabīhu’l-vech nām eylemek kabīlinden olur Hāk Subhānehu ve Te‘ālā istihyā ile ve cemāl-i bākemālle ezelde muttaşıfdur eger nefsü’l- (30) emrde istihyā ve cemāl anuñ şıfat-ı kadīmesi olmasa *inne rabbeke hayyun kerīmun yestahyī izā rafē’a’l’abde yedihi en yeruddehumā şıfran*<sup>501</sup> hadīsi ve *innallāhe cemīlu yuhibbu’l-*(31) *cemāl*<sup>502</sup> hadīsi gibi hadīşler tanz u tesahhur olurdu ve bişerme müstehyī [H29b] ve ‘Arab-ı siyāhrüya şabīhu’l-vech diyü nām virmek kabīlinden olurdu

**(224) Meşnevi**

***Tıflek-i nevwāde-* (32) *rā hācī laķab***

***Yā laķab ġāzi nihi behr-i neseb***

Nevwāde oġlancıġa hācı diyü laķab koyasın veyāhüd nesebden ötüri ġāzi diyü laķab koyasın

**(33) (223) Meşnevi**

***Ger bigüyend in laķabhā dermedih***

***Tā nedāred ān şıfat nebved şahih***

Eger nās-ı memdūh hakkında bu laķabları söyleyeler ve bir kimseyi bu ġüne tavşif eyleyeler mādemki (34) ol şıfatı memdūh olan kimse tutmaya ol şıfatlar anuñ hakkında şahih olmaz

**(224) Meşnevi**

***Teshar u tanzī buved ān yā cünün***

***Pāk Hāk ‘ammā yeķulu’z-zālimün***

Belki tesahhur u tanz (35) olur veyāhüd cünün u sefāhata müte‘allik olur zālimleruñ didükleri kavlden Hāk Te‘ālā Hazreti pāk u münezzehdür ve nākışlaruñ tavşifinden ve sū’-i itikād (36) şahiblerinüñ ta‘rifinden anuñ şān-ı şerifi āli ve muķaddesdür pes yine ol ‘āşıkla ma‘şūķanuñ mābeyninde vāķi‘ olan mācerānuñ taķriri (37) şürü‘ idüp buyururlar

**(225) Meşnevi**

***Men hemī dānestemet piş ezvişāl***

***Ki nikurüyī velikin bedhişāl***

<sup>501</sup> “Hakikatte Rabb’iniz haya ve kerem sahibidir. Bir kul, ona karşı ellerini kaldırıp dua edince o elleri boş bırakmaktan yani kulun istediğini vermemekten haya eder.” Şefik Can, *Mesnevi Tercümesi*, C. 3-4, İstanbul 2008, s. 395.

<sup>502</sup> “Allah cemildir, cemali sever.”

Ol maḥbūbe ṭarīḳ-i muḥabbetde mü'eddeb olmayup ḥıyānete (38) ḳaşd eyleyen 'āşıḳa didi ey bīedeb ben seni vişālden muḳaddem bilmiş ve senüñ ḥasbiḥālūñe āgāḥ olmuşdum ki eyü yüzlüsin velikin bedḥişālsin

(39) *Beyt*

*Pes bidān ki şūret-i ḥūbnikū*

*Bāfī'āl-ı bed neyerzed yek tesū<sup>503</sup>*

(226) *Meşnevi*

*Men hemī dānestemet piş ezlikā*

*K'ezsitīze rāsihī enderşekā*

(40) Ben seni mülākātadan evvel bilmişdüm ki ve ḥūy-ı bedūñe 'ālim olmuşdum ki 'inād cihetinden şekāvet içre rāsih ve şābitsün

(227) *Meşnevi*

*Çünki çeşmem surḥ bāşed der'ameş*

(41) *Dānemeş z'ān derd ger kem bīnemeş*

Bu beytde şāriḥler sehv ü ğalaṭ eylemişler ve siyāk ü sibāḳa lāyık olmayan söz söylemişlerdür maḥalle muṭābık [P12b] (1) ve bu beyt-i şerīfe lāyık olan ma'nā oldur ki *dānemeş* ve *bīnemeş*de olan zamīrler muḳaddem olan beytde sitīzeden şekāda rāsih olmasına 'āyid olur ve 'ameş şol 'illete dirler (2) ki ḳaçan gözde peydā olsa gözün ḳapaḳlarını kırmızı eyler ve rü'yete kuvvet virmeyüp za'if eyler ve bu beyt su'al-i muḳaddere cevāb olur çünkim ol ḥātun-ı 'iffet- (3) meşḥūn ol 'āşıḳ-ı meftūna tevbiḥ idüp didi ey maḡbūn ben seni saña mülākāt olmazdan evvel bilmişdüm ki sitīzeden şekāvetde rāsih ve şābitsün (4) keenne ol 'āşıḳ daḥı aña su'al irād eyler ki sen beni ḥod niçe kerre görmedüñ pes benüm ḥālūmi ve sū'-i ḥişālūmi ve şekāda kemālūmi neden bilürdüñ pes 'adem-i rü'yeti (5) başarda [H30a] vāḳi' olan 'illet-i mezkūre [M21a] menzilesine tenzīl eyleyüp ve bu ḥuşūşda başiret kāfidür diyü zımnen aña söyleyüp bu ṭarīḳle su'al-i muḳaddere cevāb virdi ki (6) ey sādedil-i ğāfil çünkim benüm gözüm 'ameşde sürḥ ola ya'ni benüm gözümde rü'yete ve müşāhedeye māni' bir sebep ü 'illet ola ben ol senüñ şekāda rāsih olmañı bilürüm (7) ol mezkūr derdden eger anı görmezsem de kim *bīnemeş* bunda ne bīnemeş ma'nāsına olur

(228) *Meşnevi*

*Tu merā çün berre didi ni şubān*

<sup>503</sup> “Senin şeklen güzel olduğunu fakat kötü fiillerinden dolayı bir tesuya (dört arpa ağırlığına denk bir ağırlık birimi) bile değmeyeceğini bilirim.”

***Tu gümān burdī nedārem pāsbān***

(8) Ey nādān sen beni çobansuz kuzu gibi gördüñ sen gümān iletdüñ ki ben pāsbān tutmazam Hāḡ Te‘ālā her şeye hāfız u nıgehbān degül midür ma‘lūm oldı ki (9) sen Rabbüñi semī‘ ü başīr ü ‘alīm bilmemiş ve müheymin ü raḡīb olduğundan ḡberdār olmamışsın ve daḡı ***innehu ‘alākulli şey’in şehīd***<sup>504</sup> ***ve elem ta‘lem*** [ya‘lem] ***biennellāhe yerā***<sup>505</sup> (10) āyetlerinden ma‘nā duymamışsın Hāḡ Subḡāne ve Te‘ālā Ḥazretleri süre-yi Yūnusda buyurur ***ve mātēkūnu fī şe‘nin ve mātetlū minhu minKur‘ānin ve māta‘melūne*** [lāta‘melūne] ***min-*** (11) ***‘amelin illā kunnā ‘aleykum şuhūden iz tufizūne fih(i)***<sup>506</sup> bu āyetlerüñ ma‘nāsı ve bu maḡalle münāsib olan kelimāt-ı ḡayyibe Minhācü‘l-Fuḡarāda Derece-yi Murāḡabede beyān (12) olunmuşdur felyaḡlub fīh

***(229) Meşnevi***

***‘Āşīḡān ezderd z‘ān nālīdeyend***

***Ki nazar nācāygeh mālīdeyend***

‘Āşīḡlar derdden andan ötürü nālān olmışlar ve girye kılmışlar- (13) dur ki nazarların maḡal olmayan yire sürmişlerdür ya‘ni ‘uşşāḡuñ nālān olmalarına ve girye kılmalarına bā‘iş ü sebep oldur ki nazarlarını ma‘şūḡ-ı ḡaḡīḡinüñ rızāsı (14) olmayan maḡalle sürmişler ve muḡtezā-yı nefslerine uyup başarların nālāyık olan mevzi‘e irgürmişler pes ḡīḡ-i ḡayret gelüp bunlaruñ ḡabl-i murādını ḡaḡ kılip (15) bu eelden nāle vü fiḡān kılmışlardur

***(230) Meşnevi***

***Bīşubān dānesteyend ān zabyrā***

***Rāygān dānesteyend ān sebyrā***

Ol āḡüyü bīşubān bilmişlerdür ve ol sebyi muft (16) u rāygān bilmişlerdür ya‘ni ‘uşşāḡ ḡünkim āḡü gibi şayda lāyık olan maḡbūbların çoban ve nıgehbānsuz bildiler ve esīr gibi aḡz olunan ve zabḡ kılınan ma‘şūḡı (17) müft ü rāygān zu‘m kılmışlardur

***(231) Meşnevi***

***Tā zīgānze tīr āmed berciger***

***Ki menem ḡāris ḡüzāfe kem niger***

<sup>504</sup> “Çünkü Allah, her şeye şahittir.” (Hacc 22/17)

<sup>505</sup> Bu ayette bulunan “ya‘lem” kelimesi metinde “ta‘lem” olarak yazılmıştır. Bu ayet şu şekildedir: ***ve elem ya‘lem biennellāhe yerā*** “Muhakkak Allah’ın onu görüyor olduğunu bilmiyor mu?” (Alak 96/14)

<sup>506</sup> Bu ayette “lāta‘melūne” ifadesi “māta‘melūne” şeklinde yazılmıştır ki Kur’an’da şöyle geçer: ***Ve mātēkūnu fī şe‘nin ve mātetlū minhu minKur‘ānin ve lāta‘melūne min‘amelin illā kunnā ‘aleykum şuhūden iz tufizūne fih*** “Hangi durumda bulunsan, Kur’an’dan her ne okusan ve her ne iş yapsanız siz ona dalıp coşarken biz üzerinizde şahit bulunuruz.” (Yunus 10/61)

Tā kim ğamzeden tīr geldi bunların cigeri üzre *berciger iṣān* (18) taqđirinedür ya'ni çünkim 'āşıkān-ı cemāl-i muqayyed olanlar ve kendülerün ma'şūk u maḥbūblarını rāygān gördiler ve bīhāris ü bīpāsbān kıyās eylediler bunlara (19) tenbīh ü te'dīb için ḥattā ma'şūk-ı ḥaḳīḳinün ğamzesinden cigeri üzre tīg-i ḳahr u ğayret geldi *ğamzeden* murād nazār-ı celāliyye olur ya'ni Ḥazret-i Ḥaḳḳun (20) celāliyle nazār eylesinden anların derünuna tīr-i ḳahr u ğayret [H30b] geldi böyle diyü ki ol ālüfte ve āşüfte olduğun ma'şūkun ḥāris ü nighbānı benüm bīhūde (21) nazār eyleme mütenebbih olup mü'eddeb ol bu ma'nā daḥı cāyızdır ki çünkim āşıkān-ı cemāl-i muqayyed ma'şūklarını rāygān gördiler ve anları bīḥāfız zu'm eylediler (22) ḥattā kendü ma'şūkları tarafından cigeri üzre ğamzeden tīr geldi ya'ni anların nazār-ı ḳahriyesi oḳ gibi bunların cānına gelüp biiznillāh bu ma'nāyı müzekkir (23) ü mu'allim oldı ki ey 'āşık olduğun ve muḥabbet kılduğun şüretün ḥaḳīḳat u sırrından bīḥaber ol şüret-i ma'şūkanun ḥāris ü nighbānı benüm bīhūde baḳma (24) ve seng-i ḥiyānetle binā-yı edeb ü diyāneti yıḳma

(232) *Meşnevi*

***Key kem ezberre kem ezbüzgāleyem***

***Ki nebāşed ḥāris ezdünbāleyem***

Ey nādān ben ḳuzıdan ve oğlaḳdan ḳaçan (25) kimim ya'ni ḳoyun ve keçi yavrusundan nāḳış ve bī'tibār degülüm ki benüm ḳafamdan ḥāris olmaya ve beni ol ḥıfz u ḥimāyet ḳılmaya

(233) *Meşnevi*

***Ḥārisi dārem ki mülkeş mīsezed***

(26) ***Dāned ü bādī ki ān bermen vezed***

Ben bir ḥāris tutarum ki mülk aña lāyıḳdur ve mālīk ü ḥudāvendī dimek filḥaḳīḳa ol müsteḥaḳdur bilür ol bir yili ki benüm (27) üzerüme eser ki ve her ***ve huve me'akum eynemā kuntum***<sup>507</sup> ḥasbınca ol bizimle biledür

(234) *Meşnevi*

***Serd būd ān bād yā germ ān 'alīm***

***Nīst ğāfil nīst ğāyib ey saḳīm***

Serd mi idi ol (28) esen bād veyāḥud germ mi idi ol Allāh 'alīmdür ki ***v'Allāhu 'alākulli şey'in şehīd***<sup>508</sup> fehvāsınca ol Allāh her yerde ḥāzırdur ğāyib degüldür ***ve***

<sup>507</sup> “Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4)

<sup>508</sup> “Ve Allah her şeye şahittir.” (Mücadele 58/58)

*māllāhu bigāfilin ‘ammā ta‘melūn*<sup>509</sup> (29) muḳtezāsınca ve daḫı *ve lātaḥsebennellāhe ‘ammā ya‘melu’z-ẓālimūn*<sup>510</sup>[M22a] āyetinūñ mişdāḳınca ey seḳīm kimse ol Allāh gāfil degüldür a‘mālūñ cemī‘isine başır ve ḫabīrdür ve Allāh *ya‘lemu ḫāyinete’l*-(30) *a‘yuni ve mātuḫfi’ş-şudūr*<sup>511</sup>

**(235) Meşnevi**

*Nefs-i ḫayvānī ziḤaḳ kerrest ü kūr*

*Men bedil kūrīt mididem zidūr*

Şehvānī olan nefis Ḥaḳ Te‘ālādan ker ü kūrdir (31) ya‘ni anuñ kelāmını istimā‘ itmez ve anuñ āyāt u ‘iberini görmez ben senūñ körlüğünü uzaḳdan dīde-yi dil ile gördüm ve başar-ı başıretler senūñ şehvānī olup Ḥaḳdan (32) gāfil olduğın nazar irgürdüm

**(236) Meşnevi**

*Heşt sālet z’ān nepürsīdem behiç*

*Ki pūret dīdem zicehel piç piç*

Ol sebebden seni sekiz yıl hiç sormadım ve *cevābu’l*-(33) *aḫmaḳ sūkūf*<sup>512</sup> nüktesini iş‘ār için senūñ nāmelerde taḫrīr eyledüğün kelimāta cevāb virmedüm zīrā ki seni cehlden ve ṭolaşıḳdan ya‘ni bedbaḫt u ḫabīs (34) olmadan pūr gördüm ve mümtelī buldum *piç piç* bunda ḫabīs ü bedbaḫtlıktan isti‘āredür

**(237) Meşnevi**

*Ḥod çı pürsem ān ki ü bāşed betūn*

*Ki tu çünī çün buved ü sernigūn*

(35) Ḥod ne [H31a] şorayım ol kimseyi ol külhēnde ola aña böyle diyü ki sen niçesin ve ne ḫāldesin ol nice ola sernigūndur ya‘ni ol kimse ki şehvet külheninde ḳarar ḳıla ve çāh-ı (36) ṭabī‘at içre sernigūn ola anuñ ḫālī nice olsa gerek ki ḫattā şormağa muḫtāc ol hemān yüzlerin görmemek sa‘ādet ve ḫāllerin su‘āl etmek (37) rūḫa rāḫatdur

*Mişāl-i dūnyā çün külḫan ü taḳvā çün ḫammām*<sup>513</sup>

**(238) Meşnevi**

*Şehvet-i dūnyā mişāl-i külḫanest*

*Ki ez’ū ḫammām-ı taḳvā rüşenest*

<sup>509</sup> “Ve sizin neler yaptıklarınızdan Allah gafil değildir.” (Bakara 2/74)

<sup>510</sup> “Sakin Allah’ı zalimlerin yaptıklarından gafil sanma.” (İbrahim 14/42)

<sup>511</sup> “(Allah) gözlerin hain bakışını da gönüllerin gizlediğini de bilir.” (Mümin 40/19)

<sup>512</sup> “Ahmağa verilecek cevap susmaktır.”

<sup>513</sup> “Dünya külhan, takva da hamam misalidir”

Dünyā ve (38) şehvet-i dünyā filmesel külhan gibidir ki ol dünyādan taqvā hammāmı rüşendür ki germiyyeti taqvā dünyādan bulur

**(239) Meşnevi**

**Lik kısm-ı müttakî z'în tün şafâst**

**(39) Z'ân ki dergermâbeyest ü dermakâst**

Velîkin müttekî olanların kısmı bu külhanda şafâdur zîrâ ki ol müttekî hammâmda ve pâklıkdadur ya'ni ehl-i taqvā dünyā (40) külhanına hizmetkâr olmadan ve anuñ nizâmı ve kıyâmı için ehl-i dünyā gibi sa'y kılmadan âzâd olmuşlar ve şafâ bulmuşlardır zîrâ anlar dünyānuñ verâ'sı ki (41) mertebe-yi taqvâdur külhan dünyāya nisbetle bu hammâm mişâlinedür bu mertebede nekâvet ü tahâretde dururlar ehl-i dünyā gibi çirkâlüd ve dūdendūd degüllerdür [P13a] (1) bunların sîması **keenne mâ'ûşiyet vucūhuhum kıta'an minellelyli muzlimen**<sup>514</sup> âyetinüñ mefhûmunı mübeyyin olur ve anların vücûhı **ta'rifu fivucūhihim nazrate'n-na'îm**<sup>515</sup> fehvâsını izhâr kıılır (2)

**(240) Meşnevi**

**T'ângerân mânende-yi sergîn keşân**

**Behr-i âteş kerd-i germâbebân**

Bu dünyâda aġniyâ [sergîn -P] çekiciler gibidür hammâmcılara âteş eylemeden ötüri *germâbebân*dan murâd (3) müttekîlerdür ki aġniyâ anlar için hizmetkârdur ba'zı nüshada *germâbeşân* vâkî' olmuşdur bu taqdîrce ma'nâ aġniyâ sergîn kişiler gibidür anların hammâmına âteş (4) eylemeden ötüri demek olur ve anların hammâmından taqvâ ve aña âteş eylemeden murâd taqvâyâ germiyyet ve mu'âvenet virmek ve anuñ nizâm u kıyâmına sebep (5) olmağdur

**(241) Meşnevi**

**Enderişân hırş binhâde Hudâ**

**Tâ buved germâbe germ ü bânevâ**

Hağ Te'âlâ Hazretleri anların vücûdında dünyānuñ cem'ine ve ta'mîrine hırş kodı tâ kim diyânet (6) ü taqvâ hammâmı germ ola ve azıklı ve mâyelü ola *levle'l-humeķâ leharabeti'd-dunyâ*<sup>516</sup> mücibince eger ehl-i dünyānuñ ahmakları olmayadı dünyā harâb olurdu pes külhan (7) taqvānuñ harâb olmasıyla taqvâyâ ve ehl-i taqvâyâ zarar gelürdi hikmet-i bâliġa-yı İlahiyye aġniyâyı bu hizmet için harîş eylemişdür tâ

<sup>514</sup> “Yüzleri sanki karanlık geceden parçalara bürünmüş gibidir.” (Yunus 10/27)

<sup>515</sup> “Yüzlerinde nimetlerin parıltısını tanırsın (görürsün).” (Mutaffifin 83/24)

<sup>516</sup> “Dünyanın ahmakları olmasaydı dünya harap olurdu.”

külhan-ı dünyā ma'mūr ola ve diyānet (8) ü taq̄vā andan revnaḡ bula ve germ ü bānevā ola

**(242) Meṣnevī**

***Terk-i ın tūn gūy ü dergermābe rān***

***Terk-i tūnrā 'ayn-ı ān germābe dān***

Ey ḡādīm-i dünyā olan bu dünyā (9) külhanını terk eyle ve taq̄vā ḡammāmına sür ve kendüni ṡahāret mertebesine irgür külhanı terk eylemegi ol germābenüñ 'aynı bil ya'ni 'ayn-ı taq̄vā dünyāyı terk eylemegi bil zīrā (10) ki [H31b] taq̄vā aṡl-ı dünyādan perḡiz ḡılmaḡdur pes tārik-i külhan-ı dünyā olan ve aṡl-ı ḡammām-ı taq̄vā olmak muḡarrerdür

**(243) Meṣnevī**

***Her ki dertūnest ü çün ḡādimest***

***Mer verā ki ṡābirest (11) ü ḡāzimest***

Her ṡol kimse ki külḡandadır o ḡizmetkār gibidür ya'ni ol kimse ki dünyānuñ ta'mīr ü tekṡiri mertebesinde [M22b] sākindür ol kimse ḡizmetkār gibidür ol kimseye (12) ki dünyā ṡehvetinden ṡabr idici ve iḡtiyāt u iḡtimām idicidür

**(244) Meṣnevī**

***Her ki derḡammām ṡud sīmā-yı ü***

***Hest peydā berruḡ-ı zībā-yı ü***

Ve her ṡol kimse ki ḡammāmda oldı ya'ni (13) meretebe-yi taq̄vāya vuṡul buldı ve denes-i dünyā ve levṡ-ı māsivādan ṡāḡir oldı anuñ sīmāsi ruḡ-ı zībāsi üzre peydā ve zāḡir oldı nitekim Aṡḡāb-ı Kirāmuñ eṡer-i (14) sücūd vechlerinde peydā ve zāḡir idi kemā ḡāle te'ālā *sīmāhum fivucūhihim mineseri's-sucūd (i)*<sup>517</sup> meretebe-yi taq̄vā dünyā ve āḡiret miyānında A'rāf gibidür ***ve 'alela'rāfi*** (15) *ricālun ya'rifüne kulen bisīmāhum*<sup>518</sup> feḡvāsi üzre aṡḡāb-ı başiret el'ān bunları sīmālarından bilürler ki bunlar levṡ-ı dünyā vü vesāḡ-ı ṡehvet ü ṡabī'atdan pāk u ṡāḡir (16) olmuṡlardur

**(245) Meṣnevī**

***Tūnyānrā nīz sīmā āṡkār***

***Ezlibās ü ezduḡān ü ezḡubār***

Tūni olan ehl-i dünyānuñ daḡı sīmāları zāḡir ü āṡkardur libāsdan ve (17) duḡāndan ve ḡubārdan nitekim külḡancınuñ sīmāsi bunlardan ma'lūm olur kezālik ehl-i

<sup>517</sup> “Sımarları secde eserinden yüzlerindedir.” (Fetih 48/29)

<sup>518</sup> “Araf üzerinde her iki taraftakileri simalarından tanıyan kişiler vardır.” (Araf 7/46)



dünyānuñ dağı sīmāsı libāslarından ve dünyā düduyla çehreleri mülevves olmağdan (18) ve ğubār-ı işğāl ü kârdan beşereleri muğayyer ve heybetleri mükedder olmağdan ma'lûm ve ehl-i başirete mefhûm olur ki Hâk Te'ālā *yu'refû'l-mucrimüne bisimâhum*<sup>519</sup> buyurmışdur

**(246) Meşnevi**

*V'er ne-* (19) *binî rüş büyeşrâ bigîr*

*Bu 'asâ âmed berây-ı her dârîr*

Eger ehl-i dünyānuñ yüzini ğubār-ı dünyāyla muğberr ve duğhān u 'işyānla mes'ud ve mükedder olduğını görmez- (20) señ anuñ cān dimāğıyla rāyihāsını tut ve aḥvālını teccessüs it zîrā her başar-ı başireti a'mā olandan ötüri rāyiḥa 'aşā geldi ya'ni bir kimsenüñ şemme-yi (21) a'māl u aḥvālî anuñ bātınınıñ ḥüsn ü ḳubḥına delîl oldı çünkim başar-ı başiret tutmayasın ve ehl-i dünyānuñ vech-i bātınını müşāhede itmeyesin bâri anuñ şemme-yi (22) ḥālını ve zāhirde olan a'mālîni 'akluñ dimāğına ur gör ki niçe ḳabîḥ rāyihaya mâlikdür ve niçe ḥabāset ü recāset semtine sālîkdür dimek olur

**(247) Meşnevi**

*Ger nedârî bû derāreş* (23) *dersüḥan*

*Ezḥadîş-i nev bedān rāz-ı kühen*

Eger rāyiḥa tutmazsañ ve anuñ sū'-i ḥālîni fehm etmezseñ anı söze getür yeñi sözden eski rāzî bil ki *küllü inā'in yeteraşşahu* (24) *bimā fihî*<sup>520</sup>ḳavlinüñ feḥvāsınca herkesüñ zarf ḳabîlinde olan sırr u rāz-ı kelāmıyla taşra [H32a] gelür ve firāseti olan kimseye anuñ ḥāl-i derūnı ma'lûm olur

**(248) Meşnevi**

*Pes bigüyed* (25) *tūnyî şāḥib zeheb*

*Bîst selle çirk burdem tā beşeb*

Pes şāḥib-i zeheb olan külḥanî dir aḥşama dek yigirmi seped çirk iletüm ya'ni şāḥib-i (26) zeheb olan ehl-i dünyā ki filḥaḳîka tūnilerdür 'alāṭarîki't-tefāḥür bir gün aḥşama dek yigirmi kîse akçe veyāḥud yigirmi biñ altun çekdüm diyü tefāḥḥur iderler (27) nitekim külḥancılar aḥşama dek yigirmi seped çirk çekdüm diyü söyler

**(249) Meşnevi**

*Hırs-ı tū çün âteşest endercihān*

<sup>519</sup> “Suçlular simalarından tanınır.” (Rahman 55/41)

<sup>520</sup> “Her kap içindekini sızdırır.”

***Bāz kerde her zebāne şad dehān***

Ey ehl-i dünyā (28) cihān içre senüñ hırşuñ āteş gibidür her zebāne şu'lesi şad dehān açmış yāhud ma'nā ey ehl-i dünyā senüñ hırşuñ āteş gibidür ki cihānda her (29) zebānesi yüz ağız açmış dimek olur

***(250) Meşnevi***

***Piş-i 'aql in zer çü sergîn nāhoşest***

***Gerçi çün sergîn fūrūg-ı āteşest***

'Aql-ı küll katında bu zer sergîn (30) gibi nāhoşdur egerçi sergîn gibi āteşüñ fūrūgıdır ya'ni egerçi sergîn gibi āteş-i hırşuñ iştiğāline sebebdür ki anuñla külhan-ı dünyā germ olup ve revnağ u kıyām (31) bulup taqvāya ve ehl-i taqvānuñ vücūdına sebep olur ma'ahazā yine 'aql-ı kāmīl katında sergîn gibi nāhoş u bıkıymetdür sergînle zerüñ mābeyninde ve (32) külhanla hırşuñ miyānında bir müşābehēt dağı budur ki

***(251) Meşnevi***

***Āftābī ki dem ezāteş zened***

***Çirk-i terrā lāyık-ı āteş kuned***

***(252) Meşnevi***

***Āftāb ān sengrā hem kerd zer***

***Tā betün-ı hırş (33) üfted şad şerer***

***(253) Meşnevi***

***Ān ki güyed māl gird āverdeyem***

***Çişt ya'ni çirk-i çendin burdeyem***

Şol bir āftāb ki āteşden dem urur ya'ni āteş gibi harāret virür (34) çirk-i teri āteş lāyık kıılır zīrā anuñ bir tüne muqābil olan ter şeyler elbette kurur āftāb ol sengi hem zer eylerdi ya'ni çirk-i teri huşk idüp lāyık-ı āteş (35) eyleyen āftāb ma'den içre hāki zer olmağa qābil idüp cevher-i zehebī eyler tā kim hırş külhanına nūr u şerer düşe ve dünyā anuñla germ olup revnağ bula ehl-i dünyā- (36) dan ol kimse ki māl cem' eylemişem dir bunuñ ma'nāsı nedür ya'ni bu kadar çirk eylemişem zīrā māl āteş-i hırşuñ işti'āline [M23a] sebebdür kezālik çirk āteş-i külhanuñ (37) işti'āline sebebdür çünkim beynehümāda müşābehēt-i tāmme bulınıcağ māl eyledüm dimenüñ ma'nāsı filhākīka çirk cem' eyledüm dimek olur

***(254) Meşnevi 9***

***Īn sūhan gerçi ki rüsvāyī (38) fezāst***

***Dermiyān-ı tūniyān z'īn faḥrhāst***

Bu söz egerçi rüsvâyılık ziyāde idicidür lākin 'ākıla nisbet ammā tūniler mābeyninde bundan faḥr vardur ki (39) bu gūne söz anlaruñ yanında maḳbūl u mu'teberdür zīrā külhancılara çirk iletüm dimek [H32b] ehl-i dünyāya māl cem' itdüm dimek faḥrdur velākin 'ākıla nisbet mezmūm (40) u ḳabīhdür

***(255) Meṣnevi***

***Ki tu şeş selle keşidi tā beşeb***

***Men keşidem bīst selle bīkureb***

Tūniler meşelā böyle diyü faḥr iderler ki sen ey fūlān aḥşama dek altı selle (41) çirk çekdüm ben bīkureb ü bīta'b yigirmi selle çekdüm kezālik ehl-i dünyā daḥı ben bu ḳadar māl cem' itdüm ve bu ḳadar sīm ü zer ḥāşıl itdüm diyü tefahḥur iderler

[P13b] (1) ***(256) Meṣnevi***

***Ān ki dertūn zād u pākīrā nedīd***

***Būy-ı müşk āred ber'ü renci pedīd***

Muḥaşşıl-ı kelām ve netīce-yi merām ol kimse külhanda toḡdı ve pākligi görmedi misk rāyiḥa- (2) sı anuñ üzerine bir renci zāhir getürür ya'ni ol kimse dünyāda toḡdı ve pāk olmak ve kendüyi elvāş u ednās-ı dünyeviyyeden tāhir ḳılmaḳ mertebesini görmedi (3) ve taḳvā şafāsına irmedi misk ü 'anber gibi olan ḥikmet ü naşīhatuñ bŷy eşeri aña bir renc ü elem zāhir eyler nitekim bir ḳışşadan bu ma'nā zuhūra gelür ve 'ayān (4) olur

***Ḳışşay-ı ān debbāḡ ki derbāzār-ı 'aṭṭārān ezbüy-ı 'ıtr u müşk bīhüş u rencür şud***<sup>f21</sup>

***(257) Meṣnevi***

***Ān yeki ūftād bīhüş u ḥamīd***

***Çünki derbāzār-ı (5) 'aṭṭārān resīd***

Ol bir kimse bīhüş düşdi ve egildi ve iki ḳat oldu çünkim 'aṭṭārlar bāzārına yetişdi

***(258) Meṣnevi***

***Būy-ı 'itreş zed zi'aṭṭārān-ı rād***

***Tā bigerdīdeş (6) ser ü bercā fütād***

Cömerd-i kerīm olan 'aṭṭārlardan anı 'ıtr rāyiḥası urdı ḥattā anuñ başı döndi ve yer üzre düşdi

***(259) Meṣnevi***

***Hemçü murdār ūftād ü bīḥaber***

<sup>521</sup> “Misk satanların çarşısında güzel kokudan ve miskten bayılan ve hastalanan debbaḡın kıssası”

***Nīm (7) rūz endermiyān-ı rehğūzer***

Ol debbāğ murdār u neces gibi düşdi bīhaber olduğı hālde nısf-ı nehārda rehğūzer ortasında

***(260) Meşnevi***

***Cem‘ āmed halk bervey(8) ān zamān***

***Cümlegān lāhavle gū dermān künān***

Ḥalk anuñ üzerine cem‘ geldi ol zamānda cümlesi lāhavle ve lākuvvete illā billāh diyici ve aña dermān idici oldukları (9) hālde

***(261) Meşnevi***

***Ān yekī kef berdil-i ū mīberānd***

***V‘ezgūlāb ān digeri bervey feşānd***

‘Aṭṭārlardan birisi elini anuñ yüregi üzre sürdi tā göre ki anuñ yüreginde (10) ḥarāret ü izṭırāp var mıdur ve gūlābdan ol birisi anuñ üzerine saçdı tā rāyiḥa-yı gūlābdan dimāgi hoş olup ‘aqlı başına geldi

***(262) Meşnevi***

***Ū nemīdānest (11) k‘endermerta‘a***

***Ezgūlāb āmed verā ān vākı‘a***

Ol gūlābefşān olan kimse bilmedi ki merta‘ada merta‘a çerāgāha dirler bunda dünyādan isti‘āredür ya‘ni ol kimse bilmedi ki (12) ol debbāğa bu vākı‘a merta‘a-yı dünyāda gūlābdan geldi ve ‘ıtr u rāyiḥa-yı tayyibeden bu gūne maşrū‘ ve mebhūt oldu

***(263) Meşnevi***

***Ān yekī desteş hemī mālīd ü ser***

***V‘ān digeri kehgil (13) hemī āverdter***

Ol birisi anuñ elini ve başını [H33a] ovdı ve ol birisi yaş şamanlu balçık getürdi tā anuñ bürüdet ve ruṭūbetinden ḥarāreti var ise gidüp (14) ‘aqlı başına geldi

***(264) Meşnevi***

***Ān buḥūr-ı ‘ūd u şekker zed behem***

***V‘ān digeri ezpūşişeş mīkerd kem***

Ol birisi buḥūrı ve ‘ūd-ı mülebbesi bir yere cem‘ eyledi aña tütsü virmeden (15) ötüri ‘ūd-ı şeker ‘ūd-ı mülebbese dirler ve ol birisi anuñ libāsundan bir miqdārın kesdi tā ḥıffet bulup ‘aqla gele bu cümlesi bir kimse muğaşşī ‘aleyh olduḡda her bir (16) kimse muğmā ‘aleyh düşüp kaldıḡda ḥalkuñ eyledükleri ‘ilācdur ki niçeleruñ bu gūne ‘ilāclarla ‘aqlı başına gelmişdi

**(265) Meşnevi**

*V'ân diger nabzeş ki tâ çün mîcehed*

*V'ân (17) diger bûy ezdehâneş mîsited*

Ve ol birisi ol debbâguñ nabzını tıtdı tâ kim anuñ nabzını niçe hareket eyler göre ve ol birisi anuñ ağızından râyiha aldı (18) ve ağızını koqladı

**(266) Meşnevi**

*Tā ki mey hürdest yā beng ü haşîş*

*Halk dermāndend enderbîhuşîş*

Tā göre ol kimse şarāb içdi veyāhud beng ü haşîş (19) mi yedi muhaşşal halk anuñ bîhuşlıgından 'aciz kaldılar ve bîdermān oldılar

**(267) Meşnevi**

*Pes haber burdend h'îşānrā şitāb*

*Ki fülān üftādeyest āncā harāb*

(20) çünkim hāl böyle oldı pes anuñ akrabasına 'alelfevr haber eylediler böyle diyü ki fülān kimse ol bāzārda harāb düşmişdür yıkılıp kalmışdur

**(21) (268) Meşnevi**

*Kes nemidāned ki çün meşrū' geşt*

*Yā çî şud kūr üftād ez bām taş*

Kimse bilmez ki ol niçün meşrū' oldı yāhud aña noldı ki tamdan legen düşdi ya'ni bu hāle giriftār (22) olup rüsvāy oldı

**(269) Meşnevi**

*Yek berāder dāşt ü debbāg-ı zeft*

*Gürbüz ü dānā biyāmed zūd teft*

Bir birāder tıtarı ol bîhūş [M23b] olan kimse mücessem (23) debbāg idi gürbüz ü dānā idi 'alelfevr harāretle geldi

**(270) Meşnevi**

*Endekî sergîn-i seg derāstîn*

*Halkrā bişkāft u āmed bāhanîn*

Yeñinde birazcık kelb necesi bile (24) halkı yardı ve hanînle ol bîhūşa qarîb geldi

**(271) Meşnevi**

*Güft men renceş hemidānem ziçîst*

*Çün sebeb dānî devā kerden celîst*

Ol debbāguñ birāderi eyitdi (25) ben anuñ rencini bilürüm ki nedendür çünkim  
sebeb-i marazı bilesin devā eylemek celī ve āşkārdur

*(272) Meşnevi*

*Çün sebeb ma'lūm nebved müşkilest*

*Dāru-yı renc ü derān şad maħmilest*

(26) Ammā çünkim sebeb-i maraz ma'lūm olmaya müşkildür dāru-yı renc ve anda  
yüz ihtimāl vardur

*(273) Meşnevi*

*Çün bidānestī sebebrā sehl şud*

*Dāniş-i esbāb def'-i cehl şud*

Çünkim [H33b] sebeb-i (27) marazı bilesin 'ilāc sehl oldı esbāb-ı marazı bilmek cehli  
dāfi' oldı k̄anūn-ı tıbbuñ rükn-i a'zamı teşhīş-i maraz eylemekdür farazā bir tabīb  
cemi'-i 'ilm tıbbā 'ālim olsa (28) lākin teşhīş-i emrāza k̄adir olmasa anuñ 'ilmi marīze  
nef' virmez tabīb-i hāzık teşhīş-i emrāz eyleyendür fāfehmi

*(274) Meşnevi*

*Güft bāħod hesteş endermağz u reg*

*(29) Tūybertū būy-ı ān sergīn-i seg*

Ol debbāg kendü kendüye didi anuñ mağz u 'urūkında vardur kelbūñ sergīninūñ  
rāyihası kat kat pes (30) aña 'ilāc hazz alduğı ve mu'tād olduğı şeyle olmağ evlādur  
didi

*(275) Meşnevi*

*Tā miyān enderħades ü tā beşeb*

*Ġarğ-ı debbāğīst ü rūzī taleb*

Ol debbāg (31) beline dek ħades ü neces içindedür ve aħşama dek rızık taleb idici  
olduğı hālde ol debbāğlıga müstağrakdur

*(276) Meşnevi*

*Pes çünin güftest Cālinūs-ı mih*

*(32) Ān çī 'adet dāşt bīmār ānş dih*

'İndeletıbbā ulu ve hāzık olan **Cālinūs** böyle didi ol nesneye bīmār qablu'l-maraz  
'ādet tutardı aña 'ilāc (33) için anı vir ve filħakıka kütüb-i tıbda mestūr olan mazarrāt  
herkesūñ mizācına göre degüldür belki bir kimseye zarar olan bir kimseye nisbet nef'  
olur zīrā (34) ol kimse muqaddemā aña i'tibār kılmışdur pes tabīb-i hāzık oldur ki  
marīze mu'tād olduğı şeyle 'ilāc eyler

**(277) Meşnevi**

***K'ezhilāf-ı 'ādetest ān renc-i ū***

***Pes (35) devā-yı renceş ezmu'tād cū***

Zīrā ki ol marizūñ renci hīlāf-ı 'ādetdendür pes anuñ rencinūñ devāsını mu'tād olduğı şeyden iste ki 'ādet-i ṭabī'at-ı (36) şāniyedür ṭabī'ata muḥālif 'ilāc ise ḥastaya nāfi' degüldür

**(278) Meşnevi**

***Çün cu'al geşttest ezsergīn keşī***

***Ezgülāb āyed cu'alrā biḥuṣī***

Ol debbāğ sergīngeşlikden (37) cu'al gibi olmuşdur cu'ala gülābdan biḥoşluk gelür ol necāset böcegi olan cu'aluñ şānındandur eger anı gülāba getürseñ olur ve mebhūt u biḥod olur (38) ve eger yine necāsete getürseñ ḥayāt bulur ve zinde olur

**(279) Meşnevi**

***Hem ezān sergīn-i seg dārū-yı ūst***

***Ki bedān ūrā hemī mu'tād u ḥūst***

Ol debbāguñ (39) dārū vü 'ilācı hem ol sergīn-i segdendür ki ol sergīne anuñiçün i'tiyād u ḥuy eylemek vardur

**(280) Meşnevi**

***Elḥabīṣātu'l-ḥabīṣīnrā biḥ'ān***

***Rū vü puşt-ı ĩn sūḥanrā (40) bāz dān***

***Elḥabīṣātü'l-ḥabīṣīn*** āyetini oqu bu kelāmuñ zāhrini ve rüyını girü bil bu āyet Sūre-yi Nūrdadur tefsiri birkaç maḥalde kerrāt mürür eylemişdür aşıl (41) vürüdü Ḥazret-i 'Ayışenūñ birāderi ḥaqqındadur lākin meşel mecrāsına cārī olup 'ulemā ve evliyā bunı her ṭayyibāt u ṭayyibīn içün ve küll-i ḥabīṣāt [P14a] (1) ve ḥabīṣīn içün ve bir 'aqs olduğına istiṣhād iderler *bu kelāmuñ püştīnden* murād lafzı ve *rūymdan* murād ma'nāsı veyāḥud aşlı [H34a] ve fer'ī veyāḥud zāhrı ve baṭnı ola (2) ve huve'l-evlā ya'ni bu kelāmuñ zāhirini ve bāṭnını bil ki bunuñ zāhiri egerçi Ḥazret-i Resūl 'aleyhisselām ve Ḥazret-i 'Ayīşe ḥaqqında olur ammā bāṭnı her ṭayyib ü ṭayyibe (3) ve her ḥabīṣ ü ḥabīṣe şāmil olur dimek olur

**(281) Meşnevi**

***Nāṣihān ūrā be'anber yā gülāb***

***Mīdevā sāzend behr-i fetḥ-i bāb***

Meşelâ nâşihler ol habîslere ‘anberle veyâhud gülâbla devâ (4) ve ‘ilâc düzerler feth-i bâbdan ötüri bu beyt meşel mevki’inde zıkr olunmuşdur *ürâ* zamîri habîslere râcî’dür ve *habîslerden* murâd kâfirler ve münâfıklar ve fâsıklardur ve *nâşihlerden* (5) murâd enbiyâ ‘aleyhim ecma’in ol habîs olan kâfirlere ve fâsıklara ‘anber ü gülâb gibi olan kelâm-ı bâşevâbla (6) devâ ve ‘ilâc düzerler bunlara şalâh u felâh kapusunuñ fethi ve füzüncâh der-i nîk güşâdeligi için

**(282) Meşnevi**

**Mer habîsânra nesâzed tayyibât**

**Derhor u lâyıķ nebâşed (7) ey şikât**

Tahkîkâ habîslere tayyibât te’sîr ü nef eylemez *nesâzed te’sîr nemîkuned* ma’nâsına böyle maħalde isti’mâl olunur zîrâ anlara ey şikât-ı tayyibât derhor u lâyıķ (8) degüldür bu inzâr u nuşh ki nefsü’l-emrde pâkdur Hâzret-i Raħmândan haşyet kılan ve kelâm-ı Haķķa tâbi‘ olan tâhirler içündür yoħsa nâpâk olan kâfire inzâr u ‘adem-i inzâr (9) kârger olmaz kâle te’âlâ *ve sevâ’un ‘aleyhim ‘enzertehum em lem tunzirhum lâyu’minün innemâ tunziru menittebe’a’z-zıkra ve haşıye’r-Raħmâne bilğaybi febeşşirhu bimağfiretin ve ecrin kerîm*<sup>522</sup>

**(283) Meşnevi**

**Çün zi- (10) ‘ıtr-ı vahy keķ geştend ü güm**

**Bud figânşân ki teṭayyarnâ bikum**

Çünkü habîs olan kâfirler vahy-i İlâhînuñ ‘ıtrından ve râyiħa-yı pâkinden egri ve gümrâh oldılar ki *teṭayyer-* (11) *nâ bikum* bunlaruñ feryâd u zârı biz sizi ey peygamberler ṭıyere ve şüm ittiħâz eyledük siz bize zararsuz eger bu teblîğ-i aħkâmdan rücü‘ eylemeseñüz sizi elbette recm eylerüz (12) didiler bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri ikinci cilde *Zünnün hikâyesinde* mürür eylemişdür felyaṭlub fîh

**(284) Meşnevi**

**Renc ü bîmâriş mârâ in maķâl**

**Nîst nikü va’zân (13) mârâ befâl**

Didiler ki bize bu sizüñ maķâluñuzdan renc ü bîmârlık vardur sizüñ va’zîñuz bize eyü degüldür fâl ile ya’ni va’zîñuz bize şüm u nâmübârekdür ki (14) renc ü bîmârlığı mürîş olur dimegi iş’âr eyler

**(285) Meşnevi**

<sup>522</sup> Ve onları uyarsan da uyarmasan da onlara göre birdir, inanmazlar. Ancak zikri (Kur’an’ı) takip eden ve görmeden Rahman olan (Allah)’tan korkan kimseyi sakındırırın. İşte onu, hem bir mağfiretle hem de güzel bir mükâfatla müjdele.” (Yasin 36/10-11)



*Ger biyāğāzīd nuṣḥī āṣkār*

*Mā kunīm ān dem ṣūmārā sengsār*

Eger āṣkārā bir nuṣḥa başlarsañuz ol demde biz sizi (15) sengsār eylerüz didiler  
kemā kâle Te‘ālā ḥākiyā ‘anhum *innā teṭayyernā bikum le’in lem tentehū*  
*lencümennukum ve yemessennukum minnā ‘azābun elīm*<sup>523</sup>

*(286) Meṣnevi*

*Mā belāgv u lehv ferbiḥ geṣṭeyīm*

*Dernaṣīḥat ḥvīṣrā nesriṣṭeyīm*

(16) Ey nāṣiḥler biz laḡv u lehvle ferbiḥ olmuṣuz ve i‘tibār kılmıṣuz naṣiḥate  
kendümüzi taḥmīr ve taḥlīt eylemiṣüz ve pend ü va‘zdan ḥazz u lezzet almamıṣuz

*(287) Meṣnevi*

*Hest kūt-ı mā dūrüg (17) u lāf u lāḡ*

*Ṣūriṣ-i mi‘dest [H34b] māṣrā z’in belāḡ*

Bizim kūt u ḡdāmız dūrüg u lāf u lāḡdur bu belāḡ-ı mübīnden ve teblīḡ ü aḥkām-ı  
dīnden bize ṣūriṣ-i mi‘de var- (18) dur ya‘ni bu söz bize mi‘demizi bulandırur ve  
derünümüzi cūṣ u ḥurūṣa getirür pes ebsem oluñ bizim derünümüzi bulandıрмаñ bize  
sizüñ sözüñüz gerekmez didiler

*(288) Meṣnevi*

*(19) Rencrā ṣad tū vū efzūn mīkunīd*

*‘Aqlrā dārū beafyūn mīkunīd*

Zīrā renci yüz kat ve daḥı efzūn eylersüz ‘aqla afyonla dārū devā eylersüz afyon (20)  
ḥod müzīl-i ‘aqldur pes sizüñ afyon gibi sözleriñüz bizim ‘aqlımuñu izāle idicidür eger  
bizüm ‘aqlımuñ ziyāde eyler bir āḥir devā ve dārūñuz var ise getirüñ ve illā ebsem  
(21) olup bu zaḥmeti bizden girü getirüñ diyü cevāb iderler

*Mu‘ālece kerdē-i berāder-i debbāḡrā beḥufye bebūy-ı serḡin*<sup>524</sup>

*(289) Meṣnevi*

*Ḥalkrā mirānd ezvey ān cūvān*

*(22) Tā ilāceṣrā nebīnend ān kesān*

Ol cūvān ḥalkı anuñ üzerinden sürdi tā anuñ ‘ilācın ol kimseler görmeyeler

*(290) Meṣnevi*

*Ser begūṣiṣ bürd hemçü rāzḡū*

<sup>523</sup> “Onlar: ‘Doğrusu biz sizinle uğursuzlandık. Yemin ederiz ki vazgeçemezseniz sizi hiç tınmadan taşlarız ve mutlaka bizden size pek acıklı bir azap dokunur’ dediler.” (Yasin 36/18)

<sup>524</sup> “Biraderinin debbaḡı, gizlice köpek pisliḡi ile tedavi etmesi”

(23) *Pes nihād ān çiz berbīnī-yi ũ*

Ol debbāğ-ı dānā başını anuñ kulağına ilette rāz söyleyici gibi pes ol elinde olan nesneyi anuñ burnı üzre (24) koda

(291) *Meşnevi*

*K'ū bekef sergīn-i seg sāyide būd*

*Dāru-yı mağz-ı pelid ān dide būd*

Zirā ol debbāğ-ı dānā eline sergīn-i segi ezmiş ve yoğurmuştu pelid ü nāpāk (25) mağzuñ 'ilācı anı görmüşti

(292) *Meşnevi*

*Sā'atī ān merd cūnbiden girift*

*Ḥalk güftend in füsūnī bud şigift*

Bir sā'at oldu ol merd bīhoş hareket tuttu (26) halk didiler ki bu 'aceb efsūn oldu

(293) *Meşnevi*

*K'in beḥ'ānd efsūn bigūş-ı ũ demid*

*Mürde būd efsūn beferyādeş resid*

Zirā bu cūvān efsūn okıdı ve (27) anuñ kulağına üfürdi bu kimse ölmüş idi efsūn anuñ feryādına yitişti pes debbāğ bīhoş necāsetle ḥayāt bulup hareket kıldığı münāsebetle (28) ehl-i fesāduñ ḥālini daḥı bunuñ ḥāline temşil etmekle anlara ta'riż idüp buyururlar

(294) *Meşnevi*

*Cūnbiş-i ehl-i fesād ān sū buved*

*Ki zinā vü gamze vü ebrū buved*

Zinā ve gamze (29) ve ebrū-yı maḥābīb-i şūrī ki filḥakīka necāset-i ma'nevīdür aşḥāb-ı fesāduñ cūnbiş ve hareketi ol cānibe olur ki zinā ola ve gamze ve ebrū ola her kaçan ki ol mürde- (30) dillere [M24a] bunlardan birisi ḥāşıl ola ḥayāt bulur ve kıvāma gelür

(295) *Meşnevi*

*Her kirā müşg-i naşihat sūd nist*

*Lācerem bābūy-ı bedḥū kerdēnist*

Ve her bār ki bir nāşih misk-i naşihat (31) ve 'ıtr-ı ḥikmet-i mev'izetle anı pāk u tāhir kılmak istese aña elem gelür ve mürde ve pejmürde olur zirā ki naşihat itiyādı olmadığı [H35a] için aña misk-i naşihat (32) nāhoş gelür nitekim buyururlar her şol kimseye ki misk-i naşihat sūd olmaya ve nef kılmaya lācerem aña rāyiḥa-yı bedle

hüy eylemek vardır ya'ni ol kimsenüñ naşihat u mev'izet (33) rāyihāsından hazzı yokdur lābüd ol kimse bñy-ı bedle ya'ni dālālet ve ma'şiyet ve bunlara mñmāşil olan haşletle mu'tād olmak ve ünsiyet kılmak muqarrerdür

**(296) Meşnevi**

**Müşrikānrā (34) z'ān neces h'vāndest Hāk**

**K'enderün-ı püşk zādend ezsebak**

Bu āyet Süre-yi Tevbededür *inneme'l-müşriküne necesün* lihubşi bātımihim yāhud incāsdan ictināb (35) olıduğı gibi bunlardan dağı ictināb vācib olduğından ötüri ola ve 'anİbn 'Abbās *inne a'yānehum necesetun kelkilāb felā taqrebū'l-Mescidi'l-Ḥarāme* pes vācibdür (36) ki qarīb olmayalar Ka'be-yi Şerīfe Ebū Ḥanīfe hac ve 'umredür yoħsa muṭlak duħül-i Ḥaram degüldür dimiş ve Mālik gayri mescidleri de Mescid-i Ḥarāma men'de kıyās (37) itmiş *ba'de 'āmihim hāzā* bunlaruñ bu senesinden şoñra ya'ni sene-yi berā'etdür berā'et hicretten toħuz yıl şoñra idi veyāhud haccetü'l-vedā murād ola ki hicretten (38) on yıl şoñradur *ve in ḥıftum 'ayleten* ve eger siz korķarsañuz 'ayletden ey ehl-i Mekke ya'ni fakrdan zīrā küffār her mevsim hacda bey' ü şīrā için elbise ve et'ime getürüp (39) ehl-i Mekke anlardan fāyide iderlerdi pes Cenāb-ı 'izzet buyururlar ki bu küffārı men' eylemek ve inķitā'-ı fāyide-yi ticāretten ḥavf itmek *fesevfe yuğñikumullāh* 'an qarīb (40) Allāh sizi ignā ider *min fazlihi inşā'e* fazldan eger dilerse *innallāhe 'alīmun ḥakīm* taḥķikā Allāh 'alīmdür her ḥālīñize *ḥakīm*<sup>525</sup> ve *zūḥikmetun bāligatun*<sup>526</sup>dür ma'nā-yı beyt müşriklere (41) Hāk Te'ālā ol sebebden neces oķumışdur zīrā sābıkda anlar püşk içre tñtmışlardur ya'ni ezelden bunlar necāset-i ma'nevīye toğmışlardur ki ol *necāsetden* [P14b] (1) murād ḥabāset-i zātıyyeleridür ki müşriklerüñ zātılarınuñ şirkle ve küfr ü ma'şiyetle neces olması ezeldür

**(297) Meşnevi**

**Kirm k'ū zādest dersergin ebed**

**Minigerdāned be'anber hüy-ı ḥod**

Böcek ki (2) o idi necāsetde toğmış ve sergin içre büyümişdür 'anberle hüy-ı bedini döndürmez ya'ni sergintabī'at içre ḥāşıl olan necāset böcegi eger anı misk ü 'anber-i

<sup>525</sup> *İnneme'l-müşriküne necesün felā taqrebū'l-Mescidi'l-Ḥarāme ba'de 'āmihim hāzā ve in ḥıftum 'ayleten fesevfe yuğñikumullāh min fazlihi inşā'e innallāhe 'alīmun ḥakīm*. “Müşrikler bir pislikten ibarettirler, artık bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eđer yoksulluktan korkarsanız Allah dilediğinde fazlından sizi zenginleştirecektir. Allah gerçekten bilendir, hikmet sahibidir.” (Tevbe 9/28)

<sup>526</sup> “Bunlar tam bir hikmettir...” (Kamer 54/5)

naşihatle (3) necâsetperestlikden hâlâş ideyim ve anı ol hūydan pāk kılayım diseñ ol  
‘anber-i naşihatle hūy-ı bedini döndürmez ve pāk u t̄ahir olmağa meyl kılmaz

**(298) Meşnevi**

**Çün nezed bervey nişār-ı (4) reşş-i nūr**

**Ū heme cismest bīdil çün kuşūr**

Bu hadīs-i şerīfe işāret buyururlar ki reviyeye ‘an‘**Abdullāh İbn Kāl** käle ‘aleyhisselām  
**innallāhe ḥalaka’l-ḥalka fīzulmetin** (5) taḥkīkā Allāh Te‘ālā halkı halk [H35b]eyledi  
zulmet-i ‘ademde **sümme reşşin ‘aleyhim minnūrihi** andan soñra bunlaruñ üzerine reşş  
eyledi kendü nūrandan **femen āşābehu minzālike’n-nūri** şol kimseye ki (6) ol nūrdan  
işābet eyledi **feḳad ihtedā** taḥkīkā ol kimse mühtedī oldı **ve meneḥtā’a** ve şol  
kimseden ki ḥaṭā eyledi **feḳad dalle dalālen ba‘iden** taḥkīkā dāll oldı dālālete (7)  
ba‘ide ile ma’nā-yı beyt çünkim ol necâsetperest olan ḥabīşleruñ üzerine nūr-ı  
İlāhīnuñ şaçılmasınuñ nişārı urmadı o deñli cismdür ve ḳalb ü lebsüz kuşūr (8)  
gibidür filḥakīka cān bīnūr-ı lübābsuz kuşūr ve dīde-yi kör gibidür

**(299) Meşnevi**

**V’er zireşş-i nūr-ı Ḥaḳ kısmış dād**

**Hemçü resm-i [M25a] Mışr sergīn mürğ zād**

Eger Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazreti reşş-i (9) nūrdan ol ḥabīşü’l-vücūd olan kefereye ve  
fecereye bir kısım ve bir naşīb virdi Mışruñ resm ü ‘ādeti gibi sergīn mürğ toğuraydı  
nitekim Mışrda beyza-yı decāceyi (10) cem’ idüp çirk içre gömerler ve anı her gün  
birkaç kerre i’tidāl üzre taḥrīk iderler zamanı geldükde biiznillāh vāfir tavuk  
yavrusları ḥāşıl olur kezālik (11) eger ḥabīşü’l-vücūd olan kimselere Ḥaḳ Te‘ālā  
Ḥazreti reşş-i nūrdan bir naşīb vireydi resm-i Mışr gibi anuñ sergīn gibi vücūdundan  
mürğ toğaydı

**(300) Meşnevi**

**Līk nī mürğ-ı (12) ḥasīs-i ḥānegī**

**Belki mürğ-ı dāniş ü ferzānegī**

Velīkin ḥānegī olan mürğ ḥasīs toğmaz belki andan mürğ-ı dāniş ü ‘irfān toğar ya’ni  
reşş-i nūr-ı İlāhīden (13) ḥazḳ alan kimsenüñ sergīn ṭab‘ından toğmaz illā ki dāniş ü  
ferzānelik mürğü ve ḥāşıl olmaz illā merdānelik ṭayrı pes ma’şūka yine ‘āşık-ı bīedebe  
bir sebīl-i (14) tevbiḥ ‘itāb u ḥiṭāb idüp bu nev’ üzre cevāb-ı bāşevāb virür

**(301) Meşnevi**

**Tu bedān mānī k’ezān nūrī teḥī**

***Z'ān ki bīnī berpelīdī mīnīhī***

Ey bīdeb sen aña beñzersün ki (15) ol mūcib-i hidāyet olan nūr-ı İlähīden tehisün zīrā ki burnuñ pelīd ü merdānelik üzre qorsın ya'ni ma'şiyet ü ḥabāşet semtine meyl kılırsın bundan ma'lūm (16) olur ki sen nūr-ı ĩmān ve hidāyetden ḥālī olasıñ zīrā ki qalbinde nūr-ı ĩmān u ĩkānı olan kimse ḥabāşet ü fesāda qaşd eylemez

***(302) Meşnevi***

***Ezfırākat zerd şud ruḥsār (17) u rū***

***Berg-i zerdī mīve-yi nāpuḥte tu***

Ey nāpuḥte senüñ firāqdan zerd oldı ruḥsār u rūyuñ ammā şaru yapraq ve nāpuḥte meyvesin ya'ni egerçi benüm firāqımdan (18) rüy u ruḥsāruñ zerd oldı ve revnaq u leṭāfet-i beşeriyetüñ pejmürde olup şoldı ammā şol bergi zerd [H36a] ve meyvesi nāpuḥte olan dıraḥta beñzersün

***(303) Meşnevi***

***(19) Dīg ziāteş şud siyāh u düdfām***

***Güşt ezsaḥtī çunīn māndest ḥām***

Meşelā çölmek āteşden siyāh oldı ve tütün renklü oldı laḥm saḥt (20) u muḥkem olmasından buncılayın ḥām qaldı ya'ni ey bedbaḥt senüñ ḥālūñ aña beñzer ki bir çölmek ateşden siyāh u duḥān renklü oldı velīkin anuñ içinde (21) olan et ğilzetinden nāpuḥte ve ḥām qaldı pes sen daḥı egerçi ateş-i 'aşkla ḥayli zamān kıñayup cūş u ḥurūş kılduñ ammā çe sūd pişmemiş (22) güşt gibi nāpuḥte qalduñ gerek idi ki bu ḥāmlık senden gidüp puḥte olayduñ

***(304) Meşnevi***

***Heşt sālet cūş dādem derfirāk***

***Kem neşud yek zerre ḥāmī vü nifāk***

(23) Ey nāpuḥte sekiz yıl saña firāk 'āleminde cūş virdüm ḥāmlık şıfatı senden gitsün diyü ammā senden bir zerre ḥāmlık ve nifāk nāqış olmadı

***(305) Meşnevi***

***Güre-yi (24) tūseng beste k'ezsekām***

***Gürehā eknūn mevīzend ü tu ḥām***

Ey ḥām filmeşel bir qoruqsın seng beste ya'ni mūncemid ü müteḥeccir olmuş seng beste (25) şol qoruqdur ki bir şalkımuñ içinde āfet-i hevādan mūncemid olup qoruk qalur ve ğayrısı üzüm olur bu ma'nā daḥı cāyızdır ki *güre-yi tū* lafzına muzāf (26) olup böyle dine senüñ qorquñ seng baqlamış ve müteḥaccir olmuşdur ki sekāmlardan

sāyir güreler şimdi kuru üzüm oldılar ve kemāl mertebesini (27) buldılar ve sen hāmsun hattā senüñ vücuduñ harāret-i ‘aşk u muḥabbetden ve pertev-i şems-i hidāyetden müte’essir ve terbiyyetpezīr olmayup güre-yi seng (28) beste gibi mertebe-yi hāmlıkda kaldı ammā sāyir nāpuḥte ve hām olanlar kemāl mertebesin buldı telḥ turşluk mertebesinden geçmeyüp ḥalāvet-i cāna vāşıl (29) oldu didi

**‘Özr ḥvāsten-i ān ‘aşık ezgünāh-ı ḥvīş [betelbīs -P] u rüy pūş u fehm kerdem-i ma‘şūk ānrā nız<sup>527</sup>**

**(306) Meşnevī**

**Güft ‘aşık imtiḥān kerdem (30) megīr**

**Tā bibīnem tu ḥarīfī yā setīr**

Çünkü ‘aşık ma‘şūkasından bu güne ta‘n u tevbiḥi istimā‘ eyledi cevāba şürū‘ eyledi ve aña böyle diyü söyledi söyledi ki (31) ben seni imtiḥān eyledüm beni tutma ve mu‘āḥzeze itme tā görem sen ḥarīf [M25b] misin veyāḥud setīr misin ya‘ni seni imtiḥān eyledüm anuñiçün ki tā seni görem benümle hevāda ḥarīf (32) [ü -P] muşāhib misün veyāḥud mestüre ve şālīḥa mısın

**(307) Meşnevī**

**Men hemī dānistemet bīimtiḥān**

**Līk key bāşed ḥaber hemçün ‘ayān**

Eğerçi ben seni ḳable’l-vişāl (33) bīimtiḥān daḥı bilmişdüm velīkin ḥaber-i ‘ayān gibi kaçan olur ya‘ni ḥaberle bilinmek müşāhede ve mu‘āyene ḳılmaḳ gibi olmaz ki ḳāle ‘aleyhisselām **leyse’l-ḥaberu kelmu‘āyenetī<sup>528</sup>**

**(34) (308) Meşnevī**

**Āftābī nām-ı tū meşhūr u fāş**

**Çi ziyānest er bekerdem ibtilāş**

Sen bir āftāb-ı felek-i ḥüsnsün ve ‘ālemde senüñ nāmuñ meşhūr u fāşdur (35) ne ziyān [H36b] vardur eğer ben ol āftābı ibtilā ve imtiḥān eyledümse bu ma‘nā daḥı cāyızdır ki dine senüñ nāmuñ meşhūr u fāş filmeşel bir āftābdur eğer ben (36) ol āftābı imtiḥān eyledümse ne ziyān vardur āftāba imtiḥāndan noḳşān u ziyān gelmedügi gibisin āftāb-ı ḥüsne daḥı ziyān u noḳşān gelmez dimek (37) olur

**(309) Meşnevī**

**Tu menī men ḥvīštenrā imtiḥān**

<sup>527</sup> “O aşığın kendi günahından dolayı özür dilemesi ve hilekarlığını gizlemesi ve maşukun da onun bu niyetini anlaması”

<sup>528</sup> “Haber verme bizatihi görme gibi değildir.”

***Mikunem her rüz dersūd u ziyān***

Ey cān-ı cānum sen filḥakīka bensin ma'şūk 'aşıkuñ cānı (38) belki cānınuñ cānı ve rūḥ-ı revānı menzilesindedür ben kendümi her gün sūd u ziyānda imtiḥān eylerim bundan ne zarar ve ne 'ayb lāzım gelür

***(310) Meşnevi***

***Enbiyārā imtiḥān (39) kerde 'udāt***

***Tā şude zāhir ez'ışān mu'cizāt***

Enbiyā-yı 'azāmı 'udāt ya'ni 'adāvet idiciler imtiḥān eylediler 'udāt bervezn-i kuzāt 'ādīnūñ (40) cem'idür tā bunlardan mu'cizāt zāhir olmuş ve bu a'dānuñ anları imtiḥān eylemeleri anlardan mu'cizāt-ı bāhirenūñ zuhūrına sebep gelmişdür çünkim zuhūr-ı mu'cizeye (41) imtiḥān vesīle oldıysa senüñ 'iffet ü tahāretüñ zuhūrına daḡı imtiḥān sebep oldı pes anı 'ayb görme didi

***(311) Meşnevi***

***İmtiḥān-ı çeşm-i ḡod kerdem [P15a] (1) benür***

***Ey ki çeşm-i bed ziçeşmān-ı tu dūr***

Ey gözüm nūrı ben kendü gözümü nūrla imtiḥān eyledüm ki görem anuñ nūrı ne mertebededür diyü ey nūr-ı dīde ki senüñ (2) gözlerüñden yaramaz göz dūr olsun

***(312) Meşnevi***

***Ān cihān hemçün ḡarābest ü tu genc***

***Ger tefāḡḡuş kerdem ezgencet merenc***

Bu cihān filmeşel ḡarāb gibidür sen anda genc ü define (3) gibisün eger senüñ gencüñden tefāḡḡuş u tecessüs eyledümse incinme ki ḡālib-i genc olan muḡtāclar elbette tefāḡḡuş ve imtiḥān eylemeden ḡālī olmazlar

***(313) Meşnevi***

***Z'ān çünin biḡurdegī kerdem güzāf***

***Tā zenem (4) bādüşmenān her bār lāf***

Biḡurdegī diḡkatsüzlük ve ḡilesüzlükdür burada küstāḡlık ve edebsüzlük ma'nāsına isti'māl olunur ya'ni andan ötüri edebsüzlük ve küstāḡlık (5) eyledüm ve güzāf u biḡüde yire tā kim düşmenlere her bār lāf urdum ve bişübhe ve biḡümān senüñ 'iffet ü tahāretüñ ḡaḡkında mübālaḡa kılam

***(314) Meşnevi***

***Tā zebānem çün turā nāmī nihed***

***Çeşm (6) ez'in dīde güvāḡihā dihed***

Tā ki benüm lisānum çünkim saña bir nām qoya ya'ni beyne'l-a'dā seni zebānum bir ismle zıkr kıldukda göz bu görülmüşden şahidlikler vire ve senden gör- (7) düğüm 'iffet ü şalāhı bervech-i yakīn şübüt mertebesine ırgüre

**(315) Meşnevî**

**Ger şudem derrāh-ı hürmet rāhzen**

**Āmedem ey meh beşemşir ü kefen**

Eger hürmet varup yolında rāhzen (8) oldumsa küstāhlık idüp edebe muhālif fi'l ü hareket kıldumsa ey māh-ı hüsn şemşir ü kefenle geldüm işte boynum işte [H37a] tıguñ her ne eylerseñ muñ'im

**(316) Meşnevî**

**Cüz bedest-i (9) hod meburrem pā vü ser**

**Ki ez'in destem ne ezdest-i diger**

Benüm dest ü pāyümi kendü elüñden gayriyla kesme zirā ki bu cānibdenüm cānib-i āhirden degülüm bu destüm (10) dest-i digerden degülüm demek bu cānibdenem gayricānibden degülüm demek ma'nāsınadır

**(317) Meşnevî**

**Ezcüdāyī bāz mirānī sūhun**

**Her çi h'vāhī kun velīkin in mekun**

Ey cānān cüdālıkdan (11) söz sürersün ve firāka müte'allık kelām eylersin her neyi isterseñ eyle velīkin bu cüdālıgı eyleme ki 'āşık firākdan ziyāde 'azāb olmaz ve cüdālıkdan eşedd aña elem ü ıztırāb (12) gelmez didi bu maqālden netice ve me'al oldur ki esir-i nefis ü hevā olan bir 'āşık kaçan mazhar-ı ma'sūka-yı haqīkat olan bir şeyh-i kāmile vāşıl olsa ve andan müştehā-yı (13) nefsāniyye ve mübteğā-yı şehvāniyyesine müte'allık bir murād u maqşūd taleb kılsa veyāhud anuñ huzūrında andan edebe muhālif\* nev'an bir hareket şadır olsa ve şeyh-i kāmil (14) anı te'dib eyledükde kendü murādını tezvīrle te'vīl ü tevcih eyleyüp anı firifte eylemege kaçd eylesinüñ şüretidür veyāhud murādum hilmüñi ve 'ilmüñi imtiḥān idi diyü (15) cevāb virmesinüñ [M26a] beyānı ola gelecegi beyānuñ āhırine qarīb

**Beyt**

**Şeyhrā ki pişvā vü rehberest**

**Ger müridī imtiḥān kerd ü ḥarest<sup>529</sup>**

\* [müte'allık H]

<sup>529</sup> “Şeyh tarik-i İlahide rehber ve önderdir eğer bir mürid onu imtihan ederse eşektir.”



Buyurmaları bu ma'nâyı (16) mü'eyyid olur

*(318) Meşnevi*

*Dersühanâbâd in dem râh şud*

*Güft imkân nîst çün bigâh şud*

*(319) Meşnevi*

*Pūsthā güftim ü mağz âmed defin*

*Ger bimânîm in nemâned hemçünîn*

Bu iki (17) beyt Hâzret-i Mevlânâ kıddesellâhu sırrahu'l-'azîz lisânından vâkı' olmuşdur kışşadan maqşûd hişşe bu maħalde beyân olunmaduğına sebebden ötüri keenne buyururlar ki (18) bu maħalde şüret-i kışşa beyân olunup kışşadan hişşe ve maqşûd ne idügi tavzîh ü tefsîr olunmadı sebab oldur ki bu demde suħan iklimine yol oldu ve kuvve-yi müdrike şehristân-ı (19) kelimât u ma'anîye yol buldı ammâ söze imkân yoğdur çünkim bigâh oldu ya'ni ma'sûkanuñ ol 'âşıkâ söz söylemesinüñ vağtı ve zamânı çünkim geç oldu ve (20) zamânı geçdi bu ecluden güfte imkân yoğdur dimek ola postları söyledüñ ve mağz-ı leb defin ü mestür geldi ya'ni kışşanuñ kışşalarını ve şüretlerini söyledüñ ammâ (21) hişşe ve sırrı kaldı ve pūşide oldu inşaallâh eger qalursağ ve ecelden aman bulursağ bu hikâye bunuñ gibi qalmaz belki tezvîrle ma'sûkı imtiħân (22) eylemeden maqşûd u me'âli ne idügi 'an qarîb beyân olunur ki ol

*Beyt*

*Şeyhrâ ki pişvâ vü rehberest*

*Ger mürîdî imtiħân kerd ü herest<sup>530</sup>*

Buyurduklarıdur

*Red (23) kerd-i ma'sûk 'özü-i 'âşıkra vü telbîs-i ürâ derrüy-ı ü māliden<sup>531</sup>*

*(320) Meşnevi*

*Dercevâbiş berguşâd ân yâr leb*

[H37b] *K'ezsu-yı mâr rüz süy-ı tust şeb*

Ol 'âşık-ı (24) bedhüya cevâb virmedi ol yâr leb açdı böyle diyü ki ey ehl-i tezvîr bizüm cânımızdan rüz-ı rüşendür ve senüñ cânibüñdür şeb ya'ni bize nisbet senüñ hâlüñ ve mâfil- (25) bälüñ rüz-ı rüşen gibi zâhir ve saña nisbet şeb gibi mestür u pūşidedür

<sup>530</sup> “Şeyh tarik-i İlahîde rehber ve önderdir eğer bir mürid onu imtihan ederse eşektir.”

<sup>531</sup> “Maşukun, âşığın özrünü reddetmesi ve onun hilekârlığını yüzüne vurması”

**(321) Meşnevi**

***Hîlehâ-yı tîre enderdâveri***

***Pîş-i binâyân çirâ miyâveri***

Ey telbîs tîre ve maḥlûṭ (26) olan hîleleri ‘adâlet ü hükümet gününde bînâlar katında niçün getürürsin ve bâṭınuñ nâpâk iken zâhirüñi pâkler mertebesine ne vechle yetürürsin

**(322) Meşnevi**

***Her çi derdil dâri (27) ezmeḳr ü rumûz***

***Pîş-i mâ rûsvâst u peydâ hemçü rûz***

Her ne şey’üñ meḳrden ve rumûzdan ḳalbünde tutarsın bizim öñümüzde ol rûsvây ya’ni âşikâr ü peydâdur rûz (28) gibi bu beyânda vâki’ olan kelimât şeyḥ-i kâmil tarafından şol mürîd-i bîdebe olur ki râh-ı Ḥaḳda bîdeblîk ḳılıp Ḥazret-i Şeyḥe gelüp maḫzar-ı ma’şûḳa-yı ḫaḳîḳat olan (29) şeyḥ anı mu’âḫeze idüp te’dîbe şürû’ eyledükde meḳr ü hîle semtine sâlik olup ve fi’l-i ḳabîḥini şûret-i şer’e ḳomaḡa cehd eyledükde ve i’tirâf u i’zâzdan ibâ idüp (30) murâdum şöyle idi diyü söyledükde şeyḥ bînâ ve dânanuñ lisân-ı ḫâli aña böyle dir

**(323) Meşnevi**

***Ger bipûşîmeş zibendepveri***

***Tu çirâ birüyi ezḫad mîberi***

(31) Farâzâ ol cürmi biz bendepverligimizden örtevüz sen yüzüzlüḡi ḫadden niçün iletürsün ve bîḫayâlıkda ḫadden tecâvüz ḳılırsın

**(324) Meşnevi**

***Ezpeder âmûz k’Âdem dergünâh***

**(32) *Ḥoş fûrûd âmed besüy-ı pâygâh***

Ey nâḫalef bâbâñdan öḡren ki Adem Ḥazretleri ḫaṭâ ve günâh zamanında ve pâygâh cânibine ḫoş tenezzül eyledi ya’ni çünkim kendüden ol (33) ḫaṭâ şâdir oldu te’vîl semtine gitmeyüp derḫâl i’tizâr u istiḡfâr mertebesine nüzül idüp Ḥazret-i Ḥaḳdan ‘afv u maḡfîret taleb eyledi

**(325) Meşnevi**

***Çün bidîd ân ‘âlimu’l (34) -esrârâ***

***Berdü pâ istâd istiḡfârâ***

Çünkü ol Âdem âlem-i esrârı gördü ve Hâzret-i Hâkkuñ esrâr u hafâya âlim idüğini bildi ve müşâhede kıldı mağfîret talebi (35) için iki ayak üzre tûrdı ve tazarru' ve niyâz şurûf kıldı

**(326) Meşnevi**

**Berser-i hâkister-i enduh nişest**

**Ezbahâne şâh tâ şâhî necest**

Endüh gam külinüñ tarafında (36) oturdu bahânedan şâhdan şâha şıçramadı ya'ni iblîs gibi [M26b] gâh anı ve gâh bunu bahâne idüp bir hücceti koyup bir âhîr hüccete gidüp muşırır u müstekbir olmadı

**(37) (327) Meşnevi**

**Rabbenâ innâ zalemnâ güft ü bes**

**Çünkü cândârân bedîd ezpiş ü pes**

Sûre-yi A'râfda [H38a] olan âyete işâretdür tefsîri cild-i evvelde *izâfet kerden-i* (38) Âdem 'aleyhisselâm zilletrâ bâh'îştên sürhında geçdi ma'nâ-yı şerîf oldur ki Hâzret-i Âdem 'aleyhisselâm bu cümle ta'allül ve bahâneyi terk idüp **Rabbenâ zalemnâ**<sup>532</sup> (39) didi ve ancak çünkü ol Âdem piş ü pesden cândârlar gördü ya'ni çünkü etrafında 'azâb meleklerinden cellâdlar müşâhede kıldı cürmine mu'terif (40) olmağla Hâzret-i Hâkka **Rabbenâ zalemnâ enfusenâ**<sup>533</sup> diyü mutazarrı' oldu pes şart-ı tarîkat bu oldu ki ehl-i sülûk olan kimseler eger bir cürm idüp mazhar-ı Hâk (41) olan şeyhuñ hüzürina gelseler ta'allül ve bahâne semtine gitmeyeler ve i'tizâr u istiğfârdan gayri nesne ihtiyâr etmeyeler ki Hâzret-i Âdemüñ bu haşleti evlâdına tarîkat [P15b] (1) olmışdur

**(328) Meşnevi**

**Did cândârân-ı pinhân hemçü cân**

**Dûrbâş-ı her yekî tâ âsmân**

Hâzret-i Âdem 'aleyhisselâm pinhân olan cândârları cân gibi gördü ya'ni melâ'ikeyi (2) cân gibi pinhân gördü her birinüñ dûrbâşı âsmâna degin ya'ni her birinüñ elinde büyük çublar var tâ âsmâna muttaşıl *dûrbâş* yasaççı degnegine dirler

**(329) Meşnevi**

**Ki helâ piş-i (3) Süleymân mür bâş**

**Tâ bineşkâfed turâ in dûrbâş**

<sup>532</sup> "Ey Rabb'imiz, biz zulmettik!" (A'raf 7/23)

<sup>533</sup> "Ey Rabb'imiz, biz nefsimize zulmettik." (A'raf 7/23)

Bunlar böyle dirler ki taḥkīk Süleymān-ı ḥaḳīkī ḥuzūrunda mūr ol tā ki seni bu dūrbāş yarmaya ve pāre (4) pāre kılmaya

**(330) Meşnevi**

*Cüz maḳām-ı rāstī yek dem meīst*

*Hīç lālā merdrā çün çeşm nīst*

Maḳām-ı rāstīden ḡayrida bir dem tırma ve mertebe-yi şıdḳdan ḡayri yerde oturma merde çeşm (5) gibi hīç lala olmaz ya'ni insāna çeşm-i bīnā gibi hīç mürebbī ve ḥāfız olmaz ki anı zararlı yirlerden ḥaṭarlı mertebelerden hıfz u hırāset eyleyen gözdür

**(331) Meşnevi**

*Kūr eger ezpend pālūde (6) şeved*

*Her demī ū bāz ālūde şeved*

Kördil olan kimseler eger pend ü naşīḥatden pālūde ola ya'ni āb-ı naşīḥatle pāk olsa ve ṭahāret bulsa her bir demde o girü (7) ālūde ve nāpāk olur zīrā mādāmki bir kimsede başar-ı başiret olmaya necāset-i ma'neviyyeden teraḳḳī eyleyemez

**(332) Meşnevi**

*Ādemā tu nīstī kūr eznażar*

*Līk izā cā'e'l-ḳazā 'amey'e'l-başar*

Ey ādem (8) sen nażar cihetinden kör degülsün velīkin *izā cā'e'l-ḳazā 'amey'e'l-başar*<sup>534</sup> muḳteżāsınca ḳazā geldükde başar görmez olur

**(333) Meşnevi**

*Ömrhā bāyed benādir ḡāh ḡāh*

*Tā ki bīnā ezḳazā ūfted beçāh*

(9) Niçe ömrler gerekdür ki nādir ḡāh ḡāh tā kim bīnā olan kimse ḳazā-yı İlähīden çāha düşe ve ḥaḳīkat-i ḥāle vāḳıf olamayup şaşa

**(334) Meşnevi**

*Kūrā ḥod īn ḳazā hemrāh-ı ūst*

(10) *Ki mer ūrā ūftāden ṭab' u ḥūst*

Körün ḥod bu ḳazā [H38b] hemrāh ve hemrengidür ki taḥkīḳā aña düşmeklik ṭab' u ḥuydur ki nābīnālīk 'işār u süḳūṭı müstelzem olur (11) pes kördil olanların rāh-ı Ḥaḳda düşüp sürçmege mu'tād olmaları dīde-yi bāṭınlarınuñ bīnūr olmasından olur

**(335) Meşnevi**

*Derḥades ūfted nedāned bŷy-ı çīst*

<sup>534</sup> “Kaza gelince basar görmez olur.”

***Ez-* (12) *menest in būy yā z'ālūdegīst***

Meşelâ kör hadese ve necâsete düşer bilmez ki ol râyiha nedür bu râyiha benden midür veyâhud âlûdelikden midür ya'ni körün ma'lûmı olmaz ki (13) ol necâset aña kendüden mi hâşıl oldı veyâhud âlûde ve mülevveslikden mi 'arız oldı

***(336) Meşnevi***

***V'er kesî bervey kuned müşki nişâr***

***Hem ziğod dâned ne ezihsân-ı yâr***

(14) Eger bir kimse aña bir misk ü 'anber nişâr eylese hem kendüden bilür yârün ihsânından bilmez hülâşa-yı kelâm kördil olan kimseler necâset-i bâtıniyye ile mülevves ü âlûde olsalar (15) anı ne cihetdendür bilmezler ve eger bir yâr-ı hoşgirdâr anlara misk-i luţf u ihsânı nişâr eylese anı kendüden ve kendünün aña liyâkatinden bilür anuñ luţf ve ihsânından (16) bilmez

***(337) Meşnevi***

***Pes dü çeşm-i rüşen ey şāhibnazar***

***Mer turā şad māderest ü şad peder***

Pes bu muğaddime ma'lûmuñ oldıysa ey şāhibnazar iki rüşen göz taḥkikā saña (17) yüz māder ve yüz pederdür ya'ni peder ü māderün bir tıfla ne mertebe nef ü fāyidesi var ise taḥkikā saña iki rüşen göz yüz ol kadar ḥāmī ve pürfāyidedür ki seni (18) niçe zararlıardan hıfz u ḥimāye eyler

***(338) Meşnevi***

***Ḥāşa çeşm-i dil ki ān heftād tūst***

***V'in dü çeşm-i hiss ḥuşeçin-i ūst***

'Alelḥuşuş çeşm-i dil ki başiret (19) didükleridür ol yetmiş kâtdur ya'ni zāhirden bunuñ nef'i ve fāyidesi niçe ṭabaқа ziyādedür *heftād tū* teḫşir içündür taḥdīd için degüldür [M27a] ve bu iki ḥissi (20) zāhir gözi anuñ *ḥuşeçinidür* ya'ni fevāyid ve menāfi'-i dīniyyeye maḥşuş olan rü'yet ve idrāki andan istifāde eyler ve āyāt u āsar-ı Ḥüdāya nazar eylemegi andan bulur (21) pes bu ḥuşuşlarda anuñ ḥuşeçini olur

***(339) Meşnevi***

***Ey dirīgā rehzenān beşesteyend***

***Şad girih zir-i zebānem besteyend***

Çeşm-i dilün çeşm-i zāhirden yetmiş mertebe (22) ziyāde olması ve çeşm-i zāhir andan istifāde ve istināre kılması yanında ve anuñ esrār u ḥakāyıkını söylemeyüp ketm eylemeleri ḥuşuşında 'illet ü sebep ne idüğini (23) bu beytle beyān eyleyüp ol

cevāhir-i k̄albiyyenüñ ‘adem-i zuhūrı üzre tahayyüf ve dirîğ kılup dirler ey dirîğler olsun tarîkat rehzenleri oturmuşlar- (24) dur benüm lisānum altına yüz girih bağlamışlardır ol kaṭṭā‘-ı tarîk [olan -P] [H39a] ehl-i da‘vā lisānımuñ ma‘ānī ve esrār söylemesine mānī‘ olurlar ve pāy-i cānuma kayd olup anuñ (25) meydān-ı ma‘ārif ü ḥaḳāyıkda hoş ve reftār eylemesini minelma‘nā def kılurlar

**(340) Meşnevi**

***Pāybeste çün reved hoş rāhvār***

***Pes girān bendīst īn ma‘zūr dār***

(26) Meşelā ayağı bağlanmış niçe laṭīf rehvār gider ya‘ni ayağı bağılu olan kimse hoş rehvār ve laṭīf reftār eylemege kādır olmaz kezālik bir meclisdeki rehzenler ola (27) ma‘ārif ü esrār söyleyen mütekellime ve ḥaḳāyık u leṭāyif naql eyleyen mürşide ayak bağıdur ki anı meydān-ı ma‘ānīde keyfemāyeşā’ hoş reftār eylemege ḳomaz ziyāde bir (28) şaḳīl kayd u benddür bu zıkr olunan ḥālet beni ma‘zūr tut ve söylemediği ve mukteżā-yı maḳāma münāsib naql-i ma‘ānī ve ma‘ārif eylemediğimi ‘afv idüp maḳbūl (29) it ki dürüst kelām söylememege rehzen olanlarıñ vücūdı sebep olmuştur demek olur ve bu beyt bu ma‘nāya delālet kılur

**(341) Meşnevi**

***Īn sūḥan işkeste miyāyed dilā***

***K’īn (30) sūḥan dūrrest ḡayret āsyā***

Ey dil bu söz işkeste gelür ki bu söz filmeşel dürr ü ḡayret-i İlähiyye ḳomaz ki bu söz bāṭından dürüst ve kāmil gele ki rehzen (31) ve nāmaḥremelerüñ aña liyāḳati olmaduklarından ve ekşer şüret-i uğruları dürr-i kāmili istirāḳa kılduklarından ḡayret-i Ḥaḳḳ anuñ dürüst ve kāmil zuhūr eylememesini iḳtizā (32) eyleyüp bu dürr-i suḥanuñ şikeste gelmesine sebep oldu ve dürr-i kelāmuñ şikeste olmasında ‘ayb u zarar yokdur

**(342) Meşnevi**

***Dür egerçi ḥurd u işkeste şeved***

***Tütüyā-yı (33) dīde-yi ḥaste şeved***

Zīrā dürr egerçi ḥurd u işkeste ola dīde-yi ḥastenüñ tutyası olur pes dürr-i kelāmı şahş-ı mütekellim menzilesine tenzīl idüp ‘uḳalāya (34) ḥiṭāb eyler gibi aña daḡı ḥiṭāb eylerler tā dürr gibi laṭīf olan kimselere ḥiṭāb şāmil ola anlar daḡı ḥīn-i inkisārda bu sözden teselli bula buyururlar ki

**(35) (343) Meşnevi**

*Ey dūr ezışkest-i ĥod berser mezen*

*K'ezışkesten rüşeni ĥ'āhī şuden*

Ey dūr kendü şınmaqluğundan ve inkisāruñdan başa urma ve muztarib olma (36) zīrā inkisārdan rüşenlik olırsın ve ziyā ve rüşenlik mertebesin bulırsın çünkim inkisāruñ neticesi rüşenālīga muvaşşal ola cez' ü feza' (37) kılma dimek olur

**(344) Meşnevi**

*Hemçünin işkeste beste güftenist*

*Ĥaĥ kuned āĥir dūrüsteş k'ü ġanıst*

Bu zıkr olunan gibi şınmış ve bağlanmış söylemek muĥarrerdür Ĥaĥ (38) Te'ālā āĥir anı dūrüst ve kāmil eyler ki ol Ĥüdā ġanıdür her şikesteligün āĥiri dūrüst ve kāmil olmağa vesīle olur

**(345) Meşnevi**

*Gendüm er bişkest ü [H39b] ezhem dersukust*

**(39) Berdükān āmed ki nek nān-ı dūrüst**

Meşelā eger buğday şındı ve biribirinden münkaṭı' olup cüdā oldıysa ve un olmağ mertebesin buldıysa dükkān üzre geldi (40) ki işte nān-ı dūrüst ya'ni buğday eger münkesir olup un oldıysa zāyi' ve nākış olmadan belki ĥabbāzlaruñ dükkānı üzre geldi işte gör ki nān-ı dūrüst (41) oldı ve ġidā-yı laṭif olmağ mertebesin buldı

**(346) Meşnevi**

*Tū hem ey 'āşık çü cürmet geşt fāş*

*Āb u revġan terk kun işkeste bāş*

Ol [P16a] (1) ma'şūka [M27b] lisānından 'āşıka te'dīb ü ĥiṭābdur ve ġayrisū-yı edeb eyleyenlere ta'riż ü 'itābdur ey 'āşık sen hem çünkim cürm ü 'işyānuñ fāş u āşkār oldı āb (2) u revġan ya'ni ĥile ve ĥud'ayı ve müdāhaneyi terk eyle işkeste ol ve ĥaṭā ve 'işyānuñ i'tizār u istiġfār kıl iblīs gibi saĥtrū ve bīedeb olma

**(347) Meşnevi**

*Ān ki ferzendān-ı (3) ĥāş-ı Ādemend*

*Nefĥa-yı innā zalemnā mīdemend*

Zīrā ol kimseler ki Ādem Ĥazretlerinüñ ĥāş ferzendleridür *innā zalemnā* nefĥasını üfürdiler ya'ni *innā zalemnā enfusenā*<sup>535</sup> demini izĥār (4) iderler ve cürmlerine mu'terif olup i'tizār u istiġfār semtine giderler

**(348) Meşnevi**

<sup>535</sup> "Ey Rabb'imiz, biz nefsimize zulmettik." (A'raf 7/23)

***Hācet-i ḥod ‘arza kun ḥüccet megū***

***Hemçü iblīs-i la‘īn-i saḥtrū***

Kendü ihtiyācuñı (5) ‘arza eyle hüccet söyleme saḥtrüy ya‘ni edebsüz ve yüzsüz olan iblīs-i la‘īn gibi ol Ḥazret-i Ḥaḳḳa bilmüşāfehe ***febimā aḡveyteni***<sup>536</sup> diyü edebsüzlük idüp hüccet (6) söyledi ve Ḥazret-i Ādem te‘eddüb idüp özrin diledi

***(349) Meşnevi***

***Saḥtrüyī ger verā şud ‘aybpūş***

***Dersitiz ü saḥtrüyī rev bikūş***

Ey nādān saḥtrüylük (7) ve edebsüzlük eger iblīs ‘aybpūş oldıysa yūri sen daḡı sitiz ü saḥtrüylük sa‘y eyle çünkim saḥtrüylükuñ fāyidesi olmayup ‘aybı daḡı ziyāde (8) fāş oldıysa sen niçün terk-i itizār idüp şeytān yolına gidersin didi

***(350) Meşnevi***

***Ān Ebū Cehl ezpeyember mu‘cizi***

***Ḥ‘āst hemçün kīnever Türki Ġuzi***

Ol (9) Ebū Cehl yüzsüzlük idüp Peyḡamber ‘aleyhisselamdan mu‘cize istedi Ġuza mensüb olan kīnelü Türk Ġuz zamm-ı ḡaynla Semerḳand etrāfinda olan Türkmān ḳabilelerinden (10) bir ḳabileñüñ ismidür

***(351) Meşnevi***

***Likin ān şiddik-i Ḥaḳ mu‘ciz neḡ‘āst***

***Güft in rū ḥod negūyed cüz ki rāst***

Likin ol şiddik-i Ḥaḳ ya‘ni Ḥaḳ Te‘ālāya müte‘allik (11) olan Ebū Bekir raḡıyallāhu ‘anh ḡazretleri mu‘cize istemedi belki didi bu yüz ḥod rāstdan ḡayri söylemez ya‘ni Resūl-i Ekremi şallallāhu ‘aleyhi ve selem gördügi ḡinde ***hāzā*** (12) ***vechun leyse bikāzibin***<sup>537</sup> diyüp bilā mu‘cize taşdıḳ eyleyüp bīdebāne vaz‘ eylemedi ve imtiḡān idüp ḳanı senüñ şıdḳ da‘vāñ üzre beyyine ve mu‘cize (13) diyü söylemedi pes Ebū Cehl [H40a] edebsüzlük idüp Ḥazret-i Peyḡamberi imtiḡān ḳılmasından aña ne ḡaşıl oldı ve Ḥazret-i Ebū Bekir bīimtiḡān edebe ri‘āyet (14) idüp taşdıḳ eylemesinden ne mertebe buldı

***(352) Meşnevi***

***Key resed hemçün tuvīrā k‘ezmeni***

***İmtiḡān-ı hemçü men yārī kuni***

<sup>536</sup> “Bundan sonra beni azdırman sebebiyle...” (Araf 7/16)

<sup>537</sup> “Bu bir yüzdür ki kâzib değildir.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 112.



Senüñ gibi bir kimeyse kaçan irişür ve lâyıķ olur ki (15) benliginden ‘ucb u ĥodbīnliginden benüm gibi bir yarı imtiĥān eylesesin bu sözler egerçi ol ma’sûķ lisānından ‘āşık-ı bīdebedür līkin mazhar-ı ma’sûķa-yı ĥaķīķī (16) olan şeyĥ-i kāmīl lisānından imtiĥān idici kimselere olur pes bende-yi ‘āķile lâzım olan oldur ki mazhar-ı Ĥaķ olan şeyĥi ve Ĥazret-i Ĥaķķı imtiĥān eylemeden (17) perĥīz ve iĥtirāz eyleye tā kim merdūd-ı bāb-ı İlāhī olmaya ve bīdebligī sebebiyle nār-ı firāķa müsteĥaķ olmaya ve maĥrūm qalmaya

***Güften-i ān Cehūd ‘Alīrā kerremellāhu vechehu (18) ki eger i’timād dārī berĥāfizī-yi Ĥaķ ezser-i ĩn kūşķ ĥodrā derendāz u cevāb güften-i Emīru ’l-Mü’minīn ūrā<sup>538</sup>***

***(353) Meşnevi***

***Murtażārā güft rüzī yek (19) ‘anūd***

***K’ü zita’zīm-i Ĥudā āgeh nebūd***

Murtażā Ĥazretlerine kerremellāhu vechehu bir gün bir ‘anūd ‘alāvechi’l-imtiĥān didi ki ol ‘anūd Ĥudā-yı Te‘ālānuñ ta’zīminden ĥaberdār degül (20) idi böyle didi ki

***(354) Meşnevi***

***Berser-i bāmī vü kaşrı bes bülend***

***Ĥıfz-ı Ĥaķrā vāķıfī ey hūşmend***

Ziyāde bülend bir kaşruñ ve bir ĥamuñ başında olduğın ĥālde (21) ey hūşmend Ĥaķ Te‘ālānuñ ĥıfzına vāķıf mısun

***(355) Meşnevi***

***Güft ārī ü ĥafīzest ü ĥanī***

***Hesti-yi mārā ziĥflī vü meni***

Mışra‘-ı evvelde ĥanī lafzı kāfiye içün (22) taķdīm olinmişdur ammā ma’nāda ĥafīzden mu’ahĥardur taķdīr-i kelām *ārī ān ĥanīst ü ĥafīzest* dimekdür ya’ni Ĥazret-i ‘Alī kerreme vechehu o Cehūda cevāb (23) virüp eyitdi belī Allāĥ Te‘ālā Ĥazreti *ĥaniyyun anil’ālemīn*<sup>539</sup>dür ve ĥafīzdür bizim vücūdımızı tufūliyyet zamānından ve menīlik zamānından beri eger ol ĥafīz madde-yi (24) cesedimiz olan nuĥfeyi raĥm-i māderde ĥıfz kılmayaydı zāyil ü muzmaĥill [M28a] olurdu pes her bir mertebede ĥıfz eyledükden şoñra ba’de’t-tevellüd tufūliyyet (25) mertebesine geldükden şoñra niçe maĥall-i zarar u helākten bizi ĥıfz u ĥimāyet eylemişdür didi *meni* benlik ma’nāsına olsa daĥı cāyiz olur bu taķdīr üzre ma’nā (26) belī ol Allāĥ ĥanī ve ĥafīzdür bizim

<sup>538</sup> “O Yahudi’nin Hz. Ali’ye (kerremellahu vechehu) eğer Hakk’ın koruyuculuğuna güvenin varsa kendini bu köşkün başından at, demesi ve Hz. Ali’nin ona cevap söylemesi”

<sup>539</sup> “Ālemlerden hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.” (Ankebut 29/6)

vücüdümüzü tıfluñ ve benlik zamānından ya'ni benlik hükümüne dāhıl ve enāniyyet mertebesine vāşıl olaldan beri vücūd-ı (27) cismāniyyemüzi hāfız u hāmīdür dimek olur

**(356) Meşnevi**

**Güft hodrā enderefken hın zibām**

**İ'timādī kun behıfz-ı Haq tamām**

Çünkü Hāzret-i 'Ali kerremellāhu (28) vecchudan olan Cehūd bu kelāmı işitdi ilzām eylemek için aña eyitdi kendüni şamdan [H40b] aşāğa bırak Haq Te'alānuñ hıfzına tamām i'timād eyle

**(29) (357) Meşnevi**

**Tā yaqın gered merā ikān-ı tū**

**V'itıkād-ı hūb bābūrhan-ı tū**

Tā senüñ Hāzret-i Haqkuñ hıfzına ikānuñ baña yaqın olup 'ayāna gele ve senüñ bābūrhan (30) olan hūb itıkāduñ ya'ni senüñ ikān u bürhanla olan laţif itıkāduñ baña ma'lūm u yaqın ola didi

**(358) Meşnevi**

**Pes emīreş güft hāmuş kun (31) birev**

**Tā negerded cānt z'in cür'et girev**

Pes Emīrū'l-Mü'minīn Hāzretleri aña eyitdi hāmūş ol yūri tā kim senüñ cānuñ bu cür'et ü cesāretten (32) belāya merhūn u mübtelā olmaya

**(359) Meşnevi**

**Key resed mer benderā ki bāHudā**

**Āzmāyiş piş āred z'ibtilā**

Bende kaçan lāyık olur ki Hūdā ile ibtilā ve imtiḥān cihetinden āzmāyişi (33) ilerü getüre ya'ni 'abde lāyık degüldür ki Hūdā ile ibtilā' ve ihtibār eylemek tarafından şanmağı ilerü getüre ve anı şınaya ve imtiḥān eyleye

**(360) Meşnevi**

**Benderā key zehre bāşed (34) k'ez fuzül**

**İmtiḥān-ı Haq kuned ey gıc-i gül**

Bendeye kaçan zehre ve kudret olur ki fuzüllüğüñden Haq Te'alāyı imtiḥān eyleye ey aḥmak u nādān

**(361) Meşnevi**

**Ān Hudā- (35) rā mīresed k'ü imtiḥān**

***Pîş âred her demî bâbendegân***

Ol imtiḥân hemân Hüdâ-yı Te‘âlâya lâyıḳ olur ki o imtiḥânı her bir demde bendelerine ilerü getürür ve ḳullarını (36) bir şeyle şınar kemâ ḳâle te‘âlâ ***ve lenebluvennekum bişey’in minelḥavfi velcū’i ve naḳşin minelemvâli velenfusi vesşemerâtı***<sup>540</sup> ve ḳâle te‘âlâ eyzan ***innâ ce‘alnâ mâ ‘alelarzi zîneten*** (37) ***lehâ linebluvehum eyyuhum aḥsehu ‘amelen***<sup>541</sup> ḳâle eyzan ***ellezî ḥalaḳa’l-mevte velḥayâte liyebluvekum eyyukum aḥsenu ‘amelen***<sup>542</sup> ya‘ni Hâḳ Te‘âlâ Hâzretleri bendesini imtiḥân ve iḥtibâr eyler mişl-i (38) mu‘âmeletü’l-muḥtebirîn anuñiçün kim

***(362) Meşnevî***

***Tâ bemâ mârâ nümâyed âşkâr***

***Ki çi dârim ez’aḳide dersirâr***

Tâ bizi bize [göstere -P] âşikârâ ki ‘aḳide ve sırlardan ne tutaruz zuhûra gele pes (39) Hâḳ Te‘âlânun bendeyi imtiḥândan murâdı bendenün ḥâl-i bâtım ve mertebesi beyâna gelmeden ötüri olur ammâ bende Hâzret-i Hâḳḳı imtiḥân eylemek câyiz (40) ü lâyıḳ degüldür nitekim ol ma‘şûḳanun lisânından bu ma’nâyı beyân buyururlar

***(363) Meşnevî***

***Hîç Âdem güft Hâkrâ ki turâ***

***İmtiḥân kerdem der’in cürm ü ḥatâ***

(41) Hîç Âdem ‘aleyhisselâm Hâḳ Te‘âlâya didi mi ki yâ Rab seni ol cürm ü ḥatâda imtiḥân eyledüm

***(364) Meşnevî***

***Tâ bibînem gâyet-i ḥilmet turâ***

***Âh kirâ bâşed mecâl-i in kirâ***

[P16b] (1) Tâ kim senün gâyet-i ḥilmünü görem ve luḫ u keremün ne mertebededür bilem âh kim bu gûne söze ve imtiḥâna mecâl olur ki ya‘ni hîç bir kimseye cür’et ve ḳuvvet olmaz

***(365) Meşnevî***

***‘Aḳl-ı tû ezbes (2) ki âmed ḥireser***

<sup>540</sup> “Çaresiz sizleri biraz korku, biraz açlık, biraz maldan, candan ve hasıllattan eksiklik ile imtihan edeceğiz.” (Bakara 2/155)

<sup>541</sup> Bu ayetteki “*linebluvekum eyyukum*” ifadesi Kur’an’da “*linebluvehum eyyuhum*” şeklinde geçmektedir. *Innâ ce‘alnâ mâ ‘alelarzi zîneten lehâ linebluvehum eyyuhum aḥsehu ‘amelen* “Biz, yeryüzündeki şeyleri, ona bir süs yaptık ki insanları imtihan edelim. Hangisi daha güzel bir amel yapacak?” (Kehf 18/7)

<sup>542</sup> “O ki ölümü ve dirimi (hayatı) yarattı ki sizi imtihana çekip hanginizin amelce daha güzel olduğunu bildirsin.” (Mülk 67/2)

**Hest ‘özret ezgünāh-ı [H41a] tū beter**

Pes ma’sūka yine ‘āşıkına eyitdi ey küstāh senüñ ‘akluñ çok vechden hîreser ve serāsime geldi senüñ ‘özrüñ (3) günāhuñdan bedter ve kabîhterdür

**(366) Meşnevî**

**Ān ki ū efrāşt saḳf-ı āsmān**

**Tū çı dānī kerdēn ūrā imtiḥān**

Ol Allāh ki saḳf-ı āsmānı ‘ālī ve berter eyledi sen anı imtiḥān eylemegi ne bilürsin (4) bu beyt eger ‘āşıkā ma’sūka lisānından olursa su’āl gelür ki ol ḥod Ḥüdāyı imtiḥān eylemedi pes ol āşık ḥaḳḳında bu söz niçe şaḥīḥ olur cevāb ol (5) ma’sūka ki cemālde ve kemālde ve evşāf u aḥvālde filḥaḳīka mazḥar-ı İlāhī olmuşdur pes anı imtiḥān minḥayşü’l-ma’nā Ḥazret-i Ḥaḳḳı imtiḥān olduğımı iş’ār için aña (6) bu gūne cevāb ve ḡayrılara anuñ lisānından ta’rīz ü te’dīb olur ve eger ol ma’sūkanuñ ḥālını beyān eylemek şadedinde münāsebetle Ḥazret-i Mevlānā Ḥazret-i [M28b] Ḥaḳḳı (7) imtiḥān eyleyen kimselere ḥiṭāben buyurmuş i’tibār olunursa bu su’ālden ve cevābdan berī olur pes ol imtiḥān olanlara ḥiṭāb idüp buyururlar

**(367) Meşnevî**

**Ey nedāneste tu (8) şerr ü ḡayrrā**

**İmtiḥān ḥodrā kun ānḡeh ḡayrrā**

Ey şer ü ḡayrı bilmemiş kimse evvelā kendüñi imtiḥān eyle andan şoñra ḡayrıyı

**(368) Meşnevî**

**İmtiḥān-ı ḥod çü kerdī ey fülān**

**Fāriḡ (9) āyī z’imtiḥān-ı dīḡerān**

Ey fülān kimse çünkim sen kendüñi imtiḥān eyleyesin ve kendüñi kemāliyle sınıayup nefsüñi bilesin ḡayrılaruñ imtiḥānından fāriḡ gelürsin (10) ve kendü kārūna ve işlāḥ-ı nefsüñe meşḡül olursın

**(369) Meşnevî**

**Çün bidānestī ki şekkerdāneyī**

**Pes bidānī kāhl-i şekkerḡāneyī**

Çün bilesin ki sen şekerdānesin ya’ni kendüñüñ (11) dāne-yi şeker gibi ehlā olduğunı bilesin ve ‘ilm ü ma’rifet ve zevḳ ü tā’at ve lezzet-i rūḡāniyyetle lezīz ü şīrīn olduğunā vāḳıf ve ‘arif olasın pes (12) muḥaḳḳaḳ bilürsin ki şekerḡānenüñ ehlinin ya’ni menba’-ı cemī’-i leṭāfet ü ma’den külli ḥalāvet olan mertebe-yi ḥaḳīkatüñ ehli olduğunā yaḳīn ḥāşıl olup aña (13) lāyık olduğunı andan şoñra bilürsin mādāmki bir mertebeye ehl

olmaya ve taḥṣīl ü isti'dād kılmayasın ol mertebeyi ve anuñ ehlini bilme ki kâdir olamazsın

**(370) Meşnevi**

**(14) Pes bidān bīmtihānī ki İlāh**

**Şekkerī nefristedet nācāygāh**

Pes bir imtiḥānsuz ve tecrübəsüz bunu böyle bil ki Ḥazret-i İlāh saña bir şeker göndermez nāmaḥal yire (15) ya'ni sen ki bir ni'mete ve lezzete müsta'idd ve ehl olmayasın bīmaḥal yire saña anı göndermez demek olur ama bundan laṭīf ma'nā budur ki dine sen ki şekkersin seni nāmaḥal (16) u nālāyık olan yire göndermez belki lāyık u müsteḥak olduḡuñ mertebeye seni işāl ider demek olur

**(371) Meşnevi**

**İn bidān bīmtihān ez'ilm-i şāh**

**Çün serī nefristedet (17) derpāygāh**

[H41b] 'İlm-i şāh mıṣra'ı şāniye ma'rūf olmak evlādur taqdīr-i kelām imtiḥān ve tecrübəsüz bunu bil ki 'ilm-i şāh cānibinden çünkim sersin ya'ni 'ilm-i İlāhīde çünkim re'īs (18) ve serversin seni dünyāda ve āhiretde pāygāha göndermez ve müsteḥak olduḡuñ mertebeden aṣaḡı indürmez

**(372) Meşnevi**

**Hīç 'ākil efkened dürr-i şemīn**

**Dermiyān-ı müsterāhī pürçemīn**

(19) Hīç 'ākil olan kimse ziyāde bahālu incüyi çemīn ü necāsetle pür olmuş bir ḥelānuñ içine biraḡur mı ma'lūmdur ki bıraḡmaz

**(373) Meşnevi**

**Z'ān ki gendümrā ḥakīm-i āgāhī**

**Hīç nefristed (20) beanbār-ı keḥī**

Zīrā ki gendümi bir ḥakīm-i āgāh ve mütenebbih hīç saman anbārı cānibine göndermez çünkim 'ākil ol dürr-i şemīni çemīne atmaḡa münāsib ü ma'kūl bilmeye ve ḥakīm-i āgāh gendümi (21) anbār-ı kāha göndermegi revā ve lāyık görmeye ve kıyās eylersin ki ḥakīm-i muṭlaḡ tayyib olanı ḥabīş olanlara ḥalt eyler mi ve seyyi'e işleyenleri a'māl-ı şāliḥa işleyen gibi kıılır mı (22) belki kesb-i seyyi'āt idenleri şāliḥāt işleyenler gibi kıılmaz kemā kāle te'alā **em ḥasibe'l-lezīne icterahū's-seyyi'āti en nec'alehum kellezīne āmenū ve 'amilu's-şāliḥāti sevā'en maḡyāhum** (23) ve

*memātuhum sâ'e māyahkumūn*<sup>543</sup> ve tayyib olanları habîşlerden ve habîşleri daħı tayyiblerden fark u temyîz eyleyüp tayyib olanları dâr-ı qarâra ve habîş olanları ba'zısını ba'zısına (24) zamm eyleyüp nâr-ı bevâra irsâl eyler ki kemâ kâle te'âlâ fîsüreti'l-Enfâl *vellezîne keferū ilâcehenneme yuhşerūne liyemîzellâhu'l-habîşe minettayyibi ve yec'ale'l-habîşe ba'dehu* (25) *'alâba'din feyerkumehu cemî'an feyec'alehu ficehenneme ulâ'ike humu'l-hâsirūn*<sup>544</sup> ve kâle fîsüreti'l-Âl-i 'İmrân ve *mākānellâhu liyezera'l-mu'minîne 'alāmā entum 'aleyhi hattā yemîze'l-habîşe minettayyebi*<sup>545</sup>

(26) (374) *Meşnevi*

*Şeyhrâ ki pişvâ vü rehberest*

*Ger mürîdî imtiḥân kerd ü ḥarest*

Kıışadan ḥişşe ve maḥşül u netîce bu beyt ve māba'dında olan ebyât-ı şerîfe- (27) dür ma'nâ-yı şerîf oldur ki şeyḥ ki tarîk-i İlâhîde pişvâ ve rehberdür eger bir mürîd anı imtiḥân eyleser o ḥardur ya'ni kabahat ve ma'siyet [M29a] işleyüp göreyim şeyḥim (28) benüm ḥâlümü bilür mi ve sırr-ı bātınuma muḥḫalî olur mı diyü imtiḥân kılsa veyâḥud anuñ ḥükmi ve keremi ve settârluĝı ne mertebededür diyü muḥteber olsa ol mürîd ma'nen (29) ḥimârsîret ve ḥayvanḫabî'atdur zîrâ şeyḥden murâd ancak irşâd u hidâyetdür yoḥsa keşf ü kerâmet degüldür pes mürîd-i bîedeb hemândem ger imtiḥâna (30) cür'et eyleye insân mertebesinden ḥayvan mertebesine tenezzül idüp ḥar belki ḥardan daħı bedter-i ebter olmış olur

(375) *Meşnevi*

*İmtihâneş ger kunî derrâh-ı dîn*

(31) *Hem tu gerdî mümteḥan ey biyaḫîn*

Eger ol şeyḥi imtiḥân eylesesin dîn yolında hem sen mümteḥan olursın ey biyaḫîn ya'ni Ḥaḫ Te'âlâ da seni imtiḥân (32) eyleyüp mümteḥan ve mât olursın belki bîdîn ḫalursın el'ıyâzubbillâh nitekim **Nefehâtü'l-Ünsde** meşûrdur ki **'Abdülkâdir Geylânî Ḥazretleri** naḫl eyleyüp dir ki bidâyet-i (33) sülûkda iken [H42a] ekşer meşâyîḫi ziyâret eylemege mu'tâd olmışdum bir gün 'Abdullah nâm ve İbn Saḫḫâ nâm iki

<sup>543</sup> “Yoksa o kötülükleri yapıp duranlar, kendilerini, iman edip salih ameller yapan kimseler yapacağız; hayat ve ölümlerini bir tutacağız mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar.” (Casiye 45/21)

<sup>544</sup> “Ve küfürlerinde ısrar edenler toplanıp cehenneme sevk edilecekler. Allah murdarı temizden ayırt etmek için ve bir de murdar kısmını birbiri üzerine bindirip hepsini bir araya getirmek ve topunu birden cehenneme koymak için böyle yapar. İşte bunlar o hüsrân içinde kalanların ta kendileridir.” (Enfâl 8/36-37)

<sup>545</sup> “Allah, murdarı temizden ayırınca kadar müminleri bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir.” (Al-i İmrân 3/179)

kimse ile Bağdād şehrinde kütbiyyetle ma'rūf u meşhūr (34) olmuş bir şeyhüñ ziyāretine niyet eyledük yolda giderken ol İbn Saqqā didi ki kütb didüğüñüz şeyhe ben birkaç mes'ele hāzır eyledüm görelüm gerçek (35) şeyh ise benüm su'ālūme cevāb virür ol 'Abdullāh nām 'ālim dağı didi ki benüm birkaç müşkilim vardur murādum oldur ki ol ğarīzden anı su'āl eyleyüp müstefīd (36) olam murādum imtiḥān degüldür ve 'Abdülkādīr Ḥazretleri dir ben dağı didüm ki benüm murādum ol kāmili ziyāret ve ḥayr du'āların alup şöhet-i pürberekātlarıyla müntefī' (37) olmak ve nazarlarından sa'adet bulmağdur pes varup anuñ mekānına vāşıl olduğda anı mekānında bulamaduk pes bir zamandan şöıra gördük mekānında (38) oturur derḥāl bize ḥiṭāb idüp didi ki yā 'Abdullāh senüñ müşkilüñ bu midur 'Abdullāh nām kimesne belī diyüp aña cevāb virdi ba'de baña ḥiṭāb idüp (39) didi ki yā 'Abdülkādīr rađiyallāhu 'anke innī erīke teğülü *ḳaddemī hāzihī 'alāraḳabeti kulli eyliyā'ullāh*<sup>546</sup> ba'de İbn Saqqāya teveccüh idüp didi yā İbn Saqqā (40) 'an ḳarīb seni dağı görürüm Frengistānda kāfir olup *rubemā yeveddullezīne keferū lev kānū muslimīn*<sup>547</sup> mücibince Müslümān olmağda muḥabbet eylesin ammā müyesser olmaya (41) bu sözden ta'accüb idüp ve muḫtarib olup gitdüñ çok zaman geçmeyüp ol İbn Saqqāyı ḥalīfe-yi Bağdād ba'zı maşlahat için ve elçilik nāmıyla [P17a] (1) Frengistāna gönderüp İbn Saqqā anda varup bir kāfir kızına 'āşık olup anı tezevvüce ḳaşd eyleyüp dīnine girmeyince anuñ şaydı saña müyesser olmaz (2) diyü taḫḳīḳ-i cevāb virdüklerinde şabra mecālī ḳalmayup dīn-i kefereyi iḫtiyār idüp anı tezevvüc idüp ve çok geçmeyüp anda ḥasta olup (3) vefāt eyledi pes sen ki bir kāmili imtiḥān eylesin hem sen imtiḥān olunmuş olursın

### **(376) Meşnevi**

***Cür'et ü cehlet şevd 'üryān u fāş***

***Ü bürehne* (4) ***key şevd z'ān iftitāş*****

Senüñ cür'et ü cehlüñ 'üryān u fāş olur ve ḥabāset ü ḳabāḥatüñ zuhūra gelür ol bu iftitāşdan ḳaçan 'üryān u fāş (5) olur ya'ni bu gūne teftiş ü tecessüden o bürehne olmaz ve sırr-ı derūnı zuhūra gelmez dimek olur

### **(377) Meşnevi**

***Ger biyāyed zerre senced kührā***

***Berdered z'ān kuh terāzūş* (6) ***ey fetā*****

<sup>546</sup> “Bu ayağım bütün velilerin omzunun üstündedir.”

<sup>547</sup> “Bir zaman olur ki inkar edenler, Müslüman olmaları temennisinde bulunurlar.” (Hicr 15/2)

Eger filmeşel zerre gelse ve kühî vezn itse ol kühdan yaratılır anuñ terāzūsı ey cüvān zīrā zerrenüñ kühî vezn itmege ʔākati yokdur

(7) (378) *Meşnevi*

*Ezkiyās-ı hod terāzū mītuned*

*Merd-i Haqrā derterāzū mīkuned*

İmtihān-ı şeyh-i kāmīl [H42b] eyleyen mürīd kendü kıyāsından terāzū peydā ve hāşıl eyler merd-i haqqı terāzūya (8) eyler ve anı terāzū-yı ‘aqlıylā ʔartar

(379) *Meşnevi*

*Çün negunced ü bemizān-ı hıred*

*Pes terāzū-yı hıredrā berdered*

Çünkim ol merd Haq terāzūsına sıgmaz pes (9) terāzū-yı ‘aqlı yırtar zübde-yi kelām-ı veliyy-i Hüdā ‘aql u kıyāsıla idrāk olunmaz ve anuñ mertebesı mücerred vehm ü fehmlē [M29b] bilinmez hemān mürīde lāzım olan aña her hālde (10) teslīm olmaqdır ve terk-i i‘tirāz ve imtiḥān kılmāqdır

(380) *Meşnevi*

*İmtihān hemçün taşarruf dān der’ü*

*Tu taşarruf berçünān şāhī mecū*

Ol mazhar-ı Haq olan kāmīlūñ (11) vücūdında imtiḥān eylemegi anda taşarruf eylemek gibi bil sen ancılayın şāh üzre taşarruf u hükümet eylemek isteme pes mazhar-ı Haq olan velīnūñ (12) vücūdına münāsib olan kelām ve edā eylerken anda mütecelli ve zāhir olan Hüdānuñ şānına münāsib kelām u edānuñ naqline şürū‘ idüp bu beytleri buyururlar (13) minvech-i ḥalīfe müstaḥlefūñ ‘aynı olduğı nükteyi iş‘ardan ötüri ki filḥaḳīka bir merd-i Haqqı imtiḥān eylemek hemān Ḥazret-i Haqqı imtiḥān eylemek gibi (14) olur

(381) *Meşnevi*

*Çi taşarruf kerd h‘āhed naqqāş*

*Berçenān naqqāş behr-i ibtilā*

Naqqşlar ne taşarruf eylemek ister ibtilā ve imtiḥāndan ötüri ancılayın naqqāş üzre (15) ya‘ni naqqşlar muḥaqqāqdır ki naqqāş üzre ibtilā ve imtiḥān cihetinden taşarruf eylemege kādīr olamazlar pes nuḳuş mertebesinde olan Ādemī Naqqāş-ı Haqqī (16) olan pādşāhı imtiḥān eylemek cihetinden anda ne vechle taşarruf eylemege kādīr olur

(382) *Meşnevi*

*İmtihānī ger bidānest ü bedīd*



***Nî ki hem nakkâş ân bervey keşîd***

(17) Eger nakş bir imtiyhânı bildi ve gördi ise nakş üzre anı hem nakkâş çekmedi mi ya'ni imtiyhân nakşını dağı nakş üzre nakkâş çekdi murâd nakş-ı (18) vücūd-ı insânide olan imtiyhân u ihtibâr nakşını dağı Hâk Te'âlâ halk eyledi dimek olur

***(383) Meşnevi***

***Çi kader bâşed hod in şüret ki best***

***Piş-i (19) şürethâ ki der'ilm-i veyest***

Ne kader ve şeref olur hod bu şüret kimdür ol şüretlerüñ önündeki ol nakkâşuñ 'ilminde vardur ya'ni bu nuķuşuñ (20) anuñ 'ilminde olan şuver-i 'ilmiyyesine nisbet kader ve şerefi yokdur

***(384) Meşnevi***

***Vesvese-y in imtiyhân çün âmedet***

***Baht-ı bed dān k'âmed ü gerden zedet***

Bu imtiyhân (21) eylemek vesvesesi eger saña gele ve kalbiñde cāydır ola baht-ı bed bil ki saña geldi ve senüñ gerdenüñi urdı

***(385) Meşnevi***

***Çün çünin vesvās didi zūd zūd***

***Bā- (22) Hudā gerd ü derā endersücūd***

Çünkim derünuñda ey mürîd böyle vesvās göresin 'alelfevr tiz ol [H43a] Hudā-yı Te'âlāya rücū' kıl müteveccih ol ve sücūda (23) gel

***(386) Meşnevi***

***Secdegehrā ter kun ezeşk-i revān***

***K'ey Hudā tu vārehānem z'in gümān***

Secdegāhuñi eşk-i revāndan ter eyle böyle diyü ki ey Hudā-yı bīnazir beni (24) bu gümāndan kırtar ve kalbümi bu vesveseden halāş eyleyüp rızā-yı şerifüñ lāyık olan havātır u efkārı ilķā eyle diyü tazrru' ve niyāz kıl

***(387) Meşnevi***

***Ān zamān (25) ki't imtiyhân maṭlūb şud***

***Mescid-i dīn-i tu pürharrūb şud***

Ol zamān ki saña Hāzret-i Hākkı imtiyhân eylemek maṭlūb oldu ya'ni mazhar-ı Hāk bende-yi kāmili (26) imtiyhān eylemek ki ma'nen Hāzret-i Hākkı imtiyhān eylemekdür saña maṭlūb u mergūb ola senüñ dīnüñ mescidi pürharrūb oldu ve *harnūb* Türkçe keçiboynuzı (27) didükleridür anuñ bitdügi yerde binālaruñ harāb olması anuñ

hāşşiyetindendir nitekim bu zıkr olunan hikāyeden ma'lūm olur pes imtiḥān ḥarnūb (28) gibidür kaçan bir ṭālibūñ ḳalbinde bitse anuñ binā-yı dīn ü imānınuñ ḥarāb olmasına 'alāmetdür e'ıyāzıbillāh

***Ḳışsa-yı Mescid-i Aḳşā vü ḥarrūb ü 'azm (29) kerd-i Dāvūd 'aleyhisselām piş ezSüleymān 'aleyhisselām berbinā-yı ān mescid<sup>548</sup>***

***(388) Meşnevi***

***Çün derāmed 'azm-i Dāvūdī beteng***

***Ki besāzed Mescid-i Aḳşā beseng***

(30) Çünkim Dāvūda mensūb olan 'azīmet-i tenge geldi ya'ni Dāvūd 'aleyhisselām ḥazretlerinūñ ḳaşdı anuñ derūnını tażyīḳ eylemege geldi bu niyyet üzre ki (31) Mescid-i Aḳşayı taşla düze

***(389) Meşnevi***

***Vaḥy kerdeş Ḥaḳ ki terk-i in biḥvān***

***Ki zidestet berneyāyed in mekān***

Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri Dāvūd 'aleyhisselām ḥazretlerine (32) vaḥy eyledi ki bu 'azīmetūñ terkin oku zīrā bu mekān senūñ elūñden zuhūra gelmez ve ḥāşıl olmaz

***(390) Meşnevi***

***Nişt dertakdīr-i mā ān ki tu in***

***Mescid-i Aḳşā berārī (33) ey gūzīn***

Bizim taḳdīrimüzde yoḳdur ol ki sen bu Mescid-i Aḳşayı ey gūzīde yukaru getüresin ve anı binā idüp zuhūra yetüresin

***(391) Meşnevi***

***Güft cürmem çīst (34) ey dānā-yı rāz***

***Ki merā gūyī ki mescidrā mesāz***

Ḥazret-i Dāvūd 'aleyhisselām eyitdi ey dānā-yı rāz benüm cürmüm nedür ki baña dirsın ki mescidi düzme

***(392) Meşnevi***

***(35) Güft bicürmī tu ḥūnhā kerdeyī***

***Ḥūn-ı mazlūmān begerden burdeyī***

Ḥazret-i Ḥaḳ aña didi sen bicürmsin līkin ḳanlar eylemişsin mazlūmlaruñ ḥūnı (36) boynuña almışsın ya'ni ḥaḳīḳaten cümruñ yoḳdur līkin biḥasebi'z-zāḥir sen ḥūnlar

<sup>548</sup> "Mescid-i Aksa ve keçi boynuzunun kıssası ve Davud aleyhisselamın Süleyman aleyhisselamdan önce o mescidin yapımına azmetmesi"

eylemişsin ve mazlūmlaruñ hūnunu boynuña almışsin ve anlaruñ hūnına bilā- (37)  
‘amd sebeb olmuşsin didi

**(393) Meşnevi**

***Ki ziāvāz-ı tu halkı bîşümār***

***Cān bidāned ü şudend ānrā şikār***

Ki senüñ āvāz-ı laṭifūñden bîşümār halk [M30a] cān (38) virdiler ve aña şikār oldılar

**(394) Meşnevi**

***Hūn besī refteş berāvāz-ı tū***

***Berşadā-yı hūb-ı cānperdāz-ı tū***

Yā Dāvūd senüñ āvāzuñ üzre çokluk hūn vāki‘ (39) olmuşdur senüñ cānperdāz olan hūb şadāñ üzre ya‘ni cān düzici [H43b] şadā-yı laṭifūñ üzre müstemī‘inden çok kimseler helāk olmuşdur (40) didi

**(395) Meşnevi**

***Güft mağlūb-ı tu būdem mest-i tu***

***Dest-i men berbeste būd ezdest-i tu***

Ḥazret-i Dāvūd ‘aleyhisselām eyitdi İlähī ben senüñ mağlūbuñ (41) idüm ve senüñ mestüñ idüm benüm elüm senüñ elüñden bağlanmış oldu ya‘ni ben senüñ ‘aşkıñuñ mağlūbı ve mest ü ḥayrānı idüm benüm dest-i ‘aqlum [P17b] (1) ve kuvvet-i kalbüm mağlūl u berbeste olmuş idi senüñ kudret ü kuvvetüñden

**(396) Meşnevi**

***Nī ki her mağlūb-ı şeh merḥūm būd***

***Nī ki elmağlūbu kelma‘düm būd***

Şāhuñ her mağlūbı (2) merḥūmı degül midür mağlūb-ı ma‘düm gibi degül midür ya‘ni her mağlūb-ı şeh merḥūm ve *elmağlūbu kelma‘düm* ma‘nāsı muḳarrerdür pes mağlūbdan şudür eyleyen a‘māl u emvāl ma‘al- (3) ihtiyār degüldür bu cihetden mu‘āhezeye lāyık olmaz zīrā eger ol mağdürdür

**(397) Meşnevi**

***Güft in mağlūb ma‘dümüst k’ū***

***Cüz benisbet nīst ma‘düm eykinū***

Ḥaḳ (4) Te‘ālā Ḥazreti aña cevāb virüp eyitdi bu mağlūb olmaḳ bir nev‘ ma‘dümdür ki ol nisbet ve itibārdan gayriyla degüldür ya‘ni mağlūbuñ ma‘düm olması nisbetle ma‘düm (5) ol miḳdar yoḥsa ma‘düm-ı muṭlaḳ olmaḳ degüldür bu ma‘nāyı yaḳın bilüñüz ve iḳān kıluñuz

**(398) Meşnevi**

***În çünin ma'düm k'ü ezh'iş reft***

***Bihterîn-i hesthâ üftâd u zeft***

(6) Buncılayın ma'düm u fânî ki kendüden gitdi ve kendünüñ vücūd-ı mecâzı ve mevhumı seni vücūd-ı haqîkî 'aşkında mahv u lâ itdi mevcūdātuñ bihterini ve ulusu

(7) vâki' oldı ve vücūd-ı mecâzî kaydından halâş olup vücūd-ı Haqqânî buldı

**(399) Meşnevi**

***Û benisbet bâşîfât-ı Haq fenâst***

***Derhaqîkat derfenâ ürâ bekâst***

(8) Ol ma'düm şîfât-ı Haqka nisbetle fenâdur haqîkatde fenâda aña bekâ vardur ya'ni kendü şîfât-ı beşeriyyesini şîfât-ı İlahiyyede ifnâ eyledügi cihetden ol fânîdür (9) ki anda şîfât-ı nefsanî ve hayvânî kalmamışdur ve filhaqîka bu fenâ-yı vücūd eylemede aña bekâ vardur ki vücūd-ı mecâzîden halâş olmuş ve (10) bekâ-yı Haqla bâkî olmak mertebesin bulmuşdur

**(400) Meşnevi**

***Cümle-yi ervâh dertedbîr-i üst***

***Cümle-yi eşbâh hem dertîr-i üst***

Cemî'-i ervâh ol fânîfillâh olan kimsenüñ (11) tedbîrindedür ve cümle eşbâh hem anuñ tîr-i hükmündedür zîrâ kaçan vücūd-ı mevhumı sâlik vücūd-ı İlahî ve evşâf-ı Rabbânide bilkülliyye fânî olsa ve mertebe-yi (12) velâyeti bulsa anuñ tedbîri tedbîr-i İlahî olur ve anuñ vücūdında olan hükm-i taşarruf hükm-i taşarruf-ı Rabbânî olur pes cümle ervâh-ı halk anuñ tedbîrinde ve cemî'-i (13) eşbâh anuñ tîr-i hükmünde dimek şahîh olur bu mertebede ol velînüñ vücūdında beşeriyet şâyibesı kalmaz hattâ cemî'-i ervâh u eşbâh anuñ niçe tedbîr ü taşarrufında (14) olur dimek su'âlî dağı nâşî olmaz zîrâ anuñ [H44a] tedbîr ü taşarrufı Hazret-i Haqquñ tedbîr ü taşarrufındandır bigayri fark aña isnâd olunmağ ol velî aña mazhar (15) u mir'at olduğı mülâbese iledür bu taqdîr üzre bu beytde olan o zamîrleri Hazret-i Haqka râci' olmağ lâzım gelmez ve mağal dağı bunı iktizâ kılmaz

**(16) (401) Meşnevi**

***Ân ki ü mağlûb enderluğ-ı mâst***

***Nîst muztar belki muhtâr-ı velâst***

Bu beyt su'âl-i muqadderden nâşî olan tevehhümi def' içündür keenne dinmek lâzım (17) gelür ki her mağlûb elbette muztar ve 'âcizdür pes mağlûb-ı luğ-ı İlahî ve hubb-ı

Rabbānī olan daḥı muḫtar ve ‘āciz midür lisān-ı İlähīden cevāb buyururlar ol (18) kimse ki bizim luḫfımızda maḡlūbdur ol muḫtar ve ‘āciz degüldür belki ol velānuñ muḫtārıdır ya’ni kendü iḫtiyārı bilkülliyye zāyil olup bizüm muḫabbetimizüñ (19) ve irādetimizüñ iḫtiyārlandıdır eger anuñ irādet ü iḫtiyārı zāyil oldıysa anuñ vücūdında mürīd ü muḫtār bizüz pes bizüm muḫabbet ve irādetimizüñ muḫtārı (20) ve murādı olan muḫtar olmaz belki bizüm ḡudret ve ḡuvvetimiz ki ḡādir ü ḡavī olur demek olur

[M30b] (402) *Meḡnevi*

*Müntehā-yı iḫtiyār ānest ḡod*

*K’iḫtiyāreḡ gerded incā* (21) *müfteḡad*

Iḫtiyāruñ müntehā ve ḡāyeti ḡod oldur ki anuñ iḫtiyār-ı İlähī ve irādet-i Rabbānī mertebesinde müfteḡad ve fānī ola ve minküllü’l-vücūh kendü iḫtiyārından (22) geḡüp iḫtiyār-ı Ḥaḡḡı iḫtiyār kıla

(403) *Meḡnevi*

*Iḫtiyārırā nebūdī ḡāḡnī*

*Ger neḡeḡtī āḡir ü maḡv ezmenī*

Hīḡ bir iḫtiyār için bir ḡāḡnī olmazdı ya’ni hiçbir iḫtiyār (23) lezzet ve ḡalāvet bulmazdı eger ol iḫtiyār āḡir benlikden maḡv olmayadı murād iḫtiyāruñ ḡāḡibi olur ya’ni hīḡ bir kimsenüñ iḫtiyārına ḡāḡnī olmazdı eger ol (24) iḫtiyāruñ ḡāḡibi benlikden fānī olmayadı ve Ḥāzret-i Ḥaḡḡuñ iḫtiyārını ḡabül eylemeyüp kendü iḫtiyārını terk ḡılmayadı ve filḡaḡıḡa insānuñ (25) iḫtiyārı ol ḡinde ḡalāvet bulur ve bīzevḡ olmadan ḡurtulup lezzet ve kemāl mertebesine vāḡıl olur ki anuñ ḡāḡibi benlik ḡaydından ḡalāḡ (26) ola ve kendüyi Ḥāzret-i Ḥaḡḡa kemāliyle teslīm kıla tā kim minküllü’l-vücūh herḡalde anuñ mürīd ü müdebbir ü vekīli Ḥūdā ola

(404) *Meḡnevi*

*Dercihān ger loḡma vü ger ḡerbetest*

*Lezzet-i* (27) *ü fer’-i maḡv-ı lezzetest*

Cihānda eger loḡma ve eger ḡerbetdür ya’ni cihānda eger bir loḡma-yı nefīs ve eger bir ḡerbet-i lezziz varısa anuñ lezzeti lezzetüñ maḡvınuñ fer’idür (28) ya’ni lezzet-i cismāniyyeyi ve ḡalāvet-i ḡehvāniyye ve ḡayvāniyyeyi maḡv u fānī etmek aḡıl lezzātdur ve eḡime-yi nefīse ve eḡribe-yi lezzizenüñ lezzātı aña nisbet (29) fer’dür pes cihānda ne ḡadar loḡma ve ḡerbet varısa anuñ lezzeti fer’-i maḡv-ı lezzet olur zırā maḡv-ı lezzāt-ı cismāniyye elbette ḡuḡul-i lezzāt-ı rüḡāniyye ve ezvāḡ-ı (30)

Rabbāniyye iktizā kıılır ve lezzāt-ı rūhāniyyenüñ aşıl olması ve ta‘ām ve şarāb-ı şūrīnüñ lezzātı aña nisbet fer‘ olması mu‘karrer olur [H44b] bu dağı cāyızdır ki (31) *mađv-ı lezzād*dan murād vücūd-ı insānide loğma ve şerbetden hāşıl olan lezzet ola mādāmki loğma ve şerbetden hāşıla olan lezzet mađv olmaya insān loğma ve (32) şerbetden lezzet bulmaz ol dem ki insān vücūdında loğma ve şerbetden hāşıl olan lezzet mađv ola loğma ve şerbete iştihā gelür ve loğma ve şerbet leziz olur (33) pes mađv-ı lezzet aşıl ve vücūd-ı lezzet fer‘ olur her kim lezzeti ziyāde mađv eyleyse loğma ve şerbetden lezzeti o ziyāde bulur ba‘zı nüşhalarda *mađv-ı fer‘-i lezzetest* (34) vāki‘ olup mađv-ı mu‘kaddem düşmişdür bu tađdīr üzre bu zıkr olunan ma‘nā lafi‘ olur zīrā *fer‘-i lezzet*den murād beden-i insānide loğma ve şerbetden hāşıla (35) olan lezzet olur loğma ve şerbetüñ lezzeti fer‘-i lezzetüñ mağvından vücūda gelür

**(405) Meşnevī**

***Gerçi ezlezzāt bīte’sīr şud***

***Lezzeti būd ü vü lezzetgīr şud***

Mağv-ı lezzet (36) eyleyen kimse egerçi lezzāt-ı ‘arızadan bīte’sīr oldı ve terk-i lezzāt-ı cismāniyye kııldı līkin o bir lezzet idi lezzet tıttıcı oldı ya‘ni mağv-ı lezzāt-ı (37) cismāniyye eyleyen kimse egerçi lezzāt-ı ‘arıziden te’sīrsezā olup anı terk eyledi ammā bir lezzet oldı ki dāyim lezzet tıttıcı oldı ve ‘aynı lezzet mertebe- (38) sini buldı ki andan aşlā zāyil olmaz oldı

***Şerh-i inneme’l-mu’mīnūne ihvetun***

Bu beyān *inneme’l-mu’mīnūne* āyetinüñ veyāhud hadīşinüñ şerhidür (39) *inneme’l-mu’mīnūne* āyet-i kerīmede dađı vāki‘ olmışdur kemā kāle te‘ālā fīsūreti’l-Ḥucurāt *inneme’l-mu’mīnūne ihvetun feaşliḥū beyne eḥaveykum*<sup>549</sup> mü’mīnler olmadılar (40) illā biri biriyle birāder oldılar aşl-ı vāhide mensüb oldukları ḥayşiyetden ki ol imāndur pes işlāh eylemek iki karındaşuñuzuñ mābeynini eger nifāk (41) u şıķāk iki kışi mābeyninde olduğundan ötüri *eḥaveyn* zıkr olındı

***Vel’ulemā’u kenfesin vāḥidetin***

Ve bu hadīşüñ şerhidür [M31a] ya‘ni ‘ulemā nefis-i [P18a] (1) vāhide gibidür *elMüslimūne kenfesin vāḥidetin*<sup>550</sup> *velmu’mīnūne kenfesin vāḥidetin*<sup>551</sup> dađı rivāyetlerdür

<sup>549</sup> “Müminler, ancak kardeşler. Onun için iki kardeşinizin aralarını düzeltin.” (Hucurat 49/10)

<sup>550</sup> “Müslümanlar nefis-i vahide gibidir.”

<sup>551</sup> “Müminler nefis-i vahide gibidir.”

***Hāşşa ittihād-ı Dāvūd u Süleymān u sāyir-i enbiyā ‘aleyhime’s-selām ki eger yekīrā (2) ezişān münkir-i şevī īmān behiç nebī dürüst nebāşed ü īn ‘alāmet-i ittihādest***

‘Alelhuşuş Dāvūd Peyğamberüñ ‘aleyhisselām ve Süleymān Peyğamberüñ ve sāyir enbiyānuñ (3) ittihādı ki ‘ulemā ve mü’minīnūñ ittihādından ziyādedür ki eger bunlardan birine münkir olasıñ īmān hīç bir nebīye dürüst olmaz ve bu ‘alāmet-i ittihāddur zīrā bir nebīye inkār cümleye (4) inkār eylemegi müstelzem olıcağ filhākīka müttehıde olmalarına bu huşuş delālet ve şehādet eyler nitekim mişāl idüp buyururlar

***Ki yek hāne ezhezārān hāne vīrān kunī (5) ān heme vīrān şevēd ü yek divār kāyim nemāned***

Bu terkībde vāki’ olan hānelerden [H45a] murād hāric-i ‘ālemde vāki’ olan hāneler degüldür ki anlaruñ birinūñ vīrān (6) olması ğayrisinūñ vīrān olmasını müstelzem olmaz bunda olan hānelerden murād enbiyā-yı ‘azāmuñ vücūdı hāneleridür ve ma’na böyle dimek olur ki ol hezārān (7) hāneden bir hāneyi vīrān eylesin ya’ni ol hezārān peygamberden bir peygamberi tekzīb idüp aña īmān getürmeyesin ol deñlü hāne vīrān olur ve bir divār (8) kāyim qalmaz ya’ni enbiyānuñ cümlesine olan īmān vīrān olup bir īmān yerinde kāyim olmaz zīrā birine inkār cümleye inkārı mücib olur

***Ki lānufferīku beyne (9) ehadin minhum vel’ākılu yekfīhi’l-işāratu īn hōd ezişāret güzeşt***

Bu āyet-i kerīme bunlaruñ minhāşū’l-hākīka mābeynlerinde olan ittihādlarına şehādet (10) kıılır qāle te‘ālā fisūreti’l-Bakara ***lānufferīku beyne ahadin minhum***<sup>552</sup> biz rusulden birisinūñ mābeynini tefrīk eylemezüz nitekim Yehūd u Naşārī iderler belki cümlesine īmān getürürüz zīrā (11) bunlaruñ cümlesi mazhar-ı Hāğ ve nūr-ı vāhid hūkmündedür ‘ākıla bir işāret kifāyet eyler bu hōd işāret mertebesinden geçdi ve ‘ayān u şühūd mertebesine irdi (12) dimek olur vallāhu a’lem

***(406) Meşnevi***

***Gerçi bemāyed becehd ü rüz-ı tū***

***Līk mescidrā berāder pūr-ı tū***

Cenāb-ı İlāhī Hāzret-i Dāvūda hitāb idüp eyitdi yā Dāvūd egerçi (13) Mescid-i Aqşānuñ bināsı senūñ cehd ü kuvvetüñle hāşıl olmaz velīkin ol mescidi senūñ ferzendüñ Süleymān düzer ve anuñ cehdiyle zühūra gelür

***(407) Meşnevi***

<sup>552</sup> “Onun resullerinden hiçbirini diğlerinden ayırmayız.” (Bakara 2/136)

***Kerde-yi ü kerde-yi***(14) ***tust ey hakīm***

***Mü'minānrā ittişālī dān kadīm***

Ey zūhikmet haqīkatde anuñ fi'li senüñ fi'lüñdür mü'minler için mabeynlerinde kadīm bir ittişāl ve ittiḥād bil (15) mü'minlerden murād bunda enbiyādur ve Allāh Te'ālāya ve enbiyāya mü'min demek vāhibü'l-emn olduğıçün ve 'ibādına olan (16) va'desine taşdıķ kıldığıçündür ve enbiyāya mü'min demek Hakkı taşdıķ ve kelāmlarını ve māqablerinde gelen nebīleri ve anlara nüzül eyleyen kitābları muşaddıķ oldukları (17) i'tibarladur ve Müslümānlara mü'min demek Hakk Te'ālāya ve anuñ enbiyāsına taşdıķ eyledükleri içündür pes mü'minlerüñ mabeyninde min [ḥayşü'l -P] haqīka bīkem ü bīkeyf (18) kadīmi bir ittişāl u ittiḥād bil demek olur

***(408) Meşnevi***

***Mü'minān ma'dūd līk imān yekī***

***Cismşān ma'dūd līkin cān yekī***

Mü'minler biḥasebi'z-zāhir ma'dūd līkin (19) imān birdür ki cümlesi vaḥdāniyet-i Hakkā ve ittiḥād-ı enbiyā ve rüsüle ve anlaruñ cümlesinüñ Hakk üzre olmasına taşdıķ idicilerdür bunlaruñ [H45b] cismleri ma'dūd līkin (20) cān birdür cāndan murād nefḥa-yı İlāhī olan cāndur ki 'inde ehli't-taḥkīķ anuñ haqīkatı birdür ki cümlesinüñ haqīkatı rūḥ-ı a'zamdur ḥilāfen lilfelāsife zīrā anlar ervāḥuñ haqīkatı (21) bir olmasına rāzı olmazlar nitekim bu şerḥüñ ba'zı mevāzī'inde anlaruñ sözi naql olunmuşdur

***(409) Meşnevi***

***Ġayrifehm ü cān ki dergāv u ḥarest***

***Ādemirā 'aql u cānī digereṣt***

(22) Şol fehm ü cāndan Ġayri ki gāv u ḥardadur ya'ni gāv u ḥarda olan rūḥ ve cesedden mā'adā ādemīnüñ bir Ġayrifehm ü cānı vardur ki ḥayvānātuñ anda iştirāki (23) yoķdur ve ādemīye maḥşuş olan [M31b] *fehm ü cāndan* murād rūḥ-ı İlāhī ve 'aql-ı ma'addur ki ḥayvānātda bunlar yoķdur

***(410) Meşnevi***

***Bāz Ġayricān u 'aql-ı ādemī***

***Hest cānī der- (24) veliyy-i ān demī***

Ger ādemīnüñ 'aql u fehm ü cānından Ġayr ol deme mensüb olan velīde bir cān vardur ya'ni nefḥa-yı Ḥazret-i Hakkā mensüb ve nefs-i raḥmāna maḥşuş olan velī- (25) de ādemīnüñ fehm ü cānından Ġayri bir āḥir cān vardur ki ol rūḥ-ı a'zamdur zīrā



veliyy-i kâmil rūh-ı a'zam mazharı olundur fehm-i esrâr-ı haqîkat kılan ve 'aql-ı küll mertebesini (26) bulandır ve fehm ü 'aql u cân ise sâyir âdemîde bulunmaz ve bu 'aql u câna mazhar olmayan kimseler ehl-i tevhid ve ehl-i ittiḥād olmaz

**(411) Meşnevî**

***Cân-ı hayvânî nedâred ittiḥād***

**(27) *Tū mecū in ittiḥād ezrūh-ı bād***

Zîrâ hayvâna mensûb olan cân ittiḥād tutmaz sen ittiḥād-ı ma'nevîyi rūh-ı bâddan isteme *rūh-ı bād*dan murād hevâ-yı nefse muzâf (28) olan rūhdur ya'ni hevâya muzâf olan rūhdan sen bu ittiḥādı isteme ki esîr-i hevâ-yı nefsanî olan hayvânsiretlerde bu ittiḥād bulunmaz demek olur pes rūh-ı (29) hayvânîniñ ḥaşşiyet ve eşerlerin beyâna şürû' idüp buyururlar

**(412) Meşnevî**

***Ger ḥored in nân negerded sîr ân***

***V'er keşed bâr in negerded ü girân***

Eger bu rūh-ı hayvânî nân (30) yise ol biri tok olmaz ve eger bir yük çekse ol biri girân olmaz ve şiklet çekmez pes bu ḥâlet delâlet eyler ki rūh-ı hayvânî mâbeyninde kemâl-i tefriḳa vardur

**(31) (413) Meşnevî**

***Belki in şādî kuned ezmerg-i ü***

***Ezḥased mîred çü bîned berg-i ü***

Belki bu birisi anuñ olmasından şādîlik eyler çünkim ol birinüñ azıgın ve rızqın göre ḥasedinden (32) ölür zîrâ muḳtezâ-yı şîfat-ı hayvânîyye budur

**(414) Meşnevî**

***Cân-ı gürgân u segân her yek cüdâst***

***Mütteḥid cānhâ-yı şîrân-ı Ḥudâst***

Ḳurdlaruñ seglerüñ rūhı (33) her biri cüdâdur ya'ni zebâbsîret ve kilâbtabî'at olan kimselerüñ rūhı her birinüñ cüdâ cüdâdur biri birine hıkd u ḥasedden ve buğz u 'adâvet eylemeden (34) ḥâlî olmazlar ammâ Ḥudâ şîrlerinüñ cânları mütteḥiddür ki aşlâ mâbeynlerinde tefriḳa ve tezâd şâyibesi olmaz mâbeynlerinde nisbet-i şürî yok iken yekdil ü yek- (35) cân ve peder ü mâder ve birâder gibi biri birine eşfaḳ ve mihrbân dururlar ve lihâzâ kâle **İbnü'l-Fâriz**

[H46a] *Beyt*

*Nesebun aḳrebu fişer'i'l-hevâ*

*Beynenā minnesebin (36) minebevey*<sup>553</sup>

Ve kâle fîTâ'iyet

*Beyt*

*Ve cul fîfunûni'l-ittihâdi ve lâtehid*

*İlâfî'etin fîğayrihi'l-umre efneti*<sup>554</sup>

*Fevâhiduhu'l-cemmu'l-ğafîru ve mengadâ*

*Hu şerzîmetun hüccet bi'ebلاغی hücceti*<sup>555</sup>

Pes bu beytden bu su'âl lâzım gelür ki ol su'âl budur gürgân u segānuñ cānını şîğa-yı müfred üzre getürdüñüz ve cānhā-yı şîrān-ı (38) Hudānuñ cānlarını şîğa-yı cem' üzre îrād eyledüñüz bunuñ sırr u hikmeti ne ola dinürse cevāb buyururlar

**(415) Meşnevi**

***Cem' güftem cānhāşān men beism***

***K'ān yekî cān (39) şad buved nisbet becism***

Ben bu aşhāb-ı ittiḥādun cānlarına ismle cem' didüm ma'nā ḥasebiyle degül ism ü resm cihetinden nev'an bunlarun daḥı müte'addid olmasını (40) iş'ār eylemeden ötüri zîrā ol minḥaysü'l-ḥaḳîḳa bir olan cān-ı cisme nisbetle yüz olur pes bunlar müte'addidü'l-ecsām ve ilāeşkāl oldukları cihetinden (41) bunlarun cānlarına şîğa-yı cem'le cānhā ta'bîr eyledüm ammā cān-ı gürgān u segān diyü anlarun cānlarınıñ şîğa-yı müfred ile getürülmesi anlar biḥasebi'z-zāhir eger cān-ı vāhid [P18b] (1) menzilesinde mütteḥid olsalar da biḥasebi'l-ma'nā her birinün cānı cüdā cüdādur dimegi iş'ār içün olur ve bu beyti meşel mevki'inde îrād idüp şîrān-ı Hudānuñ cānlarınıñ (2) mütteḥid olmasını tefhîm içün buyururlar

**(416) Meşnevi**

***Hemçü ān yek nūr-ı ḥürşîd-i semā***

***Şad buved nisbet beşahn-ı ḥānehā***

Meşelā semānuñ ḥürşîdinün ol bir nūrı gibi şahn-ı ḥānelere nisbet (3) yüz olur

**(417) Meşnevi**

<sup>553</sup> “Aşk yolunda bizim için bir neseb vardır ki ebeveynimizden gelen nesebten bize daha yakındır.” Fatih Güllüce, *Mehmet Nâzım Paşa'nın "İbn Fâriz Tercümesi ve Şerhi"-Metin ve İnceleme-* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 92.

<sup>554</sup> “Ey sâlik ve tâlib, ittiḥad tabakalarında cevelān et, vahdet-i zāt zirvelerinde kanat açıp uç, ittiḥad ve tevhidden başka konularda ömürlerini yok eden zümrenin sözlerine, işlerine ve ahvaline meyledip rağbet gösterme.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 250.

<sup>555</sup> “Ey sâlik, ittiḥad tabakalarında dolaş ve çalış veya ehline itâat veya inkıyad edip onlardan yardım iste. Zira ittiḥad ehlinin bir tanesi bile büyük topluluk menzilesindedir.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s.251.

*Lik yek bāşed heme envārşān*

*Çünki bergirī tu divār ezmiyān*

Velikin ol şahn-ı hānelerūn envārı düğeli bir olur çünkim sen ortadan divārı (4) ref eylesin

*(418) Meşnevi*

*Çün nemāned hānehārā kâ'ide*

*Mü'minān mānend-i nefis-i vāhide*

Çünkim cānlara kâ'ide qalmaya ya'ni kavā'id-i ebdān yā mevt-i ihtiyārī veyā mevt-i ıztırārī (5) ile vīrān olup ortalıktan hicāb-ı mürtefi' ola mü'minler nefis-i vāhide gibi olur ve [M32a] ittihād-ı haqīkī mertebesine vuşul bulur

*(419) Meşnevi*

*Farq u işkālāt āyed z'ın maqāl*

*(6) Z'ān ki nebved mişl-i in bāşed mişāl*

Bu zikr olunan maqālden farq u işkāl gelür ya'ni nefha-yı İlahī olan rūhı bu hürşide teşbih olunan maqālden farq-ı küllī (7) hāşıl olur ki rūh-ı İlahī tābekü'n-na'l binna'l nūr-ı hürşid gibi olmağ lāzım gelmez ve işkāl u şübheler dağı gelür meşelā felāsife meşāyihuñ bu ta'bīrinden işkāl irād (8) idüp dimişlerdür eger nefha-yı İlahī olan rūhuñ haqīkatı bir olaydı Zeydūn vücūdında olan rūh 'aynı Bekrūn vücūdında olan rūh olurdu ve bunuñ bildüğini ol (9) dağı bilürdi ve ba'zılar dağı [H46b] böyle işkāl getirür ki çünkim haqīkat-ı rūh nūr-ı hürşid gibi bir olıcağ mü'min-i nākısuñ rūhı 'aynı mü'min-i kāmilūn rūhı olınmağ lāzım gelür (10) pes bu maqālden bu güne işkālāt hāşıl olur ve müşebbeh ile müşebbehünbih mābeynini farq eylemek dağı lāzım gelür zīrā ki bu mişl olmaz mişāl olur pes mişālū'ş-şey' bi'aynihi (11) mişl-i zālikū'ş-şey' olmağ lāzım gelmez

*(420) Meşnevi*

*Farqhā bihād buved ezşahş-ı şir*

*Tā beşahş-ı ādemizād-ı dilir*

Nitekim Zeyd kelesed diseñ şahş-ı şirden şeci' ve dilir olan şahş-ı ādemī- (12) zādeye dek farqlar bihād u bişümār olur zīrā dilir olan ādemizādenūn şahşı bi'aynihi şirūn şahşı gibi degüldür ve bu teşbihden böyle olmağ da lāzım gelmez

*(421) Meşnevi*

*Lik der- (13) vaqt-i mişāl ey hoşnazar*

*İttihād ezrūy-ı cānbāzi niger*

Velikin mişāl vaqtinde ey hoşnazar olan kimse cānbāzlık cihetinden olan ittiḥāda nazar eyle ya'ni müşebbeh (14) ile müşebbehünbihüñ mābeyninde sebab-i ittiḥād olan vech-i şebah ancak cānbāzlıkdur pes ikisinin mābeyninde biri birine müşābehet şecā'at u dilāverlikde olur her ḥuşūşda (15) zīrā esed gibi olmaz

**(422) Meşnevi**

***K'ān dilir āḥir mişāl-i şir būd***

***Nist mişl-i şir dercümle-y ḥudūd***

Zīrā ol dilir olan Zeyd āḥir mişāl-i şir oldu ḥāl-i ān ki cemī'-i ḥudūdda mişl-i şir degüldür (16) belki şecā'at u dilāverlikde aña müşābihdür kezālik rūḥ-ı İlähī daḥı her ḥuşūşda nūr-ı ḥürşide müşābih olmak lāzım gelmez

**(423) Meşnevi**

***Mütteḥid naqşī nedāred in serā***

***Tā ki mişlī (17) vānümāyem men turā***

Bu sarāy-ı dünyā bir mütteḥid naqş ṭutmaz ya'ni bu maḥall-i iḥtilāfāt olan dār-ı dünyā biri birine muṭābık ve ṭābekü'n-na'l binna'l ki naqş biri birine muvāfık olmaz (18) ki tā ittiḥād-ı ervāḥ ḥuşūşında saña girü bir mişl gösterem çünkim bu 'ālemde mişāl-i tām bulunmak mümkün degüldür

**(424) Meşnevi**

***Hem mişāl-i nāqışī dest āverem***

***Tā zihayrānī ḥiredrā vāḥarem***

(19) Hem bir nāqış mişāli ele getürem tā kim ḥayrānlıktan 'aqlı girü alam egerçi mişāl-i nāqışdan kemāl-i yakīn ḥāşıl olmaz velikin 'aqlıdan bir miḡdar ḥayret zāyil olup ḳalbe andan (20) fehm ü idrāk zuhūra gelür evvelā ol rūḥ-ı ḥayvānī için getürülen mişāl oldur ki buyururlar

**(425) Meşnevi**

***Şeb beher ḥāne çerāḡī mīnihend***

***Tā benūr-ı ān zizulmet vārehend***

Meşelā (21) gice her ḥāneye bir çerāḡ ḳorlar tā ol çerāḡuñ nūrı sebebiyle zulmetden ḥalāş olurlar

**(426) Meşnevi**

***Ān çerāḡ in ten buved nūreş çü cān***

***Hest muḥtāc-ı fitil ü in ü ān***

Ol (22) çerāğ filmeşel bu ten olur ol çerāğūñ nūrī cān gibi ya'ni rūḥ-ı ḥayvānī gibidür zīrā fitīle ve bu kāv aña muḥtācdur ya'ni nūr-ı çerāğ fitīle ü revgana ve maḥalle muḥtācdur (23) *īn ü āndan* murād revgān u maḥall olur nitekim rūḥ-ı ḥayvānī daḥı muḥtāc-ı īn ü āndur nitekim māyetehallel ta'ām u şarāba muḥtācdur ki aña nisbet [H47a] fitīl ü revgān (24) gibidür ve nevm ve şıyānete bedene daḥı muḥtācdur ki tā bunlar ile anuñ vücdü kāyim ola

*(427) Meşnevi*

*Ān çerāğ-ı şeş fitīle-y īn ḥavās*

*Cümlegi berḥ'āb u ḥor dāred esās*

(25) Bu ḥavāssuñ ol altı fitīlelü çerāğī cemī'an ḥ'āb u ḥor üzre binā tutar ki rūḥ-ı ḥayvānīnūñ esāsı ḥ'āb u ḥor üzredür ki bunlar esbāb-ı seyyi'e-yi zarūriyedendür *çerāğ* (26) maḥall-i fitīl ü revgān olan zarfa dirler ve beden filmeşel altı fitīlelü bir çerāğa beñzerdür ki bu ḥavāss-ı zāhireden her bir ḥis bir şu'ledār fitīle gibidür eger dirseñ (27) ki ḥavāss beşdür şeş fitīle olmasına nice müşābih olur cevāb [M32b] oldur ki buña ḥiss-i müşterek daḥı dāḥıldür ve ḥiss-i müşterek ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhireden ḥāşıla olan idrākāta (28) nisbet bir ḥavz gibidür ki cümle anlardan ḥāşıla olan idrākāt anda cem' olur ve bu cümle ḥavāss-ı zāhirenūñ idrāk eyledüğini ol idrāk kıılır anuñçün aña (29) ḥükemā ḥiss-i müşterek didiler eger bu ḥiss-i ḥavāss ḥamse-yi bāḥınadandur līkin ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhireye mecma' ve mütelaqqı olduğu i'tibāriyla anı ḥavāss-ı zāhireden daḥı farz (30) iderler çünkim ḥavāss-ı zāhireden muḥadder olması bu taqrīble mümkin olıcağ şeş ḥavāss şeş fitīle gibi olup bu beden şeş fitīlelü çerāğ gibi olur ve rūḥ-ı (31) ḥayvānī ol şeş fitīle gibi olan şeş ḥavāssdan ḥāne-yi vücdü ināre kıılır ve cāyizdür ki ol şeş fitīleden birisi ḥiss-i müşterek olmayup nuḥk ola (32) ammā bu taqdīr üzre nuḥka ḥiss dinilmez zīrā ḥiss-i kuvve-yi müdrikeye dirler ve nuḥkda idrāk yoḥdur meger kuvvet-i nāḥıka i'tibāriyla ola pes bu taqdīr üzre daḥı (33) bu çerāğ-ı ten şeş fitīlelü bir çerāğ gibi olur ki anuñ esāsı ḥ'āb u ḥor üzre mübtenī olmış olur ve daḥı cāyizdür ki ol altı fitīlelü çerāğdan murād (34) kütüb-i eṭibbāda zıkr olınan esbāb-ı sitte-yi zarūriye ola ki bu ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhire ve beden biżzarūrī ol altı sebebe muḥtācdur ki bir an anlarsuz olmağ iḥtimālī (35) yoḥdur ve ol *esbāb-ı sitte-yi zarūriyye* didükleri evvelā ekl ü şurb ve şāniyen nevm ü yaḥaza ve şālişen mekān u hevādur ki insān anuñla teneffüs eyler rābī'an sükūn u ḥareket-i (36) cismānī ḥāmisen sükūn u ḥareket-i nefsanīdür ki ḡam u şādī gibi

hâletlerden ‘ibâret olur ve sâdisen habs u istifrâğdur habs ta‘âmı imsâk eylemeden ve (37) istifrâğ anı def eylemeden ‘ibâret olur

**(428) Meşnevi**

***Bîhor u bîh‘âb nezyed nîm dem***

***Bâhor u bâh‘âb nezyed nîz hem***

Bu rûh-ı hayvânî h‘âb u horsuz yarım nefes diri (38) olmaz ve ‘ıyş kılmaz ki ‘ıyş u hayâtı h‘âb hor üzre binâ olunmuşdur bâhor u bâh‘âb dağı dirilmez ve kuvvet ve şihhat bulmaz zîrâ bu h‘âb u hor ancak (39) kıyâm-ı bedene sebep-i şürîdür belki Hayy u Qayyûm olan Hazret-i Haqqûn terbiye [H47b] ve lutfıyla tûvânâ olur ve şihhat u kudret bulur nitekim Şeyh Sa‘dî bu ma‘nâya işâret (40) kılur

*Beyt*

*Tuvânâ’î-yi ten mudân ezhoş*

*Ki lutf-ı Hakeş mîdihed pervereş<sup>556</sup>*

**(429) Meşnevi**

***Bîfitîl ü revganeş nebved bekā***

***Bâfitîl ü revgan ü hem bîvefâ***

(41) Ol ten çerâğına fitîl ü revgansuz bekā yokdur ya‘ni anuñ kıyâm u bekāşı fitîl ü revgan gibi ol ta‘âm u şarâb üzre binâ olunmuşdur fitîl ü revganla [P19a] (1) o hem bîvefâdur ki ekl ü şurbla anuñ bekāşı mümkün degüldür belki kazâ-yı İlâhî geldükde her ne kadar bekā için ihtiyâţ kılsa ve hayâtbaş nefis gıdâlar ekl kılsa yine muqayyed (2) olmayup ve vefâ eylemeyüp fenâ bulmak muqarrerdür

**(430) Meşnevi**

***Z‘ân ki nûr-ı ‘illetiyeş mergcüst***

***Çün ziyed ki rûz-ı rüşen merg-i üst***

Zîrâ ki ol çerâğ bedenüñ (3) ‘illeti olan nûrı mergcüdür ya‘ni rûh-ı hayvânî ki ‘illet ü sebebe mensûbdur ‘illetsüz bekāşı olmaz anuñ ‘illete mensûb olan nûrı tâlib-i mevtdür niçe diri olur (4) ki rûz-ı rüşen anuñ sebep-i mergidür *rûz-ı rüşenden* murâd rûz-ı eceldür ki şubh-ı haqîkatüñ tûlû‘ı vaqtidür hemândem ki rûz-ı ecel gele ve şubh-ı haqîkat tûlû‘ kıla rûh-ı hayvânî (5) çerâğınuñ söyünmesi ve ölmesi lâzım gelür nitekim şabâh olduğda çerâğa ihtiyâc qalmayup anı söyündürürler pes rûz-ı rüşen

<sup>556</sup> “Bedenin beslenmesini, kudret ve kuvvetini, sadece yemekten ve içmekten bilme. Aslında onu Hakk’ın lutfu ve ihsanı beslemektedir.” Can, *Mesnevi Tercümesi*, s. 411.

çerāguñ mergine sebeb olduđı gibi rûz-ı ecel dađı (6) rûh-ı hayvānīnūñ mergine sebebdür

**(431) Meşnevi**

**Cümle hishā-yı beşer hem bibeķāst**

**Z'ān ki piş-i nūr-ı rûz-ı haşr lāst**

Beşerūñ cemī'-i hisleri eger zāhiri olsun ve eger bāṭnī (7) olsun hem fānī ve bibeķādur zīrā ki beşerūñ cemī'-i havāssı haşr güninūñ nūrı oñünde maḥv u lādur haşr ya'ni cem'dür cem' güninūñ nūrı katında fānī ve lādur demek (8) olur ve rûz-ı cem'ūñ nūrmdan murād nūr-ı cem'ıyyetdür ki zuhūr eyledükde cemī'-i havāss-ı muhtelifte anda maḥv u nāpeydā olur pes bundan mütevehhimīne bir şübhe 'arız olur ki ol şübhe (9) budur ekşer küfre ve dehriyyenūñ i'tikādı budur insān öldükden ve türāb olup hisleri ḥarāb olduğdan soñra bilkülliyye maḥv u fānī olur pes tekrār nice (10) hayāt bulur teveccühle ba's u haşr olur kemā kāle te'ālā hikāyet-i 'anhum **e'izā mitnā ve kunnā turāben ve 'izāmen e'innā lemeb'üşün ev ābā'unā'l-evvelūn**<sup>557</sup> Hazret-i Mevlānā kadde- (11) sellāhu sırrahu'l-'azīz bu vehmi def' için bu beytlerle cevāb virüp buyururlar

**(432) Meşnevi**

**Nūr-ı hiss ü cān-ı bābāyān-ı mā**

**Nīst küllī fāni vü lā çün giyā**

Egerçi hisler (12) fānīdür ammā nūr-ı havāss ve bizüm ābā'u evvelīnimüzūñ [M33a] cānı bilkülliyye fānī ve lā degüldür giyāh gibi ya'ni bizüm ābā'u ecdādımızūñ ervāhı ve nūr-ı havāss dađı ot gibi bitüp ot gibi yitmez (13) belki ba'delmevt bāķī olur ve 'ālim bir zühde teḥassür olıncaya dek kalur ve ba's olınuğda yine mütecessid olur ve cism mertebesine gelür ba'zı şerrāḥ **bābāyām** bā'-i Fārisī (14) ile tevehhüm [H48a] idüp bā'zı nüshaya i'timād itmekle cān-ı bānihāyet-i mā ma'nāsını virmişdür lākin evvelki vech-i evvelīdür pes ba'delmevt ervāḥuñ beķası ne güne idüğini 'inde- (15) tülū'-ı şems kevākib ü māhuñ pinhān olmasına teşbīh idüp buyururlar

**(433) Meşnevi**

**Līk mānend-i sitāre'v māhtāb**

**Cümle maḥvend ezşu'ā-ı āftāb**

<sup>557</sup> “Öldüğümüz ve bir toprakla bir yığın kemik olduğumuz zaman mı? Biz mi diriltilecek mişiz? Evvelki atalarımız da mı?” (Saffat 37/16-17)

Lîk bizüm hissimüzüñ (16) nûrı ve bâbâlarımızuzüñ cānı bilkülliyye fānî olmazlar velîkin kevākib ü māhtāb mānendi cümlesi āftābuñ şu‘ā‘ından biḥasebi’z-zāhir maḥv u fānî ve biḥasebi’l-bāṭın mevcūd (17) u bâķî dururlar bu fenā vücūd-ı mecāzīnūñ ‘ind-i zuhūru’l-ḥaķīķa mağlūb olmasından ‘ibāret olur ‘avām-ı nās öldükden şöñra bu maķāmı görürler ve ḥavāş ḥīn-i sülūkda (18) mevt-i iḥtiyārıyla fānî oldukdan şöñra bu sırrı müşāhede kıılurlar pes vücūd-ı mecāzīnūñ mağlūbiyyetine ve vücūd-ı ḥaķīķinūñ ğalebe ve zuhūrına zaḥm-ı keyk ve zaḥm-ı (19) mārı temşil idüp buyururlar

**(434) Meşnevi**

***Ānçünān ki sūz u derd-i zaḥm-ı keyk***

***Maḥv gerded çün derāyed mār ileyk***

Meşelā ancılayın ki pirenūñ zaḥmınıñ sūz u derdi maḥv-ı fānî olur (20) çünkim saña mār gele ve seni güzīde kııla ma‘ahazā pirenūñ zaḥmınıñ elemi mevcūddur lākin ḥüküm ğālibūndür kaçan ḥīn-i sülūkda sālike vücūd-ı ḥaķīķinūñ zuhūru ğalebe kııla (21) anuñ kendü vücūdı zaḥm-ı pire ğavş gibi mağlūb u fānî ve vücūd-ı ḥaķīķi zaḥm-ı mār gibi zāhir ü ğālib olur ve sırr-ı kıyāmeti müşāhede kıılır bu ma‘nīnūñ vuzūḥı içün (22) bir mişāl daḥı bast idüp buyururlar

**(435) Meşnevi**

***Ānçünān ki ‘ūr enderāb cest***

***Tā derāb ezzaḥm-ı zünbūrān berest***

Ancılayın ki bir ‘üryān kimse āb içre şıçradı tā kim āb (23) içre zünbūrlar zaḥmından kırtula bu daḥı cāyızdır ki *zünbūrān* cem‘-i zünbūr olmaya ve *ān* ‘üryāna işāret ola bu vech üzre ma‘nā ancılayın ki bir ‘üryān şu içre şıçradı (24) tā āb içre zünbūr zaḥmından ol ‘üryān ḥalāş oldu

**(436) Meşnevi**

***Mīkuned zünbūr berbālā ṭavāf***

***Çün berāred ser nedārendeş mu‘āf***

Zünbūr anuñ fevķi üzre ṭavāf (25) eyler çünkim baş yuķaru ğetüre ol ‘üryānı mu‘āf tıtmazlar ya‘ni başına üşüp anı soķarlar pes ābdan murād ne idüğine ve zünbūrdan murād ne idüğine (26) işāret idüp buyururlar

**(437) Meşnevi**

***Āb zıkr-i Ḥaķ u zünbūr in zamān***

***Hest yād-ı ān fülāne v‘ān fülān***



Âb filmeşel zıkr-i Hağdur ve zünbür bu zamân bu fülâ- (27) nuñ ve ol fülânuñ yâdıdur ya'ni havâdiş-i kevnıyye ve efkâr u havâtır-ı nefsanıyyedür *zıkr*den murâd lisânla olan zıkr degüldür belki zıkr-i kalbî ve zıkr-i sırrıdür ki *vezkur rabbeke izâ nesîte*<sup>558</sup> (28) âyet-i kerimesinüñ fehvâsı bu zıkr-i sırrı zâkir kendü nefsinı [H48b] ve ağıyar u sevâyı unuttuğı vaqıtde hâşıl olur

**(438) Meşnevi**

*Dem bihor derâb-ı zıkr ü şabr kun*

*Tâ rehî ezfıkr* (29) *ü vesvâs-ı kühen*

Âb-ı zıkr-i İlähîde hâbs-i nefes ve hâbs-i nefes ile *dem bihor* demek hâbs-i nefes eyle ve mâläya'ni ve gayrikelâm dime demek ma'nâsına olur ve *şabr kun* hâbs-i (30) nefes eyle ve zıkr-i Hağğa müştâğil olmadan fâriğ olma demek olur tâ kim fikr-i kühen ve vesvâs-ı tenden hâlâş olasın

**(439) Meşnevi**

*Ba'd ezân tu tab'-ı ân âb-ı şafâ*

*Ĥod begiri cümlegi* (31) *ser tâ bepâ*

Efkâr u vesvâsdan hâlâş olduğdan soñra sen ol âb-ı şafânuñ tab'ını ya'ni zıkr-i Ĥüdânuñ aşlımı ve hâşşıyyetini Ĥod sertâpâ cümle vücüd-ı külle tutarsın hiç bir (32) 'uzvuñ kalmaz illâ anı zâkir olur ve cümle-yi vücüduñ hemân anı zıkr kıılır

**(440) Meşnevi**

*Ânçünân k'ezâb ân zünbür-ı şer*

*Mîgürized eztu hem gired hazer*

Ancılayın ki âbdan ol zünbür (33) şer ü zarar kaçır senden hem hazer tutar bu ma'nâ zünbür şerre muzâf olduğı üzredür zünbür şerre muzâf olmayup ma'nâ böyle olmak da câyizdür ancılayın ki âbdan ol (34) zünbür kaçır şer hem senden hazer tutar ya'ni şerre müte'allik olan vesâvis ve havâtır u efkâr zünbürleri âbdan kaçduğı gibi senden firâr eylerler ve hazer kıılır demek olur

**(441) Meşnevi**

(35) *Ba'd ezân Ĥ'âhî tu dür ezâb bâş*

*Ki besır hemtab'-ı âbî Ĥ'âcetâş*

Andan soñra isterseñ sen âbdan dür ol ya'ni zâhiren zıkr-i Hağ eylemeden mehcür ol (36) hiç zarar eylemez zîrâ ki sırla âbuñ hemtab'ısın ey Ĥ'âcetâş çünkim bâtınen [M33b] 'ayn-ı zıkr kendüsü olasın ve zıkr saña şıfat-ı zarüriyye mertebesinden ola sen

<sup>558</sup> “Ve unuttuğın vakit Allah'ı an.” (Kehf 18/24)

zāhiren zikrden (37) dūr olsañ ol senden dūr olmaz belki zikr ü zākir ve mezkūr ba'de keşfü'l-ğitā cümle bir olup muğāyeret ve işneyniyet kalmaz kemā kâle eşŞeyhü'l-Ekber

*Beyt*

(38) *Leḳad kuntu dehran ḳable en yekşife 'l-ğitā*

*İhan leke innī zākirun leke şākirun*

*Felemmā azā'e 'lleylu aşbehtu şāhiden*

*Biennāke mezkūrun ve zikrun ve zākirun*<sup>559</sup>

Minhācü'l-Fuḳarāda (39) zikrūñ envā'ı ve tafşili taḳḳik olınmışdur lāzım olursa anda taleb kılına

**(442) Meşnevi**

***Pes kesānī k'ezcihān bügzeşteyend***

***Lā neyend ü der şifāt āgeşteyend***

Pes (40) bunda bā'-i Fārisiyle fā' fezālike ma'nāsınadur ya'ni feizā kâne kezālik şol kimseler ki cihāndan geçmişlerdür anlar lā degüllerdür şifāt-ı Hāḳḳa ḳarışmışlar-

(41) dur ve mertebe-yi ḳaḳıḳate irişmişlerdür

**(443) Meşnevi**

***Derşifāt-ı Hāḳ şifāt-ı cümleşān***

***Hemçü aḳter piş-i ān ḳor binişān***

Bu cümle vefāt eyleyen kimselerüñ şifātı [P19b] (1) şifāt-ı [H49a] Hāḳḳa filmeşel aḳter gibi ol hūrşidüñ ḳatında binişān u bivücüd dururlar ya'ni anlaruñ ḳayı ve ḳudret ü irādeti ve sâyir şifātı Hāzret-i (2) Hāḳḳuñ zāt u şifātıñuñ ḳuzūrında 'inde şu'ā'ü'ş-şems kevākibüñ ihtifā ve istitārı gibidür bilkülliyye ma'düm u fānī olmaḳ degüldür

**(444) Meşnevi**

***Ger ziḲur'ān naḳl (3) ḳ'āhī ey ḳarūn***

***Ḳ'ān cemī'un ḳum ledeynā muḳdarūn***

Eger ey ḳarūn ya'ni ey serkeş ve mu'ānid bu ḳuşuşda Hāzret-i Ḳur'āndan naḳl u şāhid isteyesin *in kullun lemmā* (4) *cemī'un ledeynā muḳdarūn*<sup>560</sup> āyetini oḳu tā ḳaḳıḳat-ı

<sup>559</sup> “Ben bir zaman, perdeyi açmadan önce, senin dostun olan, seni zikreden ve sana şükreden biri idim. Ne vakit ki gece aydınlandı, zikredilenin de zikrin de zikreden de sen olduğunu müşahede ettim.”

<sup>560</sup> “Ancak hepsi toplanıp bizim huzurumuza getirilmişlerdir.” (Yasin 36/32)

esrāra vākıf olasıñ bu āyetüñ tefsīri cild-i evvelde Zeyd Hikāyesinde mürür itdi  
altıncı cildde *Pāy-ı Merdde* (5) gelür inşallāhu te‘ālā

**(445) Meşnevi**

***Muḥḍarün ma‘düm nebved nık bīn***

***Tā bekā-yı rühhā dānī yaḳīn***

Muḥḍarün ma‘düm olmaz belki mevcūd olur eyü nazar ile tā rüḥlarıñ (6) bekāısını  
bilesin yaḳīnen ki cemī‘-i ervāḥ-ı melā‘ike ‘indallāh bāḳīlerdür

**(446) Meşnevi**

***Rūḥ-ı maḥcüb ezbeḳāyeş der‘azāb***

***Rūḥ-ı vāşıl derbeḳā pāk ezḫicāb***

Ol Allāhuñ (7) bekāısından maḥcüb olan rūḥ ‘azābdadır Ḥazret-i Ḥaḳḳa vāşıl olan rūḥ  
bekā-yı İlähīde ḫicābda pākdur *maḥcüb* bunda maḥrüm ma‘nāsınadır ya‘ni Ḥazret-i  
Ḥaḳḳuñ bekāısından (8) maḥrüm olan rūḥ ‘azābdadır anuñ bekāısından maḥrüm  
olmayup aña neş‘e-yi ‘unşuriyyede vāşıl ve ḳable‘l-mevt dünyāda ḳurb-ı Ḥaḳḳı ḫāşıl  
kılan rūḥ bekā-yı (9) İlähīde ‘azābdan pāk u berīdür dimek olur ‘inde ehli‘t-taḫḳīḳ  
*‘azāb* ḫicābdan ‘ibāretdür *vāşıl-ı rāḫat u ni‘met* vişāl u ḳurbetden kināyetdür pes *rūḥ-ı*  
(10) *vāşıl derbeḳā pāk ezḫicāb* dimeleri *rūḥ-ı vāşıl derbeḳā pāk ez‘azāb* dimek  
mevḳi‘inde olur ve ehl-i vişāl müşāhede-yi Ḥazret-i Ḥaḳḳa ni‘met ü rāḫata müstaḡraḳ  
(11) olurlar ve ehl-i firāḳ bu‘d u iftirāḳ içre ‘azābda olurlar dimegi iş‘ār kıılır kemā  
ḳālellāhu Te‘ālā fiḤaḳ ehli‘n-nār ***kellā innehum ‘an rabbihim yevme‘izin***  
***lemaḥcūbun***<sup>561</sup> (12) iy *felā yeravnehu ḫilāfen liehli‘l-cenneti feennehum yeravnehu ve*  
*yeşāhidūnehu*<sup>562</sup>

**(447) Meşnevi**

***Z‘in çerāḡ-ı hiss-i ḫayvān elmurād***

***Güftemet ḫān tā bicūyī ittiḫād***

Bu ḫayvāna müte‘allıḳ olan (13) ḫiss ü idrāk çerāḡından ḫaḳīḳat-ı murādı saña didüm  
āḡāḫ ol tā bu ḫiss-i ḫayvānī ve rūḥ-ı cismānī mābeyninde ittiḫād dileyesin zirā rūḥ-ı  
ḫayvānī menba‘-ı (14) teferruḳa ve tezāddur ve rūḥ-ı ḳudsīdür ki ma‘den-i tevḫīd ü  
ittiḫāddur pes eger ḫālib-i ittiḫād olursañ aña ehl olan ervāḥ-ı ḳudsiye şāḫiblerinden  
iste nitekim (15) buyururlar

**(448) Meşnevi**

<sup>561</sup> “Hayır, hayır, muhakkak ki onlar, o gün Rab’lerinden perde arkasında kalacaklardır (O’nu göremeyeceklerdir.)” (Mutaffifin, 15)

<sup>562</sup> “Şüphesiz cennet ehli o gün Rabb’lerini müşahede ederken onlar göremeyeceklerdir.”

***Rūh-ı hodrā muttaşıl kun ey fülān***

***Zūd bāervāh-ı kud̄s-i sālīkān***

Ey fülān kimse eger ittiḥād isterseñ ‘alelfevr rūḥıñı sālīklerüñ (16) ervāh-ı kud̄sına muttaşıl eyle ya‘ni sālīkān-ı tarīk-i vaḥdet ve şāribān-ı raḥīk-i ‘aşq u muḥabbet olan meşāyih-i [H49b] ‘azāmuñ ḥaṭā ve fesāddan ve tefrika ve tezāddan (17) pāk u mukaddes olan rūḥlarına ey tālib-i merṭebe-yi ittiḥād olan kendü rūḥuñı muttaşıl kıl ve anlaruñ silk-i şoḥbet ü irādetlerine vāşıl ol tā kim ittiḥād (18) nedür bilesin ve tevḥīd merṭebesine vāşıl olasın ve tefrika [M34a] ve tezād merṭebesinden necāt bulasın dimek olur

***(449) Meşnevi***

***Şad çerāġet er murend er bīstend***

***Pes cüdāyend (19) ü yegāne nīstend***

Ey rūḥ-ı ḥayvānī şāḥibi senüñ yüz çerāġuñ eger öleler ve eger ṭuralar ya‘ni eger söyüneler ve eger şule ve nūrta kāyim olalar pes cüdālardur (20) ve yegāne degüllerdür pes bā‘i ‘Arabiyle okınsa daḥı cāyızdūr ya‘ni ziyāde cüdālardur ve yegāne degüllerdür ḥülāşa-yı kelām oldur ki eger senüñ meşābīḥ-i keşire ve şümü‘-ı (21) müte‘addide gibi olan ervāh-ı ḥayvāniye şāḥiblerüñ ölürlerse de ve dünyāda ṭururlarsa da ‘alākile‘t-taḥdīreyn biri birinden cüdālar ve bīġānelerdür mütteḥidler ve yegāne- (22) ler ve küllerdür ya‘ni dünyāda ve āḥiretde bunlar ehl-i ḥuşūmetdūr ammā rūḥ-ı kud̄sī şāḥibleri dünyāda ve āḥiretde ehl-i ittiḥād ve ehl-i ḥiddetdūr dimek olur

***(23) (450) Meşnevi***

***Z‘ān heme cengend in aşḥāb-ı mā***

***Ceng kes neşnīd enderenbiyā***

Bu beyt beyt-i evvelüñ mışra‘-ı şānīsine ‘illet mevki‘indedür ve *aşḥāb-ı mā* dimelerinden murād (24) rūḥ-ı ḥayvāniye şāḥibleridür ve bizüm aşḥābımız dimelerinden nükte kendüleri daḥı ervāh-ı ḥayvāniye şāḥiblerinüñ miyānına idḥāl eylemiş olurlar anlara imḥāz-ı nuş eylemeden (25) ötüri hażmen linefsihi nitekim ***ve mā [liye -P] lā ‘budullezī faṭarani ve ileyhi turce‘ün***<sup>563</sup> āyetinde vāki‘ olmışdur ve bu kā‘ide-yi üslūb-ı ḥakīm cild-i evvelde evāyile qarīb *her ki* (26) *bīrūzeş* beytinde mufaşşalan mürür kılmışdur ve Meşnevi-yi Şerīfuñ ekşer maḥallinde daḥı şübüt

<sup>563</sup> “Hem ben, beni yaradana neden kulluk etmeyeyim? Hepiniz ona döndürüleceksiniz.” (Yasin 36/22)

bulmuşdur pes ma'nā-yı beyt oldur ki rūh-ı hayvānī şāhibleri eger dünyāda (27) ve eger āhiretde ziyāde cüdālardur ve yegāne degüllerdür ol sebebden dügeli cengdedürler bu bizüm aşhābımız ya'ni bizüm rūh-ı hayvānī şāhiblerimiz cemī'an bu eelden cengde- (28) dururlar ammā enbiyā-yı 'azām mābeyninde kimse ceng ü cidāl işitmedi zīrā anlar ervāh-ı qudsiyye şāhibleridür ve anlarda rūh-ı hayvānī şāhibleri gibi agrāz-ı nefsāniyye (29) ve zulmāt-ı cismāniyye yokdur

*(451) Meşnevi*

*Z'ān ki nūr-ı enbiyā hürşid būd*

*Nūr-ı hiss-i mā çerāg u şem' ü dūd*

Zīrā ki enbiyānuñ nūrı filmeşel hürşid idi (30) nūr-ı hürşid egerçi hānelere münkasım oldıysa da yine tefriķa ve tezād yokdur ve lihāzā enbiyā ittiḥād üzre dururlar ammā bizüm hissimüz nūrı filmeşel çerāg (31) u şem' ü duḥāndur bunlaruñ mābeyninde eger bir yerde daḥı olsalar muḡāyeret ü tezād muḡarrerdür

*(452) Meşnevi*

*Yek bimired yek bimāned tā berüz*

*Yek buved pejmürde (32) diḡer bāfirüz*

Bizüm nūr-ı hissimüz biri ölür ve biri şabāḡa dek ḡalur ya'ni bu nūr-ı ḡavāssuñ ve rūh-ı hayvānīnūñ kimisi zāyil olur [H50a] ve kimi kemāl bulur (33) ve kimi rüz-ı ecele dek bāḡi ḡalur ve birisi biḡidā olduḡından şolmuş ve za'if olur ve bir āḡirī şu'lelü ve ḡuvvetlü olur

*(453) Meşnevi*

*Cān-ı hayvānī buved (34) ḡayy ezḡidī*

*Hem bimired ü behr-i nīk bedī*

Rūh-ı hayvānī ḡidā ve ta'āmla ḡayy olur ve eger ḡuvvet bulur hem her biri nīk ü bedle ol ölür ya'ni eger nīk ü rāḡatla olsun (35) ve eger bed ü meşāḡḡatle olsun 'alāeyyihāl keenne ölür ve fānī olur

*(454) Meşnevi*

*Ger bimired in çerāg u tay şeved*

*ḡāne-yi hemsāye muzlem key şeved*

Eger bu çerāg (36) söyüne ve eger münḡavī ola hemsāyenūñ ḡānesi ḡaçan muzlim olur ya'ni eger bir kimsenūñ ḡāne ve vücūdında olan rūh-ı hayvānī ve hiss-i cismānī çerāḡı öle (37) ve maḡv ola aña ḡarīb bir āḡir kimsenūñ vücūdı ḡaçan bīnūr olur ve muzlim ḡalur ya'ni muzlim ḡalmaz

**(455) Meşnevi**

***Nūr-ı ān hāne çü bīn hem bepāst***

***Pes çerāğ-ı (38) hiss-i her hāne cūdāst***

Ol hānenüñ nūrı çünküm bu hānenüñ olmaqsuz hem şābit ü pāydārdur pes ma'lūm oldu ki her hānenüñ hissi (39) çerāğı cūdādur ki birine zarar gelse bir āhırine andan zarar gelmez ve hayātpezīr olsa bir āhiri dağı andan hayāt bulmaz

**(456) Meşnevi**

***Īn mişāl-i cān-ı hayvānī buved***

**(40) *Nī mişāl-i cān-ı Rabbānī buved***

Bu zıkr olınan mişāl-i rūh-ı hayvānīnün mişālī olur cān-ı Rabbānīnün mişālī olmaz zīrā rūh-ı Rabbānī her hānede (41) olan çerāğ gibi degüldür belki şümū'ı müteferriqaya müşābih olan ervāh rūh-ı hayvānī mertebesinde olan ervāhdur demek olur

**(457) Meşnevi**

***Bāz ezHindū-yı [P20a] (1) şeb çün māh zād***

***Derser-i her revzenī nūrī fütād***

Bu beyt su'āl-i muqaddere cevāb olur *nī mişāl-i cān-ı Rabbānī buved* didükleri gibi keenne bir sāyıl dir ki yā (2) mişāl-i cān-ı Rabbānī niçe olur cevāb buyururlar mişāl-i cān-ı Rabbānī oldur ki mişālgir ü Hindū-yı şebden çünküm māh doğdı her yer revzenüñ başı üzre [M34b] bu nūr (3) düşdi *Hindū* siyāh bendeye ve siyāh cāriyeye dağı dirler *şeb* bunda *elleyletü hublā* fehvāsınca yükli 'avrete temşil olınmışdur ve *Hindū-yı şebden* murād tabī'at (4) ve beşeriyetdür ve *māh*dan murād rūh-ı Rabbānīdür taqdīr-i kelām böyle demek olur ki çünküm girü şeb-i zulemāt-ı beşeriyeden rūh-ı Rabbānī māh gibi tulu' eyledi her bir vücūd (5) revzenesine andan bir nūr vāki' olur bu *nūr*dan murād nūr-ı hidāyet ü tāt ve 'irfān u iķān ve meyl ü muhabbet ve ittiḥād u ülfetdür ki māhveş olan rūh-ı kudsīnün (6) bunlar pertevdür

**(458) Meşnevi**

***Nūr-ı ān şad hānerā tu yek şūmar***

***Ki nemāned nūr-ı Īn bīān diger***

Bu yüz evün [H50b] nūrını sen bir say zīrā māh-ı tābān gürüb eyledükde (7) bu hānenüñ nūrı ol gayri hānesüz qalmaz belki cümle hānelerden def'aten maḥv u zāyil olur bu ma'nā rūh-ı Rabbānīnün nefsi vāhid hükmünde olmasına delālet (8) ider

**(459) Meşnevi**

*Tā buved hürşid-i tābān berufuk*

*Hest derher hāne nūr-ı ũ konuk*

Misāl-i āhir mādāmki hürşid-i tābān ufķ ũzre ola bu hem cāyızdır mādāmki (9) hürşid ufķ ũzre tābān ola her hānede anuñ nūrı konuk olur ya'ni her hānede anuñ nūrı mevcūd ve mihmān olur

*(460) Meşnevi*

*Bāz çün hürşid-i cān āfil (10) şeved*

*Nūr-ı cümle-y hānehā zāyil şeved*

Girü çünkim cān güneşi ğārib ũ āfil ola cemī'-i hānelerüñ nūrı maḥv u zāyil olur ya'ni rūḥ-ı İlähī māhtāb u āftāba (11) beñzer ve anuñ bidāyet ũ irşādından hāşıl olan inār ve envār-ı māh u āftābuñ envārına beñzer ve kulüb-ı insānī nūr-ı hürşid-i şūrīden münevver (12) olmuş hānelere beñzer mādāmki hürşid-i cān-ı Rabbānī ufķ-ı irşād u hidāyetden tābān ola anuñ nūrı aña muķābil olan buyūt-ı insānīde (13) mihmān olur ve ol hāneleri nūr-ı imān u 'irfānla münevver kıılır sen ol hānelerüñ cümlesinüñ nūrını bir 'add eyle ki cümlesi vaḥdet-i Ḥaḳķa ikrār kıılmada (14) ve cemī'-i enbiyānuñ Ḥaḳ ũzre olduğını muşaddıķ olmada ve anlaruñ Ḥazret-i Ḥaḳdan söyledüklerine ve envār-ı uḥreviyyeden naḳl eyledüklerine cemī'an müttefik ve müttehid- (15) lerdür bu cihetlerden ol hānelerüñ nūrı bir olmuş olur eger ol hürşid-i felek-i hidāyet olan rūḥ-ı ḳudsī şāḥibi farz-ı muḥtecib olsa veyāḥud (16) dünyādan āḥirete ğurüb kıılsa cümle hānelerüñ nūrı zāyil olur meger şol hāne-yi ḳalb degül ki dāyimā ol şems-i hidāyetüñ rūḥına veyāḥud anuñ ḳāyim- (17) maḳāmı olan māh-ı felek-i hidāyetüñ rūḥına ve nūrına muķābil ola dimek olur ve bu ma'nā nūr-ı vaḥdet-i muḥlakayı ve rūḥ-ı ḳudsī şāḥibleri olan enbiyā ve evliyāyı (18) tālibe tefhīm eylemek içün mücerred bir meşeldür yoḥsa filḥaḳīķa ittihād-ı enbiyā ve evliyā buña beñzemek ihtimāli yoḳdur nitekim buyururlar

*(461) Meşnevi*

*İn mişāl-i nūr āmed mişāl nī*

*(19) Mer turā hādī 'adūrā rehzenī*

*Bāz ezHindū-yı şeb çün māh zād* beytinde buraya gelinceye dek şü meşeller ki ḳarb olındı bu nūr-ı Ḥüdānuñ ve nūr-ı enbiyā (20) ve evliyānuñ mişāli degüldi ṭābekü'n-na'l binna'l meşeli degül ey tāli-i sırr-ı tevḥid ũ ittihād taḥḳīķa bu meşel saña hādī ve münkir-i tevḥid ũ ittihād olan 'adūya bir (21) rehzen ũ muzilldür nitekim Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri meşelüñ ba'zı kimselere hādī ve ba'zı kimseleri muzill olmak bābında

*yuğıllu bihi keşiran ve yehdī bihi keşiran*<sup>564</sup> buyur- (22) mışdur *irādallāhu idlālu keşir bilmeşeli'l-mezkūr 'anilHak bikufrihim bihi* [H51a] *hidāyeten keşirin minelmu'minini'l-taşdıķihim bihi*<sup>565</sup> diyü tefsir olınmışdur ve bu mazhar-ı sırr-ı tevħid (23) ve mübeyyin-i haķıķe ittiħād olan meşele münkir ve 'adū olan kimseye bu meşel rehzen olması ve idlāl kılması bu cihetden olur ki bu meşelden hayālāt-ı fāsıde- (24) ye düşer meşelā böyle dir ki eger cemī'-i enbiyā ve evliyā minħaysü'l-haķıķa nūr-ı hürşid gibi iseler enbiyā ve evliyā berāber olmaķ lāzım gelür bu ise cāyiz (25) degüldür ve eger bundan murād cemī'-i enbiyānuñ nūrı olursa yine cemī'-i enbiyā biri birine müsāvī ve berāber olmaķ lāzım gelür ħālbuki *tilke'r-resūlu fađđalnā* [M35a] *ba'dehum* (26) *'alāba'din*<sup>566</sup> āyet-i kerīmesinüñ muķtezāsınca biri birinden şānları ve mertebeleri mufağdal ve ba'zısı kāmil ü ba'zısı ekmeldür haķıķat-ı ma'nāya vāşıl (27) olmayan ve haķıķati merātıbden fark eylemeyen za'ifü'l-ma'rife bu güne hayālāt-ı fāsıde perdelerin 'ankebütmişāl 'aql u idrāki öñüne ħāyil kılup (28) nūr-ı tevħidden ve sırr-ı ittiħāddan ġafil ü muħtecib olur nitekim bu ma'nāya işaret idüp buyururlar

**(462) Meşnevi**

**Bermişāl-i 'ankebüt ān zışthū**

**Perdehā-yı (29) genderā berbāfed ū**

Ol zışt ħuylu münkir örümcek mişālī üzre koķmış perdeleri örer ya'ni ħabīs ü fāsıd ħayāl perdelerini peydā idüp (30) taşavvur-ı bātıl eyler

**(463) Meşnevi**

**Ezlu'āb-ı ħ'ış perde-y nūr kerd**

**Dīde-yi idrāk-i ħodrā kūr kerd**

Ol 'ankebütsiret kendü lu'ābından nūra perde eyledi lu'ābdan (31) murād bunda anuñ ħayālāt-ı keşiresi olur ya'ni ol mişāl-i 'ankebüt olan münkir kendi ħayālāt-ı keşiresinden nūr-ı ittiħād ve ziyā-yı tevħid cānibine perde ve ħicāb (32) eyledi kendü idrāki gözini kör kıldı hattā haķıķat-i ma'nāya vāşıl olmadan maħrüm kıldı meşelā kendü ħayālinden nūr-ı ittiħādı sātir olup bu güne (33) perdeler ihdās idüp dir ki eger māh u hürşide temşil olınan rūħ-ı İlāhī nefsi vāħid ħükmünde olaydı mü'minlerden Zeydüñ idrāk eyledüğünü 'Ömer ve niçün (34) idrāk eylemezdi ve biħasebi'l-ma'nā bunlaruñ mābeyninde tefāvüt ve teħālūf olmaķ lāzım gelürdi kezālik cemī'-i enbiyā

<sup>564</sup> “(Onunla) birçoklarını şaşırtır, yine onunla birçoklarını yola getirir.” (Bakara 2/26)

<sup>565</sup> “Mezkur meselden dolayı Allah'ın iradesi kâfirlerin çoğunu şaşırtır ve müminlerin çoğunu da doğru yola ulaştırır.”

<sup>566</sup> “O işaret olunan resüller var ya, biz onların bazısını bazısından üstün kıldık.” (Bakara 2/253)



dağı nūr-ı hūrşīd gibi olsalar evliyā dağı (35) nūr-ı hūrşīde teşbīh kılınsalar yine böyle olmak lāzım gelür ve bu şebelden hālī olmaz ve bu gūne şebehāt ve hayālātı kendüye perde eyleyüp esb-i rūhını (36) tefriķa ve muğāyeret cānibine sürer ve nūr-ı tevḥīd ü zevķ-i ittiḥāddan bībehre қalur

**(464) Meşnevi**

***Gerden-i esb er bigired berḥored***

***V'er bigired pāş bistāned*** (37) ***leged***

Eger ol münkir-i tevḥīd ü ittiḥād olan kimsenüñ boynını tuta bu ma'nādan müntefi' olur ve eger anuñ ayağın tuta depme olur *esbden* murād vücūd-ı (38) insānīdür *gerdeninden* murād tevḥīd ve ittiḥād cānibidür ve anuñ pāyından murād [H51b] tefriķa ve keşret tarafıdır ve filmeşel bir atı boynundan tutmaқ yoluyla tutmaқ (39) ve anı zabtına almaқdan ibāretdür ve ayağından tutmaқ yolsuz tutmaқ zabtına alamayup ve andan müntefi' olamayup zarar bulduğından kināyetdür pes (40) taқdır-i ma'nā eger münkir-i ittiḥād olan kimse kendü vücūdı esbinüñ gerdenin tatarsa müntefi' olur ve tevḥīd ü ittiḥād zevķinden naşīb alur ve eger mecāzī (41) ve ḥudūşī tarafını tatarsa tard-ı legedlerin yiyüp andan müntefi' olamaz ve mertebe-yi ittiḥādı bulamaz dimek olur

**(465) Meşnevi**

***Kemnişin beresb-i*** [P20b] (1) ***tevsen biligām***

***'Aql u dīnrā pişvā kun vesselām***

Tünd ḥarūn olan esb üzre licāmsuz oturma 'aql u dīni kendüñe pişvā ve muқtedā eyle vesselām *esb-i* (2) *tevsenden* murād ḥaқīķat-ı vücūd-ı insāniyyeye müte'alliķ olan kelāmdur ki herkesüñ rāh-ı fehmine rām olmaz ve licām-ı ma'rifet ü yaқīne mālik olmayan anı zabtı kılmaz *licāmdan* murād (3) ma'rifet yaқīni olur ki kelām-ı ḥaқīķatencām-ı evliyā anuñla fehm ü zabtı olur ve taқdır-i ma'nā böyle dimek olur ki ḥaқīķat-ı vücūda müte'alliķ olan kelām ki esb-i tevsen-i (4) bīrām gibidür aña bilicām ma'rifetsüvār olma ki anuñ fehm ü zabtı ma'rifet yaқīni ile mümkün olur 'aql u dīn şāhibini kendüñe mürşid ü pişvā eyle tā ol tevsensiret (5) olan kelāmı fehmüñe rām kılasın ve ḥaқīķat-ı ma'nāya vāşıl olasın dimek olur

**(466) Meşnevi**

***Ender'in āheng menger süst ü pest***

***K'ender'in reh şabr şıķķ-ı enfüsest***

(6) Bu ‘azîmet ü kaçda sen süst ü pest nazar eyleme ya’ni bu haqîkatâmiz kelâmı ki söyledüñ ve bu maqâl u mişâlden ol kaçdı ki biz eyledük bu âheng (7) ü kaçda sen süst ü pest nazar eyleme ve bunuñ fehm ü idrâki ‘aqla sehl ü âsândur diyü söyleme ki bu yolda şabr u taħammül ve meşakqat-i enfüs vardır ya’ni bu rāh-ı (8) ‘ilmde esb-i ma’rifete rākib olmaksuz vābil-i hikmete işkāl ve [M35b] iħmālîni taħmîl kılmaqsuz belde-yi haqîkat-ı ma’nāya bālig ü vāşıl olmağ müyesser degüldür kemā kâle Te’ālā (9) fısüreti’n-Nahl *ve taħmilu eşkâlekum ilābeledin lemtekünü bāligihi illā bişıkkı’l-enfusi*<sup>67</sup> ya’ni ol esb ü ester ve üstürden olan merākib sizüñ işkāl u iħmālünüzi (10) bir şehre dek müşil olduğı hâlde getirürsüz ol şehre bālig ü vāşıl olmaduñuz illā şıkk-ı enfüs ya’ni ol esb ile pes Hazret-i Mevlānā kıddese sırrahu’l-‘azîz kaçd (11) eyledükleri ma’nā-yı şerîfi bir sebîl-i kināye bîesb ü üstür meşakqat-ı enfüs ile vāşıl olınan beled menzilesine tenzîl idüp buyururlar ki kıyās eyleme ki bu (12) kaçd olınan ma’nā beledine sen sîret ü suhûletle bîesb ü himmet ve bîüstür-i ma’rifet vāşıl olasın ve bunuñ vuşûlini bilāşabr ve lāmeşakqat fehm ü idrāk (13) [H52a] kılasın belki bu yolda gerekdür ve nefslerüñ ta’b u meşakqati gerekdür tā ‘ilm-i ledünni ve ma’rifet-i yaqîni hāşıl kılasın ba’de aña süvār olup haqîkat-ı (14) ma’nā beledine vāşıl olasın dimek olur vallāhu a’lem

*Bakiyye-yi kışsa-yı binā-yı Mescid-i Akşā*<sup>68</sup>

(467) *Meşnevi*

*Çün Süleymān kerd āgāz-ı binā*

*Pāk çün Ka’be* (15) *hümāyün çün Minā*

Çünkü Süleymān Nebî Hazretleri ‘aleyhisselām Mescid-i Akşānuñ bināsına şürü’ eyledi öyle binā ki Ka’be-yi şerîf gibi pāk u tāhir (16) ve Minā gibi hümāyün idi

(468) *Meşnevi*

*Derbināyeş dîde mişud kerr ü fer*

*Nîfüsürde çün bināhā-yı diger*

Ol mescidüñ bināsında kerr ü fer görünmiş oldu (17) ya’ni leţāfet ü revnağ müşāhede kılınmış oldu ğayri binālar gibi efsürde ve bînür degüldür

(469) *Meşnevi*

*Derbinā her seng k’ezkuh mîsüküst*

*Fāş sîrū* (18) *bî hemî güft eznühüst*

<sup>67</sup> “Canlarınızın yarısını tüketmeden varamayacağınız beldelere kadar yüklerinizi (ağırlıklarınızı) yüklenir götürürler.” (Nahl 16/7)

<sup>68</sup> “Mescid-i Aksa’nın binasının kıssasının kalanı”

Bināda olan her seng ki t̄āgdan münkaṭı' olur ve ayrılır idi āşkārā dirdi ibtidādan beni eyledüñüz ve muḳaddem seyr (19) ü ḫareket itdürüñüz dirdi sem'-i cānı olan anı istimā' eylerdi *sīrū* emr-i ḫāzır cem'-i müzekkerdür 'Arabīdür *bī* de bā ta'diye içündür ve *sīrū bī* dime- (20) si yā lisān-ı ḫalle ola veyāḫud lisān-ı ḳalle ola mu'cize-yi Süleymān 'aleyhisselām nitekim aḫcāruñ Ḥazret-i Nebīye şehādet ḳılması ve ḫaṣātuñ tesbīḫ (21) eylemesi ve aṣḫāb-ı kirāmuñ anı istimā' ḳılması ṣābit olmuşdur

**(470) Meşnevi**

***Hemçü ezāb u gil-i Ādemkede***

***Nūr z'āhek pārehā tābān şude***

Meşelā Ādemkedenüñ āb u (22) gilinden nūr gibi ol binānuñ āhek pārelerinden nūrtābān olmuşdur ya'ni Ādem 'Aleyhisselām Ḥazretleri ḫalk olduḡı maḫallüñ āb u gilinden nūr niçe tābān (23) oldıysa anuñ kerpiç pārelerinden daḡı nūr ile tābān olmuşdı demek olur

**(471) Meşnevi**

***Seng biḫammāl āyende şude***

***V'ān der ü dīvārḫā zinde şude***

(24) Taş ḫammālsuz ol binā için gelici olmuş ve ol der ü dīvārlar kemāl-i rūḫāniyyetle zinde olmuş idi

**(472) Meşnevi**

***Ḥaḳ hemī gūyed ki dīvār-ı biḫişt***

***Nīst (25) çün dīvārḫā bīcān u zīşt***

Ḥaḳ Subḫāne ve Te'ālā Kelām-ı Mecīdinde buyurur ki cennetüñ dīvārı dünyā evlerinüñ dīvārları gibi bīcān u zīşt degüldür (26) belki der ü dīvārı ve aḫcār u eṣcārı ve eṣmār u enhārı zinde ve bācāndur kemā ḳāle te'ālā fīsüeti'l-'ankebūt ***ve māḫāzihī'l-ḫayātu'd-dunyā illā lehvun ve la'ibun*** (27) ***ve inne'd-dāre'l-āḫirete lehiye'l-ḫayevānu lev kānū ya'lemūn***<sup>569</sup> tefsīri birkaç maḫalde mürür eyledi ve beşinci cüldüñ daḡı āḫirine ḳarīb tefsīr-i āyete ***ve inne'd-dāre'l-āḫirete*** (28) sürḫında gelür *dār-ı āḫiret*den murād cennetdür ki anda aṣlā bir mürde şey' yokdur belki dār-ı ḫayāt [H52b] hemān oldur

**(473) Meşnevi**

***Çün der dīvār-ı ten bāāgehīst***

<sup>569</sup> "Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan ibarettir. Gerçekten son yurt (ahiret), işte halis hayat odur. Keşke bilselerdi." (Ankebüt 29/64)

***Zinde bāşed (29) hāne çün şāhenşehīst***

Cennetüñ der ü dīvārı ten-i ādemīnūñ der ü dīvārı gibi āgāhlıkladur nitekim ten-i insānīnūñ her ‘uzv u cüzvi zinde- (30) dūr ve hāberdārdur hāne zinde olur çünkim şehler şāhına mensūbdur ya’ni hāne-yi cennet ki çünkim Hāzret-i Hāḳḳa mensūbdur bu cihetden zinde ve hūbdur (31) ba’zı nüshada *şāhenşeh īst* vāḳi’ olmuşdur bu taḳdīr üzre *īst* fi’l-i māzī olup ya’ni çünkim hānede şāhenşeh sākin oldı (32) ol hāne zinde olur demek olur

***(474) Meşnevi***

***Hem dirāht u mīve hem āb-ı zülāl***

***Bābihiştī derḥadīs ü dermaḳāl***

Cennet-i a’lānuñ hem dirāhtı ve (33) hem meyvesi ve hem āb-ı zülālī bihiştī ile ya’ni bihişte mensūb olan ehl-i cennetle ḥadīs ü maḳāldedür

***(475) Meşnevi***

***Z’ān ki cennetrā ne z’ālet besteyend***

***(34) Belki eza’ māl u niyyet besteyend***

Zīrā ger cenneti āletden bağlamadılar ya’ni dünyā sarāyları gibi ālāt u esbābdan ve aḥcār u türābdan binā ve ‘imāret eylemediler belki (35) a’ māl-i şāliḥa ve niyyet-i ḥālīşeden binā eylediler ve lihāzā buña meşāyīḥ cennet-i a’ māl didiler ki netīce-yi a’ māl u ḥüsn-i fi’ālūñ [M36a] şüreti ve cezāsıdur

***(476) Meşnevi***

***(36) Īn binā ziāb u gil mürde budest***

***V’ān binā ezṭā’at-i zinde şudest***

Bu dünyā sarāyınıñ bināsı mürde olan āb u gilden olmuşdur (37) ve ol binā-yı dār-ı āḫiret zindenūñ ṭā’attinden olmuşdur ki ṭā’at-i mü’minīn anuñ bināsına sebebdür

***(477) Meşnevi***

***Īn beaşl-ı h’iş māned pürḥalel***

***(38) V’ān beaşl-ı ḥod ki ‘ilmest ü ‘amel***

Bu dünyā bināsı kendünüñ pürḥalel olan aşlına beñzer ki anuñ bināsınıñ aşlı ḥacer ü şecer ve mederden olmuşdur (39) ve ol āḫiret sarāyınıñ bināsı kendü aşlına beñzer ki ‘ilm ü ‘ameldür şāḫib-i ḥayātuñ ‘ilm ü ‘amelinden binā olınan netāyicüñ daḫı zinde ve ferḥunde (40) olması muḳarrer olur

***(478) Meşnevi***

***Hem serīr ü ḳaşr u hem tāc u şiyāb***

***Bābhiştī dersu'āl u dercevāb***

Hem serīr ü hem kaçır u hem tāc u hem şiyāb behiştī ile su'āl (41) ve cevābdadur ve ehl-i cennetle kelām u hiṭābdadur

***(479) Meşnevi***

***Ferş biferrāş piçide şude***

***Ḥāne bīmīknās rūbide şude***

Cennetüñ ḥāne- [P21a] (1) lerinüñ ferşi ferrāşsuz piçide olmuş ba'zı nüshada *piçide şeved* vāki' olmuşdur ya'ni anuñ ferşi ferrāşsuz dūrılmış olur ve ḥāne cārübkeşsüz (2) süpürülmüş olur bu ḥāleti tefhīm için bu dünyāda dilḥānesinüñ çārüb-ı tevbe ile süpürilüp pāk olmasını temşil buyururlar

***(480) Meşnevi***

***Ḥāne-yi dil bīn zigam jülide şud***

***(3) [H53a] Bikenās eztevbeyi rūbide şud***

Bu dünyāda dilḥānesini gör ğamdan perişān u mükedder oldı süpüricisüz tevbeden süpürilmiş oldı *kennās* feth-i kefle (4) bervezn-i ḥennās süpürici ma'nāsına ve süpürge ma'nāsına daḥı gelür bunda vezn için taḥfif olunmuşdur ve zikr ü istiğfār u tevbe kulübı pāk kılması ve zünūbdan (5) necāt virmesi ḥadīşle şābitdür kemā kāle 'aleyhisselām *ezzikri mişkaletu'l-kulūbi velistiğfār mencāti 'anizzunūb*<sup>570</sup> ve kāle 'aleyhisselām *menlezime'l-istiğfāre ce'alellāhu* (6) *minkulli ğamin maḥracen*<sup>571</sup>

***(481) Meşnevi***

***Taḥt-ı ü seyyār biḥammāl şud***

***Ḥalka vü der muṭrib ü kavvāl şud***

Ol cennetüñ taḥtı ḥammālsuz seyr idici oldı ya'ni ehl-i cennet oturduğı (7) serīr üzre her ne yire gitmek istese ol serīr biiznillāh ḥammālsuz seyyāre olur anuñ halka vü deri muṭrib ü kavvāl oldı ya'ni cennetüñ қаpularınıñ ve anda (8) olan halkanuñ āvāzı bir mertebe laṭifdür ki ehl-i cennete anlar muṭrib ü kavvāl olub laṭif şit ü şadālar iderler

***(482) Meşnevi***

***Hest derdil zindegi dārü'l-ḥulūd***

***Derzebānem (9) çün nemiyāyed çı sūd***

<sup>570</sup> “Zikrullah, kalplerin cilalanmasına, istiğfār ise günahlardan kurtulunmasına sebeptir.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 12, s. 65.

<sup>571</sup> “İstiğfāri sürdüreni Allah dertlerinden kurtarır.”

Eger *zindegî dāru'l-ḥulūda* muzāf olursa ma'nā gönülde dārü'l-ḥulūdun zindeligi vardır demek olur mışra'ı şānī lākin anuñ beyānı (10) çünkim zebānum üzre gelmez ne fāyide demek olur eger muzāf olmazsa dilde zindelik dārü'l-ḥulūddur demek olur ya'ni gönülde olan ḥayāt-ı ṭayyibe ḥulūd evidür (11) ve cennet sarāyıdır ki meşāyih-i güzīn aña cennet-i 'ācile ta'bīr iderler ki şāhib-i dil olanlar bu dünyāda bu ḥayāt-ı dile vāşıl olurlar ve dārü'l-ḥulūd lezzetini bulurlar lākin andan (12) tekellüm eylemege kâdir olmazlar zīrā ol ḥayātuñ keyfiyyeti lisāna gelmez ve zebān anı ta'bīr ü takrīr eylese nāehl olana tefhīm mümkün olmaz zīrā vicdānīdür pes vicdānī(13) olan şey'üñ lisānla tefhīmi müyesser olmaz *men lem yezuk lem yedr*<sup>572</sup> kavlinüñ mışdākınca bu ma'nāyı ṭatmayan bilmez ve zevk etmeyen fehm kılmaz ve lihāzā *der zebānem çün* (14) *nemīāyed çe sūd* buyurdılar çünkim şol ḥāl-i derūnuña kāle gelmiye *lisānu'l-ḥāl entaku minlisāni'l-makāf*<sup>573</sup> mücibince ekser evkātta şikāt anı kâbil ü müsta'idd olan (15) müsta'idlere lisān-ı ḥālle söyler ve ol mertebenüñ ḥuşul u vuşulüne fi'le irşād eylerler

**(483) Meşnevi**

***Çün Süleymān derşudī her bāmdād***

***Mescid enderbehr-i irşād-ı 'ibād***

(16) Çünkim Süleymān 'aleyhisselām her şabāḥ Mescid-i Akşā içre gideydi 'ibādullāhı irşād eylemeden ötüri

**(484) Meşnevi**

***Pend dādī geh bigüft ü lahn u sāz***

***Geh befi'l a'nī rukū'ī bānamāz***

(17) Pend virürdi gāhī sözle ve gāḥ āvāz u tertible *sāz* bunda tertib ma'nāsına olur ve gāḥ fi'le ya'ni bir rükū' ve namāz ile

**(485) Meşnevi**

[H53b] ***Pend-i fi'li ḥalkrā cezzābter***

***Ki resed* (18) *dercān-ı her bāgüş u ker***

Fi'le mensüb olan pend ü naşihat ḥalkı Ḥaḳ cānına ziyāde cezb idicidür zīrā ki ol pend fi'li her bāgüşuñ ve her kerüñ cānına yetişür (19) sāmī'uñ ve aşammuñ cānına ol vāşıl olur ve anuñ nef ü fāyidesi 'umüm [M36b] ifāde kıılır ammā pend kulu böyle

<sup>572</sup> “Tatmayan bilmez.”

<sup>573</sup> “Hal dili söz dilinden daha etkilidir.”

degüldür zîrâ anı ancak gûşî olanlar istimâ' kılar (20) ve istimâ'a kâdir olanlar müntefi' ve müstefid olur

**(486) Meşnevi**

***Enderân vehm-i emîrî kem buved***

***Derhaşem te'sîr-i ân muhkem buved***

Bâhuşuş ki ol pend fi'lide emîrlik vehmi kem olur (21) ya'ni kavle va'z u naşîhat eyleyen kimse emr ü nehy eylemeden ve kün ve mekün diyü söylemeden hâlî olmaz eger kendü 'âmil olmayup mücerred nâsa emr ü nehy eyleser ***ete'murüne'n*** (22) ***-nâse bilbirri ve tensevne enfusekum***<sup>574</sup> âyet-i kerîmesinüñ mefhûmında dâhil olup bu 'itâba müsteħak olur ve eger 'âmil olup emr ü nehy eyleser hükümet (23) ve emîrlik şifâtiyla nev'an muttaşif olup bendelik mertebesinde olmaķ tevehhüm olunur ammâ pend fi'lide emîrlik tevehhümü olmaz ve lihâzâ haşemde anuñ te'sîri (24) muhkem olur ve fi'le olan va'z u naşîhat kavle olandan halka ziyâde te'sîr kılar nitekim bu ma'nâyı te'yîd etmek için Hazret-i 'Osmanuñ kışşası beyânına (25) şurû' buyururlar ***Kışşa-yı âgâz-ı hilâfet-i 'Osmân radıyallâhu 'anh u hutbe-yi vey ü derbeyân-ı ân ki nâşih-i fâ'al beff'l bih eznâşih-i kavvâl beķavi***<sup>575</sup>

**(487) Meşnevi**

***Kışşa-yı 'Osmân (26) ki berminber bireft***

***Çün hilâfet yâft beştâbid teft***

Kışşa-yı Hazret-i 'Osmândur ki minber üzre gitdi çünkim hilâfet buldı 'alelfevr 'acele itdi

**(488) Meşnevi**

***Minber-i mihter ki se- (27) pāye budest***

***Reft Bū Bekr ü düvüm pāye nişest***

Mihter ü bihter kâ'inât Hazretlerinüñ minberi ki üç pāye olmışdı Hazret-i Ebū Bekir radıyallâhu 'anh hilâfetleri zamânında (28) gitdi ve ikinci pāyede oturdı

**(489) Meşnevi**

***Bersivüm pāye 'Ömer derdevr-i h'vîş***

***Ezberā-yı hürmet-i İslām u kiş***

'Ömer Hazretleri kendü devrinde üçüncü pāyede oturdı (29) İslām dînüñ hürmet ve ri'âyetinden ötüri

<sup>574</sup> “İnsanlara iyilik emreder de kendinizi unuttur musunuz?” (Bakara 2/44)

<sup>575</sup> “Hz. Osman'ın (r. a.) hilafetinin başlamasının ve hutbesinde, eylemle nasihat verenin sözle nasihat verenden daha iyidir, demesinin kıssası “

**(490) Meşnevi**

**Devr-i 'Osmān āmed ū bālā-yı taht**

**Berşud u binşest ān maḥmūd baht**

Ḥazret-i 'Osmānun devri geldi ol (30) Ḥazret tahtuñ bālāsı üzre gitdi ve oturdi o bahtı maḥmūd ve tāli'i mes'ūd

**(491) Meşnevi**

**Pes su'āleş kerd şahşibūlfuzūl**

**K'ān dū ninşestend bercāy-ı resūl**

(31) Pes ol Ḥazrete su'āl eyledi bir bīedeb şahş böyle diyü ki ol iki ya'ni Ebū Bekr ve 'Ömer Ḥazretleri Resūl Ḥazretlerinüñ yirine oturmadılar

**(492) Meşnevi**

**Pes tu çün (32) custī ez'ışān berteri**

**Çün berütbet tu ez'ışān kemteri**

Pes sen anlardan niçün berterlik istedüñ ve anlar mertebesine tenezzül eylemeyüp tefevvuk ve terakķi kı lup (33) [H54a] Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem mertebesine oturduñ çünkim mer tebe ḥasebiyle sen anlardan kemtersin

**(493) Meşnevi**

**Güft eger pāye-y sivümrā bisperem**

**Vehm āyed ki mişāl-i 'Ömmerem**

Ḥazret-i (34) 'Osmān rađıyallāhu 'anh çünkimbu cevābı ol bīedebden işitdi aña cevāb virüp eyitdi eger ben üçünci pāyeye gidem nāsa vehm gelür ki 'Ömer Ḥazretlerinüñ mişāl-i ümm (35) ü mertebede aña mu'ādilem *bisperem* kesr-i bāyla mīrevem ma'nāsınadur siperiden lafzından müştakdur ki ayağla başup gitmege dirler

**(494) Meşnevi**

**Ver düvüm pāye-y sivüm men cāycū**

**(36) Güyi Bū Bekrest v'ın hem mişl-i ü**

Ve eger ikinci pāyede ben cāycū olam ya'ni maķām taleb kı lam dirsın Ebū Bekrdür ve bu hem anuñ mişlidür

**(495) Meşnevi**

**Hest in bālā maķām-ı Muştafā**

**(37) Vehm-i mişlī nīst bān şeh merā**

Bu bālā-yı minber Muştafā Ḥazretlerinüñ maķāmıdır baña ol şāha mişl olmak vehmi nāsa yokdur ki ḥalk bu güne tevehhümi ḥatır- (38) larına getürmezler



**(496) Meşnevi**

**Ba'd ez'ân bercây-ı hutbe ân vedūd**

**Tā beḳurb-ı 'aşr leb ḥāmūş būd**

Bu su'âl ve cevâbdan sonra hutbe maḳâmında ol *vedūd* ya'ni ol maḥbûb (39) fu'ül bima'nâ fâ'il i'tibâr olunursa muḥibb ma'nâsına olmak câyiz olur ḳurb-ı 'aşra dek lebḥāmūş oldu keenne fi'âlle ve lisân-ı hâlle bu ma'nâya irşâd (40) u işâret buyurdılar ki ol ḥâzret ki bu mertebede nuḳḳa gelüp hutbe okumuş anuñ nuḳḳ eyledügi mertebede ve tekellüm kılduğı maḳâmında ḥāmūş olmak kemâl-i (41) edebe evfaḳdur veyâḥud ol mertebede ḥāmūş olması kemâl-i ḥayâsından ola zîrâ ol ḥâzret kemâl-i ḥayâyıla muttaşîf olmuşlardı kemâ kâle 'aleyhisselâm [P21b] (1) *fişânihi inne 'Osmâne reculun ḥayyun ve innî ḥaşîtu in ezintu lehu 'alâtilke'l-ḥâli lâyebluğa ileyye fiḥâcetihi*<sup>76</sup> revâh 'Ayışetü kezâ filmeşâriḳ

**(497) Meşnevi**

**Zehre nî kesrâ ki gūyed hîn biḥ'ân**

(2) **Yâ birûn âyed zimescid ân zamân**

Zehre yok bir kimseye ki aña tîz hutbe oḳu diye yâḥud ol zamân mescidden taşra gele

**(498) Meşnevi**

**Heybeti binşeste bud berḥâş u 'âm**

(3) **Pürşude nûr-ı Ḥudâ ân şahn u bâm**

Bir heybet oturmuş idi ḥavâş u 'avâm üzre ol şahn u bâm nûr-ı Ḥudâ ile ḫolmuş idi ya'ni cāmî'uñ üsti ve içi nûr-ı Ḥudâ (4) ile pür olmuşidi

**(499) Meşnevi**

**Her ki bînâ nâzır-ı nûreş budî**

**Kûr z'ân ḥürşid hem germ âmedî**

Ol meclisde ḥâzır olanlardan her ki bînâdan ve şâhib-i başîret idi ol Zîn- (5) nûreyn Ḥâzretlerinin nûrına nâzır oldu ve müşâhede kıldı kördil olan hem ol ḥürşid-i enverden germ geldi ya'ni [M37a] müte'eşşir oldu egerçi başîret şâhibi olmayanlar ol (6) nûrî görmege ḳâdir oldılar lâkin anlaruñ derûnlarına bir [H54b] germiyyet ve ḥâlet geldi ki andan müte'eşşir olup nûr-ı İlâhî ḫulû' kılduğına istidlâl eylediler nitekim buyururlar

<sup>76</sup> "Osman çok haya sahibi bir kimsedir. Eğer o halde izin verseydim içeri girip söyleyeceğini anlatamazdı." [http://www.bizimsahife.org/kutuphane/islam\\_alimleri\\_ans/Cild/01Cild/1/36.htm](http://www.bizimsahife.org/kutuphane/islam_alimleri_ans/Cild/01Cild/1/36.htm) [09.01.2013]

**(500) Meşnevi**

**Pes (7) zigermi fehm kerdî çeşm-i kūr**

**Ki berāmed āftābī bīfütūr**

Pes körüñ gözi harāretten fehm eyler ki bir āftāb bīza'if ü bīfütūr yuqaru geldi ve tulu' kıldı

**(501) Meşnevi**

**(8) Lik in germi gūşāyed dīderā**

**Tā bibīned 'ayn-ı her bīšnīderā**

Velikin bu āftāb-ı haqīkiden hāşıl olan germiyyet dīde-yi qalbi gūşāde eyler āftāb-ı şūrīnūñ harāreti (9) gibi degüldür bir mertebe gūşāde eyler ki tā her istimā' olınmış şey'üñ 'aynını ve haqīkatini görür ya'ni 'ilmelyaķın 'aynelyaķın olur ve sem'le idrāk eylediği aqvalūñ setr (10) ü haqīkatini zuhūra gelüp anı müşāhede kıılır

**(502) Meşnevi**

**Germyeşrā zucreti vü hāleti**

**Z'an tebeş dilrā gūşādī fūşatī**

Ol āftāb-ı haqīkīnūñ germiyyetinūñ bir nev' (11) zucreti ve bir nev' hāleti vardur ki ol āftāb-ı şūrīnūñ zucret ü hāletine beñzemez ve ol harāretten qalbe bir gūşāde ve bir vūs'at vardur veyāhud bir vūs'at gūşāde-(12) ligi vardur egerçi mışra'-ı evvelde olan zamīri āftāb-ı şūrīye gönderüp mışra'-ı şānīde olan zamīri hūrşīd-i haqīkate gönderilüp ma'nā āftābuñ harāretinden a'māya (13) bir inķıbāz-ı dil ve bir hālet ü ıztırāb vardur ammā ol hūrşīd-i haqīkīnūñ harāretinden bir gūşād ve bir vūs'at vardur dinilse de cāyizdür lākin evvelki (14) ma'nā evlādur zucret göñül tarlıgına dirler

**(503) Meşnevi**

**Kūr çün şud germ eznūr-ı kıdem**

**Ezferah gūyed ki men bīnā şudem**

Kördil olan kimse çünkim germ oldu nūr-ı (15) kıdemden ya'ni nūr-ı İlahīden müte'eşşir olup harāretpezīr oldu ferahdan dir ki ben bīnā oldum ve aşhāb-ı şuhūd mertebesini buldum kıyās eyler ki ol vecd (16) ü hālet müşāhede ve 'ayān mertebesi ola halbuki eyle degüldür nitelim buyurlar

**(504) Meşnevi**

**Saht hoş mesti veli ey bülhasen**

**Pāreyi rāhest tā bīnā şuden**

(17) Bu kadar germiyyetle ziyāde hoş mestsin velīkin ey bülhūsn ya'ni ey eyü kimse bīnā olıncaya dek daḥı bir pāre yol vardur mücerred āftāb-ı ḥaḳīḳīnūñ nūrından (18) bir sālīk ḥarāretpezīr olup vecd ü ḥālete irmekle başīr olmak ve Ḥaḳḳelyaḳīn müşāhede kılmak mertebesini bulmak lāzım gelmez belki vecd ü ḥālet mertebesinden müşāhede-yi (19) envār-ı İlāhī mertebesine mesāfe-yi ba'ide ve merātib-i keşīre vardur gerekdür ki aña ol kadarla mest ü maḡrūr olup kendüñi bīnā oldum şanmayasın ve sa'ıdan ve taleb- (20) den uşanmayasın

**(505) Meşnevi**

[H55a] *İn naşīb-i kūr bāşed z'āftāb*

*Şad çünin vallāhu a'lem bişşavāb*

Bu kadar ḥarāret ü ḥālet āftāb-ı ḥaḳīḳīden kördil olanuñ naşībi olur (21) yüz bunuñ gibi hem körüñ naşībi olur Allāh Te'ālā şavābına a'lemdür ve kördil olan kimselere bu kelimāt-ı şerīfeye i'tikād eylemek ehemmiyet ü elzemdir

**(506) Meşnevi**

*V'an ki ü ān (22) nūrrā bīnā buved*

*Şerḥ-i ü key kār-ı Bū Sīnā buved*

Ol kimse ki ol nūr-ı İlāhīyi görücü ola ol kimseyi şerḥ eylemek kaçan Ebū 'Alī Sīnānuñ kārı olur ya'ni şol (23) bir kimse ki nūr-ı Ḥüdāyı müşāhede eyleye anuñ şānını re'īs-i ḥükemā ve zübde-yi 'uḳalā olan Ebū 'Alī Sīnā şerḥ ü beyān eylemege ḳādir olmaz zīrā nūr-ı Ḥüdāyı müşāhede eyleyen (24) kimsenüñ evşāf u şānı kuvvet-i 'aḳliyye ile bilinmeden erfā'-ı muḳaddemāt-ı nazariyye ile fehmi kılınmadan a'lādur

**(507) Meşnevi**

*V'er şevd şad tu ki bāşed in zebān*

*Ki bicūnbāned bekef (25) perde-y 'ayān*

Farażī eger bu yüz ḳat olsa bu zebān kim olur ki eliyle mu'āyene perdesini taḥrīk eyleye zebāna kefi isnādı isti'āre-yi taḥayyüliyye ḳabīlinden (26) olur keenne zebānı bir şaḥş menzilesinde taḳdīr eyleyüp aña kefi isnād ḳılmaları taḥrīk-i perde-yi 'ayāna cūr'et kılan ehl-i zebāna ta'rīz murād olur (27) tā vāşıl-ı [M37b] cānān olmayan ve izni Ḥaḳḳla tekellüm kılmayan kimselere 'ayān perdesini ref eylemege cūr'et eylemeden ve ḥaḳīḳat-ı vücūda ve vaḥdet-i muḫlaḳaya müte'alliḳ söz (28) söylemeden ḥazer kıla ve ḥāmūş ola

**(508) Meşnevi**

*Vāy bervey ger bisāyed perderā*

***Tîg-i Allāhî kuned desteş cüdā***

Vāy ol ehl-i zebānuñ üzerine ki perde-yi ‘ayānı eliyle (29) süre *perdeden* murād aḥkām-ı şerī‘at u ādāb-ı ṭarīkatdur vech-i ḥaḳīqate bunlar perdelerdür pes vāy ol lisān mertebesinde olan ve kendü ḳarīhasından (30) keşf-i perde-yi ḥaḳīqate cür‘et kılan kimseye ki o perde-yi şerī‘at ve ṭarīkatı ref‘ eyleye Allāha mensüb olan tîg anuñ elini kendüden cüdā eyler *destden* murād (31) ḳuvveti ve ḳudreti olur ki anuñ ref‘-i perde itmege ālet olan ḳuvvet ü ḳudretini andan ḳaṭ‘ eyler dimek olur

***(509) Meşnevi***

***Dest-i çî’bved ḥod sereşrā berkened***

***Ān serī(32) k’ezcehl sırhā mīkuned***

El ne ola ḥod anuñ başını ḳoparur ol bir başı ḳoparur ki cehlinden sırlar zāhir eylerdi *sırhā* feth-i sīnle oḳınup ma‘nā böyle (33) olsa da cāyızdır tîg-i İlāhî ol bir başı ḳoparur ki cehlinden başlar yukarı eyler ya‘ni tekebbür ü tefāḥür eyler bunda tenbīh oldur ki daḥı henüz zebān-ı kīl ü (34) ḳāl mertebesinde iken belki ḥāl menzilesinde iken bile perde-yi ḥaḳīkatuñ keşfine destdirāzlık eyleye ve ‘ayān u esrār u nihāna müte‘allik söz söylemeye eger (35) perde-yi ‘ayānuñ keşfine ve sırr u nihānuñ izāḥ ve izḥārına destdirāzlık eyleser ve andan söyleser tîg-i ḡayret-i [H55b] İlāhî anuñ elini ve dilini ḳaṭ‘ eyler el (36) ne şeydür belki zāhir başını ve ser-i imān u cānını ḳoparur lākin ol bir başı ḳoparur ki cehl ü ḡafletden mücerrede tefāḥür için esrār-ı İlāhiyyeyi nāmaḥrem olanlara (37) izḥār eyler ve biḡayri iznillāh andan söz söyler dimek olur

***(510) Meşnevi***

***Īn betakdīr-i sūḥan ḡüftem turā***

***V’erne ḥod desteş kücā vū ān kücā***

Saḥna taḳdīrle didim yoḥsa (38) ḥod ol zebānuñ eli nerededür ve o ne yerededür *desteşde* olan zamīr egerçi biḥasebi’l-lafz zebāna rāci‘dür ammā biḥasebi’l-ma‘nā muzāf-ı muḳadder olmak üzre (39) ehl-i zebāna ‘āyid olur ya‘ni ol ehl-i zebānuñ eli filḥaḳīka ḳanı ve kendü ḳanı ki tā perde-yi ‘ayāna ḳarīb olup anı keşfe ḳādir ola bunu saḥna söz taḳdīriyle (40) söyledüm filmeşel eger lisān zīkr olunan üzre ile eyleyeydi böyle olurdu dimek olur ve bu beytle bu ma‘nāyı tefhīm için ḋarb-ı meşel kıllurlar

***(511) Meşnevi***

***(41) Ḥālerā ḥāye budī ḥālū şudī***

***Īn betakdīr āmedest er ü budī***

Meşelâ hâlenüñ eger hâyesi olsaydı hâlû olurdu nitekim lisân-ı Türkîde dağı dirler [P22a] (1) eger tayazañuñ hâyesi olsaydı tayuñ olurdu bu ma'nâ taqdîrle gelmişdür eger ol olaydı ya'ni eger farazî hâletenüñ hâyesi olaydı hâl olmağ muqarrer olurdu kezâlik ehl-i (2) zebân kendü mertebesinden eger hürûc idüp meretebe-yi 'ayâna yaqîn gelüp anuñ perdesinüñ ref'ine cür'et kılsaydı tîğ-i İlähî anuñ elini ve başını kaḫ eylerdi lâkin (3) ehl-i zebân qanda ve meretebe-yi 'ayân qandadır ki ehl-i zebân ḫattâ meretebe-yi 'ayâna qarîb ola ve anuñ perdesini ref' eylemege cür'et kıla bu ḫod mümkün degüldür

**(512) Meşnevi**

***Ezzebân (4) tâ çeşm k'ü pāk ezşikest***

***Şad hezārân sâle güyem endekest***

Lisândan çeşme dek ki ol çeşm şekk ü gümândan pāk u berîdür şad hezārân sâl dirsem (5) endekdür ya'ni kîl ü kâl mertebesinden müşâhede ve 'ayân mertebesine dek eger yüz biñ [M38a] yıllıq yol vardır dirsem azdur ki maqâl mertebesinden hâle ve hâl (6) mertebesinden maqâm-ı müşâhede-yi zülcelâle varıncaya dek 'akla şıgmaz ve hesâba gelmez mesâfe-yi ba'ide ve menâzil-i keşîre vardır çünkim ehl-i kîl ü kâle bu maqâlden (7) ye's ü kunûḫ gelmek şâyibesi tevehhüm olındıysa ol tevehhümü def içün ve anlardan ye's ü kunûḫuñ izâlesiçün bu beyti ve mâba'dında olan ebyât-ı (8) şerîfeyi taqrîr buyururlar

**(513) Meşnevi**

***Hîn meşev nevmîd nür ezâsmân***

***Ḥaḫ çü ḫ'âhed mîresed deryek zamân***

Ey ehl-i kîl ü kâl egerçi meretebe-yi lisândan meretebe-yi (9) şuhûd u 'ayâna dek hezâr hezâr merâtib-i bişümâr vardır lâkin âgâh ol [H56a] nâümîd olma zîrâ nürî âsmândan Ḥaḫ Te'âlâ çünkim dileye [bir zamânda zemîne irişür (10) ma'ahazâ beynehümâda bu qadar bu'd u mesâfe vardır lîkin Ḥazret-i Ḥaḫqa -P] nisbetle bu'd u qurb müsâvidür anuñ feyz ü 'aḫsına bu'd u mesâfe ḫâyil ü mâni' olmaz

**(11) (514) Meşnevi**

***Şad eşer derkânâ ezaḫterân***

***Mîresâned kudreteş derher zamân***

Meşelâ aḫterlerden ma'denlere yüz eşeri ol Ḥüdânuñ kudreti yetişdürür her zamânda bu (12) âsmânda olan aḫterlerüñ terbiye ve te'şîri zemînde olan ma'âdiniye biiznillâh her zamân vâşıl olup ol ma'den her qankı aḫtere muqâbil oldıysa (13) ol aḫterüñ

hâşşiyetine ve ma'denüñ isti'dādına göre andan ol şey' hâşıl olur velhâşıl ba'zı maħalde ħadīd ve ba'zısında raşāş ve ba'zısında (14) nuħās ve ba'zısında zehēb ü fıddā ol aħterüñ hâşşiyetine göre zuhūra gelür

**(515) Meşnevi**

***Aħter-i gerdün zulemrā nāsihēst***

***Aħter-i Ħaħ dersifāteş rāsihēst***

(15) Gerdünüñ kevkebi maħsūs olan zulmetleri ref' ü izāle idicidür *aħter-i gerdündan* murād ħürşīd ve māhdur anlara daħı aħter dirler felekde rāsih ü şābitdür ammā (16) aħter-i Ħaħ anuñ şifātında rāsihlerdür ve zulem-i ma'küle ve ma'neviyyeyi nāsihlerdür *aħter-i Ħaħdan* murād her nebī ve velīnüñ rūhıdır ki mertebeyi şifāt-ı İlähiyye- (17) de şābitlerdür egerçi mertebeyi şifāt-ı İlähiyyeden esfelü's-sāfilin olan mertebeyi beşeriyet ve 'ālem-i ṭabī'ata gelinceye dek hezār merātib ve bīşümār menāzil (18) vardur velākin şems-i İlähī ve māh-ı Rabbānī olan nebī ve velīnüñ rūhınuñ nūrı terbiyye ve te'şiri zemīn-i beşeriyette olanlara ve zulemāt-ı nefsanıyyette (19) kalanlara ṭarfetü'l-'aynda gelüp anları münevver eyler ve zulemātdan ħalāş kılur olmaħda merātib-i keşire ve mesāfe-yi ba'ide bunlaruñ nūrına māni' ve ħāyil olmaz

(20) **(516) Meşnevi**

***Çarħ-ı pañsad sāl ey müsta'in***

***Dereşer nezdik āmed bāzemīn***

Meşelā beş yüz yıllık olan çarħ ey mu'āvenet ṭaleb idici eşerde zemīne (21) qarīb geldi egerçi mekān cihetinden ba'īd oldı lākin te'şir ü terbiye cihetinden arza ziyāde muķārenet kıldı

**(517) Meşnevi**

***Se hezārān sāl u pañsad tā Zuħal***

***Dem- (22) bedem hâşşiyeteş āred 'amel***

Meşelā āħir zemīnden felek-i sābi'de olan Zuħale dek üç biñ beş yüz yıllık yoldur ma'ahazā ol Zuħalüñ (23) hâşşiyeti her dem muttaşılan 'amel getirür ittifāķ-ı ehl-i nücüm anuñ üzerinedür ki Zuħal Naħs-ı Ekberdür zemīnde [olan nuħüsetler anuñ eşeridür ve zemīnden (24) her maħal ki aña muķābil gele elbette şüre yer olup anda giyāh ü -M] nebāt bitmez ve anuñ ṭabī'atı yābis ü bāriddür eger yübüset ve bürüdet anuñ āħiridür bunlar (25) emşāli niçe ħavāş ve āşarı vardur ki cümlesi zemīnde [H56b] zuhūra gelür ve nümāyān olur ħālbuki zemīnle anuñ mābeyninde bu ħadar

ecrām-ı felekiyye var iken ve üç (26) biñ beş yüz yıllık rāh miqdārı mesāfe muqarrer iken yine anuñ hāşşiyet ve eşeri zemīne qarīb oldı ve eşyāya te'sīr kıldı

**(518) Meşnevi**

**Derhemeş āred (27) çü sāye deriyāb**

**Tavl-ı sāye çīst pīş-i āftāb**

Bu beyt müneccimīn mezhebinini ibtāl eylemek için dinilmişdür zīrā anlarıñ mezheb ü itikādı (28) oldur ki Zuhal binefsihi mü'eşşirdür ve hāşşiyetini imzā ve icrā idicidür böyle diyenleruñ itikādını ibtāl idüp buyururlar cenāb-ı Hāķ Te'ālādur taķdīr-i kelām böyle dimek olur ki Hūdā-yı Te'ālā Hāzretleri ol Zuhaluñ hāşşiyet ve 'amelini sāye gibi derhem getirür iyāb vaķtinde *iyāb* rücū'a dirler *derhemuñ* ma'nāsı tayy eyler ve bir yere cem' idüp münteşir kılmaz dimek (30) olur ve āredüñ fā'ili Hāķ Te'ālādur taķdīr-i kelām böyle dimek olur ki Hūdā-yı Te'ālā Hāzretleri ol Zuhaluñ hāşşiyet ve 'amelini tayy eyler rücū' (31) vaķtinde sāye gibi ya'ni āftābuñ tūlū' ve rücū'ı vaķtinde sāyenüñ muntaḩı olması gibi Hāķ Te'ālā ol Zuhaluñ hāşşiyet ve 'amelini 'ālemden ref' eyler (32) āftābuñ katında tūl-ı sāye ne şeydür ya'ni hīç bir şey degüldür kezālik āşār u ḩavāş-ı Zuhal daḩı āftāb-ı ḩaķīķinüñ nūrı ve irādetinüñ zuhūrı katında (33) hīç bir şey degüldür bu daḩı cāyizdür ki *deriyāb* sāyeye müte'alliķ olup aña zarf ola bu taķdīr üzre ma'nā Hāķ Te'ālā Hāzreti o Zuhaluñ hāşşiyet (34) ve 'amelini tayy eyler rücū' vaķtinde olan sāye gibi ammā evvelki vech evlādur ve ba'zı şāriḩleruñ iḩtiyār eyeldükleri vücūh daḩı evlādur zīrā anlar iyābı (35) Zuhale zarf tūḩup ma'nāyı böyle virmişlerdür Hāķ Te'ālā Hāzreti rücū' ve ḩareketde Zuhali sāye gibi maḩḩı pīçide getirür āftābuñ katında sāye- (36) nūñ uzunluķı nedür ya'ni çünkim āftāb rücū' ve ḩareket ide zıll-ı medīdi az zamānda tayy u ref' eyler

**(519) Meşnevi**

**V'eznüfūs-ı pāk-i aḩterveş meded**

**Süy-ı (37) aḩterhā-yı gerdün mīresed**

Ve aḩter gibi pāk olan nefslerden ki murād enbiyā ve evliyānuñ nūrānī olan nufūs-ı tāḩiresidür ki gerdünuñ aḩterleri (38) cānibine meded yetişür kevākib-i muzī'e ve derārī-yi münīre nūrāniyyeti ḩulefā-yı İlahiyyenüñ bāḩınından alur ve anlarıñ imdādıyla mühtedī olur kemā kāle İbnü'l- (39) Fārız

**Beyt**

*Ve bedriye lem ye'fel ve şemsiye lem teķib*

*Ve bîtehtedî kullu 'd-derârî'l-munîretî*<sup>577</sup>

*(520) Mesnevi*

*Zâhir-i ân ahterân kavvâm-ı mâ*

*Bâtin-ı mâ geşte kavvâm-ı (40) semâ*

Ol eflâk üzre olan ahterlerüñ zâhiri bizüm zâhirimizüñ kavvâmıdır ya'ni bizüm zâhir-i [H57a] vücûdumuzda mü'eşşir ve bizüm cisimlerimize kuvvet (41) ve terbiyet viricidir ammâ bizüm bâtinımız semânuñ kavvâmıdır ya'ni semâvâta kavvâm virici ve anı kıyım ve kavî idüp turturucu bizüm bâtinlarımızdur cemî'-i [P22b] (1) felekler nûr-ı bâtin ol kâmil ile kıyım olurlar ve anda olan melekler anuñ meşiyetle kâr kılurlar kemâ kâle **İbnü'l-Fârız**

*Beyt*

*Ve lâfelekun illâ ve minnûri bâtinî*

*(2) Bihi melekun yuhdî'l-hudâ bimeşiyetî*<sup>578</sup>

İttifâk-ı aşhâb-ı taḥkîk bunuñ üzerinedür ki bâtin-ı insân-ı kâmil 'âlem-i ekberdür cemî'-i 'âlemi muḥîṭ olmuşdur ve bu 'âlem aña nisbet (3) âlem-i aşgardur nitekim bu ma'nâya işâret idüp bu beyân-ı şerîfi takrîr buyururlar

*Derbeyân-ı ân ki hükemâ güyend âdemî 'âlem-i şugrâyest [hükemâ-yı İlâhî güyend (4) [âdemî -P] âlem-i kübrâst zîrâ 'ilm-i ân hükemâ bersûret-i âdemî maḥşûr buved ü 'ilm-i ân hükemâ derḥakikat ḥakikat-ı [âdemî -P] mevşûl bûdeyest -M]*<sup>579</sup>

Bu sürḥ-ı şerîf anuñ beyânındadır ki (5) hükemâ-yı felsefî âdemî 'âlem-i şugrâdur dirler ammâ hükemâ-yı İlâhî âdemî 'âlem-i kübrâdur dirler zîrâ ol hükemânuñ 'ilmi âdemînuñ şüretine maḥşûş ve maḥşûrdur ḥakikat ve ma'nâsından (6) ve sırr-ı insâniden ḥaberdâr olmamışlardur zîrâ anlar 'âlemüñ şüret-i zâhirin bilürler ḥakâyık ve esrârına vâkıf olmamışlardur ammâ bu hükemânuñ ya'ni hükemâ-yı İlâhiyenüñ

<sup>577</sup> “Melekût ve ceberût âleminin vâdîsi benimle mukaddes, mukarrabînin ruhları benim hil'atimi giyinmiş, sülûk makamları benimle sağlamca kurulmuş olduğuna göre, benim bedrim yâni 'bedr' mesâbesinde olan benim akıl ve kalbim, asla batmaz ve son bulmaz. Güneş gibi bütün eşyaya ışık saçan, bütün masivaya hayat veren rûhum hiç kaybolmaz. Her bir parlak ve ışıklı yıldız benim nûrumla yol bulur.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 446.

<sup>578</sup> “Dokuz felekten, mücerred ruhlardan, anâsır-ı erbaadan ve mevâlid-i selâseden istisnâsız hepsi benim bâtin nûrumdan hâsıl olduğu halde, nasıl olur da evliyâm gibi vesâir tâbilerim ve cemaatlerim gibi mülkümün altına girerim. O dokuz felekte melek, bütün mülklere, feleklerin sâkinlerine ve yeryüzünde bulunanlara hidâyet ihsan eder ki bu benim irâdemledir ve benim emrim dışında hiçbir şey olmaz.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 326.

<sup>579</sup> “Hükema insan küçük âlemdir, der; hükema-yı İlâhî insan büyük âlemdir, der. Çünkü o hükemanın ilmi insanın dış görüntüsüne göre kısadır ve İlâhî hükemanın ilmi insanın batınına göre birleşiktir, görüşlerinin beyanı”



(7) ‘ilmi âdemîniñ haqîkatinüñ haqîkatine mevşüldür ya’ni gayb-ı hüviyyet ve sırr-ı ehadıyyete muţtali’ olmışlardır ki ‘âlem ve âdemüñ aşıl ve mebd’e’idür

**(521) Meşnevi**

***Pes beşüret ‘âlem-i aşğar*** (8) ***tuvi***

***Pes bema’nâ ‘âlem-i ekber tuvi***

Pes şüret hasebiyle ey insân sen ‘âlem-i aşğarsın pes ma’nâda ‘âlem-i ekbersin sen [M39a] nitekim Hâzret-i ‘Alinün bu ebyât-ı (9) şerîfesi bu ma’nâya şehâdet eyler

*Beyt*

*Devâ’un fîyke ve mâ teş’uru*

*Ve devâ’un minke ve mâ tubşiru*<sup>580</sup>

*Ve ente’l-kitâbi’l-mubîni’l-lezî*

*Bâ harfîhi yezhuru’l-muzmerü*<sup>581</sup>

(10) *Ve tuz’amu inneke cirmun şağîrun*

*Ve fîke en’aviye’l-‘âlemü’l-ekberü*<sup>582</sup>

Egerçi bu ‘âlem-i şüret bihasebi’z-zâhir bizüm aşlımızdır lâkin minhaysi’l-maînâ biz aña aşıl gibi vâki’ olmuşuzdur

**(11) (522) Meşnevi**

***Zâhir-i ân şâh aşl-ı mîveyest***

***Bâtinen behr-i şemer şud şâh hest***

Meşelâ ol şâhuñ zâhiri meyvenüñ aşlıdır lâkin bâtinen şecer şemerden ötürî (12) var olmuşdur

**(523) Meşnevi**

***Ger nebüdi meyl ü ümîd-i şemer***

***Key nişândî bâğbân biğ-i şecer***

Zîrâ eger meyl-i şemer ve ümîd-i şemer olmayaydı bâğbân şecerüñ kökünü kaçan (13) dikerdi ya’ni dikmezdi

**(524) Meşnevi**

***Pes bema’nâ ân şecer ezmîve zâd***

***Ger beşüret ezşecer büdeş vilâd***

<sup>580</sup> “Senin ilacın sendendir, halbuki senin vukufun yoktur; ve senin illetin sendendir, halbuki sen görmüyorsun.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 164.

<sup>581</sup> “Ve sen apaçık bir kitapsın ki onun harfleriyle muzmer ve gizli olan zahir olur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 164.

<sup>582</sup> “Ve sen küçük bir cirim olduğunu zu’mediyorsun, halbuki sende âlem-i ekber dürülüp büküldü.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 164.

Feizā kāne kezālik bu muḳaddime ma'lūmuñ oldıysa ma'nāda ol (14) şecer meyveden oldı egerçi meyve şüretde şecerden toğmaḳ oldıysa da *şecerden* murād 'ālem *meyveden* murād ādemdür [H57b] pes 'ālemüñ vücūdi ādemüñ zühürü (15) içündür zīrā 'ālemden maḳşūd-ı aşlı ve ğaraż-ı küllī ādemdür ve *ādemden* maḳşūd daḫı enbiyāya ḫātem olan Resül-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḫteremdür şallallāhu 'aleyhi ve sellem nitekim (16) bu ma'naya işāret idüp buyururlar

*(525) Meşnevi*

*Muştafā z'ın güft k'ādem v'enbiyā*

*Ḫalf-i men bāşend derzīr-i livā*

Ḫazret-i Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem (17) bu sebebden didi ki Ādem ve cemī'-i enbiyā 'aleyhisselām zīr-i livāda benüm ardunda olalar ve ben bu cümleye muḳaddem ve pīşvā olam kemā kāle 'aleyhisselām *Ādemu ve men-* (18) *dūnehu taḫte livā'ı yevme'l-kiyāmeti ve lāfāhra*<sup>583</sup> egerçi ol Ḫazret zāhiren cümleden soñra geldi velākin ma'nā cümleden esbaḳ oldı nite[kim -P] ḫadış-i (19) şerīfuñ mażmūnı olan beyt-i laṭif bu ma'nāya şehādet kıılır

*(526) Meşnevi*

*Behr-i in fermūdeyest ān zūfunūn*

*Remz-i naḫnu'l-āḫirūne's-sābikūn*

Bu taḳaddüm-i (20) ma'nevīden ötüri buyurmışdur ol *zūfunūn naḫnu'l-āḫirūne's-sābikūne*<sup>584</sup> ḫadışinüñ remzini ya'ni şüretā āḫirler ve ma'nen sābıklaruz dimek olur (21) *ve inne'l-āḫirūne ve inne's-sābik*<sup>585</sup> dimeyüp cem'le getürmelerinde nükte ol Ḫazretüñ vereşe ve teb'ası daḫı bu ḫükmdede dāḫil olurlar

*(527) Meşnevi*

*Ger beşüret men ziĀdem (22) zādeyem*

*Men bema'nā cedde cedd üftādeyem*

Egerçi şüret i'tibārıyla ben Ādemden toğmışam ammā ben biḫasebi'l-ma'nā ceddüñ ceddı vāki' olmuşam nitekim **İbn** (23) **Fārız** bu mertebeden tercümān olup buyururlar

*Beyt*

*Ve innī ve in kuntu'bne Ādeme şüreten*

<sup>583</sup> “Ādem ve ondan gayri enbiyā, yevm-i kiyāmette benim sancağım altında bulunduğı halde, benim iftiharım yoktur.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 165.

<sup>584</sup> “Biz sābık olan āḫirleriz.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 165-166.

<sup>585</sup> “Muhakkak ki (kiyamet günü) ahirler ve sabıklarız.”

*Velī ma‘nen fīhi šāhidun bi‘ubuvveti*<sup>586</sup>

Ādem Hāzretleri ebuleşbāh (24) ve ol Hāzret ebulervāhdur bu cihetden ceddūn ceddi vāki‘ olmuşdur ve bu hādīs-i şerīf dağı bu ma‘nāya şehādet kılmışdur ki buyururlar

(25) *kuntu nebiyyen ve Ādeme beyne ‘l-mā‘i ve ‘t-tīn*<sup>587</sup>

(528) *Meşnevi*

*K‘ezberāy-ı men budeş secde-y melek*

*V‘ezpey-i men reft berheftūm felek*

Zīrā ger ol Ādeme melekūn secdesi benden (26) ötüri olmuşdur ve ol benden ötüri heftūm felek üzerinde gitmişdür ya‘ni benüm nūr-ı haķīkatūm ibtidā ebulbeşerde zuhūr eyledükde melā‘ike ol nūrı müşāhede (27) eyleyüp benüm nūrumdan ötüri aña secde eylediler ve heftūm felek üzre olan cennet-i a‘lāya zemīnde cesedi halk olduđdan şoñra benüm anda olan nūrumdan (28) ötüri gitmişdür Hāzret-i Ādemūn heftūm felek üzre gitmesi cesed-i şerīfi zemīnde halk olup nefh-i rüh olup insān şüretine geldükden şoñra (29) vāki‘ olmuşdur ba‘de cennetden çıkup yine zemīne gelmişdür ve ba‘delvefāt rüh-ı şerīfi semā‘-ı evvelde karar kılmışdur ve bu mertebeleri Hāzret-i Muştafānuñ (30) anda zuhūr eyleyen nūrı vāsıtasıyla bulmuşdur

(529) *Meşnevi*

*Pes zimen zāyīd derma‘nā peder*

*Pes zimīve zād* [M39b] *derma‘nā şecer*

Pes ol hāzretūn mertebe-yi (31) şerīfleriniñ lisānı ve hādīs-i şerīflerinden [H58a] dađı münfehım olan ma‘ānī bu maźmūni te‘yīd eyler ve bu gūne söyler pes ma‘nāda peder benden tođdı egerçi (32) şüretā ben andan tođdım pes ma‘nāda şecer meyveden tođdı egerçi şüretā meyve şecerden tođdı ise de zīrā şecerden maķşūd şemerdür ki şecerūn (33) zuhūri şemer için vāki‘ olmuşdur çünkim maķşūd-ı aşlı şemer ola ma‘nen şecer andan tođmış olur kezālik ‘ālemden maķşūd ādem ve ādemden maķşūd (34) Hāzret-i Resūl-i Ekremdür şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bermüci b hādīs-i qudsī *levlāke levlāk lemā hālaķtu ‘l-eflāk*<sup>588</sup> çünkim ol hāzretūn vücūd-ı şerīfi ‘illet-i (35) ğā‘iye-yi ‘ālem ü ādem ola minhāşü‘l-ma‘nā ādem andan zuhūra gelmiş olur şecer meyveden ötüri zuhūra geldügi gibi

<sup>586</sup> “Yāni her ne kadar şüretā Ādemođlu isem de gerçekte ben, hakikat itibarıyla Ādem’in babasıyım ve bütün ruhların aşlyım. Zīrā benim için Ādem’de benim ata oluşuma şahit olan bir mānā vardır, o mānā onun rühudur.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 399.

<sup>587</sup> “Ādem su ile çamur arasında olduğu halde ben nebī idim.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 166.

<sup>588</sup> “Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 403.

**(530) Meşnevi**

***Evvel-i fikr āhir āmed der'amel***

**(36) *Hāşa fikrī k'ū buved vaşf-ı ezel***

Fikrūñ evvel 'ālemde āhir geldi filhākīka böyledür meşelā bir mühendis evvelā istese ki bir dostını bir evde sākin (37) eyleye pes anuñçün bir hāne binā eyler ol hāne tamām olduđdan şoñra āhir 'amelde ol dostını ol hānede sākin eyler pes anuñ fikrinüñ evveli 'amelde āhir (38) gelmiş olur meşelā āhir bir kimse bir meyve yimek istese ol meyvenüñ şecerini diker aña niçe günler terbiye eyler ol şecer zuhūra gelüp meyvesi hāşıl (39) olduđda anuñ meyvesini yir pes evvel-i fikr 'amelde āhir gelmiş olur 'ale'l- huşuş bir fikr ki ol vaşf-ı ezel ola bu mışra'da olan *fikr*den murād (40) maqşūd-ı İlahīdür ve irāde-yi Rabbānīdür ki ezeli aña şıfat olmışdur ve bu ekvān u eflākuñ hilkatinden maqşūd-ı aşlī ***levlāke lemā halaktu'l-eflāk*** fehvāsınca (41) sultān-ı enbiyānuñ vücūd-ı şerīfi olur pes fikrūñ evveli 'amelde āhir geldiyse hāşşa vaşf-ı ezeli olan kaşd-ı İlahī dađı 'amelde āhir gelmiş [P23a] (1) olur ki maqşūd-ı İlahī evvelā hazret-i nebīnūñ vücūdı olup pes bu ekvān u eflākı halk eyleyüp mevcūd olduđdan şoñra ve enbiyā-yı 'azāmuñ dađı vücūdları (2) zuhūr kılduđdan şoñra ol maqşūd-ı aşlī olan hazretūñ vücūd-ı şerīfini zuhūra getürmiş ve mertebe-yi maħbūbiyyete yetürmiş olur

**(531) Meşnevi**

***Hāşıl enderyek zamān ezāsmān***

**(3) *Mireved miyāyed İzer kārvan***

Muqaddem olan beyānda buyurduđları kelimātuñ tekrār me'al u maşşūlinüñ takrīrine şürū'dur muqaddemā buyurmışlar idi ki

*Hīn* (4) *meşev nevmīd tu ezāsmān*

*Hāk çü h'āhed mīresed deryek zamān*

Pes bu münāsebetle niçe ma'anī ve ma'ārif buyurup münāsebetle insānuñ 'ālem-i kübrā olması (5) için dađı bir beyān baş eyleyüp anda dađı niçe 'ulūm u hikem naql eyledüklerinden şoñra yine zikr olunan ma'nānuñ baqiyyesinüñ beyānına şürū' idüp buyururlar (6) hāşıl-ı kelām ve netīce-yi merām āsmāndan her bir zamānda dāyimā kārvan gelür ve gider *İzer* [H58b] dāyim dimekdür *āsmān*dan murād āsmān-ı ma'nevīdür ki murād merātib-i āsmān ve şıfāt-ı İlahiyye (7) ve 'ālem-i rūhāniyyedür ve *kārvan*dan murād birkaç vech muhtemeldür evvelā kavāfil-i cemī'-i mevcūdāt olsa kabildür ki cemī'-i eşyā ānen fe'ānen tārketü'l-'aynda vücūda gelmede (8) ve derhāl

yine ma'düm olmadadır müteceddid-i emsāl ve te'ākub-ı eşkāl olduğundan herkes bu gelmeği ve gitmeği idrāke kâdir degüldür meger aşhâb-ı müşāhede nitekim bunuñ (9) taḥkīki cild-i evvelde *Kıssa-yı Mekkî Hargūş* beyānında mürür eyledi şāniyen kavāfil-i ervāḥ olmağa daḥı şāmildür zīrā dāyimā kâfile-yi ervāḥ bir cānibden gelüp ve bir cānibden (10) yine gitmededür hīç bir dem yokdur ki ol āsmān-ı ḥaḳīkī tarafından bir niçe rūḥ bu 'āleme gelmeye ve bir niçesi ol [M40a] 'āleme güzer kılmaya elbette her zamān gelüp gitmeden ḥālī degüldür şālişen (11) kavāfil-i füyūzāt-ı İlähiyye ve tecelliyāt-ı Rabbāniyye ve nefehāt-ı Subḥāniyye ve rahmet-i Raḥmāniyye murād olmağa daḥı şāmil olur ki *inne lirabbikum fiyyāmi dehrekum nefehātin elā fete'arrazū* (12) *leḥā*<sup>589</sup> ḥadiş-i şerīfi bu ma'nāya şehādet kılar pes taḳdīr-i ma'nā bu olur ki ḥāşıl-ı kelām bir anda ve bir zamānda āsmān-ı ma'nevīden dāyimā kâfile-yi füyūzāt-ı İlähiyye (13) ve kârbān-ı nefehāt ve tecelliyāt-ı Rabbāniyye nās cānibine gelür āgāhdil olana ḥayātbaḥş kılar ve yine aşlına zāhib olur

**(532) Meşnevi**

*Nişt berin kârvān in reh dirāz*

**(14) Key mefāze zeft āyed bāmufāz**

Bu kârbān üzre burada dirāz degüldür şahrā ve beyābān kaçan muzffer olan kimseye 'arīz ü ba'īd olur *mefāze* şahrāya dirler mufāz (15) zamm-ı mīmle muzaffer ma'nāsınadur efāz yefizden ya'ni nitekim beriyye ve beyābān-ı kavī ve muzaffer olan kimseye ba'īd ü 'arīz gelmedüğü gibi bu kâfile-yi ma'neviyye daḥı burada ma'nevī (16) dirāz degüldür dimek olur pes bu kâfile-yi ma'neviyyenüñ sür'at-i seyrini tefhīm için ḳalbün seyrini aña mişāl idüp buyururlar

**(533) Meşnevi**

*Dil beKa'be mīreved derher zamān*

**(17) Cism ṭab'-ı dil bigired z'imtinān**

Meşelā dil her zamān Ka'beye gider ve bir anda niçe menāzil ve mesāfeyi ḳaṭ' ider cism gönül ṭab'ını ṭutar imtinān-ı İlähī ve iḥsān-ı (18) Rabbānīden nitekim *ervāḥina eşbāḥina ve eşbāḥina ervāḥina*<sup>590</sup> diyen ebdāl u ehl-i kemālün cisimleri rūḥ ve dil mizācını ṭutup tayy-ı mekāna kâdir olmuşlar ve (19) ṭarfetü'l-'aynda Ka'beye varup gelmişlerdür

<sup>589</sup> “Şüphesiz sizin zamanınızda Rabb'inizin kokuları vardır, dikkat onu arayın.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 302.

<sup>590</sup> “Bizim ervahımız cisimlerimizdir ve cisimlerimiz ervahımızdır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 168.

**(534) Meşnevi**

***În dirâz u kûtehî mer cism râst***

***Çi dirâz u kûteh âncâ ki Hudâst***

Bu dirâz u kûtehlik taḥkîk-i cism içündür (20) ḳurb u bu'd mekân-ı ebdâna müte'allikdür dirâz u kûtehlik nedür ol mertebede ki Hudâdur ya'ni 'indallâh ḳurb u bu'd ve kûteh ü dirâz ve bunlar emşâli olan şeyler mutaşavver (21) olmaz bu cümlesi ecsâmuñ ve mağlûb-ı [H59a] ecsâm olan ervâhuñ vaşflarıdır

**(535) Meşnevi**

***Çün Hudâ mer cismrâ tebdîl kerd***

***Refteneş bîfersaḥ u bîmîl kerd***

Çünkü (22) Hudâ-yı Te'âlâ cismi tebdîl eyledi anuñ gitmesini ve seyr etmesini bîfersaḥ u bîmîl eyledi fersaḥ dört biñ adımdur nitekim sultân-ı enbiyânuñ cismi (23) şerîfini Haḳ Te'âlâ Hazretleri çünkü tebdîl eyledi şeb-i Mi'râcda bu kadar mesâfeyi ḳaṭ' eyleyüp ve henüz germiyyet pesterleri zâyil olmadın yine mekân- (24) larına geldi

**(536) Meşnevi**

***Şad ümîdest îñ zamân berdâr gâm***

***'Âşıkâne ey fetâ ḥalli'l-keleâm***

Yüz ümîd vardır bu zamân adımuñ ḳaldır ey cüvân 'aşıklar gibi ḳîl (25) ü ḳâli terk eyle ya'ni bu ḥâl-i ḥayâtda ve zamân-ı dünyâda ḳurb-ı Haḳḳa nâyil ve mertebe-yi ḥaḳîqate vâsıl olmağa niçe yüz ümîd vardır ey fetâ 'aşıklar gibi ayak ḳaldurup (26) bu yola sâlik ol ve tâlib-i zevḳ ü ḥâl olup ḳîl ü ḳâli terk ḳıl kemâ ḳâle 'aleyhisselâm ***da' ḳîle ve ḳâle ve keşrete's-su'âl***<sup>91</sup> revâhu **İbn Mes'ûd**

**(27) (537) Meşnevi**

***Gerçi pîle-y çeşm berhem mîzeni***

***Dersefine hefteyî reh mîkuni***

Egerçi göz ḳapağını bir yere urursın *pîle* göz ḳapağına dirler meşelâ sefinede yatmışsın (28) yol ḳaṭ' eylesin ya'ni ey sâlik-i tarîk-i İlâhî bu yolda ḡazz-ı ebsâr ḳılursın belki kāyinât ve maḥlûḳâtdan göz yumarsın ammâ sefine- (29) de yatmış ve ḳaṭ'-ı râh etmiş kimse gibi keşti-yi şoḥbet-i mürşid-i kâmilde sâkin iken ṭurmaz gidersin ve niçe menâzil ü maḳâmâtı ḳaṭ' idersin ve lihâzâ (30) *binişîn ü sefer kun ki*

<sup>91</sup> "Çok soru sormaktan ve kîl ü kâlden sakının."

*begāyet hūbest* diyü sālīkān-ı rāh-ı Hakk sefer filvaṭan eylemege terğīb eylediler ve daḥı

*Beyt*

*Esāfir ‘an’ılme’l-yakīn ilā’aynihi*

(31) *İlāHakka ḥaysu’l-ḥakīkatihī rıḥletī*<sup>592</sup>

Diyü söylediler

*Tefsīr-i in ḥadīs ki meşelu ummetī kemeşeli sefinetin Nūhin mentemesseke bihā necā ve* (32) *mentehallefe ‘anhā ğariķa*<sup>593</sup>

Ḳāle ‘aleyhisselām *meşelu ‘ulemā’i ummetī* ve firivāyeti āḥiri *mişlī ve meşelu aşḥābī* benüm ümmetimün ‘ulemāsınun şıfat-ı ‘acībū’ş-şānı (33) veyāḥud benüm ve aşḥābımun şıfat [M40b] u şānı *kemeşeli sefinetin Nūh* Nūḥun gemisinün şıfatı gibidür *mentemessuke bihā necā* şol kimse ki temessük ve ta’alluķ eyledi aña (34) necāt buldı *ve mentehallefe bihā ğariķa* ve şol kimse ki a’rāz ve taḥallūf eyledi andan ğarķ oldı nitekim meşelā Ḥāfız buyurur

*Beyt*

*Yār-ı merdān-ı Ḥudā bāş* (35) *ki derkeştī-i Nūh*

*Hest ḥākī ki beābī neḥared Tūfānrā*<sup>594</sup>

(538) *Meşnevi*

*Behr-i in fermūd peygamber ki men*

*Hemçü keştīyem beTūfān-ı zemen*

Ḥazret-i Peygamber ‘aleyhisselām bundan (36) ötüri buyurdı ki ben keştī gibiyim zamānıun tūfānına ya’ni necāt-ı ma’nevī ve sefer-i rūḥāniden [H59b] ötüri Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām kendüyi ve aşḥābını sefine-yi (37) Nūḥa teşbih idüp ben tūfān-ı zamāna ve ḥavādiş-i ekvāna nisbetle gemi gibiyüm didi

(539) *Meşnevi*

*Mā vü aşḥābem çü ān keştī-yi Nūh*

*Her ki dest enderzened yābed fütūh*

(38) Ben ve aşḥābum ol keştī-yi Nūh gibiyüz her kim ki bizüm sefinemüze el ura fütūh bulur ve bid’at u ḍalālet ve ma’şiyet ü ḳabāḥat varṭalarından necāt bulur (39)

<sup>592</sup> “İlme’l-yakīnden ayne’l-yakīne sefer, hakikatte Hakk’a’l-yakīne göçtür.”

<sup>593</sup> “Benim ümmetin Nuh’un gemisi gibidir, o gemiye tutunan kurtulur, geride kalan boğulur, hadisinin tefsiri”

<sup>594</sup> “Allah’ın sevgili kullarının yarı ol ki Nuh’un gemisinde suya ve Tufan’a önem vermeyen (Hz. Nuh) toprağa mensuptur.”

çünkü *eşşeyhu fikavmihi kennebiyyi fîummetihi*<sup>595</sup> hadîşinüñ fehvâsınca şeyh-i kâmil dağı kavmi içre kâyimmağâm-ı nebî ve ‘aşrınıñ peygamberi gibi oldıysa pes anuñ sefine-yi şöhetine (40) dâhil olan dağı kaṭ-ı menâzil kıılır ve girdâb-ı helâket ve dalâletden halâş olur ve maṣşûdına vuşul bulur nitekim bu ma’nâya işâret idüp buyururlar

(41) (540) *Meşnevi*

*Çünki bâşeyhî tu dür ezziştıyî*

*Rüz u şeb seyyâri vü derkeştıyî*

Ey tâlib-i Hâk çünkü bir şeyhle sen zıstlıkden dür olasın ya’ni muhâlefetden ve [P23b] (1) ‘adem-i itâ’at ve mütâba’atdan ictinâb kılasın rüz ü şeb seyr idicisin ya’ni gemide oturup seyr eyleyen kimse nice ise sen dağı filmeşel böylesin egerçi (2) zâhiren bir mağâmda muḳîm iseñ de bâtinin kaṭ-ı merâtib ve mağâmât eylemeden hâlî degülsün

(541) *Meşnevi*

*Derpenâh-ı cân-ı cânbahşî tuvî*

*Keştî enderhufteyî reh mîrevî*

(3) Bir cânbahşuñ cânı hıfzında uçarsın ya’ni bir hayâtbağş olan mürşidüñ rûhınıñ hıfz u himâyetinde pervâz idesin meselâ keştîde yatmış ve uyumuş- (4) sını yola gidersin ve menâzil ve merâhili oturduğı yerde tayy u kaṭ idersin *tuvî* tevîden lafzından fi’l-i muzâri’ müfred-i muhâtabdur uçmağ ma’nâsına

(5) (542) *Meşnevi*

*Meskul ezpeygamber-i eyyâm-ı h’îş*

*Tekye kem kun berfen ü berkâm-ı h’îş*

Ey tâlib-i Hâk kendü eyyâmuñ peygamberinden münkaṭı’ olma ki *eşşeyhu fikavmihi kennebiyyi fîummetihi* (6) hadîşinüñ muḳtezâsınca şeyh-i kâmil kendü ‘aşrında kavmi içinde peygamber gibidür ve kendü fennüñ ve dostuñ üzre veyâhud murâduñ üzre itimâd eyleme ki bu yola (7) rehber ve mürşidsüz giden gümrâh olmuş ve kendü fenn ü idrâkine itimâd iden nâkış u hâm kalmışdur

(543) *Meşnevi*

*Gerçi şîrî çün revî reh bîdelîl*

*Hemçü rûbeh der- (8) dalâlî vü zelîl*

<sup>595</sup> “Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 170.



Egerçi şîrsen ve zekā ve fazîletle dilîrsen çünkîm yolu bîdelîl gidesin rûbâh gibi dâlâldesin ve zelîl ü haķîrsin zîrâ kuvvet (9) ü 'izzet bu kadar illâ üstâde tab'iyette ba'zî nüshada *h'vîşbîn ü derdâlâlî vü zelîl* vâķî' olmuşdur bu taķdîr üzre ma'nâ kendüñ görîci (10) ve dâlâlde [H60a] ve zelîlsin dimek olur

**(544) Meşnevi**

***Hîn meper illâ ki bâperhâ-yı şeyh***

***Tâ bibînî 'avn ü leşkerhâ-yı şeyh***

Ey sâlik-i râh âgâh ol uçma illâ şeyhüñ (11) kanatlarıyla tâ ki şeyhüñ leşkerlerinüñ 'avn ü 'inâyetini göresin ya'ni şeyhüñ himmet ü irşâd ve hidâyeti ve rûhâniyyeti ve 'ilm ü hikmeti 'askerlerinüñ mu'avenetini (12) görmek istersüñ kendü 'aql u 'ilmüñ per ü bâlini terk idüp anuñ re'y ü tedbîri perleriyle pervâz eyle ve andan qahr u luţf her ne gelürse becân (13) u dil kabûl eyle

**(545) Meşnevi**

***Yek zamânî mevc-i luţfeş bâl-ı tust***

***Âteş-i qahreş demî hammâl-ı tust***

Zîrâ bir zamân anuñ luţfi mevcî senüñ per ü bâlüñdür ki (14) seni hevâ-yı yârda pervâz getürür ve anuñ âteş-i qahrî bir dem senüñ hammâluñdur fütür u mândelik vaķtinde seni getürür ve maķşûd u murâduña yetürür

**(546) Meşnevi**

***Yek zamânî (15) mevc-i luţfeş kem şümer***

***İttihâd-ı her dü bîn endereşer***

Anuñ qahrını anuñ luţfinüñ zıddı şayma her ikisinüñ eşerde ittiḥâdını gör ya'ni [M41a] şeyhüñ luţfi (16) ve qahrî ṭalibi kemâle irgürmeden ötüridür egerçi şüret-i zâhirde zıdlardur lâkin eşerine naẓar olınsa mütteḥidlerdür çünkîm iki şîfat bile ṭalibüñ teraķķî- (17) sine sebep olduķdan soñra zâhirde olan zıddına naẓar olınmaz

**(547) Meşnevi**

***Yek zamân çün ḥâk sebzet mîkuned***

***Yek zamân pürbâd u gebzet mîkuned***

Bir zamân (18) ol pîrüñ luţfi seni ḥâk gibi sebz eyler envâ' leṭâfet ve ṭarâvetle tâze ve ṭarî kıılır ve bir zamân seni pürbâd u gebz eyler *gebz* bezrek ma'nâsına olur (19) ve *bâddan* murâd hevâ-yı yâr olur ya'ni bir zamân olur ki anuñ tâb u teri seni hevâ-yı 'aşķ ve bâd-ı şevķle pür eyler ve bezrek ve qalb u rûhuñı sütürg eyler (20) dimek olur

**(548) Meşnevi**

***Cism-i 'arifrā dihed vaşf-ı cemād***

***Tā berū rüyed gül ü nesrīn şād***

Şeyh-i kâmil 'arifūn cismine cemād vaşfını virür *cemād*dan (21) murād bunda hâkdür ya'ni mürebbi-yi kâmil 'arif olan sâlikūn cismine hâk şıfatını 'atâ eyler tā ol cismde nazik ü laţif gül ü nesrīn biter *şād* bunda (22) nâzik ü laţif ma'nāsına olur nitekim şādāb dirler leţāfet ma'nāsın virürler gül ü nesrīnden murād gül-i ma'arif ve nesrīn-i esrār ve leţāyifdür ve *ezvāk*-ı (23) rühānī ve eşvāk-ı subhānīdür mürebbī-yi kâmilūn terbiyesi 'arifūn cinān-ı cenānına bir mertebe tarāvet ve leţāfet virür ki gül ü reyhān ve sünbül-i zamīrān (24) olan büstānda ol mertebe leţāfet olmaz ve herkesūn çeşm-i idrāki anı görmez ve dimāğ-ı 'aklı andan rāyiha almaz

***(549) Meşnevi***

***Lik ü bīned nebīned gayr-i ü***

***(25) Cüz bemağz-ı pāk nedhed huld bū***

Līkin ol şeyh görür andan gayrısı görmez zīrā mağz-ı pākdan gayriya rāyiha virmez ya'ni dimāğ-ı cānı vesāvis ü inkārdan (26) [H60b] hālī olmayan insān revāyiḫ-i cinānı alamaz revāyiḫ istişmāma kâdir olamayan leţāyif-i cinānı daḫı idrāk kılamaz ki her şeyūn idrākine (27) isti'dād u kâbiliyyet şartdur

***(550) Meşnevi***

***Mağzrā hālī kun ezinkār-ı yār***

***Tā ki reyhān yābed ezgūlzār-ı yār***

Mağz-ı cānuñı inkār-ı yārdan hālī eyle tā kim yāruñ gūlzārından (28) reyhān bula yārdan murād şeyhdür ya'ni ey tālib ü mürīd dimāğ-ı rūhuñı yār ve mu'ayyen olan şeyhe inkār eylemeden pāk u tāhir eyle tā anuñ gūlzār-ı kalbinden dimāguñ (29) reyhān-ı 'irfānı bula ve şuhūd u 'ayāndan rāyiha ala *şeyh*den murād Hüsāmeddīn Hāzretleri olmaḫ daḫı münāsibdür

***(551) Meşnevi***

***Tā biyābī būy-ı huld ezyār-ı men***

***Çün Muḫammed (30) būy-ı Raḫmān ezYemen***

Tā kim benüm yārümden cennet rāyihasını bulasın Hāzret-i Muḫammed Raḫmān rāyihasını Yemenden bulduḫı gibi nitekim rivāyet olunur ki ol (31) Hāzret ekşer zamānda Yemen cānibine müteveccih olup istişmām eylerler imiş su'āl olunduḫda

*innī leecidu nefese'r-Rahmāni minḳibeli'l-Yemen*<sup>596</sup> buyurmuşlar ba'zı muḥakḳıklar bunuñ (32) şerhinde Üveys Ḳaranī Ḥazretlerinüñ vücūdından rāyiḥa-yı Ḥaḳḳı bulduklarına işāretdür dimişler pes ḥulāşa-yı kelām ey tālib eger dimāğ-ı cānuñı (33) inkārdan pāk u ḥālī eylerseñ Ḥazret-i Nebī 'aleyhisselām rāyiḥa-yı Rahmānı Yemen cānibinden bulduğı gibi sen daḥı benüm yārümden cennet rāyiḥasını ve ḥaḳīḳat (34) fāyiḥasını bulursın dimek olur

*(552) Meşnevi*

*Dersaf-ı mi'rāciyān ger bisti*

*Çün Burāket berkeşāned nisti*

Ey tālib eger mi'rāciler şafında turasın (35) yoḳluk seni Burāḳ gibi yukarı çeker *mi'rācilerden* murād çerāğ-ı ma'nevī şāhibleri olan evliyā ve aşḫāb-ı fenādur sen ki anlaruñ ḥizmetinde ḳāyim (36) ve kendüni anlaruñ irādetinde fānī kılasın Burāḳ Ḥazret-i Resüli bālāya çekdüğü gibi yoḳluk daḥı seni 'ālem-i ma'nāya çeker ve ḳurb-ı Ḥaḳḳa vāşıl eyler dimek (37) olur ve meşāyiḥ-i 'azām sālīk mertebe-yi beşeriyetden teraḳḳī kıлмаğa ve ḳurb-ı Ḥaḳḳı bulmağa ve mertebe-yi ḥaḳīḳate vāşıl olmağa mi'rāc-ı ma'nevī dimişlerdür (38) pes mi'rāc-ı ma'nevīnüñ beyānına şürū' idüp bu beytleri meşel mevḳi'inde irād buyururlar

*(553) Meşnevi*

*Ni çü mi'rāc-ı zemīni tā kamer*

*Belki çün mi'rāc-ı kilki tā şeker*

Bu mi'rāc (39) zemīnīnüñ [M41b] ya'ni zemīne mensüb olan kimsenüñ kamere dek olan mi'rācı gibi degüldür belki bir ḳamışuñ şekere dek olan mi'rācı gibidür ya'ni bīzevḳlikden (40) zevḳ mertebesine vāşıl olmaḳ ve derūnuñ ḥalāvet-i imān u 'irfānla ve ḳurb-ı Ḥaḳḳı bulmaḳdur bu cümle rūḥuñ mertebe-yi ednādan mertebe-yi a'lāya (41) 'urūc [H61a] eylemesidür

*(554) Meşnevi*

*Ni çü mi'rāc-ı buḫāri tā semā*

*Bel çü mi'rāc-ı cenīni tā nühā*

Miṣāl-i āḫir bu mi'rāc bir buḫāruñ semāya olan mi'rācı gibi degüldür belki [P24a] (1) bir cenīnüñ mertebe-yi nühāya dek olan mi'rācı gibidür bir cenīn tavrı ba'de tavr bu ḳadar merātibi ḳaṭ' idüp ba'de't-tevellüd tıfl olup bülūğa gelüp kendüyi menāḥiden (2) nehy idici 'aḳl-ı kāmīl cānibine niçe urūc-ı ma'nevī eylerse senüñ daḥı ey sālīk

<sup>596</sup> “Ben Yemen tarafından nefes-i Rahman'ı buluyorum.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 538.

rāh-ı mi'rācuñ böyle olur zīrā rūhuñ nokşāndan kemāl mertebesine teraqqī kıılır (3)  
ve cānuñ kıurb-ı Hūdāyı bulur dimek olur

**(555) Meşnevi**

***Hoş Burākı geşt ħing-i nīstī***

***Sūy-ı hestī āredet ger nīstī***

Nīstlik ħingi bir hoş Burāk oldu seni (4) varlık cānibine getirür eger yok iseñ ya'ni ölmezden evvel ölmek ve maħv u fānī olmak filmeşel bir laţif Burāk gibi oldu sen ki ħing-i fenāya süvār olasın seni (5) vücūd-ı bākī cānibine getirür ve seni ħaķıķat mertebesine yetürür dimek olur

**(556) Meşnevi**

***Kūh u deryāhā sūmeş mes mīkuned***

***Tā cihān-ı ħissrā pes mīkuned***

Kūh u deryā (6) ol [ħing-i -P] nīstīnün toynāķını mess eyler ya'ni ol esb-i maħv u fenā filmeşel bir mertebe çüst ü çābükdür cibāl u biħār ancak anuķ toynāķına yapışur murād anuñ (7) 'azīm-i şānını ve kūh u deryālaruñ aña nisbet ħaķāret ve nokşānını beyān olur meşhūr meşeldür ki kaçan bir şey'ün 'azīm-i şānını medħ eyleseler anuñ ħaķķında (8) tāğlar anuñ tırnağına degmez ve deryālar topuğına çıkamaz dirler ve bu meşel ile anuñ 'ulüvv-i kıadrini ve kemāl-i rif'atini murād eylerler ol ħing-i nīstī tīzrevdür ki ħattā (9) cihān-ı ħissi ardına eyler ya'ni bu 'ālem-i maħsūsātdan filħāl güzer idüp anı verā-yı zāhrına ilkā' idüp dünyā ve āħireti iki ħaţvede geçüp seni mertebe-yi ħaķıķate (10) irgürür dimek olur

**(557) Meşnevi**

***Pā bikeş derkeşti vü mīrev revān***

***Çün suy-ı ma'şūk-ı cān cān-ı revān***

Ey sālİK keştide ayāķ çek ve oturduğunu (11) yirde revān u cārī yürü cān-ı ma'şūkınıñ cānibine cān-ı revān gibi keştiden murād şeyh-i kāmilün şoħbeti ve ħizmetidür ki kaçan ey rāhrev sen ol şāhib-i (12) devletün sefīne-yi şoħbetine dāħil olasın gerekdür ki gemide oturan kimseler gibi nīk ü bedden ayāķ çekesin ve ħareket ve sefer-i şūrīden ferāğat kılasın tā kim (13) ma'şūk-ı cān cānibine revān gibi revān olasın ve minħaysü'l-bāţın sefer-i rūhānī ve seyr-i ma'nevī kılasın ħattā ol mertebeye vāşıl olasın ki anda ma'şūk-ı (14) ħaķıķati bulasın

**(558) Meşnevi**

***Dest nī vü pāy nī [H61b] rev tā kıdem***

***Âncünân ki tâht cānhā ez'adem***

Ey sâlik el yok ve ayak yok ya'ni elsüz ve ayaksuz kıdeme dek (15) git ve mertebe-yi haqîkate dek seyr it ancılayın ki cānlar 'âlem-i 'ademden şahrâ-yı vücûda çâpdı ya'ni ervâh 'âlem-i ervâh'dan 'âlem-i eşbâha niçe bîdest ü pâ sefer (16) eyledilerse sen dağı ancılayın 'âlem-i kıdeme dek bîdest ü pâ sefer kıl tâ aşluñı bulasın ve esrâr-ı haqîkate vâkıf olasın pes bu gûne esrâr u ma'ârif (17) söylemeden ferâgat kılup bir âhir ma'ârifüñ naqline müteveccih olurlar ve ferâgata sebep ne idüğini evvelâ beyân eyledüklerinden şoñra murâd olınan ma'ârifüñ taqrîrine (18) şürû' buyururlar

***(559) Meşnevî***

***Berderîdî dersühân perde-y kıyās***

***Ger nebüdî sem'-i sâmi'râ nu'ās***

Sözde kıyâsuñ perdesi yırtılurdu bu ma'nâ berderîdî fi'l-i (19) lâzım olduğı üzredür ammâ müte'addî olduğı üzre 'alâtarîki't-tecrîd kendü cāniblerine hiṭâb idüp buyururlar ey Mevlânâ sühanda kıyās perdesini (20) yırtarduñ eger sâmi'üñ sem'ine nu'ās [M42a] olmayaydı ya'ni eger sâmi' olan kimse h'âb u ğafleti kendülerden dūr kılaydı ve anlaruñ güş u hüşı (21) bîdâr olaydı sen söz söylemede ve ma'ârif naql eylemede zunûn u kıyās perdelerin çâk eyleyeydün ve ol kadar haqâyık u daqâyık söyleyeydün (22) ki 'uḡul u idrâk hayrân qalaydı ve fehm-i derrâk anuñ ma'nâsı derkinde hâyim ü velhân olaydı çünkim esrâr-ı sâbıkanuñ beyânından ferâgat (23) eylemege sebep sâmi'üñ h'âb u fütürî imiş bu beytle beyân eylediler pes murâd-ı şerîfleri olan ma'ârifüñ beyânına şürû' idüp buyururlar

***(24) (560) Meşnevî***

***Ey felek bergüft-i ü gevher bibâr***

***Ezcihân-ı ü cihânâ şermdâr***

Bu beytde vâkı' olan o ki zamîrlerdür muḡaddem zıkr olınan şeyḡe râci'dür ve ol şeyḡden (25) murâd Ḥâzret-i Ḥüsâmeddîn Efendi olur Ḥüsâmeddîn Efendiyi bu mertebe medḡ eylemeden kendü cenâb-ı sa'âdetlerinüñ zımnem medḡ olınması lâzım (26) gelür ve fülân 'âlem-i niḡrîr kad kırâ'e minnî qabilinden olur ve bir sebîl-i kinâye kendülerüñ kemâl-i rifatini ve 'uluvv-i rütbetini ve kelâmlarınuñ dağı ziyâde leṭâfet ve cezâletini iş'âr (27) kılup ve anuñ güftünden murâd Meşnevî-yi Şerîf olur ki ol ḡâzret bu Meşnevîñ zuhûrına 'illet-i ğâ'î olmuşdur ve bir şey' sebebine isnâd eylemek (28) 'indel'ulemâ şöhet bulmuşdur ve kelâmların bu üslûb üzre îrâd eylemeleri ol ḡâzret ile kendüler mâbeyninde olan kemâl-i ittihâda delâlet kılup ve

edebe (29) dağı ziyāde ri'āyet olur zīrā ey felek *bergüft-i men gevher bibār* ve dağı *v'ez cihān-ı men cihānā şerm-* [H62a] *dār* diseler kıabil idi lākin aşhāb-ı kemāl (30) ben dimeden te'eddüb kılmışlar ve kendüler kendüleri medđ eylemeden müctenib olmışlar kaçan ***feemmā [ve emmā] bini'meti rabbike feħaddis***<sup>597</sup> feħvāsınca kendülerde olan ni'meti ħalkā taħdīs (31) eylemek lāzım gelse ol ni'metüñ izhārını müş'ir bu gūne bir aħsen-i edā eylemişler ki anda enāniyyete müte'allik bir lafz-ı şāyibesi olmamışdır çünkü bu nikāt-ı (32) şerīfe ma'lūmuñ oldıysa ma'nā-yı beyt oldur ki ey felek o Şeyđ Ĥüsāmeddīnün güfti üzre gevher yağdurur ki anuñ güfti filħaķıķa benüm güftüm ve benüm (33) güftüm anuñ güftidür kemā kıale fımaħall-i āđır

*Beyt*

*Dü dehān dārīm gūyā çün kıaşeb*

*Yek dehānrā dil girifte zīrleb*

*Hest rüşen her kırā dil manzarest*

(34) *K'in fiğān in serī hem z'an serest*<sup>598</sup>

Ey cihān anuñ cihānından şerm tüt ve istiħyā it anuñ cihānından murād ol ħāzretüñ bātınī tarağı ve velāyeti (35) mertebesidür ki ħaķıķate nażar olınsa Ĥāzret-i Mevlānānuñ cihānı belki cemī'-i enbiyā ve evliyānuñ dağı cihānidur ki ol mertebede cümlesi mütteħidlerdür pes (36) ma'nā *ezcihān-ı men cihānā şermdār* demek olur ve anuñ cihānından ey cihān şerm tüt demek ey şüret-i cihān ve ey ehl-i cihān ol ħalīfe-yi İlāhī (37) olan ħāzretüñ bātınından istiħyā eyle ve ħizmet ü ta'zīmını yerine getir tā Ĥāzret-i Ĥaķ kıatında maķbül olmağa lāyık olasıñ demek olur

***(561) Meşnevi***

***Ger biyārī geğeret (38) şad tā şeved***

***Cāmidet bінде vü gūyā şeved***

Ey felek eđer ol ħāzretüñ güftār-ı dürebārı üzre gevher nişār eylesen geđerüñ yüz kıāt olur senüñ (39) cāmidüñ görici ve söyleyici olur ya'ni ol kāmil ü mükemmel olan ħāzretüñ kelimātına ta'zīm ü tekrīm idüp aña cevāhir-i zevāhirüñ nişār eylesün Ĥāzret-i Ĥaķdan (40) iz'āf u muzā'af anuñ muķābelesinde ecr ü ivāzlar bulursın ve bir sa'ādete vāşıl olursın ki cāmidüñ bīnā ve gūyā olmaķ mertebesin bulur (41) felege bu gūne ħiķābdan murād zīr-i felekde olan insāna ta'rīz olur ve keenne şü nükteyi

<sup>597</sup> Bu ayet Kur'an'da "feemmā" deği "ve emmā" diye geçer. Devamı şü şekildedir: ***Ve emmā bini'meti rabbike feħaddis*** "Fakat Rabb'inin nimetini anlat da anlat." (Duha 93/11)

<sup>598</sup> "Ney misali iki ağzımız var,bir ağzı gönül almış dudağının altına. Her kim ki kalbiyle bakıyorsa aydıñdır onun gönlü ki bu fiğān hem bu hem o baştıñdır."

buyururlar ki ey insān ol [şāhib-i devletūn ‘azm-i şāmı [P24b] (1) bir mertebededür ki felekler anuñ güftār-ı dürebārı üzre cevher nişār ideler ve anuñ hizmet ü tātinde olalar ve muqābelesinde iz’āf u muzā’af gevherler ve ecrler (2) bulalar hattā cāmidi beyninde ve nebātı kūyında olmağ mertebesinde vāşıl olalar pes sen ki insān olasın ve insān-ı kāmile hizmet ve andan taḥşil-i kemāl (3) eylemek için vücūda gelesin niçün māluñı ve cānuñı [H62b] anuñ yolında işār ve nişār eyleyesin eger cān u dil gevherlerin anuñ kelimāt-ı hayāt-ı muzāhātını (4) ta’allüm eylemek rāhında ve aña ta’zīm ü hizmet kılmağ bābında bezl eyleseñ senüñ gevher-i cān u dilüñ şad tu olur ve ol cāmide mertebesinde olan lisān (5) u dehānuñ esrār u ma’ārifi güyā ve çeşm-i cānuñ ḥaḳāyık u leṭāyifi başīr ü bīnā olurdu dimegi işār kılur ve bu beyt daḫı bu ma’nāyı mü’eyyid olur

**(562) Meşnevī**

**Pes (6) nişārī kerde bāşī behr-i ḥod**

**Çünkü her māye-yi tu şad tu şeved**

Pes kendüñ için nişār eylemiş olursın ḥaḳīkatde çünkim senüñ her sermāyeñ şad ola (7) ya’ni **meşelu’l-lezīne yunfiḳüne emvālehum fi sebīlillāhi kemeşeli ḥabbetin enbetet seb’a senābile fikulli sunbuletin mi’eti ḥabbetin**<sup>599</sup> āyet-i kerīmesinüñ feḥvāsı üzre her neyi ki fi sebī- (8) lillāh Allāhuñ velīsine bezl eyleseñ filḥaḳīka kendüñ için bezl eylemiş olursın zīrā her bir sermāyeñ çünkim yüz kāt olur pes ma’nā işār (9) u nişārı kendüñ için eylemiş olursın nitekim Belkıs Ḥazret-i Süleymāna kırk deve yükü altun gönderdi Ḥazret-i Süleymān kırk ferseng (10) yeyrek altunını zamm eyleyüp anuñ cānibine irsāl eyledi pes ol hediyyeyi ma’nen kendü için göndermiş oldu nitekim bu kışşadan ma’lūmuñ (11) olur

**Kışşa-yı hediye firistāden-i Belkīs ezşehr-i Sebā süy-ı Süleymān ‘aleyhisselām**<sup>600</sup>

**(563) Meşnevī**

**Hediye-yi Belkīs çil ester budest**

**Bār-ı ānhā (12) cümle ḥişt-i zer budest**

Belkısüñ Süleymān ‘aleyhisselām Ḥazretlerine hediyyesi kırk deve olmışdur ol develerüñ yükü cümle ḥişt-i zer olmışdur **ve innī** (13) **mursiletun ileyhim bihediyetin**

<sup>599</sup> “Mallarını Allah yolunda infak edenlerin misali, bir dane misali gibidir ki yedi başak bitirmiş, her başakta yüz dane vardır.” (Bakara 2/261)

<sup>600</sup> “Belkıs’ın Hz. Süleyman canibine, Seba şehrine hediye göndermesinin hikāyesi”

*fenāziratun bime yerci'ü'l-murselün*<sup>601</sup> āyetinde ehl-i tefsīr böyle demişlerdür ki *feakbeli'l-hudhude feahberi Suleymān elhaberü kullehu feemri Suleymān elcinne enyefreşü* (14) *ezzehebi ve'l-fiddeti beyne yedeyi'r-resüli ve ferşühā fimeydāni beyne yedeyhi tūlehu seb'atin ferāsihu ve ce'alū havlu'l-meydāne hā'iten mine'z-zehebin ve'l-fiddetir*<sup>602</sup>

(15) **(564) Meşnevi**

*Çün beşahrā-yı Süleymānī resīd*

*Ferş-i ānrā cümle zerre puhte dīd*

Çünkü ol resül-i Belkıs Süleymāna mensüb olan şahrāya irişdi anuñ ferşini cümle zer-i (16) puhte ve hāliş gördi

**(565) Meşnevi**

*Berser-i zer tā çihil menzil birānd*

*Tā ki zerrā dernazar ābī nemānd*

Ol resüller altunuñ başı üzre kırık menzile dek sürdi (17) tā ki altunuñ nazarlarında āb u leṭāfeti kalmadı

**(566) Meşnevi**

*Bārḥā güftend zerr vāpes berīm*

*Süy-ı maḥzen mā çı peykār enderīm*

Biribirlerine niçe kere didiler altını (18) girü iletelüm maḥzen cānibine biz ne cenk ü cidāldeyüz ya'ni biz ne sebebden biribirimize muḥālefet ü muḥāşamet eylerüz hemān evlā olan oldur ki bu huşuşda (19) biribirimize olan mücādele ve muḥāşameti terk eyleyem [H63a] ve bu altunları girü döndürüp maḥzene teslīm kı lup ḥaḳīḳat-ı hāli Belkısı söyleyelüm didiler

**(567) Meşnevi**

*'Arşayī (20) ki ş ḥāk zerr-i dehdehīst*

*Zer behedye burden āncā eblehīst*

Zirā bir 'arşanuñ ki ḥāki *zerr-i dehdehidür* ya'ni hāliş ü şāfi altundur altını ol (21) yere hediye iletmek eblehlikdür

**(568) Meşnevi**

<sup>601</sup> “Ben ise onlara bir hediye göndereyim de bakayım, elçiler ne (gibi bir netice) ile dönecekler, dedi.” (Neml 27/35)

<sup>602</sup> “Hüdhüdün bildirdiği bu haber üzerine Süleyman, yollara altın ve gümüş döşetmiştir. Elçiler yetmiş bin fersah uzunluğundaki alanın altın ve gümüşle döşendiğini gördüklerinde yanlarındaki altınlar gözlerine değersiz göründü.”



*Ey biburde 'aql hedye tā İllāh*

*'Aql āncā kemterest ezḥāk-i rāh*

Ey 'aklı Cenāb-ı İllāh\* hediyeyletmiş kimse anuñ ve zekā (22) ve letāfetine maḡrūr olup dergāh-ı İllāhīde anuñ ḡadr u ḡıymeti var zu'm eyleyen nādān 'aql ol mertebede ḡāk-i rāhdan kemterdür zīnhār aña maḡrūr olma (23) ve anı bir şey' zu'm ḡılma

*(569) Meṣnevi*

*Çün kesād-ı hedye āncā ṣud pedīd*

*Şermsārīşān hemī vāpes keşīd*

Çünkim anlaruñ hediyyenuñ kesādı ol maḡalde (24) anlara zāhir oldı şermsārluk anları girüye çekdi ve nazarlarında kendü hediyyelerinuñ bīḡadr u bī'tibār olması anları Belḡıs ḡarafına müteveccih (25) ü mutaşarrıf itdi

*(570) Meṣnevi*

*Bāz ḡüftend ezkesād ü ezrevā*

*Çīst bermā bende fermānīm mā*

Girü biribirilerine didiler eger hediyyemüz kesāddur ve eger revācdur (26) bizüm üzerimize nedür biz bendefermānuz ya'ni buyruḡ ḡulıyuz bize lāzım olan emre imtişāldür didiler ya'ni errā'-i mühmele ile olduḡı üzredür Surūrī (27) merḡüm buni ihtiyār eylemişdür ammā Şem'ī merḡüm ezzā'-i mu'ceme ile gerekdür ki ma'nā böyle ola ki ve ol resüller biribirine eyitdiler bu getürdügümüz hediye- (28) nüñ kesādından ve revācından bizüm üzerimize ne vārdur biz emr ü fermānuñ bendesiyüz dimişdür filḡaḡıḡa bu daḡı ma'nā ammā ekşer nüşhalarda (29) rā'-i mühmele ile vāḡı' olmuşdur ma'ahazā Şem'ī merḡüm evvelki ma'nāyı ḡabül itmeyüp Surūrī Efendiye daḡl ḡılmışdur velākin aşlā ta'rīzi yerinde degüldür (30) Şem'ī merḡümüñ Surūrī Efendiye ekşer mevāzi'de eyledüḡi daḡl bu ḡabīlden olmuşdur egerçi ba'zı mevzi'de işābet ḡılmışdur ve bu maḡüle şeyler ḡatı (31) cüz'īdür ta'rīze maḡal ve lāyık degüldür velākin ekşer sādedil bunuñ ta'rīzini yerinde zu'm eyleyüp kelāmıyla temessük eylemişlerdür gerekdür ki taḡlīdden ḡazer olup (32) temyīz ḡılma

*(571) Meṣnevi*

*Ger zer ü ger ḡāk mārā burdenīst*

*Emr-i fermāndih becā āverdenīst*

---

\* [izzete H]

Bu hediye eger [zer -P] ve eger hāk bize maḥall-i me'mūre anı iletmek lāzım ve (33) vācibdür fermāndihūñ emrini ya'ni hākimūñ buyruḡını yerine getürmek gerekdür üliemrūñ fermānını maḥalline yetürmek lāzımdur didiler fermānda hākim (34) ma'nāsınadur

**(572) Meşnevi**

***Ger bifermāyend ki vāpes berid***

***Hem befermān tuḥferā bāz āverid***

Bunlar biri birine eyitdiler eger ba'de iṣāli'l-hediyye ilāḥuzūr-ı Süleymān buyura- (35) lar ki [H63b] girü iletūñ ve Belkısa anı iṣāl idūñ hem fermān-ı Süleymānī ile tuḥfeyi girü getürūñ ve Belkıs cānibine yetürūñ velḥāşıl bunlar tereddüd ve (36) tevakküfdan şoñra hezār şerm ü ḥacāletle ḥuzūr-ı Süleymāna geldiler ve ol tuḥfe ve hedāyāyı anuñ cānibine 'arz kıldılar

**(573) Meşnevi**

***Ḥandeş āmed çün Süleymān ān bidid***

***K'ez- (37) şümā men key taleb kerdem serid***

Çünkim Süleymān 'aleyhisselām anı gördi aña ḥande geldi ve güldi ve anlara bu güne tekellüm kıldı ki ben sizden kaçan (38) şerid taleb eyledüm ya'ni bu sizūñ getürdüğüñüz tuḥfe ve hedāyā Ḥaḡ Subḥānehu ve Te'ālānuñ baña i'tā eylediği ḥikmet ve nübüvvet ve salṭanata nisbetle (39) şerid gibi ḡalilü'n-nef bir ednā şeydür ben sizden bu maḡüle şey' taleb eylemedüm ki siz baña güne zehārif-i dünyā ile ve māl-ı ednāyla meded mi eyler ve mu'āvenet mi (40) kılırsuz pes Ḥaḡ Te'ālānuñ baña 'atā eylediği ḥayrludur sizūñ 'atā eyledüğüñüzden belki hediyyeñüz ile siz feraḥnāk olursuz didi kemā ḡāle (41) Te'ālā fısüreti'n-Naḥl ḥākiyā 'anhu ***felemmā cā'e Suleymān ḡāle etumiddüneni bimālin femā ātāniyellāhu ḥayrun mimmā ātākum bel entum bihediyetikum tefreḥūñ***<sup>603</sup> ḡāle'l-Beyzāvi [P25a] (1) *liennekum lāta'lemüne illā zāhiren minelḥayāti'd-dunyā fetefraḥüne limā yehdī ileykum ḥubben liziyādetin emvālikum ev bimā yehdūnehu iftiḥāren 'alāemsālikum*<sup>604</sup>

**(574) Meşnevi**

<sup>603</sup> “Bunun üzerine gönderilen elçi Süleyman'a gelince Süleyman: Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği size verdiğiğinden daha iyi. Hayır, siz hediyeinize güveniyorsunuz.” (Neml 27/36)

<sup>604</sup> “Çünkü siz ancak dünya hayatının dışını biliyorsunuz; size edilen hediye ile seviniyorsunuz, malınızı artıracacağımı düşünüyorsunuz. Ya da sizin gibilere ettiğiniz hediyelerle övünüyorsunuz.” Kadı Nasrüddin Ebu Said Abdullah bin Ömer bin Muhammed eşŞirazi elBeydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), C. 4, İstanbul 2011, s. 105.

***Men nemîgüyem merâ hediye dihîd***

***Belki (2) güftem lâyıķ-ı hediye şevîd***

Ḥazret-i Süleymân anlara eyitdi ben dimezem size ki baña hediye virün belki dirüm lâyıķ-ı hediye oluñuz ve mektûbda taḥrîr eyledüm baña mü'min (3) ü Müslim olduĝuñuz ḥâlde gelüñüz nitekim Süleymân 'aleyhisselâm muḳaddemâ Belkîsa hüdhüd ile bu güne mektûb irsâl eylemiş idi ***innehu min Süleymân ve innehu bismillâhir-*** (4) ***rahmânirrahîm***<sup>605</sup> ***en lâ- [ellâ] ta'lû 'aleyye ve'tünî Muslimîne***<sup>606</sup> ve bu mektûbuñ mufaşşalan taḥḳîķ ü beyânı ikinci cildde Ta'zîm-i Süleymân derdil-i Belkîs sürḥında mürür eylemişdür (5) ve lâyıķ-ı hediye oluñ demek ve ***âtünî Müslimîn*** demekden münfehim olur zîrâ benüm üzerüme kibr ü naḥvet ḳılmaĝı terk eyleñ ve baña mü'min ü münḳâd olduĝuñuz ḥâlde (6) gelün tâ anuñ muḳâbelesinde hediye ve 'aṭâya lâyıķ u müsteḥaḳ olasuz demek müvehhim ve mu'allim olur ve ol hediyyenüñ ne güne hediye idüĝini bu beyt-i şerîf tefsîr (7) ḳılır

***(575) Meşnevi***

***Ki merâ ezĝayb-ı nâdir hedyehâst***

***Ki beşer ânra neyâred nîz ḥ'âst***

Ki benüm içün 'âlem-i ĝaybdan 'acîb ü ĝarîb hediyyeler vardur ki ol îmân u İslâm (8) muḳâbelesinde Ḥazret-i Ḥaḳdan 'aṭâ olınan -M] [M43b] 'aṭiyyât-ı İlähiyye ve vâridât-ı Rabbâniyye ve füyûzât-ı Subḥâniyyedür ki daḥı anı beşer taleb eylemege ḳâdir olamaz ve âdemî mücerred (9) ḳuvvet-i 'aḳliyye ve fikriyyesiyle anı bulamaz gerekdür ki bu güne hediyyelere lâyıķ u müsteḥaḳ olmadan ötüri baña mutâba'at ḳılasuz ve Ḥüdâperest olasuz

***(576) Meşnevi***

***Mîperestîd (10) aḥterî k'ü zer kuned***

***Rû beü ârîd k'ü aḥter kuned***

Ammâ siz ey ḳavm bir kevkebe ṭaparsuz ki o [H64a] ma'dende zer eyler yüzi ol Ḥâlik-i bîçûna getürün ki ol Allâh aḥter ḥalk (11) eyler ve anuñ vücûdında şol ḥâşiiyeti ḥalk eyler ki ol ḥâşiiyet vasıtasıyla kânlarda sîm ü zer icâd eyler

***(577) Meşnevi***

***Mîperestîd âftâb-ı çarḥrâ***

***Ḥ'âr kerde cân-ı 'âlî- (12) narḥrâ***

<sup>605</sup> "O, Süleyman'dadır ve Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyla (başlamaktadır)" (Neml 27/30)

<sup>606</sup> "Şöyle ki: 'Bana karşı baş kaldırmayın, bana Müslüman olarak gelin!... diyor.' dedi." (Neml 27/31)

Ey kavm siz çarhuñ âftâbına taparsuz ‘âlînirñ ü bülendkadr olan cânı h’âr eylemişsüz cân-ı insânı hod filhākīka âftâb-ı çarhdan eşref (13) ve mükerrermdür pes siz niçün kendüñizüñ kadr u mertebesini bilmeyüp hizmetkârıñuz olan şey’e perestiş eylersüz

*(578) Meşnevi*

*Âftâb ezemr-i Haq tabbâh-ı mâst*

*Eblehî bâşed ki gūyîm (14) ân Hudâst*

Biz ki zümre-yi insânuz âftâb Haq Te‘âlânuñ emrinden bizüm tabbâhımızdur ya’ni bizüm hâmlarımızu pişirici ve insâna hizmet idici bir şey’dür ebleh- (15) lik olur ki ol hüdâdur diyevüz ve aña ‘ibâdet eyleyevüz

*(579) Meşnevi*

*Âftâbet ger bigîred çün kuni*

*Ân siyâhî z’ü tu çün birün kuni*

Senüñ âftâbuñı Hüdâ-yı Te‘âlâ (16) eger tutarsa ya’ni kūsüfa bırâküp bînür iderse nice eylesin âftâbetde *tâ* hitâb içündür hitâb Belkısüñ resülinedür ve *âftâbet* benim ma‘būdum diyüp (17) aña ‘ibâdet eyledügi mülâbese iledür ol siyâlığı andan sen nice taşra eylesin ve anı ol zulmetden ne güne hâlâş kılursın

*(580) Meşnevi*

*Nî bedergâh-ı Hudâ âri şudâ‘*

*(18) Ki siyâhîrâ biber vâdih şu‘â‘*

Ey resül Belkıs vaqt-i kūsüfda Hüdâ-yı Te‘âlânuñ dergâhına şudâ‘ getürmez misün istifhâm takrîr içündür ya’ni şudâ‘ (19) getürürsin *şudâ‘* baş ağrısına dirler burada tazarru‘ ve ibtihâldür isti‘âredür lâkin bu lafzı irâd eylemelerinde birkaç nükte vardur evvelâ anlaruñ şân-ı İlâhîde (20) olan cehâletin ihâm eyler şâniyen anlar Hâzret-i Haqqı minhaysü’t-tenzih fehm eylemege kâdir olamayup ‘akılları ancak minhaysü’t-teşbih fehm eylemege kâdir olduklarını (21) iş‘âr eyler *nañnu ma‘âsira’l-enbiyâ’i ennukellime’n-nâse ‘alâkadri ‘ukûlihîm*<sup>607</sup> hadîşinüñ mışdâkınca enbiyâ herkese ‘aklı yetdügi yerden baş-ı kelâm eylerler ve anlara fehm eylemesi (22) miqdâr söylerler çünkim anlaruñ idrâki maḥsūsâta muḳayyed ve münḥaşır olmuş ve maḥsūsât u maḳûlâtıñ verâsından bîbehre ḳalmış idi nitekim âftâbperest oldukları (23) maḥsūsâtıñ ve maḳûlâtıñ verâsından câhil ü gâfil olduklarına delâlet eyler pes eger Hâzret-i Süleymân ‘aleyhisselâm bunlara Cenâb-ı Haqqı tenzih eylemek tarîki üzre

<sup>607</sup> “Biz enbiya zümresi, nâsa akılları miktarı üzere söyleriz.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 4, s. 394.

(24) söylese bunlar anı fehm eylemeyeydi ki anlaruñ ol mertebeye dađı isti'dādları yok idi pes Hāzret-i Hākkı bir melike teşbīh idüp h̄in-i müzāyaka ve belāda anuñ (25) dergāhına ħalk gelüp bizden bu zulmeti izāle eyle diyü nāle ve feryād eylemeleriyle aña şudā' virüp [H64b] bīhuzūr eylemelerine bir sebīl-i kināye temşil kılmış olur hūlāşa-yı (26) kelām Süleymān 'aleyhisselām bunlara eyitdi ma'būduñuz olan şemsi Hūdā-yı Te'alā anı kabz idüp kūsūf virse ol h̄inde dergāh-ı Hākkā feryād u figān kılmaz (27) mısın muqarrerdür ki feryād u figān eylersüz böyle diyü ki ey Hālik-i arz u semā siyāhlığı kaṭ' eyle veyāħud gider ve aña şu'ā' vir eger su'al olınsa ki (28) bunlar h̄in-i kūsūfda dergāh-ı Hūdāya tazarru' eylemeleri Hāzret-i Hūdānuñ vücūdına ve hālikiyyetine ikrār eyleyenlerden olmuş olurlar pes niçün āftāba perestiş kıllurlar cevāb (29) oldur ki eger āteşperest ve eger bütperest ve eger āftābperest **ve le'in** [M44a] **se'eltehum menħalaka's-semāvāti velarđa leyeķūlunne**<sup>608</sup> āyet-i kerīmesinüñ fehvāsınca (30) bunlaruñ 'uķalāsı vücūd-ı hāliķa ikrār iderler lākin yā ma'būdlarını aña şerīk veyā şefī' zu'm iderler bu beytden münfehim olan oldur ki bunlar dađı Hāzret-i Hūdānuñ (31) hālikiyyetine muķırr olalar velākin şemsi aña şerīk veyā şefī' zu'm eyleyüp anuñ içün aña secde ve 'ibādet kıllalar

**(581) Meşnevi**

**Ger kuşendet nīmşeb hūrşid k'ū**

**Tā binālī yā emān (32) h'āhī ez'ū**

Ey ġāfil eger seni nişfü'l-leylde öldürseler ya'ni öldürmege kaşd eyleseler hūrşid kanı tā aña nāle eylesesin veyāħud andan amān dileyesin (33) ma'būd oldur ki āfil ü zāyil olmaya ve 'āķıl oldur ki dāyim ü bāķī olan ma'būd-ı bilHākkdan ġayriya 'ibādet kılmaya

**(582) Meşnevi**

**Hādişāt aġleb beşeb vāķi' şeved**

**V'an zamān (34) ma'būd-ı tū ġāyib buved**

Hādişāt ekşer gicede vāķi' olur ve ol zamān senüñ ma'būduñ ġāyib ü ġārib pes gice ile başına bir hāl gelse senden ġāyib (35) ü ba'īd olan ma'būduñı ne yirde bulursın ve aña hālūñi niçe i'lām kıllırsın ma'būd oldur ki senden bir ān ġāyib olmaya ve senüñ cemī'-i aġvālūñ andan mestūr (36) kılmaya ve seni ħavādişden ħıfz kıla ve belāları def'e kādır ola

<sup>608</sup> “Andolsun ki onlara, ‘Bu gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan elbette ‘Şüphesiz Allah’ diyecekler.” (Zümer 39/38)

**(583) Meşnevi**

**Süy-ı Hak ger rāstāne ham şevi**

**Vārehi ezahterān mahrem şevi**

Ḥak Te‘ālā Ḥazretlerinüñ cānibine (37) eger rāstāne ve şādıķāne ham olasin ya‘ni rükū‘ ve sücūd kılasın ahterlerden ve anlara perestiş eylemeden ḥalāş olursın Ḥazret-i Ḥakka mahrem olursın **ve huve me‘akum** (38) **eyne mā kuntum**<sup>609</sup> sırrını bulursın ve anuñ saña ḥabl-ı veridüñden akreb olduğını Ḥakḳelyakīn bilürsün ve müşāhede kılursın

**(584) Meşnevi**

**Çün şevi mahrem güşāyem bātu leb**

**(39) Tā bibinī āftābī nīmşeb**

Çünkim mahrem olasin saña leb açarım ve esrār u ‘ulüm dürrlerin saçarım ḥattā nişfü’l-leylde bir āftāb görürsün ve anuñ envārına (40) nazar irgürürsün **āftābdan** murād āftāb-ı ḥaḳīķidür ve **nīmşebden** murād şeb-i tārīk-i ‘ālem-i ṭabī‘atdür nīmşebde zulmet ziyāde ve ḳavī olduğı mülābese (41) ile ṭabī‘at [H65a] ‘āleminden isti‘are olunmuşdur ki mertebe-yi ṭabī‘at dağı nīmşebe müşābih zulmānīdür pes taḳdīr-i kelām eger sen ḥazret-i āftāb-ı ḥaḳīķinüñ [P25b] (1) kelāmını ve esrārını fehm eylemege mahrem ve ḳābil olasin saña anuñ esrārın söylerüm ve keşf-i rāz eylerüm tā kim bu zulmet-i beşeriyet [ve şeb-i ‘ālem-i ṭabī‘atde bir āftāb-ı ḥaḳīķat görürsün ki anuñ M+] cemāl-i bākemāli cānlara nūr ve dillere ḥayāt (2) ve sürür viricidür ve zulmet-i küfrde ḳalanları İmān ve İslām rüşenālıđına irgüricidür

**(585) Meşnevi**

**Cüz revān-ı pāk ūrā şark nī**

**Dertülü‘eş rüz u şebrā fark (3) nī**

Revān-ı pākdan ğayri aña maşrıķ u maṭla‘ yokdur **revān-ı pākdan** murād insān ve insānuñ cānidür ki maṭla‘-ı āftāb-ı ḥaḳīķī olmuşdur anuñ ṭulū‘ında (4) rüz şebüñ farkı yokdur zīrā anuñ ṭulū‘ından murād tecellīdür ve tecellī Ḥazret-i Ḥakka rüz u şeb berāberdür ki ol bir vakte muḳayyed ü merhūn degüldür

**(586) Meşnevi**

**(5) Rüz ān bāşed ki ū şarıķ şeved**

**Şeb nemāned şeb çü ū bāriķ şeved**

<sup>609</sup> “Ve nerede olsanız Allah sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4)

Rūz filḥaḳīka oldur ki ol āftāb şārik ü tālī' ola gice almaz gicede (6) unkim ol āftāb-ı ḥaḳīkī berḳ urıcı ola bu daḫı vechdūr gice gice almaz unkim o bāriḳ ola belki 'aynı rūz-ı bāfūrūz gibi rūşen ve mūnevver olur dimek (7) olur

**(587) Meşnevi**

***Çün nümāyed zerre pīş-i āftāb***

***Hemçünānest āftāb enderlūbāb***

Meselā zerre-yi nāçiz [āftāb-ı -P] ālemtābuñ niçe görünür ise āftāb-ı şūrī lūbāb içre (8) ancılayındur lūbāb lūbbuñ cem'īdür bunda *lūbābdan* murād enbiyā ve enbiyānuñ vārişleri olan evliyā olmaḳ mūnāsibdür egerçi muzāf-ı muḳadder olmaḳ üzre Ḥazret-i Ḥaḳḳ (9) daḫı murād olsa ḳābildür evvelki vech üzre ma'nā bu āftābuñ öñünde zerre niçe ḥaḳīr ü nāçiz görünürse bu āftāb-ı 'ālemtāb lūbāba nisbet ya'ni enbiyā ve evliyā ḳatlarında (10) hemçünāndur veyāḫud ma'nā zūlūlbāb olan Ḥūdā-yı Te'alānuñ ḳatında zerre gibi ḥaḳīrdür dimek olur

**(588) Meşnevi**

***Āftābirā ki raḫşān mişved***

***Dīde pīşeş künd ü ḫayrān mişved***

(11) Şu bir āftāb ki raḫşān olur ve 'ālemi mūnevver ve rūşen ılır dīde ol āftābuñ ḳatında künd ya'ni ḫīre ve ḫayrān olur

**(589) Meşnevi**

***Hemçü zerre bīnyeş dernūr-ı 'arş***

**(12) Pīş-i nūr-ı bīḫad-i mevūr-ı 'arş**

Anı zerre gibi görürsin nūr-ı 'arşda 'arşuñ ḫadsüz mevūr olan nūrı ḳatında

**(590) Meşnevi**

***Ḥvār u miskīn bīni ūrā bīḳarār***

***Dīderā (13) ḳuvvet şude ezKirdgār***

Ḥvār u miskīn ve bī- [M44b] ḳarār görürsin ol āftābı Kirdgārdan dīdeye ḳuvvet olmış [H65b] olduḳda ya'ni Cenāb-ı İlähīden başar-ı başiretüñ ḳuvvet bulduḳda (14) ol āftāb-ı 'ālemtābı ḫvār u ḥaḳīr ve bīḳarār bir şey görürsin

**(591) Meşnevi**

***Kīmyāyi ki ez'ü yek me'şeri***

***Berduḫān ūftād geşt ān aḫteri***

Bir kimyāger ki andan bir eşer duḫān (15) üzre düşdi ol bir kevkeb oldı *me'şer* maşdar mīmīdür bema'nā eşer ü *kīmyāyi* kimyāger ma'nāsınadur ve tevzīḫ-i ma'nā

oldur ki Hâk Tebâreke ve Te'âlâ kable hâlağa's-semāvât (16) ve'l-arz bir cevher yaratdı ol cevhere nazâr-ı celâlle nazâr eyledi derhâl ol cevher eriyüp şu oldu ve cüş u hürüş kıilup buhâr u duhân zâhir oldu (17) anuñ dehânundan semāvâtı ve âftâbı ve mâhtâbı ve sâyir seyyârâtı halk eyledi pes ol haqîkat kimyâgerinüñ bir eşeri duhân üzre vâkı' olup bir *kevkeb-i* (18) *münîr* oldu ki andan murâd şemsdür

**(592) Meşnevi**

***Nâdir iksîrî ki ezvey nîmtâb***

***Berzâlâmî zed bikerdeş âftâb***

'Aceb iksîrdür andan nîmpertev bir zâlâm üzre urdı (19) ve anı âftâb kıldı ya'ni Hâzret-i Hâk Te'âlâ bir 'aceb iksîrgerdür ki andan yarım tâb ya'ni ednâ tecellî zâlâm-ı 'adem üzre vâkı' oldu ve anı âftâb-ı 'âlemtâb (20) kıldı demek olur

**(593) Meşnevi**

***Ân yekî mînâgerî k'ez yek 'amel***

***Best çendîn hâşiyetrâ ber zuhal***

Ziyâde 'aceb bir mînâgerdür ki bir 'amelde bu kadar hâşiyeti Zuhal yıldızına bağladı (21) ve anı niçe havâş u âsar şâhibi eyledi

**(594) Meşnevi**

***Bâki ahterhây vü gevherhâ-yı cân***

***Hem ber'in miqyâs ey tâlib bidân***

Bâkî ahterleri ve sâyir cân gevherlerini hem bu (22) kıyâs üzre ey tâlib bil ya'ni Zuhale virdügi hâşiyetler gibi bâkî yıldızlara dağı niçe hâşiyetler virmişdür ve kezâlik cân gevherlerine dağı ahterân-ı şürî (23) gibi havâş-ı keşîre 'atâ kılmışdur bunları dağı ol zâhirde olan ahterlere kıyâs kıl

**(595) Meşnevi**

***Dîde-yi hissî zebûn-ı âftâb***

***Dîde-yi Rabbâniyî cû vü biyâb***

Hisse mensûb (24) olan dîde-yi zâhir âftâbuñ zebûnidur ki âftâb-ı şürinüñ şa'sa'sına bu zâhir gözi tâkat getürmez ki âftâb aña gâlibdür bir Rabbânî göz taleb eyle (25) ve bul *dîde-yi Rabbânîden* murâd nûr-ı Hâkla münevver olan başîret gözidür ve anı taleb eylemek bir dîde şâhibi kâmil bulmadan ve aña hizmet kılmadan ve andan tahşîl-i 'ilm (26) ü kemâl eylemekle başîretüñi münevver kılmadan 'ibâretdür pes lâzımdur tâlib-i Hâk ol dîde-yi Rabbâniyi tâlib ola ve bula

**(596) Meşnevi**



***Tā zebūn gereded bepīş-i ān nazar***

***Şaşa'āt-ı (27) āftāb-ı bāşerer***

Tā kim zebūn ola ol nazaruñ öñünde şererlü āftābuñ şaşa'aları ya'ni bu āftāb-ı bāşereruñ şu'a'ları ol nazara nisbet zebūn u (28) mağlūbdur eger bu [H66a] āftābuñ zebūn ve sāyir eşyānuñ dahı haķır ü dūn olmasını görmek isterseñ ol nazar-ı Rabbāniyi ele getür tā haķikat-i hāle vāķıf olasın

***(29) (597) Meşnevi***

***K'ān nazar nūrī vü ĩn nārī buved***

***Nār piş-i nūr bes tāri buved***

Zirā ol nazar-ı Rabbānidür ve ol āftāb veyāhud āftābuñ şaşa'aları nāridür nār (30) nūruñ katında ziyāde tārikdür ve haķirdür bu münāsebetle Şeyh 'Abdullāh Mağribi Hāzretlerinüñ hikāyesine şürü' idüp buyururlar

***Kerāmāt u nūr-ı Şeyh 'Abdul- (31) lāh-ı Mağribi kaddese sırrahu<sup>610</sup>***

***(598) Meşnevi***

***Güft 'Abdullāh Şeyh-i Mağribi***

***Şast sāl ezşeb nedidem men şebī***

Mağribe mensüb olan Şeyh 'Abdullāh kendü hālını hikāye eyleyüp (32) didi altmış yıl ben giceden bir gice görmedüm

***(599) Meşnevi***

***Men nedidem zulmeti derşast sāl***

***Ni berüz u ni beşeb ni z'i'tilāl***

Ben altmış yıl bir zulmet görmedüm (33) ne gündüzde ne gicede ne i'tilāl u maraz cihetinden ya'ni vechen minelvücüh tāriklik cihetinden bir şey görmedüm altmış sene didi nite Nefehātü'l-Ünsde Mevlānā (34) Cāmī Şeyhülislāmdan naql eyleyüp dir Şeyhülislām güft 'Abdullāh Mağribi her giz tārikī nedide būd āncā ki halkrā tārikī būdī veyrā rüşeni būd<sup>611</sup>

***(600) Meşnevi***

***Şüfiyān (35) güftend şıdk-ı kāl-i ü***

***Şeb hemī refīm derdünbāl-i ü***

Şüfiler anuñ şıdk-ı maķālını didiler ve haķikat-i hāli böyle naql eylediler ki gice şeyhüñ ardınca gitdük

<sup>610</sup> “Şeyh Abdullah Mağribi'nin nur ve kerametleri”

<sup>611</sup> “Şeyhülislam buyurdu: Abdullah Mağribi asla karanlık görmemiş idi, oradaki halk için karanlık olurdu; onun için aydınlık olurdu.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 186.

(36) (601) *Meşnevî*

*Derbeyābānhā-yı pūrezhār u gev*

*Ū çü māh-ı bedr mārā pīşrev*

Hārdan ve çukūrdan pūr beyābānlarda ol şeyh māh-ı bedr gibi bize pīşrev ü pīşvā idi

(37) ve biz anuñ ziyāsıyla yolları görüp giderdik

(602) *Meşnevî*

*Rūy pes nākerde mīgüfti beşeb*

*Hîn gev āmed meyl kun dersūy-ı çeb*

Gicede yüzünü ardına eylememiş (38) iken dirdi āgāh ol çukūr [M45a] geldi şol tarafa meyl eyleme

(603) *Meşnevî*

*Bāz güfti ba'd yek dem sūy-ı rāst*

*Meyl kun zīrā ki hārī pīş-i pāst*

Girü bir demden ve (39) bir zamāndan şoñra dirdi şāg cānibe meyl eyle ya'ni ol tarafa gidüñüz zīrā bizüm öñümüzde bir hār vardır

(604) *Meşnevî*

*Rūz geştī pāşrā mā pāybūs*

*Geşte vü (40) pāyeş çü pāhā-yı 'arūs*

Gündüz olurdu anuñ ayāğını pāybūs eylemiş idük ve anuñ ayāğı 'arūs ayākları gibi laţif ü tāze idi (41) ya'ni mürīdler dir ki mübāh olaydı biz anuñ ayāğını öpüci olurduk anuñ ayāğını bir mertebe laţif ü tāze bulurduk ki

(605) *Meşnevî*

*Nī zihāk u nī zigil bervey [P26a] (1) eşer*

*N'ez hırāş-ı hār u āsīb-i hācer*

Ne hākden ve ne gilden şeyhüñ ayākları üzre eşer var idi ve ne hāruñ hırāş u zahmından ve ne hācerüñ āsīb ü [H66b] zararından anuñ (2) ayākları üzre eşer var idi

(606) *Meşnevî*

*Mağribirā maşnķi kerde Hudāy*

*Kerde mağribrā çü maşnķ nūrzāy*

Hudā-yı Te'ālā mağribī olan şeyhi bir maşnķ eylemiş mağribi (3) maşnķ gibi nūr toğurucu eylemiş ya'ni Hāk Te'ālā Hāzreti mağribe mensüb olan Şeyh 'Abdullāhi kendü envār-ı zāt-ı şıfātına maħall-i tulū' kılmış ve anuñ mağrib cismini (4) maşnķ

gibi zāhir idici eylemiş bir mertebe leṭāfet virmiş ki nūr-ı bāṭını maḥsūs olmuş ve zuhūra gelmiş tā zulmet-i maḥsūseyi izāle kılmış

**(607) Meşnevi**

**Nūr-ı ʾin şems-i (5) şemūsi fārisest**

**Rūz ḥāş ü ʾāmrā ü ḥārisest**

Bu şemūsa mensūb olan şemsūn nūri fārisdür ḥāş ü ʾāmuñ rūzını ol nūr-ı ḥāfız ve ḥāris- (6) dür şemūs şinūñ fetḥiyle serkeş ve ḥarūn ve tekebbūr maʿnāsına daḥı gelür nitekim *feres-i şemūs* dirler kaçan bir feres-i serkeş ve ḥarūn olsa ve *recül-i şemūs* dirler (7) kaçan bir kimsenūñ ḥilḳati ḳavī olup serkeş ve mütekebbir olsa pes taḳdīr-i kelām oldur ki bu kerdenkeşlige ve tekebbürlüğe ve ʾālīḳadrlige mensūb olan şems-i felek (8) velāyetūñ nūri meydān-ı ʾaşḳ u muḥabbetde fārisdür ve ʾavām u ḥavşşuñ eyyāmını ol kāmilūñ nūri ḥārisdür ki cemīʿ-i nās anuñ nūrāniyyetiyle āsūde olurlar ve zindegī (9) kıllurlar mertebe-yi ḳuṭbiyyete iren şāḥib-i saʿadetlerūñ filḥaḳīḳa mertebesi budur ki ḥavāşş u ʾavāmı ḥāris ola belki cemīʿ-i eşyāyı ḥıfz ḳıla ve her şey anuñ zıll-ı ḥimāyetinde (10) āsūde ola

**(608) Meşnevi**

**Çün nebāşed ḥāris ān nūr-ı mecīd**

**Ki hezārān āftāb āred pedīd**

Ol nūr-ı mecīd niçün ḥāris olmayısar ve ne vechle ḥavāşş u ʾavāmuñ (11) rūzını ḥıfz u ḥimāyet kılmaya ki hezārān āftābı zuhūra getürür ve ḳādirdür ki niçe zulmānī şeyʿi nūrānī idüp ʾālemi ziyāgüster eyler zīrā *nūr-ı mecīd*den (12) murād velī-yi kāmilūñ vücūdında zuḥūr eyleyen nūr-ı İläḥīdür ki aña ḥiç bir şey muḥāl degüldür

**(609) Meşnevi**

**Tū benūr-ı ü hemī rev deremān**

**Dermiyān-ı ejdehā vü kejdümān**

Ey (13) sālīk sen ol şeyḫ-i kāmilūñ nūriyla ejderhā ve ʾaḳrepler miyānında amānda git ve rāḥ-ı Ḥaḳḳa ḥas u ḥār-ı maʿnevīden pāy-ı rūḥuñ sālīm olduḡı ḥālide (14) seyr it çünkim ol velī-yi kāmilūñ nūri saña delīl ola nefis ü şeyṭān kejdümānlarından ve ḥaṭā ve ʾişyān merdümlelerinden emīn olursın ve şıḫḫat u selāmetle ṭarīḳ-i (15) Ḥaḳḳa sülūk kıllursın *tū benūr-ı ü* dimelerinden murād egerçi zāhiren Şeyḫ ʾAbdullāḥ Maḡribīye rāciʿ olur ammā aşıl murād her mertebe-yi kemāle iren ve nūr-ı Ḥaḳḳa mazḥar olan (16) velī olur ve evliyā minḥayşüʾl-ḥaḳīḳa nefis-i vāḥid [H67a] ḥükmünde kemāl-i ittiḥādla mütteḥid olduḡlarını işʿar kıllur pes sen ki ey sālīk-i rāḥ-ı İläḥī kendü

‘aşruñda olan (17) bir şeyh-i kāmile mütāba‘at kılasın hemān selefde mürür eyleyen cemī‘-i evliyāya mütāba‘at kılmış gibi olursın eger Şeyh ‘Abdullāh Mağribī olsun ve ger ğayrisi olsun (18) pes bu beytde olan *tū* hıṭābı her ‘aşırda olan sālīke olur ve o [M45b] zamīri her devirde olan velī-yi kāmile rücū‘ kıılır

**(610) Meşnevi**

***Piş pişest mīreved ān*** (19) ***nūr-ı pāk***

***Mikuned her rehzenirā çāk çāk***

Ol nūr-ı pāk ey sālīk senüñ öñünde ilerü gider her bir rehzeni çāk çāk ider ya‘ni ol şeyh-i (20) kāmīlün nūr-ı pāki ṭarīḳ-i İllāhīden saña bedreka olup delil olur ve ḳatī‘ān-ı ṭarīḳat olan nefis ü şeyṭānı ve mekkār u ğaddār olan insānı ref eyleyüp (21) seni anlaruñ şerr ü şūrından sālīm kıılır gerekdür ki bıkılavuz bu yola gitmeyesin ve bīnūr mürşid tek ü tenhā seyr itmeyesin tā fazāhāt-ı uḫrevīye mübtelā olmayasın

**(22) (611) Meşnevi**

***Yevme lāyuhzi‘n-nebiyye rāst dān***

***Nūr-ı yes‘ā beyne eydihim biḫ‘ān***

Süre-yi Tahrimde olan āyete işāretdür ki buyururlar ***yevme lāyuhzillāhu‘n-nebiyye*** yevm-i kıyāmetde (23) Allāh Te‘ālā Peyğamberini ḫacel ü rüsvāy kıılmaz ***vellezīne āmenū me‘ahu*** ma‘ṭūfdur nebī üzre daḫı anları da ḫacel itmez ki ĩmān getürdiler aña veyāḫud vellezīne mübtedā olup (24) [bu -P] vechle aña ḫaber ola ***nūrum yes‘ā beyne eydihim ve bieymānihim*** ya‘ni bu mü‘minlerüñ nūrı sa‘y eyleye öñlerinde ve sāğ yanlarında sırāt üzerinde ***yeḳülüne*** çünkim (25) münāfıḳlaruñ nūrını munṭafī olmış göreler diyeler ki ***Rabbenā etnim lenā nūrenā*** ey bizüm perverdigārimuz itmām eyle bizüm nūrumuzı yāḫud bu du‘āyı taḳarrūben diye- (26) ler veyā herkesüñ nūrı biḫasebi‘l-a‘māl olduğundan daḫı ziyāde taleb etmiş olalar ***fāğfirlenā*** bize mağfīret idüp ḫaṭāyāmuz ‘afv eyle ***inneke ‘alākulli şey’in*** (27) ***ḳadīr***<sup>612</sup> taḫḳīḳā sen cemī‘-i eşyāya ḳādīrsin mağfīret-i evzār ve itmām-ı envār ḳabza-yı iḳtidāruñdadur ma‘nā-yı beyt yevm-i kıyāmetde Allāh Te‘ālā Peyğamberini rüsvāy eylemez (28) bu āyeti rāst ve dürüst bil nūr bunlaruñ öñünde sa‘y eyler buyurduğı kelāmı oḳu ve ma‘nāsına

<sup>612</sup> *Yevme lāyuhzillāhu‘n-nebiyye vellezīne āmenū me‘ahu nūrum yes‘ā beyne eydihim ve bieymānihim yeḳülüne Rabbenā etnim lenā nūrenā fāğfirlenā inneke ‘alākulli şey’in ḳadīr* “...O gün Allah, Peyğamberini ve onunla beraber iman edenleri utandırmayacak, nurları önlerinde ve sağlarında koşacak, şöyle diyecekler: ‘Ey Rabbimiz, bizlere nurumuzu tamamla ve bizleri mağfīretinle bağışla, çünkü sen her şeye kadīrsin.’” (Tahrim 66/8)

muṭṭalī‘ olup zamānuñda olan vāriṣ-i nebīye muḥālefet (29) ve ‘adem-i mütāba‘at itmegi ko

**(612) Meṣnevi**

***Gerçi gereded derkıyāmet ān füzūn***

***EzḤudā İncā biḥ‘āhid āzmūn***

Egerçi rüz-ı kıyāmetde ol nūrfüzūn olur ve kemāliyle zuhūr (30) kılur lākin Ḥudā-yı Te‘ālādan bu dünyāda ol nūrı tecrübe ve imtiḥān etmek isteseñ ya‘ni Allāh Te‘ālādan anuñ müşāhedesini [H67b] ḥālā bu dünyāda taleb eylemek tā kim sizūñ (31) başarı başiretiñüze anı ey sālİKler göstere bu dünyāda olan ṭarīk-i müstaḳīm āḥiretde olan şırāṭuñ nümūnesidür nitekim ibtidā-yı **Minḥacū’l-Fuḳarāda** tafşİL ü (32) taḥkīk olındı çünkim bu dünyāda şeyḥ-i kāmilūñ nūr-ı hidāyetiyle ṭarīk-i Ḥaḳka sālīm ve müstaḳīm gidesin āḥiretde daḥı şırāt üzre sālīm ve müstaḳīm gidersin (33) ve eger başarı başiretūñ nūr-ı maḡfiret ü yaḳınle mūnevver olup güşāde olursa anı bu dünyāda müşāhede idersin

**(613) Meṣnevi**

***K’ū bibaḥşed hem bemīġ ü hem bemāġ***

***Nūr-ı cān vallāhu a‘lem (34) bilbelāġ***

Zīrā ol Ḥudā hem mīġe ve hem māġa nūr-ı cān baḥş eyler ve Allāh belāġa a‘lemdür mīġ seḥāba dirler ve māġ zulmet-i leyle dirler bunda murād seḥāb-ı beşeriyet ve zulmet-i (35) ṭabī‘atdür nitekim ebr ü zulmet nūrı setr eyler beşeriyet ve ṭabī‘at daḥı nūr-ı cānı ve ziyā-yı raḥmānı pūşide kılur *belāġ* maṭlūb-ı mevşil olan delālete dinür ya‘ni (36) Allāh Te‘ālā hem seḥāb- ṭabī‘ata ve hem zulmet-i beşeriyete nūr-ı cān baḥş u ‘atā eyler ve anları zevāt-ı neyyire gibi mūnevver ve tābān eyler Allāh Te‘ālā delālet-i mevşileye a‘lemdür

(37) ***Bāz gerdāniden-i Süleymān ‘aleyhisselām resūlān-ı Belḳīsra bāān hedyehā ki āverde būdend sūy-ı Belḳīs u da‘vet kerdin Belḳīsra bāīmān (38) u terk-i āftābperestī***<sup>613</sup>

**(614) Meṣnevi**

***Bāz gerdīd ey resūlān-ı ḥacil***

***Zer şümārā dil bemen ārīd dil***

Ḥazret-i süleymān ‘aleyhisselām Belḳisuñ resūllerine didi ey (39) hediyelelerinden ḥacil ve şermende olan resūller Belḳıs cānibine girü [M46a] dönüñ nitekim Ḥaḳ

<sup>613</sup> “Süleyman aleyhisselāmın Belkis’in elçilerini hediyeleriyle birlikte Belkis tarafına geri göndermesi ve Belkis’i güneşe tapmayı bırakmaya ve imana davet etmesi”

Te‘ālā Sūre-yi Nemlde andan hikāye buyurur *irci‘ ileyhim felene’tiyennehum* (40) *bicunūdin lākıbele lehum bihā ve lenuħricennehum minhā ezilleyen ve hum şāğırūr*<sup>614</sup> ya‘ni ey resūl-i Belkıs sen Belkıs ve anuñ kavmi cānibine rucū‘ eyle eger İmāna gelmezlerse ve itā‘at (41) kılmazlarsa pes biz anlara elbette bir ‘asker ile gelürüz ki anlaruñ ol cunūda muķāvemem eylemege tākātleri yoķdur ve biz anları vallāhi elbette iħrāc eylerüz Sebā [P26b] (1) memleketinden zelīl oldukları ve ĥor u ĥākīr oldukları ĥalde ey resüller altun sizūñ olsun dil getirūñüz baña dil ya‘ni ey resüller altun sizūñ iħūn baña (2) ķalb-i selīm getirūñ ve kendūñüzi İmān ve İslām mertebesine yitürūñ didi

*(615) Meşnevi*

*İn zer-i men berser-i ān zer nihīd*

*Kūri-yi ten ferc-i esterrā dihīd*

Bu benüm çil fersaħ (3) rāhda baş olmuş altunı ol sizūñ zerūñüz üzerine koñ ve aña zamm eyleñ tenūñ körlüğine zerperest olan ehl-i tenūñ körlüğine esterūñ fercine koñuz (4) nitekim dişi ķatırūñ fercine maldār olan aġniyā zerrīn ķufl iderler pes [zerrīn -P] perest olan ehl-i tene ma‘nen bu zu‘m u taħķīr ü tevbīħ olur keenne dimek olur ki ey sīm (5) ü zerūñ muħabbetini maħall-i İmān olan ĥazīne-yi ķalbine ķoyan ehl-i ten gör ki biz anı veledü’z-zinā ve nācins olan ĥayvānuñ fercine ķoduk pes bil ki [H68a] ol meyl ü muħabbete (6) lāyıķ degüldür dimek olur

*(616) Meşnevi*

*Ferc-i ester lāyıķ-ı ĥalka-y zerest*

*Zerr-i ‘āşık rüy-ı zerd-i aşfarest*

Esterūñ ferci altun ĥalkānuñ lāyıķıdır ‘āşık-ı Ĥūdā ola- (7) nuñ zerri zerd-i aşfer olan yüzidür ba‘zı nüşhada zerdle aşfer mābeyninde vāv vāķi‘ olmuşdur ve ba‘zısında bīvāv vāķi‘ olmuşdur ve ba‘zısında (8) daħı zerd yerine zer vāķi‘ olmuşdur eger vāvsuz olursa ma‘nā ‘āşıķuñ zerri şaru aşfer yüzdür dimek olur bu taķdīr üzre aşfer zerde te’kīd olur (9) ve eger vāvla olursa ‘atf-ı tesīr dinür ve ekşer nüşhada rüy-ı zerr-i aşfer vāķi‘ oldıysa ma‘nā ‘āşıķuñ zerri zerr-i aşfer gibi yüzidür dimek olur

*(617) Meşnevi*

*Ki nazargāh-ı (10) Ĥudāvendest ān*

*K’eznazarendāz-ı ĥūrşīdest k’ān*

<sup>614</sup> “Onlara dön! Vallahi karşı gelemeyecekleri ordularla varınız da kendilerini zillet içinde hor, hakir oldukları halde oradan çıkarınız.” (Neml, 27/37)

Zîrâ ki Hâzret-i Hudânuñ nazargâhıdır ‘âşıkuñ ol rûy-ı zerdı ammâ ki gâh hürşîdüñ nazarendâz- (11) lıgındandır ya’ni ma’den-i zerr âftâbuñ ilqâ-yı şu‘â‘ eylesinden ve terbiyesinden hâşıldır

**(618) Meşnevî**

***K’û nazargâh-ı şu‘â‘-ı âftâb***

***K’û nazargâh-ı Hudâvend-i lübâb***

Çanı âftâbuñ (12) şu‘â‘ınuñ nazargâhı çanı Hudâvend-i lübâbuñ nazargâhı ya’ni Hâzret-i Hâk ki mâlikü’l-lübâb u hâkâyıkdır çandadır ol pâdşâh-ı a’zamuñ mağall-i nazarı ki o rûy-ı (13) ‘âşıkdır ve çandadır şu‘â‘-ı âftâbuñ mağall-i nazarı ki o ma’den zerdür aşlâ beynehümâda müsâvât u muğârenet olmağ ihtimâli yoğdur

**(619) Meşnevî**

***Ezgirift-i men zicân isper kunîd***

**(14) Gerçi eknûn hem giriftâr-ı menîd**

Benüm giriftümden ve ağız-ı kılümden cânunuzdan isper eyleñüz ya’ni cân u dilden hazer eyleñüz ve kendüñüzi hıfz u şıyânet kıluñuz *zicân isper kunîd* candan (15) kendüñüzi hıfz u şıyânet eyleñüz dimeden kinâye olur egerçi şimdi hem benüm giriftâr ve isperümsüz pes ne cihetden kendüñüñ giriftârı olduğına işâret idüp (16) buyururlar

**(620) Meşnevî**

***Mürğ-ı fitne-y dâne berbârest ü***

***Per güşâde beste-yi dârest ü***

Meşelâ dâneye meftûn u firîfte olan küş egerçi tām üzredür o henüz dahı (17) dâma giriftâr olmamışdır per güşâde o beste-yi dâmdur ya’ni çünküm meftûn-ı dâne olması muğarrer olıcağ beı’tibâr-ı me’yülün ileyh ol hemân muğayyed dâm hükümdededür (18) egerçi ol hînde âzâde ve pergüşâde ise de esîr-i dâm olması müteğâkşik olur nitekim buyururlar

**(621) Meşnevî**

***Çün bedâne dâd ü dilrâ becân***

***Nâgirifte mer verâ bigrifte dân***

(19) Çünküm ol mürğ-ı cânüñ kalbini dâneye virdi ya’ni becân u dil dâneye harîş oldu ve teveccüh kıldı tütulmamış iken tağkîk anı tütulmuş bil

**(622) Meşnevî**

***Ân nazar ki (20) sūy-ı dâne mikuned***

***Ān girih dān k'ū bepā bermīzened***

Ol nazarı ki mürğ-ı dāne cānibine eyler anı ma'nen girih bil ki ol [H68b] ayāğına urur ve kendüyi ol nazar vāsıta- (21) sıyla 'ākıbet dāma giriftār kıılır

***(623) Meşnevi***

***Dāne güyed ger tu mīdüzdi nazar***

***Men hemī düzdem zitu şabr u maķar***

Dāne [M46b] ol mürğa lisān-ı hālle dir egerçi sen benden (22) zāhiren nazaruñı uğurlarsın ve 'adem-i iltifāt eylemek şeklinde te'āmī kıılırsın ammā ben senden ey mürğ-ı harīş şabr u qarārı uğurlarum ve seni kendüme esīr (23) idüp āhır şayd eylerüm *maķar* maşdar mīmidür qarār ma'nāsına

***(624) Meşnevi***

***Çün keşendet ān nazar enderpeyem***

***Pes bidānī k'ez tu men gāfil neyem***

Çünkü ol nazar seni benüm ardumca (24) çeke ya'ni baña mübtelā idüp seni dām-ı zabtumla kayd eyleye pes bilürsin ki ben senden gāfil degülüm ya'ni şol zamānda ki mürğ-ı kendü nazarı dāne cānibine çeke ve getirüp (25) anuñ dāmına giriftār eyleye mürğ-ı zeyrek o zamān bilür ki dāne andan gāfil degül imiş belki hemān ol mürğuñ şaydıyla muķayyed imiş nitekim bu hikāyede vāķi' (26) olan 'attār gilhvārdan gāfil olmayup nihānı aña nazar kıılırdı ammā ol gilhvār anuñ nihānı olan nazarından gāfil idi

***Kışsa-yı 'attārī ki seng-i (27) terāzū-yı ü gil-i serşüy būd ü düzdiden-i muşterī-yi gilhvāre ezān gil hengām-ı senciden-i şeker düzdide pinhān mīhord***

Bu surh-ı şerīf şol bir (28) 'attāruñ kışşası beyanındadır ki anuñ terāzūsınuñ taşı baş yuyacak kil idi daħı 'attār şeker tartduğı zamānda kil yiyici muşterinüñ ol kilden düzdide (29) vü pinhān oğurulmuşdur ya'ni oğurlayın ve gizlüce ol kilden sırķa idüp yidügidür

***(625) Meşnevi***

***Piş-i 'attārī yekī gilhvār refī***

***Tā hared eblüc-ı kand-ı hāş u zefī***

(30) Bir gilhvārda bir 'attāruñ öñüne gitdi tā ol 'attārdan hāş u zefī kand ve şeker kellesini şatun ala ekşer nüshada hāşla zefitüñ mābeyninde vāv yokdur bu taķdīr (31) üzre ma'nā tā kim laţif hāş kanduñ kellesini ala *zefī* böyle maħalde laţif ve eyü ma'nāsına isti'māl olunur ba'zı kimseler tufülüyyet zamānından beri gilhvār olmağa



(32) mu‘tād olup andan ferāgat idemeyüp ol hāl üzre qalmışdur ve ol maraža mübtelā olmışdur

**(626) Meşnevi**

***Pes ber-i ‘aṭṭār-ı ṭarrār-ı düdil***

***Mevzi‘-i seng-i terāzū būd (33) gil***

Pes düdil olan ‘aṭṭār-ı ṭarrāruñ qatında *ṭarrār* egerçi şaqq-ı ceyb eyleyen kimseye dirler bunda mekkār ma‘nāsına isti‘māl olunur ve *düdile* h̄ilebāz ve mütereddid (34) ma‘nāsı virilür lākin bunda qalbī tarafına müteveccih ve nāzır olduğu i‘tibāryladur ki hem kendü kārına meşgūl ve hem anuñ pinhān gil oğurladığına vāqıf u nāzır (35) idi ya‘ni düdil ve mütereddid ṭarrār u ‘ayyār ‘aṭṭāruñ [H69a] qatında olan terāzūnuñ sengi mevzi‘inde gil idi ya‘ni anuñ terāzūsinuñ sengi yerinde gil var (36) idi

**(627) Meşnevi**

***Güft gil seng-i terāzū-yı menest***

***Ger turā meyl-i şeker behrīdenest***

‘Aṭṭār gilḥ‘āra eyitdi benüm terāzūmuñ ṭāşı gildür eger saña benden şeker (37) almaq meyli var ise bu mışra‘da olan şartuñ cezāsı qarīne-yi kelām aña delālet eyledügi cihetden i‘timāden lifehmi‘l-‘ālem mahzūf olmışdur ve taqḍīr-i kelām eger (38) saña benden şeker almaq meyli var ise şabr eyle tā kim aña āhenden veyā sengdendür hem tedārik eyleyüm dimek olur

**(628) Meşnevi**

***Güft hestem dermühimmī qandcū***

***Seng-i mizān (39) her çi ḥ‘āhī bāş gū***

Gilḥ‘ār ‘aṭṭāra eyitdi bir mühim ḥācetde qand taleb idici oldum mizānuñ ṭāşı her nice isterseñ olsun di ya‘ni benüm maqşūdum şeker- (40) dür bir mühim ḥācet için mizānuñ sengini sen her nice dilerseñ di eyle olsun keenne baña anuñ āhen ü sengden olması lāzım degüldür dimek ihām eyleyüp (41) ‘aṭṭārı ‘aceleye bıraqqdı

**(629) Meşnevi**

***Güft bāḥod piş-i ān ki gilḥorest***

***Seng çi‘bved gil niküter ezzerest***

Gilḥ‘ār kendüsine bāṭinen didi ol kimsenüñ [P27a] (1) öñündeki gilḥ‘ārdur seng ne şeydür gil aña zerden niküterdür ve şekerden elezz ü ḥoşterdür pes kendünüñ ḥālını ne‘varūsula ve bāḥuşuş duḥter-i ḥelvāyi (2) olmağla beşāret [M47a] olınan cüvānuñ

hālîne temşil idüp dir ve cāyızdūr ki bu meşel mevķi'inde vāķi' olan ebyāt-ı şerīfeyi anuñ hakkında hazret-i Mevlānā (3) dimiş olalar

**(630) Meşnevi**

***Hemçü ān dellāle ki güft ey püser***

***Nev'arūsī yāftem hemçün kamer***

Ol gilhvār çünkim terāzūnuñ sengini gil gördi ve bu güftār-ı meserret- (4) şī'arı dađı ol 'aṭṭārdan istimā' kıldı ziyāde mesrūr oldı meşelā şol bir cüvān gibi ki ol dellāle aña didi ey püser saña bir yeñi 'arūs buldum güzellikde (5) kamer gibi ya'ni yüzi kamer gibi bir yeñi gelin buldum demek olur ba'zı nüshada mışra'-ı şānī *nev'arūsı yāftem bes hūb ü fer* vāķi' olmuşdur bu taķdīr üzre ma'nā (6) meşelā ol dellāle gibi ki eyitdi ey püser senüñ için bir yeñi gelin buldum ziyāde hūb u fer ya'ni revnaķ ve leṭāfeti yerinde demek olur *dellāle* burada bir kimseye tezvīc için (7) 'arūs ṭālibi olan hātūndur

**(631) Meşnevi**

***Saht zībā lik hem yek çiz hest***

***K'ān setire duḡter-i helvāgerest***

Ol nev'arūs ḡatı ziyāde laṭīfdūr velīkin ol zībā- (8) lıkdan mā'adā anda hem bir şey' dađı vardur ki ol mestüre helvācı kıızıdur

**(632) Meşnevi**

***Güft bihter inçünin hod ger buved***

***Duḡter-i ü çerb ü şirinter buved***

Ol (9) cüvān çünkim dellāleden bu sözi işitdi aña eyitdi eyürekdür egerçi hod böyle [H69b] ola anuñ kıızı yağlurak ve ṭatlurak olur ya'ni helvācı kıızı (10) dağı ṭatlu ve nāzūk olur

**(633) Meşnevi**

***Ger nedārī seng ü senget ezgilest***

***Īn bih ü bih gil merā mīve-y dilest***

Pes gilhvār 'aṭṭāra eyitdi ey 'aṭṭār eger sen (11) seng terāzū ṭutmaz iseñ ve senüñ sengüñ gilden ise ya'ni senüñ terāzū mevzi'inde gil vāķi' oldıysa bu eyüdüdür gil baña meyve-yi dıldür ve cānum aña māyıldür (12) gilhvār bu güne güftārı ḡalbinde söyledi ve 'aṭṭāra ḡand için teḡāzā eyledi çünkim 'aṭṭār gilhvāruñ 'acele ve teḡāzāsını gördi

**(634) Meşnevi**

***Enderān keffe-y terāzū (13) z'i'tidād***

***Ū becāy-ı seng ān gilrā nihād***

Ol terāzūnuñ kefesi içre hāzır ve müheyyā olandan seng yerine ol ‘attār ol gilpāreyi  
kodu itidād (14) hāzır u müheyyā ma’nāsınadır

***(635) Meşnevi***

***Pes berā-yı keffe-yi diğer bedest***

***Hem beqadr-ı ān şekerrā mişikest***

Pes terāzūnuñ ol bir āhir keffesi içün eliyle hem ol (15) gil miqdārı şekeri şaymağa  
başladı

***(636) Meşnevi***

***Çün nebūdeş tişe-yi ū dir mānd***

***Müşterirā muntazır āncā nişānd***

Çünkü ol ‘attāruñ tişesi yok (16) idi geç kaldı ya’ni şekeri kōparmağa keseri ve āleti  
olmaduğundan eğlendi müşteriyyi anda oturtdı ve tevaqquf itdürdi

***(637) Meşnevi***

***Rūyeş ān sū būd gilhor nā- (17) şigift***

***Gil ez’ü pūşide düzdiden girift***

‘Attāruñ yūzi ol şeker cānibine idi gilhvār şabrsuz ve tevaqqufsuz gil-i ‘attārdan  
pūşide oğurulmuş (18) tutdı ya’ni ‘attārdan nihān ol terāzūnuñ kefesinde mevzū‘ olan  
gili oğurlayup yimege başladı

***(638) Meşnevi***

***Ters tersān ki nebāyed nāgehān***

***Çeşm-i ū (19) bermen fited ezimtihān***

Gilhvār kōrka kōrka böyle diyü ki olmaya ki nāgehān ol ‘attāruñ gözi benüm üzerüme  
düşse imtihān cihetinden ve beni şınamağ (20) içün belki eğlenür ola diyü havf  
eyleyerek anı oğurlayup yimege başladı

***(639) Meşnevi***

***Did ‘attār ān u hod meşgül kerd***

***Ki füzünter düzd hın ey rüy-ı (21) zerd***

‘Attār anı gördi kendüyi meşgül itdi ve teğāfül ü te’amī semtine gitdi o gilhvār  
haqqında kendüye böyle diyü ki ey rüy-ı zerd āgāh (22) ol o füzünter oğurla rüy-ı  
zerd hacil ü şermser ma’nāsına da isti’māl olunur ve gilhvār olana dağı dinür bunda iki  
ma’nā bile cem‘ olmağ mümkündür

***(23) (640) Meşnevi***

***Ger bidüzdi v'ezgil-i men mīberī***

***Rev ki hem ezpehlu-yi hod mīhorī***

Eger benüm gilümi oğurlayasın ve benüm gilümden eletesin ve ekl idesin yüri ki (24) hem kendü yanuñdan yirsin meşelâ gıdâ-yı cismānī ekl iden hayvānsiretler gibi ki her ne kadar ki gıdâ vü hazz-ı nefsanīyye- [H70a] lerine meşgöl olsalar lezzet-i rühāniyye cānibine (25) noqşān virseler gerekdür ve sükker-i ezvāk u ma'anīden ol kadar maħrūm gerekdür ki vallāhu a'lem

***(641) Meşnevi***

***Tū hemī tersī zimen līk ezharī***

***Men hemī tersem ki tū kemter (26) horī***

Ey gilh'ār sen benden qorqarsın līkin harlıguñdan ya'ni benüm gilümi alup yimede benden havf eylersin velākin hamākatüñden havf eylersin ki baña andan (27) zarar yoqdur ki ben elem çekem ben qorqarum ki sen andan kemter yiyesin zīrā her [M47b] ne kadar andan yiseñ saña zarar ve baña fāyidedür didi

***(642) Meşnevi***

***Gerçi meşgülemler çünān aħmaq neyem***

***(28) Ki şeker efzūn keşī tu ezneyem***

Egerçi meşgülemler līkin ancılayın aħmaq degülüm ki sen şekeri efzūn çekesin benüm neyümden ya'ni benüm qamışumdan şekeri (29) ziyāde alasın ve ben gāfil olam eyle aħmaqlardan degülüm didi

***(643) Meşnevi***

***Çün bibinī mer şekerrā z'āzmūd***

***Pes bidānī aħmaq u gāfil ki būd***

Çünkü imtiħān ve tecrübe (30) cihetinden şekeri sen göresin ve anuñ miqdārını bilesin pes bilürsün aħmaq u gāfil kim idi bu cümle ta'riż ü tenbīh olur şol kimseler haqqında ki anlar (31) sükker-i zevk-i rühānī almaq için bir 'attār-ı bāzār-ı tarīkat olan mürşidüñ katına geeler harīdār-ı sükker-i ma'anī ve zevk-i rühānī terk idüp (32) filmeşel gil mertebesinde olan ekl ü şurba meşgöl olalar ve sükker-i ma'anī harīdārlıgıñı ferāmüş kıllalar haberleri yoqdur ki bu kendülerine (33) zarardur lākin aħmaqlıklarından aña hazz u fāyide eyledük kıyās iderler çünkü 'attār-ı bāzār-ı tarīkat olanlar bunlaruñ gilperest olmalarını göreler ve terk-i (34) sükker-i ma'anī idüp ekl ü şurba iştiğāl eyledüklerine nazār ideler ve teğāfül ü te'amī semtine giderler ve 'anqarīb bilesin ve rüz-ı imtiħānda āgāh olasın ki (35) kime zarar u hüsrān olur ve

bu haşletden kim maħrūm alur dirler unkim mūnāsebetle ekl ũ ŗurba mūbtelā olanlaruñ abn u mażarratın ‘attār ve gilhvāri temsīl eylemek (36) tarīiyle beyān buyurduklarından ŗoñra yine muaddem olan beyānda buyurdukları kelimāta mūnāsib kelām sōylemege ve ma‘anī naql eylemege ŗūrū‘ idũp buyururlar

(37) (644) *Meşnevi*

*Mürġ z’ān dāne nazār hoş mīkuned*

*Dāne hem ezdūr rāheş mīzened*

Mürġ ol dāneden nazārını hoş eyler dāne hem ırādan anuñ yolını urur (38) ya’ni nefsinuñ hażzına muayyed olan uş ol hażz-ı nefesine mūte‘allı dāneden egeri nazārını hoş eyler ve anuñ mŗşāhede ve temāşāsından hażz alır ve ŗafā (39) bulur velīkin ol hażz-ı nefse mūte‘allı olan dāne ırādan anuñ yolını urur ve āir anı kendũye ŗayd idũp dāma giriftār ılır

(645) *Meşnevi*

*K’ezzinā-yı eşm hażzı (40) mīberī*

*Nī kebāb ezpehlu-yı od mīħori*

Egeri eşmūñ zināsından [H70b] bir hażz iletũrsin ya’ni ħũb u maħbũb olanlara nazār eylemeden zev ũ lezzet (41) alursın kendũ yanuñdan kebāb yimez misin muarrerdũr ki kendũ yanuñdan kebāb yirsin *zinā-yı eşm* muħarremāta hażz-ı nefsele nazār eylemeden ‘ibāretdũr açan [P27b] (1) bir mŗ‘min *ul lilmŗ‘minīne yaġuđđũ minebşārihim*<sup>615</sup> naşş-ı ŗerīfiyle ‘amel eylese muħarremātdan ġāzz-ı başar ılmasa ve maħbũb ve maħbũbeye nazār eylemeden hażz alsa her ne adar bu ŗũret (2) arafından hażz olursa kendũ pehlũ-yı rŗħāniyyetden ol adar nāış alur ve dīn ũ diyāneti ol adar eksilmiş bulur pes kendũ yanından kebāb yimiş olur (3) ve ma‘nen kendũ cānına zarar ve ziyān ılır

(646) *Meşnevi*

*İn nazār ezdūr ũn tīrest ũ sem*

*İşket efzũn mīşved şabr-ı tu kem*

Bu nefsuñ hażz eyledũġi ŗeyler cānibine olan (4) nazār-ı ŗehvānī ırādan tīr ũ zehr gibidũr nitekim sehm-i mesmũm ırādan gelse ve beden-i insāna te’şīr ılsa anuñ vũcũdına ne mertebe zarar virũrse nazār-ı ŗehvānī (5) daı andan ziyāde zarar virũr ve lihāzā āle ‘aleyhisselām *ennazaru sehmun mesmũmun minsihāmi’ş-şeytān*<sup>616</sup> ol

<sup>615</sup> “Mũmin erkeklere sōyle: Gōzlerini haramdan sakınsınlar.” (Nur 24/30)

<sup>616</sup> “Nazar, ŗeytanın oklarından zehirli bir oktur.” Konuk, *Mesnevī-i ŗerif ŗerhi*, C. 7, s. 199.

nazardan senüñ ‘aşkuñ efzün olur ve şabruñ eksilür (6) pes ‘ākıbet ol manzürüñ dām-ı mekrine giriftār olmağa sebep olur ve insāni hālinden cüdā kıılır nitekim Hāzret-i Nebī şallallāhu ‘aleyhi ve selem Hāzret-i (7) ‘Aliye hıṭāb buyururlar *yā ‘Aliyyu lātutbi‘i’n-nazrate’n-nazrate feinne leke’l-ülā ve leysset leke’l-āḫiretu*<sup>617</sup> kezā filmeşābīḥ (647) *Meşnevi*

*Māl-ı dünyā dām-ı mürgān-ı za‘īf*

*Mülk-i ‘uḳbā (8) dām-ı mürgān-ı şerīf*

Māl-ı dünyā za‘īf olan kuşlaruñ dāmıdır mülk-i ‘uḳbā şerīf olan kuşlaruñ dāmıdır ya‘ni za‘īfü’l-‘aḳl (9) olan ehl-i dünyāya emvāl [M48a] u erzāk-ı dünyevī kayd u dām meşābesindedür ki anlar aña muḳayyedlerdür ve mülk-i ‘uḳbā şerīf ü ‘ālī olan kimselerüñ ālet-i şaydı- (10) dur ki anlar dünyā dāmına giriftār olmazlar ve şey’-i ḫāḳīre kendüleri mübtelā kıılmazlar

(648) *Meşnevi*

*Tā bedīn mülkī ki ü dāmest jerf*

*Derşikār ārend mürgān-ı şigerf*

(11) Hattā şu bir mülk sebebiyle ki o bir ulu dāmdur ki murād mülk-i āḫiretdür mürgān-ı şigerf ya‘ni ‘azīmü’l-ḳadr ve şerīfü’l-menzile olan kimseleri şikāra getirürler (12) ve ḫizmet ve tāt mertebesine yetürürler

(649) *Meşnevi*

*Men Süleymān mīneḫ‘āhem mülktān*

*Belki men birhānem ezher hülktān*

Ey ḳavm-i Belḳıs ben Süleymān sizüñ (13) mülküñüzi istemezem belki ben sizi her helāk ve belādan ḳurtarurum ve miḫnet ve ‘anādan ḫalāş kıılırum her vaḳtūñ Süleymāni kendü ‘aşrında olan ve diyānete ve tāt-ı Hāḳḳa (14) ḳābil ve müsta‘id olan kimselere böyle [H71a] dirler ve anlaruñ māl u mülkine ṭama‘ eylemeyüp anları tāt-ı Hāzret-i Hāḳḳa da‘vet iderler

(650) *Meşnevi*

*K’in zamān hestīd ḫod memlūk-i (15) mülk*

*Mālik-i mülk ān ki bichīd ü zihülk*

Ki bu zamānda ḫod siz mülküñ memlūkı gibisüz ya‘ni mülk-i cihānuñ memlūkı ve esīrisüz lākin cehāletüñüzden kendüñüzi (16) mālikü’l-mülk zu‘m eylersüz ve

<sup>617</sup> “Ya Ali, bir bakışını ikinci bakışın takip etmesin; şüphesiz ilk bakışın senindir, ikinci bakışın (hakkn) değildir.”

filhākīka mālikü'l-mülk ol kimsedür ki o helāk olmadan şıçraya ve kendüyi dām-ı helāk u bevār olan cihāna esīr ü giriftār eylemeden (17) hālāş eyleye

**(651) Meşnevi**

***Bāzgüne ey esīr-i ın cihān***

***Nām-ı hod kerdī emīr-i ın cihān***

Ey bu cihānuñ esīri bāzgüne kendü nāmuñı bu cihānuñ emīri eyledüñ hāl- (18) buki bu dünyānuñ kuyūdıyla muqayyed iken ber'aķis kendüñe āzād u hürüm diyü söyledüñ

**(652) Meşnevi**

***Ey tu bende-y ın cihān maħbūs cān***

***Çend gūyi h'ış- (19) rā h'āce-y cihān***

Ey sen bu cihānuñ bendesinin maħbūs-ı cān ya'ni cānı maħbūs olmış ve zindān-ı 'ālem-i şüretde kalmış bendesinin kendüñe (20) niçe bir h'āce-yi cihān dırsen ve kendüñi emīr ü hākim 'add eyleyüp bād-ı gurūrta pür olup bīhūde yire 'ömrüñi harc eylesin

***Dildārī kerdē ü nevāhtēn-i Süleymān (21) 'aleyhisselām mer ān resūlānrā vü def-i vahşet ü āzār ezdil-i işān burden ü 'özt-i kabūl nākerden-i hediye şerh kerdē bāişān***

Bu sürh-ı şerīf Hāzret-i (22) Süleymānuñ Belkīsuñ resūllerine dildārılık eylemesi ve tesellīye nevāziş etmesinüñ beyānidur daħı anlaruñ kalbinden vahşet ü āzārı iletmesi ve getürdüklerini (23) kabūl etmedüginüñ 'öztirini anlara şerh etmesinüñ beyānidur kabūl-i muzāf degüldür

**(653) Meşnevi**

***Ey resūlān mīfiristemtān resūl***

***Redd-i men bihter şümārā ezkabūl***

(24) Hāzret-i Süleymān 'aleyhisselām Belkīsuñ resūllerine eyitdi ben sizi Belkīsuñ öñüne resūl gönderürüm benüm reddüm size kabūlden yegrekdür ya'ni benüm redd-i hediye (25) eylemem size kabūl eylemeden yegrekdür zīrā anuñ kabūlünde nev'an size meyl ü itā'at lāzım gelür bundan ise sizüñ 'adem-i imānuñuz nāşey' olur ve redd olunması (26) benüm maķşūdum sizden imān ve İslām idügin iş'ār kıılır pes ma'nā benüm reddüm size kabūlden bihter olur

**(654) Meşnevi**

***Piş-i Belkīs ān çi dīdīt ez'aceb***

***Bāz gūyīd (27) ezbeyābān-ı zehēb***

Belkısıuñ öñünde ol nesneyi ki ‘acebden gördüñüz girü söyleñ beyābān-ı zeheden ya’ni ol nesneyi ki ‘acebden ve beyābān-ı zeheden (28) gördüñüz Belkısıuñ öñünde anı āşkäre diñüz ve aña bu müşāhede olınan bedāyī’i ta’bīr idiñüz

**(655) Meşnevi**

***Tā bidāned ki bezer tāmī’ neyīm***

[H71b] ***Mā zer ezzerāferīn*** (29) ***āverdeyīm***

Tā bile ki biz altuna tāmī’ degülüz biz altunı altun halk idiciden getürmüşüzdür ***femā ātānīyellāhu hayrun mimmā ātākum***<sup>618</sup> āyet-i kerīmesinüñ fehvāsınca müş’ir (30) bunlara cevāb virdi

**(656) Meşnevi**

***Ān ki ger h’āhed heme hāk-i zemīn***

***Serbeser zer gerded ü dürr-i şemīn***

Ol Allāh istese zemīnüñ cemī’-i hākini başdan başa (31) zer olur ve bahālu dürr olur

**(657) Meşnevi**

***Hāk berāy-ı ān kuned ey zergüzīn***

***Rüz-ı mahşer īn zemīnrā nuşregīn***

Ey zergüzīn ü altunı ihtiyār eyleyici kimse Hāk Te’ālā (32) andan ötüri mahşer günü bu zemīni nuşregīn [M48b] ü sīmīn eyleye Hāk Te’ālā rüz-ı kıyāmetde rüy-ı arzı beyāz gümüş eyleye ki kemāl-i kudretini izhār eylemeden (33) ötüri ve anuñ katında sīm ü zerüñ i’tibārı olmaduğınış’ār ve halkuñ mu’azzez ve muḥabbet eyleyüp anuñ içün cenk ü cidāl eyledüklerini hākīr ü (34) h’ār kılmadan ötüri

**(658) Meşnevi**

***Fāriğīm ezzer ki mā bes pürfenīm***

***Hākīyānrā serbeser zerrīn kunīm***

Zerden fāriğuz zīrā biz ziyāde pürfenüz hākīleri başdan (35) başa zerrīn eylerüz murād hākī olan insāni īmān ve İslām zeriyle müzeyyen eylemeleri

**(659) Meşnevi**

***Ezşümā key gedye-yi zer mīkunīm***

***Mā şümārā kīmyāger mīkunīm***

(36) Çünkim Hāk Te’ālā cānibinden bu kadar kuvvet ü kudrete mazhar oldum sizden kaçan altun ve kedye taleb eylerüm belki ben sizi kīmiyācı eylerüm bervechle ki sizüñ dağı zere (37) ihtiyācuñuz olmaz

<sup>618</sup> “Allah’ın bana verdiği size verdiğiinden daha iyi.” (Neml 27/36)



**(660) Meşnevi**

**Terk-i ân gîrîd ger mülk-i Sebâst**

**Ki birûn-ı âb u gil bes mülkhâst**

Eger kîmyâger olmak ve mülk-i ebed bulmak isterseñüz anı terk (38) eyleñ eger mülk-i Sebâ ise de zîrâ âb u gilden taşra çok mülkler vardır ki bu fânî ve ol bâkîdür bu şûrî ol ma'nevîdür

**(661) Meşnevi**

**Tahtebendest ân ki tahteş (39) h'vāndeyî**

**Şadr pindârî vü berder māndeyî**

Tahtabenddür ol nesneñi sen aña taht-ı şāhî oğursın anı sen şadr şanursın ve kapuda kalmış- (40) sın yāhud ma'nā kendüñi sen şadr şanursın ve kapuda kalmışsın evvelki vech şadrdan cāy-ı 'ālî murād olduğı üzredür ve ikinci vech şadr şadrnişin (41) olan 'ālîkadr ma'nāsına olduğı üzredür

**(662) Meşnevi**

**Pādşāhî nîstet berriş-i hod**

**Pādşāhî çün kunî bernîk ü bed**

Kendü şaķaluña pādşāhlık [P28a] (1) eylemek yoķdur nîk ü bed üzre niçe pādşāhlık idersin

**(663) Meşnevi**

**Bîmurād-ı tu şevd rişet sepîd**

**Şermdâr ezriş-i hod ey kej ümîd**

Zîrâ senüñ şaķaluñ senüñ (2) murāduñsuz beyāz olur anuñ def'ine ķādir degülsin ey kej ümîd kendü şaķaluñdan utan ve 'acz u ķuşuruñı bil ve terk-i kibr ü nahvet ķıl [H72a] ve ol pā- (3) dşāh-ı haķîķinüñ 'ibādetine meşgûl ol

**(664) Meşnevi**

**Mālikü'l-mülkest her kiş ser nihed**

**Bîcihān-ı hāk şad mülkeş dihed**

Ol pādşāh-ı a'zam mālikü'l-mülkdür (4) her şol kimse ki ol pādşāha baş ķoya ve anuñ peygamberine uya hāk-i cihānsuz aña şad mülk virür ya'ni anı bu 'ālem-i fānîden mā'adā niçe memālik-i bâķiyeye (5) irgürür ki **lā'aynun ra'et ve lāuzunun semî'at ve lāhařara alāķalbi beşerin**<sup>19</sup> hadîş-i şerîfle aña işāret ķılınmışdur

**(665) Meşnevi**

<sup>19</sup> “İnsanın kalbine doğmayan, gözlerin görmediğı, kulakların işitmediğı nimetleri verdin bize.”

***Lik zevk-i secdeyi piş-i Hudā***

***Hoşter (6) āyed ezdü şad devlet turā***

Velikin Hudā-yı Te‘ālānuñ huzūrında vāki‘ olan bir secdenüñ zevki dü şad devletden saña hoşter gelür ya‘ni her şol kimse (7) ol mālīkū’l-mülk olan pādşāh-ı a‘zama tav‘an baş koyā ve anuñ emrine uya aña niçe yüz mülk verür velikin Hudā-yı Te‘ālānuñ katında bir secde eylemenüñ (8) zevki saña dü şad mülket ve devletden hoşter ü lezizter gelür

***(666) Meşnevi***

***Pes binālī ki neḥvāhem mülkhā***

***Mülk-i ān secde müselleḡ kun merā***

Pes nāle vü tazarru‘ eylersin (9) ki İlāhī ben mülkler istemezem ol secde mülkini baña müselleḡ eyle ve beni kendü der-i sa‘ādetmaḡaruñdan dūr eyleme diyü du‘ā kılırsın

***Mısra‘***

***Ezder-i ḥvīş Hudāyā bebiḡstem mefrist<sup>620</sup>***

(10) Diyen ‘āşıklar gibi der-i Hudāyı cennetden a‘lā bilürsin

***(667) Meşnevi***

***Pādşāhān-ı cihān ezbedregī***

***Bū neburdend ez şarāb-ı bendegī***

Pādşāh-ı cihān bedrekliklerinden ya‘ni (11) ḡabāşet-i nefsāniyye ve ḡabāḡat-i ḡabī‘iyyeleri cihetinden rāyiḡa eylemediler bendelik şarābından ya‘ni Hudā-yı Te‘ālāya ‘ibādet ve ḡā‘at eylemek lezzetin ḡatmadılar (12) ve bendelik rāyiḡasını istişmām itmediler

***(668) Meşnevi***

***V’erne Edhemvār sergerdān u deng***

***Mülkrā berhem zedendī bīdireng***

Yoḡsa İbrāhim Edhem ḡazretleri gibi ḡayrān (13) u sergerdān mülki biribirine uralardı bīşabr u bītevaḡḡuf anlaruñ bu cihāna meyl ü muḡabbeti ‘ibādāt u ḡā‘at lezzetinden anları men‘ kıılır egerçi ba‘zı- (14) sı terk-i salḡanat ve iḡtiyār-ı ‘ubūdiyyete māyil olursa da

***(669) Meşnevi***

***Lik ḡaḡ behr-i sebāt-ı in cihān***

<sup>620</sup> “Ey Rabb’im, beni kapından ayırıp cennete gönderme!”

***Mührşān binhād berçeşm ü dehān***

Velākin Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri (15) bu cihānuñ şebāt u intizāmı içün anlaruñ çeşm ü dehānı üzre mühr ḡodı tā gözleri ol hālet-i ‘azīzeyi görmeye ve dehānları [M49a] ol şerbet-i lezīze- (16) ye ırmeye Hikāye-yi Şakāyıkda mestürdur ki Fātih Sultān Meḡmed raḡimallāhu ‘aleyhi Akşemseddīn Hāzretlerine muḡārin olup anuñ keşf ü kerāmātın gördükde (17) aña kemāliyle meyl ü muḡabbet ḡılıp istedi ki aña bī‘at u irādet getüre ve kendüyi anuñ müridleri zümresine yetüre ve anuñ ḡalvetine girüp otura şeyḡ (18) aña icāzet virmedi *elinsānu ḡarişun limā men’* feḡvāsınca merḡūm [H72b] Sultān Meḡmed ḡariş olup elbette beni ḡo müridleruñ zümresine dāḡil olup anlarla bile ḡalvete (19) girem bir nice müddet riyāzet-i nefse meşḡul olam dirdi şeyḡ aña ḡābil degüldür diyü cevāb virürdi elḡāşıl bir gün pādşāh elem çeküp şeyḡe dimiş ne ‘aceb (20) senüñ ba‘zı Türk ve Türkmān şūfīleruñ ḡābil oldı biz neden nāḡābil olduḡ ve ne vechle ḡarīḡate sülük eylemeden biz bībehre ḡalduḡ şeyḡ bu güne (21) cevāb-ı bāşevāb virmişler ki ḡarīḡate sülük ḡılmanuñ ve riyāzet ü ‘ibādete meşḡul olmanuñ miyānında bir lezzet ve ḡalāvet vardur ki o lezzet ü ḡalāvet (22) hezār saltanat-ı dūnyāvī ve devlet-i şūrīden elezz ü aḡlādur ve edvem ü ebḡādur pes mülük ol sülükda olan lezzātuñ vuşūline sāyir nāsdan (23) ziyāde ḡābildür pes sizüñ ol lezzete kemāl-i ḡābiliyyetüñüz olduğına binā‘en sizi ḡalvete duḡılden ve ‘ibādet ü riyāzete iştiḡālden men’ eylerüm tā dimāḡuñuz (24) rāyiḡa-yı ‘ibādeti iştişmām etmeye ve dehānuñuz zevḡ-i ḡā‘atı ḡatmaya eger sizüñ dimāḡ-ı rūḡuñuz ‘ibādetden rāyiḡa alursa ve dehānuñuz şerbet-i muḡabbet-i İlāhī nüş (25) ḡılırsa bu tāc u taḡtı Edhemvār terk idüp ‘ibādete ve riyāzet-i nefse iştiḡāl eylemek lāzım gelür pes umūr-ı ‘ibādullāha ḡalelpezīr olur ve niḡām-ı (26) ‘ālem sizüñ devrüñüzde olan gibi kāmīl olmayup noḡşān bulur öyle olıcaḡ sizüñ sālīk olmañuzda mālīk olmañuz evlādur diyüp (27) cevāb virdi pes Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri bunlara bendelik lezzetini göstermedi

***(670) Meşnevi***

***Tā şevved şīrīn berişān taḡt u tāc***

***Ki sitānīm ezciḡāndārān (28) ḡarāc***

Tā kim bunlar üzre taḡt ü tāc-ı şīrīn ola kendülere böyle diyü ki biz ciḡāndārlardan ḡarāc aluruz ve pādşāhlardan emvāl u esbāb (29) cem’ ḡılıruz

***(671) Meşnevi***

***Ezḡarāc er cem’ ārī zer çü rīḡ***

***Āhir ān eztu bimāned mürderīg***

Harācdan eger kum gibi altun cem' getüresin ya'ni cem' eylesin (30) āhir ol māl senden arda kalur ve ğayra naşib olur

***(672) Meşnevi***

***Hemreh-i cānet negerded mülk ü zer***

***Zer bidih sürme sitān behr-i nażar***

Senüñ cānuña mülk (31) ü zer yoldāş olmaz altun vir nażardan ötüri sürme al ya'ni mülk ü māl ve sīm ü zer senüñ cānuña hemrāh olup ve murāfaķat kılmaz belki mufāraķat (32) eylemek muķarrerdür pes rāh-ı Haķda sīm ü zeri bezl eyle nażar-ı serīret ve başar-ı başıretüñden ötüri kehl-i ma'rifet ve rüşenā-yı 'ilm ü hikmet şatun al ki (33) dīde-yi kalbün ğuşāde ola ve haķıķat-i hāli müşāhede kıla

***(673) Meşnevi***

***Tā bibīnī k'in cihān çāhīst teng***

***Yūsufāne ān resen āri beçeng***

Tā göresin (34) ki bu cihān bir teng çāhdur Yūsuf gibi ol reseni ele getüresin [H73a] ya'ni çünkim sīm ü zeri bezl kılpup Hażret-i Haķdan nażar-ı cānuña kehl-i biniş alasin ve (35) müşāhede mertebesin bulasin ol zamānda göresin ki bu cihān bir teng ü tārık kıyu gibidür Yūsufān-ı 'ālem-i haķıķat gibi sen daħı ol Hablullāh-ı metini ele (36) getürüp ve aña i'tişām idüp kendüñi çāh-ı 'ālemden hālāş eylesin

***(674) Meşnevi***

***Tā bigüyed çün ziçāh ābī bebām***

***Cān ki yā buşrāye hāzā līgulām***

Süre-yi Yūsufda (37) olan āyet-i kerīmenüñ mazmünına işāretdür ***ve cā'et seyyāretun ey rufeķatun tesīrüne minMedīne ilāMışırin*** ya'ni bir kārban Medīneden Mışıra giderken ğıyābe-yi (38) cub didükleri çāha geldiler ve Yūsuf ol çāhda idi [M49b] ***fe'erselū*** pes ol kārban halkı gönderdiler ***vāridehum*** vāridlerini ***vārid*** ol kimseye dirler ki (39) kārbanuñ yemin ve şuyın müheyyā kılcuı ola ***fe'edlā delvehu*** pes ol vārid irsāl eyledi delvenī çāha Hażret-i Yūsuf ol delvi gördükde muķkem (40) yapışup ol kimse 'aceb ne ola diyü çekdükde gördi ki bir şāhib-i cemāl şa'ş'a-yı vechi eţrāfa ziyā virür hemāndem ***ķāle*** didi ki ***yā buşrā*** kendü (40) beşāret-i nefsine nidādur keenne dimekdür ki ey beşāret-i uħzurī fehāzihı vaķtike ***hāzā ğulāmun*** bu ğulāmdur ki devli ğirān eyledi ***ve eserrūhu*** ol [P28b] (1) Yūsufi aħfā ve esrār eylediler ***bizā'aten*** menşūbdur hāliyyet üzre yā mef'ul ola ey metā'en litticāreti ya'ni ticāret için metā' ve

sermāye olduğı hālde (2) aḥfā eylediler baʿzılar esirrūnuñ zamīrini ihvān-ı Yūsufa ircāʿ etmişler yaʿni Yūsuf çāhdan çıkduğda kārbanā gelüp anuñ hālını aḥfā idüp didiler (3) ki bu bizüm bende-yi gürīhtemüzdür *vallāhu ʿalīmun bimā yaʿmelūr*<sup>621</sup> Allāh Teʿālā ʿalīmdür bunlaruñ işledüklerine maʿnā-yı beyt buyururlar ki ey sālīk senüñ cānuña sīm ü zer (4) ve dürr ü gevher yār olmaz imdi sīm ü zerüñ Ḥaḳ yolında infāk idüp nūr-ı başār alagör ol nūr-la bu cihāna nazar eyledükde bir çāh-ı pürkeder gibi müşāhede idesin (5) pes ol çāh-ı pürtebāhuñ içinde bir ʿurve-yi vuşḳā ve ḥabl-ı metīn göresin cemīʿ-i enbiyā ve mürselīn ü evliyā-yı muḳarrebīn aña teşebbüs ü taʿalluḳ idüp (6) çāh-ı cihāndan ḥalāş olmuşlar nitekim bu ḡazelde Ḥazret buyururlar

*Beyt*

*Elā ey Yūsuf-i cānī çī derçāh beden-i mā nī*

*Begīr īn ḥabl-i Ḳurʿānrā berā (7) ān çāh-ı zulmānī*<sup>622</sup>

*Beyt*

*Māh-ı Kenʿānī men mesned-i Mıṣr ān tu şud*

*Vaḳt-i ānest ki bedrūd kunī zindānrā*<sup>623</sup>

Çünkim Ḥazret-i Yūsuf gibi sen daḥī çāhdan (8) bāma gelesin tā saña daḥī diye cān u dil ki yaʿni cān u dilüñ saña diye ki *hāzā liḡulāmūn bigūyed* fāʿili mıṣraʿ-ı şānīdeki cāndur mefʿūli yā *buşrāye hāzā* (9) *liḡulāmdur buşrāye* maşdardur [H73b] beşāret maʿnāsınadır yaʿni çünkim sen daḥī bu ḥable yapışup çāh-ı cihāndan ḥalāş olasın ve bām-ı ḥaḳīḳate vāşıl olasın (10) ol zamānda cān saña dir ki *yā buşrāye hāzā liḡulām* yaʿni ey beşāret olsun baña ki şu benüm için ḡulāmdur

*(675) Meşnevi*

*Hest derçāh inʿikāsāt-ı nazar*

*Kemterīn* (11) *ān ki nümāyed seng zer*

Ḳuyuda nazaruñ inʿikāsları vardur kemter mertebe ol ki seng zer görünür yaʿni bu cihān ki filmeşel çāh gibidür bunda ḥalḳuñ (12) nazarlarınuñ münʿakis olmaları vardur ki bir şeyʿi ḥaḳīḳatiyle göremezler inʿikās-ı nazarlarınuñ ednā mertebesi bunlara seng zer görünmesidür ki filḥaḳīḳa (13) zer daḥī seng gibidür lākin ekşer

<sup>621</sup> *Ve cāʿet seyyāretu feʿerselū vāridehum feʿedlā delvehu ḳāle yā buşrā hāzā ḡulāmūn ve eserrūhu bizāʿaten vallāhu ʿalīmun bimā yaʿmelūr.* “Öteden bir kafil gelmiş, suçularını göndermişlerdi. Vardı, kovanını kuyuya saldı. ‘A... Müjde bu bir çocuk’ dedi ve onu bir ticaret malı olarak gizlediler. Allah ise onların ne yapacaklarını biliyordu.” (Yusuf 12/19)

<sup>622</sup> “Ey cān Yūsufʿu; neden beden kuyusunda kalıp duruyorsun? Şu Kurʿān ipine sarıl –yani onun emir ve yasaklarını tut- da o karanlık kuyudan yüksel.” Olgun, *Şerḥ-i Meşnevi*, C. 12, s. 171.

<sup>623</sup> “Kenanʿın ayı bendim, Mısırʿın dayanağı sen; zindana veda etme zamanıdır.”

nazar anuñ haqîkatini idrāk idemeyüp anuñ cevheriyyetine ve halkuñ aña olan itibārına bakup aña muhabbet kıılır lākin ‘indel- (14) ‘ārifin çe seng ü çe zer ma’nen ikisi bile berāberdür

**(676) Meşnevi**

***Vaqt-i bāzī kūdekānrā z’iḥtilāl***

***Mīnümāyed ān ḥazefhā zerr ü māl***

Lehv ü bāzī vaqtinde kūdeklere (15) ‘aқıllarınuñ iḥtilāl olduğundan ol ḥazefler anlara zerr ü māl görünür ‘ādet-i şıbyān oldur ki kaçan bir yere cem’ olsalar birkaç ḥazef pāreyi ele getürüp (16) aña sīm ü zer ıtlāk iderler ḥattā anuñ cem’ ü taşşılı semtine giderler ‘uқalāya ma’lūmdur ki bu anlaruñ ‘aқıllarınuñ iḥtilālindendür pes etfāl-ı dünyā dağı bunuñ (17) gibidür filḥaқîka seng ü ḥazef gibi olan şey’i sīm ü zer diyüp ‘aқılları muḥtell olduğundan haqîkat-ı ḥālī temeyyüz idemeyüp ‘ömrlerin bāzī-yi dünyāda (18) ‘abeş yire şarf iderler

**(677) Meşnevi**

***‘Ārifāneş kīmyāger geşteyend***

***Tā ki şud k’ānhā ber-i iṣān nejend***

Ḥazret-i Ḥaқquñ ‘ārifleri [M50a] kīmyāger olmışlardur tā ki ma‘ādin (19) anlaruñ katında nejend ü bīqadr oldı ya’ni ol Allāhuñ ‘ārif olan bendeleri ḥaқir ü denī olan şeyleri tebdil idüp ‘aziz ve şerif eylemege biiznillāh (20) kādır olmışlardur ve tebdil-i a‘yān kıılmışlardur ḥattā bir mertebeye vāsil olmışlardur ki bunlaruñ nazar-ı iksirte’şirlerinden zeheb ü fıdda ma‘denlerinüñ (21) itibārı qalmamış ve etfāl-i dünyānuñ filḥaқîka ḥazefpāre gibi olan sīm ü zerlerine rağbet ü iltifātları olmayup aña meyl ü muhabbet (22) kılmamışlardur nitekim bu ḥikāyeden ma’lūm olur

***Dīden-i derviş cemā‘at-i meşāyihrā derḥ‘āb u derḥ‘āst kerdin rūzī-yi ḥelāl*** (23)

***bīmeşgūl şuden bekesb-i dünyā vü ez‘ibādet mānend-i ü vü irşād kerdin-i iṣān bermivehā-yı telḥ ü turş-i kūhī bervey şirīn şuden bidād-ı*** (24) ***ān meşāyih***

Bu sürḥ-ı şerif cemā‘at-ı meşāyih bir dervişüñ ‘ālem-i ḥ‘ābda görmesidür ve anlardan rızq-ı ḥelāl taleb ve der- [H74a] ḥ‘āst eylesidür kesb ü kāra (25) meşgūl olmaqsuz dağı ‘ibādetden qalmaqsuz bu cümle muқaddem olan cümleye ma‘tūf olup *ez‘ibādet bīmānend* taқdīrine olur ve ol cemā‘atüñ delālet ü (26) irşād eylesidür ol dervişü iṣān kūhī olan acı ve ekşi meyvelere ve ol dervişüñ üzerine ol telḥ ü turş olan meyvelerüñ ol meşāyihüñ dād (27) u ‘atāsı sebebiyle şirīn olmasidür

**(678) Meşnevi**

*Ān yekī dervīṣ güft endersemer*

*Ḥızryānrā men bidīdem ḥvāb der*

Ol bir dervīṣ semer ü hikāyetde didi (28) Ḥızra mensūb olanları ben vākı'ada gördüm

*Ḥızryāndan murād 'ulūm-i ledünniye şāhibi olan tāyifedür*

*(679) Meṣnevi*

*Güftem iṣānrā ki rūzī-yi ḥelāl*

*Ezkücā nūšem ki nebved ān (29) vebāl*

Anlara didüm ki ḥelāl rızkı kıandan ekl ideyim ki o vebāl ve ḥarām olmaya

*(680) Meṣnevi*

*Mer merā sūy-ı kuhistān rāndend*

*Mīvehā z'ān bīşe miyefşāndend*

Ol (30) cemā'at-ı meşāyiḥ kūhistān cānibine sürdiler ve kūhistānda olan pīşeden meyveler silkdiler

*(681) Meṣnevi*

*Ki Ḥudā şīrīn bikerd ān mīverā*

*Derdehān-ı tu behimmethā-yı (31) mā*

Ger Ḥudā-yı Te'ālā bu meyveyi şīrīn ü lezīz eyledi senüñ dehānuñda bizüm himmetlerimizle

*(682) Meṣnevi*

*Hīn biḥor pāk u ḥelāl u bīḥisāb*

*Bīşudā' u naql u bālā vü neşīb*

(32) Āgāh u mütenebbih ol telḥ ü turş meyveleri ekl eyle pāk u ḥelāl ve bīḥesāb şudā'suz ve yukarı ve aşāğa ḥareket ve naqlsüz

*(683) Meṣnevi*

*Pes merā z'ān rızq nuṭkı (33) rū nümūd*

*Zevk-i güft-i men ḥredhā mīrübūd*

Pes ol rızqdan baña bir nuṭk yüz gösterdi benüm sözimüñ zevk ü lezzeti ḥalāyıkūñ 'aқıllarımı kıapdı (34) ya'ni ol rızq-ı ḥelāli yimedem benüm kıalbümden yenābī'-i ḥikem-i lisānum üzre cārī olup anı nūş eyleyen ḥalāyıkūñ 'aқılları kemāl-i zevklerinden ḥayrān u sergerdān (35) olup kendüleri ferāmüş iderlerdi

*(684) Meṣnevi*

*Güftem īn fītnest ey Rabb-i cihān*

*Baḥşīşī dih ezheme ḥalkān nihān*

Ben didüm ey cihānuñ Rabbisi bu fitne- (36) dür cemî-i ḥalāyıkdan nihān baña bir baḥşış vir ya'ni bu gūne zevk ü ḥālet fitne ve mekrdür baña cemî-i ḥalāyıkdan nihānī bir 'atā eyle ki anda mekr ü fitne olmaya ve beni ḥalāyıkūñ (37) dāmına giriftār kılmaya

**(685) Meşnevi**

***Şud sūḥan ezmen dil-i hoş yāftem***

***Çün enār ezzevk mibişkāftem***

Söz benden gitdi hoş dil buldum enār gibi zevkden (38) yarıldum ya'ni Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālā [H74b] benüm du'āmı ḳabūl eyleyüp ol mü'essir olan nuṭṭ benden zāyil olup anuñ muḳābelesinde bir hoş cenān (39) u laṭif cān buldum bir mertebe zevk-i dile vāşıl oldum ki ve fart-ı zevkūmden ve keşret-i şevkūmden kendüme şıgmayup enār gibi münşakḳ oldum ya'ni zevk-i derūnum (40) bīnuṭṭ mişükūf oldı ve ḥālet-i ḳalbüm zuhūra geldi

**(686) Meşnevi**

***Güftem er çizi nebāşed derbihişt***

***Gayr-i in şādī ki dārem dersirişt***

Ben didüm cennetde (41) eger bir şey olmazsa şu şādīden gayri ki ṭabī'atūmdē ṭutarum

**(687) Meşnevi**

***Hīç ni'met ārzū n'āyed diger***

***Z'in neperdāzem beḥor u neyşeker***

Hīç daḥı ni'met ārzūsı gelmez [P29a] (1) bundan fāriḡ olup neyşeker yimege meşḡul olmazam ya'ni bir mertebe sürūr [M50b] u şādīlige vāşıl oldum ve bir gūne zevk-i rūḥānī ve ni'am-ı Ḥaḳḳānī buldum ki kendü kendüme (2) didüm farazā eger cennet-i a'lāda ḥālā şu ṭabī'atūmdē olan şādīlikden gayri bir çiz olmazsa ve bu zevk-i rūḥānīden mā'adā baña bir ni'met-i āḥirī gelmezse hīç- (3) bir āḥir ni'mete baña meyl ü ārzū eylemek gelmez ve bu zevkden fāriḡ olup neyşeker yimege ve cennet-i a'lānuñ eşribe-yi lezīzesini nūş eylemege cānum meşḡul olmaz

**(4) (688) Meşnevi**

***Mānde būd ezkesb yek dü ḥabbeyem***

***Dūḥte derāstīn-i cūbbeyem***

Ol ḥāletde kesbūmden bir iki ḥebbe ḳalmış idi ol ḥabbeler benüm cūbbemūñ yeñinde (5) dikilmiş idi tā anı bir maḥalline şarf eyleyem



*Niyyet kerdən-i ü ki in zer bidihem bedān heyzumkeş çün men ruzi yāftem bekerāmāt-  
ı meşāyih ü renciden-i (6) ān heyzumkeş ezzamir ü niyyet-i ü<sup>624</sup>*

*(689) Meşnevi*

*Ān yeki derviş heyzüm mīkeşid*

*Ḥaste vü mānde zibişe derresid*

Ol bir derviş heyzüm çekerdi bişe vü (7) kühdan ḥasta ve zebün irişdi

*(690) Meşnevi*

*Pes bigüftem men ziruzi fāriḡem*

*Z'in sipes ezbehr-i rızkem nist ḡam*

Pes kalbümnden nihānı ben kendüme didim ben (8) rızk ve ruziden fāriḡam bundan  
şoñra rızkdan öturi benüm ḡamum yokdur

*(691) Meşnevi*

*Mive-yi mekrüh bermen hoş şudest*

*Rızk-ı ḥāşī cismrā āmed bedest*

Meşāyihün (9) himmeti ile mekrüh meyve baña şirīn ü laṭif olmışdur kesb ü  
zahmetsüz ḥāş-ı rızk-ı ma'nevī cism için ele geldi ve müyesser oldu

*(692) Meşnevi*

*Çünki men fāriḡ şudestem (10) ezgelü*

*Ḥabbeyi çendest in bidhem bedü*

Çünkim ben gelü kaydından fāriḡ ü müstaḡnī olmışum birkaç ḥabbe vardur bunı ol  
dervişe vireyüm ya'ni ol (11) heyzümkeş olan faḡire bu cübbenün yeñinde duḡte olan  
ḥabbeleri 'atā eyleyem diyü fikr ü niyyet eyledüm

*(693) Meşnevi*

*Bidhem in zerrā bedin teklifkeş*

[H75a] *Tā dü se (12) ruzek şeved ezḡüt hoş*

Bu zeri bu teklifkeşe vireyim ya'ni külfet ü meşakḡat çeken dervişe irgüreyim tā kim  
iki üç günceḡiz kuvvet (13) ve ḡidādan hoş ola ve bu zer sebebiyle ta'am u ḡidā  
yiyüp bedeni kuvvet bula didüm

*(694) Meşnevi*

*Ḥod zamiremra hemidānest ü*

*Z'an ki sem'eş dāşt nür ezsem'-i (14) Hū*

<sup>624</sup> “O dervişin meşāyihin kerametiyle rızık bulduğum için bu altını oduncuya vereyim, diye niyet etmesi ve o oduncunun onun niyetinden ve ondan incinmesi”

Ol heyzümkeş dervîş hod benüm zamîr ü niyyetüm bildi zîrâ ki ol heyzümkeş dervîşün sem‘-i cānı şem‘-i İlähîden nūr tıtdı evvelki sem‘de iki vech (15) cāyızdūr sin mühmele ile oķınsa da cāyızdūr ve şin mu‘ceme ile oķınsa da cāyız olur sin mühmele ile olursa ma‘nā ol dervîş benüm zamîrümde olan efkārımı (16) ve güftārımı bildi ve işitdi zîrâ ki anuñ sem‘-i cānı hüviyyet-i İlähiyye şem‘inden nūr tıtdı ve şin mu‘ceme ile olursa ma‘nā zîrâ ki şem‘-i cānı şem‘-i İlähîden (17) nūr tıtdı ol nūr vāsıtasıyla benüm zamîrümde muṭṭalı‘ olup vāķıf oldı dimek olur ve ikinci sem‘de daħı sin mühmele ve şin mu‘ceme ile oķınmaķ (18) cāyız olur şin mu‘ceme ile olduğı üzre şerħ olınup ma‘nā virildi sin mühmele ile olursa ma‘nā böyle olur zîrâ ki ol dervîşün sem‘-i cānı hüviyyet-i (19) İlähiyye şem‘inden nūr tıtdı ya‘ni Hāķ Te‘ālānuñ semī‘ligi şıfatından anuñ gūş-ı cānı münevver olmuşdur daħı ve bîsemī‘ ḥadışinüñ mücibi üzre (20) Hāķla işitmek mertebesin bulmuşdı dimek olur

**(695) Meşnevi**

***Būd pîşeş sırr-ı her endîşeyi***

***Çün çerāġi derderün-ı şîşeyi***

Her fikr ü endîşenüñ ḥakîkat (21) ve sırrı anuñ katında oldı bir şîşenüñ içinde bir çerāġ gibi ya‘ni bevāṭın-ı eşyāya bir mertebe muṭṭalı‘ olmuş ve efkār u esrār-ı kulūba ol kadar şu‘ūr bulmuşdı ki (22) anuñ rûḥ-ı pürfütüḥi katında her endîşenüñ sır ve ḥakîkati derün-ı şîşede bir çerāġ nice ‘ayān [M51a] u nümāyān olursa öyle ‘ayān olup aşlā maḥfî ve (23) pūşide bir şey kalmamışdı

**(696) Meşnevi**

***Hîç pinhān mîneşud ezvey zamîr***

***Būd bermazmün-ı dilhā ü emîr***

Andan zamîr hîç pinhān olmazdı ol dervîş gönüllerüñ (24) mazmünü üzre emîr ve ḥāķim idi

**(697) Meşnevi**

***Pes hemî mengid bâḥod zîr-i leb***

***Dercevāb-ı fikretem ānbül‘aceb***

Pes ben ki bu ḥāṭırayı eyledüm ol dervîş (25) zîr-i lebinde kendüyle şokurdandı ya‘ni maḥfî ve nihānı kendü kendüyle gömürdendi benüm fikrümün cevābından ol merd-i bu‘l-‘aceb

**(698) Meşnevi**

***Ki cünin endîşi ezbehr-i mülük***

(26) *Keyfetelka 'r-rızka in lem yerzükük*

Ol pîr-i rüşen-i zamîr eyitdi ki mülük-ı dîn için [H75b] bunuñ gibi endîşe eylersin ya'ni mülük-ı sülük için bu güne (27) fikr eylemek haṭā ve bîedeblikdür sen ne hâlde rızka vâşıl olursın eger saña anlar rızq virmeyeler *keyfe* harf-i istifhâmdur *telkâ* fi'l-i muzârî şülâşi (28) mücerreddür dördüncü bâbdan *errızka* lafzen mensüb-ı mef'ülîdür *yerzükü* evvelki bâbdan cem'-i müzekkerdür zamîr cem'-i mülûka râci'dür aña muttaşıl olan kâf maḥallen mensüb-ı (29) mef'ülîdür *telkâ* bema'nâ nasıl olur ve taḫdîr-i kelâm bu olur ki eger saña mülük-ı dîn ü pādşâh-ı taht-ı yaḫîn rızq virmeseler rızka ne hâlde vâşıl olur- (30) duñ ya'ni mādâmki anlar saña rızq virmeyeler sen ḥod rızka vâşıl olamazsın ve anlaruñ himmet ü irâdeti olmaqsuzın bereket ve ḳudret ü nuşret (31) bulamazsın ki *ve bihim yurzaḳüne ve bihim yunşarün*<sup>625</sup> hadîş-i şerîfi bu ma'nâya şehâdet eyler çünkim haḳîkat-ı hâl böyledür ehl-i sülûka lâzım olan oldur ki (32) mülük-ı ma'nevî olan kibârüñ ḥuzûrında efkâr-ı fâsideden ḥazer eyleyüp beḡâyet şıḍḳ u ihlâşla muşâhabet kılma ki bunlar cevâsîsü'l- (33) ḳulübdür tâ bâṭnen terk-i edeb eylemek vasıtasıyla te'dîb ü 'itâba müstahâḳ olmayasın ve bunlaruñ şıḫhat-i pürbereketlerinden maḥrûm ḳalmayasın

(699) *Meşnevi*

*Men nemi-* (34) *kerdem sūhanrâ fehm lîk*

*Berdilem mîzed 'itâbeş nîk nîk*

Ben ol pîr-i rüşen-i zamîrüñ sözini fehm eyledüm velîkin anuñ 'itâbı benüm ḳalbüme ziyâde eyü (35) ṭoḳındı ya'ni ziyâde eyü te'sîr eyledi ḥâşıl-ı kelâm anuñ dehân-ı şerîfinde belafzîhi bir ma'nâ fehm itdüm belki şoḳranup ve gömürdendüḡinden anuñ 'itâbı (36) ḳalbüme ziyâde te'sîr idüp muḳaddemâ zıkr olınan ma'nâları murâd eylemesine ḳalbüm şehâdet eyledi ve anuñ lisân-ı ḥâlî baña güyâ böyle söyledi dimek (37) olur

(700) *Meşnevi*

*Süy-ı men âmed beheybet hemçü şîr*

*Teng-i heyzümrâ ziḥod binhâd zîr*

Pes arslân gibi heybetle benüm cānibüme geldi heyzüm tengini kendüsinden aşıḡa (38) ḳodı

(701) *Meşnevi*

*Pertev-i ḥâlî ki ü heyzüm nihâd*

<sup>625</sup> “Yardımlı ve rızkı onlar (manevi padişahlar) verir.”

***Lerze berher heft 'uzv-i men fütād***

Ol hālūñ pertevi ve eşeri ki ol pīr-i heyzūmi ḳodı benüm yedi 'uzvuma (39) bir 'azīm lerze düşdi

***(702) Meşnevi***

***Güft yā Rab ger turā hāşān heyend***

***Ki mübārekda'vet ü ferruḥpeyend***

Ol dervīş eyitdi egerçi yā Rab (40) senūñ hāşlaruñ var ise *heyend* hestend lafzından muḥaffedür ki du'aları mübārek ve izleri ferḥundedür ya'ni ey Ḥüdā-yı Te'alā zemīnde eger senūñ (41) du'aları maḳbūl ve revīşleri sa'adetlü hāş bendelerūñ var ise cezā-yı şart bu beyt olur

***(703) Meşnevi***

***Lafz-ı tū ḥvāhem ki mīnāger şeved***

***İn zamān in [P29b] (1) teng-i heyzüm zer şeved***

Senūñ luḫ u keremūñ isterüm ki mīnāger ve kīmyāger ola bu zamān bu heyzüm tengi altun ola

***(704) Meşnevi***

***Derzamān dīdem ki zer şud heyzümeş***

***Hemçü āteş (2) berzemīn mītaft hoş***

Gördüm [H76a] ki filhāl anuñ heyzūmi altun oldı ol mertebe berrāḳ oldı ki yer üzerinde āteş gibi yaldıradı ve şa'sa'a (3) virdi

***(705) Meşnevi***

***Men derān bīḥod şudem tā dīrgeh***

***Çünki bāḫvīş āmedem men ezveleh***

Ben ol zamānda çok vaḳte dek bīḥod oldum çünkim ben ol ḥayret ü veleh- (4) den kendüme geldüm

***(706) Meşnevi***

***Ba'd ezān güft ey Ḥudā ger ān kibār***

***Bes gayürend ü girizān z'ıştīhār***

Andan şoñra didi ey Ḥüdā-yı Müte'al eger ol kibār ya'ni hāş (5) bendelerūñden olan zū iḳtidār ziyāde gayürlar ise ve istihārdan girizānlar ise

***(707) Meşnevi***

***Bāz inrā bend-i heyzüm sāz zūd***

***Bītevaḳḳuf hem berān ḥālī ki būd***

(6) Bu altını girü filhâl bend heyzüm eyle tevaqqufsuz hem ol hâl üzre ki olmuş idi ya'ni evvelki heyzüm idi bîtevaqquf girü anı heyzüm eyle didi

*(708) Meşnevî*

*Derzamân heyzüm (7) şud ân ağşân-ı zer*

*Mest şud derkâr-ı ü 'aql u nazar*

Filhâl ol altun budakları heyzüm odli ol şîr merdûñ kâr-ı hâlinde nazar u 'aql-ı mest ve hayrân (8) oldı

*(709) Meşnevî*

*Ba'd ezân berdâşt heyzümrâ vü reft*

*Süy-ı şehr ezpiş-i men ü tîz ü teft*

Andan şoñra ol [M51b] odunı qaldurdı ve kendü benüm qatımdan şehr cānibine ol (9) tîz ü teft gitdi ya'ni ziyāde sür'at ve harāretle seyr itdi

*(710) Meşnevî*

*H'āstem tā derpey-i ân şeh revem*

*Pürsem ezvey müşkilât u bişnevem*

İstedüm tā ol şahuñ (10) ardınca gidem andan müşkilātımı su'āl idem ve istimā' idem

*(711) Meşnevî*

*Beste kerd ân heybet-i ü mer merā*

*Piş-i hāşân reh nebāşed 'āmerā*

Lākin anuñ heybeti taḥkīkan beni (11) baqladı zīrā hāşlar qatına 'āmmeye yol olmaz ve her şeyḥşüret ve 'avāmsîret olan kimseler muqarribān-ı dergāh-ı İlāhî olan e'izzenuñ şeref-i (12) şöḥbetlerine yol bulmaz

*(712) Meşnevî*

*V'er kesîrā reh şeved gū ser feşân*

*K'ân buved ezrahmet ü ezcezbeşân*

Ve eger bir kimseye hāşlar qatında yol olursa aña başını fedā (13) eylesin di zīrā ol devlet anlaruñ merḥametinden ve cezbesindendür

*(713) Meşnevî*

*Pes ganîmet dār ân tevfiķrā*

*Çün biyābî şöḥbet-i şiddiķrā*

Pes (14) ol tevfiķi ganîmet tut çünkim şöḥbet-i şiddiķi bulasın ya'ni kemāl-i şıdqla muttasıf olup e'izzeden birinüñ şöḥbetine ki vāşıl olasın anı tevfiķ-i İlāhî (15) bil ve fırsatı fevt eylemeyüp anuñ şöḥbet-i pürberekātından istifāde kııl dimek olur

**(714) Meşnevi**

***Nî çü ân ebleh ki yâbed kurb-ı şâh***

***Sehl ü âsân derfütet* (16) *ân dem zirâh***

Ol ebleh gibi olma ki şâhuñ kurbını bula oldum yoldan sehl ü âsân düşe ya'ni pādşāhuñ şöbet-i şerīfesinüñ kadrini bilmeyüp (17) sühütle bervech-i âsân yoldan düşe ve mertebesinden dūr u cüdā ola

**(715) Meşnevi**

***Çün zikurbānī dihendeş bîşter***

***Pes bigüyed rân-ı gâvest in meger***

Çünkü (18) ol eblehe bir kurbāndan [H76b] vāfir vireler pes eblehligünden ol 'aṭiyenüñ kadrini bilmeyüp bu mekr şuğrāvīlūgidür diye bu beytde kurbān lafzınıñ ma'nāsına nazaran (19) birkaç vech cāyiz olur evvelā kurbān fisebīlillāl zebḥ olman gūsfend ma'nāsına olursa bu beyt bir hikāyete telmīh olmak kâbil olur ol hikāyet (20) bu olur ki bir pādşāh bir kurbān eylemiş ola bir ebleh anda hāzır olup ol kurbāndan vāfir güşt pāre 'aṭiyye kılınup eblehligünden anuñ kadrini bilmeyüp (21) pes dimiş ola ki bu şuğrāvīlūgidür *mekr* bu taqdīr üzre bu güne ebleh ola demek olur ammā bundan evlā olan ma'nā oldur ki *kurbāndan* murād teḳarrüb (22) olınacak şey ola ki mā yetekarrübi bihi ile's-sultān her ne ise aña kurbān dirler bu taqdīr üzre ma'nā çünkü ol ebleh kurb-ı şāha vesīle ve ālet (23) olan şey'i ziyādere vireler pes kemāl-i belāhetden ol kurb-ı şāha vesīle olan şey'i şuğrāvīlūğine teşbīh idüp anuñ ḥaḳḳında mekrāverān gāv- (24) dur dir vech-i āḫir kurbān-ı pādşāhuñ ḥāş muşāhibi ve celīsi olmağa daḫı dirler kurbānīde olan yā maşdariyye olup ma'nā bu taqdīr üzre böyle (25) olsa da cāyizdür çünkü ol eblehe pādşāhuñ muşāhibligünden ve nedīmligünden ziyāde vireler pes anuñ ḥaḳḳında dir varısa bu şuğrāvīlūgidür (26) pādşāhuñ nedīmi olmanuñ kadrini bilmeyüp anuñ muşāhiplüğünü şuğrāvīlūği menzilesine tenzīl olur ya'ni böyle eblehlerden olma ki o pādşāhuñ (27) cülesāsından olmağı rân-ı gāv 'add eyler ve ol mertebesinüñ kadrini bilmeyüp 'alelfevr andan maḥrūm olur huve'l-ensebu'l-maḥall

**(716) Meşnevi**

***Nîst in ezrân-ı* (28) *gāv ey müfteri***

***Rân-ı gāvet minümāyed ezḫari***

Bu rân-ı gāvdan degüldür ya'ni ey pādşāhuñ 'aṭāsına rân-ı gāvdu diyü iftirā eyleyen ve anuñ kadr (29) u şerefini bilmeyüp böyle beyhüde söyleyen bu saña virilen kışşa

şuğrāvīlūğinden degüldür saña rān-ı gāv görünür harlıguñdan ya'ni pādşāhuñ eger kurbına (30) sebep olan şey'i ve eger anuñ muşāḥabet ve mücāleseti şuğrāvīlūğī kabīlinden olan ḥişşe degüldür

**(717) Meşnevi**

**Bez-i şāhānest īn bīrüşveti**

**Baḥşiş-i maḥzest (31) īn ezraḥmeti**

Belki bez-i şāhānedür bu rüşvet ve bī'illet bir baḥşiş-i maḥzdu mücerred raḥmetdür ba'zı nüshada bez-i şāhānest [M52a] vāki' olmuşdur bu taqdīr (32) üzre ma'nā bu virilen 'atıyye pādşāhlar bezlidür bīrüşvet ü bīğaraż ve şāfi baḥşişdür bu ziyāde merḥametden dimek olur şāhān-ı tarīkat ve (33) ḥüsrevān-ı ḥaḳīkat olanlaruñ muşāḥabeti ve mücālesetlerine vesīle olan şeyleri [H77a] 'azm-i luḫf u mevhibet bilüp anuñ şükürini kıлмаğa ve ḳadrini bilmege tenbīh (34) ü işāret kıılır vallāhu a'lem

**Taḥrīz-i Süleymān 'aleyhisselām merresülānrā berta'cīl behicret-i Belkīs behr-i īmān<sup>626</sup>**  
**(718) Meşnevi**

**Hemcünān ki şeh Süleymān der- (35) neberd**

**Cezb-i ḥayl u leşker-i Belkīs kerd**

Ancılayın ki şāh Süleymān Nebī Ḥazretleri neberdde ya'ni maḥall-i ceng ü ḥuşümetde şāhāne luḫflar eyleyüp ve bīrüşvet (36) ve bīğaraż maḥzā baḥşişler kılıp Belkīsuñ leşkerini ve ḥaylini kendü cānibine cezb eyledi ve dīn ü īmān mertebesine getürdi

**(719) Meşnevi**

**Ki nebāşed ey 'azīzān (37) zūd zūd**

**Ki berāmed mevchā ezbaḥr-ı cūd**

Böyle diyü ki ey 'azīzler 'alelfevr gelüñ ki cūd u keremdür yā senden mevcler yuḳaru geldi ve zāhir oldı

**(38) (720) Meşnevi**

**Sūy-ı sāḥil mifeşāned biḥaṭar**

**Cüş-ı mevceş her zamānī şad güher**

Ḥaṭar ve zārarsuz sāḥil cānibine şaḫar ol baḥr-ı cūduñ mevcinüñ cüşı (39) her bir zamān yüz güher taqdīr-i kelām ol deryā-yı cūduñ mevcinüñ cüş eylemesi her bir zamānda sāḥil tarafına bīzarar u biḥaṭar yüz güne Güher şaḫar (40) dimekdür *baḥr-ı cūddan* murād Ḥazret-i Ḥaḫ ve *sāḥil*den murād beşeriyet ve 'ālem-i şüret ve ol *baḥr-ı*

<sup>626</sup> “Süleyman aleyhisselamin, Belkis’in imana gelmesi için elçilerin tez gitmesini teşviki”

*cūduñ mevc̄inden murād tecelliyyāt-ı İlähiyye ve füyūzāt-ı (41) Rabbāniyye ve şad güherden murād luṭf u raḥmet ve ‘ināyet ü hidāyet ve bunlar emsāli olan ‘aṭiyye ve mevhibet güherleri olur ve şad lafzı taḥdīd için olmaz [P30a] (1) belki tekşir ma‘nāsına ifāde kıılır maḥşül-i beyt-i şerīf bu olur ki ey ‘azīzler tiz tiz gelün ki cūd u kerem deryāsı olan Ḥazret-i Vehhāb-ı mutlaḳdan emvāc-ı (2) raḥmet ü ‘ināyet zāhir oldu ol deryā-yı cūduñ emvāc-ı raḥmetinün cūş u ḥurūşı sāḥil-i beşeriyet ve ‘ālem-i şūret tarafına biḥaṭar u bīzarar her za- (3) mānda yüz güne luṭf u kerem güherlerini ilḳa eyler ve esrār ve ma‘ānī dürrlerini nişār kıılır gerekdür ki ol güherleri bulasuz ve ol dürrlerün aḥz u ḳabūline müsta‘idd (4) ve ḳābil olasuz*

*(721) Meşnevi*

*Eşşalā güftim ey ehl-i reşād*

*K’in zamān Rıḍvān der-i cennet güşād*

Ey ehl-i reşād eşşalā didük zīrā bu zamān Rıḍvān cennet ḳapusını (5) açdı ya’ni ey reşāda ehl olan ve ṭaleb-i şalāḥ u sedād kıılan kimseler biz sizün cānibünūze eşşalā didük ve sizi cennāt-ı ma‘nevī cānibine da’vet eyledük (6) ki ḥāzin-i cennet bu zamān cennet ḳapuların açdı tā ol cennāta müstaḥaḳ olup duḥūle sa’y kıılasuz her vaḳtün Süleymānı olan şāḥib-i devlet reşād (7) u sedāda ḳābil olan kimseleri cennet-i a’lā cānibine bu güne da’vet eyler ve gelün baña mütāba‘at itmekle cennet-i a’lāya duḥūl kıılıñ diyü anlara söyler Rıḍvāndan (8) murād ‘ārif billāh olsa daḥı vechden ḥālī degüldür zīrā ol maḥall-i rızā-yı raḥmānī ve cennāt zāt u [H77b] şıfātuñ bāḡbānidur nitekim ‘āriflerden biri buyurur

*Beyt*

*(9) Cennet Ḥaḳḳuñ bāḡçāsıdur*

*‘Ārif anuñ bāḡbānidur*

*Bāḡbānıla bilişigör*

*Tā giresin bāḡçāsına*

*(722) Meşnevi*

*Pes Süleymān güft ey peykān devīd*

*Süy-ı (10) Belḳıs u bedīn dīn bigrevīd*

Pes Süleymān ‘aleyhisselām Belḳısuñ resüllerine eyitdi ey peykler Belḳıs cānibine yelünüz ve dīne taşdıḳ idüp meyl kıılıñuz

*(723) Meşnevi*

*(11) Pes bigüyīdeş biyā incā tamām*



***Zūd ki innallāhe yed'ū bisselām***

Pes ey resüller Belķisa diyüñüz tiz buraya tamām gelsün zırā taħķiķan Allāh Te'ālā bendelerini dārüs- (12) selāma da'vet eyler Süre-yi Yünusda olan āyete işāretdür ***vallāhu yed'ū ilādārisselām***<sup>627</sup> [M52b] Allāh Te'ālā da'vet ider 'ibādını *dārüsselāma* ki murād cennetdür ve bu maķāma (13) dārüsselām tesmiyesi anda keşret-i selām olduğundan ötüridür zırā melā'ike mü'minlere ***selāmun 'aleykum tibtum***<sup>628</sup> diyeler ve Cenāb-ı 'İzzetden ***selāmun kavlen minRabbi'r-raħīm***<sup>629</sup> (14) dine ***ve yehdī menyeşā'u ilāşırātin mustakīm***<sup>630</sup> ve diledüğü kulı hidāyet ider şırāt-ı tevħīde

***(724) Meşnevi***

***Hin biyā ey tālib-i devlet şitāb***

***Ki fütūhest in zamān (15) u fetħ-i bāb***

Ey devlet tālibi āgāh olup sür'atle bu cānibe gel zırā bu zamān fütūħ vardır ve Hāzret-i Müfettihi'l-Ebvābdan fetħ-i bāb u ref-i hicāb vardır

***(16) (725) Meşnevi***

***Ey ki tu tālib neyi tu hem biyā***

***Tā taleb yābi ezin yār-ı vefā***

Ey kimseler sen tālib gelsin buraya sen daħı gel tā vefādār-ı yārdan taleb bulasın ki (17) 'āķıbet ol taleb seni devlet ü sa'adete irişdüre

***Sebeb-i hicret-i İbrāhīm-i Edhem kaddesellāhu sırrahu ve terk-i mülk-i Ĥorāsān***<sup>631</sup>

***(726) Meşnevi***

***Mülk berhem zen tu (18) Edhemvār zūd***

***Tā biyābi hemçü ü mülk-i ĥulūd***

Ey tālib-i şādık Hāzret-i İbrāhīm Edhem gibi sen mülk-i dünyāyı fevrī birbirine ur tā anuñ gibi mülk-i ĥulūd (19) bulasın ve mülket-i ĥaķķāniyeye vāşıl olasın ol ĥāzretüñ sebeb-i zühdi ve bā'ış-i inābeti bu olmuş ki

***(727) Meşnevi***

***Ĥufte bedān şeh şubāne berserir***

***Ĥārisān (20) berbām enderdār u ģir***

<sup>627</sup> "Allah selamet yurduna çağırıyor." (Yunus 10/25)

<sup>628</sup> "...Selam sizlere, ne hoşsunuz..." (Zümer 39/73)

<sup>629</sup> "Onlara, Rahim olan Rab'den bir de 'Selam' vardır." (Yasin 36/58)

<sup>630</sup> "Ve dilediğini de doğru yola hidayet eder." (Yunus 10/25)

<sup>631</sup> "İbrahim Edhem'in kaddesallahu sırrahu hicreti ve Horasan'ı terki"



idi belki ol Һazretüñ anları istimā' eylemeden maqşüdi 'aşıklar ve müştaklar gibi ol 'alem-i (33) ervāhda olan Һiṭāb-ı İlähīnün taḥayyüli idi meşāyih-i şüfiyye ve 'ulemā'-i Rabbiyyenün ittifākı bunuñ üzerinedür ki Һaḳ Subḥāne ve Te'ālā 'alem-i ervāhda (34) cemī'-i ervāha elezz Һiṭāb u elṭaf kelāmı elestü birabbiküm diyü Һiṭāb eyledi ya'ni ben sizün Rabbiñüz degül miyüm diyü söyledi ol lezzet anlarıñ ekserinün (35) ruḥlarında ḳaldı ve ol āşınalık ḥallerinde merküz ve mekmün oldu çünkim bu 'alem-i şehādete gelüp beşeriyetle mevcüd oldılar kaçan bir kimseden bir Һiṭāb-ı (36) laṭif ve āvāz-ı leziz istimā' eyleseler anlarıñ ervāhı ol Һiṭāb-ı [M53a] leziz ve āvāz-ı laṭifi Һiṭāb-ı ezeliyyenün eşeri idügin bilürler ve eşerden müeşşirün (37) leṭfet ü lezzetine intikāl kırlar nitekim 'aḳıllarında merküz olan āşınalık sebebiyle bu dünyāya geldükde anı bildiler ve aña ve anuñ enbiyāsına imān u ikrār (38) kıldılar ve her ḳanḳı kimseden kelām-ı Һaḳkı istimā' eyledilerse anı ḳabül eylediler kezālik ruḥlarında mekmün u merküz olan ol lezzet vāsıtasıyla daḳı elezz-i (39) Һiṭāb ve elṭaf-ı āvāzdan ol Һiṭāb-ı ezelinün lezzetin buldılar ve anuñ lezzeti ve ḥalāveti [H78b] ḥayāliyle ol āvāzı istimā' kıldılar kezālik İbrāhīm İbn Edhem (40) Һazretleri daḳı ol āvāzı istimā' eylemeden maqşüdi ol Һiṭāb-ı elestün ḥayāli ve eşerden müeşşire intikāl kıılması ve rūḥınıñ 'alem-i ervāha müncezib (41) olması idi

*(732) Meşnevi*

*Nāle-yi surnā vü tehdid-i duhul*

*Çizeki māned bedān nāḳūr-ı küll*

Surnānuñ nāle ve fiḡānı ve ṭabluñ tehdid ü taḳrī'i bir miḳdārcık [P30b] (1) ol nāḳūr-ı küllle beñzer nāḳūr fā'ül veznindedür naḳırdan *naḳra* aşında sebep-i şavt olan ḳar'a dirler burada şavt murād olur şür murād olsa daḳı ḳābildür (2) eger *nāḳūrdan* murād şavt olursa nāḳūr-ı küllden murād şavt-ı elest olur ve bu taḳdīr üzre ma'nā surnānuñ nālesi ve ṭabluñ āvāzı bir miḳdārcık (3) ol şavt-ı küllle müşābihdür ol cihetden ki rūḥ andan ḥazz alıcı ve lezzet bulıcıdur nitekim rūḥlar Һiṭāb-ı İlähīden kemāliyle lezzet buldı ve anuñ istimā'ından (4) nihāyet mertebe zevḳ ü ḥazz aldı ve eger *nāḳūr-ı küll*den murād şür olursa nāle-yi surnā ve āvāz-ı duhul aña daḳı nev'an müşābih olur ol cihetden ki ṭabl u surnā (5) ve bunlar emşāli olan sāz pürnevā ḳalındukda nāyim olanlar bīdār olup ḳāyim olurlar ve ḡam [u -P] teraḥla mürde ve pejmürde gibi olan rūḥlara nev'an ḥayāt gelür ve sürür u (6) neşāt ḥāşıl olur eger ba'zı kimseye müriş-i ḥüzn ve ba'zısına bā'ış-i nefret ve ba'zısına 'adem-i lezzet ḥāşıl olursa da nitekim

*feizā nuḳira fi'n-nāḳūr*<sup>633</sup> fehvāsınca (7) şūr nefḥ olındukda ḳabrde olanlar ḳāyim olur ve ḥayāt bulurlar ve ekşeri şād u ḥandān olurlar ve ba'zısı maḥzūn u maḡmūm ḳalurlar ve ba'zısı daḥı *yā veylenā* (8) *menbe'aṣenā minmerḳadinā*<sup>634</sup> diyüp ol şavt-ı ḥayātbahşdan nefret ḳılır pes münkir-i semā' olanlar bunlara beñzer ve semā'dan ḥazz u zevḳ alanlar nefḥ-i nāḳūr- (9) dan ḥayāt bulanlar ve mesrūr u şādān olanlara beñzer ve bu semā'a mütē'allik olan taḥḳik ü tafşil **Minḥācu'l-Fuḳarāda** ve **Huccestu's-Semā'da** ve **Şerḥ-i Ta'iyede** tahrir (10) eylemişüzdür anlar da ḫaleb olına pes ḥüsn- şavtuñ aşlınuñ beyānına şürū' idüp buyururlar

**(733) Meşnevi**

***Pes ḥakīmān güfteyend in laḥnhā***

***Ezdevār-ı çarḫ* (11) *bigriftim mā***

Pes ehl-i raşad olan ḥakīmler dimişlerdür bu elḥānı *bes* bā'-i 'Arabīyle bisyār ma'nāsına olmaḳ daḥı cāyizdür bu taḳdīr üzre ma'nā aşḫāb-ı raşaddan (12) çok ḥükemā dimişlerdür ki bu āvāzları çarḫuñ devvārından aḥz itdük biz edvār kitāblarında meşṫūr olan oldur ki 'ilm-i mūsikī ḥükemā-yı eflākūñ devrinden (13) aḥz itmişlerdür pes ol iki maḳām ve yedi āvāze yigirmi dört şu'be ve kırḳ sekiz terkīb üzre bu 'ilmi vaz' eylemişlerdür on iki maḳām (14) on iki burc muḳābilinde ve yedi āvāze [H79a] yedi kevkēb-i seyyāre muḳābilinde ve yigirmi dört şu'be yigirmi dört sāt muḳābilinde ve kırḳ sekiz terkīb (15) bir senede vāḳi' olan kırḳ sekiz [M53b] hafta muḳābilinde vaz' olınmışdur ve bu elḥān-ı lezīze ve neḡamāt-ı nefīse aşlında eflākūñ edvārından ve āvāzından aḥz (16) ḳılınmışdur nitekim buyururlar

**(734) Meşnevi**

***Bāng-ı gerdişhā-yı çarḫest in ki ḥalk***

***Miserāyendeş beṭanbūr u beḥalk***

Çarḫuñ gerdişlerinin bāngıdur bu ki ḥalk (17) anı ırlarlar ṭanbūr ve ḥalkla ya'ni eger ālāt-ı ṭarab olan sāzlardan zūhūra gelür neḡamāt-ı lezīze ve eger ḥançere-yi insāniden şādır olan eşvāt-ı ḥasene (18) ve elḥān-ı mevzūne ki ḥalk ırlarlar ve terennüm eylerler ve gāhī ṭanbūr ve çeng ü rebāb mānendi sāzlar çalup anları diñlerler bu cümleñ aşlına naḫar olınsa (19) felegūñ devrānıñ şadāsıñ 'aks u eşeridür ki bunlaruñ neḡamāt-ı mevzūnesi anlaruñ ḥarekāt-ı mevzūnesinden müstefād olmış ve üstād bu neḡamāt (20) u elḥānı anlaruñ devrān u ḥarekātından aḥz ḳılmışdur pes

<sup>633</sup> “Çünkü o boru (sūr) bir öttürüldü mü...” (Müdesir 74/8)

<sup>634</sup> “Eyvah başımıza gelenler! Kim kaldırdı bizi uyuduğumuz yerden (kabirden).” (Yasin 36/52)

‘indel‘arîfîn vel‘aşîkîn bu negamât-ı lezîze ve eşvât-ı haseneyi sâz ve hançereden istimâ‘ (21) eylemek eflâkuñ devrânınuñ evzânı istimâ‘ eylemek gibidür ki anlar katında helâl ve tayyibdür ve harâm olması nâehle ve ehl-i nefse göre ba‘zı muharremâta ta‘alluk (22) eylediği i‘tibârıyla dur kemâ faşşalnâ fî **Huccetu’s-Semâ‘**

**(735) Meşnevi**

**Mü’minân gūyend k’āşār-ı bihişt**

**Nağz gerdānīd her āvāz-ı zīşt**

Aşl-ı eşvât-ı hasene- (23) olan hükemānuñ kavlini evvelā naql eyleyüp bu huşuşda bunlaruñ kavli ne idüğini dağı şāniyen bu beytle ve māba‘dında olan ebyāt-ı şerîfle beyān buyururlar (24) bu āvāz-ı hūbuñ aşlında ve haqqında mü’minler dirler ya‘ni Hāzret-i Hāqka ve anuñ enbiyāsına imān getüren tāyife dirler ki āşār-ı bihişt nağz u laţîf eyledi (25) her zīşt āvāzı ya‘ni cennetüñ eşcār u enhārınuñ ve der ü dīvārınuñ ve anuñ hizmetkārınuñ cemī‘an āvāzı hūb u laţîfdür ki anda vechen (26) minelvücūh tabī‘at istikrāh idecek bir kabīh-i şīt ü şadā yoqdur pes benī ādem Hāzret-i Ādemle cennetde iken āşār-ı bihişt her āvāz-ı zīşt (27) hūb u laţîf eylemişdi ki benī ādemüñ anda iken aşlā edāsında ve şadāsında bir müstekreh nesne yoğ idi belki cümlesinüñ edāsı hūb ve (28) şadāsı maḥbūb u merğūb idi velīkin bu dünyāya geldükde ol melāḥat ba‘zısınuñ edāsında ve ba‘zısınuñ şīt ü şadāsında kaldı ve ba‘zısınuñ (29) hem edāsı ve hem şadāsı faşīh ü melīh oldu ve ba‘zısınuñ dağı edāsından ve şadāsından [H79b] ol lezzet ve ḥalāvet gidüp enker eşvāt ve aqbeḥ kelimāt üzre (30) kaldı ve edā ve şadāsı şavt-ı ḥamīre müşābih olup müstekreh oldu eger sen dirseñ ki biz ne idük ve cennetüñ içinde olan eşvāt-ı haseneyi (31) ve negamāt-ı tayyibeyi ne vechle istimâ‘ eyledüñ bu su‘āle cevāb buyururlar

**(736) Meşnevi**

**Mā heme eczā-yı Ādem būdeyīm**

**Derbihişt ān laḥnhā bişnūdeyīm**

Biz cemīan (32) Ādem Peygamberüñ ‘aleyhisselām eczāsı olmuşduk ve anuñ zuhūrında mişlü‘z-zerāyir vücūd bulmuşduk cennetde ol laḥnları istimâ‘ kılmışduk ya‘ni cennet-i a‘lā (33) içre olan negamāt-ı tayyibe ve elḥān-ı lezîzeyi sem‘-i rūḥla işitmişdik

**(737) Meşnevi**

**Gerçi bermā riḥt āb u gil şekī**

**Yādmān āmed ezānhā çizekī**

Egerçi (34) bizüm üzerimize āb u gil bir şekk dökdi ammā anlardan birāzıcık bizüm yādımuza gelür ya'ni çünkim rūhımız cennetden çıkup bu 'ālem-i āb u gile gelüp beşeriyet (35) ve ta'bī'at mertebesinde karar kıldı ve bu beden āb u gili egerçi bizüm rūhımız üzre bir nev' şekk ü gümān döküp rūhımız ol mertebeyi nāsī (36) oldı velīkin [M54a] ol cennetde olan eşvāt-ı nefsiye ve elhān-ı lezīzeden bir miqdār lezzet yādımuza gelür ol zamānda ki mu'tribler hañçeresinde veyāhud (37) ālet-i tarab olan sāz çalınmasından bir hūb-ı şavt u la'tif āvāz istimā' eyleyevüz ve cān ol elhān-ı lezīzede olan lezzeti cennet-i a'lāda (38) olan lezzāt-ı tayyibeden bir şemme ve bir lemme idüğini ma'lūm eyler

*(738) Meşnevi*

***Lik çün āmīht bāhāk-i kereb***

***Key dihend in zīr ü in bem ān tarab***

Līkin bunda (39) olan elhān u evşāt çünkim hāk-i kereble āmīhte oldı bu zīr ü bu bem ol tarabı kaçan virür zīr sāzuñ ince āvāzlı olan perdesi ve kılı ve *bem* (40) kabā āvāzlu olan kıllarına ve perdelerine dirler birkaç kimse dağı kimi ince āvāzla ve kimi kabā āvāzla hemāvāz olsalar ve biri birine uysalar anlara (41) dağı zīr ü bem ta'bīr iderler taq'dīr-i ma'nā egerçi bu dünyāda olan eşvāt-ı hasene ve nağamāt-ı lezīze ol cennet-i a'lāda olan eşvāt-ı [H80a] na'īme ve nağamāt-ı [P31a] (1) tayyibeyi müzekkir olur ve bir miqdār andan bizüm hātırımıza getürür velīkin çünkim bunda olan eşvāt u nağamāt gam ve elem hākiyle ālūde oldı ve beşeriyet türābıyla (2) ihtilāt u imtizāc kıldı bu zīr ü bem ve bu dünyāda olan elhān u nağam kaçan ol tarabı virür ve cennet-i a'lāda zevk ü neşātı dil ü cāna nice irgürür ya'ni bunda (3) olan elhān anda olan elhān gibi bi'aynihā tarab viremez ve dil ü cāna ol zevk ü hāleti irgüremez demek olur ve cennet-i a'lāda olan eşvāt (4) u elhānla bu dünyāda olan eşvāt u elhānuñ mābeynini farq u temyīz eylemeden ötüri bu beytleri meşel mevķi'inde irād eyleyüp buyurur

*(739) Meşnevi*

***Āb çün āmīht bābevl (5) ü kumīz***

***Geşt z'āmīzeş mizāzeş telh ü tīz***

Meşelā āb çünkim bevl ü kumīzle qarışdı *kumīz* kāf-ı 'Arabīnuñ zammıyla bevl ve gāyihte dirler bunda gāyiht ma'nāsına- (6) dur qarışmadan ol ābuñ mizācı telh ü tīz oldı ya'ni cennet-i a'lāda olan eşvāt-ı lezīze ve elhān-ı tayyibe filmeşel bir şāfī ve şīrīn āb gibidür (7) ol lezzet ü hālāvet-i tayyibe çünkim vücūd-ı insāna ve vücūd-ı insān

vāsıtasıyla ālāt-ı ıarabdan zühür eyleyen eşvāt u neğamāta geldükde bevl ü gāyīte āmīhte olmuş (8) āba döner ve anuñ mizācı mütebeddil ve müteğayyir olur ħalāveti telhlik ve leṭāfeti tizlik mertebesin bulur

**(740) Meşnevi**

**Çizeki ezāb hesteş dercesed**

**Bevl gireş āteşirā mī- (9) kuşed**

Ābdan bir nesnecik cesed-i ādemīde vardur cesedeş taḳdīrinde olur anı bevl tut bir āteşi ki öldürür ya'ni ādemüñ cesesinde āb kısmından bir (10) şeycegiz vardur ki andan murād nağamāt u elḫāndur sen anı bevl gibi nev'an baḫs olmuş ve cennet-i a'lāda olan elḫān-ı tayyibeye nisbetle ḫabāset mertebesin (11) bulmuş farz it çünkim āteş ğam u ḫarını söyündürür bāk yokdur ve derd-i derūna şifā ve devā virür bu cihetden bu daḫı maḳbül u merġübdur

**(741) Meşnevi**

**Ger necis şud āb (12) ĩn ṭab'eş bimānd**

**K'āteş-i ğamrā betab'-ı ḫod nişānd**

Eger āb necis oldıysa ol ṭab'ı ḳaldı ki āteş-i ğamı kendü ṭab'ıyla teskīn eyledi *nişānd* bunda teskīn (13) eyledi ma'nāsına olur ve taḳdīr-i ma'nā böyle olur ki eger ol cennetde olan lezzāt u ḫalāvet-i aşıye cesed-i ādemīye gelmekle filmeşel meşrüb olan āb gibi (14) baḫs oldıysa ve bevl mertebesin buldıysa ol āblık ṭabī'atı andan zāyil olmayup yerinde ḳaldı egerçi mizācı ve ṭab'ı müteğayyir oldı gör ki ol āvāz-ı (15) ḫüb kendü ṭabī'atı ve ḫāşşiyeti vāsıtasıyla āteş-i ğamı teskīn eyler eger anuñ ṭab'ında ḫāşşiyet-i aşıyye olmayadı bevl āteşi söyündürdügi gibi ol āvāz-ı ḫüb [M54b] (16) daḫı āteş-i ğamı söyündürür miydi ve derūna rāḫat u şafā virür miydi ve bu āvāz u elḫānı bevl teşbīh eylemede egerçi minvech-i taḳbīḫ ve taḫḳiri müvehhim (17) olur ve āteş-i ğamı teskīn olmayan kimsenüñ istimā'ını şārib-i bevl olına bervech-i kināye temşil eylemek ifāde ḳılır lākin aşıl maḳşūd bu degüldür belki bunda (18) olan elḫān u nağamāt cennet-i a'lāda olan elḫān ve nağamāta nisbetle bevl gibi ve ol elḫān-ı aşıyye āb-ı şāfī ve şirīn ü tayyib [H80b] gibidür dimegi müş'ir olur ve te'emmul (19) olınsa 'azīm medḫ olur lākin zemme müşābih

**(742) Meşnevi**

**Pes ğidā-yı 'āşıkān āmed semā'**

**Ki der'ü bāşed ḫayāl-i ictimā'**

Çünkü bu dünyada olan eşvât-ı lezzetü'nün aşlı (20) cennet-i a'lâda olan elhân-ı nefîse ve neğamât-ı tayyibe oldıysa ve ervâh-ı 'uşşâk bu eşvât-ı hasenenü'nün istimâ'ında ol aşlı olan lezzâtdan nev'an bir lemme ve bir şemme buldıysa (21) pes semâ' 'aşıklarun' gıdâsı geldi ve anların ervâhına kuvvet ve kût oldu zîrâ ki anda hayâl-i ictimâ' vardır semâ'da birkaç güne ictimâ' hayâli vardır (22) evvelâ becân u dil semâ' eyleyen kimsenü'nün havâtır-ı perâkendesini müctemî' olup bir cânibe müteveccih ve meşgûl olmak hayâli vardır ki 'inde ehlullâh cem'iyet-i havâtır hayat-ı kalb (23) ve tefriqa-yı havâtır mevt-i kalbdür pes semâ'da kalbe hayat gelmek ve dil ü cân havâtır-ı perâkendeden hâlâş olup zinde olmak semâ'a ehl olanların (24) ma'lûm ve meşhûdudur şâniyen lezzet-i fer'iyyenü'nün lezzet-i aşliyye ile müctemî' olması hayâli vardır ki *lezzet-i fer'iyyeden* murâd bunda olan elhândur ve *lezzet-i aşliyyeden* (25) murâd cennetde olan elhânun lezzetidir ve ikisinin semâ'da ictimâ'ınun hayâli oldur ki ehl-i semâ' hîn-i semâ'da lezzet-i 'âcileden lezzât-ı aşliyye ve âcilenü'nün (26) ta'mını ve çâşnîsini nev'an zâyîk olur ve bunun ta'mından anun ta'mını tahayyül kılar bu ki hâkâlüd iken rûha bu mertebe vecd ü hâlet virür ol ki pâk u şâfîdür (27) anda ne mertebe zevk ü râhat vardır bundan aña kemâl-i ma'rifet ü yakîn hâşıl olur pes ol lezzât-ı mecâzî ve 'arâzî'nün aşlı ma'denine rûh meyl ü râğbet (28) kılar şâlişen semâ'da hitâb-ı İlahîde olan lezzetün eşvât-ı tayyibede olan lezzetle ictimâ' eylemesinin hayâli vardır zîrâ ehl-i semâ'un rûhı bilür ki her şey- (29) de mü'essir-i hâkîkî Hüdâ-yı Te'âlâdur çünkü ol la'tîf ü cemîl olan pâdşâh bir ma'hlûk-ı zelîlün nefsinde ve âvâzında bu mertebe hâlâvet ve te'sîr halk eyleye pes (30) vücûd-ı ma'hlûk hicâbı ref' olup bîvâsîta ol lezzet ü hâlâveti cân anun mü'essir ü hâlikinden buldukda ne mertebe vecd ü tarab gelür ve aña ne mertebe zevk (31) ü sürür hâşıl olur ma'lûm idinür pes ol hînde ol la'tîf ü cemîl pâdşâhun cân hitâb u kelâmını sem'-i cânla istimâ' eylemeğe râğbet kılar ve andan (32) her ne güne kelâm geldiyse istimâ' eylemeği cânına minnet bilür nitekim İbn Fârîzun *len terânî* hitâbını istimâ'a râğbet idüp anı Hâzret-i Hâkdan temenni eylemesi bu ma'nâya (33) şehâdet kılar kâle

*Beyt*

*Ve munnî 'alâsem'î bilen inmena'ti en*

*Erâki femin kablî ligayriye lezzetf<sup>635</sup>*

<sup>635</sup> "Eğer benim seni görmemi ve cemâl-i bâkemâlini müşâhedemi yasaklamışsan bâri *len terânî* demek sûretiyle işitmeme lutfu bulun, zîrâ benden evvel, başkasına o *len* kelimesi lezzet verdi." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 62.



[H81a] Hâk Subhānehu ve Te‘ālā Hazretlerinin kelām-ı şerīfī ve (34) hitāb-ı laṭīfīnün lezzet ü ḥalāveti şol mertebededür ki nefy ü ıardla olduğı taqdır üzre bile cāna andan lezzet ü ḥalāvet gelmek muḳarrerdür pes luṭf u keremle kelām (35) u hitāb eylemesinde ne mertebe leṭāfet ü lezzet olmak gerek bundan kıyās eyle nitekim **Kitāb-ı Te‘arrüfün** şerhinde böyle meşūrdur ki ehl-i cehennem cehenneme dāhil olduklarında (36) biñ sene miḳdārī *Rabbenā aḥricnā minhā fe’in ‘udnā* [M55a] *feinnā zālīmūn*<sup>636</sup> diyü du‘ā ve tazarru‘ ideler aşlā bunlara Hazret-i Hâkdan bir hitāb ve bir cevāb gelmeye biñ yıldan şoñra (37) bunlara Hazret-i Hâk cānibinden *aḥse’ü fihā ve lātukellimūn*<sup>637</sup> hitābı gele rivāyet olunur ki ehl-i cehennem bu hitābuñ lezzet-i ḥazḫından müddet-i medīde ‘azāb-ı (38) nārı ferāmūş ideler ve anuñ lezzetiyle tesellī bulup niçe zamān kendülerden gideler çünkim *aḥse’ü* hitābından bu ḳadar ḫālet ü ḥalāvet ola ehl-i cennete *yā ehlu’l-* (39) *cennet sellū minnī māşe’tum*<sup>638</sup> hitābı vārid olduğda ne mertebe ḫālet ü ḥalāvet olmak lāzım gelür fehm eyle

**(743) Meşnevi**

***Ḳuvveti ğired ḫayālāt-ı zamīr***

***Belki şüret gerded ezbāng* (40) *u şafır***

Semā‘da zamīrün ḫayālātı ziyāde ḳuvvet tutar belki ol ḫayālāt-ı zamīr bāng u şafırden şüret olur ya‘ni semā‘da olan bāng-ı (41) āvāz vāsıtasıyla ḳalbde olan ḫayālāt her ḳanğı nev‘den ise ḳuvvet bulur belki şüret bağlayup zuhūra gelür zīrā semā‘ müheyyiç ü muḫarrik-i ḫayālāt-ı zamīrdür [P31b] (1) sāmī‘uñ ḳalbinde eger dünyā ḫayāli var ise anı ve eger āḫiret ḫayāli var ise anı ve kezālik eger maḫbūb-ı mecāzī ḫayāli var ise anı ve eger maḫbūb-ı ḫaḳīḳī ḫayāli var ise (2) anı ziyāde eyler pes sālīkān-ı tarīḳat ve ‘āşīkān-ı maḫbūb-ı ḫaḳīḳat beşeriyet muḳtezāsınca levāzım-ı cism ü şürete müştağil olmağla maḫbūb-ı ḫaḳīḳī cānibine (3) olan ve ‘ālem-i ervāḫa ta‘alluḳ ḳılan ḫayālāta za‘af gelse semā‘a rağbet iderler zīrā ḫīn-i semā‘da ol ḫayālāt-ı za‘ıfeye ḳuvvet gelür ve rüh kendü ḫāline rağbet (4) ve iştıyāḳ ḳılır bu ‘ālem-i ṭabī‘atuñ ḫabsinden ve müzāyāḳasından ol lezzet vāsıtasıyla necāt bulur ḫattā ḡāḫ olur ki ol ḫayālāt derūnda şüret bağlar ve zuhūr (5) eyler şüret bağlamasından ve zuhūr eylemesinden murād ezel-i ḫayālāt-ı rühānī ve ḫālāt-ı Rabbānīnün niçe müddet

<sup>636</sup> “Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer yine (küfre) dönersek o takdirde zalimler biziz!” (Mü’minün 23/107)

<sup>637</sup> “(Allah Teala) buyurur ki. Sinin orada, söylemeyin bana.” (Mü’minün 23/108)

<sup>638</sup> “Ey cennette bulunanlar, benden dilediğinizi isteyiniz.” Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, C. 12, s. 188.

deründan zāyil olmayup qarār kılmasıdır ve ehl-i semā'ıñ (6) rüñı ol hālet-i şerīfeden cüdā olmayup ekşer zamān anuñla qalmasıdır

**(744) Meşnevi**

**Āteş-i 'aşk eznevāhā geşt tîz**

**Ānçünān ki āteş-i ān cevzrîz**

Āteş-i 'aşk nevā- (7) lardan tîz oldu ol cevzrîz olan kimsenüñ āteşi tîz olduğı gibi sālİKüñ kânün-ı dilinde olan āteş-i 'aşka eger beşeriyet muktezāsı üzre (8) za'af [H81b] gelse nevā ve nağmelerden ol āteş tîz olur ve elhān-ı lezīzeden kuvvet bulur nitekim ol cevz ağacından āba cevz dökken teşnenüñ āvāz-ı ābı istimā' (9) eyledükce āteş-i şevki tîz olup kuvvet bulduğı gibi ki ol hikāyedür ki bundan ma'lümüñ olur

**Hikāyet-i ān merd-i teşne ezser-i cevzbun (10) cevz mîrîht dercüy-ı āb ki dergev bûd u beāb nemîresîd tā beüftāden-i cevz bāng-i āb büşnûd u ürā çün semā'-ı hoş bāng-ı āb (11) enderţarab mîyāverd**

Bu surh-ı şerīf ol merd-i teşnenüñ hikāyesidür ki cevz ağacınıñ üzerinden cevz dökterdi āb içine ki ol āb çukurda (12) idi ve kendü şuya yetişmezdi tā ki cevz düşmekle ābuñ bāng u şadāsını işide ve ol teşneyi semā'-ı hüş gibi şunuñ bāngı şevk ü taraba getüre

**(745) Meşnevi**

**(13) Derneğülî bûd āb ān teşne rānd**

**Berdıraht-ı cevz cevzî mîfeşānd**

Āb-ı cüy bir derîñ yerde idi ol teşne cevz dirāhtı üzre (14) sürdi ve vāfir cevz silkti

**(746) Meşnevi**

**Mîfütād ezcevzbun cevz enderāb**

**Bāng mîyāmed hemî dîd ü habāb**

Cevz ağacından ābuñ içine cevz (15) düşürdi cevzüñ düşdüğinden bāng gelürdi ol teşne ābuñ içinde olan habābı görürdi

**(747) Meşnevi**

**'Ākılî güfteş ki bügzār ey fetā**

**Cevzhā hod teşnegî (16) āred turā**

Bir 'ākik anuñ hayālinden haberdār olmayup aña didi ki ey cüvān bunu terk eyle cevzler hod saña teşnelik getürür

**(748) Meşnevi**

**Bîşter derāb mîüfted şemer**

***Āb derpestīyest eztu (17) dūr der***

Zīrā ki semerūñ ziyādereki ābuñ içine düşer hālbuki āb senden ba'īdrek bir alçak yereddür

***(749) Meşnevi***

***Tā tu ez- (18) bālā fūrū āyī bezūr***

***Āb-ı cūyeş burde bāşed tā bedūr***

Tā kim sen zor ve kuvvetle dirañtuñ yukarusından aşağasına gelesin āb-ı cūy ol cevzleri (19) ırağa iletmiş olur

***(750) Meşnevi***

***Güft kaşdem z'īn feşānden cevz nīst***

***Tīzter binger ber'īn zāhir mehīst***

Ol merd-i teşne eyitdi ey 'ākıl benüm (20) bu cevzi [M55b] silkmeden kaşdum cevz degüldür tīzrek gör bu zāhir üzre turma ya'ni diğkat ve başiretle nazar eyle zāhire bakma

***(751) Meşnevi***

***Kaşd-ı men ānest (21) k'āyed bāng-ı āb***

***Hem bibīnem berser-i āb īn ḥabāb***

Belki bu işden benüm kaşdum oldur ki benüm kulağuma ābuñ bāngı gele hem çeşmle āb üzre bu ḥabābı āşikāre (22) görem

***(752) Meşnevi***

***Teşnerā ḥod şuğl çī'bved dercihān***

***Gird-i pāy-ı ḥavz geşten cāvidān***

Teşnenüñ ḥod cihānda şuğl u kārı ne olur idi ḥavzuñ (23) pāyesi etrāfını devr eylemekdür

***(753) Meşnevi***

***Gird-i cū vū gird-i āb u bāng-ı āb***

***Hemçü ḥacī tāyif-i Ka'be-y şavāb***

Teşnenüñ şuğlı [H82a] cūyuñ etrāfını ve ābuñ etrāfını (24) ve bāng-ı ābuñ etrāfını geşt ü devr eylemekdür meşelā Ka'be-yi şavābı tāyif olan ḥacı gibi ya'ni ḥacı Ka'beyi tavāf eylemek niçe lāzım ise teşne-yi āb-ı (25) ḥayāt-ı ma'nevī olan 'āşıka daḥı mecrā-yı āb-ı ḥayāt-ı ma'nevī olan şeyḥ-i kāmīlūñ etrāfını tolanmak ve andan āb-ı ḥaḳīkatūñ āvāzını istimāc eylemek öyle (26) lāzımdur ābdan murād bunda āb-ı

hüviyyet-i İlahiyyedür ki ve *minelmâ'i kulli şey'in hayyin*<sup>639</sup> mücibince her şey andan hayâtpezîr olmuşdur ve neşv ü nemâ bulmuşdur (27) ve şeyh-i kâmilüñ vücûdı bu âb-ı hâkîkate havz u nehr gibi olmuşdur ve bu *âb-ı hâkîkîñüñ bāng*mdan murād hîṭâb-ı ezeli ve kelâm-ı lemyezeli olur ki (28) ‘âşıkân u sâlikân bu beşeriyet dirahṭı üzre ol âvâzı istimâ‘ eylemege teşne dillerdür çünkim bu ‘âlemde ol hîṭâb-ı laṭîfüñ ve âvâz-ı şerîfüñ (29) eşeri ve numûnesi eşvât-ı ḥasene ve elḥân-ı lezîzede mevcûd oldıysa ‘âşıklar ol bāng-ı nefisi istimâ‘ eylemege raġbet iderler ‘aql-ı kâşır şâhibleri (30) anları kendülere kıyâs idüp anlarıñ semâ‘dan murâdını mücerred lezzet-i nefsanîyye şanup ‘ömr cevzini niçün böyle yere silkersin ve yabâna zâyi‘ (31) eylersin diyü söylerler haberleri yok ki ol teşnenüñ andan murâdı hîṭâb-ı elesti istimâ‘ kılmak ve lezzet-i kelâm-ı Hâkîki anda bulup müstefîd ve mütelezziz (32) olmağdur nitekim ‘anḳarîb bu beyânüñ üstinde

*Beyt*

*Lîk bud maḳşüdeş ezbāng-i rebāb*

*Hemçü müştākân hayāl-i ân hîṭâb*<sup>640</sup>

Beytinde taḥkîki (33) mürür itdi eşvât-ı ḥasene ve elḥân-ı lezîze ve lezzet-i kelâm-ı Hâkîki ‘âşıklar buldukları gibi şeyh-i kâmilüñ şadâsında ve edâsında daḥı lezzet-i kelâm-ı Hâkîki (34) bulup anlarıñ lisânından kelâm-ı Hâkîki istimâ‘ iderler ve anları dinlemeden murâd ve maḳşüdları daḥı anlarıñ ḥulkumından âvâz-ı Hâkîki istimâ‘ eylemekdür nitekim (35) bu ma‘nâya işâret idüp bu beytlerle tenbîh buyururlar

*(754) Meşnevî*

*Hemçünân maḳşüd-ı men z’în Meşnevî*

*Ey Ziyâ’ü ’l-Hâk Hüsâmeddîn tuvî*

Ancılayın benüm maḳşüdum bu (36) Meşnevîden ey Hâk Te‘âlâñuñ nür u ziyâsı Hüsâmeddîn sensin ya‘ni merd-i teşnenüñ cevzrîz olmasından murâdı bāng-ı âb olduğı gibi ey (37) Hüsâmeddîn Çelebi benüm daḥı bu Meşnevîden maḳşüdum senüñ âvâzuñı istimâ‘ eylemekdür

*(755) Meşnevî*

*Meşnevî enderfurû‘ u deruşul*

*Cümle ân-ı tust kerdestî kabûl*

<sup>639</sup> “Hayatı olan her şeyi (her canlıyı) sudan yarattık.” (Enbiya 21/30)

<sup>640</sup> “Velakin müştakların rebabın sesinden maksatları Hakk’ın elest bezmindeki hitabını duymaktır.”

(38) Meşnevî-yi Şerîf fūrū'da ve uşūlde cümle senüñ ānuñdur ki kabūl eyledüñ ya'ni Hāzret-i Meşnevî mertebe-yi şerî'at u haķikati veyāhūd şūret ü ma'nāyī cāmī' (39) olmaķda zāhir ü bātin senüñ haşbiḥālūñ ve evşāf-ı kemālūñdür ki ḥayyiz-i kabūlde kaldıķ

**(756) Meşnevî**

***Derķabūl ārend şāhān nīk ü bed***

***Çün kabūl ārend nebved*** (40) ***bīş red***

Pādşāhlar nīk ü bed kabūle getirürler çünki kabūle getüreler artık redd ü merdūd olmaz

**(757) Meşnevî**

***Çün nihālī kāştī ābeş bidih***

***Çün güşādeş*** (41) ***dādeyī büğşā girih***

[H82b] Ey Hüsāmeddīn çün bir laṭīf nihālī egdūñ añā āb vir çünki añā bir güşād virmişsin andan 'uķde ve girihi çöz ya'ni [P32a] (1) ey Hüsāmeddīn Çelebi çünkim bāğ-ı vücūdda Meşnevî nihālīni dikdūñ añā 'ilm ü ḥikmet ābını vir ve himmet idüp añı terbiyyet-i şerīfūñ ile kemāle irgür çünkim (2) ol Meşnevīnūñ ma'ānī ve esrārına feth ü güşādelik virdūñ lisānumdan 'uķdeyi ḥall eyle ve bunuñ İmānına ihtimām idüp bezl-i himmet kıl (3) tā senüñ vāsītañla bu nihāl-i Meşnevî [M56a] bāğ-ı 'ālemde bir şecere-yi müşmire gibi olup sālīkler ve 'āşıkklar bundan ma'ārif ü 'ulūm meyvelerin ictināb kılalar ve (4) ešmār-ı leṭāyif ü esrārdan tefekkūh eyleyüp lezzet bulalar

**(758) Meşnevî**

***Kaşdem ezelfāz-ı ü rāz-ı tuvest***

***Kaşdem ezinşāyeş āvāz-ı tuvest***

Meşnevî-yi şerīfūñ (5) elfāzından benüm kaşdum senüñ rāzuñdur Meşnevî-yi şerīfūñ inşāsından benüm kaşdum senüñ āvāzuñdur nitekim ol teşne merdūñ āba cevz dökmeķden ğarazı ābuñ (6) āvāzını istimā' eylemek idi

**(759) Meşnevî**

***Pīş-i men āvāzet āvāz-ı Hudāst***

***'Āşık ezma şūķ ḥāşā ki cūdāst***

Ey Hüsāmeddīn benüm ḳatumda senüñ āvāzuñ Hudā-yı Te'a- (7) lānuñ āvāzıdır ḥāşā ki 'āşık ma'şūķdan cūdā ola ***ve huve me'akum eynemā kuntum***<sup>641</sup> feḥvāsınca ***ve naḥnu***

<sup>641</sup> "Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir." (Hadid 57/4)

***akrebu ileyhi minhabli'l-verīd***<sup>642</sup> muktezāsınca Hāzret-i Hūdā hīç bir şeyden ve hīç- (8) bir insāndan cūdā degüldür 'alelhuşuş 'āşıkdan ve 'āşık daḥı hīç bir vechle ma'sūkdan cūdā degüldür velhāşıl cümle ma'sūk kalmışdur 'āşık zāhiren hemān bir yerde (9) olmuşdur ve daḥı ḥayy u mürīd ve kādir ü mütেকellim filḥakīka oldur 'āşık ma'nen mürdedür çünkim 'āşık ma'sūkuñ vücūdında bilkülliyye fānī ola ***innallāhe yeķūlu 'alālisāni*** (10) ***'abdiḥ'***<sup>643</sup> ḥadīşinüñ feḥvāsınca ol 'abduñ lisān u dehānından şudür eyleyen kelām kelām-ı Hāḡ olur pes muvaḥḥid-i kāmīl kaçan bir 'āşık-ı fānīden bir kelām istimā' eylese (11) anuñ kelām-ı Hāḡ olduğımı bilür ve anuñ āvāzı āvāz-ı Hūdā idüğini müşāhede kıılır ve anuñ Hāzret-i Hāḡka ne yüzden ittişāl u ittiḥādı vardır vākıf u 'ārif (12) olur nitekim bu ittişālden ḥaber virüp buyururlar

***(760) Meşnevi***

***İttişālī bītekeyyüf bīkıyās***

***Hest Rabbü'n-nāsrā bācān-ı nās***

*İttişāl* şey'eyn-i muğāyirinüñ (13) biri birine ulaşmasına dirler kaçan iki şey şoñradan bir yere gelüp mütteḥid olsa aña ittişāl ta'bīr iderler 'āşıkuñ ma'sūk-ı ḥakīkate ittişālī böyle degüldür zīrā (14) bu güne ittişāl bākeyfdür ve Hāzret-i Rabbü'n-nāsuñ cān-ı nāsa ittişālī bītekeyyüf ü bīkıyāsdur ki Hāzret-i Hūdānuñ cān-ı bendeye ittişālī mücerred kıyāsāt-ı (15) 'akliyye [H83a] ve taşavvurāt-ı zihniyye ile bilinmek ihtimālī yokdur eger ittişālūñ 'indelevliyā ma'nāsı nedür kemāliyle bilmek isterseñ ***Minḥācu'l-Fuķarā*** nām kitābımızda bāb-ı tāsī'- (16) de mestūr olmuşdur anda taleb olına ve bunda bu kadarla iktifā kıılına

***(761) Meşnevi***

***Līk güftem nās men nesnās nī***

***Nās ġayricān-ı cān işnās nī***

Līk ben (17) nās didüm nesnās dimedüm ya'ni Hāzret-i Rabbü'n-nāsuñ cān-ı nāsa ittişālī vardır didüm nesnāsa ittişālī vardır dimedüm nās cānuñ cānını fehm eyleyen- (18) den ġayri degüldür belki nās ıtlākı hemān cānuñ cānı olan Hāzret-i Hāḡkı bilen ve aña āşinā olan kimselere şaḥīḥ olur nās şeklinde olan nesnāslara (19) nās dinmek 'indeehlullāḥ şaḥīḥ degüldür nesnās da şüret-i nāsda bir nev' ḥalkdur bir şeyde anlara müşābihler bir şeyde anlara muḥāliflerdür dimişler ve benī (20) ādem degüllerdür dimişler ve ba'zılar daḥı benī ādemdür dimişler ve bu ḥadīşle istidlāl kıılmışlar ***kemā***

<sup>642</sup> “Ve biz ona şah damarından (habl-i verīd) daha yakınız.” (Kāf 50/16)

<sup>643</sup> “Allah, kulunun lisanıyla (Semiallahu limen hamideh) der.” Olgun, *Şerḥ-i Meşnevi*, C. 12, s. 192.

*ḳāle'n-nebī ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem inne ḥayyen min'ādin 'aşav resūlehum* (21)  
*femeseḥahumullāhe nesnāsen likulli riclu minhum yedun ve raculi minşıkkın vāhidin*  
*yenḳarūne kemā yenḳuru't-ṭāyira ve yer'avne kemā ter'a'l-beḥāyim*<sup>644</sup> kezā fīNihāye  
bin elEşīr

(762) *Meşnevi*

*Nās merdüm* (22) *bāşed ü kũ merdümi*

*Tu ser-i merdüm nedīdesti dümi*

Nās merdüm olur ḳanı bir merdümsen merdümiñ başını görmedüñ dumsın ya'ni  
filḥaḳīḳa insānü'l- (23) 'ayn menzilesinde olan merdümdür ḳanı zamānede bir  
merdüm ya'ni yokdur egerçi nās [M56b] şüretinde kejdum ḳatı çokdur nitekim  
Mevlānā Nizāmī ḳuddise (24) sırrahu buyururlar

*Beyt*

*İn ki tu dīdī ne heme merdümend*

*Bişteri gāv ü ḥar bīdumend*

*Ma'rifet ezādemiyān burdeend*

*Ādemiyānrā ezmiyān burdeend*

(25) *Ma'rifeti derdil-i ādem nemānd*

*Ehl-i dilī derheme 'ālem nemānd*<sup>645</sup>

*Kemā ḳāle'n-nebī ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem zehebe'n-nāsu ve baḳiye'n-nesnāsu*<sup>646</sup>  
*revāhu Ebu Hüreyre kezā fīNihāye* (26) *ennāsu kābilin mi'etin lātecidu fihā rāhiletin*  
*vāhideten*<sup>647</sup> ḥadīşi daḥı bu ma'nāya işāret olur mışra'-ı şānīde *ser* sinüñ fethiyle ve  
*dum* daluñ zammıyla oḳınmaḳ (27) egerçi maḥalle münāsibdür līkin *sir* sinüñ  
kesriyle ve *dem* daluñ fethiyle oḳınsa daḥı ma'nāya ḥalel gelmez ve bu ma'nāya daḥı  
hiç bir nesne māni' olmaz zīrā ma'nā sen bir nefsi (28) merdümiñ sırrını ve rāz-ı  
derünını görmedüñ ve müşāhede ḳılmaduñ pes bir merdüm şeklinde olanı bu ecluden  
merdüm şanursın dimek olur ve evvelki vech üzre (29) sen merdüm olanlaruñ re'īs ü  
pīşvāsını görmedüñ ḳuyruk gibi girü ḳalduñ ve ebter ü bedter olduñ dimegi ifāde  
ḳılır

<sup>644</sup> “Allah'a ibadet edip elçisine isyan eden bir topluluk vardı. Allah onları yok etti. Onlar nesnas gibidir. Onlardan her birinin bir eli vardı, hayvanlar gibi otlarlar ve kuşlar gibi galayarak yerden dane toplarlardı.”

<sup>645</sup> “Gördüğüm kimselerin hepsi insan değil, pek çoğu kuyruksuz sığır ve eşektir. İnsanlardan marifeti, zamandan da insanları almış götürmüşlerdir. İnsan kalbinde irfan, dünyada ise ehl-i irfan kalmamıştır.” Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, C. 12, s. 194.

<sup>646</sup> “Nas gitti ve nesnas kaldı.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 230.

<sup>647</sup> “İnsanlar, içlerinde binilecek bir tane bulamadığın yüz deve gibidir.”

(763) *Meşnevi*

*Mā rameyte iz remeyte h'āndeyi*

*Lik cismi dertecezzi māndeyi*

(30) Sûre-yi Enfâlde olan *mā rameyte iz rameyte*<sup>648</sup> âyetini okumuşsin velâkin cismsin taḥarrî ḳalmışsin ya'ni [H83b] bu âyeti okumuş- (31) sın velâkin ma'nâsını bilmemişsin ve eger ma'nâsını bildüñse de ancak ehl-i zâhir yazduğı üzre zâhir elfâzından müstefâd olan ma'nâyı bilüp bâtın (32) sırrından gâfil olmuşsin egerçi okumuş ve minvech bâtın u sırrından daḥı ḥaberdâr olmuş iseñ lîkin cismsin taḥarrîde ḳalmışsin ma'nâyâ (33) vâkıf olmamışsin eger taḥarrîden necât bulayduñ ve ḥaḳîḳat-i ma'nâyâ 'âlim olayduñ ol ḥazrete vâriş olan evliyâ-yı kirâma daḥı bu âyet-i kerîmenüñ (34) ma'nâsını şâmil olur bilürdüñ ve ḳurb-ı ferâyiz mertebesine vâşıl olan aşfiyâyı daḥı Ḥazret-i Nebî âlet-i Ḥaḳ olduğı gibi âlet-i Ḥaḳ olmuş müşâhede (35) ḳılurduñ nitekim türâbı râmî olan biḥasebi'z-zâhir ol ḥazret ve biḥasebi'l-ḥaḳîḳa Ḥudâ-yı Te'âlâ idi kezâlik ḳaçan evliyâdan daḥı bir şey şâdir olsa (36) egerçi biḥasebi'z-zâhir andan zâhir olur velîkin biḥasebi'l-ḥaḳîḳa Ḥudâdan zuhûra gelür ve ol velî ancak ol fi'lüñ zuhûrına bir âlet olur pes (37) cism mertebesinden ḳurtulup taḳlîd ü taḥarrîden berî olan muḥaḳḳıḳ bu ma'nâyı böyle bilür belki cemî'i eşyâyı âlât-ı Ḥaḳ görüp anlardan şudür eyleyen (38) ef'âli fâ'il-i ḥaḳîḳiden müşâhede ḳılır burada söz çok ve ḳıl ü ḳâle nihâyet yokdur hemân taḥarrîden ve cism mertebesinden ḥalâş olup meretebe-yi (39) taḥḳîḳe veyâḥud bir mürşid-i şefîḳe vâşıl olagör tâ ḥaḳîḳat-i ḥâle 'âlim olasın ve zann u taḥarrî mertebesinden necât bulasın nitekim bu ma'nâyâ tenbîh idüp (40) buyururlar

(764) *Meşnevi*

*Mülk-i cismetrâ çü Belḳis ey ḡabî*

*Terk kun behr-i Süleymân-ı nebî*

Cismüñ mülketi Belḳis gibi ey ḡabî Süleymân nebîden ötüri terk eyle ḥitâb (41) dîvsîret ve nesnâştâbî'at olan kimselerdür ya'ni ey aḥmaḳ u nâdân Belḳis mülk-i Sebâyı terk eyledüğü gibi *ve eslemtu ma'Suleymâne lillâhi Rabbi'l-* [P32b] (1) *'âlemîne*<sup>649</sup> diyü söyledüğü gibi sen daḥı vücüduñ mülkini ve cismâniyyetüñ iklimini Süleymân-ı zamân olan meşreb-i Süleymânî üzre seyr ḳılan 'ârif-i zebândânuñ rızâsı çün (2) terk ḳıl ve aña ḥâ'at u mütâba'at eylemegi ihtiyâr eyle ve zamânumda olan

<sup>648</sup> “Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.” (Enfal 8/17)

<sup>649</sup> “Şimdi Süleyman’ın maiyetinde, âlemlerin Rabbi olan Allah’a teslim oldum.” (Neml 27/44)



Süleymānla Rabbi'l-ālemīn olan Allāha müsellim oldum ve inkıyād kıldum diyü söyle tā kim anuñ himmet-i (3) pürberekātiyla dīvsīret olmadan kırtulup merdüm olasın ve *mā remeyte iz remeyte* āyet-i kerīmesinüñ esrārını bilesin [M57a] ve taħarrī-yi cismāniyyetden ħalāş olup ħaķāyık-ı (4) eşyāyı müşāhede kılasın dimek olur

**(765) Meşnevi**

*Men kunem lāħavle nī ezgüft-i ħıvış*

*Belki ezvesvās-ı ān endişekış*

**(766) Meşnevi**

*K'ü ħayālī mīkuned dergüft-i men*

**(5) Derdil ezvesvās u inkārāt u zan**

Ben *lāħavle ve lāķuvvete illā billāh* eylerüm [H84a] kendü sözümdeñ degül belki ol endişekışuñ vesvāsından Ĥazret-i Mevlānānuñ (6) de'b-i şerīfleri bu idi ki her ne kim yārānla ve sāyir eħibbā ve münkirānla miyān-ı muşāħabet ve ħilāl-i mücālesetlerinde vāķi' olsa anı bir münāsebetle nuķa getirürler (7) ve nazm mertebesine yetürürlerdi tā tālibler andan ħışşe ala ve ehl-i sülūka fāyide ħāşıl olan naķl olunur ki bir gün yārāna ma'ārif ü esrār buyururken *lāħavle* (8) *ve lāķuvvete illā billāhi'l-āliyyi'l-āzīm*<sup>650</sup> dimişler pes yārān anuñ sırrından su'āl eylemişler ola veyāħud anlar su'āl eylemezden muķaddem *lāħavle* dimesden murādları ne idügin (9) beyān ola buyururlar ki ben *lāħavle ve lāķuvvete illā billāhi'l-āliyyi'l-āzīm* dirüm ki bu kelime-yi ħavlaķanuñ ħard-ı şeytān eylemede 'azīm te'şiri vardur velīkin kendü sözümdeñ ve kelām-ı (10) pürsüzumdan ötüri dinmez belki ol endişe mezheblü sü-i zan 'ādetlü kimsenüñ vesvās u fikr-i fāsıdinden ötüri lāħavle dirüm ki ol endişekış benüm sözümde (11) bir ħayāl eyler ħalbinde olan vesvās u inkār ve kıyās cihetinden zīrā ki ol fikr fāsıd 'ādetlü benüm güftār-ı püresrārüm ħuşuşında ħalbinde olan inkārāt (12) u zunün sebebiyle sü-i ħayāl eyler ve anı sāyir ķıl ü ķāle kıyās idüp ihānet ider ve 'adem-i ķabül semtine gider

**(767) Meşnevi**

*Mikunem lāħavle ya'ni çāre nıst*

**Çün** (13) *turā derdil bezıddem güftenıst*

Bu eçlden lāħavle eylerüm ya'ni çāre yokdur çünkim senüñ ħalbünde benüm zıddumla söz söylemeklik vardur lāħavlenüñ ma'nāsı (14) cild-i şānīnüñ evāyiline

<sup>650</sup> “Güç ve kuvvet ancak şanı yüce Allah'tandır.”

karīb *Şūfī Mihmān* hikāyesinde mürūr eyledi ammā bunda Hāzret-i Mevlānā lāhavleyi çāre yoqdur dimekle tefsīr buyurdılar keenne buyururlar ki (15) ben lāhavle dirüm ya'ni lāhavle dimedem murādum ey benüm sözüme münkir olan çünkim senüñ kalbünde baña zıdd olmağa müte'alliğ pürsöz vardur saña çāre yoqdur (16) ve ilācpezīr olmağa ve hidāyet bulmağa hareket ve tākat müyesser degüldür anuñçündür ki ma'nā Hāzret-i Haqqa inkār eylemiş olursın ki bu kelām-ı hidāyetencāmı filhaqıka (17) mülhem ü mülkâ oldur

**(768) Meşnevi**

***Çünki güft-i men giriftet dergelü***

***Men hamuş kerdem tu ān-ı hod bigū***

Ey nāssūret ve nesnāssiret olan kimse çünkim benüm sözüme (18) ve kelām-ı pürsüzüm senüñ boğāzuñda tutuldu ve derūnuña dāhil oldı ve saña nef ü fāyide kılmadı ben hāmūş oldum sen kendüñe lāyık olanı söyle çünkim (19) bu güne kelām-ı semāhatencāmı añlamaduñ senüñ maqbūl ve mergūbuñ olan kelāmı naql eyle tā görelüm senden ne zühür eyler mānend-i kūn-ı nāyī olan (20) dehānuñ ne söz söyler dimek olur

**(769) Meşnevi**

***Ān yekī nāyī ki hoş nī mīzedest***

***Nāgehān ezmağ'adeş [H84b] bādī bicest***

Meşelā ol bir nāyzen ki bir vaqt (21) laţif ney çalmışdur nāgehān nāyīnüñ mağ'adından bir bād şıçradı ya'ni nāy çalarken nāgāh yelledi ve teneffüs-i tahtānī eyledi

**(770) Meşnevi**

***Nāy bermağ'ad nihād ü ki zimen***

**(22) *Ger tu bihter mīzenī bistān bizen***

Nāyī ol hālde nāyzen fevrī mağ'adına qodı böyle diyü ki eger sen benden eyürek çalar iseñ nāyi benden al çal (23) bundan murād budur ki bir meclisde baş dururken dum meşābesinde olan kimse söylemek ve ma'ārif ü esrār naql eylemek hemān şol nāyi olan kimseye (24) beñzer ki anuñ dehānı hoş ney çalarken mağ'adı dağı şīt ü şadāya başladı ve nāyī dağı aña hiţāb idüp bu güne [M57b] iş işledi pes 'ilmen (25) ve 'amelen mertebesi dūn u süflī olan kimselere lāzım olan edeb budur ki bir yerde 'ālīqadr ve şāhib-i şadr kimsenüñ vücūdı tekellüm eylerken ol (26) dağı bir cānibden söylemeye ve ba'zı kelām naqline şürü' eylemeye ki edebe muhālifdür ammā cāhil ü

nādān olanlardan mānend-i bād-ı tahtānī bir şadā-yı bīma'nā ve müstehcen (27) hūrūc eylemeden hālī olmaz ve kendü kabāhatlerini daḥı fehm eylemeyüp anlara ašlā şerm ü ḥayā gelmez bu beytler egerçi hezl gūne vāqī'c' olmuştur velākin

*Beyt*

(28) *Beyt-i men beyt nīst iklīmest*

*Hezl-i men hezl nīst ta'līmes<sup>651</sup>*

Buyurdıkları kelām üzre bundan niçe esrār u ma'ānī müstefād olur ve bir meclisde (29) şāḥib-i şadr ve 'ālīkadr bir kimse söylerken mertebe-yi esfelden söylemege cūr'et ve cesāret kıla cāhil ü nādān olanlara daḥı ta'līm ü tenbīh kıılır ve daḥı 'alīm ü ḥakīm (30) olan kimseler nīk ü cid olan şeylerden ne gūne pend alurlar ve mütenaşşīḥ olurlar hezl ü melāhīden daḥı bu gūne pend alurlar ve niçe vechle mütenaşşīḥ olurlar dimegi şī'ār (31) kıılır ve lihāzā kāle İbn Fārīz

*Beyt*

*Ve lāteku billāhī 'ani'l-lahvi mu'rīzan*

*Fehezlu'l-melāhī ciddu nefsin muceddet<sup>652</sup>*

**(771) Meşnevi**

***Ey Müselmān ḥod edeb endertaleb***

***Nīst (32) illā ḥaml ezher bīedeb***

Ey Müslümān ḥin-i talebde ḥod degüldür illā her bīedebden şabr u taḥammüldür ya'ni bir kimse henüz rāh-ı talebde iken ve kemāl mertebesine (33) vāşıl olmamış ve nihāyet mertebesin bulmamış mübtedī iken aña lāzım u vācib olan oldur ki her bīedeb olan sefīhlerüñ nāsezā olan fi'line (34) ve kavline taḥammül ide ve şabr u sükūn semtine gide

**(772) Meşnevi**

***Her kirā bīnī şikāyet mīkuned***

***Ki fülān kes rāst ṭab' u ḥūy-ı bed***

Her kimi ki göresin şikāyet (35) eyler böyle diyü ki fülān kimsenüñ kabīḥ ṭab'ı ve bed ḥūyı vardır ya'ni taleb mertebesinde olan mübtedīlerden her kaḅı kimseyi göresin [H85a] ki bir āḥir kimseden (36) şikāyet eyleyüp söyler fülān kimsenüñ bed ṭab'ı ve kabīḥ ḥūyı vardır diyü anuñ sū'-i ḥālını naql eyler

<sup>651</sup> “Benim beytim beyt değil, iklimdir; benim hezlim hezl değil, talimdir.”

<sup>652</sup> “Ey ilāhī sırların tālibi olan, oyun ve eğlence işlerinden sakın tamāmen gāfil olmayasın, onları tamāmen bırakıp unutmayasın! (...) Zīrā oyun ve eğlence āletleri ve sebepleriyle gāfilāne vakit geçirmek gayretli bir nefsin çabasıdır.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 416.

**(773) Meşnevi**

**În şikâyetger bidân ki bedhüvest**

**Ki mer ân bed- (37) hūyrā'v bedgū şudest**

Belki bu şikâyet idici bedhüydür zîrâ ki ol bedgüy olan kimse için ol şikâyetger bed söyleyici ve andan şikâyet eyleyicidir (38) eger bu şikâyetger olan kimse nîk hüy imişse anuñ hakkında bedgüy olmaz ve şikâyetâmîz söz söylemezdi belki şabr u taħammül eylerdi

**(774) Meşnevi**

**Z'ân ki hoş- (39) hū ân buved k'ū derhumûl**

**Bāşed ezbedhū vü bedṭab'ân hamûl**

Zîrâ ki hūşhū ol kimsedür ki humûlde ya'ni binâm olmada ve ihtifâ kılmada bedhüy u bed- (40) ṭab'lardan şabūr u hamûl ola ve anlardan her ne güne ezâ ve cefâ şudür eylerse taħammül ve taşabbur kıla

**(775) Meşnevi**

**Lîk derşeyh ân gile z'emr-i Hudâst**

**Nî pey-i hışm (41) u mûmârât u hevâst**

Kelâm-ı sâbıkda buyurdukları şikâyetden ve şikâyetgerden istidrâkdur su'âl-i muqaddere cevâb olmak tarîki üzere muqaddemâ [P33a] (1) buyurmuşlardı ki her kimi ki şikâyet eyler göresin belki ol şikâyetger bedhüydür pes bundan bir su'âl nâşî olur ki dine ekşer kibâr-ı meşâyiḥ bedhülardan (2) şikâyet eylemişler ve taħammül eylemeyüp anlaruñ mezemmetin söylemişler cevâb buyururlar ne'am böyledür velîkin şeyhuñ vücūdında ol şikâyet emr-i Hudâdandır hışm u 'inâd (3) ve hevâdan ötürü degüldür ki bunlar bu güne şifât-ı nefsanıyyeden ḥalâş olmuşlardur ve şikâyeti 'aynü'l-ḥikmet velmaşlahat kılmışlardur

**(776) Meşnevi**

**Ân şikâyet nîst (4) hest ıslâh-ı cân**

**Çün şikâyet kerd-i peygamberân**

Ol filḥaḳıka şikâyet degüldür ıslâh-ı cândur ya'ni şeyh-i kâmilüñ kendü kavminden şikâyet (5) kılmaları sâyir nâsuñ muḳtezâ-yı nefis üzere şikâyet kılmaları gibi degüldür belki ol kavmuñ cânını ıslâh eylemeden ötürüdür meşelâ bunlaruñ kavminden (6) şikâyeti peygamberüñ ümmetinden şikâyet eylemeleri gibidür

**(777) Meşnevi**

**Nâ hamülî enbiyâ ezemr dân**

***V'erne hammālest bedrā hilmşān***

Enbiyā-yı 'azāmuñ nāhamül- (7) ligini emrden bil ya'ni enbiyā ve mürselinüñ taḥammüllerini [M58a] emr-i İlahiden fehm kıl yoḥsa anlaruñ hilm bed ve kabāḥati hammāldur ya'ni anlar bir mertebe hilm mālīklerdür ki (8) anlaruñ hilm halkuñ cümle kabāyihini ve cefā ve ĩzālarını götüricidür ba'zı nüshada hilmşān yerine hamlşān vāki' olmuşdur bu taqdır üzre ma'nā enbiyānuñ (9) hamülsuzligini emrden bil illā anlaruñ şabr ve taḥammüli halkuñ bedligini hammāldur dimek olur ve *haml* taḥammül ma'nāsını ifāde kıılır

***(778) Meşnevi***

***Tab'rā kuştend (10) derhaml-i bedi***

***Nāhamüli ger buved hest İzedi***

Zirā bunlar tabi'atı bedligi getürmede oldur didiler [H85b] ya'ni enbiyā-yı 'azām muḳtezā-yı tabi'atlarını halkuñ cefā (11) ve ĩzālarına taḥammül kıılmaḳlukda katlı u zāyil kıldılar ba'de ezān bunlardan eger nāhamüllük olursa İzed Te'ālāya mensübdur ki bu güne taḥammülsüzlükde niçe (12) menāfi' ve fevāyid mündericedür ve bu şabrsuzlukda niçe esrār u hükm mündericedür muḳtezā-yı tabi'at üzre bimaḥall olan taḥammül ü taşabburdan 'adem-i taḥammül hezār (13) bār evlādur ve cehl ü ḡaflet üzre olan hilm ü re'fetden bu güne hışm u şikāyet niçe vücühla elyaḳ u aḥrādur

***(779) Meşnevi***

***Ey Süleymān dermiyān-ı zāḡ u (14) bāz***

***Hilm-i Haḳ şev bāheme mürḡān bisāz***

Süleymāndan murād bunda her zamānda olan 'ārif-i zebāndāndur ki tuiyür-ı ervāḥuñ lisānını bilmege (15) kādir ve herkesüñ 'aḳlı u fehmi yetdügi yirden söylemekde māhir ola pes kendü vaḳtinüñ Süleymānı olan şeyḥ-i kāmile ḥiṭāb buyurup dirler ey (16) vaḳtinüñ Süleymānı olan kāmil zāḡ u bāz miyānında ya'ni eyü ve kötü ve deni ve şerif olan kimse mābeyninde hilm-i Haḳ ol dügeli kuşlarla düzel (17) ya'ni imtizāc eyle ve herkese 'aḳlı yetdügi ve fehm itdügi yerden söyle hilm-i Haḳḳa maḡhar ol ve anuñ şıfatıyla taḥalluḳ ve taahaḳḳuḳ kıl ki ḥalife-yi Haḳ olan (18) enbiyā-yı 'azāmuñ şān-ı şerifleri böyledür ḥiṭāb egerçi Hüsameddin Efendiyedür velākin ba'de 'aşra her 'ārif-i zebāndān olan ehl-i dil şāmil (19) olur

***(780) Meşnevi***

***Ey dü şad Belkis hilmetrā zebün***

***K'ihd-i ḳavmi innehum lāya'lemün***

Ey Süleymān-ı zamān iki yüz Belkīs senūñ hilmūñūñ zebūnıdır (20) zīrā ki *ihd-i kavmi innehum lāya'lemūn* demek senūñ şānuñdandır *Belkīs*dan murād īmān ve İslām şadedinde olan ve t̄alib ü mübtedī olan kimselerdür ve taqdīr-i (21) kelām oldur ki ey niçe īmān ve İslāma müsta'īd olan kimseler senūñ kemālīyle olan hilmūñe esīr ü zebūndur zīrā ki sen şol ḥalīm bürdbarsın ki anlardan (22) her ne kadar cefā ve sitem sürseñ anlar ḥaqqında yā Rab sen benüm kavmūme hidāyet eyle zīrā bunlar taḥkīkā beni bilmezler ve benüm kendüler ḥaqqında olan fevāyid ve menāfī'ūme āgāh (23) olmazlar diyicisin nitekim Ḥazret-i Sultāni'l-Kevneyn şallallāhu 'aleyhi ve sellem böyle buyururlardı ve kavmi ḥaqqında bedu'ā eyleyicek maḥalde ḥayr du'ā kılurlardı (24) nitekim **Kađı 'İyāz Şifāda** bu ḥadīs-i şerīfi bu gūne rivāyet eyleyüp dir *revey inne'n-nebiyyi 'aleyhisselām lemmā kusiret rubā'ıyyetu ve şuḥḥa vechihi yevme eḥadin* (25) *şakka alāzālike 'alāaşābihi şedīden ve kālū lev da'vete 'aleyhim fekāle innī lem ub'aş le'ānen velākinnī bu'ıstu dā'ıyyen ve raḥmeten allāhumme ihdi kavmī feinnehum lāya'lemūn*<sup>653</sup>

(26) *Tehdīd firistāden-i Süleymān 'aleyhisselām piş-i Belkīs ki ısrār meyendiş berşirk ü te'ḥīr mekur*<sup>654</sup>

(781) *Meşnevi*

*Hīn biyā Belkīs v'er nī bed şeved*

*Leşkeret* (27) *ḥaşmet şeved mürted şeved*

Ḥazret-i Süleymān 'aleyhisselām Belkīsūñ resūliyle bu gūne ḥaber Belkīsı irsāl idüp didi ey Belkīs āgāh ol [H86a] īmān ve (28) İslāma gel yoḥsa kem olur senūñ leşkerūñ saña ḥaşm olur ve saña tābī' olmadan ve inkıyād kılmadan mürted olur ve rücū' kıılır ve Ḥaḥ Te'alāñuñ (29) murādı üzre olur

(782) *Meşnevi*

*Perdedār-ı tu deretrā berkened*

*Cān-ı tu bātu becān ḥaşmī kuned*

Senūñ perdedāruñ kapuñı kıparur senūñ kendü cānuñ (30) saña cānla ḥaşmlık eyler zīrā ki eger insānuñ [M58b] kendü vücūdında olan a'zā ve cevāriḥi ve 'aḳl u rūḥı

<sup>653</sup> “Resulullah’ın (SAV) Uhud Gazası’nda yüzü yaralanmış ve bir dişi kırılmıştı. Bu hal ashab-ı kiramı müteessir etti de ‘Ya Resulullah müşrikler aleyhine dua buyursan -yani inkisar etsen-.’ dediler. Aleyhisselam efendimiz ise: ‘Ben lanet ve inkisar etmek için değil, davet etmek ve rahmet olmak üzere gönderildim.’ buyurduktan sonra: ‘Ya Rabb’i kavmimi hidayet eyle. Onlar hakikati bilmiyorlar.’ diye dua etti.” Olgun, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 12, s. 198-199.

<sup>654</sup> “Süleyman aleyhisselamın Belkıs’a, şirk üzerinde ısrar etmeyi düşünme ve (İslam’a gelmeyi) tehir etme, diye tehdit göndermesi”

olsun ve eger taht-ı hükümetinde olan (31) maḥlūkāt olsun cümlesi Haḳ Te‘ālā Hazretlerinin leşkeridür nitekim bu ma‘nāya işāret idüp buyururlar

**(783) Meşnevi**

**Cümle zerrāt-ı zemīn ü āsmān**

**(32) Leşker-i Haḳkend gāh-ı imtiḥān**

Zemīn ü āsmānuñ cemīan zerreleri ya‘ni cümle-yi mevcūdātuñ zerre gibi olan vücūdları imtiḥān vaktinde Haḳ (33) Te‘ālānuñ leşkerleridür egerçi zāhiren bir kimseye muṭī‘ ve münkād oldırsa da bu beyān Haḳ Te‘ālā Hazretlerinin bu ḳavlinüñ mutaḫammın olduğu ma‘ānīnün (34) taḫḳīḳ ü tafşīlidür ḳālellāhu te‘ālā fişūreti‘n-Neml ḫākiyen ‘anSüleymān *irci‘ ileyhim felene’tiyennehum bicunūdin lāḳıbele lehum bihā*<sup>655</sup> ya‘ni Süleymān ‘aleyhisselām Belḳısuñ (35) resūline didi eyyuhe‘r-resūlu sen rücū‘ eyle Bellḳıs cānibine ve anuñ ḳavmi cānibine ve anlara söyle gelsinler ve eger gelmezlerse pes elbette anlara şol (36) leşkerleri getirürüz ki ziyāde ve fert ü keşretten bunlar için ol leşkerlere muḳāvemmet eylemege tāḳat yokdur *felene’tiyennehumde* fā şart-ı maḫzūfuñ (37) cevābıdır ve bu fā kelāmda ihtişār olduğına delālet eyler taḳdīr-i kelām *eyyuhe‘r-resūl irci‘ ilāBelḳıs ve ḳavmiḫā ve ḳul lehum te‘ālū ile‘l-İslāmi ve in* (38) *lem yucībū felene’tiyennehum bicunūdin lāḳıbele lehum bihā* demek olur pes cunūd lafzından ekşer zihne tebādür eyleyen oldur ki beyne‘n-nās müte‘ārif olan cunūd (39) ola lākin *ve lillāhi cunūdi’s-semāvāti velarż*<sup>656</sup> āyet-i kerīmesinüñ feḫvāsı üzre zemīn ve āsmānuñ cemī‘-i maḥlūkātına cunūdillāh ıtlāḳı şaḫīḫ olur pes (40) *felene’tiyennehum bicunūdin* ḳavlinde olan cunūd lafzı daḫı zemīn ü āsmānda olan zerrāt-ı mevcūdāta cemī‘an şāmil olur çünkim zemīn ü āsmānda olan maḥlūkāta (41) cunūdillāh ıtlāḳı şaḫīḫ olup ve *bicunūdin* lafzı [bu cümleye +M] şāmil olıcaḳ āyet-i kerīmesinüñ ma‘nāsı *felene’tiyennehum bicunūdin* ey cunūd-i kā’ināt taḳdīrinde olur ve Hazret-i [P33b] (1) Mevlānānuñ bu beyānda buyurduḳları bu ma‘nāyı te‘yīd ḳılır ve bu āyetüñ tefsīr ü taḫḳīḳinde olur ilāāḫir

**(784) Meşnevi**

**Bādrā didi ki bā‘Adān çı kerd**

**Ābrā didi ki derTūfān (2) çı kerd**

Bādı gördüñ ‘Ād ḳavmlerine ne eyledi anı gördüñ ki Tūfān vaktinde Nūḫ ḳavmine ne eyledi ki Ḳur‘ān-ı ‘azīimde bunlaruñ ḳışşası meşṫūr olmuşdur (3) ve bu kitāb-ı şerīfün

<sup>655</sup> “Onlara dön! Vallahi karşı gelemeyecekleri ordularla varınız...” (Neml 27/37)

<sup>656</sup> “Göklerin ve yerin orduları Allah’ındır.” (Fetih 48/4)

dağı birkaç mahallinde mürür kılmışdır bunda [H86b] hitâb Süleymân lisânından egerçi Belkısadur lîkin her ‘aşrda irşâd u hidâyete müsta‘idd olan kimse- (4) leredür ve *rü’yet*den murâd rü’yet-i ‘ilmîdür ki ‘ilm-i yakîne irdükde rü’yet menzilesinde olur ya’ni ‘Âd kavmine bâduñ işledüğünü kütüb-i menzilede ve kütüb-i (5) tevârîhde mestür olduğı üzre okuduñ veyâ elsine-yi ‘ulemâdan anı istimâ‘ kılduñ saña bir mertebe yakîn hâşıl oldu ki güyâ bâduñ ‘Âd kavmine ne işledüğünü (6) gördüñ ve âbuñ vakt-i Tûfânda Nûh kavmine ne kâr eyledüğünü müşâhede kılduñ demek olur

**(785) Meşnevi**

***Ân çi berFir‘avn zed ân baħr-i kîn***

***V‘ân çi bâĶārûn nümûdest (7) in zemîn***

Ol nesneyi ki ol kîn deryâsı Fir‘avn üzre urdı ve ol nesneyi Ķārûna bu zemîn göstermişdür ***fehasefnâ bihi ve bidârihi‘l-arzâ***<sup>657</sup> âyet-i (8) kerîmesinüñ mişdâkıncı anı ve dârını arz hasef eyledüğünü dağı gördüñ ve ma‘lûm idindüñ

**(786) Meşnevi**

***V‘ân çi ân Bâbîl bâân pîl kerd***

***V‘ân çi peşşe kelle-yi Nemrûd (9) ħured***

Ve gördüñ ve ma‘lûm idindüñ ol nesneyi ki ol Bâbîl ol pîle eyledi bu ma‘nâ dağı şehâdet eyler ki *Belkıs*dan murâd hidâyete ve tât-i (10) ĦaĶka her ‘aşrda müsta‘idd olan kimseler ola zîrâ aşhâb-ı fîlûñ vaĶ‘ası Süleymânla Belkısüñ devrinden çok soñradur ol nesneyi gördüñ ve ma‘lûm (11) idindüñ ki peşşe Nemrûduñ kellesini yidi kışşası meşhûrdur

**(787) Meşnevi**

***V‘ân ki seng endâht Dâvudî bedest***

***Geşt şeşşad pâre vü leşker şikest***

(12) Ve anı gördüñ ki Dâvud nâm bir nebi eliyle tâş atdı ol seng altı yüz pâre [M59a] oldu Câlütüñ ‘askerini şıdı ***ve katele Dâvudu Câlûte***<sup>658</sup> âyetinüñ fehvâsınca (13) anları katl u helâk eyledi bunuñ kışşası üçünci cilde Ħâzret-i Dâvud kışşasınüñ âħirine qarîb mürür eyledi

**(788) Meşnevi**

***Seng mîbârîd bera‘dâ-yı Lût***

***Tâ ki (14) derâb-ı siyeh ħurdend güt***

<sup>657</sup> “Derken biz onu, hem de sarayı ile birlikte yere geçiriverdik.” (Kasas 28/81)

<sup>658</sup> “Davud da Calut’u öldürdü.” (Bakara 2/251)



Bunu dağı bilürsin ki Hıağ Te‘ālā Hazreti Lüt nebīnün a‘dāsı üzre tış yağdırurdu bu dağı vechdür Hazret-i Hıađkuñ emriyle (15) Lüt peygamberün ‘aduları üzre tış yağdı nitekim bu āyet-i kerīmeden rüşendür **fece‘alnā ‘āliyhā sāfilehā ve emternā ‘aleyhim hicāreten minsiccīl (in)**<sup>659</sup> tā ki ol āb-ı siyāhda (16) güteydiler ki Bahr-i Lüt dirler Kudüs-i řerīfe qarīb bir siyāh şudur

**(789) Meşnevi**

**Ger bigüyem ezcemādāt-ı cihān**

**‘Ākılane yāri-yi peygamberān**

Eger cihānuñ cemādlarından söyleyem (17) ‘ākıllar gibi peygamberlere itdükleri mu‘avenet ve yārluđı eger cihānuñ cemādātınuñ ve ‘ulvī ve süflī sāyir mađlūkātınuñ enbiyā-yı ‘azāma eyledükleri [H87a] yārluđı eger (18) söylersem cevāb-ı řart bu beytler olur

**(790) Meşnevi**

**Meşnevi řendān şeved ki çil şüttür**

**Ger keşed ‘āciz şeved ezbar-ı pür**

Meşnevi-yi řerīf ol kadar olur ki kırık deve egerçi (19) ki bisyār ve pürükden ‘āciz ü zebün olur

**(791) Meşnevi**

**Dest berkāfir güvāhi mīdihed**

**Leşker-i Hıağ mişeved ser mīnihed**

Kāfirün üzerine eli řehādet virür Hıağ (20) Te‘ālānuñ leşkeri olur emr-i řerīfine baş kor ve mu‘ı<sup>6</sup> olur pes bu ma‘nā dağı cemādātuñ leşker-i Hıağ olup Hıağ Te‘ālānuñ emrine inkıyād eyledüğine (21) delālet eyler

**(792) Meşnevi**

**Ey nümüde zıdd-ı Hıağ derfi‘l ders**

**Dermiyān-ı leşker-i üyi biters**

Ey fi‘l ü ‘amelde Hıağka zıdd u muđālif olmağı ders göstermiş (22) kimse veyāđud ma‘nā ey fi‘l ü ‘amelde sebağ u dersini Hıađkuñ zıddı ya‘ni Hıağ Te‘ālānuñ emrinün ve rızāsınuñ muđālifi göstermiş kişi böyle dinse dağı (23) vechdür ey fi‘l ü kārında Hazret-i Hudānuñ zıddını kendüsine ders göstermiş kimse ya‘ni Hıağ Te‘ālāya zıdd

<sup>659</sup> “Derhal şehirlerinin üstünü altına getiriverdik ve üzerlerine çamurdan pişirilmiş taşlar yağdırdık.” (Hicr 15/74)

olmağı ve muhālefet kılmağı kendü nefsine vazīfe (24) ve ‘ādet eyleyen kimse Hāk Te‘ālānuñ leşkeri içinde sen Hāzret-i Hākdan hıvıf eyle

**(793) Meşnevi**

**Cüzv cüzvet leşker-i ü dervifāk**

**Mer turā eknūn muṭī‘end ez- (25) nifāk**

Senüñ cüzvinüñ cüzvi ya‘ni her bir cüzvüñ ol Allāhuñ leşkeridür saña muvāfaķat eylemede ammā saña el‘ān münāfaķat cihetinden muṭī‘lerdür ya‘ni (26) iṭā‘atleri saña ḥaķīķi degül şūrī ve mecāzīdür ol dem ki Hāk Te‘ālā anlaruñ saña muhālefet eylemesin murād eyleye hemāndem saña zıdd u muhālif olurlar ve sāyir (27) a‘dā gibi īzā ve cefā kılurlar

**(794) Meşnevi**

**Ger bigūyed çeşmrā k‘ūrā feşār**

**Derd-i çeşm eztu birāred şad demār**

Eger Hāk Hāzreti senüñ çeşmüne diye ki ol kimseyi (28) şıķ derd-i çeşm senden yüz damār getürür ya‘ni senüñ eḥabb-ı a‘zāñ ki göz gider Hāk Te‘ālā aña seni ‘aşar eylemege ve rencide kılmağa emr eyleyse ol (29) senden yüz güne helāk u bevār zuhūra getürür ve seni helāk mertebesine yetürür

**(795) Meşnevi**

**V‘er bedendān gūyed ü būnmā vebāl**

**Pes bibīnī tu zidendān gūşmāl**

(30) Ve eger ol Hudā-yı Müte‘ālī dendāna vebāl göster diye ya‘ni senüñ dişüne eger şıķlet ü şiddet göster diyü emr eyleye vebāl bunda şıķlet ma‘nāsınadır pes (31) sen dendānuñdan gūşmāl görürsin ve ol seni te‘dīb idüp andan elem ü īzā görürsin

**(796) Meşnevi**

**Bāz kun tıbrā biḥvāñ bāb-ı ‘ilel**

**Tā bibīnī leşker-i ten- (32) rā ‘amel**

Tıb kitāblarını aç ol kitābda ‘ilel bābını oķu tā ten leşkerinüñ ‘amelini göresin ya‘ni tıb kitāblarında olan emrāz u ‘ilele ‘ālim ve vāķıf (33) ol tā kim bunlar tende emr-i Hākla niçe ‘amel idici olurlar ve leşker olup beden memleketin ne vechle ḥarāb [H87b] kılurlar

**(797) Meşnevi**

**Çünki cān-ı cān-ı her çizi veyest**

**Düşmenī (34) bācān-ı cān āsān keyest**

Çünkü her nesnenün cânınıñ cânı Haq Te'âlâdur cânuñ cânına düşmenlik kaçan  
āsāndur ya'ni cânuñ cânına 'adāvet (35) ü muhālefet eylemek sehl ü āsān degüldür

**(798) Meşnevi**

***Hod rehā kun leşker-i dīv ü perī***

***K'ezmiyān-ı cān kunendem şafderī***

Dīv ü perī leşkerini hod rehā eyle ki bunlar (36) baña cān u dilden şafderlik iderler  
ya'ni ey Belkıs sen dīv ü perī 'askerini ço yād eyleme ki ol dīv ü perī 'askeri baña cān  
u dilden mu'āvenet iderler (37) ve baña mu'ārız u muqābil [M59b] olanlarıñ şufūfını  
çāk iderler ve anları helāk eyerler ma'ahazā sen bunları ço yād eyleme hesābda  
olmaduğı taqdīr üzre (38) bile şūrī ve ma'nevī biiznillāh niçe 'asākire mālīkim  
anlardan bir nev' saña musallaḫ olursa senüñ aña muqābele eylemege ḫākatuñ olmaz  
çünküñ ḫaḫīkat-i (39) ḫāl böyledür gerekdür ki imān u İslāma gelesin ve terk-i mülk  
ü salṭanat kılasın tā ki mülk-i ebed bulasın meleke-yi āḫiret olasın didi

**(799) Meşnevi**

***Mülkrā bügzār (40) Belkıs eznühüst***

***Çün merā yābī heme mülk ān-ı tust***

Ey Belkıs evvelā mülki terk eyle çünkü beni bulasın dügeli mülk senüñ lāyīkuñdur  
ya'ni baña (41) kemāl-i itā'at u mütāba'atuñ şartı oldur ki ey Belkıs evvelā ibtidādan  
mülk-i cihānı ḫalbūñden ḫoyasın ve andan geçüp baña uyasın çünküñ beni bulasın  
[P34a] (1) cemī'-i mülk-i cihān senüñ lāyīkuñ olur hem mülk cümleye şāmil olup  
ma'nā böyle olsa daḫı cāyiz olur çünküñ beni bulasın mülk-i dünyā ve āḫiret (2)  
senüñ lāyīkuñ olur ḫiṭāb Ḥazret-i Süleymān lisānından egerçi Belkısadur lākin her  
zamānuñ Süleymānı olan vāriş-i Ḥazret-i Nebī dīn ve İslāma ḫābiliyyeti olan (3) ehl-  
i ğmāya ve aşḫāb-ı düvele böyle dirler ve anları terk-i emvāl u emlāk kıлмаğa ve  
ṫarīḫ-i Ḥaḫḫa sālīk olmağa ve mütāba'at u inḫıyād kıлмаğa da'vet iderler

**(800) Meşnevi**

***Hod (4) bidānī çün ber-i men āmedi***

***Ki tu bīmen naḫş-ı germābe budī***

Çünküñ benüm ḫatuma gelesin hod bilürsin ki sen bensüz ḫammām naḫşı idüñ ya'ni  
ey Belkıs çünküñ (5) benüm ḫuzūruma gelesin ve baña mütāba'at u inḫıyād  
vāsiṫasıyla 'irfān u iḫān ḫāşıl kılasın ol ḫinde taḫḫīḫ bilürsin ki sen benüm muḫārenet  
ü şoḫbetümden (6) evvel bīcān bir ḫammām naḫşı gibi imişsin zīrā mādāmki bir  
insānuñ ḫalbinde imān u iḫān ve 'ilm ü 'irfān olmaya o kimse filḫaḫīḫa bir naḫş-ı

bicān (7) gibidür pes t̄alib dağı Süleymān-ı vaqt olan mürşidüñ huzūrına gelmeyince ve andan cān-ı cān olan ‘ilm ü ‘irfānı taḥşil kılmayınca kendü muḳaddemā naḳş u germābe gibi (8) olduğına ‘ālim olmaz ve ne mertebede [H88a] idüğine Őu‘ur bulmaz belki aña muḳārenetden Őoñra kendüñüñ ne idüğini bilür ve ma‘lüm kıılır

*(801) Meşnevi*

*Naḳş ḥod ger naḳş-ı sultān (9) yā ḡanīst*

*Şürettest ezcān-ı ḥod biḡāşnīst*

Naḳş ḥod eger naḳş-ı sultāndur veyāḥud naḳş-ı ḡanīdür bīma‘nā şüretdür kendü cānından biḡāşnīdür (10) ya‘ni naḳş ki eger naḳş-ı sultān olsun veyāḥud naḳş-ı ḡanī olsun ‘alāeyyi vech-i kān mādāmki ol naḳş kendü cānından biḥazz u bilezzetdür ol mücerred şüretdür

*(11) (802) Meşnevi*

*Zīnet-i ü ezberāy-ı diđerān*

*Bāz kerde biḥude çeşm ü dehān*

Ol naḳşuñ zīb ü zīneti ḡayrilardan ötüri beyhüde çeşm ü dehān açmış ḥalk (12) anı zinde ve ‘āqıl zu‘m iderler lākin o birüḥ u ḡāfildür pes ḥayāt-ı tayyibeden ve ‘ulüm-ı dīniyyeden bībehre ḡalan kimseler şüret-i bicān u naḳş-ı (13) biiz‘ān gibidür

*(803) Meşnevi*

*Ey tu derpeykār ḥodrā bāḥte*

*Diđerānrā tu zihod neşnāḥte*

Ḥiṭāb egerçi Belḡısadur lākin her kendü zātını ḡayrilardan bilmeyen ve anlarla (14) ceng ü cedel eylemeden fāriḡ olmayan t̄alibleredür pes anlaruñ her birine ḥiṭāb idüp buyururlar ey sen ceng ü cedelde kendüñi oynātmış ve fedā (15) etmişsin ḡayrılarını ve kendüñden añlamış ve fehm etmemişsin eger sen ḥaḡiḡatle kendüñi bildüñ çeşm-i ḥaḡiḡatbīnünde ḡayr ḡalmayup ḥalkla ceng (16) ü cedel eylemeden fāriḡ olayduñ ve ḥaḡiḡat-i insāniyyeyi bulayduñ ve ben sen olup sen dağı ben olayduñ

*(804) Meşnevi*

*Tu beher şüret ki āyi bīstī*

*Ki menem īn (17) vallah ān tu nīstī*

Ḥāzret-i Süleymān Belḡısa ve her vaqtüñ Süleymānı olan şeyḡ-i kāmīl ḥaḡiḡat-i insāniyyeden ḡāfil olan t̄alib-i telbīse dir ki sen her şürete (18) ki gelesin ṫurasın böyle diyü ki bu benim vallah sen o degülsin ya‘ni ey t̄alib mertebesinde olan kimse sen Őor aḡvāl-i beşeriyyeden [M60a] her bir şürete ki gelesin (19) anda tevaḡḡuf

kılırsın ve ol ‘arızî olan hâli ve şüreti kendü zātuñ zu‘m eyleyüp bu benim dirsın hâlbuki o senüñ mücerred zann u tevehhümüñdür ve ol hâlet (20) ve şüret âhirü’l-emrde senden zâyil olur ve seni ğamnâk kılar ve eger sen filhâkıka ol hâlet ve ol şüret olayduñ ol senden zâyil olmazdı ve seni (21) ğamnâk kılmazdı

**(805) Meşnevi**

***Yek zamân tenhâ bimânî tu zihalk***

***Dergam u endişe mânî tã beħalk***

Bir zamân sen hâkdan tenhâ kalasın boğâzuña dek ğam u endişe- (22) de kılırsın ya‘ni hâkkuñ iltifâtına ta‘zîm ü tekrîmlerine bir mertebe ülfet ve muħabbet eylemişsin ki eger anlar senden bir sâ‘at rügerdân olsalar ve a‘râz kılsalar (23) boğâzuña dek ğam u endişede kılırsın ve bîzevk ü nâhoş olursın ve lezzet [H88b] ü şafañı zâyî‘ kılırsın

**(806) Meşnevi**

***În tu key bâşî ki tu ân evħadî***

**(24) *Ki hoş u zibâ vü sermest-i ğodî***

Bu sen kaçan olursın ki sen ol evħadsın ki kendüñüñ sermesti ve zîbâsı ve hoşısın ya‘ni ey Belkıs- (25) sîret olan ehl-i şüret sen kaçan bu zıkr olınan hâlet ve vaş olınan şüret-i mecâzî olursın bu degülsin belki sen filhâkıka ol *evħad-* (26) sın ki andan murâd hâkıkat-i insâniyyedür ki câmî‘-i cemî‘-i lezzât ve mazhar-ı cümle-yi şifât-ı İlâhîdür ki ol evħad u emced olan hâkıkat aşlâ ğayridan lezzet almaz (27) ve zevk ve hoşı bulmaz belki filhâkıka kendüñüñ sermesti ve kendüñüñ zîbâsı ve hoşluğıdır bir kimse kendüñüñ bir hâkıkatini mecâzî olan zâtını terk (28) etmekle bulsa ve himmet ü terbiyet mürşidle aña vâşıl olsa zevk ü lezzetde aşlâ hâka muhtâc olmaz ve maħlûk aña ta‘zîm ü hizmet kılsa anuñ zevk ü (29) şafâsına kaţ‘â hâlet gelmez zîrâ her ne ğüne zevk ü lezzet ise ol anı kendü zâtında bulmuş ve cümlesi kendü olmuştur

**(807) Meşnevi**

***Mürğ-ı h‘îşî şayd-ı h‘îşî dâm-ı (30) h‘îş***

***Şadr-ı h‘îşî ferş-i h‘îşî bâm-ı h‘îş***

Ey şüretde kılan ve hâkıkatden ğâfil olan kimse sen kendüñüñ mürğısın ve kendüñüñ şaydısın (31) ve kendüñüñ dâmısın kendüñüñ şadrı ve kendüñüñ ferşi ve kendüñüñ bâmısın ya‘ni ey kendüñüñ hâkıkatini bilmeyen ve aşlî olan zâtına ‘âlim olayan (32) kimse eger sen dîde-yi hâkıkatbînle nazâr eylesen filhâkıka cümlesi senüñ zātuñda

mevcüddür maḳşūduñ mürġı yine kendüñdür ve şayd u şikār eyledüġüñ (33) şeyler daġı kendüñdür ve minvech sen kendüñüñ dām u ḳaydısın ki kendü zātuñdan ḥaşıl olan mürġ-ı maḳşūdı dām-ı ‘aḳluñla şayd eylersin ve ḳuvvet-i ḥāfızañla anı (34) ḳayd eylersin ‘ālī olan mertebeñe nisbet kendüñüñ şadrısın ve süflī olan beşeriyetüñe nisbet kendüñüñ ferşisin ve rūḥ u ‘aḳluña nisbet kendüñüñ (35) saḳf u bāmısın her şey senüñ vücūduñda mevcūd olmuş olur gerekdür ki kendüñi bilesin ve ḥaḳīkatüñe ‘ālim olasın tā lezzāt-ı mecāzī ve ezvāk-ı ‘arizī- (36) den necāt bulasın ve ‘aynı lezzāt ve ḥoşı kendüñ olasın şerrāḥ-ı Meşnevī olan Surūrī ve Şem‘ī ve cān-ı ‘ālem biri birine taḳlīd idüp bu maḥalli bir ġayri ġüne (37) şerḥ etmişlerdür ve sibāk u siyāḳa münāsib olan ma‘nāyı ḳoyup semi āḫire gitmişlerdür lākin şavb-ı şavābdan dūr ve nehci lübābdan mehcürdür (38) anlaruñ bu maḥalde ihtiyār eyledükleri ma‘ānī bu daġı vechdür dimege lāyık ve ḳābil degüldür esālīb-i kelām Ḥāzret-i Mevlānāya ‘ālim olan kimseler ol ma‘nāları (39) bu maḥall-i şerīfe lāyık görmezler ve siyāḳ u sibāḳa münāsib olan ma‘ānī bu idüġine şek ve şübhe ḳılmazlar

[M60b] (808) *Mesnevī*

***Cevher ān bāşed ki ḳāyim bāḫodest***

(40) *Ān* [H89a] *‘arāz bāşed ki fer‘-i ü şudest*

Cevher ol olur ki kendüyle ḳāyimdür muḳavvim ve muḥaşşise muḫtāc degüldür ol ‘arāzdur ki anuñ fer‘i olmuşdur (41) ya‘ni cevhere tab‘iyyet ḳılmışdur ve ḳıyāmda aña muḫtāc olmuşdur bu cevher ve ‘arāzuñ ta‘rīf ü taḫḳīḳi tafşīlen ikinci cilde *Pādşāh u ġulām* hikāyesinde [P34b] (1) *cevāḫir ü a‘rāz* baḫşinde mürür eylemişdür felyatlıub fīḥ māḳabline münāsebeti ve keşf-i ḥaḳīḳati oldur ki muḳaddemā buyurmuşlardı ki kendü mürġuñ ve kendü (2) şayduñ ve kendü dāmuñsın ve kendü ferşüñ ve kendü bāmuñsın ya‘ni ġayra muḫtāc olmayan ve tab‘iyyet ḳılmayan cevher-i yektāsın zīrā *cevher* oldur ki kendü zātıyla (3) ḳāyim olup ġayra muḫtāc olmaya pes ḥaḳīḳat-i insāniyye böyledür ve ol nesne ‘arāz olur ki anuñ fer‘i ve tābī‘i olmuşdur çünkim bir insān kendü ḥaḳīḳatini (4) ve cevheriyyetini bilmeyüp ġayra tābī‘ ve müfteḳır olsa ‘arāz ḫükminde olur ammā kendü cevheriyyetini bilüp ġayridan istiġnā ḳılsa cevher ḫükminde olur ve *lāyebḳā zamāneyt*<sup>660</sup> (5) ta‘rīfinde dāḫil olan cemī‘-i a‘rāzdan a‘rāz eyleyüp ḳāyim-i bizzāt olan ḥaḳīḳatle mu‘āmele ḳılır ve ‘ālemd e her ne isterse kendü zātında bulur ve cümleyi (6) kendüde görür dimek olur

(809) *Mesnevī*

<sup>660</sup> “İki zaman baki kalmaz.”

***Ger tu ādemzādeyī çün ü nişîn***

***Cümle zürriyyātrā derhod bibîn***

Eger sen Ādemzāde iseñ anuñ gibi otur cemî'-i zürriyyâtı (7) kendüñde gör ya'ni ey şüret-i insānide olan kimse eger sen filḥaḳīka Ḥazret-i Ādem neslinden iseñ ve sende Ādemilik şıfata mevcūde ise (8) sen daḥı anuñ gibi otur ve anuñ gibi tur nitekim Ḥazret-i Ādem maḳām-ı ḥilāfetde oturup mertebe-yi 'ubūdiyyetde turdı sen daḥı ḥilāfet-i İlähiyye mertebesinde (9) otur ve maḳām-ı ḥizmet ü 'ubūdiyyetde tur ve 'ilm-i esmā ve şıfata 'ālim olup cemî'-i zürriyyātuñı kendü vücūduñda gör nitekim Ḥazret-i Ādem 'ālim-i esmā ve şıfāt-ı (10) İlähî olup cemî'-i zürriyyātını kendüde ḳabl-i zuḥūr hem gördi ve anlaruñ esrār u ḥaḳāyıkına nazār irgürdi bunda *zürriyyāt*dan murād insānuñ kendü vücūdında (11) toğan ve zuḥūra gelen eşyā'dur gerekse şürî olsun ve gerekse ma'nevî olsun şürî olan zürriyyāt meşelā bir kimsenüñ evlādı ve evlādınuñ (12) evlādı gibidür helümme cerrā ve zürriyyāt-ı ma'nevî şākirdi ve şākirdinüñ şākirdi gibidür ve taşnîf ü te'lîf ve şan'atı gibi a'mālî ve a'mālinden toğan (13) netāyic ü āşārı gibidür kaçan bir kimse maḳām-ı ḥilāfet-i Ḥaḳka otursa ve Ādemilik mertebesine irse kendünüñ vücūdında kendüden ḥāşıl olacaḳ ve zuḥūra (14) gelecek zürriyyāt-ı şürî ve ma'nevî her ne ise görür ve anlaruñ [H89b] ḥavāşş u esrārına nazār irgürür dimek olur

***(810) Mesnevi***

***Çist enderḥum ki enderneh nîst***

***(15) Çist enderḥāne k'endersehr nîst***

Ḥumda ne vardur ki nehrde o yoḳdur evde ne vardur ki şehirde yoḳdur *ḥum*dan murād cemî'-i 'ālim ve *nehr*den murād ekmele-i (16) ādem olan kimsenüñ ḳalbidür kezālik *ḥāne*den murād 'ālem ve *şehir*den murād dil-i ekmele-i ādemdür nitekim māba'dında olan beyt bu ma'nāya şehādet ve delālet (17) ḳılır pes dimek olur ki 'ālemde ne vardur ki ol dil-i insān-ı kāmilde olmaya ya'ni her ne şey ki 'ālemde vardur insān-ı kāmilüñ ḳalbinde daḥı ziyāde (18) vardur ki ve lihāzā ḳāle 'Alî kerremallāhu vechehu

***Beyt***

***Devā'un fīyke ve mā teş'uru***

***Ve devā'un minke ve mā tubşirü*<sup>61</sup>**

<sup>61</sup> "Senin ilacın sendendir, halbuki senin vukufun yoktur; ve senin illetin sendendir, halbuki sen görmüyorsun." Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 164.

*Ve ente 'l-Kitābi 'l-Mubīni 'l-lezī*

*Bā harfihi yezhuru 'l-muzmerü<sup>662</sup>*

(19) *Ve tuz'amu inneke cirmun şağırın*

[M61a] *Ve fīke eñtaviye 'l- 'ālemu 'l-ekberü<sup>663</sup>*

**(811) Meşnevī**

***İn cihān hummest ü dil çün cūy-ı āb***

***İn cihān hücrest ü dil şehr-i 'ucāb***

(20) Bu cihān filmeşel humdur ve dil nehr-i āb gibidür bu cihān hücredür ve dil şehr-i

'ucābdur ya'ni bu 'ālem minħayşü'l-ma'nā hum gibi aşgardur ve kalb-i insān-ı kāmil

(21) aña nisbet āb gibi ekberdür ve kezālik bu cihān ma'nen bir hücre-yi haķır ü şağır

gibidür ve dil aña nisbet bir şehr-i 'acīb ü kebīr gibidür pes insān şüretā aşgar ve

ma'nen (22) 'ālem-i ekberdür ve 'ālem şüretā ekber ve ma'nen 'ālem-i aşgardur insān

'ālemün rūhı gibi ve 'ālem insānuñ cesedi gibi vāķi' olmışdur 'ālemün hayātı insān-ı

(23) kāmil iledür ve *insān-ı kāmil* mertebe-yi insāniyyeti tekml idüp haķıķat-i

insāniyyeye vāşıl olan kimselerdür pes enbiyāya ve evliyāya şāmil (24) olur her kim

kendüyi fānī kılup ve Hazret-i Haķkuñ zātına ve şifātına mazhar olup evşāf-ı İlāhiyye

ile müteħallik ve hilāfet-i Rabbāniyye ile müteħaķķık (25) olsa aña insān-ı kāmil

dinür pes anuñ kalb-i şerīfi bir şehr-i 'acībü'ş-şān gibidür ki 'ālemde her ne var ise

anuñ bātınında ma'aziyāde vardur (26) kaçan bir insān sālīk olsa ve tertīb-i mürşid-i

kāmil ile ğaflet ve cehālet mertebelerinden geçüp kendünün haķıķatini bir vech-i

yaķın bilse ve kendüde (27) zühür eyleyeni kemāliyle müşāhede kılrsa 'ālemde olan

eşyāya ihtiyācı kalmaz belki eşyā anuñ bātınına muħtāc olur ve andan istimdād u

istifāza kılur egerçi şüretā (28) ol kāmil kendüyi ba'zı eşyāya müfteķır ve muħtāc

gösterse de ma'nen ihtiyācı yine kendü kendüyedür zīrā ol şey filħaķıķa anuñ

haķıķatinden hāric (29) degüldür belki haķıķat-i insāniyye cemī'-i eşyāyı muħitdür

pes kendü haķıķatınun mazharlarından bir mazhara muħtāc olmuş olur liħikmetin

[H90a] velmaşlahatin pes tālibe haşşa (30) budur ki şüret-i mecāziyyesine firīfte ve

mağrūr olmayup terbiyet-i mürşid-i kāmil ile kendünün haķıķatini bulıncaya dek seyr

ide ve kendü için maħlūk olan fūrū'a (31) meyl ü muħabbeti koyup aşıl cānibine gide

<sup>662</sup> "Ve sen apaçık bir kitapsın ki onun harfleriyle muzmer ve gizli olan zahir olur." Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 164.

<sup>663</sup> "Ve sen küçük bir cirim olduğunu zu'm ediyorsun, halbuki sende ālem-i ekber dūrölüp büküldü." Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 164.



tā vāşıl-ı haķıķat-ı insāniyye ola ve evliyānuñ didüklerini kendü vücūdında bir sebīl-i yaķın müşāhede kıla (32) ve kāmīl ola

*Peydā kerdn-i Süleymān ‘aleyhisselām ki merā ḥālīşen liemrillāh cehdest derīmān-ı tu yek zerre ğarazī nīst merā ne dernefs-i tu vü ḥūsn-i tu (33) ne dermülk-i tu ḥod bīnī çün çeşm-i cān bāz şeved binūrillāh*<sup>664</sup>

*(812) Meşnevi*

*Hīn biyā ki men resūlem da‘vetī*

*Çün ecel şehvetküşem nī şehvetī*

Ey Belkıs (34) tiz gel bu cānibe ki ben da‘vete mensüb resūlüm ecel gibi şehveti izāle idiciyüm şehvete mensüb degülüm

*(813) Meşnevi*

*V’er buved şehvet emīr-i şehvetem*

*Nī esīr-i şehvet (35) ü rüy-ı bütem*

Farazā eger bende şehvet ola şehvetüñ emīriyüm şehvet ve maḥbūbenüñ yüzünüñ esīr ü mağlūbı degülüm ya’ni müştēhā-yı nefsanī bilkülliyye (36) mezmūm degüldür belki mezmūm olan şıfat esīr-i şehvet olmaķdur ben isem emīr-i şehvetüm ol benüm esīrümdür sāyir ünās gibi şehvet-i maḥbūb u maḥbūbeye esīr (37) olup muḥabbet kılanlardan degülüm dimek olur

*(814) Meşnevi*

*Bütşiken būdest aşl-ı aşl-ı mā*

*Çün ḥalīl-i Ḥaķķ u cümle enbiyā*

Bizüm aşlımuzuñ aşlı bütşiken olmışdur (38) Ḥazret-i Ḥüdānuñ ḥalīli ve cümle enbiyā gibi zīrā cemī‘-i enbiyā şūrī ve ma‘nevī dügeli esnāmı şıyup küfr ü ḍalālet izāle eylemişlerdür

*(815) Meşnevi*

*Ger derāyīm ey rehī (39) derbütkede*

*Büt sücūd āred ne mā derma‘bede*

Ey esīr eger büthāneye gelevüz büthānede büt bize secde getirür biz büte secde getirmezüz

*(816) Meşnevi*

*Aḥmed ü Bū Cehl derbütḥāne (40) refī*

<sup>664</sup> “Süleyman aleyhisselamin, senin imana gelmede şahsın, güzelliğin ve saltanatın hakkında kendim için zerre kasdım yoktur, sadece Allah’ın emrine halis bir şekilde bağlılıktandır. Allah’ın nuruyla can gözün açılınca göreceksin, diye açıklaması”

***Z'în şuden tã ân şuden farkîst zeft***

Hzret-i Ahmed 'aleyhisselâm ve Ebû Cehl bütñāneye gitdi lākin bu gitmekden ol gitmeye dek bir fark-ı (41) 'azîm vardır

***(817) Meşnevi***

***În derāyed ser nihend ūrā bütān***

***Ān derāyed ser nihed çün ūmmetān***

Zîrā bu gelür bütler aña baş qor ve ol Ebû Cehl bütñāneye gelür [P35a] (1) bütlere ūmmetler gibi baş qor ya'ni Hzret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir gün berā-yı imtiñān bütñāneye geldi cemî'-i bütler anuñ mübārek qademine baş qoyup yüz- (2) leri üzre yıkılıp secde kıldı ve Ebû Cehl ol bütperest olan ūmem-i sālîfe gibi ol bütlere secde kılordı ve anlardan meded ü mu'āvenet (3) taleb eylerdi pes bu gelmekle ol gelmenüñ mābeyninde 'azîm fark-ı muqarrer olur kezālik [M61b] bu cihānı dahı bir bütñāne gibi kıyās eyle ehl-i şafvet ile ehl-i şehvetüñ (4) bu cihānda olmasınüñ mābeyninde fark-ı 'azîm vardır nitekim buyururlar

***(818) Meşnevi***

***În cihān-ı şehveti bütñāneyîst***

***Enbiyā vü kâfirānrā lāneyîst***

Bu şehvete mensüb olan (5) cihān filmeşel [H90b] bir bütñānedür zîrā bu cihānda her ne güne şüret ki Hzret-i Haqquñ vuşlatına mānî' ola ma'nen ol bütdür enbiyāya ve kâfirlere mekāndur ne'am egerçi enbiyāya (6) ve evliyāya ve küffāra u eşkıyāya mekān u menzil olmışdur lākin enbiyā ve evliyā bu cihān bütñānesinüñ şüretlerin şıyup muṭlaq Hzret-i Haqqa perestiş kılordı (7) ve küffār u eşkıyā bunuñ şüretlerine esîr olurlar hizmetler ve bendelikler kılordı

***(819) Meşnevi***

***Lîk şehvet bende-yi pākān buved***

***Zer nesūzed z'ân ki naqd-i kân buved***

Lākin şehvet-i (8) dünyā pāklerüñ mağlûb u bendesidür zer âteş içinde yanmaz zîrā ki zer kân u ma'denüñ naqdidür kezālik zer hālîş gibi olan enbiyā ve evliyā âteş-i şehvet (9) içre yanmazlar ve müştēhāya esîr olmazlar zîrā ki bunlar ma'deni haqîkatüñ naqdlridür pes gıll u gışş gibi olan şehvet-i nefsanî bu hālîş ü tãhir olan (10) sultānlaruñ esîr ve mağlûbidür

***(820) Meşnevi***

***Kâfirān kalbend ü pākān hemçü zer***

***Ender'in pūte derend in dū nefer***

Kāfirler filmeşel albledür ve pākler zer gibidür bu iki nefer (11) bir pūte içredür ki ol *pūteden* murād bu cihān şehvetidür ve bu *iki nefer* ki anlardan murād şulehā ve küffār u eşkıyādur Hā Te'ālā Hazretleri bu cihān pūtesi (12) içre anları dāyimā nār-ı şehvetle imtiyhān idicidür

***(821) Meşnevi***

***alb çün āmed siyeh şud derzamān***

***Zer derāmed şud zerī-yi ū 'ayān***

alb çünkim āteşün içine geldi (13) filhāl siyāh oldu zer āteşün içine geldi anuñ zerligi 'ayān u āşikār oldu

***(822) Meşnevi***

***Dest ü pā endāht zer derpūte hoş***

***Derru-ı (14) āteş hemī handed zigeş***

Zer hāliş dest ü pāyını pūteye hoş ve bībāk atdı hūsn ü letāfetinden āteşün yüzine hānde ve tebessüm eyler kezālik (15) mü'minler pūte-yi şehvet içre ellerin ve ayakların bıraup āteş-i müşteheyātuñ yüzine hoşlukla ve letāfetle tebessüm eylerler ehl-i küfr ve ehl-i nefis gibi siyeh- (16) rū olmazlar

***(823) Meşnevi***

***Cism-i mā rūpūş bāşed derzamān***

***Mā çü deryā zīr-i in keh dernihān***

Bizüm cismimiz cihānda hāıatimiz rūpūş oldu biz deryā gibi bu kāh-ı (17) cismün altında nihāndayuz ya'ni şamān deryāyı setr ü pinhān eyledii gibi bizüm daı cismimiz rūımız deryāsını setr eylemiş ve aña perde olmuşdur

***(824) Meşnevi***

***Şāh-ı (18) dīnrā menger ey nādān bein***

***K'in nazar kerdest iblīs-i la'in***

Pes ey cāhil ü nādān dīn şāhına in-i nazar eyle ya'ni zāhirine baup bu daı (19) bizüm gibi āb u gilden malū olmuş bir cism-i hāidür diyü söylemeye zīrā ki iblīs-i la'in Hazret-i Ādem hāında bu gūne nazar eylemişdür ve ***halatenī minnārin ve*** (20) ***halatehu minin(in)***<sup>665</sup> diyü söylemişdür tā kim bu sū-i zānn sebebiyle la'nete müstea olmuşdur

***(825) Meşnevi***

<sup>665</sup> "...Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın..." (Araf 7/12)

***Key tuvān endūd in hūrşīdrā***

***Bākef-i gil tu bigū āhir merā***

Bu hūrşīdi (21) kaçan şıvamağ mümkündür bir avuç balçık ile sen āhir baña söyle [H91a] *hūrşīdden* murād şāh-ı dīn olanların rūh-ı şerīfi ve *kef-i gil*den murād beden-i keşifleridir (22) taqdīr-i ma'nā pādşāhān-ı dīn olan şāhib-i sa'adetlerin rūhları ve haqīkatleri ki āftāb-ı 'ālemtāb gibi münevver-i 'ālem ve ziyāgüster kırup benī ādemdür (23) anları cism görmek ve dağı *in entum illā beşerun mişlunā*<sup>66</sup> demek güneşi balçığla şıvamağ ve bir avuç hākle āftāb-ı 'ālemtābı setr kıılmağ gibi olur bu ise zū'l- (24) 'uqūl katında qābil degüldür

***(826) Meşnevi***

***Ger birizi hāk u şad hākistereş***

***Berser-i nūr ū berāyed bersereş***

Farażi eger ol hūrşīde yüz hāk ve yüz hākister (25) dökesin nūr-ı āftābuñ üzerine ki ve ol nūr-ı hāk ve hākister üzre gelür hergiz anuñla mestür olmaz

***(827) Meşnevi***

***Keh ki bāşed k'ū bipūşed rüy-ı āb***

***Ŧin ki bāşed (26) ki bipūşed āftāb***

Kāh kim ola ki ol ābuñ yüzün örte Ŧin kim ola ki ol āftābuñ yüzini örte ya'ni kāh u Ŧin meşābesinde olan cism āftāb-ı (27) rūhuñ setrine qādir olmaz

***(828) Meşnevi***

***Ŧiz Belkīsā çü Edhem şāhvār***

***Dūd ez'īn mülk-i dü se rüze berār***

Qalk ey Belkīs şāh-ı Edhem gibi bu iki (28) üç günlük salţanatdan dūd u duĥāni yuqaru getür ya'ni bu bir iki günlük mülk ü salţanatdan İbrāhīm Edhem gibi güzer kırup bu devlet-i şūrīnūñ binā-yı (29) muĥabbetin yaqup yıqup bundan gerd ü duĥān zuhūra getür ve bu 'ālemden geçüp kendüni [M62a] haqīkat mertebesine yetür demek olur

***Bākī-yi kışsa-yı İbrāhīm-i Edhem (30) qaddese sırrahu***<sup>67</sup>

***(829) Meşnevi***

***Berser-i taĥtī şenīd ān nīknām***

***Taq taqī vü hāy hü-yı ū zibām***

<sup>66</sup> “...Siz, bizim gibi bir beşersiniz....” (İbrahim, 10)

<sup>67</sup> “İbrahim Ethem kaddese sırrahu kıssasının bakiyesi”

Ol nīknām bir laṭīf taḥtuñ üzerinde bir gice ṭamdan bir tāḳ tāḳ (31) ve bir hāyuhūy işitdi

**(830) Meşnevi**

**Gāmhā-yı tünd berbām-ı serā**

**Güft bāḥod inçünin zehre kirā**

Sarāyınıñ ṭamı üzre tünd ü saḥt gāmlar İbrāhīm Edhem (32) Ḥāzretleri kendüsine eyitdi buncılayın zehre ve cür'et kimüñ vardur ki gice ile benüm sarāyınıñ üzerine çıka

**(831) Meşnevi**

**Bāng zed berrevzen-i ḳaşr ū ki kīst**

**İn (33) nebāşed ādemī mānā perīst**

İbrāhīm Edhem Ḥāzretleri ḳaşrınıñ revzeni üzre bāng urdı böyle diyü ki kimdür bu ṭām üzerinde olan ādemī (34) degüldür beñzer ki perīdür

**(832) Meşnevi**

**Ser fūrū kerdend ḳavmī bül'aceb**

**Mā hemī gerdīm şeb behr-i ṭaleb**

Ziyāde 'acīb bir ḳavm başların ṭamdan aşağa eylediler ve bu güne söylediler (35) biz ṭalebden ötüri gice ile geşt ü devr eylerüz

**(833) Meşnevi**

**Hīn çı micüyīd güftend üştürān**

**Güft üştür bām ber ki cüst hān**

İbrāhīm Edhem Ḥāzretleri (36) anlara eyitdi āgāh oluñ ne ṭaleb eylersüz anlar didiler develer ṭaleb eylerüz ol ḥāzret anlara eyitdi zinhār āgāh oluñ ṭām [H91b] üzerinde kim üştüri (37) ṭaleb eyledi ki siz ṭaleb eylersüz

**(834) Meşnevi**

**Pes bigüftendeş ki tu bertaḥt-ı cāh**

**Çün hemī cüyī mülākāt-ı İlāh**

Pes ol ḳavm aña eyitdiler ki sen taḥt-ı cāh üzre (38) niçe Ḥāḳ Te'ālānuñ mülākātını istersin ya'ni senüñ taḥt u cāhda iken Ḥāḳ Te'ālānuñ vişālını ṭaleb eylemeñ bizüm sarāy ṭamı üzre üştür ṭaleb eyledügümüz gibidür bunca münāsebetden (39) ḥālīdür dimek olur

**(835) Meşnevi**

**Ḥod hemān bud dīger ūrā kes nedīd**

***Çün perî ezâdemî şud nâpedîd***

Ḥod hemân ol oldı bir daḥı anı kimse görmedi perî gibi (40) âdemîden nâbedîd oldı

***(836) Meşnevi***

***Ma'nıyeş pinhân u ü derpiş-i halk***

***Halk key binend gayriş ü delk***

Anuñ ma'nâsı halkdan pinhân u mestür idi ve o halkuñ (41) ḥuzûrında idi halk riş ü delkden gayrısını kaçan görürler ya'ni halk içinden biri gibi anuñ ma'nâsı gâyib oldı ve şüreti halkla bile idi halk [P35b] (1) şüret ü câmeden gayri nesne görmezler ve insânuñ haqîkati ve ma'nâsı cânibine nazâr ırgürmezler

***(837) Meşnevi***

***Çün ziçeşm-i h'vîş ü halkân dür şud***

***Hemçü 'Ankâ dercihân meşhür şud***

(2) Çünkim ol Ḥazret akrabâsınuñ ve ḥalâyıkuñ gözinden dür oldı h'vîş bunda ḥışm u akrabâ ma'nâsına olmaḥ vechdür ya'ni âşinâ ve bîgânenüñ gözinden gâyib oldı dimek olur (3) ammâ h'vîş kendü ma'nâsına daḥı olsa câyizdür zîrâ ma'nâ kendü gözinden ve ḥalâyıkdan dür u mehcür oldı dimek olur 'aşıq-ı şâdık olanlar ma'sûk-ı haqîkînuñ (4) talebinde kendü kendülerden cüdâ olmaḥ ve nefslerinüñ rü'yeti mertebesinden necât bulmaḥ muḳarrerdür bir mertebe fânî ve gâyib olurlar ki vücüd-ı mecâzîlerinüñ çeşm ü idrâki (5) anları görmege kâdir olamaz pes cihânda 'Ankâ gibi meşhür oldı ya'ni mevcüdü'l-ism ve ma'dümü'l-cism Kâf ḳurbetinde ḳarâr eyledi 'Ankânuñ şerhi bu cildüñ (6) evâyiline ḳarîb mürûr eyledi

***(838) Meşnevi***

***Cân-ı her mürğî ki âmed sūy-ı Kâf***

***Cümle-yi 'âlem ez'ü lâfend lâf***

Her bir mürğüñ cânı ki Kâf cânibine geldi cümle 'âlem andan lâf urur- (7) lar lâf ya'ni her şol sâliküñ cânı ki Kâf-ı ḳurbete geldi kenz-i lâyefnâ olan ḳanâ'at mertebesine vâşıl olup 'âlemden ḥalvet ü 'uzlet ihtiyâr kıldı cemî'-i 'âlem (8) anuñ medḥ ü şenâsında olurlar ve anuñ zîkr-i cemîlini tezkâr kılırlar

***(839) Meşnevi***

***Çün resîd enderSebâ in nür-ı şark***

***Gulgulî üftâd derBelkîs ü halk***

Çünkü bu şarkuñ nürü (9) Sebāya irişdi ya'ni Hāzret-i Süleymān nebī ki maşrık-ı hürşid-i haķikīdür anuñ nür-ı hidāyeti çünkü [H92a] mülket-i Belķise vāřıl oldu pes Belķis ve Sebā halkına velvele ve gülgüle (10) düşdi

**(840) Meşnevi**

***Rūhhā-yı mürde cümle per zedend***

***Mürdegān ezgür-ı ten ser berzedend***

Cemī'-i mürde rūhlar ol nür sebebiyle zinde olup per urdılar mürde diller (11) ten kabrinden başların kaldırdılar ya'ni cehl ü gāfletle göñülleri mürde olan ve bedenleri anlara maķbere gibi olan kimseler hayāt-ı ma'nevī bulup tenleri maķberesinden [M62b] (12) baş yukarı kaldurup istimā'-ı kelām ve hayātencāma müsta'idd oldılar

**(841) Meşnevi**

***Yek digerrā müjde mīdādend hān***

***Nek nidāyi mīresed ezāsmān***

Biri birine müjde virdiler (13) ki āgāh oluñ işte āsmāndan bir ulu nidā irişür ya'ni āsmān-ı rütbet olan Hāzret-i Süleymānīden bizi haķikat cānibine da'vet eylemek nidāsı vāřıl oldu (14) didiler

**(842) Meşnevi**

***Z'an nidā dīnhā hemī gerdend gebz***

***Şāh u berg-i dīn hemī gerdend sebz***

Ol nidādan dīnler 'azīm ü kavī olurlar cān u dilüñ şāh u bergi tāze (15) ve sebz olurlar *gerdend* bunda gerdiden lafzından müştakdur şayrūret ma'nāsın virürler şevend ma'nāsına daħı isti'māl kıllurlar

**(843) Meşnevi**

***EzSüleymān ān nefes (16) çün nefh-i şūr***

***Mürdegānrā vārehānīd ezķubūr***

Hāzret-i Süleymāndan ol nefes nefh-i şūr gibi mürde dilleri ķubūretinden ķurtardı ya'ni āvāz-ı İsrāfīlden (17) yevm-i kıyāmetde mürdeler nice hayāt bulup kabrlerinden kalkarsa āvāz-ı Süleymānīden daħı mürde diller hayāt-ı ķalbiyye bulup ten maķberelerinden ķāyim oldılar (18) ve anuñ kelām-ı haķikatencāmını ķabül kıldılar

**(844) Meşnevi**

***Mer turā bādā sa'adet ba'd ez'in***

***İn güzeşt Allāhu a'lem bilyaķın***

Ey müstemî' ve tâlib olan kimse bundan soñra (19) sa'adet senüñçün olsun bu geçdi Allâh Te'âlâ yakîne a'lemdür ya'ni bu zîkr olınan Süleymân ve Belkısüñ zamânı mürûr itdi ve anlaruñ ahvâline ve (20) mâbeynlerinde cârî olan maqâline bervech-i yakîn Allâh Tebâreke ve Te'âlâ a'lemdür hemân sa'adet senüñçün olsun sen dañı 'aşruñuñ Süleymânından hidâyetpezîr (21) olup ve anuñ da'vet ü irşâdını qabûl idegör tâ devlet-i ebedî ve sa'adet-i sermedî bulasın ve 'âlem-i şüretten kurtulup 'âlem-i hakîkate vâşıl ola- (22) sını

***Bakıyye-yi kışsa-yı ehl-i Sebâ vü naşîhat u irşâd-ı Süleymân 'aleyhisselâm âl-i Belkısra her yekîrâ enderhûr-ı hod u müşkilât-ı dîn ü dil-i ü vü şayd kerd-i (23) her cins mürğ-i zamîrî beşafîr-i ân cins mürğ u tu'me-yi ü***

Ehl-i Sebânuñ kışsasınıñ bakıyyesidür ve Süleymânıñ 'aleyhisselâm naşîhat eylesidür irşâd eylesidür âl-i (24) Belkısüñ her birine kendüsine lâyıq *âl*/bunda kavm ve ehl ma'nâsınadır dañı anuñ her birinüñ dîn ve dînüñ müşkilâtını keşf ü 'ayân itdügüdür ve *şayd-* (25) *kerden her cins* [H92b] *mürğ-i zamîrî beşafîr-i ân cins mürğ u tu'me-yi ü* zamîre mensûb olan her mürğ cinsini ol cins-i mürğüñ şafîr ü tu'mesi ile şayd u şikâr eylesidür (26) ya'ni zamîr ü dil quşlarını anlaruñ cinsinüñ edâsıyla ve ğıdâsıyla şayd eyleyüp mütâba'at u inkıyâd dâmına kayd eylesinüñ beyânıdır ki 'arif-i zebândân olan (27) mürşidlerüñ şânındandır ki ***kellimü'n-nâse 'alâkaderi 'ukûlihîm***<sup>668</sup> fehvâsınca herkese 'ağılları yetdügi ve fehm itdügi yerden söyleyüp ve anlara kendü meşreblerine münâsib (28) ğıdâ ve ta'am 'atâ eyleyüp bu üslûbla anları cezb iderler ve dâm-ı bî'at ve irâdetlerine kayd eylerler

***(845) Meşnevî***

***Qışsa güyem ezSebâ müştâkvâr***

***Çün şebâ âmed besüy-ı (29) lâlezâr***

Sebâdan 'âşık u müştâk gibi kışsa söyleyeyim çünkim bād-ı şabâ lâlezâr cānibine geldi ya'ni şabâ yili lâlezâr cānibine geldükde niçe revnaq ve le'tâfet virürse (30) Hâzret-i Süleymânüñ enfâs-ı tayyibesi da Sebâ ehline eyle revnaq ve le'tâfet virdi çünkim bād-ı şabâ gibi olan nefes-i hayâtbaş-ı Süleymânî Sebâ memleketine gelüp anı (31) gülzâr ve lâlezâr gibi tâze ve tarî kıldı biz dañı 'âşıkâna ve müştâkâna ol *Sebâ* memleketinden kışsa söyleyelüm ki murâd andan ma'tlûb ve med'üvv olanlaruñ mekânıdır

***(32) (846) Meşnevî***

<sup>668</sup> "Her kişiye sözü aklı erdiği yerde söylemek gerektir."



***Lākati'l-eşbāhu yevme vaşlihā***

***'Ādeti'l-evlādu şavbe aşlihā***

Güyyiā eşbāh kendülerinüñ vaşlı günine mülākī oldı ya'ni eşbāh u ecsād rūhlarına vāşıl (33) oldukları gün ne mertebe rüz-ı meserret ise ehl-i Belkıs dahı Hāzret-i Süleymānuñ hayātbaşş olan kelimāt-ı tayyibesini istimā' eyledüklerinde eşbāh-ı rūhlarına (34) vāşıl oldukları gün gibi mesrūr u pürhubūr oldılar [M63a] ve keenne evlād kendülerüñ aşlı cānibine 'avdet eyledi ya'ni dūr u mehcūr olan ferzendler aşilları olan pederleri (35) ve māderleri cānibine 'avdet idüp mülākāt olduğda ne mertebe mesrūr u şād olurlarsa ehl-i Sebā dahı kelām-ı hayātbaşş-ı Süleymāniye mülākāt olup ol (36) cānibine meyl ü 'avdet eyledüklerinde ferzendlerüñ aşilları cānibine 'avdet kıldukları gibi ve māder ü pederlerin bulup mesrūr u şādān oldukları gibi şād (37) u mesrūr oldılar bundan maqşūd eşbāh menzilesinde olan müridler ve tālibler ervāh menzilesinde olan kendülerüñ ve 'aşrınıñ Süleymānı olup hālka anuñ (38) gibi da'vet kılan şeyhlerine vāşıl olduğda ve anuñ kelām-ı hidāyetencāmın qabūl kılduğda eşbāh-ı rūhlarını bulduğı ve evlād-ı aşllarına 'avdet kıilup vāşıl (39) olduğ gibi mesrūr u şād olur ve letāfet ü tarāvet bulurlar demek olur

***(847) Meşnevi***

***Ümmetu'l-ışkı'l-haffıyyi filümem***

***Mişlu cūdin havlehu lu'mu's-sekam***

Ümem içinde hafı (40) ve pinhān olan 'ışkuñ ümmeti şol cūd u seḫā gibidür ki anuñ havlīsinde sekamuñ levmi [H93a] vardur ya'ni ümmetler içre 'ışk-ı hafinüñ kavmi filmeşel (41) şol ehl-i cūda beñzer ki anuñ etrafında buhl u imsāk ile saqım olan tāyifenüñ melāmet ü teşnī'ı ola nitekim ehl-i sekam ehl-i seḫā ve keremīsın mübezzir ü müsrif [P36a] (1) gibisin ve māliki beyhūde yere ḫarc eylersin diyü ta'n u teşnī' eyledükleri gibi sāyir ümem dahı pinhān olan 'ışkuñ ehlini bu gūne melāmet eylerler ve aña sen 'ırz u (2) nāmūsunuñ bu yolda izāle eylersin ve cān u tenüñi ma'sūḫ diyüp fedā kılungsın bu semte gitme ve kendüñi zāyi' etme diyü söylerler ḫālbuki anuñ zevk (3) ü lezzetinden biḫaberler ve vecd ü ḫāletinden bibeherlerdür mışra'-ı şānide muzāf-ı muḫadder olup *mişlu cūdin havlehu lu'mu ehli's-sekam* demek üzre şerḫ olunmuşdur (4) ki maḫalle münāsib olan budur

***(848) Meşnevi***

***Zilletu'l-ervāhi minesbāhihā***

***'İzzetu'l-eşbāhi minervāhihā***

Rūhların zillet ü haķareti cisimlerindendir eşbāhın ʿizzet (5) ü şerefiyyeti rūhlarındandır yaʿni haddizātında ervāh ʿazīze ve şerīfedür velīkin ecsāma taʿalluķ kılmağla ve anuñ murādı ve ārzūsına tābīʿ olmağla zelīl ü haķīr (6) olurlar ve eşbāh dađı fihaddizātihā zelīl ü haķīrdür velākin rūhlarına mutābaʿat kılmağla ve andan leṭāfet ve rūhāniyyet kesb idüp rūhānī ve nūrānī olmağla (7) ʿazīz ü şerīf olurlar

**(849) Meşnevi**

***Eyyuheʿl-ʿuşşāku essuķyā lekum***

***Entumuʿl-bāķūne velbuķyā lekum***

Ey āşıklar suķyā sizüñ içündür siz bāķilersüz beķā sizüñ içündür yaʿni ey (8) ʿāşıķān-ı İlāhī saķy-ı şarāb-ı ṭahūr size maḥşüşdür ebedeʿl-ābād Haķla bāķiler ve vücūd-ı Haķķānī ile ķāyim ve dāyimlersüz beķā size maḥşüşdür ki ʿaşķ şarābını sāķī-yi (9) haķīķatden nüş eyleyen ebedī bāķī ķalır ve ölen ancaķ hemān anuñ cismi olur

*Mısraʿ*

*Ölen ḥayvāndurur ʿāşıklar ölmez*

Diyen bu maʿnāya işāret ķılır

(10) *Beyt*

*Her giz nemired ān ki dileş zinde şud beʿişķ*

*Sebtest bercerīde-yi ʿālem devām-ı mā<sup>69</sup>*

Beyti dađı bu mażmūnı müʿeyyid olur *suķyā* sīnūñ zammiyla seķā maʿnāsına (11) ism olur *buķyā* dađı bānuñ zammiyla beķā maʿnāsınadır

**(850) Meşnevi**

***Eyyuheʿs-sālūne ķūmū vaʿşıķū***

***Zāke riḥu Yūsufe festensīķū***

Ey ķalbi ğam-ı ʿaşķ-ı İlāhīden (12) ḥālī olanlar ķalkuñuz ve ʿāşıķ oluñuz bu nefes-i Süleymānī ve nefḥa-yı Rabbānī Yūsuf-ı haķīķīnūñ rāyiḥasıdır istinşāķ u istişmām ķılıñuz *sālūnda* iki vech (13) cāyızdır [M63b] *evvelā selā yeslūdan silv* ism-i fāʿilūñ cemʿ-i müzekkeridir *silv* sīnūñ kesriyle ğamdan ve ğuşşadan ve ʿaşķdan ḥālī olmağa dirler burada maʿnā ey ķalbi (14) ʿaşķ-ı İlāhīden ḥālī olan kimseler ķalkuñ ʿāşıķ oluñ demek olur ve şāniyen *sālūn selā yeslū sulvānetenden* meʿhūz ola *sulvānet* beżammiʿs-sīn (15) beraşl bir nevʿ boncuķdur ki yağmūr şuyına [H93b] birağup ʿāşıķ olan kimseye içürseler ķalbi şovur ve ʿaşķdan ḥalāş olur ve ol şuya *sulvān* dirler (16) ve ʿindelbaʿz *sulvān* bir devāya dirler ki maḥzūn ve mağmūm kimseler içse mesrūr

<sup>69</sup> “Gönlü aşkla yaşayan kimse ölmez. Bizim daimi olmamız ālemin kütüğüne yazılmıştır.”

olur ve ğam-ı ‘aşqdan necât bulur pes bu vech üzre dađı *sālūn* qalbi germiyyet-i (17) ‘aşqdan şovumuş ve hālī olmuş kimseler dimek olur lākin evvelki vech bundan evlādur bu taqđır üzre dađı ma‘nā böyle dimek olur ki ey qalbleri (18) ğam-ı ‘aşqdan hālī olup bī‘aşq-ı cānān mesrūr kimseler qalkuñuz ‘aşıq oluñuz ol da‘vet-i Süleymānī ve nefes-i mürşid-i Rabbānī Yūsuf-ı haqīķinūñ (19) rāyihasıdır istişmām qıluñuz tā kim ol rāyiha sebebiyle başar-ı başıretüñüz ğuşāde ola ve Yūsuf-ı haqīķinūñ cemālin görüp ebedī mesrūr qala Yūsuf ğayrimunşarifdür (20) selāset-i nazmdan ötüri tenvīn ile munşarif oqınsa dađı cāyızdır

**(851) Meşnevi**

***Mantıķu’ı-t-tayr-ı Süleymānī biyā***

***Bāng-i her mürġi ki āyed mīserā***

Ey Süleymāna mensüb olan (21) mantıķu’ı-t-tayr-ı bilen gel her yer mürġuñ şadāsı ki gelür ve zāhir olur anı ırla ya‘ni izhār eyle mısra‘-ı evvelde muzāf-ı muqadder olup taqđır-i kelām ey ‘ālim-i mantıķu’ı-t-tayr-ı (22) Süleymānī dimek olur eger muzāf-ı muqadder olmazsa Süleymāna mensüb olan mantıķu’ı-t-tayra nidā idüp emr eylemek münāsib olmaz meger ki murād yine anuñ ‘ālimi (23) ve şāhibi ola pes Süleymān-ı haqīķiye mensüb olan tuyūr ki anlardan murād enbiyā ve evliyādur nuţķ u lisānını bilen mürşide hitāb idüp buyururlar (24) ey Süleymān-ı haqīķate mensüb olan tuyūruñ lisān u nuţķını bilen mürşid-i kāmil gel tālibler zümresinden her bir mürġ ki gelür ***kellimu’n-nāse ‘alāķaderi ‘uķūlihim***<sup>670</sup> fehvāsınca (25) anuñ lisānı üzre tekellüm eyle tā senden müstefid ola ve senüñle hemzebān olmaġa ve muşāġabet qılmaġa raġbet qıla dimek olur

**(852) Meşnevi**

***Çün bemürġānet firistādest Hāķ***

**(26) *Laġn-ı her mürġi bidādestet sebaķ***

Çünkim Hāķ Te‘ālā Hāzreti seni quşlara gönderdi Hāķ Te‘ālā her bir mürġuñ laġnını saña sebaķ virmişdür ve anlaruñ nuţķını (27) saña ta‘līm qılmışdır ya‘ni ey Süleymān-ı zamān olan mürşid-i zebāndān Hāķ Te‘ālā seni her nev‘ insānı irşād eylemek için anlara göndermişdür ve her birinüñ (28) lisān-ı isti‘dādını ve mezāhib ü ‘aķāyidini saña ta‘līm eylemişdür pes sen dağı her qavme ‘aķılları yetdüġi ve fehm ü idrāk itdüġi yerden söyle ve anları (29) tevġid ü ittiġād cānibine irşād eyle tā senüñ

<sup>670</sup> “Herkesle aklının erdiġi kadar konuşunuz.”

hidāyet ü irşāduñ sebebiyle biri birileriyle ittiḥād u ülfet kıllalar ve mertebe-yi tevḥīde vāşıl olalar

**(853) Meşnevi**

**Mürğ-ı cebrirā (30) zebān-ı cebr gū**

**Mürğ-ı per işkesterā ezşabr gū**

Meşelā cebrī [H94a] olan kuşa cebr sözünü söyle ya'ni cebr-i mezmūm şāhibi olan kavme cebr-i memdūhdan söyle ve anlara enbiyā ve (31) evliyānuñ vāşıl oldukları cebrden naql eyle tā kim şarf-ı cebrī olmadan ve ışkāt-ı teklīfāt kılmadan necāt bulup cebr-i evsaṭa ki ehl-i sünnet velcemā'anuñ qabūl (32) eylediği mezhebdür ol mertebeye vāşıl ola andan şofira cebbāriyyet-i Ḥaḫkı müşāhede eylemek mertebesini bula ma'ahazā selb-i ihtiyār kılmaya ve ışkāt-ı teklīfāt (33) eylemek semtine māyil olmaya

*Beyt*

*Her ān kesrā ki mezheb gayriCebrest*

*Nebī fermūd ü mānend-i kibrest<sup>671</sup>*

Beyti zıkr olunan cebr-i memdūḫa göre- [M64a] dūr qanadı şınmış (34) mürğa şabrdan söyle ya'ni faqr u belāyla münkesir olan ve miḫnet ü 'anāyla pürşikeste menzilesin bulan derdmendlere şabr kılmadan söyle ve şābir olanlarıñ şevāb (35) u cezāsını anlara ta'līm eyle tā ki tariḫ-i Ḥaḫda şābitqadem olalar ve şikāyet ü cezā'dan ictināb kıllalar demek olur

**(854) Meşnevi**

**Mürğ-ı şābirrā tu hoş dār u mu'āf**

**(36) Mürğ-ı 'Anḫārā beḫ'an evşāf-ı Kāf**

Ṭā'at u beliyyāt üzre şābir olan kuşu sen hoş ve mu'āf tut ya'ni şol kimesneler ki rāh-ı Ḥaḫda ṭā'āt u riyāzāt (37) üzre şabr idicilerdür anlara ri'āyet it ve mürğ-ı 'anḫāya kūh-ı Kāfuñ evşāfını okı *mürğ-ı 'Anḫādan* murād ḫalvet ve 'uzlet ve gūşe-yi qanā'at ihtiyār kılan (38) ehl-i sülūkdur ve *Kāf*dan murād qurb-ı İlāhī ve muḫırr-ı aşlı ve ḫaḫīkidür pes ma'nā 'Anḫāsiret olan sālike qurb-ı İlāhiden ve maḫām-ı aşlı ve ḫaḫīkiden söyle ve anı (39) ol cānibe terḡīb eyle demek olur

**(855) Meşnevi**

**Mer kebūterrā ḫazer fermā zibāz**

**Bāzrā ezḫilm gū vü ihtirāz**

<sup>671</sup> “Hazret-i Nebi, her o kimsenin ki mezhebi Cebr'den gayrıysa o kibrin benzeridir, buyurdu.”

Kebūtere bāzdan ihtirāz buyur bāza hilm ü ihtirāzdan söyle (40) *kebūter*den murād bunda ḥalāyikuñ zu‘afāsıdır ve *bāzdan* murād ḥākim ü zābit olan aqvıyā ve ehl-i ḡnādur pes dimek olur ki zu‘afā-yı nāsa bāzsiret (41) olan ḥākimlerūñ ḡahr u ḡazabından ve zulm ü siteminden ḡazer eylemek buyur ve bāzsiret olan ḡukkām u aqvıyāya daḡı hilminden söyle ve zulm ü sitemden ihtirāz [P36b] (1) itmekle emr eyle tā kim zu‘afāya ḡazab u ḡahr eylemekle ‘ıḡāb-ı Ḥaḡḡa müsteḡaḡ olmaya dimek olur

(856) *Meşnevi*

***V’ān ḡuffāşırā ki mānd ü bīnevā***

***Mīkuneş bānūr cūft ü āşinā***

(2) Ve ol bir ḡuffāş ki ol ḡuffāş nevā ve naşıbsüz ḡaldı anı nūrla cūft ü āşinā eyle ya’ni şol envār-ı İlähiyyeden bībahre olan ve azvā’-i rūḡāniden bīnaşib (3) ḡalan ḡuffāşşiret ve zulmetperestleri envār-ı İlähī ile cūft ve esrār-ı eltāf-ı Rabbāniyle āşina eyle bunlarūñ münkir-i envār olduğına baḡmayup mehmāemken anları envār-ı (4) Ḥaḡḡa müsta’id ve ḡābil eyle

(857) *Meşnevi*

***Kebk-i cengīrā biyāmūz ān tu* [H94b] *şulḡ***

***Mer ḡorūsānrā nūmā eşrāt-ı şubḡ***

Ammā ceng ü ḡuşūmete mensūb olan kebke sen şulḡ ü müşālaḡa öḡret (5) ḡorūsulara şubḡuñ eşrāt u ‘alāyimini ḡöster kebki cenge nisbet eylemelerinde vech-i münāsebet oldur ki ekşer anlar biri birileriyle ceng üzredür ve daḡı iki ayakları (6) kırmızıdır pes ehl-i ḡuşūmetūñ ekşerinūñ iki elleri ḡanda olup ḡıtāl u cidāl eyledükleri münāsebetle kebke müşābihlerdür pes *kebkd*en murād burada ehl-i ḡıtāl (7) ve ehl-i cidāl olur ***feaşlihū beyne eḡaveykum***<sup>672</sup> feḡvāsınca ḡaçan mü’minlerden iki ḡāyife veya iki kimse ceng ü cidāl eyleseler işlāḡ-ı zātü’l-beyn eyle ve anlara şulḡ (8) u ittiḡāduñ ecrini ve nef’ini söyle dimek olur *ḡorūs*lardan murād müteheccid olanlar ve seḡer vaḡtlerinde istiḡfār u nāle vü enīn ḡılanlar olur ya’ni evḡāt-ı mübāreke- (9) de tesbīḡ ü tehlīl ḡılanlara müte’evvih ü müstaḡfir olanlara şubḡ-ı ḡaḡıḡatın ‘alāyim ü āşārın ḡöster tā kim cānları munevver ola ve tenleri ziyā-yı Ḥaḡḡa ḡola

(858) *Meşnevi*

***Hemḡünān* (10) *mīrev ziHüdhüd tā ‘uḡāb***

***Rehnümā vallāhu a’lem bişşavāb***

<sup>672</sup> “Onun için iki kardeşinizin aralarını düzeltin.” (Hucurat 49/10)

Ancılayın Hüdüdden ‘ukāba degin git yol göster Allāh Te‘ālā tarīk-i şavāba ve rāh-ı sedāda a‘lemdür (11) bunda hiṭāb kendü zamān-ı şerīflerinde olan Hüsameddīn Efendiyedür ve ol zamānuñ mürürından şoñra vāriş-i nebī olan şeyḥ-i kāmiledür ki ‘ārif-i zebāndan (12) kendü zamānesinüñ Süleymānı gibidür ve ṭabāyi‘-i muḥtelife ve meşārib-i mütenevvi‘a şāhibleri olan insān envā‘ tıyūr gibidür ki her birinüñ bir gūne lisānı ve bir gūne (13) meşrebi vardur ve ‘ārif-i kāmil oldur ki bu cümleñüz mezāhibini ve meşāribini bilüp ednādan a‘lāya varıncaya dek anları tarīk-i Hākka irşād eyleye nite- (14) kim buyururlar ey ‘aşrınüñ Süleymānı ve ey zamānesinüñ şāhib-i ‘irfānı olan mürşid-i Rabbānī ednādan a‘lāya dek ve ez‘afdan aqvāya dek her ne kadar kimse (15) var ise tarīk-i şavābı anlara göster ve ḥāl budur ki Allāh Te‘ālā Hāzreti şavāba a‘lemdür dımek olur

***Āzād şuden-i Belkıs ezmülk ü mest*** [M64b] ***şuden-i*** (16) ***ü ezşevk-i imān ü iltifāt-ı himmet-i ü ezheme-yi mülk münkaṭı‘ şuden vaḫt-i hicret illā eztaḫt***<sup>673</sup>

***(859) Meşnevi***

***Çün Süleymān süy-ı mürgān-ı Sebā***

***Yek*** (17) ***şafirī kerd best ān cümlelā***

Çünkü Süleymān ‘aleyhisselām Sebā kuşlarınıñ cānibine bir şafir eyledi ol cümlesini baḡladı ve bu üslūbla anları şayd u (18) ḳayd eyledi ya‘ni Hāzret-i Süleymān ‘aleyhisselām şadā-yı rūḥānī ve nefes-i Raḥmānī ile ḳavm-i Sebāyı da‘vet eyledi pes anlar ol ḫāzretüñ da‘vetin ḳabūl eyeleyüp (19) anuñ taḫt-ı ḫükminde muḳayyed oldılar ve añā kemāl mertebe itā‘at ḳıldılar dımek olur

***(860) Meşnevi***

***Cüz meger mürgī ki bud bıcān u per***

***Yā çü māhī güng būd ezaşl ker***

Meger şol (20) mürg degül ki cānsuz ve persüz oldı [H95a] yāḫud balıḳ gibi aşlından dilsüz ve şāḡır idi ya‘ni şol kimseleri dām-ı bī‘atine ḳayd eyledi ve anları luṭf u kerem dāneleriyle (21) şayd eylemedi ki anlarda filḫaḳıka ḫayāt-ı ṭayyibe ve per ü bāl-ı ‘aḳliyye yoḡdı aşl-ı fıtratdan anlar ***şummun bukmun ‘umyun fehūm lāyaḳilūn***<sup>674</sup> āyetinüñ feḫvāsınca aşamm u ebkem idiler anuñ (22) kelāmın işitmediler ve anı ta‘aḳkul idüp anuñla iş itmediler tā kim pejmürde ḳaldılar ve ol düvel-i ebediyye ve sa‘ādet-i sermediyyeden maḫrūm oldılar

<sup>673</sup> “Belkıs’ın mülkten kurtulması ve imanın şevkinden ve onun himmetinin iltifatından mest olması, göç zamanında tahtından başka bütün mülkünden vazgeçmesi”

<sup>674</sup> “Onlar saḡırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl da etmezler.” (Bakara 2/171)

**(861) Meşnevi**

***Nî ğalaṭ güftem (23) ki ker ger ser nihed***

***Piṣ-i vahy-i Kibriyā sem'eş dihed***

Yok ğalaṭ didüm eger farazî şağır olan kimse Kibriyānuñ vahyi öñünde baş kıya ol 'azamet ve kibriyā şāhibi (24) aña sem' virür ya'ni şol bir mürğa hidāyet eylemedi ki ol mürğ alşında ker ü ebkem idi didüñ bu sözi nev'an ğalaṭ söyledüñ ki eger sem'-i cānı aşamm olan (25) kimse 'adem-i istimā'ına mu'terif olup ol 'azamet ve kibriyā şāhibi olan Hudānuñ vahyinüñ maḥalli olan enbiyā ve evliyānuñ huzūrına baş kıosa ve benüm sem'-i (26) cānum yokdur ve cehl ü ğafletüm çokdur diyü i'tirāf kılsa Hudā-yı Te'ālā aña sem'-i cān virürdi ve anı kelām-ı Hakkı istimā' eylemek mertebesine irgürürdi

**(862) Meşnevi**

***Çünki (27) Belkıs ezdil ü cān 'azm kerd***

***Ber zamān-ı refte hem efsün ħurd***

Çünki Belkıs Sebādan Hazret-i Süleymān cānibine gelme dil ü cāndan 'azm u kaçd (28) eyledi refte ve güzeşte olan zamānı üzre hem hayf yedi

**(863) Meşnevi**

***Terk-i māl u mülk kerd ü ānçünān***

***Ki beterk-i nām u neng ān 'aşıkān***

Belkıs māl u (29) mülkini ancılayın terk eyledi ki o 'aşıklar nām u nengi terk eylediler

**(864) Meşnevi**

***Ān ğulāmān u kenizān-ı benāz***

***Piṣ-i çeşmeş hemçü pūsıde piyāz***

Ol hüsn ü nāzla (30) olan bendeler ve cāriyeler anuñ çeşmi öñünde çürimiş şoğan gibi idi

**(865) Meşnevi**

***Bāğhā vü kaşrhā vü āb-ı rüd***

***Piṣ-i çeşm ez'aşk ğülhan minümüd***

Bāğlar (31) ve kaşrlar ve āb-ı rüd ya'ni Sebā mülkinde olan mā'-i cāriler 'aşk eclinden anuñ öñünde külhan görindi

**(866) Meşnevi**

***'Aşk derhengām-ı istilā vü hışm***

***Zişt gerdāned (32) laṭīfānrā beçeşm***

‘Aşk ğalebe ve ğazab vaktinde hūb u laṭīfleri ‘āşıkuñ çeşmine zişt ü kabīḥ eyler *gerdāned* gerdiden lafzından olup şayrūret (33) ma’nāsı virilse hem cāyızdır ya’ni ‘aşk istilā ve hışm zamānında hūb u laṭīf olan şeyleri ‘āşıkuñ gözinde zişt ü kabīḥ olan şeylere döndürür (34) dimek olur

***(867) Meşnevi***

***Her zümürüdrā nümāyed gendnā***

***Ġayret-i ‘aşk in buved ma’nī-yi lā***

Her zümürüdi ğayret-i ‘aşk gendnā gösterür *gendnā* pırasaya dirler ma’nā-yı lā bu (35) olur ğayret-i ‘aşk nümāyedüñ fā’ilidür ya’ni maḥbūb-ı ḥaḳīkīnün ‘aşkınuñ ğayreti her na’im ü sebz olan eşyāyı ve cemī’-i cevher-i ḥaḍrāyı pırasa gibi ḥor ve ḥaḳīr (36) ve bīi’tibār gösterür *lāilāhenün* ma’nāsı bu olur ya’ni *ilāhe* esmā-yı ecnāsdandır her ma’būda vāki’ ve şāmil olur eger ma’būd-ı bilḤaḳḳ olsun [H95b] ve eger [ma’būd-ı -P] bilbātıl (37) olsun kaçan ‘āşık-ı şādık maḥbūbınuñ zikrine ‘aşkla meşğül ola ve maḥbūbını işbāt kıla ğayret-i ‘aşk cemī’-i bātıl u āfil olan ma’būd u maḥbūbları (38) nefy eyler ya’ni ‘āşıkuñ nazarında ḥvār u ḥaḳīr kıilup bīi’tibār eyler her ne kadar maḥbūb u merġūb olsa aña iltifāt u muḥabbeti qalmaz *lāilāhe* kelimesinün sırr (39) u ma’nāsı bu olur ki cümle bātıl u āfil olanları derūn-ı ‘āşıkdan nefy kılar ve *illallāh* [M65a] kelimesinün sırr u ma’nāsı ma’būd-ı bilḤaḳḳı işbāt kılmaktadır ve dil-i ‘āşıkda (40) hemān anuñ meyl ü muḥabbeti qalmaktadır nitekim buyururlar

***(868) Meşnevi***

***Lāilāh illā hu inest ey penāh***

***Ki nümāyed meh turā dīg-i siyāh***

*Penāh* melce’ ma’nāsınadır Türkçe şıgıncak (41) yere dirler ba’zı şāriḥler penāha emr-i ḥāzır ma’nāsını virmişler ya’ni *lāilāhe illā hu* budur ey ‘āşık buña ilticā eyler dimişler ve ba’zılar daḥı ey ‘āşık bu ne laṭīf [P37a] (1) penāhdur diyü ta’bīr eylemişdür lākin za’afdan ḥālī degüldür belki evlā olan muzāf-ı muḳadder olup ey tālib-i penāh dimekdür ve tavzīḥ-i ma’nā oldur ki Allāh Te’ālā *lāilāhe illallāh* (2) kelimesine benüm hışnum dimişdür *kemā kāle’n-Nebī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥākiyen kālellāhu te’ālā innī enellāhu lāilāhe illā ene menyekūlu bittevḥīd deḡale ḥışnī*



**ve mendeḥale fihṣnī**(3) **emine min‘azābī**<sup>675</sup> revāhu ‘s-Şīrāzī ‘an‘Alī ve fīrivāyetin āḥirī kālellāhu te‘ālā lāilāhe illallāhu ḥısnī ve mendeḥale fihṣnī emine ‘azābī revāhu Ebū Hüreyre pes (4) ey ‘azāb-ı Ḥudādan ḥısn u penāh ṭalibi olan kimse lāilāhe illā hu kelimesinüñ sırr u ma‘nāsı kaçan budur ki mäh-ı münīr saña dīg-i siyāh görine ya‘ni lāilāhe illallāh kelimesinüñ sırr (5) u ma‘nāsı kaçan senüñ vücūduñda zühūra gelse ve ma‘būd-ı bilḤaḳḳ şābit ve māsivā nefy olsa cümle ‘alāyimden biri daḫı oldur ki münevver-i ‘ālem olan māhtāb senüñ başār-ı (6) başāretüñe siyāh çömlek gibi görünür ya‘ni anuñ çeşm-i ḥaḳīkatbīninüñ ḳatında aşlā ḳadr u i‘tibārı ḳalmaz belki şems-i ‘ālemtābuñ ve sāyir kevākib-i bīḥesābuñ daḫı (7) ḳaṭ‘ā revnaḳ u tābı olmaz belki bu cümleyi insāna ḥidmetkār görürsin ve cümle te‘şīr ü taşarrufı Ḥudādan bilürsin ve ta‘zīm ü ‘ibādeti hemān aña ḥaşr ḳılursın ve ḥalīl- (8) vār cümleyi āfil bulup **innī veccehtu vecchiye‘l-lezī faṭara‘s-semāvāti velarż**<sup>676</sup> diyüp teveccüh ve muḥabbeti hemān Ḥālīḳ-i arz u semāya ḳılursın nitekim Belḳıs (9) cānib-i Süleymāna ve Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥālīḳ-i ekvāna teveccüh ü raḡbet eylemesi ve ḳatında cümle mülk ü mālınuñ ve ḡayriesbāb u raḥtınuñ meyl ü muḥabbeti ḳalbinden gitdi illā (10) ki taḥtınuñ meyl ü muḥabbeti degül pes anuñ sırr u ḥikmeti ne idüginüñ beyānına şürü‘ idüp buyurlar

**(869) Meşnevi**

**Hīç māl u hīç maḥzen hīç raḥt**

**Mīderīḡeş n‘āmedet**(11) **illā ki taḥt**

Hīç māl u hīç [H96a] maḥzen ve hīç raḥt Belḳısa dirīḡ gelmedi illā taḥt ya‘ni Ḥazret-i Süleymān cānibine müteveccih olduḡı vaḳitde Belḳıs cümleden ḳaṭ‘-ı ‘alāḳa (12) eyleyüp aşlā mālından ve maḥzen ü sāyir esbābından ötüri dirīḡ ü te‘essüf yimedi ve aña bunlardan ötüri ḡam u elem gelmedi illā ki taḥtından ötüri ki andan ḳaṭ‘-ı (13) ‘alāḳa idemeyüp muḥabbeti ḳalbinden iḥrāc eylemedi ve bu ma‘nā işāretdür şol māl ki sālīk seyr-i ilallāh eylerken cemī‘-i eşyādan ḳaṭ‘-ı ‘alāḳa eyler illā ki beden taḥtından (14) degül ve sırrı ‘anḳarīb ma‘lūm olur

**(870) Meşnevi**

**Pes Süleymān ezdileş āḡāḥ şud**

**K‘ezdil-i ü tā dil-i ü rāḥ şud**

<sup>675</sup> “Muhakkak ben öyle Allah’ım ki benden başka ilah yoktur; tevhidini söyleyen kimse benim kal’ama girer ve benim kal’ama giren kimse dahi azabımdan emin olur.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif*, C. 7, s. 259-260.

<sup>676</sup> “Ben yüzümü tamamen gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim...” (En’am 6/79)

Pes Süleymān ‘aleyhisselām anuñ albinden āgāh (15) oldu zīrā ki anuñ albinden Belısuñ albine yol oldu nitekim *minelalbi ilelalbi revzenet*<sup>677</sup> avli bu ma’nāya Őehādet ıldı

**(871) Meşnevi**

***n kesī ki bāng-ı mūrān* (16) *biŐneved***

***Hem fiġān-ı sırr-ı dūrān biŐneved***

Ol bir kimse ki mūrıaruñ Őadāsını iŐidūr kendüden dūr olanıaruñ sırrınuñ fiġānını hem iŐidūr (17) ya’ni bātınınıñ āvāz u ġüftārını hem istimā‘ eylemege adır olur

**(872) Meşnevi**

***n ki ġüyed rāz-ı ālet nemletun***

***Hem bidāned rāz-ı ĩn āk-ı kühün***

Süre-yi Nemlde buyururlar ki **ve huŐıra** (18) **liSuleymāne cunūduhu**em‘ olındı Süleymān iın ‘askeri **minelcinni velinsi vetayri** cinden ve insāndan ve tıyūrdan olduġı hālide **fehūm yūze’ūn**<sup>678</sup> ey (19) **yuhbesu evvelihim ‘alāāhirihum hattā yelhekahum āhirihum liyekūnū muctemi’īn** [veze‘a lūgatde men‘e dirler ya’ni evveli āhırine tevākuf idüp men‘ olınurlardı tā muctemi‘ olalar ve **hattā** (20) **izā etev** ya’ni ‘asker-i Süleymān seyr idüp hattā geldiler **‘alāvādi’n-Neml** vādi’n-Neml üzre **ālet nemletun** arıncalardan bir arınca ‘asākir-i Süleymānı ġörüp didi kim **yā eyyuhe** (21) ey arıncalar **edhulū mesākinukum** meskenleriñüze dāhil oluñ **lāyaımennukum Suleymānu ve cunūduhu** elhamu’l-kesera ey lāyeksiyrennekum ya’ni sizi ırmasun ve pāymāl itmesün (22) Süleymān ve Süleymānuñ ‘askeri **ve hum lāyeŐ’urūn**<sup>679</sup> hālbuki bunlar sizüñ mekānlarıñuzu bilmezler ya’ni eger bilselerdi etmezlerdi bu söz ‘alāarīki’l-‘özrdür ve Süleymānı (23) ‘adlle tavŐif itmekdür rivāyetdür ki yel bu sözi üç mil yerden Süleymānuñ sem‘-i mübārekine iŐāl eyledükde **fetebesseme zāhikan minavlihā**<sup>680</sup> pes Süleymān tebessüm eyledi (24) ol nemlenüñ kelāmından zāhik olduġı hālide tahzīrine ve naŐıhat u ihtidāsına müte‘accib oldu ma’nā-yı beyt Süleymān Belısuñ albinde olan esrārına vāıf (25) oldu zīrā ol kimse ki söyleye rāzını mūrūñ

<sup>677</sup> “alpten kalbe pencere vardır.”

<sup>678</sup> Ayet-i kerimenin tamamı: “*Ve huŐıra liSuleymāne cunūduhu minelcinni velinsi vetayri fehūm yūze’ūn*” Meali: “Cinlerden, insanlardan ve kuŐlardan kurulu ordular Süleyman’ın hizmetinde toplandı. Hepsi bir arada düzenli olarak idare olunuyorlardı.” (Neml 27/17)

<sup>679</sup> Ayet-i kerimenin tamamı: “*Hattā izā etev ‘alāvādi’n-Neml ālet nemletun yā eyyuhe’n-nemlu’d-hulū mesākinukum lāyaımennukum Suleymānu ve cunūduhu ve hum lāyeŐ’urūn*” Meali: “Hatta arınca Deresi’ne vardıklarında bir arınca, Őöyle dedi: ‘Ey arıncalar, yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin, kırıp geçirmesin.’” (Neml 27/18)

<sup>680</sup> “O da bunun sözünden ġülercesine tebessüm ederek...” (Neml 27/19)

ve vuhūsuñ ve t̄uyūruñ pes bu t̄āk-ı pürfenā ve d̄ünyā ve mā f̄ihānuñ esrār u aḥvālını daḥı bilür z̄irā ‘ilm-i enbiyā ilm-i (26) Ḥaḫdur cüzvī ve küllī ve z̄ahir ü bāḫın beta‘līm Allāh anlara müsāvīdür

[H96b] (873) *Meşnevi*

*Dīd ezdüreş ki ān teslīm kiş*

*Telḥeş āmed firḫat-ı ān taḫt-ı ḥıḫ*

Süleymān nebī ‘aleyhisselām (27) anı irāḫdan gördi ki ol teslīm mezheblü ol kendünuñ taḫtınıñ firāḫı aña telḥ geldi ve taḫtından ayrıldıḫından ziyāde muḫtarib oldı

(874) *Meşnevi*

*Ger bigüyem ān (28) sebeb gerded dirāz*

*Ki çirā būdeş betaḫt ān ‘aşḫ u sāz*

Bu beyt-i şerīfün taḫdīri *eger bigüyem ki çirāān Belḫıs betaḫteş ‘aşḫ sāz būd īn sebeb dirāz* (29) *gerded* demek olur ya‘ni eger diyem ki ol Belḫıs niçün kendü taḫtına ‘aşḫ düzici ve meyl ü muḫabbet idici oldı bu sebeb uzun olur bundan t̄ül-ı (30) kelām lāzım gelür lākin *mā lāyudreku kulluhu lāyutreku kulluhu*<sup>681</sup> kelāmınıñ mücibince egerçi küllīsi dinilmez ve derk olınmazsa da daḥı terk olınmasun belki bir miḫdār anuñ sebebinden (31) beyān olsun ḫalīl keşire delīl ola ve bu mişāllerden ‘aḫl-ı selīm şāḫibi anuñ taḫtına olan meyl ü muḫabbetinüñ sebebini fehm ḫıla ki ol meşel bunlardur ki (32) buyururlar

(875) *Meşnevi*

*Gerçi īn kilḫ-i ḫalem ḫod biḫisīst*

*Nīst cins-i kātīb ūrā mūnisīst*

Ba‘zı nüshada kilḫle ḫalem mābeyninde vāv-ı ‘āḫife vāḫı‘ olmuşdur (33) kilḫ ü ḫalem elfāz-ı müterādifedendür bu taḫdīrce ḫalem ‘aḫf-ı tefsīr olur ve ba‘zı nüshada daḥı bīvāv vāḫı‘ olmuşdur bu taḫdīr üzre kilḫ ḫamış ma‘nāsına (34) olup kilḫün ḫaleme izāfeti ‘āmmuñ ḫāşşa izāfeti ḫabilinden olur ve bu beyt Belḫısuñ taḫtına olan muḫabbetinüñ sebebini beyān itmekle su‘āl-i muḫadderi daḥı (35) def olur keenne bu su‘āl lāzım gelür ve ḫāḫıraya bu güne endişe lāyıḫ olur ki *elcinsu ilelcinsi yemīl*<sup>682</sup> feḫvāsınca muḫabbet nev‘an cinsiyet iḫtizā eyler pes (36) Belḫıs taḫtınıñ cinsi degüldür aña bir biḫiss cemāda bu ḫadar muḫabbet neden lāzım geldi cevāb ḫarīḫiyle

<sup>681</sup> “Bir şey bütünüyle elde edilmezse de bütünüyle terk edilmez.”

<sup>682</sup> “Her cins kendi cinsine meyleder.”

anuñ tahtına olan muhabbetinüñ sebebini beyân idüp (37) buyururlar egerçi bu kalem kâmişi taḥkîk bîhissdür ve idrâki yok bir câmid nesnedür kâtibüñ cinsi degüldür aña bir münisdür ya'ni kalem kâtibe üns idicidür (38) ve kalem ünlük isnâdı mecâzîdür şey sebebine isnâd kabîlinden olur ḥaḳîqaten aña münis kâtib olur pes meyl-i muhabbete cinsiyyet lâzım degüldür (39) gâh olur ki insân bir şey'e kemâliyle ünsiyet kılsa ol şey aña maḥbûb menzilesinde olur pes Belkısüñ tahtına muhabbeti cinsiyyet i'tibârıyla (40) degül belki ünsiyet i'tibârıyla olur

**(876) Meşnevi**

***Hemçünin her âlet-i pişeveri***

***Hest bicân münis-i cânveri***

Buncılayın her pişeverün âleti bî- (41) cândur ammâ cânverün münisidür ya'ni bu zıkr olınan taht gibi ve kalem gibi her ehl-i şan'atun âlât u esbâbı egerçi bicândur ve bîhiss ü [P37b] (1) bîiz'ândur lâkin bir cânverün münisidür [H97a] bunda daḥı anı âlete isnâd eylemek mecâzîdür murâd şâhibinün aña olan ünsidür lâkin bu isnâd nükteden ḥâlî degüldür ve ol (2) nükte budur ki her câmidün ḥaḳîqatine ve melkûtına nazar olınsa insâna üns eylemege kabildür nitekim tesbîḥ-i Ḥaḳ kılmaga kabildür velḥâşıl insânun bu güne câmid olan (3) şeylere meyl ü muhabbeti cinsiyyet i'tibârıyla degül belki aña ünsiyet i'tibârıyla olur ve Belkısüñ tahtına meyl ü muhabbet kılmasını bu kabilden bil dimegi iş'âr kıılır

**(877) Meşnevi**

**(4) *İn sebebrâ men mu'ayyen güftemi***

***Ger nebûdî çeşm-i fehmetrâ nemi***

Bu sebebini ben mu'ayyen ü âşkâr dirdüm eger senün fehmün gözinün bir nemi olmaydı *çeşm-i fehmden* murâd başiretdür (5) ve anuñ *neminden* murâd anuñ idrâkine mâni' olan ba'zı şıfatdur meşelâ kıillet-i ma'rifet ve 'adem-i zekâ ve fiḫnat ve daḥı bunlar emşâli olan şıfat gibidür ve taḳdîr-i (6) kelâm bu olur ki Belkısüñ tahtına olan muhabbetinün bu sebebini ben saña mu'ayyen ü âşkâr dirdüm eger senün başar-ı başiretün ve dîde-yi 'aḳl u fiḫnatuña 'illet olmaydı (7) nitekim başarda nem olsa rü'yete mâni' olur kezâlik fehm gözinde daḥı 'illet olsa idrâke mâni' olur çünkim ekşer nâsuñ çeşm-i fehmi 'alîl olmadan ḥâlî olmadıysa (8) tahta olan muhabbetün sebebini mu'ayyen dimegi revâ görmediler anuñçün ki çeşm-i fehmi ma'lûl olan kimse anı idrâk eylemede 'âcizdür pes aña bunuñ sebebinden mu'ayyen (9) söylemek revâ ve câyiz degüldür pes ekşer ḥâtıraya bu endîşe lâyiḥ olur ki dine Belkıs bir

kuvvet ü kudret şāhibi kimse idi çünki tahta bu kadar muhabbeti var idi (10) pes anı yerinden kaldurup ba'zı üstür ü estere yükledüp bile getürse mümkün degül mi idi bu beytle cevāb buyurup dirler

**(878) Meşnevi**

***Ezbüzürgi taht k'ezhad mifüzüd***

(11) ***Naql kerden tahtā imkān nebūd***

Tahtınuñ büyüklüğünden ki hadden ziyāde idi ya'ni Belkısıñ tahtı ziyāde 'azım ü şakıl olduğından ötüri tahtı Sebādan (12) naql eylemege imkān olmadı

**(879) Meşnevi**

***Hurdekārī būd u tefriķeş haţar***

***Hemçü evşāl-i beden bāhemdiger***

Zīrā ol taht ziyāde hurdekār u muşanna' idi (13) ve anuñ tefriķi haţar idi ya'ni ol taht ziyāde hurdekār ve muşanna' olduğından anuñ eczāsını perākende idüp cüzv cüzv kılmada haţar var idi bedenüñ (14) mefāşılınuñ biri biriyle olan vaşlları gibi nitekim insānuñ mafşalınuñ her birini tefriķ eylemede ne mertebe haţar var ise ol tahtuñ dağı eczāsını ve evşālını (15) tefriķ eylemede ol mertebe haţar var idi ki ba'de't-tefriķ [H97b] anuñ ittişāli mümkün degül idi

**(880) Meşnevi**

***Pes Süleymān güft gerçi filahır***

***Serd h'āhed şud ber'ü tāt (16) u serir***

Pes Süleymān 'aleyhisselām didi egerçi āhirī emrde tāt u serir Belkıs üzre serd olırsadur ve 'ākıbet-i kārda ol tāt u taht aña bārid ü (17) kabih geliserdür

**(881) Meşnevi**

***Çün zivaḥdet cān birün āred seri***

***Cismrā bāferr-i ü nebved ferī***

Çünkim cān vaḥdetden bir baş taşra getüre ol vaḥdetüñ (18) ferī vāsıtasıyla cismüñ ferī olmaz ya'ni kaçan bir sālİKüñ cānı cemī'-i evşāf-ı beşeriyyeyi izāle eyleyüp evşāf-i İlähiyye ile muttaşif olsa ve kendü (19) fānī olup vaḥdet-i muţlaķa zuhūra gelse ve ba'de'l-fenā vücūd-ı Haḳḳāniyye ile beķā bulsa ki vaḥdetden baş taşra getürmek bundan 'ibāretdür bir cān ki (20) keşret ü muğāyeret mertebesin kaţ' eyleyüp vaḥdet-i İlähiyye cānibinden zuhūra gelse ve çeşm-i Haḳḳīnle 'ālem-i ecsāma nazar kılsa filḥaḳīķa ol vaḥdetüñ (21) revnaķ u şaḫveti vāsıtasıyla ol cānuñ çeşm-i şühūdında cismüñ aşlā revnaķ u ferī qalmaz gerekse ol cism sīm ü zerle

münaḳkaş u mülevven olsun ve (22) gerekse -M] [M66b] dürr ü cevâhîrle mükellel ü müzeyyen olsun

**(882) Meşnevi**

**Çün berāyed gevher ezḳa'r-ı biḫār**

**Bingerī enderkef ü ḫāşāk ḫ'ār**

Çünküḡ ḳa'r-ı biḫārdan gevher (23) yukāru gele kef ü ḫāşāke ḫ'ār baḳarsın bu ma'nā *bingerī* bāyla olduḡı üzeredür ba'zı nüshada *nengerī* vāḳi' olmuşdur nūnla bu taḳdīr üzre (24) istifhām olup ma'nā böyle olur çünküḡ ḳa'r-ı biḫārdan gevher zuḫūra gele kef ü ḫāşāke ḫ'ār u ḫaḳīr nazār eylemez misin ya'ni kef ü ḫāşāküñ i'tibārı (25) ḳalmayup ḫ'ār u ḫaḳīr görürsin kezālik ḳaçan bātın-ı deryā-yı vaḫdetden gevher-i rūḫ zuḫūra gele ve cevher-i müşāhede ḫāşıl ola kef ü ḫāşāk meşābesinde (26) olan şūr u ecsāmuñ dīde-yi şuhūduñda i'tibārı ḳalmayup ḫ'ār u ḫaḳīr göresin ve nuḳuş u rūsūma meyl ü muḫabbet eylemeden berī olasın

**(883) Meşnevi**

**Ser(27) berāred āftāb-ı bāşerer**

**Dümm-i 'aḳrebrā ki sāzed müsteḳar**

Āftāb-ı bāşerer baş yukāru getüre 'aḳrebüñ dümmi kim müsteḳar düzer ya'ni çünküḡ āftāb (28) pürziyā-yı ḫaḳīḳat ve nūr-ı vaḫdet zuḫūra gele ve tulu' ḳıla ve her nīk ü bedi 'ayān göstere ve cümle eşlaḫ u efsedi āşkāre eyleye dümm-i 'aḳreb meşābesinde (29) olan devlet-i dünyā ve muḫabbet māsivāyı kim ḳarārgāḫ düzer ya'ni bīnā olan ve nūr-ı şems-i ḫaḳīḳi vāsıtasıyla eşyāyı müşāhede ḳılan kimesne dümm-i 'aḳreb (30) meşābesinde olan zararlu şeyleri müsteḳar düzmez ve aña ittikā itmekle kendüyi meldüḡ ve melsüḡ ḳılmaz

**(884) Meşnevi**

**Līk hem bāīn heme bernaḳd-i ḫāl**

**Cüst bāyed taḫt-ı (31) ūrā intikāl**

Līkin hem bu dügeli ile bile naḳd-i ḫāl [H98a] üzre ya'ni ḫālā hemān şimdi anuñ taḫtını intikāl taleb eylemek gerek ya'ni anuñ taḫtını Sebā (32) memleketinden bu cānibe naḳl eylemegi istemek gerek

**(885) Meşnevi**

**Tā negerded ḫaste hengām-ı likā**

**Kūdekāne ḫāceteş gerded revā**

Tā Belkıs bize mülākāt eylediği vaqıt tahtınuñ (33) firākından hasta hātır olmaya eţfāl gibi anuñ hāceti revā ve hāşıl ola zīrā nisvān u şıbyāna ba’zı şey virürler tā aña firīfte olup mesrūr ola

(34) *(886) Meşnevi*

*Hest bermā sehl ü ürā bes ‘azīz*

*Tā buved berh’ān-ı hūrān dīv nīz*

Ol taht bize sehl ü haķırdür ve Belkıs ziyāde ‘azīz ü şerīfdür tā kim (35) hūrīler h’ānı üzre dīv daħı ola ya’ni *eleşyā’u tu’refu biezdādhā*<sup>683</sup> kavlinüñ mūcibince çünkim her şey zıddıyla münkeşif olur bizüm Belkıs olan eltāf-ı (36) ‘aliyye ve ni’am-ı celīlemüz simāt-ı hūriyān gibidür ve anuñ tahtı dīv ü şeytān gibidür h’ān-ı hūriyān gibi olan ni’am-ı celīlemüz katında ol mażhar-ı mekr-i dīv (37) olan taht daħı olsun tā kim Belkıs bu ni’am-ı celīleyi gördükde muqaddemā kendünüñ katında ‘azīz ü şerīf olan tahtınuñ hisset ü haķāretini (38) bile ve hūriler sofrasında dīv ne mertebe denī ve haķır ise bizüm aña virdüğümüz eltāf-ı ‘aliyyeye nisbetle kendünüñ tahtını böyle haķır ü denī bula dimek (39) olur

(887) *Meşnevi*

*İbret-i cāneş şeved ān taht-ı nāz*

*Hemçü delķ ü çārūķī piş-i Ayāz*

Anuñ cānına ‘ibret ola ol nāz tahtı ya’ni Belkıs çünkim bizüm (40) katımuza gelüp bu eltāf-ı ‘aliyye ve ni’am-ı celīleyi göre ol nāza sebep olan tahtı anuñ cānına ‘ibret ola Ayāzuñ öñinde bir çārıķ ve delķ ‘ibret (41) olduğı gibi nitekim Ayāz ibtidā-yı hālde olan çārıķ ve delķini bir hānenüñ içine koyup her gün aña nazār kılırdı ve kendünüñ ne mertebe [P38a] (1) vāşıl olduğımı bilüp şākir olurdu bu kışşanuñ tafşılı beşinci cildde mezkūr olmuştur

(888) *Meşnevi*

*Tā bidāned derçi būd ān mübtelā*

*Ezkücāhā derresīd ü tā (2) kücā*

Tā Belkıs bile ki neye mübtelā oldu o kandelere irişdi ya’ni ne haķır ü denī şey’e mübtelā olduğına vāķıf ola ve ne mertebeden ne mertebe- (3) ye irişdüğünü bile

(889) *Meşnevi*

*Hākrā vü nuţferā vü mużgarā*

<sup>683</sup> “Eşya zıddıyla tarif edilir.”

***Pîş-i çeşm-i mâ hemî dâred Hudâ***

Kezâlik hâki ve nuḡfe ve muḡgayı Hudâ-yı Te‘âlâ bizüm gözimüz öñine (4) getirür ya‘ni ‘ibret-i âlemden ve ibtidâ-yı hilḡatimüzi bilmeden ötüri Hâḡ Subḡâne ve Te‘âlâ hâki ve nuḡfeyi ve muḡgayı bizüm gözimüz öñünde tutar [M67a] tâ kim biz bunları gör- (5) dükde ibtidâ-yı ḡalimüze vâḡif olavüz ve ba‘de ne mertebeye irdük ve ne kadar ni‘am-ı celîle gördük bilevüz ve anuñ şükrini ḡılavüz

***(890) Meşnevi***

***K’ezkücâ âverdemet ey (6) bedniyet***

***Ki ezân âyed hemî ḡafriḡyet***

Ki seni ḡandan getürdüm ey bed ü ḡabîḡ niyyetlü ki şimdi saña āndan nefret ü kerâhet gelür ya‘ni Hâḡ Subḡâne ve Te‘âlâ (7) hâki ve nuḡfeyi ve muḡgayı ol eclden bizüm gözimüz öñünde tutar ki bize dimekdür ey bedniyyet ve ey ḡaviyyet [H98b] seni ḡandan getürdüm ki her dem saña (8) andan şimdi ‘âr gelür *ḡafriḡ* ḡâ-yı mu‘cemenüñ fethası ve fānuñ sükütiyla kerâhet ve nefret ma‘nâsınadur yâ vaḡdet içündür ta‘zîmi müş‘irdür maḡşüd *felyenzuri’l-* (9) *insānu mimme ḡuliḡa minmā’in dāfiḡ*<sup>684</sup> âyet-i kerîmesinüñ muḡteżâsınca insāna lâzım olan oldur ki ibtidâ neden maḡlûḡ oldu ve ne mertebeden ne mertebeye (10) geldi nazâr eyleye tâ kim ba‘de vâşıl olduḡı ni‘metüñ ḡadrini bile ve ol ni‘am-ı keşîrenüñ şükrine meşḡül ola

***(891) Meşnevi***

***Tu berân ‘âşıḡ budî derdevr-i ān***

***(11) Münkir-i ĩn faẓl būdī ān zamān***

Ey insān sen anuñ devrinde aña ‘âşıḡ idüñ ol zamānda bu faẓluñ münkiri idüñ ya‘ni ḡâḡ (12) mertebesinde ve nuḡfe ve muḡḡa ve ‘alaḡa devrinde iken sen ey insān ol mertebelere ‘âşıḡ idüñ ol zamānda bu şimdiki ḡâlde olan faẓla ya‘ni bu (13) insān mertebesinde olan faẓl u ni‘mete mertebeñ ḡükmiyle münkir idüñ ya‘ni ol mertebelere iken insān mertebesine gelmek ve bu ḡadar faẓl u kemâl bulmaḡ (14) saña muḡāl görinüp lisān-ı ḡâlde bu faẓl u ni‘ama inkār eylerdüñ ve ben insān olmaḡa nice ḡabilüm diyüp söyledüñ

***(892) Meşnevi***

***ĩn kerem çün def-i ān inkār-ı (15) tust***

***Ki miyān-ı ḡâḡ mikerdī nūḡüst***

<sup>684</sup> “Onun için insan bir düşünsün neden yaratıldığını, atılğan bir sudan (meniden)” (Tarık 86/5- 6)



Bu kerem çünkim o senüñ inkāruñuñ def'îdür ki hāk ortasında ibtidā eyledüñ ya'ni bu el'ān insāniyyet (16) mertebesinde olan kerem-i İlāhî ve fazl-ı Rabbānî çünkim ol senüñ hāk mertebesinde iken bu mertebe-yi insānide olan fazl u kereme lisān-ı hālle eyledüğüñ (17) ol inkārı dāfî'dür pes bu mertebenüñ verāsında olan hayāta ve ni'am u sa'ādāta inkār eyleme ki Hāk Te'ālā kâdir-i mutlağdur seni hāk ve nuṭfe mertebesinden insān (18) mertebesine getüren ba'de'l-mevt hayāt virüp yine insān mertebesine getürmege kâdir olduğı muşaddağ u muḥaḳḳağdur *çün* bunda ḥarf-i şartdur ezā gibi cevābı maḥzūfdur (19) ki pes lafzından buraya gelinceye dek anuñ cevābı menzilesindedür

*(893) Meşnevi*

*Hüccet-i inkār şud inşār-ı tu*

*Ezdevā bedter şud in bīmār-ı tu*

Seni inşār eylemek inkāruña (20) hüccet oldu bu senüñ bīmāruñ devādan bedter oldu ḥiṭāb münkir-i ḥaşr-ı ecsād olan insānadur *inşār* iḥyā ma'nāsınadır taḳdīr-i kelām oldur ki ey münkir-i ḥaşr-ı (21) ecsād olan insān seni Hāk Te'ālā hāk ve nuṭfe mertebesinden ve muzğā ve 'alağa ṭavrından insān mertebesine getürüp inşār u iḥyā eylemesi ḥaşra (22) olan inkāruña hüccet oldu ol vechle ki eger sen ba's ḥuṣūşında şekk ü inkār eylersen nazar eyle ibtidā-yı ḥilḳatüne Hāk Subḥāne ve Te'ālā (23) seni evvelā hākden andan şoñra nuṭfeden [H99a] andan şoñra 'alakadan andan şoñra muzğadan andan şoñra raḥm-i māderden iḥrāc idüp mertebe-yi 'aql u temyīze getür- (24) di *kemā kâlellāhu te'ālā fîSūreti'l-Ḥac yā eyyuhe'n-nās in kuntum fıraybin minelba'si feinne ḥalaḳnā [kum] minturābin şumme minnuṭfetin şumme min'alaḳatin şumme minmuzğatin muḥallaḳatin ve* (25) *ğayri muḥallaḳat*<sup>685</sup> bu āyetüñ tefsiri üçüncü cildde mürür eyledi pes ey münkir-i ba's olan insān el'ān bu senüñ hayātuñ inkār-ı ḥaşr eylemege muḥabbet olur (26) ki seni hākden bu mertebeye getüren öldükden ve hāk olduğdan şoñra yine insān mertebesine getürüp iḥyā eylemege kâdirdür lākin senüñ bīmār olan (27) nefsüñ devā ve ilācdan bedter ü ḥabīster oldu gerek idi ki insāniyyet mertebesin bulduğdan şoñra 'aql u temyīz devāsına vāşıl olduğdan şoñra senden (28) ol inkār marazı zāyil olaydı nefsüñ ol hāk u nuṭfe mertebesinde iken olan inkār şifatından ḳurtulaydı lākin 'aqla geldükde maraz-ı (29)

<sup>685</sup> “Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilmekten şüphede iseniz şu muhakkak ki biz, topraktan sonra bir meniden (nuṭfeden), sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra şekli belli belirsiz bir lokma etten yarattık...” (Hac 22/5)

inkāra idrāk u temyīzle ‘ilāc [M67b] ve devā olduğdan soñra senüñ bīmārılıguñ dañı bedter ve inkāruñ rüzberüz teraqqī kıldı dimek olur

**(894) Meşnevi**

***Hākrā taşvīr-i (30) in kār ezkücā***

***Nuţferā haşmī vü inkār ezkücā***

Hāke bu kāruñ taşvīri kandanur nuţfeye huşümet ü inkār kandanur ya’ni hāka şu insāndan şadır (31) olan kāruñ taşvīri ve ta’aqqüli kandan müyesser olur ya’ni olmaz ve nuţfeye huşümet kılamak ve lisānla münkir olmak neden hāşıl olur ya’ni aña lisān ile (32) huşümet ve inkār eylemek mümkün ve müyesser degüldür belki bu kāruñ şudürü ve bu huşümet ü inkāruñ zuhūri hāk ve nuţfe mertebelerinden (33) güzer kırup insān mertebesine gelüp ‘aql u fikr şāhibi olduğdan soñra müyesser olur ki *kālellāhu te’ālā evelem yera’l-insānu innā hālaqnāhu minnuţfetin* (34) *feizā huve haşımun mubīn ve đarabe lenā meşelen ve nesıye hālkahu kāle menyuhıyī’l-ıızāme ve hiye ramīm kul yuhıyhā’l-lezī enşe’ehā evvele merratin ve huve bikulli hālkın ‘alīm*<sup>686</sup> rivāyet (35) olunur ki ‘Ās bin Vāyil veyāñud Ebū Cehl ammā eşher olan oldur ki Ubeyy ibn Hālef bir ziyāde çürümüş insān üstühvānını eline alup meclis-i (36) Hāzret-i Resül-i Ekreme şallallāhu ‘aleyhi ve sellem geldi ve anda ba’zı şanādīd-i Kureyş dañı hāzır idiler Hāzret-i Resül-i Ekreme hitāben didi ki bu mertebe pūsīde (37) olmış ‘azām-ı nuħreyi kimdür ki cem’ eyleye ve anı insān düze Hāzret-i Peyğamber buyurdılar ki Hāk Te’ālā anı girü hālk eyler ve seni dañı hālk idüp ba’s (38) eyler ve düzaħa idhāl eyler pes bu āyet-i kerīme nāzile oldı ma’nā-yı şerīfi eyā insān görmedi mi ve bilmedi mi ki taħkīkā biz anı nuţfeden hālk (39) eyledük pes andan soñra ol haşım ü mübīndür ya’ni huşümeti mübeyyen ve āşkāra cidāl günindedür ve bizüm için bir meşel đarb eyledi [H99b] ya’ni bir emr-i ‘acībū’ş-şān (40) ibrāz eyledi ve kendünün ibtidā-yı hilkatini unutdı ve eline çürümüş üstühvānı alup hāk idüp eczā-yı müteferrika olduğdan soñra *menyuhıyī’l-ıızāme* (41) *ve hiye ramīm*<sup>687</sup> didi ya’ni bu üstühvānı kimdür ki ihyā eyler hālbuki o çürümüş ve hāka müşābih olmışdur didi Hāk Te’ālā Hāzret-i Peyğambere ‘aleyhisselām [P38b] (1) emr idüp buyurdı yā Muħammed aña anı ihyā eyler evvele merretinde anı ihyā eyleyen kādır Allāh ve ol pādşāh her āferīdegāra ‘ālimdür

<sup>686</sup> “İnsan görmedi mi ki biz kendisini bir nutfeden yarattık da şimdi o çeneli bir çekişken kesildi. Yaratılışını unutarak bize bir de mesel fırlattı. ‘Kim diriltecekmış o çürümüş kemikleri?’ dedi. De ki: ‘Onları ilk defa inşa eden diriltir ve o her çeşit yaratmayı ve yaratılmışı bilir.’” (Yasin 36/77-79)

<sup>687</sup> “Kim diriltecekmış o çürümüş kemikleri?” (Yasin 36/78)

**(895) Meşnevi**

**Çün derân dem bîdil ü bîsır (2) budî**

**Fikret ü inkârâ münkir budî**

Ey münkir-i haşr olan insân çünkim ol demde sen bîdil ü bîsır idüñ fikrete ve inkâra münkir olduñ (3) ya'ni çünkim hâk ve nuṭfe deminde ve cemâdlik 'âleminde dilsüz ve rûhsuz idüñ *sır* bunda kesr-i sînle rûḥ ma'nâsına isti'âredür fikrete ve inkâra lisân-ı (4) ḥâlle münkir olmuşduñ anuñçün ki fikrete ḳalb ve rûḥ u dimâg lâzımdur ve lisânla inkâr eylemege insân şüretine gelmek ve fikret ü lisân şâḥibi olmaḳ lâzımdur (5) pes sende ise ol demde bunlardan biri olmaduḡına binâ'en kendüñde bu mertebe insâniyyete 'adem-i ḳabiliyyet görüp lisân-ı ḥâlle muḳtezâ-yı mertebeñ üzre (6) dirdüñ heyhât ben niçe fikret şâḥibi olurum ve bu vechle insân mertebesine varup ḥaşre inkâr ḳılurum vechen minelvücüh ben de fikr şâḥibi olmaḡa ve (7) inkâr ḳılmaḡa ḳabiliyyet ve imkân yoḡdur diyü fikret ü inkâra münkir olurduñ ve inkâr eylemege inkâr ḳılurduñ

**(896) Meşnevi**

**Ez cemâdî çünki inkâret bürüst**

**Hem ez'în (8) inkâr ḥaşret şud dürüst**

Çünki senüñ inkâruñ cemâdiyet mertebesinden bitdi hem bu inkârdan senüñ ḥaşruñ dürüst oldı ya'ni cemâdlik mertebesinde (9) bîrûḥ iken zîrûḥ olup insâniyyet mertebesine gelmege mertebeñ ḥükmiyle sende inkâr var idi insân olmaḡa 'adem-i ḳabiliyyetüñ görüp lisân-ı ḥâlle (10) dirdüñ heyhât ben nice 'aḳl u rûḥ şâḥibi olurum ve insâniyyet mertebesine vuşül bulurum [M68a] pes şimdi gelüp insân olduñ bu kerre olup türâb (11) olduḡdan soñra ḥaşr olmaḡa ve insâniyyet mertebesin bulmaḡa inkâr ḳıldıñ hem bu inkâr ḥaşr eylemeden senüñ ḥaşruñ dürüst ü sâbit oldı şü vechle (12) ki inkâr eylemek elbette 'aḳl u fikr ve ḥayâtla mevşûf bir vücüd iḳtizâ eyler ki ol vücüd hâk ve nuṭfeden geldüḡi ve maḥlûḳ olduḡı muḳarrer olıcaḳ anuñ eyledüḡi (13) inkârdan ba'de'l-mevt hâk olup 'izâm-ı ramîm olduḡdan soñra yine insân şekline gelüp ḥaşr olması evleviyyetle dürüst ü sâbit olur pes münkir-i (14) ḥaşr olan kimsenüñ ḥaşre olan inkârı ḥilḳat-i insâniyyenüñ mâddesine ve mebde'ine 'ârif olan kimseye nisbetle ma'nâ 'aynı iḳrâr olur zîrâ câmid (15) olan ḥâkden [H100a] aşlâ vücüdü olmayan 'aḳl u fikrle muttaşif bir inkâr eylemege ḳâdir insân zuhûra gelmek mümkün olduḡdan soñra ol inkâr şâḥibinüñ olup (16) türâb olduḡdan soñra ḥaşr olması evleviyyetle mümkün olur ve anuñ inkârından 'aḳlen 'aynıyla ḥaşra iḳrâr

kılmak istifade iderler egerçi ol münkir inkârında (17) şahîh ü şâdık ise de nitekim bu ma'nâyı te'yîd için bu mişâli bast idüp buyururlar

**(897) Meşnevi**

***Pes mişâl-i tu çü ân halkazenîst***

***K'ezderûneş h'vâce güyed*** (18) ***h'vâce nîst***

Hiţâb münkir-i haşr olan kimseyedür münkir-i haşr-ı ecsâd olan kimsenüñ hâlini halkazen olan kimse ile kendüyi inkâr eyleyen h'vacenüñ (19) hâline teşbîh buyurmuşlardır ki teşbîh-i müfred bilmüfred kabîlinden olur ma'nâ pes ey münkir-i haşr senüñ misâlün ol bir halkazen gibidür ki hânenüñ derûnında (20) şâhib-i hâne olan h'vâce aña h'vâce yoğdur dir ve kendünün nefisni inkâr eyler

**(898) Meşnevi**

***Halkazen z'in nîst deryâbed ki hest***

***Pes zihalka bernedâred hiç*** (21) ***dest***

Halkazen bu yoğdan añlar ki vardur ya'ni çapu kaçan kimse bu inkârdan fehm eyler ki ol kendünün vücûdını yoğ diyü inkâr eyleyen kimse şâbit (22) ü mevcüddur pes çapunuñ halkasından elini hiç çaldırılmaz ve anuñ h'vâce yoğdur diyü inkâr eylesinden aşlâ şekk ü gümâna düşmez tavzîh-i ma'nâ ey münkir-i haşr olan (23) kimse senüñ hâlün şu zıkr olınan iki kimsenüñ hâli gibidür meselâ bir kimse bir hânenüñ şâhibini bilse ve anuñ âvâzıyla âşinâ olsa ve anuñ çapusına gelse ve dağç-ı (24) bâb kılsa h'vâce derûn-ı hânenen aña h'vâce evde yoğdur diyü çağırssa ve âvâz virse halkazen derhâl ol inkârdan fehm ü idrâk eyler ki h'vâce hâne (25) içre şâbit ü mevcüddur pes halkadan aşlâ elini gidermeyüp h'vacenüñ zühûra gelmesini taleb eyler zîrâ h'vacenüñ kendüyi inkâr eylesi 'aynıyla ikrâr (26) kılmasını müstelzem olur ve halkazen anuñ inkârından ikrârına istidlâl u intiķâl kıılır kezâlik haşra ikrâr eyleyen mü'min haşra inkâr eyleyen kimsenüñ inkârından (27) haşruñ mevcüd u şâbit olmasını bilür ve anuñ haşr yoğ dimesinden haşruñ mevcüd olmasını fehm kıılır ve bu beytlerde *halkazenden* murâd mü'min-i haşr ve *h'vâce*- (28) den murâd münkir-i haşr olur

**(899) Meşnevi**

***Pes hem inkâret mübeyyen mikuned***

***K'ezcemâd ü haşr-ı şad fên mikuned***

Feizâ kâne kezâlik bu muçaddime ma'lûmuñ oldıysa ey münkir-i haşr (29) olan kimesne hem senüñ inkârüñ mübeyyen ü muçarrer eyler ki ol kâdir Allâh cemâddan

yüz fen haşr eyler mübeyyen tef'îl bâbından ism-i mef'uldür ya'ni ey münkir-i haşr-ı ecsād (30) olam kimse evvelā senüñ inkāruñ [H100b] 'aql u fikr ü hayātla muttaşır bir vücūd iktizā eyler ki ol vücūduñ aşlı ve māddeşi hāk ola pes cenāb-ı Haq [M68b] senüñ (31) vücūduñı icād u ihdāş eylemek murād eylemedükde hāki kudret-i kāmilesiyle nutfe mertebesine getirüp ve nutfeyi muzğa ve muzğayı 'alaqa ve 'alākayı lahm u 'izām mer-tebe- (32) sine yetürüp pes anı raḥm-i māderden ihrāc idüp ba'de't-tevellüd tufüliyyet mertebesini geçürüp 'aql u fikr mertebesine bālig eyledükde öldükden ve türāb (33) olduğdan şoñra haşr olmağa ve hayāt bulmağa inkār eyler pes senüñ bu inkāruñ 'ākil olanlara mübeyyen ü āşkār eyler ki ol Hüdā-yı Te'ālā cemāddan yüz fenler (34) haşr eyler ve bu huşūşa mücerred senüñ inkāruñ delil ü bürhāndur zīrā 'ākil bilür ki bu inkār şol vücūddan şadır olur ki anuñ mādde-yi aşliyyesi hākdür (35) pes sun'-ı Haqkla hāk gelüp insān mertebesine vāşıl oldu ve cehlinden ve kemāl-i gāfletinden **e'izā mitnā ve kunnā turāben ve 'izāmen e'innā lemeb'ūsün e ve ābā'unā'l-** (36) **'evvelün**<sup>688</sup> diyü ba'de'l-mevt olan haşra inkār kıldı pes 'ākil katında senüñ inkāruñ Haq Te'ālānuñ cemāddan niçe yüz fenler şāhibini ihyā eylesini (37) mübeyyen eyler eger sen daḥı mütenebbih olsañ inkāruñdan ikrār eylemek ma'nāsını bilürdüñ ve inkāruñ giderüp haşr u neşre imān kıldurduñ dimek (38) olur

(900) *Mesnevi*

**Çend san'at refi ey inkār tā**

**Āb u gil inkār zād ezhel etā**

Ey münkir niçe şan'at-ı İlahī vāqī' oldu tā āb u gil *hel etā*- (39) dan inkār tōğurdu ya'ni peydā eyledi evvelki mışra'da olan inkār muzāf-ı muqadder olmağ üzre ey zūinkār veyāḥud ey ehl-i inkār dimek de cāyiz- (40) dūr ve mübālağa için raculün 'adl kabīlinden olup inkār bema'nā münkir olsa daḥı cāyızdūr tā lafzı mışra'-ı şāniye merhūndur ve āb u gil *hel etā*dan inkār (41) tōğurdu dimek bu āyet-i kerīmenüñ ilāāḥir medlülü olan vücūd-ı insāniden āb u gil inkār tōğurdu dimek olur ve ol āyet-i kerīme [P39a] (1) bitamāmiḥā budur *hel etā 'alelinsāni ḥinun mineddehri lemyekun şey'en mezkūren innā ḥalaqnā'l-insāne minnutfetin emşācin nebtelīhi fece'alnāhu semī'an başıran innā hedeynāhu 's-sebīle* (2) *immā şākiren ve immā kefüren*<sup>689</sup> ma'nā-yı

<sup>688</sup> “Öldüğümüz ve bir toprak ve kemik yığını olduğumuz zaman mı, biz mi bir daha diriltilecek mişiz? Ya önceki atalarımız da mı (dirilecekler)?” (Vakıa 56/47-48)

<sup>689</sup> “Gerçekten insan üzerine zamandan öyle bir müddet geldi ki o zaman o, anılmaya değer bir şey değildi. Çünkü biz insanı birtakım katkılarla karıştırılmış bir nutfeden yarattık. Evire çevire imtihan

şerîfi ve fehvâ-yı leffî oldur ki taḥkîkâ insân üzre dehrden bir vaḫt geldi ki anda insân zîkr olunmuş bir şey (3) olmadı ve anuñ nām u nişānı aşlā zuhūra gelmedi taḥkîkâ insānı bir zen ile merdūñ qarışmış olan nuṫfesinden ḫalk eyledük anı ibtilā eyledüğümüz ḫâlde (4) pes anı semî ve başîr kılduḫ tā kim istimā<sup>c</sup>-ı āyāt u müşāhede-yi delāyil eylemekle mütemekkin ola [H101a] ve ḫāliḫine ve mūcidine ikrār u īmān kıla taḥkîkâ biz aña rāh-ı rāstı gösterdük (5) ḫudret-i kāmilemüz üzre naşb-ı delāyil itmekle ve inzāl-ı āyāt kıлмаḡla bunlar ḫāliḫlerinūñ ‘atā eyledüḡi ni‘ama şākir olalar veyāḫud sebîl-i müstaḫîmden a‘rāz itmekle (6) kāfir olalar ve anuñ ni‘met-i şāmile ve ḫudret-i kāmilesine inkār kıllalar münkir-i ḫaşr-ı ecsād olan ṫāyife gibi ḫaḫ Te‘ālānuñ ḫudret-i kāmilesine inkār kılmışlar ve vücūdlarında (7) olan ni‘met-i şāmileyi eflāk u ṫabāyî‘uñ muḫtezāsından ve kevkiblerinūñ te’sîrinden bilüp küfrān-ı ni‘me olmuşlardur pes anlara böyle dinür ve bu güne ḫüccet (8) olunur ey ma‘den-i inkār olan kimse niçe niçe şan‘at-ı kāmile ve ḫudret-i şāmile ḫāzret-i ḫaḫ cānibinden vāḫi‘ oldı tā kim āb u gilūñ sülālesi anuñ ḫudretiyle (9) nuṫfe olup ve nuṫfe anuñ şan‘atıyla mużḡa ve ‘alaḫa mertebelerine gelüp ve laḫm u ‘izām kisvelerin ḫayāt bulup biiznillāḫ tevellüd kılduḫdan soñra ve tuṫūliyyet mertebesin (10) geḫüp ‘aḫl u temyîz mertebesine bāliḡ [M69a] olduḫdan soñra ve *hel etā* āyet-i kerīmesinūñ mefhūmıyla işāret olunan sem‘ ü başar şāḫibi olan vücūdı bulduḫdan soñra ol (11) *hel etā* mefhūmınuñ mażharı olan insāndan inkār toḡdı ve ḫāliḫinūñ ḫudret-i kāmilesine cāḫid oldı pes eger bu inkārdan rücū<sup>c</sup> etmezse ve hidāyet (12) olunduḡı sebebiyle gitmezse *innā a‘tednā lilkāfirīne selāsile ve aḡlālen ve se‘īrā*<sup>90</sup> ḫasebince biz ol kāfirīn ve münkirīn için selāsil ü aḡlāl u sa‘īr müheyyā eyledük (13) tā rüz-ı cezāda cezālarını bulurlar dimek olur

**(901) Meşnevi**

***Āb u gil mīḡüft ḫod inkār nīst***

***Bāḡ mīzed biḫaber k’iḫbār nīst***

Bu maḫalli Meşnevî-yi Şerīfūñ (14) ḫayli müşkilter maḫallidür bāḫuşuş ki bu beyt-i şerīf aḡmaż-ı ebyāt-ı ḫāzret-i meşnevīdür muḫayyer-i ‘uḫūl-i şāriḫīn ve müvelleh-i fūḫūm-ı ṫālibīndür ve lihāzā şāriḫlerūñ her biri (15) bir güne ma‘nā iḫtiyār etmişler ba‘zısı işābet ve ba‘zısı ḫaṫā semtine gitmişdür ve ba‘zısı daḫı te’vīlāt u tevcīḫāt-ı keşīre ibrād itmekle verṫa-yı ḫayālāta batmışdur (16) ve nehc-i münāsebetden

etmek üzere de onu işiten ve gören yaptık. Muhakkak biz, ona yolu gösterdik; ister şükreden olsun, ister nankör kâfir.” (İnsan 76/1-3)

<sup>90</sup> “Çünkü biz, kâfirler için zincirler, tomruklar ve alevli bir ateş hazırlamışsıdır.” (İnsan 76/4)

yitmişdür egerçi bu beyt-i şerîf şu'arānuñ sehlü'l-mümteni' didükleri kabîlindendür lâkin ehle sehdür pes teshîl-i ma'nâ için ibtidâ bu muqaddime beyân (17) olındı tâ haqîkat-i ma'nâya vâşıl olasın ve bundan maqşûd ne idüğini bilesin *âb u gilden* murâd mādde-yi aşliyyesi *âb u gil* olduğı i'tibârı üzre (18) insāndur ve mışra'ı şānî mışra'ı evvelüñ ma'nāsını tavzîh eylemeden ötüri meşel mevki'inde vāqî' olmuşdur ve *bîhāberden* murâd *ke'z derüneş h'vāce* [H101b] *gūyed h'vāce* (19) *nîst* diyü meşel îrād eyledükleri h'vācedür iḥbār bunda muḥayyer ma'nāsınadır ve maşdar zîkr olunması mübālağadan ötürüdür ki raculün 'adl kabîlinden olur muzāf-ı (20) muqadder olup şāhib-i iḥbār veyāḥud zūiḥbār nîst dinilse daḥı kâ'ideye muḥābıkdur pes muqaddemâ *âb u gil inkār zād ezhel etā* buyurmışlar- (21) dı ya'ni niçe sun'-ı İlahî vāqî' oldı tâ kim *hel etānuñ* medlülü olan vücūd-ı insānî zuhūra gelüp andan inkār toğdı ve ol inkār kıldı dimişlerdi (22) el'ân bu beytle anuñ inkārı ma'nen ikrār olduğına işāret idüp buyururlar *âb u gilden* maḥlûk olan insān ḥod ma'nen inkār yokdur didi egerçi (23) lafzen inkār kıldıysa da mü'min olan 'aḳıla nisbet ol inkār 'aynı ikrārdur meşelâ *bîhāber bāng urdı* böyle diyü ki muḥbir yokdur ya'ni kendü ikrārından *bîhāber* (24) olan h'vāce derün-ı ḥāneden ḥalqazen olan kimseye şāhib-i iḥbār bunda yokdur diyü çağırduğı gibi ve ma'nen anuñ inkārı 'aynı ikrār olduğı gibi *âb* (25) u gilden zuhūra gelen insānı daḥı egerçi ḥaşr yokdur diyü inkār eylerdi lâkin ma'nâya nazar olınsa ol *âb u gilden* mürekkeb olan insān ḥod inkār (26) yokdur didi zîrâ ki kendünüñ *âb u gil* mertebesinden gelüp münkir olan vücūdı ba'de'l-mevt daḥı *âb u gilden* ba's olup ḥayāt bulmasına şehādet ü delālet (27) eyler pes anuñ inkārı filmeşel derün-ı ḥāneden kendü zātını inkār itmek ṭarîkiyle ḥalqazene iḥbār eyleyen muḥbirüñ inkārı gibi olur ki şüretâ inkār ve a'nâ (28) 'aynı ikrārdur

### **(902) Meşnevi**

#### ***Men bigüyem şerḥ-i in ezşad ṭarîk***

#### ***Lik ḥātır lağzed ezgüft-i dakîk***

Ben bu ḥaşr-ı ecsāduñ şerḥini yüz ṭarîkiyle dirüm ve niçe vücūh-ı şettâ (29) ile daḥı ta'bîr eylemege kâdirüm velikin ḥātır-ı fâtır dakîk sözden ṭayrınur ve fehm-i kâşır kelām-ı renginüñ fehminden 'aciz olup maqşûd-ı bizzāt olan ma'nâya vusûlden (30) girü kalur bu ecluden bu baḥş-i [M69b] şerîf ṭarîk-i şettâ ile şerḥ olunmadan güzer kıldı vücūh-ı keşîre ve kelimāt-ı dakîka ile beyân kılınmadan ferāğat olındı ve yine Ḥāzret-i (31) Süleymānla Belkısüñ ḥikāyesini naql eylemege şürü' kıldı

#### ***Çäre kerdn-i Süleymān 'aleyhisselām deriḥzār-ı taḥt-ı Belkıs ezSebā***

Vilāyet-i Sebādan Belkısūñ (32) tahtını kendünün huzūrına hāzır eylemede Süleymān ‘aleyhisselāmuñ çāre eylesidür ya’ni çünkim Hāzret-i Süleymān ‘aleyhisselām Belkısūñ tahtınıñ hāzır gelmesini murād eyledi (33) eṭrāfında olan cemā’ate bu güne söyledi ki sizden kankı kimse anuñ ‘arşını benüm huzūruma getürür ve ol gelmezden muḳaddem anuñ tahtını bu maḥalle kim irgürür nitekim (34) Hāḳ Tebāreke ve Te’ālā bu kışşadan Kelām-ı Mecīdinde ḥaber virüp buyurur **ḳāle yā eyyūhe’l-mele’ū** [H102a] **eyyukum ye’tinī bi’arşihā ḳable en ye’tünī muslimīn ḳāle ifrītun** (35) **minelcinni ene ātike bihī ḳable en tekūme minmaḳāmike ve innī ‘aleyhi leḳaviyyun emīn**<sup>691</sup> feḥvā-yı şerīfi ve mefhūm-ı laṭīfi oldur ki Süleymān nebī ‘aleyhisselām meclisinde (36) olan cemā’ate ḥiṭāb idüp didi ey gürūh-ı büzürgān sizden kankı kimse Belkısūñ ‘arşını baña getürür Müslümān oldukları ḥālde baña gelmezden muḳaddem (37) cin tāyifesinden bir ḥabīs ü nāḥoş dīv didi ben anı saña getürem sen maḳām-ı ḥükümetden ḳalkmazdan muḳaddem ben anuñ üzerine ḳavī ve ḳādirüm (38) ve emīnüm ki ānun cevāhirine ve zevāhirine ḥıyānet ḳılmayup huzūruña getürürüm nitekim Hāzret-i Hūdāvendigār bu beytle bu ma’nāya işāret idüp buyururlar

**(903) Meşnevi**

**Güft** (39) **‘ifrīti ki taḥteşrā befēn**

**Hāzır ārem tā tu z’īn meclis şuden**

Ya’ni bir ‘ifrīt Süleymān Hāzretlerine didi ki ol Belkısūñ tahtını fenn-i siḥrle ve cādülük (40) şan’atıyla tā sen bu meclisten ḳalkup gitmezden evvel hāzır getürem pes Süleymān nebī bundan daḥı tizter gelmek murād eyleyüp aña cevāb virmedükde

**(904) Meşnevi**

**Güft** (41) **Āşaf men beism-i a’zameş**

**Hāzır ārem piş-i tu deryek demeş**

Āşaf ben bir ziyā ki Hāzret-i Süleymānuñ vezīri ve muşāḥibi idi Süleymān Hāzretlerinün [P39b] (1) murādına vāḳıf olup didi ben ism-i a’zām ḳuvvetiyle ol tahtı hāzır getürürüm senün huzūruña bir demde nitekim Hāḳ Te’ālā Hāzreti Kelām-ı Mecīdinde ḥaber virüp buyururlar **ḳāle’l-** (2) **lezi’ indehu ‘ilmun minelkitābi ene ātike bihī ḳable en yertedde ileyke ṭarfuke**<sup>692</sup> ya’ni ol kimse didi Hāzret-i Süleymāna ki ol kimsenün ḳatında Kitāb-ı İlähīden bir ‘ilm var (3) idi ki ism-i a’zāma ‘ālim idi yā

<sup>691</sup> “(Sonra adamlarına dönerek): ‘Ey heyet, kendileri teslim olarak bana gelmezden önce, o kadını tahtını bana kim getirir?’ dedi. Cinlerden bir ifrit: ‘Ben, onu sana, sen makamından kalkmadan önce getiririm. Eminim, benim bu işe gücüm yeter.’ dedi.” (Neml 27/38-39)

<sup>692</sup> “Kitaptan ilmi olan zat ise: ‘Ben onu sana gözünü kırpmadan önce getiririm.’ dedi.” (Neml 27/40)



Süleymān ben getirürüm saña gözüñ rücu' etmezden muqaddem ya'ni gözüñ açup yummazdan muqaddem t̄arfetü'l-'aynda anı (4) saña getürmege biiznillāh k̄adirüm didi ve k̄ayilden murād kim idüginde ehl-i tefsīr ihtilāf idüp kimi H̄azret-i H̄ızr ve kimi melā'ikeden bir melekdür dimişlerdür (5) lākin eşahh olan Āşafdur nitekim H̄azret-i Mevlānānuñ dahı buyurdukları bu ma'nāya şehādet eyler pes Āşaf H̄azretleri ol tahtı Sebā memleketinden kaldurup (6) t̄arfetü'l-'aynda biiznillāh H̄azret-i Süleymānuñ huzūrına getürdi

**(905) Meşnevi**

**Gerçi 'ifrīt üstād-ı sihr būd**

**Lik ān eznefh-i Āşaf rü nümūd**

Egerçi 'ifrīt sihrüñ (7) üstādı idi ve cādüluk şan'atında ziyāde mähir idi velikin ol tahtuñ gelmesi Āşaf H̄azretinüñ deminden yüz gösterdi ya'ni anuñ nefes-i mübārekinden (8) zuhūra geldi ki ism-i a'zamlā du'ā eyleyüp kudret-i H̄akla anı ol yerde h̄azır kıldı

**(906) Meşnevi**

**H̄azır āmed taht-ı Belkıs ān zamān**

**Lik z'Āşaf n'ezfen-i 'ifrityān**

(9) Belkısüñ tahtı ol zamān meclis-i Süleymāna h̄azır geldi velikin H̄azret-i Āşafdan h̄azır geldi [H102b] 'ifrītler katından degül Şeyh-i Ekber H̄azretleri buña i'dām u icād (10) kabīlindendür dimişdür nitekim naqş-ı fuşūşe olan şerhimüzde **Faşş-ı Süleymānī**de buraya müte'allik kelām şerh olunmuş ve tafşil kılınmışdur

**(907) Meşnevi**

[M70a] **Güft h̄amdullāh ber'in (11) ü şad çünin**

**Ki bidīdestem ziRabbü'l-'ālemīn**

Vaqtā kim H̄azret-i Sülymān nebī ol tahtuñ gelmesini ve meclisde h̄azır olmasını müşāhede kıldı H̄azret-i H̄akka h̄amd u şükr (12) eyleyüp didi elh̄amdülillāh bu ni'metüñ üzerine ve yüz bunuñ gıbinüñ üzerine ki H̄azret-i Rabbü'l-'ālemīnden ol ni'metleri gördüm ve ol devlet ü sa'ādetlere irdüm (13) *kāle te'ālā h̄akiyen 'anhu felemmā re'āhu mustekırran 'indehu kāle h̄azā minfazli Rabbī liyebluveni 'eşkurı em ekfurı ve menşekera feinnemā yeşkurı linefsihī ve menkefera feinne Rabbī ganiyyun kerīm*<sup>693</sup>

<sup>693</sup> "Derken (Süleyman) onu (Melike'nin tahtını) yanı başında duruyor görünce 'Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni imtihan etmek üzere Rabb'immin fazlındandır.

**(908) Meşnevi**

**Pes (14) nazar kerd ān Süleymān sūy-ı taht**

**Güft āri gülğiri ey diraht**

Pes Hāzret-i Süleymān nebī taht cānibine nazar eyledi ve āna hitāb idüp bu gūne söyledi (15) ki ey diraht belī gülğirsin ya'ni 'ākıl olan saña firifte olmaz belki sen ahmaḡ u nādān olanları aldayıcısın didi

**(909) Meşnevi**

**Piṣ-i çüb u piṣ-i seng-i naḡş kend**

**(16) Ey besā gülān ki serhā mīnihend**

Bu tahta baş ḡodukları gibi mūnaḡḡaş olan çüb u mūnaḡḡaş olan seng öñünde ey çok ahmaḡlar baş korlar ve (17) andan mu'āvenet taleb idüp istimdād iderler *çüb u seng-i mūnaḡḡaş*dan murād egerçi putlar olur velikin ehl-i dūnyānuñ terk-i tā'at-i Hudā idüp mūnaḡḡaş (18) olan çüb u senge hizmet kılanlara ve buyūt u kuşūr-ı mūnaḡḡaş ve cevāhir-i mülevvene dil ḡoyanlara daḡı tā'rīz vardur

**(910) Meşnevi**

**Sācid ü mescūd ezcān biḡaber**

**(19) Dīde ezcān cūnbīṣi v'endek eṣer**

**(911) Meşnevi**

**Dīde dervakti ki şud ḡayrān u deng**

**Ki sūḡan güft ü işāret kerd seng**

Sācid ü mescūd cāndan biḡaber- (20) dūr velikin ol sācid ü mescūd cāndan bir cūnbüş ve azcık [eṣer -P] görmiş şu bir vaktde cāndan eṣer-i ḡalīl görmiş ki ol sācid ḡayrān u deng oldı tā ki seng (21) söz söyledi ve işāret eyledi *sācid*den murād kāfir ve *mescūd*dan murād anuñ çüb u sengden düzilmiş şanemleridür sācidüñ cāndan biḡaber olması kāfirüñ (22) rūḡ-ı İlähīden ve nefḡa-yı Rabbānī olan cānuñ şeref ü fazīletinden biḡaber olup çüb u sengi ma'būd ittiḡāz eylesidür ve mescūduñ cāndan biḡaber olması cāmid (23) olup ḡayātdan fānī ḡalmasıdur ve kāfirüñ şanemde cāndan bir cūnbüş ü endek eṣer görmesi şol bir vaktde oldı ve ol ḡinde mescūdınıñ vücūdında (24) cāndan eṣer gördi ki ḡayrān u deng olup āna 'ibādet eylerken ve tazarru' ve niyāzla söz söylerken [H103a] şeytān anlarıñ cevfine ḡulül idüp ol sengüñ (25) āna söz söylemesi ve işāret eylesidür ki Hāzret-i Sultān-ı Enbiyānun

---

Şükreden ancak kendisi için şükreder, kim de küfranda bulunursa şüphe yok ki Rabb'im ganidir, kerem sahibidir.” (Neml 27/40)

vilâdet-i şerîflerinden muqaddem bütlerden bu güne hayâlât-ı şeytâniyye zâhir olurdu ve kefereyi (26) bu hîle ve hadî'atla izlâl kılordu nitekim *Halîme Kışşas*mdan ma'lûmuñ olur

**(912) Meşnevî**

***Nerd-i hidmet çün benâmevzi' bebâht***

***Şîr-i sengînrâ şekî şîrî şinâht***

(27) Hizmet nerdini çünkim nâmaḥal yire oynadı şîr-i sengîni şekî bir şîr zan eyledi ya'ni şekî olan kâfir çünkim tâ'at u 'ibâdeti maḥall u mevzi'ine eylemedi tâşdan (28) düzilmiş arslanı bir zîrûḥ ve şâhib-i fütûḥ arslân ve kendüsine ma'bûd u Yezdân zu'm eyledi ve makşûd u merâmını andan taleb eyledi

**(913) Meşnevî**

***Ezkerem (29) şîr-i ḥaḳîkî kerd cûd***

***Üstûḥvânî sūy-ı seg endâht zûd***

Kereminden ḥaḳîkat şîrî cûd eyledi seg cānibine fevrî bir üstûḥvân atdı ya'ni fazl u kereminden (30) Ḥaḳ Subḥâne ve Te'âlâ cûd idüp bîtevaḳḳuf kelb olan kâfir cānibine nefsuñ gıdāsını ve ḥazzını ilkâ itdi ki bütperest olduğı ve şerîk kılduğı için (31) anuñ rızkıını andan kaḥ' kılmadı ve mâni' olmadı nitekim Ḥazret-i İbrâḥîm 'aleyhisselâm ol beyt-i muḥteremuñ mü'min olan ehli için Ḥaḳ Te'âlâdan rızq taleb eyledükde (32) Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretleri rızkı [M70b] ta'mîm idüp kefereye daḫı virdüm buyurdı ***kemâ ḳâle ḥâkiyân 'an İbrâḥîm 'aleyhisselâm verzuḳ ehlehu mineşşemerâti men âmene billâhi velyevmi'l-*** (33) ***âḫiri ḳâle ve men kefere feumetti'uhu ḳalîlen şumme azḫarruhu ilâ'azâbi'n-nâri ve bi'se'l-maşîr***<sup>694</sup>

**(914) Meşnevî**

***Güft egerçi nîst ân seg berḳıvâm***

***Lîk mārâ üstûḥvân luḫfîst 'âm***

Şîr-i ḥaḳîkî (34) eyitdi egerçi ol seg ḳıvâm üzre degüldür ya'ni istiḳâmet üzre degül belki ḫalâlet üzredür velîkin bizüm üstûḥvânımız bir luḫf-ı 'âmdur ya'ni egerçi ol (35) kelb kâfir 'ibâdeti istiḳâmet üzre itmeyüp ḫalâlet üzre nâmaḥall yire eyler velîkin biz anuñ rızkıını bu sebepten andan men' ü dirîğ eylemezüz zîrâ bizüm rızq (36)

<sup>694</sup> Bu ayetin *minhum* ifadesi eksik olarak verilmiştir. Tamamı şu şekildedir: *Verzuḳ ehlehu mineşşemerâti men âmene minhum billâhi velyevmi'l-* (33) *âḫiri ḳâle ve men kefere feumetti'uhu ḳalîlen şumme azḫarruhu ilâ'azâbi'n-nâri ve bi'se'l-maşîr*: “Ve halkından Allah'a ve ahret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır, dedi. (Allah) buyurdu ki: 'Küfredeni dahi rızıklandırır da az bir zaman hayattan nasip aldırırım sonra da ateş azabına uğratarım ki o ne yaman bir inkılaptır.' (Ne kötü varılacak yerdir.)” (Bakara 2/126)

virmemüz lutf-ı ‘āmdur lutf-ı hāş degüldür ve biz hemān Rabbü’l-Müslimīn degülüz Rabbü’l-‘ālemīnüz pes biz şol rezzāk-ı muṭlaḳuz ki rızķı hīç birinden dirīğ eylemezüz (37) gerek kāfir olsun ve gerekse mü’min olsun nitekim cild-i şālīşüñ evāyiline ḳarīb rezzāk isminüñ şerhinde bu maḳalle münāsib **Şadr-ı Konevī** Ḳazretlerinden (38) naḳl olunmuş ve taḫrīr ḳılınmışdur

***Ḳışsa-yı yārī ḥ’āsten-i Ḳalīme ezbutān çün ‘akīb-i fiṭām Muştafārā ‘aleyhisselām güm kerd ü lerziden ü secde-yi bütān (39) u güvāhī dāden-i İşān ber’azamet-i kār-ı Muḳammed şallallu ‘aleyhi ve sellem***

Bu sürḥ-ı şerīf [H103b] Ḳazret-i Ḳalīmenüñ bütlerden yārī ve mu‘āvenet ṭaleb itdüginüñ ḳışşasıdır (40) çünkim Ḳazret-i Muştafāyı fiṭāmdan şoñra kem ü zāyi‘ eyledi *fiṭām* ṭıflı sütten kesmekdür ve bütlerüñ ditremesi ve secde eylesidür ve şanemlerüñ ṭanıḳluḳ (41) virmesidür Ḳazret-i Resülün şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kār u ḫālīnün ‘azameti üzre *Ḳalīme* ol ḫazretün dāyesinüñ ism-i şerīfidür ki ol ḫazreti emzirmek [P40a] (1) için kendü ḳabīlesine alup gitmiş idi ve Ḳazret-i Nebīnün ceddī ‘Abdümuṭṭalib terbiye için ol ḫazreti Ḳalīmeye teslīm itmiş idi sütten kesüp ceddī (2) ‘Abdümuṭṭalibe teslīm itmek için Ḳarem-i Ka‘beye getirüp ve anı zāyi‘ idüp ve bütlerden isti‘ānet ü istimdād eyledükde ba‘zı ‘acāyib ḫālāt müşāhede eylesinüñ (3) beyānidur ki zıkr buyururlar

***(915) Meşnevī***

***Ḳışsa-yı rāz-ı Ḳalīme güyemet***

***Tā zidāyed dāstān-ı ü ḡamet***

Saḡa Ḳalīmenüñ sır u rāzınüñ ḳışşasını diyem tā kim anuñ dāstānı senüñ (4) ḡamuñı aça ve ḡuşşā ve elemüñi def eyleye

***(916) Meşnevī***

***Muştafārā çün zişīr ü bāz kerd***

***Berkefeş berdāşt çün reyḫān u verd***

Çünkim ol Ḳalīme Ḳazret-i Muştafāyı sütten (5) cüdā eyledi ol ḫazreti eli üzre reyḫān u verd gibi ṭıtdı

***(917) Meşnevī***

***Miḡürizānīdeş ezher nīk ü bed***

***Tā sipāred ān şehenşehrā beced***

Ol ḫazreti her nīk ü bed- (6) den dāyesi Ḳalīme ḳaçururdu tā ol şāhenşāhı ceddine teslīm ide

**(918) Meşnevi**

**Çün hemî āverd emānetrā zibīm**

**Şud beKa'be v'āmed ü enderHaṭīm**

Çünkü ol Ḥalīme (7) emānet Muştafāyı ḥavfindan getürdi Ka'be-yi şerīfe gitdi ve Ḥaṭīm içre geldi Ḥaṭīm Ḥarem-i Şerīfūñ içinde bir mevzi'-i mübārekūñ ismidür ki ḥālā binā olınan (8) Ka'beden muḳaddem ol daḥı ḥāne-yi Ka'beden imiş ve lihāzā ḥüccāc el'ān anı bile tavāf iderler

**(919) Meşnevi**

**Ezhevā bişnīd bāngī k'ey Ḥaṭīm**

**Tāft bertu āftābī (9) bes 'azīm**

Pes Ḥalīme Ḥazretleri hevādan bir şadā işitdi böyle diyü ki ey Ḥaṭīm senüñ üzerüñe bir 'azīm āftāb yaldiradı

**(920) Meşnevi**

**Ey Ḥaṭīm imrüz āyed bertu zūd**

**(10) Şad hezārān nūr ezḥūrşīd cūd**

Ey Ḥaṭīm bugün senüñ üzerüñe tiz cūd u kerem āftābından niçe yüz biñ nūr gelür ve seni münevver ü müşerref kıılır

**(921) Meşnevi**

**Ey Ḥaṭīm (11) imrüz āred dertu raḥt**

**Muḥteşem şāhī ki peyk-i üst baḥt**

Ey Ḥaṭīm bugün senüñ üzerüñe raḥt u baḥt getürür bir şāh-ı muḥteşem ki baḥt u sa'adet (12) anuñ peykidür

**(922) Meşnevi**

**Ey Ḥaṭīm imrüz bişek eznevī**

**Menzil-i cānhā-yı bālāyī şevī**

Ey Ḥaṭīm bugün şeksüz tamām yeñiden bālāya mensüb olan cānlaruñ menzili (13) olursın

**(923) Meşnevi**

**Cān-ı pākān ṭulb ṭulb u cevḳ cevḳ**

**Āyedet ezher nevāhī mest-i şevḳ**

[H104a] Pākleruñ cānı bölük bölük ve gürüh gürüh 'aşḳ u şevḳden mest (14) olup cemī'-i nevāhīden ve eṭrāfdan saña gelür

**(924) Meşnevi**

*Geşt hayrān ān Ḥalīme z'ān řadā*

*Nī kesī derpiř nī sūy-ı kafā*

Ol Ḥalīme ol řadādan hayrān oldu (15) zīrā anuñ ne öñünde ve ne kafasında bir kimse var idi belki piş ü pesinde ve yemīn ü yesārında hīç kimse yok iken bu řadāyı işitdüğinden müte'accib (16) olup hayrān kaldı

*(925) Meşnevi*

*şeş cihet ḥālī zişüret v'in nidā*

*şud peyāpey ān nidārā cān fedā*

Altı taraf şüretten ḥālī ya'ni zāhirde görünür [M71a] bir (17) kimse yok ve bu nidā ki zikr olındı peyāpey ve müte'ākıb oldu ol nidāya cān fedā olsun

*(926) Meşnevi*

*Muřtafārā berzemīn binhād ū*

*Tā kuned ān bāng-ı (18) zenrā cüst ü cū*

Çünkü bu nidāyı hātifden iřitdi Ḥazret-i Muřtafāyı o yer üzere řodı tā ol lařif ü sürürbař bāngi cüst ü cū (19) ide

*(927) Meşnevi*

*Çeřm miyendāht ān dem sūbesū*

*Ki kücāyest īn řeh-i esrārgū*

Ḥalīme ol zamānda eřrāfa nazar eyledi kendüsine böyle diyü ki bu esrār söyleyici (20) řāh kandanur

*(928) Meşnevi*

*K'inçünin bāng-ı bülend ezçepp ü rāst*

*Mīresed yā Rab resānende kücāst*

Ki yemīn ü yesārdan bunuñ gibi bülend āvāz irişür (21) yā Rab bu řadāyı irişdürici kandanur

*(929) Meşnevi*

*Çün nedīd ū ḥire vū nevmīd řud*

*Cism lerzān hemçü řāh-ı bīd şud*

Çünkü Ḥalīme bāng u řadā idiciyi görmedi (22) hayrān u nevmīd oldu cismi söğüt ağacınıñ budāğı gibi lerzān oldu

*(930) Meşnevi*

*Bāz āmed sūy-ı ān tıfl-ı reřīd*

*Muřtafārā bermaķām-ı ḥod nedīd*

Ḥalīme (23) girü ol reşid tıfluñ cānibine geldi Ḥazret-i Muştafā ‘aleyhisselām kendü mekân u makāmında görmedi

**(931) Meşnevi**

**Ḥayret enderḥayret āmed berdileş**

**Geşt (24) bes tārīk ezgām menzileş**

Bu ḥāletden Ḥalīmenüñ kalbine ḥayret içre ḥayret geldi gām u guşşadan anuñ menzili ziyāde teng ü tārīk oldı

**(25) (932) Meşnevi**

**Süy-ı menzilhā devīd ü bāng dāşt**

**Ki ki berdürdāneyem gāret gumāşt**

Menziller cānibine yeldi ve bāng tutdı böyle diyü ki benüm dürdānem üzre (26) kim gāret ḥavāle tutdı ya’ni benüm dürr-i yetīm gibi olan ‘azizü’l-vücüd tıflı kim aldı diyü eṭrāf u cevānibe şadālar urdı

**(933) Meşnevi**

**Mekkiyān güftend mārā ‘ilm nīst**

**(27) Mā nedānistīm k’āncā küdekīst**

Mekkīler çünki Ḥalīmeden bu sözi iştdiler bu huşūşa bizüm ‘ilmimiz yokdur biz bilmedük anda bir küdek vardur

**(28) (934) Meşnevi**

**Riḥt çendān eşk ü kerd ü bes figān**

**Ki ez’ü giryān şudend ān cümlegān**

Ḥalīme ol kadar gözyaşı dökdi ve çok figān eyledi ki ol (29) gayrılara anda giryeye idici oldılar

**(935) Meşnevi**

**Sīne kūbān ānçünān bigrīst hoş**

**K’aḥterān giryān şudend ezgiryeyeş**

Ḥalīme ziyāde gām u eleminden sīnesini (30) [H104b] dögerek ancılayın hoş vāfir ağladı ki anuñ giryesinden kevākib āsmānda giryeye idici oldılar ya’ni anuñ giryeye ve figānı zemīnden geçüp āsmāna te’şir (31) idüp anda olan aḥterler daḥı müte’eşşir olup kaṭarāt-ı emṭārı rüy-ı zemīne yağıdurdılar

**Ḥikāyet-i ān pīr-i ‘Arab ki delālet kerd Ḥalīmerā beisti’ānet (32) bebütān**

**(936) Meşnevi**

**Pīr-i merdī pişeş āmed bā’aşā**

***K'ey Ḥalīme çī fütād āḥir turā***

‘Aşāyla bir pīrmerd Ḥalīmenūñ öñüne geldi böyle diyü ki ey Ḥalīme āḥir saña ne vākī’ oldı

(33) (937) *Meşnevi*

***Ki çünñn āteş zidil efrūḥtī***

***İn cigerhārā rāz-ı mātem sūḥtī***

Ki ƙalbūñden buncılayın āteş şu‘lelendürdüñ bu cigerleri mātemden yakduñ ve bunda ḥāzır olan (34) kimselerūñ ƙulūbını āh-ı sūznākla iḥrāk itdüñ

(938) *Meşnevi*

***Güft Aḥmedrā razī‘em mu‘temed***

***Pes biyāverdem ki bispārem beced***

Ḥāzret-i Ḥalīme ol pīre eyitdi (35) Ḥāzret-i Aḥmedūñ şādık u mu‘temed razī‘iyem ya‘ni baña i‘timād olunup beni dāye ittiḥāz eylediler bu ƙadar zamāndur ki emzürdüm ve derūn-ı dilden ḥizmet eyledüm (36) pes şimdi getürdüm ki anı ceddine teslīm idem

(939) *Meşnevi*

***Çün resīdem derḤaṭīm āvāzhā***

***Mīresīd ü mişeniğem ezhevā***

Çünkim Ḥaṭīme irişdüm ol ḥālde āvāzlar (37) hevādan irişdi ve işitdüm ya‘ni Ḥaṭīme ḥiṭāben hevā cānibinden niçe kelimāt-ı ḥikmetāmiz istimā‘ eyledüm

(940) *Meşnevi*

***Men çü ān elḥān şeniğem ezhevā***

***Ṭıflrā binḥādem āncā* (38) *ezşadā***

Çünkim ol laḥınları hevādan işitdüm ol şadādan ötüri ol ṭıfl-ı rüşdi anda ƙodum

(941) *Meşnevi*

***Tā bibīnem ĩn nidā āvāz-ı kīst***

***Ki nidāyi* (39) *bes laṭif ü bes şehīst***

Tā görem bu nidā kimūñ avāzıdur zīrā ki ziyāde laṭif ü ziyāde şehī ve leziz bir nidādur

(942) *Meşnevi*

***N’ezkesī diğem begird-i* (40) *ḥod nişān***

***Nī nidāyi münƙaṭı‘ şud yek zamān***

Ne kendü eṭrāfumda kimseden nişān gördüm ne bir zamān hevādan münƙaṭı‘ oldı



**(943) Meşnevi**

*Çünkü vāgeştem (41) zihayrethā-yı dil*

*Tıflrā āncā nedīdem vāy-ı dil*

Çünkü dil ü cānumuñ hayretlerinden girü döndüm tıflı anda görmedüm ve nice olduğın bilmedüm vay benüm [P40b] (1) albüme

**(944) Meşnevi**

*Güft ey ferzend tu enduh medār*

*Ki nümāyem mer turā yek şehriyār*

Ol pīr-i ‘Arab Hālīmeye eyitdi ey ferzend sen am utma ki saña bir şehriyār göstereyim

**(945) Meşnevi**

*Ki bigūyed (2) ger bihāhed hāl-i tıfl*

*Ü bedāned menzil ü tirhāl-i tıfl*

Ki ol şehriyār dilerse senüñ tıfluñuñ hālini dir ol şehriyār senüñ tıfluñuñ irtihālını bilür

**(946) Meşnevi**

*Pes (3) Hālīme güft ey cānem fedā*

*Mer turā ey şeyh-i hūb-ı hoşnidā*

Çünkü Hāzret-i Hālīme pīr-i ‘Arabdan bunı işitdi pes eyitdi ey kişi benüm cānum saña fedā olsun (4) ey hoşnidā hūb u mergūb [H105a] şeyh

**(947) Meşnevi**

*Hīn biyā bünmāy ān şah-ı nazar*

*K’eş buved ezhāl-i tıfl-ı men haber*

Āgāh ol ol şah-ı nazarı baña göster ya’ni şahib-i (5) nazar olan şahı baña göster andan istimdād eyleyüm ki anuñ benüm tıflumuñ hālinden haberi ola

**(948) Meşnevi**

*Bürd ürā piş-i ‘Uzzā k’in şanem*

*Hest derihbār-ı gaybī muğtenem*

(6) Pes ol Hālīmeyi ‘Uzzā [M71b] nām bir bütüñ öñüne ilette böyle diyü ki bu şanem ‘ālem-i gayba mensūb olan aħbārda muğtenemdür ya’ni aħbār-ı gaybiyye ve esrār-ı hafiyi (7) bilmede anīmet olmuş ve tecrübe ılınmışdur

**(949) Meşnevi**

*Mā hezārān üm şude zū yāftīm*

*Çün behīdmet sūy-ı ü biştāftīm*

Biz niçe biñ güm ü nâbedîd olmuş (8) nesneleri andan bulduq çünkim hîdmet ü  
‘ubûdiyetle anuñ cānibine sür‘at eyledük

**(950) Meşnevi**

***Pîr kerd ūrā sūcūd u güft zūd***

***Ey hudāvend-i ‘Arab ey baħr-ı cūd***

(9) Pes ol pîr-i ‘Ârab fevrî ol şaneme secde eyledi ve didi ey qavm-i ‘Arabuñ  
hudāvendi ey cūd u kerem deryāsı

**(951) Meşnevi**

***Güft ey ‘Uzzā tu bes ikrāmhā***

(10) ***Kerdeyi tā resteyîm ezdāmhā***

Ve daħı didi ey ‘Uzzā sen bize çok ihsān u ikrāmlar eylemişsin tā niçe dāmlardan  
kurtulmuşuz

**(952) Meşnevi**

***Ber‘Arab haqqest (11) ezikrām-ı tu***

***Farz geşte tā ‘Arab şud rām-ı tu***

Senüñ ikrāmuñdan ‘Arab üzre çok haq vardur farz olmuşdur tā ki ‘Arab saña muṭî‘ vü  
rām (12) oldı

**(953) Meşnevi**

***În Halîme-y Sa‘di ezümmîd-i tu***

***Āmed enderzıll-ı şāh-ı bîd-i tu***

Bu Sa‘dî kabîlesinden olan Halîme senüñ ümîdüñden senüñ bîdüñ (13) şāhınuñ  
sāyesine geldi

**(954) Meşnevi**

***Ki ez‘ü ferzend-i tıflî güm şudest***

***Nām-ı ān küdek Muḥammed āmedest***

Bundan ötüri ki andan bir tıfl ferzend güm ü (14) zāyî‘ olmuşdur ve ol küdekuñ nām-ı  
şerîfi Muḥammed gelmişdür

**(955) Meşnevi**

***Çün Muḥammed güft ān cümle bütān***

***Sernigün geştend ü sâcid ān zamān***

Çünkim ol (15) pîr-i ‘Arab Muḥammed didi ol cümle bütler ol zamān sernigün u  
sâcid oldılar pîre böyle diyü

**(956) Meşnevi**

***Ki birev ey pîr İn çî cüst ü cüst***

***Ān Muhammedrā (16) ki ‘azl-i mā ez’üst***

Ki yūri ey pîr bu ne cüst ü cūdur ol Muḥammedi ki bizüm ‘azl u inkisārımız andandur

***(957) Meşnevi***

***Mā nigūn u sengsār āyīm ez’ū***

***(17) Mā kesād u bī‘iyār āyīm ez’ū***

Biz andan nigūn u sengsār gelürüz ve biz andan ötüri kesād u bī‘iyār gelürüz ya‘ni biz ol ḥazretten ötüri taşlık (18) maḥalli ve sernigūn gelürüz ve ḥalk içinde ḥor u ḥaḳîr ü bī‘tibār oluruz ve kesād u fesādımız zāhir olup bīḳıymet ve bī‘tibār olmaḳ mertebesin (19) buluruz ba‘zı nüshada *mā nigūn sengrek āyīm ez’ū* vāḳi‘ olmışdur bu taḳdîr üzre ma‘nā biz andan nigūn u seng tamarlu gelürüz elḥāşıl biz ki (20) aşında bī‘izzet taş tamarlu idük ḥalkuñ bize ‘izzeti ve ‘izzî diyü [H105b] ḥidmet ü ragbeti ba‘zı ḥayālât-ı şeytāniyye vāsıtasıyla idi çünkim ol ḥazret (21) geldi bizden bu ḥāletler mürtefi‘ oldı didi

***(958) Meşnevi***

***Ān ḥayālātî ki dîdendî zimā***

***Vakt-i fetret gāh gāh ehl-i hevā***

Ol bir nev‘ ḥayālātî ki bizden görürler- (22) di fetret vaḳtinde gāh gāhî ehl-i hevā *fetret zamān-ı cāhiliyyete dirler* ya‘ni zamān-ı cāhiliyyetde ki bu āna gelinceye dek ehl-i hevā ba‘zı ḥayālāt-ı şeytāniyyeyi ki (23) bizüm cānibimizde görürlerdi el‘ān ol ḥazretüñ şeref-i nübüvvetiyle ol ḥayālāt bizden zāyil olur ve bizüm zūhūrımız ve vücūdımız bāḫıl kıılır

***(959) Meşnevi***

***Güm (24) şevd çün bārgāh-ı ū resîd***

***Āb āmed mer teyemmümrā derîd***

Ol ḥayālāt maḥv u peydā olur çünkim anuñ bārgāhı irişdi āb geldi ve teyemmümi (25) yürütdi ya‘ni ābuñ vücūdı ḳatında teyemmüm bāḫıl olduḡı gibi bizüm daḡı vücūdımız ol ḥazretüñ vücūdı ve zūhūrı ḳatında bāḫıl olur ve bize iḥtiyāc (26) ḳalmaz didi

***(960) Meşnevi***

***Dūr şev ey pîr fitne kem fūrüz***

***Hîn zireşk-i Aḥmedî mārā mesüz***

Ey pîr buradan dūr ol fitne âteşini şu'lelendirme āgāh (27) ol zinhār Aḥmede mensüb olan reşk ü ğayret âteşinden bizi yaqma

**(961) Meşnevi**

***Dūr şev behr-i Hudā ey pîr tu***

***Tā nesūzī z'âteş-i taqdîr tu***

Allāh için (28) ey pîr sen bizüm qatımızdan ba'îd ol tā qazā ve taqdîr âteşinden yanmayasın ya'ni bizi âteş-i qazā ve qader iḥrāk eyledi zinhār buradan dūr ol (29) tā ki sen daḥı bizümle yanmayasın

**(962) Meşnevi**

***În çî dümm-i ejdehā efşürdenest***

***Hîç dānī çî haber âverdenest***

Bu ne 'azîm ejdehā dümmi ni şıkmaqdur ve ne gūne ejder (30) kıyruĝın ışmaqdur ya'ni bu haber ki minḥaysü'l-ma'nā filmeşel bir ejder-i 'azîm gibidür ve andan haber virmek ejder kıyruĝını başmaq ve şıkmaq gibidür hîç (31) bilür misin ne haber getürmekdür ya'ni anuñ zuhūr u kudūminüñ haberi bizüm 'âbidlerimüzüñ buḥlān u ḥaḳâretine bā'ışdür

**(963) Meşnevi**

***Z'în haber cüşed dil-i deryā (32) vü kân***

***Z'în haber lertzân şevded heft āsmān***

Bu haberden deryā vü kân dili cüş eyler bu haberden heft [M72a] āsmān lertzân olur ya'ni bu haber meserret-i (33) eşerinden deryā vü kânüñ ve zemîn ü zamānuñ qalbi cüşa gelür ve heft āsmānuñ belki cemî'î-î ekvānuñ derünü ḥurūşa gelür zîrā bu cümlesinüñ zuhūrına (34) sebep ol ḥazretüñ vücūd-ı şerîfidür ki Ḥaḳ Subḥāne ve Te'ālā anuñ ḥaḳqında ***levlāke lemā ḥalaḳtu'l-eflāk***<sup>695</sup> buyurdu pes cemî'î-î cihān ol ḥazretüñ (35) zuhūrına müteraḳqıb idiler re'āyā ḥalîfenüñ vücūdına müteraḳqıb u müştāk oldukları gibi pes ol ḥazretüñ zuhūrınuñ haberi cemî'î-î eşyâyı cüş u (36) ḥurūşa getürse 'aceb degüldür

**(964) Meşnevi**

***Çün şenîd ezsenghā pîr îñ sūḥan***

***Pes 'aşā endāht ān pîr-i kühen***

Çünki pîr senglerden bu kelāmı işitdi (37) pes ol pîr köhne ve merd-i [H106a] sālḥürde elinden 'aşâyı atdı

<sup>695</sup> "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 403.

**(965) Meşnevi**

***Pes zilerze'v havf u bīm-i ān nidā***

***Pīr dendānhā behem bermizedā***

Pes ol (38) nidānuñ lerze ve havfından ve bīminden pīrūñ dişleri biri birine ururdu ya'ni kemāl-i havfından ve lerzān olduğundan bīihtiyār dişleri dağı (39) biri birine toķınup öterdi

**(966) Meşnevi**

***Ānçünān k'enderzemistān merd-i ūr***

***Ū hemī lerzīd ū mīgūft ey şübūr***

Ancılayın zemistān u şitāda merd-i ūryān ditrer (40) ol pīr ditrerdi ve dirdi ey şübūr ya'ni ey helāk senūñ vaķtūndür nerdesin gel

**(967) Meşnevi**

***Çün derān hālet bidīd ū pīrrā***

***Pā vü ser güm kerd zen tedbīrrā***

(41) Çün Hāzret-i Hālīme pīri ol hālinde gördi ol 'acebden zen tedbīrini güm ü zāyi' eyledi

**(968) Meşnevi**

***Gūft pīrā gerçi men dermiḥnetem***

***Ḥayret enderḥayret enderḥayretem***

[P41a] (1) Pes ol pīre ḥiṭāb idüp didi ey pīr egerçi ben miḥnetdeyüm ḥayret içre ḥayret içre ḥayretdeyüm

**(969) Meşnevi**

***Sā'atī bādem ḥaṭībī (2) mīkuned***

***Sā'atī sengem edībī mīkuned***

Bir sā'at bād baña ḥaṭīblik eyler bir sā'at seng ü şanem baña edīblik ve üstādī ve mu'allimlik eyler ya'ni gāh olur ki (3) hevā cānibinden niçe ḥiṭāb-ı pürşevāb işidürüm ve gāh olur ki şanemler cānibinden niçe uşul u ādāba müte'allik kelām u cevāb gūş iderüm

**(970) Meşnevi**

***Bād bāḥarfem sūḥanhā mīdihed***

**(4) *Seng ü kūhem fehmi-eyşā mīdihed***

Bād u hevā baña ħarf u şavtla sözler virür seng ü küh baña eşyānuñ esrārınuñ fehmini virür murād cemādāt ħaķāyık-ı eşyāyı (5) baña tefhīm eyler ve bād-ı hevā baña ħarf u şavtla niçe ħikem ü esrār söyler demek olur

**(971) Meşnevi**

***Gāh tıflemrā rübüde ğaybiyān***

***Ġaybiyān-ı sebz perr-i āsmān***

Gāh tıflı ğaybiler (6) ħapmışlar āsmānuñ yeşil ħanadlu ğaybileri murād Allāhu a'lem ol ħazret etfālle mülā'abe iderken Ĥazret-i Cebrā'il-i emīn ba'zı melā'ike ile gelüp ol (7) ħazreti etfāl mābeyninden alup ve cennet-i a'lādan bir laţif altun legen getirüp anuñ şadr-ı şerīfini şakķ eyleyüp ve mübārek ħalbini iħrāc idüp (8) pāk ğusl eyleyüp yine yerine ħoyup ba'de dāyesi ve cediti anuñ ne yerde olduğundan ħaber alup varup anı şıħhat u selāmetde bulup getürmişler- (9) dūr pes *ğaybilerden* murād bu taķdīr üzre Ĥazret-i Cibril ve anuñla bile nāzil olan melā'ike olur

**(972) Meşnevi**

***Ezki nālem bāki ğüyem in gile***

***Men şudem sevdāyi*(10) *eknün deh dile***

Kimden nāle vü feryād idem ve bu şikāyeti kime diyem ben şimdi şad dille sevdāyi oldum ya'ni el'ān yüz dille ziyāde sevdāya mensüb (11) olan kimse gibi oldum ve ħayālāt u efkār-ı perākendeye sevdāzedeler gibi mübtelā oldum didi

**(973) Meşnevi**

***Ġayreteş ezşerĥ-i ğaybem leb bibest***

***İn ħadar ğüyem ki*(12) *tıflem ğüm şudest***

**(974) Meşnevi**

***Ger bigüyem çiz-i diğer men künün***

***Ĥalk bendendem bezencir-i cünün***

Ol tıfl-ı reşīdüñ ğayreti ğaybı şerĥ eylemekden benüm [H106b] lebüm bağladı ya'ni müşāhede (13) eyledüğüm esrār-ı ğaybı ħalka söylemeden anuñ ğayreti dehānumı beste eyledi ancak bu ħadar diyem ki tıflum ğüm ü zāyi' olmuşdur eger şimdi ben bir āĥir şey (14) söyleyem ve müşāhede eyledüğüm esrār-ı 'acibe ve aĥvāl-i ğaribeyi naql eyleyem ħalk beni cünün zencirine bağlarlar ve mecnün olduñ diyü selāsil ü ağlāle muķayyed (15) eylerler bunda tenbīh vardur ki ehl-i şüret aşĥāb-ı ma'nānuñ müşāhede eyledükleri esrār-ı 'acibe ve aĥvāl-i ğaribeyi fehm eylemedüklerine eger anlar gördükleri aĥvālden (16) söyleselerdi [M72b] bunlar anları cünūna ve

sevdâzede olmağa haml eylerlerdi ve bu sözler hayâlât-ı sevdâviden ve cünûn u sefâhatden zühûra gelür diyü söylerler- (17) di

**(975) Meşnevi**

**Güft pîreş ey Halîme şād bāş**

**Secde-yi şükr ār u rūrā kem hūrāş**

Pîr bu hāli görüp aña eyitdi ey Halîme şād u mesrūr ol secde-yi (18) şükr getir yüzüñi tırmala

**(976) Meşnevi**

**Tū mehor ğam ki negerded yāve ū**

**Belki ‘ālem yāve gerded ender’ū**

Sen ğam yime zîrā ol tıfl senden zāyî’ ü yāve olmaz belki (19) cemî’-i ‘ālem anda yāve ve nābedîd olur ya’ni ol hāzretüñ hāķîķati ve rûh-ı şerîfi bir deryā-yı a’zam u ‘ālem aña nisbetlebir kaçre-yi hāķîr kem gibidür ‘ālem (20) anuñ bātınında filhāķîķa kem ü nāpeydā ve bir zerre hūrşîd-i envere nisbetle niçe aħķar gelürse cihān daħı anuñ rûhına nisbetle eyle nāçîz ü aħķar (21) geldi

**(977) Meşnevi**

**Her zamān ezreşk-i ğayret pîş ü pes**

**Şad hezārān pāsbānest ü heres**

Her zamān reşk ü ğayretten anuñ öñünde ve ardında (22) niçe yüz biñ pāsbān ü hāris vardur ki zemīn ü āsmān ve cemî’-i ğaybiyyāt biiznillāh anuñ hāris ü pāsbānidur

**(978) Meşnevi**

**Ān nedîdî k’ān bütān-ı (23) zūfünün**

**Çün şudend eznām-ı tıflet sernigün**

Anı görmedüñ mi ki ol zūfünün şanemler senüñ tıfluñuñ nāmından niçe sernigün oldılar

**(979) Meşnevi**

**(24) Īn ‘aceb ķarnîst berrüy-ı zemīn**

**Pîr geştem men nedîdem cins-i ĩn**

Bu ķarn bir ‘aceb ķarndur rüy-ı zemīnde pîr oldum ben bunuñ cinsini gör- (25) medüm ya’ni bu ğüne aħvāl u esrārı müşāhede ķılmadum

**(980) Meşnevi**

**Z’İN risālet senghā çün nāle dāşt**

**Tā çi h’yāhed bergünehkārān ğümāşt**

Bu risāletden çünki (26) sengler nāle tıtdı günāhkārlar üzre ‘aceb ne havāle olsa gerekdür ya’ni seng olan şanemlerde fehm ü ‘aql yok iken ve anlar temyız ü teklif mertebesinden (27) degül iken anlar ol hazretün bişet ü risāletinden feryād idüp kendülerün hasāret ve heybetlerini bildiler ve helāk olacaqlarına vāqıf oldılar (28) bu eelden feryād u figān kıldılar pes ‘aql u teklif mertebesinde olan günāhkār eger ol hazretün risāletinden [H107a] haberdār olmazlarsa ve anuñ şer’ini (29) ve emrini qabül kılmazlarsa kıyās eyle ki anlar üzre ne havāle olisardur ve anlaruñ başına ne belālar geliserdür

**(981) Meşnevi**

***Seng bıcürmest derma’būdiyeş***

**(30) *Tu neyi mużtar ki bende būdiyeş***

Seng kendünün ma’būdlugında cürmsüzdür dirsın ey şanemperest mużtarr degülsın ki aña bende olduñ ya’ni sengden olan (31) şanemuñ ma’būd olmaqlıqda ihtiyarı yok belki ‘aciz ü mużtarrdur pes ey şanemperest hod ‘aciz ü mużtarr degülsın belki fā’il-i muhtārsın sen aña bende (32) olursın ve ‘ibādet kılursın ol seng mużtarr-ı bıcürm iken böyle sernigün oldu ve nāle vü efğān kıldı senün bu kadar cürm ü küfrle hālün nice (33) olsa gerek ve netice-yi kārūñ ne mertebeye varsa gerekdür fikr eyle demek olur

**(982) Meşnevi**

***Ū ki mużtar inçünin tersān şudest***

***Tā ki bermücrim çihā hvāhend* (34) *best***

Ol ki mużtarrdur bunuñ gibi qorqucu olmışdur ya’ni hacerden olan şanemler ma’būd olmaqlıqda mużtarr iken Hazret-i Haqdan bu güne tersān (35) ve lezān olmuşlardur tā ki mücrim üzre ‘aceb neler bağlayısarlardur ve anlaruñ üzerine ne uqūbetler geliserdür bu beytler Hazret-i Mevlānā lisānından şanem- (36) perest olan kāfirlere hitāb eylemek tariki üzre ve anlara ma’būdlarunuñ ‘aciz ü mużtarr olmasını ve kendülerün eşedd-i ‘azāba giriftār gelmesini söylemek (37) semti üzre vāki’ olmuşdur ammā Hüdādan gayriya perestiş eyleyenleruñ cümlesine dağı şāmil olur ve zāhiren Hüdāperest olup bātinen eşnām-ı (38) mevhūme ve ma’nevīye dağı perestiş kılanlara tariz olmadan hālī olmaz ve ümmet-i Muhammedden olup ol hazretün risālet ü bişetinde bihaber olan (39) mücrimler ve günāhkārlara dağı tenbih olmadan hālī degüldür



*Ḥaber yāften-i cedd-i Muṣtafā ‘Abdulmuṭṭalib ezgüm kerden-i Ḥalīme Muṣtafārā ‘aleyhisselām (40) ve tālib ṣuden-i [M73a] ū gerd-i ṣehr ū nāliden-i ū berder-i Ka’be vü ezḤaḡ derḥ’āst kerden vü yāften-i ū Muḥammedrā ‘aleyhisselām<sup>696</sup>*

*(983) Meṣnevi*

*Çün ḥaber deryāft (41) cedd-i Muṣtafā*

*EzḤalīme v’ezfigāneṣ bermelā*

Çünkü Muṣtafā Ḥazretlerinün cedd-i ḥaber buldı ya’ni ‘Abdulmuṭṭalib ol ḥazretün güm olmasından Ḥalīme- [P41b] (1) den ve anuñ āṣkāre ḥaḡ ortasında olan figānından ḥaberdār oldu

*(984) Meṣnevi*

*V’ezçünān bāng-ı bülend ū na’rahā*

*Ki bemilī miresīd ez’ū ṣadā*

Ve anılayın bülend (2) olan bāngden ve na’ralardan ki ol Ḥalīmeden ṣadā bir mile dek iriṣürdi

*(985) Meṣnevi*

*Zūd ‘Abdulmuṭṭalib dānest çīst*

*Dest bersīne hemīzed mīgīrist*

‘Abdul- (3) muṭṭalib fevrī bildi ki ḥāl nedür anı sīnesi üzre urdı ve ağladı

*(986) Meṣnevi*

*Āmed ezgām berder-i Ka’be besüz*

*K’ey ḥabīr ezırr-ı ṣeb v’ezrāz-ı rüz*

Pes gām (4) u eleminden Ka’benün ḡapısı üzre süz u ḥarāretle geldi ve didi ki ey gice sırrından ve gündüzün rāzından ‘alīm olan Ḥüdā

*(987) Meṣnevi*

*Ḥ’iṣtenrā men nemibīnem [H107b] fenī*

*Tā (5) buved hemrāz-ı tu hemçün meni*

Ben kendüm için bir fen görmezem ve kendümde saña lāyık bir ṣan’at ve ḡudret bilmezem tā benüm gibi bir ḥaḡīr senün gibi bir ‘azīm pādṣāhuñ (6) hemrāzı ola

*(988) Meṣnevi*

*Ḥ’iṣtenrā men nemibīnem hüner*

*Tā ṣevem maḡbül-i in mes’ūd der*

<sup>696</sup> “Halime’nin Mustafa aleyhisselamı kaybetmesinden Mustafa aleyhisselamın dedesi Abdulmuttalib’in haber alması, Kabe’nin kapısında ağlaması ve Hak’tan dilemesi ve Muhammed aleyhisselamı bulması”

Ben kendüm için hüner görmezem tã bu mes'ud kapunuñ maqbûli olam

*(989) Meşnevi*

*Yã (7) ser ü secde-y merã kadri buved*

*Yã beeşkem devleti handân şevd*

Yã benüm ser ve secdemüñ bir kadri ola yã benüm eşküm sebebiyle devlet handân ola ya'ni báb-ı sa'adet (8) fetḥ olup bir devlet güşâde ve handân olmağa benüm bir vechle istiḥkâk u liyâkatum yoḡdur bunda tenbîh budur ki yoḡluk tariḳiyle olan müsteḥabb (9) u icâbete aḡreb ve Hüdâ-yı Te'alâ Hazretlerine eḡabbdur

*(990) Meşnevi*

*Lik dersimã-yı ân dürr-i yetim*

*Dideyim aşâr-ı luḡfet ey kerim*

Velikin ol dürr-i yetimüñ vech (10) ü simâsında ey kerim senüñ luḡfuñ eşerini görmişem

*(991) Meşnevi*

*Ki nemimãned bemã gerçi zimãst*

*Mã heme mîssim ü Aḡmed kimyãst*

Zirã ger bize beñzemez egerçi (11) bizdendür meşelã biz dügeli miss meşâbesindeyüz ve Aḡmed kimyãdur

*(992) Meşnevi*

*Ân 'acâyibhã ki men didem ber'ü*

*Men nedidem berveliyy ü ber'adü*

Ol 'acâyibleri ki ben anda (12) gördüm ben anları hiç dostda düşmãnda görmedüm

*(993) Meşnevi*

*Ân ki fazl-ı tu derin tıflîş dãd*

*Kes nişãn nedhed beşad sãle cihãd*

Ol nesneyi ki (13) senüñ fazluñ aña bu tıflıḡı hãlinde virdi yüz yıl cihãdla kimse nişãn virmez ya'ni şol esrãr u kemãlatı ki senüñ 'inãyet ü fazluñ ol (14) şãhib-i sa'adete bidãyeti hãlinde 'aḡã kıldı bir kimse yüz yıl ictihãd eylese andan nişãn u eşer virmege ḡãdir olmaz ki ol ḡazretüñ bidãyeti sãyirüñ (15) nihãyetinden aḡvã ve a'lã idi

*(994) Meşnevi*

*Çün yakîn didem inãyethã-yı tu*

*Berveyy ü dürrist ezderyã-yı tu*

Çün yakīn ü āşkārā senūñ ‘ināyetlerūñi gördüm (16) anuñ üzerinde pes bildüm ki ol senūñ deryā-yı luṭf u cūduñdan bir dürr-i şāhvārdur

**(995) Meşnevi**

***Men hem ūrā mişefi‘ ārem betu***

***Ḥāl-i ū ey ḥāl-* (17) *dān bā mā bigū***

Lācerem ben yine anı saña şefi‘ getürürüm ey ḥāl ve esrār bilici [anuñ ḥālını -M] baña di bunda tenbīh budur ki du‘ā yokluk tārīki üzre (18) olduḡdan mā‘adā ol ḥazreti daḡı şefi‘ getüreler tā icābete aḡreb ola ve anı bulmaḡ isteyen ve liḡā-yı şerīfini görmek dileyen tālib-i da‘vātu bu üslūb (19) üzre eyleye tā kim ol dürr-i yetīme vāşıl ola ve anuñ cemāl-i şerīfini göre

***Cevāb āmeden cedd-i Muştafā ‘aleyhisselām ‘Abdulmuṭṭalibrā ezderūn-ı Ka‘be***<sup>697</sup>

**(20) (996) Meşnevi**

***Ezderūn-ı Ka‘be āmed bāng-ı sūd***

***Ki hem eknūn ruḡ betu ḡ‘āhed nūmūd***

Derūn-i Ka‘beden fevrī āvāz geldi böyle diyü ki hem şimdi Muştafā ‘aleyhisselām (21) saña yüz gösterse gerekdür

**(997) Meşnevi**

***Bā dü şad iḡbāl ū maḡzūz-ı māst***

***Bā dü şad ṭulb-ı melek maḡfūz-ı māst***

Ki ol ḥazret iki yüz iḡbāl ve devletle (22) bizüm maḡfūzımızdur ya‘ni melzūz u maḡbūbımızdur iki yüz melek bölügi ile o bizüm [H108a] maḡfūz ve maşūnımızdur evvelki mışra‘da *maḡzūz* ism-i mef‘ūldür ḡazḡdan (23) bema‘nā melzūz u maḡbūb *ṭulb* zamm-ı tayla bölük ma‘nāsınadır ya‘ni aña ḡādım olan ve anı ḡimāyet ve ḡirāset kılan melā‘ike bölügiyle o bizüm maşūn ve maḡfūzımız- (24) dur demek olur

**(998) Meşnevi**

***Zāhireşrā şöhre-yi kiyhān kunīm***

***Bāṭneşrā ezheme pinhān kunīm***

Anuñ zāhirini cihānuñ meşhūri eylerüz *kiyhān* kāf-ı ‘Arabīnūñ (25) kesriyle bunda cihān ma‘nāsınadır anuñ sırr u bāṭnını cümle cihāndan pinhān eylerüz ki bizden ḡayri bir kimse anuñ [M73b] esrārına muṭṭalī‘ olmaz çünkim āb u gilden (26) bunuñ gibi bir zerr-i ḡālīş [zuhūra -M] geldi ve cevher-i yektā mevcūd oldu āb u gilūñ ne

<sup>697</sup> “Mustafa aleyhisselamın dedesine Kabe’nin içinden cevap gelmesi”

güne ma'den idüğini Hüdā-yı Mütē'al lisānından ta'rīf ü beyāna (27) şürū' idüp buyururlar

**(999) Meşnevi**

**Zerr-i kân bûd āb u gil mā zergerīm**

**Ki geheş ḥalḥāl u geh ḥātem bürīm**

Āb u gil zerr-i kân idi biz zergerüz ki gāh ḥalḥāl u gāh (28) ḥātem keserüz bu ma'nā bānuñ zammesiyle olduğı üzredür ammā bānuñ fetḥasıyla olsa daḥı cāyiz olur ki zīrā gāh anı ḥalḥāl ve gāhī ḥātem iletürüz (29) dimek olur ba'zı nüshada *bürīm* yerine *kunīm* daḥı nüsha vāқи' olmışdur ki anı gāh ḥalḥāl u gāhī ḥātem eylerüz dimek olur *ḥalḥāl* zehab ü fuḍḍadan pāye (30) taḳduḳları şeydür burada pāyede ednā olan kimseler murād olur ve *ḥātem* barmağa taḳduḳları engüştere dirler burada mertebesi a'lā olan kimse (31) olur ve bir sebīl-i kināyet Ḥātemü'n-Nebiyyīn Ḥāzretlerine daḥı işāret olur ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki āb u gil filmeşel ma'den-i zer oldu ve biz (32) zergerüz ol āb u gili gāhī pāreye alıcaḳ olan kimseler düzerüz ve gāhī minḥayşü'l-mertebe a'lā ve eşref olan kimseler düzerüz dimek olur

**(33) (1000) Meşnevi**

**Geh ḥamāyilhā-yı şemşīreş kunīm**

**Gāh bend-i gerden-i şīreş kunīm**

Gāhī anı şemşīrūñ ḥamāyilleri eylerüz gāh anı şīrūñ gerdanına bend ü ḥalḳa eylerüz *şemşīrūñ ḥamāyil-* (34) *ler*inden murād kılādeleri olsa da cāyizdür ammā ta'vīzāt olsa daḥı cāyizdür ki ekşer kılıçlaruñ baḡında getirürler veyāḥud ḡılāfına ḳabına yazarlar bu- (35) rada maḳşūd mertebesi 'ālī ve 'azīzü'l-vücüd olan kimselerden 'ibāret olur ve *şīrūñ gerdānına bend olmadan* murād ḳayd u dām menzilesinde olan ādemler- (36) den kināyet olur ve ḥāşıl-ı ma'nā gāh ol ḥāk u ābı 'azīzü'l-vücüd mertebe-yi 'ālī şāḥibleri kimseler eylerüz ve gāhī şīr ü dilīr olan kimselere ḳayd u bend (37) menzilesinde bir kimse eylerüz ki ol şīr ü dilīr olan kimseler aña muḳayyed olurlar

**(1001) Meşnevi**

**Geh turunc-ı taḥt bersāzīm ez'ū**

**Gāh tāc-ı farḳhā-yı mülkcū**

Gāhī (38) andan taḥtuñ turuncı düzerüz gāh anı mülk ü salṭanat isteyici şāḥlaruñ farḳ u serlerinüñ tācı düzerüz ya'ni [H108b] ol āb u gili biz altun (39) idüp andan taḥtlaruñ turuncası düzerüz nitekim şāḥlar taḥtlarına altundan ṭoplar ve turuncalar

idüp vaz' iderler ve gāh andan mülk olan (40) pādşāhlaruñ fark-ı serine tāc-ı püribtihāc düzerler

**(1002) Meşnevi**

***‘İşkāh dārīm bāin ḥāk mā***

***Z’ān ki üftādest derka’de-y rızā***

Bu ḥāke biz (41) ‘aşklar tutaruz zīrā ki ḥāk rızā ka’desinde düşmişdür ya’ni biz bu ḥāk-i zemīne meyl ü muḥabbetler iderüz andan ötürü ki bu ḥāk maḳām-ı rızāda [P42a] (1) vāḳi’ olup kemāl-i tevāzu’ ve meskenetle muttaşif olmışdur bunda ḥāksiret ve şāhib-i meskenet olan kimseleruñ minḥaysü’l-mertebe refi’ü’l-mezile olmasına ve Ḥāk (2) Te’ālānuñ aña muḥabbet kılmasına işāret vardur *mentevāzu’ rafe’ahullāh*<sup>698</sup> fehvāsınca ḥāk gibi pestlik ihtiyār eyleyen kimsenüñ mertebesi ‘ālī ve ḳadri sāmī olduğu muḳarrer- (3) dür

**(1003) Meşnevi**

***Geh çünin şāhī ez’ü peydā kunīm***

***Geh hem ūrā pīş-i şeh şeydā kunīm***

Gāh ol āb u gilden buncılayın bir ‘azīmü’ş-şān şāh peydā eylerüz murād Ḥāzret-i Resül-i Ekrem- (4) dür şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gāh hem ol şāhı şāh öñünde şeydā iderüz ya’ni āb u gilden maḥlūk olan pādşāh-ı taḥt-ı risāleti biz ki şāh-ı ḥāḳīḳiyüz öñümüzde (5) ‘āşık u şeydā iderüz bu ma’nā *ūrā* zamīri mışra’-ı evvelde olan Ḥāzret-i Aḥmedden ‘ibāret olan şāhī lafzına ‘āyid olduğu üzredür ammā *urā* zamīri āb (6) u gile ‘āyid olup ma’nā böyle olsa daḥı cāyiz olur gāh bunuñ gibi bir pādşāh risāleti ol āb u gilden peydā iderüz ve gāh hem ol āb u gili ya’ni āb u gilden (7) maḥlūk olan şeyleri ol şāhuñ ḥuzūrında ‘āşık u şeydā iderüz

**(1004) Meşnevi**

***Şad hezārān ‘āşık u ma’şūk ez’ü***

***Derfiḡān u dernefir ü cüst ü cū***

Ol (8) ḥākdan niçe yüz biñ ‘āşık u ma’şūk ya’ni ol ḥākdan maḥlūk olmuş niçe yüz biñ [M74a] ‘āşık u ma’şūk fiḡānda vü nefīrde ve cüst ü cūdadur

**(1005) Meşnevi**

***Kār-ı (9) mā īnest berkūrī-yi ān***

***Ki bekār-ı mā nedāred meyl-i cān***

<sup>698</sup> “Kim tevazu gösterirse Allah onu yükseltir.”

Bizüm işimiz budur ol kimsenün körlüğüne ki bizüm kâr u şanımuza meyl-i cân tutmaz andan murād şeytân (10) ve şeytânsiret olan insân olsa daḥı cāyizdür ḥāşıl-ı ma'nā oldur ki ol ḥākden bir niçe yüz biñ 'aşıq ve ma'sûk ḥalk eylerüz bizüm kârimuz (11) budur ol şeytânun körlüğüne ki bizüm kâr u şanımuza dil ü cânla meyl tutmayup ḥākı süflî ve kendünün aşı olan nârı 'ulvî tutup maḥzar-ı esmâ ve evşâf (12) olan Âdem-i ḥākî ḥakkında *ḥalaḳtenî minnârin ve ḥalaḳtehu minñin*<sup>699</sup> diyü ta'n u ḳadḥ eyledi

*(1006) Meşnevî*

*În fazîlet ḥâkrâ z'ân rû dihîm*

*Ki nevâle pîş-i bîbergân nihîm*

(13) Bu fazîleti ḥâke ol vechden virürüz zîrâ ki ni'meti bergsüzler ve azıksuzlar önüne ḳoruz velḥāşıl *mentevâzu' rafe'hullâh* feḥvâsınca ḥāk ve ḥākden maḥlûḳ (14) olan Âdem tevâzu' idüp 'âcizlik ve bîberglik izḥâr [H109a] eylediler anları bu ḳadar şeref ü 'izzetle 'âlîḳadr eyleyüp bu ḳadar luḫ u ni'mete maḥzar ḳılduḳ ve iblîs (15) da'vâ-yı rif'at ve 'uluvv-i şân eyleyüp kibr semtine zâhib oldı *mentekebbera ḥafâzahullâh*<sup>700</sup> muḳteżâsınca anı ve anuñ sîretinde olanları maḥfûz u maḥzûl ḳıldı

*(16) (1007) Meşnevî*

*Z'ân ki dâred ḥāk şekl-i ağberî*

*V'ezderûn dâred şîfât-ı enverî*

Zîrâ ki ḥāk-i ağberî ve tîre şekl tutar ve derûndan şîfât-ı enverî tutar egerçi ḥāk şüret (17) ḥasebiyle keşîf ü zulmânîdür lâkin minḥaysü'l-bâḫın ma'den-i şanâyî'ci İllâhî ve maḥzar-ı bedâyî'ci Rabbânî ve maḥzen-i esrâr ve âşâr-ı Subḥânî olmuşdur âşâr-ı raḥmetullâh anuñ (18) vücûdında zuhûra gelüp bu ḳadar eşcâr u eşmâr ve nebâtât u ezḥâr anuñ bâḫınından zâhirine ḳıçup 'ayân olmuşdur zâhirde olan âşâr-ı laḫîfenüñ (19) ḫarâvet ü leḫâfeti anuñ bâḫınınuñ laḫîf ve nûrânî olmasına delâlet ider bunda ḥāk şîfatıyla mevşûf olmaḡa tenbîh ü terḡîb vardur ki sâlik olan şüfî (20) her vechle ḥâksîret olmaḡ lâzımdur tâ maḥzar-ı küll ola ve andan gül-i ma'ârif ü esrâr zuhûra gele nitekim bir maḥall-i âḫirde buyururlar

*Beyt*

*Ḥāk şev ḥāk tâ birüyed (21) gül*

<sup>699</sup> “Beni bir ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” (Sad 38/76)

<sup>700</sup> “Kim kibirlenirse Allah onu alçaltır.”

*Ki cüz ezhāk nīst mazhar-ı küll<sup>701</sup>*

*(1008) Meşnevî*

*Zāhireş bâbātneş geşte beceng*

*Bātneş çün gevher ü zāhir çü seng*

Anuñ zāhiri bātını ile ceng ü huşümetde (22) olmışdur ya'ni anuñ zāhiri anuñ bātınına minḥayṣü'l-ma'nā muḥāşamet ve muḥālefet kılmışdur filmeşel ḥākūñ bātını gevher gibidür ve ḥākūñ zāhiri seng gibidür (23) filḥaķıķa anuñ bātını gevher gibi olduğı bu kadar cevāhir ü a'rāzuñ ve āşār u leṭāyifüñ anuñ bātınından zuhūra gelmesi anuñ bātınınuñ gevher gibi laṭif olmasına (24) delālet ü şehādet eyler pes ḥākūñ zāhiri bātınıyla ne cihetden huşümet ve ceng eyledüğini bu beytlerle tefsīr ü tevzī' idüp buyururlar

*(1009) Meşnevî*

*Zāhireş gūyed ki (25) mā inīm ü bes*

*Bātneş gūyed nikū bīn piş ü pes*

Anuñ zāhiri lisān-ı ḥalle biz ancak buyuz dir anuñ bātını öñi vardı eyü gör dir ya'ni ḥākūñ (26) zāhiri lisān-ı ḥalle dir ki benüm şüretüme ve bātın u sīretüme im'ān nazarla nazar eyle şüretüme baķup sīretümdeñ gāfil olma ve şeyṭān gibi şüret-i zāhireye baķup (27) zāhibīnlik mertebesinde ķalma egerçi şüretüm tīre ve aģberīdür lākin sīretüm elṭaf u enverīdür bātınumdan zuhūra gelen āşār-ı ğarībe ve esrār-ı bedī'a bātınumuñ (28) leṭāfetine delālet eyler

*(1010) Meşnevî*

*Zāhireş münkir ki bātın hiç nīst*

*Bātneş gūyed ki būnmāyīm bīst*

Anuñ zāhiri inkār idicidür böyle diyü ki bātın hiç ve şey (29) degüldür anuñ bātını dir ki şabr u tevaķķuf eyle bātınımızdan olan ḥālātı saña gösterürüz ki bahār zamānında olan eşcār u ezhāruñ [H109b] leṭāfeti bizüm bātınımızuñ leṭāfetine (30) delīl olur dir pes ehl-i dil ḥākūñ bātını gibidür ve ehl-i zāhir anuñ zāhiri gibidür ehl-i zāhir ehl-i bātına dāyimā böyle inkār u huşümet eylemeden ḥālī olmaz- (31) lar [M74b] ehl-i bātın daḥı anlara dir ki bahār-ı kıyāmet geldükde bizüm bātınımızuñ leṭāfeti zuhūr kılduķda bātınımızuñ nūrāniyyeti ol zamānda bilesüz ve derūnımızuñ envār ve (32) esrārına ol vaķtde 'ārif olasuz pes ḥālā ṭıynet-i cismāniyyemüzde ve şüret-i insāniyyemüze baķup bātınımız 'āleminden gāfil kılmayasuz dirler

<sup>701</sup> "Toprak ol, toprak gül gösterir ki küllün mazharı toprak parçası değildir."

**(1011) Meşnevi**

**Zāhireş (33) bābātmeş derçālişend**

**Lācerem z'în şabr nuşret mīkeşend**

Hākūñ zāhiri hākūñ bātını ile ceng ü çālişdedururlar lācerem bu şabrdan ötürü (34) nuşret çekerler ya'ni hākūñ zāhiri bātınına münkir olup lisān-ı hālle aña huşūmet ü muhālefet eyledüğine bātın-ı hāk şabr eyledüğinden ötürü Hāk cānibinden (35) cezb ü nuşret idüp 'avn-ı İlāhī irişdükte envār u esrār-ı derūnı zāhir olur ve şūret-i zāhiresine bu āşār u delāyil vāsıtasıyla gālebe kıılır ve hākūñ (36) zāhiri dağı halkūñ anı matrūha ve mezbele kıılduklarına ve maḥall-i necāsāt u çirkāb eyledüklerine şabr eyledüğü cihetden nuşret-i İlāhiyyeyi cezb idüp 'avn-ı Hākla (37) bu kadar āşār-ı ğarībe ve maşnū'āt-ı 'acībenūñ mazharı olur lācerem hākūñ zāhiri ve bātını bu şabrdan nuşret-i İlāhiyyeyi cezb iderler tā 'avn-ı Hākla bu kadar (38) āşār-ı 'acībeyi izhār eyler pes insāna bunda tenbīh olur eger mānend-i hāk bātınıyla zāhirinūñ muhāşamet ve muhālefetine şabr eyleyüp muḳtezā-yı zāhirini bātınına (39) ğālib kıılmazsa ve zāhiri bātınına münkir olmayup bātınınuñ muḳtezā'iyetine şabr kıılırsa ve bātını dağı zāhirinūñ muhālefetine şabr eyleyse bu şabrdan her biri (40) nuşret-i İlāhiyyeyi kendülere cezb iderler tā 'avn-ı Hākla her biri kendünūñ havāşş u esrārını zuhūra getürürler

**(1012) Meşnevi**

**Z'în turuşrū hāk şūrethā kunīm**

**(41) Hānde-yi pinhānşrā peydā kunīm**

Bu turuşrūy hākden şūretler eylerüz anuñ mestūr u pinhān hāndesini peydā ve āşikār eylerüz ya'ni anuñ leḫāfet-i bātınıyye- [P42b] (1) sin zāhir eylerüz

**(1013) Meşnevi**

**Z'ān ki zāhir hāk endūh u bükāst**

**Derderūneş şad hezārān hāndeḫāst**

Zirā ki hākūñ zāhiri ğam ve bükādur ammā derūnında niçe yüz (2) biñ hāndeler vardur

**(1014) Meşnevi**

**Kāşifu's-surrīm ü kār-ı mā hemīn**

**K'în nihānhārā berārīm ezkemīn**



Kāşif-i sırruz ve bizüm işimiz ancak budur ki bu nihānları kemīn ü ‘ademden (3) vücūda götürürüz nitekim hākūñ bātinından bu kadar envā‘-ı insānı ve eşnāf-ı hayvānı ve ecnās-ı ma‘ādini ve bîşümār nebātātı zuhūra getürdi

**(1015) Meşnevī**

**Gerçi düzd (4) ezmünkiri ten mīzened**

**Şihne ān ez‘aşr peydā mikuned**

Meselā egerçi düzd münkirlikden ten urur epsem olup sükūt kıılır şihne ol mesruk [H110a] olan metā‘ı düzde (5) ‘aşr u işkence kıılmadan peydā eyler ve bundan maşşūd ne idüğini bu beyt müfessir olur

**(1016) Meşnevī**

**Fazlhā düzdideyend in hākhā**

**Tā muķırr ārımşān ezibtilā**

Kezālik bu hākler (6) bizüm hazīne-yi vücūdımızdan niçe fazllar ve ni‘metler ve esrār u şan‘atlar öğrülmişlardur tā kim anları ibtilā ve imtiḥān eylemeden muķırr götürürüz ya‘ni gāh bürüdet-i şitāyla ve gāhī ḥarāret-i (7) şayfla ol hāki mübtelā eyleyüp ve gāh nerm ve gāhī şiddet-i hevāyla anı imtiḥāna çeküp ikrār mertebesine yetürürüz hattā derūnında setr eylediği kārı ve esrārı bu şan‘atla (8) izḥār eylerüz çünkim insān daḥı ferzend-i hākīdür aşlı bu ibtilāya maḥzar oldıysa fer‘i daḥı bu güne beliyāt-ı muhtelifeden ḥālī olmaz nitekim bu āyet-i kerīme bu ma‘nāya şehādet (9) kıılır **ve lenebluvennekum bişey’in minelḥavf velcū‘i ve naķşin minelemvāli velenfusi vessemerātı**<sup>702</sup> ilāāḥirihi

**(1017) Meşnevī**

**Bes ‘aceb ferzend k‘ūrā būdeyest**

**Līk Aḥmed berheme efzūdeyest**

(10) Pes ferzend ki ol hākūñ olmışdur pes bā‘-i ‘Arabīyle olup çok ‘aceb ferzend ki ol hāk için olmışdur demek daḥı vechdür līkin Ḥazret-i Aḥmed ‘aleyhisselām (11) cümlesinüñ üzerine ziyāde ve efzūn olmışdur ya‘ni nev‘-i insān hākden maḥlūk olan eşyānuñ zübdesi ve güzīdesidür velīkin Ḥazret-i Aḥmed ‘aleyhisselām (12) efzal-i cemī‘-i insān [M75a] ve eşref-i cümle-yi ekvān ve dürr-i yegāne-yi şadef-i cihāndur ki bu cümleñ vücūdına ‘illet-i gā‘ī ol ḥazretüñ vücūdı olmışdur

**(1018) Meşnevī**

<sup>702</sup> “Çaresiz sizleri biraz korku, biraz açlık, biraz maldan, candan ve hasıllattan eksiklik ile imtihan edeceğiz.” (Bakara 2/155)

(13) *Şud zemîn ü âsmân handân u şād*

*K'ınçünin şāhī zimā dü cüft zād*

Zemîn ü âsmân handân u şādân oldu kendülerine böyle diyü ki bunuñ (14) gibi bir şāh-ı 'ālī biz iki cüftden toğdı ya'ni zemîn-i māder ve âsmân-ı peder gibidür ve bu ikisinüñ izdivācıla niçe mevālid beynehümāda zuhūra gelmişdür çünkim ol (15) hazretüñ vücūd-ı şerīfi beynessemā velarz zuhūra geldi zemîn ü âsmân şād u handân oldu ki bizüm gibi iki cüftden bunuñ gibi şāh-ı 'ālīkadr (16) ve mäh-ı bedr zuhūra geldi diyü

(1019) *Meşnevi*

*Mişikāfed āsmân ezşādiyeş*

*Hāk çün süsen şude z'āzādiyeş*

Āsmân anuñ şādīliginden ve kudūminüñ (17) sürürından gonca gibi açılır hāk anuñ āzādligından süsen gibi olmışdur berg-i süsen şayf u şitāda sebz olup ter ü tazeligi zāyil olmaduğıyçün aña (18) süsenāzād dirler keenne zevāl u fenādan āzād olmasına kināye iderler nitekim serve dağı bu vech üzre servāzād dirler burada devām-ı leţāfet murād olur ya'ni (19) hāk ol hazretüñ āzādeliginden süsen gibi dāyimā ter ü taze oldu demek olur ve anuñ yümn-i kudümüyla leţāfet ve tarāvet buldı [H110b] demek iş'ar kıılır

(1020) *Meşnevi*

(20) *Zāhired bābātınnet ey hāk-i hoş*

*Çünki dercengend ü enderkeşmekeş*

Senüñ zāhirüñ senüñ bātınuñla ey laţif hāk çünki cengdedür ve hilāf u nizā'da- (21) dur hitāb Hazret-i Hāk lisānından egerçi hākedür velīkin ma'nā hākden vücūda gelen benī Ādemedür nitekim bu beyt-i şerīf hitābuñ Ādeme olduğunu tebeyyün ü tefsīr eyler

(22) (1021) *Meşnevi*

*Her ki bāhod behr-i Hāk bāşed beceng*

*Tā buved ma'nış haşm-ı bū vū reng*

Lācerem her kim ki Hazret-i Hākdan ötüri kendüsiyle ceng ü huşümetde ola tā anuñ ma'nāsı (23) bu rengüñ haşmı ola ya'ni her şol kimse ki Hüdā-yı Te'lānuñ rızāsını hāşıl eylemek için kendü nefsiyle cengde ola ve riyāzet ü mücāhedeye meşğül olup (24) aña muhālefet kıla hattā ol kimsenüñ sırr u ma'nāsı şüret-i zāhiredde olan rāyihā

ve levnüñ haşmı ola mâni' rāh-ı Hâk olduğu i'tibarıyla netice ve me'âl bu beytten (25) zuhûra gelür

**(1022) Meşnevi**

**Zulmeteş bânür-ı ü şud derķıtāl**

**Āftāb-ı cānşrā nebved zevāl**

Anuñ zulmeti anuñ nûrıyla ceng ü kıtālde oldu anuñ cānı āftābına zevāl (26) olmaz ya'ni her şol kimse ki rızā-yı Hâk için kendü nefsiyle cengde ola hattā anuñ sırr u ma'nāsı mazhar-ı bûy u reng olan dünyānuñ haşmı ve zıddı ola egerçi ol (27) kimsenüñ zulmet-i tab'ıyyeye ve keşāfet-i beşeriyyesi nûr-ı cānıyla kıtālde olur velākin anuñ cānı āftābına zevāl olmaz belki her bār ki kendü nefsiyle mücāhede eyledükce (28) anuñ āftāb-ı cānı envār olur ve zulmet-i nefsanıyyesine gālib olup izāle kıılır demek olur

**(1023) Meşnevi**

**Her ki küşed behr-i mā derimtiḥān**

**Püştzîr-i pāyeş āred (29) āsmān**

Her kim ki imtiḥān u riyāzetde bizden ötüri çalışur āsmān arķasını anuñ ayağı altına götürür ya'ni Hāzret-i Hüdā-yı Müte'āl buyurur her şol (30) kimse ki mertebe-yi imtiḥān u ibtilāda bizüm ķurb u rızāmuz için küşiş eyler bu mertebe 'ālîrütbet ve refi'ü'l-menzile olur ki āsmān-ı 'ālîşān (31) zuhrını anuñ ķadem-i mübārekinüñ altına götürür ve ol şāḥib-i himmet seyr ü sülūkını sidretü'l-müntehāya ve mertebe-yi a'lāya yetürür demek olur

**(1024) Meşnevi**

**Zāhiret ezti'regî (32) efgānkünān**

**Bātın-ı tu gūlsitān dergūlsitān**

Ey ferzend-i ḥāk olan ve t̄in mertebesinden zuhûra gelen insān senüñ zāhirüñ t̄irelikden efgān (33) idicidür ya'ni egerçi senüñ şüret-i zāhirüñ küdüret-i beşeriyye ve keşāfet-i cismāniyyeñ i'tibarıyla ḥāküñ zāhiri gibi efgān eyleyici ve ben bir türābdan ve nuṭfe-yi (34) ḥaķirden maḥlûķ olmuş bir 'āciz ve faķirüm diyü söyleyicidür velākin senüñ bātınüñ gūlsitān içre gūlsitāndur ya'ni egerçi şüretüñ [H111a] böyle şağîr ü ḥaķirdür velākin (35) senüñ [M75b] bātınüñ nüşḥa-yı a'zam ve 'ālem-i kebîrdür ve 'ulüm u ma'ārif güllerinüñ gūlsitānı cānuñdur ve esrār u leṭāyif sünbüllerinüñ būsitānı senüñ cinān-ı cenānuñdur

**(36) (1025) Meşnevi**

***Kaşid ü çün şūfiyān-ı rüturuş***

***Tā neyāmīzend bāher nürkuş***

Ey ferzend-i hāk olan insān ol senūñ hākī olan vücūduñ kaşdla rüturuş (37) şūfiler gibidür tā her nürkuşla muhteliṭ ve muşāhib olmayalar bu beytde *ū* zamīri hākden mütevellid ve Hāk rızāsıçün kendü nefsiyle ceng ü huşūmet kılan (38) kimselere ‘āyid olur ki murād mücāhid-i fīsebīlillāh olan kimselerdür ve bunlaruñ vücūdını şūfileruñ şūret-i zāhiresine ve sīret-i bātnasına teşbīh eylemek tarīkiyle (39) anlara nefslerini bilmeği ve bātnlarınıñ esrārına ve envārına āgāh olmağı ta‘līm ü tefhīm buyururlar tarīk-i taşavvufda olan meşāyiḥ-i şūfiyyenūñ sīret ü tarīkatlerindendür ki ekşer (40) zamānda rüturuş u ğamnāk olurlar ve ba‘zı nāmaḥrem ü bīgāne olan kimselere mukārenet kılsalar ‘abūsü’l-vech ü elemnāk görinürler tā ol turşrūyluk (41) anlaruñ bātnında olan envār u leṭāyife rūpūş ola eger nāmaḥremler bunlaruñ inkıbāz ve rüturuşlğını görüp muşāḥabet ve mücālesetlerinden nefret [P43a] (1) kıla nitekim mücāhede kılanlara kendü nefslerini bildürmek huşūşında meşāyiḥ-i şūfiyyenūñ bu sīretlerine daḥı işāret idüp buyururlar bīferzend-i hāk (2) olan ve fīsebīlillāh kendü nefsiyle mücāhede kılan kimse o senūñ hākī olan vücūduñ filmeşel rüy-ı turş şūfiler gibidür anlaruñ zāhiren tīreşekl (3) ü rüturuş olmaları anuñçündür tā kim her nūr depeleyici ve zevk-i bātnı izāle eyleyici nāmaḥremlerle muhteliṭ olmayalar ve envār-ı derūnuñ izālesine sebep olan ṭāyife (4) ile muḥālaṭa ve imtizāc kılmayalar

***(1026) Meşnevi***

***‘Arifān-ı rüturuş çün ḥārpüşṭ***

***‘Aş pinhān kerde derḥār-ı dürtüşṭ***

Turşrūy olan ‘arifler ḥārpüşṭ (5) gibi ‘aş u nūşını ḥār dürtüşṭde pinhān eylemişlerdür ya‘ni kirpi didükleri cānver ḥārların zāhire getirüp ol ḥār içre kendüyi setr ü pinhān (6) eyleyüp zevk ü ‘aş eyledüğü gibi yüzlerin ve gözlerin telḥ ü turş eyleyüp ḥalka ğam u elem izḥār eyleyen ‘arifler daḥı dürtüşṭ olan ḥār-ı ğam (7) ve ḥiss-i elem içre nihānī ‘aş eylemişlerdür ve şūret-i zāhirelerini inkıbāz u elemde göstermekle tesettür idüp ‘avām-ı kelhevāmuñ ḥalk-ı cihānı şıķlet (8) ü izdiḥāmından bu üslūbla ḥalāş olmuşlardur pes bunlaruñ derūmı laṭif ü ḥoş ve zāhirlerinde rüturuş olmalarını eṭrāfi ḥār olan bāġa (9) temşīl eyleyüp bu beyti meşel mevķi‘inde irād idüp [H111b] buyururlar

***(1027) Meşnevi***

***Bāġ pinhān gird-i bāġ ān ḥār fāş***

***K’ey ‘adüvv-i düzd z’īn derdūr bāş***

Meşelâ bâğ (10) gizlü bâğuñ eṭrāfindan ol hār fāş u āşkârdur lisān-ı hālle ‘adū ve düzd olanlara böyle dir ki ey ‘adū ve ḥarāmī olan kimse bu bâğdan ırağ ol pes (11) bâğuñ dīvārında olan hār derūnında olan eṣcārı ve şemārı ağıyārdan nice ḥıfz eylese rūturuş olan ‘arīflerūñ daḥı zāhir ḥasedlerinde (12) olan elem ve inkıbāz bīgāne ve nāmaḥrem olanları kendülere ülfet ve muḥabbet eylemeden men‘ eyley ve derūnlarında olan leṭāfete muṭṭalī‘ olup anı aḥz u celb eylemeden (13) setr kıılır

*(1028) Meşnevi*

*Ḥārpūştā ḥār ḥāris kerdeyi*

*Ser çü şūfi dergiribān burdeyi*

Ey ḥārpūşt ḥārı kendüñe ḥāris ü nigeḥbān eylemişsin şūfi gibi (14) başuñı giribān eylemişsin *ḥārpūşt*dan murād bunda ‘arīf-i rūturuş olur ve ‘arīf-i rūturuşuñ ḥālī ḥārpūştuñ ḥālīne müşābih olduğıçün (15) anı ḥārpūşt menzilesine tenzīl idüp añā [M76a] ḥıṭāb iderler ve buyururlar ki ey ḥārpūşt gibi olan ‘arīf bu rūturuş olmağ ve izḥār-ı ğam u elem kıılmağ (16) filmeşel ḥār gibidür bu ḥār gibi olan rūturuşluğı kendüñe ḥāris ü nigeḥbān eylemişsin şūfiler gibi başuñı giribān çeküp ‘uyūn-ı ağıyārdan tesettür (17) eylemişsin

*(1029) Meşnevi*

*Tā kesī düçār dāng-ı ‘ayş-ı tu*

*Kem şeved z’in gülrūḥān-ı ḥārḥu*

Bu beyt daḥı Meşnevi-yi şerīfūñ ağmağ ebyātındandır ve sehlü’l-mümteni‘ (18) kabīlindendür lafzından ma’nāyı istifāde eylemek ḥayli müşkildür ve *düçār dāng* lafzında bir iki vech vardur evvelā *düçār* iki kimse biri birine muḥābil (19) gelmek ve māni‘ olmağ maḥallinde isti’māl olunur şāniyen *düçār dāng* lafzını ednā ve ḥvār olan maḥalde isti’māl iderler müşkilāt-ı Meşnevīde böyle vāki‘ olmuşdur (20) *düçār dāng* ‘ibāretest ki *dermaḥall-i ḥvār u ednā isti’māl kunend* ve *gülrūḥān-ı ḥārḥū*dan murād şüretleri cemīl ü melīḥ ve sīretleri ḥabīs ü kabīḥ olan (21) kimselerdür *dāng* rub‘-ı dirheme dirler evvelki vech üzre kıillet ma’nāsı murād olur ve *kem şeved* böyle maḥallerde *neşevēd* ma’nāsına olur evvelki vech üzre (22) ma’nā tā bir kimseye senūñ dāng-ı ‘ayşuñā ya’ni ḳalīl olan zevḳ ü ‘ayşuñā bu ḥārḥū olan gülrūḥlardan muḥābil olmaya ve men‘ kıılmaya dimek olur ve ikinci vech üzre (23) ma’nā senūñ ‘ayşuñuñ düçār dāngı için bir ḥārḥūylu gülrūḥlardan tā bir kimse eksük ola ya’ni senūñ ma’nevī olan ‘ayş u zevḳuñ ednāsına bu (24) ḥārḥūylu ve laṭīf yüzlü olan kimselerden birbiri nāḳış olup ‘ayşuñ anlardan münğazz olmaya bu ma’nā kim nāḳış

ma'nāsına olduğu üzredür ammā (25) *kem şevved neşevved* ma'nāsına isti'māl olunursa *vākıf* [H112a] *neşevved ü muṭṭalib neşevved* ma'nāsı virilür muzāf-ı muḳadder olmak üzere bu taḳdīr üzere ma'nā (26) bu ḫārḫūylu ḡlruḫlardan tā bir kimse senüñ ednā 'ayşuña vākıf olmaya dimek olur ve bu vech sāyir vücūhdan evlā olur ve ḫāşıl-ı kelām ve (27) ḫulāşa-yı merām böyle dimek olur ki ey ḫārpüşṭ gibi olan 'ārif-i rūturş ḫār gibi olan rūturşlıḡı ve munḳabız olmaḡı kendüñe viḳāye (28) ve rūpüş idüp şūfīler gibi başuñı girībāna iletmiş ve munḳabız u rūturş oturmaḡı kendüñe 'ādet itmişsin sebebi oldur ki tā bu (29) şūret-i zāhiriye laṭīf ü melīḫ ve sīret ü ḫūyı zışt ü ḳabīḫ olan kimselerden her biri senüñ ednā 'ayşuña vākıf olmaya ve zevḳ-i bāṭınuñdan (30) ḫaberdār olup saña izdiḫām ḳılmaya pes Ḥazret-i Ḥaḳḳ lisānından münāsebetle bu ḳadar esrār ve ma'ārif buyurduḡlarından şoñra yine ḳışşaya rücū' (31) idüp anı beyān buyururlar

**(1030) Meşnevi**

***Tıfl-ı tu gerçi ki küdekhū budest***

***Her dü 'ālem ḫod tufeyl-i ü budest***

Pes derūn-ı Ka'beden bu ḡüne āvāz geldi ki (32) ey 'Abdülmūṭṭalib senüñ tıfluñ egerçi küdekhūylu olmuşdur lākin ḫaḳīḳat i'tibārıyla her iki 'ālem anuñ tufeyli olmuşdur ya'ni *her iki 'ālemden* (33) maḳşūd bizzāt ol ḫazret olup her iki 'ālem aña nisbet tufeyl ve maḳşūd-ı bittab' olmuşdur nitekim *levlāke levlāk lemā ḫalaḳtu'l-eflāk*<sup>703</sup> ḫadīsi bu ma'nāya (34) şehādet ḳılmışdur

**(1031) Meşnevi**

***Mā cihānirā bedū zinde kunīm***

***Çarḫrā derḫidmeteş bende kunīm***

Biz cihāna mensūb olan maḫlūḳatı anuñla zinde eylerüz anuñ ḫidmetinde (35) felegi bende eylerüz

**(1032) Meşnevi**

***Güft 'Abdülmūṭṭalib k'in dem kücāst***

***Ey 'alīmu's-sırr nişān dīḫ rāh-ı rāst***

Pes 'Abdülmūṭṭalib Ka'be cānibine ḫiṭāb idüp (36) didi bu dem ol tıfl-ı reşid ḳandadır ey sırr u ḡaybı bilici rāh-ı rāstuñ nişānını vir ve beni anuñ olduğu maḳāma irḡür

<sup>703</sup> “Ey Habibim sen olmasaydın bu kایناتی yaratmazdım.” “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 403.

*Nişān ḥ'āsten-i* (37) 'Abdülmuṭṭalib ezmevzi'-i Muhammed 'aleyhisselām ki kücās yābem ü cevāb āmeden ezenderün-i Ka'be vü nişān yāften<sup>704</sup>

(1033) *Meşnevi*

*Ezderün-i Ka'be āvāzeş* (38) *resīd*

*Güft ey cūyende ān ṭıfl-ı reşīd*

Ka'benün derünından ol 'Abdülmuṭṭalibe [M76b] āvāz irişdi didi ey ol ṭıfl-ı reşīdi dileyici

(1034) *Meşnevi*

*Derfūlān vādīst* (39) *zīr-i ān dırāht*

*Pes revān şud zūd pīr-i nīkbaht*

Fūlān vādīde ol dırahtuñ altındadır pes pīr-i nīkbaht ya'ni 'Abdülmuṭṭalib fevrī revān (40) oldı

(1035) *Meşnevi*

*Derrikāb-ı ü emīrān-ı Kureyş*

*Z'ān ki ceddeş būd z'a'yān-ı Kureyş*

Kureyşüñ emīrleri ve şerīfleri anuñ rikābında idi zīrā ki Ḥāzret-i (41) Resūlüñ 'aleyhisselām ceddı ki murād 'Abdülmuṭṭalibdür Kureyşüñ a'yān u eşrāfından idi pes anuñ ḥuzūrına gelüp cem' olub anuñla bile [P43b] (1) ol ḥāzretüñ olduğı maķāma müteveccih [H112b] oldılar

(1036) *Meşnevi*

*Tā bepüşt-i Ādem eslāfeş heme*

*Mehterān-ı bezm ü rezm ü melḥame*

Ḥāzret-i Ādemüñ zāhrına dek ol efzaleslik eslāfı (2) cemī'an bezmüñ ve cengüñ ve ḥarbüñ mehterleri ve kendü 'aşrlarınüñ eşrāfı ve bihterleri idi Ḥāḳ Subḥāne ve Te'ālā ol ḥāzretüñ ābā ve ecdādını sāyir nāsdan (3) ıstıfā' eylemiş ve anı bu cümleden güzīde kılmışdur nitekim bu ḥādīs-i şerīfī İbn 'Abbās Ḥāzretleri rivāyet buyururlar *kāle 'aleyhisselām enne Kureyşen kānet* (4) *nūran beyne yedillāhi te'ālā kable enyaḥluķa Ādeme bielfey 'āmin yusebbiḥu zālike'n-nūru ve tusebbiḥu'l-melā'iketü bitesbiḥihi felemmā ḥalaķallāhu Ādeme elķā zālike'n-nūra minşulbihi*<sup>705</sup> *feķāle* (5)

<sup>704</sup> "Abdülmuttalp'in, Muhammed aleyhisselamın bulunduğu yerden nişan istemek için, nerede bulayım, demesi ve Kabe'nin içinden cevap gelmesi ve nişan bulması"

<sup>705</sup> "Ben, Hz. Ādem aleyhisselam yaratılmazdan on dört bin yıl önce, Rabbimin yanında bir nur olarak mevcuttum. Bu nur ve melekler Allah'ı tesbih ederdi. Allah Adem'i yarattığı zaman o nuru Adem'in sülbüne yerleştirdi"

‘aleyhisselām feahbetaniyallāhu te‘ālā ilelarzi fişulbi Ādeme ve ce‘alenī fişulbi Nūhin ve kazfe biye fişulbi İbrāhīme ‘aleyhisselām lemyezel yenkulunī mineleslābi’l- (6) kerīmeti ve’l-erhāmi’t-tāhirati hattā ahracenī beyne ebeveyye lemyeltekiyā ‘alāsifāhin kattū<sup>706</sup> kezā fişifā’i Kağı ‘Ayāz ve kāle şāhibi hayātu’l-hayvāni fitefsīr ma’nā-yı lafz-ı Kureyş (7) ve lāyu‘ākib nesebu’n-nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem velya‘lemu innehu lemyekun fīecdādihi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nikāhun sifāhun (1037) *Meşnevi*

**İn neseb hod püst ūrā būdeyest**

**K’ez- (8) şehensāhān-ı mih pālūdeyest**

Bu zıkr olınan neseb hod ol hāzretūñ postinuñ nesebi olmuşdur ki ulu şehensāhlardan süzülmuşdür ya’ni bu neseb-i şūrī (9) ol hāzretūñ cism-i şerīfinūñ ve cesed-i laţīfinūñ nesebi olmuşdur ki Haq Te‘ālā Hāzretleri anı her karnda anı karnuñ güzīdesinden ıştıfā’ eylemişdür nite- (10) kim İmām Müslim Hāzretleri Vāsile bin Eska’dan bu hadīşi rivāyet iderler Vāsile şā’-i müşelleşenūñ kesriyle ve Eska’ hemzenūñ fethiyle ve sīn-i mühmelenūñ sükūni ve kāfuñ (11) fethasıyla aşhāb-ı kirāmdan bir kimsenūñ ismidür kāle şallallāhu ‘aleyhi ve sellem innallāhe’ştefā minveledi İbrāhīme İsmā’ile ve’ştefā minveledi İsmā’ile benī Kinānete (12) ve’ştafā minbenī Kinānete Kureyşen ve eştefā minKureyşin benī Hāşimin ve’ştefā minbenī Hāşim<sup>707</sup> silsile-yi şerīfe ve neseb-i kerīmeleri İbrāhīme ve İsmā’ile muntehī olıncaya (13) dek ābā ve ecdād-ı ‘azāmı bu tertīb ūzre zıkr olınmuşdur Ebulkāsım Muḥammed ‘aleyhisselām bin ‘Abdullāh bin ‘Abdulmuḥtalib bin Hāşim bin ‘Abd-i Menāf bin Kuşay bin Kilāb (14) ibn Mürre bin Ka’b bin Lü’eyy bin Gālib bin Fihri bin Mālikū’n-Naşr bin Kināne bin Huzeyme bin Müdrike bin İlyās bin Muḍar bin Nizār bin Ma’ad bin (15) ‘Adnān ve ‘Adnān minveled-i İsmā’il bin İbrāhīm ‘aleyhisselām biğayri şekk

(1038) *Meşnevi*

**Mağz-ı ū hod ezneseb dürest ü pāk**

**Nīst cınseş (16) ezsemek kes tā Simāk**

Ol hāzretūñ mağz-ı şerīfi taḥkīkan nesebden dūr u pākdur semekden Simāka dek kimse anuñ cinsi degüldür mağzmdan murād (17) ol hāzretūñ rüh-ı şerīfidür ki

<sup>706</sup> “Allah Teala beni sulb-i Adem’de arza indirdi ve beni sulb-i Nuh’ta kıldı ve beni sulb-i İbrahim’e kazf etti; sonra beni daima aslab-ı kerime ve eham-ı tahireden nakletti, hatta asla zina üzerine iltika etmeyen ebeveyn arasından beni çıkardı.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 303.

<sup>707</sup> “Cenab-ı Hak, İbrahimogullarından İsmail’i intihap etti, İsmailogullarından Benī Kināne’yi, Kināneogullarından Kureyş’i, Kureyş’ten Benī Hāşim’i, Benī Hāşim’den de beni seçti.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 264.



*evvelu mā ḥalaḳallahu rūḥi*<sup>708</sup> buyurdıkları ḥadīṣ tıbqınca ibtidā vücūda gelen [H113a] ol ḥazretüñ rūḥ-ı şerīfidür ve ol ḥazretüñ (18) rūḥı bir kimseden toğmadı ki ol kimse aña neseb ola belki cemī'-i ervāḥ anuñ rūḥından ḥāşıl olduğı i'tibarla ol cümleye aşl u neseb olsa ḳābildür (19) pes anuñ rūḥ-ı şerīfi neseb ve izāfāt ḳaydından pāk u berīdür zīrā zemīni [M77a] ḥāmil olan māḥīden māha varıncaya dek belki ḥalā ve melāya erinceye (20) dek aşlā anuñ mişl ü nazīri kimse yoğdur ki tā aña neseb ola ve ol ḥazretüñ rūḥ-ı şerīfi aña intisāb ḳıla

**(1039) Meşnevi**

***Nūr-ı Ḥaḳrā kes necūyed zād u būd***

**(21) *Ḥil'at-ı Ḥaḳrā çı ḥācet tār u pūd***

Ḥaḳ Te'ālā ḥazretlerinüñ nūrına kimse zād u būd istemez Ḥaḳ Te'ālānuñ ḥil'atine tār u pūd ne ḥācetdür ya'ni Ḥazret-i Resül-i (22) Ekremüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem rūḥ-ı şerīfi ki nūr-ı Ḥaḳdur ve ziyā-yı vücūd-ı muṭlaḳdur aña kimse toğmaḳ ve olmaḳ istemez zīrā Ḥaḳ Te'ālānuñ nūrınuñ tevellüd ḳılması (23) ve mevlūd gibi olması muḥāldür Ḥaḳ Te'ālānuñ nūrınuñ ḥil'atine sāyir mensücāt gibi ve derzen lāzım degüldür ya'ni asl u fer'e anuñ iḥtiyācı yoğdur ki (24) tā ol nūr-ı İläḥī aşl u fer'üñ ictimā'ı vāsıtasıyla zuhūra gele ve mevcūd ola ve ol aşla intisāb ḳıla ve anuñ neslinden ola velḥāşıl nūr-ı (25) İläḥī bu ḳuyüddan pāk u berīdür

**(1040) Meşnevi**

***KemterİN ḥil'at ki bidhed dersevāb***

***Berfezāyed bertürāz-ı āftāb***

Ḥaḳ Subḥāne ve Te'ālā ednā ḥil'ati ki bendelerine şevābda (26) virür ve anlaruñ 'ameli muḳābelesinde anlara 'atā ḳılır āftābuñ tūrāz-ı nūrānisi üzre ziyāde olur ve aña her vechle ğalebe ḳılır pes ednā olan (27) nūr-ı āftāba tār u pūd ve zād u būd lāzım olmayup nūr-ı āftāb andan müstaẓī olduğı muḳarrer olıcaḳ āftāb-ı ḥaḳıḳinüñ nūrı olan rūḥ-ı Muḥammedinüñ (28) zād u būda iḥtiyācı olmaduğı betarīḳi'l-evlā

***Baḳiyye-yi ḳışsa-yı da'vet-i raḥmet Belḳisrā***

Belḳısı raḥmete da'vet eylemenüñ ḳışsasınıñ (29) baḳiyyesidür bu ma'nā raḥmet-i Belḳısa muzāf olduğı üzredür eger raḥmet Belḳısa muzāf olursa ma'nā Belḳısa müte'allik olan raḥmet-i Ḥaḳḳa da'vet (30) eylemenüñ ḳışsasınıñ baḳiyyesidür demek olur ya'ni Belḳıs için Ḥaḳ Te'ālādan ne güne raḥmet oldıysa aña da'vet eylemenüñ ḳışsasınıñ tetimme- (31) sidür demek ifāde ḳılır filḥaḳīḳa her bir nebī kendü

<sup>708</sup> "Allah'ın ilk yarattığı şey benim ruhumdur."

ümmetini rahmet-i Haḫḫa da'vet eyler ve kezālik her nebīnūñ ḫademinde ve meşrebinde olan velī daḫı kendü (32) mürīdlerini ve muhiblerini rahmet-i Haḫḫa da'vet eyler

**(1041) Meşnevi**

***Ḥız Belḫīsā biyā vü mülk bīn***

***Berleb-i deryā-yı Yezdān dūr biçīn***

Ḳalk ey Belḫīs bu cānibe gel ve bāḫī (33) mülki gör deryā-yı İlähīnūñ kenārında dürr ü le'ālī degşür ya'ni ey Belḫīs maḫām-ı fānīden ḫāyim olup ve Haḫḫ cānibine müteveccih olup İmān u İslāma (34) geldükde Haḫḫ Te'ālānuñ mü'min ü muvaḫḫid olan bendelerine ne gūne mülket-i [H113b] bāḫiye virmişdür anı müşāhede ḫıl ve sāḫil-i baḫr-ı İlähī ki mertebe-yi insāniyyetdür (35) ve 'ālem-i rūḫāniyyetdür bu mertebelerde dürer-i esrār ve gurer-i envār-ı Haḫḫı cem' eyle tā ḡinā-yı ḫaḫīḫate vāşıl olasın ve daḡdaḡa-yı cihāndan necāt bulasın

**(1042) Meşnevi**

***Ḥ'āherānet (36) sākin-i çarḫ-ı seni***

***Tu bemurdārī çī sultānī kuni***

Senüñ ḫız ḫarındaşlaruñ ey Belḫīs 'ālī ve nūrānī olan çarḫuñ sākinleridür sen bir murdār u cīfe (37) ile ne salḫanat eylersin ya'ni *eddunyā cīfetun ve tālibuhā kilābu*<sup>709</sup> ḫadīşinūñ feḫvāsı üzre pes sen bu murdār ve cīfe olan dünyāyla ne müfāḫaret idüp sultānlıḫ (38) eylersin belki sāyir ḫ'āherlerüñ gibi bundan āzād olup maḫām-ı a'lā ve mertebe-yi isnā'ya vāşıl olagör ve kendüñi anlar zümresine irgüregör

**(1043) Meşnevi**

***Ḥ'āherānet- (39) rā zibaḫşışḫā-yı rād***

***Hīç mīdānī ki ān sultān çī dād***

Senüñ ḫ'āherlerüñe kāmil ü firāvān baḫşışḫerden hīç bilür misin ki ol sultān ne virdi (40) *rād* bunda kāmil ve 'azīm ma'nāsına olur ve *Belḫısdan* murād eger mücerred ünşā olursa her 'aşḫda mütemevvile olan ehl-i ḡinā' ḫātuna şāmil olur ve eger (41) zükür u ināş her kim ise maḫām-ı ḫalebde İmān ve İslām ḫabūline [M77b] müsta'idd olan kimseler murād olursa Belḫıs İslāma müsta'idd olanlaruñ [P44a] (1) nefsinde 'ibāret olur ki nefs-i mü'enneş ḫükmündedir

**(1044) Meşnevi**

***Tu zışādī çün giriftī ḫablzen***

<sup>709</sup> “Dünya cifedir ve onun talibi köpeklerdir.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 305.

***Ki menem şāh u re'īs-i gūlhen***

Sen serverūnden niçün tabl- (2) zen tutduñ server ü şādīlikden tabl u nakāre çalıcı mehterleri yanūña niçün cem' itdūñ bu zu'mla böyle diyü ki ben şāhum ve külhenūñ re'īsīyüm ya'ni (3) bu dünyā āhirete nisbetle külhen gibidür pes sen külhen meşābesinde olan dünyānuñ re'isligine ve şāhlığına mağrūr olup başuña tablzenler ve surnāzenler cem' kılup (4) bu kadar haķır şey'e niçün şād u server olursın belki himmet-i 'ālī eyleyüp bu cenāh-ı ba'ūza kadar Allah [ķatında -M] kıymeti olmayan haķır dünyādan ħalāş olup haķīķat (5) mülketine vāşıl olagör

***Meşel-i kāni' şuden-i ādemī bedünyā vü ħırş-ı ü derṭaleb-i [dünyā +M] [ū ğaflet-i ü ezdevlet-i rūhāniyān ki ebnā-yı cins-i veyend ki (6) yā leyte kavmī ya'lemūn -M]***

Bu surḥ-ı şerīf ādemīnūñ dünyāya kāni' olmasınıñ ve dünyā talebinde anuñ ħırş u ṭama'ınıñ meşelidür ve ol ādemīnūñ devlet-i (7) rūhāniyāndan ğafletinūñ meşelidür ki anlar ādemīnūñ ebnā-yı cinsleridür ya'ni evlād-ı ādem cinsindendür velākin keşāfet-i ṭabi'iyeden ve zūlmet-i beşeriyeden geçüp (8) nūrānī olmışlar ve bu 'ālem-i ecsāmuñ ṭāķ u ṭāremden tecāvüz idüp rütbe-yi rūhāniyyeti bulmuşlardur ve bunlaruñ her biri na'ra urucıdur böyle diyü ki ***yā leyte*** (9) ***ķavmī ya'lemūn***<sup>710</sup> [H114a] ya'ni nolaydı benüm ķavmüm benüm ħālūmi ve devlet-i zībālūmi ve sa'ādet-i bākemālūmi bilelerdi bu āyetūñ şerḥi üçünci cildde *Deķūķī* hikāyesinde (10) *maḥfī būden-i ān dirāḥtān* sūrḥında mūrūr eyledi ve beşinci cildūñ dībācesinde daḥı mezkūrdur ve mestūr olmışdur felyaṭlub fīhiimā

***(1045) Meşnevi***

***Ān segī derkū gedā-yı (11) kūr dīd***

***Ḥamle miyāverd ü delķeş mīderīd***

Meşelā ol bir seg maḥalde bir kūr gedāyı gördi kelb ol kūr gedāya ḥamle getürdi ve anuñ delķini yırtıdı

***(12) (1046) Meşnevi***

***Güfteyim inrā velī bārī diger***

***Şud mükerrer behr-i te'ķid-i ḥaber***

Cild-i şānīde bu hikāye ve meşeli bir defa dimişüz velākin bir kerre daḥı te'ķid-i ḥaberden ötüri bunda mükerrer (13) oldı kaçan bir ḥaber mükerrer olsa sāmi'ūñ

<sup>710</sup> “Ne olurdu kavmim bilseydi!” (Yasin 36/26)

kalbinde vāqı<sup>6</sup> olur ve *ettekrāru aḥsensu*<sup>711</sup> kabîlinden olup müstemi<sup>6</sup> olanlara bunuñ zikri bir āḥir zevk ü lezzet ifāde (14) kıılır

**(1047) Meşnevi**

***Kūr güfteş āḥir ān yārān-ı tu***

***Berkuhend in dem şikārī şaydcū***

Bîçāre kör ol kelbe eyitdi āḥir senüñ ol yārānuñ ve ebnā-yı cinsüñ (15) řāğ üzre bu dem şayd taleb idici şikārilerdür

**(1048) Meşnevi**

***Ḳavm-i tu derkūh miġirend gūr***

***Dermiyān-ı kūy miġirī tu kūr***

Ey seg senüñ ḳavmüñ řāğda gūr (16) şutarlar sen köy ve maḥalle içinde kör şutarsın mışra<sup>6</sup>-ı evvelde olan gūr kāf-ı Fārisinüñ zammesiyle yaban eşeġi ve yaban şıġırı ma'nāsınadır ki şayduñ güzide- (17) sidür ve mışra<sup>6</sup>-ı şānide olan *kūr* nābīnā ma'nāsınadır ki bunda şayda lāyık olmayan nesne murād olur pes seg-i kürgirden murād ne idüğini beyāna şürü<sup>6</sup> idüp (18) buyururlar

**(1049) Meşnevi**

***Terk-i in tezvīr gū şeyḥ-i nefūr***

***Āb-ı şūrī cem' kerde çend kūr***

**(1050) Meşnevi**

***K'in mürīdān-ı men ü men āb-ı şūr***

***Miḥorend ezmen hemī gerdend kūr***

Ey rızā-yı (19) Ḥüdāyı ve ezvāk-ı enbiyā ve evliyāyı şayd eylemeden ziyāde nefret idici ve körler şaydına gidici şeyḥ bu dām-ı tezvīri terk eyle zīrā sen filmeşel āb-ı şürsın ya- (20) nuñda birkaç kör cem' olmuş lafzdan müstefād olan ma'nā budur ammā bu ma'nā daḥı cāyızdır ki dine āb-ı şürsın birkaç köri yanuña cem' eylemişsin senüñ (21) lisān-ı ḥālūñ gūş u hūşı olına böyle dir ki bu benüm mürīdlerümdür ve ben filmeşel āb-ı şürem benden içerler ve hemişe kör olurlar beytini [beyt-i şānī +M] şeyḥ-i pūr- (22) tezvīrūñ ve müdde<sup>6</sup> olan 'avāmgirūñ lisān-ı ḥālinüñ maḳālidür yoḥsa ehl-i da'vadan hiç bir şeyḥ yoḳdur ki ol böyle diye belki her biri vaḳtinüñ Cüneydi (23) ve 'aşrınıñ Bāyezidi geçinür lākin anlarıñ mertebelerinüñ zebānı ve ḥāllerinüñ lisānı 'ārifeye bu ma'nāyı beyān eyley ve bu beytūñ mefhūmını söyler

**(1051) Meşnevi**

<sup>711</sup> "Tekrar iyidir."

***Āb-1 (24) ĥod ūŕĭn kun ezbaĥr-1 ledün***

***Āb-1 bedrā dām-1 ĩn kūrān mekun***

[M78a] Ey ūeyĥ-i bĭyaĥĭn kendü [H114b] ābuñı ledün deryāsından ūŕĭn eyle bed ü ħabĭĥ olan ūuyı (25) bu körlere dām eyleme *āb-1 bedden* murād ūeyĥ-i bĭkemālũñ maħālĭ veyāĥud ĥālĭ veyāĥud ħabĭĥ ĥıūālĭ veyāĥud riyāyla olan a‘māl u ef‘alidür ki bunlaruñ (26) her biri riyā ve süm‘a ile olduĥı cihetden āb-1 ūŕ gibidür ya‘ni ey ūeyĥ-i nāĥıū kendü maħālũñı ve ĥālũñı ve fi‘āl u ĥıūālũñı ki bunlar filmeūel vüçüduñ (27) ĥavzında āb-1 bed gibidür ve deryā-yı ledünnĭden ūŕĭn ü ĥālĭū eyle riyā ve süm‘ayla bed ü fāsĭd olan aĥvāl u a‘mālũñ ābını bu kör olan ‘avāma dām (28) eyleme ve anlara ben ūöyle laĥĭf ü ūŕĭn āba mālĭkim diyü söyleme belki kendüñı bu güne ūayd-ı ĥaĥĭri ūĭkār eylemek mertebesinden ĥalāū idegör ve körlere avlamadan geĥüp (29) ūŕĭn-ı Ĥüdā gibi arz-ı ĥaĥĭkatũñ körüñı ūĭkār etmek semtine gidegör

***(1052) Meūnevi***

***Ĥĭz ūŕĭn-ı Ĥüdā bĭn gürĥĭr***

***Tu ĥü seg ĥũnĭ bezerĥĭ kürgĭr***

Ey kör- (30) ler avlayıcı ūeyĥ ħalĥ Ĥüdā-yı Te‘ālānuñ kör tütücü ūŕĭlerin gör sen kelb gibi ziyāde zerĥ ü mekrle niĥün kör tütücüsĭn kāf-ı Fārisĭyle gür yaban (31) eūegine dirler ki ūŕĭn u pelengānuñ laĥĭf ūĭkārı olur burada *ūŕĭn-ı Ĥüdādan* murād evliyā ve aūfiyādur ve *kürdan* murād evliyā ve aūfiyānuñ ūĭkār (32) eyledükleri nür-ı İläĥĭ ve ħurb-ı Rabbānĭdür pes taĥdĭr-i kelām böyle demek olur ki ey körlere avlayıcı ve ĥalĥa mekr ü tezvĭrler eyleyici ħalĥ Ĥüdā-yı Te‘ālānuñ yolında (33) ūŕ ü dilĭr olan evliyā ve aūfiyāyı ħurb-ı İläĥĭ ve nür-ı Rabbānĭ ūĭkārını tütücü gör pes sen zerĥ ü riyāyla kelb gibi kördil olan ‘avāmı avlarsĭn (34) ve bunlaruñ ūayd olmasına ve dām-ı bĭ‘atũne ħayd olmasına iūtiĥāl eylesĭn körlere avlamadan ferāĥat belki māsivā-yı Ĥüdādan a‘rāz u nefret eyleyüp (35) evliyā ve aūfiyā gibi dostdan ĥayridan düřüst nür olagör

***(1053) Meūnevi***

***Gür ĥi ezūayd-ı ĥayridüūt dür***

***Cümle ūŕ ü ūĭrgĭr ü mest-i nür***

Gür nedür dostuñ (36) ĥayrisını ūayd eylemeden her biri düřdur cümlesini fiĥadd-i zāta ūŕ ü ūĭrgĭr ve mest-i nürdur ya‘ni ūŕĭn-ı Ĥüdā olan evliyā ve aūfiyāya ri‘āyet tenāsüb-i elfāz (37) iĥün bir sebĭl-i müūākile gürĥĭr ta‘bĭr eyledüm gür ne ūeydür ki bunlar anuñ ūĭkārına meyl ideler bunlar Ĥüdā-yı Te‘ālānuñ viūālĭnĭ ve ħurbını ūayd

eylemeden ğayridan (38) dūrlar ve māsivāya meylden mehcūrlardur cümlesi ma‘nevī ŗirlerdür ki ŗecā‘at u cūr‘et ve ğalebe ve kuvvet bunların hāŗŗiyyet-i zātiiyeleridür ve ŗirgīrlerdür (39) ŗol münāsebetle ki kādīr ü kavī olan ŗir-i haķīķinūn viŗālini ŗayd idiciler ve anūn hūkmini tūtucılardur ve nūr-ı İlāhīnūn mest ve müstağraķlarıdır ki bunlar lezzet (40) ve hālāveti her dem nūr-ı İlāhīden alurlar ve ziyā-yı cām-ı muħabbetden sarhoŗ olurlar

*(1054) Meŗnevi*

*Dernezāre-y ŗayd u ŗayyādī-yi ŗeħ*

*Kerde terk-i ŗayd u [H115a] mūrde derveleh*

(41) Bu ŗirān-ı Hūdā ŗāhuñ ŗaydı ve ŗayyādlığınıñ nezzāresinde ŗaydı terk eylemiŗ ve hayret ve velehde olmuŗlardur ya‘ni bu evliyā ve aŗfiyā [P44b] (1) pādŗāh-ı haķīķatūn bendelerini ŗayyād olması ve ‘aŗıķlar daħı anı ŗayd kılması nezzāresinde dūnyā ve āhiret murādını ŗayd eylemegi terk eylemiŗler ve cemāl-i mutlaķūn müŗāhedesinde (2) hāŗıl olan veleh ü hayret mertebesinde mūrde olmuŗlar ve terk-i māsivā kılmuŗlardur

*(1055) Meŗnevi*

*Hemçü mūrĝ-ı mūrdeŗān bigrifte yār*

*Tā kuned ü cins-i iŗānrā ŗikār*

Yār (3) bunları mūrĝ-ı mūrde gibi tūtmiŗ tā kim ol yār [M78b] bunların cinsini bunlar vāsıtasıyla ŗikār eyleye nitekim ŗayyādların ‘ādetidür bir mūrĝ-ı mūrdeyi dāma ķarīb koyup kendüler (4) muħtefī olup ol mūrĝ gibi ŗaĝir ururlar anūn cinsi olan tūyūr anūn āvāzı ķiyās idüp ol cānibe meyl kılurlar ve ŗayyāduñ dāmına bu ŗan‘atla ŗikār (5) olurlar

*(1056) Meŗnevi*

*Mūrĝ-ı mūrde mużtar endervaŗl u beyn*

*H‘āndeyī elķalbu beyne iŗbe‘ayn*

Mūrĝ-ı mūrde meŗābesinde olan ehl-i fenā vaŗlda ve beynde mużtardur ya‘ni vuŗlat (6) u firķatde iħtiyārı yoķdur belki anūn muķallib ü muħavvili Hūdā-yı Te‘ālādur *elķalbu beyne ‘l-iŗbe‘ayn*<sup>712</sup> hadīŗini oķumuŗsın bu hadīŗ-i ŗerīf bu mazmūna delālet (7)

<sup>712</sup> “Kalp, Tanrı’nın iki parmaĝı arasındadır.” Ali Yardım, *Mesnevī Hadisleri*, İstanbul 2008, s. 168.

ve şehadet eyler kemā kāle ‘aleyhisselām *elkalbu beyne’l-isbe’ayn mineşābī’i’-Rahmān yukallibuhā keyfeyeşā*<sup>713</sup> bu hadīsün şerhi üçüncü cildde mürür itdi

*(1057) Meşnevī*

*Mürğ-1 (8) mürdeşrā her ān ki şud şikār*

*Çün bibīned şud şikār-1 şehryār*

Anuñ mürğ-1 mürdesine her şol kimse ki şikār oldu çünkim haqīkat-i hālī göre şehriyāruñ (9) şikārı oldu ya’ni şayyād-ı haqīqinüñ minhayşü’l-haqīkate mürde ve fānī olan bendesine her şol kimse ki tābi‘ ola ve itā‘at kıla çünkim dīde-yi (10) haqīkatbīnle nazār ide kendüsini haqīkat-i şehriyāruñ şikārı olmuş ve Hazret-i Haqqa bī‘at ve itā‘at kılmış göre nitekim *menyu‘i’i’r-resūle fekad* (11) *atāllāhe*<sup>714</sup> ve daħı *innellezīne yubāyi’üneke innemā yubāyi’ünellāhe*<sup>715</sup> āyetleri bu ma’nāya güvāh olur eger bu āyetler Hazret-i Resül haqqındadır dinürse anuñ vereşāsına itā‘at kılmak (12) daħı ma’nen hemān ol hazrete ve Hazret-i Haqqa itā‘at kılmak idüğine hem şehadet kıılır

*(1058) Meşnevī*

*Her ki ū z’īn mürğ-1 mürde ser bitāft*

*Dest-i ān şayyādrā hergiz neyāft*

(13) Her şol kimse o bu mürğ-1 mürdeden baş döndürdi ol şayyāduñ elini hergiz buldı ya’ni her şol kimse ki fānīfillāh olan mürşide mütāba‘at eylemeden a‘rāz (14) eyledi ol şayyād-ı haqīkī olan pādşāhuñ kurbını ve vişālini hergiz bulmadı ve anuñ müşāhede ve muvānesetine aşlā vāşıl olmadı

*(1059) Meşnevī*

*Güyed ū menger bemurdārī-yi men*

*(15) ‘Aşk-ı şeh bīn dernigehdārī-yi men*

Şayyād elinde olan [H115b] mürğ-1 mürde lisān-ı hālī dir ki benüm mürdeligüme bakma benüm nighedārliğümde pādşāhuñ ‘aşkı (16) gör ya’ni şayyād elinde mürğ-1 mürde gibi olan fānīfillāh ve mürşid-i āgāh kendünün şüret-i zāhirede olan faqr u fenāsına nazār idüp mürde-yi nāpākden ictināb (17) u istikrāh eyler gibi andan ictināb u istikrāh eyleyen gümrāhlara dir ki sen benüm fānī ve mürde olduğum cihetden nazār menger anda mürdār olduğuma nazār eyleme belki beni şıyānet (18) ü

<sup>713</sup> “Kalp, Rahman’ın parmaklarından iki parmak arasındadır, nasıl dilerse onu döndürür.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 309.

<sup>714</sup> “Kim peygambere itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur.” (Nisa 4/80)

<sup>715</sup> “Herhalde şüphesiz sana bey’at edenler, ancak Allah’a bey’at etmişlerdir.” (Fetih 48/10)

hımāyet eylemede pādşāh-ı hāqīkīnūñ baña olan ‘aşkıñı gör ve beni rūpūş idinüp benüm vāsıtamla niçe bendelerini şayd eylesine nazar ırgür tā hāqīkatbīn (19) olmadan gāfil olmayasın ve şeytān gibi şüret görmek mertebesinde kalmayasın

**(1060) Meşnevi**

***Men ne murdārem merā şeh kuşteyest***

***Şüret-i men şibh-i mürde geşteyest***

(20) Ben murdār degülüm zīrā beni şāh öldürmişdür ammā şüretüm mürdeye şebih olmuşdur ya‘ni fānīfillāh olan ve ölmezden muqaddem ölen mürşid-i rāh-ı Hudā dir ki (21) ben egerçi ölmezden evvel öldüm velīkin sāyir mürdeler gibi murdār u nāpāk degülüm zīrā beni şāh-ı hāqīkat tīg-i ‘aşkıyla öldürmişdür egerçi benüm şüretüm (22) fakr u fenādan ve hubb-ı Hudādan mürdeye müşābih olmuşdur lākin sīretüm ve serīretüm hayāt-ı ebediye ve leṭāfet-i sermediyye bulmuşdur pes şürete nazar (23) eyleme zīrā şürete nazar eyleyen yabānda kalmışdur

**(1061) Meşnevi**

***Cünbişem z’īn piş būd ezbāl u per***

***Cünbişem eknūn zidest-i dādger***

Benüm cünbişüm bundan muqaddem bāl (24) u perden idi benüm cünbişüm el‘ān dādger şāhuñ elindendür ya‘ni fānīfillāh olan veliyy-i Hudā dir ki [M79a] benüm harekāt u sekenātum bu mertebe fenāya vuşulden evvel (25) kendü ‘aql u tedbīrümden idi *bāl u perden* murād ‘aql u tedbīr olur ammā hālā şimdi olan harekāt u sekenātum ‘ādil olan pādşāhuñ dest-i irādetinden (26) ve kabze-yi kudretindendür pes benden her ne şudür eylerse anı andan bilmek lāzımdır

**(1062) Meşnevi**

***Cünbiş-i fānīm bīrūn şud zipūst***

***Cünbişem bākīst eknūn çün (27) ez’üst***

Benüm fānī olan cünbişüm postdan taşra gitdi benüm cünbişüm bākīdür şimdi çünkim andandur ya‘ni fānī ve nefsanī olan harekātum saña bilkülliyye (28) cism mertebesinden hāric olup ṭabī‘at kaydından necāt buldı el‘ān benüm harekātum çünkim ol Allāhdandur bākīye ve şābitedür ya‘ni hāqdur bātıl degöldür

**(1063) Meşnevi**

***Her ki (29) kej cünbid bepīş-i cünbişem***

***Gerçi simurğest zāreş mīkuşem***



Ol dest-i taşarruf-ı İllāhīde ālet meşābesinde olan fānīfillāh ve veliyy-i āgāh dir ki her şol (30) kimse ki benüm hareketüm öñünde egri hareket eyleye ve bīdebāne ve küstāhāne kār kıla eger sīmurğ ise de anı zārīlikle depelerüm ya'ni her ne mertebe 'ālīkadr (31) ve şāhib-i şadr kuvvet ve kudretle yegāne-yi āfāk ise de anı haķāretle ķahr u helāk eylerüm dir filhaķīķa mūhlik ü ķāhir Hūdā-yı [H116a] Te'ālādur ammā veliyy-i fānī mürğ-ı (32) mürde meşābesinde ancak ālete mülāhaza [meşābesinde +H] ki andan her ne şudūr eylerse filhaķīķa fā'il-i haķīķinüñdür

**(1064) Meşnevi**

***Hīn merā mürde mebīn ger zindeyi***

***Derkef-i şāhem (33) niger ger bendeyi***

Āgāh ol ey haķīķatden ġāfil beni mürde görme eger zinde iseñ şāh-ı haķīķatüñ kefinde nazār eyle eger bende-yi İllāhī iseñ

**(1065) Meşnevi**

***Mürde zinde (34) kerd 'İsā ezkerem***

***Men bekeff-i hālik-i 'İsā derem***

'İsā hazretleri kereminden mürdeyi zinde eyledi bende ve maḥlūk iken ben Hāzret-i 'İsānuñ hālikinüñ (35) ve mevlāsınuñ kefindeyüm çünkim Hāzret-i 'İsānuñ kefinde mürde bīrüh ķalmadı ve ḥayāt bulmadı

**(1066) Meşnevi**

***Key bimānem mürde derķabza-y Hūdā***

***Berkef-i 'İsā medār in hem (36) revā***

Ben ķabza-yı Hūdāda kaçan mürde ķalurum bunu Hāzret-i 'İsānuñ kefine hem revā tütma ķanda ķaldı Hāzret-i Hūdānuñ kefine revā tutasın gerekdür ki (37) Hāzret-i Hūdānuñ yed-i irādetinde fānī olan velīleri ḥayāt-ı haķīķiyye ile zinde 'İsāveş niçe mürdeleri ihyā eylemege biiznillāh ķādir bilesin (38) nitekim bunlaruñ her biri dirler

**(1067) Meşnevi**

***'İsāyem līkin her ān k'ū yāft cān***

***Ezdem-i men ü bimāned cāvidān***

Ben 'İsāyem velīkin her şol kimse ki benüm nefesümden cān (39) buldı ol cāvidān ķalur ve zevāl u fenādan maşūn olup bāķī olur

**(1068) Meşnevi**

***Şud zi 'İsā zinde līkin bāz mürd***

***Şād ān k'ū cān bedīn 'İsā sipurd***

(40) 'İsā hazretlerinden hem egerçi mürde zinde oldı velikin girü öldi şād ol kimse ki cānı bu 'İsāya teslīm eyledi ki vaqtinüñ 'İsāsına cān u dil (41) viren kimse idi şād olur ve mevt ü fenādan berī olup dāyim ü bākī qalır pes kendüyi ālet-i Hāq olmada 'aşā-yı Mūsāya teşbīh idüp [P45a] (1) buyururlar

**(1069) Meşnevi**

**Men 'aşāyem derkef-i Mūsā-yı h'v'ış**

**Mūsāyem pinhān u men peydā bepīş**

Ben kendü Mūsāmuñ kefinde 'aşāyım benüm Mūsām pinhān ve ben halk ö- (2) nünde peydāyım ya'ni fānīfillāh olan velī kendünün dest-i İlāhīde ne mertebe ālet idüğini tālīb olanlara tefhīm içün dir ki ben kendü Mūsāmuñ (3) yed-i kudret ve irādetinde filmesel 'aşā gibiyim līkin benüm Mūsām bātin ve nāpeydādur ve ben zāhir ve āşikāreyim

**(1070) Meşnevi**

**BerMüselmānān pül-ı deryā şevem**

**Bāz berFir'avn (4) ejderhā şevem**

Müslümānlar üzre pül-i deryā olurum girü Fir'avn üzre ejderhā olurum ya'ni 'aşā-yı Mūsā Müslümānlara niçe cistr oldıysa ya'ni Benī İsrā'īle (5) ne vechle bahrı tarīk eyleyüp güzergāh kıldıysa ve anlar ol 'aşā sebebiyle bahrı geçüp nice selāmet buldıysa ben dağı ehl-i İslāma vesīle olurum ve anları (6) bahr-ı belādan ve şerr-i Fir'avnefs ü hevādan [H116b] hālāş idüp dār-ı selāma işāl kılırum girü Fir'avnefs ve anuñ ehline ejderhā olurum ve anlara şiddet (7) ü huşūnetle hamle kılırum ve mağlūb u mağhūr olmalarına sebeb olurum

**(1071) Meşnevi**

**İn 'aşārā ey püser tenhā mebīn**

**Ki 'aşā bīkeff-i Hāq nebved çünīn**

Ey püser (8) bu 'aşāyı sen tenhā görme zīrā ki [M79b] 'aşā Hāq Te'ālānuñ keffinsüz böyle olmaz ya'ni 'aşā-yı beden-i insānī Hāq Te'ālānuñ kudret ü irādeti elinde (9) olmasa bu zīkr olınan gibi olmaz belki 'İsāvār mürdedilleri ihyā kılmak ve 'aşā-yı Mūsā gibi Müslümānlara cistr gibi olup anları bahr-ı belādan hālāş kılmak (10) ve Fir'avnīlere ejder gibi gālīb ü kāhir olmak ve bunuñ emşāli niçe hāriq-i 'ādāt fi'lleri izhār kılmak Hāq Te'ālānuñ irādeti ve kudreti olmayınca olmaz (11) pes velīnün cistrini ālet-i Hāq bilüp andan ne zūhūr eylerse Hazret-i Hāqdan bilmek lāzım olur

**(1072) Meşnevi**

***Mevc-i Tūfān hem 'aşā bud k'ū ziderd***

***Ṭaṭṭana-yı (12) cādūperestānrā biḥord***

Ṭūfānuñ mevc-i daḥı 'aşā idi ki ol mevc derdden cādūperestleruñ ṭaṭṭanasını yedi ya'ni ālet-i Haḳ olan şey' (13) 'aşā gibidür hattā mevc-i tūfān daḥı filmeşel 'aşā-yı İlähî oldı zırā ki ol mevc-i tūfān cādū-yı nefis ü şeyṭāna ṭapan ḳavm-i Nūḥuñ şevket ü dārātını (14) yidi nitekim 'aşā-yı Ḥazret-i Mūsā sāḥirleruñ ḥibāl u 'aşāsını maḥv u fānī eyledi pes 'aşāyla mevc-i deryānuñ mābeyninde bu cihetden münāsebet (15) bulındı ve lihāzā mevc-i tūfāna daḥı 'aşā ta'bīr olındı ve cādūperestlerden murād ḳavm-i Nūḥ olur ve cādūdān murād nefis ü şeyṭān olur ki filḥaḳīḳa (16) mekr ü sihrde sehereye gāliblerdür ve ol ṭayifenüñ nefis ü şeyṭāna 'ibādet ve ṭā'at eylemeleri muḳarrer ve şābit olmuşdur ve 'aşā münāsebetiyle anlara cādūperest (17) ta'bīri ḳatı ḥüb gelmişdür bu daḥı cāyızdür ki *mevc-i tūfān*dan murād Ḥazret-i Musānuñ 'aşāyla ḥarb eylediği Deryā-yı Ḳulzümüñ mevc-i olsa bu taḳdīr üzre (18) cādūperestlerden murād ḳavm-i Fir'avn olur ki anlar filḥaḳīḳa Ḥudā-yı Te'ālāyı ḳoyup sehereye ṭā'at u inḳiyād eylediler pes mevc-i Deryā-yı Ḳulzüm (19) 'aşā-yı İlähî olup ol cādūperestleruñ devlet ü şevketini maḥv idüp anları ğarḳ eyledi hüve'l-ülā minelevvel

***(1073) Meşnevi***

***Ger 'aşāhā-yı Ḥudārā bişmurem***

***Zerḳ-i (20) in Fir'avniyānrā berderem***

Ya'ni eger Ḥudā-yı Te'ālāya ālet olan ve anuñ a'dāsını ḳahr ḳılan şeyleri 'add u şümār eylersem bu Fir'avn nefse mensüb olan ṭayife- (21) nüñ mekr ü zerḳini hetk eylerüm ve ol zerrāḳ u mekkārlar ki sāḥirler gibi ḥalkı riyā ve tezvīr ile maḡlūb idüp kendülere tābi' ve mu'tekid ḳılmışlardur [H117a] anlaruñ (22) ḥīle ve zerḳini izāle idüp mekr ü fesādlarını ḥalkā āşkārā göseterirdüm ve anları rüsvā-yı 'ālem eylerdüm

***(1074) Meşnevi***

***Lik z'in şirīn giyā-yı zehmend***

***Terk kun tā çend (23) rūzī miçerend***

Velīkin bunları terk eyle tā kim bu zehrlü şirīn giyāhdan birkaç gün otlayalar ya'ni bu Fir'avnileri ḳo ve bunları kendü ārzū-yı nefsāniyye- (24) leri üzre terk eyle tā kim bu bāṭınen zehrlü ve zāhiren lezzetlü olan dünyāda yesünler içsünler ve bunuñ ni'metleriyle ḥoş geçinsinler ve ṭül-ı emelleri (25) bunları ilhā ve işgāl eylesün tā

‘ākıbet-i emrde sū’-i hāllerini bileler kemā kıāle te‘ālā fısūret-i Yūnus<sup>716</sup> hıṭāben linebiyyihi ‘aleyhisselām fıḥākķi’l-kūfrihi *zerhum ye’kulū ve* (26) *yetemetteū ve yulhihimu’l-emelu fesevfe ya’lemūn*<sup>717</sup>

**(1075) Meşnevi**

***Ger nebāşed cāh-ı Fir’avn u serī***

***Ezkücā yābed cehennem perveri***

Eger Fir’avnuñ cāhı ve serligi olmayaydı (27) cehennem beslenmegi kıandan bulurdı ya’ni Fir’avnşıfat ‘atel olan ve ṭarīķ-i İlähiden tecāvüz kıılan ṭāyifenūñ manşıb u riyāseti olmayaydı cehennem perverde olmaķ (28) ve kıuvvet bulmaķ olmazdı cehennemūñ perverde olması Fir’avnsıret olan kimselerūñ manşıb u riyāsetinden hāşıl olan kibr ü naḥvet ve ğurūr ve müfāḥaret- (29) lerinden olur ve düzaḥ [M80a] bu ğüne evşāf-ı kabıḥlerden perveriş bulur *serī* ve *perverī*de olan yālar maşdariyyedür *serī* riyāset ma’nāsınadır ve *perverī* (30) beslenmek ma’nasına olur

**(1076) Meşnevi**

***Ferbiheş kun āngeheş kuş ey kaşāb***

***Z’ān ki bībergend derdüzaḥ kilāb***

Ey kaşāb-ı dehr sen ol Fir’avnsıret (31) olan kimseyi ferbih ü semız eyle andan soñra anı kıatlı u zebḥ eyle zırā ki düzaḥda kilāb azıksuz ve ğıdāsuzlardur cehennem kilābına bu zālimlerūñ cism-i semini (32) ğıdā olur ve ḥarām loķma ile tenperver olanlarūñ beden-i ḥabışi ṭamu içre biryān olur kemā kıāle

*Beyt*

*Besleme gel tenüñi ni’met ü biryānla*

*Bir ğün olur (33) ol tenüñ ṭamuda biryān olur*

**(1077) Meşnevi**

***Ger nebūdī ḥaşm u düşmen dercihān***

***Pes bimurdī ḥışm endermerdümān***

Eger cihānda ḥaşm u düşmen olmayaydı pes (34) merdümlerde olan ḥışm ölürdü ve zāyil ü fānı olurdı zırā ğazabuñ vücūdına sebep ḥaşm u düşmendür çünkim sebep mün’adim olsa müsebbib daḥı (35) mün’adim olur

**(1078) Meşnevi**

<sup>716</sup> “Yunus suresinde böyle bir ayet yoktur, dolayısıyla yanlış kaynak göstermiştir. Bu kaynağın doğrusu Hicr suresi üçüncü ayettir.”

<sup>717</sup> “Bırak onları yesinler, içsinler, zevk etsinler; arzu kendilerini eĝlesin, (kötü akıbeti) ileride bileceklerdir.” (Hicr 15/3)

***Dūzah ān hıřmest hařmī bāyedeř***

***Tā ziyed v'er nī rařīmī buksedeş***

Dūzah ol hıřmdur aña bir hařm gerekdür tā diri ola yořsa (36) ol bir rařīm anı söyündürür ya'ni dūzah dađı eřer-i hıřm-ı İlähīdür aña bir hařm u düşmen lāzımdur ki tā anuñ sebebiyle zinde ola ve kuvvet bula eger cehenneme müstařak olan hařmuñ (37) vücūdı olmayadı rařmet-i Rařimiyye ol dūzahı söyündürür idi ve mazhar-ı kařr u ğařab kařmazdı

***(1079) Meşnevi***

[H117b] ***Bes bimāndī luşf bikaşr u bedī***

***Pes kemāl-i (38) pādřāhī key budī***

Pes luřf-ı İlähī kaşrsuz ve bedliksüz kaşurdı ya'ni eger dūzahı raşmet-i raşimiyye izāle eyleyeydi pes Hař Te'alānuñ (39) luşfı kaşrsuz ğaşabsuz kaşurdı öyle olsa pes kemāl-i pādřāhī kaçañ olurdı ya'ni olmazdı zīrā pādřāhıluğñ kemāl-i zālim ve ehl-i fesād (40) olanlara kařr u siyāset kılmağla ve itāat u inkıyād kılanlara mükerrrem ve muşassen olmağla olur pes eger luřf mařz olaydı mazhar-ı kařr u ğaşab kaşmazdı (41) ve mazhar-ı kařr u ğaşab olmasa salşanat-ı İlähiyye kemāl mertebesin bulmazdı çünkim kemāl-i salşanat řıfāt-ı müteķābile ile muttaşıf olup ve [P45b] (1) iřsāna müstaşak olanlara luřf u iřsān ve kařr u intikāma müstaşak olanlara kařr u intikām eylemek oldıysa Hař Subhāne ve Te'alā mazhar-ı luřf olanlar için dār-ı (2) na'imi ve lāyık-ı kařr olanlar için dār-ı caşimi ğaşk eyleyüp bu dünyāda cennete müstaşak olanlar tāt u 'ibādet ihtiyār iderler ve dūzaha müstaşak olanlar zālim (3) ü fesād ve ma'şiyyet ü huşümet yolına giderler

***(1080) Meşnevi***

***Riřhandī kerdeyend ān münkirān***

***Bermeřelhā vü beyān-ı zākirān***

Ol münkirler bir rişhand eylemişler (4) zākirlerüñ beyānı ve meşelleri üzre *zākir* Allāhuñ emrini ve nehyini 'ibādına zıkr eyleyen vā'iz ve nāřihe dirler burada murād enbiyā ve evliyā ve vu'azādur *rişhand* (5) şakala ğülmege dirler murād zāhiren pesend ü kaşul ve başınen istihzā idüp nāmaķbül eylemekdür taķdīr-i ma'nā enbiyā ve evliyāda müzeķkir olan ve ařkām-ı Haşkı ğaşka beyān (6) kılan vu'azā ve nuřahānuñ beyānı ve meşelleri üzre ta'n urmişlar ve istihzā ve taķkīr kılmışlar ve anlaruñ kelimāt-ı ğikmet-i beyyinātın kaşul eylemeyüp ma'rař olmuşlardur

***(7) (1081) Meşnevi***

***Tu eger h'āhī bikun hem rişhand***

***Çend h'āhī zīst ey murdār çend***

Ey münkir eger sen dağı isterseñ hem rişhand eyle ey murdār ne kadar dirilmek ister- (8) sin ne kadar ya'ni çok geçmeyüp bir gün ölürsün ve anlara eyledüğüñ rişhand u istihzāya nādım olursun ve hasret yiyüp taħayyüf kılırsın *kemā kāl̄e te'ālā yā ḥasreten* (9) *'alef'ibādi māye'tihim minresūlin illā kānū bihī yestehzi'ün*<sup>718</sup> Şem'ī merḥūm bu beyte ma'nāyı böyle virmişdür eger ister iseñ sen hem anlara rişhand u teshḥur (10) eyle ol münkirlere böyle diyü [M80b] niçeye dek diri olsañ gerek niçeye degin ya'ni bu dünyāda bu zevk ü şafā ve kudret ü ğināda kıyāmete degin kalmazsın (11) lākin evvelki ma'nā evlādur

***(1082) Meşnevi***

***Şād bāşīd ey muḥibbān derniyāz***

***Berhemīn der ki şevēd imrūz bāz***

Ey 'āşīkān u muḥibbān niyāz u 'ubūdiyetde şād u mesrūr (12) oluñ bu kapu üzre ki bugün güşāde [H118a] olur yāḥud ma'nā bu dergāh üzre niyāzda şād oluñ bugün meftūḥ olur bu taqdir üzredür ki dergāhdan (13) muḥaffef olur ya'ni ey 'āşīkān u muḥibbān bu der-i sa'ādet ve dergāh-ı devlet ki zākirleruñ ve mürşidleruñ āsitāne-yi vilāyet-i āşiyānlarıdır bunlarıñ (14) der-i sa'ādeti üzre niyāz u hizmetde şād u mesrūr oluñ ki bugün bu dünyāda size meftūḥ olur ve bu bābdan size Ḥudā-yı Te'ālānuñ füyūzāt u 'aṭıyyātı (15) vāşıl olur

***(1083) Meşnevi***

***Her ḥavīci bāşedeş gürdī diger***

***Dermiyān-ı bāğ ezsir ü keber***

Her bir ḥavīc için bir āḥir ocağ vardır sır ü keberden bāğ içinde (16) *ḥavīc*den murād bunda muṭlağ sebze kısmıdır meşelā şarımşak ve şoğan ve şalgam ve mi'denüvāz ve bunlar emşāli bunlara ihtiyāc olduğundan ötüri ḥavīc (17) ta'bīr olunur *gürd* kāf-ı 'Acemīnūñ zammesiyle bostanda her nev' sebze için kazdıkları ocaqlardur ki aña evlek dağı dirler *keber* gebre didikleri (18) sebzedür ki turşısını iderler ya'ni bostanda her cins sebzenüñ bir maḥalli ve mekānı vardır ki ol sebze ol mekānda karar eylemişdür kezālik ey muḥibler (19) sizüñ dağı mekān u maḥarrıñuz dergāh-ı Ḥudā ve der-i evliyā ve aşfiyā gerekdür nitekim münkirleruñ maḥām ve

<sup>718</sup> “Yazıklar olsun, ne hasret o kullara ki kendilerine gelen her peygamber ile mutlaka alay ediyorlardı.” (Yāsīn 36/30)

mağarrı mürşid ve müzekker olanların meşellerine inkâr (20) kılmak ve onların bâb-ı saâdetinden ma'raz olmakdur

*(1083) Meşnevî*

*Her yekî bâcins-i ħod derkürd-i ħod*

*Ezberây-ı puĥteġi nem miĥored*

Her biri kendü cinsi ile kendü- (21) nün kürd ü maĥallinde puĥtelikden ötüri âb u nem iĥer bâġbânların âdetidür ki buĥölden her cinsi bir âĥir maĥalle eküp biri birine ĥalt eylemezler egerĥi (22) *şinvânun ve ġayru şinvânin yuskâ bimâ'in vâĥidin*<sup>719</sup> âyetinün feĥvâsı üzre bir şudan içüp neşv ü nemâ bulurlar ve bir bâġbândan terbiye alurlar velâkin her birinün (23) bir mertebesi ve bir güne şekli ve ta'mı vardur ki aşlâ şüreten ve ma'nen biri birine beñzemezler kezâlik bâġbân-ı ĥaġikat insânı daĥı ešnâf u envâ' üzre (24) ĥalk eylemişdür kimi münkir kimi muĥibb ü 'âşık ve kimi kâzib ve kimi şâdık ve kimi mü'min kimisi daĥı münâfik ve kimi muĥâlif ve kimi daĥı muvâfıkdur

*Beyt*

*Bu bâġuñ (25) ger ĥaġikatde şuyı bir bâġbânı bir*

*Velî olmış bu zâĥirde niĥe dürlü şecer peydâ*

Beyti bu maĥalle münâsib ve mu'tâbıkdur

*(1084) Meşnevî*

*Tu ki kürd-i za'ferânî za'ferân*

*Bâş u (26) âmîzeş mekun bâdîgerân*

Sen ki za'ferân kürdisin za'ferân ol ve ġayrılarla iĥtilâf ve imtizâc eyleme *tu ki kürd-i za'ferânî tu ki derkürden-i ze'ferânî* taġdîrinde (27) olur ve *za'ferân*dan murâd bunda îmân u 'irfân mertebesinde olan muĥibler olur ya'ni bu bâġ-ı dünyâda ehl-i [H118b] îmân mertebesinde ve aşĥâb-ı 'irfân şeklinde (28) olan muĥibb-i evliyâ çünkim sen bunlar iĥinde ve bunlar şeklinde vâġi' olduñ hem ĥaġikâten ve ma'nen daĥı bunlardan ĥilâf-ı cins ile ĥalta ġalma ve ehl-i (29) 'işyân ve aşĥâb-ı tuġyâna hemşoĥbet olma

*(1085) Meşnevî*

*Âb miĥor za'ferânâ tâ resi*

*Za'ferânî enderân ĥelvâ resi*

Âb iĥ ey za'ferân tâ irişesin (30) za'ferân sen ol lezzet ü ĥelvâyâ irişesin bu hem vechdür za'ferân iseñ ol ĥelvâyâ irişesin *za'ferân*dan murâd bidâyet-i îmânda olan

<sup>719</sup> “Çatallı ve çatalsız (olan) hepsi bir su ile sulanır.” (Ra'd 13/4)

(31) mü'minler ve muhiblerdür ve *ābdan* murād *zēvķ-i tāt* ve *ħelvādan* murād *lezzet-i ma'rifetdür ābdan* murād *āb-ı ma'rifet ħelvādan* murād *tecelliyyāt-ı luṭfiyye* ve *cemāliyye* (32) daḡı olsa *cāyizdür pes ḡāşıl-ı kelām* oldur ki ey bu *bāğ-ı dünyāda za'ferān* gibi olan mü'min *zēvķ-i tāt ābını* iç [M81a] *tā lezzet-i ma'rifete vāşıl* ola- (33) *sın veyāḡud āb-ı ma'rifeti nūş* eyle *tecelliyyāt-ı luṭfiyye* ve *cemāliyye* mertebesini bulasın *elmu'minu ħalvun yuḡibbu'l-ħalve*<sup>720</sup> *ħadīşinüñ feḡvāsınca* mü'min olan kimse *ħelvā-yı* (34) *ma'rifete vāşıl* olmağa muḡabbet eyles ve *āb-ı ma'rifet nūş* eyleyen 'arif *tecelliyyāt-ı luṭfiyye* ve *cemāliyye* müşāhedesinden *lezzet* almağa ve *ħalāvet* bulmağa *rüz u şeb* (35) *meyl ü rağbet kılar* dimek olur

*(1086) Meşnevi*

*Dermekun derkürd-i şalgam püz-ı ħ'iş*

*Ki negerded bātu ü hemtab' u kiş*

Ey za'ferān kendü *püz* u *deḡānuñı kerd-i şalgam* eyleme (36) *tā* ki ol *senüñle hemtab'* u *hemkiş* olmaya ya'ni ey *muḡibb-i evliyā* olan *ehl-i imān* kendü *deḡānuñı* bu *bāğ-ı dünyāda şalgam* gibi olan *münkirlerüñ* ve *'āşilerüñ* (37) *lezzet* alduğı ve *neşv ü nemā* bulduğı *maḡall ü mertebeye* *ķoma tā* kim ol 'aşı ve *münkir* olanlar *senüñle hemtabi'at* ve *hemmezheb* olmayalar ve *seni kendülere cins* (38) *görüp* *senüñle muḡālaṭa* ve *ünsiyet kılmayalar* *tā* kim *elmer'u 'alādini ħalīli*<sup>721</sup> *feḡvāsınca* anlar *dīni üzre* olmayasın ve daḡı *ıyyākum ve celīsu's-sū'*<sup>722</sup> (39) *ħadīşinüñ muḡtezāsınca* anlardan *ḡazer idüp* anları *kendüñe enīs ü celīs ittiḡāz* kılmayasın

*(1087) Meşnevi*

*Tu bekürdī ü bekürdī müde'a*

*Z'ān ki arzullāh āmed (40) vāsī'a*

Sen bir *kürdde* o bir *kürdde müde'adur zīrā arzullāh-ı vāsī'a* gelmişdür ya'ni bu *bāğ-ı dünyāda za'ferān* gibi olan *muḡibb-i evliyāsın* bir (41) *mertebede* ve *dī'at* *ķonulmuşsın* ve ol *şalgam* gibi olan *münkir-i evliyā* daḡı bir *āḡir* *mertebede* *vedī'at* *ķonulmuşdur zīrā* ki *Allāh Te'alānuñ* [P46a] (1) *arızı vāsī'adur* olmaya ki *münkirler* ile *muḡālaṭa* kılasın anlar *senüñle muḡālaṭa* kılsa *gerekdür* ki *sen anlaruñ* olduğı *yerden* ve *mertebeden muḡāceret* eyleyüp *kendü* (2) *cinsüñle ḡalṭa* kılasın *tā* kim anlaruñ *mekr ü şerrinden emīn* olasın *vāşıl-ı arzullāh-ı vāsī'adan* *murād-ı şerīfleri* ne *idüğini* bu *beytlerle tevzīḡ ü tefsīr* (3) *buyurup dirler*

<sup>720</sup> "Mü'min tatlıdır, tatlı sever."

<sup>721</sup> "Kişi, arkadaşının dini üzeredir."

<sup>722</sup> "Kötü arkadaştan kaçın."



[H119a] (1088) *Meşnevi*

*Hāşa ān arzī ki ezpehnāverī*

*Dersefer güm mişevēd dīv ü perī*

‘Alelhuşuş ol bir arz ki kemāl-i vüs‘atinden anuñ seferinde dīv ü (4) perī güm ü nāpeydā olur *bu arz*dan murād arz-ı haķīķatdür murād ‘ālem-i mişāl-i mutlak didikleridür ve bu ‘ālem-i nūrānī olmada ‘ālem-i ervāha müşābih ü inķisām (5) ve tecezzī kabül kılmada ‘ālem-i ecsāda mümāsildür beyne ‘ālemü’l-ervāh velecsād berzah gibi vāķi’ olmuşdur ve bu ‘ālemde her şey’in mişāli vardır ve ‘acāyib (6) ü ğarāyibine nihāyet ü ğāyet yoķdur bu ‘ālemün şerhi bir miķdār **Naķş-ı Fuşūşa** olan şerhimüzde faşş-ı İshāķiyyede zıkr olunmuş ve bir miķdār daķı **Tā’iyye** (7) şerhinün dībācesinde hażerāt-ı hamse beyānında taħrīr kılmış ve bir miķdār daķı cild-i evvelde *ān hayālātī ki dām-ı evliyāst* beytinün şerhinde (8) beyān olunmuşdur bu maħallerde taleb olına

(1089) *Meşnevi*

*Enderān baħr u beyābān u cibāl*

*Münķatı’ miġerded evhām u ħayāl*

Ol deryā ve beyābān u cibālde (9) evhām u ħayāl münķatı’ olur ya’ni ol arz-ı haķīķatün vüs‘ati bir mertebededür ki biħār u cibāl ve beyābānuñ idrākinde evhām u ħayālāt-ı insānī (10) münķatı’ olur ve dīv ü perī anuñ seferinde fūrümānde qalır zīrā vüs‘at u füşhatine ħadd yoķdur ve ‘acāyib ü ğarāyibi ķatı çoķdur ħattā ħayrū’n-nās olan (11) İbn ‘Abbās hażretleri benüm gibi anda daķı bir İbn ‘Abbās vardır dimişler ve bu Ka’be gibi anda daķı bir Ka’be vardır buyurmuşlar bāħuşuş ki Cāblıķā (12) Cāblisā ol yerde iki şehrün ismidür ki biri şarķī ve biri ğarbī vāķi’ olmuşdur ve bu iki şehrün içinde olan ħalāyıķa ve bedāyi’ ü şanāyi’e (13) ħadd u ħaşr yoķdur dimişlerdür Hażret-i Şeyħ-i Ekber rażiyallāhu anh bu arzı Haķ Te‘ālā Ādem hażretlerinin baķıyye-yi tıynetinden ħalķ eyledi buyurmuşlar ve ben aña (14) dāħil oldum ve ‘acāyib ü ğarāyibinün ve vüs‘at [M81b] u füşhatinün seyrinde ħayrān qaldım dimişlerdür nitekim anuñ kemāl-i vüs‘ati bu beytden [daķı +M] ma’lüm olur

(15) (1090) *Meşnevi*

*İn beyābān derbeyābānhā-yı ü*

*Hemķü enderbaħr-ı püryek tār-ı mü*

Bu beyābān ol arz-ı haķīķatün beyābānlarında ya’ni bu ‘ālemün beyābānları ol ‘ālemün (16) beyābānları ķatında baħr-ı bīpāyān içre bir ķat kıl gibidür ya’ni baħr-ı

bîpâyân içre bir kıl niçe ise bu ‘âlemüñ şahârâ-yı vâsi’â ve feyâfî-yi keşîresi (17) ol ‘âlemüñ bîpâyân olan beyâbânlarına nisbet iledür dimek olur ve ol ‘âlemüñ ‘azm-i şâni ve vüs’at-i bîpâyânı ne mertebeden idügi bundan (18) zühûra gelür

**(1091) Meşnevî**

**Âb-ı istâde ki seyresteş nihân**

**Tâzeter hoşter zicühâ-yı revân**

**(1092) Meşnevî**

**K’ü derûn-ı h’îş çün cân u revân**

**Seyr-i (19) pinhân dâred ü pây-ı revân**

Bu iki beyt arz-ı haķîkatüñ mâ’-i râkidinüñ vaşında olmak maħalle enseb ü evfaķdur eger arz-ı [H119b] haķîkatüñ (20) mâ’-i râkidinüñ vaşında olmayup belki ecvâf-ı arzda olan âb-ı râkidüñ vaşında olursa niçe tekellüf irtikâb eylemek lâzım gelür (21) ki ‘aķla mülâyim olmaz nitekim cân-ı ‘âlem merħüm şerħinde dir meşelâ istâde ve râkid olan *âb* ki anuñ cereyân u seyri nihândur andan murâd arzuñ ecvâf (22) ve urûķında cārî olan âbdur ki anuñ seyr ü hareketi maħfî ve nihândur zâhirde cārî olan şular gibi meķşûf u ‘ayân degüldür zâhirde cārî ve revân (23) olan ırmaķlardan tâzerek ve hoşrekdür filhaķîķa şüret-i zâhirde arzuñ vechinden aķan şularda âlûdelik ve ekşerinde bîhoşluk vardur (24) ammâ taħt-ı arzdan aķup ve pâyı taşra çıķup tağlardan ve taşlardan cereyân eyleyen çeşme ve şular andan tâzeter ü hoşterdür zîrâ ol taħte’l- (25) arzda cereyân eyleyen âb kendü derûnında cân-ı revân gibi seyri pinhân ve pây-ı revân tutar nitekim tağlarda derûn-ı arzdan çıķup aķan şular (26) iledür ya’ni seyr ü hareketi zâhir degüldür lâkin ayağı cārî olup taşra olan seyri anuñ bâtın-ı arzda olan seyr ü hareketine delâlet kıllur kezâlik (27) arz-ı ma’nevî ve ‘âlem-i dil ü cân olan âb-ı hayât-ı rühânî daħı seyri nihânî tutar lâkin âsarî ‘âlem-i şüretde zâhirdür pes anuñ kemâl-i leţâfeti zâhir- (28) de seyr ü hareketi olan âb-ı revân-ı şürî ve enhâr-ı cārî gibi degüldür çünki arz-ı İlahînüñ evşâf u kemâli böyledür pes haķâyık-ı eşyâ ve a’yân-ı (29) şâbite daħı anda nebâtât-ı şürî gibi ocaķ ocaķdur pes her birini kendü cinsiyle degşürürler buraya dek anuñ kelâmıdır velâkin ba’zı edâsı hażf (30) olunmuş ve ba’zısı tebdîl ü tağyîr kılinmişdur fehme âsân olmadan ötüri ve eger *âb-ı istâdeden* murâd bir sebîl-i isti’âre ħalvetnişîn olan ehl-i (31) tarîķat olup anlaruñ seyri nihânîsi cārî olan cüylerden tâzerek ve hoşrekdür dinürse yine tekellüfden ħâlî olmaz ve siyâķ u sibâķa münâsib (32) gelmez nitekim Şem’î merħüm bu beytlerüñ şerħinde âb-ı istâdeyi bir sebîl-i isti’âre ħalvetnişîn olan aşħâb-ı

tarīkatūñ ḥalvetde iḳāmet eylemelerine (33) alup anlaruñ seyr ü nihānisi cārī olan şulardan tāzeter ve ḥoşter dimişdür kelāmı budur ki bi‘aynihi taḥrīr olındı ya‘ni ol t̄ayife ki ḥalvet ü (34) ‘uzlet iḥtiyār idüp rüz u şeb t̄ā‘at u ‘ibādet meşgūl olurlar ve ma‘nā yüzinden ‘ālem-i melekūt seyrine vuşūl bulurlar ol t̄ayifeden ‘ālī (35) ve maḳbūllerdür ki zāhir ü āşkāre t̄ā‘at u ‘ibādet ve riyāzetde olup aḥvāl-i tarīkatden biḥaber ve esrār-ı ḥaḳīkatden bībahre olalar zīrā ‘uzlet [M82a] (36) iḥtiyār idüp rüz u şeb ḥalvetde riyāzet ve mücāhedeye sa‘y u gūşiş iden şāḥib-i tarīkat kendünüñ derūnında cān-ı revān gibidür seyr-i pinhān u pāy-ı (37) revān tutar ya‘ni anuñ seyr ü müşāhedesi revān olur pes bu sālīk ziyāde bülendpervāz ve ‘arştāz olup [H120a] ḳurb-ı Raḥmānī ve vişāl-i (38) Yezdānīden her anda behremend ve behredār olur ileyhūnā kelāma egerçi āb-ı istādeden ḥalvetnişin olan kimseler isti‘āre olduḡı tarīk üzre (39) bu daḡı kem olmaz velākin siyāḳ u sibāḳa münāsib olmadan ḥālī ve maḥalle muḫābīḳ gelmeden nev‘an berīdür pes bir tekellūfātuñ irtikāb olmasından (40) ise bu beytler arz-ı ḥaḳīkatūñ āb-ı rākidinūñ vaşında olmaḡ maḥalle enseb ve fehme aḳrebdür ve ma‘nā-yı beyteyn-i şerīfeyn bu olur ki istāde (41) olan şı ki anuñ nihānī seyri vardur ya‘ni arz-ı ḥaḳīkatūñ āb-ı rākidinūñ ki ma‘nevī ve nihānī seyri vardur revān olan cūylardan tāze- [P46b] (1) ter ve ḥoşterdür ya‘ni ol arzda rākid ü muḳīm olup ma‘nen seyr ḳılan āb bu ‘ālemde olan enhār-ı cāriyeden tāzerek ve ḥoşrektdür revān (2) bunda aḳıcı ma‘nāsınadur zīrā ki ol āb-ı istāde kendü bātınında cān u revān gibi seyr-i pinhān ve pāy-ı revān tutar ba‘zı nüshada cānla revān mā- (3) beyninde vav-ı ‘āḫīfa vāḳī‘ olmayup izāfet üzre yazılmışdur cānuñ revāna izāfeti ‘āmuñ ḥāşşa izāfeti ḳabīlinden olur ammā eṣaḥḥ olan (4) vavla olmaḡdur ve cānla revānı muḫāḳıḳ olanlar böyle fark eylemişlerdür ki insānuñ vucūdında iki rūḡ vardur birine rūḡ-ı ḥayāt dirler ve birine daḡı (5) rūḡ-ı temyīz ıtlāḳ iderler rūḡ-ı ḥayāt insāndan ölünceye dek müfāreḳat eylemez ammā rūḡ-ı temyīz nevm ḥālinde gidüp bīdārılık vaḳtinde yine gelür (6) bu gidüp gelene revān dinür ve berḳarār olana rūḡ u cān ta‘bīr olunur pes [bu -P] gūne ma‘ārif ü esrāruñ müstemi‘i ḳatı bīdār-ı dil olmaḡ lāzım olduḡını (7) iş‘ār için ve ḥvāb-ı ḡafletle ḥufte olanlardan bu gūne ḥatāyı kūtāḡ ḳılmaḡ vācib idüğünü ta‘līm için bu beyt-i şerīfle ḥaḫībrāz olanlara ve nāsa (8) irşād u naşīḫat ḳılanlara tenbīḡ idüp buyururlar

**(1093) Meşnevi**

**Müstemi‘ ḥufte kütah kun ḫitāb**

**Ey ḫaḫīb in naḳş kem kun tu berāb**

Müstemi' uyu- (9) mışdur hiṭābı kūtāh eyle ey ḥaṭīb āb üzre bu naqşı sen az eyle ya'ni bu gūne ma'ārif ü esrāra kulaḫ tutaṅlar ḥ'āb-ı ḡaflette yatmışlar ve sem'-i (10) cānların ker eylemişlerdür iḥtişār maṭlūbdur hiṭābı kışa eyle ve bunlara bu gūne sözi az söyle ey nāsa hiṭāb idici ve irşād u naşīḥat yolına (11) gidici kimse āb üzre bu naqşı urma ki *ennāsiḥi'l-ḡufalā'i kelraḫami 'alelmā'*<sup>723</sup> dimişlerdür ve filḥaḫīka ehl-i ḡaflete esrār u ma'ārif söylemek āb üzre (12) naqş eylemek gibidür pes ḫābil-i naşīḥat u irşād olanları ve da'vet-i mürşidi ḫabūl kılanları Belḫīs menzilesine tenzīl idüp vaḫtinüñ Süleymānı olan (13) mürşid-i 'ālīşān lisānından anlara irşād u naşīḥat buyururlar

*(1094) Meşnevi*

*Ḥiz Belḫīsā ki bāzārist tiz*

*Z'in ḥasīsān-ı kesādefken güriz*

Ḳalk (14) ey Belḫīs ki ziyāde kerem ve tiz bāzārdur bu kesād [H120b] biraḡıcı ḥasīslerden ḫaç ya'ni ṭālib-i dīn ü imān olan kimse ḫalk ve da'vet-i ḫaḫḫı ḫabūl it (15) ki bu bir kerem ü tiz bāzār-ı uḫrevīdür bu dīn bāzārına kesād viren denīlerden firār eyle ki anlar *ve mā rabīḥat ticāratuhum ve mā kānū muḫtedīn*<sup>724</sup> āyet-i kerīme- (16) sinüñ mefhūmınuñ maḫḫarları olmışdur pes anlardan firār eylemek saña lāzım olanlardandır

*(1095) Meşnevi*

*Ḥiz Belḫīsā künün bāiḫtiyār*

*Piş ezān ki merg (17) āred gır ü dār*

Şimdi ey Belḫīs ḫalk andan evvel ki mevt saña gır ü dār getüre ya'ni [M82b] mevt gelüp senüñ vücūduñda taşarruf eylemezden muḫaddem (18) kendü iḫtiyāruñla da'vet-i Ḥaḫḫı ḫabūl idüp ṭā't-i Ḥaḫḫa iştigāl eyle

*(1096) Meşnevi*

*Ba'd ezān ḡuşet keşed merg āncünān*

*Ki çü düzd āyi beşīḥne cān- (19) kenān*

Andan şoñra mevt senüñ ḫulaḡuñ ancılayın çeker ki düzd şīḫne ile cān çekişerek geldüḡi gibi gelürsin bu daḫı ma'nādur ki ve yine ḫırsız (20) gibi şīḫneye cān çekişerek gelürsin

*(1097) Meşnevi*

<sup>723</sup> “Gaflette olanlara nasihat su üstüne yazı yazmak gibidir.”

<sup>724</sup> “Ticaretleri kār etmemiştir, onlar yolunu tutmuş da değillerdir.” (Bakara 2/16)

*Z'în ḥarān tā çend bâşî na'l-düzd*

*Ger hemî düzdî biyâ vü la'l düzd*

Bu ḥarlardan niçeye dek na'l oğur- (21) layıcı olasın eger oğurlar iseñ bārî gel la'l oğurla ya'ni bu dünyâ merkeblerinüñ niçe sîm ü zerini aḥz u ğaşb eylersin ki filmeşel bu sîm (22) ü zer anlara nisbet na'l gibidür *izā sirḳatun fesruḳi'd-durer*<sup>725</sup> kelâmınıñ ḥasebince eger aḥz u celb eylemek lâzım gelürse bārî gel Allāhuñ ḥaş bendelerinden (23) la'l-i ḥikmet ve dürr-i ma'rifet aḥz eyle tā ğaniyyü'l-ḳalb olasın ve kenz-i lâyefnāya vuşül bulasın

*(1098) Meşnevi*

*Ḥ'āherānet yāfte mülk-i ḥulūd*

*Tu girifte mülket-i kūr (24) u kebūd*

Senüñ ḥ'āherlerüñ beḳā saltanatını bulmuşlardur sen bunda kūr u kebūd olan mülkini tutmuşsın ki anuñ saña beḳası yokdur

*(1099) Meşnevi*

*Ey ḥunūk (25) ānrā k'ez'in mülket bicest*

*Ki ecel in mülkrā vīrāngerest*

Ey sa'adet ol kimseye ki bu mülket-i dünyādan şıçradı zīrā ecel bu mülki (26) vīrān u ḥarāb idicidür

*(1100) Meşnevi*

*Ḥiz Belḳisā biyā bārî bibin*

*Mülket-i şāhān u sulṫānān-ı dīn*

Ḳalk ey Belḳis dīn sulṫanlarınuñ mülketini bārî (27) gör ve kendüñi himmet idüp bu dünyāda anlar mertebesine irgür

*(1101) Meşnevi*

*Şiste derbāṫın miyān-ı gülsitān*

*Zāhirā ḥādī miyān-ı düstān*

Bu dīn (28) şāhlarınuñ her biri bāṫında gülistān ortasında oturmuşlardur zāhiren dostların içinde ḥādīdür ḥādī devesini sürüd u terennümle (29) süren şütürbāna dirler burada va'z u naşihat eyleyici ve esrār-ı ma'rifet söyleyici ve sālīklerin vücdü nāḳaların ṫarīḳ-i Ḥaḳḳa sürücü (30) sulṫān-ı dīn ve bürhān-ı meretebe-yi yaḳın olan mürşidden 'ibāretdür ya'ni dīn sulṫanlarından her birisi egerçi biḥasebi'z-zāhir dostlar miyānında va'z (31) u naşihat eyleyici ve esrār u ma'rifet söyleyicidür velākin 'ālem-i

<sup>725</sup> “Çalarsan inci çal.”

bâında gülistân-ı ma'nevî ve büstân-ı rûhânî içinde oturmuş zevk ü şafâlar eyleyicidir

(32) *(1102) Meşnevî*

*Büstân bâû revân [H121a] her câ reved*

*Lîk ân ezhalk pinhân mişved*

Büstân anuñla revân olmuş her yere gider velîkin ol büstân halkdan (33) pinhân olur ya'ni ol sulţân-ı dîn ve bürhân-ı yaqîn olan kimse şol büstân-ı ma'nevî içindedür ki her ne yere ol şâhib-i sa'adet gitse (34) büstân-ı ma'nevî ve gülistân-ı rûhânîniñ dahı anuñla bile gider velîkin halk bu ma'nevî olan büstânıñ müşâhedesine kıadir olmayup bu ma'nâ anlardan (35) nihân u mahfî olur

(1103) *Meşnevî*

*Mîvehâ lâbekünân k'ezmen biçer*

*Âb-ı hayvân âmede k'ezmen behor*

Ol büstân-ı ma'nevîniñ meyveleri halka lâbe ve tazarru' (36) iderler böyle diyü ki benden otlâ ya'ni ekl eyle âb-ı hayvân gelmiş böyle diyü ki benden iç ya'ni sulţânân-ı dünyâ ve pâdşâhân-ı yaqînüñ mesîre-(37) si olan büstân-ı ma'nevî ve gülistân-ı rûhânîniñ meyveleri bu halk-ı cihâna lisân-ı ma'nevî ile söyler ki ey fevâkih-i rûhânîniñ (38) lezzetinden gâfil ve ey e'time-yi cismânî ve nefsanîye t'alib ü şâgil olanlar gelüñ benden temettu' eyleñ ve ey mürde ve pejmürde kalanlar gelüñ (39) âb-ı hayvân nüş idüp hayât-ı ebedî ve le'tâfet-i sermedî buluñ

(1104) *Meşnevî*

*Ṭavf mîkun berfelek bîperr ü bâl*

*Hemçü hürşid ü çü bedr ü çün hilâl*

(40) Perr ü bâlsüz felek üzre ṭavf u cevelân eyle âftâb gibi ve bedr-i münîr gibi ve hilâl gibi hitâb zemîn-i beşeriyetde ve sicn-i ṭabî'atde maḥbûs kalan (41) kimselerdür ya'ni bu zemîn-i beşeriyetden ve kafes-i 'âlem-i ṭabî'atden âzâd ol ve felek-i ma'nevî ve âsmân-ı rûhânî üzre hürşid ve mâh-ı bedr [P47a] (1) ü hilâl gibi bîperr ü bâl ṭavâf eyle tâ halk-ı 'âleme nûrefşân olasin ve 'uluvv-i şân mertebesin [M83a] bulasin

(1105) *Meşnevî*

*Çün revân bâşî revân u pây nî*

*Mîhorî (2) şad lût u loḳmaḥây nî*

Revān gibi revān olursun h̄albuki ayağūñ yoğdur şad gūne lūt birsin ve loğmağāy yoğdur ya'ni bu sefer-i ma'nevīde rūḥ-ı revān gibi pūyān (3) u revān olursun h̄albuki andan pāy-ı cismānī olmaz zīrā bu sefer-i rūḥānī pāy-ı zāhire muḥtāc degūldür belki bu seyr ü sefer bīdost veyā kuvvet-i rūḥāniyye ile (4) müyesser olur ve ma'nā 'āleminde yüz dürlü ta'ām-ı rūḥānī ve gīdā-yı nūrānī yersin h̄albuki anda loğma çeyneyici yoğdur ol mertebede loğma çeyneyen kimsenūñ cism-i (5) şūrīsı ve vücūd-ı mevḥūmīsı yoğdur belki bu loğmaları yeyen vücūd-ı rūḥānī ve dehān-ı ma'nevī ile yersin ol mertebede sen dağı ey sālīk loğmağāy (6) olmaduğı h̄alde şad lūt loğma yersin ve bīzebān dirsın ve bīgūş işıdırsın

*(1106) Meşnevi*

*Nī neheng-i ğam zened berkeştıyet*

*Nī bedīd āyed zimürden zıştıyet*

Senūñ (7) sefīneñ üzre ğam nehengi urmaz ölmekligūñden zıştılgūñ dağı zuhūra gelmez ya'ni ey Belkīşmeşreb olan tālib sen bir deryāya vāşıl olursın ki anda (8) senūñ vücūdūñ keştīsine aşlā ğam nehengi toğunmaz ya'ni ğam u ğuşsa saña zağmet virmez ve seni helāk mertebesine ırgürmez *neheng* bağā şeklinde cebel-i 'azīm gibi [H121b] bir (9) büyük cānver imiş ki ekşer deryā-yı muḥītte olur imiş ve keştīlere gelüp kendüyi urup helāk kıılır imiş bunda ğamı nehenge teşbīh eylemişlerdür

*(1107) Meşnevi*

*Hem tu (10) şāh u hem tu leşker hem tu tağt*

*Hem tu nīkūbağt bāşī hem tu bağt*

Hem sen şāh ve hem sen leşker ve hem sen tağt ve hem sen nīkūbağt olursın ve hem bağt (11) ya'ni ey tālib ü sālīk sen şol mertebe-yi cem'e vāşıl olursın ki ol mertebede ğayriyyet ü iḥtilāf minḥaysü'l-ma'nā mürtefī' olup ol mertebede minvechin (12) şāh u emīr ve minvechin leşker-i keşīr ve minvechin tağt u serīr olursın ve dağı nefsi-i tağt u tālī' kendüsi ve hem nīkūbağt olan kimse dağı sen olursın (13) velḥāşıl muğāyeret ve işneyniyyet bertaraf olup *ene ekūlu ve ene esme'u leyse fiddāri ğayrinā deyyār*<sup>726</sup> diyen muvağḥīdler mertebesin bulursın

*(1108) Meşnevi*

*Ger tu nīkūbağti vü sultān-ı (14) zeft*

*Bağt ğayritust rūzī bağt reft*

<sup>726</sup> “Ben söyledim ve ben işittim, odada Allah'tan başkası yoktur.”

Bu beyt Belkīs cānibinden olan su'āl-i muḳadderi Süleymān lisānından def' eylemek mevki'inde vāki' (15) olmuşdur ki keenne Belkīs tarafından dinmek lāzım geldi ki ey Süleymān sen beni taht u bahtla müjdever eylersin ve baña sultān-ı 'azīmü's-şān olursın diyü söyler- (16) sin ben ḥod el'ān sultān-ı zeftim ve mālīk-i taht u şāhib-i bahtım pes senüñ bu beşāretüñ baña ne ziyādelik ifāde eyler Süleymān lisānından (17) cevāb virüp dirler ey Belkīs egerçi sen dünyāda nīkūbaht ve sultān-ı zeft iseñ baht el'ān senüñ ğayruñdur sen 'ayn-ı baht kendüsi degülsin (18) bir gün baht gider ve ṭālī'-i hümāyün senden müfāreḳat ider pes sen bībaht u bīdevlet ḳalursın ve ḥaḳīr ü zelīl olursın

*(1109) Meşnevi*

*Çün bimāndī çün (19) gedāyān bīnevā*

*Devlet-i ḥod hem tu bāş ey müctebā*

Ol zamānda sen gedālar gibi bīnevā ve bībehre ḳalursın pes ey müctebā senüñ devletüñ hem sen (20) ol ya'ni ey bir güzīde-yi 'ālem nefs-i devlet kendüñ ol tā devlet senden müfāreḳat eylemeye ki şey kendü zātından münfekk olmaz nitekim buyururlar

*(21) (1110) Meşnevi*

*Çün tu bāşī baht-ı ḥod ey ma'nevī*

*Pes tu ki bahtī zihod key güm şevī*

Çün sen kendü bahtuñ olası ey merd-i ma'nevī pes sen ki bahtsın (22) kendüñden ḳaçan güm ü zāyi' olursın ya'ni kendü zātuñdan güm olmaz ve müfāreḳat ḳılmazsın zīrā şey kendü nefsinden münfekk olmaz bu ḥiṭāb egerçi (23) [Süleymān -P] lisānından Belkīsadır velākin her kendü 'aşrınıñ Süleymānı olan mürşid-i Rabbānī [M83b] kendü zamānesinde olan baht u devlet mālīkī ve ṭarīḳ-i İlāhī sālikine böyle (24) dir ve anı devlet-i fāniyeden geçirüp devlet-i bākiye cānibine vāşıl olmağa terğīb eyler

*(1111) Meşnevi*

*Tu zihod key güm şevī ey hoş ḥiṣāl*

*Çünki 'ayn-ı tu turā şud (25) mülk ü māl*

Ey hoş ḥiṣāl kendüñden ḳaçan güm ü zāyi' olursın çünkim senüñ 'aynuñ saña mülk ü māl oldu ya'ni sen ki mertebe-yi cem'e vāşıl (26) olası [H122a] ve ḥaḳīkī olan zātuñı bulası ey ḥiṣāl-i nīkū şāhibi bu taḳdīr üzre kendüñden nice ğāyib olursın çünkim



senüñ kendü ‘aynuñ (27) saña mülk ü māl oldu pes bir insāna ki kendü ‘aynı kendüye mülk ü māl ola anuñ mülk ü māl kendüsinden cüdā olmak muḥāldür

***Bakıyye-yi kıssa-yı (28) ‘imāret kerd-i Süleymān ‘aleyhisselām Mescid-i Akşārā beta’līm ü vahy-i Hudā ḥikmethāyī ki ü dāned ü mu‘āvenet-i melā’ike vü dīv ü perī āşkārā***

(29) Bu sürḥ-ı şerīf Süleymānuñ ‘aleyhisselām Mescid-i Akşāyı ‘imāreti kışşasınüñ bakıyyesidür Hudā-yı Te‘ālānuñ vahyi ve ta’līmī ile şol ḥikmetler için ki (30) anı ol Hudā bilür ve anuñ ‘imāret ve bināsına melā’ike vü dīv ü perīnüñ ve ādemīnüñ āşkārā mu‘āvenet eylemelerinüñ kışşasınüñ beyānındadır

***(1112) Meşnevī***

***Ey Süleymān (31) Mescid-i Akşā bisāz***

***Leşker-i Belkīs āmed dernamāz***

Ey Süleymān Mescid-i Akşāyı düz Belkīsuñ leşkeri namāza geldi ya’ni Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālā (32) Ḥazret-i Süleymāna vahy eyleyüp buyurdu ki ey Süleymān Mescid-i Akşāyı binā eyleyüp ‘imāret kıl zīrā Belkīsuñ leşkeri namāza geldi ya’ni silk-i imān u İslāma (33) vāşıl oldu

***(1113) Meşnevī***

***Çünki ü bünyād-ı ān mescid nihād***

***Cinn ü ins āmed beden derkār dād***

Çünkim Süleymān ‘aleyhisselām ol Mescid-i Akşānuñ bünyādın (34) ḳodu cinn ü ins geldi her biri bedenin kāra virdi ve kendüyi ḥizmet ü ‘ibādet mertebesine irgürdi

***(1114) Meşnevī***

***Yek gürüh ez’aşḳ u ḳavmī bī- (35) murād***

***Hemçünān ki derreh-i tā’at ‘ibād***

Ol ḥizmete gelen cinn ü insden bir gürüh ‘aşḳdan ve bir ḳavm murādsuz ya’ni anlardan bir ṭāyife ‘aşḳ u muḥabbet (36) cihetinden ve anlardan bir ṭāyife daḥı bī’aşḳ u bīmurād kerhen ḥizmet ve ‘ibādetde oldılar ancılayın ki tā’at yolında ‘ibād oldılar ya’ni nitekim rāh-ı tā’atde (37) ‘ibādullāha ḥizmet ve ‘ibādeti kimisi lī’ecli’l-muḥabbete rızāen livechillāh ve kimisi daḥı lī’ecli’d-dünyā ve kimisi daḥı lī’ecli’l-āḥireti ve kimisi daḥı biżzarūrī ma’alkerāhet ‘ibādet (38) ḳıldılar pes kışşadan ḥişşe ne idüğini beyān eylemege şürū’ idüp buyururlar

***(1115) Meşnevī***

***Ḥaḳ dīvānend ü şehvet silsile***

***Mikeşedşān sūy-ı dükkān u ğale***

(39) Halk-ı cihān filmeşel dīvlerdür ve şehvet-i nefşāniyye silsiledür şehvet anları dükkān u ğalle cānibine çeker ve kesb ü kār u maḥşūl semtine cezb ider (40) eger zencīr-i şehvet ile bunları muḳayyed ü maġlūl olmasalardı kesb ü zirā‘at semtine gitmezlerdi ve dünyānuñ külfet ü meşakḳatın ihtiyār etmezlerdi pes (41) dünyā ḫarāb olurdi ve binā-yı ‘āleme ḫalel gelürdi

***(1116) Meşnevī***

***Hest in zencīr ezḫavf u vele***

***Tu mebīn in ḫalkrā bīsilsile***

Bu zencīr ḫavfdan [P47b] (1) ve ḫayretgendür ya‘ni ḫalkuñ gerden-i cānında olan bu zencīr ki zıkr eyledük ḫavf u faḳrdan ve emr-i dünyādan müteḫayyir ve veleḫ olmalarındandır veleḫ bunda dünyāya olan (2) muḫabbetlerinden vālih ve ḫāyir olmak ma‘nāsını ifāde eyler ki faḳrdan ḫavfleri ve dünyāya kemāliyle [H122b] müştāk u ḫayrān olmaları anlaruñ gerden-i cānına zencīr (3) olmuşdur sen bu ḫalkı zencīrsüz görme zirā bunlaruñ gerden-i rūḫı şehvet-i dünyāya kemāl-i muḫabbet zencīrleriyle muḳayyed ü maġlūl olmuşdur

***(1117) Meşnevī***

***Mikeşāned- (4) şān su-yı kesb ü şikār***

***Mikeşānedşān su-yı kār u biḫār***

Ol zencīr-i ma‘nevī anları kesb ü şikār cānibine çeker ol zencīr anları ma‘den (5) ü biḫār cānibine çeker

***(1118) Meşnevī***

***Mikeşedşān sūy-ı nīk ü sūy-ı bed***

***Güft Ḥaḳ fīcīdihā ḫablun mesed***

Ol zencīr-i ma‘nevī anları nīk ü bed cānibine çeker nitekim (6) Ḥaḳ Te‘ālā ***fīcīdihā ḫablun min mesed***<sup>27</sup> didi ya‘ni Ebū Lehebūñ ḫātūnuñ boynında lifden örülmiş ip vardır didi bu āyet egerçi Ebū Lehebūñ (7) ḫātūnı ḫaḳkındadır velākin her Ebū Leheb meşrebinde olan ehl-i dünyānuñ nefesine daḫı bunda ḫişşe olur ve bu āyetüñ bātını olan ma‘nāsı ehl-i dünyānuñ (8) nefslerinüñ boynında ḫabl-i ma‘nevī olduğına işāret kılar bu āyetüñ tefsīri ve taḫḫīki üçünci cilde *teşbīh-i bend dām-ı kazā* beyānında mürür eyledi

***(9) (1119) Meşnevī***

<sup>27</sup> “Gerdaında fitillisinden bir ip olduğu halde (ateşe atılacaktır).” (Tebbet 111/5)

***Kad ce'alnā'l-hable fī'nākihīm***

***Vettehazna'l-hable minahlākihīm***

Süre-yi Yāsīnde olan āyete işāretdür ***innā ce'alnā fī'nākihīm aḡlālen*** kāfirlerüñ (10) küfr ü işyān üzre taşmīmilerin taķrīrdür ve ḡalbleri üzre mihr-i ḡahr-ı Ḥaḡḡı taşvīrdür ol ḡürüha teşbīh itmekle ki gerdenleri maḡlūldür ya'ni taḡḡikā biz ḡılduḡ (11) bu kāfirlerüñ boyunlarında zencīrler ḡıldıḡ ***fehiye*** pes ol aḡlāl vāşıludur ***ilelezkāni*** bunlaruñ zekānlarına ḡomaz ki bunlar Ḥaḡ cānibine baş egeler (12) ***fehūm muḡmeḡūn***<sup>728</sup> ey rāfi'un ru'sehūm ḡāzzūn ebsārihim bunlar başları yuḡaru ḡaldurup ḡözlerin yummuşlardur Ḥaḡ cānibinden ve Ḥaḡ ḡarafına iltifāt (13) idemeyüp gerdenlerin ol ḡarafa döndüremezler ma'nā-yı beyt Ḥāzret-i Ḥaḡ buyururlar taḡḡikā biz benī ādemüñ boyunlarında ḡabl u resen ḡıldıḡ ve ol ḡablı (14) biz anlaruñ ḡūylarından ittiḡāz eyledük ya'ni anlaruñ ḡabi'i olan ḡūyları ve nefsanī olan ḡaḡḡlarını selāsıl ü aḡlāl gibi ḡılıp andan ḡabbāl ittiḡāz eyledük (15) tā bunları ol aḡlāḡ-ı nefsanī vāşıtasıyla lāyık olduḡı maḡşūd u maḡlūba cezḡb eylerez dimek olur

***(1120) Meşnevi***

***Leyse minmustaḡzirin mustenḡihi***

***Ḥaḡḡu illā ḡāyiru*** (16) ***fī'unḡihi***

Süre-yi Benī İsrā'ilde olan āyete işāretdür ***ve kulle insānin elzemnāhu*** külle menşūbdur 'alāḡarīḡi't-tefsīr ya'ni her mükellef olan insāna (17) biz lāzım ḡılduḡ ***tā'irehu*** ey 'amelehu ḡāri's-sehmden me'ḡūzdur ḡār-ı lehu's-sehm dirler izā ḡarace ***fī'unḡihi*** bu şiddet lüzūm ve kemāl-i irtibātı temşīl ve taşvī ider (18) ya'ni bir lāzım ḡılduḡ insānuñ 'amelini boynına şol mertebe ki andan müfāreḡat eylemez belki ḡılāde ve ḡüllüñ boynına lüzūmı gibi ḡılduḡ ki andan min [ba'd -P] (19) münfeḡk olmaz ***ve nuḡricu lehu*** nūnla da ḡırā'atdür [H123a] ya'ni biz iḡrāc iderez ve yāyla da ḡırā'atdür 'alābinā'i'l-ma'lūm ya'ni ol insān için ḡurūc ider ve- (20) yāḡud minbābi'l-ifāl yaḡruce ol Allāḡ iḡrāc eyles ***yevme'l-ḡiyāmeti kitāben*** yevm-i ḡiyāmetde şaḡīfe-yi 'amelini ki naḡīr ü ḡıḡmīr anda zıḡr olınmışdur işledüḡi mef'ūlidür (21) yaḡrucenüñ iki ḡırā'at üzre ***yelḡāhu*** ile kitāb ki mülāḡī ola insāna veyāḡud insān ana ***meşūren***<sup>729</sup> ḡüşāde ve başt olduḡı ḡāde ***ıḡra'***irādeti'l- (22) ḡavlı ya'ni insāna dine ki ***ıḡra' kitābeke***

<sup>728</sup> *İnnā ce'alnā fī'nākihīm aḡlālen fehiye ilelezkāni fehūm muḡmeḡūn*: “Çünkü biz, onların boyunlarına kelepçeler geçirmişiz, onlar çenelerine dayanmıştır da burunları yukarı, gözleri aşağı somurtmaktadırlar (İman etmeyecek bir yapıya bürünmüşlerdir.). (Yāsīn 36/8)

<sup>729</sup> *Ve kulle insānin elzemnāhu ḡā'irahu fī'unḡihi ve nuḡricu lehu yevme'l-ḡiyāmeti kitāben yelḡāhu menşūren*: “Her insanın kuşunu (amel defterini) boynuna taktık. Kıyamet günü onun için bir kitap çıkarırız ki ona açılmış olarak kavuşacaktır.” (İsrā 17/13)

şahîfe-yi a'mâlûni oğu *kefâ binefsike'l-yevme* bugün nefsün kifâyet ider *'aleyke hasîben*<sup>730</sup> senün üzerüne (23) hâsib-i yünından veyâhud hâsib bima'ni'l-kâfî olup şehîd mevzî'ine vaz' olına ma'nâ-yı beyt *müstakzîr*den mustenkihden hiç bir ehad yokdur illâ anuñ (24) boynında bir tâyir vardur *müstakzîr* istifâl bâbından ism-i fâ'ildür ziyâde nâpâk ma'nâsına kaziredendür *kazire* kesr-i zâyile murdâr ve nâpâk olan nesneye dirler (25) *mustenkih* istifâl bâbından ism-i fâ'ildür şihhat ve ifâkat şâhibine dirler nitekim nekihe minelmaraz dirler şihhat bulsa ve nekihe minsekre dirler dirler kaçan (26) bir kimse serhoşlukdan ayılsa ve ifâkat bulsa istifâlün sîni bunda vicdân üçündür *katu* zurûfdandur bunda birkaç vechle kırâ'at câyizdür meşhûr olan (27) feth-i kâf ve zamm-ı tã'-i müşeddede ile olmakdur zamân-ı mâzîde istiğrâk ma'nâsını ifâde eyler meşelâ mâ ra'eyte *katu* dirsün ben anı bu âna dek (28) görmedüm dimek olur ammâ bu maħalde cemî'-i zamânda istiğrâkı müfid olur ve hem mışra'-ı evvele muqayyed olur bunda *tâyir*den murâd şahîfe-yi 'ameldür ki (29) insânun cemî'-i a'mâli [M84b] anda mestür olmışdur ekser nüshada tãyirehu zamîrle vâkî' olmuşdur ve ba'zı nüshada bîzamîr vâkî' olmuşdur zamîrsüz (30) olduğı vech üzre ma'nâ virildi ammâ zamîrle olduğı vech üzre ma'nâ budur ki *müstakzîr* ve *mustenkih*den aşlâ bir ehad yokdur illâ anuñ tãyiri (31) anuñ 'unķındadur ya'ni nâpâk u murdâr olan ve daħı nâpâklık marazından şihhat u ifâkat bulan kimselerden hiç bir ehad yokdur illâ anuñ gerdn-i (32) cânında kitâb-ı a'mâli muqayyeddür şol mertebede ki aşlâ andan münfekk olmaz ve anuñ pâk olması kendü kitâbından zuhûra gelür (33) bu beytde muqaddemâ te'lîf olan Câmî'ü'l-Âyât nâm kitâbımızda sehv olmuş ve gafletle âhir ma'nâ virilmişdür aña i'timâd olmaya

*(1121) Meşnevi*

*Hırş-ı tu derkâr-ı bed çün* (34) *âteşest*

*Aħger ezreng-i hoş-i âteş hoşest*

Senün hırş u tama'uñ kâr-ı bede âteş gibidür *âteş ezreng-i hoş-i âteş* (35) *hoşest* âteş ya'ni aħger âteşün hoş olan renginden hoşdur evvelki *âteş*den murâd maħall-i harâret olan aħgerdür ve *âteş-i şânî*den murâd leheb (36) ü inâre kendüdür ya'ni kâr-ı kabîh ü 'amel-i bede senün hırşun [H123b] filmeşel âteş ve ol kâr-ı bed faħm gibidür faħm âteşün hoş renkligünden hoş (37) olur ve ħumret ü nürâniyyet şeklinde görünür velâkin fihadd-i zâtihi ol kâr-ı bed siyâhdur velâkin şu'le-yi hırş aña revnaķ viricidür

<sup>730</sup> *İkra' kitâbeke kefâ binefsike'l-yevme 'aleyke hasîben*: "Oku kitabımı, hesaba çekici olarak bugün nefsin sana yeter, denilecek.

nitekim āteşüñ (38) hoş rengi faḥma ḥumret ü leṭāfet viricidür bu ebyāt-ı şerīfe daḡı bu ma'nāyı mübeyyin ve müfessir olur nitekim buyurlar

**(1122) Meşnevi**

**Ān siyāhi-y (39) faḥm derāteş nihān**

**Çünkü āteş şud siyāhi şud 'ayān**

Ol kömürüñ siyāhlugı āteş içre nihāndur *faḥm* kömüre dirler çünkim faḥmdan āteş (40) gitdi anuñ siyāhlugı 'ayān oldı *şud* bunda reft ma'nāsınadur ya'ni mādāmki faḥmdan āteş cüdā olmaya faḥmuñ siyāhlugı zāhir olmaz çünkim (41) andan āteş zāyil ola anuñ zulmeti zuhūra gelür kezālik kār-ı dünyevī ve a'māl-ı nefsanī ve şehvānī faḥm gibi ḥadd-i zātında siyāh ve zulmānīdür [P48a] (1) lākin hırş āteşi anı laṭif ü nūrānī gösterür çünkim āteş-i hırş ol kār-ı beden gide anuñ zulmeti 'ayān olur ve kabāḡati zuhūra gelür

**(1123) Meşnevi**

**Aḡger ez- (2) hırş-ı tu şud faḥm-ı siyāh**

**Hırş çün şud mānd ān faḥm-ı tebāh**

Faḥm-ı siyāh senüñ hırşuñdan aḡger oldı çünkim hırş u ṭama' gitdi ol faḥm-ı tebāh ḡaldı (3) ya'ni bu kār-ı dünyāvī ve a'māl-i nefsanī ve şehvānī ḥadd-i zātında faḥm-ı siyāh gibidür anuñ aḡger gibi nūrānī görünmesi senüñ aña hırş u ṭama'uñdandır çünkim ol (4) kāra olan hırş u ṭama'uñ senden gide ol kār-ı bed faḥm gibi ḡalur ve anuñ zulmeti ve kabāḡati zuhūra gelür

**(1124) Meşnevi**

**Ān zamān ān faḥm aḡger mīnümūd**

**Ān ne ḡüsn-i (5) kār nār-ı hırş būd**

Ol zamān ol faḥm ki aḡger görindi ol revnaḡ-ı kārūñ kendü ḡüsn-i degül hırş u ṭama'uñ nārı idi ya'ni ol zamāndaki (6) siyāh kömür gibi olan kār-ı şehvānī saña aḡger gibi laṭif ve nūrānī görindi ḥadd-i zātında ol ḡüsn-i kārūñ ḡüsn ü leṭāfeti degül idi belki nār-ı hırşuñ (7) şu'lesi idi ki ol kārı saña maḡbüb u müstaḡsen gösterdi çünkim ol kāra olan hırş u ṭama'uñ gitdi o kārūñ ḡubḡ u fesādı zuhūra itdi (8) nitekim aḡgerden şu'le-yi āteş gitse faḥm-ı siyāh olması zuhūra gelür

**(1125) Meşnevi**

**Hırş kāretrā biyārāyide būd**

**Hırş reft ü mānd kār-ı tu kebūd**

Belki hırş u (9) şehvet senüñ kâruñı tezyîñ eylemiş idi çünkim hırş u ʔamaʕ gitdi ve senüñ işüñ kebüd u kabîh kaldı ve zulmet ü fesadı zâhir oldu

*(1126) Meşnevi*

*Ġavleyî-(10) rā ki biyārāyîd ğül*

*Puhte pindāred kesî ki hest ğül*

Bir ğavle ki ğül tezyîñ eyledi anı puhte ve şîrîn zann eyler ol bir kimse ki ğül u ahmağdur *ġavl* (11) ġayn-ı muʕcemenüñ fethiyle hām ve nāpuhte bir acı ve ekşi otdur [M85a] kaçan anı bir kimse çeynese dişlerini künd idüp kamaşdurur yaʕni kār-ı dünyā ve ʕamel-i nefis ü hevā (12) aşlında ğavle didükleri [H124a] acı ot gibidür nefis ü şeytān ki filhākîka ġavl gibidür kaçan dünyā kārını insāna tezyîñ ü tesvîl eylese ol bir kimse (13) ki ğül u ahmağdur anı puhte ve şîrîn kıyās eyler hālbuki ol telh ü turşdur ol kâruñ merāretini ve kabāhatini ʕākıbetinde müşāhede eyler nitekim buyururlar

*(1127) Meşnevi*

*(14) Āzmāyiş çün nümāyed cān-ı ü*

*Künd gerded zʕāzmün dendān-ı ü*

Çünkim ol ğül u nādānuñ cānı ğavle gibi olan kār-ı cihānı āzmāyiş göstere (15) yaʕni tecrübe ve imtiyhān eyleye āzmün ve tecrübeden anuñ dendānı künd olur yaʕni ğavle didükleri giyāhı tecrübe eyleyen kimsenüñ dendānı künd olup kamaşduğı (16) gibi ol ğül u nādānuñ cānı kār-ı cihānı imtiyhān eylemeden künd olur ve cānında kuvvet ve lezzet kalmayup loğma-yı rühānî yemeden bîbehre kalur

*(1128) Meşnevi*

*Ezheves (17) ān dām dāne mînumūd*

*ʕAks-i ğül-i hırş u ān hod hām būd*

Hırş u hevesden ol dāmı dāne gösterdi hırş ğülinüñ ʕaksi ve ol hod fil- (18) hākîka dām idi yaʕni kār-ı şehvānî ve aʕmāl-i nefsanî ki filhākîka dām-ı maʕnevî idi hevā ve hevesden anı dāne gösterdi hırş u ʔamaʕ (19) ğülinüñ ʕaks ü eşeri ve ol hod hadd-i zātında dām idi yaʕni hırş u ʔamaʕ ki vücūd-ı insānidür ğülyabānî gibidür ol hırş ğülinüñ eşeri (20) ve mekri insāna dām meşābesinde olan kār-ı cihānı dāne gösterür hālbuki ol insānuñ cānına bend ü dāmdur

*(1129) Meşnevi*

*Hırş enderkār-ı dîn ü hayrcū*

*(21) Çün nemāned hırş bāşed nağzrū*

Hırşî kâr-ı dînde ve hayrda iste zîrâ çünkîm hırş kalmaya kâr-ı dîn ü hayr nağzrû olur bu ma'nâ *hayr cû* vaşf-ı (22) terkîbi olmayup cû emr-i hâzır olduğı vech üzredür hayrcû vaşf terkîbi olup ma'nâ böyle olsa dağı câyiz olur dîn 'amelinde ve hayr talebinde hırş (23) maqbûldür zîrâ çünkîm hırş kalmaya ol kâr-ı dîn laţîfû'l-vech olur bu taqdîr üzere mışra'-ı evvel mübtedâ olup bir hayr-ı muqadder olur hülâşa-yı kelâm oldur (24) ki kâr-ı dünyâ hadd-i zâtında zişt ü kabîhdür anı cemîl ü melîh gösteren insânunñ aña olan hırş u tama'idur kaçan kâr-ı dünyâdan hırş u tama' zâyil olsa (25) anuñ kubhı âşkâr olur ammâ kâr-ı dîn böyle degüldür zîrâ kâr-ı dîn ve cemî-i hayrât hadd-i zâtında ahsen ü ecmeldür kaçan kâr-ı dîne ve hayra harîş olsañ (26) saña begâyet eltaf u ahsen görünür çünkîm senüñ ol kâr-ı dîne hırşuñ kalmasa kâr-ı dünyâ gibi ol kabîh yüzlü kalmaz belki laţîfû'l-vech kalur (27) pes eger harîş olursañ kâr-ı dîne ve 'amel-i hayra harîş ol ki hırşuñ kalmaduğı taqdîr üzere bile anuñ leţâfetine ve hüsnüne noqşân gelmeye ve kâr-ı dünyâ (28) gibi ziştrüyluğı zâhir olmaya

**(1130) Meşnevi**

***Hayrhâ nağzend nî ez'aks-i gayr***

***Tâb-ı hırş er reft mâned tâb-ı hayr***

Hayrlar filhâkıka nağzlar [H124b] ve laţîflerdür gayr (29) şey'ün 'aksinden ve pertevinden degül farazî hırşuñ tâb u germiyyeti gitse gayruñ tâb u revnağı yerinde kalur ammâ kâr-ı dünyâ böyle degüldür zîrâ (30) kâr-ı dünyevî gayruñ 'aks ve pertevinden nağz u laţîf görilür ki ol *gayr*dan murâd hırş u tama'idur eger hırş u tama'uñ 'aksi ve germiyyeti andan zâyil olsa (31) kabâhâti ve ziştrü olması zühûra gelür pes kâr-ı dîn bunuñ 'aksidür ki hadd-i zâtında nağz u laţîfdür gerekdür ki kâr-ı dîne harîş olasın tâ kim filhâkıka (32) nağz u laţîf olan kâr u 'ameli bulasın

**(1131) Meşnevi**

***Tâb-ı hırş ezkâr-ı dünyâ çün bireft***

[M85b] ***Fahm bâşed mânde ezahger beteft***

Dünyânuñ kâr u metâ'ından çünkîm (33) tâb-ı hırş gide teft ü harâretle mevşûf olan ağıerden fahm kalmış olur ya'ni dünyânuñ kâr u metâ'ı ki bihasebi'z-zâhir maĥbûb u mergûb (34) bir nesnedür anuñ maĥbûb u mergûb olması nefsuñ aña harîş ü râğıb olmasunuñ harâretinden hâşıl olur çünkîm tâb-ı hırş ol kâr-ı dünyâ- (35) dan bir tarafa ola harâretle olan közden leheb ü harâret gidüp fahm siyâh kalduğı gibi kâr-ı dünyâ dağı hırş u tama' gitdükdün şoñra siyâh kömür gibi (36) pürzulmet kalup fesâd u

ḳabāḫati zāhir olur nitekim bu ma'nāyı tevzīḫ ü tebeyyün için bu beytleri meşel mevki'inde irād idüp buyururlar

**(1132) Meşnevi**

***Küdekānrā hırş (37) miyāred gurār***

***Tā şevend ezzevḳ-i dil dāmensüvār***

Meşelā oğlancıkları hırş u gurūra getirür tā ki eḫfāl şevḳ-i dillerinden dāmensüvār olurlar ya'ni (38) lu'b u lehve ḫariş olmaḳlık eḫfāli gurūra getirüp aldar ḫattā bunlar lehv ü bāziye cān u dilden müteşevviḳ olduklarıçün dāmenlerin büküp esbe (39) süvār oldukları gibi aña süvār olup her biri fārisler gibi meydānda sekerdürler ve ḳalgırlar

**(1133) Meşnevi**

***Çün ziküdek reft ān hırş-ı bedeş***

***Berdiger (40) eḫfāl ḫande āyedeş***

Çünkim küdekden ol ḳabīḫ olan hırş gide ḡayri eḫfāl üzre ol bāziden aña ḫande gelür kendüsine döyle diyü

**(41) (1134) Meşnevi**

***Ki çi mikerdem çi mididem der'in***

***Ḫal zi'aks-ı hırş būnmüd engübīn***

Ki ḫufūliyyet zamānında ne eyledüm bunda ne fāyide gördüm ol vaḳt hırşuñ [P48b] (1) 'aks u te'şirinden sirke baña 'asl görindi ya'ni mertebe-yi 'aḳla vāşıl olduḳda ḫufūliyyet ḫālinde olan lu'buñ ḳabāḫatini bilüp ve kendünün bitemyizliğine mu'terif (2) olup kendüye dir 'acebdür ki böyle bilezzet ve bīma'nā olan şey baña lu'b u lehve ḫariş olduğum vāşiḫa ile leziz ve şirin görüñdi nefsü'l-emrde o (3) ḫod bilezzet ve bīma'nā imiş

**(1135) Meşnevi**

***Ān binā-yı enbiyā biḫırş būd***

***Z'ān çünān peyveste revnaḫā füzūd***

Ammā enbiyānuñ ol bināsı hırş u ḡarazsuz (4) idi ol vechden ancılayın anlaruñ kār u bināsından peyveste ve muttaşıl revnaḫlar ziyāde oldu bu maḫalde [H125a] *binā-yı enbiyādan* murād Mescid-i Akşā olmak münfehım olur (5) velākin anlaruñ cemī'an binālarına ve kārlarına şāmil olur ki enbiyā-yı 'azāmuñ cemī'an bināları ve kārları gitdikçe revnaḫ bulmada ve mu'teber olmadadır

**(1136) Meşnevi**



*Ey besā (6) mescid berāverde kirām*

*Lik nebved Mescid-i Akşāş nām*

Ey merd-i ‘āqıl kerīm olanları çok mescid yukarı getürmişler ve binā eylemişlerdür  
likin anuñ nāmı (7) Mescid-i Akşā olmadı

*(1137) Meşnevi*

*Ka’berā ki her demī ‘izzī füzūd*

*Ān zihlāşāt-ı İbrāhīm būd*

Ka’be-yi mükerreremenüñ ki her dem bir ‘izz ü şerefi ziyāde oldu ol ‘izz ü şeref Hāzret-i  
İbrāhīmüñ ihlāşlarından oldu çünkim Hāzret-i İbrāhīmüñ sa’y ve bināsı hālīşen (8)  
livechullāh oldu binā eyledügi Beytū’l-Harām ‘aleddevām revnağ ve şeref buldı

*(1138) Meşnevi*

*Fazl-ı ān mescid zihāk u seng nist*

*Lik derbennāş hırş u (9) ceng nist*

Ol mescid-i Harāmuñ fazl ve şerefi hāk u sengden degüldür velikin anuñ bennāsında  
ve bināsında hırş ve ceng yokdur pes bundan ma’lüm (10) oldu ki bir hānenüñ  
bināsında hırş ve ceng olmasa anuñ ‘izzet ve şerefi gitdükçe ziyāde olur ve bir kārūñ  
‘āmili kārını hālīşen livechullāh kılmasa anuñ (11) kārı ‘ākıbet birevnağ ve bişeref  
kalur

*(1139) Meşnevi*

*Ni kütübşān mişl-i kütb-i diğerān*

*Ni mesācidşān ne kesb ü hānmān*

Ne anlaruñ kitābları (12) gayrilaruñ kitābları gibidür ne anlaruñ mescidleri ne  
kesbleri ve ne hānmānları gayrilaruñ mescidleri ve kesbleri kitābları gibi degüldür *in*  
*huve illā vahyun* (13) *yūhā*<sup>731</sup> kavlinüñ mefhūmı üzre anlaruñ kitāblarında mestür olan  
kelām degüldür illā vahy-i İlāhī ve kelām-ı Rabbānīdür ammā sāyir ‘ulemānuñ  
kitābları kuvvet-i (14) fikriyye ile olmuş ve taşnīf ü te’līf ve ictihādla zuhūra  
gelmişdür belki [M86a] çoğı garaż-ı nefsanīdür hālī olmayup mübāhāt u müfāharet  
içün (15) riyā ve süm’a tariķiyle dinilmişdür pes vahy-i İlāhī ile olan ve hālīşen  
livechullāh zuhūra gelen kitāblar agrāz-ı nefsanīyye ile taşnīf olınan kitāblar gibi (16)  
olmaz ve kezālik emr-i İlāhī ile binā olınan ve hālīşen livechullāh ‘imāret kılınan riyā  
ve süm’a ile mübāhāt u müfāharet içün binā olınan mesācid gibi (17) olmaz ve  
kezālik bir kesb ki Allāh ola Allāh olmayan gibi olmaz ve şol hānmān ki berā-yı

<sup>731</sup> “O (Kur’an) sadece bir vahiydir, ancak vahyolunur.” (Necm 53/4)

Hudā ola berā-yı Hudā olmayan ve hālişen livechullāh zuhūra gelmeyen hānmān (18) gibi olmaz velhāşıl enbiyā ve evliyānuñ her hāli sāyir nāsuñ aḥvāli gibi degüldür zīrā anlaruñ hāli ve fi‘āli rızā-yı Rabbānī için ve bunlaruñ (19) hāli ve fi‘āli ğaraż-ı nefsanī içündür

[H125b] (1140) *Meşnevi*

*Nī edebşān nī ğazabşān nī nekāl*

*Nī nu‘ās u nī kıyās u nī maķāl*

Ne anlaruñ edebleri ne anlaruñ (20) ğazabları ne anlaruñ ‘azābı ne anlaruñ nevmi ve kıyāsı ve ne maķālī halka beñzer *nekāl* ‘azāba dirler *nu‘ās* h‘āba dirler ya‘ni anlaruñ edebi Allāhdur ve ğazabı daḥı (21) Allāhdur ve bir kimseye ‘azāb eyleseler ‘azāb itmeleri daḥı Allāhdur ve nāyim olup yatsalar ve nevmi ve yatmaları daḥı Allāhdur ve bir nesneyi kıyās (22) eyleseler veyāḥud bir söz söyleyeler kıyās eylemeleri ve söz söylemeleri daḥı Allāhdur pes bunlaruñ her hāli nāsuñ ḥaline beñzemez

(1141) *Meşnevi*

*Her yekişānrā (23) yeki ferrī diger*

*Mürġ-ı cānşān tāyir ezper-i diger*

Anlaruñ her birinüñ bir āḥir ferr ü revnaķı vardur anlaruñ cānı kuşu ğayri perden tāyirdür ya‘ni nāsuñ (24) ervāḥı cismānī ve nefsanī olan müşteheyāt ve aġrāz-ı cenāḥlarıyla pervāz iderler ve her biri kendü maķşadları cānibine perr ü bāl-ı nefsanī ile giderler ammā enbiyā-yı (25) ‘azāmuñ ervāḥ-ı kuḥsiyyesi ecniḥa-yı nūrānī ile pervāz iderler ki anlaruñ cānlarına ālet-i tayerān (26) u cevelān olan kuvvetler gibi degüldür

(1142) *Meşnevi*

*Dil hemī lerzed zizikr-i ḥālşān*

*ķible-yi ef‘āl-i mā ef‘ālşān*

Lā cerem anlaruñ vaşf u ḥālinüñ zikrinden dil (27) ü cān ditrer anlaruñ ef‘āli bizüm ef‘ālimüzün ķiblesidür ya‘ni anlaruñ ‘azīmü’ş-şānı bir mertebededür ki anlaruñ zikrin eylemege ķulüb-ı nāsda tākāt u isti‘dād (28) yoķdur anlaruñ zikrinden ķulüb lerzān olur ve anlaruñ ef‘āl-i seniyyesi her ḥuşuşda bizüm ef‘ālimüze ķible olmak lāzım gelür ve lihāzā (29) *ķāle te‘ālā ḥitāben liḥabībīhi ve irşāden liummetihi fīsūreti’l-En‘ām ulā’ikellezīne hedallāhu febihudāyuhumu’ķtedih*<sup>732</sup> zīrā bir fi‘l ki anlar cānbine

<sup>732</sup> “İşte o peygamberler, Allah’ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların gittiği yoldan yürü.” (En‘am 6/90)

mütevceh olmaya ve anların fi'line (30) müşâbih gelmeye merdûd olmak mukarrerdür

**(1143) Meşnevî**

***Mürğşânâ beyzhâ zerrîn budest***

***Nîmşeb cânşân sehergehbin şudest***

Anların mürğünü beyze- (31) leri zerrîn olmuşdur nişfü'l-leylde anların cânı şehir vaktini görücü olmuşdur *beyzelerden* murâd anların mürğ-ı cânından hâşıl olan ahvâl u a'mâl (32) olur ve zerrîn olması anların a'mâl u ahvâlinün zeheb-i hulûşla müzeyyen olduğunu iş'âr kıılır ve *nîmşebden* murâd zulmet-i beşeriyet ve *sehergehden* (33) murâd vakt-i zühür-ı âftâb-ı hakîkat olur takdîr-i kelâm böyle demek olur ki anların cânları tûyürünün a'mâli ve ahvâli beyzeleri zeheb-i hulûşla zerrîn (34) ü müzeyyen olmuşdur ve ol sultânların cânları zulmet-i beşeriyet ve şeb-i tabî'at içre hakîkat şubhını görücü ve âftâb-ı hakîkînin zühür ve tûlû'ını müşâhede (35) kıılıcı olmuşdur

**(1144) Meşnevî**

[H126a] ***Her çi güyem men becân nikû-yı kavm***

***Naş güftem geşte nâkışgü-yı kavm***

Elhâşıl ol kavmün iyilüğünü cân u dil ile her ne dirsem naş (36) didim kavmün nâkışgüyü olmuşum ya'ni ol kavm-i İlahînin hüsn-i hâlini ve luğf-ı hişâlini cân u dil ile her ne kadar söyleyem ve anların evşâf-ı bâ- (37) kemâlini şerh eyleyem naş söylemiş ve ol [M86b] kavmün hakkında nâkışgüyü olmuş olurum

**(1145) Meşnevî**

***Mescid-i Akşâ bisâzîd ey kirâm***

***Ki Süleymân bâz âmed (38) vesselâm***

Mescid-i Akşâ binâ eyleñüz ey kerîmler zîrâ Süleymân âşikârâ ve 'ayânen geldi vesselâm kirâm kerîmün cem'idür kerîm olanlara hitâb eylemeden (39) bu ma'nâ münfehim olur ki *Mescid-i Akşâdan* murâd kalb mescidi ola ve anı binâ eylemek olmaz illâ hayrât u hasenât ve 'ibâdât u tâ'ât ve a'mâl-i şâlihât (40) ve bunlar emşâli olan şifât u hâlâtla olur ve *Süleymândan* murâd pādşâh-ı muğlak olduğu itibârıyla Hâzret-i Hâk olsa da câyizdür yâhud anuñ (41) hâlîfesi ve 'aşrınıñ Süleymânı olan bir veliyy-i kâmil olsa da câyizdür pes kerîmü'n-nefs olan sâliklere hitâb idüp buyururlar ki ey kerîmler [P49a] (1) kalbünüz mescid-i Akşâsını 'ilm ü hikmet ve zevk-i tâ'ât ve hüsn-i haşlet ile düzünüz ve anuñ 'imâretine güşiş idüp anı ma'mûr ve

mükemmel kıluñuz (2) ki Süleymān-ı haķıķatūñ ya'ni cenāb-ı 'izzetūñ tecelliyātı ve envār-ı zāt u şıfātı zāhir geldi selām sizūñ üzeriñüze olsun dimek olur vesselām- (3) da selām mübtedā olup karīne-yi kelām anuñ haberine delālet eylediği eçlden haber-i hażf olmuşdur ki vesselāmun 'aleyküm dimek taķdīrinde olur ve Süleymāndan (4) murād halīfe-yi İlāhī olan veliyy-i kāmil olursa ma'nā ey kerīmü'n-nefs olan sālīkler beytü'l-muķaddes olan ķalbūñizi ahlāķ-ı marziyye ve evşāf-ı (5) kāmile ile ma'mūr eyleñüz ki 'aşrınıñ Süleymānı olan veliyy-i kāmilūñ sırrı ve himmet ve hidāyeti geldi tā sizūñ ķalbiñüz mescidini ma'mūr görüp anda i'tikāf (6) kılsun ve selāmet sizūñ üzeriñüze olsun anuñ yümn ü berekātıyla harāb olmadan sālīm olasuz ve perişāndil olmadan selāmet ola- (7) suz dimek olur

*(1146) Meşnevi*

*V'er ez'in dīvān u peryān ser keşend*

*Cümlelā emlāk derçenber keşend*

Ve eger bu dīvlerden ve perīlerden baş çekeler cümle- (8) sini melā'ike bend ü çenbere çekerler ya'ni kuvā-yı nefsanī ve 'asākīr-i şeytānī bu hıdmet ü tā'atden eger baş çekeler ve a'rāz ideler bu cümleyi kuvā-yı (9) rūhānī ve leşker-i melā'ike riyāzet ü hıdmet çenberine çeküp anları emr ü fermān kaydıyla muķayyed ve mazbūt eylerler

*(1147) Meşnevi*

*Dīv yek dem kej reved ezmeķr ü zerķ*

(10) *Tāziyāne āyedeş berser çü berķ*

Dīvnefs meķr ü zerķinden bir nefs eger kej gide anuñ başına berķ gibi tāziyāne gelür ya'ni ķalb mescidini 'imāret kılmada (11) ve emr-i Haķķa muṭī' olmaķda dīvnefs bir nefs egri gitse ve dālālet ü gavāyet ihtiyār itse [H126b] anuñ başına berķ gibi belā ve miħnet tāziyānesi gelür (12) ve anı te'dīb kılıp bizzarūrī hıdmet ü tā'ate sāyiķ olur

*(1148) Meşnevi*

*Çün Süleymān şev ki tā dīvān-ı tu*

*Seng berrend ezpey-i eyvān-ı tu*

Süleymān gibi (13) ol tā senūñ dīvlerūñ senūñ eyvān u ķaşruñdan ötürī tās keseler ya'ni vücūduñ 'āleminūñ Süleymānı ol tā senūñ *dīvlerūñ* ki andan murād (14) senūñ kuvā-yı nefsanīyyeñdür senūñ eyvān-ı ķalbūñi 'imāret eylemeden ötürī evşā ve ahlāķ-ı nefsanī hācerlerin maħallinden kaṭ' eyleyüp ba'dettebdīl (15) velişlāħ anı eyvān-ı

qalbũn bināsına vaz' ideler tā ol ahlāq-ı h̄usne senglerile h̄āne-yi dil yapılup ma'mūr  
ola

*(1149) Meşnevi*

*Çün Süleymān bāş bivesvās (16) u rīv*

*Tā turā fermān bered cinnī vü dīv*

Ḥazret-i Süleymān gibi bivesvās u bih̄ile ol tā saña cinnī ve dīv fermān ilede ya'ni  
Ḥazret-i Süleymān (17) 'aleyhisselām gibi vesvese ve h̄ileden h̄āliş ü şāfī ol tā kim  
vücūdunda olan cinn ü şeyātīn senüñ emrũñi tūtalar ve saña itā'at ideler (18)

*(1150) Meşnevi*

*Hātem-i tu in dilest ü hūş dār*

*Tā negerded dīvrā hātem şikār*

Senüñ hātemüñ bu gönüldür 'aql tūt tā hātem dīve şikār olmaya ya'ni eger sen (19)  
dirseñ ki Süleymāna hātem lāzımdur çünki ben vücūdum memleketinüñ Süleymāni  
olam baña hātem nedür cevāb buyururlar senüñ hātemüñ bu qalbũndür 'aqluñ  
başuñda (20) tūt tā kim qalbũn hātemi nefsuñ dīvine şikār olmaya ve dīv- [M87a]  
nefs vücūduñ ikliminde sulṭān olup seni ma'zül u maḥzül kılmaya çünkim (21) dīv  
nefs senüñ hātem-i qalbũni şikār eyleye

*(1151) Meşnevi*

*Pes Süleymānī kuned bertu müdām*

*Dīv bāhātem hāzer kun vesselām*

Pes senüñ üzerüñe 'aleddevām Süleymānlık (22) eyler hātemle olan dīvden hāzer  
eyle selām senüñ üzerüñe olsun mışra'-ı şānīde iki vech cāyız olur vech-i evvel oldur  
ki dine çünkim hātem-i dili (23) dīvnefs şikār eyleye pes senüñ üzerüñe hātemlü dīv  
müdām Süleymānlık eyler andan hāzer eyle selāmet senüñ üzerüñe olsun vech-i şānī  
(24) oldur ki eger hātem-i qalbũni dīvnefs şikār kılsa pes senüñ üzerüñe müdām  
Süleymānlık eyler hātemlü dīvden hāzer eyle selāmet senüñ üzerüñe (25) olsun bu  
ma'nānuñ mefhūm-ı muḥālevesinde nükte-yi laṭīfe vardur zīrā bu ma'nādan bu nükte  
münfehim olur ki hātemsüz dīvden hāzer eyle ki anuñ (26) zararı yoqdur meşelā  
hātem Ḥazret-i Süleymānuñ elinde iken hātemsüz olan dīv ü perī anuñ maḡlūb u  
maḥkūmı idiler aña zarar irişdürmege qādir degül (27) idiler çünkim hātem dīvüñ  
eline girdi dīv ḡālib olup aña zarar irgürdi pes lāzım geldi ki hātemlü dīvden hāzer  
olna tā selāmet bulna (28) tevziḥ-i ma'nā bir kimsenüñ ki dīvnefsi qalbi hātemini  
ele getürmiş ola ol kimse gerekdür ki dīvnefsinden hāzer eyleye ve ammā [H127a] ol

kimsenüñ ki hâtem-i albi (29) Süleymân rûhınuñ dest-i taarrufındadır ol kimseye dîv nefsinden hâzer eylemek lâzım olmaz zîrâ anuñ nefsi maqlûb u zebûndur aña zarar ırgürmege adır (30) degüldür demek olur

*(1152) Menevi*

*n Süleymânî dilâ mensûh nîst*

*Derser ü sırret Süleymânî küñîst*

Ey gönül ol Süleymânlık mensûh degüldür zîrâ senüñ (31) ser ü sırruñda Süleymânlık eylemeklik vardır ya'ni ol dîv ü perî üzre hâkim olma Süleymânlık kılmak egeri zâhir 'âlemden mensûh oldıysa (32) *kullukum râ'in ve kullukum mes'ûlun 'anra'ıyyetihî*<sup>733</sup> hadîşinüñ mefhûmı üzre herkesüñ kendü vücûdı memleketinde râ'î olması ve Süleymânlık kılmaması mensûh degüldür (33) zîrâ sen kendü başuñdan ve bâtınuñda sırruñda Süleymânlık eyleyicisin eger hâtem-i albüñ dest-i taarrufuñda ise kuvâ-yı nefsanî ve 'asâkir-i şeytânî (34) saña gâlib olamazlar ammâ eger hâtem-i albüñi dîvnefs dest-i cânuñdan olursa kuvâ-yı nefsanî ve 'asâkir-i şeytânî gâlib olup zuhûra gelür ve seni bî- (35) devlet ü pürnekbet kıılır

*(1153) Menevi*

*Dîv hem vatî Süleymânî kuned*

*Lîk her cevlah atlas key tened*

*(1154) Menevi*

*Dest cünbâned çü dest-i ü velîk*

*Dermiyân-ı her düân (36) farkîst nîk*

Ne'am dîv hem bir Süleymânlık eyler velîkin her cülâh açan atlas okur cülâh egeri atlasbâfuñ eli gibi elini kımıldadır ve okur (37) velîkin bunlaruñ her ikisinüñ ortasında bir eyü fark vardır ya'ni her cülâh egeri tel ehlidür lîkin atlasbâf olduı gibi dîv daı egeri (38) bir zamân Süleymânlık kılırsa ve aña müteşebbih ü muallid olursa Süleymân gibi olma müyesser olmaz ve taqlîd ü teşebbüh ile anuñ gibi kâr kılmaz meselâ cülâh atlas- (39) bâf gibi egeri elini tahrik eyler velîkin anı cülâhdan zuhûra gelen şan'at ve anı atlasbâfdan zuhûra gelen şan'at 'ualâya ma'lûmdur ki bu (40) ikisinüñ mâbeyninde fark-ı 'azîm vardır

*Beyt*

*Büriyâbâf egeri bâfendest*

<sup>733</sup> "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mesulsünüz." Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 51.

*Neberendeş bekārgāh-ı harir*<sup>734</sup>

Hāşıl-ı kelām ehl-i ihlāşla ehl-i riyānuñ (41) ve aşhāb-ı nefis ü hevā ile ehl-i Hūdānuñ mābeyninde ‘azīm farklar vardır egerçi bunlar bihasebi’z-zāhir şüret-i insānda ve hey’et-i ehl-i ‘irfānda ise- [P49b] (1) ler de minhaysü’l-ma’nā dīvle Süleymān mābeyninde ne kadar tefāvüt var ise bunlar mābeyninde dağı ol kadar tefāvüt-i ‘azīm vardır ki bunlar anlar ile aşlā (2) berāber degüllerdür **meşelu’l-ferikeyni kela’mā velaşammi** [M87b] **velbaşiri vessemī’i hel yesteviyāni meşelen efelā tezekkerün**<sup>735</sup>

*Beyt*

*İsm-i A’zam bikuned kār-ı ĥod ey dil hoş bāş*

(3) *Ki betelbīs ü ĥabl-i dīv Süleymān neşevēd*<sup>736</sup>

**Kışşa-yı şā’ir ü şile dāden-i şāh u muzā’af kerdēn-i ān vezīr Bulĥasan nām**<sup>737</sup>

**(1155) Meşnevi**

**Şā’iri**(4) **āverd şiri piş-i şāh**

**Berūmid-i ĥil’at u ikrām u cāh**

Bir şā’ir pādşāhuñ ĥuzūrına bir şir getürdi pādşāhdan ikrām ve ĥil’at u cāh (5) ümīdi üzre

**(1156) Meşnevi**

**Şāh-ı mükrim būd fermüdeş hezār**

[H127b] **Ezzer-i sūrĥ u kerāmāt u nişār**

Şāh ikrām idici saĥi idi ol şā’ire hezār buyurdi (6) zer-i sūrĥdan ve kerāmāt u nişārdan hezār mışra’-ı şāniye maşrūfdur ya’ni zer-i sūrĥdan hezār u nişār buyurdi ve dađı niçe kerāmetler ve nişār emr eyledi

**(1157) Meşnevi**

**Pes vezīreş** (7) **güft k’in endek buved**

**Deh hezāreş hedyē vādih tā reved**

Pes Ebulĥasan nām vezīr aña didi ki bu ‘aṭiyye endekdür ol şā’ire on biñ altun hedyeye (8) vir tā şafā-yı ĥāṭırla gide

**(1158) Meşnevi**

**Ezçünü şā’ir nus eztu baĥr dest**

<sup>734</sup> “Hasır dokuyan her ne kadar dokuyucu olsa da (onu) ipek tezgāhına götüremez.”

<sup>735</sup> “Bu iki grubun misali kör ve saĥir ile gören ve işiten gibidir. Hiç bunlar eşit olurlar mı? Artık düşünmez misiniz?” (Hud 11/24)

<sup>736</sup> “Ey gönül, İsm-i A’zam kendi işini yapar, sen hoş ol! Hile ve aldatmayla şeytan Süleyman olmaz.”

<sup>737</sup> “Şāhin şaire sile vermesinin ve Bülĥasan adlı vezirin onu artırmasının kıssası”

***Deh hezārī ki bigüftem endekest***

Anuñ gibi şā'ir-i nusdan öturi sen deryādestden (9) on biñ altun ki didüm azdur çünü çün üdan muħaffefdür *nus* aǵzuñ eṭrāfına dirler içerüsine ve taşrasına daħı dirler bunda pürgüylükdan kināyetdür (10) ve *baħrdest* keşret-i saħā' ve vefret-i 'aṭadan 'ibāretdür ya'ni anuñ gibi şā'ir-i pürgüydən öturi sen 'aṭa ve saħā'sı deryā gibi olan kerīm ü saħā'dan on (11) biñ altun ki didüm endekdür sentüñ şānuña lāyık olan bundan daħı çok gerekdür

***(1159) Meşnevi***

***Ḳışsa güft ān şāhrā vü felsefe***

*Tā berāmed 'öşr-i ħirmen ez-* (12) *kefe*

***(1160) Meşnevi***

***Deh hezāreş dād u ħil'at derħoreş***

***Ḥāne-yi şükr ü şenā geşt ān sūreş***

Ol vezīr-i Bulħasan selefde geçen kerīm pādşāhlarıñ kışşasın (13) söyledi ve 'ilm-i ħikmet naql eyledi *felsefe* 'ilm-i ħikmete dirler ya'ni ol vezīr-i Bulħasan pādşāhı cūd u saħā semtine terǵīb ü taħrīz için zamān-ı selefde mürür (14) eyleyen aşhāb-ı keremüñ hikāyātını ve aħlāk u şifātını naql eyledi ve bu ħuşūşda aña niçe ħikem söyledi tā ħirmenüñ 'öşri kefedən yukarı gele *kefe* ħirmen (15) sonunda olan kesmege dirler bunda murād ol pādşāhuñ ħirmen-i emvālından fazla kalan sīm ü zerüñ onda biri ol şā'ire ħāşıl olur (16) dimekdür ve ol vezīr-i nikkirdāruñ güftāriyla ol şā'ire pādşāh deh hezār dīnār ve aña lāyık ħil'at virdi pādşāh ol şā'irüñ (17) derün-ı sırrını şükr ħānesi eyledi ya'ni anuñ kalbini şükr ü şenāya maħal eyleyüp şād kıldı *sır* bunda kesr-i sīnle olmak fehme akreb ve tekellüfden (18) eb'addur çünkim ol şā'ir bu kadar iħsāna vāşıl oldu

***(1161) Meşnevi***

***Pes tefāħħuş kerd k'īn sa'y-ı ki būd***

***Şāhrā ehliyyet-i men ki nümūd***

Pes tefāħħuş eyledi ki (19) bu iħsān kimüñ sa'y u himmeti oldu ki pādşāha benüm ehliyyetümi kim gösterdi

***(1162) Meşnevi***

***Pes bigüftendeş Fülānu 'd-dīn vezīr***

***Ān Ḥasan nām u ħasen ħulķ (20) u zamīr***



Pes ol şā'ire eyitdiler fülānüddīn vezīr ol nāmı ḥāsen ve ḥulķı ḥāsen ve zamīri ve münīri ḥāsen ya'ni senüñ ehliyyetüñi ve ḥasbiḥālüñi ol (21) aḥvāli ḥāsen ve fi'āl u ḥıṣāli müstaḥsen olan vezīr şāha bildürdi ve gösterdi

**(1163) Meşnevi**

***Dersenā-yı ü [H128a] yekī şī'ri dırāz***

***Bernibişt ü süy-ı ḥāne reft (22) bāz***

Çünkü şā'ir ḥaķikāt-i ḥāle muṭṭalī' oldı ol vezīrūñ medḥ ü şenāsında bir dırāz kaşīde yazdı ve girü vezīrūñ ḥānesi cānibine gitdi yāḥud ma'nā (23) bir dırāz kaşīde yazdı ve aña virdi ve girü kendü ḥānesine gitdi

**(1164) Meşnevi**

***Bizebān u leb hemān na'mā-yı şāh***

***Medḥ-i şeh miġüft ü ḥil'athā-yı şāh***

Pādşāhuñ (24) ni'metlerini hemān zebānsuz ve leb ü dehānsuz pādşāhi ve pādşāhuñ ḥil'atlerini medḥ eyledi ya'ni ol kaşīde egerçi vezīr ḥaķķında idi velākin anda (25) bizebān u bileb şāhuñ ni'metlerini ve şāhuñ virdüġini ḥil'atleri remz ü işāretle medḥ eyledi ki müstaḥaķķ-ı medḥ filḥaķıķa veliyyü'n-ni'me olan kimse (26) olduġını ihām eylemeden ötüri ḥāşıl-ı kelām şā'irūñ şī'ri egerçi biḥasebi'z-zāhir vezīrūñ medḥ ü şenāsında idi velākin [M88a] anuñ zımnında pādşāhuñ (27) ni'metlerinüñ ve ḥil'atlerinüñ medḥi daḥı münderic idi keenne vezīrūñ medḥi filḥaķıķa şāhuñ medḥi olduġını ve şāhuñ medḥi vezīrūñ medḥi (28) olduġını iş'ar u ilāmdan ötüri zīrā ḥalīfenüñ medḥi müstaḥlifüñ medḥini müstelzem olur bu vech daḥı cāyizdür ki dine ol şā'ir vezīrūñ (29) şenāsında bir uzun şī'r yazdı ve anı medḥ itdi ve ḥānesi cānibine gitdi ve şāhi anda medḥ itmedi zīrā şāhuñ ol na'ması bizebān u bī- (30) leb şāhi ve şāhuñ ḥil'atlerini medḥ eyledi yāḥud ma'nā bizebān u bileb şāhuñ ol na'aması ve ḥil'atleri şāhi medḥ eylerdi ve lisān-ı (31) ḥālle şāhuñ şenāsını söylerdi bu eçden şāhi şī'rde medḥ eylemeyüp hemān vezīri leb ü zebāna müte'alliķ olan şī'riyle medḥ eyledi

***Bāz (32) āmeden-i ān şā'ir ba'd-ı çendīn sāl beümmid-i hemān şile vü hezār dīnār***

***fermüden şāh berkā'ide-yi ḥı'ş ü ġüften-i vezīr-i nev hem Ḥāsan nām (33) şāhrā ki in***

***saḥt bisyārest ü mārā ḥarchāst u ḥazīne ḥālīst ü men ürā bedeh yek-i in ḥoşnūd kunem***

Bu sürḥ-ı şerīf pā- (34) dişāhuñ dergāhına ol şā'irūñ girü gelmesidür birķaç yıldan soñra hemān ol şile ve iḥsān ümīdiyle ve kendü 'ādeti üzre şāhuñ hezār (35) dīnār buyurması ve iḥsān eylemesi ol şā'iredür hem nāmı Ḥāsan yeñi vezīrūñ pādşāha dimesidür ki bu biñ altun ķatı çoķdur ve bizüm ḥarclarımız (36) ve maşrūflarımız

vardur ve h̄azīne h̄ālīdūr ve ben anı bu biñden onda biriyle ya'ni yüz altunla rāzı ve hoşnūd eylerüm

**(1165) Meşnevi**

**Ba'd-ı sālī çend behr-i rızık (37) u geşt**

**Şā'ir ezfākr u 'avez muhtāc geşt**

Birkaç yıldan şoñra [H128b] rızık u kiştten ötüri şā'ir faqr u kılllet sebebinden muhtāc oldu 'avez (38) 'aynuñ fethiyle kılllet ma'nāsınadur mışra'-ı evvelde olan *geşt* egerçi kâf-ı 'Arabīnūñ kesriyle ekin ma'nāsınadur lākin bunda kāfuñ fethasıyla okınup menfa'at (39) ve ğidā ma'nāsı virilür mışra'-ı şānīde olan *geşt* kâf-ı Fārisīnūñ fethasıyla şud ma'nāsınadur

**(1166) Meşnevi**

**Güft vaqt-i faqr u tengī-yi dü dest**

**Cüst ü cūy-ı (40) āzmūde bihterest**

Pes şā'ir kendü kendüye eyitdi faqr vaqti ve iki elüñ tarluğı vaqti ya'ni zarūret ve ihtiyāc zamānında āzmūde ve mücerreb (41) olanı cüst ü cū eylemek bihterdür ya'ni zamān-ı ihtiyācda 'atā ve keremle tecrübe olınan kimseyi cüst ü cū eylemek evlārekdür didi

**(1167) Meşnevi**

**Dergehīrā k'āzmūdem [P50a] (1) derkerem**

**Hācet-i turā hemān cānib berem**

Cūd u keremde şol dergāhı ki tecrübe eyledüm hācet-i cedīdeyi ol cānibe iletürüm ya'ni cūd u saḫāda bir kerre tecrübe (2) idüp iḫsānın gördüğüm dergāha 'arz-ı hācet idüp bu yeñi ihtiyācı daḫı ol cānibe iletmek ve anuñ kazāsını andan recā etmek lāzımdur didi (3) bu maḫalde muhtāc olanlara tenbīh oldur ki kılllet ü ihtiyācda 'atā ve keremle mevşūf u mücerreb olan dergāh-ı Hāqqa ilticā kıla ve hācetin aña 'arz eyleye

**(1168) Meşnevi**

**Ma'ni-yi (4) Allāh güft ān Sibeveyh**

**Yu'lehūne filḫavā'ic hum ledeyh**

Nuḫātuñ re'isi olan Sibeveyh Allāh lafzınuñ ma'nāsını didi cemī'-i ḫavāyicde bu ḫalk anuñ katına ilticā (5) eylerler didi 'ulemānuñ lafzatullāhda ekāvīl-i keşiresi vardur ba'zılar ism-i 'alem ve ba'zılar ism-i şıfat dimişler 'alemdür diyenlerüñ ḫücceti budur ki bu ism biḫasebi'l-lafz dāyimā (6) mevşūf olur ve hiç şıfat vāki' olmaz meşelā *Allāhu'l-eḫad Allāhu'ş-şamed Allāhu'r-raḫmāni'r-raḫīm* dirsen ve bunuñ gibi her

şıfatla vaşf kılursan pes bu ma'nā 'ilmiyyetine (7) delālet ider ammā ekşer ehl-i taḥkīk ism-i şıfatdur ism-i 'alem degüldür dirler nitekim Şeyḫ Şadreddīn **İcāzū'l-Beyāna** buyururlar lāyık degüldür ki Ḥaḫ te'alānuñ ismi ola ki anuñ (8) zātına 'alem olan şol ḥayşıyyetden ki *lāyufhemu minhu ğayri'z-zāt zīrā* Ḥazret-i zāt minḥayşü'l-ıtlāk vettecerrüd maḥkūmun 'aleyh olmaz ve hıç bir vechle ta'rīf ü tavşif (9) kâbil degüldür ne ıtlāk [M88b] ve ne takyid ve ne vahdet ve ne keşret pes ism-i 'alem müsemmasını mümeyyizdür nev'de ve cinsde ve ḥaḫīkat ve māhiyetde olan müşāriklerinden (10) feizā kāne kezālik Ḥaḫ Te'alā münezzehdür taht-ı nev'de ve cinsde dāḥil olmadan mu'allīdür bir eḫad aña şārik olup ve ol bir eḫada müşābih olmadan pes (11) ma'lūmdur ki 'alem-i kāyimmaḫām işāretdür ve işāret [H129a] zāt-ı Ḥaḫka mūmteni'dür

*Beyt*

*Çe cāy baḫş-i lafzest ü 'ibāret*

*İncā dernemiğünced işāret*<sup>738</sup>

(12) *Mısra'*

*Kesī kerdem zened incā ḫaḫā kerd*<sup>739</sup>

Ve ba'zı kibār daḫı bu eşere zāhib olup dirler ki *vaz'-ı ismden* murād ta'rīf-i müsemmadur sāyirü'l-müsemmat ve ma'rifet-i (13) künh-i zāt muḫālāt kabīlindendür ve vücūd-ı ğayr ve süy-ı ḥaḫīkatde müsteḫilātandur pes aña 'alem olmanuñ fāyidesi nedür zīrā *el'ilmü'l-ma'lūmdur* ve Cenāb-ı (14) Zāt ise *ve lāyuhitūne bihi 'ilmen*<sup>740</sup> feḫvāsınca kimsenüñ ma'lūmı degüldür pes aña ism daḫı olmaz

*Beyt*

*Şerḫ ü beyān çe ğüyī nām u nişān çe cūyī*

(15) *Āncā ki vahdet āmed bīnām ü bīnişānest*<sup>741</sup>

Ve ism-i şıfatdur diyenlerüñ ba'zısı bu ism *elehd*den me'hūzudur dimiş *elehe zeydun ilāheten* ey 'abede 'ibādeten (16) minelbābi'ş-şāliş pes İlāh bema'nā me'lūh olur ve bu taḫdīrce Allāh ma'būd-ı bilḤaḫḫ dimek olur ve ikinci ma'nası *elihe ye'lehu elehen* bifethi'l-lām minelbābi'r- (17) rābi' bema'nā *ḫāre yaḫīru ḫayreten* pes İlāh bu taḫdīrce müteḫayyir ma'nāsına olur pes Cenāb-ı Zāt ma'būd-ı ḥaḫīkide 'uḫül u evhām

<sup>738</sup> “Yeri midir lafiz ve ibaretin ki buraya sığmaz işāret.”

<sup>739</sup> “Bir kişi dem vurursa (konuşursa, söz söylerse) burada hata eder.”

<sup>740</sup> “Onu ilmen kavrayamazlar, ihata edemezler.” (Tāḫā 20/110)

<sup>741</sup> “Neden açıklama ve beyanda bulunursun, neden nam ve nişan soruyorsun? Oraya ki vahdet geldi, (vahdetin geldiği yer) namsız ve nişansızdır.”

mütehayyir olduğundan ötüri lafzatullāhuñ (18) iştikākı bundan ola ve üçüncisi feza' ma'nāsına gelür *elehtu 'alāfulānin* dirler ey *iştedde feze'ī ve ceze'ī 'aleyh* bu taqdırce mefze'u ma'nāsına olur ya'ni (19) cümleñüñ feryād u feza' olınmışı dimek olur dördüncisi şebāt ma'nāsına gelür *elehnā bimekānin kezā* dirler *aqamnā bihi* pes ilāh bu taqdırce bema'nā elmüşbeti'd- (20) dāyimü'l-ķāyim olur beşinci sükün ma'nāsına gelür *elehtu ilāfulānin* dirler ey *sekontu ileyh* dimekdür pes niçe kulüb anuñ zikriyle muṭma'ın ve niçe ervāh (21) anuñ ma'rifet ü fikriyle sākin olduğu için bundan me'hūz ola ve altıncısı ilticā' ma'nāsına ola zīrā *elehtu ilāzeydin* dir pes ey *ilticā'etu* (22) *ileyhi* dimekdür ve dağı *elihe'l-faşılu* dirler kaçan devenüñ küçügi anasına ilticā eylese ve bu taqdırce ilāh melce' ma'nāsına olur ya'ni cümleñüñ şığınacak yeri (23) dimek olur pes ilāhdan hemzeyi ḥazf idüp bedeline elif lām 'ivaż virilüp Allāh didiler pes Sībeveyh İlāhı ilticā ma'nāsından tutmuş anuñçün Ḥazret-i (24) Mevlānā bu maḥalle münāsib anı ĩrād idüp buyururlar ki ol Sībeveyh Allāh lafzıñuñ ma'nāsın didi mışra'-ı şānı su'āl-i muqaddere cevābdur taqdırine didi (25) Sībeveyh dimekdür pes buyururlar ki *yu'lihūne ey yelteci'üne filḥavāyic* cem'-i ḥavicedür ya'ni ilticā ider ḥacetlerde *hum ledeyh* bu ḥalk-ı 'ālem ol Allāhuñ ḳatına

(26) (1169) *Meşnevi*

*Güft elihnā fiḥavāyicnā ileyk*

*Vettemesnāhā vecednāhā ledeyk*

Sībeveyh didi biz ḥavāyicimüzde saña ilticā eyledük ol ḥacetlerimüzi iltimās (27) eyledük anları senüñ ḳatuñda bulduğ ve *güft* lafzıñuñ ḳāyili Sībeveyh olmağ maḥalle ensebdür ya'ni Sībeveyh İlāh lafzıñuñ neden müştakğ idüğini beyān eylemek (28) ḥuşuşında [H129b] bu güne söyledi ve cenāb-ı Ḥakğca bu vechle ḥiṭāb eyledi ki İlāhı biz cemī'-i ḥacetlerimüzde saña ilticā eyledük ve anları senden iltimās u recā kı lup (29) cümlesini senüñ ḳatuñda bulduğ

(1170) *Meşnevi*

*Şad hezārān 'āqıl endervakt-i derd*

*Cümle nālān pīş-i ān Deyyān-ı ferd*

Yüz biñ 'āqıl derd ü belā vağtinde ol (30) Deyyān-ı ferdüñ ḥuzūrında cümlesi nāle vü feryād idicidür zīrā bu cümleñüñ i'tikādı oldur ki ol derd ü belāyı dāfi' ve rāfi' [M89a] hemān oldur

(1171) *Meşnevi*

*Hıç (31) dīvāne-yi felīvī ĩn kuned*

***Berbaḥlīlī ‘ācizī kudye tened***

Hİç bir ‘aklı nākış aḥmaḳ dīvāne bunı eyler mi ki bir ‘āciz ziyāde baḥīle kudye eyleye ve andan deryūze (32) eyleye ya’ni bunı aḥmaḳ olan dīvāne bile eylemez

***(1172) Meşnevi***

***Ger nedīdendī hezārān bār pīş***

***‘Āḳılān cān key keşīdendīş pīş***

Eger niçe biñ kerre ‘āḳıllar ziyāde (33) iḥsān görmeyelerdi ol Ḥudānuñ ḥuzūrına cānı kaçan çekerlerdi ya’ni eger ‘āḳıllar niçe biñ kerre ma‘aziyāde Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālādan bezl eyledükleri şey (34) muḳābelesinde iḥsān u kerem görmeyelerdi cānlarını anuñ cenābına çekmezlerdi ve mālları toḥmın anuñ yolında ekmezlerdi zīrā ‘uḳalānuñ şānındandır ki ‘abeş (35) ve bīfāyide yere bezl-i māl kılmaz ḳanda ḳaldı ki bezl-i cān eyleye ‘uḳalānuñ ol Feyyāz-ı Muḫlaḳdan feyż aldıkları ve māye buldukları ‘aceb degüldür

***(1173) Meşnevi***

***Belki cümle-y(36) māhiyān dermevchā***

***Cümle-yi perrendegān berevchā***

Belki cemī-i māhiler ve baḥrī cānverleri mevclerde ve deryālarda ve perrende olan tuyūruñ cemī’isi uclarda (37) ve hevālarda

***(1174) Meşnevi***

***Pīl ü gürg ü ḥaydar-ı iškār nīz***

***Ejdehā-yı zeft ü mūr u mār nīz***

Fil ve ḳurt ve şikār idici arslān daḫı ‘azīm ü cesīm ejderhā (38) ve mūr u mār daḫı ḥaydar arslāna dirler

***(1175) Meşnevi***

***Belki ḥāk u bād u āb u her şerār***

***Māye z’ü yābend hem dey hem bahār***

Belki ḥāk u āb u bād u her şerār ya’ni (39) āteş bu cümlesi māyesini hem şitāda hem bahārda andan bulurlar ve her dem vücūdı ve feyżini andan alurlar

***(1176) Meşnevi***

***Her demeş nāle kuned īn āsmān***

***Ki fūrū (40) megzārem ey Ḥaḳ yek zamān***

Bu āsmān ol Hıyy u Kayyūm olan Hudāya her dem lābe ve tazarru' eyler böyle diyü ki ey Hāk beni bir zamān aṣāğa koma ya'ni (41) beni dāyimā hıfz it tā aṣāğa düşmeyem

(1177) *Meşnevi*

*Üstun-ı men işmet ü hıfz-ı tuvest*

*Cümle maṭviyy-i yemīn-i ān dü dest*

Benüm sütünum senün işmet [P50b] (1) ü hıfzuñdur cümlesi ol iki elün yemīninün maṭvīsidür bu mıṣra' bu āyet-i kerīmeye işaretdür ki sūre-yi Zümerde Hāk Te'ālā buyurur *vessemāvātu maṭviyyātun biyemīnihī*<sup>742</sup> (2) ya'ni Hāk Te'ālānuñ yemīniyle āsmānlar dürülmüştür *yemīn* sağ ele dirler müteşābihātdandur selef te'vīl itmeyüp tevakkuf itmişler ammā halef te'vīl (3) kılmışlardur ve *yemīn*den murād dest-i irādetdür dimişlerdür ve kaçan Hāk Te'ālāya iki dest itlāk olınsa anı kudret ü kuvvetle te'vīl ü tefsīr itmişlerdür (4) çünkü *vekilte* [H130a] *yedey rabbī yemīnun mübārek*<sup>743</sup> hadīs-i şerīfinün mışdākı üzre Hudā-yı Mute'ālūñ her iki eli yemīn-i mübārek olup yesāruñ muḳābili olan (5) yemīn olmadıysa her iki destine yemīn itlākı şaḥīḥ olur bu nükteyi iş'ār için Hāzret-i Hudāvendigār ḳaddese sırrahu'l-'azīz yemīn lafzını *ān dü deste* (6) izāfet idüp *yemīn-i ān dü dest* buyurdı ya'ni ol kudret ü kuvvet ellerinün yemīniyle cümlesi maṭvīdür dimek olur

(1178) *Meşnevi*

*V'īn zemīn gūyed ki dārem ber-* (7) *ḳarār*

*Ey ki berābem tu kerdestī süvār*

Ve bu zemīn dir ki İlahī beni ḳarār üzre tut ey Hudā ki beni āb üzre süvār ü üstüvār eyledün çünkü Hāk Te'ālā (8) bu zemīni āb üzre bir beşik gibi vaż' eyledi zemīn hareket ve iztırāba gelüp lerce ve zelzeleden ḥālī olmadı pes Hāk Te'ālā bu taḡları anuñ (9) sükün u şebātı için ḥalk eyleyüp anuñ üzerine mīḥlar gibi vaż' eyledi kemā ḳāle te'ālā *elem nec'ali'l-arza mihāden velcibāle evtāden*<sup>744</sup> nitekim Şeyḫ Sa'di (10) rahmetullāhi 'aleyh bu ma'nāya işāret idüp buyurur

*Beyt*

*Zemīn ezteblerze āmed sütüh*

<sup>742</sup> “Gökler de onun kudretiyle dürülmüş olacaktır.” (Zümer 39/67)

<sup>743</sup> “Rabb'imın iki eli de sağdır ve mübarektir.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 12, s. 303.

<sup>744</sup> “Biz, yeryüzünü bir döşek yapmadık mı? Dağları da birer kazık?” (Nebe 78/6-7)

*Fürü küft berdāmeneş mîh kûh*<sup>745</sup>

Çünkü Hâk Te‘ālā bu zemīni (11) āb üzre süvār eyledi biḥasebi’z-zāhir evtād-ı arz olan cibāl vāsıtasıyla sâkin ü berkarār tutdı velâkin minḥayşü’l-ma’nâ her dem eger arzı ve eger (12) semāyı kıyūmiyyetle ḥıfz eylemededür ve bu ikisini ḥıfz eylemek **ve lā ye’ūduhu ḥıfzuhumâ**<sup>746</sup> âyetinüñ tıbkınca aşlā ol kâdir ü kıyūma şıķlet ü meşakķat virmez ḥadīş-i (13) şerīfde vâķi’ olmışdur ki Allāh Tebāreke ve Te‘ālā ‘arş-ı ‘azīmi ḥalk eyledükde anı götürmeden ötüri niçe biñ melek ḥalk eyledi ki anuñ her biri bu zemīni (14) götürmege kâdir idiler bu cümlesi [M89b] ‘arşı götürmege kâdir olamadılar ba‘de yüz melek daḥı ḥalk eyledi ki yedi ķat yeri ve yedi ķat göki bir yere getürseler (15) anuñ her birisi bu cümleyi götürmege kâdir idi velâkin bu cümlesi ‘arş-ı a‘lāyı götürmege kâdir olamadılar dört melek daḥı ḥalk eyledi ki anlara ḥameleyi (16) ‘arş dirler pes ‘arş-ı ‘azīmüñ götürmesini anlara emr kıldukda anlar ‘arşı bir elma gibi getürdiler pes anlaruñ her birine bu ķadar biñ ķavī meleklerüñ getüremediğini (17) biz dördümüz getürdük diyü ‘aceb şāyibesı geldi ve ğālib oldu ‘allām-ı sırr olan Ḥudā-yı Te‘ālā bunlara didi ki meleklerüm ayaklaruñuz altına baķuñ ki siz bir şey (18) üzre misüz çünkü bunlar ayakları altına baķdılar aşlā ve ķa‘ā bir şey göremediler pes bildiler ki bu cümleyi ḥıfz iden ve ķāyim tutan ol Kâdir-i Kıyūm imiş (19) ve sâyirüñ bir şey ḥıfz kılması ve aña ḥāmī olması anuñ ḥıfz u ḥimāyetinüñ eşeri imiş

**(1179) Meşnevî**

**Cümlegān kīse ez’ü berdūhtend**

**Dāden-i ḥācet [H130b] ez’ü amūhtend**

(20) Elḥāşıl bunlar cümlesi kīselerini andan dikdiler ḥācet virmegi Ḥāzret-i Ḥāķdan öğrendiler kīselerini cümle ḥalk andan dikdiler demek kīse-yi vücūdlarını ķudret (21) ü kuvvet ve irādetle ve sâyir evşāf-ı İlāhiyye ile pür itdiler dimeden kināyetdür ya‘ni cümle ol cevād-ı muṭlaķdan kīse-yi vücūdların kendü zātlarına münāsib olan (22) şıfāt u ḥālātıyla pür itdiler bir muḥtāca ḥācet virmekligi hem andan öğrendiler zīrā hīç bir şey’üñ vücūdında ķazā-yı ḥācet eylemege imkân u ķudret yokdur (23) illā biirādetillāh ve tevfiķihi

**(1180) Meşnevî**

**Her nebiyyī z’ü berāverde berāt**

<sup>745</sup> “Yeryüzü titreyip kımıldanmaya başlayınca onun eteklerini dağlarla mıhlamıştır.” Sadi, *Bostan*, (Çev.: Hikmet İlaydın), İstanbul 1988, s. 5.

<sup>746</sup> “Onları (gökleri ve yeri) koruyup gözetmek kendisine bir ağırlık vermez.” (Bakara 2/255)

### ***İsta'īnū minhu şabren ev şalāt***

Süre-yi Bakārada olan āyete işāretdür *yā eyyühellezīne āmenū* ey (24) vaḥdāniyyet-i Ḥaḳḳa taşdıḳ idenler *ista'īnū* mu'āvenet taleb eyleñ Allāhdan *bişşabri* ma'āşiden ve ḥuzūz-ı nefis ü şehevātdan şabr eylemeklikle *veşşalāti* daḥı (25) mu'āvenet taleb eyleñ şalavāt-ı mefrūzayı 'alāvefki'l-emr edā itmekle zīrā şalavāt ümmü'l-'ibādāt ve mi'rācū'l-mü'minīn velmü'minātdur ve ehl-i ṭā'atdur kāle (26) **Sehl ibn 'Abdullāh** *ista'īnū bişşabri 'alāmā emrullāhu ve aşberū 'alāādābillāh<sup>747</sup> kāle'd-Ḍahḥāk* *ista'īnū bişşabri ey bişşavmi ve aşberū 'alāşalāte<sup>748</sup> inne me'aşşābirīn<sup>749</sup>* taḥḳīkā (27) Allāh Te'ālā şabrlu kullarıyla biledür bu ma'ıyyet şıfātıdır zātı degüldür ya'ni Allāh rahmetiyle ve 'ināyet ü mevhibetiyle şābir kullarıyla biledür ma'nā-yı beyt her birini ol Allāhdan (28) ḥüccet ü berāt getürmişdür ki ol berātdan murād mışra'-ı şāniyle işāret olınan āyet-i kerīmenūñ mefhūmıdır ki her birini kendü ümmetine anlaruñ lisānı üzre (29) bu berāti Ḥazret-i Ḥaḳdan getürmiş ve bu emri anlara yetürmişdür *yā* ḳavm şabr u şalavātla Ḥaḳ Te'ālādān mu'āvenet ve nuşret taleb eyleñüz *şabren veşşalāte* nez'-i ḥāfiziyyet (30) üzre manşüb olup *bişşabre veşşalāte* taḳdīrinde olur ki āyet-i kerīmede bāyıla vāḳi' olduḡı bu ma'nāyı mü'eyyid olur bu ma'nā da cāyiz olur ki şabren temyīziyyet (31) üzre manşüb olup *veşşalāt*da bā'-i muḳadder ola taḳdīr-i kelām *ista'īnū minallāhi 'alāḥavāyicukum minciheti's-şabri veşşalāti<sup>750</sup>* demek ola ba'zı ehl-i tefsīr şalāti (32) du'ā ma'nāsına ve şabrı şavm ma'nāsına almışlardur bu taḳdīr üzre bu mışra'uñ ma'nāsı ey ḳavm ḥavāyiciñüz üzre Allāhdan şāyim ve şābir olduḡıñuz cihetden (33) ve du'āyla mu'āvenet taleb eyleñ demek olur ammā evlāsı *bālar* muḳadder olup şabr u şalātla Allāhdan mu'āvenet taleb eyleñ dimekdür

### ***(1181) Meşnevi***

***Hīn ez'ū*** (34) ***ḥ'āhīd nī ezḡayri ū***

***Āb deryem cū*** [H131a] ***mecū derḡuşk cū***

Āḡāḡ oluñuz ol Allāhdan isteñüz her ne isterseñüz andan ḡayridan degül ābı deryāda iste ḳurı (35) nehirde isteme ya'ni bu ḡaḳk-ı 'ālem şuyı ḳurumiş çay gibidür bunlaruñ vücūdında ṭālib āb-ı maḳşūda vāşıl olamaz ābuñ maḡalli deryā olduḡı gibi cemī'-i murādāt (36) u maḳşūdātuñ [M90a] ḡuşūline maḡall ol Vehhāb-ı muṭlaḳdur pes eger

<sup>747</sup> “Allah’ın emri üzerine sabredin ve yardımı sabırla ondan talep edin.”

<sup>748</sup> “Sabır ve salatla Allah’tan yardım isteyiniz.”

<sup>749</sup> *Yā eyyühellezīne āmenū's-te'īnū bişşabri veşşalāti innallāhe me'aşşābirīn*. “Ey iman edenler, sabır ve namaz ile yardım isteyin, şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir.” (Bakara 2/153)

<sup>750</sup> “İhtiyaçlarınız için yardımı, sabır ve salatla Allah’tan isteyiniz.”



āb-ı maşūdı ey teşne olan tālib isterseñ andan iste ğayridan isteme ki ol ğayr ve (37)  
sūy-ı mertebesinde olan maħlūk serāb-ı baķı'a gibidür

**(1182) Meşnevi**

***V'er beħvāhī ezdiger hem ū dihed***

***Berkef-i meyleş saħā hem ū nihed***

Ve eger ğayridan bir nesne isteyesin (38) anı hem Hāzret-i Hāķ virür ol diĝer olan kimsenüñ meyli kefine saħāyı hem ol ħor ya'ni eger sen Hūdā-yı Te'alādan ğayridan bir nesne istesen hem ol Hūdā (39) virür anuñ saña meylince saħāyı hem o ħor kıyās eyleme ki andan ğayrinuñ 'atā ve saħāda bir āħir vücūdı ve irādeti ola küll-i şey'üñ vücūdı filħaķika hālikdür (40) ve her şey'üñ vücūd-ı mecāzisi dāyim anuñla kāyimdür çünkim bir kimseden sen bir şey isteyesin eger ol kimse anı saña Hūdā virür men' ve 'atāda ğayruñ medħali (41) yokdur ve her hālde māni' ü mu'ti hemān oldur

**(1183) Meşnevi**

***Ān ki mu'rizā zizer Ķārūn kuned***

***Rū bedū āri be'tā'at çün kuned***

Ol Hūdā ki mu'rizi altundan [P51a] (1) Ķārūn eyler pes aña itā'at ile yüz getüresin nice eyler kıyās eyle ya'ni çünkim ol hāzret kendü tātinden a'rāz eyleyen kāfiri bu kadar (2) sīm ü zerden Ķārūn eyleyüp devlet vire yüzüñi tāt'le aña getüresin kıyās eyle ki saña ne eyler *mālā 'aynun ra'et ve lāuzunun semi'at*<sup>751</sup> hadişiyle (3) işāret olınan ni'metlere seni vāşıl eyler

**(1184) Meşnevi**

***Bār-ı diĝer şā'ir ezsevdā-yı dād***

***Rūy sūy-ı ān şeh-i muħsin nihād***

Girü bir daħı şā'ir dād u 'atā (4) sevdāsından ya'ni cūd u saħā ārzūsından ol iħsān idici şāhuñ cānibine yüz ħodı ya'ni anuñ dergāhına teveccüh eyledi

**(1185) Meşnevi**

***Hedye-yi şā'ir çı (5) bāşed şī'r-i nev***

***Piş-i muħsin āred ü binhed girev***

Şā'irüñ hediyye ve armaĝanı nedür şī'r-i nevdür muħsinüñ ħatına getürür anı rehn ü girev ħor ve anuñ muķābelesinde (6) muħsinden luř u iħsān recā eyler

**(1186) Meşnevi**

<sup>751</sup> “ Gözlerin görmediĝi ve kulakların duymadıĝı (nimetler verecek).”

***Muhsinān bāṣad ‘atā vü cūd u bir***

***Zer nihāde ṣā‘irānrā muntazır***

Muhsin olanlar yüz ‘atā vü cūdla ve yüz ihsānla ṣā‘ir- (7) lere muntazır olup altun kōmıŝlar ya‘ni medḥ ü ūnenā eyleyen ṣā‘irlerüñ kudūmına muntazır olup anlara ‘atā eylemek için ve anlar daḥı bu muhsinlerüñ medḥ ü ūnenāsını (8) söylemek için sım ü zer kōmıŝlardur tā anlara ‘atā eyleyeler

***(1187) Meṣnevi***

***Piŝṣān şi‘rī bih ezyek teng-i ṣa‘r***

***Hāŝṣa şi‘rī kān güher āred zıka‘r***

[H131b] Muhsinlerüñ katında (9) bir ŝi‘r yüz ṣa‘r tenginden eyü ve maḳbūldür ḥuŝuŝen ol ṣā‘ir ki deryā dibinden güher getirür *ṣa‘r* kıla ve yüne dirler bunda zıkr-i sebeb irāde-yi müsebbib (10) tarīki üzre müy-ı peşmden mensüc olan cāmeler murād olsa daḥı cāyızdür meşelā ŝüf u muḥayyer ve çuḳa gibi ve bunlar emşāli *teng* lisān-ı Türkide (11) denk didikleridür ya‘ni ol muhsinlerüñ katında peşm ü müydan mensüc olan yüz denk ŝiyāb-ı nefiseden ve ḥıla‘-ı fāḥireden kendü medḥlerine müte‘allik (12) olan bir ŝi‘r yegdür ‘alelḥuŝuŝ ol bir ṣā‘ir ki deryā-yı ḥaḳıḳatüñ bātınından cevāhir-i zevāhir-i ma‘ānī ve esrārı yukaru getüre ve anı bu muhsinüñ (13) ḥuzūrına yetüre anuñ ŝi‘rinüñ anlar katında aŝlā kıymeti olmaz

***(1188) Meṣnevi***

***Ādemī evvel ḥariŝ-i nān buved***

***Z‘ān ki kūt-ı nān sūtün-ı cān buved***

Ādemī evvel-i hālde (14) nāna ḥariŝ olur zīrā kūt u nān cānuñ [ḥānuñ P] sūtünüdur ki rüḥ-ı ḥayvānī gıdā ve kūtla kuvvet bulup kāyim olur bu eclden ādemī evāyil-i hālde ekl ü ŝurba (15) ḥariŝ olur

***(1189) Meṣnevi***

***Süy-ı kesb ü süy-ı ḡaŝb u ṣad ḥiyel***

***Cān nihāde berkef ezḥırŝ u emel***

Ādemī kesb-i ḡaŝb u ṣad ḥiyel cānibine (16) ḥırŝ ve tül-i emelinden cānını kefi üzre kōmıŝdur ya‘ni ādemī ibtidā-yı hālde kesb eylemek cānibine ve ḥalkdan aḥz-ı māl eylemek semtine ve yüz güne ḥile ve ḥud‘a kılmak tarafına (17) ḥırŝ ve emellerinden ötüri cānların ellerine kōmıŝlar ve rüz u şeb sa‘y u ḡuŝiŝ üzre dururlar ve kenz-i kanā‘at u lezzet ‘atā ve saḥāvetden bībehrelerdür

***(1190) Meṣnevi***

(18) *Çün benâdir geşt müstağnî zinân*

*‘Āşık-ı nāmest ü medh-i şā‘irân*

(1191) *Meşnevî*

*Tā ki aşl u faşl-ı ūrā ber dihend*

*Derbeyān-ı faşl-ı ū minber nihend*

Çünkü ademî nâdir olan (19) şey sebebiyle nândan müstağnî ola nāmuñ ve şā‘irlerüñ medhinüñ ‘āşıkıdur tā ki şu‘arā anuñ aşl u faşlına ber ü meyve vireler anuñ fażl u kemālî beyânında (20) minber koyalar *nâdir* qalîl ma‘nâsınadır ‘acîb ma‘nâsına dağı [M90b] isti‘mâl olunur qalîl ma‘nâsı murâd olduğı üzre ma‘nâ çünkü endek nesne ile nândan müstağnî ola (21) ve az nesneye kanâ‘at kılup kenz-i lâyefnâ mertebesin bula pes nām u şöretüñ ve şā‘irlerüñ medh ü şenâsınıñ ‘āşıkı olur pes nâdirle nândan müstağnî (22) ola dimek kenz-i kanâ‘ati ele getüre dimekden kinâyet olur eger ‘acîb ma‘nâsına isti‘mâl olınsa ma‘nâ çünkü ademî ‘acîb ü gârib olan tuhaf u metâ‘ vâşıta- (23) sıyyla nândan müstağnî ola ve kemâl-i kudrete ve ‘izzete vusûl bula bizzarûrî ol vaqt nām u iştihâruñ ve şu‘arānuñ medh ü şenâsınıñ ‘āşıkıdur tā kim (24) şu‘arā ol kimsenüñ aşlına ve faşlına ve fer‘ine medh meyvesini vireler anuñ fażlını [H132a] ve hünerini beyân eylemek huşuşında minber koyup âvâze-yi medh ü şenâsını (25) cihân halkımuñ güşına irgüreler

(1192) *Meşnevî*

*Tā ki kerr ü ferr ü zerbahşî-yi ū*

*Hemçü ‘anber bû dihed dergüft ü gû*

Tā kim anuñ kerr ü ferri ve zerbahşlığı güft ü gûda ‘anber gibi rāyiha (26) vire ya‘ni ol memdūhuñ revnağ u kuvveti ve sağā ve cūdı şıfatı misk ü ‘anber rāyihası gibi şā‘irlerüñ güft ü güyından halk-ı ‘āleme rāyiha vire tā her biri (27) anuñ zikr-i cemîl ve halk-ı celîli rāyihasından mu‘attar-ı meşāmm olalar

*Hulk-ı mā berşüret-i hod kerd Hak*

*Vaşf-ı mā ezvaşf-ı ū gired sebak*

Hak Te‘ālā hazreti bizüm halk (28) u hulkımuñuñ kendi şüreti üzre eyledi bizüm vaşfımuñ Hakkıñ vaşfindan ders ü sebak tutar ya‘ni Allāh Tebareke ve Te‘ālā bizüm şıfatımuñuñ kendi şıfatı üzre (29) halk eyledi nitekim Hazret-i Nebî ‘aleyhisselām bu huşuşda *innallāhe halaka Ādeme ‘alāşüratihî*<sup>52</sup> diyü söyledi muhakkıklar *eyyi*

<sup>52</sup> “Muhakkak Allah Teala Ādem’i kendi sureti üzerine yarattı.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 348.

‘*ālāsıfātıhi*’ demekle şüreti tefsir eyledi (30) çünkü Hakk Te‘ālā bizüm şıfātımızı kendi şıfātı üzre halk eyledi bizüm şıfātımız her dem anuñ şıfātından eşerpezir olur ve istifade kıılır

**(1193) Meşnevi**

**Çünkü an Hallāk (31) şükr ü hamdcüst**

**Ādemirā medhcüyi nız hüst**

Çünkü ol Hallāk bendelerinden şükr ü hamd taleb idicidir ādemīnün dağı taleb-i medh olmak hüvy ve ‘ādetiydi (32) ya’ni çünkü ol Hallāk-ı ‘ālem benī ādemden şükr ü hamd eylemegi dileyici ve memdüh u maḥmūd olmağı sevicidir kemā kıāle ‘aleyhisselām *innallāhe yuḥibbu enyuḥmede*<sup>753</sup> revāhu’ṭ-Ṭāberānī (33) ‘anilEsved bin esSerīf lācerem ādemīnün dağı medh ü şenā ṭālibi olmak hüvy ve şıfatıdır zirā ādemī şıfāt-ı İlahiyye üzre maḥlūk olmuşdur ve ol (34) eḥādīs-i şerīfe ki bilmuvācehe bir kimseyi medh eylemek anuñ hamd u şenāsını söylemek huşuşında vāride olmuşdur meşelā *izā ra’eytumu’l-meddāhīne feḥşü ‘alā-* (35) *vucūhihimi’t-turāb*<sup>754</sup> hadīsı gibi bu hadīsler medh ü şenānuñ memdūhuñ nefesine kibr ü gurūr virdüğü taḳdīrcedür ve illā nefse kibr ü gurūr gelmedüğü taḳdīr üzre (36) memdüh olmak ve taleb-i medh ü şenā kıılmak şer’an ve ‘aḳlen mezmüm degüldür

**(1194) Meşnevi**

**Hāşşa merd-i Hakk ki derfazolest cüst**

**Pürşevd z’an bād çün hik-i dürüst**

(37) ‘Alelhuşuş merd-i Hudā ki faẓl u keremde cüst ü çāpükdür ol merd-i Hakk dürüst tulum gibi bād-ı medhden derünü pür olur ve imān u İslāmına kuvvet gelür (38) ya’ni çünkü ādemīnün medhcüylig ‘ādet ve hüvyıdur huşuşen bu cümleden merdān-ı İlahī olan enbiyā ve evliyā ve şulehā ve ‘urefā ki faẓl u ‘irfānda ve imān u İslām (39) mertebesinde cüst ü çāpüklerdür dürüst ü kāmīl olan tulumu nefh olınuḳda ne mertebe derünü toları ve bādla pür olup cesim ü kebīr olursa (40) anlarıñ derün-ı ma’rifet-i meşhūnı [H132b] dağı öyle pür olur ve imān u ‘irfānla yine ziyādelik gelür ve ma’rifetleri kuvvet bulur nitekim bu hadīs-i (41) şerīf bu ma’nāya şehādet kıılır kemā kıāle’n-nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *izā mudiḥa’l-mu’minu fivechihi*

<sup>753</sup> “Hakikaten Allah, kendisine hamd olunmasını sever.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 308.

<sup>754</sup> “Lâıyk olmayan kimseleri medh ü sena eyleyenleri gördüğünüzde onların yüzüne toprak saçınız.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 308.



*İn meşel ezḥod negüfitem ey refîk*

*Serserî meşnev* (10) *çü ehli vü müfik*

(1197) *Meşnevi*

*İn peyember güft çün bişnid kadḥ*

*Ki çirā ferbih şevad Aḥmed zimedḥ*

Bu meşeli ben kendü karîhamdan dimedüm ey refîk bu meşeli serserî ve bîma'nā (11) diñleme çünkim ehlsin ve zūifākatsın ya'ni şu meşel ki medḥe ehl olan kimse ile medḥe ehl olmayan kimsenüñ ḥaḳḳında ki ben ḍarb eyledüm ki ol meşel ḥîk-i (12) dürüst ü ḥîk-i bedrîde meşelleridür sen bu meşelüñ her birini serserî ve bîma'nā istimā' eyle eger medḥe ve bu kelāma ehl iseñ ve sekr-i ṭabî'atden ayrılmış ve ifākat (13) bulmuş bir kimse iseñ zîrā bu güne meşeli Ḥazret-i Peygamber didi çünki küffār u münāfikînden kendü ḥaḳḳında kadḥ u hicv işitdi ki anlar niçün ferbih olur Aḥmed (14) medḥ sebebiyle didiler mışra'-ı şānî münāfiklarıñ ve kāfirlerüñ ol ḥazret ḥaḳḳında söyledükleri kadḥe müte'allik olan kelāmuñ [H133a] mażmūnı olur bu kelāmuñ (15) tavzîhi ve bu merāmuñ taḥkîk ü tefsîri oldur ki **Ḥasān bin Şābit** ki Ḥazret-i Resül-i Ekremüñ ki şallallāhu 'aleyhi ve sellem şā'iri idi ekşer ol ḥazretüñ medḥine ve şenāsına (16) müte'allik kaşide inşād eyleyüp elfāz-ı belîga ve 'ibārāt-ı faşîha ile ol sultān-ı ḥaḳîkati medḥler kılup anuñ ḥuzūrına getirürlerdi ve ol ḥazret anuñ (17) istimā'ından şād u mesrūr olup hattā mescid içre beynelaşḥāb kürsi koyup kendülerüñ medḥine müte'allik ve küffāruñ hicv ü kadḥine münāsib olan (18) kaşideleri okudurlardı *kemā revīye 'an 'Āyişete raḍiyallāhu 'anhā inne'n-Nebīyye şallallāhu 'aleyhi ve sellem kāne yeza'u liḤassāne elminbere filmscidi feyekūmu 'aleyhi kā'imen yehcū men* (19) *kāne yehcū resūlullāhi feḳāle 'aleyhisselām inne Rūḥa'l-Ḳudusi ma'aḤassāne mā dāme yunāfīḥu 'anresūlillāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem* ve gāḥ olurdi ki bir kelāmından ḥazḥ (20) eyleselerdi *eyyedallāhe Birūhi'l-Ḳudusi diyü aña ḥiṭāben du'ā iderlerdi ve gāhî gāyibāne allāhumme eyyedhu Birūhi'l-Ḳudusi*<sup>758</sup> diyü anuñ ḥaḳḳında du'ā buyururlardı pes ḥāşıl-ı (21) kelām oldur ki çünkim küffār ol ḥazretüñ medḥ olunmadan ve şenā kılınmadan mesrūr u şād olduğına vāḳıf oldılar ol ḥazret ḥaḳḳında bu güne ṭa'n u kadḥ (22) kıldılar ki bu

<sup>758</sup> “Hz Ayşe (r. a.)’den rivayet olunur ki: Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem mescide Hassān için bir kürsü koydurdu. Hassān, onun üstüne çıkar, ayakta olduğu halde Resulullah’ı zemmeleyenleri hicvederdi. Peygamber efendimiz de: Hassān, Resulullah’ı müdafaa ettikçe Ruhulkudüs onunla beraberdir, buyurdu. Bazen: Allah seni Ruhulkudüs ile te’yid ve takviye etsin, bazen de gāyibāne olarak: Ya Rabbi Hassān’ı Ruhulkudüs ile te’yid eyle, diye dua ederdi. Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 309-310.

medhden ferbiḥ ü şād olmaq aḥlāk-ı nefsanıyye ve evşāf-ı beşeriyye aḡrāz-ı ṭabī'yyenüñ muḳtezāsıdur [M91b] eger aḡrāz-ı nefsanıyye ve muḳtezā-yı (23) ṭabī'yyeden ol peygamber pāk u berī olaydı niçün medḥ sebebiyle şād u ferbiḥ olurdu ya'ni bu gūne ṭa'nāmīz ü ḳadhī müş'ir söz söylediler ve bilmediler ki (24) ol ḥazretüñ medḥi sevdügi sāyir kimselerüñ medḥ ü şenāyı nefslerinüñ ḥazzından ötüri sevdikleri gibi degüldür belki ḥalīfenüñ memdūḥ olması müstaḥlefüñ (25) memdūḥ olduğunu müstelzem olduğundan ötüri ve resül üzre ḥamd u şenā kılmak ma'nen mürsile ḥamd u şenā olduğunu iş'ār kılduḡıçündür ki ol (26) ḥazretüñ mir'at-ı vücūdında nümāyān olan evşāf-ı 'aliyye evşāf-ı İlähiyyedür pes anı medḥ eylemek hemān Allāḥı medḥ eylemekdür

*(1198) Meşnevi*

*Reft şā'ir (27) sūy-ı ān şāḥ u būbürd*

*Şi'r enderşükr-i iḥsān k'ān nemürd*

Ḥāşıl-ı kelām şā'ir ol şāḥ cānibine gitdi ve ilettdi pādşāḥuñ iḥsānınıñ şükr ü şenāsı (28) ḥaḳḳında şī'r ki ol iḥsān ölmedi

*(1199) Meşnevi*

*Muḥsinān mürdend ü iḥsānhā bimānd*

*Ey ḥunuk ānrā ki in merkeb birānd*

Muḥsinler öldiler ve anlaruñ iḥsānları (29) cihānda ḳaldı ey sa'ādet ol kimseye ki bu merkebi sürdi ya'ni cihānda luṭf u iḥsāna sa'y eyledi

*(1200) Meşnevi*

*Zālimān mürdend ü mānd ān zulmhā*

*Vāy-ı cānī k'ü kuned mekr ü (30) dehā*

Zālimler öldiler ve ol zulmleri ḳaldı vāy ol bir cāna ki mekr ü ḥīle eyleye zīrā mekr ü ḥīle eyleyen cān 'āḳıbetü'l-emr kendü mekr ü ḥīlesinüñ sū-yı cezāsını (31) görür mekr ü ḥīlesi ve zulm u fesādı sebebiyle mu'azzeb olur

*(1201) Meşnevi*

*Güft peygamber [H133b] ḥunuk ānrā ki ü*

*Şud zidünyā mānd ez'ü fi'l-i nikū*

Ḥazret-i Peygamber 'aleyhisselām (32) buyurdu sa'ādet ol kimseye ki o dünyādan gitdi eyü fi'l ḳaldı bir kimse ki dünyāda bir fi'l-i ḥüsn ide ve āḥirete gide ol fi'lüñ aña ecri (33) olur ve ba'de ol fi'li her kim işlerse ol kimseye ol fi'lden yine ecr ḥāşıl olur bir kimse fi'l-i ḳabīḥ işlese anı daḡı buña göre ḳıyās eyle kemā ḳāle (34)

‘aleyhisselām *mensenne fillslāmi sunneten ḥaseneten felehu ecruhā ve ecru men ‘amile bihā menba‘de mingayri enyenkuşa minucūrihim şey’un ve mensenne fillslāmi sunneten seyyi’eten* (35) *kāne ‘aleyhi vizruhā ve vizru men‘amile bihā mingayri enyenkuşa minevzārihim şey’un*<sup>759</sup>

*(1202) Meşnevi*

*Mürd muhsin lîk ihsâneş nemürd*

*Nezd-i Yezdān dîn ü ihsān* (36) *nîst ḥurd*

Muhsin egerçi öldi lîkin anuñ ihsānı ölmedi zîrā Ḥazret-i Ḥaḳ katında dîn ü ihsān ḥurd degüldür ya‘ni ḥaḳîr ü bî‘tibār degüldür (37) belki ‘azîmü’l-ḳadr ve ‘ālîmikdârdur *hel cezāu’l-ihsāni ille’l-ihsānu*<sup>760</sup> âyetinüñ mefhümü üzre Ḥaḳ katında ihsānuñ cezāsı degüldür illā yine ihsāndur ve ednā (38) ihsān sebeb-i raḥmet ü gufrāndur

*(1203) Meşnevi*

*Vāy-ı ān ki mürd ü ‘iştāneş nemürd*

*Tā nepindārî bemerg ü cān bübürd*

Vāy ol kimseye ki öldi ve anuñ (39) ‘iştānı ölmedi belki dünyādan āḥirete ‘iştānla gidüp ḥaḫā ve zünūbdan tevbe ḳılmadı tā zann eylemeyesin ki ol kimse mevtle cān iletirdi ya‘ni kıyās (40) eyleme ki ölmekle cānını mertebe-yi sa‘ādete iletirdi ve kendüyi ‘azāb u ‘iḳābdan ḥalāş eyledi belki öldükden şoñra niçe ‘azāb u ‘uḳûbete giriftār olup (41) miḥnet ü naḳmetler içre ḳaldı

*(1204) Meşnevi*

*În rehā kun z’ān ki şā‘ir bergüzer*

*Vāmdārest ü ḳavî muḫtāc-ı zer*

Bunu terk eyle zîrā ki şā‘ir rāh u güzer üzre [P52a] (1) vāmdārdur ve altuna ziyāde muḫtācdur tā kim anuñ ḥasbiḫālî yine müncerr oldı beyān eyle dimek olur

*(1205) Meşnevi*

*Bürd şā‘ir şîr süy-ı şehryār*

*Berümîd-i baḫşîş ü (2) ihsān-ı pār*

<sup>759</sup> “İslam’da iyi bir çığır açan kimseye, bunun sevabı vardır. O çığırda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Fakat onların sevabından hiçbir şey noksanlaşmaz. Her kim de İslam’da kötü bir çığır açarsa o kişiye onun günahı vardır. O kötü çığırda yürüyenlerin günahından da ona pay ayrılır. Fakat onların günahından da hiçbir şey noksanlaşmaz.” İmam Nevevî, *Riyazü’s-Salihîn*, C. 1, s.199-200.

<sup>760</sup> “İyiliğin karşılığı elbette iyiliktir.” (Rahman 55/60)



Şā'ir şehriyar canibine şîr iletdi geçen sene olan bahşış ü ihsân ümîdi üzre ya'ni muqaddemā vāқи' olan bahşış ü ihsân ümîdi (3) üzre bir қаşîde yazup anı pādşāh canibine iletdi

**(1206) Meşnevi**

***Nāzenîn şîrî pür ezdürr-i dürüst***

***Berümîd ü büy-ı ikram-ı nuhust***

Şāhîh dürüst olan ma'nā dürr- (4) lerinden pürnāzenîn bir şîri sâbıķda olan ikram u ihsānuñ rāyihası ümîdi üzre ya'ni muqaddem olan ikram u in'āmuñ rāyihası ümîdi üzre esrar (5) u ma'anî dürrlerinden dürüst olan bir hûb şîri ol şehriyāruñ canibine iletdi demek olur

**(1207) Meşnevi**

***Şāh hem berhūy-ı hod güfteş hezār***

***Çün çünîn bud 'ādet-i (6) ān şehryār***

Şāh dahı kendü hūyı üzre ol şā'ire hezār didi ya'ni pādşāh kendünüñ 'ādeti ve muķtezā-yı tabî'atı üzre ol şā'ire 'atā (7) içün [H134a] biñ altun buyurdı [M92a] çünki ol şehriyāruñ 'ādeti bu idi

**(1208) Meşnevi**

***Lîk in bār ān vezîr-i pürzicūd***

***BerBurāk-ı iz zidünyā refte būd***

Velîkin bu kerre (8) ol cūd u keremden pür olan vezîr 'izzet Burāķı üzre süvār olup dünyadan gitmiş ve esb-i sa'ādete rākib olup bu dār-ı fānîden sera-yı bāķiye riħlet (9) eylemiş idi

**(1209) Meşnevi**

***Bermaķām-ı ü vezîr-i nev re'îs***

***Geşte lîkin saħt bîrahm u ħasîs***

Ol vefat eyleyen şāhîb-i kerem vezîrünüñ maķāmına yeñi vezîr re'îs olmuş (10) velîkin ziyade bîrahm u ħasîs idi

**(1210) Meşnevi**

***Güft ey şeh ħarchā dārîm mā***

***Şā'irîrā nebved in şille'v cezā***

Ol ħasîs vezîr padişaha eyitdi ey pādşāh (11) biz ħarclar tutaruz bir şā'ire bu ķadar bahşış ceza vü seza olmaz

**(1211) Meşnevi**

***Men berub‘-ı ‘öşr-i in ey muğtenem***

***Merd-i şā‘irā hoş u rāzī kunem***

Ben bu hediyenüñ rub‘-ı (12) ‘öşrile ey şāh-ı muğtenem ya‘ni biñ altunuñ ‘öşrinüñ rub‘ı ki yigirmi beş altundur anuñla merd-i şā‘iri hoş ve rāzī eylerüm

***(1212) Meşnevi***

***Ḥalk güftendeş (13) ki ü ezpişdest***

***Deh hezārī z‘in dilaver bürdeyest***

Ḥalk böyle diyen vezīr-i bedḥulka didiler ki ol şā‘ir evvel elden ya‘ni evvel emrden ol (14) vezīr-i sâbık zamânında bu dilaver şāhdan on biñ altun iletmişdür *pişdest* bunda mukaddem ma‘nâsınadır

***(1213) Meşnevi***

***Ba‘d-ı şekker kilkhāyī çün kuned***

***Ba‘d-ı (15) sultānī gedāyī çün kuned***

Şekerden sonra niçe kilkhāyılık eyler ya‘ni bu mertebe lezzet ü ḥalāvet bulmuş iken bu bilezzet olan edna mertebe ki ol (16) ‘aṭiyye olan denānīrūñ ‘öşrinüñ rub‘ıdur aña niçe kanā‘at kıılır bu miqdāra kanā‘at eylemek şeker çeynedükden sonra kāmış çeynemek gibidür sultānlıktan sonra (17) niçe gedalık eyler ya‘ni ol mertebe ‘aṭā ve kereme mu‘tād olan kimse bu kadar ḥaḳīr ü ḳalīl olan şey’e tenezzül kıılmaq sultānlıktan sonra gedālīga tenezzül kıılan kimse gibidür

***(18) (1214) Meşnevi***

***Güft bişārem verā enderfişār***

***Tā şevēd zār u nizār ezintizār***

Ol vezīr-i bedḥulq ḥalka bu güne cevāb virüp didi ol şā‘iri şıḳmaḳlıḳ (19) içre şıḳaram ya‘ni ziyade müzāyaḳaya bıraḡup anı kemaliyle taḳyīḳ eylerem tā intizārdan zār u nizār belki cānından bīzār olur

***(1215) Meşnevi***

***Āngeh ezḥākeş dihem (20) ezrāh men***

***Derrubāyed hemçü gülberg ezçemen***

Andan sonra farazā ben eger yoldan ḥāk alup aña virem çemenden anı gül yapraḡı gibi ḳapar

***(1216) Meşnevi***

***in bemen bügzār (21) ki üstādem der‘in***

***Ger taḳāzāger [ buved her āteşin***

Bunu baña ço ki ben bu huşuşda üstadım eger tekāzā ger -P] āhen gibi olursa da ya'ni şā'irūñ bu emrini baña teslīm ü tefvīz eyle ki ben böyle kārlarda üstād-ı kāmilem farāzā (22) tekāzā eyleyen kimesne hadīd gibi kavī ve şedīd olursa da anı şan'atla mülāyim eylemek kabildür didi

**(1217) Meşnevi**

[H134b] ***EzSüreyyā ger biperred tā şerā***

***Nerm gerded çün bibīned ū merā***

(23) Ol şā'ir eger Süreyyādan şerāya dek uçarsa ol şā'ir mülāyim olur çünki beni göre ya'ni ol şā'ir farāzā semādan tahte's-serāya pervāz eylemege kadir (24) ise de ve ednā mertebeden a'lā mertebeye derhāl 'uruc kılmakda māhir ise de velhāşıl her ne kadar cevelān-ı tab'a mālīk ve hüner ü ma'rifetle her ne (25) mertebe kavī ve muhkem ise de çünkim beni göre nerm ü za'if olur

**(1218) Meşnevi**

***Güft sultāneş berev fermān turāst***

***Līk şādeş kun ki nīkügūy-ı māst***

(26) Pādşāh ol vezīr-i pürtezvīre eyitdi yūri fermān senūndür velīkin ol şā'iri şād eyle ki bizüm nīkügüyumuzdur ya'ni bir hālle ve bir miqdār mālā anı mütesellī (27) ve şād eyle ki nīkügüylugı bedgüyluga mübeddel olmaya ve bizi huşşet ü kılllet-i mürüvvetle hicv kılmaya

**(1219) Meşnevi**

***Güft ūrā vū dū şad ümmīdlīs***

***Tu bemen bügzār ĩn bermen (28) nūvīs***

Vezīr şāha eyitdi pādşāhum anı ve iki yüz ümīd yalayıcı ki *ümīdlīs* vaşf-ı terkībidür ümīd yalayıcı ma'nāsına ya'ni çünkim vezīr pādşāhdan (29) bu sözleri işitdi añā eyitdi pādşāhum ol şā'iri ve anuñ gibi iki yüz ümīd yalayıcı kimseyi sen baña ışmarla ve bunu benüm üzerüme yaz

(30) **(1220) Meşnevi**

***Pes fikendeş şāhib enderintizār***

***Şud zemistān u dey ü āmed bahār***

Pes vezīr şā'iri intizāra bırağdı ihsān ümīdinde zemistān u dey (31) gitdi ve bahār geldi ve niçe şühūr u eyyām mürūr kıldı

**(1221) Meşnevi**

***Şā'ir enderintizāreş pīr şud***

***Pes zebūn-ı ın ğam u tedbīr şud***

Şā'ir-i fakīr ol 'aṭānuñ intizārında (32) pīr oldı pes bu ğam u tedbīrūñ zebūnı oldı bes bā'-i 'Arabīyle olup ma'nā şā'ir bu ğam ve tedbīrūñ ziyāde zebūnı oldı dimege daḥı vechdür

(33) ***(1222) Meşnevi***

***Güft eger zer nı ki düşünāmem dihi***

***Tā rehed cānem turā bāşem rehi***

Şā'ir vezīre eyitdi eger baña virecek altun yok ise ki baña düşünām viresin ve beni ol (34) 'aṭādan me'yūs olmaḥ mertebesine irgüresin [M92b] tā benüm cānum intizār eleminden ıurtula ve saña bende ola ki *elye'su ihde'r-rāḥatīn*<sup>761</sup> dinilmişdür ve daḥı (35) *elintizāru eşeddu minmevti'l-aḥmer*<sup>762</sup> kelāmınuñ ııbkı üzre intizār mevt-i aḥmerden eşedd olmişdur

(1223) ***Meşnevi***

***İntizārem kuşt bārī gū birev***

***Tā rehed ın cān-ı miskīn*** (36) ***ezgirev***

İntizār beni depelemişdür bārī git di tā kim bu cān miskīn girevden ıurtula ya'ni intizāra merhūn u muḥayyed olmaḥ [dan -P] ḥalāş olur

(1224) ***Meşnevi***

***Ba'd ezāneş*** (37) ***dād rub'-ı öşr-i ān***

***Mānd şā'ir enderendişe-y girān***

Andan şoñra ol vezīr şā'ir-i fakīre ol biñ altunuñ 'öşrinüñ rub'ını virdi ki (38) yigirmi beş altun olur şā'ir endişe-yi girānda ıaldı [H135a] ve bu ḥuşuşda efkār deryāsına ıaldı

(1225) ***Meşnevi***

***K'ānçünān naḥd u çünān bisyār būd***

***İn*** (39) ***ki dır işküft deste-y ḥār būd***

Kendüsine böyle didi ki ol muḥaddem olan hediye ve 'aṭıyye ancılayın naḥd idi ve ancılayın bisyār idi bu ki murād (40) şoñra olan 'aṭıyyedür ki geç açıldı ve ma'ahazā bir deste ḥār idi pes 'acabā bunuñ sebab ü meşe'i ne ola diyü müteḥayyir oldı ve endişe ve ḥayāl (41) ıaydında ıaldı şā'ir bu taḥayyür ü tazaccurın gören kimseler

(1226) ***Meşnevi***

<sup>761</sup> "Yeis iki rahattan biridir."

<sup>762</sup> "Beklemek kanlı ölümden şiddetlidir."

***Pes bigüftendeş ki ân düstür-ı rād***

***Reft ezdünyā Hudā müzdet dehād***

Pes aña didiler [P52b] (1) ki bu kerim ü civānmerd vezir dünyādan gitdi Hudā-yı Te‘ālā saña müzd vırsün *düstür* vezire dirler

***(1227) Meşnevi***

***Ki muzā‘af z’ü hemī şud ân ‘aṭā***

***Kem hemī üftād bahşişrā (2) ḥaṭā***

Ol muḳaddem ol ‘aṭiyye-yi keşire ki saña virildi ol vezir-i kerimden muzā‘af oldu ve ol hediyenüñ tübertü olması anuñ himmet ü sa‘yından (3) zuhūra geldi bahşişe ḥaṭā az vāki‘ olurdu ya‘ni ol ‘aṭā ol vezir-i pürkeremden muzā‘af olurdu anuñ zamānında bahşiş ü ‘aṭāya ḥaṭā vāki‘ olmaz- (4) dı belki her ne ‘aṭā olursa ma‘aziyāde zuhūra gelürdi

***(1228) Meşnevi***

***İn zamān ü reft ü iḥsānrā bübürd***

***Ü bimürd elḥaḳ belī iḥsān nemürd***

Bu zamān ol (5) muḥsin vezir dünyadan gitdi ve iḥsānı ilette elḥaḳ ol vezir oldu belī anuñ iḥsānı olmadı belki kıyāmete deḡin anuñ nāmı bākī ḳaldı (6) ve ba‘zı nüshada *ü nemürd elḥaḳ belī iḥsān bimürd* vāki‘ olmuşdur ma‘nā ol muḥsin elḥaḳ olmadı belī iḥsān oldu ve bu dünyadan anuñ vücūdı mürtefi‘ (7) oldu demek olur

***(1229) Meşnevi***

***Reft ezmā şāhib-i rād u reşid***

***Şāhib-i sellāh-ı dervişān resid***

Ol rād u reşid olan vezir ü muşāhib bizden (8) gitdi ve bizüm sakin olduğumuz ‘ālemi ḳoyup ‘ālem-i beḳā canibine rıḫlet itte dervişlerüñ postlarını yüzici vezir ü muşāhib anuñ yirine irişdi

***(9) (1230) Meşnevi***

***Rev bigir inrā u z’incā şeb güriz***

***Tā negired bātu in şāhibsitiz***

Yüri bu yigirmi beş dīnārı tut ve gice buradan firar it tā kim bu vezir (10) ü muşāhib senüñle ‘inād u ḫuşümet tutmaya ve bu ḳadar ‘aṭiyyeyi daḫı elüñden alup saña ‘azim ihanet ü ḫaḳāret itmeye

***(1231) Meşnevi***

***Mā beşad ḫilet ez’ü in şillerā***

***Bistedim ey bihaber ezcehd-i mā***

Biz bu hediyeyi ol vezirden yüz hile ve şan'atla aldık ey bizüm sa'y u cehdimüzden bihaber eger bizüm sa'y u cehdimüz olmaydı (11) bu kadar altını dağı görmezdiñ didiler

***(1232) Meşnevi***

***Rū bedišan kerd ü güft ey müşfikān***

***Ezkücā āmed bigüyid in 'avān***

Pes şā'ir böyle diyen kimselere teveccüh (12) eyledi ve didi ey müşfikler bu zālīm ü 'avān kandan geldi baña diñüz

***(1233) Meşnevi***

***Çišt nām-ı in vezir-i cāmeken***

***Ḳavm güftendeş ki nāmeş hem Ḥasan***

(13) Bu cāmeken [H135b] ya'ni kaftān soyıcı vezirüñ nāmı nedür ḳavm ol şā'ire eyitdiler ki anuñ ismi dağı Ḥasandur

***(1234) Meşnevi***

***Güft yā Rab nām-ı ān u nām-ı in***

***Çün (14) yekī āmed dirig ey Rabb-ı dīn***

Şā'ir bunu işidüp eyitdi yā Rabb anuñ nāmı ve bunun nāmı niçün bir geldi hayf u dirig ey Rabb-ı dīn anuñ (15) ismi müsemmasına muṭābık olup nāmı da ve zātı da Ḥasan oldu amma bunun ismi Ḥasan ve müsemması ekrimen olup nāmı zātına muḫālif geldi

***(1235) Meşnevi***

***Ān (16) Ḥasan nāmı ki ezyek kilik-i ü***

***Şad vezir ü şāhib āyed cūdḫū***

Zirā ol bir Ḥasan nāmlu vezir ki anuñ bir ḳaleminden cūd u kerem hūylu yüz vezir (17) ü muşāhib gelür ya'ni ol bir menba'-ı kerem ve muṭī-yi luṭf u ni'am idi ki anuñ ḳalemünüñ bir taḫrīrinden cāyiz idi ki niçe cūd u kerem hūylı kimseleri pādşāha (18) vezir ü muşāhib ḳılaydı ve bu mertebeye anlar nāyil olduḳdan soñra ḫalka münfiḳ ü muḫsin olaydı

***(1236) Meşnevi***

***Īn Ḥasan k'ezriş-i zişt-i in Ḥasan***

***Mitüvān bāfid ey (19) cān şad resen***

***(1237) Meşnevi***

***Bāçünin şāhib çü şeh işgā kuned***

### ***Şāh u mülkeşrā ebed rūsvā kuned***

Ammā bu Ḥasan nām vezīr ki bu Ḥasanuñ zişt-i rīşinden ey cān (20) yüz resen bükme mümkindür bu beytde bu vezīrūñ ḥamākat u nādānlugına işāret vardur ve şūret-i bīma'nā olmasına daḥı kināyet vardur ya'ni bu Ḥasan nām vezīr ki (21) bīma'nā bir şūretdür ki anuñ [M93a] zişt olan ḳaba şaḳalından yüz dāne ip bükme ḳābildür ya'ni ol nādānuñ liḫyesinden meger ip bükmele vücūdı menfa'ate (22) ḳābil ola yoḥsa anuñ zātında bundan ğayri bir menfa'at bulacaḳ şey yoḳdur dimegi ihām eyler ve filḥaḳīḳa insān didükleri ḥüsn-i ḥulḳ u mürüvvetden (23) 'ibāret olur ve şeref-i nefis cūd u keremle zūhūra gelür her şol kimsenüñ ki cūd u keremi olmaya belki Ḥazret-i Ḥaḳḳa sücūd daḥı ḳılmaya anuñ mevcūd olmasından (24) ma'dūm olması niçe vücūhla evlādur nitekim Ḥazret-i Mevlānā bir ğazel-i ra'nālarında buyururlar

### ***Beyt***

***Şeref-i nefis becūdest ü kerāmet bestücūd***

***Hergiz (25) 'in her dü nedāred 'ademeş biḥ zivücūd'***<sup>63</sup>

Çünkü şāh buncılayın vezīr ü muşāḫibi işġā eyleye ya'ni sözün diñleye şāhı ve anuñ mülkini ebedī rūsvāy eyler (26) Ḥaḳ Tebāreke ve Te'alā bir pādşāha ki ḥayr murād eylemeye belki aña şerr ü zarar murād eylemeye bunuñ gibi sū'i tedbīr şāḫibi bir vezīr-i baḫilī aña muşāḫib ḳılar (27) ḥattā ol pādşāh bir ḥayrı aña ve aña māyil olsa aña mu'āvenet eylemez ve eger añmayup unutsa ol ḥayrı aña añdurmaz ammā ḳaçan bir pādşāha (28) ḥayr murād eylese ve anuñ kendüni ve mülkini şerr ü zarardan ḥıfz u ḫimāyet ḳılsa aña şāḫibi ḥayr vezīr-i pürtedbīri muşāḫib eyler muḳaddemā zikr olunan (29) Ebū'l-Ḥasan nām vezīr-i pürtedbīr gibi ki pādşāh bir ḥayrı unutsa añdurur ve bir ḥayrı aña ve aña māyil olsa mu'āvenet [H136a] eyleyüp anı işlemege taḫrīz (30) ve tergīb ḳılurdu kemā ḳāle şallallāhu 'aleyhi ve sellem ***izā erādallāhu bilemīri ḥayrān ce'ale lehu vezīra şıdkin innesiye zekkerahu ve inzekera e'ānehu ve izā erāde ğayra zālike*** (31) ***ce'ale lehu vezīra sū'in innesiye lemtuzekkiru ve inzekera lemyu'ihu'***<sup>64</sup> *revāhu Ebū Dāvud ve elBeyḫaḳī 'an 'Āyişete raḳıyallāhu 'anhā* çünkim bu vezīr-i dūnuñ bedre'yliġi (32) pādşāhuñ mürüvvetini ve ḳabiliyyetini ifsād

<sup>63</sup> “Nefsin şerefi cömertlikle, keramet secdeyledir; her kimde bu ikisi yoksa yokluġu varlıġından iyidir.”

<sup>64</sup> “Allah teālā bir devlet başkanı hakkında hayır dilediġi zaman, ona unuttuġunu hatırlatan, hatırladığını yapmaya yardım eden doġru sözlü bir yardımcı verir. Şayet Allah Teālā o devlet başkanı için hayır dilemezse ona unuttuġunu hatırlatmayan, hatırladığını yapmaya yardım etmeyen kötü bir yardımcı verir.” İmam Nevevī, *Riyazü's-Salihīn*, C. 1, s.564.

eylemede Fir'avnuñ vezîri olan Hâmāna beñzediyse ki ol Hâmān Fir'avnı Mūsānuñ pendini qabûl (33) eylemeden men' eyleyüp anuñ qābiliyyetini ifsād eylerdi bu münāsebetle bu beyāna şürû' idüp buyururlar

***Mānisten-i bedre'yi-yi ĩn vezîr-i dūn der-*** (34) ***ifsād-ı mürüvvet-i şāh bevezîr-i Fir'avn ya'ni Hāmān derifsād-ı qābiliyyet-i Fir'avn pend-i Mūsā 'aleyhisselām***<sup>765</sup>

***(1238) Meşnevi***

***Çend ān Fir'avn mişud nerm ü rām***

***(35) Çün şenîdî ü ziMūsā ān kelām***

Niçe niçe ol Fir'avn nerm ü rām oldu çünkim Hāzret-i Mūsādan ol kelām-ı sa'adetencāmı istimā' eyleyeydi

***(36) (1239) Meşnevi***

***Ān kelāmı ki bidādî seng şîr***

***Ezhoşî-yi ān kelām-ı bînazîr***

Ol bir laţif ü hayātbahş kelāmı ki farazā taş süd virürdi ol bînazîr kelāmuñ (37) letāfet ü hoşlugından ya'ni Hāzret-i Mūsā 'aleyhisselām eger ol kelām-ı hidāyetencāmı cemādāta söyleseydi ol kelām ki kemāl-i hālāvetinden senglerden (38) āb yerine şîr-i şîrîn çıqaydı ve cārî olup aqaydı

***(1240) Meşnevi***

***Çün beHāmān ki vezîreş būd ü***

***Meşveret kerdî ki kîneş būd hū***

Çünkim Hāmānla ki ol (39) Fir'avnuñ ol Hāmān vezîri idi meşveret eyleyeydi ki anuñ hūyı kîn idi ya'ni öyle Hāmān ki anuñ hulq u tabî'atı intikām üzre olmışıdı

***(1241) Meşnevi***

***Pes bigüftî tā künün būdî hidiv***

***Bende gerdî jendepüşîrā beriv***

Pes Hāmān Fir'avna dir idi şimdiye dek hidiv idüñ ve 'azîmü'l-kādr ulu [P53a] (1) pādşāh idüñ el'ān rîv ü hîle ile bir jendepüşa bende mi olursın ya'ni anuñ hîle ve mekrine i'timād itmekle aña muţî' olup hizmet ve 'ubüdiyyet mi (2) kılırsın

***(1242) Meşnevi***

***Hemçü sengi mancınîki āmedi***

***Ān sūhan ber şişehāne-y ü zedi***

<sup>765</sup> “Bu alçak vezirin kötü davranışının, şahın cömertliğini bozmada, Musa'nın öğüdünü dinlemek hususunda Firavun'un anlayışını fesada uğratan Haman'a benzemesi”



Meşelâ mancınıka mensûb olan taş gibi gelürdi ol söz Fir'avnuñ şîşehâne- (3) sine ururdi ya'ni Hâmānuñ seng gibi galîz olan kelāmı mancınıkdan atılan taş gibi gelürdi ve Fir'avnuñ şîşehâne gibi olan za'îf ve raķık kalbine (4) toķunup anuñ i'tikādi ve ķabiliyyeti ve meyli ve raġbeti şîşelerini kesr kılurdi

**(1243) Meşnevi**

***Her çi şad rûz ān Kelīm-i hoşhitāb***

***Sāhtī deryekdem ū kerdī ħarāb***

(5) Her neyi ol hoş hitāb olan kelīm yüz günde düzeydi bir demde ol Hāmān anı ħarāb idüp bozardı pes āfākda olan Fir'avnla Hāmānı [M93b] enfüs-i (6) insānide bulup herkesuñ nefsine hitāben kışşadan hişşe buyururlar

**(1244) Meşnevi**

***'Aql-ı tu düstür u maġlûb-ı hevāst***

***Dervücüdet [H136b] rehzen-i rāh-ı Ĥudāst***

Pes (7) ey merd-i t̄alib filmeşel vücūduñ memleketinde senüñ 'aķluñ vezirdür ve maġlûb-ı hevādur senüñ vücūduñda ol maġlûb-ı hevā olan 'aķl rāh-ı Ĥudānuñ (8) rehzenidür bu 'aķ/dan murād şol maġlûb-ı hevā vü heves olan 'aķl-ı ma'āşdur ki vücūd-ı insānide Hāmāna beñzer her bār ki rûĥ rāh-ı Ĥudāya müteveccih olsa (9) ve sülûka niyyet kılsa anuñ yolın urur ve anı kesb-i sa'adet-i ebediyyeden ve ķabül-i naşihat-ı mürşid ü mürebbiden men' kılur

**(1245) Meşnevi**

***Nāşihī Rabbāni-yi pendet dihed***

***Ān (10) sūĥanrā ū befēn tarĥī nihed***

Bir nāşih-i Rabbānī saña pend virür 'aķl-ı ma'āş ol söze fenn ü ĥile ile bir tarĥ kor ya'ni kendü 'aşrınıñ Mūsāsı olan (11) nāşih-i Rabbānī eger saña naşihat virürse ol Hāmān gibi olan 'aķl-ı ma'āş ol sözi tarĥ eyler ve saña anuñ 'adem-i ķabülini söyler böyle diyü

**(1246) Meşnevi**

***K'în ne bercāyest (12) hîn ezcā merev***

***Nîst çendān bāĥod ā şeydā meşev***

Ki bu sözler yerinde degöldür āġāh ol yerüñden gitme çendān maķbül degöldür kendüñe gel divāne ve (13) şeydā olma ya'ni 'aķl-ı cüz'î nāşih-i Rabbānīnuñ kelāmını bir güne redd ü tarĥ eyleyüp saña dir ki bu söz yerinde ve maĥallinde degöldür şaķım mertebe ve maķāmuñdan (14) dūr olma ve anı ķabül kıılma zīrā bu söz senüñ

haqqında ol kadar maqbül u mu'teber degüldür kendüñe gel dīvāne olma ve mücerred kıl ü kalle aña tab'iyet kılma elhāşıl (15) nefs-i hayvānī ve 'aql-ı cüz'ī derünüñde Hāmān gibi gelüp bu yoldan saña rehzen olur

**(1247) Meşnevi**

**Vāy-ı ān şeh ki vezīreş in buved**

**Cāy-ı her dü düzaḡ-ı (16) pürkīn buved**

Vay ol bir pādşāha ki anuñ vezīri bu ola zīrā her ikisinüñ cāy u maqāmı pürkīn-i düzaḡ olur ya'ni āfāḡda şol şāhuñ (17) hāline vay ki anuñ Hāmān gibi vezīri ola ve enfüsde şol şāh-ı rūhuñ hāline vay ki anuñ maḡlūb-ı hevā olan 'aql-ı vezīri ola ve Hāmān gibi (18) anı iḡvā ve izlāl kıla bu ikisinüñ bile yeri ebed-i pürkīn olan cehennemdür

**(1248) Meşnevi**

**Şād ān şāhī ki ürā destgīr**

**Bāşed enderkār çün Āşaf vezīr**

Şād ol (19) bir pādşāh ki anuñ taşarruf ve tedbīrde destgīri kār u 'amelde Āşaf gibi vezīri ola ve aña ḡayr işlemede mu'āvenet kıla

**(1249) Meşnevi**

**Şāh-ı 'ādil çün (20) karīn-i ü şeved**

**Nām-ı ān nūrun 'alānūr in buved**

'Ādil şāh çünki Āşaf gibi vezīr-i 'āqıla karīn ola ol *nūrun 'alānūr* kelāminuñ nām u nişānı (21) olur *nām* bunda 'alāmet ma'nāsına olsa fehme aḡreb olur keenne 'ādil pādşāh beynelḡalāyık bir nūrdur 'āqıl vezīr daḡı bu nūr gibidür çünkim (22) bu ikisi biri birine karīn olalar ve mu'āvenet kıllalar *'alānūr* āyetinüñ eşer ü 'alāmeti bu olur ba'zı nüşhada *nām-ı ü nūrun 'alānūr buved* vāḡı' olmuşdur (23) ma'nā ol pādşāhuñ nāmı *nūrun 'alānūr* olur dimek olur eger bu beyt enfüse alınursa ma'nā şāh-ı 'ādil ya'ni rūḡ-ı mu'tedil çünki Āşaf gibi kāmilü'l- (24) 'aql maḡlūb-ı hevā olmayan [H137a] 'aql-ı kāmilüñ karīni ola ol *nūrun 'alānūr* ma'nāsınun nām u nişānı bu olur zīrā rūḡ-ı 'ādil vücūdınun Süleymānı (25) ve 'aql-ı kāmil anuñ Āşaf gibi vezīr-i 'ālīşānı olur çünkim bu ikisi biri birine muḡārenet kıla ve mu'āvin ü münāşır ola *nūrun 'alānūr* ismi oña (26) ıtlāḡ olınmaḡ lāyık olur

**(1250) Meşnevi**

**Çün Süleymān şāh u çün Āşaf vezīr**

**Nūr bernūrest ü 'anber ber'abīr**

Hazret-i Süleymān ‘aleyhisselām gibi şāh ve Āşaf (27) gibi vezīr nūr üzre nūrdur ve filmeşel ‘abīr üzre ‘anberdür ya’ni ‘abīr üzre ‘anber niçe hūb u nūr üzre nūr ne gūne maḥbūb ise vezīr-i ‘ākıl ile (28) şāh-ı ‘ādilūn biri birine muḳāreneti nūr üzre nūr gibi hūb u ‘abīr üzre ‘anber gibi maḥbūb u mergūbdur

*(1251) Meşnevi*

*Şāh Fir‘avn u çü Hāmāneş vezīr*

*Her (29) dūrā nebved zibedbaḥtī güzīr*

Ammā şāh Fir‘avn gibi ve Hāmān aña vezīr ola her ikisine bedbaḥtlıktan çāre olmaz ya’ni ikisinūn bile bedbaḥt olmaları (30) muḳarrerdür

*(1252) Meşnevi*

*Pes buved zulmāt ba’zu fevka ba’z*

*Nī ḥired yār u ne devlet rūz-ı ‘arz*

Pes *zulumātun ba’zuhā fevka ba’zin*<sup>766</sup> āyetinūn mazharı olur ‘arz-ı ekber (31) günü anlara ‘aql u devlet yār olmaz [M94a] bu beytde sūre-yi Nūrda olan bu āyet-i kerīmeye işāret vardur ki Hāḳ Te‘ālā keferenūn a‘mālını teşbīh ü temşīl (32) eylemek tarīkiyle buyurur *ev kezulumātın fibaḥrin luciyyin yağşāhu mevcun minfevkihi mevcun minfevkihi şehābun zulumātun ba’zuhā fevka ba’zin izā aḥrace yedehu lem* (33) *yeked yerāhā ve menlem yec‘alillāhu lehu nūran femā lehu minnūr*<sup>767</sup> ma’nā-yı şerīfi ve fehvā-yı laḫfī oldur ki yāḥud keferenūn ‘amelleri şol deryā-yı ‘amīḳde olan (34) zūlmetler gibidür ki ol deryāyı mevc bürüye ve setr eyleye zamīr deryāda olan kimseye ‘āyid olursa ol deryāda olan kimseyi mevc setr ü ihāta eyleye (35) dimek olur ol mevcūn fevkinde bir mevc-i āḥir ola mevc-i a‘lānuñ fevkinde bir şehāb ola şu zıkr olınan ba’zısı ba’zısı üzre zūlmetlerdür ya’ni zūlmet-i baḥr (36) ve zūlmet-i mevc-i evvel ve zūlmet-i mevc-i şānī ve zūlmet-i şehāb bu cümleleri biri birine müterākım olup ba’zısı ba’zısı üzre vāḳi’ olur çünkim deryāda olan bir kimse kendü (37) elini iḥrāc eylese ki gözün görmesine aḳreb a’zā eldür qarīb olmaz ki anı göre bundan murād beyān-ı te’kīd şiddet-i zūlmātdur ya’ni şiddet-i zūlmāt bir mertebede (38) ol ki elini görmeye ve anı görmege daḫı qarīb olmaya ve şol kimse için ki Allāh Te‘ālā kısmet-i ezeliide nūr kılmaya pes anuñçün [bu dünyāda -P] nūr yokdur bu āyet-i (39) kerīme keferenūn ‘amelleri için bir āḥir temşīldür ki muḳaddemā serāb-ı

<sup>766</sup> “Birbiri üstüne karanlıklar.” (Nūr 24/40)

<sup>767</sup> “Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir ki onu dalga üstüne dalga kaplıyor, üstünde de bulut. Birbiri üstüne karanlıklar. İnsan elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez. Bir kimseye Allah nur vermemişse artık onun için hiçbir nur yoktur.” (Nūr 24/40)

baķı'aya teŝbıh idüp bu āyetde zulumāta teŝbıh buyurmuşdur *zulumāt*dan murād anlaruñ 'amelleri (40) ve *baħr-ı luciyyinden* murād anlaruñ ķalbi ve *mevc* anlaruñ ķalbinden hāŝıl olan cehldür ki anlaruñ ķalbini setr eyler ve mevc-i āħır daħı ŝirk ve küfrdür ki evvelki mevce munzamm (41) ve müterākım [H137b] olur ve bundan ŝoñra ŝehāb-ı ğaflet daħı anlaruñ üzerine vāķi' olur pes 'amelleri zulmet ve ķalbleri daħı maħall-i zulmet ve ķalblerinden [P53b] (1) hāŝıl olan ŝıfatlar daħı zulmet olup *ba'zuhā fevķa ba'zin* biri birine müterākım olur bu zulumāt iķre eger bir kimse haķıķat-ı hāli ki filmeŝel el gibidür iħrāc (2) eylese anı görmege ķarīb olamaz zırā bir kimse iķün ki Haķ Te'ālā haķıķat görici bir nūr hidāyet ķılmaya anuñķün haķıķatbın bir nūr olmaz ve kendüye (3) nāfi' ve müfid olan ŝey'i görmez pes Hāzret-i Mevlānā zalemeye daħı bu āyet-i kerīmeden hiŝŝe olduğına bu beytle iŝāret buyururlar keenne zalemenüñ aħvāli daħı (4) keferenüñ a'māli gibi *zulumātun ba'zuhā favķa ba'zin* āyetinüñ mefhūmınuñ mazharı olup bunlar daħı anlar gibi zulmetler iķre ķalmıŝlardur dimegi iŝār ķılır *ezzulme* (5) *zulumātun yevme'l-ķiyāmeti*<sup>768</sup> hadīs-i ŝerīfi daħı bu ma'nāyı mü'eyyid olur ķünkim pādŝāh-ı 'ādil ve daħı vezīr-i 'āķıl *nūrun 'alānūr* olması muķarrer oldıysa pādŝāh-ı (6) zālīm ve daħı vezīr-i zālīm biri birine muķārin olsa anlaruñ haķķında *zulumātun ba'zuhā favķa ba'zin* dinilese ŝaħıh olur

*(1253) Meşnevi*

*Men nedidem cüz ŝekāvet der-* (7) *liyām*

*Ger tu dīdesti resān ezmen selām*

Ben le'ımlerde ŝekāvetden ğayri nesne görmedüm eger sen gördüñ ise benden selām iriŝdür ya'ni zātında (8) bedbaħt ve ta'bında hiŝset ü denā'et olan liyāmuñ vücūdında eŝer-i sa'ādetden bir nesne görmedüm ve ħabāŝet ü ŝekāvetlerinden ğayri ŝıfatlarına muṭṭalı' olmadum (9) eger sen anlardan birinden ŝekāvetden ğayrisını gördüñse ki murād andan sa'ādetdür bizden ol kimseye selām iriŝdür ki öyle kimse mazhar-ı ŝekāvet olan le'ımler mābeyninde (10) maħall-i sa'ādet olmuŝ olur pes ehl-i sa'ādete selām eylemege lāyık olur velīkin *eleŝcāru lāteŝmiru biezdādiħā*<sup>769</sup> ķavlinüñ mücibince mazhar-ı ŝekāvet olan liyāmuñ eŝcār-ı (11) vücūdı eŝmār-ı sa'ādeti müŝmire olmaz ve kezālik maħall-i sa'ādet olan kirāmuñ ŝecere-yi mübāreke gibi olan vücūdlarından zehr-i zaķķum bitmez ve ŝekāvet ü ğavāyet (12) meyveleri zühür itmez

<sup>768</sup> "Zulüm kıyamet gününde zalime zifiri karanlık olacaktır." İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C 1, s.231.

<sup>769</sup> "Ağaçlar, zıtlarıyla meyve vermez."

**(1254) Meşnevi**

**Hemçü cān bāşed şeh ü şāhib çü ‘aql**

**‘Aql-ı fāsıd rūhrā āred benaql**

Bu ‘ālemde şāh cān gibi ve şāhuñ muşāhib ü vezīri (13) ‘aql gibidür fāsıd ü nāķış ‘aql rūhı naql ü harekete getürür kezālik fāsıd vezīr cesed-i ‘ālemde mānend-i (94) rūh olan şāhı harekete getürüp ve zulm ü ma‘şıyyet mertebe- (14) sine yetürüp ve cesed-i ādemīde olan ‘aql-ı fāsıd dağı Hāmān-ı Fir‘avnı dālālet ü gāvāyete getürdüğü gibi kalb ve rūhı ifsād eyleyüp ve ‘adālet mertebe- (15) sinden çıkarup zulm u ma‘şıyyet vartasına bırağur velhāşıl kişver-i bedende ‘aql vezīr gibi ve rūh u kalb pādşāh gibi ve a‘zā ve cevārih anuñ cünüdü gibidür (16) kaçan mağlūb-ı hevā olan ‘aql vezīri pādşāh-ı rūhı ifsād eylese anuñ cünüdü meşābesinde olan cevārih-i vücüdü dağı fāsıd olurlar eger (17) vezīr-i şālih gibi olan ‘aql pādşāh-ı rūhı ifsād eylemese belki anı hayra dāī olsa ve ol dağı şālih olup ‘adālete meyl kılsa anuñ cünüdü (18) meşābesinde [H138a] olan a‘zā-yı vücüdü dağı cümlesi şāliha olup i‘tidāl üzre olurlar kemā kāle ‘aleyhisselām **elkalbu melikun velehu cunūdun feizā** (19) **şaluha’l-meliku şaluhat cunūduhu ve izā fesede’l-meliku fesedet cunūduhu**<sup>70</sup> **revāhu elBeyhaķī ‘an Ebu Hüreyre kezā fiCāmiu’ş-Şağīr**

**(1255) Meşnevi**

**Ān firişte-y ‘aql çün Hārūt şud**

**(20) Sihrāmūzī dü şad tāğūt şud**

Ol ‘aql firiştesi çünkim Hārūt oldu bu dağı ma‘nādur ol ‘aql firiştesi Hārūt gibi oldu iki yüz (21) tāğūtuñ sihrāmūzı oldu firiştenüñ ‘aqla izāfeti müşebbehün bihüñ müşebbehe izāfeti kabīlindendür ya‘ni ol firişte gibi olan ‘aql çünkim Hārūt ve Mārūt (22) oldu ve mertebe-yi rūhāniyyetde nūrānī iken cismāniyyet mertebesine meyl kıilup şehvet ve muķtezā-yı tabī‘at çāhına tenezzül kıldı niçe yüz ehl-i tuğyānuñ ve bī- (23) hadd aşhāb-ı işyānuñ nefslerine mekr ü hīle öğredici oldu nitekim niçe ehl-i tuğyān varup çāh-ı Bābilde maħbūs olan Hārūt ve Mārūtdan siħri ta‘allüm (24) iderler kezālik niçe aşhāb-ı işyān u hizlān şol ‘aql u rūh ki Hārūt ve Mārūt gibi mertebe-yi rūhāniyyeden tenezzül idüp mertebe-yi cismāniyyete geleder (25) çāh-ı tabī‘at içre maħbūs olalar anlardan mekr ü hīle öğrenürler ve halkı ol mekr ü hīle ile meftūn kılırlar

**(1256) Meşnevi**

<sup>70</sup> “Kalp, cesedin hükümdarıdır. Onun orduları vardır ki beden azalarıdır. Hükümdar salih olursa orduları da salih olur. Hükümdar fasık ve fāsıd olursa orduları da fasık ve fāsıd olur.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 12, s.325.

**‘Aql-ı cüzvîrâ vezîr-i ħod megîr**

**‘Aql-ı külrâ (26) sâz ey sulţân vezîr**

‘Aql-ı cüzvîyi kendüñe vezîr ħutma ey sulţân kendüñe ‘aql-ı külli vezîr düz ya’ni ey vücûdı kişverinüñ sulţânı olan (27) kimse ‘aql-ı ma’âşî kendüñe vezîr ü muşâhib ittiĥâz etme zîrâ seni izlâl u ifsâd eyleyicidür ‘aql-ı ma’âdı kendüñe vezîr-i müdebbir düz tâ seni ĥayrât u ĥasenâta (28) râ’î ola ve cümle aĥvâlün muntazam ola ve a’zâ ve cevâriĥuñ ĥalel ü zülûlden ve ĥabiş ü fâsid olan ‘amelden necât bula

**(1257) Meşnevî**

**Mer hevârâ tu vezîr-i ħod mesâz**

**(29) Ki berâyed cân-ı pâket eznamâz**

Hevâyı sen kendüñe vezîr düzme zîrâ ki eger hevâ-yı nefsi kendüñe vezîr düzesin seniñ cân-ı pâküñ namâzdan yukaru (30) gelür ve Ĥaĥ Te’âlâya tã’at u ‘ibâdet eylemeden a’râz kıılır ve bunuñ ‘âkıbeti şeyn ü şenâr olur ve hevâsı gâlib olan kimse vaşmet ü ĥaybet varĥa- (31) sında ĥalur nitekim Ĥaşıde-yi bürde şâhibi hevâdan taĥzîr idüp bu ma’nâya işâret [idüp +P] kıılır

*Beyt*

*Vaşrif hevâhâ ve ĥâzîr en tuvelliyehü*

*İnnel- (32) hevâye mâ tevellâ yuşim ev yaşımi<sup>771</sup>*

Ve ĥâle ‘aleyhisselâm *ıyyâkum velhevâ feenne’l-hevâ ya’mî ve yaşumu<sup>772</sup>*

**(1258) Meşnevî**

**K’in hevâ pürĥuş u ĥâlîbîn buved**

**‘Aqlrâ endîşe yevmu’ d-dîn (33) buved**

Zîrâ bu hevâ pürĥuş u ĥâlîbîndür ‘aqluñ endîşe ve fikri yevmü’ d-dîndür ya’ni bu hevâ-yı nefsanî ve maĥlûb-ı hevâ olan ‘aql-ı cüzvî hemân ĥâlî (34) görîci ve ĥâlâ ĥâzîr olan dünyânuñ ni’met ü devletine [H138b] ziyâde ĥariş olııcudur ammâ ĥırş u hevâdan pâk olan ‘aql-ı ma’âduñ fikr ü endîşesi böyle (35) degüldür belki anuñ endîşesi yevm-i dîndür ki herkes anda ‘ameliyle cezâlanur ve nîk ü bed her ne

<sup>771</sup> “Vazgeçir isteklerinden yoksa hükmeder sana, ya rezil eder ya da helak nefis hâkim olunca.” Musa Yıldız, *Niyâzî Mısrî Kasîde-i Bürde Tesbî’i*, İstanbul 2010, s. 30. Ayrıca bkz. Haşim Keskinsoy, *Mekkî ve Nahîfî’nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*, (basılmamış yüksek lisans tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2011, s. 44.

<sup>772</sup> “Heva-yı nefsanîden sakının, zira heva kör ve sağır yapar.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 363.

kıldıysa anuñ mükāfātın bulur çünkim ol günüñ şanı budur (36) pes dā'imā ol günüñ levāzımı için 'aql-ı ma'ād endişe kıılır

*(1259) Meşnevi*

*'Aqlrā dü dīde derpāyān-ı kār*

*Behr-i ān gül mīkeşed ü renc-i hār*

'Aqluñ iki gözi (37) kārūñ nihāyetinedür 'aql-ı ma'ād ol gülden ötüri hārūñ renc ü zaḥmetini çeker ya'ni 'aql-ı ma'āduñ şanı oldur ki başar-ı başireti ve dīde-yi sīreti her kārūñ (38) hātimesine ve 'ākıbetinedür 'ākıbet-i emrde hāşıl olacak gül için bidāyet-i hālde ve evvel [M95a] emrde hār rencini çeker ya'ni āḥiretde zuhūra gelecek sa'adet (39) gülleri için dünyāda riyāzet ü meşakḳat hārlarına şabr u taḥammül ider

*(1260) Meşnevi*

*Ki nefersāyed nerīzed derḥazān*

*Bād her ḥortūm-ı aḥşem dūr ezān*

Ol (40) gül bir güldür ki ḥazān vaḳtinde dökülmez ve fersūde ve pejmürde daḥı olmaz her aḥşemüñ ḥortūmı o gülden dūr olsun *ḥortūm* büyük [burun +H] (41) ma'nāsınadır *aḥşem* kuvvet-i şāmmesi fāsıd olan ve rāyiḥa almayan kimseye dirler mışra'-ı şānī du'ā mevki'inde olmaḳ evlādur egerçi bād māzī ma'nāsına olup [P54a] (1) her aḥşemüñ burnı ol gülden dūr oldı dimek daḥı vechdür ammā bād rīḥ ma'nāsına olup her ḥortūma muzāf olsa ve ma'nā her aḥşemüñ ḥortūminuñ bād (2) u hevāsı ol gülden dūrdur dinilse vech-i münāsib degüldür nitekim Şem'ī ve cān-ı 'ālem böyle dimişdür ve Surūrī aşlā ma'nā virmeypü ihmāl kılmışdur hülāşa-yı kelām (3) ol 'ākıbet-i emrde zuhūra gelen sa'adet-i ebediyye güli bir güldür ki ḥazān vaḳti gibi olan mevt ü fenā zamānında aşlā dökülmez ve dünyā güli gibi fersūde (4) ve pejmürde olmaz her dimāğ-ı rūḥı fāsıd olan kimsenüñ ḥortūm-ı aqlı ol gül-i ma'nevīden dūr oldı ki andan rāyiḥa almağa kādir olmadı veyāḥud ma'nā andan dūr (5) olsun ki anuñ rāyiḥa-yı tayyibesine ol dimāğı lāyık ve münāsib degüldür dimek olur pes muḳaddemā zıkr eyledükleri kışşanuñ baḳiyyesinüñ beyānına şürū' idüp (6) buyururlar

*Nişesten-i dīv bermaḳām-ı Süleymān ‘aleyhisselām u teşebbüh kerd-i ü bekārḥā-yı  
Süleymān ‘aleyhisselām u fark-ı zāhir miyān-ı dīv ü Süleymān u dīv (7) ḥıṣṣenrā  
Süleymān bin Dāvud kerd*<sup>773</sup>

*(1261) Meşnevi*

*V’erçi ‘aklet hest bā‘aql-ı diger*

*Yār bāş u meşveret kun ey peder*

Ve gerçi senüñ ‘aqluñ vardur lākin bir (8) ğayri ‘aql ve ‘ākıl ile yār u muşāhib ol ve meşveret eyle ey peder

*(1262) Meşnevi*

*Bādü ‘aql ezbes belāhā vārehi*

*Pāy-ı ḥod berevc-i gerdūnhā nihi*

Zīrā iki ‘aql (9) ile çok belālardan ḳurtulursın kendü ayağuñ gerdün ve feleklerüñ uc ve fevki üzre ḳorsın beyt-i evvel su’āl-i muḳaddere cevāb olmak maḥalle ensebdür [H139a] (10) ḳünkim şerḥ-i şerīfde dīv Süleymānuñ maḳāmına oturması ve anuñ Süleymānuñ kārlarına teşebbüh ḳılmasıdur ve dīv kendüye Süleymān bin Dāvud nām ḳılması ve her (11) iki Süleymānuñ mābeyninde olan fark-ı zāhirüñ beyānındadır buyurdılarsa keenne ‘aql-ı cüzvī şāhiblerinden kendülere bu ğüne zu’m gelür ki biz ḥod ‘ākıllaruz (12) kendü ‘aqlımızla muḳallidi muḥaḳḳaḳdan fark ḳılluruz ve müteşebbih-i mübteli ḥaḳdan mümeyyiz oluruz diyeler anlaruñ bu kelāmını ve zu’minı def eylemek şadedinde her birine ḥiṭāben (13) buyururlar ne’am ey ‘aql-ı cüzvī şāhibi egerçi senüñ daḥı ‘aqluñ vardur velākin bir āḥir ‘aql-ı kāmil ile yār ol ve anuñla ey peder meşveret ḳıl zīrā ki (14) iki ‘aqluñ biri birine muḳārenet ü mu’āveneti sebebiyle çok belālardan ḳurtulursın ve dīv gibi mekkār olan ve Süleymānlık da’vī ḳılan ehl-i riyālaruñ ḥīle (15) ve tezvīrinden necāt bulursın ve ḳadem-i rūḥuñi āsmān-ı ḥaḳīḳatuñ ucı üzre ḳorsın ve mertebe-yi a’lāya nāyil ve vāşıl olursın pes ehl-i riyāyı (16) dīve ve aşḥāb-ı taḥḳīḳ ve ehl-i şafāyı Süleymāna teşbīh idüp bunlaruñ ḥālını dīvle Süleymān ḳışşasınuñ zımnında beyān eylemege şürü’ idüp buyururlar

*(1263) Meşnevi*

*(17) Dīv ger ḥodrā Süleymān nām kerd*

*Mülk bürd ü memleketrā rām kerd*

<sup>773</sup> “Cinin, Süleyman’ın aleyhisselam makamına oturması ve yaptıklarını Süleyman’ın aleyhisselam işlerine benzetmeye çalışması ve Süleyman aleyhisselam ve cin arasında ortaya çıkan fark ve cinin kendini Süleyman bin Davud olarak tanıtması”



Dīv egerçi kendüye Süleymān nām eyledi mülki iletdi ve memleketi kendüye rām eyledi

**(1264) Meşnevi**

**Şüret-i (18) kār-ı Süleymān dīde būd**

**Şüret endersırr-ı dīvī mīnümūd**

Meger Hāzret-i Süleymānuñ kār u ‘amelinüñ şüretini görmiş idi ammā anuñ şüreti içre dīvlik sırrı (19) göründi ya’ni ol zamāndaki dīv bir hīle ile Hāzret-i Süleymānuñ hātemini ele getürdi ve kendüyi anuñ maķāmına yetürdi ve ismini daħı Süleymān bin Dāvud ķodı (20) hātem vāsıtasıyla mülk-i Süleymānı aħz itdi ve memleket hālkını kendüye rām ķıldı ve her kārda ve ‘amelde Hāzret-i Süleymāna [M95b] taķlīd ü teşebbüh eyledi zīrā Hāzret-i Süleymānuñ (21) kār u ‘amelinüñ şüretin görmişdi egerçi kendüye Süleymān nāmın ķodı ve mülki alup memleketi rām eyledi ve Süleymānuñ kārı gibi kār ķıldı velākin ol şüret-i (22) kārda ve hey’et-i Süleymānīde dīvlik sırrı temyīz olan kimselere görindi ve anuñ nāmı ve zāhiri ve kārı Süleymāna beñzeyüp velākin bāṭını dīv-i la’īn (23) oldı [olduğı H; M] kiyāset ü firāseti olan kimselere zāhir oldı

**(1265) Meşnevi**

**Hālk güftend īn Süleymān bīşafāst**

**EzSüleymān tā Süleymān farkhāst**

Hālk didiler bu Süleymān (24) bīşafādur zīrā Süleymāndan Süleymāna dek farklar vardur ya’ni ol zamānda olan hāķuñ şāhib-i firāsetleri ol dīvi şekl-i Süleymānīde görüp lākin (25) anuñ sırrına ‘ārif olup böyle didiler ki bu Süleymān bīşafādur ki Süleymān nebī ile bu ğabīnūñ mābeyninde ‘azīm farklar vardur

**(1266) Meşnevi**

**Ū çü bīdārīst īn hemçü (26) vesen**

**Hemçünān ki ān Hasan bāīn Hasan**

Meşelā ol Süleymān nebī bir bīdār gibidür ve bu dīv ğabī h’āb-ı girān gibidür ancılayın ki o [ol -P] Hasan bu Hasanla ya’ni kışşa- (27) sı muķaddemā [H139b] mezkūr olan ve şā’ir-i mezbūra ol biñ altun ihsān kılan Ebülhasan nām vezīr-i kerīm ile ba’de ol şā’iri yigirmi beş altunla def’ eyleyen (28) ḥasīs ü le’īm vezīrūñ mābeyninde ne ķadar tefāvüt var ise ve bīdārıla nāyimūñ mābeyninde daħı ne mertebe farklar var ise bu Süleymānla ol Süleymānuñ mābeyninde (29) daħı ol ķadar farklar

vardur ve kezālik ehl-i riyāyla ehl-i şafānuñ ve ehl-i Hudāyla aşhāb-ı hevānuñ ve ehl-i taḥkīkle ehl-i taḳlīdūñ mābeyninde bunuñ gibi tefāvüt-i ‘azīm (30) vardur

**(1267) Meşnevi**

***Dīv miġüfti ki Haḳ berşekl-i men***

***Şüreti kerdest hoş berEhrimen***

Dīv-i la‘in ḥalka dirdi Haḳ benüm şeklüm üzre Ehrimen üzre bir hoş (31) şüret eylemişdür Ehrimen dīv ma‘nāsınadır ya‘ni dīv-i la‘in ḥalka bu güne mekr ü telbīs idüp kendü ‘ırzını ve manşıbını ḥimāyet ü şıyānet için dirdi ki (32) Haḳ subhāne ve Te‘ālā benüm şeklümde Ehrimen üzre bir laṭif ü hoş şüret kılmışdur ki bi‘aynihi ol daḥı şüretde baña beñzer ammā zinhārbezinhār ol (33) gelüp Süleymānluk da‘vi eyleser anuñ lāf u dürüġına i‘timād u i‘tikād eylemeñüz

**(1268) Meşnevi**

***Divrā Haḳ şüret-i men dādeyest***

***Tā neyendāzed şümārā ü beşest***

(34) Zīrā dīve Haḳ Te‘ālā benüm şüretümi virmişdür tā ki sizi ol dām u şeste atmaya ve mekr ü ḥile ile sizi kendüsine şayd etmeye

**(1269) Meşnevi**

***Ger pedīd āyed beda‘vi zinhār***

***Şüret-i (35) ūrā medārīd i‘tibār***

Eger ol dīv lāf u da‘vā ile zāhir gele ya‘ni benüm şüretümde gelüp Süleymānum diye zinhār anuñ şüretine itibār tutmañuz ve (36) kendüñüzi aña tābi‘ etmeñüz zīrā sizi ḥāyib ü ḥāsır eyler dīv taḥvīf kılordı ġarābet ol dīv-i la‘in kendüyi Süleymān mertebesinde tutup ve Hażret-i (37) Süleymāni kendü mertebesine tenzīl idüp kendi evşāf-ı ḥabīşesini aña isnād ve anuñ ef‘āl-i tayyibesini ḥalka tezvīr ü rūpūş için (38) kendüye taḳlīd eylesidür ve filḥaḳīka bu ḥālet zamānede olan ehl-i da‘vā ve aşhāb-ı riyānuñ şüret-i ḥālidür ki ehl-i taḥkīk ve aşhāb-ı şafā olan (39) ‘azīzleri dīv mertebesine tenzīl idüp kendülerüñ tevābi‘ ü levāḥikini anlara meyl ü muḥabbet eylemeden men‘ eylerler ve kendüleri aşhāb-ı taḥkīkden ve ehl-i şafādan (40) ‘add eyleyüp bize mütāba‘at kıluñ tā felāḥ u necāt bulasuz diyü anlara söylerler

**(1270) Meşnevi**

***Divşān ezmekr in miġüft lik***

***Minümūd ān ‘aks ber- (41) dilhā-yı nīk***

Dīv anlara mekrinden bu sözi dir idi velikin nîk ü rüşen gönüllere bu ‘aks görünürdi ya’ni qalbinde ma’rifet ü temyîzi [P54b] (1) olan kimselere bu söz ma’kûs u maqlûb görünürdi ki anlar bilürlerdi ki bu şıfat u hâlet ol dīv-i la‘înün kendü vaşf u hâlidür

**(1271) Meşnevi**

***Nîst bâzî bāmümeyyiz (2) hâşa ü***

***Ki buved temyîz ü ‘akleş gaybgü***

Mümeyyiz olan ‘akıla bâzî ve firîb yoqdur ‘alelhuşuş ol kimse ki anuñ ‘akl u temyîzi gaybgü ola ya’ni (3) ‘âlem-i gaybuñ esrârını anuñ [H140a] ‘aklı ve temyîzi bilici ve haqâyıqını [M96a] söyleyici\* ola aña firîb ü hîlenün te’sîri olmaz ve bâzî ve şan’atla anı bir kimse firîfte (4) ve maḥdû‘ kılmaz

**(1272) Meşnevi**

***Hîç sihr ü hîç telbîs ü değal***

***Mînebended perde berehl-i düvel***

Hîç sihr hîç telbîs ü mekr ü dağal ehl-i düvel üzre hicâb bağlamaz (5) *düvel* devletün cem’idür burada murâd devlet-i ebediyye şâhibleri olan ehl-i Allâh olur ve ma’nâ hîç sâhîrlerün sihri ve mâkirlerün telbîs ü mekri (6) ve aşḥâb-ı dağaluñ hîle ve ğadri ehl-i düvel olan evliyâ üzre perde bağlamaz ve anları firîfte eyleyüp sayir sâdediller gibi şayd u kayd eylemez ki (7) *aşḥābu’-d-duvel mulhemūn*<sup>774</sup> kavlinün mefhûmı üzre bunlar ilhâm olunmışlar ve min’indillâh mü’eyyed ü manşür kılınmışlardur

**(1273) Meşnevi**

***Bâhemî güftend bâhod dercevâb***

**(8) *Bâzgüne mîrevî ey kej hîṭâb***

Pes aşḥâb-ı temyîz ol dīvün cevâbında kendülerine eyitdiler bâzgüne ve ‘aks gidersin ey egri hîṭâblu

**(1274) Meşnevi**

***Bâzgüne reft (9) h’âhî hemçünin***

***Süy-ı dūzaḥ esfel endersâfilin***

Bunuñ gibi bâzgüne gitseñ gerek dūzaḥ cānibine esfel-i sâfilinde ya’ni sözlerün niçe bâzgüne ve (10) ma’kûs ise sen daḥı ancılayın esfelü’s-sâfilinde dūzaḥ cānibine gidersin

**(1275) Meşnevi**

---

\* [fehm idici P]

<sup>774</sup> “Allah ehli ilham olunanlardır.”

*Ü eger ma'zül geştet ü fakîr*

*Hest derpişānyeş bedr-i münîr*

O (11) Süleymān egerçi bu salţanatdan ma'zül u fakîr olmuştur lâkin anuñ alnında bedr-i münîr vardır ya'ni envār-ı sa'âdet ve lem'ât-ı şalât u tã'at anuñ (12) cebhe-yi mübârekinde nümâyān olur

*(1276) Meşnevi*

*Tu eger engüşterirā bürdeyi*

*Dūzahî çün zemherîr efsürdeyi*

Sen eger bir engüşteri iletmişsin ve hâtemi Hâzret-i (13) Süleymāndan hîle ve şan'atla ahz etmişsin lâkin dūzahsın zemherîr gibi toñmışsin ya'ni egerçi hâtem vāsıtasıyla halka taşarruf u hükümet (14) kılmışsin ve maķām-ı Süleymāna cālîs olmuşsin velâkin senüñle anuñ mâbeyninde ne münâsebet vardır ol bihişt-i ra'nâ gibi maħall-i sa'âdet olmuş (15) ve sen maħall-i şekâvet olan dūzahsın ki zemherîr gibi toñmışsin

*(1277) Meşnevi*

*Mā bebevş ü 'arîz u tāk u turenb*

*Ser kücā ki ħod hemî nenhîm senb*

(16) Biz bevşle ve 'arîzla ve tāk u turenb vāsıtasıyla ol dîv-i la'înüñ öñünde baş komaķ kanda ki ħod toynaķ dağı komaşuz *bevş* bā-i 'Arabînüñ (17) fetħasıyla keşret-i 'azamet ma'nāsına gelür *'arîz* sehāba dirler bunda ħıyām ve sāyebān ma'nāsına olur *tāk* kemere dirler *turenb* tãremüñ cem'idür (18) ki qara eve dirler bunda eyvān ve kuşürdan 'ibâret olur *senb* Türkîce toynaķ ya'ni ħayvanātuñ ayađınuñ tırnağıdır ve taķdîr-i kelām böyle dimek (19) olur ki ol zamānede olan ehl-i temyîz didiler biz mücerred 'azamet ü şevket ve ħıyām u sāyedār ve eyvān u kuşür-ı yãdgār sebebiyle ol dîv-i la'înüñ (20) öñüne qaçan baş koyup ta'zîm kıılırız belki ħayvān toynağın anuñ öñüne komağa lāyıķ görmezüz kanda qaldı ki aña baş koyup tâbi' olavüz bunda (21) tenbîh [H140b] budur ki her 'aşrda olan ehl-i dîn ü aşĥāb-ı yaķın her dîvsîret ü iblîsserîret olan ħâkim ü emîre ta'zîm ü tekrîm etmezler ve ħabî olan ħanî- (22) lere dağı mücerred ħınā ve şervetleriçün ikrām kıılmazlar ki *men ekreme ħaniyyen liġnāhu feķad zehebe şuluşā dînihi*<sup>775</sup> buyurmuşlardır belki her şeyĥ şeklinde olan ehl-i tezvîre (23) dağı mücerred tañţana ve ħây u ħüy sebebiyle baş

<sup>775</sup> “Kim ki zenginliği için bir zengine ikram ederse muhakkak onun dininin üçte biri gitti.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 6, s. 164.

qoyup mütāba‘at kılmazlar belki anuñ öñüne hayvān ayağı qomağı bile lāyık görmezler

*(1278) Meşnevi*

*V'er begaflet mā nihīm (24) ūrā cebīn*

*Pençe-yi māni' berāyed ezzemīn*

Ve eger ğafletle biz aña cebīn qoyavüz zemīnden bir māni' pençe yukāru gelür velhāşıl ğafletle eger aña serfürü (25) eylesek zemīn cānibinden anı men' idici bir pençe-yi kudret zāhir olup bizüm aña itā‘atimūze ve mütāba‘atimūza māni' olur

*(1279) Meşnevi*

*Ki menih ān ser mer īn ser- (26) zīrrā*

*Hīn mekun secde mer īn idbīrrā*

Ki ol seri bu serzīre qoma ya'ni bu sernigūn olan ḥabīse baş qoyup muṭāva‘at kıлма āġāh ol (27) zinhār bu bedbaht müdbire secde eyleme ḥāşıl-ı kelām budur ki ehl-i hidāyetden bir kimse aşḥāb-ı dālālete māl u cāh ve ġinā ve şerveti vāsıtasıyla inqıyād u (28) mütāba‘at eylemek istese ma'nā cānibinden [M96b] aña bir nefret ve mücānebet eylemek gelür ki anı ol müdbire mütāba‘at eylemeden men kıılır ve ol kuvvet-i dāfi'a (29) lisān-ı ḥālle aña bu ġüne ma'nāları mütekellim olur

*(1280) Meşnevi*

*Kerdemī men şerḥ-i īn bes cānfezā*

*Ger nebūdī ġayret ü reşk-i Hudā*

Ben bu cānfezā kışşanuñ (30) ziyāde şerḥini eyledüm eger Hudā-yı Te‘ālānuñ ġayret ü reşki olmayadı ya'ni Hudā-yı Te‘ālā şol ġayürdur ki cānfezā olan rāzuñ ifşā ve izḥārına (31) rāzı olmaz pes cānfezā ve laṭif ü dilrübā olan sırr u ma'nānuñ üzerine ġayret ü reşk-i Hudā vāki' olduġı ma'lūm olduġıçün bu kışşa- (32) nuñ ḥaḳıḳatini ziyāde keşf eylemedüm ve bu ma'nāyı begāyet cānfezā söyledüm

*(1281) Meşnevi*

*Hem kanā'at kun tu bipzīr īn kadar*

*Tā bigüyem şerḥ-i īn vakti diger*

(33) Hem beyān olınan aḥvālle sen kanā'at eyle bu kadarı qabül eyle tā bir ġayrivakītte bunuñ şerḥini diyem ve tamām söyleyem

*(1282) Meşnevi*

*Nām-ı ḥod kerde Süleymān-ı (34) nebi*

*Rüypüşī mīkuned berher şabi*

Dīv kendünüñ nāmını Süleymān nebī eylemiş halka tezvīr ü telbīs idüp egerçi beni [ben -P] Süleymān nebīyim diyü söylemiş (35) lākin ol nebī şabīden ötüri rüypüşluk eyler ya'ni bālīg olan ve ricāl mertebesin bulan kimselere anuñ tezvīr ü telbīsı katı zāhirdür anuñ Süleymānluk (36) da'vası ğabī olan şabīler içündür ki 'aqlı olmayan ve kiyāset ü firāset mertebesin bulmayan eḫfālsīretler anuñ hīle ve tezvīrine i'timād eylerler ve muḫtedā (37) ve pīşvā bu zamānede el'ān budur diyü söylerler

*(1283) Meşnevi*

*Dergüzer ezşüret ü ezñām hīz*

*Ezlaḫab v'ez- [H141a] nām derma'nā gürīz*

Ey ehl-i Hakkı ḫālib olan ve (38) aşhāb-ı şafāyı ve evliyā-yı Hudāyı cüst ü cū kılan sālīk sen şüretten geç ve nāmdan ḫalk laḫabdan ve nāmdan ma'nāya kaç ya'ni bir şeyhi bir şüretle teressüm (39) ve bir niçe 'amelle mütevessim göresin ve bir ismle daḫı nāmdār olmuş bir laḫabla telaḫḫub kılmış bulasın ašlā bu ism ü resme iltifāt eyleme ve şüret-i zāhire- (40) de olan hāy u hüy-ı bīme'āle līnet-i maḫāle ve izhār-ı zevḫ ü hāle rağbet kıлма belki ma'nāya nazar eyle ve bir kimseyi bilmek dilerseñ anı fi'linden (41) ve ḫaddinden bil

*(1284) Meşnevi*

*Pes bipürs ezḫadd-i ü v'ezfi'l-i ü*

*Dermiyān-ı ḫadd ü fi'l ü rā bicū*

Pes anuñ ḫaddinden ve anuñ fi'linden su'āl eyle anı ḫadd [P55a] (1) ü fi'li içinde taleb eyle ḫadd bunda bir kimsenüñ ma'nevī olan mertebesinden ve ḫavrından 'ibāretdür ve fi'nden murād tenhāda olan fi'l ü 'amelidür zāhirde halka mer'ī ve 'ayān (2) olan fi'l degüldür ki halka mer'ī olan fi'lüñ ekşeri riyā ve süm'adan ḫālī degüldür pes hülāşay-ı kelām böyle dimek olur ki kaçan muḫtedā şeklinde bir şeyhi görseñ (3) anuñ lāf u da'vasına firīfte olma belki anuñ ma'nevī olan ḫavrından ve mertebesinden su'āl eyle ve tenhāsında ne fi'l ü 'amel işler anı yokla ol kimseyi ma'nevī (4) olan mertebesi ve tenhāda olan fi'li ve 'ameli mābeyninde taleb eyle ki çok insān vardur ki ḫuḫbiyyet mertebesindeyüm diyü da'vā eyler velākin minḫayşü'l-ma'nā ḫuḫbiyyet (5) mertebesindedür ve niçe kimse vardur ki zāhiren riyā ve süm'adan ötüri eḫ'āl-i ḫasene kıılır ammā tenhāda a'māl-i seyyi'eye ve aḫvāl-i ḫabīseye meşğül olur pes muḫtedā şeklinde (6) olan bir kimsenüñ tenhāda olan fi'lini bilmek ve ne mertebededür aña āġāh olmaḫ muḫtedā olan kimseye lāzım ve vācibdür tā kim şürete firīfte olmaġla ḫaḫā eylemeye çünkim (7) *hem ḫanā'at kun bipzīr īn ḫadar tā bigüyem şerḫ-i īn vaḫt*

*diger* didükden sonra münasebetle bu huşuşda birkaç ebyât-ı şerîfe dağı buyurup beyânı âhir (8) eyledükde girü muqaddemâ zıkr olınan Mescid-i Akşānuñ ve Süleymān hazretlerinin kışşasınun baqiyyesinun beyânına şürü idüp buyururlar

***Derāmeden-i Süleymān (9) ‘aleyhisselām her rüz derMescid-i Akşā ba‘de ezitmām şuden [cihet-i ‘ibādet ü irşād-ı ‘ābidān u mü‘tekifān u rusten-i ‘akākīr dermescid-M]***

Bu sürh-ı (10) şerif Hazret-i Süleymānuñ ‘aleyhisselām her gün [M97a] Mescid-i Akşāya gelmesidür binası tamām olduğdan sonra tāt u ‘ibādet etmekden öturi ve anda ‘ābid ü muķīm (11) olan kimseleri irşād eylemeden öturi ve Mescid-i Akşāda ‘akākīrün bitmesidür ‘akākīr ‘akākāruñ cem‘idür ‘akākār bürūzen-i ‘attār devālaruñ aşlına (12) ve köküne dirler

***(1285) Meşnevi***

***Her şabāhī çün Süleymān āmedī***

***Ĥāzi‘ enderMescid-i Akşā şudī***

Her bir şabāh çünkim Süleymān ‘aleyhisselām Mescid-i Akşāya gelürdi (13) Mescid-i Akşāda hużū‘ u huşū‘ idici olurdı

***(1286) Meşnevi***

***Nevgiyāhī ruste didī ender’ū***

***Pes bigüfti nām u nef‘-i hod bigū***

Ol mescid [H141b] içre bir yeñi giyāhı bitmiş (14) göreyidi pes dirdi kendü nāmuñı ve nef‘üñi söyle

***(1287) Meşnevi***

***Tu çi dārūyi çiyi nāmet çiyest***

***Tu ziyān-ı ki vü nef‘at berkiyest***

Sen ne dārūsın ve ne (15) şeysin ve nāmuñ nedür kime ziyānsın ve senüñ nef‘uñ kimüñ üzerindedür

***(1288) Meşnevi***

***Pes bigüfti her giyāhī fi‘l ü nām***

***Ki men ānrā cānem ü in- (16) rā ĥimām***

Pes her bir giyāh kendünün fi‘lini ve nāmını dirdi ki ben ol kimseye cānem ve bu kimseye ĥimāmem ya‘ni mergem ĥimām mevte dirler

***(1289) Meşnevi***

***Pes mer in- (17) rā zehr ü ürā şekkerem***

***Nām-ı men inest berlevĥ ezķadem***

Ben bu kimseye zehrem ve ol kimseye şekerem kazā ve kader kaleminden levh üzre yazılan benüm nāmum (18) budur ya'ni her bir giyāh Hāzret-i Süleymāna 'aleyhisselām kendünün hāşiyetin söylerdi ve kaᅅı şey'e muzırr ise ve levh-i mahfūzda nāmı (19) ne ise anı daᅅı taᅅrİR ü ta'bir eylerdi

*(1290) Meşnevi*

*Pes ᅅabībān ezSüleymān z'an giyā*

*'Alim ü dānā şudendī muᅅtedā*

Pes ᅅabībler Hāzret-i Süleymāndan (20) ol giyāh u nebātāt sebebinden 'alim ü dānā ve muᅅtedā olurlardı

*(1291) Meşnevi*

*Tā kütübhā-yı ᅅabībī sāᅅtend*

*Cismrā ezrenc mīperdāᅅtend*

Hattā eᅅıbbā ᅅabīblik kitābların (21) düzdiler cismi rencden perdāᅅte eylediler ya'ni marİZlerüñ cismini marāzdan düzeltdiler ve pāk u berİ itdiler

*(1292) Meşnevi*

*İn nücum u ᅅıbb vaᅅy-i enbiyāst*

*(22) 'Aᅅl u ᅅısrā sūy-ı bīsū reh kücāst*

Bu 'ilm-i nücum ve ᅅıbb enbiyānuñ vaᅅyidür yoᅅsa 'aᅅl u ᅅıssüñ bīsü cānibine yolu ᅅandadır ya'ni 'ilm-i nücumuñ (23) ve 'ilm-i ᅅıbbuñ aᅅlı enbiyāya gelen vaᅅy-i İläᅅidür evvelā enbiyā-yı 'azām nücumuñ ᅅavāş u āşārını ve edviye ve nebātātuñ ᅅavāş u āşārını vaᅅy-i İläᅅi ile bildiler (24) ve anı kendü 'aşrlarında olan 'ulemāya ve ᅅükemāya ta'lim ᅅıldılar anlar daᅅı bu 'ımlerde tedvİN-i kütüb eylediler eger bu iki 'ilmüñ aᅅlı enbiyāya gelen vaᅅy-i (25) İläᅅi ile ma'lüm u mübeyyen olmayaydı mücerred 'uᅅül ᅅavāssuñ ve ᅅads u ᅅıyāsuñ bīsü olan lāmekān cānibine ᅅarİᅅi ᅅaçan olurdu ve eᅅyānuñ (26) bevāᅅınına niᅅe yol bulurdu ve anlaruñ ᅅavāşş u āşārını ne vechle bilürdü ya'ni bilmezdi ve āᅅāᅅ daᅅı olmazdı

*(1293) Meşnevi*

*'Aᅅl-ı cüzvī 'aᅅl-ı istiᅅrāc nİst*

*(27) Cüz pezİrāy-ı fen ü muᅅᅅāc nİst*

'Aᅅl-ı cüzvī istiᅅrāc 'aᅅlı degüldür fenni ᅅabül ᅅılmadan ta'lime muᅅᅅāc olmadan ᅅayri degüldür ya'ni 'aᅅl-ı cüzvī (28) ancaᅅ şāᅅıb-i fenden bir fenni ᅅabül idici ve anuñ ta'limine muᅅᅅācdur yoᅅsa anuñ şānından degüldür ki bir fenni ve bir şan'atı daᅅı vücūda gelmezden evvel (29) İcād eyleye ve 'ālem-i bāᅅından istiᅅrāc ola



(1294) *Meşnevi*

*Kābil-i ta'lim ü fehmet in hured*

*Lik şāhib vahy ta'limes dihed*

Bu *hured* ki murād 'aql-ı cüzvîdür ta'lîme (30) ve fehme kâbildür lîkin aña şāhib-i vahy ta'lim virür zāhir oldı ki 'uqûl-i cüzviyye şāhibleri bir fenn ü şan'atuñ icādına kâdir degüldür belki bir şāhib-i vahy (31) mu'allimüñ ta'lîmine muhtâcdur

(1295) *Meşnevi*

*Cümle hırfethā yaqîn ezvahy bûd*

*Evvel-i ü lik 'aql ānrâ füzûd*

Cümle\* hırfetler [H142a] yaqîn budur ki vahy-i İlâhîden oldı anuñ (32) evveli 'aql velîkin 'aql şoñra anı ziyâde eyledi meşelâ cüllâhlugı ibtidâ Hazret-i Şit ihdâş eyledi lâkin bu mertebe kâmil degül idi ba'de her 'aql (33) şāhibi üstâd aña bir gûne naqş u şan'at virüp anı bu mertebe kemâle getürdi ve kezâlik 'ilm-i nücümü ve kitâbet ü hıyyâti İdris ibdâ' ve izhâr (34) eyledi ba'de hıyyâtlar ve kâtibler anı bu mertebe kemâle yetürdi

(1296) *Meşnevi*

*Hîç hırfetrâ bibîn k'in 'aql-ı mâ*

*Tāned ü āmūhten biüstâ*

Gör ki bu bizüm 'aqlımız hîç (35) şan'atı ve hırfeti ol bizüm 'aqlımız üstâdsuz öğrenmege kâdir olur mı ya'ni hîç bir şan'atı üstâdsuz öğrenmege kâdir olmaz

(1297) *Meşnevi*

*Gerçi endermekr müyışkâf(36) bud*

*Hîç pişe rām biüstâ neşud*

Egerçi bizüm 'aqlımız mekr ü hîlede müşikâf oldı ammâ hîç şan'at üstâdsuz aña rām olmadı ve āsân gelmedi

(37) (1298) *Meşnevi*

*Dāniş-i pişe ez'in 'aql er budî*

*Pişe-yi biüstâ hāşıl şudî*

Eger bu 'aql-ı cüzvîden pişe ve şan'atuñ dānişi olaydı [M97b] üstâdsuz (38) bir pişe hāşıl olurdu ve her 'aql şāhibi bu dünyâda olan şan'atları biüstâd işlerdi ve kâr eylerdi hâlbuki bir şan'at her ne mertebe āsân (39) olsa yine bir üstâduñ ta'lîmine anı bilmege muhtâcdur nitekim bu kışşadan ma'lümüñ olur

\* [cemî'-i H; M]

*Āmūhten-i pīşe-yi gürkenî-yi Kābīl ezzāg pīş ezān ki (40) der'ālem 'ilm-i gürkenî vü gür nebūd*<sup>76</sup>

*(1299) Meşnevi*

*Kenden-i gürî ki kemter pīşe būd*

*Key zifıkr ü hîle vü endişe būd*

Bir kabrūn kazması ednā ve kemter pīşe idi ol (41) gürkenlik fıkr ü hîle vü endişeden kaçan müyesser oldu

*(1300) Meşnevi*

*Ger budî in fehm mer Kābīlrā*

*Key nihādī berser ü Hābīlrā*

Kābīle eger bu fehm ü dāniş [P55b] (1) olaydı Hābīli kaçan o başı üzre kordı ya'ni vaktā kim Kābīle nefsi muṭāva'at eyleyüp birāderi Hābīli katl eylediye anuñ meyyitini defn eylemegi bilemeyüp (2) başı üzre getürdi kendüsine böyle diyü

*(1301) Meşnevi*

*Ki kücā gāyib kunem in küşterā*

*Īn behūn u hāk derāgeşterā*

Ki bu maqtūli kanda gāyib ü (3) pinhān eyleyem bu hāk u hun içinde āgeşte ve ālūde olmuşı

*(1302) Meşnevi*

*Dīd zāgī zāg-ı mürde derdehān*

*Bergirifte tiz miyāmed çünān*

Kābīl bir zāgı gör- (4) di ki zāg-ı mürdeyi dehānında tutmuş ancılayın tiz geldi

*(1303) Meşnevi*

*Ezhevā zīr āmed ü ü şud befen*

*Ezpey-i ta'līm ūrā gürken*

Hevādan tenezzül kıldı ol (5) zāg fenn ü şan'atla Kābīle ta'līmden ötüri gürken oldu

*(1304) Meşnevi*

*Pes beçengāl ezzemīn engiht gerd*

*Zūd zāg-ı mürderā dergür kerd*

Pes çengāliyle (6) zemīnden gerd ü hāk kopardı kodi ol zāg-ı mürdeyi kazduğı makbere içine koydı

<sup>76</sup> Ālemdede mezar ve mezar kazıcılık ilmi yokken Kābīl'in mezar kazmayı öncelikle bir kargadan öğrenmesi.

(1305) *Meşnevi*

*Defn kerdeş pes bipūşideş behāk*

*Zāg ezilhām-ı (7) Haq bud 'ilmnāk*

Anı defn eyledi pes anı hākle zāg bu fenn ü şan'atda Haq Te'ālānuñ ilhāmından 'ilmnāk oldu ya'ni Haq Te'ālā [H142b] hazreti bu şan'atı (8) gurāba ilhām kıldı hattā gelüp Qābīle gürkenlik şan'atını gösterdi

(1306) *Meşnevi*

*Güft Qābīl āh şuh ber'aql-ı men*

*Ki buved zāgī zimen efzūn befēn*

Qābīl (9) kendü 'aqlına ta'n u melāmet tarīkiyle didi āh tūf olsun benüm 'aqlum üzre ki bir zāg fenn ü şan'atla benden efzūn ola ya'ni Qābīl zāgdan (10) çünkim bu şan'atı müşāhede eylediye kendünün 'aqlına nefrīn eyledi ve bu güne söyledi ki Haq [tebāreke ve -P] Te'ālā anuñ ol hinde söyledüğini Sūre-yi Mā'ide- (11) de bize haber virtüp bu güne hikāyet eyledi *kāle yā veyletā e'aceztu enekūne mişle hāzā'l-gurābi feuvāriye sevete ehī feesbaha minennādīmīn*<sup>777</sup> (12) bu āyet-i kerīmenün buraya gelinceye dek evveli budur *febe'aşellāhu gurāben yebħaşu filarzi liyuriyehu keyfeyuvārī sevete ehīhi kāle ya veyletā*<sup>778</sup> āh bu āyet-i (13) kerīmenün fehvā-yı şerīfi oldur ki vaqtā kim Qābīl qarındaşı Hābīli katl eyleyüp niçe müddet anuñ meyyitini başı üzre getürdiye pes Allāh Te'ālā (14) bir gurābı gönderdi eyle gurāb ki arzı minqārıyla ve iki pāyınıñ çengālıyla kazardı tā hufre peydā eyledi bu 'ameli Qābīle göstermeden ötüri (15) eyledi kendü qarındaşınıñ cüşsesini ne güne örter ma'lūm eyleye çünkim Qābīl zāgdan bu hālını müşāhede eyledi kendü kendüye levīm idüp didi ey vay ve veylet (16) benüm 'aqlum üzre ki ben şol gurāb gibi olmaqlıkda 'aciz oldum pes kendü birāderimün tenini örterem andan soñra Qābīl Hābīli bu tarīk üzre hāke (17) defn eyledi pes nādīmlerden oldu

(1307) *Meşnevi*

*'Aql-ı külrā güft māzāga'l-başar*

*'Aql-ı cüzvī mīkuned her sū nazar*

Haq Te'ālā Hazreti 'aql-ı külle māzāga'l-başar (18) didi bu daħı ma'nādur 'aql-ı küll için māzāga'l-başar dinildi ammā 'aql-ı cüzvī erbāb-ı nefsi tabī'i hevā ve hevesinden

<sup>777</sup> “Eyvah, yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz miyim ben, dedi ve pişmanlığa düşenlerden oldu.” (Maide 5/31)

<sup>778</sup> “Derken Allah bir karga gönderdi, ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için toprağı deşiyordu. Eyvah, yazıklar olsun bana, dedi.” (Maide 5/31)

her cānibine nazar eyler zīrā maḥbūb-ı (19) zātī ve maḫşūd-ı aşlıden anlaruñ zevk ü şühūdı yokdur ya'ni cemī'-i eflāk ve hūr-ı cinān müzeyyen olup ol ḫazrete 'arz olındı girişme ile (20) nazar u iltifāt eylemediler hemān dīde vü dilleri maḥbūb u maḫşūdlarına [M98a] nāzır u müteveccih oldı lācerem Ḥaḫ Te'ālā ḫazreti vaşf u medḫ idüp sūre-yi (21) Necmde buyurur *māzāğa'l-başaru* māyil olmadı Ḥazret-i Peyğamberuñ başarı hiç bir şey'e *ve mā tağā*<sup>779</sup> daḫı tecāvüz de itmedi ma'ahazā mā lāyuhşā umūr-ı müzhile müşāhede (22) ve 'acāyib-i melekūt ve ğarāyib-i ceberūt mu'āyene kılınmışdı ve *leḫad ra'ā mināyāti rabbihi'l-kubrā*<sup>780</sup> vallāhi taḫḫīken gördi ol Muḫammed Rabbinuñ kübrā olan (23) āyātın ve 'azmi olan 'alāmātın mülkiyye ve melekūtiyye ve şūriyye ve ma'neviyye pes Cenāb-ı Rabbine kemāl-i teveccühinden birine nazar u iltifāt eylemediler pes (24) Ḥazret-i Mevlānā daḫı 'aql-ı küll ki ḫaḫīḫat-ı Muḫammediyyedür medḫ idüp dirler ki 'aql-ı küll ḫaḫḫında Ḥaḫ Te'ālā māzāğa'l-başar didi pes her kim anuñ vārīşidür (25) ol daḫı māzāğa'l-başar sırrınuñ mazḫaridur [H143a] ve ol ki 'aql-ı cüzvī mertebesindedür her şey'e māyil olup Ḥaḫdan dūr olur

**(1308) Meşnevi**

*'Aql-ı māzāğest nūr-ı (26) ḫāşagān*

*'Aql-ı zāğ üstād-ı gūr-ı mürdegān*

Ḥudā-yı Te'ālānuñ ḫāşş bendelerinuñ nūrı 'aql-ı māzāğdur ya'ni şān-ı şerīfnde māzāğa'l-başar dinilen (27) *ve mā tağā* vaşfiyla tavşif olınan 'aql-ı ḫāşān-ı İlāhī olan kāmilleruñ nūrıdur ammā 'aql-ı zāğ mürdeler maḫberesinuñ üstādıdur *zāğ*dan murād (28) bunda nefis olur nitekim 'anḫarīb tefsīr buyururlar *mürdegān*dan murād mürdedillerdür ve *gūr*larından murād anlaruñ cesedleridür ve ḫāşıl-ı kelām ḫāşagān-ı (29) İlāhīnuñ nūrı māsivāya meyl eylemeyen 'aqlıdur ammā zāğ nefse müte'alliḫ olan 'aql mürdedilleruñ bedenleri gözinuñ üstādıdur ya'ni anda mürdedilleruñ (30) medfün u mestūr olmasını ve ḫāk-i bedenle sev'āt-ı dillerini setr ü pūşīde kılmasını ta'līm idicidür

**(1309) Meşnevi**

*Cān ki ū dūnbāle-yi zāgān pered*

*Zāğ ūrā sūy-ı (31) gūristān bered*

<sup>779</sup> “Göz, ne şaştı ne (de sınırı) aştı.” (Necm 53/17)

<sup>780</sup> “Vallahi gördü, Rabb'inin ayetlerinden de en büyüğünü gördü.” (Necm 53/18)

Şol cān ki zağlaruñ ardınca uçar ‘ākıbet zāğ anı gūristān cānibine iletür *zāğ*dan murād nefis *zāğ*lardan murād ehl-i nefis (32) olur taqdīr-i ma’nā böyle demek olur ki her şol cān ki ehl-i nefis olan kimseleruñ ardınca gide ve anlara mütāba‘at ide zāğ-ı nefis anı maḳbere- (33) lik cānibine iletür ya‘ni ḳablelmevt cismāniyyet mertebesine delālet eyler ve ba‘delmevt gūristāna iletüp zūlmet-i ḳabre giriftār eyler

**(1310) Meşnevi**

***Hīn merev ender-* (34) *pey-i nefis-i çü zāğ***

***Kū begūristān bered nī sūy-ı bāğ***

Āgāh ol zinhār zāğ gibi siyāhrūy u t̄alib-i cīfe olan nefis-i ḥabīşūñ ardınca (35) yelme zīrā ki o seni gūristāna iledür bāğ u gülzār tarafına degül ya‘ni zāğsīret olan nefse mütāba‘at eyleme ve anuñ hevāsına uyma zīrā ki ol seni mürde- (36) dil olanlaruñ maḳāmına ve mertebesine iledür bāğ-ı rūḥānī ve gülzār-ı Ḥaḳḳānī tarafına iletmez demek olur

**(1311) Meşnevi**

***Ger revī rev derpey-i ‘Anḳā-yı dil***

***Sūy-ı Ḳāf* (37) *u Mescid-i Aḳşā-yı dil***

Eger gider iseñ bārī ‘Anḳā-yı dil cānibine git ve minvech Ḳāf gibidür eger seyr iderseñ ol semte seyr it ve daḥı (38) Mescid-i Aḳşā gibidür aña dāḥil olmağa himmet it maḳām-ı mürdegān olan cismāniyyet tarafına gitme demek olur ‘*Anḳā-yı dil*den murād ve Ḳāfdan ve *Mescid-i* (39) *Aḳşā-yı dil*den murād aşḥāb olsa daḥı cāyizdür ya‘ni ey t̄alib eger giderseñ bārī dil ‘Anḳası olan şāḥib-i yaḳīn cānibine ve ḳurbet-i İlāhī (40) Ḳāfı olan ehl-i temkīn tarafına ve Mescid-i Aḳşā gibi olan şāḥib-i dīn semtine git tā kim mürdeler maḳāmından ḳurtulasın ve ḥayāt-ı ḥayyibe bulup (41) ebedī ḥayy olasın

**(1312) Meşnevi**

***Nevgiyāhī her dem ezsevdā-yı tu***

***Mīdemed derMescid-i Aḳşā-yı tu***

Senüñ sevdā ve fikrūnden bir cedīd giyāh senüñ ḳalbūñ Mescid-i [P56a] (1) Aḳşāsında biter ya‘ni senüñ ḳalbūñ ki Mescid-i Aḳşā [H143b] gibidür senüñ efkārūndan her dem yeñi yeñi nebātler biter

**(1313) Meşnevi**

***Tu Süleymānvār dād-ı ū bidih***

***Pey ber ezvey pāy-ı* (2) *red bervey menih***

[M98b] Sen Süleymān gibi ol albũnde hşıl olan endie giyhınıuñ ddını vir andan iz ilet anuñ zerine redd ayağını oma ya'ni Hzret-i (3) Sleymn Mescid-i Akada biten nebttuñ zerine redd ayağını omadı ve anları bilmedi [bilmedin H; M] yolup yabana atmadı her birinũ hşiyet-i ztiyyelerini izleyüp (4) anlaruñ keyfiyyetine ve hşiyetine 'lim oldu kezlik sen dağı Mescid-i Aka-yı albũnde zhra gelen havtır u efkr giyhlarını belki sa'y eylesin eger dn ve eger dnyev (5) ol efkr u havtırũ niun zhra gelduğını bilesin ve menfa'at u mażarratdan her birine hşiyet tutar anlaruñ Őnına vkf olasın zr her htra (6) ki albe gelr hikmetden hl degldr behr-i hl bir cnibe mażarratı var ise bir cnibe dağı menfa'ati vardur nitekim zeminde nebttuñ cmlesi bma'n ve 'abeŐ degldr (7) belki bir Őey'e zrr ise bir ağır Őey'e nfdr

*(1314) Meşnevi*

*Z'n ki hl-i n zem-i bŐebt*

*Bz gyed btu env-ı nebt*

*(1315) Meşnevi*

*Ger zem ger neyşeker v'er od neyest*

*(8) Tercemn-ı her zem nebt-i veyest*

Zr ki bu devm u Őebtla mevŐu olan zeminũ vaşf-ı hlini anda biten nebtuñ env'ı saa aŐkre syler (9) zeminden eger neyşeker ve ger od ney-i briydur lcerem her zeminũ tercmn ol zeminũ nebtidr ya'ni her zeminũ sırr u hli anuñ nebtından zhir (10) olur her nebt kend nebtinũ sırr u hlini hbr ılır meŐel bir nebt laif  hoş grseñ dellet eyler ki ol mağall atı laif  hoşdur (11) ve eger bir nebt telh  turş grseñ dellet eyler ki anuñ mnbiti hbiŐ  nhoŐdur ve kıs 'alhz arzu'l-alb eger zem-i albũ [endie ve efkrı laif  nrn ise ol alb dağı laif  nrnidr ve eger anuñ fikr  endiesi -P] Şecere-yi hbiŐe (12) ve nebt-ı bfyide ve hsiŐe gibi ise anuñ mağalli dağı eyle hbiŐ  hsiŐdur nitekim bu ma'nya iŐret idp buyururlar

*(1316) Meşnevi*

*Pes zem-i dil ki nebteŐ (13) fikr bd*

*Fikrh esrr-ı dilr vnmd*

Feiz kne kezlik zem-i dil ki anuñ nebti fikrdr fikrler esrr-ı dili aŐkr gsterdi ya'ni endie ve (14) efkr ki zem-i dilũ nebt gibidr ol efkrdan albũ leafet  keŐafeti ve Şeref  hisset ve den'eti ma'lm olur ve gftr dağı btında (15) olan

efkâra delâlet kıılır kaçan bir kimse güftâra gelse anuñ güftârını bātınında olan efkârını izhâr idüp gösterür ve ehl-i dil olan (16) anuñ güftârından efkârına ve kalbün esrârına müstedell olur

*Mısra<sup>6</sup>*

*Kelâmından olur ma'lûm kişinün kendü miqdârı*

Buyurdukları bu ma'nâya delâlet (17) kıılır

*(1317) Meşnevî*

***Ger sühankeş yâbem enderencümen***

***Şad hezârân gül birüyem çün çemen***

Eger encümende sühankeş [H144a] bulam çemen gibi şad hezârân gül bitürürüm (18) ya'ni eger meclis ü şöhetde söz çekici ve güftâr u esrârı kendüye cezb idici bir kimse bulam çemen gibi haqîkat bâğından niçe yüz biñ ma'ârif (19) güllerin ve le'tâyif sünbüllerin bitürürüm ve anı zühûra getirürüm ve ol sühankeş olan tâlibe hazz eyledüğü kadar anı yetürürüm

*(1318) Meşnevî*

***V'er sühankuş yâbem (20) ân dem zenbemüzd***

***Mîgürîzed nüktehâ ezdil çü düzd***

Mısra<sup>6</sup>-ı evvelde *sühankuş* vaşf-ı terkîbidür kâfuñ zammıyla söz öldürici ma'nâsına *zenbemüzd* (21) ol gayretsüze dirler ki 'avreti ücretle kullandıra velhâşıl keydî ve deyyüş dimekden kinâyedür ma'nâ-yı şerîfi oldur ki ve eger ol dem zen- (22) bemüzd sühankuş bulam nikât u ma'ânî cân u dilden düzd ü harâmî gibi kaçır ya'ni ol dem ki ben nikât-ı şerîfe naql eyleyem zenbemüzd sühân depeleyici (23) ve nefis öldürici bir deyyüş bulam gönülden nikât-ı şerîfe ve esrâr-ı la'tife düzd gibi kaçır zirâ nâkâbil ü naşîhat kabûl eylemeyen câhile ma'ârif söylemek (24) durer ü cevâhiri gerden-i hınzîre taqlîd eylemek gibidür pes izâallâh [M99a] olan evliyâ kaçır bir nâkâbili görseler aña esrâr u ma'ârif söylemeden (25) berî olurlar

*(1319) Meşnevî*

***Cünbiş-i herkes besüy-i cāzibest***

***Cezb-i şādık nî çü cezb-i kāzibest***

Herkesün cünbiş ü hareketi ve meyl ü muhâbbeti cāzib (26) cānibinedür şādıkuñ cezbi kāzibün cezbi degüldür yâhud mevşüfuñ kendü şıfatına izāfeti kabîlinden olup ma'nâ böyle ola şādık olan (27) cezb kāzib olan cezb gibi degüldür belki beynehümâda fark-ı 'azîm vardır hâşıl-ı kelâm oldur ki herkesün hareketi anı cezb

eyleyen kimse cānibinedür (28) cāzib daḥı iki nev' üzredür biri cāzib-i şādık biri daḥı cāzib-i kāzibdür ve bu *cezb-i şādık ve cezb-i kāzib*den murād ıalbede olan iki (29) nev' dā'iyelerdür ki ol dā'iyeler insān eger hidāyet cānibinden ise hidāyete ve sa'adet cānibine cezb eyler ve eger dālelet tarafından ise şeqāvet (30) ve dālelet tarafına cezb eyler hidāyet cānibinden gelen cezb-ı şādık ve dālelet tarafından gelen cezb-i kāzibdür pes cezb-i şādık cezb-i (31) kāzib gibi degüldür

*(1320) Meşnevi*

***Mırevi geh gümreh ü geh derreşed***

***Rişte peydā nı vü ān ki mīkeşed***

Gāh gümrah gidersin ve gāhı rüşdde ya'ni rāh-ı rāstda seyr ider- (32) sin rişte peydā degüldür ve ol kimse ki seni çeker ol daḥı peydā degüldür ya'ni gāh dāleletde ve gāhı tarīk-i hidāyetde gidersin seni bu iki cānibe cezb eyleyen (33) ḥabl-ı ma'nevī ve cāzib olan yed-i İlāhī zāhir ü peydā degüldür lākin *yuğillu menyeşā'u ve yehdī menyeşā'u*<sup>781</sup> āyetinüñ muktezāsınca muğill ü hādī fil- (34) ḥaķāka oldur ve 'arifün nazarı fā'il-i ḥaķīkiyyedür

*(1321) Meşnevi*

***Üştür-i kūrī mehār-ı tu emīn***

***Tu keşiş mibīn mehāretrā mebīn***

Filmeşel sen kör (35) devesin senüñ yularuñ emīndür ya'ni senüñ mehāruñ her neden ise ol mehāruñ seni çekmeden [H144b] ve seni mühtedī veyā gümrah etmeden emīn ü berīdür ki (36) filḥaķāka seni çeken yā hidāyet veyā ḥasāret ü ḥaybet semtine cezb eyleyen senüñ mehāruñ degüldür ve *mehārdan* murād gerekse ihtiyār olsun ve gerekse (37) hidāyete veyāḥud dālelete dā'ı olan şeyler olsun velḥāşıl bu mehār meşābesinde olan şeyler insānı bir ḥālete getürmeden emīn ü berīdür pes (38) sen keşişi gör mehāruñı görme ya'ni gerekdür ki filḥaķāka cāzib olanı ve anuñ cezbini göresin seni bir cānibe cezb eyleyen ālet ü sebebi görmeyesin ekser (39) nüşhada *emīn* yerine *rehīn* vāķi' olmuşdur bu taķdīr üzre ma'nā senüñ mehāruñ ḡayra merhūndur senüñ elüñde degüldür dimek olur ba'zı nüşhada daḥı *rehīn* (40) yerine *metīn* vāķi' olmuşdur bu taķdīr üzre ma'nā seni filmeşel üstür-i kürsın senüñ yularuñ metīn ü kavīdür sen çekmekligi gör mehāruñı görme (41) ya'ni seni cezb eyleyen ālet metīn ü kavī olduḡı cihetden anı görmek āsān ve zāhirdür sen anı görmegi ḡo cāzib

<sup>781</sup> "Fakat Allah dilediğine sapıklık, dilediğine de hidayet buyurur." (Nahl 16/93)



kindür ve cezb [P56b] (1) nedür anı gör tâ haqîkatbîn olasin ve mecâz görmeden necât bulasin dimek olur lâkinne'l-evvel evlâ

*(1322) Meşnevi*

*Ger şudî maḥsūs-ı cezzāb u mehār*

*Pes nemāndî in cihān (2) dāru'l-gırār*

Eger cezzāb u mehār maḥsūs olaydı pes bu cihān dāru'l-gırār qalmazdı ya'ni seni cezb eyleyen cezzāb-ı haqîkat ve mehār-ı irādet bu 'ālemde eger zāhir ü 'ayān (3) olaydı sırr-ı kazā ve qader zuhūra gelürdi ve haqāyık 'ayān olurdı pes bu cihān dār-ı gırār ya'ni sarāy-ı gurūr qalmazdı belki dār-ı qarār olur ki (4) herkesün sırrı ve haqîkati anda zuhūra gelse gerekdür ve fā'il-i haqîkî dahı 'ayān olsa gerekdür ve herkes haqîkat-ı kārā vukūf u şu'ūr bulsa gerekdür (5) *gırār* kesr-i gaynla gurūr ma'nāsınadır *dāru'l-gurūr* ma'nasına olur

*(1323) Meşnevi*

*Gebr didî k'ü pey-i seg mireved*

*Suḥre-yi dīv-i sitenbe mişevved*

*(1324) Meşnevi*

*Derpey-i ü key şudî (6) mānend-i hīz*

*Pāy-ı hodrā vākeşidî gebr tīz*

Gebr göreydi [M99b] ki ol gebr seg ardınca gider sitenbe ve kavî şeytānuñ suḥre ve zebūnı olur ol següñ (7) ardınca gebr hīz\* gibi kaçan giderdi belki ol gebr tīz ü kavî ayağını girü çekerdi *sitenbe* kavî ve mu'ānid ü büzürg ma'nāsınadır ya'ni kāfir ü 'āşî eger göreydi (8) ki o kelb-i nefsün ardınca gider ve kavî ve mu'ānid şeytānuñ suḥre ve mağlūbı olur eger kendüyi böyle göreydi ve haqîkat-i hāle nazār irgüreydi ol kelbün (9) ve dīv-i la'īnün ardınca muḥanneş gibi kaçan giderdi ve anlara ne vechle muṭāva'at iderdi belki göreydi kendü ayağını fevrî çekerdi ve anlardan nefret ü i'rāz (10) eylerdi ve hidāyet semtine sālîk olup kendüye yār-ı şālîḥ olan peygamberlere ve velîlere tab'iyyet iderdi lâkin kelb-i nefsün ne mertebe ḥabîş ü qabîḥ idügin (11) görmeyüp ve dīv-i mu'ānidün 'adū ve muḍill [H145a] idügin nazār irgürmeyüp hīz gibi anuñ mef'ül u zebūnı olup seg-i nefsinün ardınca gider ve cehennem tarafına (12) naql u hareket ider

*(1325) Meşnevi*

*Gāv eger vākıf zikaşşābān budî*

\* [cīn M]

***Key pey-i İřān bedān dükkān şudī***

Meşelā gāv eger kaşşāblardan vāķıf u ħabīr olaydı (13) gāv kaşşāblaruñ ardınca kaçan dükkāna giderdi

***(1326) Meşnevi***

***Yā biħordī ezkef-i İřān sepūs***

***Yā bidādī řirřān ezcāblūs***

Yā anlaruñ elinden sepūs (14) yer miydi yāħud anlara cāblūsruk yüzinden süt virür miydi ya'ni kaşşāblaruñ aña temelluķ eyledüğinden ötüri ol temelluķa mağrūr olup anlara süt (15) virmezdi

***(1327) Meşnevi***

***V'er biħordī key 'alef haźmeş şudī***

***Ger zimaķşūd-ı 'alef vāķıf budī***

Ve eger gāv 'alef yidi 'alef aña kaçan haźm olurdı eger gāv 'alefün (16) maķşūdından vāķıf olaydı ya'ni gāv eger kaşşāblaruñ murādına vāķıf olaydı anlar elinden bedū key 'alef aña haźm olmazdı

***(1328) Meşnevi***

***Pes sūtün-ı ĩn cihān (17) ħod ġafletest***

***Çişt devlet k'ĩn devādev bāletest***

Pes bu cihānuñ sūtünü ħod ġafletdür devlet nedür ki devā ve devlet iledür ya'ni devlet-i (18) dünyā lafz-ı devā ile letden mürekkebdür *dev* devīden lafzından emri ħāzırdu ve *let* ħarbete dirler pes *lafz-ı devlet* evveli yelmek ve āħiri kötek yemege delālet (19) ider ve lihāzā buyururlar devlet nedür belki bu devlet didüğün ey [ehl-i - P] ġaflet evveli yel yel ve āħiri ħarbet ü 'uķūbetdür pes dünyā devletine māyil olanlar ol (20) devletün evveli ve āħiri ne idüğünde ġāfil қalanlardur eger ġaflet olmayaydı ehl-i dünyā devlet-i dünyādan girizān olaydı ve niźām-ı 'āleme ħalel geleydi (21) ve dār-ı dünyā ħarāb қalaydı ve lihāzā *ķīle levlā'l-ħamķā'i leħarebtı'd-dunyā*<sup>782</sup>

***(1329) Meşnevi***

***Evveleş dev dev beāħir let biħor***

***Cüz der'ĩn vīrāne nebved merg-i ħar***

Ol devletün (22) evveli dev dev āħiri let ye bu vīrānede anuñ řāħibine merg-i ħardan ġayri olmaz ya'ni ol devlet-i dünyānuñ evvelinde ey devlete māyil olan yel yel (23) ve āħirinde ħarbet ye ki bu devletün řāħibine elbette evvelinde biħūde yire yelmek

<sup>782</sup> “Ahmaklar olmasa dünya harap olurdu.”

muḳarrerdür bu vîrānede aña ḫar ölümü gibi ölmekden ğayri (24) nesne ḫāşıl degüldür anuñ ‘āḳıbet-i mevti ḫar gibi olur ve cıfe ve murdār olup insāniyyet mertebesinden bîbehre ḳalır

**(1330) Meşnevi**

***Tu becid kārī ki bigrifti bedest***

**(25) ‘Aybeş in dem bertu pūşide şudest**

Ey ehl-i dünyā sen cidd ü cehdle bir işi ki elüñde tutduñ ve anı maḳbül u maḫbüb ittiḫāz itdüñ ol kārūñ (26) ‘aybı bir dem saña pūşide olmışdur ya’ni ol kārı cidd ü sa’yla elüñde tutduğuña ve anı maḫbüb ittiḫāz itdüğüñe sebep oldur ki ol kārūñ ‘aybı bu dem (27) saña mestür u pūşide olmışdur

**(1331) Meşnevi**

***Z’ān hemī tānī bidāden ten bekār***

***Ki bipūşid eztu ‘aybeş Kirdgār***

Ol sebebden ol kāra ten virmege ḳādir (28) olursın ki Ḫaḳ Te‘ālā ḫazreti [H145b] ol kārūñ ‘aybını senden setr ü pinhān eyledi lācerem ehl-i dünyā maşıb-ı dünyāya ve devlet-i ednāya meyl eyledüklerine ve tenlerin (29) ol yolda ḫarc eyledüklerine sebep oldur ki Ḫudā-yı Te‘ālā bu dünyānuñ ve anuñ devlet ü maşıbınuñ ‘ayb u ḳubḫını anlara setr eylemişdür pes anlar bu kārūñ (30) ‘aybın görmeyüp bicān u dil anuñ taḫşiline meşğül olmışdur

**(1332) Meşnevi**

***Hemçünin her fikr ki germi derān***

***‘Ayb-ı ān fikret şudest eztu nihān***

Bu kār-ı dünyānuñ (31) saña [M100a] ‘aybı pūşide ve nihān olduğı gibi her fikr ki sen anda germsin ya’ni aña ḫarāretle meşğülsin ol fikretüñ ‘aybı senden nihān olmışdur fikretde ki tā (32) nefsi kelimededen olmayup edāt-ı ḫiṭāb olursa ma’na senüñ ol fikrünüñ ‘aybı senden nihān olmışdur dimek olur

**(1333) Meşnevi**

***Bertu ger peydā şudī zū ‘ayb (33) u şeyn***

***Zū remīdī cānt bu‘de’l-maşrıḳayn***

Eger ol fikrden ‘ayb u şeyn saña zāhir ü peydā olaydı senüñ cānuñ ol fikr ü endişe- (34) den bu‘de’l-maşrıḳayn ı‘rāz idüp ürkeydi ya’ni ol fikr ü ḫātırardan lezzetpezir olmak ve anı kendüye enīs ü ḳarīn ḳılmaḳ ḳanda belki (35) ***yā leyte beyni ve beyneke***

*bu'de'l-maşrıkaynı ve bi'se'l-kaçın*<sup>783</sup> diyü anuñla kendü mabeyninde mağrible maşrık mabeyni kadar mesāfe olmasını temenni eyleyeydi (36) ve sen baña ne yaramaz kaşınsın ben senden Allāha şıgımurum diyü söyleyeydi

**(1334) Meşnevi**

*Hāl k'āhir z'ü peşimān mişevi*

*Ger buved in hālet evvel key devi*

(37) Bir hāl ki āhir andan peşimān olursın eger bu hāl saña evvel olaydı ol fikr tarafına kaçan yelerdüñ ya'ni bir kardan saña hasāret ü nedāmet gele- (38) cegin eger bileydüñ ve bu hāl saña evvelde hāşıl olaydı ol kār için aşlā yelmeyeydüñ ve aña meyl daħı kılmayayduñ

**(1335) Meşnevi**

*Pes bipūşid evvel ān bercān-ı* (39) *mā*

*Tā kunim ān kār bervefk-i każā*

Pes Hāzret-i Hūdā āhirinde sebab-i nedāmet olan kārı evvelde bizüm üzerimize setr eyledi tā ol kār u 'ameli (40) vefk-i każā üzre eyleyevüz ya'ni Hāzret-i Hūdā bir kārūñ āhirinde zuhūra gelecek kabāhat u nedāmeti bizüm üzerimize ol kārā meşgūl (41) olduğumuz zamānda setr kıldı tā kim biz evvel kārı kendümüze nāfi' zann eyleyüp każā-yı İlahīnün muktezāsı üzre anı işleyevüz

**(1336) Meşnevi**

*Çün* [P57a] (1) *każā āverd hükmi-i hod bedid*

*Çeşm vāgeşt ü peşimānı resid*

Çünkü każā-yı İlahī kendünüñ hükmini bedid ü āşkäre getürdi pes göz açık oldu hattā ol kardan peşimānlık (2) irişdi ve ol kārūñ kabāhatini görüp ve 'aybını bilüp kalbe andan nefret geldi

**(1337) Meşnevi**

*İn peşimānı każā-yı diğereş*

*İn peşimānı bihil Hākrā perest*

(3) Bu peşimānlık daħı każā-yı āhirdür pes bu peşimānlığı ço Hāq Te'ālā hāzretine tap ya'ni biraz daħı vaqtüñi nedāmet ü peşimānlıkda geçürüp fırsatı fevt (4) eyleme ve vaqtüñüñ hükmini [H146a] zāyi' kılmā belki māmēzāyı terk kılp ve ibn vaqt olup Hūdāperest olmağa sa'y eyle ve menzile-yi 'ademde kendünüñ kārğāh-ı Hāq olduğunı

<sup>783</sup> “Ah, keşke benimle senin aranda doğu ile batı arasındaki kadar bir uzaklık olsaydı. Sen ne kötü arkadaşımışsın.” (Zuhuf 43/38)

(5) müşāhede eyleyüp teslīm ol zīrā mevlāsı dergāhında bendenüñ hāli mürde makāmında olup vārid olan aḥkām-ı kazāya tarden ü ‘aksen rāzi olmaḡdur

(6) *(1338) Meşnevi*

*V’er kunī ‘ādet peşimānḡhor şevī*

*Z’İN peşimānī peşimānter şevī*

Ve eger peşimān olmaḡı kendüñe ‘ādet idinesin peşimān yiyici olursın bu peşimānlıḡdan (7) peşimānrek olursın ya’ni ol muḡaddem olan kārđan ne ḡadar peşimān olursañ ol peşimānlıḡuñ mazarratına saña ‘ilm ḡāşıl olduḡda niçün nādim ü (8) peşimān oldum ve ol vaḡtūñ ḡükmini muḡaddem olan kāra peşimānḡhor olmaḡla zāyi’ kıldum diyü daḡı ziyāde nādim ü peşimān olursın pes gereḡdür ki peşimān- (9) ḡor olmaḡı kendüñe ‘ādet kılmayasın ve vaḡtūñ ḡükmini zāyi’ itmekle niçe menāfi‘den bīnaşīb olmayasın eger peşimānḡhor olmaḡı kendüñe ‘ādet eyley- (10) señ

*(1339) Meşnevi*

*Nīm-i ‘ömret derperişānī reved*

*Nīm dīḡer derpeşimānī reved*

Senüñ ‘ömrüñüñ nişfi perişānlıḡda gider senüñ ‘ömrüñüñ nişfi peşimānlıḡda gider (11) pes vaḡtūñüñ ḡükmi zāyi’ olup ḡaḡla ol vaḡtde olan mu‘āmeleden maḡrūm olursın ve ‘ömrüñi nāmaḡal yire maşrūf kılırsın

*(1340) Meşnevi*

*Terk-i İN fikr ü peşimānī (12) bigū*

*ḡāl u yār u kār-ı nīküter bicū*

Çünkim ḡāl böyledür bu fikr ü endişenüñ ve peşimānlıḡuñ terkini söyle ḡüsn-i ḡāl u nīküter yār ve daḡı nīküter kār iste ya’ni bu fikr (13) ü peşimānlıḡı terk eyle ve ḡudā-yı Te‘ālādan aḡsen-i ḡāl ve aḡsen-i a‘māl ḡaleb eyle ve saña dīn ü ḡarīḡatde yār u mu‘ayyen olan bir ehl-i dil ve merd-i kāmil iste (14) tā aḡvālūñ ve a‘mālūñ nīküter ola

*(1341) Meşnevi*

[M100b] *V’er nedārī kār-ı nīküter bedest*

*Pes peşimānīt berfevt-i çiyest*

Ve eger elüñde eyürek iş ḡutmaz iseñ pes (15) senüñ peşimānlıḡuñ nenüñ fevti üzerinedür peşimānlıḡ ḡod kār-ı nīkūnuñ fevtinden ötüri olmaḡ lāyık olur ammā fülān zamānda ben niçün kār-ı ḡabīş (16) işledüm diyü peşimān [olmaḡ -H] ol vaḡtde

kār-ı nīkūter kılmagı ve vaqtūñ hūkmine meşğul olmagı zāyi‘ eylemekdür pes bu gūne nedāmet dađı bir nev‘ kabāhat olur

(17) (1342) *Meşnevi*

*Ger hemī dānī reh-i nīkūperest*

*V’er nedānī çün bedānī k’īn bedest*

Eger eyü yolu bilürseñ perestiş eyle ve eger ʔarīk-i nīkūyı bilmezseñ nice bilürsin ki bu senüñ (18) kārūñ beddür ya’ni eger ʔarīk-i şavābı ve rāh-ı sedādı bilürseñ aña sālīk olup Hūdā-yı Te’ālāya ʔap ve aña ‘ibādet kıl ve eger ʔarīk-i şavāb u rāh-ı (19) sedādı bilmezseñ nice bilürsin ki bu senden şādır olan ‘amel zışt ü kabīhdür ya’ni bir kimse kendüden şādır olan a’mālūñ hūsn ü kubbına ‘ālim olmak ʔarīk-i (20) sedādı bilmege mevķūfdur mādāmki ʔarīk-i şavābı bir kimse bilmeye kendü ‘amelinūñ hūsnine ve kubbına [H146b] ‘ālim olamaz pes nedāmeti kendüye ‘ādet idinüp anı ʔā‘at (21) zu‘m eyleyen kimseye hiṡāben buyururlar ey peşimānḡor olan kimse eger rāh-ı nīkūyı bilürseñ ki ol her vaqtde Hūdā-yı Te’ālāya perestiş kılmak ve māzīde (22) geçen ve müstakbelde gelecek a’māl u aḡvāle iştigāl kılmadan berī olmaḡdur bu ʔarīk üzre Hāzret-i Hāḡka ‘ibādet kıl ve eger bu ʔarīk-i sedādı bilmez iseñ (23) senden zuhūr eyleyen kārūñ bed olmasını nice bilürsin

(1343) *Meşnevi*

*Bed nedānī tā nedānī nīkrā*

*Ẓıddrā ezzıd tüvān dīd ey fetā*

Bedi bilmezsin mādāmki nīki bilmeyesin (24) zīrā ey cüvān zıddı zıddan görmek ve fehmi eylemek mümkündür ya’ni mādāmki nīkū olan ‘ameli bilmeyesin bed olan ‘ameli dağı bilmezsin ve ʔarīk-i şavāba ‘ālim (25) olmayasın ʔarīk-i hiṡāba dağı ‘ālim olmazsın meşhūr ve müte‘ārif kelāmdur ki *eleyyā’u tu’refu biezdādhā*<sup>84</sup> dinilmişdür pes sen ki aḡsen-i a’māl ne idügin (26) bilmeyesin aḡbeḡ-i a’māl ne idüğine nice ‘ālim olursın ki şey zıddıyla münkeşif olur

(1344) *Meşnevi*

*Çün ziterk-i fikr-i īn ‘āciz şudī*

*Ezgünāh āngāh hem ‘āciz budī*

Çünkü (27) bu bed ü nāmeşrū‘ olan kārūñ fikrinüñ terkinden ‘āciz olduñ ol vaḡt günāhdan hem ‘āciz olduñ ya’ni çün fāsıd ü nāmaḡkūl kārūñ fikrini (28) terk itmege ḡādir olduñ belki anuñ fikrini terk itmege ḡādir olmaduñ belki anuñ fikrini terk

<sup>784</sup> “Eşya zıddıyla tarif edilir.”

eylemede ‘aciz ü muḫtarr olduñ pes ol kār-ı fāsidi (29) ve cürm ü günāhı ol vaḫtde terk eylemege ḳādir olmayup ‘aciz olursın ḫünkim bir kār-ı fāsidiñ fikrini terk idemeyüp anı ḳalbūñde endīşe ide (30) yürüyesin ve derūn-ı dilden ḫıḳarmaḡa ḳādir olamayasın elbette ol mutaḫavver olan günāhuñ zuhūrını daḫı men‘e ḳādir olamazsuñ  
**(1345) Meḫnevī**

**Çün budī ‘aciz (31) peḫīmānī ziçīst**

**‘Acizirā bāz cū k’ezcezb-i kīst**

Çünkim ‘aciz olduñ peḫīmānıḡuñ nedendür ‘acizliḡi girü dile ki kimüñ cezbındendür seni ‘aciz cānibine (32) cezb iden filḫaḳīḳa emr-i ḳazā ve muḫtezā-yı ḫikmetdür herkesüñ ḫareket ü cünbiḫi cāzib ḫarafınadır ḫünkim senüñ ḫareket ü meylüñ ‘aciz ḫarafınadır zāḫir (33) oldı ki ma‘nevī bir yed-i ḳudret vardur ki seni ‘aciz cānibine ḫeker aña vāḳıf u ‘arīf olagör ki ol senüñ ‘acizüñ daḫı levḫ-i ḳaderde müḫbet olan şeylerdendür (34) kemā ḳāle ‘aleyhisselām **kullu şey’in bıkaderin ḫattā’l-‘acizi velkeysī**<sup>785</sup> revāhu ‘Abdullāh bin ‘Ömer ve bu ebyāt-ı ḫerīfe mürtekb-i mu‘āḫī olup anuñ terkinde ‘aciz olan kimselere (35) sırr-ı ḳazāyı ta‘līm için dinilmiḫdür tā terk-i ‘iḫyānda ‘aciz olan kimesne kendü ‘acizini daḫı muḫtezā-yı ḳazādan bile ve kendüden ḫayr u ḫer hen ne ḫudür (36) eyleser muḫtezā-yı ḳazā-yı İläḫiden zuhūr eyledüḡine İmān ḳıla ki ḳazā ve ḳaderüñ ḫayrına ve ḫerrine İmān ḳılmaḡ mü’mine vācib olanlardandır **kemā ḳāle (37) ‘aleyhisselām elīmānu entu’mine billāhi ve melā’iketihī ve kutubihī ve rusulihī ve bilyevmi’l-āḫiri ve tu’mine bıkaderi ḫayrihi ve ḫerrihi**<sup>786</sup> bir kimse ḳaderüñ ḫayrına İmān eyledüḡi (38) gibi ḫerrine daḫı İmān ḳılmasa [H147a] ve ḫerri muḫtezā-yı ḳaderden bilmese ol kimse mü’min olmaz ve mü’min olan bunu daḫı bilmek lāzım ve vācibdür ki bir kimse (39) mu‘āḫīyi terk eylemege kendü iḫtiyārıyla ḳādir olamaz meḡer Allāhuñ ‘ināyet ve irādetiyle ve ḫazret-i ḫaḳḳa ḫā‘at daḫı ḳılamaz meḡer ḫazret-i ḫaḳḳuñ tevḫīḳiyle (40) nitekim ḫazret-i Resūl-i Ekrem **lāḫavle ve lāḫuvvete illā billāh**<sup>787</sup> kelimesinüñ tefsīrinde ḫaber virüp buyururlar **illā uḫbiruke bitefsīrin lāḫavle ve lāḫuvvete illā billāhi** (41) **lāḫavle ‘anmaḫḫiyetihillāhi illā**

<sup>785</sup> “Her bir şey mukadderdir, hatta aciz ve kiyaset dahi.” Konuk, *Mesnevī-i ḫerīf ḫerhi*, C. 7, s. 388.

<sup>786</sup> “İman, Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, bir de hayrı ve ḫerri ile kadere inanmandır.”

<sup>787</sup> “Günahattan kaçacak güç, ibadet edecek kuvvet ancak Allah’ın yardımıyla kazanılabilir.”

*bi'ışmetihillāhi ve lākuvvete 'alātā'atihillāhi illā bi'avnillāhi hākezā uḥbirunī*  
*Cebra'īlu*<sup>788</sup> revāhu İbn Mes'ūd kezā fiCāmi'u 'ş-Şağīr

[P57b] (1) (1346) *Mesnevi*

*'Acizi bıkādiri endercihān*

*Kes nedīdest ü nebāşed İn bedān*

Cihānda bir kādirsüz 'acizlik kimse görmemişdür ve olmaz bunu bil ya'ni çünkü (2) günāhuñ terkinden 'acizsin ma'ahazā mürtekib olduḡuñ günāha nādimsin ve anı terk itmege 'azīmet eylersin kadir degülsin elbette seni 'aciz tarafına cezb (3) eyler ve kaşd u 'azīmetüñ fesh eyler ve seni işlemege kıomaz bir kadir-i mutlak vardır zīrā fesh-i 'azīmet eyler bir kadir olmayaydı sende 'aciz mutaşavver olmazdı pes (4) kādirsüz 'aciz cihānda kimse görmemişdür ve görmek daḡı olmaz bu ma'nāyı fehm ü idrāk eyle ve senüñ 'acizüñ eşer-i każā ve muḡtezā-yı ḡikmet olduḡını (5) derk ü şuhūda sa'y u himmet eyle Surūrī ve Şem'ī merhūm bu birkaç beyt-i şerīfūñ şānına lāyık olan ma'nāyı virmemişler ve cebr-i şarf şāyibesinden (6) ihtirāz idüp ġalaḡ söylemişler ve ġalaḡ kelām eylemişlerdür ḡalbuki cebr-i evsaḡ mezheb-i ehl-i sūnnet velcemā'adur āyāt-ı kerīme ve eḡādīs-i şerīfe buña delālet (7) eyler ve bu ebyāt-ı şerīfeden bilkülliyye selb-i ihtiyār eylemek münfehim olmaz belki 'abd terk-i mu'āşī eylemede 'acizdür nitekim bītevfiḡ-i İllāhī tāt eylemekde daḡı 'aciz- (8) dür ve insānuñ eger terk-i ma'şiyet eylemege ve eger ihtiyār-ı tāt eylemege nefsinde kudret-i ḡaḡīḡisi yokdur belki anuñ terk-i mu'āşī eylemege ve ihtiyār-ı tāt kıılmaḡa (9) kadir ve muḡtār olması ḡaḡ te'lā aña kudret ü ihtiyār virmekledür yoḡsa insān her ḡalde diledüḡi şey'e kadir ü muḡtār degüldür nitekim İmām Faḡr-ı Rāzī Tefsīr-i (10) Kebīrinde ve muḡaḡkaḡ olan müfessirler daḡı *ıyyā kena'budu ve ıyyā kenesta'ın*<sup>789</sup> āyetinüñ tefsīrinde bu ma'nāyı taḡḡīḡ eylemişlerdür ki 'abd herḡalde ḡazret-i ḡaḡka muḡtācdur ve anuñ (11) mu'āveneti olmayınca bir kārı işlemege kadir olamaz bu maḡalle münāsib olan taḡḡīḡ cild-i evvelde *taḡlīt-i vezīr deraḡkām-ı İncil*<sup>790</sup> beyānındadır *deryekī ḡüfte ki emr u* (12) *nehyhāst*<sup>791</sup> beytinde kifāyet miḡdārı mezkūr u mestūr olmuşdur taḡvīle ḡacet yokdur felyatlub fihii

(1347) *Mesnevi*

<sup>788</sup> “Malumun olsun, sana (Lāḡavle velā kuvvete illā billāh)ın manasını haber vereyim: Allah'a isyandan, Allah'ın hıfızıyla kurtulunur; Allah'ın taatine de Allah'ın yardımıyla muvaffak olunur, demektir. Bunu Cebrail böylece haber vermiştir.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 348.

<sup>789</sup> “Sadece sana ederiz kulluḡu, ibadeti; sadece senden dileriz yardımı, ya Rab!” (Fatıha 1/5)

<sup>790</sup> “Vezirin İncil'in hükümlerini bozması beyanındadır.”

<sup>791</sup> “Birinde, dinde varid olan emir ve nehiyle vardır.”



*Hemçünin her arzū ki mīberī*

*Tu zi‘ayb-ı ān hicābī enderī*

(13) Buncılayın her arzū iledürsin ve huşūline sa‘y u gūşış eylersin sen ol arzū [ve +H] şehvetüñ zarar u ‘aybından bir perde ve hicābdasın ki anuñ hātimesinden saña

(14) ‘āyid olan ‘ayb u zararı görmege kâdir olamazsın

*(1348) Meşnevi*

*V’er nümūdī ‘illet-i ān arzū*

*Ĥod* [H147b] *remīdī cān-ı tu z’ān cüst ü cū*

Ve eger ol arzū ve şehvetüñ ‘illet (15) ü kabāhāti saña görineydi senüñ cānuñ ĥod ol cüst ü cūdan nefret eylerdi ve ol arzūdan a‘rāz kıldı

*(1349) Meşnevi*

*Ger nümūdī ‘ayb-ı ān kār ü turā*

(16) *Kes nebürdī keşkeşān ān sū turā*

Eger ol Ĥüdā-yı Te‘ālā o kārūñ [M101b] ‘aybını saña göstereydi kimse seni çeke çeke ol cānibe iledemezdi ya‘ni Ĥüdā-yı Te‘ālā (17) senüñ dīde-yi dilūñden ref‘-i hicāb kılaydı ve ārzū eyledigüñ kārūñ ‘ayb u kabāhatin saña göstereydi aña meyl ü muḥabbet degül seni ol cānibe cebr ü ikrāhla (18) kimse iledemezdi

*(1350) Meşnevi*

*V’ān diger kārī k’ezān hestī nūfūr*

*Z’ān buved ki ‘aybeş āmed derzuhūr*

Ve ol bir kār ki sen andan mübālağayla nefret eyleyici olduñ (19) andan ötürüdür ki anuñ ‘ayb u kabāhāti zūhūra geldi ve saña zāhir ü āşkārā oldu ol bir kār-ı fāsīdūñ ‘aybı saña zāhir olmazdan muḥaddem sen anı (20) kendüñe bir kār-ı şālīḥdür diyü eylerdüñ ve eger saña farazā nāşihler diselerdi bu kār-ı fāsīdi kıılma ve müfsid olma sen anlara ol ḥinde benüm işledügüm kār-ı şālīḥdür (21) ve ben muşliḥem dimek kâbildür ḥālbuki ol kārūñ ḥaḳīkatine şū‘uruñ yoḳdur nitekim aşḥāb-ı küfr ü nifāka yeryüzünde ifsād\* eylemeñ diselerdi (22) anlar kabāhatlerine ‘ālim olmayup biz muşliḥşerüz dirlerdi kemā kâle [Allāhu +P] te‘ālā *fīḥaḳḳuhum ve izā kıle lehum lātufsidū filarzi kālū innemā naḥnu muşliḥūne elā innehum humu’l-* (23) *mufsidūne velākin lāyeş‘urūñ*<sup>792</sup> çünkim eger nīk ve eger bed bir emrūñ ḥaḳīkatini bilmege kemā yenbağī

\* [fesād H]

<sup>792</sup> “Hem bunlara, ‘Yeryüzünü fesada vermeyin.’ denildiği zaman, ‘Biz, ancak ıslah edicileriz.’ derler. Ha! Doğrusu, ortalığı ifsad edenlerdir bunlar. Lakin şuuruları yok, farkında değillerdir.” (Bakara 2/11-12)

ķadır degülsün lâzım olan oldur ki Hâķ Subhâne ve Te‘âlâya (24) eyü kârı eyü ve kâr-ı kabîhi kabîh göstermek huşuşında du‘â ve niyâz eylesin ta‘lîmen li‘ibâd buyurduķları ebyât-ı şerîfenüñ mefhûmını münâcât ebyât-ı şerîfenüñ mefhûmını münâcât ve Hâzret-i (25) Hâķķa ‘arz-ı hâcet itmek tarîķıyla söyleyesin nitekim ta‘lîm idüp buyururlar

**(1351) Meşnevi**

***Ey Hüdâ-yı râzdân-ı hoşsühun***

***‘Ayb-ı kâr-ı bed zimâ pinhân mekun***

Ey laţîf (26) sözlü râz bilici Hüdâ kabîh kârûñ ve zararlı ârzünüñ ‘ayb u ziyânını bizden pinhân eyleme

**(1352) Meşnevi**

***‘Ayb-ı kâr-ı nîkrâ menmâ bemâ***

***Tâ negerdîm ezreviş serd ü hebâ***

(27) Nîkû olan kârûñ bize ‘aybın gösterme tâ kim reviş ü sülûkdan serd ü hebâ olmayavüz ya‘ni ey râz bilici ve hoş söyleyici Hüdâ kabîh olan ‘amelüñ ‘aybını bizden (28) setr kılma tâ aña meşgûl olmağla ma‘yüb u kabîh olmayavüz ve ‘işyân vartasında kalmayavüz kâr-ı nîküyü dağı bize ‘ayb u bâtıl gösterme tâ kim mezheb ü sülûkımızdan (29) bârid ü hebâ-yı menşür olmayavüz ve ‘amelleri hebâ-yı menşür olup kendüleri bârid olan tayîfenüñ zümresine duğul kılmayavüz nitekim Hâzret-i Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi (30) ve sellem ümmetine ta‘lîm eylemeden ötüri böyle buyururlardı ***allâhumme erinâ’l-hâķķa hâķķan verzuķnâ’t-tibâ’ahu ve erinâ’l-bâtle bâtîlen verzuķnâ’c-tinâbehu allâhumme erinâ’l-eşyâ’e*** (31) ***kemâ hiye***<sup>793</sup> [H148a] pes ba‘de baş hâzîhi’l-ma‘ârif yine Süleymân ‘aleyhisselâm hâzretlerinüñ\* kışşasına rücû‘ idüp buyururlar

**(1353) Meşnevi**

***Hem berân ‘âdet Süleymân-ı seni***

***Reft*** (32) ***dermescid miyân-ı rüşeni***

Hem ol zîkr olınan ‘âdet üzre seni ve ‘âlî olan Süleymân ‘aleyhisselâm rüşenlik içinde ya‘ni şabâh vakti Mescid-i Akşâya (33) gitdi

**(1354) Meşnevi**

<sup>793</sup> “Ey benim Allah’ım, bize hakkı hak olarak göster ve bizi ona uymak suretiyle irzak buyur ve bize bātılı bātıl olarak göster ve bizi onun içtinabı ile irzak buyur ve bize eşyayı olduğu gibi göster!” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 390.

\* [hâzretlerine P]

***Kā'ide-y her rüsrā mīcüst şāh***

***Ki bibīned mescid endernev giyāh***

Ol şāh-ı 'ālī her günün kâ'idesini isterdi ki Mescid-i Akşāda nev giyāh göre (34) tā anuñ hāşiyet ve keyfiyyetin su'āl eyleyüp her birinün haqīkat ve sırrına vākıf ola

***(1355) Meşnevi***

***Dil bibīned sır bedān çeşm-i şafī***

***Ān haşāyiş ki şud ez'āme (35) hafī***

Dil ve aşhāb-ı dil ol çeşm-i şafī ile nihānı ve sırrı görür ol haşāyiş ve giyāhı ki 'āmmenden hafī oldı ba'zı nüshalarda *çeşm* yerine sīn-i (36) mühmele ile *cism* vākı' olmuşdur pes *cism*den murād zāt olup ma'nā böyle dimek olur ki gönül ol zātı şāfiye ile sırrın görür ol haşīşleri (37) ki 'āmmeyi nāsdan hafī olmuşdur ya'ni eger Süleymān Nebī Hazretleri Mescid-i Akşā içre olan nebātātı gördi ve her birinün ve haqīkatine nazar ırgürdiyse (38) 'aceb [M102a] degüldür ki dil ve aşhāb-ı dil ol gışāve-yi gāfletten pāk u şafī olan başīret göziyle sırr u haqīkatı görür ol mescid-i derün içre biten efkār (39) u havātır haşīşlerinün sırr u haqīkatin görür ki 'avām-ı nāsdan ol hafī ve pūşide oldı ve anlaruñ nazarı ol haşāyiş-i efkārūñ esrārını (40) görmeden a'mā kaldı nitekim bu kışşada zıkr olman şūfī çeşm-i şafī ile derünında olan efkār u esrārūñ seyrine meşgūl olmuş ve hāricde (41) olan nebātāt ve ezhāruñ seyrinden ferāgat kılmış ve anuñ etrāfında olan yārānı anuñ zevk ü şuhūdından bihaber olmuşlar kışşası [P58a] (1) budur ki zıkr olınmışdur

***Kışşay-ı şūfī ki dermiyān-ı gülistān ser berzānū murākıb būd yārāneş güftend ki ser berāver teferrūc kun bergülistān u reyāhīn (2) ü mürgān u āşār-ı rahmetullāhi***

Şol şūfīnün kışşasıdır ki gülistān içinde başı dizinde murākıb idi yārānı aña didiler başuñ kaldur gülistān (3) üzre ve reyāhīnı ve mürgānı ve Allāh Te'ālānuñ rahmetinün āşārını ya'ni bunlara dahı 'ibretle nazar eyleyüp şānı'uñ kudretini bunlaruñ vücūdında müşāhede eyle ve haşr-ı (4) ecsāda ve ihyā-yı emvāta bundan istidlāl kıl didiler

***(1356) Meşnevi***

***Şūfī-yi derbāg ezbehr-i güşād***

***Şūfiyāne rüy berzānū nihād***

Bir şūfī bāg u gülzār içre (5) güşādelikden ötüri şūfīler gibi yüzini zānūsı üzre qodı

***(1357) Meşnevi***

***Pes fūrū refī ü behod endernuğul***

***Şud melül ezşūret-i h'ābeş fazül***

(6) Pes ol şūfī kendü vücūdında aşāğa derīñ [H148b] gitdi *nugūl* ‘amīk ve derīñ ma’nāsınadır ya’ni kendü qalbinūñ temāşāsına tevağğul idüp gāvş itdi (7) bir fazūl anuñ şūret-i h̄vābından melūl oldı *fazūl* bunda fānuñ fetḥasıyla küstāḥ ma’nāsınadır ya’ni anuñ h̄vāb-ı şūretinde olan murāqabesinden (8) bir komsı ve küstāḥ melūl oldı ve böyle didi

**(1358) Meşnevi**

***Ki çı husbī āḥir enderrez niger***

***İn dirāḥtān bīn ü āşār-ı ḥuḍar***

Ki ey şūfī ne uyursın āḥir üzüm çubuqlarına (9) ve bāğda olan şecerlere ve nebātlara nazar eyle ve bu dirāḥtları ve āşār-ı raḥmetullāhı ve sebzeleri gör ve bunlaruñ esrār u leṭāyifine nazar ırgür

**(1359) Meşnevi**

***Emr-i Ḥaḥ bişnev ki güftest unzurū***

**(10) *Sūy-ı in āşār-ı raḥmet ār rū***

Ḥaḥ Te’ālā Ḥazretinūñ emr-i şerīfini işit ki *unzurū* buyurmuşdur ve bu āşār-ı raḥmet tarafına yüz getir Sūre-yi Rūmda olan bu āyet-i (11) kerīmeye işāretdür *fenzur* nazar eyle *ilāāşāri raḥmetillāh* Allāh Te’ālānuñ emtārınuñ āşārına ki envā‘-ı eşcār ve eşnāf eşmār ve elvān u ezhārı ḳudretiyle ibrāz (12) u izḥār eyledi *keyfeyuhyi’l-arza* [ne ḥalle Allāh Te’ālā ihyā ider ol āşārlar arzı -M] *ba’de mevtihā* pejmürde ve efsürde ve bīşebāt olduḳdan şoñra *inne zālike* taḥḳīkā ol (13) ‘azīmü’ş-şān olan Allāh ki ba’zı şu’ūnı zıkr olındı *lemuhyi’l-mevtā* taḥḳīk ḳādirdür ki mevtāyı ihyā ide *ve huve* ol Allāh *‘alākulli şey’in ḳadīr*<sup>794</sup> cemī‘-i eşyā üzre (14) ḳādirdür ve cümle-yi ḳudretten berī ihyā-yı mevtādur ba’zı muḥaḳḳıḳīn buyururlar ki eşer-i raḥmet zāhirde yağmürdür ki ḥayāt-ı arz anuñla ve bātında zıkr-i Allāhdur ki ḥayāt-ı (15) ḳulūb oldur ve ba’zılar eşer-i raḥmet muḥabbet-i Allāhdur ki ḥayāt-ı ḳulūb-ı ‘uşşāḳdur dimişler ve ba’zılar eşer-i raḥmet göñöldür ki nazargāh-ı Ḥudādur dimişler bu maḥalle münāsib olan daḥı budur

**(16) (1360) Meşnevi**

***Güft āşāreş dilest eybülheves***

***İn birūn āşār-ı āşārest ü bes***

<sup>794</sup> *Fenzur ilāāşāri raḥmetillāhi keyfe yuhyi’l-arza ba’de mevtihā inne zālike lemuhyi’l-mevtā ve huve ‘alākulli şey’in ḳadīr*. “Şimdi, Allah’ın rahmet eserlerine bir bak. Yeryüzünü ölümden sonra nasıl diriltiyor. Şüphesiz ki Allah, ölüleri de diriltir. O her şeye kâdirdir.” (Rûm 30/50)

Şüfî olbülfazûla didi eybülheves Allâh Te‘âlânuñ rahmetinüñ âşarı (17) dildür ol taşrada olan gülzâr u ezhâr ve eşcâr u eşmâr âşaruñ âşarıdır ancak ya‘ni âşâr-ı rahmet-i Allâh dildür ve hâricde olan leţâyif kalbde olan leţâyifüñ (18) âşarıdır

**(1361) Meşnevî**

***Bâghâ vü sebzhâ der‘ayn-ı cân***

***Berbirün ‘akseş çü derâb-ı revân***

Bâğlar ve sebzeler filhâkîka ‘ayn-ı cândur hâric üzre ol derûnda (19) olan bâğlaruñ ve sebzelerüñ ‘aksi âb-ı revânda olan ‘ukûs gibidür ya‘ni zemînde olan eşcâr u ezhâruñ ve reyâhîn ü gülzâruñ ‘ukûsı âb-ı (20) şâfide nice vâki‘ oldıysa ve zühûra geldiysa ‘ayn-ı cânda olan rahmet-i İlahînuñ âşarı ve tecelliyyât-ı İlahiyyenuñ pertev ü nâbı hâric-i [M102b] ‘âlemde öyle (21) vâki‘ olmış ve zühûra gelmişdür leţâfet ü melâhat insânüñ kendü kalbinde gerekdür yoğsa hâricde olan gülzâr u ezhâruñ leţâfeti mādâmki bâtında (22) leţâfet olmaya müfîd olmaz ve şafâbahş kılmaz nitekim bir kimsenüñ kalbi munkabız olsa ve ziyâde ğam u elemde kılsa ol kimse [H149a] bâğ u bostâna girse (23) bâğ u bostânuñ leţâfeti anı güşâde kılmaz ammâ bir kimsenüñ kalbi beğâyet şâd u hürrem olsa ve külhan içre karar kılsa bâğ u bostânda olmadan (24) ziyâde mesrûr u şâd olur pes insân bâğ u bostâna dahı varsa zevk ü sürür evvelâ kalbine âşâr-ı rahmet-i Allâhdan hâşıl olur şâniyen ol (25) bâğ u gülzâr ol kalbde olan zevk ü sürürüñ zühûrına sebep olur pes âşâr-ı rahmet-i Allâh aşıl dil olur andan soñra dilden bâğ u bostâna ‘aks (26) urur

**(1362) Meşnevî**

***Ân hayâl-i bâğ bâşed enderâb***

***Ki kuned ezluţf-ı âb ân ıztırâb***

Ol şu içinde olan bâğuñ hayâlidür ‘ayn-ı bâğ degüldür ki ol ‘aks (27) ü hayâl ol ıztırâbı âbuñ leţâfetinden eyler ya‘ni hâric-i ‘âlemde olan bâğ u gülzâruñ ‘aks u hayâli âb-ı revâna düşüp ve âbuñ leţâfetinden ol (28) ‘aks u hayâl ıztırâb u hareket eyler kezâlik bu ‘ayn-ı cânda olan bâğ u bostân-ı rûhânînuñ ‘aks u eşeri bu âb-ı revân gibi dâyim cârî (29) olan ve ‘âlem-i ‘adem semtine seyr kılan ‘âlemde mün‘akis olmuş ve pertev salmışdur pes bu ‘âlem ile bile bâğ u bostân hareket eylemeden hâlî degüldür nitekim âb (30) içre mün‘akis olan hayâl-i bâğ ile bile hareket eyler

**(1363) Meşnevî**

***Bâghâ vü mîvehâ enderdilest***

***‘Aks-ı luţf-ı ân berîn âb u gilest***

Bāğlar ve meyveler filḥaḳīka (31) dil içredür ol dil içre olan bāğlaruñ ve meyvelerüñ leṭāfetinüñ ‘aksi bu āb u gil üzredür ya’ni ‘ālem-i dilde zāhir olan efkār-ı [hüsne (32) ‘ulüm-ı dīniyye ve ma‘ārif-i yakīniyye ki āsār-ı rahmet-i Allāhdur filḥaḳīka bāğ u gülzār fevākih ü ezhār -M] dimek bunlaruñ şānına lāyıḳdur pes ol (33) bāğ-ı rūḥānī ve gülzār-ı ma‘nevīnūñ leṭāfetinüñ ‘aks u ḥayāli ol āb u gil üzre mün‘akis olmuş ve ‘ālem-i ṭabī‘ata pertev şalmışdur (34) ol bāṭında olan āsāruñ leṭāfetinden ve kemāl-i ḥayāt-ı rūḥāniyyetinden ‘ālem-i ṭabī‘at revnaḳpezīr olup ḥareket ü cünbişe gelmişdür yoḥsa bu āb (35) u gil ‘ālemi ḥaddizātında bir keşif ü cāmiddür senüñ bu ‘amelde müşāhede eyleyüp māyil olduḡuñ eybülheves nefsu’l-emre nazar olınsa ‘ālem-i dilde (36) olan leṭāyif ü āsāruñ ḥayāl u zılālīdür ki sen anı bu bāğ u bostānda zann eyleyüp menba‘-ı leṭāfet ü ezvāḳ olan ‘ālem-i dilden ḡāfil olursın (37) dimek olur

**(1364) Meşnevi**

***Ger nebūdī ‘aks-i ān serv-i sūrūr***

***Pes neḥ‘āndī İzedeş dāru’l-ḡurūr***

Eger bu ‘ālemde olan besātīn ü reyāḥīn ol dilde olan (38) servüñ ve sūrūruñ ‘aks u eşeri olmayadı pes Ḥaḳ Te‘ālā ol cihāna dāru’l-ḡurūr ad ḳomazdı ḥālā ki Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālā Ḥazreti bu dūnyāya dār-ı ḡurūr (39) dimişdür nitekim bu āyet-i kerīmeden rūşen ü zāhirdür *kemā ḳāle te‘ālā ve mā’l-ḥayātu’d-dunyā illā metāu’l-ḡurūr*<sup>795</sup> servden murād [ehl-i +H] dilüñ ḳalbinüñ istikāmet ve i‘tidālīdür (40) ve sūrūrdan murād leṭāfet-i [H149b] ḳalbiyye ve inbisāt-ı rūḥāniyyeleridür filḥaḳīka ehl-i dilüñ ḳulūbı şol besātīn-i İlāhīdür ki anda zāhir olan ḥaḳāyıḳ-ı (41) eşyā ve evşāf-ı Ḥudādur lācerem ḥaḳīḳat-ı cāmī‘a ve sırr-ı hüviyyet ol şāḥib-i sa‘adetlerüñ ḳulūbına tecellī idüp ol tecelliyātuñ ve evşāf [P58b] (1) u esrāruñ envārı berḳ ü işrāḳ idüp ‘ālem-i ecsāma mün‘akis olup pertev şaldı ve ol pertev-i ‘aksden şuver-i eşyāda olan revnaḳ u melāḥat ve cemāl (2) u leṭāfet zāhir oldı çünkim bu dār-ı dūnyānuñ leṭāfet ü melāḥatı ve revnaḳ u zīneti ehl-i dilüñ ḳulūbında olan ḥaḳāyıḳuñ zıll u pertevdür pes Ḥaḳ Te‘ālā bu cihāna (3) dāru’l-ḡurūr didi [M103a] sebab-i ḡurūr oldur ki lāşī olan dūnyā ve māfīhā leṭāfet ü melāḥatla müzeyyen ü müzevver olmuşdur ve ḥaḳ-ı cihān anuñ zīnet ü leṭāfetin görüp (4) anuñ zātından ḥāşıl oldı zu‘m eyleyüp aña meftūn u firifte olmuşdur nitekim bu ma’nāyı te’yīd idüp buyururlar

**(1365) Meşnevi**

***İn ḡurūr ānest ya’nī in ḥayāl***

<sup>795</sup> “Yoksa dünya hayatı aldatıcı bir metādan başka bir şey değildir.” (Āl-i İmran 3/185)

***Hest ez-* (5) *'aks-i dil ü cān-ı ricāl***

Bu gurūr oldur ya'ni bu hayāl meşābesinde olan 'ālem-i ricāl Allāhuñ dil ü cānınuñ pertev ü 'aksinden mevcūd oldı *ricāl*den murād (6) aşhāb-ı dil olan evliyādur ki qalb-i şerīfleri mücellā-yı evşāf-ı İlāhī ve mir'at-ı esrār-ı Rabbānī olmışdur evvelā *bizzāt* Haq Subhāne ve Te'alā kuṭbu'l-aqṭāb olan (7) insān-ı kāmilüñ qalb-i şerīfine esmā ve şifātıyla tecellī eyleyüp aña muqābil olan ricāl u aqṭāb-ı kulüb-ı şerīfesine andan tecelliyāt-ı İlāhiyye pertev şalup ol (8) ricāl u ebdāluñ dil ü cānından bu 'ālem-i zāhire mün'akis olur ve bu 'ālem anlaruñ kulüb-ı şerīfesinüñ füyūzāt u envārından hayātpeẓir olup revnaq (9) ve leṭāfet bulur pes kevnde her ne kadar şey var ise anlaruñ qalbinde olan haqāyıkıñ zılālī ve 'ukūs u hayāli gibidür çünkim bu kevn ve māfihā 'ukūs (10) u hayāl gibi oldıysa buña dārü'l-gurūr tesmiyesi yerinde olur zīrā hayāl u zılāl niçe hıdā' u firībe ālet ise ve ne vechle fūrū' u 'ukūs ise (11) bu dünyā ve māfihā daḡı ancılayındur pes ehl-i cihān ehl-i dilüñ kulübında olan haqīqat bostānlarından gāfil olup bu zāhirde olan ḡadāyık u besātini (12) aşl u haqīqat zu'm eyleyüp aña firīfte ve maḡdū' olmışlardur ḡālbuki evhām u hayāl ve 'ukūs u zılāl kabīlindendür kemā kīle

***Beyt***

*Kullu mā filkevn vehmun ev* (13) *hayālun*

*Ev 'ukūsun ev merāyā ev zılālun*

*Lāḡa fīzillī's-sivā şemsu'l-hudā*

*Lātekun ḡayrān fīṭhi'd-dalālun*<sup>796</sup>

***(1366) Meşnevi***

***Cümle maḡrūrān ber'in 'aks āmede***

***Bergümānī k'in buved* (14) *cennetgede***

***(1367) Meşnevi***

***Miḡürīzend ezuşul-i bāḡhā***

***Berḡayālī mikunend ān lāḡhā***

Cemī'-i maḡrūrılar bu 'aks üzre gelmiş bu zann u gümān üzre ki cennetüñ maḡalli bir 'aks idi (15) bāḡlaruñ aşllarından [H150a] kaçarlar ḡaflet ü gurūrularından ol lāḡlaruñ bir hayāl üzre eylerler ya'ni ehl-i dünyā ki bu dünyānuñ şuver-i mümevvehe ve eşkal-

<sup>796</sup> “Kainattaki her şey vehim veya hayaldir ya aynadaki akis veya gölgedir. Hidayet güneşi Hakk'ın zatının zuhurundan başkası değildir, dalaletin çölünde hayran (şaşkın) olmayın.”

i\* müzevveresine mâyil (16) olup ve aña muhabbet kırup dâr-ı haqîkat ve maḥall-i cennet budur diyü kemâl eylemek üzre bu ‘ukûs u ḥayâle geldiler ve mübtelâ oldılar ḥâlbuki cennethâne ehl-i (17) dilüñ cân u cenânıdır ve bu cihân anuñ ‘ukûs u zılâlidür ammâ cehlen ve ğaflen zıllî şahşdan ve mecâzî haqîkatden fark u temyîz eylemeyüp bu zılâl u (18) ḥayâle firîfte olmışlardur ve bâğlaruñ uşûlinden firâr kılmışlardur ki murâd evliyânuñ ḥadâyık-ı kulübında olan leṭâyif ü ḥaḳâyıkdur ve ol leṭâyif ü ḥaḳâyıkuñ (19) ḥayâl u zılâli ki bu ‘âlemde olan besâtîn ü ḥadâyıkdur ol lâğları ve mu‘ameleleri bu ḥayâl u zılâl üzre iderler ve anı benüm bâğ u râğumdur diyü ve cennet- (20) âsâ ravza-yı pürezhârumdur diyü seyrine ve temâşasına giderler bu cānibde haqîkat-ı bostānı ve rûḥāniyyet-i gülistānı olan ‘urefâ ve evliyānuñ kulübına (21) dāḥil olmadan a‘râz u ictināb iderler bir gün olur ki ol kuşūr-ı ‘āliye ve ḥadâyık-ı laṭife didükleri ḥayâl gözlerinden ğāyib olur ve bunlar ḥadâyık-ı (22) haqîkî ve besâtîn-i ebedî ve bâkîden maḥrûm ḳalurlar

*(1368) Meşnevî*

***Çünkü ḥvâb-ı ğaflet âyedşân beser***

***Râst bînend ü çî sūdest ān nazar***

Çünkü anlaruñ (23) ḥvâb-ı ğafleti başa gele ol dem râst görürler ve mevcūdātuñ uşûline nazar irgürürler ammâ ol nazar neyi müfid olur ve ne menfa‘at kıtur ya‘ni ***ennâsu niyāmūn***<sup>797</sup> (24) ḥadîşinüñ feḥvâsı üzre bu nâs el‘ān ḥvâb-ı ğafletle nâyimlerdür ***ve izâ mâtū intebehū***<sup>798</sup> muḳteżâsınca şol vaḳtde öleler bîdâr olurlar çünkim bunlaruñ (25) ḥvâb-ı ğafleti tamām ola ve zamân-ı merg [M103b] zuhûra gele bunlar bu bâğ u besâtînüñ ve gülzâr u reyāḥînüñ ve maḥbûb-ı nāzenînüñ uşûl u ḥaḳâyıḳın râst (26) görürler ve eşyâ-yı cemîle ve laṭifenüñ mâhiyyâtına nazar irgürürler velâkin ba‘delmevt olan nazar u şu‘uruñ nefi yoḳdur belki bu nazardan aña ḥasret ü (27) nedâmet ḥâşil olur ve bunda ḥaḳâyıḳı görmeye anda maḥrûm ḳalur

*(1369) Meşnevî*

***Pes begûristân ğarîv üftâd u âh***

***Tâ kıyâmet z’în ğalaṭ vâ ḥasretâ***

Pes (28) maḳâbirde anlardan ğarîv ü âh vâkıf oldı kıyâmete degin bu ğalaṭ u ḥaṭâ sebebinden ***vâ ḥasretâ*** diyü ya‘ni anlar ki haqîkat bâğınuñ seyrin ḳoyup mecâzî olan

\* [âşikâr-ı H; P]

<sup>797</sup> “Nas nevm-i gaftlettedir.” Ankaravî, *Minḥacü’l-Fukara*, s. 256.

<sup>798</sup> “Öldükleri zaman mütenebbih olurlar.” Ankaravî, *Minḥacü’l-Fukara*, s. 256.



(29) elvān u eşkālē firīfte olurlar şol vaqtdē ki öleler maķābirde anlardan çok ğarīv ü āh vāķī' olur kıyāmete deĝin bu ğalaṭ u ḥaṭādan vā ḥasretā (30) veya nedāmet āh diyü bunlardan taḥassür eylemek ve ğam u ğuşşa yimek zuhūra gelür ehl-i ķabr ḥadıṣde vārid olmuşdur ki öldükleriçün aşlā ğam u ğuşşa çekmeyeler bunlar (31) içün hemān fevt olan firşatuñ ḥasreti ola kemā ķālē 'aleyhisselām *leyse lilmāzīn hemme'l-mevti innemā lehum ḥasretu'l-fevt*<sup>799</sup>

(1370) *Meşnevi*

*Ey ḥunek ānrā ki piş ez-* (32) *merg mürd*

*Cān-ı ü ezaşl-ı in rez büy bürd*

[H150b] Ey sa'ādet ol kimseye ki ölmezden evvel öldi anuñ cānı bu bāĝ u rezüñ aşlından (33) büy iletdi ya'ni ḥaberdār oldı ḥāşıl-ı kelām oldur ki *mütü kable ente mütü*<sup>800</sup> ḥadışinüñ mūcibince sa'ādet ve tayyib ol kimseye ki 'amel kıla ve ölmez- (34) den evvel öle ve muḥāsebe olmazdan evvel kendüyi muḥāsebe kıla velḥāşıl hevā ve hevesden geçüp ve 'aşķ u muḥabbet şarābın içüp ṭarīķ-i ṭā'atde (35) mürde olmak mertebesin bula ve bu bāĝuñ ve eşcār u ezhāruñ aşlı ki tecelliyyāt-ı İlähiyyedür ve ol tecelliyyātuñ maḥall u maḥzarı ķulüb-ı evliyādur (36) anuñ cānı bundan ḥaberdār ola ve bu aşlı bu dünyāda bula ve anuñla āşinālıĝ kıla pes girü Süleymān 'aleyhisselām Ḥazretlerinüñ kışşasınuñ (37) beyānına şürü' idüp buyururlar

*Ķışşa-yı rusten-i ḥarrüb dergüşe-yi Mescid-i Akşā vü ğamĝin şuden-i Süleymān 'aleyhisselām ān besūḥan āmed* (38) *bāü vü ḥāşıyyet ü nām-ı ḥod bigüft*<sup>801</sup>

(1371) *Meşnevi*

*Pes Süleymān dīd endergüşeyi*

*Nevĝiyāhī ruste hemçün ḥüşeyi*

Pes Ḥazret-i Süleymān 'aleyhisselām bir köşe- (39) de ĝördi bir nevgiyāh bitmiş ḥüşe gibi

(1372) *Meşnevi*

*Dīd bes nādīr ĝiyāhī sebz ü ter*

*Mirübūd ān sebzyeş nūr ezbaşar*

<sup>799</sup> "Geçmişler için ölüm gamı yoktur ve onlar için ancak fevt hasreti vardır." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 9, s. 566.

<sup>800</sup> "Ölmeden evvel ölün." [Bu sözün hadis mecmualarında tespit edilemediği bildirilmektedir. Yardım, *Mesnevi Hadisleri*, s. 179-181.]

<sup>801</sup> "Mescid-i Aksa'nın bir köşesinde keçiboynuzu bitmesi, Süleyman aleyhisselamın onunla konuşması ve o (keçiboynuzu) adını ve özelliklerini söyleyince üzülmesi"

Gördi ziyāde hūb u nādir (40) ‘acīb sebz ü ter bir giyāh anuñ ol sebzligi başardan nūrı  
kapar

**(1373) Meşnevî**

***Pes selāmeş kerd derhāl ān haşîş***

***Ū cevābeş güft ü bişgüft* (41) *ezhoşîş***

Pes ol haşîş Hāzret-i Süleymāna selām eyledi Hāzret-i Süleymān ol haşîşe cevāb didi  
ve ol giyāhuñ hoşlıgından [P59a] (1) ta‘accüb eyledi

**(1374) Meşnevî**

***Güft nāmet çîst bergū bîdehān***

***Güft harrūbest ey şāh-ı cihān***

Ey didi ey giyāh nāmuñ nedür leb ü dehānsuz söyle ol giyāh (2) cevāb virüp didi  
nāmum harrūbdur ey şāh-ı cihān *harrūb* ‘Arabîdür Fārisîsi harrūbdur Türkce  
keçiboynuzı didükleridür

**(1375) Meşnevî**

***Güft fi‘let çîst eztu mî-* (3) *reved***

***Güft men rustem mekān vîrān şeved***

Hāzret-i Süleymān didi senüñ fi‘lūñ ve eşerüñ nedür senden ne cārî ve şādır olur  
harrūb eyitdi ben (4) ki bitdüm ol mekān vîrān olur harrūb eger harrūbdan olmağ  
mülāhaza olunursa ism-i müsemməya muṭābıq olur

**(1376) Meşnevî**

***Men ki harrūbem harrūb-ı menzilem***

***Men harrūbî mescid-i āb* (5) *u gilem***

Ben ki harrūbem mekān u menzilüñ harrūbıyam ben āb u gil mescidinüñ harrūblığıyum

**(1377) Meşnevî**

***Pes Süleymān ān zamān dānest zūd***

***Ki ecel āmed sefer h‘āhed nümūd***

Pes (6) Hāzret-i Süleymān ‘aleyhisselām ol zamān fevrî bildi ki kendünüñ eceli geldi  
sefer göstermek ister yāhud sefer göriniserdür

**(1378) Meşnevî**

***Güft tā men hestem in mescid yakın***

**(7) *Derhalel nāyed ziāfāt-ı zemîn***

Hazret-i Süleymān ‘aleyhisselām anuñ bu kelāmından istidlāl idüp kendüsine didi mādāmki ben varum ya’ni hayātdayım bu mescide (8) yakīn ve taḥkīk-i zemīnūñ āfātından ḥalele gelmez ve ḥarāb u vīrān olmaz

**(1379) Meşnevi**

***Tā ki men bāšem vücūd-ı men buved***

***Mescid-i Akşā muḥalḥal key şeved***

Tā kim ben şāğ olam benüm vücūdum (9) bākī ola Mescid-i Akşā kaçan muḥalḥal olur

**(1380) Meşnevi**

***Pes ḥarābī-y mescid-i mā bīgümān***

[H151a] ***Nebved illā ba’d-ı merg-i mā bidān***

Pes şübhe ve gümānsuz bizüm mescidimizüñ ḥarāblığı olmaz illā (10) bizüm mevt ü fenāmuzdan soñra bunu muḥaḥkaḥ bil pes kışşadan ḥişşe beyānına şürü’ idüp buyururlar

**(1381) Meşnevi**

***Mescidest ān dil ki cismeş sācidest***

[M104a] ***Yār-ı (11) bed ḥarrüb-ı her cā mescidest***

Meşelā mesciddür ol dil ki anuñ cismi sāciddür her yerde ki mescid vardır yaramaz dost anuñ ḥarrübıdır ya’ni ol gönül ki Hāḳ (12) Te’ālā ḥazretine sācid ve aña muṭī’ ve ‘ābiddür ol dil mescidgāh meşābesindedür ki anuñ a’zā ve cevāriḥ-i cismāniyyesi ve kuvā-yı rüḥāniyyesi cemā’at-ı mü’minīn (13) gibidür aña müteveccih olmuşlar ve kemāliyle aña mutāba’at ve inḳıyād eyledükleri cihetden güyā secde kılmışlardur bu ma’nā daḥı cāyizdür ki dine mesciddür ol dil ki (14) cism aña sāciddür ya’ni dil ü cān Mescid-i Akşā menzilesindedür ki ḳalbe’l-mü’minīn Beytullāhdur ve secdegāh-ı kuvā-yı cismānī ve rüḥānīdür ve a’zā ve cevāriḥ-i (15) cismānī ki dil mescidine müteveccihlerdür ḥalk-ı cihānuñ her taraftan Mescid-i Akşāya teveccüh eyleyüp secde kıldıkları gibidür ki kıble-yi evvel ol idi pes cism her ḥuşuşda (16) ḳalbe tābī’ olduḡı i’tibārla aña sācid menzilesinde olmuş olur ve dil cisme mescid gibi olur her ne yerde ki dil mescidi ol yār-ı bed anuñ ḥarrübıdır nitekim (17) ḥarrüb Mescid-i Akşānuñ vīrān olmasına sebep oldu ve delālet kıldı yār-ı bed daḥı senüñ ḳalbüñ mescidinüñ ḥarāb olmasına sebep olur ve anuñ vīrān (18) olmasına delālet kılar

**(1382) Meşnevi**

***Yār-ı bed çün rust dertu mihr-i ü***

***Hîn ez'û bügrîz ü kem kun güft ü gû***

Yâr-ı bed ki senüñ müşâhibüñdür çünki anuñ muhabbeti senüñ kalbüñde (19) bitdi ağâh ol zinhâr andan kaç ve anuñla güft ü gû eyleme gerekdür ki anuñ harrüb meşâbesinde olan muhabbet ü ülfetini kalbüñ mescidinden ihrâc kılasın (20) ve *ıyyâkum ve celîsu's-sû*<sup>802</sup> hadîşinüñ muktezâsınca ol celîs-i sū'dan girîzân olasın tâ kalbüñ mescidinüñ vîrân u harâb olmasından necât bula- (21) sını

***(1383) Meşnevi***

***Berken ezbiheş ki ger ser berzened***

***Mer turâ vü mescidetrâ berkened***

Yâr-ı bedüñ muhabbeti kökünden kopar zirâ ki eger baş yukaru ura ve bitüp zuhûra (22) gele seni ve senüñ mescidüñi kal' eyles ve harâb kılar yâr-ı bedüñ nuhûset ü şe'âmeti harrübdan bedterdür

***(1384) Meşnevi***

***'Âşıkâ harrüb-ı tu âmed keji***

***Hemçü tıflân sūy-ı keji (23) çün miğajî***

Ey 'âşık kejlîk senüñ harrübuñ geldi etfâl gibi egri cânibine niçün sürtinürsin ya'ni ey 'âşık tarîk-i müstaķim ve râh-ı (24) kavîmden muharref olmaķlıguñ ve egri gitmekligüñ senüñ harrübuñ oldı kec olan kimseler cânibine şıbyân gibi niçün meyl ü muhabbet kılırsın gerekdür (25) anlardan a'râz kılasın ve râh-ı [H151b] müstaķime sâlik olasın tâ kejlîkden kırtulup râstlar mertebesin bulasın

***(1385) Meşnevi***

***H'îş mücrim dān u mücrim gū meters***

***(26) Tā nedüzed eztu ān üstād ders***

Kendüñi mücrim bil ve kendüñe mücrim di kırqma tā ol üstād senden ders oğurılmaya ya'ni ey 'âşık kendüñi mücrim (27) ve günahkâr bil ve nefsüñe 'âşî ve mücrim di havf eyleme ve muṭîc ve münkâdum diyü istignâ kıılma tā kim ol üstād-ı haķikî ve mu'allim-i ma'nevî olan Hudâ-yı Te'âlâ saña (28) ta'lîm ü ilhâm eylemegi senden nihânı aḫz kıılmaya zirâ marîz olan kimse ṭabîbe ben marîzim dimeşe ve aña tevâzu' idüp marâzına itirâf kıılmasa ṭabîb ilâcını (29) andan setr ü pinhân eyles mişâl-i âḫir bir kimse bir 'âlimden ta'allüm eylemege 'âr eyleşe ve kendünüñ ceħline mu'arref olmasa ol üstād olan 'âlim aña ders virmez (30) ve ta'lîm eylemez

***(1386) Meşnevi***

<sup>802</sup> "Kötü arkadaştan sakının."

***Çün bigūyī cāhilem ta'līm dih***

***İnçünin inşāf eznāmūs bih***

Çünkü cāhilüm baña ta'līm vir diyesin buncılayın inşāf 'ār u nāmūsdan (31) yegdür zīrā 'ār u nāmūs seni 'ilmden bīnaşīb eyler ammā cehlūñ i'tirāf eylemek seni üstāduñ merḥametine aẓhar eyleyüp 'ilmden behredār eyler pes ḥamiyyet-i cāhiliyyeyi giderüp izhār-ı (32) cehl kılmak ve cürmine mu'terif olmak 'arlanmaqdan ve tātātın olmaqdan yegrekdür nitekim dinilmişdür

*Beyt*

*Cürmine i'tirāf iden miskīn*

*Yegdür andan ki ola tātāt- (33) bīn*

***(1387) Meşnevi***

***Ezpeder amūz ey rüşencebīn***

[M104b] ***Rabbenā güft ü zalemnā piş ez'ın***

Ey cebīni rüşen pederūnden öğren zīrā o bundan evvel ***Rabbenā zalemnā*** didi çünkü (34) menhī olanuñ irtikābına cür'et eylemek Ḥazret-i Ādem ve Ḥavvādan şādır oldı anlar cürmine i'tirāf idüp ***rabbenā zalemnā enfusenā ve inlem tağfirlenā ve terḥamnā*** (35) ***lenekūnenne minelḥāsirīn***<sup>803</sup> didiler bu āyet-i kerīme sūre-yi A'rāfdadur tefsiri cild-i evvelde *izāfet kerd-i Ādem* sūrḥunda mürür eyledi

***(1388) Meşnevi***

***Nī bahāne kerd ü nī tezvīr (36) sāht***

***Nī livā-yı mekr ü ḥīlet berferāht***

Ḥazret-i Ādem 'aleyhisselām ne bahāne didi ve ne tezvīr düzdi ne mekr ü ne ḥīle sancağını kaldırdı ya'ni ol ḥazret (37) bahāne eylemedi ve tezvīr düzmedi ve mekr ü ḥīle sancağını kaldırmadı zīrā bunlar şan'at-ı iblīsıyyedür ki aña işāret buyururlar

***(1389) Meşnevi***

***Bāz ān iblīs baḥş āgāz kerd***

***(38) Ki budem men sūrḥrū kerdīm zerd***

Ammā ol iblīs girü baḥş u şūrū' eyledi böyle diyü ki sūrḥrūy idim sen beni zerdrūy u ḥacil eyledüñ ya'ni ben saña (39) tātāt itmekle cemīlü'ş-sekl bir kimse idüm beni igvā idüp 'aşı eylemekle ḥacil ü şermsār eyledüñ

***(1390) Meşnevi***

<sup>803</sup> “Ey Rabb'imiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer sen bizi bağışlamaz ve bize merhamet buyurmazsan şüphe yok ki zarara uğrayanlardan oluruz!” (A'raf 7/23)

***Reng reng-i tust şabbāgem tuvī***

***Aşl-ı cürm ü āfet ü dāgem (40) tuvī***

Haķikatde renk senüñ rengüñdür zīrā şabbāgum sensin benüm cürm ü günāhımuñ ve āfet ü dāgımuñ aşl u menşe’i sensin beni igvā eyleyüp dālālete bıraķduñ (41) didi

***(1391) Meşnevi***

***Hīn biḥ’ān Rabbi bimā aḡveyteni***

[H152a] ***Tā negerdī cebri vü kej kem tenī***

Āgāh ol ***Rabbi bimā aḡveyteni***<sup>804</sup> āyetini oķu tā Cebri olmayasın ve egri tōķumayasın [P59b] (1) Ḥazret-i Ādem gibi mü’eddeb olup cürmüñe i’tirāf kılasın şeytān gibi dāmen-i Cebre yapışup küstāhlıḡa cür’et kılmayasın bu āyet-i kerīme daḡı süre-yi A’rāfdadur tefsīri (2) cild-i evvelde *izāfet kerden-i Ādem* sürḡında geçdi

***(1392) Meşnevi***

***Berdırāht-ı Cebr tā key bercehi***

***İhtiyār-ı ḡ’iṣrā yeksū nihi***

Kaçan deḡin Cebr dirāhtı üzre şıçarsın (3) kendü ihtiyāruñı bir cānibe ķorsın ya’ni Ḥaķ Te’ālā Ḥazreti saña ihtiyār u istiṡā’at virmiş iken anı ma’şiyete şarf eyledükden soñra Cebr dirāhtına çıkup benüm (4) bu ḡuşuşda ihtiyār u ķudretüm yoķdur diyü baḡş eylersin

***(1393) Meşnevi***

***Hemçü ān iblīs ü zürriyyāt-ı ü***

***Bāḡudā derceng ü endergüft ü ḡü***

Ol iblīs gibi ve anuñ zürriyyātı (5) gibi Ḥudā-yı Te’ālā ile cengde ve ḡüft ü ḡudasın ya’ni sen beni igvā ve dālāl eyledüñ benüm bunda ne ihtiyārum vardur diyü sözde ve kelicidesin

***(1394) Meşnevi***

***Çün buved (6) ikrāh bāçendīn ḡoşī***

***Ki tu der’iṣyān hemī dāmen keşī***

Bu ķadar ḡoşluḡla ikrāh nice olur ki sen cürm ü ‘iṣyānda dāmen çekersin ya’ni sen ki bu ķadar şafā (7) ve ḡoşluḡla cürm ü ‘iṣyānda dāmen dermiyān idüp aña meşḡul olursın ve ḡazz-ı nefisle ma’şiyet kılırsın bunda ikrāh u icbār niçe mutaşavver olur *Cebr* oldur (8) ki bir kimse mecbūr olan kimseyi bir fi’le ikrāh eyleye ve ol mecbūr

<sup>804</sup> “Rabbim, beni azdırmana karşılık...” [Şarih burada ayetin A’raf suresinde geçtiğini belirtiyor, fakat bu ayet A’raf suresinde *ḡebimā aḡveyteni* şeklinde geçmektedir. Hicr suresinde ise buradaki şekliyle yer almaktadır.] (Hicr 15/39)

bilâhazz-ı nefis bizzarûrî ol fi'li irtikâb eyleye ey Cebr tarîkine zâhib olan kimse sen ki bir ma'şiyeti (9) niçe hoşlugla ve hazz-ı nefisle ihtiyâr eylesin ve anı işleyesin anda niçe cebr ü ikrâh olur ya'ni cebr ü ikrâh olmaz belki ihtiyâr olur

*(1395) Meşnevî*

*Ânçünân hoş kes (10) şeved dermükrehî*

*Ki çünân rakşân reved dergümrehî*

Mükreh ü mecbûr olmaklıkda kimse ancılayın hoş olur mı ki gümrâhlığa ancılayın rakşân gide ve dâlâlet semtine (11) şafâ ve sürûrla terk ü tâz ide ya'ni bir kimse mükreh ü mecbûr olsa muqarrerdür ki hoş olmaz ve gümrâhlığa eger bir kimsenüñ hüsn-i ihtiyârı olmasa aña rakş urarak (12) gitmez ve anı hazz-ı nefsiyle ihtiyâr itmez hâşıl-ı kelâm cebr ü ikrâhuñ ma'nâsı bir kimsenüñ bir 'amelde hazz-ı nefsi ve ihtiyârı olmayup bir âhîr kimesne anı ol 'ameli (13) işlemede muztarr kılup mecbûr olan kimse dahı ma'alkerâhe bizzarûrî o 'ameli işlemekdür senüñ hod ey Cebr tarîkine zâhib olan kimesne ma'şiyet işlemekligüñ bu kabîlden (14) degüldür

*(1396) Meşnevî*

*Bîst merde ceng mîkerdî derân*

*Ki't hemî dâdend pend ân dîgerân*

Ol cürm ü 'işyânda yigirmi merd kadar ceng ider idüñ ki saña [M105a] ol (15) gayrilar pend ü naşîhat virürlerdi ya'ni yigirmi âdem kadar ceng eylerdüñ ol huşûşda ki saña gayrilar pend virirlerdi ve saña gel bu ma'şiyeti işleme ki bunüñ hâtimesi 'ukûbet ve bu (16) [H152b] işledüğüñ 'aynı hatâ ve zilletdür dirlerdi sen böyle diyen nâşîhler ile bu huşûşda yigirmi kimse kadar ceng eylersin böyle diyü

*(1397) Meşnevî*

*Ki şavâb înest ü râh înest (17) ü bes*

*Ki zened ta'ne merâ cüz hîç kes*

Ki şavâb budur ve râh-ı ma'kûl budur ve ancak bundan gayri her ne ise şavâb degül ve râh-ı ma'kûl degüldür hîç kesden ve denî- (18) den gayri baña kim ta'ne urur ya'ni bu huşûşda baña ta'ne uran hîç kes ve denîdür dirsın ve işledüğüñ hatâyı şavâb u gümrâhlığı râh-ı sedâd 'add eylersin ve (19) mu'arız olan nâşîhlere denî ve hîç kes dir kinâyeye eylersin ma'ahazâ yine mecbûrum ve bu kârı işlemede mükrehüm diyü söylersin

*(1398) Meşnevî*

*Key çünân güyed kesî k'ü mükrehest*

***Çün (20) çünin cenged kesî k'ü birehest***

Kaçan böyle söyler bir kimse ki ol mükreh ü mecbürdür niçe böyle ceng ü huşümet eyler bir kimse ki o bîrâhdur ya'ni ey ma'şiyet kılan (21) ve cebr tarîkine zâhib olan kimse çünkim ma'şiyeti hazz-ı nefse ve niçe lezzet ü halâvetle işlersin kaçan saña nâşihler bu haţâyı kılma ve gümrâh olma diseler anlara bu baña (22) şavâbdur ve baña nâfi' olan yol budur diyü cevâb virürsin ma'ahazâ yine mükreh ü mecbûrum dîrsin ol bir kimse ki mükreh ola nice böyle söyler ma'lûmdur ki mükreh ü (23) muţtarr olan kimse böyle söylemez ve kezâlik bîrâh olan kimse râha mürşide ve delîl olan kimse ile nice ceng eyler belki ceng eylemez ya'ni filmeşel bir kimse (24) yolsuz olsa ve tarîkin yavu kılsa bir kimse dağı anı râh-ı râsta delîl olsa elbette ey delîl yol senüñ dedigün degüldür yol benüm zâhib olduğumdur (25) dimez belki aña cân u dil ile mütâba'at eylersin hod baña nâfi' olan yol budur dîrsin ve ma'şiyeti râh ittiḥâz eylersin pes niçe bîrâh olursın belki bîrâh olmayup (26) tarîk-i ḍalâlete ḥüsn-i ihtiyârüñ ile zâhib olursın ve seni ol yoldan men' eyleyenlere huşümet kılırsın pes mükreh ü mecbûr olmanuñ nişâni hod bu degüldür (27) saña delîl olan kimseye bu ceng ü huşümeti ki sen eylersin zâhib olduğun tarîkde senüñ ḥüsn-i ihtiyârüñ olduğına delâlet eyler

***(1399) Meşnevî***

***Her çi nefset ḥ'âst dâri (28) ihtiyâr***

***Her çi 'aklet ḥ'âst âri ıztırâr***

Her ne şey ki nefsüñ istedi anı ihtiyâr tutarsın ammâ her ne ki 'akluñ istedi ıztırâr götürürsin ya'ni hevâ-yı nefsüñ (29) gelicek her nesneyi ki nefsüñ ister bilâkerâhet ü tevaḳḳuf anı işlersin ben bunda 'âciz ü mükrehüm dimezsın ammâ ol nesneyi ki 'ibâdât u tã'âtdan 'akluñ (30) ister anda ıztırâr tutup 'âcizim dîrsin ḳomazlar ki râh-ı şavâba gidem ve 'ibâdât u tã'âtı ihtiyâr idem dîrsin hazz-ı nefse gelince ḳudretüñi ve ihtiyârüñi görür- (31) sin ammâ tã'at-ı Ḥaḳḳa gelicek 'âciz ü muţtarr olursın zeyreklik ızhâr idüp [H153a] saña nâşih olanlar ile Cebre müte'allik olan delâyil-i nakliyye ve 'akliyye ile şeytân (32) gibi mübâḥaşe kılırsın

***(1400) Meşnevî***

***Dâned ü ki nîkbaht u merdümeşt***

***Zeyreki z'iblis ü 'aşḳ ezÂdemest***

Ol ki nîkbaht u merdümdür bilür zeyreklik iblisden ve (33) 'aşḳ 'ubüdiyyet-i Âdemdendir ya'ni kendü 'aḳl u zekâsına i'timâd eyleyüp ve emr-i Ḥaḳḳı filhâl ḳabül



kılmayıp baḡ u cidāle şürü<sup>6</sup> eylemek ve beni böyle eyleyen Ḥudā- (34) dur benim elümde ne vardur diyü söylemek iblīsdan mīrāşdur ki ol iblīs *bimā aḡveytenī*<sup>805</sup> demekle cebre yapışup *ḡalaḡtenī minnārin ve ḡalaḡtehu minṡin*<sup>806</sup> demekle baḡ u (35) cedele āḡāz eyledi ammā Ḥāzret-i Ādem ‘aleyhisselām Rabb’isine ‘āşık idi ve ḡizmet ü ṡā‘atde ta‘allül ve bahāne eylemeyüp sırr-ı ḡazāya ‘ālim iken bile *rabbenā innā ḡalemnā*<sup>807</sup> (36) diyü nefesine eylediḡi ḡulme mu‘terif oldu ve ‘ibādāt u ṡā‘ata şürü<sup>6</sup> kıldı pes bu ḡaşlet ve bu sünnet andan mīrāş kıldı pes lāzım geldi ki eger evlād-ı Ādemden (37) iseñ Cebri [M105b] ḡoyup muḡabbet ü ṡā‘at yolına gidesin ve eger şeyṡānzāde iseñ bu sīreti terk idüp anuñ gibi zeyreklik cānibine gidüp mecbūrum diyü (38) baḡ u cedel idesin

*(1401) Meşnevi*

*Zeyrekī sebbāḡi āmed derbiḡār*

*Kem rehed ḡarḡest ü pāyān-ı kār*

Zeyreklik filmeşel bahrlerde sebbāḡlık geldi ol biḡārda sebbāḡlık (39) eyleyen ḡalāş olmaz pāyān-ı kārda ḡarḡdur ya‘ni şol kimse ki zeyrekliğüne i‘timād kıla ve emr-i Ḥaḡḡı kabül eylemeden keşṡi-yi şer‘i nebeviye duḡül kılmadan mu‘riş ola ol (40) kimse kendü sebbāḡlugına i‘timād eyleyüp keşṡiden ve keşṡibāndan mu‘riş olup bahrlere kendüyi ilḡā‘ eyleyen kimse gibidür ma‘lūmdur ki ‘āḡıbetü’l-emr böyle kimse (41) ḡalāş olmayup ḡarḡ olur

*(1402) Meşnevi*

*Hil sibāḡatrā rehā kun kibr ü kīn*

*Nīst Ceyḡūn nīst cū deryāst īn*

Pes imdi sibāḡatı ḡo kibr ü kīni terk eyle [P60a] (1) zīrā ki bu baḡr-ı fenā Ceyḡūn degüldür cūy u nehr degüldür deryā-yı bīpāyāndur gerekdür ki bir keşṡibāna mütāba‘at idüp şerī‘at u ṡarīḡat keşṡisine dāḡil olasın (2) tā kim baḡr-ı ḡahr-ı İläḡiden necāt bulasın

*(1403) Meşnevi*

*V‘āḡehān deryā-yı jerf-i bīpenāh*

*Derrübāyed heft deryārā çü kāh*

Ve andan şoñra jerf ü ‘amīḡ ve bī- (3) penāh deryādur yedi deryāyı şaman gibi ḡapar ya‘ni ol saña didüḡüm deryā andan şoñra ol deryā-yı ‘amīḡ ve baḡr-ı bīpāyān u

<sup>805</sup> “Beni azdırmana karşılık...” (Hicr 15/39)

<sup>806</sup> “Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” (A‘raf 7/12)

<sup>807</sup> “Muhakkak ki biz kendimize zulm ettik.”

bîpenâhdur ki yedi deryâyı kâh (4) gibi kapar ve nâyâb eyler pes bu deryâdan güzereylemek ‘aşk u muhabbet keştîsi lâzım olanlardandır nitekim buyururlar

**(1404) Meşnevi**

**‘Aşk çün keştî buved behr-i havâş**

**Kem (5) buved âfet buved aaleb halâş**

‘Aşk havâşdan öturi keştî gibi olur ‘aşkda âfet az olur aaleb halâş olur ya’ni ‘aşk ki ifrât-ı muhabbetden ‘ibâretdür (6) Hudâ-yı Te‘âlânuñ hâş bendelerinden öturi [H153b] keştî gibi olur ve havâş bu ‘aşk keştîsiyle baħr-ı kaħr u fenâdan tecävüz kılup lutf u beķâ sâhiline (7) vâşıl olurlar bu keştî-yi muhabbete dâħil olanlara âfet ü ğark olmak az olur ekşeri bu t̄ayifenüñ necât bulur ammâ zeyreklik baħr-ı ‘azîm içre sibâhat (8) eylemek gibidür bu güne kimseler âfet-i ğarkdan halâş olamaz ve sâhil-i selâmeti bulamaz çünkim kaźiyye bu zıkr olınan gibidür

**(1405) Meşnevi**

**Zeyreki bifrûş u hayrânî biħar**

**(9) Zeyreki zannest ü hayrânî nazar**

Zeyrekliĝi şat ve hayrânliĝı al zîrâ zeyreklik zanndur ve hayrânlık nazardur ya’ni zeyreklik ki vehm ü kıyâsdan ‘ibâret olur (10) ve hayrânlık kemâl-i ‘ilmden ve yakînden ve müşâhede-yi esmâ ve şîfât-ı Rabbü’l-âlemînden zühûra gelür pes bu vehm ü zannı vir anuñ muķâbelesinde nazar ve müşâhede (11) menzilesinde olan hayrânliĝı şatun al tâ ħaķîķat-ı kâra ‘âlim olasin ve zanna tâbi‘ olmaĝla ħaķîķat müşâhedesinden bîbehre ķalmayasın ki Ĥaķ Te‘âlâ (12) **innezzanne lâyuĝnî minelħaķki şey’er**<sup>808</sup> buyurdu

**(1406) Meşnevi**

**‘Aķl hayrân kun bepîş-i Muştafâ**

**Ĥasbiyallâh ĝü ki Allâhem kefâ**

‘Aķluñı Muştafânuñ ‘aleyhisselâm öñünde (13) hayrân eyle ba’zı nüşhada *hayrân* yerine *ķurbân* vâķi’olmuşdur bu taķdîr üzre ma’nâ böyle dimek olur ki ‘aķl-ı ma’âşuñ Ĥazret-i Muştafânuñ şallal- (14) lâhu ‘aleyhi ve sellem öñünde ve yolında ķurbân eyle ħasbiyallâh di ki anuñ ma’nâsı Allâh Te‘âlâ baña kâfîdür dimekdür ya’ni ‘aķluñı Ĥazret-i Muştafânuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem (15) sünnet-i seniyye ve ‘ulüm u aħķâm-ı şerîfesinüñ ĥuzûrında hayrân eyle ve *ħasbiyallâhu vaħdehu ve kefâ* diyü

<sup>808</sup> “Zan ise haktan hiçbir şeyi ifade etmez.” (Necm 53/28)

söyle murād Hazret-i Hakla ve anuñ muhabbet ü tã'atıyla yalnız iktifâ (16) kılmak ve şer'-i Muştafâya sâlik olmakdur

**(1407) Meşnevî**

**Hemçü Ken'an ser zikeştî vâmekeş**

**Ki gurûreş dâd nefis-i zeyrekeş**

Ken'an gibi keştiden baş çekme ki Ken'anuñ (17) zeyrek olan nefsi aña gurûr virdi ya'ni Hazret-i Nûhuñ oğlı kendü sibâhatine ve zeyrekligüne mağrûr olup sefine-yi Nûhdan baş çeküp a'râz eyledi (18) kendüsine böyle diyü

**(1408) Meşnevî**

**Ki berâyem berser-i küh-ı meşîd**

**Minnet-i Nûhem çirâ bâyed keşîd**

Ki bülend olan tãguñ başına çıkarum ol Nûhuñ minnetini niçün çekmek (19) gerek ya'ni Nûhuñ minnetini çekmekden ise bülend olan tãglara ilticâ eylemek yegdür diyü Hazret-i Nûh aña **ya buneyye'r-keb me'anâ**<sup>809</sup> diyü sefineye râkib olmağa emr (20) [eyledükde -P] **se'âvî ilâcebeline yaşimuni minelmâ'i** diyü cevâb virdi Hazret-i Nûh aña kemâl-i şefkatinden ta'lîm eyleyüp **lâ'âşime'l-yevme minemrillâhi** [M106a] **illâ menrahime** diyü (21) ma'sûm olanlar Allâhuñ rahmet eylediği kimseler idüğini bildürdi lâkin bedbaht olduğundan naşîhat aña kârger olmayup bu mükâlemede iken **ve hâle beynehumâ mevcu** (22) **fekâne minelmuğrakîn**<sup>810</sup> âyetinüñ tıbkınca bir mevc gelüp ikisinüñ mâbeynine hâyil olup muğraklardan oldı ve kışşası bir niçe mevâzi'de mürûr (23) kıldı

**(1409) Meşnevî**

**Çün remî [H154a] ezminneteş ey bireşed**

**Ki Hudâ hem minnet-i ü mîkeşed**

Ey gümrâh anuñ minnetinden nice nefret eylersin hâlbuki Hudâ-yı Te'âlâ hem (24) anuñ minnetini çeker **minnet** imtinân ma'nâsınadır ve **imtinân** i'tidâd ma'nâsınadır nitekim **menne 'aleyhi minneteri**<sup>811</sup> dirler imtenne ve i'tedde ma'nâsını virür ve imtinân ni'meti (25) şaymağa ve nazlanmağa dirler burada Hudâ anuñ minnetin çeker demek Hazret-i Nûhuñ eylediği tã'at u hasenâtuñ muğâbelesinde şükr kılar dimesen

<sup>809</sup> “Yavrucuğum, gel bizimle beraber bin!” (Hüd 11/42)

<sup>810</sup> “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım. Bugün Allah'ın rahmet ettiğinden başkasını, Allah'ın bu emrinden koruyacak kimse yoktur. Derken dalgalar aralarına girdi, o da boğulanlardan oldu.” (Hüd 11/43)

<sup>811</sup> “İyiliği başa kakma”

‘ibāret olur (26) ki Hāk Te‘ālā Hazreti şekürdür *şekür* mübālağayla şükr idici dimekdür ve şükr ni‘met muķābelesinde mün‘ime lisānla şenā ve ķalble i‘tikād u muħabbet ve a‘zā ve cevārihle ĥidmet (27) ü ‘ibādet eylemeden ‘ibāretdür çünkim şükr bu üç şeyden ‘ibāret oldıysa Hāk Te‘ālānuñ kendü bendesine şükri aña şenā kılmaķ ve anuñ ĥasenesini bilmek (28) ve aña mükāfāt kılmaķdır dimişler ve *veşşukru fīşifātillāh mucāzātu’l-muħsin*<sup>812</sup> diyü ta‘rif eylemişlerdür çünkim minnet çekmek Hazret-i Hākķuñ şānında şükr eylemeden (29) ve muħsine cezā virmeden ve anuñ ĥasenātını bilmeden ve ‘add eylemeden ‘ibāret oldıysa ma‘nā böyle demek olur ki anuñ minnetinden ya‘ni ni‘metini ve luţfını bilmeden ve ‘add (30) eylemeden ey bīreşed ne keyfiyetle a‘rāz eylersin ki Ĥudā-yı Te‘ālā anuñ ĥasenātı muķābelesinde şükriñ kılar ve aña şenā eyleyüp eylediği iyilikleri sen bizüm ĥaķķımız- (31) da şu güne iyilikler eylemişsindür diyü ‘add eyler egerçi pādşāha bendesinüñ ĥizmet ü tā‘ati minnet degüldür lākin pādşāhuñ kerem ü iħsānı ve luţf-ı şānı (32) şol mertebededür ki kendüye ‘āşık-ı şādık olan bendesi ol mün‘im ü nāzeninüñ ne mertebe minnet ve nāzın çekerse ol pādşāhı kendülere ne mertebe maħbüb (33) u nāzenin ittiħāz iderlerse *menkāne lillāh kānellāhu lehu*<sup>813</sup> ĥadīşinüñ mefhūmı üzre ol pādşāh daħı ‘āşık-ı şādıklarını maħbüb u nāzenin menzile- (34) sinde tutar nitekim *yuhıbbuhum ve yuhıbbūnehu*<sup>814</sup> āyet-i kerīmesi bu ma‘nāya şehādet ider lācerem ol ĥazret daħı kemāl-i luţf ve kereminden bunlara minnetdār menzilesinde (35) olur nitekim kemāl-i kereminden bir bendesine yevm-i kıyāmetde i‘tizār kılur *kemā raviye Ĥasanu’l-Başrı ‘aninnebī ‘aleyhisselām kāle resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* (36) *yu’tı bil’abdi yevme’l-kıyāmeti feya‘tezirullāhu ‘azze ve celle ileyhi kemā ya‘teziru’r-reculu fiddunyā feyekūlu ve ‘izzetı ve celālī māzeveytu ‘anke’d-dunyā lihevānike ‘aleyye velākin limā* (37) *e’addettu ‘aleyke minelkerāmeti velfazīleti aħrec yā ‘abdi ilāħāzıhi’l-şufūfi mine‘amike ev kesāke yurıdu bizālike vechıye feħaz bıyedıhi fehuve leke*<sup>815</sup> ah çünkim (38) yevm-i kıyāmetde bir bendesine i‘tizār eylemek cāyiz olıcaķ bu dünyāda daħı ĥāş bendelerine i‘tizār kılmaķ ve minnetdār olmaķ mertebesinde olsa kemāl-i (39) keremine noķşān gelmez ve minnetdār olmaķ ve i‘tizār kılmaķ ĥaķıķatine daħı

<sup>812</sup> “Allah’ın bendesine şükürü, kulunun hasenatını bilmektir.”

<sup>813</sup> “Kim Allah için olursa Allah onun için olur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 21.

<sup>814</sup> “Allah onları sever, onlar da Allah’ı sever.” (Maide 5/54)

<sup>815</sup> “Kıyamet gününde bir kul, huzur-ı İlahiye getirilecek, dünyada bir kimsenin diğer birinden özür dilediği gibi, Cenab-ı Hak da itiraz edecek ve diyecek ki: İzzim, Celalim hakkı için senden dünyayı, indimde hakir olduğu için esirgemedim, lakin sana keremler ve faziletler hazırladığımdan dolayı vermedim. Şu saflar arasında dolaş, benim rızamı talep kasdıyla seni dünyada yedirmiş ve giydirmiş kim varsa elinden tut, o senindir.” Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, C. 12, s. 364.

haml olunmaz belki ol kerīm ü laṭīf hāş bendelerine şü mertebede āşınalık eyler (40)  
ve mu‘āmele kıılır dımeden ‘ıbāret [H154b] olur

**(1410) Meşnevi**

**Çün nebāşed minneteş bercān-ı mā**

**Çünki şükr ü minneteş güyed Hudā**

Bizüm cānımız üzre nice anuñ minneti (41) olmaz çünkim Hudā-yı Te‘ālā anuñ şükr ü minnetini diye eş zamırleri egerçi Hazret-i Nūḥa ‘āyid ve ḥıṭāb Ken‘ānadur velākin her ‘aşrda olan enbiyā [P60b] (1) ve evliyā ki ḥalkı tūfān-ı ḍalāletden kırtadıkları i‘tibārla Nūḥ nebī gibidür ve anlara mütāba‘at eylemeden mu‘riş olan kimseler Ken‘ān-ı ğabī gibidür pes Nūḥ ve Ken‘āndan [M106b] murād (2) her ‘aşrda olan mürşid-i kāmil ve aña mütāba‘at eylemeden mu‘riş olan ğāfil ve cāhil olur ve mışra‘-ı şānīde çünki *şükr ü minneteş* buyurup minneti şükre ‘atf-ı tefsīr (3) kıılmaları muḳaddem olan beytdeki *Hudā hem minnet-i ü mīkeşid* buyurdukları *minnet*den murād Hudā-yı Te‘ālānuñ şükr kıılmasını ve bendesine şekür olmasını iş‘ar eyler ve Hāḳ Te‘ālānuñ (4) şekür olması *mentekarrabe minnī şıbran tekarrabtu ileyhi zirā‘an ve mentekarrabe ileyye zirā‘an tekarrabtu ileyhi bā‘an*<sup>816</sup> ḥadış-i şerīfinuñ muḳteżāsınca ve daḥı ve *meniṭā‘atī e‘amehu*<sup>817</sup> (5) ḳavlinuñ feḥvāsınca bendesine ziyāde luṭf ve iḥşānlar taḳarrüb kıılmadan ve bendesi aña nice muṭı‘ olup emrini ḳabül eylerse ol pādşāḥ daḥı bendesinuñ (6) du‘āsını ziyāde ḳabül eylemeden ‘ıbāret olur

**(1411) Meşnevi**

**Tu çi dānī ey ğarāre-y pürḥased**

**Minnet-i ürā Hudā hem mīkeşed**

Ey pürḥased olan maġrūr sen ne bilürsin (7) anuñ minnetini ḥod Hudā-yı Te‘ālā çeker yāḥud ma‘nā anuñ minnetini Hudā kendü çeker dimekdür *ğarār* fetḥ-i ğayn ve kesri ğaynla daḥı ğāfil olmağa dirler nitekim bu vech üzre ma‘nā virildi (8) ve ḥarāra ve çuvala daḥı dirler bu vech üzre ma‘nā sen ey ḥasedle pür olan çüvāl ne bilürsin demek olur bu vech evvelkiden daḥı enseb gelür ve ḥāşıl-ı kelām (9) ey ḥasedle memlū olan maġrūr sen anuñ minnetin çekmenüñ ḳadr u kıymetin ne bilürsin ki Hudā-yı ‘azze ve celle ol kāmil ve mükemmelüñ minnetin çeker ve anuñ ḥasenāt u ṭā‘ātına (10) göre cezā virür minnet çekmeden murād ne idügi tefsīr olındı

<sup>816</sup> “Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Kim bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak varırım.” İmam Nevevî, *Riyazü’s-Salihîn*, C. 2, s. 384.

<sup>817</sup> “Allah, kulunun itaatinden dolayı ona nimet verir.”

**(1412) Meşnevi**

***Kāşki ū āşinā n'āmūhti***

***Tā ʔama' derNūh u keştī dūhti***

Kāşki ol Ken'an yüzgeçlik (11) öğrenmeyeydi tā ger Hāzret-i Nūha ve keştīye ʔama' dikeydi ya'ni ol zeyrekligi ve baḥş u cidāli ki sebbāhlık gibidür nevlīdi öğrenmeyeydi hattā Hāzret-i Nūha ve anuñ (12) keştīsine ʔama' kılaydı ve dāhil olaydı ve ğarķ u helāk olmadan necāt bulaydı

**(1413) Meşnevi**

***Kāş çün tıfl ezḫiyel cāhil budī***

***Tā çü tıflān çeng dermāder zedī***

(13) Nevlīdi tıfl gibi hīlelerden cāhil olaydı tā tıflar gibi māderine dest ü çeng uraydı ya'ni eṯfāl māderine ta'alluķ ve aña temessük eyledügi gibi eger Ken'an daḫı (14) pederine ta'alluķ u temessük eyleyeydi ğarķ u helāk eylemeden necāt bulurdu kezālik bir tālib daḫı [H155a] eger niza' u cidāli terk eylese ve eṯfāl māderine temessük (15) eyledügi gibi bir mürşid ü mürebbīye ta'alluķ u temessük eylese ʔūfān-ı dālāletden ḫalāş olurdu dimegi ifāde eyler

**(1414) Meşnevi**

***Yā be'ilm-i naql kem budī melī***

***İlm-i vaḫy-i dil rūbūdī (16) ezvelī***

Yāḫud ol Ken'ānsiret olan kimse 'ilm-i naql ile tolu olmayaydı velīden vaḫy-i [daḫı +H] dilüñ 'ilmin kopardı 'ilm-i naqlle derün memlū olmaķ (17) ve aña maġrūr olup i'timād kılamak evliyānuñ ḫalbine müte'alliķ olan vaḫy 'ilminden insānı bībehre eyler velīnūñ ḫalbine müte'alliķ olan vaḫyüñ 'ilminden murād (18) şol 'ilm-i ledünnīdür ki Hāķ Te'ālā anlaruñ ḫalbine ilhām eylemek tārīķiyle ol 'ilmi keşf eylemişdür pes 'ulūm-ı naqliyyeyle maġrūr olan kimse kaçan 'ilm-i ledünnī (19) mazḫarı bir velīye muķārenet kılsa kendü 'ilmini anuñ 'ilmi üzre terciḫ eyleyüp anuñ kelām-ı ḫikmetāmizin ḫabül kılamaz ve kendünūñ bilgisine 'azīm i'timād (20) ve i'tiķadı olduğundan ol menba'-ı ilhām olan 'ilm-i ledünnī şāḫibine tābi' olamaz

**(1415) Meşnevi**

***Bācūnīn nūrī çü piş āri kitāb***

***Cān-ı vaḫyāsā-yı tu āred (21) itāb***

Buncılayın bir nūrla çünkim öñüñe kitāb getüresin senüñ vaḫyle diñlenen cānuñ saña 'itāb getürür vaḫy-i ḫalbī şāḫibi böyle bir velīnūñ ve nūr-ı (22) İlahīnūñ ḫuzūrında

kütübden istifade olunan mesâyil-i nakliyyeyi ilerü getüresin ve anuñ kelâmına mu'araza idüp fülân kitâbda böyle meşûr olmışdur (23) diyessin senüñ vaḥy ile âsüde olan cânuñ saña 'itâb getürür andan ötürü ki cânâ vaḥy ile olan 'ilm-i yaḳîni ḥâşıl olmayınca cân rāḥat bulmaz ve rûḥa (24) kemâl-i rāḥat 'ilm-i vaḥyle ḥâşıl olur çünkim kütübden ḥâşıl olan kendü 'ilmüni ol menba'-ı 'ilm-i İlâhî olan velînüñ ḥuzûrına getüresin ve anı ḥüccet ü bürhân (25) ibrâz eylesesin rûḥuñı rāḥatdan ve vaḥye müte'allik olan 'ilmüñ ḥazḫ u lezzetinden dür eylemiş [M107a] olursın bu ḥuşuşda senüñ rûḥuñ saña incinüp (26) 'itâb eyler böyle diyü ki ey maḡrür bir alay menḳülât u kışriyâtı ilerü getürüp benî âsüde kılan 'ilmiden dür eyledüñ ḥaberüñ yok ki ḥayât-ı rûḥiyye- (27) den beni mehcür kılduñ dir lâkin senüñ rûḥuñuñ bu güne 'itâbından kendü 'ilmüne maḡrür olduḡuñ ve andan lezzet bulduḡuñ vâsiṭa ile ḡâfil ü zâhilsin *vaḥy-* (28) *âsâ* vaşf-ı terkîbidür vaḥy diñlendirici ma'nâsına

**(1416) Meşnevi**

***Çün teyemmüm bâvücüd-ı âb dân***

***'İlm-i naklî bâdem-i kuṭb-ı zamân***

Âbuñ vücûdıyla teyemmüm gibi bil ḥalîfe-yi (29) cihân ve kuṭb-ı zamânuñ kelâm u nutḳıyla 'ilm-i nakliyyi ya'ni türâbla teyemmüm eylemenüñ cevâzı âbuñ vücûdı olmaduḡı zamânda olur ve âbuñ vücûdı olduḡı zamânda (30) teyemmüm câyiz olmaz kezâlik kuṭb-ı zamân olan 'azîzüñ kelâm-ı ḥaḳîkatencâmı mevcûd iken anuñ ḥuzûrında 'ilm-i naklî ile 'amel kılamak böyledür pes ṭahâret-i kâmile (31) isteyen [H155b] kimesne türâb menzilesinde olan 'ilm-i nakliyyi âb-ı şâfî gibi cân u dilden revân olan 'ilm-i vaḥyînüñ vücûdı ḳatında terk eyleyüp andan (32) ḳalbini ve rûḥını ve aḥlâḳını taḥrîr eylemek lâzım olur ammâ eger ol âb-ı ḥayât gibi olan 'ilmini bulup ve kendüñüñ 'ilmiyle 'amel kılursa âbuñ ḳatında türâbla (33) teyemmüm eyleyen kimse gibi olur ve ṭahâretsüz ḳalur ve vücûd-ı levşinden pâk olamayup 'âḳıbet murdâr olur pes ey 'ulûm-ı nakliyyeye maḡrür olan kimse (34) eger ḳahr-ı İlâhîden ḥalâş olmak ve necât bulmak isterseñ

**(1417) Meşnevi**

***Ḥvîş ebleh kun teba' mîrev sipes***

***Restḡî z'in eblehî yâbî vü bes***

Kendüni ebleh eyle aña tâbî' (35) ve mürîd olup ardınca git 'azâb-ı Ḥüdâdan ḳurtulmaḳlığı için ancak bu eblehlikden bulursın

**(1418) Meşnevi**

***Ekşer ehlu'l-cenneti'l-bulh ey püser***

***Behr-i in güftest sulţānu'l- (36) beşer***

Ey peder sulţān-ı beşer ***ekşeru ehlu'l-cenneti'l-bülh***<sup>818</sup> hadîşini bundan ötüri dimişdür ya'ni veliyy-i kāmilüñ ve mürşid-i fāzılıñ huzûrına geldükde ehl-i (37) cennetüñ 'alāmeti oldur ki kendüyi sâdedil eyleye tâ anuñ 'ilm-i şerîfinden istifāde eyleye meşelâ bir kimse bir üstād-ı kāmilüñ hünerini taḥşîl eylemek dilese (38) kendüyi eṭfāl gibi sâdedil kılmayınca ve aña şākird olmayınca müyesser olmaz pes lâzım gelür ki ol 'ilm ü fenni taḥşîl eylemeden ötüri üstād-ı kāmilüñ öñünde (39) ol kimse ebleh ola ve kendü bildüğini ve fehm kıldüğünü terk eyleyüp anuñ bildügiyle ve fehm kılduğıyla 'amel eyleye ***'aleykum bedîni'l-'acāyiz***<sup>819</sup> hadîş-i şerîfi bu ma'nāya (40) göre dinilmişdür ve ***ekşeru ehlu'l-cenneti'l-bulh*** hadîş-i şerîfi daḥı bu mażmûni te'yîd ü tenbîh için irād olunmuşdur ve bu hadîş-i şerîfi Bezzāz Enesden ve (41) Enes Hâzretleri Hâzret-i Nebîden şallallāhu 'aleyhi ve sellem rivāyet iderler ve İbn Eşîr **Nihāyede** bunuñ şerḥini böyle yazmışdur ki teberrüken bi'aynihi taḥrîr olındı [P61a] (1) *elbulhu huve cem'u'l-ebleh ve huve'l-gāfilu 'anişşerri'l-maṭbū'i 'alelḥayri ve kîle humullezîne galebte 'aleyhim selāmetu's-sudûri ve ḥusnu'z-zanni binnāsi liennehum uḡfulü emra duniyāhum fecehelü* (2) *ḥazfe't-taşarrufi fihā ve aḡbelü 'alāāḥiretihim feşegālū enfusehum bihā festehakkü en yekünü ekşera ehli'l-cenneti feemmā'l-eblehu ve huvellezî lā'aḡle lehu*<sup>820</sup> faḡir murād filḥadîş

***(1419) Meşnevi***

***Zeyreki(3) çün kibr ü bādengiz-i tust***

***Eblehi şev tā bimāned dil dürüst***

'Aḡl u zeyreklik çün saña kibr ḡoparıcı bād-ı hevādur pes bir şikeste ebleh ol tā kim gönül dürüst (4) ḡala zîrā kibr ü ḡurür ḡalbi i'tidālinden çıkarup fāsîd eyler ammā sâdedil olmaḡ ve selāmetşudür mertebesin bulmaḡ ki ebleh olmadan 'ibāretdür ḡalbe (5) selāmet viricidür pes ebleh ol tā ḡalbün dürüst ola

***(1420) Meşnevi***

***Eblehi nî k'ü bemaşḡargî dü tust***

<sup>818</sup> "Ehl-i cennetin çoḡu eblehlerdir." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 409.

<sup>819</sup> "Acuzelerin (ihtiyar kadınların) dinini üzerinize lâzım kılınız."

<sup>820</sup> "Bülh, ebleh'in cem'idir. Ebleh ise, kötülükle ilgisi olmayan ve iylikten başka bir şey yapmayan kimse demektir. Aynı şekilde: Herkese hüsünzan besleyen, gönüllerinde kötülük barınmayan kimse demektir, şeklinde de rivayet edilir. Zira onlar, dünyanın dedikodularından sıyrılıp ahiretlerine yönelen ve onunla meşḡul olan kimselerdir. Elbette ki cennetin ekserisini onlar teşkil ederler. Bir de 'akılsız kimse' manasına 'ebleh' vardır ki hadiste kastedilen mana bu deḡildir." Yardım, *Mesnevî Hadisleri*, s. 173.



***Eblehī k'ū vālih ü hayrān-ı Hüst***

Ebleh didüğüm ol (6) bir sefih ü nādān degüldür ki o maşharalık ile iki katdur belki murād şol bir selāmetşudür şāhibi [M107b] olan eblehdür ki o hüyla müşārünileyh olan ğayb-ı (7) hüviyyet ve zāt-ı ehadıyyetüñ vālih ü hayrānidur [H156a] ya'ni ħazret-i maħbüb-ı ma'nevīnünñ bir mertebe ħayrānidur ki kendü vücūdından bīħaber olmuş ve anuñ ħüsn ü cemālinünñ (8) müşāhedesinde ħayrān kalmışdur

***(1421) Meşnevi***

***Eblehānend ān zenān-ı dest bür***

***Ezkef ebleh v'ezruḥ-ı Yūsuf nüzür***

Eblehlerdür ol ellerin kesici zenler elleri cihetinden (9) ebleh ve Yūsufuñ cihetinden nüzürdür *nüzür* lügatde kōrkutmağa dirler *inzār* ma'nāsına da gelür *inzār* ħavfdan ve dehşetden ħaber virmek ve i'lām eylemek daḥı dirler (10) burada nüzür Yūsufuñ ruḥınuñ dehşetinden ħaber virici ve bilici demek ma'nāsına olur ve filħakīka anlar kendülerden bir mertebe ğāfil ü hayrān oldılar ki vaqtā (11) kim Yūsufuñ cemālini gördiler ellerini turunc yedikleri bıçaqlarla kaḥ eylediler ve elemini tuymadılar ammā Yūsufuñ cemāl-i bākemālinden ħaberdār olup ḥāşā lillāh (12) bu beşer degüldür diyü anı beşer olmadan tenzīh eylediler nitekim süre-yi Yūsufda Ḥaḫ Te'ālā ħazretleri anlaruñ ħālinden ħaber virüp buyurur *felemmā raeynehü ekbernehu ve* (13) *kaḥta'ne eydiyehunne ve kulne ḥāşā lillāh māhāzā beşeren inhāzā illā melekun kerīm*<sup>821</sup> bu āyet-i kerīmenünñ tefsīri cild-i şālişde *Deḳūkī* ħikāyesinünñ beyānlarından aşağı (14) bir beyānda mürür eyledi

***(1422) Meşnevi***

***'Aḳlṛā ḳurbān kun ender'aşḳ-ı düst***

***'Aḳlhā bārī ezān süyest k'üst***

Pes imdi 'aḳlı dostuñ 'aşḳında ḳurbān (15) u fedā eyle cümle 'aḳıllılar bārī ol cānibdendür ki o cānib-i dostdur *bārī* taḫḳīḳ ma'nāsına isti'māl olunup taḳdīr-i kelām 'aḳıllılar cemī'an taḫḳīḳā ol cānibdendür ki (16) odur dınse daḥı vechdür ve filħakīka 'uḳül u ervāḥuñ münşe'atı ħazret-i bārīdür pes anuñ 'aşḳında 'aḳluñı bezl eyle tā saña iz'āf u muzā'af (17) 'aḳıllar gele

***(1423) Meşnevi***

***'Aḳlhā ān sū firistāde 'uḳül***

<sup>821</sup> “Görür görmez hepsi onu gözlerinde çok büyüttüler, (şaşkınlıklarından) kendilerinin ellerini doğradılar. Ve: ‘Hāşa, Allah için bu bir beşer değildir, bu ancak üstün bir melektir.’ dediler.” (Yusuf 12/31)

***Mānde in sū ki ne ma'sūkest gül***

Aşhāb-ı 'uqūl 'aқıllarını ol cānibe göndermişdür ammā gül u aқmak olan (18) bu tarafda қalmışdur ki ma'sūq degüldür ya'ni erbāb-ı 'uqūl 'aқl u cānlarını ve hānumānlarını Cenāb-ı 'İzzetüñ rāh-ı 'aşkıında bezl idüp ma'sūq-ı haқıķı cānibine irsāl (19) eylemişlerdür ammā gül u nādān olanlar bu 'ālem-i tabi'at ve mertebe-yi beşeriyette қaldı ve 'aқl u cānını bu mertebelerde harc u şarf kıldı ki bu mertebeler ma'sūkuñ (20) rızası ve қurb u vişāl mertebeleri degüldür

***(1424) Meşnevi***

***Z'in ser ezhayret ger in 'aқlet reved***

***Her ser-i müyet ser ü 'aқlī şeved***

Bu başdan hayretten eger bu 'aқluñ (21) gide senüñ her ser-i müyuñ bir ser ve bir 'aқl olur bu beyt tarıķ-i muhabbetde hayrān olmadan 'aқluñ zevālınden hāyif olan ve rāh-ı tā'at u muhabbetde bu (22) huşūşdan ötüri ictināb kılan kimselere ta'līmen ve tesliyeten dinilmişdür ya'ni ey hayrān olmadan 'aқlum başumdan gider ve mecnūn olurum diyü havf (23) eyleyen kimse bu başuñdan eger senüñ 'aқluñ hayrān-ı Haқ olduğından ötüri gide gam yeme senüñ her kıluñuñ başına giden 'aқluña mu'ādil [H156b] bir 'aқl (24) ve bir baş virilür mışra'-ı evvelde olan *ser* taraf ma'nāsına olup ve mışra'-ı şānīde olan *sir* kesr-i sīnle olup cān ma'nāsı murād olsa dağı (25) ma'nā laţif ü dürüst olur bu taқdīr üzre dimek olur ki bu tarafdan eger senüñ 'aқluñ hayretten ötüri giderse senüñ her kıluñuñ başına bir (26) cān u 'aқl saña hāşıl olur ki giden 'aқluñdan nice vechle evlā olur

***(1425) Meşnevi***

***Nist ān sū renc fikret berdimāg***

***Ki dimāg u 'aқl rūyed deşt ü bāg***

Ol cānibde (27) 'aқl u dimāg üzre fikrūñ renc ü eleme yokdur zīrā ol tarafda deşt ü bāg dimāg u 'aқlı bitirür ya'ni 'ālem-i İlāhīde dimāg üzre [M108a] fikret ve hayālūñ (28) renci olmaz ve 'ulūm-ı ledünniyye kuvvet-i fikriyye ile zuhūra gelmez tā kim dimāga zahmet vire nitekim bunda 'ulūm-ı 'aқliyye ve naқliyye ve ma'ārif-i resmiyye kuvvet-i fikriyye ile (29) hāşıl olur ki dimāga renc ü ta'ab virmeden hālī olmaz nitekim mütāla'a-yı kütüb eyleyen kimse bir daқıķ maḥalli ziyāde tefekkür kılsa ve aña meşgūl olsa anuñ dimāğı yābis (30) ü mūncemid olur ve aña ol tefekkürden 'azīm fütür u melāl gelür ammā eger bu 'aқlı rāh-ı muhabbet-i İlāhiyyede bezl eyleyüp taşfiyye-yi қalbe meşgūl olursın 'ālem-i İlāhī saña (31) mūnkeşif olup vāridāt-ı

İlâhiyye ve fuyûzât-ı Rabbâniyye ile dimâğ u dilüñ âsûde olur ve ‘aql u cânüñ ol ‘âlem-i İlâhîñüñ deşt ü bâğında revnağ ve leţâfet (32) bulur zîrâ ki ol ‘âlem-i İlâhîñüñ bâğ u şahrâsı ‘aql u dimâğa neşv ü nemâ virür ve anları ziyâde idüp kemâl mertebesine ırgürür *rüyed* lafzına bunda rüyâned ma’nâsı (33) virildi ve müte‘addî olmak ma’nâsına isti’mâl olındı ammâ fi’l-i lâzım ma’nâsına olurdur deşt ü bâğ taqdîrinde olsa dağı câyiz olur ya’ni ki anuñ deşt (34) ü bâğında dimâğ u dil biter demek olur

**(1426) Meşnevî**

***Süy-ı deşt ezdeşt nükte bişnevî***

***Süy-ı bâğ âyi şevved nahlet revî***

Ol ‘âlemde deşt ü şahrâ cânibinde deştiden (35) remz ü nükte işidürsin bâğ tarafına gelesin senüñ nahlüñ sîrâb olup *revî* revâ yervî reyyandan şıfat-ı müşebbedür şuya kanıcı ma’nâsına ya’ni gönülde (36) olan ‘âlem-i İlâhîye gelesin anuñ deşt ü şahrâsı cânibinde nice nikât-ı şerîfe ve esrâr-ı laţîfeyi anuñ deştinden istimâ’ eylersin eger ol ‘âlem-i dilde olan (37) bâğ-ı İlâhî cânibine gelesin senüñ nahl-i vücüduñ mâ’ü’l-hayât-ı hikmet ü ma’rifete kanıcı olur ‘âlem-i İlâhîye deşt ü bâğ isnâdı isti‘âre-yi temşîliyye kâ‘idesi (38) üzredür ki münbit-i esrâr u envâr ve maḥall leţâyif-i bişümâr olduğı i’tibârla deşt ü bâğa müşâbihdür bu ma’nâ dağı murâd olsa câyiz olur ki dine çünkim (39) ‘akluñı tarîk-i muḥabbet-i İlâhîde bezl eyleyüp ‘âlem-i ḥaḳîkate vâşıl olasın bu ‘âlem-i zâhirde olan deşt ü şahrâ cânibinde nefis-i deştiden ***eyneemâ tuvellû feşemme vehullâh***<sup>822</sup> (40) nüktesini işidürsin ve eger bâğ cânibine gelesin senüñ nahl-i vücüduñ âşâr-ı [H157a] raḫmetullâhı ve esrâr-ı terbiyye-yi Ḥaḳkı müşâhede eylemeden şâd u sîrâb olur

**(1427) Meşnevî**

**(41) *Ender’in reh terk kun tāk u turunb***

***Tā kılāvuzet bicünbed tu mecünb***

Bu yolda tāk u turunbı terk eyle mādāmki senüñ kılavuzuñ ḫareket eyleye [P61b] (1) sen ḫareket eyleme *tāk* egerçi kemere ve *turunb* kara eve dirler ve zâhir ma’nâsı evleri ve kemerleri terk eyle dimekdür lâkin murâd nām u nişânı ve kibr ü faḫrı (2) bu tarîk-i İlâhîde terk eyle ve bir mürşide iktidâ kıl ve ol ne güne ḫareket eyleyse sen dağı anuñ gibi ḫareket eyle mādāmki ol bir fi’l işlemeye ve kabûl eylemeye sen (3) hem anı işleme ve kabûl eyleme demek olur

<sup>822</sup> “Nerede yönelseniz orada Allah’a durulacak cihet vardır.” (Bakara 2/115)

**(1428) Meşnevi**

***Her ki ü biser bicünbed düm buved***

***Cünbişeş çün cünbiş-i kejdüm buved***

**(1429) Meşnevi**

***Kejrev u şeb kūr u zişt ü zehrnāk***

***Piše-yi (4) ü hasten-i ecsām-ı pāk***

Her kim ki ol sersüz hareket eyler düm olur anuñ cünbişi ‘akrebüñ cünbişi gibi olur ya’ni şol kimse ki tarîk-i İlahîde bire’is ü (5) pişvā hareket ider ol kimse düm gibi ebter olur ve süflī qalır ve anuñ hareketi ‘akrebüñ hareketi gibi olur şol münāsebetle ki ol ‘akrebüñ egri yürüyici ve gice (6) kör ve zişt ü zehrlüdür ve ‘akrebüñ kār u şan’atı pāk cismleri mecrūh eylemekdür kezālik tarîk-i Haqqa biser giden kimselerüñ hāli dahı böyle olur filhākīka (7) ‘akreb kejevüdür ve gice kördür gündüz hod hiç görmez zişt- [M108b] şüret ve zehrnākdur pes rāh-ı Haqqa delilsüz giden kimse dahı ‘akreb gibi egri gidici ve şeb-i (8) tabi’atda ve zulmet-i beşeriyette görmeyici ve kabihü’l-ħaşlet müzi’abi’at olur ki anuñ şan’atı pāk u şālīh olan cismler yā fi’liyle veyā lisānıyla rencide eylemek olur

**(9) (1430) Meşnevi**

***Ser biküb ānrā ki sırreş ĩn buved***

***Hulķ u hūy-ı müstemirreş ĩn buved***

Pes ol kimsenüñ başını dög ki anuñ sırrı bu ola dāyim ve müstemir anuñ hilķat u hūyı (10) bu ola ya’ni şol kimsenüñ ki sırrı ve hulķ u hūyı dāyimā ‘akrebüñ sırrı ve hulķ u hūyı gibi ola anuñ başını dög belki şer’an lāzım gelürse anı katlı eyle ki *kullu müzin* (11) *yuktelu*<sup>823</sup> dinilmiştir

**(1431) Meşnevi**

***Ĥod şalāh-ı üst ān ser kūften***

***Tā rehede cānrīzeşe z’ān şūmten***

Ĥod ol baş dögmek anuñ şalāhıdır tā anuñ cān- (12) rīzesi ol şūm u fāsıd tenden kırtula *cānrīze* cān kırındısı dimekdür murād bütün cān dimege lāyık degüldür haķır ve nāçiz cān demek olur pes şol kimse ki (13) müzi’abi’at ola ve kejdüm gibi hulķa ezā kıla anuñ katlı olınması helāl olur tā kim anuñ haķır ü zelil olan cānı nefsi- şūmından halāş ola ve Müslümānlar dahı (14) anuñ zararından selāmet bula

**(1432) Meşnevi**

<sup>823</sup> “Eziyet vereni yok et.”

***Vāsītān ezdest-i dīvāne silāh***

***Tā zitu rāzī şevēd ‘adl u şalāh***

Dīvānenüñ elinden silāhını al tā ‘adl u şalāh (15) senden rāzī ola *dīvāne*den murād ki nefis ve ehl-i nefis olur evvelā ma‘nā dīvāne olan nefsüñe ruḥşat ve anuñ müştēhā ve muḳtezāsına göre ālet virme [H157b] belki anuñ (16) hevāsına ve muḳtezāsına kuvvet viren āleti andan al rūḥuña ve ‘aḳluña vir tā kim senden ‘adl u şalāh rāzī ola demek olur şāniyen eger ḥākim ü gālib iseñ kejdüm- (17) ṭabī‘at olan ehl-i nefsüñ elinden zulm u fesāda ālet olan mālını ve manşıbını al ve anı bīḳudret ü bīṭāḳat ḳo tā kim senden ‘adl u şalāh rāzī ola demek (18) olur

***(1433) Meşnevi***

***Çün silāheş hest ü ‘aḳleş nī bibend***

***Dest-i ūrā v’erne āred şad gezend***

Çünkim dīvānenüñ silāhı var ve ‘aḳlı yokdur anuñ elini baḡla yoḡsa (19) o ḥalka çün zarar u ziyān irişdürür velḥāşıl ‘aḳlı olmayana eger nefsüñ ise de ālet ü ḳudret ve kuvvet ü ruḥşat virme tā saña ve ḥalka niçe zarar (20) irişdürmeye belki anuñ elini baḡla tā zarardan hem sen hem sāyir ‘ibādullāh sālim olalar

***Beyān-ı ḥuşūl-i ‘ilm ü māl u cāh her bed güherrā faẓīḥat-ı ūst (21) u çün şemşīrist ūftāde bedest-i rāhzen***<sup>824</sup>

***(1434) Meşnevi***

***Bedgüherrā ‘ilm ü fen āmūḥten***

***Dāden-i tīḡi bedest-i rāhzen***

Bedgühere ‘ilm ü fen öğretmek filmeşel (22) rāhzenüñ eline tīḡ virmekdür

***(1435) Meşnevi***

***Tīḡ dāden derkef-i zengī-yi mest***

***Bih ki āyed ‘ilm nākesrā bedest***

Mest ‘Arabuñ eline tīḡ virmek yegdür ki nākesüñ eline ‘ilm (23) ü ma‘rifet gele ol cihetden zengī-yi mestüñ eline tīḡ virmek nākes olan bedgevhere ‘ilm öğretmekden yegdür ki serḥoş ‘Arab elindeki kılıcıyla lāzım gelse (24) birkaç kimsenüñ bedenini mecrūḥ eyler ammā ol bedgevher ol ‘ilm ü ma‘rifet vāsıtasıyla niçe kimseleri izlāl u ifsād eyler pes bunuñ mażarratı anuñ mażarratından (25) niçe vechle ziyāde olur pes anuñ eline tīḡ virmek bu ki ‘ilm öğretmekden evlā olur

<sup>824</sup> “Kötü yaratılışlı kimselerin ilim, mal ve mevki elde etmesiyle edepsizliğinin ortaya çıkmasının beyanıdır ve bu durum yol kesicinin eline düşmüş kılıç gibidir.”

**(1436) Meşnevi**

**‘İlm ü māl u manşib u cāh u kırān**

**Fitne āmed derkef-i bedgüherān**

(26) ‘İlm ü cāh ve manşib u māl ve kırān bedgevherlerüñ elinde fitne geldi ya’ni zengī-yi mestüñ elinde tîğ bir an nice fitne ve fesāda ālet olursa bedgevherlerüñ (27) elinde bu mezkūr olanlaruñ cümlesi ālet-i fitne ve fesād olur ve bunlar vāsıtasıyla bedgevher olanlar halka zulm u ta’addī kıılır kırān kesr-i kâfla cem’iyet ma’nāsına (28) da olsa cāyızdır ve muķārın ma’nāsına olsa dañı cāyız

**(1437) Meşnevi**

**Pes ğazā z’īn farz şud bermü’minān**

**Tā sitānend ezkef-i Mecnūn sinān**

Pes ğazā ve cihād mü’minlere (29) bundan ötüri farz oldu tā mecnūnuñ elinden tîğ u sinānı alalar ya’ni küffār u münāfikīñ ki ‘aķl-ı ma’ād mertebesinden dūr ve İmān u ‘ırfāndan mehcūr (30) olduklarıçün mecnūn gibi dururlar ve anlaruñ [M109a] bedeni ve mālı ve manşıbı anlaruñ elinde tîğ gibidür pes mü’minlere küffārla mücāhede eylemek farz oldu tā ol mecnūnlaruñ (31) elinden sinānı alalar ve sināndan ve tîğden murād ne idüğini bu beytle tefsīr idüp buyururlar

**(1438) Meşnevi**

**Cān-ı ü mecnūn teneş şemşīr-i ü**

**Vāsītān şemşīrrā z’ān zişt hū**

(32) Anuñ cānı mecnūndur ve anuñ teni filmeşel [H158a] anuñ şemşīridür ol kabīh hūyludan şemşīri al ya’ni anuñ elinden ālet-i harbe müte’allıķ olan her ne ise aħz eyle yā esīr ola (33) veyā İmāna geeler veyā harācı kabūl kıılalar veyā maķtūl olup ehl-i İslām anlaruñ şerrinden aman bulalar

**(1439) Meşnevi**

**Ān çı manşib mīkuned bācāhilān**

**Ezfāzīhat key kuned şad (34) arslān**

Ol nesneyi ki fazīhat u rüsvāyılıķdan manşib cāhillere eyler ol fazīhatı yüz arslan kaçan eyler ya’ni manşıbuñ cāhillere virdüğü zarar u fezāhātı yüz (35) arslan eylemege kādır olmaz

**(1440) Meşnevi**

**‘Ayb-ı ü maħfist çün ālet biyāft**

**Māreş ezşūrāñ berşahrā şitāft**

Ol cāhilūñ ‘ayb u kabāḥati manşıba vāşıl (36) olmazdan evvel maḥfī ve pūşīdedür çünkim ālet buldı ve manşıb u mālla dār u gīre kādır oldı anuñ mārı sūrāḥdan çıķup şahrāya irdi ya’ni nefsi emmāre (37) senūñ mekr ü zararı buṭından zuhūra gelüp şahrā-yı ‘āleme sür‘at kıldı ve halk üzre müstevlī olup zāhir oldı

**(1441) Meşnevi**

**Cümle şahrā mār u kejdüm pür (38) şeved**

**Çünki cāhil şāh-ı hükmi mür şeved**

Cümle şahrā mār u kejdümle pür olur çünkim cāhil acı hükmiñ şāhı ola ya’ni zulm ü fesād ki meşelā mār u kejdüm gibidür (39) çünkim cāhil acı hükmi pādşāh ola ‘ālem şahrāsı cemī’an zulm ü fesādla pür olur ve zulm ve ehl-i fesād fırsat bulup zuhūra gelür ve şulehā ve mü’minini (40) her biri ‘akārib ve ḥayyāt gibi āzürde kıılır

**(1442) Meşnevi**

**Māl u manşıb nākesi k’āred bedest**

**Ṭālib-i rüsvāyi-yi ḥ’iş ü şudest**

Bir nākes ki māl u manşıb (41) ele getüre ol nākes kendünün rüsvāyılığını ṭālib olmuşdur zīrā anuñ ḥālī ikiden ḥālī olmaz

**(1443) Meşnevi**

**Yā kuned buḥl u ‘atāḥā kem dihed**

**Yā saḥā āred benāmevzi’ nihed**

[P62a] (1) Yā budur ki ol nākes buḥl u imsāk eyler maḥall-i ‘atā olanlara iḥsān u ‘atālar virmez yā budur ki saḥā ve ‘atāyı getürür lākin nāmevzi’e ḳor ve nāmaḥall yire virür (2) meşelā fīzamānına manşıbdā olan cāhiller gibi ki saḥā ve ‘atālarını eşbāra ve ehl-i lehv ü lu’ba ve dūrügğüy u mizācğir olanlara ve fişķ u ma’şiyete virürler ve müsteḥakķ-ı (3) ‘atā ve iḥsān olanlara ihānet ü ḥakāret iderler ve kec ‘atā olmaķ ve her kārı bir ‘aks kıılmaķ semtine gider

**(1444) Meşnevi**

**Şahrā derḥāne-yi beydaķ nihed**

**İnçünin (4) bāşed ‘atā k’aḥmaķ dihed**

Meşelā şāhı beydaķ ḥānesine ḳor ol ‘atā ki aḥmaķ virür buncılayın olur ya’ni a’lā olan şey’i ednānuñ mertebesine ḳor her şey’i maḥalli (5) olmayan şey’e vaż’ eyler aḥmaķ ve cāhilūñ virdügi manşıb ve eyledügi ‘atā ve iḥsān bunuñ gibi olur her ne işlese bāzgüne kıılır ehlinden men’ ve nāehle (6) saḥi olur

**(1445) Meşnevi**

***Hüküm çün derdest-i gümrāhī fütād***

***Cāh mīpindāšt derçāhī fütād***

Hüküm ü taşarruf çünkim bir gümrāh u nākesūn eline düşdi [H158b] ol gümrāh (7) vāşıl olduğı mertebeyi cāh zu'm eyledi lākin bir cāha düşdi zīrā ol manşib aña maħall-i ħabs olup 'ālem-i rūḫāniyyete ħurūc kılamaz ve arzullāh-ı vāsi'a (8) seyrine vāşıl olamaz belki ol çāh-ı belā ve cefāyı kendü zu'mınca cāh-ı pürşafā 'add eyleyüp mer-tebe-yi 'āliden ve manşib-ı sāniden maħrūm kalur

***(1446) Meşnevi***

***Reh nemidāned kılāvūzī (9) kuned***

***Cān-ı zişt-i ü cihānsūzī kuned***

Bu beyt-i şerif ve mābā'dında olan ebyāt-ı şerife dağı manşib-ı ma'nevīnūn nāehle virdüğü zararı beyān (10) eyler nitekim bundan evvel menāşib-ı şūrīnūn cāhil olanlara ve diyānetsüz manşib taşarruf kılanlara ne mer-tebe mażarratı var idügin beyān buyurdılar pes (11) *manşib-ı ma'nevī* ki andan murād ta'līm ü irşād mer-tebeleridür nāehl olanlara ne mer-tebe mażarratı var idüğini beyān itmege şürū' idüp buyururlar ol (12) cāhil ü nādān yol bilmez kılavuzluk eyler anuñ zişt ü kabīḫ olan cānı cihānsūzlık eyler rāh-ı Ḥaqqı bilmek evvelā sünnet-i seniyye-yi Ḥazret-i Muştafāya (13) 'ālim olmak ve sīret-i evliyāya 'arif olmak [M109b] ve Ḥaḫ Te'ālānuñ buyurduğı üzre bīsem'a ve bīriyā 'amel kılmakdan 'ibāretdür kaçan bir kimse Ḥazret-i Muştafānuñ (14) sünnet-i seniyyesine 'ālim olmasa taşfiyye-yi derūn kılmasa ve kemāl mer-tebesi bulmasa belki mücerred şöhret ü nebāhat için ta'zīm-i ḫalk ve cem'-i tevābi' için (15) irşād-ı nāsa taşaddī eylese anuñ cān-ı zişti cihān ḫalkını yaḫar şol i'tibārla ki rāh-ı şavābdan filḫaḫīka bīḫaber olup anları yā kibr ü ğurūr ve ibāḫate düşürür (16) veyāḫud ḫasbiḫāl-i cāha mübtelā olmağa sebep olur veyāḫud noḫşān u ḫalāletden bir mer-tebeye irişdürür ki anuñ 'āḫıbeti nār-ı caḫīm olur

***(1447) Meşnevi***

***Ṭıfl-ı rāh-ı faḫr çün pīri (17) girift***

***Peyrevānrā ğül-i idbīri girift***

Faḫr yolunuñ ṭıflı çünkim pīrlik ṭıtdı ve mürşidlik ittihāz itdi pes aña peyrev olanları idbār u şekā (18) ğülü ṭıtdı *rāh-ı faḫr*dan murād ki ṭarīḫ-i fenādur ve faḫr u fenā sālīkūn vücūdı bilkülliyye fānī olup kendüyi görmeden necāt bulmaḫdur bu faḫr u fenānuñ (19) taḫḫīki ve bu ṭarīḫ-i faḫr u fenānuñ ṭıfl mer-tebesinde ḫalanlarınıñ ve peyrevlik mer-tebesine eren erenleriniñ taşşīli Minhācü'l-Fuḫarā nām kitābımızda



tafşilen (20) mezkûr u mestûr olmuşdur ki anda bāb-ı meşîhatde ve derece-yi fakr u fenāda taleb olına ammā bunda icmālen tıfl-ı rāh-ı fakrdan murād ne idügi beyān olına (21) rāh-ı fakruñ tıflı ol kimsedür ki henüz dağı ricāl mertebesine bāliğ olmamış ve hevā ve hevesden güzer kılmamış ve vücūd-ı mevhumı kaydından necāt bulmamış (22) ve henüz dağı veliyy-i kāmil olmamışdur nitekim bu Türki rubā'î bu ma'nâyı izāh eyler

*Rubā'î*

*Didi bir pîre bir kimse gel evlen*

*Didi ol dağı (23) bāliğ olmadum ben*

*Velîlige yetince bāliğ olur*

*Velîlik olmasa oğlanlık olur*

[Velhâşıl kaçan tarîk-i fakrdā bāliğ olmayan ve ricāl mertebesin bulmayan (24) bir kimse çünkim meşîhat tutsa irşād mertebesine taşaddî itse aña peyrev ve tâbi' olanları müdbirlik gülü tatar gülüñ taḥkîki [şānīde ve +M] cild-i sālīşde dağı mürür eyledi (25) gül şol beyābānda olan cinnilere derler ki ekşer kārban halkına ve ba'zı kimselere āşināsı şeklinde nümāyān olup ve aña dostāne tekellüm kılup ve rāh-ı maqşad budur (26) gel bu cānibe gidelüm diyü ızlāl eyleyüp 'ākıbet bir vādīde helāk eyler imiş çünkim tarîk-i fakruñ tıflına bir nice kimse tâbi' olsalar anları müdbirlik (27) ve bedbaḥtlık gülü tatar ve bir yere iletüp atar ki ašlā andan necāt müyesser olmaz

**(1448) Meşnevi**

***Ki biyā tā māh būnmāyem turā***

***Māhrā hergiz nedīd ān bīşafā***

Ol rāh-ı fakruñ (28) tıflı olan şeyḫ kendü peyrevlerine böyle dir ki gel tā saña māhı göstereyüm hālbuki ol bīşafā hergiz māhı görmedi *māhdan* murād bunda ḥaḳīkat-ı Muḥammediyye (29) olmaḳ zevḳ-i selīm ü 'aql-ı müstaḳīm şāhibine rüşendür zīrā *nūru'l-kameri müstefādün mineşşems*<sup>825</sup> mücibince kamer nūri şemsden istifāde kılduğı gibi ḥaḳīkat-ı Muḥammediyye (30) dağı envār u esrārı zāt-ı İlāhiyyeden istifāde kılur pes māhdan murād ne olduğı ma'lūm oldıysa ma'nā böyle demek olur ki ol tarîk-i fakruñ (31) tıflı sülūka ḳābil olanlara ve kendüye meyl ü muḥabbet kılanlara dir ki gel ve baña tâbi' ol tā saña māh-ı ḥaḳīkatı gösterem ve seni ḥaḳīkat-ı Muḥammediyyenüñ müşāhede- (32) si mertebesine irgürem hālbuki ol bīşafā māh-ı

<sup>825</sup> “Ay nurunu güneşten alır.”

ḥaḳīḳatı hergiz görmedi belki anuñ böyle dimeden murādı mücerred iddi‘adur ki ḥalkı bu ḥile ile kendüye (33) şayd eyleye ve bu tezvîrle bî‘atine kayd eyleye dimek olur

*(1449) Meşnevî*

*Çün nümāyî çün nedīdestī be‘ömr*

*‘Aks-i meh derāb hem ey ḥām-ı ğumr*

Ḥikāyetden muḥāṭaba iltifāt idüp (34) rāh-ı fakruñ tıflı menzilesinde [M110a] olanlara teşeyyüḥ kılanlara ḥiṭāb idüp buyururlar ey müteşeyyih ve ey tıfl-ı rāh menzilesinde olan müzevir ü müdde‘ī nice gösterürsin (35) çünki ‘ömründe görmedüñ māhuñ ‘aksini ābda bile ey ḥām-ı ğumr *ğumr* zammateyn ile ve sükün-ı mīm ile daḥı bön ve ğāfil kimsedür ki aḥvāl bilmez yeḳālu raculun ğumr (36) bisükünî’l-mīm ve zammhā ellezī lemyucerribi’l-umūr ya’ni ey nāpuḥte olan ğāfil ü cāhil sen māh-ı ḥaḳīḳatı ṭālib olanlara nice gösterirsün çünkim cemī‘-i ‘ömründe ol māh-ı (37) ḥaḳīḳatüñ ‘aksini bile bu mezāhir-i kevnıyyede görmedüñ ki bu mezāhir filmeşel āb-ı şāfī gibidür ve bunda nümāyān olan ‘uḳül u ervāḥ ol māh-ı ḥaḳīḳatüñ ‘aksidür (38) çünkim bu mezāhir-i kevnıyyede anuñ ‘aksini görmege ḳādir olmayasın ve bu mir‘at-ı ‘ālemde görünen ‘ukūs kimüñ ‘ukūsıdır bilmege zafer bulamayasın aşlını ve zātını nice görürsin (39) ve ne vechle ṭālib olanlara gösterirsün

*(1450) Meşnevî*

*Aḥmaḳān server şudestend ü zibīm*

*‘Āḳılān serhā keşīde dergilīm*

Aḥmaḳlar server olmışlardur ve ḥavflarından ‘āḳıllar (40) başların kilīme çekmişlerdür ya’ni ‘aceb ḥāletdür ki erbāb-ı cehl ü ḍalālet ve aşḫāb-ı ḥile vü ḥadı‘at her biri menba‘-ı belāhet ü ḥamāḳat iken server olmuşlar (41) ve da‘vā vü enāniyyet ve kizb ü şeyṭanetle zuhūr kılmışlardur aşḫāb-ı ‘uḳül bu ḥālet-i ğarībeyi görüp ve erbāb-ı ‘ilm ü ma‘rifet bu şüret-i ‘acībeden ‘ārlanup [P62b] (1) başların kilīm altına çekmişler ve tesettür ve ihtifā eylemişlerdür

*Beyt*

*Perī nihufte ruḥ u dīv derkirişme-yi ḥüsn*

*Bisüht ‘aḳl ziḥayret ki in çe bu ‘l-‘acebest<sup>826</sup>*

<sup>826</sup> “Peri, yanağını saklamış; şeytan, güzelliğin cilvesinde; akıl hayretten yanar, bu ne kadar da gariptir.”

(2) Nitekim Hâzret-i Resûl-i Mükerrrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kendü zamân-ı şerîflerinde kable’l-bi’set ol zamânda olan halkuñ mâbeyninde bu zıkr olınan hâlet-i ‘acîbeyi (3) müşâhede eyleyüp tesettür buyurmuşlardı şol vakte dek ki *ķum feenzir*<sup>827</sup> emr-i şerîfi vârid oldı ve zuhûra gelmege ve halkı Hâzret-i Hakkā da’vet kılmağa emr geldi (4) nitekim bu kışşaya işâret idüp buyururlar

### ***Tefsîr-i yâ eyyuhe’l-müzemmil***

Bu sürh-ı şerîf bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri beyânındadır ma’nâ ey şiyâbına mütezemmil olan (5) nebî dimekdür *tezemmele bisiyâbihi* dirler kaçan bir kimse şiyâbına teleffûf eylese ya’ni bürünse ve şarılsa tâ *zâda* idgâm olup hemze-yi vaşl getirülüp mâzîsi (6) *izzemmele* oldı hitâb Hâzret-i Nebîyedür bu hâllerini tehcînden ötüri bir kilime teleffûf idüp ba’zı kavilde nevme müsta’idd olmuşlardur pes Hakk Te’âlâ işâret eyledi ki tezemmüli (7) terk idüp teheccüde ve ‘ibâdete teşemmür eyleye ve ba’zı rivâyetde Hâzret-i Hadîcenüñ üzerine müret’iden dâhil olup *zemmeliñi zemmeliñi* didi pes bir kilim ile ol (8) hâzreti örtüp aña tezemmül eyledi ve tezemmülde ‘ulemânuñ ihtilâfi vardur bunuñ sebeb-i vürüdında ba’zı ‘ulemâ böyle dimişdür ki a’yân-ı Kureyş dâlalet ü cehâletlerinden (9) kendüleri şâhib-i riyâset ü firâset zann idüp ol hâzrete tâbi’ olmadan ve îmân kılmadan istinkâf u istikbâr eylediler ve bir yere gelüp böyle söylediler (10) ki siz bunuñ kadhinde ve zemminde aķvâl-ı mütenâķıza söylersüz kimüñüz kâhin ve kimüñüz şâ’ir ve kimüñüz mecnûn ve kimüñüz [dahı +M] sâhirdür dirsüz bunu işiden ‘âķiller andan (11) ba’id görür evvelâ mecnûn dirsüz bunda olan kemâl u ‘âķl hod kimsede yokdur ve kâhin dirsüz bu âna dek andan kimse kehânet görmemişdür ve kezzâb dirsüz bu hod (12) şıdķla meşhûr u müte’arifdür elhâşıl bunları her kim işidürse ğaraż [M110b] idügin bilüp evvel emrde bu isnâdları redd eyler bâri bir söz söyleñüz ve bir şıfat isnâd (13) eyleñüz ki işiden ve anuñ hâlin bilen kimselerüñ ‘âķlı kabûl eyleyüp size muvâfaķat ideler didükde pes Velîd bin Muĝire eyitdi bir nesne fikr itdüm ki anuñ (14) filcümle münâsebeti vardur hemân sâhirdür diyelüm zîrâ sâhirüñ şanı budur ki dostı dostından ayırur ve niçe hâriķ-i ‘âdet şeyler izhâr eyler bu vaşf (15) u hâlet hod bunda vardur bu kavlimüzi istimâ’ eyleyen bitereddüd bize muvâfaķat ider didi çüñkim bu ittifaķ u ictimâ’uñ haberini Sulţânü’l-kevneyn hâzretleri (16) istimâ’ eylediler bu haberden mahzûn olup sa’âdethânelerine gelüp bir kilim örtinüp yatdılar pes bu âyet-i kerîmeyi Cibrîl-i Emîn getürdi didiler muķtezâ-yı (17) maķâmdan ve ķarîne-yi kelâmdan

<sup>827</sup> “Kalk, artık (insanları) uyar.” (Müdesir 74/2)

münfehim olan budur ki Hâzret-i Mevlânâ bu veche zâhib olur bu ma'nâyı ihtiyâr kılmış olalar

**(1451) Meşnevi**

**Hvând müzemmil nebîrâ z'in (18) sebeb**

**Ki birün â ezgilim eybülhereb**

Hâk Te'âlâ hâzreti nebîsine bu sebebden müzemmil okudu ki eybülhereb kilîmden taşra gelbülhereb ziyâde hârib (19) olıcı ve firâr kılcı dimekdür ya'ni ey ahmaqân-ı dünyâdan ve süfehâ-yı zamândan 'arlanup kilîmine bürünen ve halkdan müctenib ü hârib olan peygamber kilîmden (20) taşra gel ve şeb-i dünyâda kıyım olup bu zulmet-i küfr ü dâlâlet içre qalanları çerâğ-ı hidâyetün nûrıyla münevver eyle

**(1452) Meşnevi**

**Ser mekeş endergilim ü rû mepüş**

**Ki (21) cihân cismîst sergerdân tu hüş**

Başuñi kilîme çeküp ve yüzüñi örtme zîrâ cihân sergerdân cismdür sen hüş u cânsın ya'ni bu cihân bir cesed-i bî- (22) cân gibidür ve sen aña nisbet rûh-ı revân gibisin ki bu qalib-ı cihân hayâtı senden bulur bu 'âlem-i mürde neşv ü nemâyı senün irşâd-ı hayâtbaşuñdan (23) alur gerekdür ki tesettür kılmayasın ve muhtefî olmayasın ki senün zuhuruñ cemî'-i 'âleme hayr u nâfi'dür

**(1453) Meşnevi**

**Hîn meşev pinhân zineng-i müddeî**

**Ki tu dârî şem'-i vahy-ı şa'saî**

(24) Âgâh u mütenebbih ol müdde'inün 'ârından mestür olma zîrâ sen vahy-ı şa'saî şem'ini tutarsın ya'ni şa'sa'aya mensüb olan ve vahyuñ şem'in tutarsın şem'ün (25) vahy lafzına izâfeti müşebbehün bihün müşebbehe izâfeti kabîlindendür taqdîr-i kelâm sen ki şa'sa'alu olan vahyuñ şem'ini tutarsın pes cihânuñ şem'-i cem'-i (26) sin ve halk-ı 'âleme sirâc-ı münîrsin müddeî olanlaruñ nâm u nenginden hazer idüp müsetter kılmak ve muhtefî olmak senün şân-ı şerîfüñe lâyıq u münâsib (27) degüldür çünkim nûr-ı cân ve şem'-i cihân bu güne hicâbla tezemmül ü tesettür kıla 'âlem-i zulmetde qalmağ lâzım gelür pes 'âleme ziyâgüster olmadan ve cihân halkını nûr-ı (28) hidâyetünle münevver kılmadan ötüri ref'-i hicâb idüp zuhûra gelesin ve şeb-i dünyâda bu hidmet için kıyım olasın nitekim buyururlar

**(1454) Meşnevi**

**Hîn kumi'l-leyle ki (29) şem'ey hümâm**

### ***Şem‘ enderşeb buved enderkıyām***

Bu āyet-i kerīmeye işāret olur ***ḳumi’l-leyle illā ḳalīlen nısfehu evınḳuş minhu ḳalīlen ev zid ‘aleyhi***<sup>828</sup> ma’nā-yı (30) şerīfi ey müzemmil olan nebī leyde ‘ibādete ḳāyim ol leylüñ intişābı zarfıyyet üzredür *illā ḳalīlen* leylden istiṣnādur *nısfehu* andan bedeldür veyāḥud leyden (31) bedeldür ey *ḳumi nısfehu* dimek olur taḳdīr-i kelām ey müzemmil olan nebī leyde ‘ibādete ḳāyim ol *illā* leyden ḳalīlini degül veyāḥud nısfını *evınḳuş minhu* yāḥud ḳıyāmı (32) ol nısf-ı leyden noḳşān eyle ḳalīlen miḳdār ḳalīl tā şülüş-i leyl ola *ev zid ‘aleyhi* yāḥud ḳıyāmı ziyāde eyle ol nısf üzre ki şülüşeyn mertebe- (33) sine ḳarīb ola murād Ḥazret-i Payḡamberi taḥyīrdür leylüñ nısfını veyā nısfından eḳall veyā ekşerini ḳāyim olmaḡa ma’nā-yı beyt ey müzemmil olan nebī āḡāḥ ol leylīde (34) ḳāyim ol ki ey hümāmsın [M111a] şem‘-i İlāhīsın şem‘ ḥod gicelerde ḳıyāmda olur ya’ni ey nebī-yi mükerrerrem biz seni sirāc-ı münīr irsāl eyledük ve sen nūr-ı cān ve şem‘-i (35) cihānsın ḥalḳ-ı ‘ālem leyālī ṭabī‘at u zulemāt ve cehl ü ḡafletde giriftārlardur şem‘i ḥod def-i zūlmet içündür gerekdür ki şeb-i dünyāda ḥvāb-ı ḡaflet ve ḥicāb-ı (36) beşerıyyetle teleffüf eylemeden ḳalḳup ḥalḳ-ı ‘āleme ziyāgüster olasın ve anları rāḥ-ı Ḥaḳḳa da’vet ḳılasın tā kim ‘ālem-i āfāḳ u enfüs senüñ nūruñla münevver ola velḥāşıl (37) müdde‘ilerüñ ṭa’n u teşnī‘inden ‘ār idüp kilīm-i beşerıyyetle ve şıyāb-ı ṭabī‘atla mütesettir olmayasın belki zūhūra gelüp ḥalḳı Ḥaḳḳa da’vet ḳılasın ve anlara rehnümā olup (38) mürşid olasın dimek olur

### ***(1455) Meşnevi***

#### ***Bifürüḡet rüz-ı rüşen hem şebest***

#### ***Bīpenāhet şīr esīr-i ernebest***

Senüñ nūr-ı fūrūḡuñsuz rüz-ı rüşen daḡı şebdür senüñ (39) ilticā ve penāḥuñsuz arslān ṭavşanuñ zebün u esīridür ya’ni ey sirāc-ı münīr olan nebī bīnazīr senüñ nūr-ı vücūduñ pürçüduñsuz ḥalḳ-ı ‘ālemüñ rüz-ı (40) rüşen gibi olan envār-ı ‘aḳliyye ve pertev-i rūḡāniyyeleri hem şeb-i muḗlim gibi zūlmānīdür ve senüñ hidāyet ü irşāduña ilticā olmaduḡı taḳdīr üzre rūḡ-ı (41) maḡz gibi ḳavī olan şīrmerdler ṭavşan gibi za‘īf ü ḡileker nefsüñ zebünü ve esīri olur

### ***(1456) Meşnevi***

#### ***Bāş keştībān derīn baḡr-ı şafā***

#### ***Ki tu [P63a] (1) Nūḡ-ı şāniyi ey Muştafā***

<sup>828</sup> “Gecenin birazı hariç, geceleyn kalk (Namaz kıl.). Gecenin yarısı veya yarısından biraz azalt. Yahut artır...” (Müzzemmil 73/2-4)

Bu baħr-ı şafāda keştibān ol zīrā sen Nūh-ı şānīsın ey Muştafā ya'ni Ĥāzret-i Nūh 'aleyhisselām zamān-ı Tūfānda (2) keştibān olup kendüye tābī' olan ümmetini Tūfān-ı zāhirūñ āfetinden ve anları ġarķāb olmadan ĥalāş eyledi sen daħı bu baħr-ı şafānuñ keştibānısın (3) pes saña daħı lāzım oldu ki ancılayın kendüñe tābī' olan ümmetüñi sefīne-yi şerīfüñe alup ve anlaruñ keşti-yi tarīķüñe idħāl eyledükden şoñra bu deryā-yı ma'nevīde (4) anları emvāc-ı nefis ü hevādan ĥalāş kı lup ve girdāb-ı miħen ü belādan mūncī olup sāhil-i selāmete ve arz-ı ĥaķıķate işāl eyle tā 'ibād-ı muħlişinden olalar (5) ve ***lāħavfun 'aleyhim velāhum yaħzenūn***<sup>829</sup> mertebesin bulalar egerçi āyet-i kerīmenūñ vürüdü ĥāşşaten ĥāzret-i nebī 'aleyhisselām ĥaķķındadır lākin ĥükmi her 'aşrda ol ĥāzrete (6) vāriş olan ve ĥalkı Ĥaķķa da'vet ü irşād eylemege ķābil ve mūsta'id olan ve nūr-ı Muştafavīden iķtibās kılan 'azizlere daħı şāmil olur pes bunlaruñ (7) her birine 'alāħide tenbīh ü işāret olur ki şiyāb-ı tabī'at ve kilīm-i beşeriyetlerine müzzemmil ve müteleffif olmayup ve tesettür ü iħtifā kılmayup zūhūra geleler ve şeb-i (8) dünyāda ĥizmet ve 'ubūdiyyet için ķāyim olalar ve sirāc-ı mūnīr gibi 'ālem ĥalkını nūr-ı yaķınle mūnevver kıllalar ve 'ālem-i dünyā ki filmesel şeb-i zūlmānī gibidür ve irşāda (9) mūsta'id olanlar kendü 'aşrınıñ ***eşseyħu fıkavmihi kennebiyyi fımmetihī***<sup>830</sup> ĥadīs-i şerīfinūñ muķtezāsınca peyġamberi gibidür pes ***ķumi'l-leyle illā ķalīlen*** āyet-i kerīmesinden anlara (10) işāret olan ĥişşe bu olur ki ey ġavāşī beden ve melābis-i tabī'atla müteleffif ü mütesettir olan mütenebbih olup nevm-i ġafletten uyanup şeb-i dünyāda 'ibādet için (11) ķāyim ol illā zamān-ı ķalīl degül ki anuñ nişfidur anı meşāliħ-i bedeniyye için alıķo tā kim bir miķdārı anuñ istirāħat-ı bedeniyye için ola ve bir miķdārı daħı (12) ekl ü şurb ve taħşīl-i ma'āş ve ġayrimeşāliħ-i mühimme için ola yāħud nişfdan bir miķdār eksük eyle yāħud anuñ üzerine ziyāde eyle ya'ni muħayyersin (13) 'ibādete ķāyim olduġuñ vaķtten miķdār-ı ķalīl nişf eyleyüp sāyir evķātuñı istirāħat-ı bedene ve taħşīl-i meşāliħ-i mühimmeye şarf eyle veyāħud ol nişfuñ (14) üzerine ziyāde eyle ekşer evķātuñda 'ibādet ü tā'ata ķāyim ol ve anuñ ba'zısını istirāħat-ı bedene ve umūr-ı mühimmeye şarf eyle dimek

(1457) *Meşnevi*

[M111b] *Reh şināsī mī-* (15) *bibāyed bālūbāb*

*Her rehīrā ĥāşā enderrāħ-ı āb*

<sup>829</sup> “(Allah’ın dostlarına) ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar!” (Yunus 10/62)

<sup>830</sup> “Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde peyğamber gibidir.” Ankaravī, *Minħacü'l-Fukara*, s. 81.

Lübāb u ‘uḳālāya bir yol añlayıcı delīl gerekdür her bir yol için ‘alelhuşuş şü yolında ya’ni ulü’l-elbāb ve ‘uḳālāya (16) her bir yoldan ötürü elbette bir yol bilici delīl hādī lāzım-ı lābüddür huşuşen āb-ı deryā yollarında ki anuñ menāzil ü merāhili zāhir ü ‘ayān (17) degüldür andan ötürü bir de şinās-ı kılavuz olmaḳ beṭarīḳi’l-evlā çünkim deryā-yı şūrīde sefer eylemege bir de şinās-ı üstād-ı kılavuz lāzım olıcaḳ baḫr-ı ‘ilmīde ve ṭarīḳ-i (18) İlähīde bir üstād-ı kāmīl ve mürşid-i fāzıl rehnümā ve pīşvā olmaḳ evceb ü elzem olur

**(1458) Meşnevi**

***Ḥız binger kārṽān-ı rehzedē***

***Her ṭaraf gülīst keştībān şude***

(19) Ḳalḳ yolu urulmuş kārṽāna nazar eyle her ṭarafda keştībān olmuş bir gül vardur ya’ni ḳāyimmaḳām-ı nebevī ve ‘aşrınıñ peygamberi olan velī ḳalḳ ṭarīḳ-i İlähī kārṽānınıñ (20) niçesinüñ yolu urulmuş ve ğāret ḳılınmışdur anları gör ve anlara ‘avn u himmet ırgür her ṭarafda bir maḫhar-ı şeyṭān ve şüretā insān keştībān olmuş ya’ni (21) re’īs ü pīşvā olup da’vet ve irşāda taşaddī ḳılmış gerekdür ki bunları ağvāl u şeyāṭin elinden alasin ve rāh-ı necātı bunlara ta’līm ḳılup hidāyet (22) ve irşād eylesesin

**(1459) Meşnevi**

***Ḥızr-ı vaḳtī ‘avn-ı her keştī tuvī***

***Hemçü rūḫullāh mekun tenhārevī***

Vaḳtünüñ Ḥızrısın her keştinüñ ğavş u mededı sensin Ḥāzret-i ‘İsā ‘aleyhis-(23) selām rūḫullāh gibi tenhārevlik eyleme ya’ni ancılayın ferd ü mücerred seyr ü sülük eyleme belki niçe kimselere destġir olup anlara mu‘āvenet eyler tā anlar senüñ mu‘āvenetüñle (24) ğarḳāb-ı ḳalāletden necāt bulalar

**(1460) Meşnevi**

***Pīş-i ez’ın cem’ī çü şem’-i āsmān***

***İnḳıṭā’ vü ḫalvetārīrā bimān***

Bu cem’iyyetden evvel çün şem’-i āsmān idüñ bu daḫı (25) ma’nādur bu cem’iyyetden evvel āsmānuñ şem’i gibi idüñ pes inḳıṭā’ ve ḫalvetārılıġı ḳo ḫalvetār vaşf-ı terkībdür ḫalvet getirici ve ḫalvet ihtiyār idici (26) ma’nāsına ya’ni bu dünyāda ol cem’iyyetden muḳaddem sen ‘ālem-i ervāḫda ḳavm-i rūḫānīnün cem’iyyetinüñ şem’-i āsmānı gibi idüñ ‘āleme ziyābaḫş olmaḳ senüñ ezeli şān-ı şerīfüñdendir (27) pes şimdi daḫı bu ‘ālemde olan cem’iyyetüñ şem’-i āsmānısın ḫalḳdan münḳaṭı’ olmaġı ve

halvet ihtiyār kılmagı o celvet ü keşret içre şem‘-i cem‘ olup (28) bunlara ifāza-yı envār eyle tā senüñ nūr-ı hidāyetüñden müstenīr ü müstefīd olalar

*(1461) Meşnevi*

*Vaqt-i halvet nīst endercem‘ āy*

*Ey hudā çün kūh-ı Qāf u tu hümā*

(29) Halvet vaqti degüldür cem‘a gel ey nebiyy-i mükerrem-i hudā kūh-ı Qāf ve sen hümā ve ‘anqā gibisin hıtab egerçi cenāb-ı İlahī lisānından Habīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem (30) hāzretlerinedür lākin her ‘aşrda anuñ k̄āyimmağāmı olan vāriş-i kāmile dahı şāmildür ki anlar bu hıtabla Hāzret-i Hāq cānibinden muhātab olınurlar ve bu zıkr (31) olunan şıfātlara mazhar kılınurlar zīrā vāriş-i ekmel oldur ki anuñ her hālīne ve şānına vāriş ola

*(1462) Meşnevi*

*Bedr berşadr-ı felek şud şeb revān*

*Seyrā negzāred ezbang-ı (32) segān*

Meşelā bedr şadr-ı felek üzre gice gidici oldı seglerüñ bāng u şadāsından ötüri seyrini terk eylemez kilābuñ ‘ādeti oldur ki felek üzre māh-ı tābān olduğça (33) aña bakup ‘av ‘av ider

*(1463) Meşnevi*

*Tā’inān hemçü segān berbedr-i tu*

*Bāng mīdārend sūy-ı şadr-ı tu*

Kezālik saña ta‘n u inkār idenler senüñ bedr-i münīrūñe karşı segler (34) gibidür senüñ şadruñ cānibine bāng u şadā tutarlar ya‘ni senüñ şadr-ı şerīfüñ ve a‘lā olan mertebe-yi laṭīfüñ cānibine kilābsiret olan tā‘inler ve münāfıklar (35) senüñ cemālūñ bedrine karşı ‘av ‘av eylerler mālāya‘ni ve her ne söylerler şadr-ı felek üzre bedr kilābuñ ‘av ‘avından müte‘essir ve münfa‘il olmayup aşlā (36) medārından ayrılmaz ve müte‘ellim ü mütehavvil olmaz senüñ şān-ı şerīfüñ hod hezārān bedrden erfa‘ ve a‘lādur pes bu kilābsiret olan tā‘inlerüñ ta‘nından (37) ve lā‘imlerün levminden aşlā müte‘ellim ü müteğayyir olmayup ‘āleme ziyāgüster [M112a] olmağı terk kılmayasın ve münevver kulüb olmadan fāriğ olmayasın

*(1464) Meşnevi*

*İn segān kerrend (38) z‘emr-i enşitü*

*Ez sefeh va‘va‘ kūnān berbedr-i tu*



Bu kelbler **enşitū** emrinden aşammdur cehālet ü sefāhatlerinden senüñ bedr-i cemālūñe qarşu va' va' idicilerdür (39) mışra'ı evvelde olan **enşitū** emri sūre-yi A'rāfda olan bu āyet-i kerīmeye işāretdür k̄alellāhu te'ālā **ve izā kuriye'l-kur'ānu festemi'ū lehu ve enşitū le'allekum** (40) **turhamūn**<sup>831</sup> bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri ve taḥkīki cild-i şānīnūñ evāhirine qarīb **münāza'at kerd-i çihār kes** beyānında mürūr eyledi ya'ni bu kefere ve fusuḳa (41) ki filmeşel kilāb gibidür anlara siz kelām-ı Ḥaḳḳı istimā' kıluñ ve güft ü gū ve ta'n u teşnī'den sākit oluñ diyü emr eylemeden bunlar aşammlardur ki bu kelāmuñ [P63b] (1) istimā'ına lāyık gūş u hūşları yoḳdur ve lihāzā sefāhat u cehāletlerinden senüñ bedr-i münīrūñe qarşu urıcılar ve ta'n u teşnī' urıcılarıdır ki nitekim (2) her 'aşrda olan segsīret olanlara daḫı ol 'aşrda k̄ayimmaḳām-ı nebevī ve vāriş-i Muştafavī olan 'azīzlere ta'n u teşnī' eylemek hūy ve 'ādet olmuşdur

(3) **(1465) Meşnevi**

**Hīn bimegzār ey şifā rencūrā**

**Tu ziḫşm-ı ker 'aşā-yı kūrā**

Ey rencūra şifā olan ṭabīb āgāh ol sen aşammuñ ḫışmından ötüri körüñ 'aşāsını (4) ḳoma ve terk eyleme ya'ni ey marīzū'l-ḳalb olanlara ṭabīb olan ḫabīb mütenebbih ol sen gūş-ı bāṭınları aşamm olan kimselere ḫışm eyledüğüñden ötüri (5) a'mā olan biçārelerüñ 'aşāsını ya'ni anlara mütē'allıḳ olan delālet ve hidāyeti terk eyleme ki anlar senüñ kelām-ı şerīfūñi istimā' iderler egerçi ḫaḳīḳat-ı ḫāli (6) görmezlerse de

**(1466) Meşnevi**

**Nī tu güfti k̄ayid-i a'mā berāh**

**Şad şevāb u ecr yābed ezilāh**

Sen dimedüñ mi a'māyı rāh-ı müstaḳīme yedici **berāhda bā** zarfiyyet ma'nāsına olup (7) sen dimedüñ mi rāh-ı müstaḳīmde a'māyı yedici Allāh ḫāzretinden yüz şevāb u ecr bulur ya'ni sen ḫod ḫadīş-i şerīfūñde didüñ ki bir kimse bir a'māyı kırḳ (8) adım miḳdārı k̄ayid olsa aña cennet vācib olur ve Ḥāzret-i Ḥaḳdan raḫmet ve maḡfīret bulur nitekim Ebū Ya'lā ve İmām Ṭaberānī ve İbn 'Adī Kāmil nām kitābında ve Ebū (9) Nu'aym Ḥilye-yi Abdālda ve Beyḫaḳı Şu'ab-ı İmānda bu cümle ittifāḳ idüp İbn 'Ömer ḫāzretlerinden ve ba'zısı daḫı İbn 'Abbāsdan ve Enesden ve Cābirden daḫı (10) bu gūne rivāyet iderler ki k̄ale resūlallāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem **men k̄āde a'mā**

<sup>831</sup> “Kur'an okunduğu zaman da hemen susup onu dinleyin, gerek ki rahmete erdirilirsiniz.” (A'raf 7/204)

*erba'ine haṭveten vecebet lehu'l-cennet*<sup>832</sup> ve bir āḥir ḥadīṣde daḥı buyururlar *menkāde a'mā erba'ine* (11) *haṭveten gafera lehu mā tekaddemu minzenbihi*<sup>833</sup> revāhu'l-Ḥaṭīb fitTārīḥ 'an İbn 'Ömer kezā fiCāmi'u's-Şaġir pes bu ḥadīṣ-i şerīfūñ ma'nāsını nazma getürüp buyururlar

(12) (1467) *Meşnevi*

*Her ki ü çil gām kūrīrā keşed*

*Geşṭ āmurzīde vü yābed reşed*

Her şol kimse ki o kırk adım bu köri çeker ol kimse āmurzīde olur ve reşed bulur

(13) ya'ni maġfūr olur ve toġrı yolu bulur

(1468) *Meşnevi*

*Pes bikeş tu z'in cihān-ı bīkarār*

*Cevk-i kūrānrā kaṭār enderkaṭār*

Çünkü böyle didüñ pes imdi sen (14) çek bu fānī ve bīkarār cihāndan körler bölüğünü kaṭār kaṭār ve ḥiṭāb Ḥazret-i Ḥaḳ cānibinden eger Ḥazret-i Resūl-i Ekremedür lākin her 'aşrda anuñ vārişi (15) kāmīl olan mürşidlere ta'rīz ve işaretdür ya'ni çünkü körleri ṭarīḳ-i şavāba kāyid olmada bu kadar şevāb-ı bīhesāb olduġı muḳarrer olıcaḳ ey kendü (16) 'aşrınıñ peyġamberi gibi olan mürşid sen hem bu körler ṭayifesini kaṭār kaṭāra mütetābī' ve mütevālī olduġı ḥālide rāh-ı sedād ve ṭarīḳ-i şavāba çek (17) tā çāh-ı dālālete düşmeden necāt bulalar ve maḳşad-ı aḳşāya ve maṭlub-ı a'lāya irişüp nūr-ı yaḳinle ḳarīrū'l-'ayn olalar

(1469) *Meşnevi*

*Kār-ı hādī in buved tu hādiyī*

*Mātem-i āhir zamānrā* (18) *şādiyī*

Hādīnūñ kārı bu olur sen hādīsin ve āḥir zamānuñ mātemine sürür ve şādīsın çünkü hādīnūñ kārı a'māları yedmek ola ol (19) kārı terk etmek lāyık degüldür ve āḥir zamānda olan [M112b] fitne ve fesāddan ḥaşıl olan mātem ü ġamuñ izālesine senüñ vücūd-ı pürçüdüñ sebep olıcaḳ (20) gamnāk u mātemzedelerden meserret ve şādīliği dirīġ eyleyüp rāh-ı imsāka gitmek şān-ı şerīfūñe münāsib ü müstahaḳ degüldür

(1470) *Meşnevi*

*Hīn revān kun* (21) *ey imāmu'l-müttaḳīn*

<sup>832</sup> “Bir körü, elinden tutup kırk adım götüren kimse cennetlik olur.” Yardım, *Mesnevi Hadisleri*, s. 174.

<sup>833</sup> “Kim ki bir gözü görmeyeni kırk adım yeder ve çekerse onun geçmiş günahları maġfıret olunur.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 424.

***İn hayālendişegānrā tā yakīn***

Ey müttakīlerūn imāmı tīz revān eyle bu hayālendişe idicileri yakīn mertebesine dek ya'ni ey (22) şirk ü ma'āşiden ve daḥı māsivāllāhdan perhīzkār olan kimselerūn pīşvā ve müktedāsı āgāh ol bu hayālendişe olanları ve zann u gümānı kendülere (23) pīşe kılanları Ḥaḳḳe'l-yakīn mertebesine dek revān eyle tā şukūk u şübühāt kaydından ḥalāş olalar ve baḥş u cidāl ve kı̄l u ḳāl dāmından necāt bula- (24) lar

***(1471) Meşnevi***

***Her ki dermekr-i tu dāred dil girev***

***Gerdeneşrā men zenem tu şād rev***

Her kim ki dil ü cānını senūn mekrūnde girü tuta ben anuñ boynını ururam (25) sen şād u mesrūr yūri ya'ni ***innā kefeynāke'l-mustehzi'īn***<sup>834</sup> ḥasebince saña mekr eylemede dil koyanlara ve senī müstehzī ve müstehiff olanlara biz kifāyet iderüz (26) sen ḥātır-ı şerīfūn ḥoş tut sen bu ḥuşūşda ḡam yemeyüp şād u mesrūr ol

***(1472) Meşnevi***

***Berser-i kūrīş kūrīhā nihem***

***Ū şeker pindāred ü zehreş dihem***

(27) Anlarūn körliginūn üzerine körlükler ḳorum ol şeker şanur ḥālbuki aña zehr virürem ya'ni her şol kimse ki saña mekr ḳılmaḡa ḡoñül baḡlar ve saña istihzā' (28) ve istihfāf eyler anuñ ḳalbinūn körlüḡi üzre körlükler ḳoyup a'mālīḡını ziyāde eylerem aşl ma'nā ***körlük*** bunda raḡm ma'nāsına olmaḡ evlādur ya'ni (29) anı raḡm eylemek üzre raḡmlar ḳorum ol müstehzī ve mākir eylediḡi mekr ü istihzāyı kendü zu'mınca şeker zann eyler ḥālbuki aña zehr virürem ya'ni anuñ (30) mekr ü ḥīlesi egerçi şeker gibi lezīz gelür lākin anuñ pādāş u cezāsını zehrler ve ḳahrlar virürem pes anuñ şeker zann eylediḡi kendüye 'ayn-ı zarar (31) olur ***faşbir 'alāmā yeḳülüne vehcurhum hicran cemīlen***<sup>835</sup> āyetinūn mücibince bunlarūn didükleri ḳavl üzre şabr eyleyüp ve bunlardan hicr-i cemīl eyle muhāceret eyle (32) ve emrlerini baña tefvīz eyle dimeḡi ifāde ḳılır

***(1473) Meşnevi***

***'Aḳlhā eznūr-ı men efrūhtend***

***Mekrhā ezmekr-i men āmūhtend***

<sup>834</sup> “Muhakkak ki biz, o alay edenlere karşı sana yeteriz.” (Hicr 15/95)

<sup>835</sup> “Başkalarının söyleyeceklerine sabret ve güzellikle onlardan ayrıl.” (Müzzemmil 73/10)

‘Aqlar cemī’an benüm nūrumdan şu‘lelendiler mekrleri (33) benüm mekründen öğrendiler ya’ni ‘aqlar tedbiri ve tedāriki benden buldılar ve benüm nūrumla münevver olup tedbirlerinde ve kārlarında işābet kıldılar ve mekrleri daḡı benüm (34) mekründen öğrendiler cemī‘-i evşāf u aḡlāḡı ve ef‘ālī mürīd ü ḡālīḡ benem nefsü’l-emre nazar olınsa anlarda olan mekr benüm mekrimūñ eşeridür çünkim ef‘āl-ı ‘ibāduñ (35) ḡarden ve ‘aksen aşl u menşe’i Ḥudā-yı Te‘ālānuñ esmā ve şıfātıdır ki cümlenūñ ḡālīḡ ü mürīdi oldur ve lihāzā kālellāhu te‘ālā *ve mekerū ve mekrallāhu* (36) *vallāhu ḡayru’l-mākirīn*<sup>836</sup> bu āyet-i kerīmenūñ ma’nāsında olan müfessirlerūñ aḡvālī ve Ḥaḡ Te‘ālāya mekr isnād olunmaḡ ve mākir dinilmenūñ vechi ve taḡḡīḡı cild-i (37) şālişde *cevāb ḡüften-i sāḡir-i mürde bāferzendān-ı ḡod* sürḡında *cāduvī ki Ḥaḡ kuned ḡaḡḡest ü rāst* beytinde mürūr eyledi eger murād olunursa anda ḡaleb (38) olına pes maḡlūḡuñ mekrinūñ mekr-i İläḡiye nisbetle aşlā vüçüdü ve te’şīri olmadıysa bu beytleri bu ma’nāyı fehme āsān olsun içün meşel mevḡi’inde (39) İrād idüp buyururlar

*(1474) Meşnevi*

*Çişt ḡod ālācuḡ-ı ānTürkmān*

*Piş-i pāy-ı nerre pīlān-ı cihān*

Meşelā ol Türkmānuñ alacuḡı ḡod nedür cihānuñ erkek (40) fillerinūñ ayaḡı önünde ya’ni Türkmānlarūñ alacuḡı erkek pīller ayaḡı altında niçe za’if ü zebūn ise Ḥaḡ Te‘ālānuñ ḡudret-i kāhire (41) ve irādet-i kāmilesi ḡatında anlarūñ mekr ü ḡīlesi ancılayın maḡlūb [M113a] ve zīr ü zeberdür

*(1475) Meşnevi*

*Ān çerāḡ-ı ü bepīş-i şarşarem*

*Ḥod çı bāşed ey mihīn peyḡamberem*

[P64a] (1) Ol müstehzī ve mākir olan kimsenūñ ol çerāḡı benüm şarşar-ı ḡudertümūñ önünde ḡod ne şeydür ey benüm mihīn ü bihīn peyḡamberüm ya’ni o şarşaruñ ḡatında çerāḡuñ vüçüdü (2) ve ḡuvveti olmadıḡı gibi anlarūñ daḡı mekr ü ḡīlesi çerāḡınuñ şarşar-ı ḡudret ve irādetüm ḡatında aşlā vüçüdü ve ḡuvveti yokdur ey benüm ulu ve ‘aḡīmü’l-ḡadr (3) peyḡamberüm *mihīn* mihter ve ‘ālīter dimekdür

*(1476) Meşnevi*

*Ḥiz derdem tu beşür-ı seḡmnāk*

<sup>836</sup> “Bununla beraber (Yahudiler İsa’yı öldürmek için) hile yaptılar. Allah da hilelerini boşa çıkardı. Allah hileyi boşa çıkarana en hayırlısıdır.” (Āl-i İmran 3/54)

*Tā hezārān mürde berrüyed ziḥāk*

*(1477) Meşnevî*

*Çün tu İsrāfil vaqtı rāst ḥiz*

*Restḥizî sâz (4) piş ezrestḥiz*

Ey ḥabībüm kalk İsrāfil gibi sehmnāk ve hevlnāk şūra sen nefḥ eyle tā ḥākdan hezārān mürde bite çünkim sen vaqtüñ İsrāfilî- (5) sin rāst kalk bu daḥı vechdür çünkim sen rāst u dürüst vaqtüñ İsrāfilîsin imdi kalk kıyāmetden evvel kıyāmet düz şūrdan murād Allāhu (6) a'lem her ḥayāt-ı ṭayyibenüñ kabūline müsta'idd olan mü'minlerüñ şūri olmaḥdur ki murād anlaruñ vücūdi olur ve bu ma'nāyı *feizā nufiḥa fişşūri*<sup>837</sup> āyetinde şūri (7) fetḥ-i vāvla daḥı Qur'ānuñ ve müfessirinüñ kırā'at eylemeleri te'yīd kıılır ve bu mü'minlerüñ vücūdlarınuñ sehmnāk olması 'azm-i şānlarından kināyet olur ve anlaruñ (8) şūr-ı vücūdlarına nefḥ eylemeden murād ḥayāt-ı ṭayyibeyi anlara ifāzā kıılmadan 'ibāret olur ve *mürdeden* murād şol mürdedillerdür ki hevā-yı nefs vāsıṭa- (9) sıyla ölmüşler ve ḥāk-i beden içre medfūn ve mestūr olmışlardur pes taḥdīr-i ma'nā-yı beyteyn-i şerīfeyn oldur ki dine ey nebiyy-i celīl Ḥazret-i (10) İsrāfil nefḥa-yı şāniyede ol şūr-ı sehmnākı nefḥ eyleyüp biiznillāh mürdelerüñ ecsādi ḥākdan kāyim olup ḥayāt bulduḥları gibi sen daḥı (11) vaqtüñ İsrāfilîsin rāst u dürüst pes kāyim ol ve kābil-i ḥayāt-ı ṭayyibe olan mü'minlerüñ şūr-ı vücūdlarına ḥayāt-ı ebediyyeyi ifāza eyle (12) tā kim hezārān hezār mürdediller ḥāk-i tenden yukāru biteler ve maḥbere-yi bedenden kāyim olup kıyāmet-i ma'neviyye sırrını müşāhede ideler ḥāşıl-ı (13) kelām kıyāmet olmazdan evvel bir kıyāmet düz ya'ni kıyāmet şūri gelmezden muḥaddem kıyāmet-i ma'neviyyeyi vücūda getür tā ki ehl-i dil olanlar esrār-ı (14) kıyāmeti bu 'ālemde müşāhede ideler

*(1478) Meşnevî*

*Her ki güyed kū kıyāmet ey şanem*

*Ḥiṣ būnmā ki kıyāmet nek menem*

*(1479) Meşnevî*

*Derniger ey sāyil-i miḥnetzede*

*Z'īn kıyāmet (15) şad cihān kāyim şude*

Her kim saña ḳanı kıyāmet dir ey şanem kendüñi göster ve di ki işte kıyāmet benüm ey miḥnetzede sāyil nazar eyle ya'ni ey kıyāmetden (16) su'al eyleyen sāyil-i

<sup>837</sup> "O vakit sūra üfürüldü mü..." (Mü'minün 23/101)

mihnetzede im'ân-ı nazar eyle bu kıyâmetden yüz cihân kâyim olmuştur kıyâmet ba'delmevt inbi'âşa dirler hayât-ı ebediyeden (17) ötüri ve 'indelmeşâyih üç kısma münkasımdur evvel kısmı oldur ki mevt-i tabî'iden şoñra berâziḥ-i 'ulviyyeden veyâḥud süfliyyeden bir berzahda hayât-ı (18) dünyeviyede meyyit ne hâl üzre oldıysa anuñ üzerine münba'is olmaklıkdur kemâ kâle 'aleyhisselâm **kemâ ta'îşüne temütüne ve kemâ temütüne teb'îşün**<sup>838</sup> ve (19) kâle eyzan **yub'asu'n-nâsu 'alâmâmâte 'aleyhi**<sup>839</sup> meşâyih bu kıyâmete kıyâmet-i şürî ve kıyâmet-i suḡrâ daḥı dirler ki Ḥazret-i Nebînüñ bu kavlı-i şerîfiyle (20) işâret olunmuşdur ki buyururlar **menmâte fekad kâmet kıyâmetuhu**<sup>840</sup> ve kısım-ı şânî oldur ki mevt-i irâdî ve ihtiyârîden şoñra 'âlem-i qudsîde olan (21) hayât-ı kalbiyye ve ebediyye için münba'is olmakdur kemâ kîle [M113b] **met bilirâdeti yuhyî bissa'âdet**<sup>841</sup> 'indelmeşâyih buña kıyâmet-i vustâ dirler bu kıyâmete Ḥaḡ Te'âlâ (22) ḥazretlerinüñ bir kavlı-i şerîfiyle işâret olunmuşdur ki süre-yi En'âmda buyurdu **eve menkâne meyten feahyeynâhu**<sup>842</sup> ilâḥirihi ve kısım-ı şâliḡ oldur ki fenâ fil- (23) lâḥ olduḡdan şoñra Ḥaḡla bâkî olmak katında hayât-ı ḥaḡîkiyye için münba'is olmakdur meşâyih bu kıyâmete kıyâmet-i 'uzmâ ve tammeyi kübrâ dirler **feizâ** (24) **câ'eti't-tâmetu'l-kubrâ**<sup>843</sup> âyet-i kerîmesinüñ ma'nâ-yı bâḡınıyesiyle müşârünileyhâ olan kıyâmet bu kıyâmetdür dirler çünkim kıyâmetüñ bu üç kısma münkasım olduḡını (25) bildüñ ve anuñ merâtibine âḡâḡ olduñsa bu beytlerde vâkı' olan **kıyâmetlerden** murâd kıyâmetüñ kısım-ı evveli degüldür belki kısım-ı şânîsi ve kısım-ı şâliḡidür (26) ki anuñ kısım-ı şânîsi mevt-i irâdîden şoñra hayât-ı kalbiyyeye münba'is olmak ve kısım-ı şâliḡi fenâfillâḡ olduḡdan şoñra hayât-ı ḥaḡîkiyyeye münba'is (27) olmakdur pes Sulṡânü'l-Kevneyn ḥazretlerinüñ vücûdı şerîfi bu iki kıyâmetüñ aşlı ve menba'idur bu nükte ve remzi ihâm eylemeden ötüri mübârek sebbâbe- (28) siyle vustâsını bir yere cem' idüp kıyâmetden su'âl eyleyen kimseye **ene vessâ'at kehâteyni**<sup>844</sup> buyurmuşlardur ki kıyâmetle kendü vücûd-ı şerîflerinüñ (29) kemâliyle muḡârenetine ḡurbetine işâret kılmışlardur pes bu muḡaddime ma'lûmuñ oldıysa bu iki beyt-i şerîfüñ feḡvâ-yı laṡîfi böyle dimek olur

<sup>838</sup> "Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz ve nasıl ölürseniz öyle ba's olunursunuz." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 386.

<sup>839</sup> "Nas, ne suretle öldüyse öylece ba's olunur." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 386.

<sup>840</sup> "Ölen kimsenin kıyâmeti kopmuştur." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 386.

<sup>841</sup> "İradeyle öl, saadetle diril."

<sup>842</sup> "Ölü iken (hidayetle) dirilttiğimiz..." (En'am 6/122)

<sup>843</sup> "Fakat o büyük afet (kıyâmet) geldiği zaman." (Naziat 79/34)

<sup>844</sup> "(Resul-i zîşan efendimiz şehadet parmaklarıyla orta parmaklarını açıp): Benim ile kıyâmet arası böyledir." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 425.

(30) ki ey benüm habībüm her şol kimse ki saña kıyāmet-i mev'üdeden su'āl idüp kıyāmet kanı dir kendüni aña göster böyle diyü ki kıyāmet-i ma'nevī işte (31) benüm ki evvelā mevt-i irādeyle öldüm ve hayāt-ı kalbiyye ve ebediyye buldum şānī fānīfillāh olduğdan şoñra hayāt-ı haqīkiyye buldum ve bekā-yı Haqla bākī oldum pes (32) kat kat kıyāmet oldum eger başar-ı başiretüñ var ise bu kıyāmet-i ma'neviyyeyi gör ve ey kıyāmet-i mev'üdeden su'āl eyleyen ve metāu's-sā'at diyü söyleyen (33) miñnetzede bu kıyāmet-i ma'nevīden yüz cihān kāyim olmışdur ve niçe biñ insān hayāt-ı kalbiyye ve hayāt-ı haqīkiyye bulmuşdur pes bu kıyāmet-i ma'nevī (34) kıyāmet-i mev'üdeden niçe vücūhla efđal ve evlādur zīrā ol kıyāmet-i mev'üde evvelā sebep-i kahr u helāk olur ve şāniyen anda ancak ecsām hayāt bulur (35) ammā bu kıyāmet-i ma'nevī maḥzā luṭf u kereme bā'ış olur ve bundan kalb ve rūḥ hayāt bulur pes kalb ve rūḥuñ hayāt bulması cismūñ hayāt bulmasından (36) evlā ve ahrā olur

**(1480) Meşnevi**

***V'er nebāşed ehl-i ĩn zıkr ü künüt***

***Pes cevābu'l-aḥmak ey sultān süküt***

**(1481) Meşnevi**

***Z'āsmān-ı Haq süküt āyed cevāb***

***Çün (37) buved cānā du'ā nāmüstecāb***

Ve eger bu zıkr ü künütüñ ehli olmaya pes ey sultān-ı 'ālem cevāb-ı aḥmak sükütdür zīrā āsmān-ı Haqdan cevāb süküt (38) gelür ey cān çünkim du'ā nāmüstecāb ola *künüt* aşlında tā'ata dirler ve muṭī' olmağa ve du'ā kıılmağa daḥı dirler burada du'ā ma'nāsınadır bu beytler (39) Ḥazret-i Haq lisānından evvel beyāndan buraya gelinceye dek Ḥazret-i Peyğamber 'aleyhisselām ḥiṭāb olmağ tarīki üzre dinilmişdür pes cenāb-ı ḥazret ol (40) sultān-ı haqīkate ḥiṭāben buyururlar eger bu zıkr olman ma'nānuñ ve bu sen eyledüğüñ du'ānuñ ehli olmazsa pes ey sultān-ı haqīkat aḥmaquñ (41) cevābı sükütdür ki aña söz söylemek ve esrār u ma'ānī naql eylemek 'aḥluñ şānından degüldür meşelā Haq Te'ālānuñ āsmānından süküt eylemek cevāb [P64b] (1) gelür şol vaqtdde ki ey cān du'ā müstecāb olmaya ya'ni bir kimse yüzün āsmāna tutsa ve ellerin yukaru kıaldurup du'ā etse ve anuñ du'ası müstecāb [M114a] (2) olsa āsmān tarafından süküt kıılınmış ve ol kimse aḥmak menzilesine tenzīl olunmış olur ammā bir kimsenüñ du'ası müstecāb olsa ol kimseye āsmān tarafından (3) cevāb virilmiş ve o 'āqıl menzilesinde tenzīl olunmış olur çünkim kažiyye bunuñ gibidür bu

ma'nâyı ehline söylemek gerek ve bîfehm olan ahmağa (4) sükût eylemek gerek ki sünnet-i İlahî ve sîret-i Nebevî ve tarîkâta her velî böyle vâkı' olmuşdur

**(1482) Meşnevî**

***Ey dirîğâ vaqt-i hirmengâh şud***

***Lîk rûz ezbaht-ı (5) mâ bigâh şud***

Ey hayf u dirîğ hirmen zamânınuñ vaqtı oldı lâkin rûz bizüm bahtımızdan bigâne oldı dirîğ ü tahayyüfüñ ma'nâsı mışra'-ı şânîye maşrûf (6) olur yoḥsa hirmengâh vaqtı olmağa dirîğ ü hayf olmaz ya'ni ol ḥazretüñ gelmesiyle kıyâmet-i kübrânüñ zuhûr kılmasına dek her 'aşr hirmen zamânı gibi vaqt-i (7) taḥşîl oldı ve el'tâf-ı İlahî ve mevâhib ü 'aṭıyyât-ı Rabbânî mebzûle olup zuhûra geldi ***elyevme ekmeltu lekum dînekum ve etmemtu 'aleykum ni'meti***<sup>845</sup> âyet-i kerîmesinüñ (8) fehvâsı üzre dîn-i mübîn kemâlin buldı ve ni'am-ı İlahî gâyete ve tamâma irdi velîkin hayf u dirîğ olsun ki bizüm taḥşîlimüz günü baht ve tâlî'imüzden bîvaqt (9) olup geçdi ve 'ömrden çok nesne kalmadı kendü ḥasbiḥâllerini naql eylemek vâsıtasıyla gayra ta'rîz murâd iderler ve rûzı bigâh olanlar zümresine kendü- (10) leri idḥâl idüp bizüm bahtımızdan rûz bigâh oldı dimeleri üslûb-ı ḥakîm kâ'idesi üzre mücerred imḥâz nuşh eylemelerinden 'ibâret olur ki ***ve mâ*** (11) ***liye lâa'budu'l-lezi fetaranî ve ileyhi turce'ün***<sup>846</sup> âyet-i kerîmesi bu mażmûna işâret kıılır bu kâ'idenuñ taḥkîki Meşnevî-yi şerîfüñ ibtidâsında ***dergam-ı mâ rûzhâ*** (12) ***bigâh şud*** beytinüñ şerḥinde mürûr eyledi

**(1483) Meşnevî**

***Vaqt tengest ü ferâhî-yi -H]***<sup>847</sup> [H159a] ***kelâm***

***Teng miyâyed ber'ü 'ömr-i devâm***

Vaqt tengdür ve bu kelâmuñ vüs'ati (13) ve vefreti 'ömr-i devâm anuñ üzerine teng gelür ya'ni bu kelâmuñ vefreti ve vüs'ati şol mertebe biḥadd ü bîpâyândur ki anuñ üzerine 'ömr-i dâyim (14) ḥarc olınsa anuñ biñde birin söylemege ve miqdâr-ı kalîlin şerḥ eylemege imkân ve kudret olmayaydı zirâ esrâr-ı İlahiyye ve evşâf-ı nebeviyyeye müte'allik (15) olan kelâm bâḥuşuş ki beṭarîki'l-ilhâm vâkı' olsa lâyetenâhîdür eger 'ömr-i devâmla bile mevşûf olsa esrâr-ı İlahiyyenüñ ve evşâf-ı nebeviyyenüñ vüs'at (16) ve ferâhlığına nisbet tengter gelmek muḥarrerdür çünkim

<sup>845</sup> “Bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım.” (Maide 5/3)

<sup>846</sup> “Hem ben, beni yaratana neden kulluk etmeyeyim? Hepiniz ona döndürüleceksiniz.” (Yasin 36/22)

<sup>847</sup> Burada müstensih “*Birkaç kâğıt nâkışdur.*” şeklinde bir not düşmüştür.



‘ömr-i dāyim bu kelāmuñ ferāhlığına nisbet tengter gele bir kimsenüñ mütēnāhī olan  
‘ömrinüñ vaḳti teng olması (17) ḥod muḳarrerdür

**(1484) Meşnevi**

***Nīzebāzī ender’in gevḥā-yı teng***

***Nīzebāzānrā hemī āred beteng***

Bu teng çukurlarda nīzebāzlık eylemek nīzebāzları ‘ār (18) u tenge getürür *gevḥā* feth-ı kāf-ı Fārisiyle gevlerüñ cem‘idür *gev* çukura dirler ve *gevḥā-yı teng*den murād bunda teng olan evḳātdur ve *nīzebāzlardan* (19) murād meydān-ı pend ü irşād içre ma‘ārif nīzelerin oynayan fārisān-ı tarīkat ve sileḥşūrān-ı ḥaḳīḳatdür pes ma‘nā-yı beyt oldur ki bu (20) teng olan vaḳitler içre nīzebāzlık eylemek ya‘ni ma‘ārif söylemek meydān-ı tarīkatüñ *fārisleñi* ve *sileḥşūr*larını ki murād anlardan esrār-ı (21) İlāhī söyleyen ve ma‘ārif naḳl eyleyen ‘ālimlerdür anları ‘ār ve tenge getürür şol i‘tibārla ki bu ḥalḳa ma‘ārif söylemek ve fesāḥat u belāḡat (22) izḥār eylemekle vaḳtün ḥükmi geḳer evḳātda ise [M114b] ol mertebe vüs‘at yoḳ ki bir miḳdārın bunlara ‘ulüm u esrārı ta‘līm ü tefhīm eylemege ḥarc eyleyesin ve bir niḳe (23) sen daḫı Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ tātına ve münācātına şarf eyleyesin bunda tenbīh oldur ki nīzebāzān-ı meydān-ı tarīkat olan meşāyiḥuñ vaḳti şol (24) mertebe ‘azīz olur ki ḥalḳa ta‘līm ü irşād eylemek daḫı nev‘an ‘ibādet iken anlara ma‘ārif söylemegi esrār naḳl eylemegi evḳāt-ı ‘azīzeden ‘add eylemezler (25) zīrā bunlara eḥabb-ı evḳāt Ḥazret-i Ḥaḳḳa münācāt eyledükleri vaḳtlerdür

**(1485) Meşnevi**

***Vaḳt-i teng ü ḥātır u fehmi-ı ‘avām***

***Tengter şad reh zivaktest ey gulām***

Vaḳt (26) vaḳt-i tengdür ve ḥālbuki ‘avāmuñ ḥātır u fehmi vaḳtden yüz mertebe tengterdür ey gulām ya‘ni vaḳt ḫardur ki anda vüs‘at yoḳdur ve ‘avāmuñ (27) fehmi ü ḥātırı ḥālbuki vaḳtden yüz mertebe ziyāde tengrekdür pes evḳātuñı bunlara tefhīm-i esrār u ma‘ānī eylemege ḥarc eyleseñ bunlaruñ fehmi ü idrākindē (28) ol vüs‘at u ḳudret yoḳdur ki anı fehmi eylemege ḳādir ola pes bunlara tefhīm-i ma‘ānī ve esrār eylemege meşḡul olan kimse vaḳtinüñ ḥükmini [H159b] zāyi‘ eylemiş (29) olur zīrā bunlaruñ biñde biri bir dürüst fehmi kimse olup ve ma‘nāyı fehmi ḳılıp ve mürşidüñ murādına vāḳıf olup teraḳḳī ḳılmaz ve taḫşīl-i kemāle (30) tālib olmaz çünkim ḫal bu minvāl üzre ola bunlara tefhīm-i ma‘nā eylemege iştiḡāl eyleyen ‘ālim vaḳtinüñ

hükmini zāyî' eylemiş olur ve Hüdāya münācāt (31) eylemegi ve anuñla mükāleme ve mu'āmele kılmayı koyup ednā mertebeye maşgūl olmuş olur

**(1486) Meşnevi**

**Çün cevāb-ı aḥmaḳ āmed ḥāmuṣî**

**Pes dirāzî dersūḥan çün (32) mîkeşî**

**(1487) Meşnevi**

**Ezkemāl-i rahmet ü mevc-i kerem**

**Mîdihed her şüererā bārān u nem**

Çünkü aḥmaḳuñ cevābı ḥāmūşluk geldi pes sözden niçün dirāzlık (33) çekersin bu hem vechdür sözde ziyāde dirāzlık niçün çekersin cevāb bu beytdür Hāḳ Te'ālā kemāl-i rahmetinden ve mevc-i kereminden her şüreye bārān u nem (34) virür ya'ni çünkü sūḥanşinās olmayan ve fehmi ma'nā kılmayan aḥmaḳlarıñ cevābı sākıt olmak geldi ve bu kā'ide beynelenbiyā velevliyā velhükemā vel'ulemā (35) meşhūr ve müte'arif oldı pes sözden niçün dirāzlık çekersin ve taṭvīl-i kelām eylersin müsteḥab olan ḥod **ḥayru'l-kelāmi māḳalle ve dell**<sup>48</sup> ḥadişinüñ mücibince (36) taḳlīl-i kelām eylemek idi ne'am böyledür velākin Hāḳ Subḥāne ve Te'ālānuñ şān-ı şerīfi oldur ki kemāl-i rahmetinden ve deryā-yı kereminden her şüreye bārān u nem (37) virüp füyüzātını dirīğ eylemez egerçi şüre yer bārāndan ḥayātepezīr olmaz ve neşv ü nemā bulmaz lākin feyyāz-ı muṭlaḳ kemāl-i rahmetinden anuñ 'adem-i kābiliyyetine (38) baḳmayup müsta'idd ve nāmüsta'idd ve müstaḥaḳḳ ve nāmüstaḥaḳḳ dimeyüp cūd u feyzini 'alel'umūm bu cümleye iṣāl eyler pes evliyā-yı Hüdā evşāf-ı İlahiyye ile muttaşiflardur (39) çünkü Hüdā-yı Te'ālānuñ vaşf-ı cemīli ve şān-ı şerīfi müsta'idd ve nāmüsta'ide feyz ü 'aṭāsını bezl eylemekdür mürşid olan bendeleri daḫı bu şıfatla [M115a] (40) muttaşif olup bārān-ı 'ulūm u esrārı herkese bezl eylemeden ḥālī olmazlar eger anlar ḳabūl eylesünler ve eger ḳabūl eylesünler

**Derbeyān-ı ān ki terku'l- (41) cevābi cevābun**

Bu sūrḥ-ı şerīf anuñ beyānındadır ki terku'l-cevāb cevāb kelāmı

**Muḳarrerī in sūḥan ki cevābu'l-aḥmaḳi sūkūtun**

Bu sözüñ [P65a] (1) muḳarrerī ve mü'ekkididür ki ol söz **cevābu'l-aḥmaḳi's-sukūt** sözidür ya'ni **terku'l-cevāb** cevāb kelāmı **cevābu'l-aḥmaḳi's-sukūt** kelāmını mü'eyyid ve mü'ekkid olduğumuñ (2) beyānidur

**Şerḥ-i in her dü der'in ḳışşayest ki güfte miyāyed**

<sup>48</sup> "Sözün hayırlısı az olup çok manaya delalet edendir." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 69.

Bu iki kavluñ şerhi bu kışşadadır ki dinilmiş gelür inşāallāhu te‘ālā

*(1488) Meşnevî*

*Būd (3) şāhî būd ūrā bendeyî*

*Mürde ‘aklî būd u şehvet zindeyî*

Bir pādşāh var idi anuñ bir bendesi var idi ‘aklı mürde şehveti zinde bir bende idi

*(4) (1489) Meşnevî*

*Hurdehā-yı hüdmeteş bügzāştî*

[H160a] *Bed segālîdî nikū pindāştî*

Ol pādşāhuñ hizmetinüñ hurdelerini ya’ni daķıķlarını terk eylerdi bed ü kabîh fikr (5) eylerdi lâkin eyü ve maķbül zann eylerdi ya’ni beynennās zāhir ü āşikār olmayan belki ‘uyün-ı nāsdan hafî ve daķıķ olan hizmetleri terk eylerdi ve (6) filhāķîka bed zann eylerdi velâkin anı eyü kıyās eylerdi

*(1490) Meşnevî*

*Güft şāhenşeh cirāyeş kem kunîd*

*V’er becenged nāmeş ezhaţ berzenîd*

Pādşāh anuñ bu hāline (7) vāķıf olup anuñ cirāsını nāķış eyleñüz didi *cirā* vazîfe ma’nāsınadır ve eger ceng ü cedel eylerse anuñ nāmını haţdan uruñuz ya’ni defterden (8) çaluñuz

*(1491) Meşnevî*

*‘Akl-ı ū kem būd u hırş-ı ū füzün*

*Çün cirā kem dîd şud tünd ü harün*

Ol bendenüñ ‘aklı nāķış idi ve hālbuki hırş u tama’ı efzün idi (9) çünkim cirā ve nafaķasın nāķış gördi tünd ü harün oldu lâyıķ olan inķıţā’-ı nafaķayı kendü nefsinüñ şe’āmet ü kabāhatinden bilüp tövbe ve istiğfārla (10) tazarru’ eylemek iken vazîfesini maķtū’ gördügi gibi anuñ kaţ’ olmasını Zeyd ü Bekrūñ vücūdından bilüp tünd ü serkeş oldu ve bunu şāhdan ve nüdemā- (11) sindan bilüp ta’n u melāmetine şürü’ kıldı

*(1492) Meşnevî*

*‘Akl būdî gird-i hod kerdî tavāf*

*Tā bidîdî cürm-i hod geştî mu’āf*

‘Aklı olaydı kendü eţrāfını (12) tavāf eylerdi tā kendünüñ cürmin görürdi mu’āf olurdu ya’ni eger anuñ ‘aklı olaydı kendü nefsinüñ eţrāfına tolanup anuñ kabāhat ve (13) zilletinden ne fi’li vāķi’ olduğını yoklardı ba’de istiğfār u i’tizār eylerdi günāhi maķbül olurdu velâkin kendü nefsinüñ havālīsine tolanmayup (14) ve kendüde haţā

ve zillet görmeyüp tündlige ve serkeşlige başladı pes mu'af olmayup dağı ziyāde mebgūz u merdūd oldu

**(1493) Meşnevi**

**Çün harī pābeste (15) tünded ezharī**

**Her dü pāyeş beste kereded berserī**

Meşelā ayağı bağlanmış bir har çünkim hamākat ve harlıgından serkeş ola iki ayağı bile başına bağlanmış (16) olur eger ibtidā ayağı bağlanmasına rızā virüp tündlük kılmayadı her iki ayağı başına bağlanmaz ve bu belā ve elem anuñ üzerine ziyāde olmazdı

**(1494) Meşnevi**

**Pes (17) bigūyed har ki yek bendem besest**

**Hod medān k'an dü zihavf-ı ü şudest**

Pes har lisān-ı halle kabāhatin bilmeyüp böyle dir ki baña bir bend kāfidür (18) haruñ bu sözünü bilme ve kabül eyleme ki ol iki bend ol hasuñ fi'lindendür ve ol kabīhuñ kendü kārınuñ sū-yı cezāsıdur pes bir kimse ki dil-i mürde (19) ve şehvet-i zinde ola ol kimse hardan bedterdür ammā eger şehvet-i nefsanıyyesin izāle eyleyüp kalb u 'aqlını ihyā ve zinde eyleyse ol kimse melā'ikeden (20) a'lā olur [H160b] nitekim bu hadīs-i şerifle bu ma'nāya işāret idüp buyururlar

**Tefsīr-i in hadīs ki Muşafā 'aleyhisselām innallāhe haleka'l-melā'ikete ve rakkebe**

**(21) fihimu'l-akle**

[M115b] Bu sürh-ı şerif Hazret-i Muhammed Muşafānuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem bu hadīs-i şerifinüñ tefsīridür ki buyurmuşdur taḥkīken Allāh Te'ālā melā'ikeyi halk (22) eyledi ve anlaruñ vücūdında 'aqlı rūhlarına terkīb eyledi ya'ni bunlaruñ vücūdını 'aql u rūh ve nūruñ biri birine inzimāmından halk eyleyüp mazhar-ı (23) leṭāfet ve nūrāniyyet kıldı lācerem bunlardan cürm ü ma'şiyet şadır olmaz

**Ve haleka'l-behā'ime ve rakkebe fihimu's-şehvete**

Dağı behāyim halk eyledi ve anlarda şehvet (24) terkīb eyledi ya'ni anlaruñ vücūdını şehvet-i nefsanıyye ve kuvvet-i cismāniyye ile terkīb idüp 'aql nūrından bibehe eyledi

**Ve haleka benī ādeme ve rakkebe (25) fihimu'l-akle veşehvete**

Dağı benī ādemi halk eyledi ve anlarda 'aql u şehvet terkīb eyledi pes benī ādem berzaḥ-ı cāmī' oldı 'aqlı ve rūhı cihetinden (26) [meleklerle -P] müşābih ve şehveti ve

taḥī'atı ḥayṣiyyetinden ḥayvānāta müsāvī ve mümāşil oldu bu i'tibārla insāna mecma'u'l-bahreyn dinildi

***Femen galebe 'aqluhu şehvetehu fehuve a'lā minelmelā'iketi***

(27) Pes şol kimsenüñ ki 'aqlı şehvetine gālib ola ol kimse melā'ikeden eşref ü a'lādur anuñçün ki bu şehevāt-ı nefsanıyyesini ve muqtezayāt-ı ḥayvāniyyesini tā'at-ı (28) İlāhīde terk eyleyüp kesb-i fezāyil ü kemālāt kıldı ammā melā'ike henüz şehevāt u ḥayvāniyyetle ibtilā olınmamışlardur belki terakki ve tenezzülden beri her biri kendü maḳām-ı (29) ma'lūmında qarār eylemişlerdür

***Ve men galebe şehvetuhu 'aqluhu fehuve ednā minelbehā'imi***

Ve şol kimsenüñ ki şehveti 'aqlına gālib ola pes ol kimse behāyimden (30) ednādur galebe şülāşiden olduğu vech üzre ma'nā virildi ammā tafqilden olınsa daḥı evlādur tef'ıl olduğu taqdīr üzre ma'nā ve şol kimse ki (31) şehvetini 'aqlına gālib eyler ***ulā'ike kelenāmi bel hum eḳallu***<sup>849</sup> āyet-i kerīmesinüñ feḥvāsı üzre ol kimse behāyimden aḳall u ednādur demek olur

***Beyt***

(32) *Ādemizāde turfē ma'cūnest*

*Ezfirişte sirişte v'ez ḥayvān*

*Ger bed in meyl kuned kemter ezān*

*V'er bedān meyl kuned bihter ezān*<sup>850</sup>

Pes ḥadīş-i şerīfün (33) mażmūnı laṭifini nazma getürüp buyururlar

***(1495) Meşnevī***

***Derḥadīş āmed ki Yezdān-ı Mecīd***

***Ḥalk-ı 'ālemrā se gūne āferīd***

Ḥadīş-i şerīfde geldi ki Ḥazret-i Yezdān-ı Mecīd (34) ḥalk-ı 'ālemi üç dürlü yaratdı

***(1496) Meşnevī***

***Yek gürührā cümle 'aql u 'ilm ü cūd***

***Ū firīştet ū nedāned cüz sücūd***

Bir gürühü cümle 'aql u 'ilm ü cūd eyledi ol gürüh (35) firīştedür ol gürüh sücūd u tā'atdan ḡayri bilmez ve anlardan ma'şıyyet zāhir olmaz

***(1497) Meşnevī***

<sup>849</sup> “İşte bunlar hayvan gibidirler. Hatta daha da aşağıdırlar.” (A'raf 7/179)

<sup>850</sup> “Ādemoğlu acayip bir macundur; meleklik ve hayvanlıkla yoğrulmuştur! Eğer hayvanlığa meylerse ondan da aşağı olur; melekliğe meylerse ondan da üstün olur!” Can, *Mesnevī Tercümesi*, C. 3-4, s. 492.

*Nîst ender'unşureş hırş u hevā*

*Nūr-ı mutlak zinde ez'aşk-ı Hudā*

(36) Anuñ tabī'at ve 'unşurında hırş u hevā yokdur bu gürüh nūr-ı mutlak ve rüh-ı mücerreddür Hudā-yı [H161a] Te'ālānuñ 'aşkından her biri zindedür

*(1498) Meşnevi*

*Yek gürüh-ı dıger ez-(37) dāneş tehi*

*Hemçü hayvān ez'alef derferbihi*

Ve bir gürühı dağı 'aql u endişeden tehi yaratdı ki bu gürüh-ı dıger 'aql u endişeden hālīdür meşelā bu bölük (38) hayvān gibidür 'alef yemeden bunlar ferbihlikdedür

*(1499) Meşnevi*

*Ū nebīned cüz ki iştabl u 'alef*

*Ezşekāvet gāfilest ü ezşeref*

Ol gürüh ağırdan ve (39) 'alefden gayri nesne görmez şekāvetden ve şerefden gāfillerdür

*(1500) Meşnevi*

*Īn sivüm hest ādemizād u beşer*

*Ezfirişte nīm-i ū nīmīş ħar*

Bu üçüncü (40) bölük ādemizāde ve beşerdür anuñ nişfi firişteden nişfi dağı ħardan ve hayvāndandır ya'ni melekīyet ve hayvāniyyetden mürekkeb olup nişfi nūrānī ve (41) rühānī ve nişfi zulmānī ve cismānī oldu

*(1501) Meşnevi*

*Nīm-i ħar ħod māyil-i süflī buved*

*Nīm-i dıger māyil-i 'ulvī buved*

Nīm-i ħar ħod süflīye māyildür bir nişfi dağı [P65b] (1) 'aqla ve 'ilme mensüb olana māyil olur

*(1502) Meşnevi*

*Ān dü kavm āsüde ezceng ü ħirāb*

*V'īn beşer bādū muḫālif der'azāb*

[M116a] *Ol iki kavm* ki murād anlardan melā'ike ve behāyimdür (2) bunlar ceng ü muḫārebeden fāriğ ve āsüdelerdür ya'ni melā'ikenüñ vücūdı iki zıddan mürekkeb olmadı pes anlaruñ kendü nefsinde ihtilāf olmağ ve gāh 'ağılları (3) nefslerine ve gāhī nefslerinüñ muḫtezāsı 'ağıllarına gālib olup bu iki cānib biri birleriyle ceng ü muḫārebe kılmāğ anlaruñ vücūdında yokdur ve kezālik (4) behāyim dağı şırf şehvet

ü keşâfetdür bunlardan şol ‘aql-ı nūrānī yoqdur ki nefslerinüñ muqtezāsına muhālefet eyleye ve nefslerinüñ muqtezāsı dağı aña muhālefet (5) eyleye ve nefslerinde ceng ü huşümet hāşıl ola bu kavm dağı nefslerinüñ ceng ü huşümetinden fāriğ ve āsüde olmuşlardur ammā bu beşer-i derdmend iki (6) muhālif ile ‘azāb u hırābda ve gāhī ‘aqlınuñ muqtezāsı şehvet-i nefsāniyyesine gālib olup anı hedm ü harāb eyler ve gāhī şehvet-i nefsāniyesi ‘aqlınuñ (7) muqtezāsına gālib olup anuñla kıtāl u hırāb eyler pes beşer bu iki muhālifüñ huşümetleri sebebiyle ‘azābda olur

**(1503) Meşnevi**

***V’în beşer hem z’imtiḥān kısmet (8) şudend***

***Ādemī şeklend ü se ümmet şudend***

Ve bu beşer dağı imtiḥān cihetinden kısmet oldılar bunlar ādemī şekillilerdür üç ümmet olmuşlardur ya’ni egerçi bu nev’ (9) beşer cemī’an şüretā ādemī şeklinde dururlar velākin ma’nā üç t̄ayife olmuşlardur

**(1504) Meşnevi**

***Yek güruh müstağrak-ı muṭlağ şudest***

***Hemçü Īsā bāmelek mülḥağ şudest***

Bir (10) güruh müstağrak-ı muṭlağ olmuşlar ve nūrāniyyet ve rūḥāniyyet ile ittişāf kılıp Ḥazret-i Īsā ‘aleyhisselām gibi melege mülḥağ olmuşdur ya’ni beşeriyyetin melekiiyyete (11) tebdil kılmış ve rūḥ-ı mücerred olmağ mertebesin bulmuşdur

**(1505) Meşnevi**

***Nağş ādem līk ma’nā Cebra’īl***

[H161b] ***Reste ezḥışm u hevā vü kāl u kıl***

Egerçi nağşı ādem nağşı (12) līkin ma’nāsı Cebra’īl gibidür ve ḥışm u hevā ve kāl u kılden kırtulmuşdur ya’ni bu t̄ayife kuvvet-i gāzabiyye ve kuvvet-i şehviyye ki rehzen ‘aql u rūḥdur bunlaruñ (13) mazarratından ve sāyir aḥlāğ-ı zemīmeden ve kıl ü kāl eylemeden ve baḥş u cedel kılmadan ḥalāş olup Rūḥü’l-Ḳuds gibi pāk u t̄āhir olmuşlardur hattā (14) bir mertebeye vāşıl olmuşlardur ki

**(1506) Meşnevi**

***Ezriyāzet reste v’ez zūhd ü cihād***

***Güyyiā ezādemī ü ḥod nezād***

Riyāzetden ve zūhd ü cihāddan kırtulmuşlardur güyyiā (15) o ḥod ādemīden toğmadı ya’ni diyeydüñ ki o nev’ melā’ikeden idi anlar niçe riyāzet ve zūhd ü mücāhededen ḥalāş oldıarsa bu hem anlar gibi bu tekellüfātadan ḥalāş (16) oldı ve nūr-ı maḥz kıldı

*(1507) Meşnevi*

*Kısm-ı diğer bâharân mülhak şudend*

*Hısm-ı mahz u şehvet-i muṭlak şudend*

Âdemîniñ bir kısmı dañı harlara mülhak oldılar hısm-ı mahz ve şehvet-i (17) muṭlak oldılar ya'ni müşteheyât-ı nefsanîye ve muḳtezayât-ı ṭabî'iyeleri vâsıtasıyla hayvâniyyet mertebesine tenezzül eyleyüp anlar gibi ğazab u şehvet şifatlarına (18) mübtelâ kaldılar

*(1508) Meşnevi*

*Vaşf-ı Cibrîlî berîşân bûd u reft*

*Teng bûd ân hâne vü ân vaşf zeft*

Bunlaruñ vücûdında Cibrîliyyet ve melekiyyet vaşfı (19) var idi ve gitdi zîrâ ol hâne teng idi ve ol vaşf zeft idi bu eelden ol hâne-yi teng ü târîkde karar eylemeyüp aşlı cânibine rücû' (20) kıldı ve bunlaruñ hâne-yi cesedi teng ü târîk kaldı ya'ni **kullu mevlûdin yüledu 'alâfiratı'l-İslâm**<sup>851</sup> hadîsinüñ mücibince firat-ı İslâmiyye ve kuvvet-ı rûhâniyye (21) ve envâr-ı 'akliyye ki ve evşâf-ı melekiyyedür bunlaruñ vücûdında dañı var idi velâkin ol evşâf-ı melekiyye ve kuvvet-i rûhâniyye ise zeft ü 'azîmü's-şân (22) idi pes bunlaruñ teng ü târîk olan hâne ve vücûdlarında [M116b] karar eylemeden istinkâf eyleyüp 'âlem-i rûhâniyyet cânibine firâr eyledi

*(1509) Meşnevi*

*Mürde gerded (23) şahş kü bîcân şeved*

*Har şeved çün cân-ı ü bîân şeved*

Mürde olur şol şahş ki öle har olur ol şahşuñ cânı çünkim ânsız öle ândan (24) murâd kuvvet-i kudsiyye ve leâfet-i rûhâniyyedür ki hayât-ı kalbiyyeden 'ibâretdür ya'ni şol bir şahş ki bîcân ola muḥakkaḳ mürde olur ve ol cân ki kuvvet-i (25) kudsiyye ve hayât-ı kalbiyyeden hâlî öle har olur belki andan aḳall olup ebedî zulmet ü cehâlet içre qalır

*(1510) Meşnevi*

*Z'ân ki cânî k'ân nedâred hest pest*

*(26) İn sūhan haḳkest ü şūfî ğüfteyest*

Zîrâ bir cân ki ân tutmaya ol cân pest ü denîdür bu söz haḳdur bunu şūfî dimişdür şūfîden murâd aşhâb-ı (27) sülûkuñ ve meşâyihuñ ekmel olan kimsedür ki anuñ mertebesinden a'lâ bir mertebe olmaz meger ki şâfînüñ mertebesi velhâsıl şūfî kâmil

<sup>851</sup> “Her bir mevlûd, firat-ı İslam üzere doğar.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 197.



ü mükemmel olan [H162a] (28) kimseden 'ibâret olur ve taqđır-i ma'nâ böyle demek olur ki ol bir cān ki kuvvet-i qudsiyye ve hayāt-ı kalbiyye tutmaya pest ü süflîdür bu söz haqq (29) u şābitdür ki bunı kāmîl ü mükemmel olan bir 'azîz dimişdür

**(1511) Meşnevi**

**Ü zihayvānhā füzūnter cān kened**

**Dercihān bārīkkārīhā kuned**

O gūne insān hayvāndan (30) ziyāderec cān çekişür zīrā cihānda bārīkkārılıklar eyler ya'ni ol kimsenüñ ki rūhında kuvvet-i qudsiyye ve hayāt-ı kalbiyye olmaya öldüğü vaqıtde (31) ol kimse hayvānātdan ziyāderec cān çekişür ve hālet-i nez'de hayvānātdan ziyāde cān çekişmesine sebeb ü 'illet oldur ki o cihānda hurde- (32) kārılıklar ve bārīk ü daqīk şan'atlar işler ki hayvānuñ aña iktidārı yokdur pes ol hurdekārılıklar ne gūne hurdekārılıklar idügin bu beytle beyān buyururlar

**(33) (1512) Meşnevi**

**Mekr ü telbīsī ki ü dāned tenīd**

**Ān zihayvān-ı dıger n'āyed pedīd**

Şol bir mekr ü telbīs ki ol şahş örmegi ve toqumağı bilür ol gayri hayvāndan bedīd ü zāhir (34) gelmez zīrā hayvān-ı gayrinātıq hayvān-ı nātıq olan kimselerüñ eyledüğü mekr ü telbīse ve işledükleri kār-ı nefīse kādır degüldür ve ol kār-ı nefīs ve mekr ü telbīs (35) ne gūne kār ve 'amel idügin bu beytle tefsīr idüp beyān buyururlar

**(1513) Meşnevi**

**Cānehā-yı zerkeşīrā bāften**

**Dürrhā ezka'r-ı deryā yāften**

Zerkeşī cāmeleri toqumaq (36) bilür zerkeşīde yā nisbet içündür ya'ni zerkeşe mensüb olan cāme ve libāsları toqumaq ve altun kumaşları işlemek bilür deryānuñ dibinde dürrler (37) bulmağı bilür ve andan cevherler ihrac kıılır

**(1514) Meşnevi**

**Hurdekārīhā-yı 'ilm-i hendese**

**Yā nücūm u 'ilm-i tıbb u felsefe**

'İlm-i hendesenüñ hudekārılıklarını bilür nücūmla (38) ve 'ilm-i tıbb ve felsefeyle bile mühendis şu yollarını taqđır ve tahmīn eyleyen kimsedür ki anı qazup düzer ammā sonra isti'māli mī'mār ve bennā ma'nāsına (39) ekşer ve gālib oldı felsefe hikmete ve felāsife hükemā-yı 'akliyyeye dirler feylosof'ilm-i hikmete māyil olan kimseye dirler elhāşıl ol mürdedil olan hayvān-ı (40) nātıq bu cihānda behāyimden ziyāde zahmet

çeküp cān çekişür zîrâ ‘aql-ı ma‘âş kendüsine ‘ikāl olup anı bu güne umūr-ı hasīse ve hīyel ü (41) telbīse çeküp ta‘ab u zaḥmet virür ḥayvānda ise bu güne ‘aql yokdur anlar zaḥmet ve ta‘ab çekmezler mekrle ıztırārı ola lācerem zaḥmet [P66a] (1) çekmede ve cān çekişmede bu güne insān ḥayvāndan efzūn u ziyādedür ki buña ‘aqlı bu güne ta‘abları ihtiyār itdürür

**(1515) Meşnevi**

***Ki ta‘alluḡ bāhemīn dūnyāsteş***

**(2) *Ān beheftüm āsmān bernīsteş***

Zîrâ anuñ ta‘alluḡı hemīn bu dūnyāyadur felek-i sābi‘ üzre aña yol yokdur ya‘ni ol [H162b] şahşuñ ve anuñ bildügi (3) ‘ilmüñ ta‘alluḡı hemīn bu dūnyāyadur anuñ ‘ālem-i bālāya ve mertebe-yi a‘lāya [M117a] yolu yokdur ve bunuñ şāhibine dār-ı ‘uḡbāda aşlā menfa‘ati yokdur

**(1516) Meşnevi**

***Īn heme ‘ilm-i binā-yı (4) āḥurest***

***Ki ‘imād-ı būd-ı gāv u üştürest***

Bu dügeli zıkr olınan ‘ilm ü şan‘at āḥūruñ bināsı ‘ilmidür zîrâ bu ‘ilm gāv u üştürüñ būd u cūdunuñ (5) ‘imādı ve sebebıdür āḥūrdan murād dūnyādur ve gāv ve üştürden murād gāvsiret ve üştürtabī‘at olan kimselerdür ya‘ni bu zıkr olınan şanāyi‘ ve ‘ulūm ki (6) nücūm u hendese ve tıbb u felsefe ve gāvvaşlık ve cāmedūzluk ve ḥānesāzluk ve bunlar emşālī olan kārlar ve ‘imler cümlesini dūnyā āḥūrınuñ nizām (7) ve ‘imāreti içündür ki gāvsiret ve üştürtabī‘at olan kimselerüñ rāḥatı ve beḡāsı için bunlar ālet olmuşdur ve bu ‘imleri bilen ve bu şan‘atlara ‘ālim olan şahşla (8) āḥūr-ı dūnyāda sākīn olan ḥayvāntabī‘atlara ḥıdmetkār olmuş ve ḥarbendelik kılmışdur

**(1517) Meşnevi**

***Behr-i istibḡā-yı ḥayvān çend rüz***

***Nām-ı ān kerdend Īn gīcān (9) rumūz***

Birkaç gün ḥayvānuñ istibḡāsından ötüri ol bildükleri ‘ulūmuñ nāmını o gīceler rumūz eylediler *istibḡā* beḡā bulmaḡ ma‘nāsıdır istifāluñ (10) sīni bunda vicdān için olur ve taḡdīr-i kelām böyle dimek olur ki ḥayvānuñ birkaç gün beḡā bulmasından ve ḥazḡ alup āsūde olmasından ötüri (11) ol bildükleri ‘ulūm u şanāyi‘uñ nāmını ol aḡmaḡlar rumūz eyledi ve kendüleri aşḡāb-ı rumūzdan zu‘m eyleyüp anuñla beynennās tefāḡur u tebāhī kıldı bā- (12) ḡuşuş ki ‘ilm-i nücūmla ‘ilm-i kāfa sa‘y iden aḡmaḡlar bu bīma‘nā olan ‘imlerüñ ıştılāḡın bilüp kendülerüñ aşḡāb u

ahālisi mābeyninde hayli tefāhur u (13) tebāhiler kılup sırrımuza ağıyar vākıf olmasun diyü rumüz u işāretle söyleşürler ve ol bīma'nā ve bīfāyide olan sözleri birbirine edā eyleşür- (14) ler ve felsefiyyāta meşgūl olanlar dahı bunlara beñzer

**(1518) Meşnevi**

**İlm-i rāh-ı Hakk u İlm-i menzileş**

**Şāhib-i dil dāned ānrā bādileş**

Ammā Hakkıñ tarīkinuñ 'ilmini (15) ve anuñ menzilinüñ 'ilmin şāhib-i dil bilür anı yāhud anuñ cān u dili bilür yā bunda tereddüd için degüldür ki dil ü cānla şāhib-i dil mābeyninde hulüvv-i (16) cem' mutaşavver olmaz pes yā bunda vāv-ı 'ātıfe ma'nāsına olur yoḥsa filḥākīka ehl-i dil 'ayn-ı cān u dil kendüdür *rāh-ı Hakk*dan murād şol şırāt-ı müstakīm- (17) dür ki **ve enne hāzā şırāti müstekīmen fettebi'ūhu ve lā tettebi'ū's-subule feteferraḳa bikum**<sup>852</sup> āyet-i kerīmesiyle işāret olunup ve sebebi tefriḳa olan *sübüle* ittibā' eylemeden (18) a'rāz eyleyüp ol şırāt-ı müstakīme ittibā' eyleyüp sālīk olmaḳlıḡa cümlemüze emr kılındı ve bu rāh-ı Hakkıñ menzilleri ve mertebeleri ve maḳāmları (19) vardır ki evvel menzili yaḳaḳa ve ikincisi tevbe ve inābet ba'de muḥāsebe ba'de i'tişāmdur nitekim Minhācü'l- [H163a] Fuḳarā nām kitābımızda evvel menzilden āḫir menzile (20)varıncaya dek derece derece yazılmış ebvāb üzre düzülmiş her derece ve menzilüñ taḥḳīḳ ü tafşīli müstevfā anda sımt-ı taḥrīre dizilmiştir (21) lāzım gelürse anda taleb olına velḥāşıl tarīḳ-i İlāhīnūñ 'ilmini ve anuñ menāzil ü merātibinüñ 'ilmini şāhib-i dil ve anuñ cān u dili bilür ki 'ilm-i (22) nāfi' tarīḳ-i İlāhīnūñ 'ilmi ve anuñ menāzil ü merātibinüñ 'ilmidür bu 'ilmden ḡayri 'ulūm-i lāyenfa'u ḳabīlindendür **allāhumme e'üzubike min 'ilmin lāyenfa**<sup>853</sup> diyü Allāha (23) nāfi' olmayan 'ilmden isti'āze eylemek sālīk-i rāh-ı Hakkā lāzımdur

**(1519) Meşnevi**

**Pes der'in terkib hayvān-ı laṭif**

**[M117b] Āferid ü kerd bādāniş elif**

Pes (24) bu terkibde Hakk Te'ālā ḫazreti laṭif hayvān yaratdı ve dāniş anı enis ü elif itdi ya'ni ḫakīm-i muṭlaḳ 'aḳl u şehvet terkibinde bir *laṭif hayvān* (25) ḫalk eyledi ki andan murād insāndur ve anı 'aḳl u dānişler ülfet idici kıldı ve bu güne insāna hayvān-ı laṭif ta'biri hayvān-ı keşife nisbetledür ki (26) 'aḳl u dāniş enis olmaḳla bunlar sāyir behāyimden laṭif ü şerif olmışlardır

<sup>852</sup> "İşte benim dosdoğru yolum budur, ona uyun. Onun yolundan ayıracak başka yollara uymayın." (Enam 6/153)

<sup>853</sup> "Allah'ım, faydasız ilimden sana sığınırım."

(1520) *Meşnevî*

*Nām kelen ām kerd ān kavmrā*

*Z'ān ki nisbet kū beyaḳza nevmrā*

(27) Bu beyt sûre-yi En'âmda<sup>854</sup> olan bu âyet-i kerîmeye işâretdür ki evveli budur **ve lekad zere'nâ licehennem keşîran minelcinni velinsi** kâle'l-Beyzâvî fî- (28) tefsîr hâzihi'l-âyet ey *ḥalākna'l-muşırrîne 'alelkufri fî'ilmillâhi licehennem*<sup>855</sup> **lehum kulûbun lâyetḳahûne bihâ** ey *lâyelḳühâ ilâma'rifeti'l-Hakk*<sup>856</sup> **ve lehum a'yunun lâyubşîrüne bihâ** ey *lâyenzurû* (29) *ilâma ḥalâkallâhu binazari i'tibârin*<sup>857</sup> **ve lehum âzânun lâyesma'üne bihâ** *elâyātu velmevâ'izu semâ'un te'emmule ve tezekkura*<sup>858</sup> **ulâ'ike kelenâmi** *fî'ademi'l-fıḳhi velebşâri lili'tibâri* (30) *velistimâ'i littedbiri ve fienne meşâ'irahum ve ḳavlehum muteveccihetun ilâesbâbi't-ta'ayyuşi maḳşûratun 'aleyhâ*<sup>859</sup> **bel hum eḳdallu feennehâ tudrike mâ yumkinu lehâ entudrike minel-** (31) *menâfi'i velmuzârri ve yectehedu ficezbihâ ve def'ihâ gâyetun cehdihâ ve hum leysû kezâlike bel ekşerahum ya'lemu feyaḳdemu 'alennâr*<sup>860</sup> **ulâ'ike humu'l-gâfilûn**<sup>861</sup> *ey elkâmilüne* (32) *filḡaflet*<sup>862</sup> bunuñ tercüme ve Türkî tefsîri ikinci cildde *beyân-ı ḥâl-i ḥodperestân* sürḥında mürûr itdi felyaḳlub fîhi ma'nâ-yı beyt ol (33) *ḳavmûñ* adını Hâḳ Te'âlâ kelenâm eyledi ya'ni ol insân şüretinde olan ḥayvânsîretlere Hâḳ Subḥâne ve Te'âlâ kelenâm diyü nâm eyledi zîrâ ki (34) *nevmûñ* yaḳazaya nisbeti ḳanı ya'ni bîdârlıkla aşlâ münâsebeti olmayup beynehümâda fark-ı 'azîm olduḡı gibi insân şüretinde olan ḥayvânsîretlerüñ (35) daḡı zâhiren ve bâtinen insân olan ehl-i sa'âdetlerle aşlâ münâsebeti yoḡdur ki zâhiren ve bâtinen insân olan aşḫâb-ı cennet

<sup>854</sup> Bu âyet, burada Enam olarak kaydedilmiş, fakat A'raf suresinde yer almaktadır. İkinci ciltte ve Cami'u'l-Âyât adlı eserde A'raf suresi olarak gösterilmiş ve tefsiri yapılmıştır.

<sup>855</sup> “Yani Allah Teala'nın ilminde küfürde ısrar edenleri demektir.” Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 2, s. 309.

<sup>856</sup> “Onları Hakk'ı tanımada ve delillerine bakmada kullanmazlar.” Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 2, s. 309.

<sup>857</sup> “Yani onlarla Allah'ın yarattıklarına ibret nazarı ile bakmazlar.” Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 2, s. 309.

<sup>858</sup> “Âyetleri ve öğütleri düşünce ve ibret dinlemesi ile dinlemezler.” Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 2, s. 309.

<sup>859</sup> “Anlamamada ve ibret nazarı ile bakmayıp düşünmek için dinlememede ya da onların duygu ve kabiliyetleri geçim sebepleri ile sınırlıdır.” Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 2, s. 309.

<sup>860</sup> “Çünkü hayvan fayda ve zararını idrak eder. Onları çekmek ve itmek için bütün gayretini sarf eder. Bunlar ise öyle değildirlir, bilakis çokları muannit olduğunu bildiği halde ateşe atılır.” Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 2, s. 309.

<sup>861</sup> “And olsun ki cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık. Onların öyle kalpleri vardır ki fakat onunla gerçeği anlamazlar. Gözleri vardır, fakat onlarla göremezler. Kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler. İşte bunlar hayvan gibidirlir. Hatta daha da aşığdırlar. Bunlar da gafillerin ta kendileridir.” (A'raf 7/179)

<sup>862</sup> “Tam gafildirlir.” Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 2, s. 309.

ve şüretde insān ve (36) ma'nen hayvān olan aṣḥāb-ı nārdur pes bu ikisi berāber degüldür kemā kāle [te'ālā -P] *lāyestevī aṣḥābu 'n-nāri* [H163b] *ve aṣḥābu 'l-cenneti aṣḥābu 'l-cenneti humulfā'izūn*<sup>863</sup>

(37) (1521) *Meşnevi*

*Rūḥ-ı hayvānī nedāred gayrinevm*

*Ḥişhā-yı mün'akis dārend kavm*

Rūḥ-ı hayvānī ḥvāb u ḡafletden ḡayri tutmaz ol kelen'am olan kavm (38) mün'akis ḥisler tutarlar ya'ni rūḥ-ı insānī şāhibleri 'aynı yaqaza ve intibāh tutarlar ammā rūḥ-ı hayvānī şāhibleri ḥvāb u ḡafletden ḡayri nesne (39) tutmazlar bu en'am gibi olan kavm ki rūḥ-ı hayvānī şāhibleridür mün'akis idrākler tutarlar meşelā kendüler fiḥadd-i zātihim nāyimlerdür ammā kendüleri bīdār (40) u mütenebbih zu'm iderler bunların mevcüd gördüğü ma'düm ve ma'düm gördüğü mevcüddür ve ni'met bildükleri niḡmet ve niḡmet ü miḡnet diyü firār (41) eyledükleri 'ayn-ı rāḡat u miḡnetdür serāb-ı baḡī'a gibi olan devlet ve 'izzet-i dünyāyı mevcüd ve berḡarār bir şey zu'm eyleyüp anuñ talebinde 'ömrlerin [P66b] (1) ifnā kılmışlar ve bu eşḡāl-i mümevvehe ve şuver-i müzeyyeneyi ki filmeşel ḡulm-ı nāyim gibidür anuñ ḥvāb u ḡayāl ve seri'ü'z-zevāl olmasından ḡāfil olup kendülere maḡbūb (2) u ma'būd ittiḡāz eylemişer ḡaberleri yok ki kendüler 'ayn-ı nevmde dururlar ve bu gördükleri eşḡāl u şuver ḥvābda mer'ī olan şuver-i ḡayāliyye gibidür bunların (3) bu gördükleri [M118a] eşyāyı dāyimetü's-şuver ve şābitetü'l-eşḡāl zann eylemeleri mün'akis olan cismlerindendür ki idrāklerinin cem'isi 'ukūsdur bunlar ol zamānda şāḡiḡ (4) ḡaḡāyıkı müşāhede iderler ki yā ḥvāb-ı ḡafletden mevt irādıyla öleler veyāḡud mevt ıztırārıyla ölüp mütenebbih olalar *ennāsu niyāmun feizā mātū intebehū*<sup>864</sup> (5) ḡadīşinüñ feḡvāsınca bunlar öldükden şoñra bīdār olup ḡaḡīḡat-ı ḡal her ne ise andan şoñra müşāhede kıılır

(1522) *Meşnevi*

*Yaqza āmed nevm-i hayvānī nemānd*

*İn'ikās-ı (6) ḡiss-i ḡod ezlevḡ ḡvānd*

Yaqza ve intibāh geldi nevm-i hayvāniyyet ḡalmadı kendünüñ 'aḡl u ḡissinüñ in'ikāsını levḡden oḡudı ya'ni ol [*ulā'ike* -P] *kelen'am* (7) olan kavm ki filḡaḡīḡa nāyimlerdür öldüğü gibi aña yaqaza ve intibāh geldi ve ḡayvānlıḡ nevmi ḡalmayup bīdār oldı evvel ḡālde kendü ḡiss ü idrākiniñ (8) in'ikāsını levḡ-ı vücūdından oḡudı

<sup>863</sup> “Cehennemliklerle cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler hep murada erenlerdir.” (Haşr 59/20)

<sup>864</sup> “Nas nevm-i ḡaflettedir, öldükleri zaman mütenebbih olurlar.” Ankaravī, *Minḡacü'l-Fukara*, s. 256.

ve bildi ki dünyāda eyledügi hiss ü idrāk ma'kūs imiş kendüyi anda bīdār zu'm eyler imiş meger h'vābda (9) imiş ve dünyāyı mevcūd ve āhireti ma'dūm idrāk eyler imiş meger bir 'aks imiş nitekim nāyim nevmi hālinde kendünün h'vābda olduğunu bilmeyüp (10) ve gördügi şuver ü eşkālī şuver-i hayāliyye zann eylemeyüp belki kendüyi o hālde bīdār bilürdi ve gördügi şüretleri hayāl bilmezdi pes bīdār oldu- (11) dan şöñra kendü hissiniñ mün'akis olmasını levh-i vücūdından okur ve bilür ki hālet-i nevmde kendüyi bīdār zu'm eylemiş meger ki h'vābda imiş ve ol [H164a] (12) gördügi 'ālem haqīkat ve mevcūd zann eylemiş meger ki ma'dūm u hayāl imiş kezālik insān şeklinde olan hayvān dañı bu dünyāda gördügi (13) şuver ü eşkālī h'vāb u hayāl idügin bilmez ve dañı serāb-ı baķı'a gibi mücerred nümāyiş olduğına āgāh olmaz belki bunu mevcūd ve haqīkat hiss eyler hāl- (14) buki **kullu şey'in hālikun illā vechehu**<sup>865</sup> āyet-i kerīmesiniñ hasebince haqīkat-ı emre nazar olınsa el'ān hālik ü ma'dūmdur çünkim rūh-ı hayvānī şāhibi ola ve aña yaķaza-yı (15) tam haşıl ola ol 'ālemde kendü derk ü hissiniñ ma'kūs olmasını levh-i vücūdından okur ve bilür ki dünyāda eyledügi hüsñ ü idrāk mün'akis imiş

(16) **(1523) Meşnevi**

**Hemçü hiss-i ān ki h'vāb ānrā rübūd**

**Çün şud ü bīdār 'aksiyyet nümūd**

Meşelā ol kimseniñ derk ü hissi gibi ki h'vāb anı ķapdı çünki ol (17) kimse h'vābdan bīdār oldu 'aksiyyet görindi ya'ni insān şeklinde olan hayvān dünyāda nevm-i ğaflet ve h'vāb-ı hayvāniyyetde olup dañı (18) kendüsini bīdār şanup ve gördügi şuver-i eşkālī dañı hayāl zann eylemeyüp mevcūde ve bāķiyye zu'm eyledüğünü dünyādan āhirete naķl eyleyüp h'vāb-ı (19) hayvāniden bīdār olduķda kendünün hiss ü idrākinün 'aksiyyeti kendüye zāhir ü 'ayān görünmesi şol kimseniñ hissi gibi ki h'vāb ol hissi ķapdı (20) ve anuñ şāhibi uyudu ve nevmi hālinde kendüyi bīdār gördi ve ni'met ü şervet şāhibi ve hadem ü haşem ve devlet ü 'izzet māliki h'vāce (21) buldı ve ol şuver-i hayāliyyeyi mevcūde ve bāķī bildi çünkim bīdār oldu 'aksiyyet aña görüñdi ya'ni kendüyi nevm hālinde bīdār gördügi ma'kūs imiş ve ni'met ü (22) devlet şāhibi ve devlet ü 'izzet māliki bulduğı dañı ma'kūs imiş ve ol şuver-i hayāliyyeyi şuver-i mevcūde ve bāķiyye bildügi dañı ma'kūs imiş lākin (23) ol hāletde iken kendünün hiss ü derkinün ma'kūs olduğunu görmezdi çünkim bīdār oldu aña hissiniñ 'aksiyyeti [M118b] görüñdi ve zuhūra geldi **ve** (24) **'asā entekrehū şey'en ve huve hayrun lekum**

<sup>865</sup> “Onun zatından başka her şey helak olacaktır.” (Kasas 28/88)

*ve 'asā en tuhibbū şey'en ve huve şerrun lekum*<sup>866</sup> āyet-i kerīmesinüñ mefhūmınca çok kimseler dađı bu nevm-i hayvānīde bir şey'i mekrūh görürler hāl- (25) buki ol şey anlara filḥakīka hayr odur ve maḥbūbdur ve bir şey'i dađı maḥbūb görürler ve aña muḥabbet iderler ol şey anlar için şerr ü zararlıdır bunun ḥakīkatini (26) nevm-i hayvānīden bīdār olduğdan sonra görürler ve Ḥazret-i 'Alinüñ kerremallāhu vechehu *subḥāne men ittese'at raḥmetihi'l-evliyā'ihī fişeddeti ni'metuhu ve işteditu* (27) *niḳmetuhu'l-a'dā'ihī fivus'ati raḥmetuhu*<sup>867</sup> buyurduđı kavluñ sırr u ḥakīkatine nazar irgürürlerdi ve Ḥazret-i Nebinüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem *ḥaffetu'l-cenneti bilmekārihi* (28) *ve ḥaffetu'n-nāri bişşehvātī*<sup>868</sup> [H164b] buyurduđı ḥadīs üzre yaķazayı ḥakīkī ḥaşıl olduğdaa sonra cennetüñ eṭrāfını mekār ile maḥfūfe ve cehennemüñ eṭrāfını (29) şehvātla maḥcūba müşāhede kıllurlar

*(1524) Meşnevi*

*Lācerem esfel buved ezsāfilin*

*Terk-i ū kun laūhibbu'l-āfilin*

Lācerem rūḥ-ı hayvānī mađlūbı olan insān (30) sāfillerden esfel olur anı terk eyle ben āfil olanları sevmezem ya'ni ol insān şeklinde olan hayvān ki henüz dağı nevm-i hayvānīden ḥalāş (31) olmamış ve ḥakāyık-ı eşyāyı müşāhede kılmamış ve aḥsen-i taḳvīm olan şekl-i insāniyyeyi bulmamışdır lācerem cemī'-i sāfillerden esfel olur (32) ve en'āma müşābih belki anlardan ağall olur zīrā hayvānāt aḥsen-i taḳvīm üzre ḥalk olmamış *ve şavverakum feaḥsene şuverakum*<sup>869</sup> āyetiyle işāret olınan (33) şüret-i cemīleyi bulmamışdır ammā bu şekl-i insānīde olan hayvān *leḳad ḥalaḳnā'l-insāne ffaḥseni taḳvīm*<sup>870</sup> āyet-i kerīmesinüñ mücibince zāhiren ve (34) bāṭinen aḥsen-i taḳvīm üzre maḥlūk olduğdan sonra ol aḥsen-i taḳvīmde olan şüret-i bāṭiniyyesini hayvāniyyet cānibine meyl kıllağla meşḥ eyleyüp esfelü's- (35) sāfiline redd olındı pes bu sāfillerden esfel ve behāyimden ağall olur ve bu güne kimse lābüdd āfil ü zāyil olanlardan olur pes ey nevm-i (36) hayvānīden bīdār olan müstemī' anı terk eyle ve *laūhibbu'l-āfilin* di cāyızdır ki *terk-i ū kun* emri tecrid ḳā'idesi üzre kendü

<sup>866</sup> “Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız; halbuki hakkınızda o bir hayırdır. Yine olabilir ki siz bir şeyi seversiniz, halbuki hakkınızda o bir şerdir.” (Bakara 2/216)

<sup>867</sup> “Ben o Allah'ı tesbih ederim ki; evliyāsına (dostlarına) olan nimeti, onlara olan zahmeti yoluyla genişledi; düşmanlarına olan zahmeti de onlara olan rahmetiyle şiddetlendi.” Ankaravī, *Tāiyye Şerhi*, s. 85-86.

<sup>868</sup> “Cennet nefsin mekrūh gördüğü şeyler ile ve cehennem nefsin arzu ettiği şeylerle örtülmüştür.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 3, s. 403.

<sup>869</sup> “Size şekil verdi, sonra da şekillerinizi güzelleştirdi.” (Mü'min 40/64)

<sup>870</sup> “Biz, insanı en güzel bir biçimde yarattık.” (Tin 95/4)

vücūd-ı şerīflerine (37) hıṭāb ola bu taḳdīr üzre ma'nā ey Mevlānā anuñ zıkrını terk eyle zīrā ben āfīl olanları sevmezem dimek olur ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i (38) evvelde *mütāba'at kerdn-i naşārā* sūrḥında ve cild-i şānīde ve cild-i şālīşde daḥı mirāren mürūr eylemişdür

***Dertefsīr-i ĩn āyet ki ve emmellezīne*** (39) ***fıḳulūbihim marāzun fezādethum ricsen ilāricsihim ve ḳavluhu yuḍillu bihi keşīran ve yehdī bihi keşīrā***

Bu sūrḥ-ı şerīf bu āyet-i kerīmenüñ tefsīrinüñ beyānında- (40) dur ki Allah Tebāreke ve Te'ālā sūre-yi Tevbenüñ āḥirine ḳarīb buyurur ki evveli budur ***ve izā mā unzilet sūretun*** ḳaçan sūre-yi Ḳur'ānda bir sūre nāzil olsaydı (41) ***feminhum menyekūlu*** münāfıḳlardan ba'zısı 'alāṭarīḳi't-temeşḥur velistihzā kendü gibi münāfıḳlara veyā ĩmānında za'af olan mü'minlere dirlerdi ***eyyukum zādethu*** [P67a] (1) sizden ḳanguñuza ziyāde eyledi ***hāzihi*** şu sūre ***ĩmānen*** ĩmānı ***eyyukum*** naşbla da ḳırā'at olındı ***zādethu*** fi'li müfessir olduğından ötüri ***feemmellezīne*** (2) ***āmenū fezādethum ĩmānen feemmā*** şol kimseler ki ĩmān eylediler pes bu sūre anlara ĩmānını ziyāde eyledi ***ve hum yestebsirūn*** ve ḥālbuki bunlar (3) şād u ḥandān olurlar ol sūrenüñ nüzūlına zīrā kemāl-i ĩmān ve izāle-yi şekk ü gümānlarına sebebdür ***ve emmellezīne fıḳulūbihim marāzun ve emmā*** şol (4) kimselerüñ ki ḳalblerinde [H165a] marāz vardır ki ol marāz şekk ü gümān ve nifāḳ [M119a] u buḡz ve 'adevān ḳabīlindendür ***fezādethum*** pes anlara ziyāde eyler bu (5) sūre ***ricsen ilāricsihim*** ya'ni küfrlerine küfr ziyāde eyler ve ḥabāşet-i ḳalbiyyeleri üzre ḥabāşet arturur ya'ni sāyir sūrelere evvel şekilleri var (6) idi bu sūre-yi Tevbe nāzil olduğda evvelki şekk ü küfrlerinüñ üzerine şeklerin ziyāde eyledi ***ve mātū ve hum kāfirūn***<sup>871</sup> ya'ni bu şıfat-ı ḳabīḥa (7) bunlarda müstahkem olup öldiler ve ḥālbuki bunlar kāfir oldılar

***Ve ḳavluhu yuḍillu bihi keşīran ve yehdī bihi keşīrā***

Bu sūrḥ-ı şerīf Ḥaḳ Te'ālānuñ bu (8) ḳavlinüñ tefsīrinüñ beyānındadır ki sūre-yi Baḳarada buyururlar ***yuḍillu bihi keşīrā*** ya'ni ol Ḳur'ānda olan meşelle ıdlāl murād eyler Ḥaḳ Te'ālā nāşdan (9) çok kimseyi ***ve yehdī bihi keşīrā***<sup>872</sup> ve daḥı ol meşelle hidāyet murād eyler nāşdan çok kimseyi bu āyet-i kerīmenüñ bir miḳdār taḥḳīḳi cild-i evvelüñ dībāce-yi (10) 'Arabisinde ve ba'zı mevāzi'de daḥı mürūr eyledi

***(1525) Meşnevi***

<sup>871</sup> “Bir sure indirildiği zaman, onlardan biri çıkar: ‘Bu sure hanginizin imanını artırdı?’ der. Evet, iman olanların imanını artırmıştır ve onlar müjdeleniş duruyorlar. Kalplerinde bir hastalık olanlara gelince onların da küfürlerine küfür katmıştır ve kafir olarak ölüp gitmişlerdir.” (Tevbe 9/124-125)

<sup>872</sup> “Onunla birçoklarını şaşırtır ve yine onunla birçoklarını yola getirir.” (Bakara 2/26)



***Z'ān ki isti'dād-ı tebdīl ü neberd***

***Būdeş ezpestī vü ānrā fevt kerd***

Zīrā ki ol rūḥ-ı (11) ḥayvānī maḡlūbı olan insānuñ tebdīl ve bizde isti'dādı var idi ammā pestliginden ve süflīliginden ol isti'dādı fevt eyledi (12) bu beyt bu sürḥdan muḳaddem olan beytūñ mışra'-ı evveline 'illet olur *berd* cenge dirler bunda nefse mücāhede eylemek murād olur ve taḳdīr-i ma'nā [kelām M] [böyle -P] dimek (13) olur ki ol şekl-i insānīde olan ḥayvān ve nevm-i ḥayvānīde ḳalan insān lācerem cemī'-i sāfillerden esfel olur andan ötüri ki anuñ (14) nefse mücāhede ve muḥārebe eyleyüp anuñ ḥayvānī olan şıfatlarını raḥmānī olan şıfatlara tebdīl eylemege isti'dādı var idi ammā denā'et (15) ve ḥissetden ol isti'dādı fevt eyleyüp aḥsen-i taḳvīmde olan şūret-i ma'neviyesini bulamadı ḥayvānātda ise bu isti'dād yokdur pes bu (16) eclden cemī'-i behāyimden bu aḳall u esfel olur bu da cāyızdır ki mışra'-ı şānīde olan *ezpestī* mışra'-ı evvelde olan *tebdīle* müte'allıḳ olup ma'nā böyle (17) dimek ola ol eclden sāfillinden esfel olur ki anuñ pestliginden ve denīliginden tebdīle ve mücāhede-yi nefse isti'dādı var idi lākin anı (18) fevt eyledi pes bunuñ 'özri ḳalmadı ammā ḥayvānuñ 'özri vardur nitekim buyururlar

***(1526) Meşnevi***

***Bāz ḥayvānrā çü isti'dād nīst***

***'Özri ü ender- (19) behīmī rūşenīst***

Girü ḥayvān içün çünkim isti'dād yokdur anuñ behīmlik mertebesinde 'özri ziyāde rūşendür ya'ni ḥayvān içün kendü (20) nefsiyle mücāhede ḳılmaḡa ve anuñ evşāf-ı zemīmesini evşāf-ı ḥamīdeye tebdīl eylemege isti'dādı yokdur pes anuñ behīmīyyet mertebesinde ḳalduḡına (21) 'özri ziyāde vāzıḥ u rūşendür ya'ni ḥayvānuñ mā ḥulıḳa kehī ḥayvānīyyetdür mertebe-yi insānīyyete gelmege anda ḳābiliyyet yokdur 'āḳıbet anuñ merci'i (22) türābdur pes yevm-i ḥesābda [H165b] anlara niçün bu tekmīl-i nefis içün ve teraḳḳī içün mevhūb olan isti'dāduñı 'abes yire ifnā eyledüñ diyü su'āl u ḥesāb olunmaz (23) ammā insāna ḥazīne-yi İlähīden tekmīl-i nüfūs etmek içün isti'dād u ḳābiliyyet cevherleri 'aḫā olunmuşdur çünkim bu sermāye-yi sa'ādeti 'abeş yere zāyi' eyleye (24) rüz-ı cezāda anlara su'āl u ḥesāb lāzım gelür ***ve lātus'elüne 'ammā kānū ya melūn***<sup>873</sup> āyetinüñ mücibince işledükleri kārđan her biri elbette mes'ul olur (25) çünkim yevm-i cezāda şiddet-i ḥesāb ve keşret-i 'ıḳābı göreler ma'ād-ı

<sup>873</sup> “Ve siz onların işlediklerinden sorumlu değilsiniz.” (Bakara 2/141)

hayvānāta reşk idüp *yā leytenī kuntu turāben*<sup>874</sup> dirler bunlaruñ böyle dimesi hayvāndan (26) esfel ve hayvānuñ bunlardan eşref ü efđal olmasına delālet kıur [M119b] (1527) *Meşnevi*

*Z'ü çü isti'dād şud k'ān rehberest*

*Her gıdāyī k'ü ħored mağz-ı ħarest*

Rūh-ı hayvānī (27) şāhibi olan insāndan çünki isti'dād gitdi ki ol isti'dād sa'adet cānibine rehberdür pes ol insān andan şoñra her bir gıdā ki yer eşek (28) beynisidür ya'ni eşek beynisin yiye kimseye ne mertebe sefāhat u ħamākat irişürse ba'de zevāli'l-isti'dād ol kimse her ne mertebe nūrānī ve rūhānī (29) laţif ü şerīf gıdālar yerse müriş-i ħamākat ve mezīd-i sefāhat ve đalālet olur nitekim suver-i Qur'ānī ve āyāt-ı furkānī ki filħakīka dil ü cānı (30) ve İslām u ĩmānı ziyāde eyleyici ta'am-ı nūrānī ve gıdā-yı rūhānīdür ma'ahazā *femmellezīne fıķulūbihim merażun fezādethum ricsen ilāricsihim*<sup>875</sup> āyet-i kerīmesinüñ (31) mūcibince çünkim kefereden sa'adete rehber olan isti'dād u kābiliyyet gitdi bunlara bu āyet ü suverüñ nüzūli ricsleri üzre ricsleri ziyāde itdi (32) ħālbuki recāset ve necāset-i kālbiyyeyi muţahhar olmağ dil ü cāna ve İslām u ĩmāna neşv ü nemā virmek suver-i Qur'ānīnün şānındandır ba'zı nüşhada *zū* yerine (33) *ne* vāki' olmuşdur eşāhĥ olan nüşha evvelkisidür ammā bu nüşhanuñ daĥı şıĥhati olmağ me'mūl olursa tekellüfden ħālī olmaz ve iki vech üzre ma'nā virilmeden (34) ħayriya kābil gelmez evvelā ma'nā çünkim isti'dād andan gitdi ki ol isti'dād anuñ ħağğında rehber degüldür ya'ni aña rehber olmadı bu tağđır üzre *çünki isti'dād ezū* (35) *refť ki ān isti'dād derħağk-ı ü nerehberest* ya'ni *rehber neşudest* dimek olur ve şāniyen ma'nā isti'dād degül çünkim gitdi ki ol isti'dād filħakīka (36) aña rehberdür her bir gıdāyı ki o ħayvānsīret bir mağz-ı ħardur ya'ni hemān isti'dād gitmek degül çünkim andan o gitdi ki ol isti'dād aña delīl ü rehber (37) idi belki her bir gıdāyı ki ol şağī yer aña eşek beyni gibi müriş-i ħamākat olur ve sefāhat u şekāvetin ziyāde kıur dimek olur lākin vech-i evvel belki nüşha-yı (38) evvel evlādur

(1528) *Meşnevi*

*Ger belādur ħurd ü afyūn şeved*

*Sekte vü bī'akliyeş efzūn şeved*

<sup>874</sup> “Ah ne olaydı, ben bir toprak olsaydım?” (Nebe 78/40)

<sup>875</sup> “Kalplerinde bir hastalık olanlara gelince onların da küfürlerine küfür katmıştır.” (Tevbe 9/125)

Ol mağlûb-ı rûh-ı hayvânî olan kimse filmeşel eger [H166a] belâdur yise (39) afyon olur aña sekte ve ‘aqlsuzluk ziyâde olur belâdur ‘aqlı ziyâde eyler bir devânuñ adıdur lâkin zıkr-i hâş ve irâde-yi ‘âm kâ‘idesi üzre bunda her (40) ‘aqlı ziyâde eyleyen şeylerden ‘ibâret olur *sekte* şol maraža dirler ki galebe-yi demden zühûra gelür ve hayâtı ve rûhı bedenden izâle kıılır eger zamânında (41) faşd olursa aña mübtelâ olan necât bulur ve eger olmazsa ölür ve bîrûh kalur bunda *bîrûh* ölmeden kinâye olur ve hâşıl-ı kelâm böyle [P67b] (1) dimek olur ki çünki ol rûh-ı hayvânî mağlûbı olan kimseden sa‘âdete rehber olan isti‘dâd gide her ne gûne gîdâ yirse mağz-ı har olur farazî eger ‘aqlı ziyâde (2) eyleyen dârûlar yise anuñ haqqında afyon olur ve afyon ‘ateh ve sefâhate nice sebep olursa ol belâdur dağı anuñ ‘ateh ve sefâhatine sebep (3) olur ve bî‘aql u bîrûh olmasını ziyâde kıılır velhâşıl müzîd-i ‘aql iken anuñ ‘aqlını ve hayâtını müzîl olur dimegi ifâde kıılır

**(1529) Meşnevi**

**Mând yek (4) kısım-ı diger endercihâd**

**Nîm hayvân nîm hayy-ı bâreşâd**

**(1530) Meşnevi**

**Rûz u şeb derceng ü enderkeşmekeş**

**Kerde çâlîş âhîreş bâevveleş**

Bir kısım dağı cihâd (5) u münâza‘ada kaldı ol kısmuñ nişfi hayvândur nişfi reşâdla hayydur ya‘ni ol muqaddemâ zıkr olınân üç kısımdan bir âhîr kısım nefsleriyle mücâhede (6) ve münâza‘a eylemek mertebesinde kaldı zîrâ bu kısmuñ nişfi hayvândur ve nişfi dağı ‘aql u reşâdla hayy [M120a] olmağdur murâd nişfi rûh-ı hayvânîdür ve nişfi (7) dağı irşâd ve hidâyetle hayy olan rûh-ı İlâhîdür dimek olur rûz u şeb bu iki cânib cengde ve keşmekeşdedür anuñ âhîri anuñ evveliyle nizâ‘ (8) ve muhâşamet eylemişdür *âhîr*den murâd rûh-ı hayvânî ve kuvâ-yı cismânî olup *evvel*den murâd nûr-ı ‘aql ve kuvvet-i rûhâniyye olsa (9) câyizdür ki rûhuñ ve ‘aqluñ cismden evvel halk olması hadîşiyle şâbitdür ve *evvel*den murâd rûh-ı hayvânî ve kuvâ-yı cismânî olup *âhîr*den murâd nûr-ı (10) ‘aql ve kuvvet-i rûhânî olmağ dağı câyizdür şol i‘tibârla ki rûh-ı hayvânî ve kuvvet-i cismânî muqaddem zühûra gelüp ba‘de ‘aql u temyîz şâhibi olmışdur (11) pes netîce-yi kelâm böyle dimek olur ki ol kısım-ı dîger gice ve gündüz kendü nefslerinde ceng ü nizâ‘ eylemededür anuñ âhîri ki nûr-ı ‘aql u kuvvet-i rûhdan (12) ‘ibâretdür anuñ evveliyle ki murâd rûh-ı hayvânîyye ve kuvvet-i cismânîyyedür nizâ‘ ve muhâşamet eylemededür gâh

muktezâ-yı rûh-ı hayvânî ‘aql u cân üzre (13) gâlib olup anı taht-ı taşarrufına alur ve murâd ve ârzûsından men’ kıılır ve gâhî ‘aql u cân rûh-ı hayvânî üzre gâlib olup anı hükmine (14) alup ârzûsından anı kaç’ eyler nitekim bu sürh-ı şerîfden bu ma’nevî olan münâza‘anuñ fehmi âsân olur

**Çalış-i** [H166b] **‘aql bānefs** (15) **hemçü tenāzu‘-ı Mecnūn bānāka**

Bu sürh-ı şerîf ‘aqluñ nefse ceng ü çalışi Mecnūnuñ nāka ile nizā‘ ve mücādelesi gibi olduĝunuñ beyānidur

(16) **Meyl-i Mecnūn sūy-ı hürre meyl-i nāka vāpes sūy-ı kürre**

Mecnūnuñ meyli hürre cānibine ve nākanuñ meyli ardına kürre cānibinedür *hürreden* murâd Leylî ve *kürreden* (17) murâd devenüñ yavrusudur

**Çünān ki Mecnūn güft**

Ancılayın ki Mecnūn didi

*Beyt*

*Hevā nākatî halfî ve hevā-yı quddāmî*

*Ve innî ve iyyāhā lemuhtelifānî*<sup>876</sup>

(18) *Hevā nākatî* Mecnūn didi ki benüm nākamuñ muhabbet ü hevāsı *halfî* benüm arduma kuresi cānibinedür ve *hevā-yı quddāmı* ve benüm muhabbetüm öñüme Leylā cānibinedür *ve innî* ve taḥkîkā ben (19) ve *iyyāhā* ve ol nāka *lemuhtelifānî* taḥkîk-i iḥtilāf idicilerüz *Mecnūndan* murâd bunda rûh-ı insānî ve ‘aql-ı nūrānîdür ki filḥakîka Leylā-yı ḥakîkî ve ma’sûk-ı (20) ma’nevînüñ mest-i lāya‘kılıdur lācerem anuñ iştiyākı ve meyl ü teveccühi dāyım ol cānibedür ve *nākadan* murâd rûhı hayvânî ve ‘aql-ı ḥarvîdür ki anuñ (21) maqşudı şehvet-i nefsānî ve ḥazz-ı cismānîdür ki aña nisbet bunlar kürre gibi vāki’ olmuşdur pes bu ikisinüñ mābeyninde zıddiyet muqarrer olur (22) lāzım gelür ki ikisinden biri terk ola nitekim Mecnūn nākasını terk etmeyince maḥbûbına vuşul müyesser olmadı gördi ki māni‘-i vişāl-i maḥbûba rākib (23) olduĝı nākadır pes anı terk eyleyüp rāh-ı ma’sûka *meşyen ‘alāilḥām lāmeşyen ‘alelaqdām üftān u ḥizān*<sup>877</sup> nitekim ḥikāye buyurur- (24) lar

(1531) *Meşnevî*

**Hemçü Mecnūnend ü çün nākaş yaķın**

**Mikeşed ü piş ü in vāpes bekîn**

<sup>876</sup> “Devemin arkadadır meyli, benimki de önde / İki sevdā-yı muhālif arasında kaldım!” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 449.

<sup>877</sup> “Ayakları üzere deĝil, ilham üzere yürüyerek düşe kalka...”

‘Akılla nefis Mecnūn gibi ve anuñ nākası gibi dururlar bî- (25) şek ol öñüne ve bu kınle ardına çeker ya’ni ‘aql öñüne çeker ki murād ‘ālem-i haqīkat cānibi ve hazret-i maḥbūb-ı ma’nevī tarafıdır ve nefis ardına çeker ki murād (26) anuñ müstehiyātı ve arzūsı olan şeylerdür nitekim Mecnūn Leylā cānibine çeker ve nāqa anı ardına kürre cānibine çekerdi

**(1532) Meşnevî**

**Meyl-i Mecnūn piş-i ān Leylî (27) revān**

**Meyl-i nāqa pes suy-ı kürre devān**

Mecnūnuñ meyli ol Leylānuñ öñüne revāndur nāqanuñ meyli ardına kürreden ötüri revāndur

**(28) (1533) Meşnevî**

**Yek dem er Mecnūn zihod gāfil budî**

**Nāqa gerdidî vü vāpes āmedî**

Bir dem eger Mecnūn kendüden gāfil olaydı nāqa dönerdi ve ziyāde ardına giderdi

**(29) (1534) Meşnevî**

**‘Aşk u sevdā çünki pürbūdeş beden**

**Mî nebūdeş çāre ezbiḥod şuden**

Çünki Mecnūnuñ kendüden bedeni ‘aşk u sevdā ile pür idi lācerem biḥod olmağdan (30) aña çāre olmadı ya’ni anuñ bedeni Leylānuñ ‘aşk u sevdāsıyla pür olduğundan ötüri bizzarūrî biḥod olmadan ḥālî olmazdı pürbūdeşde bā (31) Fārisî olmayup noқта-yı vāḥide [H167a] ile ‘Arabî olup ma’nā böyle olsa daḥı cāyizdür ‘aşk u sevdā çünkim anuñ bedenini kapdı aña biḥod olmadan (32) bu eclden çāre olmadı ya’ni bizzarūrî biḥod olurdu ve tedārikden girü qalurdu

**(1535) Meşnevî**

**Ān ki ü bāşed murākıb ‘aql būd**

**‘Aqlrā sevdā-yı Leylî (33) derrübūd**

Ol ki murākıb u muḥāfız idi ‘aql idi ‘aqlı ise Leylīnuñ sevdāsı ve ‘aşkı kapdı ya’ni ol ki beden memleketinden murākıb ve müdebbir idi (34) ‘aql idi çünkim ‘aqlı sevdā-yı Leylî kapdı beden tedbîr ü tedārikden girü qalup levāzımını bilmez oldu

**(1536) Meşnevî**

**Lik nāqa pes murākıb būd u çüst**

**Çün (35) bididî ü mehār-ı ḥvīş süst**

Velīkin nāqa ziyāde murākıb ve çüst idi çünkim ol kendünuñ mehārını süst göreydi

**(1537) Meşnevi**

**Fehm (36) kerdī z'ū ki gāfil gešt ü deng**

**Rū sipes kerdī bekürre bīdireng**

Andan fehm eylerdi ki Mecnün gāfil ü deng oldı direng ü (37) te'hīrsüz yüzini ardına kürre cānibine eylerdi

**(1538) Meşnevi**

**Çün behod bāz āmedī dīdī mihā**

**K'ü sipes refteft bes fersenghā**

Çünkü Mecnün girü kendüye (38) geleydi görürdi yerinden ki ol nāqa niçe fersengler ardına gitmişdi

**(1539) Meşnevi**

**Derse rūze reh bedīn ahvāl hā**

**Mānd Mecnün dertereddūd sāl hā**

Üç günlük (39) yolda bu ahvāller ile Mecnün niçe yıllar tereddüde kaldı

**(1540) Meşnevi**

**Güft ey nāqa çü her dü 'āşıkīm**

**Mā dü zıdd bes hemreh-i nālāyıkīm**

Åhir Mecnün eyitdi ey (40) nāqa çünkü ikimüz bile 'āşıkuz pes biz iki zıdd biri birimize nālāyık-ı hemrāhuz çünkü bizüm ikimüzün murādı biri birimize muğāyir ü muhālifdür

**(1541) Meşnevi**

**Nīstet (41) bervefķ-i men mihr ü mehār**

**Gerd bāyed eztu şöhet ihtiyār**

Senün mihr ü mehāruñ benüm vefķum üzre degüldür senden şöheti döndürmegi ihtiyār [P68a] (1) eylemek gerekdür ya'ni çünkü senün muhābbetün zimāmuñ benüm murāduma muvāfık olmak üzre degüldür lāzım geldi ki senden muşāhabeti döndürmegi (2) ihtiyār eylemegi gerek ki *ezziddān lāyectemi'ān*<sup>878</sup> dinilmişdür pes bu kışşadan hişşe ne idüginün beyānına şürü' idüp buyururlar

**(1542) Meşnevi**

**Īn (3) dü hemreh yekdigerrā rāhzen**

**Gümreh ān cān k'ü fūrū n'āyed ziten**

<sup>878</sup> "Zıtlar bir araya gelemes."

Kezālik bu iki hemreh biri birinüñ rāhzenidür ya'ni 'aқılla nefis Mecnūnla nāқа gibi iki- (4) si biri birinüñ yolın urıcıdur pes gümrāhdur ol cān ki ten nāқasından aшаğı gelmeye ve anı terk kılmaya ya'ni çünkim 'aқılla nefis biri birilerinüñ (5) yolın urıcı ve biri birilerinüñ murād u ārzūlarına muḥālif gidicilerdür ol cān yolın yitürmişdür ki bedenüñ murādını terk eylemeye ve anuñ a'lā (6) mertebesinden ve 'ulüvv-i қadrinden tenezzül kılmaya ve mütevāzi' olmaya

*(1543) Meşnevi*

*Cān zihir-i 'arş enderfāқayī*

*Ten zi'aşқ-ı ḥārbun çün nāқayī*

Cān u dil 'arş-ı (7) a'lānuñ hicrinden faqr u fāқededür ammā ten ḥārbun [H167b] 'aşқından nāқа gibi fāқededür ya'ni nāқа ḥārbuna nice muḥtāc u müştāқ ise beden-i insānī (8) daḥı ekl ü şurba eyle muḥtācdur ve müştāқdur ammā 'aқl u cān nūr-ı 'arşdan bībehre ve ḡarīb қalmışdur iste ki ol nūrdan ḥazz u naşīb ala ve ol (9) cānibe pervāz kıla

*(1544) Meşnevi*

*Cān güşāyed sūy-ı bālā bālḥā*

*Derzede ten derzemīn çengālḥā*

Cān bālā cānibine bāller açar ammā ten zemīne çengeller urmışdur (10) ya'ni 'aқl u cān ki aşlından 'ulvī ve nūrānīdür 'ālem-i bālā ve meretebe-yi a'lā cānibine per ü bāller açup ister ki hemīşe ol cānibe pervāz kıla ve taraf-ı a'lādan (11) aña zevқler ve şafālar gele velīkin ten hevā ve heves çengellerin bu 'ālem-i ḥāke urmışdur ve bunuñ elvān u eşkāliyle 'alāқа kılmışdur istemez ki 'aқl (12) u cān kendü 'ālemine gide ve maḥbūb u maқşūdını temāşā ide pes sālīkūñ ve tālib-i Ḥaқ olanuñ cānı kendüsine böyle dir ki

*(1545) Meşnevi*

*Tā tu bāmen (13) bāşi ey mürde-y vaṭan*

*Pes ziLeylī dūr māned cān-ı men*

Ey vaṭan şuverinüñ mürdesi mādāmki sen benümle olasın pes benüm cānum Leylī-yi (14) ma'nevīden dūr u mehcūr қalur ve vaṭan-ı aşlıye vāşıl olmadan ba'īd olur mürde vaṭana muzāf oқınmaқ lāzımdur

*(1546) Meşnevi*

*Rūzgārem refi z'in (15) gūn ḥālḥā*

*Hemçü Tīḥ ü kavm-i Mūsā sālḥā*

Bu güne hâllerden benüm rûzgârum gitdi Tîh ü kavm-i Mûsâ [M121a] gibi niçe yıllar ya'ni kavm-i Mûsâ Tîh şahrâsında beyt-i (16) muḳaddese vuşûlden ötüri her gün aḫşama dek gidüp şabâḫ vaktinde kendüleri yine evvelki menzilde bulup kırk sene miḳdârı bu hâl üzre (17) mütereddid ü sergerdân oldukları gibi benüm daḫı ey beden nâḳası bu güne hâllerden rûzgârum zâyı'ı oldu ve cānum 'âlem-i ḫaḳîḳate irüp müşâhede-yi cānân (18) kılmadan girü ḳaldı

*(1547) Meşnevi*

*Ḥaṭveteyni bûd in reh tâ vişâl*

*Māndeyem derreh zişestet şaşt sâl*

Bu yol vişâle degin iki ḫaṭve idi lîkin (19) senüñ dām u mekrûñden altmış yıl ḳalmışam ve müşâhede-yi cānāndan maḫrûm olmuşam *ḫaṭveteyniden* murād dünyâ ve âḫiretdür bir cān ki bu iki adım gibi olan menzilinden (20) tecāvüz eyleye hemân 'ayn-ı vuşlatdur *kemâ ḳâle lilŞibliyin yâ şeyḫ kem menzilen beynel'abdi verRabbi ḳâle ḫaṭvetâne izâ tecāvuzete vuşlate*<sup>879</sup> egerçi şâḫib-i (21) himmet olan 'aḳl u cānuñ ḳademine göre ḫaṭveteyndür lâkin şâḫib-i himmet olmayan 'aḳl u cāna nisbet tarîḳ-i bîpâyân ve meslek-i bîḫadd u bîkerândur (22) velḫâşıl evvelâ beden şestden ve anuñ cemî'-i ḳuyûd u levâzımından ḫalâş olmağa mevḳûfdur ba'de ḫüçübât-ı nûrânî ve ḳuyûdât-ı rûḫânîden necât bulmağa merhûndur (23) pes bîhimmet olanlara bu rāḫ eb'ad ve bāhimmet olan sâliklere ziyâde aḳrebdür

*(1548) Meşnevi*

*Rāḫ nezdîk ü [H168a] bimāndem saḫt dîr*

*Sîrgeştem z'in suvârî sîr sîr*

(24) Yol yaḳındur ve ḫâlbuki ben ziyâde geḫ ḳaldum ey nâḳa-yı ten bu süvârlıḳdan toḫ oldum ziyâde toydum ya'ni Mecnûn-ı rāḫ-ı 'aşḳ-ı Ḥudâ olan 'aşıḳ dir ki (25) vişâl-i yâre vesîle olan tarîḳ ziyâde ḳarîbdür ki ancak iki ḫaṭve ḳadardur velâkin ben bu iki ḫaṭve ḳadar olan menzilini geçemeyüp maḳşûda vusûlden (26) ziyâde geḫ ḳaldum pes bu ten nâḳasına süvâr olmaḳlıḳdan yigrendüm ve uşandum ve münḳabız oldum şimden soñra isterem ki bu ten nâḳasından nüzûl eyleyüp (27) anı terk ḳılam ve rāḫ-ı cānâna ḳadem-i rûḫâniyye ile seyr eyleyüp terk-i mevâni' eyleyem dir nitekim Mecnûn nâḳasını terk eyleyüp Leylâsı cānibine bînâḳa sülûk (28) ḳıldı

*(1549) Meşnevi*

<sup>879</sup> “Şiblî hazretlerine birisi: ‘Ya şeyḫ! Abd ile Rab arasında kaç menzil vardır?’ diye sormuş, o da: ‘İki adımdır, geçtiğin vakit vasil oldun.’ diye cevap vermiş.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 452.



***Sernigün hodrā ezüştür derfikend***

***Güft sūzidem zigam tā çend çend***

Pes başı aşığa kendüsini üstürden bıraktı kendüsine eyitdi nār-ı firākdan (29) yandım niçeye dek yanarım ya'ni Mecnūn kendü nākasınıñ kendüye rehzen olduğunu bildi ve māni'-i vāşıl-ı cānān olduğına āgāh oldu derhāl üstürden (30) kendüyi başı aşığı hāke bıraktı ve kendüsine ateş-i firākdan yandım niçeye dek niçeye dek yanarım diyü cevāb eyitdi üstürden başı aşığı kendüyi (31) zemīne bırakması Mecnūn-ı rāh-ı 'aşk olan kimsenüñ beden nākasından hāk-i mezellete kendüyi ilkā eylesesinden ve terk-i levāzım-ı bedeniyye kılmāsından kināyet olur

(32) *(1550) Meşnevi*

***Teng şud bervey beyābān-ı ferāh***

***H'ışten efkend endersenglāh***

Vāsi'-i beyābān ol Mecnūna tar oldu pes kendüsini taşlığa bıraktı bu ma'nā Mecnūn-ı (33) rāh-ı Hāk beden nākasından kendüyi hāk-i mezellete birağup anı terk eyledükden şoñra vāsi' olan beyābān-ı dünyānuñ başına teng ü tārīk olmasından (34) 'ibāret olur ve kendüyi senglāh içre bırakması meşakkat ve zahmet taşlığına ilkā eylesesinden kināyet olur

(1551) *Meşnevi*

***Ānçünān efkend hodrā saht zir***

(35) ***Ki muhalhal geşt cism-i ān dilir***

Mecnūn kendüsini aşığa ancılayın bıraktı ki ol dilirüñ cismi muhalhal oldu ve kemükleri şındı bu ma'nā Mecnūn-ı rāh-ı Hāk olan (36) kimse kendüsini beden nākasından hāk-i mezellete ve zemīn-i meskenete bıraktıkdan şoñra kemāliyle fakr u şikeste olmasına işāret kıılır ki fakire anuñçün fakir (37) didiler ki seng-i meşakkatle anuñ kemükleri şınmış ve münkesir olmuş ola nitekim faķarethu'l-fāķiratu dirler kesret-i feķār-ı zahre ma'nāsın virürler [M121b] ya'ni (38) fülān kimsenüñ zahrınıñ kemükleri şındı dimek olur pes fakire fakir didikleri anuñ vücūdı zahmet ü meşakkat sengiyle güyā münkesir ve muhalhal olduğu (39) i'tibārla olur

(1552) *Meşnevi*

***Çün çünān efkend hodrā süy-ı pest***

***Ezķazā ān lahza pāyeş hem şikest***

Çün Mecnūn kendüsini ancılayın pest ü esfel cānibine (40) bıraktı ķazā-yı İlāhiden o lahza anuñ pāyı dağı şındı [H168b] bundan murād mecnūn-ı rāh-ı Hāk olan kimse

beden nāqasından kendüyi zemīn-i meskenete (41) ilkā eyledükden sonra anuñ tarīk-i Hākda bihasebi'z-zāhir eyledügi meşyüñ ve tek ü pūnuñ kazā-yı İlahīden şınması ve mün'adim olması olur zīrā sālīk [P68b] (1) mādāmki bu nāqa-yı vücūda süvārdur ve anuñ bedene ta'alluķı henüz dağı üstüvārdur tarīk-i İlahīde bihasebi'z-zāhir seyr-i cismānī kılmadan ve cism vāsıtasıyla murādını tālīb (2) olmadan hālī olmaz çünkim kendüyi andan hāk-i meskenete bırağup anı metrūk menzilesinde koyup kemāl-i faķr u fenā aña galebe kılduğdan sonra meşy-i cismānī ile (3) ve kadem-i bedenī ile maṭlūbını taleb eylemeden hālāş olur ba'de pāy-ı rūhānī ile ma'şūķ cānibine bīser ü pā sefer kıılır kim bu ma'nālara işāret idüp buyururlar

*(1553) Meşnevi*

*Pāy- (4) rā berbest güftā gū şevem*

*Derham-ı çevgānş gāltān mīrevem*

Mecnūn şınmış ayāđını bađladı ve didi ki top olurum anuñ çevgānı hāmında yuvarlanuraķ (5) giderüm ya'ni Mecnūn-ı rāh-ı 'aşķ çünkim kendünün bihasebi'z-zāhir olan tek ü pūsına ve cüst ü cūsına şikestelik ve noķşān geldüđini göre derhāl (6) cebr-i noķşān eyleyüp bedenle olan gūşışı koyup kendüye dir ki ol maḥbūbuñ 'aşķ u muḥabbeti çevgānında gūy gibi bīser ü pā yuvarlanuraķ giderüm ve ol cānib-i (7) a'lāya bīpā vü ser 'aķl u rūhla seyr iderüm nitekim marīz harekete kādīr olmasa hālveti imāyla kıılır eger aña dađı kādīr olmasa lākin kalbiyle müteveccih olsa yine a'zā (8) ve cevārihiyle hareket üzre eyledügi 'ibādetüñ şevābı aña yazılır pes sālīk dađı harekāt-ı cismāniyyeden kalsa kadem-i rūhāniyye ile maḥbūb cānibine (9) seyr ü sefer eyleyüp dāyimā kaṭ-ı menāzil-i ma'nevī eyleyüp teraķķī ve taķarrübde olur belki 'āşıķa vücūdla hareket eylemeden bīvücūd hareket eylemek dađı evlā olur

*(10) (1554) Meşnevi*

*Z'īn kuned nefrīn Hākīm-i hoşşūhan*

*Bersüvārī k'ü fūrū n'āyed ziten*

*(1555) Meşnevi*

*İşķ-ı Mevlā key kem ezLeylī buved*

*Gūy geşten behr-i ü evlā buved*

Bu sebebden nefrīn ü la'net (11) eyler hoşşūhan olan Hākīm Ğaznevī ḥāzretleri şol bir süvāra ki ol nāqa-yı tenden aşığa gelmeye ya'ni şol bir kimse ki hemīşe bedenine muķayyed ola ve anuñ murād (12) u müştēhāsından müfāreķat kılmaya ve anı tārik olmaya Hākīm Senāyī ḥāzretleri bu gūne kimseye ilenc eyler ve anuñ mezemmetin

söyler zîrâ mādāmki bir kimse nefsinüñ hevâ- (13) sıyla muqayyed ola Hâzret-i Hâk cānibinden ba‘id olur ve Hâzret-i Hâk cānibinden ba‘id olma nefrîn ü la‘net lâıyık olur zîrâ Hâzret-i Mevlānuñ ‘aşkı Leylīnūñ (14) ‘aşkından kaçan kem ve nākış olur pes ol Hūdānuñ kurb-ı vişālinden ötüri gālṭān olmağ evlā olur ya‘ni bir maḥlūkuñ ‘aşkında gūy gibi gālṭān olmağ (15) ve rākib olduğı merkebi terk kıлмаğ lâzım olıcağ ḥālīk-i bīçūndan ötüri Mecnūn olmağ ve anuñ rāh-ı ‘aşkında biser ü pā gūy gibi üftān u ḥīzān gālṭān (16) olup terk-i ta‘allukāt-ı cismāniyete betarīki’l-evlā olur

**(1556) Meşnevi**

**Gūy şev miğerd berpehlū-yı şıdk**

[H169a] *Ġalt gālṭān derḥam-ı çevgān-ı ‘ışk*

[M122a] Ey ṭālib rāh-ı (17) Hāğda gūy ol şıdk pehlūsü üzre dön ‘aşk çevgānınuñ ḥamında yuvarlanıcı olduğı ḥalde ya‘ni ‘aşk-ı Mevlā ‘aşk-ı Leylīden niçe vücūhla evlā olduğı (18) muqarrer olıcağ ey ṭālib-i Mevlā olan rāh-ı Hūdāda gūy gibi ol şadākat pehlūsü üzre dön gālṭān gālṭān ol pādşāhuñ çevgān-ı ‘aşkınuñ (19) ḥamında gālṭ gālṭān gālṭān gālṭān tağdīrine olur zarūret-i şīr için evvelki elif ve nūn ḥazf olındı mükerrer olması te’kīd ifāde kıılır ‘aşk (20) şıdkā kāfiye degüldür lākin ehl-i kāfiye bir ḥarf ve iki ḥarf kāfiye olmağı cāyiz görmişlerdür bunda kāfiye iki ḥarfdür ki ol *şıdk*dur ki *dk* ḥarflerine (21) kāfiyedür eger *şīne* kesr virilmezse bir ḥarf olur ki o *kāf*dur

**(1557) Meşnevi**

**K’ın sefer z’in pes buved cezb-i Hūdā**

**V’an sefer bernāka bāşed seyr-i mā**

**(1558) Meşnevi**

**İnçünin seyrīst (22) müsteşnā zicins**

**K’an füzūd ezictihād-ı cinn ü ins**

Zîrâ bu sefer bundan şoñra cezb-i Hūdā olur ve ol sefer ki nāka üzre ola bizüm seyrimüz olur (23) ya‘ni bu nāka-yı tenden sālīk münselih olup anuñ levāzım u aḥkāmından müfārekat kııldığdan şoñra bu sefer ki biz zıkr eyledük Hūdā-yı Te‘ālānuñ sālīki kendü (24) cānibine kullāb-ı muḥabbetle cezb eylemesi olur ve sālīk bu sefer-i ma‘nevīde bīihtiyār cānib-i Hūdāya müncezb olur ve ol sefer ki nāka-yı beden (25) üzre ola ol bizüm seyrimüzden ‘ibāret olur ya‘ni kendü irādet ü ihtiyārımızla ve gūşış ü mücāhedemizle ve ṭaleb ü sa‘yımızla Hāğ cānibine seyr ü sülūk (26) eylemekden kināyet olur meşāyih bu seyre seyr ilallāh dirler ki sālīk

henüz dađı kendü irâdet ve ihtiyârıyla hâne-yi tabî'atden çıkup cidd ü sa'yla (27) Hâk cānibine müteveccih olduđı şüretdür ammā cezb-i Hüdāyla olan seyre seyr billāh dirler kaçan sālîk seyr-i ilallāh mertebesin kaç' kılsa ve cezbe-yi Hüdā anı (28) kendüden aĥz eyleyüp fānī eylese anuñ seyrî seyr billāh olur pes bu seyr seyr ilallāhdan ve sālîkūñ kendü kuvvetiyle olan sefer ü hareketden niçe (29) biñ mertebe aĥvā ve a'lādur ki cinn ü insūñ kendü ihtiyārlarıyla olan 'amellerinūñ cümlesinden sālîkūñ bu 'ameli efđal u evlā olur nitekim **cezbeti** (30) **mincezebātî'r-Rahmān tevāzî 'amele's-şakaleyn**<sup>880</sup> ĥavli bu ma'nāya şehâdet kıılır ve bu beyt dađı bu maẓmūnı mü'eyyid olur ki buyururlar cezb-e-yi Rahmānī ile olan (31) seyr bunuñ gibi bir seyrdür ki cinsden müsteşnādur ki ol seyr cinn ü insūñ ictihād u sa'yından ziyâdedür ya'ni bu cezb-e-yi Hüdā ile olan seyr rûhānī bir (32) seyrdür ki cemî'-i seyrlar cinsinden istişnā olunmuşdur zîrā ki seyr-i şakaleynūñ kendü ihtiyârıyla olan ictihād u 'amelinden ziyâdedür ki bunlaruñ 'ameli ol cezb-e-yi (33) Hüdā ile olan seyre muvāzî ve müsāvî olmaz ve bu seyr ü seferuñ aĥsāmını ve taĥķiķini **Minhācū'l-Fuķarāda** bāb-ı sābî'de zıkr eylemişüzdür lâzım (34) olursa [H169b] anda ĥaleb olına

**(1559) Meşnevî**

**İñcünin cezbîst nî her cezb-i 'ām**

**Ki nihādeş faẓl-ı Aĥmed vesselām**

Bunuñ gibi bir 'azîm cezbedür her 'āmuñ cezbi (35) degüldür ol cezbeyi Hāzret-i Aĥmedūñ faẓl u iĥsānı ĥodı vesselām ya'ni bu cins seyrden müsteşnā olan seyr bunuñ gibi bir 'azîmü's-şān cezbdür (36) ki 'āmme-yi maĥlūķuñ cezbi gibi degüldür ki Hāzret-i Aĥmedūñ faẓl u iĥsānı ol 'azîmü's-şān olan cezbi kendü tariķinde ĥomışdur her kim ol ĥazrete (37) kemāl-i mütāba'atla mütāba'at eyleser **fettebî'ünî yuĥbibkumullāh**<sup>881</sup> āyet-i kerīmesinūñ ĥasebince Hâk Te'ālā [M122b] aña muĥabbet eyleser ve Hâk Te'ālānuñ bir bendeye muĥabbeti lābüdd (38) anı kendü cānibine cezb eylemegi müstelzem olur ĥünkim ol ĥazrete ittibā' eylemek muĥabbet-i İlāhiyye ve cezb-e-yi Rahmāniyyeyi müstelzem olıcaĥ pes ol (39) ĥazretuñ faẓl u iĥsānı ol cezbe-yi 'ālîşānı kendüye mütāba'at eylemek tariķinde vaẓ' eylemiş olur vesselāmu 'aleyke yā tālîbü'l-merām (40) temme'l-kelām

**Nüvişten-i ān ĥulām ĥışşa-yı şikāyet-i noĥşān-ı icrî sūy-ı pādşāh**<sup>882</sup>

<sup>880</sup> "Cezebat-ı Rahman'dan bir cezbe ins ve cinnin ameline muvazi olur." Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 456.

<sup>881</sup> "Bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Āl-i İmran 3/31)

<sup>882</sup> "O kulun, padişaha yazdığı ücretinin azlığının şikâyeti kıssası"

**(1560) Meşnevi**

***Qışsa kûteh kun berây-ı ân gulâm***

***Ki süy-ı şeh bernüviştest (41) ân peyâm***

Qışşayı kütâh eyle ol gulâm için ki ol gulâm pâdşâh cânibine peyâm u haber yazmışdur ya'ni muqaddemâ beyân olunan ma'ârif [P69a] (1) ü hükmden qışşa söylemegi qışa eyle ol zikri sibqat eyleyen gulâmuñ qışşasını yâd eylemeden ötüri ki ol gulâm pâdşâh cânibine nâme ile peyâm yazmış ve (2) noqşân vazîfe huşûşında olan ahvâlini mektûba yazup anuñ dergâhına i'lâm eylemişdür

**(1561) Meşnevi**

***Qışsa-yı pürceñg ü pürhestî vü kîn***

***Mifiristed piş-i şâh-ı (3) nâzenîn***

Kîniyle ve vücudla ve cengle pür bir qışşayı laîf ü nâzenîn olan pâdşâhuñ cânibine gönderdi ya'ni hıkd u hasedle memlû ve kibr ü enâniyyetle tolu ve ceng ü (4) huşûmetle mâlâmâl bir qışşayı nâmeğe yazup maħbûb u nâzik olan pâdşâhuñ cenâbına irsâl eyledi pes bu qışşadan maqşûd ve hişşe ne idüginüñ (5) beyânına şürü' idüp buyururlar

**(1562) Meşnevi**

***Kâlbüd nâmet endervey niger***

***Hest lâyıq şâhrâ âñgeh biber***

Meşelâ kâlbüd nâmedür anuñ içerüsine nazar eyle şâha lâyıq mıdur (6) andan soñra ilet ya'ni ey bende-yi İlâhî olan kimse senüñ bu qalibuñ filmeşel nâme gibidür gerekdür ki anuñ derûnına evvelâ nazar eyleyesin eger şahîfe-yi vücûduñda (7) ol hazrete lâyıq qavl ve fî'l ü hüyuñ var ise andan soñra anuñ huzûrına ilet

**(1563) Meşnevi**

***Güşeyî rev nâmerâ büğşâ biğvân***

***Bîn ki harfeş hest der- (8) hured şehân***

Tenhâ bir güşeye git nâmeği aç oqı gör ki ol nâmenüñ harf ve kelimâtı şâhlara lâyıq mıdur ya'ni bir zâviyeye git ve anda nâsdan (9) halvet ü 'uzlet ihtiyâr it ve şahîfe-yi derûnuñu keş ü güşâde eyle ve anda mestür olan ahvâl ve ahlâkuñu oquyup hâl u qâlûñ ve hüy u hişâlûñe (10) 'âlim ol gör ki ol şahîfe-yi vücûduñda mevcûd olan ahvâl u hişâlûñe mişâlde hurûf u kelimât gibidür dîn şâhlarına lâyıq mıdur ki şâhândan murâd (11) enbiyâ ve evliyâ- [H170a] dur ve anlara lâyıq olan Hudâ-yı Te'alâya dahı lâyıq olmak muqarrerdür

**(1564) Meşnevi**

**Ger nebāşed derḥur ānrā pāre kun**

**Nāme-yi dīger nūvīs ü çāre kun**

(12) Ol nāmede olan kelimāt eger pādşāha lāyık olmaya anı pāre pāre eyle bir ğayri nāme yaz ve anuñ tebdiline çāre eyle ya'ni nāme-yi vücūduña nazār eyle anda (13) meşūr olan aḥvāl u aḥlāk ḥarfleri Ḥazret-i Ḥallāka lāyık degül ise vücūduñ nāmesini riyażetle pārele ve anda nālāyık olan aḥvāl u aḥlākı ḥakk ve izāle (14) eyle ve anuñ bedeli aḥlāk-ı ḥamīde ve aḥvāl-i pesendideyi vücūduñ şaḥīfesinde naqş u taḥrīr eylemege çāre kıl ve illā eger 'alel'amyā bu şaḥīfe-yi vücūduñı qablettaşfiyye (15) velişlāḥ ḥuzūr-ı Ḥaḳka iletürseñ şermsār olmaḳ lāzım gelür ve anuñ sū-yı cezāsı yine saña 'ayid olur

**(1565) Meşnevi**

**Lik feth-i nāme-yi ten zeb medān**

**V'eme herkes sırr-ı dil (16) didi 'ayān**

Likin ten nāmesinüñ fethini sehl ü āsān bilme yoḥsa herkes sırruñı āşikāre görürdi zeb zā-yı mu'cemenüñ fethasıyla sehl ü āsān dimekdür (17) ya'ni ey bende-yi İlahī egerçi biz saña bir gūşeye kaç ve anda nāme-yi tenüñi aç didük velikin ten nāmesinüñ feth ü gūşādeligini āsān bilme ki anuñ meftūḥ (18) olması bir mürşidüñ [M123a] miftāḥ-ı irşādına mevķūfdur eger ten nāmesini açmaḳ ve anuñ derūnında olan esrārı görmek herkese müyesser olaydı mu'āyeten (19) ol kendü ḳalbinüñ esrārını görürdi ḥāl budur ki herkes kendü ḳalbinüñ esrārını āşikāra görmege ḳādir degüldür belki esrār-ı derūna 'ālim olan bir kimsenüñ ta'līm (20) ü irşādına muḥtācdur

**(1566) Meşnevi**

**Nāme büğşāden çi düşvārest ü sa'b**

**Kār-ı merdānest ni tıflān-ı lu'b**

Ten nāmesini açmaḳ niçe düşvār u şa'bdur merdler işidür (21) lu'b u lehv eṭfālinüñ işi degüldür ya'ni sālīk nāme-yi vücūdını feth eylemek ve anuñ derūnında olan serāyir ü zamāyire bir sebīl-i mükāşefe muṭṭali' olmaḳ (22) ve anuñ eger nīk ve eger bed olan aḥvālını kemā hüve Ḥaḳka müşāhede ve mu'āyene ḳılmaḳ şol mertebe şa'b u düşvārdur ki ancak merdān-ı İlahīnüñ kārıdur yoḥsa (23) ṭarīkat ve şerī'at oḒlancıklarınınuñ işi degüldür

**(1567) Meşnevi**

***Cümle berfihrist kâni' geşteyîm***

***Z'ân ki derhırş u hevâ âgeşteyîm***

Cümlemüz fihrist üzre kâni' (24) olmuşuz zîrâ ki hırş u hevâda ıslanmış câmeter olmuşuz *fihrist* bilkesr her nesnenüñ aşlı ve kânûmidur fihristden mu'arrebdür dimişler fihrist kitâbuñ (25) içinde olan mesâyil ve 'ulümuñ uşulini ve fuşulini icmâlen zabt içün evvelinde yazarlar ki aña nazâr kılan andan tafşîlât ve külliyyâtına istidlâl kıla ve derûn-ı kitâbda (26) olan mesâyil ü 'ulümuñ tertîbine ve fennine icmâlen muṭṭalı' ola burada *fihrist*den murâd kıl ü kâle müte'allık olan 'ulüm-ı resmiyye ve eşkâl-i şüriyyedür ki eşkâl-i (27) bâṭıniyye ve 'ulüm-i ledünniyyeye nisbet bunlar icmâlidür çok kitâb olur ki ibtidâsına [H170b] bir alay fihrist taḥrîr ü tertîb olunur lâkin derûn-ı kitâbda olan uşul (28) ü ebvâba ve fuşul ü kitâba ol fihrist muğâyir olur pes fihriste kâni' olan derûn-ı kitâbda olan mesâyil ü 'ulüma ve anuñ tertîb ü tafşîline (29) 'âlim ve vâkıf olmamış olur kezâlik eşkâl-i şüriyye ve 'ulüm-ı naqliyyeye nâzır olan kimseler insânüñ vücûdı kitâbınuñ içinde olan 'ulüm ü esrârüñ (30) tafşîline ve anuñ nîk ü bedine ve eşlah u efsedine muṭṭalı' olamaz belki ancak kıl ü kâlde qalır ve şüret-i zâhireye nâzır olur ve bir kimseyi mücerred kıl ü kâliyle (31) ve şekli-zâhiriyle bilmek derûn-ı kitâbda olan 'ulümü fihristden bilmek gibi olur ve bu güne bilmek minvech bilmek ve minvech bilmemek olur ve lihazâ nâme-yi vücûd-ı (32) insânînuñ zâhirine nâzır olan ve anuñ şüret-i zâhirede olan kâline ve hâline kanâ'at kırup mâfilbâlınden kâni' ve fâriğ olan etfâl-ı tarîkate (33) ḥıṭâben kendüleri daḥı emhâz-ı nuşḥdan ötüri anlar miyânında idḥâl idüp buyururlar ki ey etfâl-i tarîkat ve şıbyân-ı şerî'at olanlar biz cümlemüz zâhirde olan (34) tertîb ü rüsûma ve icmâlî olan ma'ârif ü 'ulüma kâni olmuşuz ve bâṭın-ı vücûd-ı insânîden gâfil qalmışuz zîrâ ki hırş u hevâ-yı nefsanîde ıslanmış (35) ve terdâmen olmuşuz mādâmki hırş u hevâ çirkâbıyla terdâmen olavüz ve derûn-ı aḥvâline niçe yol bulavüz ve hırş u hevâdan pāk u ṭâhir olan ḥâşagân-ı (36) İlâhînuñ müşâhede eyledüğü esrâr-ı bâṭınayı biz ne vechle müşâhede kılavüz

***(1568) Meşnevi***

***Bâşed ân fihrist dâmi' âmerâ***

***Tâ çünân dânenđ metn-i nâmerâ***

Ol fihrist (37) 'âmmeye bir 'azîm dâm olur ḥattâ ol 'âmmenâmenüñ metnini ancılayın bilürler *metn-i nâmeden* murâd kitâbuñ derûnı ve anda olan mesâyil ve 'ulümdur her ne ise [M123b] (38) ammâ fihrist zâhr-ı kitâbda ol metn-i kitâbda olan tafşîlâtüñ

şüret-i icmāliyyesidür nitekim bir kimse kitābuñ zāhrında olan fihristini zabt eylese ve aña қanā‘at (39) қılsa ve ҳалқа ol қadarla ehl-i ‘ilm geçinse ol fihrist aña dām u һиҷāb olur ki ol қadar қanā‘at itmekle ‘āmmeden ‘add olunur tā kim kitābuñ іçinde- (40) ki daһı hemān ol қadar қıyās eyler ma‘nā-yı āһir bu daһı cāyızdır ki dine bir kimse meşelā kitābuñ zāhrında meşūr olan fihristini zabt eylese ve aña қanā‘at (41) қılıp ‘amme-yi nāsa anuñla ‘ālim geçinse ol fihristi ki ol ‘ālim geçinen kimse nāsa söyler ‘avām-ı nāsa bir ‘azīm dām olur ol cihetden ki anlar ol қadar söz [P69b] (1) söyleyen ve zāhr-ı kitābda olan ‘ilm-i icmālī naql eyleyen kimseyi ehl-i ‘ilm şanurlar ve anı külliyyāta ‘ārif ve vāқıf bir kimse zu‘m iderler hattā kitābuñ bātınında meşūr (2) olan ‘ulūm-ı külliyyeyi daһı anuñ zāhr-ı kitābdan naql eyledügi ‘ilm-i icmālī қadar zu‘m iderler nitekim ekşer ‘avām-ı nās ‘ulemā-yı zāhirenüñ naql eyledükleri ‘ulūm-ı icmāliyyeyi (3) istimā‘ eyleyüp anlara ‘azīm dām olup bātın-ı kitāb-ı Allāhda meşūr olan tafşilāt ve külliyyātı daһı hemān anlar bildügi қadar zu‘m iderler bu meşel evvelki meşelden (4) evlādur kezālik evvelki mişāle muṭābıқ enfüse alındügi [H171a] i‘tibārla *kitāb-ı vüçüduñ fihristi* ki dīne müte‘allıқ olan uşıldür ki murād kelime-yi şehādet ve şalavāt (5) ve zekāt ve şavm-ı ramazān ve һacc-ı beyt eylemekdür lisānla bunları söylemekdür ve dīne müte‘allıқ olan tafşilāt ve külliyyātı icmālen bilmekdür ekşer ‘amme-yi nāsa bu қadar dīn (6) fihristini bilmek dām olup ve anuñla iқtifā қılıp hattā vüçüdları şaһifesinüñ derünını daһı hemān böyle bilürler ve kendü nefslerinüñ bātınını bilmiş ve dīnüñ (7) sırrına vāқıf olmuş zu‘m қılurlar ikinci meşele göre āfāқda olan kimseler murād olur ya‘ni şol fihrist bilen ҳалқа anuñla ‘ālim geçinen ve ‘avāma anuñ bilmesi dām (8) olan kimse gibidür şol [kimse gibi ki zāhirini ‘ulūm-ı bātınaya müte‘allıқ olan қil ü қalle ve libāsla tertib ü tezyin eyler bu қadar ‘unvān -H] ‘amme-yi nāsa (9) bir ‘azīm қayd u dām olur hattā ol ‘avām-ı nās bu güne müzevvirüñ nāme-yi vüçüdinuñ metnini daһı öyle bilürler һaberleri yok ki anuñ zāhirde olan һāl (10) u қālī fihrist-i kitāb gibidür ki ‘avām-ı kelhevāmma o dām menzilesinde olmuşdur

*(1569) Meşnevi*

***Bāz kun sernāme vü kerdn bitāb***

***Z’īn süһan vallāhu a’lem bişşavāb***

Sernāme- (11) yi aç ve bu sözden boyun çevir Allāh Te‘ālā şavābına a’lemdür ya‘ni ey nāme-yi vüçüdinuñ metninde olan esrārı oқumağa tālib olan kimse bu fihriste (12) ya‘ni şüret-i zāhireye müte‘allıқ olan kelāmdan boyun döndür ve nāme-yi vüçüduñuñ



bâṭını olan serini ve zarfını feth eyle tā metn-i vücūdda olan esrāra muṭṭalī‘ (13) olasın ve Allāh Te‘ālā ṭarīḳ-i şavāba a‘lemdür bu daḫı vechdür ki dine ey vücūd-ı nāmesinüñ metninde olan esrāruñ ṭālībi olan kimse kaçan bir ‘ālim ve dīndār (14) şeklinde bir kimseyi görseñ ki ol saña dīne müte‘allīḳ ve ma‘rifet ü ḫikmete mensüb söz söyler anuñ sözinden boyun çevir mücerred anuñ sözine bakup aña (15) gerden koma teslīm olma belki anuñ sernāme-yi vücūdını feth eyle nāme-yi vücūdınıñ metninde olan esrārına ve aḫvāline muṭṭalī‘ olasın ve illā çok kimseleri (16) bu resm ü ‘unvān ki fihrist menzilesindedür dāma [M124a] düşürüp zāhiri melīḫ ve bâṭını ḳabīḫ olan kimselere şikār olup muḳayyed ḳalmışlardur pes (17) bu ḫuşuşlarda [Allāh şavāba a‘lemdür lākin ṭālīb olına eger ḡayruñ vücūdına iḳtidā eylemekde ve eger kendü vücūdını tefahḫus eyleyüp -H] işlāḫ eylemekde iḫṫiyāt (18) eylemek ehemmdür [*metāb* daḫı nüşhadur bu taḳdīr üzre ma‘nā sernāmeyi aç bu sözden gerden döndürme Allāh şavāba a‘lemdür dimek olur -M]

**(1570) Meşnevi**

**Hest ān (19) ‘unvān çü iḳrār-ı zebān**

**Metn-i nāme-y sīnerā kun imtiḫān**

Ol fihrist ü ‘unvān ki biz zıkr eyledük filmeşel iḳrār-ı lisān gibidür nāmenüñ metni (20) olan sīneñi imtiḫān eyle ya‘ni biz ki muḳaddemā kitābuñ fihrist ü ‘unvānını zıkr eyledük ey ṭālīb olan kimse seüñ vücūduñda ol ‘unvān filmeşel (21) lisānla iḳrār eylemek gibidür ki ol lisānla iḳrār eylemek ‘unvān menzilesindedür ki aña ehl-i bâṭın ḳatında i‘tibār yokdur ammā *metn-i nāme* ki murād (22) andan sīneñdür ki anı imtiḫān eyle eger taşdıḳ-i cenānuñ daḫı zebānuñda olan ḳavlüñe muvāfiḳ ise [H171b] zāhirüñ bâṭınuña muvāfiḳ olmuş olur evvelā (23) ‘alāmet-i nifāḳ olur pes lāzım geldi ki derūn-ı sīneñi imtiḫān eylesin

**(1571) Meşnevi**

**Ki muvāfiḳ hest bāiḳrār-ı tu**

**Tā münāfiḳvār nebved kār-ı tu**

Ki sīneñde (24) olan taşdıḳ ve i‘tikād senüñ iḳrāruña muvāfiḳ midur nazar eyle tā senüñ kār u ‘amelüñ münāfiḳ gibi olmaya ki anlaruñ bâṭını zāhirine muvāfiḳ degüldür (25) pes bu ḫuşuşı tefḫīm için mişāl-i āḫirüñ beyānına şürü‘ idüp buyururlar

**(1572) Meşnevi**

**Çün çuvālī bes girānī mīberī**

**Z’ān neyāyed kem ki dervey bingerī**

(26) Meşelâ ziyâde girân bir çüvâlî çünküm iletürsin andan eksik gerekmez ki aña nazâr eylesesin ya'ni saña ol çüvâlî hüşüşinde her ne eksik olmak gerekse câyiz ü lâyıkdur (27) ammân andan eksik gerekmez ki aña nazâr eylesesin ya'ni aña nazâr eylemeklikden saña eksik gerek olmak yerinde degüldür pes aña nazâr eylemege noqşân getürme ve aña (28) nazâr eylemenüñ noqşâni saña gerek olmasun dimek olur bu mışra'uß ma'nâsı böyle dimekdür ve hayli daķıkdür hattâ ba'zî şârihler hüsn-i ta'bîr eyleyemediklerinden (29) kelâmları şadra şifâ virmeden hâlîdür gerekdür ki nazâr eylesesin

**(1573) Meşnevi**

***Ki çi dâri derçuvâl ezelh ü hoş***

***Ger hemî er zed keşidenrâ bikeş***

Ger çüvâlde telh (30) ü hoşdan ne tutasın eger çekmege degerse çek ya'ni zahmet çeküp getürdüğüñ degerse veyâ pādşāha lâyıķ ise çek

**(1574) Meşnevi**

***V'erne hālî kun çuvālet-* (31) *rā ziseng***

***Bāz har hodrā ez'in bigār u neng***

Yohsa çüvālünü sengden hālî eyle kendüni bu bigārdan ve nengden girü eyle ya'ni eger çüvāl-ı (32) vücūduñda getürmege lâyıķ bir 'amel yok ise hicāre gibi olan kâsvet-i kalb ve keşāfet-i derün var ise çüvāl-ı vücūduñı seng gibi şakîl (33) olan hüylardan ve 'amellerden hālî eyle kendüni ol 'ayb u 'ārdan ve bîma'nâ yere olan ceng ü kârdan girü kırtar tā ta'zîb-i hayvân bilāfāyide kalmayasın (34) ve çekdüğüñ ta'b u zahmetüñ ecrinden mahrûm kalmayasın

**(1575) Meşnevi**

***Derçuvāl ān kun ki mibāyed keşid***

***Süy-ı sultānān u şāhān-ı reşid***

Çüvāla ol şey'i (35) vaz' eyle ki çekmege gerek ve lâyıkdur reşid olan şāhlaruñ ve sultānlaruñ cānibine ya'ni ey sālîk-i rāh-ı İllāhî çüvāl-ı vücūduña ol 'amelleri vaz' (36) eyle ki şāhib-i reşād olan şāhān-ı tarîķat ve mālîk-i sedād olan sultānān-ı şerî'at cānibine anı çekmek ve iletmek lâyıķ ola ve eger çüvāl-ı vücūduñda (37) olan a'māl bunlar cānibine iletmeye lâyıķ olmazsa hiç zahmet çekme çüvālî andan taleb eylemek evlâ olur vallāhu a'lem

*Hikāyet-i ān faḳīh bādestār-ı* (38) *büzürg ü ān kes ki birübüd destāreş ü bāng mized*  
*bāz kun bibīn ki çi mīberī ān ki biber*<sup>883</sup>

(1576) *Meşnevi*

*Yek faḳīhī jendeḫā derçide būd*

[M124b] (39) *Der'imāme-y ḫviş derpīçide būd*

Bir faḳīh-i dānişmend eskiler degşürmişdi kendinüñ 'imāmesine şarmış idi

(1577) *Meşnevi*

*Tā şevved zeft ü nümāyed* (40) *ān* [H172a] *'azīm*

*Çün derāyed sūy-ı maḫfil derḫatīm*

Tā ol 'imāme büyük ola ve ol destār ḫalkuñ gözine 'azīm görine velḫāşıl *kebbirū*  
*'imāyimekum*<sup>884</sup> (41) ḫadīşiyle 'amel idüp başına ḫubbe-yi ḫamāḫati ḫodı tā kim  
muḫteşem ve mu'azzam görine şol vaḫtde ki çün ḫatīmde maḫfil cānibine gele *Ḥatīm*  
Ḥarem-i [P70a] (1) Şerīfüñ içinde bir miḫdār yerdür burada Ḥarem murād olsa daḫı  
olur veyāḫud cāmi' ḫaremlerinden bir ḫarem murād olsa daḫı olur

(1578) *Meşnevi*

*Jendeḫā ezcamehā* (2) *pīrāste*

*Zāhirā destār ezān ārāste*

Ol faḳīh cāmelerinden eski pāreleri bezemiş ve tertīb eylemiş destārınuñ zāhirini ol  
(3) eskilerden ārāste eylemiş idi

(1579) *Meşnevi*

*Zāhir-i destār çün ḫulle-y biḫişt*

*Çün münāfiḫ bātneş rüsvā vü zişt*

Destārınuñ zāhiri [ḫulle-yi -P] biḫişt gibi müzeyyen (4) ve ārāste olmuşıdi lākin içertüsi  
münāfiḫ gibi rüsvā ve zişt idi nitekim ekşer ehl-i nifāk şüret-i zāhirelerini cübbe ve  
destārla müzeyyen eyleyüp derūnları (5) mekr ü ḫadī'atla ḫolmuş ve ḫadr u ḫet ile  
mālāmāl olmuşdur ve bunlar ḫaḫḫında bu beytler ḫüb vāḫi' olmuşdur

*Limuḫarririhī*

*Destārı ḫubbe deñlü yoḫ* (6) *dīni ḫabbe deñlü*

*Ḥubbī libās u cübbe ḫil'at aña ḫadī'at*

*Şüretde Ḥızr u İlyās sīretde azlem-i nās*

*Aḫvāli ḫadr u vesvās ef'āli mekr ü ḫilet*

<sup>883</sup> "Bir kimsenin büyük sarıklı bir fakihin sarığını alması ve fakihin 'Sarığı aç da ne götürdüğün o şeyin ne olduğunu gör de al.'" diye bağırmasının hikâyesi"

<sup>884</sup> "Sarığınız büyük olsun."

(7) *Da'vā-yı kâzibiyle tutdı cihānı cühhāl*  
*Her biri şeyh 'ālim bilmez nedendür meşîhat*  
**(1580) Meşnevî**

***Pāre pāre delğ ü penbe'v püstün***  
***Derderün-ı ān 'imāme (8) bud defin***

Pāre pāre hırka ve penbe ve postlar ol 'imāmenūñ içinde defin ve mestūr idi nitekim ehl-i nifāk u riyānuñ derūnlarında küfr ü dālālet (9) ve hîle ve hadī'at mestūr u defin olmuşdur

**(1581) Meşnevî**  
***Rüy sūy-ı medrese kerde şabūh***  
***Tā bedin nāmūs yābed u fütūh***

Şabāh vaqtinde ol faķih yüzini medrese (10) cānibine eylerdi tā bu nāmūsla ve vaķārla ol itibār u fütūh bula *fütūh*dan murād meblağ-ı dīnevī ve menāfi' ve fevāyid-i şūrī olmağ maħalle münāsibdür

**(11) (1582) Meşnevî**  
***Derreh-i tārīk merdī cāmeken***  
***Muntazır būd istāde behr-i fen***

Meger rāh-ı tārīkde bir merd-i cāmeken ya'ni kaftān soyıcı ve şarık kaçıcı bir kimse (12) karañulıq yolda fenn ü hileden ötüri muntazır tırmış idi

**(1583) Meşnevî**  
***Derrübūd ü ezseres destārrā***  
***Pes devān şud tā besāzed kārrā***

Ol (13) cāmeken [H172b] ol faķihuñ başında destārını kağıdı pes devān oldu tā işini düze ya'ni destārı alup yola revān u devān (14) oldu tā anuñ bahāsıyla kārın düze ve müntefi' ola

**(1584) Meşnevî**  
***Pes faķiheş bāng berzed k'ey püser***  
***Bāz kun destārrā ānegh beber***

Pes faķih-i biçāre (15) ol cāmekene çağırdı ve nidā urdı böyle diyü ki ey oğul destārı aç andan şöra ilet ya'ni şarık kağıdım ve şikār itdüm diyü mesrūr (16) u mağrūr olma belki anı açup içine nazar eyle andan şöra al git didi

**(1585) Meşnevî**  
***İnçünin ki çār perre mīperi***

***Bāz kun ān hedyerā ki mīberī***

Buncılayın (17) ki çār perre uçarsın *çār perre* dört kanatlı dimekdür burada ziyāde sür'at ile gitmekden kināye olur aç gör ol hedyeyi ki iledürsin ol kadar (18) sür'atle gitdüğüne ve anı şikār u şayd itdüğüne gör deger mi

***(1586) Meşnevi***

***Bāz kun ānrā bedest-i ħod bimāl***

***Āngehān ħvāhī biber kerdem ħelāl***

Aç ol destārı (19) kendü elüñle ov ve andan şöñra dilersenñ ilet saña ħelāl eyledüm

***(1587) Meşnevi***

***Çünkü bāzeş kerd āngeh mīgirñht***

***Şad hezārān jende enderreh birñht***

(20) Çünkim cāmeken ol destārı açdı andan şöñra kaçdı yol içre niçe yüz biñ eski bezler döküldi

***(1588) Meşnevi***

***Z'ān 'imāme-y zeft-i nābāyest-i ū***

(21) ***Mānd yek gez köhneyī derdest-i ū***

Ol faķihūñ zeft ū nābāyest 'imāmesinden ol merd-i cāmekenüñ elinde bir arşun bir köhne bez kaldı (22) *nābāyest* gerekmez dimekdür ya'ni lāzım olmaz ve menfa'ate yaramaz dimeden 'ibāretdür

***(1589) Meşnevi***

***Berzemīn zed ħırķarā k'ey bī'iyār***

***Z'īn dağal mārā berāverdi zikār***

(23) Merd-i cāmeken ħırķayı yere urdı böyle diyü ki ey 'ayārsuz bu dağal u ħīleden bizi kārđan yuķaru getürdüñ *ħırķa* eski beze dirler 'ayār feth-i 'aynla (24) vezn ū miķdār ma'nāsınadır nitekim *zehebün şahihü'l-'iyār* dirler *izā kāne şahihü'l-vezn*<sup>885</sup> pes cāmeken elinde olan eskiyi yere çaldı aña böyle diyü (25) ki ey veznsüz ve i'tibārsuz [M125a] bu ħīleden beni kārđandan alıķoduñ senüñ zāhirüñe baķup bir zīķıymet şey şanup müntefif olan işümden girü kaldum didi

(26) ***(1590) Meşnevi***

***Güft būnmüdem dağal līkin turā***

***Eznaşihāt bāz güftem mācerā***

<sup>885</sup> "Ölçü sıhhatli olursa gerçek ayar, altındır."

Çünkü cāmeken elinde olan hırkayı yere çaldıktan sonra aña hitāben [H173a] ve faḳīhe ismā'an ve (27) ta'rīzen bu dağaluñ beni kārumdan alıkođuñ didi faḳīh daḳı bunı işidüp aña didi ben saña dağal u hīle gösterdüm līkin saña naşīhat yolından (28) mācerāyı āşikāre didüm müfīd ü kār ger olmadı *līkin terā mufīd ü kār ger neşude* taḳdīrinde olur güftüñ kāyili cāmekenüñ elinde olan yere çaldığı (29) hırka pāresi olsa daḳı vechdür bu taḳdīr üzre ol hırka pāresi daḳı lisān-ı hālle aña didi ki egerçi ben dağalumı ve hīlemi saña gösterdüm naşīhat (30) yolından mācerāyı saña girü didüm veyā āşikārā didüm līkin saña müfīd ü kār ger olmadı ve ol hırka pāresinüñ aña lisān-ı hālle mācerāyı dimesi ve dağalın (31) göstermesi destārı ḳapduğı gibi anuñ ba'zı cānibinden bez pāreleri yola düşdügi ola ve sārīḳ ol rīzān olan jendeleri ḳabl-i (32) fetḫü'l-‘imāme görmüş ola lākin kebir şekline ḫama' eyleyüp belki bunuñ derūnında bir zīḳıymet müntefi'un bedestār vardur diyü birkaç ḳadem ol ḫama'la anı (33) ilerü götürüp gitmiş ola çünkü anı bilkülliyye açup ḫaḳīḳat-ı hāle vāḳıf olduḳdan sonra bu iḫāleyi aña eyledükde ol ‘imāme daḳı lisān-ı hālle aña böyle dimiş (34) ola ki ben ḫod saña dağalumı beni ḳapduğı gibi benden ba'zı eski bezler düşmekle göstermişidüm ve saña lisān-ı hālle naşīhat eylemek cihetinden mācerāyı (35) āşikārā dimişdüm līkin saña müfīd ü kār ger olmadı ki *eḫtam'u ya'mīke ve yaşumu*<sup>886</sup> dinilmişdür nitekim hırka pāresi cāmkene kendü dağalını gösterüp lisān-ı (36) hālle mācerāyı didügi gibi dünyā daḳı ehl-i dünyāya kendü dağal ve hīlesin gösterüp ve fesād u tezvīrin izḫār eyleyüp lisān-ı hālle anlara naşīhat (37) eyler nitekim bu ma'nāya işāret idüp buyurlar

***Naşīhat-ı dünyā ehl-i dünyārā bezebān-ı hāl u bīvefā-yı ḫodrā nümüden bevefā ḫama' dārende-*** (38) *gānrā ez'ū*<sup>887</sup>

***(1591) Meşnevi***

***Hemçünin dünyā egerçi ḫoş şigüft***

***Bāng zed hem bīvefā-yı ḫ'iş güft***

***(1592) Meşnevi***

***Ender'in kevn ü fesād ey üstād***

***Ān dağal kevn (39) ü naşīhat ān fesād***

Bunuñ gibi dünyā egerçi ḫoş ve laḫīf açıldı līkin hem bāng urdı kendünüñ bīvefālını didi ya'ni faḳīhuñ ‘imāme- (40) si gibi dünyā egerçi biḫasebi'z-zāhir ḫüb u laḫīf açıldı

<sup>886</sup> “Tamah seni kör ve sağır eder.”

<sup>887</sup> “Dünya ehline dünyanın hal diliyle nasihati ve kendisinden vefa bekleyenlere vefasızlığını göstermesi”

[H173b] ve görindi lîkin lisân-ı hâlîle anı kapanlara ve sūd u menfa'at eyledüñ diyü mağrūr u mesrūr (41) olanlara şadā eyleyüp hem kendünün fesādını ve bîvefālîgını dağı dir bu dünyā 'ālem-i kevn ü fesāddur ekşer nās kevnî cānibin görüp [P70b] (1) aña mağrūr u firîfte olup fesādı tarafından gāfil olmışlardur bu 'ālem-i kevn ü fesādda ey üstād ol dağal kevnüdür ve naşîhat ol fesāddur (2) ya'ni üstād u 'āqıl bu kevn-i fesād 'āleminde hîle ve dağal nedür dirseñ her şey'ün kevnî dağaldur ki ekşer nās anuñ vücūdını ve kevnini görüp (3) aña tama' eyleyüp mağrūr olur velākin anuñ ħarāb u fesādı lisân-ı hâlîle naşîhat kıılır

**(1593) Meşnevi**

***Kevn mîgūyed biyā men hoş peyem***

***V'ān fesādeş (4) gūfte rev men lāşeyem***

Kevn nāzır olına dir gel ben hoş peyüm lîkin anuñ ol fesādı yūri ben lāşeyüm dir ya'ni bir şey'ün kevn ü vücūdı nāzır (5) olanlara gel baña māyil ol ve beni qabūl kııl [M125b] ki ben hoş izlüyüm va laţîf revişlüyüm dir lākin anuñ ol fesād ve fenāsi lisân-ı hâlîle şaқın baña māyil (6) olma ve beni qabūl kıılma zîrā ki ben lāşey'üm ve bîvefāyüm dir

**(1594) Meşnevi**

***Ey zihūbî-yi bahārān lebgezān***

***Binger ān zerdî vü serdî vü ħazān***

Ey bahārlaruñ hūb- (7) lıgından tudaқ ışırıcı ya'i anuñ leţāfet ü tarāvetine baқup ta'accüb idici vaқt-i ħazānuñ ol bürüdet ü şufretine nazar eyle ki bahārlar kevn (8) şüretidür ve ħazān vaқtinde olan serdlik fesād şüretidür çünkim ol kevnün böyle bir fesādı muқarrer olıcaқ bahāruñ nesine (9) mağrūr olursın

**(1595) Meşnevi**

***Rūz dīdī tal'at-ı ħürşid-i hūb***

***Merg-i ürā yād kun vaқt-i gurūb***

Kezālik gündüz ħürşidün tal'at u vechini hūb (10) gördün lîkin gurūb vaқtinde anuñ merg ü zevālini hem yād eyle ki anuñ vaқt-i duĥāda tal'at u cemālinün münevver olması kevnî şüretidür ve ħīn-i (11) gurūbda zerdrū olup ħicāb-ı zemīnle tevārī kıılması fesād u zevālī şüretidür çünkim bunuñ dađı kevn-i zevālî ve fesādı muқarrer olıcaқ kevnine (12) 'āqıl iseñ niçün firîfte olursın

**(1596) Meşnevi**

***Bedrā dīdī ber'in hoş çār tāk***

***Hasreteşrâ hem bibîn endermuhâk***

Ve kezâlik bedr-i kâmilî bu (13) hoş çâr tāk üzre gördüñ anuñ hasretini hem leyle-yi muhâkda gör *muhâk* mîmüñ zammıyla ayuñ âhirinde olan üç gicesine dirler ya'ni bu çâr (14) tāk felek üzre leyle-yi erba'a-yı 'aşerede mâhı bedr-i kâmilî görüp anuñ kemâline ve cemâline mağrūr olma ve aldanma leyle-yi muhâkda anuñ ol cemâl (15) u kemâlinüñ hasretinden neḥâfet ü nuḥûlini daḥı gör çünkim her kemâlüñ 'âkıbet bunuñ gibi bir zevâli ola bedr-i kâmil gibi cemâl u kemâl şâhiblerinüñ (16) hissine mağrūr u firîfte olma belki 'âkil iseñ 'âkıbet anuñ fesâd u zevâline hem nazâr irgür dimek olur

***(1597) Meşnevî***

***Küdeki ezḥüsn şud*** [H174a] ***mevlâ-yı (17) ḥalk***

***Ba'd-ı ferdâ şud ḥarîf rüsvâ-yı ḥalk***

Ve kezâlik bir cüvân gördüñ ḥüsn ü cemâline den ötüri ḥalkuñ mevlâsı oldı ferdâdan soñra ḥalkuñ (18) rüsvâyı bunamış ve 'âklı gitmiş pîr oldı *ḥarîf* bunamaḥ ve pîrlükden 'âklı gitmege dirler çünkim her cüvânlıḡuñ 'âkıbeti pîrlük ve bunamışlık (19) ola anuñ tâzeligi ḥâlinde ḥalkuñ seyyidi olmasına ve anı maḥbûb u ma'sûk ittiḥâz kılmalarına ne mağrūr olursın belki 'âkil iseñ anuñ fesâdın (20) görüp kevnî cânibinden firâr kılırsın

***(1598) Meşnevî***

***Ger ten-i sîmîntenân gerdet şikâr***

***Ba'd-ı pîrî bîn tenî çün penbezâr***

Eger sîmîn tenlerüñ bedeni (21) seni şikâr eylediyse pîrlükden soñra penbezâr gibi ağarmış ve kûrumuş ten gör cüvân pîr olduḡdan soñra saçı ve şakalı ağarup ve bedenine yübüset (22) gelüp panbuk tarlasına döner ve ol cüvânlık ḥâlinde olan sîmînten ve hoş beden olmaḡ gibidür pes anlaruñ sîmîntenlik ḥâlinde ve cüvânlık (23) zamânında olan leḥâfeti ey anlara mâyil olan kimse egerçi seni şikâr eyler velâkin pîrlükden soñra anuñ bedeniniñ penbezâr gibi olmasını hem gör (24) çünkim anuñ 'âkıbetiniñ bu güne fesâdını göresin birkaç günlük leḥâfetine mağrūr olursın ba'zı nüshada *kerden-i sîmneşân kerdî şikâr* (25) vâқи' olmışdur eşaḥḥ olan evvelki nüshadır bu taḡdîr üzre *gerdî* kâf-ı 'acemî ile şevî ma'nâsına isti'mâl olunup ma'nâ ol mevlâ-yı ḥalk olan (26) küdeklerüñ sîmînsîmâ olan gerdanına sen şikâr olursın dimek olur *kerdî* kâf-ı 'Arabîyle olup ma'nâ böyle olsa daḥı câyizdür anlaruñ gümüñ (27) gibi gerdanı seni şikâr eyledi dimek olur

***(1599) Meşnevî***



*Ey bidīde lūthā-yı cerb hīz*

*Fuzla-yı ānrā bibīn derābrīz*

Ey cerb ü şirīn lūtlar görmiş (28) kimse ıalkı ābrīzde anuñ fażlasını gör ābrīz Őu dōkecek yere dirler ki murād helādur ya'ni ey laţif ta'āmlar ve nefis gıdālar görmiş (29) ve aña māyil olup yimiş kimse ıalkı anuñ fażalātını helāda gör ki anuñ 'ākıbeti nice neces ü habīş oldu

*(1600) Meşnevi*

[M126a] *Mer habīsrā gū ki ān hūbīt* (30) *kū*

*Bertabaķ ān zevķ ü ān naġzī vū bū*

Ol fuzla ve habīşe di ki ol senūñ hūblıġuñ ıanı tabaķ ūzre ol zevķ ve ol naġzlık (31) ve gūzellik ve ol rāyiha-yı tayyibe ıanı diyüp su'āl eyle

*(1601) Meşnevi*

*Gūyed ü ān dāne bud men dām-ı ān*

*Çün şudī tu şayd şud dāne nihān*

Ol fuzla (32) ve habş lisān-ı hālle saña cevāb dir ol tabaķlar ūzre olan nefis ta'āmlar dāne idi ben anuñ dāmiyam çünkim sen şayd olduñ dāne nihān (33) oldu ve dām zuhūra geldi ya'ni helāda olan fażalāt lisān-ı hālle ekūl ü şurūb olan [H174b] tenperverlere dir ki ol tabaķlar ūzre mevzū' olan (34) laţif gıdālar ve nefis ta'āmlar mürġı avlamadan ötüri filmeşel dāne gibi idi çünkim ey mürġ-ı nādān ol dāneye firīfte olup anı yidūñ (35) pes ben anuñ dāmı meşābesindeyüm zuhūra geldüm gör ki ne şey'-i habīşe şayd olmuşsin ve aña niçe zamān ārzū kılmışsin pes ta'ām u gıdānuñ (36) evvelki letāfet ü lezzeti ki şuret-i kevnīdür aña hırş u meylüñden ekl ü şurba dūşüp şikemperver olma ve hidmet-i cism kıлма anuñ 'ākıbet olan (37) fesādına daġı nazar eyle tā kim māyil olduġuñ ve gice ve gündüz ārzū kılduġuñ şeylerüñ neticesi yine müntehī olduġını ve seni maħalle muħtāc kılduġını (38) derk ü fehm eylesin çünkim hāl böyledür 'āķil oldur ki ıader-i hācet ve berā-yı maşlahat bedenine kuvvet gelecek ve 'ibādete kādır olacaķ (39) ıadar tenāvül eyleyüp ekşer zamānda helāya hidmet kılmadan necāt bulur velākin ġāfil olan hayvānsiretler şikemperver olup ve e'ime-i nefise (40) diyü nefsinüñ hażz eylediġi ıadar yiyüp rüz u şeb helā kıılır ve dām-ı necāsete şayd olur pes yine kevn ü fesādı ta'līm eylemek huşuşında (41) bir āħir mişāle daġı şürū' idüp beyān buyururlar

*(1602) Meşnevi*

*Bes enāmil reşk-i ūstādān şude*

***Derşınā'at 'ākıbet lertzān şude***

[P71a] (1) Şınā'atda enāmīl üstādıların reşki olmış 'ākıbet lertzān olmuştur ya'ni zāyī' ve hünerde niçe kimsenün barmaqları vardır ki üstād-ı kāmīl olanların (2) mağbūtı ve pesendidesi olmuştur velīkin anuñ şāhibinün ellerine pīrlīkden ra'se gelüp ol enāmīl lertzān olmuştur

***(1603) Meşnevi***

***Nergis-i çeşm-i humār-ı hemçü cān***

***(3) Āhır a'meş bīn ü āb ezvey çekān***

Mişāl-i āhır cān gibi maḥmūr çeşm-i nergis āhır anı a'meş görürsin andan şu tamlayıcı o leṭāfet anuñ nergis (4) gibi olan çeşm-i pūrhumārından gidüp gözleri cumluz olup andan yaş tamlar görürsin

***(1604) Meşnevi***

***[H175a] Ḥaydarī k'endersaf-ı şīrān reved***

***Āhır ü mağlūb-ı mūşī (5) mişved***

Bir daḥı bu güne bir ḥaydar ya'ni bir şīr merd ki şīrlar ve dilīrlar şafında gider āhır ol za'īf ü pīr olup bir mūşuñ mağlūbı olur ya'ni (6) bu 'ālemde senün şecī' ve dilāver gördüğüñ pehlevānlar ki filmeşel arslan gibidür ki kendü mānendi arslanlar içinde gider ve muḳātele ve muḥārebe ider āhır bu (7) mertebeye irer ki kemāl-i za'afından bir mūşuñ zebūnı olur

***(1605) Meşnevi***

***Ṭab'-ı tīz-i dūrbīn-i muḥterif***

***Çün ḥar-ı pīreş bibīn āhır ḥarif***

Şan'at u ḥırfet (8) şāhibi olan kimsenün dūrbīn olan tīz ṭab'ını āhırini ḥar-ı pīr gibi bunamış fertüt gör ya'ni şol ehl-i ḥırfetün ki kendü hüner ve şan'atında dūrbīn olmasını (9) ve tīz ṭab' olup diḳḳat kılmasını görürsin āhır pīr eşek gibi anı bunamış lāya'kıl gör ki ol tīz ṭabī'at olmak ve kārında diḳḳat kılmaḳ zāyil (10) olup betenden tīni fark eylemek kadar 'aklı kalmamış

***(1606) Meşnevi***

***Zūlf-i ca'd-ı müşkbār-ı 'aklber***

***Āhır ān çün dümm-i zīst-i ḥing-i ḥar***

Ve kezālik 'akl iledici (11) müşkbār kıvırcık zūlfī āhır ol zūlf kākülleri boz eşegün zīst ü ḳabīḥ kıyruḡı gibi görürsin *müşkbār* müşk yağdurıcı *'aklber* 'akl ḳapıcı ve *ḥing-i* (12) *ḥar* boz eşek ma'nāsınadır ya'ni şol kıvırcık müşk yağdurıcı 'akl ḳapıcı

zülfi ki bir maḥbūbuñ ruḥsār-ı cemîlinde görürsün ve aña māyil olursın āḥirü'l-emr  
(13) andan boz eşegüñ zişt olan kıyruğundan nefret kılduğüñ gibi nefret kılırsın

*(1607) Meşnevî*

*Hoş bibîn kevnēş zievvel bâğüşād*

*V'āḥir ān rüsvāyeş bîn (14) ü fesād*

Hāşıl-ı kelām ve netîce-yi merām bu eczā-yı 'ālemden her ne şey'e māyil iseñ  
evvelden anuñ güşādla olan kevn ü 'imāretini hoş gör ve āḥir anuñ evvel (15)  
rüsvāyılığını ve fesādını daḥı gör hemān şüret-i kevn ü 'imāretine mağrūr olup ḳalma

*(1608) Meşnevî*

*Z'ān ki ü bünmūd peydā dāmra*

*Piş-i tu berkend seblet ḥāmra*

Zīrā (16) ol şey'i saña dāmını peydā ve āşikārā gösterdi ki murād anuñ dāmından  
fesād u fenāsı cānibidür [*piş-i tu berkend seblet ḥāmra* +M] senüñ öñüñde ḥāmuñ  
sebletini ḳopardı ya'ni 'ālemden ol maḥbūb (17) u mağrūr olan şeyler fesād ve fenāsını  
zāḥir ü peydā eyleyüp senüñ ḥuzūruñda niçe ḥāmuñ şaḳalın ve bıyığın yoldı şol  
vāsıta ile ki ol ebleh ü ḥām evvel (18) ol şey'üñ şüret-i kevn ü 'imāretin görüp aña  
göñül virmiş ve aña 'alāḳa eylemiş idi çünkim anuñ şüret-i kevn ü 'imāretine mütebeddil  
olup (19) fānī olduğda anuñ firāḳına taḥammül idemeyüp şaḳın şaḳalın yolar ve  
feryād u fiğān eyler çünkim anuñ bu ḥālını göresin gerekdür ki anlardan 'ibret- (20)  
pezīr olasın *el'ākilu menitte'azza bimevti gayrihi*<sup>888</sup> ḥadīşinüñ mücibince gayruñ mevt  
ü fenāsından naşīḥat alasin ve anuñ mübtelā [H175b] olduğına sen mübtelā  
olmayasın

(21) *(1609) Meşnevî*

*Pes megū dünyā betezvirem firift*

*V'erne 'aql-ı men zidāmeş miğirīḥt*

Pes dünyā beni dām u tezvīriyle firifte eyledi dime yoḥsa benüm 'aḳlum anuñ (22)  
dāmından ḳaçdı ya'ni dünyā beni mekr ü tezvīriyle firifte eyledi bildüm ki anuñ  
'aḳıbetinde böyle fesād u fenāsı var imiş eger bileydüm benüm 'aḳlum ol dünyā- (23)  
nuñ dām u fesādından ḳaçardı ve bu firāḳ u elemden ḥalāş olup hoş geçerdi dime zīrā  
saña evvelini ve āḥirini gösterdi niçe kimseler senüñ māyil (24) olduğüñ şey'üñ  
vücūdına ve 'imāretine aldanup ba'de anuñ fesād u ḥarāb olmasıyla niçe ālām u  
ıztırāba düşdüğini gördüñ pes 'özr bertaraf (25) oldu ve ihtiyār elüñde ḳaldı isterseñ

<sup>888</sup> “Akıllı kişi başkasının ölümünden nasihat alandır.”

sen daħı ol ħāmlar gibi ol şey'üñ şüret-i kevn ü 'imāretine bir niçe zamān mağrūr u firīfte olup ba'd-ı (26) zamān anlar gibi anuñ ħasretinden rīş ü sebletüñ yolup feryād u fiğān eyle veyāħud puħte ve 'āķil olup fānī olana meyl ü muħabbetden gūzer kı lup (27) bāķī olan Ĥüdāya gönül virüp ebedī şād u mesrūr ol

**(1610) Meşnevi**

***Ṭavķ-ı zerrīn ü ħamāyil bīn hele***

***Ġull u zencirī şudest ü silsile***

Ey zīnet- (28) perest boynuñda hele şimdiki ħālede ṭavķ-ı zerrīn ü ħamāyil gör āħir ol ṭavķ-ı zerrīn ü ħamāyil bir zencir ve ġull u silsile olmuşdur ya'ni ħālā şol (29) ħulā ve zīverden ki sen zerrīn ħamāyil ü zerrīn [ṭavķ boynuña eyleyüp anuñla müfāħaret eylesin saña mevt ü fenā zāħir olduķda ol ṭavķ-ı zerrīn (30) bir ġull -H] u zencir ve ol ħamāyil bir silsile-yi gerdengir olur ya'ni ol ħinde senüñ gözüñe bunlar ġull u zencir ve silsile-yi gerdengir gibi görünür veyāħud yevm-i (31) āħiretde bunlaruñ cezāsı anlarla nās üzre müfāħaret eyledüğüñ için bir ġull u zencir ve silsile gibi olur demek olur

**(1611) Meşnevi**

***Hemçünin her cüzv-i 'ālem mişūmar***

***Evvel (32) ü āħir derāreş demazar***

Elĥāşıl buncılayın 'ālemüñ her cüzvini 'add u şūmār eyle anuñ evvel ü āħirini nazara getür ya'ni 'ālemüñ cemī'-i eczāsını bu zıkr olınan (33) gibi 'add eyle evvel kevnini ve āħir fesādını nazaruña getür pes fesād u fenāsı muķarrer bildükden şoñra anuñ kevn ü 'imāretine firīfte olmayagör tā 'āķibete nādım (34) ü peşimān olmayasın

**(1612) Meşnevi**

***Her ki āħirbinter ü mes'üdter***

***Her ki āħurbinter ü meb'üdter***

[M127a] Her şol kimse ki āħiri ziyāde görür o mes'üdrekdür her şol kimse ki (35) ziyāde āħür görıcidür meb'üdrekdür ya'ni her şol kimse ki 'āķıbet görıcidür ve āħiret endişe idıcidür ol kimse ziyāde mes'üd ve 'āķıbeti maħmūd- (36) dur ammā her şol kimse ki bu dünyā āħürını görıcidür ol sa'adetden meb'üd ve rüz-ı āħiretde ziyāde maṭrūddur zırā āħür görmek āħirbīn olmayan (37) ħayvān şıfatıdır nitekim ħayvān āħür içre 'alef yimege ve tenperver olmağa ve āħürüñ etrāfına bakup seyr kı lmağa meşğül olup āħirbīn olmadan fāriğ (38) olmuşdur pes anuñ neticesi sa'adetden [H176a] meb'üd olmaķdur ammā 'āķil olan bu dünyā āħürında dāyimā āħirendiş olup

‘aķıbetbîn olmadan hâlî (39) olmaz ve âhireti için ‘amel kılmadan fâriğ gelmez pes anuñ hâtimesi sa‘âdet olur ve maķâm-ı maħmûda yol bulur

**(1613) Meşnevi**

***Rûy-ı her yek çün meh-i fâhîr bibîn***

***Çünki(40) evvel dîde şud âhîr bibîn***

Her birinüñ yüzini mâh-ı fâhîr gibi gör çünki evvel görülmüş oldu âhîri gör ya‘ni eczâ-yı ‘âlemden her bir cüzvüñ (41) yüzini mâh-ı fâhîr gibi âşikârâ gör çünkim ol cüzvüñ evveli görülmüş oldu bu kadarla ķanâ‘at eyleme anuñ âhîrin daħı gör ki netîcesi [P71b] (1) ne olsa gerekdür çünkim bir şey’üñ ‘aķıbeti fânî olduĝını taħķîken bildükden şoñra ‘aķil iseñ aña niçün dil virüp mübtelâ olursın ve ‘ömr-i nâzenîni anuñ yolında zâyî‘ (2) kılırsın demek olur

**(1614) Meşnevi**

***Tâ nebâşî hemçü iblîs a‘verî***

***Nîm bîned nîm nî çün ebterî***

Tâ iblîs gibi ĝalaṭbîn ü kejbîn olmayasın ol iblîs bir ebter gibi (3) nişfin görür nişfin görmez ya‘ni her şey’üñ evvelini ve âhîrini ve kevnini ve fesâdını bir hoş gör hemân bir cânibi görüp cânib-i âhîriden kör olma tâ kim iblîs-i la‘în (4) gibi yek çeşm ü a‘ver olmayasın ki ol iblîs bir nâķış u ebter gibi her şey’üñ bir cânibin görür bir cânibin görmez iblîse yekçeşm dinilmesi ve a‘ver ta‘bîr olunması (5) bu mülâbese iledür nitekim buyururlar

**(1615) Meşnevi**

***Dîd ṫîn-i Âdem ü dîneş nedîd***

***În cihân dîd ân cihân bîneş nedîd***

Âdemüñ ṫînin gördi ve anuñ dînin (6) görmedi *în cihân dîd ân cihân bîneş nedîd* ol iblîs bu cihânı gördi ve ol cihânbîni görmedi *cihânbin* vaşf-ı terkîbidür cihân görücü ma‘nâsına- (7) dur *şîn* zamîr-i ĝâyibdür şeyṫâna râci‘ olsa da câyizdür ki bu taķdîr üzre ma‘nâ virildi ve Hâzret-i Âdeme ‘âyid olmaķ daħı câyizdür ammâ bu taķdîr üzre (8) cihânbin vaşf-ı terkîbi olmaz belki bîn lafzı maşdar hükminde olup ma‘nâ böyle olur bu cihânı gördi ol Âdemüñ ol cihân bînlîgini görmedi demek (9) olur bu daħı câyizdür ki *şîn* nefis-i kelimeden olup *bîneş dîden* ma‘nâsına maşdar olsa bu taķdîr üzre ma‘nâ *în cihânâ dîd ü ân cihân dîden nedîd* demek (10) olur ve hülâşa-yı kelâm böyle demek olur ki iblîs gibi yekçeşm ü a‘ver olma ve hemân bir cânibe naķar kıılma belki her şey’üñ zâhirine ve bâṫınına bir hoş naķar eyle nitekim (11) iblîs-i la‘în

Hazret-i Ādemün şüret-i zāhirede olan t̄inin gördi ammā anuñ bātınında olan d̄in ü yaq̄inin görmeyüp ma'nāsından kör oldu bu (12) cihān-ı zāhiri ve 'ālem-i şüreti gördi ve ol cihān-ı bātını görmekligi görmedi ya'ni ma'nāda olan cihānı görmeklige q̄adir olmadı çünkim anuñ şıfat u (13) şanı hemān bir cānibi görmek [H176b] oldu pes ebter ü nākış q̄aldı

**(1616) Meşnevi**

**Fazl-ı merdān berzenān ey bū şecā'**

**Ništ behr-i kuvvet ü kesb ü ziyā'**

Merdlerün zenler (14) üzre fazīleti ey şecā'at şāhibi olan kimse q̄udretten ve kuvvetten ve kesbden ve ziyā'dan ötüri degüldür ya'ni esbāb u metā'dan ötüri degüldür ziyā' (15) metā' ve q̄umāş ve esbāba dirler ya'ni erlerün 'avretler üzere fazīleti ey şecā'at u kuvvet şāhibi mücerred kesb-i ma'āş ve metā' u q̄umāşa q̄adir ve mālİK olduğu (16) cihetden degüldür belki **erricālu kavvāmüne 'alennisā'**<sup>889</sup> āyetinün mücibince ricālün nisā üzre kavvām olması 'aqlı ziyāde olup āhırbīn olduğu i'tibārladur (17) ve dağı **lilricāli 'aleyhinne derecetun'**<sup>890</sup> āyetinün ḥasebince ricālün nisā üzre d̄in ü mīrāşda bir derece ziyāde olması mücerred ricālün kuvvet-i cismāniyyeleri ve q̄udret-i (18) nefsāniyyeleri anlardan ziyāde olduğu i'tibārla degüldür belki erler kāmīlū'l-'aql olup ve 'āqıbetendīş olup bir şey'ün evvelini ve āhırini 'avretlerden (19) ziyāde görüp ziyāde bildükleri i'tibārladur

**(1617) Meşnevi**

**V'erne şīr ü pīlrā berādemī**

**Fazl būdī behr-i kuvvet ey 'amī**

Ve eger böyle olmayaydı şīrün ve pīlün ādemī (20) üzre ey 'amī kuvvet-i bedeniyyeleri ziyāde olduğundan ötüri fazīleti olurdu ma'ahazā bunlarun kuvvet-i cismāniyyeleri ziyāde olduğün ādem üzre (21) yine fazīleti yoq̄dur

**(1618) Meşnevi**

**Fazl-ı merdān berzen ey ḥālīperest**

**Z'ān buved ki merd pāyān bīnterest**

[M127b] Merdlerün zen üzre fazīleti ey naq̄d u ḥāle tapıcı andan ö- (22) türidür ki merd pāyān bīnrekdür ya'ni ricālün nisā üzre fazīleti ol cihetdendür ki ricāl 'āqıbetbīn

<sup>889</sup> “Erkekler kadınlar üzerinde hākim dururlar.” (Nisa 4/34)

<sup>890</sup> “Yalnız, erkekler için onların üzerinde bir derece vardır.” (Bakara 2/228)

olmada ve her şey'ün āhirini endiſe kılmada nisā (23) t̄ayifesinden aqvādur pes bunların anlar üzre fazīleti bu i'tibārla ſābit oldu

*(1619) Meſnevi*

*Merd k'ender'ākıbetbīnī ħamest*

*Ū zimerd-i 'ākıbet çün zen kemest*

(24) Ŗol merd ki 'ākıbetbīnlikde ħam u mu'veccdür ol kimse ehl-i 'ākıbet olandan zen gibi kem ve nākıſdur ya'ni ol er ki 'ākıbetbīn olmada egridür ki 'ākıbet (25) ü āĥiretin toğrı göremez bu gūne merd ehl-i 'ākıbetden ve anlar mertebesinden 'avret gibi nākıſdur

*(1620) Meſnevi*

*Ezcihān dü bāng miyāyed bezidd*

*Tā kudāmīnrā tu bāſī müsta'idd*

(26) *(1621) Meſnevi*

*Ān yekī bāngeſ nüſür-ı etkıyā*

*V'ān yekī bāngeſ firīb-i eſkıyā*

Cihāndan iki bāng gelür biri biriyle zıdd olmağla nāsın kaŋısına lāyıķ u müsta'idd olursın (27) fikr eyle cihāndan biri birine zıdd olmağla gelen *iki bāng*dan murād biri kevn ve biri fesāddur her şey'ün kevn ü 'imāreti nāzır olına bu gūne ſadā eyler ki gel baña (28) māyil ol ve gel benümle ülfet ü ünsiyyet kııl ki saña ſālīĥ olan ve sūd u menfa'at [H177a] kıılan benüm dir ve ol şeylerün bir cānibinden bunuñ 'aksi anlara nāzır olına (29) bu gūne ſadā ve nidā gelür ki baña māyil olma ve benümle ülfet ü ünsiyyet kıılma zīrā ki ben fāsīd ü fānīyüm benüm kimseye nef' ü fāyidem yoķdur ſaķın baña firīfte olmağla (30) bāķī ve dāyimden maĥrüm ħalma pes sen ey bu 'ālem-i kevn ü fesāda nāzır olan kimse bu cihāndan gelen ſadānuñ gör ki kaŋısına müsta'iddsin gūſ u hūſuñ (31) cihānuñ kevn ü 'imāreti cānibinden gelen ſadāyı mı iſidür veyāĥud fesād u fenāſı tarafından gelen ſadāyı mı gūſ ider cihānuñ ol bir bāngı etkıyānuñ nüſür (32) u ĥayātıdır ve anuñ ol bir bāngı ve ſadāſı eſkıyānuñ firībidür firīb-i eſkıyā olan ſadāſı kevn ü 'imāreti cānibinden gelen ſadādur ve nüſür-ı etkıyā olan (33) ſadāſı fesād u fenāſı cānibinden gelen bāng u nidādur pes etkıyā cihānuñ bu nidāsından ĥayāt bulup anuñ kevn ü 'imāreti cānibinden perĥiz iderler ammā eſkıyā (34) cihānuñ bu gūne nidāsını gūſ idemeyüp kevn ü 'imāreti cānibinden gelen āvāzını iſidüp ve anı ħabül idüp mađrūr u maĥdū' oldukları ĥalde anuñ (35) taĥſili semtine giderler

[M128a] (1622) *Meşnevî*

*Men şükûfe-y hârem ey hoş germdâr*

*Gül birized men bimānem şāh-ı hār*

Cihānuñ kevn ü ‘imāreti her nāzır olana ve aña meyl kılına (36) lisān-ı hālle böyle dir ki ey hoş germ tutıcı ben hār şükûfesiyeñ āhır gül dökülür ben şāh ıaluram hārdan murād fesādı ve *gül ü şükûfeden* murād (37) kevn ü ‘imāreti tarafından pes her şey’üñ kevn ü ‘imāreti lisān-ı hālle kendüyi şükûfe ve güle teşbih idüp ve fesād u fenāsını şāh-ı hāra temsil kılıp (38) böyle dir ki ey beni hoş germ tutıcı ve baña harāretle muhabbet idici kimse ben filmeşel şükûfe gibi ve fesād baña nisbet hār gibidür benim gül gibi olan revnağ (39) u ‘imāretüm dökülür ve ben şāh-ı hār gibi bīma’nā ve bīfāyide ıalurum

(1623) *Meşnevî*

*Bāng-i üşkûfeş ki İnek gülfürüş*

*Bāng-i hār-ı ü ki süy-ı mā meküş*

(40) Anuñ üşkûfesinüñ bāngı lisān-ı hālle buña işte gül şatıcı dir anuñ hārınuñ bāngı buña bizüm cānibimize sa’y eyleme ya’ni anuñ kevn ü ‘imāretinüñ (41) sözi lisān-ı hālle budur ki işte gül şatıcı ve leṭāfet ü tarāvet virici bizüz bizüm cānibimize [gel sa’y eyle dir ve anuñ hār gibi olan fesād ve [P72a] (1) dağı böyle dir ki bizüm cānibimize gelme ve sa’y dağı kıılma zīrā -H] sa’yuñ bāṭıl olur ve sen dağı āzurde olursın

(1624) *Meşnevî*

*İn pezīrufti bimāndi z’ān diger*

*Ki muhibb (2) ezzidd-ı maḥbūbest ker*

Bunu kabül itdüñ ise ol ğayrisından ıalduñ zīrā muhibb maḥbūbınuñ zıddından [H177b] ker ü şağırdur ya’ni cihānuñ kevn ü ‘imāreti tarafından (3) gelen nidāyı çünkim kabül eyledüñ ol bir āhır cānibden gelen nidādan ve anı istimā’ eylemeden aşamm ıalduñ zīrā ki bir şey’e muhibb maḥbūbınuñ zıdd u muḥālifinden a’mā ve aşammdur (4) *kemā kāle ‘aleyhisselām ḥubbike’ş-şey’e yu’mi ve yuşimmü*<sup>891</sup> ki elbette bir şey’i sevseñ anuñ ‘ayb u fesādından kör ve şağır olursın

(1625) *Meşnevî*

*Ān yeki bāng in ki İnek (5) ḥāzirem*

<sup>891</sup> “Sen bir şeye muhabbet ettiğin vakit, bu muhabbetin onun fenalığını görmekten ve işitmekten seni kör ve şağır eder.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 475.



***Bāng-ı dīger binger enderāhirem***

Ol bir bāngı cihānuñ buña işte ben hāzırım ve laṭif ve ne kadar bir şey'üm āhir şadāsı buña benüm āhirümi gör dir hāşıl-ı kelām kevn (6) ü 'imāreti cānibi kendüye nāzır olanlara işte ben naqd u hāzır bir laṭif ve hoş bir şey'üm naqdi koyup ferdāya māyil olma dir ve dīger nidāsı buña 'ākıl iseñ benüm āhir (7) ü 'ākıbetüm gör pes ben bir zıll-ı zāyil ve h'vāb u hayāl gibi serī'ü'z-zevālem baña meftün olup 'ākıbetü'l-emr maḥzūn u maḡbūn kalma dir

***(1626) Meşnevi***

***Hāzırıyem hest (8) çün mekr ü kemîn***

***Naqş-ı āhir z'āyine-y evvel bibîn***

Benüm naqd u hāzırlıgum mekr ü kemîn gibidür āhirüñ naqşını evvel āyinesinden gör ya'ni cihānuñ fesādı tarafından (9) gelen nidā dir ki benüm hāzırda laṭif ü şerif olmam nāzır olanlara mekr ü kemîn gibidür ki anları mücerred meftün u firifte kılmadan ötüridür āhirde zühür eyleyecek (10) şüret-i hāli evvelden gör ki soñra peşimān u perişān olmagı muqaddem müşāhede eyle

***(1627) Meşnevi***

***Çün yekî z'in dü cuvāl enderşudî***

***Ān digerrā zıdd nāderṭur şudî***

(11) Çünki bu iki çüvāldan birinüñ içine gitdüñ ol gayri çüvāla zıdd u nālāyık olduñ ma'nā cihānuñ kevnı tarafı bir çüvāl gibi fesād u fenāsı tarafı bir āhir çüvāl (12) gibidür çünkim birinüñ içine gidesin ol bir āhirine zıdd u nālāyık olursın zirā dünyāyla āhıret ikisi biri birine nisbet zarratān gibidür her kañgı cānibe meyl (13) kılsañ āhir cānib saña zıdd olur *kemā kāle 'aleyhisselām eddunyā velāhiretu zarratāni febiqaderin mā terzihi tusaḡıtu 'l-uḡrā*<sup>892</sup>

***(1628) Meşnevi***

***Ey ḡunek ān k'ü zievvel ān şenid***

***(14) K'eş 'uḡul u mesma'-ı merdān şenid***

Ey sa'ādet şol kimseye ki evvelden ol fesād u fenāsı tarafından gelen şadāyı işitdi ki anı merdlerüñ 'uḡulı ve mesma'ı (15) işitdi *mesma'* bunda sem' ma'nāsınadur ya'ni bahtlı ve sa'ādetlü şol kimsedür ki evvel emrden Hüdānuñ 'uḡulı ve güş u hüşi ki anı işitdi [M128b] ol (16) kimse daḡı anı işitmiş ola ve anuñla mütenaşşih olup iş itmiş

<sup>892</sup> “Dünya ve ahiret, ortak iki zevce gibidir. Birini ne kadar hoşnut edersen öbürünü o kadar kızdırırsın.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 12, s. 427.

ola ve kevn ü 'imāreti cānibinden gelen şadā ve nidāyı redd eyleyüp āhıret için olan maşlahat (17) semtine gitmiş ola

**(1629) Meşnevi**

[H178a] **Hāne hālī yāft cārā ü girift**

**Ġayri āneş kej nümāyed yā şigift**

Ol emrden her kaᅅı nidā gelüp hāne-yi kalbi hālī buldıysa yeri (18) o tutdı pes şāhib-i hāneye anuñ ġayrisı ve zıddı egri görünür meşelā dūnyānuñ kevn ü 'imāreti ibtidā-yı emrden gelse bir kimsenüñ hāne-yi kalbinde (19) cāygır olsa anuñ fesād u fenāsı tarafından gelen naşihat ve şadā-yı pürhikmet aña kec ü mu'avvec görünür veyāhüd 'aceb gelür ve bu cānibi görmeden ve istimā' (20) eylemeden a'mā ve aşamm olur ammā bir kimsenüñ hāne-yi kalbine dūnyānuñ fenā ve hārāb olması gelse ve temekkün kılsa ve ol kimse āhir cānibine müteveccih olsa (21) aña daᅅı bu dūnyānuñ kevn ü 'imāreti tarafından nāşī olan söz ve gelici jāj u bīhūde olur ve ehl-i dūnyānuñ buña meyl ü muᅅabbet eyledüklerini ta'accüb kıılır

**(22) (1630) Meşnevi**

**Kūze-yi nev k'ü beᅅod bevlī keşid**

**Ān ᅅabeşrā āb netvāned bürid**

Meşelā bir yeñi kūze ki bir murdār rāyiᅅayı ibtidā-yı emrde kendüye çekdi ve ol rāyiᅅa-yı ᅅabīşe (23) anuñ derūnına sirāyet itdi ol ᅅabeşi āb ol kūzeden kesmege ve izāle itmege kādır olmaz

*Beyt*

*Ye yeñi bir deᅅa kim ola ol ᅅāk*

**(24) Koyasın bevlı yumaᅅ ide mi pāk**

Didükleri bu mażmūnı mü'eyyid olur ki bir kimse ibtidā-yı emrde bir şey'üñ muᅅabbetiyle munşabiᅅ olduᅅdan soñra andan (25) anı izāle eylemek ᅅaylı müşkil olur pes cihānda iki gūne nidā ve şadā muᅅarrer ü muᅅaᅅᅅaᅅ oldıysa bu iki nidānuñ her birinüñ 'alāᅅide ehlleri vardur kevn (26) ü 'imāret tarafından ehl-i ehl-i dūnyādur ve fesād u fenāsınuñ ehl-i ehl-i āᅅiretdür pes dūnyā āᅅiretle nice zarralar gibi zıdd ise ehl-i dūnyā daᅅı ehl-i āᅅiretle (27) böyle zıdlardur ya'ni minᅅayşü'l-ma'nā ne bu ᅅāyife ol ᅅāyifeye māyil olur ve ne ol ᅅāyife bu ᅅāyifeye māyil olur belki her bir ᅅāyife kendülere cins olanı kendüler (28) cānibine cezb kıılır nitekim bu ma'nāya işāret idüp buyururlar

**(1631) Meşnevi**

***Dercihān her çiz çizî mîkeşed***

***Küfr kâfirrā vü mürşidrā reşed***

Cihānda her şey kendünüñ (29) tab'ına münāsib olan bir şey'i cezb eyler küfr kâfiri ve mürşid reşedi cezb eyler zīrā küfrle kâfir mābeyninde cinsiyyet ve mürşidle reşed mābeyninde kemāl-i münāsebet (30) vardır ve cinsiyyet ise 'illet-i inzimāmdur pes mehdī ve mürşid olan mü'minleri reşed ü hidāyet cezb eyler ki ikisi bile pāk u tayyib olmada biri birine (31) cinslerdür ve kezālik küfr daḥı kâfiri çeker ki ḥabīs ü nāpāk olmada ikisi biri birine cinslerdür pes ḥabīsāt ḥabīslerle ve kezālik tayyibler tayyibātla ve ḥabīsler ḥabīsātla [H178b] (32) olduğına bu āyet-i kerīme daḥı şehādet eyler ki Haḳ Te'ālā sūre-yi Nūrda buyururlar ***elḥabīsātu lilḥabīsīne velḥabīsūne lilḥabīsāti veṭṭayyibātu liṭṭayyibīne veṭṭayyibūne*** (33) ***liṭṭayyibātī***<sup>93</sup>

*Beyt*

*Cāhili cāhil bulur nādānı nādān dūmı dūn*

*Cinsine meyl eyler elbette cihānda her kişi*

Mürşid ism-i fā'il olmak daḥı cāyızdır lākin (34) ism-i mef'ul olmak evlā ve ensebdür

***(1632) Meşnevi***

***Kehrübā hem hest ü mıknāṭīs hest***

***Tā tu āhen yā kehi āyī beşest***

Cihānda kehrübā hem ve mıknāṭīs hem vardır (35) tā sen āhen veyā şamansın elbette 'alākile't-taḳdīreyn şeste gelürsin *mıknāṭīs*dan murād ehl-i sa'ādet olan enbiyā ve evliyādur ve *āhenden* murād [M129a] İmān (36) ve İslāmıla vaḳār u sekinet ve kuvvet ü şalābet şāhibleri olan şālihler ve mü'minlerdür *kehrübā*dan murād şeyṭān u dünyā ve nefis ü hevādur *kāhdan* (37) murād ḥafīfū'l-'aḳl olan sefīhler ve ehl-i dünyā ve ehl-i hevādur ve taḳdīr-i kelām böyle demek olur ki bu 'ālemde hem kehrübā vardır ki ḥafīfū'l-'aḳl olan sefīh- (38) leri kendü cānibine bizzarūrī cezb eyler mıknāṭīs daḥı vardır ol daḥı āhen gibi kuvvet ü şalābet şāhiblerini kendüye cezb eyler nazar eyle (39) eger āhen gibi kavīsin veyāḥud kāh gibi ḥafīf ve za'īfsin beher ḥāl kendüñe münāsib olan bir cāzibūñ şestine gelürsin ve aña müncezib olup şayd (40) olursın

***(1633) Meşnevi***

***Bürd mıknāṭīs ger tu āheni***

<sup>93</sup> “Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır.” (Nur 24/26)

### ***V'er kehi berkehrübā bermīteni***

Eger sen āhen iseñ seni mıknāṭis iletđi ve eger bir şaman iseñ (41) kehrübāya tođınursın ya'ni eger sen āhen gibi dīnūñde kavī ve sekinet ü vaqārla ḥadīd gibi muḥkem iseñ seni kuvvet ü kudret şāḥibi olan ehl-i sa'adet [P72b] (1) cezb eyler ve eger keh gibi ḥafīf ve kıllit-i 'aқılla sefīh ü esīr-i hevā iseñ seni kehrübā gibi olan ehl-i şeqāvet cezb eyler demek olur bu da cāyiz olur ki mütevāzi' (2) ve bīmiqđār u sebükrūḥ ve hevā-yı yāruñ esīri olan kimseye kāh ta'bīr olma bu vech üzre *kehrübādan* murād bir dilrübā maḥbūb olur ve taqđir-i ma'nā eger (3) tarīq-i İlahīde kāh gibi bīmiqđār ve ḥvār u sebükrūḥ ve esīr-i hevā-yı yāruñ seni ol kehrübā gibi olan dilrübā cezb eyler ve eger āhen gibi şedīd ü (4) gālīz bir kimse iseñ mıknāṭis gibi bir gālīz ü kāsīqalb kimse seni kendüye cezb eyler velḥāşıl her қаnğı cānibe qābiliyyetüñ ziyāde ise ol (5) cānib seni kendüye cezb eyler ve sen dađı hem muḥabbetüñle hemcins olduđuñı ma'lūm eyler

### ***(1634) Meşnevi***

***Ān yekī çün nīst bāaḥyār yār***

***Lācerem şud peḥlu-yı füccār (6) cār***

Ol bir kimse çünkim aḥyārla yār degüldür lācerem füccāruñ peḥlūsına cār oldu ya'ni meşelā ol [H179a] bir kimse aḥyār u ebrārla çünkim yār olmadı ve anlarla (7) muşāḥabet ihtiyār kılmadı lābüdd lāzım gelür ki füccār u eşrārla hemcivār ola ve anlarla muşāḥabet ü muqārenet kıla pes ba'zı kimse olur ki gāh aḥyārla (8) yā ve gāhī füccār ile cār olur böyle kimsenüñ қаnğı tāyifeden idügi bilinmek lāzım gelse ḥükmi- gālibe olur eger libās-ı aḥyārda ise lākin füccār- (9) la himāye ve muşāḥib olması ziyāde [olması ziyāde -M] ise füccārda 'add olunur ve eger libās-ı füccārda ise lākin aḥyārla yār olması ziyāde ve gālīb (10) ise aḥyārda 'add olunur

### ***(1635) Meşnevi***

***Hest Mūsā piş-i Kıbtī bes zemīm***

***Hest Hāmān piş-i Sibṭī bes racīm***

Meşelā Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām (11) Kıbtīnūñ qatında ziyāde zemīm ü mezmūmdur kezālik Hāmān Sibṭīnūñ öñünde ziyāde mel'un u racīmdür ya'ni Ḥazret-i Mūsā ve anuñ қаvmi ki Sibṭiler- (12) dür Fir'avnuñ қаvminüñ öñünde ziyāde mezmūmdur ve kezālik Sibṭilerūñ öñünde Fir'avnuñ vezīri olan Hāmān ve dađı Fir'avn ve (13) Kıbtīler ziyāde mel'un u mercūmdur pes her cins kendüye māyil olanı medḥ kılip cāzib olur ve ḥilāf-ı cinsinden nefret eyleyüp anı qadḥ (14) kıllur

**(1636) Meşnevi**

***Cān-ı Hāmān cāzib-i Kıbtī şude***

***Cān-ı Mūsā cāzib-i Sıbtī şude***

Meşelā Hāmānuñ cānı Kıbtīyi cezb idici olmışdur Hāzret-i Mūsānuñ (15) cānı tālib-i Sıbtī olmuş ve anları kendü cānib-i sa‘ādetine cezb kılmışdur

**(1637) Meşnevi**

***Mi‘de-yi ħar keh keşed derictizāb***

***Mi‘de-yi ādem cezūb-ı gendüm āb***

(16) Ħaruñ mi‘desi ictizāb u iğtidā vaqtinde kāh çeker ki anuñ mi‘desine lāyık olan [M129b] kehdür ammā ādemüñ mi‘desi gendüm āb cezb idicidir buğdāy şūrbāsını (17) cezb kılcıdır ki anuñ mi‘desine lāyık olan ğidā bunuñ emşāli ğidālardır pes herkesüñ kendü mi‘desine ve tab‘ına muvāfık bir ğidāsı vardır ve kezālik (18) kendü ħāline muṭābık elbette bir yāri vardır

**(1638) Meşnevi**

***Ger tu neşnāsī kesirā ezalām***

***Binger ūrā k’üş sāzīdest imān***

Eger sen bir kimseyi zālām-ı cehlden añlamayasın (19) ol kimseye nazar ki o anı kendüye imām düzmişdür ya‘ni eger bir kimsenüñ mertebesini ve tabī‘atını zālām-ı cehlden ve ħicāb-ı tabī‘atdan añlamağa ve anuñ ħasb-ı ħālını (20) müşāhede eylemeğe kādır degül iseñ ol kimseye nazar eyle ki ol kimse kendüye ne gūne kimseyi pişvā ve muḳtedā düzmişdür ki elbette herkesüñ ħasb-ı ħāli (21) kendünüñ müşāhibinden ve muḳtedāsından ma‘lūm olur ve kezālik herkesüñ tabī‘atı daḫı ħayvāntabī‘at mıdur veyāħud [H179b] insāntabī‘at mıdur ğidāsından (22) zūhūra gelür eger ğidāsı hemān ekl ü şurba müte‘allik ğidā-yı cismānī ise bil ki ħayvāntabī‘atdır ve eger ğidāsı nūrānī ve rūḫānī ise bil ki insānsiretdür nite- (23) kim ‘ārif olanlaruñ ğidāsı ne idüğine bu sūrḫ-ı şerīfle işāret idüp beyān buyururlar

***Beyān-ı ān ki ‘ārifā ğidāyist eznūr-ı Ħak***

Bu sūrḫ-ı (24) şerīf ol ma‘nānuñ beyānıdır ki ‘ārif için nūr-ı Ħakdan bir nev‘ ğidā vardır

***Ki ebītu ‘inde Rabbī yuṭ‘imuni ve yesķini***

Zīrā ben Rabbimüñ ḳatında giceledüm beni (25) iṭ‘ām u isķā eyledügi ħāldede didi Peyğamber ‘aleyhisselām ḫāzretleri ya‘ni ki bu ḫadīş bu ma‘nāyı mü‘eyyid olur ve bu ḫadīşüñ sebab-i vürüdü budur ki Hāzret-i Peyğamberüñ (26) ekşer şavmı vişāl üzre

idi ya'ni leylî nehâriyle [leylî nehâra nehârî leyle -P] îşâl idüp ta'âm yimezdi niçe gün aşhâbdan ba'zî kimesne ol hâzrete taklîd eyledükde nehy buyurup didiler (27) ki *ıyyâkum velvişâlu ıyyâkum velvişâ*<sup>894</sup> didiler üç kerre ya'ni şavmı oluşturunup gice ve gündüz yimeden hâzer eyleñ *feinnî lest keehadukum*<sup>895</sup> taḥkîken ben (28) sizün biriñüz gibi degülüm *âbîtu inde Rabbi* ben Rabbimün katında giceledüm *yuf'imunî* baña ta'âm idürdi ya'ni yidürdi *ve yeskînî*<sup>896</sup> ve baña içürdi envâr-ı tecelliyât ta'âmıların- (29) dan ve esrâr-ı zât ve şıfât-ı şerîflerinden revâhu'l-Müslim velBuḥârî 'an Ebî Hüreyre

***Ve kavluhu'l-cû'u ta'ânullâhi yuhyî bihi ebdâne's-şiddîkîne ey filcû'i yaşılı*** (30)  
***ta'ânullâhi***

Ve ol hâzretün 'aleyhisselâm bu kavlinün daḥı beyânıdır ki buyurdı açlıkda Allâhuñ ta'âmı vardur eyle ta'âm ki ol Allâh anuñ sebebiyle şiddîklarun bedenlerini (31) ihyâ eyler bu ḥadîşün ma'nâsı cû'da ta'ânullâh şiddîklara vâşıl olur dimekdür ya'ni gîdâ-yı cismâniyeden münkaṭı' olup şâyim olmada bir zevk-i rûḥânî (32) ve lezzet-i ma'nevî ḥâşıl olur ki Allâh zevk-i rûḥânî ve lezz-i ma'nevî vâşıtasıya şiddîklarun bedenlerini kavî ve zinde eyler ḥâlet-i şavmda *ta'ânullâh* (33) ki murâd andan ta'âm-ı rûḥânî ve gîdâ-yı nûrânîdür bunlara vâşıl olur ve bunlarun ḳalbini ve ḳalıbını ve rûḥını kuvvetlü ḳılır demek olur

***(1639) Meşnevî***

***Z'ân ki her kürre pey-i mâder*** (34) ***reved***

***Tâ bedân cinsiyeteş peydâ şeved***

Zîrâ her kürre mâderinün ardınca gider ve aña ittibâ' ider tâ anuñla ol kürrenün mâderine olan cinsiyeti zâhir olur bu beyt (35) beyândan muḳaddem olan beytün mîşra'-ı şânîsine [M130a] 'illet olur ya'ni eger sen bir kimseyi zâlâm-ı cehl-i ḥicâb olduğundan ötüri anuñ [H180a] ḥâlîni ve ṭabî'atîni bilmez- (36) señ nazâr eyle ol kimseye ki kendüye kimi muḳtedâ düzmişdür zîrâ ki her ḥayvânuñ yavrusı kendü mâderinün ardunca gider ve aña ṭab'iyet ider tâ kim bunuñ (37) aña ṭab'iyet eylemesi vâşıtası ile kürrenün mâderine cins olması peydâ ve zâhir olur pes sen daḥı bir kimseyi bilmek isterseñ anuñ metbû' ve muḳtedâsından (38) bilürsin ve ṭab'iyetine 'âlim olmak isterseñ anuñ ta'âm u gîdâsından istidlâl eyleyüp aña 'âlim olursın

<sup>894</sup> “(Savmi) visalden sakınınız.”

<sup>895</sup> “Ben sizin biriniz gibi değilim.”

<sup>896</sup> “Ben Rabb’ime konuk olurum, o, beni doyurur ve suvarır.” Yardım, *Mesnevî Hadisleri*, s. 176.

(1640) *Meşnevi*

*Ādemirā şīr ezsīne resed*

*Şīr-i ħar ezнім-i zīrīne resed*

(39) Ādemīnūñ südi sīneden irişür ammā ħaruñ şīri nīm-i zīrīneden irişür ya'ni ħakīm-i muṭlaḳ insānı 'alāḫikmeti bāligatin ħalḳ eyleyüp her bir 'uzvını anuñ (40) şānına lāyık ve zātına muvāfiḳ vaż' eyledi meşelā anuñ südi sīnesinden berü gelür ki nışf-ı a'lāsıdur ve kezālik sāyir ħayvānı ve ħarı daḫı ħalḳ (41) eyledi ve bunlaruñ 'uzvlarını daḫı kendü zātlarına münāsib ve muṭabıḳ vaż' eyledi nitekim südi dümmine ḳarīb nışf-ı esfelden irişür [P73a] (1) ve bundan murād insānsiret olan kimselerüñ nışf-ı a'lāsı ki cānib-i rūḫānīsıdur ki dil ü cān 'ālemidür anuñ ğıdāsı nışf-ı a'lāsı olan rūḫāniyyeti (2) cānibinden gelür ve andan neşv ü nemā bulur ve ol leben-i rūḫānī ve ğıdā-yı nūrānīden lezzet alur dimek olur ve insānuñ nışf-ı süflīsı ki cismāniyyeti ṭarafıdur (3) insānşüret ve ḫaṭabī'at olan kimselerüñ ğıdāsı nışf-ı süflī ṭarafından olur ki murād ṭaraf-ı cismāniyyesıdur bu ma'nā ol 'ādil pādşāhuñ kemāl-i (4) 'adāletıdur ki **ellezī ḫalaka fesevva vellezī ḳaddera feheda**<sup>897</sup> āyetinüñ muḳtezāsı üzre her şey'üñ ḫilḳatını kemāliyle ta'dīl ü tesviyye eyledükden soñra anuñ şānına (5) lāyık ve isti'dādına muvāfiḳ olan maşlahatta anı hidāyet ḳıldı ve ğıdāsını daḫı anuñ zātına münāsib virdi

(1641) *Meşnevi*

*'Adl ḳassāmest ü ḳısmet kerdenīst*

(6) *İn 'aceb ki cebr nī vü zulm nīst*

Ḥazret-i Ḥudānuñ 'adli ḳassāmıdur ve ḳısmet eylenmişdür bu 'aceb ki cebr yoḳdur ve zulm daḫı yoḳdur ya'ni Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri herkese (7) kendünüñ isti'dād-ı ezeliyyesine münāsib 'adāletle ḳısmet idicıdur ve herkesüñ ma'īşeti eger rūḫānī ve eger cismānī **nahnu ḳasemnā beynehum ma'īşetehum filḫayāti'd-dunyā**<sup>898</sup> āyetinüñ (8) mücibince 'adālet üzre ḳısmet olınmışdır bu 'aceb ḫāletdür ki aşlā bir kimseye cebr yoḳdur ve kezālik zulm daḫı yoḳdur zīrā *cebrüñ* ma'nāsı bir bendeyi bir kār (9) ve bir 'amel üzre ikrāh eylemekdür ve ol bendenüñ [H180b] aşlā ol ḳārdan ḫazzı ve lezzeti ve rızāsı daḫı olmayup ma'alkerāha anı ıztırarla işlemekdür (10) Ḥaḳ cānibinden bir bendesine ḫod bu güne cebr yoḳdur ve *zulmüñ* ma'nāsı ḫudūda [ḫadden H; M] ziyāde tecāvüz etmek ve bir kimsenüñ kendü mülkinde ve ḫaḳḳında anuñ rızāsı (11)

<sup>897</sup> "O Rabb'in ki yarattı da düzenine koydu, takdir etti de hidayeti (doğru yolu) gösterdi." (A'lā 87/2-3)

<sup>898</sup> "Onların bu dünya hayatında geçimlerini biz taksim ettik." (Zuhruf 43/32)

olmaksızın bir āhır kimse taşarruf itmekdür Hāḳ Te‘ālā ḥod ḥadden tecāvüz etmez ve ğayruñ mülkinde daḥı taşarruf itmez zīrā mülk kendünüñdür ğayruñ ašlā medḥali (12) yoḳdur pes ḥaḳıḳatde Hāḳ cānibinden ne cebr oldı ne zūlm oldı

**(1642) Meşnevi**

***Cebr būdī key peşimānī budī***

***Zūlm būdī key nıgehbānī budī***

Eger cebr olaydı kaçan (13) pişmānlık olurdu zūlm olaydı kaçan nıgehbānlık olurdu ya‘ni eger Hāzret-i Hāḳ cānibinden bendelerine cebr olaydı ve bir kār ve bir ‘amele ol ḥāzret bendelerini (14) ikrāh kılaydı ve bende daḥı ol kārı biiḥtiyār zāruret ḥasebiyle işleyeydi kaçan ol kārden peşimānlık olurdu ya‘ni ašlā peşimānlık ol bendeye (15) vāḳı‘ olmazdı zīrā ḳatı rüşendür ki mecbūr olan [M130b] kimse peşimān olmaz meşelā bir kimseyi birḳaç zālīm tıtsalar ve aña bir kārı ḳarben ve cebrden işletseler ol (16) mecbūr u mükreh ba‘del‘amel ḥayf u dirīĝ niçün ben bu kārı işledüm diyü peşimān olmadı ma‘lūmdur ammā bir kimse bir kārı işler anuñ zārarı aña ‘āyid olduĝı (17) gibi andan peşimān olur anuñ peşimānlıĝı ‘adem-i cebre ve kendünüñ iḥtiyārına delālet kıılır pes cebr olmadı gibi Hāḳ cānibinden ‘ibādına zūlm daḥı yoḳdur eger (18) zūlm olaydı ol ḥāzretüñ bendelerine nıgehbānlıĝı kaçan olurdu ve ḳullarını niçe zārar ve belādan ne vechle ḥıfz kıılurdu eger nāzar olınsa nıgehbānlık zālımlıĝüñ (19) zıddıdır ašlā zālımden ḥāfızlık ve ḥāfızdan daḥı zālımlık gelmez çünkim Hāḳ Te‘ālānuñ ḥayrlu ḥāfız olması muḥaḳḳaḳ olıcaḳ ve erḥamu‘r-rāḥimīn olması daḥı muşaddıḳ (20) olıcaḳ andan ašlā zūlm şāyibesı gelmemek lāzım gelür ve ğāyet māfilbāb oldur ki zūlm ğayruñ mülkinde şāḥibinüñ rızāsı olmadın bir ğayrı kimse taşarruf (21) eylemekdür ḥaḳıḳatde cemī‘-i mülk Allāhuñdur ğayruñ anda ašlā medḥali yoḳdur pes Hāḳ Te‘ālā bir bendesinüñ vücūdında farazā bendenüñ rızā-yı nefsanīsı olmadın (22) taşarruf kıılsa ve anuñ ba‘zı maḥfūz olan ve taşarrufında olan şey‘ini āḥiz olsa yine zūlm yoḳdur zīrā Hāḳ Te‘ālā kendü mülkinde taşarruf eylemiş olur pes erḥamu‘r- (23) rāḥimīn olan Ḥudā-yı Mütē‘āl cānibinden bendesine nice zūlm olur ki ol Ḥudā ol bendenüñ vücūdını hemişe ḥıfz tıttıcıdır eger bendenüñ vücūdını kayyūmiyyetle ḥıfz (24) tıttımsa bende ne ḥalle ḳāyim olur ve ḥayāt [H181a] bulurdu zīrā mümkinü‘l-vücūdun bizātihı ḳāyim olmaĝa ḳābiliyyeti yoḳdur çünkim ḥāfızıyyet şābit olıcaḳ zūlm bertaraf olmaḳ (25) lāzım gelür ki bir ğayrı kimsenüñ mülkine anuñ tecāvüz eyleyüp anda taşarruf eylemesi yoḳdur vallāhu a‘lem

**(1643) Meşnevi**



***Rûz âhîr şud sebak ferdâ şeved***

***Râz-ı mârâ rûz key güncâ buved***

(26) Rûz âhîr oldu sebak ferdâ olur bizüm râzımuza rûz kaçan güncâ olur ya'ni bu dünyâ olan rûz âhîr oldu vaqt katı nâzıkdür ki bu mesâyilden sebak virmege ve ta'lîm (27) kılmağa anuñ müsâ'adesi yoqdur pes bu râzdan kemâ huve Hâkka bir sebîl-i yakîn ders ü sebak isterseñ yârın cemî'-i serâyirüñ meknûnât-ı zamâyirüñ zühûra geldügi (28) günde olur bizüm râzımuza bihadd ü bînihâyetdür bu maħdûd olan rûz-ı dünyevî aña nice maħall olur ve bizüm râz-ı bîpâyânımuza bu teng olan rûz-ı vaqte ne (29) vechle şığar ya'ni bu dünyâ rûzına bizüm râzımız şığmaz eger bu râzdan sebak isterseñ yarın yevm-i kıyâmetde sebak alursın ve haqîkat ne idüğine vâkıf (30) olursın demek olur

***(1644) Meşnevî***

***Ey bikerde i'timâd-ı vâsıķı***

***Berdem ü bercâblüsî fâsıķı***

***(1645) Meşnevî***

***Ķubbe-yi bersâhtestî ezhabâb***

***Âhîr ân haymest bes vâhî tınâb***

(31) Ey bir vâsıķ u muħkem i'timâd eylemiş kimse bir fâsıķuñ câblüslıgi demi üzre meselâ habâbdan bir ĳubbe düzmişsin âhîr ol habâbdan düzilen ziyâde (32) vâhî tınâb zamîmedür ki aña i'timâd câyız degüldür *vâsıķ* muħkem ma'nâsınadır *fâsıķ* dînden hâric olan kimseye dirler *vâhî* süst ü za'îf ma'nâsına *kınâb* (33) çâder ipine dirler bu beytler bu beyândan muqaddem olan buyurduķları ma'ârifeye göredür ki ol dünyânuñ ve ehl-i dünyânuñ kevn ü fesâdını ve bîvefâlıgını beyân (34) eylemek idi pes *elkelâmu bicerrî'l-kelâm*<sup>899</sup> kavlinüñ ma'zmunı üzre münâsebetle bu kadar ma'ârif buyurup aña münâsib bu sürh-ı şerîf beyân u taħrîr eyleyüp (35) münâsebetle niçe ma'ânî ve hikem buyurduķlarından soñra yine ol dünyânuñ ve anuñ ehlinüñ bîvefâlıgınıñ beyânına şürü' [M131a] eyleyüp bu beytleri anlarıñ hakkında ta'bîr (36) ü taħrîr eylemiş olur ve taqđîr-i kelâm böyle demek olur ki ey bir dînden hâric ehl-i dünyânuñ temelluķ eylemesine ve kelâm-ı pürhîlesine muħkem i'timâd eyleyüp bu (37) kimse benüm yâr-ı gârum ve enîs ü gamgüsârumdur diyen kimsesin filmeşel âb üzre hevâdan peydâ olan habâbdan bir ĳubbe düzdüñ âhîrü'l-emr ol habâbdan (38) olan ĳıbâb ziyâde tınâbı süst zamîme gibidür pes tınâbı süst olan zamîme ve

<sup>899</sup> "Laf lafi açar."

ḥabābdan [H181b] olan ḳubbe ne mertebe serī'ü'z-zevāl ise fāsık olan ehl-i dünyā- (39) nuñ daḥı dostlığı ve yārānlığı ancılayın süst ü serī'ü'z-zevāldur pes anuñ cāblūslığına ve dem-i pürfirībine ne vechle i'timād-ı vāşık eyleyüp anı kendüñe (40) yār-ı şādık i'tikād eylersin

**(1646) Meşnevi**

**Zerḳ çün berḳest endemür-ı ān**

**Rāh netvānend dīden rehrevān**

Zerḳ ü mekr filmeşel berḳ gibidür anuñ nūrından (41) rehrevler yolu görmeklige ḳādir olmazlar ya'ni bu ehl-i dünyānuñ ve aşḫāb riyānuñ zerḳ ü mekri meşelā berḳ-i ḥāṭıf gibidür ol berḳle yola gidiciler [P73b] (1) yolu görmege niçe ḳādir olmazlarsa rehrevān-ı ṭarīḳat ve sālīkān-ı rāh-ı ḥaḳīḳat daḥı bu ehl-i dünyānuñ ve ehl-i riyānuñ zerḳ ü mekriyle rāh-ı Ḥaḳḳı görmege öyle (2) ḳādir olmazlar ḥülāşa-yı kelām ehl-i dünyānuñ ve kezālik ehl-i riyānuñ bir kimseye dostluḳ ve muḥabbet izḫār eylemesi ḥaḳīḳī degül belki berḳ-i ḥāṭıf gibi serī'ü'z-zevāldur (3) ḳaçan bir kimse bunlaruñ berḳ gibi zerḳine i'timād eyleyüp rāh-ı maḳşūda müteveccih olsa anlaruñ zerḳle olan dostlığı berḳ gibi fevrī zāyil olup aña i'timād (4) eyleyüp rāh-ı maḳşūda müteveccih olan kimesne zūlmetde ḳalur ve beyābān-ı ḥayretde maḳşūda fāyız olamayup sergerdān olur pes 'āḳıl iseñ ehl-i riyānuñ (5) şüret-i zāhirde olan şafāsına ve ehl-i dünyānuñ daḥı vefāsına maḡrūr olmayasın zīrā ne anlarda şafā ve ne bunlarda vefā vardur her ikisi bu dünyā gibi bīşafā (6) ve bīvefālardur

**(1647) Meşnevi**

**Īn cihān u ehl-i ü bīḥāşilend**

**Her dü enderbīvefāyi yekdilend**

**(1648) Meşnevi**

**Zāde-yi dünyā çü dünyā bīvefāst**

**Gerçi rü āred betu ān rü ḳafāst**

(7) Bu cihān ve anuñ ehleri bīḥāşıllardur ikisi bile bīvefālıkda yekdillerdür zīrā dünyānuñ ferzendi dünyā gibi bīvefādur egerçi saña yüz getirür lākin (8) ḥaḳīḳatde ol yüz ḳafadur ya'ni bu cihān ki filmeşel sür'at-i zevālda eger naḳar olınsa berḳ-i ḥāṭıf gibidür pes bīḥāşıldur ve kezālik bunuñ ehli daḥı kendü (9) muḳārininüñ ḥükmini aḫz eyledügi vāşiṭa ile bīḥāşıldur ve bunlara māyil olan kimseler maḳşūda ḡayrivāşıldur zīrā bunlaruñ her ikisi bīvefālıkda yekdil ü yek- (10) cihetlerdür zīrā *elvedu sırru*

*ebîhî*<sup>900</sup> kavlinüñ maẓmûnı üzre dünyâ ferzendi daħı bi'aynihi dünyâ gibi bîvefâ olmış ve anuñ sırrı ve hûyı bunuñ vücūdında (11) zuhûra gelmişdür velhâşıl bâbâsı taḃî'atda oğlına ve oğlı daħı bâbâsına beñzemişdür egerçi bu ikisi saña farazâ yüz getüre ve teveccüh ide ol (12) yüz haḳîḳatde anuñ ıafasıdır *vechü 'ş-şey'i haḳîḳatihî*<sup>901</sup> kelâminüñ mişdâḳınca dünyânuñ ve ehlinüñ vechi haḳîḳat-i [H182a] zâtiyyeleri ma'nîleri tarafıdır (13) ve bu şüret-i zâhireleri ıafaları gibidür çünkim her şey'üñ yüzi 'âlem-i ğaybı vely eyledüĝi cânib olur ve ıafası 'âlem-i şehâdeti vely eyledüĝi cânib (14) olduĝı ma'lûmuñ olduysa bu dünyâ egerçi saña yüz getirürse ol senüñ anuñ vechi zu'm eyledüĝüñ ıafasıdır ve anuñ vechi filhaḳîḳa (15) 'âlem-i ğayba ve anuñ ehlinedür ḫâlib-i dünyâ olana şırt çevirmişdür lâkin ekser aħmak anı baña [M131b] yüz gösterdi diyü maĝrûr olup dünyâ kendüye (16) ıafa göstermesini yüz göstermek zu'm eyler aşl-ı dünyâ vechini 'âlem-i ğaybuñ ehline göstermişdür ki dâyimâ anuñ haḳîḳati anlarla biledür ve bunlardan endek (17) endek mu'rız olıçı ve mufâraḳat kılıcıdır nitekim bir kimsenün vechi bir cânibe olsa dembedem ol cânibe gidici ve ıafasında ıalanı terk idici olur (18) eger ehl-i dünyâ vech-i dünyâya 'ârif olarlardı haḳîḳatde anuñ teveccüh eyledüĝi cânibe giderlerdi ki andan murâd 'âlem-i ğaybdur

*(1649) Meşnevi*

*Ehl-i ân 'âlem çü ân 'âlem* (19) *zibir*

*Tâ ebed der'ahd u peymân müstemir*

Ammâ ol 'âlemüñ ehli ol 'âlem gibi birr ü ihsândan tâ ebedî 'ahd u peymânda müstemir ü dâyimdür ya'ni 'âlem-i ğayb u rûḫânî (20) ve kişver-i ma'nevî ki filhaḳîḳa dâyim ü ebedîdür ve tebeddül ü taĝayyürden 'ârî ve berîdür kezâlık anuñ ehli daħı muḳârinlerinüñ ve kendü 'âlemlerinüñ ḫükmini aḫz eyledükleri (21) vâsıta ile ihsân u keremlerinden 'ahdlerinde ve peymânlarında şâbitkademler ve dâyimâ hûy-ı şerîfleri vefâ üzre ḫulletleri berḳarâr ve şadâḳatleri pâydârdur ḫattâ anlaruñ (22) 'adâveti ehli-i dünyânuñ şadâḳatinden yegdür zîrâ bunlaruñ 'adâvetinde niçe fâyide ve menfa'at mûndericedür ammâ ehl-i dünyânuñ şadâḳatinde niçe mażarrat-ı dînî muḳarrerdür (23) pes dost ittiḫâz eylesenñ dünyâdan ıaḫ'-ı 'alâḳa ıılıp biĝarâz olan 'âlem-i haḳîḳatüñ ehlini dost ittiḫâz eyle tâ hemîşe yâr-ı vefâdâr bula- (24) sını ve dünyâ ve

<sup>900</sup> "Evlat, babanın sırrıdır."

<sup>901</sup> "Her şeyin yüzü hakikate dönüktür."

āhiretde anları kendüñe yār ittiḥāz eyledüğüñ vāsıta ile mesrūr u şād olasın dimek olur

**(1650) Meşnevi**

***Hod dü peygamber behem key zıdd şudend***

**(25) *Mu'cizāt ezhemdiger key bistedend***

İki peygamber ḥod biri biriyle kaçan ‘adū ve zıdd oldılar biri birinden kaçan mu‘cizāt aldılar bu beyt ol ‘ālemün ehlinün mertebelerini ve (26) şan‘at-ı ‘acībū’ş-şānlarını beyān eyler tā anlarıñ mertebelerine ‘arif olmağla bu ‘ālem ehlinün mertebesine vākıf olasın zīrā çok kimse vardur ki ol ‘ālemün (27) ehinden geçinür velākin anlarıñ şıfatıyla muttaşif degüldür [H182b] ve ol ‘ālemün ehlinün mertebesi ve şıfatı oldur ki aşlā anlarıñ vücūd-ı şerīflerinde ğaraż-ı nefsanī yoğdur (28) ve kaçan bir kimseyi kendü mertebelerinden ‘ālī görseler aña ḥased ü buğz itmezler ve anuñ kudret ü destgāhını elinden almağa ve kendüler anuñ üzerine gālib (29) olmağa daḥı meyl itmezler ve ol ‘ālemün ehlinün bir güzīdeleri ki enbiyā-yı ‘azāmdur şalavātullāhi ‘aleyhim ecma‘īn ḥod bu cümleden iki peygamber bir āḥir peygamber üzre (30) mu‘cize izhār idüp aña gālib olmağa ve anuñ tevābi‘ini elinden almağa kankı zamānda vāki‘ oldı aşlā bunlardan bu güne iḥtilāf u zıddiyyet ve ‘adāvet (31) vāki‘ olmamışdur kaçan bir peygamberün zamānında bir niçe peygamber mevcūd olsalardı resül-i resül ve ulū’l-‘azm olsa bu cümlesi tābi‘ olurlardı ve anuñ (32) şerī‘atı üzre reviş kılurlardı nitekim Ḥazret-i Musā ‘aleyhisselām Şu‘ayb ḥazretlerine ḥizmet kılduğı ve Hārūn ḥazretlerinün Mūsā ḥazretlerine (33) tābi‘ olduğı gibi ve Ḥazret-i ‘İsānuñ zamān-ı şerīfnde olan enbiyā Ḥazret-i ‘İsāya inkıyād eyledükleri gibi elḥāşıl bunlarıñ mābeyninde ehl-i dünyā gibi (34) tefrika ve tezād yoğdur bunlar cemī‘an yekdil ü yekcihetler ve nefis ü aḥad ḥükminde olan şāhib-i sa‘ādetlerdür

**(1651) Meşnevi**

***Key şevved pejmürde mīve-y ān cihān***

***Şādi-yi (35) ‘aklī negerded enduhān***

Ol cihānuñ meyvesi kaçan pejmürde olur ‘akla mensüb olan şādī ve sürür u guşşa endühlü olmaz ya‘ni ol cihān-ı ḥaḳīkatde (36) biten ve ḥāşıl olan şeyler ve maḥşüller kaçan pejmürde olur ve anlarıñ ḥüsn ü cemāline ne vechle noğşān [M132a] gelür ya‘ni ol ‘ālemden ḥāşıl olan fevākih-i (37) ma‘nevī ve şemerāt-ı rüḥānī aşlā zevālpezīr olmaz ve dünyā meyveleri ve şükūfeleri gibi şolmaz ve ‘akl-ı ma‘āda mensüb olan şādīlik kaçan ḡamlu ve guşşa- (38) lu olur ki ‘akl-ı ma‘āşa mensüb olan şādīliğıñ şānı

böyledür ki bir zamān anuñ şāhibi şādī olursa bir zamān daḥı pürendūh olur (39) zīrā bu ‘ālem-i kevn ü fesād çār ezdāddan mürekkeḥ olmaḡla aḥvālī daḥı zıddiyyet üzredür gāh ‘usr ve gāh yüsr ve gāh ḡam ve gāh şādī biri birine (40) müte‘ākıb olmadan ḥālī degüldür pes ‘aql-ı ma‘āşa mensüb olan şādīlik iki zamān bāķī ḡalmayup ḡam u endūha mütebeddil olur ammā ‘ālem-i (41) ḥaķīqate müte‘allik olan ‘aql-ı ma‘āduñ şādīligi böyle degüldür belki anuñ [H183a] sürür u şādīligi dāyim ü bāķīdür zīrā ol ‘ālem ‘ālem-i kevn ü fesād [P74a] (1) degüldür pes nefsi insānī ki ḥalli ve ṭab‘a bu ‘ālemün eli bu ‘ālem niçe bī‘ahd u bīvefā ise nefsi daḥı anuñ gibi bī‘ahd u bīvefādur pes nefsün (2) mezemmetinün beyānına şürū‘ idüp buyururlar

*(1652) Meşnevi*

*Nefs bī‘ahdest z’ān rü kuştenist*

*Ü deni vü kıblegāh-ı ü denist*

*(1653) Meşnevi*

*Nefshārā lāyıkst in (3) encümen*

*Mürderā derḥor būd gūr u kefen*

Nefsi emmāre bī‘ahd u bīvefādur ol sebeḥden kuştenīdür zīrā ol nefsi denīdür ve anuñ kıblegāhı daḥı denīdür (4) nefsün kıblegāhı dūnyā ve kendünün müşteḥāsı ve hevāsıdır ve filḥaķīka nefsi emmāre bī‘ahd u bīvefādur bu cihetden ol vācibü’l-ḡatldur ki *faktulū enfusekum*<sup>902</sup> (5) āyetiyle nefsi emmārenün ḡatlı olmasına daḥı işāret vardur dimişler ve ol nefsi emmārenün ḡice gündüz teveccūhi dūnyāya ve kendünün müşteḥāsınadır (6) dūnyā ve müşteḥā-yı nefsanī ḥod nefsi’l-emre nazar olınsa denīlerdür çünkim bir şey’ün kıblegāhı denī ola ol şey’i daḥı denī olmış olur çünkim nefsün (7) ḥālī budur lācerem nefslere bu encümen lāyıkdur ki murād *encümen*den bu dūnyādur nitekim mürdeye gūr u kefen lāyıkdur ya’ni nefsi ki ḥayāt-ı ṭayyibeden bībehre olduḡı i’tibār- (8) la mürde meşābesindedür dūnyā ve andan olan būyūt ḡabr gibidür ve beden kefen gibidür pes ma’nā şol nefslere ki filḥaķīka mürdeler gibidür anlara bu dūnyā (9) encümeni lāyıkdur zīrā mürde gūr u kefene müşteḥāḡdur nitekim gūr u kefen meyyitün cīfeligini setr eyledüḡi gibi nefsün daḥı cīfeligini dūnyāyla beden setr eyler

*(10) (1654) Meşnevi*

*Nefs egerçi zeyrekest ü ḥurdedān*

*Ḳibleyeş dūnyāst ürā mürdedān*

<sup>902</sup> “Nefislerinizi öldürün.” (Bakara 2/54)

Nefs egerçi zeyrekdür ve hurredāndur çünkim anuñ kıblesi dünyādur (11) anı mürde bil ya'ni nefis her ne mertebe zeyrek ise ve daķıķ-i ma'niler bilici ise aña i'tibār yokdur çünkim anuñ maķşadı mürde ola ve hayāt-ı tayyibeden anda (12) eşer olmaya ol nefsi mürde bir zeyrek olmanuñ hayāt-ı tayyibe ile zinde olmağa sebebiyeti yokdur belki bir kimsenuñ maķşadı ve kıblegāhı eger hayāt-ı haķıķiyye (13) ile hayy ise aña müteveccih olan nefis daķı hayy olur ve aña daķı zinde dinür ve eger bir nefsuñ maķşad u kıblegāhı fānī ve 'aķıbetü'l-emr mürde olmaķ (14) ise aña müteveccih olan nefse daķı eger zeyrek ü hurredān ise de mürde dinür

*(1655) Meşnevi*

*Āb-ı vahy-i Haķ bedīn mürde resīd*

*Şud zihāk-i mürdeyi* [H183b] *zinde bedīd*

(15) Ammā Haķ Te'ālānuñ āb-ı vahyi ki bu mürdeye irişdi fevrī bu mürdenüñ hākinden zinde zāhir oldu ya'ni hadīşle şābitdür ki şūra nefh olduķda āsmāndan (16) bārān-ı rahmet-i İlāhī güristān üzre yağa pes ol maķbere içre medfūn olan mürdeler ol feyz-i İlāhiden hayātpezīr olup kabirlerinden kalkalar ve (17) haşre ve neşre müteheyi olalar kezālik Haķ Te'ālā Hazretlerinüñ āb-ı vahyi ehl-i dilün kalbi āsmānından zıkr olınan mürdedilüñ nefesine irişe ol bir mürde- (18) dilüñ hāk-i bedeninden zinde zāhir olur ki ol [M132b] *zindeden* murād kalb olur hāşıl-ı kelām oldur ki bu dünyāda nefis-i emmārenüñ muķtezāsıyla gönül (19) mürde olur ve bu beden aña kabir gibi olur çünkim kıyāmet-i şūrīde 'indeneḫatü's-şāniye mevtānuñ kubūrdan kalkmasına ve hayāt bulmasına nefh-i şūr ve bārān-ı āsmān (20) lāzım olup cismi mürde olanlaruñ hayātına bunlar sebep oldıysa kezālik kabir-i tenden mürdedil olanlaruñ hayāt-ı tayyibe ile hayy olmasına ve kıyām kılmasına (21) daķı sebep bir nefes-i rahmānī şāhibi mürşidüñ dem-i hayātbaḫşıdır ve anuñ āsmān-ı kalbinden zuhūra gelen vahy-i İlāhī ābıdır hemāndem ki anuñ āsmān-ı kalbinden (22) āb-ı vahy gele bir mürdedil irişe ol bir mürdedilüñ hāk-i bedeninden hayāt-ı tayyibe ile zinde olmuş kalb zāhir olur ve hayāt-ı (23) ebediyye bulup merg-i rūḫāniden necāt bulur

*(1656) Meşnevi*

*Tā neyāyed vahy tu girre mebāş*

*Tu bedān gülgüne-yi tāle bekāş*

Tā kim vahy-i İlāhī gelmeye sen mağrūr olma (24) sen anuñ tāle bekāsınuñ gülgünesine *gülgüne* şol aklığa ve kızıllığa dirler ki cemāli olmayan ḫātūnlar zinet-i vech içün anı yüzlerine sürüp 'arıyyeti (25) bir ḫumret ve maḫbūbiyyet kesb iderler

lâkin beķası olmayup fevrî zâyil olup yine çehrelerinüñ ziştligi zühûra gelür ve tåle beķåh lafzı bir lafzdur ki (26) bir kimse beynennås luř u ihsånla veyåhud ‘ilm ü ‘irfånla meşhür u müte‘arif ola halk anı zıkr eyledükleri hın tåle beķåh dirler ya’ni anuñ beķası (27) uzun olsun ve ‘ömri dāyim olsun dimegi muråd iderler pes tåle beķåřdaki şin efråd-ı nāsdan birine ‘āyid olsa da cāyizdür bu kavı-i memdüh (28) ol kimse haķķında anlardan şadır olduğı mülābesesiyle ve nefse ‘āyid ola dağı cāyizdür ki kendü haķķında dinildügi i’tibårla pes taķdîr-i ma’nå oldur (29) ki ey kalbi mürde olan nefsi zinde tå kim saña Haķ cānibinden vaħy-i İlāhî gelmeye ve senüñ kalbünü zinde kılmaya sen mağrür olma ol nefsüñ beķası uzun (30) olsun gülgünesine ki bu güne du‘āyı ki halk ol nefsüñ haķķındaki bir sebîl-i medħ iderler ve anuñ beķasınıñ [H184a] devāmını muråd eylerler gülgüne gibidür bu güne söz (31) aña beķå-yı ebedî ve hayāt-ı tayyibe-yi sermedî virmez belki aña hayāt-ı dāyim viren vaħy-i İlāhîdür pes sen halk benim nefsüm haķķında tåle beķåh diyü du‘ā ider- (32) ler diyü kendünü zinde zu‘m eyleme ki anlaruñ bu güne medħe müte‘allik olan du‘ası gülgüne gibidür bir kimsenüñ beķası ve cemāli mādāmki zātî olmaya ‘arızî olan (33) medħ ü sitāyiř aña ne ziyāde ider ziver-i tezvîr ziyāde eyler lâkin çok eglenmeyüp yine gider pes ol kimsenüñ şüret-i hāli bu güne ziver-i (34) müzevverle müzeyyen ola ziver-i ‘ariyyeti gitdükden řoñra kubħı zühûra gelmek muķarrer olur pes bir kimsenüñ zātı vaħy-i Haķ ile zinde olmaya kendüyi zinde şanup (35) halkuñ kendü haķķında eyledükleri sitāyiře ne vechle mağrür olur demek olur

**(1657) Meşnevi**

***Bång u řitî cü ki ü hāmîl neşud***

***Tåb-ı hürşidî ki ån åfil (36) neşud***

Bir şit u řadå iste ki o hāmîl olmaya bir hürřidüñ tåb u ziyāsını iste ki ol åfil olmaya *hāmîl* hā-yı mu‘ceme ile nazardan düşici dimekdür (37) şol mertebe nazardan sākıt ola ki anuñ ařlā şöhreti ķalmayup meçhülü’l-ism verresm ola ya’ni ey nāsuñ mābeyninde ism ü resmle şöhret taleb (38) kılan ve anlaruñ tåle beķası ve medħ ü senāya müte‘allik olan şit u řadålarına mağrür olan bir şit u řadå taleb eyle ki ol ařlā sākıt olmaya ve ‘ulüvv-i ķadrine (39) ve şerefine noķřån gelmeye bu *şit u řadå*dan muråd Haķ Te‘ålå ģazretinüñ [M133a] bir bendesini enbiyā ve evliyā ve melā’ike mābeyninde ve ‘ibåd-ı řālihîni mābeyninde zıkr eylemesi (40) ve kendü rızāsına muţābık meşhür ve müte‘arif kıılması olur ammā bir kimsenüñ kendü nefsinüñ murådı üzre beynennås bir ģaşletle nām u niřån řāhibi (41) olmağı taleb kıılması ve anuñ ol

vechle meşhūr olmasu ve halk aña medh ü şenâlar kılması ‘âkıbetü’l-emr hâmil olur ve bînâm u bînişân kalur dağı şol [P74b] (1) bir hürşîdüñ ziyâsını taleb eyle ki ol zâyil olmaya bu *hürşîd*den murâd hürşîd-i haqîkat ve hazret-i ulûhiyettür ki aslâ âfil ve zâyil olmayup hemîşe (2) dâyim ve bâkîdür kaçan bir t̄alib ol dâyim ü bâkînüñ nûrını t̄a’at u muhabbetle taleb kılsa anuñ nûr u ziyâsı ol t̄alibüñ kalbine gelür ve anuñ bâtını münevver kıilup (3) zulmet-i cehl ü gafletden ve küdüret-i t̄abî’at u nefsâniyyetden anı hâlâş idüp kendü evşâfiyla mevşûf u rüşen eyler pes ol bendenüñ kalb u rûhı (4) ol nûr-ı dâyim vâsıtasıyla üfûl u zevâlden necât bulur

*(1658) Meşnevi*

*Ân hünerrhâ-yı daqîk ü kâl u kîl*

*Qavm-i Fir’avnend ecel çün âb-ı Nîl*

Ol daqîk [H184b] hünerrler ve kâl (5) u kîl bunlaruñ cümlesi filmeşel Fir’avn qavmi dururlar ecel âb-ı Nîl gibidür ya’ni ey daqîk ü laţîf olan hünerrlere mağrûr olan ve dağı kîl u kâl ‘ilmine iştiğâl (6) kıilup anuñla şöhret ve kuvvet bulan kimse senüñ ol laţîf ü daqîk olan hünerrlerüñ ve kîl u kâle müte’allîk olan ‘imlerüñ qavm-i Fir’avn gibi dururlar ecel ise (7) âb-ı Nîl gibidür çünkim Fir’avn qavmi âb-ı Nîle dâhil olduklarında bilkülliyye anları mağv u helâk eyledügi gibi senüñ dağı bu nefsânî hünerrlerüñ ve sözlerüñi (8) bilkülliyye mağv u izâle eyler ammâ eger hünerrlerüñ ve kîl ü kâlüñ rûhânî ise ecel şuyı anı ğarq eyleyüp izâle kılmaz nitekim Sıbtîleri âb-ı Nîl ğarq eylemedi (9) ve helâk kılmadı pes eger hünerrler ve ‘imler tahşîl eylesen Müsâ-yı rûha t̄abî’ olan ve kuvvet viren hünerrleri ve ‘imleri tahşîl eyle ki ecel zamânı geldükde zâyil (10) olmayup senüñle hemîşe bâkî qala dimek olur

*(1659) Meşnevi*

*Revnaq-ı t̄aq u t̄urunb u sihrşân*

*Gerçi halkânra keşed gerden keşân*

*(1660) Meşnevi*

*Sihrhâ-yı sâhirân dâñ cümleâ*

*(11) Merg çüpî dâñ ki ân şud ejdehâ*

Anlaruñ t̄aq u t̄urunb u sihrinüñ revnaqı egerçi hâlâyıkı gerden keşân çeküp kendülere cebren müsahhar eyler ya’ni ol qavm-i (12) Fir’avn gibi olan ehl-i nefsuñ sihrlerinüñ ve t̄umt̄uraq edâlarinuñ ve şöhret ü nebâhatlarinuñ revnaq u leţâfeti egerçi ‘avâm-ı nâsı kendülere gerden keşân çeküp (13) kendülere müsahhar iderler ve muhabbet ve t̄abî’ kıılurlar velîkin ey t̄alib-i pürintibâh bu qavmüñ kîl ü kâllerin ve



daķık h nerlerini ve baħş   cid llerini cem an filmeşel (14) s hirler siħri bil ve mevti bir  ub bil ki ol ejderh  oldu ya'ni kavm-i Fir'avna m ş bih olan ehl-i nefsu n h nerlerini ve k l   k le m te'allik olan (15) 'amellerini ve  umturaķ ile feş hat u bel gata m te'allik olan ed larını cem an s hirleru n siħri gibi bil ki fir b-i n s olmada ve tesh r k lup ve kend  (16) c niblerine taşr f-i v c h k lmada siħre m m şild r ve mevti daħı Şol  ub olan 'aş yı bil ki ejderh  oldu

*(1661) Meşnevi*

***C duv h r  heme yek loķma kerd***

(17) ***Yek cih n p rşeb bud  nr  Őubħ ħord***

D geli siħr   c d lıkları ol 'aş  bir loķma eyledi meşel  bir cih n p rşeb   z lmet idi anı Őubħ yedi her kez andan (18) eşer koadı

*(1662) Meşnevi*

***N r ez n ħorden neşud efz n u p ş***

***Bel hem n s nest k'  b dest p ş***

H l bu ki n r-ı Őubħ ol eklden efz n u p ş olmadı (19) belki hem n gibid r ki evvel olmuşdur ya'ni mevt   fen  ki filmeşel 'aş -yı M s  gibi oldu aş b-ı nefsu n h nerlerini ve siħr m z olan kel mlarını bir mertebe ekl   bel' eyledi ki (20) aşl  a a ziy delik virmedi g y  bir cih n z lmetle [M133b]  olmuş ve t r klikle m l m l olmuşdı anı n r-ı Őubħ yidi ve maħv itdi h lbuki n r-ı Őubħ anı yimeden [H185a] (21) efz n olmadı belki anu n haķ k  evvel niçe ise hem n yine anu n gibid r pes 'aş -yı M s  seherenu n ħib l u 'aş sına ekl   bel' eyley p ziy de olmaduğı (22) gibi n r-ı Őubħ z lmet-i Şebi ekl   bel' eyley p n r niyyetine ziy delik gelmeduği gibi merg   fen  daħı ehl-i nefsu n h nerlerini ve siħr m z olan 'ilmlerini ve kel mlarını ekl (23)   bel' eyler l kin anu n kend  v c dında sebep-i ziy delik olmaz

*(1663) Meşnevi*

***Dereşer efz n şud u derz t ni***

***Z tr  efz ni v   f t ni***

Eşerde efz n (24) oldu h l bu ki z yide deg l z t i un ziy delik ve  f t yoķdur ya'ni 'aş -yı M s  'aleyhissel m s hirleru n siħrini ekl   bel' eyled kde anu n (25) z t  ziy de olmadı vel kin eşerde ziy delik z hir oldu ki ol siħrleru n maħv olmasıdır ve kez lik n r-ı Őubħ z lmet-i Şebi iz le k ldı h lbuki n r-ı Őubħu n z t  (26) ol v şıta ile ziy de olmadı amm  eşerde ziy delik z hir oldu ki ol z lmetu n z yil olmasıdır ve kez lik mevt   fen  ki Haķ Te' l nu n vaħdet-i z tiyyesinu n (27) tevaħħud ve teferr d

eylemesinden hāşıl olur ve nefy-i şirket kıılır bir şıfat-ı kahriyyedür ağıyār ve süy-ı mertebesinde olan kimselerün akvālını ve efālını ve şānāyī'ini (28) ya'ni ve aḥvālını ekl ü maḥv eylese vaḥdet-i zāt-ı Ḥaḳḳa anda ziyādelik gelmez ve zāt-ı Ḥaḳḳa efzūnlık ve noḳşān daḥı olmaz *āfāt*dan murād noḳşāndur hāşıl-ı (29) kelām eşerde ziyādelik iki vechle olur ya ma'dūm olmasıyla veyāḥud mevcūd olmasıyla kaçan mü'eşşir bir şey'i maḥv u ma'dūm eylese eşerde ziyādelik zāhir (30) olur meşelā 'aşā-yı Mūsānuñ siḥrleri maḥv eyledügi gibi anuñ eşeri ziyāde zāhir oldu pes bir mü'eşşir bir şey'i icād eyledükde anuñ eşerinüñ ziyādeligi (31) ḳatı rüşendür velākin eger i'dāmıla olan eşerüñ ziyādeligi olsun ve eger icādla olan eşerüñ ziyādeligi olsun Ḥaḳ Te'alānuñ zāt-ı bīçünına andan (32) ziyādelik ve noḳşān yokdur meşelā bu ḳadar nüfūs u ervāḥ ve 'uḳūl ki bu 'ālemden maḥv u zāyil olup Ḥaḳ ḳatına giderler Ḥaḳ Te'alānuñ zāt-ı bīçünına andan (33) aşlā ziyādelik gelmez ve kezālık bu ḳadar nüfūs u 'uḳūl ve ervāḥı 'ālem-i bātından 'ālem-i zāhire getürüp bunların 'ālem-i zāhire gelmesiyle anuñ zāt-ı (34) bīçünına āfet ü noḳşān gelmez ammā bir maḥlūḳı farz eyleseñ ol maḥlūḳ kendü şān'atınuñ eşerini bir āḥer maḳāma iḥrāc eylese zātına noḳşān gelür (35) ve ol şān'at ve āşārı yine kendüye 'avdet eylese anuñ zātı ziyādelik bulur velākin Ḥaḳ Subḥāne ve Te'alānuñ zāt-ı bīçünü 'ālem-i zāhirden (36) ḥaḳı i'dām eyleyüp [H185b] 'ālem-i bātına idḥāl ḳılmada ve 'ālem-i bātından 'ālem-i zāhire iḥrāc eyleyüp icād eylemeden zāt-ı bīçünına noḳşān u ziyādelik gelmez (37) nitekim buyururlar

***(1664) Meşnevi***

***Ḥaḳ ziicād-ı cihān efzūn neşud***

***Ān çı evvel ān nebūd eknūn neşud***

Ḥaḳ Te'alā Ḥazreti cihānı icād eylemeden efzūn olmadı (38) ol nesne ki evvel ol olmadı şimdi daḥı olmadı pes el'ān vücūd-ı 'ayniyye ile ḥāric-i 'ālemde zāhir olan eşyā ezelde daḥı bi'aynihā kemā kānet (39) vücūd-ı 'ilmiyye ile mevcūde idi pes Ḥaḳ Te'alā ḥazretlerinüñ cihānı icād eylemesi vücūd-ı 'ilmiyye ile ezelde mevcūd olan cihānı izḥār eylesesinden (40) ve vücūd-ı 'ayniyye mertebesine getürmesinden 'ibāret olur pes bu icād-ı cihāndan ve cihānuñ mevcūd olmasından Ḥaḳ Te'alānuñ zātına ziyādelik gelmez (41) Ḥaḳ Te'alānuñ zātına cihānı icād ḳılmasından ve cihānuñ daḥı mevcūd olmasından ol zamānda ziyādelik gelmek mutaşavver olurdu ki bu cihān [P75a] (1) ezelde ma'dūm [M134a] olaydı ve evvelde olmayan şeyler el'ān zuḥūra geleydi bu taḳdīr üzre cihānuñ mevcūd olmasıyla Ḥaḳ Te'alānuñ zātına

ziyâdelik gelmek mutaşavver (2) olurdu lâkin böyle degüldür belki eşyâ a'yân-ı şâbitenüñ 'ukûs u zılâlidür bu sivâ ve agyâr meşâbesinde olan 'ukûs u zılâluñ nefsu'l-emrde vücûdı (3) ve 'ademi müsâvidür ve mäsivâ mertebesinde mevcûde olmaları emr-i i'tibârî ve vücûd-ı vehmî kabîlindendür meşelâ nokta-yı cevvalenüñ dâyire görünmesi kaatre-yi nâzile (4) nüñ hatt-ı müstakîm şeklinde nümâyân olması gibidür haķîkatde mevcûd olan ol nokta'dur ve dâyire görünmesi bir vücûd-ı vehmîdür ki ol nokta üzre ziyâdelik (5) virmez ve nokta-yı vâhidenuñ dâyire şeklinde görünmesinden ve ol dâyire şeklini izhâr kılmasından anuñ zâtı eفزün olmaķ lâzım gelmez belki *kullu fânin* (6) *fânin filezel ve hiye bâķiyetun lemyeze*<sup>903</sup> nitekim bu hadîş-i şerîf bu ma'nâya şâhid-i evveldür *ķāle 'n-Nebiyyi şallallāhu 'aleyhi ve sellem kânellāhu ve lemyekun ma'ahu* (7) *şey'un*<sup>904</sup> *ķāle 'l-Cüneyd ķuddise sırrahu el'ān kemā kâne*<sup>905</sup> ve *ķāle Mevlānā Cāmī* mü'eyyiden lihāzā'l-māzmün

*Beyt*

*Ān kân-ı hūsn būd u nebūd ezcihān nişān*

*El'āne* (8) *in'arefte 'alāmā 'aleyhi kân*<sup>906</sup>

***Ve kullu şey'in hālikun illā vechehu***<sup>907</sup> âyet-i kerîmesi daķı bu ma'nâyı mü'eyyid olur muhaķķikler hālik kavlinde dimişlerdür (9) ki cümle-yi ismiyyenuñ devām u şebāta delâleti vardur pes şîga-yı fı'l-i muzārî üzre cümle-yi ismiyyenuñ ihtiyār olinup hālik dinmesinde nükte oldur ki (10) *küllü şey'in* el'ān nefsu'l-emre [nefs-i âdemde +P] nisbet hālikdür ve mäsivâ mertebesinde mevcûd görünmesi serābuñ nümâyişi gibidür pes haķîkat-i emrde Hâzret-i Hâķķuñ zâtından (11) ve şîfâtından ğayri nesne yoķdur çünkim anuñla ğayr eşyâ bile olmaya ve anuñ zāt u şîfâtından ğayri mevcûd-ı haķîķî olmaya Hâķ Te'ālā bu cihānuñ [H186a] icādından (12) eفزün olmamış olur ve ezelde olmayan daķı el'ān zuhūra gelmemiş olur belki el'ān zuhūra gelen ezelde zāt-ı Hâķla mevcûde olandur dimegi ifāde kılur vallāhu a'lem

(13) *(1665) Meşnevi*

*Lik eفزün geşt eşer z'icād-ı halk*

*Dermiyān-ı in dü eفزünist fark*

<sup>903</sup> “Ezelde her şey fāniydi ve Allah, bakidir, zail olmaz.”

<sup>904</sup> “Allah vardı, onunla beraber hiçbir şey yoktu.” Tahirü'l-Mevlevî, *Nisābü'l-Mevlevî Tercümesi*, (Haz.: Yakup Şafak, İbrahim Kunt), Konya 2005, s.274.

<sup>905</sup> “Cüneyd (kaddese sırrahu) ‘Hālā da olduķu gibi.’ demiş.”

<sup>906</sup> “O güzellik madeni olan Allah vardı da cihandan bir nişan yoktu. Eğer sen anlayabilirsen hālā da öyledir, hakiki varlık ondan ibarettir.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 12, s. 437.

<sup>907</sup> “Onun zatından başka her şey helak olacaktır.” (Kasas 28/88)

Likin halkı icad eylemeden eser ziyade oldu ammā bu iki (14) efzūnlıguñ ortasında fark vardır *eşer*den murād māsiwā hükminde olan eşyādur *halk* maḥlūk ma'nāsınadır ya'ni Haḡ Subḡāne ve Te'alā bu cihānı (15) icad u izhār eylemeden ziyade olmadı ve bu cihānuñ zuhūra gelmesiyle zāt-ı mü'eşşir kemāl bulmadı velikin ol pādşāh maḥlūkı icad eylemekle (16) āşār ziyade oldu pes bundan mü'eşşirüñ zātı ziyade olmak ve āşārla kemāl bulmak lāzım gelmedi belki zāt-ı İlāhī kemā kāne filezel kabli zuhürü'l- (17) eşyā niçe ise yine öyledür ammā eşer öyle degüldür zīrā eşer gāh zāyid ü gāh nāķış olmadadır pes bu iki efzūnlıguñ mābeyninde fark-ı (18) 'azīm vardır ki anuñ birisi mü'eşşirüñ zātı eşerden ziyade olmaḡdur ve biri daḡı mü'eşşirüñ zātı aşlā eşerden ziyade olmayup eşerüñ ziyade (19) olmasındır bu ma'nā Haḡ Te'alānuñ zātına lāyık olan şıfatdır ki anuñ zāt-ı biçünü eşerden ziyade olmaz ki **vallāhu ġaniyyun 'anilālemīn**<sup>908</sup>dür ammā (20) bundan evvel olan ma'nā ki mü'eşşirüñ zātı eşerden ziyade olmaḡlıḡdır bu ma'nā maḥlūkuñ şıfatıdır ki anlaruñ zātı kendü eşerlerinden müstaġnī (21) degüldür pes bu iki efzūnlıguñ mābeyninde fark vardır dimeleri bu ma'nāya işāret olur bu da cāyizdür ki dine mü'eşşirüñ ziyade (22) olmasıyla eşerüñ ziyade olmasının mābeyninde fark vardır mü'eşşirüñ eşerden ziyade olmaḡlıḡı maḥlūkuñ zātı gibidür ve mü'eşşirüñ eşerden (23) ziyade olmaḡı ḡālikuñ zātı gibidür [M134b] eşerüñ ziyādeliġi ḡod 'ākıla rüşendür pes eşerüñ ziyādeliġi ile mü'eşşirüñ ziyādeliġinüñ (24) mābeyninde fark vardır didüklerinden murād budur nitekim mü'eşşirüñ zātı eşerden efzūn olduġına daḡı bu beytden şoñra gelen beytle işāret (25) idüp *hest efzūni-yi her zātī delīl* buyururlar

**(1666) Meşnevi**

***Hest efzūni-y eşer izhār-ı ü***

***Tā bedīd āyed şıfat u kār-ı ü***

**(1667) Meşnevi**

***Hest efzūni-yi her zātī (26) delīl***

***K'ü buved ḡādiş be'illethā 'alīl***

Eşerüñ efzūnlıġı ol mü'eşşir-i ḡāķiķinüñ izhār u icadıdır zāt-ı mü'eşşire ziyade ve noķşān virmezsizin (27) tā ki anuñ şıfat u kārı bedīd ü zāhir gele ammā her bir zātuñ efzūnlıġı delīldür ki ol zāt ḡādişdür 'ilel ve esbābla ma'lūldür pes bu iki (28) efzūnlıguñ mābeyninde fark-ı 'azīm olur kısım-ı evvel [H186b] mü'eşşirüñ zātına izhār-ı eşerden ziyādelik gelmeyüp lākin anuñ şıfatı ve kārı zuhūra (29) gelmek ve

<sup>908</sup> "O, bütün ālemlerden müstaġnidir." (Āl-i İmran 3/97)

‘ayān olmağdur kısm-ı şānī müeşşirūñ zātı kendü eşeriyle eفزūn olmağ ve kemāl bulmağdur her kağı zāt ki kendü eşeriyle eفزūn ola (30) ve kemāl bula anuñ kendü eşeriyle eفزūn olması delıldür ki ol mü’eşşirūñ zātı hādışdür ve ‘ilel ve esbābla ma‘lūledür ammā Hağ Suħāne ve Te‘ālānuñ zāt-ı (31) bīçūnı kendü eşerini izhār etmekle eفزūn olmadı ve ‘ālemūñ zuħūra gelüp aña ‘ibādet kılmasıyla dağı kemāl bulmadı ezelen ve ebeden kağı-i ħalağa’l- (32) ‘ālem kāmīlū’l-lezzāt ve kāmīlū’ş-şifātudur ve anuñ āşār u ef‘ālını izhār eylemek şifātı ve ef‘ālī mertebe-yi ‘ilmden mertebe-yi ‘ayāna gelüp zāhir ü nümāyān (33) olmadan ötüridür yoħsa zātına ziyādelik ve kemāl virmeden ötüridür kağan bir şey’uñ zātı kendü āşārıyla eفزūn olsa ve şan‘atıyla kemāl (34) bulsa delālet eyler ki ol şey hādışdür ve eşerine ve şun‘ına ziyādelikte ve kemālde muħtācdur pes ol şey ‘illetlerle ve sebeblerle ma‘lūl olmış olur meşelā (35) kendünuñ eşeri ve şaan‘atı ziyādeligine ve kemālīne ‘illet olmış olur ve anuñ zātı bu vechle ma‘lūl olmış olur ammā zāt-ı İlāhī Te‘ālā (36) ve teğaddes böyle degüldür ki anuñ eşeri ve şun‘ı kendü zātınuñ ziyādeligine ve kemālīne ‘illet olmamışdur ve anuñ zātı aşlā ve kağ‘ā bir şey’le ma‘lūle (37) degüldür ve bu cinn ü insi kendünuñ ‘ibādeti için ħalk eylemeden murād kendünuñ zātını anlaruñ zuħūrıyla ve ‘ibādetiyle müstekmil olmağ degüldür belki anlara (38) ‘ibādet eylemegi emr kılmağdan ötürü ve anlar ol ‘ibādetle kendü vücūdlarını müstekmil olmadan ötüridür ya‘ni **ve mā ħalaktu’l-cinne velinse illā liya‘budūn**<sup>909</sup> (39) āyet-i kerīmesinūñ ma‘nā-yı şerīfi ki ben şakaıeyni ħalk eylemedüm illā baña ‘ibādet eylemeden ötürü buyurdı eger şakaıeyni kendüye ‘ibādet eylemeden ötürü ħalk eylemiş (40) olursa *liya‘budūn*deki lām Ĥazret-i Ĥağğūñ şakaıeyni kendünuñ ‘ibādeti için ħalk eylesine ‘illet olur pes anuñ ‘icād-ı ħalk eylesi (41) li‘illetin ve liğarazın olmış olur dinürse bu ki muħağğıkler böyle cevāb virmişlerdür anuñ şakaıeyni kendünuñ ‘ibādetiçün ħalk eylesinden [P75b] (1) murād anlaruñ vücūdıyla ve ‘ibādetiyle kendü zātını müstekmil olmağdan ötürü degüldür belki anları kendüye ‘ibādet eylemek için ħalk eylesi anlar Ĥağğa ‘ibādet itmekle kendü zātlarını (2) müstekmil olalar renc ü sūd ħāşıl kılalar *kemā kāle fīħadīsi’l-ğudsī ħalaktu’l-ħalka key yerbaħū ‘aleyye lālienne erbaħa ‘aleyhim*<sup>910</sup> ħāşıl-ı kelām anuñ ‘icād-ı ħalk ve izhār-ı eşer kılması (3) anuñ zātınuñ ziyādeligine ve kemālīne ‘illet olmaz ve anuñ

<sup>909</sup> “Ve ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat 51/56)

<sup>910</sup> “Halkı benden istifade etsinler diye yarattım, ben onlardan istifade edeyim diye değıl.” Olgun, *Şerh-i Mesnevī*, C. 12, s. 438.

zāt-ı bîçūnı bu maşnū‘atı ibdā‘ eylediğiçün ma‘lūle olmaz dimek olur [H187a] vallāhu a‘lem

***Tefsîr-i feevcese (4) finefsîhi hîfeten Mūsâ kılñā lâtehf inneke ente’l-a’lâ***

[M135a] Bu sûrh-ı şerîf ve bu sersülhan-ı laţîf bu âyet-i kerîmenüñ tefsîr-i şerîfidür ki Hâk Te‘âlâ Hâzreti (5) sûre-yi Tahada buyurur ***kalû yâ Mūsâ*** sehere didiler ey Mūsâ ***immâ entulkiye*** biz ilkâ idelüm mi ‘işî ve hibâlimüzi ***ve immâ enneküne*** veyâhud sen olur mı sın (6) ***evvele menelkâ***<sup>911</sup> evvel ilkâ eyleyen kimse ya‘ni fahtera ihde‘l-emreyni ve hâzâ‘t-tahyîru minhum minessihri isti‘mâli edebin me‘ahu ve kad vaşale ve ileyhim bereketuhu ***kâle bel elkû*** Hâzret-i (7) Mūsâ didi ki belki siz ilkâ eyleñ pes anlar sihrlerin ilkâ eylediler ***feizâ hibâluhum*** izâ mufacât içündür ya‘ni hemân oldum bunlaruñ ipleri ***ve işiyyuhum*** ve bunlaruñ (8) ‘aşaları ‘işî bekesri‘l-‘ayn ve bi‘z-zamm ‘aşānuñ cem‘idür ***yuhayyelu ileyhi*** tahyîl olındı Mūsāya ***minsihrihim*** bunlaruñ sihrinden ***ennehâ tes‘â***<sup>912</sup> taħkîken ol hibâl u ‘işî (9) her cānibe şitâb u sa‘y ider tahyîl olındı ***feevcese*** elevcesi‘ş-savtı‘l-hafiyi ve feze‘a‘l-ğalbu ya‘ni izmera havfen ***finefsîhi hîfeten Mūsâ***<sup>913</sup> Hâzret-i (10) Mūsâ havfı nefsinde gizledi ya‘ni hâfe enyuhâlice‘n-nâsu şekkun felâ yufferikû beyne‘l-mu‘cizeti vessihri veyâhud havfı ve ‘aşāsını ilkâ eylemezden evvel (11) halk perâkende olalar diyü ola pes pes bu vehm Mūsāya gâlib olduĸda ***kılñā lâtehf*** biz didük ki kôrĸma senüñ vehmüne gelenden ***inneke ente’l-a’lâ***<sup>914</sup> taħkîken (12) sen bunlar üzerine gâlib ü ‘âlîreksin pes Hâzret-i Mūsānuñ zamîr-i münîrine gelen havfuñ beyânına şürü‘ idüp lâkin andan murād-ı şerîfleri (13) her meşreb-i Mūsâda olan ve kadem-i Mūsâ üzre seyr kılan şeyh-i kâmil olup kendü ‘aşrında olan aşhâb-ı hiyel ü hidâ‘uñ mekrlerinden havf eyledükde (14) Hâzret-i Hüdâ-yı Mute‘âl cānibinden anuñ daĸı ĸalb-i şerîfine bertarîĸ-i ilhâm ***lâtehf inneke ente’l-a’lâ*** kelâm-ı şerîfinüñ mefhüm-ı laţîfi hâşıl olmasıdur

(15) (1668) ***Meşnevî***

***Güft Mūsâ sihr hem hayrân kunîst***

***Çün kunem ki halkrâ temyîz nîst***

Hâzret-i Mūsâ ‘aleyhisselâm kendüsine nihānî böyle didi sihr hem halkı ziyâde (16) hayrân idicidür niçe eyleyem ki halkuñ temyîzi yokdur ya‘ni Hâzret-i Mūsâ

<sup>911</sup> “Sihirbazlar: ‘Ey Musa, ya at yahut ilk atan biz olalım.’ dediler.” (Taha 20/65)

<sup>912</sup> “Musa dedi ki: ‘Haydin siz atın.’ Bir de ne görsün! Onların ipleri ve sopaları, yaptıkları sihirден ötürü kendisine sanki yürüyorlarmış gibi geldi.” (Taha 20/66)

<sup>913</sup> “Bu yüzden Musa içinde bir korku hissetti.” (Taha 20/67)

<sup>914</sup> “Biz dedik ki: ‘Korkma çünkü sen muhakkak üstünsün.’” (Taha 20/68)

‘aleyhisselām zamīr-i münirinde bu gūne havfı ızmar eyledi ve kendüye böyle söyledi ki (17) niçe eyleyem ki bu halkuñ mu‘cizeyi sihrden temyiz eylemege kabiliyyetleri yokdur Hazret-i Mūsā ‘aleyhisselāmuñ seherenuñ sihrini gördükde havf eylemesi mücerred (18) anlaruñ sihrinden havf eylemek degüldür ki meretebe-yi risalet bundan ‘ālīdür dimişler belki bunuñ aşl u menşe’i oldur ki ‘avām-ı nās sihri (19) mu‘cizeden fark eylemeyüp anlara tābī’ olalar ve i‘tikād kılalar diyü havf eylemişdür dimişlerdür bu beyt dağı bu mażmūnı mü’eyyid olur [H187b] ve Hazret-i Mūsānuñ (20) kendü nefsinde havfı ızmar eylemesi bu huşuşdan ötüri olur

**(1669) Meşnevi**

**Güft Hağ temyizrā peydā kunem**

**‘Ağl-ı bitemyizrā binā kunem**

**(1670) Meşnevi**

**Gerçi çün deryā berāverdend (21) kef**

**Müsiyā tu gālib āyī lāteħaf**

Hağ Te‘ālā Hazreti didi yā Mūsā ben temyizi peydā eylerüm temyizsüz olan ‘ağlı dānā ve binā eylerem ol sāhirler egerçi (22) deryā gibi kef yukaru getürdiler yā Mūsā sen gālib gelürsin havf eyleme ya‘ni Hağ Tebāreke ve Te‘ālā Hazret-i Mūsāya didi ki yā Mūsā fark u temyize müsta‘idd olan (23) ve imāna kabil gelen kimselere fark u temyiz eylemegi zāhir eylerüm ve anlaruñ kalbinde sihrden mu‘cizeyi bilmegi halk eylerüm bitemyiz olan ‘ağlı dānā ve binā eyleyüp (24) hağkı bātından fark idici eylerüm egerçi ol sehere deryālar gibi köpüklerin getürdüğü kadar ‘azim sihrler ve mekler yukaru getürdilerse de ve anı teshir-i nās (25) için zühür meretesine yetürdilerse de ey Mūsā taħkiken sen bunlardan ‘ālīter ve bunlar üzre gālibtersin havf eyleme

**(1671) Meşnevi**

**Būd ender‘ahd-i ħod sihr iftiħār**

**(26) Çün ‘aşā şud mār ānhā geşt ‘ār**

[Hazret-i Mūsānuñ kendü zamānında sihr iftiħār idi çünkim ‘aşā mār oldu anlar dügeli neng ü ‘ār (27) oldu ya‘ni -M] Hazret-i Mūsānuñ ‘aşr-ı şerifinde sihr bir meretebe mu‘teber ü müfteħir idi ki [M135b] ol ‘aşrda olan ħalāyık anlara enbiyāya eyledükleri ta‘zīm ü inkıyād gibi (28) ta‘zīm ü inkıyād iderlerdi ve anlara ziyāde i‘tikād idüp ħizmetleri ve tab‘iyyetleri cānibine giderlerdi çünkim Hağ Te‘ālā bunlara Mūsā ħazretlerin (29) gönderüp bunlara muķābil ve ħalka karşı elindeki ‘aşā biiznillāh

ejderhā olup bunlaruñ hibāl u ‘ıṣīsini ekl ü bel’ eyledi bu sāhırleruñ (30) sihrleri dügeli ‘ayb u ‘ār oldu ve ehl-i Haq olana anlaruñ butlānı zuhūra geldi

*(1672) Meşnevi*

*Herkesirā da‘vi-yi hüsñ ü nemek*

*Seng-i merg āmed nemekhārā mihek*

(31) Her bir kimsenüñ hüsñ ü nemek da‘vāsı vardır ammā seng-i merg nemeklerüñ mihekkı geldi ya‘ni her ‘aşrdā elbette her bir kimse için hüsñ ü melāḥat da‘vāsı (32) olup ben şāhib-i cemālem ve mālik-i kemālem tālīb olanlar baña gelsün ve kemāl dileyenler kemāli benden alsun dimeden ḥālī degüldür velākin mevt ü ecel sengi (33) bunlaruñ eylediği hüsñ ü melāḥat da‘vāsınuñ mihekkı geldi ol hüsñ ü melāḥat ki mihekk-i mevte darb olınuğda eger zāyil olmayup sābit ve berkarār (34) şahihü’l-‘ayār olursa maq̄bül u müsellemdür ve eger mihekk-i mevte muq̄arin olduğda ziver tezvīr-i zāyil olup fesād u kabāḥati ‘ayān olursa ol hüsñ (35) ü melāḥat şarrāfān-ı bāzār-ı tarīkat katlarında qalb rüsiyāh gibi bir arpa kadar kıymeti olmaz

*(1673) Meşnevi*

*Sihr reft ü mu‘cize-y Mūsā güzeşt*

*Her dūrā ezbām-ı būd üftād (36) taşt*

Sihr-i sāhir gitdi ve mu‘cize-yi Mūsā [H188a] geçdi her ikisinüñ būd bāmından ya‘ni vücūd tāmından taştı ya‘ni düşdi bām būda muzāf olmayup üftāda (37) būd taqdīrinde olup ma‘nā böyle olsa hem cāyızdır her ikisinüñ taştı bāmdan düşmişdi vücūd tāmından her ikisinüñ taştı düşmek anlaruñ (38) vücūdı mün‘adim olup āvāzeleri qalmadan ve beyne’n-nās bunlaruñ aḥvāli meşhūr olmadan kināyet olur

*(1674) Meşnevi*

*Bāng-i taşt-ı sihr cüz la‘net çı mānd*

*(39) Bāng-i taşt-ı dīn becüz rifat çı mānd*

Sihr taştınuñ şadāsı la‘netden ğayri qalmadı ammā dīn taştınuñ şadāsı ‘izzet ü rifatden ğayri (40) qalmadı nemānd bunda müte‘addī olup sihr taştınuñ şadāsı cihānda la‘netden ğayri eşer qomadı ve dīn taştınuñ şadāsı rifatden ğayri eşer qomadı (41) dinse daḥı cāyızdır zīrā Fārisī bir kelime müte‘addī ve hem lāzım ma‘nāsında isti‘māl olunmaq çok vāqi‘ olur ḥulāşa-yı kelām ehl-i mekr ü tezvīr [P76a] (1) olan seherenüñ sihrleri geçdi ve gitdi lākin anlaruñ eşeri beynelenām anlara la‘net eylemek qodı ki sehere yād olsa la‘net ve mezemmetle yād iderler egerçi (2) ehl-i dīn olanlar hem mürür itdi velākin anlaruñ şīt ü şadāsı beynelverā ‘izzet ü rifate



müte'allik eſerler kodi eger vāzi'-i dīn olan peygamber yād olsa (3) ſallallāhu 'aleyhi ve sellem diyü ta'zīm ü tekrīmle yād eylerler ve eger anlaruñ tevābī'i olan ehl-i dīn yād olsa anlar haqqında raħimehümullāh diyü raħmet oqurlar

**(1675) Meſnevi**

***Çün mihek (4) pinhān ſudest ezmerd ü zen***

***Derſaf ā ey kalb ü eknün lāf zen***

Çünkü merd ü zenden mihekk pinhān olmuſdur pes ey kalb olan kimse (5) el'ān ſaffa gel lāf ur ve ben daħı naql-i hāliſem diyü da'vā maqāmında tır

**(1676) Meſnevi**

***Vakt-i lāfestet mihek çün gāyibest***

***Miberendet ez'azizi dest dest***

(6) Çünkim mihekk gāyibdür senüñ lāf eylemeñüñ vaqtidür 'azizlik cihetinden seni elden ele getirürler ya'ni ey müzevvir ü müzahref olan ehl-i riyā ve ſāhib-i (7) da'vā çünkim merd ü zen miyānından mevt ü aħvāl-i mevt gāyib oldı ki filhaqqā o insānuñ mihekkidür ne kadar hāliſ gibi olan ſālihler ve ſāfi- (8) ler ſadrına geçüp halka ben daħı anlar gibi hāliſ ü ſāfi bir kimseyüm diyü lāf u güzāf ur çünkim mihekk-i mevt ü dārü'd-đārb-ı āhiret ki herkesüñ (9) serāyiri ol günde āſikārā olur nazār-ı halkdan gāyibdür senüñ lāf u güzāf eylemeñüñ vaqtidür haqqat-i hāle vākıf olmayan nādānlar senüñ (10) ſüret-i müzevvirüñi görüp naqd-i hāliſ zu'm eyleyüp el'ān 'azizligüñden elden ele [M136a] iledürler ve seni 'aziz ü ſerif tutarlar sen daħı halkuñ kendüñe (11) olan [H188b] ta'zimin görüp kendüñi naqd-i hāliſ zu'm eyleyüp erbāb-ı hulūſla hemserlik iddi'ā eylersin

**(1677) Meſnevi**

***Kalb miğüyed zinaħvet her demem***

***Ey zer-i (12) hāliſ men eztu key kemem***

Meſelā kalb kibr ü naħvetden baña her dem dir ey zer-i hāliſ ben senden kaçan kemem ya'ni sen ne iseñ ben hem oyum senden nākiſ (13) u kemter degülüm dir

**(1678) Meſnevi**

***Zer hemi güyed belı ey h'ācetāſ***

***Lik miyāyed mihek āmāde bāſ***

Zer-i hāliſ daħı aña cevāb virüp dir ki belı ey h'āce- (14) tāſ böyledür velikin mihekk gelür hāzır u āmāde ol eger mihekk-i mevt geldükde senüñ zātuñ anda zann

eyledüğü gibi çıkarsa ne güzel (15) ve eger ol hinde rüsiyâhlığı ayân olursa felhusrānu ‘aleyke

*(1679) Meşnevi*

*Merg-i ten hedyest berashāb-ı rāz*

*Zerr-i hālişrā çî noqşānest gāz*

(16) Merg-i ten aşhāb-ı rāza hediyyedür zīrā zerr-i hālişe gāz u miqrāzuñ ne noqşāni vardur ya’ni *elmevtu tuhfetu’l-mu’min*<sup>915</sup> hadīşinüñ hasebince aşhāb-ı rāza (17) ve muhābbet-i cāngüdāza teng olması tuhfedür ki anuñla dār-ı beķāya vāşıl olur ve liķā-yı Hāzret-i Hūdāyı müşāhede kıılır zīrā hāliş olan altun (18) içün miqrāz noqşān virmez eger anı pāreleseñ yine ‘izzet ü şerefiyyeti yerinde kıalur

*(1680) Meşnevi*

*Qalb eger derh’iş āhīrbīn budī*

*Ān siyeh k’āhīr (19) şud ū evvel şudī*

*(1681) Meşnevi*

*Çün şudī evvel siyāh enderlikā*

*Dūr būdī ezniḫāq u ezşīkā*

Qalb eger kendü hāķķında āhīrbīn olaydı ol (20) ki āhīr vāķi‘ oldı ol evvel olurdu çünkim liķā zamānında evvel siyāh olaydı bu hem vechdür çünkim evvel siyāh olaydı liķā vaktinde niḫāq (21) u şekādan dūr olurdu bu taķdīr üzre liķā mışra‘-ı şāniye maşrūf olur ve evvelki taķdīr üzre mışra‘-ı evvele ya’ni qalb olan kimse eger (22) kendü hāķķında āhīret ü ‘āķībetin görıcı olaydı ol āhīr demde ki aña siyāhlık ve ziştlık zāhīr oldı ol siyāhlık ve ziştlık (23) andan evvel zāhīr olurdu ya’ni bātınında muzmer olan siyāhlık ve ziştlık ki dem-i āhīrde aña zāhīr olsa ve anı siyāhrü kılsa gerekdür ol (24) hālet aña hāl-i hayātında zāhīr olurdu ve zāhīrde olan tezvīri ve telbīsi giderüp qalb-i nāçiz olması zuhūra gelürdi pes kendü- (25) nūñ ma‘şīyyet ü qabāhatin görüp cürmine i’tirāf kıılurdu ve münāḫīq u mūrā’ī olmadan berī olurdu çünkim nāsa mülāķāt eyledüğü (26) vaktde evvelā siyāh olaydı ve kendüyi ‘āşiler ve siyāhrūylar mertebesinde bilüp zūhd ü şalāh da’vāsından perhīz kıılaydı niḫāq u şekāvet (27) şıfatlarından kıurtulaydı liķā mışra‘-ı şāniye maşrūf olduğı üzre ma’nā çünkim [H189a] evvel emrde ve hāl-i hayātında siyāh olaydı ve kendünün cürm (28) ü qabāhatin bileydi Hāzret-i Hāķķa mülāķāt olduğı vaktde niḫāq u şekādan dūr olaydı

<sup>915</sup> “Ölüm müminin hediyesidir.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 493.

ve münāfıklar ve şakīler zümresine dāhil olup (29) anlarla cehennemüñ derk-i esfeline dāhil olmadan necāt bulaydı

*(1682) Meşnevi*

*Kımyā-yı fazlra t̄alib budī*

*‘Aql-ı ū berzerk-i ū ḡalib budī*

Fazl-ı (30) İlahī kımyāsına t̄alib olurdu anuñ ‘aqlı anuñ zerķ ü riyāsına ḡalib olurdu ya’ni eger evvel emrde kendüñüñ kalb olduĝın bileydi (31) ve kabāhat u denā’etine vākıf olaydı Haķ Te’ālānuñ fazlı kımyāsına t̄alib olurdu anuñ ‘aqlı anuñ mekr ü degāsına ḡalib olurdu (32) ve ol zerķ ü riyā ve mekr ü degā şıfatlarınuñ izālesine gūşıř kılurdu ve luţf-ı Haķķa mazhar olup ‘aķıbet bu şıfatlardan necāt bulurdu (33) demek olur

*(1683) Meşnevi*

*Çün şikestedil şudī ezhāl-i h̄vīş*

*Cābir-i işkesteĝān dīdī bepīş*

Çünkü ol kalb-i siyāhrū gibi olan kimse kendüñüñ (34) hālinden şikestedil olaydı ve kabāhatin bildüĝinden kendüsini münkesir kılaydı şikesteler şarıcıyı [öñünde görürdi ya’ni cābirü’l-meksūr (35) olan fazl-ı Haķķı huzūrında göreydi *cābir-i işkesteĝān* demek şınıklar şarıcı -M] ve nāķıřları bütün idici dimekdür

*(1684) Meşnevi*

*‘Aķıbetra dīd ū ū (36) işkeste şud*

*Ezşikestebend derdem beste şud*

Mürāyī ve müdde’ī ‘aķıbeti gördi ve o işkeste oldu fevrī şikeste- [M136b] bendden beste oldu ya’ni ol (37) müdde’ī ki ‘aķıbet ü āhıretin gördi ve hātimesinde ne olacaĝına nazar irgürdi hemāndem şındı müdde’ī ve mürāyīñüñ şikeste olmaması ve kabāhatin (38) bilmemesi ‘aķıbetin görmemesinden hāşıl olur ve bu eelden şikestebend olan Hüdānuñ fazlından maħrūm kıılır eger ol kalb olan müzevvir ‘aķıbetin (39) göreydi münkesirü’l-ķalb olurdu hemāndem filhāl Hüdā-yı cābirü’l-meksürdan beste olurdu ve dürüstlük ve rāstlık mertebesin bulurdu (40) demek olur

*(1685) Meşnevi*

*Fazl mishārā suy-ı iksīr rānd*

*Ān zerendūd ezkerem maħrūm mānd*

*(1686) Meşnevi*

*Ey zerendūde mekun da’vā bibīn*

***Ki nemāned müşterî***(41) ***a'mā çünin***

Fazl-ı İlāhî bakırları iksîr cānibine sürdi lākin ol zerendūd ya'ni yaldızlu müzevvir olan bakır kerem-i İlāhiden maħrūm ƣaldı *misden* murād bunda [P76b] (1) ƣabāħat ve denā'etin bilüp cürmine mu'terif olan [H189b] 'aşîdür ve *zerendūd*dan murād şol ƣalbi ma'şiyetle ƣāsî olan ehl-i riyādur ki şüret-i zāhire- (2) sini libās-ı şuleħâyla mülebbis ve lisānını kelimāt-ı meşâyîħle müzeyyen ƣılıp ***elsinetuhum aħlā minessukkeri ve ƣulubuhum ƣulūbi'z-zı'āb***<sup>916</sup> ģadîs-i şerîfinüñ (3) mefhūmına mazħar olmışlardur ve şüretlerin şalāħla bezedikleriçün ƣalb zerendūd gibi olmışlardur pes bunlar ģaħƣında buyururlar Ĥaħ Te'ālānuñ fazl (4) u keremi mis gibi olan 'aşîleri kîmyā cānibine sevƣ eyledi murād nazarları iksîrte'sîr olan 'azîzler ve pîrlerdür ki terbiye ve irşādları t̄alibüñ mis (5) gibi ģaħîr ü denî olan vücūdını tebdîl eyleyüp kemāle irgürürler pes fazl-ı İlāhî bunları nazarları kîmyā gibi olan evliyā cānibine sevƣ eyler ammā ol şüreti (6) şālih ve bātını t̄alih olan ehl-i riyā ve aşħāb-ı zerƣ ü degā 'ucb u ģurūruları vāsıtasıyla maħall-i merħamet ü kerem olmadan ba'îd olup lāf u da'vâyla (7) müşterî şaydına giderler pes bunlara ģitāb idüp buyururlar ey şüreti ƣalaylu ve bātını fāsîd kimse da'vā ile ģör ki senüñ müşterî ve t̄alibüñ böyle (8) a'mā ƣalmaz ģerekdür ki kendü bātınıñı işlāħ eyleyüp ģālîş ƣalmaģa sa'y eyleyesin tā kim saña müşterî olanlarıñ dîdeleri ģüşāde olduģda senüñ (9) sū-yı ģālūñi ģörmeyeler zîrā anlarıñ dîde-yi bātını hemîşe böyle kōr ve nābinā ƣalmaz

***(1687) Meşnevi***

***Nūr-ı maħşer çeşmşān bînā kuned***

***Çeşm bendî-yi turā rüsvā kuned***

Nūr-ı (10) maħşer anlarıñ çeşmlerin bînā ider senüñ ģöz baģlamaģlıģuñı ey pürħîle rüsvāy eyler ya'ni şimdiki bu 'ālem-i t̄abî'atde mekr ü ģîle ile saña müşterî olan t̄ayifenüñ ģöz- (11) lerin baģlamışsın ve anlar daħı seni bir şahş-ı nîküyî zann eyleyüp saña t̄abî' olmuşlar ve şüret-i ģālūñi ģörmeden ģāfil ƣalmışlar çünkim āftāb-ı ģaħîƣat t̄ulū' (12) eyleye ve maħşer ģüni zuhūra ģele nūr-ı maħşer anlarıñ başar-ı başîretlerin ģüşāde eyler ve ***yevme tube's-serā'ir***<sup>917</sup> feħvāsınca serāyir ve zāmāyirüñ küllîsi bîdār olur ol ģinde (13) senüñ ģöz baģlayıcılıģuñ rüsvāy eyler pes ol yevm-i ģizyde senüñ ģālūñ ƣatı bedter olur el'ıyāzu billāħ

***(1688) Meşnevi***

<sup>916</sup> “Onların dilleri çok tatlıdır ve kalpleri kurt kalbi gibidir.”

<sup>917</sup> “O ģün ki bütün sırlar yollanıp ortaya çıkarılır.” (Tarık 86/9)

***Binger ānhārā ki āhir dīdeyend***

***Hasret-i cānhā (14) vü reşk-i dīdeyend***

Anları gör ki āhiri görmişlerdür cān u dillerüñ hasreti ve dīdelerüñ reşk ü ārzūlarıdur ya'ni ol t̄ayife-yi 'aliyyeyi ve zümre-yi (15) seniyyeyi müşāhede eylese ki anlar bu dünyāda 'ākıbetbīn oldılar ve mekr ü hīleden geçüp hūlūşla āhıret cānibine teveccüh kıldılar bunlar cānlarıñ hasreti (16) ve gözlerüñ reşkidür ki mü'minlerüñ cān u dili anları görmege hasret-i pīr ve anlarıñ mertebesine reşk eyler

***(1689) Meşnevi***

***Binger ānhārā ki hālī dīdeyend***

***Sırr-ı fāsīd (17) z'aşl ser bubrīdeyend***

[H190a] Ol kimseleri hem gör ki anlar naqd u hālī görmüşlerdür *sırr-ı fāsīd z'aşl ser bubrīdeyend* bunlar aşıl serden kesilmiş sırr-ı fāsīd- (18) lerdür ve ḥabīş derūnlardur *aşl* sırta muzāf olmayup *ser* sīnūñ fethiyle olsa daḥı cāyızdır bu taqdīr üzre ma'nā bunlar [M137a] aşıldan *ser bubrīde* (19) ya'ni başları maqtū' fāsīd sırlardur dimek olur ve *ser bubrīdeyend* murād rūhāniyyetleri tarafıñuñ kaṭ' olmasından ve ezelden bunlar bīser (20) ü fāsīd sırr olmasından 'ibāret olur

***(1690) Meşnevi***

***Piş-i hālībīn ki dercehlest ü şek***

***Şubḥ-ı şādık şubḥ-ı kāzib her dü yek***

Şol naqd u hāl görıcı- (21) nūñ öñünde ki o cehlde ve şekdedür şubḥ-ı şādık şubḥ-ı kāzib ikisi bile birdür ya'ni o ḥāzır gören ve şüret-i zāhire kaydından kılan cāhil ve nādānlar (22) şubḥ-ı kāzibi şubḥ-ı şādıkdan temyīz kılmazlar ve yār-ı muḥālifi yār-ı muvāfıkdan ve mü'mini münāfıkdan ve şālihi fāsıkdan fāriḳ olmazlar

***(1691) Meşnevi***

***Şubḥ-ı (23) kāzib şad hezārān kārīvān***

***Dād berbād-ı helāket ey cūvān***

Şubḥ-ı kāzib niçe biñ kārīvānı bād-ı helākına virdi ey cūvān ya'ni niçe (24) kārīvān şubḥ-ı kāzibi şubḥ-ı şādık zann idüp ol vāsıta ile kaḫkub yola gidüp niçe müddet zulmetde kaḫup helāk oldukları gibi bu (25) şubḥ-ı kāzib gibi olan müzevirlere daḥı her kaḅı t̄ayife ki uya 'ākıbet bir vādīde helāk olmaḫ muḫarrerdür

***(1692) Meşnevi***

***Nīst naqdī kiş galatendāz (26) nīst***

***Vāy-ı ān cān k'eş mihekk ü gāz nīst***

Hîç bir naqd yokdur ki o ğalatendâz degüldür vay ol cānuñ hāline ki anuñ mihekk (27) ü miqrâzı yokdur ya'ni cihānda hîç bir naqd yokdur o t̄alib olanları ğalaṭa bırağıcı olmaya ya'ni elbette her naqd u hāzır olan kimselerüñ vücüdi t̄alibleri (28) bir hālet vāsıtasıyla ğalaṭa bıraḳmaḳdan hālī degüldür ba'zı naqd-i hālīş ü şāfī vardur ki husūd u münkir olanlar anuñ haḳḳında ḳalbdur dimekle ğalaṭa bırağur (29) ve ba'zı naqd-i pürğişş u ḳalb zerendüd vardur ki o ben hālīş ve şāfıyem diyü da'vā itmekle ğalaṭa bırağur pes lāzım geldi ki t̄alibüñ mihekk ü miqrâzı (30) ola vay ol cāna ki anuñ mihekk-i ma'rifeti ve miqrâz-ı fark u temyīzi olmaya ve ol naqd gördüği şey'i ma'rifet maḫalline urmaya ve 'aḳl u (31) temyīz miqrâzıyla anı ḳaṭ' ḳılmaya *mihekk*den murād enbiyā ve evliyānuñ aḫvālını ve evşāfını ve esrārını ve sīret ü t̄arīḳlerini bilmekdür ve *miqrâz*dan murād 'aḳl (32) u temyīzdür ki anuñla sālīk haḳḳı bātıldan ve 'ālīmi cāhilden ve bīdārı ğāfilden fark eyleyüp ḳaṭ' eyley

***Zecr-i müdde'ī ezda'vā ve emr kerden*** (33) [H190b] ***ūrā bemutāba'at enbiyā vü evliyā***<sup>18</sup>

***(1693) Meşnevi***

***Bü Müseylem güft ḫod men Aḫmedem***

***Dīn-i Aḫmedrā befēn berhem zedem***

Ebū Müseylem eyitdi ben ḫod Aḫmedüm Ḥazret-i Aḫmedüñ (34) dīnini fenn ü şan'atla biri birine ururum Ebū Müseylem-i kezzāb şol kimse idi ki Ḥazret-i Nebīnüñ evāḫirine ḳarīb zuḫūr eyleyüp Ḥazret-i Peyğambere (35) *minMuseylemetu resūlullāh ilāMuḫammed resūlullāh*<sup>19</sup> diyü mektüb göndermişdür ve ba'de vefātu'n-Nebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem nübüvvet da'vāsın ḳılmışdur ve ḳātil-i (36) Ḥamza olan vaḫşī anı ḳatlı ḳılmışdur ve bunuñ ḫikāyesi ve mektübünüñ şūreti cild-i evvelde evāyile ḳarīb *dāstān-ı Cuhūd* ḫikāyesinüñ üstinde (37) *Bü Museylemrā laḳab Aḫmed kunend* beytinüñ şerḫinde mürür eylemişdür anda ṭaleb olına bunda *Bü Müseylem*den murād ehl-i tezvīr ve aşḫāb-ı riyā olan (38) kezzāblardur

***(1694) Meşnevi***

***Bü Müseylemrā bigū kem kun baṭar***

***Hil tu evvel la'net-i āḫir niger***

Bü Müseyleme sen di kibri az eyle *baṭar* kibre dirler sen evveli ḳo āḫirde olan (39) la'nete nazar eyle ya'ni ey müdde'ī ve kezzāb sen evvelde olan riyāseti ve 'ucb u

<sup>18</sup> “Müddeinin davadan alıkonulması ve enbiya ve evliyaya tabi olmayı emretme”

<sup>19</sup> “Allah'ın resulü müseylemeden, Allah'ın resulü Muhammed'e” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 498.

enāniyyeti görme belki bu ‘ucb u ğurūruñ ve mekr ü ħīle ve zūruñ ‘ākıbetinde (40) olan la‘nete ve ‘ukūbete nazar eyle ki ħalkı tezvīrler kendüye şayd eyleyen müdde‘ileruñ maķāmı dār-ı cehennem olur

**(1695) Meşnevī**

***Īn kılāvuzī mekun ezħırş-ı cem‘***

**(41) Pesrevī kun tā reved derpiş şem‘**

Cem‘-i aħbāba ħırşuñdan ötüri bu kılāvuzluğu eyle pesrevlik eyle tā öñüñde şem‘ gide şem‘den [P77a] (1) murād bunda ehl-i dil ve mürşid-i kāmildür madāmki bir şem‘-i İlahī olan mürşidi bir mürāyī [M137b] öñüne almaya ve kendüyi aña tābi‘ kılmaya zerk ü mekrden ħalāş olamaz ve maķşūda yol bulamaz (2) ve Ĥazret-i Ĥaķdan behre ve naşīb alamaz

**(1696) Meşnevī**

***Şem‘ maķşadrā nümāyed hemçü māh***

***K’İN ĩaraf dānest veyāħud dāmġāh***

**(1697) Meşnevī**

***Ger biħvāhī v’er neħvāhī bāçerāġ***

***Dīde gerded naķş-ı (3) bāz u naķş-ı zāġ***

Şem‘ maķşadı māh gibi gösterür ki bu ĩarafda dāne midür yāħud dāmġāh midür eger istersin ve eger istemezsin çerāġla bāzuñ naķşı ve zāġuñ naķşı görülmüş (4) olur ya‘ni şem‘-i İlahī olan mürşid-i ħaķīķī maķşadı sālīk ü tālībe gösterüp ‘ayān eyler ki ol ĩarafda dām mı vardur veyāħud dāne mi vardur aña beyān idüp (5) söyler velħāşıl ħvāh u nāħvāh mādāmki sen çerāġla olasın saña zāġ u bāzuñ şüret-i ħālī nümāyān olur eyünüñ ve kötünüñ şıfat u ħişālī saña zuhūra gelür

**(6) (1698) Meşnevī**

***V’erne ĩn zāġān daġal efrūħtend***

***Bāng-i bāzān-ı sepīd āmūħtend***

Yohsa bu zāġ ve ħīlebāzlar mekr ü daġal şu‘lelendürmişlerdür bāz-ı sepīdleruñ bāng u şadāsını (7) öğrenmişlerdür ya‘ni ma‘nāda zāġlar gibi olan ehl-i riyā ve süm‘a ħīle ve daġal çerāġını şu‘lelendürüp ħalka biz şem‘-i [H191a] İlahīyüz diyü da‘vā eylemişlerdür ve bāz-ı sepīd gibi büleñdpervāz olan (8) şāħib-i sa‘ādetleruñ kelīmāt u edāsını yā kitāblarından veyā anlaruñ lisānlarından öğrenüp ħalka anuñ gibi sözler söylemişlerdür lākin bātımları zāġ gibi kıħ ü kabīħdür egerçi (9) lisānları edā-yı kelīmāt eylemede faşīħdür

*(1699) Meşnevi*

*Bāng-ı Hüdūd ger biyāmūzed fetā*

*Rāz-ı Hüdūd kū vü peygām-ı Sabā*

Eger bir fetā ve cūvān Hüdūdün bāng ve şadāsını öğrense (10) Hüdūdün rāz u esrārı ve şehir-i Sabānuñ haber ü peygāmı vaḳtı Hüdūd ki Ḥazret-i Süleymānuñ peyki idi Sabā memleketinden Belķısuñ haberini getirüp Ḥazret-i Süleymāna (11) söyledi ve anuñ [rāzını -P] ve esrārını aña naḳl eyledi filmeşel bir cūvān Hüdūd gibi ölse ve aña şīt u şadāda taḳlīd [itse Hüdūdün rāzını bilmek ḳandadır (12) ve Sabā şehrinde haber virmek aña nice mümkündür mücerred taḳlīd -H] ile anuñ mertebesi muḳallide ḫāşıl olmaz kezālik bir kimse peyk-i İlahī olan ṫarīḳat Hüdūdlerinüñ şīt (13) u şadāsını ve bāng u edāsını ta'allūm ile ve anlara taḳlīd etmekle anlar gibi ḫalḳa söz söylese anlaruñ rāzını bilmek aña nice müyesser olur ve ḫaḳīḳat-ı memleketi ki Sabā iḳlīmi gibidür (14) andan ne vechle haber virmege ḳādir olur mücerred taḳlīdle bunlaruñ birisi bilinmez ve muḫaḳḳıklarūñ rāzı anlara şüretā teşebbüh etmekle idrāk ḳılınmaz

*(1700) Meşnevi*

*Bāng-ı berreste zi- (15) berbeste bidān*

*Tāc-ı şāḫānrā zitāc-ı Hüdūdān*

Berreste bāng u şadāyı berbesteden bil kezālik şāhlaruñ tācını Hüdūdlerūñ tācından bil ya'ni 'arżī (16) ve 'arıyyeti olan şadāyı cibillī ve zātī olan şadādan girü bil ve taḳlīd olan edāyı taḫḳīḳle olan edādan fark u temyīz ḳıl ve pādşāḫān-ı ṫarīḳat olan selāṫinüñ (17) tāc u kisvelerin Hüdūdān gendīde ḫālūñ ve mülevveş maḳāmuñ tāc u kisvelerinden fark eyle *Hüdūdlerden* murād bunda şol aḫvāli ḫabīs ve maḳām ve mertebeleri (18) mülevveş ve neces ve şüretleri ve zāhirleri munaḳḳaş ve müzeyyen olan ehl-i riyā ve süm'adur ki şüretlerin cāme-yi zühd ve libās-ı ṫā'atle menḳūş ḳılıp ve başlarına (19) peyk-i ṫarīḳat olan meşāyihuñ tāc u külāhın ḳoyup biz hem memleket-i Sabānuñ haberin viren rāzın bilen Hüdūd-i Süleymāniyuz diyü da'vā eylemeden ḫālī olmazlar (20) lākin kendü yuvaların yidüp ve ḳoḳudup mertebelerini mülevveş eyledüklerini bilmezler pes gerekdür ki ṫālib ü sālīk bu iki ṫāyifenüñ [M138a] giydükleri külāh ve tācı fark (21) eyleyeler ki bu mülūk-ı ma'nevī olan sultānlaruñ giydüğü ol ḫayvānlaruñ giydüğü gibi degüldür

*(1701) Meşnevi*

*Ḥarf-i dervişān u nūkte-y 'ārifān*



***Besteyend in bihayāyān (22) berzebān***

Dervīşlerün ħarf u kelimātını ve ‘āriflerün elfāz u nikātını bu bihayālar ve edebsizler zebānları üzre bağlamışlardır ya’ni bu bātınen [H191b] edebsiz ve ħayāsız (23) olan ehl-i zerċ ve ehl-i riyā kendü lisānları üzre kelimāt-ı fuċarāyı ve rumüz u işārāt-ı ‘urefāyı bağlamışlardır ve anı şayd-ı ‘avām için dām-ı tezvīr eylemişlerdür (24) niċe sādeditil ŧālibleri kendülere itikād itdürüp dālālet-i ibāhete veyāĥud ‘ucb u ġurūr ve enāniyyete veyāĥud bunlar emşāli ħabīş ħaşlete mübtelā itmişlerdür ŧālibe (25) temyīz-i riyāda lāzımdur ki bunların ħaċīċat-i ħālını bile ve andan şoñra anlara iċtidā kıla

***(1702) Meşnevi***

***Her helāk-i ümmet-i pişin ki būd***

***Z’ān ki cendilrā ġümān burdend ūd***

Zīrā (26) düğeli ümmet-i sālifenün helāki vāċi‘ oldı ol sebebeden idi ki cendili ūd şandılar ya’ni ħaċķı bātıldan fark eylemeyüp şeytāni ve nefsün tezvīrini laċif (27) ü ħoşbüy ‘add eylediler *cendil*den murād şeytānuñ tezvīridür pes ümem-i sālifenün helākine sebep nefis ü şeytānuñ ve anların aĥzābınıñ ħile ve (28) tezvīrini ūd gibi laċif ü rāyiĥalu zann eylediler fark u temyīze ċādir olamadukları için ‘aċıbet helāk oldılar

***(1703) Meşnevi***

***Būdşān temyīz k’ān mużhar kuned***

***Lik ħırş (29) u āz kūr u ker kuned***

Anların ‘aċķ u temyīzi var idi ki anı izĥār u mużhar eyleye līkin ħırş u āz insāni kör ve ker eyler *mużhar* if’āl bābindan ism-i mef’ul şīġa- (30) sı üzredür bunda bima’ni’l-izĥār maşdar ma’nāsı virilse daĥı cāyizdür ve yine ism-i mef’ul ma’nāsı virilse daĥı cāyizdür ism-i mef’ul ma’nāsı virilürse ma’nā bunların (31) temyīzi var idi ki anı izĥār olunmuş eyleye ve izĥār ma’nāsı virilürse taċdīr-i ma’nā bu ŧāyife-yi mühlikenün ‘aċķ u temyīzi var idi ki anı vaktinde izĥār eyleye (32) velākin ħırş u ŧama‘ adamı a‘mā ve aşamm eyler kemā ċāle ‘aleyhisselām *ıyyākum vetĥama‘u feenne’t-tama‘u ya‘mā ve yaşum*<sup>920</sup>

***(1704) Meşnevi***

***Kūri-yi kūrān zirāĥmet dūr nīst***

<sup>920</sup> “Tamahkārlıktan sakının, zira tamah insanı kör ve sağır eder.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 448.

***Kürî-yi hırşest k'ân (33) ma'zûr nîst***

Körlerün körlüğü rahmet-i İlahîden ba'îd degüldür hırşuñ körlügidür ki o 'indellâh ma'zûr degüldür ya'ni bir kimsenün zâhir gözi kör olsa o rahmet-i (34) Hâkdan dūr olmaz ammâ hırş u tama'uñ köri olan kimse ma'zûr olmaz ve rahmet bulmaz ya'ni ekşer helâk olan fâyifenün 'aql u temyîzleri varidi lâkin shevâta (35) ve muktezayât-ı tabî'ata hırş u âzları olduğıçün bunlaruñ çeşm-i cānı ve sem'-i bātıñı kör ü ker olup rahmet-i İlahîden dūr oldılar zîrâ hırş u tama' köri olanlar (36) ma'zûr u mağfûr degüldür

***(1705) Meşnevi***

***Çarmîh-i şeh ziraḥmet dūr nîst***

***Çarmîh-i ḥāsidi mağfûr nîst***

Pādşāhuñ çarmîhi rahmetden ba'îd degüldür ammâ ḥāsıdlik (37) çarmîhi mağfûr degüldür *çarmîh* siyâset ve şikenceye dirler bunda renc ü belâ murâd olur ve taqdîr-i kelâm böyle demek olur ki pādşāh-ı ḥaḳîkatuñ bir bendesine (38) dünyâda virdüğü miḥnet ve siyâset rahmetden ve mağfiretten ırâk degüldür ammâ ḥāsıdlik renci ve ḥasüdlük [H192a] şikencesi mağfûr u merḥûm degüldür kemâ kıle'l-ḥasedi (39) dâ'un lâyurḥamu şāhibuhu

***(1706) Meşnevi***

***Māhiyâ āḫir nigū binger beşest***

***Bedgelüyi çeşm-i āḫirbînt best***

Ey mähî āḫir şest ü dāma eyü nazâr eyle zîrâ bedgelülük senün āḫirbîn (40) çeşmüñi bağladı *bedgelülük* yaramaz boğâzlu dimekdür burada ḥarîş ve gedâçeşm ve boğâzına şabrı olmayan şikemperverden 'ibâretdür ve taqdîr-i kelâm böyle demek olur (41) ki ey deryâ-yı 'âlemde mähî gibi seyr kılan kimse āḫir şayyâdlaruñ dām-ı mekrine ve şest-i firîbine eyü nazâr eyle herkesün loḳmasına ve ta'amına ḥarîş olup anlaruñ [P77b] (1) şîrîn kelâmına aldanma yaramaz [M138b] boğâzlık ve ekl ü şurba ḥarîş olmaḳlık senün āḫirbîn olan çeşmüñi bağlar ve seni ḥaḳîkat görmeden men' eyley

***(1707) Meşnevi***

***Bādü dîde evvel ü āḫir bibîn***

***(2) Hîn mebâş a'ver çü iblîs-i la'în***

İki göz ile evveli ve āḫiri gör āgâh ol iblîs-i la'în gibi a'ver olma ya'ni zâhir ü bātıñ göziyle her şey'ün evvelini ve āḫirini (3) bir hoş gör iblîs gibi zinhâr yekçeşm ü a'ver olma ki zâhiri görüp sırr u bātıñdan bîḥaber oldu lâcerem mel'un u mağbûn kaldı

(1708) *Meşnevi*

*A' ver ān bāşed ki hālī* (4) *dīd ü bes*

*Çün behāyim biḥaber ez bāz pes*

A' ver ol kimsedür ki ancak ḥālī ve ḥāzırı gördi behāyim gibi pīş ü pesden biḥaberdür evvel ü āhırını bir kārūñ fikr (5) eylemedüğünden 'ākıbet pürzarardur

(1709) *Meşnevi*

*Çün dü çeşm-i gāv dercürm-i telef*

*Hemçü yekçeşmest k'eş nebved şeref*

Çünkü gāvūñ iki gözi telefūñ cürminde bir göz (6) gibidür ki anuñ şerefi yokdur ya'ni bakaruñ iki gözünü bir kimse çıkarsa anuñ telefinūñ cerīmesinde fuḫahā dimişlerdür bir göz gibidür ki ol bakaruñ şerefi (7) olmadı zīrā şeref ü 'izzet nūr-ı 'aql u başiretledür ḥayvānda ise başiret ve nūr-ı kerāmet yokdur

(1710) *Meşnevi*

*Nışf-ı kıymet er zed ān dü çeşm-i ü*

*Ki dü çeşmeş rāst mesned* (8) *çeşm-i tu*

Ol gāvūñ ol iki gözi nışf-ı kıymet deger zīrā ki anuñ iki gözine mesned senūñ gözüñdür ya'ni eger bir kimse bir gāvūñ iki gözünü çıkarsa (9) anuñ ol iki gözi gāvūñ kıymetine taqdīr olunursa anuñ nışfı diyet virilür meşelā ol gāvūñ kıymeti sekiz yüz aqçe taqvīm olınsa anuñ iki (10) gözünüñ diyeti dört yüz aqçe olur ve bir gözünüñ diyeti anuñ kıymetinūñ rub'ı olur ba'zı nüshada nışf-ı kıymet yerine rub'-ı kıymet vāki' olmuşdur (11) egerçi rub'-ı kıymet *erzed ān yekçeşm-i ü* yazılmış velākin nāsiḥ mes'eleye vākıf olmayup *rub'-ı kıymet erzed ān duçeşm-i ü* yazmış dinürse *rub'-ı* (12) *kıymet erzed* nüshası daḥı cāyiz olur ve illā fūrū' kitāblarına [H192b] muḥālif gelür zīrā fūrū' kitāblarında meştūr olan oldur ki bir dābbenūñ bir gözi fevt (13) olsa *kađī resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem fi 'ayni'd-dābbeti birub'i'l-kıymeti*<sup>21</sup> kavlinūñ mazmūnı üzre rub'-ı kıymet virilmekle ḥükm olunur bakaruñ gözi daḥı bunuñ (14) gibidür ve mışra'-ı şānī gāvūñ iki gözünüñ nışf-ı kıymeti didüğine 'illet olur taqdīr-i kelām böyle dimek olur ki ol iki gözi fevt olduğı (15) ḥinde kıymetinūñ nışfı deger zīrā anuñ iki gözine bir maḥlūba vuşul vaḫtinde senūñ gözlerūñ müsteniddür ol gāv maḫşūd cānibine binefsihi mühtedī olamaz (16) meger ki anuñ gözleri senūñ gözlerūñe istinād eylemek vāsıtasıyla mühtedī ola çünkü anuñ zātında 'aql u temyīz olmadı ve anuñ gözleri zevāhir ü maḫsūsātından (17) ğayrını görmedi ve mā hüve'l-

<sup>21</sup> "Hayvanın bir gözünün diyeti, değerinin dörtte biridir."

mağşūda nāzır olmadı ve yol bulmadı pes şer'an anuñ şerefiyyeti sākıt olup denī ve kemter kaldı ve anuñ iki gözi insānuñ bir gözi (18) hükminde oldu zīrā insān binefsihi mağşūda mühtedī olur ve mā hüve'l-murāda vuşul bulur bu ecluden anuñ gözleri hayvānātuñ gözinden kıymetde ziyāde olur (19) ve illā rü'yet hasebiyle insānuñ gözünüñ hayvān gözünden ziyāde olması yokdur

**(1711) Meşnevi**

***V'er kenī yek çeşm-i ādemzādeyi***

***Nısf-ı kıymet lāzımet ez- (20) cāddeyi***

Ve eger bir ādemzādenüñ bir gözünü çıkarasın ulu yoldan aña nısf-ı kıymet lāzımdur cādde şāhrāha dirler bunda şer'-i şerīf murād olur ya'ni (21) meşelā bir kimse bir kimsenüñ bendesinüñ bir gözünü çıkarsa eger ol bendenüñ kıymeti altı biñ aqçe taqdīr olunursa üç biñ aqçe anuñ bir gözünden ötüri (22) zamān lāzım gelür bu ma'nā insānuñ hayvāndan efđal ve eşref olmasına delālet eyler pes insānuñ 'uzvünüñ ve çeşminüñ hayvānuñ'uzvından (23) ve çeşminden efđal [M139a] ve eşref olduğına bu beytle 'illet buyurup dirler

**(1712) Meşnevi**

***Z'ān ki çeşm-i ādemī tenhā behod***

***Bīdü çeşm-i yār kārī mīkuned***

Zīrā ki ādemīnüñ (24) gözi yalnız kendüsüyle yāruñ iki gözinsüz bir kār eyler ya'ni eger ādemīnüñ bir gözi çıkrsa bir gözi kalsa bir yār-ı mu'ayyenüñ iki gözine muhtāc olmaz belki (25) bir āhīr yāruñ iki gözi olmadın ol bir gözle maşlahat görür ve kār u 'amel eyler demek olur bu ma'nā dü çeşm-i yāra muzāf olduğu i'tibārladur (26) muzāf i'tibār olunmayup ma'nā böyle olsa dağı cāyızdūr zīrā ādemīnüñ çeşmi yalnız kendüyle biri birine yār u mu'ayyen olan iki çeşmsüz tamām bir iş (27) eyler ya'ni insānuñ bir gözi telef olsa ol bir āhīr gözüñ aña mu'āveneti olmağsız yine kār u 'amel eyler ammā hayvān böyle degüldür iki gözi yerinde olsa da (28) [H193a] mağşūd cānibine mühtedī olmada bir insānuñ gözine muhtācdur ve bir gözi fevt olsa da yine anuñ gözine muhtācdur pes iki gözi yerinde olduğu (29) taqdīr üzre bile yine bir gözülü hükminde olur ki o ancak zāhiri görmek ve bātın u ma'nādan kör ve gāfil olmağdur nitekim bu ma'nāya işāret idüp (30) buyururlar

**(1713) Meşnevi**

***Çeşm-i hār çün evveleş biāhīrest***

***Ger dü çeşmeş hest hükmeş a'verest***

Ammā gāv u haruñ çeşmi çünki anuñ evveli āhir ü ‘ākıbet- (31) dūr eger anuñ iki gözi var ise de o a’ver ve yek çeşm hükmindedir zīrā her şey’üñ zāhirin görür bātından gāfil olur ve evvelin görür (32) āhirinden kör olur pes şol kimseler ki şüretbīn olalar ve ma’nāda gāfil kalalar ve her şey’üñ evvelin görüp āhirine vākıf u ‘ārif (33) olmadan mahrūm olalar anlar gāv u har menzilesinde yek çeşmlerdür belki insān şüretinde şeytān-ı a’verdür insānuñ fazīleti āhiretbīn olmağla (34) ve her şey’üñ sırrını ve ma’nāsını görmekledür yoğsa mücerred hāzır u hāli görmekle ve maḥsūsāta nazar irgürmekle sāyir ḥayvāndan anuñ ne farkı olur (35) pes gerekdür ki insāniyyet mertebesin isteyen kimse şüretbīn [olmadan -P] güzer kıla ve sīret ü ma’nāya nāzır ola ve ‘ākıbet ü āhiretin göre tā insāniyyet (36) mertebesin bula

*(1714) Meşnevi*

*İn sühan pāyān nedāred ān ḥaffīf*

*Mīnūvīsed ruḳ’a derṭam’-ı raḡīf*

Velḥāşıl bu söz pāyān tutmaz ol ḥaffīf’-ı (37) ‘aql olan aḥmak ki zıkrı muḳaddemā mūrūr eylemişdi raḡīf ṭama’ı üzre pādşāha ruḳ’a yazar ve nafaḳasınıñ münḳaṭı’ olmasından isti’lām için (38) mektūblar taḥrīr idüp pādşāh cānibine anı vesīle düzer nitekim bu beyāndan ma’lūmuñ olur

*Bakiyye-yi kışsa-yı nüvişten-i ān gulām ruḳ’a betaleb-i (39) icri<sup>922</sup>*

*(1715) Meşnevi*

*Reft piş ezname nezd-i maṭbaḥī*

*K’ey baḥīl ezmaṭbaḥ-ı şāh-ı saḥī*

Ol gulām pādşāha nāme yazmadan evvel maṭbaḥīnūñ ḳatına gitdi böyle diyü ki ey (40) şāh-ı saḥīnūñ maṭbaḥından baḥīl olan kimse *maṭbaḥī*den murād maṭbaḥ emīni veyā aşcıbaşıdır

*(1716) Meşnevi*

*Dūr ez’ü v’ezhimmet-i ü k’in ḳadar*

*Ezciriyem āyedeş ender- (41) nazar*

Ol şāhdan ve anuñ bülend-i himmetinden dūr u ba’iddür ki bu ḳadar benüm nafaḳa ve cirīmden anuñ nazarına gele ya’ni benüm bu ḳadar nafaḳamı çok göre ve anuñ [P78a] (1) ḳaṭıyla muḳayyed ola

*(1717) Meşnevi*

*Güft behr-i maşlahat fermūdeyest*

<sup>922</sup> “O bendenin ücret istemek için mektup yazması hikāyesinin bakiyesi”

***Nî berāy-ı buhl u nî tengi-yi dest***

Çünkü matbaḫî ol gulāmdan bu sözi işitdi aña cevāb (2) virüp eyitdi pādşāh bunu maşlahatdan ötüri buyurmuşdur buhlıden ve teng-i destlikden ötüri degüldür ya'ni pādşāh bu nafaḫanuñ kaḫ' olinmasını (3) buyurması baḫilliginden ve ihtiyācından [H193b] ve dūn himmetliginden ötüri degüldür belki lihikmetin [M139b] velmaşlahatındür sen buraya nazar eyle didi

***(1718) Meşnevi***

***Güft dehlizist vallāh (4) in sühan***

***Piş-i şeh ḫākest hem zerr-i kühen***

Çünkü gulām matbaḫîden bu sözi işitdi aña cevāb virüp eyitdi vallāh bu söz dehlize mensübdür zirā (5) pādşāhuñ katında zerr-i kühen hem ḫākdür pes öyle olıcaḫ bu senüñ kelāmuñ derūna vuşul bulmadan ḫāricdür didi *dehliz* iki kapunuñ orta- (6) lıgına dirler *dehlizi* demek [derün-ı -P] ḫāneye vāşıl degüldür demekden kināyedür ve *derün-ı ḫāned* murād pādşāhuñ sākin olduḫı maḫāma vāşıl degüldür (7) demek olsa da cāyızdır ve kendünüñ ḫāne-yi ḫalbinde ḫāric olmaḫ murād eylese de cāyızdır

***(1719) Meşnevi***

***Matbaḫî şad gūne ḫüccet berfirāşt***

***Ū heme red kerd ezḫurşî (8) ki dāşt***

Matbaḫî yüz dürlü ḫüccet ḫaldurdi o cümlesini redd eyledi şol bir ḫırşdan ki tūtardı

***(1720) Meşnevi***

***Çün cirî kim āmedeş dervaḫt-i çāşt***

***Zed (9) besî teşni' ū sūdî nedāşt***

Çünkü cirî ve nafaḫa çāşt [vaḫtinde -P] aña nāḫış geldi ol gulām çün ta'n u teşni' urdı lākin bir fāyide tūtmadı

***(10) (1721) Meşnevi***

***Güft ḫāşid mīkuned inhā şümā***

***Güft nî ki bende fermānım mā***

Ol gulām matbaḫîye ve anuñ tevābî'ine didi bunu siz baña ḫaşdla idersiz matbaḫî aña (11) eyitdi biz bende-yi fermān degül miyüz ya'ni emr ḫuliyuz bu hem vechdür matbaḫî eyitdi yoḫ böyle degüldür ki biz bende-yi fermānuz her işi pādşāhuñ emriyle (12) eylerüz vir didügi yere virürüz virme didügi yerden men' ḫiluruz

***(1722) Meşnevi***

***İn megîr ezfer' in ezaşl gîr***

***Berkemān kem zen ki ez̄bāzūst t̄ir***

Bu emri fer' den (13) t̄utma aşldan t̄ut kemāna ta'n urma z̄irā t̄ir bāzūdandur ya'ni biz ki fer' menzilesinde ve ālet meşābesinde h̄izmetkārларuz bizüm elümüzde kabz u bast (14) ve men' ü 'atā yokdur bu ma'nī ve imsākı aşldan t̄ut ki māni' ve mu'tī oldur meşelā kemāna ta'n urma ki andan gelen t̄ir rāmīnūñ bāzūsındandur (15) sen iseñ t̄ir endāzı görmeyüp kemān meşābesinde olan Zeyd ü Bekre teşnī' urursın didiler bundan murād şol cāhil ü nādān olur ki kaçan (16) bu dünyāda anuñ vezāyif-i cismāniyyesinden bir nafaқа ve behre münkaṭı' olsa aña sebep-i zāhir olan kimse ta'n u teşnī' aña urur ve haķīkatde (17) māni' ve mu'tī Allāh idüğinden gāfil olur pes maṭbaḫī lisānından bu mertebede olan kimselere irşād u ta'līm olur ki eger senūñ hazz u ma'āşuña (18) bir kimse biḫasebi'z-zāhir māni' olsa anı sen andan bilme belki aşlından bil ki māni' ve mu'tī ve zārr u nāfi' filḫaķīқа Hudādur bende neye kādirdür (19) ki senden bir şey'i men' eyleye

***(1723) Meşnevi***

[H194a] *Mā rameyte iz rameyte ibtilāst*

***BerNebī kem nih güneh k'ān ezHudāst***

*Mā rameyte iz rameyte*<sup>923</sup> āyet-i kerīmesinūñ mefhūmı (20) ibtilādur Nebī üzre günāh koma ki ol remy haķīkatde Hudādandur bu āyet sūre-yi Enfāldedür tefsiri cild-i evvelde *i'tirāz-ı mürīdān berḫalvet-i vezīr* (21) sūrḫında mürūr eyledi ya'ni Haķ Te'ālā Hazret-i Nebisi haķķında buyurdu yā Muḫammed şol zamāndaki küffār cānibine sen türābı remy eyledüñ anı sen (22) remy eylemedüñ velākin Allāh Te'ālā remy eyledi pes şuretā Hazret-i Nebīnūñ remy eylemesi ḫalkı imtiḫāndur ki ekşer gāfil ü nādān remy-i türābı ve inhizāmı (23) andan bile ve anlar ki 'āriflerdür haķīqate nāzır ola eger haķīqate nāzar kılsañ Hazret-i nebī üzre günāh isnād eyleme ve ol türābı remy idüp kāfirleri (24) münhezim kıldı dime z̄irā bu remy-i türāb kılmak ve kāfirleri münhezim ve mağlūb eylemek Hudādandur çünkim haķīkatde fā'il Hudā ola bir fi'li niçün mücerred (25) āletden bilürsün ve aña isnād eyleyüp fā'il-i haķīķiden gāfil olursın bu sözler egerçi maṭbaḫī tarafından ol aḫmak gulāmadur velākin Hazret-i (26) Mevlānā her ālet ü esbāba nāzır olup fā'il-i haķīķiden gāfil olan kimselere bu üslūbla irşād buyururlar

***(1724) Meşnevi***

***Āb ezser t̄ireyest ey ḫireḫışm***

<sup>923</sup> "Attiğın zaman da sen atmadın." (Enfāl 8/17)

(27) [M140a] *Pişter binger yekî bûğřāy çeşm*

řu başından bulanıkdur ey hîreħiřm ya'ni đarb-ı meşeldür ki řu başından bulanur dirler ve anı bir řey'ün aşlından (28) müteğayyir olması ĥuřuřında kināye iderler hîreçeşm 'abeř yere ĥiřm idici dimekdür ilerürek ve ziyāderek nazar eyle biricik gözüñ aç ya'ni ey bihüde (29) yere ġazab idici nādān her řey' aşlından bozılır sen anı fer'inden bilme ilerü nazar eyle ve başar-ı başiretün ġuřāde kıl tā ĥakîkat-i ĥāli ġöre- (30) sin ve bu kārūñ fā'iline nazar irġüresin pes ol ġulāmuñ ne kār iřledüġini kışşa eylemege rücū' idüp buyururlar

(1725) *Meşnevi*

*şud zihışm u ġam derün-ı* (31) *buk'ayi*

*Süy-ı şeh binvişt ĥiřmîn ruķ'ayi*

Çünkim ol aħmak ġulām mařbaħinün kelāmından mütenaşşış u mütesellî olmadı ĥiřm u ġamından bir mekānuñ (32) içine gitdi řāħ tarafına bir ĥiřmnāk ruķ'a taħrîr itdi

(1726) *Meşnevi*

*Enderān ruķ'a řenā-yı řāħ ġüft*

*Gevher ü cüd u řaħā-yı řāħ suft*

Ol ruķ'ada (33) evvelā řāħa řenā didi řāhuñ cüd u řaħası gevherrini deldi ve luř u keremine müte'allık kelimāt eyleyüp didi

(1727) *Meşnevi*

*K'ey zibaħr u ebr efzün keff-i tū*

*Der-* (34) *ķazā-yı ĥācet-i* [H194b] *ĥācātcū*

Ki ey baħr-ı řaħā ve ma'den-i luş u vefā senün dest-i mübārekün baħrdan ve ebrden niřār u iřār eylemede efzündür ĥācetler (35) taleb idicinün ĥācetini ķazā eylemede

(1728) *Meşnevi*

*Z'ān ki ebr ān ġi dihed ġiryān dihed*

*Keff-i tu ĥandān peyāpey ĥv'ān nihed*

Zîrā ki seħāb ol nesneyi ki zemîne virür (36) ġiryān virür muħsinlerün şarşı ĥod iħsānı talāķat-ı vechle ĥandān virmekdür ammā senün keff ü destün muħtaclara muttaşıl ĥandān u ĥv'ān u ni'met (37) ġor

(1729) *Meşnevi*

*Zāħir-i ruķ'a egerġi medħ būd*

*Büy-ı ĥiřm ezmedħ eřerhā mînümūd*



Ol ruḳ'anuñ zāhiri egerçi medḥ ü şenā idi lākin ḥıŝm rāyihası ol medḥ ü şenādan (38) eŝerler gösterürdi ya'ni ğulām o ruḳ'ayı egerçi ḥamd ü şenā ile ibtidā eylemişidi ve pādşahuñ ba'zı evşāf-ı ḥamīdesine müte'allik söz söylemişidi (39) velākin ba'zı ḥıŝmāmīz kelimāt eylemiş idi ki ol ḥıŝmuñ rāyihası anuñ medḥinden eŝerleri gösterürdi ve kelām-ı nükteāmīzi derūnınuñ ḥıŝm u ğazabına (40) delīl olurdu pes yine bu kıŝşadan ḥıŝşe ne idüginuñ beyānına ŝürü' idüp buyururlar

*(1730) Meşnevi*

***Z'ān heme kār-ı tu bīnūrest ü zıŝt***

***Ki tu dūrī* (41) *dūr eznūr-ı siriŝt***

Kezālik ey aḥmak u nādān senuñ daḥı kārūñ ol sebebden bīnūr u zıŝtdür zīrā nūr-ı cibilliden sen dürsın [P78b] (1) ya'ni fıtrat-ı İslāmiyye ve ṭabī'at-ı imāniyye nūrından ziyāde dūr u ba'idsin bu ecluden senuñ dügeli kārūñ ḳabīḥ ü bīrevnaḳdur

*(1731) Meşnevi*

***Revnaḳ-ı kār-ı ḥasān* (2) *kāsīd şeved***

***Hemçü mīve-y tāze zū fāsīd ŝeved***

Ḥaslaruñ ve fāsīdleruñ kārınuñ revnaḳı 'āḳıbetü'l-emr kāsīd olur tāze meyve gibi zūd ve fevrī fāsīd (3) olur zū bunda zūddan muḥaffefdür

*(1732) Meşnevi*

***Revnaḳ-ı dünyā berāred zū kesād***

***Z'ān ki hest ez'ālem-i kevn ü fesād***

Dünyānuñ revnaḳı 'alelfevr kesād getirür (4) andan ötüri ki 'ālem-i kevn ü fesāddandır ya'ni dünyā ki çār ezdāddan ve nefy ü işbātdan mevcūd olmuş bir 'ālem olduğıçün anuñ revnaḳınuñ (5) daḥı devām u ŝebātı olmayup 'alelfevr kāsīd olur zīrā ki 'ālem-i kevn ü fesāddandır ve 'ālem-i kevn ü fesād bir ḥāl üzre berḳarār ṭurmak mümkin degüldür (6) kezālik ehl-i dünyā daḥı bi'aynihi bu ḥükmedür anlaruñ revnaḳı ve leṭāfeti 'alelfevr kāsīd olur ve kār u kirdārları daḥı çok geçmeyüp fāsīd olur

*(7) (1733) Meşnevi*

***Ḥoŝ negerded ezmedīḥī sīnehā***

***Çünki dermeddāḥ bāŝed kīnehā***

Bir medīḥden sīneler ḥoŝ olmaz çünkim meddāḥda kīneler ola medīḥ fa'ıl veznindedür bunda (8) fa'ıl bema'nā mefūldür yā vaḥdet içündür ve taḳdīr-i ma'nā ḥiç bir memdūḥdan sīneler ḥoŝ olmaz ve ŝafā bulmaz çünkim meddāḥuñ [H195a]

vücūdında k̄ineler ola (9) ve albinde memdūa k̄in uta lākin biasebi'z-zāhir lisānla anı med eyleye unkim meddāu medi ve ūenāsi ulūla olmayup belki arāz-ı nefsāniyye (10) ile olsa anu med ü ūenāсында [M140b] revna olmaz ve memdūu albi andan azz u lezzet almaz lācerem bāını k̄in ü kerāhetle olan ve lisāni (11) üzre amd u ūenā olan ehl-i riyā daı bunu gibidür pes bunu gibi amd u ūenā mabūl-i udā olmayup merdūd olması muarrerdür nitekim irad idüp (12) buyururlar

**(1734) Menevi**

***Ey dil ezk̄in ü kerāhet pāk ūev***

***V'āngehān elamd h'ān ālāk ūev***

Ey k̄in ü kerāhetden pāk ol ve andan ūora *elamd* ou ālāk ol (13) mādāmqi derūnu k̄in ü kerāhetle ola lisānu ile amd kılmanu ve biasebi'z-zāhir izmet ve tā'ate cüst ü ālāk olmanu ne fāyidesi (14) vardur ya'ni memdū u mamūd olan udā-yı Te'ālādan [gelen ūeylere derūnuda k̄in ü kerāhet ola ve anu liāsından albūnde nefret ola lisānla aa (15) amd eylemek riyā ve sum'adan -H] ibāret olur evvelā hāmid ü ūākir olan kimse gerekdür ki albini mamūd cānibine olan k̄in ü kerāhetden pāk eyleye ve aa 'azīm (16) muabbet ü meveddet kıla ve andan her ne gelürse ūafā-yı alble rāzı ola andan ūora lisānda *elamd* oısa ve izmete āpük ve ālāk olsa cāyiz (17) olur ve illā alb ire mamūd cānibine k̄in ü kerāhet olsa ve lisān üzre amd u ūenā olup izmet kılsa ne fāyide kıılır

**(1735) Menevi**

***Berzebān elamd ü (18) ikrāh-ı derūn***

***Ezzebān telbīs bāed yā fūsūn***

Zebān üzre *elamd* ve ikrāh-ı derūn zebān cihetinden telbīs olur yāud efsūn olur (19) ve ikrāh-ı derūnda olan *vāv* ma'a ma'nāsına olma ve hāliyyet daı olma cāyizdür tadīr-i kelām zebān üzre ikrāh-ı derūnla bile *elamdülillāh* olma (20) yāud ma'nā derūnu ikrāhdan olduı hālide zebān üzre *elamdülillāh* olma bu gūne amd zebān arafından telbīs olur veyāud alkı firīb (21) iün efsūn olur ki münāfı u mürāyilerūn amdı bu abīlendür ammā hāliū ü muliū olanlaru derūnı a cānibine olan k̄inden ve andan geleni kerīh 'add eylemeden (22) pāk olmuūdur pes anlaru amdı lisānları arafından degüldür ve alka oūeriū daı murād eylemezler belki anlar derūn-ı dilden bilākerāhet azret-i adan her ne gelür- (23) se rāzı olurlar bicān u dil aa muabbet kıılırlar mabūl olan amd u ūenā budur

**(1736) Meşnevi**

***V'ānehān güfte Hudā ki nengerem***

***Men bezāhir men bebātin nāzirem***

Ve andan (24) soñra Hudā-yı Te'ālā dimiş ola ki ben zāhire nazar etmezüm ben bātına nazar eylerüm ya'ni 'alelhuşuş Hudā-yı Te'ālā böyle dimiş ola ki ben şüret-i zāhireye (25) bakmazüm ben bātına ve kulüba nāzırüm mādāmki kalb pāk u düüst olmaya maķālde ve zāhir a'māle i'tibār yoķdur nitekim Hāzret-i nebī [H195b] şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyururlar (26) ***innallāhe lāyenzuru ilāşuverikum ve lā ilāa'mālikum bel yenzuru ilākulübikum ve niyyātikum***<sup>924</sup> elhāşıl hulüş-ı kalb ve şafā-yı derünla olmayan a'māl maķbül olmayınca kanda (27) kaldı da ikrāh-ı derünla olan 'amelde ve tesbīh ü tahmīdde bir hāşıyyet ola ve anuñ şāhibine andan bir nef ü fāyide gele ya'ni bu güne kimseye söyledügi hamd u şenādan (28) aşlā bir nef yoķdur nitekim bu kışşadan ma'lūmuñ olur

***Hikāyet-i ān meddāh ki ezcihet-i nāmūs şükr-i memdūh mīkerd ü ğam-ı enderün-ı ü vü halākat-ı*** (29) ***delķ-i zāhir-i ü minümüdend key ān şükrhā lāfest ü dürüg***

Bu sürh-ı şerīf ol meddāhuñ hikāyesidür ki kendünün 'ırzı ve nāmūsımuñ şıyāneti (30) memdūhımuñ şükrin eylerdi ve hālbuki ol meddāhuñ derünınıñ ğuşsa ve ğamınıñ rāyihası ya'ni eser-i ğam u ğuşşası ve anuñ delķ-i zāhirinün halākat (31) ve köhneligi [M141a] gösterir idi ki ol şükr ü medhler lāf u dürügdür

**(1737) Meşnevi**

***Ān yekī bādelķ āmed ez'İrāk***

***Bāz pürsīdend yārān ezfirāk***

Ol bir kimse (32) köhne delķ ile 'İrākdan kendü şehrine geldi anuñ yārānı firākdan girü şordılar ya'ni diyār-ı ğurbetde çekdügi firākdan ve hicrān u iştıyāķdan anuñ hālını (33) şordılar

**(1738) Meşnevi**

***Güft āri bud firāk illā sefer***

***Būd bermen bes mübārek müjdever***

Ol kimse yārānına didi ne'am firāk u hicrān var idi illā sefer baña (34) ziyāde mübārek müjdelü oldı pes ziyāde mübārek ve müjdelü olduğına 'illet ķurup dir

**(1739) Meşnevi**

<sup>924</sup> "Muhakkak Allah Teala sizin suretlerinize ve amellerinize bakmaz; belki kalplerinize ve niyetlerinize nazar eder." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 511.

***Ki ḥalīfe dād deh ḥil'at merā***

***Ki ḳarīneş (35) bād şad medḥ ü şenā***

Zīrā baña ḥalīfe on ḥil'at virdi ki ḥalīfeye yüz ḥamd u şenā ḳarīn olsun

***(1740) Meşnevi***

***Şükrhā vü ḥamdḥā ber mişümurd***

***Tā ki şükr ezḥadd ü (36) endāze bübürd***

Ol kimse taḥşīl-i nāmūs için ḥalīfeye niçe şükrler ve ḥamd u şenālar 'add eyledi tā ki ḥamd u şükri ḥadd ü endāzeden iletirdi ya'ni ḥalīfe- (37) nūñ medḥin etmekle kendüye nāmūs u vaḳār ḥāşıl olmaq için ḥadden ḥāric medḥ ü şenā itdi

***(1741) Meşnevi***

***Pes bigüftendeş ki aḥvāl-i nejend***

***Berdürüg-ı tu güvāhī (38) mīdihend***

Pes anuñ bu da'vāsını istimā' eyleyen kimse aña dirler ki senüñ nejend olan aḥvālüñ ya'ni ğamġin ve pejmürde olan şüret-i aḥvālüñ senüñ (39) kizbüñe tanıqlık virürler

***(1742) Meşnevi***

***Ten bürehne ser bürehne sūḥte***

***Şükrā düzdīde yā āmūḥte***

Ten bürehne ser bürehne yanmışsın meger sen şükri oġurıl- (40) mışsın yā ğayridan oġrenmişsin şükri- ni'met muḳābelesinde olursın da ḥod ḥalīfenüñ ni'metinden ve anuñ on ḥil'at virdi didüġüñ ḥil'atden (41) bir nişān ve bir eşer yoḳdur

***(1743) Meşnevi***

***Kū nişān-ı şükr ü ḥamd-i mīr-i tu***

***Berser ü berpāy-ı bītevfir-i tu***

Ḳanı senüñ mīr ü pādşāhuñuñ [H196a] şükr ü ḥamdinüñ nişānı [P79a] (1) senüñ bītevķir olan ser ü pāyuñ üzre ol şükrüñ nişānı şākirüñ vücūdında olan ni'metdür senüñ bītevķir olan ser ü pāyuñ üzre o (2) ni'metden ḥod bir eşer ü 'alāmet yoḳdur didiler

***(1744) Meşnevi***

***Ger zebānet medḥ-i ān şeh mītened***

***Heft endāmet şikāyet mīkuned***

Egerçi senüñ lisān u zebānuñ (3) ol şāhuñ medḥini toḳur ya'ni anuñ medḥ ü şenāsın eyler yedi endāmuñ şikāyet eyler ya'ni egerçi lisānuñ anuñ şükr ü şenāsın söyler senüñ yedi (4) 'uzvuñ andan lisān-ı ḥalle şikāyet eyler

(1745) *Meşnevi*

*Dersahā-yı ān şeh ü sultān-ı cūd*

*Mer turā keşī vü şalvārī nebūd*

Ol şāh-ı kerem ve sultān-ı cūduñ saḥāsında (5) senüñ bir keşüñ ve bir şalvāruñ olmadı pes kanı anuñ in‘ām u saḥāsınuñ eşeri didiler

(1746) *Meşnevi*

*Güft men işār kerdem ān çı dād*

*Mîr taqşîrî nekerd eziftikād*

(6) Çünküm ol kimse aşhāb-ı firāsetden bu i‘tirāzı istimā‘ eyledi kendüyi ḥacāletden ḥalāş etmek için anlara bu güne cevāb virüp didi ol nesne- (7) yi ki şāh virdi ben anı bezl ü işār eyledüm yoḥsa şāh iftikād u iltifātndan her kez ihmāl ve bir taqşîr eylemedi *iftikād* yoklamak ma‘nāsınadır

(8) (1747) *Meşnevi*

*Bistedem cümle ‘atāhā ezemîr*

*Baḥş kerdem beryetîm ü berfaķîr*

Cümle ‘atāyı ol emîrū’l-mü’minînden aldum yetîm ü faķîre baḥş eyledüm

(1748) *Meşnevi*

*Māl dādem bestdem ‘ömr-i dırāz*

(9) *Dercezā zirā ki būdem pākbāz*

Māl virdüm muķābelesinde ve cezāsında ‘ömr-i dırāz aldum zirā ki pākbāz idüm ya‘ni *eşşadaķate teruddu’l-belā’e ve tezīdu’l-‘umr*<sup>925</sup> ḥadîşinüñ (10) muķtezāsı üzre pādşāhuñ baña eylediği saḥāyı fuķarā ve eytāma şadaķa virdüm ‘ömrüñ ziyādeliginden ötüri şadaķa virdüm zirā ki ṭarīķat mücerred- (11) lerinden idüm *pākbāz* beyne ehli’ṭ-ṭarīķ şol ehl-i tecrīde dirler ki her ne eline gelürse fisebīlillāh anı bezl eyleye

(1749) *Meşnevi*

*Pes bigüftendeş mübārek māl (12) reft*

*Çîst enderbāṭinet in dūd u teft*

Pes ehl-i firāset olan yārān aña didiler ey mübārek māl gitdi bāṭınuñda bu duḥān u ḥarāret nedür (13) mışra‘-ı evvelde bu vech hem cāyızdür pes aña didiler māl-ı mübārek çünküm gitdi senüñ bāṭınuñda olan āteşüñ duḥānı nedür ba‘zı nüshada dūd teft muzāf (14) vāķi‘ olmışdur *dūd-ı teft*den murād ol kimsenüñ fuķarā āteşinden

<sup>925</sup> “Sadaka belayı red ve ömrü tezyid eder.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 514.

zühür eyleyen āh u enīnidür keenne egerçi bu da'vāyı kılar ve bezl ü ĩşār lāfin ururdu lākin (15) ahyānen fakrdan ve teng-i destlikden āh kılurdu pes ehl-i firāset anuñ bu āh u enīninden derūnında [H196b] olan fakr u ihtiyāc āteşine istidlāl (16) kıldılar

[M141b] (1750) *Meşnevi*

***Şad kerāhet derderūn-ı tu çü hār***

***Key buved enduh nişān-ı ibtişār***

Senüñ derūnuñda hār gibi yüz kerāhet ü hālecān vardur endüh u ğam (17) kaçan ibtişār ve meserretüñ nişānı olur bu hāricde olan āh u enīnüñ ve inķibāzuñ bātınuñda olan endüh u ğama delālet eyler pes derūnuñda (18) yüz kerāhet var iken ve anuñ āşarı bīrūnuñda nümāyān iken bu āşār-ı ğam niçe şādīlige delālet kılar ve derūnında ihtiyācı olan kimse niçe pākbaz (19) olur didiler

(1751) *Meşnevi*

***Kū nişān-ı aşk u ĩşār u rızā***

***Ger dūrūsteş ān çi ğüfti mā mezā***

Pādşāha olan aşkuñ nişānı ve anuñ yolında eyledüğüñ (20) ĩşāruñ nişānı ve senüñ rızānuñ nişānı kıanı ol nesneyi ki mā mezādan didüñ eger dūrūstdür ya'ni geçmiş zamānda olan aḥvālūñden didüğüñ (21) eger dūrūst ise kıanı ĩşār u rızānuñ ve aşk u muḥabbetüñ āşār u 'alāmeti didiler ki mücerred bīdelīl maķāle ve da'vāya itibār yokdur

(1752) *Meşnevi*

***Ħod giriftem māl (22) ğüm şud meyl kū***

***Seyl eger bügzeşt cāy-ı seyl kū***

Ħod tūtalum māl ğitdi şāha meyl kıanı meşelā seyl eger geçdiyse seylüñ cāy u maḥalli kıanı mazḥar-ı ni'met (23) olan kimsenüñ mün'im cānibine ve anuñ ħizmet ü tātine elbette meyli olur senüñ ħod ol cānibe ve anuñ ħizmetine meyl ü rağbetüñ yokdur kıru da'vādan (24) ğayri ve şāniyen elbette bir kimse muķaddemā bir ni'mete vāşıl olsa ve ol ni'met andan zāyil olsa anuñ 'alāmeti ol kimsenüñ üzerinde zāhir olur ve ehl-i firāset (25) ol kimsenüñ muķaddemā bir mün'im kimse idüğini firāsetle eşerinden istidlāl kılar bāvücūd ki bir ni'meti bir kimse kendü ħüs-n-i ihtiyārıyla fuķarā ve eytāma bezl eylemiş (26) ola anuñ 'alāyim ü āşarı kıatı vāzih u rüşen olur evvelā böyle kimse kāsēlīs olmaz ve ḥalkā 'arz-ı ihtiyāc kılmaz ve fakr u kılletden münķabız olup (27) şākī olmaz bir kimsedeki bu şıfatlar mevcūde ola o elinde olan

nî'meti hüsn-i ihtiyârile niçe bezl ü îşâr eyler pes bu güne nişâr u îşâr sözlerine 'ind-i ehli'l- (28) firâset lâf u güzâf dirler

*(1753) Meşnevi*

***Çeşm-i tu ger bud siyâh u cânfezâ***

***Ger nemând ü cânfezâ ezrak çirâ***

Eger senüñ çeşmüñ siyâh u cânfezâ oldıysa (29) eger ol çeşmüñ cânfezâ kılmadıysa ezrak niçündür ya'ni ey müdde'î ve lâfzen senüñ hâlüñ şol bir kimseye beñzer ki bir niçe hübrü ve siyâh çeşm mañbûbları (30) görüp anlara kendü muqaddem olan ahvâlınden haber virüp dir ki egerçi hâlâ benüm çeşmüm ve ruhsârum bileţâfetdür lâkin bir zamân [H197a] ben dañı cân ziyâde idici (31) siyâh gözlü bir mañbûb idüm ammâ şimdi o leţâfet ve cânfezâlık kalmadı dir pes ehl-i firâset anuñ gözine bakup gök gözlü görürler ve aña dirler ki (32) eger ol cânfezâlık kalmadıysa gözüñ gök olması niçündür sen hod bir siyâh çeşm mañbûb idüm diyü da'vâ eyledüñ çeşm-i hod siyâhlıktan ezraklığa (33) mütebeddil olmaq ihtimâli yoqdur egerçi leţâfet ve cânfezâlık gitse 'aceb degüldür pes ey müdde'î sen dañı nî'met ü şervetden lâf urursın ve anı hüsn-i ihtiyâr (34) bezl ü îşâr kıldum dirsın farz idelüm ki sañâ ve 'aţâ vâsıtasıyla ol mâl senden zâyi' olmış yâ bu 'aynuñuñ gömgök kabâhati ve 'adem-i leţâfeti nedür (35) didiler

*(1754) Meşnevi*

***Kü nişân-ı pâkbâzi ey turuş***

***Büy-ı lâf-ı keş hemî âyed hamuş***

'Aşkbâzlık ve pâkbâzlık nişanı kâni ey turuşruy kelâmuñdan (36) lâf-ı keş râyihası gelür epsem ol ve sükût kıl ya'ni ey 'abüsü'l-vech olan kezzâb sende pâkbâzlık nişanı kânadur ki pâkbâz hezâr zevk-i (37) derün ve talâkat-ı vechle elinde olanı bezl eylemekdür senüñ hod yüzüñ turuş ve bâtınuñ pürendüh u ğam pes niçe pâkbâz olursın senüñ sözüñden (38) egri lâf ve kizb ü güzâf râyihası meşâmm-ı 'ağlı dürüst olanlara katı zâhir gelür senüñ mişlüñ şol kimseye beñzer ki şarımşak yiye ve pâkdehen ü pâk- (39) dimâğ olan kimselerüñ miyânına gelüp [M142a] diye ki ben mümessek ü mu'anber ğıdâlar yidüm ol kimsenüñ nefesiyle şarımşaguñ râyihası hod anlaruñ dimâğına urur (40) ve anlar anuñ kizbini derhâl fehm kılur pes anuñ da'vâsını bil ki neyi müfid olur

*(1755) Meşnevi*

***Şad nişân bâşed derün îşarrâ***

***Şad ‘alāmet hest nīkū-* (41) *kārrā***

Derūn-ı dilde işāruñ yüz nişānı olur eyü kār için yüz ‘alāmet olur yāhūd ma’nā nīkūkār olan kimse için yüz ‘alāmet olur [P79b] (1) ya’ni eyü kārūñ ve eyü ‘amel işleyen nīkū kirdāruñ niçe yüz eşer ve ‘alāmeti vardır işār u saḥānuñ derūn-ı dilde niçe āşārı olur senüñ derūnuñda ḥod bu eşerlerüñ birisi (2) yokdur pes aḥvāl-i derūnuñ maḳālūñi mükezzib olur ve ḥālūñe nazār kılan maḳālūñe iltifāt eylemeyüp mertebēñ ne idüğini bilür

***(1756) Meşnevī***

***Māl derişār eger gerded telef***

***Derderūn (3) şad zindegī āyed ḥalef***

Māl eger bezl ü işārda telef ola derūna niçe yüz zindelik ḥalef gelür ya’ni ey müdde’i ve kezzāb māl fisebīlillāh saḥā olmanda (4) ve işār kılmında eger telef olsa anuñ ‘ivażı ve ḥalefī derūn-ı dile niçe yüz ḥayāt-ı ḳalbiyye gelür ve bāzil olan kimsenüñ vechinde ve her ‘uzvında ol ḥayāt-ı ḳalbiyye- (5) nūñ āşārı nümāyān olur

***(1757) Meşnevī***

***Derzemīn-i Ḥaḳ [H197b] zirā‘at kerdenī***

***Toḥmhā-yı pāk u āngeh daḥl nī***

Zemīn-i Ḥaḳda zirā‘at eylemeklik pāk toḥmlar ve andan şoñra (6) daḥl u ḥāşıl olmamaḳ bu ḥod muḥāldür ya’ni fisebīlillāh pāk olan māluñ toḥmlarını ekmeklik ve bezl itmeklik ve andan şoñra anuñ maḥşūli olmamaḳ ḥod ḳābil (7) degüldür belki bir dāneye ednā mertebe on ‘ivaż u evsaṭ mertebe yedi yüz ‘ivaż gelmek muḳarrerdür nitekim bu āyet-i kerīme bu ma’nāya şehādet eyler ***meselü’l-*** (8) ***lezīne yunfiḳūne emvālehum fisebīlillāhi kemeşeli ḥabbetin enbetet seb’a senābile fikulli sunbuletin mi’etu ḥabbetin vallāhu yuzā’ifu limen yeşā’u vallāhu vāsī’un ‘alīm***<sup>926</sup> eger sen (9) dirseñ ki mebzūl olan māluñ netāyici āḥiretde zuhūra gelür ve bu āyet-i kerīme aña delālet kıılır pes bir kimse mālını bezl eylese bu dünyāda aña ne (10) ḥāşıl olur ki işār u saḥānuñ āşār u delāyili vardır ki bāzlık vücūdında ol zuhūra gelür dine muḥaḳḳıḳler dimişlerdür ki fisebīlillāh olan her ṭā‘atuñ (11) ve her saḥā ve ‘aṭiyenüñ iki nev’ şevābı vardır birine şevāb-ı ‘ācile dirler ki ol āḥiretde gelecek ve bāzil olan kimseye ḥāşıl olacaḳ şevābdur ve birine (12) daḥı şevāb-ı ‘ācile dirler ki ol bu dünyā olan şevābdur bir kimse ki bir ḥabbeyi fisebīlillāh bezl eyleye anuñ şevāb-ı ‘ācilesi

<sup>926</sup> “Mallarını Allah yolunda infak edenlerin misali, bir dane misali gibidir ki yedi başak bitirmiş, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine daha da katlar. Allah’ın rahmeti genişdir. O her şeyi bilendir.” (Bakara 2/261)



mālına berekāt geldüğinden (13) mā‘adā derūmına elbette hayāt-ı kılbiyye ve ezvāk-ı rūhāniyyeden hāşıl olmak ve halef gelmek muqarrer ve muhakkağdur muhaldür ki hilāfı ola Allāhu a‘lem meger ki (14) toğm nāpāk u fāsıd ola ve bāzır ü bāzlık niyyeti hāliş olmaya

**(1758) Meşnevi**

**Ger nerūyed hūşe ezravzāt-ı Hū**

**Pes çı vāsı‘ bāşed arzullāh bigū**

Eger (15) ravzāt-ı Hūdan hūşe bitmeye pes arzullāh niçe vāsı‘ olur söyle ya‘ni ey Allāh yolında emvāl-i pāk toğmını bezl eyleyen kimse ve anuñ cezā ve (16) ‘ıvaızı bitmez ve ‘acileten ve ācileten saħı olan kimseye zühür itmez zu‘m eyleyen nādān eger [hüviyyet-i İlāhiyye ravzalarından hūşe bitmezse ya‘ni kalb u ‘aql (17) ve rūh u ‘ālem-i āhıretde cennet-i pürfütüh ki -H] hüviyyet-i İlāhiyyenüñ ravzaları gibidür bunlarda işār u saħā olan şeylerüñ cezā ve şevābı ve halef-i bihesābı (18) zühür itmezse pes Allāhuñ arzı niçe vāsı‘ olur söyle *Allāhuñ arz-ı vāsı‘asmdan* murād arz-ı haqıkatdür ki bu zemīn aña nisbet bir habbe-yi hardal gibidür her kimse ki (19) bir tāt toğmın eke derhāl ol arz-ı haqıkatde anuñ iz‘āf u muzā‘af-ı rey‘ ü maşşüli hāşıl olur ve andan dil ü cāna gıdā olacağ kadar (20) ba‘zı ezvāk-ı rūhānı ve erzāk-ı nūrānı gelür ve dil ü cān andan neşv ü nemā bulur ve hazz u lezzet alur eger böyle olmasaydı ol [M142b] arza arzül- (21) lāh-ı vāsı‘a dinmek yerinde olmazdı

**(1759) Meşnevi**

**Çünki İn arz-ı fenā bırey‘ nıst**

**Çün buved arzullah ān müstevsi‘ıst**

Çünkü bu arz-ı fenā ve zemīn-i dünyā (22) bihāşıl degüldür [H198a] arzullāh niçe bırey‘ olur hālbuki ol müstevsi‘dür *müstevsi‘* mübālağayla vüs‘atlenmiş dimekdür ya‘ni bu fenā olan zemīn maşşülsüz (23) degüldür çünkim bir bāzır bu zemīne toğm ekse ‘adet-i İlāhiyye bunuñ üzerine cāriyyedür ki bir habbesine bir niçe habbe ‘ıvaız bulur ve bu zemīn-i fenāda bu kadar (24) hāşıyyet olur ki herkesüñ ‘aqlı bunu bilür pes şol arzullāh-ı bākı niçün bihāşıl ola ki ol mübālağayla bir vāsı‘ yerdür muhaldür ki o arzullāh-ı vāsı‘a (25) hāşılsuz ola lābüdd bunda ekilen anda biter nihāyet māfılbāb bāzil olan kimse bunuñ netāyic ü maşşülātını yevm-i āhıretde müşāhede ider

**(1760) Meşnevi**

**İn (26) zemīnrā rey‘-i ü hod bihadest**

### ***Dāneyirā kemterin hod hefşadest***

Bu zemīnün rey' ü hāşılı hod bīhaddür bir dānenün kemterin hāşılı hod yedi (27) yüzdür ya'ni bir kise bu zemīn-i dūnyāda tohm ekse anuñ maḥşūli hod bīhaddür bir dānenün evsaṭ meretebe hāşılı eger āfātdan maşūn olursa yedi yüz- (28) dūr ve a'lā meretebesi ḥadd ü ḥesāba şıgmaz ki Ḥaḳ Te'ālā diledügi kula iz'āf u muzā'af-ı bīḥesāb virür nitekim bu āyet-i kerīme bu ma'nāya şehādet (29) eyler *kāle te'ālā ve tebāreke meselü'l-lezīne yunfikūne emvālehum fisebilillāhi kemeseli ḥabbetin enbetet seb'a senābile fikulli sunbuletin mi'etu ḥabbetin*<sup>927</sup> āh çünkim zemīn-i (30) dūnyānuñ maḥşūli bīḥadd olıcaḳ ve her dānesine ednā meretebe hefşad 'ivaż gelicek arzullāh-ı vāsi'a olan āhireti daḫı buña göre kıyās eyle her ne ki (31) fisebilillāh infāḳ eylesin anuñ bir ḥabbesine ednā meretebe yedi yüz 'ivaż bulmaḳ muḳarrer olur

### ***(1761) Meşnevi***

#### ***Ḥamd güfti kū nişān-ı ḥāmidün***

#### ***Ni birūnet hest eser ni enderün***

(32) Ḥamd u şükr didün ḥāmidlerün nişānı ḳanı ne senün ṭaşrañda vardur eşer ne bātınuñda ya'ni şol lāfzen olan şā'ir ḫalīfe ḫaḳḳında ḫamd eyleyüp (33) anuñ derün u birūnından aşlā ḫamd u şükrün 'alāmet ve nişānı olmaduğı gibi ey Ḥazret-i Ḥaḳḳa lisānla ḫamd u şenā eyleyen kimse ḫāmidlerün senün vücūduñda (34) nişānı ḳanı ol ḫamduñ eşer ü nişānından ne senün zāhirūñde ve ne bātınuñda eşer vardur ḫāmidlerün nişānı evvelā oldur ki mün'iminden her ne gelürse anı 'ayn-ı (35) ni'met bile zīrā ḫamd gāh olur ki rızā ma'nāsında isti'māl olunur nitekim *ḫamedtu fülānen* dirler *fema'nāhu rażītu biḳaḫıyyetihi ve ḳısmetihi felā i'terazu 'alāfi'lihi ve lāa'raḫ* (36) *'anḫukmih*<sup>928</sup> dimekdür *keyfe ve ḳad kāle te'ālā fiḫadişi'l-ḳudsī menlem yerza biḳaḫā'ī ve lem yaşbir 'alābelā'ī ve lem yeşkur 'alāni'amā'ī felyaḫruc minarzi ve semā'ī ve liyaṭlub* (37) *Rabben sevā'ī*<sup>929</sup> ve ḫāmidün bir nişānı daḫı oldur ki maḫmūd olan mün'iminün ef'āl-i [H198b] ḫasenesi üzre şenā ḳıla ve anuñ her fi'lini ef'āl-i ḫasene bile bu taḳdīr (38) üzre muḫaḳḳıḳler böyle dimişlerdür ki *eşsenā'u 'alāllāhi fikulli mā fa'al emāte ev ahyā efḳar ev aḡnā eblā ev ibtilā ebhece ev eşcā feenne cemī'u mā*

<sup>927</sup> “Mallarımı Allah yolunda infak edenlerin misali, bir dane misali gibidir ki yedi başak bitirmiş, her başakta yüz dane vardır.” (Bakara 2/261)

<sup>928</sup> “Birinin hamd etmesi rıza manasıdır ve içinde ve kısmetinde rıza gösterir, Hakk'ın yaptıkları ve hükmüne itiraz etmez.”

<sup>929</sup> “Her kim ki kazaya boyun eğmez ve belaya sabırla karşı koymaz ve nimetlerime şükür yolunu tutmazsa arzdan ve semadan ihraç edilir, o kimse kendine başka bir Rab arar.”

*yef'alehu faẓlun ev 'adlun* (39) ve *hikmetun 'āfiyetun ḥamīdetun*<sup>930</sup> her şol ḥamidüñ kendü maḥmūdı olan mün'imine şükr kıla ve anuñ cemī'ci ef'āline rāzı ola ve andan gelene ḥamd u şenā eyleye anuñ muḳābelesinde (40) Ḥaḳ Te'ālā aña şükr kıılır ve andan rāzı olur ve kemāl-i luḫfından ol bendesine şenā kıılır kemā kıile

*Beyt*

*Şenā gū tā şenā yābī şükr gū tā 'aṭā yābī*

*Rızā dih tā* (41) *rızā yābī verā cū tā verā yābī*<sup>931</sup>

Tefsīr-i Kebīrde **İmām Faḫr-ı Rāzī** dir ki *'anınNebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem izā en'amallāhi 'alā'abdihi ni'meten feyekūlu'l-'abdu elḥamdulillāh* [P80a] (1) *feyekūlullāhu te'ālā unzurū ilā'abdī a'ṭaytuḥu mā lāḳudrete lehu fee'tānī mā lāḳıymete lehu*<sup>932</sup> ma'nā-yı şerīfi en'am mu'tāde olan eşyānuñ birini bendeye virmek ve 'aṭā kıılmaḳdur meşelā aç (2) iken anı [M143a] toyurmaḳ ve teşne iken reyyān kıılmaḳ ve 'üryān iken libās giydirmek gibi ammā elḥamdulillāh demek cemī'ci ḥamd Allāh Tebāreke ve Te'ālāya maḫşūşdur demek olur pes cemī'ci melā'ike- (3) nūñ ve enbiyānuñ ve evliyānuñ ve 'ulemā ve şuleḫānuñ velḫāşıl efrād-ı nāsuñ cemī'sinüñ ḥamdine şāmil olur ve daḫı ebede'l-ābāda dek her ne ḳadar şey Ḥaḳ Te'ālā ḫaḳ (4) eyleser anlarıñ daḫı ḥamdine ḫāvī olur zīrā *elif lām* istiḡrāḳ içündür pes Allāh Te'ālānuñ 'abd üzere ni'meti dünyāda müteneḫiyedir ve ḥamd ise bu zıkr olınan taḳdīr (5) üzere ḡayrimüteneḫīdür ve *lizālik ḳāle te'ālā fihāzā'l-ḫadiş a'ṭiyetuḥu ni'meten lāḳadera biḫā fee'tānī mineşşukri mā lāḳıymete lehu*<sup>933</sup> bu cümle ḫāmid olanlarıñ 'alāmet ü nişānıdır ve bunlardan (6) mā'adā zāhir ü bāṭında niçe 'alāyim ü āşarı daḫı vardur ki ol ta'bīr ü taḫrīre şıḡmaz

*(1762) Meşnevi*

*Ḥamd-ı 'ārif mer Ḥudārā rāstest*

*Ki güvāh-ı ḥamd-ı ü şud pā vü dest*

Ḥudā-yı (7) Te'ālā Ḥāzretine 'ārifüñ ḥamdı rāstestdur zīrā anuñ ḥamd u şükrinüñ şāhidi pā vü destidür bu hem vechdür zīrā ol 'ārifüñ ḥamdine pā vü desti güvāh oldı (8)

<sup>930</sup> “Her durumda Allah’a şükret, ondan gelen ölüm ve yaşama, fakirlik ve zenginliğe, belaya ve beladan kurtuluşa, sevince ve üzüntüye razı ol; çünkü Allah’ın yaptığı her şey faziletlidir, ādildir, hikmetlidir, saḡlıklıdır, övgüye lâyıktır.”

<sup>931</sup> “Sena söylersen sena bulursun, şükür söylersen ihsan bulursun. Rıza verirsen rıza bulursun, onu ararsan onu bulursun.”

<sup>932</sup> “Allah kuluna bir nimet verdiğinde kul şöyle der: Elḥamdülillah. Allah da şöyle der: Kuluma bakınız, ben ona nimet verdim, o da bana şükretti.”

<sup>933</sup> “Allah Teala bu hadiste şöyle der: Ben ona takdir edilenin dışında nimet verdim, o da bunun karşılığında sonsuz şükürde bulundu.”

ya'ni 'arif-i billāhuñ Hüdā-yı Te'ālāya hamd eylemesi şahih ü şadıkdur ki anuñ hamd u şükriye a'zā ve cevārihi dağı şāhiddür ya'ni anuñ mazhar-ı ni'met-i İlahi olduğına (9) ve ğınā-yı kalb bulduğuna her bir 'uzvı 'alāhıde lisān-ı hālle şehādet eyler belki 'arif-i bīnā olanlara lisān-ı faşihle anuñ hāmid ü şākir olduğunūñ rāzını (10) söyler nitekim kıyāmetde herkesün a'zāsı eyledüğü a'māli yā lisān-ı hālle veyāhud maķālle söyleye aşhāb-ı rāz olanlar bu dünyāda dağı a'zā ve cevārihden (11) ol nuṭkı ve şehādeti sem'-i cānla istimā' iderler

[H199a] (1763) *Meşnevi*

*Ezçeh-i tārık-i cismeş berkeşid*

*V'eztek-i zindān-ı dünyāyeş harid*

Hamd ol 'arifi cismün tārık ü muzlim (12) çāhından yukarı çekdi ve hamd ol 'arifi dünyā zindānınuñ ka'rından satın aldı ya'ni dünyānuñ kayd u bendinden hālāş u āzād eyledi ya'ni 'arifün hamdı (13) Haķ Te'ālādan her ne gelürse aña rāzı olmaķ ve anı ni'met bilüp muķābelesinde mün'ime şükr kılmaķdur bu hālet ise bir kuvvet-i cāzibe gibidür ki anı cismün tārık (14) olan çāhından 'ālem-i bālāya ve mertebe-yi a'lāya çeker ve dünyānuñ zindānınuñ esfelü's-sāfilin olan mertebesinden hālāş idüp āzād eyler ve niçe kerem-i İlahiyye ve ni'am-ı rūhāniye- (15) ye anı İşāl eyler her bār ki ol hamd ve şükriyi ziyāde eyleye *le'in şekertum leezidennekum*<sup>934</sup> fehvāsı üzre Haķ Te'ālā anuñ zāhiren ve bātinen ni'metlerini ziyāde eyler

(1764) *Meşnevi*

*Aṭlas-ı (16) taķvā vü nūr-ı mü'telif*

*Āyet-i hamdest ūrā berketif*

Taķvānuñ aṭlası ve nūr-ı mü'telif anuñ ketifi üzre hamduñ āyetidür ya'ni perhizkārılık cāmesi ve (17) mu'āşiden belki māsivāllāhdan kendüyi şıyānet eylemek pīrāyesi ki murād *aṭlas-ı taķvādan* budur ve dağı tā'atle ve istignā ve kanā'atle ūlfet idici (18) nūr ki *nūr-ı mü'telif* buyurmalarından murād-ı şerifleri budur şu zıkr olınan haşleteyn-i şerifeteyn ol 'arifün menkibini üzre hamd u şükr ne 'ālāmet ü nişāndur (19) *ketif* Türkçe yağırını didikleridür bunda omuz murād olur eger su'āl olinursa ki aṭlas taķvādan zühd ü şalāh libāsı murād olursa 'arifün dūşı üzre (20) āyet-i hamd olmasını zāhirdür nūr-ı mü'telifün dūş üzre āyet-i hamd olması niçe kābildür elcevāb tağlīb kā'idesi üzre nūr-ı mü'telifi dağı libās-ı taķvā gibi maḥsūs (21) menzilesine tenzil idüp āyet olmada anuñ dūşı üzre ehl-i nażar olına ikisi bile vāziḥ ü āşikārādur

<sup>934</sup> “Andolsun eğer siz şükrederseniz elbette size (nimetimi) arttırırım.” (İbrahim 14/7)

dimegi iş'ār eyler mümkindür ki *atlas taqvā*dan daḥı (22) murād 'alāyim-i taqvā ola ve *nūr-ı mü'telif*den murād ḥalka ülfet ve ünsiyyet idici nūr dimek ola ve muzāf taqdīr olup eṣer-i nūr-ı mü'telif dimek ola bu taqdīr (23) üzre [M143b] ma'nā 'alāmet-i taqvā ve eṣer-i nūr-ı mü'telif ol 'ārifüñ ketifi üzre anuñ ḥamd u şükriñüñ nişānıdır ehl-i nazar olına dimek olur

**(1765) Meşnevi**

***Vārehīde ez- (24) cihān-ı 'āriye***

***Sākin-i gülzār u 'aynun cāriye***

Fānī ve 'āriyetī cihāndan kırtulmuşdur gülzār u 'ayn-ı cāriyyenüñ sākini olmuşdur ya'ni 'ārif ol (25) kimsedür ki bu 'āriyetī olan fānī cihāndan ḥalāş olmuş ve 'ālem-i kevn ü fesād kaydından necāt bulmuşdur gülzār-ı dil ü cānuñ [H199b] ve anda cāriyye olan (26) yenābī'-i ḥikem ve enhār-ı 'ulūm u 'irfānuñ sākini olmuşdur velḥāşıl ḥadāyık-ı ḥākāyıkā vuşul bulmuşdur ve anda revān olan (27) esrār u ma'ārif çeşmelerinüñ kenārında iḳāmet kılmışdur dimek olur ***ficennetin 'āliyetin lātesma'ū fihā lāgiyeten fihā 'aynun cāriyetun***<sup>935</sup> āyet-i kerīmesi bunlaruñ vāşıl (28) oldukları mertebeyi beyān kıılır

**(1766) Meşnevi**

***Berserīr-i sırr-ı 'ālīhimmeteş***

***Meclis ü cāy u maḳām u rütbetiş***

**(1767) Meşnevi**

***Maḳ'ad-ı şıddıki ki şıddıķān der'ü***

***Cümle ser sebzend ü şād u tāze- (29) rü***

'Ālī olan sırruñ serīri üzredür anuñ himmetinüñ meclisi ve cāy u maḳām ve rütbeti bu vech-i sırr-ı 'ālīye muzāf olduḡı taqdīr üzredür sırr 'ālī- (30) ye muzāf olmayup 'ālī himmeti vaşf-ı terkībi olup ma'nā böyle olsa daḥı vechdür [sırr-ı serīri üzredür o 'ārifüñ 'ālī himmetinüñ meclisi ve cāyı ve maḳāmı (31) ve rütbeti beyt-i şānī beyt-i evvelüñ mışra'-ı evvelinde olan -H] serīr sırrı tefsīr ü beyāndur ya'ni ol serīr-i ma'nevī ve erīke-yi rūḥānī şol bir maḳ'ad-ı şıddıķdur ki şıddıķlar (32) anda meclisi sersebzler ve şād u tāzerülardur *sersebz* başı yeşil dimekdür lākin leṭāfet ü ṭarāvetden kināyetdür ki bahārda eṣcāruñ başları sebz olmaḡla anlara (33) leṭāfet ü revnaḳ virür ya'ni ol 'ārif ü vāşıluñ ve 'ālem-i kāmilüñ himmet-i 'āliyyesi sırr-ı İlähī serīri üzre

<sup>935</sup> “Yüksek bir cennettir. Ki orada boş bir söz işitilmez. Orada akan bir kaynak...” (Gāşiye 88/10-12)

meclis ve cāy u maḳām ve mertebe ittihāz eylemişdir (34) ve kendüsi ‘ayn-ı himmet olup himmetinüñ vāşıl olduğı mertebede sākin olmışdur ol *serīr-i sırdan* ve anuñ vāşıl olduğı mertebeden murād şol bir maḳ’ad-ı (35) şıdḳdur ki cemī’-i şiddikler anda laṭifler ve şādlar ve tāzerūlardur ki bunlaruñ bu mertebelerinüñ cennet-i ācilede olan şānını Hāḳ Te‘ālā bu āyet-i kerīme ile sūre-yi (36) Ḳamerüñ āhırinde beyān buyurur *ḳālellāhu te‘ālā innelmutteḳīne ficennātin ve neherin fımaḳ’adi şıdḳin inde melīkin muḳtedirin*<sup>936</sup> ya’ni taḳḳiken mütteḳiler cennetlerde ve nehirler kenārında (37) sākinlerdür maḳ’ad-ı şıdḳda muḳtedir olan pādşāhuñ ḳatında maḳ’ad-ı şıdḳ ta‘biri ol maḳāmda laḡv u kizb olmaduğundan ötüri ve aña şıdḳ şāhibleri (38) vāşıl olduğundan ötüridür dimişler şāhib-i bahrū’l-ḥaḳāyık dir ki *maḳ’ad-ı şıdḳdan* murād mertebe-yi ‘indiyet-i İlahīde maḳām-ı vaḥdetdür ki māsivāllāhdan (39) perhiz ḳılan muḳarriblerüñ mertebesidür

**(1768) Meşnevi**

***Ḥamdşān çün ḥamd-i gülşen ezbahār***

***Şad nişānī dāred ü şad gır ü dār***

Anlaruñ ḥamdi gülşenüñ bahārdan olan (40) ḥamdi gibidür yüz nişān ve yüz dār u gır tutar ya’ni bu ‘ariflerüñ ḥamdi mücerred lisān-ı ḥalle degüldür ki belki gülzār bahārdan leṭāfet ü ṭarāvet kesb (41) eyleyüp neşv ü nemā ve ḥayāt bulup lisān-ı ḥalle bahārda niçe şükr ü ḥamd eylerse ‘ariflerüñ vücūdı daḫı ol kerem ü cūd şāhibinüñ tecelliyāt-ı [P80b] (1) luṭfiyye ve cemāliyyesinden ḥayāt- [H200a] pezīr olup ve kemāliyle leṭāfet ü ṭarāvet bulup her bir ‘uzvları ve cüzvleri gülşenüñ bahārda eylediğı ḥamd gibi Ḥazret-i Perverdigāra hezār (2) zevḳ ü sürürla ḥamd u şenālar iderler ve bunlaruñ ḥamd u şenāsı gülzār-ı bahārdan niçe gır ü dār ya’ni ‘alāmet ü āşār tutduğı gibi ‘alāyim ü āşār tutar ve ḥüsn-i ḥālleri ḥaḳıḳatle (3) ḥāmid olduklarına şehādet ider *gır ü dār* egerçi ḳabz ü başt ve ḥükümet ma’nāsına isti’māl olunur lākin bunda nişān ve āşār [M144a] ma’nāsı virilür

**(1769) Meşnevi**

***Berbahāreş çeşme (4) vü nahl ü giyāh***

***V’ān gülistān u nigāristān güvāh***

Anuñ bahārı üzre çeşme vü nahl ü giyāh ve ol gülistān ve daḫı nigāristān güvāhdur *nigāristān* (5) naḳşistān dimekdür māḳablini ‘atf-ı tefsir olup bahār zamānında olan

<sup>936</sup> “Şüphesiz takva sahipleri cennetlerde nur içinde, doğruluk meclisinde, sonsuz kudret sahibi bir melikin (Allah’ın) huzurunda olacaktır.” (Kamer 54/54-55)

nuķuş u elvān murād olur ya'ni 'ārifüñ derūnında olan bahār-ı ma'nevī üzre (6) bu zāhirde olan çeşmlerüñ ve naħllerüñ ve nebātlaruñ ve daħı gülistānuñ ve daħı ezhārı maħall-i nuķuş olan bāğlaruñ leţāfeti ve tazeligi şāhiddür (7) nitekim bunlaruñ leţāfeti bahāruñ vücūdına ve bahāruñ bunlara leţāfetbaħş olduğına ve ĥayāt virdüğine lisān-ı ĥalle şehādet ider kezālik 'ārifüñ rüĥāniyyetle (8) laţif olan ve nūrāniyyetle tarāvet bulan her bir 'uzvı ve cüzvi naħl-i tāze ve giyāh-ı sebz ü gülistān ve nigāristān ne güne bahāruñ feyzine ve 'aţāsına şehādet (9) iderlerse ma'nevī olan bahāra bunlar gibi şehādet iderler ve lisān-ı ĥalle şükr ü şenālar kıırlar

**(1770) Meşnevi**

***Şāhid-i şāhid hezārān her taraf***

***Dergüvāhı hemçü gevher derşadef***

(10) Maħbübuñ şāhidi her tarafda hezārān u bīpāyān şadefde olan gevher gibi güvāhlıkdadır *şāhid-i evvel* güvāh ma'nāsınadır ve *şāhid-i şānı* maħbüb ma'nāsınadır ya'ni 'ārif (11) ki filĥaķıķa şāhid-i ma'nevī ve maħbüb-ı rüĥānıdır her tarafda anuñ ĥaķķında şāhidlik eylemede hezārān şāhid ü bürĥān vardur şadefde olan cevherüñ cevheriyyetine (12) hezārān şāhid olduğı gibi ve bu vech daħı evlādur ki dine ol maħbüb-ı ma'nevī ve ma'sūķ-ı zātınüñ şāhidi ve delīli her tarafda anuñ ĥaķķında şehādet (13) eylemeklikde hezārān u bīpāyāndur şadef içre gevherüñ kendi vücūdına ve cevheriyyetine şehādet eylemede olduğı gibi nitekim her şadefi ki göresin anuñ içinde (14) olan cevher kendü vücūdına ve cevheriyyetine lisān-ı ĥalle şehādet eyler kezālik şadef daħı derūnında olan cevhere lisān-ı ĥalle şehādet ider pes (15) 'ārifüñ cismi şadef gibi ve rüĥı cevher gibidür anuñ rüĥı şadef-i tende kendünüñ cevheriyyetine ve maħbüb-ı zātı olduğına şehādet eylemededür velĥāşıl hemān (16) ezhār u eşcār ve nebātāt u eşmār-ı bahāruñ vücūdına şehādet kıılması 'ārifüñ bahār-ı derūnına şāhid olmaķ degül belki niçe [H200b] yüz biñ bunuñ gibi her tarafda delāyil ü şevāhid (17) şadef içre dürrüñ şehādet eyledüği gibi anuñ cevheriyyetine ve maħbübiyyetine şehādet eylemededür ki cemī'-i 'ālem 'ārif-i kāmilüñ maħbübiyyetine delālet ü şehādet (18) eylemededür lākin bu şehādeti bilmez meger ki yine 'ārif-i Rabbānı ola ve elsine-yi eşyāya vāķıf ola vallāhu a'lem pes yine ol şā'ir-i lāfzenüñ ĥikāyesini taķrīre ve ehl-i (19) firāsetüñ aña eyledüği taķrī' ü tevbīĥüñ beyānına şürü' idüp buyururlar

**(1771) Meşnevi**

***Büy-ı sırr-ı bed biyāmed ezdemet***

***Ezser ü rû tâbed ey lâfî gamet***

Ammā ey lâfzen ve kezzāb (20) senüñ nefsuñden sırr-ı bedüñ rāyihası gelür ey merd-i lâfî senüñ derünuñda olan gamuñ başuñdan ve yüzüñden yaldırar ya'ni ey şāhuñ 'aṭā ve baḥşışinden lâf (21) uran müdde'î senüñ kelāmuñdan ḳalbüñüñ fāsîd olmasından ve ḳabîḥ olan sırruñuñ rāyihası ve eṣeri zāhir olur ey lâfa mensüb olan kezzāb senüñ gam-ı derünuñ (22) ser ü rüyuñdan ve güft ü güyuñdan lem'a urur ve sen bu sırr-ı derünuñu ketm eylemege ḳādir degülsin zîrā dimāg-ı 'aḳlı pāk olanlar meşām-ı 'aḳılla anı derḥāl idrāk ḳılurlar

(23) (1772) *Meşnevi*

***Bü şināsānend ḥāzık dermeşāf***

***Tu beceldî hāy u hū kem kun güzāf***

Meşāfda ḥāzık u māhir bü şināslār vardur sen celādet ü şalābetle 'abeş ü güzāf hāy (24) u hū eyleme [M145b] meşāf şaflaruñ cem'îdür ya'ni ey merd lâfî sen zu'm eyleme ki meydān-ı 'ālemde dimāg-ı 'aḳlı pāk şāḥib-i firāsetler olmaya ve senüñ [ḥabîş -P] rāyiḥañı anlar idrāk (25) ḳılmaya belki bu meşāf-ı cihānda ḥāzık u māhir niçe rāyiḥa fehm idici şāḥib-i firāsetler vardur sen cür'et ü cesāret sebebiyle 'abeş yire hāy u hūy eyleme senüñ (26) hāy u hūyuñ ve da'vāya müte'alliḳ olan güft ü güyuñ anlaruñ ḳulağına girmez ve 'avām-ı kelhevāma ḥüsn-i zann virdügi gibi anlara daḥı ḥüsn-i zann virmez zîrā ki bunlar (27) Allāh nūrıyla nāzır olan şāḥib-i firāsetlerdür ve cevāsīs-i ḳulüb olan ehl-i kiyāsetlerdür Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem *innallāhe 'ibāden yu'rifüne'n-nāsi bittevessemi*<sup>937</sup> buyur- (28) mışdur ve daḥı *itteḳü firāsete'l-mü'min feinnehu yenzuru binürillāh*<sup>938</sup> diyü anlaruñ firāsetinden ḥavf u perhîz eylemege emr ḳılmışdur

(1773) *Meşnevi*

***Tu melāf ezmüşg k'ān büy-ı piyāz***

(29) *Ezdem-i tu mīkuned mekşüf rāz*

Sen müşkden lâf urma zîrā ol piyāzuñ rāyihası senüñ dem ü nefsuñden rāzuñı mekşüf u 'ayān eyler ya'ni sen şalāḥ u taḳvā- (30) dan lâf urma ki zîrā ol derünuñuñ ḳabîḥ olan rāyihası piyāz rāyihası gibi senüñ dem-i ḥabāşet-i tev'emüñden rāzuñı keşf eyler

(1774) *Meşnevi*

***Gülşeker ḥordem hemî güyî vü büy***

<sup>937</sup> "Allah'ın, halkı alâmetlerinden anlayan kulları vardır." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 467.

<sup>938</sup> "Müminin zekāsından sakının ki o, Allah'ın vermiş olduğu feraset yüzüyle bakar ve baktıgının nasıl bir mahluk olduğunu anlar." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 467.



(31) *Mîzened ezsîrgeh yâfe megûy*

Meşelâ gülşeker yidüm dirsın hâl bu ki [büy-ı -P] nefes sîrden urur ki yâve söyleme ya'ni ey müdde'î ve kezzâb filmeşel sen gülşeker yidüm dirsın (32) ve dehânuñdan [H201a] çıkan râyiha şarımşağdan dem urur lisân-ı hâlle böyle diyü ki yâve söyleme ve 'abeş yire da'vâ eyleme zîrâ dimâğı pâk olanlara senüñ kabâhat (33) u fezâhatuñ zâhirdür pes bu da'vâ anlar katında neyi müfid olur dir

(1775) *Meşnevi*

*Hest dil mânende-yi hâne-y kelân*

*Hâne-yi dilrâ nihân hemsâyegân*

Meşelâ derün u dil (34) bir ulu ev gibidür ol dil hânesinüñ nihân hemsâyeleri vardur ya'ni kalb-i insânî filmeşel bir vâsî' hâne gibidür ol hâne-yi kalbün gizlü hemcivârları var- (35) dur ki aña muttaşıl olmuşlar ve derün cānibinden taḡarrüb ü muḡārenet kılmışlardur

(1776) *Meşnevi*

*Ezşikâf-ı revzen ü dīvārḡā*

*Muḡḡali' gerdend beresrārḡā*

(1777) *Meşnevi*

*Ezşikâfî (36) ki nedâred hiç vehm*

*Şâḡib-i hâne nedâred hiç sehm*

Ol nihân olan hemsâyeler revzenüñ şikâfından ve dīvârlardan bu hemvechdür revzenüñ ve dīvârlaruñ (37) şikâfından esrârlara vâқи' ü muḡḡali' olurlar bir şikâfdan muḡḡali' olur ki anı hiç vehm ü 'aḡl ḡutmaz hâne şâḡibi daḡı ol şikâf-ı revzenden hiç sehm ü naşib (38) ḡutmaz *dīvār*dan murâd beden dīvârı ve *revzenden* murâd dil revzenesidür ya'ni ey ehl-i firâsetüñ idrâkından ḡâfil ü cāhil olan müdde'î aşḡâb-ı başiret (39) ḡöñül revzeninüñ deriçesinden ve beden dīvârlarından sırlara ve derün-ı dilde olan fikrlere muḡḡali' olurlar şol bir ma'nevî olan şikâfdan ki aşlâ vehm (40) anı tevehhüm itmez farazâ hâne-yi dil şâḡibi olan daḡı ol şikâfdan behre ve naşib ḡutmaz ve ne cānibden idüḡini fehm ü idrâk itmez bu şikâf derün-ı dile (41) 'aḡl yolındandur ve hâne-yi dil nazar-ı firâsetle ḡaşıl olur

(1778) *Meşnevi*

*EzNubî berḡ'ân ki dīv ü kavm-i ü*

*Miberend ezḡâl-i insî sırr u bû*

Süre-yi A`râfda olan [P81a] (1) âyete işaretdür *yâ benî âdeme lâyeftinnekumu 'ş-şeytānu* ey âdemoğlı *lā yemtiḥennekumu 'ş-şeytānu bienne yemna'ū duḥūle 'l-cenneti biihvā'ikum*<sup>939</sup> *kemā aḥrace ebeveykum minelcenneti* nitekim imtiḥān u iftitān eyledi (2) vālideynūnizi cennetden iḥrāc etmekle *yenzi'u 'anhumā libāsehumā* ḥāldür *aḥracenūn* fā'ilinden veyāḥud *ebeveykum*den ya'ni nitekim iḥrāc eyledi iblīs ebeveynūnizi anlardan libāsların (3) nez' eylediği ḥāle ve iblīse nez' isnādı mecāzīdür *liyuriyehumā sev'ātihimā* bunlara göstermeden ötüri yaramazlıklarını *innehu yerākum* taḥkīken o görür sizi *huve ve kabīluhu* zammeyle de naşbla da (4) cāyizdür zīrā *innenūn* ismi ki zamīrdür aña 'atf [M145a] olursa naşbla olur veyāḥud vāv bema'nā ma'a ola *kabīl*den murād şeytānuñ cünūdudur [H201b] ve *innehu* ta'līldür *lāyeftinnekum* fi'lini ya'ni şaķınuñ (5) sizi imtiḥān itmesün şeytān zīrā o sizi görür o da cünūdi da pes düşmen pinḥāndan kemāl mertebe ḥazer lāzımdür *minḥayṣu lāteravnehum* şol ḥayṣiyetden (6) ki siz anları göremezsüz ve ru'yetuhum iyyānā minḥayṣu lāyerāhum filcümle lāyeḳtezā imtinā' ru'yetuhum ve temesellehum lenā *innā ce'alnā 'ş-şeyātine* taḥkīken şeytānları biz kılduḳ (7) *evliyā'e lillezīne lāyu'minūn*<sup>940</sup> eḥibbā ve dost kılduḳ şol kimseler için ki vaḥdāniyyet-i Ḥaḳḳa ve enbiyāya ve āhirete taşdıḳ eylemediler ma'nā-yı beyt [ḥazret-i -P] Ḳur'ānda oḳu ki şeytān (8) ve anuñ ḳavm u ḳabile si insinūn ḥālinden sırr u bñ eyledi ya'ni benī ādemūn ḥāl u sırrından rāyiḥa alur niçe esrārına vāḳıf olur

(1779) *Meşnevi*

*Z'ān reḥī ki ins (9) ezān āgāh nīst*

*Z'ān ki z'īn maḥsūs u z'īn eṣbāh nīst*

Ol bir yoldan ki ins ol yoldan āgāh degüldür zīrā ki ol yol bu maḥsūsdan ve bu (10) eṣbāhdan degüldür ya'ni ḥiss-i beşeriyye ile maḥsūs olan ve bunuñ emşāli yollardan degüldür belki [zīrā ki ol yol +H] belki ma'ḳūl u ma'nevī olan yollardandır ki ḥiss-i ḥayvānī ve dīde-yi (11) cismānī anı derk ü şuhūda ḳādir degüldür

(1780) *Meşnevi*

*Dermiyān-ı nāḳıdān zerḳī meten*

*Bermihekk ey ḳalb-i dūn lāfī mezen*

<sup>939</sup> “Şeytan sizi aldatarak ve cennete girmenizi engelleyerek sınamasın.”

<sup>940</sup> “Ey âdemoğulları! Şeytan ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve kabilesi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz şeytanları imana gelmeyenlerin dostu yaptık.” (A`raf 7/27)

Nâkıd u başırler ortasında bir zerķ (12) ü riyā ıokıma ey ıalb-i dñn ùzre bir lâf urma ya'ni nekkādān-ı bāzār-ı ıarīkat ve şarrāfān-ı Şehr-i haķīkat miyānında zerķ ü tezvīrle kendñni hālīŐ ü (13) Őālīh izhār itme bunlar mihekk-i aĥvāl ve mīzān-ı a'māl u ĥıŐāl olmuşlardur ey ıalb-i haķīr bu mihekk-i ma'nevī olanlar ıatında lâf u gñzāf eyleme ve ben daĥı (14) hālīŐ ü Őāfiyem diyü söyleme zīrā bunlar aĥvāle muıııalı'lerdür

*(1781) Meşnevi*

*Mer mihekkrā reh buved bersırr-ı ıalb*

*Ki ĤudāyeŐ kerd emīr-i cezr ü celb*

Zīrā ıalb ü fāsıdññ (15) sırrına mihekkññ yolu olur ki Ĥudā-yı Te'ālā anı cezr ü celbññ emīri eyledi *cezr* bunda ıaı' ma'nāsına olsa da cāyızdır meddññ zıddı olsa da (16) cāyız nitekim deryāññ Şuyı ardına gitse *cezr* ve ilerü gelüp urdıysa medd dirler bunda *cezr* ü *celb* *cezr* ü medd ma'nāsına olmaı evlādur ki men' ve (17) *celb* eylemeden kināyet olur taıdīr-i kelām böyle demek olur ki taııııken mihekk-i ma'nevī olan ehl-i temyīzññ ıalb-i fāsıd olan kimselerññ derñnına (18) yolu olur zīrā ki Ĥudā-yı Te'ālā anı ıabz u baŐıññ veyāĥud def' ü celbññ ĥākimi eyledi ol nesne ki naıd-i hālññdür anı *cezr* ü *celb* ve ol (19) nesne ki ıalb-i fāsıddür anı kendñden ıaı' u men' eyley demek olur ekşer nüşhada bu beyt böyle vāıı' olmuşdur

*(1782) Meşnevi*

*Mer mihekkrā reh buved bernaıd u ıalb*

*Ki (20) ĤudāyeŐ kerd emīr cism ü ıalb*

Ma'nā naıd u ıalb ùzre mihekkññ yolu vardur zīrā Ĥudā-yı Te'ālā anı cism ü ıalbe emīr ü ĥākim eyledi

*(1783) Meşnevi*

*Çñn Őeyātññ bā- (21) ĥalīzññ-yı ĥıŐıŐ*

*Vāııfend ezırr-ı mā ey ĥñb u kıŐıŐ*

Çñnkim Őeytānlar [H202a] kendñ ĥalīzlıııleriyle bile bizñm sırr-ı ĥālīmñzden vāııflardur ey ĥñb mezĥebññ (22) ba'zı nüşhada mışra'-ı Őāññ *vāııfend ezırr-ı mā vñ fıkr ü kıŐıŐ* vāıı' olmuşdur ya'ni bizñm sırrımızdan ve fıkrımızdan ve mezĥebimizden vāııflardur ya'ni zñmre-yi Őeyātññ (23) ki maddeleri leheb-i narı olduıı i'tibārla envārbārī olan melā'ıkeye ve ervāĥ benī ādeme nisbet ĥalīzlerdür ma'āıalızethñm ve keŐāfethñm bizñm sırrımızda ve fıkrımızda (24) vāııflardur ey dñni ĥñb olan kimse

*(1784) Meşnevi*

*Meslekī dārend dñzdñde derñn*

***Mā zidüzdihā-yı İřān sernigün***

Bu şeyātin-i düzdāde bizüm derünümüze bir meslek (25) tutar biz anlarıñ düzdlüklerinden sernigünüz ya'ni bu şeyātin hadd-i zātında galizler iken bile bizüm derünümüz cānibine maḥfī bir yol tutarlar hattā biz anlarıñ (26) sārīklığından zebūn u maḡlūbuz

***(1785) Meşnevi***

***Dembedem ḡabṭ u ziyānī mikunend***

***Şāhib-i naḡb u şikāf-ı revzenend***

Dembedem bunlar bizüm bir 'azīm ḡabṭ u ziyān eylerler (27) zīrā naḡb [M145b] u şikāf-ı revzen şāhibleridür ki ya'ni şeyātin benī ādemüñ ḡalbi ḡazīnesine olan revzenüñ ve şikāfuñ ve delik delmenüñ şāhibleridür (28) ve lihazā her demde 'azīm ḡabṭ u vāfir ziyān iderler

***(1786) Meşnevi***

***Pes çirā cānhā-yı rüşen dercihān***

***Bīḡaber bāşend ezḡāl-i nihān***

Çünkim bu muḡaddimāt ma'lūmuñ (29) oldıysa pes cihānda rüşen cānlar niçün nihān u maḡfī ḡālden bīḡaber olurlar ya'ni bu laṭif ü rüşen olan ervāḡ bizüm maḡfī olan aḡvālimüz- (30) den bīḡaber degüllerdür belki sırr-ı derünümüze bilürler ve māfizzamirimüze vāḡıf u ḡaberdār olurlar

***(1787) Meşnevi***

***Dersirāyet kemter ezdīvān şudend***

***Rūḡhā ki ḡayme ber- (31) gerded zedend***

Sirāyetlerde dīvlerden ednā ve kemter olurlar ol rūḡlarıñ felek üzre ḡayme urdılar ya'ni şol rūḡlar ki eflāk üzre (32) ḡaymeler urdılar ve mertebe-yi a'lāya irdiler 'ālem-i bālāda sākin olup ṭurdılar anlar benī ādemüñ vücūdına sereyān eylemede dīvlerden kemter oldılar belki (33) meleklerden bile berter oldılar pes bunlarıñ esrār-ı derūna muṭṭalī' olması evleviyetle şābit olur

***(1788) Meşnevi***

***Dīv düzdāne suy-ı gerdün reved***

***Ezşihāb-ı muḡriḡ (34) ü maṭ'ün şeved***

***(1789) Meşnevi***

***Sernigün ezḡarḡ zīr üfted çünān***

***Ki şaḡī derceng ezzaḡm-ı sinān***

Şeytân hırsızlık gibi gerdün cānibine gider tā kim (35) melā'ikeden esrār sirka eyleye lākin ol dīv şihāb-ı muhriḳden maḩ'ūn olur ol şeytānlar şihāb-ı muhriḳüñ şadmesinden çarḩdan başı aṣaḒı (36) ancılayın düşer ki şaḩı şeḩā [ceng +H] vaḩtinde rimāḩ zaḩmından düşer ya'ni zümre-yi şeyāḩīn meleklerden istirāḩa-yı sem' idüp keheneye anı ilḩā eylemeden (37) ötüri felekler cānibine giderler tā kim melekler mābeyninde olan esrār-ı Ḓayba muḩḩalı' olurlar [H202b] ve anı kāhinlere söyleyüp ḩalkı bunlar Ḓāyib bilür diyü izlāl kıla- (38) lar ḩaḩ Subḩāne ve Te'ālā bu felekleri merede-yi şeyāḩīnden ḩıfz eylemişdür ve anuñ ḩıfzından müvekkil melekler ḩomışdur ki her biri ellerinde āteş- (39) pāreler ḩutup şeyāḩīnün 'urūc u şu'ūdına munazırlardur eger bir cānibden merede-yi şeyāḩīn istirāḩa-yı sem' iḩün āsmāna 'urūc eyleseler ol āteş- (40) pārelerle anları recm ü ḩard iderler ḩattā ol muhriḳ olan şihābdan her biri maḩ'ūn u muhriḳ olur *kemā ḩāle te'ālā fīsūreti'l-ḩicr ve ḩafīznāḩā* (41) *minkulli şeytānin racīmin illā menisterāḩa's-sem'a*<sup>941</sup> *feetbe'ahu şihābun şāḩıburn*<sup>942</sup> ḩünkümerede-yi şeyāḩīn meleklerden ba'zı sırrı 'alelfevr istirāḩa eyleyüp [P81b] (1) nüzüle müteveccih olsalar anlara şihāb-ı şāḩıbı itbā' iderler pes ol şihāb-ı muhriḳ bunlara ḩoḩundukda çarḩdan başları aṣaḒı ancılayın düşerler ki kāfir- (2) ler Ḓāzīlerüñ gönderinden ceng vaḩtinde atlarından öyle düşerler ḩāşıl-ı kelām bu ervāḩ-ı ḩabīse pāk u ḩayyib olan feleklerüñ ve meleklerüñ muḩārenetine lāyık görilmeyüp (3) cānib-i a'lādan esfel cānibine bunları medḩūren ve maḩzūlen ḩard u redd iderler

*(1790) Meşnevi*

*Ān zireşk-i rūḩhā-yı dilpesend*

*Ezfelekşān sernigūn miefkenend*

(4) Ol maḩbūl u dilpesend rūḩlaruñ reşkinden ötüri anları felekden başı aṣaḒa bıraḒurlar *rūḩhā-yı dilpesendden* murād enbiyā ve evliyānuñ ve aṣfiyānuñ (5) ve 'urefānuñ ervāḩ-ı ḩayyibesidür ya'ni ol ervāḩ-ı ḩabīseyi melekler feleklerden sernigūn aṣaḒa bıraḩduḒları dilpesend olan ervāḩ-ı ḩayyibenüñ reşk ü Ḓayretlerinden (6) ötüridür ki āsmān u eflāk anlaruñ ervāḩ-ı pākine maḩām olmaḒa lāyıkdur ḩabīṣāt ḩayyibāt mertebesine gelmemeden ötüri ve ervāḩ-ı ḩayyibenüñ ervāḩ-ı ḩabīse- (7) den mābeynleri temyīz olmadan ötüri ervāḩ-ı ḩayyibenüñ maḩāmlarına ervāḩ-ı ḩabīšenüñ muḩārin olmasını ve taḩarrüb [M146a] kılmamasını revā görmezler ḩünkümerervāḩ-ı ḩabīse- (8) den ervāḩ-ı ḩayyibenüñ niḩe vechle berter ü 'ālīter olması sābit oldıysa ve

<sup>941</sup> “Ve göḒü, taşlanan (kovulan) bütün şeytanlardan koruduk. Ancak kulak hırsızlıḒı eden hariḩ...”(ḩicr 15/17-18)

<sup>942</sup> “Onun da peşine gökten yere doḒru delip geḩen bir alev (şihab-ı sakıb) takılır.” (Saffat 37/10)

ervāh-ı ḥabīṣenüñ daḥı benī ādemüñ vücūdında sereyān kılması ve anlaruñ (9) esrār-ı derūnına muṭṭalī' olması taḥkīk mertebesin buldıysa niçün minḥaysü'z-zāt veşşifāt bu süflī olan ervāh-ı ḥabīṣeden berter ü 'ālīter olan ervāh-ı (10) ṭayyibe ve 'uḳül-i insāniyye zamāyire muṭṭalī' olmayalar ve derūn 'āleminde sereyān kılmayalar bu kelāmlar evliyā ve 'urefānuñ māfizzamīre ve esrār-ı ḳulūba ittılā'ları (11) yoḳdur diyen ṭayifeye ilzām u tebkīt içün dinilmişdür

*(1791) Meşnevi*

*Tu eger şellī vü leng ü kūr u ker*

*İn gümān berrūhhā-yı meh meber*

*(1792) Meşnevi*

*Şermdār u lāf(12) kem zen cān meken*

*Ki besī cāsūs hest ān sūy-ı ten*

Pes imdi ey ehl-i tezvīr eger sen şell ü leng ü kūr u ker iseñ ol meh ü 'ālī rūḥlara (13) [H203a] bu zann u gümānı iletme şerm ü ḥayā ṭut lāf urma bīhūde cān çekişme zīrā cism ü ten cānibine çok cāsūslar vardur *şell* ḳulaḳdur ya'ni ey ehl-i (14) tezvīr olan şāḥib-i riyā ve ehl-i da'vā olan menba'-ı mekr ü degā farazā sen elsüz ve aḡsaḳ iseñ de ki 'ālī olan rūḥları fehm ü idrāk eylemek cānibine (15) gitmege ḳādir degül iseñ ve anlaruñ ne mertebede idüğini görmege ve daḥı sırr-ı derūnlarını istimā' eylemege ḳādir degül bir başireti kör ve gūş-ı hūşı şaḡır (16) kimse iseñ de yine bu sū-yı zannı mihter ü bihter olan rūḥlar üzerine eyleme ki bu mertebelerde bile olsañ anlara bu sū-yı zannı eylemek münāsib degüldür velḥāşıl (17) ḥayā imāndandur gerekdür ki istiḥyā eyleyesin ve lāfzenlikden berī olasın ve cānuñı nez' etmeyesin zīrā ki çok cevāsīs-i ḳulūb vardur ki ol (18) senüñ bedenüñ ṭarafına senüñ zāhirüñde olan maḳāl u fi'ālüñden ve ḥarekāt u sekenātuñdan ednā mertebeleri oldur ki bāṭınuñda olan esrāra (19) firāsetle istidlāl ḳılurlar ve meknünāt-ı zamīrüne muṭṭalī' olalar pes gerekdür ki bunlar ḳatında lāf u güzāfı terk idesin ve faḳīrlık yolına gidesin ḥattā (20) bunlardan saña merḥamet ü şefḳat olup ol vāsıta ile emrāz-ı ma'nevīden ḳurtulasın ve anlaruñ terbiyet-i ḥayātbaḥşıyla şıḥḥat u selāmet-i ḥaḳīkī (21) bulasın

*Deryāften-i ṭabībān-ı İlähī [emrāz-ı -P] dīn ü dilrā dersīmā-yı mürīd ü bīḡāne*

Bu sürḥ-ı şerīf ṭabībān-ı İlähī ve ḥakīmān-ı Rabbānīnün dil ü dīn (22) marazlarını mürīd ü bīḡānenün sīmālarında idrāk ve müşāhede eylemeleri beyānındadır

*Vü laḥn-ı güftār ü*

Ve daḥı anuñ güftārınuñ laḥnında ya'ni (23) kelāmınuñ üslūbında ve edāsında

### ***Vü reng-i çeşm-i ü***

Ve dağı anuñ çeşminüñ renginde ya'ni gözünüñ levninde ve bağışında bilmelerinüñ ve derün-ı dile bunlardan (24) istidlâl kılmalarınuñ beyânındadır

### ***Vü bîin heme nîz ezrâh-ı dil***

Ve bu dügelisüz gönül yolından anlaruñ sırlarına muṭṭali' olmalarınıñ beyânıdır

### ***Ki innehum (25) cevāsîsu'l-ḳulûbi fecâlisūhum bişşidki***

Zîrâ ki bunlar ḳalbleriñ cāsūsıdır pes siz bunlarla şıdḳla mücâleset eyleñ bunlaruñ ḳalbe cāsūs (26) olması ve esrâr-ı derünü bilmesi birkaç ṭarîḳle olur evvelâ kelâmlarınıñ laḳn u üslûbından mâfîzzamîre istidlâl kılırlar nitekim **ve leta'rifennehum filahni'l-ḳavli**<sup>943</sup> (27) âyet-i kerîmesinüñ mefhümü bu ma'nâya delâlet eyley ki Hâzret-i Nebî şallallâhu 'aleyhi ve sellem münâfıḳları kelâmlarınıñ üslûbından bildi ve dağı Hâzret-i 'Āyişe-yi (28) şiddîḳanuñ derünında olan hâlete **lâ ve Rabbi Muḫammedin**<sup>944</sup> ve dağı **lâ ve Rabbi İbrâhîme**<sup>945</sup> dimesinden istidlâl [H203b] kıldı nitekim bu ḥadîs-i şerîf bu ma'nâya (29) şâhid oldu *'an 'Āyişete raziyallâhu 'anhâ ittefeḳan 'alerrivāyeti 'anhu ḳâle şallallâhu 'aleyhi ve sellem innî lea'lemu izâ kunti 'annî râziyeten ve izâ kunti 'aleyye ḡazbâ* [M146b] **ḳâlet** (30) **feḳultu ve min eyne ta'rifu zâlike feḳâle 'aleyhisselâm emmâ izâ kunti 'annî râziyeten feinneki teḳûline lâ ve Rabbi Muḫammedin ve izâ kunti 'aleyye ḡazbâ ḳulti lâ ve Rabbi [İbrâhîme-P] ḳultu** (31) **ecel vallâhi lâ ehcuru illâ ismeke**<sup>946</sup> bu ḥadîs-i şerîfüñ ma'nâsı ve taḳḳîki cild-i evvelde *pâ vâ pes keşiden-i ḥargûş* sūrḥında mürür eyledi felyaṭlub fihi ve şâniyen (32) sîmâ-yı vechden sırr-ı derûna intikâl kılırlar nitekim Hâḳ Te'âlâ resûline **ve leta'rifennehum bisîmâhum**<sup>947</sup> eger sîmâda inḳıbâz olursa derünüñ inḳıbâzına (33) delâlet ider ve eger müstebşir olursa derünüñ istibşârına delâlet ider nitekim bu âyet-i kerîme ile âḥirete îmân getürmeyen ve şüret-i İslâmında olan (34) münâfıḳlarıñ bilmesine ve sırr-ı derünlarına vâḳıf olmasına bir ṭarîḳ ve bir ḳâ'ide başt eyledi **ḳâlellâhu te'âlâ fîsüreti'z-Zümer ve izâ zukirallâhu vaḥdehuşmeezzet** (35) **ḳulûbu'l-**

<sup>943</sup> “Ve muhakkak ki sen onları lakırdılarının edasından tanırısın.” (Muhammed 47/30)

<sup>944</sup> “Muhammed’in Rabbi hakkı için.”

<sup>945</sup> “İbrahim’in Rabbi hakkı için.”

<sup>946</sup> Keza Hz. Ayşe'den rivayet edilen hadiste müminler annesi diyor ki: “Resulullah (SAV): Senin benden razı yahut bana hiddetli bulunduğunu bilirim, dedi. Ben de: Nereden anlarsın, diye sordum. Benden razı olduğun vakit: Muhammed’in Rabbi hakkın için, hiddetli bulunduğun vakit: İbrahim’in Rabbi hakkı için, dersin, cevabını verdi. Ben de : Pek doğru, vallahi hiddetli bulunduğum sırada bile ancak isminden ayrılırım, senden değil, dedim.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 474.

<sup>947</sup> “Onları yüzlerinden (simalarından) tanırđın.” (Muhammed 47/30)

***leżîne lāyu'minūne bilāhireti ve izā zükira'l-leżîne mindūnihi izā hum yestebşirūn***<sup>948</sup>  
ya'ni şol vaqtde ki Allāh Tebāreke ve Te'ālā münferiden zıkr olınsa (36) āhirete İmān eylemeyen kimselerūñ kulūbu munqabız olurdı ve şol vaqtde ki Allāhdan ğayri şeyler zıkr olınsaydı bunlar müstebşir ve ħanderūy u feraĥnāk (37) olurlardı ve kāle **Ebū Tālib elMekkī** rađiyallahu 'anhu ve kad ce'alellāhu vaşafe'l-kāfirīne ennehum izā zükirallāhu vaĥdehu fişey'in inĥabezat kulūbu'l-kāfirīne (38) ve izā zükira ğayrihi fişey'in feraĥū ve ce'ale minnu'utihim innehum izā zükirallāhu bitevhīdihı ve ifrādihi 'azzū zālike kerrehūhu ve izā eşrake ğayrahu fızālike şadaķū bihi ve fıhi (39) delīlun 'alāinne'l-mu'minīne izā zükirallāhu bittevhīdi velifrādi fişey'in inşeraĥat şudūruhum ve itse'at kulūbuhum ve istebşerū bizikrihi ve tevĥīdihı ve izā zükirati'l- (40) evāşıtu velesbābu'l-letī dūnehu kerrehū zālike ve eşmeezzet kulūbuhum ve ĥāzihi'l-'alāmetun şaĥīĥatun fea'rafehā minĥalbıke letestedelle bihā 'alāĥaķīķatihi't-tevhīdi fiġayri'l-ķalbi (41) ev vucūdi ĥafā'iş-şirki vennifāķi fıssırri intehā kelāmehu<sup>949</sup> ve şālisen gözlerinde olan levnden ve 'alāmetden māfizāmire muţţalı' olur nitekim Ĥazret-i [P82a] (1) 'Osmān rađiyallāhu 'anh ĥuzūrına gelen bir kimsenūñ yüzine baķup gözinūñ muĥarremāta baķduġını bildi ve aña mā bāl ricāl lāyaġizzūne ebşārihim maĥārimillāh diyü ta'riż (2) ü tevbiĥ kıldı nitekim Şeyĥ ĥazretleri Fütūĥātda bāb-ı firāsetde anlardan ĥikāyet buyururlar kemā vaķa'a'l-'Uşmānu rađiyallāhu 'anhu ĥīne deĥale 'aleyhi raculun fe'inde mā (3) vaķa'at 'aleyhi 'aynuhu kāle yā subĥānellāhu mā bāle ricālun lāyaġizzūne ebşāruhum [H204a] 'anmaĥārimillāhi ve kāne zālike'r-raculu ķad ersele nazrihi ilāmā yaĥıllu lehu feķāle lehu erraculu (4) evciyun ba'de resūle şallallāhu 'aleyhi ve sellem feķāle lā velākinnehā firāsetuhu elem tesma'u ķavle resūlullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem itteķū firāsete'l-mu'mini feinnehu yenzuru binūrillāhi fe'inde mā (5) deĥalte 'aleyye

<sup>948</sup> “Böyle iken Allah ‘bir’ olarak anıldığı zaman ahirete inanmayanların yürekleri burkudur. Ama Allah’tan başkaları (putlar) anıldığı vakit derhal yüzleri güler.” (Zümer 39/45)

<sup>949</sup> “Allahu Teala, kâfirlerin sıfatlarını bildirirken onların, tek olarak Allah’ın adı zikredildiği zaman kalplerinin sıkılıp daraldığını, başkaları anıldığında ise sevindiklerini haber vermiştir. Yine onların, herhangi bir konuda Allahu Teala’nın birlik ve teklifi zikredildiğinde buna karşı çıkıp hoş görmediklerini; o konuda birisi Allah’a ortak koşulduğunda ise hemen tasdik ettiklerini haber vermiştir. Herhangi bir işte Allahu Teala tek olarak zikredildiği zaman müminlerin gönlü açılır, kalbi rahatlar/ huzur bulur; onlar Allahu Teala’nın zikri ve tevhidi ile sevinirler. Bir işte, Allah’ın dışındaki vasıta ve sebepler zikredildiği zaman bundan hoşlanmaz, böyle bir işten kalpleri daralır. Bu hal, kalpteki tevhid anlayışını gösteren doğru bir alamettir; onu iyi tanı, onun senin kalbinde ve başkasının kalbinde bulunup bulunmadığına bak. Bununla, bir insanın kalbinde hakiki tevhide ulaştığını yahut nefsinde gizli şirke düştüğünü anlayabilirsin.” Ebū Tālib Elmekkī, *Kūtu'l-Kulūb (Kalplerin Azığı)*, (Tercüme ve Tahrir: Dilaver Selvi), C. 3, İstanbul 2011, s. 466-467. Ayrıca bkz.: <http://www.tevbe.org/islam/oku/kutul-kulub/>



*ru'iyet zālīke fī'aynīke*<sup>950</sup> bu kelāmuñ tefsīr ve bu maḥalle münāsib olan istidlāl u firāsetüñ taḥkīki **Minhacü'l-Fuḳarāda** altıncı bābuñ (6) beşinci derecesinde mezkūr olmuşdur felyatlub fīhi ve bu ṭuruḳ-ı şülüşeden mā'adā ol ṭabībān-ı İlahī gönül yolından mükāşefe ṭarīki üzre esrār-ı bātına (7) ve efkār-ı derūna muṭṭalī<sup>c</sup> olurlar nitekim Ebū Ya'ḳūb Sūsī dimişdür *innehum cevāsīsī'l-ḳulūbi yedḫulūne fīḳulūbikum ve yeṭṭalī'üne 'alāesrārikum feizā cālistumūhum* (8) *fecālisūhum bişşıdḳı*<sup>951</sup>

(1793) *Meşnevi*

**İn ṭabībān-ı beden dānişverend**

**Berseḳām-ı tu zitu vāḳıfterend**

(1794) *Meşnevi*

**Tā zıḳārūre hemī binend ḫāl**

**Ki nedānī tu ezān rū i'tilāl**

Bu (9) cism ü beden ṭabībleri ehl-i istidlāl ve dānişverlerdür senüñ marāz u seḳāmetüñe senden ziyāde vāḳıflardur ḫattā ḳārūreden ḫālūñi görürler ki sen (10) ol vechden i'tilāl u iḫtilālūñi bilmezsin

(1795) *Meşnevi*

**Hem zinabz u hem zireng ü hem zidem**

**Bü berend eztu zıher gūne seḳam**

Hem nabzdan ve hem reng-i rūdan ve daḫı (11) demden senden her gūne renc ü seḳama būy iledürler *dem* [M147a] bunda nefes ve kelām ma'nāsına olsa da cāyızdır ki marizüñ sözinden marāzına istidlāl ḳılurlar lākin (12) feenne ma'nāsına olsa maḥalle daḫı münāsib olur zīrā demevī olan marāzlara keşret-i demden istidlāl ḳılurlar velḫāşıl eṭibbā bu zıkr olınan 'alāyim ü āşār (13) vāsıtasıyla derūnda olan emrāza ḳanḡı ḳabilden ise vāḳıf olurlar çünkim eṭibbā-yı cismānī senüñ ḫāl-i derūnuñı simā-yı vechüñden (14) ve ḳārūreñüñ renginden ve nabzuñuñ ḫarekātından bilürler bu delāyil vāsıtasıyla derūn-ı dilüñde olan emrāza muṭṭalī<sup>c</sup> olurlar ve sen

<sup>950</sup> “Nitekim Hz. Osman’a bu ma'nā vāki' oldu. Şol hinde ki onun katına bir racül dāhil oldu. Pes Hz. Osman'ın aynı ol kimsenin üzerine vāki' olduğu gibi dedi ki: ‘Yā Sübhānallah! Ne kārdır erlere ki gözlerini muharremātdan yummazlar.’ Ol er filhakika bir helāl olmayan hātuna nazar salmıştı. Pes ol kimse dedi ki: ‘Yā Osman! Resūlullah'tan sonra vahiy var mıdır?’ Pes Hz. Osman (ra) buyurdu ki: ‘Yokdur ve lākin firāset vardır. İştmedin mi Hz. Resūl'ün bu kavlini ki buyurdular: *İtteḳū firāsete'l-mu'mini fe'innehu yenzuru binürillāh* (Siz mü'min-i kāmilin firāsetinden korkun. Zīrā ol Allāh nūruyla nazar eyler.), sen benim katına dāhil oldukda ol harāmın āşār ve alāmātını gözlerinde gördüm.’ dedi.” Ankaravī, *Minhacü'l-Fukara*, s. 382-383.

<sup>951</sup> “Mü'min-i kāmil olanlar ve firāset-i hakikī mertebesin bulanlar cevāsīsü'l-kulūbdur. Sizin kulübünüze nūr-ı firāsetle dāhil olurlar. Ve esrār-ı kalbiyyenizden ihrāç ederler. Pes kaçan bunlarla mücāleşet kılsanız sıdk ile mücāleşet kılın ve sāfi kalb olun.” Ankaravī, *Minhacü'l-Fukara*, s. 383.

anlara kendüni (15) teslîm eylersin ve anlar her ne dirlerse itikâd eylersin pes tabîbân-ı cismâniyye ile olan mu'amele böyle olıcağ tabîbân-ı İlahîye niçün itikâd kılmayasın (16) ve bunların firâsetle esrâr-ı derûnı bildüklerine niçün râzı olmayasın nitekim bu ma'nâya işâret idüp buyurlar

**(1796) Meşnevi**

***Pes tabîbân-ı İlahî dercihân***

***Çün (17) nedânend eztu bigüft-i dehân***

Çünkü bu muqaddime ma'lûmuñ oldıysa pes cihânda tabîbân-ı İlahî niçün güft-i dehânsuz senüñ hâlûñden bilmezler ya'ni lisâna (18) gelmeksüz ve takrîr-i ahvâl kılmaksuz bu tabîbân-ı İlahî ve 'arifân-ı Rabbânî senüñ derûnuñda olanı bilürler ve zâhiründe olan akvâl ve ef'âlûñden bâtınuñda olan (19) efkâr u esrâra istidlâl kıllurlar

**(1797) Meşnevi**

***Hem zinabzet hem ziçşmet hem zireng***

***Şad seşam bîmend [H204b] dertu bîdireng***

Hem senüñ nabzuñdan hem çeşmüñden hem reng (20) ü rüyuñdan bîdireng ü bîtevağkuf senden niçe yüz seşam görürler ya'ni hem senüñ harekâtuñdan ve hem senüñ gözüñüñ bağışından ve hem senüñ (21) sîmâ-yı vechüñden bu 'arifân-ı İlahî bilâte'hîr eşkâm-ı bâtınadan sende niçe seşam görürler ve sîmâ-yı vechüñden senüñ mücrim ü 'aşî olduğıni bilürler (22) ki Hâk Te'âlâ *yu'rafu'l-mucrimüne bisîmâhum*<sup>952</sup> buyurdu eger tenhânda râki' ve sâcid olursañ ve tã'at u 'ibâdet kıllursañ anı hem sîmâñdan istidlâl (23) kıllurlar ki Hâk Te'âlâ *sîmâhum fivucühîhim mineşeri's-sucûd*<sup>953</sup> buyurdu

**(1798) Meşnevi**

***În tabîbân-ı nevâmüzend hod***

***Ki bedîn âyâtşân hâcet buved***

Bu tabîbler (24) hod nevâmüzlardur zîrâ anların bu âyetlere hâceti vardur ya'ni bu tabîbân-ı İlahî hod beher hâl bu esbâb u 'alâmete muhtâclardur bunlar bu delîller olmayınca derûn (25) ahvâline muhtâli' olmazlar bu itibârla bunların kâmil olanlara nisbetle nevâmüzlar ve mübtedîler hükmindedurlar ammâ kâmiller bunlar gibi esbâb u 'alâmete muhtâc degüllerdür (26) nitekim buyurlar

**(1799) Meşnevi**

<sup>952</sup> “Suçlular yüzlerinden tanımır...” (Rahman 55/41)

<sup>953</sup> “Simaları secde eserinden yüzlerindedir.” (Fetih 48/29)

***Kāmilān ezdūr nāmet bişnevend***

***Tā beka'ı-ı bād u būdet derrevend***

***(1800) Meşnevî***

***Belki piş ezzāden-i tu sālḥā***

***Dīde bāşendet turā bāḥālḥā***

(27) Ammā kāmiller ya'ni ṭabībān-ı İlāhī ırakdan senüñ nāmuñi işidürler tā senüñ bād u būduñuñ қа'rina giderler belki senüñ toğmaqlıgıñdan niçe yıllar muқaddem (28) seni senüñ ḥāllerüñle bile görmiş olurlar *bād u būd* kevn ü vücūd ma'nāsımadur ba'zı nüşhada *tār u pūdet* vāқи' olmışdur tül u 'arzuñı dimek (29) ma'nāsına olur ammā evvelkisi eşāḥḥdur ya'ni kāmil ü mükemmel olan ṭabībān-ı İlāhī ırakdan senüñ ismüñi ki işideler senüñ vücūduñuñ mütekevvin olmaguñ (30) ḥaқиқatine giderler ve anı kemā yenbağī müşāhede iderler aşlında sen ne kimse idüñ ve şoñra ne olsañ gerek bilürler ve derūnuña ve birūnuña vāқиf (31) olurlar ve sen daḥı 'ālem-i dünyāya ve meşhed-i insāna gelmezden muқaddem raḥm-ı māderüñde belki şulb-i pederüñde iken belki ābā'-i 'ulvīden ümmehāt-ı 'anāşıra (32) gelmezden ve ümmehāt-ı 'anāşırdan tevellüd kılpup peder ü māderüñüñ vücūdına muttaşıl olmazdan muқaddem henüz daḥı 'ālem-i ervāḥ u ma'ānīde iken belki (33) 'ayn-ı şābite 'āleminde iken senüñ ḥaқиқat-i zātuñı cemī'-i aḥvālüñle bile müşāhede [M147b] kılmışlar ve levḥ-i maḥfūzda senüñ için muқadder olan aḥvāle muṭṭalī' olmuşlar- (34) dur nitekim Ḥazret-i Bāyezīd Ḥasan-ı Ḥaraқānī ḥazretlerinüñ vücūdını ve cemī'-i aḥvālını zuhūra gelmezden evvel bildi ve aña göre mürīdlerine ḥaber virdi (35) ve filḥaқиқа bilāziyādetin ve lānoқşān didügi gibi zuhūra geldi bu ḥikāyeden ma'lūm olur

***Müjde dāden-i Ebā Yezīd ezzāden-i Ebulḥasan-ı (36) Ḥaraқānī piş ezsālḥā vü nişān-ı şūret-i ü vü sīret-i [H205a] ü yekbeyek ü nibiştin-i tāriḥnüvisān ānrā cihet-i raşad***

(37) Bu sürḥ-ı şerīf Bāyezīd-i Biştāmīñüñ beşāret virmesidür Ḥazret-i EbulḥasanḤasan-ı Ḥaraқānīñüñ toğmasından niçe yıllar evvel ve anuñ şūretinüñ (38) ve sīretinüñ nişānından bir bir müjde etmesidür ve ol zamānı raşaddan ve gözetmeden ötüri tāriḥnüvislerüñ yazmasıñuñ beyānidur

***(1801) Meşnevî***

***Ān (39) şenīdī dāstān-ı Bāyezīd***

***Ki ziḥāl-i Bülḥasan pişin çı dīd***

Ḥazret-i Bāyezīdūñ ol dāstān ve ḥikāyesini işitdūñ bu daḥı ma'nādur işitdūñ mi (40) ki EbulḥasanḤasan-ı Ḥarākānī ḥazretlerinūñ ḥālinden daḥı ol ḥazret vücūda gelmezden muḳaddem ne gördi ve ne ḥaber virdi anuñ menḳabesi oldur ki buyururlar

*(1802) Meşnevī*

*Rūzi ān sultān-ı taqvā miḡūzeşt*

*Bāmürīdān cānib-i şahrā vü deşt*

Bir gün ol sultān-ı taqvā güzer eyledi mürīdleriyle şahrā ve deşt [P82b] (1) cānibine

*(1803) Meşnevī*

*Büy-ı hoş āmed mer ūrā nāgehān*

*Dersevād-ı Rey zisūy-ı Ḥarākān*

Ol ḥazrete nāgehān hoş ve laṭif bir rāyiḥa geldi Rey sevādında Ḥarākān (2) cānibinden ya'ni Rey şehrine qarīb Ḥarākān nām bir ḳaryeden bir rāyiḥā-yı rūḥānī geldi

*(1804) Meşnevī*

*Hem berāncā nāle-yi müştāk kerd*

*Büy-rā ezbād istinşāk (3) kerd*

Hem ol maḥalde o ḥazret nāle-yi müştāk eyledi ya'ni ol menzilde müştākāne na'ra eyleyüp büyü rīḥden istinşāk u istişmām eyledi

*(4) (1805) Meşnevī*

*Büy-ı hoşrā 'āşikāne mīkeşīd*

*Cān-ı ū ezbād bāde mīçeşīd*

Ol hoş rāyiḥayı 'āşikāne cezḅ eyledi anuñ dil ü cānı bād u (5) hevādan bāde tatdı ya'ni nefes-i Raḥmānī olan bāddan ol ḥazretūñ rūḥ-ı şerīfī istilzāz itdi çünkim ol rīḥdan āşinā rāyiḥasın (6) 'āşikāne istişmām eyledi anuñ dimāḡ-ı cānı fāyiḥayla mu'aṭṭar olup kemāl-i sūrūrından mest olup müştākāne na'ralar urdı

*(1806) Meşnevī*

*Kūzeyī k'ū ezyah ābe (7) pürbuved*

*Çün 'arāk berzāhires peydā şeved*

*(1807) Meşnevī*

*Ān ziserdī-yi hevā ābī şudest*

*Ezderūn-ı kūze nem bīrūn necest*

Meşelā bir kūze ki o buzlu şudan (8) pür ve memlū ola ol kūze zāhirinde 'arāk gibi eşer peydā olur ol 'arāk gibi olan eşer hevānuñ bürüdetinden bir laṭif āb olmışdur

yoħsa (9) kũzenũñ derũnından birũnına nem Şıçramadı ve ħurũc itmedi bu beytler ol ħazretũñ cānı bāddan bāde çekdi ve Őarāb içdi ħavlini te'yiđ için (10) meşel mevķi'inde vāķi' olmuşdur ya'ni sen eger dirseñ ki bāddan niçe Őarāb içdi ve hevānuñ āb u Őarābı olmasđ mümkün midür cevāb buyururlar (11) ne'am meŐelā bir kũze eger nuħāsdan olsun ve eger zeheb ü fiđđadan olsun veyāħud ħākten olsun buzlu ve sovuħ Şuyla iğerüsü pür olsa (12) ŐaŐradan ol kũzeye hevā-yı bārid gelüp mümāss olsa ol hevā-yı bārid derũn-ı kũzede olan mā'-i bāridũñ keyfiyyetinden [H205b] mütekeyyif olup (13) hevā ħāric-i kũzede āba mütebeddil olur zīrā hevā ruħũbet cihetinden ābla mücānisdür lācerem ziyāde bürüdetinden keyfiyyet aħz idüp ruħũbeti Őarafı (14) ğālib olup 'araħ Şeklinde peydā olup zāhir-i kũzeden müteħatır olur ħattā anuñ altına bir kāse ħosañ ol kāsede vāfir āb cem' olur (15) ve kũzenũñ iğerinden aŐlā bir ħatre ŐaŐraya ħurũc itmemiş olur eger ħurũc itseydi derũn-ı kũzede olan āba noħŐān gelürdi (16) ve eger ol 'araħ Şeklinde rīzān olan āb hevādan peydā olmasaydı ol kũzeyi bir hevā Őoħınmaz yire ħoduĝuñ zamānda daħı bu ħālet andan zuhũra (17) gelürdi hevā Őoħınmaz yire ħosañ mücerrebdür ki ol kũzenũñ zāhiri yābis olup andan aŐlā bir ħatre peydā olmaz ma'lũm oldu ki ol teħatur eyleyen (18) 'araħ hevā-yı bāridũñ aña mümāss olmasından ħāŐıl olur imiş kezālik Ĥazret-i Bāyezīde daħı ol bũyāver olan bād irādet-i İlähiyye ile Őarāb-ı (19) nāba mütebeddil olup anı mest eylese 'aceb degüldür nitekim buyururlar

**(1808) Meşnevi**

***Bād-ı bũyāver mer ũrā āb geşt***

***Āb hem ũrā Őarāb-ı nāb geşt***

Kezālik (20) Ĥazret-i Bāyezīde bũyāver olan bād āb oldu āb hem aña Őāfi Őarāb oldu ya'ni nefes-i raħmānī Őaraf-ı [M148a] Rabbānīden Ĥazret-i EbulħasanĤasan Ĥaraħānīnũñ (21) rāyiħa ve fāyiħasın getürüp Ĥazret-i Bāyezīdũñ kũze-yi vücũdlarına mümāss u muttaşıl olup derũnında olan 'aŐħ u muħabbet ābıyla ol hevā-yı yāruñ (22) mücāneseti olduĝı mülābeseyle anuñ keyfiyyetiyle derħāl mütekeyyif olup Őarāb-ı nāb-ı rũħānī oldu çũnkim ol hevā-yı yār vāŐıtasıyla zuhũra (23) gelen Őarāb-ı nābı rũħ-ı Őerīfleri nũŐ eyleyicek andan mest olup müŐtāħāne na'ralar urdı ve mestānelikler izħār ħıldı

**(1809) Meşnevi**

***Çũn derũ (24) āŐār-ı mestī Şud pedīd***

***Yek mürīd ũrā ezān dem berresīd***

Çünkü anda mestlik eşerleri bedîd ü zâhir oldu ol demden bir mürid aña irişdi ya'ni çünkü (25) ol hazretüñ vücûd-ı şerîfinden âşâr-ı mestî zâhir oldu ve mestâne nâleler kıldı bir mürid ol hazrete ol dem ü nefes cânibinden berü irişdi (26) ya'ni bir âhir tarafından degül belki yine anuñ nefes-i mübareki semtinden aña vâşıl oldu su'âlini anuñ nefes-i şerîfi ve kelâm-ı laţîfi ne kabîlden ise (27) ol tarafından su'âl kıldı demek olur bu da câyizdür ki ol demden demek ol vaqtden demek ola ya'ni ol vaqtden irişdi bir gayrivakte (28) te'hir eylemedi demek olur

**(1810) Meşnevî**

***Pes bipürsîdeş ki in aḥvâl-i hoş***

***Ki birünest ezḥicâb-ı penc ü şeş***

Pes ol hazrete su'âl eyledi ki (29) bu hoş ve laţîf aḥvâl ki penc ü şeş hicâbdan taşradur ya'ni havâss-ı ḥamse ve cihât-ı sitteden biründür

**(1811) Meşnevî**

***Gâh sürḥ ü gâh zerd ü geh sepîd***

**(30) *Mîşved rüyed çî ḥâlest ü nüvîd***

Senüñ yüzüñ gâh sürḥ ü gâh zerd ü gâh sepîd [H206a] olur bu ne ḥâlet ve ne beşâretdür *nüvîd* beşâret (31) ma'nâsınadır

**(1812) Meşnevî**

***Mîkeşî büy u bezâhir nîst gül***

***Bîşek ezḡaybest ü ezḡülzâr-ı gül***

Buy-ı laţîf istişmâm eylersin ḥâlbuki zâhirde (32) gül yokdur şeksüz bu ḥâlet 'âlem-i ḡaybdan ve gül mertebesinüñ ḡülzârındandır *ḡülzâr-ı ḡül*den murâd ulühiyyetdür ki cemî'-i esmâ ve şîfâtı cāmî'a olduḡı cihetden (33) aña mer-tebe-yi gül ta'bîr iderler

**(1813) Meşnevî**

***Ey tu kâḡm-ı cân-ı her ḡodkâmeyî***

***Her dem ezḡaybet peyâm u nâmeyî***

Ey maḡbûb-ı ma'nevî sen her bir ḡodkâmenüñ cânınuñ (34) kâḡmısın her dem 'âlem-i ḡaybdan saña bir nâme ve ḡaber vardur *ḡodkâḡm* ve *ḡodkâḡme* kendü murâdına vâşıl olan ve kendü kendüyi seven ve murâd kılan kimseye (35) dirler ya'ni ey maḡbûb-ı ma'nevî sen her bir murâdına vâşıl olan kâḡmrânuñ ve kendü zâtını seven ve ḡaḡîkatini murâd eyleyen aşḡâb-ı 'urefânuñ murâd u maḡlûbı- (36) sın her demde 'âlem-i ḡaybdan senüñ rûḡ-ı şerîfüne vâridât-ı İlâhî ve ilhâm-ı Rabbânî gelmededür ve seni mestürât-ı muḡayyebâta ḡaberdâr kılmadadır

**(1814) Meşnevi**

**Her (37) demî Ya'kübvar ezYüsufî**

**Mîresed endermeşâmm-ı tu şifi**

Her bir demde Yüsuf cânibinden Hâzret-i Ya'kûba gelen râyiha ve şifâ-yı şadr gibi (38) senüñ meşâmm-ı şerîfüñe bir şifâ ve râyiha irişür ya'ni Yüsuf tarafından Hâzret-i Ya'kûba râyiha gelüp ve Hâzret-i Ya'kûbuñ 'aleyhisselâm ol râyiha- (39) yı dimâg-ı cânı istişmâm eyledügi gibi ola ey sultânü'l-'arifîn saña dağı Yüsuf-ı haqîkî tarafından niçe râyiha-yı ma'nevî ve fâyiha-yı rûhânî gelür ve senüñ (40) dimâg-ı cânuñ ol râyihayı istişmâm kıılır ki huzûr-ı şerîfüñde evlâduñ gibi olan müridlerüñüñ ol râyihadan haberleri yokdur

**(1815) Meşnevi**

**Kaṭreyî berrîz bermâ (41) z'ân sebû**

**Şemmeyî z'ân gülsitân bâmâ bigû**

İmdi bu sebûdan bizüm üzerimize bir kaṭre dök ol gülistândan bize bir şemme söyle ya'ni bu şarâb-ı [P83a] (1) İlahiyle pür olan sebû-yı vücûduñdan bizüm üzerimize bir kaṭre kadar sırr-ı İlahî şarâbını bezl eyle ve ol gülistân-ı ma'nevîden biz muhtâclara bir şemme söyle

**(1816) Meşnevi**

**Hû nedârim (2) ey cemâl-i mihterî**

**Ki leb-i mâ huşk u tu tenhâ horî**

Ey siyâdet ü mihterligüñ cemâli biz huy u 'âdet tutmazuz ki bizüm lebizüm huşk ola ve sen tenhâ (3) anı içesin ya'ni ey mihterlik şâhiblerinüñ hüsn ü cemâli olan şâhib-i kemâl biz bu âna dek huy u 'âdet tutmaduk ol hâlete bizüm ağzımız mahrûm (4) ola ve sen ol zevk ü şafâyı tenhâ nüş kılasın belki bu âna dek sîret-i şerîfüñ ve 'âdet-i [M148b] kerîmüñ bunuñ üzerine cârî olmuşdı ki her ne hâlet (5) ü zevk ki Hâk tarafından ve cûd-ı şerîfüñe vâşıl ola andan müsta'idd olan muhtâclara dağı her birine isti'dâdları kadar hişşe ve naşib [H206b] virürdüñ ve anları dağı (6) ol mevhub olan ma'nâdan hazz u lezzet almak mertebesine ırgürürdüñ bu âna dek biz buña mu'tâd olagelmışüzdür

**(1817) Meşnevi**

**Ey felekpeymâ-yı çüst-i çüst- (7) hîz**

**Z'ân çi hordî cür'ayî bermâ birîz**

Ey çust kalkıcı felegi çust tayy idici ba'zı nüshada çüstle çüsthiz mabeyninde vāv-ı 'āṭife vāki' (8) olmuştur bu taqdīr üzre ma'nā ey felegi çüstlkle tayy idici ve çüst ü çābük kalkıcı ol şarāb-ı nābdan ki nüş itdüñ bizüm üzerimüze (9) dağı bir cūr'a dök ve bize andan naşib vir ki

*Mışra'*

*Ve lilarzi minke'si'l-kirāmı naşibur*<sup>954</sup>

Dinilmiştir kerim olanların şanındandır ki muhtac olanları mahrum (10) eylemezler  
**(1818) Meşnevi**

***Mir-i meclis nist derdevran diger***

***Cuz tu ey şeh derharifan demiger***

Devranda senden gayri mir-i meclis yokdur ey şah-ı vilāyet (11) hariflere nazar eyle bu beyt ol hazretün ferdiyyet ve ol 'aşrda kuṭbiyyetine işāret olur ya'ni devranda meclis-i cihānuñ kuṭb u emiri senden gayri (12) yokdur ki Haḫ cānibinden zāt-ı şerifüne kuṭbu'l-'arifin dinmek laḫab olmuştur çünkim böyle bir şahib-i devlet ve ehl-i sa'adetsin biz ki senün (13) hariflerün muşahiblerünüz bize nazar eyle ve ol nüş eyledüğün şarāb-ı İlāhiden bize dağı hişşe vir didi ve bu cümle ol mürid lisānından sāyir (14) mürid olanlara ta'līm ü tenbihdür ki kendü muḫtedāsı ve pişvāsı olan şeyhine andan bir ma'nāyı istifāde eylemek murād eyledükde bu güne ta'zim ü tekrīm kıla (15) ve bu vechle sāyil ola

**(1819) Meşnevi**

***Key tüvān nüşid in mey zirdest***

***Mey yaḫin mer merdra rüsvāgerest***

Bu meyi el altından maḫfi nüş eylemek kaçan mümkün (16) olur zirā yaḫin ü muḫaḫkaḫ olan budur ki bāde ādemi rüsvā idicidür ya'ni bu bāde-yi Haḫḫı püşide ve tenhā nüş eylemek niçe mümkün olur bāde ḫod (17) taḫḫiken insānı rüsvā idici ve elbette eşerini ḫalka gösterici olur

**(1820) Meşnevi**

***Büyrā püşide vü meknün kuned***

***Çeşm-i mest-i ḫiştēnra çün kuned***

(18) Farz idelüm ki bādenüş olan kimse bādenün rāyiḫasını ba'zı edviye ile püşide ve meknün eyler yā kendünün mest ü maḫmür çeşmini o niçe (19) eyler ya'ni bādenüş olan kimse kendü ağıznuñ rāyiḫasını ba'zı ilācla ketm eylediği taqdīr üzre maḫmür

<sup>954</sup> “Ve kerim olanların kadehinden toprak için de nasip vardır.”



olan ‘aynını a‘yen-i nāsdan setre (20) k̄ādir olamaz kezālik sen daḥı ey meyḥāne-yi ḥakīkatūñ mesti egerçi bizüm gibi ehl-i şaḥvdan ol şarābuñ rāyiḥa ve eşerini setr eyleseñ k̄ābil ammā mest (21) olan zāt-ı şerīfūñi setr eylemek niçe mümkindür ki ḥamr-ı Ḥakla serḥoş ve ‘aşk-ı muṭlak ile pürçüş olmışdur

*(1821) Meşnevi*

*Ḥod ne ān b̄yest in k’endercihān*

(22) *Şad hezārān perdehāş dāred nihān*

Ḥāl bu ki sen nūş itdigūñ bādenūñ rāyiḥası ḥod ol b̄y degüldür ki cihānda yüz biñ perde anı nihān (23) u maḥfī ṭuta ya‘ni ṭutmaz

*(1822) Meşnevi*

*Pür şud eztizi-yi ü şahrā vü deşt*

*Deşt-i çi k’eznüh felek [H207a] hem dergüzeşt*

Zirā ol bir bādedür ki anuñ tizi ve ḥiddetinden (24) şahrā vü deşt pür olmışdur deşt ü şahrā nedür ki nüh felekden bile geçdi ya‘ni anuñ revāyiḥ ü āşarınuñ kemāl-i kuvvetinden bu deşt-i cihān ve şahrā-yı kevn (25) ü mekān mālāmāl olmışdur şahrā-yı cihān nedür eflāk-ı tis‘adan hem tecāvüz idüp ‘ālem-i ervāḥ u ‘uḫūla hem sirāyet kılmışdur ve melekūt u ceberūt (26) ehlini mest ü müstağrak eylemişdür

*(1823) Meşnevi*

*İn ser-i ḥumrā bekehgil dermegir*

*K’in bürehne nist ḥod pūşişpezir*

Bu küpūñ başını balçıḡla ṭutma zirā (27) bu ‘üryān u bürehne ḥod pūşişpezir degüldür ya‘ni bu bāde-yi esrārla pür olan [M149a] vücūduñ ḥumīnuñ ser ü dehānını ṭabī‘at kehgiliyle ṭutma ve beşeriyet (28) balçıḡıyla şıvama zirā bu bir mertebe ‘üryān u fāşdur ki ḥod üstād anı örtmege k̄ādir olmaz ve ol daḥı perdeler ve ḥicāblar k̄abül kılmaz

*(1824) Meşnevi*

*Luṭf kun ey (29) rāzdān-ı rāzgū*

*Ān çi bāzet şayd kerdeş bāzgū*

İmdi luṭf eyle ey rāz bilici ve rāz söyleyici sulṭān ol nesneyi ki senūñ bāz-ı rūḥuñ (30) şayd eylemişdür anı āşikārā söyle

*(1825) Meşnevi*

*Güft b̄y-ı b̄l‘aceb āmed bemen*

*Hemçünān ki mer nebīrā ez Yemen*

Bāyezīd-i Bistāmī ḥazretleri sāyil olan mürīdine (31) böyle diyü cevāb virdi baña bir bül'aceb rāyiḥa ve eṣer geldi didi ancılayın ki Ḥazret-i Nebīye Yemen cānibinden geldi

**(1826) Meşnevi**

**Ki Muḥammed güft berdest-i şabā**

**(32) Ez Yemen miyāyeden büy-ı Ḥudā**

Nitekim Ḥazret-i Muḥammed 'aleyhisselām şabānuñ eli üzre Yemenden baña büy-ı Ḥudā gelür didi nitekim *innī leecidu nefese'r-Raḥmāni* (33) *minḳıbeli'l-Yemen*<sup>955</sup> buyurdı ya'ni taḥḳiḳen ben Raḥmānuñ revḥ ü rāyiḥasın Yemen cānibinden bulurum didi ve mübārek vechlerini Yemen cānibine döndürüp (34) istiṣmām iderdi bu ḥadīs-i şerīfden murād ne idüginde 'ulemā ihtilāf eylemişlerdür ba'zısı ḳavm-i Enşardur dimişler ki anlarla Ḥazret-i Nebī ve mü'minler (35) kerbden necāt buldı ve anlara anlar cānibinden rāḥat geldi dimişler nitekim **İbn-i Eşīr** Nihāyede dir *ḳile 'annī bihi'l-Enşār liennellāhe te'ālā neffese bihim* (36) *lilkerbi 'anilmu'minīn ve hum Yemānūn liennehum minelEzd*<sup>956</sup> ve ekseri daḳı bundan murād Üveys-i Ḳaranīdür dimişler nitekim Ḥazret-i Mevlānā daḳı bu ma'nāyı (37) ḳabül eyleyüp ve nazma getürüp işāret buyururlar

**(1827) Meşnevi**

**Büy-ı Rāmīn mīresed ezcān-ı Vīs**

**Büy-ı Yezdān mīresed hem ezÜveys**

Meşelā Vīsüñ (38) cānibinden büy-ı Rāmīn irişür Üveysden hem Yezdānuñ rāyiḥası irişür Rāmīn bir ma'şūḳanuñ ismidür Vīs anuñ 'aşıḳı bir kimsenüñ (39) ismidür ya'ni Rāmīn nām ma'şūḳanuñ rāyiḥası Vīs nām 'aşıḳuñ cānibinden zuhūra gelür Üveysüñ vücūdı Rāmīnüñ 'aşḳ ve muḥabbetler (40) bir mertebe pür olmuş ve anuñ 'aşḳı bunı vücūdıma ol ḡāyetde sirāyet ḳılmış ki 'aşıḳuñ derūnı [H207b] reng-i ma'şūḳiyyetle munşabıḡ olup ve anuñ (41) zāt u şıfātıyla müteḥallī olduğundan her şol kimsenüñ ki dimāḡ-ı cānı pākdür aña ol 'aşıḳuñ cānından ma'şūḳınuñ rāyiḥası irişürdü [P83b] (1) nitekim hem Üveys Ḳaranī Ḥazretlerinden Yezdānuñ rāyiḥası Ḥazret-i Nebī cānibine irişdi ve Üveys Ḳaranī Ḥazretleri ol mertebede 'aşıḳ-ı Ḥudā idi ki 'aşḳ-ı (2) Ḥudā anuñ cemī'-i 'urūḳ ve a'zāsına sirāyet eyleyüp tecelliyyāt-ı Ḥaḳḳla anuñ vücūd-ı şerīfi ol mertebe ḫolmuşdı ki andan dimāḡ-ı pāk şāḫibleri Ḥaḳ (3) rāyiḥasın bulurlardı ve

<sup>955</sup> "Ben Yemen tarafından nefes-i Rahman'ı buluyorum." Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 7, s. 538.

<sup>956</sup> "Bana Ensar'dan soruldu. Allah Teala sıkıntı içindeki müminlere nefes aldırıştır. Onlar Yemenlidir, onlar Ezd kabilesindendirler."

*kulli inā'in yeteraşşehu bimā fihī*<sup>957</sup> kavlinüñ mefhümü üzre bir kimsenüñ derünü her ne ile ˆolsa birünına ˆıkan ol şey olur ˆünkü (4) Vīsüñ cānı Rāmīnle ˆoldı andan Rāmīn rāyihası geldi ve Üveyse'l-ˆaranīnün cānı evşāf-ı Yezdānı ile ˆoldı andan Raḥmān rāyihası zuhūr kıldı (5) ve Ḥāzret-i Nebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem andan Raḥmān rāyihasını buldı ve 'aşr-ı şerīfnde olan aşḥābına bu ma'nādan ḥaber virdi nitekim buyururlar

*(1828) Meşnevi*

*EzÜvesy ü ezˆaran (6) bŷy-ı 'aceb*

*Mer Nebīrā mest kerd ü pŷrtarab*

Ḥāzret-i Üveysden ve ˆaran kūyından 'aceb ve ğarīb bir bŷy ve eşer Ḥāzret-i Nebīyi 'aleyhisselām mest ü pŷrtarab (7) eyledi ya'ni Ḥāzret-i Üveysden ve anuñ maḳāmından bir 'acīb-i bīkeyf rāyiḥa-yı Raḥmānī ve nefḥa-yı Rabbānī Ḥāzret-i Peygamberi şallallāhu 'aleyhi ve sellem mest ü pŷrtarab (8) eyledi

*(1829) Meşnevi*

*Çün Üveys ezḥ'ış fānī geşte bŷd*

*Ān zemīnī āsmānī geşte bŷd*

Çünkü Ḥāzret-i Üveys ˆaranī derd-i 'aşḳla kendüsinden maḥv u fānī (9) olmışıdi ol zemīne mensŷb olan Üveys ˆaranī āsmāna mensŷb olmışıdi ya'ni ˆünkü Üveyse'l-ˆaranī Ḥāzretleri Ḥaḳ Te'ālānuñ 'aşḳ u muḥabbeti (10) vāsıtasıyla kendü kŷdŷrāt-ı tabī'yyesinden fānī olmuş ve evşāf-ı İlāhiyye ile muttaşif ve aḥlāḳ-ı Rabbāniyye ile mŷteḥallik olduğı (11) vāsıta ile [M149b] zemīne mensŷb iken mertebe-yi a'lā bulmuş oldu ve lihazā anuñ vŷcŷd-ı şerīfnden rāyiḥa-yı Raḥmānī ve nefḥa-yı Rabbānī zuhŷra geldi pes (12) sāyir ebdāl mertebesine vāşıl olan ve tebdīl-i zāt ve şifāt kılan evliyāyi daḥı buña göre kıyās eyle ve bunlaruñ tebdīl-i zāt u şifāt (13) kılmasına evşāf-ı İlāhiyye ile muttaşif olmasına ve Ḥāzret-i Ḥaḳḳuñ envār-ı zātıyye ve şifātiyyesi bunlaruñ vŷcŷdında ğalebe kılop bunlaruñ vŷcŷdınuñ (14) mağlŷb ve mŷn'adim olmasına bu mişāli irād idŷp buyururlar

*(1830) Meşnevi*

*Ān helīle-y perverīde derşeker*

*Çāşnī-yi telḥyeş nebved diger*

*(1831) Meşnevi*

*Ān helīle-y reste ezmā (15) vŷ menī*

<sup>957</sup> "Her kap iˆindekini sızdırır."

***Naqş dāred ezhelīle ta'm nī***

Meşelā ol şekerde perverde ve terbiye olmuş helīle bir daḥı anuñ acılığınıñ çāşnīsı olmaz zīrā anuñ acılığı (16) şekerüñ lezzet ü ḥalāvetinde maḥv olur ve ol helīle şeker ta'mın bulur ve ol ḥükmdē olur [pes ol mā'-i menīden kırtulmuş helīle helīleden naqş (17) tutar līkin helīle ta'mın tutmaz kezālik Ḥazret-i Üveys Qaranīnūñ ve sāyir evliyānuñ vücūd-ı beşeriyeleri ve şifāt-ı tabī'iyeleri vücūd-ı İlahīde ve şifāt-ı (18) Rabbānīde maḥv u mütelāşī olup ve elṭāf-ı İlahīde neşv ü nemā bulup tebdīl-i şifāt kılduḡdan soñra bunlardan ḡayri beşeriyet rāyihāsı gelmez ve çāşnī-yi (19) tabī'at zuhūr kılmaz zīrā bunlar helīle şekerde maḥv olup anuñ lezzetin tutduḡı gibi Ḥazret-i Ḥaḡḡuñ şifātında kendü şifātlarını maḥv eyleyüp mā vü menī (20) kaydından ḥalāş olmuşlardur egerçi bunlaruñ her biri insāniyyet naqş tutarlar ammā ta'm-ı insāniyyet tutmazlar belki evşāf-ı İlahī ta'mın tutar- (21) lar zevḡ-i rūḡānīsı olan bunlardan Ḥaḡ lezzetini derk ü şuhūd eyler

***(1832) Meşnevi***

***İn sūḡan pāyān nedāred bāz gerd***

***Tā çı ḡüft ezvahy-i ḡayb ān şırmerd***

(22) Elḡāşıl bu söz nihāyet ü pāyān tutmaz girü dön tā ol şırmerd 'ālem-i ḡaybuñ vahy u ilhāmından ne didi

***(1833) Meşnevi***

***ḡüft z'īn sū būy-ı yārī mīresed***

***(23) K'ender'īn dih şehriyārī mīresed***

Pes ol mürīd-i sāyile Ḥazret-i Bāyezīd cevāb virüp didi bu cānibden benüm meşāmm u dimāḡuma bir yār-ı cānuñ (24) būy u eşeri irişür ki bu ḡaryede bir *şehriyār* irişür murād Ḥasan Ḥaraḡānī ḡazretleridür ki şehriyār-ı ma'nevīdür ve ḡuṭb-ı 'ālemdür

***Ḡavl-i Resūl (25) 'aleyhisselām innī leecidu nefese'r-Raḡmāni minḡibeli'l-Yemen***

Bu sūrḡ-ı şerīf Ḥazret-i nebī 'aleyhisselāmuñ bir ḡavlinūñ beyānındadır ki buyurdu taḡḡīken (26) ben Yemen cānibinden nefes-i Raḡmānī buluram *nefes* lüḡatde demdür ya'ni şoluḡ burada tenfīs ma'nāsınadır dimişler kemā ḡāle İbnü'l-Eşīr [fīNihāye -P] *ennefsu fihāze'l-* (27) *ḡadīşi ismu vaż'in mevzū'u'l-maşdari minbābi't-tefīli minneffese tenfīsun tenfīsen keennehu ḡāle ecidu tenfīsu rabbikum minḡibeli'l-Yemen ey tefriḡahu*<sup>958</sup> (28) burada nefes-i Raḡmāndan murād zuhūrāt-ı İlahiyye olsa

<sup>958</sup> “Bu hadisteki nefes, tefil babından bir mastardır. Tefil babı, neffese, tenfīsün ve tenfīsen şeklindedir. O sanki ferahlamazdan önce Rabb'inizin nefesini buldum demektir.”

mezheb-i meşāyihe münāsib olurdu nitekim ıstılāh-ı meşāyihe *nefes-i Raḥmānī* zuhūrāt-ı İlahiyye- (29) ye dirler nitekim Sa'deddīn Fergānī buyururlar *i'lem innenefse'r-Raḥmānī huve 'aynu'r-raḥmeti's-sābikatihī's-şāmiletī 'alākulli şey'in zāhīran ve bāṭīnen limā bed'e minbāṭini'l-* (30) *gaybi biḥukmi iktizā'in feecebtu*<sup>959</sup> ve lihazā bu mevcūdāta nefes-i Raḥmānī didiler ol mülābeseyle ki bir kimse derūnında olan rīḥ-i hārreyi iḥrāc eyledükde teneffüs (31) ider cenāb-ı 'izzet dahı muḳtezayāt-ı esmā ve şıfātı mertebe-yi buṭundan 'ālem-i zuhūra iḥrāc eyledükde bu ma'nānuñ müteneffisūñ teneffüsüne müşābeheti (32) olduğundan ötüri nefes-i Raḥmānī didiler pes insān-ı kāmilūñ vücūdı ekmel-i zuhūr-ı evşāf-ı İlāhī oldıysa anlar cānibinden nefes-i Raḥmāniyye- (33) yi bulmak ve nefḥa-yı Rabbāniyyeyi istinşāk kılmak şāḥiḥ ü sābit olur pes Ḥazret-i Peygamber 'aleyhisselām mazḥar-ı evşāf-ı İlāhī olan Üveys ḥazretlerinūñ (34) vücūd-ı şerīfinden ve cānib-i laṭīfinden cemī'ci mevcūdāta ḥāvī ve şāmil olan raḥmet-i sābıkanuñ ve zuhūrāt-ı İlahiyyenuñ sırrını istişmām (35) kılıp [nefes-i Raḥmānı taḥḳīken ben Yemen cānibinden -P] bulurum didi

[M150a] (1834) *Meşnevi*

***Ba'd-ı çendīn sāl mizāyed şehī***

***Mizened berāsmānhā ḥargehī***

Bāyezīd Ḥazretleri buyurdu ki bu kadar yıldan şöñra bir şāh-ı (36) cihān toğar āsmānlar üzre bir ḥayme urur ya'ni ḳadr u mertebesi feleklerden berter ve 'ālīter olur

(1835) *Meşnevi*

***Rüyeş ezgülgār-ı Ḥaḳ gülgün buved***

***Ezmen ü ender- (37) maḳām efzūn buved***

Anuñ rüy-ı şerīfi gülgār-ı Ḥaḳdan gülgün olur ol şāh-ı cihān maḳāmda benden ziyāde olur ya'ni anuñ zāt-ı laṭīfi (38) Ḥaḳ Te'alānuñ evşāfi gülgārından mülevven olur ve reng bulur maḳām u mertebede ol benden 'ālīter olur didi

(1836) *Meşnevi*

***Çişt nāmeş güft (39) nāmeş Bülḥasan***

***Ḥilyeyeş vāgüft z'ebür vü zaḳan***

Mürīd Ḥazret-i Bāyezīde didi ki anuñ nām-ı şerīfi nedür Bāyezīd ḥazretleri aña didi ki (40) Ebulḥasandur anuñ ḥilyesini ebrūsından ve zaḳanından girü söyledi

(1837) *Meşnevi*

<sup>959</sup> “Şunu bil k Raḥmānī nefes kendi durumu gereğince gaybın gizliliğinden görünmesi sebebiyle gizli ve açık her şeyi bütünüyle kuşatan rahmet kaynağıdır ki ben ona icabet ettim.”

***Ƙadd-i ũ vü ŧekl-i ũ vü reng-i ũ***

***Yekbeyek vāgŭft ezgīsŭ vü rŭ***

Ol (41) hāzretŭñ ƙaddini ve anuñ reng-i rŭyını ve anuñ ŧekl ũ ŧŭretini dağı anuñ gīsŭsından bir bir āŧikārā sŭyledi

***(1838) Meŧnevi***

***Ĥilyehā-yı rŭĥ-ı ũrā*** [P84a] (1) ***hem nŭmŭd***

***Ezŧıfāt u eztarık ũ cā vü bŭd***

Anuñ rŭĥınıñ ĥilyelerini ve ŧıfatlarını dağı gŭsterdi ŧıfātından ve tarıkından ve maĥāmından ve ŧvŭlmesinden (2) ya'ni ol hāzretŭñ nu'ŭt u kemālātından ve ĥamīde olan ŧıfātından ve maĥāmāt u kerāmātından velĥāŧıl cemī'-i ĥālātından ĥaber viridi ve mŭrīdini (3) taĥkık ũ yaĥın mertebesine irgŭrdi

***(1839) Meŧnevi***

***Ĥilye-yi ten hemĥŭ ten 'āriyyetīst***

***Dil berān kem nih ki ān yek sā'atīst***

Tenŭñ ĥilyesi ten gibi (4) 'āriyyetīdür ƙalbi ten ĥilyesi ũzre ƙoma zīrā ki o bir sā'atdŭr ya'ni tenŭñ vaŧfları ten gibi bībekā ve serī'ŭ'l-fenādur gŭñlŭñi ŧŭret-i zāhirede (5) olan evŧāfa virme zīrā ki anuñ sŭr'at-i fenāsına nazar olınsa bir sā'atlik ƙadardur pes bir kimsenŭñ evŧāf-ı rŭĥāniyyesinden ĥaberdār (6) olagŭr yoĥsa evŧāf-ı bātınasından ĥaberdār olmadıkĥa evŧāf-ı ŧŭriyyesine vāĥıf olsañ i'tibār yoĥdur

***(1840) Meŧnevi***

***Ĥilye-yi rŭĥ-ı tabī'ī hem fenāst***

(7) ***Ĥilye-yi ān cān taleb k'ān bersemāst***

*Rŭĥ-ı tabī'ī*den murād bunda rŭĥ-ı ĥayvānīdŭr ve *anuñ ĥilyes*inden murād ekl ũ ŧurba ve cimā' ve nevme ve i'tidāl-i (8) mizāca ve mŭŧteheyāta ve bunlar emŧāli olan ŧıfāta mŭnāsib ve mŭŧābih olan ŧıfatlardur ve bu cŭmlesi rŭĥ-ı ĥayvānī gibi fānīdŭr ve lihazā buyururlar rŭĥ-ı tabī'īnŭñ (9) ĥilyesi hem fenādur pes ol cānuñ ĥilye ve zīnetini taleb eyle ki ol āsmān -H] [H209a] ũzredŭr bu cāndan murād rŭĥ-ı İlāhī ve nefĥa-yı Rabbānī olan cāndur ki (10) anuñ mertebesi berter ve āsmāndan 'ālīterdŭr ve bu *cānuñ ĥilye ve zīnet*inden murād 'ilm ũ ĥikmet ve vecd ũ ĥālet ve 'aŧĥ u muĥabbet ve bunlar emŧāli olan ĥaŧletdŭr (11) ki cemī'-i evŧāf-ı İlāhī ve aĥlāĥ-ı Rabbānī bu rŭĥa ĥilye ve zīnet olmuŧdur ve bu rŭĥ-ı ŧerīf Ĥaĥla ƙāyim ũ bāĥī olur ve bunuñ cemī'-i ŧıfātı dağı kendŭyle (12) ebedī bāĥiye ƙalur pes taleb eylerseñ refī'ŭ'l-menzielat olan cānuñ ŧıfatın taleb eyle ki o dāyim ũ bāĥīdŭr

**(1841) Meşnevi**

***Cism-i ü hemçün çerāgī berzemīn***

**(13) *Nūr-ı ü bālā-yı saḳf-ı heftümīn***

Ol cānuñ cismi yer üzre bir çerāg gibidür anuñ nūrı suḳūf-ı seb'anuñ ya'ni eflāk-ı seb'anuñ üzerindedür (14) ya'ni ol rüh-ı kāmīlūñ cism-i şerīfi yeryüzinde bir sirāc-ı münīr gibidür ve anuñ nūr-ı 'ālīsi eflāk-ı seb'a üzre pertev şalmışdur **keşeceratin tayyibetin aşluhā** (15) **ṣābitun ve fer'uhā fissema'ī**<sup>960</sup> āyet-i kerīmesi bu ma'nāya göre bir hūb mişāl olmışdur

**(1842) Meşnevi**

***Ezşu'a-ı āftāb enderVişāk***

***Ḳurş-ı ü enderçihārum çārtāk***

(16) Meşelā āftābuñ ol şu'a'ı Vişāk u hānelerdedür ammā ol āftābuñ ḳurşı felek-i rābī'dedür kezālik āftāb-ı [M150b] ma'nevī olan rüh-ı a'zamuñ pertev (17) ü envāri rüy-ı zemīnde insān-ı kāmīlūñ hāne-yi cismindedür ammā ol rūhuñ aşlı ve zātı 'ālem-i ma'nāda eflāk-i rühānīnūñ ve merātib-i ma'nevīnūñ (18) vasaṭında ve itidāli olan maḳāmındadır bundan muḳaddem olan beyt cismi aşlı u rūhı fer' itibār eyledükleri üzredür ki cism biḥasebi'z-zāhir aşlı (19) u rüh aña nisbet fer' gibi olur ve bu beyt-i şerīf rūhı aşlı u cismi fer' eyledükleri itibār üzredür ki rüh minḥaysü'l-ma'nā filḥaḳīḳa aşlıdır (20) ve beden aña nisbet fer'dür nitekim hūrşīdūñ zātı felek-i rābī'dedür ve anuñ fer'ı ve pertevi rüy-ı zemīindedür kezālik bunlaruñ daḳı zāt-ı ḥaḳīḳī (21) ve rühānīleri 'ālem-i ma'nādadır ve zāt-ı mecāzī ve cismānīleri vech-i arzda sākindür pes cismūñ rüy-ı zemīnde sākin olup rūhuñ 'ālem-i bālāya (22) su'ūd ḳılduḳına bir mişāl-i āḫir daḳı başt eyleyüp buyururlar

**(1843) Meşnevi**

***Naḳş-ı gül derzīr-i bīnī behr-i lāḡ***

***Büy-ı gül bersaḳf u eyvān-ı dimāḡ***

Mişāl-i āḫir (23) gülūñ naḳşı bu reng altındadır laṭīfeden ötüri lākin gülūñ büy u eşeri dimāḡuñ saḳf u eyvānı üzredür ya'ni filmeşel gülūñ naḳşı ve şüreti (24) burunuñ altında olup rāyiḥa ve rūhı dimāḡuñ a'lā mertebesinde olduḳı gibi kezālik küll mertebesinde olan insān-ı kāmīlūñ daḳı naḳş u şüretini (25) aşaḡada görürsin laṭīfe olduḳından ötüri anuñ rūhı ve rāyiḥası sükkān-ı melekūtuñ dimāḡına [H209b] irmiş ve ceberūt u lāhūt mertebesinde ḳarār ḳılmışdur

<sup>960</sup> "...kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir." (İbrahim 14/24)

(26) (1844) *Meşnevî*

*Merd-i huftē der‘Aden dīde farāk*

*‘Aks-i ān bercism üftāde ‘araḳ*

Meşelā uyumuş kimse ‘Aden diyārında farāk görmüşdi ammā ol farāk u ḥaṭaruñ (27) ‘aksi cism üzre ‘araḳ vāḳi‘ olmuş farāk fethateyn ile ḥavf u ḥaṭar ma‘nāsınadır ya‘ni filmeşel bir āḥir yerde yatmış ve uyumuş kimse vāḳi‘a- (28) sında kendüyi Yemende ve ‘Adende görüp anda niçe ḥavf u ḥaṭara müte‘allik vāḳi‘a görmüş ol vāḳi‘adan kemāliyle muḫtarib olup ol diyārda (29) gördüğü vāḳi‘anuñ ‘aksi ve eşeri cisminüñ üzerine te‘şir idüp derler vāḳi‘ olmuşdur ḥāl-i ḥvābdan bīdār olduğda kendünüñ cismine ‘araḳa (30) müstaḡraḳ bulmuş ola bu merdün ḥāl-i niçe ise rühla cismün ḥālını daḫı buña göre kıyās eyle rüh niçe biñ mertebe cismden dūr u mehcūr olsa (31) anuñ pertevi ve eşeri cisme yine te‘şir ü taşarruf eylemededür egerçi mābeynlerinde bu‘d-ı mesāfe daḫı olursa da rühā nisbet bu‘d-ı mekān eger yüz biñ yıllık (32) olursa da māni‘ ve ḥicāb olmaz nitekim bir kimse yā maḡribde veyā maşriḳda yatup uyusa ve kendüyi ‘Aden diyārında görse ol gördüğü (33) vāḳi‘anuñ eşeri anuñ cismine muttaşıl ve mülāşık olmuşdur egerçi vāḳi‘asıyla cisminüñ mābeyninde her ne kadar bu‘d-ı mesāfe olursa olsun ve kezālik (34) rüh bedenden ḥurūc eyledükden şoñra daḫı ḳabrine ve cismine ‘alāḳası bu ḳabīlden olur eger rühün mertebesi eflāk-ı tis‘anuñ üzerinde ise de

(35) (1845) *Meşnevî*

*Pīrehen derMışr rehn-i yek ḥariş*

*Pūr şude Ken‘ān zibūy-ı ān ḳamiş*

Pīrāhen-i Yūsuf Mışr diyārında bir ḥarişün merhūn u maḥfūzıdır ḥāl (36) bu ki ol ḳamişuñ rāyihāsından Ken‘ān pūr olmuşdi ya‘ni Ḥazret-i Yūsuf kendünüñ pīrāhenini Yahūda nām bir ḳarındaşına virüp pederi Ḥazret-i Ya‘ḳūba (37) irsāl eylemek murād eyledükde ve ol daḫı finā-yı Mışrdan henüz çıḳduğı gibi *felemmā feşaleti‘l-‘īru ḳāle ebūhum innī leecidu riḥa* [M151a] *Yūsufe levlā entufennidūn*<sup>961</sup> (38) āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince Ḥazret-i Ya‘ḳūb ḥuzūrında olan evlādına didi ki taḫḳiḳen ben Yūsufuñ rāyihāsını bulurum ḥālbuki Mışrda Ken‘ān diyārınıñ (39) mābeyninde mesāfe-yi keşire ve menāzil-i ba‘īde var idi pes bu‘d-ı mesāfe anuñ dimāḡ-ı pākine māni‘ ḥicāb olmadı kezālik rüh-ı āsmānīnün cevher-i (40) zātı ‘ālem-i a‘lādudur ve

<sup>961</sup> “Ne zaman ki kafile ayrıldı, öteden babaları dedi ki: Eğer bana bunak demezseniz doğrusu ben Yusuf’un kokusunu alıyorum.” (Yusuf 12/94)



perteve ve envārı zemīnde olan cismine te'şīr idüp anda taşarruf kılmış ve zāhir olmuşdur pes anuñ vücūdı rüy-ı (41) zemīnde bir sirāc-ı münīr gibidür anlar ki dīde vü dil şāhibleridür anlara ziyābaḥş olur ve anlar ki kör dillerdür [H210a] anuñ nūrından bībehre qalır ve dimāğ-ı cānı [P84b] (1) pāk olmayanlar daḥı anuñ rūḥ rāyiḥasından maḥrūm olur pes yine kışşa beyānına rücū' idüp buyururlar

**(1846) Meşnevi**

***Bernibiştend ān zamān tāriḥrā***

***Ez-(2) kebāb ārāstend ān siḥrā***

Çünkü Bāyezīd Ḥazretleri Ebulḥasan Ḥarākānī Ḥazretlerinüñ vilādetinden ve zuhūrından ḥaber virdi ol zamānda tāriḥnūvīs (3) olanlar anuñ tāriḥini yazdılar ol siḥi kebābdan ārāste eylediler allāhu a'lem *kebāb*dan murād Ḥazret-i Bāyezīdün kelimāt-ı nefisesi ola ki ğidā-yı dil (4) ü cāndur ve *siḥ*den murād qalem ola ki siḥe müşābihdür ve qalemi anuñ kelām-ı ḥaḳīkatencāmiyla müzeyyen eylemek taḥrīr kılmadan ve kitābı tezyīn eylemeden kināyet (5) olur ve siḥ ü kebāb ta'bīri niçe devrden soñra ğidā olmağa olduğunu ihām kıılır ammā şāriḥler ḥüsn-i ta'bīr eyleyemedüklerinden münāsebetden ḥālī (6) vechler yazmışlardur

**(1847) Meşnevi**

***Çün resīd ān vaqt ü ān tāriḥ-i rāst***

***Zāde şud ān şāh u nerd-i mülk bāḥt***

Çünkü ol vaqt ve ol (7) tāriḥ rāst irişdi ol şāh toğmuş oldu ve mülk ü devlet nerdini oynadı ya'ni ol şāh-ı 'ālem doğdı ve zamān-ı şerīfnde (8) pādşāhāna mülk ü vücūdda taşarruf eyledi

***Zāden-i Ebulḥasan Ḥarākānī ba'de ezvefāt-ı Bāyezīd ḳuddise sırāhu***<sup>962</sup>

**(1848) Meşnevi**

***Ez pes-i ān (9) sālḥā āmed bedīd***

***Bü'l-Ḥasan ba'd-i vefāt-ı Bāyezīd***

Ol yıllardan soñra zāhir geldi Ḥazret-i Ebulḥasan Bāyezīd Ḥazretlerinüñ vefātından soñra

**(1849) Meşnevi**

***Cümle-yi (10) ḥūḥā-yı ü z'imsāk u cūd***

***Ānçünān āmed ki ān şeh güfte būd***

<sup>962</sup> “Bayezid Hazretlerinin kaddese sırāhu vefātından sonra EbulḥasanHasan Harakani Hazretlerinin doğumu”

İmsāk u cūddan anuñ cümle hūyları ancılayın geldi ki ol şāh dimiş (11) idi ya'ni kabz u bařdan ve men' ü 'ařadan ve sāyir evřāf-ı mütezāddeden her birini ki ol řāh-ı velāyet didi ise ve anuñ řān-ı řerifinden (12) ne gūne haber virdi ise bi'aynihā anuñ didügi gibi geldi ve bilāziyāde ve lānořřān hemān anuñ haber virdügi gibi zuhūr kıldı

**(1850) Meşnevi**

**Levh-i mařfūzest (13) ūrā piřvā**

**Ezçi mařfūzest mařfūz ezřatā**

Zīrā anuñ delīl ü piřvāsı levh-i mařfūzdur neden mařfūzdur řatādan mařfūzdur ya'ni ol Bāyezīd (14) řazretlerinüñ iktidāsı levh-i mařfūzadur ve her ne haber virdiyse andan haber virdi ve levh-i mařfūz ise řatā ve řalelden mařūn u mařfūzdur ki anda meřtūr (15) olan řatā kılmak ve mütebeddil ve müteğayyir olmak iřtimāli yořdur pes velī-yi kāmīlūñ āyīne-yi řalbi levh-i mařfūza muķābil olmuřdur anda meřtūr olan (16) bunuñ āyīne-yi řalbinde zāhir ü nümāyān olur [H210b] pes her ne haber virse řatā ve řalelden berī olur

**(1851) Meşnevi**

**Nī nūcūmest ü ne remlest ü ne h'vāb**

**Vahy-i Haķ (17) vallāhu a'lem biřřavāb**

Bu necm degüldür ve reml de degüldür ve h'vāb dağı degüldür Haķ te'alānuñ vahyidür Allāh řavāba a'lemdür ya'ni ba'zı ehl-i riyā veyāřud řulehā (18) ki rü'yā görürler ve rü'yādan haber virürler ekřeriniñ rü'yāsı rü'yā-yı řādıķa olur ve miřl-i falaķu'ř-řubh zuhūra gelür şazret-i Bāyezīdüñ 'ālem-i ğaybdan (19) haber virmesi bu řabīlden degüldür ve ba'zı kehene dağı reml iderler ve ol 'ilmde mahāretleri olduğı vāsıta ile ba'zı 'alāyim ü āřārdan ğaybdan zuhūra (20) gelecek kārlara istidlāl kıllurlar ve aña göre [M151b] haber virürler ba'zı zamānda sözlari řazāya muvāfiķ olup şaziyye-yi ittifāķiyye sözlari zuhūra (21) gelüp iřābet iderler şazret-i Bāyezīdüñ haber virmesi bu řabīlden dağı degüldür ve ekşer ūstād-ı müneccimler evzā'-ı felekiyye ve havāřř-ı kevākibe 'ālim olduķ- (22) larından ba'zı kimseniñ vilādetine ve řālī'ine ve kuvvetine ve mevtine andan istidlāl kıllurlar ve haber virürler ve ba'zı zamānda anlarıñ sözi dağı řatā itmeyüp (23) vāķi' olur haber virdükleri ūzre zuhūra gelür şazret-i Bāyezīdüñ haber virdügi bu cins 'ilmde dağı degüldür belki Haķ Te'alā řazretiniñ (24) aña vahy eylemesidür ya'ni řaķıķat-ı kārı anuñ řalb-i şerifine kemā huve řaķķuhu ilhām u řazf kıllmasıdır vahy bunda ilhām ma'nāsına olur ve meşnevi- (25)

h̄vānlaruñ meclis tamām olduqdan soñra bu beyti oqumaları H̄azret-i Meşnevīnuñ dañı vañy-i İlähī olduğını ve levh-i mañfūzdan ilhām-ı H̄akla ol (26) h̄azretuñ qalb-i şerīfine nüzul kılduğını iş‘ār kılar Allāh haqīkat-ı k̄ara a‘lemdür ve evliyānuñ muhibbi ve mu‘tekidi olan t̄ayifeye bu kelāma taşdıķ (27) eylemek elzemdür

*(1852) Meşnevi*

*Ezpey-i rūpūş-ı ‘amme derbeyān*

*Vaħy-i dil gūyend ānrā şūfiyān*

*(1853) Meşnevi*

*Vaħy-i dil gireş ki manzargāh-ı ūst*

*Çün haṭā bāşed (28) çü dil āgāh-ı ūst*

Lākin ta‘bīr ü beyān eylemede ‘ammeden setr içün şūfīler aña vaħy dirler sen anı vaħy-i dil tut ki dil anuñ nazargāhıdır (29) pes niçe haṭā olur çünki dil anuñ āgāhı ola ya‘ni meşāyih-i şūfiyye qalblerine Allāh te‘ālā cānibinden gelen vaħy-i H̄akka ‘ammeden setr eylemeden (30) ötüri anı ta‘bīr ü beyān eyleselerdi h̄in-i ta‘bīrde aña vaħy-i dil ya‘ni vaħy-i qalbī dimekle ta‘bīr iderlerdi zīrā ki vaħy-i İlähīdür diselerdi (31) ‘avām anlara ta‘n u tevbiḥ iderlerdi böyle diyü ki vaħy enbiyāya mañşūşdur bunlar enbiyādan degüldür bunlara vaħy-i İlähī niçe mümkin olur diyü (32) teşnī‘den h̄ālī olmazlardı haberleri yok ki evliyāya dañı vaħy-i İlähī olduğı nuşūşla s̄ābitdür *ve evħaynā ilāummi Mūsā*<sup>963</sup> buyurdıkları (33) gibi ve andan soñra *ve evħaynā ilelhavāriyyīne en āminū bi*<sup>964</sup> buyurdıkları gibi bāhuşūş ki [H211a] *ve evħā rabbuke ilennaḥl*<sup>965</sup> buyurduğı gibi ve dañı (34) bunlar emşāli niçe āyetler vāķi‘ olmuşdur bunlar enbiyādan degül iken H̄ak Te‘ālā bunlara vaħy kılduķ didi ve H̄azret-i Süleymān peygamber iken *fefehhemnā-* (35) *hā Suleymān*<sup>966</sup> buyurdu muħakkiķler ilhamnā dimekle tefsīr kıldılar pes enbiyāya dañı ilhām olur imiş ve evliyāya dañı vaħy-i İlähī olmaķ memnū‘ degül (36) imiş lākin teşnī‘-i ‘avāmdan ihtirāz eyledükleriçün meşāyih-i şūfiyye vaħy-i İlähiyye vaħy-i qalbī didiler ve ilhām-ı Rabbānī dimekle ta‘bīr eylediler velhāşıl (37) sen bunlara olan vaħy-i İlähīyi vaħy-i qalbī farz eyle ki bunlaruñ qalb-i şerīfi ol H̄udā-yı Te‘ālānuñ nazargāhıdır [çünkim gönül ol H̄udā- (38) dan āgāh ola ve andan haberdār ola anda niçe haṭā ve ḥalel olur - H] çünkim bir dilde haṭā ve ḥalel olmaya aña vārid ü nāzil olan ma‘nāya isterseñ (39)

<sup>963</sup> “O esnada Musa’nın annesine de şöyle ilham ettik.” (Kasas 28/7)

<sup>964</sup> “Ve hani bana ve resulüme iman edin diye Havarilere ilham etmiştim.” (Maide 5/111)

<sup>965</sup> “Rabb’in bal arısına da şöyle vahyetti.” (Nahl 16/68)

<sup>966</sup> “Derhal onu Süleyman’a anlattık.” (Enbiya 21/79)

vaḥy-i ḳalbī di ve isterseñ vaḥy-i İlähī di vaḥy-i İlähīden daḥı maḳşūd anda ḥaṭā olmamaḳdur çünkim vaḥy-i ḳalbīde daḥı ḥaṭā olmaya ‘indel‘arīfīn (40) ışılāḥa i‘tibār yoḳdur

**(1854) Meşnevi**

***Mü'minā yenzur binürillāh şudī***

***Ezḥaṭā vü sehv eymen āmedi***

Ey mü'min sen Allāh nūryla nazār eyler olduñ ḥaṭā (41) ve sehvden eymen geldüñ ya'ni ***itteḳū firāsete'l-mü'min feinnehu yenzuru binürillāh***<sup>967</sup> ḥadīşinüñ mücibince ey mü'min-i kāmīl sen Allāh te'ālānuñ nūryla [P85a] (1) nazār eyleyici olduñ ḥaṭā ve sehvden maşūn u maḥfūz geldüñ zīrā Allāhuñ nūrında sehv ü ḥaṭā olmaz ve Allāh nūryla nāzır olan kimse ḥabṭ u ḡalaṭ kılmaz murād mü'min-i (2) kāmīl olanlaruñ firāset-i İlähiyye ve nūr-ı Rabbāniyye ile olan nazārlarında ḥaṭā ve ḡalaṭ olmaduḡını iş'ardur pes muḳaddemā zıkr eyledükleri nafaḳası pādşāḥ cānibinden maḳṭū' (3) olan ḡulāmuñ ḥikāyesine şürü' eylemezden muḳaddem andan murād şūfī idüḡine işāret idüp bu beyānı anuñ ḥaḳḳında başt eyledükden şoñra yine kışşa ve kışşa- (4) dan ḥişşeye şürü' buyururlar ol beyān budur

***Noḳşān-ı icrī cān u dil-i şūfī ezṭa 'āmullāh***<sup>968</sup>

**(1855) Meşnevi**

***Şūfiyī ezfaḳr çün derḡam şeved***

***'Ayn-ı faḳreş (5) dāye vü maṭ'am şeved***

Bir şūfī faḳrdan çünkim ḡamda ola 'ayn-ı faḳr aña dāye ve maṭ'a olur ya'ni bir şūfī yoḳluḳdan ḡamda olsa anuñ 'ayn-ı faḳrı ve (6) maḥzā yoḳluḡı aña mürebbī olur ve ta'ām olur ya'ni ol faḳruñ ve ḡamuñ içinde Ḥaḳ te'ālā aña şol ta'ām-ı rūḥānī ve ḡidā-yı nūrānī anuñ cānına (7) yidürür ki ol ta'ām-ı Allāhdan anuñ cānı mürebbī olur ve neşv ü nemā bulur ve ol 'ayn-ı faḳr aña ta'ām u ḡidā olup eṭ'ime-yi şūrīden istiḡnā kıılır (8) şūfiye faḳr u fenā musallaṭ olmaḳ ol ta'ām-ı Ḥaḳḳa müsta'idd olmanuñ 'alāmetidür ki Cenāb-ı [H211b] Ḥaḳ anu kendü nūryla perveriş kıılmaḳ ister zīrā ḡidā-yı cismānīden (9) ve ḡinā-yı şūrīden faḳīr olmaḡlıḳ ḡinā-yı ḳalbūñ ve ḡidā-yı nūrānīnün ziyāde olmasına sebebdür dimişler ***kemā ḳīle ezzāhiru velbāṭınu kelleyli venneḥāri izā*** (10) ***naḳaşa mineḥadihimā zāde filāḥir***<sup>969</sup> maṭ'am bunda bema'nā

<sup>967</sup> “Müminin fırsatından sakınm, zira o, Allah'ın nuruyla nazar eder.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 548.

<sup>968</sup> “Allah taamından sufinin can ve gönül bahşişinin azalması”

<sup>969</sup> “Zahir ve batın gece ve gündüze benzer, onlardan biri azaldığında diğeri artar.”

ta‘āmdur mışra‘-ı evvelde çün işbā‘-ı vāvla keyf ma‘nāsına olsa da ma‘nā cāyiz olur lākin evvelki (11) vech evlā olur ve keyf ma‘nāsına olduğu üzre taqdīr-i kelām böyle demek olur ki bir şūfī faḳrdan ve ḥālle ğamda olur aña ‘ayn-ı faḳr dāye (12) ve ta‘ām olur çünkim ‘ayn-ı faḳr aña dāye ve ta‘ām ola şūfī faḳrdan ğamda olmaz demek olur

*(1856) Meşnevi*

*Z’ān ki cennet ezmeḳāriḥ rūsteyest*

*Raḥm (13) ḳısm-ı ‘ācizī işkesteyest*

Zīrā ki cennet meḳāriḥden bitmişdür şefḳat ‘ācizūñ ḳısm u naşībidür ya‘ni cennet-i a‘lā mazḥar-ı ni‘met-i Ḥudā iken meḳāriḥ ü şedāyid- (14) den bitmişdür nitekim *ḥuffetu’l-cennetu bilmekāriḥi*<sup>970</sup> ḥadīş-i şerīfi bu ma‘nāya şehādet itmişdür zīrā merḥamet ve şefḳat şikeste olan ‘ācizūñ naşībidür meşelā (15) görmez misin ḥiç bir kimse tüvānā ve ğanī ve ḳādir olan kimseye merḥamet idüp aña ‘atā ve baḥşış virür mi ammā ‘āciz ü işkeste olsa maḥall-i merḥamet olup (16) baḥşāyiş ü ‘atāya mazḥar olurdu pes ma‘lūm oldu ki şikestelik içre dürüstlük maḥfī oldu ve ‘ācizlik müsteclib-i ḳudret oldu ve şedāyid (17) ü meḳāriḥ müstelzim-i ni‘met oldu ve faḳr u fāḳaya rāzı olan ğinā-yı ma‘nevī buldı

*(1857) Meşnevi*

*Ān ki serḥā bişkened ü ez’ulū*

*Raḥm-ı Ḥaḳḳ u ḥaḳḳ n’āyed sūy-ı ü*

Ol (18) kimse ki ‘ulüvv ü kibrinden başlar şıya anuñ cānibine Ḥaḳ te‘ālā ḥazretinüñ ve ḥaḳḳ-ı cihānuñ raḥmi müteveccih olmaz zīrā ehl-i kibri ve zālimi Ḥaḳ Te‘ālā sevmez (19) ve ḥaḳḳ-ı ‘ālem daḥı sevmez ma‘lūm oldu ki kerem ve raḥmet-i İlähī ve şefḳat ü merḥamet ḥalāyık-ı ‘āciz ü faḳīr olanlara olmuşdur

*(1858) Meşnevi*

*Ān sūḥān pāyān nedāred (20) v’ān cūvān*

*Ez kemī icrā-yı nān şud nātüvān*

Bu söz pāyān u nihāyet tutmaz ve ol cūvān nāni icrisinüñ noḳşānından nātüvān (21) oldu ve ḥamāḳatinden [M152b] bilmedi ki noḳşān-ı nān ta‘ām-ı cānuñ ziyādeligine sebep olur ve ‘ārif olanlara ğıdā-yı cismāniyyeleri az olsa andan (22) şād u ḥandān olup şükrler ḳılup nitekim Ḥazret-i Mevlānānuñ menḳıbe-yi şerīfelerinde böyle meşṫürdür ki ba‘zı zamānda maḫbaḥa gelüp āşpez (23) olana su‘āl iderler imiş ki

<sup>970</sup> “Cennet mekruhlar ile örtülmüştür.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 549.

*imrūz derīn maṭbah-ı mā ezme'kulāt çīzī hest*<sup>971</sup> eger āşpez ni'met-i firāvān vardur dirse melūl olup *ezmaṭbah-ı* (24) *mā būy-ı* [H212a] *maṭbah-ı Fir'avn u Nemrūd miyāyed*<sup>972</sup> diyüp rücū' iderler imiş ve eger āşpez olan kimse *imrūz dermaṭbah aşlā çīzī nīst*<sup>973</sup> diyü cevāb (25) virselerdi ol ḥāzret beşāşetler izhār idüp *elḥamdülillāh ki imrūz ezīn maṭbah-ı mā būy-ı maṭbah-ı Muḥammed ü būy-ı āl-i Muḥammed miyāyed*<sup>974</sup> dirler imiş ve şād (26) olurlar imiş

*(1859) Meşnevi*

***Şād ān şūfī ki rızkeş kem şeved***

***Ān şebeş dūr gerded ü ü yem şeved***

Şāddur ol şūfī ki rızkı kem ola anuñ ol (27) şebesi dürr ola ve o yemm ola ya'ni şūfī ki şāfidil olan ehl-i tarīkatdūr kaçan bunlaruñ cismānī olan rızıkları nākış olsa şād olurlar (28) ve şükr ü sürür izhār kıllurlar zīrā bilürler ki kıllite ğıdā-yı cismānī sebeb-i keşret-i ta'ām-ı rūḥānī olur ve ta'ām-ı rūḥānīnūñ ğıdā-yı cismāniyyeye nisbeti (29) filmeşel dürrle şebe gibi olur pes kaçan şūfinūñ boncuq meşābesinde olan ğıdā-yı cismāniyyesi dürr gibi laṭif ğıdā-yı rūḥānī olsa şād u mesrūr (30) olur ve ol kendüsi deryā-yı nūr olur ve bu ma'nāyı fakırda ve kıllit-i ta'āmda ne mertebe zevk ü menfa'at var idüğini bilen kimse bilür

*(1860) Meşnevi*

***Z'ān cirā-yı (31) ḥāş her k'āgāh şud***

***Ü sezā-yı kurb u ecrāgāh şud***

Ol ḥāş olan cirāy u nafaqadan her kim ki āgāh oldı ol kimse kurbu ve maḥall-i ecrāya (32) lāyık oldı ya'ni ol rūḥānī olan ḥāş cirādan her şol kimse ki āgāh oldı ol kimse Ḥaḳ te'ālānuñ kurbına lāyık olup muḳarreblerden oldı (33) ***ebītu 'inde Rabbī yu'şimuni ve yeskīni***<sup>975</sup> ḥadīş-i şerīfinūñ māşadaḳı olan ta'ām u şarābdan lezzet buldı ve daḥı cemī'-i ecrā ve nafaqātuñ menba' u ma'denine vāşıl (34) oldı velḥāşıl cemī'-i lezzātuñ aşlına vāşıl olup muḳarreb-i İlähī olmağa lāyık oldı dimek olur

*(1861) Meşnevi*

***Z'ān cirā-yı rūḥ çün nokşān şeved***

<sup>971</sup> “Bugün mutfağımızda yiyecek bir şeyler vardır.”

<sup>972</sup> “Bugün mutfağımızdan Firavun ve Nemrud mutfağının kokusu geliyor.”

<sup>973</sup> “Bugün mutfağımızda hiçbir şey yok.”

<sup>974</sup> “Allah'a hamd olsun ki bugün mutfağımızdan Hz. Muhammed mutfağının ve yüce Muhammed'in kokusu geliyor.”

<sup>975</sup> “Rabb'im in yanında gecelerim ve o beni yedirir, içirir.” Ömür Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, İstanbul 2007, s. 150.

***Cāneş eznoqşān-ı* (35) *ān lerzān şeved***

Ammā çünki ol cirā-yı rūhdan noqşān ola anuñ cān u dili ol ğidā-yı rūhānīnūñ noqşānından lerzān olur ya'ni kaçan (36) şūfīnūñ ol ğidā-yı rūhānīsinden ve ta'am-ı Rabbānīsinden nākış ola ve qalb u rūhına Haq cānibinden nefāyis-i ma'nevī az gele bunuñ kıllit (37) ü noqşānından anuñ cānı mużtarib olur ve feryād u nāle kıılır ve bilür ki kendüsinden bir haṭā şadır olmuşdur nitekim buyurlar

***(1862) Meşnevi***

***Pes bidāned ki haṭāyi* (38) *refteyest***

***Ki semenzār-ı rızā āşüfteyest***

[H212b] Pes şūfī bilür ki bir haṭā vāki' olmuşdur ki pādşāhuñ rızāsınuñ semenzāri āşüfte (39) olmuşdur ya'ni şūfī ki kendü rūhından ğidā-yı rūhānī ve ta'am-ı Rabbānīnūñ gelmesini nākış göre ol ahmaq ğulām gibi kendüyi bīcürm görüp pādşāh (40) cānibine ta'n u teşnī' eylemez belki bilür ki kendüden bir haṭā şadır olmuşdur ve ol haṭadan ötüri Hudā-yı te'alānuñ rızāsınuñ semenzāri perīşān (41) olmuşdur zīrā sünnet-i İlähiyye bunuñ üzerine cāriyyedür ki mādāmki bir qavm kendü nefslerinde olan emr-i Haqqa itā'ati tağyīr eylemese Haq te'alā anlaruñ [P85b] (1) vücūdında olan ni'metini tağyīr eylemez *kemā kāle te'alā innallāhe lāyugayyiru mā bıkavmin haṭā* [M153a] *yugayyirū mā bienfusihim*<sup>976</sup> pes ehl-i sülük olan cürmi kendüye isnād eyleyüp (2) istiğfār u itizāra meşğül olur ve kendüden cürm ü haṭā şadır olduĝını bilür

***(1863) Meşnevi***

***Hemçünān k'ān şahş eznoqşān-ı kişt***

***Ruḳ'a süy-i şāhib-i* (3) *hürmen nibişt***

Ancılayın ki ol şahş kişt ü zer'ūñ noqşānından ötüri hürmen şāhibi cānibine ruḳ'a yazdı bu beytde *hemçünān* lafzı ki kelime-yi (4) teşbīhdür iki vech cāyızdır bir vech oldur ki müşebbeh bu beytten muḳaddem vāki' olan beytde *pes bidāned ki haṭāyi refteyest* kavlinūñ mefhūmı ola ya'ni (5) pes ol şūfī bilür ki bir haṭā vāki' olmuşdur ve semenzār-ı rızā-yı İlähī perīşān olmuşdur ancılayın ki ol nafaqası maqtū' olan (6) ğulām haṭā vāki' olduĝını bildi lākin kaṅı haṭā idüĝini teccessüs kıılmadı ve rızā-yı pādşāhīnūñ perīşān olmasına o āĝāh olmadı ve şāhib-i (7) hürmen cānibine ruḳ'a yazdı dimek olur ammā bu vech za'afdan hālī degüldür evlā olan vech-i evveldür ki dine biz muḳaddemā ol şahş-ı mezkūruñ pādşāh (8) cānibine nafaqasınuñ

<sup>976</sup> “Allah bir kavme verdiĝini, o kavim kendisini bozup deĝiştirmedikçe deĝiştirmez.” (Ra'd 13/11)

noğşānından ötürī nāme yazmasını bir def'a beyān eylemiş idük ancılayın ki zikri mürūr eyledi ol şahş-ı mezkūr mağşūlinūñ (9) noğşānından ötürī şāhib-i ħirmen cānibine ya'ni mecma'-ı ħubūbāt derāhim ü denānır olan ħazāyinūñ şāhibi cānibine ruķ'a yazdı dimek olur

*(1864) Meşnevi*

*(10) Ruķ'ayeş bürdend piş-i mır-i dād*

*Ĥvāned ü ruķ'a cevābī vā nedād*

Ol ġulāmuñ ruķ'asını 'adl ü dād mırinūñ ħuzūrına ilettiler pādşāh anuñ ruķ'asını (11) oğudı aña girü cevāb virmedi

*(1865) Meşnevi*

*Güft ürā nist illā derd-i lüt*

*Pes cevāb-ı aħmak evlāter süküt*

Ve böyle didi anuñ bu kadar illā hemān lüt (12) derdi vardur pes aħmaquñ cevābı süküt evlārekdür didi

*(1866) Meşnevi*

*Nisteş derd-i [H213a] firāk u vaşl ħiç*

*Bend-i fer'est ü necūyed aşl ħiç*

Aña ħiç vişāl (13) u firāk derdi yokdur fer'ūñ muķayyedidür ħiç aşl dilemez ya'ni ol nādānuñ zamirinde bizüm cenābımızdan dūr olmanuñ derdi yokdur ve kezālik vişālımız cānibine (14) olan 'aşķ u muħabbetūñ derdi daħı yokdur belki bir niçe fer' ü eşer ki bizüm cānibimizden zūhūra gelmişdür aña muķayyedür ve ol fer' ü eşerūñ aşl u menşe'i (15) ki bizüm cānibimizdür aña bende ve muķayyed degüldür bu beytler egerçi ol pādşāh cānibinden ġulām-ı aħmak ħaķķında şādır olan kelāmdur lākin maķşūd pādşāh-ı ħaķīķi (16) tarafından muķayyed-i fer' olan ve 'avāyid-i cismānī talebinde qalan kimselere virilen cevāb ve ħāşıl olan ħiṭābdur

*(1867) Meşnevi*

*Aħmaķest ü mürde-yi mā vü menī*

*K'ezġam-ı (17) fer'eş ferāġ-ı aşl nī*

Ol ġulām aħmaķdur ve mā vü meninūñ mürdesidür ki fer'ūñ ġamından ferāġ-ı aşl yokdur ya'ni sebeb-i süküt oldur ki ol (18) ġulām benlik ve senlik ölümlüsi aħmaķdur benlikden ve senlik mertebesinden ġüzer eyleyemeyüp mağşūsāt kaydında qalmışdur ve ħuzūz-ı nefsanīye- (19) ye müştāġil olmuşdur ħattā fūrū' ve āşār ġamına bir mertebe ṭalmışdur ki aşl cānibine ferāġati yokdur ve bu cümleñ ma'den ü



menba'ına meyl ü muhabbet (20) eylemeden hālīdür bu cümle kāyināt ve cemī'ci maḥsūsāt fer' ü eşerdür ve bunun aşlı ve mü'eşşiri Cenāb-ı 'İzzet ve Ḥāzret-i 'Ulūhiyyetdür ve bu cümle maḥsūsāt (21) ol ḥāzretüñ zāt u şifātına nisbetle bir ednā şey'dür nitekim bu ma'nāyı tefhīm için temşil idüp buyururlar

*(1868) Meşnevi*

*Āsmānhā vü zemīn yek sīb (22) dān*

*K'ezdiraht-ı kudret-i Ḥaḳ şud 'ayān*

Cemī'ci āsmān ve zemīni bir sīb bil ki Ḥaḳ te'ālānuñ dirāht-ı kudretinden 'ayān ve āşkārā oldı ya'ni (23) āsmān ve zemīnüñ Ḥaḳ katında ḳadrini meşelā bir 'azīm pürelmā şecerden bir elma gibi bil ve bu cümleden bu dünyānuñ ḳadrini cenāh-ı ba'ūza ḳadar bil nitekim Ḥāzret-i (24) nebī 'aleyhisselām buyurdılar *lev kāneti'd-dunyā tezinu 'indellāhi cenāha ba'ūzatin mā sekā minhā kāfiren şerbete mā'in*<sup>977</sup> bu ḥadīşden münfehim olan oldur ki bu dünyānuñ Allāh (25) Te'ālā katında cenāh-ı [M153b] ba'ūza ḳadar vezn ü kıymeti bile yok imiş pes sen nazar eyle bu cenāh-ı ba'üzadan kemter olan dünyādan ne ḳadar şey'e muhabbet eylersin (26) ve ol ḳadar ārzü temennī eyleyüp aşldan maḥrūm ḳalursın pes aşldan gāfil olan kimsenüñ vücūdını ve gıdāsını elma içinde olan kirme ve anuñ gıdāsına (27) teşbīh eyleyüp buyururlar

*(1869) Meşnevi*

*Tu çü kirmī dermiyān-ı sīb der*

*V'ezdiraht u bāgbānī biḥaber*

Sen ol sībüñ içinde bir ḳurt gibisin ḥālbuki (28) [H213b] dirāhtdan ve ol ulu bāgbāndan biḥabersin ya'ni Ḥaḳ te'ālādan ve anuñ kemāl-i kudretinden biḥabersin ve ol elma içinde olan böcecik gibi azcık (29) nesneye ḳāni' olup hemān me'al u maḳşūd anı zu'm eylersin himmet eyleyüp bu sīb ḳadar olan 'ālemüñ ḳaydıdan geçüp bu dirāht meşābesinde olan (30) kudret-i Ḥaḳḳuñ müşāhedesine ve bāgbān-ı mutlaḳuñ mu'āyenesine meyl ü muhabbet eylemezsin ve cānı şāhib-i 'ilm olan kerimlerden olmağa taleb ü raġbet kılmazsın (31) pes bu sīb-i 'ālem içre maḥbūs olan kirmṭabī'atlar cānibinden bir su'al nāşī olur ki dine eger biz cihān elmasınuñ içinde isek enbiyā ve evliyā (32) daḥı bizüm gibi cihān içre sākinlerdür bizümle anlaruñ farkı nedür bu beytle su'al-i muḳaddere cevāb buyururlar

<sup>977</sup> “Eğer dünya, Allah katında sivrisineğin kanadı kadar bir değere sahip olsaydı Allah hiçbir kâfire dünyadan bir yudum su bile içirmezdi.” İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C. 1, s. 431-432.

*(1870) Meşnevi*

*Ān yekī kirmī diger dersīb hem*

*Līk cāneş (33) ezbirūn şāhib'alem*

Sībde ol bir kırt dağı vardır lākin anuñ cān u dili taşradan şāhib-i 'alemdür ya'ni hem bu sīb-i cihān içre ol (34) bir *kirm* dağı vardır ki murād andan enbiyā ve evliyādur ve bunlara kirm ta'bīri bir sebīl-i müşākeledür velīkin bunlaruñ cānı taşradan ya'ni bu 'ālemuñ verāsından (35) şāhib-i nām u nişāndur bunlar ol sīb içre olan böcecik gibi ednā çize kânā'at eyleyüp cihān kaydından maħbūs kalmamışlardır belki cihānuñ (36) aşlını bulup anuñ bāğbānıyla āşinālık kılmışlardır

*(1871) Meşnevi*

*Cünbiş-i ū vāşikāfed sibrā*

*Bernetābed sīb ān āsibrā*

Ol kirmuñ hareket ü (37) cünbişi ol sībî yarar ol hücūma ve tokunmağa sīb tākāt getirmez ya'ni bu şüret-i kirmde olan ve cānı verā-yı cihānda şāhib-i 'alem olan erbāb-ı himmetuñ (38) cünbiş ü hareketi ve 'azīmet ü himmeti sīb-i cihānı hark eyler ve aşl u mebdē cānibine yer eyler anuñ ol satvet ü şadmesine bu sīb-i cihān tākāt (39) getirüp perde olamaz ve anı 'ālem-i ma'nāya güzer eylemeden men' kılamaz

*(1872) Meşnevi*

*Berderīde cünbiş-i ū perdehā*

*Şüreteş kirmest ü ma'nā ejdehā*

Ol şüret-i (40) kirmde olan şāhib-i himmetuñ cünbiş ü hareketi perdeleri yırtmış ve hācebāt-ı şūrī ve ma'nevīyi hark itmişdür anuñ şüreti egerçi kirmdür (41) ammā ma'nā ejderhādur bunlara kirm ta'bīri beşeriyetleri cihetinden za'if oldukları mülābeseyle ve zāhiren sāyir kirmtabī'at olan insānla [P86a] (1) şüretde müşterek oldukları vāsıta iledür

*(1873) Meşnevi*

*Āteşī evvel ziāhen mīcehed*

*Ū kadem bes süst bīrūn mīnihed*

Meşelā bir āteş ki evvel āhenden şıçrar ol (2) āteşi kademini taşraya ziyāde süst ü za'if kor

*(1874) Meşnevi*

*Dāyeyeş penbest evvel līk aħīr*

[H214a] *Mīresāned şu'lehā ū tā eşīr*

Anuñ dāyesi evvelā penbedür (3) velīkin āhīrde penbe ve kıāv vāsıtasıyla ve kıuvvet buldukdan şöıra şu'lelerini o tā felege irişdürür

*(1875) Meşnevi*

*Merd evvel beste-yi h'āb u horest*

*Āhiru'l-emr ezmelā'ik (4) berterest*

Kezālik merd dağı evvel h'āb u hōra bestedür āhirü'l-emr melā'ikeden a'lā ve berterdür ya'ni insān ki ibtidā māderinden tevellüd eyledükde ekle ve şurba ve nevme (5) muķayyed olur anuñ rūhı filmeşel bu hāletde bir şerāre gibi olur ve ekl ü şurb vāsıtasıyla kıuvvet bulur ba'de ma'rifet ü tā'atle şu'leler şāhibi olduğda melā'ikeden (6) berter ve 'ālīter olur

*(1876) Meşnevi*

*Derpenāh-ı penbe vü kibrīthā*

*Şu'le vü nūreş berāyed berSühā*

*(1877) Meşnevi*

*'Ālem-i tārik rüşen mīkuned*

*Künde-yi āhen besüzen mīkened*

Penbe ve kibrītlerüñ (7) hıfz u penāhında ol merd-i kāmilüñ şu'le ve nūrı Sühāya ve 'arş-ı a'lāya irişür tārik ü muzlim 'ālemi [M154a] rüşen ü mūnevver eyler āhen olan künde-yi süzen (8) ile kıoparır ya'ni merd ü zen seng ü āhen gibidür ve ol merd ü zenden tevellüd eyleyen cenān seng ü āhenden henüz zühūra gelen şerāre gibidür nitekim seng ü (9) āhenden tevellüd eyleyen şerāreyi penbe ve kibrītle evvelā hıfz iderler ba'de fetīle ve revġanla aña kıuvvet virürler şu'le kıuvvet buldukdan şöıra ve nūr kıavı olduğ- (10) dan şöıra eķrāf u eknāfa ziyāgüster olur kezālik merd ü zenden tevellüd eyleyen cenānı dağı rūh-ı hayvāniyyesine kıuvvet viren ġıdālarla terbiye idüp mertebe-yi (11) za'afdan kıurtulup rūh-ı hayvānīsı kıuvvet bulup h'āb u hōr ki aña penbe ve kibrīt gibidür bu ikisinüñ miyānında aña bir mertebe kıuvvet gelür ki anuñ (12) 'aķlınuñ ve idrākinüñ şu'lesi felek-i sābı'de olan Sühā yıldızına urur ve rūhı ve 'aķlınuñ çerāġı kemāle irüp mertebe-yi 'ālī şāhibi olur (13) ve melek ü melekūti ināre kıılır muzlim olan 'ālem-i tabī'atı nūr-ı ma'rifetle rüşen eyler ve kıayd-ı ten rūha nisbet künde-yi āhen meşābesindedür anı süzen-i (14) tedbīrle ma'attedric pāy-ı rūhdan kıoparır ve şahbāz-ı rūhını āhen gibi olan künde-yi tenden hālāş eyler

*(1878) Meşnevi*

*Gerçi āteş nīz hem cismāniyest*

***Ne zirūhest (15) ü ne ezrūhāniyest***

Egerçi âteş dahı hem cismānīdür ne rūhdandır ve ne rūhānīdendir ya'ni h'vāb u h'or vāsıtasıyla zuhūra gelen h'arāret-i 'azīziyye (16) ve şu'le-yi ṭabī'iyeye hem cismānīdür rūhdan degüldür ve rūhānīden dahı degüldür *rūhdan* murād 'ayn-ı hayāt olan nefhā-yı İlāhīdür ve *rūhānīden* murād anuñ kuvvetleridür (17) pes h'arāret-i 'azīziyye bu kabīlden degüldür belki cismānīdür

[H214b] (1879) *Meşnevī*

***Cismrā nebved ezān 'izz behreyī***

***Cism piş-i bahr-ı cān çün katreyī***

Cismüñ ol 'izz ü şerefdan (18) behresi olmaz zīrā cism cān u dil deryāsınuñ katında bir katre gibidür ya'ni cisme ve cismānī olan kuvvetlere ol rūhdan ve rūhānī olan kuvvetlerüñ (19) 'izzet ü şerefindan h'azız u naşīb olmaz zīrā cism ve kuvā-yı cismānī cān bahrinüñ katında bir katre gibidür

(1880) *Meşnevī*

***Cism ezcān rūzefzūn mişved***

***Çün (20) reved cān cism bīn çün mişved***

Cism cāndan rūzefzūn olur çünki cān gide gör ki cism nice olur *rūzefzūn* günden güne ziyāde (21) olıcı ma'nāsına olur ya'ni cism günden güne cāndan ziyāde olur ve neşv ü nemā bulur çünkim cān cismden ṭaşra gider gör ki cism nice h'arāb olur (22) ve bīhayāt kalur

(1881) *Meşnevī*

***Hadd-i cismet yek dü gez hod biş nīst***

***Cān-ı tu tā āsmān cevlānkunīst***

Senüñ cismüñüñ haddi bir iki arşundur hod (23) ziyāde degüldür ammā senüñ cānuñ āsmāna dek bir 'azīm cevelān idicidür ya'ni egerçi senüñ cismüñüñ haddi bir iki arşun miqdāridür ziyāde degüldür lākin (24) senüñ rūhuñ ol mertebe 'ālīpervāz ve türktāz şāhibidür ki āsmāna dek belki 'arş u kürsī ve h'alā ve melāya dek cevelān u pervāz eyleyicidür pes rūhuñ pervāzına (25) ve terk ü tāzına bu beytleri meşel irād idüp buyururlar

(1882) *Meşnevī*

***Tā beBağdād u Semerkand ey hümām***

***Rūhrā endertaşavvur nīm gām***

Meşelâ Bağdâda dek ve Semerkanda (26) varıncaya dek ey ulu rûhuñ taşavvurında yarım adımdur ya'ni rûhuñ seyrine nisbet bu kadar mesâfe yarım adım meşâbesindedür ki derhâl Bağdâd (27) ve Semerkandı taşavvurına getirüp etrâf u eknâfi kadem-i rûhla tayy eyler pes rûhuñ sür'at-i seyrini bir âhîr vechle dağı temşîl idüp buyururlar

(28) (1883) *Meşnevi*

*Dü direm sengest pih-i çeşmtân*

*Nür-ı rûheş tâ 'anân-ı âsmân*

Meşelâ ey insân sizüñ gözünüñüzüñ yağı iki dirhem ağırı kadardur lîkin anuñ (29) rûhınuñ nûrı âsmânuñ 'anânına dekdür ehl-i kiñâlet gözünüñ bebeginde olan leţâfete rûh ta'bir iderler *nür-ı rûheş* demek anuñ cirminde olan (30) leţâfetüñ nûrı dimekdür ya'ni sizüñ gözleriñüzüñ yağı şüretâ iki dirhem ağırı kadardur ammâ anda bir rûh vardur ki [M154b] anuñ nûrı tâ felek-i (31) mükevkebe irişür ve yedi kat felekde olan nücümü ve seyyârâtı görür pes şüret-i dîde egerçi haķırdür lâkin anuñ nür-ı rûhına bu'd-ı mesâfe (32) hâyil olmaz

(1884) *Meşnevi*

*Nür biñ çeşm mibîned beh'âb*

*Çeşm biñ nür çi'bved cüz harâb*

Nür bu çeşm-i zâhirsüz h'âbda şuver ü eşkâl görür çeşm bu (33) nürsüz h'âb olmadan ğayri ne şey ola ya'ni nûruñ ve rûhuñ çeşme ve cisme ihtiyâcı yokdur görmez misin ki biçeşm nür-ı bâtin 'âlem-i [H215a] h'âbda (34) niçe şuver ü eşkâl görür ve kezâlik rûh dağı bîcism seyr ü hareket kıılır ve 'âlem-i ervâhda tayir-i sayir olur ammâ çeşmüñ ve cismüñ nûra ve (35) rûha kemâl-i ihtiyâcla ihtiyâcları vardur zirâ çeşm nürsüz görmege kâdir olmaz ve kezâlik cism dağı rûhsuz seyr ü hareket kıılmaz

(1885) *Meşnevi*

*Cân ziriş (36) ü seblet-i ten fâriğest*

*Lîk ten bicân buved murdâr u pest*

Cân u cismüñ riş ü sebletinden fâriğdür velîkin ten cânsuz murdâr (37) u pestdür ya'ni cân tenüñ zîb ü zînetinden ve şekl ü şüretinden fâriğ ü âzâdedür cânüñ bedene ta'alluķı mücerred bunlar için degüldür ammâ câna (38) her vechle muhtâcdur zirâ ten cânsuz murdâr u denîdür

(1886) *Meşnevi*

*Bâmâme-y rûh-ı hayvânest in*

***Pîşter rev rûh-ı insānî bibîn***

Bu zıkr olınan (39) rîş ü seblet ve cism ü şüret rûh-ı hayvānîniñ icāzetnāmesidür *bārnāme* icāzetnāme ma'nāsınadur ilerü yürü rûh-ı insānîyi gör (40) ya'ni bu cism ü şüret ve şekl ü zînet ve bunlar emsâli rûh-ı hayvānîye müte'allik olan şıfat u hâlet rûh-ı hayvānîniñ Haq cānibinden icāzet- (41) nāmesidür ki birkaç gün bu dünyāda rîş ü sebletle ve şekl ü şüretle mütezeyyin ola ve hūb u hōra müštağil olup cismini perverde kıla [P86b] (1) bunlara 'indel'urefā i'tibār u iltifāt yoqdur zîrā insān didükleri bunlarla insān olmaz belki bunlar hayvānda dağı bulunur pes bu cism ü şürete (2) müte'allik olan hey'etlerden ilerü yürü ve rûh-ı insānîniñ cemālini ve kemālini müşāhede eyle ve evşāfını ve hışālını mu'āyene kııl tā insāniyyet (3) ne imiş bilesin ve rûh-ı İlāhîniñ 'azm-i şānına 'ārif ü vākıf olasın

***(1887) Meşnevi***

***Bügzer ezinsān hem ü ezkal ü kııl***

***Tā leb-i deryā-yı cān-ı Cebra'ıl***

(4) Şüret-i insāndan ve hem kāl ü kııl mertebesinden güzer eyle Hāzret-i Cebra'ılıñ cānı deryāsıniñ kenārına dek seyr eyle ya'ni insān mertebesi ki 'ālem-i nāsütdür (5) Hāzret-i *Cebra'ılıñ cānı* ki andan murād Rūhu'l-Ḳudsdür ve anıñ mertebesi 'ālem-i ceberüt ve 'ālem-i lāhütdür ve 'ālem-i ceberüt ve lāhütda olan ervāh-ı (6) muḳaddese ve 'uḳül-i mücerrede filmeşel baḫr-ı haḳıḳatüñ emvācı gibidür ve anıñ kenarı 'ālem-i meleküt ve ceberütdür pes taḳdîr-i kelām böyle dimek olur ki 'ālem-i nāsütdan (7) geç ve kııl ü kāl mertebesinden ilerü gidüp vecd ü hāl şarābını iç ve mest olup tā Rūhu'l-Ḳudsüñ cānı deryāsıniñ kenarı olan 'ālem-i ceberüta (8) dek seyr eyle hattā tekmîl sülük eyleyesin

***(1888) Meşnevi***

***Ba'd ezānet cān-ı Aḫmed leb gezed***

***Cebra'ıl ezbîm-i tu vāpes hāzed***

[H215b] ***(1889) Meşnevi***

***Güyed er āyem beḳadr-i yek kemān***

***Men besüy-ı (9) tu bisüzem derzamān***

Andan şöñra Hāzret-i Aḫmedüñ cān-ı şerîfi saña leb ıdırup Hāzret-i Cibrîl senüñ ḫavfuñdan girü ve ardına sürtinür ya'ni deryā-yı (10) haḳıḳatüñ kenarı meşābesinde olan 'ālem-i ceberüta vuşul bulduḳda baḫr-ı haḳıḳati 'uḳül u ervāh emvācıyla müşāhede kılduḳdan şöñra [M155a] Hāzret-i Aḫmedüñ (11) rûh-ı a'zamı ki haḳıḳat-ı

Muhammediyye dimekle beynelmeşâyih meşhür olmışdur saña keşf-i rāz eyleme diyü işâret eyler zîrâ leb ışırmak şol ħîn vâkı' olur ki (12) bir kimse bir niçe esrâra vâkıf olup gelüp anı maĥdûminuñ ĥuzûrında söylemek istese anuñ seyyidi aña tuţak ışırrur keenne aña işâret eyler ki bu esrârı (13) nuţka getürme ve bâtınıñda ĥıfz eyle dir pes Ĥazret-i Aĥmedüñ rûĥ-ı a'zamı daĥı senüñ baĥr-ı ĥaĥîķate vâşıl olduĥuñı ve emvâc-ı ĥaĥâyıkı müşâhede kılduĥuñı (14) gördükden şoñra leb-i ma'nevî ile saña işâret idüp dir *şâhedtu mâ şâhedtehu ve âyentu mâ âyentehu fe'aleyke's-setru ve iyyâke enteẗhara beyne ġayri ehlihi ve* (15) *vaşeltu ilennihâyehu ve leyse verâ'e 'ibādâni ġurbih'*<sup>978</sup> çünkim Rûĥu'l-Ĥuds senüñ bu mertebe deryâ-yı ĥaĥîķate taĥarrüb eylemegi ve baĥr-ı vaĥdete müstaġrak (16) olmañı göre senüñ şānuñdan ve Ĥazret-i Ĥaĥķa olan ħurbānuñdan aña ĥavf gelüp kendü mertebesine girü sürtine zîrâ Ĥazret-i Cebrāyil ve sâyir melek-i muĥarreb (17) mertebe-yi eĥadiyyet ta'ayyünleri cihetinden vâşıl olamazlar belki her biri kendü mu'ayyen olan maĥāmlarından tecāvüz kılamazlar ammâ enbiyâ ve evliyâ ĥayşiyyetden maĥām-ı (18) ervâĥ u 'uĥûlden ilerü geĥüp fānıfillāh olup deryâ-yı eĥadiyyete müstaġrak olurlar ve aġyār ve süy-ı izdiĥāmından necât bulurlar ammâ melek-i muĥarreb (19) bir kemān ĥadar veyāĥud bir ĥatve miĥdārı ol mertebe-yi eĥadiyyete taĥarrüb eyleyemez nitekim bu beytle bu ma'nāya işâret idüp buyurlar Ĥazret-i Cebrāyil dir (20) eger bir kemān miĥdārı ben senüñ cānibüñe gelem fevrî yanarum nitekim şeb-i Mî'rācda maĥām-ı sidreye Ĥazret-i Aĥmedle 'aleyhisselām ma'an vâşıl olduĥda anda ĥalup (21) Ĥazret-i Muhammede 'aleyhisselām yā Muhammed sen sa'âdetle Rabbüñ cānibine ilerü git ve maĥām-ı 'uĥûl u ervâĥdan tecāvüz it ki baña ve benüm emşālüm olan melâ'ikeye bundan (22) ilerü gitmege icâzet yokdur didi *levdenevtu ĥatveten leaĥterakti'*<sup>979</sup> kelâmı bu mazmûnı müeyyed olur ammâ yek kemān ta'bîr eylemelerinde nükte oldur ki ba'zı meşâyih-i a'zām (23) ***fekâne ĥābe ĥavseyni ev ednâ***<sup>80</sup> âyetinde dimişlerdür *iki ĥavsuñ* birinden murād vücüb ve birinden murād imkândur vücüb-ı zātı Ĥaĥ Tte'lānuñ zātına maĥşüşdur (24) ve imkân cemî'-i mümkinü'l-vücûda maĥşüşdur ĥaçan bir mümkinü'l-vücûd kendü [H216a] dāyiresin tekmiñ idüp vücüb u vücûd cānibine muttaşıl olmaġa meyl kılsa elbetde kendü vücûdını (25) ifnâ kılmayınca ve vücüb u

<sup>978</sup> “Gördüklerini ben de gördüm, vakıf olduĥun sırlara ben de vakıf oldum. Hakikate vasıl olduĥumu ehkinden başkasına açıklama ve (Cebrail, Hz. Muhammed'in) yakınlıĥını görünce kendisi o makama ulaşamayacağı için geri döner”

<sup>979</sup> “Eġer bir kavis miktarı bu makama yaklaşırsam yanarım.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 559.

<sup>980</sup> “Onunla arasındaki mesafe iki yay boyu (Kâb-ı kavseyn) oldu, hatta daha az kaldı.” (Necm 53/9)

vücüdla muttaşif u kıyım olmayınca kıabil degüldür çünkü imkân filmeşel bir kemân gibi oldıysa bu beytde ma'nâ böyle demek olur ki Hâzret-i (26) Cebrâyl dir eger ben Vâcibü'l-Vücüd cânibine bir kemân kıadar ilerü gelem ya'ni kıavs-ı imkâniyyeti tamâm idüp vücüb-ı zâtı kıavsına ednâ olam beherhâl benüm imkâniyyetüm (27) yanar pes kıaçan bir sâlik dağı bilkülliyye gübâr-ı imkâniyyeti kendü vech-i bâkîsinden izâle kıilup vücüb-ı zâtî ile muttaşif u kıyım ola ve hâkıkat mertebe- (28) sin bula Hâzret-i Cebrâyl lisân-ı rûhâniyyetle aña böyle dir ya'ni eger kıavs-ı imkâniyyetden ilerü senüñ cânibüne gelem benüm ta'ayyünüm ve imkâniyyetüm yanar ve pertev-i (29) vahdet-i zât beni mağv u nâpeydâ eyler demek olur

***Âşüften-i ân güläm eznâresiden-i cevâb-ı ruķ'a ezkıbel-i pâdşâh<sup>981</sup>***

***(1890) Meşnevi***

***În beyâbân ħod nedâred (30) pâ vü ser***

***Bıcevâb-ı nâme ħastest ân püser***

Bu beyâbân ħod pâ vü ser tutmaz ya'ni bu zıkr olınan esrâr ve ma'âninüñ beyânı bir beyâbân gibidür ki ħadd ü pâyân (31) tutmaz nâmenüñ cevâbınsuz ol püser ħaste vü mecrühdur lâzım geldi ki ol bıpâyân olan ma'ânî ve esrârüñ beyânını kıoyup pâyânı [M155b] olan gülämuñ aħvâlini (32) ve pâdşâh cânibinden aña vech-i süküt ne idüginüñ maķâlını beyân eylemege şürü' idelüm ol güläm çünkü şâh cânibinden kendü nâmesinüñ cevâbınıñ gelmedüginini (33) gördi kendü kendüye böyle didi

***(1891) Meşnevi***

***K'ey 'aceb çünem nedâd ân şeh cevâb***

***Yâ ħıyânet kerd ruķ'aber zitâb***

Ki ey 'aceb ol şâh baña niçün cevâb vir- (34) medi yâħud ruķ'aber tâb u ħarâretten ħıyânet mi eyledi ya'ni şâh cânibine ruķ'a ileten kimse tâb-ı ħasedden ħıyânet mi eyledi ola didi

***(1892) Meşnevi***

***Ruķ'a (35) pinhân kerd ü nenmüd ân beşâh***

***K'ü münâfık bûd u âbî zîr-i kâh***

Ol ruķ'aber ruķ'ayı pinhân eyledi anı şâha göstermedi zîrâ ol münâfık idi (36) ve şaman altında bir âb idi ya'ni mü'min şüretinde bir münâfık idi ve ben anı şâh cânibine vesîle ve resül ittiħâz eyledüm bilmedüm ki ol şaman altında şü (37) imiş ve

<sup>981</sup> "O kölenin, padişah tarafından mektubuna cevabın ulaşmamasından perişan olması"



verā'-ı hicābdan baña 'adāvet eyler imiş pes ruķ'ayı pinhān idüp şāha virmemişdür  
diyü gümān oldı ve anuñ haķķında bu gūne (38) sū'-i zann kıldı

**(1893) Meşnevi**

***Ruķ'a-yı dıger nüvîsem z'āzmūn***

***Dıgerî cüyem resūl-i zūfūnūn***

İmdi āzmūn ve tecrübeden ötüri bir ğayri ruķ'a daħı yazayım (39) bir ğayri 'āķıl u  
zūfūnūn resūl taleb eyleyem

**(1894) Meşnevi**

***Beremîr ü maţbaħî vü nāmeber***

***'Ayb binhāde zicehl ān biħaber***

Elhāşıl ol biħaber olan ğulām-ı aħmak (40) pādşāha ve maţbaħîye ve nāmeber olan  
resūle cehlinden 'ayb kodı ya'ni ol haķıķat-ı hālden [H216b] biħaber olan aħmak  
ziyāde cehlinden ğāh pādşāhı (41) ta'yīb eylerdi benüm nafaķamı kaţ' eyledi diyü ve  
ğāh maţbaħî olan kimseye 'ayb kordı ol kaşdıla benüm nafaķamı virmez diyü ve ğāh  
resūle bahāne bulur [P87a] (1) hıyānet eyledi diyü

**(1895) Meşnevi**

***Hîç gird-i ğod nemîgerded ki men***

***Kejrevî kerdem çü enderdîn şemen***

Hîç kendünüñ çevresine tolanmazdı böyle diyü ki ben kejevlik eyledüm(2) dінде  
şemen gibi şemen bütpereste dirler ya'ni ol nādān kendü etrāfına dāyir olmaz ve  
vücūdnuñ 'aybını cüst ü cü kılmazdı ve dimezdi ki ben dîn yolında (3) kejev olan  
Haķķı koyup bātıla perestiş kılan şemen gibi kejevlik eyledüm pes cürm ü 'işyān  
benümdür ğayrinuñ bunda cürmi yokdur eger böyle diyeydi (4) pādşāh cānibinden  
'afv u mağfirete maţhar olurdu pes bunda tenbîh oldur ki kaçan bir kimse kendü rızķ-ı  
şūrîsinde veyā rızķ-ı ma'nevîsinde noķşān göre (5) gerekdür ki anı Zeyd ü 'Amrdan  
bilmeye belki kendü nefisinden bilüp istiğfār u isti'fāya meşğül ola tā kim Cenāb-ı  
Haķ anı 'afv u mağfîret eyleyüp kemā yenbağî rızķını şüretā (6) ve ma'nen aña işāl  
eyleye

***Kej vezîden-i bād berSüleymān 'aleyhisselām besebeb-i zellet-i ü***<sup>982</sup>

**(1896) Meşnevi**

***Bād bertaħt-ı Süleymān refi kej***

***Pes Süleymān ğüft bādā (7) kej meğaj***

<sup>982</sup> “Onun hatası sebebiyle Süleyman aleyhisselamın üzerine rüzğarın eğri esmesi”

Bād bir gün Süleymān ḥazretlerinüñ taḥtı üzre egri gitdi pes Süleymān ḥazretleri aña ḥiṭāb u ‘itāb idüp eyitdi ey yil egri sürtinme ya’ni (8) egri ḥareket eyleme

*(1897) Meşnevi*

*Bād hem güft ey Süleymān kej merev*

*V’er revī kej ezkejem ḥıṣmīn meşev*

Bād daḥı aña didi ey Süleymān egri gitme ve eger egri gidesin benüm (9) egri gitmemden ḥıṣmnāk olma

*(1898) Meşnevi*

*İn terāzū behr-i ān binhād Ḥaḳ*

*Tā reved inşāf mārā dersebak*

*(1899) Meşnevi*

*Ezterāzū kem kunī men kem kunem*

*Tā tu bāmen rüşeni men rüşenem*

(10) Ḥazret-i Ḥaḳ bu terāzūyı andan ötüri ḳodı tā sebakda bizüm için inşāf gide çünkim terāzūdan sen kem eylesin ben hem kem eylerüm mādāmki sen benümle rüşensin (11) ben hem rüşenüm ya’ni bu terāzū-yı ‘adli ve bu ḳıstās-ı müstakīmi Ḥudā-yı Müte‘āl beynelenām andan ötüri vaż‘ eylemişdür ki tā kim bizüm için sebkat u ḥareket eylemede (12) inşāf vāḳi‘ ola ḥadd-i endāzeden ṭaşra gitmeyevüz ve mizānuñ ḥükminden tecāvüz itmeyevüz ey Süleymān sen ki terāzū-yı ‘adlden bir nesneyi nāḳıṣ eylesin ben daḥı (13) ol ḳadar nāḳıṣ eylerüm tā kim sen benümle rüşen olasın ben daḥı senünle rüşen olurum ve eger sen benümle mükedder olasın ben daḥı saña mükedder olurum ki ‘adālet bunı (14) iḳtizā ider ki [M156a] **ve cezā’ü seyyi’etin seyyi’etun mişluḥā**<sup>983</sup>dur ve kezālik [H217a] **hel cezā’u’l-iḥsāni illeliḥsān(u)**<sup>984</sup>dur

*(1900) Meşnevi*

*Hemçünin tāc-ı Süleymān meyl kerd*

*Rüz-ı rüşenrā berū çün (15) leyl kerd*

Kezālik Ḥazret-i Süleymānuñ tācı daḥı meyl eyledi rüşen günü anuñ üzerine leyl gibi muzlim eyledi ya’ni bu ḥālī görüp ziyāde zulmet-i ḡamda ḳaldı (16) pes tāca ḥiṭāb idüp

*(1901) Meşnevi*

<sup>983</sup> “Bir kötülüğün cezası da onun misliyle verilir.” (Şūrā 42/40)

<sup>984</sup> “İyiliğin karşılığı elbette iyiliktir.” (Rahman 55/60)

***Güft t̄ac̄a kej meşev berfarḳ-ı men***

***Āftābā kim meşev ezşarḳ-ı men***

Didi ey t̄ac benüm farḳum üzre egri olma ey āftāb-ı sa'adet (17) benüm maşrıḳumdan egri olma ve tecāvüz ve inḫirāf ḳılma

***(1902) Meşnevi***

***Rāst mīkerd ü bedest ān t̄acrā***

***Bāz kej mişud ber'ü t̄ac ey fetā***

O Süleymān eliyle t̄acı başı (18) üzre rāst eyledi girü anuñ başı üzre t̄ac ey fetā egri oldı ve inḫirāf ḳıldı

***(1903) Meşnevi***

***Heşt bāreş rāst kerd ü geşt kej***

***Güft t̄ac̄a ç̄ist (19) āḫir kej meğaj***

Elḫāşıl sekiz kerre ol t̄acı eliyle rāst eyledi t̄ac yine egri oldı Ḥazret-i Süleymān eyitdi ey t̄ac bu ne ḫāletdür āḫir egri sürtinme

***(1904) Meşnevi***

***Güft (20) eger şad reh kunī tu rāst men***

***Kej şevem çün keh revī ey mu'temen***

Pes t̄ac daḫı didi yā Süleymān eger yüz kerre sen beni rāst eyleyesin ben egri (21) giderem çün sen egri gidersin ey emīn ḳılınmış çünkim Süleymān 'aleyhisselām taḫtını götüren rīḫden bu ḫāleti gördi ve t̄acdan daḫı bu inḫirāf ve (22) i'vicācı müşāhede ḳıldı

***(1905) Meşnevi***

***Pes Süleymān enderüne rāst kerd***

***Dil berān şehvet ki būdeş kerd serd***

Pes Süleymān 'aleyhisselām kendü derünını rāst (23) eyledi dil ü cānı ol şehvetle ki ölmüşdi serd oldı ya'ni ḳalbini şol müştēhā-yı nefse ki bağlamışdı andan ḳalbi şovudı ve teberri ḳıldı

***(1906) Meşnevi***

***Ba'd ezān (24) tāceş hemāndem rāst şud***

***Āncünān ki t̄acrā miḫ'āst şud***

Andan şoñra anuñ t̄acı farḳ-ı serinde hemāndem rāst oldı ve ancılayın ki t̄acını istedi (25) eyle oldı

***(1907) Meşnevi***

*Ba'd ezāneş kej hemî kerd ü bekaşd*

*Tāc-ı ü miğeşt tārekcü bekaşd*

Andan şoñra ol hazret tācını kaşdla egri eyledi tāc girü kaşd (26) ile tārekcü olup gitdi ya'ni ol hazretüñ fark-ı mübareki üzre qarār eylemegi taleb itdi

*(1908) Meşnevi*

*Heşt kerret kej nihād ān mihtereş*

*Rāst mişud (27) tāc berfark-ı sereş*

Bu kerre ol mihter tācını sekiz kerre egri eyledi tāc anuñ fark u seri üzre girü müstakim ü rāst oldı

*(1909) Meşnevi*

*Tāc nāṭık (28) geşt k'ey şeh nāz kun*

*Çün feşāndī [H217b] per zigil pervāz kun*

Åhir tāc aña nāṭık oldı böyle diyü ki ey şāh nāz ile çün per ü bāluñı balçıkdan (29) silkdüñ pervāz ile ya'ni tāc nuṭka gelüp ol hazrete böyle didi ki ey nübüvvet tahtınuñ şāhı şimden şoñra nāz u istiğnā eyle çünkim 'aql u rūhuñ per ü bālını (30) beden gilinden ve shevāt-ı nefsanī gubārından silküp pāk eyledi ma'nā 'ālemine pervāz eylemege senüñ emrüñe aşlā muḥālefet eyler yoқdur

*(1910) Meşnevi*

*Nişt destūri (31) k'ezin men bügzerem*

*Perdehā-yı gayb-ı in berhem derem*

*(1911) Meşnevi*

*Berdehānem nih tu dest-i hod bibend*

*Mer dehānemrā zigüft-i nāpesend*

Hıç bir destür yoқdur ki ben bundan (32) geçem bu huşuşuñ gayb perdelerini yırtam hetk-i estār idem ey Süleymān sen kendü destüñi benüm dehānum üzre ço benüm dehānum nāpesend ü nāma'kül sözden bağla (33) ya'ni tāc Hazret-i Süleymān 'aleyhisselām taşfiyye-yi derün eyledükden şoñra bu güne cevāb-ı bāşavāb virüp didi ki ey Süleymān aşlā Haқ cānibinden baña bir icāzet (34) yoқdur ki ben bu hadd-i itidālden tecāvüz eyleyüm bu huşuşa müte'allik ve muzāf olan gaybuñ hicāblarını ref kılam ve keşf-i rāz eyleyüm ey Süleymān şimden şoñra (35) sen benüm ağızuma dest-i taşarrufuñı vaż' eyle ve bağla benüm dehānumı nāpesend olan kelimātdan hattā huşūr-ı şerifüñde küstāḥāne kelimāt eyleyüm [ve cenāb-ı sa'ādetüñ sen (36) egri gidersüñ ben daḥı egri olurum diyü senüñle benlige müte'allik söz -H] söyleyüm ol

kaçar küstâhlık dağı irâdet-i Hađla zuhûra geldi didi ve bu gûne ‘özrler (37) eyledi bunda tenbîh vardur ki kağan sâlik kendüye yâr u mu‘ayyen olan cevârih ü a‘zâyı veyâhüd ba‘zı eşyâyı tağına muhâlif ve murâdına zıdd u mübâyin (38) görse lâzım olan oldur ki derûnını emr-i Hađka muhâlefet eylemeden şâfî kıla ve rızâ-yı Hağ olmayan şehvât-ı nefsanîden berî ola [M156b] ve mîzân-ı ‘adâletden (39) tecâvüz kılmaya ve nefsinüñ murâdı cânibine mâyil olmaya tâ kim ol tağına muhâlefet eyleyen eşyâyı muvâfık göre ve murâdından inhirâf kılan cevârih ü a‘zâyı (40) murâdına mu‘âbık bula nitekim bundan herkese hişşe buyurup dirler

**(1912) Meşnevi**

***Pes turâ hem ğam ki piş âyed ziderd***

***Berkesî töhmet menih berh’iş gerd***

Pes imdi (41) ey vücûdı ikliminüñ Süleymânı her ne ğam ki derd ü elemden senüñ öññüñe gelür bir kimseye töhmet koma kendü çevreñe tolan ve töhmeti nefsuñe ko ya‘ni saña [P87b] (1) Hağ cânibinden her ne gûne ğam u elem gelürse derd ü ıztırâbuñdan bir âhir kimse üzre töhmet koma kendü etrafuña devr eyle cürmi kendüñde bulup istiğfâra ve ıslâh-ı (2) nefse meşğül ol tâ felâh [H218a] bulasın *kemâ kâle ‘aleyhisselâm menlezime’l-istiğfâre ce‘alellâhu lehu minkulli hemmin mahracen ve minkulli zîkin muhleşan*<sup>985</sup>

**(1913) Meşnevi**

**(3) *Zann meber berdîgerî ey düstkâm***

***Ân mekun ki mîsikâlîd ân ğulâm***

Bir ğayrı kimseye sū’-i zann u bedğümân iletme ey dostkâm *dostkâm* murâdını (4) sevici ve ârzûsına meyl idici dimekdür ol vaż’ı eylemege ol ğulâm-ı ahmađ sū’-i zann eyledi

**(1914) Meşnevi**

***Gâh cengeş bâresül ü maţbaĥî***

***Gâh hişmeş bâşehenşâh-ı (5) seĥî***

Gâh anuñ cengi resülle ve ğâhî maţbaĥî ile ve ğâh anuñ hişmı saĥî olan şehenşâhla idi nitekim kışşası mürür eyledi

**(1915) Meşnevi**

***Hemçü Fir’avnî ki (6) Mûsâ hişte bûd***

<sup>985</sup> “Bir kimse istiğfarı dilinden düşürmezse Allah Teala ona her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir kurtuluş yolu gösterir.” İmam Nevevî, *Riyazü’s-Salihîn*, C. 2, s. 582.

***Tıflkân-ı halkrâ ser mürübüd***

Ol Fir'avn gibi Mūsâ hazretlerin komşu idi halkuñ oğlancıklarınuñ başın kopardı (7) ve anları bicürm ü bigünâh iken katl iderdi tâ kim kendüye 'adü olan Mūsâ zuhûra gelmeye ve mülkini tebâh kılmaya

***(1916) Meşnevî***

***Ân 'adü derhâne-yi ân kûr dil***

***(8) Ū şude eţfâlâ gerden gûsil***

Hâl bu ki o kendünün 'adüsü ol kürdilün hânesinde sâkin idi ol nâdân hâricde olan eţfâlün (9) boyunların kaç' idici olmuş idi

***(1917) Meşnevî***

***Tu hem ezbirün bedî bādigerân***

***V'enderün hoş geşte bānefs-i girân***

Sen hem ey ehl-i nefis taşradan (10) gayriyla bedsin hâlbuki şakîl olan nefisle derün 'âleminde hoş olmuşsın ya'ni ey şâhib-i nefis sen taşradan Zeyd ü 'Amr u Bekrün vücüdünü (11) kendüne düşmen ittiḥâz eyleyüp anlarla bed ü kabîhsin hâlbuki anlar ḥakîkatde düşmen degüllerdür ve derününda şakîl olan nefsünle dost olmuşsın hâl (12) bu ki senün a'dâ-yı 'aduvvüñdür ol nefsüñdür nitekim buyururlar

***(1918) Meşnevî***

***Hod 'aduvvet üst kandeş mîdihî***

***V'ezbirün töhmet beherkes mînihî***

(13) Hod filḥakîka senün düşmenün ol nefsüñdür aña kând u nebât virürsin ve taşradan herkese töhmet kârsın ya'ni nefsünü derün-ı dilde (14) şekerlerle besleyüp perverde kılursın ve hâric-i 'âlemde ba'zı kimselere bu baña düşmendür diyü töhmet kılursın nefsün adâveti ehl-i nefse ma'lûme olmadığı (15) anı ziyâde sevdüğündür ki ***ḥubbike's-şey'e yu'mî ve yuşimmu***<sup>986</sup> feḥvâsınca bir şey'e muḥabbet anuñ mazarratından ve 'aybından insânı kûr u ker eyler pes nefis filmeşel şol (16) maḥbûba beñzer ki 'aşıkına düşmen ola ve anuñ helâkine kaşd kıla ammâ 'aşıkı ol maḥbûbuñ kendüye bu güne 'adâvetinden gâfil ola

***(1919) Meşnevî***

***Hemçü Fir'avnî tu kûr (17) u kürdil***

***Bâ'adü hoş bigünâhânâ müzil***

<sup>986</sup> "Sen bir şeye muhabbet ettiğin vakit, bu muhabbetin onun fenalığını görmekten ve işitmekten seni kör ve sağır eder." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 7, s. 475.

[H218b] Ey ehl-i nefis sen ol bir Fir'avn gibi kūr u kūr dilsin haşm u 'adūyla hoşsın hālbuki bīgünāhları (18) hor ve zelīl idicisin gerekdür ki hāneñde olan düşmen pinhān sitizi göresin ve anı dost eylemek mertebesine ırgüresin ve sāyir bīgünāh olan (19) halkı kendüñe düşmen bilmeyesin ve anlara ihānet idüp h'vār u zelīl kılmayasın pes Fir'avna hitāb idüp ve Fir'avnsiret olanlara ta'riz (20) kılup dirler

*(1920) Meşnevi*

*Çend Fir'avnā kuşī bīcürmrā*

*Mīnevāzī merten-i pürgurmrā*

Ey Fir'avn-ı zālīm bīcürm olanları niçe bir katlı idersin pürgurm olan (21) ve cürmle tolan teni beslersin ya'ni ey Fir'avn- [M157a] sīret olan zālīm bīcürm olan kimseleri niçün helāk eylersin ve anlara bunlar benim düşmenlerümdür diyü (22) söylersin ve filhākīka kendü düşmenüñ olan gārāmetle tolu ve 'adāvetle memlū olan tenüñi ni'metlerle beslersin

*(1921) Meşnevi*

*'Aql-ı ü ber'aql-ı şāhān mifüzüd*

*(23) Hük-m-i Haq bī'aql u küreş kerde būd*

Ol Fir'avnuñ 'aqlı sāyir şāhlaruñ 'aqlı üzre ziyāde oldı ve gālīb idi lākin Haq anı kūr u bī'aql (24) eylemişdi zīrā Hazret-i Mūsā 'aleyhisselām kendü hānesinde iken anı göremeyüp hāricde olan bīgünāh etfālī kendüye 'adū ittiḥāz eyledi bu (25) ma'nā ise kazā-yı Haqkuñ eşeridür

*(1922) Meşnevi*

*Mühr-i Haq berçeşm ü bergüş-ı hıred*

*Ger Felātūnest hayvāneş kuned*

Haq Te'ālā Hazretinüñ mühr ü ḥatemi 'aql ve 'āqılıñ (26) çeşm ü güşü üzre eger Eflātūn ise de anı hayvān eyler Eflātūn hükemā-yı işrākiyyenüñ re'is ü pīşvāsı bir kāmīlū'l-'aql u fāzīlū'd-dehr kiyāset (27) ü firāset şāhibi bir kimse idi ki kendü 'aşrında degül belki niçe 'aşrlarda anuñ 'aqlına mānend bir 'aql daḥı olmazdı cemī'-i 'uqalā ve hükemānuñ müsellemi bir kimse- (28) dūr ma'ahazā kazā-yı İlāhī geldükden soñra bir kimse eger Eflātūn ise de anı hayvān-ı lāya'lem eyler ve ḥacer-i lāyefhem gibi 'aql u idrākden bībehre kılar

*(1923) Meşnevi*

*Hük-m-i Haq ber- (29) levḥ mīyāyed bedīd*

*Āncünān ki hük-m-i gayb-ı Bāyezīd*

Haḳ te‘ālānuñ hūkmi levḩ üzre bedīd ü zāhir gelür ancılayın ki Bāyezīd-i Bistāmī Ḥazretlerinüñ (30) Ebulḩasan Ḥaraḳānī haḳında ğayba müte‘allıḳ olan hūkmi gibi *levḩ*den murād bunda levḩ-i dıldür ve herkesüñ ḳalbi levḩası levḩ-i maḩfūza muḳābildür ezel-i āzālda (31) levḩ-i maḩfūz üzre bir kimseye ne taḳdīr oldıysa levḩ-i maḩfūzda şābit olan hūkm-i İlähī sā‘ati geldükde levḩ-i dil üzre zāhir gelür ve te‘şīr kıılır (32) meşelā ancılayın ki Bāyezīd Ḥazretlerinüñ ḩasan Ḥaraḳānī haḳında ğayba mensüb olan hūkmi zāhir geldi ve vücūd buldı

***Şeniden-i Şeyḩ Ebulḩasan* (33) *ḩaber dāden-i Ebū Yezīdrā ezbüden ü aḩvāl-i ü*<sup>987</sup>**

[H219a] (1924) *Meşnevi*

***Hemçünān āmed ki ü fermüde būd***

***Bü’l-ḩasan ezmerdüman ānrā şünüd***

Ebulḩasani’l-Ḥaraḳānī Ḥazretleri (34) ancılayın zuhūra geldi ki ol Bāyezīd buyurmuş idi Ḥazret-i Ebulḩasan merdümlerden Bāyezīd Ḥazretlerinüñ ol ḩaberini işitdi ol ḩaber bu idi

(35) (1925) *Meşnevi*

***Ki ḩasan bāşed mürīd ü ümmetem***

***Ders ğired her şabāḩ eztürbetem***

Ki Ebulḩasan benüm mürīdüm ve ümmetüm olur benüm türbetümden ya‘ni maḳberüm türābından her şabāḩ (36) o ders tutar

(1926) *Meşnevi*

***Güft men hem nīz ḩvābeş dīdeyīm***

***V’ezrevān-ı şeyḩ in bişnīdeyīm***

Ebulḩasan Ḥazretleri daḩı didi ben hem anuñ rü’yā- (37) sın ğormişem ve şeyḩ ḩazretlerinüñ revān-ı şerīfinden anı işitmişem ya‘ni Bāyezīd Ḥazretlerinüñ rüḩ-ı şerīfi baña bu ma‘nāyı söyledi ve benüm (38) ğuş u hūşum bu sırrı andan istimā‘ eyledi ve ḩvābda daḩı bunuñ rü’yāsını ğormişüm didi

(1927) *Meşnevi*

***Her şabāḩī rü nihādī sūy-ı ğūr***

***İstādī* (39) *tā zuḩā enderḩuzūr***

Pes ol ḩazret her bir şabāḩ anuñ ḳabri cānibine yüz ḳordı zuḩāya dek anuñ ḩuzūrında ayağ üzre tururdu (40) ya‘ni ḩuzūr-ı ḳalble ol ḩazretüñ rüḩ-ı şerīflerine müteveccih olurdu ve andan istimdād u isti‘ānet kıılırdu

<sup>987</sup> “Şeyḩ Ebulḩasan ḩasan’ın, kendisinin aḩval ve varlığından Ebu Yezid’in haber vermesini işitmesi”



**(1928) Meşnevi**

**Yā mişāl-i şeyh pişeş āmedi**

**Yā ki (41) bîgüfti şikāleş hall şudî**

Yā budur ki hāzret-i şeyhuñ mişāl-i anuñ huzūrına gelürdi yā budur ki bîkıl ü kāl anuñ eşkāl-i hāll [P88a] (1) olurdu ya'ni Hasan Hāraḳānī Hāzretleri Bāyezīd Hāzretlerinüñ merḳad-ı şerīflerine gelüp huzūr-ı ḳalble ol hāzretüñ revān-ı pākine müteveccih olduklarında hālleri (2) ikiden hālī olmazdı yā budur ki Şeyh Bāyezīd Hāzretlerinüñ şüret-i mişāliyyesi anuñ önüne gelüp mütecessid ve mütemeşsil olup aña lāzım olan (3) ma'nāları ta'līm ü telḳīn eylerdi ve ol hāzret daḳı ol ma'ānī-yi şerīfeyi anuñ cesed-i mişāliyyesinden telāḳkī ve ḳabül idüp müşkili hāll olur- (4) dı [M157b] veyāhüd tecessüd ü temeşşül eylemezdi belki bîgüft-i dehān ve bîḳavl-i zebān anuñ rūḫ-ı şerīfinüñ yümn ü bereketiyle bunuñ işḳāl u şübhesi hāll olur- (5) dı ve ol 'ilmi anuñ rūḫāniyyetinden istifāde ḳılurdu şüret-i mişāliyye şol şüret-i hālīyyeye dirler ki bir kimsenüñ şeklinde gelüp temeşşül (6) eyleye 'ālem-i h'ābda görinen şuver ü eşkāl gibi lākin 'urefā ol şuver-i mişāliyyeyi bīdārlık hālinde daḳı görürler

**(1929) Meşnevi**

**Tā yekī rūzī biyāmed bāsu'ūd**

**(7) Gūrhārā berf-i nev pūşide būd**

Hattā bir gün sa'adetle ol hāzret Bāyezīd Hāzretlerinüñ ḳabr-i şerīfine geldi meger maḳābiri [H219b] berf-i cedīd örtmişdi

**(8) (1930) Meşnevi**

**Tūy bertu berfhā hemçün 'ālem**

**Ḳubbe ḳubbe dīd ü şud cāneş begam**

Ḳatenderḳat berfler 'ālem gibi ḳubbe ḳubbe gördi Ebulḳasan Hāzretlerinüñ cānı bu (9) eelden ḡamlu oldu ya'ni ṯāḡlar gibi ḳat ḳat ḳarlar depe depe ve yıḡın yıḡın gördi ol hāzretüñ cān-ı şerīfi bundan ötüri ḡamnāk oldu

**(10) (1931) Meşnevi**

**Bāngeş āmed ezḳāzīre-yi şeyh-i hayy**

**Hā ene ed'ūke key tes'ā ileyy**

Hāyy u zindedil olan şeyh-i kāmilüñ ḳāzīresinden şadā geldi āḡāh ol yā Ebā'l- (11) Hasan ben seni da'vet eylerüm tā benüm cānibüme sa'y eylesin ḳāzīre ḳāzīre-i mühmele ve zā'-i mu'ceme ile ḳavliye dirler ve ravza ma'nāsına [isti'māl -P] iderler bunda o hāzretüñ (12) ḳabr-i şerīfi ve anuñ ḳavliyesi murād olur ya'ni Hāzret-i

Ebulhasan Haraḳānī Bāyezīd Hāzretlerinüñ merḳad-ı şerīfinüñ berfle pūşide olduğın görüp ve (13) müteḫayyir ü ğamnāk olup ṭururken ol zinde olan ve ḫayāt-ı ḫaḳīḳī ile ferḫunde olan şeyḫüñ ravzası cānibinden bir şadā ve nidā geldi böyle diyü ki yā Ebā'l-Ḥasan (14) mütenebbih ol ben seni kendü cānibüme da'vet eylerüm tā kim benüm cānibüme sa'y u himmet eylesin ve gelüp mu'tād olduğun vech üzre sebaḳunı alasin (15) bunda tenbīh budur ki enbiyā ve evliyā merḳad-ı şerīflerinüñ içinde zinde dururlar belki şühedā-yı süyüf daḫı mürde degüllerdür *kemā ḳāle te'ālā fīḫaḳḳihim* (16) **ve lātaḫsebennellezīne ḳutیلü fisebīllāhi emvāten bel aḫyā'un 'inde Rabbihim yurzeḳün**<sup>988</sup> ilāāḫiri'l-āyet şühedā-i tīg-i muḫabbetün zinde olmaları betarīki'l-evlā olur (17) ve daḫı mü'minler daḫı ölmezler *elmu'minüne lāyemütüne bel yenḳilüne mindārin ilādār*<sup>989</sup> ḫadīşinüñ mücibince mürde olmayup dār-ı dünyādan dār-ı āhirete naḳl (18) iderler ammā bu cümleden ḫālā bu dünyāda iken cesed mertebesinden münselih olanlar ve ölmezden evvel ölenler ve ğavşiyet ü ḳuṭbiyyet mertebesin bulanlar (19) bu dünyāda neş'e-yi 'unşuriyyede iken nice feyz ü imdāda ḳādir iseler ba'delvehāt yine ancılayın ifāza ve imdāda ḳādir olurlar her kim bunlarun (20) rūḫ-ı şerīfinden ḫulūş-ı niyyet ve kemāl-i teveccüh ve tazarru'la isti'ānet ü istimdād ile 'avn u meded bulurlar murād ve maḳşūda vāşıl olur *izā teḫayyertum* (21) *fīlumūri feste'inū mineḫli'l-ḳubūr*<sup>990</sup> ḫadīş-i şerīfi bu mażmūna delālet eyler ehl-i ḳubūrdan murād ehl-i kemālün ḳabirleridür ki muṭlaḳ kemāle munşarifdür (22) dimişlerdür

**(1932) Meşnevi**

**Hīn biyā in sū berāvāzem şitāb**

**'Ālem er berfest rūy ezmen metāb**

**(1933) Meşnevi**

**Ḫāl-i ü z'ān rūz şud ḫüb u bidīd**

**Ān 'acāyibrā ki evvel mī- (23) şenīd**

[H220a] Yā Ebā'l-Ḥasan āġāḫ ol bu cānibe gel benüm āvāzeme sür'at u isti'cāl ile 'ālem eger dügeli berf ise de benden i'rāz eyleme ol Ebulhasanuñ ḫālī ol (24) günden ḫüb oldı ve gördi ol 'acāyibi ki evvel işitdi ya'ni Bāyezīd Hāzretlerinüñ ravzasından

<sup>988</sup> “Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma! Hayır, onlar hep hayattadırlar, Rab'leri katında rızıklanmaktadırlar.” (Āl-i İmran 3/169)

<sup>989</sup> “Müminler ölmezler, belki dār-ı dünyadan dār-ı ahirete göç ederler.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 12, s. 507.

<sup>990</sup> “İşlerinizde sıkıntıya düşerseniz kabir ehlinden yardım isteyiniz.” Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 164.

Hasan Haraḳānī Ḥazretlerinüñ cānibine bu gūne ḥiṭāb-ı sa‘ādet (25) geldi ki yā Ebā’l-Hasan āgāh ol bu cānibe gel benüm āvāzem semtine sür‘at [M158a] ile ‘ālem eger ḳar ile mālāmāl ise de yüzüñ benden döndürme ve bürüdet-i hevādan ötüri (26) benüm merḳadümden i‘rāz eyleme çünki Hasan Haraḳānī Ḥazretleri ol Ebū Yezīd Ḥazretlerinüñ ravza-yı şerīfinden bu maḳālī işitdi anuñ ḥālī günden ḥüb (27) u laṭīf oldu ve istedüğini buldı ve ol ‘acāyib ü ḡarāyibi ki bu ḥāletden evvel işitmiş idi ve kendü ḥaḳḳında ehl-i tāriḥ olanlardan gūş itmiş (28) idi ol ḥinde cemī‘an anları gördi ve ḥaber maḳāmından geçüp mu‘āyene mertebesine irdi ve kemāl mertebesini buldı pes sālīke bunda tenbīh bu oldu ki ḡavṣiyyet (29) ü ḳuṭbiyyet mertebesine erenlerüñ ravzalarından bir müşkilī olduḳda ḥulūş-i ḳalble anlaruñ rūḥāniyyetine müteveccih olup istimdād ḳıla bi‘avniḫ anlaruñ ‘ayn-ı (30) berekāt-ı rūḥāniyyetleriyle meded bulur ve maḳşūdına vāşıl olur eger anlaruñ rūḥāniyyetinden irşād olmaḡa ve terbiye bulmaḡa isti‘dād u ḳābiliyyeti var ise mürşid-i (31) ḥayya iḳtidā ḳılmasa ve mürīd olmasa daḫı cāyız olur ve bu ṭāyife ki enbiyā ve evliyānuñ rūḥāniyyetlerinden terbiye olmaḡa ve irşād bulmaḡa müsta‘iddlerdür bunlara (32) Üveysiler dinür nitekim cild-i evvelde *taḥlīṭ-i ṭumār* beyānında *z‘ān ki ustārā şināsā hem tuvī* beytinüñ şerḥinde buraya münāsib olan kelām mürür eylemişdür (33) ammā şol ṭālibler ki henüz daḫı lisān-ı ervāḥ-ı mücerredeyi fehmi ḳılmaḡa ve anlaruñ kelimātını müstemi‘ olmaḡa ḳābiliyyetleri olmaya anlara lāzım olan oldur ki bir mürşid-i zinde- (34) ye mürīd olalar ve aña iḳtidā ḳılalar ve enbiyā ve evliyānuñ merḳad-i şerīflerin daḫı ziyāret eyleyeler ve anlaruñ rūḥāniyyetlerinden istimdād u isti‘ānet ḳılalar bi‘av- (35) nillāh ol ṭālibe mededresān olurlar ve mu‘āvenet ḳılurlar vallāhu a‘lem

***Ruḳ‘a-yı diḡer nüvişten-i ān ḡulām piş-i şāh çün cevāb-ı ān ruḳ‘a-yı evvel* (36) *neyāft*<sup>991</sup>  
(1934) *Meşnevi***

***Nāme-yi diḡer nibişt ān bedgümān***

***Pürziteşnī<sup>c</sup> vü nefir ü pürfiḡān***

Ol ḡulām-ı bedgümān pādşāh cānibine bir āḫir nāme yazdı teşnī<sup>c</sup> ü nefir ü fiḡāndan (37) pür ya‘ni teşnī<sup>c</sup> [H220b] ve nefirle ve feryād u fiḡānla pür olmuş evvelkiden ziyāde bir āḫir nāme yazup içinde böyle didi

**(1935) *Meşnevi***

***Ki yeki ruḳ‘a nibiştēm piş-i şāh***

**(38) *Ey ‘aceb āncā resīd ü yāft reh***

<sup>991</sup> “İlk mektubundan cevap bulamadığı için o kölenin şah tarafına diğeri bir mektup yazması”

Ki bundan evvel pādşāhuñ huzūrına bir ruķ'a yazdum ey 'aceb ol nāme ol hāzrete irişdi mi ve yol buldı mı (39) ki anuñ cevābı zuhūra gelmedi

*(1936) Meşnevi*

*Ān digerrā h'ānd hem ān hūb had*

*Hem nedād ūrā cevāb u ten bized*

Ol hūbrūy ol ğayri ruķ'ayı dađı ođudı (40) aña dađı cevāb virmedi ve sākıt oldı

*(1937) Meşnevi*

*Huşk miyāverd ūrā şehriyār*

*Ū mükerrer kerd ruķ'a penc bār*

Ol şehriyār anı dağı huşk getürdi (41) ya'ni cevāb-ı bāşavābla sīrāb eylemedi belki cevāb ābından quru qodı ve ol cānibe āb-ı kelāmı ve cevābı icrā ve isāle kılmadı belki kaţ-ı kelām eylemekle anı [P88b] (1) quru qodı velhāşıl ol ğulām ruķ'ayı beş kerre mükerrer eyledi

*(1938) Meşnevi*

*Güft hācib āhir ū bende-y şümāst*

*Ger cevābeş bernüvisi hem revāst*

Ruķ'aber (2) olan hācib pādşāha didi pādşāhum āhir ol ğulām sizüñ bendeñüzdür eger aña cevāb yazasın hem revā ve lāyıkdur

*(1939) Meşnevi*

*Ezşehi-yi tu çi kem gerded (3) eger*

*Bergulām u bende endāzi nazar*

Senüñ şāhlığından ne nākış olur eger ğulām u bendeñ üzre nazar atasın ya'ni anuñ nāmesine cevāb vir- (4) mekle anı ihyā idesin

*(1940) Meşnevi*

*Güft in sehlest ammā ahmakest*

*Merd-i ahmaq zıst ü merdūd-ı Hakest*

Pādşāh ol derbāna bu gūne cevāb virüp (5) didi bu sehldür ammā ol ğulām nādān u ahmaqdur eger ol cānibe iltifāt eylessem hem anuñ 'illeti ve marāz-ı hamākatı baña dađı sirāyet ider zīrā merd-i (6) ahmaq zıstdür ve Hāķ Te'ālānuñ merdūdıdur bunda tenbīh oldur ki bir kimse kendü cürmini bilme ve cürmi mađdümına isnād eylese ahmaq olmuş olur kerīm (7) olan mađdümlar bu gūne mecrümlara iltifāt eylemek ve cevāb [M158a] söylemek sehldür iltifātı anlardan kaţ eylemeleri buhl u hissetlerinden degüldür belki bu gūne nekbetlerüñ (8) şe'āmeti emrāz-ı sārīyye

ķab̄ilindendür eger bunlara rıfķ u merķametle iltifāt kılsalar anlaruñ Şe'āmeti ve nekbeti bunlara daķı sirāyet ider

*(1941) Meşnevi*

*Gerçi āmurzem (9) gūnāh u zilleteŐ*

*Hem kuned bermen sirāyet 'illeteŐ*

Egerçi ol gulāmuñ gūnāh u ĥaķāsını 'afv u mağfiret eylersem anuñ 'illet ü ĥamāķati hem baña sirāyet eyler

*(10) (1942) Meşnevi*

*Şad kes ezgerģin heme gergin Şevend*

*HāŐa in gerr-i ĥabiŐ-i 'aklbend*

MeŐelā yüz kimse bir uyuzdan dūgeli uyuz olurlar 'alelķuŐuŐ bu ĥabiŐ ü nāpesend olan uyuz bunuñ (11) sirāyeti zāhirde olan uyuz marazımuñ sirāyetinden ziyādedür bu uyuzdan murād Őol ĥamāķat ve cehāletdür ki cānı uyuz eyler her kim ki bir gergin cānuñ (12) Őoķbetine [H221a] dāķil olsa ve anuñla muķārenet kılsa anuñ daķı cānı gergin olur zira Őoķbet-i mü'eŐŐire ve ĥabi'at-ı sariķadur eyüden ĥabi'at iyilik kesb eyler ve bed olan (13) ĥabiŐlere meyl kılsa bedlik kesb eyler

*(1943) Meşnevi*

*Gerr-i kem 'akli mebadā gebrā*

*Şüm-i ü biāb dāred ebrā*

Kem 'akllık uyuzı kāfire daķı olmasun zira ol 'aklsuz- (14) lıģuñ Őümü Őeķābı biāb tutar ya'ni 'aklsuzlık Őol mertebe Őümlük nekbetlikdür ki ĥattā kāfire bile kem 'akllık olmasun zira noķŐān 'akluñ Őe'āmeti bulanlara (15) sirāyet ider ve andan āb-ı bārānuñ nüzūlini men' ider

*(1944) Meşnevi*

*Nem nebāred ebr ezŐümü-yi ü*

*Şehr Şud vira ezbümü-yi ü*

Aķmak u nāķıŐu'l-'akl olan kimsenüñ (16) Őümlıģundan ötüri ebr zemine nem yağdurmaz Őehr anuñ bayķuŐluđından vira oldu ya'ni būmuñ ĥāŐiyyeti oldur ki her ne yerde sākin olsa turduğı (17) meķanı vira eyler pes aķmak u nādānuñ daķı ĥāŐiyyeti oldur ki her ne yerde olsa bütün Őehre zararı toķınur ve ol Őehruñ vira u ĥarāb (18) olmasına sebep olur

*(1945) Meşnevi*

*Ezger-i ān aķmakān Tūfān-ı Nūķ*

***Kerd vîrân âlemîrâ derfûzûh***

Görmez misin aḥmaḳların uyuuzlarından ötüri Nûḥ Tûfânı (19) ‘âlemi rûsvâyılıkda vîrân eyledi *aḥmaḳāndan* murād bunda Ḥazret-i Nûḥuñ ‘aşr-ı şerîfnde olan şol kâfirlerdür ki ‘aḳllarınıñ noḳşânından ḥaḳḳı koyup (20) bâtıla uydılar ve naşîhat ḳabûl eylemediler ve resûl-i Ḥaḳḳa tâbî’ olmadılar âḫirü’l-emr bunların ḥamâḳati uyuzı biri birlerine sirâyet eyleyüp ‘illetleri kemâle ir- (21) dükde şe’âmetleri ‘âleme sirâyet idüp ḡazab-ı İlähî bu cümle ‘âlem üzre tûfân şeklinde müstevlî olup ‘âlemi feżâḥatde vîrân eyledi

(22) *Sütüden-i Peyḡamber ‘aleyhisselâm ‘âḳılra ve nikûhîden-i aḥmaḳra*<sup>92</sup>

(1946) *Meşnevi*

***Güft Peyḡamber ki aḥmaḳ her ki hest***

***Û ‘aduvv-i mâst u ḡül-i rehzenest***

(23) Peyḡamber Ḥazretleri ‘aleyhisselâm buyurdu her kim ki aḥmaḳdur o bizüm ‘aduvvımızdur ve ḡül-i rehzendür nitekim *elaḥmaḳu ‘aduvvî vel’âḳılu şadîḳi*<sup>93</sup> buyurdu pes bu (24) ḥadîş-i şerîfün mefhümü üzre her kim ki aḥmaḳdur ol Peyḡamberün düşmenidür rehzen olan ḡül-ı beyâbânîdür ve *ḡül* bir nev’ cindür ki beyâbânda olur ve kârbânı (25) gelüp bir ḥîle ile ızlâl ḳılup bir vâdîde helâk eyler ḡülüñ taḫḳîki niçe kerre mürür eylemişdür bunda murād şol rehzen-i şerî’at-ı Muştafavî olan (26) müzevvirlerdür ki şüret-i şalâḥdan gelüp niçe sâdedil derdmendleriniñ yolın ururlar ve ibâhet ü ḡalâlet vâdîlerinde anları helâk ḳılurlar ve ḥadd-i zâtında (27) kendüler daḫı aḥmaḳ u nâdândur ki şer’-i şerîfün ‘azm-i şânını bilmezler [H221b] ve râh-ı nebevîniñ şeref ü ‘izzetine âḡâḥ olmazlar kim ‘aḳlıklarından kendülere (28) nâfi’ olanı dün ‘add eylerler ve kendülerün zu’mını ve ‘aḳlını maḳbûl ve bergüzide ḳıyâs idüp hevâ-yı nefslerinün muḳteżâsı üzre aña uyarlar ve niçe (29) kimseleri daḫı meşrepleri ve mezhepleri cânibine tergîb ü taḫrîz iderler

(1947) *Meşnevi*

***Her ki ü ‘âḳıl buved ü cân-ı mâst***

***Revḥ-i ü vü rîḥ-i ü reyḥân-ı mâst***

<sup>92</sup> “Peyḡamber aleyhisselâmın aḳıllıyı övmesi ve aḥmaḳ olanı yermesi”

<sup>93</sup> “Aḥmaḳ benim düşmanım, aḳıllı da dostumdur.” Olgun, *Şerḥ-i Meşnevi*, C. 12, s. 511.

(30) Her kim o ‘ākıl ola ol bizüm dil ü cānımızdur [M159a] anuñ revhi ve anuñ rīhi ya’ni rāyihası bizüm verd ü reyhānımızdur ya’ni *el’ākılu şadıkı*<sup>994</sup> buyurdıkları hadīşinüñ (31) maẓmūnıdur ki buyururlar her şol kimse ki ‘ākıl u dānādur ol bizüm cān u dilimizdür anuñ revhi ve rāyihası bizüm verd ü reyhā ve sūnbül ü zamīrānımızdur

(32) (1948) *Meşnevi*

*‘Aql düşünāmem dihed men rāziyem*

*Z’ān ki feyzi dāred ezfeyyāziyem*

‘Aql baña düşünām vire ben rāziyam zīrā benüm feyyāzumdan bir ‘azīm feyz tutar (33) bu beyt pādşāh lisānından veyāhūd Hāzret-i Mevlānā lisānındandır ‘ākıluñ ‘azīm-i şānını beyān eylemek huşuşında ve andan her ne şadır olursa (34) ma’kūl u müsteħabb olduğını taḥkīk ü taḥrīr eylemek beyānında buyururlar ki farazā ‘aql baña düşünām virse ben andan rāzi ve şākirem zīrā anuñ (35) düşünāmi ‘abeş ü bīhūde degüldür belki niçe menfa’at u maşlahatı cāmi’dür ve ‘aqluñ düşünāmına rızā virmege ‘illet oldur ki ol ‘ākıl feyyāz-ı (36) muṭlaqdan feyz ü meded tutar pes Hāzret-i Feyyāzdan bīma’nā ve bīhūde fi’l ü ḳavl şadır olmaduğı gibi ‘ākıldan daḥı bīma’nā ve bīhūde (37) fi’l ü ḳavl zāhir ü şadır olmaz ve lihazā ‘adāvetu’l-‘ākılı *ḥayrun mişadāḳati’l-cāhil*<sup>995</sup> dinilmişdür zīrā ‘ākıluñ ‘adāveti elbetde lihikmetin ve limaşlahatin (38) olur ve lihikmetin olan ‘adāvet menāfi’-i keşireden ḥālī olmaz ammā cāhil şadāḳati ṭab’ınuñ muḳteżası üzre ḳılır ve muḳteżā-yı ṭab’ üzre olan (39) şadāḳat mẓarratdan ḥālī olmaz nitekim ikinci cildde *ḥırs hikāyesinde* bunuñ taḥkīki geçmişdür ve burada daḥı ‘ākıluñ faẓīletine ve aḥmaḳuñ (40) nekbet ü şe’āmetine müte’allik bu beytlerle işāret idüp buyururlar

(1949) *Meşnevi*

*Nebved ān düşünām-ı ü bīfāyide*

*Nebved ān mihmāniyeş bīmā’ide*

Ol ‘ākıluñ (41) düşünāmi ve ‘adāveti bīfāyide olmaz anuñ ol mihmānlığı bīfāyide olmaz ya’ni ‘ākıldan şadır olan düşünām u ‘adāvet niçe fevāyidi müstelzem [P89a] (1) olur ve anuñ düşünāmi ve ‘adāveti maḥzā ziyāfetdür anuñ ol ziyāfeti niçe menāfi’ ve mevāyidi cem’ ḳılır ve düşünām virdüğü ve ‘adāvet (2) ḳılduğı kimseye ol fāyide ve māyideyi işāl eyler

<sup>994</sup> “Akıllı benim dostumdur.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 28.

<sup>995</sup> “Akıllının düşmanlığı cahilin sadakatinden hayırlıdır.”

**(1950) Meşnevi**

**Ahmaḳ er helvā nihed enderlebem**

[H222a] **Men ezān helvā-yı ū endertebem**

Ammā ahmaḳ-ı nādān benüm leb ü dehānum (3) içre eger helvā kıya ben anuñ ol helvāsından tāb u tebdeyüm ya'ni ahmaḳ u cāhil olan eger baña menfa'at için ba'zı ahlā ve lezīz şeyler virse (4) ben anuñ helvāsından ve lezīz olan gıdāsından maḥmūm olurum ve ḥarāretde kalurum meşelā şol bir nādān ṭabīb gibi ki bir ḥummā tutan kimseye muḥabbet (5) kılsa anı sevdüğinden ötüri aña helvā yidürse sıtması daḥı ziyāde olur veyāḥud her marīzuñ marāzın ziyāde idici bir lezīz devāyı aña (6) yidürse anuñ marāzın ziyāde ider egerçi şüretā aña dostluḳ izḥār ider ve menfa'at murād eyler lākin anuñ dostluḳı ol marīze ma'nen 'adāvet (7) olur ve anuñ menfa'ati aña zarar kılar pes ahmaḳ u nādānuñ dostluḳı ve muḥabbeti bu kabīlden olur

**(1951) Meşnevi**

**İn yaḳīn dān ger laṭīf ü rüşeni**

**Nīst buse-y(8) kūn-ı ḥarrā çāşnī**

Eger laṭīf ü rüşendil iseñ bunı yaḳīn ü muḥaḳḳaḳ bil ḥaruñ kūnını öpmenüñ çāşnisi yoḳdur ya'ni eger 'aḳlla laṭīf (9) iseñ ve nūr-ı ma'rifetle rüşendil iseñ bunı muḥaḳḳaḳ bil ki eşegüñ dübürini öpmenüñ lezzeti yoḳdur kezālik ahmaḳ u nādān eşek dübüri (10) gibidür andan fāyide ve menfa'at taleb eylemek eşek dübürini öpmeden lezzet ü çāşnī taleb eylemek gibidür eşek dübürini öpmede niçe çāşnī yoḳısa (11) ahmaḳ u nādānuñ dehānında daḥı böyle çāşnī yoḳdur ve andan şudür eyleyen kelām daḥı eşek dübürinden ḥurūc eyleyen bād gibi bīnef' ü bīfāyide- (12) dūr [M159b] belki niçe mazarrat u ḳabāḥati mūrīş ü müstelzem olur ki anı insān kendüden niçe zamāna dek izāle idemez

**(1952) Meşnevi**

**Sebletet gende kuned bīfāyide**

**Cāme (13) ezdiḡeş siyeh bīmā'ide**

Senüñ sebletüñi fāyidesüz yire ḳoḳmuş eyler anuñ çölmeginden māyidesüz senüñ libāsuñ siyāh olur ya'ni (14) ol kūn-ı ḥar meşābesinde olan ahmaḳuñ dehānından ḥurūc eyleyen şadā-yı ḥabīs senüñ bıyıḡuñı ve şaḳaluñı ḳoḳmuş eyler fāyidesüz yire (15) ve senüñ libās-ı 'ırzuñ ve şiyāb-ı ḳalbüñ anuñ çölmeginden ya'ni çölmeginde bişen ta'āmı yimeden māyidesüz siyāh olur ve bī'tibār (16) ḳalur

**(1953) Meşnevi**



***Mā'ide 'aklest bīnān u şivā***

***Nūr-ı 'aklest ey püser cānrā gıdā***

Māyide 'akldur nān u biryān degüldür ey püser cāna gıdā (17) nūr-ı 'akldur ya'ni eger sen dirseñ ki māyide nedür māyide filḥaḳīka ['akldur ki anuñ netice ve -P] ḥātimesi [leṭāfet ü nūrāniyyetdür ve nān u biryāna māyide dinmek lāyık degüldür ki anuñ ḥātimesi -P] ḳabāḥat u necāsetdür [H222b] pes bir kimsenüñ ki nūr-ı 'aql cānibine (18) gıdā olmaya her ne gūne laṭif gıdā-yı cismānī yirse ḥātimesi i'tibāryla aña necāset-i ḥor dirler ammā nūr-ı 'aqlı cānına gıdā eyleyen kimesne her ne yirse (19) nūrāniyyetine tebīl eyleyüp aña māyideḥor ta'bīr iderler pes ey oğul cānuñ gıdāsı nūr-ı 'akldur anı ekl eyle tā māyideḥor olanlardan olasın (20) ve necāsetḥor olanlar mertebesinden güzer kılasın

***(1954) Meşnevi***

***Nīst gayrinūr ādemrā ḥoriş***

***Ezcüz-i ān cān neyābed perveriş***

Ādemüñ ḥorişi nürdan (21) gayri degüldür o nürdan gayridan cān perveriş bulmaz ya'ni filḥaḳīka ādem olan kimsenüñ gıdāsı imān nürından ve 'aql u 'irfān (22) nürından ve 'ilm ü ikān nürından ve tā'at-ı Yezdān nürından gayri degüldür zīrā ki ādem didükleri cāndan 'ibāretdür cān ise bu zıkr olınan (23) şıfatlaruñ envārından perveriş bulur gayridan cān perveriş bulmaz ve ḥayātpezīr olmaz pes ma'lūm oldı ki ādemüñ gıdāsı nūr imiş (24) cism gıdāsına i'tibār yok imiş

***(1955) Meşnevi***

***Īn ḥorişhā endek endek bāz bür***

***K'in gıdā-yı ḥar buved nī ān-ı ḥür***

Pes bu cismānī ḥoriş ve gıdālar- (25) dan az az tedricle kesil zīrā bu ḥoriş-i cismānī ḥarsiret olanlaruñ gıdāsıdır ḥür olan şāḥib-i sa'ādetlerüñ gıdāsı degüldür ḥoriş-i (26) cismānīnün ḥar gıdāsı olması ol cihetden olur ki ḥarlar daḥı kendü cisminüñ gıdāsına tālib ü müştehī olmada ekl ü şurba muḳayyed olan (27) insāndan ziyādedür pes bir ādem ki 'aql u 'irfān nürından ḥālī ola anuñ gıdāsı gıdā-yı ḥar olur ammā 'aql u 'irfān şāḥibinün gıdā-yı cismānīsine (28) bile gıdā-yı ḥar dinür zīrā o gıdā-yı cismānī berā-yı şehvet yimez belki berā-yı maşlahat yir ve anuñ keşāfetini leṭāfete ve nūrāniyyete derḥāl tebdīl eyler pes (29) sen daḥı ey esīr-i ekl ü şurb olan kimse ḥür ve āzād olan aşḥāb-ı sedād gibi bu ten gıdālarından tedricle münfaṭım ol ve ḥalāş u necāt (30) bul

***(1956) Meşnevi***

***Tā gızā-yı aşlrā kâbil şevî***

***Loğmahā-yı nūrrā ākil şevî***

Tā kim aşıl gıdāya kâbil olasın nūr loğmalarını ākil olasın ya'ni tedricle gıdā-yı nefsaniden (31) münkaṭı' ol aşıl gıdā nūr-ı hikmet ve nūr-ı ma'rifet ve lezzet-i muhabbet ve zevk-i tā'atdır ve daḥı tecelliyyāt-ı luṭfiyye ve cemāliyye ve evşāf-ı kemāliyyenüñ (32) müşāhedesidir tā bunlardan zevk almağa kâbil ola ve envār-ı İlahiyye loğmaların ākil kılasın ki gıdā-yı aşl bunlardur ki rūḥ bu 'ālem-i nāsūta gelmezden evvel bunlarla zinde (33) idi ve bundan güzer kılduğdan soñra daḥı bu güne gıdālarla zinde ve ferḥunde olur ve neşv ü nemā bulur ammā gıdā-yı fer' ki el'ān bizüm yiyüp [H223a] içdügümüz gıdā-yı (34) cismānīdür ol bizüm ḥakīkī ve aşlı olan gıdāmuz degüldür belki fer' olan gıdālarımızdur

***(1957) Meşnevî***

***'Aks-i ān nūrest k'in nān nān şudest***

***Feyz-i ān cānest (35) k'in cān cān şudest***

Ol nūruñ 'aks u eşeridür ki bu nān nān olmuşdur ol cānuñ feyzidür ki bu cān cān olmuşdur ya'ni (36) ol [M160a] 'ilm ü hikmet nūrınıñ ve 'aql u ma'rifet nūrınıñ 'aks u pertevdür ki bu nān-ı şūrī anuñ vāsıtasıyla nān olmuş ve tekevvün kılmışdur ya'ni (37) bu nān-ı şūrīnün ibtidādan ekilmesi ve biçilmesi ve ḥarmenlerde döğülüp dānenün kāhdan cüdā olması ve āsiyābla daḥı olup ba'de ḥamīr kılinup ba'de (38) bişirilüp zuhūra gelmesi ve ol çāšnī ve lezzeti bulması 'aql u hikmet nūrınıñ 'aksidür eger 'aql u hikmet nūrı olmasaydı bu nān nān olmazdı ve vücūda (39) gelmezdi ve böyle çāšnī ve lezzet bulmazdı pes ol nānı belki sāyir ḥvānı vücūda getürmek ve lezzet ü ḥalāvet mertebesine yetürmek biiznillāh 'aql (40) nūrıyla olur pes nūr-ı 'aql ve nūr-ı hikmet aşl olur ve nān u ḥvān fer' olur ve kezālik ol nefḥa-yı İlahī olan cānuñ feyzi ve imdādıdır ki (41) bu rūḥ-ı ḥayvānī cān olmuşdur ve anuñ tedbīr ü terbiyesiyle tekevvün kılmış ve zuhūra gelmişdür meşelā vālidün vücūdından vālidenün rahmine mādde-yi [P89b] (1) cismānī olan nuṭfe rūḥ-ı İlahīnün vāsıtasıyla dāḥil olup anda daḥı vālidenün nefsi nāṭıqasınıñ vāsıtasıyla ṭavran ba'de ṭavr cenīn mertebesine (2) gelüp ol cenīnün rahm-ı māderde ḥayāt bulması ve ba'dettevellüd rūḥ-ı ḥayvānī şāḥibi olması rūḥ-ı İlahīnün feyz ü imdādıyla olur zirā rūḥ-ı ḥayvānī bir cürm-i (3) laṭīfdür ki aḥlāṭuñ leṭāfetinden ḥāşıl olur ve keşāfetinden a'zā olur ḳalbün tecvīf-i eyserinden münba'ş olur ve zuhūr kıılır ve cemī'-i bedene müteferriḳ (4) olur rūḥ-ı ḥayvānī bu cümleyi rūḥ-ı İlahīnün feyz ü imdādıyla bulur pes bu cānuñ olması

ol cānuñ feyzinden olur ve bu cān-ı leṭāfeti ve sereyānı (5) ve ḥayātı ol cān-ı Rabbānīden bulur

*(1958) Meşnevî*

*Çün ḥorî yekbār ezme'kûl-ı nūr*

*Ḥāk rîzî berser-i nān u tenūr*

Çün me'kûl-ı nūrdan bir kerre yiyessin ya'ni (6) ol ğidā-yı aşldan bir kerre yimek müyesser ola pes nān-ı tennūruñ üzerine toprağ dökersin ya'ni çünküm cāna me'kûl olan nūrdan yiyessin ve lezzet- (7) pezîr olasin cānuña bir mertebe kuvvet gelür ki ğidā-yı cismānīnūñ başı üzre toprağ dökersin cümle nānlaruñ çāşnīlūsi tennūr ekmeği olduğı için anı efrād (8) bizzikr eyledi lākin murād ğidā-yı cismānīdür [H223b] ba'zı nüshada nānla tennūr mābeyninde vāv-ı 'āṭife vāqī' olmuşdur bu taqdîr üzre ma'nā çünküm sen me'kûl-ı nūrdan (9) bir kerre ekl eyleyeydüñ nānuñ ve anuñ taḥḥına maḥall olan tennūruñ başına toprağ dökerdüñ dimek olur pes 'aqluñ daḥı iki kısım olduğınuñ beyānına (10) şürū' idüp buyururlar

*(1959) Meşnevî*

*'Aql dü 'aқlest evvel meksebî*

*Ki derāmūzî çü dermekteb şabî*

'Aql iki 'aқldur evvelkisi kesbīdür ki anuñ birini şabî mektebde (11) öğrendüğü gibi öğrenürsin *kemā kâle 'Alī ibn Ebî Ṭālib rażiyallāhu 'anh*

*Beyt*

*Ra'eytu'l-'aқle 'aқleyni*

*Femaṭbū'un ve mesmū'un*

*Ve layenfā'u mesmū'un*

*İzā lemyekü maṭbū'un*

*(12) Kemā lâtenfā'u 'ş-şemsi*

*Vuzu'a'l-'ayni memnū'un<sup>996</sup>*

Ḥazret-i 'Alīnūñ bu kelāmı 'aқluñ iki nev' olduğına daḥı delālet ider *maṭbū*dan murād 'aқl-ı vehbīdür (13) ki Ḥaқ te'ālā anı bir bendesine ezelde mevhibet kılmışdur ve *mesmū*dan murād 'aқl-ı kesbīdür ki tecrübe-yi rüzgārla ve ta'allüm ü tekrārla ḥāşıl olur pes 'aқl-ı (14) kesbî ne vechle ḥāşıl olduğınuñ beyān eyleyüp buyururlar

*(1960) Meşnevî*

<sup>996</sup> “Ben akılı, iki akıl gördüm ki biri matbu ve diğeri mesmudur. Akl-ı matbu olmadığı vakit, akl-ı mesmu menfaat vermez; nitelim gözün nuru olmadığı halde güneş menfaat vermez.” Konuk, *Meşnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 32.

*Ezkitāb u ūstād u fikr ü zikr*

*Ezma'ānī v'ez'ulūm-ı hūb u bıkr*

Kitābdan ve ūstāddan ve (15) zıkrden ve fikrden hūb u bıkr-i ma'ānīden ve 'ulūmdan ya'ni bu zıkr olınan şeylerden

*(1961) Meşnevi*

*'Aql-ı tu efzūn şevved berdigerān*

*Lik bāşī tu zihıfz-ı ān girān*

(16) Senūñ 'aqlūñ ğayrılar ūzre ziyāde ve ğālib olur velīkin sen anuñ hıfzından girān olursın ya'ni kitābdan ve mu'allimden ve 'aqla münāsib olan kıl (17) ü kālūñ müzākeresinden ve bu tefekkür ü taşavvurından ve bunlaruñ zābtından ve dağı bıkr olan ve laţif olan 'ulūmuñ ve ma'ānīnūñ hıfzından şaķıl olursın ve bunlaruñ (18) zābt u taşşiline ğuşış kılmadan yorulursın ve bunlara [M160b] keşret-i iştiğālden ta'buña fütūr gelüp bunlar saña bār-ı girān gibi olup bir zamān bunları iştiğāl (19) eyleyüp taşşil ü iştiğālden fāriğ olursın

*(1962) Meşnevi*

*Levh-i hāfiz bāşī enderdevr ü geşt*

*Levh-i maḥfūz ü k'ezin dü dergūzeşt*

Taşşil-i 'aqlda devr (20) ü geşt içre levh-i hāfiz olursın levh-i hāfiz ol kimsedür ki o bu ikiden geçdi ya'ni taşşil-i 'ilmde ve 'aqlda olmada ve devr eylemede bir mertebeye (21) irersin ki hıfz idici levh olursın ve 'aqliyyāt u naqliyyātı ve mesmū'uñ olan ma'lūmātı şaḥīfe-yi kālūñ içre mūnaķķaş kılırsın ammā levh-i maḥfūz (22) ol kāmildür ki bu hıfz-ı 'ulūm eylemek ve zābt-ı fuhūm kılmak kaydından geçdi ve o nisyān ve ḥaṭādan maḥfūz oldı ve hıfz [H224a] u zābt eylemege anuñ ihtiyācı (23) kalmadı bu ma'nā 'aql-ı vehbī şāḥiblerine ğoredür ve 'aql-ı vehbīnūñ dağı ta'rifine şürū' idüp beyān buyururlar

*(1963) Meşnevi*

*'Aql-ı dīger baḥşış-i Yezdān buved*

*Çeşme-yi (24) ān dermiyān-ı cān buved*

Ammā ol bir 'aql-ı āḥir Ḥaķ te'ālānuñ baḥşışı olur buña 'aql-ı vehbī dirler ki kesbūñ bunda müdāḥalesi yoķdur Ḥazret-i 'Alīnūñ (25) kerremallāhu vechehu maṭbū' didüği 'aql budur ki bu insānla mecbūl u maḥlūķ olmuşdur ol zıkr olınan 'aqlūñ çeşmesi cānuñ miyānında olur (26) ne kadam 'ilm ü fehm var ise bīüstād u bıkıtab kendi derūnında zuhūra gelür ve her ne zuhūra gelürse ma'ķūl u maķbūl olur ğayrinuñ

ta'limine muhtāc (27) olmaz ve bu 'aqluñ şāhibi 'aql-ı kesbī şāhiblerine her ne kadar kāmīlū'l-'aql olsalar taqlīd kılmaz ve bunuñ 'ilmine ve 'aqlına ālāt u esbāb 'aqluñ zevālinden (28) gelmez

**(1964) Meşnevi**

**Çün zisîne āb-ı dāniş cūş kerd**

**Nī şevēd gende ne dīrīne ne zerd**

Meşelā çün derūn-ı sīneden āb-ı dāniş ve yenbū'-ı hikmet cūş (29) eyledi ol 'aql u 'ilm ne koçmış olur ve ne köhne olur ve ne zerd olup müteğayyir olur zīrā bu gūne 'aql u dāniş mā'-i cārī gibidür mā'-i cārī (30) ise gende olmaz ve bir yirde meks itmekle zerd olan mā'-i rākīd gibi müteğayyir olmaz belki dāyim ter ü tāze ve laṭīf olur

**(1965) Meşnevi**

**Ver reh-i neb'aş buved beste (31) çī ğam**

**Ger hemī cūşed zihāne dembedem**

Ve eger anuñ neb' ü cereyānı yolu bağlanmış ola ne ğam zīrā ol āb-ı dāniş dembedem derūn-ı hāneden kaynar (32) meşelā bir hānenüñ içinde buñar olsa ve anuñ ayağı taşraya cereyān kılsa anuñ mecrāsı beste olsa ol hāneye ğam yokdur zīrā ki ol çeşme (33) dembedem hānenüñ derūnından cūşa gelür kezālik şol vehbī olan 'ilm ü dāniş dağı hāne-yi dilden zühūra gelür anuñ hārice olan cereyānını bağlasa- (34) lar ol hāne-yi dile ğam olmaz zīrā ki ol āb-ı dāniş hāne-yi dilden dembedem cūşa gelür ve zühūr kıılır çünkim aşl-ı derūn-ı hānede mevcūd ola hārice olan (35) āşārını kaṭ' eylemeden ve bağlamadan aña noķşān gelmez ammā 'aql-ı kesbī bunuñ 'aksidür nitelim aña dağı mişāl kurup buyururlar

**(1966) Meşnevi**

**'Aql-ı taḥşilī mişāl-i cūyhā**

**(36) K'ān reved derhāneyī ezküyhā**

Ammā 'aql-ı taḥşilī ve 'ilm-i kesbī şol cūylar gibidür ki ol cūylar bir hānenüñ içine mahallelerden cārī olur ya'ni taḥşile (37) mensüb ve kesbe maḥşūş olan 'aql u dāniş filmeşel şol ırmaçlar gibidür ki ol ırmaçlar ba'zı mahallelerden gelüp bir hānenüñ içine gider

**(1967) Meşnevi**

[H224b] **Rāh-ı (38) ābeş beste şud şud bīnevā**

**Ezderūn-ı h'vīştēn cū çeşmerā**

Eger ol hānenüñ ābinuñ yolu beste ola ol hāne bīnevā olur ve şusuz alur (39) pes eşmeyi kendü derūnuñdan iste ya'ni eger āb-ı dānişden bīnaşīb olmama ve azıqsuz almama isterseñ eşme-yi 'ilm ü 'alı kendü derūnuñdan (40) aleb eyle tā kim yenbū'-ı 'ilm ü ikmet derūnuñdan uhūra gele ve lisānuñ üzre cārī ola bu ma'nā ise 'amelde ilāş itmekle müyesser olur attā (41) bir kimse kır gün ilāş ile 'amel eylese yenābī'-i ikem anuñ albinden uhūr idüp lisānı üzre cārī olur ve bu ma'nāya bu adīş-i [P90a] (1) şerīf delālet [M161a] ılır āle 'aleyhisselām *menalaşa lillāhi erba'ine şabāan aharat yenābī'u'l-ikmeti minalbihi 'alālisānihi*<sup>997</sup> revāhu Ebū Na'im fīHilye-yi 'an Ebū Eyyūb

*ışsa-yı (2) ān kes ki bādigerī meşveret mīkerd gūfteş meşveret bādigerī kun ki men 'adū-yı tuvem*<sup>998</sup>

(1968) *Meşnevī*

*Meşveret mīkerd şahşī bākesī*

*K'eztereddūd vārehed v'ezmabesī*

(3) Bir şahş bir 'āil kimse ile meşveret eyledi ki tereddüdden ve abs olmadan urtula ya'ni iki şey'den birini itiyār eylemek uşuşında mütereddid olmadan ve kendüyi tereddüd (4) ü taayyüre abs ü ayd ılmadan alāş olma için bir 'āil kimse ile meşveret eyledi

(1969) *Meşnevī*

*Gūft ey oşnām ayr-i men bicū*

*Mācerā-yı meşveret bāū bigū*

Pes (5) ol kimse ol şahşa didi ey oşnām benden ayri bir kimse iste meşveretüñ mācerāsını aa didi

(1970) *Meşnevī*

*Men 'adūvvem mer turā bāmen mepī*

*Nebved ezre'y-i 'adū (6) pīrūz hī*

Zīrā ben saa dūşmenem baa olaşma zīrā dūşmenüñ re'y ü tedbīrinden hī kimse muzaffer olmaz

(1971) *Meşnevī*

*Rev kesī cū ki turā ü hest dūst*

<sup>997</sup> "Kim ki kır sabah Allah için ihlas ederse kalbinden lisanı üzerine hikmet menbaları zahir olur." Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 34.

<sup>998</sup> "Bir başka kimseyle meşveret eden kimsenin kıssasıdır ki 'Başkasıyla meşveret et ki ben senin dūşmanım.' dedi."

***Düst behr-i (7) düst lâşek haycüst***

Yüri bir kimse taleb eyle ki o saña dost ola zîrâ bîşekk dost dostdan ötüri hayr taleb idicidür ammâ düşmenden (8) hayrcü olmak az vâkî' olur

***(1972) Meşnevî***

***Men 'adüvven çäre nebved k'ezmeni***

***Kej revem bâtu nümâyem düşmeni***

Ben düşmenem çäre olmaz ki benlikden egri giderem saña düşmenlik gösterirüm (9) ya'ni 'adünuñ şanı budur ki bizzarürî mebgüzi olan kimsenüñ tab'ına ve murādına muhālif gide ve aña düşmenlik izhār ide

***(1973) Meşnevî***

***Hārisî ezgürg cüsten şart (10) nîst***

***Cüsten ezgayri maḥal nācūstenîst***

Gürgden hārislik istemek şart degüldür bir nesneyi gayrimaḥallinden taleb eylemek filḥakīka taleb eylememekdür ya'ni muḳtezā-yı (11) 'aql oldur ki gürgden hārislik istemeye ve bir şey'i aña maḥall olmayan yirden taleb kılmaya

***(1974) Meşnevî***

***Men turā biḥiç şekki düşmenem***

***Men turā key rehnümâyem rehzenem***

Hîç bir şeksüz (12) ben saña düşmenem ben saña [H225a] kaçan yol gösterürüm ben yol urıcıyam ya'ni düşmenüñ şanındandır ki kendünüñ mebgüzi olan kimsenüñ yolını urur pes ben (13) saña zıdd u 'adüyum senüñ yoluñı urmaḳ muḳarrerdür eyle olsa benden ḥazer eyle didi 'ākıluñ evvelā şanını gör ki kendü mebgüzına 'adāvetini izhār eyler (14) ki ma'nā bu daḫı bir menfa'atdür ve şāniyen 'ākıl kendü mebgüzünüñ yolını urmaḳ ve anuñ murādına māni' olmak daḫı bir menfa'atdür zîrâ 'ākıl bir kimseye buğz u 'adāvet (15) eylemez meger ki ol kimsenüñ nāma'ḳül u nāmeşrū' kārı ola pes 'ākıluñ aña buğz kılmaması ol nāma'ḳül olan işden ötüri olur ve rehzen olması (16) daḫı ol nāma'ḳül u nāmeşrū' olan kārüñ yolını urup anı men' ü nehy kılmamasından 'ibāret olur bu ḥod minḥaysü'l-ma'nā mebgüz olan kimseye (17) 'aynıyla nef' ü fāyide olur pes 'ākıluñ bir kimseye düşmen olması ve murādından men' kılmaması bu nükteleri iş'ār kılar ve şālişen ol mebgüz olan (18) kimsenüñ ḥāline münāsib olan dostları cānibine daḫı tergīb eylemeden ḥālî olmaz nitekim insānuñ kendü tab'ına muvāfık olan dostlarıyla şöḫbet ü (19) muḳārenet kılmada ne mertebe lezzet ü ḥalāvet var idüğini ve kendü meşrebine ve mizācına muhālif olan kimselerle

mücâleset ü mu‘âşeret kılmada ne mertebe merâret ü inkıbâz (20) var idüğini beyâna şürü‘ idüp buyururlar

**(1975) Meşnevî**

***Her ki bâşed hemnişîn-i düstân***

***Hest dergülhen miyân-ı büstân***

Pes her kim dostlarınıñ (21) hemnişîni ve muşâhibi ola ol kimse külhende büstân içindedür ya‘ni dostlarla hemnişîn olmanuñ ve şöhbet kılmanuñ lezzet ü halâveti şol mertebededür ki (22) insân anlarla külhen içre şöhbet kılsa anlaruñ şöhbetlerinüñ yümn ü berekâtıyla külhenüñ cây-ı vahşet olmasını giderüp büstân gibi cây-ı laţîf olup (23) anda dostlarıyla mu‘âşeret eyleyen kimse ma‘nen gülistân u büstân ortasında oturmuş gibi olur

**(1976) Meşnevî**

***Her ki bādüşmen nişîned derzemen***

***Hest (24) ü derbüstân der gülhen***

Ammâ her şol kimse ki düşmeniyle otura zamânedede ol kimse zâhiren büstânda ve ma‘nâ külhenindedür kemâ kıle *azyaķu’s-sucûn* (25) *mu‘âşeretu’l-ezdâd ve lev kâne firriyâz velhadâyık*<sup>999</sup>

**(1977) Meşnevî**

***Düstrâ mâzâr ezmâ vü menet***

***Tâ negerded düst haşm u düşmenet***

Pes imdi âgâh (26) ol dostı sen ben ve biz dimeden incitme *mâzâr meyâzârdan* muhaffefdür tâ kim dost saña düşmen ve haşm [olmaya

**(1978) Meşnevî**

***Hayr kun bâhalk behr-i İzedet***

***Yâ berây-ı (27) rāhat-ı cān-ı hōdet***

İzed [M161b] Te‘ālādan ötüri halka -H] hayr u ihsân eyle yâhud kendü cānuñuñ [H225b] rāhatı için hayr eyle İzed Te‘ālādan ötüri halka (28) hayr u ihsân eylesen anuñ muķābelesinde niçe hayr u ihsân bulduğundan mā‘adā ol halkı kendüñe muhibb ü dost kılursın ve eger kendü cānuñuñ (29) rāhatından ötüri anlara hayr u ihsân kılursan rāhat bulursın ve anları kendüñe bende kılursın ki *elinsānu ‘abīdu’l-ihsān*<sup>1000</sup>

<sup>999</sup> “Düşmanla bahçede ve bostanda bile muaşeret etsen en dar mahpustasıdır.”

<sup>1000</sup> “İnsan, ihsanın kuludur.”



dinilmişdür (30) ve dağı İmām Büstīnūñ bu kavli dağı bu mazmūnı mü'eyyid olmışdur

*Beyt*

*Ahsenu 'alennāsi testa'budu kulūbihim*

*Ḥazzan lemā ista'bede 'l-insāne ihsān<sup>1001</sup>*

(31) (1979) *Meşnevi*

*Tā hemāre dūst binī demazar*

*Derdilet n'āyed zikīn nāhoş şuver*

Tā nazardan halkı düpdüz dost göresin kīnden senūñ kalbūñe nāhoş şüretler (32) gelmeye ya'ni halka yā Hüdā-yı te'alānuñ rızāsıçün veyāhüd kendü cānuñuñ rāhatçün hayr eyle tā kim nazaruñda cümlesini hemişe dost göresin senūñ kalbūñe bir kimse (33) kīn ü küdüret eylemeden kabīh şüretler gelmeye ve senūñ cānuñı ve kalbūñi ol şıfat-ı zemīme mülevveş ü mükedder kılmaya

(1980) *Meşnevi*

*Çünkü kerdī düşmenī perhīz kun*

*Meşveret bāyār-ı (34) mihrengīz kun*

Çünkim düşmenlik eyledūñ düşmenden perhīz eyle meşvereti mihrengīz olan yārla eyle ya'ni ol müsteşār olan 'ākil müsteşīr olan gāfile didi ki (35) çünkim sen baña düşmenlik eyledūñ ve ben dağı saña kezālik düşmenlik eyledüm pes benden hāzer ü perhīz eyle müşāvereyi var saña muḥabbet ü şefkat (36) idici yārla eyle didi

(1981) *Meşnevi*

*Güft mīdānem turā ey bülhasen*

*Ki tuvī dīrīne düşmendār-ı men*

(1982) *Meşnevi*

*Lik merd-i 'ākilī vü ma'nevī*

*'Aql-ı tu negzārdet ki kej (37) revī*

Pes ol şahş dağı ol 'ākile didi ey EbulhasanḤasan ben seni bilürüm ki sen dīrīne ve kadīmī beni düşmen tütıcısın līkin merd-i 'ākilsin (38) ve merd-i ma'nevīsın lācerem senūñ 'aqluñ seni kımaz ki egri gidesin zīrā 'aqluñ şānındandır ki her işini liḥikmetin velmaşlahatin kılar hattā andan bir kimse ḥaqqında (39) buğz u 'adāvet şadır olsa liḥikmetin ve maşlahatin şadır olur liḥikmetin şadır olan 'adāvet ise 'ayn-ı menfa'at olur ve 'ākilūñ bu dağı şānındandır (40) ki eger anuñ tabī'atı bir kimseye 'adāvet

<sup>1001</sup> "İhsan, insanların kalplerini esir eder. İnsanı esir etmek istiyorsan iyiliği çoğaltınız."

kılsa ve ‘adāvetini izhār idüp aña zulm itmek istese bilür ki anuñ cezāsı yine kendüye ‘āyid olur pes (41) bu ma’nāya vākıf u ‘ārif olduğundan ötüri tarīk-i ‘adāletden tecāvüz kılmaz ve kimseye zulm u cevr eylemez

**(1983) Meşnevi**

***Tab‘ h‘āhed tā keşed ezhaşm*** [P90b] (1) ***kīn***

***‘Aql bernefsest bend-i āhenīn***

Tabī‘at ister tā ki haşmdan kīn çeke ve intikām ala ammā ‘aql nefis üzere āhenīn benddür ya‘ni her bār ki tabī‘at kendüye zıdd (2) u [H226a] muhālif olan haşmından kīn çekmek ve aña intikām itmek istese ‘aql nefsüñ ve tabī‘atuñ muktezāsı üzere filmeşel demür bağdur komaz ki tabī‘at kendü (3) murādını icrā kıla ve nefis istediğini işleye nefsüñ ve tabī‘atuñ tarīk-i ‘adāletden çıktuğına rızā virmez ve anı zulm u ta‘addī mertebesine irgürmez belki anları (4) istikāmet ü ‘adālet miḥlerine bağlar ve zulm u ta‘addiden nefisini ve tab‘ını hıfz u ḥimāyet eyler

**(1984) Meşnevi**

***Āyed ü men‘eş kuned vādāredeş***

***‘Aql çün şahnest der-*** (5) ***nīk ü bedeş***

‘Aql gelür ve ol nefsi murādından men‘ eyler anı girü tutar zīrā ‘aql ol nefsüñ nīk ü bedine şahne gibidür ya‘ni her bār ki nefis kendü murād u muktezā- (6) sını bir kimseye ‘adāvet eyledükde anuñ üzerine imzā ve infāz eylemek istese ‘aql gelür anı zulmden men‘ eyler ve murād u muktezāsından girü tutar zīrā ‘aql ol (7) nefsüñ nīk ü bedi ya‘ni cemī‘-i ḥālī üzere ḥākim ü şahne gibidür rızā virmez ki nefis bir ḳabīḥ fi‘li işleye veyāḥud bir eyü işi terk eyleye

**(1985) Meşnevi**

***‘Aql-ı imānī çü*** (8) ***şahne-y ‘ādilest***

***Pāsbān u ḥākim-i şehri dilest***

İmāna mensüb olan ‘aql-ı ‘ādil şahne gibidür dil şehrinüñ ḥākim ü pāsbānidür ya‘ni imāna mensüb (9) olan ‘aql ki andan murād ‘aql-ı ma‘ād didükleridür filmeşel ‘ādil şahne gibidür gönül [M162a] şehrinüñ ḥākimi ve ḥārisidür aşlā zulm u cevre rāzı olmaz ve nefis ü (10) tabī‘at eger ḥadden tecāvüz itmek isteseler anları ḳayd u bend eyler ve zulm u cevr eylemege komaz

**(1986) Meşnevi**

***Hemçü gurbe bāşed ü bidārhüş***

***Düzd dersürāḥ māned*** (11) ***hemçü müş***

Ol ‘aql-ı ĩmānī gürbe gibi bīdārhūş olur düzd anuñ ĥavfindan mūş gibi sūrāhda alur ya‘ni ĩmāna mensūb olan ‘aql ĥāne-yi dilde gürbe (12) gibi ‘aqlı bīdār olup murāqabede olur nefis ü şeytān düzdi anuñ ĥavfindan mūş gibi sūrāh-ı kümūnda alur ve zuhūra gelmege andan ĥavf ılır zīrā eger zuhūra (13) gelselerdi anları izāle ve ihlāk ılırdı

**(1987) Meşnevi**

***Derher āncā ki berāred mūş dest***

***Nīst gurbe yā ki naqş-ı gurbeyest***

Her şol yirde ki mūş dest (14) ü udret getüre anda gürbe yodur yāhūd eger var ise gürbe naqşıdır bizzāt gürbe degüldür zīrā gürbenüñ şānındandır ki mūşları şikār idüp helāk (15) ide ve mūşlaruñ daı şānındandır ki gürbeden firār idüp sūrāhına gide çünkim mūşlar bir maalde türktāz ide muarrer olur ki anda gürbe olmaya eger gürbe (16) olursa da gürbe şeklinde bir şey ola ki anda gürbenüñ ĥāşşiyeti olmaya ve kezālik her şol vücūddaki nefis ü şeytān mūşı galebe getüre ve terk ü tāz (17) eyleye anda muaa olur ki ‘aql yodur eger sen dirseñ ki [H226b] ol nefsi ve hevāsı gālīb olan kimsenüñ ‘aqlı vardır cevāb oldur ki ol naqş-ı ‘aqlıdır (18) ĥaıat-ı ‘aqlı degüldür ve anda ‘aql ĥāşşiyeti daı yodur eger anda ‘aql-ı bizzāt ĥāzır olaydı nefis ü şeytān ol kimsenüñ vücūdı ĥānesine niçe (19) yol bulurdu ve ne vechle anda türktāz ılırdı demek olur

**(1988) Meşnevi**

***Gurbeyi çı şīr-i şīrefken buved***

***‘Aql-ı ĩmānī ki enderten buved***

Bir gürbe nedür belki şīrefken (20) şīrdür şol ĩmāna mensūb olan ‘aql ki tende ola ya‘ni biz ki ĩmāna mensūb olan ‘aqlı isti‘āre-yi mekniyye tarīi üzre āşir fehmlere tefhīmden ötüri (21) gürbeye teşbīh eyledük [nenüñ gürbesi ol ‘aql-ı ĩmānī ki ten-i insānīde sākın ola şīr bıraucı ve arslan gibi avī olan -H] kimseleri zemīne alup (22) helāk idici bir şīrdür

**(1989) Meşnevi**

***Gurre-yi ü ĥākim-i derrendegān***

***Na‘ra-yı ü māni‘-i çerrendegān***

Anuñ gurreyi derrendelerüñ ĥākidür ve anuñ na‘rası çerrendelerüñ māni‘idür (23) ya‘ni ol şīrefken olan ‘aql-ı ĩmānī şīrinüñ eñrenmesi ve heybet ü şalābetle şadā eylemesi sibā‘tabī‘at olan ve derrendesīret olan kimselerüñ bu dünyā (24) pīşezārın da

hâkimidür anuñ na'rası ve kahr u gâzabla olan şayhası bu cihân mer'âsında otlayan behâyimsiretleruñ mâni'idür meşelâ bir şîr-i jiyân (25) bir vâdîde olsa anuñ eñrenmesi ve şadâsı etrâfında olan derrende cânverleruñ hâkimi olur ki anuñ gürresin işitdükde her biri mağlûb olup (26) lerze kıılır ve kezâlik anuñ şayhası ol mer'âya otlamak için gelen hayvânları men' kıılır 'aql-ı îmânî şîri dahı buña beñzer anuñ eñrenmesinden (27) murâd hıfz u zabta müte'allik olan şıfatıdır her bâr ki anı izhâr eyleye derrendeler gibi ol kuvâ-yı nefsanî ve evşâf-ı şeytânî üzre hüküm kıılır (28) ve gâlib olur ve anları taht-ı taşarrufına alır ve kezâlik ol 'aql-ı îmânî şîrinuñ na'rası emr ü nehye müte'allik olan şayhası bu dünyâ mer'âsında (29) müşteheyât-ı nefsanîyeleri üzre ekl ü şurb eyleyen ve otlayup tenperver olan hayvân tabî'atları men' ü nehy idicidir

*(1990) Meşnevî*

*Şehr pürdüzdest ü pürçâme- (30) kenî*

*H'âh şahne bâş gû vü h'âh nî*

Şehr düzde tolodur ve câmeken ile pürdür isterseñ şahne olsun di isterseñ olmasun ya'ni bir şehr ki (31) sâriklarle tolu ve kaftân şoyıcı nekbetlerle memlû ola ol şehrde gerekse şahne olsun gerekse olmasun *şahne*den murâd düzdleri ve câme- (32) kenleri zabt [M162b] eyleyüp ve anlaruñ haqqından gelüp şehr halkını anlaruñ şerrinden eyemen eylemekdür çünkim bir şehrde düzdlere ve câmekenler vâfir ola şahnenüñ vücûdıyla (33) 'ademi müsâvî olur kezâlik şol kimsenüñ ki vücûdı şehrinde kuvâ-yı nefsanîyye hırsızları [H227a] hemzât-ı şeytânîyye câmekenleri pür ola ve kuvâ-yı rûhânîyye (34) ve efkâr-ı şâliha ve havâtır-ı melekîyye üzre gâlebe kııla ve bunlaruñ metâ' u mahşûlini her biri sâriklar ola ol vücûdda yâ 'aql olmuş veyâhud olmamış (35) eger 'aql olursa da anuñ vücûdıyla 'ademi berâber olur zîrâ 'aql'dan maşşûd nefis ü şeytânüñ şerrini hevâ ve heves câmekeninüñ mazarratını ol vücûddan (36) def ve men' eylemekdür çünkim bir 'aql'dan bu güne tedbîr ü taşarruf olmaya anuñ mevcûd olmasından ma'dûm olması evlâ olur

*Emîr kerdan-i Resûl 'aleyhis- (37) selâm cüvân-ı Huzeylîrâ berseriyyeyî ki derân pîrân u ceng âzmüdegân bûdend*

Bu sürh-ı şerîf Hâzret-i Resûlün 'aleyhisselâm Huzeylî kabîlesinden (38) bir 'âkil cüvânı seriyye ve 'askerüñ üzerine emîr ü serdâr itdüginüñ beyânıdır ki ol seriyye ve 'askerüñ içinde pîrler ve ceng âzmüdelere var idi (39) lâkin ol hâzret anlara iltifât

itmeyüp emîr ü serdâr itmege ol cüvânı ihtiyâr eyledi *seriyye* ‘askerden bir bölük ma’nâsınadır

**(1991) Meşnevi**

***Yek seriyye mîfiristâdî* (40) *Resûl***

***Behr-i ceng-i kâfir ü def-i fuzûl***

Hzret-i Resûl ‘aleyhisselâm bir bölük ‘asker gönderdi kâfirüñ cenginden ve füzülüñ def’inden ötüri ya’ni (41) kâfirlerüñ şerrini ve ehl-i kibrüñ ve küstâhlarıñ zararını mü’mînlerden def eylemek huşûşında bir bölük ‘asker gönderdi

**(1992) Meşnevi**

***Yek cüvânîrâ güzîd ü* [P91a] (1) *ezHuzeyl***

***Mîr-i leşker kerdeş ü sâlâr-ı hayl***

Ol hâzret Hüzeyl kabîlesinden bir cüvân ihtiyâr eyledi ol cüvânı leşkerüñ emîri ve hayl u cemâ’atüñ (2) sâlârı eyledi bu taqrîble ser‘asker ü imâm olanlarıñ ‘uluvv-i şânınıñ beyânına şürû’ idüp buyururlar

**(1993) Meşnevi**

***Aşl-ı leşker bîgümân server buved***

***Ḳavm-i bîserver* (3) *ten-i bîser buved***

Leşkerüñ aşlı gümânsuz serverdür zîrâ serversüz ḳavm filmeşel başsuz ten gibidür ya’ni leşkerüñ aşlı ve rûhı bîşekk ser‘asker (4) ü pişvâ olan kimse olur serversüz olan ḳavm sersüz olan ten ve rûhsuz olan bedene beñzer

**(1994) Meşnevi**

***În heme ki mürde vü pejmürdeyi***

***Z’ân buved ki terk-i server* (5) *kerdeyi***

Bu dügeli ki mürde ve pejmürdesin andan ötürüdür ki serveri terk eylemişsin ya’ni bu dügeli ahvâlle ki ḳalbüñ bîhayât olmuş ve rûhuñ (6) bîleṭâfet ḳalmış ve vücüduñ mağlûb u zebûn olmuş andan ötürüdür ki server ü pişvâyı terk eylemişsin ve ḥodbîn ü ḥod- (7) re’y olmuşsin pes eger hayât bulmak ve laṭif ü ḳavî olmak isterseñ gerekdür ki bir merd-i kâmilî kendüñe imâm ḳılasın ve aña her huşûşda muḳtedâ (8) olasın bu dünyâ mer’âsında [H227b] bîzamân gezmeyesin belki zimâm-ı irâdet ü ihtiyârüñ bir ‘âḳıla teslîm idüp aña peyrev olasın tâ hayât ve leṭâfet (9) bulasın

**(1995) Meşnevi**

***Ezkesel v’ezbuḥl v’ezmâ vü meni***

***Mîkeşî ser ḥ’îşrâ ser mîkuni***

Keselden ve buhlden ve benlikden müstaķil baş çekersin (10) kendüni ser ü server eylesin ya'ni rāh-ı Hākda olan kesel ü fütürüñdan ve dağı vücüduñı ve 'ırz u nāmüsüñi ve mālūñı şıyānet eyleyüp buhl u (11) imsāk eyledüğüñden ve dağı kibr ü enāniyetüñden başka başuña baş çekersin ve riyāset semtine gidersin bilmezsın ki 'ākıla mütāba'at eylemeden (12) gürizān olmada ve kendü nefsinüñ hevāsı üzre hareket kılmada ne mertebe kabāhat u şe'āmet vardır

*(1996) Meşnevi*

*Hemçü üstürü ki bügrized zibār*

*Ü ser-i hod gired (13) enderkühsār*

Meşelā bir hayvān gibi ki yükden kaçır ol hayvān kühsārda kendü başını tutar *üstür* merkeb ve binit ma'nāsınadır

*(1997) Meşnevi*

*Şāhibeş derpey (14) devān k'ey hıreser*

*Her taraf gürgist enderkaşd-ı har*

Anuñ şāhibi ardınca yeler aña böyle dir diyü ki ey hıreser her tarafda bir niçe gürg vardır (15) haruñ ve hayvānuñ kaşdıındadır

*(1998) Meşnevi*

*Ger ziçeşmem in zamān gāyib şevi*

*Pişet āyed her taraf gürg-i kavī*

Eger bu zamān sen benüm çeşmüñden gāyib (16) olasın bunu bil ki her taraftan senüñ öñüñe bir kavī ve 'azim kırt gelür

*(1999) Meşnevi*

*Üstühvānetrā bihāyed çün şeker*

*Ki nebini zindegānirā diger*

Senüñ (17) üstühvānuñı şeker gibi çeyner ki artık zindegānilik görmezsın ya'ni ey enāniyyetden ve hayvāniyyetden [M163a] baş çeküp mürşid-i kāmile ve merd-i 'ākıla mütāba'at eyleyen (18) kimse senüñ nefsiñ filmeşel şol bir merkebe beñzer ki yük çekmek zahmetinden firār eyleyüp kühistān içre kendü başın tutup gider ve (19) merd-i 'ākıl senüñ şāhibüñ gibidür senüñ arduña düşüp saña bu güne hitāb-ı pürşavāb ider ki ey sergerdān ve ey bi'aql hayvān (20) her tarafda harsiret olanlaruñ kaşdıında ve anları şayd u şikār eylemede vāfir şeytān kırtları hāzırdur hemāndem ki bir nādān müteferrid ola ve şohbet-i (21) 'ākıldan a'rāz kıla anı şayd iderler ve pençe-yi dālālet ve gavāyetle helāk kırlarlar nitekim bu hadiş-i şerif bu mażmün-ı lañife delālet eyler ki

buyurdılar (22) *inneşşeytāne zi'bu'l-insāni kez'ibi'l-ganemi ye'huзу's-şāte'l-kāşiyeti veddāniyeti feiyyākum veşşī'ābi ve 'aleykum bilcemā'ati*<sup>1002</sup> revāhu Mu'āz (23) bin Cebel pes 'ākılıñ nazarından hemāndem ki gāyib olasın her taraftan saña kavī şeytānlar öñüñe gelür andan soñra seni dālele ve gavāyet (24) pençesiyle helāk kıılır ve senüñ kemüklerüñi şeker çeyneyen kimsenüñ hazz u lezzeti gibi anı maħv u helāk eylemeden hazz u lezzet alur bir mertebe hāyib ü hāsir (25) olursın ve hayāt-ı kalbiyyeden maħrüm kalursın ki minba'd zindegānilik eşerini görmezsin

**(2000) Meşnevi**

**Ān megīr āħir bimānī ez'alef**

**Āteş ez- [H228a] biheyzümü (26) gerded telef**

Anı tütme ya'ni kurt seni tütüp helāk itmegi farz itme ol tursın āħir bī'alef kalursın āteş biheyzümlikten (27) telef olur ya'ni ey harsiret ve hayvāntabī'at baña mütābā'at eylemeden a'rāz eyleyüp kendü istedüğüñ yirde gezerseñ seni şeytān kurdları (28) avlarlar ve seni helāk eylerler sen bunu tütme ve bunlar pençesinde helāk olmağı farz itme tütalum ki nefis ü şeytān seni helāk eylemege kādır ola- (29) mayalar ve saña zarar irişdürüp izlāl u iğvā kıılamayalar bu muħakkağ ve muħarrerdür ki şāhibüñden hāşıl olan gıdādan maħrüm olursın ve gıdā-yı rühānīden (30) bībehre kalursın zīrā bu gıdā-yı rühānī elbette bir mu'ım ü mürebbīñüñ imdād u i'ām eylemesine maħşüşdür eger bir mu'ım ü mürebbī ol gıdā-yı rühāniyye- (31) yi ve ta'am-ı ma'neviyyeyi bir tālībüñ rühına dembedem virmese ve aña bu gıdaları ilkā eylemese anuñ kānūn-ı kalbinde olan āteş-i şevk ü muħabbet (32) telef olur nitekim āteş heyzüksüz telef olur ve nār muntafī ve müncemid olup ocağ bīāteş kalur kezālik tālībüñ rühına mürebbī tarafından (33) gıdā-yı rühānī virilmese bīgıdā kalur ve āteş-i şevk-i derūnına imdād olunmasa bīmeded kalur ve söyünüp bārid olur *'alef*den murād bunda (34) gıdā-yı rühānīdür gıdā-yı rühāniye 'alef ta'bīri şoħbet-i 'ākıldan firār eyleyen kimsenüñ harṭabī'at olması i'tibāryıladur 'alefden murād gıdā-yı (35) cismānī olmak münāsib degüldür zīrā harsiret olan kimse şoħbet-i mürebbī-yi kāmilden a'rāz eyledükde gıdā-yı cismānīsüz kalmağ ve ta'am-ı (36) şürīden maħrüm olmak mutaşavver degüldür

**(2001) Meşnevi**

**Hīn bimegrīz eztaşarruf kerdemem**

<sup>1002</sup> “Şeytan, insan için koyunu kapan kurt gibidir. Kurt, nasıl sürüden ayrılan koyunu kaparsa şeytan da cemaatten ayrılan insanı yoldan çıkarır. Onun için cemaatten ayrılmayın ve ayrılıktan sakının.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 524.

*V'ezgirānī bār ki cānet menem*

*(2002) Meşnevi*

*Tu sūtūrī hem ki nefset gālibest*

*(37) Hüküm gālibrā buved ey hōdperest*

Ey harsiret āgāh ol benüm taşarruf eyledüğümden kaçma ve yüküñ ağırlığından dađı kaçma zīrā senüñ cānuñ (38) benüm sen bir merkebsin hem senüñ nefsuñ gālibdür ey hōdperest hüküm gālibüñ olur ya'ni merd-i 'ākıl ve mürebbī-yi kāmīl gāfil ü cāhil olan ħar- (39) sīrete bu gūne naşīhat idüp dir ki ey ħayvāntabī'at mütenebbih ol senüñ vücūduñda benüm taşarruf eyledüğümden kaçup firār itme ve ħizmet (40) yüküñün şikletinden dađı mütē'ellim olup yabana gitme zīrā ben senüñ sebep-i ħayātuñam ve 'azāb-ı Hüdādan ve zarar-ı nefis ü hevādan bā'is necātuñam (41) sen minħayşü'l-ma'nā üstürsiret ve henüz dađı ħayvāntabī'atsın zīrā senüñ nefsuñ 'aql u rūhuñ üzre gālibdür pes hüküm gālibüñ [P91b] (1) olur ey hōdperest ü [M163b] mağlūb ma'dūm mertebesinde alur ey hevāyla mest ve lihazā kaçan bir kimsenüñ nefsi 'aqlı üzre gālib olsa [H228b] aña ħayvān (2) dirler ve kaçan bir kimsenüñ 'aql u rūhı nefsi üzre gālib olsa aña insān ta'bīr iderler

*(2003) Meşnevi*

*Ĥar neĥvāndet esb ĥvāndet Zūlcelāl*

*Esb-i (3) tāzīrā 'Arab gūyed te'āl*

Ĥudā-yı Mütē'āl saña ħar oumadı esb oudı zīrā 'Arab esb-i tāzīye te'āl dirler ya'ni ey ħayvānsiret olan (4) kimse Ĥazret-i Zūlcelāl kelām-ı mecīdinde saña ey ħimār dimedi ve bu lafzla seni arī-i müstaıme da'vet ılmadı belki senüñ emşālüñ ħayvānlaruñ cem'ine ħiāb (5) idüp **te'ālev** dimekle arī-i Ĥaa da'vet eyledi **te'ālev** demek aşıl lügatde yukarı gelüñ dimekdür āyife-yi 'Arab esbi kaçduda anı kendülere te'āl diyü da'vet (6) eyledükleri ve bu lafzla esblerine ħiāb ılduları çok olduıçün 'Arabī ata kendü mābeynlerinde te'āl demek meşhūr oldu ve aña 'alem olmak mertebesin (7) buldı pes Ĥazret-i Ĥur'ān lisān-ı 'Arab üzre nāzil oldu ve **te'ālev** emr-i şerīfi med'uvv olan kavmi arī-i Ĥaa da'vet eylemekden mā'adā anlaruñ (8) esb-i tāzī gibi mabūl olmasını ve ħimār-ı vahşī mertebesinde olanlardan mümtāz olup insāna arīb gelmesi nüktesini dağı iş'ār ıldı ve bu **ul te'ālev**<sup>1003</sup> (9) kelimesine mütē'allı olan āyetlerüñ tefsīri cild-i evvelde *derbeyān-ı ta'yīn kerdn-i zen arī-i aleb-i rūzī* sūrında mürūr eyledi

<sup>1003</sup> "Gelin, de..." (Enam 3/64))



(2004) *Meşnevi*

*Mirāḥur būd Ḥakrā Muştafā*

(10) *Behr-i üstürān-ı nefis-i pürcefā*

Ḥazret-i Muşafā ‘aleyhisselām Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretinüñ filmeşel mirāḥürı oldu pürcefā olan nefsüñ merkeblerinden ötüri (11) ya’ni bu dünyā āḥür gibidür ve bunda sākin olan insānşüret ve ḥayvānsiret kimselerüñ nefis-i pürcefāsı üstürler gibidür ve Ḥazret-i Muştafā şal- (12) lallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥaḳ Te‘ālānuñ āḥürinuñ emiri ve ḥakimidür pes ol pādşāh-ı a‘zam ol Resül-i Ekreme āḥür-ı dünyāda sākin ḥayvānsiretleri (13) tarīḳ-i a‘del ü aḳveme da‘vet eylemege ve anlara **te‘ālev** diyü söylemege emr idüp ve **ḳul te‘ālev ilākelemetin sevā’in beynenā ve beynekum**<sup>1004</sup> ayet-i kerimesinde olan ve bunuñ emşāli (14) olan āyetlerde vāḳi‘ olan **te‘ālev** emrleriyle da‘vet eyledi nitekim bu beyt-i şerifile **te‘ālev** kelimesinüñ söylemesi ḥuşuşında vāḳi‘ olan emr-i şerife ve āyet-i (15) kerimeye işāret idüp buyururlar

(2005) *Meşnevi*

*Ḳul te‘ālev güft ezcezb-i kerem*

*Tā riyāzettān dihem men rāyizem*

Allāh Tebareke ve Te‘ālā āḥür-ı dünyāda sākin (16) olan ḥayvānsiretlerüñ tarīḳ-i Ḥaḳka gelmeleri ve kendü peygamberine mütāba‘at ḳılmaları ḥuşuşında ol ḥazrete anlaruñ da‘veti için maḥzā kereminüñ (17) cezbetinden [H229a] bunlara sen yā Muḥammed **te‘ālev** di didi tā kim size riyāzet virem ben rāyizem di didi bu mışra‘ **ḳul** emrinüñ ḥükminde dāḥıldür ya’ni Ḥaḳ (18) subḥāne ve te‘ālā ‘ayn-ı kerem ve luḫfinüñ cezbinden bendelerini kendü cānibine da‘vet eylemek ḥuşuşında emr eyleyüp didi yā Muḥammed sen bunlara sizüñle bizüm mā- (19) beynimüzde berāber olan kelime-yi tevḥidüñ mefḥüm u maẓmünına gelüñ di müşrik olmadan ve Ḥaḳdan ğayriya ‘ibādet ḳılmadan i‘tirāz ḳıluñ di ve emr (20) eyledüğüm tutuñ ve nehy eyledüğümden ictināb idüp tarīḳ-i müstaḳıme gidüñ ve baña mütāba‘at idüñ tā size riyāzet virem ve nefsünüzi (21) tünd ü ḥarün olmadan ḳurtarup rām olmaḳ ve şāḥibine inḳıyād ḳılmaḳ mertebesine irgürem sizüñ rāyizüñüzem di **rāyiz** riyāzet virici- (22) ye dirler ve **riyāzet** lügatde tünd ü ḥarün olan atı **zelil** itmege dirler arāzu’l-fārisi’l-mühere dirler **zelle** ma’nāsın virürler ve sen daḥı (23) ruztü’l-mühere diseñ ma’nāsı bir tünd ḥayı **zelil** eyledüm dimek olur rāze yerüzu ravzan ve riyāzeten ḳāle yeḳülü [M164a]

<sup>1004</sup> “De ki: (ey kendilerine kitap verilenler) gelin aramızda ortak bir kelimedede birleşelim.” (Āl-i İmran 3/64)

bābındadır nitekim buraya münāsib olan (24) aqvāl u kelimāt Tarīkatnāmede kısm-ı şālīşde bāb-ı evvelde derece-yi ‘āşırde mezkūr u mestūr olmuştur anda taleb olına

*(2006) Meşnevī*

*Nefshārā tā (25) muravvez kerdeyīm*

*Z’īn sūtūrān bes legedhā ḥordeyīm*

Nefsleri muravvez eyleyinceye dek bu sūtürlardan çok depmeler yimişüm *muravvez* tef’īl (26) bābından ism-i mef’uldür mübālağayla riyāzet kılınmış ma’nāsına ya’ni nüfūs-ı insāniyyeyi riyāzetlenmiş ve rām kılınmış eyleyinceye dek merkebsiret (27) olan kimselerden çok legedler yimişüm ve bīşümār cefālar ve ezālar görmişüm bu beyt egerçi Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem lisānındandır (28) lākin her ‘aşrda ḥalkā rāyız olan ve terbiyye kılan mürşidlerüñ daḥı lisānından olur ve anlar daḥı kendü ḥāllerinden bu gūne ḥikāye kılur

*(2007) Meşnevī*

*(29) Her kücā bāşed riyāzetbāreyī*

*Ezleghāyeş nebāşed çāreyī*

Ve filḥakīka her kanda ki bir riyāzet virici ola legedlerden aña bir çāre olmaz *riyāzet-* (30) *bāre* riyāzete ve riyāzet virici dimekdür ya’ni her ne zamānda ve her ne mekānda bir riyāzet virici ve ḥalkā ta’līm ü naşīhat idici mürşid olsa (31) ḥayvāntabī’at olan kimselerüñ cefā ve ezāsı depmelerinden anuñ üzerine bizzarüñ vāki’ olur ve o nāsuñ ta’n u melāmeti çiftelerini yimedden (32) ḥālī olmaz

*(2008) Meşnevī*

*Lācerem ağleb belā berenbiyāst*

*Ki riyāzet dāden-i ḥāmān belāst*

Lācerem ağleb ü ekşer belā enbiyā üzredür zirā ḥāmlara riyāzet (33) virmek belādur kāle ‘aleyhisselām *eşeddü’l-belāen ‘alelenbiyā şumme’l-evliyā şümme’l-emşel felemşel*<sup>1005</sup> filḥakīka bir niçe nāpuḥte mertebesine irgürinceye dek (34) bir kāmīl ḥayli zahmet çekmek gerek tā ol nāpuḥte ve ḥām [H229b] puḥte ola ve kemāl mertebesin bula

*(2009) Meşnevī*

*Süksükānīd ezdemem yorgā revīd*

*Tā yuvāş u merkeb-i sulṭān (35) şevīd*

<sup>1005</sup> “Belanın en şiddetlisi enbiya üzerinedir. Sonra veliler ve sonra da onlara benzeyenler üzerinedir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 11, s. 372.

Ey sütün̄siretler siz süksükler siz benüm nefesümden yorğa gidüñüz tā kim sulṭānuñ merkebi ve yuvaşı olasuz *süksük* şol yeleken bargirdür ki (36) yola hemvār u yeksān gitmez belki nāhemvār reviş ider ki üstinde olan kimse andan ḥazz itmez *yuvāş* bunda muṭīʿ ü rām maʿnāsınadır taḳdīr-i kelām (37) budur ki ey bu dünyā āḫūrında bedḥūy olanlar ve ḥayvān mertebesinde ḳalanlar siz rāh-ı Ḥaḳḳa hemvār gidici ve dölek ü laṭīf seyr idici kimseler degülsüz belki (38) zehāb u ḥareketleri nāḥoş ṭāyife siz gerekdür ki benüm nefes-i şerīfüm ḳabül idüp rāh-ı Ḥaḳḳa yorğa gidesüz ve müʿeddeb ü muʿallem olup hemvār seyr (39) idesüz tā kim sulṭān-ı ḥaḳīḳatüñ merkebi ve muṭīʿ ve münḳādı olasuz ki ol ḥazret bār-ı emāneti sizüñ üzeriñüze ḳodı gerekdür ki anuñ emāneti yükine (40) merkeb olup buyurduğı mertebeye iletmez ve alup gidesüz

**(2010) Meşnevi**

***Ḳul teʿālev ḳul teʿālev güft Rab***

***Ey sütün̄rān-ı remīde ezedeb***

Ey edebden (41) ürken ve firār iden sütün̄rlar Rabbü'l-ʿālemīn baña sizi daʿvet eylemek ḥuşuşında *teʿālev* di diyü emr eyledi pes size lāzım olan [P92a] (1) oldur ki Ḥaḳḳuñ daʿvetin ḳabül idesüz ve benüm buyurduğım yire gidesüz didi bu beytler Ḥazret-i Nebīñ lisān-ı şerīfinden ol ḥazretüñ ḥalkı Ḥaḳḳa daʿvet eylemek (2) ḥuşuşında söyledükleri kelāmı ḥikāyedür ***ve ḳul teʿālev*** āyet-i kerīmesi daḫı bu mażmūnı şāmil olur ve bu maʿnālara remz ü işāret kıılır çünkim Ḥazret-i (3) Nebīñ ḥalka olan daʿvetin üslūbını ***ve ḳul teʿālev*** āyetinüñ şāmil olduğı ve işāret kııldığı nükteleri beyān eyledükden soñra ḥalkuñ ol ḥazretüñ (4) daʿvetinden nefret eylemesi ḥuşuşında Ḥaḳ teʿālānuñ ol ḥazrete virdügi tesellīñ beyānına şürüʿ idüp buyururlar

**(2011) Meşnevi**

***Ger neyāyend ey nebī ḡamgīn meşev***

**(5) *Zʿān dü bītemkīn tu pūrezkīn meşev***

Ey nebiyy-i güzīn eger ol medʿuvv olan ṭāyife-yi mehīn senüñ ḥazretüñe gelmeyeler ve daʿvetüñe icābet kılmayalar ḡamgīn olma (6) ol iki temkīnsüzden sen pūrķīn olma *iki bītemkīn*den murād kıılletden [M164b] kināyet olsa da olur ammā Yehūd u Naşārī olmak fehme aḳreb ve maḥalle (7) ensebdür ve bu beyt-i şerīf *ḳul teʿālev* kelimesiyle muşaddara olan āyet-i kerīmenüñ tetimmesinüñ mażmūnidur ki ol ***feinne tevellev***

**feḳülü eşhedü** (8) **bienne muslimüne**<sup>1006</sup> kavlı-i şerîfidür hülâşa-yı kelâm ve netîce-yi merâm Hâzret-i Nebîye tesliye ve her ‘aşrda anuñ kâyimmakâmı olup halkı Hâḳka da‘vet kılan velî- (9) ye daḳı Hâzret-i Hâḳ cānibinden bu gūne tesliye olup buyururlar ki ey Nebiyy-i Mūkerrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eger bu aşamm u ebkem [H230a] olan ḫāyife senüñ da‘vetüñi (10) istimā‘ itmezler ve ḫarîḳ-i aḳvama gitmezlerse ḡamnāk olma bu iki bitemkīn olan ḫāyifenüñ tevellī ve a‘rāzından pürkīn olma eger bunlar senüñ da‘vetüñden (11) tevellī iderlerse siz bunlara söyleñ ey muḫī‘ ve münḳād olan bendelerüz pes her mürşid ü mürebbī olan kimse daḳı bu ma‘nādan mütesellī ola ve kendüye mütāba‘at (12) eylemeden tevellī ve a‘rāz eyleyen bitemkīnlere bu maẓmūnı edā kıla

**(2012) Meşnevi**

**Güş-ı ba‘zı z’în te‘ālevhā kerest**

**Her sütürirā şıḫablī dıgerest**

Ba‘zı kimsenüñ (13) ḳulaḳı bu *te‘ālev*lerden şaḳırdur her bir sütürüñ bir āḫir āḫürü vardur ya‘ni her ḫayvānuñ bir mertebesı vardur ki ol mertebeden tecāvüz olmayup (14) bir āḫir mertebe kendü irādetiyle gelemez ve kendü mertebesı üzre musallaḫ u müvekkil olan ḫākimüñ sözini terk idüp bir āḫir mertebede olan ḫākimüñ (15) sözünü istimā‘ idemez ve ḳabül [ḳılamaz -P] meşelā ehl-i nefis ve ehl-i şeyḫān enbiyā ve evliyā mertebesine gelemez ve anlarıñ kelām-ı sa‘ādetencāmın müstemī‘ olamaz (16) ve ḳabül kılamaz ve kezālik enbiyā ve evliyā daḳı ehl-i nefis ü şeyḫān ehlinüñ mertebesine varmazlar ve anlarıñ sözünü ḳabül kılmazlar şırf ehl-i (17) bāḫın şırf ehl-i zāhir olanıñ sözünü istimā‘ kılmazlar ve mertebelerine daḳı māyıl olmazlar ve şırf ehl-i zāhir olan daḳı ehl-i bāḫın olanlarıñ (18) kelāmın fehm kılmazlar ve mertebelerine vāşıl olmazlar bunuñ gibi her bir mertebenüñ ehli bir āḫir mertebenüñ ehlinüñ da‘vetinden ve kelimātından (19) aşammlardur ve liḫazā ba‘zı kimselerüñ güş u hüşı Hâḳ te‘ālānuñ da‘vetlerinden ve Hâzret-i Nebīnün anlara *te‘ālev* dimelerinden aşamm olmuşdur anuñçün ki (20) her ḫayvānuñ bir āḫir mertebesı vardur bu da‘vete müsta‘idd ve bu emr-i şerīfüñ ḳabüline ḳābil-i ehl-i hidāyetden bir kimse gerekdür ki ḫattā anuñ güş-ı (21) hüşı bu da‘vetleri işide ve anı becān u dil ḳabül ide ve med‘uvv olduḳı semte gide ammā ol ḫayvānlar ki ḫalālet mertebesinde ḳalmışlar ve (22) nefis

<sup>1006</sup> “Eğer buna karşı yüz çevirirlerse: ‘Bizim gerçekten Müslüman olduğumuza şahit olun!’ deyin.” (Āl-i İmran 3/64)

ü şeytāna t̄abī' olmuşlardır anlarıñ sem'ci cānı bu nidāyı işitmeden ker olmuş ve bu emre imtişāl idüp anuñla iş itmeden bībehre (23) kalmışdır

**(2013) Meşnevi**

***Münhezim gerdend ba'zī z'īn nidā***

***Hest her esbī tavīle-y ū cüdā***

**(2014) Meşnevi**

***Münkabız gerdend ba'zī z'īn kışaş***

***Z'ān ki her mürğī cüdā dāred kafes***

(24) Bu nidādan ba'zısı münhezim olurlar zīrā her bir esbūñ cüdā tavīlesi vardır bu kışaşdan ba'zısı münkabız olurlar zīrā ki her bir kuş başka (25) kafes tutarlar ya'ni **ya' ehle'l-kitābi te'ālev**<sup>1007</sup> nidāsı ki filhākīka [H230b] mūcib-i cem'iyet ve sebebi ittihād iken ba'zı kimse bundan münhezim olurlar ve (26) tefrikaya düşüp perākende ve perīşān kalurlar anuñçün ki her bir esbūñ hāşş bir tavīlesi vardır eger bir esbi kendü mu'tād olduğu ve ikāmet (27) kıldığı tavīleden cüdā eyleyüp bir āhir tavīleye getirüp muqayyed eyleseñ ve aña ol mertebe ve maqāmuñ fazīletine mūte'allik niçe kelām söyleseñ (28) aşlā kulağına girmeyüp bu kelām ol mertebenūñ ehliyle ūlfet ū ünsiyyet eylemege sebep iken aña bā'ış-i nefret olup fırsat (29) bulduğu gibi hezīmet kılur ve mu'tād [M165a] olduğu maqām u menzile gelür ve bu kışaş-ı Qur'ānı ve hikāyāt-ı Furkānīnūñ mūcib-i inkişāf ve mūriş-i (30) inbisāt olmak şānından iken bu kışşalardan ba'zı kimseler münkabız olurlar ve elem ū ıztırābda kalurlar anuñçün ki anlar bunuñ ehli degüller- (31) dūr her kuş kendüye münāsib bir kafes tutduğu gibi herkes dağı kendü zātına lāyık bir mertebe ve maqām tutar bir āhir mertebeden aña söz (32) söyleseñ ve kışşalar naql eyleseñ ol kışşadan anuñ cānı münkabız u pürğuşsa olur velhāşil **ennāsu ma'ādinu kema'ādini'z-zehebi** (33) **velfiḍḍati**<sup>1008</sup> hadīşinūñ mefhūmı üzre bu nās mütefāvitdür kimisinūñ mertebesi zeheb gibi a'lā ve kiminūñ mertebesi fiḍḍa gibi andan ednā- (34) dur kimi nuḥās gibi ve kimi raşāş gibi ve kimi hadīd gibi biri birine muğāyir vāki' olmuşdır bu ihtilāf insānda olmak 'aceb degül (35) melā'ike cinsinde dağı vāki' olmuşdır nitekim melā'ike mābeyninde olan ihtilāfa dağı işāret idüp buyururlar

**(2015) Meşnevi**

***Hod melā'ik nīz nāhemtā* (36) budend**

<sup>1007</sup> “Ey kendilerine kitap verilenler, gelin...” (Āl-i İmran 3/64)

<sup>1008</sup> “İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibidirler.” İmam Nevevī, *Riyazü's-Salihīn*, C. 1, s. 349.

### ***Z'în sebeb derāsmān şaf şaf şudend***

Melā'ike daḥı nāhemtā oldılar bu sebebden āsmānda şāf şaf oldılar ya'ni melā'ike daḥı yalñuz (37) bir nev' oldılar belki eşnāf-ı keşire ve tavāyif-i mütenevvi'a oldılar bu sebebden āsmān üzre şaf şaf oldılar her birinüñ bir maḳām-ı ma'lūmı (38) vardur ve her biri bir şāfda ḳāyimdür ki kendü şaffından bir āḥir şaffa gidemez kendü maḳām-ı ma'lūmindan ma'lūmı olmayan maḳāma tecāvüz idemez nitekim (39) Hāḳ te'ālā sūre-yi Şāffātda anlarıñ lisānından hikāye buyurur ***ve mā minnā illā lehu maḳāmun ma'lūmun ve innā lenaḥnu's-şāffüne***<sup>1009</sup> bunlarıñ süflisi var anlara (40) melā'ike-yi süflī dirler ki bu zemīnde sākin olanlardur bunlar daḥı nev' nev'dür ve 'ulvīsi daḥı var anlara melā'ike-yi 'ulvī dirler ve melā'ike-yi semāviyye daḥı (41) dirler bunlar daḥı envā' üzredür meleküt-ı aşgaruñ melekleri var ve meleküt-ı ekberüñ melekleri var [H231a] ve 'ālem-i ceberūtuñ daḥı bir āḥir nev' üzre [P92b] (1) melekleri var ve 'ālem-i lāhūtuñ daḥı bir āḥir ḳısm üzre melekleri vardur bunlarıñ kimine Mūheyyemūn dirler ve kimine daḥı Kerrūbiyān ta'bīr iderler velḥāşıl bunlar şaf şafdur (2) şaff-ı āḥirüñ melā'ikesi şaff-ı evvelüñ meleklerinüñ sırrına ve 'ilmine vāḳıf degüldür

### ***(2016) Meşnevi***

#### ***Kūdekān gerçi beyek mekteb derend***

#### ***Dersebak her yek ziyek bālāterend***

(3) Meşelā oḡlancıklar egerçi bir mekteb içredürürler ammā ders ü sebakda her biri birinden bālāterdür ya'ni melā'ikenüñ 'ilmi ve mertebesi biri birinden mütefāvit olduḡı mekteb (4) içre sākin olan oḡlancıklarūñ biri birinden 'ilmleri ve mertebeleri 'ālī olduḡı gibidür nitekim eḫfāl egerçi bir mekteb içre müctemī' olmışlardur ve ta'allūm (5) eylemede iştirāk ḳılmışlardur līkin sebakda her biri birinden bālāterdür birinüñ bildüḡini bir āḥiri bilmez ve anuñ mertebesine kendü mertebesinden dūn olan āḡāh (6) olmaz ***ve fevḳa kulli zī 'ilmin 'alīm***<sup>1010</sup> bu ma'nāya şehādet eyler sāyir insāni daḥı buña göre ḳıyās eyle

### ***(2017) Meşnevi***

#### ***Maşrıķı vü maḡribirā hissehāst***

#### ***(7) Maşıb-ı dīdār hiss-i çeşm rāst***

### ***(2018) Meşnevi***

<sup>1009</sup> “Melekler, bizden her birimizin belli bir makamı vardır. Biziz o saf saf dizilenler, biziz.” (Saffat 37/164-165)

<sup>1010</sup> “Ve her ilim sahibinin üstünde bir ālim vardır.” (Yusuf 12/76)

***Şad hezārān gūshā derşaf zenend***

***Cümle muhtācān-ı çeşm-i rüşenend***

Maşrıka mensüb ve mağribe mensüb olan (8) kimseler için hisler vardır lakin bu cümle havāssdan dīdār manşıbı çeşmüñ hissi içündür meşelā yüz biñ gūşlar şaf ursalar ve bir yirde tursalar (9) bu huşūşda cümlesi rüşen çeşme muhtācdur ya'ni Hākīm-i Mutlak halkı halk eyledükde herkesi bir maşlahat için halk eylemişdür ki bir gayrinuñ ol (10) maşlahata kabiliyyeti yokdur ve her 'uzvda bir hāşiyet komışdur ki bir āhir 'uzvda ol hāşiyet yokdur ve her 'uzv [M165b] bir āhir 'uzvuñ eylediği 'ameli eylemege kadir (11) degüldür nitekim maşrıq u mağrib ehlinüñ cümlesinüñ hisleri vardır bu cümle hislerüñ mābeyninde rü'yet ü müşāhede ve mu'āyene manşıbı çeşmüñ idrāki içündür (12) ki rü'yet ü müşāhede aña maşşūş ve ol dağı rü'yet ü müşāhede için maḥlūk u maşşūr olmışdur eger filmeşel niçe yüz biñ kulaklar bir yerde şaf (13) ursalar ve bir kimsenüñ cemāl-i bākemālini müşāhede eylemek için muntazır olup tursa ol şāhib-i cemāl zuhūra geldükde bu cümlesi rü'yet (14) ü müşāhede huşūşında çeşm-i rüşene muhtāclardur ki kendülerde ol hāşiyet yokdur ki anuñ cemālini müşāhede eylemege kadir olalar

***(2019) Meşnevi***

***Bāz şaff-ı gūshā- (15) rā manşıbi***

***Dersemā'-ı cān u iḥbār u nebi***

***(2020) Meşnevi***

***Şad hezārān çeşmrā [H231b] ān rāh nīst***

***Hīç çeşmī ezsemā' āgāh nīst***

Girü gūşlar şaffinuñ dağı (16) bir manşıb u hizmeti vardır cānuñ kelāmını ve nebīnüñ haberlerini istimā' eylemede niçe yüz biñ çeşme ol yol ve ol kuvvet yokdur hiç bir çeşm semā'dan (17) āgāh u haberdār degüldür ya'ni girü Hāk Subhāne ve Te'ālā bu kulaklara bir manşıb ve bir hāşiyet virmişdür ki ol hāşiyet cānuñ kelāmını istimā'da ve Hāzret-i (18) Nebīnüñ haberlerini gūş kılmada ve sāyir enbiyā ve evliyānuñ ve 'ulemā ve şulehānuñ kelimātını istimā' eylemek huşūşındadır filmeşel eger Hāzret-i Cānānuñ (19) kelām-ı şerīfi naql olınsa ve Hāzret-i Nebīnüñ aḥādīs-i şerīfesi tekellüm kılınsa ve kezālik enbiyā ve evliyānuñ kelimāt-ı laṭifesi telaffuz olınsa niçe yüz gözün (20) bu zıkr olınan envā' kelimāti istimā' eylemege tārīki ve isti'dadı yokdur zīrā hiç bir göz semā'dan āgāh degüldür zīrā ol idrāk

mubşarât için (21) maḥlûk olmuş ve bu idrāk mesmû'ât için zuḥûra gelmişdir pes birinûñ kârını bir âhiri işlemege kâdir degüldür

*(2021) Meşnevi*

*Hemçünin her hiss yek (22) yek mişümer*

*Her yeki ma'zül ezân kâr-ı diger*

*(2022) Meşnevi*

*Penç hiss-i zâhir ü penç enderün*

*Dersafend enderkıyâmu 'ş-şâffün*

Elhâşıl buncılayın her hissi (23) bir bir 'add eyle her birisi ol âhirün kârından ma'zül u bînaşıbdür beş hiss-i zâhir ve beş daḥı hiss-i bâḥın daḥı şafdadururlar şâffün (24) kıyâmetde ya'ni *innâ lenaḥnu 'ş-şâffün*<sup>1011</sup> âyet-i kerîmesiyle müşârü'n-ileyhâ olan melâ'ike kıyâmetde niçe şaf idicilerse bu ḥavâss-ı ḥamse-yi zâhire ve ḥavâss-ı (25) ḥamse-yi bâḥına her biri kendü mertebelerinde şafdadurlar melâ'ikenün birisi kendü şaffından ve maḳâmından bir âhir şaffa ve maḳâma tecävüz kılamadıḡı (26) ve ol şaffuñ ve maḳâmuñ ehlinün ḥâşiyetlerine ve 'ilmlerine vâkıf gibi ḥavâss-ı ḥamse-yi zâhire ve ḥavâss-ı ḥamse-yi bâḥına daḥı kendü mertebelerinden tecävüz (27) idüp bir âhir hissün kârını işlemege kâdir olamazlar lâkin bu hisslerün kendü mertebelerinden tecävüz idemeyüp bir âhir hissün ḥâşiyetini (28) ve ḥükmini edâ eylemege kâdir olamadukları mertebe-yi keşrete muḳayyed oldukları i'tibârladur eger mertebe-yi cem'e irseler ve nür-ı vaḥdetle muñşabiḡ olsa- (29) lardı göz kulaḳ gibi işidür ve kulaḳ göz gibi görürdi ve her bir hiss bir âhir hissün virdüḡi ḥâşiyeti virürdi nitekim bu maḳâma münâsib olan (30) esrâruñ tafşîl ü taḥḳîki bir niçe ḥikâyâtdan ve beyânâtdan şoñra *beyân-ı ân ki her hiss-i mudrekîrâ nîz ezâdemî mudrekâtî dîgerest* sürḥ-ı (31) şerîfnde gelse gerekdür ve İbn Fâriẓ Ḥâzretlerinün bu ma'nâyı mü'eyyid olan ebyât-ı [H232a] şerîfesi ol maḥall-i mezkûrda zikr olınsa gerekdür inşaallâhu (32) te'alâ

*(2023) Meşnevi*

*Herkesi k'ü ezşaf-ı dîn serkeşest*

*Mîreved süy-ı şafî k'ân vâpesest*

Her bir kimse ki o dîn şafından serkeş ü mu'rizdür (33) ol serkeş bir şaf cānibine gider ki ol şaf girü ardındadır ya'ni her kimse ki [M166a] merâtib-i dīniyyenün bir mertebesinde ve maḳâmât-ı yaḳīniyyenün (34) bir maḳâmından mu'riz olsa ve baş

<sup>1011</sup> “Biziz o saf saf dizilenler, biziz.” (Saffat 37/165)



çekse lābüdd ol kimse ol mertebeden ednā bir mertebeye gider ve süflī menzileye tenezzül ider

**(2024) Meşnevi**

***Tu zigüftār-ı te'ālev*(35) *kem mekun***

***Kīmyā-yı bes şigerfest in sūhan***

Ḳāyimmakām-ı nebevī ve vāriş-i Ḥazret-i Muştafavī olan mürşid ü mürebbī sen *te'ālev* güftārından (36) kem ü nākış eyleme zīrā bu söz ziyāde şigerf kīmyādur ya'ni *te'ālev* kelimesi tarīḳ-i Ḥaḳḳa da'vet kılamak ve muvaḥḥid olmağa ve sa'ādet bulmağa gelüñ dimek (37) ma'nāsını edā eyleyici bir kelimedür ve bu da'vete müte'alliḳ olan kelime mürşidler cānibinden müsta'idd olan kimseler ḥaḳḳında ziyāde 'azīm kīmyādur pes mürşide lāzım (38) olan oldur ki bu kīmyā gibi olan *te'ālev* sözünü müsta'idd ve ḳābil olan kimselerden dirīḡ eylemeye belki bir defada şalāḥpezīr olmazsa (39) bir āḫir defada ol kīmyāyı ḳabül eyleyüp ıslāḥ-ı nefis eyleye

**(2025) Meşnevi**

***Ger misī gereded zigüftāret nefir***

***Kīmyārā hiç ezvey vāmegir***

**(2026) Meşnevi**

***İn zamān kerrest* (40) *nefs-i sāhireş***

***Güft-i tu sūdeş kuned derāhireş***

Eger bir miştabī'at senüñ güftāruñ kīmyāsından nefret idici ola sen kīmyāyı (41) hiç andan dirīḡ tutma bu zamān anuñ sāḫir nefsi ziyāde şaḡırdur senüñ gözüñ aña sūd eyler āḫirinde ya'ni ey taḳrīr ü ta'bīri iksīr- [P93a] (1) te'sīr olan pīr eger bir mis gibi dün u ḥaḳīr olan kimse senüñ güftār-ı şerīfüñden şalāḥpezīr olmayup nefret eyleyse sen yine da'vet kīmyāsını andan girü tutma (2) zīrā gāḫ olur ki bir şey bir zamān bir şeyüñ ḳabūline müsta'idd olmaz lākin bir āḫir zamānda anı ḳabül eyler pes egerçi ol mis gibi dün olan kimsenüñ nefis-i (3) sāḫiri bu zamānda senüñ kelāmuñı istimā' ve ḳabül eylemeden aşamm oldıysa senüñ kelām-ı şerīfüñ āḫirinde aña menfa'at kılar

**(2027) Meşnevi**

***Ḳul te'ālev ḳul te'ālev ey*(4) *gūlām***

***Hīn ki innallāhe yed'ü bisselām***

Ey gūlām sen *te'ālev* di *te'ālev* di āḡāḫ ol ki taḫḳīken Allāḫ Te'ālā bendelerini dāru's-selāma da'vet eyler nitekim sūre-yi Yūnusda (5) Allāḫ Tebāreke ve Te'ālā buyurur

*vallāhu yed'ū ilādāri's-selāmi ve yehdī menyeşā'u ilāşırātin mustakīm*<sup>1012</sup> bu āyet-i kerīmenūñ tefsīri bu cildde *tahrīz-i Süleymān resūlān* [H232b] (6) sūrhında geđdi ya'ni ey ğulām-ı İlāhī ve ey hādīm-i ıarık-i Rabbānī tekrār betekrār halkı Hakkā gelūñ diyü da'vet eyle āġāh olup anlara Allāh Te'ālā sizi dārū's-selāma (7) da'vet eyler diyü söyle pes da'vete lāyık olan serverlere irşād-ı nās eylemek huşuşında terġib ü tahrīz eyledüklerinden şoñra da'vete müstahakk olmayan (8) ve mücerred serverlige muhabbeti olduğundan ötüri da'vet-i nāsa taşaddī kılan ve müştāġil olan kimselere dađı ta'līm ü naşīhat eyleyüp buyurlar

**(2028) Meşnevi**

*H'āce bāz ā* (9) *ezmenī vü ezserī*

***Serverī cū kem taleb kun serverī***

Ey h'āce benlikden ve serlikden girü gel bir server iste serverlik taleb eyleme ya'ni ey (10) serverlige muhabbet ü riyāsete meyl ü raġbet eyleyen efendi enāniyyetden ve riyāset ü naħvetden girü gel bir merd-i kāmile ve mürşid-i fāzıla tābi' ol anuñ rızāsını (11) taleb kıl serverlik talebinde olma zīrā riyāset talebi olan kimse 'azīm haıarda olur ve çoġı bu tāyifenūñ eger rücū' kılmazsa imānsuz olur (12) zīrā kibr Hūdā-yı Te'ālāya lāyık olur ve bāhuşuş ki bir kimse dağı dīnde nākış ola ve mücerred mürīd ü muhibb cem'ine meşġul olduğundan ötüri bir ehli (13) bulmadan ve andan taşşīl-i kemāl kılmadan ferāġat kıla bundan ziyāde aña hasāret olmaz

***İtirāz kerd-i mu'teriz berResul 'aleyhisselām beremir*** (14) ***kerden-i ān Huzeylirā***<sup>1013</sup>

**(2029) Meşnevi**

***Çün Peyember serverī kerd ezHuzeyl***

***Ezberāy-ı leşker-i manşūr hayl***

Çünkü Peyġamber 'aleyhisselām Hüzeyl kabīlesinden (15) bir server eyledi hayluñ manşūr olan leşkerinden ötüri *hayl* bunda cemā'at ma'nāsına olur eger esb murād olursa esbsüvār dimek olur (16) ve taġdīr-i ma'nā haylsüvār olan manşūr-ı leşkerden ötüri Peyġamber Hāzretleri bir server eyledi dimek olur ve cemā'at ma'nāsına olduğu taġdīr üzre (17) murād böyle dimek olur ki çünkü Peyġamber 'aleyhisselām Hüzeyl kabīlesinden bir tāze cüvānı [M166b] cemā'at-i Müslimīnūñ manşūr u muzaffer olan leşkerinden (18) ötüri server eyledi

**(2030) Meşnevi**

<sup>1012</sup> “Allah selamet yurduna çağırıyor ve dilediğini de doğru yola hidayet eder.” (Yunus 10/25)

<sup>1013</sup> “O Hüzeylî'yi emir etmesi üzerine Resul aleyhisselama muterizin itiraz etmesi”

***Bü'l-fuzûlî ezhased tākāt nedāšt***

***İtirāz u lānusellim berfirāšt***

Bir bülfuzûl hasedinden tākāt tutmadı itirāz (19) u lānusellim kaldırdı ya'ni ol hazretüñ re'y ü tedbîrini pesend eylemeyüp itirāz eylemege ve lānusellim diyü söylemege münāsib kelāmuñ 'alemin kaldırdı (20) ve baḥş u cidāle müte'allik kıl ü kāl kıldı pes bu münāsebetle ḥişşe beyānına şürü' idüp buyururlar

***(2031) Meşnevi***

***Ḥalkrā binger ki çün zulmāniyend***

***Dermetā'-ı (21) fāniyi çün fāniyend***

***(2032) Meşnevi***

***Eztekebbür cümle endertefriķa***

***Mürde ezcān zinde endermiḥraķa***

Ḥalk-ı cihānı gör ki niçe zulmānilerdür metā'-ı fānide nice fānilerdür (22) tekebbürden cümlesi tefriķadadır cāndan mürdeligin miḥraķada zindelerdür [H233a] *miḥraķa* maḥall-i ḥarb u kıtāle dirler fesāne ve kışşa ma'nāsına daḥı gelür ve büstān (23) ve dirāḥtān içinde olan yola daḥı dirler bu cümleye bunda kâbiliyyet vardur ve maḥalle daḥı mülāyimdür eger maḥall-i ḥarb murād olursa dünyādan isti'āre olur ki (24) filḥaķiķa maḥall-i nizā' u cidāldür ve kışşa ve fesāne murād olursa kıl ü kālden 'ibāret olur ve büstān u dirāḥtān içinde yol murād olursa ṭarīķ-i (25) ḥuzūz-ı nefsanıyyeden kināyet olur ve taķdîr-i kelām ve ta'bîr-i merām böyle dimek olur ki ey ṭalib-i Ḥaķ olan kimse ḥaķa naẓar eyle gör ki nice zulmānilerdür (26) fānî olan metā'-ı dünyā ṭarīķinde nice fāniler ve müsteḥliklerdür bir mertebe bu metā'-ı dünyānuñ muḥabbetine münhemik olmışlardur ki dîde-yi dilleri kör olup ve 'aķılları (27) zulmet ü ğaflet ve cehālet içre ḳalup ḥaķkı bātıldan fark kılamamışlar ve mā vü menî kaydından ḥalāş olamamışlar mütekebbir olmalarından ve ehl-i Ḥaķķa itā'at (28) eylemeden istinkāf kılmalarından cümlesi tefriķada ḳalmışlardur ve zevķ-i ülfet ve ittihāddan binaşib olmuşlardur cān 'āleminden mürdelerdür ve maḥall-i ceng (29) ü cedel olan dünyā ḥuşuşında zindelerdür vech-i şānî üzre ma'nā cānuñ kelāmını istimā' eylemek ḥuşuşında mürdeler ve efsürdelerdür ammā füsün (30) u fesāne ve kıl ü kāl naḳlinden zinde ve ferḥundelerdür vech-i şāliş üzre ma'nā cān yolından mürdeler ve ḥazz-ı nefsanî yolında zindelerdür dimek (31) olur

***(2033) Meşnevi***

***İn 'aceb ki cān bezindān enderest***

### ***V'ānehān miftāh-ı zindāneş bedest***

Bu 'aceb ki cān zindān içredür ve andan şoñra zindānuñ (32) miftāhı ol cānuñ elindedür *zindān*dan murād 'ālem-i ṭabī'at ve mertebe-yi beşeriyetdür ki nefhā-yı İlāhī olan cān anda maḥbūs olmış çār 'unşur çār (33) dīvār gibi anı ihāta kılup zābtına almış ve cān-ı şerīf kuyūd-ı beşeriyetle muḳayyed ḳalmışdur ve *miftāh*dan murād mücāhededür ki bir kimse mücāhede eylese (34) ṭarīk-i ḫalāş aña müyesser olur ve Ḥaḳ cānibinden hidāyet bulup seyl-i necāta mühtedī olur nitekim *vellezīne cāhedū fīnā lenehdiyennehum subulenā*<sup>1014</sup> āyet-i kerīmesi (35) bu ma'nāya delālet ḳılır miftāhdan murād Ḥazret-i Ḥaḳḳa du'ā ve tazarru' eylemek daḫı olsa cāyızdır ve maḥall-i ta'accüb miftāh-ı maḥbūs olan cānuñ elinde olup (36) kendüyi cesedden ḫalāş eylemege sa'y ḳılmadıḫı olur ḫülāşa-yı kelām böyle dimek olur ki 'aceb budur ki cān ṭabī'at zindānınuñ içinde maḥbūsdur (37) ve andan şoñra zindānuñ miftāhı olan mücāhede veyāḫud tazarru' ve du'ā anuñ dest-i ihtiyārına müfevvezdür pes derḫāl ālet-i fetḫ olan mücāhedeyi (38) eline alup zindān-ı ṭabī'atuñ [H233b] iḳfālını fetḫ eylemege sa'y ḳılmaz ve müteveccih olmaz ve *ṭabī'atuñ iḳfāl*inden murād anuñ levāzım ve muḳtezātıdır bu cümle kuyūd (39) ve iḳfālūñ eşedd ü aḳvāsı ḫubb-ı dünyā ve mütāba'at-ı nefis ü hevādur *ḫubbu 'd-dunyā re'su kulli ḫaṭi'atin terku 'd-dunyā re'su kulli 'ibādetin*<sup>1015</sup> ḫadīşi bu (40) mażmūnı mü'eyyid olur ve daḫı *ıyyākum ve mutāba'atu'l-hevā feinne'l-hevā yu'mī ve yuşimmi*<sup>1016</sup> ḫaber-i laṭifi bu ma'nāya delālet ḳılır ki hevā ve heves ḳaydında ḳalan ṭabī'atuñ (41) aḳvā olan ḳaydıyla [M167a] muḳayyed olur ve ḫubb-ı dünyā cübbinde ḳalan ebedī muḫfell ü muḫaffel ḳalur meger ki Ḥudā-yı Te'alā evvelā aña mücāhede miftāhın 'aṭā eyleyüp [P93b] (1) ba'de anları fetḫ eyleyüp bu kuyūddan āzāde ḳıla

### ***(2034) Meşnevi***

***Pāy tā ser ḡarḳ-ı serḡin ān cüvān***

***Mīzened berdāmeneş cūy-ı revān***

### ***(2035) Meşnevi***

***Dā'imā pehlū bepehlū bīḳarār***

***(2) Pehlu-yı ārāmgāh u peştdār***

<sup>1014</sup> “Bizim uğrumuzda cihad edenlere gelince, elbette biz onlara yollarımızı gösteririz.” (Ankebut 29/69)

<sup>1015</sup> “Dünyayı sevmek her hatanın başı, onu terk etmek ise ibadetin esasıdır.” Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 162.

<sup>1016</sup> “Nefsin isteklerine uymaktan sakının, çünkü bu istekler, sahibini kör ve sağır eder.”

Meşelâ ayakdan başa dek sergîne ol cüvân garkdur cüy-ı revân anuñ etegi üzredür dāyimā pehlū pehlūya peştdāruñ (3) ve ārāmgāhuñ pehlūsında *pehlūbepehlū* demek yan yana dimekdür murād ziyāde yakīn ve qarīb dimeden ‘ibāret olur ve mışra‘-ı evvelde qarīne-yi kelām (4) anı iktizā eyler ki *bīkarār şude* taqdīrinde ola ve mışra‘-ı şānīde *behlū-yı ārāmgāh* zarfiyyet ma’nāsına mutazammındur pehlū-yı ārāmgāh taqdīrinde olur ve bu beyt dağı (5) cānuñ maħall-i ārā olan mertebesi kendüye qarīb iken andan ħazz u naşīb almayup bīarām u bīkarār kalduğına mişāl-i āħir olur ve tavzīh-i ma’nā ve tefsīr-i fehvā böyle (6) demek olur ki ‘aceb budur ki cān zindān içredür ve andan şoñra anuñ miftāhı anuñ elindedür anı açmağı ve andan kaçmağı muhtāc iken kendüyi andan ħalāş (7) kılmaz meşelâ şol bir fetā gibi ki başdan ayağı dek necāsete gark olmuş mā’-i carī ise anuñ etegine tokınup gözi önünde güzer kılmış kendüyi necāsetden (8) pāk eylemeğe muhtāc iken ve āb-ı revân anuñ ħuzūrında carī iken anuñla kendüyi pāk eylemek istemez *ābdan* murād rūhāniyyet ābidur ve *sergīnden* (9) murād tabī’atun ve beşeriyetun muktezayāt u müşteheyātıdur ve filħakīka ve maħall-i ta’accübdür ki bir kimsenun bedeni libāsına dāyimā rūh-ı revân ābı tokına ve anuñ vücudı (10) ırmağından her dem carī olup güzer kıla ve necāset-i beşeriyeyi anuñla ħusl u tathīr eylemek dağı mümkün ola ve bu ma’nādan ol cüvân ħāfil olup (11) kendüyi pāk u tahir kılmāğı sa’y eylemeye mişāl-i āħir zindān-ı tabī’at içre maħbūs olup ve elinde miftāh olup ħalāşa sa’y eyleyen cān dağı buña beñzer (12) ki bir kimse yan yana peştdāruñ ve ārāmgāhuñ katında bīkarār u bīarām olmuş maħall-i ta’accüb oldur ki bir kimse qarārgāh u ārāmgāh olan şey’ün pehlūsında (13) yan yana ziyāde qarīb otura [H234a] ma’ahazā yine bīkarār u bīarām olan ve bir mu’ayyen peştdār kimsenun ħuzūrında ola ve aña istinād u ittikā kılmaya gerek (14) idi ki bīkarār olan kimse kendü katında olan ārāmgāhı göreydi ve sükun u qarār bulaydı ve rāhatı olmayan ol mu’ayyen ü peştdārı müşāhede kıilup (15) ve aña ittikā eyleyüp sükun u rāhat bulaydı *peştdār u ārāmgāhdan* murād-ı aşl Ĥazret-i Ĥağdur peştdār olması bendesine mu’ayyen ü zāhīr olduğı (16) itibārladur ve ārāmgāh olması her şol kimse ki anuñ cenābına ilticā eyleye ıztırābāt-ı cihāndan āsude olması ve rāhat bulması mülābeseyledür pes ***ve huve me’akum*** (17) ***eynemā kuntum***<sup>1017</sup> naşş-ı şerīfinun ma’nāsı ħasebince her bīsükun u bīkarār olan kimse ile ol pādşāh biledür ve aña ħabl-ı varīdinden akreb ve kendünün ħalbinde (18) olan ħātırāsından kendüye dağı nezdīkterdür ol mu’ayyen ü zāhīrūñ ve ārāmgāh-ı bīnazīrūñ ħuzūrında iken ve

<sup>1017</sup> “Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4)

aña bir mertebe qarīb ü yaqīn (19) iken yine bīkarār olmaḡ ve ārām-ı dil ü cāndan bīḡaber ḡalmaḡ a‘ceb-i ‘acāyibden olduḡı šübhe ve šāyibeden ‘arī ve berīdür

*(2036) Mešnevi*

*Nūr pinhānest ü (20) cüst ü cū ḡüvāh*

*K’ezḡüzāfe dil nemīcūyed penāh*

Nūr-ı İlähī pinhāndur ve cüst ü cū šāhiddür zīrā cān u dil ḡüzāfedden penāh istemez ya‘ni ārāmḡāh-ı (21) dil ü cān olan nūr-ı İlähī ‘uyūn-ı zāhireden nihān u maḡfīdür anuñ ḡafāsına cüst ü cū delīl ve šāhiddür zīrā zāhir olsaydı cüst ü cūdan berī olurdu (22) [M167b] bundan evlā ma‘nā oldur ki dine ārāmḡāh-ı dil ü cān olan nūr-ı İlähī nihān u maḡfīdür ve ‘ašıḡ-ı šādıḡ olanlaruñ cüst ü cūsı anuñ vücūdına delīl ve (23) šāhiddür zīrā ‘abeš ü bīḡüde yirden ḡöñül mevcūd olmayan šey’i melce’ ve mencā dilemez belki ḡalb bir šey’üñ cemī‘-i ālām u ıztırābdan penāh u ma‘āz olacaḡın (24) bilmese ve aña kemāl-i yaqīnle teyaḡḡun ḡılmasa anuñ ḡālibi olmaz ve anı melce’ ve ma‘āz ittihāz ḡılmazdı šādıḡlaruñ ḡalbinüñ ol nūr-ı nihānīyi cüst ü cū ḡılması anuñ (25) mevcūd-ı ḡaḡıḡı olduḡına delālet ve šehādet ider eḡerḡi ‘uyūn u idrāk enāsdan maḡfī ve pūšīde ise de

*(2037) Mešnevi*

*Ger nebūdī ḡabs-i dūnyārā menāš*

*Ne budī vaḡšet (26) ne dil cüstī ḡalāš*

Eḡer ḡabs-i dūnyānuñ menāš u maḡlašı olmayaydı ne dūnyādan vaḡšet olurdu ve ne ḡöñül andan ḡalāš isterdi ya‘ni bu dūnyā sicn-i (27) mü‘mindür ve maḡbesden ḡalāš olmaḡa cān-ı müḡındur mü‘minleruñ ve müḡınlaruñ cānı bu dūnyāda ārām u sūkūn eylemeyüp andan mütevaḡḡıš ü müteneffir olmušlar (28) ve andan firār idüp ḡalāš u necāt [H234b] maḡallini ḡaleb ḡılmıšlardur eḡer bu dūnyā ḡabšḡānesinüñ maḡall-i ḡalāšı olmayaydı bundan vaḡšet olmazdı ve ḡöñül ḡalāš (29) u necāt ḡalebin ḡılmazdı çünkim ḡöñül bu dūnyādan nefret ü vaḡšet eyledi ve bunuñ ālām u šedāyidinden ḡalāš diledi ma‘lūm oldu ki bu ‘ālemden ḡayri (30) bir nihān ‘ālem var imiš ve daḡı bu ‘ālemüñ šedāyidinden ḡurtulmaḡa nihānī bir maḡall-i ḡalāš var imiš eḡer böyle olmayaydı bu ḡadar biñ enbiyā ve evliyā ve ‘ulemā (31) ve mü‘mininüñ ḡulūbı ol menāšı ḡaleb iderler miydi ve ol ‘ālem semtine giderler miydi eyle olmasaydı ḡod ḡöñül anuñ ḡalebinde olmazdı dimeḡ olur

*(32) (2038) Mešnevi*

*Vaḡšetet hemçün müvekkel mīkešed*

*Ki bicū ey zāll minhāc-ı reşed*

*(2039) Meşnevî*

*Hest minhāc u nihān dermekmenest*

*Yäfteş rehn-i güzāfe cūstenest*

Senüñ dünyā- (33) dan vaḥşetüñ seni müvekkel gibi çeker lisān-ı ḥālle saña böyle dir ki ey ṭarīk-i şavābdan gümrāh olan reşed yolını ṭaleb eyle ṭarīk-i müstaḳīm vardur lākin (34) maḥall-i kümūnda nihāndur anı bulmaḳ güzāfe ṭaleb eylemege merhūndur ya'ni senüñ bu dünyādan nefret eylemeñ güyā senüñ üzerüñe müvekkel olmuş bir kimse gibidür (35) ol seni çeker saña lisān-ı ḥālle böyle diyü ki ey maḳām-ı insden dūr olmuş ve mertebe-yi ḳudsden mehcūr ḳalmış maḳşūd-ı ḥaḳīḳī cānibine ṭoḡrı yol (36) ṭaleb eyle tā kim dünyā zindānından ḥalāş olasın eger sen dirseñ ki maḳşūd-ı ḥaḳīḳī cānibine yol var mıdır ne'am yol vardur velākin maḥall-i kümūnda nihāndur (37) herkes anı bulamaz ve görmege daḥı ḳādir olamaz anı bulmaḳ serserī ṭaleb ḳılmaḡa mevḳūfdur ya'ni yitügin ṭaleb eyleyen kimse bir niçe zamān bīhūde yire (38) cüst ü cū eylemek lāzım olur ki tā maḳşūdına müşādefe ḳıla ve vāşıl ola kezālik maḳşūd-ı aşlī cānibine olan şırāt-ı müstaḳīm maḥall-i kümūnda mestūr u (39) pūşīdedür herkes anı görmege ve aña zāhib olmaḡa ḳādir degüldür niçe müddet *ihdinā'ş-şırāta'l-mustaḳīm*<sup>1018</sup> diyü Ḥaḳ Te'ālādan ol cānibe hidāyet (40) bulmaḡı ve sülük ḳılmaḡı ṭaleb eylemek lāzımdur tā kim bir gün mühtedī olasın ve minhāc-ı müstaḳīm üzre seyr ḳılup ve dünyā zindānından ḥalāş olup (41) maḳşūda vuşul bulasın

*(2040) Meşnevî*

*Tefriḳacūyān-ı cem' enderkemīn*

*Tu der'in ṭaleb ruḡ-ı maṭlūb bīn*

Bu beyt-i şerīfde üç vech cāyız olur evvelā [P94a] (1) tefriḳada muzāf muḳadder olmayup cūyān cem'e muzāf oḳınmaḳ taḳdīri üzre olur ve şāniyen tefriḳadan muḳaddem muzāf muḳadder olup ve cūyān yine cem'e muzāf (2) olup ehl-i tefriḳa enderkemīn cūyān cem'inde taḳdīri üzre olur ve şālişen cūyān cem'e muzāf olmayup tefriḳacūyān vaşf-ı terkībi olduḡı [M168a] üzre [H235a] olur (3) vech-i evvel üzre ma'nā tefriḳa kemīnde cem'ī dileyicidür sen bu ṭālibde maṭlūbuñ yüzün gör dimek olur ve nefsi tefriḳanuñ cem'ī ṭālib olması bu i'tibārla olur ki (4) *eleşyā'u tenkeşifü*

<sup>1018</sup> "Hidayet eyle bizi doğru yola." (Fatiha 1/6)

*biezdādhā*<sup>019</sup> kavlinūñ mışdāqınca elbette her şey'ün vücūdı kendünūñ zıddıyla mekşūf olur ve zūhūra gelür eger cem'ūñ vücūdı olmasaydı tefriķa (5) ne şeydür bilinmezdi çünkim cem'ūñ vücūdı tefriķanuñ 'ayān olmasına ve zūhūra gelmesine bā'ış oldıysa nefis-i tefriķa kümūnda ve ma'nā 'āleminde kendünūñ zūhūrına (6) sebep olan cem'i taleb idicidür pes bu talebdeki murād nefis-i tefriķadur maṭlūb olan cem'ūñ yüzini gör ki nefis-i cem' daḡı tefriķanuñ mir'at-ı vücūdında (7) yüz gösterür ki cem'ūñ daḡı vechi tefriķa ile görünür ve zūhūra gelür ve vech-i şānī üzre olan ma'nā oldur ki ehl-i tefriķa kemīnde cem'i dileyicidür sen bu ṭālib olan (8) ehl-i tefriķanuñ vücūdında vech-i maḡşūdı gör *ehl-i tefriķadan* murād mertebe-yi vaḡdetden ve 'ālem-i ulūhiyyetden bīḡaber olan erbāb-ı müteferriķa şāḡibleridür ve *cem* den (9) murād mertebe-yi ulūhiyyetdür ki aña mertebe-yi cem' daḡı dirler cāmī' cemī'-i ḡaḡāyık-ı muḡtelife olduḡı i'tibārla pes erbāb-ı müteferriķa şāḡibleri ehl-i tefriķaya ve aşḡāb-ı (10) keşrete daḡı nazār eyleseñ anlar hem 'ālem-i ma'nāda mertebe-yi cem'i dileyiciler ve aña rāci' olıcılar ve 'aḡıbet ***ve in kullun lemmā cemī'un ledeynā muḡḡarūn***<sup>020</sup> āyet-i kerīmesinūñ mücibince (11) bu cümlesi ol ḡazretūñ ḡatında ḡazır olıcılardur lākin bunlarūñ her birinūñ mertebe-yi cem'e olan yolu kemīnde maḡfīdür ki herkes anı görmeḡe ḡādir olmaz (12) ey başar-ı başireti olan kimse sen bu ṭālib olan ehl-i tefriķanuñ vücūdında maṭlūb olan mertebe-yi cem'ūñ vechine müşāhede eyle ki bu ehl-i tefriķa (13) ve aşḡāb-ı keşretūñ her biri mir'at-ı rüy u vaḡdet olmuşdur ve mertebe-yi ulūhiyyet-i esmā ve şifātıyla bunlarūñ mir'at-ı vücūdında zūhūra gelmiş ve sırr-ı cem'iyyet (14) nümāyān olmuşdur egerçi bunlar ta'ayyūnleri ve mertebeleri ḡükmiyle biḡasebi'z-zāhir tefriķadururlar lākin minḡaysū'l-ḡaḡīķa mazāhir-i esmā ve şifāt-ı İlāhī oldukları (15) i'tibārla cem' ü vaḡdet mertebesinūñ ṭālibleri ve anūñ āsar u esrārınūñ maḡzarlarıdır pes sen maṭlūb-ı ḡaḡīķī ve maḡşūd-ı aşlī olan cem'ūñ vechini (16) bunlarūñ merāyā-yı vücūdında müşāhede eyle demek olur ve vech-i şāliş üzre olan ma'nā oldur ki tefriķacūylar kemīnde ve ma'nā 'āleminde cem'dururlar ya'ni (17) erbāb-ı müteferriķa şāḡibleri ve mezāhib-i muḡtelife sālikleri ve aḡyār ve māsivā mertebesinūñ muḡayyedleri ve nefis ü hevānuñ esirleri [H235b] ve ceng ü cedelūñ ehilleri (18) bu cümlesi biḡasebi'z-zāhir tefriķacūylardur lākin ḡaḡīķate nazār olınsa 'ālem-i ma'nāda cem'ler ve müctemī'lerdür zīrā bu cümlesi Allāḡ Tebāreke ve Te'ālānuñ esmā ve şifātınūñ (19)

<sup>019</sup> “Eşya, zıtlarıyla münkeşif olur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 61.

<sup>020</sup> “Ancak hepsi toplanıp bizim huzurumuza getirilmişlerdir.” (Yasin 36/32)



maẓharlarıdır ve bu cümlesinüñ a'yân u ef'âlinüñ ve aḥvâlinüñ ḥâlik ü mürîdi Allâh Tebâreke ve Te'âlâdur ğayri degül pes bunlar bu yüzden cem' olurlar (20) egerçi zâhir yüzinden biri birlerine ihtilâf kıllurlar pes ey muvaḥḥid olan ehl-i başîret sen bu tefrikaçüylaruñ mecâli-yi vücūdında maṭlûb olan cem'üñ (21) rûḥını gör dimek olur pes bu cümle ehl-i tefrikanuñ zevâtını bâğ içinde olan nebâtât-ı muḥtelife ve eşcâr-ı mütenevvi'anuñ vücūdlarına temşîl idüp (22) bu ma'nâyı tavzîḥden ötüri bu beyti mesel mevķî'inde îrâd kıllup buyururlar

**(2041) Meşnevi**

***Mürdegân-ı bâğ berceste zibün***

***K'an dihende-y zindegîrâ fehm kun***

Meşelâ bâğuñ (23) mürdeleri kökünden ve aşlından şıçramış ve zühûra gelmiş nâzır olanlara her biri lisân-ı ḥâlle böyle diyü ki ol bize ḥayât ve zindelik virici ve fehm (24) ü idrâk eyle ya'ni bâğ-ı 'âlemde sâkin olan ve zühûra gelen şeklen ve ta'ban ve ta'man muḥtelif olan şecerler ve mütenevvi' olan nebâtlar her birisi kendü köklerinden (25) bitüp zühûra gelmiş ve 'âkîl olanlara ve başar-ı başîretle anlara nazar kıllanlara her biri lisân olup bu ma'nâyı [M168b] söylemiş ve ta'bîr ü taqrîr eylemişdür ki ey bizüm eşkâlimüze (26) ve zevâtımuza nâzır olanlar evvel bize zindelik viren âb-ı ḥayâtuñ sırrını ve ḥaķîkatini fehm kıll ki Ḥaķ Tebâreke ve Te'âlâ ve *minelmâ'i kulle şey'in ḥayy*<sup>1021</sup> buyurdi ve daḥı (27) *şinvânun ve ğayru şinvânin yusķâ bimâ'in vâḥidin*<sup>1022</sup> diyü sûre-yi Ra'dda bir kökden biten şâḥlaruñ ve daḥı her biri bir âḥir kökden cüdâ cüdâ biten şâḥlaruñ mâ'-i vâḥid (28) ile şıvar olması ḥuşuşında bu âyet-i kerîmeyi nâṭık oldı pes egerçi *mâdan* murâd biḥasebi'z-zâhir mâ'-i mütē'arif olur ammâ mâ'-i mütē'arifüñ (29) vücūdında olan sırr-ı ḥayâtı bir hoş fehm eyle ve *yusķâ bimâ'in vâḥidin* rumuzını dürüst añla ki bu kadar eşcâr şeklen ve şüreten muḥtelif iken ve bu kadar (30) nebâtât u eşmâr ta'ban ve ta'man mütenevvi' iken bunlar mâ'-i vâḥid ile şıvarılıp andan ḥayâtpezîr olurlar ve neşv ü nemâ bulurlar her birisi arzda (31) mürde ve pejmürde iken âşâr-ı raḥmetullâh bunları iḥyâ kıldı ve her birini bir ḥaşşiyet üzre zühûra getürdi pes bu cümlesi biḥasebi'z-zâhir (32) ehl-i tefrikadur ve daḥı tefrikaçüylardur zîrâ her birisi ta'bî'atında ve levninde ve şeklinde ve ta'mında bir âḥirine beñzemez ammâ keminde ve 'âlem-i ma'nâda (33) bunlar cümlesi ehl-i cem'dür ki vâḥidden feyz alurlar ve andan ḥayât ve neşv ü nemâ

<sup>1021</sup> "Hayatı olan her şeyi (her canlıyı) sudan yarattık." (Enbiya 21/30)

<sup>1022</sup> "(Yeryüzünde birbirine komşu toprak parçaları, üzüm bağları, ekinler) çatallı çatalsız hurmalıklar vardır. Hepsi bir su ile sulanır." (Ra'd 13/4)

bulurlar ve muhyîleri ve feyyâz u mücidleri bir olduğına [H236a] dağı (34) cümlesi  
‘alelîtlâk delâlet ve şehâdet kıılurlar kemâ kıle

*Beyt*

*Ve fikulli şey’in lehu âyetun*

*Tedullu ‘alâinnehu vâhidun*<sup>1023</sup>

Pes ehl-i tefrikanuñ şüretâ müteferriķ (35) olmasını ve ma’nâ cem’ olup her biri ma’nâ yüzinden ittiḥâd kıılmasını buña göre kııyâs eyle ve maḥlûb olan mertebe-yi cem’uñ vechini bu tefriķa ve (36) keşret aşḫâbınuñ merâyâ-yı vücūdında müşâhede kııl

*(2042) Meşnevi*

*Çeşm-i in zindânyân her dem beder*

*Key budî ger nîstî kes müjdever*

Bu zindânîleruñ (37) gözi her dem taşraya kaçan olurdu eger anlara müjde virici kimse olmayaydı *zindânî*lerden murâd bu ‘âlem ḥalkıdır ve bu cümleden şakaleyndür ki iķtâr-ı (38) semâvât ve arzuñ mâbeyninde maḥbûslardur *yâ ma’sere’l-cinni velins*<sup>1024</sup> âyet-i kerîmesi bu ma’nâya delâlet eyler bâḥuşuş ki çâr ‘unşur dîvârınuñ içinde (39) ve çârmîḥında muķayyedler ve mażbûtlardur ve bu cümleden *eddunyâ sicnu’l-mu’mini*<sup>1025</sup> ḥadîşinuñ mücibince dünyâ mü’mine zindân olmuş ve mü’minler bu sicn-i dünyâda (40) maḥbûs u mescûn ḳalup dâyimâ bundan ḥalâş u necât bulmağa ve serây-ı sa’âdete ve arzullâh-ı vâsi’aya vâşıl olmağa muntazır olmuşdur (41) ve *müjdever*den murâd ḥaķîķatde Ḥaķdur ve şüretde enbiyâ ve evliyâdur *beder* demek lûġatde egerçi ḳapuya dimekdür lâkin bunda taşraya demek ma’nâsınadır [P94b] (1) ve taķdîr-i kelâm ve ta’bîr-i merâm budur ki bu zindân-ı cihâna mensûb olan şakaleynuñ ‘aleḥuşuş bu dünyânuñ sicn olduğını müşâhede kıılan ve bunda maḥbûs ḳalan (2) mü’minleruñ çeşmi ve intizârı her demde bu ‘âlemuñ verâsına ve taşrasına kaçan olurdu eger Ḥaķ te’âlâ ve enbiyâ ve evliyâ bunlara müjdever olmayaydı ve bu (3) ‘âlemuñ kıuyūdından ḥalâş olmaķ ve dâr-ı na’îme vuşûl bulmaķ ḥuşuşında tebşîr kıılmayaydı Ḥaķ te’âlâ her mü’minuñ ḳalbine ḥâşşeten bu ‘âlemden ḥalâş olmaķ ve dâr-ı (4) sa’âdete vuşûl bulmaķ ḥuşuşında bir müjde virmiş ve anı bu bâbdan bir mertebe îmân u yaķîne irgürmişdür ki her birinuñ çeşm-i bâḫını ‘âlem-i ma’nâya (5) her dem nâzır u muntazırdur ki bu miḥnet âbâd olan dâr-ı fânîden

<sup>1023</sup> “Her şeyde onun vahdetini gösteren bir delil vardır.”

<sup>1024</sup> “Ey cin ve insan toplulukları!” (Rahman 55/33)

<sup>1025</sup> “Dünya müminin zindanıdır.” İmam Nevevî, *Riyazü’s-Salihîn*, C. 1, s. 428.

kurtulup serāy-ı sa'ādet olan dār-ı bākīye vāşıl olalar ve anda rāhat bulalar ve istirāhat (6) kılalar bunların bu 'ālemde iken 'ālem-i ma'nāya muntazır u müteveccih olmaları evvelā rāh-ı necāt olduğına delālet ider ve şāniyen bunların mübeşşir-i gaybīnün vücūdına (7) īmānı [M169a] ve dağı anuñ bunlara tebşīr kılduğına şehādet ider

**(2043) Meşnevi**

**Şad hezār ālūdegān-ı ābcū**

**Key budendī ger nebūdī āb-ı cū**

Yüz biñ āb isteyici (8) ālūdeler kaçan olurlardı eger āb-ı cū olmayaydı mışra'ı [236b] evvelde olan ābcū vaşf-ı terkībidür şu isteyici ma'nāsına mışra'ı şānīde olan āb-ı cū muzāfdur (9) nehrün şuyı demek olur ve bu beyt meşeldür ya'ni meşelā bu cihānda nehrün şuyı olmayaydı niçe yüz biñ şu tālībi ālūdeler kaçan olurdu ve ne vechle (10) kendüleri tathīr eylemek için āb taleb kılurdu ya'ni ālūde olanlar bu cihānda anuñ mevcūd olmasına yaqīnleri olmayaydı kendüleri tathīr eylemek için (11) ve andan nüş kılmak için aña tālīb olmazlardı zīrā aşlen bir kimse ma'dūmı taleb idici degüldür ve bunların anı tālīb olması ābuñ mevcūd u muṭahhar (12) olmasına delālet ve şehādet eyler kezālik eger mā'i'l-ḥayāt-ı ma'nevī ve ḥaḳīkī 'ālem-i ma'nāda mevcūd olmayaydı niçe yüz biñ kalbleri ve rūhları ve sırları (13) 'aḳāyid-i fāsīde ile ve ahlāk-ı ḥabīse ile ve şirk-i ḥafī ile ālūde ve mülevveş olan ve āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīkiyeyi taleb kılan kimseler kaçan olurdu ya'ni bu kadar yüz (14) biñ kimesneler āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīkī eger ma'dūm olaydı anuñ tālībi olmazlardı zīrā ma'dūm olan şey kimseye taleb kılmamışdur bunların talebi ol (15) āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīkiyenün mevcūd olmasına ve tathīr-i elvās u encās kılmasına delālet ve şehādet eyler

**(2044) Meşnevi**

**Berzemīn pehlūtrā ārām nīst**

**Z'ān ki der- (16) ḥāne liḥāf u pisterīst**

**(2045) Meşnevi**

**Bīmaḳargāhī nebāşed bīḳarār**

**Bīḥumārīşken nebāşed īn ḥumār**

Meşelā yer üzerinde senün pehlūnün ārām u ḳararı yoḳdur (17) andan ötüri ki ḥāneñde bir pister ü liḥāf vardur zīrā maḳargāhsuz ḳarārsuzluk olmaz ḥumārīşkensüz nitelikim bu ḥumār olmaz ya'ni ey talepleri zāhir ve maṭlūbları (18) maḥfī ve bāṭın olan kimselerün ḥasbihālinden ve māfilbālinden ḥaberdār olmak için meşel taleb eyleyen kimse meşelā senün kendü ḥāneñde bir laṭīf yor- (19) ḡanuñ ve dōşegün olsa

anda nefsün istirāhat kılsa ve aña mu'tād olsa ba'de hāneñden müsāferet eyleyüp āhır mekāna gelseñ ve anda bir gice ikāmet (20) kılsañ senün cesediñün ve pehlüñün ol zemīnde ārām u qarārı olmaz senün yanuñda lihāf u pistersüz zemīn üzre yatmağa mu'tād olmuş bir- (21) kaç şāhib-i 'aql-ı fakīr olsa derhāl senün bīkarārlıguñdan hāneñde olan pister ü lihāfuñ ve anda olan rāhat u huzūruña intikāl iderler ve istidlāl (22) kıllurlar zīrā bilürler ki bir laţif maqargāh olunca bīkarārluk olmaz ve kezālik 'ākıll olanlar bunu fehmi kıllurlar ki bir kimse maħmūr olsa anuñ bu ħumārı ħumār- (23) işkensüz olmaz beherhāl anuñ ħumārı bir ħumārışken şarābuñ vücūdını müstelzem olur pes bundan me'al ve netice bu olur ki sen daħı eger bir kimseyi bu zemīnde bī- (24) qarār görseñ ve bir yerde ārāmı ve sükünı yok dāyimā cüst ü cūda ve taleb ü sa'yda ve iştiyāk [H237a] u hanīnde müşāhede kılsañ anuñ bu bīkarār olması ve bī- (25) şabr u bīsükün izhār-ı şevk ü hanīn kıılması dār-ı āhıretde ve ħalvethāne-yi ħaķīkatde anuñçün maħall-i rāhat ve maqām-ı istirāhat olmaduğundan ötüridür ve anuñ (26) cānı anı bildüğinden ve andan kemāliyle ħazz u naşīb alduğundan ötüridür ve daħı aña begāyet mu'tād olduğundan ötüridür ki zīrā bu muqarrer ü muħaķķaķdur ki bir laţif qarār- (27) gāh ve bir kimse ol qarārgāhı bilmese bīkarār olmazdı ve kezālik bir kimse muqaddemā bir şarābla mest olsa ve ol şarābuñ neşe ve sekri (28) geçüp niçe zamān maħmūr kılsa sen de bilürsin ve ol kimse de bilür ki [M169b] bu ħumār bir ħumārışkensüz degüldür bunuñ maħmūr olması evvel içdüğü şarābuñ sekrinden (29) ve lezzetinden cūdā kalduğundan ötüridür pes anuñ ħamnāk olduğı ve bīhuzūr kalduğı ol ħumārışken olan şarābuñ mevcūd olduğına ve ħam (30) ve elemi ol maħmūrdan izāle kılduğına 'aqlen delālet ü şehādet eyler pes bu kadar ma'arif ü esrārı münāsebetle baş eyledüklerinden şoñra ve maqşūd-ı (31) aşlı ve maħbüb-ı ħaķīķinüñ ma'nevī olan yolını ve anuñ tālibleriniñ hālını bir miqdar söyledükden şoñra yine Ĥazret-i Resūl-i Ekreme şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol (32) Hüzeylīnün ser'asker olması ħuşuşında i'tirāz eyleyen pīrūñ kışşasını naql eylemege şürü' idüp buyururlar

*(2046) Meşnevi*

*Güft nī nī yā Resūlallāh (33) mekun*

*Server-i leşker meger pīr-i kühen*

*(2047) Meşnevi*

*Yā Resūlallāh cūvān er şirzād*

*Gayrimerd-i pīr serleşker mebād*

Ol h zrete i'tir z iden b lful z didi (34) yok yok y  Res lall h leŖker n serveri eyleme meger p r-i k hneyi y  Res lall h c v n eger filmeŖel Ŗ r toğd ysa da merd-i p rden Ėayri (35) serleŖker olmasun ya'ni ol mu'teriz olan kimse H zeyl kabilesinden olan t ze yigidi H zret-i Neb -yi M kerrem Ŗallall hu 'aleyhi ve sellem 'askere serd r (36) eyleduğini g rd kde tağamm l idemey p bu g ne i'tir z itmek tariğiyle didi ki y  Res lall h yok yok bunu b yle eyleme leŖker n serveri kılma (37) ill  eski p ri ey All hu'n res li t ze yigit m derinden filmeŖel arsl n toğd ysa da ve Ŗec 'at ve kuvvetde kaplan gibi olduysa da (38) ma'ahaz  yine serleŖker p rden Ėayri olmasun z r  p r tecr be ve tedb rde k mild r serleŖkere l zım olan Ėod 'aql u tedb rd r 'aql u tedb r (39) Ėod r zg r-ı d de olduğu i'tib rla p rlerde ziy de olur didi

*(2048) MeŖnevi*

*Hem tu g ftest  v  g ft-i tu g v *

*P r b yed p r b yed piŖv *

Y  Res - (40) lall h hem sen dimiŖsindir ve sen n kel m-ı Ŗer fu'n g v hdur serd r u piŖv  olan p r gerekd r ya'ni y  Res lall h leŖker n serd r  olan kimse (41) elbette [H237b] p r gerekd r diy  hem sen buyurmıŖsındur sen n s z n Ėod del l   b rh ndur pes t ze yigidi bu zam nda serleŖker eylemek m n sib [P95a] (1) deg ld r didi bilmedi ki muğakkak ve k mil ol sult nlar bir mağalde bir kel mı bir Ŗey' n ĖaĖkında buyururlar bir ağir zam nda a a m n k z bir fi'l iŖleseler anlara (2) kaÇd l zım gelmez meŖel  ol h zret n server-i leŖker p r gerekd r buyurmaları p r-i m cerred s lh rde ve r zg rd de olduği n deg ld r belki 'aql (3) u tedb ri ziy de olduğu i'tib rla  nkim 'aql u tedb r bir c v nda dağı bulına o tedb ri olmayan p rlerden re'is olmağa evl  ve ely k olur

*(4) (2049) MeŖnevi*

*Y  Res lall h der'in leŖker niger*

*Hest  end n p r ezvey piŖter*

Y  Res lall h bu leŖkerden nazar eyle bundan ziy de bu kaÇar p r vardur ya'ni (5) tedb r   ted rikde ve 'aql u re'yde ve tec ribde bu leŖker i re ni e p rler vardur pes anlar  zre bunu iğtiy r eylemek ne  c b eyler didi ve ol (6) b lful z s zini iŖb t i n  r b-ı emŖale Ŗ r ' id p dir

*(2050) MeŖnevi*

*Z'in dırağt  n berg-i zerdeŖr  mebin*

*S bh -y  puğte-yi  r  bi in*

(7) Meşelâ bu dirâhtdan anuñ ol şarı yaprağına nazar eyle belki anuñ puhte elmalarını döğşür

*(2051) Meşnevi*

*Berghâ-yı zerd-i ü hod key tehîst*

*În nişân-ı puhtegî vü kâmilîst*

(8) Ol dirâhtuñ şaru yaprakları hod kaçan tehî ve hâlîdür bu hâlet puhtelik ve kâmillük nişânıdır ya'ni pîrûñ vücûdı filmeşel bir alma ağacı (9) gibidür ve anuñ şufret-i vechi hazân zamânında olan evrâkuñ zerdrü olması gibidür pes pîrûñ bu vücûdı dirâhtından ol berg-i zerd (10) gibi olan şufret-i vechini görme belki sîbler gibi olan tedbîrâtını ve ta'aķkûlâtını aħz eyle ki anuñ egerçi vücûdı [M170a] dirâhtı fenâya yüz tıtmış lâkin (11) anuñ şemerâtı kemâle yetmişdür anuñ zerd olan bergleri hod kaçan hâlîdür belki bergleruñ hazân zamânında zerd olması puhteligüñ ve kâmilligüñ nişânıdır (12) kezâlik pîrleruñ daħı rûyzerd olması 'aķlınuñ ve tedbîrinuñ puhte ve kâmil olmasına 'alâmetdür

*(2052) Meşnevi*

*Berg-i zerd-i riş ân müy-ı sepîd*

*Behr-i 'aķl-ı (13) puhte miyâred nüvîd*

Pîrûñ berg-i zerd meşâbesinde olan rişi ve ol müy-ı sepîdi puhte ve kâmil 'aķldan ötürî nüvîd ü beşâret getirür (14) ba'zı nüshada riş yerine rûş vâķi' olmışdur rüyeşden muħaffefdür ve ma'nâ anuñ berg-i zerd gibi olan yüzi ve daħı beyâz şaķalı 'aķl-ı (15) puhteden ötürî haber getirür dimekdür murâd şufret-i vechi ve nahâfet-i cismi 'aķlınuñ kemâline ve tedbîrinuñ puhte olmasına delâlet eyler demek olur ve bu (16) sözler [H238a] iki nisbet tutar eger Hâzret-i Resüle 'aleyhisselâm itirâz olursa ve anuñ her 'aşrda olan vârişlerine ve ķâyimmaķâmlarına itirâz (17) murâd olursa bu ma'nâyâ nisbet bu sözler maķbûl degüldür ammâ ol hâzrete ve anuñ her 'aşrda olan vârişlerine itirâz olmaduğı cihetden bu sözler (18) ķatı münâsib ve ma'ķüldür pes bu maħalde itirâz cānibine nazar olinmayup ķâyilüñ ķavlinde olan menâfi' ve fevâyide nazar olinup bunuñla 'amel ķılınur (19) ve ekşeriyâyâ pîrler tedbîr ü tedârikde ve tecrübe-yi rûzgârda filħaķîķa cüvānlardan ziyâde olur ve cüvānlarda kâmilü'l-'aķl olmaķ ve tedbîr ü tedâriki dürüst (20) ķılmaķ olur lâkin az vâķi' olur nâdir ise ma'düm hükminde olur

*(2053) Meşnevi*

*Berghâ-yı nevresîde sebzfâm*

***Şud nişân-ı ân ki mîveyest hām***

(21) Yeşil renklü nevrēside yapraklar anuñ nişânıdır ki ol meyve hāmdur ya'ni bir dırahtuñ ki henüz yaprağı yeşil renklü ola anuñ meyvesinüñ hām (22) olmasına berglerinüñ sebzfām olması delīl ü nişân oldı pes bir kimsenüñ ki henüz dağı humret-i vechi ve müy-yı siyāhi ve kuvvet-i cismi yerinde (23) ola ol kimse rüzgārdīde ve kārāzmūde olmamışdur ve pīrlık mertebesine irmemişdür pes 'aqlı nāpuhte olsa ve tedbīr ü tedāriki (24) nākışāne kılsa 'aceb degüldür

***(2054) Meşnevi***

***Berg-i bībergi nişân-ı 'ārifist***

***Zerdi-yi zer sūrhrūyī şayrefist***

Bergsizlik bergi 'āriflik (25) nişânıdır nitekim altunuñ şaruluğı şayrefinüñ sebebi sūrhrūyıdır *berg* bunda kudret ma'nāsınadır lākin vücūd ma'nası murād olur *sūrhrūydan* (26) murād bunda tarāvet ü leṭāfetdür ki şayrefinüñ yüzi aqlıgından ve güzelliginden kināyet olur ve zerdlik her maḥalde mezmūm u müstekreh degüldür belki (27) ba'zı şey'üñ aşfer olması müriş-i meserret ve mücib-i beşāşet ve tarāvet olur nitekim Hāq Te'ālā Hāzretlerinüñ *şafra'u fāki'un levnuhā tesurru'n-* (28) *nāzirin*<sup>1026</sup> buyurduğı āyet-i kerīme bu ma'nāya delālet ve şehādet kılar ve Hāzret-i 'Alinüñ raḍiyallāhu 'anh *menlebise na'len şafrau kulle himmehu* buyurduğı (29) dağı bu mazmūni mü'eyyid olur ve zerdi-yi zer dağı şarrāfuñ humret-i vechine ve meserretine bā'ış olduğı dağı 'indel'aql muḥaḳḳaḳ u muḳarrerdür ve kezālik (30) 'ārifüñ ve 'āşıkuñ şufret-i vechi dağı zerdi-yi zer gibidür zerüñ zerdliğı zātınuñ naqd u ḥāliş olmasına ve şayrefinüñ dağı meserretine ve (31) yüzi aqlıgına ne vechle delālet eylerse 'ārifüñ ve 'āşıkuñ şufret-i vechi dağı [H238b] kendülerüñ naqd ve ḥāliş olmasına ve anlara şāhib olan (32) ve anlaruñ miqdārını ve kıymetini bilen şarrāfān-ı bāzār-ı ma'rifetüñ vech-i bātınlarınıñ leṭāfetine ve tarāvetine sebep olur ve taqdīr-i ma'nā-yı beyt böyle (33) dimek olur ki kudretsüzlik kudreti ve bīvücūdlik vücūdi 'ārifliğüñ nişânıdır nitekim zerüñ zerdliğı şayrafınüñ humret-i vechine (34) tarāvet ve meserretine sebebdür 'āşıq ve 'ārifüñ dağı bīberg olması ve rüy-yı zerd olması ḥulūşlarına delālet eyledüğinden mā'adā naqdşinās (35) olan şarrāfān-ı bāzār-ı ma'rifetüñ dağı vech-i bātınlarınıñ beşāşet ü meserretine dağı bā'ış olur [M170b]

<sup>1026</sup> “O, bakanlara sevinç veren, sapsarı bir sığırdır.”(Bakara 2/69)

*eşşufrete hıızābu'l-mu'mini velhumrete hıızābu'l-* (36) *muslim*<sup>1027</sup> hadīs-i şerīfinūñ sırrı ve nüktesi bīvücūd olan 'ariflerūñ rengi ve anlarūñ hāline 'ālim olan şayraflerūñ levn-i rūyı olduđını mühimm (37) olur ve bu ma'nāya işāret kıılır

**(2055) Meşnevi**

***Ān ki ū gül'ārizest eznevḥātest***

***Ū bemektebhā-yı maḥber nevḥātest***

**(2056) Meşnevi**

***Ḥarfḥā-yı ḥaṭṭ-ı ū keymej buved***

**(38) Müzmin-i 'akleşt eger ten mīdeved**

Ol kimse ki henüz gül'ārizdur eger nevḥāṭdur ol gül'āriz maḥber ü hüner mekteblerinde nevḥāṭdur ol gül'āriz cüvānuñ (39) ḥaṭṭ u kitābetinūñ ḥarfleri egri büğri olur anuñ 'aklı müzmindür egerçi teni yeler mışra'-ı evvelde olan *nevḥāṭ* tāze ve yeñi şaḫallu dimekdür ve mışra'-ı şānīde (40) olan *nevḥāṭ* kitābeti yeñi ve yazusı henüz daḫı kemāl bulmamış ve bir ḫāyide olmamış dimek ma'nāsınadır *maḥber* maşdar mīmīdür 'ilm ü ma'rifet ma'nāsına- (41) dur *müzmin* kötürüme dirler *kej zā'*-i mu'cemī ile egri ma'nāsınadır *mej* elfāz-ı mühmeledendür tābi' zıkr olunur Türkīde egri büğri didükleri gibi bu beytler [P95b] (1) şūreti cemīl ü melīḥ olan tāze yigitlerūñ ekşeriyā hūyı ve sīreti nāḫış u ḫabīḥ olduğını ta'līmden ötüri meşel mevķi'inde vāķi' olmışdur ya'ni (2) filmeşel şol kimsenūñ ki henüz daḫı 'ārizı gül gibi laṭīfdür ve şaḫīfe-yi ruḫsārında olan ḥaṭṭı daḫı henüz nevdemīdedür o tāze cüvān (3) 'ilm ü ma'rifet mekteblerinde kitābeti yeñidür şan'at-ı kitābetde rūsūḫı ve kemāli yoḫdur anuñ kitābetinūñ ḫurūfı egri büğri olur bir ḫāyide ve üstādāne (4) olmaz anuñ 'aklı kötürüm ve saḫāṭdur egerçi bedeni ḫareket ü seyrde yeler ve ḫuvvetle seyr ü ḫareket eyler

**(2057) Meşnevi**

***Pāy-ı pīr ezşūr'at er çı bāz mānd***

***Yāft 'akl-ı (5) ū dü per berevc rānd***

Pīrūñ ayađı egerçi sūr'at ve ḫareketden girü ḫaldı lākin anuñ 'aklı iki ḫanat buldı evc-i a'lāya sürdi ya'ni pīr olanlarūñ (6) ayađı sūr'at ve ḫareketden girü ḫaldıysa ve farazā kötürüm daḫı oldıysa anuñ 'akl-ı tedbīr ü tedārik ḫanatların bulup evc-i ma'nāya pervāz kııldı (7) ve kıyāset ü firāset ḫuvvetiyle 'aklda sāyir ü dāyir oldı

<sup>1027</sup> "Sarılık mümin olanların, kırmızılık da müslim bulunanların sakal boyası gibidir." Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 540.



**(2058) Meşnevi**

**Ger meşel h'āhī beCa'fer demiger**

**Dād Haq bercāy-ı dest ü pāy per**

[H239a] Eger bu huşuşda meşel (8) isterseñ Hāzret-i Ca'fer-i Tayyāra nazār eyle Haq te'ālā aña dest ü pāy yirine qanat virdi Ca'fer-i Tayyār Hāzret-i 'Alinūñ kerremallāhu vechehu birāder-i büzürgvār- (9) larıdur ve ol hāzrete Tayyār dinilmesinde birkaç vech vardur ki ol vechlerūñ ba'zısı cild-i şānīnūñ evāhırine qarīb *Ca'fer-i Tayyārā per cāriyest* (10) beytinūñ şerhinde mürūr eylemişdür ve bir vech dağı budur ki ol hāzret gāzā itmek niyyetiyle Rūm diyārına geldi ve küffār elinden şerbet-i şehādeti (11) nūş idüp ol hāzretūñ elin ve ayağın kaṭ' eylediler Allāh Tebāreke ve Te'ālā ol hāzrete elinūñ ve ayağınūñ bedeli nūrdan iki qanat virüp (12) ol yirden evc-i ma'nāya ve 'ālem-i a'lāya pervāz eyledi dirler bu beyt-i şerīf dağı bu ma'nāya şehādet eyler pes pīrlerūñ hālī dağı buña beñzer (13) çünkim anlarūñ dest ü pāyı hareketden qala ve kuvveti kesilüp bīmecāl ola Allāh Tebāreke ve Te'ālā aña beden 'aql u rūh qanatların virüp 'aqlı (14) ve rūhı 'ālem-i ma'nāda ṭāyir olur ve evc-i a'lāda pervāz u cevelān kıılır pes şüretūñ za'afına ve şufretine ve neḥāfetine i'tibār yoqdur zīrā (15) çok za'if ü naḥīf kimse vardur ki 'aqlı ve rūhı qavīdür ve çok şürette qavī ve cesīm kimse vardur ki anuñ 'aqlı ve rūhı za'if [ü -P] naḥīfdür (16) pes şürete nāzır olmayup sīretbīn olmağa müsta'idd olagör

**(2059) Meşnevi**

**Bügzer ezzer k'ın sühan şud muḥtecib**

**Hemçü sīmāb in dilem şud muḥtarib**

(17) Zerden geç zīrā bu söz muḥtecib ü mestūr oldu bu gönlüm zībağ gibi muḥtarib [M171a] oldu zer bunda pīrlerūñ şufret-i vechinden isti'āredür ve muḥzāf-ı (18) muḥqadderdür *bügzer ezsühan* zer taqḍirine olur ve qarīne-yi kelām buña delālet kıılır *sīmāb* jīveye dirler qalb dağı inqılāb u ızṭırābda zībağa (19) müşābihdür ve taqḍir-i kelām ve netīce-yi merām budur ki zer sözinden geç zīrā ki bu söz mastūr u maḥfī oldu ya'ni pīrlık ve 'āşıqlarūñ altun gibi olan (20) yüzlerinūñ sözini taqḍir ve ta'bīr eylemeden ferāğat eyle zīrā ki bu söz ziyāde gāmız u pūşīdedür herkesūñ çeşm-i idrāki anı görmege ve bunuñ (21) sırrını ve ḥaḳīkatini müşāhede eylemege qādir degüldür buña müte'allık olan sözi keşf ü ızāḥ eylemede benüm qalbüm zībağ gibi muḥtarib ü mütereddid oldu (22) zīrā herkesūñ 'aql u fehmi bu sözi kemā hüve

haqquhu idrāk kılamaz ve bunuñ sırrına ve bātinına yol bulamaz pes bu gūne maħfī ve muħtecib olan sözden (23) ferāgat eylemek evlā olur

*(2060) Meşnevi*

*Z'ānderūnem şad hāmūş-ı hoşnefes*

*Dest berleb mīzened ya'ni ki bes*

Zīrā benüm derūnumda yüz hoş- (24) nefes hāmūş elini lebi üzre urur ya'ni ki besdür ve kāfīdür bu beytde isti'āre-yi taħayyüliyye kā'idesi üzre hāmūşlığı hoşnefes [H239b] ve şīrīn- (25) kelām şahş menzilesine tenzīl itmiş olurlar ve aña mülāyim ve münāsib olan dest ü lebi bu taķrīble isnād kılurlar ve buyururlar ki bu eelden (26) benüm ƙalbüm ol zer gibi olan rūyuñ muħtecib olan sözini söylemeden ferāgat eylemege meyl kıılır ki benüm derūnumdan yüz dāne hoşnefes ve şīrīn- (27) kelām hāmūşlık elini ağızı üzre urur ve bu işāreti eylemeden bes dimegi diler ve artık söyleme kifāyet eyler dimegi murād eyler nitekim bir maħalde sen (28) söylemek ƙaşd eyleseñ ve bir hāmūş-ı hoşnefes ve şīrīnkelām şahş senüñ ƙatuñda olsa ve elini ağızına ƙosa ve saña söyleme diyü bu üslūb (29) üzre işāret kılsa söz söylemeden ferāgat eyler sen benüm bātinumdan yüz dāne anuñ gibi hoşnefes hāmūşlık bu sözi söyleme kifāyet eyler diyü (30) elin ağızına urur ve baña sūkūt kııl diyü remz ü işāret kıılır bu eelden bu gūne sözüñ söylemesinden ve keşf ü ĩzāh eylesesinden ferāgat (31) olındı demek olur

*(2061) Meşnevi*

*Hāmūşī baħrest ü güften hemçü cū*

*Baħr mīcūyed turā cūrā mecū*

*(2062) Meşnevi*

*Ezişārethā-yı deryā ser metāb*

*Hatm kun vallāhu a'lem bişşavāb*

(32) Meşelā hāmūşlık baħrdür ve nuṭƙ u tekellüm cūy gibidür baħr seni ister sen cūyı dileme pes deryānuñ işāretlerinden baş çevirme sözi hatm eyle vallāhu bişşavāb (33) a'lemdür ya'ni 'ālem-i ma'nā ki bu ƙīl ü ƙālden pāk u berī olmış hāmūşlık 'ālemidür ki filmeşel bir baħr-i a'zamdur ve ol baħr-i a'zam gibi olan ma'nā- (34) dan söz söylemek ve ma'ārif ü esrār naķl eylemek bir nehr-i aşğar gibidür seni 'ālem-i ma'nā baħri taleb eyler ve kendü gibi şāmit ve sākıt olup ve (35) lisān-ı hālle tekellüm kıılmağı ve kendü şifatiyla muttaşif olmağı senden murād eyler pes gerekdür ki nehr gibi olan güft ü güyı dilemeyesin ve ƙīl ü ƙāl (36) cūyına firīfte olup ƙanā'at

eylemeyesin belki tevḥīd-i İllāhī ve baḥr-i ma'nevī olan ḥāmūşlık 'ālemine vāşıl olasıñ ve şamt u sükūnla ũlfet ve (37) ũnsiyyet kılasın ki tekellũm fer'dũr ve sükũt aşldur pes aşlı koyup fer'ũñ řālibi olmayasın ḥattā bu lisān ve maķālden cũdā olup (38) deryā-yı ma'nāya vāşıl olduķda anuñ işāretlerini fehñ kılmaĝa ve murād u merāmını añlamaĝa ķābil ũ mestũr olasıñ gerekdũr ki deryā-yı ma'nevīnũñ (39) rumũz u işārātından mu'riř olmayasın ve andan yũz řevirũp sāḥil gibi olan ķīl ũ ķāl mertebesine meyl kılmayasın zīrā ĝũft ũ ĝũya (40) māyil olmaķ ve lisānına geleni ķāyil olmaķ insānı şamt u sükũtuñ menāfi' ve esrārından [M171b] bībehre eyler bu rumũz u işārātı fehñ eyle ve sözi (41) ḥatm idũp az söyle Allāḥ Te'ālā şavāba a'lemdũr ve řālib-i Ḥaķ olanlara şamt u sükũt ile [H240a] muttaşif olmaķ elzemdũr pes mũnāsebetle şamt [P96a] (1) u sükũtuñ feżāyilini ve menāfi'ini beyān eyledũkden soñra ol esīr-i ĝũft ũ ĝũ olan ve Ḥazret-i Peyĝambere i'tirāř kılan mu'terizũñ kışşasını beyān eylemeĝe řũrũ' idũp buyururlar

(2) (2063) *Meşnevi*

*Hemçũnīn peyveste kerd ān bīdeb*

*Pīş-i Peyĝamber sũḥan z'ān serd leb*

Elḥāşıl ol bīdeb bu ũslũb ũzre Ḥazret-i Peyĝamberũñ ũñũnde ol serd (3) ũ bārid lebinden sözi peyveste eyledi ve biri birine birķaç kelimāti muttaşıl idũp söyledi ve kendũyi 'āķıl u dānā ve sũḥanşinās kıyās eyledi

(2064) *Meşnevi*

*Dest mī- (4) dādeş sũḥan ũ bīḥaber*

*Ki ḥaber herze buved pīş-i nazar*

Aña söz el virdi lākin o bīḥaber idi andan ki ḥaber nazar ũñũnde herze ve laĝv olur nitekim *leyse 'l-ḥaberu kelmu āyenetī*<sup>1028</sup> (5) ḥadıř-i řerīfi daḥı bu maźmũnı te'yīd kılor pes ol bīḥaber bir niçe baḥş u cidāle mũte'alliķ 'ilm bilmekle ve ķīl ũ ķāle aña el virmekle řāḥib-i nazaruñ ũñũnde ḥaberũñ (6) herze ve laĝv olduĝını bilmeyũp sevķ-i kelām eylemeĝe ve bir sebīl-i i'tirāř söz söylemeĝe cũr'et ũ cesāret eyledi bunda tenbīḥ vardur ki şol ehl-i ķīl ũ ķāle ki anlar (7) aşḥāb-ı nazaruñ ķatında söz söylemeĝe cũr'et kıllurlar ve aşḥāb-ı mu'āyene ķatında iḥbāruñ bīma'nā olduĝını bilmeyũp mũtekellim olurlar

(2065) *Meşnevi*

*İn ḥaberhā eznaşar ḥod nāyibest*

<sup>1028</sup> "Haber, muayene gibi deĝildir." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 101.

(8) *Behr-i hâzır nîst behr-i gâyibest*

(2066) *Meşnevî*

*Her ki ü endernazar mevşül şud*

*În haberhâ piş-i ü ma'zül şud*

Bu haberler hod nazardan nâyibdür hâzır u nâzırdan ötüri degüldür (9) gâyibden ötüridür her şol kimse ki nazar mertebesine mevşül oldu bu haberler anuñ katında ma'zül oldu ya'ni bu haberler ki muhbir olan enbiyâ ve evliyâ ki bir şey'ün (10) zâtından ve şıfâtından ve esrârından ve hâşşiyetinden söylemişlerdür bu cümlesi nazaruñ ve mu'âyenenüñ nâyibi ve kâyimmağâmıdır bu haberler ol nazar mertebesinde hâzır olan (11) aşhâb-ı şuhüd için degüldür ki anlaruñ habere ihtiyacı yokdur belki ol mertebeden gâyib ü ba'îd olan kimseler içündür ki anlar ol habere itikâd kılmaga ve anuñla (12) nazar mertebesinde olan esrâra 'arif olmağa muhtâclardur her şol kimse ki nazar mertebesine mevşül oldu ve aşhâb-ı müşâhede ve mu'âyene gibi hakâyık-ı eşyâyı (13) müşâhede kıldı bu cümle haberler anuñ huşûrında ma'zül u bîfâyide oldu zîrâ anuñ habere ihtiyacı kalmadı haberüñ ifade eylediği ma'nâyı ol nazarla (14) gördi pes haber anuñ katında lağv oldu nitekim bu ma'nâyı tefhîmden ötüri bu meşelleri irâd idüp buyururlar

(2067) *Meşnevî*

*Çünkü bâma şük geştî hemnişîn*

*Def' kun (15) dellâlegânra ba'd ezîn*

Meşelâ çünküm ma'sûka ile hemnişîn olduñ bundan sonra dellâleleri def' [H240b] eyle *dellâle* kulavuza dirler ya'ni çünküm sen kendü ma'sûkaña vâşıl (16) olasın ve anuñla muşâhabet kılasın bundan sonra ma'sûkaya vâşıta olan şeyleri terk eyle ki ol vesâyitüñ saña nisbet nefi kalmadı zîrâ anlardan (17) maşşüd hazret-i ma'sûkanuñ vişâli idi çünküm medlüle vuşül müyesser oldu delîle hâcet kalmadı kemâ kıle *talabu'd-delîl ba'delvuşülü ilelmedlüli kabîh*<sup>1029</sup>

(18) (2068) *Meşnevî*

*Her ki ezîflî güzeşt ü merd şud*

*Nâme vü dellâle bervey serd şud*

Meşelâ âhir her şol kimse ki tufüliyyet mertebesinden geçdi ve merd-i bâliğ oldu nâme vü (19) dellâle anuñ katında serd ü bârid oldu ve anuñ nâmeye ve kılavuza ihtiyacı kalmadı ya'ni meşelâ bir tıfl var idi ve aña bir maşbübeyi nikâh eylediler

<sup>1029</sup> “Delil olan şeye ulaştıktan sonra delil talebi faydasızdır.”

lâkin bâliğ olıncaya (20) dek ve ricâl mertebesin bulıncaya dek anuñ ma'sûkasını kendüden gâyib tutarlar bâliğ olıncaya dek ikisinüñ mâbeyninde nâme ve dellâle varup gelmeden hâlî (21) olmadı çünkim tufûliyyet mertebesinden güzêr kıldı ve ricâl mertebesine bâliğ oldı ve ma'sûkasına vuşul buldı [M172a] anuñ nâme ve dellâleye ne ihtiyâcı kaldı nâme (22) ve dellâle anuñ öñünde serd ü lağv oldı pes buradan bir su'âl lâzım geldi ki dine çok merd bâliğ olmış ve kemâl mertebesin bulmuş ricâlullâh vardur ki (23) yine nâme okurlar ve kitâb okumağa iştiğâl kıllurlar ve hâlka kıl ü kâl kıllurlar bunlaruñ öñünde nâme ve dellâle niçün serd olmadı ve bunlar kitâb okumağa (24) neden ötüri iştiğâl kıldı bu beytle cevâb buyururlar

*(2069) Meşnevi*

*Nâme h'âned ezpey-i ta'lîmrâ*

*Harf güyed ezpey-i tefhîmrâ*

Ol tufûliyyet mertebesinden geçüp merd-i bâliğ (25) olan kâmil nâmeyi tâliblere ta'lîm eylemeden ötüri okur harf u kelimâtı tefhîm için söyler kendüye fâyide virsün için söylemez ve kitâba ihtiyâcı olduğundan (26) ötüri anı okuyup andan naql eylemez kitâbda yazılan ma'ânî anuñ bilfi'l levh-i derûnında müşbet olmuş ve hurûf ve kelimât mertebesinden anuñ (27) zât-ı şerîfesi terakķî kılmışdur pes nâme h'ân olması ve elfâz ve hurûfa iştiğâl kılmaması mücerred terbiye-yi tâlibîn ve tekmi'l-i sâlikîn için olur

*(2070) Meşnevi*

*Pîş-i (28) bînâyân haber güften haţâst*

*K'an delîl-i gâflet ü noķşân-ı mâst*

*(2071) Meşnevi*

*Pîş-i bînâyân hamüşî nef'-i tu*

*Behr-i in âmed hiţâb-ı enşitü*

Bînâlar öñünde haber söylemek (29) haţâdur zîrâ ola bizüm noķşânımuza ve gâfletimize delîldür bînâlar katında hamüşlük saña nef'dür Cenâb-ı 'İzzetden hiţâb-ı enşitü bundan ötüri geldi ya'ni anlar ki (30) aşhâb-ı mu'âyene ve erbâb-ı müşâhededür anlaruñ öñünde söz söylemek ve iħbâr u âşâr naql eylemek nev'an haţâdur zîrâ ki ol haberi anlar katında söylemek bizüm (31) gâfletimize ve noķşânımuza delîl ve şâhiddür bînâlar [H241a] ve dânâlar öñünde hamüş olmak ve sükût kılmak saña nâfî'dür bu hamüş olmadan ötüri ve bînâ ve dânâ- (32) nuñ kelâmını istimâ' kılmadan ötüri Haķ Te'alâ Hazretinden mü'min kıllarına enşitü

hıtābı geldi ve bu āyet-i kerīme bu huşuşda nāzil oldu k̄āle te‘ālā fīāhır-i (33) sūretü’l-  
A‘rāf *feizā k̄uri’e’l-Ḳur’ānu festemi’ū lehu ve enşitū le’allekum turḥamūn*<sup>1030</sup> bu āyet-i  
kerīmenūñ tefsīri ikinci cildūñ evāhırine qarīb *münāza‘at-ı çehār kes* (34) sūrḥında ve  
aña qarīb bir āhır maḥalde daḥı mürūr eyledi anda taleb olına

**(2072) Meşnevi**

***Ger bifermāyed bigū bergūy hoş***

***Lik endek gū dirāz endermekeş***

Eger ol (35) merd-i kāmil ve mürşid-i fāzıl saña söyle diyü buyura ol vaḳt hoş ve  
laṭif söyle likin az söyle tül u dirāza çekme ya‘ni edeb budur ki merd-i (36) kāmilūñ  
şoḥbetinde ol saña söyle dirse hoş söyleyesin lākin *ḥayru’l-keḷāmi mā kalle ve  
delle*<sup>1031</sup> ḥadışinūñ mūcibince az söyleyesin ve itnāb eylemeyesin

**(2073) Meşnevi**

***V’er (37) bifermāyed ki enderkeş dirāz***

***Hemçünān şermīn bigū bāemr sāz***

Ve eger ol şāhib-i kemāl saña kelāmi dirāzlığa çek buyura ancılayın şermnāk ve  
edebli (38) söyle ve anuñ emrine itā‘at eyle ya‘ni edeb budur ki ol saña az söyle dirse  
az söyleyesin ve çok söyle ve itnāb eyle dirse çok söyleyüp (39) itnāb eylesin  
velḥāşıl anuñ emriyle düzilüp rızāsı üzre olasın

**(2074) Meşnevi**

***Hemçünān ki men der’in zībā fūsūn***

***Bāziyāu’l-Ḥaḳ Ḥüsāmeddīn künūn***

**(2075) Meşnevi**

***Çünki (40) kūteh mīkunem men ezreşed***

***Ū beşad nev’em begüften mīkeşed***

Ancılayın ben bu zībā fūsūnda ya‘ni bu kelimāt-ı ḥaḳīkatmeşḥūnda ziyāu’l-Ḥaḳ  
Ḥüsāmeddīn (41) ile şimdi çünkim ben reşedden kütāh eyleyem ol ḥazret niçe yüz  
nev’le beni söz söylemege çeker ya‘ni ey söz söylemege ve ta‘bīr-i merām eylemege  
kādır olan [P96b] (1) ve bir şāhib-i nazaruñ muşāḥabetine vuşul bulan kimse  
gerekdür ki ol şāhib-i kemālūñ şoḥbetinde edeb ri‘āyet eylesin eger anuñ rızāsı  
senūñ sükūt eylemeñde ise sükūt eyleye- (2) sin ve eger söz söylemeñde ise senūñ  
sözünüñden ḥazḳ eyledüğü kadar söz söyleyesin nitekim ben bu laṭif olan kelimāt-ı

<sup>1030</sup> “Kur’an okunduğu zaman da hemen susup onu dinleyin, gerek ki rahmete erdirilirsiniz.” (A‘raf  
7/204)

<sup>1031</sup> “Sözün hayırlısı az olup çok manaya delalet edendir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 69.

şerîfede el'ân ziyâü'l-Hağ olan Hüsâmeddîn (3) Çelebî Hazretleriyle böyleyim çünkim ben ol reşâd u sedâda müte'allik olan kelimâtı [M172b] söylemeden kütâh eyleyem ve az söyleyem ol hazret niçe yüz fenn ü şan'atla beni söz söylemege (4) cezb eyley ve bu kelimât-ı manzûmenüñ tûl u dırâz olması cânibine terğîb ü tahrîz kılar

**(2076) Meşnevi**

***Ey Hüsâmeddîn ziyâ-yı Zü'l-Celâl***

***Çünkü mibîni çi micüyi mağâl***

(5) Ey Hazret-i Hüdâ-yı Zü'l-Celâlün ziyâsı olan Hüsâmeddîn çünki görürsin pes niçün güftâr u mağâl istersin ya'ni Hağ Te'alânuñ [H241b] nûrı olan Hüsâmeddîn (6) Çelebî çünkim hağâyık-ı eşyâyı görürsin ve esrâr-ı Hüdâ-yı Te'alâyı müşâhede ve mu'âyene kılırsın pes bu huşûşda niçün tâlib-i mağâl olursın vaqt-i 'ayânda (7) haberün fâyidesi nedür ve müşâhede zamânında mağâl saña ne menfa'at virür

**(2077) Meşnevi**

***În meger bâşed ziğubb-ı müştahâ***

***İşkinî hamren ve kul lî innehâ***

Bu muğtezâ meger ki (8) ħubb-ı müştahîden ola ve bu kabîlden ola ki şâ'ir baña ħamr içür ve tağkîken baña ol ħamrdur di didi *müştehi* ism-i mef'ul şîğası üzredür iştiĥâ (9) ma'nâsına maşdar mîmi olsa dağı câyizdür ya'ni ey Hüsâmeddîn Çelebî çünkim mağbûb-ı hağîkîñün cemâl-i bâkemâlini görürsin ve andan ma'anî ve hağâyık şarâbını (10) nûş kılırsın pes bu huşûşda benden niçün haber ve mağâlün tâlibi olursın var ise senün bu iktizân ifrâğ-ı muğabbetden ve kemâl-i iştiĥâ ve rağbetden (11) ĥâşıldur nitekim bir kimse sâkîdür şarâbuñ sağy olinmasını taleb eyleyüp anuñ şarâb olduğına dağı bu şarâbdur di baña ey sâkî diyü iktizâ eyledi ol kimse- (12) nün şî'ri budur ki zıkr olındı

***Rubâ'î***

***Elâ feskinî ħamran ve kul lî ennehâ'l-ħamr***

***Ve lâteskinî sırran izâ mâ emkene'l-cehr***

***Ve beğ bismi men ehvâ ve da'nî* (13) *'ani'l-kenye***

***Felâ ĥayra fillezzâti mindühâ sitr*<sup>1032</sup>**

<sup>1032</sup> “Ey saki, ağah ol, bana şarap içir ve bana ‘İşte, muhakkak bu şaraptır de!’ ve cehren içirmek mümkün olduğu vakit, gizli içirme! Sevdiğimin ismini aşikâr et ve kinaye etmekten beni terk eyle! İmdi ininde örtü ve setr olan lezzetlerde hayır yoktur!” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 70.

Ma'nāsı oldur ki ey sākī āgāh ol pes baña hamr içür ve baña bu senüñ içdüğüñ hamrdur di tā (14) anuñ hem şürbiyle ve hem lezzetiyle ve hem zikriyle mütelezziz olam ve baña ol hamrı sırran ve hafiyeten içürme çünkim cehrile içürmek mümkün ola zīrā anuñ izhārında (15) dañı bir āhir lezzet vardur āşikār eyle şol kimsenüñ ismini ki ben anı severin *beḥ bāḥ yubūḥ būḥandan* emr-i ḥāzırdur bāḥü'ş-şey dirler kaçan bir şey'i (16) zāhir ü şāyi' olsa ve kināyet eylemeden beni terk eyle pes ḥayr yoḡdur şol lezzātda ki ol lezzātuñ katında setr ü perde ola evliyā`ullāh iki kısmdur bir (17) kısım dāyimā gördüğünü ve bildüğünü setr idüp *men'arefallāhu kelle lisānuhu*<sup>1033</sup> kavlinüñ mefhūmına maḡzar olmışlar ve gördüklerini ve bildüklerini söylemeden ḥazer kılmışlardur ve (18) bir kısmı dañı *men'arefallāhu tāle lisānuhu*<sup>1034</sup> kavli-i şerīfinüñ mefhūmına maḡzar olmuşlar **ve emmā bini'meti Rabbike feḡaddis**<sup>1035</sup> āyet-i kerīmesinüñ mücibince Ḥāzret-i Rabbilerinden anlara (19) müşāhede ve mu'āyeneden ne ni'met virildiyse maḡrem olan tāliblere anı taḡdīs kılmışlar pes bu maḡalde Ḥāzret-i Mevlānā Ḥüsāmeddīn Efendi Ḥāzretlerinüñ bu (20) kısmda olduğına işāret idüp ve kendü müşāhedeleri olan esrār u ma'ānīnüñ zuhūra gelmesi ḥuşuşında tālib-i maḡāl olmaları bir āhir lezzete bā'is (21) olduğına ve niçe kimselere dañı lezzet virdüğüne tenbīḥ kılıp buyururlar ki ey Ḥüsāmeddīn [H242a] Çelebī senüñ bu kadar esrār-ı İlähī ve 'ulūm-ı Rabbānī ma'lūmuñ iken anuñ (22) benden maḡālını ve zikrini murād eylemek kendü gūş u pürhūşuñ lezāyız-i sem'iyeden ve sāyir gūşları dañı bu maḡālün lezzetinden maḡzūz ve behredār kıılmaḡdur

**(2078) Mesnevi**

***Berdehān-ı (23) tust in dem cām-ı ü***

***Gūş mīgūyed ki kısım-ı gūş kū***

Ey Ḥüsāmeddīn Çelebī ol maḡbūb-ı ḡāḡikīnün şarāb-ı vişālinün cāmı bu demde senüñ dehānuñ üzre- (24) dür līkin gūş dañı dir ki gūşuñ kısımı ḡanı ya'ni her ḡissün Ḥāḡ Te'ālādan kendüye münāsib [M173a] bir lezzeti ve naşibi vardur ḡuvvet-i zāyika-yı rūḡāniyyenüñ ḡazz (25) u naşibi Ḥāḡ Te'ālānuñ müşāhedesinden lezzet almaḡ ve şarāb-ı 'aşḡ u muḡabbetden şafāpezir olmaḡdur ve bu gūşuñ ve dañı gūş u hūşuñ ḡazz u naşibi ol (26) ḡāzretün kelām-ı laḡifini istimā' kıılmaḡ ve anuñ murād-ı şerīfini bilmek ve bulmaḡdur çünkim sākī-yi şarāb-ı İlähī olan mürşid-i kāmil bir tālibün rūḡına şarāb-ı vişāli (27) izāḡa eyleye ve anuñ rūḡı dañı ol şarāb-ı ma'nevīden

<sup>1033</sup> “Kim ki Allah'ı ārif oldu, lisanı kelil oldu.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerḡi*, C. 8, s. 71.

<sup>1034</sup> “Her kim Allah'ı ārif oldu, lisanı uzadı.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerḡi*, C. 8, s. 71.

<sup>1035</sup> “Fakat Rabb'inin nimetini anlat da anlat.” (Duha 93/11)



lezzetpezîr ola anuñ güşı dağı kendüye münāsib olan ğıdāyı andan istidā eyler ki güşuñ (28) ğıdāsı maĥbūbuñ kelāmını istimā eylemekdür

**(2079) Meşnevi**

***Ƙısm-ı tu germişt nek germi vü mest***

***Güft hırş-ı men ezîn efzūnterest***

Ey güş senüñ kısmuñ kelām-ı maĥbūbdan (29) germ olmağdur işte germiyyet ü mestlik senüñ naşībüñdür ol güş didi benüm kısmetüm ol zıkr olınan germiyyet ü mestlikden efzūnterdür bu beytde Ĥazret-i (30) Mevlānā Ĥüsāmeddīn Efendiği güş menzilesine tenzīl eylemişlerdür sertāpā her ‘uzvı kelām-ı maĥbūba güş meşābesinde olduğından ötüri nitekim Ĥađ Te‘ālā (31) Ĥazreti Ĥazret-i Peyğamberi üzün menzilesine tenzīl idüp süre-yi Tevbede **huve uzunun ģul uzunı hayrin lekum**<sup>1036</sup> buyurdı raculün ‘adl ģabīlinden olur kemāl-i mübālağa- (32) dan ötüri keenne ol ģazretüñ sertāpā her ‘uzvı güş olmışdı nitekim bu āyetüñ taĥķiķi cild-i şālīşüñ evāyiline ģarīb *ķışsa-yı ģorendegān-ı pīl beçegān* (33) sürĥında mürür eylemişdür bu beyt beyt-i evvelde olan *güş mīġūyed ki ģısm-ı güş kū* mışra‘ından ģāşıl olan istifhām u istiĥbāra cevāb vāķi‘ olmuşdur (34) keenne buyururlar ki senüñ dehānuñdadur bu demde ol maĥbūbuñ cāmı pes güş dir ki güşuñ kısmet ü naşībi ģanı ey sertāpā güş menzilesinde olan (35) Ĥüsāmeddīn Ćelebī senüñ kelām-ı maĥbūbdan kısmet ü naşībüñ germiyyetdür işte germiyyet ve mestlik senüñ içündür ol maĥzā güş meşābesinde olan ģazret (36) didi benüm hırşum andan ziyāderekdür baña bu ģadarla ģanā‘at gelmez ve cānum bu ģadar germiyyet ve mestlige ģursend olmaz isterüm ki ol ģazretüñ kelāmınuñ lezzetini (37) ve germiyyetini dağı ziyāde bulam ve sem‘ yolından dağı mest ü müstaġrađ olam [H242a] dimek olur vallāhu a‘lem

***Cevāb güften-i Resül ‘aleyhisselām i‘tirāz*** (38) ***kunenderā***<sup>1037</sup>

**(2080) Meşnevi**

***Derĥuzūr-ı Muştafā-yı ģandĥū***

***Ćün zıĥadd bürd ān ‘Arab ezgüft ü gū***

**(2081) Meşnevi**

***Ān şeh-i vennecm ü sultān-ı ‘abes***

***Leb gezīd ān serd demrā güft*** (39) ***bes***

<sup>1036</sup> “O, (her söyleneni dinleyen bir) kulaktır (diyorlar). De ki: O sizin için bir hayır kulağıdır.”(Tevbe 9/61)

<sup>1037</sup> “Resulullah aleyhisselamın itiraz eden kişiye cevap vermesi”

Қанд u şekerһуylu Muştafā ‘aleyhisselām Һазретlerinüñ һузӯr-ı şeriflerinde çünkim ol ‘Arab güft ü gūda һadden iletди ya’ni tecāvüz itди ol (40) vennecm dimekle muқsem-i ‘aleyh olan şāh ve һаққında ‘abes nāzil olan sultān ol serd demlü olan mu‘terize tudaқ ışırdı pes didi bu (41) ma’nā-yı vennecm ol һазretüñ necm-i sa‘ādetine қасem olduғı i‘tibārladur ammā қасem olmayup sūre murād olursa ma’nā böyle dimek olur [P97a] (1) ki Vennecm sūresinde vāқи‘ olan ba‘zı āyāt-ı kerīmenüñ mazһar u mevridi olan ol şāh ve daһı ‘Abese sūresinde vāқи‘ olan ‘itāb u һitābuñ (2) maһalli olan sultān pūrintibāh ol kelāmı bārid olan ‘Araba mübārek leblerin ışıрмақla çok söyleme kifāyet eyler dimege işāret қıldılar bu һālet ol һазretüñ (3) ziyāde һалқ-ı ‘azīm şāһibi olduғına ve kemāl-i sekīnet ü vaқārla ittişāf қılduғına delālet ider anuñ bu mertebe i‘tirāzına taһammül buyurdуқlarından şöñra aña (4) kelām söylemeyüp mübārek lebleriyle anuñ sūkūt eylesinesine işāret қılmaları һüsn-i edeblerine şehādet eyler

**(2082) Meşnevi**

***Dest mīzed behr-i men‘eş berdehān***

***Çend güyi(5) piş-i dānā-yı nihān***

Ol һазret anı men‘den ötüri zebānı üzre el urdı dānā-yı nihānuñ öñünde nice söylersin zebān üzre el қомақ daһı (6) sūkūt eyle dimege [M173b] işāretdür pes güzide olduқlarından ol ‘Arab sākıt ol ma’nāsını fehm eylemeyüp ol һазret lisān-ı mübārekleri üzre el қодı (7) şu ma’nāyı ihām u iş‘ār eylemekle ki ey nādān esrār-ı nihānı bilicinüñ қatında nice bir söylersin ve ‘ulūm-ı ğayba ‘ālim olan kāmilüñ һузӯrında niçün ma‘қulāt (8) naқl eylersin pes bundan şöñra vāқи‘ olan ebyāt-ı şerīfenüñ me‘ālī-yi laţīfesi yā budur ki ol һазretüñ ol һінде ol mu‘terize lisān-ı һalle söyledügi (9) ma‘ānī-yi şerīfe evlā veyāһud Һазret-i Mevlānā bu münāsebetle ğayrinādānlara ta‘rīz ü te‘dīb eylemeden ötüri bu güne ma‘ānī buyurmuş olalar

**(2083) Meşnevi**

***Piş-i(10) binā бүrdeyi sergīn-i һuşk***

***Ki biһar inrā becāy-ı nāf-ı müşk***

Ey һodbīn ü һodpesend olan ve kendüde ‘aқl u idrāk zu‘mın қılan filmeşel (11) sen binānuñ öñüne қurı sergīn iletmişsin ve dirsın ki bunı nāf-ı müşk yirine şatun al ya’ni bir dānā ve binā kāmilüñ һузӯrına қurı sergīn (12) gibi olan ‘aқliyyāt ve naқliyyāt ve kelimātuñı iletmişsin böyle diyü ki bunı göbek miski gibi laţīf olan ‘ilm-i ledünnīnüñ

ve ma'arif-i yakīnīnūñ yirine kabūl (13) eyle ve anı koyup bunuñ t̄alibi ol bu h̄alet bu şıfatlu olan kimselerūñ hamākat [H243a] u cehāletine delālet ider

*(2084) Meşnevi*

*Ba'rrā ey gende mağz u gendemuğ*

*Zīr-i bīnī binhi (14) vü gūyī ki oğ*

Ey beynisi ve iligi koğmış cāhil devenūñ kıgını burnuñ altına kōrsın dağı oğ oğ dirsın 'ulūm-ı ledūnniyye ve ma'arif-i yakīniyyeye nisbet (15) 'aqliyyāt u naqliyyāt ba'r gibidür ve bu 'aqliyyāt u naqliyyāta 'ālim olan kimesneler 'ālim-i Rabbānī olanlara nisbet beynisi ve iligi koğmış kimselerdür pes bu gūne (16) kimselere h̄iṭāben ve ta'rīzen buyururlar ey lebbi ve mağzı ḥabīs ü murdār olmuş kimse ba'r gibi bīma'nā olan ma'lūmāt u ma'kūlātūñ gūyā kendü burnuñ (17) altına koyup anı koğularsın ve andan yine kendūñ ḥazz idüp oğ oğ dirsın

*(2085) Meşnevi*

*Oğ oğī berdāştī ey gic-i gāc*

*Tā ki kālā-yı bedet yābed revāc*

Ey aḥmak (18) u aḥvel bir oğ oğ kaldurduñ ya'ni ol devenūñ kıgı gibi olan ma'lūmātūñdan ḥazzlanmak ve lezzet bulmak h̄aletin izhār eyledūñ tā kim senūñ bed ü (19) fāsīd olan metā'uñ revāc bula ve sāyirler dağı andan sen maḥzūz olduğı gibi maḥzūz olalar

*(2086) Meşnevi*

*Tā firībī ān meşām-ı pākrā*

*Ān çerīde-y gülşen-i (20) eflākra*

Tā kim ol pāk olan meşāmmı aldayasın ol eflākuñ gülşeninde otlamışı ya'ni 'arif ü kāmīlūñ meşāmm-ı pāki ki gülşen-i eflākde otlamışdur (21) ve andan ḥazz almış ve rāyiḥa bulmuşdur neces ve sergīn-i yābis gibi olan delāyil-i 'aqliyye ve naqliyyeñle ey zūpindār ol pāk olan ve revāyiḥ-i Ḥaḳḳāniyye ile (22) neşv ü nemā bulan dimāğ-ı pāki aldatmak istersin bu mertebe rāyiḥa-yı ṭabī'iyeye mu'tād olan pāk meşāmm niçe mümkin olur ki senūñ kelām-ı ḥabāsetencāmuña (23) rağbet kıla ve andan ḥazz ala ve şafpezīr ola

*(2087) Meşnevi*

*Ḥilm-i ü ḥodrā egerçi gül sāht*

*Ḥiştēnrā endekī bāyed şināht*

Farz idelüm ki ol (24) kâmilüñ hükmi egerçi kendüsini gül düzdi ve bilmezlik izhâr eyledi insân kendüsini dağı birazcık añlamak gerek tecâhül-i ‘ârif ‘urefânuñ mâbeyninde (25) bir kâfidedür ki bir şey bilirken bilmezlik izhâr iderler ve nedânem demek semtine giderler zî-yi ‘urefâda olan kimselerüñ şöhetine bir kimse dâhil olsa anlar izhâr-ı (26) cehl ü gaflet kılduklarına mağrûr olup izhâr-ı fazl u hüner eylemege cür’et ü cesâret kılmaya belki kendü haddini ve miqdârını bilüp tavırından mütecâviz olmaya (27) ki *rahimallâhu imra’en ‘arafe kadrehu ve lem yete’adde tavrahu*<sup>1038</sup> bu huşûşda vârid olmışdur ve kendüden ziyâde kâmilüñ öñünde fazl u hüner izhâr eyleyen kimse kendü (28) hamâkatin ve hodbîn ve hodpesend olmasını ifşâ kılmışdur  
*(2088) Meşnevi*

***Dıgrâ ger bâz mând imşeb dehen***

***Gurberâ hem şerm bâyed dâşten***

Meşelâ çölmegüñ ağzı (29) bir gice eger açuk kaldıysa gürbeye dağı şerm tutmak gerekdür hemân bîedeblik idüp başını [H243b] aña şokmamak gerekdür murâd şol ‘ârif ü kâmilüñ (30) dıg-i vücûdı ki [M174a] bu şeb-i dünyâda münbasit ve münşerih ola ve luft u hilmlle ittışâf kıilup güşâdelik ‘arz eyleye gürbesiret olan (31) kimselere dağı şerm ü hayâ eylemek lâzım ve lâbüdd olur bu bir ağzı açık çölmek gibidür bunuñ vücûdında bizüm için bir men’ ü red’ yokdur pes (32) istedügimiz gibi tek ü pü idelüm ve murâdimuz üzre kâr kılalum demek bîhayâlıguñ ‘alâmetidür bîhayâlık ise imânsuz olmağa delâlet ider ne‘üzü (33) billâh

*(2089) Meşnevi*

***H’ışten ger huft e kerd ân hûb fer***

***Saht bîdârest destâreş meber***

Ol hûb fer’ olan ‘ârif eger kendüsi huft e şekl eylediyse ziyâde (34) bîdârdur anuñ destârın iletme ekşer ‘ârif-i billâh olan kâmillerüñ edebi de’bi oldur ki ziyâde bîvücûd olduklarından kendülerüñ ‘ilm ü fazlını (35) izhâr itmezler ve hodfürüşlık semtine gitmezler belki ziyâde bîdâr iken ekşer maħalde tegâfûl iderler ve begâyet ‘âlim ü ‘ârif iken tecâhül semtine gider- (36) ler pes ey kendüsünde ‘ilm ü hüner zu‘mın eyleyen kimse saña lâzım olan oldur ki eger ol hûb u fer ve nîkûsiret kendüsini huft e şekl kıilup bu üslûbla (37) huft e eylediyse sen anı nâyim ü gâfil zann eyleyüp dest-i dırâzlık kılmayasın ve bîedeb olmayasın zîrâ ol ziyâde bîdâr u dâñadur senüñ kaçduñ

<sup>1038</sup> “Derecesini bilip haddini aşmayan kimseye Allah merhamet etsin.”

(38) ne şey'e olduğunu bilür ve senden anı maḥfūz u mestūr kıılır pes andan bir şey aḥz idemeyüp 'ākıbet maḥrūm olursın

**(2090) Meşnevi**

**Çend gūyī ey lecūc-ı (39) bīşafā**

**İn fūsūn-ı dīv pīş-i Muştafā**

Ey lecūc-ı bīşafā niçe söylersin ıştıfā olınan kimsenüñ ḥuzūrında bu dīvüñ efsūnını ya'ni ey (40) ziyāde lecc ü 'inād eyleyici şafāsuz kimse şeytānuñ efsūnı gibi olan 'aḳliyyāt u naḳliyyātuñı ve elfāz u kelimātuñı Ḥaḳ te'ālānuñ ıştıfā ve ictibā (41) eylediği ḥālīş bendelerinüñ ḳatında niçe bir taḳrīr ü ta'bīr eylemege cūr'et eylersin bu efsūn-ı dīv meşābesinde olan güftāruñ ḥod [P97b] (1) anlar ḳatında i'tibārı yoḳdur leccāc u 'inād ḥaşlet-i ḳabīḥden iken anı kendüñe ḥuy ve 'ādet eylemeñ senüñ menküb u maḥzūl olmaña bā'ış olur

**(2091) Meşnevi**

**Şad hezārān ḥilm (2) dārend ān gürūh**

**Her yeki ḥilmī ezānhā hemçü kūh**

Bu ıştıfā ve ictibā olan gürūh niçe yüz biñ ḥilm tıtarlar ol ḥilmlerden her bir ḥilm tāğ gibidür ya'ni Allāh Tebāreke (3) ve Te'ālānuñ ıştıfā eylediği bendelerüñ gürūhı niçe yüz biñ ḥilm tıtarlar ki ol ḥilmten her bir ḥilm tāğ gibi rāsīḥ ü şābitdür bīedeblereñ küstāḥlıḳları ve ḥayā- (4) suzlıḳları anları ğazaba getürmez ve sefāhat mertebesine yitürmez

**(2092) Meşnevi**

**Ḥilmşān bīdārā ebleh kuned**

**Zeyrek-i şad çeşmrā gümrēh kuned**

Anlaruñ ḥilmi bīdārı ebleh eyler şad (5) çeşm zeyreki gümrāh eyler ya'ni bunlaruñ ḥilmi ve 'ilmi şol mertebededür ki niçe bīdār olan [H244a] kimselerüñ ebleh ü aḥmak olmasına sebep olur şol i'tibārla ki ol (6) bīdār olan kimse bunları sāyir nās gibi ğāfil ü nāyim zu'm eyler pes terk-i edeb idüp nāhemvār ḥarekete başlar ve nāma'ḳül işler işler (7) lācerem anuñ kemāl-i ḥilmi ol bīdār şeklinde olan kimsenüñ belāhet ü sefāhata sebep olur ve şad çeşm olan 'ākılı ki niçe daḳāyık u ma'ānī görmege (8) ḳābil olmışdı gümrāh kıılır ol cihetden ki ol ḥalīm ü 'alīmüñ vücūdında bir şey göremeyüp ve kendünüñ fiḳnat u zekāvetine maḡrūr olup ḥaḳīḳat-i (9) ma'nāya vāşıl olamayup yolın yitürür

**(2093) Meşnevi**

***Hilmşān hemçün şarāb-ı hūb-ı nağz***

***Nağz-ı nağzek berreved bālā-yı mağz***

Anların hilmli hūb u laṭif şarāb (10) gibi güzelce güzelce biniye yukarı gider pes cümle bedene anuñ serhoşluğu sirāyet ider ya'ni nitekim bir hūb u laṭif şarāb laṭifce laṭifce tediṛicle dimāğ (11) u mağz üzre nice giderse anı şārib olan kimseyi ne güne mest iderse bunların kemāl-i hilmli daḥı şarāb-ı nağz gibi meclislerinde olan kimseleruñ (12) 'aql u mağzına tediṛicle sirāyet ider anlar anuñ şarāb-ı hilminden bir mertebe mest olurlar ki ebedi terk iderler ve bīedebāne ve küstāhāne hareketler kıllurlar

(13) (2094) *Meşnevi*

***Mestrā bīn ezşarāb-ı pürşigift***

***Hemçü ferzīn mest kej reften girift***

(2095) *Meşnevi*

***Merd-i bernā z'ān şarāb-ı zūdgīr***

***Dermiyān-ı rāh miūfted çü pīr***

(14) Meşelā pürşüküft olan şarābdan mesti gör ol mest ferzīn gibi egri yürimek tutdı cüvān olan merd o tīz tutıcı şarābdan mest olup (15) miyān-ı rāhda pīr-i za'if gibi düşer ya'ni pür'aceb ü pürhālet olan şarāb-ı nābdan mest olan kimseyi gör besāt şatranca olan ferz gibi (16) ol mest egri gitmeklik tutdı nitekim ferz gāh olur ki müstakīm gitmeyüp hāneleruñ köşesine toğrı egri oynar kezālik bir kimse daḥı (17) şarābla mest olduğdan şoñra muḳteżā-yı 'aql üzre gitmegi ve istiḳāmet itmegi koyup ferzīn gibi kejev olur ve ma'kūsāne hareket (18) kıllur ol fevrī tutan ve tīz serhoş iden şarābdan bir kavī dilāver yigit kuvveti ve kudreti yirinde iken yol ortasında pīr-i za'if (19) gibi düşer ve harekete mecāli ḳalmayup biḥod olur

(2096) *Meşnevi*

***Hāşa ān bāde ki ezḥumm-ı belīst***

***Ne meyi ki mesti-yi ū yek şebīst***

Ḥuşuşen ol bāde ki (20) belī küpindendür ol bir bāde degüldür anuñ mestligi bir gicelikdür ya'ni şarāb-ı pürhāletden mest olanı gördüñ ve merd-i cüvānuñ miyān-ı rāhda ol (21) zūdgīr olan şarābdan pīr-i za'if gibi düşüp ḳalduğunu müşāhede kılduñ ḥāşşeten ḥumm-ı belādan olan ol bādenüñ mestini daḥı gör bu ḥumm-ı belādan (22) olan mey ol mey degüldür ki anuñ mestligi bir gice ola mestligi bir gice olan [şarābda bu ḳadar kuvvet-i 'acibe ve hālet-i ḡaribe olduğ müşāhede olıcaḳ (23)

‘ālem-i elestde olan -H] ikrār küpinüñ şarābında ne gūne hālet ü kuvvet olmak gerek bundan kıyās eyle şarāb-ı şūrīden mest olanuñ (24) serhoşlığı bir günde zāyil olur ammā şarāb-ı [H244b] İlahīden mest olanuñ serhoşlığı ebede’l-ābād kalur

*Beyt*

*Mest-i mey bīdār gereded nīmşeb*

(25) *Mest-i sākī rüz-ı mahşer bāmdād*<sup>1039</sup>

(2097) *Meşnevī*

*Ān ki ān Aşhāb-ı Kehf eznuql u naql*

*Sīşad u nüh sāl güm kerdend ‘aql*

Ol şarābdur ki ol Aşhāb-ı (26) Kehf nuqliden ve naqliden üç yüz toköz yıl ‘aqlı mahş eylediler *nuql-ı evvelde* nūn maẓmūmdur cerez ma’nāsına ve şānīde meftūhdur rıhlet ü hareket ma’nāsına (27) ya’ni saña didügüm humm-ı belādan olan bāde ol bādedür ki Aşhāb-ı Kehf üç yüz toköz yıl nuql yimeden ve naql u hareket eylemeden ‘aқılların gum (28) eylediler ve bir mağarada mest ü lāya’qıl olup qaldılar nitekim **ve lebişū fikefihim selāse mi’etin sinīne vezdādū tis’an**<sup>1040</sup> āyet-i kerīmesi anlaruñ mağara (29) içre olan mekşlerini beyān eyler ve bunlaruñ bu mest ü biḥod olup kendülerden geçdükleri humm-ı belā şarābından içdükleri için vākī’ olmuşdur

(30) (2098) *Meşnevī*

*Z’ān zenān-ı Mışr cāmī ḥordeyend*

*Desthārā şerḥa şerḥa kerdeyend*

O meyden zenān-ı Mışr bir cām içmişlerdür kendülerden geçüp ellerini şerḥa şerḥa (31) itmişlerdür ya’ni ol zamān ki Mışruñ ba’zı ḥātūnları Züleyhāya ta’n u teşnī’ eylediler Züleyhā anları işidüp ḥānesine da’vet kılup õñlerine (32) bıçağla turunc koyup anlar anı kaḥ’ eylerken Yūsufi bunlaruñ olduğı mekāna da’vet eyleyüp **felemmā raeynehū ekbernehu ve kaḥḥa’na eydiyehunne**<sup>1041</sup> āyet-i kerīme- (33) sinüñ feḥvāsı üzre ol vaqḥde ki bunlar Ḥāzret-i Yūsufuñ cemāl-i bākemālīni gördiler anı ikbār u iclāl kılup mest oldılar ve ellerin kaḥ’ (34) kıldılar ve kendülerden geçüp niçe zamān biḥod ve biḥaber qaldılar bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri üçünci cildde *reften-i māderān-ı kūdekān be’iyādet-i* (35) *üstād* beyānında mürür eyledi

(2099) *Meşnevī*

<sup>1039</sup> “Şarap sarhoşu gece yarısı uyanır, sākīnin sarhoşu mahşer gününün sabahı”

<sup>1040</sup> “Onlar, mağarada üç yüz sene durdular, buna dokuz sene daha eklediler.” (Kehf 18/25)

<sup>1041</sup> “Görür görmez hepsi onu gözlerinde çok büyüttüler, (şaşkınlıklarından) kendilerinin ellerini doğradılar.” (Yusuf 12/31)

***Sāhirān hem sekr-i Mūsā*** [M175a] ***dāştend***

***Dārrā dildār miyengāştend***

Kezālik sāhirler dağı Hazret-i Mūsānuñ (36) sekrini tıtdılar dārağacını didār zann itdiler ya'ni Hazret-i Mūsānuñ vücūd-ı şerifinde olan imān u ikrār şarābından mest olup (37) sihrden ve Fir'avndan rücū' kıldukları vaqtda Fir'avn bunları ***leuqaṭṭi'anne eydiyekum ve ercilekum minḥilāfin ve leuṣallibennekum ficuzū'i'n-naḥl***<sup>1042</sup> diyü anları (38) dārağacına şalb eylemekle taḥvīf ü tehdid eyledükde anlar ol dāri maḥbūb u dildār 'add eyleyüp ***lāḍayra innā ilāRabbīnā munḳalibūn***<sup>1043</sup> diyü cevāb vir- (39) diler bu āyet-i kerīmenūñ tefsīri ve bunlaruñ kışşası beşinci cildde *tefsīr-i lāḍayra innā ilāRabbīnā munḳalibūn* sürhında mezkūr olmuştur

***(2100) Meşnevi***

***Ca'fer-i (40) Ṭayyār z'ān mey būd mest***

***Z'ān girev mīkerd bīḥod pā vü dest***

Ca'fer-i Ṭayyār Hazretleri dağı ol mey-i elestden mest idi andan (41) ötüri bīḥod ve bīḥtiyār olup pā vü destini girü fedā eyledi ya'ni ol zıkr olman mey-i elestden mest [H245a] olup kendüden geçdügiçün [P98a] (1) Rūm diyārında fisebīllāh elini ve ayağını kaṭ' itdürüp Haḳ Te'ālā aña bedel nūrdan qanatlar virüp 'ālem-i ma'nāya anuñla uçdı ve kışşası 'an qarīb *i'tirāz kerdan-i mu'teriz* sürhında (2) *ger meşel h'āhī beCa'fer derniger* beytinūñ şerhinde geçdi

***Kışşa-yı subḥānī mā a'zama şānī güften-i Bāyezīd ü i'tirāz-ı mürīdān u cevāb-ı ü mer iṣānrā ne beṭarīḳ-i (3) güft-i zebān belki ezrāh-ı 'ayān***

Bu sürh-ı şerif Hazret-i Bāyezīd-i Bistāmīnūñ subḥānī mā a'zama şānī dimesinūñ kışşasıdır ya'ni her bār ki ol sulṭānū'l-'arīfīn (4) hazretlerine tecellī-yi vaḥdet-i zātīyye galebe idüp vücūd-ı mevḥūmīsī muẓmaḥīl ü mütelāşī olsaydı lisān-ı ḥaḳīkatle zāt-ı İlāhī andan tekellüm idüp dirdi ki *subḥānī ey enzehnī* (5) *'ammā lāyīḳ-ı beşānī* ya'ni ben tenzīh iderin zātımı şānum lāyīḳ olmayan şeylerden *mā a'zama şānī* ne 'aceb-i 'azīmdür benüm şānum *ve leyse ficubbetī sivallāh* benüm vücūdum (6) cūbbesinde Allāhdan ḡayri yoḳdur ya'ni ḡayriyyet ü işneyniyyet mürtefī' olup vücūdum āyīne-yi Haḳ oldı ve Haḳdan ḡayri vücūdumda nesne ḳalmadı ve bu kelām-ı şerif (7) ve şaṭḥ-ı laṭīfdden ötüri mürīdlerūñ aña i'tirāzıdır ve bu hazretūñ anlara cevābıdır velākin güft-i zebān ṭarīḳiyle degül belki ḥaḳīkat-i ḥālī keşf ü 'ayān

<sup>1042</sup> “Ant olsun ki ben de ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve elbette sizleri hurma dallarına asacağım.” (Taha 20/71)

<sup>1043</sup> “Zararı yok, herhalde biz, Rabb'imize döneceğiz.” (Şuara 26/50)



eylemek yolundan (8) cevāb virmesidür nitekim bu beyānda vāqī‘ olan ebyāt-ı şerīfeden ma‘lūm olur

*(2101) Meşnevi*

*Bāmürīdān ān faķīr-i muhteşem*

*Bāyezīd āmed ki nek Yezdān menem*

*(2102) Meşnevi*

*Güft mestāne ‘ayān (9) ān zūfūnūn*

*Lā ilāh illā enehā fa‘budūn*

Mürīdlerine ol faķīr-i muhteşem ya‘ni Hāzret-i Bāyezīd geldi işte Hāzret-i Yezdān menem didi ol zūfūnūn mestāne (10) olup ‘ayān u āşikārā didi āgāh oluñ ilāh yoķdur illā benem pes ey mürīdler baña ‘ibādet eyleñ erbāb-ı haķīkatūñ bu gūne kelāmı ķurb-ı nevāfile ve (11) ķurb-ı ferāyīze vāşıl olduklarında lisān-ı şerīflerinden zuhūr gelür ve filhaķāķa bu kelāmı söyleyen *innallāhe yeķūlu‘l-haķķu ‘alālisāni ‘abdihi*<sup>1044</sup> hadīşinūñ fehvāsı (12) üzre yine Haķ olur lākin maħcūbān-ı beşeriyye bu rāzı fehm itmeyüp aña inkār ķılur hāl bu ki Hāzret-i Qur‘ānda bu ma‘nāya delīl ü şāhid vāqī‘ olmuşdur (13) nitekim *nūdiye minşāti‘i‘l-vādi‘l-Eymeni filbuķ‘ati‘l-mubāreketi mineşşecerati en yā Mūsā innī enellāh*<sup>1045</sup> çünkim bir şecerden *innī enellāh* nidāsı gelmek cāyiz ü revā ola (14) bir nīķbaht insān-ı kāmilden gelmek niçün revā olmaya **Gülşen-i Rāz** şāhibinūñ

*Beyt*

*Revā bāşed enellāh ezdirahtī*

*Çirā nebved revā ezniķbahtī*<sup>1046</sup>

Didügi (15) bu mażmūnı mü‘eyyid olur meşāyiḡ-i ‘azām bu ma‘nāya ıstılāhlarında telbīs ü telebūs [H245b] ve lebs daḡı ta‘bīr iderler ve lebs-i münker [M175b] olanlardan degüldür kemā ķāle İbnü‘l-Fārız

*(16) Beyt*

*Ve fīzzikri zikru‘l-lebsi leysi bimunkerin*

*Ve lem a‘du ‘anḡukmey kitābin ve sunnetin*<sup>1047</sup>

<sup>1044</sup> “Hakikatde Cenab-ı Hak, kulunun lisanından (Allah kendisine hamd edenin hamdini işitti.) der.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 556.

<sup>1045</sup> “O mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabb’i olan Allah’ım.” (Kasas 28/30)

<sup>1046</sup> “Ene‘l-Haķ hitabının zuhuru bir ağaçtan caiz olursa bir nīķbahttan niçin caiz olmasın?” Konuk, *Mesnevi-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 81. Bu beytin şerhi için ayrıca bkz. Develili Müftüzade Abdullah, *Gülzar-ı Sufiyye derİzah-ı Taiyye*, İstanbul 1924, s. 172.

Tā'ıyyeye olan şerhımızde bu beytüñ şerhinde bu mahalle münāsib (17) olan kelimāt yazılmış ve tafşıl olınmışdur ve Tārīkatnāmede bāb-ı 'aşerede derece-yi hāmıside beyān kılınmışdur

**(2103) Meşnevi**

***Çün güzeşt ān hāl güftendeş şabāh***

**(18) *Tu çünin güfti vü in nebved şalāh***

Çünkü ol zevk ü hāl andan geçdi mürīdleri aña şabāh vaktinde didiler sen böyle didüñ ve bu şalāh degüldür belki fesād- (19) dur zīrā bende Hüdā-yı Te'ālā olmak mümkün degüldür zīrā 'abd vālid ü mevlūd olur ol pādşāh ise ***lem yelid ve lem yüled ve lem yekun lehu kufuven ehad***<sup>1048</sup> şıftlarıyla mevşüfdur

**(20) (2104) Meşnevi**

***Güft in bār er kunem in meşgale***

***Kārdhā dermen zenīd ān dem hele***

Pes anlara didi eger bu kerre dahı bu meşgaleyi eylessem ve bu güne söz söylessem ol demde (21) elbette baña tığlar uruñ ve benüm katlūme sa'y kılıñ

**(2105) Meşnevi**

***Hak münezzeh ezten ü men bātenem***

***Çün çünin güyem bibāyed kuštenem***

Hak Te'ālā tenden münezzehdür ve ben tenleyüm (22) çün böyle diyem beni katlı eylemek gerekdür ya'ni Hak Te'ālā cismden münezzehdür ben cismleyüm çünkü benden uluhiyyete müte'allik kelām şadır ola benüm katlüm vācib olur (23) didi

**(2106) Meşnevi**

***Çün vaşıyyet kerd ān āzādmerd***

***Her mürīdī kārdī āmāde kerd***

Çünkü ol beden kaydından āzād olan merd mürīdlerine vaşıyyet eyledi pes her bir (24) mürīd bir bıçağı hāzır u āmāde itdi

**(2107) Meşnevi**

***Mest geşt ü bāz z'ān suğrāk-ı zeft***

***Ān vaşıyyethāş ezhātür bireft***

<sup>1047</sup> “Ey vahdet sırlarını inkār eden, Ku'ān-ı Azim ve Furkān-ı Kerim'de, Hakk'ın bu sürette telebbüsü zikretmesi, münker ve merdud değildir. Belki āyetlerde ve hadislerde sābittir. Ve ben Allah'ın kitabının ve Resülullah'ın sünnetinin hükümlerini çıgnemedim.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāıyye Şerhi*, s. 240.

<sup>1048</sup> “O doğurmadı ve doğurulmadı ve onun bir dengi olmadı.” (İhlas 112/3-4)

Ol h zret ol ‘az m olan (25) suġr kdan gir  mest oldu anu  ol va siyyetlerin h t rından gitdi ve  ar b-ı İl h  anu  v c dını ma v itdi

*(2108) Me nevi*

*Nu l  med ‘a l-ı   av re  ud*

* ub  (26)  med  em ‘-i   bi  re  ud*

Nu l geldi anu  ‘a lı av re oldu  ub  geldi anu   em ‘i bi  re oldu *nu l*dan mur d tecelliyy t-ı  ıf tiyye * ub *dan mur d n r-ı z t-ı (27) İl hiyyed r ya ‘ni H k Te‘ l nu   ıf tunu  lezzetleri ol h zretu  der nına geldi anu  ‘a lı av re oldu ve  ub -ı h k kat t l  ‘ kıldı anu   em ‘-i r h  zeb n (28) u maġl b k ldı

*(2109) Me nevi*

*‘A l  n  hnest  n sult n resid*

* hne-yi bi  re derk nci hazid*

Me el  ‘a l  hne gibid r  nkim sult n iri di bi  re  hneler (29) bu c numa s rtindi ya ‘ni sult n-ı h k kat ‘a ıku  v c dı memleketine  nkim pertev  aldı ve tecell  kıldı ‘a l ki filme el bir  hne gibid r ve  udret   kuvveti (30) k lmayup k nc-i i tif ya ka dı ve tedb r   ta arruf eylemeden ge di

*(2110) Me nevi*

*‘A l s ye-y H k buved H k  ft b*

*S yer  b  ft b-ı    i t b*

‘A l filme el (31) H k Te‘ l nu  [H246a] s yesid r ve H k Te‘ l   ft bdur s yenu  ol p d ahu   ft b-ı z tına nisbet ne t b u t kati vardur ya ‘ni ‘a l ki z ll-i z yil (32) gibi bir mu de   eyd r env r z t-ı kadime mu  arin olsa anu  e eri k lmaz kem  k le’l-C neyd *iz  karane’l-mu addisu bilkadimi lem yeb a lehu e erun*<sup>1049</sup>

*(2111) Me nevi*

* n per  g lib (33)  ved b  demi*

*G m  ved ezmerd-i va f-ı merd mi*

*(2112) Me nevi*

*Her  i g yed  n per  g fte  ved*

*Z’ n ser  ger z’ n ser  g fte  ved*

*(2113) Me nevi*

* n per r   n dem   k n n (34) buved*

<sup>1049</sup> “H dis kadime mukarin olduġu vakit, onun i in eser baki kalmaz.” Konuk, *Mesnevi-i  erif  erhi*, C. 8, s. 83.

### ***Kirdgār-ı ān perī hod çün buved***

Bu beytler Hâk Tebāreke ve Te‘ālānuñ bende-yi kāmilūñ vücūdında zuhūr kılmāsınuñ ve mütecellī olmasınuñ huşuşında (35) t̄alib olanlara tefhīmden ötüri meşel mevki‘inde vāki‘ olmışdur meşelā çünkim perī ādemīye gālīb ola ya‘ni bir kimsenūñ vücūdına cin t̄ayifesi (36) musallaṭ olup anı maşrū‘ kıla pes merdden merdümlük vaşfi güm ve nābedīd olur ve hükūm aña gālīb olan perīnūñ olur pes ol maşrū‘ u mağlūb (37) olan hīnde her ne söylerse anı ol perī dimiş olur bu bir başdan egerçi ol bir cānibden dimiş olur *ser* bunda t̄araf ve cānib ma‘nāsınadır ya‘ni (38) her ne söylerse bu maşrū‘ t̄arafından ol perī söylemiş olur egerçi ol bir t̄arafdan söylemiş oldu murād perī t̄arafıdır ya‘ni hākiqatde ol perī t̄arafından (39) söylenmiş olur her ne ki bu maşrū‘ t̄arafından söylenmiş olursa çünkim perī için bu dem ve k̄anūn ola pes ol perīnūñ kirdgārı ve hālīki (40) niçe olur ya‘ni muḥakkaḳ olur ki Hūdā-yı Te‘ālānuñ bendesinūñ vücūdında kuvvet ve taşarrufı vücūh-ı keşire ile andan ziyāde olur ekşer meşāyih ‘abduñ (41) vücūdında Hâk Te‘ālānuñ galebe ve zuhūrına perī ile maşrū‘ı mişāl irād idüp bunı delīl ü bürhān ittihāz itmişlerdür nitekim İbn [P98b] (1) Fārız Hāzretleri daḫı Tā‘iyyesinde bu ma‘nāya [M176a] münāsib bu beytleri hūb buyurmuşdur

### ***Beyt***

*Ve uşbitu bilburhāni kavliye dāriben*

*Mişālen muḥikḳin velhākiḳatu ‘umdeti*<sup>1050</sup>

(2) *Bimetbū‘atin yunbīke fişşar‘i ğayruhā*

*‘Alāfemihā fīmessihā ḫayşu cunneti*

*Ve minluğatin tebdū biğayri lisānihā*

*‘Aleyhi berāhīnu’l-edilleti şahḫati*<sup>1051</sup>

Bu beytlerūñ icmālen ma‘nā-yı (3) şerīfi oldur ki ey sırr-ı ittihāddan gāfil olan kimse ben ref‘-i işneyniyyetde ve tevḫīd-i hākiḳīde ve ittihād-ı ma‘nevī huşuşında olan kavlümi bürhānla işbāt eylerüm (4) recül-i muḥikḳuñ mişālını hākiḳat benüm

<sup>1050</sup> “İkiliği kaldırmaya, hakiki tevhide ve manevi ittihadı daire olan sözümü, kat’i burhanlar ve parlak delillerle isbat ederim, bunu muhakkik kimsenin darb-ı mesel getirmesi gibi yaparım. Aslında sahih ilimlerin menşei olan hakikat benim dayandığım yer ve asıl maksadımdır.” Ankaravî, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 204.

<sup>1051</sup> “Ey manevi ittihad sırrından gāfil olan kimse, ben ittihad ve tevhid konusundaki sözümü sar’alı kadın misaliyle isbat ederim. Böyle bir kadın kayıp şeylerden haber verir, aslında haber veren o kadın değil, sar’a hālinde ona yapıştığı zaman onun ağzından konuşan cindir, o sırada kadın mecnundur. Verdiği haber kadının bilmediği başka bir dille de olabilir. Yāni kadının lisanı Rumca ise Arapça olarak; kadın Arap ise Rumca olarak konuştuğu görülebilir.” Ankaravî, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 205.

mağşūdum olduğı h̄alde d̄arib olduğum h̄alde metbū'a ve maşrū'a olan h̄ātūna ki saña enbā ve iḥbār eyler vaqt-i şar'da ol metbū'a- (5) dan ğayrisı ki cindür ol metbū'anuñ femi üzre cinnuñ aña mess eyledüğü vaqt şı ḥayşiyetdeki ol h̄ātūn mecnūne ola [H246b] ya'ni mağlūbe-yi cinn ola ve enbā ve iḥbār ider (6) saña şol lüğatden ki zāhir olur metbū'a lisānından ve lüğatinden ğayriya mültebis olmaqlıgla ya'ni matbū'anuñ lisānı Rūmī ise andan zāhir olan 'Arabī ve (7) 'Arabī ise andan zāhir olan Rūmī lisān ola pes benüm ittiḥād-ı ma'neviyyede olan qavlüm üzre berāhīn-i evvele şaḥīḥ ü sālīm oldı zīrā çünkim nüfūs-ı cinniyye (8) nüfūs-ı insiyyede taşarruf idüp lisān-ı maşrū'adan ğayri ve lüğat-ı metbū'adan ayrı lüğāt-ı 'acībe ve kelimāt-ı ğarībe tekellūmi qābil ü cāyiz olıcaq pes 'aceb degüldür (9) ki Ḥazret-i Ḥālīku'l-cinni vennās nüfūs-ı beşeriyyede taşarruf idüp ve anı mağlūb u mebhūt kı lup andan *ene'l-Ḥaḥ* diye ve *subḥānī mā a'zama şānī ve lāilāhe* (10) *illā ene fa'budūn*<sup>1052</sup> i nidāsımı kı la bu ḥod beḫarīki'l-evlā ve sebīli'l-uḫrā olur *metbū'a* maşrū'a olan h̄ātūna dirler bu ebyāt-ı şerīfenüñ sāyir lüğātini ve i'rābını (11) ve ma'ānī ve taḥkīkātını Tā'iyeye olan şerḫimüzde isteyen kimse taleb eylesün

**(2114) Meşnevi**

*Ū-yı ū refte perī ḥod ū şude*

*Türk bīlhām tāzīgū şude*

**(2115) Meşnevi**

*Çün beḫod* (12) *āyed nedāned yek lüğat*

*Çün perīrā hest īn zāt u şifāt*

**(2116) Meşnevi**

*Pes ḥudāvend-i perī vü ādemī*

*Ezperī key bāşedeş āḫir kemī*

Ol ādemīnūñ evvelki (13) kendülüğü gitmiş perī ḥod o olmuş meşelā Türk ilhāmsuz 'Arabca söyleyici olmuş ya'ni maşrū' olan Türk 'Arabca bilmez iken 'Arabca söyleyici olur sebebi (14) oldur ki anda mutaşarrıf olan perī faşīḥ 'Arabca bilür pes anuñ lisānından lüğāt-ı 'Arabiyyeyi 'Arabāne tekellüm kı lup çünkim ol maşrū' kendüye gele lüğāt-ı (15) 'Arabiyyeden bir lüğat bilmez ve ḥālet-i şar'da söyledüğü kelimāt ne ğüne kelimāt idüğünü fehm kı lılmaz çünkim perī için bu zāt ve bu şifāt ola ve nüfūs-ı (16) beşeriyyede bu mertebe taşarruf kı la pes perī ve ādemīnūñ ḥudāvendi āḫir

<sup>1052</sup> "Ben zatımı şanıma layık olmayan şeylerden tenzih ederim benim şanıma ne acīb azimdir. Benden başka ilah yoktur, bana ibadet edin." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 79.

periden anuñ kaçan noqşanı olur ya'ni Haq Subhane ve Te'alānuñ kudreti ve (17) taşarrufi ve bendesinüñ vücūdına kemāliyle taqarrubi cinn ü perinüñ taşarruf u taqarrubinden hezār hezār aqvā ve kāmilter olur çünkim bu mişāli bildünse ve ma'nāsını (18) fehm kılduñsa Cenāb-ı Haqkuñ bendesine taqarrubini ve anuñ lisānından bilā hulül ve läittihād tekellüm eylemesine İmān u itikād eyle bu meşeller egerçi bendenüñ Hazret-i (19) Haqla olan kurbına ve ittihādına göre minvech hūb vāki' olmışdur lākin minvech hulül u ittihād şürī ma'iyetlerini mevhum olmadan hālī degüldür bundan maqşūd (20) tābeķu'n-na'l binna'l bendenüñ Haqla olan ittihādına mişāl olmaķ degüldür belki perinüñ vücūd-ı ādemīde taşarrufi [H247a] ve anuñ lisānından tekellümi muhaqkaķ olıcaķ Haq (21) Te'alānuñ vücūd-ı ādemīde taşarruf kılması ve anuñ lisānından mütekellim olması evleviyyetle şābit olur dimegi iş'ār eyler eger su'al lāzım gelürse [M176b] ki bir kimsenüñ (22) ki vücūdından ve lisānından Haq Te'alā mütekellim ola elbette 'aqlen anuñ vücūdına hulül itmek lāzım gelür ve ol bendenüñ Hazret-i Haqla müttehid olmasını (23) müstelzem olur bu ikisi ĥod şer'an bātıldur pes su'ale cevāb ne vechle mümkin olur bu su'ale Hazret-i İbn Fārizüñ bu birkaç beyti cevāb vāki' (24) olmışdur ve anlar bu vehmi bu ebyāt-ı şerīfe ile def kılmışdur nitekim Tā'iyyesinde buyurur

*Beyt*

*Ve hā Dihyetun ve ene'l-emīne nebiyyinā*

*Bişūretihi fībedū (25) vaħyi'n-nubuvveti*

*Ecibrīlu ķul liye kāne dihyete iz bedā*

*Limuhdiyü'l-hudā fīhey'etin beşeriyeti*<sup>1053</sup>

Bu beytlerüñ icmālen ma'nāsı oldur ki āgāh ol ey sāmī' olan kimse (26) ben tenbīh iderüm Dihyeye ki Cebrā'ıl geldi bizüm Nebimüze ol Dihye şüretine mülebbis olduķı ĥalde ibtidā-yı vaħy-i nübüvvet ve edā-yı risāletde ey münkir-i tecellī-yi Haq (27) olan kimesne di baña ki Cebrā'ıl mehdiyyü'l-hudā olan Peygambere şüret-i beşeriyede ve hey'et-i Dihyede zāhir olduķda Dihye-yi Kelbī oldı mı ma'lümdur ki Cebrā'ıl (28) Dihye-yi Kelbī ol ĥinde yā ĥānesinde veyā ticāretde bulunurdı pes

<sup>1053</sup> “Ey dinleyici āgāh ol, şunu hatırlatırım: Nübüvvetin başlangıcında, risāletini edā etmekte iken bizim Peygamberimize Cebrāil Dihye şüretine bürünmüş olduķı halde geldi. Ey Hakk'ın tecellisini inkār eden kimse, söyle bana; Cebrāil, yol gösterici olan Peygamber'e beşer şüretinde ve Dihye şeklinde göründüķü vakit Dihye-i Kelbī mi oldu?” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 238-239. Ayrıc bkz. Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 85.

Cebra'îl Dihye olmayıcağ keẓālik Cenāb-ı Hāḡḡuñ 'abd ūretinde zūhūrından 'abd olmak (29) veyā ūret-i 'abīde ḡulūl idüp anuñla mütteḡid olmak lāzım gelmez

*(2117) Meṡnevī*

*Şīrgīr er ḡūn-ı nerre ūr ḡord*

*Tu bigūyī ū nekerd ān bāde kerd*

*(2118) Meṡnevī*

*V'er sūḡan perdāzed (30) ezzerr-i kūḡūn*

*Tu bigūyī bāde ḡūftest ān seḡun*

*(2119) Meṡnevī*

*Bādeyīrā mībeved īn ū ūr ū ūr*

*Nūr-ı Hāḡrā nīst ān ferheng ū zūr*

*(2120) Meṡnevī*

*Ki turā eztu bekūl ḡālī kuned*

*(31) Tu ūvī pest ū sūḡan 'ālī kuned*

Meṡelā bir ūr ūtıcı merd eḡer ūr-i nerūñ ḡanını içse sen dırsın ki anı ol merd-i ūrgīr eylemedi bāde eyledi ve eḡer (32) ol bādeḡor olan kimse köhne altundan söz düzse ya'ni eḡer bir kimse bāde içüp mest olsa ve ḡālīṡ altundan söz düzse ya'ni sözünü (33) zerr-i kūhen ḡibi maḡbūl ḡılsa sen dırsın ol sözi bāde söylemişdür bir bādenūñ bu mertebe ūr ū ūrī ola pes nūr-ı Hāḡḡuñ ol kemāl ve ḡudreti (34) yoḡ mıdur ki seni bilkūlliyye senden ḡālī ide sen pest olasın o sözi 'ālī eyleye ḡulāṡa-yı kelām ve netīce-yi merām oldur ki ḡaçan bir ḡāyif kimse (35) bāde içse ve mest olsa ve ūrgīrlık mertebesin bulsa ve bir erkeḡ arslanı ḡatlı idüp ḡanın nūṡ ḡılsa sen ol ḡinde dırsın ki (36) o ḡarı ol ḡāyif ū cebān eylemedi belki bāde eyledi ve eḡer ol mest-i serḡoṡluḡı ḡālinde zerr-i kūhen ḡibi [H247b] müsecca' ve muḡaffā sözler söylese sen dırsın ki (37) ol sözleri ol söylemedi bāde söyledi zīrā ṡahv ḡālinde o kimse ol mertebe söz söylemeḡe ḡādir olmazdı *sūḡanperdāz ezzerr-i kūḡūn* dimeḡ (38) ḡālīṡ altundan söz yapaydı ya'ni sözünü altın ḡibi ḡılaydı dimeḡen 'ibāret olur kendūñ köhne ve maḡfī olan altunından söz düzeydi ve söyleyeydi (39) ve anı ol ḡinde izḡār u ifṡā eyleyeydi dinse daḡı vechden ḡālī olmaz çünkim bir bādenūñ bu mertebe ūr ū ūrī olduḡı muḡarrer ola Hāḡ (40) Te'alānuñ nūr-ı ūrīfinūñ niçün ol mertebe hüner ve zūrı olmaya ve 'abdūñ vüçüdünü tebdīl ū taḡyīr eyleyüp anuñ vüçüdünde niçē ḡālāt-ı 'acībe (41) ve kelimāt-ı ḡarībeyi ibdā' ve izḡār ḡılmaya ol nūr-ı İlāḡide ve bāde-yi Rabbānīde ūl ḡālet ū keyfiyyet muḡarrerdür ki seni senden bilkūlliyye ḡālī [P99a]

(1) eylersin pest ü nîst olursın o senüñ vücūduñda sözi ‘ālî ve sāmî kılar hattâ anuñ nişâne-yi hayâtbaşşıyla ve bîsem’ ü bîbaşar mertebesin bulursın (2) ve kudret-i Haqla püyâ ve irâdet-i Haqla güyâ olursın

**(2121) Meşnevi**

**Gerçi Qur’an ezleb-i peygamberest**

**Her ki güyed Haq negüft ü kâfirest**

Egerçi Qur’an-ı ‘azîm zâhiren (3) Hazret-i Peygameberüñ ‘aleyhisselâm leb ü dehânındandır ammâ her kim ki Haq Te‘âlâ söylemedi dise ol kâfirdür ya’ni Hazret-i Qur’anı Hazret-i Peygamber şallallâhu ‘aleyhi (4) ve sellem nâsa kendü mübârek ağızlarıyla söylediler [M177a] ve âyât u süver her ne ise ol hazretüñ lisân-ı şerîflerinden şâdır olup anı halka beyân eylediler (5) zâhire nazar olınsa bundan gayriya imkân imkân yokdur ammâ haqîkatine nazar olınsa Qur’an-ı ‘Azîm Haq Te‘âlâ Hazretinüñ kelâm-ı kadîmidür ki Hazret-i Cebrâ’îl vâsıta- (6) sıyla ol efdal-i rüsüle vahy eyledi ve tenzîl buyurdu pes bir kimse zâhire nâzır olup ol Qur’anı Hazret-i Peygamberüñ dehân-ı şerîfinden (7) istimâ’ eyledügi mülâbeseyle bu kelâm-ı Hudâ degüldür Muhammed kelâmıdır dise kâfir olur çünkim haqîkatde anı mütekellim Hudâ ve bihasebi’z-zâhir Hazret-i Muştafâ idüğini (8) bildüñse ve anuñ kelâm-ı Haq olduğına îmân kılduñsa pes vereşe-yi enbiyâ olan evliyânuñ dahı bir vaqtleri vardır ki Hudâ-yı Te‘âlâ anları kendülerden (9) mahv eyler ve ol hinde anlaruñ lisânından her neyi murâd eylerse söyler her kim ki anlara inkâr eyler ma’nen Haq Te‘âlâyâ inkâr eyler çünkim evliyânuñ Haqla (10) bâkî olup ve Hazret-i Haqla bînâ ve şinevâ ve püyâ ve güyâ olmalarını ba’zı emşile ve edille ile işbât buyurdılarsa yine Bâyezîd Hazretlerinüñ kışşa- (11) sınıñ beyânına şürü’ idüp anı takrîr buyururlar

**(2122) Meşnevi**

**Çün hümâ-yı bihodî pervâz kerd**

**Ân sühanrâ Bâyezîd âgâz kerd**

Çünkim bihodluk [hümâsı pervâz (12) eyledi ol söze Bâyezîd hazretleri âgâz eyledi ya’ni bihodluk -H] ve bivücüdlük ki filmeşel bir hümâ-yı bülendpervâz gibidür [H248a] çünkim ol bivücüd olmak ve (13) Hazret-i Haqkuñ tecellîsi galebe kılmak



hümāsı pervāz kıldı ve zuhūra geldi ol *subhānī mā a'zama şānī*<sup>1054</sup> kelāmını ve *lāilāhe illā ene fā'budūnī*<sup>1055</sup> maḳālını tekrār söylemege (14) başladı

**(2123) Meşnevi**

**'Aqlrā seyl-i taḥayyür derrübüd**

**Z'ān ḳavīter güft k'evvel güfte būd**

Seyl-i taḥayyür 'aqlı ḳapdı andan ḳavīter didi ki evvel dimiş idi ya'ni evvelki (15) söyledügi sözden niçe mertebe ziyāde söyledi ki evvelki sözden ḳavīter ve ziyādereḳ olan söz budur ki andan ḥikāye buyururlar

**(2124) Meşnevi**

**Nīst ender- (16) cübbeyem illā Hudā**

**Çend cüyī berzemīn ü bersemā**

Benüm cübbe-yi vücūdumda yokdur illā Hudā-yı Te'ālā vardur nitekim *leyse fīcubbeti sivallāh*<sup>1056</sup> buyurdılar (17) zemīn ü āsmānda niçe istersin ya'ni benüm ḳalbüm ki zemīn ü āsmāndan evsa'dur *kemā ḳāle te'ālā mā vesī'ani arzī ve lāsemā'i velākin vesī'ani ḳalbu 'abdi*<sup>1057</sup> āh (18) ve vücūdum zāt u şifāt-ı Hāḳḳa mazhardur ve benüm vücūdum cübbesinde Hudā-yı Te'ālādan ḡayri ašlā bir āḥir şey yokdur belki her ne ḳadar şey'üm var (19) ise anuñ zāt u şifātınıñ pertev ü eşeridür ve benüm ḡayr görünmem filḥāḳīḳa vücūd-ı vehmī ve emr-i i'tibārīdür çünkim ḳazıyye bunuñ gibidür ol Hudā-yı (20) Te'ālāyı niçün zemīn ü āsmānda istersin ki ḫalīfe-yi Hāḳ ve mir'at-ı vücūd-ı muḫlaḳ olan insānı ḳoyup yabānda ne dilersin didi

**(2125) Meşnevi**

**Ān (21) mürīdān cümle dīvāne şudend**

**Kārdhā bercism-i pākeş mīzedend**

Ol mürīd cümlesi dīvāne oldılar ol ḫāzretüñ cism-i pākine bıçaḳlar urdılar (22) ve anuñ helākine ḳaşd kıldılar

**(2126) Meşnevi**

**Her yekī çün mülḫidān-ı Girdekūh**

**Kārd mīzed pīr-i ḫodrā bīsütūh**

<sup>1054</sup> “Ben zatımı şanıma layık olmayan şeylerden tenzih ederim benim şanımla ne acib azimdir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 79.

<sup>1055</sup> “Benden başka ilah yoktur, bana ibadet edin.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 79.

<sup>1056</sup> “Cübbemin içinde Allah'ın gayrı yoktur.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 88.

<sup>1057</sup> “Beni ne yeryüzüm ne de gökyüzüm içine alabildi. Fakat beni müttakī, temiz ve verā' sahibi mümin kulumun kalbi içine aldı.” Ankaravī, *Minḫacü'l-Fukara*, s. 213.

Ol mürīdlerūñ her biri Girdekūh mülhidleri gibi bī- (23) sūtūh u bīztırāb kendü pīrine bıçak urdı Girdekūh Kürdistānda bir yerūñ ismidür ki ekşer ehli ziyāde mülhiddür dirler

*(2127) Meşnevi*

*Her ki enderşeyh (24) tıgı mīhalīd*

*Bāzgūne ezten-i hod mīderīd*

Her şol kimse ki şeyhūñ vücūdına bir tıg şancıdı ve bir bıçak şokdı ol tıg 'aksine dönüp kendü teninden (25) yırtdı ya'ni anuñ zararı herkesūñ kendü vücūdına mün'akis olup her mürīd şeyhūñ her neresine kaçd eylediye kendünūñ orasını mecrūh itdi

*(2128) Meşnevi*

*Yek (26) eşer nī berten-i ān zūfünūn*

*V'ān mürīdān haste vü garkāb-ı hūn*

Ol zūfünūnuñ teni üzre bir eşer olmadı hālbuki ol mürīdler haste ve mecrūh ve kana (27) gark oldılar

*(2129) Meşnevi*

*Her ki ū sūy-ı gelūyeş zaḥm būrd*

*Halk-ı hod bubrīde dīd ū zār mürd*

Anlardan her şol kimse ki ol şeyhūñ boğazı cānibine zaḥm (28) ilettdi ol mürīd kendü boğazını kesilmiş gördi ve zārīlikle öldi

*(2130) Meşnevi*

*V'ān ki ūrā zaḥm endersīne zed*

*Sīneyeş bişkāft [H248b] u şud mürde-y ebed*

(29) Ve ol mürīd ki ol Bāyezīd ḥāzretlerinūñ sīnesine zaḥm urdı anuñ sīnesi yarıldı ve mürde-yi ebed oldı

*(2131) Meşnevi*

*V'ān ki āgeh būd z'ān şāhibkırān*

*Dil nedādeş (30) ki zened zaḥm-ı girān*

Ve ammā ol mürīdüñe ol şāhibkırān ve kuṭb-ı zamāndan āgāh u ḥāberdār idi aña gönül virmedi ki zaḥm-ı girān ura

*(31) (2132) Meşnevi*

*Nīm dāniş dest-i ūrā beste kerd*

*Cān būburd illā ki ḥodrā haste kerd*

Zîrâ nîm dâniş anuñ elini beste ve muqayyed eyledi ol mürîd-i nîm'aql egerçi  
[M177b] cānını (32) ilet-di ve kırtadı illā ki kendüyi haste eyledi

**(2133) Meşnevi**

***Rûz geşt ü ân mürîdân kâste***

***Nevhahâ ezhâneşân berhâste***

Şabâh oldı ve ol mürîdler (33) eksilmiş ve ba'zısı helāk olmuş anlaruñ hânelerinden  
fiğân u nevhalar kalkmış

**(2134) Meşnevi**

***Pîş-i ü âmed hezârân merd ü zen***

***K'ey dü 'âlem derc (34) deryek pîrehan***

Ol şeyh-i kâmiluñ hezârân merd ü zen öñüne geldi aña böyle diyü ki ey kuṭb-ı zamân  
ve merkez-i dāyire-yi kevn ü mekân iki (35) 'âlem senüñ yalnuz pîrehan vücûduña  
mündericdür

**(2135) Meşnevi**

***În ten-i tu ger ten-i merdüm budî***

***Çün ten-i merdüm zihancer güm şudî***

Bu senüñ cism ü tenüñ eger halkuñ (36) cism ü teni olaydı halkuñ cism ü teni gibi  
hancerden güm olurdu pes senüñ ten-i mübareküñ halkuñ cism ü teni gibi degüldür ki  
aña tiğ u hancer (37) aşlā zarar virmedi

**(2136) Meşnevi**

***Bāhodî bābihodî dūçār zed***

***Bāhod enderdide-yi hod hār zed***

Bir bāhod bir bihodla muqābele eyledi ve bāhod kendünüñ dide- (38) sine hār urdu  
dūçār zed demek muqābele kıldı ve karşılaştı demek ma'nāsınadır ya'ni bir bāvücüd  
olan kimse bir bāvücüd olan fānīfillāh (39) ile muqābele kılsa ve karşılaştı bāvücüd  
olan kimse ma'nen kendü kendüne hār urdu meşelā ol fānī āyine-yi şāfī gibidür ve  
bāvücüd olan (40) kimse aña nāzır olan kimse gibidür pes ol āyinede gördüğü şürete  
her ne ihānet eyleyse yine kendü şüretine eylemiş olur

**(2137) Meşnevi**

***Ey zede (41) berbīhodān tu Zülfeḳār***

***Berten-i hod mizenî ân hūş dār***

Ey bîhod ve bîvücüd olanlara Zülfeķār urmuş kimse anı ma'nen kendü tenüñe urursın [P99b] (1) 'aql ıtut ya'ni bîvücüd olan ehl-i dile her ne kâr eyleriseñ ıtarden o 'aksen anuñ aŗarı yine kendüñe 'ayıd olur pes'aķluñ başuña ıtut müte'eddib ol

**(2138) Meŗnevi**

**Z'an ki (2) bîhod fâniyet ü İmenest**

**Tā ebed derİmeni ü sākİnest**

ZİRā ki bîhod ve fānİdür ve eymendür tā ebed o eymenlükde sākİndür anlar üzre ıtıavf u ıtızn yokdur nite- (3) kim bu āyet-i kerİme bu ıtıŗuşda nātıķdur kāle te'ālā fıhaķķıhum **elā İnne evliyāellāhi** [H249a] **lāıtıavfun 'aleyhim ve lāıum yāıtzenūn**<sup>1058</sup>

**(2139) Meŗnevi**

**Naķŗ-ı ü fānİ vü ü Şud āyİne**

**Ĝayr-i naķŗ-ı rüy-ı (4) Ĝayr ān cāy ne**

Ol bİhoduñ naķŗ-ı bātını fānİ ve o bİhod āyİne-yi Őāfİ oldu Ĝayruñ yüzünüñ naķŗından Ĝayrı ol āyİnede nesne yokdur ya'ni ol fānİfillāh (5) olan bİvücüduñ naķŗ-ı bātını ve evŗāf-ı muıtelife-yi derūnı maıtıv u fānİ oldu ve anuñ zātı āyİne-yi Őāfİ olmak mertebesin buldı pes anda aŗlā naķŗ u Őıretde (6) bir Őey kalmadı anda her ne naķŗ görür İseñ Ĝayruñ rüyİnuñ naķŗından Ĝayrı degıldür

**(2140) Meŗnevi**

**Ger kunİ tıf sūy-ı rüy-ı ıtıod kunİ**

**V'er zenİ berāyİne berıtıod zenİ**

(7) Eger āna tıf eylesen ma'nen kendü yüzüñe eylersün ve eger āyİne üzere urasın kendüñe urursın

**(2141) Meŗnevi**

**V'er bİbİnİ rüy-ı zİŗt ān hem tıvİ**

**V'er bİbİnİ İsi (8) vü Meryem tıvİ**

Ve ger āyİnede zİŗt ü kabİh yüz Ĝoresin o daıtı sensin ve eger āyİnede İsā ve Meryem Ĝoresin o daıtı sensin ya'ni ol āyİne gibi olan (9) bİvücüduñ mir'at-ı zātında eger rıh-ı mücerred ve nefsi-zāhire Őıfatların Ĝoresin ol hem sensin ve ĜördüĜüñ kendü rıhuñuñ ve nefsüñüñ Őıfatlarıdır

**(2142) Meŗnevi**

**Ü ne (10) İnest ü ne ān ü sādeyest**

**Naķŗ-ı tu derpİŗ-ı tu bİnhādeyest**

<sup>1058</sup> "Uyan! Allah'ın dostlarına ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar!" (Yunus 10/62)

Zîrâ âyîne ne budur ve ne odur ol âyîne cemî'-i nesneden şâfî ve sâde- (11) dür senüñ 'aks u nakşuñı senüñ öñüñde kômıřdur ya'ni âyîne-yi şâfî gibi olan fânîfillâh haķîkatine nazar kılsañ ne odur ve ne budur belki (12) cümleden şâfî ve sâdedür nîk ü bed her ne nakş görürseñ senüñ kendü nakşuñdur ki o anı senüñ öñüñe vaż' eylemişdür nitekim cild-i evvelde (13) Hâzret-i Nebîden 'aleyhisselâm hikâyet buyurdılar ki bir kimse ol hâzrete gelmiş ve aña ne laţîf ü melîhsin yâ Resûlallâh diyü hitâb kılmış ol hâzret aña (14) şadaķte diyü cevâb virmiş ve ba'de zamân Ebû Cehil gelmiş ve ol hâzrete karşı ne zîřt ü kabîhsin yâ Muħammed diyü kelâm kılmış ol hâzret (15) aña daħı şadaķte diyü cevâb virmiş pes Hâzret-i Ebû Bekir rağiyallâhu 'anh dimişler ki [M178a] yâ Resûlallâh bu iki kimseye şadaķte diyü cevâb buyurduñuz (16) bunuñ tevfiķi niçe mümkün olur buyurmuşlar ki *nahnu mir'ātu mecluvvetun kadîrî kullu vâhidin finâ şüretihî*<sup>1059</sup>

*(2143) Meşnevi*

*Çün resîd incâ sühân leb der bibest*

*Çün (17) resîd incâ kalem derhem şikest*

Çünkü söz bu mertebeye irişdi leb kapuyı bağladı çünküm kalem buraya irişdi hem şındı bu hem vechdür çünküm (18) sühân buraya irişdi kalem hem şındı lîk kapu bağlamasından ve kalemün şınmasından murâd bu mertebenün [H249b] verâsında olan esrâr u haķâyıkı dehân (19) söylemege ve kalem taħrîr eylemege kabiliyyet ü imkân olmaduğını iş'âr eyler zîrâ fânîfillâh olan velî-yi fâzıluñ ve insân-ı kâmilün mertebesi (20) ve haķîkati bu lisânla söylenmege ve bu kalemle taħrîr eyletmek mümkün degüldür

*(2144) Meşnevi*

*Leb bibend er çi feşâhat dest dâd*

*Dem mezen vallâhu a'lem birreşâd*

(21) Pes leb ü dehânı bağla egerçi feşâhat el virdi buradan dem urma ve Allâh Hâzreti sedâd u reşâda a'lemdür ve bu sırra 'âlim olan kimselerün şamt (22) u sükût kılmaları niçe vechle evceb ü elzemdür

*(2145) Meşnevi*

*Berkenâr-ı bâmi ey mest-i müdâm*

*Pest binşîn yâ fîrüd â vesselâm*

<sup>1059</sup> "Biz cıla verilmiş bir aineyiz; her bir kimse bizde kendi suretini görür." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 2, s. 133.

Ey mest-i müdām olan (23) ‘āşık filmeşel tam kenārında sen pest otur veyāḥud aşığa in vesselām *bāmdan* murād mertebe-yi ḥaḳīkatdür pest oturmak ḥaḳīkat ‘ālemine (24) gitmeden ve anda kendüyi maḥv itmeden ‘ibāret olur ve andan tenezzül itmek mertebe-yi ‘aḳla gelmek ve muḳteżā-yı ‘aḳl üzre herkesüñ ‘aḳlı yetdügi yirden (25) ḥāline münāsib tekellüm itmekden kināyet olur pes ḥülāşa-yı kelām böyle demek olur ki ey şarāb-ı eḥadiyyet ve bāde-yi ḥaḳīkatle müdām mest ü müstaḡrak (26) olan ‘āşık filmeşel sen bām-ı ḥaḳīkatüñ kenārında sen pes saña iki ḥālden birini iḥtiyār eylemek lāzım olur yā ḥaḳīkat ‘ālemine öte otur ya’ni ‘ālem-i (27) şüretten öte git ve ḥaḳīkat ‘āleminde kendüñi nāpeydā it veyāḥud ol kenār-ı mertebe-yi ḥaḳīkat olan sekr mertebesinden ‘aḳl u şaḥv mertebesine tenezzül (28) it tā emīn olasın ve selāmet bulasın

**(2146) Meşnevī**

***Her zamānī ki şudī tu kāmrān***

***Ān dem-i ḥoşrā kenār-ı bām dān***

Her şol zamān ki ey ‘āşık sen (29) kāmrān olasın ol ḥoş olan demi sen filmeşel tam kenārı bil ya’ni ey ‘āşık-ı şādık her şol zamānda ki sen maḥbūb-ı ḥaḳīḳinüñ vişāliyle (30) kāmrān olasın ve anuñ cemāl-i bākemālını müşāhede kılasın ve şarāb-ı tecellīden mest olup şafā bulasın ol ḥoş vaḳti sen tam kenārı (31) bil ol mertebede ziyāde ḥazer eyle ve kendüñi şiyānet kıl tā andan aşığa düşmeyesin tā anuñ nār-ı firāḳında yanup bişmeyesin

**(2147) Meşnevī**

***Berzamān-ı ḥoş (32) herāsān bāş tu***

***Hemçü genceş ḥufye kun nī fāş tu***

Ḥoş olan zamān üzre sen ḥāyif ü lertzān ol ol ḥoş zamānı genc (33) gibi mestür u pinhān eyle fāş u āşikārā eyleme zīrā ol zamān ḥoş ve vaḳt-i dilkeş filḥaḳīḳa bir kenz-i İlähīdür anuñ ‘adūsı nāmütenāhīdür gerekdür ki (34) anuñ zevālinden ḥāyif olasın ve genc gibi anı ifşā itmeyüp ḥufye kılasın

**(2148) Meşnevī**

***Tā neyāyed bervele nāgeh belā***

***Ters tersān rev derān mekmēn helā***

Tā kim (35) velā ve dostluk üzre belā gelmeye ve ḳurb u vişāl bu’d u firāḳa mübeddel olmaya zinhār hele ol mekmende ḥavf iderek [H250a] yürü ya’ni ol kāmrānluḳ (36) vaḳtinde maḡrūr ve terk-i ḥavf u ḥaşyet kıılma tā kim senüñ velāña ve şafāña nāḡāḥ

gayret-i İllāhī birle belā musallat olmaya zinhār āgāh ol mükevven maḥallinde (37) ziyāde kōrka kōrka yūri tā kevrden şöıra ḥavra düşmeyesin *e'ūzu billāh minelḥavr ba'delkevr*<sup>1060</sup> diyü Ḥaḳ Te'ālāya isti'āze kılasın (38) zīrā *elmuḥlişüne 'alāḥaḥarin 'azīmīn*<sup>1061</sup> mücibince muḥliş olanlar 'azīm bir ḥaḥar üzredür pes ḥavf u ḥazerden ḥālī olmamaḳ gerek

**(2149) Meşnevi**

*Ters-i cān dervakt-i* (39) *şādī* [M178b] *ezzevāl*

*Z'ān kenār-ı bām-ı gaybest irtihāl*

Meşelā şādīlik vaḳtinde şādīlik zevālinden cānuñ kōrḳması ol gayb ḥamınuñ (40) kenārından cānuñ irtihālīdür ya'ni şol vaḳtde ki saña şādīlik ve güşādelik Ḥaḳ cānibinden ḥāşıl ola ol vaḳtde cān ol (41) şādīligün zāyil olmasından ḥavf u ḥazer kıla ol cānuñ tersān olması filmeşel bām-ı gaybuñ kenārından öte irtihāl kıılması [P100a] (1) ve suḳūt u zevālden berī olması ve necāt bulması olur zīrā kenārından öte gıtdükden şöıra suḳūt u zevāl ḥavfından berī olur

**(2150) Meşnevi**

*Ger nemibīnī kenār-ı bām-ı* (2) *rāz*

*Rūḥ mībīned ki hesteş ihtizāz*

Eger sen rāz bāmınuñ kenārını görmez iseñ rūḥ ve cān ol kenār bāmını görür zīrā anuñ lerziş ü iztırābı (3) vardur ya'ni eger rāz ḥamınuñ kenārını sen dīde-yi zāhirle görmezseñ anı dīde-yi rūḥ görür ve rūḥuñ anı gördüğünüñ ve bildüğünüñ 'alāmeti oldur (4) ki anuñ ol mertebeden sākıt olmadan ve ol ni'met ü meserret zāyil olmadan ḥavfı ve lerzesi vardur eger rūḥ ol ḥāleti görmeyeydi niçün (5) lertzān olurdu ve ne vechle anuñ suḳūt u zevālinden ḥavf u ḥazer kılırdı

**(2151) Meşnevi**

*Her nekālī nāgehān k'ān āmedest*

*Berkenār-ı küngüre-y şādī budest*

(6) **(2152) Meşnevi**

*Cüz kenār-ı bām-ı ḥod nebved suḳūt*

*İ'tibār ezḳavm-i Nūḥ u ḳavm-i Lūt*

Pes her bir nekāl ki o nāgehān gelmişdür elbette ol sürür u şādī küngüre- (7) sinüñ kenārı üzre olmuşdur ya'ni her bir 'azāb u 'uḳūbet nāgāh bir ḳavme gelmişdür ve

<sup>1060</sup> “Yokluktan sonra çokluktan Allah'a sığınırım.”

<sup>1061</sup> “Muhlisler azim tehlike üzerindedirler.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 3, s. 364.

anları helāk kılmışdır ol ‘azāb u ‘uķūbet ni‘met (8) ü şādīlik kungüresinüñ ve mertebesinüñ kenārında vāķi‘ olmışdır zīrā tam kenārından ğayridan ğod suķūt olmaz kavm-i Nūh ve kavm-i Lūt- (9) dan i‘tibār tūt mışra‘-ı şānīde qarīne-yi kelām aña delālet ider ki *ġīr* lafzı muķadder olup *ezķavm-i Nūh u ezķavm-i Lūt* ı ‘tibārgīr demek ħükminde olur ve (10) bu taķdīrde tekellūf olmaduđıķün evlā olan ma‘nā bu olur ammā *i‘tibār* lafzı mışra‘-ı evvelde olan *nebvedūñ* fā‘ili olup *cüz* lafzı *nebvede* şarf olmaķ (11) ‘azīm tekellūf olur ve bu taķdīr üzre ma‘nā kenār-ı bāmdan [H250b] suķūt ğod kavm-i Nūh ve kavm-i Lūt dan ğayrii‘tibār ve maħall-i ‘ibret olmaz demek olur bu (12) ma‘nā cān-ı ‘ālimüñ ve Şem‘inüñ iħtiyār eyledüđi ma‘nādur ve ħülāşa-yı kelām oldur ki her ne ķadar nekāl u ‘azāb ki bir kavme nāgehānī gelmişdür ol ‘azāb (13) ol kavme ni‘met ü meserret mertebesinüñ kenārında vāķi‘ olmışdır ve anları ol mertebeden iskāt kılmışdır zīrā bām kenārından ğayridan ğod aşığa (14) suķūt mümkün olmaz kavm-i Nūh dan ve kavm-i Lūt dan i‘tibār tūt ki anlar şādī ve ni‘met ve ğüşādī ve meserret mertebesinüñ kenārında bīħavf (15) u bīħaşyet sākin olmuşlardı ‘azāb u nekāl anlar ol mertebede gelüp anları ni‘met ü meserret mertebesinden iskāt eyleyüp helāk kıldı (16) eger ol mertebede ħāyif olalardı ve peyğamberlere tab‘iyyet kılalardı ol mertebeden sāķit olmazlardı eger şüretā mevtle sāķit olsalardı āħiretde (17) bīni‘met olmazlardı ve maħzūl u mağbūn ķalmazlardı

***Beyān-ı sebeb-i fezāħat u bisyār ğüyi-yi ān fuzūl behizmet-i Resūl ‘aleyhisselām***<sup>1062</sup>

(18) ***(2153) Meşnevi***

***Pertev-i mestī-yi bīħadd-i Nebī***

***Çün bized hem mest ü ħoş ğeşt ān ğabī***

Ĥazret-i Nebīnüñ ‘aleyhisselām bīħadd olan mestliginüñ pertev ü eşeri çünkim ol (19) ğabīye urdı hem mest ü ħoş ħāl oldı

***(2154) Meşnevi***

***Lācerem bisyārgū şud ezneşāt***

***Mest edeb būğzāşt u āmed derħubāt***

Lācerem neşāt (20) u sürürından bisyārgū oldı ve iķşār-ı kelāma şürü‘ kıldı mest edebi terk itdi ħubāt geldi ya‘ni depesi üzre düşmege başladı (21) ve ‘azīm [M179a] ħaĥā ve fesād işledi *ħubāt* depesi üzre düşmege dirler bunda ħaĥā ve fesād işlemeden ‘ibāret olur

***(2155) Meşnevi***

<sup>1062</sup> “Ĥazret-i Resul aleyhisselamın huzurunda o fuzul kişinin çok konuşması ve rezilliğinin beyanı”



***Nî heme cā biḥodî (22) şer mîkuned***

***Bîdebrā mey çünān ter mîkuned***

Cem'-i maḥalde bir biḥod şerr ü ḳabāḥat eylemez belki şarāb bîdebeḥî bunuñ gibirek ider ya'ni her maḥalde (23) biḥod olan kimse şerr eylemez ve mest olmağla yāve söylemez belki şarāb bir miḥekdür ki ḥadd-i zātında bîdebeḥ olanı bunuñ gibi bedter ḳılar ve derūnında olan (24) ḥabāşet ü recāsetin mest olduḳda şerm ü ḥayā perdesi gidüp izḥār eyler

***(2156) Meşnevi***

***Ger buved 'āḳıl nikū fer mişeved***

***V'er buved bedḥūy bedter mişeved***

Eger (25) bādenūş olan kimse 'āḳıl olursa mest olduḳça nikū fer olur ve ḥalīm ü selīm olup ḥüsn-i ḥālî daḥı ziyāde olur ve ger bedḥūy u bednihād (26) olursa daḥı bedter olur ve anuñ ḳabāḥatini izḥār u āşikāre ḳılır burada bir su'al lāzım gelür ki dine çünkim 'āḳıl u nîḳḥūy olanuñ bāde ḥüsn-i (27) ḥālîni ve şıfat-ı ḥamīdesini ziyāde ḳıla niçün anlara bāde ḥelāl olmadı belki 'āḳıl u nādāna her ne ise cemī'-i insāna [H251a] ḥarām oldı 'aḳl bunı iḳtizā (28) iderdi ki bedḥūy olanlara ḥarām ve 'āḳıl u nîḳḥūy olanlara ḥelāl olaydı pes bu eşḳāle bu beytlerle cevāb virüp buyururlar

***(2157) Meşnevi***

***Lîk ağleb (29) çün bedend ü nāpesend***

***Berheme meyrā muḥarrem kerdeyend***

***(2158) Meşnevi***

***Ḥükm ağlebrāst çün gālib bedend***

***Tiğrā ezdest-i düşmen bistedend***

Ne'am böyledür lîkin (30) ağleb-i nās çünkim bedlerdür ve nāpesendlerdür dügeli ḥalḳ üzre meyi ḥarām eylemişlerdür ḥükm ağleb içündür çünkim bedler gālibdür pes tiği reh- (31) zenüñ elinden aldılar ve cümleye ḥamr içmegi ḥarām ḳıldılar şerāyi'-i sālifede ḥamr içmek cümleye ḥelāl idi lākin içüp bedḥūylıḳını izḥār eyleyene te'dîp (32) ü ta'zîr iderlerdi ammā mest ü lāya'ḳıl olmayıcaḳ ḳadar nūş itse ve nîm mest olup 'ibādet ü tā'at semtine [veyā kār u kesb ṯarīḳine -P] gitse men' itmeyüp 'ulemāsi cāyiz görürler- (33) di ḥattā bizüm dīnimüzde daḥı bidāyet-i İslāmda Müslümānlar niçe zamān bu üslūb üzre şurb-ı ḥamr ḳıldılar ḥamr ḥuşuşında dört āyet-i kerīme nāzil olmuşdur (34) evvelā Mekke-yi Mükerrerede bu āyet-i kerīme nāzil oldı **ve**

*minşemerāti'n-naḥīli vela'nābi tettehizūne minhu sekeran ve rızkan ḥasenen*<sup>1063</sup> pes Müslümānlar ḥamrı içer- (35) lerdı ḥālbuki ol ḥamr bunlara ḥelāl idi zīrā Ḥaḳ Te'lānuñ bendeleriçün ḥaḳ eyledüğü a'nābuñ sekri idi bunlaruñ bedḥüylüklerin ve fesād- (36) ların izḥār eylemezdi buraya nazār eyledüklerinden ötüri nüş iderlerdi niçe zamāndan şoñra Ḥazret-i 'Ömer ve Mu'āz bin Cebel ve aşḥāb-ı kirāmdan bir (37) niçe nefer Ḥazret-i Resüle geldiler ve didiler ki yā Resülallāh bize ḥamr ḥuşuşında fetvā vir zīrā ḥamr 'aḳlı izḥāb eyler ve mālı telef kıılır çünkim böyle zarar (38) vardır bunuñ içmesi ḥelāl midür didiler pes bu āyet-i kerīme nāzil oldu ve *yes'elūneke 'anilḥamri velmeysiri ḳul fiḥimā işmun kebīrun ve menāfi'ū* (39) *linnās*<sup>1064</sup> pes bu āyet-i kerīme nāzil olduḳdan şoñra bir niçe gürūh anuñ işmine ve zararına nazār idüp anuñ şurbını terk itdiler ve niçe gürūh daḫı (40) ol ḥamruñ menāfi'ine nazār idüp anı nüş itdiler şol zamāna dek ki aşḥāb-ı kirāmdan 'Abdurrahmān bin 'Avf Ḥazretleri mü'minlerden ba'zı (41) kimseleri ḥānesine da'vet eyledi ol meclisde yediler ve içdiler ve serḥoş oldılar pes aḥşām namāzinuñ vaḳti geldi bunlar cümlesi namāz [P100b] (1) kıılmaḡa kāyim oldılar 'Abdurrahmān bin 'Avf ḥazretleri bunlara aḥşām namāzında imāmet eyledi ve *ḳul yā eyyuhe'l-kāfirūn*<sup>1065</sup> sūresini kırā'at eyledi velākin bu güne kırā'at (2) kııldı ki *ḳul yā eyyuhe'l-* [M179b] *kāfirūne a'budu mā ta'budūn*<sup>1066</sup> pes bu āyet-i kerīme nāzil oldu [H251b] ve *lātaḳrabū's-şalāte ve entum sukarā ḥattā ta'lemū mā teḳūlū*<sup>1067</sup> pes bu āyet (3) geldükden şoñra şurb-ı ḥamr idenler evḳāt-ı şalātdan muḳaddem şurb iderlerdi ve sekrleri ḥālinde şalāta ḳarīb olmazlardı ve bu üslūb üzre daḫı niçe (4) zamān mürūr eyledi ḥattā bir gün 'Utbān bin Mālik ta'ām ḥāzır eyledi ve Müslümānlardan birḳaç kimseyi da'vet eyledi bunlaruñ içinde Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş bile (5) idi yidiler ve içdiler ve serḥoş oldılar andan şoñra müfāḥarete ve müşā'areye başladılar pes Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş enşāruñ hicvine müte'alliḳ bir ḳaşıde inşād (6) eyledi pes enşārdan bir kimse ḳalkdı ve Sa'd bin Ebī Vaḳḳāşuñ başını yardı pes Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş Resül Ḥazretlerine geldi ve şikāyet kııldı (7) ol ḥinde bu āyet-i kerīme nāzil oldu *yā eyyuhellezīne āmenū innemā'l-ḥamru velmeysiru velenşābu velezlāmu ricsun min'ameli's-şeyṭāni fectenibūhu le'allekum*

<sup>1063</sup> “Hürmalıkların ve üzümlüklerin meyvelerinden de hem içki hem güzel bir rızık elde ediyorsunuz.” (Nahl 16/67)

<sup>1064</sup> “Sana şarap ve kumardan soruyorlar. De ki: Bu ikisinde büyük günah ve insanlara bazı faydalar vardır.” (Bakara 2/219)

<sup>1065</sup> “De ki: Ey kāfirler!” (Kafirun 109/1)

<sup>1066</sup> “De ki: Ey kāfirler, taparım o taptıklarınıza!”

<sup>1067</sup> “Sarhoşken, ne dediğini bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.” (Nisa, 43)

**tufliḥūn**<sup>1068</sup> pes (8) cemī'-i mü'minlere bu āyet ile ḥamr içmek ḳaṭ'ā ḥarām oldu egerçi bu cümleñ içinde niçe 'āḳıl u dānā vardur ki ḥamr añā zarar virmez ve anlar nūş (9) eyleseldi anları bedḥūyluk ve rehzenlik mertebesine irgürmezdi ma'ahazā bunlara daḥı anuñ şurbından ictināb eylemege emr olındı ve anlar üzre daḥı (10) ḥarām kılındı zīrā ekşer ḳāyimmaḳām-ı külldür ve ḥükm ḡālibüñdür ve nādir olan mesme ma'dūm ḥükmindedür çünkim bāde-yi zāhiri nūş eyleyen kimseler muḥtelifü'l-meşāribdür (11) anı nūş eyledüklerinde kiminüñ ḥüsn-i ḥāli zuḥūra gelür ve kiminüñ daḥı ḳabīḥ ḥiṣāli zuḥūra gelür kezālik enbiyā ve evliyānuñ vücūdları ḥumından ḥāşıl olan bāde (12) daḥı bir miḥek gibidür anı nūş idenlerüñ ba'zısından a'māl-i ḥüsn ve ḥiṣāl-i ḥamīde ve aḳvāl-i ṭayyibe zāhir olur ve ol bāde-yi ma'nevīnün cevherini ve cemāl-i (13) ḥaḳīḳatini zuḥūra getürür ve ba'zısuñ daḥı sū'-i ḥālını ve ḳabīḥ ḥiṣālını ve ḥabīş aḳvālını müheyyic olur ḥattā ol bāde-yi ma'nevīnün maḥalli olan şāḥib-i kemāl ile (14) mu'āraza ve ḳīl ü ḳāl kıılır veyāḥud ceng ü cidāl kıılır nitekim Ḥazret-i Bāyezīdün mürīdleri Bāyezīd Ḥazretleriyle ceng ü cidāl kııldukları gibi ve daḥı (15) ol mu'teriz olan 'Arab Ḥazret-i Resūl-i Ekremün şallallāhu 'aleyhi ve sellem zevḳ-i bāṭınlarından ve şarāb-ı rūḥānīlerinden mest olduḳda ol ḥazretle ceng (16) ü cidāl kııldı ve añā mu'āraza eyledi pes Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol mu'terize ol cüvān-ı Hüzeylīyi serleşker eylesinüñ sırrı (17) ve ḥaḳīḳati ne idüğini tamām söyledi

***Beyān kerdn-i Resūl 'aleyhisselām sebeb-i tafḳīl ü ihtiyār kerdn-i ü ān Hüzeylīrā beemīrī vü serleşkerī*** (18) ***berpīrān u kār-ı dīdegān***<sup>1069</sup>

***(2159) Meşnevī***

***Güft Peygamber ki ey zāhirmiger***

***Tu mebīn ūrā cüvān*** [H252a] ***u bīḥüner***

Ḥazret-i Peygamber 'aleyhisselām ol bu'l-fuzūla didi ki ey zāhire (19) baḳııcı ve şūrete ṭapıcı sen anı cüvān ve bīḥüner görme belki o minḥyşü'l-ma'nā pīr ve 'āḳıl-ı pürtedbīrdür

***(2160) Meşnevī***

***Ey besā rīş-i siyāh u merd-i pīr***

<sup>1068</sup> “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve kısmet çekilen fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide 5/90)

<sup>1069</sup> “Resulallah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Hüzeyl kabilesinden olan o genci, yaşlılar ve tecrübeliler üzerine amir ve komutan olarak seçmesi ve onu neden diğerlerinden üstün tuttuğunun beyanı”

***V'ey besā riş-i (20) sepīd dil çü kır***

Ey gāfil çok kimse zāhiren rişi siyāh ve bāṭinen merd-i pīrdür ve ey nādān bunı daḥı bil ki çok kimsenüñ şakalı sepīd ve ḳalbi zift (21) gibi siyāhdur 'aḳl u fehmi kec ve her işi mu'avvedür pes anuñ müsinn ü sālḥurde olması ne menfa'ate yarar

***(2161) Meşnevi***

***'Aḳl-ı ūrā āzmüdem bārḥā***

***Kerd (22) pīrī ān cüvān derkārḥā***

Ben niçe kerre ol cüvānuñ 'aḳlını tecrübe itdüm ol cüvān niçe kārlerde pīrlik itdi ve dürüst ü şāyib tedbīrler (23) kıldı

***(2162) Meşnevi***

***Pīr pīr-i 'aḳl bāşed ey püser***

***Nī sepīd-i müy enderrīş ü ser***

Pes ey püser ḥaḳīkatde pīr 'aḳl pīridür yoḥsa yaşda ve şakalda ḳıl (24) ağarmak degüldür ya'ni bir kimsenüñ şacı ve şakalı aḳ olsa ve niçe rüzgār görse lākin 'aḳlda ve tedbīrde nāḳış olsa ve eḫfāl gibi elvān u eşkale aldansa (25) ve maḡrūr olsa aña ricāl [M180a] mertebesin bulanlar pīr-i nābālig dirler ammā ol cüvān ki 'aḳlda ve tedbīrde kāmīl olsa ve ḥaḳḳı bāṭıldan fark ḳılsa aña evliyā merd-i (26) bālig ve pīr-i kāmīl ta'bir eylerler

***(2163) Meşnevi***

***Ez bilīs ü pīrter ḥod key buved***

***Çünki 'aḳleş nīst ü lāşey buved***

Ol kimse iblīsten ḥod pīrter ḳaçan olur çünkim anuñ (27) 'aḳlı yoḳdur o lāşey olur eger mücerred pīr olmağa i'tibār olaydı iblīs cümleden pīşter ü fāzılter olmaḳ lāzım gelürdi bu ḥod böyle degüldür belki i'tibār 'ilme (28) ve 'aḳladur ki bunlaruñ neticesi Ḥaḳ Te'ālāyı bilmek ve aña ḫā'at u 'ibādet ḳılmaḳdur

***(2164) Meşnevi***

***Ṭıfl gīreş çün buved 'İsā nefes***

***Pāk bāşed ezgürür u ez- (29) heves***

Sen anı ṭıfl farz eyle çünkim o 'İsā ola bu güne ṭıfl gürür ve hevesden pāk olur çünkim bir kimse gürür ve heves levşinden pāk u ḫāhir ola (30) egerçi şüretā ṭıfl ise de ol ma'nen pīrdür

***(2165) Meşnevi***

***Ān sepīd-i mü delīl-i puḫtegīst***

***Pîş-i çeşm-i beste k'eş kûtehtegîst***

O müyüñ sepîdligi (31) zâhiren puhtelige delîldür şol beste çeşmüñ katında ki ol kûtehtegdür ya'ni 'aql u başîret meydânında tek ü pûsı kûtâh olan ve 'âciz ü muq'ad kılan gözi (32) bağlu nâdânuñ öñünde ol zâhirde şacı şakalı ağarmak puhteligüñ 'alâmet ü delîli olmışdur

***(2166) Meşnevi***

***Ân muqallid çün nedâned cüz delil***

***Der'alâmet cüyed ü (33) dâyim sebîl***

Ol muqallid çünkim zâhirde olan delîlden ğayrısını bilmez pes maqşûda yolu dâyimâ 'alâmetde [H252b] ve eşerde ister bir şey'üñ haqîkatine eger delîl (34) olmasa anuñ idrâkinde 'âciz olur ve anı yâ nâkış veyâ kâmil zu'm kıılır ve eger bir kimse kendüye 'âriyyeti delîl bağlasa ol kimseyi delîlüñ muqtezâsı (35) ne ise aña göre kıyâs kıılır meşelâ bir cüvânda pîrlige delîl olan ki müy-ı sepîddür anı görmese anı cüvân şanur ve bir yerde pîrlik 'alâmetini görse (36) anuñ bâtnının dağı hemân öyle pîr kıyâs kıılır

***(2167) Meşnevi***

***Behr-i ü güftîm ki tedbîrâ***

***Çünkü h'âhî kerd bügzîn pîrâ***

Ol muqallidden ötüri didüñ ki (37) re'y ü tedbîri çünki eylemek istersin pîr-i ihtiyâr ile ya'ni umûrda ve ba'zı kârda müşâvere ve tedbîr eylemek isterseñ pîr eyle didügüm ol (38) muqallidden ötüridür yoğsa muhaqqak olan 'âkııl u dânanadan ötüri degüldür zîrâ 'âkııl u nâdânuñ 'alâmet ü âşarla pîr olanı bilmege ihtiyâcı (39) yokdur

***(2168) Meşnevi***

***Ân ki ü ezperde-yi taqlîd cest***

***Û benür-ı Haq bibîned her çi hest***

***(2169) Meşnevi***

***Nür-ı pâkeş bidelîl ü bîbeyân***

***Püst bişkâfed derâyed dermiyân***

(40) Ammâ ol kimse ki perde-yi taqlîdden şıçradı her ne ki vardur o nür-ı Haqla görür ve kemâhiye haqîkat ve sırrına vâkıf olur anuñ nür-ı pâki delîl ü beyânsuz (41) postı yarar derûn u miyâna gelür ve her şey'üñ bâtnına nâzır olur ya'ni şol 'ârif ki taqlîd-i pîrde senden halâş oldı ve nür-ı Haqla her ne [P101a] (1) ki var ise anuñ haqîkatini gördi ve müşâhede kııldı anuñ nür-ı pâki delîl ü beyânsuz şüreti harq eyler

ve ‘alāmāt u āsārdan güzer kılar ve ol şeylerüñ (2) nūr-ı firāsetle bātınına dāhıl olur ve hadd-i zātında ol şey ne güne ise anı bilür ve māhiyetine ‘ārif olur

**(2170) Meşnevi**

***Pîş-i zāhirbîn çi kalb u çi sere***

**(3) *Ü çi dāned çîst enderkavşara***

Zāhirbîn olan kimsenüñ öñünde kalb nedür ve sere nedür ya’ni kalb-i zerendüdüla naqd-i hālîş beraberdür o ne bilür (4) kavşarada vardur *sere* maqbül ve naqd-i hālîş ma’nāsınadur *kavşara* hurma sepedine dirler bunda murād kalb olur ya’ni şüretbîn olan ve zāhire nazār (5) kılan kimselerüñ katında müzevvir ü harāmî olan kimselerle hālîş ü şāfî olan kimsenüñ farkı yokdur belki kalb olan ehl-i tezvîri naqd-i hālîş olan (6) ehl-i kemālden eyü bilür ol zāhirbîn kalb içre ne vardur ne bilür insān didüklerini hemān şüret zu’ım kılar hālbuki çok kimse şüret kaydından (7) güzar itmîşlerdür ve tekmîl sîret itmek tarîkine gitmişlerdür

**(2171) Meşnevi**

***Ey besā zerr-i siyeh kerde bedūd***

***Tā rehed ezdest-i her düzd-i hasūd***

Ey çok düdüla (8) [M180a] siyāh olmuş altun vardur tā her hasūd düzdüñ elinden kırtula ya’ni niçe hālîş altunı duhānla siyāh iderler tā hasūd olan sārîkler anuñ zāhirine (9) bakup kadrini bilmeyüp terk ideler ve ol zerr-i hālîş anlaruñ elinden bu şan‘atla hālāş ola kezālik [H253a] niçe şāfî ve hālîş ‘āşıklar vardur ki anlaruñ (10) şüret-i zāhireleri duhān-ı ‘ișyānla siyāh olmuş ve ehl-i ma‘şiyet hey’etini her biri ihtiyār kılmışlardır tā kim şeytān-ı ‘anüdüñ ve düzd-i hasūd gibi (11) olan ehl-i vücüdüñ şerlerinden ve mekrlerinden bu fennle necāt bulmuşlardır bunlara Melāmiyye dirler bunlar evliyā’ullāhdan şol t̄ayifedür ki ihlāş şarābın (12) içmişler ve rüsüm u şüret kaydından öte geçmişlerdür şerlerin izmār itmezler ve ehl-i riyā gibi hayırların izhār itmek semtine gitmezler kemā kıle *f̄ita‘r̄ifihimu’l-* (13) *Melāmiyyi huvellez̄i lāyuzmiru şerren ve lāyuzhiru hayran*<sup>1070</sup>

**(2172) Meşnevi**

***Ey besā miss-i zerendüde bezer***

***Tā fūrüşed ān be‘akl-ı muhtaşar***

Ey çok altunla yaldızlanmış bakır var- (14) dur tā kim ol zerendüde olan miss kendüsini [muhtaşar olan ‘akla şata ya’ni çok bātınları dün u fāsîd hîlekerler vardur ki

<sup>1070</sup> “Melāmiler hayırlarını ve şerlerini açıklamazlar.”

şüret-i zâhirelerini (15) şalâh u takvâ ile ârâste ve libâs-ı zühd ü tã'atle bedenlerin pîrâste eylemişlerdür tâ kendüleri bu şan'atla 'aql-ı muhtaşara ve kâşır-ı fehm -H] şata ve anlardan (16) niçe müşteri ve harîdâr cem' ide ve bu üslûbla müşârünileyh bilbenân ve maqbûl-i halk-ı cihân ola

**(2173) Meşnevî**

***Mâ ki bâṭınbîn-i cümle-y kişverîm***

***Dil bibînîm ü bezâhir* (17) *nengerîm***

Biz ki cümle kişverüñ bāṭınını görücü ve cemî'i esrârını müşâhede idiciyüz kalbi görürüz zâhire bakmazuz bir kimsenüñ derûnına muṭṭalî' olmada (18) ve esrâr-ı bāṭınını müşâhede kılmada delâyl ü âşâra muhtâc degülüz belki nûr-ı firâsetle anuñ haḳîkat-i hâlini bilürüz ve naqd u kalbden her nesi var ise (19) âgâh oluruz

**(2174) Meşnevî**

***Ḳâziyânî ki bezâhir mîtenend***

***Hüküm bereşkâl-i zâhir mîkunend***

**(2175) Meşnevî**

***Çün şehâdet güft ü imânî nümüd***

***Hüküm-i ü mü'min kunend in kavm züd***

**(20) (2176) Meşnevî**

***Bes münâfık k'ender'in zâhir gürîht***

***Hün-ı şad mü'min bepinhânî birîht***

Ammâ şol kâzîler ki zâhire tolanurlar ya'ni zâhirle 'amel eylerler eşkâl-i (21) zâhir üzre hüküm eylerler eger zâhirde olan şekilleri ehl-i imân ve ehl-i İslâm şekline müşâbih ve şulehâ hey'etine münâsib ise ehl-i imân ve ehl-i İslâmdandır (22) diyü hüküm eylerler ve bu kimse şulehâdandır diyü söylerler ve eger bunuñ 'aksi bir kimse ehl-i imân ve ehl-i İslâm hey'etinde olmasa ve şulehâ libâsıyla telebbüs kılmasa (23) her ne şekilde ise anı aña göre kıyâs iderler çünkim bir kimse şehâdet kelimesini didi ve şüretâ bir imân gösterdi bu kavm ol kimsenüñ hükmini 'alelfevr (24) mü'min eylerler ve bu kimse mü'mindür diyü söylerler ve *naḥnu naḥkum bizzâhir*<sup>1071</sup> dirler ve Hâzret-i Nebînüñ 'aleyhisselâm bu hadîş-i şerîfiyle 'amel eylerler ki buyurmuşlardur (25) *innî lemüme enunaḳkibe 'alâkulûbi'n-nâsi ve lâuşıḳku butünehum*<sup>1072</sup> revâhu Ebû Sa'îd radiyallâhu 'anh çok münâfık ki bu zâhir-i imân ve İslâma kaçdı ya'ni (26) imân

<sup>1071</sup> "Biz zahire göre hükmederiz."

<sup>1072</sup> "Ben nasın kalbini delmek ve karnımı yarmakla emrolunmadım." Olgun, *Şerh-i Meşnevî*, C. 13, s. 572.

ve İslām libāsıyla mütelebbis olup şüret-i İslāma [H253b] ilticā ve taḥaṣṣun eyledi ammā pinhānī ve maḥfī niçe mü'minūñ kanını dökdi pes mücerred āmennā dimege (27) ve biz mü'min ü muvaḥḥidüz diyü da'vā eylemege i'tibār olmaz ve bir kimsede imān ve İslāmuñ şurūṭı bulunmasa ol kimse mü'minler mertebesin bulmaz *kemā kālē te'ālā* (28) **ve minennāsi men yeḫūlu āmennā billāhi ve bilyevmi'l-āhiri ve mā hum bimū'minīn**<sup>1073</sup>

(2177) *Meşnevī*

**Cehd kun tā pīr-i 'aql u dīn şevī**

**Tā çü 'aql-ı küll tu bāṭnbin şevī**

Pes cehd ile (29) hattā pīr-i 'aql u pīr-i dīn olasın tā sen daḥı 'aql-ı küll gibi bāṭnbin olasın *'aql-ı küll*den murād Ḥazret-i Muḥammed Muṣtafānuñ 'aql-ı şerīfidür ki **evvelu** (30) **mā ḥalākallāhu 'aqlun**<sup>1074</sup> ḥadīş-i şerīfinūñ mūcibince [M181a] ibtidā o vücūda gelen bu 'aḫdur anuñçün ḥükemā buña 'aql-ı evvel direr ve bu 'aḫluñ şānındandır ki esrār-ı maḥfiyye (31) ve umūr-ı ḡaybiyyeyi bilür ve bevāṭn-ı eşyāyı müşāhede kılar ey sālīk sen daḥı o sulṭānuñ ṭarīkatinde cehd ile tā ol ḥazrete vāriş-i kāmīl olmaḫ (32) mertebesin bulasın ve dīnūñ ve 'aḫluñ pīri olasın hattā 'aql-ı küll gibi bilātaḫlīd bevāṭn-ı eşyāyı müşāhede kılasın şübhe ve şāyibe mertebesinden necāt bulasın (33) ve ḡayra taḫlīd kılamak ve muḫtāc olmaḫdan ḫalāş olasın

(2178) *Meşnevī*

**Ez'adem çün 'aql-ı zībā rü ḡüşād**

**Ḥil'ateş dād u hezāreş nām dād**

'Ademden çünkim 'aql-ı (34) zībā yüz açdı ve mertebe-yi vücūdda cemāl-i bākemālin gösterdi Allāh Tebāreke ve Te'ālā aña kendü 'ilminden ve nūrından ḫil'at virdi ve aña biñ ism (35) virdi ve ol ismlerden ba'zısını bir miḫdār bunda irād eyledük tā *elḫalīlu yedullu 'alelkeşiri velḫafnetu tedullu 'alelbeyderi'l-kebiri*<sup>1075</sup> ḫavlinūñ mişdāḫınca ḫalīlden (36) keşire ve cür'adan ḡadire istidlāl kılasınve anuñ sāyir esāmīsın daḥı buña ḡore kıyās eylesesin evvelā bil ki 'ulemā-yı rūsūm bu ḡarīzeye 'aql-ı nazārī ve (37) 'aql-ı amelī ve 'aql-ı mūktesebī ve 'aql-ı heyūlānī ve 'aql-ı bilfi'l ve 'aql-ı mūstefād ve 'aql-ı mūnfa'il ve 'aql-ı fa'āl ve 'aql-ı küll dirler ve aña bunlar mānendi

<sup>1073</sup> “İnsanlar içinden kimisi de vardır ki Allah'a ve ahirete iman ettik derler ama mümin değillerdir.” (Bakara 2/8)

<sup>1074</sup> “Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır.” Olgun, *Şerh-i Meşnevī*, C. 13, s. 573.

<sup>1075</sup> “Az çoğa işaret eder; bir avuç buğday, harmana işaret eder.” Adnan Karaismailoğlu, *Meşnevī*, Ankara 2011, s. 37.



(38) isimlerle nām virürler ve hükemā-yı Yunān buña cevher-i müfāriķ dirler ve ba'zı meşāyih-i şūffıyye kalb dirler ve ba'zısı nūr-ı kalb ve rūh ve nefsi-nāṭıķa (39) dağı dirler ve meşāyih-i müteķaddiminden ba'zısı meşelā **Sehl bin 'Abdullāh Tüsteri** ve **İbn Sālim** ve **Ebulķāsim Elkuşeyri** ve ğayrahum bu ğarizeye levḥ ü ķalem ve (40) rūh-ı ķudsı dağı dirler ve müte'ahḥirinden dağı çok kimseler meşelā **Necmeddīn-i Kübrā** ve **Mecdüddīn-i Bağdādī** ve **'Alāüddeve-yi Semnānī** gibi bu ğarizeye levḥ ü (41) ķalem ve rūh-ı ķudsı dimişlerdür bu ķadar esāmīnün çok olmasına sebep oldur ki bu cevher-i evşāf-ı müte'addide ve āsar u netāyic-i mütenevvi'a şāhibidür her bir şıfat [H254a] [P101b] (1) i'tibāryla aña bir ism virilmiş ve her eşer ve netice hükmiyle aña bir nām ķonulmuşdur evvelā müdrık-i keyfiyyāt-ı külliyyāt olduğı i'tibārla 'ulemā aña 'aķl-ı nazarı dirler ve müstenbaṭ-ı (2) muķaddemāt-ı maķāşid ü aĝrāz olduğı i'tibārla 'aķl-ı mükteseb dirler ve mādde-yi mücerrededen bir kuvvet olduğı i'tibārla 'aķl-ı heyülānī dirler buña levḥ diyen (3) kimsenün kavline bu söz muvāfiķdur ve nefsi-de bu kuvvet-i müdrıke olup taşavvur eyledüği ma'nāyı kuvvetden fi'le getürdüğü i'tibārla 'aķl-ı 'amelī dirler ve ḥāric-i 'ālemden ḥavāss-ı (4) ḥamse-yi zāhire vāsıtasıyla idrāk 'ulūm-ı şehādeti ve ma'anī-yi maḥsüse eyledüğü i'tibārla 'aķl-ı müstefād dirler ve delāyil-i kaṭ'ınün intikāşına ķābil ü fezāyil-i 'ilmīnün (5) āsarına vi'ā ve maḥall olduğı i'tibārla 'aķl-ı münfa'il dirler ve kemālāt-ı ma'nevīnün meṭālibini ve ḥaķāyıkını maḥzen-i 'ilmiden isti'dād-ı nazarı kuvvetiyle şahrā-yı şühūda getürdüğü (6) i'tibāryla 'aķl-ı fa'al dirler ve şuver-i kāyināt ve ḥaķāyık-ı külliyyāta mazhar ve mücellā olduğı ve her şey'ün māhiyyetini bildüğü ve ḥadd-i zātına 'ālim olduğı i'tibārla 'aķl-ı (7) küll dirler ve ebdān-ı mec'üle ve ecsām-ı maḥlūķaya ittişāl u infişālden bu cevherün münezzeḥ ve eşbāḥ-ı fāniyyeye ta'alluķ eylemeden mücerred olduğı i'tibārla cevher-i müfāriķ (8) dirler ehl-i kelāmuñ ve hükemānuñ iştilāḥı ol cevher-i nūrānī ḥuşuşında bunlar ve bunlar emşālī iştilāḥlardur ammā bu cevhere rūh u nūr ve kalb ü nefsi tesmiyye- (9) si **Ebū Ḥāmid Ğazālī Ḥazretlerinün** ihtiyār eylemesidür *İḥyāda 'Acāyibü'l-Ķalb* kitābında bu ḥuşuşda vāfir şerḥ eylemişdür muḥāfete taṭvilden ötüri irād (10) olmadı bu ğarize bir cevher-i ḥayy bizātihi ve muḥyī liĝayrihi olduğı i'tibārla rūh dinildi zīrā rūḥuñ ḥaddi oldur ki binefsihi [M181b] zinde ve ğayriyi zindekünden edür ve bir 'aķluñ (11) zindekünde olması 'ilmle rūḥı zinde eylemesinden 'ibāret olur ve eṭvār-ı ğaybda ve şehādetde müteķallib olduğı i'tibārla kalb dinür ve bu cevherün ḥaķıķati esrār-ı (12) rūḥānīnün imtidādātına sebep ve āsar-ı cismānīnün inbisāṭına mebd'e ve vāsıta olduğı i'tibārla nefsi dinür ve münevver-i

bâtin ve mazhar-ı şuver-i ma'külât olduğu i'tibârla (13) nûr dinür ve ilhâmât-ı sırrînüñ erkâmına ve nuķûş-ı havâtır-ı Rabbânî ve efkâr u lemmât mülkinüñ nuķûşına mahall olduğu i'tibârla levh tesmiye olunur ve haķâyık-ı (14) tecelliyyâtuñ muħarriri ve ħurûf-ı 'aliyyâtuñ munaķķaşı ve vâridât-ı ġaybînüñ şaġâyif-i ķulüb-ı erbâb-ı kemâle âleti olduğu i'tibârla ķalem dirler ve menba'-ı tahâret ve menşe'-i (15) nezâhet olduğu i'tibârla ve şevâyib-i ednâs-ı behemî ve evsâġ-ı tabî'î ve şeytâniden pāk u berî olduğu [H254b] mülâbeseyle rûġ-ı ķudsî dirler ġaşıl-ı kelâm (16) ve netîce-yi merâm oldur ki bu cevher-i nûrânî bir zâtdur ammâ niķe biñ şıfâtı vardur her bir şıfâtınüñ zuħurı i'tibârıyla aña bir ism itlâķ eylemek şaġîġ olur (17) nitekim **Sehl bin 'Abdullâh Tüsterî Ĥazretleri** bu kelâmı bu ma'nâya münâsib buyurmışdur *el'aķlu elf ismin ve likulli ismu elf ismin*<sup>1076</sup> 'aķluñ biñ ismi biñ şıfâtı olduğına (18) delâlet ider ve her ismüñ daġı biñ ismi olması her şıfâtıñ biñ dürlü zuħurı olduğu i'tibârla olur

**(2179) Meşnevi**

***Kemterin z'an nâmhâ-yı ġošnefes***

***İn ki (19) nebved ġiķ ü muġtâc-ı kes***

Ol ġošnefes ve şîrinkelâm olan nâmlardan kemterini budur ki o 'aķl ġiķ kimseye muġtâc olmadı ya'ni Ĥudâ-yı Te'âlânuñ (20) 'aķla virdüġi ol biñ ismden ednâsı budur ki ol 'aķl bir şey bilmede anuñ ġaķîķatine âġâh olmada aşlâ bir kimseye muġtâc olmaya zîrâ ġayra iġtiyâc ve taķlîd (21) bir şey'üñ ġaķîķatine 'âlim olmamadan ve anuñ ġâşiyetini ve şıfâtını bilmemeden nâşî olur bu cevher-i nûrânî ise idrâķ-ı külliyyât eylemede ve ġaķâyık-ı mevcûdâtı (22) müşâhede ķılmada mâhirdür ve her şey'üñ 'ilmi bunuñ vücûdında mevcûd u zâhirdür buña 'aķl-ı küll didükleri daġı bu mülâbeseyledür pes bunuñ ġayra iġtiyâcı (23) olmaz belki ġayruñ buña iġtiyâcı olur cemî'-i 'uķûl-ı cüzviyye idrâķ-ı ma'ânî ve maķâşid eylemede buña muġtâclardur ve cümlesi bunuñ eşer ü pertevi meşâbesinde- (24) dür her 'aķl-ı cüzvî kendü maķşûdına mühtedî olmada bunuñ hidâyetine muġtâcdur

**(2180) Meşnevi**

***Ger beşûret vânumâyed 'aķl rû***

***Tîre bâşed rûz piş-i nûr-ı ü***

Eger farazî (25) 'aķl bir şûretle ġirü bu 'âleme yüz ġösterse idi anuñ nûrı ķatında rûz bu ķadar rûşen ü münevver iken tîre olurdu zîrâ rûzuñ nûrı (26) ki şemsden ġâşıl olur

<sup>1076</sup> "Aķlın bin ismi, her ismin de bin ismi, yani mertebesi vardır." Oġun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 573.

ancak zulmet-i maḥsūseyi izāle kıılır ve zevāl u gurūbdan daḥı ḥālī olmaz ammā ‘aḳı nūrı Ḥudā-yı Te‘ālādan alur ve zulmet-i ma‘neviyye ve (27) ma‘kūleyi izāle kıılır ve gurūb u zevālden berī olur pes nūr-ı ma‘nevī nūr-ı şūrīden niçe vechle eşedd ü aḳvā olur kemā ḳāle **Ebulḥasan Şāzelī** *felev* (28) *kūşife envāru’l-ḳulūbi lientavā nūru’ş-şemsi velḳameri minmaşriḳāti envāri ḳulūbi evliyā’illāhi ve eyne nūru’ş-şemsi velḳameri minenvārihim eşşemsi yaṭrā’u* (29) *‘aleyhā’l-kusūfī velgurūbi ve envāru ḳulūb evliyā’illāhi lākusūfun lehā ve lāgurūb*<sup>1077</sup> kemā ḳīle

*Beyt*

*İnne şemse’n-nehār taḡrube billeyl*

*Ve şemsi’l-ḳulūbi* (30) *leyse teḡayyibe*<sup>1078</sup>

Ve İbn Fārız ḥāzretlerinūñ

*Beyt*

*Febedriye lem ye’ful ve şemsi lem taḡib*

*Ve bī tehtedī kullu’d-derāri’l-munīret*<sup>1079</sup>

Buyurdıkları daḥı bu (31) ma’nāya işāret olur

**(2181) Meşnevi**

*V’er mişāl-i aḥmaḳī peydā şeved*

*Zulmet-i şeb piş-i* [M182a] *ū rüşen buved*

**(2182) Meşnevi**

*K’ū zişeb muzlimter ü tāriḳterest*

[H255a] *Līk ḥuffāş-ı şaḳī zulmet-* (32) *ḥarest*

Eger ḥamāḳat u cehāletūñ mişāli ve şūreti peydā olsa şebūñ zulmeti anuñ ḳatında rüşen olurdu zīrā ki ol aḥmaḳlık ḡiceden muzlimter ve tāri- (33) terdür līkin ḥuffāş-ı şaḳī zulmet alıcıdır ve tāriḳlige ṭālib olıcıdır ya’ni ḥamāḳat nefsi’l-emrde bir mertebe zulmānīdür ki zulmet-i şeb aña nisbet nūrānīdür ve eger (34) aḥmaḳlık mütemeşşil olsaydı ve şūrete gelseydi zulmet-i şebden anuñ zulmeti ziyāde olaydı zīrā ki ol aḥmaḳ ḡiceden ziyāde muzlimter ve tāriḳterdür anuñḑun ki (35) bunuñ

<sup>1077</sup> “Eğer evliyaullahın kalplerindeki nur münkeşif olsaydı o nurun doğuşundan güneşin ziyası ve kamerin nuru kararırđı. Ehlullahın kalpleri nuruna güneş ve ayın aydınlığı nispet mi edilir? Güneşe gurup ve küsuf tırpan eder. Ricalullahın kalpleri nuru ise ne küsufa uğrar ne de gurup eder.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 573-574.

<sup>1078</sup> “Gündüzün güneşi gece batarsa da kalplerin güneşi asla batmaz.”

<sup>1079</sup> “Meleküt ve ceberüt âleminin vâdîsi benimle mukaddes, mukarrebînin ruhları benim hil’atimi giyinmiş, sülük makamları benimle sağlamca kurulmuş olduğuna göre, benim bedrim yâni ‘bedr’ mesâbesinde olan benim akıl ve kalbim, asla batmaz ve son bulmaz.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 446.

zulmeti maḥsūs anuñ zulmeti ma‘nevîdür pes ma‘nevî olan zulmet maḥsūs olan zulmetden eşedd ü akvâ olur lîkin şakî olan ḥuffâşsîret ḥarîdâr-ı (36) zulmetdür istemez ki tâlib-i nûr ola ve kendüyi ol zulmetden ḥalâş kıla hattâ ḥamâkat u cehâlet zulmetiyle bir mertebe i‘tibâr kılmışdur ki kendünüñ ḥâli kendüye hoş (37) gelüp ‘aql u ma‘rifet nûrına ‘adû olmuşdur ve ol cānibe meyl ü teveccühden a‘râz u ictinâb kılmışdur

*(2183) Meşnevî*

*Endek endek ḥüy kun tâ nûr-ı rûz*

*V’erne (38) ḥuffâşî bimānî bifürûz*

Ey ḥuffâşsîret azcık azcık ḥüy eyle nûr-ı rûz mertebesine dek yoḥsa bînûr u bifürûz bir ḥuffâş kalursın (39) ya‘ni ey zulmetperest ve aḥmak u pest olan kimse tedricle nûr-ı ‘aqla i‘tiyâd eyle ve nûr-ı tã‘ate ḥüy ve ‘âdet kılagör rûz-ı ḥaḳîḳat nûrına vâşıl (40) olıncaya dek ve aña ehl olup anuñla ülfet kılıncaya dek eger tedricle kendüñi nûr-ı ‘aqla mu‘tâd kılmazsañ ve nûr-ı Ḥaḳḳı bulmazsañ ebede’l-âbâd (41) ḥuffâşsîret kalursın ve ḥamâkat u cehâlet zulmetinde maḥbûs olursın

*(2184) Meşnevî*

*‘Âşık-ı her cā şikāl ü müşkilîst*

*Düşmen-i her cā çerâğ-ı [P102a] (1) muḳbilîst*

*(2185) Meşnevî*

*Zulmet-i işkāl z’ân cūyed dileş*

*Tā ki efzūnter nümāyed ḥāşileş*

*(2186) Meşnevî*

*Tā turā meşgûl-i ân müşkil kuned*

*V’eznihâd-ı zîst-i ḥod gâfil kuned*

Ḥuffâşsîret (2) ve tâlib-i zulmet olan kimse her şol yirüñ ‘âşıkıdır ki anda bir müşkil ü şikāl vardır ve her şol yirüñ düşmenidir ki anda muḳbilüñ çerâğı vardır (3) anuñ kalbi zulmet-i eşkālî andan ötüri ister ki tâ kim anuñ ḥāşılı efzūnter görine ve ḥalk anı müşkiller ḥall eyler bir ‘âlim ü ‘âkıll zann ideler hattâ ey tâlib-i ‘ilm ü ‘aql (4) olan kimse tâ seni ol müşkile meşgûl eyleye ve seni kendü zîst olan nihâdından gâfil eyleye ya‘ni şol kimseler ki zulmet-i nefsāniyyeye mâyiller ve küdürât-ı tabî‘iyye ve shevāniyye- (5) de muḳayyed ve rāsiḥlerdür her ne yirde bir müşkil söz ve şübhe ve işkâle müte‘allik bir kelām var ise aña ‘âşıklar ve tâliblerdür ve her ne maḥalde ikbāl ve devlet çerâğı ve dîn (6) ve tã‘at nûrı var ise anuñ ‘adûsıdır ve andan a‘râz ve

ictināb [H255b] eyleyicidir ve anuñ albi Őubuhāt u mūŐkilāt ve zulemātını andan turi ister ki t kim (7) halk atında anuñ maĥŐuli ve hūneri efzūnter grine ve halk aa taĥsīn ũ aerīnler diyūp begeneler ve aa meyl kılalar ey ‘ilm ũ ma‘rifet tlibi ve dīn ve t‘at (8) rgıbyı olan kimse ol mūŐkil szleri saa daĥı ‘arz eyleser t kim seni ol mūŐkile meŐgūl eyleye ve kendūnūñ zulmet ma‘deni olan tbī‘atden seni gafil eyleye (9) sen daĥı anı bir pkīzesiriŐt ve nūranītbī‘at zann eyleyūp aa mūteveccih olasın ve maĥbūblarından olup tbī‘yyet kılasın gerekdūr ki anuñ mūŐkil syemesine (10) ve ĥall-i iŐkl eylesesine iltifāt eylemeyūp tbī‘atına ve muĥtez-yı ztına nazar eylesesin eger ĥuffaŐ gibi zulemāt-ı nefsanīyyeye myil ve kūdūrāt-ı cismāniyye- (11) ye tlib ũ Őgil ise anuñla Őoĥbet kılmadan ve szine meŐgūl olmadan ĥazer eylesesin ve [M182b] ‘aĥluñı baŐua cem‘ kılasın

*‘Almet-i ‘ıl-ı temm u nīm-* (12) *‘ıl u merd-i temm u nīmmerd ũ ‘almet-i Őı-yi maĥrūr-ı lŐey*<sup>1080</sup>

*(2187) Meşnevi*

*‘ıl n bŐed ki ũ bmeŐ‘alest*

*Ū delīl ũ pīŐv-yı kfilest*

*(2188) Meşnevi*

*Peyrev-i (13) nūr-ı ĥodest n pīŐrev*

*Tbī‘-i ĥ‘iŐest n bīĥ‘iŐrev*

*(2189) Meşnevi*

*Mū‘min-i ĥ‘iŐest ũ īmn verīd*

*Hem bedn nūrī ki cneŐ z‘u erīd*

(14) ‘ıl ol kimse olur ki o meŐ‘ale iledūr ya‘ni nūr-ı ma‘rifetle ve Őu‘le-yi hidyetle biledūr o ‘ıl ũ meŐ‘aledr kfilenūñ delīl ũ pīŐvsıdır (15) ya‘ni ehl-i sūlūk kfilesinūñ delīl ũ pīŐvsıdır ki ol meŐ‘ale-yi hidyet anlara rehnūm olur ol pīŐrev sūlūkda kendū nūrınūñ peyrevidir (16) ĥayrinūñ nūrına tbī‘ ve muĥtc degūldūr ol bīĥ‘iŐ ũ bīĥod gidici kendūnūñ tbī‘idir ya‘ni Ĥaĥ cnibine bīvūcūd seyr idici yine muĥtedsı kendū (17) ‘aĥlıdır ve cūmle a‘z ve uvvsı kendū ‘aĥlına tbī‘dūr ol kmil kendūye mū‘min ve muŐaddıĥdır ve ey mū‘minler siz daĥı īmn getūrūñ hem ol nūra ki (18) ol kmilūñ cnı otladı ve Ĥazret-i Ĥaĥdan anuñ rūĥı ol nūrı ĥıd eyledi ĥaŐıl-ı kelm ‘ıl-i kmil ũ muĥaĥıĥ ve fzıl ol kimsedūr ki meŐ‘ale-yi (19) hidyetle mūnevver ola ve avfil-i ehl-i sūlūka pīŐv olup anları rh-ı ĥaĥate irŐd

<sup>1080</sup> ‘‘Tam ve yarım akıllının ve tam ve yarım adamın alameti ve deĥersiz olan maĥrur habisin alameti’’

kıla ve ol pīšvā kendünün nūrına tābī‘ ola ve Hāzret-i (20) Hāḡḡuñ rāhına bīvücūd sefer kıla seyr ü sülūkda ġayrinuñ ta‘līm ü irşādına muhtāc olmaya ve bir mertebe yaḡıne ire ki kendüyi kemāliyle bula ve kemāline ve (21) nūr-ı zātına taḡdīḡ kıla gerekdür ki ey mü‘minler siz daḡı taḡdīḡ eyleyesüz hem ol nūr-ı yaḡıne ki ol kāmīl ü mükemmelün cānı Hāzret-i Hāḡdan anı (22) aḡz eyledi ve Cenāb-ı Hāḡ anı ol kāmīlün cānına ġidā virdi kāmīlü’l-‘aḡl olan ṡāḡīb-i devletün niṡān u ‘alāmeti budur ki zıkr olındı

(23) (2190) *Meṡnevi*

*Dıġerī ki nīm ‘āḡil āmed ü*

*‘Āḡilrā dīde-yi ḡod dāned ü*

(2191) *Meṡnevi*

*Dest dervey zed çü kūr enderdelīl*

*Tā bed’ü bīnā ṡud u cüst ü celīl*

[H256a] Ol (24) bir ġayrısı ki nīm‘āḡil geldi bir ‘āḡili o kendünün dīdesi bilür elini ol ‘āḡile urdı kūr delīle urduġı gibi tā ol ‘āḡil ü kāmīl (25) ile bīnā ve cüst ü celīl olur ya‘ni ṡol bir kimsenün ki ‘aḡlı vardır lākin daḡı ‘aḡlda kāmīl degüldür anuñ ṡānı oldur ki bir ‘aḡl-ı kāmīl ṡāḡīb-i (26) kendünün dīde-yi rüşeni gibi bilür ve anı çēṡm ü çerāġ ittiḡāz kıılır ve a‘mā elini bir delīl ü pīšvāya urup aña mütāba‘at kılduġı gibi ol nīm‘āḡil (27) daḡı ‘aḡl-ı kāmīl ṡāḡīb-i yapıṡup bī‘at u mütāba‘at kıılır ḡattā ol ‘aḡl-ı kāmīl ṡāḡīb-iñ delālet ve hidāyeti vāsıtasıyla baṡar-ı baṡireti (28) bīnā olur ve rāh-ı Hāḡda çüst ü çāpük olup celīlü’l-ḡadr olur ve ‘izzet ü sa‘adet bulur

(2192) *Meṡnevi*

*V‘ān ḡarī k‘ez‘aḡl cevseḡi nedāṡt*

*ḡod (29) nebūdeṡ ‘aḡl u ‘āḡilrā ġüzāṡt*

Ammā ol bir ḡar ki ‘aḡldan arpa aġırı ḡiṡṡe ve naṡīb ṡutmadı anuñ ḡod ‘aḡlı olmadı ve ‘āḡili terk eyledi (30) ya‘ni ṡol ḡarsiret ve ḡayvāntābī‘at olan kimse ki ‘aḡldan bir ḡiṡṡe naṡīb ṡutmadı ‘aḡldan behresi olmaduġıçün ‘āḡili terk kıldı ve nefsinün (31) hevāsına ve muḡtezāsına tābī‘ oldı

(2193) *Meṡnevi*

*Reḡ nedāned nī keṡir ü nī ḡalīl*

*Nengeṡ āyed āmeden ḡulf-i delīl*

Ol bī‘aḡl olan aḡmaḡ ne az ve ne çok yol bilmez (32) ma‘ahazā delīlün ardı ṡıra gelmek aña ‘ār gelür ve mürṡide mütāba‘at kıılmadan istinkāf kıılır

*(2194) Meşnevi*

*Mireved enderbeyābān-ı dirāz*

*Gāh lengān āyis (33) ü gāhī betāz*

Dür u dirāz beyābāna gider gāhī nāümīd aḡsayaḡ ve gāhī tek ü tāzla ya'ni ol ḡāfil ü nādān dür u dirāz olan beyābān ṡarīḡine (34) kendü başına bīdelīl ü bīḡılavuz üftān u ḡizān aḡsayaḡ maḡşūda vuşūlden me'yūs olduḡı ḡalde gider ve gāh olur ki kendü nefesine ve (35) hevāsına münāsib olan ṡarīḡatde ḡāṡırına rāyiḡa gelür ve bir ḡayāli mülāḡaza kıılır pes ol mülāḡazayla [M183a] çüst ü çāpük olur ve türktāz kıılırsın anı (36) rāḡ-ı ḡaḡda germiyyet şāḡibi bir 'aşıḡ lākin anuñ mülāḡazası ve sülükı dürüst degüldür ve seyr ü ḡareketi daḡı rāstāne degüldür

*(2195) Meşnevi*

*Şem' nī tā pişvā-yı (37) ḡod kuned*

*Nīm şem'ī nī ki nūrī ked kuned*

Kendünün şem'-i 'aḡlı yoḡ ki tā anı kendüye pişvā eyleye bir yarım şem'ī daḡı yoḡ ki bir kāmīlū'l-'aḡldan (38) bir nūr deryūze eyleye ve anuñla münevver olup hidāyet bula

*(2196) Meşnevi*

*Nīst 'aḡleş tā dem-i zinde zened*

*Nīm 'aḡlī nī ki ḡod mürde kuned*

Anuñ 'aḡl-ı kāmīli yoḡdur (39) tā dem-i zinde ura bir yarım 'aḡlı daḡı yoḡdur ki kendüyi 'āḡil öñünde mürde eyleye ya'ni ol aḡmaḡuñ [kendüye -P] [H256b] kifāyet idecek ḡadar 'aḡl-ı kāmīli yoḡdur (40) ki ḡattā zindenün demin ura ve nefesi ḡayāṡbaḡş ola kendüyi ḡayy eyledüḡinden şoñra niçeleri daḡı iḡyā eyleye ve yarım 'aḡlı daḡı yoḡdur ki kendüyi (41) bir kāmīlū'l-'aḡl mürşidün ḡuzūrında mürde kııla ve aña teslīm-i tamām ile teslīm ola

*(2197) Meşnevi*

*Mürde-yi ān 'aḡil āyed ü temām*

*Tā berāyed eznişib-i ḡod bebām*

[P102b] (1) Ol nīm'aḡl sebebiyle ol 'aḡil ü kāmīlün ol ḡāfil ü cāhil mürdesi gele ve kendüyi aña bilkülliyye teslīm kııla tā kendünün nişibinden yuḡaru bāma gele (2) ya'ni kendü pestligi ve süflīligi cānibinden teraḡḡı kııla ve 'aḡl u rūḡ bāmına vāşıl ola

*(2198) Meşnevi*

*'Aḡl-ı kāmīl nīst ḡodrā mürde kun*

***Derpenāh-ı ‘ākilī zinde (3) seḥun***

Ey nākıṣu’l-‘aql çünkim ‘aql-ı kāmil yokdur kendüni mürde eyle ‘İsādem ve zindeseḥun kelāmı ḥayātbaḥş olan bir ‘ākilüñ penāhında tā kim anuñ dem-i (4) ḥayātbaḥşından zinde olasın ve mürde ve pejmürde olmadan necāt bulasın

***(2199) Meşnevi***

***Zinde nī tā hemdem-i ‘İsā buved***

***Mürde nī tā demgeh-i ‘İsā şeved***

***(2200) Meşnevi***

***Cān-ı küreş gām (5) her sū mīnihed***

***‘Ākıbet neched velī bermicehed***

Ol aḥmaḥ u nādān ḥayāt-ı ḳalbiyye ile zinde degül tā ‘İsānefes olan ‘ākil ü kāmile hemdem ola ve (6) mürde daḥı degül ki tā ‘İsānuñ demgāhı ola ya’ni mürde meşābesinde olmadı ve hevāsından geçüp nefesi olmadı tā bir ‘İsānefes mürşid-i kāmilüñ (7) dem-i ḥayātbaḥşına maḥall ola ve anuñ nefes-i şerīfi anuñ öñünde mürde olmaḥ sebebiyle ol nādānı ihyā ḳıla lācerem ol nādānuñ kūr olan cānı (8) her cānibe ‘alef’umyān adım ḳor ‘ākıbet şıçramaz velīkin yukaru şıçrar *‘ākıbet neched* dimek ‘ākıbet ḥalāş neşevd dimek ma’nāsınadur *velī bermicehed* (9) dimek velīkin muḫtarib şevd ü taḫtāb kuned ma’nāsına olur ve taḫdīr-i kelām böyle dimek olur ki ol nādānuñ cān gözi ‘alef’umyān her cānibe (10) ayak ḳor ve dām-ı belā ve ḳazāyı görmeyüp yürür ‘ākıbet bir belāya mübtelā olur ki andan şıçramağa ḳādir olmaz ve necāt daḥı bulmaz lākin ol belādan (11) muḫtarib olur ve anuñ zaḥmından ḳalgır ve taḫtāb ḳılır dimek olur pes bu üç kısmuñ mertebesini ve şānları ḫalibe tefḥīm eylemeden (12) ötüri bu sürḥ-ı şerīfi ve beyān-ı laḫfi bast eyleyüp buyururlar

***Ḳıssa-yı ābgīr ü şayyād u ān se māhī yekī ‘ākil ü yekī nīm ‘ākil (13) ü diğeri mağrūr u ebleh ü muğaffel-i lāşey ü ‘ākıbet-i her se***<sup>1081</sup>

***(2201) Meşnevi***

***Ḳıssa-yı ān ābgīrest ey ‘anūd***

***Ki derū se māhī-yi işgerf būd***

Ey lecūc u ‘anūd (14) bu maḥall ol ābgīrūñ ḳışşasıdur ki ol ābgīrde üç şigerf ‘azīm māhī var idi

***(2202) Meşnevi***

<sup>1081</sup> “Gölün, balıkçıların, biri akıllı biri yarım akıllı ve üçüncüsü mağrur, ebleh ve gafil olan üç değersiz balığın kıssası”



***DerKelîle h'vānde bāşī lîk ān***

***Şüret-i kışşa [H257a] buved(15) v'în mağz-ı cān***

Bu kışşayı Kelîle ve Dimne nām kitābında okumış olasın 'aceb degüldür velîkin anda okuduğuñ kışşanuñ kışrıdır ve bu zıkr (16) olınan lübb-i cāndur ya'ni ol kitābda okuduğuñ kışşanuñ kışrı ve şüretidür ve bunda zıkr olınan ve taħrîr kılınan cānuñ sırr u mağzı- (17) dur ol kışşanuñ şüretidür ki buyururlar

***(2203) Meşnevi***

***Çend şayyādī suy-ı ān ābgîr***

***Bergüzeştend ü bidîdend ān zamîr***

Birkaç şayyād ol ābgîr cānibine geçdiler ve ol (18) zamîri gördiler ya'ni ol göle uğrayup andan mürür itdiler ve ol gölde muzmir olan üç māhî gördiler

***(2204) Meşnevi***

***Pes şitābîdend tā dām āverend***

***(19) Māhiyān vākıf şudend ü hüşmend***

Pes 'acele itdiler tā dām getüreler māhîler vākıf oldılar ve hüşmend oldılar ya'ni ol māhîlerüñ [M183b] her biri (20) şayyādlaruñ kendüleri şikār eylemeden ötüri dām getürmege sür'at eyledüklerine her biri isti'dādları kadar vākıf oldılar ve ta'aqqul kıldılar

***(2205) Meşnevi***

***(21) Ān ki 'ākil būd 'azm-i rāh kerd***

***'Azm-i rāh-ı müşkil-i nāh'vāh kerd***

Ol māhî ki kāmîlü'l-'aql idi derhāl yola 'azm itdi nāh'vāh olan müşkil (22) yola 'azm eyledi bu da cāyızdır müşkil olan yola nāh'vāh 'azm kıldı ya'ni kendünüñ vaţan-ı me'lūfından cüdā olmağ ve sefer ve seyāhat kıılmağ filhaqîka (23) bir müşkil yoldur ki tabî'at anı istemez lîkin ol 'ākil ü kāmîl kendü vaţan-ı me'lūfından cüdā olup nāh'vāh bizzarürî ma'alkerāha müşkil olan (24) yola 'azîmet eyledi

***(2206) Meşnevi***

***Güft bāinhā nedārem meşveret***

***Ki yaqîn süstem kunend ezmağderet***

Ol 'ākil olan māhî kendü kendüye didi ben bunlarla (25) meşveret tutmazam ki yaqîn budur ki bunlar beni kudretten süst iderler mağderet kudret ma'nāsınadur ya'ni bunlar müşāvereye ehl degüllerdür çünkim (26) müşāvereye ehl olmayalar eger bunlarla müşāvere eylessem kendülerüñ murādlarına göre re'y ü tedbîr eyleyüp beni

murādum cānibine olan udretten ve (27) himmet ü ‘azīmetden süst ü za‘if iderler didi ve anlaruñ müşāvereye ehl olmaduğına bu beyti ‘illet mevķi‘ine ĩrād idüp buyururlar

(28) (2207) *Meşnevi*

*Mihr-i zād u būd bercānşān tened*

*Kāhili vü cehlşān bermen zened*

Zīrā zād u būduñ muħabbeti bunlaruñ cānı üzre oķınur urulur (29) bunlaruñ kāhilligi ve cehli baña urur ya‘ni ben bunlarla meşveret utmazam eger bunlarla meşveret eylessem bişekk beni udret ü himmetden süst ider- (30) ler anuñçün ki vaanlarınuñ mihr ü muħabbeti anlaruñ cānları üzre olanur ve anlaruñ cāhilligi ve kāhilligi baña te‘şir ider pes ma‘lüm\* oldu ki ‘āķil ü kāmil (31) olmayan ğāfil ü kāhil ile [H257b] müşāvere olmaya ve ‘ārif olan esirşüret olan kimselerle danışmağı re‘y ılmaya

(2208) *Meşnevi*

*Meşveretrā zindeđi bāyed nikū*

(32) *Ki turā zinde kuned ān zinde kū*

Meşverete bir eyü zinde gerek ki seni zinde eyleye ammā ol zinde anı ya‘ni filħāķīka müşāvere eylemege bir eyü zindedil (33) kimse gerekdür tā kim anuñ kelām-ı hayātbaħşı seni ihyā ıla ve maķşüduña muvaşşal ola ve saña mu‘avenet ıla ammā ol zinde anı böyle zinde nās içre (34) atı nādir bulunur ve yüzde biri müşāvereye ve murāfaķaya şālih degüldür kemā āle ‘aleyhisselām *ennāsu kābilin ve mi‘etin lātecidu fhā rāhiletan vāhideten*<sup>1082</sup>

(35) (2209) *Meşnevi*

*Ey müsāfir bāmüsāfir re‘y zen*

*Z‘ān ki pāyet leng dāred re‘y-i zen*

Ey müsāfir müsāfir ile re‘y ur zīrā ki ‘avretüñ re‘yi senüñ (36) ayađuñı leng utar ya‘ni arīķ-i İlāhīde müsāfir olan ve ābgir-i dünyāyı terk ılan sālīk eger müşāvere eylesenñ rāh-ı İlāhīde müsāfir olan (37) ve vaan-ı dünyāyı terk ılan kimseyle müşāvere eyle zīrā ki ‘avretüñ re‘yi senüñ pāyuñı ađsaķ utar ve seni arīķ-i maķşüddan girü atar (38) *zenden* murād nefis ve dağı ehl-i nefsdür nitekim ‘aķl ve ehl-i ‘aķl ricāl ĥükmindedür açan ‘aķlla ve ‘uķalāyla müşāvere eylesenñ anlara muvāfaķat (39) itmek ve didükleri

\* [lāzım H; M]

<sup>1082</sup> “İnsanlar, içinde bir tane binek bulunmayan yüz develik bir katar gibidir.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 580.

yire gitmek lâzım ve lâbüdd olur ammâ nefisle ve ehl-i nefisle müşâvere eyleseñ anlara *şāvīrūhunne ve hālīfūhunne*<sup>1083</sup> hadīsīnūñ (40) mefhūmı üzre muhālefet itmek ve didükleri yoluñ ‘aksine gitmek vācib ve lâzım gelür

*(2210) Meşnevi*

*Ezdem-i hubbu'l-vaṭan bügzer meyīst*

*Ki vaṭan (41) ān sūst cān īn sūy nīst*

*(2211) Meşnevi*

*Ger vaṭan h<sup>v</sup>āhī gūzār ān sūy-ı Şaṭ*

*İn hadīs-i rāstrā kem h<sup>v</sup>ān gālaṭ*

Hubbū'l-vaṭan deminden [P103a] (1) ilerü geç ṭurma zīrā vaṭan ol cānibdür ey cān bu cānib degüldür veyāḥud ma'nā vaṭan ol cānibdür cān bu cānibden degüldür pes cān kaṅgı cānibden ise (2) vaṭan-ı aşlī odur eger vaṭan-ı ḥaḳīḳī isterseñ Şaṭtuñ ol cānibine geç bu hadīs-i rāstı gālaṭ oḳuma ol hadīs budur ki Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem (3) *hubbu'l-vaṭan minelīmān*<sup>1084</sup> buyurdı ya'ni vaṭana muḥabbet īmāndandır didi bu hadīs rāst u şaḥīḥdür ve Ḥazret-i Nebī cevāmi'ü'l-kilemdür bunuñ zāhiri var bāṭını (4) var zāhirinden murād vaṭan-ı şūrī olur bāṭınından murād vaṭan-ı aşlī olur pes ekşer nās [M184a] bu hadīs-i şerīfūñ ma'nāsını gālaṭ fehmi itmişlerdür sen (5) bu hadīsı gālaṭ oḳuma Ḥazret-i Peygamberüñ hubbū'l-vaṭan didüğü demüñ şüretinden geçüp şürete ta'alluḳ eyleyen ma'nāda tevaḳḳuf kılma zīrā vaṭan ḥaḳīḳatde cān (6) tarafındadır ve cānuñ mavṭin ü maḳāmı ‘ālem-i ḥaḳīḳatdür cān bu ‘ālem-i şüretde [H258a] degüldür bu ‘ālem-i şüretde cān birkaç gün bir gārīb ü mihmāndur eger vaṭan-ı (7) ḥaḳīḳī isterseñ nehrüñ ol bir kenārına geç ya'ni dünyāyı ḳoyup ‘uḳbā cānibine git ve şüreti terk idüp ma'nā ‘ālemine seyr it *kun fiddunyā keenneke* (8) *gārībun ev ābiru sebīlin ve adde nefsike minehli'l-ḳubūr*<sup>1085</sup> hadīs-i şerīfi dünyānuñ vaṭan-ı mecāzī olduğına ve ‘ālem-i gurbet olduğına delālet ü şehādet (9) ider çünkim bu dünyā ‘ālem-i gurbet ve maḥall-i rihlet ola bu dünyāda olan maḳāmına bir kimsenüñ muḥabbet eylemesi niçe īmāndan olur pes lâzım geldi ki bu hadīs-i (10) şerīfi bu ma'nāda isti'māl eylemek gālaṭ oldı belki bunuñ maḥalli mevzī'i vaṭan-ı aşlīdür ve bir kimse vaṭan-ı aşlīsine muḥabbet eylese ol muḥabbet

<sup>1083</sup> “Kadınlar ile müşavere edin ve onların reylerine muhalefet edin.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 118.

<sup>1084</sup> “Vatan muhabbeti imandandır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 118. Ayrıca bkz. Olgun, *Şerh-i Mesnevî*, C. 13, s. 581.

<sup>1085</sup> “Dünyada tıpkı bir garip hatta bir yolcu gibi davran! Kendini kabir ehlinden say.” İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C. 1, s. 501.

İmāndandır (11) dinilse yirinde ve maḥallinde isti'māl olunmuş olur ammā evvelki ma'nāda isti'māl eyleyen ğalaṭ oḡur Şol tevāzī eyleyen kimse gibi ki istinŐak du'āsını (12) istincā maḥallinde oḡudı ve maḥallin bilmeyüp ğalaṭ kıldı

***Bāzġüne ḡvānden vuzūkunende evrād-ı vuzūrā***<sup>1086</sup>

***(2212) Meşnevi***

***Dervuzū her 'uzvrā virdi cūdā***

***Āmedest ender-*** (13) ***ḡhaber behr-i du'ā***

Vuzū maḥallinde her bir 'uzv iēün baŐka bir vird-i Őerīfe du'ā ve Őenā iēün ḡadīŐ-i Őerīfde gelmiŐdür ya'ni her bir 'uzv iēün abdest (14) vaḡtinde bir du'ā eylemek ḡadīŐ-i Őerīfde vāki' olmiŐdur evvelā ḡablelvuzū *neveytu'l-vuzūa lillāhi te'ālā ve raf'an lilḡadesi ve ictibāḡaten liŐŐalāt*<sup>1087</sup> diyü vuzūya (15) niyyet kılursın ve ba'delisti'āze velbesmele eli yumaġa baŐladıḡda *allāhumme inni es'eluke'l-yumnā velberekete ve e'uzubike mineŐŐu'mi velhelket*<sup>1088</sup> diyü du'ā (16) eylesin ba'de aġzuñ yuduġda *allāhumme Őallī 'alāMuḡammedin ve 'alā'ali Muḡammedin ve e'inni 'alātilāveti kitābıke ve keŐrati'z-zıcri leke*<sup>1089</sup> diyü du'ā eylesin

***(2213) Meşnevi***

***ēünkü istinŐak-ı*** (17) ***bīni mikunī***

***Būy-ı cennet ḡvāh ezRabb-i ġani***

***(2214) Meşnevi***

***Tā turā ān bū keŐed sūy-ı cinān***

***Būy-ı gül bāŐed delīl-i ġülsitān***

ēünkim burnuña istinŐak eyleyesin ol kerīm (18) ü ġani pādŐāhdan cennet rāyiḡasın iste ḡattā seni ol būy-ı laṡif-i cinān ṡarafına ēeke zīrā ġülüñ rāyiḡası ġülistāna delīl olur ve cennet rāyiḡası daḡı seni (19) cennete delālet kılur ya'ni *allahumme riḡni birā'iḡate'l-cennet* di ba'zılar da böyle oḡurlar *allāhumme eriḡni rā'iḡate'l-cenneti verzuḡni minna'imiḡā*<sup>1090</sup> ve ba'de *allahumme inni e'uzu bike* (20) *minrevā'iḡi'n-nāri*

<sup>1086</sup> "Abdest alan kişinin abdest dualarını ters okuması"

<sup>1087</sup> "Abdestsizliġi gidermek ve namaz kılabilmek iēin Allah rızası iēin abdeste niyet ettim."

<sup>1088</sup> "Allah'ım! Senden bolluk ve bereket isterim. Uġursuzluktan ve tehlikeden sana sıġınırım." Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 360.

<sup>1089</sup> "Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e ve onun āline salāt et. Kitabımı okumak ve seni çok zikretmek iēin bana yardım et." Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 360.

<sup>1090</sup> "Allah'ım, bana cennet kokusunu koklat ve cennet nimetlerinden beni rızıklandır."

ve *sū'i'd-dār*<sup>1091</sup> dirler andan sonra yüzün yuduğda *allāhumme beyyid vechī yevme tebyaḍḍu vucūhu ve tusevvid vucūh*<sup>1092</sup> dirsın andan sonra sağ (21) koluñı yuduğda *allāhumme a'ṭinī kitābī biyemīnī ve ḥāsibnī ḥisāben yesīrā*<sup>1093</sup> dirsın ve şol koluñı yuduğda *allāhumme innī e'uzubike min en tu'ṭiyenī kitābī bişimālī* (22) ve en *tuḥāsibeni ḥisāben 'asīrā*<sup>1094</sup> [H258b] dirsın ve başa mesh eyledükde *allāhumme ḡaşşinī biraḥmetike ve enzil 'aleyye minberakātike ve ezillenī taḥte zille 'arşike*<sup>1095</sup> dirsın (23) ve kulağa mesh kılduğda *allāhumme 'c'alnī mimmen yestema'u'l-ḳavle feyettebi'a aḥsenehu ve 'smi'nī munādiye'l-cenneti ma'alebrār*<sup>1096</sup> dirsın [ve boynuña mesh kılduğda *allāhumme* (24) *feḳki raḳabetī minennāri ve e'uzu bike minesselāsili velaḡlāl*<sup>1097</sup> dirsın -H] ve sağ kademüñ yuduğda *allāhumme şebbit ḳademī 'aleşşirāṭi ma'aḳdāmi'l-mu'minīn*<sup>1098</sup> (25) dirsın ve şol kademüñ yuduğda *allāhumme e'uzu bike min entezille ḳademī 'aleşşirāṭi yevme tezillu aḳdāmu'l-munāfiḳīn*<sup>1099</sup> dirsın pes bir kimse her (26) 'uzvunu ḡusl eyledükde bu du'aları oḳusa ve Allāh Te'ālāyı zıkr kılssa Ḥaḳ Te'ālā anuñ cemī'-i cesedini pāk u ṭāhir eyler ammā eger bu du'aları oḳusa [M184b] ve zıkr-i (27) Ḥaḳ daḡı kılmasa ancak ḡusl eyledüğü 'uzvlar pāk olur cemī'-i cesedi muṭaḥhar olmaz nitekim Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışlardur *menzekeral-* (28) *lāhu 'indelvuzū'i ve ṭahura ceseduhu kulluhu fein lem yezkuri ismallāhi lem yaṭhur minhu illā mā aşābe'l-mā*<sup>1100</sup> revāhu elḤasanu'l-Kūfī (2215) *Meşnevi*

**Çünkü istincā kunī vird-i şehun**

**İn buved (29) yā Rab tu z'īnem pāk kun**

<sup>1091</sup> “Allah’ım! Cehennem kokularından ve yurdun kötüsünden sana sığınırım.” Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 360.

<sup>1092</sup> “Allahım, yüzlerin ağarıp kararacağı kıyamet gününde benim yüzümü ak eyle.”

<sup>1093</sup> “Allah’ım! Kitabımı sağımdan ver ve beni kolay bir hesaptan geçir.” Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 361.

<sup>1094</sup> “Allah’ım, amel defterimi sol tarafımdan vermenden ve hesabımın zorluğundan sana sığınırım.”

<sup>1095</sup> “Allah’ım! Beni rahmetinle bürü. Üzerime bereketlerinden indir. Beni Arş’ının gölgesinde gölgelendir.” Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 361.

<sup>1096</sup> “Allah’ım! Beni sözü dinleyip de en güzeline tâbi olanlardan eyle ve beni cennet tellalını duyan iyilerle beraber haşreyle.” Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 362.

<sup>1097</sup> “Allah’ım! Boynumu ateş boyunduruğundan kurtar, zincirlerden ve bukağılardan sana sığınırım.” Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 362.

<sup>1098</sup> Allah’ım! Ayağımı müminlerin ayaklarıyla beraber sıratı sabit eyle, kaydırma.” Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 362.

<sup>1099</sup> “Allah’ım! Münafıkların ayaklarının kaydığı günde ayağımın sıratı kaymasından sana sığınırım.” Şihabüddin Sühreverdī, *Avārifü'l-Meārif (Tasavvufun Hakikatleri)*, s. 362-363.

<sup>1100</sup> “Bir kimse abdest alırken Allah’ı zikretse ve dua kılssa bütün cesedi temizlenir. Zikretmeyecek olursa ancak abdest suyunun dokunduğu yerler temiz olur.” Olgun, *Nisābü'l-Mevlevi Tercümesi*, s.74-75.

Çünkü istincā ve tahāret eyleyesin sözüñ virdi bu ola ki yā Rab sen beni bu ḥabāset ü necāsetden pāk eyle *vird* (30) sühan demek sühana müte'allik olan vird dimekdür gāh olur ki vazīfe olan namāza daḥı vird ıtlāk iderler burada söze müte'allik olan vird murād (31) olur ve ol tahāret eyledükden şoñra olan vird budur ki ba'delistincā oḳına *allāhumme 'c'alnī minettevvābīne ve 'c'alnī minelmutetaḥhirīn ve 'c'alnī mineşşuleḥā'i'r-* (32) *rāşidīn ve 'c'alnī minellezīne lāḥavfun 'aleyhim ve lā hum yaḥzenūn*<sup>101</sup> pes bu du'ānuñ mażmūnını ve bundan me'al ve maḳşūd ne demek idüğini nazma getürüp (33) ta'līm buyururlar ba'delistincā böyle du'ā eylemek şu ma'nāyı mutażammın olur

*(2216) Meşnevi*

*Dest-i men incā resid inrā bişüst*

*Destem enderşüsten-i cānest süst*

(34) Ey pāk u muḳaddes olan Ḥudā benüm elüm bu maḥalle irişdi bu maḥalli yudı lākin benüm elüm dil ü cānumı yumaḳda süst ü 'ācizdür

*(2217) Meşnevi*

*Ey zitu kes geşte cān-ı (35) nākesān*

*Dest-i fażl-ı tust dercānhā resān*

Ey pādşāh-ı 'ālīşān niçe nākeslerüñ cānı senden kes ve insāniyye bulmuşdur (36) senüñ fażl u keremüñ eli cānlara irişdiricidür ve ednās u encāsdan ol cānları pāk u tāhir idicidür

*(2218) Meşnevi*

*Ḥadd-i men in būd kerdem men le'im*

*Z'ān (37) suy-ı ḥadrā naḳi kun ey kerim*

Benüm ḥaddüm ve ḳudretüm bu idi ben le'im eyledüm ammā ḥadd tarafından olan necāsetümi sen ey kerim pāk u naḳi eyle ol (38) *ḥadd tarafından* murād cān u dili tarafından ya'ni ol cān u dil tarafından olanı ey kerim sen tāhir ḳıl demek olur

*(2219) Meşnevi*

*Ezḥades şüstem Ḥudāyā püst- (39) rā*

[H259a] *Ezḥavādiş tu bişü in düstrā*

Ey Ḥudā-yı Müte'al postumu ḥadesden yudum ve neces-i zāhirden tenümi pāk eyledüm pes bu dostı (40) cemī'-i ḥavādiş levşinden sen yu *dostdan* murād bunda

<sup>101</sup> "Allah'im, beni tövbe eden ve temizlenen kullarından eyle, kendileri için korku ve hüznü olmayanlardan kıl."

cāndur ya'ni İllāhī bu cismümi neces-i şūrīden mümkin olduğu mertebe ben 'āciz ü fakīr (41) yudum ve pāk eyledüm havādiş levşinden ve māsivā denesinden bu cānumı sen pāk eyle dimek olur

**Şaḥşī bevaḳt-i istincā** [P103b] (1) **mīgüft allāhumme eriḥnī birāyihate'l-cenneti becāy-ı allāhumme'c'alnī minettevvābīne ve'c'alnī minelmutetaḥhirīne ki vird-i istincāst u vird-i istincārā bevaḳt-i istinşāk mī-** (2) **güft 'azīzī bişnīd v'īnrā ṭākat nedāşt**

Ya'ni bir şaḥş istincā vaḳtinde *allāhumme eriḥnī birāyihate'l-cenneti* didi ki abdest vaḳtinde istinşāk maḥallinde (3) oḳınur bu du'ānuñ yirine ki istincā vaḳtinde *allāhumme'c'alnī minettevvābīne ve'c'alnī minelmutetaḥhirīne* diyü oḳınur ki bu du'ā istincā virdidür ve istincā virdini istinşāk (4) vaḳtinde didi elḥāşıl bu iki vaḳtūñ du'ālarını ber'aks oḳudu bir 'azīz bunı iştidi ve buña ṭākat ṭutmadı ya'ni şabr idemeyüp aña bu du'āları (5) ber'aks oḳuduñ diyü tevbiḫ eyledi

**(2220) Meşnevi**

**Ān yekī dervāḳt-i istincā bigüft**

**Ki merā bābüy-ı cennet dār cüft**

Ol bir kimse istincā vaḳtinde didi ki (6) İllāhī beni cennet rāyihasıyla cüft ṭut ve muḳārin it

**(2221) Meşnevi**

**Güft şaḥşī ḫüb vird āverdeyi**

**Līk sūrāḫ-ı du'ā güm kerdeyi**

Bir şaḥş aña didi ḫüb (7) u laṭīf vird getürmişsin līkin du'ānuñ delüginu yavu ḳılmışsın

**(2222) Meşnevi**

**Īn du'ā çün vird-i bīnī būd çün**

**Vird-i bīnīrā tu āverdi bekün**

(8) Bu du'ā çünkim burunuñ virdi idi pes niçün sen burun virdini kūna getürdüñ ve nāmaḥall ü nālāyık olan yirde anı isti'māl eyledüñ

**(9) (2223) Meşnevi**

**Rāyihā-y cennet zibīnī yāft ḫür**

**Rāyihā-y cennet key āyed ezdübür**

Necāset ü recāset ḳaydından pāk u āzād olan kimseler cennet rāyihasını bīnī (10) cānibinden buldı ve anı dimāğ-ı pākile istişmām u istinşāk ḳıldı cennetüñ rāyihası ḫod dübürden ḳaçan gelür pes Ḥazret-i Nebīnūñ 'aleyhisselām (11) her bir ḫadīş-i

şerîfinüñ bir maḥalli ve aña [M185a] lâyıḳ bir mevzi'î vardur eger ol mevzi'î için vaz' olunan ḥadîş-i şerîfi mücerred lafzından müstefād (12) olan ma'nā ḥasebiyle bir āḫir mevzi'de isti'māl eyleseñ ğalaṭ itmiş olursın ve anı sen maḥall olmayan yirde isti'māl kılırsın şol şahş gibi ki (13) istinşāk virdini istincā maḥallinde oḳudı pes **ḥubbu'l-vaṭan** ḥadîşini vaṭan-ı şūrî ḥuşūşında isti'māl kılmak hemān istinşāk virdini istincā (14) maḥallinde isti'māl kılmak gibi olur eger bir kimsenüñ kendü vaṭan-ı şūrîsine muḥabbet eylemek ĩmāndan olaydı küffār diyārından bir kimse [H259b] İslām diyārına (15) gelüp ĩmān ve İslāmı müşerref olduḳdan soñra kendü vaṭanına muḥabbet eylemesi daḫı ĩmāndan olurdu bu ḥod ĩmāndan degüldür pes ma'lūm oldu ki (16) bu ḥadîş-i şerîfün maḥalli ve mevzi'î vaṭan-ı şūrî degül imiş belki bunun maḥalli vaṭan-ı ḥaḳîḳî imiş lâzım geldi ki her şey'i maḥalline ve mevzi'ine (17) vaz' eyleyesin ki ol şey ol maḥalle lâyıḳ ve ol maḥall daḫı ol şey'e münāsib ü muvāfiḳ ola pes cümleden biri tevāzu'ün maḥalli dīn ve (18) tariḳat şāhlarıdur ve tekebbürlüğüñ maḥalli āḫiret yolunuñ gümrāhlarıdur sen iseñ bunun 'aksin kılırsın nitekim buyururlar

**(2224) Meşnevi**

*Ey tevāzu' bürde piş-i (19) eblehān*

*V'ey tekebbür bürde tu piş-i şehān*

**(2225) Meşnevi**

*Ān tekebbür berḥasān ḥūbest ü cüst*

*Hīn merev ma'kūs-ı 'akseş bend-i tust*

Ey eblehler öñüne (20) tevāzu' iletmış ğāfil ve ey şāhlar ḳatına tekebbürlük iletmış cāhil filḥaḳîḳa ol tekebbür ḥod ḥaslar üzre ḥüb u laṭifdür āġāḥ ol ma'kūs (21) gitme zīrā anuñ 'aksi senüñ ḳayd u bendüñdür ya'ni ey dünyā eblehlerinüñ öñüne tevāzu' ve meskenetle varan ve dīn ü tariḳat şāhlarınıñ ḥuzūrında (22) kibr ü naḥvetle ṭuran bāṭıl o tereffu' kılmak ve mütekebbir olmak dünyā ḥaslarına olsa ḥüb u laṭif olur ki anlar üzre tekebbürlük kılmak lâyıḳ (23) olur ve şadaḳa virmek mertebesin bulur zinhār bāzġüne gitme zīrā bunun 'aksi saña ḳayd u bend olur ve seni şāhān tariḳinüñ luṭf (24) u kereminden maḥrūm kıılır bu ma'kūsāne ḥareket itdügüñ vāsıṭa ile senüñ cānuñ ḥaslar ve nākeslerüñ ḳayd u ḥabsinden maḥbūs u muḳayyed ḳalur

**(25) (2226) Meşnevi**

*Ezpey-i sūrāḥ-ı bīnī rust gül*

*Bū vazīfe-yi bīnī āmed ey 'utül*



**(2227) Meşnevi**

***Büy-ı gül behr-i meşārest ey dilir***

***Cāy-ı ān bū nist in sūrāh-ı zir***

Gül (26) burun delüğinden ötüri bitdi rāyiha bininüñ vazîfesi geldi ey galiz gülün rāyihası meşāmdan ötürüdür ey dilir ü ceri olan kimse (27) bu sūrāh zir ol büy-ı laṭifün cāy u maḥalli degüldür ya'ni her şey ki 'ālem-i 'ademden vücūda geldi elbette bir şey için maḥlūk oldu meşelā bu cümleden (28) güldür ki anuñ rāyihası sūrāh-ı biniden ötüri oldu ve andan meşāmm ḥazz aldı ve lezzet buldı sāyir 'uzvuñ andan ḥazzı yokdur ey (29) galiz ü mu'ānid olan kimse rāyiha kısmı burnuñ vazîfesi geldi ve ey ceri ve dilir gül rāyihası mücerred kuvvet-i şāmmenden ötüri oldu (30) ol büy-ı gülün maḥalli bu tahtāni olan maḥ'ad delügi degüldür ki Hāḳ Te'ālā bunu anuñcün ḥalk itmemişdür bunuñ mā ḥuliḳa lehi burundur

**(2228) Meşnevi**

**(31) *Key ezincā büy-ı ḥuld āyed turā***

***Bū zimevzi' cūy eger bāyed turā***

Buradan saña büy-ı ḥuld kaçan gelür büy-ı laṭif ve rāyiha-yı ḥuldı eger saña gerekse (32) mevzi'inden iste ya'ni bu sūrāh-ı zir meşābesinde olan dünyā ḥaslarından ve 'ālem [H260a] nākeslerinden cennet rāyihası saña kaçan gelür ve diyānet ü t'at (33) fāyihası bunlaruñ maḥall-i necāset olan vücūdından nice zuhūr kıılır ki bunlar cennet rāyihasınuñ maḥalli ve dīn ü yaḳin fāyihasınuñ mevzi'i (34) degüllerdür eger saña cennet rāyihası ve dīn ve t'at fāyihası gerek olursa anı mevzi'inden ve ehlerinden taleb eyle tā ol rāyihaya vāşıl olasin (35) ve illā maḥalli olmayan yirde bir şey taleb eylemek ḥayāl-i bātıldur

**(2229) Meşnevi**

***Hemçünin ḥubbu'l-vaṭan [M185b] bāşed dürüst***

***Tu vaṭan bişnās ey ḥ'āce nühüst***

(36) Bunuñ gibi ḥubbu'l-vaṭan ḥadīşi daḥı dürüst olur sen ey ḥ'āce evvelā vaṭanı aña ya'ni istinşāḳ virdi maḥall-i istinşāḳda isti'māl olunması ve (37) istincā virdinüñ daḥı vaḳt-i istincāda isti'māl olunması ve daḥı gül rāyihasınuñ burundan ve dimāgdan ötüri zuhūra gelmesi rāst u (38) dürüst olduğı gibi ḥubb-ı vaṭamuñ daḥı imāndan olması dürüst olur velākin ey ḥ'āce sen evvelā vaṭan nedür anı fehm eyle tā aña muḥabbet (39) eylemek imāndan olduğı şaḥih ü şābit ola sen bu cāy-ı süflī ve tahtāniyi vaṭan zann eylemişsin vaṭan ḥod filḥaḳiḳa cānuñ maḳām u ḳarār- (40) gāhı olan 'ālem-i

‘ulvîdür ve rûh ebede’l-âbâd bu ‘âlemden rıhlet etdükden şoñra anda ikâmet eylese  
gerekdür pes bir kimsenüñ vañan-ı aşlîsine (41) olan muhabbeti kemâl-i îmândan  
olmuş olur

**Çäre endîşîden-i ân mâhî-yi ‘âkıll u râh-ı deryâ piş giriften**<sup>102</sup>

**(2230) Meşnevi**

**Güft ân mâhî-yi zeyrek** [P104a] (1) **reh kunem**

**Dil zire’y ü meşveretsân berkenem**

Elhâşıl ol mâhî-yi zeyrek kendü kendisine didi yol eylerüm kalbümü anlaruñ  
meşveretinden ve re’yinden kıparurum ya’ni (2) ol kâmilü’l-‘âkıll olan mâhî kendü  
zamîrinde böyle didi ki bu âbgîr cânibinden deryâ-yı bîkenâr tarafına tarîk ittiñaz  
eyleyem ve bu vañan-ı şürîden ol vañan-ı ma’nevî cânibine (3) sefer ü seyâhat kılam  
ve bu esîr-i vañan-ı şürî olan kimselerle müşâvere kılmadan kalbümü hâlâş eyleyem ki  
bunlar meşveretüñ ehli degüllerdür

**(2231) Meşnevi**

**Nîst vakt-i meşveret** (4) **hîn râh kun**

**Çün ‘Alî tu âh enderçâh kun**

Kendüsine bu güne tenbîh idüp didi ey nefis âgâh ol meşveret vakti degüldür ki vakt  
begâyet nâzûkdür seyfi-î şârim (5) gibi ‘ömri keser ve berç-i hâtîf gibi turmayup fevrî  
geçer imdi yol eyle Hâzret-i ‘Alî gibi sen âhı çâh içre eyle ve sırruñı aña söyle  
menkûldür ki bir gün Hâzret-i (6) Hâbîb-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Hâzret-i  
‘Alîye kerremallâhu vechehu ‘ilm-i haķîkatden ve esrâr-ı hüviyyetden bir niçe ma’nâ  
keşf eyledi ve aña vaşiyet idüp zinhâr bunu (7) kimseye keşf eyleme diyü söyledi  
Hâzret-i ‘Alî kerremallâhu vechehu ve rağiyallâhu ‘anh ol râzı bir niçe eyyâm  
derûnında şaklayup bir gün bir şahrâda anı bir çâha söyledi (8) ba’zılar kıavli üzre ol  
çâha ancak hemân Hû diyü nidâ eyledi nitekim

**Beyt**

**Ol ‘Alî çâha varup bir Hû didi**

**Özge sırlardan ne o ne bu didi**

Diyen (9) kıâyilüñ bu kıavli bu ma’nâya delâlet ider pes bir kıavli dañı budur ki  
[H260b] o çâh bu râza taħammül eylemeyüp deñâl derûnı kıanla tıldı ve bir gün  
Hâzret-i Resûl ‘aleyhis- (10) selâm ‘askerle ol cânibden geçerken varuñ şu kıuyudan  
şu getürüñ diyü birkaç kimseye hîñâb kııldı anlar varup delvî aşğa şarkıdup ba’de

<sup>102</sup> “O akıllı balığın bir çare düşünmesi ve derya yolunu önde tutması”

ihrâc eyledüklerinde (11) şu yerine kan çıktı Hâzret-i Resûl şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol demde buyurdılar ki var ise Murtażâ Hâzretleri bu çâha kendü derûnunuñ sırrını söylemişdür (12) nitekim **Şeyh ‘Aṭṭâr Hâzretleri** Mantıku’-ṭ-Ṭayrda bu ma’nâyı nazma getürüp irâd eylemişlerdür

*Beyt*

*Muṣṭafâ cāyî furûd âmed berâh*

*Güft âb ârîd leşkerrâ ziçâh*

(13) *Reft merdî bâz âmed bâşitâb*

*Güft pürhünest çâh u nîst âb*

*Güft bîdârî ziderd-i kâr h’vîş*

*Murtażâ derçâh güft esrâr-ı h’vîş*

*Çâh çün (14) bişnîd ân tâbeş nebûd*

*Lâcerem pürhün şud u âbeş nebûd*<sup>103</sup>

Ve bir kavli-âhir daḥı oldur ki ol dem ki Hâzret-i ‘Alî kerremallâhu vechehu râz-ı derûnını çâha söyledi (15) çâhdan bir ney zühür eyledi ol semtde bir çoban var idi anı görüp kesdi ve birkaç delük delüp ve aña dem koyup andan bir laṭîf şadâ zâhir olup (16) niçe zamân anuñla kendüyi egledi bir gün Hâzret-i Nebî-yi Mükerrrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol cânibde güzer eylerken ol şadâyı istimâ’ eyledi Hâzret-i ‘Alînüñ râz-ı derûnını (17) ifşâ [M186a] ve izhâr eyledüğünü ol şadâdan fehm eyleyüp bu şadâ benüm Hâzret-i Murtażâyâ didüğüm esrârı iḥbâr u izhâr eyler diyü hużûrında olanlara söyledi (18) pes bu beyt-i şerîf bu kışşaya telmîḥ olur ve sâlik-i râh-ı Hâk olanlara bu kışşadan hişşe râz-ı derûnını ehl olanlara ifşâ eylemek olur belki **ḳulübü’l-** (19) **ahrâr ḳubûru’l-esrâr**<sup>104</sup> kavlinüñ mażmünüñ üzre keşrât kaydından hür olan kimse kendü ḳalbini esrâr-ı İlâhînüñ medfen ü maḳberesi ḳılmaḳ lâzım gelür

*(2232) Meşnevî*

*Mahrem-i ân (20) âh kemyâbest bes*

*Şebrev ü pinhânrevî kun çün ‘ases*

Ol âhuñ mahremi ziyâde kemyâbdur ‘ases gibi şebrevlik ve pinhânrevlik eyle bu ma’nâ (21) pes bâ’-i ‘Arabîyle olduğı üzredür bâ’-i Fârisîyle olsa daḥı cāyizdür zîrâ

<sup>103</sup> “Mustafa yolda bir yere indi: Asker için kuyudan su getiriniz, buyurdu. Bir adam gitti, acele geri geldi: Kuyu kan doludur ve su yoktur, dedi. Resûl-i Ekrem Hazretleri buyurdu ki: Bir uyanık kendi emrinin derdinden, yani, Murtaza kuyuya kendi esrarını söyledi; vaktaki kuyu onu işitti, ona takati yok idi; şüphesiz kan dolu oldu ve onun suyu olmadı.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 126.

<sup>104</sup> “Ahrarın kalpleri esrarın kabirleridir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 126.

ma'nā ol āhuñ maḥremi kemyābdur çünküm böyle oldıysa pes 'ases gibi pinhānrev-  
(22) lik ve gice yūri dimek olur ya'ni 'ases niçe pinhān giderse ve ba'zı kimse giceyle  
ne güne pūşide ve maḥfī seyr iderse ey sālik rāzdan gerekdür ki sen daḥı bunlar (23)  
gibi pinhānrev olasın ve seyr ü sülükı maḥfīrek kılasın tā nāmaḥremler mekrinden  
necāt bulasın

**(2233) Meşnevi**

***Sūy-ı deryā 'azm kun z'in ābgir***

***Baḥr cū vū terk in girdāb gir***

(24) Bu ābgirden deryā cānibine 'azm eyle baḥr dile ve bu girdābı terk eyle ya'ni bu  
ābgir dünyādan deryā-yı ḥaḳīkat ve baḥr-ı vaḥdet cānibine 'azimet eyle [H261a]  
ma'nā baḥrini (25) taleb eyle bu 'ālem-i şuret girdābı terk it tā kim nefis ü şeytān  
şayyādlarına şikār olmadan ḥalāş olasın ve 'aḳıbet āteş-i sa'irde yanmadan ve  
müteḥarriḳ (26) olmadan necāt bulasın

***Reften-i ān māhī ezābgir sūy-ı deryā***<sup>105</sup>

**(2234) Meşnevi**

***Sīnerā pā kerd ü mīreft ān ḥazūr***

***Ezmaḳām-ı bāḥatar tā baḥr-ı nūr***

**(2235) Meşnevi**

***Hemçü āhū k'ezpey-i ü (27) seg buved***

***Mīveded tā derteneş yek reg buved***

Ol mübālağayla ḥazer idici zeyrek māhī sīnesini pā eyledi ve gitdi maḳām-ı  
bāḥatardan baḥr-ı nūra dek (28) seyr itdi filmeşel şol āhū gibi ki anuñ ardınca seg ola  
mādāmki anuñ cism ü teninden bir tamar ola ya'ni ol esir ü giriftār olmadan ziyāde  
ḥazer idici (29) māhī sīne-yi bīkine seni ādem düzüp gitdi ve maḳām-ı bāḥatar u  
pürzulmet olan dünyādan baḥr-ı nūr ve deryā-yı sürūra dek seyr ü sülük itdi ancılayın  
sür'at (30) ve germiyyetle gitdi ki yā bir āhūnuñ ardında bir seg derrinde anı şayd  
itmek için yelerdi ol āhū tā teninde ḳuvvet olduḳça nice giderse bu daḥı baḥr-ı  
ḥaḳīkate (31) dek öyle gitdi

**(2236) Meşnevi**

***Ḥ'āb-ı ḥargūş u seg enderpey ḥatāst***

***Ḥ'āb-ı ḥod derçeşm-i tersende kücāst***

<sup>105</sup> "O balığın gölden derya canibine gitmesi"

Ṭavşān uyhusı ve kelb ardda ola (32) ḥaṭādur uyhu ḥod tersendenüñ gözinde kandanur ḥvāb-ı ḥargūş gözi açık olmak ve uyumaqdan ‘ibāretdür zīrā tavşan gözi açuq uyur gören anı (33) bīdār şanur lākin ol öyle uyur kezālik bu insān içinde daḥı çok kimseler vardur ki zāhiren gözleri açuq ve ma‘nen ḥvāb-ı gāfletle nāyim olmışlardur (34) *segden* murād bunda şeytāndur ya‘ni bir kimsede ḥvāb-ı gāflet olmak bāḥuşuş ki kelb-i şeytān anuñ ardınca anuñ şaydına sa‘y kıla bu güne ḥvāb (35) ‘azīm ḥaṭādur belki bir miqdār ‘āqil ü bīdārdil olan kimse bedeninde kudreti olduğı kadar firār kılmadan ve hārib olmadan ḥālī olmaz ḥyāif olan kimselerüñ (36) gözinde ḥvāb neyler ve Ḥaḫ Te‘ālānuñ nārından tersendedil olanlaruñ gözi nice olur nitekim Ḥazret-i Nebī-yi Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar *mā ra‘eytu misle’n-* (37) *nāri nāme hāribuhā ve lāmişlu’l-cenneti nāme ṭālibuhā*<sup>106</sup> revāhu’t-Tirmizī ‘an Ebī Hüreyre

**(2237) Meşnevi**

***Reft ān māhī reh-i deryā girift***

***Rāh-ı dūr u pehne-yi pehnā girift***

(38) Elḥāşıl ol zeyrek ü ḥazūr olan māhī deryā-yı nūruñ yolın tıtdı gitdi dūr olan ve ziyāde pehnā olan yolu tıtdı ya‘ni ziyāde vāsi‘ (39) ü ‘arīz ve ba‘id ü dırāz olan ṭarīqati tıtdı aña sülük itdi

**(2238) Meşnevi**

***Renchā bisyār dīd ü ‘ākıbet***

***Reft āḥir sūy-ı emn ü ‘āfiyet***

Ol yolda (40) ol māhī-yi pürfiṭnat çok belā ve miḥnetler gördi ve ‘ākıbetü’l-emr āḥir emn ü ‘āfiyet cānibine gitdi ve kendüyi maḥall-i emn ü selāmet olan baḥr-ı ḥaḫīqate (41) [H261b] vāşıl itdi

**(2239) Meşnevi**

***Ḥvāştēn efkēnd derderyā-yı jerf***

***Ki neyābed ḥadd-i ānrā ḥiç ṭarf***

Kendüsini ol jerf ü ‘azīm olan deryāya bıraḫdı ki ḥiç ṭarf [P104b] (1) ya‘ni çeşm-i insānī anuñ ḥadd u kenārını [M186b] bulmaz filḥaḫīḫa deryā-yı vaḫdet ve baḥr-ı ḥaḫīqat bir ma‘nevī baḥrdur ki ḥiç bir kimsenüñ başar-ı başireti ve çeşm-i serireti (2) anuñ ḥadd u kenārını ihāṭaya kadir olmaz çünkim bu māhī ol ābgirden gitdi ve kendüyi baḥr-ı nūra vāşıl itdi

<sup>106</sup> “Ne cehennemden kaçanın uyuduğunu ve de cenneti isteyen uyuduğunu gördüm.”

(2240) *Meşnevi*

*Pes çü şayyādān biyāverdend dām*

*Nīm'ākıl- (3) rā ezān şud telh kām*

Pes çünküm şayyādlar ol mähileri şikār içün dām getürdiler nīm'ākılıñ ol şayyādlaruñ gelmesinden dimāğı telh oldu (4) pes ol hālī müşāhede kıldukda fursatı fevt eyledüğine nādım oldu

(2241) *Meşnevi*

*Güft āh men fevt kerdem fūrşarā*

*Çün negeştem hemreh-i ākıl çerā*

Ve didi (5) āh vāh ben fursatı fevt eyledüm ol delīl ü rehnümāya niçün tābī' ve hemrāh olmadum ve niçün ol 'ākıl u kāmīle mütāba'at kılmadum murād ehl-i ğafletüñ haķīkat-i (6) hāle vāşıl oldukları demde *yā leyteni'tteħaztu ma'arresüli sebīlā*<sup>107</sup> diyü resüle mütāba'at ve anuñ vārişlerine murāfaķat eylemegi temennī kılmalarıdır (7) ve fevt-i hālete müteħassir olmalarıdır

(2242) *Meşnevi*

*Nāgehān refi ü velīkin çün bereft*

*Mībibāyestem şuden derpey beteft*

Kendüye böyle diyü ki nāgehān (8) ol 'ākıl mähī gitdi velīkin çünküm gitdi anuñ ardınca baña gitmek gerek idi velākin ol devlet güzer kıldı ve ol fursat fevt (9) oldu

(2243) *Meşnevi*

*Bergüzeşte ħasret āverden ħatāst*

*Bāz n 'āyed refte yād-ı ü hebāst*

Geçmiş nesne üzre ħasret getürmek ħatādur zīrā refte (10) ve güzeşte girü dönüp gelmez pes anı yād itmek 'abeş ve hebādur zīrā 'ömr biraz daħı ol fevt olan fursatuñ ve güzeşte olan ni'metüñ (11) peşimānlığında ve perīşānlığında gider pes 'ömri bīhüde yire şarf eylemeden ise tedārik-i māfāt idüp ve tarīķ-i emn ü selāmete (12) gidüp insān kendüyi ħalāş itmege sa'y eylemek lāzımdur ve güzeşteye taħassür eyleyen ve nādım olan merd ğayriħāzımdur

*Κışsa-yı ān mürğ-ı girifte (13) ki vaşıyyet kerd ki bergüzeşte peşimānī meħūr tedārik-i vaķt endiş ü rüzgār meber derpeşimānī*<sup>108</sup>

(2244) *Meşnevi*

<sup>107</sup> "Eyvah, keşke peygamberin maiyetinde bir yol tutsaydım." (Furkan 25/27)

<sup>108</sup> "O yakalanan kuş, geçmişe pişmanlık yeme, vakti ele geçirmek için düşün ve pişmanlık içinde boşa vakit harcama diye vasiyet etti"

*Ān yekī mürġī girift ezmekr ü dām*

(14) *Mürġ ūrā güft ey h'āce hümām*

Ol bir kimse bir kuşu mekr ü dām cihetinden tutdı ya'ni hîle ve dām sebebiyle bir mürġı şayd itdi mürġ (15) aña eyitdi ey ulu h'āce

(2245) *Meşnevi*

*Tu besī gāvān u mişān ħordeyi*

*Tu besī üştür beḳurbān kerdeyi*

Sen çok şıgır ve koyunlar yimişsin (16) sen çok deve ḳurbān eylemişsin

(2246) *Meşnevi*

*Tu negeştī sīr z'ānhā derzemen*

*Hem negerdī sīr ezeczā-yı men*

Zamānede sen anlardan sīr olmaduñ ve bu ḳadar (17) ḫayvānātuñ etin yimekle bu āna dek toymaduñ benüm eczāmdan daḫı sīr ü ḳāni' olmazsın

(2247) *Meşnevi*

*Hil merā tā ki se pendet berdihem*

[P262a] *Tā bidānī* (18) *zeyrekem yā eblehem*

İmdi beni şalıvır tā kim saña üç naşīḫat vireyim tā benī bilesin 'āḳıl miyem veyāḫud ebleh miyem

(2248) *Meşnevi*

*Evvel ān pendet dihem berdest-i tu*

(19) *Şāni berdīvār kehgil best-i tu*

Ol pendüñ evveli hem senüñ elüñde anuñ ikincisini senüñ kehgil best olan ya'ni şamanlu balçıkdan yapılan (20) ḫamuñ üzre diyem

(2249) *Meşnevi*

*V'ān sivüm pendet dihem men berdiraḫt*

*Ki ez'in se pend gerdī nīkbaḫt*

Ve ol üçünci pendı ben saña dirāḫt (21) üzre vireyim ki bu üç pendden sen nīkbaḫt olasın ve devlet ü sa'āet bulasın

(2250) *Meşnevi*

*Ān çı berdestest īnest ān seḫun*

*Ki* (22) *muḫālirā zikes bāver mekun*

Ol pend ki senüñ elüñ üzredür ol söz budur ki bir muhāle kimseden bāver ü itikād eyleme ya'ni bir kimse (23) 'aqlıdan hāric bir muhāl söz söylese aña inanma ve taşdıķ kılma

**(2251) Meşnevi**

**Berkefeş çün güft evvel pend-i zeft**

**Geşt āzād u berān dīvār reft**

(24) Ol h'ācenüñ elinde evvelā çünküm mürğ zeft ü 'azīm olan pendü söyledi āzād oldu ve ol dīvār üzre gitdi

**(2252) Meşnevi**

**Güft dığer bergüzeşte (25) ğam mehor**

**Çün zitu bügzeşt z'ān hasret meber**

Pes ol dīvār üzre didi ki bir pendüm dađı budur ki güzeštenüñ üzerine ğam yime (26) çünküm senden geçdi andan ötüri hasret eyleme nedāmet çekme

**(2253) Meşnevi**

**Ba'd ezān güfteş ki dercismem ketim**

**Deh direm sengest yek dürr-i (27) yetim**

Andan soñra mürğ ol h'vāceye didi ki benüm cismümde ketim ü mağfı on dirhem ağırı bir dürr-i yetim vardur

**(2254) Meşnevi**

**Devlet-i tu baht-ı ferzendān-ı (28) tu**

**Büd ān gevher behaqq-ı cān-ı tu**

Ey h'vāce senüñ cānuñ haqqıçün ol benüm vücūdumda olan gevher senüñ devletüñ ve ferzendleriñüñ bahtı idi (29) lıkin bilemeyüp bu huşuşda ğaflet eyledüñ

**(2255) Meşnevi**

**Fevt kerdı dür ki ruzıyet nebüd**

**Ki nebāşed mişl-i ān dür dervücüd**

Ey h'vāce dürri (30) fevt eyledüñ ki ol senüñ naşıbüñ degül idi ki vücüd 'āleminde ol dürr-i yetimüñ mişl ü nazıri olmaz

**(2256) Meşnevi**

**Ānçünān ki vaqt-i zāden (31) hāmile**

**Nāle dāred h'vāce şud derğulgule**

Çünküm h'vāce ol mürğden bunı işitdi ancılayın ki vilādet vaqtinde hāmile 'avret nāle (32) tutar h'vāce dağı anuñ gibi ğulgulede oldu



(2257) *Meşnevi*

*Mürğ güfteş nî naşihat kerdemet*

*Ki mebdā bergüzeşte-y dî gamet*

Çünkü mürğ h'āce- (33) nūñ bu feryād u gulgulesini işitdi aña eyitdi ben saña naşihat eylemedüm mi ki dün geçmiş üzre senūñ gamuñ olmasun ya'ni geçen şey'e (34) gam yime ve müteħassır olma dimedüm mi

(2258) *Meşnevi*

*Çün güzeşt ü refî gam çün miħorî*

*Yā nekerdî fehm-i pendem yā kerî*

Çünkü geçdi ve gitdi niçün gam yirsin (35) yā benüm pendümi fehm eylemedüñ [M187a] yāhud sağırsın

(2259) *Meşnevi*

[H262b] *V'ān düvüm pendet begüftem k'ezdalāl*

*Hîç tu bāver mekun kavî-i muħāl*

Ve ol ikinci pendî saña dimedüm mi (36) ki cehl ü dālālden muħāl söze hîç sen inanma ve itikād eyleme

(2260) *Meşnevi*

*Men neyem ħod se direm seng ey esed*

*Deh direm seng enderünem çün (37) buved*

Ey esed ben ħod üç dirhem ağırı degülüm pes benüm derünümde on dirhem ağırı dūr niçe olur bu söz ħod emr-i muħāldür pes sen muħāle niçün (38) taşdik eyledüñ

(2261) *Meşnevi*

*H'āce bāz āmed beħod güftā ki hîn*

*Bāz gū ān pend-i ħübb-ı āħirîn*

H'āce kendüye geldi ve 'aqlını başına cem' kıldı ve ol mürğa (39) didi ki ey mürğ āgāh ol girü ol üçüncü ħüb u laṭîf pendî dahı söyle

(2262) *Meşnevi*

*Güft ārî ħoş 'amel kerdî bedān*

*Tā bigüyem pend-i şālîş (40) rāygān*

Mürğ aña didi belî ol pendlerle ħoş 'amel eyledüñ tā ki üçüncü pendî müft ü rāygān diyem ve anı 'abes yire zāyî' idem

(2263) *Meşnevi*

*Pend (41) güften bācehül-i ħ'ābnāk*

*Tohm efkenden buved derşüre hāk*

*(2264) Meşnevi*

*Çāk-ı humk u cehl nepzired refū*

*Tohm-ı hikmet kem diheş ey pendgū*

Ziyāde cāhile [P105a] (1) ve h<sup>v</sup>ābnāka pend dimeklik tohmı şüre yirde hāke bırakmaçlık olur ya'ni cāhil ü gāfil olan kimseye naşihat eylemek ve anuñ irşādına müte'alliç söz söylemek filmeşel (2) tohmı şüre yire ilkā eylemek olur şüre yirde ne mertebe zāyi' olursa cāhil ü gāfilüñ zemīn-i vücūdında dağı tohm-ı naşihat o güne zāyi' olur zīrā (3) humk u cehālet yırtığı yama kaçbül eylemez pes ey pendgū hikmet tohmını aña virme

*Çāre endişiden-i ān māhī-yi nīm'ākıl u hodrā mürde kerden*<sup>109</sup>

*(2265) Meşnevi*

*Güft (4) māhī-yi diger vaqt-i belā*

*Çünki mānd ezsāye-yi 'ākıl cüdā*

Ol bir āhir māhī belā vaqtinde çünkim 'ākıl ü kāmīl olan māhīnūñ sāye-yi sa'ādetinden (5) cüdā kaçdı kendüye didi

*(2266) Meşnevi*

*Ū suy-ı deryā şud u ezgam 'atīk*

*Fevt şud ezmen çünān nīkū refīk*

Ki ol 'ākıl deryā cānibine gitdi gāmdan 'atīk ü āzād (6) olduğı hālde ancılayın nīkū ve a'lā refīk benden fevt oldu ve anuñ zamān-ı sa'ādeti mürür kıldı

*(2267) Meşnevi*

*Līk z'ān nendişem ü berhod zenem*

*H'vışten- (7) rā īn zamān mürde kunem*

Līkin andan fikr eylemezem ve kendüme ururum bu zamān kendümi mürde eyleyem ya'ni o nīm'ākıl olan māhī kendüsine eyitdi (8) ol 'ākılıñ güzer kılduğından ve fursatum fevt olduğından fikr ü endişe eylemezem ki vaqt nāzūkdür belki fikri kendüme zamm eylerüm ve kendümün (9) hālāşı için tedbīr kılıyorum lāzım geldi ki bu zamān kendümi mürdeşekl kılam ve ölmezden evvel ölem tā bu şān'atla şayyādlar elinden hālāş olam

*(2268) Meşnevi*

*(10) Pes berārem işkem-i hod berziber*

<sup>109</sup> "O yarım akıllı balığın çare düşünmesi ve kendini ölü yapması"

***Püştzîr ü mîrevem berâb ber***

Pes kendi karnımı yukarı götürürüm arkamı aşağı götürürüm ve şu üzre giderüm (11) nitekim mürde olan mâhiler böyle olur

***(2269) Meşnevi***

***Mîrevem bervey çünân ki has reved***

***Nî besebbâhî çünân ki kes reved***

***(2270) Meşnevi***

***Mürde kerdem h'îş bispârem beâb***

***(12) Merg piş ezmerg emnest ez'azâb***

Âb üzre giderem [H263a]ancılâyın ki hâr u has gider şinâverlikle degül ki ancılâyın ki şinâver olan kimse (13) gider kendümi mürde eylerüm âba teslîm eylerüm zîrâ ölmezden evvel ölmek 'azâbdan emîn ve helâkden hâlâş olmağdur *âb*dan murâd irâdetullâh (14) ve kazâ'ullâh âbı olur ve âb üzre mürde olmağ kemâliyle kendü vücûdı kaydından ferâğat kılmadan ve irâdetullâha teslîm olmadan 'ibâret olur (15) ve 'aql u tedbîrle seyr ü hareket kılmadan kinâyet olur ya'ni nîm'âkıll olan sâlik âbgîr-i dünyâda olan mehâliki müşâhede eyledükde derhâl (16) 'aqlın başına düşürüp vücûdla muqayyed olmanuñ mazarratını bilüp kendüye dir ki şimden soñra bu dünyâda irâdetullâh üzre has gitdügi gibi (17) giderüm ve kendümi anuñ ahkâmına teslîm iderüm ancılâyın gitmezem ki sebbâhet kılan ve yüzgeç olan kimseler kendü re'y ü tedbîrleriyle ve kuvvet ve şan'atlarıyla (18) giderler zîrâ böyle bâvücûd gitmede emn ü selâmet yokdur ve hâtar u mañâfet bu güne gitmede katı çokdur pes lâzım oldı ki kendümi mürde eyleyem (19) ve irâdetullâh âbına teslîm kılam zîrâ ölmezden evvel ölmek 'azâb u helâkden emn ü selâmet bulmağdur

***(2271) Meşnevi***

***Merg piş ezmerg emnest ey fetâ***

***(20) İnçünîn fermüd mârâ Muştafâ***

***(2272) Meşnevi***

***Güft mütü kullukum min kabli en***

***Ye'tiye'l-mevtu temütü bilfiten***

Ölmezden evvel ölmek emndür ey fetâ [M187b] Hâzret-i (21) Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem bize böyle buyurdı ol buyurdığı hadîşüñ mazmûnı budur ki buyurdı külliñüz ölüñ mevt size gelmezden evvel (22) mevt geldükde siz ölürsüz fitnelerle ve miñnetlerle ya'ni ey 'azâb-ı Hudâdan necât ve helâk-ı ma'nevî olmadan hâlâş isteyen

cemî'üñüz mevt-i irādî (23) ile ölüñüz ve bīnām u bīnişān olmaqla ve bu cihānuñ rüsümından ve şöhetinden güz̄er kıлмаğla dāmgāh-ı şeytānī olan dünyādan hālāş oluñuz eger (24) hūsn-i irādetüñüzle ölmezseñüz ve bu cihān-ı fāniden güz̄er kılmazsañuz mevt geldükde fiten ü miñnetle ölürsüz ve şöhet ü şūrete esīr olduğunuz vāsıtayla (25) dām-ı şeytāna şayd olursuz 'āķıbet nār-ı sa'īre vuşul bulursuz bu hadīs-i şerīfe işāret buyururlar ki Hāzret-i Nebī 'aleyhisselām buyurdılar (26) *hāsibū a'mālekum kable en tuhāsebū vezinū enfusekum kable en tūzenū ve mütū kable en temütū*<sup>110</sup>

**(2273) Meşnevi**

*Hemçünān mürd ü şikem bālā figend*

*Āb miburdeş (27) nişib ü geh bülend*

Elhāşıl anuñ gibi ol mähī öldi ve batnını yukaru bıraķdı āb anı gāh aşāğā ve gāh yukaru iletđi ya'ni bu hadīsde emr (28) olduğı gibi ve kendünüñ dağı muķaddemā ben kendümi bu zamān mürde eylerüm didüğü gibi öldi ve şikemini yukaru getürdi ve kendüyi mürde olmaķ mertebe- (29) sine [H263b] yetürdi āb anı gāh aşāğı ve gāh yukaru iletđi ol dağı kendüyi anuñ hükmine teslīm itdi

**(2274) Meşnevi**

*Her yekī z'ān kāşidān bes guşşa (30) bürd*

*Ki dirīgā māhi-yi bihter bimürd*

Pes kāşidler ve şāyidler bunuñ mürde olmasını gördüklerinde her birisi ol kāşidlerden çok guşşa iletđi (31) böyle diyü ki ey dirīg olsun bihter olan mähī öldi ve anı şayd eylemeden bizüm her birimiz maħrüm ķaldı

**(2275) Meşnevi**

*Şād mişud ü ezān güft-i dirīg*

**(32) Ki bireft in bāziyem restem zitīg**

Ol mürde şekl olan mähī ol dirīg dimelerinden ve ģasret yimelerinden şād oldu böyle diyü ki benüm (33) bu oyunum yirinde vāķi' oldu ben tīgden ķurtuldum ya'ni benüm bu hīle ve şan'atum maħallinde vāķi' olup şayyādlaruñ tīginden hālāş oldum diyü şād oldu

**(2276) Meşnevi**

**(34) Pes girifteş yek şayād-ı ercmend**

<sup>110</sup> "Muhasebenize bakılmadan evvel, siz kendi muhasebenizi görünüz, amelleriniz mizana konmadan evvel onları kendiniz tartınız ve mev'ud ecel gelmeden önce kendinizi ölü yerine koyunuz." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 597.

***Pes ber'ü tûf kerd ü berhâkeş figend***

Pes bir ercmenđ şayyâd anı tûtdı ba'de aña tûf eyledi ve anı haķ üzere (35) bıraķdı ya'ni ölü zann eyleyüp anuñ vücudını taķkirden ötüri tûf diyüp götürüp deryâ kenârına atdı anuñçün ki şuda olan balıķ murdâr ve nâpâk (36) olur ammâ hâkde olsa pâk olur ve mezbûh mertebesin bulur mâhînüñ zibhi hâkde olmakdur dimişler

***(2277) Meşnevi***

***Ĝalt ğaltân reft pinhân enderâb***

***(37) Mând ân aħmak hemî kerd ıztırâb***

Çünküñ mâhî bu şan'atla şayyâdlaruñ elinden kurtuldı pes yuvarlanurâķ pinhân u maħfî âba gitdi ve kendüyi (38) deryâya vâşıl itdi ammâ ol aħmak bu tedbîr ve tedârîke kâdir olamayup maġrûr u câhil olduğundan 'azm-i râh kılamayup ol âbgîrde kaldı (39) ve ıztırâb kıldı pes bundan müstefâd olan hişşe bu olur ki ***kun fiddunyâ keenneke ġarîbun ev 'âbiru sebîlin ve 'udde nefseke minehli'l-ķubûr***<sup>1111</sup> (40) hadîs-i şerîfinüñ muķtezâsı üzere insâna lâzım oldur ki bu dünyâ âbgîrinde ġarîb gibi [ve 'âbir sebîl gibi -M] ola ve kendüyi ehl-i ķubûrdan (41) 'add eyleyüp ölmezden evvel öle tâ kim nefis ü şeytân şayyâdlarınıñ dâm-ı mekrinden hâlâş ola ve bu şan'atla kendüyi maħall-i emn olan [P105b] (1) deryâ-yı haķîķate vâşıl kıla eger ölmezden evvel ölmezse ve bu tarîķe sâlik olmazsa ol aħmak gibi âbgîr-i dünyâda kâlur ve şeytân ve nefis dâmına (2) giriftâr olduğda mużtarib olur

***(2278) Meşnevi***

***Ezçep ü ezrâst mîcest ân selîm***

***Tâ becehd-i ħ'îş birhâned gilîm***

Elhâşıl ol selîm ü aħmak şoldan ve (3) şaġdan şıçradı tâ kendünüñ cehdi ki ve bîvaķt olan sa'y u ġüşişiyile ġilîmini kurtara ve nefsinin anlar elinden hâlâş eyleye

***(2279) Meşnevi***

***Dâm efkendend ü enderdâm mând***

***(4) Aħmakî urâ derân âteş nişând***

Pes şayyâdlar anı ġörüp dâm bıraķdılar ve ol dâm içinde kaldı aħmaķlıķ anı ol [H264a] âteşde naşb eyledi (5) ya'ni hâmaķat u cehâlet ol mâhiyi şayyâdlaruñ dâmına giriftâr eyleyüp 'âķîbet âteşde yanmaġa vaz' eyledi

***(2280) Meşnevi***

<sup>1111</sup> "Dünyada bir ġarip veya yolcu gibi ol ve kendini kabir ehlinden say." İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C. 1, s.501.

*Berser-i āteş bepüşt-i tābeyī*

*Bāhamākat (6) geşt ū hemh'ābeyī*

Āteş ortasında bir tābenüñ arkasında hamākatle o hem h'ābe oldu ya'ni cüft oldu maqşūd şol kāfir ü 'āşī (7) kimseler olur ki cehennem tābesine kendü hamākatleriyle cüft oldukları hâlde dāhil olur ve anda bişüp ve yanup efgān kıurlur

*(2281) Meşnevi*

*Ū hemī cūşid (8) ezteff-i sa'ir*

*'Aql miğüfteş elem ye'tik nezir*

*(2282) Meşnevi*

*Ān hemī güft ezşikence v'ezbelā*

*Hemçü cān-ı kāfirān kālū belā*

Ol māhī-yi ahmaq āteş (9) ü sa'irüñ harāretinden kaynadı ol vaqt 'aql aña didi saña nezir geldi mi ol dahı şikence ve belādan dirdi kāfirlerüñ cānı gibi ki anlar belā bize nezir (10) geldi didiler velākin biz anı tekzib eyledük ve Haq Te'alā sizünle bize bir şey göndermedi siz kāziblersiñüz diyü söyledi nitekim Haq Te'alā süre-yi Mülkde (11) anlarüñ nār-ı caħimde olan hāllerinden haber virüp buyurur *ve lillezine keferü biRabbihim* şol kimseler ki cinn ü insden kāfir oldılar vaħdāniyyet-i Haqka anlar için (12) vardur *'azābu cehenneme* 'azāb-ı düzah vardur *ve bi'se'l-maşir*<sup>112</sup> ne yaramaz merci'dür ol cehennem *izā ulkū fihā* kaçan küffār ol cehenneme tarh olinsalar (13) haṭab-ı nāra ilkā olıñduğı gibi *semi'ū lehā şehikān* işideler ol cehennem ehlinüñ veyāhüd nāruñ enker-i eşvātını ki şavt-ı himāra müşābih ola *ve hiye* (14) *tefur*<sup>113</sup> ve ol cehennem kızdı içindeki kimselerle ki çölmek kızar gibi *teḳādu* qarib ola ol cehennem *temeyyezu* pāre pāre ola *minelgayzi* küffāra hışm u gāzabından (15) *kullemā ulkiye fihā fevcun* her bār ki bir cemā'at ol nāra ilkā olınsa idi *se'elehum hazenetuhā* cehennemüñ māliki ve a'vānı bunlara tevbiħan su'al ideler *elem ye'tikum* (16) *nezir*<sup>114</sup> siz bu 'azābdan enzār ider peygamber geldi mi *kālū belā* diyeler ki belā *kad cā'enā nezirun* taħkiḳ bize geldi peygamber bu aħvāli bize bildürdi *fekezzebne* pes (17) biz tekzib eyledük ol peygamberüñ qavlini *ve kulnā* ve bize didi ki *mā nezzelallāhu şey'in* Allāh Te'alā inzāl eylemedi hiç şeylerden bir şey ki siz haber

<sup>112</sup> "Kendi Rab'lerini inkār edenler için de cehennem azabı vardır. Ona gidiş de ne kötü sondur." (Mülk 67/6)

<sup>113</sup> "İçine atıldıkları zaman onun kaynarken çıkan bir hiçkırışımı (çıkardığı sesi) işitirler." (Mülk 67/7)

<sup>114</sup> "Hemen hemen öfkeden patlayacakmış gibi bir hale gelir, içine bir alay atıldıkça her defasında onlara, onun bekçileri 'Size gocundurucu (korkutucu, uyarıcı) bir peygamber gelmedi mi?' diye sorarlar." (Mülk 67/8)

virürsüz (18) *in entum* siz degülsüz ey peygamberler *illā fiđalālin kebīr*<sup>115</sup> dālet-i ‘azīmdesüz ey mürselün ve bu kelām bunlara hazine-yi cehennem lisānından olmak da cāyiz- (19) dūr ‘alāirādeti’l-ķavl ya’ni bunlara hāzinān-ı cehennem diyeler siz degülsüz ey kāfirler illā dālāl-ı kebīrdesüz *đalāl*den murād helāk ola pes Hāzret-i (20) Mevlānā naşīhat-ı nāşīhānı ķabūl itmeyen aĥmākān-ı pūr’işyānı aĥvāl-i kāfirāna teşbīh idüp dirler ki ol bī’aķl māhī ya’ni mücrim ü ‘āşī āteş-i sa’īr- (21) den ķaynaduķda ‘āķil olan anlara [H264b] diye ki size nezīr gelmedi mi ve naşīhat ķılmadı mı ol şikence ve belāsından kāfir cāmı gibi i’tirāf idüp belā bize nezīr (22) geldi ve naşīhat ķıldı ammā biz ġaflet idüp tıtmaduķ dirler

*(2283) Meşnevi*

*Bāz mīġüft ü ki ger in bār men*

*Vārehem z’in miĥnet-i gerdensiken*

Girü ol (23) ‘aķlsuz māhī āteş-i belāda yanarken didi eger bu kerre ben bu gerdensiken miĥnetden ĥalāş olam ya’ni bu boyun ķırıcı ve ķahr idici ‘azābdan eger (24) bu def’a ķurtulursam

*(2284) Meşnevi*

*Men nesāzem cüz bederyā-yı vaţan*

*Ābgīrīrā nesāzem men seken*

Ben deryādan ġayri vaţan düzmeyem bir ābgīri ben (25) seken düzmeyem

*(2285) Meşnevi*

*Āb-ı bīĥad cüyem u eymen şevem*

*Tā ebed deremn ü şīĥat mīrevem*

Bīĥadd āb isteyem ve eymen olam ya’ni tālīb-i baĥr olam ve anda vaţan (26) ķılam didi tā ebedi āmen ü şīĥatde ġidem ve belādan kendümi ĥalāş idem didi

*Beyān-ı ān ki ‘ahd kerdn-i aĥmaķ bevaķt-i ġiriftārī vü nedem ĥiĉ vefāyī* (27)  
*nedāredem ki ruddü le’ādü limā nuĥü ‘anhu ve innehum lekāzībün şubĥ-ı kāzib vefā nedāred*

Bu sūrĥ-ı şerīf anuñ beyānındadır ki ġiriftārī ve nedāmet (28) vaķtinde cāhil ü aĥmaķuñ tevbe ve ‘ahd eylemesi ĥiĉ bir vefā tıtmaz ki şubĥ-ı kāzib vefā tıtmaz nitekim Allāh Tebāreke ve Te’ālā sūre-yi En’āmda bu mażmūnı (29) mü’eyyid buyururlar *velev terā* eger sen ġörseydüñ ey kimse veyāĥud ey Muĥammed *iz vukifü*

<sup>115</sup> “Evet bize gocundurucu (uyarıcı) peygamber geldi, ona inanmadık ve Allah hiçbir şey indirmedii. Siz, büyük bir sapıklık içindesiniz diye yalanladık, derler.” (Mülk 67/9)

‘*alennāri*’ azāb-ı nāra vuḡūfları h̄ininde bu kāfirleri (30) levūñ cevābı maḡzūfdur [M188b] lerā’eyte emren ‘azīmen ŧeni’an *feḡālū yā leytenā nuraddu* pes diyeler nolaydı biz redd olunayduḡ dünyāya girü *ve lātukezzibe* (31) *biāyāti Rabbenā* kelām-ı müste’nifedür ya’ni nolaydı biz redd olunayduḡ ve biz tekzīb eylemezdük āyāt-ı Rabbimüze veyāḡud *nuraddu* üzre ma’ṭūf ola bu taḡdīrce (32) nolaydı biz dünyāya redd olunayduḡ ve biz tekzīb itmeyeydük Rabbimüzüñ āyātını veyāḡud *nuraddumun* zamīrinden ḡāl olup taḡt-ı ḡükm temennide ola (33) taḡdīri *yā leytenā nuraddu* ḡayrimükezzibīn *ve nekūne minelmu’minīn*<sup>116</sup> ey ve kā’inīn minelmu’minīn *bel bedālehum* belki bunlara zāḡir oldı *mā kānū yuḡfūne min-* (34) *ḡabl* ŧol nesne ki bunlar iḡfā eyledilerdi nāsdan ḡabāyiḡ-i a’māl ve fażāyiḡ-i ḡāllerin bundan evvel ya’ni dünyāda bu taḡdīrce ızrāb temennīden mefhūm (35) olan irādet-i imāndan olur ya’ni bunlaruñ temennī-yi imānı minḡaḡd degüldür belki dünyāda nāsdan iḡfā eyledükleri ḡabāyiḡ-i a’mālūñ āḡarı bunlara zāḡir (36) olduḡından ötürüdür ki *ve lev ruddū* farazā bunlar dünyāya redd olınsalardı *le’ādū* ‘avdet idelerdi *limā* ŧol küfr ü ma’āḡiye ki *nuhū* nehy olındılardı (37) ‘*anhu* ol küfr ü ma’āḡiden *ve innehum lekāzibū*<sup>117</sup> ḡāl bu ki taḡḡīḡ bunlar kāziblerdür *ve lātukezzibe* [H265a] *biāyāti Rabbenā* didükleri ḡavlda pes imānları hemān (38) belā zamānında olur

(2286) *Meḡnevi*

‘*Aḡl miḡüfteḡ ḡamāḡat bātuvest*

*Bāḡamāḡat ‘ahdrā āyed ŧikest*

(2287) *Meḡnevi*

‘*Aḡlrā bāḡed vefā-yı ‘ahdhā*

*Tu nedārī ‘aḡl rev ey*(39) *ḡarbahā*

‘Aḡl ol aḡmaḡ olan māḡiye didi ki ḡamāḡat senüñle biledür cehl ü ḡamāḡatle bile olduḡça ‘ahde-yi ŧikest gelür ‘ahdlere vefā eylemek ‘aḡl (40) iḡün olur sen ‘aḡl u baḡiret ṡutmazsın yüri ey ḡarbahā ya’ni ‘aḡil olan kimse ḡaçan bir aḡmaḡı belā āteḡine mübtelā olduḡda ‘ahdlar ve nezīrlar eyler (41) ve daḡı eger bu belādan ḡalāḡ olursam ‘aḡil olanlaruñ ŧözün ḡabül ideyüm ve didükleri yire gideyüm diyü ŧöyler ḡörse aña dir ki cehālet ü [P106a] (1) ḡamāḡat senüñle biledür mādāmki ḡamāḡat senüñle bile ola ‘ahde elbette ŧikestelik gelmek muḡarrerdür ‘ahdlere vefā eylemek ‘aḡluñ

<sup>1116</sup> “Ateḡin baḡında durdurulduklarında: ‘ Ah! Ne olurdu geri döndürülsek de Rabb’imizin ayetlerini inkār etmeyip müminlerden olsaydık!’ dediklerini bir ḡörsem!” (En’am 6/27)

<sup>1117</sup> “Hayır, daha önce gizleyip durdukları ḡarḡılarına ḡıktı da ondan! Yoksa geri çevrilselerdi mutlaka o nehyedildikleri kötülüḡe yine döneceklerdi. ḡünkü onlar yine yalancılardır.” (En’am 6/28)



hāşşiyyeti olur sen iseñ (2) ey ħarbahālu aħmak ‘aql tutmazsın yürü senüñ böyle vaqt-  
i müzāyakada olan tevbe ve ‘ahdüñe i‘tibār yokdur dir

**(2288) Meşnevî**

**‘Aqlrā yād āyed ezpeymān-ı ħod**

**(3) Perde-yi nisyān biderrāned ħired**

Kendünün ‘ahd ü peymānından ‘aqla yād gelür ya‘ni kendü ‘ahdini ve nezrini ‘aql  
olan kimse zıkr kıılır nisyān perde- (4) ħired yırtar ħiredi olmayan kimse nisyān  
perdesini hetk ü ref itmege kâdir olamaz

**(2289) Meşnevî**

**Çünkü ‘aklet nîst nisyān mîr-i tust**

**Düşmen (5) ü bâtl kun-i tedbîr-i tust**

Ey aħmak çünkü senüñ ‘aqluñ yokdur ğaflet ü nisyān senüñ emîrünüdür senüñ  
düşmenüñ ve bâtl kün-i tedbîrünüdür ki (6) senüñ tedbîrünü ve tedârikünü ibtāl idici  
oldı

**(2290) Meşnevî**

**Ezkemî-yi ‘aql-ı pervāne-y ħasîs**

**Yād n ‘āred z’āteş-i sūz u ħasîs**

Meşelâ ‘aqlınuñ kemliginden (7) denî ve ħasîs olan pervāne āteşden ve sūz u  
ħasîsden yādına getürmez ħasîs ħā-yı ħuṭṭî ile āteş āvāzına dirler ya‘ni pervāne şu‘le-  
yi āteşi görüp (8) aña evvel emrden kendüyi urup anuñ āvāzın istimā‘ eyledükden ve  
anuñ sūzına bir miqdār yandukdan şoñra andan ictināb eyler

**(2291) Meşnevî**

**Çünkü perreş sūht (9) tevbe mîkuned**

**Āz u nisyāneş perāteş mîzened**

Çünkim ol pervānenüñ kıanadı yandı yāħud ma‘nā çünkim ol pervāne kıanadını yaqdı  
tevbe (10) eyler ħırş u nisyān anı girü āteşe urur ya‘ni ol mertebe ‘aql tutmaz ve  
tefekkür itmez ki muqaddemā ol şu‘leyi nūr zann eyleyüp kendümi aña ururam (11)  
nār olup per ü bālümü yaqdı pes bu def’a daħı eger aña kıarîb olursam ve muħabbet  
kıılırsam beni iħrāk eyler pes andan ba‘îd olmağ baña evlādur (12) dimez

**(2292) Meşnevî**

**Zabṭ u derk ü ħāfızî vü yād dāşt**

**‘Aqlrā bāşed ki ‘aql ānrā ferāşt**

**(2293) Meşnevî**

***Çünkü gevher nîst tâbeş çün buved***

***Çünkü imân nîst*** (13) [H265b] ***iyâbeş çün buved***

Žabṭ u idrāk ve ḥāfızlık ve yād dāšt ‘aql için [M189a] olur ki ‘aql anı yüce itdi ya’ni bir ma’nâyı žabṭ eylemek ve dîn (14) emrini idrāk eylemek ve ‘ahd ü peymānı ḥıfz kılmaqlık ve ḥātırda tutmaqlık ‘aql için olur ve bunları ‘aql a’lā kılur ve bunlar ‘aqlıdan (15) neşv ü nemā bulur çünkim bir kimsede gevher olmaya anuñ tábı nice olur çünkim ol kimse müzekkir olmaya anuñ nice iyābı ve rücū’ı olur *tāb* pertev (16) ve revnaḵ ma’nāsınadır eṣ zamīrdür cevhere ‘āyiddür *tābeş* kesr-i bāyile ism-i maşdar olsa daḥı cāyızdür *iyāb* rücū’a dirler ma’nā çünkim bir kimsede (17) cevher-i ‘aql olmaya ol cevher-i ‘aqluñ pertev ü revnaḵı nice olur ki cevher-i zāt ve pertev ü revnaḵ ‘arazdur zāt olmasa şıfat ne ile kāyim olur pes (18) žabṭ u idrāk ve ḥıfz u *yād dāšt* ve bunlar emşāli olan şıfat ‘aql cevherinüñ nūr u pertevdür pes bir kimsede ‘aql olmasa bunlar daḥı olmaz (19) ve ‘aql-ı müzekkiri bir kimseye tezkīr kılmasa ol kimse ma’āşīden rücū’ kılmaḵ elbette tevbe ve iyāb müzekkirden zuhūra gelür ve derünuñ nūr u revnaḵı cevher-i (20) ‘aqlıdan ḥāşıl olur

***(2294) Meşnevi***

***İn temennî hem zibi’aqlî-yi üst***

***Ki nebîned k’ân ḥamākatrā çı ḥüst***

***(2295) Meşnevi***

***Ān nedāmet eznetice-y renc būd***

***Nî zi’aql-ı rüşen-i*** (21) ***çün genc būd***

Bu bîvaḵt olan temennî daḥı hem anuñ ‘aqlsuzlugındandır zīrā görmez ki ol ḥamākatüñ ne ḥüyı vardır ol nedāmet renc ü elemüñ (22) netīcesinden idi yoḥsa genc gibi rüşen olan ‘aqlıdan degül idi ya’ni bu ḥīn-i müzāyakaḵta ve zamān-ı belāda zuhūra gelen bîvaḵt temennî ol aḥmaḵ u nādānuñ (23) bî’aqlı lafındandır zīrā görmez ki ol ḥamākatüñ ḥüy-ı ḵabīḥi nedür ḥamākatüñ ḥüy-ı ḵabīḥi oldur ki du’ā ve temennî vaḵtinde cāhil ü ḡāfil olur ve fırsatı zāyi’ kılur (24) ammā belā başına geldükde ve miḥnet ü felākete mübtelā olduḵda bīhüde yire temennî kılur ol bîvaḵt olan temennî ve nedāmet renc ü belānuñ netīcesinden oldu (25) yoḥsa genc gibi rüşen olan ‘aqluñ netīcesinden olmadı eger genc gibi rüşen olan ‘aqluñ netīcesinden olaydı belā vaḵtinden muḵaddem daḥı nedāmet (26) kılur ve peşimān olurdu

***(2296) Meşnevi***

***Çünkü şud renc ān nedāmet şud ‘adem***

***Mîneyerzed hâk ân tevbe'v nedem***

Çünkü renc ü belâ gitdi ol nedâmet 'adem-i maḥz (27) oldu ol tevbe ve nedem hâke degmez zîrâ ki ol tevbe ve nedem netîce-yi 'aḳdan degül belki renc ü elemden ḥalâs olmak için bir ḥâtıra idi çünkü renc ü (28) elem gitdi andan ḥâşıl olan tevbe ve nedem daḥı gitdi

***(2297) Meşnevi***

***Ân nedem ezzulmet-i ğam best bār***

***Pes kelâmu'l-leyli yemḥūhu'n-nehār***

Zîrâ ol tevbe ve nedem (29) zulmet-i ğamdan yük bağladı pes leylüñ kelâmını nehār anı maḥv eyledi ya'ni ol nâdim olmak ve tevbe kılmak ğam u elemüñ zulmetinden ḥâşıl oldu pes (30) meşhūr meşeldür ki ğicenuñ sözini gündüz maḥv eyler kezâlik zulmet-i ğamda [söylenen kelâmı daḥı şubḥ-ı selâmet ve nehār-ı fırsat u rāhat maḥv u nâpeydâ eyler demek (31) olur ve şādîlik günü gelse şeb-i ğamda -H] vâki' olan kelâmuñ vücudı kalmaz dimegi ifade kıılır

[H266a] ***(2298) Meşnevi***

***Çün bireft ân zulmet-i ğam geşt hoş***

***(32) Hem reved ezdil netîce'v zâdeyeş***

***(2299) Meşnevi***

***Mikuned ü tevbe vü pîr-i ḥired***

***Bāng-i lev ruddu le'ādū mîzened***

Çünkü ol zulmet-i ğam gitdi ol aḥmak hoş oldu (33) hem anuñ dilinden gider o ğamuñ zâde ve netîcesi ya'ni şol zulmet-i ğam ki tevbe ve nedemüñ aşlı idi çünkü aḥmaḳuñ kalbinden gide ve ol aḥmak (34) hoş ḥâl ve müreffehü'l-bâl ola ol ğamdan tevellüd kıılan ve netîce olan tevbe ve nedem daḥı gider zîrâ tevbe ve nedem fer'dür aşl gitdükden sonra fer'üñ (35) vücudında şebât kalmaz ol aḥmak vakt-i ğamda ve ḥîn-i elemde tevbe ve nedem eyler lâkin 'aḳl pîri aña ***lev ruddu le'ādū*** şadâsını urur ya'ni bu âyet-i (36) kerîmenüñ mefhūmını ve mazmūnını [M189b] bir sebîl-i tevbiḥ aña zîkr kıılır böyle diyü ki ey aḥmak u nâdân eger sen bu belâdan ni'met ü rāhat cānibine redd olınsayduñ (37) şol 'amelden ki nehy olunduñ idi aña 'avdet eylerdüñ pes bu tevbe ve nedâmetüñ el'ân bîma'nâdur ve buña i'tibār yokdur pes buradan bir su'al-i (38) şānî olur ki bu ma'şiyet ü kabāḥat işleyenlerüñ ve 'azāb-ı Ḥudāya kendüleri müstaḥaḳk eyleyenlerüñ ve ḥîn-i belâda peşimān olanlaruñ daḥı ḥod

‘ağlları (39) var idi pes bunlara ‘ağlsuz dimek ne vechle şahih olur bu beyanı bu su’al-  
i muqaddere cevab olmak mevridinde irad idüp buyururlar

***Derbeyan-ı* (40) *an ki vehm kalb-ı ‘aklest ü sitize-yi üst bāu māned vü ü nist ü kışsa-yi*  
*mücāvebāt-ı Mūsā ‘aleyhisselām ki şahib-i ‘aql būd bāfir‘avn* (41) *ki şahib-i vehm būd***

Bu sürh-ı şerif anuñ beyānındadır ki vehm ‘ağluñ kalbıdır ya’ni hāliş ‘ağl degüldür  
belki ‘ağl şayibesiyile meşüb [P106b] (1) bir kuvvet midür ki ma’ānī-yi cüzviyyeyi  
idrāk eyler ve idrākinde haṭā ve gālatdan hālī olmaz ve ‘ağluñ mu’ānid ve muḥālifidür  
eger ‘ağl bir ma’nāyı hāzm u cezm (2) eylese aña münāza’a eyler ki bu ma’nā senüñ  
idrāk itdügüñ gibi degüldür ihtimāldür ki senüñ idrāk eyledügüñ muḥālifī ola dir  
kemā kāle şahibü’l-**Heyākil** (3) *elvehmu yunāzi’u’l’ağle ḥattā innelmufrede*  
*bimeyyitin billeyli yu’minuhu ‘ağlehu vehmehu ḥattā rubbema yağlubu taḥvīfihu*  
*feyenefiri’l-insānu ve huve yuḥālifü’l-‘ağle fīumūri ğayrimaḥsūsetihi* (4) *ḥattā*  
*innellezīne yetebbi’üne każāyāhu yunkirüne māverā’e’l-maḥsūsāt*<sup>118</sup> vehm-i idrāk  
ba’zı ma’ānī eylemede ‘ağla beñzer velākin ‘ağl degüldür ve bu ‘ağlla vehmüñ bir  
vücüd- (5) da cem’ olduğundan mā’adā cüdā cüdā ehleri daḥı vardur meşelā Ḥāzret-i  
Mūsā ‘aleyhisselām ‘ağluñ ehli ve mazharıdır ve Fir‘avn vehmüñ ehli ve mazharıdır  
nitekim (6) bu beyān Ḥāzret-i Mūsānuñ ‘aleyhisselām mücābātınuñ kışsasıdır ki ol  
ḥāzret şahib-i ‘ağl idi [H266b] Fir‘avnla ki o bīdevlet şahib-i vehm idi (7) egerçi  
şūret-i kışsa Ḥāzret-i Mūsānuñ ‘aleyhisselām Fir‘avna olan cevābātıdır lākin murād  
cemī’-i enbiyā ve evliyānuñ mazhar-ı ‘ağl olduklarını ve muṭlakā ehl-i (8) nefsuñ  
mazhar-ı vehm olduklarını iş’ar eylemekdür ve bunlaruñ mābeyninde vāki’ olan  
mu’āmelāt u mükālemāt tālibine ta’līm kılmakdür

***(2300) Meşnevi***

***‘Ağl zıdd-ı şehvetest ey* (9) *pehlevān***

***Ān ki şehvet mītened ‘ağleş meḥvān***

Ey pehlevān ‘ağl şehvet-i nefsanıyyenüñ zıddıdır ol kimse şehvet toğur aña ‘ağl  
oğuma ya’ni (10) bir kimse ki daḥı henüz nefsinüñ müştehiyātına ve ṭab’ınuñ

<sup>118</sup> “Vehim de iç duyulardandır. Bu, yargılarında akıl ile çekişir. Hatta geceleyin bir ölü ile tek başına kalan kimseyi aklı emin kıldığı halde vehmi korkutmaktadır. Vehim, duyulur olmayan şeylerde akla karşı gelir. O kadar ki vehmin yargılarına uyanlar, duyulurların ötesini inkār ederler. Düşünmüyorlar ki kendi akılları hatta vehimleri, hayalleri ve nefsleri bile duyulanmamakta ve cisimden duyulur olan ise cismin özü olmayıp ancak dış yüzeyi bulunmaktadır.” Yusuf Ziya Yörük, *Şihabeddin Sühreverdî ve Nur Heykelleri*, (Çev.: A. Kamil Cihan), İstanbul 1998, s. 105-106. Ayrıca bkz. Halide Yenen, *Sühreverdî Felsefesinde Epistemoloji*, (basılmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 52.

muḳteżayātına tolanur aña ‘aql dime ol şāhib-i vehmdür ‘aql odur ki nefsinüñ müştēhāsınüñ zıddı (11) ve muḫālifi ola

**(2301) Meşnevi**

***Vehm ḥ’āneş ān ki şehvetrā gedāst***

***Vehm ḳalb-ı naqd-i zerr-i ‘aqlhāst***

Ol kimseye sen vehm şāhibi oḳu ki şehvetüñ gedāsı (12) ve mübtelāsıdur zırā vehm ‘aḳllar zerinüñ naḳdinüñ ḳalbidur ya’ni naqd-i ḫāliş olan ‘aḳllardan degüldür belki ḳalb zerendüd gibi müzevver ü mağşüş bir kuvve-yi müdrike- (13) dür

**(2302) Meşnevi**

***Bīmihek peydā negerded vehm ü ‘aql***

***Her dūrā sūy-ı mihek kun zūd naql***

Vehmle ‘aql miheksüz peydā olmaz her ikisini mihek cānibine ‘alelfevr (14) naql eyleye tā kim vehm nedür ve ‘aql nedür fāriḳ olasın ve aşḫāb-ı vehmden ol mihek vāsıtasıyla bilesin ve temyız ḳılasın eger ol mihek nedür (15) dirseñ

**(2303) Meşnevi**

***Ān mihek Ḳur’ān u ḫāl-i enbiyā***

***Çün mihek bir ḳalbrā güyed biyā***

Bu mihek Ḳur’ān-ı ‘azīm ve ḫāl-i enbiyādur zırā Ḳur’ān-ı ‘azīm ve aḫvāl-i enbiyā (16) mihek gibi her ḳalba gel dir ve kendüñi bizüm vücūdımuza muḳārin ḳılduḳda bilüp gör dir

**(2304) Meşnevi**

***Tā bebīnī ḥ’iṣrā z’āsīb-i men***

***Ki neyī ehl-i firāz u şīb-i men***

(17) Tā kim kendüñi baña toḳunmadan göresin ki benüm firāz u neşībimüñ aşlı degülsin dir ya’ni mihek lisān-ı ḫālle ger ḳalḫı temyız eylemeden ötüri kendüye nice (18) da’vet eylerse Ḥāzret-i Ḳur’ān ve aḫvāl-i enbiyā daḫı mihek gibi ehl-i vehm ü ehl-i nefis olanları bāḫuşuş ki kendülere ‘aql u ḫulūş zu’mın ḳılanları da’vet (19) eyler ve dir ki ey ehl-i tezvır tā kendüñi baña ḫarb eylemeden ve imtiḫān ḳılmadan göresin ve bilesin ki sen benüm a’lā olan mertebemüñ ve daḫı ednā olan (20) mertebemüñ ehli degülsin *firāz*dan murād mertebe-yi a’lā olur ki enbiyā ve evliyānuñ merātibi ve aḫvālidür ve *şīb*den mertebe-yi ednā murād olur ki imān (21) ṭabaḳasında olan mü’mınlerüñ mertebeleri ve ḫālleri [M190a] murād olur

**(2305) Meşnevi**

***‘Aqlrā ger erreyī sāzed dü nīm***

***Hemçü zer bāşed derāteş ü besīm***

Ammā ‘aqlı (22) eger bir erre iki pāre düzse altun gibi āteş içre o ḥandān olur ve tebessüm kıılır ya’ni ‘aqluñ şānı ve ḥāşşiyyeti oldur ki farazā eger ol mazḥar-ı (23) ‘aql [H267a] olan kimseyi bir bıçkıyla iki pāre eyleselerdi muḫtarib ü müte’ellim olmayadı belki zer āteşde ḥanderūy olduğı gibi ve ṫarāvet ü leṫāfet (24) izḥār kııldığı gibi ol ‘aql dağı ḥīn-i belāda ḥanderūy olup izḥār-ı şükr ü şenālar kıılırdı dimek olur nitekim Ḥāzret-i Zekerıyyāyı ‘aleyhisselām (25) bir dirāht içre kaçdukdā minşār ile anı dü nīm eylediler aşlā ceza’ u feza’ kıılmayup şābirlerden ve şākirlerden oldı

***(2306) Meşnevi***

***Vehm mer Fir’avn-ı ‘ālem sūzrā***

***‘Aql (26) mer Mūsā-yı cānefrūzrā***

Vehm taḥkīkan ‘ālemi yaqıcı Fir’avn içündür ya’ni ṫāğī olan ve ṫarīki ‘adden ve ‘aqlıdan tecāvüz kıılan şāhib-i nefis içündür ammā (27) ‘aql cānefrūz olan ve rūḥa şu’le ve ziyā viren Mūsā içündür ve dağı münevver-i ervāḥ olan evliyā ve aşfiyā içündür

***(2307) Meşnevi***

***Reft Mūsā bertarīk-i (28) nıstī***

***Güft Fir’avneş bigū tu kistī***

***(2308) Meşnevi***

***Güft men ‘aqlēm resül-i Zü’l-Celāl***

***Ḥüccetullāhem emānem ezḫālāl***

Ḥāzret-i Mūsā ‘aleyhisselām Fir’avnu da’vet (29) içün yoqluḫ ṫarīki üzre gitdi varup Fir’avnu ṫarīk-i fenāya ve şırāt-ı Ḥudāya da’vet itdi Fir’avn aña eyitdi söyle sen kimsin Ḥāzret-i (30) Mūsā ‘aleyhisselām aña cevāb virüp didi ben Zü’l-Celālūñ resüli olan ‘aqlım Allāḥ ḥāzretinūñ ḥüccet ü bürhāniyem ceḥd ü ḫālālden emānem ya’ni Ḥāzret-i Mūsā ‘aleyhis- (31) selām bīvücüdlük ṫarīkine zāhib olup ve Fir’avnu dağı bīvücüdlük ṫarīkine da’vet kııldı Fir’avn ol ḥāzrete didi yā Mūsā söyle sen kimsin ve (32) ***ḫāle Mūsā yā Fir’avnu innī resūlun minRabbı’l-‘ālemīn***<sup>119</sup> āyet-i kerīmesinūñ ṫıbķı üzre ol ḥāzret aña cevāb virüp ben celālet ü ‘āzamet şāhibi (33) olan Allāḥuñ şāhib-i ‘aql resüliyem didi ve Ḥāḫ Te‘ālānuñ bürhāniyem ḫālāletden bendelerini ḫalāş idiciyem diyü taḥkīḫ eyledi

<sup>119</sup> “Musa şöyle dedi: Ey Firavun, ben âlemlerin Rabb’i tarafından gönderilen bir peygamberim.” (A’raf 7/104)

**(2309) Meşnevi**

**Güft nî hāmuş rehā kun hāy (34) u hū**

**Nisbet ü nām u kadimetrā bigū**

Fir'avn bîhüş ol hazrete didi ki hāmūş ol hāy u hūyı ko nisbetüni ve kadimi olan nāmuñi söyle ya'ni benüm murādum (35) senüñ zamān-ı evvelde olan nāmuñdan intisābuñdan ve nāmuñdan degüldür pes senüñ muqaddemā bizüm mābeynimüzde sākın (36) olurken nāmuñ ne idi ve intisābuñ kime idi anı söyle didi

**(2310) Meşnevi**

**Güft ki nisbet merā ezḥākdānş**

**Nām-ı aşlem kemterin-i bendegānş**

**(2311) Meşnevi**

**Bende- (37) yem men bendezāde-y Kirdgār**

**Zāde-yi pūşt-i 'abīdeş v'ezcevār**

Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām aña cevāb virüp eyitdi ki benüm nisbetüm Ḥudā-yı (38) Te'ālānuñ ḥākdānındandur benüm aşlımuñ nāmı Ḥudā-yı Te'ālānuñ bendelerinüñ aḥḫar ve kemterinidür bu ma'nā da cāyiz olur ki [H267b] *dān* emr-i ḥāzır olup *eş* (39) nisbete rāci' ola ve ma'nā ol ḥazret didi ki benüm nisbetümi ḥākden bil ve aşıl nāmum ol Ḥudānuñ bendelerinüñ kemteridür ben bendeyem ve Kirdgār Ḥazretlerinüñ bende- (40) sinüñ oğlıyam ol ḥazretüñ 'ibādınun zuhūrından ve sulbinden ve cāriyelerinüñ raḥminden toğmış ve zuhūra gelmişem elḥāşıl **ennāsu veledi Ādeme ve Ādemu min-** (41) **turāb**<sup>120</sup> ḥadīşinüñ ḥasebince ve daḥı Ḥazret-i 'Alīnün

**Beyt**

**Ennāsu mincihetihi't-timsāli ikfā**

**Ebūhum Ādemun velummi Ḥavvā**<sup>121</sup>

Ḳavlinüñ mefhūmınca Fir'avna ol ḥazret [P107a] (1) cevāb virüp didi ki ben aşlı türāb olan Ādem ve Ḥavvānuñ belinden zuhūra gelen 'ibād u cevārīden tevellüd eylemişem pes benüm intisābumı ḥāke bil ve aşıl (2) nāmumı anuñ bendelerinüñ ednāsı bil ki ol pādşāhuñ bendelerinüñ bendezādesiyem didi ba'zı nüshada bu beytüñ maḥalline

**Bendezāde-yi ān (3) ḥudāvend-i vaḥīd**

<sup>120</sup> “İnsan Ādem’in çocukları, Adem ise topraktır.”

<sup>121</sup> “İnsanlar, timsal bakımından birbirine denktir, onların babası Ādem, annesi Havva’dır.”

*Zāde ezpüşt-ı cevārī vü ‘abīd*<sup>122</sup>

Beyti nüshada vāki’ olmuşdur

**(2312) Meşnevī**

***Nisbet-i aşlem zihāk u āb u gil***

[M190b] ***Āb u gilrā dād-ı Yezdān*** (4) ***cān u dil***

**(2313) Meşnevī**

***Merci’-i in cism-i hākem hem behāk***

***Merci’-i tu hem behāk ey sehmnāk***

Benüm aşl-ı nisbetüm āb u hākden ve gildendür āb u gile Hāk Te‘ālā cān u dil (5) virdi benüm bu hākden olan cismimüñ merci’i hem hākedür ey sehmnāk olan Fir‘avn senüñ dağı merci’üñ hākedür ya’ni ey Fir‘avn benüm aşlımuñ nisbeti āb (6) u giledür ki Hāk Te‘ālā benüm aşlum olan Ādemüñ tıynetini ***hammertu tıyneti Ādeme biyedeyye erba’ine şabāhan***<sup>123</sup> hadiṣ-i kudsiṣinüñ mişdākınca yed-i kudret ve irādetle (7) kırk şabāh taḥmīr eyleyüp müsevṵ olduḡda ve nefḥ-i rūḥa isti‘dād bulduḡda ***feizā sevveytuhu ve nefāhtu fihi minrūḥi***<sup>124</sup> āyet-i kerīmesinüñ tıbkınca ol (8) āb u gile Hāzret-i Yezdān cān u dil virdi ve anı iḥyā eyleyüp kemāl mertebesine irgürdi pes ***küllü şey’in yerci’u ilāşlihi***<sup>125</sup> fehṵsınca benüm bu hākden olan (9) cesedimüñ merci’ ve maşiri yine hākdür senüñ dağı senüñ emşālüñ olan insānuñ dağı ey mütekebbir ü hevlnāk olan Fir‘avn merci’ ü maşiri ‘ākıbet (10) hākdür kemā kāle te‘ālā ***minhā ḥalaḡnākum ve fiḥā nu’idukum ve minhā nuḥricukum tāreten uḥrā***<sup>126</sup>

**(2314) Meşnevī**

***Aşl-ı mā vü aşl-ı cümle-y serkeşān***

***Hest ezḥākī vü ānrā şad nişān***

Bizüm (11) aşlımuz ve cümle mütekebbir olan serkeşlerüñ aşlı bir hākendür ve aña niçe nişān vardur cümleden biri budur

**(2315) Meşnevī**

***Ki meded ezḥāk miġired tenet***

***Ezġidā-yı hāk*** (12) ***piġed gerdenet***

<sup>122</sup> “O tek Allah’ın kulunun oġluyum; cariyelerin ve kölelerin soyundan doğdum.” Karaismailoġlu, *Mesnevī*, s. 518.

<sup>123</sup> “Ben Ādem’in çamurunu iki elimle kırk sabah yoġurdum.” Mahmūd-ı Şebüsterī, *Gülşen-i Rāz (Metni ve Şerhi)*, (Çev.: Abdülbaki Gölpinarlı), İstanbul 2011, s. 105.

<sup>124</sup> “Ben, onun yaratılışını tamamladıġım ve ona ruhumdan üflediġim zaman...” (Hicr 15/29)

<sup>125</sup> “Her şey aslına döner.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 409.

<sup>126</sup> “Sizi yerden (topraktan) yarattık, yine sizi ona döndüreceġiz. Hem de sizi ondan bir kere daha çıkaracağız.” (Taha 20/55)



Ki senüñ cism ve tenüñ hâkden meded tutar hâkden zâhir olan gıdâdan senüñ gerdânuñ şarılur ve zuhûra gelür ya'ni düzilür (13) ba'zı nüshada *pîçed gerdenet* yirine *ferbih gerdenet* nüsha vâkı' olmışdur senüñ gerdânuñ gıdâ-yı hâkden semiz olur demek *pîçed gerdenet* olduğı (14) [H268a] taqdîr üzre istifhâm olmağ dağı câyizdür olur şu vech üzre ki dirsın ey Fir'avn senüñ bedenüñ hâkden meded tutar hiç hâkden olan gıdâ- (15) dan senüñ gerdânuñ döner mi ve a'râz eyler mi ya'ni eylemez çünkım hâke muzâf olan gıdâdan senüñ gerdânuñ pîçân olmaya ve a'râz kalmaya ma'lûm oldu ki (16) senüñ tenüñ hâkden meded bulur ***vallâhu enbetekum minelarzi nebâten şumme yu'fidukum fihâ ve yuħricukum iħrâcen***<sup>1127</sup> âyet-i kerîmesinüñ mişdâkıncı bizi ve sizi Allâh (17) Te'âlâ arzdan bitürmeklûkle bitürdi ve zuhûra getürdi ve 'aql u kemâl mertebesine yetürdi andan şoñra yine i'âde eyler andan şoñra yine andan (18) ħaşr u neşr için iħrâc eyler pes insân kendü cesedinüñ mebd'e' ve ma'âdını bilmek lâzımdur

**(2316) Meşnevi**

***Çün reved cân mişved ü bâz hâk***

***Enderân (19) gür-ı maħûf-ı sehmnâk***

**(2317) Meşnevi**

***Hem tu vehm-i mâ vü hem eşbâh-ı tu***

***Ĥâk gerdend ü nemâned câh-ı tu***

Çünkım cân gide girü ol cism hâk olur ol maħûf u sehmnâk olan (20) kabrûñ içinde bu beytde hem anuñ ve ġayri insânüñ aşlı hâk olduğına tenbîh ü işâret vardur ve hem kabrûñ cây-ı maħûf ve maķâm-ı hevlnâk u sehmnâk (21) olduğına dağı delâlet vardur ve filħakîka ekşer şulehâ ol maķâm-ı vahşetden ħavf itmişler ve Ĥaķ Te'âlâya ilticâ ve isti'âze itmek tariķine ġitmişler (22) nitekim Ĥazret-i Ĥabîb-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem ***allâhumme innî e'üzü bike min'azâbi'l-ķabr***<sup>1128</sup> diyü ta'avvüz itmege irşâd buyurmuşlardur ki ve Ĥazret-i 'Ömerden rağiyallâhu 'anh dağı mervîdür (23) ki ķabr zıkr olınsa levn-i şerîfleri müteġayyir olur imiş aña su'âl eylemişler ki ħaşr zıkr olınsa ķabr zıkr olınuğı kadar müteġayyir ü mużtarib olmazsuz sebep nedür (24) cevâb virmiş ki ħaşrde cemâ'at-ı keşîre vardur cümleye gelen belâ tayyib olmadan ħâlî olmaz kemâ ķîle *izâ 'ammetu'l-beliyyeti tâbet*<sup>1129</sup> ammâ tenhâlık vahşeti bir âħir

<sup>1127</sup> "Ve Allah sizi yerden bitki bitirir gibi yetiştirdi. Sonra sizi tekrar oraya geri çevirecek ve tekrar çıkaracaktır." (Nuh 71/17-18)

<sup>1128</sup> "Allah'ım, kabir azabından sana sığınırım." İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C. 2, s. 270-271.

<sup>1129</sup> "Belalar herkesin üzerine geldiğinde güzel olur."

(25) nev' belâdur ki rûh andan âhîr 'azâb olmaduğı tağdîr üzre bile muğtarib olur imiş ve Hâzret-i Nebî 'aleyhisselâm buyurmuşlar ki *elkabru evvelu menzilin min-* (26) *menâzili'l-âhîreti femen necâ minhu femâ ba'dehu eyseru minhu ve in lem yencu femâ ba'dehu eşeddu minhu*<sup>130</sup> pes ey Fir'avn hem sen ve hem biz ve hem senüñ eşbâh u emşâlüñ (27) hâk olurlar ve senüñ câh u riyâsetüñ qalmaz [M191a] ya'ni sen ve senüñ emşâlüñ ehl-i menâşibuñ manşıbları qalmaz ve bu cümleñüzüñ vücûdı hâk olur (28) pes cismüñ aşı hâk olduğına dağı bir 'alâmet budur

**(2318) Meşnevi**

*Güft gayr-i in neseb nâmî hest*

*Mer turâ ân nâm-ı hod evlâterest*

Pes (29) Fir'avn mücâb olmayup ol hâzrete didi yâ Mûsâ bu nesebden gayri senüñ bir nâmuñ vardur [H268b] tağkîkâ saña ol nâm hod evlâdur ki ve anı (30) zîkr eylemek ahsenrekdür

**(2319) Meşnevi**

*Bende-yi Fir'avn u bende-y bendegânş*

*Ki ez'ü perverd evvel cism ü cânş*

Sen hod Fir'avnuñ bendesi ve bendelerinüñ (31) bendesinin ki Fir'avndan beslendi evvel ol bendenüñ cism ü cânı ya'ni pederüñ 'İmrân benüm kulumdur ve o benüm sarâyumda perveriş buldı ve mürebbâ oldı (32) ve sen anuñ şulbünden zuhûra gelüp niçe eyyâm benüm ni'metümle kendü sarâyumda neşv ü nemâ bulduñ didi ve bu mazmûmı edâ eyledi

**(2320) Meşnevi**

*Bende-yi bâğî-yi tâğî-yi (33) zalüm*

*Z'in vañan bigriñte ezfi'l-i şüm*

Bir bâğî ve tâğî zalüm bendesin mün'imüne 'aşî olduñ şüm u kabîh olan fi'lünden ötüri bu vañandan (34) firâr kılduñ

**(2321) Meşnevi**

*Hûni vü gaddâri vü hañnâşinâs*

*Hem berîn evşâf-ı hod mîkun kıyâs*

Yâ Mûsâ hûni ve gaddârsın ve hañnâşinâssın saña (35) lâzım idi ki benüm senüñ üzre olan haqqımı bileydüñ ve ni'metlerüme şükr kılayduñ hem sen kendüñi bu evşâf

<sup>130</sup> "Kabir, ahiret menzillerinin evvelidir. Ondan necat bulana sonrası kolaydır. Kurtulmayana ise sonrası daha şiddetlidir." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 608.

üzre kıyās eyle ya'ni bu zıkr olınan evşāf-ı (36) mezmūme üzre kendüni fehm eyle ki evvelā bu diyārda kıbtīlerden birini katl eyleyüp firār eyledüñ ve baña 'āşī ve řāğī olduñ hālbuki benüm kulum oğlı- (37) sın

**(2322) Meşnevi**

***Dergarībī h'ār dervīş ü h'alak***

***Ki nedānistī sipās-ı mā vü H'ak***

Yā Mūsā sen ġarīblikde h'ār u bī'tibārsın ve faķır ü köhnepūşsın *h'alak* (38) lāmuñ fetħiyle eski nesneye dirler ya'ni ġarīblik 'āleminde h'ār u dervīş ü köhnepūşsın hālbuki bizüm şükrimüzi ve ni'metimüzüñ h'akķını bilmedüñ bu kadar (39) eyyām bizüm içimüzde olmaduñ mı ve biz seni ni'metlerle terbiye kılmaduķ mı ve niçe yıllar 'ömrüñ olduķça bizüm sarāyımızda karar eylemedüñ mi didi nitekim Allāh Tebāreke ve Te'ālā (40) bu tevbīh ü imtināna müte'alliķ olan kelimātu anuñ lisānından Qur'ān-ı 'azīmde sūre-yi Şu'arāda hikāye idüp buyururlar ***kāle elem nurebbike finā velīden*** (41) ***ve lebişte finā min'umurike sinīne ve fe'alte fe'alteke'l-letī fe'alte ve ente minelkāfirin***<sup>131</sup> elhāşıl ol cāhilüñ Hāzret-i Mūsādan murādı ol ki [P107b] (1) sen benüm mün'imümsin ve seyyidümsin ve ben senüñ bendezādeñüm bu kadar luftuñ ve ihsānuñ gördüm hālā gelüp işledüģüm işe itizārdan ötüri āsitānuña yüz (2) sürdüm diye ve anı kıbtīler rab ve mün'im-i h'akīķī ittiḥāz itdüģi gibi Hāzret-i Mūsā daḥı anı rab bile ve mün'im-i h'akīķī ittiḥāz kıla pes anuñ bu cümle didükleri vehmiyyātuñ (3) ve kelimātuñ her birine ol hāzret cevāb virmeģe şürü' idüp buyururlar

**(2323) Meşnevi**

***Güft hāşā ki buved bāān melik***

***Derḥudāvendi kesī diģer şerik***

Hāzret-i (4) Mūsā 'aleyhisselām ol Fir'avnuñ bir sebīl-i cedel taķdīm eyledüģi muķaddemāta ve kelimāta cevāb virüp buyurdılar hāşā ki ol melik-i muķtedire ḥudāvend- (5) likde [H269a] şerik ola ya'ni anuñ mālikiyyetinde ve mülkinde ġayri kimseyi aña şerik olmadan ben tenzīh eylerüm didi

**(2324) Meşnevi**

***Vāhid endermülk-i ürā yār nī***

***Bendegāneş-*** (6) ***rā cüz ü sālār nī***

<sup>131</sup> “A, biz seni çocukken büyütmedik mi? Hayatının birçok yılını aramızda geçirmedin mi? Hem de o yaptığın fiili yaptın. O halde sen, o nankör kâfirlerdensin, dedi.” (Şuara 26/18-19)

Ol Allāh Vāhid-i bizzātdur mülkinde aña yār u şerīk yoqdur anuñ bendelerine andan ğayri ħudāvend ü sālār yoqdur ya'ni cemī'-i 'ibāduñ (7) ħudāvendi ve ħākimi hemān oldur ve mün'im ü mürebbī filħaķīķa andan ğayri degüldür

*(2325) Meşnevi*

*Ništ ħalķeşrā diger kes māliki*

*Şirketeş da'vā kuned cüz hāliki*

Anuñ (8) ħalķına ğayri kimse mālīk degüldür mālīk filħaķīķa hemān oldur ol pādşāh-ı bīnazīrūñ hālīk olan kimseden ğayri şirketini da'vā ider mi ya'ni anuñ (9) mülkinde ve 'ibādına ni'met virmeye ve terbiyye kılmada şirket da'vāsını eylemez illā mühlik olan kimse mālīkū'l-mülk ve mün'im ü mürebbī filħaķīķa hemān (10) oldur ki eger bir bende bir āhir bendeyi terbiyye kılsa ve aña vāfir ni'met ü şervet virse gerekdür ki ol bende ħaķīķatte kendüyi mün'im ü mürebbī bilmeye ve ol bendeye (11) ni'met ü şerveti ben virdüm dimeye eger böyle bilürse Ħaķ Te'ālāya kendüyi şerīk eylemiş olur belki mün'im ü mürebbī olan bendeye edeb oldur ki kendüyi ancak (12) mābeyninde bir ālet ve sebep bile ħattā kendü 'abd u mülükına daħı bu benüm 'abdumdur dimeye ki şer'an nehy vārid olmuşdur eger böyle demek lāzım gelürse benüm fetāmdur veyā (13) ħod ħizmetkārumdur diye andan ħazeran ki benüm 'abdumdur dimede mālīkiyyet da'vāsı bulunur pes Ħaķ Te'ālānuñ mālīkiyyetine nev'an kendüyi şerīk kılmış olur veyā (14) şirket müşābih söz [M191b] söylemiş olur pes insān kendüyi mün'im ü mürebbī şanmadan ve taħt-ı yedinde olan iĥvānını memālīk 'add eyleyüp anlara mālīkiyyet da'vāsını kılmadan (15) ħazer eyleye bu maħalde ferā'in-i zamāniye ħadem ü ħışm şāħibi olan mütekebbirīne ve kendüyi mün'im ü ğanī bilen ehl-i ğınāya 'azīm tenbīh ü ta'līm vardur ki Fir'avnuñ zikr eyledügi (16) şıfatlardan ehl-i İslām olanlar ħazer eylemek lāzımdur

*(2326) Meşnevi*

*Naķş ü kerdest naķķāş-ı men ūst*

*Ġayr eger da'vā kuned ü zulmcüst*

*(2327) Meşnevi*

*Tu netānī ebru-yı men sāħten*

(17) *Çün tüvānī cān-ı men bişnāħten*

*(2328) Meşnevi*

*Belki ān ğaddār u ān tāĝī tuvī*

*Ki kunī bāĦaķ tu da'vā-yı düvī*

*Huvellezī yuṣavvirukum filerḥāmi keyfeyeṣā'u*<sup>1132</sup> kelām-ı şerīfinüñ (18) mefhümü üzre cemī'-i nuḳūṣ u ūveri o naḳṣ u taṣvīr eylemişdür benüm naḳḳāṣ u muṣavverüm hem oldur benüm ūretümi düzmede bir āḥir kimse da'vā eylese *inneṣ-* (19) *şirke lezulmun 'azīm*<sup>1133</sup> feḥvāsınca o kimse 'azīm zūlmi dileycidür ve şirk da'vā eyleycidür bu ise muḥāldür pes benüm ebrümü belki bir ḳılımi düzmege ḳādir degülsin (20) [H269b] pes benüm dil ü cānumı fehm ü idrāk eylemege nice ḳādir olursın çünküm bir ḳıl düzmege ḳādir olmayasın ne vechle mālikiyyet da'vāsın ḳılırsın belki ol ḡaddār (21) ve ol tāḡī sensin zīrā Ḥāzret-i Ḥaḳla ikilik ve şirket da'vā eylesin bu beyt ol Fir'avnuñ ḥūnī ve ḡaddārī ve ḥaḳnāşinās didügi kelāma cevāb (22) vāḳi' olmışdur ve filḥaḳīḳa Fir'avn mālikü'l-mülk olan Allāhuñ kendüye virdügi ni'met ü salṭanatı kendünün ḳuvvet ve irādetiyle bilüp ḡaddār olmışdur (23) ve in'ām u i'tāda daḥı ve ḳabz u baştā kendüyi istiḳlālī bir kimse zu'm itmekle belki Rabb-i a'lā tevehhüm itmekle müşrik olmuş ve ḥadd-i şer'den ve bende- (24) lik mertebesinden tuḡyān ḳılmışdur pes ḥūnī ve ḳātil didügiine daḥı cevāb virüp buyururlar

*(2329) Meşnevī*

*Ger biguṣtem men 'avānīrā besehv*

*Nī bere'y-i nefis kuṣtem nī* (25) *belehv*

*(2330) Meşnevī*

*Men zedem muṣtī vü ü nāgeh fütād*

*Ān ki cāneṣ ḥod nebūd cānī bidād*

Eger ben ḥaṭā ile bir zālim 'avānī ḳatlı eyledümse ne nefsumden ötüri anı ḳatlı (26) eyledüm ve ne lu'b u lehv sebebiyle anı ḳatlı eyledüm bu ma'nā cāyızdür ki dine ne nefsumün re'y ü fikriyle ve ne lu'b u lehve anı diledüm belki ḳatle müstahaḳ (27) bir kelb imiş bir muṣt urduḳda ḳazāyla maḳtül oldu ben bir muṣt urdum ve o nāḡāḥ düşdi ol ki anuñ ḥod cānı yok idi bir cān (28) virdi ya'ni ol maḳtül olan ḳıbtinün ki filḥaḳīḳa nefḥa-yı İllāhī ve rūḥ-ı Rabbānī olan cānı yoḡdı belki rūḥ-ı ḥayvāniye ile zinde bir kelb idi pes bir (29) yumruḳ urmaḡla cān virdi murād bir şadme ile ḳatlı eyledügi ḳıbtidür ki Ḥaḳ Te'ālā süre-yi Ḳaşaşda andan ḥikāye idüp buyururlar *ve deḡale'l-Medīnete* (30) *'alāḥīne ḡafletin mineḥlihā fevecede fihā raculeyni yaḳtetilāni ḥāzā minş'atihi ve ḥāzā min'aduvvihi festegāşehullezī minş'atihi 'alellezī*

<sup>1132</sup> “Rahimlerde sizi diledügi şekilde şekillendiren odur.” (Āl-i İmran 3/6)

<sup>1133</sup> “Çünkü şirk çok büyük bir zulümdür.” (Lokman 31/13)

*min'aduvvihi fevekezehu Mūsā* (31) *feḳazā 'aleyhi ḳāle hāzā min'ameli'ş-şeytāni innehu 'aduvvun muḳillun mubīn'*<sup>1134</sup> ma'nā-yı şerīfi oldur ki Mūsā 'aleyhisselām Medīneye dāhil oldı ya'ni Mışra ol Mışr (32) şehrīnūñ ehlerinden vāḳi' olan ğafletūñ vaḳtinde ya'ni herkes kendü mühimmātına meşğul olduğı h̄inde veyāḥud ḳaylūle vaḳtinde Mışra dāhil oldı ki (33) ol h̄inde ekşer nās ğafletde ve nevmde idi pes ol şehrde iken kimseyi biri biriyle muḳātele eyler buldı o bir kimse kendünūñ şī'asından idi (34) ya'ni kendüye tābī' olan benī İsrāyilden idi ve ol birisi anuñ 'adūsından idi ya'ni ḳıbtīlerden idi ve Fir'avnuñ ḥabbāzı idi ol ḳıbtī benī (35) İsrāyilden olan kimseye odun getürmegi teklīf idüp ol daḥı ibā idüp elḥāşıl biri birleriyle ceng iderken Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām üstlerine var- (36) dı pes kendünūñ şī'asından olan sıbtī kendü düşmanı olan ḳıbtī üzre istimdād eyledi ya'ni ḳıbtīnūñ üzerine ğālib olmağa Ḥazret-i (37) Mūsānuñ kendü tābī' olan Sıbtī Mūsā Ḥazretlerinden meded [H270a] ü mu'āvenet taleb eyledi pes Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām ol Ḳıbtīye bir muşt urdı [M192a] pes anı diledi (38) ve Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām ol ḳıbtīnūñ maḳtūl olduğını gördükde didi şu kār şeytānuñ 'amelindendür benüm emşālüm olan kimsenūñ 'ameli degüldür taḥḳīḳan şeytān (39) insānı aşikārā idlāl idicidür didi

*(2331) Meşnevi*

*Men segī kuştem tu mürselzādegān*

*Şad hezārān tıfl-ı bicürm ü ziyān*

Ey Fir'avn ben bir kelb ḳatlı eyledüm (40) ammā sen nice peygamberzādelər helāk itdüñ cürm ü ziyānsuz niçe biñ ma'şüm pāki benī İsrāyil evlādından ḳatlı eyledüñ

*(2332) Meşnevi*

*Kuşteyi vü ḥünşān der- (41) gerdenet*

*Tā çī āyed bertu z'in ḥün ḥurdenet*

Sen bunı cürm olan eḫfāli depelemişsin bunlaruñ ḳanı senüñ boynuñadur senüñ üzeriñe bu ḳadar [P108a] (1) ḳan içmeden 'aceb ne gelür ya'ni bu ḳadar ḳanuñ cezāsı saña ne gelecekdür hiç bilür misin ol ḳadar 'azāb u 'uḳūbet gelecekdür ki anuñ künhini ta'bīr ü beyāna şığmaz (2) ve taḳrīr ü lisāna gele

*(2333) Meşnevi*

*Kuşteyi zürriyyet-i Yaḳūbrā*

<sup>1134</sup> "Musa, halkının haberi olmadığı bir sırada şehre girdi. Derken orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı dövüşür buldu. Kendi tarafındaki düşmana karşı ondan yardım diledi. Musa da ötekine bir yumruk indirdi, işini bitiriverdi. 'Bu şeytan işidir. O cidden şaşkırtıcı, apaçık bir düşmandır.' dedi." (Kasas 28/15)

***Berümîd-i katl-i men maṭlûbrā***

Ḥazret-i Ya'kûbuñ zürriyyetini katl eylemişsin ben maṭlûbuñ katli ümîdi (3) üzre ya'ni bu kadar benî İsrâylilüñ evlâdını katl eylemeklikden maṭlûbuñ ben idüm ki ben zuhûra gelmeyem ve saña mezâhime kılmayam

***(2334) Meşnevi***

***Kûri-yi tu ḥod merā Ḥaḫ bergüzîd***

***(4) Sernigün şud ân çî nefset mîpezîd***

Senüñ körligüne Ḥaḫ Te'âlâ Ḥazreti beni kendü ihtiyâr eyledi pes sernigün oldu ol ḥile ve tedbîrüh ki senüñ (5) zâlim ü câhil nefsüh bişürdi ya'ni nefsi-kâfireñüñ itdügi fikr ü tedbîri Ḥaḫ Te'âlâ zîr ü zeber eyledi

***(2335) Meşnevi***

***Güft ânḥārā bihil biḥîç şek***

***În (6) buved ḥaḫḫ-ı men ü nân u nemek***

Fir'avn eyitdi yâ Mûsâ hiç şeksüz bunları terk eyle benüm ḥaḫḫum ve nân u nemek ḥaḫḫı bu mıdur ya'ni Fir'avn-ı la'în çünküm (7) Ḥazret-i Mûsâdan 'aleyhisselâm bu güne ḥaḫ u râst olan sözleri işitdi aña eyitdi yâ Mûsâ bunları ḳo hiç şek ü şübhesüz benüm senüñ (8) üzerüñde olan ḥaḫḫum bu mıdur ki ben seni kendü sarâyumda yigirmi yıl miḳdârı terbiye eyledüm ve niçe ta'am u gıdâ ile seni besleyüp toyladum pes nân u (9) nemek ḥaḫḫı vardır inşâf mıdur ki ol nân u nemek ḥaḫḫını bilmeyesin

***(2336) Meşnevi***

***Ki merā pîş-i ḥaşer ḥ'ârî kuni***

***Rûz-ı rûşen berdilem târî kuni***

Ki beni ḥaşer (10) ve cem'iyet ḥuzûrında ḥ'ârlık eylesesin rûz-ı rûşeni benüm dil ü cânım üzre târî ve zulmet eylesesin ol câhilüh kıyâsı ve daḥı ekşer cühhâlüh (11) zu'mı ehl-i ḥaḫḫa budur ki nân u nemek ve ḥaḫḫ-ı terbiyeye ehl-i [H270b] ḥaḫḫ nazar eyleye ve 'avâm-ı nâs nân u nemek ḥaḫḫın gözedüp kelâm-ı ḥaḫḫı söylemeden istiḥyâ (12) ve ictinâb eyledükleri gibi isterler ki ehl-i ḥaḫ olanlar daḥı nân u nemek ḥaḫḫın gözedüp kelâm-ı ḥaḫḫı edâ eyleyeler ve anlaruñ tabî'atine ve mizâcına muḥâlif (13) ḥaḫ kelâmı söylemeyeler ḥâl bu ki ol kelâm egerçi tabî'atlerine nisbet murdur ammâ dînlerine ve âḥiretlerine nisbet güyâ ziyâde bahâlu bir dürrdür

***(2337) Meşnevi***

***Güft (14) ḥ'ârî-yi kıyâmet şa'bter***

***Ger nedârî päs-ı men derḥayr u şer***

Hazret-i Mūsā ‘aleyhisselām eyitdi ey Fir‘avn kıyāmetüñ h‘ārılığı bundan şa‘bter (15) ü müşkildür eger hayr u şerde baña pās tıtmayasın ve ri‘āyet itmeyesin ya‘ni eger hayrda ve eger şerde elhāşıl umūr-ı mütezādenüñ küllisinde (16) baña ri‘āyet itmeyesin ve benüm tarīkūme gitmeyesin kıyāmetüñ h‘ārılığı saña dağı muhkemter olur

**(2338) Meşnevi**

**Zahm-ı keykırā nemitāni keşid**

**Zehr-i mārīrā tu çün h‘āhī (17) çeşid**

Meşelā sen pirenüñ zahmını çekmege kâdir degülsin pes bir zehr-i mārı nice tıtsağn gerekdür ya‘ni dünyānuñ ‘azābı bir pirenüñ zahmı gibi ve āhıretüñ (18) ‘azābı bir mārūñ şokması gibidür pes saña bu gılzet ü şiddet eylemeden murād seni ‘azāb-ı āhıretten hılaş itmek içündür yoğsa mücerred ğaraz-ı (19) nefisle olan ihānet kabılinden degüldür saña bunuñ ‘ayn-ı menfa‘ati olduğıçün böyle şedīd söylerüm ve seni taḥkīr eylerüm didi

**(2339) Meşnevi**

**Zāhıren kār-ı tu vīrān (20) mīkunem**

**Līk hārīrā gülistān mīkunem**

Egerçi zāhıren ey Fir‘avn senüñ kārūñı vīrān eylerem līkin ma‘nāda bir hārı gülistān eylerüm ya‘ni ey (21) Fir‘avn biḥasebi’z-zāhir egerçi senüñ hūyuñ ve kār u kirdāruñ hārını vīrān eylerüm lākin minḥayşü’l-ma‘nā senüñ ol hārūñı [M192b] vīrān eyledükden şoñra (22) gülistān eylerüm ya‘ni her bir hār gibi müzī ve kabīḥ olan hūyuñ ve şan‘atuñ ki zāyil ola anuñ bedeli evşāf-ı İlähiyye ve aḥlāk-ı Rabbāniyye gülistānına (23) seni vāşıl eylerüm ve vīrān olduğıñ muḳābelesinde seni ‘imāret-i Ḥaḳḳāniyye ile ma‘mūr ve beḳā-yı Rabbāniyye ile bākī ve mesrūr eylerüm didi

**Beyān-ı (24) ān ki ‘imāret dervīrānist ü cem‘iyyet derperākendegīst ü dürüstī derşikesteğīst ü murād derbīmurādīst ü vücūd der‘ademest ü ‘alā- (25) hāzā baḳıyyeti’l-ezdādi velevzāc<sup>1135</sup>**

**(2340) Meşnevi**

**Ān yekī āmed zemīnrā mişikāft**

**Eblehī feryād kerd ü bernetāft**

<sup>1135</sup> “İmaretin yıkılmışlıkta, topluluğun dağımıklıkta, sağlamlığın kırıklıkta, isteğin isteksizlikte, vücudun yoklukta olduğunun beyanındadır. Kalan zıtlıklar ve eşler de bunlar gibidir.”



Meşelâ bir kimse geldi zirâ'at için (26) zemîni yardı bir ebleh anı gördi tākāt getürmeyüp feryād eyledi ve didi

*(2341) Meşnevi*

*K'in zemînṛā ezçi vîrān mîkuni*

*Mîşikāfî vü perîşān mî- (27) kuni*

Ki bu zemîni neden ötürî vîrān eylersin yararsın ve perîşān eylersin bunun aşlı nedür

*(2342) Meşnevi*

*Güft ey ebleh birev bermen merān*

*Tu 'imāret ez- (28) ḥarābî [H271a] bāz dān*

Ol kimse eyitdi ey ebleh yürî benüm üzerime sürme ya'ni baña ikdām eyleme ve bu huşūşda i'tirāz kılma sen 'imāreti ḥarāblıktan (29) girü bil

*(2343) Meşnevi*

*Key şeved gülzār u gendüzmār in*

*Tā negerded zişt ü vîrān in zemîn*

Bu zemîn kaçan gülzār ve gendüzmār olur tā ki bu zemîn zişt (30) ü vîrān olmaya ya'ni mādāmki böyle perîşān ve ḥarāb olmaya qābil-i zirâ'at olmaz

*(2344) Meşnevi*

*Key şeved bustān u keşt ü berg ü ber*

*Tā negerded nazm-ı (31) ü zîr ü zeber*

Kaçan bostān u keşt ve berg ü ber olur tā kim ol zemînüñ nazmı zîr ü zeber olmaya ya'ni zemînüñ evvelki nazmı ve şüreti bozulup (32) vîrān olmaya kaçan anda bostān olur ve ekin olur ve yaprak olur dimiş olur eger zemînüñ nazm u şüreti bozulmasa bu zıkr olınan (33) şeylerden birisi zühûra gelmezdi

*(2345) Meşnevi*

*Tā nebişkāfî beneşter riş-i çağz*

*Key şeved nîkū vü key gerdîd nağz*

Meşelâ āhir tā kim nişter ile çağzuñ (34) rişini yarmayasın ol kaçan nîkū olur ve kaçan laţif ü nağz olur çağz içi cerāhatlü çıbana dirler

*(2346) Meşnevi*

*Tā nesūzed ḥılthāyet ezdevā*

*Key reved (35) şūriş kücā āyed şifā*

Meşelâ āhir tā ki senüñ ḥıltharuñ devādan yanmaya şūriş kaçan gider ve şifā kaçan vāki' olur ya'ni senüñ derünuñda (36) olan ahlāt-ı fāsıde ba'zı 'ilāc u devā vāsıtasıyla

yanmaya ve zāyil olmaya senüñ derünüñüñ kaynaması ve bulanması kaçan gider ve saña nice şifā (37) vāķi' olur

**(2347) Meşnevi**

***Pāre pāre kerdī derzī cāmerā***

***Kes zened ān derzi-yi 'allāmerā***

Meşelā āhir derzi cāmeyi pāre pāre eyledi ol üstād u 'allāme (38) derziye kimse urur mı böyle diyü

**(2348) Meşnevi**

***Ki çirā in atlas-ı bügziđerā***

***Berderīdi çi kunem bidrīderā***

Ki bu güzīde atlası niçün yırtduñ ben (39) yırtılmış atlası neyleyeyüm

**(2349) Meşnevi**

***Her binā-yı köhne k'ābādān kunend***

***Ni ki evvel köhnerā vīrān kunend***

Meşelā āhir her eski bināyı ki ābādān eylerler ve ta'mīr (40) kılurlar ol köhneyi evvel vīrān eylemezler mi muqarrerdür ki anı evvelā vīrān iderler ba'de ma'mūr iderler

**(2350) Meşnevi**

***Hemçünin neccār u haddād u kaşāb***

**(41) *Hestşān piş ez'imārethā harāb***

Neccār u haddād ve kaşāb hem buncılayın anlaruñ dañı 'imāretlerinden evvel harāb eylemek kārları oldu [P108b] (1) neccāruñ ve haddāduñ harāb eylemesi vāzıhdur neccār bir çübı evvelā kesüp harāb eylemeyince anı bir şey düzmez ve kezālik haddād bir demürüñ şüretini bozmayınca bir āhir şey (2) düzmez ve kezālik kaşāb bir hayvānı evvelā zebħ idüp bozup yüzmeyince anuñ laħmı ğıdā olmağa lāyık u şāliħ olmaz

**(2351) Meşnevi**

***Ān helīle v'ān belīle kūften***

***Z'ān (3) telef gerdend ma'mūrī-yi ten***

Ol helīleyi ve ol belīleyi dögmek ol telefdan [H271b] eylediler tenüñ mi'mārlıĝını eger helīle ve belīle ve bunlar emşāli olan eczā (4) ve edviye saħk u maħk olmasa ve dögülüp şüretleri bozulmasa şıħhat-i tene ve ma'mūrī-yi bedene sebep olur mıydı ma'lūmdur ki olmazdı

**(2352) Meşnevi**

***Tā nekūbī gendüm enderāsyā***

(5) ***Key şevēd ārāste z'ān h'ān-ı mā***

Misāl-i āhir tā gendümi āsyāda [M193a] dögmeyesin andan bizüm h'ānımız kaçan ārāste olur ya'ni buğdāy degirmende eger döğüp un itmeseñ (6) bizüm h'ānımız anuñla müzeyyen olmaz ve o bize gıdā olup lezzet virmezdi bu ma'ārifi beyān eyledükden şöñra yine kışşanuñ takrīrine şürü' idüp buyururlar

(7) ***(2353) Meşnevi***

***İn takāzā kerd ān nān u nemek***

***Ki zişāştet vārehānem ey semek***

Bu takāzāyı ol nān u nemek eyledi ey semek seni dām u şaştdan hālāş idem (8) ya'ni ey Fir'avn saña gelüp tarīk-i Hākka da'vet eyledüğüm ve şedīd ü galīz söz söyledüğüm ol muqaddemā olan nān u nemegüñ muktezāsıdur bunı andan ötüri (9) eyler ki māhī gibi olan 'āşī ve sāhī seni dām-ı belādan hālāş kılam ve kahr-ı Hudādan necāt virem

***Cevāb güften-i Mūsā 'aleyhisselām mer Fir'avnrā***<sup>136</sup>

***(2354) Meşnevi***

***Ger (10) pezīrī pend-i Mūsā vārehī***

***Ezçünīn şast-ı bed-i nāmüntehī***

Eger Mūsānuñ pendini qabül iderseñ kırtulursın buncılayın nāmüntehī olan bed ü qabīh dāmdan ya'ni 'azāb-ı (11) bīnihāyetden hālāş olursın

***(2355) Meşnevi***

***Bes ki hōdrā kerdeyī bende-y hevā***

***Kirmekīrā kerdeyī tu ejdehā***

Kendüni ziyāde hevā-yı nefsuñ zebūnı eylemişsin bir kü- (12) çücük kırtcağızı sen ejdehā eylemişsin murād ol kirmekden nefsdür ki ibtidā-yı hālde za'īfdür lākin hevāsına tābi' olup murādını virdükce (13) ejderhā gibi olur ve kuvvet bulur

***(2356) Meşnevi***

***Ejdehārā ejdehā āverdeyem***

***Tā beşlāh āverem men dembedem***

Ben dağı ejdehāya ejdehā getürmişem tā kim ben (14) anı dembedem işlāha getürem ya'ni senüñ nefsuñ ejdehāsına muqābil 'aşāyı ejderhā getürdüm tā kim ol nefsuñ ejderhāsını dembedem tedricle (15) işlāha getürem

<sup>136</sup> "Musa aleyhisselamın Firavun'a cevap söylemesi"

*(2357) Meşnevi*

*Tā dem-i ān ezdem-i ĩn bişkened*

*Mār-ı men ān ejdehārā berkened*

Tā anuñ demi bunuñ deminden şına benüm mārüm ol ejdehāyı oparam (16) ya'ni tā kim ol senüñ nefsuñ ejdehāsınuñ ağızından ıan avı ve şedıd sözleri bu benüm ejderhāmuñ ağızından zühür eyleyen şalābet ve heybetlü (17) olan nefesini şıya ve anı münkesir kıla ve benüm mazhar-ı udret-i İlāhı olan mārüm senüñ muırr-ı küfr ü cehālet-i nefsuñ ejderhāsını al' u am' eyleyüp seni (18) ve alkı anuñ şerr ü zararından alāş eyleye

*(2358) Meşnevi*

*Ger rızā dādı rehıdı z'ın dı mār*

*V'erne ezcānet berāred ü demār*

Ey Fir'avn eger rızā viresin (19) bu iki [H272a] mārđan urtulduñ yosa senüñ cānuñdan o helāklik getürür ya'ni eger benüm da'vetüme ve a Te'alānuñ bendeligine rızā viresin ve kendüñi baña (20) teslım ü tābı' olmak mertebesine irgüresin bu iki mārūñ şerrinden ve zararından urtulursın ki murād ol *iki mārđan* biri senüñ nefsuñ (21) mārıdur ve biri daı bu 'aşādan zühūra gelen mārđur elāşıl bu iki ejderhānuñ şerrinden alāş olmak ve necāt bulmaq isterseñ sözime rızā (22) virüp baña tābı' olursın yosa ol nefsuñ ejderhāsı 'aqıbet senüñ cānuñdan helāk getürür ve seni mahūr u mu'azzeb olmak mertebesine yetürür (23) didi

*(2359) Meşnevi*

*Güft ela sat ustā cāduvı*

*Ki derefkendı bemekr ĩncā düvı*

Fir'avn bu kelām-ı aı abül itmeyüp azret-i Mūsāya didi yā Mūsā (24) ela ziyāde usta cādūsın ki ıle ve mekrile bu diyārda alkuñ mābeynine ikilik bıraduñ ya'ni

*(2360) Meşnevi*

*alk-ı yekdılra tu kerdı dü gürüh*

*Cāduvı rane (25) kuned derseng ü küh*

Yek dil ü yek cihet alkı sen iki bölük eyledüñ zıra cādülük seng ü kühā ve rane ve te'şır eyler ol cāhil ü nādān (26) ol mu'cize-yi izhāra ve uvvet ü udret-i zāhireyi sihr zu'm eyleyüp kendü zu'm-ı fāsidi üzre bu güne nāşāyeste kelimāt söyledi ve azret-i (27) Mūsāyı sihr uvvetiyle bu alkı iki fıra kıldı kıyās eyledi pes azret-i

Mūsā ‘aleyhisselām **ve cādihum billetī hiye ahsen**<sup>1137</sup> kelāminuñ mışdāķınca (28) ھاşlet-i ھاsene ile bir sebīl-i cedel aña cevāb virmege şürū‘ eyledi

**Nefy kerden-i Mūsā ‘aleyhisselām cāduvīrā** [M193b] **ezhod**<sup>1138</sup>

**(2361) Meşnevi**

**Güft hestem garķ-ı peygām-ı (29) Hudā**

**Cāduvī kes dīd bānām-ı Hudā**

Ĥazret-i Mūsā eyitdi ey Fir‘avn Ĥazret-i Ĥudānuñ peygāmına ve kelāmına müstağrakum Ĥudā-yı Te‘ālānuñ nām-ı şerīfiyle (30) sāhirligi kim gördi ya’ni sāhirlilik Ĥaķ Te‘ālānuñ ismiyle ve kelāmıyla bir yerde olmaz ki ھاķ bātılıñ zıddıdır nām-ı İlāhīden ve esmā-yı Rabbānīden zuhūra (31) gelen ھاřik-i ‘ādeye mu‘cize ve kerāmet dinür ammā ھاbāşetden ve küfr ü ğafletden zuhūra gelen taħayyülāta siħr tesmiye olunur pes bir kimse Allāh ismiyle bir şey’-i (32) ğarībi ibdā‘ ve izhār eylese aña sāhir diyen kāfir olur

**(2362) Meşnevi**

**Ĝaflet ü küfrest māye-y cāduvī**

**Meş‘ale-y dīnest cān-ı Mūsevī**

Cādulığuñ māye- (33) si ğafletdür ve küfrdür bir kimse Ĥazret-i Ĥaķdan ğāfil olmayınca ve küfri ihtiyār kılmayınca anuñ siħri kuvvet bulmaz ve zuhūra gelmez ammā Mūsāya mensüb (34) olan cān dīnuñ nūrı ve şu‘lesidür pes zulmet-i siħr aña nice qarīb ü qarīn olur

**(2363) Meşnevi**

**Men becādüyān ĉi mānem ey vaķiħ**

**K‘ezdemem pürreşk (35) miĝerged Mesīħ**

Ben ey vaķiħ ü bīdeb cādūlara nice beñzerem [H272b] zīrā benüm dem ve nefesümden Mesīħ pürreşk olur **Mesīħ** fa‘il vezninde eger bema’nā fā‘il (36) olur misāħa idici ya’ni arzı ölçücü ve zemīnde seyāħat kılıcı ma’nāsına olur Ĥazret-i ‘İsāya Mesīħ didükleri ķadem-i şerīfiyle zemīni (37) ölçüp anda keşret-i seyāħati olduğı i‘tibārladur eger bema’nā mef‘ül olursa memsüh dimek olur ve Ĥazret-i ‘İsāya Mesīħ dinilmek nūr-ı (38) İlāhīyle memsüh olduğundan ötüri olur ve bu beyānda ve evvelki beyānda *Fir‘avndan* murād her ‘aşrda Fir‘avnsiret olan kimseler olur *Mūsā*- (39) dan murād her zamānda ķalb-i Mūsā üzre olan ve ķadem-i Mūsā üzre seyr kılan velīler

<sup>1137</sup> “Ve onlarla en güzel şekilde mücadele et.” (Nahl 16/125)

<sup>1138</sup> “Musa’nın sihirbazlığı kendisinden uzaklaştırması”

olur ve Mesîh ta'bîri bu ma'nāya delâlet ve şehâdet (40) kıılır zîrâ Hâzret-i Mūsâ Hâzret-i 'İsâdan niçe zamân muqaddem idi vücûdı ve nâmı ve mertebesini ve şânı zuhûra gelmeyen kimseyi baña reşk eyler (41) demek maħalle enseb olmaz egerçi Hâzret-i Mūsāya anuñ vücûdı ve zuhûrı ma'lûm u meşhûr oldıysa da zîrâ muhâtab olan Fir'avn anuñ [P109a] (1) hâline ve şânına câhildür meşelâ ehl-i cedelden bir haşm bir kimsenüñ nâmını ve nişânını ve mertebesini ve şânını bilmese bâhuşuş ki ol kimse daħı vücûda gelmiş olmasa (2) fülân zamânda gelecek fülân kimse baña reşk eyler demek yerinde ve maħallinde olmaduğundan mâ'adâ ilzâm-ı haşma sebep olmaz belki mülzem olmağa sebep olur (3) pes bundan ma'lûm oldu ki *Mūsâ*dan murâd her vaqtüñ Mūsâmeşreb olan mürşidi ola ve *Fir'avn*dan murâd Fir'avnsîret olan ehl-i nefis ola (4) kaçan Fir'avnsîret olan ehl-i nefis bunları hüdâ ve sihre ve hîle ve mekre mensûb idüp siz mekr ü hîle ile ve hüd'a ve şan'atla bu hâlkı kendüñüze tâbi' (5) itdüñüz ve bize mütâba'at itmegi koyup semt-i âhire gitdüñüz diyü ta'n u inkâr eyleseler anlar bunlaruñ her birine dirler ey bîhayâ ve bîedeb biz sâhir ü mâkir- (6) lere ne vechle beñzerüz ki bizüm nefes-i hayâtbaşımızdan Hâzret-i 'İsâ bin Meryem pürreşk olur ve bizüm kelâm-ı cânbaşımızda arzû ve ğıbta kıılır demek olur lâkin (7) buradan bir su'âl lâzım gelür ki o su'âl budur ki dine bu taqdîr üzre ulü'l- 'azm olan nebî ve velîye ğıbta eylemek lâzım gelür ve mağbût olan kimse (8) ğıbta eyleyen kimseden efđal olmak görünür mağbût olan velî hod ğıbta kıılan nebîden fâzıl olmak nice mümkün olur cevâb oldur ki enbiyānuñ evliyāya (9) ve ba'zı şulehāya ğıbta eylemesi birkaç vechle cāyiz olur evvelâ bu hadîs-i şerîfle şâbit olmuşdur ki **Ebû Mâlik Eş'arî Hâzretleri** bu hadîs-i şerîfi (10) Hâzret-i Resûlden 'aleyhisselâm rivāyet kılmışdur *kāle'n-Nebî şallallāhu 'aleyhi ve sellem enne lillāhi 'ibāden leysü bienbiyā'e ve lâşuhedā'e velākin yağbiñuhum ennebiyyüne* (11) [M194a] *veşshedā'u biķurbihim ve maķ'adihim minallāh*<sup>139</sup> bu maħalle münāsib olan taħkîķ ü tafşîl cild-i evvelde *şeniden ān tūtî* [H273a] *hareket-i ān tūtīyān* beyânında *ān* (12) *demî k'ezĀdemeş kerden nihān* beytinüñ şerhinde mürür eylemişdür felyatlıb fih

(2364) *Meşnevî*

*Men becādüyān çi mānem ey cünüb*

*Ki zicānem nūr miğired kütüb*

<sup>139</sup> “Şüphesiz Allah'ın öyle kulları vardır ki onlar peygamber ve şehit değildirler, fakat peygamberler ve şehitler onların Allah'ındaki makamlarına ve yakınlıklarına gıpta ederler.”

(13) Ey nāpāk u nāṭāhir ben cādūlara nice beñzerem ki kitāblar benüm cānumdan nūr tutar ya'ni ey nāpāk ben sāhirlere ve mākirlere ne vechle müşābih olurum ki (14) cümle kitāblar benüm cānumdan münevver olur ve ḥayāt bulur kitāblaruñ veliyy-i kāmilüñ cānından ve mürşid-i fāziluñ rūḥ-ı revānından nūr bulması ednā 'ırfānı (15) olan kimseye katı rüşen ü zāhirdür meşelā eger kütüb-i İlähî ve eger eḥādîş-i nebevîden müdevven olan kütüb veyāḥud bunlaruñ ma'nāsından taşnîf (16) ü te'lîf olunan kütüb her ne ise elbette bir 'ālime ve mu'allime muhtācdur ol 'ālim ü mu'allimüñ vücudı olmaqsuz bu kütübüñ aşlā bir kimseye nef' ü fāyide- (17) si olmaz pes bu kütüb 'ālim ve mu'allim olan kimsenüñ vāsıtasıyla revnaḳ bulur ve ḳulüb-ı nāsa ziyāgüster olur bu cihetden kütüb 'ālim-i Rabbānīnūñ (18) cānından nūr bulur ve ḳulüb-ı nāsı ināre kıılır egerçi minvech 'ālim-i Rabbānī daḥı kütüb-i İlähî ve kütüb-i nebeviyyeden nūr bulmadan ḥālî gelmez ve zıkr-i şey'-i (19) mā'adāyı münāfî olmaz ammā muzāf-ı muḳadder olup ehl-i kütüb benüm cānumdan nūr bulur dinse daḥı vechden ḥālî olmaz

*(2365) Meşnevi*

*Çün tu bāperr-i hevā bermîperi*

*(20) Lācerem bermen gümān ān mîberî*

Ey Fir'avn çünkim sen hevā kanadıyla uçarsın ya'ni nefsuñuñ hevāsına uyup mākirler ve sāhirler (21) kuvvetiyle ḥalkı kendüñe cezb ü teşhîr eylersin lācerem baña ol zann u gümānı iledürsin ya'ni kendüñ mākir olup sāhirlere māyil olduḡundan beni daḥı (22) saña muḥālîf bir sāhir ü mākir zann eylersin

*(2366) Meşnevi*

*Her kirā ef'āl-i dām u ded buved*

*Berkerimāneş gümān-ı bed buved*

Her şol kimseye ki dām u dedüñ ef'ālî (23) ola ya'ni her şol kimsenüñ ki ef'ālî ḥalkı şayd itmek için dām u ḥîle ola ve derrendeler ef'ālî gibi müzî ola kerîmlere anuñ bir āhir zannı (24) olur ve ef'ālî ḥîle ve ḥud'adan pāk olan şāhib-i devletleri kendüye kıyās kıılır

*(2367) Meşnevi*

*Çün tu cüzv-i 'ālemî her çün buvî*

*Küllrā bervaşf-ı ḥod (25) bîñî sevî*

Çünkü sen 'ālemüñ cüzvisin her nice olasın külli daḥı kendü vaşfuñ üzre gümrāh u ḡavî görürsün *buvî* fi'l-i muzāri' (26) muḥātabdur *būd*den muḥaffedür şevî ma'nāsına

ya'ni çünküm sen eczā-yı 'ālemden bir cüzvsin her ne hālet ve şıfat üzre olsañ külli daħı kendü (27) vaşfuñ üzre gümrāh görürsin rāst ve dürüst görmege kādır olamazsın yāħud ħarf-i nidā mahzūf olup ey ğavı külli daħı kendü vaşfuñ üzre (28) görürsin dimek ola ve hüve'l-ensebu lilma'nā

**(2368) Meşnevi**

***Ger tu bergerdī vü bergerded seret***

[H273b] ***Ĥānerā gerdende bīned manzaret***

Meşelā çünküm sen dönesin senüñ başuñ (29) döner lācerem senüñ nazaruñ ĥāneyi dönici görür ĥālbuki dönen sensin ĥāne degüldür ancak ğalať senüñ ĥissüñde ve nazaruñdadur ki ekşeriyā hiss-i ğalať (30) eylemeden ve idrākinde ĥaťā kılmadan ĥālī olmaz

**(2369) Meşnevi**

***V'er tu berkeştī revī beryem revān***

***Sāhil-i yemrā hemī bīnī devān***

Meşelā ve eger sen keştīde deryā üzre (31) revān u cārī gidesin deryānuñ kenārını devān görürsin ĥālbuki giden ve devān olan keştī ile sensin sāhil-i deryā yirinde sākin (32) ü berķarārdur lākin senüñ ĥissüñ anı ğalať görür

**(2370) Meşnevi**

***Ger tu bāşī tengdil ezmelħame***

***Teng bīnī cev vü dünyārā heme***

Mişāl-i āħir eger sen bir 'azīm ceng ü vaķ'a- (33) dan tengdil olasın dügeli dünyānuñ içini teng görürsin ve maħbūs-ı elem olup muzāyakada ķalduĝundan cihānuñ her ne yirine gitseñ (34) anı teng [M194b] bulursın senüñ tengdil ve elemüñden ve cihānı teng görmeñden cihānuñ teng olması lāzım gelmez belki o tenglik senüñ (35) ĥālüñdür

**(2371) Meşnevi**

***V'er tu ĥoş bāşī bekām-ı düstān***

***Īn cihān būnmāyedet çün gülsitān***

Ve ger sen ĥoş ĥāl olasın dostlar murādınca (36) ol vaķt bu cihān saña gülistān gibi görünür meşelā cihān bir āyīne gibidür sen her ne şıfatla muttaşif olsañ cihānı ol şıfat üzre (37) görürsin ve muktezā-yı řab'uñ her ne ise bu 'ālemden anı şaleb kılırsın ve bir şehre daħı varsañ anı bilürsin ve anı görürsin

**(2372) Meşnevi**



***Ey besā kes (38) refte tā Şām u 'Irāk***

***Ū nedīde hiç cüz küfr ü nifāk***

Ey çok kimse seyāhat tarikiyle tā Şām ve 'Irāka gitmişdür hālbuki o (39) küfr ü nifākdan ğayri nesne görmemişdür zīrā çünkim kendü küfr ü nifākuñ ehliür her ne yire varsa küfr ü nifākdan ğayri nesne (40) görmez egerçi niçe eşyayı görürse de anlara māyil olmayup küfr ü nifākdan ğayriya nazār kılmaz

***(2373) Meşnevi***

***V'ey besā kes refte tā Hind u Hirā***

***(41) Ū nedīde cüz meger bey' ü şirā***

Ey çok kimse Hinde ve Hirāya dek gitmişdür o kimse görmedi illā ki bey' ü şirā gördi ya'ni bey' [P109b] (1) ü şirādan ğayri nesne görmedi ki anuñ maṭlab-ı a'lā ve maḫşad-ı aḫşāsı oldur

***(2374) Meşnevi***

***V'ey besā kes refte Türkistān u Çin***

***Ū nedīde hiç cüz mekr ü kemīn***

(2) Ey müstemī' olan kimse çok kimse Türkistān ve Çine gitmişdür ol kimse Türkistānda ve Çin diyārında mekrden ve kemīnden ğayri hiç nesne gör- (3) memişdür zīrā anuñ kendü ṭab'ı mekr ü kīndārdur her ne yire gitse ve her ne şey'e nazār itse anı mekrūh görür ve maḫall-i kīn ü 'adāvet bulur

***(2375) Meşnevi***

***Çün (4) nedāred müdreki cüz reng ü bū***

***Cümle-yi iḫlīmḫārā gū bicū***

Sefere giden ve seyāhat iden kimse çünkim reng ü būdan ğayri bir müdrek ve maḫsūs nesne ṭutmaz (5) aña cümle iḫlīmleri ṭaleb eyledi müdrek if'āl bābında ism-i mef'uldür ya'ni sen ol müsāfir olan kimseye di ki eḫālīmüñ cemī'isini ey müsāfir sertāser ṭaleb (6) [H274a] eylerseñ yine reng ü būdan ğayri müdrek ṭutmazsın ve rūḫānī ve ma'nevī olan şeylerden aṣlā zevḫ itmezsin zīrā senüñ muḫtezā-yı ṭabī'atuñ reng (7) ü būya māyildür anuñçün andan ğayri senden ğāfil ü zāhildür

***(2376) Meşnevi***

***Gāv derBağdād āyed nāgehān***

***Bügzered ü z'in serān bān serān***

Meşelā bir gāv nāgehān Bağdāda (8) gelür ol gāv bu ṭarafdan ol bir ṭarafa gezer ya'ni şehriñ bir ṭarafından ol bir ṭaraf-ı āḫire dek mürür eyler ba'zı nüshada z'in serān tā

*ān serān* yirine (9) *z'īn kerān tā ān kerān* vāki' olmışdur ol gāv bu kenārdan şehruñ ol bir kenārına geçer dimek olur

**(2377) Meşnevi**

***Ezheme 'ayş u hoşihā vü meze***

***Ū nebīned cüz ki* (10) *ķışr-ı ħarbuze***

Dügeli 'ayşlardan ve hoşluklardan ve meze ve lezzetlerden ol gāv görmez illā ki kavun karpuz kabuğını hālbuki ol şehruñ içinde (11) envā' ni'am mevcūdedür lākin anuñ murādı ve muķtezā-yı fevā'idi ķışr-ı ħarbuze olduğıçün andan ğayrusına nazar eylemez

**(2378) Meşnevi**

***Keh buved üftāde berreh yā* (12) *ħaşış***

***Lāyık-ı seyrān-ı gāvī yā ħariş***

Yolda düşmiş kāh veyā ħod ħaşış olur ol kāh u ħaşış bir gāvıñ veyāħud bir ħaruñ lāyık-ı (13) seyrānı olur ħarişdeki şīn zamīrdür ki 'alāsebīli'l-bedel kāha veyāħud ħaşışe 'āyid olur ve ħülāşa-yı kelām böyle dimek olur ki bir gāvıñ veyā bir ħaruñ (14) seyrine lāyık olan yolda düşen yā kāhdur veyāħud giyāhdur anlar eťime-yi nefise ve ağdiye-yi lezīzeden zevķ itmezler belki kāh u cev talebinden ğayri semte gitmez- (15) ler kezālik gāvsiret ve ħartabī'at olan kimseler dağı kaçan bir şehre gitseler ğidā-yı nefsāniyeden ğayri ve lezzāt-ı cismāniyyeden mā'adā bir nesneye meyl itmez- (16) ler anlaruñ seyrānına lāyık olan ħarnefslerinüñ ğidāsıdır ve seyāhatlerinden murād olan cev ħayvāniyyetlerinüñ muķtezāsıdır

[M195a] **(2379) Meşnevi**

***Ĥuşk bermiħ-i tabī'at çün* (17) *ķadīd***

***Besteyī esbāb cāneş lāyezīd***

Tabī'at-ı mīħuñ üzerine ķurı et gibi esbāba bağlanmış anuñ cānı hemişe ziyāde olmaz ve mertebesinden (18) geçüp terakķī kılmaz *ķadīd* ķurı ete dirler esbāb cāna muzāf oķınmaz belki ķat' olinup sūkūnla oķınur ya'ni tabī'at ki filmesel ħarlaruñ ve gāvlaruñ (19) bağlanduğı mīħ gibidür ol ħarsiret tabī'at mīħi üzre ķurı et gibi ħuşk olmuş yā pişmişdür anuñ cānı hemişe ziyāde olmaz esbāb (20) u 'ilele bağlanmışdur ķat'-ı esbāb eyleyüp cānı terakķī kılamaz ve tabī'at ķaydından āzād olamaz

**(2380) Meşnevi**

***Ān fezā-yı ħarķ-ı esbāb u 'ilel***

***Hest arzullāh* (21) *ey şadr-ı ecel***

Ve esbābı ve ‘ileli hark itmenüñ ol fezāsı ey şadr-ı [H274b] a‘zam arzullāh oldı ya‘ni esbāb u ‘ileli izāle ve terk itmenüñ müttesı‘ olan (22) şahrāsı ey ulu mertebe şāhibi arzullāh-ı vāsı‘a oldı *fezādan* murād arz-ı hākīkat olup fezānuñ hark-ı esbāb ve ‘ilele izāfeti müsebbibüñ (23) sebebe izāfeti kabīlinden olup ma‘nā böyle olsa hem cāyızdır şol fezā-yı ‘ālem-i hākīkat ki esbāb ve ‘ileli hark u terk itmek sebebiyle aña (24) vāşıl olunur ey ulu kimse arzullāh-ı vāsı‘a oldur böyle olmayup esbāb u ‘ileli bilkülliyye hark itmek mertebesi hem bir vāsı‘-i şahrā gibidür pes (25) esbāb u ‘ilelün terk eylemek mertebesi ey şadr-ı ecel arzullāh-ı vāsı‘a oldı dinse hem cāyızdır eyle arzullāh-ı vāsı‘a ki enbiyā ve evliyā aña gitmişler- (26) dūr ve terk-i esbāb u ‘ilel kılup ve ol arz-ı mu‘addese vāşıl olup anuñ ‘acāyib ü ğarāyibin müşāhede itmişlerdür ve arzullāh-ı vāsı‘a āyet-i kerīmesinüñ (27) ma‘nā-yı bātını budur ve bu ma‘nāya işāretdür bu āyet-i kerīmenüñ tefsiri cild-i evvelde *Yūsuf* hikāyesinde mürür itdi

**(2381) Meşnevi**

***Her zamān mübdel şevd çün (28) naķş u cān***

***Nevbenev bīned cihānī der‘ayān***

**(2382) Meşnevi**

***Ger buved Firdevs ü enhār-ı bihişt***

***Çün füsürde-y yek sıfat şud geşt zişt***

Beyt-i evvelde (29) şārihler naķşı cāna muzāf zu‘m eyleyüp ma‘nāyı virmede hayli tekellüf itmişler ve şifā-yı şadrđan hālī olan ma‘nā semtine gitmişlerdür naķş (30) cāna muzāf degüldür belki maķtū‘ okınur ve *cān* mışra‘-ı şānīde *bīned* kelimesinüñ fā‘ili olur ve müşebbeh arzullāh ve müşebbehün bih naķş olur ve taķdīr-i (31) kelām ol arzullāhda olan ‘acāyib ü ğarāyib her zamān naķş gibi mübeddel olur ve elvān gibi tenevvü‘ ve taħavvül kılur cān anda yeñi yeñi ‘ayān (32) u āşikārā bir cihān görür anuñçün cāna ol arzullāhdan aşlā uşanmaķ gelmez zīrā her anda niçe ‘acīb ü ğarīb şe‘n müşāhede müşāhede eyler anuñçün andan melül (33) olmaz naķş cāna muzāf olup müşebbehün bih naķş-ı cān olsa daħı cāyızdır lākin bu taķdīr üzre bīnedüñ fā‘ili kalmaz meger ki cāna ‘āyid bir (34) zamīr taķdīr olına bu vech üzre ma‘nā demek olur ki ol arzullāhuñ ‘acāyib ü ğarāyibi cānuñ naķşı gibi her zamān mütebeddil ve müteceddid olur (35) cān anda ‘ayān u āşikārā nevbenev bir cihān görür ve her demde bir ‘ālem-i cedīd müşāhede kılur anuñçün ol ‘ālemde aşlā melālet ü sa‘āmet olmaz ve (36) cāna ol ‘ālemün seyrinden uşanmaķ gelmez zīrā melālet ü sa‘āmet ve tīre-yi vāhīde üzre olan ve bir kā‘ide üzre güzer kılan şeylerden hāşıl (37) olur ve

dāyimā bir şey bir hālet üzre olsa veyāhud bir şıfat üzre güzer kılsa tabī'ata andan melālet ü sa'āmet gelür nitekim buyururlar (38) farazā eger firdevs ve enhār-ı bihişt ola çünkim bir şıfatuñ füsürdesi [H275a] oldı zışt oldı ya'ni firdevs ki cennetlerüñ begāyet a'lāsıdur (39) ve enhār-ı cennet ki cemī'-i enhāruñ elezzī [M195b] ve ahlāsıdur ma'ahazā bu cümlesi eger bir şıfat ve bir hālet üzre münce mid olmuş ve mukayyed kalmış farz olınsa (40) zışt olur ve tabī'at elbette ve tīre-yi vāhıde ve bir kā'ide üzre olan şeylerden eger rūhānī olsun ve eger cismānī olsun ve eger ma'nevī (41) olsun ve eger şūrī olsun uşanur ve melül olur anuñçün Hudā-yı Te'ālā Hazretlerinüñ kelām-ı şerīfide ekşeriyā gāh gaybetden muhātaba ve gāh [P110a] (1) muhātabdan mütekellime ve bil'akis iltifāt eylemek çok vāki' olmuşdur ve bu iltifātuñ sırrı ve sebebi oldur ki her bār ki kelām bir üslübdan bir āhır üslūba nakl (2) olına sāmī'üñ neşātını tāze eyler zīrā ādemīnūñ tabī'ati bir nev' üzre olan sözden melül olur ammā bir kelām bir nev'den bir āhır nev'e müntakıl olsa (3) mūcib-i tenşīt kılpur sāmī'ın ve mūriş taṭriye-yi derün ṭālibīn olur kemā kāle şāhibü'l-Keşşāf fitefsīr-i kavı-i te'ālā *ıyyāke na'budu ve ıyyāke* (4) *nesta'ın innelkelāmi izā nakl minuslūbin ilāuslūb kāne zālike ahsenu taṭriyeten lilneşāti's-sāmī' ve ikāzan lilişfā'i ileyh minicrāyihī 'alāuslūbi vāhid*<sup>140</sup> pes (5) kelām-ı İlāhīnūñ bu güne mütenevvi' ve müteceddid olması mütekellimūñ daḡı her anda bir şānla mütecellī olmasına delālet ü şehādetdür anuñ kelāmından sāmī'a niçe melālet gelmezse anuñ (6) cemāl-i bākemālını müşāhede eyleyen 'ārifē daḡı aşlā melālet ü şe'āmet gelmez zīrā *kulle yevmin huve fişe'n*<sup>141</sup> muktezāsınca ol hazret her anda niçe şānla mütecellīdür pes (7) 'ārifē anuñ her şānından bir lezzet-i āhır hāşıl olur anuñçün 'ārif-i billāh olanlaruñ kalbi dāyimā ter ü tāze olur ve bunlaruñ vāşıl oldukları arz-ı ḡaḡīkatūñ (8) ve mertebe-yi ulūhiyyetūñ daḡı şānı 'acāyib ü ḡarāyibi ānen feānen müteceddid olduğundan ötüri ol mertebede aşlā cāna melālet ü şe'āmet gelmez ammā bu 'ālem-i tabī'atdan (9) cān arz-ı ḡaḡīkatı ve mertebe-yi ulūhiyyetin müşāhede eyledükde aña uşanmak gelür zīrā 'ālem-i ḡaḡīkate nisbetle bu 'ālem-i tabī'atūñ lezzātı belki cemī'-i müştehiyātı ve hālātı (10) minvech ve tīre-yi vāhıde üzredür ki bu 'ālem-i tabī'atūñ lezzātı ve müştehiyātı envā' ve eşnāf üzredür ve bu daḡı şüretā mütenevvi' ve müteceddid olmadan (11) hālī degüldür lākin her kaḡı nev'e göñül meyl eylese yine

<sup>140</sup> "Söz, bir üsluptan başka bir üsluba naklolunsa dinleyen neşesini artırır, tazeler; tek üslup üzere söylenen sözden sıkıntı gelir."

<sup>141</sup> "O, her gün yaratma hālindedir (Allah yaratmak-öldürmek, fakir veya zengin kılmak, isteyene vermek gibi işlerde her an kâinatta tasarruf etmektedir.)." (Rahman 55/29)

evvel bildügi ve yine evvel gördügidür ve filhaka mādamki cān ‘ālem-i haqikatden ve müşāhede-yi mertebe-yi (12) ulūhiyyetden haberdār olmaya bu ‘ālem-i tabī‘atūñ [H275b] lezzātını ve müştēhiyātını müteceddid ve mütenevvi‘ görür ve her dem bir gūne lezzet-i cismāniyye ile nefsine hazz u naşībini virür (13) ammā ‘ālem-i haqikatden haberdār olsa ve gıdā-yı rūhāniyyeden ve tecelliyāt-ı Rabbāniyyeden hazz u naşīb olsa bu ‘ālem-i tabī‘at anuñ cism-i şühūdına nisbet (14) köhne ve fersūde olur bu hiss-i zāhirler gördügi yine eski gördügi ve giydügi ve yidügi gibi yine evvel giydügi gibi ve yine evvel yidügi gibi olur ve lihazā (15) ol ‘ālemden haberdār olan enbiyā ve evliyā ve şulehā ve ‘urefānuñ cānlarına bu ‘ālemden uşanmak gelmiş ve ol ‘āleme talib ü rāğıb olmuşlardur zīrā ol (16) ‘ālemüñ lezzātına ve hālātına hadd ü gāyet yokdur bu ecluden cennāt-ı a‘lādan ašlā bir kimseye melālet ü şe‘amet gelmez anuñçün ki anuñ enhārı bu dünyā enhārı gibi (17) dāyimā bir üslūb üzre cereyān kılmaz belki senüñ rūhuñ her nice hazz eyleyse öyle cereyān kılmaz ve kezālik anuñ ešmārı dağı bu dünyā ešmārı gibi degüldür (18) belki her kağı meyveyi bir kerre yiseñ bir gūne lezzet ve yine andan yiseñ bir āhir dürlü lezzet hāşıl olur elhāşıl bir şeyden her bār ki temettü‘ eyleye- (19) sin andan bir āhir dürlü lezzet bulursın [M196a] nitekim bu mażmūnı mü‘eyyid **kullemā ruzikū minhā minsemeratin rızkan kālū hāzā’l-lezī ruziknā minkablu ve ūtū bihī mutesābihā**<sup>142</sup> (20) āyet-i kerīmesinde ehl-i tefsīr taḥkīkler kılmışlardur nitekim ol taḥkīkātı cild-i şālişde *hikāyet-i ān zenī ki ferzendeş nemizist* sūrhında *bāğ güftem* (21) *nīmet-i bīkeyfrā* beytinüñ şerhinde irād eylemişüzdür lāzım gelürse andan taleb olına

**Beyān-ı ān ki her hiss-i müdrikirā ezādemī müdrekat-ı (22) dīgerest ki ezmüdrekat-ı ezhiss-i dīger biḥaberest**

Bu sūrh-ı şerīf anuñ beyānındadır ki ādemīden her bir müdrik olan hiss için āhir (23) müdrekat vardur ekşer nüshada ādemīden soñra nīz vāki‘ olmuşdur bu taqdīr üzre ma’nā ādemīden her bir müdrik olan hiss için bir nev‘ müdrekat-ı dīger (24) vardur ki hemān ol müdrekatı idrāk eylemek ol hisse maḥşūşdur ki ol hiss-i dīgerüñ müdrekatından āhir hiss biḥaberdür bu ma’nā hiss-i dīgere muzāf (25) olduğı taqdīr üzredür hiss-i dīgere muzāf olmayup maḥtū‘ oқınsa ma’nā dağı laṭīf olur bu taqdīr üzre ki ol hissüñ müdrekatından (26) dīger hiss biḥaberdür demek olur meşelā cemī‘-i maḥşarātı idrāk eylemek kuvvet-i bāşıraya maḥşūşdur bāki havāssuñ anda şirket ü

<sup>142</sup> “Onlardan herhangi bir meyveden rızıklandıklarında, onlar her defasında ‘Ha, bu bizim önceden rızıklandığımız şeydir.’ Derler ve o rızık birbirinin benzeri olarak kendilerine sunulur.” (Bakara 2/25)

medhali yokdur (27) ve kezālik cemī'-i mesmū'atı idrāk eylemek kuvvet-i sāmi'aya maḥşūşdur bākīsiniñ anda müşāreketi yokdur cemī'-i müzevvekātı idrāk eylemek (28) [H276a] kuvvet-i zāyıkaya ve cemī'-i meşmūmātı idrāk eylemek kuvvet-i şāmmeye ve cemī'-i melmūsātı idrāk eylemek kuvvet-i lāmiseye maḥşūşdur ki her biriniñ (29) bir āhiriniñ hişşesinde müdāhalesi yokdur

***Çünān ki her üstād-ı pīşever a'cemī-yi kār-ı ān üstād-ı pīşever dīgerest***

Meselā ancılayın ki (30) her pīşever olan üstād ol āhir pīşever olan üstāduñ kār u şan'atınıñ a'cemīsidür ya'ni ekser yā bir pīşever olan üstād kār (31) u şan'atından bir āhir üstād-ı pīşever a'cemīdür ki anuñ kārını bu işlemege kādır olmaz

***Ve bīḥaberī-yi ü ezān ki vazīfe-yi ü nīst***

Ve ol üstāduñ (32) bīḥaberligi ve a'cemīligi andan ötürdür ki ol kār anuñ vazīfesi degüldür kezālik her hiss daḥı bir āhir hissüñ kārından a'cemī ve bīḥaberdür ve anuñ (33) bīḥaber olması andan ötürdür ki āhir hissüñ kārı anuñ vazīfesi degüldür

***Delīl nekuned ān müdrekāt nīst***

Ol bīḥaberlik delīl olmaz (34) ki ol müdrekāt olmaya ya'ni bir āhir hissüñ müdrekātından bīḥaber olması delālet kılmaz ki ol müdrekāt ol hiss için olmaya belki ol (35) hiss için āhir ḥavāssuñ müdrekātını idrāk eylemek bilfi'l olmadıysa bilkuvve anı idrāk eylemege kábiliyyeti vardır nitekim cemī'-i insānuñ (36) şan'at-ı kitābete bilkuvve kábiliyyeti vardır ve cemī'-i kātibüñ daḥı her ḥırfete bilkuvve kábiliyyeti vardır bir kimseniñ bir āhir şan'atdan bīḥaber olması ol şan'at (37) ol üstāduñ bilkuvve kārı ve maḥşūli olmamasına ve lāzım geldükde anuñ ol kārı kılmamasına delālet kılmaz

***Egerçi behükmi-i ḥāl münkir buved ānrā ammā (38) ezmünkiri-yi incā cüz bīḥaberī nemīḥvāhīm***

Egerçi her hiss ü her üstād kendünüñ müdreki ve ma'lūmı olmayan şeylere ve kārılara ḥāl hükmiyle (39) münkirdür ammā bu maḥalde münkirlikten bīḥaberlikden ğayriyi dilemezüz [M196b] ya'ni her hiss ḥāl hükmiyle bir āhir hissüñ kārına müdreki münkirdür didük sen (40) bizüm bu kelāmımızdan bu ma'nāyı fehmi eyleme ki bizüm murādımız bundan her bir hiss bir āhir hissüñ kārını işlemege kādır olmaya ve bir hiss bir āhir hisse (41) lisān-ı ḥāle ben seniñ kārını işlemege ašlā kādır degülüm diyü inkār eyleye münkirlikten murādımız bu degüldür belki bu maḥalde bir hissüñ bir āhir hiss [P110b] (1) üzre ḥāl hükmiyle münkir olur dimesen murādımız ol hiss ol bir āhir hissüñ vazīfesinden ve kārından bīḥaberdür demek olur yoḥsa birbiriniñ

zātında (2) bir āhîr hissüñ cemî'î-i müdrekātını idrāk eylemege bilkuvvet kâbiliyyet vardır meşelâ kuvvet-i bâşıraya istimâ' eylemek ve kuvvet-i sâmi'aya görmek ve kuvvet-i zâyıkaya (3) işitmek ve kuvvet-i lâmîseye yimek ve bu cümleye bir āhîrinüñ kârını eylemek mümkün ve kâbildür bunlaruñ bir āhîrinüñ kârını işlemege [H276b] inkâr kılması ve ben ol (4) kârı bilmezem dimesi haķîķî degül şürîden nitekim Hâzret-i Yūsufuñ birâderleri Hâzret-i Yūsufa geldüklerinde ve Hâzret-i Yūsufuñ hużûrına dâhil (5) olduklarında Hâzret-i Yūsuf anları derhâl bildi hâlbuki bunlar Hâzret-i Yūsufuñ Yūsuf olduğına münkirler idi nitekim Hâķ Te'ālâ sûre-yi Yūsufda (6) buyurdu **ve câ'e ihvetu Yūsufe fedehalū 'aleyhi fe'arefehūm ve hum lehu munkirūn**<sup>1143</sup> bunlaruñ Hâzret-i Yūsufu bilmemesi ve aña münkir olması aşında haķîķî degül idi (7) belki aşında Yūsufu bilürlerdi lâkin müddet-i medîde ve 'uhūd-ı ba'ide mürür itmekle anlar Yūsufuñ şânından bihaber olmuşlardır bu cihetden aña Yūsuf degüldür (8) diyü inkâr kılmışlardı kezâlik her bir hiss kendü ihvânınuñ kârına aşında 'âlimdür hemân inkâr eylemeleri şürîdür ve biri birinüñ kârından bî- (9) haber olmaları ba'zı vesâyiğ sebebiyledür eger ol vesâyiğ ü mevânî' mâbeynlerinden mürtefi' olsa idi her biri bir āhîrinüñ kârını işlemege kâdir olur- (10) dı kaçan bir kimsenüñ rûhı mertebe-yi cem'e irse anuñ her bir hissi bir āhîr hissiniñ hükmini virür ve kârını kılır nitekim 'anķarîb *pes bidānî çünki* (11) *rustî ezbeden* beytinüñ şerhinde ma'lümüñ olur

**(2383) Meşnevî**

***Çenbere-y dîd cihân idrāk-i tust***

***Perde-yi pākân his-i nāpāk-ı tust***

Ey Fir'avnsîret (12) ve şüretperest cihânı görmekligüñ dâyiresi ve miķdârı senüñ idrāküñ kadardur pāklaruñ perdesi senüñ nāpāk olan hissüñdür *çenbere* kaşnağa (13) ve dâyire olan şey'e dağı dirler burada miķdâr ve mertebe ma'nâsına bir sebîl-i isti'âre isti'mâl olunmuşdur *dîde* bunda *dîden* ma'nâsınadır *idrāk-i* (14) *tust* 'alâtaķdîri'l-muzâf *kadr-i idrāk tust* taķdîrinedür ve *pākāndan* murād her şey'i haķîķiyle görüp bilen ehl-i Allâhdur taķdîr-i kelâm ve hülâşa-yı (15) merâm budur ki ey ehl-i şüret cihânı görmeklik ve anuñ haķîķatine nazar ırgürmekligüñ mertebesi ve miķdârı senüñ idrāküñ miķdârıdır eger idrāküñ (16) kalîl ise bu cihânı dağı kalîl görürsin ve eger idrāküñ celîl ise bu cihânı dağı mezâhir-i esmâ ve şıfat-ı İlâhî müşâhede

<sup>1143</sup> “Bir de Yusuf'un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Derhal onları tanıdı. Onlar ise onu tanımıyorlardı.” (Yusuf 12/58)

kılmakla ‘azîm ü celîl (17) görürsin ve pāk u t̄ahir olan evliyānuñ müşāhede kılduğı gibi müşāhede kılırsın ve anları dağı ne gūne kimseler idūđını ma‘alyakīn görür- (18) sin ve bilürsin [M197a] ol pāklara perde olan ve anlaruñ zevātını müşāhede kılmāđa mānī‘ gelen senūñ nāpāk olan h̄islerūndür ve h̄iss-i cehl ü ğaflet (19) ve ‘adem-i ma‘rifet ü inkār ve ehl-i H̄akka buđz u ‘adāvet ve bunlar emşāli olan şıfatlarla mülevveş ü nāpāk olur

*(2384) Meşnevi*

*Müddetī h̄issrā bişū z’āb-ı ‘iyān*

(20) *İnçünin* [H277a] *dān cāmeşüy-ı şūfiyān*

Ey ehl-i tuđyān bir müddet h̄issūñi āb-ı şühūd u ‘iyāndan bu şūfīlerūñ cāmeşüyluđını bunuñ gibi bil ya‘ni (21) ey ehl-i ğaflet senūñ h̄islerūñ şübhe ve şükūk ve cehālet ü ‘adem-i ma‘rifetle mülevveş ü nāpāk olmuşdur gerekdür ki bir niçe zamān anı yakīn ü mu‘āyene (22) şuyıyla yuyasın tā anlarda nāpāklükden eşer kılmayup nūr-ı yakīn ü ‘iyānla her biri münevver olup pāk u t̄ahir olalar ehl-i şafā olan şūfīlerūñ (23) cāme yumasını bunuñ gibi bil *ve şiyābeke fetahhir*<sup>144</sup> āyet-i kerīmesinden müstefād olan ma‘nāyı dađı buña göre feh̄m kılmak ki ehl-i tahkīk *tahharu nefseke* demekle (24) tefsīr eylemişlerdür *Nefāhātde* mezkūrdur ki **Şeyh Ebulhasan** nakl ider ki H̄azret-i Peyğamberi h̄vābda gördüm baña didi ki *yā EbālHasan tahharu şiyābeke ‘aniddenesu* (25) *tuḥaz bimededallāh fīkulli nefis*<sup>145</sup> pes şiyābdan murād kendü nefsimūñ evşāfi idūđını bildüm ve aña ‘ālim oldum

*Beyt*

*Dertu pūşīde lutf-ı Yezdānī*

*Hil‘atī* (26) *ezşifāt-ı rūḥānī*

*Dāreş ezlevş-i h̄işm u şehvet dūr*

*Tā bepākīz key şevī meşhūr*<sup>146</sup>

*(2385) Meşnevi*

*Çün tu geştī pāk perde berkenend*

*Cān-ı pākān h̄vīş* (27) *bertu mīzenend*

<sup>144</sup> “Ve elbiseni (öz benliğini) artık temizle.” (Müdesir 74/4)

<sup>145</sup> “Ya Ebu Hasan, elbiseni kirden temizle, ta ki her bir nefesde Allah’ın yardımı ile haz alasın!” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 172.

<sup>146</sup> “Sende Hazret-i Yezdan’ın lutfu gizlidir, hil‘atin ruhani sıfatlardandır. Gönlün h̄işm ve şehvet kirinden uzak tut ki böylece temizlikle meşhur olasın.”



Çünkü sen pāk olasın senüñ hislerüñden perdeyi kıparurlar pāklerüñ cānı saña kendülerin ururlar *kunendde* kâf maẓmûm okınmak (28) dağı cāyiz olur *berkunend* ref iderler ma'nāsına olur hūlāşa-yı kelām ve ta'bīr-i merām oldur ki ey hisleri nāpāk olan kimse çünkü sen elvās-ı bāṭinī ve encās-ı (29) ma'nevīden pāk olasın senüñ çeşm-i cānuñdan perdeleri ref iderler çünkü çeşm-i cānuñdan perde mürtefi' ola pāklerüñ rūhı kendüleri saña muķārın (30) kılurlar ve sen ol ervāh-ı muķaddeseyi müşāhede itmekle kâdir olursın ve anlaruñ zāhirde olanlarinuñ ve dağı bāṭın 'ālemde kırar kılanlarinuñ merātibini (31) ve evşāf u esrārını bilürsın ve bir vech-i yakīn mu'āyene kılırsın ve bu rū'yet ü müşāhede çeşmüñ naşībidür ğayri hislerüñ rū'yet ü müşāhede- (32) den hazz u behresi yokdur nitekim buyururlar

**(2386) Meşnevi**

***Cümle 'ālem ger buved nūr u şuver***

***Çeşmrā bāşed ezān hūbī haber***

Farazā cümle 'ālem eger nūr u şuver olsa ol (33) bir hūbdan çeşmüñ haberi olur zīrā nūr u şuver maḃşarātdandır maḃşarātu idrāk itmez illā ki başar pes şuver-i maḃbūbeden ancak başar haber tıyar ğayri (34) hislerüñ andan haberi olmaz

**(2387) Meşnevi**

***Çeşm bestī gūş miyārī bepiş***

***Tā nümāyi zūlf ü ruḃsāre-y bitiş***

Meşelā çeşmüñi bađlayasın ve gūşı öñe (35) getüresin tā kim aña bir bütüñ zūlf ü ruḃsāresini aña gösteresin ya'ni gözünü örtüp kılađuñı bir maḃbūba karşı muķābil tıtasın tā kim (36) aña bir maḃbūbuñ [H277b] zūlfini ve ruḃsāresini göstermege kışad eylesesin

**(2388) Meşnevi**

***Gūş gūyed men beşüret negrevem***

***Şüret er bāngī zened men bişnevem***

Gūş (37) dir ki men şürete meyl ü teveccüh eylemezem şüret eger bir bāng ve bir şadā ura ben anı [M197b] işidürüm ya'ni gūş lisān-ı hālle dir ki şürete bağmak (38) ve anı müşāhede kılmak benüm kār u vazīfem degüldür belki benüm şānum ve hāşiyetüm oldur ki eger bir şüret şadā eyleye ben anı istimā' eylesüm

**(2389) Meşnevi**

***'Alimem men (39) lik enderfenn-i h'viş***

***Fenn-i men cüz harf u şavtı nist biş***

Ne‘am ben ‘ālim ve haberdārum līkin ancak kendü fennümde benüm fennüm bir şavtı kendüme (40) cezb idüp anı idrāk eylemeden ğayri ziyāde degüldür belki hemān benüm fennüm ve şan‘atum bir şavtı kendüme cezb düp anı idrāk eylemekdür dir

(41) (2390) *Meşnevi*

*Hîn biyā bîni bibîn in hūbrā*

*Nîst bîni derhur in maṭlūbrā*

Eger buruna diseñ ey burun āgāh ol gel bu hūbı gör [P111a] (1) bîni bu maṭlūba lāyık degüldür zîrā görmek anuñ vazîfesi degüldür belki anuñ vazîfesi istişmām eylemekdür lâcerem lisān-ı hālle bîni böyle dir

(2391) *Meşnevi*

*Ger buved müşk (2) ü gülābî bû berem*

*Fenn-i men inest ü ilm ü maḥberem*

Eger bir müşk ü gülābî ola bûy iledürüm ve andan rāyiḥa alurum benüm fennüm budur ve ilm ü maḥberem budur ya‘ni burun (3) lisān-ı hālle dir ki eger bir müşk ve gülāb olursa ben andan rāyiḥa alurum ancak benüm fennüm ve ilmüm ve haberüm budur bundan ğayriya istiṭā‘atum yoḫdur *maḥber* haber ma‘nāsınadır

(2392) *Meşnevi*

*Key bibînem (4) men ruḥ-ı ān sîmsāk*

*Hîn mekun teklîf mā leyse yuṭāk*

Ben ol sîmsāk dilberüñ cemāl u ruḥını kaçan görürüm pes imdi āgāh ol baña teklîf-i (5) mā lāyuṭāk eyleme zîrā buruna gör dimek ṭāḳati olmaduğı şey’i teklîf eylemekdür eger sen anı müşāhedeye teklîf eyleseñ ol dağı saña lisān-ı hālle (6) baña teklîf-i mā lāyuṭāk eyleme benüm aña isti‘dādum yoḫdur dir

(2393) *Meşnevi*

*Bāz hiss-i kej nebîned ğayr-i kej*

*Hvāh kej ğaj piş-i ü yā rāst ğaj*

(2394) *Meşnevi*

*Çeşm-i aḥvel ezyekî (7) dîden yaḳîn*

*Dān ki ma‘zūlest ey hvāce ma‘în*

Girü egri hiss egriden ğayri görmez isterseñ anuñ öñünde egri git isterseñ toğrı git ğaj (8) zā‘-i Fārisiyle sürtün dimek ma‘nāsına emrdür burada git dimekten ‘ibāret olur aḥvel göz biri görmeden bişekk bil ki ma‘zūldür ey ma‘în-i dîn (9) olan hvāce *ma‘în* fetḥ-i mîmle oḳınursa cārî ma‘nāsına olur ya‘ni ey cārî ve māyil olan hvāce dimek

olur ba'zı nüshada bu mışra'uñ yirine *nāzır-ı şirkest* (10) *nī tevḥīdbīn* vāki' olmışdur bu nüsha üzre ma'nā şaşı göz bir görmekten yaqın ü taḥkik budur ki şirke nāzırdur ya'ni iki görıcüdür tevḥīdbīn degüldür (11) demek olur ve ḥülāşa-yı kelām her bir hissüñ kendüye [H278a] maḥşuş bir ḥāşıyyeti ve vazīfesi olup kendü muktezāsından ve ḥāşıyyetinden ḥāric bir āḥir kāra (12) kādir olamadığı gibi egri hissüñ daḥı ḥāşıyyeti egri görmekdür zīrā egri hiss egri görmeden ḡayriya kābil degüldür pes isterseñ sen anuñ (13) öñünde egri git isterseñ toğrı git senüñ toğrı gitmeñi daḥı ol egri görmek muḡarrerdür zīrā çeşm-i aḥvel bir görmekten bīşek ma'zūldür (14) ey toğrıya ma'ın olan bunı böyle bil ve ey rāsta māyil olan efendi buña teyaḡkun kı

*(2395) Meşnevi*

*Tu ki Fir'avni heme mekri vü zerḡ*

*Mermerā ezḡod* (15) *nemīdāni tu fark*

*(2396) Meşnevi*

*Menger ezḡod dermen ey kejbāz tu*

*Tā yekirā tu nebīni ḡod dü tu*

Muḡaddemā şaded Ḥazret-i Musānuñ 'aleyhisselām Fir'avna [M198a] cevāb vir- (16) mesi ḥuşuşında idi *elkelāmu bicerri'l-kelām*<sup>1147</sup> feḥvāsınca münāsebetle bu ḡadar ma'ārif ü letāyif zuhūra geldükden şoñra yine Ḥazret-i Mūsānuñ Fir'avna cevāb (17) u ḥiḡāb virmesine şürü' idüp bu beytlerle anuñ lisānından Fir'avnsiret olanlara ta'rizen tenbīh ü ta'līm buyururlar aşıl *Mūsādan* murād her 'aşrda (18) Mūsāmeşreb olan ve ḡalb-i Mūsā üzre seyr kılan mürşid-i kāmil olur ve *Fir'avndan* murād şol tarīḡ-i Ḥaḡdan tecāvüz eyleyen Fir'avntabī'at kimseler (19) olur ki anlar kendülerüñ ḡabāşet-i cebeliyyeleri üzre aşḡāb-ı dile nazar eyledükde anları daḥı kendüler gibi mekkār u ḡaddār kıyās iderler ve kendülerüñ sū'-i ḡālını (20) anlara isnād kılarlar pes ol Mūsāmeşreb olan velīlerüñ her biri bu münkir ve ḡāḡī olanlaruñ her birine ḥiḡāben dirler ey Fir'avnsiret sen ki henüz (21) daḥı Fir'avnsın dügeli mekr ü zerḡsin lācerem sen taḡkīken beni kendüñden fark itmegi bilmezsin belki kıyāsü'n-nefs 'ale'n-nefs idüp beni daḥı kendü nefsuñ (22) gibi ḡaddār u mekkāre şanursın ve beni bu eclden cādūlğa ve mekre nisbet kılursın baña kendüñden nazar eyleme ey kejbāz sen tā ḡadd-i zātında bir olan şey'i (23) iki ḡat görmeyesin ya'ni vaḡdet-i zāta şerīk ḡoşmayasın ve kendüñi bir mevcūd-ı ḡaḡikī bilmeyesin belki cemī'-i eşyāyı müstehlek ve fāni görüp vāḡid-i (24) ḡaḡikī hemān Ḥudā-yı Te'ālāyı göresin

<sup>1147</sup> "Laf lafı açar."

*(2397) Meşnevi*

*Binger endermen zimen yek sā'atī*

*Tā verā-yı kevn bīnī sāḥatī*

*(2398) Meşnevi*

*Vārehī ezteṅgi-yi ĩn neng ü nām*

*İşk(25) ender'ışk bīnī vesselām*

Ey Fir'avnsiret bir sā'at baña benden nazar eyle ḥattā kevnüñ verāsında bir 'azīm meydān göresin bu neng ü nāmuñ tengligünden (26) kırtulasın 'aşk içre 'aşk göresin vesselām ya'ni eger benüm zātumı ve mertebe-yi 'āliyemi görmek isterseñ [H278b] gerekdür ki benden ḥāşıl olan nūr-ı (27) yakīnle bir sā'at baña nāzır olasın tā bu kevnüñ verāsında bir şahrā-yı vāsī' ve meydān-ı ferāḥ müşāhede kılasın ki cemī'-i ekvān anda bir ḥardal dāne- (28) si kadar ola ve cümle 'uḳūl u efhām anuñ kemāl-i vūs'at ü füşhatinden hāyim ve ḥayrān kıala bu neng ü nām i'tibār-ı enām u 'avām bir cāy-ı teng gibidür (29) tengliginden ve kayd u ḥabsinden ḥalāş olasın ve bir mertebeye vuşul bulasın ki ol mertebede maḥzā cem'iyet içre muḥabbet ve lezzet içre lezzet göresin (30) selām senüñ üzerüñe ola eger sözüñ kabül iderseñ cānuñ bu didigüm mertebeyi bula ve şürete muḳayyed olmadan āzād ola

*(2399) Meşnevi*

*Pes bidānī çünkü (31) restī ezbeden*

*Güş u bīnī çeşm mīdāned şuden*

Pes bilürsin çünkim bedenden kırtulasın ve ḥicāb-ı tenden necāt bulasın güş (32) u bīnī çeşm olmaḳlıḳ bilür imiş ya'ni çünkim muḳtezā-yı tenden ve kıuyūd-ı bedenden ḥalāş olup 'ālem-i keşretten güzer kılup mertebe-yi cem'e vāşıl ola- (33) sın ve ḥaḳīḳatü'l-ḥaḳāyıkı müşāhede kılasın ol mertebede mu'āyebe kılursın ki güş u bīnī göz gibi görür imiş ve bunlar daḥı eşyāyı müşāhede kıлмаḳı (34) bilür imiş belki ḥavāşş-ı ḥamse ve zāhireden her bir ḥiss bir āḥir ḥissüñ kārını kıılır imiş ve ḥāşşiyetin virür imiş nitekim İbn Fārız Ḥazretleri- (35) nüñ bu kelimāt-ı tayyibe ve ebyāt-ı şerīfesi bu mazmūnı mü'eyyid olur ve bu ma'nāya delālet [M198b] ve şehādet kıılır

*Beyt*

*Fekullī lisānun nāzırın misma'un (36) yedun*

*Linuḳḳin ve idrākin ve sem'in ve batşeti*

*Fe'ayniye nācet vellisānu muşāhidun*

*Ve yentiķu minni's-sem'ū velyedu uşgati*  
*Ve sem'īye 'aynuñ tectelī kulle mā bedā*  
*Ve (37) 'ayniye sem'un inşedā'l-ķavmu tunşiti*  
*Ve minniye 'aneydin lisānī yedun kemā*  
*Yedī lī lisānun fihīṭābī ve huṭbeti*  
*Kezāke yedī 'aynun terā kulle mā terā*  
*Ve 'aynī (38) yedun mebsūtatun 'inde beṣṭatī*  
*Ve sem'ī lisānun fīmuḥāṭabetī kezā*  
*Lisāniye fīşgā'ihī sem'ū munşitī<sup>1148</sup>*

Bu ebyāt-ı şerīfenūñ icmālen şerhi budur ki (39) bunda zıkr olındı feizā kāne kezālik ḥāl bu minvāl üzre oldıysa pes benüm küll-i a'zā ve eczām lisāndur benüm nuṭķum içün ve benüm küllī vücūdum (40) nāzırdur idrāk-i ma'ānī ve ḥaķāyık içün ve benüm cümle cesedüm sem'dur istimā'-ı aḥādīs ü kelimātum içün ve benüm her cārihum yed-i ķudretdür baṭş içün (41) ḥāşıl-ı kelām her kim mertebe-yi aḥadiyyete vāşıl ola anuñ her bir a'zāsı āḥirinūñ ḥükmin icrāya ķādir olur vaķtā kim benüm her bir 'uzvum āḥirinūñ [P111b] (1) ḥükmin icrā ve her bir cüzvüm şāḥibinūñ 'amelin edā itmege ķādir oldıysa ve bu ḥāşşa bende zuḥūr buldıysa pes benüm gözüm münācāt ve 'arz-ı ḥācāt ider ve lisānum (2) müşāhede-yi esmā [H271a] ve şifāt ve benden sem'um nuṭķ idüp edā-yı kelimāt ider ve yedüm işgā ve istimā' ider ve benüm sem'um bir çeşmdür ki mücellā olur anda her ne şey ki (3) zāhir ola ve benüm gözüm bir ķulaķdur ki eger bir ķavm teğannī ve terennüm eyleseler inşāt eyler ve sükūt kılar ve benüm vücūdumdan ḥāşıl olan ķudret-i kāmile ve eyd-i şāmile- (4) den bir şey işlemege benüm lisānum bir yed-i ķavīdür nitekim yedüm benüm içün lisāndur ḥiṭāb u huṭbede ve kezālik ya'ni 'aynum sem' ve yedüm lisānum olduğı gibi yedüm bir

<sup>1148</sup> “Benim her uzvum ve parçam benim nutkum için lisandır. Benim bütün vücüdum mānālar ve hakikatler için bakıcıdır. Benim bütün cesedim kelimelerimin sözlerini işitmek için kulaktır. Benim her bir organım, tutmak için kudret elidir. Hāşıl-ı kelām ahadiyyet mertebesine vāşıl olursa onun her bir uzvu, ötekinin hükmünü icra etmeye kadir olur. Benim her bir uzvum ötekinin hükmünü icra edince ve her bir parçam sāhibinin amelini edā etmeye kadir olunca ve bu hassa bende zuhūr ettiğine göre: O halde benim gözüm münācaatta bulunur ve arz-ı hācet eder, dilim bendeki isim ve sıfatları müşāhede eder. Kulağım konuşup kelimeler söyler, elim işitir ve dinler, benim kulağım bir gözdür ki zāhir olan her şey onda görülür, benim gözüm bir kulaktır ki eğer bir topluluk teğannī ve terennümde bulunsa dinler ve susar. Benim vücūdumdan hāşıl olan kāmil kudretten ve şümüllü ellerden her şeyi işlemege benim lisānım bir eldir. Nitekim elim hitab ve hutbede benim için lisandır. Kezā gözüm ve kulağımda elim ve dilimdir. Elim gören bir gözdür, gözümün gördüğü her şeyi görür. Gözüm her açılış ve sıçrayışta açılmış bir eldir. Kulağım hitapta ve konuşmada bana bir lisandır. Kezā dilim onu dinlemede ve işitmede dinleyici bir kulaktır. Sāir vasıfları da bunlara kıyas et, bunlar bu garib mertebeye āit hallerdendir.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 380-381.

‘ayndur (5) ki görür her ne şey ki ‘aynum görür ve kezālik bir yed-i mebsūtedür ‘inde külle’l-başet vessaṭvet [ve sem‘um bir lisāndur ki baña muḥāṭaba ve mükālemede kezālik lisānum elini işgā ve (6) istimā‘ itmede bir sem‘-i mansıtdur ve kıs alā -M] hāzā sāyirü’l-evşāf ki bu mertebe maḥşüş olan ‘acāyibātdandur

**(2400) Meşnevi**

***Rāst güftest ān şeh-i şīrīnzebān***

***Çeşm (7) gerded mübemū-yı ‘ārifān***

Ol şīrīnzebān olan şāh rāst dimişdür ‘āriflerüñ vücūdı mübemūy çeşm olur *şāh-ı şīrīnzebān*dan murād (8) ekşer ihtimāl Ḥaḳīm Senāyī Ḥazretleri olmaḳdur ekşer maḥalde Ḥazret-i Ḥudāvendigār anlaruñ kelām-ı durerbārlarıyla istiḫād buyururlar Şeyḫ ‘Aṭṭār Ḥazretleri olsa daḫı (9) cāyızdır ki anlaruñ kelāmıyla daḫı ba‘zı maḥalde istiḫād buyururlar ammā Ḥazret-i Peygamber olmaḳ hem mümkindür lākin mütedāvil olan ḥadīş kitāblarında hīç bu mefhūmda (10) bir ḥadīse bu āna dek rāst gelmek vāki‘ olmadı ‘aceb degüldür ki ba‘zı kitābda mevcūd olsun ve şeh-i şīrīnzebāndan murād Ḥazret-i Peygamber ‘aleyhisselām (11) olsun dinürse Ḥazret-i Mevlānā ekşeriyā ḥadīş-i şerīfe işāret buyurduḳları maḥalde de’b-i şerīfleri oldur ki yā güft Peygamber dirler veyāḫud elbette (12) yā Resūl nāmıyla veyāḫud Nebī nāmıyla veyāḫud Ḥazret-i Muştafā dimekle elḫāşıl ḥadīse işāret buyurduḳları yirde bir lafzla ta‘bīr itmişlerdür ki ol beyt (13) ḥadīş ma’nāsı olduḫına ol lafz ve ol ta‘bīr elbette ḳarīne olur bunda ise ḥadīş ma’nāsına ḳarīne olduḫı eclden āna bir kelāmı olmaḫa ihtimāl (14) virildi ‘ārif Ḥaḳḳı bilen ve şāḫib-i başīret olan kimseye dirler ve başīret bir nürdür ki cemī‘-i a’zāda bizātihā sāriyedür ve her ‘uzvda müdrük (15) ü ‘ālim oldur ba‘zı ‘uzvda maḥşüş ve ba‘zısına ḫayrimaḥşüş degüldür belki [her bir ‘uzvda mevcüddür pes ‘āriflerüñ her bir ‘uzvı ve her bir cüzvi ‘ayn-ı (16) başarı başīret olmuşdur ve ol başarı başīretle -M] her ḳanḫı ‘uzvdan olursa [M199a] olsun eşyāyı müşāhede ḳılmışdur [H279b] pes çeşmden ḫayriya rü’yet ü müşāhede (17) isnād eylemek ‘aḳla eb‘ad u ebred geldüḫiçün bu maḫalli Ḥaḳ Te‘ālānuñ ḳudretine ve irādetine ta‘līḳ idüp Ḥaḳ Te‘ālā dilerse her ‘uzvı çeşm idüp (18) bīḫadeḳa ve bī‘ayn ol ‘uzv ol şey’i görmeḫe ḳādir olur dimeḫi işbāt içün bu ebyāt-ı şerīfe ile ḫüccet ü bürhān ibrāz iderler

**(2401) Meşnevi**

***Cismrā çeşmī (19) nebūd evvel yakīn***

***Derrāḫim būd ü cenīn-i gūştīn***

**(2402) Meşnevi**

**‘İllet-i diden medān pīh ey püser**

**V’erne h’vāb endemedī kes şuver**

Yaķın ve muhaķķaķdur (20) ki cismüñ evvel çeşmi yoĝidi zīrā ol cism evvel raħm-i māderde cenīn-i gūştīn idi ya’ni gūşte mensüb cenīn idi pes Hāķ Tebāreke (21) ve Te’ālā bir pīhpāreye nūr virüp anda görmeĝi halk eyledi ve ol hadeķa içre mevzū’ olan pīhpārelerüñ rü’yet müstakīlen kendü hāşşiyetleri (22) degüldür belki rü’yeti Hüdā-yı Te’ālā anlaruñ vücūdında halk itmekle ve anları rü’yete ālet kıılmaĝla anlar eşyāyı görürler ve rü’yete ķādir olurlar imdi ey (23) püser pīhpāreyi görmeĝe ‘illet bilme ya’ni bu ālet-i rü’yet olan pīhpāreleri elbette rü’yeti muķtezā ve müstelzemdür dime ve bunlaruñ vücūdını görmeĝe (24) haķīķaten sebep ü ‘illet zann eyleme ve bunlarsuz görmek nice mümkindür diyü söyleme eger bu pīhpārelerüñ vücūdı görmeĝe elbette ‘illet olaydı kimseye (25) h’vāb içre şüretler görmezdi h’vāb içre bu ķadar eşķāl u şuveri gören hissüñ hod pīhpārelere ihtiyācı yoķdur pes ma’lüm (26) oldu ki bu zāhirde olan hadeķasuz ve ‘aysuz görmek mümkin olur imiş nitekim hadeķasuz ve ‘aysuz gören t̄ayifeyi bu ma’nāyı işbāt (27) için meşel mevķi’inde irād idüp buyururlar

**(2403) Meşnevi**

**Ān perī vü dīv mībīned şebīh**

**Nīst k’enderdīdegāh-ı her dü pīh**

Meşelā ol perī ve dīv görür (28) her ikisinüñ dīdegāhında pīh şebīh yoķdur şebīh mışra’-ı şāniye maşrūf olur ya’ni her iki t̄ayifenüñ dīdeleri maħallinde pīhpārelere mānend (29) nesne yoķdur zīrā pīhpāreler vāsıtasıyla görmek ecsām-ı keşīfe olan hayvānāta maħşūşdur perī vü dīv ecsām-ı laķīfe ķabīlindendür anlaruñ görmesi (30) hadeķaya ve pīhpārelere muħtāc degüldür belki Hāķ Te’ālā Hāzreti anlaruñ vücūdında bir hiss halk eylemişdür ki anuñla görürler ve lāzım olan şeyleri (31) anuñla idrāk kıılırlar ve ol hissüñ ve nūruñ anlaruñ vücūdında maħall ü mevzī’i hadeķa ve pīhpāre degüldür zīrā anlaruñ vücūdında ve dīdegāhında (32) aşlā pīhe müşābih nesne yoķdur bu vech daħı mümkindür ki şebīhden muķaddem insān lafzı muķadder olup ve böyle dine ki ol perī vü dīv insāna şebīh görür (33) ya’ni insān mānendi mubaşşırātı idrāk [H280a] kıılır hāl bu ki her iki t̄ayifenüñ dīdegāhında pīhpāreler yoķdur

**(2404) Meşnevi**

***Nūrrā bāpīh-i ḥod nisbet nebūd***

**(34) *Nisbeteş bahşīd Ḥallāk-ı Vedūd***

Aşlında nūruñ pīhpārelere ḥod nisbeti yoğidi lākin Ḥallāk-ı Vedūd aña nisbet bahş eyledi ya'ni eger nazār (35) olınsa nūruñ ḥadeḳada olan pīhpārelerle aşlā münāsebeti yoḳdur ve aşlında daḫı biri birine münāsib degüller idi zīrā biri keşīf ve biri (36) laṭīfdür pes beynehümāda münāsebet olmaz velākin ol Vedūd olan Ḥallāk [nūr-la -P] pīhpārelere nisbet [M199b] bahş eyledi evvelā merdümün dīdede bir leṭāfet (37) ḥalk eyleyüp nūr-ı başarla o leṭāfetün mābeyninde münāsebet ḥāşıl oldı ḥattā nūr-ı başār ol merdümünde olan leṭāfet vāsıtasıyla 'ayna ta'alluḳ kıldı (38) rūḥuñ cisme ta'alluḳı gibi

**(2405) *Meşnevi***

***Ādem ezḫākest key mānend beḫāk***

***Cinni eznārest biḥiç iştirāk***

Ādem ḥākdendür ḥāke kaçan beñzer cinnī daḫı āteşdendür (39) hiç iştirāksüz ya'ni ādemün madde-yi cismāniyyesi ḥākdendür ve Ḥaḳ Te'ālā insānuñ cimini sülāle-yi tīnden ḥalk eylemişdür ḥāl bu ki (40) insān aşlā ḥāke beñzemez ve Ḥaḳ Te'ālā cinnīleri daḫı ***ve ḥalāka 'l-cānne minmāricin minnār***<sup>149</sup> āyet-i kerīmesinün mişdāḳınca şu'le-yi nārdan ḥalk eylemişdür (41) ki anlaruñ vücūdında sāyir 'unşuruñ iştirāki yoḳdur ma'ahazā bunlar daḫı yine nāra müşābih degüllerdür nitekim buyururlar

**(2406) *Meşnevi***

***Nīst mānendāy āteş [P112a] (1) ān perī***

***Gerçi aşleş ūst çün mībingerī***

Ol perī āteşe mānendāy u müşābih degöldür egerçi ol perīnün aşlı ol āteşdür çünkim nazār eyleyesin nitekim (2) bu āyet-i kerīme maźmūnı mü'eyyid olur ki ***velcānne ḥalāknāhu minḳablu minnāri's-semūm***<sup>150</sup> buyurdu

**(2407) *Meşnevi***

***Mürġ ezbādest key māned bebād***

***Nāmünāsibrā Ḥudā nisbet (3) nihād***

Mürġ daḫı bāddandur ammā bāda kaçan beñzer ya'ni tūyūruñ nutfesi bāddur lākin anlaruñ ecsāmı bāda beñzemez nihāyet māfilbāb oldur ki ḳādir-i (4) Vehhāb olan

<sup>149</sup> “Cinleri dumansız halis ateşten yarattı.” (Rahman 55/15)

<sup>150</sup> “Cinleri de daha önce zehirleyici, güçlü bir ateşten yarattık.” (Hicr 15/27)



Ḥudā nāmünāsib olan şeylere nisbet virdi ve biri birine zıdd olan şeylerüñ mābeynine ülfet ü ittiḥād rüzī kıldı

*(2408) Meşnevi*

*Nisbet-i (5) İn fer'hā bāaşlhā*

*Hest biçün er çi dādeş vaşlhā*

Bu fūrū'ıñ aşlına nisbeti biçün u biçigünedür egerçi Ḥudā-yı Te'alā bu ikisinüñ (6) mābeynine vaşllar virdi ya'ni bu fer'lerüñ her birinüñ kendü vāşllarına nisbeti bīkeyfdür ki 'uqūl-ı insānı anuñ biri birine intisābı ne keyfiyyetle idüğini (7) idrāke kâdir olamazlar egerçi bu kadar ittişāl ve ittiḥādları Ḥudā-yı Te'alā anlaruñ mābeynine virdi velâkin [H280b] bu ittişāluñ ḥaḳīkatini bilmekte 'uqūl ḥayrāndur

*(8) (2409) Meşnevi*

*Ādemī çün zāde-yi ḥāk-i hebāst*

*Īn püserrā bāpeder nisbet kücāst*

Meşelā ādemī çünkim hebā ve lāşey olan ḥāküñ zāde ve ferzendidür ammā (9) bu püserüñ pederine nisbeti kâdudur ya'ni ādemīnüñ ḥāke ve kezālik ādemīye aşlā münāsebeti yoqdur

*(2410) Meşnevi*

*Nisbeti ki hest maḥfi ezḥıred*

*Hest biçün (10) u ḥıred key pey bered*

Ne'am eger bir nev' nisbet var ise de 'aqlıdan maḥfıdür ol nisbet biçün u biçigünedür 'aql aña nice yol iledür 'aqluñ (11) idrāk eylediği bākeyf olan şeylerdür bīkeyf olan şeyleri 'aql idrāk eylemege kâdir olmaz pes [bu zıkr -P] olınan fūrū'ıñ kendü aşlına nisbetleri (12) nefsü'l-emrde nazār olınsa biçün u biçigünedür eyle olicaḳ 'aql anuñ idrākine yol iletmez pes biri birine münāsib olmayan şeylerüñ mā- (13) beynine nisbet viren Ḥudā münāsebetsüz bir şey'i sem'ı yoğken aña işitdürmege ve ḥadeḳa ve 'aynı yoğken anı rā'ı ve nāzır kılmaga kâdirdür elbette (14) semā'a üzn ü simāḥ ve rü'yete pīh ü ḥadeḳa olmaḳ lāzım degüldür nitekim bu ma'nāyı tevzīḥ ü te'yid için bu beytleri daḫı meşel mevḳi'inde (15) irād idüp buyururlar

*(2411) Meşnevi*

*Bādrā biçeşm eger biniş nedād*

*Farḳ çün mikerd enderḳavm-i 'Ād*

*(2412) Meşnevi*

*Çün hemī dānist mü'min ez'adū*

***Çün hemî (16) dānist meyrā ezkedū***

Meşelā Hāk Te‘ālā [M200a] Hāzreti bāda çeşmsüz eger dāniş ü bīniş virmeyeydi kavm-i ‘Ād içinde olan mü’minleri niçe fark (17) eylerdi ‘adūdan mü’mini niçe bildi meyi kabağdan nice bildi ve mābeynlerini ne vechle fark kıldı ya’ni Hāk Tebāreke ve Te‘ālā bād-ı şarşara hādeka ve ‘aynsuz (18) eger rü’yet ‘atā kılmayaydı ol bād ‘ād kavminüñ mābeyninde nice fark eylerdi Hūd kavmini ‘aduvv olan ‘Ād kavminden nice bilürdi ve mey meşābesinde olan (19) mü’minleri kedū menzilesinde olan kāfirlerden ne vechle temyīz kılırdı mü’minler üzre esdükde nesīm-i şabā gibi oldu ve ol kāfirler üzre esdükde (20) anları kahr u helāk kıldı ger anda fark u temyīz olmayaydı mü’mini kāfirden fark eylemeyüp cümlesine berāber olurdu

***(2413) Meşnevi***

***Āteş-i Nemrūdrā ger çeşm nīst***

***(21) BāHalīleş çün teceşşüm kerdēnist***

Kezālik āteş-i Nemrūduñ eger bīnişi olmasa ol Hūdānuñ Hāliline teceşşüm eylemeklige nice mensüb olurdu *teceşşüm* (22) tefa“ul bābındandur tekellūf ma’nāsınadur şulāşisi fethateynle çeşemdür ve çeşem bir nesneyi zahmetle taşşil itmege dirler ve teceşşüm zahmet ihtiyār itmek (23) ve meşakkat ve külfet üzre olmağdur *nekūlu çeşimtu’l-emra çeşmen minelbābi’r-rābi’i ve teceşsemtuhu izā tekelleftuhu ‘alāmeşakkatı* ya’ni Nemrūduñ Hāzret-i (24) İbrāhīm ‘aleyhisselām için [H281a] yalñlandırduğı āteşüñ eger kendüye münāsib çeşmi olmayaydı ol Hūdā-yı Te‘ālānuñ Hāliline ri‘āyet eylemede (25) tekellūf eylemekligi ve zahmet ve meşakkatini kendüye ihtiyār idüp anı incitmemesi ve aña ri‘āyet itmemesi nice mümkün olurdu ecsām-ı kabile- (26) yi ihrāk eylemek anuñ şānından iken Hāzret-i İbrāhīme ne vechle berd ü selām olurdu ma’lūm oldu ki anuñ hem dānişi ve hem bīnişi var imiş dānişle (27) Hāzret-i Hākkuñ emrini bildi ve kabūl kıldı ve bīnişiyle anuñ dostını görüp kendüye zahmeti ihtiyār idüp hāşiyet-i tabī‘iyyesini izhār itmeyüp (28) aña berd ü selām oldu çeşme nisbetle teceşşüm katı mağallinde vāki’ olmuşdur

***(2414) Meşnevi***

***Ger nebūdī Nīlrā ān nūr u dīd***

***Ezçi Kıbtīrā ziSıbtī miğüzīd***

Ve kezālik eger Nīl (29) şuyınuñ ol çeşmi ve ol görmesi olmayaydı ne vechle Sıbtīyi Kıbtīden temyīz eylerdi ve ürendilerdi ya’ni Nīl-i mübāreküñ kendü zātına münāsib (30) gözi ve görmesi ve bilmesi olmayaydı ne cihetden Fir‘avn kavmini Mūsā

ķavminden fark eylerdi Kıbtİlere niķe ķan ve Sıbtİlere ne vechle āb-ı revān olur- (31) dı veyāħud Sıbtİlere niķe rehģuzer olup anları selāmete vesİle olurdu ve Kıbtİlere nice maħall-i helāk olup anları ķahr u helāk kılırdı

**(2415) Meşnevi**

**Ger ne (32) kūh u seng bādīdār şud**

**Pes çirā Dāvūdrā ū yār şud**

Ve kezālik eger kūh u seng bādīdār olmasa ve dāniş ū bīnişle inşāf kılmısaydı (33) pes Ĥazret-i Dāvūda ol seng ū kūh niķün yār olurdu ve ne vechle muāvenet kılırdı kışşası niķe kerre mūrūr eyledi ve meşhūrdur

(34) **(2416) Meşnevi**

**Īn zemīnrā ger nebūdī çeşm ū cān**

**Ezçi Ķārūrā fūrū ĥurd ānçünān**

Ve kezālik eger bu zemīnūñ çeşm ū cānı olmayaydı Ķārūnı ancılayın (35) ne vechden aşığa yutardı ve Ĥazret-i Mūsā aña eblaī yā arz diyü ĥitāb eyledükde anı fehm iderdi ve Ķārūnı tevābīiyle görüp bilmese (36) ne ĥalle anı ĥasf iderdi

**(2417) Meşnevi**

**Ger nebūdī çeşm ū dil Ĥannānerā**

**Çün bidīdī hicr-i ān ferzānerā**

[M200b] Ve kezālik Ĥannānenūñ çeşm-i dili olmayaydı (37) ol ferzāne ve yegānenūñ hicr ū firāķını niķe görürdi Ĥannāne ĥurma ağacından bir sūtūn idi Ĥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol sūtūndan (38) ayrılıp minberi kendülere maķām eyledükde ol sūtūn ol ĥazretūñ hicrānından nāle ve ĥanīn eyledi cümle aşķāb anı istimā eylediler kışşası (39) cild-i evvelde *nālīden-i üstun Ĥannāne* beyānında mūrūr eyledi felyaṭlub fīh

**(2418) Meşnevi**

**Sengrīze ger nebūdī dīdever**

**Çün güvāhī dādi endermüş der**

(40) Sengrīze eger bīnā ve dīdever olmayaydı avuç içinde niķe şehādet virürdi [H281b] ya‘nı [Ebū Cehilūñ avucı içinde olan +M] ĥaşāt Ĥazret-i Ĥabīb-i Ekremūñ avucı içinde eger (41) ol ĥazretūñ risāletine ve Ĥaķ Te‘ālānuñ vaħdāniyyetine ‘ālim olmayaydı niķe şehādet getürürdi Ĥaķ Te‘ālānuñ birliğine ve anūñ resūlinūñ ĥaķ [P112b] (1) resūl olduğına niķe iķrār iderdi bunuñ daħı kışşası cild-i evvelde mūrūr eylemişdür velĥāşıl bu zıkr olınan emşilenūñ cemī‘isi aña delālet (2) ū şehādet eyler

ki ‘anāşır-ı erba‘anuñ her birinüñ kendü zātlarına münāsib bilmeleri ve görmeleri vardır ve kezālik cemī‘-i cemādātuñ ve nebātātuñ dağı (3) her birinüñ kendülere münāsib bilmeleri ve görmeleri vardır bu ecluden hālīklerini şānına lāyık olmayan evşāfdan tesbīh ü taqdīs iderler (4) ve kaçan bunlardan birine emr eylese imtişāl idüp itā‘at ve inkıyād semtine giderler nitekim cild-i şānīde tesbīh-i cemādāta mütē‘allık olan maħallerde (5) ve maṭlablarda buraya münāsib olan taḥkīkāt ve tedkīkāt mürūr eylemişdür tekrāra ḥācet yokdur

**(2419) Meşnevi**

***Ey ḥired berkeş tu perr ü bālḥā***

***Süre berḥ‘ān (6) zulzilet zilzālehā***

**(2420) Meşnevi**

***Derkıyāmet in zemīn bernīk ü bed***

***Key zinādīde güvāḥihā dihed***

**(2421) Meşnevi**

***Key tuḥaddiṣ ḥālḥā v’ahbārahā***

***Tuḫşiru ‘l-arzu lenā esrārahā***

Ey ḥired (7) ve ey şāḥib-i ‘aql sen per ü bāller çek ya‘ni ‘aql u fikrūñ qanatlarını aç ***izzā zulzileti ‘l-arzu zilzālehā***<sup>151</sup> süresini oku bu süre-yi şerīfenüñ tefsīri (8) ve ba‘zı taḥkīki cild-i evvelde *murted şuden-i kātib-i vaḥy* sürḥında mürūr eyledi anda taleb olına ol süre-yi i şerīfede Allāh Tebāreke ve Te‘ālā ***yevme izin (9) tuḥaddiṣu ahbārahā bienne Rabbeke ev ḥālehā***<sup>152</sup> buyurdu kıyāmet gününde bu zemīn nīk ü bed üzre görmeksüz kaçan şehādetler virür şehādete elbette görmek (10) ve bilmek lāzım olanlardandır pes bu zemīn ḥod kendü üzerinde insān eyü ve yaramaz her ne ‘amel işlediyse tuḥaddiṣ eyleyüp şehādet kılsa gerekdür (11) fa‘ale fülān ‘alāzahrī kezā diyü mütekellim olsa gerekdür zīrā bu zemīn cemī‘-i ḥālleri ve ḥaberleri tuḥaddiṣ ve iḥbār eyler arz cemī‘-i sırlarını bize ol günde izḥār (12) eyler ḥālbuki arzuñ görmege çeşmi yok ve söylemege dağı lisānı yokdur pes bundan dağı ma‘lūm olur ki görmek hemān çeşme maḥşūş ve söylemek (13) hemān bu lisān-ı zāhire maḥşūş degül imiş pes bu kadar ma‘ārifī münāsebetle baş eyledüklerinden şoñra yine kışşa beyānına rücū‘ ve şürū‘ idüp buyurur- (14) lar

**(2422) Meşnevi**

<sup>151</sup> “Yer, o (son) sarsıntıyla sarsıldığı (vakit)...” (Zilzal 99/1)

<sup>152</sup> “O gün (yer), bütün haberlerini anlatır. Çünkü Rabb’in ona (şahitlik etmesini) vahy etmiştir.” (Zilzal 99/4-5)

***İn firistāden merā piş-i tu mîr***

***Hest bürhānî ki şud mürsil habîr***

Ey Fir'avn beni sen emîrûn öñüne bu göndermeklik bir 'azîm bürhândur (15) ki ol mürsil habîrdür [M201a] ya'ni Hudâ-yı Te'âlānuñ beni böyle tek ü tenhâ bî'asker ve bîmuhabâ senüñ gibi gavî ve kavî emîrûn öñüne göndermesi [H282a] bir 'azîm bürhândur (16) ki ol mürsil senüñ ve benüm hâlimüze ve fi'âlimüze 'alîm ü habîrdür eger ol benüm gibi za'îfüñ mu'ayyen ve zahîri olmasa niçe kâbil idi ki böyle ferd ü vâhid senüñ (17) gibi 'asâkir-i keşîre şâhibi zâlim pādşāha muqâbil olaydum bundan ma'lûm oldu ki ol beni saña irsâl eyleyen pādşāh-ı Zü'l-Celâl cümlemüzüñ ahvâline 'alîm (18) ü habîrdür ve her şey'i diledüğü üzre işlemege kâdirdür

***(2423) Meşnevi***

***K'inçünîñ dârü çünîñ nāsûrrâ***

***Hest derhur ezpey-i meysûrrâ***

Ki buncılayım nāsûra bunuñ (19) gibi dâr u lâyıkdur meysûrdan ötüri *nāsûr* oñulmaz yaraya dirler bunda murâd Fir'avnuñ maraz-ı rûhâniyyesidür küfr ü ma'şiyet ve kibr ü naḥvet (20) marazları anda karar eyledüğünden oñulmaz yara meşâbesinde olmuştur meysûr yüsrden ism-i mef'uldür ya'ni ey Fir'avn bunu böyle bil ki benüm elümde (21) olan 'aşâ ve ejderhâ filmeşel bir dârü-yı telḥ gibidür ve senüñ küfr ü 'inâduñ oñulmaz yara gibidür bunuñ gibi dârü-yı telḥ anuñ gibi habîş maraza (22) yeşîr olmadan ötüri ve anuñ oñulması sehl ü âsân kılmadan ötüri lâyıq u sezâdur

***(2424) Meşnevi***

***Vâkı'atî dîde bûdî piş ez'in***

***Ki Hudâ ḥvâhed (23) merâ kerdên güzîn***

Ey Fir'avn bu zamân muqaddem vâkı'alar görmüş idüñ ki Hudâ-yı Te'âlâ beni güzîn ü muhtâr eylemek ister ya'ni benüm zuhûrumdan (24) ol niçe vâkı'alar görmüş idüñ ki Hudâ-yı Te'âlâ Hazreti beni bir güzîde eylemek ister ve beni saña gönderüp seni ḥor ve ḥakîr eyleyiserdür

***(2425) Meşnevi***

***Men 'aşâ vü nûr bigrifte (25) bedest***

***Şâḥ-ı güstâḥ-ı terâ ḥvâhem şikest***

Ben destümde 'aşâ ve nûr tutmuşum senüñ güstâḥ olan boynuzuñı kırmak isterüm *nûrdan* murâd (26) bunda yed-i beyzâdur ya'ni ey Fir'avn ben 'aşâyı ve yed-i beyzâyı elümde tutdum ve saña anlarla gelüp muqâbele itdüm tâ ki senüñ küstâḥlıguñ

boynuzını (27) kesr eyleyem ve seni tarīḳ-i Hāḳḳa da'vet kılam eger baña tābī' olursañ felāḥ bulasın ve illā helāk olasın

**(2426) Meşnevi**

***Vāḳı'āt-ı sehmgīn ezbehr-i ın***

***Güne güne* (28) *mīnümüdet Rabb-i dīn***

Bundan ötüri ya'ni bu ḫāli iş'ār için sehmgīn ü hevlnāk vāḳı'alar dürlü dürlü ol Rabb-i dīn saña gösterdi

**(29) (2427) Meşnevi**

***Derḫur-ı sırr-ı bed ü tuḡyān-ı tu***

***Tā bidānī k'üst derḫurdān-ı tu***

Senüñ bed olan sırruña ve tuḡyuña lāyık sehmnāk vāḳı'alar gösterdi tā bile- (30) sin ki ol sehmnāk olan vāḳı'alar senüñ lāyıḳuñdur ki Hāḳ Te'ālā herkesüñ rü'yāsını kendüye münāsib gösterür

**(2428) Meşnevi**

***Tā bidānī k'ü ḫakīmet ü ḫabīr***

**(31) *Mušliḫ-i emrāz-ı dermānnāpezīr***

Tā bilesin ki ol Ḥudā ḫakīm ü ḫabīrdür dermānpezīr olmayan emrāzuñ muşliḫidür her marāzuñ şānına münāsib devā- (32) sım [H282b] viricidür ve herkesüñ zātına muvāfıḳ rü'yāsın göstericidür

**(2429) Meşnevi**

***Tu bete'vīlāt mīgeştī ezān***

***Kūr u ker k'ın hest ezḫāb-ı kerān***

(33) Sen te'vīlāt sebebiyle andan ötüri olduñ gördüğüñ bu vāḳı'āt ḫvāb-ı kerāndandır ya'ni sen ey Fir'avn ta'bīrāt-ı fāsīde sebebiyle ol vāḳı'ātuñ (34) rumüz u işārātından a'mā ve aşamm olduñ kendüñe böyle diyü ki bu vāḳı'alar ağır uyḳudan ḫāşıl olmuştur bunuñ netīcesi yokdur maḳşūd bunda (35) şol Fir'avnsīret olanlara ta'rīzdür ki kaçan bir sehmnāk vāḳı'a görseler yā azḡāş u aḫlāmdur dirler veyāḫud ḫvāb-ı kerāndan ḫāşıl (36) olmuş ḫayālāt-ı vehmiyyedür diyü te'vīl iderler Ḥudā-yı Te'ālā anlara vāḳı'a-yı sehmnākı anuñçün göstermişdür ki [M201b] istiḡfār u tevbe ide- (37) ler ve t'ā'at u 'ibādet yolına gideler ve şadaḳalar vireler ve kendüleri etkıyā ve şuleḫā zümresine irgürelor ammā anlar mütenebbih olmayup te'vīlāt-ı (38) fāsīdeye zāhib olurlar ve ḫvāb-ı kerāndandır diyü te'vīl ü tevcīḫ kıllurlar

**(2430) Meşnevi**

***V'ân ṭabīb v'ân müneccim derlema'***

***Dīd ü ta'bīreş bipūşid ezṭama'***

(39) Ve ol ṭabīb ve ol müneccim lem'alarda ol vākı'ātuñ ta'bīrini gördi lākin ṭama'ından anı örtdi ya'ni eger sen dirseñ ki ben bu vākı'atı (40) eṭıbbā ve müneccimīne 'arz eyledüm anlar daḥı benüm bildügüm gibi ta'bīr eylediler cevāb oldur ki ol ṭabīb ve ol müneccim lem'at-ı 'aklıyyede ol vākı'ātuñ ta'bīrini (41) gördiler ve anuñ netīcesine nazar irgürdiler velākin senüñ in'ām u ihsānuña ṭama'ları olduğundan ötüri anuñ ḥaḳīḳatini setr eylediler ve senüñ [P113a] (1) mizācuña muvāfıḳ sözler söylediler

***(2431) Meşnevi***

***Güft dūr ezdevlet ü ezşāhiyet***

***Ki derāyed guşşa derāgāhiyet***

Ol ṭabīb ve ol müneccimüñ her biri sen anlara ol (2) vākı'ayı 'arz eyledükde didi pādşāhum senüñ devletüñden ve şāhlıguñdan dūr olsun ki senüñ āgāhlıguñ ve ḥaberdārıguña guşşa gele ve seni maḡmüm u maḥzün (3) kıla

***(2432) Meşnevi***

***Ezğidā-yı muḥtelif yā ezṭa'ām***

***Ṭab' şūrīde hemī bīned menām***

Bu vākı'alar mizācuñ fesādından ve ṭa'āmuñ hazm olmasından görünmişdür zīrā (4) muḥtelif gıdādan yāḥud ṭa'ām-ı fāsidden şūrīde olan ṭab' menām görür ḥükemānuñ ve ehl-i ta'bīrūñ baḥşı bunuñ üzerinedür ki vākı'anuñ dürüst olmasına (5) şıḥḥat-i mizāc şartdur zīrā āgāh olur ki mizācı muḥtelle olan kimse bīme'al ḥayāl görür aña azğās u ahlām ve mülā'abe-yi şeyṭān daḥı dirler ki anuñ (6) aşlā netīcesi olmaz ve ta'bīre gelmez ve aña rü'yā-yı şāliḥa ve şādıḳa daḥı dinmez belki mizācuñ iḥtilālinden ve ṭa'ām-ı fāsidiñ ṭabī'ati bulandur- (7) masından görilmiş bir alay ḥayālāt dinür Fir'avnuñ vākı'aları bu ḳabilden degül iken eṭıbbā ve müneccimīn anı bildükden soñra ketm idüp bu ḳabilden 'add eylediler (8) ve anuñ mizācına mülāyim sözler söylediler

***(2433) Meşnevi***

***[H283a] Z'ān ki dīd ü ki naşīḥatcū neyi***

***Tünd ü ḥünḥ'ārī vü miskīnhü neyi***

Zīrā ol ṭabīb ve müneccimüñ her biri (9) gördi ki sen naşīḥatcū degülsin tündsin ve ḥünḥ'ārsın ve miskīnhü degülsin ya'ni ol eṭıbbā ve müneccimüñ ḥaḳīḳat-i ta'bīri ketm

idüp saña (10) hoşâyende söz söyledükleri anuñçündür ki gördiler ki sen anlardan naşîhateü degülsin tünd ü serkeşsin ve kan içici zālimsin ve fakîr huylu (11) degülsin pes her biri senüñ şerrüñden havf idüp ırzlarını şıyânet için saña haķîkat-i hâli söylemeyüp mizâcuña muvâfık olan tabî'atuña (12) muṭâbık gelen sözleri söylediler ve hazz eyledüğüñ üzre ta'bîr eylediler bunda tenbîh ü ta'rîz vardır şol ümerâ ve selâṭîne ki anlar Fir'avnsîretler (13) ve Nemrûdtabî'atlerdür kaçan anlara yâ bîdârlukda veyâ hâlet-i nevmde bir niçe vâkı'ât yüz gösterse 'ulemâ ve şulehâya egerçi anı 'arz iderler lâkin kibr ü (14) naḥvetleri yirinde iken ve miskînhü degül iken pes anlar daḥı anuñ haķîkatin dimeyüp mizâcgîr olurlar ve ol cabbârlaruñ tab'ına mülâyim ta'bîr ü te'vîl (15) kılurlar pes ümerâ ve selâṭîne vâcib ü lâzım olan oldur ki 'ulemâ ve meşâyihden yâ bir vâkı'anuñ veyâhud bir kârüñ esrârından istifsâr (16) eyleselerdi tevâzu'la ve ḥüsn-i ḥulḳla istifsâr eyleyeler tā kim anlar bu tevâzu'ı ve ḥüsn-i ḥulḳı görüp ḳalbleri muṭma'in olup haķîkat-i hâli (17) anlara söyleyeler eger böyle olmazsa şulehâ ve 'urefâdan birisi [M202a] bunlara kendü ḥasbihâllerini söylemek müyesser olmaz pes bunlaruñ kârı daḥı 'âķıbetü'l- (18) emr netîce bulmaz ve başlarına daḥı ḥayr gelmez

*(2434) Meşnevi*

*Pādşāhān ḥūn kunend ezmaşlahat*

*Lîk rahmetşān füzūnest ez'ānet*

*(2435) Meşnevi*

*Şāhrā bāyed ki bāşed* (19) *ḥūy-ı Rab*

*Rahmet-i ü sebk dāred bergāzab*

Eger sen dirseñ ki pādşāhlara siyâset kılmak ve kan dökme lāzım gelür eger pādşāhlar (20) kan dökme 'ālem muḥtell olur benî ādem fesāda meyl kıılır ni'am-ı pādşāhlar ḥūn iderler ve bir kimseyi maşlahatdan ötüri lîkin anlaruñ (21) merḥametleri 'net ve şiddetlerinden efzündür pādşāha gerekdür ki ḥūy-ı Rab üzre ola ve Haķ Te'ālānuñ aḥlāķıyla taḥalluḳ kııla anuñ rahmeti ğāzabı üzre (22) sebkāt tuta ya'ni ḥulḳ-ı İlāhî budur ki *sebkāt rahmeti 'alāğāzabı*<sup>153</sup> ḥadıṣ-i ḳudsîsinüñ muḳtezāsınca rahmeti ğāzabı üzre sebkāt kılmışdur ve bir ḳulına (23) ḳahr eylese anı liḥikmetin ve limaşlahatin ḳahr kılmışdur pes şāhlara daḥı lāzım olan bu olur ki Haķ Te'ālānuñ aḥlāķıyla müteḥallıḳ olalar ve 'ibādullāha merḥamet (24) ve şefḳāt kıılalar eger bunlardan birini ḳatıl itmek [H283b] lāzım gelürse de mücerred ğarāz-ı nefsanî

<sup>153</sup> "Benim rahmetim gazabımı geçmiştir." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s.184.



ile olmaya belki lihikmetin ve limaşlahatin ola tā kim ol pādşāh- (25) şıfat ‘adāletle muttaşıf olmuş ola

**(2436) Meşnevi**

***Nī ğazab ğālib buved mānend dīv***

***Bīzarūret hūn kuned ezbehr-i rīv***

Dīv gibi ol şāha ğazabı (26) ğālib olmaya zarūretsüz rīv ü hīleden ötüri hūn eylemeye ya’ni şeytānuñ ğazabı ğālib olduğı gibi pādşāhuñ ğazabı ğālib olmamak (27) gerek ve nefsinüñ hīle ve ğarazından ötüri zarūretsüz yire hūn kılmamak gerek belki hīn-i ğazabında kezmi ğayz eylemek ve kendüyi şer‘-i şerīfe (28) muṭī‘ kılmak ve huzūr-ı Hākda kendüyi bir fakīr ü miskīn bende gibi bilmek gerekdür eger böyle eylemezse Fir‘avnsiret olur ve ‘ākıbet ‘azāb-ı elīm içre (29) kalur

**(2437) Meşnevi**

***Nī ḥalīmi-yi muḥanneşvār nīz***

***Ki şeved zen rūspī z’ān u kenīz***

Pādşāh muḥanneşvār ḥalīm daḥı olmaya zīrā ol hīlmden zen rūspī (30) ve kenīzek daḥı rūspī olur ya’ni egerçi pādşāha bīma‘nā yire ğazab kılmak lāyıq u cāyiz degüldür ammā muḥanneşler gibi ḥalīm olmak her yirinde degüldür zīrā (31) eger ziyāde ḥalīm olsa ‘avreti ve cāriyeleri rūspī olmak lāzım gelür ve memleketinde olan nisā ve cevārīnūñ fāhişelikleri zāhir olmağı muḳteżā olur (32) ve niçe fahşā ve münkir anuñ daḥı zuhūrına sebep olur belki pādşāhlara siyāset ve ğazab lāzım olanlardandır velākin lihikmetin ve limaşlahatin olmak üzre ve hīlm (33) ü merḥamet daḥı lāzım olanlardandır tā ğazabı ziyāde olmağıla şeytānsiret ve Fir‘avnṭabī‘at olmaya

**(2438) Meşnevi**

***Dīvḥāne kerde būdī sīnerā***

***Ḳıbleyi (34) sāzīde būdī kīnerā***

Ey Fir‘avn sen şadruñı şeytānhānesi eylemiş idüñ kīn ve ğazabı kendüñe bir kıble düzmiş idüñ ve her dem (35) kīn ve ğazab eylemege meyl ü teveccüh kılmış idüñ

**(2439) Meşnevi**

***Şāh-ı tīzet bes cigerhārā ki ḥast***

***Nek ‘aşāyem şāh-ı şūhetrā şikest***

Ey Fir‘avn (36) senüñ tīz ü şedīd boynuzuñ çok cigerleri ki ḥasta ve mecrūḥ eyledi işte benüm ‘aşām daḥı senüñ [şūḥ u küstāḥ olan boynuzuñı şıdı ya’ni (37) ey Fir‘avn senüñ zulm ü fesāduñ şāḥları çok derünı mecrūḥ ve ḥasta eylemişdür lācerem işte

benüm ‘aşām dahı -H] senüñ küstāh [M202b] olan (38) nefsuñi ve ‘ırzuñi şikest ü pāymāl eyledi ki *kemā tedyinu tudān* ma’nāsı muqarrerdür ve herkes ne ‘amel kıldıysa anuñ mükāfātını görmek muhaqqakdur (39) çünkim Fir’avn Hazret-i Mūsāya nizā‘ ve cidāl kıldı ve anuñ üzerine niçe vücūhla hamleler eyledi ki Fir’avn bu cihānuñ ehliendür ve Hazret-i (40) Mūsā ‘aleyhisselām ol cihānuñ ehliendür pes bu cihānuñ ehli ol cihānuñ ehline hemişe münāza‘a kılmadan ve hamleler eylemeden hālī olmadukları (41) için anlaruñ ol cihān-ı haqīkat ehliyle hāleti beyān eylemek huşūşında bu sürh-ı şerīfi baş eyleyüp buyururlar

***Hamle bürden-i in [P113b] (1) cihānyān berān cihāniyān***

Bu sürh-ı şerīf bu cihānileruñ ol cihāniler üzre hamle itmesinüñ beyānındadır ya’ni ehli-dünyānuñ ve aşhāb-ı nefis (2) ü hevānuñ enbiyā ve evliyā üzre hamleler kılmalarınıñ ve ikdām [H284a] u hücum eylemelerinüñ beyānındadır

***Ve tāhten-i işān tā sīnūr-ı zerr ü nesl (3) ki serhadd-i gaybest***

Ve bunlaruñ neslüñ ve zerrüñ sīnūrına dek çapmalarınıñ ve hücum itmelerinüñ beyānındadır ki ‘ālem-i serhaddidür *zerr zāl-i mu’cemenüñ* (4) fethası ve *rānuñ* şeddesi ile bunda veled ve zürriyyet ma’nāsına ki nesl aña ‘atf-ı tefsīr vāki‘ olur ya’ni bu cihān ehli ol cihān ehlinüñ üzerine (5) hamle itdi ve çapmak tutdı ‘ālem-i gaybuñ serhaddi olan nesl ü zürriyyetüñ sīnūrına dek ki murād bu sīnürdan aşlāb-ı ābā ve erhām-ı ümmehātdur ekser (6) nüshada *bāsīnūr zir ü kal’a-yı nesl* vāki‘ olmuşdur *zir* kal’aya dirler ki kal’a aña ‘atf-ı tefsīr olur bu nüsha eşahh u evlādur ve bu taqdīr üzre ma’nā ve (7) anlaruñ segirtmesi ve hücum u ikdām itmesidür nesl kal’asınıñ sīnūrına dek ki ol neslüñ kal’asınıñ sīnūrı ‘ālem-i gaybuñ serhaddidür ve filhaqīka aşlāb-ı (8) ābā ve erhām-ı ümmehāt ‘ālem-i gayba nisbet serhadd gibi vāki‘ olmuşdur ve bu cihān ehlinüñ taşarruf u hükümeti aşlāb-ı ābā ve erhām-ı ümmehāta dek nāfiz ü cārī olur (9) nitekim bu cihān ehlinüñ cümlesinden biri ki Fir’avn-ı la’in idi Hazret-i Mūsānuñ bu ‘āleme gelmesinden ötürü evvelā benī İsrā’īlüñ zükürını ve ricālını nisāsından (10) nice eyyām tefriķ eyledi tā kim Hazret-i Mūsānuñ mādde-yi cismāniyyesi olan nuṭfe-yi bābā şulbünden ana rahmine vāşıl ve dāhil olmaya çünkim kazā’-i İlāhīyi men’ ide- (11) meyüp ol nuṭfe rahm-i māderde dāhil olduğdan soñra erhām-ı ümmehātdan hüruc u tevellüd eyleyen evlāduñ katline sa’y eyleyüp niçe biñ eṭfālī bigünāh (12) katl eyledi

***Ve gaflet-i işān ezkemīn ki çün gāzī begazā nereved kāfir tāhten āvered***

Ve bu cihān halkınıñ kemīnden gāfil olmalarınıñ beyānidur (13) ki çün gāzī gāzāya gitmeye kāfir çapmak getürür bu cihān halkı ‘ālem-i gayb ehlinüñ puşūsından ve ihtifāsından gāfillerdür nitekim gāzī gāzāya gitmese (14) ve küffār üzre hurūc u zuhūr itmese kāfirler ehl-i İslām üzre çapmak ve gāret itmek getürürler ammā her bār ki gāzāt-ı İslāmiyye anlar üzre hurūc (15) u zuhūr itseler anlar kendü serhaddlerinden tecāvüz itmege kâdir olamazlar pes ‘ālem-i gaybuñ ehli gāzāt-ı İslāmiyye gibidür ve bu ‘ālemüñ ehli kefere ve fecere (16) gibidür bunlar ‘ālem-i gaybuñ kemīngāhından gāfillerdür her bār ki ‘ālem-i gaybuñ ehli olan enbiyā ve evliyā ihtifā itseler kemīnden çıqup bunlar üzre hurūc itme- (17) seler bunlar haddlerinden tecāvüz iderler ve küfr ü ‘ișyān semtine giderler ammā ‘ālem-i gaybuñ ehli bunlar üzre bürüz u zuhūr itseler bunlar mağlūb [M203a] olup ‘ișyān (18) u tuğyāndan hāzer kılurlar nitekim zamān-ı cāhiliyyetde kefere ve fecerenüñ ‘ișyān u tuğyānı ziyāde olmışdur ve enbiyā-yı ‘azām gelüp bunları gālib olduqda (19) bunlaruñ bağı u tuğyānı za‘īf [H284b] olmuş ve az qalmışdur münāsebetle bunda gāzīlerüñ küffār üzre gāzā itmesine tenbīh ü tahriż kılmışlardur belki bir (20) sebīl-i ișāret-i ma‘nevī olan mücāhidlere dağı nefis ü hevā ile muḥārebe ve mücāhede eylemege ișāret buyurmışlardur ki eger mücāhede fīsebīlillāh olan kimse (21) nefsiyle ve hevāsıyla mücāhede eylemeden tekāsül ü tegāfül eylese ‘asākir-i nefsāniyye haddlerinden ve mertebelerinden tecāvüz idüp kuvā-yı rūḥāniyye üzre (22) galebe kılurlar ve anuñ maḥşūlini gāret iderler ammā ‘aql kuvā-yı rūḥāniyye ile bile nefisle mücāhede itmege qaşd u ‘azīmet kılsaydı kuvā-yı nefsāniyye (23) ve cünūd-ı şeyṭāniyye hurūc ve zuhūra kâdir olamayup her biri kendü mertebelerinden ihtifā iderlerdi dimek olur

**(2440) Meşnevi**

***Ḥamle bürdend ispeh-i cismāniyān***

**(24) Cānib-i kal’a vü diz rūḥāniyān**

Cismānī olan ‘asker ḥamle iletdiler rūḥānīlerüñ kal’a ve ḥișārı cānibine *ispeh-i cismāniyān*dan murād bu ‘ālem ehli (25) olmaq da qābil ve kuvā-yı cismāniyye olmaq dağı qābildür ve *rūḥānī*lerden murād enbiyā ve evliyā olmaq ve kuvā-yı rūḥāniyye olmaq hem mümkündür

**(2441) Meşnevi**

***Tā fūrū girend (26) berderbend-i gayb***

***Tā kesī n’āyed ezān sū pākceyb***

Tā ki ğayb u ma'nā derbendini tular tā ol cānibden pākceyb ü pākzāt bir kimse gelmeye (27) ya'ni ol cismāniler 'askeri 'ālem-i ğaybuñ derbendleri ki her şey'üñ bu 'ālem-i şūrete gelecek ve şudür idecek maħall u maşdarlarından 'ibāretdür bu cümle- (28) den ābā ve ümmehātuñ vücudları derbendān-ı 'ālem-i ğayb gibidür bu derbendleri sedd itmek ve tutmak isterler tā kim ol cānibden kendülerüñ tab'ına muħālif (29) ve meşreblerine mu'arız bir pākceyb zuhūra gelmeye

*(2442) Meşnevi*

***Ġāziyān ħamle-y ğazā çün kem berend***

***Kāfirān ber'aks-i ħamle āverend***

Ġāziler kāfirler üzre (30) çünkim ğazā ħamlesini iletmeyeler ya'ni ğazāya gidüp ħarb u kıtāl itmeyeler kāfirler bir 'aks-i ħamle getirürler ya'ni memleket-i İslāma gelüp ħamle eylerler pes ey (31) Fir'avn 'ālem-i ğayba müte'allik olan ğāziler çünkim kendü ħımlerinden sen ziştkişüñ ve ħabihmezhebüñ üzerine ħamle getirmediler belki ***temetta' bikufrike*** (32) ***kalilā***<sup>154</sup> diyüp saña bir niçe zamān mehl virdiler

*(2443) Meşnevi*

***Ĥamle bürdi süy-ı derbendān-ı ğayb***

***Tā neyāyed in taraf merdān-ı ğayb***

Sen daħı bu 'ālemde kendüni bī- (33) münāzi' ve bīmuħālif yalñuz yügrek bulup kendüñe bir zu'm virüp lācerem 'ālem-i ğaybuñ derbendleri cānibine ħamle iletdüñ tā kim bu tarafa 'ālem-i (34) ğayba müte'allik olan merdān gelmeye ve maħbülān-ı İlāhīñ vücudı zuhūr kılmaya

*(2444) Meşnevi*

***Çeng derşülb ü raħimhā derzedi***

***Tā ki şāri'rā bigiri*** (35) ***ezbedi***

Ĥattā şulbe ve raħimlere pençe urduñ ve erleri ħātūnlarından ayırduñ tā ki şāri'i bedligüñden tutasın ya'ni küfr ü 'ināduñdan şāhrāh-ı (36) tenāsül ve tevālüdi sedd eylesin ki 'ālem-i ğaybdan bu tarafa senüñ mizācuña muħālif bir bende-yi İlāhī zuhūra gelmeye

*(2445) Meşnevi*

***Çün bigiri şehri ki Zü'l-Celāl***

(37) ***Bergüşādest ezberā-yı intisāl***

<sup>154</sup> "Küfrünle biraz zevk et." (Zümer 39/8)

[H285a] Ey zālīm ü gaddār şol bir şährāhı niçe tutasın ki Hāzret-i Zū'l-Celāl intisāl ve tevālūd için feth eylemişdür (38) ki bu kadar benī ādemūñ vücūdı ol yoldan zuhūra gelür

**(2446) Meşnevī**

***Sed şudī derbendhārā ey lecūc***

***Kūri-yi tu kerd serhengī hurūc***

Ey lecūc u mu'ānid (39) o derbendlere sedd olduñ ya'ni 'ālem-i ğaybuñ [M203b] derbendleri aşlāb-ı ābā ve erhām-ı ümmehātdur sen ey lecc ü 'inād idici anları bir niçe zamān (40) sedd eyledüñ ammā senüñ körlüğüne bir kavī serheng hurūc eyledi

**(2447) Meşnevī**

***Nek menem serheng henget bişkenem***

***Nek benāmeş nām u nenget bişkenem***

(41) İşte ol 'ālem-i ğaybuñ serhengi benüm senüñ kaşduñı şıyaram işte ol Zū'l-Celālūñ nām-ı pākiyle senüñ nām u nengüñi şıyaram

**(2448) Meşnevī**

***Tu helā derbendhārā sāht*** [P114a] (1) ***bend***

***Çend ğāhī bersibāl-ı hod biḡand***

**(2449) Meşnevī**

***Sebletrā berkuned yek yek kader***

***Tā bidānī kelkader yu'mi'l-ḡazer***

Hele sen derbendleri muhkem bağla ya'ni erhām-ı ümmehātı (2) bir niçe zamān sedd ü bend eylemege iştiğāl ile biraz vaqt kendü riş ü sibālūñe ḡande eyle ya'ni hele birkaç zamān kendü şakaluña ve bıyığüña gül şakala (3) ve bıyığa fülmek hoşāyende şeylerle aldamağdan ve mağrūr eylemekden kināyetdür ya'ni ey Fir'avn mizācuña hoş gelen nesnelere birkaç zamān hele sen (4) kendüñi aldayatur senüñ sebletüñi kazā ve kader bir bir qoparur *seblet*den murād ḡidā' ve ğurūra ālet olan nesnelere olur ya'ni senüñ ğurūruña ve mağdū' (5) ve memkūr olmağa ālet olan māl ve devleti bir gün kazāsından birer birer kal' u kam' eyler tā bilesin ki kader ḡazeri kūr eyler ya'ni *izā cā'e'l-ḡaderu baḡale'l-ḡazeru*<sup>155</sup> (6) mūcibince taḡkik bilürsin ki kazā ve kader ḡazeri bātıl eyler ve başarı kūr eyler

**(2450) Meşnevī**

***Seblet-i tu tizter yā kavm-i 'Ad***

<sup>155</sup> “Kader geldiği zaman korku batıl olur.”

***Ki hemî tersîd ezdemşân (7) bilād***

Ey gāvî ve řāġî senüñ sebletüñ mi tîzter ü kavîterdür yā kavm-i ‘Ād mı ki anlaruñ demlerinden şehrler ĥavf eylerdi ekşer nüşhada *kavm-i ‘Ād* yirine (8) *ān-ı ‘Ād* vāķi olmuşdur eşaĥĥ olan da budur ve *seblet*den murād bunda ġurūr u sürūra ālet olan zînet-i dünyā ve māl ve manşib ve ĥadem ü ĥaşemdür ya’ni (9) ey Fir’avn senüñ sebletüñ mi tîzrekdür yāĥud ol ‘Ād kavminüñ sebleti mi tîzrek di murād senüñ devlet ve kuvvetüñ mi kavîterdür veyāĥud ol ‘Ād kavminüñ (10) devlet ve kuvveti mi kavîterdür ki nefeslerinden şehrlerüñ ĥalkı ĥavf eylerdi ĥattā anlaruñ nefesleri bir mertebe kuvvetlü imiş ki uyudukları zamānda (11) burunlaruñ delüklerine arslanlar gelürler girerler imiş nefeslerini kuvvetle iĥrāc eyledükleri gibi ol arslanları meksler gibi burunlaruñ delüğinden (12) taşra atarlar imiş burunlaruñ delüġi dehen-i maġara gibi ve ĥadd ü kāmetsleri kāmets-i mināre gibi imiş bu mertebe kuvvetlü ve şiddetlü t̡āyife (13) iken Ĥaĥ Te‘ālā anları bād-ı şar şar ile pāre pāre idüp helāk eyledi

***(2451) Meşnevi***

***Tu sitîzerüteri yā ān Semūd***

***Ki neyāmed mişl-i işān dervücūd***

Ey řāġî (14) ve bāġî sen mi sitîzerütersin yāĥud ol Şemūd kavmi mi sitîzerüterdür sen ĥod anlardan o niküyüzlürek degülsin anlaruñ sitîzerüylüġi ve bed- (15) hüylüġi bir mertebede idi ki anlaruñ mişli ‘ālem-i vücūda gelmedi ve anlar gibi bir kavm ‘inād u istikbār kılmadı dāyimā işleri ‘inād kılmāĥ ve serkeş olmaĥ idi (16) Şāliĥ Peyġamber Ĥazretlerinüñ naşĥatini ve emrini ĥabül itmeyüp nāĥatullāĥı ‘uĥr eylediler ‘āķıbet ĥahr-ı İläĥî gelüp şayĥa-yı Cebrāyil ile helāk oldılar

***(2452) Meşnevi***

***Şad ezînhā (17) ger bigüyem tu kerî***

***Bişnevi vü nāşunūde āveri***

Ey ‘āşî ve řāġî eger bu ġüne sözlerden yüz biñ gibi söz söyleyem sen aşammsın işidürsin (18) ve işidilmemiş getirürsin ya’ni benüm [M204a] sözlerümi ĥulaġuñ işidürken işitmezlenürsin ve teġāfül kılırsın

***(2453) Meşnevi***

***Tevbe kerdem ezsüĥan k’engîĥtem***

***Bisüĥan (19) men dāruyet āmiĥtem***

***(2454) Meşnevi***

***Ki nihem berriş-i ĥāmet nāpezed***

***Yā bisūzed riş ü rişet tā ebed***

Pes söz söylemeden tevbe eyledüm ki ol sözi (20) derünümde kırardum bunda iki vech vardur birisi tevbe eyledüm sözden ki ol sözi ben derünümde kırarmış ve zühûra getürmişdüm (21) ve birisi dağı oldur ki söz söylemeden tevbe eyledüm ki anı derünümde kırardum ya'ni ol söz söylemegi kalbümde izâle eyledüm şimden sonra sühansuz ben senün (22) dârünü karşıdurdum ya'ni sözsüz ve kelecisüz ben saña devâ düzüp senün marazuña lâyıq olan 'ilâcı hâzır eyledüm bu güne kelâm ol sa'âdet- (23) encâm tarafından ziyâde bihuzûr olmasını ve aña begâyet 'itâb u gâzab kılmasını ihâm eyler nitekim bir kimse ekâbirden bir kimsenün sözün tutmasa ve naşihatın (24) kabûl itmese gâzaba geldükde nola ben senün 'ilâcuñ görmüşüm ve saña lâzım olanı tedârik kılmışüm dir pes Hâzret-i Mūsâ dağı böyle dimekle (25) qahra müte'allik olan devâlardan kinâyet eyledi ki ol terkib olan dârüyü senün hâm olan rişün üzre qoyam tâ kim senün hâm (26) rişün bişe ve şalâhpezîr ola yâhud riş ü rişün tâ ebedî yana mışra'-ı evvelde olan riş pâre ma'nâsınadır ve mışra'-ı şânide (27) olan rişlerün biri pâre ma'nâsına ve biri dağı şakal ma'nâsınadır ya'ni şol dârüyü ki ben senün rişün için terkib eyledüm senün (28) nâpuhte olan marazuña ol dârü-yi telhi qoyam tâ kim anı puhte kıla ve zâyil eylemege kabîl eyleye veyâhud marazuñu ve şakaluñu ve bıyığıñu ebedî ol merhem-i telh (29) yaqa ve izâle kıla ol terkib ü âmihte olan dârüdan murâd qahr u 'azâba müte'allik olan [H286a] mu'cizat-ı qâhiredür ki bikelâm u bîzebân qahhâr u (30) cabbâr olan mütekebbirlerün emrâz-ı nefsanıyyelerini izâle kılcı ve ahvâl-i fâsîdelerini cebren ve kerhen muşlih olıdır

***(2455) Meşnevi***

***Tā bidānī ki habîrest ey 'adū***

***(31) Mîdihed her çîzrâ derhurd ü***

Ey 'aduvvullâh tâ bilesin ki ol pādşâh habîr ü âgâhdur her nesneye o derhurd u lâyıqını virür ve her şey'i muqtezâ-yı (32) hikmet üzre kılar bir şey'e eşlah olan her ne ise anı aña hidâyet kılar ve müşil olur nitekim Fir'avn ***femen Rabbukumâ yâ Mūsâ***<sup>1156</sup> diyü Hâzret-i Rabbü'l- (33) âlemînden su'âl eyledükde ***Rabbunellezî a'tâ kulle şey'in halkahu şümme hedâ***<sup>1157</sup> diyü cevâb virdi

***(2456) Meşnevi***

***Key keji kerdî vü bünmüdi tu şer***

<sup>1156</sup> "Firavun, o halde sizin Rabb'iniz kimdir ey Musa, dedi." (Taha 20/49)

<sup>1157</sup> "Musa, bizim Rabb'imiz her şeye hilkatini veren, sonra da yolunu gösterendir." (Taha 20/50)

*Ki nedîdî lâyıkeş (34) derpey eşer*

*(2457) Meşnevi*

*Key firistâdî demî berâsmân*

*Niki-yi k'ezpey nedîdî mişl-i ân*

Ey Hâkdan gâfil ü bîhaber sen kaçan bir egrilik eyledüñ ve şer ü fesâd (35) gösterdüñ ki ol egriligüñ ve şerrüñ lâyıkı anuñ 'aķabinde eşer görmedi bu beytler her Fir'avnsîret olanlara ta'riż ü ta'lîmdür ki bu dünyâ dâr-ı (36) mükâfâtdur bâhuşuş ki 'âlem-i âhîret hem dâr-ı mücâzâtdur ammâ ekşer fi'lüñ cezâsı bu dünyâda daħı der'aķab eger ħayr ve ger şer her ne ise zuhûra gelür (37) pes Fir'avnsîret olanlara bu gûne tenbîh ü ta'lîm idüp buyururlar ki ey 'aşî ve kejev sen kaçan egrilik eyledüñ ve kaçan şer gösterdüñ (38) ki anuñ lâyıkı 'aķabinde eşer ü cezâ görmedüñ elbette her ne 'amel işledüñse anuñ eşerini ħod der'aķab müşâhede eyledüñ ve sen âsmâna bir demi kaçan (39) gönderdüñ anuñ mişli bir iyilügi anuñ ardından [M204b] sen görmedüñ ya'ni âsmân ki kıble-yi du'â ve ħacâtdur kelime-yi tayyibeden kaçan bir kelimeyi ol cānibe (40) gönderdüñ ki anuñ 'aķabinde anuñ mişli bir iyilik görmedüñ *demden* murâd bunda zikre ve tesbîhe ve taħmîde ve tehlîle ve tilâvete ve ħayr kelâma ve ħayr du'âya (41) müte'alliķ olan kelimât-ı tayyibe olur ve insân her bār ki kelimât-ı tayyibeden bir kelimeyi ağızından ihrâc eylese *ileyhi yes'adu'l-kelimu't-tayyibu*<sup>1158</sup> feĥvâsınca [P114b] (1) ol kelâm-ı tayyib Hâzret-i Hâķ cānibine şu'ud ider ve Hâzret-i Hâķdan anuñ muķâbelesinde ol maķâlüñ mükâfâtı nüzül ider ki aña mükâfât-ı 'âcile dirler (2) bu dünyâda ta'cîl olunduğundan ötürü nitekim buraya münâsib olan kelimât cild-i evvelde *tanz u inkâr kerdn-i pādşāh-ı Cuhūd* sūrĥında 'Arabî ebyātuñ (3) şerĥinde mürür eylemişdür ki ol cümleden biri bu beytdür ki bu ma'nâyı mü'eyyid olur

*Beyt*

*Summe te'tinā mukāfātu'l-maķāl*

*Żi'fe zāke rahmeten min- (4) Zü'l-Celāl*<sup>1159</sup>

*(2458) Meşnevi*

*Ger murāķıb bâşi vü bîdār tu*

*Her demî binî cezâ-yı kār-ı tu*

*(2459) Meşnevi*

<sup>1158</sup> "Hoş kelimeler ona yükselir." (Fatır 35/10)

<sup>1159</sup> "Sonra ululuk sahibi Tanrı'dan, ancak rahmet olarak sözlerimizin mükafatı, iki misli bize gelir." Veled Çelebi İzbudak, *Mesnevi*, C. 1, İstanbul 1988, s. 70.



***Ger murākıb bāşi vü gırı resen***

***Hācetet nebved kıyāmet āmeden***

Ey gāfil ü bīhaber sen (5) eger murākıb olasın ve bīdār olasın her bir demde kendü kār u ‘amelüñüñ [H286b] cezāsın görürsın eger murākıb olasın ve ipi tutasın kıyāmet günü gelmege saña (6) hācet olmaz *murākıb* gözetmege ve muntazır olmağa dirler ya’ni eger bir ‘ameli eger hayr ve ger şer işleyesın ve anuñ cezāsına müterakķıb u muntazır olasın ve hıvāb-ı gāfleti (7) terk idüp müteyakķız olasın her bir demde ve her anda ol kārūñ cezāsını görürsın ve ol kārūñ netīcesinden elbette bir eşer müşāhede kılırsın ki her bir (8) kārūñ elbette bir netīcesi ve bir şemeresi muķarrerdür ekşer kimesneye işledügi ‘amelüñ eşeri ve şemeri bu dünyāda zuhūra gelüp kıyāmete merhūn u mevķūf (9) olmaz ve ba’zı kimselerüñ ba’zı ‘amellerinüñ eşeri bu dünyāda kendülere zāhir olur ve netīcesi ve haķıķati kıyāmetde vücūda gelür ve zuhūr bulur çünkim (10) her ‘amelüñ eşeri bu dünyāda zuhūra gelmek muķarrer oldıysa ey ‘āmil olan kimse eger sen bir ‘ameli kılsañ ve serrişteyi tıttup ol ‘ameli hātırūñdan (11) gidermeseñ ve anuñ cezāsına müterakķıb olsañ saña kıyāmet gelmeklik hācet olmaz ve haşr u neşrūñ zuhūrına ihtiyāc kıalmaz zīrā sen müteyakķız (12) olup murākabe kılduğuñ taķdīrce her ne ‘ameli işleseñ anuñ eşerini hūd ‘āciletan bu dünyāda görürsın pes āhiretde daħı anuñ netīcesi ne olacaķdur (13) ol gördüğüñ eşerden bilürsın ve müşāhede kılırsın pes kıyāmet gelmesine senüñ ihtiyācuñ kıalmaz belki sen kıyāmetde hesāb olmazdan (14) evvel bunda kendüñi muķāsebe kılırsın ve anda a’mālūñ vezn olmazdan muķaddem sen bunda anı mīzān-ı ‘aķlla ve mīzān-ı şer’le mevzūn kılırsın (15) pes kıyāmet gāfiller ve cāhiller için olur ki anlar her kārūñ haķıķatini anda görürler ammā sen ki bīdār u haberdār olasın a’māl u aħvālūñ (16) netīcesi ne olacaķdur ve ne şemere virecekdür bu dünyāda anı görürsın

***(2460) Meşnevi***

***Ān ki remzīrā bidāned ü şaħiħ***

***Hāceteş nebved ki güyendeş şariħ***

Ol (17) kimse ki bir remzi o şaħiħ bile aña hācet olmaz ki anı şariħ diyeler bu dünyāda her ‘amelüñ muķābelesinde ‘ale’acele gelen eşer ü cezā remz ü işārāt kıabilindendür (18) meşelā yā hastalık gibi veyā maħzūn ve mağmūm olmaķ gibi veyāħud a’dā musallaṭ olup andan havfnāk [M205a] olmaķ gibi veyāħud faķīr ü muħtāc olmaķ veyāħud emvāl (19) noķşān bulmaķ veyāħud evlād u aħbāb olmaķ gibi ve bunlar emşāli hāletlerdür ve bunuñ ‘aksi şihḫat u şād ve feraħnāk olmaķ ve

a'dādan necāt bulmaḡ (20) ve ḡanī olmaḡ ve evlād u aḡbābla şihḡat u 'āfiyetde olmaḡ ve bunuñ emşāli ni'metler hem remz ü işāret ḡabilindendür bunlaruñ ḡaḡīḡati ve neticesi āḡiretde şarāḡaten (21) zuhūra gelür ve nümāyān olur ol kimse ki ḡālā bu dünyāda bir remz ü işāreti şaḡīḡ fehm eyler ve bir 'alāmetüñ ḡaḡīḡat ve neticesi ne idüḡini idrāk idüp (22) andan maḡşūd ne olsa gerekdür bilür aña şarāḡaten söylemeḡe ḡācet olmaz belki ol remzi Mevlāsı [H287a] cānibinden fehm eyledükde eger ol kārı işleyecek ise (23) işler ve muḡābelesinde ḡüsn-i cezā bulur ve eger andan ictināb eyleyecek ise hem ictināb eyler tā anuñ mükāfātından berī olur pes ol bende- (24) nüñ başına ḡahr u 'azāb gelmez āḡiretde hem belā ve 'anāya giriftār olmaz

*(2461) Meşnevi*

*İn belā ezkevdni āyed turā*

*Ki nekerdi fehm ü nükte'v remzhā*

Ey ḡāfil bu belā senüñ (25) başuña kevdenlikden ve aḡmaḡlıḡdan gelür zīrā ki nükteyi ve remzi fehm eylemedüñ ya'ni evvelā vāḡı'añda saña ba'zı hevlnāk u sehmnāk rü'yālar görindi (26) ol saña remz ü işāret idi ki küfr ü 'inādı terk ideydüñ ve tāt ve inḡiyād semtine gideydüñ sen iseñ tevbe ve istiḡfār itmeyüp belki (27) ısrār u istikbāruñı daḡı ziyāde ḡılup kibr ü naḡvetle tāt olduñ ve küfr ü ma'şiyyetle yeryüzinde niḡe fesād ḡıldıñ pes ḡaḡ Te'ālā senüñ (28) üzerüñe beni musallaḡ ḡıldı yine mütenebbih olmayup muşirr ü müstekbir olduñ pes ḡāḡ 'aşā ejderhā olup senüñ üzerüñe ḡamleler ḡılup (29) 'ırz u nāmüsuñı yaḡup ḡaḡ içinde seni rüsvāy eyledi andan daḡı mütenebbih olmayup ve tevbe ḡılmaduḡda memleketüñe cerād ḡavāle eyleyüp cemī'i buḡul ve eşcār u eşmārı yiyüp (30) niḡe yıllar ḡaḡt u ḡalā ḡidā bilesin ve senüñ tevābī'üñ olan ḡıbtīler mu'azzeb olduñuz andan daḡı mütenebbih olmayup ve tevbe ḡılmaduḡda ḡaḡ Te'ālā sizüñ üzeriñüze (31) ve memleketiñüze ḡaml ḡavāle eyleyüp ol daḡı sizüñ libāslarıñuza düşüp cesedleriñüzi rencide idüp ḡanlarıñuzu sülük şorar gibi şorardı niḡe (32) zamān bu ḡidāyla da mu'azzeb olup ol daḡı geḡdükden şoñra yine mütenebbih olmayup tevbe ḡılmaduḡda ḡaḡ Te'ālā zefādī' ḡavāle idüp ol daḡı gemiñüzüñ çölmegine (33) düşerdi ve gemiñüzüñ daḡı aşına ve şuyına düşerdi ve gemiñüzüñ daḡı aḡzına düşüp başına üşerdi andan daḡı mütenebbih olmayup tevbe ḡılmaduḡdan şoñra (34) ḡaḡ Tebāreke ve Te'ālā āb-ı Nīli cümle göze ḡan idüp niḡe müddet şu içmeḡe ḡasret olduñuz velḡāşıl bu āyāt-ı tis'a ki zuhūra gelmişdür (35) heb cümlesi senüñ kevdenliḡüñden ve aḡmaḡlıḡuñdan zuhūra gelmişdür eger evvel vehlede tevbe ḡılaydı ve ḡazret-i ḡaḡḡa muḡī' olayduñ bu

belâlardan necât (36) bulurduñ ve ‘azâb-ı âhîretten dağı ħalâş olurduñ bunda tenbîh vardur ki her ‘aşrda olan Fir‘avnsîret ve tâğîtabî‘at olan kimselere (37) Ĥađ Tebâreke ve Te‘âlâ evvelâ anlara қађı u ħalâ gibi ve muşîbet ve belvâ gibi ħâletlerle tenbîh ü işâret ider eger mütenebbih olmazlarsa ‘adûlarını anlar üzre (38) musallağ ider eger andan dağı mütenebbih olmazlarsa ve istiğfâr kılmazlarsa [H287b] tâ‘ün u vebâ gibi ‘azâbları anlara ħavâle kılar eger andan dağı mütenebbih olmazlarsa (39) yâ bu [M205b] dünyâda niçe ‘azâba giriftâr ider veyâĥud âĥiretde eşedd ü aĥzâ olan ‘azâblara giriftâr ider pes insânüñ başına her ne belâ gelürse kendü (40) kevdenliginden gelür ve eger vehle-yi evvelde ‘alâmet-i ‘azâbı ve emârât-ı belâyı müşâhede kılduğda tevbe kılsa müstağfir olsa Ĥađ Te‘âlâ aña ‘azâb (41) eylemezdi *kemâ kıalellâhu te‘âlâ ve mâ kânellâhu liyu‘azzibehum ve ente fihim ve mâ kânellâhu mu‘azzibehum ve hum yestağfirûn*<sup>1160</sup>

(2462) *Meşnevi*

*Ân bedî çün dil siyâh u tîre* [P115a] (1) *şud*

*Fehm kun încâ neşâyed ĥîre şud*

(2463) *Meşnevi*

*V’erne ĥod tîrî şevd ân tîregî*

*Derresed dertu cezâ-yı ĥîregî*

Bedligden çünkim gönül siyâh ola ve bulana anı (2) bunda fehm eyle ĥîre ve ebleh olmak lâyıķ degüldür ya‘ni *kulle mâ eznebe’l-‘abde zenben ĥaşlete fîkalbihi nukteten sevâ’u inne tâbe vestağfira şukiltu ve in ‘âdeti* (3) *zîdet hattâ yesvedde kalbuhu*<sup>1161</sup> ĥadış-i şerîfinüñ mefhümü üzre çünkim bedlikden ve günâh u ĥađâdan gönül bulana ve siyâh ola anı derĥâl fehm eyle (4) bu dünyâda serâsîme ve ebleh olmak lâyıķ degüldür ve eger ĥîre ve ebleh olup ol ħalbe gelen tîrelige mübâlât itmezseñ ol tîrelik bir tîr-i belâ olur ĥîre- (5) ligüñ cezâsı saña irişür ya‘ni ħalbüñ ‘işyân u ĥađâdan mükedder ve siyâh olduğını kevdenligüñden fehm kılmazsañ ol ħalbüñ zulmet ve küdüreti (6) maĥsûs olur ve zuhûra gelür ol eblehligüñ ve kevdenligüñ saña cezâsı yetişür ve seni günâhuñ miğdârı maĥzûn u rencîde kılar pes eger ‘âkıll (7) iseñ hemândem ki ħalbe bir zulmet ü küdüret gele derĥâl tevbe ve istiğfârla aña cilâ vir ve

<sup>1160</sup> “Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap edecek değildi. İstiğfar ettikleri sürece de Allah onlara azap edecek değildir.” (Enfal 8/33)

<sup>1161</sup> “Kul her ne vakit bir günah işlerse onun kalbinde bir kara nokta peyda olur, eğer tövbe ve istiğfar ederse mücella olur ve eğer günaha avdet ederse kalp kararınca kadar ziyadeleşir.” Konuk, *Meşnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 192.

zıkrullāhla albi muayal idüp afāya ırgür her ey'ün (8) mıkalesi vardur albün mıkalesi Allāhı zıkr eylemekdür *kemā āle 'aleyhisselām inne likulli ey'in ıāleten ve ıālete 'l-ulūbi zıkrullāh*<sup>162</sup>

(2464) *Menevi*

*V'er neyāyed tır* (9) *ezbasāyiest*

*Nı pey-i nādīden-i ālāyiest*

(2465) *Menevi*

*Hın murāıb bā ger dil bāyedet*

*K'ezpey-i her fı' ızı zāyedet*

(2466) *Menevi*

*V'er ez'in efzün* (10) *turā himmet buved*

*Ezmurāıb kār bālāter reved*

Ve eger tır-i belā gelmeye ve seni rencide kılmaya ol Hūdā-yı Te'ālānuñ basāyiindendür yohsa ālāyiı ve mülevvelii (11) görmemeden degüldür āgāh ol müterāıb ol eger saña dil ü cān gerek ise zırā her bir fı'lden ötüri eger hayr ve ger er saña bir ey toar ya'ni her bir fı'li ki (12) işleyesin eger hayr ise anuñ hüsni cezāsınuñ eeri bu dünyāda bir āhir iyilik eklinde saña görünür ve eger er ise anda bira vech vardur evvelā ol (13) işledüüñ seyyi'enüñ cezāsı derhāl zuhūr eylemez belki imhāl-ı İlāhı olup bir āhir vatde zuhūra gelmege mehl virilmi olur buña ihmāl dimezler (14) imhāl dirler *innallāhe liyumli lizzālimi feizā eazehu lem yuflithu*<sup>163</sup> hadıınıñ mücibince [H288a] Allāh Tebāreke ve Te'ālā hazretleri egeri zālime bir nie zamān mehl virür (15) lākin sā'ati gelüp anı az eyledükde anı kimse hālā eylemege ādir olmaz ve bir vech daı budur ki aan bir seyyi'eyi işleyesin *ve cezā'u seyyi'etin seyyi'etun miluhā*<sup>164</sup> (16) mutezāsınca elbette ol seyyi'enüñ cezāsı saña gelmek muarrer idi lākin sen tevbe kılduñ veyāhud müstafir olduñ ol tevbe ve istifār sebebiyle ol (17) günāh 'afv olup anuñ cezāsı dünyāda ve āhiretde zuhūr itmez veyāhud *inne 'l-hasenāti yuzhibne's-seyyi'āt*<sup>165</sup> āyet-i kerimesinüñ mıdāınca bir seyyi'eyi işledükden oñra (18) 'aabince bir asene işleseñ ol asene ol seyyi'eye kefaret olup anı mav eyler bu tadır üzre daı ol seyyi'enüñ cezāsı dünyāda ve

<sup>162</sup> "üphesiz her eyin bir cilası vardır. Kalbin cilası da Allah zikridir."

<sup>163</sup> "Hi üphesiz Allah zalime mühlet verir. Onu yakalayınca da açmasına fırsat vermez." İmam Nevevı, *Riyazü's-Salihın*, C. 1, s. 233-234.

<sup>164</sup> "Bir kötölüün cezası da onun misliyle verilir." (ura 42/40)

<sup>165</sup> "ünkü iyilikler (hasenat), kötölükleri giderir." (Hud 11/114)

āhiretde zūhūra (19) gelmez ammā eger bir seyyi'eyi [M206a] işleseñ ve tevbe ve istiğfār dañı kılmasañ ve muqābelesinde bir ḥasene ve ḥayr dañı eylemeseñ ve ol seyyi'enüñ cezāsı bu dünyāda saña (20) zāhir olmasa ikiden ḥālī degüldür yā imhāl-i İlāhīdür ki bir āñir vakte ta'līk eylemişdür veyāñud 'afv u baḥşāyiş-i Rabbānīdür ki Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālānuñ (21) raḥmet ü mağfiretinüñ zuhūri anuñ cezāsını 'afv u maḥv eylemişdür ol degüldür ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti senüñ fi'l-i kabīñüñi görmeye ve aña cezā virmege (22) kādīr olmaya belki bendelerinüñ cemī'-i aḥvāline ve a'māline 'alīm ü başırdür ve cezā virmege dañı her vechle kavī ve kādīrdür eger cezāyı virmezse şū zıkr olınan (23) vücūhdan ḥālī degüldür ve eger saña bu zıkr olıñdan ziyāde himmet ola murākabeden kār-ı bālāter gider ya'ni eger bu her 'amelüñ cezā ve mükāfātına müteraḳkıb (24) olmadan ve her 'amelüñ ve fi'lüñ cezāsınuñ gelmesini muḥaḳḳaḳ ve muḳarrer bilmeden himmetüñ ziyāde olursa ve rūñuñ bu mertebeden teraḳḳı kılursa (25) murākabe mertebesinden senüñ kār u şānuñ bālāter olur ve müşāhede mertebesine teraḳḳı kılup vāşıl olur eger himmetüñ dañı ziyāde olur- (26) sa ḥaḳḳa'l-yaḳīn mertebesine irüp her 'amelüñ ḥaḳīkatini bu dünyāda mu'āyene kılursın ve āñiretde her ne ki zūhūra gelecekdür anı bu dünyāda bilür- (27) sin ve müşāhede kılursın

***Beyān-ı ān ki ten-i ḥākī-yi ādemī hemçü āhen-i nīkū cevher kābil-i āyīne şudenest tā der'ü hem derdünyā bihişt ü düzaḥ (28) u kıyāmet ü ğayrhā mu'āyene binümāyed bertarīk-i ḥayāl***

Bu sürñ-ı şerīf anuñ beyānındadır ki ādemīnüñ ḥāke mensüb olan teni nīkū cevher olan āhen (29) gibi āyīne olmağa ve incilā bulmağa kābildür ya'ni āhen egerçi bir tīre ve keşif nesnedür lākin nīkū cevher olan āhen şayḳal ile āyīne gibi olmağa kābiliyyet (30) [H288b] vardır kezālik ten-i ḥākī-yi ādemī dañı egerçi keşif ü tīre bir cisimdür lākin şayḳal riyāzetle āyīne gibi derünü muşayḳal u muşaffā olup mir'at-ı (31) şuver-i ma'nevī olmaḳ ve aña kābildür ḥattā ādemīnüñ o ten-i ḥāki sende ba'delincilā hem bu dünyāda bihişt ü düzaḥ ve bunlaruñ 'acāyib ü ğarāyibi (32) ve dañı kıyāmet ve kıyāmetüñ aḥvāli ve bunlardan ğayri olan umūr-ı ğaybiyye ve aḥvāl-i uḥreviyye mu'āyene ve āşikārā görünür ḥayāl tarīki üzre degül (33) ya'ni bu cennet ve cehennem ve umūr-ı ğaybiyye ve aḥvāl-i uḥreviyye insānuñ şāfī olan derünında yā vāḳı'ada görilen şuver-i ḥayāliyye gibi veyāñud bīdārlik (34) vaktinde ḳalbe gelen taşavvurāt ve taḥayyülāt gibi görünmez belki kemā hüve Ḥaḳḳa cenneti āñiretde görmek niçe olursa bu dünyāda hem anı āşikārā ve 'ayān (35) āyīne-yi dilde müşāhede kılur ve

kezālik dūzah ve cemī-i aḥvāl-i kıyāmet ve esrār-ı āḥiret āyīne-yi ḳalbde rünümā olup ehl-i şafā anı bir vech-i yakīn (36) ma'altaḥḳīḳ ve ḥaḳīḳat-i ḥāle vāḳıf olur Ḥazret-i 'Alīnūñ kerremallāhu vechehu *lev kuşife'l-ğıṭā'u mā ezdedtu yakīnā*<sup>166</sup> buyurmaları bu ma'nāya şehādet (37) kıılır

**(2467) Meşnevi**

***Pes çü āhen gerçi tīre heykeli***

***Şayḳalī kun şayḳalī kun şayḳalī***

**(2468) Meşnevi**

***Tā dilet āyīne gerded pürşuver***

***Enderū her sū melīḥī sīmber***

Pes ey (38) benī ādem egerçi sen āhen gibi tīre heykelsin ve ḥākī tensin lākin bir şayḳal ile bir şayḳal ile bir şayḳal ile ya'ni ol ḥākī olan tenūñi riyyāzetle (39) ve zıkrullāhla ve 'ilmle ziyāde muşaffā ve şayḳal eyle ḥattā küdüret-i nefsanīyye ve zūlmet-i cismāniyye bilkülliyye zāyil olup nūrāniyyet gele ve jengār-ı (40) māsiyādan āyīne-yi dil ḳurtulup cilāpezīr ola ve şafā bula ḥattā senūñ ḳalbūñ pürşuver āyīne ola ol dilde her ṫarafda bir melīḥ sīmber ola (41) ya'ni ḳalbūñ muşayḳal u muşaffā olduḳda 'ālem-i [M206b] ḡaybuñ şuver-i cemīlesi ve eşḳāl-i melīḥası anda mün'akis olup yüz göstereler ol āyīne-yi [P115b] (1) dilde her cānibde bir dilber-i sīmber göresin ki murād her bir şıfat-ı İlāḥī bir melīḥ sīmber gibidür ve her bir tecellī-yi Rabbānī bir semensīmā dilber gibidür çünkim dil āyīnesi aḡyār (2) u sivā ḡubārından pāk ola şuver-i evşāf-ı İlāḥī anda rünümā olur ve cān anı āyīne-yi dilde müşāhede kıılır ve levḥ-i maḥfūzda mektūbe olan nuḳūş (3) daḡı dil āyīnesinde zuhūra gelür pes 'ālem-i ḡaybuñ şuverini görürsin ve ḥaḳāyık-ı eşyāyı müşāhede kıılırsın ve cehl ü 'amā mertebesinden (4) necāt bulursın

**(2469) Meşnevi**

***Āhen er çi tīre vü bīnūr būd***

***Şayḳalī ān tīregī ezvey zudūd***

**(2470) Meşnevi**

***Şayḳalī dīd āhen ü ḥoş kerd rū***

***Tā ki şūrethā tüvān dīden (5) der'ū***

Meşelā āhen egerçi tīre ve bīnūr [H289a] idi līkin şayḳalī olan kimse ol tīreligi andan giderdi ve ol āheni pasdan açdı *şayḳalī* bunda (6) şayḳalcı dimekdür şayḳalī olan

<sup>166</sup> “Eğer örtü keşf olınsa benim yakinim ziyade olmazdı.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 194.

üstād āheni gördi ve anuñ yüzini hoş itdi tā ki anda cemī'-i şüretler görünmek mümkün ola

**(2471) Meşnevi**

**Ger ten-i hākī galīz (7) ü tīreyest**

**Şaykaleş kun z'ān ki şaykal gīreyest**

Kezālik ten-i hākī-yi ādemī hem egerçi galīz ü tīredür bir şaykal ile zīrā ki ol ten keşif şaykal gīredür ya'ni (8) egerçi ten-i hākī keşif ü bīnürdur velīkin şaykal tutmağa ve cilāpezīr olmağa kābiliyyeti vardır ey tālib-i şafā eger mişkalet-yi zikrullāhla bir 'azīm şaykal eyle ve daḥı (9) anı bir şaykalī olan üstāda teslīm kıl tā anuñ irşād u terbiyesiyle ol keşif ü tīre olan bedenüñ muşaykal ve münevver ola ve cilā ve şafā bulup küdüretten (10) kurtula

**(2472) Meşnevi**

**Tā derū eşkāl-i ğaybī rū dihed**

**'Aks-i hūrī vü melek dervey cihed**

Tā ki anda eşkāl-i ğaybī ve şuver-i ma'nevī yüz vire hūrī ve melegün perteve ve 'aksi (11) aña şıçraya ya'ni hūrīlerüñ ve melā'ikenüñ 'ukūsı ol āyīne-yi dilde yüz göstere ve niçe şuver-i 'ālem-i ğayb anda zāhir ola

**(2473) Meşnevi**

**Şaykal-ı 'aql et bedān (12) dādest Hāk**

**Ki bedū rüşen şeved dilrā varak**

'Aql şaykalını Hāk Te'ālā saña ol sebep ile virmişdür ki ol 'aql şaykalı ile kalbün varakı (13) rüşen ola ve dile andan şafā ve cilā gele şaykal bunda muşaykal ma'nāsına olur ya'ni Hāk Te'ālā 'aql muşaykalını saña ol sebeble virdi ki ol 'aql muşaykalınıñ (14) kuvvetiyle ve tedbīr ve şan'atıyla kalbün levhası rüşen ola ve şafā bula

**(2474) Meşnevi**

**Şaykalirā besteyī ey bīnamāz**

**V'ān hevārā kerdeyī dü dest**

Sen iseñ (15) ey bīnamāz şaykalī olan 'aqlı bağlamışsın ve ol hevānuñ iki elini bāz u güşāde eylemişsin ya'ni hevā ki beden memleketinde bir vezīr-i zālīm gibidür ve müştēhā-yı (16) nefsānī ve muḥabbet-i dünyāvī aña nisbet iki el gibidür sen bunları güşāde tutmuşsın ve şaykalī olan 'aqlı esīr ü muḫtedā itmişsin

**(2475) Meşnevi**

*Ger hevā- (17) rā bend binhāde şevēd*

*Şaykalirā dest büğşāde şevēd*

*(2476) Meşnevi*

*Āheni k'āyīne-yi ğaybī budī*

*Cümle şürethā der'ū mürsel şudī*

Eger hevāya bend kōnmiş olayduñ (18) şaykalīnūñ desti ğuşāde olurdı ya'ni hevā beden-i insānīde bir vezīr-i zālīm ve 'aql bir vezīr-i 'ādil gibidür hevānuñ ellerinūñ meftūh olması (19) 'aqluñ ellerinūñ muķayyed olmasını müstelzem olur ve bil'akis 'aqluñ ellerinūñ meftūh olması daħı [M207a] hevānuñ ellerinūñ beste ve muķayyed olmasını iķtizā (20) kıılır eger ten-i ādemīde hevā-yı nefsanī kuyūd-ı şer'iyye ile muķayyed olsa Ĥablullāh-ı metīn ile [H289b] bir sālīk anı beste kıılsa 'aqluñ desti meftūh (21) olurdı ya'ni kuvvet-i 'ilmiyye ve kuvvet-i 'ameliyye ki 'aqluñ iki eli gibidür ğuşādelik bulurdı hattā 'aql anlar vāsıtasıyla tedbīr ü taşarrufa kādīr olur- (22) dı bir āhen ki ğayba mensūb āyīne idi cümle şüretler anda mürsel idi ya'ni şol bir āhen gibi olan kālbi ki 'ālem-i ğayba mensūb āyīne oldı ve küdüret-i (23) beşeriyyeden kırtulup şafā buldı 'ālem-i ğaybuñ şüretlerinūñ cümlesi anda mürsel oldı ve zuhūra geldi

*(2477) Meşnevi*

*Tīre kerdī jeng dādī der- (24) nihād*

*Īn buved yes'avne filarzi'l-fesād*

Ey esīr-i nefis ü hevā kālbi tīre eyledūñ ve bulanduñ nihāda pas virdūñ ya'ni tabī'atūñi mükedder kıldūñ (25) *yes'avne filarzi'l-fesādā* bu olur ya'ni bu āyet-i kerīmenūñ bā'tınī olan ma'nāsını buña işāret kıılır ve bu ma'nāyı mutazammın olur bu āyet süreyi (26) Mā'idenūñ evāyiline kārībdür evveli budur *innemā cezā'ullezīne yuħāribūnallāhe ve resūlehu ve yes'avne filarzi fesādā* tefsīr-i şerīfi oldur ki Allāhuñ dostlarıyla (27) ve Allāhuñ resūliyle muħārebe eyleyen kimselerūñ cezāsı ve yerde fesād eylemeden ötüri sa'y eyleyenlerūñ cezāsı andan ğayri degüldür ya'ni cezāları hemān budur ki (28) bu āyet-i kerīmede vāķī' olmışdur *en yuķattelū ev yuşallebū ev yuķatta'a eydīhim ve erculuhum minħilāfin ev yunfev minelarzi zālīke lehum ĥızyun fiddunyā* (29) *ve lehum filāhirati 'azābun 'azīm*<sup>1167</sup> Allāhla ve Allāhuñ resūliyle

<sup>1167</sup> "Allah ve resulüne karşı savaşan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ayak ve ellerinin çaprazlama kesilmesi, yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir. Bu, onlar için dünyada çekecekleri bir zilletdir. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır." (Maide 5/33)



muḥārebeye sebep albūñ küfr ü ma‘şiyetle tīre olması ve nihāduñ küdüret-i beşeriyye ile (30) paslanmasından ḥāşıl olur ve zemīnde fesād için sa‘y eylemek daḥı bu şıfatlardan zuhūra gelür çünkim bir kimse ma‘şiyet ü ḥaṭā ile tīre ola (31) ve ṭab‘ını küdüret-i nefsanıyye ile paslandura albi īmān ve İslām nūrından berī ola ve derūnı ma‘şiyetler ile mezmūme olan şıfatlarla ṭola arzda (32) fesād için sa‘y eylemenūñ ma‘nāsı bu olur yāḥud murād bu remz ola ki bir kimse nefesine uysa ve albini ve ṭab‘ını tīre ve mükedder kılsa elbette memleket-i vücūd- (33) da maḥzar-i İlāhī olan rūḥla ve āyimakām-ı nebevī olan ‘aqla muḥārebe ve münāza‘a eylemiş olur ve rūḥa ve ‘aqla muḥālefet ve muḥāşamet eylemek ise (34) filḥaḳıa Allāhla ve Allāhuñ resūliyle muḥārebe ve muḥāşamet eylemek gibi olur ve zemīn-i dilde fesāda sa‘y eylemiş olur pes Allāhla ve Allāhuñ resūliyle (35) muḥāşamet eyleyen ve arzda fesāda sa‘y kılan ṭāyifenūñ cezāsı her ne ise bunlaruñ daḥı cezāsı ol olur pes lāzım oldu ki albi ma‘şiyetle mükedder (36) kılmadan ve nihādı hevā ve hevesle paslandurmadan ḥazer kılına ki asvet-i albūñ ve zūlmet-i ṭab‘uñ netīcesi şirk ü küfrdür el‘iyāzubbillāh

**(2478) Meşnevi**

**Bermeşūrān (37) tā şeved īn āb şāf**

**V’ender’ū bīn māh u aḥter dertavāf**

**(2479) Meşnevi**

**Z’ān ki merdüm hest hemçün āb-ı cū**

**Çün şeved tīre nebīnī ar-ı ū**

(38) [H290a] Şimden şoñra arışdurma ve bulandırma tā kim āb şāfī ola ve ol āb-ı şāfide māh ve kevkebi ṭavāfda gör zīrā ki merdüm āb-ı cū gibidür çünkim (39) ol āb-ı cū tīre ola anuñ arını göremezsin ‘aql u rūḥ āb gibidür muḳtezayāt-ı cismānī ve müşteheyāt-ı nefsanī [şarāb gibidür her bār (40) ki [M207b] ‘aqla rūḥa muḳtezayāt-ı cismānī ve müşteheyāt-ı nefsanī -H] gālib ola āb-ı ‘aql ve āb-ı rūḥ mükedder olur ve mā-i münkedir ḥükmin bulur pes bir kimse (41) cisminūñ muḳtezāsı ve nefsinūñ hevāsını ṭahrīk eylese ve āb-ı ‘aql ve āb-ı rūḥı cesed balçığıyla arışdurmuş ve bulandırmuş olur [P116a] (1) ammā muḳtezā-yı nefsinı ve hevā ve ārzūsını teskīn eylese āb-ı rūḥ şafvet ü leṭāfet bulur pes ey ṭālib-i şāfā bu āb-ı rūḥuñı beşeriyyet balçığıyla (2) arışdurma belki anı teskīn eyle tā kim bu āb-ı rūḥ şāfī ola ve leṭāfet bula ve ol āb-ı şāfī gibi olan alb ve rūḥda şems ü ameri ve cemī-i aḥterleri (3) eflāk-i tis’ayla bile ṭavāfda göresin ya’ni bunlaruñ medār u mesīrelerine ve ḥareket ü

devrlerine ve hāşşiyetlerine ‘ālim olasin zīrā cemī-i kevākib ü seyyārāt (4) ve ‘acāyib ü ġarāyib-i semāvāt maḥalli olan āyīne-yi dile mün‘akis ve munṭabı’ olur ve āb-ı şāfī içre eşkāl-i kevākib ve nücüm niçe görünürse anlaruñ ḥavāşş u esrārı (5) ve şu‘unı ve envārı kalb-i şāfī içre ile görünür zīrā ki merdüm āb-ı cū gibidür şāfī olduğı vaḳtde cemī-i ‘ulviyyāt ve süfliyyātuñ ‘acāyib ü ġarāyibi (6) ve ‘ulüm u esrārı anda rünümā olur çünkim küdürāt-ı beşeriyye ile mükedder ola ol āb-ı rūḥuñ ka‘rın göremezsın ve şuver-i ma‘āniyi anda müşāhede kılamaz- (7) sın eşkāl-i ġaybı görmege ve şuver-i ma‘āniyi müşāhede kıлмаğa āb-ı rūḥuñ küdürāt-ı beşeriyyeden şāfī olması lāzım ve vācibdür

*(2480) Meşnevi*

*Ka‘r-ı cū pürgevherest (8) ü pürzidur*

*Hīn mekun tīre ki hest ü şāf u hūr*

Cūyuñ ka‘rı dürr ve gevherden pürdür āġāḥ ol anı tīre eyleme ki filḥaḳīka ol cūy şāf ve ḥürdür (9) bu ma‘nā şāfla ḥürürüñ mābeyninde ve vāv-ı ‘āṭife olduğı üzredür ammā ba‘zı nüşhalarda vāvsuz vāki’ olmuşdur bu taḳdīr üzre ma‘nā anı tīre eyleme ki (10) ol āb-ı cū aşlında tīrelikden şāfī ḥürdür ya‘ni maḥzā āzādedür ḥulāşa-yı kelām oldur ki beden ırmaḳ gibidür rūḥla ‘aḳl āb-ı cū gibidür ki beden ırmaġınuñ (11) ka‘rı gibi vāki’ olmuşdur ve aşlında küdürāt-ı ṭabīiyyeden ve türāb-ı bedeniyyeden pāk ve ṭāhirdür ve ol āb-ı rūḥ cevāhir-i ma‘ānī ile ve dürer-i esrār-ı (12) Rabbānī ile pürdür pes mütenebbih ol ol āb-ı rūḥı beden balçığıyla ve muḳteżayāt-ı cismānī ile mükedder eyleme zīrā ol āb-ı rūḥ ḥadd-i zātında küdüretten (13) ve ḥāk-i ṭabī‘atle meşüb olmadan [H290b] şāfī āzāddur sen anı şoñra ḥāk-i ṭabī‘atle ve muḳteżā-yı beşeriyyetle bulandırma eger anı mükedder eyleyicek olursañ anda (14) maḥzūn olan dürer ve cevāhiri görmege ḳādir olamazsın ve anuñ ḥaḳāyık ve leṭāyifine vuşul bulamazsın dimek olur

*(2481) Meşnevi*

*Cān-ı merdüm hest mānend-i hevā*

*(15) Çün begerd āmiḥt şud perde-y semā*

*(2482) Meşnevi*

*Māni‘ āyed ü zidīd-i āftāb*

*Çünki gerdeş reft şud şāfī vü tāb*

Merdümüñ cānı filmeşel şāfī hevā gibidür çünkim (16) ol hevā ġubārla āmiḥte oldı semāya perde oldı ol ġubārla muġber olan hevā āftābı görmeden māni‘ gelür çünkim

ol hevānuñ gerdi gitdi şāfī ve nāb (17) oldı *nāb* hālîş ma'nāsınadur ki şāfīye 'atf-ı tefsīr vākı' olmuşdur ya'ni insānuñ cānı meşelā bir şāfī ve pāk hevāya beñzer ki aşlā anda ğıll u ğışş (18) olmaya çünkim ol cān-ı şāfī ğubār-ı efkār-ı bedeniyye ile ve gerd-i şehevāt-ı nefsanıyye ile muğber [M208a] ü mükedder ola āsmān-ı haķıķate perde olur ve āftāb-ı (19) haķıķatüñ müşāhedesine ol muğber ü mükedder olan cān mānı' gelür ve 'azīm perde olur ammā çünkim ol cāndan ğubār-ı efkār-ı bedeniyye ve ta'alluķāt-ı cismāniyye (20) gide ol cān şāfī ve hālîş olur andan şoñra āsmān-ı haķıķat tarafına mānı' ve hicāb qalmaz pes başār-ı başiretle āsmān-ı haķıķatüñ haķāyıkını görürsin (21) ve āftāb-ı ulūhiyyeti müşāhede kılırsın ve 'ālem-i ğaybuñ esrārına daħı muṭṭalı' olursın

**(2483) Meşnevi**

***Bākemāl-i tîregi Haķ vākı'āt***

***Mînümüdet tā revī rāh-ı necāt***

Ey (22) Fir'avn kemāl-i tîrelikle bile Haķ Tebāreke ve Te'ālā Hāzretleri saña niçe vākı'āt gösterdi tā kim necāt yolına gidesin ve mütenebbih olup terk-i 'işıyān u tuğyān (23) idesin bunda Fir'avnsiret olanlara ta'rîz vardır ya'ni ey Fir'avnsiret olanlar kemāl-i keşāfet ve küdüretle muttaşif iken Allāh Tebāreke ve Te'ālā size tenbîhden (24) ötüri niçe vākı'alar gösterdi ve 'itāba mütē'allıķ niçe rü'yālar ve hāletler izhār eyledi tā rāh-ı necāta gidesüz ve kendüñüzi belā ve'azābdan taħliş idesüz Allāh (25) Tebāreke ve Te'ālā bir kılına ğayr murād eylese aña menāmında qorķulu vākı'alar göstermekle 'itāb eyler kemā qāle 'aleyhisselām *izā erādallāhu bi'abdin ğayran 'ātebehu fimenāmihi*<sup>168</sup> (26) *revāhu Enes rađiyallāhu 'anh* ve Haķ Te'ālānuñ bir bendesine menāmında qorķulu düşler göstermesi ve 'itāb eylemesi aña tenbîhden ve ta'lîmden ötürüdür tā kim (27) işledüği ma'şiyetlere tevbe kıla ve müstağfir ola ve rāh-ı necāta sālîk olup hidāyet ve sa'adet bula eger tenbîh-i İlāhiden mütenebbih olmazsa ve işledüği ma'āşiden (28) rücū' kılmazsa 'āķıbet Fir'avnuñ [H291a] başına gelen belālar anuñ daħı başına gelür ve qahr-ı Haķqa mazhar olur demek olur

***Bāz ğüften-i Mūsā 'aleyhisselām esrār-ı (29) Fir'avnrā vü vākı'āt-ı ūrā zāhra'l-ğayb tā beħabîrî-yi Haķ İmān āverd ü yā ğümān bered***

Hāzret-i Mūsā 'aleyhisselām Fir'avnuñ esrārını ve vākı'ātını zāhra'l- (30) ğayb ya'ni zāhiren ve āşikārā söylemesinüñ beyānındadur ki Hāzret-i Mūsāya ol sırları ve ol

<sup>168</sup> “Allah Teala bir kuluna hayır murad buyurduğu vakit, ona rüyasında itab eder.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 198.

vâkı'aları kimse dimemiş idi ve Fir'avn dağı ancak (31) kendü mahremlerine dimiş ve ba'zısını dağı derünında ketm eylemiş idi tã kim ol Fir'avn Hãk Te'ãlã Hazretinũn 'alim ü habir olmasına imãn getüre veyãhud (32) şekk ü gümãn ilede ya'ni tamãm bir vech-i yakĩn ol Allãhuñ 'alim ü habir olduğına imãn getürmezse bãri zann ü gümãn kıla ki ol Allãh 'alim ü habirdür ki kendünũn (33) gördüği vâkı'aları Hazret-i Mũsãya haber virdi bundan istidlãl kıla

*(2484) Meşnevi*

*Z'ãhen-i tĩre bekdret minũmũd*

*Vãkı'atĩ ki derãhir h'ãst bũd*

Hãk Te'ãlã (34) Hazreti kemãl-i kudretiyle ahen-i tĩreden gösterdi ol vâkı'aları ki ahir emrde olsa gerekdür ya'ni senũn ahen-i tĩre gibi olan galiz ü mukadder vücũduñdan (35) kudret-i kãmile ile Allãh Tebareke ve Te'ãlã şol 'acãyib ve ğarãyib vâkı'aları saña gösterdi ki ol vâkı'a 'ãkıbet zuhũra geldi ve mevcũd oldu

(36) *(2485) Meşnevi*

*Tã kuni kemter tuãn zulum u bedi*

*ãn hemi didi vũ beter mişudi*

Ol vâkı'aları saña anuñçũn gösterdi ki tã kim sen bedlikden ve zulmden kemter eylesen (37) ya'ni zulm ü fesãd kılmayasın ammã sen anı gördũn dağı bedter ü zalimter olduñ

*(2486) Meşnevi*

*Naşhã-yı zışt h'ãbet minũmũd*

*Miremidĩ z'ãn u ãn (38) naş-ı tu bũd*

Zışt naşları saña ol Hudã hũb gösterdi ey Fir'avn sen ol kabih olan naşlardan ürkũn ve nefret itdũn [M208b] ve ol (39) hod senũn kendü naşuñ idi ya'ni 'ãlem-i menãmda şol şuver-i kabihayı ki gördũn ve andan nefret kıldũn ol hod senũn habis nefsũnũn şıfatları (40) idi sen anı sen tã'ãmuñ hazm olmamasından veyã mizãcuñ fesãdından veyãhud h'ãb-ı girãndan zann eyleyüp andan müteneffir olduñ hãl bu ki ol (41) senũn nefsi emmãreñũn şıfat-ı kabihası idi

*(2487) Meşnevi*

*Hemçũ ãn zengĩ ki derãyĩne did*

*Rũy-ı hodrã zışt ü berãyĩne rid*

Meşlã o bir zışt [P116b] (1) ü kabih olan zengĩ gibiãyĩnde gördi kendü yüzünü zışt ü kabih gördi veãyĩne üzre necãsetledi ve teğayyüz eyledi ve didi

**(2488) Meşnevi**

***Ki çi ziştî lāyık-ı (2) ĩnî vü bes***

***Ziştıyem ān-ı tuyest ey kūr ḥas***

[H291b] Ki ey āyine ne ziştin buña lāyıksın ancak āyine lisān-ı ḥalle aña didi ey ḥas u denī kör (3) benüm ziştligüm sendendür yoḥsa ben ḥadd-i zātında laṭif ü cemīlem

**(2489) Meşnevi**

***Īn cefā berrūy-ı ziştet mīkuni***

***Nīst bermen z'ān ki hestem rūşeni***

Bu cefāy (4) sen zişt ü kabīḥ yüzüñe eylersin baña degüldür zīrā ben bir rūşen ü mücellā olmuşam ya'ni ben bir laṭif ve rūşen mir'atum her ne görürseñ kendü şüretüñdür (5) ve her ne eylerseñ kendü şüretüñe idersin pes ol Fir'avnuñ gördüğü vākı'aları ne kabīlden idüğini bir bir beyān itmege şürü' idüp buyururlar

**(6) (2490) Meşnevi**

***Gāh mididī libāset sūḥte***

***Ki dehān u çeşm-i tu berdūḥte***

Ey Fir'avn gāh libāsuñı yanmış gördüñ *libāset* yirine *libānet* daḥı nüṣḥa- (7) dur gāh dehān u çeşmüñi dikilmiş gördüñ vākı'ada libāsını sūḥte gördüñ libās ĩmān ve taḫvānuñ sūḥte olmasıyla veyāḥud 'ırz (8) u nāmūs şiyābınuñ yanmasıyla ve zāyil olmasıyla ta'bīr olunur ve lebleri yanmış görmek ve dehānı ve çeşmi dikilmiş görmek anuñ ağzından kelām-ı (9) Ḥaḫ zūḥūr kılmamak ve gözi āyāt u 'iberi ve āsar-ı Ḥaḫḫı görmemekle ta'bīr olunur

**(2491) Meşnevi**

***Gāh ḥayvān kāşid-ı ḥūnet şude***

***Ki ser-i ḥodrā bedendān-ı dede***

Gāhī (10) ḥayvān senüñ ḳanuña ḳaşd idici olmuş gāh kendü başuñı yırtıcınuñ dişinde gördüñ rü'yāda bir ḥayvān bir kimsenüñ ḳanın dökmege ḳaşd idici (11) olmaḫ ol kimsenüñ şıfat-ı ḥayvāniyyesinüñ kendüye ḡalebe kılmāsından ve anı helāk ve ma'nen öldürmege teveccūḥ eylesesinden 'ibāret olur ve bir kimse (12) kendü başını derrende cānverüñ dişinde görmek ḥıḳd u ḥasedle muttaşif olan nefs-i emmārenüñ şıfat-ı kabīhalarına kendü rūḥını zebūn u maḡlūb eylemege (13) işāret kıılır

**(2492) Meşnevi**

***Geh nigūn endermiyān-ı ābrīz***

***Geh ḡarīḳ-i seyl ḥūnāmīz tīz***

Gāh kendüni ābrīz içre ve ḥalānuñ içinde başı aşığa gördüñ (14) gāh kendüni ḥünāmīz olan tīz seylden ğark olmuş gördüñ *ābrīz*den murād necāsāt-ı dünyeviye ve şehevāt-ı nefسانیye olur bir kimse vākı'a- (15) sında kendüyi ābrīze başı aşığa sernigün görse televvüşāt-ı dünyāviyyeye ve necāsāt-ı nefسانیyyeye bilkülliyye münhemik ü müštaġil olmaġla ta'bīr (16) olunur eger başı yukaru kendüyi necāsete batmış görse mülevvesāt-ı nefسانیyyeye müštaġrak iken nev'an īmān ve tā'at cānibine meyli olduġına (17) [M209a] delālet kıılır ve bir kimse kendüyi bir tīz aķar ḥünāmīz seyle müštaġrak görse ziyāde 'işıyan ve tuġyān kıılıp nāḥaķ yire ķan dökmesine 'alāmet olur

(18) (2493) *Meşnevi*

*Geh nidāt āmed ez'in çarḥ-ı naķi*

*Geh şakıyyi vü şakıyyi vü şakı*

Gāh bu pāk u naķi [H292a] olan çarḥdan ey Fir'avn saña nidā geldi böyle diyü ki ziyāde şakı- (19) sin şakısın şakı vākı'a iki kıısmdur bir kısmı ta'bīre muḥtācdur muķaddemā zıkr olınan vākı'alar gibi ve bir kısmı daḥı ta'bīre muḥtāc olmaz meşelā bu beytde (20) zıkr eyledükleri vākı'a gibi ki buña 'itāb-ı İlāhī dirler ki bir kimsenüñ ḥasbiḥālını kendüye i'lām eylemekdür

(2494) *Meşnevi*

*Geh nidāt āmed şariḥan ezcibāl*

*Ki birev (21) hestī ziaşhāb-ı şimāl*

Gāh tǧlardan saña şariḥan nidā geldi böyle diyü ki yüri aşhāb-ı şimālden olduñ ya'ni 'ālem-i menāmda tǧlar gördüñ (22) ol tǧlar cānibinden saña āşikārā böyle diyü nidā geldi ki yüri ey Fir'avn aşhāb-ı şimālden olduñ murād *ve aşhābu's-şimāli mā aşhābu's-şimāl* (23) *fisemūmin ve ḥamīm ve zıllin minyaḥmūm lābāridin ve lākerīm innehum kānū ķable zālike mutrafın*<sup>169</sup> āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre şol tǧıyifedür ki ehl-i cehennem ola- (24) lar ve semūm u ḥamīmde ve yaḥmūmdan olan sāyede ķarār kıılalar

(2495) *Meşnevi*

*Geh nidā miyāmedet ezher cemād*

*Tā ebed Fir'avn derdūzah fütād*

<sup>169</sup> “Solun adamları ise ne solun adamları (Ne yazık onlara!). (Onlar), içlerine işleyen bir ateş ve kaynar su ile simsiyah bir dumandan gölge içindeler. (O gölge) ne soğuktur ne de faydalı. Çünkü onlar bundan önce keyiflerine düşkün sefahate dalmış idiler.” (Vakıa 56/41-45)

Gāh her cemāddan saña (25) nidā geldi Fir'avn tā ebed dūzaħa düşdi ya'ni rü'yānda cemādāt gördüñ ol cemādāt cānibinden saña bu güne şadā geldi ki Fir'avn cehenneme düşdi (26) ve muħalledun finnār oldu bu daħı ta'bīre muħtāc degüldür lākin bir kimseye cehenneme düşdüñ diyü nidā gelse veyāħud kendüyi ol kimse cehennem içre görse (27) şehvet ü nār-ı ğazabla muttaşıf olan nefsi emmārenüñ pençesine kendüyi giriftār kılmadan 'ibāret olur ve esīr-i nefsi olmaĝa ta'bīr kılinur

*(2496) Meşnevi*

*Z'ān beterhā ki (28) nemīgüyem zişerm*

*Tā negerded tab'-ı ma'kūs-ı tu germ*

Bundan bedterler gördüm ki ben anı saña ğayā ve şerm eyledüğümden söylemez tā kim senüñ ma'kūs (29) tabī'atuñ germ olmaya ve ğazaba gelmiye bunda işārāt vardur mürşid ve mu'allim olan kimselere ehl-i nefsiñ müstehcen ve müstakbeħ olan aħvālini bilmüşāfehe (30) söylemeyeler şerm ü ğayā ile ittışāf kılmadan ötüri ol ğadar söyleyeler ki edebe muħālif olmaya ve muħātab olan kimselerüñ daħı tabī'atlerini germ kılmaya ve (31) lihazā Ğazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem kaçan bir kavme irşād u naşīħat itselerdi bilmüşāfehe anlarıñ ğabāyihīn yüzlerine urup siz niçün şöyle (32) işlersüz dimezlerdi belki *mā bālu aĝvāmin yef'alüne kezā ve kezā* diyü ta'riz ü kināyet tārīķiyle anlara naşīħat buyururlardı ki bu üslūbda muħātab olan (33) kimselerüñ tabī'atleri germ olmaz ve ğazaba gelmez

*(2497) Meşnevi*

*Endekī ğüftem betu ey nāpezīr*

*Z'endeki dānī ki hestem men ğabīr*

Ey naşīħat ğabül eylemeyen ben saña (34) azını didüm *elĝalīlu yedullu 'alelkeşīr'*<sup>1170</sup> [H292b] feħvāsınca azdan bilesin ki ben çoĝa ğabīrem ve mestür olan vāķi'alarıña daħı ben 'alīmem

*(2498) Meşnevi*

*H'iştenrā (35) kūr mīkerdī vü māt*

*Tā neyendīşī zih'āb u vāķi'āt*

Kendüñi cehl ü ğafletle kör ve māt eyledüñ ğattā ğvābdan ve vāķi'ātdan endişe (36) eylemedüñ ve tefekkür kılmaduñ

[M209b] *(2499) Meşnevi*

*Çend büĝrīzī nek āmed piş-i tu*

<sup>1170</sup> "Az, çoĝa delalet eder."

***Kūri-yi idrāk mekrendīş-i tu***

Niçe bir kaçarsın işte senüñ öñüñe geldi senüñ (37) mekrendīş olan idrāküñüñ körlüğine bu hem cāyızdır niçe bir kaçarsın işte senüñ öñüñe geldi senüñ mekrendīş olan idrāküñüñ körlüğü ya'ni (38) senüñ mekrler fikr idici olan idrāküñüñ körlüğüñ cezāsı şüret bağlayup işte senüñ öñüñe geldi demek olur ammā evvelki vech üzre ol (39) vākı'alaruñ zühürından niçe bir kaçarsın senüñ mekrendīş olan idrāküñüñ körlüğüne işte ol vākı'alar öñüñe geldi ve zühür kıldı demek olur

(40) ***Beyān-ı ān ki der-i tevbe hemīşe bāzest***<sup>171</sup>

(2500) ***Meşnevi***

***Hīn mekun z'īn pes ferāgīr ihtirāz***

***Ki zibaşşāyīş der-i tevbest bāz***

Ey Fir'avn āgāh ol bundan şoñra (41) küfr ü fesād eyleme ihtirāz tut zīrā başşāyīş-i İlahīden tevbe kapısı açıkdur hemān fursatı fevt eylemeyüp tevbe ve inābete meşgūl [P117a] (1) olagör

(2501) ***Meşnevi***

***Tevberā ezcānib-i mağrib derī***

***Bāz bāşed tā kıyāmet berveri***

(2502) ***Meşnevi***

***Tā zimağrib berzened ser āftāb***

***Bāz bāşed ān der ezvey rū metāb***

Tevbe- (2) nüñ mağrib cānibinden bir kapısı vardur kıyāmete dek verā üzre meftūh u güşādedür verā halk ma'nāsınadır bunda kâfiye için rā meksür (3) okınur āftāb mağribden tūlū' idinceye dek ol kapu açık olur andan [yüz -P] döndürme ya'ni tevbe kılmadan mu'rız olma zīrā bir kimse ***kable tūlū'ī'ş-şemsi*** (4) ***minmağribihā***<sup>172</sup> tevbe kılsa Allāh Tebāreke ve Te'alā rahmet ü mağfiretiyle aña rüçü' idüp tevbesin qabūl eyler nitekim Ebū Hüreyre Hāzretleri bu hadīş-i şerīfi (5) Hāzret-i Resūl-i Ekremden şallallāhu 'aleyhi ve sellem rivāyet iderler ***kāle 'aleyhisselām mentābe kable entetlu'a'ş-şemse minmağribihā tābellāhu 'aleyhi***<sup>173</sup> ve dañı (6) rivāyet olunur ki Hāzret-i 'Ömer rađiyallāhu 'anh Resūl-i Ekremden şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir gün su'al eyledi ve didi ki bāb-ı tevbe nedür ***kāle 'aleyhissellām*** (7) ***bābu't-tevbeti***

<sup>171</sup> “Tövbe kapısının sürekli açık olmasının beyanındadır”

<sup>172</sup> “Güneş batıdan doğuncaya kadar”

<sup>173</sup> “Güneş batıdan doğmadan önce (Güneşin batıdan doğması, kıyametin alametlerindedir.) kim tövbe ederse Allah onun tövbesini kabul eder.” İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C. 1, s. 50.



*ħalfel-mağribi lehu mışra'āni minzehebin mukellelāni bidduri velyākūti mā beyne'l-  
mışra'ayni mesirete erba'ine 'āmen lirrākibi'l-musri'i ve huve (8) meftūhun muz  
ħalakahullāhu te'ālā ilāfulū'i's-şemsi minmağribihā<sup>174</sup>*

*(2503) Meşnevi*

*Hest cennetrā zirahmet heşt der*

*Yek der-i tevbest ez'ān heşt ey püser*

(9) Sekiz cennetüñ Hağ Te'ālānuñ rahmetinden sekiz ħapusu vardır ol sekizden biri bāb-ı tevbedür ey püser sekiz cennetüñ evvelkisine [H293a] 'adn dirler (10) ikincisine vesile üçüncisine firdevs ve dördüncisine ħuld beşincisine na'im altıncısına cennet-i me'vā yedincisine dārü's-selām sekizincisine dārü'l- (11) ħarār dirler ve bunlaruñ sekiz ħapusu vardır evvelkisine bāb-ı tevbe dirler bundan tevbe idenler dāħil olur ve bu her dem meftūhdur ikincisine bāb-ı züküt (12) dirler bundan züküt virenler dāħil olur üçüncisine bāb-ı şulūt dirler bundan muşallī olan girer dördüncisine bāb-ı reyyān dirler bundan şayim (13) olanlar girer beşincisine bāb-ı ħac dirler bundan ħacc idenler girer altıncısına bāb-ı cihād dirler bundan mücāhid olanlar girer yedincisine bāb-ı vera' dinür bundan (14) müttakī olanlar [M210a] girer sekizincisine bābü's-şıla dinür bundan şıla-yı rahm idenler girer ya'ni bu zıkr olınan şıfatlaruñ her ħangısını bir kimseye gālib olsa (15) ve ol kimse bu 'amellerden birini ziyāde kılsa ol kimse kendüñüñ ehl olduğı 'amele münāsib cennetüñ ol ħapusından dāħil olur demek olur

*(16) (2504) Meşnevi*

*Ān heme geh bāz bāşed geh firāz*

*V'ān der-i tevbe nebāşed cüz ki bāz*

Ve ol düğeli ħapular gāħ açık olur ve gāħ firāz ya'ni mürtefi' olup (17) mesdūd olur ammā ol tevbe ħapusu açık olmadan ħayri olmaz hemişe meftūh olur

*(2505) Meşnevi*

*Hīn ħanīmet dār derbāzest zūd*

*Raħt āncā keş (18) bekürī-yi ħasūd*

<sup>174</sup> “Tövbe ħapısı mağrip cihetinin ardındadır. Altın, inci ve yakut ile süslü iki kanadı vardır. Bu kanatların arası süratle giden bir süvarinin yürüyüşüyle kırk senelik yoldur. Allah'ın onu yarattığı andan, güneşin mağrip cihetinden doğmasına kadar açık kalacaktır.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 655.

Ey ‘aşı āgāh ol fırsatı ganimet tut tevbe kapısı açıktır ‘alelfevr rahtuñı anda çek hasūduñ körligine ya’ni (19) şeytānuñ rağmina tā sa’adet-i ebediyye bulasın ve devlet-i haqıkiyyeye nāyil olasın

***Güften-i Mūsā ‘aleyhisselām Fir‘avnra ki ezmen yek (20) pend kabül kun ü çehār fazilet ‘ivaz bisitān u pürsiden-i Fir‘avn ān çehār kudāmešt<sup>175</sup>***

***(2506) Meşnevi***

***HİN zimen bipzır yek pend ü biyār***

***(21) Pes zimen bistān ‘ivaz ānrā çehār***

Hzret-i Mūsā ‘aleyhisselām Fir‘avna tenbīh idüp didi ey Fir‘avn āgāh ol benden bir şey kabül (22) eyle ve anı getür ya’ni kavlen ve fi’len anı ‘amel mertebesine yetür pes benden ol bir şey için dört ‘ivaz al

***(2507) Meşnevi***

***Güft ey Mūsā kudāmešt ān (23) yeki***

***Şerh kun bāmen ezān yek endeki***

Fir‘avn eyitdi ey Mūsā ol bir nesne kağıdır ol birden baña birazcık şerh ü beyān eyle

***(2508) Meşnevi***

***Güft (24) ān yek ki bigūyi āşkār***

***Ki Hudāyi nist gayr-i Kirdgār***

Hzret-i Mūsā aña eyitdi o bir çiz oldur ki āşikārā diyesin ki bir Hudā yoğdur Kirdgārdan (25) gayri ya’ni ‘alāmelā’i’n-nās *lāilāhe illallāh* diyesin ve Mūsā kelīmullāh diyü ikrār eyleyesin ki her bir peygamber kendü ümmetini evvelā Hāq Te‘ālāyı tevhid eylemege (26) da’vet kılmışlardur ve ulūhiyyeti [H293b] ve hālikiyyeti hemān vācibü’l-vücūda haşr eylemege muharriż ü murağgib olmuşlardur

***(2509) Meşnevi***

***Hālik-i eflāk u encüm ber‘alā***

***(27) Merdüm ü div ü perī vü mürgrā***

‘Alā üzre eflāk u encümün hāliki insānuñ div ü perī ve mürguñ hāliki hemān oldur ol Hudādan (28) gayri bir hālik yoğdur

***(2510) Meşnevi***

***Hālik-i deryā vü küh u deşt ü tih***

<sup>175</sup> “Hzret-i Musa’nın Firavun’a, benden bir nasihat kabul et, karşılığında dört fazilet al, demesi ve Firavun’un o dört (fazilet) hangisidir, diye sorması”

***Mülket-i ü bîhad u ü bîşebîh***

‘Ālem-i esfelde deryā ve deşt ü kūhuñ ve tîh (29) ü şahrānuñ hālikidür anuñ milketi bîhaddür ve ol pādşāh bîşebîh ü bînazîrdür ya‘ni Hudā-yı Te‘ālā birdür anuñ şebîh ü şerîki yokdur ve anuñ (30) ‘ulvî ve süflî milketi çatı çokdur ve bu cümleñüñ hāliki hemān oldur andan ğayri degüldür diyessin

***(2511) Meşnevi***

***Güft ey Mūsā kudāmešt ān çehār***

***Ki ‘ivāz bidhî (31) merā bergü biyār***

Fir‘avn eyitdi ey Mūsā o dört kañğıdur ki baña anları ‘ivāz viresin söyle ve anları getir

***(2512) Meşnevi***

***Tā buved k‘ezluṭf-ı ān va‘de-y ḥasen***

***(32) Süst gereded çārmîḥ-i küfr-i men***

Tā ola ki ol hūb u ḥasen va‘denüñ luṭfından benüm küfr ü cehāletüm çārmîḥi süst ü za‘îf ola ve fil- (33) ḥaḳîka mürşid tarafından olan elṭāf-ı ḥasenenüñ va‘deleri aşḥāb-ı küfr ü dalāletüñ dalālet ve ma‘şiyetleri çārmîḥini süst idicidür egerçi (34) bu ma‘nalar Fir‘avn lisānındandır ammā her birinüñ mefhümü ‘ayn-ı ḥikmetdür ki mürşid tarafından bu ma‘nalar ḥāşıl olduğda Fir‘avnsîret olan kimselerüñ (35) vücūdında eger küfrleri ve şekāları ezeli degül ise elbette şemere ve eşeri [M210b] zuhūra gelür ve anları îmān ve t̄ā‘ate müsta‘idd kılur

***(2513) Meşnevi***

***Bü‘k z‘ān ḥoş (36) va‘dehā-yı muğtenem***

***Berguşāyed ḳufl-ı küfr-i şad menem***

Bolayki ol ğanîmetlü va‘delerden benüm yüz batman olan küfürmüñ ḳuflı açıla ya‘ni mevā‘id-i ḥasene (37) ve muğtenemedden ricā eylerüm ki benüm ziyāde şaḳîl olan küfrimüñ kilidi meftūh ola ve cānum îmān ve İslām lezzetlerin bula

***(2514) Meşnevi***

***Bü‘k ezte‘şir-i cūy-ı (38) engebîn***

***Şehd gereded dertenem îñ zehr-i kîn***

Bolayki cennetde olan ‘asel ırmağınüñ te‘şirinden benüm tenümde kîn ü ğāzab zehri şehd (39) ola ya‘ni kîn ü ‘adāvet şıfatları mihr ü muḥabbet şıfatlarına mütebeddil ola ki vücūd-ı insānide olan mihr ü muḥabbet şıfatları cennet-i a‘lāda (40) olan ‘asel ırmağınüñ rūḥa ve ḳalbe te‘şirinden ḥāşıl olur ve kezālik cennetde olan ‘asel ırmağı

dağı vücūd-ı insānīde olan mihr ü (41) muḥabbet şıfatlarından lezzet bulur ve ḥalāvet alur taḥkīki enhār-ı erbaʿanuñ şerḥinden şofıra maʿlūmuñ olur

**(2515) Meşnevī**

***Yā ziʿaks-i cūy-ı ān pākīze şīr***

[P117b] (1) ***Perveriş yābed demī ʿaql-ı esīr***

Girü ol pākīze olan şīr ırmağınun ʿaks u eşerinden [H294a] bir dem esīr-i nefis olan ʿaql perveriş bula ve ğıdāpezīr ola cennetde (2) olan leben nehrinun ʿaksinden ve teʿşīrinden vücūd-ı insānīde esīr-i nefis olan ʿaql neşv ü nemā bulur ve andan ʿilm ü maʿrifet ḥāşıl kıılır vücūd-ı insānīde (3) olan ʿilm ü maʿrifet şıfatları cennet-i aʿlāda olan leben ırmağınun ʿaksinden ve pertevinden ḥāşıl olur cennet-i aʿlāda olan leben ırmağı dağı (4) tarāvet ü leṭāfeti ʿilm ü maʿrifet şıfatlarından alur ve çāşnī ve ṭaʿmı bu şıfatlardan bulur

**(2516) Meşnevī**

***Yā buved kʿezʿaks-i ān cūhā-yı ḥamr***

***Mest gerdem bū berem (5) ezzevk-i emr***

Yā ola ki cennetde olan ol ḥamr ırmağınun ʿaksinden mest olam emr-i İlāhīnün zevkından būy ile dem yaʿni cennetde olan ḥamr ırmağınun (6) ʿaks u eşeridür ki bir kimse Ḥaḳ Teʿālānün emrini ṭutmadan ve aña itāʿat itmeden zevk ala ve mest ola ve bir kimse bu dünyāda Ḥaḳ Teʿālānün emrini (7) ṭutmadan zevk alsa ve anuñ rāh-ı tāʿatinde mest olsa cennetde olan ḥamr ırmağınun andan nişān gelür ve kuvvet bulur

**(2517) Meşnevī**

***Yā buved kʿezluṭf-ı ān cūhā-yı (8) āb***

***Tāzegī yābed ten-i şūre-y ḥarāb***

Tā ola ki ol cennetde olan āb ırmağınun leṭāfetinden şūre ve ḥarāb olan ten tāzelik bula (9) cennetde olan şu ırmağınun leṭāfetindedür ki bu dünyāda ḥarāb u şūre olan tenün ḥayāt-ı ḳalbiyye ile tāzelik bulması ve tāʿat u şāliḥāt nebātlarını (10) inbāt kıılması eger cennetde olan enhār-ı laṭifenün ʿaks u eşeri bir kimsenün şūre gibi olan ten-i ḥākisine ḥayātbaḥş olmasa ol ten-i ḥākiden imān (11) ve tāʿat sebzeleri bitmez ve aʿmāl-i şāliḥa nebātları zuhūr itmezdi

**(2518) Meşnevī**

***Şūreyemrā sebzeyī peydā şeved***

***Ḥārzārem cennet-i meʿvā şeved***

(12) Benüm şüre olan tenümüñ sebzesi peydā ola benüm hārzārum cennetü'l-me'vā ola ya'ni ol cennetüñ şu ırmaqlarınıñ le'āfetinden benüm şüre yer gibi olan hāk-i (13) tenümde imān ve tāt sebzesi peydā ola ve maħall-i hār olan nefsum ki evşāf-ı zemīme dikenleriyle pür olmışdur cennetü'l-me'vā gibi ola ve ezhār-ı rūhānī ile (14) tola

**(2519) Meşnevi**

***Bu ki ez'aks-i bihişt ü çār cū***

***Cān şeved ezyāri-yi Hāk yārcū***

Ola ki bihişt ü çār cūnuñ 'aks u eşerinden cān u dil Hāk Te'ālānuñ (15) mu'āvenet ve yārlığından yārcū ola çār [M211a] cūdan murād cennet-i a'lāda olan enhār-ı erba'adur ki Hāk Tebāreke ve Te'ālā sūre-yi Muhammedde bu āyet-i kerīme ile anuñ (16) ol dört ırmağa işāret buyururlar *kāle te'ālā meşelü'l-cennetilleti vu'ida'l-mutteküne fihā enhārun minmā'in gayri āsinin ve enhārun minlebenin lem yetegāyyer ta'muhu ve enhārun minhamrin* (17) *lezzetin lişşāribine ve enhārun min'aselin muşaffā*<sup>176</sup> bu āyetüñ tefsiri cild-i şālişde mürür eyledi [H294b] ya'ni yā Mūsā cennetüñ 'aksinden ve çār cūyuñ daħı eşerinden benüm (18) cānum Hākkuñ 'avn u 'ināyetinden tālīb-i yār ola ve kendüye haķıķaten dost olanı cüst ü cū kıla bu ebyāt-ı şerīfenüñ taħķıķinde hūlāşa-yı kelām ve (19) netice-yi merām oldur ki insānda olan her bir şıfat-ı rūhānī ve hūlķ-ı rahmānī cennet-i a'lāda olan ni'metlerüñ ve lezzetlerüñ 'aks u eşeridür ki ezelde ehl-i (20) cennet olan kimselerüñ kalb ve rūhı ol ni'metlerden ve lezzetlerden hazz almış ve eşerpezir olmışdur ve kezālik enhār-ı erba'anuñ daħı 'ukūs u āşarı (21) vücūd-ı insāniyyede her biri bir şıfat-ı hamīde ve hūy-ı pesendīde mişālinde zuhūra gelmişdür meşelā mihr ü muħabbet şıfatları cennetde olan 'asel-i (22) muşaffā ırmağınıñ 'aks u eşeridür dimişler ve 'ilm ü ma'rifet şıfatları cennetde olan leben ırmaqlarınıñ lem'a ve pertevidür diyü taħķıķ itmişler ve bir kimsenüñ (23) rūhı emr-i İlāhīden zevķ almak ve rāh-ı tāt'da mest olmak cennetde olan hamr ırmaqlarınıñ rūha zevķ virmesinüñ ve kalbe mestlik irgürme- (24) sinüñ 'aks u eşeridür buyurmuşlar ve bir kimsenüñ hayāt-ı kalbiyye ile hayy olması ve anuñ zemīn ü vücūdında efāl-i hasene ve a'māl-i şāliħa sebzelerinüñ bitmesi (25) ve zuhūr kılması cennetde olan şu ırmaqlarınıñ 'aks u eşeridür diyü söylemişlerdür nitekim üçünci cildde ve ba'zı maħalde daħı Hāzret-i Mevlānā

<sup>176</sup> "Kötülükten korunanlara (müttakilere) vaad edilen cennetin temsili şöyledir: Orada bozulmayan temiz sudan ırmaklar, tadı değışmeyen süttten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve saf sızme baldan ırmaklar vardır." (Muhammed 47/15)

ḳaddese- (26) nallāhu bisırrihi'l-a'lā bu ma'naları nazma getürmişler ve ta'bīr ü beyān eylemişlerdür ve cennetde olan ni'amuñ ve enhāruñ her birisi daḫı insānuñ a'māl-i şāliḫa- (27) sından ve evşāf-ı ḫamīdesinden lezzet ü ḫalāvet bulması ve laṭif ü tāze olması daḫı ḫadīşle ve ekābir kelāmıyla şābit olmışdur ve taḫḫīki niçe kerre (28) mürür ḳılmışdur anuñçün ol cennete cennet-i a'māl didiler ki herkesüñ kendü a'māl-i ḫasenesinüñ cezāsı ve şüret-i ḫālidür dimişlerdür ve bunuñ 'aksi cehennemüñ (29) daḫı selāsıl ü aḫlālī ve zehr ü zaḳḳūmı ve 'azāb u nekālī şıfat-ı nefsāniyyeden her bir şıfatuñ netīcesidür dimişler ve her şıfat-ı ḳabīḫa cehennemüñ şıfatlarından (30) bir şıfatuñ 'aks ve eşeridür diyü taḫḫīk eylemişlerdür nitekim Fir'avn lisānından bu ma'nalara daḫı işāret idüp beyān buyururlar

*(2520) Meşnevi*

*Änçünān k'ez'aks-i (31) düzaḫ geşteyem*

*Äteş ü derḳahr-ı ḫaḳ āgeşteyem*

Ancılayın ki düzaḫuñ 'aks u eşerinden äteş olmuşum ve ḳahr-ı ḫaḳda işlanmışum ve müstaḫraḳ olmuşum (32) ya'ni cehennemüñ 'aksi benüm nefsüme te'sīr idüp äteş-i ḡazabla pür olmuşum ve ḫaḳ Te'ālānuñ ḳahr u ḡazabında kendümi müstaḫaḳ ḳılmışum

*(2521) Meşnevi*

*Geh zi'aks-i mār-ı düzaḫ hemçü (33) mār*

*Geşteyem berehl-i cennet zehrbār*

Gāḫ düzaḫuñ mārınuñ 'aksinden mār gibi ehl-i cennetüñ üzerine zehr yaḡdurıcı olmuşum [H295a] ve anları zehrnāk olan (34) kelāmumla rencīde ḳılmışum [M211b] anlar benüm zehr ve ḳahrumla mesmüm olmuşlar ve her biri zehrnāk olan şıfatlarumdan ḫastadil ḳalmışlardur benüm vücūdumda bu şıfat-ı ḳabīḫa (35) cehennem mārlarınıñ 'aks u eşeridür ki mār gibi nāsı zehrliyüp rencīde ḳılmadan ḫālī degülüm didi ve filḫaḳīka bir kimse biṭṭabī' müzī olsa ol kimse (36) ḫayyāt u 'aḳārib şıfatlarıyla muttaşif olmuş olur

*(2522) Meşnevi*

*Geh zi'aks-i cūşış-i āb-ı ḫamīm*

*Äb-ı zulmem kerde ḫalkānrā ramīm*

Ve gāḫī düzaḫda olan mā'-i ḫamīmüñ (37) cūşışinüñ 'aksinden benüm zulmüm şuyı ḫalkı ramīm eylemişdür ya'ni benüm nefsümde olan zulm-i cehennemüñ ḫārr olan ābı gibidür ki aña mā'-i ḫamīm dinür nefs-i emmāre (38) cehennem gibidür ve şıfat-ı

zulum mā'-i hamīm gibidür nefsi-i emmārede şıfat-ı zulmüñ galebesei cehennemde olan mā'-i hamīmüñ galeyānınıñ 'aksidür nitekim mā'-i hamīm halk (39) üzre dökülse anlarıñ vücūdını çüridür ve eridür kezālik āb-ı zulm dağı halk üzre manşib olduğa anları çürimiş eyler ve bidermān (40) kılar

*(2523) Meşnevi*

*Men zi'aks-i zemherirem zemherir*

*Yā zi'aks-i ān sa'irem çün sa'ir*

Ben zemherirüñ 'aksinden zemherirüm yāhud ol sa'irüñ 'aksinden (41) sa'ir gibiyüm *zemherir* şovuk tamuya *sa'ir* ısıcağ tamuya dirler ya'ni şovuk cehennemüñ 'aksinden her şıfatım ve fi'lüm zemherir gibi olmuş [P118a] (1) her sözüüm yağdan ebred ve her hüyum ehl-i cennet hüyından begāyet eb'addur veyāhud ol mağall-i nār olan sa'irüñ 'aks u eşerinden āteş-i şehvet ve nār-ı gāzabla müştā'il (2) olup halkı yakmada ve 'ırz u nāmūsaların yıkmada cehennem gibiyüm didi

*(2524) Meşnevi*

*Dūzahı derviş ü mazlūmem künün*

*Vāy ān ki yābemeş nāgeh zebün*

El'ān faķirüñ (3) ve mazlūmuñ dūzahıyam vāy ol kimsenüñ hāline ki anı ben nāgāh zebün bulam ya'ni şimdi bu dünyāda ben filmeşel mazlūmlarıñ ve derviş ü dilrişlerüñ (4) cehennemiyem ki bunları āteş-i qahr u gāzabla nāhağ yire iħrāk eylerüm vāy ol kimsenüñ hāline ki anı zebün u mağlūb bulam bunda hişşe budur ki evvelā Fir'avnsiret (5) olanlarıñ hāli budur ve şāniyen cehennemüñ ve ehl-i cehennemüñ şıfatları bu zıkr olımanlardur bilesin ki ehl-i cehennem şıfatıyla muttaşif olanlardur ve şālişen Fir'avn kendü (6) evşāf-ı habişe ve ahlāk-ı zemimesine mu'terif olup Hāzret-i Mūsādan luğf u rahmet-i Hāğğa meyl eylemek tariķiyle naşihatcū oldu ve imān ve İslām muķābele- (7) sinde 'atā olınan ni'metleri cüst ü cū kıldı pes mü'min şeklinde olan tağilere ve Fir'avnsiret olan bāğilere dağı ol qadar gerekdür ki kendü (8) evşāf-ı kabihasını ve ahlāk-ı reddiyesini zemm eyleye ve kendünüñ [H295b] cürm ü işyanına mu'terif olup şöyle ef'al-i habişeye mübtelā olmuşuzdur diyü söyleye ve muvaħhid (9) olanlarıñ ve imānı ve İslāmı kabül kılanlarıñ fezāyilini bir Mūsā-yı vağt olan mürşidden istifsār u isti'lām eyleye tā kim anuñ kelām-ı sa'adetencāminuñ (10) yümñ ü bereketiyle kabül imān ve İslāma meyl ü muħabbet kıla ve müteşevvik ola vallāhu a'lem bişşavāb

***Şerh kerden-i Mūsā ‘aleyhisselām ān çehār fazīletrā (11) cihet-i pāy-ı müzd-i ĩmān-ı Fir‘avn***

Mūsānuñ ‘aleyhisselām ol dört fazīleti şerh eylesinüñ beyānidur Fir‘avnuñ ĩmānınuñ pāy-ı [M212a] müzdi cihetinden ötürı (12) *pāy-ı müzd* ücret-i kademelerdirler ya‘ni Fir‘avnuñ ĩmāna gelmesinüñ ve rāh-ı tã‘ate sülük kılmısmıñ ücretinden ötürı ol dört fazīleti Mūsā ‘aleyhisselām Hãzetleri (13) şerh eyledi

***(2525) Meşnevī***

***Güft Mūsā k’evvelīn-i ān çehār***

***Şıhhatī bāşed tenetrā pāydār***

Hãzet-i Mūsā didi ki ol dört fazīletüñ evvelkisi senüñ tenüñe ebedī (14) bir kavī şıhhat ola ya‘ni cemī‘-i ömrüñde şıhhat üzere olasın

***(2526) Meşnevī***

***İn ‘ilelhāyī ki derṭıb güfteyend***

***Dür bāşed eztenet ey ercmend***

Bu ‘illetleri ki kütüb-i (15) ṭıbda dimişlerdür senüñ tenüñdan dür ola ey devletlü

***(2527) Meşnevī***

***Sāniyen bāşed turā ‘ömr-i dirāz***

***Ki ecel dāred zi‘ömret ihtirāz***

Ol dört fazīletüñ ikincisi (16) budur ki saña ‘ömr-i dirāz ola ki ecel senüñ ‘ömründen ihtirāz ṭuta

***(2528) Meşnevī***

***V’İN nebāşed ba’d ‘ömr-i müstevī***

***Ki benākām ezcihān bīrūn şevī***

Ve müstevī olan ‘ömr- (17) den şoñra bu dañı olmaya ya‘ni ‘alelistivā şıhhat u selāmetle güzer eyleyen ‘ömrden şoñra bu dañı olmaya ki cihāndan nākām u nāmurād ṭaşra gidesin ve ‘ālem-i āhirete (18) rıhlet idesin

***(2529) Meşnevī***

***Belki ḥvāhān-ı ecel çün ṭıfl şır***

***Nİ zirencī ki turā dāred esİR***

Belki eceli isteyici olasın ṭıfl şırı istediği gibi şol bir rencden (19) ötürı degül ki seni esİR ṭuta ya‘ni ba‘zı kimseler vardur ki bir belāya mübtelā olup anuñ eleminden mevtini ve ecelini ṭaleb idici olurlar senüñ mevt ü ecel (20) ṭālibi olmañ bu kabİlden olmaya belki bu dünyā saña rañm-ı māder gibi azyağ sücün görine ve dār-ı āhıret



ni'met ü sa'adetle meşhûn müşâhede kılna pes cânuñ (21) aña tıfl şîre muhabbet ü rağbet eylediği gibi muhabbet ü rağbet eyleye ve ölmegi gâyetle hazzından ve zevkından dileye elem ve ıztırâbından degül nitekim (22) buyururlar

**(2530) Meşnevi**

**Mergcū bāşī velī n 'ez'acz-i renc**

**Belki binī derharāb-ı hāne genc**

Mergcū olasın velikin 'aczen ve rencden degül belki hānenüñ harābında (23) genc görürsün ya'ni tālib-i mevt olursın velākin 'acz ü rencden müte'ellim ve mużtarib olduğı cihetden degül belki hāne-yi cesedüñ harāb olmasında (24) genc-i haķıķati görürsün ve vücūduñ vīrān olmasında kenz-i vahdeti müşâhede kılırsın

**(2531) Meşnevi**

**Pes bedest-i h'ış gīrī tışeyī**

[H296a] **Mīzeni berhāne bi- (25) endīseyī**

**(2532) Meşnevi**

**Ki hicāb-ı genc binī hānerā**

**Māni'-i şad hırmen in yek dānerā**

Pes kendü elüñle bir tışe tutarsın fikr ü endīşesüz vücūd hāne- (26) si üzre urursın ya'ni bītereddūd cism ü tenüñ harāb olmasına sa'y kılırsın zīrā hāne-yi cesedi gence hicāb görürsün bu bir dāneyi yüz harmana (27) māni' görürsün ya'ni bu cesed ve metā'-ı dünyā 'ālem-i cāna ve ni'am-ı 'uqbāya nisbetle bir dāne gibi şey'-i kalīldür ve genc-i cān u ni'am-ı cinān şad hırmen gibidür çünkim bu şad (28) hırmen meşābesinde olan ezvāk-ı cāna bu bir dāne gibi olan hazz-ı bedeni māni' göresin ve bu cesed hānesinüñ tahtında genc-i haķıķati müşâhede kılasın (29) ol hāneyi vīrān itmege sa'y kılırsın ve ol dāneyi şad hırmen muķābelesinde bezl eylemegi cânūña minnet bilürsün

**(2533) Meşnevi**

**Pes derāteş efkenī in (30) dānerā**

**Piş gīrī pişe-yi merdānerā**

Pes bu dāneyi āteşe atarsın merdāne bir pişeyi öñüñe tutarsın ya'ni pes ol dāne gibi olan (31) cesedi āteş-i riyāzete bırağursın hīç koyvirmezsin ve şīrmerdler gibi bir şan'at-ı kāmileyi öñüñe tutarsın ki ol [M212b] şan'at enbiyā ve evliyānuñ (32) sünnet ve tariķatleridür pes münāsebetle esīr-i şüret olanlara naşihat eyleyüp buyururlar

**(2534) Meşnevi**

*Ey beyek bergi zibāgi māndeyi*

*Hemçü kirmî bergeş ezrez rāndeyi*

(33) Ey bir berg sebebiyle bir bāgdan mahrūm kalmış kimse bir kırtcağız gibi berg anı rezden sürmüşdür ya'ni şol bir böcecik ki bir yaprakla kanā'at idüp (34) ol yaprak anı bāgdan sürdüğü ve mahrūm kılduğı gibi sen dağı hazz-ı bedene muqayyed olup kanā'at kılmışsın ve ol berg meşābesinde olan hazz-ı (35) beden seni bāg-ı haqīkatden sürmüş hattā ol berge muqayyed olduğı vāsıta ile ol bāgdan mahrūm kalmışsın

*(2535) Meşnevi*

*Çün kerem in kirmrā bīdār kerd*

(36) *Ejdehā-yı cehlā in kirm hord*

*(2536) Meşnevi*

*Kirm kurmi şud pür ezmīve'v dıraht*

*İnçünin tebdil gerded nıkbaht*

Çün kerem-i İlahi bu kirm-i nefsi h'āb-ı (37) gāfletden bīdār eyleye ejderhā-yı cehli bu kirm-i nefis yir ol kirm meyve ve dırahtdan pür bir bāg oldı nıkbaht olan kimse bunuñ gibi tebdil olur (38) *kirm* kāfuñ kesriyle böcek ma'nāsına *kurm* kāfuñ zammıyla üzüm çubuğıdur burada bāg ma'nāsına murād olur ve hulāşa-yı kelām böyle demek olur (39) ki çünkim Haq Te'alānuñ keremi ve fazlı bu kirm meşābesinde olan nefsi h'āb-ı gāfletden ve sine-yi cehāletden bīdār eyleye cehālet ve gāflet ejderhāsını (40) bu kirm gibi za'if olan nefis mahv u izāle eyler çünkim gāflet ve cehālet ejderhāsını izāle eyleye ol böcek [H296b] gibi za'if olan nefis insānı (41) dıraht-ı 'amel-i şālihadan ve ešmār-ı 'ulūm-ı ma'ārif-i nefiseden pür olmuş bir bāg-ı ma'nevī olur nıkbaht olan ve sa'adetden hazz u naşīb [P118b] (1) alan kimseler bunuñ gibi tebdil olur şey'-i haqīre kanā'at kılmadan güzer idüp himmetin 'ālī kıılır hayvāniyyet mertebesinden halāş olup haqīkat-i insāniyye (2) bāgına vāşıl olur kenz-i lāyefnāyı bulur ve genc-i haqīkate mālīk olur

*Tefsir-i kuntu kenzen mahfiyyen feahbebtu en u'rafe*

Bu sürh-ı şerif (3) ve bu beyān-ı laţif bu hadiş-i kudsinuñ tefsiridür ki Allāh Tebareke ve Te'alā Hazret-i Dāvuda hitāben buyurdı *yā Dāvud kuntu kenzen mahfiyyen feahbebtu en* (4) *u'rafe fehalaktu'l-halka liu'rafe*<sup>177</sup> ba'zı rivāyetde Dāvud

<sup>177</sup> “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmekliğimi sevdim ve bilneyim diye halkı yarattım.” Yardım, *Mesnevī Hadisleri*, s. 181.

Hzretlerine hitâb olmayup hemân *kuntu kenzen* demekle rivâyet olmuşdur bunuñ tefsiri cild-i şânide (5) *bâz* hikâyesinde mürûr eyledi [anda taleb olına -M]

**(2537) Meşnevi**

***Hâne berken k'ez'akîk-i in Yemen***

***Şad hezârân hâne şâyed sâhten***

Hâneyi kopar zîrâ bu Yemenüñ 'akîkünden yüz biñ (6) hâne düzmege lâyıq ve mümkündür *Yemenden* murâd bunda dil ü cân olur 'akîkden murâd hikmet ve imân olur ki Hzret-i Peygamber 'aleyhisselâm imân ve hikmeti Yemene mensüb (7) kıldılar ve buyurdılar ki ***elîmâni Yemânin velhikmeti Yemâniyye***<sup>178</sup> ma'nası imân Yemenîdür hikmet dañı Yemeniyyedür demek olur *imân-ı kalb* Haqqı bilmeden ve aña kemâliyle (8) taşdıq kılmadan 'ibâret olur *hikmet* 'ilmi ve 'ameli itkân eylemege ve kavli-i şâyib söylemege dirler burada murâd 'ulüm-i ledünniyye ve ma'ârif-i yaqîniyye olmağ dañı câyiz- (9) dür ve taqdîr-i kelâm böyle demek olur ki hâne-yi vücûdı tîşe-yi riyâzetle kal' u kam' eyle tâ vücûd-ı mevhumîden eşer qalmaya zîrâ bu dil ü cân Yemene mensüb (10) olan 'akâyıq-ı haqâyıqdan ve cevâhir-i [M213a] esrâr u daqâyıqdan niçe yüz biñ vücûd-ı nürânî ve rûhânî hânesin düzmege lâyıq olur ki bu cehl ü küfrle ma'mûr (11) olan vücûd-ı mevhumî hânesini tîşe-yi tât ve riyâzetle eger vîrân eylesen imân ve hikmetle anı niçe yüz mertebe ma'mûr itmege kâdir olursın demek (12) olur

**(2538) Meşnevi**

***Genc zîr-i hâneyst ü çâre nîst***

***Ezharâbî hîn meyendiş ü meyîst***

**(2539) Meşnevi**

***Ki hezârân hâne ezyek nağd-i genc***

***Tân 'imâret kerd bi- (13) teklîf ü renc***

Genc hâne altındadır ve çâre yoğdur âgâh ol harâblıktan endîşe eyleme ve tevaqquf itme zîrâ gencüñ bir nağdinden hezârân hâneyi teklîfsüz ve rencsüz (14) 'imâret itmek mümkündür *gencden* murâd haqîkat genci ve cevâhir-i esmâ ve şıfatla pür olan mertebe-yi uluhiyyet kenziür ve *hânen*den murâd vücûd-ı mevhumî hânesi (15) ve şüret kâşânesidür mädâmki vücûd-ı mevhumî fânî olmaya ve sâlik şüret-i hânesini vîrân kılmaya kenz-i [H297a] vahdete iremez ve genc-i haqîkate vâşıl (16) olamaz pes hâne-yi vücûdı vîrân itmeden gayri anı bulmağa çâre ve dermân yoğdur feizâ

<sup>178</sup> "İman ve hikmet Yemen'e aittir."

kāne kezālik hāne-yi şūreti vīrān eylemek (17) genc-i haqīkatūñ vuşūline vesīle oldıysa bilāte’hīr ve lātevaqquf hāne-yi vücūdı vīrān eyle hīç bu huşūşda fikr ü endīşe kıılma tā kim ğaniyyü’l-kalb (18) olasın ve kenz-i lāyefnā nedür bilesin ki hezārān hāne-yi rūhānī ve nūrānīyi genc-i haqīkatūñ bir naq̄dinden ya’ni Hudā-yı Te’ālānuñ bir tecellīsinden (19) ve ‘aṭiyyesinden bīzahmet ve bīrenc ma’mūr itmege kādır olursın *tān* bunda tevāndan muḥaffefdür *tān-ı ‘imāret kerd* demek ‘imāret itmege kādır (20) olursın dimek olur

**(2540) Meşnevi**

**‘Ākıbet in hāne ḥod vīrān şeved**

**Genc ezzīreş yaqīn ‘üryān şeved**

Bu hāne ḥod ‘ākıbet vīrān olur (21) yaqīn ü muḥaqqak ḥazīne anuñ altında ‘üryān olur ve zuhūra gelür ya’ni ‘ākıbetü’l-emr bu cesed hānesi ḥod vīrān ve ḥarāb olur ve kenz-i (22) İlāhī bīşekk anuñ altında zuhūra gelür

**(2541) Meşnevi**

**Lik ān-ı tu nebāşed z’ān ki rūḥ**

**Müzd-i vīrān kerdeneşez ezfütüh**

Velikin ol genc senūñ (23) lāyıq ve naşībūñ olmaz zīrā ki rūḥa ol fütüh ol hāneyi vīrān eylemekligūñ müzd ü ücretidür ya’ni ḥalā bu dünyāda iken bir feḥvā-yı (24) ḥadış *mütü kable en temütü*<sup>179</sup> ölmezden evvel mevt ihtiyārıyla oldıysa sa’y u küşiş idüp müşteheyāt-ı nefsanıyesini ve muḳtezayāt-ı cismānıyesini (25) Haq yolında vīrān kııldıysa ol fütüh-ı İlāhī ve genc-i Rabbānī bu vīrān eylemekligūñ ve sa’y kıılmaqlıguñ müzdi ve ücretidür ammā eger rāh-ı tātde tekāsül (26) idüp ve ta’mīr-i beden semtine gidüp kendü vücūdında olan kenz-i İlāhīden ğāfil oldıysa ve kār u kesb kıılmadan tekāsül kııldıysa mevt ıztırarı ile (27) ölüp genc-i haqīkat zuhūra geldükde anuñ mülki olmaz ve ol ḥazīneden aña nef ü fāyide gelmez nitekim buyururlar

**(2542) Meşnevi**

**Çün nekerd ān kār-ı müzdeş hest (28) lā**

**Leyse lilinsāni illā mā sa’ā**

Çünkim ol kimse ki ol kārı eylemedi anuñ ücret ve müzdi lā oldu zīrā insān için yokdur illā (29) eylediği ‘amelūñ netīcesi vardur sūre-yi Necmde bu āyet-i kerīmeye

<sup>179</sup> “Ölmeden evvel ölün.” [Bu sözün hadis mecmualarında tespit edilemediği bildirilmektedir. Yardım, *Mesnevi Hadisleri*, s. 179-181.

işâretdür ki evveli budur **em lem yunebbe' bimā fişuhufi Mūsā**<sup>180</sup> ya'ni yāhud haber (30) virilmedi mi yā Muhammed şuhuf-ı Mūsāda olan şey ya'ni Tevratda meşūr [M213b] olan kelām **ve İbrāhīmellezī vefā**<sup>181</sup> ve dağı şuhuf-ı İbrāhīmde olan kelām (31) öyle İbrāhīm ki nār-ı Nemrūda atılmada şabr itmekle ve ferzendini renc eylemede [H297b] şabr itmekle vazīfe ikrām itmekle mübālagayla vefā eyledi **en lā teziru vāziratun vizra uhrā**<sup>182</sup> (32) *en* müşakkaleden muhaffefdür ve ism-i zamīr-i şāndur ki maḥzūfdur bu cümle su'āl-i muḥaddere cevāb olur keenne dinildi ki *mā fişuhufehümā kāle hüve en lā tezirāhu* ya'ni (33) bir nefis yüklenmez nefis-i āḥirinüñ yūkini *ve lāyu'āḥīzu [eḥadun -P] bizunbi ğayruhu ve en leyse lilinsāni illā mā sa'a*<sup>183</sup> ve bir dağı şāhafeynde olan budur ki taḥkīk-i (34) insān için yoḡdur illā ol nesnenüñ şevābı ki sa'y u kūşiş eyledi nitekim ğayrilaruñ ğünāhıyla mu'āḥze olmaduğı gibi ğayrilaruñ 'ameliyle hem şāyeste (35) ve maḡbūl olmaz şefā'at-ı enbiyā ve istiġfār ve du'ā'i'l-iḥyā'i'l-embvāt bunlara müşābih olan a'māli bu āyet-i kerīme māni' olmaz **ve enne sa'yahu** (36) **sevfe yurā**<sup>184</sup> ve taḥkīken ol insān sa'yını 'anḡarīb görür *yurā* fethle olursa ma'nā budur ammā [zammla -P] kırā'at olursa taḥkīken ol insānuñ sa'yı 'anḡarīb (37) yevm-i kıyāmetde görölür ve şāḥīfe-yi a'mālinde olan aña bilkülliyye keşf olınur dimek olur

(2543) *Meşnevi*

*Dest ḡayī ba'd ezān tu k'ey dirīg*

*İnçünin māhī* (38) *nihān bud zir-i miġ*

(2544) *Meşnevi*

*Men nekerdem ān çı ğüftend ezbiḥī*

*Genc refi tü ḡāne vü destem teḥī*

Andan şoñra sen elüñ çiynersin ve ḡasret yirsin böyle diyü (39) ki ey dirīg bunuñ gibi bir māh-ı münīr seḡāb altında nihān idi iyilikden ol nesneyi ki enbiyā ve evliyā didiler ben anı eylemedüm genc gitdi ve ḡāne (40) dağı gitdi ve destüm ve elüm tehīdür ya'ni ḡaḡīkat zuhūra geldükde ve genc-i nihāni 'ayān olduġda ziyāde ḡasretüñden elüñ çiynersin ve **yā ḡasretā** (41) **'alāmā ferratḡu fi cenbillāh**<sup>185</sup> diyü taḡassür eylesin dirseñ ki bunuñ gibi bir māh-ı devlet ve sermāye-yi sa'ādet benüm

<sup>180</sup> “Yoksa haber mi verilmedi, Musa'nın sahifelerinde yazılanlar?” (Necm 53/36)

<sup>181</sup> “Ve çok vefakār olan İbrahim'in sahifelerindekiler?” (Necm 53/37)

<sup>182</sup> “Ki hiçbir ğünahkār başkasının ğünah yükünü çekemez.” (Necm 53/38)

<sup>183</sup> “Doġrusu insanın çalışmasından başkası kendinin deġildir.” (Necm 53/39)

<sup>184</sup> “Ve elbette çalışması yarın görülecektir.” (Necm 53/40)

<sup>185</sup> “Eyvah, Allah yanında yaptığım kusurlardan dolayı bana yazıklar olsun.” (Zümer 39/56)

sehāb-ı beşeriyetüm ve mîğ-i ṭabī‘atüm altında nihān [P119a] (1) itmiş ben andan ġāfil olmuşum ve anı bulmak huşūşında kesb ü ‘amel eylemeden tekāsül kılmışum ol ‘ameli ki enbiyā ve evliyā iyilik cihetinden baña didiler (2) ben anı eylemedüm ve hāne-yi cesedi ta‘mîr idüp anuñ muḳtezāsı üzre oldum ḫālā şimdi ol hāne-yi cesed ve anda olan genc-i ebed gitdi ve ben tehî dest ḳaldum (3) ve müflis oldum dirsin

**(2545) Meşnevi**

***Hāne-yi ücret girifti vü kirā***

***Nîst mülk-i tu bebeyî yā şirā***

**(2546) Meşnevi**

***În kirārā müddet-i ü tā ecel***

***Tā der’in müddet kunî dervey***(4) ‘amel

Meşelā sen ücrete ve kirāya müte‘allıḳ olan hāneyi tutduñ bey‘le veyāḫud şirāyla ol hāne senüñ mülküñ degüldür bu kirānuñ müddeti ecel vaḳtine dek (5) ḫattā bu müddetde ol hānede ‘amel eyleyesin ya‘ni bu ten hānesi ücret ve kirāyla bir kimseye virilen bir ev gibidür ḳaçan bir kimseye bir şāḫib-i devlet bir ev (6) virse ve aña böyle dise ki bu hāneyi saña fülān zamāna dek [H298a] kirāya virdüm ve anuñ kirāsı oldur ki evvelā bunu tedricle yıḳasın ve cümle nuḳūşını ve elvānını (7) vîrān idesin ve bunuñ altında cevāhir ü zevāhirle memlū bir ḫazīne vardur anı bulasın anı bulduḳdan soñra anuñ nuḳūd u cevāhiriyle ba‘dezān bu hāne- (8) yi benüm murādum üzre ta‘mîr ḳılasın çünkim ol hāne kemāle ire hem ol hāne senüñ olsun ve hem ol bulduḳuñ ḫazīne-yi bînihāye daḫı senüñ (9) olsun senüñ bu hānede sākin olduḳuñ içün ücret her gün ben didügüm üzre bu güne ‘amel ḳılasın tā ol ḫazīneyi bulup (10) kendüñ binā eyledüğüñ hāneye mālîk olasın [M214a] pes saña lāzım olan bu olur ki anuñ buyurduğı üzre ‘amel ḳılasın eger ol şart üzre ‘amel (11) eylemezseñ hāne senüñ olmaz ve ḫazīne daḫı senüñ mülküñ olmaz

**(2547) Meşnevi**

***Pāredūzi mîkunî enderdükān***

***Zîr-i îñ dükkān-ı tu medfūn dü kân***

Sen (12) iseñ dükkānda pāredūzluk eylersin ḫāl bu ki senüñ bu dükkānuñ altında iki kân medfūndur *dükkān*dan murād cismdür *pāredūz* pāre dikici (13) eskiciye dirler bunda murād yemek içmek ve bedeni ba‘zı edviye ve aḡdiye ile termîm ve ta‘mîr itmek olur ve dükkāndan murād birḳaç vech olsa cāyiz- (14) dür cismānî ve rüḫānî veyāḫud şūrî ve ma‘nevî iken ma‘den senüñ cesedüñ altında mestürdür dimek ola *iki*

*ma'denden* murād ma'den-i 'ilm ve ma'den-i 'amel (15) olmak daḥı cāyızdır veyāḥud ma'den-i şıfāt ve ma'den-i zāt olmak daḥı vechdür ḥāşıl-ı kelām ey insān sen bu dükkān-ı cismde eskicilik (16) idüp ḥvāb-ı ḥora māyil ve ta'mir-i bedene şāgilsin ḥāl bu ki senüñ bu dükkān-ı vücūduñ taḥtında esrār-ı cismānī ve ezvāk-ı rūḥānī ma'denleri (17) veyāḥud aḥkām-ı şūrī ve āşār-ı ma'nevī ma'denleri veyāḥud 'ilm ü 'amelden ḥāşıl olan ḥikmet ve ma'rifet ma'denleri mestürdür belki evşāf-ı (18) İlähiyye ve zāt-ı Rabbāniyye ki filmeşel ma'nevī ma'denlerdür vücūd-ı insānide mevcūldardur lākin şüret-i insānī aña perde olduḡı i'tibārla ol (19) vücūd-ı insānide medfūn gibi olmışdur kaçan insān bu dükkān-ı cismde ḥvāb u ḥora muḳayyed olmadan ve ta'mir-i bedene iştiḡāl kılmadan güzer kılsa (20) ve kendü vücūdında bāḥın ve maḥfī olan kānlardan ḥaberdār olup levāzım-ı cismāniyyesini ve hevā-yı nefsanıyyesini ḥvāb eylemege sa'y kılup ol kānları (21) bulmaḡa meşḡul olsa hemāndem ki müşteheyāt-ı cismāniyye vīrān olup ḳalbe maḥv u fenā eşerleri göründükde ol ma'nevī olan ma'denler zūhūra gelür sālīk (22) [H298b] anı başarı başiretle müşāhede kılduḡda kendüñ vücūd-ı mecāzīsini ifnā eylemege cān u dille sa'y kıılır

**(2548) Meşnevi**

***Hest in dükkān kirāyi zūd bāş***

***Tiše bistān (23) u tekeşrā mītirāş***

**(2549) Meşnevi**

***Tā ki tiše nāgehān berkān niḥī***

***Ezdükān u pāredūzi vārehī***

Bu dükkān-ı cism kirāya mensūbdur tiz ol tiše- (24) yi elüñe al ve anuñ dibini yon ve ḳaz tā kim nihān kān üzre tiše ḳoyasın dükkāndan ve pāredūzdan ve pāredūzlukdan girü ḳurtulasın ya'ni ey insān (25) bu dükkān-ı cesed kirāya mensūbdur Ḥaḳ Te'ālā bu cesed dükkānını saña anuñçün virdi ki Ḥaḳḳuñ emri ḳazmasını elüñe alasın ve emr eyledüḡi üzre (26) bu beden dükkānıñ ḳabiḥ olan şıfatlarını anuñla yaḳasın tā ḥazīne-yi rūḥa vāşıl olincaya dek rūḥ-ı ḥayvāniyyeyi ve muḳteżā-yı nefsanıyyeyi ḥafr (27) idüp yonasın imdi tiz ol riyāzet ve tā'at tişesin elüñe al ve ol cism dükkānıñ dibi ki rūḥ-ı ḥayvānīdür anuñ şıfatlarını yon tā ki ḳazmayı (28) nāgehān ma'dene ḳoyasın ya'ni riyāzeti kemāle irḡuresin ve maḳşūd-ı bizzāt olan ma'deni bulasın ve göresin andan şoñra cism dükkānından ve ḥvāb u ḥor- (29) dan ve bedene muḳayyed olmadan ḥalāş olasın ve pāredūzluk zaḥmetinden necāt bulasın dimek olur

*(2550) Meşnevi*

*Pāredūzī çīst hürd-i āb u nān*

*Mi- (30) zenī in pāre berdelğ-i girān*

Pāredūzluk nedür āb u nānı içüp yimekdür bu pāreyi delğ-i girān üzre urursın eger pāredūzluk nedür dirseñ (31) ekmek yemek ve şu içmek pāre dikicilik eylemek gibidür zīrā āb u nān birer pāre gibidür [M214b] cesed ise bir delğ-i girān gibidür sen bu āb u nānı aña zamm eyleyüp (32) yamarsın

*(2551) Meşnevi*

*Her zamān mīderred in delğ-i tenet*

*Pāre bervey mīzenī ezħordenet*

Senüñ bu tenüñ delği her zamān yırtılır yemeklikden ve içmeklikden (33) ol ten hırkasınıñ üzerine pāre urursın ten delğiniñ yırtılması gürisne olmadan kināyet olursa yimekten ve içmekten murād āb u nān olur ki (34) bedenüñ cū'ını sedd eylemek anuñ yırtığını dikmek gibi olur ve eger delğ-i bedenüñ yırtılmasından murād ħastalık olursa *ħordenet* didüklerinden murād anı ıslāħ (35) eylemeden ötüri ba'zı ma'cün yemek ve mizācı muşliħ ba'zı şerbet içmek murād olur pes ħulāşa-yı kelām her bār ki senüñ tenüñ ħasta ola ma'cün yimeden ve ba'zı (36) eşribe içmeden ol bedene pāre urursın ve anuñ ta'mīrine ve ıslāħına sa'y kılırsın dimek olur

*(2552) Meşnevi*

*Ey zinesl-i pādşāh-ı kāmıyār*

*Bāħod ā z'in pāre- (37) dūzī [H299a] neng dār*

*(2553) Meşnevi*

*Pāreyī berken ez'in ħa'r-ı dūkān*

*Tā berāred ser bepīş-i tu dū kān*

Ey kāmıyār olan pādşāhuñ neslinden olan kimse (38) kendüñe gel bu pāredūzlukdan neng ü 'ār tüt bu dūkkānuñ ħa'rından bir pāre ħopar tā kim senüñ öñüñde iki kān bās yukaru getüre ya'ni ey (39) murādı kendüye yār olan pādşāhuñ neslinden olan şehzāde ki ol *pādşāh-ı kāmıyār*dan murād cesedüñ ħasebiyle ebulbeşerdür ve rūhuñ (40) i'tibārıyla ebulervāħ olan seyyidü'l-beşerdür ki biz cümlemüz şüreten evlād-ı Ādem olduğumuz muħarrerdür ammā *ene minnūrillāhi velmu'minüne minnūrī*<sup>1186</sup> ħadīş-i (41) şerīfinüñ mefhūmı üzre bu cümle mü'minler Ĥazret-i Muħammed

<sup>1186</sup> “Ben Allah'ın nurundan yaratıldım, müminler de benim nurumdan yaratıldı.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 668.



Muṣtafānuñ nūrından öz pes minḥayṣü'l-ma'nā ol şāh-ı kām̄yāruñ bize nesli [P119b] (1) dinse 'aceb degüldür bāḥuşuş ki *evvele mā ḥalakallāhu rūḥi*<sup>1187</sup> ḥadīşinüñ muḳtezāsınca ol ḥazretüñ rūḥ-ı şerīfi evvel ḥalk olup ba'de her rūḥ ol rūḥ-ı a'zamuñ vāsıtasıyla (2) zuhūra geldügi taḳdīr üzre daḥı aña ebulervāḥ dinüp sāyir ervāḥ-ı mü'minine ol pādşāh-ı kām̄yāruñ neslindendür dinilse daḥı vechdür çünkim her mü'min (3) minḥayṣü'l-ma'nā anuñ neslinden olduḡı kâbil olıcaḡ dimek olur ki ey şāh-ı kām̄yār olan nebiyy-i muḥtāruñ minḥayṣü'l-ma'nā neslinden olan mü'min kendüñe gel ve ḥadd-i (4) zātında sen ne 'azīz ü şerīf kimsesin kendüñi bil bu pāredüzlıkdan 'ār tut ya'ni ḥayvān gibi yimeden ve içmeden ferāḡat it imdi bu dükkān-ı cismüñüñ esāsından (5) bir pāre ḳopar ya'ni rūḥ-ı ḥayvāniñe beden dükkānıñ ḳa'rı ve esāsı gibi vāḳi' olmuşdur anuñ muḳtezāsını ḳal' u ḳam' eyle tā kim senüñ ḥuzūruña rūḥ u 'aḳl (6) ma'denleri baş yuḳaru getüre ve sen anda sa'adet dārını bulasın ve melek ve melekütuñ ḥāşşiyetlerini cāmi' olasın ve şüret ü ma'nānuñ esrārına vuşul (7) bulasın

*(2554) Meşnevi*

*Piş ezān k'in mūhlet-i ḥāne-y kirī*

*Āḥir āyed tu neberdī z'ū berī*

*(2555) Meşnevi*

*Pes turā bīrūn kuned şāḥib dükān*

*V'in dükānrā berkuned ezrūy-ı kān*

(8) Andan evvelki bu kirā ḥānesinüñ mūhleti āḥir gele ve nihāyet bula ḥāl bu ki sen andan bir nef' iletmeysin ya'ni andan bir ḥāşıl u menfa'at aḥz itmeyesin ḥāşıl-ı kelām (9) andan muḳaddem bīdār ol ve kenz-i maḥfi'i bul ki bu kirāya müte'alliḡ olan cesed ḥānesinüñ [M215a] müddeti āḥire gele ve sen andan bir nef' ü fāyide aḥz itmemiş olasın (10) çünkim mūhlet gele ve müddet āḥir ola pes ol vaḳt dükān şāḥibi seni taşra eyler ve bu dükānı kānuñ yüzinden ḳoparır ya'ni çünkim ecel gele ve müddet-i (11) 'ömr nihāyet bula pes dükān-ı cesedüñ şāḥibi olan mālikü'l-mülk [H299b] seni bu dükān-ı cismden iḥrāc eyler ve bu dükān-ı cismi kān-ı rūḥuñ ve kenz-i fütūḥuñ vechinden (12) ḳoparır ve kān-ı ḥaḳiḳati ve kenz-i rūḥāniyyeti zuhūra getirür eger buyurduḡı üzre 'amel eyledüñse ol kānı saña virür ve eger terk-i 'amel ḳıldıñsa ol kān-ı (13) ma'nevīden seni maḥrūm ḳılır dimek olur

*(2556) Meşnevi*

<sup>1187</sup> “Allah’ın en evvel yarattığı benim ruhumdur.” Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 157.

***Tu zih̄asret gāh berser mīzenī***

***Gāh rīṣ-i ḥām-ı ḥod bermīkenī***

Sen ol zamān nedāmet ü ḥasretten gāh başuñ (14) üzre urursın gāh kendü ḥām ve nāpuḥte rīṣüñi ḳoparursın ya'ni ṣaçuñ ṣaḳaluñ yolup ol ḥinde böyle dirsın

***(2557) Meṣnevi***

***Ey dirīgā ān-ı men būd in dükān***

***(15) Kūr būdem berneḥordem z'in mekān***

Ki ey dirīgā bu dükān benüm lāyıḳum idi kör oldum bu mekāndan ber ü meyve yimedüm ve bir fāyide ve menfa'at ḥāṣıl eylemedüm

***(2558) Meṣnevi***

***Ey dirīgā (16) būd-ı mārā bürd bād***

***Tā ebed yā ḥasretā ṣud lil'ibād***

Ey dirīgler olsun bizüm idi hevā anı iletđi ve zāyi' itđi ya'ni ol dükān bizüm için idi anı (17) hevā-yı nefis ḳapdı ve hebā itđi bu ma'nā da cāyızdır ki *būd* vücūd ma'nāsına olup *dāluñ* kesriyle *mārā* lafzına muzāf oḳına bu taḳdīr üzre ma'nā ey dirīgā (18) bizüm būdımız ya'ni vücūdımız hevā iletđi zāyi' itđi tā ebed 'ibād için yā ḥasretā dimeḳ ṣaḥīḥ oldı ya'ni ey ḥasret ve nedāmet 'ibād üzre gel ḥāzır ol (19) bu zamān senüñ vaḳtündür diyü ḥasreti ve nedāmeti da'vet eylemek lāyıḳ ve ṣābit oldı nitekim yevm-i ḥasretde bātinında olan kenz-i ḥaḳıḳatden ḡāfil (20) ü cāhil ḳalanlara ve enbiyā-yı 'azāma istihzā ḳılanlara kendü nefsleri üzre ḥasreti da'vet eyleyeler veyāḥud melā'ike anlaruñ ḥasrete müstaḥaḳ olduḡını (21) görüp anlar ḥaḳḳında böyle söyleyeler ki *yā ḥasreten 'alel'ibādi mā ye'tihim minresūlin illā kānū bihi yestehzi'ün*<sup>1188</sup> bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri beṣinci cildde *tefsīr-i* (22) *yā ḥasreten 'alel'ibād* sūrḥında gelür inṣā'allāhu te'ālā cild-i evvelde daḡı mürür eyledi buraya gelinceye dek ḥadīṣ-i ḳudsīnüñ ma'anī ve ḥaḳāyıḳına müte'allıḳ (23) olan ma'anī-yi ṣerīfe idi ki beyān buyurdılar pes bu münāsebetle kenz-i maḥfīnüñ talebinden ve 'ilm-i ḡaybīnüñ taḥṣīlinden fāriḡ olup kendü zekāvet ü (24) idrāklarine maḡrūr olan tāyifenüñ ḥasb-i ḥāllerini beyān eylemege ṣürü' idüp buyururlar

***Gırre ṣuden ādemī bezekāvet ü taṣvīrāt-ı tab'-ı ḥvīṣten (25) ü taleb nākerden-i 'ilm-i ḡayb ki 'ilm-i enbiyāst***

<sup>1188</sup> “Yazıklar olsun, ne hasret o kullara ki kendilerine gelen her peygamber ile mutlaka alay ediyorlardı.” (Yasin 36/30)

Bu sürh-ı şerîf âdemînüñ kendü tabî'atinüñ taşvîrâtına ve zekâvetine mağrûr olmasınınuñ ve 'ilm-i ğaybı taleb (26) kılmasınınuñ beyânındadır ki ol 'ilm-i ğayb enbiyânüñ 'ilmidür mādāmki bir kimse enbiyânüñ 'ilmiyle 'âlim olmaya [H300a] ğaybdan haberdâr olmaz ve esrâr-ı bâtını müşâhede (27) kılmaz

*(2559) Meşnevi*

*Dîdem enderhâne men naqş u nigâr*

[M215b] *Büdem ender'ışk-ı hâne bîkarâr*

*(2560) Meşnevi*

*Büdem ezgenc-i nihânî bîhaber*

*V'eme destenbüy-ı men bûdî teber*

Bu beytler dağı bu (28) beyânüñ mâkablinde olan taḥassür ve taḥayyüf eyleyen kimselerüñ lisânından olur ya'ni ol hâne-yi cesedüñ naqş u zînetine mübtelâ olan ve anda olan kenz-i İlähîden (29) bîbehre ve maḥrûm kalan kimse taḥassür yimekle böyle dir ki dirîġâ ben hânedan naqş u nigâr gördüm hânenüñ 'ışkında ben bîkarâr oldum ol hânedan nihân (30) olan gencden bîhaber oldum yoḥsa teber benüm destbüyüm olurdu *hânedan* murâd cesed ve *naqş u nigâr*dan murâd taşavvurât-ı zihniyye ve zekâvet ve idrâkât-ı (31) 'aqliyyedür *genc-i nihânî*den murâd kenz-i İlähî ve ḥazîne-yi evşâf ve esrâr-ı Rabbânîdür *destenbüy* yıllığıç didükleridür ḳavuna beñzer bir nesnedür ki ele alup (32) istişmâm iderler 'Arab aña şamama dir ve taḳdîr-i ma'nâ ve tavzîḥ-i feḥvâ böyle dimek olur ki ey dirîġâ ben 'âlem-i dünyâda hâne-yi cesed içre naqş-ı zekâvet (33) ve fiḥnatı ve elvân-ı taşvîrât ve tecelliyyâtı görüp o hâne-yi cesede bu eclden 'aşık olup anuñ 'aşkında bîkarâr olurum ve anuñ taşavvurâtını ve muḳtezayâtını (34) ḥarâb eyledüm anuñ derûnından maḥfî ve nihânî olan ḥazîne-yi Rabbânîden bîhaber oldum eger ol hâne-yi tende olan kenz-i İlähîden bîhaber olmayaydum riyâzet (35) teberi ve 'ibâdet ve tâ'at keseri benüm elümde şamamam olaydı ya'ni riyâzet ve tâ'at baña şamama gibi ḥoş geleydi ben anı elümde ḳomayaydum tâ (36) ḥazîne-yi ḥaḳîḳati bulmayınca râḫat olmayaydum

*(2561) Meşnevi*

*Âh eger dâd-ı teberrâ dâdemî*

*În zamân ġamrâ teberrâ dâdemî*

*(2562) Meşnevi*

*Çeşmrâ bernaqş miyendâḫtem*

*Hemçü tıflân (37) 'ışkhâ mi'bâḫtem*

Āh eger dünyā teberüñ dādını ve haqqını vireydüm bu zamān gama teberrā vireydüm hayfā ki çeşmi naqş üzre atdum ve oğlancıklar gibi ol naqş (38) üzre ‘aşklar oynadum ya’ni cesed fānī olduğda ve ‘ālem-i haqqikat zuhūra geldükde ‘ömrini nuqūş u şuver muhabbetinde zāyī’ eyleyen kimse böyle söyleye ki āh (39) vāhlar olsun eger ben dünyāda emr-i İlähī teberinüñ ve hükmi-i Rabbānī keserinüñ dādını ve haqqını vireydüm ve anuñ emrini ve hükmini yirine irgüreydüm bu (40) zamānda gam u guşşaya teberri virürdüm ya’ni gam u guşşadan ‘ārī ve berī olup kendümi maḥall-i necāta ve erfā’-ı derecāta irgürürdüm hayfā ki nazarımı nuqūş (41) u elvān üzre ilkā itdüm ve oğlancıklar gibi ol nuqūş u elvānla ‘aşk u muhabbetler oynadum nitekim eṭfālī bir müzeyyen ü münakkaş olmuş ḥāneye [P120a] (1) getürseñ ol ḥānenüñ içinde olan [H300b] nuqūş u elvāna nazar eyler ve aña māyil ve ‘āşık olur pes ol ḥāneden taşra gitmek istemez ve anuñ derünında olan (2) defīneyi daḥı taleb itmek istemez bilmezler ki ol ḥānenüñ nuqūşına māyil olmak ḥazīneyi bulmağa mānī’ olur ve anları ḡanī olmağdan ve sa’adet bulmağdan mahrūm kıılır

(3) (2563) *Meşnevi*

*Pes nikū güft ān Ḥakīm-i kāmyār*

*Ki tu tıflī ḥāne pürnaqş u nigār*

(2564) *Meşnevi*

*Derİlähināme bes enderz kerd*

*Ki berār ezdüdmān-ı [M216a] ḥvīş kerd*

Pes ol kāmyār olan Ḥakīm (4) katı eyü didi ki sen bir tıflsın ḥāne pürnaqş u nigārdur ol **Ḥakīm-i İlähī İlähināme** nām kitābında çok vaşiyet eyledi böyle diyü ki kendü düdmānuñdan toz kıpar ve (5) gerdi yukarı getür ya’ni **Ḥakīm Senāyī Ḥazretleri İlähināme** nām kitābında tālib olanlara çok vaşiyet ve naşihatler eyledi ve ziyāde eyü ve laṭif sözler söyledi (6) cümleden biri buyurdılar ki sen tıflsın ve bu ḥāne-yi cesedüñ taşavvurāt u taḥayyülāt ve ḥavātır u efkārla pürnaqş u nigārdur sen iseñ naqşlaruñ her birine (7) ‘āşık ve muḥibbsin eger ricāl mertebesine bāliḡ olmak isterseñ kendü kıvm-i kabīleñden ḡubārı yukarı getür *düdmān* kıvm ve kabīleye dirler andan toz (8) kıparmak ve ḡubārı yukarı getürmek anları terk eylemeden ve kendü kārūña meşḡul olmadan kināyet olur bunda *düdmān*dan murād tālibüñ kendü vücūdı olsa (9) daḥı enseb olur zīrā maḥall bunu iktizā kıılır ve vücūd-ı insānīnüñ düdmān gibi olması bu taqrīble olur ki vücūd-ı insāniyye ve kıvā-yı nefsāniyye ve kıvā-yı (10) rüḥāniyye ve ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhire ve ḥavāss-ı ḥamse-yi bātına ile

bir kabîle gibidür ki bu cümlesi cemâ'at hükmindedür nitekim münferiden bir kimse namâz kılsa *ıyyâ kena'budu ve ıyyâ ke-* (11) *nesta'ın*<sup>1189</sup> dir bu ma'nâ anuñ ma'nâda cem' olduğına delâlet ider çünkim vücud-ı insânî kavm ve kabîle menzilesinde oldıysa ma'nâ kendü vücuduñ düdmânından (12) toz kopar dimek olur ya'ni anı vîrân u harâb eyle dimege işâret kıılır pes girü kışşa beyânına rücû' idüp Fir'avnuñ Hâzret-i Mûsâya söyledüğünü (13) ve andan üçüncü va'deyi taleb eyledüğünü beyân buyururlar  
*(2565) Meşnevi*

*Bes kun ey Mûsâ bigû va'de-y sivüm*

*Ki dil-i men z'iztirâbeş geşt güm*

Fir'avn Hâzret-i (14) Mûsâya didi ki ey Mûsâ bes eyle ve üçüncü va'deyi söyle zîrâ benüm kalbüm ol va'denüñ iztirâbından güm oldı ya'ni ol va'deyi dahı istimâ' (15) eylemege muntazır olur ve ğamdan mużtarib olup anuñ iztirâbından benüm kalbüm benden güm oldı ve ol va'denüñ istimâ'ına kemâli meyllle teveccüh kııldı didi

*(2566) Meşnevi*

*Güft (16) Mûsâ ân sivüm mülk-i dütu*

*Dü cihânî hâliş ezhaşm u 'adû*

Hâzret-i Mûsâ 'aleyhisselâm aña eyitdi ol üçüncü fazîlet mülk-i dütädur ya'ni iki cihâna (17) mensüb olan mülk haşmdan [H301a] ve 'adüdan hâlişdür ya'ni ol üçüncü va'de 'adünuñ şerrinden ve haşmuñ huşümetinden hâliş olan mülket-i dârin ve sa'âdet-i (18) menzilîndür ki anlarda haşm u düşman saña aşlâ mezâhime kılmaya eger sen dirseñ ki ol va'de eyledüğün mülk-i dünyâdan ziyâdeligini el'ân ben tutmuşumdur pes ol (19) va'de baña bu mañfuzum olan mülketde ne ifâde eyler cevâb buyururlar

*(2567) Meşnevi*

*Pişter z'ân mülk k'eknün dâştî*

*K'ân bud enderceng ü in derâştî*

Ne'am ol (20) mülk ü salţanatdan ziyâderekin şimdi tutduñ ki ol el'ân senüñ mazbûtuñ olan mülket ceng içredür ve bu benüm didüğüm şulhedür ya'ni (21) mülket-i dünyâ ve beden ol nesneyi ki şimdi tutduñ huşemâyla harb u kıtâl ve ceng ü cidâl [M216b] eylemeden hâlî degüldür ammâ eger Hudâ-yı Te'âlâ ile âşinâlık kılsañ (22) ve muvañhid olsañ senüñ haşmlaruñı saña dost eyler ve el'ân ben ki senüñ haşmuñum senüñ dostuñ olurum pes bihaşm u 'adû ve dünyâ mülketinde cümleyle

<sup>1189</sup> “Sadece sana ederiz kulluğu, ibadeti; sadece senden dileriz yardımı, ya Rab!” (Fatiha 1/5)

şulh üzre (23) geçinüp āsūde olursın ve āhiret mülketinde dağı haşmlardan berī olup necāt bulursın didi

*(2568) Meşnevi*

*Ān ki dercenget çünin mülki dihed*

*Binger ender- (24) şulh h'ānet çün nihed*

Ol Allāh ki ceng hālinde saña bunuñ gibi bir mülk virür im'ān nazār eyle şulh hālinde saña ne h'ān qor ya'ni ol pādşāh-ı (25) a'zam ki sen anuñ enbiyāsıyla cengde iken ve anuñ emrine ve rızāsına muhālefedde iken saña böyle bir mülk virür sen ki anuñ enbiyāsıyla şulh kılasın ve (26) anuñ emr-i şerīfine muṭī' olasın im'ān nazār eyle ki saña ol şulh u iṭā'at hālinde ne ni'met ve 'izzet virür

*(2569) Meşnevi*

*Ān kerem k'endercefā inhāt dād*

*Dervefā (27) binger çı bāşed iftikād*

Ol 'ayn-ı kerem olan Hudā-yı Te'ālā ki cefā hālinde anları saña virdi ya'ni ol mālīk olduđu devletleri ve ni'metleri saña (28) irgürdi vefā hālinde ve hulūş u şafā mertebesinde nazār eyle iftikād ne ola ya'ni çünkim sen aña cefā itmek mertebesinde iken seni yoqlayup bu kadar (29) devletleri ve ni'metleri saña virdi sen ki ol hażrete ṭā'at u 'ibādet eylemede vefā eylesin ol vefā mertebesinde seni niçe yoqlar bundan kıyās (30) eyle

*(2570) Meşnevi*

*Güft ey Mūsā çehārum çist zūd*

*Bāz gū şabrem şud u hırşem füzūd*

Fir'avn eyitdi ey Mūsā dördinci fazīlet nedür tiz girü söyle zirā (31) şabrum gitdi ve hırş u ṭama'um ziyāde oldı

*(2571) Meşnevi*

*Güft çārum ān ki māni tū cüvān*

*Müy hemçün kır ü ruḥ [H301b] çün ergüvān*

Hażret-i Mūsā 'aleyhisselām aña (32) didi dördinci fazīlet oldur ki sen tāze cüvān kılasın ve ölinceye dek za'af u fütürdan berī olasın şaçuñ ve şaçaluñ kır gibi siyāh (33) ve yüzüñ ergüvān gibi kırmızı ola ya'ni müyuñ mütegayyir olmaya ve reng-i rüyüñ ölinceye dek şolmaya hemişe ter ü tāze olasın ve bu leṭāfet ü (34) ṭarāvetle dünyāda ma'şet kılasın ve 'ālem-i āhirete intikāl eyledükde hem sa'ādet-i ebediyye bulasın

(2572) *Meşnevi*

*Reng ü bû derpiş-i mā bes kāsıdest*

*Lîk(35) tu pestî sūhan kerdîm pest*

(2573) *Meşnevi*

*İftihār ezreng ü bûy u ezmekân*

*Hest şādî vü firîb-i kûdekân*

Reng ü bûy bizüm katımızda ziyâde (36) kāsiddür velîkin ey Fir’avn sen pestsin lâcerem biz daḥı sözi pes eyledük reng ü bûydan ve mekândan iftiḥār eylemek etfâlûñ şādî (37) ve sürür u firîbidür ya’ni bu ‘âlemüñ zîneti ve bu cesed-i insânînüñ leṭâfeti ve revḥ ü rāḥatı reng ü bû kabîlindendür biz ki ma’âşir-i enbiyâyuz bizüm katımız- (38) da bu gûne elvân u revâyihüñ meḥâbib ü melâyihuñ aşlâ qadr u i’tibârı yoḡdur velîkin biz bu sözleri anuñçün söyledük ve seni bu cānibe anuñçün (39) tergîb eyledük ki sen alçaqsın sözi daḥı alçaq eyledük ve senüñ menzilüñe ve meşrebüñe muvâfîḡ ve ‘aḡluñuñ idrâkine muṭâbîḡ söyledük *naḥnu ma’âşiru’l*(40) *enbiyâi umeranâ en nunezzilu’n-nâse ‘alâmenâzilihim ve tukellimu’n-nâse ‘alâkaderi ‘uḡûlihim*<sup>1190</sup> mefhûmını edâ buyurdılar elḥâşıl reng ü bûyla iftiḥār kılmâḡ (41) ve mekân u maḡâmla [M217a] mütebâhî olmaḡ kûdeklerüñ şādîlîḡi ve aldamasıdır etfâl reng ü bûya mâyil olurlar ve ba’zı mûnaḡḡaş ve müzeyyen [P120b] (1) olan mekâna muḥabbet kıllurlar ve bunlarla eglenürler ve ḡaḡîḡat-i kârdan ḡâfil ü cāhil ḡalurlar pes bunlar ‘aḡîbetü’l-emr anlara lâzım u nâfi’ olanı ta’lîm eylemek (2) isteseñ ‘aḡlları yitdüḡi yirden söylemek ve fehm itdükleri aḡvâlle anları irşâd eylemek mürşide lâzım olur nitekim bu beyânda vâḡî’ olan ḡadîs-i şerîfe (3) bu ma’nâya delâlet ve şehâdet kıllur

*Beyân-ı İn ḡaber ki kellimu’n-nâse ‘alâkaderi ‘uḡûlihim lâ’alâkaderi ‘uḡûlikum ḡattâ lâyukezzibullâhe ve resûluhu*

Bu sürḡ-ı şerîf (4) ol ḡadîs-i laṭîfuñ beyânıdır ki Ḥazret-i Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar siz nâsa ‘aḡllarınıñ yitdüḡi ḡadar söyleñ kendü ‘aḡluñuz miḡḡarı söylemeñ (5) ḡattâ nâs Allâhı ve Allâhuñ resûlini tekzîb eylemeye zîrâ her bâr ki nâsa ‘aḡlı yitdüḡi yirden söyleyesin ve bildüḡi mertebeden naḡl eyleyesin belki Allâhdan resûlden (6) söz söyledükde anuñ ma’lûmı olmayan ve ‘aḡlına gelmeyen

<sup>1190</sup> “Nasa kendi akıllarınızın miktarı üzerine deḡil, onların akılları miktarı üzerine söyleyin.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 4, s. 394.

yirden söyleyesin *elmer'u 'aduvvun limā cehile*<sup>191</sup> kavlinüñ mışdāqınca 'adāvet [H302a] kıılır ve Allāhı ve resūlini (7) tekzīb eylemege dağı ol söz sebep olur meşelā 'aqları yitmedüğinden Allāh böyle sözi söylememişdür ve resūl dağı böyle ħaberi naql eylememişdür zīrā (8) bu söz bizüm 'aqlımuza şığmaz ve bu kelām bizüm fehminüze āsān gelmez dirler pes lāzım geldi ki mürşid olanlar herkesüñ 'aqlı yitdügi yirden söyleye ve her ne güne sözi (9) āsān fehm eyleyse anı naql eyleye nitekim buyururlar

**(2574) Meşnevi**

***Çünkü bākūdek ser ü kārem fütād***

***Hem zebān-ı kūdekān yābed güşād***

Çünkim kūdekle ser ü kārüm düşdi (10) ya'ni etfālsiret olan kimselerle işüm ve maşlahatım vāki' oldı hem kūdeklerüñ zebānını açmağ gerek ya'ni etfālüñ fehm eyledügi ve idrāk kıldügi (11) lisānı söylemek ve anlaruñ fehm eyledügi lügātı ve ma'nāyı naql eylemek lāzım olur

**(2575) Meşnevi**

***Ki birev küttāb tā mürget ħarem***

***Yā mevīz ü cevz ü fustuk āverem***

(12) Meşelā bir oğlancığa böyle dirsın ki yūri mektebe tā kim saña kuş alam yāħud mevīz ü cevz ve fıstık getürem ya'ni kaçan bir oğlancık ħaķıķat-i kārđan ħaberdār (13) olmasa ve 'ilm ü şan'atüñ taħşiline biţtabi' meyl ü muħabbet kıılmasa ricāl mertebesinde olanlar anuñ mertebesine tenezzül eyleyüp ve aña 'aqlı yitdügi ve meyl ü muħabbet (14) itdügi şeylerden söyleyüp böyle dirler ey oğlancık var mektebe git ve 'ilm ü ma'rifet taħşiline sa'y it tā kim saña bir kuşcağız alıvireyüm veyāħud (15) saña kuru üzüm ve cevīz ve fıstık getüreyüm tā ol çerezden zevk alasın ve ol kuşcağızla mülā'abe kıılasın dirler ve bunlaruñ böyle dimesi mücerred ol oğlancığüñ (16) ħaķıķat-i kārđan söz fehm eylemedigünden olur ve bunlar bu güne sözi anuñ 'aqlına ħoş gelsün ve kıalbi ħaķıķat-i ħāle māyil olsun diyü tekellüm kıılır (17) hemçünin ey Fir'avn sen dağı henüz tıfl gibisin

**(2576) Meşnevi**

***Cüz şebāb-ı ten nemidānī bigīr***

***İn cüvānirā bigīr ey ħar şa'ır***

<sup>191</sup> "Kişi bilmediğinin düşmanıdır." Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 312.



Şeb-i tenden ğayri bilmezsin tüt bu cüvānlığı (18) ey ħar şa'ir tüt ya'ni tenüñ cüvānlığından ve tazeliginden ğayriyi bilmezsin ve bunuñ kuvvet ü leţāfetinden ğayriya meyl [M217b] kılmazsin bu cüvānlığı tüt ey ħarsiret (19) şa'ir menzilesinde tüt ya'ni tenüñ şebābeti ve leţāfeti filmeşel cev menzilesindedür ve ol tenüñ şebābetine ve leţāfetine ħariş olmaz ve meyl ü muĥabbet kılmaz (20) illā ħarsiret olan kimseler çünkim ħar şa'irden ğayrisını bilmez ve ħarsiret olanlar daĥı şebābetinden ğayrisını taleb kılmaz pes ey ħarsiret bu şebābet-i (21) teni sen şa'ir meşābesinde tüt çünkim senüñ istedüĝüñ budur al bunu kendüñe ihtiyār it mışra'ı şāniye pes bu cüvānlığı [H302b] tüt ey arpa eşegi (22) diyü ma'nā virmek yirinde degüldür zīrā ħar meksür oĥınup şa'ire bu taĥdīr üzre muzāf olmak lāzım gelür eger ħaruñ rāsı meksür oĥınursa vezne (23) ĥalel gelür

**(2577) Meşnevi**

***Hıç ajengī neyefed berruĥet***

***Tāze māned ān şebāb-ı ferruĥet***

Bir mertebede cüvān olasin ki senüñ yüzüñe hıç bir ajeng düşmeye (24) ya'ni her kez yüzüñ buruşmaya senüñ ol ferruĥ olan şebābuñ tāze ĥala *ajeng* yüzde olan buruşuklığa dirler ya'ni hıç senüñ yüzüñe buruşmak vāĥi' (25) olmaya nitekim pīrlertüñ yüzine buruşmaĥlık vāĥi' olur ve ol senüñ ĥatuñda mübārek ve ferruĥ olan yigitlik tāze ĥala

**(2578) Meşnevi**

***Nī nejend-i pīryet (26) āyed berū***

***Nī ĥad-i çün serv-i tu gerded dütü***

Ne senüñ yüzüñe pīrligüñ nejend ü mürdeligi gele ve ne senüñ serv gibi toĝrı ĥaddüñ iki ĥat (27) ola ya'ni senüñ yüzüñe pīrlik nejendi gelmeye senüñ serv gibi ĥadd ü ĥāmetüñ münĥanī olmaya

**(2579) Meşnevi**

***Nī şeved zūr-ı cüvānī eztu kem***

***Nī bedendānhā ĥalelhā (28) yā elem***

Ne cüvānlığıñ zūr u kuvveti senden kem ve nāĥış ola ne dendānlaruñā ĥaleller yā elemeler ola ya'ni dişlerüñ şızlamaya ve anlara ĥalel gelmeye ve yigitlik (29) kuvveti senden zāyil olmaya

**(2580) Meşnevi**

***Nī kemī derşehvet ü tams-ı bi'āl***

*Ki zenānrā āyed ezza'fet melāl*

*(2581) Mesnevi*

*Ānçünān bügşāyedet ferr-i şebāb*

*Ki güşüd ān müjde-yi (30) Ukkāşe bāb*

Ne ba'llerüñ cimā' ve şehvetinden kemlik ola *bi'āl*/ba'lüñ cem'īdür *ba'l* ere dirler *ṭams* cimā'a dirler ya'ni erlerüñ cimā'ında ve şehvetinde (31) kuvvet ve kemāl nice ise senüñ dağı şehvetüñe ve mücāma'atuña noqşān gelmeye ki zenlere senüñ za'afuñdan melāl gele zīrā zen ṭayifesi kendü eri za'if olsa (32) ve rücūliyyeti ve şehveti zāil olup mücāma'atdan girü kalsa melūl olurlar ve bu güne olan erden nefret kıllurlar pes senüñ şehvetüñe ve mücāma'atuña noqşān (33) gelmeye ki ḥattā senüñ za'afuñdan zenlere melāl gele saña şebābuñ ferr ü revnağı ancılayın meftūh ola ki 'Ukkāşenüñ ol müjdesi aña bāb açdı bu (34) maḥall dağı minevvelihī ilāāḥirihi her vaqtüñ Mūsāsı olan mürşidler lisānından ol vaqtde olan Fir'avnsiretlere irşād olur ve bu ma'nāya ki *güşüd* (35) *ān müjde-yi bāb* kavli delālet ü şehādet kıllur zīrā 'Ukkāşe Ḥazretleri Ḥazret-i Resülüñ 'aleyhisselām zamān-ı şerīfnde aştāb-ı güzīnden bir kimse (36) idi Ḥazret-i [Mūsā -P] Fir'avna böyle dimek kābil degüldür nitekim buraya münāsib olan taḥkīki bu cildde *nefy kerdn-i Mūsā 'aleyhisselām cāduvīrā ezḥod* (37) sürḥında *men becādūyān çe mānem ey vaḳīḥ* [H303a] beytinüñ şerḥinde mürür eylemişdür anda ṭaleb olına ve 'Ukkāşenüñ müjdesi ve ol müjdenüñ (38) aña fetḥ-i bāb eylemesi bu ḥadīş-i şerīfnde ve bu beyān-ı laṭīfden ma'lūmuñ olur

*Ḳavluhu 'aleyhisselām menbeşşeranī biḥurūci* [M218a] *şāferin beşşertuhu bilcenneti*

(39) Bu sürḥ-ı şerīf Ḥazret-i Resül-i Ekremüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem bu kavli-ı şerīfinüñ beyānındadır ki buyurmuşdur şol kimse ki şāfer ayınuñ ḥurūcını (40) baña tebşīr eyler ya'ni baña beşāret virür ben ol kimseye cennetle beşāret virürüm ya'ni anuñ ehl-i cennet olduḡını aña bildürürüm bu ḥadīş-i şerīfüñ (41) sebep-i vürüdü oldur ki Ḥazret-i Cebrāyil-i Emīn Resül-i Ekrem Ḥazretlerine rebī'ü'l-evvel ayında dār-ı āḥirete intikāl ideceklerini ḥaber [P121a] (1) virdi pes ol ḥazret 'ālem-i beḳāya ve mev'id-i liḳāya ziyāde müştāk olduklarından şāfer ayınuñ çıkduḡını baña her kim müjde virürse ben aña cenneti müjde virürüm (2) pes Ḥazret-i 'Ukkāşe māḥ-ı şāferüñ ḥurūcına muntazır olup rebī'ü'l-evvel ayınuñ ufḳ-ı āsmānda müşāhede eyledükde ol sultān-ı cihāna gelüp yā Resülallāh (3) māḥ-ı şāfer çıkdı diyü ḥaber virdi ol Ḥazret cennet saña yā 'Ukkāşe diyü beşāret buyurdı nitekim nazm-ı şerīfnde dağı ma'lūmuñ olur

*(2582) Meşnevi*

*Ahmed-i āhir zamānrā (4) intikāl*

*Derrebī'ü'l-evvel āyed bīcidāl*

Āhir zamān peygamberi Hāzret-i Ahmede intikāl cidālsüz ve hilāfsüz rebī'ü'l-evvelde gelür ya'ni Hāzret-i Ahmedüñ 'aleyhisselām (5) dünyādan āhirete intikālī rebī'ü'l-evvel ayında olması Cebrāyil Hāzretleri Hāzret-i Hāqdan aña haber getürdi ve bīcidāl ol hāzretüñ irtihālını taḥkīk meretebe- (6) sine yetürdi

*(2583) Meşnevi*

*Çün haber yābed dileş z'īn vaqt-i naql*

*'Āşık-ı ān vaqt gerded ü be'akl*

Çünkim ol hāzretüñ dil-i mübāreki bu naqlüñ vaqtinden haber (7) bulur ol hāzret 'akl u cānla ol vaqtüñ 'āşıkı olur ya'ni 'akl u rüḥı aña teveccüh kıılır

*(2584) Meşnevi*

*Çün şafer āyed şeved şād ezşafer*

*Ki pes-i īn māh mī- (8) sāzem sefer*

Çünkim māh-ı şafer gele ol hāzret māh-ı şaferden şād olur böyle diyü ki bu aydan soñra sefer düzerüm ya'ni çünkim sefer ayı geldi māh-ı (9) şaferüñ gelmesinde ol hāzret şād oldu kendülere böyle diyü ki māh-ı şaferden soñra dār-ı bekāya sefer iderüm ve hāzret-i maḥbüb-ı muṭlaquñ kurbına ve müşāhede-yi (10) liḳāsına giderüm

*(2585) Meşnevi*

*Her şebī tā rüz z'īn şevk-i ḥüdī*

*Ey refīk-i rāh-ı a'lā mīzedī*

Her bir gice şabāḥa dek bu ḥüdīnüñ şevkından ey a'lā yoluñ refīki (11) diyü nidā ururdi ya'ni māh-ı rebī'ü'l-evvel dāḥil olup ol hāzrete 'alāyim-i [H303b] mevt geldükde vefātlarına qarīb olan her bir gicede rüza dek bu hidāyetüñ (12) şevkından ya'ni bu maṭlūba vesīle ve müşile olan delālet ve 'ināyetüñ zevkından **allāhumme errefīka'l-a'lā**<sup>192</sup> nidāsını ururdi Hāzret-i 'Āyişeden raḍiyallahu anhā (13) Müslim ve Buḥārī ittifāk idüp rivāyet iderler ki Hāzret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem marāz-ı mevteinde gaşyden soñra şaḥve gelüp mübārek göz- (14) lerin saḥf-ı ḥāneye toḡrı diküp dimişler ki **allāhumme errefīka'l-a'lā** bu ḥadīş-i şerīfüñ şarihleri dimişlerdür ki refīk-i a'lādan murād Allāh te'ālā hāzretidür (15) refīk refkdendür fa'ıl bema'nā fā'ildür **errefīk** muḳadder olan fi'le manşūbdur taḳdīri ihtār veyāḥud erīdü'r-

<sup>192</sup> "Allah'ım sen refik-i a'lāsın." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 230.

refîka'l-a'lâ dimek ola veyâhud *elhıknî birrefîka'l-* (16) *a'lâ* taakdîrinde ola nitekim bu hadîs-i şerîf dağı bu ma'nâyı mü'eyyid olur ki Hâzret-i 'Āyişeden ittifâk üzre bu lafzla dağı rivâyet eylemişler- (17) dūr ki vefâtına karîb ol hâzret bu gūne du'â eyleyüp didi *allâhumme 'ğfirli verhamni velhıknî* [M218b] *birrefîki'l-a'lâ*<sup>193</sup> kâle İbn Melik fîşerh-i hâzâ'l-hadîs (18) *erāde bihi errefîka'l-a'lâ kîle huve Allāhu yeķālu Allāhu refîka bi'bādihi fehuve fa'ıl minerrefk bema'nā fā'ıl ve kîle huve cemā'atu'l-enbiyā'i veşşiddikîne veşşuhedā'i refîki* (19) şārihler refkden tūtmişlar ammā Hâzret-i Mevlānā refâkdan tūtmişdur ve *a'lāya* mevşūf-ı maḥzūfa şıfat tūtmişlardur ki ol mevşūf rāhdur (20) ki bunda zıkr olındı ve refîk bunda yoldaş ma'nāsına olur zırā rāh-ı a'lâ didükleri bu ma'nâyı iktizā kıılır ve ma'nā her gice vefātları karîb olduķda (21) şubḥ vaktine dek bu hidāyetüñ şevk ü zevkenden ey a'lā olan yoluñ yoldaşı ve şāhibi diyü nidā ururdu

**(2586) Meşnevi**

*Güft herkes ki merā müjde (22) dihed*

*Çün şafer pāy ezcihān birün nihed*

Çünkim ol hâzret rebî'ü'l-evvel ayında dār-ı āhirete intikāl ideceğini bildi etrāfında olan aşhābına (23) böyle didi ki her şol kimse ki baña müjde vire çünkim şafer ayı cihāndan ayağını taşra kıoya böyle diyü

**(2587) Meşnevi**

*Ki şafer bügzeşt ü şud mäh-ı rebî'*

*Müjdever (24) bāšem mer ürā vü şefî'*

Ki şafer ayı geçdi ve rebî'ü'l-evvel ayı oldu ya'ni şafer ayınuñ ḥurūcını ve rebî'ü'l-evvel ayınuñ duḥūlini her kim baña müjde virürse ben (25) aña cenneti müjdever olurum ve şefî' olurum

**(2588) Meşnevi**

*Güft 'Ukkāşe şafer bügzeşt ü refî*

*Güft cennet mer turā ey şîr-i zefî*

'Ukkāşe Hâzretleri bir gün (26) gelüp didi şafer ayı geçdi ve gitdi ol hâzret 'aleyhisselām aña didi ki ey ulu arslan cennet senünçündür

**(2589) Meşnevi**

*Dıgerî āmed ki bügzeşt ān şafer*

<sup>193</sup> “Allah'im, beni bağısla, bana merhamet et ve beni refik-i a'lāya ilet!” İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C. 1, s. 702.

(27) *Güft 'Ukkāşe bübürd* [H304a] *ezmüjde ber*

Der'akab 'Ukkāşeden gayri bir āhir kimse daḥı geldi ve didi ki yā Resūlallāh māh-ı şafer geçdi ol ḥazret 'Ukkāşe (28) müjdeden ber iletđi didi ya'ni bu müjdeden müzd ü ecri 'Ukkāşe aldı diyü aña ḥaber virdi

(2590) *Meşnevi*

*Pes ricāl eznaḳl-i 'ālem şādmān*

*V'ezbekāyeş (29) şādmān in küdekān*

(2591) *Meşnevi*

*Çünki āb-ı hoş nedid ān mürġ-ı kūr*

*Piş-i ū kevşer nümāyed āb-ı şūr*

Pes imdi bu kışşa ma'lūmuñ olduysa ricālullāh (30) 'ālemden naḳl eylemelerinden şādmāndururlar bes *bā'*i 'Arabīyle olsa cāyizdür ma'nā çok ricāl bu 'ālemüñ naḳlinden şādmāndururlar ve bu 'ālemüñ beḳāsından (31) bu küdekler şādmāndururlar bu *küdekler*den murād eṭfālsiret olan ehl-i dünyādur ki anlar bu 'ālemüñ beḳāsından ve bu 'ālemüñ liḳāsından ḥazz almışlar ve (32) kemāliyle lezzet bulmuşlardur meşelā ol mürġ-ı kör çünki āb-ı hoş görmedi ve mā'i'l-ḥayāta dehān irgürmedi anuñ ḳatında şūr u telḥ āb kevşer görünür (33) ve kezālik ehl-i dünyā daḥı 'ālem-i 'uḳbānuñ ve dār-ı beḳānuñ lezzetinden bīḥaber ve ni'metinden bīeşer olduklarıçün bu 'ālemden ol 'āleme intikāl eylemek ḥuşuşında (34) ġamnāk olurlar ve bu 'ālemde ḳalsalar bunuñ beḳāsından ve ḥayātından şādmān olurlar şol mürġ-ı kör gibi ki bir leziz şuyı görmedi anuñ ḳatında (35) türlü āb-ı kevşer görünür ḥālbuki anuñ kör olmasına sebep ol āb-ı şürdür ve ol āb-ı şūra muḥabbet eyledüğinden ötüri mā'i'l-ḥayāt-ı ḥaḳīḳiye (36) vāşıl olmadan dūr u mehcürdür

(2592) *Meşnevi*

*Hemçünin Mūsā kerāmet mişümürd*

*Ki negerded āb-ı iḳbāl-i tu dürd*

Bu zıkr olınan gibi Mūsā Ḥazretleri kerāmet (37) ve fazileti şaydı aña böyle didügi ḥāldde ki senüñ şāf olan iḳbālün [M219a] dürd olmaz bu mışra' şümürd lafzından ḳavl-i muzmer olmaḳ ḳā'idesi (38) üzre ḥāl olmaḳdan gayriya ḳābiliyyet yokdur ve *negerdede* emr-i ġāyib ma'nāsı virilse daḥı mümkün olur ya'ni Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām ol zıkr olınan (39) çehār fazileti ve kerāmeti bunuñ gibi 'add eyledi ve aña ol ḥāldde böyle diyü söyledi ki ey Fir'avn senüñ iḳbāl ve devletün şāfi dürd

olmasun da'vetümi (40) ve naşihätümi kabül eyle ki senüñ hâliş olan sa'adetüñ bulanmasun demek olur

**(2593) Meşnevi**

**Güft ahsente 'v nikü güfti velik**

**Tā kunem İn meşveret bāyār-ı nîk**

(41) Fir'avn Mūsā Hazretlerine didi yā Mūsā ihsān eyledüñ velikin biraz mehl vir baña tā kim ben yār-ı nîk ile meşveret eyleyem ve aña bu rāzı [P121b] (1) ve bu haberi söyleyem

**Meşveret-i Fir'avn bāĀsiye derimān āverdend beMūsā 'aleyhisselām<sup>1194</sup>**

**(2594) Meşnevi**

**Bāz güft ü İn sühan bāĀsiyeh**

[H304b] **Güft cān efşān berin (2) ey dil siyeh**

Ol Fir'avn Hazret-i Mūsā ile kendü mābeyninde olan bu sözi hātūni Āsiyeye āşikārā didi Āsiye aña bu va'denüñ üzerine ey dil-i siyāh (3) cān nişār eyle didi

**(2595) Meşnevi**

**Bes ināyethāst metn-i İn maqāl**

**Zūd deryāb ey şeh-i nikü hışāl**

Bu kelāmuñ metninde çok ināyetler vardır metinde zarfiyyet (4) ma'nāsı vardır ve metinden murād kelāmuñ zahrı dimekdür ey nîkü hışāl olan şāh tiz bul ya'ni te'hîr ü tevaḳḳuf eylemeyüp bu kelāmuñ sırr u ma'nāsını bul ve imān ve İslām (5) mertebesine vāşıl ol Fir'avna nîkü hışāl didügi Hazret-i Mūsāya imān getürdügi taḳdîr üzre ola veyāḥud müdārā itmek ṭarîḳiyle ola

**(2596) Meşnevi**

**Vakt-i kişt (6) āmed zihî pürsüd kişt**

**İn bigüft u girye kerd ü germ geşt**

Ve zirā'at vaḳti geldi zihî pürsüd kişt kişt bunda kāf-ı 'Arabīnün kesriyle ekin ma'nāsına (7) olsa da cāyizdür ki bu taḳdîr üzre ma'nā virildi ammā kāf-ı Fārisīnün fetḥasıyla şud ma'nāsına olsa daḥı cāyizdür bu taḳdîr üzre ma'nā zirā'at (8) vaḳti geldi zihî pürfāyide oldı āgāh olup vaḳti zāyi' kılma ve bu güne pürfāyide olan zirā'ati elden çıkarma bunu didi ve ağladı ve germ oldı ve anı (9) imān ve İslām cānibine terḡib ü taḥrîz kıldı

**(2597) Meşnevi**

<sup>1194</sup> "Firavun'un, Musa'ya iman getirmek için Asiyeye meşvereti"

***Bercehîd ezcâ vü güftâ beh̄ha lek***

***Āftābî tâc geştet ey kelek***

Yirinden yukarı şıçradı ve aña didi (10) sa'âdet saña ey kelcegiz bir âftâb-ı a'zam saña tâc oldu *beh̄ha lek* sa'âdet saña dimekdür *kelek* kelcegiz dimekdür

***(2598) Meşnevi***

***'Ayb-ı kelrâ hod bipūşāned külāh***

***Ĥāşa (11) çün bâşed küleh hürşid ü māh***

Kelüñ 'aybını hod külāh örter huşuşen çünkim külāh hürşid ü māh ola ya'ni başı kel olan kimselerüñ 'aybını tâc örter 'alelhuşuş (12) ol tâc hürşid-i devlet ve māh-ı sa'âdet ola bu taqdîr üzre anda aşlâ 'ayb komaz

***(2599) Meşnevi***

***Hem derān meclis ki bişnîdî tu in***

***Çün negüftî āri vü şad (13) āferin***

Hem ol meclisde ki sen bu sözleri işitdün niçün āri ve şad āferin didün ya'ni ol hâzretüñ kelimâtını niçün taşdik eylemedün ve aña (14) ne vechle niçe yüz kerre taḥsîn ü āferin söylemedün

***(2600) Meşnevi***

***Īn sūḥan dergūş-ı hürşid er şudî***

***Sernigün berbūy-ı in zir āmedi***

[M219b] Bu söz filmeşel (15) eger hürşidüñ gūşına gideydi anuñ ümîdi üzre sernigün aşğa geleydi ya'ni 'ālîkadr ve şāhibşadr iken ve 'ālimlere ziyāgüster iken bu sözüñ 'izzet (16) ü şerefini bilüp kendü mertebesinden tenezzül kılip ol hâzrete bende ve mürid olaydı

***(2601) Meşnevi***

***Hîç mîdānî çî va'dest ü çî dād***

***Mîkuned iblîsrâ Ḥaḳ iftikād***

(17) Hîç bilür misin [H305a] bu ne va'dedür ve ne güne 'aḫâdur Ḥaḳ Te'ālā Ḥâzreti iblîsi taleb ve iftikād eyleye ya'ni Ḥaḳ Te'ālā Ḥâzreti iblisi yoqlamak ve aña iḥsân itmek (18) içün anı taleb eylemek niçe ise ey Fir'avn seni daḫı Ḥâzret-i Mūsā taleb eylemek hemān böyledür ve bundan murād ey Fir'avnsiret her vaqtüñ (19) Mūsāsı olan müşiddür ki seni imān ve İslām cānibine da'vet eyleye hemān iblîsi Ḥaḳ Te'ālā taleb kılmak ve Fir'avnı Mūsā Ḥâzretleri dîn ve tã'ata (20) dā'î olmak gibidür dimek olur

**(2602) Meşnevi**

**Çün bedîn lutf ân kerîmet bâz h'ând**

**Ey 'aceb çün zehreyet bercây mând**

Çün ol kerîm pâdşâh seni (21) bu lutf-la da'vet eyledi ey 'aceb senüñ zehre ve cânüñ nice yirinde kaldı

**(2603) Meşnevi**

**Zehreyet nedrîd tâ z'ân zehreyet**

**Büdi enderher dü 'âlem behreyet**

Senüñ zehrüñ (22) yırtılmadı tâ ol zehründen saña her iki 'âlemde behre olaydı ya'ni senüñ zehrüñ bu da'vet-i şerîfeden 'aceb niçün yırtılmayıp yirinde kaldı eger bu da'vetüñ (23) zevk ü sürürından ödün yırtılaydı tâ ol yırtılan ödden saña her iki 'âlemde behre ve naşîb olaydı ve qalbüñ dostlar ve râstlar mertebesini bulaydı (24) demek olur

**(2604) Meşnevi**

**Zehre-yi k'ezbehre-yi Haq berdered**

**Çün şehîdân ezdü 'âlem berhored**

Bir zehre ki Haq behresinden ötüri yırtıla şehîdler gibi iki 'âlemden (25) nef ü şemer yir ya'ni bir kimsenüñ yüregi ki Haq cânibinden hâşıl olan hazz u naşîbden ötüri fîsebilillâh yırtıla ve pâre pâre ola ol kimse iki 'âlemden (26) yemiş yir ve nef bulur murâd sa'âdet dârına vuşul bulur demek olur

**(2605) Meşnevi**

**Gâfilî hem hikmetest ü in 'amâ**

**Tâ bimâned lik tâ in had çirâ**

**(27) (2607) Meşnevi**

**Gâfilî hem hikmetest ü ni'mettest**

**Tâ neperred züd sermâye zidest**

Gâfillik hem hikmetdür ve bu 'amâ dağı hikmetdür tâ bu vücüd qala ve o gaflet ve 'amâ (28) sebebiyle âsüde ola velîkin bu hadde dek niçündür gâfillik hem hikmetdür ve ni'metdür tâ ki sermâye-yi vücüd fevrî elden uçmaya ya'ni Haqdan gâfil olmak (29) ve haqîkat-i hâlden nev'an a'mâ olmak nefsü'l-emre nazar olinsa 'ayn-ı hikmet ve maḥzâ maşlahatdur anuñçün ki tâ bu vücüd ol gaflet-i mu'tedile sebebiyle niçe müddet bâkî (30) qala ve ma'îşet kıla velîkin ol hadde dek gâfil ü a'mâ olmaya ki Haqqı kabül eylemek mertebesini bulmaya ve enbiyâ ve evliyâyâ muḥâlefet eylemek



maḥalline irmeye (31) ne‘am gāfillik hem ‘ayn-ı ḥikmetdür ve maḥzā ni‘met ü maşlahatdur velīkin gāflet ü ‘amā şol mertebeye irmeye ki tā kim sermāye-yi hidāyet ‘alelfevr [H305b] elden uçmaya (32) ve isti‘dād-ı devlet ol gāflet-i müfriṭe sebebiyle senden îrāz idüp kaçmaya gāfletüñ ḥikmet ve ‘ayn-ı ni‘met olması cild-i evvelde *pürsīden-i şıddīka* (33) *ezMuştafā ‘aleyhisselām* sürḥında *üstün-i ĩn ‘ālem ey cān gāfletest* [M220a] beytinüñ şerḥinde ma‘attafşıl taḥkīk olunmuşdur tekrāra ḥacet yokdur

(34) (2608) *Meşnevī*

*Lik ni çendān ki nāsūrī şeved*

*Zehr cān u ‘aql-ı rencūrī şeved*

Līkin ol kadar degül ki bir oñulmaz yāre ola cānuñ ve ‘aqluñ zehri ola ve rencūr- (35) luk ola ya‘ni gāfet nefsü‘l-emrde egerçi ‘ayn-ı ḥikmet ve maḥzā ni‘metdür velīkin ol kadar olmaya ki bir oñulmaz derd ola ve ilācpeẓir olmadan girü qala cānuñ (36) ve ‘aqluñ zehri olup ‘aql u cānı mesmūm kıla ve ‘aql u cānuñ rencūrılıgına sebep ola mezmūm olan bu gāflet-i müfriṭedür ammā gāflet-i mu‘tedile (37) ‘ilācpeẓir olur ve terbiye-yi mürşidān ile şifā bulur

(2609) *Meşnevī*

*Ḥod ki yābed ĩnçünin bāzārā*

*Ki beyek gül miḥarī gülzārā*

Buncılayın pürnef bāzārı (38) ḥod kim bulur ki bir dāne gül ile gülistān ve gülzār alasin *gülden* murād taşdıķ eylemek ve şehādet kelimesini söylemekdür ki gülzār-ı cennet bunuñ şemeni- (39) dür *yek gülden* murād māl ve ten olsa da cāyızdır ki bir kimse fisebīlillāh anı bezl eylese *innallāhe‘ş-terā minelmu‘minine enfusehum ve emvālehum bienne lehumu‘l-* (40) *cennet*<sup>195</sup> āyet-i kerīmesinüñ mücibince Ḥaķ Te‘ālā anları iştirā idüp muķābelesinde mülk-i cenneti şemen virür ki māl u ten cennet mülkine nisbet bir gül (41) ve cennet mülki māl u tene nisbet bir gülzār gibidür

(2610) *Meşnevī*

*Dāneyirā şad dirāhtistān ‘ivāz*

*Ḥabbeyirā āmedet şad kān ‘ivāz*

Meşelā bir dāneye yüz [P122a] (1) dirāhtistān ‘ivāz ola bir ḥabbeye saña yüz ma‘den ‘ivāz gele ya‘ni bir ḥabbeye yüz dirāhtistān ‘ivāz virilse ve bir aķçaya yüz kān şemen

<sup>195</sup> “Allah, müminlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak pahasına (karşılığında) satın almıştır.” (Tevbe 9/111)

kılnsa buncılayın (2) bāzārı kim bulur ve bu mertebe sūd u menfa‘ate az kimse vāşıl olur gerekdür ki bu bāzārı elden kaçurmayasın ve bu mürğ-ı devleti başuña konmış iken gaflet (3) ve cehālet sebebiyle uçurmayasın didi

**(2611) Meşnevi**

***Kāne lillāh dāden-i ān ḥabbeyest***

***Tā ki kānellāhu leh āyed bedest***

*Kānellāh* ol ḥabbeyi virmekdür tā kim *kānellāhu leh* mefhūmı (4) ele gele ya‘ni Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ***men kānellāh kānellāhu leh***<sup>1196</sup> buyurmuşdur *men kānellāh* dimeden murād bir kimse kendünüñ bir ḥabbe meşābesinde olan (5) vücūdını Ḥaḳ yolında bezl kılmak ve bilkülliyye Allāh için olmaḳdur çünkim bir kimse ḥabbe meşābesinde olan vücūdını Allāh yolında bezl kıla ve cümle nesi var ise (6) Allāh için ola tā kim *kānellāhu leh* kelāminuñ mefhūmı anuñ eline gele ya‘ni Ḥazret-i Ḥaḳ celle ve ‘alā daḳı ol kimse için şemen ola tevzīḥ-i ma‘nā oldur ki ***men eḥabbenī*** (7) ***ḳateltuhu ve men ḳateltuhu fānen*** [H306a] ***diyyetuhu***<sup>1197</sup> ḥadış-i ḳudsīsiniñ mūcibince bir kimse Allāhı sevse ve cümle varını Ḥaḳ yolında ifnā kılsa ve tūğ-i muḥabbet-i İllāhī ile küşte ve mürde (8) olsa anuñ diyyet ü kıymeti Ḥudā olur ve bilkülliyye fānifillāh olan beḳābillāh mertebesin bulur ve *izā temme’l-fākrü fehuvellāh*<sup>1198</sup> ḳavli bu ma‘nāya işāret olur

**(2612) Meşnevi**

***Z’ān ki (9) in hüvvī za‘īf-i bīḳarār***

***Hest şud z’ān hüvvī Rabb-i pāydār***

**(2613) Meşnevi**

***Hüvvī fānī çünki ḥod bāū sipürd***

***Geşt bāḳī dā’yim ü hergiz nemürd***

Zīrā ki bu za‘īf (10) ü bīḳarār olan hüviyyete ol dāyım ve pāydār olan Rabbü’l-‘ālemīnūñ hüviyyetinden mevcūd oldı hüvvī fānī çünkim kendüsini ol hüvvī bāḳīye teslīm eyledi ol (11) hüvvī fānī bāḳī ve dāyım oldı ve hergiz olmadı *hüvden* murād bunda hüviyyetdür ve hüviyyete māhiyetden ‘ibāret olur [M220b] ya‘ni her insānuñ kendü za‘īf ü (12) bīḳarār olan bu vücūdı ve zātı ol pāydār ve dāyım olan Rabbü’l-‘ālemīnūñ hüviyyetinden mevcūde oldı ve zūhūra geldi hüviyyet-i İllāhī ‘ind-i ehli’t-

<sup>1196</sup> “Kim ki Allah için olursa Allah onun için olur.”

<sup>1197</sup> “Kim ki beni severse ben onu öldürürüm ve öldürdüğüm kimsenin diyeti de ben olurum!” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 238.

<sup>1198</sup> “Fakr tamam olduğu vakit işte o Allah’tır.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 45.

(13) taḥkīk her şeyde sāriyedür ve herkesüñ vücūdı vücūd-ı İlähiyye ile kāyimdür ve kayyūmiyyet-i İlähī her şey'i kāyim ü mevcūd tütıcıdur pes her şey'üñ (14) vücūdı vücūd-ı İlähīden ḥāşıldur ve her şey Allāhdan ḥālī farz olındukda bātıldur nitekim *kullu şey'in māḥālāllāh bātılun*<sup>1199</sup> kavli bu ma'naları şāmıldür çünkim (15) fānī olan zāt kendü mevḥūmı olan vücūdını ol bākī ve lemyezel olan zāta teslīm eyledi ve anuñ ḥükmine ve kazāsına rızā virdi ve kendü nefsinüñ (16) murād ve muḳtezāsından bilkülliyye güzer kılup ve nefsini ölmezden evvel ölmek mertebesine ırgürdi böyle kimse bākī ve dāyim oldı ve hergiz ölmeyüp (17) mevt ü fenā mertebesinden necāt buldı zīrā Ḥaḳla bākī olan ve ḳalbini ve rūḥını 'aşḳ-ı İlähīyle zinde kılan hergiz ölmez ve anuñ vücūd-ı Ḥaḳkānī- (18) sine aşlā fenā gelmez pes vücūd-ı fānīnūñ vücūd-ı bākīde fānī olmasını ve bākī olan vücūdla kāyim olup beḳā bulmasını ḳatrenüñ deryāda maḥv (19) olduğına ve deryā ḥükmin bulduğına temşīl idüp buyururlar

**(2614) Meşnevi**

***Hemçü ḳatre-y ḥāyif ezḅād u zihāk***

***Ki fenā gerded bedīn her dü helāk***

**(2615) Meşnevi**

***Çün (20) beaşl-ı ḥod ki deryā būd cest***

***Ezḅef-i ḥürşīd ü bād u ḥāk rest***

**(2616) Meşnevi**

***Zāhireş güm geşt derderyā velīk***

***Zāt-ı ü ma'sūm u pā bercā vü nīk***

(21) Bād u ḥākden ḥāyif olan ḳatre gibi ki ol ḳatre her bu ikisiyle fenā ve helāk olur zīrā ḳatre bād sebebiyle hevāya münḳalib olur ve ḥāk daḥı anı (22) kendüye [H306b] cezb idüp helāk kıılır çünkim ḳatre kendünüñ aşlına ki deryā idi şıçradı ve deryāya vāşıl oldı ḥürşīdüñ tef ü tābından (23) ve bād u ḥākden ḳurtuldu ve deryānuñ vücūdıyla kāyim olup helāk mertebelerinden necāt buldı ol ḳatrenüñ zāhiri egerçi deryāda güm ve nābedīd (24) oldı velīkin anuñ zātı maḥāvif ü mehālikden ma'sūm u maḥfūz ve ayaḡı yirindedür ve daḥı nīk ü laḥīfdür ḥülāşa-yı kelām ve netīce-yi merām oldur ki (25) insānuñ vücūd-ı mevḥūmı ve ta'ayyün-i fānīsi bir ḳatre gibidür ki bād u ḥāk mertebesinde olduğca fenā ve helākden ḳorḳucıdur zīrā eger ḳatre bu iki- (26) siyle helāk olur kezālik vücūd-ı insānī daḥı mādamki hevā-yı nefsanī ve ḥāk-i cismānī mertebesinde ola ḥavf u ḥaḫardan ḥālī olmaz (27) zīrā vücūd-ı insānīnūñ bu

<sup>1199</sup> “Allah'tan başka her şey batıldır.”

ikisi helāk u fenāsına sebep olur ammā çünkim bir kimse kendü irāde ve ihtiyārıyla aşı olan deryā-yı haqīkate (28) mertebe-yi bād u hākden hālāş olup vāşıl olsa ol mertebede hürşid-i haqīkatüñ táb-ı kahrından ve hevā-yı nefsanī ve hāk-i cismānīnün cezb ü (29) neşfinden ve zararından kurtulur hattā haqlarında ***lāhavfun ‘aleyhim ve lāhum yahzenün***<sup>1200</sup> dinilen t̄ayifenüñ mertebesini bulur egerçi ol kimse fānīfillāh (30) olmağla anuñ zāhiri fakīr ü haqīr olur ve güm ve nāpedīd olmak mertebesini bulur velīkin anuñ zāt-ı şerīfesi cemī‘-i mehālik ü maḥāvifden [M221a] ma‘şüm (31) u maḥfūz olur ve şābitkadem olup sekīnet ve temkīn mertebesini bulur ve nīk ü laṭīf olur ve nīkūlğı ve leṭāfeti zāyil olmayup ebede’l- (32) ābād qalur dimek olur

*(2617) Meşnevi*

***Hīn bidih ey kaṭre ḥodrā bīnedem***

***Tā biyābī derbahā-yı kaṭre yem***

Āgāh ol ey kaṭre meşābesinde olan kimse (33) nedemsüz kendüñi vir tā kaṭrenüñ bahāsında yemm bulasın ya’ni kaṭre gibi haqīr ü nāçiz olan insān kendüñi Haq yolında bezl eyle ve nefsuñi (34) anuñ ṭā‘atine ve inkiyādına ḥarc u şarf eyle tā kim ol kaṭre gibi olan vücūduñuñ bahāsında deryā-yı ma‘nevī bulasın ve aña ‘ivaż baḥr-ı haqīkate (35) vāşıl olasın

*(2618) Meşnevi*

***Hīn bidih ey kaṭre ḥodrā īn şeref***

***Derkef-i deryā şev īmin eztelef***

Āgāh ol ey kaṭre kendüñe bu ‘izzet ü şerefi vir (36) deryānuñ kefinde telefden ve maḥv olmadan eyemen ol ya’ni ey kaṭre gibi olan kimse kendüñe şu ‘izzet ü şerefi vir ki ol deryā-yı haqīkate kendüyi bilkülliyye (37) teslīm kılmak ve anuñ ḥükminde ve murādında fānī olmağdur çünkim kendüñi deryā-yı haqīkate teslīm eylesin deryā-yı haqīkatüñ destinden ve yed-i irādet (38) ü kudretinde telefden emīn olursın ve helāk [H307a] u fenādan kurtulursın

*(2619) Meşnevi*

***Ḥod kirā āyed çünīn devlet bedest***

***Kaṭrerā baḥrī taḳāzāger şudest***

(39) Ḥod kimüñ buncılayın devlet eline gelür kaṭreyi bir baḥr-i ‘azīm taḳāzā idici olmışdur bu söz egerçi Āsiye lisānından Fir‘avna dinilmişdür lākin (40) nefsi-i muṭma’inne şāḥibi olan mürşidlerden nefsi-i emmāre şāḥibi olan fir‘avnsiretlere ta’rīz

<sup>1200</sup> “Uyan! Allah’ın dostlarına ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar!” (Yunus 10/62)

olunmuşdur ki her nefsi muṭma'inne şāḥibi olan mürşid (41) nefsi emmāre şāḥibi olan Fir'avnsiretleri enbiyāya mütāba'at eylemege bu gūne terḡib ü taḥrīz iderler ve dirler

**(2620) Meşnevi**

**Allāh Allāh zūd bifrūş** [P122b] (1) **u biḥar**

**Ḳaṭreyi diḥ baḥr-ı pürgevher biber**

Allāh ḥaḳḳıçün Allāh ḥaḳḳıçün fevrī şat ve al ya'ni bir ḳaṭreyi vir pürgevher olan baḥri al bu mışra' mışra'-ı evvelde olan *zūd* (2) *bifrūş u biḥar* lafzını müfessir olur

**(2621) Meşnevi**

**Allāh Allāh hiç te'ḥirī mekun**

**Ki ziḳa'r-ı luṭf āmed in seḥun**

Allāh ḥaḳḳıçün Allāh ḥaḳḳıçün hiç bir te'ḥir ü tevaḳḳuf eyleme zīrā bu söz (3) ve bu da'vet saña luṭf u kerem baḥrinden gelür ya'ni elbette bu ḥuşuşda te'ḥir itmeyüp Allāhuñ resūline tābi' ol zīrā bu da'vete müte'alliḳ olan kelām Ḥaḳ (4) Te'ālānuñ luṭfi deryāsında zuḥūra geldi gerekdür ki bu luṭfi bilesin ve derḥāl 'işyān u tuḡyāndan tā'ib olup aña tābi' olasın ve iḳtidā kılasın

**(5) (2622) Meşnevi**

**Luṭf enderluṭf-ı in güm mişeved**

**K'esfeli berçarḥ-ı heftüm mişeved**

Luṭf-ı maḥlūḳ bu luṭf içre güm olur ki bir esfel çarḥ-ı heftüm üzre ola ya'ni (6) bir esfel ve ḥayvāndan aḳall olan kimse felek-i sābi' üzre gitse ve anda ḳarāritse bu luṭfuñ içinde sāyir luṭf güm ve nābedid olur zīrā bu bir nev' (7) luṭfdur ki 'aḳl u fehme şıgmaz ve taşavvur u taḥayyüle gelmez pes bir kimse Allāh resūline tābi' olsa ve aña kemāliyle taşdıḳ kılsa anuñ mertebesi çarḥ-ı heftümden (8) 'ālīrek olur pes Allāh cānibinden bendesine bu bir 'azīm luṭfdur ki ḡayriluṭflar bu luṭfuñ içinde maḥv u nābedid olur her kime ki Allāh resūline kemāl-i (9) mütāba'at ile mütāba'at kılmāḳ ve andan gelene muşaddıḳ olmaḳ müyesser ola bu luṭfuñ şükrini kılmāḳ ve 'azm-i şānını bilmek aña lāzım olur

**(2623) Meşnevi**

**Hin ki yek** (10) **bāzi fütādetbül'aceb**

**Hiç tālib in neyābed derṭaleb**

Āḡāḥ ol sañabül'aceb bir oyun vāḳi' olmuşdur hiç tālib sa'y u ṭalebde (11) bu lu'bı bulmaz eger mat olmadan ḥalāş olmaḳ ve bürd mertebesin bulmaḳ [M221b] isterseñ

bu oyunu elden çıkarma tā fırsat fevt olmasun ve bu kārūñ (12) neticesi senden güzer kılmasun dimek olur bu taqdır üzre *bāzī* lu'b ma'nāsına olur ammā *bāzī* [H307b] toğan ma'nāsına dağı olsa cāyız olur (13) bu taqdır üzre āgāh ol ey t̄āgī ve bāgī sañabül'aceb bir *şahbāz* düşmişdür ki murād andan ĩmān ve hidāyet cānibine olan da'vetdür hīç (14) bir t̄alib bu devlet ve sa'ādeti mücerred kendü talebiyle bulamaz ve sa'y-ı cismāniyye ile aña vāşıl olamaz gerekdür ki ol şahbāz-ı bülendpervāzı elden (15) kaçurmayasın ve cehl ü gāflet idüp anı yabana uçurmayasın didi bu cümle Āsiye lisānından Fir'avna naşīhat eylemek semti üzre dinilmişdür (16) lākin *Fir'avn*dan murād tarīk-i ĩlāhiden tecāvüz eyleyen kimse olur ve *Āsiye*den murād nefs-i muṭma'inne şāhibleri olur pes nefs-i muṭma'inne şāhibi olan (17) mürşid nefs-i emmāre şāhibi olan t̄āgī ve bāgī müfsidi t̄ā't-ı Hāḫka ve inkıyād-ı cenāb-ı muṭlaḫa bu güne da'vet eyledüklerini iş'ār kıılır eger Fir'avn- (18) sīret olan kimesneler hevā ki filmeşel Hāmān gibidür aña meyl kıılmazlarsa ve anuñla müşāvereye ve muşāhabetine māyil olmazlarsa sa'ādet-i ebediyye (19) bulurlar ve küfr ü ma'şiyetden güzer kıılırlar ve Allāh resūliyle āşinā olurlar eger nefs-i muṭma'inne şāhibinüñ sözini redd kıılırsa ve Hāmān gibi olan hevānuñ cānibine (20) māyil olursa Fir'avn gibi sa'ādet-i ebediyyeden maḫrūm ḫalır ve 'āḫıbet küfr ü ma'şiyet üzre olur el'iyāzu billāh nitekim Fir'avn Āsiyenüñ (21) sözünü tutmayup Hāmānla müşāvereye meyl eyledi

**(2624) Meşnevi**

**Güft bāHāmān bigüyem ey setir**

**Şāhrā lāzım buved re'y-i vezir**

Ve Āsiyeye böyle diyü (22) söyledi ey mestüre burayı Hāmāna söylerüm zīrā pādşāha vezirüñ re'yi ve tedbiri lāzımdur

**(2625) Meşnevi**

**Güft bāHāmān megü in rāzrā**

**Kür-ı kempiri (23) çi dāned bāzrā**

Ḥazret-i Āsiye didi ki bu rāzı Hāmāna söyleme zīrā bir kör ḫarı bāzı bilmez ya'ni Hāmān ki filmeşel bir kör kempir gibidür ve dīn (24) ü t̄ā'ate müte'alliḫ olan rāz bir şahbāz-ı 'ālīpervāz gibidür pes bu rāzı aña söylemek bir kör ḫarıya bir şahbāzı 'atā eylemek gibidür ol kör ḫarı (25) ol bāz-ı sepīdüñ ḫadrini ne bilür ḫamāḫat ve cehāletinden aña ḫidmet ü ri'āyet eylerüm diyü niçe cefā ve ihānetler eyler nitekim bu beyān-ı şerīfden ma'lūmuñ (26) olur

*Kışşa-yı bāz-ı pādşāh u kempīr zen*<sup>201</sup>

(2626) *Meşnevi*

*Bāz-ı espīdī bekempīrī dihi*

*Ū biberred nāhuneş behr-i bihi*

Meşelā bir beyāz toğanı bir çarı (27) ‘avrata viresin ol kempīr ol bāz-ı sepīdūñ nāhunı aña iyilik eylemeden ötüri keser ya’ni zu’m-ı fāsidi üzre ol bāz-ı sepīdūñ tırnağını kaç’ (28) eylemegi eyü zu’m idüp aña bu vechle hıdmet ve ri’āyet [H308a] eylemek zann eyleyüp anuñ maḥālibini kaç’ eyler

(2627) *Meşnevi*

*Nāhunī ki aşl-ı kārest ü şikār*

*Kūr-ı kempīrī biberred kūrvar*

Bir (29) nāhunī ki kārūñ ve şikārūñ aşıldur bir kör çarı anı bilmeyüp kör gibi keser ve anı eyü olur zu’m eyler *kūr çarı*dan murād bunda nefis ü hevā ve daḥı aşḥāb-ı nefis (30) ve ehl-i hevā olur *bāz*dan murād ĩmān ve İslāma müsta’idd olan kimseler olur ve *nāhundan* murād ĩmān ve ikrār olur ki aşl-ı [M222a] kār ve ālet-i şikārdur çünkim bir (31) şāhib-i nefis ve ehl-i hevānuñ dāmına ĩmān ve İslāma qābil olan bir kimse giriftār olsa evvelā aşl-ı kār ve ālet-i şikār olan ĩmān ve ikrārını andan izāle (32) eyler ve aña bu saña ḥayr u nāfī’dür diyü söyler nitekim ol kör kempīr ol bāzuñ nāhunını kesdükdēn şoñra aña merḥamet ve şefkat itmek tārīkiyle böyle dir

(2628) *Meşnevi*

*Ki kücā būdest* (33) *māder tā turā*

*Nāhunān z’īn sān dırāzest ey kiyā*

Ki senüñ māderüñ qanda imiş ki senüñ tırnaqlarūñ böyle dırāzdur ey ulu

(2629) *Meşnevi*

*Nāhun u* (34) *minqār u perreşrā būrīd*

*Vakt-i mihr ĩn mīkuned zāl-i pelīd*

Anuñ tırnağını ve burnını ve qanadını kesdi muḥabbet ü şefkat vaqtinde pelīd ü nāpāk (35) olan ‘acūze böyle eyler ki cāhil ü gāfil olan ehl-i nefisüñ şefkat ve merḥameti bu qābilden olur

(2630) *Meşnevi*

*Çünki tutmāceş dihed ü kem ḥored*

*Ḥişm gīred mihrhārā* (36) *berdered*

<sup>201</sup> “Padişahın doğanı ve kocakarı kıssası”

Çünkü ol kör kempîr aña tutmâc virür ol bâz anı yimeye pes kempîri hışm tutar mihr ü muhabbetleri yırtar *kempîr*den murâd nefs ve ehl-i nefis olur *tutmâc*dan (37) murâd nefsuñ veyâ ehl-i nefsuñ puhte eylediği re'y ve fikri olur ve *bâz*dan murâd rûh veyâ ehl-i rûh olur çünkü kör kempîr gibi olan ehl-i nefis bir (38) fikri ve re'yi puhte eylese ve anı begenüp kendüye hoş geldükden soñra bir şahbâzsîret olan ehl-i rûha anı kabûl eylemeden ötüri virse ve 'arz eylese (39) ol dağı anı kabûl eylemese derhâl hışma gelür mihr ü muhabbetlerini yırtar ya'ni muhabbet ü şefkate müte'allik olan sıfatları giderüp izâle ider böyle diyü ki

**(2631) Meşnevi**

**Ki (40) çünin tutmâc puhtem behr-i tuv**

**Tu tekebbür minümâyi vü 'ütüvv**

Ki senden ötüri bunuñ gibi laţif tutmâc bişürdüm sen tekebbür ü 'ütüvv gösterürsin ya'ni ol ehl-i (41) nefis olan câhil dir ki ben senüñçün saña nâfi' böyle bir fikr ü re'yi puhte eyledüm ve seni kabûl eylesün diyü böyle laţif sözler söyledüm sen [P123a] (1) iseñ bunı begenmeyüp tekebbürlük ve tecävüzlük gösterürsin ve benüm puhte eylediğüm re'y ü fikre iltifât itmeyüp andan a'râz eylesin

**(2632) Meşnevi**

**Tu sezâyi (2) inçünin [H308b] renc ü belâ**

**Ni'met ü iqbâl key sâzed turâ**

Ol kempîr âb-ı tutmâca bâzuñ 'adem-i iltifâtını gördükde kendünüñ tutmâcını iqbâl ve devlet menzilesine (3) tenzîl idüp bâzuñ şayd u şikârını renc ü belâ 'add eyleyüp bir sebîl-i tevbiñ aña bu güne taqrî' eyleyüp dir ki ey bâz sen hemân ol renc ü belâ (4) üzre lâyıksın murâdı bâzuñ şayd u şikârıdır ni'met ü iqbâl seni kaçan düzer ya'ni bu âb-ı tutmâc ki benüm çatumda ni'met ü iqbâldür saña 'arz eylerüm lâkin sen bed- (5) bahtlığundan andan mu'riz olursın sen ki bedbaht olasıñ ni'met ü iqbâl seni kaçan ıslâh eyler dirsın sen ol renc ü belâya lâyıksın diyü ki dir kezâlik ehl-i (6) nefis ve ehl-i hevâ dağı bir bâzsîret ve şahbâz-ı tabî'at ehl-i 'aklı ve şâhib-i rûhı kendülere giriftâr olmuş bulduklarında anuñ meşrebini ve tab'ını bilmeyüp (7) kendülerüñ hazz eylediği fikr ü re'yi puhte eyleyüp aña virürler ve 'arz iderler murâdları bu ki ol re'y ü fikri kabûl eyleye ve rüz u şeb kendülerüñ hânesinde (8) mürğ-ı hâne gibi hidmet eyleye çünkü bâzmeşreb olan şâhib-i 'aql andan nefret kıla ve mu'riz ola derhâl hışma gelür ve mihr ü şefkati izâle kıılır ve aña bu (9) güne hitâb u 'itâb eyler ki ey bedbaht sen bunuñ gibi renc ü belâya lâyıksın ki benüm hânemden ve senüñçün



müheyyā eyledüğüm [M222b] şeylerden mu'riz olup kendü meşrebüñ (10) üzre seyr itmek ve mezhebüñ üzre gitmek istersin bunuñ gibi ni'met ü iqbāl saña kaçan lāyık olur dir ve ben isterüm ki sen bir ādem olasın ve devletler ve manşiblar (11) bulasın sen iseñ benüm naşihatümi qabül eylemeyüp dervīş olmağ ve tarīq-i Ḥaqqā sülük kılmāğ istersin ol ḥod seni bī'irz u bīnāmūs eyler (12) diyü taḥvīf ü tehdīdler eyler

**(2633) Meşnevi**

**Āb-ı tutmāceş dihed k'īnrā bigīr**

**Ger nemih<sup>vāhi</sup> ki nūşī z'ān faṭīr**

Pes ol zāl-ı pelīd ol bāz-ı sepīde āb-ı tutmāc virür (13) böyle diyü ki bunu tüt ya'ni bunu bāri ye eger istemez iseñ ki ol faṭīrden yiyesin *faṭīr* nān-ı bīḥamīre dirler ki murād bunda tutmācuñ ḥamīridür ya'ni eger (14) ol tutmācuñ ḥamīrini istemez iseñ tutmācuñ al şuyını tüt ve bunu kendüñe gīdā it diyü ol bāza virür murād ehl-i dūnyānuñ bir bāzmeşreb olan 'āqīle (15) evvelā kendü fikr ü re'yelerini 'arz eyleyüp anuñ evvel re'y ü fikrden istiğnāsını ve a'rāzını gördüklerinde re'y ü fikrlerinden ḥāşıl olan nuşḥ u pendī aña (16) şāniyen virmeleri olur ki bāri bizüm re'y ü fikrimüzi qabül eylemedüñ ise nuşḥ u pendimüzi bāri tüt [H309a] ve bunu ḥüsn-i qabülle qabül it dimeleri olur

(17) **(2634) Meşnevi**

**Āb-ı tutmāceş negired ṭab'-ı bāz**

**Zāl-i būtrünced şevved ḥışmeş dirāz**

Bāzuñ ṭabī'ati anuñ āb-ı tutmācını hem tütmez pes zāl-ı pelīd incinür ve anuñ ḥışmı uzun (18) olur

**(2635) Meşnevi**

**Ezğāzab şūrbā-yı sūzān bersereş**

**Zen fūrū rīzed şevved kel miğferes**

Ğāzabından yaqıcı aşı şūrbāyı ol bāzuñ başı üzre zen döker (19) anuñ ser ü miğferi kel olur *miğfer* tolgaya dirler bunda fark ser murād olur kezālik kaçan bir bāzmeşreb 'āşık ehl-i dūnyānuñ āb-ı tutmāc gibi olan (20) nuşḥ u pendini tütmasa ve anlaruñ sözün qabül itmese ḥışma gelürler ve incinüp aña ğāzab kılurlar ḥattā ğāzablarında cigersüz olan sözlerini anuñ üzerine (21) dökerler belki anı biraz dökerler ḥattā anuñ depesi yarılıp ve mecrūḥ ve kel olmağ mertebesin bulur

**(2636) Meşnevi**

**Eşğ ezān çeşmeş fūrū rīzed zisüz**

*Yād āred lutf-ı şāh-ı (22) dīlfürüz*

*(2637) Meşnevi*

*Z'ān dü çeşm nāzenin-i bādelāl*

*Ki ziçehre-y şāh dāred şad kemāl*

Elem ve sūzından bāzuñ o laţif gözinden yaş aşğa dökülür (23) pes ol bāz-ı dīlfürüz olan şāhuñ luţfını yādına getürür ol iki nāzenin bādelāl gözlerden yaş akıdur ki şāhuñ çehre ve cemālinden yüz kemāl (24) tutar *bāz*dan murād bunda rūh-ı insānidür dinilse veyāhud enbiyā ve evliyā dinilse hem cāyiz olur *şāh*dan murād Hūdā-yı Te'ālādur ve *kempīr*den murād 'acūze-yi (25) dünyā olsa ehl-i dünyā dağı olsa cāyiz olur ve Hāzret-i Mevlānā ḳaddesenallāhu bisırrihi'l-a'lā Hāmānı kempīre ve Hāzret-i Mūsāyı ve anuñ rāzını bāza (26) teşbīh idüp kör kempīr bāzuñ ḳadr u şerefini nice bilmezse Hāmān dağı Hāzret-i Mūsāyı ve anuñ rāzını anuñ gibi bilmez dimegi bu beyānda ifāde eyledüklerinden soñra (27) münāsebetle şahbāzān-ı 'ālem-i rāzuñ dağı ehl-i dünyāyla olan ahvālını beyān eyleyüp bu üslüb üzre ta'bīr ü taḳrīr buyururlar enbiyā ve evliyādan her bir bāz-ı bülend- (28) pervāz ki ehl-i dünyānuñ ve aşḫāb-ı nefis ü hevānuñ mābeynlerine düşüp ḳazāyla anlaruñ dāmına giriftār olduklarında ve ol pelīdler bunlaruñ şeref (29) [M223a] ü 'izzetini bilmeyüp bunları kendü ta'bī'atlerinüñ muḳtezālarına uydurmaḳ huşuşında niçe nev'le teklīfler ḳılduklarında bunlar dağı anlaruñ tekālifinden ve ta'bī'atlerinüñ (30) muḳtezayātından müctenib ü mu'riż olduklarında ol pelīdler bu reşīd ü sa'īd olan sultānlaruñ her birine ezā ve cefālar ve anlarla ceng ü cedel ḳılmaḳ tarīḳine (31) giderler çünkim anlardan her biri bu ihānet ve ḫaḳāreti ki bunlardan müşāhede ḳıla sūz u ḫarāretinden anuñ o laţif olan gözinden sirişk-i dīde aşğa (32) dökülür ve ağlayup nāle ḳılır [H309b] derḫāl gönüllere şu'le viren ve ḳulūbı münevver ḳılan pādşāhuñ luţfını tezekkür eyler ki böyle 'azīmü's-şān pādşāh iken (33) aña biḫesāb ta'zīm ü tekrīm ḳılardı ve ḫātırmüvāzlıḳlar idüp in'ām u iḫsānlar eylerdi pes ol pelīdlerüñ her biri fiḫadd-ı zātihi böyle ḫaḳīr ü denī (34) iken bunlaruñ ḳadrini ve şerefini bilmeyüp ezā ve cefā eyledüklerine müte'ellim olup ağlarlar ve gözyaşı dökerler ol ḡunc-ı delāle olan iki nāzenin gözlerden (35) ki şāh-ı ḫaḳīḳinüñ cemālını müşāhede eylemeden niçe yüz kemāl tutar

*(2638) Meşnevi*

*Çeşm-i māzāgeş şude pürzaḫm-ı zāḡ*

*Çeşm-i nīk ezçeşm-i bed bāderd ü zāḡ*

Ol bāz-ı (36) bülendpervāzuñ çeşm-i māzāğı zaḥm-ı zāğdan pür olmuşdur eyü göz bed gözden derdlü ve dāğludur ya'ni ol bāzsīret ve şahbāztabī'at olan şāhib-i sa'ādetüñ (37) bātıla ve māsivāya zeyğ ü meyl olmayan mübārek gözleri zāğmeşreb olan ehl-i dünyānuñ ezā ve cefāsından pürzaḥm olmuş ve niçe zamān ḥasta ve mecrūḥ (38) ḳalmışdur bu ḥālet muḳarrerdür ki **ve in yekādüllezīne keferū liyuzlikūneke biebsārihim**<sup>1202</sup> āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre eyü göz yaramaz gözden derdlü (39) ve dāğlu olur ve çeşm-i bed niçe nīkçeşm olan vücūd-ı şerīflere işābet idüp anları ḥasta ve mecrūḥ ḳılır nitekim Sultānū'l-Kevneyn Ḥāzretlerini Benī Esed (40) ḳabilezinüñ 'ayyānlarınıñ bedçeşmleri düşürüp zemīn üzre yıkılmağa ḳarīb oldılar ḳışşası beşinci cildde *derbeyān-ı ān ki hiç çeşm-i* (41) *bedī ādemirā çünān muhlik nīst* beyānında bu āyet-i kerīmenüñ tefsīrinde mezkūr olmuşdur ve *çeşm-i māzāğeş* ta'bīriyle sūre-yi Necmde olan **mā zāğā'l-** [P123b] (1) **başaru ve mā tağā**<sup>203</sup> āyet-i kerīmesine telmīḥ buyurulmuşdur nitekim ol şāhib-i sa'ādet şeb-i mi'rācda āsmāna varduḳda 'acāyib melekūt ve ḡarāyib-i ceberūt ve bedāyi'-i 'ālem-i (2) lāhūt ol ḥāzrete kendülerini 'arz eyledükde çeşm-i şerīfleri cümleye māyil olmayup ve Cenāb-ı 'İzzete meyl ü teveccūḥ tarīkinden tecāvüz ḳılmayup vişāl-i cānāna (3) sehm-i sedīd gibi seyr ḳıldılar ve Ḥāzret-i Ḥudānuñ ol ḳadar luḫfına ve keremine mazḥar oldılar ki ta'bīri ve taḳrīri mümkün olmaz ba'de bu ḳadar enbiyā-yı 'azāmuñ ve evliyā-yı (4) kirāmuñ ervāḥ-ı muḳaddeselerinüñ tebcīl ü tefḥīmlerine maḥall oldılar ki vaşf u beyāna gelmez bāḫuşuş ki melā'ike-yi āsmān ol mertebe ḥizmetler ve ri'āyet ḳıldılar (5) ki anuñ tafşīli ve taḫḳīki bu muḫtaşara şığmaz çünkim bu ḳadar şeref ü 'izzetleri gördiler ba'de gelüp mertebe-yi beşeriyete nüzül buyurdılar ve ḥalka Ḥāḳ Te'ālānuñ (6) aḫḳāmını ve risāletini [H310a] irgürdiler Ebū Cehil ve Ebū Lehebden ve anlarıñ tevābī' ü levāḥiki olan kefere ve fecereden ol ḳadar cefā ve ezālar gördiler ki ta'bīri ḳābil olmaz nitekim (7) **mā ūziye nebiyyun mişle mā ūziytū**<sup>204</sup> buyurduḳları bu ma'nāyı mü'eyyid olur pes her şol göz ki māsivāya meyl ḳılmaya ve tarīḳ-i muḥabbet-i İlāhiyeden mütecāviz olmaya (8) aña *çeşm-i māzāğ* [M223b] ta'bīri lāyık olur ve çeşm-i māzāğūñ şāhibine ol ḥāzretüñ ḫalīfesi ve vārişi dinür ve bu cümle ebyāt-ı şerīfede ta'rīf olunan (9) ve tavşīf ḳılınan *çeşm-i şerīf*den murād vāriş-i

<sup>1202</sup> “Ve gerçekten o inkār edenler Kur'an'ı işittikleri vakit az daha seni gözleriyle devireceklerdi.” (Kalem 68/51)

<sup>1203</sup> “Göz, ne şaştı ne (de sınırı) aştı.” (Necm 53/17)

<sup>1204</sup> “Hiçbir peygamber benim gibi eziyet çekmemiştir.”

Hazret-i Nebevî olan aşhâb-ı kemâlûñ belki ‘alel‘umûm enbiyâ ve evliyâdan her bir kâmilûñ çeşm-i laţifinûñ şânını (10) ta‘rîf ve tavşîf olur

*(2639) Meşnevî*

*Çeşm-i deryâ bastatî k’ezbast-ı ũ*

*Her dü ‘âlem mînümâyed târ-ı mû*

Bir deryâbastat göz ki anuñ anuñ başından her iki ‘âlem aña târ-ı mû (11) görünür deryâbastat vaşf-ı terkîbidür anda olan yâ vahdet içündür ya‘ni ol bâz-ı bülendpervâzuñ ve şahbâz-ı ‘âlem-i râzuñ deryâbastat ve baħr-ı (12) vüs‘at olan çeşm-i şerîfî ki anuñ bastat u vüs‘atine nisbet her iki cihân bir kıl gibi görünür her şol başar ki ‘inâyet-i İlähiyye ile mûkahħal ve envâr-ı (13) Rabbâniyye ile münevver olsa bir mertebe vüs‘at ü bastata mâlik olur ki her iki ‘âlem anuñ rû‘yetine nisbet kıl kadar görünür ve baħr-ı muħîţ ol çeşm-i deryâ- (14) bastatuñ meşra‘ından bir kıatre ve nûr-ı basîte olan şems-i haķîkatuñ maţla‘ından bir lem‘a gibi olur kemâ kâle **İbn Fârîz**

*Beyt*

*Ve menmaţla‘î‘n-nûru‘l-basîti (15) kelem‘atin*

*Ve menmeşra‘î‘l-baħru‘l-muħîtu keķatratin<sup>1205</sup>*

*(2640) Meşnevî*

*Ger hezârân çarħ derçeşmeş reved*

*Hemçü çeşme piş-i Kûlzüm güm şeved*

Eger hezârân çarħ u felek anuñ çeşmine (16) gide çeşme gibi deryâ-yı Kûlzüm önünde olur ya‘ni şol bir göz ki ‘inâyet-i İlähiyye ile mûkahħal ve envâr-ı Rabbâniyye ile münevver ola aña bir mertebe vüs‘at gelür ki eger hezârân (17) çarħ u eflâk anuñ gözine gitse ve ol [çeşm-i münîr bu cümleye nazâr itse cemî‘-i eşyâ bir çeşme deryâ-yı muħîtüñ kıatında güm ve nâbedîd olduğı gibi ol -M] çeşm-i münîrûñ (18) önünde güm ve nâbedîd olurdu

*(2641) Meşnevî*

*Çeşm bûgzeşte ez‘în maħsûshâ*

*Yâfte ezğaybbîni bûshâ*

<sup>1205</sup> “Basit güneş ışığı benim matla-ı hakikatimden bir parıltı ve bir zerredir. Okyanus benim ilim nehrimden, cömertlik ve hilim denizimden bir damladır. Benim ilm-i ledünnümde binlerce Hızır aciz olur. Nice Musa benim her bir tecellimde hayran olur. Dertlinin dermanı benim. Her maddenin kaynağı benim. O emsalsiz inci benim, o sonsuz deniz benim.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 327.

Bu maḥsūslardan geçmiş göz ḡaybīnlikden būseler (19) bulmuşdur ya'ni maḥsūsāta muḡayyed olmadan ve šuver-i mükevvenāta nazār kılmadan ḡalāš olan ve bevātin-ı ešyāya nazār kılan bašar-ı ḡaybbīn olmadan ve esrār-ı ḡuyūbı müšāhede (20) ve mu'āyene kılmadan būseler bulmuşdur *būselerde* iki vech cāyız olur evvelā ḡazḡ u lezzet ma'nāsına isti'āre olunur bu taḡdīr üzre ma'nā bu maḥsūsātdan (21) tecāvüz idüp [H310b] bevātin-ı ešyāya nāzır olan göz ḡaybbīn olduğundan ötüri maḡbūb-ı zātī ma'šūḡ-ı ezeli'den būseler bulmuş ya'ni ḡazlar ve lezzetler bulmuş (22) demek olur ve šāniyen öpmek ma'nāsına olup ma'nā bu maḥsūsātdan ḡalāš olan ve 'ālem-i ma'nāya nazār kılan göz ḡaybbīnlikden ötüri ervāḡ-ı muḡaddese ve nūfūs-ı (23) muḡahhardan būseler bulmuş ve melā'ike-yi muḡarrebīn anlarıñ çešm-i ḡaḡīḡatbīnini niḡe tefḡīm ü tebcīlle taḡbīl kılmışdur demek olur nitekim bir niḡe kimse bir ba'īd olan (24) šey'e nazār kılsalar bu cümleden birisi anı görse ve idrāk kılsa ba'zı kimseler āferīn sen anı gördüñ diyü anuñ gözün öperler pes ḡaybbīn (25) olan kimsenüñ gözünü ervāḡ-ı muḡaddesenüñ ve nūfūs-ı muḡahharanuñ öpmeleri aña taḡšīn eylemelerinden ve tefḡīm kılmalarından 'ibāret olur

**(2642) Mešnevi**

***ḡod nemiyābem (26) yekī ḡūšī ki men***

***Nükteyi ḡüyem ezān çešm-i ḡasen***

ḡod benüm sözimüñ istimā'ına ḡādir bir ḡūš-ı pürhūš bulmazam ki ben ol çešm-i ḡasenden aña bir nükte (27) söyleyem ya'ni nüktešinev ve sıršinās bir ḡūš-ı pürhūš šāḡibi nās mābeyninde bulamazam ki [M224a] ol 'ayn-ı šerīf ve insān-ı laḡīfūñ esrārından aña bir sır (28) diyem ve bir nükte söyleyem *çešm-i ḡasenden* murād bunda insān-ı kāmilüñ vücdı olur šol mülābeseyle ki insān gözbebegine dirler insāna insān (29) didükleri ešyā mābeyninde insānū'l-'ayn menzilesinde olduğundan ötüridür ve šeyḡ-i Ekber ḡazretlerinüñ ḡavli üzre ḡazret-i ḡaḡḡa o insānū'l-'ayn (30) menzilesinde olduğundan ötüridür pes bunda çešm-i ḡasen insān-ı ḡasen dimeden 'ibāretdür pes bu nükteyi fehm eyledüñse bu beytüñ ma'nāsı böyle demek (31) olur ki ḡalebe mābeyninde esrār-ı fehm eyler bir ḡulaḡ šāḡibi bulamazam ki ben ol ḡasen olan insānūñ nikāt u esrārından aña bir nükte söyleyem ve bir sır naḡl (32) eyleyem tā ol insānū'l-'ayn menzilesinde olan kāmilüñ 'ulüvv-i mertebesini bile ve 'azm-i šānına bir miḡdār 'ālim ola pes anuñ 'azm-i šānını ve 'ulüvv-i mertebe- (33) sini ḡālib olanlara tefḡīmden ötüri bir miḡdār beyān eyleyüp buyururlar

**(2643) Mešnevi**

*Miçekid ān āb-ı maḥmūd-ı celīl*

*Mirübüdi kaçreyeşrā Cebrā'īl*

*(2644) Meşnevi*

*Tā (34) bimāled berper ü minķār-ı h'vış*

*Ger dihed destūryeş ān hūb kiş*

Eger ol çeşm-i ḥasenden celīlü'l-ķadr olan āb-ı maḥmūd ṭamlasa idi Ḥazret-i (35) Cebrāyil anuñ kaçresini kaçardı maḥmūduñ celīle izāfeti mevşūfuñ şıfatına muzāf olması kabīlindendür *celīl*den murād Ḥudā-yı te'ālā olup ma'nā (36) eger celīl olan Ḥudānuñ maḥmūd olan āb-ı raḥmeti ṭamlasaydı anuñ kaçresini Cebrāyil kaçardı demek daḥı cāyiz olur velīkin [H311a] evvelkisi evlādur (37) ve siyāk u sibāka daḥı ensebdür tā kim ol kaçreyi kendünüñ per ü minķārına süre ve andan revnaķ ve leṭāfet ḥāşıl eyleye eger ol hūb (38) kiş aña bir destūr vireydi *hūb kiş*den murād çeşm-i ḥasen lafzıyla mu'abber-i 'anh olan insān-ı kāmildür ve insān-ı kāmil aşl-ı Ḥazret-i Resūl-i (39) Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellemdür ve daḥı cemī'-i enbiyā ve mürselīndür ve daḥı ol ḥazrete kemāliyle vāriş olan evliyā ve kümmelīndür ve celīlü'l-ķadr olan *āb-ı maḥmūd-* (40) dan murād insān-ı kāmilūñ vücūd-ı şerīfından teķātūr eyleyen 'ilm-i ledün ābidur ki anuñ her bir kaçresi melā'ike-yi muķarrebīnūñ ve Cebrāyil-i Emīnūñ (41) maḡbūṭı ve mergūbı ve maḡbūbı olmuşdur ki ḥayātbaḡş ervāḥ-ı muķaddese ve leṭāfetdih-i 'uķūl-ı mücerrede ve nüfūs-ı muṭahhara olmuşdur ve kaçarāt-ı [P124a] (1) 'ulūm-ı ledünniyyenūñ bu dīde menzilesinde olan kāmillerūñ vücūd-ı şerīflerinden zūhūr ve ḥurūc eylemesi dümū'ūñ çeşm-i ḥasenden ḥurūc ve zūhūr eylemesine nev'an müşābih (2) olduḡıçün Ḥazret-i Mevlānā *miçekid ān āb-ı maḥmūd-ı celīl* ta'bīriyle insān-ı kāmilūñ vücūdından kaçarāt-ı 'ulūm-ı ledünniyyenūñ teķātūr eylemesine işāret kılmış (3) ve andan kināyet eylemişdür pes ḥulāşa-yı kelām ve netīce-yi merām böyle demek olur ki ol çeşm-i ḥasenden ya'ni insān-ı şīrīndihinden ol celīlü'l-ķadr olan (4) āb-ı maḥmūd eger ṭamlayaydı ya'ni ol 'azīmü'l-ķadr olan 'ilm-i ledünnī ve āb-ı ḥayāt-ı ma'nevī anuñ 'ayn-ı şerīfından eger teķātūr eyleyeydi anuñ kaçresini Rūḥü'l-Ķuds (5) Ḥazretleri böyle 'azīmü's-şān iken kaçaydı ve niçe zevķ ü şevķle anı aḡz ideydi tā kim ol kaçreyi kendünüñ perr ü bāline ve minķārına süreydi ve ol (6) kaçreden kendüye niçe menfa'atler vireydi ve fāyideler irgüreydi eger ol hūb mezheblü ve maḡbūb meşreblü olan insān-ı kāmil aña bir destūr vireydi bunda (7) insān-ı kāmil olanlaruñ ve kemāl mertebesin bulanlaruñ sirişķ-i dīdelerinūñ melā'ike-yi muķarrebīn [M224b] kaçında maḡbūṭ ve maḡbūb

olduğına dahil delâlet ve işâret (8) vardur nitekim **Şeyh ‘Attâr Hâzretleri** *Maķâlâtü’l-Ervâh* nâm kitâbında bu hikâyeti nazma getürmişler ve tahkîk mertebesine yitürmüşlerdür *hikâyet* bir gün Cüneyd-i (9) Bağdâdî Hâzretleri bir yola giderdi gördi ki ilerü ve önünde âsmânuñ melekleri biri biri ardınca zemîne nüzül kıldılar ve bir nesneyi sür’atle biri birinden (10) қапışup aldılar ‘acabâ bu ne ola diyü mütehayyir oldu pes ilerü varup anlaruñ birine su’âl kıldı [H311b] ve didi ki bu sür’at ve rağbetle biri biriñüzden қапışup (11) aldıđuñuz ne şeydür cevâb virdi ki senden muķaddem Hâķ Te’âlâ Hâzretinüñ bir maķbül bendesi buradan güzer kıldı ve şevķ-i İlâhî derünına ğalebe idüp şevķ (12) ü zevķle bir âh çeküp gözlerinden birkaç қatre yaş zemîne dökdi *enînu’l-muħibbîn ve bukâu’l-mustağfirîn eħabbe ilallâhi mintesbîhi’l-melâ’iketu’l-muķarrebîn*<sup>206</sup> (13) қavlinüñ mażmünü üzre қатарât-ı sirişk ‘indellâh ne mertebe maķbül u maħbüb olduğını bilüp ol maķbül-i Hudânuñ gözinden nüzül eyleyen қatreleri (14) alışmağa sür’at ve rağbet eyledük tâ kim ol қатарât-ı sebîle қarıb ve raħmet-i Hâķқа ziyâde mażhar olayuz ve anuñ ħürmetine niçe luţflar ve keremler (15) bulavüz didi

**(2645) Meşnevi**

*Bâz güyed hışm-ı kempîr er fûrûht*

*Ferr ü nûr u şabr u ‘ilmemrâ nesûht*

**(2646) Meşnevi**

*Bâz-ı cânem bâz şad şüret tened*

*Zaħm bernâķa ne berşâlih zened*

(16) Bâz kendüye tesliye virüp dir ki kempîrüñ hışmı egerçi şu’lelendi ferr ü revnaķı ve nûrı ve şabrı ve ‘ilmümi yaķmadı cânım bâzı girü yüz şüret (17) toķur zaħmı nâķa üzre urur şâlih üzre urmaz ya’ni bâzsîret ve şahbâztabî’at olan şâhib-i tabî’at olan şâhib-i sa’âdet dir ki egerçi ma’den-i ğaflet ve cehâlet (18) olan ehl-i dünyâ benüm kendülerüñ meşrebine zidd olduğumu görüp hışmı yaluñladı ve baña sitem ü cefâ eyledi velîkin kerr ü ferrimi ve nûr u şabrumı ve ‘ilm (19) ü ħilmümi izâle eylemege ķâdir olmadı eger şüretüme zarar ve noķşân virdiyse de lâbe’sdür zîrâ benüm cânım şahbâzı [girü -P] yüz evvelki gibi resm ü şüret peydâ eyler zaħm (20) her ne ise beden nâķası üzre vâķi’ olur şâlih olan rûħa olmaz nitekim Şemüd қavmi nâķayı ‘uķr idüp aña zaħm urdılar Hâzret-i Şâliħe zaħm ura- (21) madılar ve zarar irgüremediler

<sup>1206</sup> “Sevilenlerin feryadı ve affedilenlerin gözyaşları, mukarrebîn meleklerin tesbihinden daha sevimidir.”

pes ehl-i dünyā kaçan zamānesinde şālih olan bir ehl-i sa'adete hısm u ihānet eyleseler anuñ zāt-ı kerīmesine ve evşāf-ı (22) 'aliyyesine zarar irişdürmege kadir olamazlar lāzım gelürse ancak cismine ve şüretine zarar u noķşān irişdürürler mādāmki bir kimsenüñ rüḥına ve evşāf-ı (23) ḥamīdesine zarar gelmeye mücerred cism ü resme gelen zarara zarar dimezler

**(2647) Meşnevi**

***Şālih ān yek dem ki āred bāşüküh***

***Şad çünān nāqa berāyed metn-i kūh***

Şālih 'aley- (24) hisselām bir demden ki ol demi şükühla getürür bu ma'nā ez zā'-i mu'ceme ile olduğı üzredür ba'zı nüshada mühmele ile daḥı vāķi' olmuřdur bu taķdīr üzre ma'nā (25) Ḥāzret-i Şālih heybet ve şükühla eger bir dem ki getüre kūhuñ metni ve baṭnı ancılayın yüz nāqa toḡırur ya'ni ol nāqa ki baṭn-ı [H312a] kūhdan zuhūra gelmiřdi Ḥāzret-i (26) Şāliḥüñ du'asıyla andan tevellüd kılmıřdur çünkim Şālih 'aleyhisselām bāķī ola hemāndem ki yüz nāqanuñ zuhūri içün daḥı du'ā kıla biiznillāh anuñ gibi yüz (27) nāqa metn-i kūhdan zuhūra gelür kezālik kaçan ehl-i dünyā ve Semūd kavmi gibi olan ařḥāb-ı nefis ü hevā kendü zamānesinüñ Şālih olan evliyādan birinüñ (28) nāqa-yı cesedine [M225a] müte'allik olan bir āletini kaṭ' kılsalar ve şüretini taḥķīr idüp anuñ levāzımına noķşān irgürseler mādāmki anuñ rüḥı yirinde berkarār (29) ve evşāf-ı 'aliyyesi binoķşān ve pāydārdur ol ihānetden ve ol 'adāvetden ve ḥāķāretten aña zarar gelmez zīrā hemāndem ki ol şāḥib-i kerem derūn-ı (30) dilden kuvvet ü şadāķatle bir dem getüre ve Ḥāķ Te'ālā Ḥāzretinden du'ā ve ricā kıla metn-i kūh 'ālemden anuñçün nāqa-yı cisme müte'allik niçe şüretler ve kuvvet (31) ve āletler tevellüd eyler ve ol ihānet ve ḥāķāretler hemān yine ol münkirlerüñ vücūdlarına 'avdet eyler

**(2648) Meşnevi**

***Dil hemī gūyed ḥamūř u hūř dār***

***V'erne derrānīd (32) ḡayret pūd u tār***

**(2649) Meşnevi**

***Ġayreteřrā hest şad ḥilm-i nihān***

***V'erne sūzīdī beyek dem şad cihān***

Göñül dir ki ḥamūř ol ve 'aql ṭut yoḡsa ḡayret-i (33) İlāhī pūd u tārı yırtar pūd argaca dirler tār direzine dirler burada 'arz ve tavldan isti'āre olur ya'ni göñül baña dir ki bu esrārı keř eylemeden (34) sükūt it ve 'aql ṭut ve eger sükūt eylemezseñ ḡayret-i İlāhī



tavlen ve ‘arzen bilkülliyeye astarı yırtar ve rüy-ı haqîkate perde olan hicâbâtı hetk eyler pes (35) herkesün sırrı zühür eylemek lâzım gelür bu hod câyiz degüldür belki el’ân bir miqdâr astar bâkî kala ve yevm-i kıyâmet olduğda gayret-i İlahî cümlesini hetk (36) idüp haqâyık u serâyirün küllîsi ol günde zühûra gele dimek olur ve gayret-i İlahî senün vücûduñı veyâhud cesedüñi yırtar ve maḥv ider diyü ma’nâ (37) virmeden evvelki ta’bîr evlâ olur ve beyt-i şânî su’âl-i muḥaddere cevâb olur keenne bir kimse dir ki gayret-i İlahî çünkim bu mertebededür yâ astarı niçün (38) yırtmaz ve haqâyık u esrârı niçün keşf itmez cevâb oldur ki ol Hudânuñ gayretine yüz ḥilm-i nihân vardur ve eger ol ḥilm-i nihânı ve kerem-i maḥfî anuñ (39) gayretinde mevcûd olmayadı bir demde yüz cihânı yaḳardı ve niçe biñ kevn ü mekânı ân-ı vâhid içre şadme-yi gayretle yaḳardı gayret bermücib-i (40) hadîş *innallâhe gayûr*<sup>1207</sup> ni’met-i İlahîdür ve gayret gayr müşâhedesinden hâşıl olur eger mülâhaza-yı gayr olmasa gayret olmazdı pes Haḳ Te’âlânuñ (41) bu eşyâya gayreti bu eşyâ anuñ gayri olduğı i’tibârla olur nitekim gayretün taḳḳîki **Minhâcü’l-Fuḳarâ**da bâb-ı sâbi’de derece-yi ‘âşirde [P124b] (1) mezkûr [H312b] olmışdur anda taleb olma ve bunda icmâlen maḥalle münâsib olan ma’nâ oldur ki vaḥdet-i zât-ı İlahî her dem ister ki kendüden gayri bu ‘âlemde ve ol (2) ‘âlemde bir mâlikü’l-mülk olmaya ve aḡyâr ve sivâ mertebesinde bir aḥad kalmaya haqâyık ve serâyir zühûra gele ve astar mürtefi’ olup *limeni’l-mülkü* su’âlin (3) ve *lillâhi’l-Vâhidi’l-Ḳahhâr* cevâbın kendü diye ve kendü işide lâkin rahmet-i Raḥmâniyye ve ḥilm ü kerem-i İlahiyye bu eşyânuñ vücûdını vaḥdet-i zâtiyyenün gayretinden (4) ḥıfz ve ḥimâyet iderler eger rahmet-i Raḥmâniyye ve ḥilm ü kerem-i İlahiyye olmayadı anuñ vaḥdet-i zâtınuñ gayreti bir demde yüz cihânı yaḳardı ve eger bu perdeler keşf olaydı (5) anuñ subuḥât-ı vechi cemî’-i eşyâyı iḥrâḳ ideydi dimek olur pes ba’d-ı başt hâzîhi’l-ma’ârif yine kışşa beyânına şürü’ idüp buyururlar

*(2650) Meşnevi*

*Naḥvet-i (6) şâhi girifteş cây-ı pend*

*Tâ dil-i ḥodrâ zibend-i pend kend*

Şâhlik naḥveti pend yirini tıtmış hattâ pendün bendinden kendü göñlini kopardı ya’ni (7) Fir’avnuñ pādşâhlığınıñ kibr ü naḥveti ḳalbinde olan cây-ı naşîhati bilkülliyeye tıttur mev’izet ve naşîhate anuñ ḳalbinde aşlâ maḥall ḳomadı tâ kim kendü göñlini

<sup>1207</sup> “Şüphesiz Allah gayurdur.”

(8) naşihat kaydından halâş idüp ve kendünüñ vezîri olan Hâmân ile müşâvere eylemege meyl kılp Āsiyeye böyle didi

[M225b] (2651) *Meşnevi*

***Ki kunem bâre'y-i Hâmân (9) meşveret***

***K'üst kutb u püştâr-ı maqderet***

Ki Hâmānuñ 'aql u re'yiyle meşveret eyleyem zîrâ ki o mülküñ arkası ve maqderetüñ kuḫbidur ya'ni Fir'avn (10) ḫātunı Āsiyenüñ nuş u pendini kabül eylemeyüp aña böyle didi ki vezîrüm Hâmānuñ re'yiyle baña meşveret eylemek lâzımdur ki ol mu'în ü zahîr-i memleket (11) ve aşl u medâr-ı kuvvet ve kudretdür şâhlara kendü vezîri ile müşâvere eylemek lâzım olur ve eger müşâvere eylemezse soñ deminde nâdim olur didi (12) ḫâşıl-ı kelâm *elḫabîsātu lilḫabîsîne*<sup>208</sup> âyet-i kerîmesinüñ mücibince ḫabâset-i cibilliyyesinüñ muktezâsı üzre kendüni ḫabîşü'l-vücüd olan Hâmānuñ re'y ü (13) 'aqlına mâyil oldı ve anuñla müşâvereye teveccüh kıldı ve kendü cinsine meyl eyledi

(2652) *Meşnevi*

***Muştafârâ re'zen Şiddîk-i Rab***

***Re'zen Bū Cehlrâ şud (14) Bū Leheb***

(2653) *Meşnevi*

***İrk-ı cinsiyyet çünâneş cezb kerd***

***K'an naşîhathâ bepîşeş geşt serd***

(2654) *Meşnevi*

***Cins süy-ı cins şad perre pered***

***Berḫayâleş bendhârâ ber- (15) dered***

Nitekim Muştafâ 'aleyhisselâm Ḥazretlerinüñ re'yzeni Rabbü'l-'âlemînüñ şiddîk olan bendesi Ebū Bekir Ḥazretleri idi ki *eṭṭayyibātu liṭṭayyibîne* (16) *vetṭayyibüne liṭṭayyibâti*<sup>209</sup> buyurulmuşdur Ebū Cehilüñ re'yzeni ve müsteşârı Ebū Leheb oldı ki *elḫabîsātu lilḫabîsîne velḫabîsüne lilḫabîsâti*<sup>210</sup> dinilmişdür (17) cinsiyyet [H313a] elbette inzimâma 'illet olması muḫarrerdür İrk-ı cinsiyyet anı Hâmân tarafına ancılayın cezb eyledi ki ol pend ü naşîhatler anuñ katında serd (18) ü bârid oldı ki herkese ḫilâf-ı cinsinüñ nuş u pendı serd ü bârid gelür ve kendü cinsinüñ bârid olan kelâmı ma'kül u münâsib görünür zîrâ kendü- (19) nüñ cinsi cānibine cins yüz ḫanad

<sup>208</sup> "Kötü kadınlar kötü erkekler..." (Nur 24/26)

<sup>209</sup> "Temiz kadınlar temiz erkekler, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır." (Nur 24/26)

<sup>210</sup> "Kötü kadınlar kötü erkekler, kötü erkekler ise kötü kadınlara (yaraşır)." (Nur 24/26)

ile uçar cinsinüñ hayâli üzre bendleri yırtar ya'ni *elcinsu ilelcinsu yemîlu*<sup>1211</sup>  
muktezâsınca her cins kendü cinsi (20) cânibine kemâl-i meyli olduğundan niçe yüz  
meyl ü muhabbet kanadıyla uçar ve teveccüh eyler ol cinsinüñ hayâli üzre niçe  
kuyüdi kaç' eyler ve anuñ mukārenet (21) ve muşāḥabetine muhabbet ü rağbet kılar

*Beyt*

*‘Ākılı ‘ākıl bulur dānāyı dānā dūnı dūn*

*Cinsine meyl eyler elbette cihānda her kişi*

ķavli bu mażmūnı (22) mü'eyyid olur ve bu beyān daḥı bu ma'nāya delālet ü şehādet  
ķılır

*Ķışsa-yı ān zen ki tıfl-ı ü berser-i nāvdān miğjīd ü ḥaṭar-ı üftāden* (23) *būd u ez'Alī-yi*  
*Murtażā rađiyallāhu ‘anh çāre cüst*<sup>1212</sup>

*(2655) Meşnevi*

*Yek zenī āmed bepīş-i Murtażā*

*Güft şud bernāvdān tıflı merā*

Ḥazret-i ‘Alī Muratażā katına bir (24) ḥātūn geldi didi ki yā ‘Alī oluķ üzre benüm bir  
tıflum gitdi

*(2656) Meşnevi*

*Gerş miḥvānem nemiyāyed bedest*

*V'er hilem tersem ki üfted ü bepest*

Eger anı da'vet (25) eylersem elüme gelmez ve eger terk eylersem ķorķarum ki ol  
aşağa düşer

*(2657) Meşnevi*

*Nīst ‘ākıl tā ki deryābed çü mā*

*Ger bigüyem k'ezḥaṭar süy-ı men ā*

Ol tıfl (26) ‘ākıl degüldür ki bizüm gibi fehm ü idrāk eyleye eger ḥaṭar u zārardan kaç  
benüm ṭarafuma gel dirsem bu sözi fehm eylemez ve kendüye zārar olanı bī'ākl  
olduğundan (27) idrāk ķılmaz didi

*(2658) Meşnevi*

*Hem işāretrā nemidāned bedest*

*V'er bidāned neşneved in hem bedest*

<sup>1211</sup> “Cins, cinsine çeker.” Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 420.

<sup>1212</sup> “Çocuğı oluğın başında sürtünen ve düşme tehlikesi olan kadının kıssasıdır ki Hazret-i Ali'den çare istedi.”

El ile işāreti hem bilmez ve eger işāreti bilürse de (28) işitmez ve anuñla iş itmez bu dağı beddür

*(2659) Meşnevi*

*Pes nümüdem şîr ü pistānrā bedū*

*Ū hemî gerdānd ezmen çeşm ü rû*

Pes aña şîr ü pistānı gösterdüm (29) ol benden çeşm ü rûyı döndürür her kez baña meyl ü teveccüh eylemez

*(2660) Meşnevi*

*Ezberāy-ı Haḡ [H226a] şümāyîd ey mihān*

*Destgîr-i ĩn cihān u ān cihān*

Haḡ rızāsıçün (30) ey ulular hemān sızsüz bu cihānuñ ve ol cihānuñ destgîri ĩtibān Ĥazret-i ‘Alīyedür yā anuñ yanında aşḡāb birkaç kimse olduğı ĩtibārla (31) cem‘e ĩtibān olınmış ola veyāḡud ol ḡazreti cem‘ menzilesine ta‘zîmden ötüri tenzîl eylemiş ola vāḡide cem‘ ĩtibābı cāyızdır ta‘zîm murād olınduğda (32) nitekim Rabbi irci‘ünîde irci‘ünî ĩtibābı ba‘zılar tekrîr içündür dimişler ve ba‘zılar dağı ta‘zîm içündür dimişler nitekim bir kimseye [H313b] ta‘zîm murād eyleseñ siz (33) şöylesiz dirsın bu dağı böyledür

*(2661) Meşnevi*

*Zūd dermān kun ki mîlerzed dilem*

*Ki bederd ezmîve-yi dil bügsilem*

Tîz dermān eyle ki benüm dil ü cānum ditrer ki (34) derdle göñül meyvesinden münḡatı‘ olurum ya‘ni benüm göñlüm muḡtarib olur ve lerze kıılır şol ḡorḡıdan ötüri ki derd ü muḡtele şemere-yi fevā‘idümden cüdā (35) olam ve elem ve ıztırābla andan müfāreḡat kıılam didi

*(2662) Meşnevi*

*Güft tıflîrā berāver hem bebām*

*Tā bibîned cins-i ḡodrā ān ḡulām*

Pes Ĥazret-i ‘Alî kerremallāhu (36) vechehu ol zene didi ki var ol ḡama hem bir tıflı getür tā ol ḡulām kendünüñ cinsini göre

*(2663) Meşnevi*

*Sūy-ı cins āyed sebük z’ān nāvdān*

*Cins (37) bercinsesť āşık cāvidān*

Ol oluğdan kendünüñ cinsi cānibine hıffet ve sühütle gelür zīrā cins kendü cinsi üzre ebedī ‘aşığdur (38) *elcinsu ilelcinsu yemīlu*<sup>1213</sup> kelāmı bu huşuşda kavlı-i şādığdur  
**(2664) Meşnevi**

***Zen çünān kerd ü çü dīd ān tıfl-ı ü***

***Cins-i hod hoş hoş bedü āverd rū***

(39) Ol zen ancılaym eyitdi ya’ni Hāzret-i ‘Alī buyurduğı üzre bir tıflı getürüp nāvdāna muttasıl olan bām üzre qodı çünkim ol zenüñ (40) nāvdān içre olan tıflı kendü cinsini gördi hoş hoş aña yüz getürdi cins-i hod māqabline maşrūf olur

**(2665) Meşnevi**

***Sūy-ı bām āmed zimetn-i nāvdān***

**(41) *Cāzib-i her cinsrā hemcins dān***

Oluğ üzerinden tam cānibine geldi pes her cinsi cezb idici yine anuñ cinsini bil

**(2666) Meşnevi**

***Ġajgajān [P125a] (1) āmed besūy-ı tıfl tıfl***

***Vārehid ü ezfütāden sūy-ı sifl***

Ol nāvdānda olan tıfl bām üzre olan tıfluñ cānibine sūrtinü [sūrtinü -P] geldi aşığa (2) cānibine düşmeden girü kırtıldı elhağ ol hāzret katı hākīmāne tedbīr idüp bu üslūbla ol tıflı zemīne düşmeden ve helāk olmadan hālāş kıldılar (3) pes Hāzret-i Mevlānā bu kışşadan tāliblere hişşe ne idüğini beyān eylemege şürü‘ eylediler

**(2667) Meşnevi**

***Z’ān buved cins-i beşer peygamberān***

***Ki becinsiyet rehend ez- (4) nāvdān***

**(2668) Meşnevi**

***Pes beşer fermūd hōdrā mişlukum***

***Tā becins āyend kem gerdend güm***

Cemī‘-i peygamberler beşer cinsi andan ötüri olur ki beşer cinsiyet sebebiyle nāvdān-ı (5) dünyādan hālāş olalar ya’ni enbiyā-yı ‘azām beşer cinsinden anuñçün oldı ki halkā anlarıñ cinsiyeti olduğı vāsıtayla halkā anlara meyl kıllalar tā kim anlar cānibine (6) meyl ü muhabbet kıлмаğla nāvdān-ı dünyādan hālāş olalar aşığa cehenneme düşmeyüp mertebe-yi a’lā cānibine terakķī kıllalar pes cümle-yi enbiyādan ol Nebiy-i Mūkerrem (7) şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [H314a] kendüye sizüñ gibi beşerüm diyü buyurdı tā kim kendü cinslerine geleler güm olmayalar *kem*

<sup>1213</sup> “Cins, cinsine çeker.” Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 420.

*gerdend* lafzında *kem* kâf-ı ‘Arabînüñ fethasıyla okınur (8) ve âhirde olan *güm* kâf-ı Fârisiyle ve zammeyle okınur *kem gerdend güm* demek *kem* ve zâyî‘ negerdend ma’nâsına olur ve mışra‘-ı evvel sûre-yi Kehfüñ âhîrinde (9) olan ***kul innemâ ene beşerun mişlukum yühâ ileyye***<sup>1214</sup> âyet-i kerîmesine işâret olur bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri cild-i [M226b] evvelde *Zeyd* hikâyesinde mürûr eylemişdür

(10) **(2669) Meşnevi**

***Z’ân ki cinsiyyet ‘acâyib cāzibîst***

***Cāzibeş cinstest her cā tālibîst***

Zîrâ cinsiyyet ‘acâyib bir cāzibdür her ne yerde ki bir tālib vardır (11) anuñ cāzibi kendü cinsidür ya’ni her ne yerde ki bir tālib olsa anuñ maṭlûbı nev’an kendünüñ cinsidür ki anı kendü cānibine cezb ider eger ol maṭlûb (12) minḥayşü’l-ma’nâ anuñ cinsi olmayadı ol tālib aña meyl ü muḥabbet kılmazdı

(2670) **Meşnevi**

***İsi vü İdrîs bergerdün şudend***

***Bāmelā’ik çünki hemcins āmedend***

(13) Görmez misin Ḥazret-i ‘İsâ ve Ḥazret-i İdrîs ‘aleyhisselâm felek üzre gitdiler çünkim melâ’ike ile hemcins geldiler Ḥazret-i nebî ‘aleyhisselâm (14) ***ra’eytu İsâ ve İdrîse fissemâ’i’r-râbi’ati***<sup>1215</sup> buyurdu bunlaruñ cism-i şerîfleri ḥâkden iken âsmân-ı çârum üzre ‘urûc eylemeleri melâ’ike ile hem- (15) cins oldukları ve beden-i şerîflerin begâyet laṭîf kıldıkları münâsebetledür eger keşâfetleri gâlib olaydı zemînde ḳalurlardı ehl-i târîḥ (16) dimişler ve Şeyḥ-i Ekber Ḥazretleri daḥı Faşş-ı İdrîsiyyede böyle taḥḳîḳ eylemişlerdür ki Ḥazret-i İdrîs ‘aleyhisselâm bedenlerine bir mertebe riyâzet (17) virdiler ki on altı sene eklden ve şurbdan ve nevmden ‘ârî ve berî oldılar ve ervâḥ-ı muḳaddese ile ve nüfûs-ı muṭahhara ile cinsiyyet ḥâşıl (18) kıldılar ol cinsiyyet vâsıtasıyla mekân-ı ‘âlîye vâşıl oldu ve anda ḳarâr kıldı ve Ḥazret-i ‘İsâ ‘aleyhisselâm daḥı aşlı Ḥazret-i Cebrâylüñ (19) nefḥasından idi vâlidelerinden tevellüd eyledükden şoñra keşâfet-i bedeniyeye mübtelâ olmayup riyâzet ü tā’atle anı taṭîif idüp âḥirü’l-emr ol (20) ḥazret daḥı melâ’ikeye cins oldukları ḥasebiyle felek-i râbî’e ‘urûc idüp anda ḳarâr eylediler bunları mertebe-yi a’lâya cezb eyleyen cinsiyyetleridür

(2671) **Meşnevi**

<sup>1214</sup> “De ki: Ben, sırf sizin gibi bir insanım, ancak bana şöyle vahyolunuyor...” (Kehf 18/110)

<sup>1215</sup> “İsa ve İdris’i dördüncü semada gördüm.”

(21) *Bāz ān Hārūt u Mārūt ezbulend*

*Cins-i ten būdend z'ān zīr āmedend*

Girü ol Hārūt u Mārūt bülend ve 'ālī mertebeden cism ü tenüñ (22) cinsi idiler andan ötüri zīr ü zemīne geldiler Hārūt u Mārūtuñ kışşası meşhürdur cild-i evvelde ve birkaç maħalde daħı mürür eylemişdür nitekim (23) insān meretebe-yi hayvāniyyetde iken rūhāniyyet kesb itmege [H314b] ve melā'ike ile āşinā olup mele'-i a'lā cānibine gelmege bilkuvve k̄abildür kezālik melā'ike (24) daħı meretebe-yi rūhāniyyetde iken meretebe-yi insāniyyete gelmege ve anlarla cins olmağa bilkuvve k̄abiliyyetleri vardur pes şol kimse ki nev'-i insāndan aħlāk-ı (25) İlāhiyye ile müteħallik ve evşāf-ı Raħmāniyye ile müteħakkık olup le'tāfet hāşıl kıldılar anlar melā'ikeye mülħak oldılar ve ol meleklerüñ ki aşında ve (26) cevher-i rūhāniyyesinde cismāniyyet ü hayvāniyyete gelmege isti'dād ve k̄abiliyyetleri var idi āħirü'l-emr bu cinsiyyet ve k̄abiliyyet anlaruñ 'ālem-i cisme gelmesine ve mescün-ı (27) zindān-ı tabī'at olmasına bā'ış olup bunları meretebe-yi a'lādan hażiz-i esfele cezb eyledi ve 'ālem-i hāke getirüp anda çāh-ı bābile giriftār kıldı

(28) (2672) *Meşnevi*

*Kāfirān hemcins-i şeytān āmede*

*Cānşān şākird-i şeytānān şude*

(2673) *Meşnevi*

*Şad hezārān hūy-ı bed āmūhte*

*Dīdehā-yı 'aql u dil berdūhte*

(29) Kezālik kāfirler hem şeytānuñ cinsi gelmişdür anlaruñ cānı şeytānlaruñ şākirdi olmuşdur şad hezārān hūy-ı bed öğrenmişlerdür dīdehā-yı 'aql u dili (30) dikmişlerdür ya'ni keferre ma'nā cihetinden şeytānlar ile hemcins oldılar zīrā bunlar daħı ve anlar daħı nārīlerdür *küllü şey'in yerci'u* [M227a] *ilāaslihi*<sup>1216</sup> fehvāsınca bunlaruñ (31) ve anlaruñ hem merci' ve maşiri 'āķıbetü'l-emr nār olur çünkim keferre ile şeyātīnūñ cānı biri birleriyle ma'nen cins oldı lācerem bunları şeyātīnūñ (32) şākirdi oldı bu melā'in ol şeyātīnden niçe yüz biñ yaramaz hūylar ve şıfatlar ve bīşümār hīlet ü hadi'atlar ve şeytānet ü ma'şiyetler öğrenmişdür (33) 'aql u kalbūñ dīdelerini dikmişler ya'ni başār-ı başiretlerin Haķķı görmeden kör itmişlerdür ehl-i Haķķuñ vücūdında olan āyāt u beyyinātı müşāhede (34) itmezler ve anlaruñ kelimāt-ı şerīfesini istimā' itmezler ve didükleri tariķe gitmez sebebi oldur ki anlaruñ zıddı olan şeyātīn ile cins

<sup>1216</sup> "Her şey aslına döner." Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 409.

olmuşlardır ve (35) anlara meyl eyleyüp anların kelimât-ı habîsesini güş itmişlerdür pes anlara mütâba‘at ve muhabbetleri ‘aql u dillerinüñ dîdelerine perde olup haqîkat-i (36) hâli görmeden mahrûm olmuşlardır

**(2674) Meşnevî**

***Kemterîn hoşân beziştî ân hâsed***

***Ân hâsed ki gerden-i iblîs zed***

Ziştlükde ve kabâhatde anların ednâ (37) hüyü ol hâseddür ol hâsed ki iblîsün boynını urdı hâsed bir mün‘im kimsenün ni‘metinün zevâlini murâd eyleyüp ol ni‘meti kendüye istemege dirler ve filhâkıka (38) bu şan‘at ibtidâ şeytândan zühûra gelmişdür ki Haq Te‘âlânun Hâzret-i Âdeme virdügi ni‘metün izâlesini murâd eyleyüp kendüyi andan hayrlu bilüp andan (39) ‘âr u istikbâr kıldı ve ol ni‘mete anı lâyıq görmeyüp anı kendüye lâyıq gördi pes bu şıfat-ı mezmûme anuñ [H315a] boynın urdı ya‘ni anuñ devlet (40) ve sa‘âdeti boynını urup anı mel‘ün u mahzûl olmağ mertebesine irgürdi pes kâfirlerün bu hâsed şıfatı kemter şıfatları oldu ki enbiyânun (41) ni‘metini izâle eylemek murâd eylediler ve bu şıfat-ı kabîhadan ziyâde olan şıfatları enbiyâ-yı ‘azâma îzâ ve cefâ itdükleri ve anlarla muhârebe ve muqâtele [P125b] (1) tariğine gitdükleri ve anların niçesini bigayri haq oldurdıklarıdır

**(2675) Meşnevî**

***Z‘ân segân âmûhte hıkd u hâsed***

***Ki neh‘âhed halkrâ mülk-i ebed***

Kâfirler hıkd u hâsedî ol kelblerden (2) öğrenmişlerdür ki o seglerün her biri halka mülk-i ebed istemez ya‘ni kefare ol kilâbdan kibr ü hâsed ve buğz u ‘adâvet ve bunlar emsâli olan yaramaz şıfatları öğrenmişler- (3) dür ki ol kilâbuñ her biri hâsedlerinden halkuñ mülk-i ebed bulduğunu istemezler ve dünyâdan âhirete îmân ile güzër kıldığını ve âhiretde sa‘âdet-i ebediyye şâhibi (4) olduğunu sevmezler belki halkuñ mahrûm ve mahzûl olduğın isterler

**(2676) Meşnevî**

***Her kirâ dîd ü kemâl ezcepp ü râst***

***Ezhâsed külenceş âmed derd hâst***

(5) Her şol kimsenün ki ol şeytânlardan her biri çupp u râstdan kemâlini göre hâsedden aña külunç geldi derd kalkdı ya‘ni hâsedden külunç tutmuş gibi muztarib (6) olur ve derünından niçe derdler zühûra gelür



(2677) *Meşnevi*

*Z'ân ki her bedbaht-ı hürmensühte*

*Mineh'âhed şem'-i kes efrühte*

Zîrâ ki her hürmeni yanmış bedbaht kimsenüñ (7) şem'ini şu'lelü ve münevver istemez ve lihazâ bedbaht olan keferi Allâh nûrî olan enbiyânuñ vücūdını ifnâ ve şem' gibi olan kelâm-ı Hudâyı itfâ' eylemek istediler *kemâ kâlellâhu te'âlâ* (8) *hâkiyen 'anhum yurîdûne liyuftî'û nurallâhi biefvâhihim vallâhu mutimmu nûrihi ve lev kerihel-kâfirûn*<sup>1217</sup>

(2678) *Meşnevi*

*Hîn kemâlî dest âver tâ tu hem*

*Ez kemâl-i dîgerân neftî beğam*

Ey hasûd (9) âgâh ol bir kemâl ele getir tâ kim sen dahı gayrilaruñ kemâlinden gam u guşşaya düşmeyesin ya'ni gayrilaruñ kemâlini görüp elem ve ıztırâba düşmeyesin

(2679) *Meşnevi*

*Ez Hudâ miñ'âh (10) def-i in hâsed*

*Tâ Hudâyet vârehâned ezcesed*

Hudâyı Te'âlâ Hazretinden [M227b] bu hâsedüñ def'ini iste tâ kim Hudâ-yı Te'âlâ Hazreti seni cesed cinsinden hâlâş (11) eyleye

(2680) *Meşnevi*

*Merturâ meşgüliyi bahşed derün*

*Ki nepürdâzi ezân sūy-ı birün*

Tahkîken saña Hudâ-yı Te'âlâ derünî meşgüllik bağışlaya ki ol derünî olan meşgüllikden (12) birün cānibine düzilmeyesin ve muqayyed olmayasın ya'ni bu hâsedüñ def'ini Hudâ-yı Te'âlâdan iste tâ seni cesed kaydından hâlâş eyleye ve senüñ derünüña şol şuglı ve (13) ârzüyü [H315b] vire ki ol şuglı u ârzü-yı derüna muqayyed olduğundan hâric-i 'âlemde olan hâlâyık cānibine meşgül u muqayyed olmağa kâdir olamayasın filhâkîka (14) insānuñ qalbi kaçan bir nesneye ziyâde meşgül ve muqayyed olsa halkuñ nîk ü bedin görmeden ve medh ü zemmiyle muqayyed olmadan ve anlara buğz u hâsed (15) kılmadan kırtulur ve kendü qalbinüñ ârzü eyledüğü nesneye meşgül ve muqayyed olur çok şey vardır ki insāni kendü nefsinüñ ve hâtırasinüñ (16) eleminden âzâd eyleyüp ve halk-ı 'âlemüñ eyüsini ve kötüsini

<sup>1217</sup> “Ağızlarıyla (asılsız sözleriyle) Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Allah ise nurunu tamamlayacaktır, isterse kâfirler hoşlanmasınlar.” (Saff 61/8)

görmeden berī kılp kendü hāline meşğül eyler ve ol cümle-yi eşyādan birkaçını bu maħalde irād (17) idüp buyurur

**(2681) Meşnevi**

***Cur'a-yı meyrā Hudā ān mīdihed***

***Ki bed ān mest ezdü 'ālem mīrehed***

Meşelā Hudā-yı Te'ālā mey cur'asına ol hāşşiyeti virür ki anuñ (18) sebebiyle mest iki 'ālemden kırtulur ya'ni şarāb iĉen kimse dünyā ve āhret kıydından hālāş olur ve ğam u ğuşşadan ve havātır u efkārūñ teşvīş (19) daĝdaĝasından necāt bulur

**(2682) Meşnevi**

***Hāşiyet binhāde derkeff-i haşīş***

***K'ū zamānī mīrehāned ezħodīş***

Mişāl-i āhīr Hudā-yı Te'ālā bir avuç haşīşde (20) hāşşiyet kıomış ki ol haşīş bir zamān anı yiyeni kendüliginden hālāş ider *haşīş* bengilige dirler Türkīce maşlık didükleridür ya'ni Hudā-yı Te'ālā (21) bir avuç bengilikde ol hāşşiyeti kıomışdur ki anı ekl eyleyen kimseyi bir zamān ol bengilik kendüden kırtarur ve bīħod eyler hātā hālkuñ eyüsin (22) ve kötüsün görmeden berī kılar hayrān ve sergerdān olup kendü hāline meşğül olur

**(2683) Meşnevi**

***H'ābrā Yezdān bedānsān mīkuned***

***K'ezdü 'ālem fikr- (23) rā bermīkuned***

Mişāl-i āhīr h'ābı Hāq Te'ālā ol üslūbla eyler ki iki 'ālemden fikri kıparur ya'ni Hāq Te'ālā Hāzreti nevmi şol hāşşiyet üzre eyler ki (24) nāyimüñ fikrini ve daĝdaĝa-yı kılbini iki 'ālemden kıparur ya'ni dünyānuñ kıyūdından ve māl u manşīb ğamından ve fakr u noķşān eleminden hālāş eyler ve (25) kezālik āhret ğamından ve anuñ havf u eleminden daħı berī kılar eger sen dirseñ ki eger şarābda ve eger bengilikde ve eger h'ābda yine insān bir hāle (26) muķayyed olmadan hālī olmaz cevāb oldur ki ifrātla serħoş veyāħud bengiligi ziyādeyise ve nevmi daħı muħkem ü kıvī olsa bir hayālle muķayyed olmadan (27) daħı āzād olur nitekim buraya münāsib olan tahķīķ cild-i evvelüñ evāyiline kıarıb *mütāba'at kerdan-i Naşārā vezīrrā* beyānında mürür eylemişdür (28) pes bu emşileden netīce bu olur ki kendüñi bāķī ve lemyezel olan Hudā-yı Te'ālānuñ tālīb ve 'aşıķı eyleyegöresin tā kim kendü vücūduñ kıydından ve (29) iki 'ālemüñ dāmından hālāş olasın ve āzādeler mertebesini bulasın

**(2684) Meşnevi**

[H316a] *Kerd Mecnūnrā zi'ışk-ı pūstī*

*K'ū nebišnāsed 'adū ezdüstī*

Görmez- (30) misin Hāk Te'ālā Mecnūnı bir postuñ 'aşkından biḥod eyledi *kerd* [M228a] mef'üleyne ta'diye ider mef'ül-i şānisi bunda maḥzūfdur qarīne her ne gūne lafzı isterse ol (31) taqdīr olunur bu da kābildür ki Mecnūnı bir postuñ 'aşkından ancılayın eyledi dinile veyāḥud biḥod ve āzād eyledi diyü taqdīr kılına ya'ni Ḥudā-yı Te'ālā Mecnūnı (32) Leylānuñ 'aşkından ancılayın biḥod eyledi ki ol Mecnūn 'adūyı bir dostdan añlamadı ve firqat ve temyīz eylemedi

*(2685) Meşnevi*

*Şad hezārān inçünin mey dāred ū*

*Ki beridrākāt-ı (33) tu bigmāred ū*

Hāk Te'ālā Ḥazreti buncılayın şad hezārān mey tutar ki anı senüñ 'aql u idrāklerüñ üzre ḥavāle eyler ya'ni her ne şey ki insānı (34) mest ü biḥod eylemek şānından ola ol ma'nā mey gibidür pes Hāk Te'ālā yüz biñ şey tutar ki insānı serḥoş ve biḥuş eylemek ol (35) şeylerüñ ḥāşşiyetinden ve şānındandır her bār ki ey benī ādem ol Ḥudā seni ḥayrān u sekrān eylemek isteye anlardan ba'zısı senüñ 'aql u idrākātuñ üzre ḥavāle (36) eyler tā kim sen ol şey'ün bāde-yi muḥabbetiyle mest ü lāya'kıl olursın ve kendüñi ferāmūş kılırsın

*(2686) Meşnevi*

*Hest meyhā-yı şekāvet nefsrā*

*Ki zireh bīrūn bered (37) ān naḥsrā*

*(2687) Meşnevi*

*Hest meyhā-yı sa'ādet 'aklrā*

*Ki biyābed menzil-i bīnaqlrā*

Nefs için şekāvet meyleri vardır ki ol naḥs u şümü yoldan (38) taşra iledür ve helāk ider 'aql için sa'ādet meyleri vardır ki 'aql ol meylere sebebiyle naḥlsüz menzili bulur ya'ni Hāk Te'ālānuñ bilistikrā iki cins (39) şarābı vardır ki her cinsüñ taḥtında niçe envā' ve eşnāf mūnderice ve mevcūdedür bir cinse şekāvet şarābı dirler ki bunuñ taḥtında küfr ü dālālet (40) ve ma'āşī seyyi'āt ve cemī'-i ḥaṭi'āt ve cümle-yi fesādāt mūnderice ve mevcūdedür ve bu şekāvet meyleri nefis için ve ehl-i nefis ve ehl-i hevā (41) ve ehl-i dünyā için müheyyā olmuş ve zūhūra gelmişdür ki ol menḥūsı ve menkūbı yoldan taşra gidere ve anı zāyi' ide *naḥs* bunda [P126a] (1) menḥūs ma'nāsınadır ve *menḥūs*dan murād nefis ve ehl-i nefis olur her bār ki nefis ve ehl-i

nefs şeytān küpinden dālālet ve şekāvet şarāblarını (2) nūş ideler tarīk-i müstakīmden taşra giderler ve şakī ve bedbaht olup ‘ākıbet hāyib ü hāsir olurlar ve īmānsuz olurlar ve bir cinsine daḥı (3) sa‘ādet şarābı dirler bunuñ daḥı tahtında niçe envā‘ ve eşnāf mūnderice [H316b] ve mevcūdedür cemī‘-i hasenāt ve ḥayrāta ve şālīhāta mūte‘allike olan a‘māl u ḥālāt (4) sa‘ādet meylerinüñ envā‘ından olur ve bu cümle sa‘ādet meyleri ‘aql için ve ehl-i ‘aql için müheyyā olmuş ve zuhūra gelmişdür ki ‘aql u aşḥāb-ı (5) ‘aql bu sa‘ādet meylerinden nūş kıllalar tā bunuñ kuvvet ü germiyyeti vāsıtasıyla bīnaql olan menzili bulalar ya‘ni bir menzile vāşıl olalar ki aşlen ol (6) menzilüñ nakli olmaya ve aña vāşıl olan andan bir āḥir menzile intikāl ve irtihāl kılmaya murād dārü’l-ḳarār olur ki aña vāşıl olan āḥir menzile rihlet eylemez

(7) (2688) *Meşnevi*

*Ḥayme-yi gerdün ziser mestī-yi ḥvīş*

*Berkened z’ān sū bigired rāh-ı pīş*

Sa‘ādet meyleriyle mest olan ‘aql kendü sermestliginden gerdün ḥaymesini ol (8) menzil-i bīnaql tarafından ḳoparur yolu öñüne tutar mışra‘-ı şānīde böyle dimek daḥı cāyiz olur sa‘ādet meyleriyle mest olan ‘aql ḥayme-yi gerdünı kendü (9) sermestliginden ḳoparur ol menzil-i bīnaql cānibinden olan rāhı öñüne tutar ya‘ni bu [M228b] ḥayme-yi felek ve anuñ cevfinde olan eşyā menzil-i bīnaqlüñ (10) yolında setr ü ḥicāb ve dārü’l-ḳarāruñ cānibine perde ve niḳāb gibi vāki‘ olmuşdur sa‘ādet ve ‘aşḳ u muḥabbet meyleriyle mest olan ‘aql kendünüñ (11) sermestliginden bu gerdün ḥaymesini ve eşyā perdesini ortalıḳdan dest-i ‘aqla ve kuvvet-i rūḥāniyye ile ref‘ ü ḥarḳ eyley pes ol cānibden yolu öñüne (12) tutup bīnaql olan menzile vāşıl olur ve aḳtār-ı semāvāt ve arzdan anuñ ‘aql u rūḥı sultān-ı muḥabbetüñ kuvvetiyle nūfūz idüp mertebe-yi ḥaḳīḳatde (13) ḳarār kıılır çünkim meylerüñ envā‘ üzre olduḡı muḳarrer oldıysa ol meylerüñ bir miḳdār ehllerini ve daḥı maḥallerini beyān eylemege şürü‘ idüp (14) buyururlar

(2689) *Meşnevi*

*Hīn beher mestī dilā ḡurre meşev*

*Hest İ̇sā mest-i Ḥaḳ ḥar mest-i cev*

Ey dil āḡāh ol her mestlige maḡrūr olma *mestī*de yā vaḥdet için (15) olursa her bir meste maḡrūr olma dimek olur zīrā Ḥazret-i ‘İsā mest-i Ḥaḳdur ve ḥar mest-i cevdür *İ̇sā*dan murād bunda ehl-i rūḥdur ve *ḥardan* (16) murād bunda ḥayvānsiret olan ehl-i nefsdür *cev* ḡidā-yı bedeniyeden ‘ibāret olur ḥülāşa-yı kelām böyle dimek olur ki ey

göñül āgāh ol ve haberdār ol (17) her bir meste mağrūr olup anı mest-i İlähî şanma zīrā ‘İsāmeşreb olan ehl-i rūḥ Ḥaḳ Te‘ālānuñ mestidür ve ḥarsīret olan ehl-i nefis ğidā-yı (18) cismāniyye ve lezzāt-ı nefsāniyyenüñ esīr ü mestidür ma‘ahazā yine bu gürühdan çok kimse kendüyi [H317a] ḥalka mest-i İlähî gösterür lākin mest-i İlähî degüldür (19) belki ol tezvīrle ḥalkı mağrūr u firīfte eyleye tā kim aña zeḥārif-i dünyāviyye ve ağdiye-yi cismāniyye bu şan‘atla ḥāşıl ola pes ey göñül eger sen (20) ‘ilm ü ma‘rifetle āgāh olursañ mest-i Ḥaḳ olanı mest-i ḥalk olandan fark u temyīz eylemege kādīr olursın ve sa‘ādete müte‘allik olan meylereñ (21) maḥallerini daḥı cüst ü cū kılursın

*(2690) Meşnevi*

*İnçünin meyrā bicü z’in ḥummhā*

*Mestiyeş nebved zikūteh dümmhā*

Bunuñ gibi meyi bu küplerden iste ki anuñ (22) mestligi kütāh dümlerden olmaya *ḥumlardan* murād maḥbūb olan şüretlerdür ki her bir maḥbūb olan şüret bir güne meyi melāḥatle pür olmuşdur pes ol şüret minvech ḥumma (23) müşābihdür ve anda olan melāḥat ve ḥalāvet şarāba mümāşıldür *kūteh düm* kıyruğı kışa dimekdür burada murād neticesi olmayan ve ‘ākıbet ve ḥātimesinde ḥayr olmayan (24) ebterler olur ki anlaruñ şoñları olmaya ya‘ni buncılayın meyi sa‘ādeti ve bāde-yi hidāyet ve ‘ināyeti bu mazāhir-i İlähî küplerinden iste ki anuñ mestligi ebterlerden ve (25) ḥātimesinden ḥayr olmayan bedterlerden olmaya belki şol kimselerüñ vücudı ḥumlarından buncılayın meyi taleb eyle ki anlaruñ devleti ebedī ve sa‘ādetleri sermedī (26) ola ve melāḥat ve leṭāfetlerine zevāl gelmeye ve şeref ü ‘izzetleri münkaṭı‘ olmaya

*(2691) Meşnevi*

*Z’an ki her ma‘şūk çün ḥummīst pür*

*Ān yekī dürd ü dige şāfi çü dür*

Zīrā (27) ki her ma‘şūk bir tolu küp gibidür meşelā ol biri dürd ve ol biri dürr gibi şāfidür ya‘ni egerçi küpler şüretā hep bir cinsdür velākin ba‘zısınun (28) derünü dürdle ve ba‘zısınun daḥı dürr gibi şāfi ve pāk nesne ile memlūdur kezālik her ma‘şūk olan insānuñ bātını daḥı böyle mütefāviddür (29) kiminüñ bātını ğill u ğışş ile ve kiminüñ bātını fikr-i müşevveş ile ve kiminüñ dürd [M229a] ile ve kiminüñ daḥı derd ile tolodur ve ba‘zısınun daḥı dürr gibi şāfi (30) ma‘nilerle ve laṭif ü şerif sırlarla

toludur pes t̄alib olan insānda bir kuvvet-i z̄āyika gerekdür ki anlaruñ derūnında olan evşāfını ve aḥvālini (31) bile ve kaᅅı kabīlden idüğini fehm kıla nitekim buyururlar

**(2692) Meşnevi**

***Mejšināsā ḥīn biceş bāiḥtiyāt***

***Tā meyi yābī münezzeh z'ihḥilāt***

**(2693) Meşnevi**

***Her dü mestī mīdihendet līk (32) īn***

***Mestiyet āred keşān tā Rabb-i dīn***

Ey mejšinās āgāḥ ol iḥtiyāt ve ihtimāmla her birini tat tā iḥtilātđan münezzeh bir meyi bula- (33) sın ne'am her iki küp saña mestlik virürler līkin bu iḥtilātđan münezzeh olan meyi seni mest çekerek Rabb-i dīne dek getürür bu hem vechdür bu z̄ıkr (34) olınan [H317b] her iki t̄āyife saña mestlik virürler lākin bu mestlik seni tā Cenāb-ı İläḥiye çekerek getürür ya'ni ey derūn-ı insānīde olan ḥāletleri (35) ve keyfiyyetleri fehm eyleyen t̄alib āgāḥ ol herkesüñ ḥumm-ı vücūdında mevcūde olan ḥālāt ve keyfiyyātı ziyāde ihtimām ve iḥtiyātla yokla ve çāşnī- (36) gīr ol tā kim nefis ü hevā ve zerḥ ü riyā ile iḥtilāt eylemeden münezzeh muḥahhar bir şarāb-ı ḥālīş bulasın ki ol ehl-i ḥulūşuñ derūnında olan ḥālāt-ı (37) nefisedür ve iḥtilātđan münezzeh olmayan meyi ehl-i nefsüñ ḥulūbında āgrāz-ı nefsāniyye ile meşūbe olan keyfiyyāt-ı ḥabīse ve ḥasīsedür her ikisinin (38) t̄alibe mestlik virmek şānındandır velīkin bu iḥtilātđan münezzeh olan ve gīll u gīşşđan ve gāraż-ı nefsāniyyeden şafā bulan meyi seni mest olduᅅuñ (39) ḥālde çekerek seni Rabb-i dīnüñ ve ḥālīḫ-i 'ālemīnüñ ḥuzūrına dek getürür

**(2694) Meşnevi**

***Tā rehī ezfīkr ü vesvās u ḥiyel***

***Bī'īḫāl īn 'aḫl derraḫşu'l-cemel***

(40) Ḥattā fikr ü vesvās u ḥiyelden ḥalāş olursın 'īḫālsüz bu 'aḫl raḫş-ı cemelde ola ya'ni bu iḥtilātđan münezzeh olan bādenüñ mestliginden efkār (41) u vesāvis ü ḥiyelden ḥalāş olursın bu 'aḫl dūnyā ve nefis ü hevā ḫaydından belki māsivā pābendinden āzād olduᅅı ḥālde cemel gibi raḫşda [P126b] (1) olur ya'ni vecde gelür ve bīḫayd olup meydān-ı ma'rifetde cevelān kıılır dimek olur 'īḫāl pāybende dirler

**(2695) Meşnevi**

***Enbiyā çün cins-i rūḥend ü melek***

***Mer melekrā cezb (2) kerdend ezfelek***

Enbiyā-yı ‘azām çünkim rūḥuñ ve melegüñ cinsidururlar lâcerem melegi felekden cezb itdiler ya’ni enbiyā-yı ‘azām çünkim ervāḥ u melā’ike ile cins oldılar (3) lâcerem cinsiyetleri vāsıtasıyla eflākdan ve emlāki kendüler cānibine cezb eylerler nitekim Ḥazret-i Cebrāyil-i Emīn ve ba’zı melā’ike-yi muḳarrebīn enbiyā ve mürselīn ṭarafına meyl idüp (4) geldiler ve anlarla muḳārenet ve muṣāḥabet kıldılar ve biri birlerine yār u mu’ayyen oldılar ki her cins kendü cinsine yār olur ve mu’āvenet kıılır

*(2696) Meşnevi*

*Bād cins-i āteşest (5) ü yār-ı ü*

*Ki buved āheng-i her dü ber’ulū*

Meşelā bād u hevā āteşüñ cinsi ve anuñ yār u ḳarīnidür zīrā her ikisinüñ ḳaşd u āhengi ‘ulüvvedür ya’ni ikisi daḥı ‘ulvīdür (6) āteşüñ ‘ulvī olması ḳatı zāhirdür meşelā bir āteşi ki yaḳasın elbette anuñ ‘alevi ve duḫānı a’lā cānibine şu’ūd ider ma’lūm oldu ki anuñ merkezi ‘ulvīdür kezālik bāduñ (7) daḥı merkezi ‘ulvīdür ve anuñ ‘ulvī olduğunu tefhīm için bu beytleri ḍarb-ı meşel idüp buyururlar

*(2697) Meşnevi*

*Çün bibendī tu ser-i kūze-y tehī*

*Dermiyān-ı havz yā cūyī (8) nihī*

[H318a] Meşelā çünkim sen bir tehī kūzenüñ [M229b] ser ü dehānını bağlayasın bir ḥavzuñ veyāḥud bir cūyuñ ortasına ḳoyasın

*(2698) Meşnevi*

*Tā ḳıyāmet ān fūrū n’āyed bepest*

*(9) Ki dileş ḥālīst ü dervey bād hest*

Ḳıyāmete dek ol kūze-yi tehī aṣāḡa gelmez ḥālbuki ol kūzenüñ merkezi süflīdür aṣāḡa gelmek anuñ şānından (10) idi lākin aṣāḡaya tenezzül kıılmaz zīrā ol kūzenüñ derūn-ı dili ḥālīdür içinde bād u hevā vardur ol bād u hevā anı esfele meyl eylemeden men’ eyler

*(2699) Meşnevi*

*Meyl-i (11) bādeş çün suy-ı bālā buved*

*Zarf-ı ḥodrā hem suy-ı bālā keşed*

Ol kūzenüñ bādınuñ meyli çünkim bālā cānibinedür pes kendünüñ zarfını cānib-i (12) bālāya ve zarf-ı a’lāya çeker

*(2700) Meşnevi*

*Bāz ān cānhā ki cins-i enbiyāst*

***Süy-ı İşān keşkeşān çün sāyehāst***

Girü ol cānlar ki enbiyā-yı (13) ‘azāmuñ cinsidür ol cānlar anlar tarafına sāyeler gibi keşkeşāndur ya’ni şol mü’minlerüñ cānları ki enbiyā-yı ‘azāmuñ ervāh-ı muḳaddesesiyle ‘ālem-i ma’nāda cins (14) olmışlar ve āşinālık kılmışlardur sāyeler zātlar cānibine müncezib olup çekilürlerse ve tab’iyyet kıılurlarsa ol cānlar daḫı enbiyā-yı ‘azāma sāye- (15) ler [gibi -P] çekilürler ve her vechle anlara tābi’ olurlar

***(2701) Meşnevi***

***Z’ān ki ‘aḳleş ḡālibest ü bizişek***

***‘Aḳl-ı cins āmed beḫilḳat bāmelek***

Zīrā ki ol cānlaruñ her (16) birinüñ ‘aḳlı nefis üzre ḡālibdür ve şeksüz ‘aḳl ḫilḳatde melek ile cins geldi ya’ni şol cānuñ enbiyā-yı ‘azāmla cinsdür anuñ ‘aḳlı (17) nefsinüñ üzerine ḡālib gelmişdür ve hīç şeksüz ‘aḳl ise ḫilḳatde ve tābi’atde melā’ike ile cins olmuşdur pes her şey kendünüñ (18) cinsine meyl eylemek muḳarrerdür melā’ikenüñ merkez ve maḳāmi ‘ulvīdür ‘aḳluñ daḫı kezālik anlar gibi merkez ve maḳāmi ‘ulvīdür

***(2702) Meşnevi***

***V’ān hevā-yı nefis-i (19) ḡālib ber’adū***

***Nefs cins-i esfel āmed şud bedū***

Ve ol hevā-yı nefis ‘adū-yı dīnūñ üzerine ḡālibdür nefis esfel cinsi geldi lācerem esfel (20) cānibine gitdi ki her şey kendü cinsine ve merkezine elbette meyl idicidür bu taḳdīr üzre şud bunda reft ma’nāsınadır ammā oldı ma’nāsına olsa (21) daḫı mümkün olur velīkin mışra’-ı evvelde olan nefis-i ḡālibe bu taḳdīr üzre muzāf oḳınur ve mışra’-ı şānīde olan nefse ‘ayn ma’nāsı (22) virilür ve bu taḳdīr üzre ma’nā böyle olur ki ve ol düşmanı üzre ḡālib olan nefsüñ hevāsı ‘ayn-ı cins-i esfel geldi ol esfelle (23) oldı ammā evvelki ma’nā bundan evlādur

***(2703) Meşnevi***

***Būd Kıbtī cins-i Fir’avn-ı zemīm***

***Būd Sıbtī cins-i Mūsā-yı kelīm***

[H318b] Meşelā Kıbtī Fir’avn-ı zemīmüñ cinsi idi anuñçün (24) aña māyil oldı ve tab’iyyet kıldı ammā ḳavm-i Sıbtī Ḥazret-i Mūsā-yı kelīmüñ cinsi idi bu ecluden bunlar ol ḫazrete meyl kıldı ve tābi’ oldı

***(25) (2704) Meşnevi***

***Būd Hāmān cinster Fir’avnā***



***Bergüzīdeş bürd tā şadr-ı serā***

Hāmān Fir'avna cinsrek idi lācerem Fir'avn anı güzīde eyledi tā sarāyınıñ (26) şadrına ilettdi ve anı kendüye vezīr ve muşāhib itdi

***(2705) Meşnevi***

***Lācerem ezşadr derka'reş keşīd***

***Ki zicins-i dūzahend ān dū pelīd***

Lācerem Hāmān (27) ol Fir'avnı şadrđan ka'ra dek çekdi ve dūzaħa ilettdi zīrā ol iki pelīd dūzaħ cinsindendür pes cinsiyyet vāsıtasıyla anı ehl (28) olduđı menzile cezb idüp vāşıl eyledi ve bu iki pelīdüñ dūzaħla cins olması şu münāsebetledür ki

***(2706) Meşnevi***

***Her dū sūzende çü dūzaħ (29) zıdd-ı nūr***

***Her dū çün dūzaħ zinūr-ı dil nefūr***

Her ikisi dūzaħ gibi ĥalkı yaķıcı nūruñ zıddıdır bu hem vechdür her ikisi ĥalkı yaķıcıdır (30) dūzaħ gibi nūruñ [M230a] zıddıdır her ikisi dađı dūzaħ gibi nūr-ı dilden nefret idicidir

***(2707) Meşnevi***

***Z'ān ki dūzaħ gūyed ey mü'min ki zūd***

***Bergüzēr ki nūret (31) āteşrā rūbūd***

Zīrā ki dūzaħ dir ey mü'min sen tiz geç zīrā senüñ nūruñ āteşi kađdı ya'ni benüm āteşümi söyündürdi *kemā kāle 'aleyhis-* (32) *selām tekūlu cehenneme yevme'l-ķiyāmeti cuz yā mü'min feinne nūrike iţfā'e nāri*<sup>218</sup>

***(2708) Meşnevi***

***Bügzer ey mü'min ki nūret mīķuşed***

***Āteşemrā çünki dāmen mīķeşed***

(33) Cehennem dir ki geç ey mü'min zīrā senüñ nūruñ öldürür ve söyündürür benüm āteşümi çünki nūruñ dāmen çeker bu iki beyt zikr olınan ĥadış-i şerīfüñ mazmūnını (34) tefsīrdür

***(2709) Meşnevi***

***Mīremed ān dūzaħī ezñür hem***

***Z'ān ki taḅ'-ı dūzaħesteş ey şanem***

<sup>218</sup> “Kıyamet gününde cehennem der ki: Ey mümin geç, zira senin nurun, benim narımı söndürdü.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 267.

Ol dūzaḥa mensūb olan kimseler hem nūrdan ve ehl-i (35) nūrdan ũrker zīrā ki ol dūzaḥīnūñ ṭab'ı dūzaḥṭabī'atdūr ey ŧanem ya'ni dūzaḥa mensūb olan ehl-i nār nūrdan ve nūrānī olan kimse- (36) lerden kaçarlar ve firār iderler zīrā ey maḥdūm u mu'azzam olan kimse anlar hem dūzaḥ ṭabī'atindedūr çūnkim dūzaḥ mü'minlerden ve anlaruñ nūrından (36) firār eyler dūzaḥ daḥı kezālik nūrdan ve nūrānī olan ṭāyifeden firār iderler

*(2710) Me᧑nevi*

*Dūzaḥ ezmū'min gūrized ānçünān*

*Ki gūrized dūzaḥ ez- (37) mü'min becān*

Elḥāşıl dūzaḥ mü'minden ancılayın kaçar ki mü'min dūzaḥdan dil ü cānla nice nefret eyleser dūzaḥ daḥı mü'minden (38) eyle nefret eyleser

*(2711) Me᧑nevi*

*Z'ān ki cins-i nār nebved nūr-ı ũ*

*Zıdd-ı nār āmed ḥaḳıḳat nūrcū*

Zīrā ki mü'minūñ nūrı nāruñ cinsi degũldūr ḥaḳıḳatde nūrcū (39) olan [H319a] kimse nāruñ zıddı geldi zīrā her maṭlūbuñ ṭālibi nev'an maṭlūbınuñ cinsindedūr pes mü'min nūr cinsinden olur pes nūrcū olan (41) mü'min nāruñ zıddı olur ve zıdd zıddan elbette nefret ü i'rāz kıılır

*(2712) Me᧑nevi*

*Derḥadīş āmed ki mü'min derdu'ā*

*Çün emān ḥ'āhed [P127a] (1) zidūzaḥ ezḤudā*

*(2713) Me᧑nevi*

*Dūzaḥ ezvey hem emān ḥ'āhed becān*

*Ki Ḥudāyā dūr dārem ezfũlān*

Ḥadīş-i ŧerīfde geldi ki mü'min du'āda çūnkim dūzaḥdan (2) amān dileye Allāh Te'ālādan dūzaḥ hem cānla mü'minden amān ister böyle diyü ki Ḥudāyā beni fũlān mü'minde dūr ṭut *kemā ḳāle 'aleyhisselām izā ḳāle'l-* (3) *mu'minu Allāhumme ecimī minennāri teḳũlu'n-nāri Allāhumme ecimī minhu*<sup>219</sup> ḥāşıl-ı kelām bir ŧey'e derūnuñ meyl ü muḥabbeti anuñla cinsiyyete delālet kıılır ve bir ŧeyden ḳalbūñ (4) i'rāz ve nefreti anuñla zıddiyyete iŧāret eyleser

*(2714) Me᧑nevi*

<sup>219</sup> "Mümin: Ey benim Allah'ım, beni nardan halas et, dediği vakit nar dahi: Ey benim Allah'ım, beni ondan halas et, der." Konuk, *Mesnevi-i ŧerīf ŧerhi*, C. 8, s. 269.

***Cāzibe-y cinsiyyetest eknūn bibīn***

***Ki tu cins-i kistī ezküfr ü dīn***

Pes ey insān sen cinsiyyetūñ (5) cāzibesini şimdi bu dünyāda gör küfr ü dīnden sen kimūñ cinsindensin eger kefere ve ehl-i küfre ziyāde māyil iseñ kefere cinsindensin ve eger dīne ve ehl-i (6) dīne muhibb ü t̄alib iseñ ehl-i dīn zümresindensin

***(2715) Meşnevi***

***Ger beHāmān māyilī Hāmāniyi***

***V'er beMūsā māyilī Subhāniyi***

Meşelā eger Hāmāna māyil iseñ (7) Hāmānīsın ve eger Mūsāya māyil iseñ Subhānī ve Rabbānīsın ya'ni ehl-i hevāya māyil iseñ ehl-i hevā ve enbiyā ve evliyāya māyil iseñ ehl-i Hudā- (8) sın

***(2716) Meşnevi***

***V'er beher dü māyilī engihte***

***Nefs ü 'aklı her dü ān āmihte***

***(2717) Meşnevi***

***Her dü dercengend hān u hān bikūş***

***Tā şeved bernefs gālib 'aklı u hūş***

(9) Her kaᅅı ᅅarafā meyl ü muᅅabbetūñ gālebesi olursa cinsiyyet şābit olur meşelā bir kimsenūñ az bucuᅅ şuleᅅāya meyli olsa ve anlarla daᅅı aᅅyānen şoᅅbet kılsa velākin (10) eşer-i meyl ü muᅅabbeti ve ūlfet ü şoᅅbeti kefere ve fecere ile olsa ve anlarla muşāᅅabet eyledüᅅinden lezzet olsa ol [M230b] kimse anlar cinsinden ve anlar zümresinden (11) 'add olunur ve kefere ve fecere şeklinde olan bir kimse daᅅı şuleᅅā ve mü'mināne ziyāde meyl ü muᅅabbet kılsa ve ekşer anlarla muşāᅅabet ve mücāleset kılsa (12) ve anlarıñ ᅅavlınden ve fı'linden ᅅazz olsa ve lezzet bulsa ol kimse şuleᅅā ve mü'minānından ma'dūd kılinur velākin ikisinūñ mābeyninde bir kimse (13) daᅅı var ki anuñ iki cānibe bile meyli berāberdür ve iki cānibden bile ᅅazzı ve lezzeti vardur bu gūne kimselere ᅅiᅅāb idüp [H319b] irşād buyururlar ve eger (14) her ikisine māyillik ᅅopmuş ise nefse ve 'akla mensūb olan ol nesnelereñ her ikisi ᅅarışmış olsa her ikisi bu taᅅdīr ūzre (15) cengdedür āgāh ol sa'y eyle tā kim nefis ūzre 'aklı u hūş gālib ola ba'zı nüşᅅada böyledür *tā şeved gālib ma'ānī bernuᅅūş* (16) tā kim ma'ānī ve 'uᅅūl nuᅅūş u şuverūñ ūzerine gālib ola dimeᅅ olur ya'ni ehl-i ᅅalālet ve aşᅅāb-ı hidāyet olanlardan her bir ᅅāyife- (17) ye senūñ ᅅalbūñden meyl ᅅopmuş ve ᅅarafeyne bile muᅅabbet ᅅāşıl olmuş ise ve nefisle 'aklıñ her ikisinūñ

muḳtezālari biri birine maḥlūt (18) olmış ise bu taḳdīrce ‘aḳlla nefis her ikisi ceng ü kıtâlde olurlar nefis kendü cinsinden olan ehl-i nefsüñ cānibine māyil olur ve anlaruñ (19) ef’āl u a’māline muḥabbet ve raḡbet kıılır ‘aḳl bu ḥuṣūṣda nefse muḥālefet kıılır ve anuñ ārzūlarına māni’ olur ve aṣḥāb-ı ‘uḳūluñ a’māl u ef’āline (20) meyl ü muḥabbet kıılır elḥāşıl bu ikisi münāza’a ve mücādeleden ḥālī olmazlar gerekdür ki āḡāḥ u mütenebbih olasın ve sa’y u gūşış kıılasın tā kim nefsüñ muḳtezāsı (21) üzre ‘aḳl u ḥuṣḡ gālīb ola ve seni erbāb-ı ‘uḳūl ṭarafına cezb kııla tā kim anlar cinsinden olasın ve sa’ādet-i ebediyye bulasın

**(2718) Meşnevi**

***Dercihān-ı (22) ceng şādī in besest***

***Ki bibinī ber’adū her dem şikest***

Ceng cihānında şādīlik bu saña kāfīdür ki düşmanuñ üzre her dem (23) şikest ü inhizām göresin ya’ni bu ceng ü ḥuṣūmet ‘āleminde saña şādīlik bu ḳadar kāfīdür ki a’dā-yı ‘adū olan nefsüñ üzre her dem şikeste- (24) lik göresin ve aṣḡāḳ-ı şiddīḳuñ olan ‘aḳluñı anuñ üzerine gālīb ve ḳavī müşāhede kıılasın filḥaḳīḳa bir kimse kendü düşmanını münkesir görse (25) şād olur cümle düşmanlaruñ eşedd ü aḳvāsı ḥod bermüci b *a’dā ‘aduvvike nefsukelletī beyne cenbeyke*<sup>1220</sup> senüñ nefsüñdür pes anı münkesir görmek (26) saña şādīlik kifāyet ider çünkim münāsebetle bu ḳadar ma’ārif buyurdılar yine kışşaya şürü’ idüp buyurlar

**(2719) Meşnevi**

***Ān sitīze rü besaḥtī ‘āḳıbet***

**(27) Güft bāHāmān berā-yı meşveret**

Ol sitīze yüzlü Fir’avn saḥtlıkla ‘āḳıbet Ḥāzret-i Kelīmullāhuñ kelimātını meşveret içün Hāmāna didi

**(28) (2720) Meşnevi**

***Va’dehā-yı ān Kelīmullāhrā***

***Güft ü maḥrem sāḥt ān gümrāhrā***

Ḥāzret-i Mūsā Kelīmullāhuñ va’delerini Hāmāna didi ve ol gümrāhı kendüsine maḥrem (29) düzdi

***Meşveret kerd-i Fir’avn bāHāmān derīmān āverden-i beMūsā ‘aleyhisselām***<sup>1221</sup>

[H320a] **(2721) Meşnevi**

<sup>1220</sup> “Senin en kötü düşmanın iki yanın arasındaki (içindeki) nefsidir!” Ankaravī, *Minḥacü’l-Fukara*, s. 241-242.

<sup>1221</sup> “Musa aleyhisselama iman getirmek için Firavun’ın Haman ile meşveret etmesi”

*Güft bāHāmān çü tenhāyeş bidīd*

*Cest Hāmān (30) u girībānrā derīd*

Fir'avn Hāzret-i Mūsānuñ kelimāt-ı şerīfesini Hāmāna didi çünkim anı tenhā gördi  
çünkim Hāmān Fir'avnuñ sözini işitdi (31) yirinden şıçradı ve yaçasını yırtdı

*(2722) Meşnevi*

*Bānghā zed giriyehā kerd ān la'īn*

*Kūft destār u külehrā berzemīn*

Ol mel'ün şadālar urdı giryeler kıldı destārını (32) ve külāhını yire urdı ve böyle didi

*(2723) Meşnevi*

*Ki çı gūne güft enderrūy-ı şāh*

*İnçünīn gūstāh ān harf-i tebāh*

[M231a] Ki şāhuñ yüzine niçe söyledi (33) bunuñ gibi ol bāṭıl harfī ya'ni tebāh ve  
bāṭıl olan kelimātu buncılaym küstāh senūñ gibi pādşāhuñ yüzine karşı ne vechle  
söyledi

*(2724) Meşnevi*

*Cümle 'ālem- (34) rā musaḥḥar kerde tu*

*Kārrā bābaht çün zer kerde tu*

Ey şāh sen cümle 'ālemi kendüñe muṭī' ve musaḥḥar eylemişsin kār u bāruñı baht u  
devletle zer (35) gibi eylemişsin ya'ni cümle kāruñı baht u sa'ādetūñ vāsıtasıyla altun  
gibi 'azīz ü şerīf eylemişsindür

*(2725) Meşnevi*

*Ezmeşarık v'ezmağārib bilecāc*

*Sūy-ı tu (36) ārend sultānān ḥarāc*

Meşarık ve mağāribden bilecāc u bī'inād cemī'-i pādşāhlar senūñ ṭarafuña bāc u ḥarāc  
getürürler

*(2726) Meşnevi*

*Pādşāhān leb hemī mālend (37) şād*

*Bersitāne-y ḥāk-i tu ey keyḳubād*

Zamānuñda olan pādşāhlar şādīlikle āsitānuñ ḥāki üzre ey keyḳubād leb sürerler ya'ni  
ḥāk-i āsitāne- (38) ñi öperler ḥāk-i āsitāne üzre leb sürmek anı öpmekden kināye olur  
āsitāne-yi ḥāk-i tu demek ḥāk-i āsitāne-yi tu demek taḳdīrinde ola yā- (39) ḥud sen  
sākin olduḡuñ ḥākūñ āsitānesi üzre demek taḳdīrinde ola

*(2727) Meşnevi*

*Esb-i yāgī çün bibîned esb-i mā*

*Rū bigerdāned gürized bi'āşā*

(40) Yāgī vü bāgī olan düşmanuñ esbi çünkim bizüm esbimüzi göre çüb u 'aşāsuz yüz döndürür ve kaçar 'aşā bunda ālet-i men'den kināyet olur

*(2728) Meşnevi*

(41) *Tā künūn ma'būd u mescūd-ı cihān*

*Būdeyī gerdī kemīne-y bendegān*

Şimdiye dek cihānuñ ma'būdı ve mescūdı olmuş idi bendeleruñ [P127b] (1) kemīnesi mi olursın ya'ni ilāel'ān cihān halkınuñ ma'būdı ve mescūdı olmuş iduñ herkes saña 'izzet ü ta'zīm eylerdi şimdi bendeleruñ (2) haķır ve kemter mi olursın didi

*(2729) Meşnevi*

*Derhezār āteş şuden z'in hoşterest*

*Ki hudāvendi şevend bendeperest*

Hezārān āteşde olmak (3) bu mütāba'atdan hoşterdür ki bir hudāvend bendesine tapucu ola ya'ni hezār kerre āteşe gitmek ve āteşde olmak bu huşuşdan yegrekdür ki *ennāru vel-* (4) 'ār dinilmiştir 'ār degül midür ki hudāvend bendesinuñ zır hükminde [H320b] ola ve aña her vechle hidmetler ve itā'atler kıla gayret ve hamıyyeti olan nārı kabül (5) ider 'arı kabül itmez didi ve hamıyyet ve cāhiliyyet galebe idüp devlet ve sa'adetden anı bu üslūbla maħrūm eyledi

*(2730) Meşnevi*

*Nī bikuş evvel merā ey (6) şāh-ı çin*

*Tā nebîned çeşm-i men berşāh-ı in*

Yok evvel beni katl eyle ey şāh-ı çin tā ki gözüm şāhuñ üzerinde bu hāli görmeye ya'ni Hāzret-i (7) Mūsāya tābif olma ey ulu pādşāh eger tābif olursañ evvel beni öldür tā ki benüm gözüm bu mütāba'at eşerini şāhuñ üzerinde görmeye didi şāh-ı (8) çin ta'biri yā Çin memleketi daħı zabt eyledüğü i'tibārla ola veyāhud ol cānibuñ mülüki bunuñ mağlūbı ve zebūnı olduğı i'tibārla ola

(9) *(2731) Meşnevi*

*Husrevā evvel merā gerden bizen*

*Tā nebîned in mezellet çeşm-i men*

Ey pādşāh evvel benüm boynumu ur tā kim benüm çeşmüm bu mezelleti görmeye

*(2732) Meşnevi*

*Hod nebūdest ü mebādā (10) inçünin*

***Ki zemīn gerdūn ŧeved gerdūn zemīn***

Böyle ħod olmamışdur ve olmasun ki zemīn āsmān ve āsmān zemīn ola ya'ni ednā kimse a'lā (11) ola ve anuñ üzerine ħākim olup taşaddur kıla ve bir 'ālīkadr ve şāhib-i şadr daħı ol ednā olan [M231b] bendenüñ taħt-ı taşarrufında ola böyle ħod olmuşdur (12) ve şimden şoñra daħı olmaya didi ki böyle olmak āsmān zemīn mertebesine zemīn daħı āsmān mertebesine varmak gibidür diyü anı taħvīf ü ta'bīr eyledi

(13) *(2733) Meşnevi*

***Bendegānmān ħ'ācetāş-ı mā ŧevend***

***Bīdilānmān dilħırāş-ı mā ŧevend***

Bizüm bendelerimüz bizüm ħ'ācetāşımız olur bizüm bīdillerimüz bizüm dilħırāşımız olur (14) ya'ni eger sen Mūsāya tābī' olursañ ve aña taşdıķ kılursañ Benī İsrāyil ki e'lān bizüm taħt-ı ħükimimizde bendelerimizdür bizümle ħ'ācetāş olur ve anlar ħālā (15) bizüm bīdillerimizdür ki bizden korķucılar ve utanıcılardur ol zamānda anlar bizüm ħalbümüzü incidici olurlar ve bize ħalecān ve ıztırāb virtürler didi

(2734) *Meşnevi*

***Çeşm rüşen (16) düşmenān u düst kūr***

***Geş mārā pes gülistān ħa'r-ı gūr***

Düşmanların çeşmi rüşen dostların gözi kör ola pes bize maķberenüñ ħa'rı (17) gülistān oldu ya'ni çünkim sen Mūsāya tābī' olasın Sıbtīlerüñ gözi rüşen olur ve düşmanımız olan Kıbtīlerüñ gözleri kör olur bu taķdırce (18) pes bize ölmek evlā olur ve ħa'r-ı gūr bu ħālī görmeden bize yegrek gelür didi bundan ħişşe bu olur ki her bār ki Fir'avnsīret olan bir ehl-i (19) nefsi zamānesinüñ Mūsā'sı gibi olan bir mürşid mev'ize ve naşihatle minvech kendüye māyil kılsa anuñ Hāmān gibi olan hevāsı veyāħud ehl-i hevādan (20) birisi anuñ ol mürşide [H321a] mütāba'at eylemesine māni' olur ve senüñ 'ırzuñ ve nāmūsüñ yok mıdır ki varursın bir faķir ü ħaķire bī'at ve mütāba'at kılur- (21) sını bu ne güne 'aql u tedbīrdür diyü anı ta'bīr kılur elħāşıl şalāħ u felāħ taħşiline ve imān u 'irfānuñ tekmiline māni' olup anı dīnsüz ħomağa (22) sebep olur

***Tezyīf-i sūħan-ı Hāmān***<sup>1222</sup>

(2735) *Meşnevi*

***Düst ezdüşmen hemī nişnāħt ü***

<sup>1222</sup> "Haman'ın sözünün iptali"

***Nerdrā kūrāne kej mibāht ü***

Ol Hāmān dostı (23) düşmandan fehm itmedi nerdi kör gibi egri oynadı ya'ni işi geç işledi dost haqıkatde Allāhuñ resüli ve aña tābi' olan mü'minler ve müttakiler iken (24) anları düşman 'add eyledi ve ehl-i hevā ve ehl-i dünyā filhaqıka a'dā iken zāhirde olan riş ü handelerine mağrūr olup anları dost 'add eyledi bildi ki (25) yevm-i kıyāmetde bunlar biri birine 'adū olalar ammā müttakī olan mü'minler biri birilerine hullet ü şadākat üzre olalar *kemā kāle te'ālā elehillā'u yevme'izin* (26) ***ba'ḍuhum liba'din 'aduvvun illelmuttakīn***<sup>1223</sup> bu beyānda her Hāmānsiret olan kimsenüñ kavlini ibtāl ve tezyif eylemege işāret vardur ki anlar ehl-i dünyāyı (27) ve ehl-i hevāyı kendülere dost tutarlar ehl-i Haqqı ve aşhāb-ı hüdāyı düşman 'add iderler elhāşıl bu beyānda bu güne t̄ayife ta'rīz idüp (28) bir sebīl-i tevbiḥ ḥiṭāb buyururlar

***(2736) Meşnevi***

***Düşmen-i tu cüz tu nebved ey la'ın***

***Bīgünāhānrā megū düşmen bekīn***

Ey la'ın senüñ düşmanuñ (29) senden ğayri degüldür bīgünāhlara kīn ve ğazabla düşman dime ya'ni ey Hāmānsiret olan ve ehl-i Haqqı kendüye düşman bilen mel'ün senüñ (30) düşmanuñ senüñ nefsuñdür ğayri degüldür bīgünāh olan aşhāb-ı hevāya ve erbāb-ı nühāya kīn ve ğazab sebebiyle düşman dime bunlar ḥod 'ibādullāha (31) 'ayn-ı dostlardur ve [M232a] herkese ḥayr u menfa'at murād idicidürler

***(2737) Meşnevi***

***Piş-i tu in ḥālet-i bed devletest***

***Ki devādev evvel ü āḥir letest***

Ey bed- (32) baht senüñ katuñda bu ḥālet bed devletdür evveli devādev āḥiri letdür ya'ni ey bīdevlet senüñ katuñda bu kabīḥ olan ḥālet ve ḥabiş olan 'adet (33) ki dünyānuñ zīb ü zīneti ve māl u şervetidür devletdür ki ol devlet didügüñ ḥālet-i kabīḥanuñ evveli yelmek ve bīhūde yire sa'y eylemek (34) ve āḥiri let ü ḍarbet yimekdür nitekim devlet lafzınuñ bu rumūza delāleti vardur ki anuñ evveli *dev*dür *dev devīden* lafzından emrdür āḥiri (35) *let* ḍarbet ma'nāsına pes bu devlet-i dünyeviyyenüñ mağrūrı olan kimselerüñ evveli [H321b] yelmek ve āḥiri let yimek olur ve lafz-ı devlet (36) bu ma'nāyı ihām kıılır

***(2738) Meşnevi***

<sup>1223</sup> “Dostlar (bile), o gün birbirlerine düşmandırlar. Ancak takva sahipleri bundan müstesnadır.” (Zuhuf 43/67)



***Ger ez'ın devlet netāzī haz hazān***

***Ān bahāretrā hemī āyed hazān***

Eger bu devletden sūrtinü sūrtinü çapmayasın bu (37) senüñ bahārına elbette zevāl ve hazān gelür ya'ni eger bu devlet-i şūrīden āheste āheste tedricle āhīret cānibine çapmayasın ve kendüni halāş itmeye- (38) sin senüñ bu devletüñ bahārına 'ākıbet hazān gelür ve mülket ü devletüñ bilkülliyye harāb olur *haz hazān hazīden* lafzındandır sūrtinü (39) sūrtinü demek ma'nāsına burada āheste āheste demek ma'nası virilür

***(2739) Meşnevi***

***Maşrıķ u mağrib çü tu pes dīdeyend***

***Ki ser-i işān ziten (40) būbrīdeyend***

Ehl-i maşrıķ ve ehl-i mağrib senüñ gibiyi çok görmişlerdür ki anlaruñ başını teninden kesmişlerdür bu hiṭāblar cemī'an her 'aşrda olan (41) Hāmānsīret ve Fir'avntabī'at olan bedbahtlaradur ki anlar bu devlet-i dünyāya mağrūr olup serkeş olur ve ehl-i Hākka mütāba'at kılmadan [P128a] (1) nefret kılurlar ve mülk-i 'ālemi kendülere bāķī şanurlar haberleri yoķ ki maşrıķī ve mağribī olanlar anlar gibi niçe zālimleri gördiler ki anlaruñ başlarını bedenlerinden (2) kesdiler ve niçe ihānet ve haķāretle anları öldürdiler

***(2740) Meşnevi***

***Maşrıķ u mağrib ki nebved berķarār***

***Çün kunend āhīr kesīrā pāydār***

Maşrıķ ve mağrib ki berķarār (3) olmaz bir āhīr kimseyi niçe pāydār eyler ya'ni mağrib ü maşrıķ ve mā beynehümā her ne kadar şey var ise bu cümlesi bīķarār u fānīdür āhīr bir ğayri kimseyi (4) bu mağrib ü maşrıķ niçe pāydār eyler ya'ni çünkim mülket-i dünyā fānī ola aña mālīk olan kimseyi ol bāķī eylemege mālīk degüldür belki kendüsi niçe hālīk ise (5) aña mālīk olan daḥı öyle hālīkdür

***(2741) Meşnevi***

***Tu bedān fāhr āverī k'ezters ü bend***

***Çāblūset geşt merdüm rüz-i çend***

Sen anuñla fāhr getirürseñ ki ters (6) ü bendden merdüm birkaç gün saña çāblūs oldu temelluķ kıldı ya'ni sen anuñla fāhr eylersin ki halāyık senüñ şerrüñden ḥavf eyledüklerinden ve kayd (7) u bend kōrkusından birkaç gün saña çāblūs oldılar ve temelluķ ve tabaşbuş kıldılar sen bunlaruñ biḥasebi'z-zāhir olan bu çāblūsluķların

görüp anları kendüñe (8) dost veyāhüd gerçekden muṭī<sup>ç</sup> ve münkād olmuş kimseler şanursın hālbuki anlaruñ saña tevāzu<sup>ç</sup> ve temelluķı senüñ şerrüñden havf eyledüklerinden ötürüdür

(9) (2742) *Meşnevi*

*Her kirā merdüm sücüdī mīkunend*

*Zehr endercān-ı ü miyāgenend*

(2743) *Meşnevi*

*Çünki bergerded ezū ān sācides*

[M232b] *Dāned ü ki zehr būd u mevbedeş*

Her kime ki halk (10) bir sücüd u ta'zīm eylerler anuñ cānına zehr taldururlar çünki anuñ ol sācidi andan rücū<sup>ç</sup> eyleye ol kimse anuñ zehr olduđını bilür ve anuñ mevbedi (11) dađı bilür *mevbed* bifethi'l-mīm Mecūsiler [H322a] dānişmendlerinüñ ulusıdır ki her müşkili aña şorarlar Fārisīde ve 'Arabīde müsta'meldür ammā Fars şā'irlerinüñ (12) şī'rlerinden añlanur ki her milletüñ ulu dānişmendlerine ıtlāk olma *mūbed* zamm-ı mīmle mühlik ma'nāsına ve hāli yaramaz idici ma'nāsına dađı gelür bu (13) iki ma'nāya bu maħalde k̄abiliyyet vardur ve hūlāşa-yı kelām oldur ki her şol kimseye ki bu hālāyık bir sücüd u ta'zīm eyleyeler ol kimsenüñ cānı içine zehr-i (14) k̄atil taldururlar ol vāsıta ile ki mescüd u mufahħam olan kimse bunlaruñ kendüye olan ta'zīm ve tekrīminden ğurūra gelür ve tekebbürlük kılur kibr ü ğurūr (15) ise cāna zehr-i k̄atil ve semm-i helāhil gibidür çünkim ol mescüd u mufahħam olan kimsenüñ sācidi ve 'ābidi kendüden rücū<sup>ç</sup> eyleye ol vaķt (16) ol kimse bilür ki ol secde ve ta'zīm aña zehr idi ve anuñ dānişmendi ve 'ālimi dađı anuñ zehr idüđini bilür bu ma'nā *mevbed* feth-i mīmle olduđı (17) üzredür ammā zamm-ı mīmle olursa ma'nā çünkim ol mescüd olan kimsenüñ ol sācidi ve hādimi kendüden rücū<sup>ç</sup> eyleye ol kimse anuñ (18) zehr idüđini ve mühlik idüđini musī-yi hāl idüđini bilür demek olur nitekim bir kimse halkuñ bir niçe zamān iķbāline mu'tād olsa ve ta'zīm ü (19) tekrīmlerine ülfet ü ünsiyyet kılrsa ve bir ğün ol ta'zīm-i nāsa sebep olan manşib ve māldan ma'zül olsa halk andan ta'zīm ü tekrīm (20) eylemegi kaṭ<sup>ç</sup> kılrsa zehr içmiş kimseden artık mużtarib olur pes ta'zīm-i nāsuñ zehr-i k̄atil olduđını bundan kıyās eyle

(2744) *Meşnevi*

*Ey hunuk (21) ānrā ki zellet nefsuhu*

*Vāy-ı ān k'ezserkeşī şud çün kuh ü*

Ey sa'adet ol kimseye ki anuñ nefsi zelîl oldı vây ol kimseye ki serkeşlikden (22) tığ gibi oldı insân yeryüzinde feraḥ u meraḥla yürümek gerek ve tığ gibi serkeş ü mütekebbir olmamaḥ gerek ki nehy-i İlâhî vârid olmuştur (23) *kemâ kıale te'âlâ fîsüre Benî İsrâyl ḥiṭâben linebiyyihi ve irşâden liümmetihi lâtemşi filarzi meraḥan inneke len taḥriḳa'l-arza ve len tebluḡa'l-cibâle* (24) *tûlâ*<sup>224</sup> belki Raḥmānuñ 'ibâdı olan bendeler gibi zelîlü'n-nefs heyyin ü mütevâzi' yürüye ki Haḳ Te'âlâ *'ibâdu'r-Raḥmānillezîne yemşüne 'alelarzi* (25) *hevna*<sup>225</sup> diyü heyyin ü leyyin olan kıllarını medḥ buyurmuşdur

**(2745) Meşnevi**

*İn tekebbür zehr-i kıtil dān ki hest*

*Ezmey-i pürzehr geşt ān gıc mest*

(26) Bu tekebbürdür ki vardur zehr-i kıtil bil pürzehr olan meyden ol gıc ü aḥmaḳ mest oldı ya'ni mütekebbirüñ vücūdında şu tekebbür ki vardur anı sen (27) zehr-i kıtil ve semm-i helâhil bil eger sen dirseñ ki ol mütekebbir serḥoşdur [H322b] ne'am ol aḥmaḳ u nādān pürzehr olan şarâbdan mest oldı ki (28) murād ol mey-i pürzehrden kibrle olan dünyâ devletidür her kim dünyâ devletiyle mest olup mütekebbir olsa mey-i pürzehr içmiş gibidür

**(2746) Meşnevi**

*Çün (29) mey-i pürzehr nüşed müdbiri*

*Ezṭarab yek dem bicünbāned seri*

[M233a] Meşelâ çünkim bir müdbir bir pürzehr mey nüş eylese şevḳ ü ṭarabdan bir dem başını (30) şalar ve taḥriḳ eyler ya'ni bir bedbaḥt zehrle âmîḥte olmuş bir şarâbı nüş eylese bir zamān anuñ ṭarabından başını depredür zîrâ ol şarâbuñ (31) ibtidâ neş'esi zuḥür eyler ba'de zehri anuñ ciḡerini ṭoḡrar nitekim buyururlar

**(2747) Meşnevi**

*Ba'd-ı yek dem zehr dercâneş fütet*

*Zehr dercâneş kuned dād u sited*

(32) Bir demden şoñra zehr anuñ cānına düşer zehr anuñ cānına dād u sited eyler ya'ni virmek ve almaḳ eyler çünkim devlet-i dünyâyla mest olan (33) kimsenüñ daḡı

<sup>1224</sup> “Hem yeryüzünde azametle yürüme. Çünkü sen, ne yeri yarabilirsin ne de boyca daḡlara yetişebilirsin.” (İsra 17/37)

<sup>1225</sup> “O Raḥman'ın kılları onlardır ki yeryüzünde tevazu, yumuşak ve vakarla yürürler...” (Furkan 25/63)

şevk ü şarabı mevsimi gidüp anuñ zehrinuñ zühürü zamānı geldükde anuñ zehri vaqt-i  
ecelde ol tekebbürüñ cānında alur (34) virür ve anı niçe felâketle helâk kıılır

*(2748) Meşnevi*

*Ger nedārī zehryeşrā i'tikād*

*K'ū çī zehr āmed niger derķavm-i 'Ād*

Eger ol kibr ü 'ucbūñ zehrligine i'tikād (35) tutmaz iseñ di aña nazar eyle ķavm-i  
'Āda ne zehr geldi ya'ni ey mütekebbir eger kibr ü naḥvetuñ zehr-i kātıl olduğına  
i'tikād eylemez iseñ nazar (36) eyle ķavm-i 'Āda ol kibrden ne zehr geldi ķavm-i 'Ād  
bir alay cebbār u mütekebbir t̄âyife idiler peygamberleri olan Ḥazret-i Hūda  
'aleyhisselām serfūrū (37) kılmadılar ve muṭī' ve mütevāzi' olmadılar pes Ḥak Te'ālā  
anlaruñ üzerine bād-ı şarşarı irsāl eyledi ve anları ol bād-ı şarşar pāre pāre ve rīze  
(38) rīze idüp helâk eyledi pes ma'lūm oldu ki ķahr-ı İlāhī mütekebbir ü serkeş olanlar  
içün imiş faķīr ve dervīş olanlar için (39) degül imiş nitekim mişāl idüp buyururlar

*(2749) Meşnevi*

*Çünki şāhī dest yābed berşehī*

*Bügşedeş yā bāz dāred berçehī*

Meşelā çünkim bir şāh (40) bir āḥir pādşāhuñ üzerine el bula ya'ni fırsat bulup anı  
aḥz kıla ol şāh anı katıl ider veyāḥud bir çāhda tutar (41) ya'ni ḥabs eyler

*(2750) Meşnevi*

*V'er biyābed ḥaste-yi üftāderā*

*Merhemeş sāzed şeh ü bidhed 'atā*

Ve eger bir düşman ḥastayı bula şāh ol ḥastaya [P128b] (1) merhem düzer ve 'atā ve  
baḥş virür ki şāhlaruñ 'ādet-i kerīmesidür ki ehl-i kibr ü naḥveti ķahr iderler ve ehl-i  
faķr u miḥnete mihr iderler nitekim **İbn Fānız Ḥazretleri** (2) bu ma'nāya işāret idüp  
buyururlar

*Beyt*

*Metī 'aşafet riḥu 'l-velā kaşafet eḥā*

*Ġanā'in velev bilfaķr hebbet leRabbeti<sup>1226</sup>*

*(2751) Meşnevi*

*Ger ne zehrest ān tekebbür pes (3) çirā*

*Geşt şehrā bigünāh u biḥatā*

<sup>1226</sup> “Muhabbet rüzgārı şiddet ve kahr ile estiği vakit, başkasıyla zengin (ġanī bilġayr) olanları kahredip muhtaç ve fakir hāle getirir. Muhabbet rüzgārı fakra doğru esince besleyip büyütür ve ikbālın doruġına ulaştırır.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 181.

[H323a] Eger ol tekebbür zehr olmasa pes niçün ol şāh-ı gālib şāh-ı mağlūbı bīgünāh ve bīḥatā katl eylerdi ya'ni (4) hergiz cefā idüp katl eylemezdi ma'lūm oldu ki anuñ katline sebep anuñ kibr ü naḥvetidür

**(2752) Meşnevi**

***V'in digerrā biziḥidmet çün nevāht***

***Z'in dü cünbiş (5) zehrrā şāyed şināht***

Ve bu ğayrısını ki murād bir dervīş ḥastadur ḥizmet ü 'ubūdiyyetsüz niçün oḥşardı pes bu iki cünbiş ü (6) hareketden zehri añlamağ lāyık ve mümkindür ya'ni bir şāh āhiri bīgünāh katl eyledigünden ve bir dervīş ḥastaya ri'āyet kılduğundan kibrüñ zehr olduğunu (7) añlamağ kābildür

**(2753) Meşnevi**

***Rāhzen hergiz gedāyırā nezed***

***Gürg gürg-i mürderā hergiz gezed***

Rāhzen hergiz bir gedāyı urmaz ve bir müflisi şoymaz ki *elmufliisu fiemānillāh*<sup>227</sup> - (8) dur kurd ölmüş kurdı [M233b] hergiz ıştırur mı ya'ni bir gürg-i zinde bir mürde gürgi ašlā ıştırılmaz belki kendü gibi bir zinde gürg olsa aña ḥuşūmet kılar ve anuñla ceng (9) eyler

**(2754) Meşnevi**

***Ḥızr keştirā berā-yı ān şikest***

***Tā tüvāned keşti ezfüccār rest***

Ḥazret-i Ḥızr 'aleyhisselām keştīyi anuñçün şıdı tā kim gemi füccārdan kırtulmağa (10) mümkin ola zīrā şikesteligüñ emn ü selāmete sebep olduğına ol ḥazret 'ālim olup sefīneye Ḥazret-i Mūsā ile rākib olduklarında anı ḥarḳ eyledi (11) *kemā kāle te'ālā fīsūreti'l-Kehf feñtalakā hattā izā rakibā fissefīneti ḥarākahā*<sup>228</sup> Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām Ḥazret-i Ḥızruñ sefīneyi ḥarḳ eyledüğine inkār (12) eyledi *kāle aḥraḳtehā lituğriḳa ehlehā lekād ci'te şey'en imrā*<sup>229</sup> pes Ḥazret-i Ḥızr 'aleyhisselām sefīneyi ḥarḳ u şikeste eyledüğüñüñ sırr u ḥikmetini aña i'lām eyleyüp (13) cevāb virdi ve *emme's-sefīnetu fekānet limesākīne ya'lemūne filbahri feeradtu en e'ibehā ve*

<sup>1227</sup> "Müflis Allāh'ın emniyetindedir."

<sup>1228</sup> "Bunun üzerine ikisi beraber gittiler. Nihayet gemiye bindiklerinde (Hızır) gemiyi yaraladı." (Kehf 18/71)

<sup>1229</sup> "Musa: Geminin içindekileri boğmak için mi yaraladım onu, doğrusu çok kötü bir iş yaptın dedi." (Kehf 18/71)

*kāne verā'ehum melikun ye'ḥuzu kulle sefīnetin ḡaşbā*<sup>230</sup> bu āyet-i kerīme- (14) nüñ tercümesi ikinci cildüñ āhirine qarīb 'Ozr ḡüften-i fakīr bāṣeyḡ sūrḡında mürür eyledi (2755) *Meṣnevī*

*Çün šikeste mīrehed iškeste šev*

*Emn derfakrest ender-*(15) *fakr rev*

Çünküñ šikeste kırtılır šikeste ol zīrā emn fakrdadur fakr u meskenet cānibine git ve tevāzu' ve mezelleti ihtiyār it

(2756) *Meṣnevī*

*Ān kuhī k'ū dāšt*(16) *ezkān naḡd-ı çend*

*Gešt pāre pāre ezzahm-ı külend*

Mešelā ol bir ṡāḡ ki o kāndan birkaç naḡd ṡıtdı ḡazma ve külüñ zahmından pāre pāre (17) oldu ya'ni ol kūh-ı bülendde ma'ādinden birkaç nuḡūd olduḡı için anı külüñ ve ḡazma ile pāre pāre eylediler

(2757) *Meṣnevī*

*Tiḡ behr-i üst* [H323b] *k'ūrā gerdenīst*

(18) *Sāye k'efkendest bervey zahm nīst*

Pes tiḡ ol kimse içündür ki anuñ bir gerdeni vardur sāye ki efkendedür aña herḡiz zahm yoḡdur (19) pes mü'min ü 'āḡıla lāyık olan bu olur ki kūh gibi gerdenkeš olmaya ve izhār-ı enāniyyet kılmaya belki sāyevār efkende ola tā kim ḡahr-ı İlāhiden dūnyā (20) ve āḡiretde amān bula

(2758) *Meṣnevī*

*Miḡteri nefteš ü āteš ey ḡavī*

*Ey birāder çün berāzer mīrevi*

Elḡāsıl ey ḡavī miḡterlik nefteš ü ātešdür (21) ey ḡardaš niçün āteš üzre ḡidersin ya'ni nefteš yaḡıyla āteš niçe ise ve anı söyündürmek ne mertebe müškil ise miḡterlik daḡı nefteš (22) yaḡıyla āteš gibidür ki anuñ izālesi ḡayli müškildür ey ḡardaš sen niçün āteš üzre ḡidersin ve ululuḡı kendüñe ne vechle ihtiyār idersin

(23) (2759) *Meṣnevī*

*Her çı ü hemvār bāšed bāzemīn*

*Tīrhārā key hedef gerded bibīn*

<sup>1230</sup> "Gemi denizde çalıšan birkaç yoksulun idi, onu kusurlu kılmak istedim. Çünkü onların ötesinde her saḡlam gemiye zorla el koyan (yani gasbeden) bir melik vardı. (Kehf 18/79)

Her şol nesne ki zemîne hemvâr ve berâber ola tîrlere kaçan hedef ve nişân olur (24) gör ya'ni şol nesne ki zemîne berâber ola tîrlere hedef olmaz pes şol kimse ki kibr ü naḥveti terk ide ve zemîne berâber olup tevâzu' ihtiyâr ide (25) ol kimse tîr-i belâya nişân olmaz ammâ ithâr-ı vücûd eyleyen kimse elbette sihâm-ı belâya nişân olmadan ḥâlî olmaz

**(2760) Meşnevi**

**Ser berâred ezzemîn ân gâh (26) ü**

**Çün hedefhâ zaḥm yâbed birefû**

Ol zamânda ki zemînden baş yukaru getüre ol kimse hedefler gibi bî'îlâc u birefû zaḥm bulur (27) ya'ni tîr-i belâya nişân olur ve aña 'ilâc ve dermân bulamaz *refû* yemeye dirler bunda 'ilâc ma'nâsı virilür

**(2761) Meşnevi**

**Nerdbân-ı ḥalk in mâ vü menîst**

(28) [M234a] **'Âkıbet z'in nerdbân üftâdenîst**

Ḥalkuñ nerdbânı bu benlik ve biz dimekdür 'âkıbetü'l-emr bu nerdbândan düşmeklik vardur mâ vü menî (29) benlikden ve senlikden ve tekebbürlükden kinâyetdür bu benlik ve senlik ve tekebbürlük bir nerdbân gibi olmışdur ki ḥalk bunuñla gırret-i fâniye bâmı üzre (30) kâdeme kâdeme şu'ûd iderler ve 'âkıbet bu nerdbânıñ her kaḅı kâdemesine çıkarsa andan zemîn-i fenâya düşmeklik muḅarrerdür

**(2762) Meşnevi**

**Her ki bâlâter (31) reved ebletherest**

**K'üstühvân-ı ü beter ḥ'âhed şikest**

Pes her kim ki bâlâter gide aḥmaḅterdür zîrâ anuñ üstühvânı bedter şınısardur ya'ni bir (32) kimse filmeşel bir nerdbâna şu'ûd eylese ki ol nerdbândan her kaḅı kâdemesinde olursa 'âkıbet anuñ düşmesi muḅarrer ve muḅaḅḅak olsa ve ol (33) kimse daḅı bunu bilse ma'ahazâ yine teraḅḅî kılsa ve a'lâ olan kâdemeye çıḅmaḅa bezl-i himmet eylese ol kimse ziyâde ebleh ü aḥmaḅdur zîrâ (34) her ne kâdar yukaru çıkısa andan aşıḅa düşdükdü anuñ kemükleri ziyâde kırılır [H324a] pes merâtib-i şuveriyye ve menâşib-i dünyâviyyeyi buña göre (35) kıyâs eyle aşıḅa pâyede bulunan çünkim düşmek muḅarrer olduḅdan soñra yukaru pâyede bulunandan eyürek olur

**(2763) Meşnevi**

**În fûrû'est (36) ü uşüleş ân buved**

**Ki tereffü' şirket-i Yezdân buved**

(2764) *Meşnevi*

*Çün nemürdî vü negeştî zinde z'û*

*Bāgiyî bāşed beşirket mülkcü*

Kibr ü gurūr- (37) da şol zararları ki biz zıkr eyledük bu fūrū'dur ve anuñ uşūli ol olur ki tereffu'luk Yezdānuñ şirketi olur çünkim kendüñden olmayasın ve andan (38) zinde olmayasın pes şirketle mülk isteyici bir bāgî olursın ya'ni tekebbürlük ve tereffu'luk huşuşında zıkr eyledüğümüz bu zararlar fūrū' kabîlindendür (39) ve ol mütekebbir olmanuñ ve tereffu' kılmanuñ uşūli Hāḡ Te'ālāya şirket kılmaḡdur ki kibr ü rifat Hāḡ Te'ālā Hāzretine maḡşuş şifatlardur pes (40) bir kimse mütekebbir olsa ve tereffu' kılsa kendüyi Hāḡ Te'ālāya şirket kılmış olur enbiyā ve evliyā tereffu'a müşābih olan şifatlardan bile ictināb (41) itmişler ve Hāḡ Te'ālāya tekbir idüp tevāzu' tarīḡine gitmişlerdür ḡanda ḡaldı ki mütekebbir olalar ve tereffu' ve isti'lāya rızā vireler nitekim bu [P129a] (1) ḡadıḡ-i şerīfden ma'lūmuñ olur *'an Ebī Hureyre raḡiyallāhu 'anh ḡāle kāne'n-Nebī ḡallallāhu 'aleyhi ve sellem ve cuyūşuhu izā 'ulū eḡḡenā yā kebbirū izā hebetū sebbuḡū*<sup>231</sup> (2) *fevuzi'ati's-şalātu 'alāzālik* bu maḡalle münāsib olan taḡḡik bu ḡadıḡ-i şerīfün tefsirinde üçünci cildde *ḡikmet āferīden-i dūzah ān cihān* (3) sūrḡında *sāḡt Mūsā ḡuds derbāb-ı ḡaḡir* beytinüñ şerḡinde mūrūr eyledi anda ḡaleb olına elḡāşil çünkim bilkülliyye kendüñden olmayasın (4) ve Hāzret-i Hāḡla zinde ve ferḡunde olmayasın şirketle Allāhuñ mülkin dileyici ve anuñla münāza'a idici bir bāgî ve ḡāgî olursın ve ḡāzab-ı Hāḡḡa (5) kendüñi müstaḡaḡ kılursın *ḡālellāhu te'ālā fiḡadīsi'l-ḡudsi elkibriyā'u ridā'ī vel'āzametü şī'ārī ve mennāze'anī fḡumā edḡaltuhu nārī felā'ubālī*<sup>232</sup>

(6) (2765) *Meşnevi*

*Çün bedū zinde şudī ān ḡod veyest*

*Vaḡdet-i maḡzest ān şirket keyest*

Çünkim anuñla zinde olduñ ol ḡod odur vaḡdet-i (7) maḡzḡdur ol ḡaçan şirketdür ya'ni ey vücūd-ı mevḡumī şāḡibi çünkim bilkülliyye kendü aḡrāz-ı nefsanıyyeñi ve muḡteżayāt-ı ḡayvāniyyeñi fānī kılasın ḡattā ölmez- (8) den evvel ölmek mertebesin bulasın [M234b] ve ol dāyim ve bāḡī olan pādşāh-ı Lemyezeli ile zinde ve ḡāyim olasın ve anuñ evşāf-ı 'aliyyesiyle muttaşif (9) ve aḡlāḡ-ı cemīlesi ile müteḡallik

<sup>1231</sup> “Resul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem ile orduları, sefer esnasında tepelere çıktıkça tekbir getirirler, vadilere indikçe ‘Sübhānallah’ derlerdi.” Olgun, *Şerḡ-i Meşnevi*, C. 13, s. 717.

<sup>1232</sup> “Kibriyā benim ridām ve azamet şiarımdır. Kim ki benden onları soyarsa onu hiç çekinmem, nāra idḡāl ederim.” Konuk, *Meşnevi-i Şerīf Şerḡi*, C. 9, s. 186.



olasın senüñ cismüñden [H324b] aşlā şâyibe-yi vücüd kılmaya ve enāniyyet ve kibr ü naḥvet şıfatları olmaya bu mertebede hemān (10) ol olur ve ‘abduñ vücūdı aña bir ālet meşābesinde olur *el’abdu ve mā yemlikuhu kāne liMevlāhu*<sup>233</sup> mūcibince ‘abd ve ‘abduñ mālik olduğı şeyler her ne ise (11) Mevlāsınuñ olur bu mertebede işneyniyyet ve muğāyeret kılmaz ‘abduñ vücūdı mürde ḥükminde olur vaḥdet-i maḥza zuhūra gelür ol şirket bu (12) mertebede kaçan mümkün olur bu mertebede aşlā şirket ve işneyniyyet kıbil olmaz belki ‘abduñ vücūdından her ne işlerse fā‘il-i ḥaḳīkī işler ve ‘abd kavilde (13) ve fi‘ilde ve küll-i ḥālde hemān ālet-i mülāḥaza ve emr-i i‘tibārī olur pes bu esrārūñ fehmi kılle olmaz aşı-ı ḥālde olur mücerred kıl ü kılle bilmege i‘tibār (14) yokdur belki lāzım olan oldur ki bunu āyīne-yi a‘mālde göresin ve kendüñe ḥāl eylesin nitekim buyurlar

**(2766) Meşnevi**

***Şerḥ-i in derāyine-y a‘māl cū***

***Ki neyābī* (15) *fehmi-ān dergüft ü gū***

Bu ḥālūñ şerḥini āyīne-yi a‘mālde iste zīrā kıl ü kıalde anuñ fehmini bulamazsın ya‘ni mücerred kıl ü kıalle bu ḥālūñ ḥaḳīkat-i (16) ma‘nāsı fehmi olunmaz ve māhiyyeti bilinmez ve idrāk kılinmaz eger bu ḥālūñ şüret-i ḥaḳīkiyyesini görmek dilerseñ āyīne-yi a‘mālde görürsün ve bunuñ (17) māhiyyetin müşāhede kılmak isterseñ ‘amel eylemege şürü‘ kılırsın evvelā kendüñden kibr ü naḥveti ve ‘ucb u riyāseti izāle idersin andan şoñra kemāl-i (18) tevāzu‘ ve meskenetle ṭarīḳ-i müstaḳıme gidersin pes ‘ubūdiyyet-i kemāle irdükde ve saña [yaḳīn geldükde bu zıkr olınan ma‘ānī-yi şerīfenüñ ḥaḳīkatini görürsün (19) ve bunuñ esrārına nazar ırgürürsün -H] demek olur

**(2767) Meşnevi**

***Ger bigūyem ān çi dārem derderün***

***Bes cigerrā gerded enderḥāl-i ḥūn***

Ol nesneyi ki derūnumda tutarum (20) eger söylersem derḥāl çok cigerler ḥūn olur ya‘ni kibr ü naḥvete ve faḥr u enāniyyete müte‘allıḳ olan ‘ilmi ve mütekebbir ve faḥūr olan kimselerüñ neticesi yine müncer (21) olduğı müşāhede ki ben derūnumda tutarum eger anı söylersem ve ḥaḳīkat-i ḥālī ḥalka naḳl eylessem filḥāl çok cigerler kıan olur ve ol sözlere taḥammül (22) eylemeyüp çok zehreler çāk olur

**(2768) Meşnevi**

***Bes kunem ḥod zeyrekānrā in besest***

<sup>1233</sup> “Kul ve onun mülkü Mevla’sının olur.”

***Bāng-i dü kerdem eger derdih kesest***

Bes eylerüm zeyreklere (23) bu kadar iki şadā eyledüm eger köyde kimse var ise ya'ni bu güne sözlerden artık söylemezem ki zeyreklere bu kadar söz kifāyet ider iki kat (24) şadā eyledüm ve bu ma'nāyı tekrār söyledüm eger maħallede ve meclisde bir 'āqıl kimse var ise *el'āqılu yekfīhi'l-işāret*<sup>1234</sup> mūcibince aña bir işāret kifāyet ider (25) biz hod bunu tekrār tekrār söyledük tā kim 'aqlıda kāmıl olmayanlar dahı mütenebbih olalar ve bu iki kerre olan şit ü şadādan [H3225a] naşihat alalar ammā eger (26) 'āqıl kimse yoksa hezār hezār bu güne sözi eger tekrār eyleseñ anuñ gūş-ı bīhūşı anı işitmez ve ol bisyār u bīşümār olan (27) sözlerden biriyle bir iş itmez pes *eger 'āqılī yek işāret besest*<sup>1235</sup> ve ikşār-ı kelāmdan ferāgat eylemişler pes bu sözlerden rücu' idüp (28) yine Hāmānuñ kışşasına şürü' buyururlar

***(2769) Meşnevi***

***Hāşıl ān Hāmān bedān güftār-ı bed***

***İnçünin rāhi berān Fir'avn zed***

[M235a] Hāşıl-ı kelām ol Hāmān ol (29) bed ü kabīh olan güftārla buncılayın bir yolu ol Fir'avnuñ üzerine urdı ya'ni imāna gelmek yolını ve Fir'avnuuñ Hāzret-i Mūsāya tābi' olan (30) tariķini bu zıkr olınan üslub üzere kabīh ve ħabīş sözlerle sedd eyledi Fir'avnuñ qalbini imān ve İslāma gelmeden uşandurup redd eyledi

***(31) (2770) Meşnevi***

***Loķma-yı devlet reside tā dehān***

***Ū gelü-yı ü büride nāgehān***

Devlet loķması Fir'avnuñ ağızına dek irişmiş idi ol Hāmān anuñ bu (32) boğazını nāgehān kesmiş ve ol loķma-yı devleti ol Fir'avn yutmağa ve anı ħazm itmege māni' oldı elhāşıl Fir'avnı imān zevķinden mahrūm kıldı

***(33) (2771) Meşnevi***

***Hırmen-i Fir'avnrā dād u bebād***

***Hıç şehre inçünin şāhib mebād***

Fir'avnuñ hırmenini o Hāmān yile virdi hıç bir şāha buncılayın vezir (34) ü muşāhib olmasun ya'ni Hāķ Te'ālā Hāzreti hıç bir şāh ve emire bunuñ gibi veziri muşāhib eylemesin ki ol şāhi dīn ve imāndan mahrūm (35) kıla ve ehl-i Hāķka mütāba'at eylemege māni' ola

<sup>1234</sup> “Akıllıya bir işāret yeter.”

<sup>1235</sup> “Eğer akıllıysan bir işāret yeter.”

*Nevmîd şuden Mūsā ‘aleyhisselām ezīmān-ı Fir‘avn becā yāften-i sūhan Hāmān derūn-ı Fir‘avn*<sup>1236</sup>

[Hāzret-i Mūsānuñ nevmîd olmasıdır Fir‘avnuñ imānından Fir‘avnuñ albinde Hāmānuñ sözi şebāt ve istikām bulma sebebiyle -P]

(36) (2772) *Meşnevi*

*Güft Mūsā luft būnmūdīm ü cūd*

*od udāvenditrā rūzī nebūd*

Hāzret-i Mūsā ‘aleyhisselām didi ey Fir‘avn biz saña luft u kerem gösterdik (37) lākin ol luft u cūd od senüñ udāvendligüñe naşīb olmadı tā kim anı abül itmekle ebedî udāvend olayduñ ve sa‘adet bulayduñ

(2773) *Meşnevi*

*Ān (38) udāvendī ki nebved rāstīn*

*Mer verā nī dest dān nī āstīn*

Ol udāvendlik ki rāsta mensüb olmaya anuñçün ne el bil ve ne yeñ bil ya‘ni (39) şol udāvendlik ki rāstlara ve dürüstlere mensüb olan udāvendlik olmaya ol udāvendlik için ne aşl bil ve ne fer‘ bil ya‘ni anuñ aşlı (40) ve fer‘i yodur ve anuñçün udret ve maall-i udret daı yodur

[H325b] (2774) *Meşnevi*

*Ān udāvendī ki düzdīde buved*

*Bīdil ü bicān u bīdīde buved*

Ol udāvend- (41) lik ki düzdīde ola dilsüz ve cānsuz ve dīdesüz olur ya‘ni şol udāvendlik ki halkdan istirāa olınmış ve uvvet ve zorla ele gelmiş [P129b] (1) ola ol udāvendlik bīalb ve bīrū u bīdīde ve bīgūş olur ki aşlā anuñ ne şüretde ve ne ma‘nisinde intizām bulunur belki şüreten ve ma‘nen (2) mürde ve alīb-ı efsürde gibi olur

(2775) *Meşnevi*

*Ān udāvendī ki dādendet ‘avām*

*Bāz bistānend eztu hemçü vām*

Ol udāvendligi ve salanatı ki saña ‘avām (3) virdiler anı senden girü vām gibi alurlar ya‘ni şol devlet ve salanatı ki saña ‘avām-ı nās kimisinden avf itmekle ve kiminüñ daı senden ama‘ı (4) olmala anı saña virdiler hattā sen daı anlaruñ emīr

<sup>1236</sup> “Haman’ın sözünün Firavun’un içinde yer bulmasından dolayı Hazret-i Musa aleyhisselamın ümitsiz olması”

ü hâkimi olduñ anlar senden anı deyn gibi girü alurlar zîrâ ‘avâm-ı nâsuñ virdügi  
hudâvend- (5) ligüñ devâm ve şebâtı yokdur pes ‘âkil olan aña mağrûr olmaz

**(2776) Meşnevi**

***Dih hudâvendî-yi ‘ariyyet beHak***

***Tâ hudâvendit bahşed müttefak***

‘Ariyyeti olan (6) hudâvendligi Hâzret-i Hâkka vir tâ kim saña müttefik olan  
hudâvendligi bahş eyleye ya’ni hâlâ bu saltanat-ı şürî ve devlet-i dünyâvî ‘ariyyeti  
olan hudâ- (7) vendlikdür ki hîç bir [M235b] kimsenüñ mülki degüldür ve mâlikü’l-  
mülk filhâkîka Hâkdur pes ‘ariyyeti olan mülket ü saltanatı şâhibine tefvîz ü teslîm  
eyle ve anuñ (8) emrini cân u dil ile kabûl eyle tâ kim saña ašlâ nizâ‘ ve hilâf  
olmayan hudâvendligi ‘atâ eyleye *hudâvendî* ve *müttefak*dan murâd ašlâ anda bir  
kimsenüñ nizâ‘ (9) ve hilâfı olmaya ve anuñ şâhibine bir kes muhâlefet kılmaya belki  
mağzâ hemân aña müsellim ola nitekim Hâzret-i Muştafânuñ şallallâhu ‘aleyhi ve  
sellem (10) hudâvendligi gibi ki anuñ hudâvendliginden hîç kimsenüñ hilâf ve nizâ‘ı  
olmadı anlar ki ol hâzrete muhâlefet ve münâza‘at eylediler mağlûb u mağzûl (11)  
olur ebedî sa‘âdet bulmadı nitekim bu hikâyeden ma‘lûmuñ olur

***Münâza‘at-ı emîrân-ı ‘Arab bâMuştafâ ‘aleyhisselâm ki mülkrâ muķâsemet* (12) *kun  
bâmâ tâ nizâ‘î nebâşed ü cevâb fermüden-i Muştafâ ‘aleyhisselâm ki men me’mürem  
derin emâret ü bahş-i işân eztarafeyn*<sup>1237</sup>**

**(2777) Meşnevi**

***Ân emîrân-ı* (13) *‘Arab gird âmedend***

***Nezd-i peygamber münâzi‘ mişudend***

Ol ‘Arab begleri cem‘ geldiler Hâzret-i Peygamberüñ ‘aleyhisselâm katında münâzi‘  
oldılar ve cedel kıilup böyle (14) didiler

**(2778) Meşnevi**

***Ki tu mîrî her yek ezmâ hem emîr***

***Bahş kun in mülk ü bahş-ı hod bigîr***

[H326a] Ki sen emîrsin bizden her birimüz hem hâkim ve emîrdür bu mülki bahş  
eyle (15) ve kendü bahşuñı tut ve saña her ne hişşe düşerse ol hâdden tecävüz  
itmeyüp ol kadar kendüñi râzî it

**(2779) Meşnevi**

<sup>1237</sup> “Devleti bize taksim et ki çekişme olmasın diye Arap beylerinin Mustafa aleyhisselam ile münakaşası ve Mustafa aleyhisselamin, ben bu emirliğe memurum, cevabını vermesi ve iki tarafın bahsi”

*Her yekî derbahş-ı hod insāfcū*

(16) *Tu zibahş-ı mā dū dest-i hod bişū*

Bu emîrlerden her biri kendü bahş u hişşesinden inşāfcūdur sen bizüm bahş u hişşemüzden kendü (17) iki elüni yu ya'ni bizüm bahş u hişşemüzden fāriğ olup bizüm mülkimüze dahl u ta'arruz kıılma tā bu üslüb üzre senüñle şulh idelüm didiler

(2780) *Meşnevi*

*Güft* (18) *mîrî mer merā Haḡ dādeyest*

*Server-i cümle-y cihānem kerdeyest*

Ḥazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem bunlara bu gūne cevāb virüp didi (19) taḡkīken baña emîrligi Ḥazret-i Haḡ virmişdür beni cümle cihānuñ serveri eylemişdür ve dimişdür

(2781) *Meşnevi*

*K'in kırān-ı Aḡmedest ü devr-i ū*

*Hîn bigîrîd* (20) *emr-i ūrā itteḡū*

Ki bu zamān Ḥazret-i Aḡmedüñ kırānidur ve anuñ devridür āgāh oluñ anuñ emrin tutuñ ey ḡavm Allāhdan ḡorḡuñ ki anuñ resūline (21) muḡālefet hemān aña muḡālefet eylemekdür ve kezālik anuñ resūline itā'at hemān Allāha itā'at eylemekdür

(2782) *Meşnevi*

*Ḡavm güftendeş ki mā hem z'an ḡazā*

(22) *Hākimîm ü dād emîrîmān Hudā*

Ol ḡavm bir sebîl-i cedel ol ḡazrete didiler ki biz hem ol ḡazā-yı İlāhîden ḡākimüz ve bize daḡı emîrligi Hudā virdi (23) ya'ni emîrān-ı 'Arab bahş u cedel idüp ol ḡazrete bu gūne cevāb virdiler ki biz hem dügelimüz Haḡ Te'ālā Ḥazretinüñ ol ḡazāsından ḡākimlerüz bize (24) daḡı bu emîrligi Hudā virdi pes sen bizüm mābeynimüzden kendüni müsteşnā idüp baña bu emîrligi hudā virdi dimek niçe şaḡih olur ve ne vechle (25) şübüt bulur

(2783) *Meşnevi*

*Güft lîkin mer merā Haḡ mülk dād*

*Mer şümārā 'āriye ezbehr-i zād*

Ḥazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem bunlara cevāb virüp didi (26) lîkin Haḡ Te'ālā taḡkīken baña mülk virdi ve size 'āriyyet virdi zāddan ötüri ya'ni ol Ḥazret 'aleyhisselām bunlara bu gūne cevāb-ı bāşavāb (27) virüp didiler ki ne'am sizüñ sözüñüz [M236a] şaḡihdür ki size daḡı ḡākimligi ve emîrligi Hudā virdi sizüñ

dağı hükümetünüz ol kazādandur velikin sizünle benüm emir- (28) ligümün farkı oldur ki Haq Te'ālā baña bu emirliği tā ezelden mülk virdi ve benüm halk üzere emir olmamı ve hüküm kılmamı levh-i kazāda bilaşāle şābit (29) kıldı ammā bu emirliği size 'ariyyet virdi zāddan ötüri ya'ni tevālud ve tenāsül-i halkdan ötüri ve birkaç gün kendü taht-ı [H326b] taşarrufuñuzda olan memleketünüz sizün vāsıta- (30) ñuz ile ma'mūr olup halk muntazamü'l-aḥvāl olmadan ötüri pes sizün emirliğünüz levh-i kazāda hem 'ariyyeti olmağ üzere şābit olmışdur ammā benüm emirliğüm bilaşālet (31) baña mülk olmağ üzere ve aşlā fānī olmayup bākī olmağ üzere şābit olmışdur buyurdılar nitekim buyururlar

*(2784) Meşnevi*

*Miri-yi men tā kıyāmet bākiyest*

*Miri-yi 'ariyyeti (32) h'āhed şikest*

Benüm emirliğüm kıyāmete dek bākīdür 'ariyyeti olan mirlık şikeste olıyardur ya'ni her şol emirlik ki bir kimsenün 'ayn-ı şābite- (33) sinde idi anuñ mülki olmaya ve levh-i kazāda ol mirlık anuñçün şübüt bulmaya belki 'ariyyeti emir olmağ anuñ haqqında muqadder ola anuñ emirliği bu (34) dünyāda elbette bir gün şikest olıyardur ve anuñ devletine fenā geliserdür

*(2785) Meşnevi*

*Qavm güftend ey emir efzün megū*

*Çist hüccet berfüzüncüy-i yi tu*

Pes qavm-i 'Arab (35) didiler ey emir efzün söyleme senün ziyāde ve efzün isteyiciligüne hüccet nedür ya'ni ol emirān-ı 'Arab ol ḥazrete böyle didiler ki çok söyleme senün (36) mülki bizden ziyāde istemeñe ve emirlik saña ebedī mülk olduğına ve bize 'ariyyeti olduğına hüccet ve bürhān nedür tā kim emirlik ebedī saña bilaşāle maḥşuş (37) olduğına imān getürevüz ve kendümüzü saña tābi' olanlar zümresine yetürevüz

*(2786) Meşnevi*

*Derzamān ebrī berāmed z'emr-i mür*

*Seyl āmed geşt ān eṭrāf pür*

(38) Filhāl emr-i mürden bir bulut geldi seyl geldi ol eṭrāf pür oldı *emr-i mür* acı hüküm dimekdür ya'ni Haq Te'ālā Ḥazretinün şüret-i qahr olan emrinden (39) derhāl bir bulut geldi ve andan ol kadar vāfir yağmür yağdı ki seyl geldi ve ol eṭrāf seylle tıldı

(2787) *Meşnevi*

*Rū beşehr āverd seylī bes mehīb*

(40) *Ehl-i şeh̄r efgānkunān cümle ra'īb*

Ziyāde 'azīm ü mehīb seyl şeh̄re yüz getürdi şeh̄rūñ halkı cümle mer'üb oldukları hālde (41) efgān idici oldılar ra'īb bema'nā mer'üb olursa ma'nā budur bema'nā rā'ib olursa ehl-i şeh̄r cümlesi hāyif oldukları hālde efgān idici [P130a] (1) oldılar demek olur

(2788) *Meşnevi*

*Güft peygamber ki vaqt-i imtiḥān*

*Āmed eknūn tā gümān gerded 'ayān*

Pes Ḥazret-i Peygamber 'aleyhisselām bunlara didi ki ey kavm işde (2) şimdi imtiḥānuñ vaḳti geldi tā zann u gümān 'ayān ola tā ki mülk-i 'āriyyeti olan huşūşda şübheñüz def olup ḥaḳīḳat-i ḥāl 'ayān ola didi (3) pes eger siz daḫı bilaşāle ḳazā-yı İlahiden [H327a] emīr iseñüz bu seyli def eyleñ buyurdi

(2789) *Meşnevi*

*Her emīrī nīze-yi ḥod derfikend*

*Tā şevēd derimtiḥān ān seyl- (4) bend*

Pes her bir emīr kendinūñ nīzesini seyl üzre [bırakdı -P] tā ki imtiḥānda ol seylbeste vü bend ola ān nīze ye rāci' olup *seylbend* vaşf-ı terkibi (5) olmaḳ daḫı cāyızdır bu taḳdīr üzre ma'nā her bir emīr [M236b] seyl üzre kendü nīzesini bırakdı tā kim ol nīze imtiḥān vaḳtinde seylbend ola demek (6) olur

(2790) *Meşnevi*

*Pes ḳazīb endāḫt dervey Muştafā*

*Ān ḳazīb-i mu'ciz-i fermānrevā*

Pes Ḥazret-i Muştafā 'aleyhisselām ol seyle ḳazīb atdı ol (7) *mu'ciz-i fermānrevā* ḳazībı atdı *fermānrevā* vaşf-ı terkibidür fermānı geḳürici buyruḳın tıtdurıcı dimekdür mu'ciz-i ḥaşmı 'āciz idici demek olur (8) *ḳazīb* şāḫa dirler ya'ni pes Ḥazret-i Muştafā 'aleyhisselām ol seyle bir şāḫpāre atdı ol şāḫpāre ḥaşmı i'cāz idici ve emrini (9) geḳürici idi

(2791) *Meşnevi*

*Nīzehārā hemḳü ḥāşāki rūbūd*

*Āb-ı tīz-i seyl-i pürçüş-ı 'anūd*

Pes ol emîrlereñ nîzelerini bir hâşâk gibi kapdı ol (10) pürçüş-ı ‘anūd seylüñ tünd ü tîz ābı ya’ni ol mu‘ānid olan pürçüş seylüñ āb-ı tîzi emîrân-ı ‘Arabuñ nîzelerin kapdı gitdi

**(2792) Meşnevi**

**Nîzehā (11) güm geşt cümle v’ān kazîb**

**Berser-i āb îstāde çün raķîb**

Nîzeler cümlesi güm ve nābedîd oldı hāl bu ki ol kazîb-i mübārek raķîb gibi ābuñ başı (12) üzre tırmuş idi ya’ni bir zîrūh u ‘āķil kimse gūyā şu üzerinde niçe gözedici olup tırursa ve müvekkel olup anı ne güne hıfz kılsa ol şāh- (13) pāre dahı şu üzerinde tırup raķîb gibi anı sedd ü bend eyledi

**(2793) Meşnevi**

**Z’ihtimām-ı ān kazîb ān seyl-i zeft**

**Rū bigerdānîd seylāb u bereft**

Ol kazîbüñ (14) ihtimāmından ol seyl-i zeft yüzini döndürdi ve ol seylāb gitdi ya’ni ol hāzretüñ mu‘cize-yi şerîfesiyle ol kazîbe bir mertebe kudret hāşıl oldı ki (15) ol seylüñ girü dönmesine şu üzre tırup ihtimām eyledi pes ol seyl-i ‘azîm ol şāhpārenüñ ihtimāmından yüzini döndürüp āhîr yire (16) gitdi

**(2794) Meşnevi**

**Çün bidîdend ezvey ān emr-i ‘azîm**

**Pes muķır geştend ān mîrān zibîm**

Çünkim ol ümerā-yı ‘Arab ol hāzretten ol emr-i ‘azîmi gördiler pes ol pîr (17) ve emîrler havflarından muķır oldılar ve taşdıķ kıldılar

**(2795) Meşnevi**

**Cüz se kes ki hıķd-ı îşān çire būd**

**Sāhîreş güftend ü kāhin ezcuħūd**

Üç kimseden (18) ğayri ki anlaruñ hıķd u hāsedî [H328a] çire vü ğālib idi ziyāde inkārlarından ol hāzrete sāhîr ü kāhin didiler ve iķrār eylemeyüp dahı îmāna gelmediler

**(2796) Meşnevi**

**Mülk-i (19) berbeste çünān bāşed za’îf**

**Mülk-i berbeste çünîn bāşed şerîf**

**(2797) Meşnevi**

**Nîzehārā ger nedîdî bākazîb**



***Nāmşān bīn nām-ı ū bīn ey necīb***

(20) Berbeste olan mülk ancılayın za‘îf olur berreste olan mülk buncılayın şerîf olur *berbeste* ‘arızî ve ‘arıyyetî ma’nāsına *berreste* aşlî ve zātî (21) ma’nāsınadır ya’ni ‘arızî ve ‘arıyyetî olan mülk ve anuñ māliki o emīrān-ı ‘Arab ve anlaruñ mülki gibi za‘îf olur ve zātî ve aşlî olan mülk (22) ve anuñ māliki bu zıkr olınan Hāzret-i Muştafānuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mülki gibi hemîşe ‘azîz ü şerîf olur eger każible nîzeleri görmedüñ (23) ise pes ey bergüzide ol hāzretüñ nāmını gör ve anlaruñ nāmını gör ya’ni eger ol zamāna irmedüñse ve bu menkıbenüñ haķıķatını gözüñle görmedüñse (24) hālā bunuñ mişālî kendü zamānuñda mevcūddur ol hāzretüñ nāmını gör ve ol emīrān-ı ‘Arabuñ daħı nāmlarını gör

***(2798) Meşnevi***

***Nāmşānrā seyl-i tîz-i merg bürd***

***(25) Nām-ı ū vü devlet-i tîzeş nemürd***

Ol mülük-ı ‘Arabuñ nāmlarını [M237a] mevtüñ tîz olan seyli iletirdi ve giderdi ol hāzretüñ nām-ı şerîfi ve anuñ (26) kavî ve tîz devleti ölmedi

***(2799) Meşnevi***

***Penc nevbet mîzinendeş berdevām***

***Hemçünin her rüz tā rüz-ı kıyām***

Devām üzre ol hāzretüñ her gün beş (27) nevbeti ururlar buncılayın her gün rüz-ı kıyāmete dek ya’ni her gün kıyāmete dek beş kerre kāmimde ve ezānda mü’minler ol hāzretüñ nevbet-i (28) şerîfesini ururlar ve nām-ı şerîfini ta’zîm ü tekrîmle zıkr kılurlar pes ol hāzretüñ nām-ı şerîfini seyl-i merg izāle idemedi ki bu daħı bir mu’cize- (29) dür ammā ümerā-yı ‘Arabuñ nāmı ve devletleri bilkülliyye gör ki zāyil olup fānî oldı anlaruñ emīrligi ‘arızî ve ‘arıyyetî olduğına bu ma’nā delālet eyler (30) pes yine kışşaya rücū‘ eyleyüp buyururlar

***(2800) Meşnevi***

***Ger turā ‘akleşt kerdem luţfhā***

***V’er ħarī āverdeyem ħarrā ‘aşā***

Ey Fir‘avn eger senüñ ‘akluñ var ise (31) luţflar eyledüm ve eger ħar iseñ ħara ‘aşā getürdüm ya’ni ‘akl u idrāküñ var ise saña vāfir luţflar eyledüm ki her biri seni devlet-i ebediyye ve sa‘ādet-i sermediyyeye (32) ulaşdurıcı olur ve eger ‘aklı yok bir ħarsîret ve ħayvāntabî‘at iseñ işte sen ħara ‘aşā getürdüm

***(2801) Meşnevi***

***Āncūnān z'īn āḥuret bīrūn kunem***

***K'ez 'aşā (33) gūş u seret pürḥūn kunem***

Bu āḥūr-ı dünyādan seni ancılayın taşra eylerüm ki 'aşādan senüñ gūş u serüñi pürḥūn eylerüm

***(2802) Meşnevi***

***Enderin āḥur ḥarān (34) u merdümān***

***Mineyābend ezcefā-yı tu emān***

Bu āḥūr-ı dünyāda ḥarlar ve merdümler [H329a] senüñ cefā vü cevruñden amān bulmazlar ya'ni sen bir tünd ü serkeş (35) ḥarsın ki senüñ ĩzā ve cefā depmelerüñden ḥarsiret olanlar ve merdümḥabī'at olanlar bu āḥūr-ı dünyāda aman bulmazlar ve sālīm olmazlar

***(2803) Meşnevi***

***Nek 'aşā (36) āverdeyem behr-i edeb***

***Her ḥarīrā k'ū nebāşed müsteḥab***

Ey Fir'avn işte edebden ötüri 'aşā getürmişüm her bir ḥar için ki ol müsteḥab olmaya (37) ya'ni her bir ḥarsiret için ki ol maḥbūl u mü'eddeb olmaya te'dīb eylemeden ötüri işte 'aşā getürmişüm didi

***(2804) Meşnevi***

***Ejdehāyī mişved derḳahr-ı (38) tu***

***K'ejdehāyī geşteyī derfi'l ü ḥū***

Seni ḳahr u helāk itmekde bu 'aşā bir ejderhā olur zīrā fi'l ü ḥūyda bir 'azīm ejderhā olmışsın (39) lāzım geldi ki senüñ gibi ejderi bunuñ gibi bir ejderhāyla zebūn u maḡlūb kılam

***(2805) Meşnevi***

***Ejdehā-yı kūhiyī tu bīemān***

***Līk binger ejdehā-yı āsmān***

Sen (40) filmeşel bīamān ejderhā-yı kūhīsin ya'ni ḥāḡda büyümiş bir ḳutlu ve mehābetlü cānversin līkin āsmānuñ ejderhāsını gör ya'ni bu āsmānī ve Rabbānī (41) ejderhāyı gör ki benüm emrūme niçe muḥī' olur ve saña ne vechle ḥamleler kıılır

***(2806) Meşnevi***

***Īn 'aşā ezdüzah āmed ḳāşnī***

***Ki helā bügriz enderrūşenī***

[P130b] (1) Bu ‘aşā dūzahdan bir nümüne ve çāšnī geldi böyle diyü ki hele nūr-ı rüşenlige kaç ya’ni bu ‘aşā cehennemden saña bir nümüne ve çāšnī geldi lisān-ı (2) halle saña böyle dir ki ey Fir’avn taḥḳiḳen zūlmet-i küfr ü ma’siyyetden imān rüşenligine kaç ve Allāh resūline ilticā kııl

**(2807) Meşnevi**

***V’eme dermānī tu derdendān-ı (3) men***

***Maḥlaşet nebved ziderbendān-ı men***

[M237b] Yoḥsa sen benüm dendānumda qalursın ve bu dünyāda mu’azzeb olursın benüm derbendlerümden saña ḥalāş olmaz ve bir (4) kimse benüm zararımı senden def kıılmaz dir

**(2808) Meşnevi**

***İn ‘aşāyī būd in dem ejdehāst***

***Tā negūyī dūzah-ı Yezdān kücāst***

Bu bir ‘aşā idi lākin bu dem (5) ejderhādur tā ki dimeyesin dūzah-ı Yezdān qanda zīrā dünyāda olan ‘azāblar cehennem ‘azāblarınūñ āşārı ve nümünesidür çünkim bir qulına Ḥaḳ Te’ālā ‘azāb (6) eylemek istese dünyāda hem ‘azāb eyler pes Ḥudānuñ dūzahı nerededür ve ne gūnedür dime belki ol ‘azābı hemān dūzahdan bir çāšnī ve nümüne bilüp (7) kendüni dünyāda daḥı ‘azāb-ı dūzahla mu’azzeb olmuş gör bu cümle egerçi Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhisselām lisānından Fir’avna [H329b] dinilmişdür lākin her ‘aşrınūñ Mūsā- (8) meşrebi olan kāyim-maḳām-ı nebevī Fir’avnsiret olanlara böyle söyler ve bu gūne ta’rīz ü tevbīḥ eyler ve ey zālīm şaḳın dūzah-ı Yezdānı kendünden ba’id (9) şanma Ḥudā-yı Te’ālā eger dilerse hem bu dünyāda saña cehennem ‘azābı gibi ‘azāb eyler dir eger Ḥaḳ Te’ālānuñ qudretini bilürseñ anuñ dūzahı qandadır diyü (10) su’āl eylemezsin dir

***Derbeyān-ı ān ki şināsā-yı qudret-i Ḥaḳ nepürsed ki bihişt ü dūzah kücāst***<sup>1238</sup>

**(2809) Meşnevi**

***Her kücā ḥ’āhed Ḥudā dūzah (11) kuned***

***Evcrā bermürğ-ı dām u faḥ kuned***

Her qanda isterse Ḥudā-yı Te’ālā dūzah eyler evc-i a’lāyı mürğa dām u faḥ eyler ya’ni ey zālīm ve taḡī sen kıyās eyle ki Ḥudā-yı (12) Te’ālā bir zālīmı hemān āḥiretde cehenneme qoya ve ‘azāb ide ve bu dünyāda aña ‘azāb eylemege qādir olmaya belki her qanda ki Ḥudā-yı Te’ālā dilerse bir kimseye anı dūzah (13) kıılar meşelā evc-i

<sup>1238</sup> “Allah’ın kudretini bilen cennet ve cehennmin nerede olduğunu sormayacağı beyanındadır”

a'lāyı ve hevāyı bir kuşa dām u faḳ eyler ve anı hevāda giriftār idüp belālara mübtelā kılar

**(2810) Meşnevî**

***Hem zidendānet berāyed derdhā***

***Tā bigūyî dūzahest* (14) *ü ejdehā***

Ey Fir'avn hem senüñ dendānuñdan derdler yukaru gelür ve zāhir olur tā ol derdüñ hakkında dūzah ve ejderhādur dirsın ya'ni her bār ki Hudā-yı Te'ālā (15) senüñ dişlerüñe veca'lar ve derdler havāle eyleye sen anuñ veca'larını zāyık olduğda ziyāde elemüñden bu cehennem 'azābıdur ve bir müzî ejderhādur dirsın pes (16) bu dünyāda 'azāb-ı cehennemi tātmiş olursın

**(2811) Meşnevî**

***Yā kuned āb dehānetrā 'asel***

***Ki bigūyî ki bihişt ü hulel***

Yāhud ol Hudā senüñ āb-ı dehānuñı şîrîn (17) ü 'asel eyler tā kim ziyāde şafāñdan sen anuñ hakkında bihişt ü huleldür dirsın ya'ni Hudā-yı Te'ālā senüñ ağzuñı bir mertebe şîrîn ve lezîz eyler (18) ve kuvvet-i zāyikuña bir mertebe halāvet virür ki ziyāde ağzuñ tatlu olduğından ol lezzetüñ hakkında bu zevḳ ü lezzet filmeşel (19) cennet ve hulel lezzetidür dirsın

**(2812) Meşnevî**

***Ezbün-i dendān birüyāned şeker***

***Tā bidānî kuvvet-i hüküm ü kader***

Dişlerüñ dibinden ol Hudā şeker bitürür tā (20) kazā ve kaderüñ hükminüñ kuvvet ü kudretini bilesin hāşıl-ı kelām oldur ki *cehennemden* murād bir kulına Haḳ Te'ālānuñ 'azāb eylemesidür ve 'azāb-ı İlāhî iki (21) kısma münkasımdur biri dünyevî biri uhrevî dünyevî olan 'azāb cehennem 'azābınuñ nümüne ve eşeridür ve mevtle münkaḫı' olur ve uhrevî olan 'azāb kâfirlere (22) dāyım ve ebedîdür ve mü'minlere günāhı miqdārı olur ve ni'met-i İlāhiyyenüñ daḫı egerçi envā'ı çokdur lākin bu daḫı iki kısma münkasımdur dünyevî [H330a] olan (23) ni'metler mevtle münkaḫı' olur ve uhrevî olan ni'metler dāyım ve bāķidür ki [M238a] mü'minlere maḫşuş olur ve Haḳ Subḫāne ve Te'ālā mürîd ü muḫtārdur eger dilerse (24) bir kulına bu dünyāda cennet-i a'lā ni'metlerini yidürür ve andan lezzetler virür ve eger dilerse bir kulını daḫı cehennem 'azābıyla mu'azzeb eyler ve aña niçe ālām u şedāyid irgürür (25) ki ta'rîfi mümkün olmaz ve cehennem 'azābı aña müsāvî gelmez pes 'āḳıl iseñ bu ma'nādan

Haḳ Te‘ālā Hazretinüñ kemāl-i ḳudretini añlayup ve mürīd ü muhtār (26) olduğunu fehm eyleyüp anuñ ṭā‘atine meşğül olursın ve ğayra zılm u ta‘addī ḳılmadan perhīz ḳılursın

**(2813) Meşnevi**

***Pes bedendān bigünāhānrā megez***

***Fikr (27) kun ezdarbet-i nāmuhteriz***

Pes imdi ey zālīm ü ṭāġī bigünāhları dendānuñla ısrıma nāmuhteriz olan ḳarbetden fikr eyle ya‘ni ḳünküñ Haḳ Te‘ālā Hazretinüñ (28) irādet ve ḳudretini bildüñ mürīd ü muhtār olduğına ‘ālim olduñsa pes bigünāh olan mazlūmları rencīde eyleme ve anlara cevr ü sitem ḳılma ihtirāz- (29) suz olan ḳarbetden ya‘ni ḳavfsuz ve ḳazersüz olan ḳarbet ü letden fikr eyle ol bigünāhlara eyledüġün cefā muḳābelesinde müntaḳim olan Ḳudādan saña (30) gelür ve seni ārzü ḳılır

**(2814) Meşnevi**

***Nīlrā berḲıbtıyān Haḳ ḥūn kuned***

***Sıbtıyānrā ezbelā maḥşūn kuned***

Haḳ Subḥāne ve Te‘ālā şol ḳādir ü muhtārdur ki Nīli (31) Ḳıbtīlere ḳan eyler Sıbtīleri belādan maşūn u maḥşūn eyler ve filḫaḳīka Hazret-i Mūsānuñ ḳavmini belālardan maşūn ḳıldı ve Fir‘avn ḳavmini (32) dünyāda ve āḫiretde cehennem ‘azāblarına giriftār eyledi pes her kim Fir‘avnnefse ittībā‘ ḳıla ve Fir‘avnsiret ola Haḳ Te‘ālā aña Ḳıbtīlere eyledüġi ‘azābı (33) eyler ve her kim Mūsā-yı rūḥa ittībā‘ ḳıla ve tābī‘-i enbiyā ola Haḳ Te‘ālā anı belālardan maşūn u maḥşūn eyler ba‘zı nüshada mışra‘-ı şānī *berKelīmiḳand-ı nāmemnūn* (34) *kuned* vāḳi‘ olmuşdur ma‘nā Nīli Haḳ Te‘ālā Ḳıbtīlere ḥūn eyler Kelīme mensūb olan kimseye nāmaḳṭū‘ ḳand eyler ya‘ni lāyenḳaṭi‘ lezīz ü şīrīn eyler dimek olur

**(35) (2815) Meşnevi**

***Tā bidānī piş-i Haḳ temyīz hest***

***Dermiyān-ı hūşyār-ı rāh u mest***

Tā bilesin ki Haḳ Te‘ālānuñ ḳatında temyīz vardur rāhuñ hūşyārı ve mesti (36) ortasında ya‘ni Haḳ Te‘ālā Nīli Ḳıbtīlere ve Sıbtīlere ḳand-ı nāmemnūn eyler tā bilesin ki Ḳudā-yı Te‘ālānuñ ḥuzūr-ı şerīfinde eyüyi kötülerden fark eylemek ve (37) şālihlerüñ miyānını tālihlerden ve ṭayyibleri ḥabīşlerden temyīz ḳılmaḳ vardur [H330b] ṭariḳ-i müstaḳīmüñ şāḫib-i hūşı kimdür bilür ve anuñ mest ü bīhūşı ne ġüne

kimse- (38) dür aña dağı ‘ālim olur ve bu ikisinüñ mābeynini biri birinden fark u temyīz kıılır

**(2816) Meşnevi**

***Nīl temyīz ezHudā āmūhtest***

***Ki gūşād ānrā vü ĩnrā saht*** (39) **best**

Nīl-i mübārek fark u temyīzi Hāzret-i Hudādan öğrenmişdür ki aña açdı ve buña muhkem bağladı ya‘ni çünkim āb-ı Nīl Hudādan temyīz öğrendi (40) gör ki ol Mūsā kavmine yol açdı ve anlar ol Nīlden emn ü selāmetle geçdi ve bu Fir‘avn kavmine yolu muhkem bağladı hattā anda ğarq u helāk (41) oldılar

**(2817) Meşnevi**

***Luţf-ı ü ‘āqıl kuned mer Nīlrā***

***Qahr-ı ü ebleh kuned Qābīlrā***

Ol Hudānuñ luţfi taħkīken āb-ı Nīli ‘āqıl eyler hattā Hudā-yı Te‘ālā [P131a] (1) dostlarıyla düşmanlarınıñ mābeynini temyīz eyleyüp dostlarına yol virür ve düşmanlarını ğarq idüp helāk kıılır ol Allāhuñ qahrı Qābīli (2) ebleh kıılır hālbuki ‘āqıl idi lākin çünkim aña qahr-ı İlāhī geldi anı bir mertebe aħmak u nādān kııldı ki kendüye zarar olanı nāfi‘ olandan fark eylemege (3) qādir olamayup qarındaşı Hābīli katl eyledükden şoñra dağı anuñ sevātını ne eyleyecegin bilemeyüp niçe günler anı arkasına getirüp gezdürdi (4) şol vaqte dek ki bir ğurābı gördi ki bir ğurāb-ı mürdeyi zemīni çengāliyle kazup defn eyledi pes ğurābdan bu hāli görüp birāderinüñ cesed-i mürde- (5) sini ol dağı zemīne defn eyledi ***yā veyletā e‘aceztu enekūne*** [M238b] ***mişle hāzā’l-ğurābı***<sup>1239</sup> diyü söyledi qahr-ı İlāhī anı şol mertebe ebleh eyledi ki bir ğurābuñ ‘aqlı (6) andan ziyāde olup anuñ bir qarğa kadar ‘aql u temyīzi qalması

**(2818) Meşnevi**

***Dercemādāt ezkerem ‘aql āferīd***

***‘Aql ez‘āqıl beqahr-ı hod būrīd***

Ol Hudā kerem (7) ü luţfında cemādātda ‘aql yaratdı hattā cemādāt dostı düşmandan ve niki bedden fark u temyīz eylediler ammā ‘aqlı ‘āqılden kendünüñ qahrı sebebiyle qaţ‘ (8) eyledi ya‘ni insānuñ ‘āqıl olmaq ve temyīz kıılmaq şānından ve hāşiyet-i zātīyyesinden iken ol Hudā ‘āqıl olan insāndan qahrıyla ‘aql u temyīzi maħv (9) u izāle eyledi ve cemādātuñ ‘aqlı olmamaq ve nīk ü bedi temyīz kıılmamaq şānlarından

<sup>1239</sup> “Eyvah, yazıklar olsun bana, şu karga kadar (olup da kardeşimin cesedini gömmekten) aciz miyim ben...” (Maide 5/31)

ve hāşiyet-i zātiyyelerinden iken kerem-i İlähî anlara bir mertebe ‘aql u temyîz (10) viridi ki anlar dostı düşmandan ve nef’i zarardan ve ehl-i hayrı ehl-i şerden fark eyleyüp temyîz kıılır

**(2819) Meşnevi**

***Dercemād ezluţf-ı ‘aqlî şud bedîd***

***V’eznekāl ez- (11) ‘âkilân dāniş remîd***

Luţf-ı İlähîden cemādâtda bir ‘azîm ‘aql bedîd ü zāhir oldı ve Hudānuñ nekāl u ‘azābından [H331a] ‘âkillerden ‘aql u dāniş ürkdı

**(12) (2820) Meşnevi**

***‘Aql çün bārān beemr āncā birîht***

***‘Aql in sū hışm Hâk did ü girîht***

‘Aql bārān gibi emr-i İlähî ile anda döküldi ‘aql bu tarafda hışm-ı (13) Hâk kı gördı ve kaçdı bu ma’nā ‘aql maqtû‘ okunduğı taqdîr üzre olur ammā meksür okınup *in sūya* muzāf olsa hem cāyızdır ma’nā (14) bu cānibüñ ‘aqlı Hâkkuñ hışmını gördı ve kaçdı demek olur ya’ni emr-i İlähî ile ‘aql cemādāta yağmür gibi döküldi hattā ol cemādāt eyüi kötüden (15) fark u temyîz eylediler ammā insān ki ‘aql u temyîz üzre mecbül olmuş iken nîk ü bedi temyîz kıılmaq aña maḥşuş gelmiş iken çünkim hışm-ı Hâk (16) insāna geldi ‘aql ol hışmuñ eşerin görüp ‘âkilden firār kıldı çünkim ‘aql bir kimseden zāyil oldı ol kimse nef’i zarardan ve hayrı (17) şerden temyîz eylemege kıadır olamayup ‘azāba ve ‘ikāba müstaḥak oldı

**(2821) Meşnevi**

***Ebr ü hürşîd ü meh ü necm-i bülend***

***Cümle bertertîb āyend ü revend***

**(2822) Meşnevi**

***Her yekî n’āyed meger (18) dervakt-i h’îş***

***Ki ne pes māned zihengām u ne piş***

Bulut ve güneş ve ay ve necm-i bülend cümlesi tertîb üzre gelürler ve giderler her biri gelmez (19) meger ki kendü vaqtinde ki her biri kendü vaqtinde ne girü kıalur ve ne ilerü gider bu ebyāt-ı şerîfe ve dahı māba’dında olan ebyāt-ı laṭîfe cemādâtda olan ‘aql (20) u idrāki işbāt eylemek mevķi’inde su’âl-i muḥaddere cevāb olmaq tariķi üzre vāķı’a olmuşdur bu zıkr olınan sözlerden sāmî’a bir hāṭıra gelür (21) ki ol ‘aql u temyîzle muttaşîf olan ve ‘âkilāna ve mümeyyizāna reviş kıılan cemādāt-ı ‘acebāne maḥûle cemādāt ola pes cevāb buyururlar ki bu ebyāt-ı şerîfe- (22) de mezkûre olan

şeylerüñ her birisi cemî'an tertîb üzre gelürler ve tertîb üzre giderler 'ağlları olmayadı tertîb gözetmege kâdir olmazlar (23) ve 'âkılâne hîdmet ü hareket kılmazlardı görmez misin her birisi gelmez meger ki kendü içün mu'ayyen olan vaqtde gelür ki kendü mu'ayyen olan vaqtinden (24) ne girü qalur ve ne ilerü gelür bunlaruñ bu hareket-i mevzûne ve ma'kûlesinden münfehim olan budur ki bunlaruñ 'aqlı ola eger bunlaruñ her birinüñ kendü (25) zâtlarına münâsib 'ağlları ve temyîzleri olmayadı böyle vaqtiyle hareket ile ki kâdir olmayalardı çünkim her birinüñ böyle vaqtiyle hareket eylemesi (26) zâhir ü şâbit oldıysa bunlaruñ kendülere münâsib birer 'aql-ı [H331b] müdebbiri olmağ hem şâbit olur

*(2823) Meşnevi*

*Çün nekerdi fehm inrâ z'enbiyâ*

*Dâniş (27) âverdend derseng ü 'aşâ*

[M239a] *(2824) Meşnevi*

*Tâ cemâdât-ı digerrâ bilibâs*

*Çün 'aşâ vü seng dâri ezkiyâs*

Ey merd-i gâfil bu ma'nâyı enbiyâdan niçün (28) fehm ü idrâk eylemedüñ ol sulţânlar seng ü 'aşâyâ dâniş getürdiler tâ gayricemâdâtı dağı libâssuz kıyâs cihetinden 'aşâ ve seng gibi tutasın ya'ni (29) bu cemâdât ve nebâtâtüñ cemî'inde 'aql u temyîz olduğı ve bunlardan dostı düşmandan fark kılduğı râzı enbiyâ-yı 'azâmdan niçün fehm (30) eylemeden ki bu enbiyâ şalavatullâhi 'aleyhim ecma'in hacere ve 'aşâyâ dâniş getürdiler ve bunları 'uqalâ mertebesine yetürdiler nitekim hacere Resûl-i Ekreme şallallâhu 'aleyhi ve sellem (31) selâm virdüğü ve haşâtuñ ol haşret hağğında şehâdet kelimesi getürdüğü ittifâğla şâbit olmuşdur bunlaruñ kışşaları cild-i evvelde ve cild-i sâniide (32) mürür kılmışdur ve 'aşâ dağı cemâd kabîinde bir çübpâre iken anı dağı Haşret-i Mûsâ 'aleyhisselâm 'aql u temyîz mertebesine getürüp hayât şâhibi bir hayye-yi (33) 'azîm olduğda Fir'avnuñ üzerine ve anuñ 'askerinüñ cânibine şîrâne hamleler idüp anları köşe köşe kaçurdu bu cümle cemâdâtdan bu birkaç cemâdı (34) enbiyâ-yı 'azâm anuñçün 'aql u temyîz mertebesine getürdiler ki tâ sayir cemâdâtı bîiltibâs u bîiştibâh 'aşâyâ senüñ gibi kıyâs eyleyesin ki *elkalîlu* (35) *yedullu 'alkeşîr velcur'atu tedullu 'aleğadîr*<sup>1240</sup> kavlinüñ mażmûnı üzre az nesne çok nesneye nümüne olur ve 'âkil olan cüzvden külle istidlâl kıılır çünkim (36) bu birkaç

<sup>1240</sup> "Az çoğa işaret eder; yudum, göle işaret eder." Karaismailoğlu, *Mesnevi*, s. 37.



cemādātuñ ‘aql u temyīzi maḥsūs olup şābit oldıysa gayricāmidleri daḡı buña göre kıyās eyle demek olur

**(2825) Meşnevi**

***Ṭā‘at-ı seng ü ‘aşā (37) zāhir şeved***

***V’ezcemādāt-ı diger muḡbir beved***

Elḡaşıl seng ü ‘aşānuñ ṭā‘ati zāhir olur ve gayricemādātdan muḡbir olur ya‘ni ḡacerle ‘aşānuñ Ḥaḡ Te‘ālāya (38) ṭā‘ati ve anuñ peygamberlerine ḡizmeti zāhir ü ‘ayān oldı ve sāyir cemādātuñ aḡvālinden bunlar iḡbār kıldı böyle diyü

**(2826) Meşnevi**

***Ki zi Yezdān āgehīm ü ṭāyi‘īm***

**(39) *Mā heme ni ittifāḡi zāyi‘īm***

Ki biz Ḥāzret-i Yezdāndan āgāh u ḡaberdāruz ve anuñ emrine ṭāyi‘üz biz dügelimüz ittifāḡı zāyi‘ degülüz belki ḡālīḡımızu cümlemüz (40) müsebbihüz ve anuñ ḡikmetine ve kemāl-i ḡudretine delālet ve şehādet idicilerüz aḡlā birimüz bāṭıl ve ‘abeş maḡlūḡ olmamışdur dirler ve ḡūş-ı ḡūşı olan kimselere bu ḡüne (41) ma‘nāları ta‘bīr ü taḡrīr iderler

**(2827) Meşnevi**

***Hemçü āb-ı Nīl dānī vaḡt-i ḡarḡ***

[H332a] ***K’ü miyān-ı her dü ümmet kerd farḡ***

Āb-ı Nīl gibi bilesin ḡarḡ vaḡtinde ki ol [P131b] (1) āb-ı Nīl her iki ümmetüñ mābeynini farḡ eyledi ya‘ni sāyir cemādāt daḡı böyle dirler ki ve ol seng ü ‘aşā cemādāt-ı āḡirīnüñ ḡaḡīḡat-i ḡālīne bu ḡüne (2) ḡaber virürler ki ey ‘āḡil bizüm cümlemüzi āb-ı Nīl gibi bilesin ki ol āb-ı Nīl ḡarḡ vaḡtinde her iki ümmetüñ miyānını farḡ u temyīz eyledi ki ol ümmetden birisi (3) Sıbtīler ve biri Ḳıbtīler idi Sıbtīlere yol virdi ve ṭarīḡ-i necāt oldı ve Ḳıbtīler ***feḡaşıyehum minelyemmi mā ḡaşıyehum***<sup>241</sup> mücibince üzerlerini bürüyüp bilkülliyye (4) helāk eyledi

**(2828) Meşnevi**

***Çün zemīn dāniş dānā vaḡt-i ḡasf***

***Derḡaḡ-ı Ḳārūn ki ḡahreş kerd nesf***

Ol cemādāt-ı āḡirīyi zemīn gibi dānā bilesin (5) ḡasf vaḡtinde Ḳārūn ḡaḡḡında ol ḡahr anı nesf eyledi *nesf*yirinden ḡoparmaḡa dirler burada helāk ma‘nāsınadur ya‘ni sāyir cemādātı (6) daḡı zemīn gibi dānā ve ehl-i temyīz bilesin ki [M239b] ol zemīn

<sup>241</sup> “... deniz de kendilerini nasıl kapladıysa öyle sarıverdi.” (Taha 20/78)

ḥasf vaktinde Kārūn hakkında ki ḳahr-ı İlähî anı istiṣāl ve helāk eyledükde ḡayrilerden (7) anı temyîz eyleyüp tevâbi'yle ḥasf eyledi

**(2829) Meşnevi**

***Çün kamer ki emr bişnîd ü şitâft***

***Pes dü nîme geşt berçarḡ u şikâft***

Kamer gibi ki emr-i (8) Hudâyı işitdi ve 'acele eyledi pes çarḡ-ı felek üzre iki päre oldı ve yarıldı ya'ni sāyir cemādâtı daḡı kamer gibi bil ki ol kamer Resül-i Ekrem (9) şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥazretlerinüñ emrin işitdi ve anuñ emrini ḳabül eylemege sür'at itdi pes felek üzre yarıldı ve iki şakḳ oldı nitekim (10) ***iktarabeti's-sā'atu venşakḳa'l-kamer***<sup>1242</sup> āyet-i kerîmesi bu mu'cize-yi şerîfeye şehâdet ḳıldı ve bu āyet-i kerîmenüñ taḡḳîḳ ü tefsîri cild-i evvelde *ziyâfet-i* (11) *te'vîl ü rekîk-i meges* sürḡınıñ mākablinde mürür eyledi

**(2830) Meşnevi**

***Çün dıraḡt u seng k'enderher maḳām***

***Muştafārâ kerde zâhir esselâm***

Dıraḡt (12) u seng gibi ki her maḳāmda Ḥazret-i Muştafāya zâhir esselâm eylemişdür *esselāmu 'aleyke yâ Resûlallāh* diyü söylemişdür nitekim rivāyet-i şaḡîza ile rivāyet olunmuşdur (13) ki ol ḥazrete risâlet geldükden soñra bir ḡacer ve şecere uğrayalardı ol ḥazrete *esselāmu 'aleyke* diyü selâmlar virürlerdi ve nübüvvet ü risâletine (14) şehâdet ḳılurlardı bu beyt-i şerîfe münāsib olan ḡadîşler bu maḡall-i laṡife muvâfiḳ gelen kelâmlar cild-i şālîşde [H332b] şol *mârgîr* ḡikâyesinde bir mârı (15) efsürde şanup Bağdād şehrine getürmiş idi anda *'âlem efsurdeyest nām-ı ü cemād* beytinüñ şerḡinde mürür eylemişdür ve cild-i evvelde ve cild-i (16) şânîde daḡı mürür eylemişdür ki her bir maḡalde tesbîḡ-i cemādâta müte'allıḳ olan maṡlablar vaż' olunmuşdur ol meṡâlibde ṡaleb olma ammâ felâsife bu ma'nāya (17) ḳâyil olmayup te'vîl ü baḡş u cedel semtine giderler bu münâsebetle felsefî ile sünnîñ baḡşınıñ beyânına şürü' idüp buyururlar

***Baḡş kerden-i Sünnî*** (18) ***vü felsefî vü cevâb-ı dehrî ki münkir-i ulūhiyyetest ü 'âlemrâ ḳadîm miḡüyed***<sup>1243</sup>

**(2831) Meşnevi**

***Dî yekî miḡüft 'âlem ḡadîşest***

<sup>1242</sup> “Saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı.” (Kamer 54/1)

<sup>1243</sup> “Sünnî ve felsefinin bahsi ve Allah'ı ve âlemin başlangıcını inkâr eden Dehrînin cevabı”

***Fāniyest in çarḥ (19) u Ḥakkeş vārişest***

Dün bir kimse didi ‘ālem ḥādişdür bu çarḥ fānīdür ve aña Ḥak Te‘ālā vārişdür böyle diyen mü‘min Sünnīdür ki ehl-i sünnet (20) velcemā‘anuñ i‘tikādı bunuñ üzerinedür ki bu çarḥ u eflāk ve bu ‘ālem-i ḥāk cümlesi ḥādişdür ve ḥudūşına delīl cümleden biri müteğayyir (21) [olduğıdur ve her müteğayyir -P] ḥādiş ü fānī olmak muḳarrerdür pes ‘ālem sertāser ḥādiş ü fānīdür ve aña vāriş bākī olan Vācibü’l-vücūddur

***(2832) Meşnevi***

***Felsefiyi güft çün dānī ḥudūş***

***Ḥādiş-i-yī (22) ebr çün dāned gūyūş***

***(2833) Meşnevi***

***Zerre-yi ḥod nīstī ezinkılāb***

***Tu çı mīdānī ḥudūş-ı āftāb***

Bir felsefī ol Sünnīye didi ki ḥudūşı nice bilürsin ebrūñ ḥādişligini (23) gūyūş nice bilür gūyūş gāyşuñ cem‘idür *gāyş* ziyāde lāzım olduğı zamānda yağan yağmūra dirler eflākuñ ve āftābuñ inkılābından ḥod bir zerre degülsin (24) pes sen āftābuñ ḥudūşını neden bilürsin ya‘ni bir felsefī ‘ālem ḥudūş u fānīdür diyen Sünnīye baḥş u cedel tarīkine zāhib olup didi ki ey Sünnī sen (25) bu ‘ālemüñ ḥudūşını neden bilürsin seḥābuñ ḥudūşını bārān niçe bilür ki ol bārān seḥābdan zuhūra geldi ve andan şoñra vücūd buldı pes ey Sünnī (26) sen bu ‘ālemden zuhūra geldüñ ve bu ‘ālemi hemān bu hey‘et üzre müstemirr olmış bulduñ ve senüñ ābā ve ecdāduñ Ḥazret-i Ādeme [M240a] müntehī olıncaya dek (27) bu ‘ālemi hemān böyle buldılar ve Ādem daḥı bu ‘ālemden zuhūra geldi pes bu ‘ālemüñ ḥudūşı saña neden ma‘lūm oldı ve sen ḥod filmeşel āftābuñ (28) inkılābından bir zerre bile degülsin farazā anuñ inkılābātından bir zerre olduğıñ taḳdīrce sen āftābuñ ḥudūşını ne bilürsin zīrā bir zerre āftābuñ (29) ḳademini ve ḥudūşını bilmek niçe ḳābildür ki anuñ ḳatında ol lāşeydür

***(2834) Meşnevi***

***Kirmekī k’enderḥadeş bāşed defīn***

***Key bidāned āḥir ü bedv-i zemīn***

Mişāl-i āḥir (30) böcecik ki ḥadeşde defīn ola ol [H333a] kirmek zemīnüñ āḥir ü bedvini ḳaçan bilür ya‘ni bir böcecik ki zemīnde olan necāset içre mütekevvin (31) olup medfūn olsa ol böcek zemīnüñ ibtidāsını ve intihāsını niçe bilür bu muḳarrerdür ki bilmez kezālik sen daḥı ey Sünnī bu zemīnde aḥlāḫ (32) u necāsāt-ı bedeniyye içre

mevcūd olup medfūn olmuşsin sen bu zemīn ü āsmānuñ evvelini ve āhirini neden bilürsin ve bu ‘ālemüñ (33) hudūsına ne vechle itikād kılırsın didi

**(2835) Meşnevi**

**İn betaklīd ezpeder bişnīdeyi**

**Ezhamākat enderīn piçīdeyi**

**(2836) Meşnevi**

**Çist bürhān berhudūs-ı in (34) bigū**

**V’erne hāmūş in füzüngüyī mecū**

Sen bu sözi taklīdle pederūnden istimā’ eylemişsin hamākatinden bu hudūs-ı ‘āleme müte’allik olan ma’nāya (35) tolaşmışsin bu ‘ālemüñ hudūsına bürhān nedür söyle yoħsa hāmūş ol bu ziyāde söylemekligi dileme taklīd bir kimsenüñ fi’lini ve kavlini anuñ (36) haqīkatine ‘ālim olmaqsuzın ve ol fi’lüñ ve kavlüñ māhiyyeti nedür anı bilmeden ol fi’li ve kavli kılāde gibi kendüye lāzım kıılmaqdur nitekim bunuñ ta’rīfi (37) ve ba’zı tahkīki cild-i evvelde *haqīr ü biḥaşm dīden-i kavm-i Şālih Şālihrā ‘aleyhisselām* sürhında *ezpey-i taklīd ezrāyāt-ı nakl* beytinüñ şerhinde mürür (38) eyledi anda taleb olına ve hülāşa-yı kelām oldur ki ol felsefī Sünnīye didi ey Sünnī bu hudūs-ı ‘āleme müte’allik olan aqvāli sen anuñ haqīkatine vākıf (39) olmadın pederūnden aña taklīd itmekle böyle işitmişsin ve bunuñ ‘aqla haqīkatin düşünmeyüp hamākat u belāhetūnden buña tolaşmış ve itikād (40) kılmışsin pes bu ‘ālemüñ hudūsına hüccet ü bürhān nedür söyle ve eger kabül idecek bürhānuñ yoğısa hāmūş ol ve ziyāde (41) söylemeden ferāgat kııl ki mücerred eben ‘an ceddin taklīd ile olan söze ‘uķalā katında itibār u iltifāt olmaz didi çünkim felsefī ‘aķīde-yi [P132a] (1) fāsidesine göre bir sebīl-i cedel mü’mine bu güne itirāz eyledi mü’min Sünnī daħı aña cevāb virmege şürū’ eyledi

**(2837) Meşnevi**

**Güft dīdem ender’in baḥş-i ‘amīķ**

**Baḥş (2) mīkerdend rūzī dü ferīķ**

Sünnī ol felsefīye didi ki ey münkir-i ulūhiyyet olan zındıķ ben bu baḥş-i ‘amīķde gördüm bir gün iki ferīķ bu huşūşda baḥş (3) eylediler baḥş-i ‘amīķ ta’bīrinde işāret vardur ki ol ma’nāya ki ‘ālemüñ hudūs u kudūmini ve mebde’ ü ma’ādini bilmek ve işbāt-ı Vācibü’l-vücūd [H333b] eylemek ‘azīm baḥşdür (4) ki ehl-i sünnet ile felāsife mābeyninde bu huşūşda çok kııl ü kāl ve nizā’ ve cedel vāķi’ olmuşdur ve cānibeynden bu huşūşda niçe kütüb ü resāyil (5) taşnīf kıılınmışdur

*(2838) Meşnevi*

*Dercidāl u derhıṣām u dersütüh*

*Geşt hengāme berān dü kes gürüh*

Bu iki ferīḳuñ cidāl u hıṣām ve sütühı vaḳtinde (6) ya'ni bu iki gürühuñ biri birleriyle mücādele ve muhāşeme ve ıztırābları vaḳtinde ol iki bölük kimsenüñ üzerine hengāme oldı ya'ni [M240b] anlaruñ üzerine (7) 'azım halk cem' oldı

*(2839) Meşnevi*

*Pes besüy-i cem'-i hengāme şudem*

*İttılā' ezḫāl-i işān bistedem*

Ben hengāmenüñ cem'iyyeti cānibine gitdüm anlaruñ ḫālinden ittılā' (8) aldum ya'ni ol hengāmenüñ cem'ı cānibine varup anlaruñ ḫāline muṭṭalī' oldum ve anlaruñ baḫşini istimā' kıldum

*(2840) Meşnevi*

*Ān yekī miḡüft gerdün fāniyest*

*Bi-(9) gümānī in binārā bāniyest*

Ol birisi ki murād Sünnīdür gerdün fānīdür didi bir gümānsuz bu bīnā için bānī vardır ya'ni bu 'ālem bir ḫādiş binādur (10) hiç şekk ü şübhe yoḳdur ki bunuñ bir bānī ve şānī'i vardır elbette bu kevn ol Vācibü'l-vücūd olan şānī'a minkulli'l-vücüh muḫtācdur didi

*(2841) Meşnevi*

*V'ān (11) diger güft in kadīm ü bīkeyest*

*Nīsteş bānī vü yā bānī veyest*

Ve ol biri didi bu 'ālem kadīmdür ve bīkeydür anuñ bānīsi yoḳdur veyā bānī (12) oldur ya'ni felsefī Sünnīye cevāb virüp didi bu 'ālem kadīm-i bizzātdur ve kaçansuzdur ya'ni kaçan zamāndan berü mevcūd olmuşdur diyü aña bir ibtidā taḳdīr (13) eylemek mutaşavver degüldür anuñ bānīsi ve şānī'i yoḳdur ki anuñ vücūdı ḳāyim-i bizzātdur kıyāmda ḡayrivücūda anuñ ihtiyācı yoḳdur veyāḫud (14) bānī ve şānī'i hemān oldur ki 'anāşır ve mevālid anuñ te'sīr ü taşarrufıyla zuhūra gelür

*(2842) Meşnevi*

*Güft münkir geşteyi Ḥallākrā*

*Rüz u şeb ārende-yi rezzākrā*

(15) Sünnī felsefīye eyitdi ey sefih ü aḫmaḳ Ḥallāka münkir olmuşsın rüz u şeb getiriciye ve rezzāka münkir olmuşsın ya'ni ey felsefī Ḥallāḳ-ı 'āleme inkār mı (16)

eylersin ve leyl ü nehârı giderüp getüren ve bu kadar mevcûdâta erzâk viren  
Vâcibü'l-vücûda kâfir mi olursın bu sözler hod küfr-i maḥz̄dur didi

(17) *(2843) Meşnevi*

*Güft bîbürhân neḥvâhem men şenîd*

*Ân çî güyî ân betaklîdî güzîd*

Felsefî eyitdi ben bu sözi bürhânsuz işitmek istemezem ol nesneyi ki söylersin (18)  
anı taklîdle kabûl itmek istemezem belki 'uḳûl kabûl idecek ve bunuñ ḥaḳîḳatini  
[H334a] bilecek bir ḥüccetüñ var ise bunu güzîde eylerüm ve eger yogısa mücerred  
(19) taklîdle bu mezhebi ihtiyâr eylemezem

(2844) *Meşnevi*

*Hîn biyâver ḥüccet ü bürhân ki men*

*Neşnevem biḥüccet inrâ derzemen*

Âgâh ol ey Sünnî ḥüccet ü bürhân (20) getir zîrâ bunu ḥüccetsüz zamânede ben  
işitmezem ve bu güne sözlerle aşlâ bir iş itmezem didi çünkim Sünnî gördi ki felsefî  
kıl ü ḳalle mülzem olmaz (21) ve 'aḳliyyât u naḳliyyâtla imâna gelmez pes derûnında  
olan ḥâle ḥavâle idüp aña bu güne cevâb virdi

(2845) *Meşnevi*

*Güft ḥüccet derderûn-ı cānemest*

(22) *Derderûn-ı cān nihân bürhānemest*

Sünnî ol münkir-i ulūhiyyet olan felsefiye didi ḥüccet benüm derûn-ı cānumdadur  
derûn-ı cānumda nihân benüm (23) bir bürhānum vardur ya'ni ey felsefî çünkim  
benüm ḳavlle olan bürhānumı taşdıḳ eylemedüñ pes ḥüccet benüm cānum içindedür  
benüm bürhānum cānum içinde nihāndur ki (24) ol vicdānı [ve zevḳi -P] olan imān u  
ikāndur didi

(2846) *Meşnevi*

*Tu nemîbîni hilâl ezza'f-ı çeşm*

*Men hemî bînem mekun bermen tu ḥışm*

Ey aḥmaḳ sen za'af-ı çeşmünden (25) hilâli görmezsin ammâ ben görürüm sen  
benüm üzerüme ḥışm eyleme ya'ni ey kördil senüñ başa-r-ı başiretüñde nûr-ı yaḳîn  
olmaduğundan ve ḳalbüñ gözi kuḥl-ı hidâyetle (26) ḳuvvet bulmaduğundan âsmân  
ḳalbde hilâl gibi olan imān u 'irfânı göremezsın ammâ sen ammâ ben başa-r-ı başiretle  
anı görürüm [M241a] sen beni kendüñe ḳıyâs eyleyüp kördil (27) olduğundan baña  
ḥışm eyleme ki saña püşide ve maḥfî olan biḥamdillâh baña 'ayāndur didi

**(2847) Meşnevi**

**Güft ü gū bisyār gešt ü halk gic**

**Derser ü pāyān-ı in (28) çarh-ı pesic**

Elhāşıl bu ikisinüñ mābeyninde güft ü gū bisyār oldı müstemî' olan hālāyık bu çarh-ı pesicüñ ser ü pāyānında gic ü mütehayyir oldı (29) pesic bunda müheyyā ve müzeyyen ma'nāsınadır ya'ni tarafeynden kıl ü kāl ve bahş u cedel katı çok oldı anda hāzır olan halk bu müheyyā ve müzeyyen olan (30) çarhuñ ibtidā ve intihāsında ve hūdūş u kudūmında vālih ü hayrān oldılar ve ikisinüñ bile kavlınden kangısı eşdağ ve kabüle ehaqq u evfağ (31) idüğini bilemediler çünkim Sünnī bunlaruñ bu veleh ü hayretin gördi

**(2848) Meşnevi**

**Güft yārā derderünem hüccetest**

**Berhūdūş-ı āsmānem āyetest**

Bunlara (32) didi ey yārān benüm derünümde bir 'azīm hüccet vardur ki ol hüccet āsmānuñ hūdūşı üzre baña bir 'azīm āyetdür ve bu çarhuñ muhdeş ü maḥlūk olduğına (33) bir kavī 'alāmetdür

[H334b] **(2849) Meşnevi**

**Men yakīn dārem nişāneş ān buved**

**Mer yakīndānrā ki derāteş reved**

**(2850) Meşnevi**

**Derzebān mīnāyed ān hüccet bidān**

**Hemçü hāl-i sırr-ı ışık-ı (34) aşıkān**

Ben yakīn tutarum ol yakīnün nişānı taḥkīken yakīndāna ol olur ki āteşe gide ol hüccet ü bürhān zebāna gelmez bil (35) 'aşıklaruñ 'aşkınuñ sırrınuñ hāli gibi ya'ni Sünnī didi ki ben bu eflākuñ muhdeş ü maḥlūk olduğına ve bunlaruñ bir mürīd ü muhtār-ı Vācibü'l-vücūd (36) mevcūd ve şānı'ı olduğına ḳalbümde yakīn tutarum ki benüm aşl-ı bürhānum ol ḳalbümde olan imān ve ikānumdur ve anuñ nişānı yakīndān olan (37) kimse içün oldur ki şānı'ıñ vücūdına yakīn tutan kimse āteşe gide ve kıl ü kālī terk ide ve şāhib-i yakīn oldur ki her şey'i hālīk ü mevcūd (38) olan Hūdā idüğini taḥkīken bilür ve küll-i eşyāda mü'eşşir-i ḥaḳīkī hemān ol idüğine ikrār u itikād kıılır felsefīler mezhebinde ve tabī'iyeler mesleğinde (39) 'anāşır-ı erba'a biṭṭabī' bu 'ālemde mü'eşşirlerdür ammā şāhib-i yakīn olan Sünniler meşrebinde her şeyde mü'eşşir-i ḥaḳīkī Hūdā-yı Te'ālādur meşelā nār biṭṭabī' muḥriğ degüldür (40) belki bir

şey'i iħrāk eylese biirādetillāh iħrāk eyler çünkim Sünnī olan her şey'i Allāh irādetiyle te'shīr eyledüğünü bilüp ve her şeyde mü'eşşir-i ḥaķīķī Allāh idüğine (41) qalbinde kemāl-i yaķınle yaķın kılması muķarrer ü muḥaķķaķ olıcaķ āteşe girse elem çeker zīrā bilür ki āteş anı yaķmağa bittabi' kādır degüldür belki [P132b] (1) irādetullāh olursa āteş anı yaķar pes böyle maḥall-i imtiḥāndur ve mü'min olan kendi imānı ve itikādını işbāt eylemek için mürīd ü muḥtār olan Ḥudā-yı (2) Te'ālāya tevekkül ve itimād idüp āteşe girse Ḥaķ Te'ālā āteşüñ ḥāşiyet-i ṭabī'iyesini andan izāle idüp mü'mine anı berd ü selām eyler pes bu yaķın qalb (3) içinde bir ma'nevī ḥüccet ü bürhāndur ki lisāna gelmez ve beyāna şıgmaz nitekim māşuķlaruñ inuñ sırrı ve keyfiyyet ü ḥālī nuṭķ u beyāna gelmez zīrā eger yaķın ü ma'rifet (4) ve eger keyfiyyet-i 'aşķ u muḥabbet emr-i vicdānīdür nuṭķla ta'bīri ve takrīri mümkin olmaz *men lem yezuķ lem yedr*<sup>1244</sup> mücibince bunları zevķ itmeyen bilmez

**(2851) Meşnevi**

***Nīst peydā sırr-ı (5) güft ü güy-ı men***

***Cüz ki zerdī vü nizārī rüy-ı men***

Benüm güft ü güyümüñ sırrı peydā ve zāhir degüldür benüm yüzümüñ şarılığından ve za'af u lāğar- (6) lığından gayri ya'ni benüm kıl ü qālümüñ sırr u ḥaķīķati peydā ve zāhir degüldür zīrā ol güft ü güyüñ sırrı Ḥudā-yı Te'ālāya olan yaķınüm ve aña olan kemāl-i muḥabbetümdür (7) [H335a] bu ise emr-i vicdānīdür ki ta'bīrle bunuñ izhārı [M241b] mümkin olmaz velīkin bu emr-i vicdānīnüñ ba'zı 'alāyim ü āşarı şaḥīfe-yi vechümde zāhir ü hüveydā olmuşdur (8) ki ol şufretü'l-vech ü naḥāfet ve nuḥüldür ki bātında olan şıfat ve ḥālete delālet ider

**(2852) Meşnevi**

***Eşķ-i ḥün berruḥ revāne mīdeved***

***Ḥüccet-i ḥüsn ü cemāleş (9) mīşeved***

Ḥünālūd olan eşķ ruḥ üzre revāna yeler ol maḥbūbuñ ḥüsn ü cemāline ḥüccet olur ya'ni şol kanlu yaş ki benüm yüzüm üzre (10) revān olup yeler ve gözlerümden sirişķ-i ḥünālūdum dembedem cārī olup aķar ol maḥbūb-ı ezeli ve ma'sūķ-ı zātīnüñ ḥüsn ü cemāline bu ḥālete zāhire (11) ḥüccet ü bürhān olur zīrā bir kimsenüñ derünında hevā ve muḥabbet olmasaydı ol kimse niçün ağlar da ve yüzi niçün zerd olur ve vücūdı naḥīf ü nizār o- (12) lurdı farazā bir 'aşķık kendüsi muḥibb olduğına inkār kılsa ve 'aşķını ağıyardan ketm idüp esrārını sātir olsa anuñ gözlerinden cereyān

<sup>1244</sup> “Zevk etmeyen, yani tatmayan bilmez.”



eyleyen (13) dumū' ve şufret-i vech ü saķāmet-i vücūd anuñ muħabbetine şehādet iderler ki 'ind-i aşhābu'n-nehy anuñ inkārı maķbūl olmaz kemā ķāle'l-İmāmū'l-Buşirī (14) *Beyt*

*Levlā'lhevā lemturik dem'an alātalelin*

*Ve lāerikte lizikri'l-Bāni vel'Alemi*

*Fekeyfe tunkiru hubben ba'de mā şehidet*

*Bihī 'aleyke 'udūlu'd-dem'i vesseķami*<sup>1245</sup>

(15) (2853) *Meşnevi*

*Güft men inhā nedānem hüccetī*

*Ki buved derpiş-i 'ame āyeti*

Felsefī mü'min Sünniye eyitdi ben bunları bir hüccet bilmezem ki 'ämme-yi nās katında bir āyet ola (16) ya'ni didi ki ey Sünnī bu sözleri ki sen söylersin ve bu vaħdāniyyete müte'allik olan kelimātu ki sen naķl eylersin ben bunları bir hüccet bilmezem ki 'ämme-yi nās (17) öñünde anlara bir āyet ola ve anlar bu gūne aķvāle imān ve i'tikād kıla pes bir hüccet ibrāziyla ki 'ämme-yi nāsuñ i'tikādına sebep ola ve anlar ol hüccet ü (18) bürhān vāsıtasıyla senüñ aķvālūñi ķabūl eyleyüp imāna gele ve senüñ bātinuñda olan yaķinūñe i'tikād kıla

(2854) *Meşnevi*

*Güft çün kalbī vü naķdī dem zened*

*Ki tu kalbī* (19) *men niküyem ercmend*

Pes Sünnī felsefīye didi ey felsefī çünkim bir naķd ve bir ķalb dem ura ve da'vā eyleyüp diye ki ey naķd sen ķalbsın ve ben hürmetlü (20) nıküyem ya'ni Sünnī eyitdi ey felsefī senüñle benüm hālüm şol bir naķd-i hālīşle ķalb-ı fāsīdūñ hālīne beñzer ki ikisi biri biriyle cedel [H335b] idüp ķalb naķde (21) dir ki sen ķalbsın ve ben 'izzetlü ve hürmetlü eyü hālīşüm çünkim ķalb böyle da'vā eyleye

(2855) *Meşnevi*

*Hest āteş imtihān-ı āhirin*

*K'enderāteş derfütend in* (22) *dü ķarın*

<sup>1245</sup> "Oysa ağlamazdın viranelere eğer aşk olmasaydı, uykusuz kalmazdın yād ederek Bān ağacını ve Alem Dağı'nı. Nasıl inkār edebilirsin aşkı, şahit iken gözyaşın ve tükenmişliğin." Yıldız, *Niyāzī Mısıfī Kasīde-i Bürde Tesbī'i*, s. 25-26. Ayrıca bkz. <http://www.serifbuhari.com/kaside.html> [18.01.2013]

Bunların mābeynini temyīz eylemege āteş-i āhır imtiḥāndur ki bu iki qarīn āteşe düşeler tā kim naqd qalbdan mümtāz ola ve kizb ü (23) şıdk her kangı tarafda ise zuhūra gele

**(2856) Meşnevi**

**‘Ām u ḥāş ezḥālşān ‘ālim şevend**

**Ezgümān u şek suy-i iḳān revend**

Ol vaqt ḥavāşş (24) u ‘avām anların ḥālinden vākıf olalar ve naqd-i ḥālişi qalb-ı fāsidden temyīz kıllalar gümān u şekkten ḥalāş olup imān ü iḳān cānibine gideler

**(25) (2857) Meşnevi**

**Āb u āteş āmed ey cān imtiḥān**

**Naqd u qalbīrā ki ān bāşed nihān**

Ey cān āb u āteş imtiḥān geldi bir naqd u qalb (26) niçün ki ol nihān ola ya’ni şol bir naqd u qalb ki ḥaḳīkatleri ma’lūme olmaya ve nās anı bilmede şübhe üzre olalar anuñ imtiḥāni ābla āteş oldı (27) evvelā zergerler anuñ ikisin bile āteş içre kızardup andan soñra şuya bırağurlar naqd-i ḥāliş şāfi ve sāde olur ammā qalb-ı fāsīd rüsiyāh (28) olur ve qabāhati zuhūra gelür çünkim każiyye bu zıkr olınan gibidür

**(2858) Meşnevi**

**Tā men ü tu her dü derāteş revīm**

**Ḥüccet-i bāki-yi ḥayrānān şevīm**

Tā ben ve sen her (29) ikimüz bile āteş içine gidelüm bāki ḥayrānlara ḥüccet olalum [M242a] ya’ni bu ḥuşuşda vālih ü ḥayrān olan bāki kimselere ḥüccet ü bürhān olalum tā bu ikimüzün (30) ḥaḳīkat-i ḥāli ‘ayāna gele ve ‘amme-yi nās şekk ü iltibāsdan berī ola didi

**(2859) Meşnevi**

**Tā men ü tu her dü derbaḥr üftīm**

**Ki men ü tu in gürührā āyetīm**

Tā ben (31) ve sen her ikimüz deryāya düşelüm zīrā ben ve sen bu gürūha bir āyetüz ba’zı nüşhada tā yirine tahtāni olan noqtateyn ile yā vāki’ olmuşdur ki münāsib (32) olan daḥı budur zīrā ma’nā tā ben ve sen āteşe gidelüm veyāḥud sen ve ben her ikimüz deryāya düşelüm ki sen ve ben bu nāzır olan gürūh için āyetüz (33) gerekdür ki bizüm şıdkımız ve kizbimiz zāhir ola ve ḥaḳīkat-i ḥālimüz ‘ayāna gele didi

**(2860) Meşnevi**

**Hemçünān kerdend ü derāteş şudend**

***Her dü hodrā bertef-i āteş zedend***

(34) Pes Sünnî ve felsefî ancılayın eylediler ve āteşe gitdiler her ikisi kendüsini āteşüñ tef ü tábına urdılar ve nār-ı müştā'ile girüp oturdılar

***(2861) Meşnevi***

***Felsefi- (35) rā sūht u hākister bikerd***

***Müttakirā sāht u tāze ter bikerd***

Āteş felsefiyi yakdı ve kül eyledi ol müttakīyi düzdi ve tāzeter eyledi (36) ya'ni māsivādan ittikā ve perhīz eyleyen Sünniye laṭif düzdi [H336a] ve tāzerek kıldı

***(2862) Meşnevi***

***Ān Hudā güyende merd-i müdde'î***

***Rest ü sūzid enderāteş (37) ān da'î***

Ol Hudā diyici merd-i müdde'î hālāş oldu ve āteş içre ol hārānzāde yandı ya'ni ol Hudā diyici ve ulūhiyyeti işbāt eyleyici merd-i Sünnî (38) āteşe yanmadan hālāş oldu ve ol hārānzāde olan felsefî āteş içre yanup kül oldu ve bu iki ṭāyife ki ṭarafeynden bunlaruñ (39) hāliline nazar idiciler idi felsefî mezhebinüñ buṭlānı zuhūra geldi ve bunlara ma'łüm oldu ki cemī'-i eşyānuñ hāşiyāt u āsārı ṭabī'atlerinüñ muḳteżā- (40) ları degül imiş belki her şey hālīkunuñ emri mücidinüñ irādetiyle te'sīr eyler imiş eger her şey biṭṭabī' mü'eşşir olaydı ve āb kendü ṭab'ınuñ (41) muḳteżāsı üzre iğrāk u nār daḫı biṭṭabī' iḫrāk kılaydı dostla düşmanı fark eylemeyüp cümlesini 'alesseviye ğarḳ u hārḳ eyleyelerdi [P133a] (1) hālbuki dostı āb ğarḳ eylemeyüp düşmanı ğarḳ eyledi nitekim Ḥazret-i Mūsānuñ 'aleyhisselām ḳavmine baḫr rāh-ı necāt olup Ḳıṭīleri ğarḳ u helāk eyledi ve kezālik (2) nār daḫı Ḥazret-i İbrāhīm 'aleyhisselām berd ü selām oldu eger nār biṭṭabī' muḫriḳ olaydı Ḥazret-i İbrāhimi daḫı yaḳup kül eylerdi nitekim buraya münāsib (3) cild-i evvelde *bāzergān u tūtī* hikāyesinde bir hikāye ve ba'zı aḳvāl mürür eylemişdür

***(2863) Meşnevi***

***Ezmü'ezzin bişnev in a'lāmra***

***Kūriyī efzūn revān-ı hāmra***

***(4) (2864) Meşnevi***

***Ki nesūzīdest in nām ezecel***

***K'eş müsemma şadr būdest ü ecel***

Bu beytler felsefimezheb ve ṭabī'imezheb olanlar cānibinde lāzım gelen ve (5) nāşī olan vehm ü su'ālī def için anlara ḫiṭāben dinilmişdür anlaruñ tevehhümi budur ki

Qur'ana İmān idenler buña müte'allik olan āyāt u iḥbārı ḥaḳīqatine (6) ḥaml eylemezler belki mü'evveldür dirler meşelā Ḥazret-i İbrāhīme āteşün berd ü selām olması muḥriḳ-i biṭṭabi' olan āteş berd ü selām olmaḳ degüldür zīrā iḥrāk eylemek (7) şānındandır pes bunda murād Nemrūduñ ğazabı āteşi Ḥaḳ Te'ālā İbrāhīme berd ü selām eyledi demek olur didiler ve anlar ki kitāba ve sünnete İmān getürmezler (8) anlaruñ cümlesi mu'cizāt-ı enbiyāyı ve kerāmāt-ı evliyāyı bilkülliyye inkār iderler eger ehl-i sünnetden beri bunlara enbiyānuñ mu'cizesinden ve evliyānuñ kerāmātından (9) birini hüccet ibrāz idüp dise ki yā Qur'anda yāḥud ḳavl-i peygamberde veyāḥud kütüb-i evliyāda fülān kitābda buyurulmuşdur ki fülān peygamberi veyāḥud fülān (10) velīyi şu ğarḳ itmedi ve Ḥazret-i İbrāhīmi āteş yakmadı [H336b] [M242b] bunlar eger ḳatlden ḥavf itmezlerse bu dīn ehl-i sünnete dirler ki sen bunu gözüñle (11) gördüñ mi ve Ḥudādan veyā peygamberden bunu kendüñ işitdüñ mi bunu senüñ ābā ve ecdāduñ ve mu'allim ve üstāduñ böyle yazmışlardur pes ḥālā biḥasebi'z- (12) zāhir senüñ mu'cizāt-ı enbiyāya naḳd delilüñ nedür dirler pes böyle diyenlere ḥalle mu'cizāt-ı enbiyāyı işbāt eylemege ḳādir olmayan mü'minler tarafından (13) cevāb virüp buyururlar ey ṭabī'imezheb ve felsefimesreb olan kimse mü'ezzinden işit bu a'lāmı ḥām olanuñ revānına bir körlük ziyāde (14) ile bu ma'nā efzūn emr olduğu üzre olur ammā *efzūnrev* vaşf-ı terkibi olup *efzūnrevān* cemī' olup ma'nā böyle olsa daḥı (15) cāyizdür ey felsefimesreb bu a'lāmı mü'ezzinden işit ḥām olan efzūnrevlerüñ körlüğüne ya'ni ziyāde gidici ve tariḳ-i Ḥaḳdan tecāvüz (16) idici ḥāmlaruñ körlüğüne ve raḡmına mü'ezzinden bu 'alemleri istimā' it *i'lām* kesr-i hemzeyle oḳınsa daḥı ma'nā şaḥīḥ olur ammā fetḥ-i hemzeyle oḳınup (17) *'alemüñ* cem'i olmaḳ maḥalle enseb olur ve mü'ezzinden bu 'alemleri istimā' eyle demek de eger bir su'āl lāzım gelürse ki ol su'āl budur mü'ezzinden istimā' olunacaḳ (18) 'alem Ḥazret-i Muḥammedüñ nām-ı şerīfidür ki siyāḳ u sibāḳ aña delālet ider *a'lām* ise cem'dür pes cem'-i müfred ma'nāsına ne vechle isti'māl olunur cevāb oldur ki (19) ḡāh olur ki cem'i müfred mevḳi'inde irād iderler ol müfredüñ şānını tefḥīmden ötüri mümkindür ki bu maḥalde a'lām zikri ol ḥazretüñ 'alem-i şerīfi 'alemler menzilesinden (20) olduğımı ihām için zikr olunmuş ola ve bu daḥı cāyizdür ki tekrār i'tibārıyla a'lām zikr olunmuş ola ki mü'ezzin ol ḥazretüñ nām-ı şerīfini her gün beş (21) kerre ezānda ve beş kerre iḳāmetde tekrār betekrār zikr ider pes cümlesi 'alemler olur ve a'lām zikr buyurmaları bu nükteleri iş'ār ḳılur ve ma'nā-yı beyt-i şānī (22) bu olur ki bu nām-ı şerīf ecel āteşinden yanmamışdur zīrā ol ismüñ

müsemması şadr u ecel olmuşdur ve hulāşa-yı kelām ve netīce-yi merām böyle demek olur ki ey ṭabī‘ī- (23) mezheb ve ey felsefimesreb olan kimse eger sen dirseñ ki ecsāmı yakmak muhriḳ-i biṭṭabī‘ olan āteşüñ şanındandır gerekse zıkr olınan Sünninüñ (24) cismi olsun ve gerekse nebīnün cismi olsun ve ben āteşüñ ecsāmı iḫrāk eylemediği huşūşda ḥālā delīl ü bürhān isterüm ki yā anı gözümle (25) görem veyāḥud ḳulağumla işidüp [H337a] tā ‘aḳlumla ḳabūl idem bu huşūşda cevāb virüp dirüz ki her rüz merre kerreten ba‘de kerretin mü‘ezzın olanlar- (26) dan bu ‘alem-i şerīfi ve nām-ı laṭīfi işit ve ḥām olan münkirün cānına körlük ziyāde it ki ecel āteşinden bu nām-ı şerīf yanmamışdur (27) ve nār-ı mevt anı ifnā ve izāle eylemege ḳādir olmamışdur anuñçün ki ol ism-i şerīfün müsemması ‘ālī mertebe şāḥibi sultān-ı a‘zam olmuşıdı pes ol (28) sultān-ı a‘zamuñ cism-i şerīfinün ismini āteş-i mevt iḫrāk u ifnā eylemege ḳādir olamadığı muḥaḳḳaḳ ve müşbet oldıysa eger anuñ cism-i (29) şerīfi āteşe girse biiznillāh āteş ol ḥazretün cism-i şerīfini iḫrāk eylememek hem muḳarrer ü muḥaḳḳaḳ olur belki aña vāriş olan (30) Sünnilerün daḫı eger yaḳın şāḥibleri ise cismlerini yakmamak hem muşaddıḳ olur

**(2865) Meşnevi**

**Şad hezārān z’īn rihān enderḳirān**

**Berderīde perde-(31) hā-yı münkirān**

Niçe yüz biñ bu rehnlerden ḳarılarda münkirlerün perdeleri yırtılmışdur *ḳirān* ḳarılaruñ cem‘idür *rihān* sinān vezninde [M243a] (32) rehnün cem‘idür *rihān*dan murād bunda baḫşler ve ḡalebelerdür zīrā ḳaçan bir kimse bir kimse ile baḫş eylese bir nesneyi ‘ādetdür ki rehn ḳor ve dir (33) ki eger senün didüğüñ ḳıḳarsa bu merhūn olan şey senün olsun dir ‘Acem buña girev dir eger baḫş eyleyen kimse ḡalebe eylesse girevberd dir (34) Türkīde öñdül dirler ve öc daḫı dirler nitekim fülān kimse fülān kimseyle öc baḫladı dirler ya‘ni rehn ḳodı ve baḫş eyledi demek (35) olur nitekim bu maḫalde daḫı Sünnī ile felsefī baḫş eylediler ve Sünnī evvelā kendü cismini āteşe rehn ḳomağı şart eyledi ve didi ki gel senünle (36) ben āteşe girelüm cismlerimüz bu baḫşde āteşe rehn olsun eger benüm didüğüñ ḳıḳarsa āteş beni yakmaz ve eger irādetullāhuñ olmayup āteşüñ iḫrāḳı (37) biṭṭabī‘ olmak muḳarrer olursa āteş seni ve beni yaḳup maḫv ider pes benüm mezhebüm bāṭıl ve senün mezhebün ḫaḳ olur bizden soñra gelenler senün mezhebüne (38) zāhib olmak şāḥiḫ olur didi pes ikisi bile āteşe girüp āteş biiznillāh Sünnīyi yakmadı ve felsefīyi yaḳup ḫāḳister eyledi (39) pes her ḳarında niçe yüz biñ bu güne baḫşlerden ve ḡalebelerden

münkir-i ulūhiyyet ve kāfir-i nübüvvet ü risālet olan kimselerün perdeleri yırtılmış (40) ve sözleri ve mezhepleri bātil olmışdur ve kendüler mağlūb u rüsvāy olup dīn-i Hāq zuhūra gelmişdür

**(2866) Meşnevī**

**Çün girev bestend gālib şud şavāb**

(41) **Derdevām-ı mu'cizāt u dercevāb**

**(2867) Meşnevī**

**Fehm kerdem k'ān ki dem zed ezsebağ**

**V'ezhudūs-ı [H337b] çarğ pīrüzist ü hāq**

Çünkü felsefī ile Sünnī girev [P133b] (1) bağladılar şavāb u hāq gālib oldu mu'cizātuñ devāmında ve cevābda pes fehm eyledüm ki ol kimse ki sebağdan dem urdı ve çarğunñ hudūsından dem (2) urdı ol kimse muzaffer ü hāğdur bu beytler sürh-ı şerīfün ibtidāsında vāqı' olan Sünnī lisānındandır ki bir Sünnī ile bir felsefī bahş eylemiş idi (3) Sünnī didi ki 'ālem hādışdur Hāq Te'ālā aña vārişdur ve felsefī de aña dimişdi ki sen bunu pederünden taqlīdle işitdün bunuñ hudūsına senün delīlün (4) nedür ol Sünnī dağı aña bu zıkr olınan Sünnī ile münkir-i ulūhiyyet olan bir felsefīnün hikāyesin getirüp dimişdi ki ben bu bahş-i 'amīğde gördüm ki iki (5) ferīğ bahş iderler āhirü'l-emr bunlarunñ bahşi buraya müntehī oldu ki ikisi bile āteşe gireler tā kangısınınñ mezhebi hāq ise zuhūra gele çünkü ol (6) Sünnī ile münkir-i ulūhiyyet olan felsefī āteşe girdiler ve girü bağladılar şavāb u tarīğ-i reşād devām-ı mu'cizātta ve hāq cevābda gālib oldu ya'ni hāq olan (7) cevābuñ zuhūrı gālib oldu ve enbiyānuñ dağı mu'cizelerinün devāmı huşūşında olan şavāb gālib oldu ve zuhūra geldi demek olur ve mu'cizātuñ (8) devāmında şavāb gālib oldu demek şu ma'nāyı iş'ār kılar ki felsefī ve dehrī olanlar ulūhiyyete ve enbiyānuñ risāletine ve mu'cizātına münkirlerdür ve 'ālemde (9) te'sīr ü taşarruf tabāyi'üñdür dirler ammā enbiyā-yı 'azām bunlarunñ 'akāyid-i fāsıdelerinün hilāfını diyüp her şeyde te'sīr ü taşarrufi Vācibü'l-vücūd olan Allāha (10) isnād eylemişlerdür ve her biri şerī'atlerini niçe delāyil ü mu'cizātla işbāt kılmışlardur 'alelhuşuş Hāzret-i Nebīmüz Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem tarīğ-i (11) tevḥīdi ve şirāṭ-ı müstaḳīmi niçe delāyil-i zāhire ve mu'cizāt-ı bāhire ile işbāt kılip felsefī ve dehrī olanları ol tarīğ-i metīne ve şer'-i mübīne (12) da'vet kılmışlardur anlardan ba'zısı [M243b] ol mu'cizātı görüp zāhiren ve bāṭinen imāna gelmişdür ba'zısı dağı bāṭinen imāna gelmeyüp rüsüm-ı şer'iyyeyi kendüye (13) viḳāye ve perde idinüp ihtifā kılmışdur ve bu

tāyifeden kıyāmete dek bir gürūh şūret-i İslāmiyyede ve ümmet-i Muḥammed hey'etinde eksük olmazlar her şol (14) vaḳtde ki kendü mezheblerinüñ zuhūrına fırsat bulalar anı izhār iderler pes eger bunlardan biri meşelā ol felsefī Sünniye mu'āraza ve mübāḥase eyledügi (15) gibi zuhūra gelse ve ehl-i sünnetden biriyle baḥş kılsa Ḥazret-i Peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem mu'cizātıyla yine Sünnī felsefiye her vechle gālib olmaḳ muḳarrerdür pes (16) el'ān daḫı cemī'-i enbiyānuñ mu'cizāti bāḫuşuş ki ol ḫazretüñ mu'cizāti dāyime olmış olur nitekim ba'de 'aşru'n-Nebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol Sünnī [H338a] münkir-i (17) ulūhiyyet olan felsefiyle girev bağladılar ol ḫazretüñ mu'cizāti berekātıyla şavāb gālib oldı ve mu'cizātuñ ilāyevmi'l-kıyāmet dāyime olması zuhūra geldi (18) ki ol Sünniye āteşüñ yaḳmaması peygamberüñ mu'cizāti berekātıyladır çünkim cemī'-i enbiyānuñ her birinüñ şerī'at-ı 'aliyyesi bāḫuşuş ki Ḥazret-i Muḥammed Muştafā- (19) nuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem cāmi' cemī'-i şerāyi' olan sünnet-i seniyyesi tarīḳ-i sedād ve rāh-ı reşād olduḡı niçe mu'cizat ve āyāt u beyyinātla şābit ü muḫaḳḳaḳ (20) oldıysa ben daḫı fehm eyledüm ol kimseye ki çarḫuñ ibtidāsında ve ḫudūşından dem urdı ve eflākuñ evveline ve ḫudūşına i'tikād kıldı ol kimse (21) mużaffer ü manşürdür ve mezhebi ḫaḳdur bu beytde *sebak* ibtidā ma'nāsınadır ve ḫudūş aña 'atf-ı tefsīr gibi vāḳi' olmışdur *ezsebak* çarḫ ya'ni *ezḫudūş-ı* (22) *ū ān ki dem zed mużaffer ü ḫaḳest* demek taḳdīrinde olur ve bu sözi ol Sünnī kendüye mu'āraza eyleyen felsefiye gördügi vech üzre naḳl kıılır (23) ve Ḥazret-i Mevlānānuñ lisānından bu ebyāt-ı şerīfeyi ḫikāye buyururlar

**(2868) Meşnevi**

***Ḥüccet-i münkir hemāre zerdrü***

***Yek nişān berşıdḳ-ı ān inkār kü***

**(2869) Meşnevi**

***Yek mināre der- (24) şenā-yı münkirān***

***K'ü der'in 'ālem ki tā bāşed nişān***

Münkirüñ ḫücceti hemāre zerdrü olmaḳdur ol inkāruñ şıdḳı üzre bir nişān u āyet ḳanı (25) münkirlerüñ medḫ ü şenāsı ḫaḳḳında bir mināre bu 'ālemde ḳanı ki tā anlaruñ şıdḳına 'alāmet ü nişān ola ya'ni ulūhiyyete ve enbiyā-yı 'azāmuñ risāletine bā- (26) ḫuşuş ki Ḥazret-i Muḥammed Muştafānuñ 'aleyhisselām risāletine ve mu'cizātına münkir olan felāsifenüñ ḫüccetleri hemişe şermsārlık ve maḡlūb olmaḳlıḳdur ol (27) münkirlerüñ inkārınuñ şıdḳı u şıḫhati üzre ḳanı bir āyet ve nişān ya'ni aşlā risāletine

ve mu'cizâtına münkir olanlarıñ da'vâsınıñ ve inkârınıñ şıdķına (28) bu 'âlemde bir nişân u 'alâmet yokdur ammâ Hâzret-i Muḥammed Muştafânuñ mu'cizât-ı bâhiresine âyât u 'alâyim kıatı çokdur cümleden her gün minârelerden (29) ol hâzretüñ medḥ ü şenâsına müte'allık nâm-ı şerîfini 'alâmele'i'n-nâs mü'ezzinler **eşhedu enne Muḥammeden resûlullâh**<sup>1246</sup> diyü **veşşalâtu vesselâmu 'aleyke yâ Resû-**(30) **lallâh**<sup>1247</sup> diyü şehâdet kılurlar ve ta'zîmler ve tekrîmler iderler ammâ münkir-i risâlet-i Muḥammediyye olan felâsifenüñ medḥ ü şenâsında bu 'âlemde kâdadur ki tâ ol münkirüñ (31) şıdķ-ı da'vâsına ve şıḥḥat-i inkârına nişân ola eger dinilürse felâsife ve dehrîyye t̄âyifesi [H338b] el'ân bu 'âlemde zâhir ü âşikârâ degüllerdür anlarıñ mezḥebleri (32) bâḫıl ve kendüleri zâyil olduğı ehl-i sünnetden herkesüñ ma'lûmı olmuşdur pes bu sözler kimüñ için olur ve ne ifâde kılar bu sözler ehl-i (33) İslâm mâbeyninde pinhân olan felsefîler için ta'rîz olur ve ehl-i İslâm mâbeyninde pinhân olan felsefîler ne güne [M244a] kimselerdür dirseñ her şeyde Allâhı mü'eşşir-i (34) ḥaḳîkî bilmeyen ve Hâzret-i Resûlüñ mu'cizât-ı şerîfesini te'vîl kılan ve cemâdâtuñ tesbîḥ kılmasında ve ol hâzrete nuḳla selâm virmesinde ḳalbinde (35) şekk ü şübhe olan kimselerdür nitekim cild-i evvelde *mürted şuden-i kâtib-i vahy* beyânında buyurmışlardur

*Beyt*

*Her kirâ derdil şek ü piçâniyest*

*Dercihân (36) u felsefî-y pinhâniyest*

*Mînümâyed i'tikâd u gâh gâh*

*Ân reg-i felsuf kuned rûyeş siyâh*<sup>1248</sup>

**(2870) Meşnevi**

**Minberî k'û ki derîncâ muḥbiri**

**Yâd âred rûzgâr-ı münkirî**

(37) Ḳanı bir minber ki anda bir muḥbir bir münkirüñ rûzgârını yâd getüre ya'ni bilâd-ı İslâmiyyede ve ehl-i kıble mâbeyninde aşlâ bir minber yokdur ki ol minberde bir ḥatîb (38) bir ulûhiyyete ve risâlet ü mu'cizâta münkir kimsenüñ rûzgârını ve medḥ ü şenâsını yâd eyleye ve ol bir kimse idi diyü söyleye

**(2871) Meşnevi**

<sup>1246</sup> “Muḥammed’in Allah’ın resulü olduğuna şahitlik ederim.”

<sup>1247</sup> “Ey Allah’ın elçisi salat ve selam senin üzerine olsun.”

<sup>1248</sup> “Gönlünde şüphe ve şaşkınlık olan herkes, cihanda gizli felsefecidir. Bir inançlı gibi görünür, zaman zaman da o felsefe damarı yüzünü kara yapar.”



*Rüy-ı dīnār u direm* (39) *eznāmşān*

*Tā kıyāmet mīdihed z'īn ḥaḳ nişān*

(2872) *Meşnevī*

*Sikke-yi şāhān hemī gerded diger*

*Sikke-yi Aḥmed bibīn tā müsteḳar*

Dīnār ve dirhemüñ yūzi (40) anlaruñ nāmından ya'ni enbiyā-yı 'azāmuñ ismlerinden kıyāmete dek bu Ḥaḳdan nişān virür şāhlaruñ sikkesi bir dürlü daḫı olur ammā Ḥazret-i (41) Aḥmedüñ sikkesini gör müsteḳara dek *şāndan* murād enbiyā-yı 'azāmdur *dīnār u direm*den murād maḍrüb ve meskūk olan sīm ü zer olsa da [P134a] (1) cāyızdır ki pādşāhān seleftür dirhem ü dīnāruñ bir yüzine kendü nāmıların ḍarb idüp ve bir yüzine daḫı *lāilāhe illallāh Muḥammedu 'r-resūlullāh*<sup>1249</sup> ḍarb eylemişlerdür (2) nitekim Sultān 'Alā'eddīnūñ sikkesi bu günedür ve bu faḳīr Sultān 'Alā'eddīnūñ bu üslüb üzre birkaç altunun ve aḳçesin görmek vāḳi' (3) oldu ammā direm ü dīnārdan murād mücerred sīm ü zerden düzilen tılsımāt olsa ba'zı su'āl ve cevābdan berī olup direm ü dīnāruñ rüyında (4) enbiyānuñ nāmı yokdur dimeden ḫalāş olurdu ekşer enbiyānuñ nāmını sīm ü zerden sāḫte olan tılsımlar üzre ḳazdurup yaz- (5) dururlar bāḫuşuş ki *lāilāhe illallāh Muḥammedu 'r-resūlullāh* kelimesi direm ü dīnārdan düzilen tılsımlar üzre ḳatı çok görülmüşdür pes Ḥazret-i (6) Aḥmedüñ nām-ı şerīfi çünkim el'ān rüy-ı direm ü dīnār üzre [H339a] bāḳidür cemī'-i enbiyānuñ daḫı nāmı anuñ zımnında bāḳī olmuşdur nitekim cild-i evvelde (7) *ḫargūş* ḫikāyesinde bu maḫalle münāsib buyurmışlardur

*Beyt*

*Nām-ı Aḥmed nām-ı cümle-y enbiyāst*

*Çünki şad āyed neved derpiş-i mās*<sup>1250</sup>

Cemī'-i enbiyānuñ (8) nāmı anuñ ism-i şerīfinüñ zımnında mezkūr ve mevcūd olması bu beytūñ şerḫinde mürür ḳılmışdır pes ḫülāşa-yı kelām ve netīce-yi merām oldur ki (9) enbiyā-yı 'azāmuñ sīm ü zer üzre olan nāmılarından kıyāmete dek bu zıkr olınan ḫaḳīḳatden nişān virür ki anlaruñ nāmılarınuñ sābit (10) olması ḫaḳ ve şādıḳ olduklarına şehādet eyler pādşāhlaruñ sikkeleri ve ḫuḫbeleri müteḡayyir ve mütebeddil olur ammā Aḥmed 'aleyhisselām (11) ḫazretlerinüñ sikkesini ve ḫuḫbesini kıyāmete dek dāyim gör *müsteḳar*dan murād bunda kıyāmetdür ve ol ḫazretüñ ḫuḫbe

<sup>1249</sup> “Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun elçisidir.”

<sup>1250</sup> “Nām-ı Ahmed, enbiya cümlesinin nāmıdır; mademki yüz geldi, doksan dahi önümüzdedir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 1, s. 351.

ve sikkessinüñ devāmı cemî'î-enbiyānuñ (12) nāmlarınun dāyim olmasını müstelzem olmışdur

**(2873) Meşnevi**

***Berruḥ-ı nuḳre veyā rüy-ı zerî***

***Vānümā bersikke nām-ı münkirî***

Bir nuḳrenün yüzinde veyā bir zerün (13) yüzinde sikke üzre bir münkirün nāmını göster ya'ni sīm ü zerün yüzinde enbiyāya münkir olan kimselerden [M244b] birinün aşlā nāmı yazılmamışdur eger su'al (14) olunursa ki kāfir pādşāhlarınun nuḳre ve zer üzre şuratları çarb olunur eṭrāfına nāmları naḳş olınmışdur ve el'ān İslāmiyye- (15) de anlarun nāmıyla menḳuş nuḳre ve zerün nihāyeti yokdur pes sikke üzre bir münkirün nāmını girü göster dimek niçe şaḥiḥ olur cevāb oldur ki (16) evvelā keferē şāhlarınun nuḳre ve dīnār üzre nāmları bākī degüldür mütebeddil ve müteḡayyir olmadan ḥālī degüldür pes her müteḡayyir olan 'adem ḥükmindeür (17) ve şāniyen cevāb oldur ki enbiyānuñ münkiri olmaḳ veyāḥud Ḥāzret-i Muştafānuñ 'aleyhisselām münkiri olmaḳ nāmıyla aşlā bir sīm ü zer maḍrub ve (18) menḳuş olmamışdur pes lāzım gelse enbiyāya ve Ḥāzret-i Muḥammed Muştafāya 'aleyhisselām münkir olan kimsenün münkirlik nāmıyla ismi aşlā bir dirhem ü (19) dīnārda yokdur ve lāzım gelse bulunmaḳ ihtimāli daḥı yokdur pes müdde'ī sābit olur ve dirhem ü dīnār üzre olan keferenün nāmları bu da'vāyı (20) nāḳış olmaz ve fesh daḥı kılmaz

**(2874) Meşnevi**

***Ḥod megîr in mu'ciz-i çün āftāb***

***Şad zebān bîn nām-ı ü Ümmü'l-kitāb***

Bu beytde iki vech üzre ma'nā (21) şaḥiḥ olur evvelā ma'nā böyle dimek olur ki bu zıkr olınan ḥālātı sen ḥod tutma şad zebān āftāb gibi bu mu'cizi gör ki anuñ nāmı Ümmü'l- (22) kitābdur ve şāniyen ma'nā oldur ki āftāb gibi olan [H339b] bu mu'cizi ḥod sen tutma ki murād andan Ḥāzret-i Muḥammed Muştafānuñ nām-ı şerīfinün ezānlarda (23) ve kāmētlerde ve nuḳre ve zerlerde hemişe mezkūr olması ve āftāb gibi meşhūr olmasıdır sen bunu mu'cize farz itme şad zebānı gör ki anuñ nāmı (24) Ümmü'l-kitābdur ve şad zebāndan murād Ḥāzret-i Qur'āndur ki anuñ nām-ı şerīfi Ümmü'l-kitābdur ve Ḥāzret-i Qur'āna anuñçün Ümmü'l-kitāb didiler ki cemî'î-kütüb-i (25) şer'iyenün ve şuhuf-ı mer'iyenün aşıdır belki cemî'î-kütüb-i menzile daḥı levḥ-i maḥfūzda aşl vāḳi' olmuşdur ve şad zebān olması (26) her ehl-i mezhebün lisānı üzre bunda āyet-i kerīme olduḡı i'tibārladur egerçi lügāt ḥasebiyle 'Arab lisānı

dinilür velâkin milel-i muhtelif ve fark-ı mütenevvi‘anuñ (27) elsinesini câmi‘ olmuş bir kitâb-ı kerîmdür meşelâ cemî‘-i meşâyiḥ-i şüfiyyenüñ murâdına ve lisânına göre bu Kitâb-ı Mübînde kelimât u âyât vardır ve hükemânuñ lisânına göre (28) daḥı ve ‘ulemâ ve ‘urefânuñ lisânlarına göre daḥı bu kitâb-ı meknûnda âyât-ı kerîme ve nuşûş-ı şerîfe şâbit olmuştur meşelâ ehl-i cebr Qur’ân-ı ‘azîmü’ş-şâmi kendü lisânları (29) üzere tefsîr itmişlerdür ve kâdere müte‘allik olan âyâtı te’vîl kılmışlardır ve ehl-i kader daḥı Hazret-i Qur’ânı kendü lisânları üzere tefsîr idüp cebre müte‘allik (30) olan âyâtı kendü mezheblerine muvâfık te’vîl itmişlerdür ve ehl-i itizâl daḥı kendü lisânları üzere tefsîr itmişlerdür ve ehl-i sünnet daḥı kendü lisânları (31) üzere tefsîr itmişlerdür ve fuḫahâ-yı İslâmiyye daḥı kendü lisânları üzere tefsîr itmişlerdür ve kıs ‘alâhâzâ sāyirü’l-milel vennihel ve bunlaruñ mezhebine (32) ve ıstılâhına lisân ta’bîr olunur meşelâ bir kimse lügât-i ‘Arabîyyeyi kemâliyle bilse ehl-i tefsîrüñ ıstılâhını ve lisânını bilemez meger ki niçe zamân anlardan anı ta’allüm eyleye (33) ve kezâlik lügât-i ‘Arabîyyeye ‘âlim olan fuḫahânuñ daḥı lisânını bilmez ve ıstılâhlarına âgâh olmaz ve kezâlik ehl-i kelâmuñ daḥı lisânını bilmez ve ıstılâhlarına (34) âgâh olmaz ḥâlbuki bu cümle tavâ-yif-i muhtelif lügât-ı ‘Arabîyye üzere yazmışlardır pes bu muḫaddime ma’lûmuñ oldıysa Hazret-i Qur’âna şad zebân ta’bîri yirinde olur (35) egerçi biḥasebi’l-lügât lisân-ı ‘Arabî üzere ise de eger lisân-ı vâḥid üzere olaydı lügât-ı ‘Arabîyyeyi bilen ‘Arablar bu milel-i muhtelifenüñ [M245a] yazdıklarını ve söylediklerini (36) bilmege kâdir olurlardı ma’ahazâ kâdir degüllerdür meger ki anı ehlinden ta’allüm eyleyeler pes bu beytten ḥülâşa-yı kelâm ve netîce-yi merâm böyle dimek olur ki ey (37) felsefîmeşreb sen bu âftâb gibi rüşen ü zâhir olan mu’cizeyi ḥod mu’cize tütma ol şad lisân [H340a] şâhibini gör ki anuñ nâmı Ümmü’l-kitâbdur ol kitâb-ı (38) kerîm bir mu’ciz-i ‘azîmdür ki eger ins ü cinn bir yire cem‘ olsalar ve anuñ mişlini getürmege sa’y u icthâd kılsalar anuñ mişlini getürmege kâdir olmayaldı nite- (39) kim bu âyet-i taḥaddî bu ma’nâya delâlet ider *kâle te‘âlâ kul le’ini’c-teme’ati’l-insu velcinnu ‘alâen ye’tü bimışli hâzâ’l-Qur’âni lâye’tüne bimışliḥi velev kâne ba’duhum* (40) *liba’ḍin zahîrâ*<sup>251</sup> belki aḫşer-i süverden bir sürenüñ ityânına daḥı kâdir olamayaldı nitelim bu âyet-i kerîme ile Haḫ Te‘âlâ Hazretleri taḥaddî buyurdu *kul* (41) *in kuntum fi raybin mimmâ nezzelnâ ‘alâ’abdinâ fe’tü*

<sup>1251</sup> “De ki yemin ederim, eğer insanlar ve cinler bu Kur’ân’ın benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirlerine yardım da etseler yine onun benzerini getiremezler.” (İsra 17/88)

*bisüretin minmişlihi ved'ü şuhedâ'ekum in kuntum şadıkîn*<sup>1252</sup> eger Hâzret-i Qur'an mu'cize olmayaydı ol 'aşrda [P134b] (1) olan 'Arab-ı 'Urbānuñ bülegā ve fuşahāsı ki feşāhatde māhir ve fenn-i belāgatde mānend-i sāhir idiler Hâzret-i Qur'ānuñ bir āyetine nazīre diyüp getürmege kâdir (2) olurlardı hālbuki aķşer-i süverden birine nazīre diyüp getürmege kâdir olmadılar

**(2875) Meşnevi**

*Zehre ni kesrā ki yek ħarfı ezān*

*Yā būdüzded yā fezāyed derbeyān*

(3) Kimsenüñ zehresi yoķdur ki andan bir ħarfı yā uğurlaya veyāħud beyānda ziyāde eyleye ba'zı nüshada *yā buduzded* yirine *yā kuned gum* vāķi' olmuşdur bu taķdīr (4) üzre ma'nā bir kimsenüñ zehresi yoķdur ki ol Qur'āndan yā bir ħarfı beyān eylemede eksük eyleye veyāħud ziyāde eyleye ya'ni Hâzret-i Qur'an-ı 'azīmü'ş-şānuñ (5) niçe vücūhla i'cāzı kıatı çoķdur [cümle] i'cāzından biri daħı budur ki aşlā bir aħad kâdir degüldür ki ol Qur'āndan beyān ve ta'bīr eylemek vaķtinde anuñ yā bir ħarfını (6) nāķış eyleye veyāħud aña bir ħarf daħı ziyāde eyleyüp kendü murādı üzre aña göre ma'nā söyleye anuñçün ki Allāh tebāreke ve te'ālā bu kitāb-ı kerīm ve zıkr-i (7) ħakīmüñ ħāfızıdır *kemā kāle te'ālā innā naħnu nezzelna'z-zıkra ve innā lehu leħāfızūn*<sup>1253</sup> *ve lev teķavvele 'aleynā ba'za'l-eķāvīli leħaznā minhu'l-yemīn şumme leķaṭa'nā minhu'l-* (8) *vetīn*<sup>1254</sup>

**(2876) Meşnevi**

*Yār-ı gālib şev ki tā gālib şevī*

*Yār-ı maęlūbān meşev ħīn ey gavi*

**(2877) Meşnevi**

*Ĥüccet-i münkir hemīn āmed ki men*

*Ĝayr-i īn zāhir nemībīnem vaṭan*

**(2878) Meşnevi**

*Ĥiṭ nendişed* (9) *ki her cā zāhirīst*

*Ān zıħikmethā-yı pinhān muħbirīst*

<sup>1252</sup> Bakara 23'te geğen ayet şu şekildedir: *ve in kuntum fi raybin mimmā nezzelnā 'alā'abdinā fe'tū bisüretin minmişlihi ved'ü şuhedâ'ekum mindünillāhi in kuntum şadıkîn* "Eęer kulumuza parça parça indirdiğim Kur'an'dan şüphede iseniz, haydi onun ayarında bir sure getirin ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, eęer doğru iseniz bunu yapın." (Bakara 2/23)

<sup>1253</sup> "Muhakkak zikri biz indirdik ve elbette onu mutlaka biz koruyacęız." (Ĥicr 15/9)

<sup>1254</sup> Bu ayet Kur'an'da şu şekildedir: *ve lev teķavvele 'aleynā ba'za'l-eķāvīli leħaznā minhu bilyemīn şumme leķaṭa'nā minhu'l-vetīn* "Eğer bize karşı bazı sözler söylese idi mutlaka ondan sağını (sağ elini) alırdık. Sonra elbette kalp damarımı keserdik." (Ĥakka 69/44-46)

*(2879) Meşnevi*

*Fāyide-y her zāhiri hod bātınest*

*Hemçü nef' enderdevāhā kāmīnest*

Pes ey mezhebi bātıl (10) olan kimse gālibe yār ol ki tā gālib olasın ey gavī mağlūblaruñ yāri olma ki sen daħı mağlūb olursın ya'ni ey mezheb-i bātıl şāhibi gālib (11) olan ehl-i sünnet velcemā'anuñ [H340b] yāri ol tā sen daħı gāliblerden olasın ehl-i bid'atūñ ve firaq-ı dāllenūñ yāri olma ki ey gavī mağlūb olursın (12) ve zebūn qalursın zīrā bunlardan birinde ol kuvvet ü tākāt yoqdur ki ehl-i sünnet velcemā'anuñ mābeyninde mezheblerin izhār ideler velhāşıl enbiyā (13) ve evliyānuñ yāri olan zāhiren ve bātınen gālib olur ve bunlara muhālif olan felāsife mezhebine uyan zebūn u mağlūb qalır münkir-i ulūhiyyet olanuñ (14) hūcceti hemān bu geldi ki deyrin bu zāhir 'ālemden gayri vaṭan görmezem [M245b] ol cāhil hīç bunı endişe eylemez her ne yirde ki bir zāhir vardur ol zāhir (15) pinhān olan hikmetlerden bir muhbirdür her bir zāhiruñ fāyidesi hod bātındur meşelā nef' gibi devālar içre kāmındur ya'ni münkir-i ulūhiyyet olan felsefīnūñ aqvā (16) olan hūcceti hemān bu geldi ki deyrin bu 'ālem-i zāhirden gayri bir vaṭan-ı āhīr görmezem ve haqāyıq-ı ekvāna ve hāliq-ı kevn ü mekāna nazār irgürmezem mü'essir-i (17) haqīqīyi ṭabāyi'-i erba'adan gayriyi bilmezem ve mavtın u meşhed hemān bu 'ālemi görürüm dir ve hīç fikr eylemez ki her nerede bir şüret-i zāhire vardur ol şüret-i (18) zāhire nihānī olan hikmetlerden ve sırlardan ḥaber viricidür ki ol şüret-i zāhire ol pinhānī olan hikmetleruñ zuhūrından ötüri ḥalq olınmışdur (19) her bir zāhiruñ hod fāyidesi bātındur devālar içre nef'-i kāmīn olduğı gibi nitekim edviye ve 'aḳāqīrūñ vücūdlarında fevāyid ü menāfi' mestūredür (20) ve anlaruñ şuver-i zāhiresi ol menāfi' ü fevāyidden ötüri ḥalq olınmışdur kezālik her zāhir olan şey'üñ bātınında elbette bir ḥāşiyet ü menfa'at (21) vardur hīç bir şey bātıl u 'abeş ḥalq olınmamışdur pes ol şey'üñ ḥāşiyet ü menfa'ati ol şey'e nisbet ma'nā vāki' olmuşdur pes her şüret zuhūr-ı (22) ma'nā için ḥalq olmuşdur ve şüret 'āleminden mā'adā 'ālem-i ma'nā daħı sābit olur lākin münkir ü cāhil 'ālem-i ma'nāyı göremeyüp bu şüret (23) 'ālemini bīma'nā ve bātıl zu'm eyler ḥāl bu ki Ḥakīm-i Muṭlaq hīç bir şey'i 'abeş ḥalq eylememişdür nitekim süre-yi Ahqāfuñ evvelinde olan āyet-i kerīme ile bu (24) ma'nāyı işbāt idüp anuñ tefsīr ü taḥkīkine müte'allik bu beyānı baş idüp buyururlar

*Tefsîr-i İn âyet ki vü mâ hâlakna's-semâvâti velarza ve (25) mâ beynehumâ illâ bilhakkı neyâferîdemşân behr-i hemîn ki şümâ mîbîned belki behr-i ma'nâ vü hikmet-i bâkiye ki şümâ nemîbîned ânâ*

Bu sûrh-ı şerîf bu âyet-i (26) kerîmenüñ tefsîridür ki Hâk Subhâne ve Te'âlâ sûre-yi Ahkâfuñ evvelinde buyurdu ve *mâ hâlakna's-semâvâti velarza ve mâbeynehumâ illâ bilhakkı*<sup>1255</sup> ya'ni biz yirleri (27) ve gökleri [H341a] yaratmaduk dağı mâbeyninde olan mañlûkı yaratmaduk illâ Hâkka mültebis olmağla halk eyledük ya'ni muktezâ-yı hikmet ve mübteğâ-yı ma'delete mültebis (28) olduğı hâlde halk eyledük ki hiç bir şey'i 'abeş yaratmaduk nitekim **İbn Fârîz** dağı bu ma'nâya işâret idüp buyururlar

*Beyt*

*Felâ 'abeşun velhalku (29) lem yuhlaķū suden*

*Ve in lem tekun ef'āluhum bissedîdeti*<sup>1256</sup>

Nitekim sûrh-ı şerîfde bu gûne tefsîr idüp buyururlar ki tercümesi budur bir bunları ya'ni semâvâtı ve arzı (30) ve mâbeynehümâda olan eşyâyı hemân bu ma'nâdan ötüri halk eylemedük ki ey insân siz anı görürsüz belki ma'nâdan ötüri ve bâkiye olan hikmetlerden ötüri (31) halk eyledük ki siz anı görmezsüz ya'ni bu cemî'i eşyânuñ şüretleri şol ma'ânî ve hikmetler için halk olunmuş ve zühûra gelmişdür ki ey zâhirbîn olanlar (32) siz aña nazar irgürmezsüz nitekim şuver-i zâhirenüñ ma'ânî vü hikem-i bâtına için halk olunduğına bir niçe mişâli nazma getürüp şüretde kalanlara ta'lim buyururlar

(33) *(2880) Meşnevi*

*Hîç naķķāşî nigāred zeyn-i naķş*

*Bîümîd-i nef' behr-i 'ayn-ı naķş*

Meşelâ hiç bir naķķāş naķşuñ zînetini nef' ümîdinsüz naķşuñ 'aynından ötüri yazar mı (34) ya'ni hiç bir naķķāş menfa'at u fâyide ümîdinden kaç'-ı nazar naķşuñ kendi zâtından ötüri naķşuñ zînetini [M246a] yazmaz belki bir naķşı bir naķķāş naķş eylese beherhâl (35) andan bir nef' ü ma'nâ murâd eyler dimek olur *zeyn* zînet ma'nâsına olur *nûnuñ* kesriyle naķşa muzâf olur

*(2881) Meşnevi*

<sup>1255</sup> “Gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri ancak Hak ile belli bir süre için yarattık. Kâfirler ise uyarıldıkları şeyden yüz çeviriyorlar.” (Ahkaf 46/3)

<sup>1256</sup> “Hal böyle olunca varlıkta hakîkî mâbûdun o olduğunu, her âbidin yüzünün yönünün bir bakıma ona olduğunu anladınsa o zaman bu mevcûdâtta abes hiçbir şey bulunmadığı, âlem halkının boş yere yaratılmadığı anlaşılır. Her ne kadar her birinin fiilleri düzgün ve doğru değilse de beğenmeme ve ayp görme konusu olmamalıdır.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 439-440.

***Belki behr-i mihmānān u kihān***

***Ki befürce (36) vārehend ezenduhān***

Belki niçe mihmānān u kihāndan ötüri naqş u taşvîr eyler ki fūrce ile endūhlardan bunlar hālāş olalar ya'ni her naqķāş naqşları (37) taħrîr ü taşvîr ider mihmān olanlarıñ seyrinden ve şaġîr olanlarıñ temāşāsından ötüri taşvîr eyler ki anları teferrüc itmekle ğamlardan ve ğuşşalardan kırtulalar

(38) ***(2882) Meşnevi***

***Şādi-yi beçġān u yād-ı düstān***

***Düstān-ı refterā eznaqş-ı ān***

Etfālūñ şādīliginden ötüri ve dostlarıñ yādından ötüri gitmiş (39) dostları anuñ naqşından ya'ni ol naqķāş u muşavvir naqşları andan ötüri naqş u taşvîr eyler ki etfāl u şigār anı ğörüp şād (40) olalar ve dostlar *dostān-ı refteyi* ol naqşdan yād kıllalar nitekim bir kimsenüñ bir dostı olsa veyāħud andan ba'īd olsa naqķāşa anuñ (41) şüreti yazdururlar her bār ki ol dost kendü dostınuñ naqşına nazār eyledükçe anı yād eyler ve ol naqş anuñ zıkrine sebep olur pes ol [P135a] (1) naqş liħikmetin velmaşlaħatin yazılmış olur

***(2883) Meşnevi***

[H341b] ***Hîç kûzeġer kuned kûze şitāb***

***Behr-i 'ayn-ı kûze nî berbûy-ı āb***

Hîç kûzeġer kûzeye şitāb eyler mi bu hem vech- (2) dūr hîç kûzeġer şitāb u sūr'atle kûze eyler mi kûzenüñ 'aynından ötüri āb ümīdi üzre degül *bûy* bunda ümīd ma'nāsınadur ya'ni hîç bir kûzeġer āb (3) ümīdinden kaç'-ı nazār kûzenüñ kendü zātından ötüri kûzeyi düzmege sūr'at eylemez belki bardaķçı düzse anuñ içine şü kıoyup ol vāsıta ile şü (4) içilmek āsān olsun diyü düzer pes kûzenüñ vücūdı limenfa'atin velmaşlaħatin olur

***(2884) Meşnevi***

***Hîç kâseġer kuned kâse tamām***

***Behr-i 'ayn-ı kâse nî behr-i ta'ām***

(5) Mişāl-i āħir hîç kâseġer tamām ve kāmīl kâse eyler mi mücerred 'ayn-ı kâsedan ötüri ta'ām kıomaķdan ötüri olmaya belki kâseġer bir kâseyi tamām düzmez illā aña ta'ām (6) kıonilup ġıdālardan birine zarf olmadan ötüri eġer bu fāyide murād olmasa şüret-i kâse bīma'nā ve 'abeş olurdı

***(2885) Meşnevi***

***Hîç hattâtî nüvîsed hat (7) befen***

***Behr-i 'ayn-ı hat ne behr-i h'ānden***

Misāl-i āhir hîç bir kâtib fennle hat yazar mı 'ayn-ı hatdan ötürî okumakdan ötürî olmaya ya'ni hîç bir hattât (8) fennle ve şan'at-ı kitâbetle bir hattı yazmaz illâ ol hattıñ okınmasından ötürî ve ol hüsni hat yazan kâtibler ki ba'zı hurûf-ı muqatta'a yazarlar (9) anlar egerçi anı okınmakdan ötürî yazmazlar belki şan'at-ı kitâbetüñ kavâ'idini ve hüsni göstermeden ötürî veyâ tâlîbe ta'lîmden ötürî yazarlar bu dağı (10) 'ayn-ı ma'nâdan ötürî olur mücerred ol hurûf u eşkâlüñ kendü zâtından ötürî olmaz elhâşıl her şey elbette lihikmetin velmaşlahatin zühûra gelmişdür (11) mücerred kendü şüretinden ötürî halk olunmamışdur eger nazar-ı hakîkatbînle nazar eylerseñ her şey'üñ vücûdı müteselsilen niçe ma'nâlara ve (12) hikmetlere sebep olmuşdur

***(2886) Meşnevi***

***Naş-ı zâhir behr-i naş-ı gâyibest***

***V'an berâ-yı gâyib-i diğer bibest***

***(2887) Meşnevi***

***Tâ sivüm çârüm dehüm bermişümer***

***În fevâ'idrâ (13) bemikdâr-ı nazar***

Elbette naş-ı zâhir naş-ı gâyibden ötürîdür ve ol naş-ı gâyib dağı bir gayriğâyibden ötürî bağlandı [M246b] tâ üçüncü dördüncü onuncı (14) mertebeye dek 'add eyle bu fâyideleri nazaruñ miqdârı ya'ni nuqûş-ı zâhireden her bir naş bir gâyib naşdan ötürîdür ki ol naş-ı gâyib (15) ol naş-ı zâhire nisbet ma'nâ gibi vâki' olmuşdur ol naş-ı gâyib dağı bir āhir naş-ı gâyibden ötürî muqayyed ü mevcûd olmuşdur üçüncüye [dördüncüye -P] ona (16) çıkıncaya dek bu üslûb üzre bir şey'i müteselsilen idâd eyle bu fâyideleri 'aql u fikrûñ yitdügi kadar bu nev' üzre şay meşelâ bir niçe devâlar ki naş-ı (17) zâhirdür marâz-ı nefse 'ilâc u şifâdan ötürî olur ve nefsuñ marâzınuñ şifâ bulması şıhhat u [H342a] selâmet-i bedeni müstelzem olur ve şıhhat-i bedeniyye bir kâr (18) ve bir 'amel işlemege kudreti ve tākati müstelzem olur ve kâr dağı iki nev' üzredür biri dünyevî ve biri uhrevî olan kârı işlerseñ hüsni (19) şevâbı müstelzem olur ve hüsni şevâb hüsme'āba vesîle olur ve hüsme'āba vuşul u duhul ni'am-ı ebediyye ile muğtenem olmağı ve likâ-yı Hakkı müşâhede (20) kılmağı müstelzem olur hemçünin eger kâr-ı dünyâdan birine dağı meşgûl olursañ ol kâr bir āhir kârı ve ol āhir kâr dağı bir āhir murâdı ve (21) ol āhir murâd dağı bir āhir



hükmi ve ol āhir hükmi bir āhir ma'nāyı helümme cerrā müstelzem biri birini müstelzem olur kār-ı 'ālem biri birine bir mertebe mürtebit (22) ve müteselsil olmuştur ki eger bir zerreyi yirinden zāyil eyleseñ cemī'-i 'ālemün tezelzülünü ve hālelpezīr olmasını müstelzem olur nitekim **Gülşen-i Rāz** (23) şāhibi bu beytle bu ma'nāya işāret kılar

*Beyt*

*Eger yek zerrerā bergīrī ezcāy*

*Hālel yābed heme 'ālem serāpāy*<sup>1257</sup>

Çünkü cemī'-i mevcūdātuñ bemuqteżā-yı (24) 'ilm-i ezeli ve hikmet-i bāliḡa-yı İlahī biri birine te'şīr ü te'eşşür ve 'illiyet ü ma'lūliyyet tarīki üzere tertibi ve irtibātı vāki' olmuştur ve merātib-i mevcūdātta (25) her ne şey ki göresin kendü māfevķine nisbet ma'lūliyyet tutar ve kendü tahtında olana nisbet 'aliyyet tutar Hāzret-i Vācibü'l-Vücūda muntehī olıncaya (26) dek böyledür ve minküllü'l-vücūh 'aliyyet ü rübūbiyyet Hāzret-i Ulūhiyyetden ḡayriya maḡşūşe degüldür pes bu taqđır üzere eger bir zerre eger 'ālemden mün'adim olmağ (27) taqđır olınsa cemī'-i 'ālemün mün'adim [olması -P] lāzım gelür zīrā ma'lūl-ı vāhidüñ mün'adim olmasını cemī'-i 'ilel ü ma'lūlātuñ mün'adime olmasını müstelzem olur meşelā şatranc (28) oyununda muķābilinde olan kimse bir āhir şatrancbāzuñ bir beydaķını urur ol daḡı bir üstād oyuncudur ki müft yire beydağ virmeyüp anuñ (29) beydaķını urur tekrār bu daḡı anuñ esbābından birini daḡı urur ol da yine bunuñ esbābını urur hattā ortalıķda cemī'-i ālāt ve esbāb mürtefi' olur (30) bu cümle cihānda olan eşyānuñ bisāt-ı şatrancı üzere olan ālāt u esbāba biri birine ma'nā irtibātı olduḡı münāsebetle şatrancuñ bāzīlerine (31) bu ma'nāyı teşbīh idüp bu beytleri edā buyururlar

**(2888) Meşnevi**

*Hemçü bāzihā-yı şatranc ey püser*

*Fāyide-y her lu'b dertālī niger*

**(2889) Meşnevi**

*İn nihādend behr-i ān lu'b-ı nihān*

(32) **V'ān berā-yı ān u ān behr-i fūlān**

Bu zikr olınan ma'nā şatrancuñ oyunları gibidür ey oḡul her lu'buñ [H342b] fāyidesi tālisinde gör meşelā şatranc o- (33) yunlarında bu lu'b-ı zāhir ol bir nihānı olan

<sup>1257</sup> “Bir zerreyi bile yerinden oynatsan baştan başa bütün ālem bozulur gider.” Mahmūd-ı Şebüsterī, *Gülşen-i Rāz (Metni ve Şerhi)*, s. 38.

lu'bdan ötürî kōdılar ve ol lu'b-ı nihān dağı ol bir āđır olan lu'bdan ötürî ve anı dağı fülān lu'bdan (34) ötürî vaz' eylediler ya'ni eger sen bu bisāt-ı kāyinātda olan eşyānuñ biri birine [M247a] mürtebiť ü müteselsil olmasını bilmek isterseñ bisāt-ı şaıranca (35) olan ālāt u esbābuñ biri birine mürtebiť ü müteselsil olmasına kıyās eyle zīrā ey püser şaırancuñ her biri bāzīlerinüñ fāyidesine 'aķabinde olan (36) lu'bdan nazār eyle ki bir üstād muķābilinde olan üstāda bir āleti virdügi zamān da anuñ zımnında ve māba'dında bir niçe ķat oyun mülāhaza eyler on ķata dek (37) belki on beş ve yigirmi ķata dek oyun mülāhaza eyler meşelā şaırancbāz olanlar bir oyunu bir āđır nihān olan oyun için ķomışlardur ve anı dağı bir āđır- (38) den ötürî yigirmi ve yigirmi beş ķata çıkıncaya dek bu sözleri şaıranc lu'bında māđır olan kimseler bilürler vesselām

*(2890) Meşnevi*

*Hemçünñ dīde cehān ender- (39) cihāt*

*Derpey-i hem tā resī derbürd ü māt*

Buncılayın dīdeñi cihāt içre şıırat biri birinüñ ardınca tā ki bürd ü māt irişesin ya'ni bu şaıranc (40) oyununda nazaruñı evvelki oyundan bir āđır oyuna şııradup bürd ü māt dek içerüden içerüye niçe nihāñi oyunlar mülāhaza eyledüğüñ gibi dīdeñi ve 'aķl-ı (41) pesendideñi dağı bu şeş cihāt içre cemī'-i cevābına sür ve ilerü geçür lāyenķatī' biri biri ardınca tā bürd ü māt yitişesin ki nihāyet kārdu**r** *bürd* [P135b] (1) yeñmege ve ğālib olmağa ve *māt* yeñilmege ve mağlüb olmağa dirler burada bürd murāda zafer bulmadan ve māt andan mağrüm ķalmandan 'ibāret olur ya'ni şaıranc (2) oyununda nazaruñı ilerüye ķat ķat sürdüğüñ gibi bu şeş cihāt içre olan eşyāya nazaruñı dağı ķat ķat sür tā her kārūñ netīcesine (3) ve ĥātimesine iresin ve murāda fāyiz olmak ve andan mağrüm ķalmaq mertebesini göresin tā saña ĥaķīkat-i ĥāl ve netīce-yi a'māl keşf ola ve cānuñ (4) murāda zafer bulmağa vesīle olan kār her ne ise aña iştiğāl kıla

*(2891) Meşnevi*

*Evvel ezbehr-i düvüm bāşed çünān*

*Ki şuden berpāyehā-yı nerdübān*

*(2892) Meşnevi*

*V'ān düvüm behr-i sivüm (5) midān tamām*

*Tā resī tu pāye pāye tābebām*

Ol ikinciden ötürî olur ancılayın ki nerdübānuñ pāyeleri üzre gitmek ve ol ikinciye tamām o (6) üçünciden ötürî bil tā ki sen pāye pāye tama dek irişesin ya'ni kār-ı

evvel kār-ı şānī için halk olunmuşdur ancılayın ki nerdübānuñ [H343a] kademelerine (7) gitmeklikde evvel kademede ikinci kademeden ötüri vaż' olunmuşdur ve evvelki ikinci üçüncü kardan ötüridür bunu tamām bu üslub üzre bil hattā mertebe (8) mertebe tedricle bām-ı maqşūda dek vāşıl olasın ve haqīkat-i kāra zafer bulasın

**(2893) Meşnevi**

**Şehvet-i horden zibehr-i ān menī**

**Ān menī ezbehr-i nesl ü rüşenī**

**(9) (2894) Meşnevi**

**Kündbīniş mīnebīned ğayri in**

**'Akl-ı ü bīseyr çün nebt-i zemīn**

Ṭa'ām yimenüñ lezzet ü arzūsı ol menīden ötüridür ol menī dağı (10) neslden ve rüşenlikden ötüridür līkin *kündbīniş* bundan ğayriyi görmez zīrā anuñ 'aqlı zemīnüñ nebtı gibi seyrşüzdür ya'ni kār ol kār-ı düvüm için (11) olduğına mişāl anuñ gibi olur ki meselā ṭa'ām yimenüñ şehveti nuṭfeden ötüri olur hattā bir kimse iştihā ile yiyüp içmeden menī hāşıl olup (12) mücāma'ata kudret bulur ve ol menī dağı neslden ötüri ve ebeveynüñ dil ü cānı ol neslden rüşen olmadan ötüri olur yāhud 'ālem (13) rüşen olmadan ötüri olur zīrā 'ālem ādemle münevver olur ve rüşenlik bulur ādem 'ālemüñ rüşen dīdesi gibidür eger evlād-ı ādem olmayaydı [M247b] bu 'ālem bir gözsüz ve rüşsüz (14) bir bīçeşm ü bīcān kalıb gibi olurdu çünkim insān 'ālemüñ rüşenliğine ve intizāmına sebep oldıysa insānuñ vücūdına dağı sebep menī ve menīnüñ vücūdına (15) dağı sebep iştihāyla yiyüp içmek oldı velīkin kütah nazar ve kelīlü'l-başar olan kimseler bu yimeden ve içmeden ve mücāma'at idüp hayvāniyyet şıfatıya hoş geçmeden (16) ğayrisını görmez ve bu yimenüñ ve içmenüñ netīcesi nedür ve bu cimā'dan maqşūd nedür bunlaruñ haqīkatine nazar ırgürmez belki bu *kündbīniş* olan kütāh nazaruñ 'aqlı zemīnüñ (17) nebātı gibi bir maqāmda karar kırup seyrşüz kalmışdur ve ilerüye gitmeden ve terakkī itmeden maḥrūm olmuşdur lāzım gelse ancak kendü nefsinüñ hazzına müte'allik olan (18) kārı bilür ve nuñ māverāsından ğāfil olur

**(2895) Meşnevi**

**Nebtrā çı h'ānde çı nāh'ānde**

**Hest pāy-ı ü begil dermānde**

Nebāt-ı zemīn için okınmak ne okınmamak ne (19) anuñ ayağı gilde kalmışdur ya'ni zemīnde biten nebāt için anı bir āḥir mertebeye da'vet eylemek veyā da'vet

eylememek m̄abeyninde fark (20) yokdur inzār ile ‘adem-i inzār aña nisbet m̄üsāvīdūr zīrā anuñ ayağı āb u gilde kalmışdur seyr ü harekete mecālī yokdur kezālīk ba‘zı kimseleruñ ‘aklı (21) zemīnde olan giyāh gibi mertebeyi āb u gilde karar kılmışdur andan a‘lā mertebeye eger da‘vet olınsun [H343b] eger olınmasun ve eger inzār kılınsun ve eger kılınmasun (22) ĩmān-ı kāmīl mertebesine gelmez ve küfr ü ma‘şīyyet mertebesinden tecāvüz idüp ĩkān u ‘ırfān mertebesine terakkī kılmaz *kemā kāle te‘ālā sevā’un ‘aleyhim e’nzertehum* (23) *em lem tunzirhum lāyu’minūn*<sup>1258</sup>

**(2896) Meşnevī**

***Ger sereş cünbed beseyr-i bād rev***

***Tu beser cünbāniyeş girre meşev***

**(2897) Meşnevī**

***Ān sereş gūyed semī’nā ey şabā***

***Pāy-ı ü gūyed ‘aşaynā ħallīnā***

(24) Eger ol nebt-i zemīnūñ seyr-i bād ile başı hareket eyleser yüri sen anuñ baş depretmesine mağrūr olma zīrā anuñ ol başı ey şabā biz işitdük dir (25) anuñ ayağı biz ‘ışyān eyledük bizi terk eyle dir ya‘ni eger zemīnūñ nebātınuñ başı bāduñ taħrīkiyle ve seyriyle cünbiş ü hareket eyleser yüri sen (26) anuñ bād-ı şabāya māyil olmasına ve aña başıyla itā‘at kılmasına mağrūr olma zīrā egerçi anuñ ol başı ey şabā biz senūñ sözüñ işitdük ve kabūl (27) itdük dir velīkin anuñ ayağı lisān-ı ħalle biz saña ‘ışyān itdük bizi kendü yirimüzde ve ħālimüzde ko dir zīrā mādāmki kendü mertebesinden güzer itmeye (28) ve bād-ı şabānuñ murādı üzre istediği yire gitmeye anuñ mücerred baş şalup şabā cānibine seriyle meyl kılmasına itibār olmaz kezālīk şol zemīn-i bedende pāy-ı (29) ‘aklı āb u gil kaydına muqayyed olup ekl ü şurba esīr olan kimseler daħı mürşid ü mu‘allim lisānından hevā-yı Rabbānī ve nefes-i Raħmānī vezān olsa ve bunlaruñ (30) vücūdı üzre güzer kılsa bunlar daħı ol nefes ü kelāmuñ taħrīki vāsıtasıyla başların şalarlar ve anuñ cānibine meyl ü teveccüh kılırlar velīkin sen (31) yüri bu t̄āyifenūñ baş şalmasına ve zāhiren meyl ü teveccüh kılmasına mağrūr u firīfte olma zīrā egerçi bunlaruñ başı biħasebi’z-zāhir ***semī’nā ve ata’nā*** dir (32) līkin pāyları lisān-ı ħalle biz saña ‘ışyān u muħālefet eyledük bizi kendü ħālimüz üzre terk eyle dir ve bunlaruñ pāy-ı ‘aklınuñ böyle dimesine (33) delīl oldur ki aşlā [M248a] kendü karar eylediği āb u gil mertebesinden tecāvüz itmez pes başlarıyla ve lisānlarıyla ***semī’nā ve ata’nā*** dimelerine itibār olmaz (34) niteki Hağ Tebareke ve

<sup>1258</sup> “Onları uyarsan da uyarmasan da onlara göre birdir, inanmazlar.” (Yasin 36/10)

Te‘ālā Benī İsrāyile *huzū mā āteynākum bi kuvvetin vesma‘ū*<sup>259</sup> diyü emr buyurdukdā *semi‘nā ve ‘aşaynā*<sup>260</sup> didiler ve küfrleri sebebiyle şarāb-ı (35) muḥabbet-i gūsāle kılblerine içirilüp anuñla mest olup aña i‘tibār eylemeden tecāvüz kılmadılar

*(2898) Meşnevi*

*Çün nedāned seyr mīrāned çü ‘ām*

*Bertevekkül mīnihed* (36) *çün kūr gām*

*(2899) Meşnevi*

*Bertevekkül tā çī āyed derneberd*

*Çün tevekkül kerdēn-i aşḥāb-ı nerd*

Ol kündbīniş çünkim seyr bilmez ‘avām gibi sürer kör gibi tevekkül üzre adım (37) kor neberd ü cengde tevekkül üzre olmağdan ne gelür aşḥāb-ı nerdüñ tevekkül itmesi [M344a] gibi ya‘ni ol kütēh nazār ve za‘ifü’l-‘aql ve kelīlü’l-başār olan kimse (38) çünkim tarīk-i müstaḳīm üzre seyr ilallāhı bilmez belki ‘āmiyāne ṭab‘ı ḥazz eyledüğü ve ‘aql-ı kāşırı fehm kılduğı şeyler cānibine sürer tarīk-i Ḥaḳka körler (39) gibi tevekkül üzre lā ‘alābaşīretin adım kor eger rāh-ı mevār bulunursa birkaç adım ‘alel‘umyān gider ve eger yolında çāh u meḡāk olursa anı göremeyüp (40) aña düşer ve niçe müddet anda maḥbūs olup kalur veyāḥud kırtılır yine çok geçmeyüp bir āḥir vartaya daḫı mübtelā olur pes a‘māya lāzım olan (41) budur ki bir başīr olan delīle ta‘alluḳ eyleyüp yola anuñ vāsıtasıyla gide kezālik kütāh nazār olan kalīlü’l-ma‘rifete ve za‘ifü’l-‘aqla daḫı vācib [P136a] (1) olan oldur ki bir delīl ve şāḥib-i başīret mürşide iktidā kıla ve kendü re‘y ü ‘aqlı üzre i‘timād ve tevekkül itmeyüp anuñ emrine tābi‘ ola zīrā nefisle (2) mücāhede vaḳtinde bir kütēh nazār kendü ‘aql u fikri üzre mütevekkil ve aña i‘timād eyleyüp kār kılsa aşḥāb-ı nerdüñ kendü bilgilerine ve zarlarına tevekkül ü i‘timād (3) eylemek gibi olur pes neberd ü mücāhede vaḳtinde insān kendü ‘aql u fikrine tevekkül ü i‘timād eylemek üzre ne gelür ve ne menfa‘at ḥāşıl olur ceng (4) ü mücāhede vaḳtinde kendü ‘aql u re‘yine tevekkül eylemek aşḥāb-ı nerdüñ kendü ‘aqları ve re‘yleri üzre tevekkül eylemeleri gibi olur nitekim ṭavlā oynayan (5) kimseler ellerinde olan ḳur‘aları atalar ol ḳur‘anuñ ḥükmüne göre oyun oynarlar gāḥ olur ki atdukları zaruñ ḥükmi kendü bilgilerine ve muḳtezālarına muḥālif (6) gelür her ne mertebe ol lu‘bda üstād ve māhir olsa müfid olmayup ‘āḳibet maḡlūb u māt olur pes nefisle mücāhede eyleme vaḳtinde bir kütēh bīnişüñ ve endek

<sup>1259</sup> “Verdiğimiz kitabı kuvvetle tutun ve dinleyin.” (Bakara 2/93)

<sup>1260</sup> “Duyduk ve isyan ettik.” (Bakara 2/93)

(7) dānişüñ ‘aql u fikri üzre i’timād ve tevekkül eylemesi aşlā müfid olmaz meger ki emr-i kazāda anuñ ol ‘āmiyāne ve ‘amāyāne olan kārı rāst u dürüst (8) olmuş ola ve bahtı aña yārīlük kırup anuñ işi ve bīnişi yirinde ola ve işābet kıla bu kūteh ‘alel’umyān olan kār az rāst geldügiçün ehl-i Hāḡ (9) olanlar buña i’tibār ve iltifāt itmemişlerdür ve kündbīniş ve kūteh dāniş olan kördillere elbette bir mürşid ve hādī lāzımdur ki ol aña temessük ve iktidā (10) kıla diyü tenbīhler ve te’kīdler itmışlerdür ve kendü ‘aql u re’yine tevekkül ve i’timād eylemenüñ huşuşında çok sözler söylemişlerdür

[H344b] (2900) *Meşnevi*

*V’ān nazarhāyī ki ū efsürde (11) nīst*

*Cüz revende cüz derende-y perde nīst*

(2901) *Meşnevi*

*Ān çı derdeh sāl h’āhed āmeden*

*Īn zamān bīned beçeşm-i h’iştēn*

Ve ol bir nev’ nazarlar ki [M248b] ol efsürde (12) degüldür ol nazarlar gidicidür ve perde yırtıcıdur ġayri degüldür ol nesne ki on yılda gelmek ister ol nazar bu zamān anı kendü göziyle görür ya’ni ol nazarlar ki o nazar- (13) lar nefsinde mūncemid degüllerdür anlar ‘ālem-i ma’nāya gidici ve estār u hūcūbi hark idicilikden ġayri degüllerdür ol nazarların hāşiyet ü şānı budur ki başar-ı (14) başiret ve nūr-ı yakīn ü ma’rifetle müşāhede ve mu’āyeneye māni’ olan perdeleri dest-i ‘aqla def’ ü ref’ eyledükden şoñra ol sırr u ma’nā ki on yılda (15) gelecekdür belki yigirmi otuz yıldan dañı şoñra olacaqdur bu zamānda ol nazar şāhibi kendünün çeşm-i hāḡıkatbīniyle anı görür ve her nice olacağ ise nūr-ı firāsetle (16) anı bilür elhāşıl aña umūr-ı ġaybiyye ve ahvāl-i ātiyye mahfī ve pūşide olmaz pes bu ġüne nazar şāhibi her ne yire ayak ḡosa ‘alel’umyān ayak ḡomaz belki her ne (17) eylerse ‘alābaşiretin eyler ve her ne söylerse tahḡīḡ ü yakīn üzre söyler bu ġüne kimse kendü ‘ilmine ve fehm ü ‘aqlına tevekkül ü i’timād eylese ve ġayrilara iktidā (18) kılmayup tarīḡ-i Hāḡka binefsihi sālīk olsa lāyīḡ ve her vechle müstahāḡdur ki bunların ‘ilmi Allāhdan gelmiş ve ‘aql u fehmleri nūr-ı hidāyetle mūnevver ü mūkahḡal olmuşdur (19) bunların nazarı ve ‘aqlı hāḡā itmez ve Hāḡ Te’ālānuñ murādına ve rızāsına muḡālif olan semte gitmez

(2902) *Meşnevi*

*Hemçünin herkes beendāze-y nazar*

*ġayb u müstaḡbel bibīned ḡayr u (20) şer*

Elhâşıl buncılayın herkes nazarınıñ hadd u endâzesiyle ğayb u müstaķbeli ve ğayr u şerri görür ya'ni bu zıkr olınan gibi herkes kendü nazarı miķdârı (21) ğaybı ve gelecek kârı ve hâli ve ğayr u şerri görür elhâşıl nazarında za'af var ise gördüğünü şekk ü gümândan hâlî göremez vehm ü hayâlün dağdağa (22) ve teşvîşinden kurtulup haķîkat-i hâlî kemâ yenbağî müşâhede kılamaz ammâ nazarı kavî olan ve envâr-ı İlähiyye ile şafâ bulan şekk ü şübheden berî olup (23) gördüğünü haķîkat üzre görür  
*(2903) Meşnevi*

***Çünkü sedd-i pîş ü [sedd-i -P] pes nemând***

***Şud güzâre çeşm ü levh-i ğayb h'ând***

Çünkü öñünde olan sedd ve ardında olan sedd (24) kalmadı anuñ çeşm-i cânı güzâre oldı ve levh-i ğaybı okudı ya'ni çünkü bir kimsenüñ öñünde olan seddi ya'ni Hudâ-yı Te'âlâya vâşıl olıncaya dek ne kadar perde (25) ve mevânî' var ise zâyil olsa ve ardında olan sedd daħı kalmasa ki murâd andan mebd'e'-i vücüddan kendünüñ vücüdına gelinceye dek vâķi' olan perdelerdür (26) hulâşa-yı kelâm ibtidâ-yı vücüddan insânuñ neşâ'-ı 'unşuriyyede olan vücüdına gelinceye dek mâzîde ne kadar nürânî ve zulmânî hicâblar [H345a] vâķi' oldıysa (27) gidüp kalmasa ve kezâlik şol hâlde ger ne şıfatla mevcüd ise ol hâlden müstaķbelde olacaķ Hâzret-i Haķķa vâşıl olıncaya dek ne kadar hicâb u astâr var (28) ise ol daħı mahv u zâyil olsa ol kimsenüñ çeşm-i cânı nâfiz olur pes ğayba müte'allıķ olan levhi okur ve anda şâbit olan każâ ve kaderüñ (29) esrârına vukûf u şu'ur bulur

*(2904) Meşnevi*

***Çün nazar pes kerd tâ bedv-i vücüd***

***Mâcerâ v'âğâz hestî rû nümüd***

*(2905) Meşnevi*

***Baħş-i emlâk-i zemîn bâKibriyâ***

***Derhalîfe kerd-i bâbâ-yı mâ***

(30) Çünkü nazarı ardına eyleye vücüdüñ ibtidâsına dek mâcerâ ve ibtidâ-yı hestî aña yüz gösterür zemîn meleklerinüñ Hâzret-i Kibriyâyıla baħşî bizüm bâbâmuzı halîfe itmek (31) huşuşında ya'ni bir kimsenüñ öñünden ve ardından hicâb-ı nürânî ve zulmânî bertaraf ola çünkü nazarını ol kimse ardına eyleye tâ ibtidâ-yı vücüda varıncaya (32) dek ne cereyân eylediye ve ne vâķi' oldıysa nakîr ü kıtmîr [M249a] aña yüz gösterür ve rûhânî ve cismânî olan vücüdlaruñ âğâzı daħı aña rünümâ olur (33) hattâ kendünüñ a'yân-ı şâbite 'âleminden 'âlem-i ervâha geldüğünü ve 'âlem-i

ervāhdan ‘ālem-i eleste ve ‘ālem-i mişāle tenezzül kılduğını ve ‘ālem-i mişālden dağı eflāk (34) u ‘anāşır ve mevālīd-i şülüşe mertebelerini tavran ba‘de tavrin kaţ idüp rahm-ı mādere geldüğini ve andan dağı tevellüd eyleyüp meretebe-yi insāniyye vāşıl olduğını (35) tā kendü ‘ārif ve bīnā olduğı maķāma gelinceye dek cümlesini müşāhede kıılır ve ibtidā-yı vüçüd-ı cismāniyyeyi dağı henüz dağı ebulbeşer Hāzretlerinüñ vüçüdü (36) mađlūk olmadın ve cesed-i şerīfleri zühür kıılmadın ne havādiş zühür eylediye anı dağı bilür ve müşāhede kıılır nitekim dağı Hāzret-i Ādem ‘aleyhisselāmuñ (37) cesed-i şerīfleri mađlūk olmazdan evvel Allāh Te‘ālā zemīnüñ melekleriyle müşāvere tarīķi üzre zemīnde ĥalīfe kıılmasını ve anı bergüzīde ve mescüd eylesini bunlara (38) ‘arz eyledi ve bunlara *innī cā’ilun filarzi ĥalīfeten*<sup>1261</sup> diyü söyledi bunlar ol bizüm bābāmızı Hāķ Te‘ālā Hāzretleri ĥalīfe eylemeklik ĥuşuşında ol ‘azamet ü kibriyā şāhibiyle (39) bağş eyleyüp *etec’alu fīhā menyufsidu ve yesfiku’d-dimā’e ve nağnu nusebbiğu biĥamdike ve nuķaddisu leke*<sup>1262</sup> didiler pes bir kimse ĥücubātla maĥcüb ve pīş ü pesi ma‘nevī olan (40) sedlerle mesdūd olduğı ĥalde melā’ikenüñ Hāzret-i Hāķla olan bu mācerāsını ancak Kūr’ān-ı ‘azīmden okıyup bilüp aña ikrār kıılır ammā ol dem ki ibtidā-yı (41) vüçüddan kendü mertebesine dek aşlā [H345b] bir perde ĥalmasa bu kışşanuñ sırrını ve ĥaķīķatını müşāhede eyler ve melā’ike-yi süflīnüñ Ādem ‘aleyhisselām ĥaķķında [P136b] (1) olan bağşı gibi kendü ĥaķķında olan bağşlerini ve nizā’larını dağı müşāhede eyler

**(2906) Meşnevi**

**Çün nazār derpiş efkend ü bedīd**

**Ān ĥi ĥ’āhed būd tā maĥşer bidīd**

**(2907) Meşnevi**

**Pes (2) zipes mībīned ü tā aşl-ı aşl**

**Pīş mībīned ‘ayān tā rüz-ı faşl**

Çünkim nazārı önüne bıraķdı ol şāhib-i nazār gördi ol nesne ki maĥşere dek (3) zāhir olsa gerek pes ardından o kimse aşluñ aşlına varınca görür o günü rüz-ı faşla varıncaya dek ‘ayān görür ya‘ni ol şāhib-i nazār çünkim nazārını (4) ma‘ād tarafına ilķā eyleye ne ĥadar merāĥil ve menāzil var ise ve anlaruñ birbirinüñ aĥvālī ne güne olursa ĥaşr u neşr olıncaya dek ne zühūra gelürse görür (5) ve müşāhede kıılır pes o günü gördüği gibi ardından dağı aşlına varıncaya dek ya‘ni ĥaķīķatü’l-ĥaķāyık

<sup>1261</sup> “Ben, yeryüzünde muhakkak bir halife yapacağım.” (Bakara 2/30)

<sup>1262</sup> “Orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar dökecek bir mahluk mu yaratacaksın, biz hamdinle tesbih ve seni takdis edip dururken!”



mertebesine irinceye dek ne kadar merātib ü menāzil (6) var ise cümlesini müşāhede kıılır ve ol mertebelerüñ aḥkāmını ve esrārını ve ḥāşiyātını her ne ise bilür ve ‘ālim olur kezālik o günü daḥı yevm-i faşla (7) dek ‘ayān görür ve ol yevm-i faşda insānuñ efvāc-ı muḥtelife üzre ḥaşr olmasını müşāhede kıılır elḥāşıl Ḥāzret-i ‘Alī kerremallāhu vechehu *lev kuşife ’l-ğitā’u* (8) *mā ezdedtu yakīnā*<sup>263</sup> buyurdukları gibi ol ‘ārif-i kāmil daḥı bu mażmūnı edā kıılır ve filḥākīka bir mertebeye vāşıl olur ki eger ğitāyı ortalıqdan ref (9) eyleseler aḥvāl-i uḥreviyye bilkülliyye zūhūra gelse aña yakīn ziyāde olmaz zīrā anuñ gördüğünden ve müşāhede kııldığından ğayri bir āḥir kār zūhūra gelmez ki (10) ḥattā aña yakīn ziyāde eyleye

*(2908) Meşnevi*

*Herkesi endāze-yi rüşen dili*

*Ġaybrā bīned beḳadr-i şayḳalī*

*(2909) Meşnevi*

*Her ki şayḳal biş kerd ü biş did*

*Pişter āmed berū şüret (11) bidid*

Her bir kimse rüşendillük endāzesinde şayḳalı kadar ‘ālem-i ğaybı görür ve esrārına muḥtalı‘ olur her şol kimse ki ḳalbe şayḳalı ziyāde eyledi ziyāde gördi (12) aña şüret-i ğayb ziyāderekle geldi ya’ni her bir kimse ḳalbinuñ nūrānīligi ve rüşenāligi miḳdārı ‘ālem-i ğaybı ve anuñ [M249b] esrār u ḥākāyıkını şayḳalı miḳdārı görür (13) ya’ni āyine-yi ḳalbi kūdūrāt-ı cismāniyyeden vesāvis-i şeytāniyye ve keşāfet-i nefsāniyyeden elḥāşıl jengār-ı māsivādan her ne kadar muşaffā ve mücellā eylediyse (14) ‘ālem-i ğaybı ol kadar müşāhede eyler her şol kimse ki ḳalb āyinesini jengār-ı māsivādan ziyāde pāk idüp muşayḳal u mücellā eyleye ol kimse şuver-i (15) ğaybiyyeyi ziyāde görür ‘ālem-i ğaybuñ şüretleri aña ziyāderekle zāhir olur ve her şey’i kemā yenbaği bilmu‘āyene müşāhede kıılır

*(2910) Meşnevi*

[H346a] *Ger tu ğuyi k’ān şafā* (16) *fażl-ı Ḥudāst*

*Niz in tevfiḳ-i şayḳal z’ān ‘atāst*

Eger sen dirseñ ki ol şafā-yı dil fażl-ı Ḥudādur bunu bil ki şayḳal bu tevfiḳi (17) daḥı ol ‘atādandur mışra‘-ı evvel su‘āl mışra‘-ı şānī cevāb menzilesindedür ya’ni eger sen dirseñ ki ol şafā-yı dil Ḥudā-yı Te‘ālānuñ fażlındandır (18) bunu daḥı muḥākḳak bil ki ḳalbe şayḳal u cilā eylemegi tevfiḳ eylemek daḥı ol ‘atā-yı ezeli ve fażl-ı

<sup>1263</sup> “Eğer örtü keşf olınsa benim yakinim ziyade olmazdı.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 194.

İlāhīdendür ki Hâk Te'ālā bir kulumuñ kalbini māsivādan (19) pāk ve mücellā eylemek murād eylese sebep-i şaykal kıllup olan tātati ve cehd ü du'ā ve riyāzātı aña tevsīr ü tevfiķ eyler hattā ol bende tātāt u riyāzāta (20) sa'y u himmet eyler

**(2911) Meşnevi**

***Qadr-i himmet bāşed ān cehd ü du'ā***

***Leyse lilinsāni illā mā sa'ā***

Ve ol sebep şaykal-ı derūn olan cehd ü du'ā himmet miķdārı olur (21) zīrā insān için yoķdur illā sa'y eylediği şey vardur bu āyet-i kerīme sūre-yi VenNecmdedür tefsīri 'an qarīb *kuntu kenzen* sūrħında *çün nekerd ān kār-ı* (22) *muzdeş hest lā* beytinde geçdi hūlāşa-yı kelām sebep-i şaykal-ı derūn olan cehd ü du'ā insānuñ sa'y u himmeti ķadar olur sa'y u himmeti ise bendesine (23) Hūdā-yı Te'ālā fazl u 'atāsından tevfiķ ü mevhibet eyler

**(2912) Meşnevi**

***Vāhib-i himmet Hūdāvendest ü bes***

***Himmet-i şāhī nedāred hiç ħas***

Vāhib-i himmet (24) Hūdā-yı Te'ālādur ancak hiç ħas u denī pādşāhlık himmetini tıtmaz bu beyt su'āl-i muķaddere cevāb mevķi'inde vāķi' olmuşdur keenne şafā-yı dil fazl-ı Hūdā- (25) dur diyü su'āl eyleyen sāyile tevfiķ-i şaykal-ı derūn olan cehd ü du'ā ve himmet daħı ol 'atādandır diyü cevāb virdüklerinden şoñra ol sāyile vāhib-i (26) himmet hemān ol Hūdāvenddür diyü himmeti ol Hūdāvende taħşiş eylediği gibi ol sāyil-i muķaddere bu su'āl lāzım gelür ki diye çünkim Vehhāb-ı bī'illet ve mu'ī-yi (27) bīzınnet bendelerine himmet vire ve herkesi bir mertebeye ol irgüre niçün bir ħasa şāhlık himmetini 'atā eylemez anuñ feyz ü 'atāsından ħod 'illet ü zınnet (28) yoķdur cevāb buyururlar ki ne'am vāhib-i himmet ol Hūdāvenddür andan ħayri kimse degüldür ve anuñ mevhibet ü 'atāsında aşlā 'illet ü zınnet daħı yoķdur lākin hiç (29) bir ħas u denī şāhlık himmetine isti'dād tıtmaz pes Vehhāb-ı muṭlaķ şāhlık himmetini ol ħasa anuñçün 'atā itmez eger anuñ pādşāhlığa sa'y u himmet eylemege (30) isti'dād-ı ezeliyyesi olaydı ol Feyyāz-ı muṭlaķ andan şāhlık himmetini dirīğ itmezdi eger sen [H346b] dirseñ ki Hāzret-i Hūdāvendigār beşinci cildde

***Dād-ı (31) Hākrā ķābiliyyet şart nīst***

***Belki şart-ı ķābiliyyet dād-ı üst<sup>1264</sup>***

<sup>1264</sup> “Hakk’ın ihsanında kabiliyyet şart değildir. Belki kabiliyyetin şartı onun ihsanıdır.”

Buyurmuşlardır pes bu mümkün değil midür ki Feyyâz-ı mutlak bir hasa şahlık himmetine evvelâ (32) kabiliyyet vire andan sonra ol himmeti aña 'atâ eyleyüp anı şahlar mertebesine ırgüre cevâb oldur ki feyz-i İlâhî evliyânun muhakkipleri katında iki kısmdur birine (33) feyz-i aqdes ve birine feyz-i muqaddes dirler bu iki feyzün [M250a] tafşilen şerhi **Tâ'iyeye** olan şerhimüzün evâyilinde mezkûr olmuştur ammâ icmâlen şerhi (34) budur ki feyz-i aqdes zât-ı İlâhiyyeden a'yân-ı şâbiteye gelen feyze dirler ki şevâyib-i kesretten ol feyz pāk u zâhirdür feyz-i muqaddes a'yân-ı şâbite- (35) den herkesün isti'dād-ı ezeliyyesine münāsib rûhına ve cesedine gelen feyze dirler feyz-i aqdes herkese 'ilm-i ezeliye Hâk Te'âlānuñ 'ilminün muqtezāsı (36) üzre isti'dād-ı ezeli ve kabiliyyet-i lemyezeli viricidür *dād-ı Hâkrā kabiliyyet şart nîst* buyurmaları bu feyze ve 'atāya göredür ki herkese isti'dād (37) ve kabiliyyeti viren bu feyzdür pes anun bu feyz ü dādına kabiliyyet şart degüldür belki isti'dād u kabiliyyeti herkese bu feyz-i aqdes virür pes herkes (38) eger şâhdur ve eger has isti'dād-ı ezeliyyesinde her ne şey'e müsta'idd ü kabîl ise Vehhâb-ı mutlak ol kese ol kadar sa'y u himmet virür andan sonra (39) aña hidāyet idüp ol şey cānibine ırgürür **ellezî a'tā kulle şey'in halkahu summe hedā**<sup>265</sup> āyet-i kerimesi bu ma'nāya şehadet kıılır ve bu āyetün tefsiri (40) ve bu maħalle münāsib olan tahkiik ve tafşili üçüncü cildde *cevâb güften-i enbiyā 'aleyhisselām ta'n-ı İşānrā* sürhunda *ānçünān güyed Hâkīm-i Gaznevī* (41) beytinün şerhinde mürür eylemişdür anda taleb olına elhāşıl deni ve has olanların şahlık himmetini tutmağa isti'dād-ı ezeliyyeleri olaydı Vehhâb-ı mutlak [P137a] (1) anlara ol himmeti 'atâ kııldı çünkim deni ve has olanların mertebe-yi a'lā şāhibi olmağa isti'dād-ı ezeliyyeleri yokdur Feyyâz-ı mutlak daħı anlara ol himmeti virmeyüp (2) isti'dādları kadar himmet virüp sa'y u himmet eyledükleri kadar maqşudlarına ırgürür

### (2913) *Meşnevî*

#### *Nîst tahşîş-i Hudā kesrā bekār*

#### *Māni'-i tav' u murād u ihtiyār*

(3) Hudā-yı Te'ālānuñ kimseyi bir kâra tahşîşi yokdur ki ol tahşîş tav'ı ve murādi ve ihtiyārı māni' ola ammâ bundan evlā olan ma'nā *nîst* kelimesi mışra'-ı (4) şāniye maşrûf olmağdur bu taqdir üzre ma'nā Hudā-yı Te'ālānuñ kimseyi kâra tahşîş eylemesi tav' u murād ve ihtiyārı [H347a] māni' degüldür evvelki vech üzre tavzîh-i

<sup>1265</sup> Bu ayet Kur'an'da şu şekilde geçmektedir: *kāle Rabbunellezî a'tā kulle şey'in halkahu summe hedā* "Bizim Rabb'imiz her şeye hilkatini veren, sonra da yolunu gösterendir." (Taha 20/50)

(5) ma'nā oldur ki Hudā-yı Te'ālā Hazretlerinüñ bir kimseyi bir kār-ı mu'ayyene bihasebi'z-zāhir taḥṣiṣ ü taqayyüd eylemesi yokdur ki hattā ol taḥṣiṣ ol kimsenüñ (6) iṭā'atını ve ol kārđan ğayriyı murād eylemesini ve ol kārđan mā'adāyı iḥtiyār eylemesini māni' ola Hudā-yı Te'ālā aṣlā bir bendesini bir kāra ta'yīn ü taḥṣiṣ eylememişdür (7) pes ol bendenüñ her kağı kārı dilerse iḥtiyār kılmasına ve anı murād eylemesine ṭayi' olmasına bihasebi'ş-şer' vel'aql aṣlā bir māni' yokdur belki (8) herkese Haḫ Te'ālā bir iḥtiyār-ı cüz'iyye virmişdür ol kimse isti'dād-ı ezeliyyesinüñ muḫtezāsı üzre iḥtiyār-ı cüz'iyyesini her ne şey'e şarf eylese ol (9) şey'e Haḫ Te'ālā anı hidāyet eyley demek olur ve ikinci vech üzre tavzīh-i ma'nā oldur ki Hudā-yı Te'ālānuñ bir kimseyi kendü 'ilm-i ezeli'sine bir kār u maṣlaḫat için (10) taḥṣiṣ ü ta'yīn eylemesi māni'-i ṭav' ve māni'-i murād u iḥtiyār degüldür zīrā ***kul kullun ya'melu 'alāṣāketihi'***<sup>266</sup> āyet-i kerīmesinüñ feḫvāsınca herkes 'ilm-i İlāhīde olan şākile- (11) si üzre ṭayi' olur ve murād kıılır ve iḥtiyār kıılır elḫāşıl herkesüñ ḫaḫīḫati ve 'ilm-i ezeli'de olan 'ayn-ı şābitesini her ne kār için maḫşūş oldıysa anuñ (12) ğayri kārları murād eylemesine ve iḥtiyār kılmasına ve aña ṭayi' olmasına bihasebi'ş-şer' vel'aql māni' yokdur zīrā ol kimseye Haḫ Te'ālā temyīz ü iḥtiyār-ı istiṭā'at (13) virmişdür pes kendünüñ maḫşūş olduğı [M250b] kārđan ğayriyı murād eylese ve iḥtiyār kılsa bilḫuvve anuñ vücūdında ḫābiliyyet vardur velīkin ol kār- (14) ları murād eylemez ve iḥtiyār kıılmaz nitekim bu ma'nāyı tefhīm için bu beytleri beyt-i sābıḫdan istidrāk eyleyüp meşel mevḫi'inde irād idüp buyururlar

***(2914) Meşnevi***

***Lik (15) çün renci dihed bedbaḫtrā***

***Ü ğurizāned beküfrān raḫtrā***

***(2915) Meşnevi***

***Nik baḫtīrā çü Haḫ renci dihed***

***Raḫtrā nezdikter vāmi' nihed***

Likin Haḫ Te'ālā bedbaḫt olana (16) çünkim bir renc vire ol bedbaḫt raḫtını küfrāna ḫaḫar bu ma'nā *beküfrāna bā* şıla için olduğı üzredür sebebiyyet ma'nāsına olup ma'nā ol bedbaḫt küfrānla (17) raḫtını ḫaḫırur demek daḫı cāyiz olur ammā bir nıḫbaḫta Hudā-yı Te'ālā çünkim bir renc vire raḫtı ol nıḫbaḫt daḫı ziyāde ḫarībrek ḫor ya'ni Hudā-yı (18) Te'ālānuñ bir kimseyi bir kāra taḥṣiṣ eylemesi māni'-i iṭā'at ve māni'-i murād u iḥtiyār degüldür velīkin ezelde bedbaḫt u şaḫı olan kimseye Haḫ

<sup>1266</sup> “De ki: Her biri kendi uyarına göre hareket ediyor.” (İsra 17/84)

Te'ālā Hazreti (19) çünkim bir renc vire [H347b] veyāhud bir teklîf kıla ol bedbaht tav' u ihtiyār ve irādeti rahtlarını ol renc ü teklîfe şabr eylemekden firār idüp küfrānla nefsinüñ (20) müştēhāsı ve hāzrı cānibine kaçurur ve ol renc ü teklîfüñ kendüye ma'nen ni'met ü menfa'at olduğın bilmeyüp şükrüzlük ve şabrsuzluk sebebiyle nefsinüñ (21) müştēhāsına māyil olur ve ni'met-i ebediyye ve sa'ādet-i sermediyyeden mahrūm kalur pes Hāq Te'ālānuñ ol bedbahtı renc ü teklîfe taḥşış eylemesi gör ki (22) o rahtını ve esbābını murād eyledügi maḥalle kaçurmadan men' eylemedi ammā bir nīkbahta Hāq Te'ālā Hazreti çünkim bir renc vire ve bir teklîf eyleye nīk- (23) baht isti'dād-ı ezeliyyesinüñ muḳtezāsı üzre kendü tav' u irādāt ve ihtiyārı rahtlarını Hāq Te'ālānuñ rızā-yı şerīfine ve ḳurb-ı laṭīfine (24) nezdīkter iletür ve ḳarībter vaż' eyler gör ki Hudā-yı Te'ālānuñ bir kimseyi bir kāra taḥşış eylemesi anuñ tav' u murād ve ihtiyārını men' eylemez imiş nitekim nīk- (25) baht ve sa'īd olanı bir rence ve bir kār-ı müşkile taḥşış eyler ol sa'īd tav' u irādāt ve ihtiyārı metā'larını Hazret-i Hāḳḳuñ rızāsı cānibine iletür (26) ammā şaḳī ve bedbaht olanı bir rence ve bir kār-ı müşkile taḥşış eylese ol tav' u irādāt ve ihtiyārı metā'larını şükrüzlük ve şabrsuzlugıyla nefsinüñ hevāsı (27) ve müştēhāsı cānibine kaçurur pes Hudā-yı Te'ālā bir kimseyi bir kāra taḥşış eylemesi māni'-i tav' u murād ve ihtiyār olmadığı bundan ma'lūmuñ olur ve bu (28) beytlerden daḫı 'aḳluña bu ma'nāyı fehm eylemek āsān gelür nitekim buyururlar

**(2916) Meşnevi**

***Beddilān ezbīm-i cān derkärzār***

***Kerde esbāb-ı hezīmet ihtiyār***

**(29) (2917) Meşnevi**

***Pürdilān derceng hem ezbīm-i cān***

***Hāmler kerde sūy-ı şaff-ı düşmenān***

**(2918) Meşnevi**

***Rüstemānrā ters ü ḡam vāpīş bürd***

***Hem zīters ān beddil enderḥvīş mürd***

(30) Meşelā beddiller cān ḥavfindan kärzārda hezīmet esbābını ihtiyār eylemişlerdür bahādırlar hem cengde cān ḥavfindan düşmanlarıñ şaffı cānibine ḥamle eylemişler (31) Rüstemleri ters ü ḡam daḫı ileri iletirdi hem ḥavfdan ol ḳorḳaḳ kendüde oldı *beddil* ḳorḳaḳ kimseye dirler *pürdil ü rüstem* şecī' ve bahādır olan (32) kimseye dirler ve ḥülāşa-yı kelām ve netīce-yi merām böyle dimek olur ki nitekim Hāq Te'ālā

bedbahtlara bir renc virdi anlar rahtlarını küfrânla Hâkdan ba'îd (33) olan mertebeye çekdiler ve nîkbaht olanlara ol renc ü belâyı virdi anlar rahtlarını Hâk Te'âlânuñ rızası cānibine nezdikter çekdiler beddiller ve pürdiller (34) dağı ħîn-i ma'rekede bunlar gibidür görmez misin beddiller cān qorqusından muĥārebe ve muqātele vaqtinde hezîmet esbābını iĥtiyār kılmışlardır [H348a] Hâk (35) Te'âlā bunları ol kārzāra maĥşuş u mübtelā [M251a] kılmaları esbāb-ı hezîmeti iĥtiyār eylemelerine mānî' olmadı ve bil'akis pürdiller ve bahādırlar dağı ceng (36) vaqtinde hem cānları qorqusından düşmanlarıñ şaffi cānibine ilerürek ĥamle eylemişler ve esbāb-ı ĥarāb u kıtālî iĥtiyār kılmışlardır ol cān ĥavfı (37) bunları ilerü gelmeden ve düşmanlar şaffina ĥamle kılmadan men' eylemedi gör ki Rüstemleri ĥavf ve düşmandan ġam ilerürek iletirdi ammā ol qorqaqlar ĥavf-ı (38) cānından kendü ĥālinde iken öldi

**(2919) Meşnevi**

***Çün miĥekk āmed belā vü bîm-i cān***

***Z'ān bedîd āyed şucā' ezher cebān***

Çünkü belā vü bîm-i cān miĥekk geldi ol (39) miĥekkten şucā' her cebāndan bedîd gelür ve mümtāz olur şucā' bahādıra dirler *cebān* zamān vezninde qorqaq kimseye dirler ya'ni renc ü belā ve ĥîn-i muĥārebede (40) olan cān ĥavfı filmeşel miĥekk geldi ol renc ü belā ve bîm-i cān miĥekkinden her dilîr ü dilāver olanlar qorqaq olan muĥanneşlerden mümtāz olurlar ve ta'ayyün (41) bulurlar Allāh Tebāreke ve Te'ālā Ĥazretleri renc ü belāya ve ceng ü veġāya bir kavmi mübtelā eyler anlar ki bedbahtlardır küfrânla ol belāya rāzî olmayup ve aña şabr [P137b] (1) u taĥammül kılmayup ve anı Ĥazret-i Vehhāb-ı Muṭlaqdan bir ni'met-i āĥirî bilmeyüp tav' u irādātları metā'larını nefslerinüñ muqtezāları cānibine qaçurup ma'siyet iĥtiyār (2) iderler ve anlar ki nîkbahtlardır ol renc ü belâyı Ĥazret-i Cevād u Kerîmden 'ayn-ı ni'met ü velā bilüp metā'-ı tav' u irādetlerini anuñ rızası şerîfi cānibine iletüp (3) anuñ emr-i şerîfi ve kazā-yı laṭîfini cān u dil ile qaḅül ve iĥtiyār iderler pes gör ki renc ü belā miĥekk olup bu iki ṭāyife ol renc ü belādan mümtāz (4) oldılar kezālik ceng ü veġā dağı miĥekk ü mîzāndur anlar ki beddiller ve qorqaqlardur ol ceng ü veġāda cānları ĥavfından esbāb-ı hezîmeti iĥtiyār idüp (5) müdebbir olurlar ve firār kılırlar ve anlar ki pürdiller ve bahādırlardur anlar hem cānları qorqusından ilerü düşman cānibine ĥamle kılırlar pes ceng ü veġā dağı bu iki (6) ṭāyifenüñ mābeynini miĥekk gibi temyîz eyledi pes her şol kimse ki eger ġazāda cengden qaçar ve eger belā ve

każāya şabr itmeyüp ve rızā virmeyüp andan firār eyler berfehvā-yı (7) **men lem yerza bikażāyī felyaṭlub Rabben sivāyī**<sup>1267</sup> āşim olup Hāḳ Te‘ālānuñ mebgūzı ve mağzūbı olur ve her şol kimse ki eger gāzāda ve eger belā ve każānuñ nüzūli (8) zamānında Hāḳ Te‘ālā cānibine ilticā idüp taḥaşşun eyler [H348b] ol kimse Hāḳ Te‘ālā Ḥāzretinüñ maḳbūli ve maḥbūbı olur ki Hāḳ Te‘ālā Ḥāzreti cemī‘-i aḥvāilde kendü cenābına (9) ilticā kılan ve teveccūh idüp müstefīd ü müsta‘īn olan bendelerini maḥbūb tutar nitekim Ḥāzret-i Mūsāyı şalavatullāhi ‘alānebiyyinā ve ‘aleyh bu ḥaşlet-i şerīfe ve (10) bu şıfat-ı ‘aliyyeden ötüri ol ḥāzret maḥbūb tutdum ve bu şıfatdan ötüri seni kendüme maḳbūl itdüm diyü buyurdu

**Vahy kerden-i Hāḳ Te‘ālā beMūsā** (11) **‘aleyhisselām ey Mūsā men ki Ḥāliḳem turā dust dārem**<sup>1268</sup>

**(2920) Meşnevi**

**Güft Musārā bevahy-i dil Ḥudā**

**K’ey güzīde dust midārem turā**

Ḥāzret-i (12) Ḥudā vahy-i dil vāsıtasıyla Ḥāzret-i Mūsāya didi ki ey güzīde ve maḳbūl peygamberim seni dost tutarum

**(2921) Meşnevi**

**Güft çı ḥaşlet buved ey zū’l-kerem**

**Mücib-i ān tā men** (13) **ān efzūn kunem**

Ḥāzret-i Mūsā ‘aleyhisselām didi ki ey kerem şāḥibi ne ḥaşlet ola ol dostluğūñ ve muḥabbet ü ḥulletūñ mücibi tā kim ben ol ḥaşleti ve (14) ḥulleti efzūn eyleyem

**(2922) Meşnevi**

**Güft çün ṭflī bepīş-i vālide**

**Vaḳt-i ḳahreş dest hem dervey zede**

Hāḳ Te‘ālā Ḥāzreti ol şāḥib-i sa‘ādete didi ki yā Mūsā (15) ṭfl gibisin vālidesi öñünde anuñ ḳahrı vaḳtinde elini hem ol vālidesine urmuş bu ma’nā **ṭflīde** yā ḥiṭāb için olduğı üzredür ammā [M251b] vaḥdet (16) için olup ma’nā böyle olsa hem cāyizdür Hāḳ Te‘ālā didi vālidesi öñünde bir ṭfl gibi anuñ ḳahrı vaḳti elini hem ol māderine urmuş ya’ni sen (17) böyle bir ṭfl gibisin ki benüm ḳahrum vaḳtinde hem benüm dāmen-i ‘afv u raḥmetüme temessük idüp hemān baña firār idersin dimek olur

**(2923) Meşnevi**

<sup>1267</sup> “Takdirime rıza göstermeyen, benden başka bir Rab arasın.” Karaismailoğlu, *Mesnevi*, s. 330.

<sup>1268</sup> “Hak Teala’nın, ey Musa ben yaratıcıyım ve seni dost edindim, diye Hazret-i Musa’ya vahyetmesi”

***Ḥod nedāned ki cüz ü deyyār-ı hest***

(18) ***Hem ez'ü maḥmūr hem ezüst mest***

Zīrā ol tıfl ḥod bilmez ki ol māderden ğayri bir kimse vardur hem andan maḥmūr ve hem andan mestdür ya'ni hemān ol (19) māderinden ğamgīn ü perişān ve şād u ḥandāndur

(2924) ***Meşnevi***

***Mādereş ger sili-yi bervey zened***

***Hem bemāder āyed ü bervey tened***

Aña māderi eger bir sille ura hem ol (20) māderine gelür ve aña ilticā eyler zīrā andan ğayri bir kimse bilmez

(2925) ***Meşnevi***

***Ezkesi yārī neḥvāhed ğayri ü***

***Üst cümle şerr-i ü vü ḥayr-ı ü***

Andan ğayri bir kimseden yārī (21) ve mu'āvenet istemez ol tıfluñ cümle ḥayr u şerrî odur ya'ni ḥayrını ve şerrini māderinden bilür

(2926) ***Meşnevi***

***Ḥāṭır-ı tu hem zimā derḥayr u şer***

***İltifāteş nist cāhā-yı (22) diger***

(2927) ***Meşnevi***

***Ġayri men pişet çü sengest ü külüh***

***Ger şabī vü ger cüvān u ger şuyüh***

Hemçünin yā Mūsā senün daḥı ḥāṭırūñ ḥayrda ve şerde bizden anuñ ğayri yirlere (23) iltifātı yoḳdur zīrā benden ğayri senün [H349a] katuñda seng ü külüh gibidür eger şabī ve eger cüvān ve eger şuyüh beyt-i evvelün mışra'-ı evvelinde *mā* biz dimekdür *der* (24) edat-ı zarfdur lākin ihām-ı laṭif vardur *iltifāteş*deki zamīr ḥāṭıra rāci'dür ya'ni yā Mūsā senün ḥāṭır-ı şerīfūñūñ daḥı ḥayrda ve şerde ve külli ḥālde (25) bizüm cānibimizden ğayri yirlere teveccüh ü iltifātı yoḳdur benden ğayri ne kadar eşyā var ise senün nazaruñ öñünde seng ü külüh gibidür ol benden ğayrısı (26) eger şabī olsun ve eger cüvān olsun ve eger pīrler olsun belki mümkünü'l-vücūd olan eşyānuñ cümlesi senün çeşm-i şühūduña nisbet serāb-ı nümāyiş (27) gibidür ve bu cümleñ vüçūdında olan kudret ü irādet benümdür bir kimseye ben 'avn u 'ināyet eylessem aşlā aña mu'īn ü zahīr bulunmaz ve lihazā 'ibādet ü (28) isti'āneti sen hemān baña ḥaşr eyledün



(2928) *Meşnevi*

*Hemçünān k'ıyyāke na'bud derhanīn*

*Derbelā ezgayri tu lānesta'īn*

(2929) *Meşnevi*

*Hest īn iyyāke na'bud haşrrā*

*Derlūgat (29) v'ān ezpey-i nefy-i riyā*

(2930) *Meşnevi*

*Hest iyyāk nesta'īn hem behr-i haşr*

*Haşr kerde isti'ānetrā vü kaşr*

(2931) *Meşnevi*

*Ki 'ibādet mer turā ārīm ü bes*

*Ṭam'-ı yārī hem zitu dārīm ü bes*

(30) Ancılayındur ki hanīnde *ıyyāke na'budu* ya'ni namāz ve niyāzda hemān saña 'ibādet iderüz dimek ve belā vaqtinde senden gayridan isti'ānet itmezüz belki derd ü belā (31) vaqtinde isti'āneti hemān saña haşr iderüz dimek zīrā bu *ıyyāke na'budu* haşr içündür lūgatde ve ol haşr riyānuñ nefyinden ötürüdür ki *ıyyāke nesta'īn* dañı (32) haşrdan ötürüdür ki bu mışra'da *ıyyāk* vezn için taḥfīfle oqınur isti'āneti Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretine haşr u kaşr eylemişdür ya'ni bende-yi ḥālīş 'ibādet (33) ü isti'āneti her ḥālinde hemān Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretlerine haşr u kaşr eylemişdür böyle diyü ki 'ibādeti saña getürürüz ancağ yārılık ve mu'āvenet ṭama'ımı hem (34) senden ṭutaruz ancağ nitekim sūre-yi Fātiḥada *ıyyā kena'budu ve ıyyā kenesta'īn* bu ma'nāyı i'lām u ifhām eyler ehl-i tefsīr bu āyet-i kerīmenüñ taḥkīkinde (35) bir niçe kelām-ı laṭīf dimişlerdür teberrüken ve teyemmünen anuñ ibtidāsında tefsīr olınmağa şürü' kılındı *elḥamdülillāh huve's-senā'i'l-cemīlu billisāni 'alelcemīli'l-* (36) *iḥtiyārī*<sup>1269</sup> kaşden ḥamd şol senā<sup>3</sup>-i cemīldür ki lisānla ola iḥtiyāra mensüb olan cemīl üzre kaşden ḥamd medḥden ve şükrden evlādur zīrā (37) medḥ *huve's-senā'u billisāni 'alelvaşfi'l-cemīl*<sup>1270</sup>dür *veşşukru fi'lun yunbi'u 'anta'zīmi'l-mun'imi 'alenni'meti ḥāşşaten ve minelkalbi velerkāni 'āmmeten*<sup>1271</sup>dür pes ḥamd ifāde-yi (38) senāda medḥ ü şükrden

<sup>1269</sup> “Hamd nimet olsun başka bir şey olsun isteyerek yapılan bir iyiliğe karşı övgüdür.” Beydavī, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 1, s. 21.

<sup>1270</sup> “Medih ise mutlak iyiliğe karşı övgüdür.” Beydavī, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 1, s. 21.

<sup>1271</sup> “Şükür ise nimete sözlü, pratik ve inanç şeklinde karşılık vermektir.” Beydavī, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 1, s. 21.

e'ammdur zîrâ [H349b] *hamedtu 'alâ'ilmihî ve keremihî*<sup>1272</sup> dîrsin *hamdtu 'alâhusnihi* dimzesin belki *medhtu 'alâhusnihi* dîrsin lâkin **Şâhib-i Keşşâf** hamd u medh (39) elfâz-ı müterâdîfedendür dimiş hayşü kâle'l-hamd velmedh hümâ ahavâni bu maħalde kelâm-ı keşîre vardur *elhamd* mübtedâ *Allâh* ħaberdür ve aşlında manşüb idi naşbdan (40) ref'e 'udül olındı teceddüd-i ħudûşdan iħtirâz idüp devâm u sebâta delâleti olsun için ve *elif lâm* istiğrâk-ı cins içündür pes istiğrâk (41) için olıcağ ma'nâ cemî'-i ħâmid anuñ ħamdi ve düğeli mâdiĥânuñ medhi ve mecmû'-ı şâkir anuñ şükri Ĥudâ içündür ve Ĥudâya lâyığ ve aña maħşüşdur [P138a] (1) ve ta'rîf için olmağı da câyiz görmişlerdür cümleden şâhib-i keşşâf buña zâhib olmışdur lâkin bu vech ef'âl-i 'ibâd bilkülliyye maħlûğ olmamasın iş'âr (2) ider *Rabbi'l-âlemîn* Rab maşdardur bima'nâ't-terbiyyetihi ve terbiyye bir şey'i şey'en feşey'en tebliğ itmege dirler bunuñla fâ'il-i ĥaĥîkî tavşîf olındı mübâlağadan (3) ötüri *raculun 'adlun* gibi ve *omrun* ve *şavmun* gibi ve *'âlem limâ yu'lemu bihüñ* ismidür *ĥâtem limâ yuħtemu bihüñ* ve *ĥâbe'a limâ yuħbe'u bihüñ* ismi olduğı gibi ve 'âleme 'âlem dinilmesi şâni' (4) anuñla bilindüğinden ötüridür ey mürebbî ve mâlik ve seyyid *küllü cinsin minelinsi velcinn veleflâki velemlâki vel'anâşiri velnebâti velĥayvâni ve ġayrihâ*<sup>1273</sup> (5) **errahmâni'r-rahîm** ey el'âtıf *'alâĥalĥihî birrızĥi leezîdu firızĥi't-teĥî liecli tuĥâhu ve lâyenĥışu minrızĥi'l-fâciri liecli fucûrihi errahîm ey errefîğ *bilmu'minîne ĥâşşaten* (6) **mâliki yevmi'd-dîn** ey elĥâkim velĥâzî *fiyevmi'l-ĥisâb velcezâ iyyâke na'budu ve iyyâke nesta'în* ġaybetden ĥiĥâba iltifât vardur vaĥtâ kim ĥaĥîğ-i bilĥamd (7) olan pādşâhi 'abd 'alâtarîĥi'l-muğâyebe bu ĥadar şîfât-ı cemîle ve celîle ile merreten ba'de uĥrâ vaşf eylediyse dâ'ıye 'ilm ü ma'rifet anı rütbe-yi muğâyebeden (8) derece-yi muĥâtabaya ve maĥâm-ı müşâhedeye yetürüp keennehu beyne yedeyi'l-ĥaĥğ ĥâyim olup hezâr ĥuzû' ve iĥbâtle ĥar'-ı bâb-ı münâcât idüp dir ki *yâ men ĥâzihi* (9) *şu'ünü zâtihi ve şîfâtihi neĥuşşuke bil'ibâdeti velisti'ânetihi feinne kulle mâsivâke kâyinen mâ kâne bima'zilin 'anistiĥĥâki'l-vucûdi fâzlen 'anistiĥĥâki en yu'bede*<sup>1274</sup> (10) ve *yuste'âne* iyyâ zamîr-i munfaşıl-ı manşûbdur ve buña lâĥaĥğ olan kâf ve hâ ve yâ ĥiĥâb-ı ġaybet ve tekellümî beyân içündür nitekim dîrsin *ıyyâke* ve *ıyyâhu* ve *ıyyâye**

<sup>1272</sup> "İlminden ve kereminden dolayı hamd ettim." Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 1, s. 21.

<sup>1273</sup> "Alem ilim sahibi meleklerle ve insanlara ve cinlere denilmiştir. Başkalarını da kapsamına alması dolaylı yoldandır." Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 1, s. 23.

<sup>1274</sup> "Ey şanı yüce olan Rabb'imiz, ibadeti ve yardım istemeyi ancak sana tahsis ederiz, denildi ki tahsisi daha çok göstereyim, delilden gözle görülmeye terakki edilsin ve gaipden şahide geçilsin." Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, C. 1, s. 24.

(11) ve bunların i'râbdan mahalli yokdur ve *ıyyāke* mef'ulidür *na'budu* ve *nesta'înuñ* ve mef'ulüñ şanı fâ'ildür ve fi'lden mu'ahhar olmağdur [H350a] pes taqđiminde nükte (12) tağşış ifâdesi içündür ya'ni hemân saña 'ibâdet iderin ve hemân senden talebi ma'ûnet iderin *lāna'budu ğayrake ve lānesta'înuhu* demek olur pes bu ebyât-ı (13) şerîfe bu âyât-ı kerîmenüñ mefhûm ve ma'nâsını tefsîr ü taqrîr kıılır zîrâ taqđîr-i kelâm ve ta'bîr-i merâm böyle olur ki Hâzret-i Mûsâ 'ibâdeti ve isti'âneti (14) her vechle Hâk Te'âlâ Hâzretlerine haşr eyledüğü gibidür ve enîn ü niyâz vaktinde *ıyyāke na'budu* demek zîrâ *ıyyāke na'budu*ñ mef'ulidür ma'nâ İlahî ve Seyyidî (15) 'ibâdeti hemân saña tağşış eylemez demek olur ve *ıyyāke nesta'în* demek belâ ve każânuñ [M252b] nüzüli vaktinde belki cemî'-i hâlde senden ğayridan mu'âvenet (16) talep eylemez demek olur bu *ıyyāke na'budu* demek 'ibâdeti Hâk Subhâne ve Te'âlâ Hâzretlerine haşr eylemekdür ehl-i lügat ve aşhâb-ı 'arabiyyet [katında zîrâ aşhâb-ı 'Arabiyyet -P] dimişlerdür (17) kaçan bir fi'lüñ mef'uli kendü üzerine muqadder olsa haşr ifâde eyley nitekim bunda böyledür ve ol haşr 'indel'ulemâ mücerred riwayı nefy eylemeden ötüridür (18) zîrâ 'ibâdet ve isti'âneti Hâk Te'âlâ Hâzretlerine haşr eylemek elbette süm'a ve riwayıñ nefyini müstelzem olur riway bir kimse a'mâlini halka göstermekdür ol (19) 'amelinüñ üzerine anlardan medh ü şenâ ümidin eylemekle ve ol a'mâl-i hasebe vâsıtasıyla halk anı maqbûl u mufahham kıılmak niyetiyle çünkim bir kimse 'ibâdet (20) ü isti'âneti Hâk Te'âlâya haşr eyleye ol kimse riwayı ve süm'ayı nefy eylemiş olur ve eger haqîkatle ve külliyyetle 'ibâdet ve isti'âneti Hâk Subhâne ve Te'âlâ (21) Hâzretlerine haşr u tağşış eylemediyse ol kimse *ıyyāke na'buduñ ve ıyyāke nesta'în* dimede minhayşü'l-ma'nâ kâzib olur ve *ıyyāke na'budu ve ıyyāke nesta'în* (22) dimesi riwayı nefy eylemiş olmaz zîrâ *ıyyāke nesta'în* hem Hâk Te'âlâya isti'âneti haşr eylemeden ötüridür bir bende *ıyyāke nesta'în* dise isti'âneti Hudâ-yı (23) Te'âlâ Hâzretlerine haşr u kaşr eylemiş olur ve *ıyyāke na'budu ve ıyyāke nesta'în* demek ise böyle demek olur ki İlahî biz 'ibâdeti hemân saña götürürüz (24) ancak senden ğayriya 'ibâdet getirmezüz ve mu'âvenet talebini dağı hemân senden tutarız ancak senden ğayridan 'avn u 'inâyet talep itmezüz çünkim bir bende (25) lisânla böyle diye velâkin Hudâdan ğayriya anı kendüye müstaķillen binefsihi mâni' vü mu'tî ve zâr u nâfi' i'tikâd eyleyüp [H350b] hizmet ve bendelik eyleye ve anı (26) kendü kârına mu'în bilüp andan mu'âvenet talep eyleye *ıyyāke na'budu ve ıyyāke nesta'în* dimede ma'nen kizb eylemiş olur zîrâ 'ibâdet ü isti'âneti hemân (27) saña tağşış eyledük dimiş iken aña tağşış itmeyüp ol 'ibâdete ve isti'ânete

ğayriyi daħı Őerik eylemiŐ olur li hazā ħalilmeŐreb (28) olan muċarreblerden ċok kimseler Ĥudā-yı Te'alā anları bir belāya mūbtelā eyledükde ve ba'zı Őālihler [anuñ ħaċķında -P] Ĥudā-yı Te'alāya ol mūbtelā olan bendenūñ ħaċķında Őefā'at (29) ve du'a eyledüklerinde ol mūbtelā Őefi' ve dā'i olan Őāliħa incinmiŐdür böyle diyü ki bende ile mevlāsi mābeynine niċün girersin eger ol maħbūb-ı muċlak bende- (30) sine kaħr eylediyse niċe elċāf-ı ħafıyye ve ħükm-i ma'neviyyeden ħālī degüldür *küllü mā fi'lihi'l-maħbūbi maħbūb*undur pes ben anuñ her fi'line rāzı olmiŐ iken (31) sen benüm ħaċķumda aña niċün Őefā'at ve du'a eyledüñ diyü biħuzür olmiŐdur nitekim bu beyāndan ma'lūmuñ olur ve bu sūrħ-ı Őerif bu ma'nāları (32) te'yid kıılır

***ĤıŐm kerden-i pādŐāħ bemedim ü Őefā'at kerden-i Őefi' magzūbun 'aleyħrā vü eŐpādŐāħ derħ'āsten ü pādŐāħ Őefā'at-ı ürā*** (33) ***ċabül kerden ü renciden-i nedim ezin Őefi' ki ċirā Őefā'at kerdī***

Bu sūrħ-ı Őerif pādŐāħuñ nedimi üzre ħıŐm u ħāzab eylemesidür (34) ve ol magzūbun 'aleyħ olan nedime bir Őefi'ün Őefā'at eylemesidür ve ol Őefi' pādŐāħdan ol nedimün ħünāħınıñ 'afv olmasını dilemesidür ve (35) pādŐāħ anuñ Őefā'atını ċabül eylemesidür ve ol nedimün ol Őefi'den incinmesidür ki niċün Őefā'at eyledüñ

***(2932) Meşnevi***

***PādŐāħi bemedimi ħıŐm kerd***

(36) ***Ĥ'āst tā ezvey berāred dūd u gerd***

Bir pādŐāħ bir muŐāħibine ħıŐm eyledi diledi ki ol nedim [M253a] ü muŐāħibinden dūd u gerd yuċarı getüre (37) istedi ki andan dūd u gerd yuċarı getüre dimek anı bilkülliyye vīrān u helāk eyleye dimekden kināyet olur nitekim bir kimse bir ħāneyi yaċup yıċmaċ (38) istese andan ħubār u duħān zuħūra getürür

***(2933) Meşnevi***

***Kerd Őeh ŐemŐir bīrūn ezċılāf***

***Tā zened bervey cezā-yı ān ħilāf***

Őāħ ŐemŐirini ħilāfından taşra (39) eyledi tā ol nedime ol ħilāfuñ cezāsını ura

***(2934) Meşnevi***

***Ĥiċ kesrā zehre nī tā dem zened***

***Yā Şefi' berŐefā'at bertened***

Ĥiċ kimsenün zehresi ve ċudreti (40) yogidi tā dem ura yāħud bir Őefi' Őefā'at üzre ŋolana ve anuñ 'afvın ŋaleb eylemege cūr'et kııla

***(2935) Meşnevi***

***Cüz 'İmādu'l-Mülk nāmī derhavāş***

***Derşefā'at (41) Muştafāvārāne hāş***

Şāhuñ havāşından [H351a] 'İmādü'l-Mülk nām bir kimseden ğayri şefā'at eylemekde Muştafā 'aleyhisselām gibi hāş idi ya'ni Hāzret-i [P138b] (1) Muştafā 'aleyhisselām hużūr-ı İlāhīde şefā'at eylemege niçe maḥşuş ise ol 'İmādü'l-Mülk daḥı ehl-i cürmüñ günāhını dilemede şefā'at eylemege anuñ gibi maḥşuş (2) idi

***(2936) Meşnevi***

***Bercehīd ü zūd dersecde fütād***

***Derzamān şeh tiġ-ı kahr ezkef nihād***

Hemān ol 'İmādü'l-Mülk yirinden şıçradı ve fevrī secdeye düşdi (3) filhāl şeh tiġ-i kahrı elden kōdı ya'ni hışm u ğāzabından ferāġat idüp ol mücrimüñ günāhını 'afv eyledi

***(2937) Meşnevi***

***Güft eger dīvest men baḥşīdemeş***

***V'er bilisī (4) kerd men pūşīdemeş***

Pādşāh ol 'İmādü'l-Mülk olan muşāhibine didi eger dīv ise de ben anı baġışladım ve eger iblislik eylediyse ben anı setr (5) ü maġfīret eyledüm murād pādşāhuñ kātında ol şefī'üñ kemāl-i kurbını ve celālet-i kadrini beyāndur

***(2938) Meşnevi***

***Çünki āmed pāy-ı tu endermiyān***

***Rāzīyem ger kerd mücrim şad ziyān***

(6) Pādşāh ol muşarrebine eyitdi ey 'İmādü'l-Mülk çünkim senüñ pāyuñ ortaya geldi eger mücrim yüz ziyān eylediyse de rāzīyum zīrā senüñ muḥabbetüñ benüm kātında şol mertebe- (7) dedür ki niçe yüz biñ bunuñ gibi mücrim huşuşında şefā'at eyleseñ rızāma muḥālif kār eylemezsin

***(2939) Meşnevi***

***Şad hezārān hışmrā tānem şikest***

***Ki turā ān fazl u (8) ān miqdār hest***

Niçe yüz biñ hışmı şikest eylemege kādīrüm zīrā ki benüm kātında senüñ ol fazl ve ol miqdāruñ vardır ya'ni ol kadar fazīletüñ vardır ki (9) niçe yüz biñ hışm u ğāzabımı şıyam ve senüñ hātırıñı şımayam

***(2940) Meşnevi***

***Lābeytrā hīç netvānem şikest***

***Z'ān ki lābe-y tu yaqīn lābe-y menest***

Senüñ lābe ve şefā'atüñi (10) hiç şımağa kâdir degülüm zîrâ ki senüñ lābe ve tazarru'üñ taḥkîk benüm lābe ve tazarru'umdur ki sen benüm vücūdumda fānisin pes sende her ne şıfat olursa bendendür didi

**(11) (2941) Meşnevi**

***Ger zemīn u āsmān berhem zedī***

***Z'intikām īn merd birūn n'āmedī***

Eger ol mücrim zemīn ü āsmānı biri birine uraydı bu merd intikāmdan taşra gelmezdi (12) ya'ni eger bu mücrim zemīni ve āsmānı kezalik cemī'an ehl-i zemīni biri birine zamm eyleyeydi ve bu cümle benüm aña mu'āheze ve intikām itmemi dileyeler ve bu ḥuşuşda (13) şefā'at eyleyelerdi bu merd intikāmdan taşra gelmeye ve ḥalāş olmayaydı

**(2942) Meşnevi**

***V'er şudī zerre bezerre lābeger***

***Ū neburdī īn zamān eztiġ ser***

Ve ger andan ötüri (14) cihān zerre be zerre şeff' ve lābeger olaydı ol mücrim bu zamān tîgden başın iletmeyeydi ya'ni qahrumdan başını kırtarup kendüyi [H351b] ḥalāş itmeyeydi

**(2943) Meşnevi**

***Bertu mīnenhīm (15) minnet ey kerīm***

***Lik şerḥ-i 'izzet-i tust ey nedīm***

Bu ḥuşuşda [M253b] ey kerīm saña minnet qomazam velīkin ey nedīm senüñ şeref ü 'izzetüñüñ şerḥidür ya'ni (16) bu yuqarudan berü 'add eyledügimiz faziletler ve şerefler ki senüñ ḥaḳḳuñda zıkr eyledük andan murād saña imtinān eylemek degüldür zîrâ bu zıkr olınan faziletleri (17) senüñ üzerüñe minnet qomazuz velīkin bunı zıkr eylemeden murādımız senüñ 'izzet ü faziletüñi şerḥ eylemek ve bu üslübla säyir nāsa senüñ şān-ı şerīfüñi (18) ta'rīf eylemekdür didi pādşāhdan murād bunda pādşāh-ı ḥaḳīkī olur ve 'Imādü'l-Mülkden murād Muḥammedmeşreb olan Ḥaḳ Te'ālānuñ muḳarreb bendesi olur (19) ve ol nedīm-i mücrimden murād ḥalīlmeşreb olan şol 'aşıq-ı şādık olur ki aġyār ve sivā kaydından ḥalāş olmuş ve cemī'-i umūrını Ḥazret-i Ḥaḳka tefvīz (20) kılmış ola pes Muḥammedmeşreb olan muḳarreblerüñ Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinüñ qatında 'ulüvv mertebeleri ve rifat şānları şol ġāyetdedür ki niçe yüz biñ (21) mücrimleri şefā'at eyleseler anlaruñ du'ā ve şefā'atini Ḥaḳ Te'ālā redd

eylemez zîrâ bunlar Haḫ Subḫâne ve Te‘âlānuñ zātında ve şıfâtında kendüleri fânî (22) eylemişlerdür ve bunlarda zuhûr eyleyen bilkülliyye evşâf-ı İlähiyye olmuşdur nitekim bu mertebede olan muḫarreblerüñ ‘indallâh ḫurb u menziletleri ne mertebede idüğini (23) beyân eylemege şürü‘ idüp buyururlar

*(2944) Meşnevî*

*İn nekerdî tu ki men kerdem yaḫîn*

*Ey şıfâtet derşıfât-ı mâ defîn*

*(2945) Meşnevî*

*Tu derîn müsta‘melî ne ‘âmilî*

*Z’ân ki (24) maḫmûl-i meni ne ḫâmilî*

Bu şefâ‘ati sen eylemedüñ ki yaḫîn ü muḫaḫḫaḫ ben eyledüm ey bizüm muḫarrebimiz senüñ şıfâtuñ bizüm şıfâtımızda defîndür sen bu ḫuşûşda müsta‘mel- (25) sin ‘âmil degülsin *müsta‘mel* mîmüñ fetḫiyle şîğa-yı mef‘ül oḫınur zîrâ ki sen maḫmûlümsin ḫâmil degülsin *ḫâmil* getirici *maḫmûl* getirilmiş dimek olur ya‘ni (26) ey bizüm muḫarrebimiz ve ḫalîfemiz bu şefâ‘ati sen eylemedüñ bilâşekk ü lâşübhe ben eyledüm ey senüñ şıfâtıların bizüm şıfâtlarımızda medfûne ve mestûre (27) olmuşdur ve senüñ evşâf-ı beşeriyetüñ maḫlûbe olup bizüm evşâf-ı ‘aliyyemiz anuñ üzerine ğalebe ḫılmışdur pes elmaḫlûb kelma‘düm mücibince senüñ (28) vücûduñda şıfât-ı beşeriyeye ve aḫrâz-ı nefsanıyyeye ḫalmayup andan zuhûra gelen hemân bizüm şıfâtlarımız olmuşdur sen ey veliyy-i muḫarreb bu ḫuşûşda isti‘mâl (29) u istiḫdâm olunmuşsındur binefsihi ‘âmil degülsin zîrâ ki sen benüm irâdet ve ḫudretimüñ maḫmûlisin sen benüm irâdet ve ḫudretümi ve tedbîr ü taşarrufımı fil- (30) ḫaḫîḫa ḫâmil degülsin egerçi biḫasebi’z-zâhir ‘âmil ü ḫâmilsin [H352a] velâkin biḫasebi’l- ma‘nâ benüm ma‘mûlüm ve maḫmûlümsin çünkim ‘âmil ü ḫâmil olmayup filḫaḫîḫa (31) benüm ma‘mûlüm ve maḫmûlümsin pes senden her ne zuhûr iderse ḫaḫîḫatde benden zuhûr eylemiş olur pes benden zuhûr eyleyeni ben niçün ḫabûl eylemezem dimek olur

*(32) (2946) Meşnevî*

*Mâ rameyte iz rameyte geşteyi*

*Ḥ’iştēn dermevc çün kef hişteyi*

Ey benüm veliyy-i muḳarrebüm *mā rameyte iz rameyte*<sup>1275</sup> olmuşsin zīrā kendüñi mevc-i deryāda (33) nümāyān olan kef maḳāmında ve meṣābesinde ḳomışsin ya'ni *mā rameyte iz rameyte* āyet-i kerīmesinüñ mefhūmına maḫhar olmuşsin ve kendüñi benüm deryā-yı irādetümüñ (34) emvācına ve muḳteżayātına kef gibi ḳomışsin ya'ni ve teslīm ḳılmışsin pes şol nesneyi ki sen atduñ anı sen atmayup ben atdum ve şol şefā'ati ki sen itdüñ (35) anı sen itmeyüp ḫaḳīḳatde ben itdüm bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i evvelde evāyile ḳarīb *vezīr* ḫikāyesinde mürūr eylemişdür

**(2947) Meṣnevī**

*Lā şudī pehlū-yı illā* (36) *ḫānegīr*

*İn 'aceb ki hem esīrī hem emīr*

**(2948) Meṣnevī**

*Ān çī dādī tu nedādī şāh dād*

*Ūst bes Allāhu a'lem birreşād*

*Lā* olduñ *illānuñ* pehlūsında ḫāne tut (37) bu 'aceb kim hem esīrsin ve hem emīrsin ol nesneyi ki sen virdüñ ḫaḳīḳatde sen virmedüñ şāh virdi ol şāhdur mevcūd olan ancak eldür şāh da (38) a'lemdür bu kelāmlar egerçi biḫasebi'z-zāhir şāh tarafından 'İmādü'l-Mülke ḫiṭāben dinilmişdür lākin bundan murād şāh-ı ḫaḳīḳatüñ kendüye muḳarreb olan velīsine (39) bu gūne ḫiṭāb eylemesi ve lisān-ı ma'nevī ve ilhām-ı İlhāhī ile bu gūne söylemesi olur dir ki ey benüm muḳarrebüm ve maḫharum benüm 'aşḳ u muḫabbetümde ve cümle şıfātumuñ (40) zuhūr u ḡalebesinde *lā* olduñ ve kendüñi fānī ḳıldıñ pes nefy ü fenā tarafından ḡuzer idüp işbāt u beḳā pehlūsında maḳām tut bu 'aceb ḫāletdür (41) ki sen ezdādı cāmī' olduñ biḫasebi'ş-şüret bende ve esīrsin ve biḫasebi'l-ma'nā seyyid ve emīrsin şüret ḫasebiyle nefy ü fenā mertebesindesin ki aṣlā [P139a] (1) senüñ elüñde bir ḳuvvet ve ḳudret yok 'āciz ve faḳīrsin ve minḫaysü'l-ḫaḳīḳa işbāt u beḳā mertebesinde maḳām tutup benüm irādet ve ḳudretümle mürīd ü ḳādir (2) bir ḫākim ve emīrsin pes *men ra'eke ra'enī ve men ehānike ehāneni ve men aṭā'eke aṭā'anī feizā a'tayte lieḫadin şey'en feḳad a'taytuhu ve ene eddāyimi'l-ḳāyimi ve lā-* (3) *mevcūdun sivāyī ve ene a'lemu birreşādī ve illembde' velme'ād*<sup>1276</sup>

**(2949) Meṣnevī**

<sup>1275</sup> "Attıḡın zaman da sen atmadın." (Enfal 8/17)

<sup>1276</sup> "Kim seni görürse beni görmüş olur, kim seni hoşnut ederse beni hoşnut etmiş olur, kim sana itaat ederse bana itaat etmiş olur. Sen birine bir şey verirken ben veririm, ben daimi kalıcıyım. Benim benzerim yoktur, baştan sona doğru yolu ben bilirim."



*V'ân nedîm-i reste ezzaḥm u belâ*

*Z'în şefî' âzürd ü bergeşt ezvelâ*

[H352b] (2950) *Meşnevi*

*Düstî bübrîd z'ân muḥliş (4) tamâm*

*Rû behâyiḡ kerd tâ n'âred selâm*

Ve ol zaḥm u belâdan kırtulmuş nedîm bu şefî'den incindi ve anuñ velâsından ve dostluḡından rüçû' eyledi (5) elḥâsıl ol muḥlişden dostluḡı tamâm kesdi yüzini dîvâre eyledi tâ ki selâm getürmeye ya'ni her bâr ki anı görse yüzini dîvâre dönerdi (6) tâ kim anuñ selâmını almaya ve ol daḡı aña selâm virmeye *nedîm*den murâd bunda ḡalîlmeşreb olan 'uşşâk-ı İlähî olur ve *şefî'*den murâd Muhammedmeşreb (7) olan kâmil ve mükemmel veliyy-i muḡarreb olur ve sâlik-i râh-ı Haḡ olanlar nihâyet sülûka vâsıl olduklarında ve ḡurb-ı Haḡkı bulduklarında iki kısma münḡasım (8) olurlar bir kısmı şol Muhammedîmeşreb olan kâmiller ve mükemmeller olurlar ki bu mezâhir-i kevnîyyede Ḥazret-i Haḡkı esmâ ve şıfâtıyla zâhir görmişler ve keşerât-ı kevnîyye- (9) de her ne zuhûr eylediyse anı Haḡdan ḡayridan bilmemişlerdür keşretle vahdetüñ mâbeynini cemî' eylemişler vahdet-i Haḡkı müşâhede eylemeleri keşret görmeḡe mâni' (10) olmamış ve keşret-i ḡalkı ve a'dâd-ı kevnî görmeleri daḡı vahdet-i mutlaḡa müşâhedesine ḡicâb gelmemişdür ve bir kısmı daḡı şol ḡalîlmeşreb (11) olan kâmillerdür ki anlar ḡayr u sivâ mertebesinde olan mezâhir-i kevnîyyeyi görmeden ve aña ḡöñül virmeden ḡalâş olmuşlar vahdet-i mutlaḡa bunlaruñ (12) meşrebine ve çeşm-i şühûdına ḡâlib olup aḡyâr u sivâ ḡükminde olanı nazarlarından nefy kılmışlardır farazâ bunlara bir kimse mu'în olmaḡ istese anuñ mu'âvenetini (13) istemezler ve luḡf u iḡsân eylese aña şükr kılmazlar mün'im-i ḡaḡkî Ḥudâ-yı Te'âlâyı bilüp şükrî daḡı hemân aña taḡşîş iderler nitekim Ḥazret-i 'Âyişe şiddîka (14) daḡı bu meşrebde idi ve Ḥazret-i Ebû Bekir raḡiyallâhu 'anh kümmelinde idi şol vaḡtde ki Ḥazret-i 'Âyişeye berâ'et ḡaḡkında Ḥudâ-yı Te'âlâ âyât-ı (15) kerîme tenzîl buyurdu Ḥazret-i Ebû Bekir aña didi ki *yâ 'Âyişe uşkuri Resûlallâhi feḡâlet vallâhi lâeşkuru illallâh*<sup>1277</sup> nitekim bu tafşîli ve bu maḡalle münâsib olan (16) ma'ânînüñ taḡḡkîki cild-i evvelde on sekiz beytüñ âḡirki beytinde *derneyâbed ḡâl-i* [M254b] *puḡte ḡiç ḡâm* beytinüñ şerḡinde mürür eylemişdür felyatlub fîh (17) ve bu ḡavli mü'eyyed ve bu mertebe şâḡibinüñ ḡâline şâhid **Şadreddîn Konevî Ḥazretleri** *Esmâ-yı Ḥüsne* şerḡinde

<sup>1277</sup> “(Ḥazret-i Ebu Bekir) Ya Ayşe Resulallah’a şükret (dedi), (Ḥazret-i Ayşe de) ben Allah’tan başkasına şükretmem, dedi.”

Hü ismini tahkik ve izâh buyurdıkları (18) maħalde **Cüneyd Bağdâdî Hazretlerinden** bu güne naql eylemişlerdür ki *‘ateſe raculu fîmeclis-i Cüneyd feķāle elħamdulillāh ķāle’l-Cüneyd lehu ķul kemā ķāle te‘ālā fikelāmihi* [H353a] (19) ya‘ni *ķul elħamdulillāhi Rabbi’l-‘ālemīn feķāle’r-raculu meni’l-‘ālimi ħattā tezkuru ma‘allāhu te‘ālā feķāle el‘ān feķul feenne’l-muħdeſi izā ķarane bilķadīm lem yebķa lehu eſeru’l-* (20) *evvel maķāmu’l-fānīfillāhi’l-gāyib ‘anru’yeti ħicābu’l-keſreti veſſānī maķāmu’l-muħaķķaķi’l-kāmilu’l-bāķī bibeķā’i’l-Ĥaķ*<sup>1278</sup> çünkim mağzüb-ı ‘aleyh olan nedīmden murād (21) ħalīlmeſreb olan ‘aſıķlar ve mücerredān-ı tarīķat olan ſādıķlar idüğini ma‘lümüñ oldıysa pes ol nedīm-i ſāhuñ kıſſasını iſit ve anuñ kıſſa- (22) sından mücerredān-ı tarīķ-i İlāhī olan ‘aſıķlaruñ sırrını ve ħālını bilüp fehm it

**(2951) Meſnevi**

***Z’İN ŒEFF’ Ĥ’İŒTEN BİĞANE ŒUD***

***Z’İN TA’ACCÜB ĤALĖ DEREFSĀNE* (23) *ŒUD***

Elħaſıl ol nedīm-i ſāh kendünüñ bu Œeff’inden bİĞane oldı bu ta’accübden ĤalĖ efsānede oldı ya‘ni nedīmüñ bu bāzĖüne ħālını ĤalĖ görüp (24) anuñ Ĥaķīķatını bilemeyüp bu ta’accübden anları bunı Ĥikāyet eylemede oldılar ve biri birlerine bu emr-i ‘acībi dāstān kıldılar ve didiler ki

**(2952) Meſnevi**

***GER NE MECNÜNEŒ* (25) *YĀRĪ ÇÜN BÜRĪD***

***EZĖESĪ KI CĀN-ı ŪRĀ VĀĤARĪD***

Eger bir kimse mecnün degül ise dostluğı niçün kesdi Œol bir kimseden ki anuñ cānını belādan (26) Œatun aldı ya‘ni ķatl ü siyāsetden anuñ cānını ĤalāŒ kıldı

**(2953) Meſnevi**

***VĀĤARĪDEŒ ĀN DEM EZGERDEN ZEDEN***

***ĤĤĀK-ı NA’l-ı PĀŒ BĀYESTĪ ŒUDEN***

(27) Bu Œeff’ Ĥod ol dem anı boynı urulmaķdan ĤalāŒ eyledi anuñ na’l-ı pāyinüñ Ĥāķi olmaķ gerek idi ya‘ni muķtezā-yı ‘aķl u lāzıme-yi mürüvvet bu idi ki (28) ol Œeff’uñ

<sup>1278</sup> “Bir kimse Cüneyd Hazretlerinin meclisinde aksırdı ve akabinde ‘elħamdülillah’ dedi. Cüneyd ona, Cenab-ı Ĥakk’ın Kur’an-ı Kerīm’de buyurduğu gibi ‘elħamdülillahi Rabbi’l-‘ālemīn’ de, dedi. O adam Cüneyd’e Œöyle cevap verdi: Hangi ālim Allah’ın ismi ile beraber baŒka bir Œey zikredebilir? Cüneyd, Œimdi sana dediğimi söyle! Muħdes (sonraki) kadīm (önceki) ile bir araya gelince, öncekinden eser kalmaz. Bu Ĥālın birinci maķāmı Allah’da fānī olmak ve Ĥicāb-ı keſret ile rü’yetde gāib olmaktır. İkincisi ise Ĥakk’ın bekāſı ile bāķi olmaktır ki bu tahkik ehli kāmillerin maķāmıdır.” Ankaravī, *Minħacü’l-Fukara*, s. 170.

pāyinüñ başmağınüñ hāki olmak gerek idi bu ise anuñ hāk-i pāyi olmak degül aña  
'adāvet kıldı

**(2954) Meşnevi**

***Bāzgüne reft (29) ü bîzārî girift***

***Bācünin pürmihir kindārî girift***

Bu nedīm bāzgüne vü 'aksine gitdi ve andan bîzārılık tıtdı ancılayın dildār-la kîn- (30)  
dārılık tıtdı bu şıfatlar hōd muhıll-i mürüvvet ve muhālif-i 'aql u hikmetdür

**(2955) Meşnevi**

***Pes melāmet kerd ūrā muşlihi***

***K'in cefā çün mîkuni bānāşihî***

(31) Pes bu cümleden hālāyıkūñ mābeyninde bir muşliḥ oldı nedīm-i şāhı melāmet  
eyledi böyle diyü ki bir nāşih ü şefi'e niçün cefā eylersin bu hōd cefāya (32) lāyık  
degül belki niçe hizmet ü vefāya müstahak idi

**(2956) Meşnevi**

***Cān-ı tu bihrîd ān dildār-ı hāş***

***Ān dem ezgerden zeden kerdet hālāş***

Zirā ol dildār-ı (33) hāş senüñ cānuñı şatun aldı ol vaqtı boynuñ urulmağdan seni  
hālāş eyledi

**(2957) Meşnevi**

***Ger cefā kerdî nebāyestî remîd***

***Hāşa [H353b] nîkî kerd ān (34) yār-ı hamîd***

Farazā eger ol saña yaramazlık eyleye sen andan ürkmek gerekmez idüñ zirā ehl-i  
mürüvvet oldur ki kendüsine kemlik eyleyen kimseye (35) iyilik eyleye huşušen ol  
yār-ı maḥmūd saña iyilik eyledi pes sen ki ihsān eyleyen kimseye isā'et ü işyān  
eyleyesin begāyet denī ve le'im olur- (36) sın bu hōd senüñ şānuña lāyık degül idi  
didi pes ol nedīm daḥı melāmetger olan kimseye bu gūne cevāb-ı şāfī virüp  
kendünüñ (37) hālını beyān eyledi

**(2958) Meşnevi**

***Güft behr-i şāh mebzüleşt cān***

***Ū çirā āyed şefi' endermiyān***

[M255a] **(2959) Meşnevi**

***Lī ma'allāh vaqt būd ān dem merā***

***Lāyesa' fihi nebiyyun (38) müctebā***

Nedīm-i pādšāhī muşliḥ olan lāyime didi ki şāhdan öturi cānum mebzūldür ol niçün ortaya şefī' gelür ki şefā'at işneyniyet (39) ve muğāyeret ma'nāların mutazammına olur ve mertebe-yi keşretde anuñ zuhūrı maqbūle gelür ol dem ise baña *lī ma'allāh* vaḳti idi ol vaḳtde melek-i (40) muḳarreb ve nebiyy-i müctebā şıgmaz çünkim nedīm pādşāhīden murād ḥalīlmeşreb olan 'uşşāḳ-ı İlähī idüginu bildüñ ve şefī'den murād Muḥammedīmeşreb olan (41) şeyḫler ve mürebbīler idüginu daḫı 'ālim olduñ kaçan ḥalīlmeşreb olan bir 'āşık-ı şādıkā bu 'ālemde tecelliyyāt-ı ḳahriyye ve celāliyyeden [P139b] (1) bir tecellī zuhūra gelse ve ol 'āşıḳuñ vücūdını ḳahr u helāk eylemege müteveccih olsa mertebe-yi şefā'atde olan bir nāşih ü mürebbī anuñ ḥaḳḳında şefā'at kılssa ve ol 'āşıḳuñ (2) cānı ol belādan necāt bulsa ol nāşih ü mürebbīnün bu şefā'atinden ol 'āşık-ı şādık müte'ellim olur aña incinür sebebi oldur ki ol nāşih ü mürebbīnün kendü (3) ḥaḳḳında olan merḥamet ve şefḳatden Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretinün ḳahrını kendüye yeg bilür zīrā bilür ki ḥaḳīm-i muṭlaḳdan aşlā 'abeş yire bir bendesine ḳahr u ḡazab eylemek (4) zuhūra gelmez eger bir bendesine ḳahr murād eylese ol ḳahruñ zımnında niçe luṭf u mihr müşāhede kılur ve ḡayr mertebesinde olan şefī'uñ mihr ü muḥabbeti Ḥaḳ Te'ālānuñ bendesine (5) olan ḳahruñ zımnında mevcūde olan menāfi' ve fevāyide mu'ādil olmaz ve müsāvī gelmez çünkim bir 'āşık ve şādıḳuñ kendü maḥbūbına bu mertebe yaḳīni ola ve anuñ ḫikmetini (6) ve şıfātını kemāliyle bile ol 'āşık ḡayr mertebesinde olan bir nāşih ü mürebbīnün maḥbūbıyla kendü mābeynine dāḫil olmasından ve maḥbūbuñ kendü muḥibbine murād eyledügi ḳahr (7) u ḡazabı andan def' kılmasından ol 'āşık aña incinür ol cihetden ki 'āşık menfā'ati ve vuşlatı kendü ma'sūḳınuñ murādında bulur ve ol ma'sūḳuñ murādı eger ḳahr (8) olsun ve eger mihr [H354a] olsun *kullu şey'in minelḥabībi ḥabībun*<sup>1279</sup> diyüp iki şıfatı bile kendüye evlā bilür zīrā 'āşık-ı şādık bilür ki şıfat-ı ḳahriyye ve celāliyye kendü- (9) nün ta'ayyünini ve vücūd-ı mevḥümīsini maḥv u muzmaḥill eyler ta'ayyün ise 'āşık ile ma'sūḳ mābeyninde 'azīm ḥicābdur çünkim ol şıfat-ı ḳahriyye vuşlat-ı ma'sūḳa ḥicāb olan (10) ta'ayyüni ref' eyleye 'āşık ol şıfat-ı ḳahriyyeden niçün müte'ellim olur belki ol şıfat-ı ḳahriyyenün def'ine şefā'at ve du'ā eyleyen kimseye incinür ve müte'ellim egerçi (11) nāşihuñ murādı anuñ ḥaḳḳında şüretā aña ḫayr u nef'dür velīkin minḫayşü'l-ma'nā 'āşıkā zarar ve 'adem ḫayrdur çünkim 'āşık-ı şādık kendünün ḫayāt ve beḳāsını (12) memāt u fenā-yı nef'sāniyye eylemede müşāhede eyleye yāruñ ifnā-yı vücūd eyleyen şıfat-ı ḳahriyye ve celāliyyesini daḫı cān u dil ile

<sup>1279</sup> “Sevgiliden gelen her şey, sevgilidir.”

sever kaçan bir nāşih anı ol ‘āşıkdan (13) def eylemek murād eylese ol ‘āşık aña biḥuzūr olur ve kaçan bir muşlih bu kār-ı bāzgūnenūñ ḥaḳīḳatine ‘ālim olmayup bunuñ sırrından su’āl eylese aña bu gūne (14) cevāb virüp dir ki ey muşlih ol dem ḥod baña Allāhla olmaḳ vaḳti idi ol vaḳtde ise melek-i muḳarreb ve nebiyy-i mürsel şıgmaz belki cemī‘-i keşerāt ve ta’ayyünātūñ (15) anda izmiḥlāl ve telāşisi muḳarrer olur ‘āşık daḫı kendü vücūdını anda fānī bulur nitekim bu ḥadīş-i şerīf bu ma’nāya delālet kılar *ḳāle Resūlullāh şallallāhu* (16) ‘*aleyhi ve sellem lī ma’allāhi vaḳtun lāyese’unī fīhi melekun* [M255b] *muḳarrebun ve lānebiyyun mürselun*<sup>1280</sup> ḥadīş-i şerīfinūñ taḫḳīḳi ve bu maḥalle münāsib olan mesāyilūñ tavzī ve tafşīli (17) cild-i evvelūñ evāḫirine ḳarīb *beyān-ı ān ki fetḥ ṭalebīden-i Peygamber ‘aleyhisselām Mekkerā* sūrḫında *lāyese’ fīnā nebiyyun mürselu* beytinūñ şerḫinde mürūr eylemişdür anda ṭaleb (18) olma

**(2960) Meşnevi**

***Men neḥ‘āhem raḫmetī cüz zaḫm-ı şāh***

***Men neḥ‘āhem ḡayri ān şehrā penāh***

**(2961) Meşnevi**

***Ḡayri şehrā behr-i ān lā kerdeyem***

***Ki besūy-ı şeh tevellā kerdeyem***

Ben şāhuñ zaḫmından (19) ḡayri bir raḫmet istemez ben ol şāhdan ḡayri penāh istemez ben şāhdan ḡayriyi andan ötüri lā eylemişüm ki şāhuñ cānibine teveccūh ve tevellā eylemişüm ya’ni ol (20) ‘āşık-ı şādık didi ki ben şāhuñ zaḫmından ḡayri bir merḫamet istemez ki ben anuñ zaḫmını ‘ayn-ı merhem ve andan gelen zaḫmeti maḫzā raḫmet bilürüm ben ol (21) pādşāh-ı ḥaḳīḳatden ḡayriyi melce’ ve me’vā bilmezem *fein sa’aynā ileyhi nes‘ā ve in secednā ileyhi nescud*<sup>1281</sup> diyenlerdenüm ve melce’ ve mencā’ı hemān anuñ cenābını bilenler- (22) denüm ben şāhdan ḡayri olan aḡyār u sivāyı [H354b] tiḡ-ı lāyıla andan ötüri nefy eylemişüm ve maḫv kılmışüm ki ol pādşāh-ı ḥaḳīḳī cānibine minküllī’l-vücūh teveccūh (23) kılmışüm ve cümle eşyāyı el’ān hālik ü mütelāşī bilmişüm didi

**(2962) Meşnevi**

***Ger bibürred ü beḳahr-ı ḥod serem***

***Şāh baḫşed şaşṭ cān-ı dīgerem***

<sup>1280</sup> “Benim Allah’la öyle bir vaktim var ki onda bana ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir peygamber yetişebilir.” Ankaravî, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 269.

<sup>1281</sup> “Kim bize yönelirse biz de ona yöneliriz, kim bize ibadet ederse biz de karşılığını veririz.”

Şāh eger kendü qahriyla benüm başumı (24) kese şāh baña andan gayri altmış cān bağışlar ya'ni şāh-ı haqīkat kendü tiğ-i qahriyla benüm rūḥ-ı hayvāniyyemi ve ser-i cismāniyyemi eger kaṭ' eyleyse *men eḥabbenī* (25) *ḳateltuhu ve men ḳateltuhu fānen diyyetuhu*<sup>1282</sup> hadīs-i ḳudsīsiniñ mūcibince benüm diyyetüm ol şāhuñ vuşlatı ve ḳurbeti olur ki niçe yüz cānlar ol vuşlata mu'ādil olmaz pes (26) baña ol ḥazret bir ser mukābelesinde niçe cānlar bahş eylemiş olur *şaşt cāndan* murād bunda taḥdīd degül teksīr içündür

**(2963) Meşnevī**

***Kār-ı men serbāzi vü biḥ'īşiyest***

(27) ***Kār-ı şāhenşāh-ı men serbahşiyest***

Şāhuñ yolında benüm kārüm serbāzlık ve biḥ'īşlikdur ammā benüm şāhenşāhumuñ kār u 'ameli serbahşlıkdur (28) ya'ni ben ki 'āşıkam benüm kār u şānum ol ma'sūkuñ yolında cānı fedā kılmakdur ol benüm şāhenşāhumuñ şānı serbahş olmak ve 'āşıklarına cūd u 'aṭālar (29) kılmakdur

**(2964) Meşnevī**

***Faḥr ān ser ki kef-i şāheş büred***

***Neng ān ser k'ü beḡayrī ser büred***

Faḥr u devlet ol başa ki anı şāhuñ eli kese neng (30) ü 'ayb ol başa ki o baş bir gayriya ser ilede ya'ni faḥr u sa'adet ol başa ki anı Ḥudā-yı Te'alānuñ tiğ-i muḥabbeti kaṭ' eyleye ve şemsīr-i vaḥdet anı ifnā kıla (31) 'ayb u 'ār ol başa ki andan gayriya serfūrü eyleye ve bendelik kıla

**(2965) Meşnevī**

***Şeb ki şāh ezḳahr derḳireş keşid***

***Neng dāred ezhezārān rüz-ı 'id***

**(2966) Meşnevī**

***Ḥod (32) tavāf-ı ān ki ü şehbīn buved***

***Fevḳ-i ḳahr u luṭf u küfr ü dīn buved***

Meşelā şebi ki şāh ḳahrdan anı ḳīre çekdi ya'ni zift gibi siyāh eyledi ol şeb (33) hezārān 'ıydden 'ār tutar ḥod ol kimseniñ tavāfi ki ol kimse şehbīn ola ḳahruñ ve luṭfuñ ve küfrüñ ve dīnüñ fevḳinde olur ya'ni şol (34) şeb gibi olan ḥālāt-ı muzlimeyi ki pādşāh-ı haqīkī ḳīr gibi olan ḡam u elem zulmetine çeke ve anı muzlimter ü

<sup>1282</sup> “Ben beni seven kimseyi öldürürüm ve öldürdüğüm kimsenin diyeti ben olurum.” Konuk, *Meşnevī-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 338.

siyāhter eyleye ol hālāt-ı muzlıme hezārān rüz-ı (35) ‘ıydden ve eyyām-ı şādīden ‘ār tıtar murād şol bende-yi ‘āşıkı ki maḥbūb-ı ḥaḳīkī zılmāt-ı ğumūm u hūmūma çeke ve [M256a] ḳahrından anı niçe beliyyāta mübtelā ide anuñ (36) ol muzlım olan ḥālī niçe biñ eyyām-ı şādīden neng ü ‘ār tıtar zırā ol pādşāh-ı muṭlaḳuñ kendü ‘āşıkına eyledüği ḳahr ma‘nen ‘ayn-ı luṭfdur ve aña (37) musallaṭ ḳıldığı zılmet-i belā minḥayşü’l-ma‘nā maḥzā velā ve şafādur dünyānuñ [H355a] eyyām-ı ‘ıydinden ve rüz-ı sa‘īdinden ‘āşıḳa ol cefā hezār bār evlādur ḥod (38) ol ‘āşıḳuñ ṭavāf u cevelānı ki ol ‘āşıḳ pādşāh-ı ḥaḳīḳati müşāhede idici ola ve ḳahr u luṭfuñ ve küfr ü dīnūñ verāsında olur (39) ve ‘āşıḳ-ı fānī bu cümleden berter ‘aḳl u idrāke şığmaz bir mertebede seyr ḳılır

**(2967) Meşnevi**

***Z’ān neyāmed yek ‘ibāret dercihān***

***Ki nihānest ü nihānest ü nihān***

(40) Ol merd-i ‘āşıḳuñ mertebesinden cihānda bir ‘ibāret geldi zırā anuñ ḥaḳīḳati nihān endernihān endernihāndur ya‘ni şāhbīn olan ‘āşıḳ-ı şādıḳuñ maṭāfından (41) ve ṭavāfından bir lafz ve bir ‘ibāret bu cihāna gelmedi ve ol ‘ibāreti ol mertebeden bir ‘ārif tekellüm eylemege ḳādir olmadı zırā ki ol mertebe ziyāde [P140a] (1) nihāndur ki ‘uḳūl-ı idrāk anı bilmege ḳādir degüldür ‘uḳūlūñ idrāk eylemedüğini ise ta‘bīr eylemek hem mümkin degüldür

**(2968) Meşnevi**

***Z’ān ki ĩn esmā vü elfāz-ı ḥamīd***

***Ezgülābe-y(2) ādemī āmed bedīd***

Zırā bu esmā ve elfāz-ı ḥamīd ādeme mensūb olan gülābeden bedīd ü zāhir geldi *ğülābe* keleve didükleridür ki aña iplik şararlar burada (3) murād ādemīnūñ ḳalıbı olur ya‘ni bu zıkr olınan luṭf u ḳahr isimleri ve bunlardan mā‘adā olan esmā-yı maḥmūde ve elfāz-ı maḥbūbe ve mevdūde bu cümlesi ādemīnūñ (4) ḳalıbından zāhir oldı ve anuñ deḥānından vücūda geldi pes bu esmā’ ve elfāz ‘āşıḳuñ müşāhede eyledüği ma‘nāyı ḥāvī olamaz ve ol ma‘nāyı edā (5) ḳılamaz meşelā deryā kūzeye şığmadüği ğibi ‘ālem-i ma‘nā hem bu elfāz u ḥurūfa şığmaz eger sen dirseñ ki esmā-yı İlähiyye ḥod ḳadīmdür ve ezeliđür ve bu kitāblarda yazılan ve lisānlarda (6) tekellüm olınan esmā ile ol esmā-yı İlähiyyeden ta‘bīr olınmış ve bu elfāz vāsıtasıyla ol ma‘ānī-yi ḳadīme zūhūra gelmişdür pes ‘āşıḳuñ müşāhede eyledüği (7) evşāf-ı ḳadīme ile mevşūfe olan zāt-ı aḥadiyyetden ğayri ḥod degüldür pes ne vechle anda

bu cihāna bir ‘ibāret gelmedi ve ‘āşīkuñ vāşıl olduğı (8) mertebe ta‘bīr ü beyāna şığmadı dimek niçe mümkin olur mışra‘-ı şānī ve dağı bu ebyāt-ı ātiye bu su‘ālī def kıılır ve müşkili feth eyleyüp muvazzāh olur keenne (9) buyururlar ki bu lügāt ve elfāzla olan esmā-yı hüsnā olsun veyāhüd bundan ğayri ismler olsun egerçi ol esmā-yı kadīmenüñ ve evşāf-ı İlähiyyenüñ (10) muķābelesinde vaz‘ olınup bunlar anlara ‘alemler gibi vāķi‘ olmışdur lākin bu elfāz-ı muħdeşe ol ma‘ānī-yi kadīmeyi kemāliyle keşf ü izāh eyleyemez zīrā ādemīnūñ (11) kıalibından ve dehānından zuhūra gelmişdür [H355b] pes dehān-ı ādemīden şudūr eyleyen elfāz u hurūf deryā-yı ma‘ānīden ne kıadar keşf ü izāh eylemege kıadır (12) ola bağrler midād olsa ve cemī‘-i eşcār aklām olsa ve cemī‘-i enām kātibler olup ilāyevmi’l-kıyāme ‘āşīkuñ meşhed ü maķāmı olan deryā-yı ma‘nādan eger (13) tađrīr eyleseler ve eger küll-i ‘ibārātla andan söz söyleseler bir kıatre kıadar ma‘nānuñ şerhine kıadır olamayalardı ve anuñ meşhedi olan esrār-ı İlähiyyeden bir (14) sırrı kemā hüve ĥaķķuhu ta‘bīr [M256b] kıılamayalardı

*Beyt*

*Feelsunu menyud‘ā bielsenī ‘ārifin*

*Ve in ‘ubiret kullu’l-‘ibārāti kelletı<sup>1283</sup>*

Burada bu su‘āl lāzım (15) gelür ki dine ol su‘āl budur şāhbīn olan ‘āşīkuñ maķāf u meşhedinden bu cihāna niçün bir ‘ibāret gelmek cāyız olmaya ol ‘āşīkuñ (16) meşhed ü maķāfı ĥod zāt-ı İlähiyye ve esmā-yı Rabbāniyyeden ĥālī ve ğayri degüldür Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretleri ĥod Ādem Ĥazretlerine küll-i esmāyı ta‘līm eyledi ve Ĥazret-i (17) Ādem dağı bu ‘ālemdede anı melā‘ikeye enbā eyledi pes ‘āşīkuñ meşhedi olan mertebeden bu cihāna bir ‘ibāret degül niçe yüz biñ ‘ibāretler gelmiş ve Ĥazret-i (18) Ādem dağı anı elfāz u ‘ibārātla enbā ve ihbār kıılmış olur bu beytle bu su‘āl-i muķaddere cevāb buyururlar

*(2969) Meşnevi*

*‘Alleme’l-esmā bud Ādemrā imām*

*Līk nī ender- (19) libās-ı ‘ayn u lām*

<sup>1283</sup> “Sanki şöyle buyururlar: Ey vuslat tālibi, kemālini göstermek için sakın kıyl ü kalle meşgul olma. Zīrā āriflerin fesāhatçı ve belāğatçilerin en ileri ve en güzel konuşanları diye bilinenlerin lisanları; o hakikat konusunda bütün ibāreleri, işāretleri ve istiāreleri ile söz sarf etseler dilleri tutulur, akılları hastalanırdı da denizden bir damlasını ve güneşten bir zerresini bile açıklayıp işāret edemezlerdi. Zīrā ‘Kim Allah’ı tanırsa dili tutulur.’ Buyrulmuştur. O halde kıyl ü kalle ömür sarf etmenin ne faydası vardır, üstelik bir de yalan dāvāları ihtiva ederse...” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 184.



Hzret-i Ādeme imām ‘alleme’l-esmā oldı velākin ‘ayn u lām libāsından degül ya’ni ne’am Hzret-i Ādeme imām u pīşvā Hāk Te‘ālānuñ aña küll-i (20) esmāyı ta‘līm eylemesi oldı ve Hzret-i Hudā *ve ‘alleme Ādeme’l-esmā’e kullehā*<sup>284</sup> āyet-i kerīmesinüñ mücibince Ādem Hzretlerine esmānuñ küllīsini ta‘līm kıldı velākin hūrūf (21) u elfāz libāsında degül ‘ayn u lām harf u lafz dimedden kināyet olur ya’ni Hzret-i Hāk Te‘ālā Ādem Hzretlerine cemī‘-i eşyānuñ esmāsını ve müsemmasını ve kendünüñ (22) esmā-yı kadīmesini egerçi bildürdi velākin bir mu‘allim bir müte‘allime elfāz u hūrūfla fülān fülānuñ ismidür ve fülān şey fülān ismüñ müsemmasıdır ve anuñ māhiyyeti (23) ve hāşiyyeti ve āşarı şudur didügi gibi degül ‘ayn u lām libāsında olan ta‘līm bu güne ta‘līmdür belki ol Ādemüñ qalbinde cemī‘-i esmānuñ ‘ilmīni halk itmekle (24) veyāhud anuñ kalb-i şerīfine ‘ilm-i esmāyı ilhām u ifhām itmekle bildürdi ‘ulemānuñ Hudā-yı Te‘ālā Ādeme esmāyı ta‘līm eylemesi huşuşında çok kıl ü (25) kāl vāki‘ olmuşdur evlā olan oldur ki yā anuñ cānında esmānuñ küllīsine ‘ilm-i zarūriyi halk eyledi veyāhud anuñ cānına anuñ ‘ilmīni ilkā eyledi (26) dine bu āyetüñ tefsīri ve ba‘zı taḥkīki cild-i şānīde *āgāz-ı münevver şuden-i ‘arīf* sūrḥında [H356a] *Ādem enbi’hum biesmā ders gū* beytinüñ şerḥinde mevāzı‘da mürür (27) eylemişdür

*(2970) Meşnevi*

*Çün nihād ezāb u gil berser külāh*

*Geşt ān esmā-yı cānī rūsīyāh*

Çünkü Hzret-i Ādem āb u gilden başı üzre külāh kodı (28) ol cāna mensüb olan isimler rūsīyāh oldı ya’ni çünkü Hzret-i Ādem ‘aleyhisselām āb u gilden ser-i cānı üzre tāk kodı ve cesed libāsını geydi (29) ol cāna mensüb olan esmā-yı İlahī ve evşāf-ı Rabbānī ve esmā-yı eşyā-yı nāmütenāhī ḥadd-ı zātlarında laṭīf ü nūrānī iken elfāz u hūrūfla keşif (30) ve zulmānī oldılar ve sevād-ı medādla şāḥāyif üzre merķūme oldukları vāsıtaıyla rūsīyāh olmaḥ mertebesini buldılar ḥālā bu lügāt u elfāzla söylenen (31) ve şuhuf-ı kütübde merķūme olan esmā ol cāna mensüb olan esmāya nisbetle siyāhrūlar gibidür ve ol esmā-yı cānı bunlara nisbet ḥūbrü ve laṭīf- (32) ḥū maḥbūblar gibidür

*(2971) Meşnevi*

*Ki niķāb-ı harf ü dem derḥod keşid*

*Tā buved berāb u gil ma’nā bedid*

<sup>1284</sup> “Ve Ādem’e bütün isimleri öğretti.” (Bakara 2/31)

(2972) *Meşnevi*

*Gerçi ezyek vech-i mantık kâşifest*

*Lîk ezdeh vech-i (33) terk-i müzlifest*

Zîrâ ol esmâ-yı cānı ħarf u dem niķābını kendüsine çekdi tā kim āb u gil üzre [M257a] ma'nā bedīd ola eger bir vechden nuṭṭ kâşif-i esrār- (34) dur lîkin ol vechden müzlifi terkdür ba'zı nüshada bu mışra' böyledür *lîk ezdeh vech-i perde vü muknifest muknif* setr ve ihāta idici ma'nāsınadır (35) *müzlif zülfādandır zülfā* ḳurbīye dirler müzlif if'āl bābindan ism-i fā'il şīğası üzredür muḳarreb ma'nāsına ḥulāşa-yı kelām ve netīce-yi merām oldur (36) ki zîrâ ol ḥübrü ve laṭifḥü olan esmâ-yı cānı ħarf u kelām niķābını kendüye çekdi *dem* bunda kelām ma'nāsına isti'māl olunur tā kim āb u gilden (37) maḥlūk olan ādemiler üzre ḥaḳīḳat-ı ma'nā ve esrār-ı Ḥudā zāhir ola ya'ni ol cāna mensüb olan evşāf-ı İlāhī ve esmâ-yı nāmütenāhī 'ālem-i ma'nāda (38) iken bīniķāb ḥübrülar ve bīḥicāb maḥbūbhülar gibi laṭif ü melih idiler pes bu 'ālem-i cesede geldiler ve ḥurūf u kelimāt niķābını kendü yüzlerine (39) perde kıldılar tā kim āb u gilden zuhūra gelen ādemiler üzre ma'nānuñ ḥübrüları zāhir ola ve bu āb u gilden maḥlūk olan ādemiler ol ma'nā ḥübını (40) ḥurūf u kelimāt niķābıyla göreler ve ancaḳ ol ḥurūf u kelimāt niķābınıñ altında anı temāşā idüp tedricle ol cemāli niķābsuz görmege müsta'idd (41) olup āşinālık kıllalar ba'de ol elfāz u ḥurūf niķābı bertaraf olup 'ālem-i cānda [H356b] nice bīniķāb ve ḥübrü ise anı müşāhede [P140b] (1) kıılmağa ḳādir ola pes bu nuṭṭ ve bu elfāz ol esmâ-yı cānīnūñ ve maḥbūb-ı rūḥānīnūñ niķāb u ḥicābı gibi vāḳi' olmışdur egerçi minvech bu nuṭṭ ol maḥbūb-ı rūḥānīnūñ (2) ve esmâ-yı cānīnūñ vechinden perdeyi keşf idicidir ve dīde-yi 'aḳla anı bir yüzden göstericidir velīkin on vechden vech-i ḥaḳīḳatı müşāhede eylemege müzlif (3) ü muḳarreb olan ma'nāyı terk idicidir nüshā-yı şānī üzre ma'nā egerçi mantıḳ minvech ol esmāyı kâşifdür velīkin on vechden bu nuṭṭ u kelām ol vech-i (4) ḥaḳīḳate perde ve setrdür *deh vech* bunda taḥdīd için degül tekşir içündür ya'ni niçe vücūhdan nuṭṭ-ı insānī ol esmâ-yı cānı ve maḥbūb-ı rūḥānīnūñ vechlerinūñ (5) müşāhedesine perde ve setr vāḳi' olmışdur dimek olur çünkim elfāz u ḥurūf vech-i ma'nāya perde gibi olmuş ve bu kāyināt ve mevcūdāt daḥı vech-i (6) ḥaḳīḳate ḥicāb gibi gelmişdür ḥalīlmeşreb olan 'āşıklar bu elfāz u ḥurūf niķābını ref eylemişler ve bu kāyināt ve mevcūdāt ḥicāblarını dīde-yi şühüdları önünde (7) def ü izāle kılmışlar ve mīnküllī'l-vücūh Ḥazret-i Ḥaḳḳa müteveccih olmuşlar ve ilticā kılmışlardur bu münāsebetle Ḥazret-i Ḥalīlü'r-Raḥmānuñ Ḥazret-i Cebrāyil-i Emīne ilticā (8)

itmeyüp minküllî'l-vücûh Hazret-i Haqq'a müteveccih olduğunu ve meşreb-i halilde olan 'aşıklarun dağı anuñ kademi üzre seyr kıldığını bu beyānda irād idüp (9) esbāb u vesāyite ta'alluq eyleyen kimselere ol hazretün mertebe-yi 'aliyyesini ve anuñ meşrebinde olan tayifenün dağı maqāmāt-ı seniyyesi bu hikāyenün zımnında ta'bir (10) ü taqrir buyurup dirler

***Güften-i Halil mer Cebrāyilrā çün pürsideş ki eleke hācetun Halil cevābeş dād ki emmā ileyke felā***

Bu sürh-ı (11) şerif Hazret-i Halilün 'aleyhisselām Cebrāyile dimesidür çünkim Cebrāyil ol Halile şordı ki yā İbrāhīm senüñçün [M257b] bir hācet var mıdur Hazret-i Halil aña cevāb (12) virdi ki benüm hācetüm var ammā saña degül ya'ni şol dem ki Nemrūd Hazret-i Halili āteşe ilkā eyledi Cebrāyil Hazret-i Halile ol hinde gelüp senün baña (13) ihtiyācuñ var mıdur ki ben seni bu āteşden hālāş idem didi Hazret-i Halil andan istignā idüp aña bu gūne cevāb virdi ki ne'am benüm ihtiyācum vardur (14) velikin saña degül belki seni ve beni yoğdan var eyleyen kadir-i muṭlaqadur pes Cebrāyil aña didi ki *sel hācetike minRabbik*<sup>1285</sup> Hazret-i İbrāhīm [H357a] 'aleyhisselām (15) aña *ilmuhu ḥasbī biḥālī*<sup>1286</sup> diyü cevāb virdi ***ıyyāke na'budu ve ıyyāke nesta'in***<sup>1287</sup>nün ḥaḳīkat-i ma'nāsına vāşıl olan ve 'ibādet ü isti'āneti hemān Hazret-i Haqq'a (16) ḥaşr u taḥşiş kılan 'aşıklar dağı Hazret-i Cebrāyil ise de andan mu'āvenet taleb eylemez kanda kaldı ki sāyir ḥalkdan meded ü mu'āvenet taleb eyleye (17) nitekim ol mağzūb-ı 'aliyye olan nedim 'İmādü'l-Mülk nām vezir-i kerimün şefā'atin dilemedi ve andan meded ü mu'āvenet taleb eylemedi

***(2973) Mesnevi***

***Men Halil-i vaḳtem (18) ü ü Cebre'il***

***Men neḥ'āhem derbelā ürā delil***

Pes ol mağzūb-ı 'aliyye olan nedim kendüye nāşih olan muşliḥe bu gūne cevāb virüp didi ki ey nāşih (19) ben vaḳtümün Haliliyem ve ol 'İmādü'l-Mülk filmeşel Cebrāyil gibidür ben derd ü belāda anı delil istemezem ki ol belādan beni necāta delil ola ve şāhla benüm mā- (20) beynüme duḫül kıla ve anuñ benden murādını taḥvıl eyleye

***(2974) Mesnevi***

***Ü edeb n'āmüht ezCibril-i rād***

***Ki bipürsüd ezHalil evvel murād***

<sup>1285</sup> "O halde hacetini Rabb'inden iste!" Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 343.

<sup>1286</sup> "Ne söyleyeyim, o benim halimi biliyor!" Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 343.

<sup>1287</sup> "Sadece sana ederiz kulluğu, ibadeti; sadece senden dileriz yardımı, ya Rab!" (Fatiha 1/5)

Ol şeffî-i rād u cömerd (21) olan Cebrāyilden edeb öğrenmedi edeb öğrenmedi mi demek daḥı cāyızdır ki ol Cebrāyil Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ Ḥalīlinden murādını şordı (22) anuñ murādını andan şormazdan muḳaddem şefā‘ate ve taḥlīşe cür‘et eylemedi belki ol ḥazrete böyle didi

**(2975) Meşnevi**

***Ki murādet hest tā yārī kunem***

***V’erne (23) bügrīzem sebūkbārī kunem***

Ki senüñ murāduñ var mıdur ey Ḥalīl tā saña yārılık eyleyüm yoḥsa kaçam sebūkbārılık eyleyüm ya‘ni eger benden bir murāduñ (24) var ise di baña saña mu‘āvenet ideyüm ve eger baña ihtiyācuñ yoḳ ise şıḳlet olmayup senden kaçup kendü menzilüm cānibine gideyüm didi

**(2976) Meşnevi**

***Güft (25) İbrāhīm nī rev ezmiyān***

***Vāsıta zaḥmet buved ba‘de ‘l’ayān***

Ḥazret-i İbrāhīm aña eyitdi yoḳ ortadan git zirā ‘ayāndan şoñra vāsıta zaḥmet olur (26) zaḥmet virmegi terk it ya‘ni mertebe-yi ḥaḳıḳat ‘ayān olduḳdan şoñra ve ‘āşıḳ ma‘şūḳına vuşul bulduḳdan şoñra vāsıta ve delīlüñ vücūdı (27) zaḥmet olur ve ‘āşıḳ vāşıl-ı delīlden nefret kıılır ve lihazā ḳīle *ṭalebu‘d-delīl ba‘de‘l-vuşul ilelmedlül kabīḥ*<sup>1288</sup>

**(2977) Meşnevi**

***Behr-i ān dūnyāst mürsel (28) rābıta***

***Mü‘minānrā z’ān ki hest ü vāsıta***

**(2978) Meşnevi**

***Her dil er sāmi‘ budī vaḥy-i nihān***

***Ḥarf u şavtı key budī endercihān***

Nebī ve mürsel bu dūnyādan (29) ve bu dūnyānuñ ehlinden ötüri Ḥazret-i Ḥaḳḳa rābıta olmuşdur mü‘minlere zirā ki ol mürsel mü‘minlerle Ḥaḳ Te‘ālā mābeyninde vāsıtaḳdur her dil ü cān (30) eger vaḥy-i nihānı [H357b] sāmi‘ olaydı cihānda bir ḥarf u şavt ḳanda olurdı ya‘ni nebī ve mürsel olanlar cemī‘an hemān bu ‘ālemden ve bu ‘ālemüñ ehli (31) olan mü‘minlerden ötüri rābıta olmuş ve anları Ḥazret-i Ḥaḳḳa vāşıl eylemege ve āşınā ḳılmaḳa vāsıta gelmişdür zirā enbiyā ve mürselīn olmasa- (32) lardı ve ḥaḳḳ-ı ‘ālemi Ḥaḳḳa da‘vet ḳılmasalardı bu ‘ālemüñ ḥaḳḳından hiç [M258a]

<sup>1288</sup> “Visal gerçekleşikten sonra delil talep etmek ve vasita uygun değildir.”

bir kimse H azret-i Hakkla  şin a olmayaydı ve bir ihd anu n kel amını istim a (33) kılmayaydı her g n l vahy-i Hakkı ve kel am-ı v c d-ı Mu lakı s mii  olmaĝa k dir deg ld r her g n l vahy-i nih n  eger s mii  olaydı ve H azret-i Hakkdan bil v sita (34) ma n y  ve mur d-ı Hakkı a z kılaydı bu cih nda ka an kel am-ı Hakk a delil bir harf u  avt olurdu ve Hakk Te al nu n kel am-ı kadimi ne vechle bu hur f (35) u elf z-ı mu de e ve ma l ka v sitasıyla z h ra gelirdi pes ma l m u mu arrerd r ki herkes bi harf u bi avt  ırf ma n y  fehm eylemege (36) k dir olmaz ve bi v sita m rsel-i H azret-i Hakkdan nih n  olan vahyi a z kılamaz pes harf u  avt v sitası bu  alem-i  uret n ehline (37) ma n y  fehm eylemeden  t ri l zım oldu ve neb  ve m rsel da ı m  minleri H azret-i Hakk a  şin a eylemeden  t ri v sita geldi amm   ol veliyy-i k mile (38) ve  a ık-ı v şıla ki Hakk  ayan ola ve nih n  olan vahyi Hakk Te al  H azretlerinden bil v sita a z eylemege k dir ola ve her vechle Hakk Sub h ne (39) ve Te al y  hakk e l-ya ın m ş hede kıla ol v sita ve r b taya mu t c olmaz ve andan ĝayridan meded   mu avenet  aleb kılmaz

*(2979) Meşnevi*

*Gerçi   ma v-ı (40) H kest   biseret*

*Lik k r-ı men ez n n zikterest*

*(2980) Meşnevi*

*Kerdeyi   kerdeyi  hest lik*

*Pi -i za fum bed n m yendest nik*

Egerçi (41) ol  efi  ma v-ı H kdur ve biser   s m ndur likin ben m k rum ve  anum andan n zikrek d r anu n kerde ve  ameli  ahu n kerde ve  amelid r velikin ben m [P141a] (1) za fum  n nde nik bed n m yended r ya ni ol nedim-i n si  mu li e bu g ne cev b vir p didi ki egerçi ol  im d  l-M lk ma v-ı H kdur ve anu n  a kında bi v c d (2) u biserd r velikin ben m k rum anu n mertebesinde n zikterd r zir  ben ka r u lu fi ber ber g r r m ve h zret-i ma b bdan her ne gelirse mink lli l-v c h anı ma b b bil r m (3) amm  o ka rı lu fdan fark eyler ve ka rı f l ndan def eyler ve a a  oyle lu f u i s n eyle diy  s yler pes ben m  amel m ve  anum anu n  amel    anından da ıkterd r (4) ne am egerçi anu n da ı c mle  amel ve  anı  ahu n  amel-i  anıdur ve ol   h-ı ha ikate bir  let gibi v ki  olmu dur ve   h-ı ha ikat n [H358a] ni e fi li anu n v c dı (5) v sitasıyla z h ra gelmi d r velikin ben bir za f m ki ben m za fum katında nik   la if olan  asen t ka i  g ricid r nitekim * asen tu l-*

*ebrār seȳyi'ātu'l-muḳarrebīn*<sup>1289</sup> (6) dinilmişdür bu ma'nā *nīk bed nümāyendest* olduğu üzredür ammā *bed nümāyende nīkest* taḳdīrinde olup ma'nā benüm za'fūm ḳatında ḫalkā *bed nümāyende olan nīk* (7) ü laṭīfdür dinse hem cāyizdür ya'ni ol ḳahr u ḡazab ki 'avām-ı nāsa ḳabīḥ görīcidür ve anlar ol ḳahr u celāli yaramaz 'add eyleyicidür ol ben-i za'fūn ḳatında begāyet (8) ḫūb u ḳatı maḫbūb olmışdur dimek olur

**(2981) Meşnevi**

*Ān çī 'ayn-ı luṭf bāşed ber'avām*

*Ḳahr şud bernāzenīnān-ı kirām*

**(2982) Meşnevi**

*Pes belā vū renc mibāyed keşīd*

*'Āmerā tā fark (9) bitvānend dīd*

Ol nesne ki 'avāma 'ayn-ı luṭf ola kerīm ü nāzenīnler üzre ḳahr u ḡazab oldı çok belā ve renc çekmek gerek 'āmmeye tā fark u temyīz (10) görmege ḳādir olalar ya'ni ol nesne ki 'avām-ı nās üzre 'ayn-ı luṭf u iḫsān ola kerīm olan nāzenīnler üzre ol ḳahr oldı şu 'itibārla ki 'avām (11) her ne ki Ḥaḳ cānibinden kendü mizāclarına nāfi' ve ṭabī'atlerine mülāyim ü şālīḡ gelürse anı luṭf bilürler ve mizāclarına ve [M258b] ṭabī'atlarına elem vireni ve muḫālīf (12) geleni ḳahr bilürler ammā evliyā-yı kirām bunlaruñ 'aksidür her ne ki luṭf-ı muṭlaḳ cānibinden ṭabī'atlerine muḫālīf elem ve ḳahr şeklinde bir fīl ki zūhūra (13) gele *küllü şey'in minelḫabībun ḫabīb*<sup>1290</sup> diyüp anı hem maḫbūb bilürler kemā ḳāle **İbn Fārīz**

*Beyt*

*Ve kullu ezan minki filḫubbi izā bedā*

*Ce'altu lehu şukran (14) mekāne şekiyyeti*<sup>1291</sup>

*Ve mā ḫalle bī minmiḫnetin fehiye minḫatun*

*Ve ḳad selimet minḫalli 'aḳdin 'azīmeti*<sup>1292</sup>

<sup>1289</sup> “Hayır sahiplerinin iyilikleri, mukarrebīnin seȳyatıdır.”

<sup>1290</sup> “Dosttan gelen her şey dostdur.”

<sup>1291</sup> “Muhabbet yolunda senden gelen ezā ve belā sebebiyle ben şikāyet yerine şükrederim. Zīrā senin gibi maḫbūbdan her ne gelirse sevimidir. (Güzel olandan gelen her şey güzeldir.) Ben bu türlü belāyı baḡış; ezā ve ceḫāyı da nīmet ve saḫā bilip nīmete nasıl şükredersem ona da öylece şükrederim.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 84.

<sup>1292</sup> “Mihnet ve meşakkattan bana gelen her türlü belā ve elem, benim için baḡış ve nīmettir. Halbuki benim azīmetim mihnet akdini çözmekten sālīm ve emīn oldu. Yāni, seninle benim aramdaki muhabbet akdini, eḡer belā ve sıkıntılar veya vefāsız rakib çözdüyse de benim sana olan niyet ve azīmetim saḡlam olup huzūruna yöneliş ve raḡbetim daha çok olmuştur.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 84.

Pes ‘avāma luṭf olan evliyā-yı kirāma ḳahr oldı zīrā (15) mizāca mülāyim ve ṭabī‘ata muvāfiḳ olan şeyler eger rızā-yı İlāhī ve murād-ı Rabbāniye muḫālif ise ‘ayn-ı mekr ve ma‘nen ḳahrdur anuñçün ‘avāma luṭf olan kirāma (16) ḳahr olmuşdur çok belā ve renc ü riyāzet çekmek gerekdür ‘amme-yi nās için tā kim luṭfi ḳahrdan ve ba‘zı mihrden fark eylemege ḳādir ola zīrā çok (17) ni‘met vardur ki ni‘met şeklinde zuhūra gelüp ‘adüvv-i Allāh olanlar aña maḫhar olmuşlardur ‘avām anuñ zāhirine baḳup ni‘met şanur ve çok ni‘met vardur (18) ki şiddet ve ni‘met şeklinde zuhūra gelüp evliyāullāh aña maḫall olmuşlardur ‘avām anuñ zāhirini görüp belā ve miḫnet bilür *kemā ḳāle ‘Alī kerremallāhu vechehu* (19) *subḫāne menittese‘at raḫmetuhu lievliyā’ihi fişiddeti niḫmetihi ve şteddet ni‘metuhu ‘alāa dā’ihi fişe‘ati raḫmetihi*<sup>1293</sup>

**(2983) Meşnevi**

***K’in ḫurūf-ı vāsıta* [H358b] *ey yār-ı gār***

***Piş-i vāşıl* (20) *ḫār bāşed ḫār ḫār***

**(2984) Meşnevi**

***Bes belā vü renc bāyest ü vuḳūf***

***Tā rehed ān rūḫ-ı şāfi ezḫurūf***

Zīrā bu vāsıta olan ḫurūf ey yār-ı gār vāşıl (21) olan kāmiliñ ḳatında ḫār olur ziyāde ḫār olur ziyāde belā ve renc ü vuḳūf gerekdür tā kim ol rūḫ-ı şāfi ḫurūfdan ḳurtıla *gār* maḡara ma‘nāsına (22) bunda ‘ālem-i ṭabī‘atden isti‘āre olur ey yār-ı gār ey ṭabī‘at maḡarasında benümle yār olan kimse dimek olur *ḫār* ḫor ve ḫaḳīr ma‘nāsına olmaḳ da (23) cāyizdür ve *gam u guşsa* tasa ve ḫuşa ma‘nāsına olmaḳ daḫı vechdür ya‘ni bu esrār-ı Ḥaḳḳa ve ‘ilm ü ledünnüñ bilmesine ve aḫkām-ı İlähiyenüñ ‘ilmine vāsıta olan (24) elfāz ve ḫurūf ey benümle gār-ı ṭabī‘atda yār olan ṭālib vāşıl-ı ḫaḳ olan kāmiliñ öñünde tasa ve ḫuşa ve gam u guşsa menzilesindedür ki ‘ārifüñ (25) aña iltifāt ve i‘tibārı yoḳdur meger ki ‘indelmaşlahata ṭālib ü sālīk olana çok belā ve renc ve çok vuḳūf u şu‘ur gerekdür ki tā kim ol rūḫ-ı şāfi (26) elfāz u ḫurūf ḳaydından ḫalāş ola ve ma‘ānī-yi mücerredeyi bīvāsıta ḫurūf-ı levḫ-i dilden oḳıya ve Ḥudā-yı Te‘ālādan aḫz eyleye zīrā şevāyib-i keşretten (27) şāfi olmayınca ve ṭahāret-i ḫaḳīkiyye bulmayınca elfāz u ḫurūf ḳaydından ḳurtulamaz dimegi iş‘ār eyler ve rūḫüñ şafvetine sebep belā ve renc ü riyāzet (28) çekmek idüğine daḫı işāret ḳılor

**(2985) Meşnevi**

<sup>1293</sup> “Dostlarına karşı rahmeti şiddetli bir meşakkat ve düşmanlarına karşı cefası geniş bir merhamet suretinde olan zat-ı ecell ü a‘lāyi tesbih ve takdis ederim.” Olgun, *Nisābü’l-Mevlevi*, s. 146.

*Lik ba'zî z'în şadâ kerter şudend*

*Bâz ba'zî şâfi vü berter şudend*

*(2986) Meşnevi*

*Hemçü âb-ı Nîl âmed in belâ*

*Sa'drâ âbest (29) ü hûn bereşkıyâ*

Velîkin halk-ı 'âlemden ba'zısı bu şadâdan kerter oldılar girü ba'zısı şâfi vü berter oldılar meşelâ bu renc ü belâ âb-ı Nîl gibi geldi (30) ehl-i sa'da âbdur ve eşkıyâ üzre kandur bu şadâdan murâd muqaddemâ zıkr eyledükleri esrâr u ma'âniye vâsıta olan elfâz u hurûfdur pes taqdîr-i (31) kelâm böyle dimek olur ki ne'am bu hurûf u elfâz esrâr u ma'ânîniñ fehmine ve derkine vâsıta olmışdur velîkin nâsdan ba'zısı bu şadâ ve kelâmdan (32) ziyâde aşamm olmuşlardur ki aşlâ bu tekellüm olunan hurûf u elfâzdan esrâr u 'ulümü fehm kılmamışlardur ammâ girü bu nâsdan ba'zı [M259a] kimselerün üzn-i vâ'ıye (33) şâhibleri idiler anlar bu elfâz u hurûfdan niçe 'ulüm u ma'ânî ahz idüp hurûf u kelimât kaydından berter olmuşlar ve küdüret-i cismâniyyeden şafvet (34) bulmuşlardur çünkim bu hurûf u şadâdan ba'zısı aşamm oldı ve ba'zısı dahı sem' şâhibi olup anı istimâ' kılıp andan lezzet ve şafâ bulup berter (35) oldı [H359a] kezâlik bu renc ü belâ dahı ba'zı kimsenün sa'âdetine ve ba'zı kimsenün dahı şekâvetine ve ma'şiyetine sebep olur nitekim buyururlar meşelâ bu belâ (36) âb-ı Nîl gibi geldi ehl-i sa'âdete âb ve ehl-i şekâvete hûn oldı nitekim âb-ı Nîl Kıbtîlere kan ve Sıbtîlere âb-ı hayvân oldı ve bununı kışşası birkaç maħalde güzer kıldı pes belâ dahı ehl-i sa'âdete 'ayn-ı velâ ve şafâ olur ve ehl-i şekâvete renc ü 'anâ (37) görünüp andan zevk alamaz ve menfa'at bulamaz belki anuñ Hağdan ırak olmasına ve şikâyet kılmasına ve Hağ Te'âlânuñ 'ibâdetini târik olmasına (38) sebep olur

*(2987) Meşnevi*

*Her ki pâyânbînter ü mes'üdter*

*Cidter ü kâred ki efzün dîd ber*

*(2988) Meşnevi*

*Z'ân ki dâned k'în cihân-ı kâşten*

*Hest behr-i maħşer ü berdâşten*

(39) Her şol kimse ki pâyânı görüciyedir ol ziyâde mes'üdterdür ziyâde cidd ile ol kimse eger ki maħşüli ziyâde gördi zirâ bilür ol kimse ki bu (40) zirâ'at cihânı rüz-ı maħşerden ötürüdür ve maħşüli kaldurmadan ötürüdür ya'ni her şol kimse ki bir kârüñ



pāyānına ve nihāyetine nazar eyleyici ve anı ziyāde görücü- (41) dūr ol kimse mes'ūdrekdür ve ziyāde cidd ü sa'y ile ol kimse eger ki 'ākıbet-i kārda maḥşūli artık göre pes bu cihānda ziyāde 'amel toḥmın [P141b] (1) eken nihāyet-i kārda anuñ netīce ve maḥşūlini görendür ve ehl-i sa'adet olan daḥı pāyānbīn olandur zīrā pāyānbīn olan mes'ūd bilür ki bu cihān ekmek cihānidur (2) maḥşer güninden ötüri ve anda maḥşūli ḳaldurmadan ötüri *kemā ḳāle 'aleyhisselām eddunyā mezra'atu'l-āḥiret*<sup>294</sup> bir kimse bunda her ne gūne toḥm ekerse anda anuñ maḥşūlini (3) ḳaldurur ve eylediği 'amelūñ cezāsını bulur

**(2989) Meşnevi**

***Hîç 'aḳdī behr-i 'ayn-ı ḥod nebūd***

***Belki ezbehr-i maḳām-ı ribḥ ü sūd***

Cihānda hîç bir 'aḳd kendü 'aynından ötüri olmadı (4) belki ribḥ ü sūd maḳāmından ötüri oldı *'aḳd* bunda bey' ü mu'āmele ma'nāsınadır ya'ni bu cihān āḥirete mezra'a olmaḳ için ḥalk olmuşdur mücerred kendü zātından (5) ötüri degüldür meşelā bu cihānda 'uḳūd u mu'āmelātdan hîç bir 'aḳd yoḳdur ki ol kendü nefsinde ötüri ola belki ḳāyide ve sūd maḳāmından ötüridür ki bir (6) kimse bir bey'i anuñçün eyler ki ol bey'den fāyide bula ve aña maşlaḥat ḥāşıl ola pes hîç bir 'aḳd kendü nefsi için olmaduḡına ve cihānda bir şey kendü (7) 'aynı için zuḥūr ḳılmaduḡına bir āḥir mişāl daḥı başt idüp buyururlar

**(2990) Meşnevi**

***Hîç nebved münkirī ger bingerī***

***Münkirīyeş behr-i 'ayn-ı münkirī***

[H359b] Meşelā hîç bir münkir olmaz (8) eger im'ān-ı nazar ile nazar eylerseñ anuñ münkirligi 'ayn-ı münkirligidende ötüri ya'ni eger nazar-ı ḥaḳıḳatbīnle nazar eylerseñ bu cihānda hîç bir münkir yoḳdur ki anuñ (9) münkirligi mücerred 'ayn-ı münkirligidende ötüri ola

**(2991) Meşnevi**

***Bel berā-yı ḳahr-ı ḥaşm enderḥased***

***Yā füzünī cūsten ü izḥār ḥod***

Belki ol münkirūñ inkārı ḥasedde ḥaşmını ḳahr (10) eylemeden ötüridür veyāḥud kendünün füzūnlıḡını ve izḥārını ḫaleb eylemeden ötüridür ya'ni bir münkirūñ bir kimseye inkār ḳılması beherḥāl birḳaç ma'nādan ḥālī degüldür yā bir kimseye (11)

<sup>1294</sup> “Dünya ahiretin tarlasıdır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 349.

anuñ hasedi vardur ol hased içre kendünün [M259a] haşmını mezmüm u maḫhūr eylemeden ötürüdür veyāḫud kendünün faziletini taleb eylemeden ötürüdür keenne ben fülān şey'ün (12) ve fülān kimsenün mezmüm ve ma'yüb olduğunu bildüm ve lihazā aña inkār kıldum diyü tefazzul eyler ḫālifu ta'rif ḫavlinün mücibince kaçan kendünün izhārını (13) murād eylese yā kendüden büyük bir kimseye inkār eyler veyāḫud ekşerün maḫbüb u mer'isi olan şey'i zemm ü ḫadḫ eyler ki bu güne inkār anuñ sebab-i zuhūrı olur (14) pes anuñ inkārı 'ayn-ı münkirligidinden ötüri olmaz

**(2992) Meşnevi**

***V'ān füzūnī hem pey-i tam'-ı diger***

***Bīma'ānī çāşnī nedhed şuver***

Ve ol füzūnlık talebi daḫı ḡayri (15) tama' ve ümīdden ötürüdür zīrā mücerred şuver-i ma'ānīsüz lezzet ü çāşnī virmez ya'ni beherḫāl bir kimse kendünün sāyir nāsdan efḫal olmasını taleb eylemek yā ta'zīm-i (16) nās içündür veyā bir a'lā manşıba vuşul içündür veyāḫud bunlar emşāli ba'zı murādı vardur zīrā şüretler ma'ānīsüz çāşnī virmez pes her ne şey'e ki (17) nazar eyleyesin beherḫāl ol şey bir ma'nā için ḫalk olinmişdur ol ma'nā daḫı bir āḫir ma'nā içündür hellüme cerrā

**(2993) Meşnevi**

***Z'ān hemī pürsī çirā in mīkunī***

***Ki şuver zeytest (18) ü ma'nā rūşeni***

**(2994) Meşnevi**

***V'erne in güften çirā ezbehr-i çīst***

***Çünki şüret behr-i 'ayn-ı şüretīst***

Andan ötüri her işün 'āmiline bunı niçün eylersin (19) diyü su'āl eylersin zīrā şuver-i zeyt gibidür ve ma'nā rūşenlükdür ya'ni kaçan bir kimseyi bir 'amel eyler görseñ ve ol 'amelün me'āl ve ma'nāsından bīḫaber olsañ (20) ol 'āmilden ol kāruñ şüretinün sırrını ve ma'nāsını su'āl iderseñ andan ötüri su'āl ederseñ ki şüret filmeşel zeyt gibidür ve ma'nā rūşenlik (21) gibidür eger rūşenālık olmasaydı zeytün vücūdı ḫandīl içinde bīma'nā olurdu pes bundan ma'lüm oldu ki her şey'ün şüreti beherḫāl bir (22) ma'nā için zuhūra gelmişdür ve eger böyle olmayaydı bu *çirā* demek [H360a] neden ötürüdür çünkim şüret mücerred bir şüretün kendü 'aynından ötürüdür ya'ni çünkim (23) her şüretten murād eger hemān kendünün 'ayn-ı şüreti olaydı ve zımnında bir sırr u ma'nā münderic olmayaydı pes bu şüreti niçün eylersin diyü su'āl (24) eylemek

hem lağv olurdu hâl bu ki ey sâyl senüñ bunu niçün şöyle eylersin demek bir ma'nâ murâd eylemeñden ötürüdür

**(2995) Meşnevi**

**În çirâ güften su'âl (25) ezfâyidest**

**Cüz berây-ı İn çirâ güften bedest**

Bu çirâ demek fâyideden su'âldür bundan gayridan ötüri çirâ demek bed ü kabîhdür ya'ni bu fâyide- (26) den gayridan ötüri su'âl itmek kabîh ü 'abesdür bu ma'nâ bedest bānuñfethasıyla olduğına göredür bānuñ zammesiyle olup ma'nâ böyle olmak hem mümkündür (27) ya'ni bu senüñ niçün dimeñ fâyideden su'âldür bu su'âl bu çirâ dimeden gayri için olmuşdur ki bir kimsenüñ su'âli beherhâl kendü nefis su'âlinden (28) gayri içündür ki murâd andan bir ma'nâ talebidür

**(2996) Meşnevi**

**Ezçi rü fâyide cüyî ey emîn**

**Çün buved fâyide-yi İn hod hemîn**

Ey emîn ne cihetden fâyide istersin (29) çünkim bunuñ fâyidesi hod hemîn bu ola ya'ni ey emîn olan sâyl ne vechden sen kendü su'âlünden fâyide talep eylersin çünkim bu şüretüñ fâyide- (30) si ancak hemîn bu şüret oldı çünkim senüñ su'âlünden saña fâyide [M260a] olduğu muhakkağ olıcağ ol şüretüñ dağı fâyide ve ma'nâsı olmak muqarrer (31) olur

**(2997) Meşnevi**

**Pes nuqûş-ı āsmān v'ehl-i zemîn**

**Nîst hikmet k'ân buved behr-i hemîn**

Pes bu āsmānuñ ve ehl-i zemīnün nuqûşı hikmet degüldür ki ol (32) şuver ü nuqûşuñ cümlesi hemîn kendü şüretlerinden ötüri ola ya'ni vaqtā kim bu muqaddemāt ma'lūmuñ oldıysa ve her şüretüñ bir niçe ma'nâ için (33) zuhūra gelmesi taḥkîk mertebesin buldıysa pes āsmānuñ ve ehl-i zemīnün naqşları ve şüretleri hikmet degüldür ki mücerred hemān bu şüretlerinden ö- (34) türi halk olınmış olalar belki bu nuqûş-ı āsmān u zemīnden murâd niçe hükm-i İlāhiyye ve meşālîh-i şüriyye ve ma'neviyye ve bîşümār esrār u ma'ānî-yi gaybiyye (35) için maḥlûğ olmuşlar ve zuhūra gelmişlerdür

**(2998) Meşnevi**

**Ger ḥakīmî nîst İn tertîb çîst**

**V'er ḥakīmî hest çün fi'leṣ tehîst**

*(2999) Meşnevi*

*Kes (36) nesâzed naqş u germâbe 'v hızâb*

*Cüz pey-i kaşd-ı şavâb u nâşavâb*

Eger bir 'alîm ü hakîm yok ise bu nazm u tertîb nedür eger bir hakîm var ise (37) anuñ fi'li hikmetden niçün tehîdür nitekim bir kimse germâbe ve hızâb naqşını düzmez şavâb kaşdından veyâhud nâşavâb [360b] kaşdından ötüri düzer ya'ni ey (38) bu 'âlemi bilâşâni' gören kimse eger bu 'âlemüñ bir 'alîm ü hakîm şâni'i olmayadı bu nazm-ı garîb ve tertîb-i 'acîb neden olurdu bu tertîb ü intizâm (39) elbette bir şâni'-i hakîmüñ vücûdına delâlet ider ve eger senüñ i'tikâduñda bu 'âlemüñ bir hakîm şâni'i var ise anuñ fi'li hikmetlerden niçün hâlîdür elbette (40) hakîm oldur ki anuñ her fi'linde niçe hikem münderice ola meşelâ hiç bir kimse hammâm naqşını ve boyayı ve levni düzmez meger ki yâ şavâb kaşdından ötüri veyâ (41) nâşavâb kaşdından ötüri çünkim bir kimsenüñ naqş-ı germâbe ve hızâbdan kaşdı bu ola anuñ fi'li hikmetlerden tehî olmaz cümleden biri [P142a] (1) anuñ naqşlarını niçe kimseler seyr kıılır ve ol naqşlardan anı naqş iden üstâduñ şan'atında olan kemâline istidlâl kıılırlar pes hakîm-i muṭlaquñ (2) ef'âli içün niçe esrâr u hikemden hâlî olur çok kimse bir şey'üñ vücûdını şavâb u helâk olup ma'dûm olmasını hikmetden hâlî nâşavâb (3) zann eylemişler hâl bu ki vücûda gelmesinde ne kadar hikem mevcûde ise helâk olup ma'dûm olmasında daḡı ol kadar hikmetler vardur nitekim Hâzret-i (4) Mūsâ 'aleyhisselâm Hâk Subhâne ve Te'âlâ Hâzretlerinden bu huşûşda su'âl eyledi ve Hâk Tebâreke ve Te'âlâ Hâzretleri aña bu beyânda yazılan (5) üzre cevâb virdi tâ bu ma'nâlardan sen daḡı mevt ü helâküñ sırrını bilesin ve hikmetine 'alim olasın

*Muṭâlebe kerd-i Mūsâ 'aleyhisselâm (6) Hâzret-i Hudârâ ki ḡalaḡte ḡalken fehlektehum vü cevâb âmeden*

Bu sûrh-ı şerîf Hâzret-i Mūsânuñ Hâzret-i Hudâyâ muṭâlebe eylemesi ve su'âl (7) kıılmasıdur böyle diyü ki İlâhî ḡalkı ḡalk eyledüñ pes bunları helâk eyledüñ femâ sebebi zâlik dimekdür ve Hâzret-i Hâkdan Hâzret-i Mūsâyâ cevâb (8) gelmesidür

*(3000) Meşnevi*

*Güft Mūsâ ey Hudâvend-i ḡesâb*

*Naqş kerdî bâz çün kerdî ḡarâb*

Mūsâ 'aleyhisselâm Hâzretleri Hâk Te'âlâyâ didi (9) ey yevm-i ḡesâbuñ Hudâvendi naqş eyledüñ girü niçün ḡarâb eyledüñ ya'ni ey rûz-ı ḡesâbuñ mâliki bir şey naqş u

taşvîr idüp vücûda (10) getürdüñ anı girü niçün maḥv u helāk eyledüñ ve bunuñ sebebi nedür

**(3001) Meşnevi**

***Nerr ü mâde naqş kerdî cānfezā***

***V'āngehān vîrān kunî inrā çirā***

Cānfezā (11) erkek ve dişi [M260b] naqş eyledüñ ya'ni zükür u ināşı rūḥa şafā virici ve zevk artırıcı naqş eyledüñ şoñra bunu niçün vîrān eylersin (12) bu kārda ḥikmetüñ nedür baña beyān [H361a] eyle tā kim ḳalbüm muṭma'în ola didi

**(3002) Meşnevi**

***Güft Ḥaḳ dānem ki in pürsiş terā***

***Nîst ezinkār u ḡaflet v'ezhevā***

(13) Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti Ḥazret-i Mūsāya didi ki yā Mūsā bilürüm ki bu senüñ su'ālüñ inkārdan ve ḡafletden ve hevā-yı nefsdan degüldür belki bu kārüñ (14) ḥaḳîḳatine 'ālim olmadanve ḳalbün ṭuma'nînet gelmeden ötürüdür

**(3003) Meşnevi**

***V'erne te'dîb ü 'itābet kerdemî***

***Behr-i in pürsiş turā āzürdemî***

(15) Yoḥsa saña te'dîb ü 'itābet eylerdüm bu pürsişden ötüri seni āzürde eylerdüm ya'ni bilürüm ki senüñ bu su'ālüñ benüm fi'lüme inkār eylemek cihetinden (16) ve anuñ fevāyidinden ḡāfil oluḡuñdan ve hevā-yı nefsüne uyduḡuñdan ötüri degüldür eger böyle olaydı saña ḡüşmāl virüp ḡaḏab (17) eylerdüm ve bu su'alden ötüri seni incidürdüm

**(3004) Meşnevi**

***Lîk miḡvāhî ki deref'āl-i mā***

***Bāz cūyî ḥikmet ü sîrr-ı beḳā***

Lîkin istersin ki bizüm ef'ālimüzde (18) devām u beḳānuñ ḥikmet ü sîrrını āşkārā ve 'ayānen ṭaleb eylersin ya'ni ey Mūsā bu su'āl ki sen eylersin eger inkār u ḡaflet cihetinden (19) olaydı ben seni bundan ötüri āzürde eylerdüm velîkin sen istersin ki bizüm ef'ālimüzde olan beḳānuñ sîrrını ve ḥikmetini girü dileyesin pes (20) ef'āl-i İlāhîde olan beḳānuñ sîrrı ve ḥikmeti ol ef'ālüñ fenā olmasıdır nitekim Ḥazret-i Mūsāya cevāb buyurmaları bu ma'nāyı mü'eyyid olur (21) ya'ni ef'āl-i İlāhî olan ḥalkuñ vücûd u beḳāsınuñ sîrr u ḥikmeti fenā olduḡını Ḥaḳ Te'ālā Ḥazret-i Mūsāya keşf ü i'lām eylemeden ötüri didi ki (22) *Müsiyā toḡmî bikār enderzemîn ilāḡḥirihî*

ya'ni ey Mūsā benüm ef'älümde olan beķānuñ sırr u hikmetini bilmek dilerseñ zemīne bir toħm [ek tā kim (23) hālā mevcūd olan beķānuñ sırrını bilesin ve aña inşāf kılasın pes hāzret-i Mūsā 'aleyhisselām zemīne bir toħm -H] ekdi ol toħm bitdi ve (24) hūşeler zuhūra gelüp niçe eyyāmdan soñra kemāle yitdi ba'de Hāzret-i Mūsā eline ovaraķ alup anı biçdi pes hātifden anuñ kulađına (25) bir nidā geldi ki yā Mūsā niçün ekin ekersin ve anı beslersin çünkim kemāl buldı anı niçün kaķ eylersin didi Hāzret-i Mūsā dađı ol ekdüđi (26) ekinuñ ve işledüđi kāruñ sırr u hikmetini bundan maķşūdum budur diyü Hāķ Te'alāya söyledi nitekim 'anķarīb ebyāt-ı şerīfede gelse gerekdür çünkim (27) Hāzret-i Mūsā kendü işledüđi fi'li ve ekdüđi ekini niçe müddet ol ekin mevcūd olup beķā bulduđdan soñra kendü eliyle anı helāk ve fānī eyledi beķānuñ (28) sırr u hikmeti fenā olduđını bildi ve Hāķ Te'alā Hāzretleri hālā kendü ef'älinde olan vücūd u beķānuñ sırr u hikmeti ne idüđini [H361b] bu üslübla aña bildürdi (29) pes bu beytde olan *beķādan* murād beķā-yı şürī ve vücūd-ı mecāzīdür bu beķā-yı şürīnuñ sırr u hikmeti ise fenā ile zuhūra gelür nitekim mezzū'ātuñ (30) sırr u hikmeti anı biçüp hārmenlerde şüretleri maħv u fānī eyledükden soñra zuhūra gelür ki 'anķarīb buña münāsib olan ma'ānī ve esrār ma'lūmuñ olur (31) pes Hāzret-i Mūsānuñ 'aleyhisselām bu vücūd-ı beķānuñ sırr u hikmetini taleb eylemesi mücerred kendüye 'ilm hāşıl olsun için olmayup belki ğayrılara ta'līm için (32) su'al eyledüklerine dađı bu beytlerle işāret idüp lisān-ı Hāķdan hikāyet buyururlar

**(3005) Meşnevi**

***Tā ezān vāķıf kunī mer 'āmrā***

***Puħte gerdānī bedīn her hām-(33) rā***

Tā ki andan 'āmmeyi vāķıf eyleyesin bunuñla her hāmı puħte eyleyesin ya'ni yā Mūsā bu su'alden ötüri seni āzürde eylerdüm velīkin sen istersin ki bizüm (34) ef'älimüzde olan beķānuñ sırr u hikmetini dileyesin tā ol sırr u hikmetden 'āmı dağı vāķıf eyleyesin bu sırr u hikmet sebebiyle veyāħud bu su'al (35) sebebiyle her hāmı puħte eyleyesin ve anları bu 'ilmden bu üslübla haberdār kılasın

**(3006) Meşnevi**

***Ķāşıden sāyıl şudī derķāşıfī***

***Ber'avām er çi ki tu z'an vāķıfī***

**(36) (3007) Meşnevi**

***Z'an ki nīm-i 'ilm āmed īn su'al***

***Her birünirā nebāşed īn mecāl***

Yā Mūsā sen ‘ankaşdin ‘avām üzre kâşif olmada sâyil olduñ bu dañı (37) cāyızdır sen kaşdıla ‘avām üzre keşf idicilikde sâyil olduñ egerçi sen ol sırrdan vâkıfsın zîrā ki bu su’āl nişf-ı ‘ilm geldi her birünî (38) olan ‘avāmiye bu mecāl olmaz ya’ni yā Mūsā sen bu ‘ilmden ve bu sırrdan hadd-i zātında vâkıfsın ve bu hikmete muṭṭali’sin velikin ‘āmme-yi nās üzre bu ‘ilmi kâşif (39) olmak huşūşında kaşdıla su’āl eyleyici olduñ zîrā *essu’ālu nişfu’l-‘ilm*<sup>295</sup> kavlinüñ mücibince bu su’āl ‘ilmüñ nişfi geldi ve filmeşel ‘ilm bir hazine (40) olup su’āl anuñ miftāhı oldu kemā kâle ‘aleyhisselām *el’ilmu huzāyinun ve miftāhuhā’s-su’āl*<sup>296</sup> her birünî olan ve mertebe-yi ‘ilmden hāric kalan cāhil (41) için bu kuvvet ve tākāt yoğdur ki bir müşkil mes’eleden bir ‘ālime su’āl eyleye zîrā ki

**(3008) Meşnevi**

***Hem su’āl ez’ilm hūzed hem cevāb***

***Hemçünān ki hār u gül ezhāk*** [P142b] (1) ***u āb***

**(3009) Meşnevi**

***Hem zalāl ez’ilm hūzed hem hudā***

***Hemçünān ki telh ü şîrîn eznedā***

Hem su’āl ‘ilmden kaşkar hem cevāb meşelā ancılayın ki hār u gül ikisi bile hāk u ābdan (2) hāşıl olur pes hār u gül tinden hāşıl olduğı gibi su’āl ve cevāb dañı ‘ilmden hāşıl olur meşelā ‘ilm olmasa bir mes’eleye cevāb virmek mümkün olmaz (3) ve kezālik sâyilüñ [H362a] vücūdında minvech ‘ilm olmasa anuñ hātırına ol su’āl gelmezdi egerçi minvech ol mes’eleyi sâyil bilmezse de minvech bilmek anuñ (4) şānındandır pes su’āl dañı ‘ilmden hāşıl olmuş olur ve kezālik hem zalāl ‘ilmden hāşıl olur hem hudā ancılayın ki telh ü şîrîn nedādan hāşıl (5) olur *nedā* nünüñ fethiyle ve meddle maṭara ve belele ve dañı çiye dirler ya’ni şol ruṭubet ki yaz günlerinde vākıf olur ya’ni hem dālālet ve hem hidāyet (6) ‘ilmden hāşıl olur hidāyetüñ ‘ilmden hāşıla olması ednā ‘irfānı olana ma’lūmdur ve dālāletüñ ‘ilmden hāşıl olması ekşer ‘ālim olanlar delāyil (7) ü berāhîn-i ‘akliyyāt u nakliyyāta ziyāde vākıf olduklarından meşreblerine münāsib olan delile temessük idüp şîrāt-ı müstaķimden ve tarîķ-i kadīmden (8) ‘udül kılmışlar ve dāll olmuşlardur meşelā fıraķ-ı dāllenüñ ‘ulemāsı gibi ki her birinüñ hūcceti ve bürhānı kitāb u sünnetdür ve eger anlaruñ kitāb u sünnete (9) ‘ilmi olmayaydı ve ‘akliyyāt u nazariyyātda her biri mahāret bulmayaydı

<sup>1295</sup> “Sual ilmin yarısıdır.”

<sup>1296</sup> “İlim hazinedir ve sual onun anahtarıdır.”

mezheplerini niçe te'yîd eylemege kâdir olurlardı ma'lûm oldu ki bu fırağ-ı dâllenüñ (10) dağı dâlaletleri 'ilmden zühûra gelmişdür pes eger hidâyet olsun ve eger dâlalet olsun 'ilmden biter nitekim acı ve tatlı olan nebâtlar da yağmürdan (11) biter eger nedâ nem ma'nâsına olursa nitekim telh ü şîrîn olan nebât ruṭûbet-i âbdan hâşıl olur ammâ nidâ ekşer-i nûnla şadâ ma'nâsına olsa dağı (12) vechden hâlî olmaz zîrâ ma'nâ dâlalet ü hidâyet 'ilmden hâşıl olur ancılayın ki kelâm-ı şîrîn ve kelâm-ı telh şadâdan hâşıl olur dimek olur (13) ve aşhâb-ı nuhâ olan bu ma'nâyı dağı maḳbûl kıılır

**(3010) Meşnevi**

***Z'âşnâyi hîzed in buğz u velâ***

***V'ezgîdâ-yı hoş buved sukm u kuvâ***

Bu buğz u velâ (14) âşinâlıktan kâlkâr ve kezâlık sukm u kuvâ hoş gîdâdan olur ya'ni iki zıdduñ bir şeyden hâşıl olması katı çok vâkı' olur meşelâ 'adâvet (15) ü muḫabbet hem âşinâlıktan hâşıl olur eger bir kimse bir kimseyi aşlâ bilmese aña muḫabbet eylemek mümkün olmaz [M261b] ve kezâlık bir kimse bir kimseye kâf'â âşinâ olmasa (16) ol kimse aña 'adâvet kıılmaz zîrâ ma'lûmı olmaduğı kimseye buğz u 'adâvet eylemek kâbil degüldür ve kezâlık saḳâmet ü kuvvet hoş gîdâ- (17) dan hâşıl olur ba'zı kimse vardur ki mizâcında za'af ve mi'desinde fesâd vardur ol kimse [H362b] ol laṭîf olan ta'amı ve nefîs olan gîdâyı (18) yise ol gîdâ aña saḳâmet ü za'af virmeden hâlî olmaz ammâ anuñ ki mizâcında kuvvet ola gîdâ-yı hoş aña kuvvet ü şıḫhat virür pes (19) za'af u kuvvet ve saḳâmet ü şıḫhat dağı gîdâ-yı hoşdan hâşıl olmuş olur pes cevâb ve su'âlüñ dağı 'ilmden hâşıl olması (20) bu emşileden ma'lûmuñ olur

**(3011) Meşnevi**

***Müstefîd-i a'cemî şud ân Kelîm***

***Tâ 'acemyân râ kuned z'in sır 'alîm***

**(3012) Meşnevi**

***Mâ hem ezvey a'cemî sâzîm h'iş***

***Pâsuḫeş (21) ârîm çün bigâne piş***

Ol Kelîmullâh a'cemî tâlib ü müstefîd oldu tâ kim a'cemî olanları bu sırdan 'alîm eyleye biz dağı andan ötüri kendimüzi a'cemî (22) düzelüm anuñ cevâbını bigâne gibi öñümüze getürelüm ya'ni ol Kelîmullâh bu sırdan ḫaberdâr u âgâh iken bir 'acemî kimse gibi nef ü fâyide tâlibi (23) oldu tâ kim 'acemî olanları ve bu sırdan bîbehre olanları 'alîm eyleye buña üslûb-ı ḫakîm ve tecâhül-i 'arîf dirler kaçan bir



yirde bir ‘arîf olsa (24) ve anuñ meclisinde bir niçe a‘cemî kavm olsa ve ol kavm her biri kendü meşrebine muvâfık bir hâl iştigâl kılsa ol ‘arîf bunları kendü ‘ilminden haberdâr (25) eylemeden ötüri izhâr-ı cehl idüp kendüyi sâyl düzer ve bir âhir kimseyi muhâtab idinüp ‘acabâ şu mes’ele huşuşında ne dirsın bunuñ (26) bilmesi kıatı lâzım olanlardandır diyü su’âl ider eger ol cevâb virürse a‘cemî olan kavmi bu üslûbla ol ‘ilminden âgâh eyler ve eger ol cevâb (27) viremezse hâtır-ı fâtıra lâyiğ olan bu mes’eleden budur diyü söyler bu şan’atla hem ol a‘cemîleri behremend eyler Hâzret-i Kelîmullâh dağı (28) bu güne kendüsini a‘cemî müstefîd düzdi tâ bu sırdan a‘cemî olanları ‘alîm ü habîr eyleye lâzım geldi ki bir dağı kendümüzü ol sırdan ötüri a‘cemî (29) düzevüz eger ol sır bizüm bilfi’l ma’lûmumuz ise de ol sıruñ ve andan su’âlüñ pâsuğ u cevâbını bigâneler gibi öñümüze getürelüm (30) ve filhâkığa eger maqâm bunu iktizâ iderse ‘alîm ü hakîm olan ‘arîfüñ şanı böyle olmaq lâzım olur ki kendüyi bir ‘ilmüñ zühürından ötüri (31) ve gayra ta’lîm kılmadan ötüri kendüyi bir a‘cemî sâyl düze ve su’âl ve cevâba kıabil bir kimseden anı su’âl eyleye bigâneler gibi ol su’âlüñ (32) cevâbını huşûrına cezb eyleye tâ kim ol gâfil ü zâhil olan derdmendleri bu ‘ilminden behremend eyleye hadd-i zâtında ‘alîm ü hakîm olan kimsenüñ (33) şâmına bundan noqşân gelmez belki anuñ kemâline ve huşn-i hişâline delâlet kıılır zîrâ evvelâ girü gurûrı terk eylemek ma’nâsını müstelzem olur (34) şâniyen setr-i hâl eylemegi müstelzem olur şâlişen ol [H363a] bîbehre olan a‘cemîleri ol mes’eleden âgâh u haberdâr kıılır pes hakîm-i İlâhî olanlar çünkim (35) bir mağalde su’âl eylemenüñ zımnında bu kıadar fevâiid-i ‘aliyyeyi müşâhede eyleyeler derhâl kendüleri sâyl kıırlar ve gayra ta’lîm için müstahbir olur

(36) *(3013) Mesnevi*

***Harfûrûşân haşm hemdîger şudend***

***Tâ kilîd-i kufî-i ân ‘ağd âmedend***

Meşelâ harfûrûşlar biri birinüñ haşmı oldılar tâ kim ol ‘ağdüñ kufînuñ (37) miftâhı geldiler *kilîd* bunda miftâh ma’nâsınadır ya’ni at bâzârında harfûrûş olan dellâllaruñ şan’atı budur ki bir yire gelürler ve müşterî (38) kıızdurmadan ötüri ve bir harı yâ bey’ itmeden ötüri veyâ şîrâ itmeden ötüri ellerini biri birine alup ceng [M262a] ü cidâl iderler bigâne olan (39) kimseler anlaruñ bu cengini görseler anları biri birine haşm şanur ammâ anlar bu şan’atla ol bey’uñ kufîni feth idici olurlar pes bir iki (40) ‘arîf bir yire gelseler ba’zı a‘cemîleri kendülere müşterî kıılmadan ve ‘ilmlerini bey’ eylemeden ötüri gâh sâyl olurlar ve gâh mücîb olur- (41) lar ve biri birleriyle

mübāḥaṣe ve mu‘āraza kılurlar bīgāne olanlar anları biri birleriyle nizā‘ u cidāl eyler şanurlar ḥāl bu ki anların murādı [P143a] (1) ol ‘ilmi bu şan‘atla fūrūḥt eylemekdür

**(3014) Meşnevi**

***Pes bifermüdeş Ḥudā-yı zülübāb***

***Çün bipürsīdī biyā bişnev cevāb***

Pes Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazret-i Mūsāya didi ey (2) zülübāb çünki su‘āl eyledün gel cevābı işit ya‘ni çünkim Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhisselām Ḥaḳ Te‘ālāya İlähī bu ḥalkı ḥalk eyledün andan şoıra bunları niçün helāk eyledün (3) diyü su‘āl eyledi pes Ḥudā-yı Te‘ālā ol ḥazrete beṭarīḳ-i ilhām didi ey lübler ve ‘aḳllar şāḥibi çünkim su‘āl eyledün gel bu su‘ālün cevābını işit cevāb-ı (4) İlähī bu beytlerdür ki Ḥaḳ Te‘ālā ol ḥazretün ḳalb-i şerīfine böyle diyü vaḥy eyledi

**(3015) Meşnevi**

***Mūsiyā toḥmī bikār enderzemīn***

***Tā tu ḥod hem vāhidī inşāf-ı in***

(5) Ey Mūsā zemīne toḥm ek tā sen kendün daḥı buña inşāf viresin ya‘ni ḥalkı ḥalk eyleyüp niçe müddet bākī olduğdan şoıra anları helāk eyledü- (6) gümün sırr u ḥikmetini bilesin ve kendü fi‘lünden buña inşāf viresin didi

**(3016) Meşnevi**

***Çünki Mūsā kişt ü şud kişteş tamām***

***Ḥūşḥāyeş yāft ḥübī (7) vü nizām***

Çünkim Mūsā ‘aleyhisselām ekdi anuñ kiştı tamām oldu ol kiştün ḥūşeleri ḥüblık ve nizām buldı ya‘ni çünkim Ḥazret-i Mūsā toḥm (8) ekdi ve anuñ ekini tamām oldu ve ol ekinün sünbüleleri leṭāfet ve nizām buldı

**(3017) Meşnevi**

***Dās bigrift ü mer ānrā mibürīd***

***Bes nidā ezgayb [H363b] dergūşeş (9) resīd***

Mūsā Ḥazretleri oraḳ tıtdı ve ol ekini kesdi ve biçdi pes anuñ gūşına ‘ālem-i ḡaybdan nidā irişdi böyle diyü

**(3018) Meşnevi**

***Ki çirā kiştı kunī vü (10) perveri***

***Çün kemālī yāft ānrā mibürī***

Ki niçün bir kişt ü zirā‘at eylersin ve beslersin çünkim kemāl buldı anı kesersin ya‘ni ol işledüğüñ (11) kār çünkim vücūda geldi ve böyle bir kemāl buldı anı niçün kesersin ve helāk eylersin

**(3019) Meşnevi**

**Güft yā Rab z’ān kunem vīrān u pest**

**Ki der’incā dāne vü hem gāh (12) hest**

Mūsā ‘aleyhisselām didi ki yā Rabbī andan ötüri vīrān u pest eylerüm zīrā bunda dāne vardur ve şaman vardur

**(3020) Meşnevi**

**Dāne lāyık nīst (13) deranbār-ı kāh**

**Kāh deranbār-ı gendüm hem tebāh**

İlāhī dāne şaman anbārında lāyık degüldür şaman dağı buğdāy anbārında tebāh u nālāyıkdur

**(3021) Meşnevi**

**Nīst hikmet (14) ĩn dūrā āmīhten**

**Farq vācib mīkuned derbīhten**

Bu ikisini karşıdurmak hikmet degüldür hikmet elemekde farqı vācib eyler hikmet ve maşlahat (15) degüldür bu ikisini bir yire karşıdurmak elbette hikmet elemek vaqtinde kāhı dāneden farq eylemegi vācib eyler *mīkuned* mişevad ma‘nāsına olup ma‘nā elemek (16) vaqtinde bu ikisini biri birinden farq u temyīz eylemek vācib olur dinilse hem cāyız olur

**(3022) Meşnevi**

**Güft ĩn dāniş tu ezki yāfti**

**Ki bedāniş beyderi (17) bersāhti**

**(3023) Meşnevi**

**Güft temyīzem tu dādī ey Hudā**

**Güft pes temyīz çün nebved merā**

Pes Haq Te‘ālā didi yā Mūsā bu dānişi sen kimden bulduñ (18) ki dāniş vāsıtasıyla bir hārmen düzdüñ ya‘ni ey Mūsā bu ‘ilm ü temyīzi sen kimden öğrendüñ ki ol ‘ilm vāsıtasıyla ekin eküp ba‘de anı biçüp (19) getirüp bir yire cem‘ kırup bir ‘azīm hārmen eyledüñ ve kāhı dāneden temyīz idüp deranbār kılduñ Mūsā ‘aleyhisselām didi ki ey Hudā-yı (20) Mütē‘āl baña ‘ilm ü temyīzi sen [M262b] virdüñ Haq Te‘ālā

didi ki niçün benüm için temyîz olmaya ya'ni çünküm saña bu kadar temyîzi virem  
ben niçün eyüyi (21) kötüden fark eylemeyem

**(3024) Meşnevi**

***Derhalâyık rûhhâ-yı pāk hest***

***Rûhhâ-yı tîre-yi gilnāk hest***

Yā Mūsā bu hālâyıkda pāk rûhlar vardır tîre (22) gilnāk rûhlar dağı vardır ya'ni yā  
Mūsā bu hālâyık mabeyninde gıll u gışşdan pāk olmuş ve keşâfet ü küdüretten şafā  
bulmuş rûhlar vardır (23) bulanık ve balçıklu rûhlar dağı vardır ki bunlar  
balçığından pāk olmamışlar ve küdüret-i beşeriyyeden nefslerini tahtîr  
kılmamışlardır

**(3025) Meşnevi**

***În şadefhâ (24) nîst deryek mertebe***

***Deryekî dürrrest derdîger şebe***

Bu şadefler bir mertebede degüldür zîrā birinde dürr vardır ve birinde şebe vardır  
ya'ni (25) bu şadefler gibi olan cesedler bir mertebede degüllerdür ve cümlesi bir  
hükmdde olmak kâbil degüldür zîrā birinüñ içinde dürr-i imān u ʿirfān vardır ve bir  
āhîrinüñ (26) içinde şebeh-i şübhe ve gümān vardır çünküm böyledür

**(3025) Meşnevi**

***Vācibest izhâr-ı in nîk ü tebāh***

[H364a] ***Hemçünān k'izhâr gendümhā zikāh***

Pes (27) bu nîk ü tebāhuñ izhârı vācibdür ancılayın ki şamandan buğdaylarıñ izhârı  
vācibdür ya'ni buğdayları şamandan fark u temyîz niçe vācib ise (28) eyü olan  
kimseleri yaramazlardan fark eylemek ve temyîz kılmak eyle vācibdür ve li hazā Hâk  
Te'ālā yevm-i kıyāmetde ***vemtāzu'l-yevme eyyuhe'l-mucrimün***<sup>1297</sup> diyüp muṭîc (29) ve  
muḥsin olanlardan mücrimlerüñ mümtāz olmasıçün emr kıla andan soñra  
***liyemîzallāhu'l-ḥabîse minettayyibi feyerkum ba'zahu 'alāba'din***<sup>1298</sup> āyet-i kerîmesinüñ  
mücibince (30) ḥabîşleri tayyiblerden temyîz eyleyüp ba'zısını ba'zısı üzre zamm  
eyleyüp cehenneme idhāl eyleye ve tayyibleri dağı cennet-i a'lāya işāl eyler

**(3026) Meşnevi**

<sup>1297</sup> “Buyurur ki: Ayrılın bugün ey günahkârlar!” (Yasin 36/59)

<sup>1298</sup> Bu ayetin tamamı şöyledir: ***liyemîzallāhu'l-ḥabîse minettayyibi ve yec'ale'l-ḥabîse ba'zahu 'alāba'zin feyerkumehu cemī'an feyec'alehu ficehenneme ulā'ike humulḥāsirün*** “Allah murdarı temizden ayırdetmek için ve bir de murdar kısmını birbiri üzerine bindirip hepsini bir araya getirmek ve topunu birden cehenneme koymak için böyle yapar. İşte bunlar o hüsrān içinde kalanların ta kendileridir.” (Enfal 8/37)

*Behr-i* (31) *izhārest in halk-ı cihān*

*Tā nemāned genc-i hikmethā nihān*

*(3027) Meşnevi*

*Kuntu kenzen güft maḥfiyyen şinev*

*Cevher-i ḥod güm mekun izhār şev*

Bu halk-ı cihān izhār için- (32) dür tā kim hikmetleri genci nihān u maḥfī ḳalmaya eger bu ma'nāya delil isterseñ Ḥaḳ Te'ālā *kuntu kenzen* didi *maḥfiyyen* ḳavlini işit kendü cevherüñi güm ve zāyi' (33) eyleme izhār eyle *şev* bunda kün ma'nāsınadur ya'ni bu halk-ı cihān Ḥaḳ Te'ālānuñ hikmetlerinüñ ve şan'atlarınüñ izhārından ötürüdür Ḥaḳ Te'ālā bu halkı (34) anuñçün halk eyledi tā hikmetleri ḥazīnesi maḥfī ḳalmaya ve ḥaḳāyık-ı eşyā ecsād-ı 'ālemde ve ecsām-ı benī ādemde kendüleri göstereler eger bu ma'nāya delil (35) ü bürhān isterseñ *kuntu kenzen maḥfiyyen feḥbebtu en u'rafe feḥalaktu'l-halka liu'rafe*<sup>299</sup> ḥadīs-i şerīfini istimā' eyle tā bunuñ ma'nāsına ve mefhūmina 'ālim (36) olasin ve bu ḥadīs-i şerīfün ma'nā-yı laṭīfi miḳdārı bu cildde *tefsīr-i kuntu kenzen* sürḥında olduğdan ziyāde ikinci cildde de *yāften-i pādşāh bāzrā* (37) beyānında *kuntu kenzen raḥmeten maḥfiyyeten* beytinde geçdi isterseñ anda bulasin kendü cevher-i zātuñı ve ḥāşiyetüñi 'ālem-i şüretde güm ve zāyi' eyleme belki cidd ü (38) cehdle anı izhār eyle tā kim nefḥa-yı İlāhī olan rūḥuñ bu rūḥ-ı ḥayvāniyyeden mümtāz ola ve ḥaḳīḳatüñ zuhūra gele nitekim bu beyānı rūḥ-ı İlāhiyye- (39) nüñ vehm ü ḥayāl ve rūḥ-ı ḥayvāniyyeden mümtāz olması ve şafā bulması ḥuşuşında temhīd idüp tefhīmen littālibin ḍarb-ı meşel ḳıluḫ buyururlar

*Beyān-ı* (40) *ān ki rūḥ-ı ḥayvānī vü 'aḳl-ı cüzvī vü vehm ü ḥayāl bermişāl-i düğend ü rūḥ-ı vaḥyī ki bāḳist hemçün revḡan-ı pinhānest*

Bu sürḥ-ı (41) şerīf anuñ beyānındadır ki rūḥ-ı ḥayvānī ve 'aḳl-ı cüzvī ve vehm ü ḥayāl ayran [H364b] mişālinde dururlar ve vaḥye mensüb olan rūḥ ki murād [P143b] (1) ḥayāt-ı ḳalbiyye ki bāḳiden bu düğda pinhāndur revḡan gibi

*(3028) Meşnevi*

*Cevher-i şidḳet ḥafī şud derdürüg*

*Hemçünān ki revḡan endermetn-i düğ*

<sup>1299</sup> “Ben bir gizli hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim. Halkı, beni bilsinler diye yarattım.” Yardım, *Mesnevi Hadisleri*, s. 181. Ayrıca bkz. Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 360.

Senüñ (2) şıdķuñ cevheri dürüg u kizbde hafı oldu ancılayın ki metn-i düğda revğan pinhān oldu *cevher-i şıdķdan* murād rūḥ-ı vaḥyī ve ḥayāt-ı ḳalbīdür (3) *dürüg*dan murād cism ü şüretdür nitekim beyt-i şānī bu ma'nāyı tefsīr eyler ve *metin* bunda bātından isti'aredür ḥülāşa-yı kelām senüñ ey sālīk şıdķuñ (4) cevheri dürüg olan bedenüñde maḥfī oldu yağ ayran içinde maḥfī olduğu gibi

**(3029) Meşnevi**

***Ān dürüget in ten-i fānī buved***

***Rāstet ān cān-ı Rabbānī*(5) *buved***

Ol senüñ dürüğüñ bu fānī olan tenüñdür senüñ rāstuñ ol cān-ı Rabbānīdür ya'ni eger ol zıkr olınan dürügdan murād senüñ bu fānī (6) olan tenüñdür ki anuñ beḳāsına ve ḥayātına ve şıḫḫatine ve lezzātına ve bunlar emşāli olan ḥālātına her kez i'timād cāyiz degüldür ve senüñ rāst u şādīḳ olan (7) cevherüñ ol Rabbü'l-ālemīne mensüb olan cānuñdur ki ḳalbe ḥayāt virici ve 'aḳlı kemāle irgürici oldur ve bu Rabbānī rūḥ-ı ḥayvāniyye ile cesed-i (8) insāniyyede düğla revğan memzüc olduğu gibi memzüc olmuşdur

**(3030) Meşnevi**

***Sālhā in düğ-ı ten peydā vü fāş***

***Revğan-ı cān ender'ü fānī*(9) *vü lāş***

Niçe yıllardur ki bu ten düğü peydā ve fāşdur cān-ı Rabbānī revğanı ol düğ-ı tende fānī ve lāşī olmuşdur ya'ni çok yıllardur ki bu (10) ayran gibi olan ten zāhir ü peydādur revğan gibi olan cān-ı Rabbānī anda maḡlüb u fānīdür ḥattā ba'zısınuñ vücūdında rūḥ-ı Rabbānī ziyāde maḡlüb (11) olduğundan ma'düm u lāşī ḥükminde olmuşdur

**(3031) Meşnevi**

***Tā firisted Ḥaḳ resülī bendeyī***

***Düğrā derḫumre cünbānendeyī***

**(3032) Meşnevi**

***Tā bicünbāned behencār u befēn***

***Tā*(12) *bidānem men ki pinhān būd men***

Tā kim Ḥaḳ Te'ālā bir bendeyi bir resül gönderür düğü ḫumrede taḫrīk idici *ḫumre* küpecige dirler bunda yağıñ ma'nāsmadur (13) ki içine ayran koyup yağ çıkarmadan ötüri çalḳarlar beden-i insānī murād olur ya'ni niçe yıllardur ki bu ayran gibi olan ten-i zāhir ü ḡālib ve cān-ı (14) revğanı anda fānī ve maḡlüb olmuşdur ḥattā şol

zamāna dek Hāḡ Subḡāne ve Te‘ālā bir bendesini anı ıslāḡ eylemeden ötüri bir resūl gönderür öyle (15) resūl ki beden yağıkınıñ içinde rūḡ-ı ḡayvāniyye düġını taḡrīk idici tā ki ol resūl hencār u fennle ḡumre-yi bedeni taḡrīk eyleye tā ben bilem ki ben (16) pinhān idi *hencār* birkaç ma‘nāya gelür bunda i‘tidāl ve šan‘atla dimek ma‘nāsınadur *men* enāniyyet ma‘nāsınadur ki [H365a] Türkice ben dirler ve enāniyyet (17) iki kısmdur biri mecāzī ve biri ḡaḡīḡidür mecāzī olan enāniyyet vücūd-ı mecāzīdür ve ḡaḡīḡī olan enāniyyet insānuñ Rabbānī olan cānidur ve ḡülāşayı (18) kelām ve tavzīḡ-i merām böyle dimek olur ki insānuñ vücūdı raḡm-ı māderden zuḡūra geldüġi gibi anuñ cismi ve rūḡ-ı ḡayvāniyyesi ġālib ü fāş (19) olur ve cān-ı Rabbāniyyesi anda maġlūb u lāşī olur šol zamāna dek ki Hāḡ Te‘ālā ḡazretleri bir bendesini ıslāḡ-ı nās için resūl gönderür (20) öyle resūl ki beden düġını aşāġı ve yuġaru taḡrīk eyler tā kim ol resūl i‘tidāl ve šan‘atla insānuñ bedeni düġını ġāḡ ‘ulvī ve ġāḡ süflī (21) ve ġāḡī rūḡāniyyet cānibine ve ġāḡī cismāniyyet semtine taḡrīk eyleye ḡattā nihāyet-i kārda ben bilmem ki benüm ḡaḡīḡī olan benligüm pinhān imiş ve benüm (22) ben didüġüm vücūd-ı mecāzī düġ gibi maġşūd-ı bizzāt olmayan vücūd imiş pes bu pinhān olan [M263b] ḡaḡīḡī benlik ol resūlüñ veyāḡud ḡāyim- (23) maġām-ı resūlüñ beden düġını aşāġa ve yuġaru niġe müddet taḡrīk eylesinden zuḡūra gelür

*(3033) Meşnevi*

*Yā kelām-ı bendeyi k‘ān cüzv-i üst*

*Derreved dergüş-ı (24) ū k‘ū vahycüst*

Yāḡud Hāḡ Te‘ālā bir bendesinüñ kelāmını gönderür ki ol kelām ol resūlüñ cüzvidür *yā* ḡarf-i ‘atfdur beyt-i sābıḡda olan (25) *firisted* üzre ma‘ḡūfdur *ān* kelāma rāci‘ olup *cüzv-i üst cüzv-i kelām-ı üst* taġdīrinde olmaġ fehme aġrebdür *ān* bendeye rāci‘ olup (26) o zāmīri resūle rāci‘ olup ma‘nā yāḡud bir bendelik kelāmını gönderür ki ol bende verāşeti ḡasebiyle o resūlüñ cüzvidür dinilse hem cāyızdır ol (27) kimsenüñ ġuşına gide ki ol kimse vahycüdür zübde-yi kelām oldur ki Hāḡ Te‘ālā ḡazreti ıslāḡ-ı nās için bendelerinden birini resūl gönderür tā (28) i‘tidāl u šan‘atla anlaruñ vücūdını tā‘at ve riyāzet semtine taḡrīk eyler šol ġāyete dek ki ḡaḡīḡī olan benlik zuḡūra gele yāḡud bir bende- (29) sinüñ kelāmını gönderür ki ol bende ol resūlüñ ḡāyimmaġāmı olduġı cihetden cüzvi gibidür ol kelām ol kimsenüñ ġuşına gider ki vahy-i (30) İlāḡinüñ ḡālibi ola vahy-i İlāḡiden ḡāşıl olan ‘ilmüñ ḡālibi olmayan kimsenüñ ḡulaġına vāriş-i peyġamber olan ‘ālim-i Rabbānīnün kelāmı gitmez ve anuñ vücūdına (31) ve

kalbine ol kelām-ı hidāyetencām te'şir itmez pes böyle kimse beden dūğından hālāş olamaz ve rūhını şāfī kılamaz ve haḳīkī olan vücūdını (32) bulamaz bu kelāmı istimā' eylemek üzn-i vā'ie şāhibleri gerekdür tā bende-yi kāmilūñ kelāmı anlaruñ kulağına [H365b] gide ve anlaruñ rūhını beden levşinden hālīş ü tāhir (33) ide ve ol üzn-i vā'ie şāhibleri kimler idüğine bu beytle işāret idüp buyururlar

**(3034) Meşnevi**

*Üzn-i mü'min vahy-i mārā vā'iest*

*Ānçünān gūşī qarīn-i (34) dā'iest*

Mü'minūñ gūşı bizüm vahyümüzi hıfz idicidür ancılayın bir laṭif gūş-ı dā'īnūñ qarīnidür bu beyt Ḥazret-i Ḥaḳ lisānından ḥikāye (35) tarīkiyle dinilmiş olsa hem cāyizdür lākin resūlūñ cüzvi gibi olan bendenūñ lisānından olmaḳ olaydı ya'ni ol resūlūñ cüzvi meşābesinde (36) olan bende-yi kāmil dir ki bize mü'min ü muşaddıḳ olan kimsenūñ üzni bize müte'alliḳ olan ilhāmı vā'idür ve vahy vāsıtasıyla ḥāşıl olan 'ilmi (37) ve kelāmı ḥāfızdur ancılayın bir gūş Allāha dā'ī olan resūlūñ veyāḥud her 'aşrda aña vāriş ü kāyımkaḳām olan mürşidūñ qarīnidür dāyım anuñ kelāmını (38) cān u dil ile işgā eylemeden hālī olmaz

**(3035) Meşnevi**

*Hemçünān ki gūş-ı tıfl ezgüft-i mām*

*Pür şeved nāṭıḳ şeved ü derkelām*

Ancılayın ki tıfluñ gūşı māderinūñ (39) sözinden pür olur ol tıfl kelāmda nāṭıḳ olur ya'ni mü'minūñ üzni bize müte'alliḳ olan vahyūñ kelāmını işidici ve hıfz idicidür ancılayın (40) ki tıfluñ kulağı māderinūñ sözinden pür olur andan şoñra söz söylemeden nāṭıḳ olur

**(3036) Meşnevi**

*V'er nebāşed tıflrā gūş-ı reşed*

*Güft-i māder neşneved güngī (41) şeved*

Ve eger tıfluñ reşid gūşı olmasa ve māderinūñ kelāmını istimā' eylemese ve ḳabūl kılmasa māderinūñ kelāmını işitmez gung ü lāl olur [P144a] (1) *gung* kāf-ı Fārisinūñ zammesiyle dilsüz ma'nāsınadır ya'ni tıfluñ eger toḡrı söz istimā' eyleyiceḳ gūşı olmasa vālidesinūñ sözünü işitmeyüp [M264a] bir dilsüz (2) olur kezālik tarīḳat tıflı olan kimseler daḫı mürebbisinūñ sözünü işitmese ve anuñla iş itmese dilsüz ḳalur ve esrār u ma'ānī ta'bīrinden maḥrūm olur

**(3) (3037) Meşnevi**



*Dā'imā her kerr-i aṣlī güng būd*

*Nāṭıḳ ān kes şud ki ezmāder şünūd*

Dāyimā her kerr-i aṣlī güng oldı nāṭıḳ ol kimse oldı ki māderinden söz işitdi ya'ni (4) her ne kadar dilsüz var ise aṣlında şağır oldı söz işitmedügiçün bīzebān ḳaldı ve nāṭıḳ ol kimse oldı ki peder ü māderinden söz işitdi ve anı hıfz idüp (5) ḳabül itdi kezālik şerī'at u tarīkatde güng olanlar ve bīzebān ḳalanlar mu'allim ü mürebbīlerinden söz istimā' eyledüklerinden ötürdür ve nāṭıḳ olanlar ol kimselerdür (6) ki mu'allim ü mürebbīlerinden 'ilm öğrendiler pes nuṭḳa gelüp anı söylediler

*(3038) Meşnevi*

*Dān ki güş-ı kerr ü güng ezāfetist*

*Ki pezirā-yı dem ü ta'līm nist*

(7) Bunı bil ki şağır ḳulaḳ ve dilsüzlük āfetdendür zīrā kelāmı ta'līmi ḳabül idici degüldür ya'ni nāşihuñ kelāmını ve mu'allimüñ ta'līmını ḳabül eylememek aşamm-(8) lıḳdandır [H366a] aşammlıḳ ve ebkemlik ise 'azīm āfetdür ve zīrūḫ olanlaruñ ve yeryüzinde ḫareket ḳılanlaruñ ziyāde şerlusi kelām-ı Ḥaḳḳı söylemeyen ve 'aḳl eylemeyen (9) kimselerdür nitekim süre-yi Enfālde Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālā buyurur *inne şerra'd-devābbe 'indellāhi's-şummu'l-bukmu'l-lezīne lāyaḳılūn*<sup>1300</sup> nitekim buraya münāsib olan (10) taḫḳiḳ ibtidāda *bişnev in ney* münāsebetiyle zıkr olunmuşdur anda ṭaleb olına

*(3039) Meşnevi*

*Ān ki bīta'līm bud nāṭıḳ Ḥudāst*

*Ki şıfāt-ı ü zi'illethā cüdāst*

(11) Ol kimseler ki ta'līmsüz nāṭıḳ oldı Ḥudādur ki ol Ḥudānuñ şıfātı 'illetlerden cüdādur bu beyt su'āl-i muḳaddere cevāb menzilesinde vāḳi' olmuşdur (12) keenne mu'allimden ve ta'līmden nefret eyleyen ba'zı ṭāyife dirler ki mürebbī ve mu'allim zahmetin çekmek ne lāzım Ḥaḳ Te'ālā bu 'ulemānuñ bildügi 'ulümü bize bīzahmet (13) keşf ü i'lām eyler pes bu beytle cevāb buyururlar ol ki ta'līmsüz nāṭıḳ oldı ol Ḥudādur ki ol Ḥudānuñ cemī'-i şıfātı 'ilel ü esbābdab 'ārī (14) ve berīdür meşelā Ḥaḳ Te'ālānuñ 'ilmi bir āḫir kimsenüñ ta'līmi vāsıtasıyla ḫāşıl olmamışdur ki ol ta'līm Ḥaḳ Te'ālānuñ 'ilmine 'illet ola ve kezālik ḳudreti (15) ve irādeti daḫı bir āḫir kimsenüñ ḳudretiyle ve irādetiyle zuhūra gelmemişdür ki anuñ ḳudret ü irādeti Ḥaḳ Te'ālānuñ

<sup>1300</sup> “Çünkü yeryüzünde debelenen (hareket eden) canlıların Allah katında en kötüsü anlamayan ve düşünmeyen sağırlarla dilsizlerdir.” (Enfal 8/22)

kudretine ve irâdetine sebep ola (16) pes Hâk Te‘âlānuñ cemî‘-i evşâfî ‘ilel ve esbâbdab cüdâdur velîkin insānuñ şıfâtı elbette ‘ilel ü esbāba muhtâcdur eger bir mu‘allim ü mükemmelüñ ta‘lîm ü tekmîli (17) olmasa insān ‘ālim olmaz ve kemāl mertebesin bulmazdı

**(3040) Meşnevi**

***Yā çü Âdem kerde telkîneş Hudā***

***Bîhicâb-ı mâder ü dāye’v ezā***

Yā Âdem ‘aleyhisselām (18) gibi Hudā-yı Te‘âlā aña telkîn eylemiş mâder ü dāye ve ezā hicâbsuz ya‘ni mâder ü dāyenüñ meşakkat u eziyyeti hicâbsuz Hâk Te‘âlā Âdeme ‘ulüm-ı esmāyı (19) telkîn ü ta‘lîm eylemişdür

**(3041) Meşnevi**

***Yā Mesîhî ki beta‘lîm-i Vedūd***

***Dervilâdet nâtiq âmed dervücūd***

Yā hod bir mesîh ki ol Allāhuñ ta‘lîmi ile hîn-i (20) vilâdetde vücûda nâtiq geldi ve mâderinüñ berât u nezâhetine şehâdet kıldı ve dağı ***innî ‘abdullāhi ve ce‘alnî nebiyyen ve ce‘alnî mubāraken***<sup>301</sup> diyü nâtiq (21) oldu

**(3042) Meşnevi**

***Ezberāy-ı def’ töhmet dervilâd***

***Ki nezâdest ezzinā vü ezfesād***

Emr-i vilâdetde töhmeti def’den ötürî ki zinā ve fesâddan toğmamışdur (22) bu beyt mâkablinde olan beytüñ mışra‘-ı şânîsinde vâki‘ olan ***nâtiq âmed*** lafzına müte‘allik ve ‘illet olur ve taqdîr-i ma’nâ böyle dimek olur ki (23) yâhud Hâzret-i ‘İsâ ki maḥbûb olan Hudānuñ ta‘lîmi vâsıtasıyla hîn-i vilâdetde [M264b] ‘ālem-i vücûda nâtiq geldi mâderinden vilâdet [H366b] huşuşında olan (24) töhmeti def’den ötürî ki ol Mesîh zinādan ve fesâddan toğmamışdur ol zamānda ki Hâzret-i Meryem ‘İsâ Hâzretlerini toğırup ve kucağına alup (25) kavmine geldi anuñ kavmi aña inkâr idüp yâ Meryem ***lekad ci’tu şey’en ferıyyā***<sup>302</sup> didiler Hâzret-i Meryem elindeki ‘İsâ Hâzretlerine ḥaḳîḳat-i ḥālî bu şabî size (26) ḥaber vırsün diyü aña işâret eyledi anlar ***keyfenukellimu men kâne filmehdi şabiyyā***<sup>303</sup> diyü anuñ tekellüm eylemesine inkâr

<sup>301</sup> Bu ayetin tamamı şu şekildedir: ***ḳāle innî ‘abdullāhi atāniye’l-kitābe ve ce‘alnî nebiyyen ve ce‘alnî mubāraken eyne mā kuntu ve evşānî bişşalāti vezzekāti mā dumtu ḥayyā*** “Çocuk dedi ki: Ben gerçekten Allah’ın kuluym. Bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Beni her nerede olsam mübarek kıldı ve yaşadığım müddetçe bana namazı, zekatı emretti.” (Meryem 19/30-31)

<sup>302</sup> “Yemin olsun sen görülmemiş, yaramaz bir iş yapmışsın.” (Meryem 19/27)

<sup>303</sup> “Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?” (Meryem 19/29)

eylediler pes Hâk Te‘âlâ aña nuḡ virüp (27) bunlara ḡiṡaben didi *innî ‘abdullâhi âtâniye’l-kitâbe ve ce‘alnî nebiyyen ve ce‘alnî mubâraken eyne mâ kuntu ve evşânî bişşalâti vezzekâti mâ dumtu ḡayyâ*<sup>304</sup>

*(3043) Meşnevi*

*Cünbüşi (28) bâyest enderictihâd*

*Tâ ki düğ ân revğan ezdil bâz dâd*

*(3044) Meşnevi*

*Revğan enderdüğ bâşed çün ‘adem*

*Düğ derhesti berâverde ‘alem*

Elḡâşıl ictihâd (29) eylemekde ṡalibe cünbiş gerekdür tâ kim düğ ol revğanı derün-ı dilden girü vire revğan düğ içinde ‘adem gibidür düğ-ı hestide ‘alem yuḡaru getürmişdür (30) ya‘ni ḡâşıl-ı kelâm Resül-i Ekremüñ ve anuñ cüz’i meşâbesinde olan merd-i kâmilüñ irşâd u kelâmı muḡtezâsınca ṡalib olına lâzım olan oldur ki sa’y u (31) ictihâd içre bir ‘azîm cünbiş ü ḡareket eyleye tâ ki düğ-ı ten ol revğan-ı cânı derün u dilden girü vire ki cidd ü ceḡdsüz kesb ü sa’ysuz bu tenden (32) rûḡ-ı Rabbânî ḡalâş olmaz ve ta‘b u zaḡmetsüz şafâ bulmaz filmeşel rûḡ-ı Rabbânî revğan-ı düğ içre ‘adem gibi olup vücudı nâbedîd olmışdur ve ten (33) düğ gibi varlıḡda ‘alem ḡaldurup zḡhûra gelmişdür ḡüküm ise ḡâlibüñdür maḡlûb olan ise ma‘düm ḡümkinde olup mestür u püşide olmışdur pes (34) ḡoḡ cidd ü ictihâd gerekdür ki zâḡir ü ḡâlib olan bedenüñ aḡkâm u muḡtezâyâtını maḡlûb u maḡḡür eyleyesin ve maḡlûb u mestür olan rûḡı ḡâlib (35) ü ḡâkim ḡılıp zḡhûra getüresin

*(3045) Meşnevi*

*Ân ki hestet mîñümâyed hest püst*

*V’ân ki fânî mîñümâyed aşl-ı üst*

Ol nesne ki saña var ḡorinür püstdur (36) ve ol nesne ki fânî ḡorinür aşl odur ya‘ni ol zâḡirde olan cism ki saña mevcüd ḡorinür o ḡışır u püstdur insân didükleri hemân ol zâḡirde (37) mer’î olan cism ü şüret degüldür ve o rûḡ-ı Rabbânî ki saña fânî ve lâşî ḡorinür aşl ḡod odur ve insân didükleri oldur ki aña nefsi-nâṡıḡa (38) daḡı dirler pes ṡâleb olına lâzım olan oldur ki cisminüñ ḡidmetkârı olmadan a‘râz eyleyüp nefsi-nâṡıḡası üzre iḡbâl ḡılıp anuñ fezâyilini (39) istikmâl eylemege sa’y ḡıla kemâ ḡile

*Beyt*

<sup>1304</sup> “Ben gerçekten Allah’ın kuluyum. Bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Beni her nerede olsam mübarek kıldı ve yaşadığım müddetçe bana namazı, zekatı emretti.” (Meryem 19/30-31)

*Aķbil 'alennefs vestekmil fezāilhā*

[H367a] *Ve ente binnefsi lābilcismi insān*<sup>1305</sup>

**(3046) Meşnevi**

***Düğ revġan nigiriftest ü kühün***

**(40) *Tā nebügziñi binih ħarceş mekun***

Düğ revġan tutmamışdur ve köhnedür tā kim revġanı andan ürendülemeyesin ço ol düġi ħarc eyleme ya'ni henüz ayran (41) ki yağ tutmamışdur ve eski olmışdur mādāmki düġdan revġanı güzide eylemeyesin ol düġi ço 'abeş yire ħarc u zāyi' eyleme ve maķşüd [P144b] (1) henüz senüñ bedenüñ rüh-ı Rabbāñi tab'ını tutmamış ve anı izhār itmemiş ve köhne ve fersüde olmuş ola gerekdür ki anı bedenden güzide eyleye- (2) sin mādāmki ten düġından anı güzide kılmayasın bedeni maĥv u fenā semtine ħarc eyleme zīrā maķşüd ele gelmezden evvel anı maĥv u fāñi kılsañ (3) maķşüde vāşıl olmadın ve kemāl mertebesin bulmadın ölenlerden ve zāyi' olanlardan olursın

**(3047) Meşnevi**

***Hin bigerdāneş*** [M265a] ***bedāniş dest dest***

**(4) *Tā nümāyed ān çi pinhān kerdeyest***

**(3048) Meşnevi**

***Z'an ki in fāñi delil-i bākīyest***

***Lābe-yi mestān delil-i sākīyest***

Āġāh ol ey tālīb ol beden düġımı (5) dānişle el ele döndür tā göstere ol nesneyi ki pinhān eylemişdür zīrā bu fāñi ten bākī olan rühüñ delilidür meşelā mestlerüñ lābesi sākīye (6) delildür ya'ni ey hulüş u şafā tālībi olan sālīk mütenebbih ol bundan ki meşelā yaġı çıkmaduķ ayran gibidür anı 'aķl u dānişle kat kat dönde- (7) rüp tebdil eyle ve rāh-ı tātde aşıġa ve yukaru 'alettevālī tahrik eyle tā kim bu beden ol ma'naları ki pinhān kılmış ve ol sırları ki sātir olmışdur (8) saña göstere ve bātınında muzmer olan cevher-i bākīyi zühūra getüre zīrā bu fāñi olan cism elbette bākī olan rühā delildür ki ol rüh Ĥazret-i (9) Ĥaķla ebedi kāyim ü dāyimdür beden fāñi olmaķla anuñ zātına fenā gelmez ve bu fāñi cismüñ ol bākī olan rühā delālet kılması mestlerüñ tazarru' ve lābesinüñ (10) vücüd-ı sākīye delālet kılması gibidür nitekim bir yirde bir mesti görseñ ki mestāne lābe ve tazarru'lar eyler anuñ lābesi bir sākīñüñ vücüdına delālet (11) eyler ki ol sākī aña şarāb içürmiş ve 'aķl dāyiresinden geçürmiş

<sup>1305</sup> "Ruhuna dön ve faziletlerini ikmal eyle. Ve sen cisminle deġil, ruhunla insanısın."

ola pes umūr-ı maḥsūsenüñ umūr-ı ma'ḳūleye delālet eylemesi ḥuṣūşında (12) bir niçe mişāl ḍarb idüp bu beyān-ı şerīfi bu zıkr olınan ma'nānuñ taḥḳīki ḥaḳḳında irād iderler

***Miṣāl-i dīger hem der'in ma'nā***<sup>306</sup>

***(3049) Meṣnevī***

***Hest (13) bāzihā-yı ān şīr-i 'alem***

***Muḥbirī ezbādhā-yı mūktetem***

Meşelā ol şīr-i 'alemüñ bāzīleri mūktetem olan [H367b] bādlerden bir muḥbir oldı ya'ni sancaqlar bezinde muşavver (14) olan arslanuñ ḥarekāt eylemesi maḥfī ve pūşīde olan riyāḥuñ vücūdından ḥaber virici oldı

***(3050) Meṣnevī***

***Ger nebūdī cünbiş-i ān bādhā***

***Şīr-i mürde key (15) bicestī derhevā***

Eger ol mektüm olan bādlaruñ cünbiş ve ḥareketi olmayaydı mürde ve bīrūḥ olan şīr naḳşı hevāda kaçan şıçrardı

***(3051) Meṣnevī***

***Z'ān şināsī (16) bādrā ger ān şabāst***

***Yā debūrest in beyān-ı ān ḥafāst***

Andan añlarsın bādı eger ol bād-ı şabādur yāḥud ol bād-ı debūrdur bu şīrūñ (17) ḥareketi ol ḥafānuñ beyānidur ya'ni ol 'alemde menḳūş olan şīrūñ ḥareketinden bādı añlarsın eger ol bād şabā yili ise şīr daḥı aña göre ḥareket (18) ider yāḥud ol esen bād-ı debūr ise bu 'alemde olan şīr hem ol ḥafī ve pūşīde olan bādūñ beyānidur ki anuñ maḡrib سمتinden berü esdüğini (19) mübeyyin olur

***(3052) Meṣnevī***

***Īn beden mānend-i ān şīr-i 'alem***

***Fikr mi'cünbāned ūrā dembedem***

***(3053) Meṣnevī***

***Fikr k'ān ezmaşrıḳ āyed ān şabāst***

***V'ān ki ezmaḡrib debūr-ı bāvebāst***

(20) Bu beden ol şīr-i 'alemüñ mānendidür dembedem ol bedeni fikr taḥrīk eyler fikr ki ol fikr maşrıḳdan gelür o filmeşel şabādur ve ol fikr ki maḡrib (21) cānibinden gelür debūr-ı bāvebādur ya'ni ol maḥsūse nazar ḳılıp ma'ḳūli bilmek isteyen kimse

<sup>1306</sup> “Bu anlamda başka bir misal”

bu beden ol ‘alemde olan arslan gibidür filmeşel ol (22) bedeni her dem fikr gāh yemīn ü yesāra ve gāhī emām u ḥalfa ve gāhī a’lā vü esfele taḥrīk eyler ve māyil kılar pes fikr daḥı riyāḥa beñzer nefis tarafından (23) gelmek var cān u dil gelmek var nefsāniyyet tarafı mağrib gibi rūḥāniyyet tarafı maşrıḳ gibi vāḳi’ olmuştur şol fikr ki maşrıḳ tarafından (24) gele ya’ni cān u dil tarafından beden cānibine vezān ola ol fikr filmeşel şabā yili gibidür ḥayāt virici ve ḳalbi revḥ u rāḥata irgüricidür (25) [M265b] ve ol fikr ki mağrib cānibinden gelür ya’ni derūn ‘ālemine cismāniyyet ve nefsāniyyet tarafından vezān olup zuḥūr kıılır fikr bād-ı ğarbī gibi (26) müte’affin ü pürvebā olur ḳalbi ḥasta kıılır ve ḳuvā-yı rūḥāniyyeyi öldürüp helāk kıılır **nuşırtu bişşabā ve ehleke ḳavme ‘Ādin biddebūr**<sup>1307</sup> ḥadıṣ-i (27) şerīfinūñ sırrı Muḥammedīlerūñ efkār-ı rūḥāniyye ve ḥavātır-ı Raḥmāniyye ile manşūr u mużaffer olduğına ve a’dā-yı nefis ü şeytān üzre ğalebe kııldığına (28) işāretdür dimişler ve ḳavm-i ‘Āduñ ve aşḫāb-ı fesāduñ efkār-ı nefsāniyye ve ḥavātır-ı şeytāniyye vāsıtasıyla mağlūb olup maḳḥūr olmalarına (29) delālet kıılır diyü ta’bīr eylemişlerdür

**(3054) Meşnevi**

**Maşrıḳ-ı ĩn bād-ı fikret diğereṣt**

**Mağrib-i ĩn bād-ı fikret z’ān serest**

[H368a] Bu fikret bādınıñ maşrıḳı ğayridur (30) bu fikret bādınıñ mağribi ol taraḑdandır bu ma’nā tālār nefis-i kelimededen olduğü taḳdīr üzredür ḥiṭāb içün olup ma’nā böyle olsa hem cāyız- (31) dūr bu senüñ fikrūñ bādınıñ maşrıḳı diğerdür bu senüñ fikrūñ bādınıñ mağribi ol bir āḫir taraḑdandır ya’ni bu senüñ fikrūñ hevāsımuñ maşrıḳı bu zāhirde olan (32) maşrıḳdan ğayridur ve kezālik bu senüñ fikrūñ yilinüñ mağribi ol taraḑ-ı āḫirdendür ki maşrıḳuñ muḳābil ü muḥālifidür ve bu *fikr bādınıñ maşrıḳ*mdan (33) murād dil ü cān ve *fikr yilinüñ mağrib*mden murād rūḥ-ı ḥayvānī ve cism-i insānī olur her bār ki fikr nefsānī ola aña bād-ı ğarbī ta’bīr olınur ve her bār ki rūḥānī (34) ve Raḥmānī ola aña bād-ı şarḳī dinür

**(3055) Meşnevi**

**Meh cemādest ü buved şarḳeş cemād**

**Cān-ı cān-ı cān buved şarḳeş fu’ād**

**(3056) Meşnevi**

**Şarḳ-ı ḥürşidī ki şud bātmfürüz**

<sup>1307</sup> “Ben saba rüzğarıyla düşmana galebe ettim, Ād kavmi lodos rüzğarıyla helak oldu.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 787-788.

(35) ***Kısr u 'aks-i ān buved hürşid-i rüz***

Māh u hürşid cemāddur anuñ maşrıķı dağı cemāddur ammā cānuñ cānınuñ cānıdur ki şarkı fu'addur şol bir hürşidüñ (36) şarkı ki ol hürşid bātfürüz oldı hürşidi rüz anuñ 'aks u kısrıdur ya'ni bu zāhirde olan māh u hürşid bīrūh cemādlardur (37) anlaruñ maşrıķı dağı bīrūh cemādlardur ammā rūhuñ rūhınuñ rūhı ki Haķ Te'ālā Hazretidür anuñ maşrıķ u maţla'ı kalb-i insānidür zāt-ı Raĥmānī (38) rūh-ı Rabbānınuñ cānı ve rūh-ı Rabbānī rūh-ı ĥayvānī cānı gibidür bu eelden Hazret-i Haķķa cān-ı cān-ı cān ta'bīr olunur ki bu cümleye ĥayātbahş olan ol (39) ĥayy u ĥayyūmdur bātfınlara zıyā viren ve ĥalbleri münevver eyleyen ol *hürşid-i ĥaķıķınüñ maşrıķı* ki ol maşrıķ hürşid-i rüz kısr u 'aksidür ol (40) *bātfürüz olan hürşid-i ĥaķıķınüñ maşrıķı*mdan murād cān u dil-i evliyādur ve bu hürşid-i rüz evliyānuñ ĥalbinüñ 'aksi ve kısrı gibidür nitekim (41) **İbn Fārız Hazretlerinüñ** bu beytleri bu ma'nāya şehādet eyler

*Beyt*

*Ve men meşra'ı'l-baĥru'l-muĥıtu keĥaţratın*

*Ve minmaţla'ı'n-nūru'l-basıţi kelem'atin*<sup>1308</sup>

[P145a] (1) *Ve lāfelekun illā ve min nūri bātfıni*

*Bihi melekun yuhdī'l-hudā bimeşıyyeti*<sup>1309</sup>

**(3057) Meşnevi**

***Z'ān ki çün mürde buved ten bileheb***

***Piş-i ü ne rüz bünmāyed ne şeb***

**(3058) Meşnevi**

***V'er nebāşed (2) ān çü in bāşed tamām***

***Bişeb ü bīrüz dāred intizām***

Zīrā ten çünkim bileheb mürde ola ol ten mürdenüñ öñünde ne rüz görünür (3) ne şeb ve eger ol olmaya çünkim bu tamām ola şeb ü rüzsuz nizām u intizām tutar *leheb* āteşüñ 'alevine dirler Türkīce yalıñ didükleridür bunda (4) [H368b] *leheb*den murād rūhdur vücudı münevver eyleyüp ta'bī'ata ĥarāret virdügi mülābeseyle leheb ta'bīr

<sup>1308</sup> “Basit güneş ışığı benim matla-ı hakikatimden bir parıltı ve bir zerredir. Okyanus benim ilim nehrimden, cömertlik ve hilim denizimden bir damladır. Benim ilm-i ledünnümde binlerce Hızır āciz olur. Nice Mūsā benim her bir tecellimde hayran olur. Dertlinin dermanı benim. Her maddenin kaynağı benim. O emsalsiz inci benim, o sonsuz deniz benim.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 327.

<sup>1309</sup> “Dokuz felekten, mücerred ruhlardan, anāsır-ı erbaadan ve mevālid-i selāsedan istisnāsiz hepsi benim bātfın nūrumdan hāsıl olduğu halde, nasıl olur da evliyām gibi vesāir tābilerim ve cemaatlerim gibi mülkümün altına girerim? O dokuz felekte melek, bütün mülklere, feleklerin sākinlerine ve yeryüzünde bulunanlara hidāyet ihsan eder ki bu benim irādemledir ve benim emrim dışında hiçbir şey olmaz.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 326.

olunmuş olur *z'ān ki* beyt-i evvelün mışra‘-ı şānīsine ‘illet (5) [M266a] olur ve taq̄dīr-i kelām böyle demek olur ki şol bir hūrşīd ki bāṭınfūrūz oldu anuñ şarkınuñ bu hūrşīd-i rūz kışr u ‘aksi oldu zīrā ki ten (6) çünkim lehebsüz mürde ola ya‘ni rūḥ gidüp öle o tenüñ öñünde ne gündüz ne gece ve eger ol hūrşīd-i rūz olmaya ve bu leheb-i cān ve rūḥ-ı revān tamām (7) ola bīşeb ü bīrūz ve bīhūrşīd-i ‘ālemfūrūz rūḥ intizām tutar pes hūrşīd-i rūzuñ maşrıq-ı nūr-ı İlāhī olan cānuñ kışr u ‘aksi olması (8) bundan ma‘lūm olur zīrā maşrıq-ı nūr-ı İlāhī olan cān bu hūrşīd-i rūza aşlā muhtāc degüldür ve bu hūrşīd-i rūz kışr u pūst olan rūḥ-ı ḥayvānī (9) ve beden-i insānī içündür pes kışra müte‘allik olan ve pūsta ḥidmet kılan hūrşīd hem kışr u ‘aks olur

*(3059) Meşnevi*

*Hemçünān ki çeşm mibīned beḥvāb*

(10) *Bīmeh ü hūrşīd māh u āftāb*

Meşelā ancılayın ki çeşm ü dīde ‘ālem-i ḥvābda görür māhsuz ve hūrşīdsüz māh u āftāb görür bu beyt rūḥuñ şeb (11) ü rūza ve hūrşīd-i ‘ālemfūrūza muhtāc olmadığını te‘yīd için dinilmişdür ya‘ni rūḥ-ı insānī bu māh u hūrşīde muhtāc degüldür meşelā ancılayın (12) ki çeşm-i bāṭın menāmda görür bu ḥāric-i ‘ālemde olan māhsuz hūrşīdsüz ay ve güneş görür ve zemīn ü āsmān görür ḥālbuki anda çeşm-i (13) zāhirüñ medḥali yoḫdur ve ten mürde ḥükminededür

*(3060) Meşnevi*

*Nevm-i mā çün şud aḫu‘l-mevt ey fülān*

*Z’īn birāder ān birāderrā bidān*

*(3061) Meşnevi*

*V’er bigüyendet ki hest (14) ān fer’-i īn*

*Meşnev ānrā ey muḫallid bīyaḫīn*

Bizüm nevmimüz ey fülān kimse çünkim mevtüñ birāderi oldu pes bu birāderden ol birāderi bil (15) ve eger ba‘zı kimseler saña dirlerse ki ol nevm bu mevtüñ fer’idür sen ol kelāmı ey yaḫīnsüz muḫallid işitme bu daḫı cāyızdır ey muḫallid sen ol kelāmı (16) yaḫīnsüz işitme bu beytler bu ḥadīş-i şerīfe işāretdür ki **Beyḫaḫī Cābir Ḥāzretlerinden** ve **Cābir Ḥāzretleri Ḥāzret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden rivāyet** (17) buyurmuşlardur ḫāle ‘aleyhisselām **ennevmu aḫu‘l-mevt ve lāyemūtu ehli‘l-cennet**<sup>310</sup> ya‘ni ḥvāb mevtüñ birāderidür ve ehl-i cennet ölmez ve hem

<sup>310</sup> “Uyku, ölümün kardeşidir. Ehl-i cennet uyumaz da ölmez de.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 789.



uyumazlar pes (18) ba'zı 'ulemā nevm mevtüñ qarındaşı olmada böyle dimişlerdür ki mevt nevm nisbet aşldur zīrā rūḥuñ bedenden bilkülliyye müfārekat kılması ve münkaṭı' (19) olmasından 'ibāretdür ve nevm mevte nisbet birāder-i küçek ü fer' gibidür zīrā ḥālet-i [H369a] nevmde rūḥ bedenden 'alāqasını kaṭ' eyler Ḥāzret-i Mevlānā bu (20) kavli maqbūl ṭutmayup buyururlar ki ey fülān 'ākil bizüm nevmimiz bermüci-i ḥadīs-i şerīf çünküm mevtüñ birāderi oldı [bu nevmde -P] ol mevti bil (21) ki nevm eḥad-i teveffiyeyndür ki Ḥaḫ Tebāreke ve Te'ālā nevm ḥālinde daḫı nefsi kabz eyler *kemā kāle te'ālā Allāhu yetevffe'l-enfuse ḥīne mevtihā velletī lem temut* (22) *fimenāmiḥā*<sup>311</sup> ve eger saña ba'zı kimseler dirlerse ki ol nevm bu mevtüñ fer'idür ve ol nevm nisbetle aşldur ey ḥaḫīkat-i ḥāle 'ālim olmayan muḫallid bu sözi (23) yaḫīnsüz ve taḫḫīk ü bürḥāsuz işitme ve kabūl itme zīrā nevm mevtüñ fer'i degüldür belki eḥad-i teveffiyeyndür bu daḫı mevtüñ bir nev'idür zīrā anda daḫı (24) idrāk u iḥsās münkaṭı' olur bunda daḫı idrāk u iḥsās münkaṭı' olur insān öldügi vaḫtde 'ālem-i berzaḫa dāḫil olup (25) kendü aḫvālini ve ol a'mālūñ ba'zı 'acāyib ü ḡarāyibini görür kezālik nevm ḥālinde daḫı ol 'āleme dāḫil olur ve anuñ 'acāyibini ve ḡarāyibini ve kendünüñ (26) şüret-i ḥālini ve eşkāl u a'mālini müşāhede [M266b] kıılır nitekim bu ma'nāya işāret idüp buyururlar

*(3062) Meşnevi*

*Mibibined ḥ'āb cānet vaşf-ı ḥāl*

*Ki bebīdārī (27) nebīnī bīst sāl*

*(3063) Meşnevi*

*Derpey-i ta'bīr-i ān tu 'ömrhā*

*Mīdevī sūy-ı şehān-ı bādehā*

Senüñ cānuñ ḥ'ābda vaşf-ı ḥāl görür ki yaḫāza ve bīdārılıkda anı (28) yigirmi yılda görmezsin anuñ ta'bīrinden ötüri sen niçe 'ömr ve niçe yıllar dehāyile mevşūf olan şāhlar cānibine yellersin ve anlardan anuñ ta'bīrini su'āl (29) eylersin *dehā* zekāya dirler ya'ni bizüm nevmimiz mevtüñ niçe fer'i olur ki senüñ cānuñ 'ālem-i ḥ'ābda vaşf-ı ḥālūñi görür ki yaḫāza ḥālinde yigirmi (30) yılda ol bir an nevm ḥālinde gördüğini göremez meşelā ṭayy-ı mekān idüp derḥāl maḡrib ü maşrıḫuñ mābeynini gezer ve anda niçe 'acāyib ü ḡarāyib (31) seyr ider ki uyanup bedenle sefer eylese rü'yāda gördüğü makānlara yigirmi yıla dek belki niçe yüz yıla dek aña vāşıl olmağa ḳādir olamaz 'ālem-i (32) ḥ'ābda sen bir rü'yā görürsin ki ve bir 'ālem müşāhede

<sup>311</sup> “Allah, canları öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyudukları sırada alır.” (Zümer 39/42)

kılursın ki anuñ ta'bîrinden ötüri niçe 'ömrler ve çok zamānlar zekā ve fîtnatla mevşûf olan (33) 'ilm ü ma'rifet şāhlarınıñ cānibine yelüp gidersin ve anlardan ol rü'yānuñ ta'bîrini istifsār idersin böyle diyü

**(3064) Meşnevi**

***Ki bigū in h'āb-*** (34) ***rā ta'bîr çîst***

***Fer' güften inçünin sırrā segîst***

Ki bu h'ābuñ ta'bîri nedür [H369b] ey 'ālim ü 'āqil olan söyle çünkim nevmde bu kadar 'acāyib ü (35) garāyib görile ve yaқаза hālinde niçe sa'y u ictihādla irilmedügi şeylere irile pes bunuñ gibi sırra fer' demek seglikdür bu maħalde nevmüñ haķıķatini bilmeyen (36) ve rü'yāya iltifāt kılmayan kimselere 'azīm teşni' ü tevbiħ vardur ki böyle kimselere segler gibi cāhil ve haķıķat-i hāli müşāhede eylemeden gāfildür dimegi (37) ifhām eyler ba'zı nüshada *segîst* yirine şin-i mu'ceme ile *sekîst* vāķi' olmuşdur bu taķdîr üzre ma'nā bunuñ gibi sırra fer' dimekle bir 'azīm (38) şekdür demek olur

**(3065) Meşnevi**

***H'āb-ı 'āmet in ü hod h'āb-ı havāş***

***Bāşed aşl-ı ictibā vü ihtişāş***

Bu didügümüz h'āb-ı 'āmdur ve h'āb-ı (39) hāşa hod ictibā ve ihtişāşuñ aşlıdur ya'ni bu bîdārlık hālinden ziyāde ve evlā olan 'avāmuñ h'ābıdır ki anda bîdārlıktan ziyāde niçe (40) ahvāl-i garībe ve esrār-ı 'acībe müşāhede olunur ammā havāşuñ h'ābı hod Haķ Te'ālā bendelerini ictibā eylemesinüñ ve kendü cānibine muhtaşş kılmāsınuñ aşlıdur (41) zîrā bunlar uyusalar Hażret-i Haķdan gāfil olmazlar belki kayd-ı beşeriyetden ve 'ālem-i tabi'atdan hālāş olup arz-ı haķıķate vāşıl olurlar ve 'ālem-i [P145b] (1) ervāhı ve mertebe-yi ulūhiyyeti müşāhede kıılurlar ammā bunlardan ğayri olan 'avām bu mertebelere irmez ve bunlaruñ gördüğini göremez nitekim buyururlar

**(3066) Meşnevi**

***Pil bāyed tā çü husbed*** (2) ***ü sitān***

***H'āb bined hıttā-yı Hindüstān***

**(3067) Meşnevi**

***Har nebined hiç Hindustān beh'āb***

***Har ziHindustān nekerdest iğtirāb***

Fîl gerekdür tā çün gicelerle uyuya (3) h'ābda Hindustānuñ hıttāsını göre ammā har rü'yāda hiç Hindüstānı görmez zîrā har Hindüstāndan iğtirāb eylememişdür ya'ni

Hindüstānı rü'yāda görmege (4) fīl gerekdür tã kim gicelerde nāyim olduḡda Hindüstānuñ serḡaddini müşāhede kıla ve bīdār olup kendüsini kayd u bend içinde gördükde muḡtarib ola ve kemāl-i (5) ḡalaḡ u ševḡle kendünüñ vaḡan-ı ašlīsine ārzūlar ve raḡbetler eyleye [M267a] *pī*den murād ḡaḡ Te'ālānuñ šol celīlü'l-ḡadr olan ḡāš bendeleridür ki anlar ḡaḡīḡat (6) Hindüstānından müfāreḡat kılmıšlar ve bu 'ālem-i ḡurbet ü miḡnete gelüp esīr-i ḡuyūd-ı bešeriyet olmušlar ḡünkümler ol 'azīzler bir miḡdār ḡvāba varalar derḡāl 'ālem-i (7) rü'yāda kendülerini ol vaḡan-ı ašlīde ve šahrā-yı ḡaḡīḡīde bīḡayd u āzād müşāhede iderler hemāndem ki bīdār olalar ve kendülerini tekrār ḡuyūd-ı bešeriyetle (8) muḡayyed görürler pes muḡtarib olurlar ve ol 'āleme kemāliyle müštāḡ olduḡlarından beden ḡaydından ḡayri cemī'e-i ḡuyūdı ḡaḡ' kıllurlar [H370a] tã ḡalāš olup ol (9) 'ālem-i ḡaḡīḡate vāšıl olalar lākin ecel yitmedüḡinden ḡayd-ı teni izāle idemeyüp ḡīn-i mevte dek bu 'ālem-i ḡabī'atde mescūn u mešcūn ḡalurlar ammā ḡarḡabī'at (10) ve ḡayvānsīret olan ḡāyife ašlā ḡaḡīḡat Hindüstānını vāḡı'ada görmezler ve 'ālem-i ervāḡa naḡar irḡürmez zīrā ḡar Hindüstāndan ḡurbet eylemek (11) iḡtiyār eylememišdür pes bir ḡayvān ki bir yirden cūdā olmaya ve bir maḡāmdan müfāreḡat kılmaya ol maḡāma müštāḡ olmaz ve ārzū kılmaz ḡünkümler müštāḡ olmaya vāḡı'a- (12) sında daḡı görmez zīrā vāḡı'ada ekšer görülen insānuñ kendü me'lūf u meš'ufi olan šeylerdür anuñḡün bir kimse diyār-ı ḡurbete ḡitse niḡe müddet terk-i (13) vaḡan itse ekšer kendüsini vaḡanında ve šehrinde görür ve rü'yāsı me'lūf u me'nūs olduḡı šeylere ḡöre olur

**(3068) Mešnevi**

***Cān hemḡün pīl bāyed nīk* (14) zeft**

***Tābeḡvāb ü Hind dāned reft teft***

**(3069) Mešnevi**

***Zīkr Hindustān kuned pīl ezḡaleb***

***Pes mušavver gerded ān zīkreš bešeb***

Fīl gibi eyü büyük cān (15) gerekdür tã ki o cān ḡvābda Hinde ḡarāretle ḡitmegi bile fīl ḡalebden Hindüstān zīkr eyler pes anuñ ol zīkri ḡicede mušavver olur ya'ni fīl gibi ziyāde (16) 'azīm ü cesīm bir cān gerekdür tã kim 'ālem-i ḡvābda ol cān-ı 'azīm Hind-i ḡaḡīḡate ve maḡām-ı ulūhiyyete ševḡ ü ḡarāretle ḡitmegi bile ve filūñ vāḡı'ada kendüyi Hindüstānda (17) ḡörmesine sebeb oldur ki ol pīl ḡaleb cihetinden her dem Hindüstānı zīkr eyler pes anuñ mezkūrı ḡiceyle rü'yāsında mušavver olur *zīkr*den murād bunda (18) mezkūr olur pes fīlsīret olan erbāb-ı muḡabbet ḡaleb ve ištiyāḡları

cihetinden mercî ü maşîrleri olan Allâhı her dem zıkr eylerler pes giceyle rü'yalarında (19) anlarıñ kendü mertebeleri ve mezkûrları şüret bağlar hattâ çeşm-i cānları şuver-i ma'āniyi ve cemāl u kemāl-i Hudāyı müşāhede eyler bir kimse ki 'ālem-i haqīqate 'āşık (20) ve müştāk olmaya ve niçe müddet-i medīde cān u dil ile zıkrullāha mülāzemet ve muvāzabet kılmaya ol kimse 'ālem-i rü'yāda Haqqı niçe görür ve mertebe-yi haqīqate (21) ne vechle nazar ırgürür

*(3070) Mesnevi*

*Uzkurullāh kār-ı her evbāş nīst*

*İrci'î berpāy-ı her qallāş nīst*

Üzkürullāh her evbāşuñ kār u 'ameli degüldür irci'î (22) hıtabı her qallāşuñ pāyı üzre degüldür *el evbāş* bilfetih levend tayıfesi ve 'indelba'z bir bölük cemā'at ki her birisi bir yirden gelmiş ola *qallāş* (23) kīsebur u bīkāra dirler burada her beṭālet üzre olan gāfil ü cāhil kimseden 'ibāret olur ya'ni [H370b] üzkürullāh emriyle me'mūr olmak ve Allāh (24) Te'ālāyı çok çok zıkr kılamak her levend ü bīkāruñ kārı degüldür *irci'î ilāRabbike* emrini filmesel bir kayd gibidür ki her qallāşuñ ayağı üzre degüldür tā (25) anı [M267b] ol *irci'î* hıtabı kendü Rabbisine cezb eyleye mısrā'-ı evvel süre-yi aḥzābda olan āyet-i kerīmeye işāretdür *qālellāhu te'ālā yā eyyuhellezīne āmenuzkurullāhe zıkrān keşīrā*<sup>312</sup> (26) ya'ni Allāha īmān getüren mü'minler Allāh Te'ālāyı çok zıkr itmekle zıkr eyleñ murād ekşer evkātde Allāhı zıkr eyleñ dimekdür dimişler **Haḳāyık-ı Sülemīde** (27) mezkürdür ki *zıkr-i keşīrden* murād zıkr-i dıldür zīrā devām-ı zıkr lisānla mümkin degüldür zıkr-i keşīrden murād ise zıkr-i dāyimdür zıkr-i dāyim ise qalble müyesser olur (28) ve **İmām Kuşeyrī** Ḥazretleri **Letāyifinde** böyle buyurmışlardır ki mü'minleri zıkr-i keşīre emr eylemek Haḳ Te'ālānuñ muḥabbetine işāretdür ya'ni *üzkürullāh* demek uḥıbullāh (29) demek ma'nāsını mutazammın olur ve bir kimse bir kimseyi sevdükden şoñra *men eḥabbe şey'en ekşera zıkrıhı*<sup>313</sup> mücibince elbette anı çok zıkr eylemek lāzım gelür nitekim *uzkurullāhe* (30) *kezıkrıkum ābā'ekum ev eşedde zıkrā*<sup>314</sup> āyet-i kerīmesinde daḫı ehl-i taḫkīk böyle dimişlerdür ki ey mü'minler siz Allāhı zıkr eyleñ ābālarıñuzu zıkr eyledüğüñüz gibi belki (31) andan ziyāde eşedd zıkr eyleñ bundan murād Allāhuñ muḥabbeti sizüñ qalbüñüzde meleke-yi rāsıḫa olup anuñ zıkrıyla munṭabı' ve münşabiğ oluñ dimekdür zīrā eṭfāl (32) pederlerini ve māderlerini zıkr eylemek

<sup>312</sup> "Ey iman edenler, Allah'ı çok zikredin." (Ahzab 33/41)

<sup>313</sup> "Bir kimse bir şeyi severse onu çok çok zikreder." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 792.

<sup>314</sup> "Atalarımızı andığınız gibi hatta daha kuvvetli bir anışla Allah'ı anın, zikredin." (Bakara 2/200)

mücerred anlaruñ ismlerini zıkr eylemek degüldür belki anlaruñ muḥabbeti kendü ferzendlerinüñ ḳalblerinde meleke-yi rāsiḥa olup ol ferzend- (33) leri pederlerine ve māderlerine kemāl-i meyl ü muḥabbetle ta'alluḳ eylemedükleri içündür ve ol bābālarını çoḳ zıkr eyledükleri evlāduñ anlara ziyāde meyl ü muḥabbetden ḥāşıl (34) olur pes zıkr-i keşir olmaz illā ḳalbuñ Allāha ziyāde meyl ü muḥabbetinden ḥāşıl olur Allāh Te'ālā Hazretine meyl ü muḥabbet eylemek ise her levend ü bīkārūñ kārı (35) degüldür pes zıkr-i keşir daḫı aña müyesser olmaz mısra'-ı şānī sūre-yi fecrūñ āḫirine işāretdür bu āyetüñ tefsiri cild-i evvelde *dil nihāden-i Arab* sürḥında (36) *güft udḥul fī'ibādī teltaḳī* beytinüñ şerḫinde mürür eyledi

**(3071) Meşnevi**

***Lik tu āyis meşev hem pıl bāş***

***V'erne pılı derpey-i tebdil bāş***

Velikin (37) sen me'yūs olma hem pıl ol ve eger pıl degül iseñ tebdil ardında ol ya'ni Allāh Te'ālāyı sevmek ve çoḳ zıkr eylemek filḥaḳīḳa bir emr-i 'azımdür ve her (38) levend ü bīkārūñ kārı degüldür ve *irci'ī* ḫiṭābına maḫzar u lāyık olmak her ḳallāşuñ pāyesi ve mertebesi degüldür belki bu ḫiṭāb müsteṭāba lāyık olanlar nefsi (39) muṭma'inne şāhibleridür [H371a] velikin sen hem me'yūs u nāümīd olma hem fıl ol ya'ni ḫaḳīḳat Hindustānına müştāḳ olan ve ḳaşd u 'azımet ḳılan ḥāş bende- (40) llerden ol ve eger ol 'ālem-i ḫaḳīḳate müştāḳ olan pıllerden degül iseñ kendüñi tebdil eylemek ṭarīḳinde ol *pıl*den murād bunda Ḥaḳ Te'ālānuñ (41) ḥāş bendeleri olur pes ma'nā eger Ḥaḳ Te'ālānuñ ḥāş bendelerinden iseñ elbette 'ālem-i ḫaḳīḳati müşāhede eylemek saña müyesser olur ve eger [P146a] (1) ol ḥāş bendelerden degül iseñ yine me'yūs u maḳnūṭ olma belki kendüñi ḫayvāniyyet şifatından tetricle tebdil eylemek ṭarīḳinde ol *hattā* kendüñi ve evşāfuñı (2) bir meretebe tebdil eylesin ki aşlā vücdüñde evşāf-ı zemīmeden ve aḫlāḳ-ı behīmiyyeden bir vaşf ve bir ḫūy ḳalmayup insān mertebesine vāşıl olasın (3) ve Ḥaḳ Te'ālānuñ ḥāş bendelerinüñ maḳāmını bulasın çünki anuñ ḥāş ḳullarından olasın ḫaḳīḳat Hindustānını müşāhede ḳılmaḳ hem senüñ şānuñdan (4) olur senüñ daḫı cānuñ 'ālem-i ma'nāyı ve meretebe-yi a'lāyı anlar gibi görür dimek olur

**(3072) Meşnevi**

***Kımyāsāzān-ı gerdünrā bibin***

***Bişnev ezmināgerān her dem ṭanin***

[M268a] **(3073) Meşnevi**

***Naqş- (5) bendānend dercevv-i felek***

***Kārsāzānend behr-i lī vū lek***

Gerdünuñ kīmyāsāzlarını gör her dem mīnāgerlerden şadā vū ṭanīn istimā' eyle cevvi felekde bunlar naqş (6) bağlayıcılarıdır benüm için ve senüñ için iş düzicilerdür *kīmyāsāz*lardan murād kāmīl ve mükemmel olan evliyādur ki bunlar ekser kavābili nazār-ı iksīr te'şīrleriyle mertebe-yi (7) kemāle irgürüp kīmyā düzerler hattā ol kīmyā mertebesinde olan kāmīl niçe kimsenüñ miss-i vücūdını işlāh eyleyüp kemāle irgürmege kādīr olur ve *mīnāger*lerden (8) murād daḥī şol kümmel olan evliyādur ki tālib olanlarıñ keşāfet-i beşeriyyesini izāle idüp ve anları irşād ve terbiyeleriyle leṭāfet mertebesine irgürüp (9) qalblerini cām-ı cihānnümā iderler pes hūlāşa-yı kelām böyle dimek olur ki ey mertebe-yi ḥaḳīḳati müşāhede eylemeden dūr olan ve mis gibi ḥaḳīr ü dūn qalan kimse (10) bu gerdünuñ kīmyāsāz olan velīlerini gör ve kendüñi anlarıñ şöḥbetlerine ve ḥizmetlerine irgür tā ki nazār-ı iksīr te'şīrlerinden behremend olasın ve ḥisset ü (11) denā'et mertebesinden qurtulup şeref ve 'izzet-i ma'nevī bulasın ve her dem ol mīnāgerān-ı ma'nevīnüñ şadā ve kelāmını işit ve anlarıñ kelāmıyla ṭarīḳ-i (12) İlāhīde hemīşe iş it tā kim vücūdun keşāfetden qurtulup leṭāfet bula ve qalbün cām-ı cihānnümā ola bunlar şol māḥir üstādlardur ki [H371b] felek miyānında (13) ma'nevī ve rūḥānī naqşlar bağlayıcılarıdır ve erḳām-ı 'ulūm u ma'arifi şāḥāyif-i kulüb-ı tālibeyn üzre taşvīr eyleyicilerdür elvāḥ-ı ḥavātır-ı sālīkeyn (14) üzre cevfi felekde şol nuḳūş-ı ma'neviyyeyi bağlarlar ki 'uḳūl anuñ idrākinde ḥayrān u fūḥūm anuñ temāşāsında velhān olur bunlar (15) şol ḥulefā'-i İlāhiyyedür ki senüñ benüm için iş düziciler ve 'ibādullāhuñ ḥavāyic ü meşāliḥini görniciler ve ḳazā idicilerdür pes sa'adet (16) hemān bunlardan birinüñ ḥidmet ve şöḥbetlerine vāşıl olmaḳ ve kendüñi anlara teslīm ḳılmaḳ ve kelāmlarını işidüp anuñla 'amel idüp tebdīl-i aḥlāḳ (17) eylemege 'āzim olmaḳdur

***(3074) Meşnevi***

***Ger nebīnī ḥalḳ-ı müşginceybrā***

***Binger ey şebkūr īn āsībrā***

***(3075) Meşnevi***

***Her dem āsībest beridrāk-i tu***

***Nebt-i nev nevreste (18) bīn ezḫāk-i tu***

Eger müşginceyb olan ḥalḳı görmez iseñ ey şebkūr bu āsībi gör hem her dem senüñ idrākün üzre ṭoḳınma vardur (19) ḥāḳ-i vücūdunđan nev nev bitmiş nebtı gör *ḥalḳ-ı*

*muşginceyb*den murād şol velîlerdür ki anlaruñ ceyb-i kılubı revāyih-i İlähiyye ve nefehāt-ı Rabbāniyye ile mümessek (20) ve mu'attar olmuş ola *şebkür* gice görmeyen kimseye dirler Türkide tavuk karaması didükleridür *āsīb* birkaç ma'nāya gelür bunda biri birine tokınmağ (21) ma'nāsı murād olur ve *nebt-i nev nevden* murād āsar-ı cedīde ve ahvāl-i müte'ākıbe olur ve hülāşa-yı kelām böyle demek olur ki ey şebkür gibi gāfil ü cāhil (22) olan bīnūr eger ol vücūdları rāyiha-yı İlähiyye ile müşgīn olan halkı ve aşhāb-ı delki görmez iseñ bu senüñ vücūduña ve kılbuñe tokınan āsar (23) u ahvāl-i gör ki kalbe gelen ve vücūda tokınup zahmet viren āsar-ı muhtelif ve ahvāl-i mütenevvi'a ol müşginceyb olan evliyānuñ bātınlarınıñ eşerleridür (24) egerçi haqīkatde muhavvil ü mü'eşşir Allāhdur lākin Hudā-yı Te'ālā bunlardan cüdā degüldür bunlar hulefā'-i İlähiyyedür ve yed-i kudret-i ālāt-ı Rabbāniyyedür bunlar vāsıtasıyla (25) sāyir bendelerinüñ vücūdında taşarruf eyler pes bir kūr- [M268b] dil olan kimsenüñ vücūdına ve kılbine kaçan bunlardan birine muqārenet eylese evvelki hālne ve kadīm (26) olan 'ādetine muğāyir ba'zı hāller ve eşerler ve fikrler tokınmağa başlar pes ol eşerler ve hāller bunlardan biriyle muqārenet eyledüginüñ 'alāmet ü nişānı (27) olur pes ey 'āmī ve cāhil ve kendü mu'tād olduğı mertebeden ve hālden ziyāde kılbuñe bir hāl ve eşer gelse ol hāl ve eşerüñ şāhibi olan (28) velīnüñ şahşını göremezseñ bārī bu kadar görmek ve idrāk eylemek gerekdür ki [H372a] ol kendüñüñ vücūduña tokınan ahvāl u āsarı göresin zirā (29) her dem senüñ idrāküñ üzre bir hālüñ ve bir gūne eşerüñ tokınması vardur ki her zamānda senüñ kılbuñe ve idrāküñe bir gūne hālet gelmeden hālī degüldür (30) kendü bedenüñ hākinden yeñi yeñi bitmiş hālleri ve eşerleri gör bunlaruñ hāki vücūduña münbit ü mü'eşşir olan velîlerden ne gūne kimsedür aña nazār irgür netice-yi kelām (31) budur ki bir başar-ı başireti olmayan ve haqīkatı kemā 'aleyh görmeyen 'āmī kendünüñ ibtidā-yı hālinde i'tiyād eyledüğü mertebeyi bilür çünkim ol 'āmīye luṭf-ı İlāhī (32) yārī kılsa ve o bu zıkr olınan rühānī ve Rabbānilerden birine muqārin olsa ve bilmese ki ol muqārin olduğı kimse müşginceyb olan halkdan mıdur (33) veyāhud 'amme-yi nāsdan mıdur gerekdür ki kendü vücūdına nazār eyleye eger anuñ vücūdına ba'zı ahvāl u āsar-ı rühānī tokınursa ve hāk-i bedeninde (34) ahvāl-i cedīde ve a'māl-i pesendīde bitüp zuhūra gelürse bu āsardan mü'eşşire istidlāl kılmak aña lāzım olur çünkim anuñ muqārenet ü muşāhabeti (35) sebebiyle bu 'āmīnüñ vücūdına āsar-ı laṭife gele ve ahvāl-i şerīfe anda zuhūr eyleye kendü muşāhibinüñ ol halk-ı müşginceybden olduğına taşdīk eylemek (36) lāzım olur

*(3076) Meşnevî*

*Z'în bud İbrâhîm-i Edhem dîde h'âb*

*Baş-ı Hindustân-ı dilrâ bîhicâb*

*(3077) Meşnevî*

*Lâcerem zencîrhârâ berderîd*

*Memleket berhem zed ü şud nâpedîd*

Bu kabilden (37) oldu İbrâhîm Edhem Hâzretleri h'âbda gördi dil Hindustânınıñ başını hiçabsuz lâcerem zencîrleri yırttı ve kaç' itdi memleketi biri birine urdı (38) ve nâbedîd oldu ya'ni bu beyân [olunan -P] havâşşuñ rü'yâsı kabîlinden idi İbrâhîm Edhem Hâzretleri dil ü cân Hindustânınıñ baş u ferşini bîhicâb 'âlem-i (39) h'âbda gördüğü menkıbesinde birkaç vech üzre ta'bîr eylemişlerdür ekşerüñ kavli budur ki bir gice câmeh'âbında yaturken yaқаза hâlinde ba'zı kimseler (40) sarâyınıñ bâmı üzre segirdüp şiddetle hareket eylediler İbrâhîm Edhem Hâzretleri anlara bu sarây bâmı üzre ne istersüz diyü nidâ eyledükde anlar (41) deve yitürdük bu tām üstinde anı cüst ü cū eylerüz diyü cevâb virdiler Hâzret-i İbrâhîm Edhem bunlaruñ bu sözinden ta'accüb idüp didi ki [P146b] (1) sarây tāmı üzre deve aramanuñ ne münâsebeti vardur bunlar dağı didiler yâ kaba döşekler üstinde Hudâ tälîbi olmanuñ ne münâsebeti vardur ba'zılar İbrâhîm (2) Edhem Hâzretleri bunu [H372b] yaқаза hâlinde iken gördi dimişlerdür nitekim Meşnevî-yi şerîfüñ ba'zı maḥallinde hâzret nazma getürüp bu mezhebe zâhib olmuşlardur (3) ve ba'zılar dağı dimişlerdür ki İbrâhîm Edhem Hâzretleri bu hâleti rü'yâsında gördi pes bîdâr olup tâc u taḥtını terk idüp tarîḫ-i fakra sülük (4) eyledi nitekim Hâzret-i Hudâvendigâr dağı bu maḥalde bu ma'nâya [M269a] zâhib olup işâret buyururlar lâcerem ol h'âbdan bîdâr olup ne kadar kuyüd-ı şuverî var ise (5) anları bilkülliyye kaç' eyleyüp memleketi biri birine urup ol diyârdan nâbedîd oldu ve sefer ve seyâhat kıldı ve taşfiyye-yi derûna ve tebdîl-i zât u şifât (6) eylemege meşgûl oldu

*(3078) Meşnevî*

*Ân nişân-ı dîd-i Hindustân buved*

*Ki cehed ezḫ'âb u dîvâne şevend*

*(3079) Meşnevî*

*Mîfeşâned ḫâk bertedbîrhâ*

*Mîderâned ḫalka-yı zencîrhâ*



(7) Ol hâlet Hindustânı görmeyi nişanıdır ki h'âbdan şıçrar ve dīvâne olur cemî'-i tedbîrler üzre hâk şaçar zencîrlerün halkasını yırtar ya'ni ol memleketi (8) terk etmek ve cümle kuyüdü kaç' etmek cân u dil Hindüstânını görmeyi 'alâmeti olur ki h'âbdan şıçraya ve ol 'âlemün 'aşkıında dīvâne ola ve cümle (9) cismânî olan tedbîr ü tedâriklerün başına toprak şaçar ve 'âlem-i haqîkate sülûk eylemege mâni' olan zencîrleri ve bağları kaç' idüp pareleye nitekim ba'zı (10) 'uşşâka dahı cezbe-yi İlahî geldükde ve bunların çeşm-i cânı Hindüstân-ı 'âlem-i haqîkati müşâhede kıldukda h'âb-ı gafletden şıçrayup bîdâr olup dīvâne (11) olmuşlardır ve cemî'-i tedbîr ve tedârikleri üzre toprak şaçup kendileri tedbîr ü tedârik-i cismânîden hâlî kılmışlardır ve cümle kuyüd u mevânî' ne kadar var ise anı (12) kaç' kılmışlardır bunlar böyle mücerred olması ve kaç'-ı 'alâka kılmaları dil ü cân Hindustânını gördüklerinin nişanı olur

*(3080) Meşnevî*

*Âncünân ki güft peygamber zinür*

*Ki nişâneş (13) ân buved enderşudür*

*(3081) Meşnevî*

*Ki tecâfî âred ezdârü'l-gurür*

*Hem inâbet âred ezdârü's-sürür*

Ancılayın ki Peygamber Hâzretleri şallallâhu 'aleyhi ve sellem nürdan didi ve haber (14) virdi ki ol nürün şudür içre nişanı ol olur ki dâr-ı gurürdan tecâfî getüre hem dâr-ı sürüra inâbet getüre ekşer nüshalarda *ezdâru's-surür* vâkı' olmuşdur (15) bu ma'nâ üzre *ez zâyid* olur ammâ eger *zâyid* farz olunmazsa ma'nâ dâr-ı sürürdan hem inâbet getüre demek olur *inâbet* rücû'a dirler ya'ni *dâr-ı gurürdan* ki murâd dünyâ- (16) dur tebâ'üd eyleye ve dâr-ı sürürdan hem inâbet ve rücû' eyleye ki Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ***eddunyâ harâmun 'alâehli'l-âhîreti velâhîreti harâmun 'alâehli'd-dunyâ ve humâ harâmâni*** (17) ***'alâehlillâh***<sup>1315</sup> buyurmuşlardır ki hadîş şahîhdür *ezdâru's-surür* buyurdıkları bu nükteyi ifade eylemeden ötürüdür [H373a] ve bu ebyât-ı lafîfe bu hadîş-i şerîfe işâret (18) olur ki 'Abdullâh bin Mes'ud Hâzretleri rivâyet iderler i bir gün Hâzret-i Resül-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem ***efemen şerahallâhu şadrahu lilislâmi fehuve 'alânürin minRabbihî***<sup>1316</sup> âyet-i (19)

<sup>1315</sup> "Ahiret ehline dünya haramdır, dünya ehline ahiret haramdır, ehlullah her ikisi de haramdır." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 116.

<sup>1316</sup> "Demek ki her kimin Allah göğsünü İslama açmış ise işte o, Rabb'inden bir nur üzerinde değil mi?" (Zümer 39/22)

kerimesini kırâ'at eylediler ba'de buyurdılar ki *izâ dahale'n-nûri filkalbi enşeraha vennefeseha kâlû ve mâ 'alâmetihi zâlike yâ Resûlallâh kâle 'aleyhisselâm ettecâfî 'andâri'l-* (20) *gurûri velinâbetu ilâdâri's-surûri vette'ehhebu lilmevti kable nuzûlihi*<sup>317</sup> ve bu ebyât-ı şerîfe bu hadîs-i şerîfi müfessir olur ve tavzîh-i ma'nâ böyle demek olur ki (21) haqîkat Hindüstânını görmenuñ nişanı h'vâb-ı gafletden sıçrayup dîvâne ve mestâne olmak ve ıskât-ı tedbîrât kılmak ve kuyûd u mevânî'i terk eylemek olur nite- (22) kim Hazret-i Peygamber 'aleyhisselâm şudûr içre olan nûruñ nişanı ol olur ki kalbine nûr dâhil olan kimse dâr-ı gurûrdan tebâ'üd eyleye dâr-ı sürûra hem [M269b] inâbet eyleye (23) didi bu ta'bîr dahı evlâdur ki dine ancılayın ki Peygamber Hazretleri 'aleyhisselâm nûrdan didi ya'ni haber virdi ki ol nûruñ şadrlar içre nişanı ol olur ki (24) şadri münşerih olan kimse dâr-ı gurûrdan ziyâde ba'îd ola ve ictinâb kıla dâr-ı sürûrdan hem Allâh Te'âlâ Hazretlerine *ve enîbû ilâRabbikum ve eslimû lehu*<sup>318</sup> âyet-i kerimesinüñ (25) muktezâsı üzre inâbet getüre ve kendüsini aña inkıyâd eylemek mertebesine yetüre demek olur

*(3082) Mesnevi*

*Behr-i şerh-i in hadîs-i Muştafâ*

*Dâstânî bişnev ey yâr-ı şafâ*

Hazret-i (26) Muştafânüñ 'aleyhisselâm bu hadîs-i şerîfîni şerh eylemeden ötüri ey yâr-ı şafâ bir dâstân işit ya'ni ey şafâ yâri bu beyteyn-i şerîfeyn ile işâret (27) ü telmîh olunan hadîs-i melîhuñ şerhinden ötüri bir hûb hikâyet güş it ki bu hikâyede vâki' olan şâhzâde gör bu dârü'l-gurûrdan niçe tecâfî kılmış (28) ve dârü's-sürûrda ne vechle münîb olmışdur ki ol istimâ'î lâzım olan dâstân budur ki buyururlar

*Hikâyet-i ân pâdşâhzâde ki pâdşâhî-yi haqîkî bevey* (29) *rûy nûmûd*

Bu sürh-ı şerîf ol pâdşâhzâdenüñ hikâyesidür ki haqîkî pâdşâhlık aña yüz gösterdi ya'ni saltanat-ı haqîkî ol pâdşâhzâde- (30) ye 'ayân oldı

*Yemve yefirru'l-mer'u minahîhi ve ummihi ve ebîhi ve şâhibetihî ve benîhi*<sup>319</sup> *naqd-i vaqt-i ü şud*

Lâcerem bu âyet-i kerimenüñ mefhûmı ki yevm-i kıyâmetde (31) zâhir olsa gerekdür ol şâhzâdenüñ naqd-i vaqtı oldı ve bu dünyâda ol şehzâde kalben ve rûhen

<sup>317</sup> “Kalbe nur dâhil olduğı vakit, açılıp genişler. Dediler ki: Ya Resulallah! Bunun alameti nedir? (Aleyhisselâm) Efendimiz buyurdular ki: Dünyadan uzaklaşır ve ahirete döner ve nuzulünden evvel ölüm için hazırlanır!” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 380.

<sup>318</sup> “...Rabb'inize dönün ve ona teslim olun.” (Zümer 39/54)

<sup>319</sup> “Kişinin kaçacağı (kaçmak isteyeceği) gün kardeşinden, anasından, babasından, karısından ve oğullarından...” (Abese 80/34-36)

bābāsından ve anasından ve şāhibesinden ve sāyir (32) akrababa ve ta'alluqātından Hāzret-i Hākka firār idüp bu cümleden kaç'-ı 'alāka eyledi ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri üçüncü cildde *resīden-i h'vāce vü kavmeş* [H373b] beyānında (33) *güft in dem bākıyāmet şud şebīh* beytinüñ şerhinde mürür eylemişdür anda taleb olına

***Pādşāhī in hāk-i tūde-yi kūdek tab'ān ki kal'a-* (34) *gīrī nām kunend***

Pes bu kūdek tabī'atlülerüñ hāk-i tūdesinüñ pādşāhlığı ki aña kal'agīrlık nāmını eylerler *hāk-i tūde* toprakdan yığına dirler murād bu zemīndür (35) ve *kūdek tab'ān*dan murād ehl-i dünyādur ya'ni ehl-i dünyā ki kūdek tabī'atlülerdür anlara maḥbūb olan hāk-i tūdenüñ mālīki olmağa ve zabt kılmağa ol ehl-i (36) dünyā kal'agīrlık nāmın iderler

***Ān kūdek ki çire āyed berser-i hāk-i tūde berāyed ü lāf mīzened ki kal'a merāst***

Ol kūdek ki gayrisına çire vü gālib (37) gele ol hāk-i tūdenüñ üzerine gelür ve anı zabt kılur ve lāf urur ki kal'a benümdür

***Kūdekān-ı dīger bervey reşk berend ki etturābu rebī'u 'ş-şıbyān***

Ġayri (38) oğlancıklar ol toprak depesinüñ üzerine gelüp anı zabt kılur bu benüm mülkümdür ve kal'amdur diyen kūdeküñ üzerine reşk iletürler ve ğıpta iderler zīrā türāb (39) şıbyānuñ rebī'idür nitekim Resūl-i Ekrem Hāzretleri şallallāhu 'aleyhi ve sellem *etturābu rebī'u 'ş-şıbyān*<sup>1320</sup> buyurmuşdur rāvī **Sehl bin Sa'd** ve daḥı **İbn 'Ömer Hāzretleridür** (40) *kezā fīCāmi'u 'ş-Şaġīr* ya'ni türāb şıbyānuñ bahāridur nitekim sāyir insānuñ kalbi bahār zamānında şād olduğı ve anuñ ezhārına meyl kıldığı gibi (41) şıbyān daḥı türābla oynamağa meyl kılurlar ve kaçan bir toprak depesini bulsalar bahāra irmiş gibi şād olurlar [M270a] *kezālik* bu ehl-i dünyā hem hākden binā olunmuş [P147a] (1) *kılā' vü bıķā'a* mālīk olsalar anı kendülere ḥaķīqaten mülk zann eyleyüp şād olurlar ve *i'lemū inneme'l-ḥayātu'd-dunyā le'ibun ve lehvun*<sup>1321</sup> āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre (2) bu dünyānuñ dügeli ḥālī ḥod lu'b u lehvdür ve buña muḥayyed olup mübtelā olanlar bī'aqlı olan eṭfāl gibidür ki bunlara toprak oyunu hoş gelmişdür (3) ve rebī' menzilesinde olmuşdur

***Ān pādşāhzāde çün ezķayd-ı reñghā birest güft men in hākhā-yı reñgīnrā hemān hāk-i dūn güyem***

Ol pādşāh- (4) zāde çünkim renkler kaydından kurtıldı ve şuver ü nuķūşa mübtelā olmaķ mekrinden necāt buldı pes kendü kendüye didi ki ben bu reñgīn hāklere ya'ni

<sup>1320</sup> "Toprak çocukların baharıdır." Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 381.

<sup>1321</sup> "Biliniz ki dünya hayatı bir oyun, bir eğlence(dir)..." (Hadid 57/20)

bu türâbdan (5) halk olunmuş rengin ü mülevven şüretlere hemân hâk-i dün dirüm ve bu fûrûğı dahı hemân aşlı gibi ‘add eylerüm

**Zer ü atlas u eksün nemîgüyem men ezîn eksün (6) restem beyeksün cestem**

Zer ü atlas ve eksün dimezem *eksün* bir güne kumaşdur ki ba’zılar katında kemhâ didükleridür [H374a] ya’ni bunların şüretine bakup ve naqşların (7) görüp bunlara küdekler gibi firifte olmazam zîrâ bu cümle nukûş u elvânun aşlı türâbdur pes ben bu atlas ve eksündan kırtıldum yeksûna şıradum *yeksün* (8) yeksân gibi bir düziye dimekdür ki basîṭ ve yekreng dimeden kinâyet olur ve murâd ‘âlem-i ma’nâ ve cihân-ı ğaybdur ya’ni bu atlas ve eksün kaydından kırtılup (9) ‘âlem-i biçûna vâşıl oldum dimek olur

**Ve âteynâhu’l-hukme şabiyyâ<sup>1322</sup>**

Nitekim Hâk Te’âlâ Yahyâ Peygamber hakkında biz ol Yahyâya şabî olduğu hâlde hikmet virdük (10) ve Tevrâtı bilkülliyeye hıfz eylemek mertebesine ırgürdük buyurdu ehl-i tefsîr bu âyet-i kerîmenün tefsîrinde bu güne rivâyet eylemişlerdür ki Yahyâ Peygamber ‘aleyhisselâm üç (11) yaşında iken küdekân-ı maḥalle aña didiler ki ey Yahyâ gel oyun oynayalum pes ol hâzret şıgar-ı sinninde anlara *mâ lile’ibi hulkinâ<sup>1323</sup>* diyü cevâb virdi bu söz- (12) den tenbîh olur şol sâlhürde pîrşüret ve tıflsîret kimselere ki Hâk Te’âlâ Hazretleri ve *i’lemü inneme’l-hayâtu’d-dunyâ le’ibun ve lehvun* diyü kâr-ı dünyâyı sertâser (13) lehv ü lu’bdur dimiş iken anlar biz bu lu’b-ı dünyâ için halk olunmaduk belki Hudâ-yı Te’âlâyâ ‘ibâdet için halk olunmuşuzdur diyemezler ammâ Hâk Te’âlânun (14) hikmet virdüğü ve hidâyet eylediği şabîler *mâ lile’ibi hulkinâ* dirler nitekim bu şehzâde dahı böyle didi

**İrşâd-ı Hâkrâ mürür-ı sâlhâ hâcet nîst (15) derkıdret kun feyekün hiç kes şehun-ı kâbiliyyet negüyed**

Zîrâ Hâk Te’âlânun irşâd ve hidâyetine niçe yıllar mürür itmege hâcet yokdur *kun feyekün<sup>1324</sup>*ün kıdretinde (16) hiç bir kimse kâbiliyyet sözünü söylemez zîrâ Hâk Te’âlâ irâdetine bir kimsenün kâbiliyyeti lâzım degüldür Hâk Te’âlâ ki bir şey murâd eyleye *kun* buyurdukdâ ol şey mükevven (17) olur ve vücüd bulur *kun* irâdet-i İlâhiyyeden *feyekün* ol irâdeti kabûl eyleyüp vücûda gelmeden ‘ibâret olur

**(3083) Meşnevi**

**Pâdsâhî dâşt yek bernâ püser**

<sup>1322</sup> “Ve daha çocukken ona hikmet verdik.” (Meryem 19/12)

<sup>1323</sup> “Ben oyun için yaratılmadım.”

<sup>1324</sup> “Ol, o da hemen oluverir.” (Yasin 36/82)

(18) *Zāhir ü bāṭın müzeyyen ezhüner*

Bir pādşāh bir yigit oğul tutardı zāhir ü bāṭını hünerden müzeyyen idi

(3084) *Meşnevi*

*Hvāb dīd ü k'ān püser nāgeh bimürd*

[M270b] *Şāfi-yi 'ālem* (19) *berān şeh geşt dürd*

Ol pādşāh hvāb gördi ki ol oğlı nāgāh öldi 'ālemün şāfisi ol pādşāhuñ üzerine dürd oldi

(3085) *Meşnevi*

*Huşk şud* (20) *eztāb-ı āteş meşk-i ü*

*Ki nemānd ezteff-i āteş eşk-i ü*

Āteşün harāretinden anuñ meşki huşk oldi ki ol āteşün [H374b] teff ü tābından anuñ eşki (21) kalmadı ya'ni āteş-i ğamınuñ tāb u harāretinden ol pādşāhuñ meşk-i çeşmi kuruğı ki ol āteşün harāretinden anuñ gözinüñ yaşı kalmadı aña bir (22) mertebe harāret-i derün müstevlī oldi ki ağlamağa mecālī olmadı

(3086) *Meşnevi*

*Ānçünān pür şud zidūd-ı derd şāh*

*Ki nemiyābīd dervey āh rāh*

Pādşāh dūd-ı derdden (23) ancılayın pür oldi ki ol pādşāha āh rāh bulmadı ya'ni pādşāh kendü püserinüñ rü'yāda öldüğünü görüp anuñ derdinüñ duhānından derünü şol mertebe (24) tıldı ki āh eylemek anuñ derünına yol bulmadı ya'ni kemāliyle bīḥod olduğından āh itmege daḥı mecālī kalmadı nitekim bir kimse ziyāde muşībetzede olsa ne (25) ağlamağa kādır olur ve ne āh itmege mecālī kalur belki kuruyp mebhut u medhüş olur

(3087) *Meşnevi*

*Hvāst mürden kālībeş bīkār şud*

*'Ömr mānde būd şeh* (26) *bīdār şud*

Ölmek diledi anuñ kālībı bīkār oldi meger 'ömr kalmış idi ve pādşāh bīdār oldi ya'ni oğlunuñ mevti hālinden bir mertebe mużtarib (27) oldi ki ölmege karīb oldi ve cesedi sebep-i kār olan kuvvetsüz kaldı lākin ecel yitmemiş ve 'ömri kalmış idi pādşāh hvābdan bīdār oldi (28) mışra'-ı evvelde *bīkār şud* bīkuvvet ü bīṭākat şud ma'nāsına olmağ iktizā kıılır ve müsebbib sebep menzilesine tenzīl olınmış olur

(3088) *Meşnevi*

*Şādiyī āmed zibīdārīş* (29) *pīş*

***Ki nedāde būd ender'ömr-i h'vîş***

Bîdârlıktan aña ziyāde şādîlik geldi bu ma'nā pî bā-yı 'Arabîyle olduğı üzredür bā-yı Fārisîyle (30) olup ma'nā böyle olsa hem cāyızdır ol pādşāhuñ bîdârlıktan atına şādîlik geldi ki kendünün 'ömründe ancılayın şādîlik görmemiş (31) idi

***(3089) Meşnevi***

***Ki zişādî h'vāst hem fānî şudem***

***Pes muṭavvaḡ āmed īn cān u beden***

Zîrā şādîlikden hem fānî olmak istedi bu cān u beden (32) ziyāde muṭavvaḡ geldi ya'ni bu cān u beden mevt ü fenā ile ve mevt ü fenānuñ esbābı olan aḥvāl-i mütezādde ile ṭavkınlımlı oldu eger şādî (33) ṭavkı olsun ve eger ğam ṭavkı olsun ikisi bile sebab-i mevt olur ve cān u beden bu aḥvāl-i mütezādde ile bir mertebe muṭavvaḡ u muḡayyed olmuşdur ki (34) aşlā andan ḡalāş olmaġa mecāl yokdur

***(3090) Meşnevi***

***Ezdem-i ğam mîbimîred īn çerāġ***

***V'ezdem-i şādî bimîred īnt lāġ***

***(3091) Meşnevi***

***Dermiyān-ı īn dü merg ü zindeyest***

***(35) Īn muṭavvaḡ şekl-i cāy-ı ḡandeyest***

Bu çerāġ-ı ğam deminde söyünür şādîlik deminden daġı söyünür işte saña lāġ u laṭîf ol cān u (36) beden iki mergün ortasında zindedür [H375a] bu muṭavvaḡ şekl cāy-ı ḡandedür ya'ni bu çerāġ-ı rûḡ-ı insānî ğam u ġuşşa bādından olur ve kezālik şādî (37) ve sürür bādından daġı olur işte saña 'aceb laṭîfe ki şādîlik ḡayāṭbaḡş olacaġ iken daġı ifrāṭı mühlik olur insān bu iki (38) mergün ortasında zindedür ki bu *iki mergden* murād biri ğam ve biri şādî vü ḡandedür [M271a] ḡadd-i zātında bu iki zıdd sebab-i mevt olur ve insānuñ (39) bu iki sebab-i mevt olan ḡāllerün mābeyninde zinde olması bu iki ḡālün mu'tedil olmasıyladır her ḡanġı ṭaraf ġālib olsa elbette mühlik olmak (40) muḡarrerdür ğamdan ölmek niçe meşhūr ise şādîlikden ölmek daġı meşhūr olmuşdur pes bu muṭavvaḡ şekl olan cism ü cān ḡande maḡallidür (41) ve cāy-ı ta'accübdür zîrā şādîlik ġamuñ zıddıdır ğam mühlik olduğı taḡdîr üzre şādîlik anuñ 'aksin idüp muḡyî olmak gerek idi [P147b] (1) pes şādîlik daġı mühlik olunca cāy-ı ḡande ve maḡall-i ta'accüb olur

***(3092) Meşnevi***

***Şāh bāḡod ġüft şādîrā sebab***

***Āncūnān ğam būd eztesbīb-i Rab***

Şāh çünkim (2) uyanup şād oldı kendüye didi bu şādīlige sebep ancılayın ğam oldı  
Hağ Te‘ālānuñ tesbībinden ya‘ni çünkim bīdār olup ba‘delğam kendüyi şād u mesrūr  
gör- (3) dükde kendüye didi ki bu şādīlige sebep Rabbü’l-‘ālemīnuñ ancılayın ğamı  
sebeb kılması oldı ki ekşeriyyā sürūr u şādīligüñ sebebi ğamdur dimişler nitekim bu  
ebyātı diyenler (4) bu ma‘nāyı işbāt eylemişlerdür

*Beyt*

*Şād berānem ki dil-i men ğamīst*

*K’āmeden-i ğam sebep-i ħurremīst*

*İnne ma‘al’usri çü yusreş kafāst*

*Şād (5) berānem ki kelām-ı Ĥudāst<sup>325</sup>*

***(3093) Meşnevī***

*Ey ‘aceb yek çiz ezyek rüy-ı merg*

*V’ān ziyek rüy-ı dige ihyā vü berg*

***(3094) Meşnevī***

*Ān yekī nisbet bedān hālet helāk*

*Bāz (6) hem ān sūy-ı dige imtisāk*

***(3095) Meşnevī***

*Ān yekī nisbet bedān hālet ‘azāb*

*Sūy-ı dige āb-ı şāfi-yi ‘izāb*

Ey ‘aceb bir şey bir yüzden mergdür ve ol (7) bir āhır yüzden hayāt virici ve bergdür  
ol bir şey ol hālete nisbetle helākdur girü ol ğayricānibe nisbet imtisākdur ya‘ni hıfz  
idicidür ve hayāt viricidür (8) ol bir nesne ol hālete nisbet ‘azābdur ol bir cānibe  
nisbet āb-ı şāfi ve ‘izābdur ‘izāb ‘aynuñ kesriyle leziz ü şirīn şuya dirler ya‘ni ey  
merd-i ‘ākıl bu (9) ‘acīb ü ğarībdür ki bir şey bir vechden sebep-i mevt ü fenā oldur  
ve ol bir āhır vechden sebep-i hayāt ve kudret olur meşelā ğam gibi ki elbette ğamuñ  
vücüdī şādīlige (10) sebep olur [H375b] ve bir yüzden dağı mevt ü helāke sebep olur  
şādīlik hem böyledür bir yüzden egerçi insāna hayāt ve kudret virür ammā minvech  
eger ifrāt (11) üzre olursa ol dağı mühlik olur ol bir şey bir hālete nisbetle helāk ve  
girü ol şey bir āhır cānibe nisbet hıfz u hayāt idicidür meşelā nefsi mevtde (12) dağı  
bu ma‘nā bulunur nitekim mevt hālet-i dünyāviyyeye ve rüh-ı hayvāniyyeye nisbet

<sup>1325</sup> “Gönlümün gamlı olduğuna seviniyorum. Çünkü gamın gelmesi neşenin gelmesine sebeptir. Kur’an’daki zorluk kelimesinin hemen arkasında kolaylık vardır. Ben Allah’ın bu sözünün verdiği haberdan çok mutluyum.” Can, *Mesnevī Tercümesi*, s. 605.

helâkdur ve hayât-ı uhreviyyeye ve rûh-ı İlâhiyyeye nisbet imtisâkdur ve kezâlik (13) mü'mine nisbet hıfz u himâyet idicidür ve kâfir ü münâfıka nisbet qahr u helâk idicidür elhâsıl bu dünyâda her şey'e nazar eyleseñ elbette iki cânib (14) tutar anuñ bir cânibi ba'zı eşyâya nisbet zarar ve ba'zı eşyâya nisbet hayr u nefdür ekşer ahvâl-i bâtını dañı böyledür meşelâ gam u guşsa ve şādī ve kabz u (15) bast ve bunlar emşâli olan âletler iki cânib tutmadan hâlī degüllerdür pes ol bir şey ol bir hâlete nisbet 'azāb ve ol bir gayricānibe nisbet şāfī (16) lezīz āb gibi olmak muqarrerdür meşelâ **elmevtu tuhfetu'l-mu'min ve rāhatu'l-fuqarā**<sup>326</sup> hadīşinüñ mücibince mü'mine hediyye ve fuqarāya rāhat olup mü'min olmayanlara (17) beliyye ve faķır olmayanlara zahmet olduğı gibi ve dañı şabr u şalavat hāşī' [M271b] olmayanlara kebīre ve şakīle olup ve hāşī'ler üzre āsān u sebük olduğı gibi (18) bu dünyâda bâtını 'azāb ve zāhiri lezīz āb gibi ve bil'akis zāhiri 'azāb ve bâtını lezīz āb gibi şeyler katı çoқdur meşelâ ne kadar müştehiyāt-ı nefsāniyye (19) ve muktezayāt-ı cismāniyye var ise zāhiri lezīz āb ve bâtını elem ü 'azābdur ve ne kadar 'ibādet-i şakka ve riyāzāt u tāt-i mü'ellime var ise [zāhiri 'azāb ve bâtını āb-ı şāfī ve 'azāb gibidür ekşer ehl-i dünyā ve aşhāb-ı nifāk bu tāt ve 'ibādetüñ -P] 'azāb (20) olduğı ve meşakkat virdüğü cânibi görüp rahmet-i İlâhiyye ve ni'met-i Rabbāniyye olduğı cânibe geçemezler ve rahmet-i Haқ cânibine olan bābı açmaz- (21) lar nitekim yevm-i kıyāmetde mü'minlerle münāfıklarüñ mābeynine bir sūr-ı ma'nevī darb olına ki anuñ bir bābı ola zāhiri qabl-i 'azābdan ola ve anuñ bâtınında (22) rahmet ola **kemā kālellāhu te'ālā fīsūreti'l-Hadīd fezuribe beynehum bisūrin lehu bābun bātınuhu fihi'r-rahmetu ve zāhiruhu minkıbelihi'l-'azāb**<sup>327</sup> ol dīvāruñ bâtını tarafında (23) mü'minler ni'met ü rāhatda olalar ve zāhiri tarafında münāfıklar 'azāb u niqmetde qalalar münāfıklar ol hāciz olan sūruñ bābından içerü baқalar mü'minleri (24) zevk ü şafāda göreler ve ta'accüb kılalar mü'minler hem ol bābdan hāric-i sūra nazar ideler münāfıqları 'azāb u belāda görüp ta'accüb kılalar [H376a] ahvâl-i uhreviyye (25) 'arif olanlara nisbet hem bu dünyâda müşāhede olunur ki ehl-i küfr ma'siyyet-i tāt ve 'ibādetüñ ve faqr u riyāzetüñ zāhirine baқup bunlara 'azāb (26) görünmişdür ammā ehl-i muhabbet ve aşhāb-ı tarīkat olanlar anuñ bâtınında olan ni'met ü rāhata nazar idüp bāb-ı tāt'den bâtın semtine dāñil olup (27) anda zavk ü şafālar bulmuşlardır pes bir hāletüñ bir cânibe

<sup>1326</sup> “Ölüm müminin tuhfesi ve fukaranın rahatıdır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 11, s. 455.

<sup>1327</sup> “Aralarına kapısı olan bir sur çekilir. İçinde rahmet bulunacak, dışımda ise o azap!” (Hadid 57/13)



nisbet kemāl olması ve bir cānibe nisbet noqşān u vebāl olmasınınuñ ta'rifine şürü' (28) idüp buyururlar

**(3096) Meşnevi**

**Şādi-yi ten sūy-ı dünyāvi kemāl**

**Sūy-ı rüz-ı 'ākıbet naqş u zevāl**

Meşelā tenüñ şādīlgi dünyāya mensüb olan cānibe (29) nisbet kemāldür lākin 'ākıbet günü cānibine nisbet 'ayn-ı kemāldür velākin yevm-i āhıret cānibine nisbet noqşān u zevāldür zīrā ten şād olduqça ve rāhat (30) bulduqça āhıretin unudur ve tāt ve 'ibādeti terk idüp kendü hazzına meşgūl olur pes ol şādīlik āhırete nisbet gam ve ol kemāl yevm-i (31) 'ākıbete nisbet noqşān u zevāl olur

**(3097) Meşnevi**

**Ĥanderā derĥ'āb hem ta'birĥ'ān**

**Girye güyed bādirig ü endühān**

Nitekim ta'birĥ'ān olan kimse ĥ'ābda (32) olan ĥandeyi dirig ü endühlarla giryedir dir ya'ni bir kimse menāmında gülse mu'abbir olan kimse anı 'aksine ta'bir idüp dirig ü endühlar ile (33) ol ĥande bīdārlık ĥālinde girye ve zārı olur dir

**(3098) Meşnevi**

**Giryerā derĥ'āb şādī vü feraĥ**

**Hest derta'bir ey şāhib meraĥ**

Ve kezālik ĥ'ābda (34) olan giryeye daĥı şādī ve feraĥ ey şāhib-i meraĥ ta'birde vardur ya'ni ĥ'ābda olan bükāya ey rāhat şāhibi vaqt-i ta'birde şādī ve feraĥ (35) dinilmek [vardur

**Mışra'**

**Ĥ'ābda ağlayan ey dil uyanup gülse gerek**

Mışra'ı bu ma'nāyı ta'bir eyler bu dünyā -H] **eddunyā keĥulmi'n-nāyim**<sup>1328</sup> ĥadīşinüñ mücibince (36) nāyimüñ gördügi şuver-i ĥayāliyye gibidür mu'abbirler ekşeriyā rū'yāyı 'aksine ta'bir iderler pes bir kimse bu dünyāda çok gülse āhıretde ağlarsın (37) dirler ve bu dünyāda çok ağlayup gamnāk olsa āhıretde şād u feraĥnāk olursın diyü ta'bir iderler pes yine kışşaya şürü' idüp (38) buyururlar

**(3099) Meşnevi**

**Şāh endiştir k'in gam ĥod güzeşt**

<sup>1328</sup> "Dünya uyuyan kimsenin rüyası gibidir." Ahmet Avni Konuk, *Füsusu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, (Haz.: Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın), C. 4, İstanbul 2011, s. 134.

***Lik cān ezciñs-i [Īn -P] bedzann geşt***

Pes řāh endişe [M272a] eyledi kendü şalbinde böyle diyü ki (39) bu ğam ğod geğdi likin cān bu cins vāķı'adan bedğümān oldu ya'ni bu cins vāķı'adan cānuma ğavf geldi cānum bu ğuşuşda sū-i zann idici (40) oldu belki ğördüğüm [H376b] vāķı'a çok geğmeyüp zuhūra gele ve oğlum mürde ola didi

***(3100) Meşnevi***

***V'er resed ğārī çünin enderķadem***

***Ki reved ğül yādgārī (41) bāyedem***

Ve eger bir buncılayın ğār ķademe irişe ya'ni ğār gibi olan merg-i ferzend acısı eger benüm cānum ayağına irişe ve beni mecrūĥ u ğastahātır [P148a] (1) eyleye ki ğül gide baña bir yādgār gerekdür ya'ni ğül gibi olan oğlum dünyāyı terk ide baña andan bir yādgār gerekdür ki murād ol ferzendirün ferzendidür

***(3101) Meşnevi***

***Çeşm-i (2) zaĥmī z'īn mebdā ki resed***

***Yādgārī bāyedem ger āvered***

Bu ķabilden olmaya ki bir zaĥmuñ ğözi irişe eger ol gide baña bir yādgār gerekdür mışra'-ı (3) evvelde çeřm zaĥma muzāfdur isti'āre-yi taĥyīliyye ķā'idesi üzre zaĥmı bir řaĥş menzilesine tenzīl idüp bu mülābeseyle aña çeşmi isnād eylemişler- (4) dür ve ma'nā bu mevt-i veled ķabilinden olan zaĥmlardan olmaya ki bir zaĥmuñ ğözi baña irişe ve oğlumun ğitmesiyle beni mecrūĥ u zaĥmnāk eyleye eger (5) ol giderse baña anuñ yirine bir yādgār gerekdür tā ķalbüm anuñla ünsiyyet ķıla didi ve mışra'-ı evvele olmaya ki bundan bir çeřm-i zaĥmı irişe diyü ma'nā virmek (6) yirinde degüldür eger bu ma'nā murād olsaydı *zaĥm-ı çeřmī z'īn mebdā ki resed* dinilürdi bu ğod böyle degüldür pes ma'nā ta'bir olunduğı üzre olur (7) ki taĥrīr olındı

***(3102) Meşnevi***

***Çün fenāra şud sebab bīmuntehā***

***Pes kūdāmīn rāhrā bendim mā***

Çünkim fenāya sebab bīmuntehā oldu pes biz ķanğı yolu (8) bağlayalum ya'ni çünki mevt ü fenānuñ esbābı nihāyetsüzdür pes biz mevtün ķanğı yolını sedd eyleyevüz tā kim bize mevt ü fenā gelmeyüp andan (9) ğalāř olavüz

***(3103) Meşnevi***

***řad deriçe 'v dersūy-ı merg-i lediğ***

***Mikuned endergüşāden jiğ jiğ***

**(3104) Meşnevi**

***Jîg jîg-i telh ân derhâ-yı merg***

***Neşneved gûş-ı (10) harîş ezhîrş-ı berg***

Yüz deriçe ve yüz der merg-i ledîg cânibine açılmağ vaqtinde jîg jîg eyler *ledîg* şokucu ve ışıricı ma'nāsınadır *jîg jîg* (11) kıcır kıcır ma'nāsınadır ki kapu ve deriçe açılduğda anlardan bir şadā zāhir olur ki aña jîg jîg dinür ol merg kapularınıñ telh olan kıcirdılarını ve şadā- (12) larını harîşüñ kulağı işitmez hîrş-ı bergden ötüri hülāşa-yı kelām ve tavzîh-i merām böyle dimek olur ki mār ve 'aḳreb gibi şokucu ve ışıricı olan (13) mevtüñ cânibine niçe yüz deriçe ve ebvāb açılmağ vaqtinde kıcirdar ve şadā eyler ol mevt kapularınıñ telh olan kıcirdılarını ve şadālarını harîşüñ gûşı (14) azığa ve kuvvet ü kudrete harîş ü muḥibb olduğından ötüri işitmez ve görmez nitekim *ḥubbike's-şey'e yu'mî ve yuşimm*<sup>1329</sup> buyurulmuşdur pes ol mevt (15) kapularınıñ şadālarını ta'bîr eylemege şürü' [H377a] idüp buyururlar

**(3105) Meşnevi**

***Ezsuy-ı ten derdhā bāng-ı derest***

***V'ez suy-ı ḥaşmān cefā bāng-ı derest***

Ten cânibinden (16) ol derdler kapu şadāsıdır ve ḥaşmlar cânibinden cefā daḥı bāng-ı derdür ya'ni meşelā ten tarafından her ne kadar derdler ve marāzlar zuhūr iderse mevt (17) kapusınıñ şadāsıdır ve ḥuşemā tarafından her ne kadar ezā ve cefā şudür iderse kezālik bāb-ı mevtüñ şadāsıdır eger gûş-ı hūşuñ var ise ölüm (18) kapusınıñ şadāsını bedenüñe bir derd ü elem geldükde işidürsin ve aña göre tedārik idersin

**(3106) Meşnevi**

***Cān u ser berḥvān demî fihrist-i tîb***

***Nār-ı (19) illethā nazar kun mültehib***

Ey cān u ser bir dem kütüb-i tîbbuñ fihristin oḳu mültehib ü muḥriḳ olan 'illetlerüñ nārına nazar eyle *mültehib* yalınlanıcı (20) ma'nāsınadır bunda muḥriḳ [M272b] ve mühlük ma'nāsı virilür ya'ni ey benüm cānum ve serüm bir zamān tîbb kitāblarınıñ evāyilinde icmāl üzre yazılan (21) emrāz u 'ilelün bāblarını oḳu muḥriḳ olan 'illetler nārına nazar eyle gör ki ol 'illetüñ her biri insānuñ vücūdını nice yaḳar ve ādemīnüñ bedenini ne (22) gūne yaḳar bu beyt ba'zı nüshada vāḳi' olmuşdur *hîn birev berḥvān*

<sup>1329</sup> "Sen bir şeye muhabbet ettiğin vakit, bu muhabbetin onun fenalığını görmekten ve işitmekten seni kör ve sağır eder." Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 475.

*kitāb-ı tıbbā tā şümār-ı riġ binī renchā* ma'nāsı āgāh ol yūri tıbb (23) kitāblarını oġu  
tā kim ġumlar 'adedince rencler göresin dimek olur

**(3107) Meşnevi**

***Z'ān heme ġurhā derīn hāne rehest***

***Her dü gāmī pūr zikejdümhā çehest***

(24) Ol dügeli ġurlardan bu hāneye yol vardur her bir iki adım yirde 'aġreblerden tolu  
ġapu vardur *ġur* ġayn-ı mu'cemenüñ zammesiyle depeye dirler (25) bunda marāz  
ma'nāsına isti'āre olunmuşdur ve taġdīr-i kelām böyle dimek olur ki ol dügeli  
marāzlardan bu hāne-yi vücūd-ı insāna yol vardur (26) her bir iki adımda 'aġreb gibi  
renc ü belālardan tolu ġapular vardur maġşūd hīġ bir adım yoġdur ki anda niġe biñ  
renc ü belā olmaya bu cihānuñ bir köşe- (27) si renc ü belā ve şafā ve ezā ile tolıdur  
dimek olur ba'zı şāriġler ġur ġayn-ı mu'cemenüñ zammı ve rā'-i mühmelenüñ  
sükūnyla bunda Türk t̄ayifesinden (28) bir ġavmdür ki ġāretgerlerdür dimişdür eger  
mütedāvil olan lügatlerde bulunursa bu daġı ma'nā olur ġayn-ı mu'ceme ve zā'-i  
mu'ceme ile Türk t̄ayifesinden bir ġāretger (29) t̄ayife olduġı lügatlerde şābit  
olmuşdur lākin Meşnevīnüñ bu maġhallinde nüşhalarda ġuz zā'-i mu'ceme ile vāġi'  
olmuşdur pes ġar depe ma'nāsına olup (30) burada marāz ma'nāsına isti'māl olınsa  
mümkindür

**(3108) Meşnevi**

***Bād tündest ü çerāgem ebterī***

***Z'ü bigīrānem çerāġ-ı dīgerī***

Meşelā bād tünddür ve benüm çerāġum (31) bir ebterdür andan bir āġir çerāġ  
tutdurayum ya'ni [H377b] ecel ü fenā bād-ı tünd gibidür ve benüm oġlum bir ebter  
çerāġ gibidür bād-ı merġle ol çerāġ-ı rūġum gibi oġlum (32) söyınmezden evvel ve  
ölmezden muġaddem anuñ vücūdından bir āġir çerāġ şu'lelendüreyüm ya'ni anı  
evlendireyim ve andan bir veled zühür eylesün anuñla (33) ġalbümi eglendüreyüm  
didi

**(3109) Meşnevi**

***Tā buved k'ezher dü yek kāfī şeved***

***Ger bebād ān yek çerāġ ezcā reved***

Tā ol ki her ikiden biri kāfī ola (34) eger bād u hevāyla ol bir çerāġ yirinden gide  
ya'ni oġlumdan ve oġlumuñ oġlından şü ikisinden birisi bolayki baña kāfī ola eger

bād-ı mevtle ol bir (35) çerāğ yirinden gide bir āhiri anuñ k̄ayimmaḳāmı olup aña vāfī ola didi

*(3110) Meşnevi*

*Hemçü 'ārif k'ezten-i nāḳış çerāğ*

*Şem'-i dil efrūht (36) ezbehr-i ferāğ*

*(3111) Meşnevi*

*Tā ki ruzī k'in bimired nāgehān*

*Piş-i çeşm-i ḥod nihed ü şem'-i cān*

'Ārif gibi ki nāḳış çerāğ olan teninden ferāğ u ḥuzūr- (37) dan ötüri cān u dil şem'ini şu'lelendürdi tā ki bir gün ola ki bu ten çerāğı söyine kendünün çeşmi öñünde ol 'ārif cān şem'ini ḳoya (38) ve anuñla münevver olup āsüde ola ya'ni pādşāh kendü kendüye didi ki ecel bād-ı tünd gibidür ve oğlum bir çerāğ-ı ebter gibidür anuñ vücūdından bir āhir (39) çerāğ şu'lelendüreyüm 'ārif gibi ki nāḳış çerāğ olan teninden ve āhir ü 'āḳibeti maḳtū' olan bed teninden gönül şem'ini kemāl-i ferāğatden ve (40) ḡāyet-i istirāhatden ötüri kesb-i 'ulüm u ma'ārif itmekle şu'lelendürdi tā kim bir gün ola ki bu nāḳış çerāğ olan ten ola ve anuñ ḥayātı (41) münḳatı' ola ol 'ārif cān şem'ini kendü ḥuzūrına ḳoya ve anuñla ebedī ve sermedī münevver olup rāhat bula **yesā nūruhum beyne eydihim**<sup>1330</sup> [P148b] (1) āyetinün ḥasebince anuñ nūrı hem kendü öñünde sa'y ḳıla ve zulumāt-ı ḳıyāmeti def eyleye

*(3112) Meşnevi*

*Ü nekerd in fehm pes dād ezgırer*

*Şem'-i fānirā befānī-yi diger*

(2) Ol pādşāh bunı fehm eylemedi pes ḡurūr u ḡafletinden [M273a] fānī olan şem'ı bir āhir fāniye virdi ya'ni ol pādşāh 'ārifün fānī olan şem'-i tenini (3) bāḳı olan dil şem'ini münevver eylemege bezl eyledüḡı sırr u remzi fehm eylemedi pes ḡurūr u ḡafletden neslüm münḳarız olmasun ve salṭanatuma āhir kimse (4) ta'arruz ḳılmasun diyü fānī olan oğlunuñ şem'-i vücūdını ol bir āhir fānī olan şem'e virdi bu ma'nā daḡı cāyizdür ki dine pes ḡurūr u ḡafletinden (5) kendünün fānī olan ḥayātı şem'ı bir āhir fānī olan şem'e virdi ki murād kendü oğlıdur ḡāşıl-ı kelām 'ārifler bedenlerini cān u dillerini ta'mir ü tenvır eylemek (6) bābında bezl ü ḡarc eyleyüp cān u dillerini ebedī nūrānī ḳılup sermedī sa'adet bulduḡları gibi ol [H378a] pādşāh bu ma'nāyı fehm itmeyüp ḡurūr u ḡafletinden (7) kendü ḥayāt-ı 'ömrini fānī olan evlād muḡabbetine ve

<sup>1330</sup> "Nurları önlerinde ve sağlarında koşuyor." (Hadid 57/12)

münkarız olan dünyā devletine bezl ü şarf eyleyüp neslinüñ münkaṭı<sup>6</sup> olmasınüñ ḥavfindan ötüri (8) kendü ferzendini tezvīc itmege ve aña ‘arūs getürüp düğünler kıılmağa meşğül u muḳayyed oldı

*‘Arūs āverden-i pādşāh ferzend-i ḥodrā ez-* (9) *ḥavf-ı inḳıṭā‘-ı nesl*<sup>1331</sup>

*(3113) Meşnevi*

*Pes ‘arūsī ḥ’āst bāyed behr-i ü*

*Tābemāned z’in tezevvüc nesl-i ü*

Pādşāh kendüsine didi ki çünküm oğlum ölmek (10) ve neslüm münkarız olmaḳ ḥavfi derünuma düşdi pes andan ötüri bir ‘arūs istemek gerek tā kim bu tezevvücden nesl yüz göstere ya’ni ferzendümi tezvīc (11) eylemeden bolayki bir nesl yüz gösterüp andan bir veled zūhūra gelüp neslüm münkarız olmaya didi

*(3114) Meşnevi*

*Ger reved sūy-ı fenā in bāz bāz*

*Ferḥ-i ü gereded ziba’d-ı bāz* (12) *bāz*

Eger bu bāz girü fenā cānibine gide anuñ yavrusı bāzdan şoñra bāz ola mışra‘-ı evvelde olan evvelki *bāz* toğan ma’nāsına ikinci *bāz* girü ma’nāsınadır (13) ve mışra‘-ı şānide olan iki bāz bile toğan ma’nāsınadır ya’ni eger bu benüm bāz gibi olan oğlum fenā cānibine gide girü anuñ yavrusı andan şoñra bāz gibi ola (14) ve bu ‘ālemde niçe şayd u şikār kııla didi

*(3115) Meşnevi*

*Şüret-i in bāz ger z’incā reved*

*Ma’ni-yi ü derveled bākī buved*

*(3116) Meşnevi*

*Behr-i in fermūd ān şāh-ı nebīh*

*Muştafā ki elveled* (15) *sırr-ı ebīh*

Bu bāzuñ şüreti eger buradan gide anuñ sırr u ma’nāsı veledde bākī ola ol āgāh u ḥaberdār olan şāh bundan ötüri buyurdı (16) ya’ni Muştafā ‘aleyhisselām Ḥazretleri ki *elveledu sırrı ebīh*<sup>1332</sup> *nebīh* āgāh ma’nāsına olmaḳ da cāyızdır ve şerīf ve meşhūr ma’nāsına olmaḳ hem cāyız olur (17) ya’ni pādşāh didi ki eger bu toğan gibi olan oğlumuñ şüreti bu ‘ālemde gide ve dār-ı āhirete intikāl ide anuñ ma’nāsı kendü veledinde bākī olur (18) bu ma’nāyı işbāt eylemeden ötüri ol şerīf ü meşhūr olan

<sup>1331</sup> “Neslinin kesilmesi korkusundan dolayı padişahın kendi oğluna gelin getirmesi”

<sup>1332</sup> “Çocuk babasının sırrıdır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 392.

pādşāh ya'ni Hāzret-i Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem *elveledu sırrı ebīhi* buyurdu ma'nā (19) oğul bābāsınuñ sırrıdır demek olur ya'ni ferzend bir sırr u ma'nādur ki pederinüñ vücūdından hāşıl oldı ve zühūra geldi ve yine aña delālet (20) ider veled pederinüñ ne cihetden sırr u ma'nāsı olduğunu îzāh u tefhīm eylemeden ötürü bu beytlerle işāret buyururlar

**(3117) Meşnevi**

***Behr-i in ma'nā heme halk (21) ezşegaf***

***Mıbiyāmüzend tıflānrā href***

**(3118) Meşnevi**

***Tābemāned ān ma'ānī dercihān***

***Çün şevved ān kālīb-ı işān nihān***

Bu ma'nadan ötürü dügeli (22) halk şegaf u muhabbetlerinden [H378b] etfāle hrefetleri ta'līm ideler tā ki ol ma'ānī cihānda kıla çünküm anlaruñ kālīb u cesedleri nihān ola ya'ni veled pederinüñ (23) sırrı olduğı ve anuñ ba'delintikāl maķāmına tırduğı ma'nādan ötürü dügeli halk keşret-i muhabbetlerinden etfāle kendü şan'atlarını öğredür- (24) ler eger pederler kendü oğullarına öğretmesi [M273b] olsun ve eger üstādlar bir āhır kimselerüñ evlādına öğretmesi olsun zırā veled iki kısmdur biri şürī (25) ve biri ma'nevī eb dağı iki kısmdur biri şürī ve biri ma'nevīdür ***hayru'l-ebveyni men allemeke***<sup>1333</sup> hadişinüñ muķtezāsınca hayrlu eb üstād olur (26) pes eger eb-i şürī ve eger eb-i ma'nevī kendü şan'atlarını ve ma'rifetlerini etfāle ta'līm iderler tā kim ol kendü vücūdlarında muzmer ü muktetem olan ma'ānī (27) şākirderinüñ vücūdlarına sirāyet idüp anlaruñ vücūdı vāsıtasıyla cihānda kıla çünküm ol ābā esātīzün kavālibi bu 'ālemden (28) nihān ola anlaruñ vücūdında olan ma'ānī ve esrār evlād-ı şürī veyā evlād-ı ma'nevīlerüñ vücūdlarında zühūra gelüp ol veledler bābālarınuñ (29) sırrı ola *elveledu sırrı ebīhi* hadiş-i şerīfinüñ ma'nā-yı laţīfi budur bu ta'rīf üzre çok veled olur ki kendü pederinüñ cesed i'tibāryla (30) sırr u ma'nāsı olur ammā şan'at u ma'rifet i'tibāryla eb-i ma'nevīsi olan üstādinuñ sırrı u ma'nāsı olur

**(3119) Meşnevi**

***Hak behikmet hırşşān (31) dādest cid***

***Behr-i rüşd-i her şağır-i müsta'id***

Hak Te'ālā hikmetle anlaruñ hırşına cidd virmişdür bu ma'nā dağı cāyızdür Hak Te'ālā hikmetle anlara (32) ciddle hırş virmişdür her müsta'idd olan şağırüñ

<sup>1333</sup> "İki babanın en hayırlısı seni öğretendir." Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 806.

rüşdinden ötürü bu taqđır üzre *cidd* sa'y u iqdām ma'nāsına olur ammā hezlüñ zıddı (33) olup Hax Te'alā Hazreti bunlara hırşı hikmetle cidd virmişdür dinse dağı cāyız olur ya'ni bunlaruñ her müsta'idd olan şağırüñ rüşdinden ötürü hırış (34) olmaları 'abeş degüldür ki Hax Te'alā bu hırşı bunlara hikmetle cidd ü nīkū virmişdür demek olur ve hülāşa-yı kelām böyle demek olur ki Hax Subhāne ve Te'alā bu ābā ve (35) esātīzūñ hırşlarına cidd ü iqdām virdi her kâbil ü müsta'idd olan şağırüñ rüşdinden ötürü hattā bunlar kâbil olan tıfluñ ta'līmüne hırış olurlar (36) ve sa'y u iqdām kılurlar biz gitdükdən şöñra evlādımız yirimüzde qalsun ve bizüm sırr u ma'nāmuz olup bize hayr du'ā kılın ve aḥvāl-i 'ālem anuñ (37) vücūdıyla muntazam olsun diyü pes bunlaruñ bu hırşı hezl-i bīhūde olmaz belki niçe hikmet ü maşlahatı mutazammın olur

**(3120) Meşnevi**

[H379a] ***Men hem ezbehr-i devām-ı nesl-i h'v'ş***

***Cüft*** (38) ***h'āhem pūr-ı hodrā hūb kiş***

Ben hem kendü neslümüñ devāmından ötürü kendü pūruma hūb mezheblü cüft isterem *kiş* mezhebe dirler ve ba'zı (39) maḥalde tabī'at ve 'ādet ma'nālarına hem isti'māl iderler ya'ni pādşāh didi ki çünküm herkes kendü vücūdında olan şan'at u ma'nānuñ cihānda (40) qalmasından ötürü evlāda ve anlara ta'līme hırış olurlar ben dađı kendü 'ırk ve neslümüñ bu cihānda dāyım ve bākī olmasından ötürü kendü ferzendüme (41) hūb mezheblü ve maḥbūb meşreblü cüft isterüm tā kim anlaruñ izdivācından bir veled zuhūra gele ve hayr-ı ḥalef olup umūr-ı salṭanatı icrā kıla didi

[P149a] (1) **(3121) Meşnevi**

***Duḡteri h'āhem zinesl-i şāliḡi***

***Nī zinesl-i pādşāhī ṭāliḡi***

Bir şāliḡ kimsenüñ neslinden bir duḡter isterüm bir ṭāliḡ pādşāhuñ neslinden degül *ṭāliḡ* fāsıka (2) dirler ba'zı nüshada ṭāliḡ yirine kālīh vāki' olmuşdur *kālīh* 'abūsü'l-vech ve ekşi yüzlü kimseye dirler ya'ni ben oğluma bir şāliḡ kimsenüñ neslinden bir duḡter isterüm fāsık (3) ve 'abūsü'l-vech olan pādşāhuñ neslinden istemezem didi

**(3122) Meşnevi**

***Şāh ḡod in şāliḡest āzāde ūst***

***Nī esīr-i hırş u fercest ü gelüst***

Şāh (4) ḡod bu şāliḡdür ki āzāddur hırşuñ ve fercüñ ve gelünuñ [M274a] esīri degüldür ya'ni şāh filḡakīka ol şāliḡdür ki shevāt-ı nefsanīyye ve kuyūd-ı



cismāniyye- (5) den hırz olmuş ve necāt bulmuşdur ‘abdü’l-hırz ve ‘abdü’l-ferc ve ‘abdü’l-batn degüldür ki Peygamber ‘aleyhisselām *te’ase ‘abdi fercihî te’ase ‘abdi batnihi*<sup>1334</sup> diyü öyle kimseler hakkında (6) beddu’ā eylemişdür belki bunlar tahte’l-atmār olan mülükdür ve bîhadem ü bîçeşm olan aşhâb-ı sülükdür

**(3123) Meşnevi**

***Mer esirânra lakab kerdend şâh***

***‘Aks çün kâfûr (7) nâm-ı ân siyâh***

Lâkin bu halk-ı ‘âlem cehl ü gâfletlerinden esirlere şâh diyü lakab eylediler bâz güne ol siyâh ‘Arabuñ nâmını kâfûr didükleri gibi (8) ya’ni bu halk-ı ‘âlem esir-i ferc ü gelü olan emirlere şâh diyü ‘aksine lakab eylediler nitekim siyâh ‘Arabuñ nâmını kâfûr eyledükleri gibi *kâfûr* beyâz ‘Arab (9) siyâhdür pes zıddıyla tesmiye eylemiş olurlar

**(3124) Meşnevi**

***Şud mefâze bâdiye-y hünh’âr nâm***

***Nikbaht ân pîsrâ güyend ‘âm***

Hünh’âr u haţarnâk bâdiye- (10) nüñ nâmı mefâze oldu kezâlik ‘avâm ol pîs ü hasîse nîkbaht dirler *mefâze* maħll-i fevz ü necâta dirler *pîs* bâ’-i Fârisiyle ebraşa dirler burada (11) denî ve hasîs ma’nâsına [H379b] isti’âre olunmuşdur pes ma’nâ böyle demek olur ki hevlnâk ve haţarnâk olan bâdiyenüñ nâmı mefâze oldu bâdiye-yi (12) hünh’âra hod maħall-i helâk u bevârdür pes aña mefâze diyü nâm olunduğı zıddıyla tesmiye olunmuşdur ve kezâlik ‘avâm içi alaca bir hasîse nîkbaht (13) ve şâhib-i devlet diyü nâm virürler bu dahı siyâha kâfûr ve bâdiye-yi hünh’âreye mefâze dinilmesi kabîlindendür

**(3125) Meşnevi**

***Beresir-i şehvet ü hışm u emel***

***Ber- (14) nüvişte mîr yâ şadr-ı ecel***

**(3126) Meşnevi**

***Ân esirân-ı ecelrâ ‘âm dâd***

***Nâm emîrân-ı ecell enderbilâd***

Şehvetüñ ve hışm u emelüñ esiri üzre ‘avâm mîr yâ şadr-ı ecel (15) lakabın yazmışdur ol mevt ü ecelüñ esirlerine ‘avâm virdi bilâd içre emîrân-ı ecell diyü nâm

<sup>1334</sup> “Midesine kul olan yok olsun, tenasül organına kul olan yok olsun.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 435.

virdi *şadr-ı ecell* şadr-ı a'zam dimekdür *emîrân-ı ecell* dağı (16) emîrân-ı a'zam dimekdür ve ma'nā böyle demek olur ki ya'ni şehvetüñ ve hırş u emelüñ esîri olan t̄âyifeye 'avām emîr demek veyāhud şadr-ı a'zam ve müşîr (17) ü mufahham hazretleri diyü laqab virmek nāmını yazmışlar ve anlara bu gūne elfāzla ta'zîm kılmışlardır ol mevt ü ecel güninüñ esîrlerine ve faķîrlerine 'avām-ı (18) kelhevām bilād u memālik içre emîrân-ı ecell ve erbāb-ı ni'am u düvel diyü nām virmişlerdür 'avāmuñ bu t̄âyifeye bu gūne nām virmeleri 'ind-i ehli't-taḥkîke (19) ma'kûsdur ḥadd-i zātında bunlar bu elķāb u esāmînüñ lāyıķı degüllerdür bu gūne elķāb u esāmînüñ lāyıķı olan ve mazhar u müsemması olan şāhib-i (20) devletler şehvet ve hırş u emel ve hışm u ğazab ve ḥiyel ü dağal kaydlarından ḥalāş olan kimselerdür gerekse şüretā esîr olsun ve gerekse emîr olsun (21) eger bu şıfat-ı ḥamîde ile mevşûf olan kimse emîr olursa ḥod *nûrun 'alānûr*<sup>1335</sup> olur ve eger esîr olursa şüretā [esîr -P] ve ma'nen emîr olur

**(3127) Meşnevi**

***Şadr ḥvānendeş (22) ki derşaff-ı ni'āl***

***Cān-ı ü pestest ya'ni cāh u māl***

'Avām ol kimseye şadr okurlar ki şaff-ı ni'âlde anuñ cānı pestdür ya'ni cāh u mālda *şadr* (23) bunda mertebe-yi a'lā şāhibi dimekdür *ni'āl* na'lüñ cem'idür bābüça ve başmağa dirler *şaff-ı ni'āl* bābüç ve başmağ çıkardukları yire dirler ya'ni ḥarf-i tefsîrdür (24) cāh u māl mışra'-ı evvelde olan şaff-ı ni'āli tefsîr olur ve andan bedel olur ve taķdîr-i kelām böyle demek olur ki 'avām bu esîrân-ı ferc ü gelüya ve (25) muķayyedān-ı zencîr-i hışm u ğıllüya şāhib-i şadr okurlar ḥālbuki şaff-ı ni'âlde ya'ni cāh u māl mertebesinde anuñ cānı pest ü süflîdür aşḥāb-ı maķāmāta (26) nisbet [M274b] bu dünyānuñ [H380a] mañsıb u mālı şaff-ı ni'āl gibidür ve bu mañsıb u māl muḥabbetinde olan t̄âyife şaff-ı ni'âlde oturan kimseler gibidür pes şaff-ı ni'âlde (27) oturan ve cānı süflî olan kimselere şāhib-i şadr demek cehl ü ğafletden nāşî olur ve 'ind-i ehli't-taḥkîk istihzā ve temeshur kılmak kaḫilinden olur (28) ma'lüm ola

**(3128) Meşnevi**

***Şāh çün bāzāhidi ḥvîşî ğüzîd***

***În ḥaber dergūş-ı ḥātünān resîd***

Elḥāşıl pādşāh çünkim bir zāhid ile hışmlık ihtiyār (29) eyledi bu ḥaber ḥātünlarıñ kulağına irişdi ya'ni ol pādşāhuñ çünkim şāliḫe ve şalāḫa meyli var idi ve āḫireti

<sup>1335</sup> "Nur üstüne nur." (Nur 24/35)

dünyâdan yeg bilür anuñ ehlini (30) sevenlerden idi bir ‘âbid ü zâhid kimseyle hışm olmağı ihtiyâr eyledi anuñ duhter-i pākīzesiriştini kendü oğluna nikâh eylemege niyet ü ‘azîmet eyledi bu haber (31) kendü haremde olan hâtûnlaruñ güşına irişdi pes ‘aqlarınuñ noqşânından pādşāha i‘tirāz eyleyüp tevbîh eylediler nitekim buyururlar

***İhtiyâr*** (32) ***kerden-i pādşāh duhter-i dervîş-i zāhidirā ezcihet-i püser ü i‘tirāz kerd-i ehl-i perde vü neng dāšten-i îşān ezpeyvendi-yi dervîş***<sup>1336</sup>

(33) (3129) ***Meşnevî***

***Māder-i şehzāde [güft -P] eznaqş-ı ‘aql***

***Şart küfviyyet buved der‘aql u nakl***

Şāhzādenüñ māderi ‘aqlınuñ noqşânından pādşāha i‘tirāz idüp (34) didi ‘aqlda ve naklde küfviyyet şartdur bir kimse küfvi olmayan kimseyi tezevvüc itse lâzım geldükde şer‘an anuñ tefriki cāyiz olur ve ‘indel‘uqalā dahı (35) münāsib olmaz şol iki kanadlu kapuya döner ki anuñ bir kanadı ‘acdan ve bir kanadı bir haķir ağācdan ola

(3130) ***Meşnevî***

***Tu zışuħh u buħl h‘vāhî v‘ezdehā***

(36) ***Tā bibendi pūr-ı mārā bāgedā***

Sen şuħh u buħlünden ve zekāvet ü zarāfetünden tā bizüm oğlumuzı gedā üzre bağlamak istersin *şuħh* ziyāde buħla dirler (37) buħl yā aña ‘atf-ı tefsir gibi olur veyāħud bu ikisine böyle maħallerde elfāz-ı müterādife dinür *dehā* zekāvete dirler bunda zarāfet ma‘nāsı murād olur ve taķdîr-i kelām (38) böyle dimek olur ki ol hâtûnlar pādşāhı ta‘yib ü ta‘yir eylediler ve bilmuvācehe aña böyle diyü söylediler ki sen buħl u hissetünden ve zarāfetünden māl harc eylemek (39) istemeyüp bir faķir gedāya bizüm şāhzādemüzi ta‘lik eylemek istersin bizüm buña rızāmuz yoķdur didiler

(3131) ***Meşnevî***

***Güft şālihrā gedā güften haķāst***

***K‘ü ğaniyyu‘l- (40) kalb ezdād-ı Ğudāst***

(3132) ***Meşnevî***

***Derķanā‘at miĝürized eztuķā***

<sup>1336</sup> “Padişahın, oğlu için zahid bir dervişin kızını seçmesi ve perdede (haremden) bulunan kadınların buna itiraz etmeleri ve dervişle kurulacak bağdan utanmaları”

### ***N'ezle'îmî vü kesel hemçün gedā***

Pādşāh anlara didi ki merd-i şāliḥe gedā dimek [H380b] ḥaṭādur zīrā (41) o Ḥaḳ te'ālānuñ feyż ü 'aṭāsından ğaniyyü'l-ḳalbdür ol merd-i şāliḥ taḳvāsından ḳanā'ate ḳaçar gedā gibi le'îmliğinden ve keselinden degüldür ya'ni pādşāh [P149b] (1) ol nāḳışātü'l-ḳūla naşīḥat itmek tariḳiyle böyle didi ki bir şāliḥ kimseye gedā dimek ḥaṭādur sen şāliḥ olan kimseye niçe faḳīr ü gedā dirsın ki o Ḥaḳ Te'ālānuñ feyż (2) ü 'aṭāsından ğaniyyü'l-ḳalb olmışdur aşl ğanī ḥod ğaniyyü'l-ḳalb olandur kesret-i metā' ve ḳumāşa mālīk olan ḥariş degüldür *kemā ḳāle 'aleyhisselām* (3) ***leyse'l-ġinā 'an kesreti'l-'arazi inneme'l-ġinā ğaniyyu'n-nefs***<sup>1337</sup> ve ḳāle 'Alī kerremallāhu vechehu *Mısrā'*

*Faḳīrun kullu zī ḥırşin ġinā kulle men yaḳna*<sup>1338</sup>

Ol ğaniyyü'l-ḳalb olan şāliḥ perhīz- (4) kārılığınan ḳillet-i ma'şete ve ḳanā'ate ilticā eyler ki ḳanā'at kenz-i lāyefnādur denīṭabī'at olduğundan ve dünyānuñ emvālını kesb eylemede keseli olduğundan (5) ötüri degüldür nitekim şüretā gedā olan dilencilerün faḳīr olması ve rızḳ u māldan bībehre ḳalması kesellerindendür ve le'îmliklerindendür pes māl ḳazanmağa (6) ḳādir olamayup zarüretle faḳīr ü gedā olurlar ammā şāliḥ olanlar kemāl-i vera'- [M275a] larından cem'-i emvāle sa'y itmegi terk ḳılurlar pes bunlarla gedālaruñ (7) mābeyninde ne münāsebet olur bunlar zāhiren gedā iseler bāṭınen ehl-i ġinādururlar

### ***(3133) Meşnevi***

***Ḳilleti k'ān ezḳanā'at v'eztuḳāst***

***Ān zifāḳr u ḳillet-i dūnān*** (8) ***cüdāst***

Ol faḳr u ḳillet ki ol ḳanā'at u taḳvādandur ol faḳr u ḳillet dūnlaruñ faḳr u ḳilletinden cüdādur ya'ni bu ikisinün mābeyninde 'azīm (9) fark vardır

### ***(3134) Meşnevi***

***Ḥabbe-yi ān ger biyābed ser nihed***

***V'īn zigenc-i zer behimmet mīcehed***

Zīrā bir ḥabbeyi eger o le'îm ü gedā bula baş ḳor ve bu merd-i şāliḥ genc-i zerden (10) himmetle şıçrar ya'ni le'îm ü gedānuñ ḥālī budur ki eger bir aḳçeyi bulsa aña

<sup>1337</sup> “Ġinā kesret-i emvāle olmaz. Belki ġinā değıldir, illā ġinā-yı nefistir ki kanāattır.” Ankaravī, *Mīnhacü'l-Fukara*, s. 371.

<sup>1338</sup> “Her hırs sahibi fakirdir. Kanaat eden her bir kimse de zengindir.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 397.

serfürü eyler ve bu merd-i şālihūñ şānı oldur ki altun hazīnesinde himmeti vāsıtasıyla  
(11) şıçrayup halāş olur ve bu dünyādan istignā kıılır

**(3135) Meşnevi**

**Şeh ki ü ezhrş qaşd-ı her harām**

**Mikuned ūrā gedā gūyed hümām**

Bir şāh ki ol şāh hırşından (12) her harāma qaşd eyler aña hümām olanlar gedā dir  
kemā kāle ‘Alī kerremallāhu vechehu *fākīrun kullu zī hırşin ğınā kulle men yaķna*<sup>1339</sup>  
*hümām* ulu kimseye dirler

**(3136) Meşnevi**

**Güft kū şeh[r ü -P] kılā’(13) ūrā cihāz**

**Yā nişār-ı gevher ü dīnār rīz**

Māder-i şehzāde çünkim pādşāhdan bu sözleri işitdi anuñ haķıķatini fehm itmeyüp  
‘aķlınuñ nokşānından (14) didi ol şālih didügün kimsenüñ cihāzı şeh[r ü kāl’aları kani  
yāhud gevher nişār eylemek ve dīnār dökmeķ ya’ni ol zāhid didügün kimsenüñ  
şehrler (15) ve kāl’aları cehīz virmeķe iķtidārı kani [H381a] veyāhud gevher nişār  
idüp dīnār dökmeķe vüs’ati kani anuñ hod cehīz virmeķe ve gevher ü dīnār nişār  
eylemeķe ķudreti (16) yoķdur

**(3137) Meşnevi**

**Güft rev her ki ğam-ı dīn bergüzid**

**Bāķi-yi ğamhā Ğudā ezvey bürid**

Pādşāh aña cevāb virüp eyitdi yūri böyle söyleme her kime ki dīn (17) ğamını iķtiyār  
eyledi ğamlaruñ ğayrisını Ğudā-yı Te’ālā andan kaķ’ eyledi ve cemī’-i me’ūnetini ve  
umūrını ğordı ve kifāyet eyledi kemā kāle ‘aleyhisselām (18) *men ce’ale’l-humūme*  
*hemmen vāhiden kefāhullāhu sāyire humūmihi*<sup>1340</sup>

**(3138) Meşnevi**

**Ğālib āmed şāh u dādeş duķteri**

**Eznejād-ı şālih-i hūş cevheri**

Elhāşıl pādşāh (19) zene ğālib geldi ve ol şāhzādeye bir duķter virdi bir hoş cevher  
şālihūñ aşlından *nejād* nūnuñ fethiyle bunda aşl ma’nāsınadır ya’ni bu (20) haşib ü  
nesib olan bir şālihūñ ‘ırķ-ı pākinden ol şehzādeye bir laķif duķter aluvirdi

<sup>1339</sup> “Her hırs sahibi fakirdir. Kanaat eden her bir kimse de zengindir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 397.

<sup>1340</sup> “Bir kimse gamlarını bir gam kılsa Allah onun sair gamlarına kifayet eder.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 9, s. 366.

(3139) *Meşnevi*

*Dermelâhat hod nazîr-i hod nedâşt*

*Çehre-* (21) *yeş tâbânter ezhürşid-i çâşt*

Ol duhter bir mertebe melîha idi ki melâhatde hod kendünüñ nazîrini tutmadı anuñ çehresi kuşluk güneşinden tâbân (22) idi

(3140) *Meşnevi*

*Hüsn-i duhter in hışâleş ânçünân*

*K'ezniküyi minégünced derbeyân*

Duhterüñ hüsn-i bu idi ki [didüñ ve anuñ hışâli ancılayın ki (23) eyülükden beyâna şıgmaz ya'ni bir mertebe hüsn-i hışâl şâhibi idi ki eger ta'bîr ü -H] beyân olınsa beyâna şıgmaz ve maqâle gelmezdi

(3141) *Meşnevi*

*Şayd-ı dîn kun* (24) *tâ resed enderteba'*

*Hüsn ü māl u cāh u baht-ı müntefi'*

(3142) *Meşnevi*

*Āhîret kattâr-ı üştür dān bemülk*

*Dertig-i dünyāş hemçün peşm ü puşk*

(3143) *Meşnevi*

*Peşm bügzinî* (25) *şütür nebved turā*

*V'er buved üştür çi kıymet peşmrā*

Pes ey mü'min ü 'âkil eger dānişüñ var ise dīni şayd eyle tā teba'da irişe hüsn (26) ü māl u cāh u müntefi' bih olan baht ya'ni kaçan te'ehhül eylemek murād eyleseñ sen dīndār olanı şayd eyle tā aña tab'iyetle hüsn ü māl u cāh u intifā' (27) olınan baht saña vāşıl ola zīrā bu cümlesi dīnüñ tufeylidür hemān ki dīn hāşıl ola bu cümlesi dağı aña tab'iyetle bile gelür ve li hazā **Rabbenā ātinā** (28) **fiddunyā haseneten ve filāhîreti haseneten ve kınā 'azābe'n-nār**<sup>1341</sup> āyet-i kerīmesinde Hāzret-i 'Ali kerremallāhu vechehu [M275b] **elhasenetu fiddunyā elmer'atu ş-şālihatu** (29) **velhasenetu filāhîreti ezzevcetu'l-muṭahharatu**<sup>1342</sup> buyurmışlardur meşelā mülk-i evvelümde āhîreti üştür kaṭarı bil dünyā aña teba'da peşm ü puşk gibidür ya'ni (30) kaçan nir kaṭar deveye mālîk olsañ anlaruñ yükleri ve kıfları teba'da biledür ammā bir devenüñ peşmine ve puşkine mālîk olsañ andan deveye mālîk (31) olmaq lâzım gelmez pes āhîreti mülk

<sup>1341</sup> “Rabb'imiz, bize dünyada bir güzellik ver, ahirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru.” (Bakara 2/201)

<sup>1342</sup> “Dünyanın güzelliği salih bir kadın ve ahiretin güzelliği ise temiz bir eştir.”

eylemek huşuşında bu meşeli ma'lûm eyle eger âhirete ve dîndârlığa mâlik olduñsa dünyâ aña tâbî'dür sende münfekk olmaz (32) ammâ dünyâyâ mâlik olduñsa [H381b] andan âhirete mâlik olmak lâzım gelmez meşelâ peşmi ihtiyâr eyleyesin şütür senüñ olmaz ve eger şütür senüñ ola peşmüñ ne kıymeti (33) olur ya'ni sen ki dîn ü âhireti kabûl eyleyesin dünyâ senüñ katında ne kıymet tutar ve ne şey olur **kul metâ'u 'd-dunyâ kalîl**<sup>343</sup> mücibince aqall-i kalîl bir metâ' (34) olur hattâ cenâh-ı ba'ûza kadar çeşm-i şuhûduñda anuñ kıymeti qalmaz ammâ dünyâyı kabûl eyleseñ âhîret senüñçün olmaz pes 'âqil iseñ kesb-i dîn ile (35) tâ dünyâyı dañı bulasın ve ehl-i ğınâdan olasın

(3144) *Meşnevî*

**Çün berâmed in nikâh an şâhrâ**

**Tâ nejad-ı şâlihân-ı bîmirâ**

Çünkü bu nikâh ol pādşâha (36) geldi bîmirâ olan şâlihlerüñ aşılıyla ya'ni bî'inâd u bîcidâl olan şulehânuñ aşl u 'ırkıyla nikâh eylemek ol şâha hâşıl oldı ve zühûra (37) geldi

(3145) *Meşnevî*

**Ezqazâ kempîr key cādū ki būd**

**'Aşık-ı şehzâdeyi bâhüsn-i cūd**

Qazâ-yı İlâhîden bir kempîrek cādū ki var idi hüsñ ü cūdla mevşûf (38) olan şâhzâdenüñ 'aşıkı ya'ni qazâ-yı İlâhîden bir zîşt cādū qarı hüsñ ü cūdla mevşûf olan şâhzâdenüñ 'aşıkı olmuş idi

(39) (3146) *Meşnevî*

**Cādūvî kerdeş 'acūze-y Kābilî**

**Ki bered z'ân reşk sihr-i Bābilî**

Kābile mensüb olan 'acūze ol şehzâdeye sâhîrlik eyledi ki sihr-i Bābili andan (40) reşk ider Kābilî ve Bābilîde olan yâlar nisbet içündür *Kābil* Hind diyârında bir şehrüñ adıdur ekşer anuñ qarıları siyâhrü vü zîştü olduğundan (41) ve şehresi dañı çok olduğundan ol sâhîreyi aña nisbet eylemişlerdür *Bābil* 'Irâq cānibinde bir nâhiyenüñ ismidür anda olan [P150a] (1) qapuya çâh-ı Bābil dirler ki Hārüt ve Mārüt anda mañbûs olmuşlardur sihr öğrenmek isteyenler varup ol çâha qarîb olup anlardan ögre- (2) nürler bu takrîble sihrî Bābile nisbet buyurmuşlardur hülâşa-yı kelâm böyle dimek olur ki ol şehzâdeye bir Kābile mensüb 'acūze sihr eyledi ki (3) çâh-ı Bābile mensüb

<sup>1343</sup> "...Dünya geçimliği azdır..." (Nisa 4/77)

olan sihr ol ‘acūzenūñ sihrinden reşk eyler elhāşıl ol ‘acūze şehzādeye bir mertebe sihr eyledi ki

**(3147) Meşnevi**

**Şehbeçe şud (4) ‘āşık-ı kempîr-i zîşt**

**Tā ‘arūsī v’ān ‘arūsîrā bihişt**

Şahbeçe kempîr-i zîştūñ ‘āşıkı oldı aña bir mertebe ‘āşık oldı ki tā ‘arūsı ve ol (5) ‘arūslığı kodı ‘arūs geline ve güyegüye dirler evvelki ‘arūs gelin ve ikinci ‘arūs güyegü ma’nāsına olmağ fehme aqrebdür evvelki ‘arūsda yā maşdariyye (6) içün ve şānīde dağı maşdariyye içün olmağ evlā olur ve taqđîr-i kelām böyle demek olur ki ol şehzāde zîşt [H382a] olan kempîrūñ ‘āşıkı oldı (7) şol mertebede ki tā gelinlügen ve güyegülügi terk eyledi

**(3148) Meşnevi**

**Yek siyeh dīvī vü kâbüli zenī**

**Geşt berşāhzāde nāgāh rehzenī**

Bir siyeh dīv ü kâbüle (8) mensüb bir zen nāgāh şehzādeye bir ‘azīm rehzen oldı kâbüli tavuğ ve gügercin yumurdıcağ yire dirler Türkçe folluğ didükleridür kâbile nisbet (9) kâbüli hūb vāki‘ olmışdur ve siyāh dīv [M276a] ta‘bîr eylemelerinden ol ‘acūzenūñ Kâbilī ve Hindī olması münfehim olur ve taqđîr-i ma’nā böyle demek (10) olur ki bir qara dīv ü tavuğ kümesine mensüb bir qarı ‘avret ol şehzāde üzre nāgāh rehzen olup anı kendüye māyil kıldı demek (11) olur

**(3149) Meşnevi**

**Ān neved sâle ‘acūz-i gende kūs**

**Nī ħıred hişt ān melikrā vü ne nūs**

Ol toğsan yaşında ferci qoğmış ‘acūze ol melikūñ (12) ne ‘aqlını kodı ve ne ağzını nūs ağza ve ağzūñ çevresine dirler burada zıkr-i mağall irāde-yi ħāl kabîlinden olup nusdan murād kelām olur (13) ve taqđîr-i kelām böyle demek olur ki ol toğsan yaşında ferci qoğmış murdār qarı ol pādşāhuñ ne ‘aqlını kodı ve ne söz (14) söylemege ağız kodı

**(3150) Meşnevi**

**Tābesālī būd şāhzāde esîr**

**Büse cāyeş na’l-i keş-i gende pîr**



Bir yıla dek şehzāde ol cādūnuñ esīri (15) oldu anuñ buse cāyı koğmış qarınıñ başmağınuñ na'lçası olmış idi ya'ni ol şehzāde o koğmış pīrezenüñ başmağınuñ na'lça- (16) sını aña ziyāde meyl ü muḥabbetinden öperdi

**(3151) Meşnevi**

***Şoḥbet-i kempīr ūrā mīdürūd***

***Tā zikāhiş nīm cānī mānde būd***

Kempīrūñ şoḥbeti anı biçdi tā eksilmeden (17) ve za'afdan nīm cānı qalmış idi *kāhiş* bunda hānuñ kesriyle eksilmek ma'nāsınadır ya'ni ol şehzādeyi o kempīr ü 'acūzuñ muşāḥabeti (18) biçdi ḥattā noqşān u za'afdan bir cānı qalmış idi kāhişde hā meftūḥ olup şīn nefsi kelimedenden olmayup şāhzādeye rāci' (19) zamīr olsa hem ma'nā laṭīf olur ve dūrūd lafzına daḡı münāsib gelürdi ve şehzādenüñ cisminüñ ziyāde neḥāfet ü nuḡūlinden kināyet olurdu (20) bu taqḏīr üzre ma'nā böyle demek olur ki ol kempīrūñ muşāḥabeti ol şehzādeyi biçdi ve bir mertebe za'if ü naḡīf eyledi ki ḥattā anuñ berg-i (21) kāh gibi olan vücūdından bir yarım cān koğmış idi nitekim 'aşık-ı dünyā olanları sehḡāre ve mekkāre olan dünyānuñ şoḥbet ü muḡāreneti biçer ve (22) anlaruñ [H382b] vücūd-ı rūḡāniyyesini bir mertebe za'if ü nāqış eyler ki ḥattā za'af u noqşānlarından ancak nīm cānları qalır ve rūḡ-ı ḡayvāniyye ile zinde- (23) gānīlik idüp 'acūze-yi dünyānuñ 'aşkında her biri mest ü lāya'qıl olur

**(3152) Meşnevi**

***Dīgerān ezza'f-ı vey bāderd-i ser***

***Ū zisekr-i siḡr ezvey (24) biḡaber***

Ġayrılar anuñ za'findan derd-i serde idiler o şehzāde siḡrūñ sekr ü te'şīrinden kendüsinden biḡaber idi ya'ni anuñ müte'alliḡatı anuñ (25) za'f u neḡāfetin görüp elem ü izṡrābda idiler velīkin şehzāde siḡrūñ te'şīrinden bir mertebe meşḡūr u meşḡūr olmuşdı ki kendüden ve cisminüñ (26) za'if ü naḡīf olmasından biḡaber idi

**(3153) Meşnevi**

***Īn cihān berşāḡ çün zindān şude***

***V'īn pūser bergiryeshān ḡandān şude***

Bu cihān (27) şāḡ üzre zindān gibi olmuş idi ve bu pūser anlaruñ giryesine ḡandān olmuş idi ya'ni pādşāḡ anuñ bu ḡālini görüp ziyāde ḡamından cihān (28) anuñ başına zindān olmuş idi ve şāhzādeye bunlaruñ ḡamnāk olması ve giryeye ḡılması ḡoş gelüp ḡandān olmuş idi

**(3154) Meşnevi**

***Şāh pes (29) bîçāre şud derbürd ü māt***

***Rūz u şeb mīkerd kurbān u zekāt***

Pādşāh bürd ü mātda çok bîçāre oldı rūz u şeb kurbān u zekāt (30) eylerdi ya'ni ol pādşāh ol sa'y u gūşışinde gāhī gālib olmağ ve gāh mağlūb u 'āciz kalmada ziyāde bîçāre ve mużtarib [M276b] oldı gice ve gündüz (31) püserinüñ bu mekrden ħalāş olmasından ötüri kurbān eylerdi ve fuğarāya zekāt u şadağa virürdi lākin muğayyed olmadı

***(3155) Meşnevi***

***Z'ān ki her çāre (32) ki mīkerd ān peder***

***İşğ-ı kempīrek hemī şud pişter***

Zīrā her çāreyi ol peder eyledi ol 'acūzecigūñ 'aşkı dağı ziyāde oldı

***(3156) Meşnevi***

***Pes (33) yağīn geşteş ki muṭlağ ān sırīst***

***Çāre urā ba'd z'īn lābegerīst***

***(3157) Meşnevi***

***Secde mīkerd ü ki hem fermān turāst***

***Ğayri Ḥağ bermülk-i Ḥağ fermān (34) kirāst***

Pes pādşāha yağīn ħāşıl oldı ki muṭlağā o esrār-ı İlähiyyeden bir sırdur çāre aña bundan şoñra lābegerlikdür zīrā *izā inğata'a'l-esbābu* (35) *felisebebin huve'd-du'ā'i ilallāh*<sup>344</sup> dimişlerdür bir nesne ki çārepezīr olmaya anuñ çāresi Ḥudā-yı Te'ālāya tazarru' ve niyāz kıılmağdur diyü tağkīğ eylemişler- (36) dür ol şāh secde eyledi böyle diyü ki İlähī hem fermān senüñdür zīrā Ḥağkuñ mülki üzre Ḥağdan ğayri kimüñ fermānı vardur ya'ni Ḥağ Te'ālānuñ (37) mülki üzre Ḥağdan ğayri bir ağaduñ ħükmi ü fermānı yoğdur cemī'-i mevcūdāt ise Ḥağ Te'ālānuñ mülkidür ve ħevl ü kuvvet [H383a] hemān aña mağşūşdur (38) pes her şey ki anuñ mülkinde zūhūra gelür yine anuñ izniyle olur ğayruñ anda medğali yoğdur

***(3158) Meşnevi***

***Līk īn miskīn hemīsüzed çü 'ūd***

***Dest (39) ğireş ey Rağīm ü ey Vedūd***

***(3159) Meşnevi***

***Tā ziyā Rab yā Rab u efgān-ı şāh***

***Sāğiri üstād piş āmed zirāh***

<sup>1344</sup> "Sebebler kesildiğinde çare Allah'a dua etmektir."

Velikin bu miskîn ‘ūd gibi yanar (40) ya’ni bu faķır āteş-i gam u elem içre sūzān olur anuñ elini tut ey Raħīm ve ey Vedūd evvelki beytde muħātabdan ġāyibeye iltifāt vardur (41) ve bu beytde mütekellimden ġāyibe iltifāt vardur *īn miskīnden* murād bunda şehzāde olmaķ hem mümkindür lākin pādşāh kendüsi olmaķ [P150b] (1) evlādur tā kim pādşāhuñ yā Rabbi yā Rabbi dimesinden ve efgānından bir üstād-ı sāhir yoldan ilerü geldi ya’ni pādşāhuñ du‘ası müstecāb oldu ve bir sāhir-i (2) māhir yoldan berü anuñ hużūrına geldi bunda tenbīh budur ki bir kimse Hażret-i Haķķa du‘ā eylese yā Rabbi yā Rabbi diyü du‘ā eylemek icābete aķrebdür dimişler zīrā bu (3) ism-i a‘zamdur ve ism-i a‘zam olduġına delīl hem ism-i zāt ve hem ism-i şifāt ve hem ism-i ef‘āl olur ve Haķ Te‘ālānuñ sāyir esmāsi böyle degüldür ve daħı bunı (4) kalb eyleseñ hem ma’nā yirinde olur zīrā Rabbūñ kalbi Berr olur Berr daħı Haķķuñ ismlerinden bir ismdür pes sāyir ismlerde bu ġāşiyet olduġıçün (5) ġīn-i du‘āda bende yā Rab diyü du‘ā eylemek evlādur dimişler ve bu ġadīş-i şerīfle daħı istişhād eylemişlerdür ġāle şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *izā ġāle’l-‘abdu* (6) *yā Rabbi yā Rabbi kālellāhu te‘ālā lebbeyk ‘abdī sel tu‘ā*<sup>1345</sup> revāhu Ebū’ d-Dīnār ‘an ‘Āyişe rażıyallāhu ‘anhā ve Haķ Te‘ālānuñ dā‘ī olan bendesine *lebbeyk* dimesi (7) ‘abdi *ecebtu du‘ā’ike icābeten ba‘de icābetin* ma’nāsına olur diyü ‘ulemā taħķīķ ġılmışlardur ve bunı daħı dimişlerdür ki bendenüñ her yā Rabb yā Rabbi (8) dimesine Haķ Te‘ālānuñ elbette *lebbeyk* dimesi ġadīşle şābit olmışdur ve *lebbeyk* dimege ol bendenüñ du‘asını icābet eylemeden ‘ibāretdür nihāyet (9) māfilbāb yā o ġatına merhūndur veyāħud ol bendenüñ kendü murādını virmez ki aña zarar dur belki anuñ murādından ġayrlusını virür veyāħud āħiretde anuñ du‘asına (10) ġüsn-i cezā virür elħāşıl ‘abdüñ hīġ bir du‘ası zāyi‘ olmayup ‘ibādet yirine geġer dimişlerdür

*Müstecāb şuden-i du‘ā-yı pādşāh derħalāş-ı ferzendeş* (11) *ezīn cādū-yı* [M277a] *Kābilī*<sup>1346</sup>

(3160) *Meşnevī*

*Ū şenīde būd ezdūr ān ġaber*

*Ki esīr-i pīrezen geşt ān püser*

Meger ol üstād-ı sāhir ıraġdan bu ġaberi işitmiş idi (12) ki ol püser ya’ni şehzāde ol [H383b] ‘acūze ve pīrezenüñ esīri oldu

(3161) *Meşnevī*

<sup>1345</sup> “Kul ‘Ya Rabbi ya Rabbi’ dediġinde Allah Teala ‘Ey kulum, iste ki sana verilsin!’ der.”

<sup>1346</sup> “Padişahın, oġlunun Kabilli sihirbazdan kurtulması hakkındaki duasının kabul edilmesi”

*K'ān 'acūze būd endercāduvī*

*Bīnazīr ü īmin ezmişl-i düvī*

Ki ol 'acūze cādū- (13) lıkda bīnazīr idi ve şerik ü mişlden eyemen idi ya'ni sehħārelıkde ol 'acūzenüñ bir āhır şerīki ve 'adīli yoę idi

*(3162) Meşnevi*

*Dest berbālā-yı (14) destet ey fetā*

*Derfen ü derzūr tā zāt-ı Hudā*

Ey fetā el el üzredür fende ve zürda Hudā-yı Te'ālānuñ zāt-ı şerīfine dek ya'ni egerçi (15) ol sehħāre ve mekkāre kendü fenninde bīmişl ü bīnazīr idi lākin **ve fevķa kulli zī 'ilmin 'alīm**<sup>1347</sup> āyet-i kerīmesinüñ mūcibince el üzre el vardur ve her 'ilm şāhibinüñ (16) fevķinde bir 'alīm vardur eger fenn ü hünerde olsun ve eger zūr u kuvvetde olsun Hudā-yı Te'ālānuñ zāt-ı şerīfesine mūntehī olıncaya dek biri (17) birinden berter ve biri birinden ķādirter ve ķāhırtedür **ve huve'l-ķāhiru fevķa 'ibādihī**<sup>1348</sup> āyetinüñ muķtezāsınca ol cümleñ üzerine ğālib ve ķāhırdür **ve inne** (18) **ilāRabbike'l-muntehā**<sup>1349</sup> ĥasebince cemī'-i kuvvet ü kudret ve cemī'-i zūr u miknet aña mūntehā olur

*(3163) Meşnevi*

*Mūntehā-yı desthā dest-i Hudāst*

*Bahr bīşek mūntehā-yı (19) cūyhāst*

Cemī'-i destlerüñ mūntehāsı dest-i Hudādur ki **yedullāhi fevķa eydihim**<sup>1350</sup> buyurdu nitekim bahr şeksüz cūylaruñ mūntehāsıdur pes cemī'-i kāyinātda (20) ve cümle mevcūdātda olan 'ilmler ve ma'rifetler ve kuvvetler ve kudretler filmeşel cūylar ve nehrler gibidür şek yoędur ki cūylaruñ ve nehrlerüñ mūntehāsı baırdur me'ħazı (21) daıı baırdur nitekim bu ma'nāya işāret idüp buyurlar

*(3164) Meşnevi*

*Hem ez'ü ğirend māye ebrhā*

*Hem bedū bāşed nihāyet seylrā*

Hem bulutlar māyeyi ol baırdan (22) tutarlar seylüñ daıı nihāyeti aıadur Ĥaķ Tebāreke ve Te'ālā sehābuñ vücūdında şol ĥāşıyyeti ĥalķ eylemişdür ki biħārdan emtārı kendü cānibine hevā (23) vāsıtasıyla cezb idüp süngüyey gibi imsāk eyler

<sup>1347</sup> "Ve her ilim sahibinin üstünde bir ālim vardır." (Yusuf 12/76)

<sup>1348</sup> "Kullarının üstünde galip odur." (Enam 6/18)

<sup>1349</sup> "Ve elbette nihayet Rabb'ine gidilecektir." (Necm 53/42)

<sup>1350</sup> "Allah'ın eli onların elinin üstündedir." (Fetih 48/10)

ba'de irâdet-i İlähiyye her ne cânibe olursa deryâdan cez̄b eyledügi mâyı ve mâyeyi ol (24) yire bezl idüp yağdurur pes cedâvil ü enhâr olup ve cereyân kılip 'âkıbetü'l-emrine deryâya vâşıl olur pes deryâdan hâşıl olan (25) ve zühûra gelen şularuñ müntehâsı yine deryâ olur *minhu bede'u ve ileyhi ye'üd*<sup>351</sup> hasebince her ne kadar şey var ise ve anlaruñ vücûdında olan kuvvet ve kudret (26) dağı ne kadar var ise baħr-ı kudretten zühûra gelüp yine baħr-ı kudrete 'avdet eylemesi muqarrerdür

*(3165) Meşnevî*

*Güft şâheş k'in püser ezdest ref*

*Güft İnek (27) âmedem dermân-ı zef*

Pes pādşāh ol yoldan gelen sāhir-i māhire didi ki bu [H384a] oğlan elden gitdi ve kendüyi siħr galebesiyle zāyî' itdi ol sāhir (28) ü māhir dağı pādşāha didi işte ben aña kavî dermân geldüm hātıruñ hūş tut ve şimden soñra gam u guşşadan ferāgat it didi

*(3166) Meşnevî*

*Nîst (29) hemtā zālra z'in sāhirān*

*Cüz men-i dāhî reside z'an kerān*

*(3167) Meşnevî*

*Çün kef-i Mūsā beemr-i Kirdgār*

*Nek berārem men zisiħr-i ü demār*

*(3168) Meşnevî*

*Ki merā in 'ilm āmed z'an taraf*

*(30) Nî zişākirdi-yi siħri müsteħaf*

Ol zāl u 'acüzeye sāhirlerden mānend ü hemtā yoğdur ben dāhiden gayri ki o kerāndan irişmiş *dāhî* bunda (31) 'ākil ü zeyrek ma'nāsınadır *kerān* kâf-ı 'Arabīnuñ fetħasıyla kenār ma'nāsınadır Hāzret-i Mūsānuñ eli gibi ol Şāni' ve Kirdgāruñ emriyle işte ben (32) anuñ siħrinden demār getürem *demār* helāk ma'nāsınadır [M277b] zīrā baña bu 'ilm ol tarafdan geldi hafif ve bii'tibār olan siħruñ şākirdliğinden gelmedi *müsteħaf* (33) istiħfāf u istiħkār olinmiş dimekdür ki ħor ve bii'tibār ma'naların mutazammın olur ya'ni ol üstād-ı māhir pādşāha bu güne cevāb-ı bāşavāb virüp (34) didi ki pādşāhum ol 'acüze ħadd-i zātında bir mertebe seħhāre ve mekkāredür ki bu dünyāda olan sāhirlerden aña nazir ü hemtā yoğdur ben 'ākil ü zeyrekden (35) gayri ki ol taraf-ı İlähiden irişmişüm ve anuñ kuvvet ü kudretiyle mü'eyyed ü manşür olmuşüm ol Şāni' ve Kirdgāruñ emr-i şerifiyle Hāzret-i Mūsānuñ

<sup>1351</sup> "Ondan gelir ve ona döner."

(36) ‘aleyhisselām kefi mübāreki gibi işte geldüm ol sāhirenüñ sihrinden helāklik getürem ve anuñ sihr ü mekrini helāk u zevāl mertebesine yitürem zīrā baña (37) bu sihrgüşalık ‘ilmi ol taraf-ı İlähiyyeden gelmiş ve beni sāhir ü mākirler üzre gālib ve kādır kılmışdur hor ve bī‘tibār olan sāhirüñ (38) şākirdliğinden gelmiş degüldür tā kim benüm ‘ilmüm hīle ve şan‘atla olan kefere ve seherenüñ sihrinüñ mağlūbı olmaz belki Hāzret-i Mūsā ‘aleyhisselām seherenüñ (39) üzerine niçe gālib oldıysa ve anlaruñ hībāl u ‘işāsımı ve āşār-ı sihrini kefi mübārekinde ola ‘aşā niçe izāle kıldıysa benüm dañı ‘ilmüm bu sāhire- (40) nüñ sihrini böyle izāle kıılır ve ferzendüñi sihr ü mekr kaydından hālāş idüp anı selāmete irgürür didi

*(3169) Meşnevi*

*Āmedem tā bergüşāyem sihr-i ü*

*Tā nemāned şāh- (41) zāde zerdrü*

Geldüm tā anuñ sihrini fetḥ idüp ibtāl idem tā kim şehzāde zerdrü kalmaya ve memkur u meshūr olmaya

*(3170) Meşnevi*

*Süy-ı gūristān [P151a] (1) birev vaqt-i sehūr*

*Pehlu-yı dīvār hest espīd gūr*

Pes imdi ey şāh sihr vaqtinde gūristān tarafına git fülān dīvāruñ yanında beyāz kabr vardur ya’ni (2) sihr vaqtinde gūristān [H384b] cānibine git anda bir dīvār vardur anuñ yanında bir kirecle beyāz olmuş mağbere vardur

*(3171) Meşnevi*

*Süy-ı kıble bāz kāv ān cāyrā*

*Tā bibīnī (3) kudret ü şun‘-ı Hudā*

Kıble cānibinde ol yiri girü kaz tā ki Hudā-yı Te‘ālānuñ kudret ü şun‘ını göresin

*(3172) Meşnevi*

*Bes dirāzest in hikāyet tu melül*

*Zübde- (4) rā güyem rehā kerdem fużül*

Bu hikāye ziyāde dirāzdur sen iseñ tül kelāmdan melülsın zübde-yi kelāmı söylerüm fużüli terk eyledüm ve tül-ı dirāz söz (5) söylemeden ferāgat eyleyüp zübde-yi kelām u netīce-yi merām her ne ise anı söylemege şürü‘ eyledüm ki *hayru’l-kelāmi māqalle ve delle*<sup>1352</sup> dinilmişdür sāmī’de melālet (6) ü se‘āmet görülecek mütekellim olına taṭvīl-i kelām eylemek cāyiz degüldür diyü taḥkīk kılmışdur pes kelāmda ihtişār

<sup>1352</sup> “Sözün hayırlısı az olup çok manaya delalet edendir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 69.

maṭlūb olduğundan ḥikāyenüñ (7) ba‘zı kavlini ḥazf eylemişlerdür ki ḩarīne aña delālet ider ve ol maḩzūf olan kelām budur ki ol ‘acūze meger ki bir iplige siḩrle birḩaç ‘uḩde idüp varup (8) anı ol mezkūr olan dīvāruñ ḩatında ḩible ḩarafında bir kirecle beyāz olmuş maḩberenüñ içine defn eylemiş pādşāḩ da ol ‘alīm olan üstāduñ (9) sözin ḩabūl idüp gūristān ḩarafında gitdi varup anda ol beyāz ḩabri bulup anı ḩazup içinden ālāt-ı siḩr olan mu‘aḩḩad ipleri iḩrāc (10) itdi

*Reḩiden-i pādşāḩzāde ezsiḩr-i ān kempīr ü şād şuden-i pādşāḩ u ‘arūsī kerden*<sup>1353</sup>

*(3173) Meşnevi*

*Ān girihhā-yı girānrā bergüşād*

*Pes (11) zimiḩnet pūr-ı şehrā rāḩ dād*

Pes ol girān olan girihleri ol [M278a] üstād açdı pes şāhuñ ferzendine miḩnetden yol virdi ya‘ni şāḩ ol (12) üstāduñ ta‘līmiyle ālāt-ı siḩri maḩbereden iḩrāc eyledükden soñra ol üstād ol şaḩīl olan düğümleri ve muḩkem olan ‘uḩdeleri fetḩ eyledi pes (13) pādşāḩzādeye belā vü miḩnetden yol virüp ḩalāş itdi

*(3174) Meşnevi*

*Ān püser bāḩvīş āmed şud devān*

*Sūy-ı taḩt-ı şāḩ bāşad imtiḩān*

Ol püser (14) kendüye geldi devān oldı pādşāhuñ taḩtı cānibine yüz imtiḩānla ya‘ni ol şehzāde siḩrūñ sekrinden ḩalāş olup şaḩve geldi ve ifāḩat buldı (15) ve yilerek şāhuñ taḩtı cānibine yüz dürlü miḩnet ü belāya gitdi

*(3175) Meşnevi*

*Secde kerde berzemīn mīzed zeḩan*

*DerbaḒal kerde püser tīg ü kefen*

Secde eyledi (16) zemīn üzre zeḩan urdı pes ol püser tīg ü kefeni ḩoltuḒında eylemiş ya‘ni şād tecrübe ile pādşāhuñ ḩuzūrına varup zemīn üzre (17) rūy u zeḩanı vaż‘ eyledi ḩoltuḒında tīg ü kefeni bile iletduḒı ḩālde keenne böyle didi ki pādşāḩum işte tīg ve işte gerden ü kefen ben cürmimi ḩālā (18) bildüm [H385a] ve kendümüñ ‘işyānına i‘tirāf ḩıldum isterseñ bu tīgle gerdenüm ur ki ben bu ‘azāba müstaḩaḩ oldum ve isterseñ ‘afv u merḩamet idüp āzād eyle (19) her ne eylerseñ kendümi saña teslīm ḩıldum

*(3176) Meşnevi*

*Şāḩ āyīn best ü ehl-i şehḩ şād*

<sup>1353</sup> “OḒlunun o kocakarının sihrinden kurtulan padişahın mutlu olması ve düḒün yapması”

***V'ân 'arūs-ı bîümîd-i nāmūrād***

Çünkü pādşāhdur kendü ferzendirün (20) sekr-i sihrden hālāş olduğunu gördi şāh şafāyla āyīn bağladı ve ehl-i şehri şād oldu ol 'arūs-ı bîümîd ü nāmūrād dağı şād oldu ya'ni pād- (21) şāh kemāl-i gāmından āyīn ü erkāndan uşanmış iken ve ehl-i şehir dağı gāmnāk olmuşiken pādşāh ziyāde şafāsından āyīn bağladı (22) ve ehl-i şehir dağı şād oldu ve ol bîümîd ü nāmūrād olan 'arūs ki şehzādenün kendüye 'adem-i meylinden mahzūn u gāmnāk olmuş idi ol (23) dağı 'azīm şād u hāndān oldu demek olur

***(3177) Meşnevi***

***'Ālem ezser zinde geşt ü bāfürüz***

***Ey 'aceb ān rüz rüz imrüz rüz***

'Ālem başdan zinde (24) ve bāfürüz oldu ey 'aceb ol gün gün bu gün gün ammā bu gün ile ol günün mābeyninde hīç münāsebet yokdur ve beynehümāda fark u tefāvūt katı çokdur (25) *ān rüz* şehzādenün meşhūr olduğu güne işāretdür *imrüz* şehzādenün kayd-ı sihrden hālāş olup anuñ ehlinün ve akrabāsınuñ (26) ve ta'alluqātınuñ şād u hāndān oldukları güne işāretdür *ān rüz rüz imrüz rüz* demek ol gün ile bu günün mābeyninde 'azīm fark vardır dimegi ihām (27) eyler ve bu ma'nā qarīne-yi kelāmdan müstefād olur nitekim lisān-ı Türkide dağı bir kimse birkaç gün felāketzede olsa ve ba'de ferhat u rāhat bulsa (28) ve bir kimseye kendü hālinden hikāyet kılsa ey ol günümüz de bir gün idi ve bu günümüz de bir gündür dir ve böyle dimeden bu iki günün mābeyninde 'azīm tefāvūt (29) olduğunu murād eyler pes bunda ey 'aceb gün ol gün midür yoḥsa bu gün mi gündür diyü ma'nā virmek tekellüf olur bu mışra'da şāriḥler istifhām (30) ma'nāsın virmekle hayli tekellüf itmişler ve her biri bir semte gitmişlerdür ammā maḥalle enseb olan bilāistifhām zıkr eyledüğümüz ma'nādur ve hūlāşa-yı kelām oldur ki (31) şehzāde çünkü sekr-i sihrden hālāş oldu ve şāḥve gelüp ifākat buldı 'ālem başdan zinde oldu ve münevver oldu ey 'aceb bu huşūşda senün (32) vaqtündür gel ol günle şehzāde meşhūr [M278b] idi gündür ve bu gün ki şehzāde sihrden hālāş oldu ve 'ālem başdan hayāt ve şafā buldı bu hem gündür (33) ammā ol günle bu günün mābeyninde fark-ı azīm vardır zīrā ol gün 'ālem-i [H385b] mürde hükminde ve zulumāt-ı gāmda idi bu gün ise zinde olup nūrāniyyet buldı (34) pes mevtele hayātun ve zulmetle nūrun mābeyninde ne kadar fark-ı azīm var ise ol gün ile bu günün dağı mābeyninde ol kadar fark-ı fāhiş vardır (35) demek olur ve bunda *şehzādeden* murād 'aql olur *sehḥāreden* murād dünyā olur kemā seyyi'āti inşaallāhu te'ālā şol dem ki 'aql şehzādesi (36) dünyānuñ sihrinden ve



mekrinden hālāş ola pādşāh-ı rūh şehr-i cesedi tezyīn idüp şād olur ve *ehl-i şehri* ki kuvā-yı cismāniyye ve kuvā-yı rūhāniyye- (37) dūr hayāt bulur ve ‘ālem-i insāniyyet başdan zinde olup münevver [olur -P] pes dünyānuñ sihr ü mekrine ‘aqluñ giriftār olduğı gün gündür ve anuñ (38) sihr ü mekrinden āzād olduğı gün hem gündür lākin ol günle bu günün mābeyninde ‘azīm fark vardır [ol gün mürdelik ve zulmet günüdür bu gün (39) hayāt bulmağ ve āzāde olmağ ve münevver olmağ günüdür pes ol günle bu günün mābeyninde fark-ı azīm vardır -H] demek olur

**(3178) Meşnevi**

***Yek ‘arūsī kerd şāh (40) ūrā çünān***

***Ki cülāb-ı känd bud piş-i segān***

Pes şāh ol şehzāde için ancılayın bir düğün eyledi ki seglerün öñünde cülāb u känd (41) var idi ya‘ni pādşāh kemāl-i sürürından ol püser için ancılayın bir azīm düğün eyledi ki ni‘metlerün çokluğundan insān toydukdan soñra [P151b] (1) kilāb öñünde dağı cülāb ve känd u gülāb var idi bundan murād şehzāde-yi ‘aql dünyā kaydından āzād olduktan soñra pādşāh rūhuñ ni‘am-ı rūhāniyye- (2) yi a‘zā ve cevārihe kemāliyle bezl kılması olur ve anlar ziyāde sīr olduktan soñra kilāb mağulesi olan ehl-i nefse dağı andan niçe cülāb u kändden elezz ni‘metleri (3) bezl eylemesi olur lākin kilābuñ cülāb u gülābdan behresi yoğdur çünkim ol sehğāre olan kempīr bu hālet-i şerīfeyi müşāhede eyledi

**(3179) Meşnevi**

***Cādū-yı kempīr ezğuşşā bimurd***

**(4) *Rūy u hūy-ı zişt bāmālik süpürd***

Ğam u guşşasından ol cādū-yı kempīr öldi zişt olan rūyını cehennem Mālikine teslīm eyledi ya‘ni vücūd-ı (5) hābişini hūy-ı kabīhle bile cehennem Mālikine virdi demek olur murād bu dünyānuñ ‘acūze şeklinde olan ve sehğāre hey’etinde olan şüret-i ma‘neviyyesi çünkim ‘aqluñ (6) āzād olduğunu ve kendü sihrinden kırtulduğunu göre kendü aşı olan cehenneme hūy u rūyını teslīm eyler demek olur ve bu dünyānuñ sehğāre olması (7) ve ‘acūze şeklinde olması hağğında hadīs-i şerīf vardır inşāallāh gelür

**(3180) Meşnevi**

***Şāhzāde derta‘accüb mānde būd***

***K’ezmen ū ‘aql u nazār çün derrübūd***

(8) Şāhzāde ta‘accübde qalmış idi böyle diyü ki benden ol cādü ‘aql u nazarı niçe qapdı ya‘ni ol şāhzāde çünkim mekr ü sihrden qurtulup şahve geldükde (9) ol ‘acūzenüñ [H386a] zişt olan rüyını gördükde ta‘accübde ve hayretde qaldı kendüye böyle diyü ki ‘acebdür ki benden anuñ gibi ziştşüret ve ḥabīssīret ‘aql (10) u nazarı nice qapdı ve beni kendüye āyā ne vechle esīr itdi nitekim ehl-i dünyā āḥiretde dünyānuñ şüret-i bātınıyyesini müşāhede eyledüklerinde aña esīr olduklarına (11) ta‘accüb ideler Ḥaḳ Te‘ālāya isti‘āze kılılar [M279a] nitekim İbn ‘Abbās Ḥazretleri bu ḥadīş-i şerīfi Ḥazret-i Nebīden şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rivāyet (12) buyururlar qāle ‘aleyhisselām *yu’tī biddunyā yevme’l-kiyāmeti ‘alāşüreti ‘acūzin şemtā’e zerkā’e enyābuhā bādiyetun lāyerāhā eḥadun illā kerhehā feteşrifu ‘alelḥalā’iki* (13) *feyuḳālu lehum eta’rifüne hāzihi feyekülüne ne’uzu billāhi minma’rifetihā feyuḳālu lehum hāzihi’d-dunyā elletī tenāḥartum bihā ve teḳāteltum ‘aleyhā*<sup>354</sup> *kezā* filMeşḳāt

(14) (3181) *Meşnevi*

*Nev ‘arūsī did hemçün mäh-i ḥüsn*

*Ki hemī zed bermeliḥān rāh-i ḥüsn*

(3182) *Meşnevi*

*Geşt biḥüş u berū enderfütād*

*Tā se rüz ezcism-i ü güm şud fu’ād*

(15) Pes şehzāde ḥüsn māhı gibi bir nev ‘arūs gördi ki meliḥler üzre ḥüsn yolını urur ol şāhzāde ol cemāl-i bākemāli görince biḥüş oldı (16) ve yüzi üzre düşdi üç güne dek anuñ cisminden fu’ād güm ü nābedīd oldı ya‘ni şol dem ki şehzāde sihr sekrinden ḥalāş olup ifākat (17) bulduqda kendü cemāle olan zevcesinüñ cemāl-i bākemālini müşāhede kılduqda felek-i ḥüsnüñ māhı bir yeñi ‘arūs gördi ki ol nev ‘arūs meliḥān-ı (18) cihān üzre ḥüsn yolını urur ya‘ni bunuñ ḥüsnini izāle kılırdı çünkim ol cemāl-i bākemāli müşāhede eyledi biḥüş olup yüzi üzre (19) düşdi ve secdeye vardı ḥattā üç güne dek anuñ cisminden qalbi zāyi’ oldı ve ‘aqlı başına gelmeyüp medhüş u biḥüş qaldı (20) murād budur ki qaçan ādemizāde ‘acūze-yi dünyānuñ mekr ü sihrinden ḥalāş u āzāde ola ba‘de cemāl-i bākemāl cāmı dīde-yi ḥaḳıḳatbinle [müşāhede -P] kıla der- (21) ḥāl aña kemāl-i zevḳinden dehşet ve sekr ü gaybet ḥāşıl olup fenā şarābın içer ve niçe zamān kendüden geçer ba‘de yine şahve gelüp ol maḥbüb-ı ma‘nevīnüñ

<sup>1354</sup> “Yevm-i kıyamette dünya kır saçlı, gök gözlü, dişlek bir kocakarı sureti üzerine getirilir ki onu gören kimse iğrenir. Halkın üstüne doğru koşar. Halka denir ki: Bunu tanıyor musunuz? Halk derler ki: ‘Onu tanımaktan Allah’a sığınırız.’ Onlara denir ki: İşte sizin kendisiyle tefahur ettiğiniz ve onun yüzünden birbirlerinizi öldürdüğünüz dünyadır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 415-416.

(22) cemāl-i bākemāline karşı gözin açar nitekim şehzāde kendü zevcesinüñ cemālını görüp kendüden geçdi ba'de şahve gelüp anuñ cemāline karşı gözin açdı

**(3183) Meşnevi**

**(23) *Se şebān rüz ü zihod bihüş geşt***

***Tā ki halk ezgāsy-ı ü pürçüş geşt***

Ol şāhzāde üç gün üç gice kendüden bihüş (24) oldu tā kim halk ol şehzādenüñ gāsyı olduğundan pürçüş oldu ya'ni anuñ mağsiyyün [H386b] 'aleyh düşdüğinden halka cüş u hurüş geldi

**(25) (3184) Meşnevi**

***Ezgülāb u ez'ilāc āmed behod***

***Endek endek fehmed geşteş nîk ü bed***

Pes anuñ yüzine gülāb saçdılar ve aña ba'zı mu'alece itdiler gülābdan ve 'ilācdan kendüye (26) geldi azcık azcık nîk ü bed anuñ mefhümü ve ma'lümü oldu murād sālîk olan ādemizāde maḥbūb-ı ma'nevīnüñ cemāl-i bākemāline müşāhede kılduğda (27) maḥv u müstağrak olmasıdır ve ba'delmaḥv şahve gelmesidür ve ba'deşşahve geldükden sonra eyüyi ve kötüyi fark kılmasıdır meşāyih buña fark-ı şānī dirler ki aşı-ı (28) fark ve nîk ü bedüñ mābeynini temyīz maḥvdan sonra ḥāşıl olur

**(3185) Meşnevi**

***Ba'd-ı sālī şāh güfteş dersehün***

***K'ey püser yād ār ezān yār-ı kühün***

Bir yıldan sonra pād- (29) şāh o şehzādeye miyān-ı sūḥanda didi ki ey oğul ol qādīm ü kühen yārdan yād getir ya'ni pādşāh şehzādeye bir yıldan sonra ḥilāl-i mükālemede (30) mizāḥ tārīkiyle ey oğul ol eski yāruñdan ve ol ğamgüsār olan 'acūze-yi zıştkāruñdan ḥātīruña getir

**(3186) Meşnevi**

***Yād āver z'ān zacī ü z'ān (31) firāş***

***Tā bedīn ḥad bīvefā vü mür mebāş***

Ol zacī ve ol firāşdan yāduña getir tā bu mertebe bīvefā [M279b] vü telḥ olma *firāş* döşege dirler *zacī* (32) fa'ıl vezninde fa'ıl ma'nāsınadır yanı üzre yaticı dimekdür bunda murād şehzāde ile döşekde yatan ol 'acūzedür ḥāşıl-ı kelām pādşāh (33) ol şāhzādeye bir sebīl-i muṭāyebe didi ki ey oğul ol senüñle döşekde yatan hemḥābeden ve maḥbūbeden yāduña getir tā bu mertebe bīvefā ve turş- (34) ṭabī'at olma bundan maḥşūd ādemizāde mekr-i dünyādan ḥalāş olup ve anuñ kemāliyle

fezāhat u qabāhatini bilüp andan rücū' kılup (35) cemāl-i cāmı gördükden ve anuñla ülfet ü ünsiyet kılduğdan şöñra āb-ı ma'nevī olan şeyhi ve üstadı mizāh ıarıķıyle aña evvelki hālını ve ibtidāda (36) olan mertebesini fehm itdürmeden ötüri ibtidā-yı hālde senüñ dostuñ ve rüz u şeb ārzü eyledüğüñ dünyānuñ şüret-i hālını ey oğul (37) zıkr eyle gör ki ne mertebede imişsin ve ne güne hāle fütād imişsin diyü söylemesi olur

**(3187) Meşnevi**

*Güft rev men yāftem dārü's-sürür*

**Vārehīdem** (38) *ezçeh-i dārü'l-ğurūr*

**(3188) Meşnevi**

*Hemçünān bāşed çü mü'min rāh yāft*

**Süy-ı nūr-ı Haķ zizulmet rüy tāft**

Çünküñm şehzāde pederinden bu güne ta'nāmīz (39) sözi işitdi aña eyitdi yüri ben dārü's-sürürü buldum dār-ı ğurūr çāhından hālāş oldum ancılayın olur çünküñm mü'min Hāzret-i Hudānuñ nürü (40) cānibine yol buldı zulmetden yüz çevirdi ya'ni dār-ı sürür olan maħbūbesini çünküñm buldı ve anuñ cemāl-i bākemālını müşāhede kıldı pederine eyitdi (41) evvelki yārdan yüri baña söz söyleme ben şimdi maħall-i sürür olan maħbūbemi buldum ğurūr hānesinüñ qapusından hālāş oldum mü'minüñ hāli [P152a] (1) daħı şehzādenüñ hāli gibi olur şol dem ki Haķ Te'ālānuñ nürü cānibine yol bula ve zulmet-i dünyāviyye ve küdüret-i nefsanıyyeden a'rāz kıla ol (2) zamānda [H387a] dünyānuñ qabāhatin bilür ve kendünüñ aña esīr ü giriftār olduğı hālde ne mertebe sū'-i hāle mübtelā imiş āgāh olur hadd-i zātında dünyānuñ (3) ādemīzādeye cemīle ve hūsnī görünmesi anuñ firīb ü mekrinden ve ğurūr u sihrindendür yoħsa filhaķıķa eger anuñ şüret-i ma'neviyyesi zühūra gele (4) ve aña tālib olanlara nümāyān olsa **yā leyte beynī ve beyneke bu'de'l-maşrıķayn**<sup>1355</sup> diyü kendülerden anuñ ziyāde ba'īd olmasını temenni eyleyelerdi ve eger anlara (5) bunu siz bilür misüz diyü su'āl kılalardu kemāl-i nefretlerinden *e'ūzu billahi minma'rifetihā*<sup>1356</sup> diyü söyleyelerdi ve anı bilmeden bile Allāha isti'āze eyleyelerdi (6) pes şehzādeden murād ve ol 'acūze ve sehħāreden maķşūd ne idüğini bu beyānda ta'rīf eylemege şürü' idüp buyururlar

<sup>1355</sup> “Ah, keşke benimle senin aranda doğu ile batı arasındaki kadar bir uzaklık olsaydı.” (Zuhurf 43/38)

<sup>1356</sup> “Onu bilmekten Allah'a sığınırız.”

*Derbeyān-ı ān ki şāh-* (7) *zāde ādemibeççeyest ḥalīfezāde-yi Ḥudāst pedereş Ādem-i Şafī ḥalīfe-yi Ḥaḫ mescūd-ı melā'ike vü ān kempīr-i Kābilī dūnyāst ki ādemibeççe-* (8) *rā ezpeder būbrīd besihr ü enbiyā ān ṭabīb-i tedārūk kunendeyend*

Bu sürh-ı şerīf anuñ beyānındadır ki *şehzāde*den murād āmedibeççedür Ḥudā-yı Te'ālānuñ (9) ḥalīfezādesidür ol ādemibeççenuñ pederi Ādem-i Şafīdür ki Ḥudā-yı Te'ālānuñ ḥalīfesidür melā'ikenüñ mescūdı ya'ni melā'ikenüñ mescūdı olan Ḥudā-yı (10) Te'ālānuñ ḥalīfesi Ādem-i Şafī Ḥazretleri ol ādemoğlınuñ pederidür ve ol *kempīr-i Kābilī*den murād dūnyādur ki ādemibeççeyi sihr ü mekrle bābāsuñ murādından (11) ve mütāba'atından [M280a] ḫaṭ' eyledi ḫadd-i zātında dūnyā şol sehḫāre ve mekkāredür ki bu zıkr olınan *kempīr-i Kābilī*den mekrde ekşer belki Hārūt u Mārūtdan eşherdür (12) kemā ḫāle 'aleyhisselām *itteḫu'd-dunyā fevellezi nefsi biyedihı inneḫa liesḫara minHārūt ve Mārūt*<sup>357</sup> revāhu'l-Ḥakīm 'an 'Abdullāh bin Beşir elMāziniñ rażıyallāhu 'anhumā (13) ve enbiyā ve evliyā ol tedārik idici ṭabīblerdür ki ādemizādeyi dūnyānuñ sihrinden ve mekrinden ḫalāş idicilerdür

*(3189) Meşnevī*

*Ey birāder dān ki şehzāde tuvī*

(14) *Dercihān-ı köhne zāde-y eznevi*

Ey birāder bil ki şehzāde sensin köhne cihānda yeñiden toğmuşsun ya'ni ey birāder bil ki zıkr olınan şāh- (15) zādeden murād sensin ve senüñ ḫālūñ 'aynıyla anuñ ḫāli gibidür bu köhne cihāna sen yeñilik 'āleminden toğduñ ve Ḥaḫ Te'ālānuñ ḥalīfesi olan (16) Ādem-i Şafīnuñ neslinden zuhūra geldüñ

*(3190) Meşnevī*

*Kābilī-yi cādū in dūnyāst k'ū*

*Kerd merdānrā esīr-i reng ü bū*

Kābilī olan cādū bu dūnyā-yı denīdür ki o merd- (17) leri reng ü būnuñ esīri itdi ya'ni bu dūnyā şol zıkr olınan Kābilī cādū gibidür ki niçe merdleri sihr ü mekriyle reng ü būya esīr eyledi [H387b] ve zīb ü zīnetle (18) bunları avladı tā cemāl-i cāni görmeden ve anuñla ünsiyyet ḫılmadan maḫrūm eyledi

*(3191) Meşnevī*

*Çün derefkendet der'in ālūde rüz*

*Dembedem miḫ'ān u mī-* (19) *dem ḫul e'üz*

<sup>1357</sup> “Dünyadan sakının. Nefsım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki o, Harut ve Marut'tan daha da büyüçüdür.” Yardım, *Mesnevī Hadisleri*, s. 187.

(3192) *Meşnevi*

*Tā rehi z'īn cāduvī vū z'īn kalak*

*İsti'āze h'vāh ezRabbu'l-felak*

Bu ebyāt-ı laṭīfe bu sūre-yi şerīfeye işāret (20) olur ki Hāḡ Te'ālā Hāzretleri Hābīb-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem Hāzretleri sihrle zebūn olduḡda bu sūre-yi Felakı inzāl buyurdılar ve bu sūre-yi (21) şerīfūn sebep-i nüzūli budur ki lebīd İbn A'samuñ kızları Hāzret-i Resūle sihr idüp çāh-ı Zervāna bıraḡdılar Hāzret-i Cebrāyil haber virüp anı (22) iḡrāc idüp bu sūreleri anuñ uḡdelerine okuyup üfürdiler filhāl def oldu pes Cenāb-ı 'İzzet emr idüp buyururlar ki **kul** (23) di yā Muḡammed **e'ūzu** ben şıḡınurum **biRabbu'l-felak felak** şubḡa dirler fark gibi fi'l bema'nā mef'ūldür ve cemī'-i mümkināta daḡı 'ām u şāmildür zirā Hāḡ Te'ālā zulmet-i (24) 'ademi fāliḡdür nūr icādıyla ve her eşyāya nazār olinsa meflūḡdur minvech meşelā arzdan nebātāt ve enhār u eşcārı ve eşcārdan berg ü bārı ve (25) şehābdan emṡārı ilāḡayrin nihāye Hāḡ Te'ālā iḡrāc u izḡār eyledi **minşerri mā ḡalak** daḡı şol şerden ki anı ḡalk eyledi ol Rabbi'l-Felak şekaleyn- (26) den ve ḡayrahum kāyinen men kāne cemī'-i şūrūra şāmildür **ve minşerri ḡāsikīn** ve daḡı leyl-i muzlimūñ şerrinden ki zālāmı rüy-ı zemīni ṡoldura ḡasaḡtü'l- (27) 'ayn dirler kaçān yaşla ḡöz ṡolsa **izā vekab** kaçān dāḡil olsa o leylūñ zālāmı cemī'-i eşyāya **ve minşerri'n-neffāsāti fil'ukad** daḡı şol nisā<sup>2</sup>-i (28) sevāḡirūñ şerrinden ki nefḡ iderler ma'arīḡi'l-ḡam 'aḡd-i ḡuyūṡa ennefsū'n-nefḡ ma'arīḡ pes dūnyā eşḡer-i sevāḡirdür aşl isti'āze bundan (29) gereḡdür niçe murādını ḡile ve rengle mertebe-yi dīn ü diyānetden dūşürür **ve min şerri ḡāsidin izā ḡased**<sup>358</sup> ve daḡı şol ḡāsidiñ şerrinden ki ḡasedini zāḡir kıla (30) ma'nā-yı beyteyn-i şerīfeyn oldur ki çūnkim dūnyā seni siḡriyle bu ālūde olan rūda ilḡā eyleye dembedem **kul e'ūzu** oḡu ve üfür **rūd** çaya dirler ālūde (31) olan rūddan murād bunda şehvāt-ı nefsāniyye ve ārzū-yı cismāniyye olur tā kim bu cādūlıḡdan ve bu felakdan ḡurtulasın Rabbi'l-felakdan isti'āze (32) eylemek dile **kalak** [M280b] izṡirāba dirler ya'ni çūnkim sāḡire-yi dūnyā seni siḡr ü mekr sebebiyle bu mülevveş olan şehvet ve ḡazz-ı nefs nehrine ilḡā eyleye gereḡdür her dem (33) **kul e'ūzu** sūresini okuyasın ve kendü vücūduña üfüresin tā kim dūnyānuñ bu cādūlıḡından ve bu ālām u izṡirābından ḡalāş olasın [H388a] felakūñ (34) mālikinden ya'ni cemī'-i meflūḡ u maḡlūḡuñ Rabbisinden anuñ cenābına ilticā eylemek ṡarabını iste tā kim saña isti'āze kılmāḡı

<sup>1358</sup> “De ki: Sıḡınırım o sabahın Rabb'ine, yarattıḡı şeylerin şerrinden, karanlıḡı bastıḡı zaman gecenin şerrinden, dūḡümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden ve haset ettiḡi zaman kıskancın şerrinden (Rabb'ime sıḡınırım.)!” (Felak 113/1-5)

müyesser eyleye ve anuñ (35) cemîc-i maḥlûkınuñ şerrinden aña şıgınasın nefsuñ ve dünyānuñ şerrinden ve sāyir maḥlûkuñ zararından Rabbi'l-felaḫa şıgınmağa bu süre-yi şerîfenüñ (36) evvelinde *kul* demekle emr olunmuşdur pes 'abde lâzım olan oldur ki emr-i Ḥaḫḫa imtisāl idüp cemîc-i maḥlûkuñ şerrinden ve ḥāsidiñ ḥasedinden ve sevāhirüñ (37) sihrinden ol Rabbi'l-felaḫa şıgınup ilticā ide ba'zı meşāyih bu süreteyn-i şerîfeteynüñ tilāvet olıduğı ḥinde tilāveti böyle müsteḥabdur (38) ki *kul e'uzu biRabbi'l-felaḫ* dinildükden soñra *e'uzu biRabbi'l-felaḫ* diyü ibtidā olınuḫ aḫirine dek kırā'at olına dimişler pes bir kimse bu üslûb (39) üzre mu'avvezeteyni ekşer evḫātında oḫup kendüye üfürse biiznillāhi te'ālā her maḥlûkuñ zararından ve sāḫire-yi dünyānuñ şerr ü mekrinden (40) emîn olur dimişler

*(3193) Meşnevi*

*Z'ān Nebī dünyātrā seḫḫāre ḫ'ānd*

*K'ü befūsün ḫalkrā derçeh nişānd*

Ol eclden Nebī 'aleyhisselām senüñ (41) dünyāña seḫḫāre oḫudı zīrā o dünyā efsünla ḫalkı çāh-ı ḫabī'atda naşb eyledi bu ḫadīs-i şerîfe işāretdür Ḥāzret-i Nebī 'aleyhisselām [P152b] (1) buyurdılar *inne'd-dunyā seḫḫāretun gaddāretun mekkāretun*<sup>1359</sup> yāḫud bu beyānda zıkr eyledüġimiz ḫadīs-i şerîfe daḫı işāret olsa cāyizdür ki *itteḫu'd-dunyā fevellezi nefsi biyedihı* (2) *inneḫā liesḫara minḤarūt u Mārūt*<sup>1360</sup> buyurdılar dünyānuñ ḫalka efsün eylemesi māl ve manşıbla ve ekl ü şurbla ve lezāyız-i cismāniyye ve müşteheyāt-ı nefsāniyye (3) ile anları aldayup ḫalālet ḫuyusına ve ma'siyyet çuḫurına bırakmasından kināyet olur

*(3194) Meşnevi*

*HİN fūsün-ı germ dāred gende pİR*

*Kerde şāḫānrā dem-i germeş* (4) *esİR*

*(3195) Meşnevi*

*Derderün-ı sİne neffāşāt-ı üst*

*Uḫdehā-yı siḫrā işbāt-ı üst*

Āgāḫ ol ḫoḫmış ḫarı fūsün-ı germ ḫutar anuñ germiyyetle olan (5) demi şāḫları esİR eylemişdür ol gende pİRüñ derün-ı sİnede neffāşātı vardur siḫrüñ uḫdelerini anuñ işbāt eylemesi vardur *neffāşāt* cem'ci neffāşedür (6) *neffāşe* üfürici ve tükürici 'avrete dirler ya'ni āgāḫ ol bu ḫoḫmış ḫarı gibi olan dünyā ziyāde germ ü tİZ efsün ḫutar ki

<sup>1359</sup> “Şüphesiz dünya büyücüdür, gaddardır ve hilekârdır.”

<sup>1360</sup> “Dünyadan sakının. Nefsım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki o, Harut ve Marut'tan daha da büyücüdür.” Yardım, *Mesnevî Hadisleri*, s. 187.

anuñ harāretlü ve (7) tīz olan nefesi niçe şāhları kendüye esīr eylemişdür *dem ü efsün-ı germden* murād māl u manşıb izhār (8) eylesidür sīnelerüñ içinde ol dünyānuñ neffāşeleri vardur ki derün-ı dilde nefsüñ sevdügi iştiḥā kılduğı eşyā-yı fāniyenüñ muḥabbetleri neffāşe (9) olan nefsler [H388b] gibidür ki insānuñ ḳalbine mekr ü efsün idüp dünyā ḫarafına meyl ü muḥabbet itdürürler siḫrūñ ve mekrūñ düğümlerini ol dünyānuñ (10) işbāt eylesidür ya'ni insānuñ ḳalbinde siḫrlar düğümlerini işbāt eylemek ol dünyānuñ kārıdur ki bir mertebe siḫr eyler ki insānuñ ḳalbini (11) şer'an ve 'aḳlen zışt ü ḳabīḫ olan şeylere 'aşıḳ u dīvāne eyler ve ḫadd-i zātında laṭīf ü melīḫ olan şeyleri aña ḳabīḫ gösterür kendünüñ zīb (12) ü zīnetin gösterüp [M281a] 'uyüb u ḳabāyiḫin setr eyler

**(3196) Meşnevi**

***Sāḫire-y dünyā ḳavī dānā zenīst***

***Ḫall-i siḫr-i ü bepāy-ı 'āme nīst***

Dünyā sāḫire- (13) si filmeşel bir ḳavī ve dānā zendür ol dünyānuñ siḫrinüñ ḫalli 'avāmuñ pāyesiyle degüldür *pāy* bunda yā pāye ma'nāsına veyāḫud ḳudret ma'nāsına (14) isti'āre olinmişdur ya'ni bu dünyā sāḫiresi meşelā bir ḳavī ve mekr bilici 'acüzedür anuñ siḫrini izāle ve ibṭāl eylemek 'āmmenüñ ḳudretiyle (15) müyesser degüldür

**(3197) Meşnevi**

***V'er güşādī 'aḳd-i ürā 'aḳlhā***

***Enbiyārā key firistādī Ḫudā***

Ve eger 'aḳllar anuñ düğümini açaydı Ḫāzret-i Ḫudā enbiyāyı ḳaçan (16) gönderürdi şol 'aḳdleri ki sāḫire-yi dünyā insānuñ nüfūsuna ve ḳulübına urur ve anları bir güne mekrle bir dāma giriftār ḳılır 'uḳül-i cüzviyye anı (17) ḫall ü fetḫ eylemege ḳādir olamazlar eger 'uḳül-i cüzviyye ol dünyānuñ ḳalblere urduğı girihleri fetḫ eylemege ḳādir olalardı Ḫāḳ Te'ālā enbiyā-yı (18) 'azāmı ḳaçan gönderürdi ya'ni 'uḳül-i cüzviyye eger dünyānuñ siḫrini ve mekrini izāle eylemege ḳādir olalardı Ḫāḳ Te'ālā irsāl-ı resül ḳılmazdı (19) ve bir kimsenüñ enbiyāya ihtiyācı ḳalmazdı dimek olur

**(3198) Meşnevi**

***Hīn ṭaleb kun ḫoşdemī 'uḳdegüşā***

***Rāzdān-ı yef'alullāḫ mā yeşā***



Āgāh ol (20) ‘uḳdegüşā olan hoşdemi taleb eyle *yef'alullāhu mā yeşā*<sup>1361</sup> āyet-i kerīmesinüñ rāzını bilici *hoşdemden* murād bunda nefsi ğıll u ğışdan (21) pāk olmuş ve nefsi cehl ü ğafletden tahāret bulmuş vāriş-i Hāzret-i Nebī olan veliyy-i kāmildür ki Allāh Te‘ālā Hāzretlerinüñ her şeyde keyfe- (22) māyeşā taşarruf eyledüginüñ rāzını bilici ve esrār-ı kazā ve kadere ‘ālim olıcudur ve biiznillāh ve biḳudretihi ḳulūbuñ ‘uḳdelerini ḫall ḳılıcıdır pes (23) ḫülāşa-yı kelām böyle dimek olur ki her ‘aḳl u fikr şāhibi dünyānuñ ‘uḳdelerini fetḫ eylemege ḳādir degüldür ey dünyānuñ sihrinden ve mekrinden (24) āzād olmaḳ isteyen āgāh ol ‘uḳdegüşā olan bir kelāmı hoş ve zātī dilkeş mürşid-i kāmili taleb eyle ki ol Hāḳ Te‘ālā diledügi (25) şey’i işlemesinüñ rāzdānı ola *yef'alullāhu mā yeşā’u* ve *yahḳumu māyurīdu*<sup>1362</sup> [H389a] āyet-i kerīmesinüñ sırrını bile ve ḳudretde ol hoşdem olan kāmili bir ālet (26) ola tā senüñ ‘uḳdelerüñi ğüşāde eyleyüp ḳuyūd-ı dünyāviyyeden seni ḫalāş eyleye dimek olur

**(3199) Meşnevi**

*Hemçü māhī besteyestet ü beşest*

*Şāhzāde (27) mānd sālī vü tu şaş*

**(3200) Meşnevi**

*Şaş sāl ezşest-i ü dermiḫneti*

*Nī hoşī nī bertariḳ-i sünneti*

Ol dünyā māhī gibi seni şeste bağlamışdur şāh- (28) zāde bir yıl ḳaldı ve sen anuñ şestinde altmış yıl ḳalduñ altmış yıl elüñ şestinden belā vü miḫnetdesin ne hoşsin ne tariḳ-i (29) sünnet üzresin ya’ni ey ehl-i dünyā ol şayyād dünyā seni kendü dām-ı sihrine ve şest-i mekrine muḳayyed eylemişdür şēhzāde ‘acūze-yi Kābilīnūñ (30) sihrinde bir yıl ḳaldı ve sen sāḫire-yi dünyānuñ ḳaydından altmış yıl ḳalduñ ol sāḫire-yi dünyānuñ şest-i mekrinden ve dām-ı (31) sihrinden altmış yıl belā ve miḫnetdesin altmış yıl ta’biri ekşer nihāyet-i ‘ömr olduğı i’tibārladur ki Hāzret-i Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem (32) *a’māru ummeti mā beyne’s-sittin ilāseb’in*<sup>1363</sup> buyurmuşdur anuñ şest-i mekrinden bir mertebe belā ve miḫnetdesin ki ne dünyāda hoşḫālsin ne (33) dīnde sünnete mensüb olan tariḳ üzresin belki anuñ mekrinden dīn yolında ḳalāletde ve dünyāda miḫnet ü felāketdesin

**(3201) Meşnevi**

<sup>1361</sup> “Allah ne isterse yapar.” (İbrahim 14/27)

<sup>1362</sup> “Allah istediği hükmü verir.” (Maide 5/1)

<sup>1363</sup> “Ümmetinin ömrü altmışla yetmiş (yıl) arasındadır.”

**Fāsık-ı (34) *bedbaht nî dünyâñ hûb***

***Nî rehîde ezvebâl u ezzünüb***

[M281b] Bedbaht fāsıksın ne senüñ dünyāñ hûbdur ne vebâl u zünübdan kır- (35) tulmuşsın ya'ni dînden hâric bedbahtsın dünyāñ hûb degüldür ki ziyâde hırş u âzuñdan anda râhat u huzûruñ yokdur ve zünüb (36) u vebâlden dağı hâlâş olmaduñ ki âhiretde zevk ü sürür bulasın pes ***hasire'd-dunyâ velâhireh***<sup>1364</sup> âyetinüñ mefhûmına mazhar olup esîr-i (37) mekr-i dünyâ olduğından dünyâda ve âhiretde kendüñe râhat komamışsındur

**(3202) *Meşnevi***

***Nefh-i ü in 'ukdehârâ saht kerd***

***Pes taleb kun nefha-yı Hallâk-ı (38) Ferd***

**(3203) *Meşnevi***

***Tâ nefhatu fihi minrûhî turâ***

***Vârehâned z'in ü güyed berter â***

Ol dünyānuñ nefhi ve nefesi bu düğümleri muhkem eyledi pes ol Hallâk-ı (39) ferdüñ nefhasını taleb eyle tâ ***nefhatu fihi minrûhî***<sup>1365</sup> sini bu mekr-i dünyâdan kırtara ve yukaru gel diye *nefh* lügatde üfürmege dirler burada eger (40) dünyānuñ nefhi olsun ve eger Hâzret-i Hudānuñ nefhi olsun feyz ma'nāsınadur ve taqdîr-i kelām böyle dimek olur ki ol dünyānuñ bihasebi'z- (41) zâhir olan feyz ü 'atâsı bu senüñ kalbünde olan 'ukdeleri ve kaydları muhkem eyledi hattâ seni miñ-i tabi'ata katı bağladı feizâ kâne kezâlik [P153a] (1) eger kalbünden bu 'ukdeleri [H389b] hâl eylemek ve gerden-i cânuñı kuyüd-ı dünyâviyyeden hâlâş kılmak isterseñ ferd olan Hallâkuñ nefhasını ve mazhar-ı feyzini taleb eyle ***Hak*** (2) ***Te'âlānuñ nefhasmdan*** murād nefha-yı İlâhî olan rûh-ı a'zamuñ mazharlarıdır ki her 'aşrda olan Hâzret-i Peygamberüñ vâriş-i kāmili olan velîler ve mürşidlerdür nitekim (3) bu ma'nāya işâret idüp buyururlar ***tâ nefhatu fihi minrûhî*** kavlinüñ mefhûmınuñ mazharı olan velîsini dünyānuñ sihrinden ve mekrinden hâlâş eyleye ve saña (4) bu esfel-i 'âlemden gel hâlâş ol ve 'âlem-i a'lāya terakķi kıl diyü söyleye bu âyet-i kerîme süre-yi Şāduñ âhirindedür ***iz kâle rabbuke lilmelâ'iketi*** zıkr eyle yâ Muhammed (5) şol zamānı ki Rabbüñ melâ'ikeye didi ***innî hâlikun beşeren min'tin*** tahķiken ben hâl idiciyem Âdemi balçıkdan ***feizâ sevveytuhu*** pes şol vaqtda ki ben anuñ hilkatini (6)

<sup>1364</sup> “Dünyası da ahireti de hüsrân olur.” (Hacc 22/11)

<sup>1365</sup> “Ruhumdan ona üfledim mi...” (Sad 38/72)

ta'dil ü tesviyye idüp ahsen-i takvîmde taşvîr eyledümse **ve nefâhtu fihî minrûhî** ben rûhumdan ol Âdeme rûh nefh eyledüm nefh 'ibâretdür kabûl-i (7) feyz-i Hâkka huşul-i isti'dâddan ve izâfet-i teşrif ü tefhîmi müş'irdür **feķa'û lehu sâcidîn**<sup>1366</sup> pes aña sâcid olduĝuñuz hâlde sâķıt u efgende (8) oluñ

**(3204) Meşnevi**

**Cüz benefh-i Hâķ nesüzed nefh-i sihr**

**Nefh-i ķahrest in ü an dem nefh-i mihr**

**(3205) Meşnevi**

**Rahmet-i ü sâbıķest ezķahr-ı ü**

**Sâbıķi h'âhî birev sâbıķ (9) bicü**

Nefh-i sihr nefh-i Hâķdan ĝayriyla yanmaz zîrâ bu nefh-i ķahrdur ve o nefh-i mihrdür ol Hudânuñ rahmeti ķahrından sâbıķdur sâbıķlık isterseñ yûri (10) sâbıķ taleb eyle ya'ni nefh-i İlâhîden ve feyz-i İlâhînuñ mazharı olan velîden ĝayri dünyânuñ sihrinüñ eşerini yakmaz ve anuñ mekrini ve zararını feyz-i (11) İlâhîden ĝayrisı harâb idüp yakmaz zîrâ bu dünyânuñ sihri Hâķ Te'âlânuñ ķahrınıñ nefhi ve eşeridür ve ol velînuñ nefesi ve kelâmı Hâķ Te'âlânuñ (12) mihr ü rahmetinüñ nefhi ve feyzidür pes her şey'üñ def'i zıddıyla müyesser olur dünyânuñ mekri ve sihri âşâr-ı ķahriyyedür ve nebî ve velînuñ nefesleri âşâr-ı (13) mihriyye ve nefes-i Rahmâniyyedür pes dünyânuñ mekr ü zararını âşâr-ı luţfiyye olan ve mazhar-ı nefhâyı İlâhî gelen velîlerüñ kelâmlarıyla ve irşâd ve sa'âdetencâmlarıyla (14) bile zuhûra gelür zîrâ ol Allâhuñ rahmeti anuñ ķahr u ĝazabından biķün u biķigüne sâbıķdur ki **sebeķat rahmeti 'alâĝazabi**<sup>1367</sup> hadîs-i şerîfi bu ma'nâya delîl-i (15) vâşıķdur pes ey tâlib-i hâķ olan 'aşık [M282a] eger sâbıķlık isterseñ yûri rahmet-i İlâhiyye mazharı ve kendü 'aşrınıñ peygamberi ĝibi olan bir sâbıķı taleb (16) eyle tâ anuñ yümn-i şoĝbetiyle ve du'â ve himmetiyle sen daĝı sâbıķlardan [H390a] olasın ve her ķarnda elbette niķe sâbıķlar vardur ki hiķ bir ķarn eger zamân-ı evvelde olsun (17) ve eger şimdiki 'aşrda olsun Hâķ Te'âlânuñ sâbıķ olan ķullarından hâlî degüldür kemâ ķâle 'aleyhisselâm **likulli ķarnin sâbıķ** revâhu Enes ve ķâle 'aleyhisselâm (18) **likulli ķarnin minummeti sâbıķün** revâhu İbn 'Ömer kezâ ķâle Ebü Na'îm filHilyeti bunlar Hâķ Te'âlânuñ şol muķarreb olan bendeleridür ki **essâbıķüne's-sâbıķüne** (19) **ulâ'ike'l-**

<sup>1366</sup> "O vakit Rabb'in meleklere şöyle demişti: Haberiniz olsun ben, bir çamurdan bir insan yaratmaktaydım. Ona şekil verip ruhumdan ona üfledim mi derhal ona secdeye kapanın." (Sad 38/71-72)

<sup>1367</sup> "Rahmetim gazabımı geçti." Ankaravî, *Minhacü'l-Fukara*, s. 362.

***muḳarrebūn***<sup>1368</sup> āyet-i kerīmesiyle bunlara işāret olunmuşdur her kim bunlara māyil olsa ve şoḥbetlerine dāḥil olup ḥizmet kılsa ol daḥı ma‘nen (20) sâbıqlardan ve muḳarreblerden kılinmişdur nitekim Ḥāzret-i Nebī Ḥāzret-i ‘Aliye raziyallāhu ‘anh ḥiṭāben ve ğayri ümmetine irşāden buyurmışlardur ***yā ‘Alī izā teḳarrebē’n-*** (21) ***nāse ilāḥālīḳihim bienvā’i’l-birri fetēḳarrebu ilallāhi bienvā’i’l-‘uḳalā’i tesbaḳu’n-nāsi dereceten ve zulfen ‘indallāhi fiddunyā velāḥiret***<sup>1369</sup>

***(3206) Meşnevi***

***Tā resī endemūfūs-ı (22) züvvicet***

***K’ey şeh-i meşhūr İnek maḥrecet***

Tā kim nūfūs-ı züvvicete ya‘ni tezvīc olınan nūfūsa ve anlaruñ sākin oldukları mertebeye irişesin (23) zīrā ey meşhūr olan şāh işte senūñ maḥrecūñ bu beyt sūre-yi Tekvīrde olan ***ve ize’nufūsu züvvicet***<sup>1370</sup> āyet-i kerīmesine işāret olur evveli (24) ve āḥirinūñ tefsīri *Cāmiū’l-Āyāt*da ve sāyir tefāsīrde mezkūr olmuşdur bunda ehl-i tefsīr böyle dimişlerdür ki ve daḥı şol vaḳtdeki nefisler (25) cesedleriyle cūft olınalar veyāḥud ‘amelleriyle veyāḥud nūfūs-ı mü‘mineyn ḥūrilerler ve nūfūs-ı kāfireyn şeyātinle veyāḥud şāliḥuñ nefsi şāliḥlerle (26) tāliḥuñ nefsi tāliḥlerle tezvīc olınalar pes bu beytde tavzīḥ-i ma‘nā ve taḳrīr-i feḥvā böyle dimek olur ki ey tālib-i sebḳat olan sālīk isterseñ (27) yūri bir sâbıḳ taleb eyle tā kim ezvāc-ı muṭāhhara ile tezvīc eyle tezvīc olınan nūfūs-ı muḳaddese zümresine vāşıl olasın zīrā ey dūnyānuñ siḥriyle meşhūr (28) olan şehzāde işte senūñ maḥlaşuñ budur ki zıkr olındı mādāmki bir sâbıḳı ve mürşid-i şādıḳı tālib olmayasın ve aña ḥizmet kılmayasın (29) dūnyānuñ siḥrinde ve mekrinden ḥalāş olamazsın ve maḥrec bulamazsın ve ezvāc-ı muṭāhhara ile tezvīc olınan nūfūs-ı muḳaddese mertebesine iremezsin pes (30) sāḥire-i dūnyānuñ ḥabsinden ḥalāş olmaḳ için bir maḥrec isterseñ işte maḥrec budur ki zıkr olındı

***(3207) Meşnevi***

***Bāvücūd-ı zāl n’āyed inḥilāl***

***Derşebike’v derber-i ān (31) pürdelāl***

<sup>1368</sup> “Öndekiler (var ya), onlar (hayırda) öncüdürler (sâbıkündür). (Onlar), (Allah’a) yaklaştırılanlar.” (Vakıa, 10-11)

<sup>1369</sup> “Ya Ali! Bütün insanlar tanrılarına bir çeşit ibadet ve iyilik yapmak suretiyle yaklaşmak istedikleri zaman sen, akıl yollarından birisiyle ona yaklaşmaya çalış.” Yardım, *Mesnevi Hadisleri*, s. 71-72.

<sup>1370</sup> “Nefisler (bütün insanlar yaptıklarıyla) eşleştirildiğinde...” (Tekvir 81/7)

Zāl ve ‘acūzenüñ vücūdıyla sihre inhilāl gelmez şebikede ve ol pürdelāluñ katında *inhilāl* çözümege dirler *şebīke* ağa ve tuzaga dirler *delāl* nāz (32) ve şiveye dirler [H390b] ya’ni ey t̄alib-i H̄aḡ mādāmki zāl-ı dūnyā senüñ katuñda mevcūd ola ve sen ol pürşive ve pürnāz olan seh̄härenüñ katında ve anuñ (33) dām-ı sihrende muḡayyed olasın senüñ vücūduñda olan ‘uḡdelere inhilāl gelmez ve senüñ ‘aḡluñ ve ḡalbüñ anuñ dām-ı sihrenden ve ḡayd-ı mekrinden ḡalāş olmaz ve nefsuñ (34) zevce-yi muḡahharanuñ ve cemīlenüñ vişālını bulmaz zīrā ol [M282b] muḡahhara ve cemīlenüñ vişālını t̄arīḡ bu ‘acūze-yi dūnyāyı terk eylemekdür eger bunuñ terki (35) olmazsa anuñ vişāli ele gelmez

**(3208) Meşnevi**

***Ni bigüftest ān sirāc-ı ümmetān***

***İn cihān u ān cihānrā zarratān***

Ol ümmetlerüñ sirācı dimemiş midür ya’ni (36) dimişdür bu cihāna ve o cihāna zarratān bu beyt-i laḡif bu ḡadīs-i şerīfe işāretdür ki H̄azret-i Nebī ‘aleyhisselām buyurmışlardur *eddunyā velāhiretu zarratāni* (37) *febikaderin mā tarzīhi tusahītu’l-uhūrā*<sup>371</sup> *zarra* ḡumaya dirler ya’ni şol iki ‘avrete dirler ki bir kimsenüñ taḡt-ı nikāḡında ola biri birine zıdd olup zarar virdüḡiḡün (38) zarra dinilmişdür her bār ki birin rāzı eylesin bir āḡiri ḡazabnāk olur pes dūnyāyla āḡiret iki ḡuma ‘avret gibidür her ḡanḡi cānibe iltifātı ziyāde (39) idüp anuñla muḡayyed olsañ ol bir āḡir cānib senden mütebā‘id ve mütecānib olmaḡ muḡarrerdür

**(3209) Meşnevi**

***Pes vişāl-i in firāk-ı an buved***

***Şihhat-i in ten (40) seḡām-ı cān buved***

Pes bu cihānuñ vişāli ol cihānuñ firākı olur bu cism ü tenüñ şihḡati dil ü cānuñ seḡāmı olur ya’ni bu cihānuñ vuşlatı ve bunuñ (41) devlet ü ‘izzetinüñ muḡabbeti ol cihān-ı āḡiretüñ firḡatine sebep olur kezālik bu tenüñ şihḡat ve rāḡatı cānuñ seḡāmetine sebep olur zīrā her bār [P153b] (1) ki ten şihḡatde olsa ve ni‘mete ve rāḡata işḡiḡāl ḡılsa cānuñ ḡastalığına sebep olur ammā ten şikeste olsa cān H̄aḡ Te‘ālāya müteveccih olmaḡla ve tazarru‘ ve niyāz (2) ḡılmaḡla şihḡat bulur ve lihazā

<sup>1371</sup> “Dünya ve ahiret, ortak iki zevce gibidir. Birini ne kadar hoşnut edersen öbürünü o kadar kızdırırsın.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 12, s. 427.

ķāle ‘aleyhisselām *izā eħabballahu ‘abden ibtilāhu ve lāħayr fı‘abdin lāyezhebu māluhu ve lāyesķamu cismuhu*<sup>1372</sup>

**(3210) Meşnevi**

***Saħt miyāyed firāk-ı ĩn memer***

**(3) *Pes firāk-ı ān maķar dān saħtter***

Bir memerüñ firākı saña saħt gelür pes ol maķarruñ firākını saħtter bil ya’ni bu cihān bir memer ü ma’ber ve filmeşel bir (4) rehğüzerdür çünkim bu cāy-ı güzerden müfāraķat eylemek saña müşķil ü şedīd gele pes ol dārü’l-ķarāruñ ve meķān-ı pāydāruñ firākı ne mertebe saħtter ve (5) müşķilter gelür bundan ķıyās eyle

**(3211) Meşnevi**

***Çün firāk-ı naķş saħt āyed turā***

***Tā çi saħt āyed zinakķāşeş cüdā***

Çün naķş u şüretüñ firākı saña saħt (6) u müşķilter gele tā kim anuñ naķķāşından cüdā olmaķ ne mertebe saħt gelür bundan fehm eyle

**(3212) Meşnevi**

***Ey ki şabret nıst ezdünyā-yı dün***

***Çünt şabrest ez- (7) Ĥudā ey düst çün***

[H391a] Ey gāfil ki senüñ dün u denī dünyādan şabruñ yokdur pes senüñ Ĥudādan şabruñ niçedür ey dost nice ya’ni dünyā-yı dūndan (8) saña şabr eylemek müşķil olıcaķ Ĥudā-yı bıçūndan şabr eylemek daħı saħtter ve müşķilter olur zırā envā’-ı şabruñ ziyāde eşeddi Ĥudādan şabr eylemekdür nitekim (9) *Sülükñāmede* derece-yi şabrda envā’-ı şabrı beyān eyledükden şoñra eşedd-i şabr-ı Ĥaķdan şabr eylemek olduĝını daħı beyān eylemişüzdür felyaṭlub fıh

**(3213) Meşnevi**

***Çün ki şabret (10) nıst z’ın āb-ı siyāh***

***Çün şabürī dāri ezçeşme-y İläh***

Çünkim sanüñ şabruñ bu āb-ı siyāhdan yokdur çeşme-yi İlähdan niçe şabürlik getirürsin ya’ni dünyā (11) lezāyizi ve ĥuzūzı filmeşel çeşme-yi siyāh gibidür ve āħiret ni’metine nisbet āb-ı şūr gibidür ve Ĥaķ Te’ālānuñ liķāsını müşāhede eylemek ve cennātına girmek āb-ı ĥayāt (12) ve ekber-i sa’ādātdur çünkim siyāh ābe gibi olan dünyānuñ lezzātından şabr eylemege ķādir degülsin Ĥaķ Te’ālānuñ luṭfı [M283a] ve

<sup>1372</sup> “Allah Teala, bir kulumu sevdiği vakit onu mübtela kılar. Ve malı gitmeyen ve cismi hasta olmayan kulda hayır yoktur.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 420.

kendü ‘aşıklarına olan feyz ü ‘atâsi çeşmesinden (13) niçe şabr tutarsın ma’lûm oldı ki yevm-i âhîretde anuñ firâkı niçe yüz biñ meretebe bu dünyānuñ firâkıdan ziyāde telh ü mü’ellimdür

**(3214) Meşnevî**

**Çün ki biñ şurb kem dâri sukûn**

**(14) Çün ziebrâri cüdâ v’ezyeşrabûn**

Çünkü bu şurbsuz sükûn tutmazsın ebrâra mensûb olandan ve anlaruñ şurbından niçe cüdâ olasın ya’ni çünkü bu dünyā- (15) da olan eksüz ve şurbsuz sükûn tutmazsın ve şabr itmezsin âhîret olduğa ve Hâk Te’âlānuñ ebrâr kulları mizâcı kâfûr olan şarābuñ ke’sinden (16) nüş kılduğda sen anlara mensûb olan şarābdan ve anuñ şurbından niçe cüdâ olursın ve ne vechle şabr kılsın Hâk Te’âlā süre-yi İnsānda buyurur (17) **inne’l-ebârâ yeşrabûne minke’sin kâne mizâcuhâ kâfûren ‘aynen yeşrabu bihâ ‘ibādullâhi yufeccirûnehâ tefcîrâ**<sup>373</sup> ya’ni taḥkîken ebrâr u nîkûkâr olan bendeler şol (18) şarābuñ ke’sinden içerler ki anuñ mizâcı cennete mensûb olan kâfûr olan yâḥud *kâfûr* cennet içinde bir laṭîf ü beyâz ābuñ ismi ola ki ebrāruñ (19) içdükleri şarāba anı ḥaṭ eyleyeler kâfûr cennet içinde bir ‘ayndur ki andan Allāhuñ ebrâr kulları içerler ve ol ‘ibādullāh ol ‘aynuñ şuyını her ne cānibe (20) isterlerse tefcîr itmekle tefcîr iderler

**(3215) Meşnevî**

**Ger bibîni yek nefes ḥüsn-i Vedūd**

**Enderāteş efgenî cān u vücūd**

**(3216) Meşnevî**

**Cîfe bîni ba’d ezân in şurbrâ**

**Çün bibîni (21) kerr ü ferr-i ḳurbrâ**

Eger bir nefes Hâzret-i Vedūduñ ḥüsn ü cemālini göreydüñ cān u vücūduñı âteşe birağurduñ andan soñra bu şurbi cîfe (22) ve nāpāk görürdüñ çün ḳurb-ı İllāhînuñ kerr ü ferrini göresin ya’ni eger [H391b] bir nefes ol mevdūd-ı ḥaḳîkî ve maḥbûb-ı zātînuñ ḥüsn-i bâkemālini göreydüñ (23) ve kendüñi anuñ müşāhedesine irgüreydüñ vücūduñı ve cānuñı âteş-i ‘aşğa birağayduñ ve kendüñi riyāzet ü ‘ibādetle ifnâ ideydüñ andan soñra (24) bu yimegi ve içmegi cîfe göreydüñ çünkü ḳurb-ı İllāhînuñ kerr ü ferrine nazâr irgüreydüñ mādāmki Hâzret-i Hâḳḳuñ ḳurbına irmeyesin ve anuñ

<sup>1373</sup> “Haberiniz olsun iyiler de karışımı kâfur olan dolgun bir kadehten içeceklerdir. Bir çeşme ki ondan Allah’ın kulları içerler. Güzel yollar açarak onu akıttılar da akıttılar.” (İnsan 76/5-6)

cemāl-i (25) bākemālını görmeyesin bu dünyāyı ḥadd-i zātında ne mertebe ḥaḳır ü dūn idüğünü bilmezsin ve bu ekl ü şurbi terk kılmazsın dimek olur

**(3217) Meşnevi**

**Hemçü şehzāde** (26) **resī deryār-ı ḥ'īş**

**Pes birūn āri zipā tu ḥār-ı ḥ'īş**

**(3218) Meşnevi**

**Cehd kun derbiḥodī ḥodrā biyāb**

**Zūdter vallāhu a'lem bişşavāb**

Ol şehzāde (27) gibi kendü yāruña irişürsin pes ayağūndan kendü dikenüñi sen taşra getirürsin ya'ni çünkim kerr ü ferr ḳurb-ı Ḥaḳkı göresin andan şofra bu ekl ü şurbi (28) cīfe görürsin mezkūr olan şehzāde gibi kendü yāruña irişürsin pes kendü cānuñ ayağından ḥār-ı firāḳı taşra getirürsin ya'ni senüñ (29) cān u dilüñe iztırāb viren ve gam u elem irgüren şıfatlaruñı maḥv u izāle idersin dimek olur pes imdi cehd ile kendüñi biḥodlıḳda bul (30) 'alelfevr ve Allāh şavāba a'lemdür ya'ni **yā eyyuhellezīne āmenütteḳullāhe vebteḡū ileyhi'l-vesīlete ve cāhidū fi sebīlihi le'allekum tuflihūn**<sup>1374</sup> āyet-i kerīmesinüñ feḥvāsı (31) üzre Allāh yolında cehd eyle ve aña vesīle taleb eyle ḥattā bir mertebeye [M283b] iresin ki biḥod olasın ve biḥodlıḳ ve fānilik mertebesinde (32) kendü ḥaḳīḳat-i zātuñı bulasın ve bu ḥuşūşda te'ḥīr ü tesvīf eyleme belki 'asā le'alleyi terk idüp 'alelfevr teşmīr-i ezyāl idüp (33) mücāhedeye şürü' eyle tā ḡafletle fırsat zāyi' olmaya kemā ḳāle **İbnü'l-Fāriż**

**Beyt**

**Ve 'ud minḳarībin vestecib vectenib ḡadan**

**Uşemmiru** (34) **'ansāḳi ictihādın binehżatı**<sup>1375</sup>

**Ve kun şārimen kelvaḳti felmaḳtu fī'asā**

**Ve iyyāke 'allā feḥye aḥṫaru illetı**<sup>1376</sup>

**(3219) Meşnevi**

<sup>1374</sup> "Ey iman edenler, Allah'tan korkun, ona yaklaşmaya vesile arayın ve onun yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz." (Maide 5/35)

<sup>1375</sup> "Ey Allah'ın isteklisi, (Dünyā bir köprüdür, oradan geçiniz.) ifādesi bir gerçeḡi ifāde ettiḡine göre sen bu dünyā hayātından ve Allah'a āsī olmaktan, alelacele Rabb'inden tarafa dön. 'Sizi çağırđıḡı zaman Allah ve Resülüne uyun.' āyetinin hükmüne göre, Allah'ın dāvetçisine icābet et ve gecikmekten sakın ki yarın ben engel ve ilgilerden sālīm olan āni doğruluş ve kuvvetimle gayret ve çalışma bacaḡının paçalarını sıvarım. Ve tevbe ve ināyetimle Cenāb-ı Hakk'a yönelirim." Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 174-175.

<sup>1376</sup> "Ey hakīkī sālīk, her vakitte nefsin üzere ilāhī ahkāmı ve emirleri yerine getirmede kestirip atan kılıç ol. Zīrā 'asā (ne olurdu...) demede büyük buḡuz vardır. Yāni bir müddet sonra Cenāb-ı Hakk'a tevbe ve ināyet etmeyi umarım, hele şimdi ıyş u nüş edelim, tevbe kapısı açıktır demekte şiddetli ḡünah vardır." Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 175.



*Her zamānī hīn meşev bâh<sup>v</sup>îş cüft*

(35) *Her zamān çün har derāb u gil meyuft*

(3220) *Meşnevī*

*Ezkuşūr-ı çeşm bâşed īn 'isār*

*Ki nebīned şīb ü bālārā cihār*

Āgāh ol her bir zamān kendüñle cüft (36) olma her zamān har gibi āb u gil içine düşme zīrā bu sürçmek çeşmüñ kuşūrından olur zīrā inişi ve yoğuşi cihār u āşkār görmez beyt-i şānī (37) ba'zı nüshada ihtil üzre vāki' olmuşdur meşelā *cihār* yirine *kūrvār* vāki' olmuşdur ve ba'zı nüshada *'isār* yirine *'usūr* ve mışra'-ı şānīdeki *nebīned* (38) *şīb ü bālārā zidūr* vāki' olmuşdur ba'zısında *zidūr* yirine *bezūr* vāki' olmuşdur lākin kıatı münāsib degüldür ve hülāşa-yı kelām oldur ki ey (39) sālīk āgāh ol her bir zamānda kendü nefsuñle cüft olma zīrā *inne'n-nefse leemmāretun bissū'i*<sup>1377</sup>dür [H392a] ve her zamān harlar gibi ekl ü şurb āb u giline ve ma'şiyet (40) balçıgına düşme ve tarīk-i müstakīmden şaşma bu tayranup düşmek ve tarīk-i Hākdan şaşmak nazaruñ kuşūrından ve 'akluñ noqşānından olur ki (41) tarīk-i İlāhīde olan inişi ve yoğuşi irākdan görmez ve anda olan mezālīk-i aqdāmı ve vertāt-ı ifhāmı āşkārā müşāhede kılmaz ve lihazā sükūt [P154a] (1) ve 'işārdan hālī olmaz

(3221) *Meşnevī*

*Būy-ı pīrāhān-ı Yūsuf kun sened*

*Z'ān ki būyeş çeşm-i rūşen mīkuned*

(3222) *Meşnevī*

*Şūret-i pinhān u ān nūr-ı cebīn*

*Kerde çeşm-i enbiyārā (2) dūrbīn*

Yūsufuñ pīrāhānıñ būyını kendüñe sened eyle zīrā ki anuñ būyı çeşmi rūşen eyler pīrāhen ve pīrāhān ikisi bile lügatdür şūret-i (3) pinhān ve ol nūr-ı cebīn enbiyānuñ gözini dūrbīn ve ziyāde görücü eylemişdür ya'ni ey sālīk-i rāh-ı İlāhī eger sükūt u 'işārdan necāt bulmak (4) ve rūşen-i çeşm ü dūrbīn olmağ isterseñ Yūsuf-ı haqīkīñüñ pīrāheninüñ rāyihasını kendüñe sened eyle *Yūsuf*dan murād Hāq Subhāne ve Te'alādur (5) ve *anuñ pīrāhen*nden murād kelām-ı şerīfidür ki rāyiha-yı rūhāniyye ile ve fāyiha-yı ma'neviyye ile pūr ve mālāmāldur zīrā kelām mütেকellimüñ şıfatı ve şıfat mevşūfuñ (6) libāsı gibi olduğı mülābeseyle hāzret-i maḥbūb-ı haqīkīñüñ nefehāt-ı zātīyye ve revāyiḥ-i şıfātīyyesi filmeşel pīrāhen gibi olan kelimāt-ı

<sup>1377</sup> “Çünkü nefis gerçekten kötülüğü çok emreder.” (Yusuf 12/53)

qudsiyyesine te's̄ir (7) kılmıřdur ve ol kelimāt-ı tayyibe revāyih-i İlähiyye ile mu'anber ve mu'aṭṭar olmuřdur Ḥazret-i Yūsufuñ pīrāheninüñ rāyiḥasını Ya'qūb Ḥazretlerinüñ ḥüzn (8) ü ğamdan beyāz olmuř gözini niçe rüřen eylediye ve beřir gelüp ol pīrāheni anuñ yüzine ilkā kılıp ol pīrāhenüñ rāyiḥasından anuñ göz- (9) leri niçe rüřen olup bařir oldıysa Ḥazret-i Kelāmullāhuñ daḥı rāyiḥa-yı ma'neviyye ve fāyiḥa-yı rūḥāniyyesi Ya'qūb gibi ḥüzn ü ğamdan nābinā olan (10) 'ařık u müřtāklarauñ çeřmini rüřen eyler ol řüret-i pinhānı ya'ni řıfāt-ı nihānı ve nūr-ı cebīn [M284a] ya'ni ziyā-yı cemāl-i Rabbü'l-'ālemīn enbiyā-yı 'azāmuñ (11) bařar-ı bařiretlerini dūrbīn eylemiřdür *řüret-i pinhāndan* murād řıfāt-ı İlähiyyedür ki *innallāhe ḥalāka Ādeme 'alāřüretihi*<sup>1378</sup> ḥadıřini 'ulemā ve meřāyih *ey 'alāřıfatihı* (12) demekle tefsīr eyledükleri bu ma'nāya delālet ider ve *nūr-ı cebīnden* murād Rabbü'l-'ālemīnün cemāli nūrı olur pes řıfāt-ı nihānı ve nūr-ı cemāl-i Rabbānī (13) enbiyā-yı 'azāmuñ ve evliyā-yı kirāmuñ çeřm-i dillerini ziyāde görici ve ḥaḳāyık ve esrārı müřāhede kılcı eylemiřdür demek olur

*(3223) Meşnevi*

*Nūr-ı ān ruḥsār* (14) *birhāned zinār*

*Hīn meřev kāni' benūr-ı müste'ār*

*(3224) Meşnevi*

*Çeřmrā in nūr-ı ḥālībīn kuned*

*Cism ü 'aḳl u rūḥrā gergīn kuned*

Ol ruḥsāruñ [H392b] nūrı seni (15) nārdan kırtarur zinhār müste'ār olan nūra kāni' olma zīrā gözi bu nūr-ı müste'ār ḥālībīn eyler cismi ve 'aḳlı ve rūḥı gergīn eyler ya'ni ol vech-i ḥaḳīķinüñ (16) ve cemāl-i Rabbü'l-'ālemīnün nūrı seni evvelā nār-ı řehvet ü ğazabdan ve řāniyen āteř-i düzaḥ-ı pürlehebden ḥalāř eyler āġāḥ ol bu 'arıyyeti olan nūra kāni' (17) olma *nūr-ı müste'ār*dan murād bunda zāhiri ve ḥālī göstermege sebeb olan 'ilm-i resmī ve daḥı 'aḳl-ı ma'ařı ve daḥı řūrī ve dünyāvī ḥużūz u (18) lezāyızdır ki bunlaruñ beķası olmaduġı cihetden ve nefse rüřenālık virdüġi ḥayřıyyetden nūr-ı müste'ār gibidür bu nūr-ı müste'ār ki murād andan (19) 'ilm-i resmī veyā 'aḳl-ı cüzvī ola veyāḥud ḥużūz-ı nefsanī ve lezzāt-ı dünyāvī ola insānuñ çeřmini ḥālībīn eyler ve ancak řüret-i zāhireyi(20) gösterici kılar ve cismi ve 'aḳl-ı ma'ādı ve rūḥ-ı pürreřadı uyuz eyler ya'ni ḥasta ve marīz kıılır demek olur

*(3225) Meşnevi*

<sup>1378</sup> "Allah Ādem'i kendi suretine göre yaratmıştır." Olgun, *Nisābü'l-Mevlevī*, s. 173.

***Şüreteş nūrest ü der- (21) taḥkīk-i nār***

***Ger ziyā ḥvāhī dū dest ezvey bidār***

Egerçi ol nūr-ı müste‘āruñ şüreti nūrdur ve ḥaḳīkatde nārdur eger ziyā isterseñ iki elüñi (22) ol nūr-ı müste‘ārdan girü tüt ya’ni ‘ilm-i resmī ve ‘aql-ı cüzvī ki şüretā ‘ilm ü ‘aql gibidür ammā ‘indettaḥkīk ‘ayn-ı ceḥl ü ğafletdür ve kezālik ḥuzūz-ı nefsanī (23) ve lezāyız-i dünyāvī egerçi şüretā ni‘metdür velākin ma’nen miḥnet ü zaḥmetdür pes bunlar şüretā ‘indettaḥkīk nār gibidür ḥaḳīkatde ḳayim-i bizzāt olan (24) nūrı ve fānī olmayan zevk ü sürürü isterseñ iki elüñi ol ‘āriyyeti olan ve seni ḥālībīn kılan nūr-ı müste‘ārdan girü tüt tā kim āḥirbīn olıcı (25) nūr-ı İlāhī ve ziyā-yı Rabbānī senüñ ḳalbünde zāhir ola dimek olur

***(3226) Meşnevi***

***Dembedem derrü fütēd her cā reved***

***Dīde vü cānī ki ḥālībīn buved***

Her ḳanda ki gider (26) dembedem yüzi üzre düşer ol bir dīde ve cān ki naḳd u ḥālībīn ola ya’ni şol bir dīde vü bir cān ki hemān naḳd-i ḥālī görıcı ola ve ‘āḳıbetbīn olmaya (27) ve her şey’üñ āḥirini endīşe ḳılmaya her ne cānibe giderse ve tarīḳ-i İlāhiyyeden her ne semte seyr iderse hemīşe yüzi üzre düşer ve ‘işār u sükūt- (28) dan ḥālī olmayup rāh-ı Ḥaḳḳa üftān u ḥizān gider

***(3227) Meşnevi***

***Dūr bīned dūrbīn-i bīhüner***

***Hemçünān ki dūr dīden ḥvāb der***

Bīhüner olan dūrbīn ıraḳ (29) görür ancılayın ki bir kimse ḥvābda ıraḳ görür ḥvāb der ḥvāb taḳdīrindedür bu beyt su‘āl-i [M284b] muḳaddere cevāb mevḳi‘inde vāḳı‘ olmuşdur keenne bir (30) sāyil dir ki nūr-ı müste‘ār ki andan murād ‘ilm-i resmī ve ‘aql-ı cüzvīdür insānı ḥālībīn eyler dūrbīn eylemez dīd ü göz ‘ilm-i resmī ve ‘aql-ı cüzvī (31) şāḥiblerinüñ içinde şol ḳadar diḳḳat idici dūrbīnler vardır ki anlaruñ [H393a] taşavvur eylediği daḳıḳ ma’nāları kimse göremez ve aña nazar irgüremez (32) cevāb buyururlar ne‘am ol ḥaḳīkatde hünersüz olan dūrbīn ıraḳ görür ve daḳıḳ ü raḳıḳ ma’nālara nazar irgürür ancılayın bir kimesne ḥvāb içre (33) dūr görür ve ‘aḳldan ve fikrden ḥāric olan yirlere ve ma’nālara nazar irgürür velākin anuñ gördüğüne i‘tibār olmaz zīrā anuñ gördüğü şuver-i ḥayāliyye- (34) dūr ve serāb-ı baḳī‘adur netice ve ḥaḳīkatden ḥālīdür pes ḡāyibden muḥāḫaba iltifāt idüp esīr-i nūr-ı müste‘ār olan dūrbīn ü bīhünerlere ḥitāb (35) idüp buyururlar

*(3228) Meşnevi*

*Hufte bāşī berleb-i cū huşkleb*

*Mıdevī süy-ı serāb endertaleb*

*(3229) Meşnevi*

*Dür mibînî serāb u mıdevî*

*‘Aşık-ı ān biniş-i (36) hod mişevî*

*(3230) Meşnevi*

*Mizenî derh’āb bāyārān tu lāf*

*Ki menem binā dil ü perdeşikāf*

*(3231) Meşnevi*

*Nek bidān sū āb didem hîn şitāb*

*Tā revīm āncā vü ān (37) bāşed serāb*

Ey ‘aql-ı cüzvî ve ‘ilm-i resmî şāhibi senüñ dürbîn olduğıñ filmeşel aña beñzer ki ırmağ kenārında teşne ve huşk- (38) leb hufte olasın ve talebde serāb cānibine āb diyü bilesin serābı ırmağdan görürsin dilersin ol kendü binişüñe ‘aşık olursın vāqı‘ada (39) yārānuña sen lāf urursın böyle diyü ki binādil ü perdeşikāf benüm işte ol cānibde āb gördüm āgāh ol sür‘at ile tā ol maħalle (40) gidelüm ħāl bu ki ol serābdur ya‘ni ey ‘aql-ı cüzvî ve ‘ilm-i resmî şāhibi senüñ bilmeñ ve dürbîn olmañ aña beñzer ki bir çayüñ kenārında (41) huşkleb ve şusuz yatmış olasın ve nevm ħālinde bir yirde bir serāb görüp anı āb şanup ziyāde talebde ol serāb cānibine [P154b] (1) yelesin vāqı‘ada serābı dür görürsin ve ol cānibe yellersin kendüñüñ ol binişinüñ ve cünbişinüñ ‘aşığı olursın bilmezsin ki ol āb gördüğüñ serābdur (2) ve biniş ü cünbişüñ ve fikr ü dānişüñ ħayāl-ı ħvābdur ma‘ahazā anuñ ħayāl-i ħvāb idügin bilmeyüp ‘ālem-i ħvābda kendü yārānuña lāf u güzāf urursın böyle (3) diyü ki benüm gönülüm gözi görücü ve perdeleri şakğ u ref idüp verā-yı ħicābda olan ‘ulüm u fūhümü bilicidür ve dağı dirsın ki işte fülān maħalde āb (4) gördüm ey yārān āgāh oluñ ve anı nüş eylemege sür‘at kıluñ tā kim ol cānibe gidelüm ve ol ābı nüş idelüm ħāl bu ki ol āb gördüğüñ (5) ‘ayn-ı serābdur ve bu dāniş ü binişüñ ħayāl-i ħvābdur gerekdür ki ħvāb-ı ħafletden bīdār olasın ve ħayālāt görmeden güzer kılasın tā kim kendü ħātuñda olan (6) āb-ı ħayāt ırmağıñı bulasın [H393b] ve andan nüş eyleyesin

*(3232) Meşnevi*

*Her ħadem z’īn āb tāzî dūrter*

*Dev devān süy-ı serāb-ı bāğirer*

**(3233) Meşnevî**

**'Ayn-ı ān 'azmet hicāb-ı (7) ĩn şude**

**Ki betu peyvesteyest ü āmede**

Her kadem bu āb-ı hayāt-ı ma'nevīden dūrter çaparsın bāgurūr olan ol serāb cānibine yelici olduĖuñ (8) hālde *dev devān* devān taqdīrinedür *keş keşān* keşān [M285a] taqdīrine olduğı gibi *gırer* gurūr ma'nāsınadur senüñ ol 'ayn-ı 'azmüñ bunuñ (9) hicābı olmuşdur ki saña peyvestedür ve saña gelmişdür ya'ni her bār ki h'āb-ı Ėaflet içre şuver-i hayāliyye görmege ragbet kılasın ve kıl ü kālde daķık daķık (10) ma'nālar bulmağa kāşid olasın her kadem ve her dem bu āb-ı hayāt-ı ma'nevīden ba'ıdrek çaparsın ve dūrter olursın aldayıcı olan serābuñ cānibine yele yele (11) gitdüĖüñ hālde ki ol senüñ gördüĖüñ şuver-i hayāliyye ve bildüĖüñ ma'ānı-yi daķıka serāb-ı baķı'a gibidür senüñ ol hayāl cānibine ve kıl ü kālde (12) bulduĖuñ ma'nā-yı bīme'āl ve cāh u māl semtine olan 'azīmetüñ bu saña peyveste olan ve muttaşıl gelen āb-ı hayāt-ı ma'neviyyenüñ hicābı olmuşdur

**(13) (3234) Meşnevî**

**Bes kesā 'azmī becāyī mīkuned**

**Ezmaķāmī k'ān Ėaraż dervey buved**

Çok kimse bir yire bir 'azm eyler bir maķāmdan ki ol Ėaraż anuñ vücūdında (14) olur ya'ni çok kimse bir maķāmdan bir āhir yire bir 'azīm 'azīmet eyler ba'zı Ėaraż u maķşūd için ki ol Ėaraż anuñ kendü vücūdında hāzırdur (15) kemā kālellāhu te'ālā **ve fīnfusikum efelā tubşirün**<sup>1379</sup> ya'ni cihānda her ne kadam şey var ise anuñ nümunesi sizüñ nefisleriñüzde vardur pes siz anı niçün (16) görmezüz insān nefsü'l-emrde bir 'ālem-i kibrī ve nüşā-yı 'azmīdür her ne taleb eylerse kendüde bulmaķ kābildür pes gerekdür ki kendüden Ėāfil (17) olmaya ve tārīķ-i müştatīle şāhibleri gibi Hāķķı kendüden dūr u mehcūr bilüp anuñ taķarrübine ve vişāline bir mertebe ta'ayyün idüp ol mertebeye 'azīmet (18) kılmaya belki **ve nahnu aķrabu ileyhi minħabli'l-verīd**<sup>1380</sup> muktezāsınca anı kendüye Ėabl-i verīdinden aķreb bula **ve huve me'akum eyne mā kuntum**<sup>1381</sup> fehvāsınca her ne mekānda ve her ne (19) hālde olsa anı kendüyle bile bile

**(3235) Meşnevî**

**Dīd ü lāf-ı Ėufte mināyed bekār**

<sup>1379</sup> ... kendi nefislerinizde kesin olarak iman edenler (īkan sahibi olanlar) için nice ayetler (ibretler) vardır. Hālā görmeyecek misiniz?" (Zariyat 51/21)

<sup>1380</sup> "Ve biz ona şah damarından (habl-i verid) daha yakınız." (Kaf 50/16)

<sup>1381</sup> "... ve nerede olsanız o sizinle beraberdir." (Hadid 57/4)

*Cüz hayālī nīst dest ezvey bidār*

*(3236) Meşnevī*

*Hvābnākī lik hem berrāh ḡusb*

*(20) Allah Allāh berreh-i Allāh ḡusb*

*(3237) Meşnevī*

*Tā buved ki sālīkī bertu zened*

*Ezḡayālāt-ı nu'āset berkened*

Ḥuftenüñ dīd ü lāfi kāra gelmez bir qurı ḡayālden ḡayri (21) degüldür elüñi andan tut hvābnāksın lākin hem yol üzre uyu zinhār zinhār rāh-ı Ḥaḡ üzre uyu *Allāh Allāh* eger itteḡullāh itteḡullāh ma'nāsına (22) murād olursa zinhār zinhār ma'nası virilür ammā Allāh ḡaḡḡıçün Allāh ḡaḡḡıçün dīmek daḡı cāyız olur tā ola ki bir sālīk saña ura ve kendüyi (23) muḡārin kıla seni [H394a] nu'ās-ı ḡayālātından ḡopara *nu'ās* uyḡuya dirler ya'ni mādāmki sen hvāb-ı ḡaḡletde olasın ve ḡaḡḡıḡat-i ḡālī gördüm diyü lāf (24) urasın ḡuftenüñ görmesi ve gördüm diyü lāf urması kāra gelmez ve mu'abber olmaz nāyimüñ görmesi bir ḡayālden ḡayri degüldür elüñi andan girü tut (25) ve ol görmeden rücū' it ki anuñ fāyidesi yoḡdur egerçi hvābnāksın ve yatmaḡ istersin lākin hem yolda yat zinhār zinhār ḡayriyirde yatma (26) Allāh yolu üzre yat ol eelden ki tā ola ki bir sālīk-i rāh-ı Ḥaḡ kendüyi saña ura ve seni bīdār kıla seni ḡayālāt-ı hvābdan ḡopara ve ḡalāş (27) kıla ve filḡaḡıḡa bir kimse hvābnāk olup ḡaḡlet uyḡusından ḡalāş olmaḡa ḡādir [M285b] olamazsa bāri yine Allāh yolında hvābnāk olmaḡ ve anuñ (28) evliyāsınuñ ḡarīḡinde istirāḡat ḡılmaḡ ḡayriyirde hvābnāk olmadan her vechle evlādur zīrā ḡayriyirde yatsa

*Mısrā'*

*Ḥufterā ḡufte key kuned bīdār<sup>1382</sup>*

(29) Ḳavlinüñ mücibince ḡayriḡufteler anı iḡāz eylemeḡe ḡādir olamazlar ammā Allāh yolında yatsa ya'ni anuñ evliyāsından birinüñ ḡarīḡini iḡtiyār idüp (30) anda istirāḡat itse ol ḡarīḡuñ bīdār olan sālīkleri elbette eksük degüldür bir ḡün birine merḡamet gelüp ol reh-i Ḥaḡda ḡufte olana (31) kendüyi urup uyandırur ve hvāb-ı ḡaḡlete müte'alliḡa olan ḡayālātından ve bīma'nā yire ezḡāş u aḡlām görmeden ḡalāş ḡılır çünkim hvāb-ı ḡaḡletden ḡurtıla (32) ve yaḡaḡa ve intibāh mertebesin bula ol hvāb-ı ḡaḡletde gördüḡi ve bildüḡi ve bulduḡı şeyleri terk idüp anuñla rāh-ı Ḥaḡḡa bile sālīk olur (33) ve niçe menāzil ü maḡāmātı geḡüp 'āḡıbetü'l-emr maḡşūdını bulur

<sup>1382</sup> “Uyuyan uyuyanı nasıl uyandırabilir?”

**(3238) Meşnevi**

**Hufterā ger fikr gerded hemçü mūy**

**Ū ezān diqqat neyābed rāh-ı kūy**

**(3239) Meşnevi**

**Fikr-i huftē ger dū tā (34) vū ger se tāst**

**Hem haṭā enderhaṭā enderhaṭāst**

Meşelā huftenūñ fikri eger mūy gibi daḳīḳ ola ol huftē ol diqqatden maḥallenūñ yolını bulmaz (35) huftenūñ fikr ü endiŷesi eger iki ḳatdur ve eger üç ḳatdur hem haṭā içre haṭā içre haṭādur ya'ni meşelā bir h'āb-ı ḡafletde yatmış kimsenūñ (36) fikri ḳıl gibi ince olsa ve her fennde ve hūnerde daḳīḳ ma'nālar düşünse ve nāzūk ḡayāller ḳılsa ol h'āb-ı ḡafletde huftē olan kimse (37) ol diqqatden ve ol fikrden ḡaḳīḳat maḥallesine yol bulamaz ve mücerred ol fikriyle ve im'ān-ı nazār ile tariḳ-i Ḥaḳḳa sülūk ḳılamaz zīrā huftē (38) olan kimsenūñ fikri gerek bir ḳat olsun ve gerek iki ḳat olsun ve gerek üç ḳat olsun ve 'add ü hūnerde müŷikāflar (39) ve ḡurdedānlar mertebesin bulsun hem ḳat ḳat haṭā içredür zīrā nāyim olan kimsenūñ [H394b] fikri ve 'aḳlı işābet idemez ve ḡaḳīḳat-i ḡālī (40) müŷāhede eylemek semtine gidemez belki her ne görürse ve gördüğünde taḡḳīḳ-i işābet eyledüm diyü taŷdīḳ ḳılursa yine haṭā-yı maḡzdur ve ḡann u (41) ḡayāldür ḡaḳīḳat-i ḡālī görenler h'āb-ı ḡafletden bīdār olan erenlerdür

**(3240) Meşnevi**

**Mevc bervey mīzened bīiḡtirāz**

**Huftē pūyān derbeyābān-ı dīrāz**

[P155a] (1) **(3241) Meşnevi**

**Huftē mībīned 'aṭaŷhā-yı ŷedīd**

**Āb aḳreb minhu minḡabli'l-verīd**

Mevc anuñ üzerine bīiḡtirāz urur huftē ise beyābān-ı dīrāzda āb içün (2) pūyāndur huftē olan kimse menāmında ŷedīd 'aṭaŷlar görür āb aña ḡabl-i verīdden aḳrebdür ya'ni ol kimse h'āb-ı ḡaflete mübtelā olmuŷdur emvāc-ı baḡr-ı ḡaḳīḳat (3) iḡtirāzsuz ol ḡāfilūñ vücūdına her dem urur ve āb-ı ḡayātuñ telāṭımı anuñ ḳalbine ve rūḡına hemīŷe ṭoḳınur lākin ol huftē kendūñ vücūdında olan (4) ol emvāc-ı deryā-yı İlahīden ḡāfil olup dūnyānuñ uzun beyābānlarından Ḥaḳḳı arar ve anuñ āb-ı viŷāline ārzū ḳılar ve h'āb-ı ḡaflet içre āb-ı (5) viŷāl-i Ḥaḳḳa 'aṭaŷlar ve 'aḡīm teŷnelikler görür ve maḳŷūdını kendüden ba'īd ḡann eyleyüp 'aḡīm iŷtiyāḳlar ve āh u zārīler ḳılır ve

‘acabā maqşūdı nice bulurum ve (6) andan ne vechle reyyān olurum diyü tül u dirāz tefekkürler kıılır hāl bu ki maqşūdı olan āb-ı haqīkat aña boynı tamarından qarībterdür kemā kıale te‘ālā [M286a] **ve lekad** (7) **halaqna’l-insāne ve na’lemu mā tuvesvisu bihi nefsuhi ve nahnu akrabu ileyhi minhabli’l-verid**<sup>383</sup> elhāşıl maqşūdı görmege h̄vāb-ı gāfletden bīdār olmağ ve başar-ı başireti (8) güşāde kıılmağ lāzım olanlardandır bir kimsenüñ başar-ı başireti güşāde ola sāyir nāsa kaḥṭ u gālā olsa ol şāfī nī‘met ü ‘aṭā görür nitekim bu beyāndan (9) olan zāhid-i bīnādil böyle gördi

**Hikāyet-i ān zāhid ki dersāl-i kaḥṭ şād u ḥandān būd bāmūflisī vü keşret-i ‘iyāl u halk mīmürdend** (10) **ezgürisnegī güftendeş çi hengām-ı şādīst ki hengām-ı şād ta’ziyeyest güft merā bārī nīst**<sup>384</sup>

**(3242) Meşnevi**

**Hemçünān k’ān zāhid endersāl-i kaḥṭ**

**Būd** (11) **u ḥandān u giryān cümle raḥṭ**

Ancılayım ki o zāhid sāl-i kaḥṭ içre o ḥandān idi ve cümle reḥṭ giryān idi **reḥṭ** kavme dirler ya’ni āb-ı ḥayvānī (12) ve feyz-i Rabbānī insāna ḥabl-i verīdinden akreb iken anı göremeyüp beyābān-ı evhām u ḥayālāta düşüp āb-ı maqşūddan gāfil olduklarıçün (13) nāle ve girye kıldukları gibi ol zāhid daḥı sāl-i kaḥṭ içre bīnādil olup kendüye ḥabl-i verīdinden akreb olan tecelliyyāt-ı İlahiyyeyi ve füyüzāt-ı (14) Rabbāniyyeyi müşāhede kılduğundan ötüri ḥandān idi ve sāyir cemā‘at ḥufte ve haqīkat-i hāli müşāhede eylemeden gāfil ü nābīnā oldukları [H395a] ecluden (15) anlara kaḥṭ görünüp giryān oldılar

**(3243) Meşnevi**

**Pes bigüftendeş çi cāy-ı ḥandeyest**

**Kaḥṭ bīḥ-i mü‘minān berkendeyest**

Pes kendü ‘aşırında olan cemā‘at (16) ol zāhide didiler ne ḥandenüñ yiridür kaḥṭ u gālā mü‘minlerüñ aşl u bīḥini kıoparmışdır ya’ni bu kaḥṭ u gālā çok mü‘mini helāk eylemişdür pes (17) bu maḥalde gülmek yiri degüldür

**(3244) Meşnevi**

**Raḥmet ezmā çeşm-i ḥod berdūḥteyest**

<sup>1383</sup> “Hem şanıma yemin ederim ki insanı biz yarattık ve nefsinin onu ne ile vesveselendirdiğini biliriz. Ve biz ona şah damarından (habl-i verid) daha yakınız.” (Kaf 50/16)

<sup>1384</sup> “Kıtlık zamanı halk açlıktan ölüirken parasızlığı ve bakmak zorunda olduğu kalabalık bir ailesi olduğu halde mesrur ve sevinçli olan o zahidin hikāyesidir ki ona ‘Bu nasıl mutluluk vakti olur ki yüz taziye vaktidir.’ dediler ve o ‘Benim için sıkıntı yoktur.’ demesi.”



***Z'āftāb-ı tīz şahrā sūhteyest***

Raḥmet-i Ḥaḳ bizden gözini dikmişdür (18) tīz ü pürḥarāret-i āftāb şahrāyı yaqmışdur raḥmet bunda muzāf-ı muḳadder olup zūraḥmet olan Ḥudā bizden nazār-ı 'ināyetin örtmişdür dimek (19) cāyızdür lākin evlā olan *raḥmet*den murād bārān olup ma'nā Ḥaḳ Te'ālānuñ bārān-ı raḥmeti bizden gözini yummuşdur ya'ni 'aynını ihfā idüp (20) setr itmişdür 'ālemde ruḫbet ḳalmadıgından āftāb-ı tīz şahrāyı yaqmışdur

***(3245) Meşnevi***

***Kişt ü bāg u rez siyāh istādeyest***

***Derzemīn nem nīst (21) nībālā ne pest***

Zer' ü bāg ve üzüm çubuğı siyāh ḫurmuşdur ḥarāret-i şemsden zemīnde nem yoḳdur ne alçaḳda ne yüksekde ya'ni cihān āftābuñ (22) ḥarāretinden yanup ḳurudı ve şīb ü bālāda ruḫbet ḳısmı ḳalmadı

***(3246) Meşnevi***

***Ḥalk mīmīrend z'in ḳaḫt u 'azāb***

***Deh deh u şad şad çü māhī (23) dūr ezāb***

Ḥalk bu ḳaḫt u 'azābdan ölürler on on ve yüz yüz ābdan dūr olmuş māhī gibi

***(3247) Meşnevi***

***BerMüselmānān nemiyārī tu raḥm***

***Mü'minān (24) h'işend ü yek ten şaḫm u laḫm***

Müslümānlar üzre sen raḥmet getürmezsin ḫāl bu ki mü'minler biri birine aḳrabādur ve cümlesi şaḫm u laḫm şāhibi bir tendür (25) nitekim Ḥazret-i Nebī 'aleyhisselām buyurdı *elmu'minūne keraculi vāhidin in iştēkā re'suhu iştēkā kulluhu ve in iştēkā 'aynuhu iştēkā kulluhu*<sup>1385</sup> revāhu Nu'mān (26) bin Beşir

***(3248) Meşnevi***

***Renc-i yek cüzvi-y ziten renc-i hemest***

***Ger dem-i şulḫest yāḫud melḫamest***

Tenden bir cüzvüñ renci dügeli tenüñ rencidür eger (27) şulḫ vaḳtidür veyāḫud ceng ü cidāl vaḳtidür *melḫame* cenge dirler ya'ni ḳaçan bir kimsenüñ bedeniniñ bir cüzvi rencür olsa dügeli a'zāsı müte'ellim (28) olur ve cemī'-i a'zā bir 'uzva muvāfaḳat ḳılır eger şulḫ deminde olsun [M286b] yāḫud ceng ü cidāl deminde olsun çünkim

<sup>1385</sup> "Müminler şahs-ı vahid gibidir, eğer başı ağrırsa cisminin başı ağrır; ve eğer gözü ağrırsa vücudunun hepsi müteallim olur." Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 433.

mü'minler nefsi-i vâhid (29) hükminde olıcağ her biri bir âhırine iyilik hâlinde ve kötülük hâlinde muvâfaqat itmek lâzımdur didiler

**(3249) Meşnevî**

***Güft derçeşm-i şümâ kahtest in***

**(30) *Pîş-i çeşmem çün behişttest in zemîn***

Ol zâhid bunlara cevâb virüp didi ki bu belâ ve galâ ki size musallağ oldu sizün gözüñüzde (31) kaht u galâdur ammâ benüm gözüm öñünde bu zemîn cennet gibidür ya'ni bu zâhirde olan kaht u galâ [H395b] siz haqîkatbîn olmaduğunuzdan ötüri gözüñüze (32) kaht u galâ görünmişdür ammâ Haq Te'âlâ Hazretleri benüm başarı başiretümü güşâde kıldı pes bu zemîn baña cennet gibi oldu ve ni'am-ı rûhâniyye ve (33) fuyüzât-ı Rabbâniyye ile tldı

**(3250) Meşnevî**

***Men hemî bînem beher deşt ü mekân***

***Hüşehâ enbuh resîde tâ miyân***

Ben her deşt ü mekânda görürüm hüşe- (34) leri bele dek vâfir yetişmiş görürüm ya'ni her yirde ve her şahrâda buğday sünbülelerini bele dek irişmiş katı çok görürüm

**(3251) Meşnevî**

***Hüşehâ der- (35) mevc ezbâd-ı şabâ***

***Pürbeyâbân sebzter ezgendnâ***

Hüşeler bād-ı şabâdan mevcde pürbeyâbân ise gendnâdan sebzter *gendnâ* pıraşa didükleridür (36) ya'ni buğday sünbüleleri bād-ı şabâdan Baħr-ı Hażar gibi mevc urmada beyâbân tolu pıraşadan sebzterdür ya'ni ben böyle görürüm didi pes böyle (37) gören ve bu mertebeye nazar irgüren kimsenün katında kaht u galâ qalur mı ve mücerred evhâm u hayâlâtuñ dağdağasından kendüyi kaht u galâda (38) zann eyleyen kimseler gibi maħzûn olur mı didi

**(3252) Meşnevî**

***Z'âzmûn men dest bervey mîzenem***

***Dest ü çeşm-i h'vîşrâ çün berkunem***

Âzmûndan ötüri (39) ben elümi ol hüşelerün üzerine ururum kendü elümi ve gözümü niçe yukaru eylerüm *âzmûn* tecrübe ma'nâsınadur mışra'-ı şânide olan *ber-* (40) *kunem* lafzında iki vech üzre kırâ'at ve üç vech üzre ma'nâ şaħîh olur evvelâ *berkenem* kâfun fethasıyla oqınup ma'nâ böyle olsa câyiz olur (41) ben elümi ol hüşelerün üzerine şınamağ ve tecrübe eylemek cihetinden ururum kendü elümi ve

gözümü ol gördüğüm hüşelerden niçe [P155b] (1) kıparurum ya'ni kıparmazam murād aña elümi sürerken ve anı gözümle görürken andan kaç-ı yed eylemezem ve tā'āmı dağı kılmazam demek olur ve eger *berkunem* zamm-ı kâfla okınur- (2) sa evvelā ma'nā ben kendü elümi ve gözümü andan niçe def eyleyüm demek olur ve şāniyen ben elümi ve gözümü niçe yukaru kıldururum ve āsmān cānibine tutarum elini (3) ve gözini yukaru kıldurmak du'ā kılmak ve ricā eylemeden kināyet olur ya'ni ben ol mevc uran sünbüleler üzre tecrübe ve imtiḥān cihetinden el ururum (4) ve anlara elümler mess eyleyüm pes ben sizün gibi elümi ve gözümü āsmān cānibine kıldurup niçün du'ā eyleyüm demek olur

*(3253) Meşnevi*

*Yār-ı Fir'avn-ı tenid ey (5) kavm-i dūn*

*Z'ān nümāyed mer şümārā Nıl ḥūn*

*(3254) Meşnevi*

*Yār-ı Mūsā-yı ḥired gerdid zūd*

*Tā nemāned ḥūn u binid āb-ı rūd*

Ey dūn kavm siz ten Fir'avnınuñ (6) yārisüz ol vechden Nıl size kıan görünür ya'ni bu ten insānı evşāf-ı zemīme ile muttaşif olduđı [H396a] ḥāldde Fir'avn gibidür ey deni kavm siz (7) iseñüz anuñ yāri ve kıarınisüz ol ecluden bu āb-ı Nıl gibi olan 'ālem size [M287a] ḥūn görünür ḥaķikatte bu ḥod 'ayn-ı ḥ'āndur pes ey (8) kavm-i dūn 'alelfevr ḥired Mūsāsinuñ yāri oluñuz tā kim nazaruñuzda ḥūn kıalmaya ve āb-ı rūd göresüz ya'ni eger bu 'ālem nehrinden āb-ı ḥayāt (9) içmek isterseñüz Fir'avn-ı nefse yār olmađı terk idüp 'aql Mūsāsına bilāte'ḥir yār oluñuz tā kim bu nehr-i 'ālemde cārī olan aḥvāl kıan gibi ḥabīs (10) ü murdār görünmeye belki āb-ı ṭahūr görine ve ḥaķikat-i ḥāl her ne ise zūhūra gele didi pes bu ma'nāyi tavzih ü tefhīm eylemeden ötüri bir- (11) kaç meşel irād idüp buyururlar

*(3255) Meşnevi*

*Bāpeder eztu cefāyi mīreved*

*Ān peder derçeşm-i tu seg mişevd*

Meşelā pederi ki senden bir cefā gider ol peder (12) senün çeşmünde seg olur ya'ni senden pederün cānibine bir cefā şadır olsa ve ol dağı saña gāzab şüretin gösterse ol pederün ol ḥinde (13) senün gözüne seg gibi derende ve 'akūr olur

*(3256) Meşnevi*

*Ān peder seg nist te'sir-i cefāst*

***Ki cünān zaḥmet nazarrā segnümāst***

Ol peder seg degüldür (14) te's̄ir-i cefādur ki ancılayın raḥmet nazarluyı ol te's̄ir-i cefā seg göstericidür bu ma'nā üzre raḥmetnazar vaşf-ı terkībī olur bu daḥı cāyızdır ki (15) muzāf-ı muḳadder olmaḳ üzre raḥmet ehl-i raḥmet taḳdīrinde ola ve *numāst* müte'addī olmayu p lāzım ola ve ma'nā ol peder seg degüldür te's̄ir-i (16) cefādur ki anuñ gibi ehl-i raḥmet ve şāḥib-i şefkatnazara seg görinidür dimek ola ve *raḥmet* raḥīm ma'nāsına olup mübālaḡadan ötüri maşdar zıkr olunmaḳ (17) daḥı cāyızdır raculün 'adl didükleri gibi bu taḳdīr üzre ma'nā o pederüñ seg degüldür lākin te's̄ir-i cefādur ki ancılayın 'ayn-ı raḥmet olan kimse senüñ nazaruña (18) seg görinidür dimek olur

***(3257) Meşnevi***

***Gürg mīdīdend Yūsufṛā beçeşm***

***Çünkim iḥvānrā ḥasūdī būd u ḥışm***

Meşelā Ḥazret-i Yūsufi gözleriyle ḳurd gördiler çünkim (19) ḳardaşlarınıñ aña ḥasūdlığı ve ḥışm u ḡazabı var idi ya'ni Ḥazret-i Yūsufuñ 'aleyhisselām ḥadden ziyāde ḥüsn ü cemāli var iken ve 'āleme anuñ cemāl-i (20) bākemāli revnaḳ şalmış iken çünkim anuñ ḳardaşlarınıñ aña ḥasedleri ve 'adāvetleri var idi pes 'adāvet göziyle nazar eyledüklerinden anı ḳurd (21) gibi ḳabīḥ ü zışt gördiler pes Ḥazret-i Yūsufuñ zışt olması ve pederüñ daḥı seg olması lāzım gelmez belki 'adāvet gözünüñ ḥāşiyeti oldur ki böyle (22) görür

***(3258) Meşnevi***

***Bāpeder çün şulḥ kerdī [H396b] ḥışm refi***

***Ān segī şud geşt bābā yār-ı zeft***

Çünkim pederüñle şulḥ eyledüñ ḥışm u 'adāvet gitdi ol seḡlük (23) şūreti gitdi bābā saña 'azīm yār oldı bābānuñ 'azīm yār olması 'ayn-ı rızāyla baḳduḡuñuñ eşeridür ve anuñ seḡşüret görinmesi 'ayn-ı saḡaḡ ile nazar (24) eyledüḡüñüñ netīcesidür dinilmişdür

***Beyt***

***Fe'aynu 'r-rızā 'an kulli 'aybin kelīletun***

***Velākinne 'ayne 's-suḡḡi tubdi 'l-mesāviyā<sup>1386</sup>***

<sup>1386</sup> “Rıza gözü, ayıplara karşı kördür. Kem göz ise kusurları araştırır.” Veysel Kasar, “Şam'dan Yükselen Kardeşlik Çağrısı”, *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, S. 114, Bahar 2011.  
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&YaziNo=1108> [23.01.2013]

Pes mādāmki senüñ (25) nefsiñ buğz u ‘adāvet ve hıkd u ḥased ve ma‘şiyet ve bunlar emsāli olan ḥabīs şıfatlarla muttaşifa ola şüret-i ‘ālem saña zişt ü kabīh görünmeden (26) ḥālī olmaz nitekim bunuñ sebebi ne idüğine bu beyānı tefhīmden ötüri başt idüp buyururlar

***Derbeyān-ı*** [M287b] ***ān ki mecmū‘-ı ‘ālem şüret-i ‘aql-ı küllest*** (27) ***çün bā‘aql-ı küll bekejrevī cefā kerdī şüret-i ‘ālem turā gam fezāyed aḡleb-i aḥvāl çünān ki bāpeder bed kerdī şüret-i peder gam fezāyed turā vü netüvānī*** (28) ***rūyeşrā dīden egerçi pīş ezān nūr-ı dīde būde bāşed ü rāḡat-ı cān***

Bu sürḡ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṡīf anuñ beyānındadır ki mecmū‘-ı (29) ‘ālem ‘aql-ı küllüñ şüretidür ‘aql-ı küll şol ḡaḡīkat-i Muḡammediyyedür ki ***evvele mā ḡalākallāhu ‘aqlī***<sup>387</sup> demekle işāret buyurmışlardır bu eclden aña ‘aql-ı (30) evvel daḡı dirler ki ibtidā vüçüda gelen oldur ve cemī‘-i ‘uḡül andan zuhūra geldüğüçün ve ol cemī‘-i ‘uḡülüñ vüçüdında müdebbir ve mürebbī olduğıçün ‘uḡül (31) ve ervāhuñ pederi gibi olmışdur çünkim sen ‘aql-ı külle kejevlik ve gümrāhlıkla cefā eylesesin ‘ālemüñ şüreti aḡleb-i aḡvāle saña gam ziyāde eyler ‘aql-ı (32) külle kejevlikle cefā eylemek Ḥāzret-i Muḡammedüñ sünnetine muḡālīf gitmekle ve anuñ murādını ve emrini terk itmekle olur zīrā ‘aql-ı küll ol ḡāzretüñ ḡaḡīkatidür (33) kaçan anuñ sünnetine muḡālīf gitmekle aña cefā eylesen şüret-i ‘ālem saña ekser aḡvāle gam u ḡuşşa ziyāde ider meşelā ancılayın ki pederüñe bedlik eylesesin ve anuñ (34) murādına muḡālīf olasın pederüñ şüreti saña gam ziyāde eyler ve ol pederüñüñ yüzini kelevvel görmege ḡādir olamazsın egrçi muḡālefetden (35) evvel ol peder saña nūr-ı çeşm ve rāḡat-ı cān oldıysa da zīrā kejev olmak ve muḡālefet kılmak pederüñ turşrū olmasına ve ḡāzab kılmasına (36) sebep olur ve itā‘at kılmak ḡuşāderüy olmasına ve luṡf u iḡsān kılmasına bā‘iş olur çünkim şüret-i ‘ālemde turşrūyık göre- (37) sin ve saña ḡahr u ḡāzab şüretiyle görinüp seni ḡamnāk eyler müşāhede kılasın belki ‘aql-ı küllüñ saña incinmesi vardur lāzım olan oldur ki (38) istiḡfār u tevbeye meşḡül olup derḡāl ol ḡāzretüñ buyurduğı üzre sülük kılasın tā zāhirde ve bāṡında [H397a] gam u ḡuşşadan (39) ḡalāş olasın

***(3259) Meşnevi***

***Küll-i ‘ālem şüret-i ‘aql-ı külest***

***K’üst bābā-yı her ān k’ehl-i külest***

<sup>1387</sup> “Allah Teala’nın en evvel yarattığı şey benim aklımdır.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 3, s. 199.

**(3260) Meşnevi**

**Çün kesî bâ‘aql-ı küll küfrân füzûd**

**Şûret-i küll (40) piş-i ü hem seg nümûd**

**(3261) Meşnevi**

**Şulh kun bâin peder ‘âkı bihil**

**Tâ ki ferş-i zer nümâyed âb u gil**

‘Âlemün küllisi ‘aql-ı küllün şûretidür ki ol (41) ‘aql-ı külldür her şol kimsenün bâbâsı ki ehl-i kuldur *ehl-i kul*dan murâd ehl-i nuṭṭdur ve ehl-i nuṭṭdan dahı murâd *kul* emrine ehl olan ve lâyıḳ olan [P156a] (1) ‘uḳalâdur ki bunlar emr-i Hâḳḳı söylemenün ehlleridür pes ma‘nâ cemî‘-i ‘âlem ‘aql-ı küllün şekl ü şûretidür ki her şol kimse ki Hâḳ Te‘âlânun emrini söylemenün ve teblîḡ eylemenün (2) ehlidür ol ‘aql-ı küll anuñ bâbâsıdur keenne ehl-i kul olmayan insânun bâbâsı olmamış olur zîrâ anlara ḥayvâniyyet ḡâlibdür egerçi insân şûretinde (3) iseler de ḥayvân ḥükminde olurlar pes ‘aql-ı küll ‘âkı ve ehl-i nuṭṭ olan insânun bâbâsıdur yoḥsa her insân şûretinde olan ḥayvânun bâbâsı degüldür (4) dimek olur çünkim bir kimse ‘aql-ı külle küfrân-ı ziyâde eyledi hem şûret-i küll anuñ ḳatından seg görindi ya‘ni çünkim bir kimse ‘aql-ı küllün kendüye olan terbiyesini ve (5) şıyânet ü ḥimâyetini bilmeyüp aña nâsipâslık ziyâde eyleye ve anuñ şükrini ḳılmayup muḥâlefet semtine gide küll-i eşyânun [M288a] şûreti hem anuñ ḳatında derrende kelb (6) gibi görünür her şey aña îzâ ve cefâdan ḥâlî olmaz ve her ne güne cânibe müteveccih olsa ḥuzûr bulmaz sebebi oldur ki ‘aql-ı külle küfrân-ı ziyâde eyleyüp muḥâlefet (7) ḳılmışdur bu peder ile şulh eyle aña ‘âḳ olmaḡı ḳo tâ ki âb u gil saña ferş-i zer görine ‘âḳ bâbâsına ‘âşî olan kimseye dirler ya‘ni ‘aql-ı küll ki bâbân (8) meşâbesindedür anuñla şulh eyle ve aña ‘âşî olmaḡı terk eyle tâ kim bu âb u gil menba‘ı olan zemîn tîre mübeddel olup saña altun dōşek görine (9) ki sertâser rûy-ı zemîn sîm ü zerle düşünüp mevzi‘-i ḳademün şâfî altun ve gümüş ola

**(3262) Meşnevi**

**Pes kıyâmet naḳd-i ḥâl-i tu buved**

**Piş-i tu (10) çarḥ-ı zemîn mübdel şeved**

Pes kıyâmet senün naḳd-i ḥâlün olur senün öñüñde çarḥ u zemîn mübeddel olur ya‘ni çünkim sen ‘aql-ı küll pederine muḥâlefeti (11) terk idüp her vechle muvâfaḳat u mütâba‘at idesin bir mertebeye irersin ki kıyâmet senün naḳd-i ḥâlün olur senün

katuñda *yevme tubeddelu'l-arzu gayra'l-* (12) *arzi vessemāvātu*<sup>1388</sup> *matviyyātun biyemīnihi*<sup>1389</sup> āyet-i kerīmesinüñ sırrı zuhūra gelüp bu zemīn ü āsmān mübeddel olur āsmānı yemīn-i Hudāyla maṭvī olmış görürsin ve (13) bu zemīni daḥı şāfī altun ve gümüş görürsin zīrā cemī'-i defāyin ol günde yeryüzine gele ve bu zemīn daḥı beyāz nukreden ol bu ḥalk-ı 'ālem (14) şanduklar içre hıfz u hırāset [H397b] eyledükleri altunı ve gümüşi ayakları altında pāymāl ideler ve anlar nazarında ol günde sīm ü zerüñ aşlā kadr (15) u kıymeti kalmaya pes sen ki 'aql-ı külle muvāfaqat idesin ve anuñ rızāsı üzre olasın kıyāmet günü ḥālā senüñ naqd-i vaqtüñ olur ve bu zemīn (16) ü āsmān senüñ katuñda mübeddel olur ve senüñ sīm ü zere aşlā raġbetüñ kalmaz belki sīm ü zer senüñ katuñda ḥākle berāber olur ve 'ālem ni'am-ı rūḥāniyye (17) ile pür olur senüñ çeşm-i bātinuñ anı müşāhede kıılır

**(3263) Meşnevi**

***Men ki şulḥem dāyimā bāin peder***

***İn cihān çün cennetestem demazar***

Ben ki bu pederle (18) dāyimā şulḥ üzreyüm bu cihān benüm nazarumda cennet gibidür bu beyt ve māba'dında olan ebyāt-ı şerīfe muḳaddemā zıkr eyledükleri zāhidüñ lisānından vāki' (19) olmuştur lākin her 'aşrda olan tārik-i dünyānuñ ve 'ārif-i sırr-ı Hudānuñ ḥasbiḥāli budur ki anuñ lisānından ta'bīr buyururlar ya'ni ol sāl-i қаht içre şād u (20) mesrūr olaan zāhid ğamnāk ve maḥzūn olan ḥalka didi ki benüm ki bu 'aql-ı küll pederiyle dāyimā şulḥüm vardur ve lihazā bu cihān benüm nazarumda cennet gibi olmuştur (21) ve ni'am-ı rūḥāniyye ve elṭāf-ı Rabbāniyye ile ṭolmuştur ve mün'im-i ḥaḳīkī benüm çeşm-i ḥaḳīqatbīnüme zāhir olmuştur pes benüm қatumda ğam u ğuşşa ne eyler

**(3264) Meşnevi**

***Her zamān (22) nev şūreti vü nevcemāl***

***Tā zinev dīden fūrū mīred melāl***

Her zamān bir yeñi şūret ve bir yeñi ḥüsn ü cemāl müşāhede eylerüm ḥattā yeñi görmeden melāl olur (23) ya'ni bu cihān āyīnesinde her zamānda belki her anda şūret-i rūḥāniyyeden ve cemāl-i İlähiyyeden bir yeñi şūret ve bir yeñi cemāl müşāhede eylerüm (24) ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri her anda bir şānla [M288b] tecellī idicidür ki ān-ı şānīde olan şānı evvelki anda olan şānı gibi degüldür ve lihazā

<sup>1388</sup> “O gün yer başka yere, gökler de başka göklere çevrilir.” (İbrahim 14/48)

<sup>1389</sup> “(Gökler de) onun kudretiyle dürülmüş olacaktır.” (Zümer 39/67)

*innallāhe lāyetecellā* (25) *bişūretin merrateyni ve lişūreteyni merratin vāhidetin*<sup>1390</sup>  
pes tecellī-yi İlähīde tekrār olmayup belki nev nev tecellī olması muqarrer olucağ bu  
tecelliyyāt-ı İlähiyyenüñ mezāhiri (26) olan cihānda ‘arif her dem bir yeñi şūret ve bir  
yeñi cemāl görmeden hālī olmaz hattā her dem bir yeñi şūret ve bir laţif ü cedīd hālet  
müşāhede (27) eyledüklerinden melālet ü şe’āmetleri zāyil olur ve hemişe pürşevk ü  
pürtarab olurlar nitekim ehl-i bihişt cennet içre her anda bir nev şūret (28) ve bir nev  
cemāl göreler ve her ne yire nazar irgüreler anı evvelki hālden tāzeter ü laţifter  
bulalar hattā kendü zevcine bir hātūn nazar eyledükde ben seni evvelkiden (29) el‘ān  
aḥsen ü ecmel görürüm diye ol daḥı zevcesine vallāhi ben daḥı seni evvelki şūretten  
aḥsen ü ekmel görürüm diyü kâsem eyleye elhāşıl ‘arif (30) ‘aql-ı küll ile şulh  
eyledükden şoñra āḥiret anuñ naqd-i hālī olur her an bir yeñi şān görmeden hālī  
olmaz

**(3265) Meşnevi**

***Men hemī bīnem cihānrā pūrna’īm***

***Ābhā ez-*** (31) ***çeşmehā cūşān muķīm***

[H398a] **(3266) Meşnevi**

***Bāng ābeş mīresed dercān-ı men***

***Mest mīgerded zamīr ü hūş-ı men***

Ey le’īm kavm siz kaḥt u galā görürsüz ve ben (32) cihānı pūrna’īm görürüm ābları  
çeşmelerden dāyim muķīm cūşān görürüm ol çeşmelerüñ ābınuñ bāngi [benüm dil ü  
cānuma irişür anuñ cereyānından -P] benüm zamīrüm ü hūşum mest olur ya’ni (33)  
ol zāhid ol ‘ālemi kaḥt u galādan gören tāyifeye dir ki ey kördiller ben cihānı ni’am-ı  
İlähiyyeden ve elţāf-ı Rabbāniyyeden pūr görürüm ve irādet-i (34) İlähiyye ve  
füyüzāt-ı Rabbāniyyeyi kulüb çeşmelerinden hemişe cūşān görürüm ve āb-ı hayāt-ı  
ma’neviyyeyi ‘uyūn-ı a’yāndan ervāḥ u eşbāḥ üzre (35) dāyimā cereyān eyler  
müşāhede kıllurum ol ma’nevī olan çeşmelerüñ āb-ı hayātınuñ şadāsı benüm cānuma  
irişür hattā ol āb-ı hayātuñ şadā- (36) sinuñ lezzetinden benüm bāḥnum ve ‘aqlum  
mest olur bu hālet şol kimsenüñ şūret-i hālīdür ki ‘aql-ı küll ile āşinā ola ve anuñ  
çeşm-i ḥaķīkat- (37) bīni envār-ı İlähiyye ile rūşenā ola bu mertebede olan kimse  
eger cihāna nazar kılsa cihān şūretā kaḥt u galā olduğı taķdīr üzre bile o ‘ayn-ı ni’met  
(38) ve maḥzā ‘aṭā görür ve füyüzā-ı İlähiyyeyi ve āb-ı hayāt-ı ma’neviyyeyi Ḥaķ

<sup>1390</sup> “Allah bir surete iki defa aynı tecellide bulunmaz ve iki surete bir tecelli etmez.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 842.



cānibinden halk üzere hemîşe cārî görür ve ol āb-ı hayāt-ı ma'nevî'nün (39) rûhānî olan şadāsından ve tañtanasından anuñ zamîr ü hûşu serhoş olur

**(3267) Meşnevi**

**Şāhā rakşān şude çün tāyibān**

**Berghā kefzen (40) mişāl-i muṭribān**

Şāhlar benüm gözüme tāyibler gibi rakşān olmuş bergler muṭribler gibi kefzendür *tāyib* tevbe idiciye dirler ve bunda tāyibden (41) murād beyn-i ehli'ş-şer' müte'arif olan tāyib degüldür belki māsivādan rücu' idüp ve müteveccih-i ilallāh olan ehli-sülükdur ve meşāyih-i [P156b] (1) tarīkat içinde meşhūr olan ıstīlāhlardandır ki fülān 'azīz fülān şeyhden tevbe eyledi ve fülān şeyhün tevbesine fülān şey bā'is̄ oldu dirler (2) ve murād ol kimsenün cemī'-i ma'āşiden ve māsivādan rücu' idüp sālīk-i rāh-ı Hāk oldu dimeleri olur ve bir kimse bu zīkr olınan tarīk (3) üzere tāyib olsa aña cezbe-yi Hudā dinür pes bir kimseye cezbe-yi Hudā irişse ve ma'āşiden [M289a] rücu' idüp ehli-sülükdan olsa aña bir mertebe vecd (4) ü hālet yitişür ki bizzarürî rakş u harekete gelür ve el ele urıcı ve def ü ney çalıcı muṭribler iktizā kıılır hattā evsaṭ-ı sülūka vāşıl olup ve 'aql-ı (5) küll ile āşinālık kıilup dīde-yi cānı gūşāde olduğda eşcār u ezhāra nazar kılsa ehli-sülükdan olan tāyibler gibi bād-ı hevā ve nesīm-i şabā ile rakşān görür (6) ve evrāk-ı eşcārı muṭribler gibi el ele urıcı müşāhede kıılır nitekim ol zāhid [H398b] böyle gördi ve kaḥṭ u gālā gören ṭayifeye kendü müşāhedesinden (7) bu güne ḥaber virdi

**(3268) Meşnevi**

**Berḳ-i āyīnest lāmi' ezmed**

**Ger nümāyed āyine tā çün buved**

Meşelā āyinenün berḳi nemedden lāmi'dür eger āyine kendüsi görüne tā (8) nice olur bu beyt ol zāhidün müşāhede eylediği tecelliyyāt-ı İlāhiyyeyi ve envār-ı Rabbāniyyeyi ṭāliblere tefhīm için meşel mevḳi'inde vāḳi' olmuşdur *āyīne*- (9) den murādı evvelā kendü ḳalbi ve şāniyen cemī'-i bāṭın 'ālemdür *berḳ*den murād envār-ı lāmi'a-yı şifāt-ı İlāhiyyedür ve *nemedden* murād şüret-i insāniyye ve şuver-i kevniiyye- (10) dür 'ādetdür ki āyinedārlar āyīneye giceden ḡlāf ider tā āyinenün yüzine perde olup anuñ şa'şa'a ve şu'lesini setr eyler kezālik şüret-i insān (11) ve şuver-i ekvān daḥı envār-ı İlāhiyyeyi setr eylemişdür lākin ḳalbde berḳ uran ve zevāt-ı eşyādan zuhūr kıılan envār-ı lāmi'anuñ şa'şa'a ve şaṭveti (12) bir mertebededür ki nemedşüret aña bilkülliyye māni' olamamışdur belki bu ḳadar ḥicābuñ verāsından

yine bir lem'a tecāvüz idüp bu hâric-i 'äleme nemed altından çıkan (13) âyinenüñ berki gibi pertev şalmışdur pes çeşm-i 'aklı güşâde olan kimseler ancak âyinenüñ berkini ğılâf u hicâb vâsıtasıyla görmege kâdir olur- (14) lar eger şüret ğılâfı âyine-yi dilden ve zevât-ı eşyâdan bertaraf olup envâr-ı zât-ı İlähî bîhicâb şüret-i zuhûra gelseydi *innallâhe seb'îne hicâben* (15) *minnûru ve zulmetu lev keşefehâ leahrakat subuhâtu vechihi mâ intehâ ileyhi başarıhu*<sup>1391</sup> hadîsinüñ muķtezâsınca 'azamet-i vech-i İlähî cemî'-i eşyâyı ihrâk eyleyüp mahv (16) kılaydı lâkin bu şuver-i kevnıyye ve şüret-i insâniyye envâr-ı zât u şıfât-ı İlähiyyeye nemed gibi vâki' olup anuñ kemâliyle zuhûrına perde olmuşdur pes (17) ol zâhid kendünüñ meşhedinden tâlib olanlara bir vech-i temşîl haber virüp dir ki benüm gördüğüm ve nazar irgürdüğüm nûr-ı İlähî ve berķ-i Rabbânî filmeşel (18) nemedden lâmi' olan âyinenüñ berkidür eger âyine binefsihi kendü görünse kıyâs eyle tâ ne hâl peydâ olur ya'ni 'akl-ı küll ve zevât-ı eşyâ ve kalb-i (19) insân-ı kâmil Hâķ Te'âlânuñ zâtınuñ ve şıfâtınuñ âyinesidür ve şüret-i insân ve şuver-i ekvân bu âyinenüñ nemedi gibidür bu hâric-i (20) 'âlemde görinen âşâr-ı nemedden lâmi' olan âyinenüñ berki gibidür çünkim verâ-yı hicâbdan bu kadar envâr u âşâr nümâyân ola ve zuhûra gele hicâb mürtefi' (21) olup nûr-ı Hâķka merâyâ olan hâķâyıķ zuhûra geldükde kıyâs eyle ki tâ ne hâlet zuhûr eyler

*(3269) Meşnevi*

*Ezhezârân men nemîgüyem yekî*

*Z'ân ki âgendest (22) her güş ezşekî*

*(3270) Meşnevi*

*Piş-i vehm in güft müjde dâdenest*

*'Aql güyed müjde çi naķd-i menest*

Gördüğüm hâķâyıķ [M289b] ve esrâruñ biñden (23) birini ben dimezem zîrâ ki her güş bir güne şekden töludur şâhib-i [H399a] vehm katında bu söz müjde virmekdür ammâ 'aql dir müjde nedür bu benüm naķd u vaķtumdür (24) ya'ni gördüğüm merâtibüñ ve nazar irgürdüğüm ma'ârif ü le'tâyifüñ biñden birini söylemezem ve ta'bîr ü beyân eylemezem anuñçün her kulaķ şek ve şübhe (25) ile tölmişdur ve kelâm-ı hâķîkatâmîzi istimâ' eylemeden aşamm olmuşdur eger hâķîkat-i hâlden bir haber söyleseñ anı râst fehmi eylemez belki kendü (26) 'akl-ı cüzvîsi yitdügi kadar

<sup>1391</sup> "Allah'ın nurdan ve zulmetten yetmiş bin hicâbı vardır. Eğer onu açsaydı yüzünün azamet ve nûru basarımın (gözünün) ulaştığı en son noktadaki yaratığı bile yakardı." Ankaravî, *Kaside-i Tâiyye Şerhi*, s. 66.

fehm eyler ve ‘aql-ı cüzvîsi idrāk eylemedüğünü te’vîl ü tevcîh eyler nitekim bir şâhib-i müşâhede ehl-i haqîkat (27) kendünüñ meşhedinden ve mertebesinden haber virse idrāk-i cüzviyye şâhibleri anı te’vîl idüp dirler ki bu aḥvâl-i uḥreviyyedür ve mü’mînler (28) bu beşâret ve müjdedür meşelâ dirler ki rü’yet-i İlâhî cennete girdükde müyesser olur ve cennetüñ ni’metlerinden telezzüz aña duḥûlden soñra mümkün olur dirler (29) nitekim bu ma’nâya bu beytle işâret idüp buyururlar ehl-i vehm öñünde bu müşâhede ve ḥaḳâyıka müte’allıḳ olan söz müjde virmekdür ki anlar bu âḥiretde (30) olsa gerekdür ve bu mü’mînler müjdedür dirler vehm ‘aqla müşâbih bir kuvvetdür ki cüz’iyyâtı idrāk eyler aña ‘aql-ı cüz’î daḥı dirler ehl-i vehmüñ (31) katında kâmilü’l-‘aql olan aşḥâb-ı müşâhedenüñ gördüklerini ḥaḳâyıḳ-ı bi’tibâr mâ ye’ülü ileyh vuḳû’ı müteḥakkıḳ olan beşâretâmîz haber virmek (32) kabîlindendür ammâ ‘aql-ı kâmil şâhibi dir müjde ve ḥaber nedür belki baña mu’âyene olmuş ve naḳd-i vaḳtüm gelmişdür ki ben haqîkat her ne ise ‘alâmâ hiye ‘aleyh (33) bişübhe görürüm ve mâ hüve’l-vâḳi’ nefsü’l-emrde onı müşâhede kılruram pes nice müjde ve ḥaberüñ maḥallidür dir pes vehm şâhibleri ehl-i ḥaber olanlardur (34) ki anlar fülân zamânda fülân olsa gerekdür diyenlerdür ammâ ‘aql-ı kâmil şâhibleri aşḥâb-ı mu’âyenedür va’de anlara naḳd olmuş ve ehl-i vehme müjde ve ḥaber (35) olan anlara ‘ayân olup naḳd-i vaḳtleri gelmişdür pes bir emr bir t̄ayifeye nisbet müjde ve ḥaber olmaḳ ve bir âḥir t̄ayifeye nisbet naḳd-i vaḳt olup (36) bilmu’âyene anı görmek ḥuşuşında bu beyân-ı şerîfi t̄aliblere tefhîm için başt idüp buyururlar t̄a bilesin ki bir şey’üñ z̄atı bir ḳavme nisbetle (37) ḥaber veyâ bir ḳavme nisbetle ‘ayân u naḳd-i vaḳt olur imiş nitekim buyururlar

***Kıssa-yı ferzendân-ı ‘Üzeyr ‘aleyhisselâm ki ezpeder aḥvâl-i (38) peder mîpürsîdend mîgüft ârî dîdemeş mîyâyed ba’zı şinâhtendeş biḥuş şudend ba’zı ki neşinâhtendeş güftend ḥod (39) müjde dâd in biḥuş çîst***

Bu sürḥ-ı şerîf Ḥazret-i ‘Üzeyr Peygamberüñ ‘aleyhisselâm ferzendlerinüñ kışşasıdır ki pederlerinden girü (40) pederlerinüñ aḥvâlini su’âl itdiler [H399b] Ḥazret-i ‘Üzeyr ‘aleyhisselâm anlara cevâb virüp didi ne’am gördüm anı gelür evlâdından ba’zısı ol (41) ‘Üzeyri edâsından ve şadâsından añladılar ve fehm eylediler ve ‘Üzeyr idügin bildiler biḥuş u lâyaḳıl oldılar ammâ ferzendlerinden ba’zısı ki [P157a] (1) anı añlamadılar ve fehm eylemediler bunlar didiler ḥod bu âyende olan kimse müjde virdi bu biḥuş nedür ya’ni anlar ki bâbâlarını bilmediler bilüp biḥuş olanlar (2) ḥaḳḳında ta’n idüp didiler ki bu yoldan gelen kimse ḥod *ârî dîdemeş mîyâyed* diyü

müjde viridi bu bîhüş nedür ki bunuñ gibi (3) lâya'kıl oldı didiler ekşer nüshada yāsız *în bîhüş çîst vāki'* olmuşdur ve ba'zısında dañı bervech-i ta'n *güftend in hod müjde* (4) *dād in bîhüşî çîst vāki'dür* ya'ni ta'n tarikiyle didiler bu äyende olan kimse hod pederimüzden müjde viridi bu bîhüşlik nedür (5) egerçi bu nüsha fehme akrebdür ammā evvelki nüshada bîhüş olanuñ zātını taħkîr eylemek ma'nāsı bulunur *zîrā in bîhüş çîst* (6) dimek bu 'aklsuz nedür ki bu güne bîma'nā ve bîhüde hareket eyledi dimegi ihām eyler ammā nüsha-yı şānide ancak bîhüşlikdan istifhām (7) eylemek ma'nāsı bulunur

**(3271) Meşnevi**

*Hemçü pürân-ı Üzeyr endergüzer*

*Āmede pürsân ziahvâl-i peder*

**(3272) Meşnevi**

*Geşte işân pîr ü bābāşân cüvân*

**Pes (8) pederşân piş āmed nāgehân**

Ĥazret-i Üzeyrün evlād gibi geçecek yirde pederlerinün aĥvālınden pürsân gelmiş bunlar pîr (9) olmuş ve bunlaruñ bābā cüvân idi pes bunlaruñ pederleri nāgehân öñüne geldi ya'ni ehl-i vehm katında bu ĥaĥîqate müte'alliĥ (10) olan müşāhede ĥaber ve müjde virmekdür ammā 'ākıl olan dir ne müjde maĥallidür bu benüm naĥd-i vaĥtumdür nitekim Üzeyrün 'aleyhisselām evlādı (11) bābālarınıñ talebinde bir rehğüzārda bābālarınıñ aĥvālini gelenden gidenden şorucu geldiler ve müsāfir olanlardan anuñ şānından ve kārından (12) su'āl kıldılar ve bunuñ sebebi bu idi ki Ĥazret-i Üzeyri Ĥaĥ Te'ālā öldürdükdēn şoñra ol zamānuñ nebīlerinden ba'zısına vaĥy eyledi ki (13) Üzeyri yüz yıldan şoñra yine ihyā eylerüm pes ol peygamber anuñ yüz yıldan şoñra ĥayāt bulacaĥını ĥaber virüp tārîĥnüvisler anı yaz- (14) dılar ve anuñ evlādı yüz sene tamām olıncaya dek müterakķıb olup ba'de ol va'de üzre bir rehğüzere çıĥup äyende ve revendeden (15) pederlerinün aĥvālini su'āl idici geldiler pes bunlaruñ pederleri nāgehân öñlerine geldi lîkin bunlar pîr olmuşidi ve bunlaruñ bābāları (16) olan Ĥazret-i Üzeyr 'aleyhisselām daĥı cüvân idi ve bunuñ sırrı ve sebebi ol idi ki Ĥazret-i Üzeyr 'aleyhisselām daĥı cüvānlığı ĥālinde vāfir evlāda mālîk (17) olmuşdi ve bir gün [H400a] merkebine binüp beyt-i muĥaddes cānibine sefer kılmışdi gelüp bir ĥarāb ĥaryeye güzer kılop anda bir miĥdār eglenüp anuñ (18)

maķābirine nazār eyledükde *ennā yuhyī hāzihillāhu ba'de mevtiḥā*<sup>392</sup>diyü anlaruñ tekrār ḥayāt bulup ḥaşr olması ḥuşuşında istib'ād eyledüğinde *feemātehullāhu mi'ete āmin*<sup>393</sup> (19) āyetinüñ mişdāķınca Ḥaķ Te'ālā anı yüz yıl öldürdi bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i şālişde *ictimā'-ı eczā-yı ḥar-ı 'Üzeyr* sürḥında mürür (20) eylemişdür anda ṭaleb olına ve bunda ḥülāşa-yı kelām oldur ki Ḥazret-i 'Üzeyri Ḥaķ Te'ālā henüz kara şaķallu cüvān iken öldürdi pes *ennāsu* (21) *yub'asu 'alāmāmāte 'aleyhi*<sup>394</sup> ḥadīşinüñ mücibince herkes ne ḥālet ve ne şüret üzre öldiyse yine ol ḥālet ve ol şüret üzre (22) ba's olunmaķ muķarrer ü sābit oldıysa Ḥaķ Te'ālā Ḥazret-i 'Üzeyri 'aleyhisselām yine ol şüret üzre ba's eyledi pes ḥimārını (23) daḥı anuñ gözi öñünde deper gördükden şoñra ḥimārına rākib olup kendü evlādı cānibine müteveccih oldı evlādı ise mürür-ı eyyām ve (24) kürür-ı zamānla her birini aķ şaķallu pīr olmuşlardı pes bābālarını tāze yigit gördüklerinden ve yüz yıl andan dūr olduklarından (25) bile-

**(3273) Meşnevi**

*Pes bipürsīdend ezū k'ey rehğüzer*

*Ez'Üzeyr-i mā 'aceb dārī ḥaber*

Çünkim oğulları andan su'āl eylediler böyle diyü ki (26) ey yolcı ve yoldan geçici bizüm 'Üzeyrimüzden 'aceb ḥaber ṭutar mısın

**(3274) Meşnevi**

*Ki kesīmān güft k'imrüz ān sened*

*Ba'de nevmīdī zibīrūn mīresed*

(27) Zīrā bir kimse bize didi ki bu gün ol sened nevmīdlikden şoñra taşradan irişür ya'ni Ḥaķ Te'ālānuñ i'lām u ifhām eyledügi kimselerden birisi (28) bize didi ki ol sened ü mu'temed olan 'Üzeyr 'aleyhisselām anuñ gelmesinden ve mevcūd olmasından kaṭ'-ı ümīd eyledüğimizden şoñra taşradan gelür size (29) vāşıl olur didi

**(3275) Meşnevi**

*Güft āri ba'd-ı men ḥ'āhed resīd*

*Ān yekī ḥoş şud çü ān müjde şenīd*

Ḥazret-i 'Üzeyr anlara didi belī benden şoñra (30) irişmek ister ol birisi çünkim bu müjdeyi işitdi ḥoş oldı ya'ni Ḥazret-i 'Üzeyr 'aleyhisselām evlādınıñ firāset ü kiyāsetlerini imtiḥān (31) eylemeden öturi anlara ben 'Üzeyrüm dimedi belki didi ki

<sup>1392</sup> “Bunu bu ölümünden sonra Allah, nereden (nasıl) diriltecek?” (Bakara 2/259)

<sup>1393</sup> “Allah, onu yüz sene öldürdü.” (Bakara 2/259)

<sup>1394</sup> “İnsanlar öldükleri hal üzere ba's olunurlar.” Olgun, *Nisābü'l-Mevlevī*, 172.

beli ol size haber viren kimsenün haberi şahihdür bābāñuz ‘Üzeyr benden soñra geliser (32) ve size vāşıl olisardur ol bir oğlı çünkim bu beşāreti iştidi hoşhāl oldu ve sürürlar ve şafālar buldı lākin mübeşşir ‘ayn-ı (33) mübeşşer olduğımı bilmeyüp

**(3276) Meşnevi**

***Bāng mīzed k’ey mübeşşir bāş şād***

***V’ān diger bişnāht bihūş ūftād***

Aña bāng urdı böyle diyü ki ey (34) mübeşşir şād ol bizi mesrūr eyledüñ ve ol bir āhir ferzendi ziyāde ‘ākıl u zeyrek idi anı [H400b] edā ve şādāsından bildi ve añladı bihūş (35) olup düşdi evvelkisi şol şāhib-i vehm idi ki mu‘āyeneyi ve haķīkat-i hāli bilemeyüp mücerred müjde ve haber zu‘m eyledi ve ikincisi şol (36) kāmilü’l-‘aql ve menba‘-ı firāset ü kiyāset idi ki mübeşşir ‘ayn-ı mübeşşer idügin bilüp kemāl-i zevķinden bihūş olup o şāhib-i vehme ve kejfahme (37) böyle didi

**(3277) Meşnevi**

***Ki çi cāy-ı müjdeyest ey hīreser***

***Ki derŭftādīm derkān-ı şeker***

Ki ne müjde yiridür ey serāsime zīrā biz şeker kānıma düşdük (38) ya‘ni ol ‘ārif ü bīnādil olan püser ol gāfil olan biħabere didi ki ey hīreser ne müjdenün maħallidür ki müjde gāyibde olan bir kimsenün (39) mevcūd olmasından ve ba‘de ehline gelmesinden haber virmekdür biz ĥod şeker ma‘denine düşdük ve şeker eylemek mertebesine irişdük bu muħbir ü mübeşşir (40) olan kimse ĥod ‘ayn-ı maķşūdımızdur nihāyet māfilbāl bizüm fiṭnat u zekāvetimüzi tecrübe ve imtiħān itmek için kendüsini gāyib menzilesine (41) tenzīl idüp kendü zātından bize müjde virdi ve haber irgürdi pes ‘aql bu midur ki o bu kadar tesettür itmekle biz andan gāfil olavüz [P157b] (1) ve anı gāyib bilevüz saña gāyib olan baña naķd-i vaķtdür didi pes maṭlūb-ı haķīķi ve maķşūd-ı aşlı olan Ĥudā-yı Te‘ālādan şol mübeşşirler ki haber virmişlerdür ve şol (2) ‘ārifler ki tālibān-ı Ĥaķķa ol maħbūb-ı zātiden nişān u eşer irgürmişlerdür anlar kendü haķīkatlerinden haber virmişler ve kendü zātlarınıñ nişān u eşerlerin ir- (3) gürmişlerdür velākin

**(3278) Meşnevi**

***Vehmrā müjdest ü piş-i ‘aql-ı naķd***

***Z’ān ki çeşm-i vehm şud maħcūb-ı faķd***

Vehme müjdedür ‘aql-ı kāmilün önünde naķddür (4) zīrā ki vehmün gözi faķduñ maħcūbı oldu [M291a] faķd bunda bema‘nā mefķuddur mefķūd yitmiş ve gāyib olmuş

maṭlūba dirler ya'ni Ḥaḳdan ḥaber virenler ve ṭāliblere (5) ḥaḳīḳatden beşāret irgüren erenler filḥaḳīḳa kendü ḥaḳīḳatlerinden ḥaber virmişler ve māhiyyetlerinden beşāret irgürmüşlerdür velākin ehl-i vehmüñ (6) katında ol ḥaber müjdedür ve ehl-i 'aḳluñ katında 'ayn-ı naḳddur zīrā ehl-i vehmüñ çeşm-i idrāki mefkūduñ maḥcūbı olmışdur keenne Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri (7) ehl-i vehme nisbet gāyibdür ve bunlar Ḥazret-i Ḥaḳkı rüz şeb ṭālibdür pes Ḥazret-i Ḥaḳkı kendülerden ba'īd ü gāyib zann eylemeleri çeşm-i şühūd- (8) larına perde ve ḥācib olup her şeyde anı ḥāzır u nāzır ve zāhir ü bāhir göremediklerinden Ḥaḳdan ḥaber viren nebīnūñ ve beşāret irgüren velīnūñ (9) zātını ve ḥaḳīḳatini andan gāyri zann idüp anlaruñ ḥaber virmesi bunlara nisbet gāyibden müjde olur bu ṭāyife

*Beyt*

*Fefīkulli şey'in lehu āyetun*

(10) *Tedullu 'alāennehu vāḥidun*<sup>1395</sup>

Dirler ammā 'aḳıl u kāmīl ve 'ārif ü aḫl olanuñ katında her mübeşşir ki ḥaḳīḳatden ḥaber virmişdür anlara nisbet [H401a] gāyibden (11) müjde degüldür belki naḳd-i vaḳtdür zīrā bu ṭāyife her ne şey'e ki nazar eyleseler *mā ra'eytu şey'en illā ve ra'eytullāhu ḳablehu*<sup>1396</sup> dirler ve daḫı

*Beyt*

*Fefī kulli şey'in (12) lehu āyetun*

*Tedullu 'alāennehu 'aynuhu*<sup>1397</sup>

Diyü kendü müşāhedelerinden ḥaber virürler nitekim **Şeyh Ekber** ḥazretleri böyle söylemiş ve **Futūḫāt**da *subḥāne men ezḫara 'l-* (13) *eşyā'e fehuve 'aynuhā*<sup>1398</sup> diyü taşriḥ eylemişdür nitekim buraya münāsib olan kelimātını cild-i evvelde *i'tirāz kerden-i mürīdān* sürḫında *tu vücūd-ı muṭlaḳī* (14) *fānīnümā* beytinūñ şerḫinde naḳl ḳılmışuzdur anda ṭaleb olına pes cümle insānı bu ḥuşūşda üç taḳsīm idüp buyururlar

*(3279) Meşnevi*

*Kāfirānrā (15) derd ü mü'minrā beşir*

*Līk naḳd-i māl derçeşm-i başir*

<sup>1395</sup> “Her şeyde Allah’a ayet ve birliğine delil vardır.”

<sup>1396</sup> “Hiçbir şey görmedim ki onda Allah’ı görmüş olmayayım.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 302.

<sup>1397</sup> “Her şeyde Allah’a ayet ve aynı olduğunu gösteren delil vardır.”

<sup>1398</sup> “Her şeyin aynısı olduğu halde eşyayı izhar edeni tesbih ederim.”

Enbiyā ve evliyānuñ kendü haq̄ikatlerinden haber virmeleri ve halka beşāret ırgürmeleri (16) kāfirlere derd ve mü'mine beşīrdür velākin başīr olan göz katında naqd-i hāldür ya'ni enbiyā ve evliyānuñ kendü haq̄ikatlerin beşāret virüp ihbār (17) eylemeleri kefereye müriş-i derd olur zīrā anlar umūr-ı āhirete ve esrār-ı haq̄ikate inkār kılmışlar ve bu dünyāyı maqām u mesken ittihāz eylemişler bu dünyā (18) anlara cennet ve āhıret dār-ı miñnet olmışdur anlar ki Hāq Te'ālānuñ likāsını ricā itmezler ve hayāt-ı dünyāya rāzı olurlar ve anda karar kırlurlar (19) anlara likā-yı Hāqdan haber virmek ve zuhūr-ı haq̄ikatden kelām söylemekdür ve miñnet irās eyler anuñçün ki anlar bu dünyānuñ hayātına ziyāde (20) harīş olup bunda tavattun kırlup āyāt-ı Hudādan gāfil olmuşlar ve kalblerini hemān bu 'āleme muqayyed kılmışlardur pes maqşūdları olmayan (21) 'ālemden ve mebgūzları olan mertebeden bunlara beşāret virmek derd ü elemi ziyāde eyler ve lihazā Hāq Te'ālā bunlar haq̄kıında **febeşsirhum bi'azābin** (22) **elīm**<sup>1399</sup> buyurdı ammā haq̄ikatden haber virmek ve nefsü'l-emrden beşāret ırgürmek mü'min olanlara beşīrdür zīrā anlaruñ gayba imān u ikānı vardur (23) ve anlara **eddunyā sicnu'l-mu'mini**<sup>1400</sup> hadīşinuñ mücibince ki bu dünyā [M291b] sicn ü dār-ı gurūr olmuşdur ve āhıret dār-ı sürür ve maqām-ı şabūr gelmişdür pes bunlaruñ (24) imān eyledükleri 'ālemden meyl ü muhabbet kıldukları cihāndan haber viren bunlara beşīr olur ve kāfirlere nezīr olur zīrā 'ālem-i haq̄ikatüñ (25) zuhūrı anlara nār ve mü'minlere nūr olur velākin başīr olan çeşme nisbet kāfirüñ ve mü'minüñ netice-yi kārları ve 'ākıbet-i umūrları naqd-i hāl olmuşdur (26) mü'minlere va'de olanı bunlar el'ān bulmuşdur ve kāfirlere va'id olanı bunlar hālā görmüşdür ekşer nuşuş-ı kātı'a dañı bunlaruñ müşāhedelerine delālet (27) kılmışdur kālallahu te'ālā fihaq̄ki'l-kāfirin **ve inne cehenneme lemuññatun bilkāfirin**<sup>1401</sup> bu āyet-i kerīme delālet [H401b] eyler ki cehennem el'ān kāfirleri muññatür zīrā saññ (28) dimeyüp cümle-yi ismiyye ile irād olunması 'indelmü'min'in vuqū'ı muhaq̄kağ olduğu i'tibārladur ammā 'indel'ārifin hālā bu dünyāda cehennem anları (29) muññatür velākin bunlar şarāb-ı tabī'atle mest ü medhūş ve gurūr u gāfletle serhoş ve bihoş olduklarıçün kendülerüñ cehennemde olması ve cehennem (30) bunları ihāta kılmamasını ihsās u idrāk eylemege kadir olmazlar vaz'-ı İlāhī bunlara beşeriyet zevkını ve dünyā lezzetini gālib idüp āhıretüñ (31) 'azābını göstermemişdür tā kim hayāt-ı dünyāda gurūr ve gāfletle geçinüp öldükden soñra ve nevm-i gāfletden hālās

<sup>1399</sup> “Onun için onlara acıklı bir azap müjdele.” (İnşıkak 84/24)

<sup>1400</sup> “Dünya müminin zindanıdır.” İmam Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, C. 1, s. 428.

<sup>1401</sup> “Muhakkak ki cehennem kâfirleri elbette kaplar.” (Tevbe 9/49)



olup mütenebbih olduğdan sonra kendü- (32) leri cehennem çukurlarından bir çukurda görüp ‘azāb-ı āhireti ihsās iderler ve kezālik mü’minlere daḥı beşeriyet gālib olup ve bu ‘ālem-i şüretüñ (33) aḥkāmı anlara daḥı müstevlī olduğundan cennet-i a’lāyı göremezler ve anuñ ni‘metine ve lezāyızine nazar irgüremezler velākin İmānları budur ki öldükden sonra (34) ve hicāb-ı beşeriyye gidüp gışāve-yi gāflet mürteff‘ olduğdan sonra kendüyi cennet ravzalarından bir ravzada görür ve ba‘delhaşr venneşr Hāḳ Te‘ālā (35) anları cennet-i a’lānuñ içine irgürür ve anda her biri Rabbilerini görür pes ‘ārif-i bīnānuñ ḥāline gelelüm ol kimseler ki ölmezden evvel öldiler ve fenā-yı (36) men lem yekun ve beḳā-yı men lem yezel mertebesin buldılar dīde-yi cānları kehl-i hidāyetde nūr buldı ve çeşm-i cenānları Hāḳ nūryla başīr oldu bu zıkr olınan (37) umūr-ı ḡaybiyye anlara nisbet naḳd-i ḥāl vāḳi‘ olmuştur ve bunlaruñ her biri ḥaḳāyıkı ‘alāmā hiye ‘aleyh keenne müşāhede kılmışdur bunlar şol cennet-i (38) ācile şāhibleridür ki bunlara nisbet umūr-ı uḥreviyye naḳd-i vaḳtdür nitekim mü’minlere nisbet umūr-ı ātiyedür Ḥazret-i Ḳur‘ān-ı ‘azīmüñ çok āyātı bu şāhib-i (39) sa‘adetlerüñ meşhedlerine ve meşreblerine muvāfiḳ nāzile olmuştur cümleden biri **ve nādā aḣḣāb-u’l-cenneti aḣḣābe’n-nāri [en] ḳad vecednā mā ve‘adenā Rabbunā** (40) **ḥaḳḳan fehel vecedtum mā ve‘ade Rabbukum ḥaḳḳā**<sup>402</sup> nādā fi’l-i māzīdür pes aḣḣāb-ı müşāhede ḳatında ehl-i cennet ehl-i nāra bu nidāyı eylemişlerdür ve bunlara (41) Hāḳ Te‘ālā bu ma’nāyı göstermişdür ammā ḡayba İmān eyleyenler ḳatında umūr-ı ātiyedendür vuḳū’ı müteḥaḳḳık olduğıcün şīḡa-yı māzī ile [P158a] (1) ta’bīr olınmışdur

**(3280) Meşnevi**

**Z’ān ki ‘āşık dembedem naḳdest ü mest**

**Lācerem ezküfr ü İmān berterest**

[M292a] **(3281) Meşnevi**

**Küfr ü İmān her dü ḥod derbān-ı üst**

**K’üst maḡz(2) u küfr ü dīn ūrā çü pūst**

Ol cihetden ki ‘āşık dembedem naḳddür ve mestdür bu ma’nā **naḳdest ü mest** lafzlarunuñ mābeyninde vāv-ı ‘āḥife (3) olduğı üzredür ki ba’zı nüshada böyle vāḳi‘ olmuştur [H402a] lākin çok maḳbūl degüldür ve ba’zı nüshada vāvsuz vāḳi‘ olmuştur bu taḳdīr üzre (4) ma’nā zīrā ‘āşık dembedem naḳd-i mestdür **naḳdest mest** naḳd-i

<sup>402</sup> “Cennetlikler cehennemliklere şöyle seslenirler: Rabb’imizin bize vaat ettiğini gerçek bulduk. Siz de Rabb’inizin size vaat ettiğini gerçek buldunuz mu?” (A’raf 7/44)

mestest taqdîrine olur ya'ni anlar ki müşâhede-yi haqîkat ve şarâb-ı ehadîyyetle (5) mest olurlar anlar mü'minlerdür ammâ 'âşıklar dembedem ol şarâbla naqd-i mestlerdür bunların mestligi ve yârûñ likâsını müşâhede eylemeden hâşıl olan (6) zevkleri bunlara naqd hâşıl olmışdur va'deye müterakqıb degüllerdür dimek olur bu nüsha evvelkiden evlâdur ammâ bunlardan eşahh olan nüsha *z'ân ki* (7) '*âşık derdem-i naqdest mest vâkı'* olandur bu taqdîr üzere ma'nâ zîrâ 'âşık naqd olan demde mestdür mev'ud olan demüñ mesti degüldür lâcerem (8) 'âşık küfr ü imân mertebesinden berterdür küfr ü imân her ikisi hod ol 'âşıkun derbânıdır zîrâ ol 'âşık mağz-ı küfr ü dîn aña püst gibidür (9) ya'ni mübeşşir-i haqîkînuñ haber virmesi başır olan kimsenüñ çeşmi katında naqd-i hâldür ol cihetden ki 'âşık-ı Hudâ olan naqd olan vaqtda mestdür (10) zîrâ 'âşık yâ ibnülvaqt veyâ ebulvaqtdür bu iki mertebenüñ şâhibi olan 'âşık mâzî ve müstakbel kaydından berî ve 'arîdür bunlar vaqtlarinüñ cemî'sinde (11) Hudâ-yı Te'âlâdan hâlî olmazlar ve Hudâyı Te'âlâdan gayriyi dahı görmezler ol degüldür ki bir zamân Hudâdan gâyib olalar ve bir âhir zamânda Hudâ-yı Te'âlâ- (12) yı müşâhede kıılmağa muntazır olalar bunlar her hâlde Haq Te'âlâyı müşâhede eyleyicilerdür pes bunlar naqd olan demüñ mestidür yoğsa zamân-ı (13) müstakbelde Hudâ-yı Te'âlâyı müşâhede eylemenüñ mesti degüllerdür bunların dîde-yi şühûdından mâzî ve müstakbel hicâbları zâyil olmuş ve (14) nür u zulmet hicâbları kalmamışdur lâcerem 'âşık-ı Haq küfr ü imân mertebesinden münezzehdür zîrâ imân hicâb-ı nürânîdür ve küfr hicâb-ı zulmânîdür 'âşık-ı (15) vâşıl bu iki hicâbı geçdüken soñra cemâl-i haqîkati müşâhede eyleyen kâmidür pes 'âşık sultân-ı haqîkatle bir mertebe müttehid olmuş ve beka bulmuşdur (16) ki küfr ü imân her ikisi hod anuñ hâcibi olmuşdur ki ehl-i imânı ve ehl-i küfri anuñ mertebesine vâşıl olmağa mâni' olur nitekim pâdşahuñ derbânı (17) nâmahrem olanları huşur-ı şâha dâhil olmadan men' kıılır küfr ü imân hem 'âşık olmayan ehl-i imânı ve ehl-i küfri haqîkat mertebesine dâhil olmadan (18) ve cemâl-i Haqqı müşâhede kıılmadan men' kıılır 'âşıkun vücûdı filmeşel mağzdur ve küfr ü dîn aña nisbet kıışr gibidür pes küfr ü dînüñ mertebe-yi (19) haqîkate [H402b] nisbet kıışr olmada biri birinden tefâvüti olduğına tefhîm için darb-ı meşel idüp buyururlar

**(3282) Meşnevi**

***Küfr kıışr-ı huşk-ı rû bertâfte***

***Bâz imân (20) kıışr-ı lezzet yâfte***

**(3283) Meşnevi**

***Kısrhā-yı huşkrā cā āteşest***

[M292b] ***Kısr peyveste bemağz-ı cān hoşest***

Küfr filmeşel mağzından yüz çevirmiş (21) qurı kışrdur girü İmān mağzından lezzet bulmuş kışrdur qurı kışrlaruñ yiri āteşdür ammā cān mağzına peyveste olan kışr hoşdur ve (22) tavzīh-i ma'nā oldur ki filmeşel ceviz veyāhud bādāmuñ hāricde olan kabuqları ki vardur küfr aña beñzer ve bādāma ve cevizüñ lübbine muttaşıl olan (23) raķīk kabuqlar ki vardur İmān aña beñzer ve mertebe-yi haķīkat ceviz ve bādāmuñ lübbine beñzer pes küfr şol kışr-ı huşk gibidür ki lübbinden rūgerdān (24) olmış ve haķīkat mertebesinden a'rāz kalmışdur qurı olan kabuqlaruñ yiri āteş olduğu gibi qurı kabuq gibi olan ve dīn (25) lezzetinden bībehre kalan kefer ve fecerenüñ daħı yirleri bermüci-i ***ve inne'l-fuccāre lefi caħīm***<sup>1403</sup> nār-ı cehennem olmışdur ammā İmān şol lübbe muttaşıl olan (26) kışr-ı raķīk ve perde-yi laţif gibidür ki lübbinden hemişe lezzet bulmada ve çāşnī almadadur pes mağz-ı cāna muttaşıl olan İmān ve ehl-i İmān her dem (27) hoşdur zirā ***inne'l-ebṛāre lefi na'īm***<sup>1404</sup> mücibince bunlaruñ biri na'īm-i dilkeşdedür ammā 'āşıka bu ikisi harāmdur ki ***eddunyā harāmum 'alāehli'l-āhireti*** (28) ***velāhireti harāmum 'alāehli'd-dunyā ve humā harāmāni 'alāehlillāh***<sup>1405</sup> hadīş-i şerīfi bu ma'nāya şehādet eyler nitekim anlaruñ mertebesini daħı bu (29) beytle beyān buyurup dirler

***(3284) Meşnevī***

***Mağz hod ezmertebe-y hoş berterest***

***Berterest ezhoş ki lezzetgüsterest***

***(3285) Meşnevī***

***İn sūhan pāyān nedāred*** (30) ***bāz gerd***

***Tā berāred Müsiyem ezbaħr gerd***

***(3286) Meşnevī***

***Derħur-ı 'aql-ı 'avām İn güfte şud***

***İn sūhan bāki-yi ān būnhüfte şud***

Mağz hod mertebe-yi hoşdan berterdür (31) hoş olan kışr mertebesinden berterdür ki lezzetgüsterdür bu söz pāyān u nihāyet tutmaz girü dön tā kim benüm Mūsā-yı nuţkum baħrden gerd ü gubārı (32) yukāru getüre bu zıkr olınan kelimāt 'avāmuñ

<sup>1403</sup> “Ve şüphesiz ki kötüler de cehennemdedirler.” (İnfitar 82/14)

<sup>1404</sup> “Şüphesiz ki iyiler Naīm cennetindedirler.” (İnfitar 82/13)

<sup>1405</sup> “Ahiret ehline dünya haramdır, dünya ehline ahiret haramdır, ehlullaha her ikisi de haramdır.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 116.

fehmine lāyık söylenmiş oldu anuñ bāk̄isi nühüfte ve gizlü oldu *mağz*dan murād mertebe-yi haq̄ikat (33) ve ehl-i haq̄ikat olur ve netice-yi kelām böyle demek olur ki mertebe-yi haq̄ikatle ehl-i haq̄ikat hoş olan mertebeden berterdür şol hoş olan (34) ĩmān mertebesinden berterdür ki ol ĩmān mertebesi lezzet döşeyici ve halāvet viricidür lezzetgüster mağza şıfat olup aña kayd olsa (35) dañı ma'nā evlā olur bu taqd̄ir üzre ma'nā mağz mertebesinde olan ehl-i haq̄ikat hoşluk mertebesinden berterdür hoş olan ĩmān mertebe- (36) sinden berterdür [H403a] z̄irā o lezzetgüsterdür ve ĩmān mertebesinde olan halāveti o baş idicidür ve ĩmān u İslām ve lezzet ü leṭāfeti haq̄ikat (37) mertebesinden alıcıdır menba'-ı cemī'-i lezzāt-ı rühānī ol haq̄ikat mertebesidür pes cemī'-i merātib-i nūrāniye ve rühāniyeden ol mertebe erfa' u a'lādur (38) ĩmān u İslāmla hoş olmak ve d̄in-i müb̄inden lezzet bulmaq mertebesi aña nisbet ednādur z̄irā d̄in ü ĩmān ol kışr-ı laṭif gibidür (39) ve haq̄ikat mağz-ı şerīf [M293a] gibidür mağzuñ kışrdan berter ü 'ālīter olması 'āqıl olanlara vāzihdür bu beyānda z̄ikr olınan haq̄āyık u esrāra müte'allik (40) olan sözler ḥadd ü pāyān tutmaz ey Mevlānā andan rücū' eyle tā kim benüm nuṭkum Mūsāsı haq̄ikat baħrından toz yuħaru getüre nitekim Ḥazret-i (41) Mūsā 'aleyhisselām Baħr-ı Kūlzūme 'aşāyı darb eyledükde on iki yol olup kendüye tābi' olan Sıbt̄ileruñ her biri bir yoldan güzer kıldılar [P158b] (1) ḥattā ol yollar bir mertebe ḥuşk oldu ki andan tozlar yuħaru geldi çünkim Ḥazret-i Kelīmullāh Baħr-ı Kūlzūmi kendü tevābi'ine yol eyleyüp andan getürdi benüm dañı (2) kelāmum Mūsāsı haq̄ikat baħrına tevābi'um vāşıl u dāḥil olmadan ötüri yollar eyleyüp andan tozlar zāhir eyleye mışra'-ı şānī baħr-ı haq̄ikate yol eylemeden 'ibāret (3) olur ve andan toz yuħaru getürmek baħr-ı haq̄ikat sözini koyup ṭarīktüñ levāzımı olan sözleri yuħaru getürmeden ve anı izḥār eylemeden kināyet olur (4) z̄irā ğubār-ı ṭarīkuñ muḳtezāsıdır pes bu ğubārdan murād ṭarīkate müte'allik olan güftār olur lākin baħruñ dibinde olan ṭarīkuñ gerdini yuħaru getir- (5) mek murād olur 'ālem-i şüret ki 'ālem-i berdür anuñ ṭarīkinüñ ğubārını yuħaru getürmek murād olmaz ḥāşıl-ı kelām bu z̄ikr olınan ma'ānī ve esrār nihāyet (6) tutmaz ki haq̄ikat baħrına müte'allik olan güftārlardur anı söylemeden ve izḥār eylemeden rücū' eyle tā kim benüm nuṭkum Mūsāsı haq̄ikat baħrınıñ yollarınıñ güftārını (7) yuħaru getüre ve zuḥūr mertebesine yetüre demek olur bu beyānda bu kadar esrār u haq̄āyık müte'allik söz ki söylenmiş oldu 'avāmuñ 'āqlına lāyık (8) ve fehmine mülāyim ü muṭābık söylenmiş oldu bāk̄i olan söz gizlenmiş oldu ya'ni baħr-ı haq̄ikatden bir miqdār esrār u ma'ānī söylenmiş oldu kıyās (9) eylemege bu sözler

havāşşuñ ‘aql u fehminüñ lāyıkı ola belki bu sözler ki biz söyledük bize nisbet ‘avām olan kimselerüñ ‘aqlına lāyık ve fehmine muṭābık söylenmiş (10) oldu ol ki havāşşuñ ‘aqlına lāyık olan ve fehmine muṭābık olan esrār u ma‘ānīdür anlar gizlenmiş oldu anuñçün ki ‘avām havāşşuñ esrārını ve esrāra müte‘allik olan (11) güftārını fehm idemezler bu ecluden [H403b] ol sözlerüñ baqiyyesi ketm olındı ve ihfā olunması revā görüldi ve bunda kendü cenāb-ı şerīflerinüñ ‘azm-i şānına (12) ve ‘ulüvv-i mertebelerine işāret vardur zīrā buyurdıkları ma‘ārif-i celīle ve esrār-ı gāmızáyı hālā beyne’l-meşāyiḡ müte‘ārif olan havāş fehm eylemege qarīb (13) olamazlar pes lāzım geldi ki ol ḡazretüñ ‘ulüvv mertebesine nisbet müte‘ārif olan havāşş ‘avām ola ve bu kadar ‘ulüm u esrārı fehm eyleyenler (14) kendü vaḡtlerinde havāşş zümresinden ‘add olunmaya pes baḡr-ı ḡaḡīkatüñ esrārını ve güftārını söylemeden rücu‘ idüp baḡr-ı ḡaḡīkatüñ tarīkinüñ muḡtezāsı (15) olan güftāruñ beyānına şürü‘ idüp buyururlar

**(3287) Meşnevi**

**Zerr-i ‘aḡlet rīzeyest ey müttehem**

**Berḡurāze mühr-i sikke çün nihem**

[M293b] **(3288) Meşnevi**

**‘Aḡl-ı tu ḡısmet şude berşad mühim**

**(16) Berhezārān ārzü vü ṡımm u rim**

Ey müttehem senüñ ‘aḡluñ zerri rīzedür ḡurāze üzre sikke mührini nice ḡoyam senüñ ‘aḡluñ şad mühim üzre ḡısmet (17) olmışdur hezārān ārzü ve ṡımm u rim üzre rīze ufaḡ ḡurāze ḡırıntıya dirler ṡımm kesr-i tāyla māl-ı keşire dirler nitekim cā’eni zeydün biṡṡımm (18) ey bilmāli’l-keşir dimekdür rim daḡı kesr-i rāyla māl-ı keşire dirler nitekim cā’e fülānun birrım dirler ey bimāl-i keşirin diyü ma’nā virürsin egerçi ikisi bile māl-ı (19) keşir ma’nālarınadır ba’zılar tefāvüt itmeyüp bu ikisini elfāz-ı müterādifeden ‘add itmişlerdür ammā ba’zılar ṡımm muṡlakā māl-ı keşir ma’nāsınadır ve rim māl-ı (20) keşirüñ naḡīsi ve zübdesi ma’nāsınadır dimişler pes ḡülāşa-yı kelām ve netice-yi merām oldur ki bu ḡaḡāyık u esrāra müte‘allik olan sözlerüñ (21) bāḡīsi gizlenmiş oldu ol sebebden ki senüñ ‘aḡluñ altını ey hevā-yı nefşāniyye ile müttehem olan kimse henüz daḡı rīze ve perākendedür gelüp cem‘ (22) mertebesini bulmamışdur ḡırıntı olan perākende ‘aḡla ‘ilm-i ledün sikketinüñ naḡşını niçe ḡarb eyleyüm nitekim altın ḡırıntılarına sikke urmaḡ ḡābil (23) degüldür meger ki gelüp bir yire cem‘ olup potada ḡaynaduḡdan şoñra ḡarb-ı sikkeye müsta‘idd ola kezālik senüñ daḡı rīze ve ḡurāze gibi olan ‘aḡluñ (24) bir yire cem‘ olmaḡ ve ‘ilm-i ledün

sikkessinüñ naqşını qabül qılmağa isti'dād hâşıl eylemek lâzımdur senüñ ise 'aqluñ niçe yüz hâcât u mühimmâta münkasım (25) olmışdur niçe yüz ârzûlar üzre ve emvâl-i keşîre üzre müteferriq ve perâkende olmuşdur pes senüñ 'aqluñ 'ilm-i tevhid sikkisini darb eylemek (26) ve mertebe-yi cem'den söz söylemek niçe mümkün olur eger havâşşuñ esrârını istimâ' eylemege meyl ü muhabbetüñ var ise cem'-i havâtır eyle ve 'aqluñı tefriqadan halâş (27) idüp maḥbûb-ı ḥaḳîḳate bağla [H404a] tâ kim 'ilm-i ledün sikkessinüñ mührini müsta'idd ü lâyıq olasın ve ol sözleri istimâ' eyledüğüñ gibi fehm kılasın

**(3289) Meşnevi**

**(28) Cem' bāyed kerd eczārā be'aşq**

**Tā şevî hoş çün Semerqand u Dımışk**

**(3290) Meşnevi**

**Cev cevî çün cem' gerdî z'ıştibāh**

**Pes tūvān zed bertu sikke-y(29) pādşāh**

Ol 'aqluñ perâkende olan eczāsını 'aşqıla cem' eylemek gerek tâ kim cem'iyet ile Semerqand ve Dımışk gibi hoş olasın bir arpa kadar arpa (30) kadar یشtibāh u gümāndan eczā-yı 'aqluñ çün cem' eylesesin pes senüñ üzerüñe sikke-yi pādşāhî urmaq mümkün olur ya'ni perâkende olan (31) ḥātıralaruñı ve müteferriqa olan eczā-yı 'aqliyyeñi 'aşq-ı İlāhî ile bir yire cem' idüp cem'iyet-i ḥātır hâşıl eylemek lâzımdur tâ kim şehir-i Semerqand (32) ve belde-yi Şām gibi mecmū' olup hoş olasın یشtibāh u gümān tefriqasından çünkim 'aqluñı arpa kadar [arpa kadar -M] cem' kılasın ve cem'iyet-i (33) qalbe mālîk olup şükük u şübehāt tefriqalarından halâş olasın pes senüñ zerr-i 'aqluñ üzre pādşāh-ı ḥaḳîḳînüñ sikke-yi esrârını (34) darb eylemek mümkün olur elhâşıl cem'iyet-i bâṭın hâşıl olduğdan soñra esrâr-ı İlāhiyyeyi saña söylemek qābil olur dimegi ifāde kıılır

**(35) (3291) Meşnevi**

**V'er zimişkalî şevî efzūn tu ḥām**

**Eztu sāzed şeh yekî zerrîne cām**

**(3292) Meşnevi**

**Pes ber'ü hem nām u hem elqāb-ı şāh**

**Bāşed ü hem şūreteş [M294a] ey vaşl-(36) ḥ'āh**

Ve ger sen ḥām bir mişkalden ziyāde olasın pes şāh senden bir zerrîne cām düzer pes ol cām-ı zerrinüñ üzerine hem şāhuñ (37) nāmı ve hem elqābı ve hem anuñ şūreti

olur ey vaşl dileyici ya'ni pādşāhuñ sikkesine mālik olmak bir mişkāl kadar olmağla kabil ü cāyız olur (38) pes eger sen eczā-yı 'aqluñı iştibāh u iltibās perākendeliginden cem' idüp pādşāha lāyık olmak mertebesini bulasın pes saña esrār-ı İlähiyye (39) sikkisini çarb eylemek lāyık olur ve eger sen hām sikke-yi pādşāha lāyık olmak miqdārından ziyāde olasın ve teraqqī kılasın ve bir niçe mişkāl (40) altun kadar efzūn olasın pādşāh-ı haqīkat senüñ vücūduñda bir altunlı cām düzer ve senüñ zerrin cām gibi olan vücūduñı şarāb-ı (41) tevhīde ve bāde-yi tefrīde maḥall eyler pes senüñ ol cām-ı vücūduñ üzre pādşāh-ı haqīkatüñ hem esmā ve elqābı ve hem anuñ şüreti [P159a] (1) ya'ni şifātı şābit olur ve tecellī [kılur -P] ey vuşlat taleb eyleyici 'āşık nāmdan murād esmā-yı İlähiyyedür ve *elkābdan* murād Hāzret-i Qur'ānda vāki' olan *aḥkemu'l-hākimin* (2) ve *ḥayru'n-nāşirin* ve *aḥsenu'l-ḥālikin* ve *erḥamu'r-rāhimin* ve *zulcelāli velikrām* ve bunuñ emşāli oln kelāmlardur ve *şüret*den [H404b] murād şifāt-ı İlähiyyedür nitekim (3) *innallāhe ḥalaḳa Ādeme 'alāşüretihi'*<sup>1406</sup> hadīşini ey 'alāşifātihi demekle tefsīr eylemişlerdür ve hülāşa-yı kelām böyle demek olur ki ve ger sen hām esrār-ı Haqqı kendü kalbūne (4) nakş eylemek mertebesinden ve miqdārından ziyāde ve efzūn olasın pādşāh-ı haqīkat senüñ kalbūni şarāb-ı muḥabbete ve müdām-ı vaḥdete cām eyler pes ol (5) kalbūñ cāmı üzre Haq Te'ālānuñ esmāsınuñ ve elqābınuñ ve şifātınuñ āşarı ve envār-ı tecelliyyātı ey tālib-i vuşlat olan 'āşık şābit (6) ve bir karar olur

**(3293) Meşnevi**

***Tā ki ma'şūket buved hem nān hem āb***

***Hem çerāğ u şāhid u nuql u şarāb***

Tā kim ma'şūkuñ saña hem nān u hem āb olur hem çerāğ (7) u şāhid ve nuql u şarāb olur *hem nān u hem āb u hem çerāğ* demek nān demekde bile ve şu içmekde bile ve çerāğ nūrından müstenīr olmağda senüñle (8) bile ola demek olur ve hülāşa-yı kelām böyle demek olur ki eger sen esrār-ı Haqqā maḥall olmak mertebesinden teraqqī kılasın ve bāde-yi vaḥdete cām olasın (9) ve senüñ cām-ı kalbūñ üzre pādşāh-ı haqīkatüñ esmāsı ve elqāb u evşāfı şābit ü zāhir ola ve tecellī kıla hattā senüñ ma'şūkuñ nān (10) yimedede ve şu içmedede ve çerāğ nūrından münevver olmada senüñle bile ola ve şāhid ola ve nuql ola ve şarāb ola eger hem lafzı cem'iyet ma'nāsını ifāde kılmayup (11) belki ḥarf-i 'atf taqdīr olınursa ma'nā tā kim senüñ ma'şūkuñ hem nān

<sup>1406</sup> <sup>1406</sup> “Muhakkak Allah Teala Ādem'i kendi sureti üzerine yarattı.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 7, s. 348.

ola ve hem āb ola ve hem çerāğ ola ve daḥı şāhid ve daḥı nuḳl ve daḥı şarāb (12) ola demek olur evvelki vech üzre *ve huve me'akum eynemā kuntum*<sup>1407</sup> āyet-i kerīmesinüñ mücibince Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālā her ḥālde ve her şeyde senüñle bile ola (13) yimek yidükde anuñ kuvvetiyle yiyüp anuñ toyurmasıyla kendüñi toymuş göresin [M294b] ve şu içdükde anuñ irādetiyle içüp ve anuñ kandur- (14) masıyla kendüñi reyyān bulasın ve çerāğ nūriyla münevver olduḳda ol çerāğa nūr vireni ve ḥāneyi münevver kılanı anı müşāhede kılasın (15) şāhidüñ hemān ol ola ve nuḳluñ anuñ müşāhedeşi ve şarābuñ anuñ muḥabbeti ve mu'āyenesi ola demek olur ve ikinci vech üzre ma'nā tā kim (16) senüñ ma'sūḳuñ saña hem ğidā ola ve hem teşneligüñi def idici āb-ı ḥayāt ola ve hem ḥāne ve ḳalbüñi münevver idici çerāğ ola ve hem maḥbūb ola (17) ve hem nuḳl u şarāb ola murād ol ḥazrete bir mertebe 'aşıḳ olasın ki anuñ 'aşıḳı saña hem ğidā ola ve hem teşneligüñi def eyleyen āb ola (18) ve hem nuḳl u şarāb ola demek olur nitekim Zelīḥā Yūsufuñ 'aşıḳında bir mertebeye varmış idi ki ḳarnı açıḳsa anı zıkr eylerdi derḥāl (19) doyardı ve teşne olsa anı zıkr kılardı ve teşneligi def olurdu [H405a] ve zūlmet-i ğamda ḳalsa anuñ cemālini yā taşavvur eylerdi veyā ḥāne- (20) sine getürürdi derḥāl zūlmet gidüp ḥāne-yi ḳalbi ve ḥāne-yi ḳalıbı münevver olurdu şāhidi hemān ol idi ve nuḳl u şarāb istese Yūsufı (21) söyledürdi veyāḥud anuñ sözlerini yād eylerdi derḥāl şarāb içen gibi mest olurdu ve nuḳl yeyen gibi lezzet bulurdu ve hüviyyet-i (22) İlähiyye bu cümlede sāriye olup 'aşıḳ bu cümlede anı mütecelliyeye görüp müşāhede eyler demek ma'nāsını daḥı ifāde eylemeden ḥālī olmaz

**(3294) Meşnevi**

**Cem' (23) kun ḥodrā cemā'at raḥmetest**

**Tā tüvānem bātu güften ān çi hest**

**(3295) Meşnevi**

**Z'ān ki güften ezberā-yı bāverīst**

**Cān-ı şirk ezberā-yi Ḥaḳ berīst**

(24) Çünkim ḥāl böyledür pes sen daḥı kendüñi cem' eyle zīrā cemā'at raḥmetdür tā ki saña dimege ḳādir olam ol nesneyi vardur zīrā ki söz söylemek (25) taşdik eylemeden ötürüdür ammā şirke maḥall olan cān ḥaḳ kelāma inanmaḳdan berīdür şirk bunda müşrik ma'nāsınadır ya'ni eger mertebe-yi cem'uñ kelāmını (26) ve esrārını fehm eylemek isterseñ kendü perākende olan 'aḳluñı ve fehmüñi cem' eyle ki

<sup>1407</sup> “Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4)



*elcemā'atu rahmetur*<sup>1408</sup> buyurulmuşdur hattā esrār-ı İlähiden ve 'ulüm-ı ledünniden ol (27) nesne ki benüm kıtamda vardur anı saña söylemege kâdir olam ve saña ol esrār-ı İlähiden ve güftār-ı Rabbāniden söz söylemedüğüme sebep oldur ki söz söylemek (28) muhātabuñ taşdıķ ü i'tikād eylesinden ötürdür müşriküñ cānı ise haķ kelāma inanmadan berīdür ve şirk iki kısma münkasımdur biri şirk-i celī ve biri (29) şirk-i hafīdür 'aķlı şübühāt u şükük ile müteferriķ olan ve evhām u zūnūnla havātırını perākende kılan kimseler şirk-i hafī mertebesinde qalmışlardır (30) ol şirk-i hafī şāhiblerinin cānı kelām-ı Haķķa inanmadan berīdür bāhuşuş ki tevḥīde müte'allik olan kelimātı kabūl eylemeden 'ārīdür aḥvel (31) olına nef'sü'l-emrde bir şey birdür andan mā'adā yoķdur diseñ taşdıķ eylemez anuñçün ki ol iki [M295a] görmeden ḥālī degüldür pes aña vahdet-i muṭlaķadan söz söylemek (32) ve haķıķat-i ḥālī naķl eylemek müfīd ü kārger olmaz ve nef' virmez çünkim anuñ kelām-ı Haķķa taşdıķ ü i'tikādı olmaya aña ol mertebeden söylememek (33) evlādur

**(3296) Meşnevi**

*Cān-ı kısmet geşte berḥaşv-ı felek*

*Dermiyān-ı şaşt sevdā müşterek*

**(3297) Meşnevi**

*Pes ḥamūşī bih dihed ūrā şübüt*

*Pes cevāb-ı aḥmaķān* (34) *āmed sūkūt*

*Ḥaşv* bunda vasaṭ ma'nāsınadır *ḥaşv* batında olan şeylere de dirler bu taķdīr üzre felegüñ derūnında olan şeylerüñ cemī'i- (35) sine şāmil olur ma'nā felegüñ ortasında kısmet olmuş cān ve ikinci vech üzre ma'nā felegüñ derūnında olan [H405b] şeyler üzre kısmet (36) olmuş cān altmış sevdā ve ārzū ortasında müşterekdür pes ḥamūşlık ol cāna eyü şübüt virür pes aḥmaķların cevābı sūkūt geldi (37) ya'ni felek ortasında eşyā üzre münkasım olmuş cān niçe sevdā ve ārzū ortasında bulunmuş ve perākende kılinmışdur pes ol cān (38) ki tefriķadan kırtulamamış ve ehviye-yi muhtelif mābeyninde qalmış ola aña söz söylememek yek şebāt virür zirā söz söylemek anuñ dağdağa (39) ve teşvīşini daḥı ziyāde eyler ve ḥiffet ü sefāhatini arturur pes lāzım oldu *ki cevābü'l-aḥmaķ sūkūt* kavlinüñ mücibince aña sūkütla (40) cevāb virile ve kelām söylemeden ḥazer kılına

**(3298) Meşnevi**

*İn hemī dānem velī mestī-yi ten*

<sup>1408</sup> "Cemaat rahmettir." Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 450.

***Mîgüşâyed bîmurâd-ı men dehen***

***(3299) Meşnevî***

***Âncünân k'ez'atse vü ezhâmyâz***

***(41) İn dehân gerded benâh'âh-ı tu bâz***

Bunu bilürüm velâkin tenüñ mestligi benüm murâdumsuz dehân açar ancılayın ki ağsırmadan ve esnemededen [P159b] (1) bu dehân senüñ irâdetüñsüz güşâde olur evvelki beyt su'âl-i muqaddere cevâb olur ve ikinci beyt meşel mevki'inde vâkı' olup beyt-i evveli (2) müfessir ve ma'nâsını mü'eyyed olur keenne bir su'âl lâzım gelür ki dine çünküm ehl-i tefrika haqîkate müte'allik olan kelimâtı işitmezler ve cehâlet ü hamâkatlerinden (3) anı fehm itmezler ahmağa cevâb ise sükût olduğunu taḥkîk eyledüñüz ve daḥı hamüşlik ahmağ olanlara eyü şübüt virür diyü söyledüñüz ma'ahazâ (4) yine sükût eylemeyüp niçe taḥrîr-i ma'ârif ve ta'bîr-i esrâr u leṭâyîf eyledüñüz bunuñ neticesi nedür bilmez misüz cevâb virüp buyururlar ne'am bu ma'nâyı (5) bilürüm velâkin bedenüñ mestligi ve Haḡ Te'âlânuñ irâdeti şarâbından serḥoş olması benüm murâdumsuz ve ihtiyârumusuz dehânımı açar ve ağzumdan (6) kelimâtı iḥrâc eyler eger bir kimsenüñ kendü irâdeti olmaduḡça anuñ ağzı açılır mı ve andan şadâ zühür ider mi dirseñ ki ne'am meşelâ ancılayın ki (7) 'atşeden ve esnemededen bu senüñ dehânüñ sen istemez iken açılır ve andan bir şadâ zühür kıılır pes ma'lûm oldu ki bir kimsenüñ [H295b] kendü ihtiyârı (8) olmadan anuñ dehânı açılmaḡ ve andan niçe kelâm u edâ zühür eylemek vâkı' olur imiş ḥülâşa-yı kelâm oldur ki cevâbü'l-ahmak sükût ma'nâsını bilürüm (9) ve nâehl ü nâmahrem olanlara ifşâ-yı râz eylemeden her vechle ihtirâz kıılırum velâkin Haḡ Te'âlâ Hazretlerinüñ irâdeti ve ḡazâsı benüm vücudumu (10) bir mertebe mest eyler ki benüm murâdum degül iken ağzumı ve benüm ağzumdan niçe esrâr [H406a] u ḡaḡâyık dürlerini ehl nâehl dimeyüp şaçar meşelâ saña ağsırmaḡ (11) ve esnemek ḡalebe eyledükde senüñ ihtiyârüñsuz ağzuñ açılır çünküm kendü vücuduñda bu ḡâleti müşâhede kıılasın evliyânüñ ehl olanlara söz (12) söylemesini ve ma'ârif naḡl eylemesini bu ḡabîlden 'add eyle ki anlar her bâr ki söz söylemeden tevbe ve istiḡfâr eyleyeler Haḡ Te'âlâ anları yine söz söylemege (13) meşḡul eyler nitekim bu beyânda ma'lûmuñ olur

***Tefsîr-i in ḡadıḡ ki innî leestaḡfirullâhe fikulli yevmin seb'ine merraten***

Bu sûrh-ı laṭîf bu ḡadıḡ-i (14) şerîfüñ tefsîrindedür ki Hazret-i Resül şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurmışlardur taḡkîken ben Allâhdan maḡfîret ṭaleb eylerüm her

günde yetmiş kerre (15) rivāyet-i āhiri üzre yüz kerre vāqî' olmuşdur kemā k̄āle 'aleyhisselām *innehu leyuġānu 'alākālbī ve innī leestaġfirullāhe fikulli yevmin mi'ete merratin*<sup>1409</sup> *yuġān* muzāri' (16) meçhuldür *ġāne yaġīneden ġayn* perde-yi raķīke dirler ya'ni taḥķīken şān budur ki benüm qālbüm üzre perdelenür ve taḥķīken ben Allāhdan maġfired taleb iderüm (17) her gün yüz kerre 'ulemā ol ḥāzretüñ her günde yüz kerre veyāḥud yetmiş kerre istiġfār eylemesi ḥuṣūşında iḥtilāf eylemişler ve her biri bir güne (18) söz söylemişlerdür ba'zılar dimişlerdür ki *ġayn*dan murād ümmetinüñ aḥvāliyle taqayyüd eylemesini veyāḥud anlara hidāyet ü irşād eylemeden ötüri söz (19) söylemesidür egerçi bu ḥālet minvech 'ibādetdür lākin qālbüñ Ḥāzret-i Ḥaķķı müşāhede kılmasına ve cemāl-i İlähīden mütelezziz olmasına bir nev' perde-yi raķīk (20) gibidür pes bunı minvech zeneb 'add eyleyüp ol ḥuṣūşda Allāhdan maġfired taleb iderlerdi ve bir āḥir mertebeye daḥı irseler anı daḥı müşede-yi (21) Ḥaķķa perde görseler andan daḥı istiġfār iderlerdi ve anı daḥı zeneb 'add eyleyüp ol mertebenüñ setr eylemesini Ḥāzret-i Ḥaķdan taleb iderlerdi (22) dimişler pes ma'ārif söylemek ve naşīḥat u ta'līm eylemek egerçi ebrāra nisbet ḥasene ve 'ibādetdür lākin muqarreb olanlara nisbet nev'an (23) seyyi'edür pes muqarreb [M296a] olanlar kelām söylemeden ferāġat eyleseler bāḥuṣūş ki aḥmaķ olan nāmaḥremlere ta'līm ü naşīḥat eylemegi zeneb ü ḥaṭā 'add eyleyüp (24) ol ḥuṣūşda niçe kere istiġfār kılsalar 'aceb degüldür ve lihazā Ḥāzret-i Mevlānā daḥı esrār u ma'ārif söylemegi zeneb 'add eyleyüp andan ferāġat (25) kılmışlar ve müstaġfir olmuşlardur velākin qazā-yı İlähī anları kelām söylemege cezb eyleyüp biḥtiyār tekellüm kılmışlardur nitekim ḥaķīkat-i ḥālden ḥaber (26) virüp buyururlar

**(3300) Meşnevi**

***Hemçü peygamber zigüften v'eznişār***

***Tevbe ārem rüz-ı men heftād bār***

**(3301) Meşnevi**

***Lik ān mestī şevved tevbeşiken***

***Münsiyest in mestī-yi (27) ten cāmeken***

Ḥāzret-i Peyġamber 'aleyhisselām gibi söylemeden ve dürer-i 'ulüm u ma'ārifī nişār eylemeden her rüz yetmiş kerre tevbe getirürüm lākin ol (28) mestlik girü tevbeşiken [H406b] olur zīrā bu ten mestligi münsīdür cāmekendür ya'ni Peyġamber

<sup>1409</sup> "Bazı ahvalde benim kalbimin üzeri perdelenir. Muhakkak ben Allah'tan günde yüz kere maġfired isterim." Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 452.

‘aleyhisselām gibi söz söylemeden ve cevāhir-i ‘ulūm u hikemi nā- (29) ehl olanlara nişār eylemeden her gün ben daḥı tevbe getürürüm velīkin kaçā-yı İlähī ile ve irādet-i Rabbānī şarābı ile tenūñ mest olması söz söylemeden (30) tevbe eylemegi şırr u izāle kıılır zīrā tenūñ bu mestligi nisyān viricidür ve cāme-i tevbe ve libās-ı perhīz ve ihtirāzı ‘aqluñ vücūdından şoyıcı (31) ve kıoparıcıdur egerçi ‘aql u kıalb söz söylemeden ve ma‘ānī naql eylemeden rücu‘ eylese kaçā-yı İlähī ve irādet-i Rabbānī söz söylemege bir mertebe ḥarīş (32) eyler ki kıalbūñ rücu‘ını aña insā idüp perhīz ü ictinābı andan izāle kıılıp söz söylemege şürü‘ itdürür

**(3302) Meşnevi**

**Hikmet-i izhār-ı tārīḥ-i dırāz**

(33) **Mestiyī endāḥt berdānā-yı rāz**

**(3303) Meşnevi**

**Rāz-ı pinhān bāçünün taḥl u ‘alem**

**Āb-ı cūşān geşte ezceffe’l-kalem**

Dür u dırāz olan tārīḥūñ izhārınuñ (34) hikmeti dānā-yı rāz üzre mestlik atdı pinhān olan rāz bunuñ gibi taḥl u ‘alem ile ceffe’l-kalem menba‘ından āb-ı cūşān olmuşdur tārīḥden muḳaddem (35) muzāf-ı muḳadder olur ve tārīḥde zarfiyyet ma‘nāsı bulunur ve tārīḥ zamān ma‘nāsına olur ve taḳdīr-i kelām hikmet izhār-ı esrārdur zamān-ı dırāz (36) mestiyī endāḥt demek olur *dānā-yı rāz*dan murād Ḥabīb-i Ekrem Ḥazretleri olur ve *rāz-ı pinhān*dan murād esrār-ı kaçā-yı İlähī ve ‘ulūm lezzeti (37) olur ve taḥl u ‘alem āşkāra olmadan ve zūhūr kıılmadan kināyet olur *ceffe’l-kalem* kalem kıurudı dimekdür ve kıalemūñ cüfufi kitābetden ferāḡat (38) olunmaḡı ifāde kıılır *kalem*den murād bunda kıalem-i a‘lādur ki nuḳuş-ı kāyinātuñ ve erḳām-ı mevcūdātuñ şaḡāyif-i ekvān [M296b] üzre yazılmasına sebep (39) olmuşdur ve her şey’uñ vücūdı ve aḥvāli ise kıalem-i a‘lā vāsıtasıyla ezelde levḥ-i maḥfūz üzre mektūb olmuşdur ve ḥālā bu dünyāda zūhūr (40) eyleyen aḥvāl ol kıalem-i a‘lānuñ levḥ-i maḥfūz üzre taḥrīr eylediḡi muḳadderātuñ āşāridur pes Ḥazret-i Mevlānā kıalem-i a‘lānuñ kitābet eylediḡi (41) ḥurūf-ı ‘āliyāti ve a‘yān-ı mevcūdātı isti‘āre-yi temşiliyye tārīki üzre ‘ayna teşbīh itmişlerdür ve anuñ ‘ulūm u esrārını āb-ı cūşāna [P160a] (1) temşil kıılmışlardur ve Ḥazret-i Nebī muḥtār bir çeşme gibi farz eylemişlerdür ki ol rāz-ı maḥfiyi ol ḥazretūñ vücūd-ı şerīf ve dehān-ı laḥiflerinden zūhūra (2) gelüp kıulüb-ı tālibine neşv ü nemā virmiş ve ervāḥ-ı sāliki ḥayāt-ı ebediyye ve sa‘ādet-i sermediyye mertebesine irgürmişdür pes tavzīḥ-i ma‘nā (3) ve taḳrīr-i feḥvā oldur ki dūr u dırāz

olan tārīhde esrār-ı Hakkı izhār eylemenüñ hikmeti ve kendü zamān-ı şerīflerinden  
şoñra ilāyevmil’l-kıyām maḥfī ve nihān olan (4) rāzlaruñ zāhir ü āşikārā olmasınüñ  
sırr-ı ezelişi ol dānā-yı rāz u ‘ālim-i esrār-ı ḥaḳīḳat ve mecāz olan Peygamber  
Ḥazretlerine mestlik [H407a] ilḳā eyledi ḥattā ol (5) ḥazret gāh olurdu ki niçe ‘ulüm  
u esrār söylerler ve keşf eylerlerdi ki sāmi‘ olanlaruñ ekşeri anuñ ḥaḳīḳatini fehm  
eylemede ‘āciz ü ḥayrān ḳalurlardı (6) ol rāz-ı nihānī ve sırr-ı ezeli ol ḥazretüñ  
vücūd-ı şerīfinden böyle ṭabl u ‘alem ile āşikārā ḳalem-i a‘lānuñ ezeli āzālda levḥ-i  
maḥfūz üzre kitābet (7) eylediği muḳadderāt-ı ezeliyye cānibinden beri āb-ı cūşān  
olup evdiye-yi ḳulüb-ı ‘ārifine revān olmuş ve anlar vāsıtasıyla ol esrār-ı (8)  
nihānīnün ābına teşne olan ṭāliblere neşv ü nemā gelmişdür elḥāşıl ilāyevmi’l-kıyām  
ol ḥazretüñ vücūd-ı şerīfinden berü zuhūr eyleyen yenābi‘-i hikem ervāḥ-ı (9)  
evliyāda ve ḳulüb-ı aşfiyāda cereyān eyler ṭālib olanlara ḥayāt virür ve nāḳışları  
kemāle irgürür

**(3304) Meşnevi**

***Raḥmet-i bīḥad revāne her zamān***

**(10) *Ḥufteyīd ezderk-i ān ey merdümān***

**(3305) Meşnevi**

***Cāme-yi ḥufte ḥored ezcüy-ı āb***

***Ḥufte enderāb cüyā-yı serāb***

Raḥmet-i bīḥadd her zamān revānedür (11) lākin ey merdümler siz anuñ idrākinden  
ḥufte ve gāfilsüz ḥuftenüñ cāmesi cüydan āb içer ammā ḥufte ḥvābda serāb  
isteyicidür ya‘ni Ḥaḳ Subḥāne (12) ve Te‘ālānuñ bīḥadd olan raḥmeti her zamānda  
revāne ve cārīdür Feyyāz-ı Muṭlaḳ ‘atā ve raḥmetini kendü maḥlūḳından ḳaṭ‘  
eylemez belki dāyimā läyenḳaṭi‘ [M297a] anuñ feyz ü (13) raḥmeti cemī‘-i ḥalāyıḳa  
irişmededür ***inne liRabbikum feyyāmi dehrikum nefehātın elā fete‘arrazū lehā***<sup>410</sup>  
ḥadīş-i şerīfi bu ma‘nāya delālet ḳılır pes ‘āḳil olana lāzım (14) olan oldur ki ol  
raḥmetleri ve nefḫaları ṭālib ola ve idrāk ḳıla ey merdümler siz anuñ idrākinden ḥufte  
ve gāfilsüz meşelā bir çay kenārında (15) ḥufte olan kimsenüñ cāmesi çaydan āb içer  
lākin ḥufte olan kimse rü’yāsında serāb ister ve ḥayāl-i ābda yeler kezālik ey  
merdümler (16) sizüñ cümleñüz Ḥaḳ Te‘ālānuñ raḥmet-i vāsı‘ası nehrinüñ kenārında  
yatmış ve nevm-i gāflete batmışsuz ve sizüñ cāme-yi cismüñüz hemişe (17) āb-ı

<sup>410</sup> “Zamanınızdaki günlerde Rabb’inizin güzel kokuları vardır. Kendinize gelin; o güzel kokuları almaya çalışın.” Yardım, *Mesnevī Hadisleri*, s. 56-57.

rahmetden neşv ü nemā bulur ve ter ü tāze olur *vesi'at rahmeti kulle şey'in*<sup>1411</sup> āyet-i kerīmesinüñ mūcibince her şey'i anuñ rahmet-i vāsi'ası ihāta kılmışiken (18) ve ol kerīm ü raḥīm olan Allāh insāna ḥabl-i verīdinden ve efkār-ı ḳalbinden aḳreb olmuşiken ḥvāb-ı ḡafletde nāyim olanlar bu āb-ı ḥayāt-ı ma'nevīden (19) ḡāfil olup serāb isterler ve ḥayālāt-ı şūriyye ve zılāl-ı dünyāviyyenüñ taḥşīlinde yelerler serābı āb şanurlar ve ḥayālī ḥaḳīḳat kıyās iderler (20) ḥayāl u zılāl kimseye pāydār olmaz ve serāb-ı baḳī'a zemā'ını reyyān kılmaz mādāmki ḥvāb-ı ḡafletden bīdār olmayalar ve āb-ı rahmet-i İlähiyyeden (21) nūş kılmayalar teşnelikleri def' olmaz

**(3306) Meşnevi**

*Mīreved k'āncā-yı būy-ı āb hest*

*Z'in tefekkür rāhrā berḥvīş best*

**(3307) Meşnevi**

*Z'ān ki āncā [H407b] ḡüft z'īncā (22) dūr şud*

*Berḥayālī ezḤaḳī mehcūr şud*

Ol ḥufte vāḳı'asında yeler ki anda ābuñ būy u eşeri vardur ḥāl bu ki o bīçāre bu tefekkürden yolu kendü üzerine (23) baḡladı zīrā anda didi bu şu maḥallinden dūr oldu bir ḥayāl üzre ol ḥufte Ḥaḳdan mehcūr oldu ya'ni ḥufte olan kimse vāḳı'asında āb (24) görüp anuñ rāyiḥasına ve ümīdine yeler ki andan nūş eyleye bu ābuñ ḥayālī tefekküründen āb-ı ḥaḳīḳatüñ yolını kendü üzre baḡladı anuñ (25) yolu bīdār olmak ve āb-ı ḥaḳīḳati kendüye 'ayān-ı muttaşıl görmek idi çünkim bīdār olmadı ve serābı ve ḥayālī ābı āb-ı ḥaḳīḳī zānn eyleyüp (26) anı nūş eylemege yeldi āb-ı ḥaḳīḳīnūñ yolını bu ḡüne tefekkür ü taḥayyülden kendü üzerine baḡladı zīrā ki ol ḥvāb u ḥayāl mertebesinde (27) āb vardur didi ve anı nūş eylemege yeldi bu bīdārılık mertebesinde olan āb-ı ḥaḳīḳīden dūr oldu bir ḥayāl üzre ḥaḳīḳate mensüb (28) olan ābdan mehcūr oldu *ḥaḳ* bunda ḥaḳīḳat ma'nāsınadur veyā nisbet için olur ve ḥülāşa-yı kelām böyle dimek olur ki ḥaḳīḳat-ı āb-ı (29) ḥayātına teşne olan ḡāfil bu ḥvāb u ḥayāl gibi olan dünyāda āb ümīdi üzre [M297b] yeler kıyās eyler ki bu dünyāda gördüḡi ḥayālātla rūḥ (30) mütesellī ola ve teşneligini def' kılıp maḳşūdını bula bu ḥayālī ḥaḳīḳat tefekkür eyledüḡi cihetden āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīḳī cānibine vesīle olan (31) ḫarīḳi kendü üzerine sedd eylemiş olur zīrā her bār ki bu 'ālem-i ḥayālde ḥaḳīḳat ābı vardur diyü zu'm eyleye ve anuñ sevdāsında yeke ve bīdār (32) olmaya ve āb-ı rahmeti ve feyz-i

<sup>1411</sup> Bu āyet A'raf suresinde şu şekilde geçer: *rahmeti vesi'at kulle şey'in* "Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır." (A'raf 7/156)

ḥaḳīḳati kendüye ḥabl-i verīdinden aḳreb görmeye elbette bu āb-ı ḥaḳīḳīden dūr olmak muḳarrerdür ve bir ḥayāle (33) muḳayyed olup ḥaḳīḳate mensüb olan füyūzāt-ı İlähiyye ve ḥayāt-ı ebediyyeden mehcūr olmak muḥaḳḳaḳdur

**(3308) Meşnevī**

***Dürbīnānend ü bes ḥufte revān***

**(34) *Raḥmetī āridşān ey rehrevān***

Bunlar dürbīnlerdür ve ḥāl bu ki ziyāde ḥufte revānlardur pes ey rehrevler anlara bir raḥmet ve merḥamet (35) getürüñüz *revān* cāna dirler *rehrevān* yola gidiciler dimekdür ve taḳdīr-i kelām ve taḥḳīḳ-i merām oldur ki bu ehl-i dünyā ve aşḫāb-ı zāhir dünyānuñ levāzımını (36) bilmede ve nefslere ri'āyet ḳılmada ve kendülerüñ nefesine 'izzet viren hünerlerde dürbīnler ve müdeḳḳiklerdür velākin umūr-ı dīniyyede cānları nāyim ve (37) levāzım-ı uḥreviyyeden 'aḳlları ḡāfil ü ḥāyimdür kemā ḳāle te'ālā *ya 'lemüne zāhiren minelḥayāti'd-dunyā ve hum 'anilāḥirati hum ḡāfilūn*<sup>1412</sup> ey Ḥaḳ yolına gidici (38) sālīkler ve irşād u hidāyete mālīkler bu ḥ'āb-ı ḡafletde ḳalan ḫāyifeye bir raḥmet getürüñ ve bunları ḥ'āb-ı [H408a] ḡafletden ikāz idüp bīdār- (39) lık mertebesine yetürüñ tā kim kendülere ḥabl-i verīdinden aḳreb olan āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīḳīden iḫḫerler ve bu ḥayāl u zılālī ḫālib olmak mertebe- (40) sinden geçerler dimek olur

**(3309) Meşnevī**

***Men nedīdem teşnegī ḥ'āb āvered***

***Ḥ'āb āred teşnegī-yi bīḫured***

Ben görmedüm teşnelik ḥ'āb getüre ne'am bī- (41) ḫiredüñ teşneligi ḥ'āb getürür yoḥsa 'āḳıl olan kimseye teşnelik ḥ'āb getürmez teşnelik bunda bir şey'e ziyāde müştāḳ olmadan [P160b] (1) ve anı ḫāleb ḳılmadan 'ibāret olur pes bir kimse bir şey'e ziyāde muḫibb ü müştāḳ olsa ve anı germiyyet ile ḫāleb ḳılsa aña nevmüñ küllīsi ḫarām olur kemā (2) ḳīle

***Beyt***

***'Aceben lilmuḫibbi keyfeyenāmu***

***Kullu nevmin 'alelmuḫibbi ḫarāmu***<sup>1413</sup>

Bir kimse bir şey'e ḡāyetle teşne olsa ve ārzü ḳılsa anuñ ol teşneligi mūrīş-i (3) ḡaflet olduğunu ḫiç kimse görmemişdür ve lihazā *nev mü'l-āşīḳīn nev mü'l-ḡarḳī*<sup>1414</sup>

<sup>1412</sup> “Onlar bu dünya hayatının görünen dış yüzünü bilirler, ahiretten ise hep gafildirler.” (Rum 30/7)

<sup>1413</sup> “Her uyku muhabbet sahiplerine haramken muhabbet sahipleri acaba nasıl uyur?”

dinmişdür bu eelden Hâzret-i Mevlânâ dahı buyurlar ben görmedüm ki bir kimsede (4) ârzü ve teşnelik ola ve bir şey'ün vişâlini ârzü ve iştiyâk kıla ve ol kimse h'vâb-ı gâfletde yata ve anuñ teşneligi aña nevm getüre bu hod [M298a] kâbil (5) degüldür zîrâ şusuzluk ve harâret h'vâbı mahv idici ve 'atşânı bîdâr kılıcıdur eger su'al lâzım gelürse ki ba'zı tâyife vardır ki teşnelikleri ve ârzüları (6) kemâlinde iken h'vâba varurlar ve âbdan kaţ-ı ümîd eyleyüp nâyim olurlar meşelâ ba'zı kimseler bir beyâbânda teşne olduĸda ve âbı bir miĸdâr taleb kılduĸda (7) anı bulamaduĸda ümîdini andan kaţ eyleyüp bir sâyedâr ağacuñ altında h'vâba varupistirâhat eyler ve taleb-i âbdan ferâĸat kılar nitekim ehl-i (8) dünyâ dahı dünyâ talebinde ve anuñ câh u mâlinı taḥşîl eylemek huşuşında bir mertebe teşneler ve müştâklardur ki Hâzret-i Nebî anlar ḥaĸķında ve dahı tâlib-i (9) 'ilm olan ḥaĸķında *menhümânu lâyeşbe'âni tâlibu'd-dunyâ ve tâlibu'l-'ilm*<sup>415</sup> diyü ehl-i dünyânuñ dünyâ talebinde teşneliklerini ve ḥarişliklerini tâlib-i 'ilm olanlaruñ (10) teşneligine ve hırşına mu'âdil kıldı ve tâlib-i 'ilm olanlar ne mertebe ḥariş ise ve câyî' ise ehl-i dünyâ dahı ol mertebe ḥariş ü câyî'dür buyurdu (11) ḥâlbuki tâlib-i dünyâ olanlara hırşları ve teşnelikleri gâflet getürdi pes *men nedîdem teşnegî h'vâb âverd* demek niçe şaḥîḥ olur cevâb (12) buyurlar ne'am biḥired olanlaruñ teşneligi h'vâb getürür ehl-i dünyâ egerçi menhümlardur ve ḥarişler ve teşnelerdür lâkin biḥiredlerdür anuñçün anlaruñ nehmet (13) ü muḥabbeti anlara h'vâb-ı gâflet getürür ammâ tâlib-i 'ilm-i İlâhî olanlaruñ nehmeti ve teşneligi anlardan h'vâb-ı gâfleti [H408b] izâle ider ve her biri bîdârdil olup (14) âb-ı hayât-ı ḥaĸîķinüñ vişâlinüñ tarîķine gider ve andan nüş idüp hayât-ı ebediyye ille cân u dilini ihyâ ider

**(3310) Meşnevi**

***Hod ḥired ânest k'û* (15) *ezḤaĸ çerid***

***Nî ḥired k'ürâ 'Utârid âverid***

Hod 'aĸl odur ki Ḥaĸdan otladı 'aĸl ol degüldür ki anı 'Utârid getürdi bu beyt *h'vâb* (16) *âred teşnegî-yi biḥired* lafzından nâşî olan tevehhümi def için dinilmişdür ki ve ol tevehhüm budur ki *teşned* murâd ehl-i dünyâ olduĸı taĸdîr (17) üzre anlara biḥired demek niçe şaḥîḥ olur ki anlar umûr-ı dünyeviyyeden ol kadar 'âķıllar ve ba'zı ḥırfet ü şan'atı getürmede şol mertebe kâmiller ve ba'zı (18) ma'ķülâtı bilmede ve ma'ķülâtı fehm kılmada ol kadar mâhirlerdür ki herkes bunlaruñ 'aĸl u idrâkinüñ

<sup>1414</sup> “Âşıkların uykusu gark olmuşların uykusu gibidir.”

<sup>1415</sup> “İki haris vardır ki doymazlar. Biri dünya ve diğeri ilim talibidir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s.439



mertebeşine vāşıl olmağa kâdir degüldür pes (19) bunlara biḥired dimek niçe kâbil olur buyururlar ki ḥod filḥaḳîka ‘aql odur ki Ḥudâ-yı Te‘ālâdan müstefîz ü müstefîd ola ve her dem Haḳ Tebâreke (20) ve Te‘âlâ aña nâfi‘ olan tedbîr ü tedârîki aña ilhâm u ifhâm kıla ‘aql ol degüldür ki anı ‘Uṭârid yıldızı vücûda getüre ve cisme lâzım (21) olan ma‘âşı idrâk itmek mertebesine yetüre ḥükemânüñ kavli bunuñ üzerinedür ki bir tıfl [M298b] mâderinden tevellüd eyledükde dört yıla dek ‘aql-ı ḥissî (22) ile zindegânîlik ider dört yıldan şoñra ‘Uṭâridüñ terbiyesine mazḥar olup o yıldızuñ terbiye ve eşeri ol tıfla ‘aql-ı cüzvi getirür (23) ve anı umûr-ı cüzviyyeyi idrâk eylemek mertebesine yetürür anuñçün bir tıflı dört yaşından şoñra mu‘allime virürler ki ol ḥinde tıfl ‘Uṭârid- (24) den ḥâşıl olan ‘aql-ı cüzvînüñ mazḥarı olur şol zamâna dek ki bülûg mertebesine varup andan şoñra taḥşîl-i ‘ilm ü ma‘rifet kırup mebde’ (25) ü ma‘âdini bilürse ve Rabbisine ‘âlim olursa ve enbiyâ ve evliyâ buyurduğı üzre sülûk kılrursa ‘aql-ı ma‘âd şâḥibi olur ve anuñ (26) ‘aqlı Ḥudâ-yı Te‘âlâdan istifâza ve istifâde kılrur ve dünyâyı ḥvâb u ḥayâl bilür ve âḥireti ḥaḳîkat bilüp aña inâbet kılrur ve eger bu zıkr (27) olınan ‘aqla mazḥar olmazsa ‘Uṭâridüñ virdügi ‘aql-ı cüzvî mertebesinde ḳalur eger yüz yaşına da varursa ve bu ‘Uṭâridüñ virdügi (28) ‘aqla ‘aql-ı ma‘âş ve ‘aql-ı cüzvî daḥı dinür ve anuñçün bu ‘aqla ‘aql-ı ma‘âş didiler ki ma‘âş cismâniyyeden ğayrisını idrâk eylemege (29) kâdir olmaz ve anuñçün ‘aql-ı cüzvi didiler ki umûr-ı külliyyeyi ve aḥvâl-i uḥreviyyeyi idrâk kılmaz belki kendü cismine nâfi‘ olan ve lâzım gelen (30) umûr-ı dünyâviyyeyi idrâk kılrur anuñçün bu ‘aql-ı cüzvînüñ nihâyet-i idrâki ḥâlet-i nez‘a dek maḳâm-ı ḳabre dekdür andan ötesini (31) bilmez nitekim buyururlar

***Derbeyân-ı ân ki ‘aql-ı cüzvî tâ begür biş nebîned derbâkî muḳallid-i [H409a] enbiyâ vü evliyâst***

Bu sürḥ-ı şerîf anuñ beyânında- (32) dur ki ‘aql-ı cüzvi ḳabre dek görür ḳabrden ziyâde görmez bâkî umûrda enbiyâ ve evliyâyâ taḳlîd idicidür zîrâ umûr-ı ğaybiyye ve aḥvâl-i (33) uḥreviyyeye anuñ şu‘ûrı yokdur belki her ne meretebe kâmil olsa ‘âlem-i zâhirden öte gidemez ve esrâr-ı ğaybiyye ve aḥvâl-i uḥreviyyeyi (34) idrâk idemez nitekim nazma getirüp taḥḳîḳ buyururlar

***(331) Meşnevi***

***Pişbîni-yi ḥired tâ gür bûd***

***V’ân şâḥib dil benefî-i şûr bûd***

Bu h̄iredüñ (35) pîşbînligi gûra dekdür ve şâhib-i dilüñ ân u lâyıķı nefh-i şûra mültebis oldı mışra‘-ı şânide *āndan* murād pîşbînlik olur nefh-i şûr- (36) da yā iltibās içündür intihā ma‘nāsına tutup şâhib-i dilüñ pîşbînligi nefh-i şûra dekdür diyenler ma‘nāya vâķıf olmamışdur nefh-i şûrdan (37) ötesini göremezler dimegi bu ma‘nā ihām eyledüğünü bilememişlerdür *şâhib-i dil* odur ki ahvâl-i kabrden dār-ı na‘ıme ve dār-ı cahıme varıncaya dek ve halk (38) anlara girinceye dek ve bu iki maķāmda ebede‘l-ābād olıncaya [M299a] dek ne kadar ahvâl-i uhreviyye var ise görmüşler biiznillāh aña ‘arif olmuşlardır (39) pes ma‘nā böyle demek olur ki bu ‘aql-ı cüzvînüñ öñünü görmesi maķbereye dekdür maķbereden ötesini görmez ve şâhib-i dil olan enbiyā (40) ve evliyānuñ pîşbînligi şûr-ı İsrāfilüñ nefha-yı şāniyesine mültebis ü müte‘allikdür ki nefha-yı şāniyede cemī‘-i ervāh kabrlerinden kāyim (41) olup haşr u neşr olsa gerekdür ki pes bunlaruñ ‘ilmi ü müşāhedesi kıyāmete müte‘allikdür demek olur ve bu ma‘nāda anlaruñ pîş- [P161a] (1) bînligine nihāyet olmaz zirā enbiyā ve evliyā ahvâl-i haşri görürler ve ni‘am-ı cennete ve ‘azāb-ı düzaħa daħı nazār irgürürler ve bunlardan bu ‘ālem halkına haber virürler nitekim seyyidimiz (2) ve sultānımız Efzal-i Rüsül Hazretleri ahvâl-i uhreviyyenüñ cümlesinden haber virdi ve anuñ tebennī eyledügi Zeyd Hazretleri daħı ahvâl-i uhreviyyeyi müşāhede (3) eyleyüp haber virmişdür nitekim cild-i evvelüñ āhirine karīb anuñ hikāyesi mufaşşalan nazma getirilmişdür ve taħķik olunmuşdur pes evliyānuñ daħı ahvâl-i kabrden (4) cennet ve cehennemde olan ahvāli bilmeleri ve umür-ı uhreviyyenüñ küllīsine ‘ālim olmalarına Zeydüñ hikāyeti daħı ba‘zı evliyā-yı kirāmuñ menkıbeleri delālet (5) ider

**(3312) Meşnevi**

***İn h̄ired ezgür u h̄ākī negzered***

***V’İN kadem ‘arşa-y ‘acāyib nespered***

Bu ‘aql-ı cüzvî gür u h̄ākī geçmez ve bu kadem ‘arşa-yı ‘acāyibe başmaz *İN* (6) *h̄ired*den murād ‘aql-ı cüzvîdür *v’İN kadem*den murād kadem-i cismānī olsa daħı cāyizdür lākin ‘aql-ı cüzvîyi kadem menzilesine tenzīl idüp bu ‘aql-ı (7) cüzvî kademi ‘arşa-yı ‘acāyibe başmaz dinse daħı evlā olur ya‘ni bu ‘aql-ı cüzvî h̄āke mensüb olan kabrden öte geçmez [H409b] ve bu ‘aql-ı cüzvî kademi (8) ‘acāyib ü ğarāyib olan ‘Araşāt meydānına irişmez demek olur

**(3313) Meşnevi**

***Z’İN kadem v’İN ‘aql rev bızār şev***

***Çeşm-i gaybî cüy u berhurdâr şev***

Pes (9) yürü bu ‘ağldan ve bu kademden bîzâr ol çeşm-i gaybî taleb eyle ve berhurdâr ol eger kademden murâd yine ‘ağl-ı cüzvî olursa burada revîş ma’nâsı (10) virilüp böyle dinür ki bu ‘ağl-ı cüzvîniñ revîşinden ve bu ‘ağl-ı cüzvîden yürü bîzâr ol demek olur ve eger kadem-i cismânî murâd olursa (11) ma’nâ bu kadem-i cismânîden ve bu ‘ağl-ı cüzvîden yürü bîzâr ol ki bu kadem-i cismânî ‘âlem-i gayba ayak koyamaz ve bu ‘ağl-ı cüzvî ‘âlem-i ma’nâyı idrâk (12) kılamaz gayba mensüb olan çeşmi iste ve berhurdâr ol *çeşm-i gaybî*den murâd başîret gözidür ki ahvâl-i gaybî görücü ve umûr-ı âhirete nazar ir- (13) güricidür ve rütbesini müşâhede kılıcı ve anuñ esmâ ve şîfâtına nâzır olıcudur

***(3314) Meşnevî***

***Hemçü Mūsâ nūr key bâyed ziceyb***

***Suḥre-yi üstâd u şâkird-i kitâb***

***(14) (3315) Meşnevî***

***Z’în nazar v’în ‘ağl n’âyed cüz duvâr***

***Pes nazar bügzâr u bügzîn intizâr***

Ḥazret-i Mūsâ ‘aleyhisselâm gibi ceybinden nûrı kaçan bulur üstâduñ suḥre (15) si ve kitâbuñ şâkirdi bu nazardan ve bu ‘ağldan duvârdan gayri nesne gelmez pes nazarı terk ve intizârı ihtiyâr [M299b] eyle *suḥre* zebûn u mağlûb (16) olmağa dirler *duvâr* dâl-ı mühmelenüñ zammesiyle baş dönmege dirler ve taqdîr-i ma’nâ böyle demek olur ki Ḥazret-i Mūsâ ‘aleyhisselâm gibi nūr (17) u ziyâyı kendü ceybinden kaçan bulur üstâduñ zebûn u mağlûbı ve kitâbuñ şâkirdi olan kimseler ya’ni Ḥazret-i Mūsâ ‘aleyhisselâm ***edḥil yedeke*** (18) ***fıceybike taḥruc beyzâ’e mingayri sū’in***<sup>416</sup> ***âyeten uḥrâ***<sup>417</sup> âyet-i kerîmesinüñ fehvâsınca kendü mübârek ellerini ceyblerine dâhil eyleyüp andan soñra taşra (19) çıkarsalardı bir beyâz ve nûrânî el çıkardı ki ‘âleme şa’sa’a ve ziyâ virürdi pes Ḥazret-i Mūsâ ‘aleyhisselâm ol nūr u ziyâyı (20) kendü ceyb-i vücûdlarından buldı ve ol nûra kendü derûnları menba’ oldı ammâ üstâda zebûn ve kitâba şâkird olan kimse nūr-ı ‘ağl u ‘irfânı (21) kendü vücûdı ceybinden bulamaz belki üstâduñ vücûdına ve ta’lîmine ve kitâbdan oğumağa muhtâcdur ve bu nazardan ve bu ‘ağl-ı cüzvîden ise baş (22) dönmesinden gayri nesne hâşıl olmaz ve bu gûne nazar u ‘ağldan insân nūr u ziyâ bulmaz ve kendüsini zulmet-i cehl ü

<sup>416</sup> “Elini koynuna sok, afetsiz bembeyaz çıkacaktır.” (Neml 27/12)

<sup>417</sup> “...diğer bir mucize...” (Taha 20/22)

gaflerden ve dālālet ü ma‘şiyetden (23) hālāş kılmaz ve rāh-ı şavābı görmez ve haṭā ve zelilden hālī olmaz pes bu nazarı ve bu ‘aklı terk eyle ve Hāk cānibinden ferece ve def-i hāraca muntazır ol ki (24) efzālū’l-‘ibādāt intizārū’l-ferec buyurulmuşdur ki ol dem ki saña ferec-i İlāhī gele dügeli hāracdān seni [H410a] kırtarup ‘akl-ı ma‘ād mertebesine ırgürür (25) ve nūr-ı İlāhīyle kılbūñi mūnevver eyleyüp hayāt-ı hākīkī ile seni dīr görür

*(3316) Meşnevī*

*Ezsühāngūyī mecūyīd irtifā‘*

*Muntazırā bih zigüften istimā‘*

*(3317) Meşnevī*

*Manşīb-ı (26) ta‘līm nev‘-i şehvetest*

*Her hayālī şehvetī derreh büttest*

Sühāngūyılıkdān ‘izzet ü irtifā‘ istemeñüz muntazır olına nuṭk u tekellümden istimā‘ yegdür zīrā (27) manşīb-ı ta‘līm nev‘-i şehvedür her şehvete mensüb olan hayāl yolda bütüdür ya‘ni ey ‘akl-ı cüzvī şāhibleri mücerred kıl ü kıle mālīk ve (28) bahş u cidāle kıdır olmağla ve tahşīl-i ‘ulūm-ı resmiyye kılmāğla hālka söz söylemeklikden irtifā‘ ve isti‘lā dilemek feyz-i Hākka ve ilhām-ı İlāhīye muntazır (29) olan kimseye söz söylemekden istimā‘ eylemek evlādur anuñçün ki ta‘līm ü irşād manşībı dağı nev‘-i şehvedür ki buña meşāyih-i ‘azām şehvet-i hafıyye dirler (30) ki nefş hālka ta‘līm eylemeden ve ızhār-ı ‘ulūm u ma‘rifet itmekle söz söylemeden hazz alır ve lezzet bulur her şehvete mensüb olan hayāl ise (31) tarīk-i İlāhīde şirk olur ve büt olur kemā kıle’n-Nebī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem **eşşehvetu’l-hafıyyetun verriyā‘u şirkun**<sup>418</sup> revāhu’t-**Ṭaberānī** ‘an **Şeddād** (32) [M300a] **bin Evs** kezā fī **Cāmi‘u’s-Şağır** çünkim bir irşād u ta‘līm hālīşen livechullāh olmaya belki hazz-ı nefse ola ol kimseye emr-i ta‘līm ü irşād ki nev‘an (33) ‘ibādetdür kendü müştēhā-yı nefşini ‘ibādet-i Hākda şerīk eylemiş olur pes tā şāfidil olıncaya ve hulūş mertebesin bulıncaya bir kimseye ta‘līm ü irşād (34) eylemek ve hāl va‘z u naşīhat söylemek lāyık degüldür belki aña lāyık olan bir muhlişüñ kelāmını istimā‘ eylemekdür ve ıslāh-ı nefse gūşiş kılıp kendü marāzını (35) oñarmākdur

*(3318) Meşnevī*

*Ger befazleş reh bübürdī her füzül*

*Key firistādī Hudā çendīn resül*

<sup>418</sup> “Şehvet-i hafıyye ve halka gösteriş şirktir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 459.

Eger her fuzûl ol Allāhuñ fazlına yol iledeydi Hūdā-yı Te‘ālā (36) halka bu kadar resûl kaçan gönderürdi ya’ni eger ol Allāhuñ fazlına ve feyz ü ‘aṭāsına her fazl şāhibi iz iledeydi ve kendünün fazlı ve ‘aklı vāsıta- (37) sıyla aña yol bulaydı Hūdā-yı Te‘ālā bu kadar resûli aña kaçan gönderürdi ya’ni her ‘ākıl u fāzıl Hūdā-yı Te‘ālānuñ fazl u ‘aṭāsına yol ileteydi (38) ve halkı dañı aña vāşıl ideydi Haḳ Te‘ālā ḫazreti bu kadar resûli halka da’vet itmek için göndermezdi zîrā her ‘ākıl u fāzıl halkı Haḳka (39) vāşıl eyledükden şoñra enbiyāya ihtiyāc ḳalmazdı bundan ma‘lûm oldu ki ‘aklı-ı cüzvî şāhibi mürşid olamaz imiş ve Haḳkuñ fazl u ‘aṭāsına (40) kendü tedbîriyle yol bulamaz imiş

*(3319) Meşnevi*

*‘Aql-ı cüzvî hemçü berḳest ü dirahş*

[H410b] *Derdurahşî key tüvân şud süy-ı Vaḫş*

*(3320) Meşnevi*

*Nîst nûrî berḳ behr-i (41) rehberi*

*Belki emrest ebrā ki mîgiri*

‘Aql-ı cüzvî berḳ ü dirahş gibidür bir dirahşda Vaḫş cānibine gitmek kaçan mümkün olur *Vaḫş* [P161b] (1) Belḫ cānibinden bir şehrün ismidür berḳün nûrî rehberlikden ötüri degüldür belki Cenāb-ı Haḳdan şehāba girye eyle diyü emrdür ya’ni ‘aklı-ı cüzvînuñ egerçi (2) lem‘ası vardır lākin berḳ ü dirahş gibi za‘if ü serî‘ü’z-zevāldür bir dirahş u lem‘ada insān kendünün ḫaḳîḳat şehrine ve maḳām-ı aşlîsine gitmege niçe ḳādir (3) olur *Vaḫş*dan murād bunda vaṭan-ı ḫaḳîḳî ve şehr-i ma‘nevî olur ve berḳ gibi olan ‘aklı-ı cüzvînuñ nûrî şehr-i ḫaḳîḳate rehber olmadan ötüri degüldür belki (4) ebr için ağla diyü emrdür ya’ni ‘aklı-ı cüzvî berḳi şehāb-ı ṭabî‘atun girye eylemesinden ötüri emrdür nitekim berḳün lem‘a eylemesi şehābuñ girye eylemesi için (5) ve yağmür yağduması için emr ü işāret oldu kezālik ‘aklı-ı cüzvî dañı [M300b] bir berḳ-i lāmi‘ gibidür ki anuñ lem‘ası ṭabî‘at ebrinün girye eylemesinden ötüri (6) nişān u işāret olur tā şol zamāna dek ki şehāb muḳtezā-yı ṭabî‘at zāyil ola ve ‘aklı-ı ma‘ād āftābı ṭulū‘ kıla anuñ pertev ü envāriyla (7) insān zulmet-i cehl ü gaḫletden ḳurtulup kendünün vaṭan-ı aşlîsi cānibine yol bula

*(3321) Meşnevi*

*Berḳ-i ‘aklı-ı mā berāy-ı giryeyest*

*Tā bigiryed nîstî (8) derşevḳ-i hest*

Kezālik bizüm ‘aqlımız berķi giryeden ötürdür tā ki bir yok var şevķinden ağlaya ya’ni bizüm ‘aql-ı cüzvîmüz ki bir berķ-i zāyil (9) meşābesindedür girye kılmadan ve nāle ve feryād eylemeden ötürdür tā kim bu fānī ve zāyil olan ‘aql mevcūd-ı ḥaķīķī ve zāt-ı bāķī şevķinde giryān ola (10) ve kendünün ‘acz u kuşurını bile ve fenā ve zevāline i’tirāf kıla

**(3322) Meşnevi**

**‘Aql-ı kūdek güft berküttāb ten**

**Lik netvāned beḥod āmūḥten**

**(3323) Meşnevi**

**‘Aql-ı rencūr (11) āredeş sūy-ı ṭabīb**

**Lik nebved derdevā ‘akleş muşīb**

Kūdekün ‘aqlı kendüye didi küttāb üzre ṭolan līkin kendüligi ile öğrenmege (12) kâbil degüldür *ten* tenīdenden emr-i ḥāzırdur tenīden ṭoķumağa ve örilmege dirler ten öril ve ṭoķın dimekdür lākin böyle maḥallerde ṭolan ma’nāsına (13) istimā‘ olunur rencūruñ ‘aqlı anı ṭabīb cānibine getürür līkin ‘ilāc u devāda ol rencūruñ ‘aqlı muşīb degüldür bu beytler ‘aql-ı cüzvînüñ (14) mertebesini beyān kılar ve ‘aql-ı küllînüñ daḥı ḥāşiyet ü şānını ‘ayān eyler ‘aql-ı cüzvî filmeşel bir kūdekün ‘aqlı gibidür aña dir ki mektebe ṭolan (15) ve anda bir mu’allimden taḥşil-i ‘ilm eyle egerçi kūdekün ‘aqlında bu kadar kâbiliyyet vardur velīkin kendünün ‘aqlıyla bilāmu’allim ‘ilm öğrenmege [H411a] kâdir degüldür ve (16) kezālik ‘aql-ı cüzvî rencūruñ ‘aqlı gibidür ki kendüye nāfi‘ ü lāzım olanı ta’aķķul idüp rencūrı ṭabīb cānibine getürür egerçi bu kadar iz’ānı var- (17) dur velīkin anuñ ‘aqlı kendü marāzına devā eylemede işābet idici olmaz ḥülāşa-yı kelām oldur ki ‘aql-ı cüzvînüñ zātında kendüye muzırr u nāfi‘ olanı (18) bilmege ve ‘aql-ı küllüñ ‘ilmini ta’allüm kıлмаğa ve taḥşil eylemege isti’dād u kâbiliyyet vardur ammā kendü tedbiriyle ol ‘ilme vāşıl olamaz ve ‘aqlınuñ tedārikiyle (19) emrāz-ı ḳulūba ‘ilāc kılamaz belki bu ḥuşūşlarda ‘aql-ı küllüñ ta’līmine ve ‘ilācına muḥtācdur dimek olur

**(3324) Meşnevi**

**Nek şeyātın sūy-ı gerdün mişudend**

**Güş (20) beresrār-ı bālā mizedend**

**(3325) Meşnevi**

**Mirübūdend endeki z’ān rāzhā**

**Tā şühüb mirānd şān zūd ezsemā**

[M301a] (3326) *Meşnevi*

*Ki revîd āncā resūlî āmedest*

*Her çî mî- (21) h'vāhîd z'û āyed bedest*

Görmez misin işte şeyātin gerdün cānibine gîtdiler 'ālem-i bālānuñ esrārına gūş urdılar ol rāzlardan birazcık (22) kâpdılar tā şühüb filhāl anları āsmāndan sürdi böyle diyü ki dönüñ ol yire gidüñ ki bir resül gelmişdür her ne ki isterseñüz andan (23) ele gelür bu ebyāt-ı şerīfe sūre-yi Şāffātda olan bu āyet-i kerīmeye işāret olur kemā k̄alellāhu te'ālā *innā zeyyennā's-semā'e'd-dunyā bizīnetini'l-kevākib*<sup>1419</sup> ilā- (24) āhiri'l-āyet tefsīri ve taḥkīki birkaç maḥalde mūrūr eylemişdür ve tavzīh-i ma'nā ve tefsīr-i feḥvā böyle dimek olur ki işte gör ki şeytānlar 'ilmi bilāvāsīta aḥz eylemeden (25) ötürī āsmān cānibine geldiler kulaqlarını 'ālem-i bālā ehlinüñ esrārına urdılar ki anlardan 'alelfevr 'ilm-i ḡayba maḥşūş ol birkaç sırrı istirāka eyleye- (26) ler elḡāşıl ol mertebe-yi a'lā ehlinüñ rāzlarından bir miḡdār kâpdılar ve ol sırlardan birkaç sırrı ḡatf itdiler pes *illā men ḡatife'l-ḡatfete* (27) *feetbe'ahu şihābun şākīb*<sup>1420</sup> āyet-i kerīmesinüñ mūcibince şihāb-ı şākīb anları 'alelfevr semādan sürdi böyle diyü ki buradan zemīn cānibine gidüñ anda Ḥaḡ (28) Te'ālānuñ bir 'azīmü's-şān resūli gelmişdür her ne 'ilm isterseñüz andan istifāde idüñ ki murāduñuz andan ele yeg gelür bīvāsīta 'ālem-i ervāḡdan (29) size 'ilm aḡz eylemege isti'dād u k̄abiliyyet yoḡdur belki 'ālem-i ḡaybuñ 'ilmīni isterseñüz Allāhuñ resūline mütāba'at u inḡiyād idüñ ve 'ilmi andan (30) istifāde eylemek bunda 'aḡl-ı cūzvī şāḡiblerini kināyet tarīkiyle şeyātin menzilesine tenzīl eylemiş olurlar şeyātime bīvāsīta nice 'ilm aḡz (31) itmege ruḡşat olmazsa 'aḡl-ı cūzvī şāḡiblerine daḡı bilāvāsīta [H411b] 'ālem-i ḡaybuñ 'ilmīni aḡz eylemege daḡı fırşat u ruḡşat olmaz dimek olur

(3327) *Meşnevi*

(32) *Ger hemî cūyîd dürr-i bībahā*

*Udhulu'l-ebiyāte minebvābihā*

Bīnazīr ü bībahā olan dürrī eger isterseñüz evlere k̄apularından girüñ ya'ni ey şeyātin (33) eger bībahā olan 'ilm dürrini isterseñüz *ve ūtu'l-buyūte minebvābihā*<sup>1421</sup> emr-i şerīfine imtişāl idüp evlere k̄apularından dāḡil oluñ ya'ni her (34) murāda vāşıl olmaḡ isterseñüz ol murāda vesīle olan sebebe temessük k̄ıluñ evlere zuḡūrından gelmek

<sup>1419</sup> “Bakınız biz, dünya semasını (yakın göğünü) bir zinetle, yıldızlarla süsledik.” (Saffat 37/6)

<sup>1420</sup> “Ancak bir çalıp çarpan hariç. Onun da peşinde gökten yere doğru delip geçen bir alev (şihab-ı şakīb) takılır.” (Saffat 37/10)

<sup>1421</sup> “Evlere kapılarından gelin.” (Bakara 2/189)

nice memnū' ise bir murāda bilāvesīle (35) ta'arruz eylemek öyle memnū'dur nitekim bu beyt-i şerīfe müte'allik olan āyet ve tafşil cild-i evvelde *ta'zīm-i sāḫirān mer Mūsārā* sūrhında *vedḫulu'l-* (36) *ebyāte minebvābihā* beytinūñ şerhinde mürür eyledi  
**(3328) Meşnevi**

***Mīzen ān ḫalka-y der ü berbāb bīst***

***Ezsūy-ı bām-ı felektān rāh nīst***

(37) Ey şeytānlar zümresi ol ḫapunuñ ḫalkasını ur ve ol ḫapuda tūr felegūñ bābı tarafından size yol yoḫdur ya'ni ey zümre-yi şeyātīn bāb-ı (38) 'ulūm-ı İlāhī olan resūlūñ ḫapusunda oturup anuñ bāb-ı sa'adetinūñ ḫalkasını depret zīrā size felekler bābınuñ cānibinden 'ilm-i gayba (39) maṭla' olmaḡa yol yoḫdur

**(3329) Meşnevi**

***Nīst ḫācettān bedīn rāh-ı dırāz***

***Ḥākiyīrā dādeyīm esrār-ı rāz***

Ey şeyātīn bu rāh-ı dırāza size ḫācet (40) yoḫdur zīrā bir ḫākiye biz rāzuñ esrārını virmişüz ya'ni ey zümre-yi şeyātīn bu tūl u dırāz yola aḫz-i 'ulūm için sefer eylemege size ihtiyāc (41) yoḫdur eger rāzuñ isterseñüz ḫāke mensūb olan ḫalīfemūze esrār-ı rāzı virmişüzdür aña mūrāca'at eyleñ ve andan [M301b] ta'allūm ḫıluñ ve istirāka-yı [P162a] (1) 'ulūmdan tāyib oluñ

**(3330) Meşnevi**

***Pīş-i ü āyīd eger ḫāyin neyīd***

***Neyşeker gerdīd ez'ü gerçi neyīd***

Anuñ önüne gelüñüz eger ḫāyin degül iseñüz ol ḫākīden (2) neyşeker oluñuz egerçi ney ḫālīsüz ya'ni ey zümre-yi şeyātīn ve ey 'uḫūl-ı cüzviyye şāḫibleri eger ḫāyin degül iseñüz ol olan ḫalīfe-yi İlāhiyyenūñ ḫuzūrına (3) gelüñ anuñ laṭīf ü şīrīn olan 'ulūm u ma'ārifinden şeker ḫamışı gibi ḫalāvetle toluñuz egerçi ḫālā sūkker-i ma'nevīden ḫālī ḫamışlar gibisüz bu sözler melā'ike (4) lisānından veyāḫud şihāb-ı şāḫīb lisānından şeyātīne ḫiṭāben dinilmişdür ve 'aḫl-ı cüzvī şāḫiblerine ta'riḫ ḫılınmışdur

**(3331) Meşnevi**

***Sebze rüyāned zihāket (5) ān delīl***

***Nīst kem ezsūmm-i esb-i Cebra'īl***

**(3332) Meşnevi**

***Sebze gerdī tāze gerdī eznevi***



***Ger tu hāk-i esb-i Cibr'īlī şevī***

Ol delīl senūñ hāk-i vücūduñdan (6) sebze bitürür zīrā ol delīl Cebrāyilūñ esbinūñ sūmmünden kem degüldür yeñilikde ve tarāvetde sebze ve tāze olursın eger sen Cibrīle mensüb olan esbūñ (7) hāki olasın ya'ni ey 'aql-ı cüzvī şāhibi ol tarīķ-i Hākķa delīl olan nebī yāhud anuñ vāriş-i olan [H412a] her velī senūñ hāk-i vücūduñdan İmān (8) u İslām sebzelerin bitürür ve senūñ qalbūñi menbet-i esrār-ı İlāhī olmak mertebesine yitürür zīrā ol kāmīlūñ terbiye ve nazarı Cebrāyilūñ atınuñ qademinden (9) nākış degüldür Cebrāyil Hāzretlerinūñ Feresü'l-Ḥayāt nām esbi her ne yire ayak qosa idi laţif ü ter sebze olurdu nitekim Hāzret-i (10) Cebrāyil Hāzret-i Mūsāya şüret-i beşerde ol esbe rākib olup gelse idi ol esb her ne yire qadem-i mübārekin qosa idi derhāl laţif (11) ü tāze yeşil otlar biterdi ve anuñ Cebrāyil olduğı bu eşerden Hāzret-i Mūsānuñ yanında olan ba'zı kimselere ma'lūm olurdu qūnkim Hāzret-i Cebrāyilūñ (12) esbinūñ qademinde bu qadar hāşiyet ola Hākķa delīl olan nebīnuñ veyāhud vāriş-i nebī olan velīnuñ vücūdında bu hāşiyetler niqūn olmaya eger sen (13) Rūhü'l-Ḳudse mensüb olan esbūñ hāki olasın yeñilikden sebze ve tāze olursın Cebrāyile Rūhü'l-Ḳuds dirler beyt-i şānide vāķi' olan *Cebrāyilden* (14) murād rūh-ı qudsī şāhibleri olan enbiyā ve evliyā olur ya'ni rūh-ı qudsī şāhibi olan mürşidlerinūñ esb-i cesedine hāk olasın ve tevāzu' idüp hizmet (15) kılasın qalb ü rūhuñ yeñilenmede tāze olursın sebze gibi leţāfet bulursın dimek olur

***(3333) Meşnevi***

***Sebze-yi cānbaḥş k'ānrā Sāmīrī***

***Kerd der- (16) gūsālerā şud gevherī***

***(3334) Meşnevi***

***Cān girift ü bāng zed z'ān sebze ü***

***Ānqūnān bāngī ki şud fitne-y 'adū***

Cānbaḥş bir sebzeyi ki anı (17) Sāmīrī gūsālede eyledi tā bir 'azīm gevher oldu ol gūsāle ol sebzeden cān tıtdı ve bāng urdı ancılayın bir ġarīb bāng u şadā (18) ki fitne-yi 'adū oldu ya'ni şol bir cānbaḥş olan sebzeyi ki anı Sāmīrī ya'ni Sāmire qabīlesine mensüb olan Mūsā bin Zāfer nām (19) kimesne ḥuliyy ü sīm ü zerden düzilmiş gūsāle cesedine ilkā eyledi tā kim ol Sāmīrī gevhere mensüb oldu yāhud ol gūsāle gevhere (20) mensüb bir gūsāle oldu ol gūsāle cesedi ol sebzeden cān tıtdı ve buzağı gibi şadā eyitdi anuñ gibi bir bāng eyitdi ki Sāmīriye tābi' (21) olan 'adūlaruñ fitnessi oldu ki her biri anı ma'būd ittiḥāz idinüp aña 'ibādet kıldı [M302a] ve bunuñ

kışşası budur ki Hâk Te‘âlâ sûre-yi (22) Tâhâda haber virdi ***ķāle femā ħatbuke yā Sāmiriyyu ķāle başurtu bimā lem yebşuru bihi feķabaztu ķabzaten mineşeri’r-resūli fenebeztuhā ve kezālike sevvelet*** (23) ***lī nefsi***<sup>422</sup> şol dem ki Hâzret-i Mūsā ‘aleyhisselām kendü kavminden kırk gün mühlet alup Tūr Tāğına Hâzret-i Hūdā ile münâcât itmege gitdi (24) ve Hâk Te‘âlâdan bunlara kitâb getürmege va‘de eyitdi ve qarındaşı Hârûnı yirine [H412b] ħalîfe naşb idüp gitdi birkaç gün mürür itdükden şoñra (25) Sāmiri ki Hâzret-i Mūsāya ħidmet eylemiş ve andan niçe ‘ulüm u ħikem taĥşil kılmış bir kimse idi ki adına Mūsā bin Zāfer dirlerdi Benī İsrāyilden (26) ba‘zı tāyifeyi izlâl eyleyüp didi şol ħuliy ü sîm ü zeri ki Fir‘avnuñ ‘askerinden nehb ü ġâret eyledüñüz bir yire getürüp cem‘ idü- (27) ñüz ki ol sîm ü zer Mūsānuñ Tūr Tāğında eylenmesine sebep olur Benī İsrāyilden ekşer kimse anuñ bātıl olan ħulına i‘tikād idüp sîm (28) ü zerlerini bir yire getürdiler pes anı bir gūsāle cesedi yapdı ve Hâzret-i Cebrāyilüñ esbinüñ ħademi başduğı yirden aĥz eyledüğü sebze- (29) lü türābı aña ilķā eyledi ***feĥrace lehum ‘iclen ceseden lehu ħuvārūn***<sup>423</sup> āyet-i kerīmesinüñ ħasebince anlar içün bir ‘icl cesedini iĥrāc eyledi ki anuñ ancaķ şıgır gibi (30) şadāsı var idi pes Sāmiri ve anuñ tevābi‘i bunlara didiler ki ***ĥazā ilāĥukum ve ilāhu Mūsā fenesiye***<sup>424</sup> elĥāşıl Hâzret-i Mūsā Tūr Tāğından girü rücū‘ (31) idüp kavminüñ böyle ħalālete düşdüğini gördükde ġazaba gelüp qarındaşınuñ şaķalına yapışup başına urduĥdan şoñra Sāmiriye ħiĥāb (32) eyleyüp didi ki yā Sāmiri senüñ şānuñ ne oldu bu ķār-ı ‘azīmi işledüñ Sāmiri didi ki ben Benī İsrāyilüñ görmedüğünü gördüm ya‘ni vaĥtā kimCebrāyil-i (33) Emīn Feresü’l-Ĥayāt nām esbine süvār olup geldi ve ben senüñ ħatuñda idüm anuñ esbinüñ ħademi başduğı yir sebze olurdu pes ben (34) ol resülüñ esbinüñ ħademinüñ eşerinden bir avuç ħāk feyz eyledüm ve kendümde anı niçe müddet ħıfz eyledüm vaĥtā kim sen Tūr Tāğına gitdüñ (35) zīnet-i kavmi bir yire cem‘ idüp andan bir gūsāle cesedin düzüp ol bir avuç ħāki aña ilķā eyledüm pes ol gūsāle cesedi ħayāt (36) bulup şadā eyledi didi kışşası ikinci cildde daĥı mürür eylemişdür ve tefāsırde daĥı mezkūr u meşhūr olmışdur tafşile ħacet yokdur

### (37) (3335) *Meşnevi*

<sup>422</sup> “(Musa Samiri’ye dönerek) Ey Samiri, senin bu yaptığın nedir, dedi. Samiri: Onların görmedikleri bir şeyi gördüm. Sana gelen elçinin izinden bir avuç (toprak) aldım ve onu erimiş mücevheratin içine attım. Nefsim bunu bana böyle hoş gösterdi, dedi.” (Taha 20/95-96)

<sup>423</sup> “Derken Samiri onlara böğüren bir buzağı heykeli çıkardı.” (Taha 20/88)

<sup>424</sup> “Bunun üzerine Samiri ve adamları: İşte sizin de Musa’nın da ilahı budur, ama o unuttu, dediler.” (Taha 20/88)

*Ger emîn āyîd sūy-ı ehl-i rāz*

*Vārehîd ezserküleh mānend-i bāz*

*(3336) Meşnevî*

*Serkülāh-ı çeşmbend ü güşbend*

*Ki ez'û bâzest miskîn ü nejend*

Eger (38) ehl-i rāz tarafına emîn gelesüz serkülāhdan bāz gibi kırtılırsuz ol serkülāhdan āzād olursuz ki çeşmbend ü güşbenddür ki bāz andan miskîn (39) ü nejenddür *serküleh* toğanuñ başına giydürdükleri üsküfe dirler bunda hicāb-ı zulmānî ve cesed-i insānîden isti'āre olur *nejend* biçāre ma'nāsına (40) olur ve taqdîr-i kelām böyle dimek olur ki ey 'ukûl-i cüzviyye şāhibleri eger siz ehl-i rāz cānibine emîn gelecek olursañuz ve anlara bilā- (41) hıyānetin hîdmet kılacak olursañuz bāz serkülāhdan kırtulduğı gibi [H413a] sizün dağı rûhuñuz hicāb-ı tenden ve gışāve-yi bedenden kırtılıp [P162b] (1) halāş olur şol serkülāh-ı ma'nevîden kırtılır ki çeşm-i cānı görmeden örtici ve sem'-i bātını işitmeden sedd idicidir ki ol serkülāh-ı ma'nevîden bāz-ı rûh miskîn (2) ü biçāredür

*(3337) Meşnevî*

*Z'ān küleh mer çeşm-i bāzānrā sedest*

*Ki heme meyleş suy-ı cins-i hōdest*

*(3338) Meşnevî*

*Çün bürîd ezcins [M302b] bâşeh geşt yār*

*Bergüşāyed çeşm-i ūrā bāzdār*

(3) Ol külāhdan bāzlaruñ çeşmine sedd ü hicāb vardur bu hem vechdür andan ötüri külāh bāzlaruñ çeşmine seddür zîrā anuñ dügeli meyli kendünüñ cinsi cānibinedür (4) çün bāz kendünüñ cinsinden kesildi şāhla yār oldı pes bāzdār anuñ gözini açar ve serkülāhı anuñ başından def' eyler ya'ni ol külāh-ı ma'nevîden şāhbāzān-ı (5) tarîkat olanlaruñ çeşm-i bātımına sedd vardur anuñçün ki ol bāzlaruñ dügeli meyli kendü cinsleri olan hayvāniyyet mertebesinde қalan insānadur nitekim toğanuñ (6) başına serkülāh қorlar anuñçün ki kendünüñ cinsini görmeye ve pervār eyledügi hevā ve fezā nazar kılmaya tā ol hicāb vāsıtasıyla dest-i pādşāha ūlfet kıla ve (7) me'lūfātından münқаtı' ola çünkim kendü cinsinden münқаtı' ola ve pādşāhla ūlfet ü ünsiyyet kıla ol bāzuñ gözi üstinde olan hicābı toğancı fetḥ eyler ba'de (8) şāhla ünsiyyeti olduğunuñ vāsıtasıyla kendü cinsi cānibine mülḥaq olmaz belki şayd u şikārımı eyleyüp yine şāh cānibine rāci' olur tavzîḥ-i ma'nā oldur ki bāztabī'at (9) olan

tālibān-ı İlāhīnūñ çeşm-i bātınları üzre Hāḫ Te‘ālā mevānī‘ ü hücübātı perde kılar tā kim kendünūñ tabī‘atinūñ māyil olduğunu cinsini ve ba‘zı şeyleri görmeden (10) berī olur çünkim kendü cinsinden ve hevāsından ve fezā-yı dünyāda pervāz itmeden münkaḫī‘ olup pādşāh-ı ḥaḫīkī ile yār ola ve anuñ muḥabbetiyle ünsiyyet kıla anuñ (11) çeşm-i bātını üzre perde olan ḥicābları mürşid ü mu‘allim ki bāzdār gibidür keşf eyler andan şöñra şayd u şikāra şalar pes şāhla ünsiyyeti olduğına binā‘en kendü cinsine (12) meyl kılmayup ve fezā-yı dünyādan şikārını alup yine dest-i şāha mürāc‘at eyler

**(3339) Meşnevī**

***Rānd dīvānrā Hāḫ ezmirşād-ı ḥ‘iṣ***

***‘Aḫl-ı cüzvīrā ziiṣtibdād-ı ḥ‘iṣ***

(13) **(3340) Meşnevī**

***Ki serī kem kun neyī tu müstebid***

***Belki şākird-i dilī vü müsta‘id***

Elḥāşıl şeyāḫīn ü dīvleri Hāḫ Te‘ālā kendünūñ mirşādından sürdi ‘aḫl-ı cüzvīyi istiḫlāl (14) u istiḫdādından sürdi *istiḫdād* istiḫlāl ma‘nāsınadır böyle diyü ki serī ve serverlik eyleme ki sen umūr-ı dīniyyeñde müstaḫil degülsin belki [H413b] bir ehl-i (15) dilūñ şākirdi ve andan ta‘allüm eylemege müsta‘idsin ya‘ni Hāḫ Te‘ālā şeyāḫīni kendünūñ mirşādı olan āsmāna taḫarrüb eylemeden sürdi ve müstaḫilen āsmān tarafından (16) aḫz-ı ‘ilm eylemelerine kaşd eyledükleri içün anları tār u nehy eyledi kezālik ‘uḫūl-ı cüzviyye şāḫiblerini daḫı umūr-ı dīniyyede ve aḫvāl-i uḫreviyyede müstaḫil (17) olmalarından ve münferiden seyr ü sülūk kılmalarından nehy ü def eyledi böyle diyü ki riyāset ü serverlik eyleme ki sen bu ḥuşūşda müstaḫil degülsin belki (18) ehl-i dilūñ şākirdi olmağa ḫābilsin ve andan ta‘allüm eylemege müsta‘idsin lāzım geldi ki riyāset tālibi olmağı ve istiḫlālī seyr ü sülūk kılmāğı terk kılasın ve bir vāriş-i (19) nebī olan kāmile tābī‘ olasın ve nefsüñi işlāḫ idüp tā sen daḫı aşḫāb-ı kemāl mertebesini bulasın

**(3341) Meşnevī**

***Zū ber-i dil rev ki tu cüzv-i dilī***

***Hīn ki bende-y pādşāh-ı (20) ‘ādilī***

**(3342) Meşnevī**

***Bendeḡi-yi ü biḫ ezsultāniyest***

***Ki ene ḫayrun dem-i şeytāniyest***

Nūrî ehl-i dil atına git zîrâ sen cüzv-i dilsin âgâh ol ki ‘âdil pādşāhuñ (21) bendesinin aña bendelik müstakîl sultānlıdan yegdür zîrâ *ene hayrun*<sup>1425</sup> kelâmı [M303a] dem-i şeytānîdür *zû* bunda zûd lafzından muaffedür ya’ni tîz bilâteir bir şāhib-i (22) dilûñ atına git ve aña nie müddet hizmet it zîrâ sen şāhib-i dil degûlsin belki alb-i cüzvî ve ‘aql-ı cüzvî şāhibisin ki küll mertebesinde olan şāhib-i (23) dilûñ bir ‘uzvı gibisin gâfil olma ki bir ‘âdil pādşāhuñ bendesinin eger hayr işlerseñ hayr bulursın ve eger şer işlerseñ şer bulursın ve eger bir ehl-i (24) dile hizmet kılrısañ anuñ muābelesinde nie ecr-i cezîle vāşıl olursın ol pādşāh-ı ‘âdil ki anuñ halîfesi ve mazharı ehl-i dildür aña bendelik kılmak (25) sultānlıdan yegdür zîrâ ki ben andan hayrluyum ki benüm böyle bir hayşiyetüm vardur dimek şeytāna mensûb olan kelâmdur lâzım geldi ki bu kibr ü enāniyyeti terk idüp (26) bir rüşendil ‘arife bende olasın tâ kim cihānuñ sultānı olmadan a’lâ mertebeler bulasın

**(3343) Meşnevi**

***Far bîn ü bergüzîn tu ey habîs***

***Bendegi-yi Ādem (27) ezkibr-i bilîs***

abîs bende mabûs ma’nâsınadır ya’ni ey mabûs zindāntabî‘at olan kimse fark gör ve temyîz eyle iblîsûñ kibrinden Ādemûñ bendliği (28) ki iblîs riyâsete ve istiglâle meyl idüp *ene hayrun minhu*<sup>1426</sup> dimekle nie mel’ûn u marûd oldu ve Ādem ‘aleyhisselâm azretleri kibr ü naveti terk idüp bendelik (29) yolına gitmekle nie mabûl u mevdûd oldu pes bu ikisinûñ mâbeynini fark u temyîz eyledükden soñra urb-ı aa vesîle olan şıfatlara mâyil olup azret-i Ādem (30) ‘aleyhisselâm gibi bendelik ihtiyâr eyle ve nefsûñi aîr ü zelîl kılmak olur

**(3344) Meşnevi**

[H414a] ***Güft ân ki hest hürşîd-i reh ü***

***arf-i tûbâ her ki zellet nefsuhu***

**(3345) Meşnevi**

***Sāye-yi (31) tûbâ bibîn ü hoş biusb***

***Ser binih dersāye biserkeş biusb***

Ol kimse ki rāh-ı İlāhîñ hürşîdi oldu didi tûbâ kelâmını her şol kimse (32) için ki nefsinin zelîl eyledi *arf* bunda kelâm ma’nâsınadır ey ‘aql-ı cüzvî şāhibi tûbānuñ sāyesini gör ve anuñ zîrinde hoş yat ol (33) sāyeye baş o biserkeş uyu bu beytde

<sup>1425</sup> “Ben (ondan) hayırlıyım.” (A‘raf 7/12)

<sup>1426</sup> “Ben ondan hayırlıyım.” (A‘raf /12)

olan *tübā* cennet şeceresinden ‘ibāredür evvelki beytde olan *tübā* t̄ibet ma’nāsına maşdardur ve taq̄dīr-i kelām (34) böyle dimek olur ki ol sultān-ı haq̄ikat ki tarīk-i İlahīnūñ şems-i münīridür şol kimseler ki nefslerini haq̄ir ü zelīl eyledi anlar haqqında *tübā limen zellet* (35) *nefsehu*<sup>427</sup> buyurdı pes nefsinı zelīl eyleyen kimse için *tübā* olıcağ ol zelīlü’n-nefs olan kimse bu dünyāda *tübā* ağacı gibi olur ol *tübā* ağacı (36) gibi olan kāmīlūñ sāye-yi himāyetini ve zıll-ı irşād u hidāyetini müşāhede eyleyüp anuñ q̄urbına var ve anuñ himāyet ü hidāyetinūñ sāyesi altında hoş ve laṭif (37) istirāhat eyle anuñ sāye-yi sa’ādetine baş koyup tenezzül ve tevāzu‘ kıl ve bīnaḥvet āsūde ol tā kim mütekebbirler meşvāsından ḥalāş olasın ve heyyin (38) ü leyyin olan ‘ibād-ı raḥmān mertebesini bulasın

*(3346) Meşnevi*

*Zıll-ı zellet nefsehu hoş mezca’ist*

*Müsta’id-i ān şafārā mehca’ist*

*(3347) Meşnevi*

*Ger ezīn sāye revī (39) sūy-ı menī*

*Zūd ṭāgī gerdi vü reh güm kuni*

*Zellet nefsehu* ḥadīşinūñ mazharı olan kāmīlūñ zıllı bir hoş mezca’dur ol şafāya müsta’id olana bir (40) mehca’dur *mezca’* yatacağ yire dirler *mehca’* maḥall-i hücü’a dirler ya’ni uyuyacağ yire dirler eger bu sāyeden dönüp benlik cānibine gidesin filḥāl (41) ṭāgī olursın ve yolu güm ü nābedīd eylesin ya’ni şol kimse ki nefsinı zelīl eyledi anuñ sāye-yi sa’ādeti [M303b] ve zıll-ı hidāyet ü himāyeti bir laṭif [P163a] (1) yatacağ yirdür eger tarīkatde yatmağ lāzım gelürse ol nefsi zelīl olan celīlü’l-ḳadrūñ sāye-yi himāyetinūñ tahtında yat zīrā ol şafā-yı dile müsta’id olan kimseler (2) için anuñ sāye-yi himāyeti bir laṭif ḥvābgāhdur ki anda her vechle sālike rāḥat-ı rūḥ bulunur eger ol ‘azīzūñ sāye-yi hidāyet ü himāyetinden a’rāz (3) idüp benlik cānibine gidesin ve kibr ü naḥvet şıfatlarıyla muttaşif olup muḳtezā-yı nefsüñi ihtiyār idesin ‘alelfevr ṭāgī ve bāgī olursın ve tarīk-i (4) müstaḳīmi güm ü zāyī’ kılursın lāzım oldu ki anuñ sāye-yi himāyet ü hidāyetini terk itmeyesin ve kendü ‘aql u fikrūñūñ muḳtezāsı cānibine gitmeyesin belki (5) her vechle aña tābi’ olasın ve ol ne dir ise aña göre ‘amel kılasın nitekim [H414b] bu beyānda ne buyururlarsa anuñla ‘amil olasın

<sup>1427</sup> “Ne mutlu o kimseye ki nefsinı zelil etti.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 467.

*Beyân-ı ân ki yâ eyyuhellezîne* (6) *âmenû lâtuḳaddimû beyne yedeyillâhi ve Resûlihi*<sup>1428</sup>

*Çün nebî nîstî ziümmet bâş*

*Çünki sultân neyi ra'yyet bâş*

*Pes rev-i ḥâmûş bâş*

(7) *Ezḫod zaḫmetî metirâş*

Bu âyet-i kerîmenüñ beyânındadır ki sûre-yi Hucûrâtuñ evâylidür ḫiṭâbı nidâ ile taşdîr eylemek muḫâtabına tenbîh içündür (8) ḫayyiz-i nidâda olan emri ki ziyâde emr-i 'azîmdür *yâ eyyuhellezîne âmenû* ey Allâha îmân getürenler *lâtuḳaddimû* bir emri taḳdîm eylemek mef'ûli maḫzûf ola ta'mîmden (9) ötüri veyâḫud terk-i mef'ûl nefs-i fî'lüñ terkine ḳaşd için ola taḳdîri *lâtef'alû't-teḳaddime* demek ola fülânun yu'tâ ve yemna'u ḳabîlinden ola ey yu'tâ'l-i'tâ'i (10) ve yemna'u'l-men' demekdür *beyne yedeyillâhi ve resûlihi* mecâzdur ve murâd beyne yedey emr-i hümâ demekdür zîrâ celestü beyne yedey fülânin dirler ey bimekânin yuhâzî yedeyhi ḳarîben (11) demekdür bu ma'nâ ise Cenâb-ı 'İzzetde mutaşavver olmaz illâ mecâzen meger *allâhumme beyne yedeyi'r-resûli* murâd ola da Allâh zîkr olması resûlüñ şânını ta'zîm için ola (12) ya'ni tuḳatṭa'ü emren ḳable en yaḫkumâ bih ya'ni Allâh ve resûli ḫükm itmezden evvel bir emri ḳat' itmek *vetteḳüllâhe* Allâhdan ḳorḳuñ taḳdîm eylemeden ve (13) muḫâlefet ḫükminden *innallâhe semî'un* taḫḳîken Allâh semî'dür aḳvâlünüzi *'alîm* 'alîmdür aḫvâlünüzi bilür çünkim nebî degülsin ümmetden ol çünki sultân degülsin (14) ra'yyet ol ya'ni çünkim bu yolda ikiden berî olmaḳ lâzım u lâbüddür çünkim nebî olmayasın ümmetden olmaḳ lâzımdur ve eger tarîḳat sultânı degülsin (15) anuñ re'âyâ ve tevâbî'inden olmaḳ lâzımdur muḳtedâ olan kâmillere pes revâ ol ve ḫâmûş ol kendüñden bir re'y ve bir zaḫmet yonma ya'ni kendü (16) ḳarîḫuñdan bir re'y ü fikr iḫdâs idüp aña uyma ve bir zaḫmet ü meşakḳat çekme zîrâ bu yolda kendü bilgisi üzre zaḫmet çekmek ta'zîb-i ḫayvân-ı (17) bilâfâyide eylemekdür

(3348) *Meşnevi*

*Pes rev ü ḫâmûş bâş ezinḳıyâd*

*Zîr-i zıll-ı emr-i şeyḫ-i üstâd*

(3349) *Meşnevi*

*V'erne gerçi müsta'id ü ḳabîlî*

<sup>1428</sup> “Ey iman edenler, Allah’ın ve resulünün önüne geçmeyin.” (Hucurat 49/1)

***Mesh gerdī tu zilāf-ı (18) kāmilī***

Arda git şeyhuñ ve üstāduñ emrinüñ zıllı altında aña kemāl-i inkıyāduñdan hāmüş ol yoħsa egerçi sen müsta‘idd ü qābilsin kāmillik (19) lafindan ötüri mesh olursın ya‘ni ey t̄alib-i Hāq olan kimse saña lāzım olan oldur ki bir şeyh ve üstāda teslīm olasın ve edeb budur ki her hālde aña pey- (20) rev olasın ve tab‘iyyet kılasın ve anuñ emrinüñ sāyesi altında kemāl-i inkıyāduñdan hāmüş olasın anuñla mu‘āraza ve mücādele eylemeden hāzer kıla- (21) sın ve eger böyle eylemezseñ egerçi müsta‘idd ü qābil iseñ de [M304a] sen kāmilüñ lafindan ötüri [H415a] mesh olursın ve olunca isti‘dāduñı ve qābiliyyetüñi zāyil (22) kılırsın

***(3350) Meşnevi***

***Hem ziisti‘dād vāmānī eger***

***Serkeşī z’üstād-ı rāz-ı bāhāber***

***(3351) Meşnevi***

***Şabr kun dermūzedūzī tu henūz***

***V’er buvī bişabr gerdī pāredūz***

Hem isti‘dād- (23) dan girü qalursın eger bāhāber olan rāz üstādından baş çekesin sen henüz müzedūzlıkda şabr eyle ve eger müzedūzlıkda bişabr olasın pāre- (24) dūz olursın mūzedūz iç edik dikici ve çizme dikici dimekdür buvī būdīden muħaffedür pāredūz eskiciye dirler ya‘ni eger bāhāber olan rāz üstādından (25) serkeş olasın ve a‘rāz kılasın hem isti‘dād u qābiliyyetüñden girü qalursın lāzım geldi ki müzedūzlığa sen henüz şabr eyle ve eger bişabr olasın pāre- (26) dūz olursın murād üstād-ı kāmilden şan‘at-ı kāmilenüñ ta‘allūmine şabr eyle ve eger şabr eyleyicek olursañ şan‘at-ı nākışa şāhibi olursın (27) mūzedūzlıkdan murād şan‘at-ı kāmile olur pāredūzlıkdan murād şan‘at-ı nākışa olur pes şan‘at-ı kāmilenüñ taħşilinde cefāya şabr eyleyen (28) kimse şan‘at-ı nākışa şāhibi olur dimegi ifāde kıılır aħvāl-i tariķat daħı buña göre kıyās olunur

***(3352) Meşnevi***

***Köhnedūzān ger budīşān şabr u hilm***

***Cümle (29) nevdūzān şudendī hem be‘ilm***

Köhne dikicilere eger şabr u hilm olaydı cümlesi ‘ilmle hem nevdūzlar olurlar idi ya‘ni eski diken nākışlar eger şan‘at-ı (30) kāmilenüñ taħşilinde üstāduñ cefāsına şabr kılılardı ve hālīm olalardı cümlesi yeñi dikici kāmil olalardı ‘ilm ü şan‘atla bundan ma‘lūm oldu ki (31) ol kimseler ki ‘ilm ü ma‘rifetde nākışlar ve şerī‘at u tariķatde



köhnedüzlar gibi denî ve haķîrlerdür anlar üstâd-ı kâmilüñ cefâsına şabr kılmamışlardır ve nefslerinüñ (32) murâdı üzre seyr idüp taḥşîle mücidd ü sâî olmamışlardır eger üstâd-ı kâmilüñ ḥizmetinde olalardı ve anuñ cefâsına şabr kılalardı bu bedenüñ levâzımına (33) muķayyed olmak ki filmeşel köhnedüzlık gibidür andan ḥalâş olalardı ve rüḥuñ ta'mîrine ve tekmîline sa'y kılmak nevdüzlık gibidür anda kâmil (34) ü mâhir olalardı demek olur

*(3353) Meşnevi*

*Pes biküşî vü beâḥir ezkelâl*

*Hem tu gūyî ḥ'îş kel'aķlu 'iķâl*

Pes 'aķl-ı cüzvînüñ murâdı üzre çalışur- (35) sın âḥirü'l-emrde kelâl u melâlden hem sen kendüñ dirsın ki 'aķl 'iķâldir 'aynuñ kesriyle buķağuya dirler pes bâ'-i 'Arabîyle bisyâr ma'nâsına (36) olup ma'nâ böyle olsa hem câyizdür kendü 'aķl-ı cüzvînüñ muķtezâsı üzre çok sa'y kılırsın âḥir kârda kelâl u melâl cihetinden (37) hem sen kendüñ dirsın ki 'aķl ayak bağıdır ya'ni egerçi şimdi 'aķl-ı cüzvînüñ muķtezâsınca sa'y u gūşiş eylersin ve anı nâfi' zann eyleyüp (38) 'ömr-i nâzenîni [H415b] ol 'aķl-ı cüzvînüñ muķtezâsına ḥarc eylersin ammâ âḥir kârda anuñ bînef olduğına vâķıf olup kelâl u melâlünden 'aķl (39) 'iķâldür diyü i'tirâf eylersin ve bu 'aķl-ı cüzvînüñ ayak bağı olduğunu bilüp ḥayfâ ki bunuñ muķtezâyâtını taḥşîl eylemede bîḥüde yire gūşiş (40) kılmışum diyü söylersin

*(3354) Meşnevi*

*Hemçü ân merd-i müfelsif rûz-ı merg*

*'Aķlrâ midîd pes bîbâl u berg*

*(3355) Meşnevi*

*Bîğaraż mîkerd ân dem i'tirâf*

*K'ez- (41) zekâvet rândîm esb ezgüzâf*

Ol merd-i müfelsif gibi merg güninde 'aķlı ziyâde bîbâl u berg gördi ol [M304b] demde ğarazsuz i'tirâf [P163b] (1) eyledi böyle diyü ki zekâvetden esbi güzâf cihetinden sürdük ya'ni ey 'aķl-ı cüzvî şâḥibi egerçi ḥâlâ anuñ muķtezâyâtı üzre sa'y u gūşiş eylersin (2) lîkin âḥir kârda anuñ bînef olduğunu görüp *el'aķlu 'iķâlî'l-mer'* dirsın şol felsefî mezḥeb olan kimse gibi ki mevt güninde ḥâlet-i nez'e ḳarîb olduğda (3) 'aķl-ı cüzvîyi ziyâde ḳanadsuz ve ḳudretsüz gördi ve bildi ki anuñla maķşûd-ı aşlî ve maḥbûb-ı haķîķî ḫarafına gidilmez ve mertebe-yi haķîķate ol 'aķl-ı cüzvî vesîle (4) olmaz bilâğaraż ol demde bu güne i'tirâf eyleyüp didi ki ḥayfâ ve dirîğâ zekâvet

cihetinden ‘aql-ı esbi laf u güzāfdan ötüri meydān-ı kıl ü (5) k̄ale sürdük ve kendümüzi ‘akliyyāt u nakliyyātta kemāle irgürdük lākin bilmedük ki ol kıl ü k̄alūñ ve baḥş u cidālūñ bugünkü günde nefi yok (6) imiş nitekim **Kayseri Füşüş** şerhinde ve **Hüseyn Meybudī Divān-ı ‘Alī Şerhinde** bu beytleri **İmām Fahr-ı Rāzī**den nakl eylemişler ve hālet-i nez’de (7) **Fahreddīn-i Rāzī** böyle didi ki diyü söylemişlerdür ol beytler bunlardur

*Beyt*

*Nihāyetu idrāki’l’uḳūli ‘iḳālu*

*Ve ekşeru sa’yi’l-‘ālemīne zālālun*

(8) *Ve lem nesta’id minbaḥiṣnā ṭüle ‘umrinā*

*Sivā en cema’nā fīhi kılun ve k̄alun*<sup>1429</sup>

**(3356) Meşnevi**

***Ezğürüri ser keşidim ezricāl***

***Āšnā kerdim derbaḥr-ı ḥayāl***

**(3357) Meşnevi**

***Āšnā (9) hiçest enderbaḥr-ı rüh***

***Nist incā çäre cüz keşti-yi Nüh***

Bir gurürdan ricālden baş çekdük ḥayāl deryāsında yüzgeçlik eyledük (10) baḥr-ı rühda āşinā hiçdür bunda Ḥazret-i Nūḥūñ keştisinden ḡayri çäre yokdur beyt-i evvel merd-i müfelsif lisānından ve beyt-i şānī Ḥazret-i (11) Mevlānā tarafından ḥaḳīkat-i ḥālī ta’līmdür ya’ni ol felsefimezheb ve ḥakīmmeşreb olan kimse hālet-i nez’e varup ‘aql-ı cüzvīnūñ ‘adem-i nefini müşāhede (12) kılduḳda mu’terif olup didi ki lāf u güzāfdan ötüri esb-i ‘aklı meydān-ı kıl ü k̄ale biḥūde yire sürdük ve gurürımızdan ricāl-i Allāhdan baş (13) çekdük ve anlara mütāba’at eylemeden a’rāz idüp ḥayāl baḥrini ḥaḳīkat zann eyleyüp anda ḡavvāşlık [H416a] itdük ve kıl ü k̄al cem’ine gitdük ve böyle zu’m (14) eyledük ki kendümüzi kuvvet-i fikriyye ve ‘ulūm-ı nazariyye ile ḡarḳāb-ı fenādan ḥalāş eyleyevüz şimdi bildük ki bu ‘akluñ bu deryāda aşlā nefi yok (15) imiş nitekim anlara ta’līmen buyururlar āşinālık baḥr-ı rühda hiçdür ya’ni deryā-yı rūḥa sālīk olmada baḥr-ı ‘ālem-i ḥaḳīkate sefer kılmada seyāḥat ve ḡavvāşlığa (16) i’timād kılmak ve mukteżā-yı ‘aql üzre sālīk olmak hiç ender hiçdür bu mertebede keşti-yi Nūhdan ḡayri çäre yokdur *keşti-yi Nūhdan* murād

<sup>1429</sup> “Akılların idrakinin nihayeti ayak bağıdır. Ve ālimlerin çoğunun sa’yı dalaldır. Ve biz tül-ı ömrümüzde bahsimizden kıl ü k̄al cem etmemizden ḡayri bir şey istifade etmedik.” Konuk, *Mesnevi-Şerif Şerhi*, C. 8, s. 471.

sünnet-i (17) nebeviyye ve şerī'at-ı Muştafavıyyedür nitekim temşil idüp buyurmuşlardur meşel sünneti *meşelu ummeti kemeşeli sefinetin Nūhin femen temesseke bihā necā ve mentehallefe 'anhā ğarike*<sup>430</sup> bir kimse (18) 'aqlıda Calinus ve Ristotalis gibi kemāl bulsa ve **Ebū 'Alī Sīnā** gibi re'īs-i hükemā ve 'uçalā olsa ve *Şifā* gibi kitāblar te'līf kılsa ma'ahazā şer'-i (19) nebevī ve sünnet-i Muştafavī üzre sülük kılmasa bu bahırda muğrakānden olur ve dīn-i Ristotalis üzre olur dimişlerdür nitekim 'Ömer Sühreverdī (20) **Ĥazretleri** felsefimesşreb olan ve *Kitāb-ı Şifāya* i'timād eyleyüp anuñ muktezāsı üzre sülük kılan kimseler hakkında dir

*Beyt*

*Ve kem kultu (21) yā kavmin entum 'alā*

*Şifā'u ĥufretin minkitābi'ş-şifā*

*Felemmā ustuhānū bitevbihīnā*

*Feza'nā ilallāhi ĥattā kefā*

*Femātū 'alādīni Ristotalis*

*Ve ğışnā (22) [M305a] 'alādīninā'l-Muştafā*<sup>431</sup>

**Rükneddīn 'Alāüddeve Semnānī**den böyle menkūldür ki dir Şeyḫ Mecdüddīn-i Bağdādī buyurmuşlar ki Ĥazret-i Resūli 'aleyhisselām (23) vāқи'ada gördüm su'āl itdüm ki *yā Resūlallāh mā teḳülü fīĥaḳḳi İbn-i Sīnā ḳāle 'aleyhisselām huve raculu erādenā yaşılı ilallāhi te'ālā bilāvāsıtatī feĥacibtuhu (24) biyedeyye fesḳuḫ finnār*<sup>432</sup>

*(3358) Meşnevi*

*İnçünin fermūd ān şāh-ı rüsül*

*Ki menem keştī derin deryā-yı kül*

*(3359) Meşnevi*

*Yā kesī k'ū derbaşirethā-yı men*

*Şud ḫalīfe-y rāstī bercāy-ı (25) men*

Nitekim ol şāh-ı rüsül böyle buyurdı ki bu deryā-yı küllde keştī menem yā şol kimsedür ki o benüm başiretlerümde benüm yirümde bir rāst ḫalīfe ola rāstī- (26) de

<sup>1430</sup> “Benim sünnetimin meseli Nuh gemisinin meseli gibidir. İmdi kim ona sarılırsa kurtulur ve ondan yüz çeviren boğulur.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 472.

<sup>1431</sup> “Ben bu filozof zümresine kaç defa dedim ki: Siz Şifa Kitabı'nı düstur olarak alıyorsunuz. Ona göre düşünüyor ve hareket ediyorsunuz. Böylece uçurumun kenarına geliyorsunuz. Bizim bu uyarımızı zayıf gördüler de ehemmiyet vermediler. Bizse Cenab-ı Hakk'a sığındık, o da bize kâfi geldi. Sonra onlar Aristo dini üzere öldüler, bizse Mustafa'nın dini üzerinde yaşamaktayız.” Can, *Mesnevī Tercümesi*, s. 627.

<sup>1432</sup> “(Vaktada sallallahu aleyhi ve sellemden) İbn-i Sina hakkında ne buyurursunuz? diye sordum. Buyurdular ki: O bir adamdır ki benim vasıtam olmaksızın Allah Teala'ya vasil olmak diledi. Onu şöyle elim ile men ettim, nara sükut etti.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 472.

yā vahdet için olmayup maşdariyye olursa ma'nā benüm yirüme rāstlığuñ halīfesi oldu demek olur ya'ni ol şāh-ı rūsül ve Hādī-yi A'del-i (27) Sübül Hāzretleri böyle buyurdu ki bu deryā-yı küllde sefīne benem ki t̄alib-i Hāq olanları dālālete ğarq olmadan müncī olurum ve maqşūdlarına vāşıl (28) kılorum yāhud bu deryā-yı küllde keştī şol bir kimsedür ki o benem bātınumuñ envārında ve müşāhedātında benüm maqāmumda rāst u dürüst halīfe oldu (29) ya'ni baña vāriş ü tābī' olup benüm gibi 'alābaşiretin hāzret-i müsem mā Allāha da'vet kıldı nite bu āyet-i [H416b] kerīme bu ma'nāyī müziḥ ü muḥşih oldu k̄ale (30) te'ālā ***kul hāzihi sebīlī ed'ū ilallāhi 'alābaşiretin ene ve menittebe'anī ve subḥānellāhi ve mā ene minelmuşrikīn***<sup>1433</sup> ve bu ebyāt-ı latīfe bu ḥadīş-i şerīfe işāret (31) olur ki buyururlar ***meselī ve meselu 'ulemā'i ummeti kesefineti Nūḥin ve mentemesseke bihā necā ve mentaḥallefe 'anhā ğarike***<sup>1434</sup> bu ḥadīşüñ şerḥi bu cüldüñ evāsıtına (32) qarīb maḥalde mürür eylemişdür

***(3360) Meşnevi***

***Keşti-yi Nūḥim derderyā ki tā***

***Rū negerdānī zikeştī ey fetā***

***(3361) Meşnevi***

***Hemçü Ken'an sūy-ı her kūhī merev***

***Eznübī lā'aşime'l-yevme (33) şinev***

Biz Nūḥuñ keştisi gibiyüz deryā-yı ma'nevīde tā ki sen keştiden yüz döndürmeyesin ey fetā Hāzret-i Nūḥuñ oğlu Ken'an gibi her bir t̄ağ tarafına (34) gitme Qur'an-ı 'azīmden ***lā'aşime'l-yevme*** āyetini istimā' eyle bu āyet sūre-yi Hūddadır ki evveli budur ***ve nādā Nūḥunibnehu*** ya'ni Hāzret-i Nūḥ nidā eyledi oğlu Ken'āna (35) ***ve kāne fima'zilin*** ve ḥālbuki ol bir mekānda idi ki nefsinin pederinden ve iḥvān u kavminden 'azl itmışdi pes kemāl-i şefkatinden Nūḥ didi ki ***yā buneyye*** (36) ***erkeb ma'anā*** ey oğulcığıum bizümle sefīneye bile rākib ol ***ve lātekun ma'alkāfirīn***<sup>1435</sup> ve kāfirlerle olma ki ğarq olursın ***kāle se'āvī ilācebēlin*** (37) ***ya'şimunī minelmā'i*** Ken'an didi ki 'anqarīb ben bir kūha ilticā iderüm kemāl-i rifātinden ol beni hıfz eyler şudan ***kāle lā'aşime'l-yevme minemrillāhi*** (38) Hāzret-i Nūḥ didi ki hīç bir ḥāfız u 'aşım yokdur bu gün Allāhuñ 'azābından ***illā men raḥime*** illā ol Allāh ki rāḥimdür veyāhud ***'aşım*** bema'nā

<sup>1433</sup> “De ki: İşte benim yolum budur. Basiret üzere Allah’a davet ediyorum. Ben ve bana uyanlar (böyleyiz). Ve Allah’ı tesbih ve tenzih eylerim ve ben müşriklerden değilim.” (Yusuf 12/108)

<sup>1434</sup> “Benim meselim ve ümmetimin ulemasının meseli, Nuh’un gemisi gibidir. Kim ki ona sarılırsa kurtulur ve ondan yüz çeviren boğulur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 472-473.

<sup>1435</sup> “Gemi, içindekilerle beraber dağlar gibi dalgalar içinde akıp gidiyordu. Ayrı bir yere çekilen Nuh oğluna seslendi: Yavrucuğum, gel bizimle beraber bin! Kâfirlerle beraber olma!” (Hud 11/42)

ma'sûm ola nitekim (39) mā'un dāfiḳun ve 'iṣetun rāzıyetun de mā'un medfūḳun ve 'iṣetun marzıyetun ma'nāsınadır pes bu taḳdīrce hıç bir kimse maḥfūz u ma'sûm degüldür bugün illā şol (40) kimse ki aña Allāh rahm eyledi veyāḥud istiṣnā'-i münḳaṭı'a ola ey velākin men raḥimallāh dimek olan pes bu mükālemede iken **ve hāle beynehumā'l-mevcu ve kāne minel-** (41) **muḡraḳīn**<sup>1436</sup> ḥāyil oldı Ken'anla Nūḥ mābeynine bir mevc-i 'azīm pes ol Ken'an zümre-yi muḡraḳīnden oldı pes ḥülāşa-yı kelām ve netīce-yi merām oldur [P164a] (1) ki [M305b] Ḥazret-i Nebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve anuñ vārişi olan her velī vaşfi kendü fikr ü 'aḳlına i'timād eyleyen Ken'ānsiretlere böyle dirler ki biz bu deryā-yı ma'nevīde Ḥazret-i (2) Nūḥuñ sefīnesi gibiyüz tā kim ey 'aḳl u fikrde fetā olan kimse bizden a'rāz eylemeyesin Ken'an gibi her bir ṭāḡ cānibine gitme ve fikr ü 'aḳluñ kūhlarına (3) i'timād u ilticā itme Ḥazret-i Qur'an-ı 'azīmden bir ma'sûm u maḥfūz yoḳdur illā Allāh Te'alānuñ rahmet eylediği veyāḥud bir 'aşım u ḥāfız yoḳdur illā şol kimse ki (4) [H417a] Ḥaḳ Te'alā aña rahmet eyledi didügi kelāmı işit ve anuñla iş it tā Ken'an gibi muḡraḳlar zümresinden olmayasın

**(3362) Meşnevi**

**Mīnümāyed pest īn keştī (5) zibend**

**Mīnümāyed kūh-ı fikret bes bülend**

**(3363) Meşnevi**

**Pest menger hān u hān īn pestrā**

**Binger ān fazl-ı Ḥaḳ-ı peyvestrā**

Bend-i çeşminden bu keştī saña (6) pest ü denī görünür kūh-ı fikrūñ saña ziyāde 'ālī ve bülend görünür alçaḳ baḳma āḡāḥ ol āḡāḥ ol bu pest gördüğüñ keştīye peyveste olan fazl-ı Ḥaḳka (7) nazar eyle ba'zı nüshada beyt-i şānī yoḳdur ammā ba'zısında vardır ve ḥülāşa-yı kelām oldur ki ya'ni bu deryā-yı ma'nevīye keştī-yi Nūḥ gibi vesīle olan velīlerūñ (8) ve şafīlerūñ vücūdına gözüñ baḡlu olduğundan pest ü denī nazar eyleme ki egerçi fikrūñ kūhı saña bülend görünür ammā anı bülend görme bu pest gördüğüñ (9) kimselere alçaḳ baḳma belki Ḥaḳ Te'alānuñ bunlara 'aleddevām virdügi fazl u iḥsāna nazar eyle tā kim bunlara temessük eyleyen mü'minlerden olasın ve ḡarḳ (10) u helāk olmadan necāt bulasın

**(3364) Meşnevi**

<sup>1436</sup> “O, dedi ki: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım. Nuh da Bugün Allah'ın rahmet ettiğinden başkasını, Allah'ın bu emrinden koruyacak kimse yoktur, dedi. Derken dalga aralarına girdi, o da boğulanlardan oldu.” (Hud 11/43)

***Derbülendi-y küh-ı fikret kem niger***

***Ki yekî mevceş kuned zîr ü zeber***

Sen küh-ı fikrûñ bülendliğine nazar eyleme zîrā bir mevc (11) anı zîr ü zeber eyler ya'ni ey Ken'ānsîret ve t̄āḡîtabî'at olan kimse fikrûñ kühınıñ bülend olmasına nazar itme ve keştî-yi Nûh gibi olan kāmîlüñ (12) şöhetini koyup ol semte gitme zîrā deryā-yı kahr-ı İlāhiden bir mevc ol fikrûñ kühını zîr ü zeber ider pes 'aql u fikrûñe niçün i'timād u ilticā (13) idersin

***(3365) Meşnevi***

***Ger tu Ken'ānî nedārî bâverem***

***Ger dü şad çendîn naşîhatperverem***

Eger sen Ken'ān iseñ baña taşdıķ tutmazsın eger iki yüz bu kadar (14) naşîhat eyleyem ya'ni ey 'āşım̄tabî'at eger sen Ken'ānsîret iseñ baña taşdıķ itmezsin ve sözümi tutmazsın egerçi yüz kerre saña naşîhat (15) eyleyem

***(3366) Meşnevi***

***Güş-ı Ken'ān key pezîred in kelām***

***Ki berū mühr-i Hudāyest ü hitām***

Ken'ān kulağı bu kelāmı kaçan kabül eyler zîrā anuñ üzerinde Hudā-yı (16) Te'ālā Hazretlerinüñ mühr ü hitāmı vardır mührle hitām elfāz-ı müterādifedendür ikisi daħı bir ma'nāyadır ya'ni Ken'ānsîret olan kimsenüñ (17) sem'i bu kelāmı kaçan istimā' eyler ki ol sem'uñ üzerine Haķ Te'ālānuñ mühri vardır kemā kâle te'ālā ***hatemellāhu 'alākulūbihim ve 'alāsem'ihim ve 'alāebşārihim*** (18) ***güşāveh***<sup>1437</sup>

***(3367) Meşnevi***

***Key güzāred mev'ize bermühr-i Haķ***

***Key bigerdāned hadeş hük-m-i sebak***

***(3368) Meşnevi***

***Lik miğüyem hadîs-i hoş peyi***

***Berümîd-i ān ki tu Ken'ān neyi***

Mühr-i Hudā (19) üzre pend ü mev'ize kaçan eşer ü güzere eyler hādîş hük-m-i sebakı kaçan döndürür [H417b] lîkin bir hoş pey haber söylerüm ol ümîd üzre ki Ken'ān degülsin (20) ya'ni Haķ Te'ālā Hazretleri ki bir kimsenüñ sem'-i bātınını levh-i kazāda mahtûm u memhür eylemiş ola naşîhat [M306a] u mev'ize ol memhür olan sem'uñ üzerine (21) nāfiz olmaz ve pend ü naşîhat aña te'sîr kılmaz zîrā hādîş-i

<sup>1437</sup> “Allah, kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş; gözlerine de bir perde inmiştir.” (Bakara 2/7)

sābıkuñ hükmini tebdil eylemege kâdir olmaz çünkim hâl böyledür baña lâzım bu oldu ki ey (22) Ken‘ānsiret saña naşihat eylemeyeydüm ve mev‘ize söylemeyeydüm velâkin bir hoş izlû hadîs söylerüm izâfet bema‘nâ lâm olup lâkin bir hoş izlünüñ (23) hadîşini söylerüm demek dağı cāyızdır ol ümîd üzre ki sen Ken‘ān olmayasın belki sem‘-i bâtinuñ üzre olan mühr-i ezeli olmayup gaflet mühri ola (24) ve benüm naşihatümle zāyil ola saña naşihat eyledüğüm bu ümîd üzre olur demek olur

*(3369) Meşnevî*

***Âhir in ikrâr h‘vâhî kerd hîn***

***Hem zievvel rûz-ı âhîrâ bibîn***

*(25) (3370) Meşnevî*

***Mitüvânî did âhîrâ mekun***

***Çeşm-i âhîrbîntrâ kûr u kühün***

Âhir bu ikrârı eyleseñ gerekdür âgâh ol hem evvel günden âhiri gör âhir emri görmege (26) kâdirsin âhîrbîn çeşmüni sen kûr u kühün eyleme *mekun* mışra‘-ı şāniye maşrûf olur ya‘ni âhirü‘l-emr buña ikrâr eylemek istersin âgâh ol hem bu günden (27) âhirki günü gör ve başuña belâ gelmezden evvel hâlâ bu dünyâda iken naşihati kabûl eyleyüp rûz-ı âhîret için tedârik kıl hâlâ ‘aql göziyle âhir (28) ‘âkıbeti görmege kâdirsin âhîrbîn olan gözüni köhne ve kûr eyleme ki h‘vâb-ı gafletle ‘ağ gözi köhne olur ve idrâk-ı haqîkat eylemeden girü kalur

*(29) (3371) Meşnevî*

***Her ki âhîrbîn buved mes‘üdvâr***

***Nebvedeş her dem bereh reften ‘işâr***

Her şol kimse ki mes‘üd gibi âhîrbîn ola yola gitmekde her dem aña ‘işâr olmaz (30) *‘işâr* sürçüp düşmege dirler ya‘ni her şol kimse ki ehl-i sa‘âdet gibi âhir ü ‘âkıbet görücü ola yola gitmeklikde aña her dem düşmek ve sürçmek (31) olmaz

*(3372) Meşnevî*

***Ger ne‘vâhî her demî in hüft ü hîz***

***Kun zihâk-i pây-ı merdî çeşmtîz***

Ve eger her bir demde bu düşmegi ve kalkmağı istemez iseñ bu (32) merd-i kâmilüñ hâk-i pâyinden çeşmi tîz eyle çeşmtîz vaşf-ı terkîbi olup kun baş ma‘nâsına isti‘mâl olunup ma‘nâ böyle olsa dağı (33) cāyiz olur bir merd-i kâmilüñ hâk-i pâyinden çeşmtîz ol ya‘ni bir müşşid-i kâmilüñ yolunuñ tozu gözüne sürme eyle tâ kim gözüñ tîzbîn ola (34) ve tarîkatuñ şîb ü firâzımı göre ve anda olan verâ ve mezâlik-i aqdâma

nazar ırgüre pes üftân u hîzân gitmeden necât bula ve seviyyen (35) ve sâlimen tarîk-  
i Hakkâ sâlik olanlardan ola

**(3373) Meşnevi**

***Kuĥl-ı dîde sâz ĥâk-i pâşrâ***

***Tâ biyendâzi ser-i evbâşrâ***

**(3374) Meşnevi**

***Ki ez'in şâkirdi vü z'in (36) iftikâr***

***Süzeni bâşî şevî tu Zülfiķâr***

Ol merd-i kâmilüñ ĥâk-i pâyini gözüne küĥl düz tâ kim evbâşuñ serini atasın zîrâ  
(37) bu şâkird- [H418a] likden ve bu iftikârdan bir igne olursañ Zülfiķâr olursın  
*evbâş* rinde dirler ve *ĥâk-i pây-ı merd-i kâmilî tutya eylemeden* murâd (38) aña  
ziyâde tevâzu' ve ta'zîm kılmadan ve anuñ ĥâk-i pâyını tutya gibi 'azîz ve şerîf  
bilmeden kinâyet olur ve taķdîr-i ma'nâ böyle demek olur ki ol (39) merd-i kâmilüñ  
pâyını küĥl-i dîde gibi 'azîz ü şerîf bil tâ kim rind olan nefis ü hevânuñ ve şeytân-ı  
pürdeġanuñ başını izâle ide- (40) sin *anuñ başmdan* murâd ĥubb-ı dünyâ ve daĥı mâl  
u câha olan meyl ü hevâdur bunları ħalbüñden atmaġa ve izâle itmeġe ħâdir olasın  
demek olur (41) zîrâ ol merd-i kâmile bu şâkirdlikden ve bu iftikâr u meskenetden bir  
naĥîf [M306b] ü za'îf süzen gibi olasın Zülfiķâr gibi iken ħat olursın [P164b] (1) ve  
keskinlik mertebesin bulursın Zülfiķâr demek şükük u şübehâtı ve ma'âşî ve ħalâleti  
ziyâde ħaĥ idici olursın ve zâhiri ve bâtını kâmil olanlaruñ mertebe- (2) sini bulursın  
dimeden 'ibâret olur

**(3375) Meşnevi**

***Sürme kun tu ĥâk-i her bügzîderâ***

***Hem bisüzed hem bisâzed dîderâ***

**(3376) Meşnevi**

***Çeşm-i üştür z'an buved bes nûrbâr***

**(3) *K'ü ĥored ezbehr-i nûr-ı çeşm ĥâr***

Elĥâsıl her güzîde ve maħbûl olan kimsenuñ ĥâk-i pâyini çeşmüne sürme eyle ol  
sürme dîdeyi hem yaķar hem düzer meşelâ (4) çeşm-i üştür andan ötüri ziyâde  
nûrbârdur ki ol üştür nûr-ı çeşmden ötüri ĥâr yir ya'ni her maħbûl u bergüzîde olan  
aşĥâb-ı sa'âdetüñ ĥâk-i pâyini sürme (5) gibi 'azîz ü şerîf bil ki anlaruñ ĥâk-i pâyini  
küĥlü'l-cevâhir gibi 'azîz ü şerîf bilmek dîdenüñ perdelerini yaķar ve hem anı ıslâĥ  
idüp düzer üştürüñ gözi (6) ol eclden ziyâde nûr yaġdurıcı olmuşdur ya'ni devenüñ



gözi ol eelden ziyāde münevver olup rāhuñ inişini ve yoğuşunu ve mezālîk ü maḥāvifini (7) müşāhede kılmışdur zīrā ol gözün nūrından ötüri ḥār yir bundan murād ṭālibe ta‘rīz ü kināyedür keenne dimiş olurlar ki devenün ḥimār (8) u esterden ziyāde nūrbār olması anuñçündür ki o gözünün rüşenālîğından ötüri ḥār yir pes ey ṭālîb senün daḥı çeşm-i dilün rüşen olmağ (9) isterse meydān-ı muḥabbetde niçe müddet ḥār miḥneti ve ḥüsn-i felāketi kendüñe ğıdā eyle tā kim üstür gibi çeşmün münevver olup rāh-ı İlāhīde sükūṭ u ‘ışardan ḥalāş (10) olasın dimek olur

***Kıssa-yı şikāyet-i ester beuştür ki men bisyār derrū müüftem derrāh refteñ ü tu kem derrüy miyāyī hikmet-i İn çīst (11) ü cevāb güftün-i şütür esterrā***<sup>438</sup>

Bu sürḥ-ı şerīfe münāsib olan eḥādīs-i şerīfe ve kelimāt-ı laṭīfe cild-i şālīşde *şikāyet-i ester pīş-i üstür* sürḥında mürür (12) eylemişdür [H418b] anda ṭaleb olına

**(3377) Meşnevī**

***Üştürirā dīd rūzī esterī***

***Çünki bāu cem‘ şud derāḥurī***

Bir ester bir gün bir üstüri gördi çünkim ol üstürle bir (13) āḥūrda cem‘ oldı *üstürden* murād bunda ***elmu‘minüne heyyinüne leyyinüne kelcemeli‘l-enf***<sup>439</sup> ḥadīşinün mücibince mü‘min-i kāmîl olur ve *esterden* murād ‘āşī ve (14) ğāfil olur

**(3378) Meşnevī**

***Güft men bisyār müüftem berū***

***Dergerīve ‘v rāh derbāzār u kū***

Ester kendü ḥālinden şikāyet idüp üstüre didi ey üstür ben yüzüm (15) üzre çok düşerüm gerīvede ve rāhda ve bāzār u kūyda *gerīve* depeye ve beleñe dirler *kū* kūydan muḥaffedür ki maḥalleye dirler

**(3379) Meşnevī**

***Ḥāşa ezbalā-yı kuh tā zīr-i kūh***

**(16) Berser āyem her zamānī ezşükūh**

Ḥuşuşen ṭāğūñ bālāsından zīr-i kūha dek ya‘ni aşāğā dereye dek heybet ü şükūhdan her bir zamān başum üzre gelürüm (17) ya‘ni gerīve ve rāh u maḥallelerde egerçi düşmeden ve sürçmeden ḥālī degülüm lākin ṭāğūñ depesinden aşāğāsına inmek maḥallinde düşüp sürçdügüm (18) ḳatı vāḳi‘ olur murād ‘āşī ve ğāfil olan kimselerün

<sup>438</sup> “Katırım deveye, ben yolda giderken çok yüz üstü düşünüyorum ve sen az düşünüyorsun, bunun hikmeti nedir, diye şikāyetinin kıssası ve devenin katıra cevap vermesi”

<sup>439</sup> “Mümin olanlar mütevazıdır ve mülayimdir. Şol yularlı deve gibi...” Ankaravī, *Minḥacü‘l-Fukara*, s. 329.

meretebe-yi rûhdan meretebe-yi beşeriyete tenezzül eyledükleri heybet ve şükûh-ı nefis ü şeytândan sükût (19) u 'işârlarınıñ çok olmasıdır

**(3380) Meşnevî**

***Kem hemî üftî tu berrû behr-i çîst***

***Yâ meger hod cân-ı pâket devletîst***

Sen yüzün üzre düşmez- (20) sin neden ötüri yâhud meger senün cân-ı pākūñ bir devletdür ki benüm gibi degülsin *devletîde* yâ [M307a] nisbet için olup ma'nâ hod meger senün pāk (21) olan cânuñ devlete mensûbdur ki benüm gibi nuhüsete mensûb degüldür ol ecluden 'işâr u sükûtudan hâlâş olmışdır

**(3381) Meşnevî**

***Derser âyem her dem (22) ü zânü zenem***

***Püz u zânü z'ân haṭâ pürhün kunem***

Her dem başum üzre gelürüm ve diz ururum ol haṭâdan ağzum ve dizüm pürhün iderüm

**(3382) Meşnevî**

**(23) *Kej şeved pālân u raḥtem berserem***

***V'ezmukārî her zamân zaḥmî ḥorem***

Pālân u raḥtum başum üzre egri olur mükārîden her zamân bir 'azîm (24) zaḥm yirüm ya'ni her bār ki yüzüm üzre sākıṭ olam semerüm ve üzerümde olan raḥtum kec olup başum üzre gelüp ve kirâcı olan kimseler- (25) den bir 'azîm zaḥm u ḍarbet yirüm murâd mübtedî olan gâfilüñ tarîkatde düşüp sürçdüğü zamânda ehl-i tarîk olanlardan anı te'dîb (26) eylemeden ötüri kötek urmaları olur

**(3383) Meşnevî**

***Hemçü kem 'aqlî ki ez'aql-ı tebâh***

***Bişkened tevbe beher dem dergünâh***

**(3384) Meşnevî**

***Suḥre-yi iblîs gerded derzemen***

**(27) *Ezza'îfî-y re'y-i ân tevbeşiken***

Şol bir kem 'aql gibi ki tebâh olan 'aqlından her dem günâh itmede tevbesini şıyar filhâl suḥre-yi iblîs olur (28) bu hem vechdür zamânede iblîsüñ suḥresi olur re'yinüñ za'ifliginden ol tevbe şıyıcı ya'ni ester kendünün hâlini kem 'aql olan tevbeşikenüñ hâline (29) teşbîh idüp didi ki benüm hâlüm şol bir kem 'aqluñ hâline beñzer ki [H419a] nâkış u ḥarâb olan 'aqlından her dem günâh işlemede tevbesin şıyup

tarīkatden düşer (30) zamānede iblīsüñ zebūnı ve masharası olur ‘aql u re’yinüñ za’afından ötüri

**(3385) Meşnevi**

**Derser āyed her zamān çün esb-i leng**

**Ki buved bāreş (31) girān u rāh seng**

Ol ‘aqlı nākış u re’yi za’if tevbeşiken her zamān depesi üzre gelür esb-i leng gibi zīrā anuñ yüki ağırdu ve yol (32) taşludur anuñ yüki ağır olması şol bār-ı emānetdür ki semāvāt ve arz u cibāl anı çekmeden ibā ve işfāk eylediler ve ol zalüm u cehül olan insāna (33) anı taħmīl kıldılar çünkim bār-ı emānet böyle şaķıl ola ve sebīl-i tāt taşlu yol gibi müşkil ola ‘asīr ola

**(3386) Meşnevi**

**Mihored ezgayb berser zaħm-ı ü**

**Ez- (34) şikest-i tevbe ān idbār hū**

Esb-i leng gibi kem ‘aql olan kimse düşüp sürçmeden hālī olmaz lācerem ‘ālem-i ğaybdan başı üzre ol kem ‘aql zaħm yir (35) ol idbār hūylu tevbesinüñ şikestinden ötüri ya’ni ester düşdükde mükārīden ve esb-i leng sürçdükde fārisden zaħm yidügi gibi ol nākışu’l- (36) ‘aql ‘ālem-i ğaybdan başı üzre zaħm yir tevbesini şıduğundan ötüri ol müdbir hūylu

**(3387) Meşnevi**

**Bāz tevbe mīkuned bāre’y-i süst**

**Dīv yek tūf kerd ü tevbeş- (37) rā şikest**

Ol bīçāre re’y-i süst ile girü tevbe eyler dīv bir tūf eyledi ve anuñ tevbesini şıdı ya’ni ol nākışu’l-‘aql çünkim ‘ālem-i ğaybdan (38) başı üzre bir zaħm yiye girü re’y-i süst ü ‘aql-ı za’if ile işledügi haṭā ve zeleden rücū eyler pes şeytān aña bir tūf eyler ya’ni niçün tevbe eylersin (39) tūf saña ve yuf senüñ üzerüñe dir ve anuñ tevbesini şıyar tūf demek Türkçe tü dimekdür ya’ni tükürmekdür ki bir kimseyi taħķīr eylemek ve fi’lini begenmemek (40) maħallinde isti’māl iderler bunda daħı şeytānuñ aña tūf dimesi anuñ tevbesini ve fi’lini begenmemeden ‘ibāret olur

[M307b] **(3388) Meşnevi**

**Za’fenderza’f u kibreş (41) ānçünān**

**Ki beh’ārī bingered dervāşlān**

‘Aql u re’y za’f ender za’fdur ve anuñ kibri ancılayındur ki vāşıllara ħorlığla nazār eyler ya’ni ol kem ‘aql olan [P165a] (1) bedbaħtuñ ‘aqlı ve fikri za’f ender za’f iken ve

anuñ kibri ancılaym kavîdür ki erbâb-ı vişâle ve aşhâb-ı kemâle hakâretle nazâr eyler anlara hakâretle nazâr eylediği (2) eelden 'işâr u sükûtdan kurtulamaz ve tarîk-i Hakka seviyyen ve sâlimen gidenlerden olamaz pes yine esterüñ üstüre kendüñ sükût u 'işârından ve anuñ selâmetle (3) olan reftârından su'âl kılduğınun beyânına şürû' idüp buyururlar

**(3389) Meşnevi**

***Ey şütür ki tu mişâl-i mü'mini***

***Kem futî derrü vü kem binî zenî***

Ey şütür sen ki (4) mü'min mişâlisin yüzün üzre düşmezsın ve burnuñı urmazsın ya'ni ey üstür sen tarîk-i İlahîde seviyyen ve sâlimen yürüyen mü'min gibisin ol (5) mü'min tarîk-i İlahîde [H419b] niçe vechi üzre mükibb olmazsa ve zemîne burun urmazsa sen dağı yüzün üzre düşmez ve zemîne burun urmazsın

**(6) (3390) Meşnevi**

***Tu çi dârî ki çunîn biâfeti***

***Bî'îşârî vü kem enderrü futî***

Sen bilürsin ki böyle üftsüzsın 'işârsuz ve yüzün üzre düşmezsın ya'ni (7) senüñ böyle biüft olmaña vech nedür sen 'ilmlerden ne bilürsin ki 'işârdan ve sükûtdan berî olup yüzün üzre düşmezsın didi

**(8) (3391) Meşnevi**

***Güft gerçi her sa'âdet ezHudâst***

***Dermiyân-ı mâ vü tu bes farkhâst***

**(3392) Meşnevi**

***Serbülendem men dü çeşm-i men bülend***

***Çeşm-i 'âlîrâ emânest ezgezend***

(9) Üştür dağı estere böyle cevâb virüp didi ey ester egerçi her sa'âdet Hudâ-yı Te'alâdandır lîkin bizümle senüñ ortamuzda çok farklar vardır (10) cümle-yi farkdan biri budur ki ben serbüldüm ve benüm iki gözüm bülenddür çeşm-i 'âlî için gezendden emân vardır ya'ni ey ester senüñle benüm mâbeynümde çok farklar (11) vardır ol farklardan birisi budur ki evvelâ ve hilkat cihetinden serbülend ü 'âlîkadrüm ve benüm iki gözüm dağı bülenddür ki senden a'lâ ve aqvâ görücidür (12) çeşm-i 'âlî için ise cemî'i zararlılardan emân vardır zirâ 'âlî olan göz tarîk-i İlahîde olan zararı ve ziyânı görür ve kendüye ziyân olan (13) ve zarar viren yirlerden hâzer kıılır

**(3393) Meşnevi**

***Ezser-i kuh men bibīnem pāy-ı kūh***

***Her gev ü hemvārrā men tūh tūh***

Ben t̄āguñ başından t̄āguñ ayağını ya'ni dibini (14) ve aşağasını görürüm her çukuru ve düz yiri ben kat kat görürüm ya'ni H̄aḫ Te'ālā baña bir 'ālī nazār virmişdür ki a'lā mertebeden ednā olan mer-tebe- (15) ye dek nazār ırgürürüm her çukuru ve her düz yiri kat kat görürüm ol ihtiyātle görmek baña sebeb-i selāmet olur didi

**(3394) Meşnevi**

***Hemçünān ki dīd (16) ān şadr-ı ecel***

***Piş-i kār-ı h̄vīş tā rūz-ı ecel***

Ancılayın ki ol şadr-ı ecell gördi kendü kārınuñ öñünü ecel günine dek bunda şadr-ı ecellen (17) murād müttakī olan kimsedür ki ikinci beytde olan ān müttakī lafzı bu ma'nāyı mü'eyyed olur ve izāh kılar ya'ni ancılayın ol a'zam olan mer-tebe-yi 'ālī şāhıbi (18) kendü kārınuñ öñünü mevt ü ecel günine dek gördi

**(3395) Meşnevi**

***Ān çi h̄vāhed būd ba'd-ı bīst sāl***

***Dīd enderhāl-i ān nīkū hışāl***

**(3396) Meşnevi**

***Hāl-i hod (19) tenhā nedīd ān müttakī***

***Belki hāl-i mağribī vü maşrıķī***

Ol nesne ki yigirmi yıldan şoñra olsa gerekdür ol nīkū hışāl anı hālde gördi ol (20) müttakī ve naķī hemān tenhā kendü hālını görmedi belki cemī'-i mağribī ve maşrıķīnūñ hālını gördi ya'ni ol [M308a] şadr-ı a'zam olan müttakī ol nesne ki yigirmi (21) yıldan şoñra olsa gerekdür ol eyü haşletlü anı ol hālde gördi ve zamān-ı müstakbelde zuhūra gelecek aḫvāle nazār ırgürdi ol māsivādan (22) perhīz kılan kāmīl yalñuz hemān kendünün cemālini görmedi belki mağribe ve maşrıķa mensüb [H420a] olan ḫalāyīķuñ aḫvālını mebdeden (23) ma'āda varıncaya dek müşāhede kıldı ve anlaruñ ne olup ne olacağın bildi müttakīden murād bunda cemī'-i māsivā görmeden perhīz eyleyen velī-yi (24) kāmīl olur ki bunlar her şey'ün 'ayn-ı şābitesine ve levḫ-i maḫfūzda meşūr olan ḫaķīķatlerine nāzır olurlar pes mağribī ve maşrıķīnūñ hālını bunlara (25) görmek āsān olur

**(3397) Meşnevi**

***Nūr derçeşm ü dileş sāzed seken***

***Behr-i çi sâzed pey-i hubbu'l-vaṭan***

Nūr-ı İlāhî ol müttakînün çeşm ü dilinde mesken (26) düzer neden ötüri seken düzer hubbū'l-vaṭandan ötüri ya'ni nūr-ı İlāhî ol müttakî ve kāmilün gözinde ve gönlünde mesken düzer eger sen dirseñ (27) ki neden ötüri nūr-ı İlāhî anuñ gözinde ve gönlünde mesken düzer biz dirüz vaṭan-ı aşlî muḥabbetinden ötüri mesken düzer ya'ni müttakînün gözinde (28) ve qalbinde nūr-ı İlāhî'nün sâkin olması vaṭan-ı ḥaḳîḳîye anuñ muḥabbet kılmısından ötüridür bu ma'nâ hubb müttakîye isnâd olunduğı üzredür ammâ nūra (29) isnâd olınsa daḥı ma'nâ laṭîf olur ve taḳdîr-i kelâm böyle dimek olur ki nūr anuñ çeşm ü dilinde mesken düzer neden ötüri mesken düzer dirseñ (30) kendü vaṭanına muḥabbetinden ötüri mesken düzer zîrâ nūr-ı İlāhî'nün vaṭanı müttakî ve 'arîfün gözi ve göñlidür pes vaṭana muḥabbet ise lâbüdd muḳarrer ü muḥaḳḳaḳdur (31) lâcerem nūruñ müttakînün qalbini ve gözini mesken düzmesi vaṭana muḥabbet olmaḳ qabilinden olur

***(3398) Meşnevi***

***Hemçü Yūsuf k'ü bidid evvel beḥ'āb***

***Ki sücūdeş kerd (32) māh u āftāb***

***(3399) Meşnevi***

***Ezpes-i deh sâle belki bişter***

***Ān çi Yūsuf did bud berkerd ser***

Ḥazret-i Yūsuf 'aleyhisselām gibi ki ol evvel ḥ'āb u rü'yāda (33) gördi ki māh u āftāb aña secde eyledi on yıldan sonra belki daḥı ziyāde ol nesneyi ki Ḥazret-i Yūsuf 'aleyhisselām vāḳı'asında görmüş (34) idi ol baş yukarı eyledi ya'ni Ḥazret-i Yūsuf 'aleyhisselām gibi ki ol Yūsuf rü'yāsında evvel gördi ki aña ay ve güneş ve on (35) bir yıldız sücüd eyledi ve babası Ya'qūba anı ḥikāye kıldı böyle diyü ki ***yā ebeti innī ra'eytu eḥade 'aşere kevkeben veşsemse velkamere ra'eytuhum lī*** (36) ***sācidin***<sup>1440</sup> pes bu gördüğü rü'yānuñ ḥaḳîḳati ve neticesi on yıldan sonra belki andan daḥı ziyādere ki ekşerün qavli budur ki kırk (37) yıldan sonra ol nesneyi ki Yūsuf Ḥazretleri vāḳı'asında görmüş idi baş yukarı getürdi ve zühür kıldı çünkim on bir qarındaşı (38) ve babası ve ḥāletesi kendü ḥuzūrına gelüp bu cümlesi kendüye secde kılduqlarında ***hāzā te'vīlu ru'yāye minḳablu ḳad ce'alehā Rabbī ḥaḳḳā***<sup>1441</sup> didi (39) elḥāşıl Ḥazret-i

<sup>1440</sup> “Babacığım, ben rüyada on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlar.” (Yusuf 12/4)

<sup>1441</sup> “İşte bu, bundan önceki rüyamın yorumudur. Gerçekten Rabb'im onu hak rüya kıldı.” (Yusuf 12/100)

Yūsuf ‘aleyhisselām zamān-ı müstaḳbelde müddet-i medīde ve ‘uhūd-ı ba‘īde mürürından şöıra zühūr idecek aḫvālūñ āsārını (40) ve ‘alāyimini evvel ḫalde müşāhede eyledi

**(3400) Meşnevi**

**Nīst** [H420b] **ān yenzur binürillāh güzāf**

**Nūr-ı Rabbānī buved gerdünşikāf**

Ol *yenzur binürillāh* (41) güzāf degüldür nūr-ı Rabbānī gerdünşikāf olur ya‘ni ol Allāh nūrıyla nazar eylemek güzāf degüldür ve daḫı **itteḳū firāsete’l-mü‘min feinnehu** [P165b] (1) **yenzuru binürillāh**<sup>1442</sup> ḫadīṣ-i şerīfi daḫı güzāf degüldür belki ḫadīṣ-i şaḫīḫdür mü‘min-i kāmīl nūr-ı İlähīyle her şey’ün bāḫınına dāḫil olur ve anuñ sırrını ve ḫaḳīḳatını (2) bilür nūr-ı Rabbānī gerdünü yarıcı ve perdeleri yırtıcı olur ve māverā-yı ḫicābda olan esrārı müşāhede kıılır

**(3401) Meşnevi**

**Nīst enderçeşm-i tu ān nūr rev**

[M308b] **Hesti** (3) **enderḫiss-i ḫayvānī girev**

Ammā ey ester senüñ gözüñde ol nūr-ı İlähī yoḫdur yūri zīrā sen ḫiss-i ḫayvānīde giriftār u girevsin ya‘ni esterḫabī‘at (4) olan gāfil senüñ çeşm-i bāḫınuñda ol nūr-ı İlähī yoḫdur yūri ki sen ḫayvāna mensūb olan ḫasede merḫūn u muḫayyedsin bu eclden mezālik-i aḳdāmı (5) göremeyüp ve pīş-i rāḫa nazar irgüremeyüp ‘iṣār u sūḳūtdan ḫālī olmazsın

**(3402) Meşnevi**

**Tu ziza‘f-ı çeşm binī pīş-i pā**

**Tu za‘f ü hem** (6) **za‘fet pīşvā**

Sen za‘f-ı çeşmüñden ancaḳ pīş-i pāyuñı görürsin za‘fsin hem za‘f saña pīşvādur ya‘ni ey ester senüñ gözüñ (7) bir mertebe za‘fdür ki za‘f-ı çeşmden ancaḳ ayaḡuñ öñünü görürsin minḫayşü’l-‘aḳl verre’y za‘fsin ve hem pīşvā ve delīlūñ za‘fdür (8) *pīşvādan* murād bunda çeşm olur ki çeşm dest ü pāyuñ delīlidür nitekim bu beytle bu ma‘nāyı tefsīr idüp buyururlar

**(3403) Meşnevi**

**Pīşvā çeşmest** (9) **dest ü pāyrā**

**K’ü bibīned cāyrā nācāyrā**

<sup>1442</sup> “Müminin zekāsından sakının ki o, Allah’ın vermiş olduğu feraset yüzüyle bakar ve baktığının nasıl bir mahluk olduğunu anlar.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 12, s. 467.

Dest ü pāyuñ delīl ü pīşvāsı çeşmdür zīrā ol cāy u nācāyı görür ya'ni maḥall olan ve nāmaḥall (10) olan yiri müşāhede kıılır

*(3404) Meşnevi*

*Dīger ān ki çeşm-i men rüşenterest*

*Dīger ān ki ḥilkat-i men aḥarest*

*(3405) Meşnevi*

*Z'ān ki hestem men zievlād-ı ḥelāl*

*Ne zievlād-ı (11) zinā v'ehl-i ḍalāl*

*(3406) Meşnevi*

*Tu zievlād-ı zināyi bīgümān*

*Tīr-i kej perred çü bed bāşed kemān*

Bir fark daḥı budur ki benüm çeşmüm ziyāde rüşendür bir fark daḥı (12) oldur ki benüm ḥilkatüm senden aḥardur zīrā ki ben evlād-ı ḥelāldenüm evlād-ı zinādan ve ehl-i ḍalālden degülüm ammā sen bīgümān evlād-ı zinādansın nitelim tīr-i (13) kej ve egri uçar çün gümān bed ve egri ola muḥaddemā üstür estere senüñle benüm mābeynümde çok farklar vardur ol cihetden senüñle ben müsāvī degülüm dimiş (14) idi ol cümle farklardan birkaçını daḥı beyān idüp dir ki bir āḥir fark daḥı budur ki benüm gözüm senüñ gözüñden rüşenter ve dūrbīndür etrāf u cevānibi ve (15) maḥāvif ü mezālīki bīkušūr müşāhede idicidür ve bir āḥir fark daḥı budur ki benüm ḥilkatüm ve ḥabī'atüm senden nazīfter ve pākterdür zīrā ben evlād-ı ḥelālden oldum (16) benüm peder ü māderüm benüm kendü cinsümdendür ve ben anlara beñzerüm ve evlād-ı zinādan ve aşḥāb-ı ḍalālet şülbinden degülüm [H421a] ammā sen evlād-ı zinādan ve ehl-i ḍalāl şülbinden- (17) sin ki senüñ pederüñ şol ḥardur ki ḥamākat u ḍalālet anuñ şıfat-ı cibilliyesi ve ḥāşiyet-i ḥabī'iyesidür ve sen anuñ şülbinden gelmiş bir ḥarām- (18) zādesin bīgümān muḥakḳak u muḥarrerdür ki gümān-ı bed olsa anuñ tīri kej gider ve nişāna varmayup egri ḥareket ider ve bunda tenbīh budur ki evlād-ı (19) ḥelālden olmanuñ ve şulb-i ḥāhirden vücūda gelmenüñ rāh-ı hidāyete sülük kılmada ve müstaḳīm olmada 'azīm medḥali vardur anlaruñ ki aşlı pāk (20) olmaya ve peder ve māderleri ḥarāmdan ictināb kılmaya beherḥāl ester gibi ḥarīk-i İlāhīde i'vicāc u inḥirāfdan ḥālī olmaz ve 'işār u süḳūtdan necāt bulmaz (21) ve ḥādī ve mühtedī olan ve rāh-ı Ḥaḳḳa 'adālet ü istikāmet üzre seyr kılan mü'min-i kāmile daḥı degme ḥalle iḳtidā kılmaz ve ḥabāşet-i cibilliyesine (22) mu'terif olmaz ammā eger 'ināyetbārī yarı olup ḥabāşet-i cibilliyesine böyle ehl-i ḍalālet olanlardan biri



mu'terif olup hādi-yi rāh olanlardan (23) birine iktidā kılsa bi'avnillāh ol nāpāklükden kıtılıp tahāret bulur ve 'iṣār u sükūtdan necāt bulup [M309a] tarīk-i Hāḳka seviyyen ve sālimen (24) gidenlerden olur

*Taşdıḳ kerdn-i ester cevābhā-yı üştürā vü ikrār āverden befāzı-ı ü berhod u ezū isti'ānet h'āsten ü bedū penāh (25) giriften beşıdḳ u nevāhten-i şütür esterrā vü reh nümüden ü yārī dāden pederāne vü şāhāne*<sup>1443</sup>

(3407) *Meşnevi*

*Güft ester rāst güftü ey şütür*

(26) *İn bigüft ü kerd çeşm ezeşk pür*

Bīçāre ester çünkim üştürden bu kelām-ı hidāyetencāmı istimā' eyledi aña didi ey üştür rāst söyledüñ (27) ester bunı didi çeşmini eşkden pür eyledi

(3408) *Meşnevi*

*Sā'atı bigrīst derpāyeş fütād*

*Güft ey bügzīde-yi Rabbu'l-'ibād*

Bir sā'at (28) miqdārı ağladı ve üştürüñ ayağına düşdi aña didi ey Rabbü'l-'ibāduñ bir güzīde ve maḳbūliP90a

(3409) *Meşnevi*

*Çi ziyān dāred ger ezferhundeḡi*

*Derpezirī (29) tu merā derbendeḡi*

Ne ziyān tutar eger devlet ve ferhündelikden hızm et ve bendelige beni kabül idesin ya'ni senüñ kemāl-i keremüne ziyān gelmez eger ferhunde- (30) lik cihetinden bu derdmendi bendelige kabül eylesin [didi -P]

(3410) *Meşnevi*

*Güft çün ikrār kerdī piş-i men*

*Rev ki resti tu ziāfāt-ı zemen*

Pes üştür aña merhamet (31) idüp didi çünkim benüm önümde kuşuruña ikrār u i'tirāf eyledüñ yūri ki zamānuñ āfātından kırtulduñ

(3411) *Meşnevi*

*Dādi inşāf u rehīdī (32) ezbelā*

*Tu 'adū būdī şudī z'ehl-i velā*

<sup>1443</sup> “Katırın, devenin cevaplarını onaylaması ve devenin, kendisinden üstün olduğunu söylemesi ve ondan yardım istemesi ve doğrulukla ona iltica etmesi ve devenin katırı okşaması ve ona yol göstererek babacan ve şahlara yakışır şekilde katıra yardım etmesi ve yol göstermesi”

İnşāf virdüñ ve belādan kurtulduñ sen düşmen idüñ velā ehlinden olduñ ya'ni sen (33) bedhū ve ḥabīṣhilkat olduḡuñ cihetden bize düşmen idüñ çünküm ḥaṭā ve zilletüñe i'tirāf kılduñ ve ḥulq-ı nīkūyla inşāf virdüñ (34) ve kendüñi derdmendlik ü bīçārelik mertebesine [H421b] irgürdüñ belādan kurtulup ehl-i velādan olduñ bunda tenbīh budur ki inşāf kılmak (35) ve cürmine mu'terif olmak insānı niçe belādan kurtarup ehl-i velādan eylemege sebep olur dimegi ifāde kıılır

*(3412) Meşnevi*

*Hūy-ı bed derzāt-ı tu aṣlī nebūd*

*(36) K'ezbed-i aṣlī neyāyed cüz cūhūd*

*(3413) Meşnevi*

*Ān bed-i 'āriyyetī bāşed ki ū*

*Āred ikrār u şevved ū tevbecū*

Ma'lūm oldu ki hūy-ı bed senüñ zātuñda aṣlī olmadı (37) zīrā aṣlī olan bedden cūhūd u inkārdan ġayri nesne gelmez ol bed-i 'āriyyeti olur ki o ikrār getürür ve tevbecū olur ya'ni hūy-ı bed iki kısmdur biri zātī (38) ve biri 'arazīdür senüñ zātuñda hūy-ı bed aṣlī ve cibillī olmadı zīrā aṣlī ve cibillī olan hūy-ı bedüñ 'alāmeti oldur ki andan inkārdan ġayra ve a'rāz (39) u istikbārdan ġayri ḥaşlet zuhūr eylemez bundan ma'lūm olur ki ol kimsenüñ hūy-ı bedi aṣlī ve cibillīdür aña naşīḥat-ı naşīḥān ve hidāyet-i mürşidān (40) kārġir olmaz ve anuñ hūy-ı bedini bunlaruñ naşīḥat u hidāyeti izāle kılmaz ki *lāyezūlu mā bizzāt bimā bil'arz* dinilmişdür ammā ol hūy-ı bed ki 'āriyyeti ola (41) elbette anuñ şāḥibi kabāḥatine ikrār getürür ve günāhına tevbecū olur pes 'āriyyeti olan ve zātı olan hūy-ı bedüñ mābeynini temyīz eylemeden [P166a] (1) ötüri Ḥāzret-i Ādem ile iblīsı bu ma'nānuñ vuzūḥı içün mişāl irād idüp buyururlar

*(3414) Meşnevi*

*Hemçü Ādem zelleteş 'āriyye būd*

*Lācerem enderzamān tevbe (2) nümūd*

Ādem 'aleyhisselām gibi ki anuñ günāh u zilleti 'āriyye idi aṣlī ve zātī degül idi lācerem ol zamānda tevbe gösterdi pes Ḥāzret-i Ādemüñ ba'de'l- (3) 'iṣyān ol zamānda tevbe eylemesi anuñ cürm ü zilletinüñ 'āriyyeti olmasına delālet ider

*(3415) Meşnevi*

[M309a] *Çünki aṣlī būd cürm-i ān bilīs*

*Reh nebūdeş cānib-i (4) tevbe-y nefis*

Çünkü ol iblīsūn cürm ü fesādı aṣlī ve zātī idi lācerem laṭīf ü nefis tevbe cānibine aña yol oldu ve cürmine i'tirāf (5) kılmadı belki kendüyi görüp *ene hayrun minhu* didi ve kendüyi bu ḥodbīn olmadan ve ḥayrlu bilmeden maṭrūd u maḥzūl eyledi anuñçün

*Beyt*

*Cürmine i'tirāf(6) iden miskīn*

*Yegdür andan ki ola ṭā'atbīn*

dimişlerdür

**(3416) Meşnevi**

***Rev ki restī ezḥod u ezḥūy-ı bed***

***V'ezzebāne-y nār u ezdendān-ı ded***

Yürü ey merd (7) tāyib-i āsūde ol ki kendüñden ve ḳabīḥ ḥūyuñdan ve āteşüñ yalınından ve yırtıcınuñ dişinden ḳurtulduñ ya'ni dūzaḥdan ve anda olan (8) ḥayyāt u 'aḳāribden necāt bulduñ

**(3417) Meşnevi**

***Rev ki eknūn dest derdevlet zedī***

***Derfikendī ḥod bebaḥt-ı sermedī***

Pes ey merd-i tāyib yürü ki şimdi (9) devlete el urduñ gitdügi ebedī ve sermedī baḥt u sa'ādete bıraḳduñ ya'ni ey tāyib olan ve cürmine i'tirāf kılan şimden soñra yürü āsūde ol (10) ve nuḥūset ve ḍalāletden [H422a] bībāk ol zirā elüñi devlete urduñ ve kendüñi ebedī olan baḥt u sa'ādete irgürdüñ şimden soñra maḥzūn u (11) ḡamnāk olma didi

**(3418) Meşnevi**

***Udhulī tu fī'ibādī yāftī***

***Udhulī ficennetī deryāftī***

**(3419) Meşnevi**

***Der'ibādeş rāh kerdī ḥ'işrā***

***Refti enderḥuld ezrāh-ı (12) ḥafā***

***Udhulī fī'ibādī***<sup>1444</sup> mażmūnını bulduñ ***udhulī ficennetī***<sup>1445</sup> mefhūmını bulduñ rāh-ı ḥafādan ḥuld içre gitdüñ ol Ḥudānuñ 'ibādına kendüñe yol (13) eyledüñ ḥattā ey nefsi emmāre mertebesinden tāyib olan ve güzer kılan ve nefsi muṭma'inne mertebesin bulan kimsesin Ḥaḳ Te'ālā benüm 'ibādum zümresine dāḥil (14) ol didügi ḥiṭāba

<sup>1444</sup> “Gir kullarımın arasına!” (Fecr 89/29)

<sup>1445</sup> “Cennetime gir!” (Fecr 89/30)

maẓhar olup anuñ ‘ibādına dāh̄il olmak mertebesini bulduñ ve benüm cennetüme benüm şālîh olan ‘ibādum zümresiyle dāh̄il ol didügi (15) mertebeye daħı vāşıl olduñ zīrā anuñ kendü cenābına muzāf olan ‘ibādı zümresine dāh̄il olmak ve anlara iktidā kılmak cennet-i zāt u şıfāta (16) vāşıl olmağı müstelzem olur ki meşāyih aña cennet-i ‘ācile dirler çünkim bir kimse zümre-yi şālîhine dāh̄il ola bu dünyāda cennet-i ‘ācileye dāh̄il olmağa (17) lāyık olur ve āhiretde olan cennet-i ācileye daħı rāh-ı ħafādan yol bulur çünkim bu dünyāda ol Allāhuñ ‘ibādı zümresine kendüñ için (18) yol eylesin ve anlaruñ şöħbetine ve ħidmetine dāh̄il olasın gizlü yoldan ħuld içre gidersin ve dīde-yi cānla cennet-i a’lāyı seyr idersin demek olur ve (19) bu beytlerle sūre-yi Fecrūñ āhirinde olan āyet-i kerīmeye işāret kılar ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri ve bu maħalle münāsib olan taħkīki cild-i evvelde *dil* (20) *nihāden-i ‘Arab beriltimās-ı dilber-i ħ’iṣ* sūrħında *güft udħul fī‘ibādī teltaķī* beytinüñ şerħinde mürür eylemişdür anda taleb olma

**(3420) Meşnevi**

***İhdinā güfti* (21) *şırāta’l-mustaķim***

***Dest-i tu bigrift ü burdet tā na’im***

Şırāt-ı müstaķimi baña hidāyet eyle didüñ pes Ĥudā-yı Te‘ālā senüñ elüñ tutup seni (22) na’ime dek iletdi ya’ni her namāzda sen İlāhī bizi toğrı yola hidāyet eyle diyü du‘ā ve iltimās eylerdüñ pes Ĥudā-yı Te‘ālā senüñ elüñ tutup seni (23) dār-ı na’ime dek vāşıl itdi ki anuñ vuşūline sebīl ü delīl ehl-i dilüñ şöħbetine dāh̄il olmağdur sūre-yi Fātiħanuñ tefsīri ‘anķarīb buraya gelinceye (24) dek *vahy kerdn-i Ĥaķ Te‘ālā Mūsārā* sūrħında meşūr oldı *ihdinā* emrdür bema’nā du‘ā ve şīğa-yı emr ü du‘ā ve iltimās şüretde birdür ammā tefāvüt (25) biħasebi’l-ma’nā muķarrerdür du‘ā ednādan [M310a] a’lāya ħiṭāba dirler *ihdinā* gibi ve emr-i ber’aksdür ya’ni a’lādan ednāya ħiṭāba dirler **ve eķīmu’ş-şalāte**<sup>1446</sup> gibi (26) ve iltimās müsāvīden müsāvīye ħiṭāba dirler meşelā yārānuñdan birine *üktüb ħāzā iķra’ ħāzā* [H422b] demek gibi ehl-i tefsīr *ihdināya* niçe vücūhla ma’nā vir- (27) mişlerdür ba’zılar ve ba’zılar veffeķnā ya’ni bize tevfiķ eyle rāh-ı müstaķimi ki senüñ tevfiķ ü ‘ināyetüñsüz bu yol kimseye müyesser olmaz ve **İbn ‘Abbās** rivāyet (28) olunmuş ki anlar *ilhamnāya* tefsīr eylemişler ya’ni bize ilhām eyle tarīķ-i müstaķimi ve ba’zılar *allimnā* bize bildür rāh-ı rāstı ve ba’zılar *meyyilnā* bizi (29) māyil kılar tarīķ-i tevħīde ‘inān u iķbāl u ihtiyārımız ol cānibe mun‘atıf kılar ve **İmām Ca’fer-i Şādık** *ihdinā erinā şırātu’t-tevħīd*

<sup>1446</sup> “Namazı tam erkanyla eda edin.” (Nisa 4/103)

(30) dimişler kâle'l-**Kâşânî** ey *sebbitnâ 'alelhidâyeti ve mekkînâ 'alelistikâmeti fîtarîki'l-vaḥdeti elletî hiye tarîku'l-mun'imi 'aleyhim minennebiyyîne veşşiddikîne*  
(31) *velevliyâ'i'l-muḳarrebîn*

**(3421) Meşnevî**

**Nâr bûdî nûr geştî ey 'azîz**

**Ġüre bûdî geştî engûr u mevîz**

Ey 'azîz egerçi evvel nâr idûñ şimdi nûr olduñ (32) Ġüre idûñ şimdi engûr u mevîz olduñ ya'ni ibtidâ-yı ḥalde şehvet ü ġazab ḥüylarına mübtelâ iken nâr gibi süzende idûñ şimdi ḥayvâniyyet (33) ve nefsâniyyetden geçüp nûr olduñ ve evvel ḥâlde ḥâm u nâpuḥte Ġüre gibi bir telḥ ü turş kimse idûñ şimdiki ḥâlde engûr u mevîz gibi laṭîf (34) ü şîrîn bir kimse olduñ

**(3422) Meşnevî**

**Aḫteri bûdî şudî tu âftâb**

**Şâd bâş Allâhu a'lem bişşavâb**

Ey merd-i tevvâb filmeşel ol bir aḫter idûñ (35) şimdi âftâb-ı 'âlemtâb olduñ şimden soñra şâd ol Allâh Te'âlâ Ḥazreti şavâba a'lemdür ya'ni mertebe-yi cismâniyyetde iken nûr-ı bâṭınuñ aḫter (36) gibi za'îf idi şimdi bilkülliyeye cismâniyyet ü ḥayvâniyyet şifatlarından güzer kı lup dîn ü t'at feleginüñ âftâbı olduñ şâd ol her ḥuşûşda (37) Allâh şavâba a'lemdür ammâ insân gâh olur ki bir şey'i şavâb zann eyler ma'ahazâ ol şey ḥatâ ve nedemdür anuñçün insâna bir mürşid-i kâmil ehemm ü elzemdür (38) tâ kim bir ḥuşûşda ḥatâyı şavâb zann eyledükde anuñ ḥatâsını aña i'lâm eyleye ve şehd ü şükr gibi olan şavâb u reşâdı her ne ise aña söyleye anuñçün (39) bu münâsebetle Ḥüsâmeddîn Çelebîye ḥitâb eyleyüp nâsa ta'lîm-i şavâb eylemek ḥuşûşında buyururlar

**(3423) Meşnevî**

**Ey ziyâ'u'l-Ḥak Ḥüsâmeddîn bigîr**

**Şehd-i (40) ḥ'îş enderfigen derḥavz-ı şîr**

**(3424) Meşnevî**

**Tâ rehed ân şîr eztağyîr-i ta'm**

**Yâbed ezbaḫr-ı meze teksîr-i ta'm**

Ey ziyâ'u'l-Ḥak Ḥüsâmeddîn tut kendü şehd (41) ü şükrüñi sût ḥavzına bırak tâ kim ol şîr tağyîr-i ta'mdan kırtıla meze ve lezzet deryâsından teksîr-i ta'm bula bunda şehdden murâd [P166b] (1) zevk-i rûḥânî ve ḥalâvet-i 'irfânîdür şîrden murâd tabî'at-ı

insānī ve k̄abiliyyet-i nefsanīdūr ki tağayyūr ve tebeddūli ednā şeyle h̄aṣıl olur ammā zevk-i rūhānī (2) ve ḥalāvet-i ‘irfānī kaçan bir ṭabī‘at ve k̄abiliyyete ma‘den-i ḥalāvet [H423a] olan mürşid-i kāmīl cānibinden ilkā olinsa ve mezc kılinsa ol ṭabī‘at ve k̄abiliyyet şīrle ‘aselūñ (3) memzūc olduğu gibi lezzet ü ḥalāvet bulup tağayyūr ü tebeddūlden berī olur muḳaddemā zīkr olınan kelimāt-ı laṭīfeden ve ebyāt-ı şerīfeden bu ma‘nā münfehim olmışdı ki (4) ḥayvānsīret ve estertabī‘at olan kimseler bedḥūylıklarından tecāvüz kılmazlar ve tāyib olmazlar illā bir üştūr-i mest gibi olan mü‘min-i kāmīl ve mürşid-i fāzılıñ himmet (5) ve terbiyesiyle ve ol [M310b] tevbe ve ṭā‘atde temkīn ü şebāt muḥaḳḳaḳ olmaz illā bir mürebbīnūñ ol tāyib ü sālīke zevk-i rūhānī virmesiyle ve anuñ ḳalbine ḥalāvet-i ‘irfānī (6) irgürmesiyle eger bir ma‘den-i ḥalāvet-i ‘irfānī olan kāmīlūñ vücūdından bir mübtedī olan sālīkūñ ḳalbine zevk-i rūhānī ve ḥalāvet-i ‘irfānī ilkā olunmasa ve a‘ṭā (7) kılınmasa ṭabī‘at-ı insānī ‘ufūnet-i hevāyla derḥāl şīr gibi müteğayyire olup anuñ ṭa‘mı ve zevki fāsīd olurdı lāzım geldi ki şīr ‘asel ile mahlūt olduğda (8) ṭa‘mı müteğayyir olmadan maşūn olduğu gibi mübtedī olanlaruñ ṭab‘ına ve ḳalbine mürebbī-yi kāmīl şehd-i rūhānī ve ezvāḳ-ı ‘irfānī ilkā eyleye tā anlaruñ ṭab‘ını ve ḳalbini (9) ‘ufūnet-i hevāyla tebeddül ve tağayyürden şıyānet ü ḥimāyet kılmış ola bu ecluden Ḥazret-i Mevlānā Ḥūsameddīn Efendi Ḥazretlerine kendü derūnlarında olan (10) zevk-i rūhānīlerini ve ḥalāvet-i ‘irfānīlerini zamān-ı şerīflerinde olan mübtedīleruñ ṭab‘ına ve ḳalbine ilkā eylemege emr idüp buyururlar ey Ḥaḳ Te‘ālānuñ ziyāsı (11) olan Ḥūsameddīn kendü rūhānī olan şehdūñi ve ‘irfānī olan zevkūñi tut ve andan bir miḳdār ḥavz-ı şīr gibi olan mübtedīleruñ ḳalbine ilkā eyleye tā kim anlaruñ (12) ḳalbi ve k̄abiliyyeti sūti tağyīr-i ṭa‘mdan ḥalāş ola ve ḳalbleri ve ṭabī‘atleri ‘ufūnet-i hevāyla fāsīd olmadan necāt bulamaz ve lezzet deryāsı olan mertebe-yi rūhāniyyetden (13) ve maḳām-ı vahdetden keşret-i ṭa‘m bula ve ṭa‘mı ve lezzeti müteğayyir olmadan ḳurtılıp ḥalāş ola

*(3425) Meşnevi*

*Muttaşıl gerged bedān baḥr-ı elest*

*Çünkü şud deryā zıher tağyīr rest*

*(3426) Meşnevi*

*Menfezi (14) yābed derān baḥr-ı ‘asel*

*Āfetirā nebved endervev ‘amel*

Ol ḥavz-ı şīr elest deryāsına muttaşıl ola çünkim deryāya ulaşup deryā oldu her tağyīr ü (15) fesāddan ḳurtıldı ol ḥavz-ı şīr senūñ şehd-i rūhāniyyetūñ vāsıtasıyla ol baḥr-ı

‘asele bir menfez bulur andan sonra ol havz-ı şîrûñ vücûdında (16) bir âfetüñ ‘amel olmaz ya’ni ey Hüsameddîn Çelebi sen şehd-i rûhâniyyetüñi havz-ı şîr gibi olan tâlibüñ kalbine ilkâ eyle tâ kim senüñ şehd-i rûhâniyyetüñ (17) ve halâvet-i ma‘rifetüñ vâsıtasıyla anuñ havz-ı kalbi ol elest deryâsına muttaşıl ola çünkim deryâya muttaşıl ola ve kendüyi ‘ayn-ı deryâ bile andan sonra her (18) tağyîr ü telvînden kurtulur [H423b] ve ahsen-i hâle vâşıl olur ve ‘ufûnet-i hevâyla fâsîd olmadan necât bulur ol ‘asel deryâsı gibi olan rûhâniyyet mertebesine (19) senüñ himmetüñ vâsıtasıyla bir yol bulur ba‘de anuñ vücûdında âfât-ı ma‘neviyyeden bir âfetüñ te’şîri olmaz ve anı hevâ ve heves tebdîl ü tağyîr kılmaz (20) demek olur

*(3427) Meşnevî*

*Ğurreyi kun şîrvâr ey şîr-i Hâk*

*Tâ reved ân ğurre berheftüm tabağ*

*(3428) Meşnevî*

*Çi haber cân-ı melûl-i sîrrâ*

*Key şinâsed müş ğurre-y sîrrâ*

Pes imdi (21) üstür-i Hâk şîr gibi bir ğurre eyle tâ kim ol ğurre felek-i sâbi‘a gide sîr olan melûluñ cânınuñ ne haberi vardır müş şîrûñ ğurre ve şadâsını kaçan fehmi (22) eyler *ğurre* arslanıñ âvâzına dirler ki aňurmak didükleridür *sîre* bunda mümtelî ve münkabız ma‘nâsınadır ya’ni ey Hâk arslanı şîrler gibi bir şadâ eyle hattâ ol (23) şîr u şadâ tabağâ-yı semâya vâşıl ola ve cümle ‘âlem anuñla tola maqşûd-ı irşâd u hidâyetüñ âvâzesi ‘âleme ğulgüle şala ve ehl-i âsmân ve ehl-i zemîn (24) şöhet bula demek olur velâkin senüñ şadâ-yı laţîfüñden [M311a] ve âvâz-ı şerîfüñden hikem ü ma‘ârifden melûl u münkabız olan cânınuñ ne haberi vardır ya’ni aşlâ (25) haberi ve ‘ilmi yokdur müş gibi olan ehl-i dünyâ ve aşhâb-ı nefis ü hevâ ve erbâb-ı zerğ ü riyâ Hâk arslanı olan kâmilüñ şîr ü şadâsını kaçan fehmi eyler (26) ya’ni bunlarıñ vücûdında ol kâbiliyyet yokdur ki şîr-i Hudâ olanlarıñ âvâz u şadâsını aňlayalar ve anlara meyl ü muhabbet eyleyeler

*(3429) Meşnevî*

*Bernüvis aĥvâl-i ĥod bââb-ı zer*

*(27) Behr-i her deryâdilî ‘alîġüher*

*(3430) Meşnevî*

*Âb-ı Nîlest in ĥadış-i cânfezâ*

*Yâ Rabeş derçeşm-i Kıbtî ĥün nümâ*

Pes ey Hüsameddîn kendü ahvâlünü altun (28) şuyla yaz her bir ‘alîgüher deryädilden ötüri bu cān fezā olan hadîş filmeşel āb-ı Nıldür yā Rabbî Kıbtîninün gözine kan göster ya’ni Hüsameddîn (29) Çelebi kendü ahvāl-i şerifeñi ve esrār-ı laṭifeñi āb-ı zer ile şuhuf u evrāk üzre her bir ‘alî cevher olan deryädilden ötüri taḥrîr eyle mışra‘-ı evvelde ol (30) ḥazretün ahvāl-i şerîfesi āb-ı zer ile yazılmağa lâyıḳ olduğına işâret vardır ve mışra‘-ı şānîde ol ḥazretün meşṭūr u mektüb olan ahvāl-i deryädil (31) olan pāk cevher kāmillerden ötüri olduğına delâlet vardır ve anuñ āb-ı zer ile yazılmağa lâyıḳ olan ahvāl-i şerîfesinden murād Meşnevî-yi şerîfdür (32) ki beyt-i şānîde *ḥadîş-i cānfezā* didükleri bu ma’nâyı müfessir ü mü’eyyid olur zîrâ bu Meşnevî-yi Şerîf Ḥazret-i Hüsameddînün ve Ḥazret-i Ḥudāvendi- (33) gāruñ ahvāl-i şerîfesi ve esrār-ı laṭifesidür ki Hüsameddîn Efendi Ḥazretleri bunuñ vücüdını müsted’î olmışlar ve ol ḥazretün lisān-ı şerîfinden (34) cereyān eyleyen yenābî‘-i ḥikemi taḥrîr kılmışlardur pes bu hadîş-i [H424a] cānfezā ve terahzidā meşelâ Nîl şuyı gibidür kemâ kâle fîdîbâceti’l-Meşnevî *ve huve keNîli Mışra* (35) *şarābun lissā’ilîne ve ḥasretun ‘alā’alî Fir’avne velkāfirin*<sup>1447</sup> çünküm bu Meşnevî-yi şerîf āb-ı Nîl gibi laṭif oldıysa Kıbtîmeşreb olanlaruñ gözine kan (36) görünmesi ḥuşuşında du‘ā idüp dirler yā Rabbî yā Rabbî bunu Kıbtîsîret olanlaruñ gözine kan göster ya’ni Fir’avn-ı nefse uyanlaruñ ve Hāmān gibi hevāya (37) tābî‘ olan ṭayifenün ve ehl-i inkār olan gürühuñ gözlerine ḥaḳîr gösterüp anlara ḥarām eyle tā kim ehl-i dile tābî‘ olıncaya ve mü’min olup inkārdan (38) güzër kılıncaya bu āb-ı ḥayātdan ol nüş eylemeye nitekim Kıbtî āb-ı Nılden nüş eyleyemedi İmāna gelmeyince pes İmāna gelüp inkārdan güzër kılduḳdan soñra (39) Nîlün kan olması gidüp aña āb-ı şāfî oldı ve nüş kıldı nitekim münāsebetle bu ḥikāyenün beyānına şürü‘ idüp buyururlar

***Lābe kerd-i (40) Kıbtî Sıbtîrā ki yek sebū niyyet-i ḥiṣrā ezNîl pür kun ü berleb-i men nih tā biḥürem beḤaḳḳ-ı düstî vü birāderî sebū ki şümā Sıbtîyān behr-i ḥod pür mîkunîd (41) ezāb-ı Nîl şāfîst sebū ki mā Kıbtîyān pür mîkunîm ḥün-ı şāfest***

Bu sūrḥ-ı şerîf Kıbtîninün Sıbtîye lābe eylemesidür böyle diyü ki kendü [P167a] (1) niyyetüne āb-ı Nılden bir sebūyı pür eyle ve benüm aḳzuma ḳo tā kim içem mābeynimüzde olan dostluḳ ve birāderlik ḥaḳḳıçün zîrâ ol sebū ki siz Sıbtîler kendünüzden ötüri (2) Nîl-i mübārekden pür eylersüz ol āb-ı şāfîdür ol sebū ki biz Kıbtîler pür eylerüz şāfî ḳandur buraya münāsib olan āyetün tefsîri ve ehl-i tefsîrün taḥḳîḳ ü ta’biri (3) cild-i evvelün dîbâcesinde *ve huve keNîli Mışra* ḳavlinün şerḥinde

<sup>1447</sup> “O, Mısır’daki Nil gibi, sailler için içecek su; Firavun soyuna ve kâfirlere üzüntüdür.”



mürür eylemişdür anda taleb olına bunda *Qıbtî*den murād Hāzret-i Mevlānāya münkir olan (4) belki cemī<sup>c</sup>-i aşhāb-ı dile [M311b] inkār kılan kimseler olur ve *Sıbtî*den murād Hāzret-i Mevlānānuñ ve sāyir evliyānuñ bende ve mürīdi olan kimseler olur *Qıbtî*ler (5) āb-ı Nīlden nice mahrūm oldılsa *Qıbtî*meşreb olan münkirler dağı bu hadīş-i cānfezāyı nūş eylemeden öyle mahrūm olmışlardur nitekim ol *Qıbtî*nüñ (6) *Sıbtî* ile olan mācerāsını hikāyet idüp buyururlar

*(3431) Meşnevî*

*Men şenīdem ki derāmed Qıbtiyî*

*Ez'ataş endervisāk-ı Sıbtiyî*

Ben işitdüm ki bir *Qıbtî* geldi şusuz- (7) luğdan bir *Sıbtî*nüñ hānesine ya'ni ehl-i tevārīhuñ taħrīr eyledükleri kütüblerinden ve ehl-i tefsīrūñ ta'bīr kılduklarından bu hikāyeti istimā<sup>c</sup> itdüm ki bir *Qıbtî* (8) teşnelikden bir *Sıbtî*nüñ hānesine geldi ki mābeynlerinde hullet ü qarābet var idi nitekim ehl-i tefsīr bu hikāyeti **ve erselnā 'aleyhimu 't-tūfāne velcerāde velkummele** (9) **veđđafādī'a veddeme**<sup>1448</sup> āyetinde [H424b] yazmışlar ve taħrīr kılmışlardur kemā naħlinā fiddibāce

*(3432) Meşnevî*

*Güft hestem yār u h'vīşāvend-i tu*

*Geşteyem imrüz hācetmend-i tu*

(10) *Qıbtî* ol *Sıbtî*ye didi ki yā eđi ben senüñ yāruñ ve hışmuñam bugün senüñ hācetmendüñ olmuşum ve saña hācetümi 'arz eylemeden ötüri gelmişüm isterüm ki anı (11) edā vü kazā eyleyesin

*(3433) Meşnevî*

*Z'ān ki Mūsā cāduvî kerd ü fūsūn*

*Tā ki āb-ı Nīl mārā kerd hūn*

Zīrā ki Mūsā 'aleyhisselām cādülük ve dađı efsūn (12) eyledi tā kim āb-ı Nīli bize hūn eyledi anlaruñ zu'm-ı fāsidi bu idi ki Hāzret-i Mūsā 'aleyhisselām sāhir ola ve āb-ı Nīli hūn eylemesi eşer-i sihr ola

*(3434) Meşnevî*

*Sıbtiyān* (13) *z'ū āb-ı şāfī mīhorend*

*Piş-i Qıbtî hūn şud āb ezçeşmbend*

*Sıbtî*ler Nīlden āb-ı şāfī içerler *Qıbtî*nüñ öñünde āb-ı Nīl çeşmbenden (14) kan oldı

<sup>1448</sup> “Biz de tufanı, çekirgeyi, haşeratı, kurbağaları ve kanı birbirinden ayrı mucizeler olarak onlara gönderdik.” (A'raf 7/133)

**(3435) Meşnevi**

***Qıbtî inek mîmirend ezteşnegî***

***Ezpey-i idbâr-ı hod yâ bed regi***

Qıbtî işte şusuzluğdan ölürlər keenne ol cāhil āb-ı Nîlûñ qan (15) olmasını Hāzret-i Mūsānuñ sihrle Qıbtîlerûñ gözlerini bağladı zu'm eyledi bu ecluden bu gūne yāve söyledi ya'ni Qıbtîler işte şusuzluğdan ölürlər kendü- (16) lerinûñ bedbahtlıklarından ötürü yāhud bedrekliklerinden ötürü ya'ni bu belā anlara yā bedaşl olduklarından ötürüdür veyāhud müdbir ü bedbaht olduklarından (17) ötürüdür

**(3436) Meşnevi**

***Behr-i hod yek tāsra pürāb kun***

***Tā hored ezābet in yār-ı kühün***

Pes ey eḡi luḡf it bir tāsı kendüñden ötürü pürāb eyle (18) tā kim bu eski yāruñ ābdan içe ve ḡarāret-i derūnum ol āb vāsıtasıyla mündefi' olup geçe

**(3437) Meşnevi**

***Çün berā-yı hod kunî ān tās pür***

***Hün nebāşed āb (19) bāşed pāk u hür***

Çünkü kendüñden ötürü ol tāsı pür eyleyesin qan olmaz pāk u āzāde āb olur ya'ni sihr kaydından āzād olmuş āb-ı şāfi (20) ola didi zīrā anuñ i'tikādı ol idi ki Hāzret-i Mūsā sihr vāsıtasıyla āb-ı Nîli bunlaruñ gözine hün eylemiş ve anı ol şekilde bağlamış (21) ola hür lafzı ol sihr kaydından āzād olmağı delālet kıılır

**(3438) Meşnevi**

***Men tufeyl-i tu binüşem āb hem***

***Ki tufeylî derteba' biched zigam***

Ben hem senüñ tābi' ve tufeylüñ (22) olup āb içem zīrā bir tufeyl tab'iyetde ġamdan şıçrar ya'ni bir ehl-i sa'ādete bir kimse tābi' olsa metbū'uñ sa'ādeti berekātıyla ol kimse ġamdan ḡalāş (23) olur

**(3439) Meşnevi**

***Güft ey cān u cihān ḡizmet kunem***

***Pās dārem ey dü çeşm-i rüşenem***

Sıbtî ol Qıbtîye didi ey cān u cihān ḡidmet eyleyem (24) ey benüm iki rüşen çeşmüm [M312a] saña ri'āyet ḡutam ve ḡāḡıruñı ele getürem

**(3440) Meşnevi**

***Bermurād-ı tu revem şādem kunem***

***Bende-yi tu bāšem āzādī kunem***

Senüñ murāduñ üzre (25) gidem şādīlik eyleyem senüñ bendüñ olam āzādīlık eyleyem ya'ni saña hizmetkār olam [H425a] ve seni ğamdan āzād kılam

***(3441) Meşnevi***

***Ṭāsrā ezNīl ū pürāb kerd***

***Berdehān binhād (26) u nīmīrā biḥord***

Pes Sıbtī ṭāsı Nīlden pürāb eyledi kendü dehānı üzre ḳodı ve nışfını içdi

***(3442) Meşnevi***

***Ṭāsrā kej kerd sūy-ı ābh'āh***

***Ki biḥor (27) tu nīm şud āb-ı siyāh***

Ṭāsı ābh'āh olan Kıbtī cānibine kej ü münḥarif eyledi böyle diyü ki ey Kıbtī sen hem iç ol āb derḥāl ḳara ḳan (28) oldı

***(3443) Meşnevi***

***Bāz ezīn sū kerd kej ḥūn āb şud***

***Ḳıbtī enderḥışm u endertāb şud***

Sıbtī girü bu cānibden kendü cānibine egri eyledi ḳan şu oldı Kıbtī (29) bu ḥāli görüp ḥışmda ve tāb u ḥarāretde oldı ya'ni bu tebdīli görüp ḥışm u ğazabından derūnı ḥarāretle ṭoldı

***(3444) Meşnevi***

***Sā'atī binşest (30) tā ḥışmeş bireft***

***Ba'd ezān ğüfteş ki ey şamşām-ı zeft***

Bir sā'at oturdı tā anuñ ḥışmı gitti andan şoñra aña didi ki ey şamşām-ı zeft (31) şamşām şemşīr-i kebīre dirler ya'ni Kıbtīnün ğazabı sākin olduğdan şoñra Sıbtīye bir sebīl-i ta'zīm ey şemşīr-i kebīr dimekle ḥıṭāb eyledi ve bu ğüne söyledi ki

***(32) (3445) Meşnevi***

***Ey birāder īn girihrā çāre çīst***

***Ġüft īnrā ū ḥured k'ū müttakīst***

Ey birāder bu 'uḳdenüñ çāresi nedür ki fetḥ ola ve cānum ol ābdan (33) nüş kıla Sıbtī aña didi ki bunı ol kimse içer ki o mü'min ü müttakīdür

***(3446) Meşnevi***

***Müttakī ānest k'ū bizār şud***

***Ezreh-i Fir'avn u Mūsāvār şud***

***(3447) Meşnevi***

***Ƙavm-i (34) Mūsā ŧev biħor in ābrā***

***ŧulħ kun bāmeħ bibin meħtābrā***

Müttakī odur ki o bīzār oldı Fir'avnuñ yolından ve Mūsāvār oldı ya'ni ehl-i (35) takvā ol kimsedür ki Fir'avn ŧıfatlarından berī ola ya'ni kibr ü naħvetden ve cāh u māl u dünyāya muħabbetden a'rāz kıla ve Mūsā Ğazretleri (36) gibi hevā ve hevesden pāk olup evŧāf-ı İlähiyye ile ittiŧāf kılup bende-yi Ğudā ola ey Kıbtī eger bu ābdan içmek isterseñ Ƙavm-i (37) Mūsā ol ve bu ābı iç māhla ŧulħ eyle meħtābı ğor *māħ*dan murād Ğazret-i Mūsā olur ve *meħtāb*dan murād anuñ cemāl-i ŧerīfinden zuħūr (38) eyleyen envār-ı hidāyet ve iŧrāk-ı nebeviyye olur ya'ni ol māħ-ı ħaħīħatle ŧulħ eyleyüp aña imān ğetür tā anuñ vücūd-ı ŧerīfinden zuħūra ğelen (39) envār-ı hidāyeti ve esrār-ı nübüvveti ğoresin dimek olur

***(3448) Meŧnevi***

***ŧad hezārān zulmetest ezħıŧm-ı tu***

***Ber'ibādillāħ enderçeŧm-i tu***

Senüñ ħıŧmuñdan ħāŧıl (40) olmuŧ ŧad hezārān zulmet vardur 'ibādillāħ üzre senüñ çeŧmüñden ya'ni Allāħ te'alānuñ bendeleri üzre senüñ ħıŧmuñ olduĝından (41) kendü ğözüñ üzre niçe biñ zulmet vardur ki ħaħīħat-i ħālī ğormedüĝüne sebeb ol ğözüñ üzre olan zulmetlerdür

***(3449) Meŧnevi***

***Ğıŧm binŧān [P167b] (1) çeŧm büĝŧā ŧād ŧev***

***'İbret ezbārān bigır üstād ŧev***

[H425b] Ğıŧmı teskīn eyle çeŧm-i cānuñı aç ŧād u mesrūr ol yārāndan 'ibret tut üstād ol (2) ya'ni Ğazret-i Mūsāya imān ğetüren yārānuñdan 'ibret tut sen daħı anlar gibi dīn ü yaħīn yolında üstād ol

***(3450) Meŧnevi***

***Key tufeyl-i men ŧevi deriĝtirāf***

***Çün (3) turā küfrist hemçün küh-ı Ğāf***

[M312b] Ey Kıbtī iĝtirāf eylemede sen baña Ƨaçan tufeyl olursın *iĝtirāf* avuç ile ŧu almaĝa dirler çünkim küh-ı Ğāf gibi senüñ (4) küfrüñ vardur ya'ni mādāmki ol küh-ı Ğāf ħadar olan 'azīm küfri ħalbüñden izāle kılmayasın āb-ı ħayātı aħz eylemede sen baña tufeyl ü tābi' olamazsın didi

***(5) (3451) Meŧnevi***

***Küh dersürāħ-ı süzen key reved***

***Cüz meger ān kūh berg-i keh şevēd***

Kūh igne delüğine kaçan gider meger ol kūh degül ki berg-i kâh ola ya'ni kūh igne delüğine (6) gitmez meger şol kūh igne delüğine gider ki şaman gibi za'if ü rişte gibi naḥif ola mādāmki kūh kâh gibi olmaya sūrāḥ-ı sūzene dāḥil olmaz kūh bunda (7) vücūd-ı beşeriyeden kināyet olur sūrāḥ-ı sūzen dīn ü ĩmān yolından 'ibāret olur ve kūhuñ berg-i kâh gibi za'if olması ba'de sūrāḥ-ı sūzene (8) duḥul kılması riyāzet ü mücāhedeyle ol vücūd-ı beşeriyenüñ neḥāfet ü leṭāfet olmasından isti'āret olur ve taḫdīr-i kelām ve netīce-yi merām böyle (9) dimek olur ki kūh gibi kebīr olan vücūd-ı beşeriyeye semm-i ḥıyāta niçe dāḥil olur meger şol zamānda dāḥil olur ki riyāzet ü mücāhedeyle berg-i kâh gibi (10) laṭif ü naḥif ola

***(3452) Meşnevi***

***Kūhrā keh kun beistiġfār u ḥoş***

***Cām-ı maġfūrān bigīr ü ḥoş bikeş***

Kūhi ḥoş istiġfārla kâh gibi naḥif eyle andan şoñra maġfūr- (11) laruñ cāmını tüt ve laṭif ü ḥoş çek ya'ni kūh-ı vücūduñ Allāhdan ḥoş maġfīret taleb eylemeklikle kâh gibi za'if ü naḥif eyle andan şoñra maġfūr (12) olanlaruñ cāmını tütüp ḥoş iç ve cennet-i a'lāya dāḥil olup ehl-i cennet ile ḥoş geç Ḥaḫ Tebāreke ve Te'ālā kāfirleruñ cennete duḥul kılmasını (13) ve anlar için ebvāb-ı semānuñ meftūḥ olmasını cemelüñ semm-i ḥıyāta duḥul kılmasını ta'līk eyledi kemā ḳāle fisūreti'l-A'raf ***lāufetteḥu lehum ebvābu's-semā'i (...)*** ***ḥattā*** (14) ***yelice'l-cemelu fiseḥmi'l-ḥıyāti***<sup>1449</sup> bunuñ ma'nā-yı bāṭınıñsi kāfir ü 'āşī olanlaruñ cemel gibi olan vücūdı riyāzet ü ṭā'atle neḥāfet bulmayınca ve semm-i ḥıyāta gibi olan (15) dīn-i mübīne dāḥil olmayınca āsmān ḳapuları anlara meftūḥ olmaz ve anlara ol şıfat u hey'etde oldukları taḫdīr üzre cennet-i a'lāya girmez dimek olur

***(16) (3453) Meşnevi***

***Tu bedīn tezvīr çün nūşī ezān***

***Çün ḥarāmeş kerd Ḥaḫ berkāfirān***

Ey Ḳıbtī sen bu tezvīrle ol āb-ı Nīlden niçe içersin çünkim Ḥaḫ Te'ālā anı kāfirlere (17) ḥarām eyledi pes sen anı ḥīle ve tezvīrle içmege ḳādir olmazsın belki tezvīr ü ḥīleyi terk itmekle ve küfr ü nifāḳı ḳoyup ĩmān u vifāḳ (18) [H426a] yolına gitmekle içer didi

<sup>1449</sup> “(Ayetlerimizi yalanlayan ve onlara inanmayı kibirlerine yediremeyen) kimselere göğün kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçinceye kadar (onlar) cennete giremeyeceklerdir.” (A'raf 7/40)

**(3454) Meşnevi**

**Ḥālīk-ı tezvīr tezvīr-i turā**

**Key ḥared ey müfterī-yi müfterā**

Cemī<sup>c</sup>-i tezvīrlerüñ ḥālīki senüñ tezvīrünüñ kaçan şatun alur ey (19) müfterīnüñ müfterīsi evvelki müfterī ism-i fā<sup>c</sup>ıldür şāninci müfterī ism-i mef<sup>u</sup>ldür ma<sup>nā</sup> ey iftirā olunmuş Ḥudānuñ müfterī olan bendesi senüñ tezvīrünüñ (20) ol Ḥālīk-i tezvīr niçe alur demek olur ammā ism-i mef<sup>u</sup>l şīğasında maşdar mimi olmağ daḥı cāyızdır bu taqdīr üzre ma<sup>nā</sup> ey iftirānuñ müfterīsi (21) demek olur ya<sup>n</sup>i ey iftirāya mensüb olan müfterī ḥālīk-i tezvīr senüñ ḥīle ve tezvīrünüñ kabūl ider demek olur

**(3455) Meşnevi**

**Āl-i Mūsā şev ki ḥīlet (22) sūd nīst**

**Ḥīleyet bād-ı teḥī peymūd nīst**

**(3456) Meşnevi**

**Zehre dāred āb k'ezemr-i şamed**

**Gerged ü bākāfirān ābī kuned**

Āl-i Mūsā ol ki ḥīlenüñ menfa<sup>a</sup>ti yoğdur (23) meşelā senüñ ḥīle ve tez- [M313a] vīrünüñ boş yili ölçmekdür āb zehre tutar mı ki emr-i şamedden döne o kāfire bir içim āb vire āl ehl ma<sup>nās</sup>ına- (24) dur ve evvelki mışra<sup>a</sup>da olan ḥīlet lafzında tā nefis gelmeden olmağ da cāyızdır ve edāt-ı ḥiṭāb olsa daḥı cāyızdır ve ḥülāşa-yı kelām ehl-i (25) Mūsā ol ki ḥīle ve tezvīrünüñ saña fāyidesi yoğdur senüñ ḥīleñ filmeşel boş yil ölçmek gibidür bīhūde yire yil ölçmeden ise (26) ne fāyide ḥāşıl olur şu zehre tutar mı ya<sup>n</sup>i kādir midür ki eḥad u şamed olan Allāhuñ emrinden rücū<sup>c</sup> idüp kāfirlere bir içim şu vire demek (27) olur

**(3457) Meşnevi**

**Yā tu pindārī ki tu nān mīḥorī**

**Zehr-i mār u kāḥiş-i cān mīḥorī**

**(3458) Meşnevi**

**Nān kücā ıslāḥ-ı ān cānī kuned**

**K'ü dil ezfermān-ı cāndih berkened**

Ey (28) münkir yā sen şanur mısın ki nān yirsen belki ḥaḳīḳatde zehr-i mār u kāḥiş-i cān yirsin nān ol bir cānı kaçan ıslāḥ eyler ki ol cān cān virici pādşāhuñ (29) fermānından gönli ḳopara ya<sup>n</sup>i ey münkir ü bedbaḥt yāḥud sen kendüñi ekmek yir mi zann eylersin cān eksici zehr-i mār yirsin ya<sup>n</sup>i senüñ yidüğüñ nān (30) u ṭa<sup>a</sup>m

ḥaḳīkatde senüñ cānuña noḳşān virici ve zehr-i ḳātil gibi seni helāk idicidür bir ḥvān u nān ki anı münkir ü kāfir olan yiye ve anuñ yidügi (31) küfr ü ‘işıyāna kuvvet ola filḥaḳīka ol zehr-i ḳātil ü kāhiş-i cān olur egerçi zāhiren cisme kuvvet ü menfa‘at virürse de nān ol bir cānı ḳaçan (32) işlāḥ eyler ki ol cān-ı ḥabīş cān virici Ḥudānuñ emr-i şerīfinden ḳalbini ḳopara ve küfr ü ‘işıyāna meşğül eyleye

**(3459) Meşnevi**

*Tā tu pindārī ki ḥarf-i* (33) *Meşnevi*

*Çün biḥvānī rāygāneş bişnevi*

**(3460) Meşnevi**

*Yā kelām-ı ḥikmet ü sırr-ı nihān*

*Enderāyed zağbe dergüş u dehān*

**(3461) Meşnevi**

*Enderāyed līk çün efsānehā*

**(34) Püst bünmāyed ne mağz-ı dānehā**

Ey münkir yā sen şanur mısın ki kelām-ı Meşnevi-yi Şerīf çün okuyasın anı [H426b] müft ü rāygān işidesin ve anda (35) olan āb-ı ḥayāt-ı ma‘nevīden meccānen nüş idesin ya‘ni bu bir kelām-ı laṭīf ve mā‘-i lezīz ü şerīfdür ki rāygān yire bunuñ istimā‘ı müyesser (36) olmaz ve ĩmān u ĩḳānı olmayan kimseler bu āb-ı ḥayāt-ı ma‘nevīden nüş ḳılmaz yāḥud kelām-ı ḥikmet ve sırr-ı nihān güş u dehāna zebūn u āsān (37) gele ya‘ni yāḥud ey münkir olan kimse kelām-ı ḥikmet-i İlähī ve esrār-ı nihānī senüñ güş u dehānuña āsān vechle içerü gele böyle mi zann idersin (38) bu pindārı ḳo ki kelām-ı ḥikmet-i İlähī ve esrār-ı nihānī herkesüñ güş u dehānına āsān vechle gelmez ve ‘arūs-ı Ḥazret-i Ḳur‘ānı herkese keşf-i (39) niḳāb ḳılmaz belki ḥāne-yi ḳalbi ḥile ve degādan ve teşviş ü ğavğādan ḥālī olan kimselere yüz gösterür ve anlaruñ güş u dehānına gelür ve bāṭını (40) muṭahhar olanlar aña mess eyleyüp vāşıl olur kemā ḳāle te‘ālā *lāyemessuhū illelmutahharūn*<sup>1450</sup> kemā ḳāle

*Beyt*

*‘Arūs-ı Ḥazret-i Ḳur‘ān niḳāb-ı ān ki berendāzed*

**(41) Ki dāru‘l-mülk bāṭınrā mucerred biyendāz ğavğā**<sup>1451</sup>

Ne‘am ol kelām-ı ḥikmet-i İlähī ve esrār-ı nihānī senüñ güş u dehānuña gelür velākin efsāneler gibi püst [P168a] (1) görünür dānelerüñ mağzı görünmez bu beyt su‘āl-i

<sup>1450</sup> “Ona tertemiz temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.” (Vakıa 56/79)

<sup>1451</sup> “Hazret-i Kur’an, nikabını sadece gönül hanesi kavga ve gürültüden arınmış olan için atar.”

muḳaddere cevāb olur keenne bir ḳāyil dir ki kelām-ı ḥikmet-i İlāhī bizüm aḡzımuza ve ḳulaḡımuza [M313b] niḳün gelmez (2) biz kelām-ı Ḥaḳḳı oḳuruz ve anı istimā‘ eylesüz kezālik enbiyā ve evliyā kelāmını hem oḳuruz hem gūş iderüz pes senüñ gūş u dehānuña gelmez dimek (3) niḳe şaḥīḥ olur cevāb buyururlar ne‘am sen ki ḡıll u ḡışdan muṭahhar olmayasın ve kelām-ı ḥikmeti oḳuyasın veyā diñleyesin kelām-ı ḥikmet-i İlāhī ve anda olan esrār-ı (4) nihānı senüñ gūş u dehānuña gelür velīkin sāyir elfāz u ḥikāyāt gibi gelür ḳışr u şüret görünür ancak ma‘nā dānelerinüñ lübbi görünmez ve sırr-ı (5) nihānı zuhūra gelmez elbette lübb ü maḡzını görmege ve esrār u ḥaḳāyıkına nazār irgürmege taṭhīr-i bāṭın lāzım olanlardandır mādāmki ṭahāret-i dil olmaya (6) anuñ cemāl-i bākemāli zuhūra gelmez ve derünü mülevveş olanlar anı müşāhede ḳılmaḡa ḳādir olmaz

**(3462) Meşnevī**

***Derser ü rü derkeşide çāduri***

***Rü nihān kerde (7) ziçeşmet dilberī***

Meşelā başına ve yüzine bir çādur çekmiş senüñ gözüñden yüzini nihān eylemiş bir dilberdür *püst* (8) *bünmāyed ne maḡz-ı dānehā* buyurduḳları ma‘nāyī İzāḥ itmek için meşel mevḳi‘inde vāḳi‘ olmuşdur ya‘ni kelām-ı ḥikmet-i İlāhī ve esrār-ı nihānı saña *püst* (9) görünür dānelerüñ maḡz u naḡzı gibi görünmez meşelā anuñ sırr-ı nihānı ve ma‘nā-yı bāṭını dilber-i ra‘nā gibidür ki başına ve yüzine çādur çekmiş ve yüzini (10) senüñ gözüñden nihān ḳılmış sen ol dilberī niḳāb u ḥicābla görürsin biniḳāb u biḥicāb [H427a] anuñ cemāl-i bākemālini görmege ḳādir degülsin (11) pes Ḥaḳ Te‘ālānuñ kelāmını sen ancak ḥikāyāt u emşāl ve elfāz u lügāt olduḡı cihetden görürsin anuñ ma‘ānī ve ḥaḳāyıkını görmege (12) ḳādir degülsin ve kezālik bu menba‘-ı esrār-ı İlāhī olan Meşnevī-yi Şerīfi daḡı ancak kelām-ı manzüm olduḡı cihetden ve emşāl u ḥikāyāt olduḡı (13) ḥaysiyyetden bilürsin bunuñ bāṭınında olan esrār u ḥaḳāyıkı bilmege ḳādir degülsin anuñçün bu kitāb-ı şerīfi senüñ ‘aḳluñ ḳatında (14) sāyir kelimāt-ı manzūme gibi olmuşdur

**(3463) Meşnevī**

***Şāhnāme yā Kelīle piş-i tuv***

***Hemçünān bāşed ki Ḳur‘ān ez‘utiv***

**Şāhnāme** kitābı senüñ (15) ḳatuñda niḳe ise Ḳur‘ān-ı ‘azīm ancılayındur ‘utüvv ü ‘ināduñdan *Şāhnāme Firdevsī* nām şā‘irüñ nazm eyledüḡi kitābdur ve *Kelīle ve Dimne Dābşelim-i* (16) **Ḥakīmüñ** ve ḥoş ve ṭuyür lisānından te‘līf eyledüḡi kitābdur



ya'ni ey Kıbtıſiret ve münkırtabı'at olan kimse senüñ tab'uñda olan 'utuvv (17) ü 'ināduñ cihetinden *Şāhnāme* ve *Kelīle* kitabı anuñ gibidür ki Qur'āndur bundan iki ma'nā münfehım olur evvelā bu iki kitāb senüñ katuñda Qur'ān gibidür (18) ki sen anlara ziyāde ta'zīm ü i'tibār kılırsın dimek olur ſāniyen *Şāhnāme* ve *Kelīle* kitabı senüñ katuñda 'utuvv ü 'ināduñdan Qur'ān niçe ise (19) ya'ni niçe esātir-i evvelīn ve kāvīl-i sāfilīn ise bu iki kitāb dağı senüñ cehl ü ħamākatūñden bīma'nā ħikāyāt u elfāz u kelimāt meşābe- (20) sindedür bu ma'nā ſāriħlerüñ zāhib olduğı ma'nādur lākin vech ol bundan olaydı zīrā sibāk u siyāka anuñ münāsebeti çok ve bu ma'nānuñ münāsebeti (21) yokdur egerçi tekellüf olınsa ve te'vīl kılınsa bu vech dağı münāsib olur ve sibāk u siyāka mülāyim ü muvāfık gelür ammā aſl murād bu iki kitāba [M314a] ta'zīm ü (22) tefħīm degüldür belki minvech Ĥazret-i Qur'āna nisbetle ve anuñ esrārına mazhar olan Meşnevī-yi Şerīfe nisbetle anları taħķir eylemekdür ve anlara Ĥazret-i Qur'āndan ve Meşnevī-yi (23) Şerīfden ziyāde māyil olanlarıñ 'aqlını ve re'yini taķbīħ ü tehcīn eylemekdür ve bu ma'nāya Ĥazret-i Qur'ānı āb-ı ſāfa teşbīħ eyledükleri ve bir sebīl-i kināye bu (24) kitābları bula temşīl kıldukları delālet ider nitekim 'anķarīb ma'lūmuñ olur eger ſāriħler zāhib olduğı vech-i ſānī ihtiyār olınsa (25) sibāk u siyāka münāsib olmağı çok tekellüf lāzım gelür ħālbuki bu ma'nāyı ihtiyār idenler münāsebet buldurmamıſlar felyete'emmel hāza'l-maħallu feinnehu (26) maħallu daķıķ vette'emmul vettefekür ħaķıķā

**(3464) Meşnevī**

***Farķ āngeħ bāſed ezħaķķ u mecāz***

***Ki kuned küħl-i 'ināyet çeşm bāz***

**(3465) Meşnevī**

***V'erne püſķ ü müſķ piş-i aħşemī***

(27) [H427b] ***Her dü yeksānest çün nebved ſemī***

Ĥaķķ u mecāzdan farķ eylemek ol vaķt olur ki 'ināyet küħli çeşmi güſāde eyleye yoħsa (28) müſķ ü püſķ bir aħşem kätında her ikisi yeksāndur çünkim bir ſem olmaya aħşem kuvvet-i ſāmmesi muħtell olup rāyiħa almayan kimseye dirler ħaķdan (29) murād bunda Ĥazret-i Qur'ān ve Ĥazret-i Qur'ānuñ ħaķāyıķ u esrārına menba' u mazhar olan bu kitāb-ı āliſāndur ve mecāzdan murād *Şāhnāme* ve *Kelīle* (30) ve *Dimne* ve anlar emşāli olan kelimāt-ı manzūme ve menşūredür pes taħķıķ-i kelām ve ta'bīr-i merām böyle dimek olur ki ħaķķı mecāzdan farķ u temyīz eylemek bir kimseye (31) ol zamānda müyesser olur ki Ĥaķ Te'ālānuñ 'ināyet ü hidāyeti sürmesi

anuñ çeşm-i cānını güşāde eyleye şol kimsenüñ ki çeşm-i cānı kühl-i (32) ‘ināyetle mükahhal u münevver olmaya ol kimse *Şāhnāmeyi* ve *Kelīle ve Dimneyi* ve anlar emsāli olan kelimāt-ı manzūmeyi Hāzret-i Qur’āndan ve Hāzret-i Qur’ānuñ (33) esrārına menba‘ olan bu kitāb-ı ālīşāndur fark u temyīz idemez belki ol kitāblar bu kitāb-ı ‘ālīşāndan ve Hāzret-i Qur’āndan anlara elyağ u evlā (34) gelür anuñçün bunlaruñ istimā‘ını ve ta‘allūmini koyup anlaruñ istimā‘ına ve müṭāla‘asına kemāl-i muḥabbetle muḥabbet kıılır zīrā fark u temyīzleri yoğdur ki bunlaruñ mā- (35) beynini biri birinden fark eyleyeler meşelā püşkle müşk bir dimāğı fāsīd olan aḥşemüñ katında çünkim aña bir kuvvet-i şāmmе olmaya her ikisi yeksān (36) olur belki cu‘lsīret olanlara püşk müşkden evlā gelür ve lihazā müşki koyup püşke meşğül olur

**(3466) Meşnevi**

***H’vīšten meşğül kerden ezmelāl***

**(37) *Bāşedeş kaşd ezkelām-ı zü’l-Celāl***

**(3467) Meşnevi**

***K’āteş-i vesvāsra vü guşşarā***

***Z’ān sūhan binşāned ü sāzed devā***

Bu beyteyn-i şerīfeynüñ tahte’l-lafz (38) olan ma’nāsı oldur ki kelām-ı zü’l-Celālden bir kimse kendüsini meşğül ü fāriğ eylemek melālden ötüri ol zıkr olunan kitābına kaşd olur andan (39) ötüri ki vesvās-ı āteşini ve guşşa-yı āteşini o sözden teskīn ide ve derdine devā düze bu iki beyt-i şerīf belki bu maḥall-i laṭīf-i Meşnevī-yi (40) Şerīfüñ ziyāde müşkil olan ebyātındandur ve evk ü ağmağ olan maḥallātındandur beyt-i evvelde olan eş zamīri *Şāhnāme* ve *Kelīle* (41) ve *Dimneye* rāci’dür ve beyt-i şānīde olan *z’ān sūhan*dan murād ol kitāblaruñ sözidür ve beyt-i şānī beyt-i evvelde olan kaşda ‘illet [P168b] (1) vāki‘ olmışdur *vesvās* bunda şeyṭān ma’nāsına olsa da cāyızdır ammā vesvese ma’nāsı [M314b] murād olsa daḥı münāsibdür ve tağdīr-i kelām böyle dimek (2) olur *kesī h’vīštenrā ezkelām-ı zü’l-Celāl bedān kitābhā meşğül kerden ü fāriğ şuden ezberā-yı melālṭab’ kaşd* [H428a] *bāşed işānrā ezān sebeb ki āteş-i* (3) *vesveserā vü āteş-i guşşarā ezān sūhan ki derān kitābhā mezkūr şudeyest teskīn kuned ü derd-i ḥodrā devā sāzed* ve tavzīḥ-i ma’nā budur ki meşelā (4) bir kimseye melālettab’ ḥāşıl olur ve āteş-i vesvese ve ḥarāret-i ḡam u guşşa anuñ ḡalbini iḥrāk idüp göyündürür lāzım gelür aña ki ol melāleti ve ol (5) vesvese ve ḡamdan ḥāşıla olan ḥarāreti bir kimsenüñ āb-ı kelāmıyla teskīn [eyleyüp derdine devā düze

pes ol kimse kelām-ı zū'l-Celāl anuñ (6) derdine devā düzerken ve anuñ melālet ü harāretini teskīn +P] eylerken andan fāriğ olup melāletini def'den ötüri bu zıkr olınan kitāblaruñ ve bunlaruñ (7) emşālî olan hikāyāt u kışaş kitāblarınuñ istimā'ına kendüyi meşgūl eylemege kâşid olur andan ötüri ki qalbinde olan vesvese ve dağdağa (8) āteşini ve gam u guşşanuñ harāretini ol istimā' eyledügi sözlerden teskīn eyleye ve derūnınuñ derdine 'ilāc u devā düze ol kitāblaruñ sözlerini (9) diñlemege ve kendüyi anuñ anuñ istimā'ına meşgūl eylemege sebep ü 'illet bu olur

**(3468) Meşnevî**

***Behr-i ĩn miqdār-ı āteş şānden***

***Āb-ı pāk u bevl yeksān şud* (10) *befen***

**(3469) Meşnevî**

***Āteş-i vesvāsrā ĩn bevl ü āb***

***Her dü binşānend hemçün vaqt-i h'āb***

Bu miqdār āteşi teskīn itmekden ötüri āb-ı pāk (11) u bevl fende yeksān oldı zīrā āteş-i vesvās bu bevl ü āb her ikisi teskīn eylerler vaqt-i h'āb gibi *vesvās* bunda vesvese ma'nāsınadur aşında (12) şavt-ı hafıye dirler ve hadīs-i nefse ve yaramaz olan fikr ü endişe ma'nālarına dağı istimāl iderler ve filhākīka insāna gāh olur ki bir hātıra ve (13) endişe gelür ki anuñ derūnını āteş gibi ihrāk eyler pes lāzım olur ki ol vesvese ve hātıradan zuhūra gelen harāreti bir kimsenüñ kelāmını diñlemekle (14) def eyleye ve qalb içinde olan bu miqdār āteş ü harāreti teskīn eylemeden ötüri şāfī pāk şuyla bevl fenn ü şan'atda müsāvī ve berāber (15) oldı ki bevilde dağı āteşi söyündürmeklik fenni ve āb-ı pākde dağı āteşi söyündürmeklik fenni vardur ikisi bile bu fende yeksāndur zīrā o vesvese (16) ve guşşa āteşini bu bevl gibi olan kelām-ı şu'arā ve āb-ı şāfī gibi olan kelām-ı Hudā her ikisi vaqt-i h'āb gibi teskīn iderler nitekim bir kimseye nevm gelse (17) anuñ qalbinde olan vesvese ve dağdağanuñ harāretini ve ālāmını teskīn eyler kezālik kelām-ı şu'arā ve kelām-ı Hazret-i Hudānuñ dağı şānındandır ki bir kimse (18) bunları istimā' eylemege meşgūl olsa bunlar anuñ qalbinde olan vesvese ve dağdağanuñ harāretini teskīn idüp anuñ qalbi ol dağdağa ve vesveseden (19) bir zamān hālāş olup rāhat bulur

**(3470) Meşnevî**

***Lik ger vākıf şevī z'ĩn āb-ı pāk***

***Ki kelām-ı İzedest ü revh'nāk***

**(3471) Meşnevî**

*Nîst* [H428b] *gerded vesvese küllî* (20) *zicân*

*Dil biyâbed reh besûy-ı gülsitân*

(3472) *Meşnevî*

*Z'ân ki derbâgî vü dercüyî pered*

*Her ki ezsur-ı şuhuf büyî bered*

Velîkin eger vâkıf olasin bu *âb-ı pāk*dan (21) ki murād andan kelām-ı İzzeddür ve dağı revhñāk olan kelāmdur vesvese cāndan bilkülliyye yođ olur göñül gülistān-ı hađıķı cānibine yol bulur zīrā ki bir laţif bāđda (22) bir şerīf cūyda pervāz eyler her şol kimseye ki şuhuf-ı İlāhīnūñ sırrından bir rāyiĥa ilede tavzīh-i ma'nā ve temhīd-i fehvā oldur ki egerçi derūnda olan vesvese āteşini (23) ve ġam u ġuşşanuñ ĥarāret ü teşvīşini teskīn eylemeden ötüri āb-ı pākla bevl berāber olduğı gibi kelām-ı şu'arā ve aqvāl-i hūkemāyla [M315a] kelām-ı Hūdā bu ĥuşuşda (24) birdür velîkin eger hađıķate vâkıf u 'ārif olursañ ki bu zıkr olınan *âb-ı pāk* ki andan murād kelām-ı Hūdādur ve dağı revhñāk olan kelām-ı enbiyā (25) ve evliyādur ol āb-ı pāk gibi olan kelām-ı Hūdādan ve revhñāk olan aqvāl-i enbiyā ve evliyādan vesvese ve dağdağa cāndan bilkülliyye yođ olur (26) ve cān u dil vesvese ve dađdađanuñ ĥarāretinden selāmet bulur göñüle bir mertebe andan hidāyet gelür ki göñül gülistān-ı hađıķı cānibine yol bulur (27) zīrā her şol kimse ki şuhuf-ı İlāhīnūñ sırrından ve anuñ sırrına mazĥar olan kitāb-ı ma'nevīnūñ nikāt u rumūzından bir rāyiĥa ala ve bir zevĥ bula anuñ cān (28) u dili bir bāđ-ı laţifde uçar ve bir cūy-ı nazīfden iđer ki ol bāđ u cūyuñ ta'bīri mümkin olmaz ve taĥrīr ü beyāna gelmez dimek olur ve bu maĥalde şāriĥler (29) biri birlerine taĥlīd eylemişler ve tālibe şifā-yı şadr virmeyen ve maĥalle münāsib olmayan sözler söylemişlerdür esālīb kelām-ı Hāzret-i Mevlānāya 'ālim olan kimse (30) bunlaruñ dağı kelāmı bu maĥalde bir vech-i āĥir olsun dimez ve mücerred taĥlīdle böyle diyen kimse bu bāđ iđer cārī olan cūydan iğermez ve bu bāđuñ meyvelerinden yimez (31) eger dīde-yi cānuñ kuĥl-ı inşāfla mukahĥal u bīnā oldıysa bu maĥalle enseb ü elyaĥ olan ma'nāları bu zıkr olınan ma'nāları görürsin ve bu ebyāt-ı şerīfeye (32) evlā ve evfaĥ olan taĥĥīķātı taĥrīr olınan taĥĥīķātı bilürsin *ve in milte 'an hāza'l-ma'nā ilāqāvīlihim farakte milletī femāleke fīhāza'l-maĥal mezhebun* (33) *sivā mezhebī sunneti*<sup>1452</sup>

(3473) *Meşnevî*

<sup>1452</sup> “Eğer bu manadan onların sözlerine yönelirsen benim milletimden ayrılmış olursun. Sana ne oluyor ki bu mahallin dışındaki yol benim yolumdur.”

***Yā tu pindārī ki rūy-ı evliyā***

***Ānçünān kihest mibīnīm mā***

Yā sen şanur mısın ki evliyānuñ yüzini ancılayın ki vardur biz görürüz (34) bu beyt yā kelimeleri ile muşaddara olan ebyāt-ı şerīfeden *yā kelām-ı hikmet sırr-ı nihān* beytine ma‘tūf olur ve mışra‘-ı şānīde iki vech cāyız olur bir vech istifhām (35) olmak ve bir vech daħı istifhām olmamak eger istifhām olmazsa mışra‘-ı evvelde *bermibīnī* lafzı muqadder olur ve taqdīr-i kelām böyle demek olur ki [H429a] ey Kıbtīsīret (36) ve ey münkırtabī‘at yā sen zann eyler misin ki evliyānuñ yüzini göresin ancılayın haķīkatde vardur biz görürüz ya‘ni sen evliyānuñ yüzini ancılayın ki biz görürüz (37) biz gördüğümüz gibi göremezsin ve anlaruñ vech-i haķīkatlerine nazar irgüremezsin demek olur ve *mibīnīm* lafzı istifhām olduğı üzre ma‘nā böyle (38) demek olur ki yā sen zann eyler misin ki evliyānuñ yüzini ancılayın ki anlar haķīkatde vardur biz göreyüz ya‘ni biz anları haķīkatde oldukları gibi (39) göremezüz ve rūy-ı bā‘ınlarına nazar irgüremezüz demek olur bu taqdīr üzre kendüleri imhāz-ı nuş için evliyānuñ yüzini kemā hüve haķkihi görmeyen (40) t̄ayifenüñ içine idhāl eylemiş olurlar ve üslüb-ı haķīm k̄ā‘idesine işāret kılurlar ***ve mā liye lāa‘budullezī feţarani ve ileyhi turce‘ün***<sup>1453</sup> kabīlinden olur nite- (41) kim bu k̄ā‘idenüñ zikri mirāren mürür eylemişdür ve filhaķāka evliyāyı görmek ve anları bilmek Hudā-yı Te‘ālāyı görmekten ve bilmekten eş‘abdur [P169a] (1) dimişler ve meşāyih bu maħalde niçe taħkīkler eylemişlerdür bir miqdār *Sülūknāmede* bāb-ı şāminde derece-yi şānīde beyān olınmışdur anda taleb olına

***(3474) Meşnevi***

***Derta‘accüb (2) mānde peygamber ezān***

***Çün nemibīnend rüyem mü‘minān***

***(3475) Meşnevi***

***Çün nemibīnend nūr-ı rü‘m halk***

***Ki sebaķ bürdest berhürşid-i şarķ***

Andan öturi Peygamber ‘aleyhis- (3) selām ta‘accübde kalmışdur mü‘minler niçün benüm yüzümü görmezler diyü halk-ı cihān benüm yüzüm nūrını niçün görmezler ki hürşid-i şarķa sebaķ iletmişdür ya‘ni (4) Hāzret-i Peygamber ‘aleyhisselām ta‘accübde kalmışdı andan öturi ki mü‘minler benüm vech-i bā‘ınımı ve aħsen-i taqvāmda olan

<sup>1453</sup> “Hem ben, beni yaradana neden kulluk etmeyeyim? Hepiniz ona döndürüleceksiniz.” (Yasin 36/22)

şekl-i rūhımı niçün görmezler ‘acabā benüm yüzü- (5) müñ nūrını halk-ı ‘ālem niçün görmezler ki benüm rüy-ı bāṭınumuñ nūrı hūrşīd-i [M315b] şark üzere sibkat itmiş ve galebe kılmışdur eger benüm şüret-i haḳīkiyye- (6) mi görselerdi taḳḳīk-i Haḳ görürlerdi kemā kāle ‘aleyhisselām *men ra’ānī feḳad ra’yu’l-Ḥaḳka*<sup>1454</sup> ve benüm evşāfumı evşāf-ı İlāhī müşāhede kılırlardı (7) ki ben mir’at-ı Haḳkam ve Haḳ benüm vücūdumda zāhir ü ‘ayāndur

*(3476) Meşnevi*

*V’er hemī bīnend in hayret çirāst*

*Tā ki vaḳy āmed ki ān rū derḫafāst*

*(8) (3477) Meşnevi*

*Sūy-ı tu māhest ü sūy-ı halk ebr*

*Tā nebīned rāygān rüy-ı tu gebr*

*(3478) Meşnevi*

*Sūy-ı tu dānest ü sūy-ı halk dām*

*Tā nenüşed z’in şarāb-ı hāş ‘ām*

(9) Ve ger görürlerse anlarıñ bu ḫayreti niçündür tā kim vaḳy-i İlāhī geldi ki ol rüy-ı ma’nevī ḫafādatur senüñ cānibüñe māhtāb u halk cānibine perde (10) seḫābdur ḫattā kibr senüñ rüy-ı mübāreküñi rāygān görmeye meşelā ol rüy-ı haḳīkī senüñ cānibüñe [H429b] dāne ve halk cānibine bend ü dāmdur tā ki bu şarāb-ı (11) ḫāş ecnebī ve ‘ām nüş eyleye ya’ni ol ḫazret ‘aleyhisselām ta’accübde ḳalmış idi böyle diyü ki benüm rüy-ı bāṭınum hūrşīd-i şarkdan enver ü aḫherdür bu (12) halk anı niçün görmeyeler ve eger görürlerse bu ḫayret ve tevaḳḳuf nedür niçün aña taşdıḳ ü imān kılmayalar bu ḫāletde iken tā kim Haḳ Te’ālā Ḥazretinden (13) ol ḫazrete vaḳy geldi böyle diyü ki yā Muḫammed ol rüy-ı şerīf ve ol şekl-i laṭīf idrāk-ı ‘uyūn-ı nāsdan ḫafādatur anuñçün görmezler (14) egerçi senüñ cānibüñe ol vech-i haḳīkī māh gibi enver ü aḫherdür lākin halk cānibine ebr gibi muzlim ü ekderdür zīrā anlar ancak senüñ şüret-i zāhireñe (15) nazar iderler ve şüret-i bāṭınañı görmege ḳādir olamazlar anuñçün ki ol şüret-i bāṭınanuñ müşāhedesı ziyāde zīḳıymet ü zībahādur tā (16) kim kāfir olanlar senüñ rüy-ı bāṭınuñı rāygān u müft görmeyeler belki imān u İslāma gelüp māl u cānlarını bezl eyledükden soñra ol rüy-ı (17) şerīfi görmege lāyık olalar ḫattā senüñ şān-ı şerīfüñ bir mertebe mu’azzez ü mükerrermdür ki mü’minler daḫı saña rāzların söylemeyeler ve mükāleme eylemeyeler (18) illā ḳable’n-necvā taḳdīm-

<sup>1454</sup> “Beni gören muhakkak Hakk’ı gördü.” Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 507.

i şadakaât eyleyeler tâ kim anlaruñ senüñle tenâcîsi müft ü rāygān olmaya nitekim Hāḡ Te‘ālā sūre-yi Mücādelede bu ma’nāya işāret (19) idüp buyurlar *yā eyyuhellezīne āmenū izā nāceytumu’r-Resūle feḡaddimū beyne yedey necvākum şadaḡaten*<sup>1455</sup> ey ḡabībim ol vech-i yegāne saña nisbetle maḡz u dāne (20) gibidür velākin ḡalḡa nisbetle bend ü dām gibidür ki anlar zāhirbīnlerdür şūret-i beşeriyye görmeden tecāvüz kılamamışlar ve ḡaḡīḡat ü ma’nāya nāzır olamamışlar- (21) dur ve biz bunlaruñ ḡulūbına ve ebsārına ekinne ve ḡışāve vaż’ eylemişüzdür tâ ḡalbleri senüñ esrāruñı fehm eylemeye ve gözleri senüñ cemāl-i bākemālūñı (22) görmeye ve aḡızlarına mühr urmuşuzdur tâ kim bu şarāb-ı ḡāşı ‘ām içmeyeler belki bu senüñ vücūd-ı şerīfūñde ḡāş olan şarāb-ı esrāruñı ḡāş (23) olan bendelerümüñ dehān-ı cānı nüş eyleye didi

**(3479) Meşnevī**

**Güft Yezdān ki terāhum yenzurūn**

**Naḡş-ı ḡammāmend hum lāyubşirūn**

Hāzret-i Hāḡ (24) Te‘ālā ḡabīb-i Ekreme şallallāhu ‘aleyhi ve sellem didi ki yā Muḡammed bunları kendüñe nāzar eyler görürsin bunlar filḡaḡīḡa ḡammām naḡşlarıdır bunlar seni (25) görmezler sūre-yi A‘rāfuñ āḡirine ḡarīb bu āyet-i kerīmeye işāret olur kemā ḡālellāhu te‘ālā **ve in ted’ūhum ilelḡudā lāyesme’ū ve terāhum** (26) **yenzurūne ileyke ve hum lāyubşirūn**<sup>1456</sup> ekşer müfessirler *ted’ūhumde* ve *terāhumde* olan zamīrleri eşnāma [H430a] göndermişlerdür ve ba’zılar daḡı şanemperest olan (27) kāfirlere göndermişlerdür bu maḡalle münāsib olan budur ammā esnāma ircā’ olduḡı taḡdīr üzre bu maḡalde kāfirler daḡı bir sebīl-i taḡlīb (28) şanemler mertebesine bī’aḡl u bīidrāk oldukları [M316a] cihetinden tenzīl olınmış olurlar ve taḡdīr-i ma’nā böyle dimek olur ki ey mü’minler (29) eger siz bu eşnāemperest olan kāfirleri ḡudāya da’vet eyleseñüz anlar ol kelām-ı ḡidāyetencāmı işitmezler ve anı ḡabūl idüp anuñla iş (30) itmezler ve yā Muḡammed sen bunları kendüñe nāzar eyler görürsin ḡāl bu ki bunlar seni görmezler ve rüy-ı ḡaḡīḡatūñe nāzar irḡürmezler bunlar daḡı ‘adem-i rü’yetde (31) ve kelām-ı ḡidāyetencāmı istimā’ eylemede ma’būdları olan cemādāt u aḡcār gibidür ḡammām dīvārlarından taşvīr olınan nuḡūş-ı insāniyye bir kimseye (32) nāzar eyler görünüp lākin o kimseden ḡāfil

<sup>1455</sup> “Ey iman edenler, Peygamber’e gizli bir maruzat söyleyeceğiniz zaman, önce bir sadaka takdim ediniz.” (Mücadele 58/12)

<sup>1456</sup> “Siz onları doğru yolu göstermeye çağırarak olsanız duymazlar. Onların sana baktıklarını görürsün, bakarlar ama görmezler.” (A‘raf 7/198)

oldukları gibi bunlar dağı saña nazār ider görünürler lākin senüñ zāt-ı şerīfūñden ġāfiller ve haķīkatüñi bilmeden (33) cāhillerdür

**(3480) Meşnevi**

***Mīnümāyed şūret ey şūretperest***

***K'ān dü çeşm-i mürde-yi ü nāzirest***

**(3481) Meşnevi**

***Piş-i çeşm-i naķş miyārī edeb***

***K'ü çirā pāsem (34) nemīdāred 'aceb***

Ey şūretperest şūret görünür şol hey'etde ki anuñ iki mürde olan gözi nāzırdur naķşuñ gözi öñünde edeb (35) götürürsin ki o 'aceb niçün baña ri'āyet ü pās tutmaz ya'ni şūrete tapıcı mücerred şūret meşābesinde bīma'nā olan kimselerüñ birūh (36) u bīma'nā olan gözleri saña nāzır görünür sen dağı ol naķşuñ gözi öñünde edeb götürürsin ve kendüñi hāzı' u hāşı' olanlar mertebe- (37) sine yetürürsin ol dem ki ol naķş-ı bīma'nā saña muķtezā-yı 'aql üzre olan levāzım-ı edeb ü 'āriyyeti yirine getirse dirsın ki o naķş (38) u şūret niçün beni hıfz tutmaz ve baña ri'āyet itmez

**(3482) Meşnevi**

***Ezçi bes bīpāsuhest īn naķş-ı nīk***

***Ki nemīgūyed selāmemrā 'alīk***

(39) Bu nīk ü laţīf naķş neden ziyāde bīpāsuħdur ki benüm selāmuma 'aleyke dimez

**(3483) Meşnevi**

***Mīnecünbāned ser ü seblet zicūd***

***Pās-ı ān ki kerdemeş (40) men şad sücūd***

Cūd u keremden ser ü sebletini taħrīk eylemez anuñ ri'āyet ü 'ivaızı ki ben aña yüz secde eyledüm ya'ni bir şūret-i bīma'nā ve naķş-ı (41) birūh gibi olan insānuñ gözi öñüne gelürsin ve anı kendüñe nazār ider görürsin ve aña niçe ta'zīm ü tekrīmle hizmet ü 'ubūdiyyet kılursın [P169b] (1) görürsin ki andan bir 'āķilāne eşer ü ħaber zühür eylemez dirsın ki yā ilāhī 'acabā bu naķş-ı nīk ne cihetden ziyāde bīħberdür ki ben buña [H430b] ta'zīmle esselāmu 'aleyke (2) didüm bu şūret-i nīk benüm selāmuma 'aleyke dimedi ve redd-i selām eylemek üzerine vācib iken redd-i selām eylemedi nitekim şūret-i bīma'nā olan (3) ehl-i kibrūñ ve aşħāb-ı 'acebüñ şānları budur ki bunlara bir kimse esselāmu 'aleykum dise bunlar aña redd-i selām eylemege muķayyed olmazlar pes bunlara ta'zīm eyleyen (4) ġāfil ta'accübde ħalup dir ki ta'accüb bu naķş insānı cūd u kereminden bıyığıñı ve başını benüm cānibüme taħrīk



eylemez ve iltifāt kılmaz anuñ ri'āyetine ki ben aña (5) şad sücüd eyledüm bu kadar ta'zīm ü sücüdün muķābelesinde o dağı baña niçe iltifāt eylemek ve niçe ri'āyet kılmak gerek idi lākin cemādātdan düzilmiş (6) eşnām 'ābid-i şanem olanlara ve aña secde kılanlara niçe iltifāt itmezse ve baş egüp ta'zīm kılmazsa bu ādem şeklinde olan naķş-ı bīma'nā (7) dağı baña iltifāt eylemez ve ri'āyet kılmaz dirsın pes ey şüret-i bīma'nā olan ehl-i dünyāya hādım ü 'ābid olan ve hużū' ve secde kılan ğāfil (8) ü cāhil anlara hāzı' u sācid olmağı terk eyleyüp hayy u 'alīm olan Hudā-yı Te'ālāya hāzı' u sācid ol tā kim muķābelesinde niçe biñ ecr-i [M316b] (9) cezil ü cezā'-i cemil bulasın

*(3484) Meşnevi*

*Haķ egerçi ser necünbāned birün*

*Pās-ı ān zevķi dihed derenderün*

*(3485) Meşnevi*

*Ki dü şad cünbiden-i ser erzed ān*

*Ser (10) çünin cünbāned āhir 'aql u cān*

Haķ Te'ālā Hazreti egerçi senün aña olan 'ibādetün muķābelesinde taşrada zāhiren baş taħrīk eylemez lākin (11) ol 'ibādetün pāsı ve 'ivāzını senün derūnuña bir zevķ virür ki ol iki yüz ser taħrīk itmege deger āhir 'aql u cān başını böyle taħrīk (12) eyler ya'ni ey naķş gibi olan ehl-i dünyāya 'ibādet kılan kimse eger ben anlara olan hıdmet ü 'ibādeti terk eyleyüp Haķ Te'ālāya 'ābid olsam (13) ve hızmət kılsam baña zāhiren aşhāb-ı devlet gibi o baş depretmez ve iltifāt itmez dir iseñ egerçi Haķ Te'ālā bihasebi'z-zāhir hāric-i 'ālemdə maħsūs (14) bir bendesine baş depretmez ki ol başdan ve baş depretmeden münezzehdür velikin ol 'ibādetün muķābelesinde ve anuñ 'ivāzında derün-ı (15) dile bir zevķ ve bir şafā virür ki mülük u selātinün bir faķire iki yüz kerre baş depretmesini ve iltifāt itmesini deger ol bir zevķ farazı (16) bir kimseye eger ekābir ü ađniyādan birkaç kimselere baş depretseler ve tevāzu' idüp iltifāt itseler ol kimse bunların kendüye olan (17) keşret-i iltifātından ne mertebe maħzūz olursa Haķ Te'ālānuñ bir derūna secde muķābelesinde virdügi zevķ ü şafā yüz anların baş (18) depretmesinden hāşıl olan zevķden yeg olur pes 'aql u cān dağı bir kimseye baş depretse ya'ni iltifāt idüp ta'zīm itse [H431a] bunun (19) gibi ider ya'ni Haķ Te'ālā kendüsine 'ibādet kılan bendesine ekābir ü ađniyānuñ baş depretmesi ve iltifāt itmesinden bedel zevķ-i derün (20) virdügi gibi 'aql u cānı dağı bir kimseye baş depretseler ya'ni iltifāt itseler zevķ-i rühānī ve lezāyız-i 'aqlī virürler ki ehl-i zāhirün

(21) ve aġniyā ve ekābirūñ yüz biñ kerre baş depretmesinden ve iltifāt itmesinden yeg olur pes ehl-i cān u ehl-i ‘aql olana ĥizmet eyle ki (22) ĥizmetūñ muķābelesinde saña cān zevķini vireler ve seni menāşib-ı ‘aķliyyenūñ a‘lā manşibına irgüreler ekābir-i dünyānuñ virdüġi zevķ-i (23) cismānī ve ġidā-yı nefsanī çok geçmeyüp fāñi olur ammā aşķāb-ı ‘aql u cānuñ virdüġi zevķ ve irgürdüġi manşib ebede’l-ābād senūñle bile ķalur (24) ve ‘aql u cānuñ andan sa‘ādet-i ebediyye ve devlet-i sermediyye bulur

**(3486) Meşnevi**

**‘Aķlrā ĥizmet kunī bāictihād**

**Pās-ı ‘aql ānest k’efzāyed reşād**

(25) ‘Aķla eger ictihād eylemede ĥizmet eylesesin ‘aķluñ pās u ri‘āyeti oldur ki reşād u sedād ziyāde eyleye ya’ni bir ‘aķil ü ‘ālime eger dīn yolında (26) eger ictihād eylemek ĥuşuşında ictihād eylesesin yāhud ma’nā bir ‘aķile cehd ü tākātūñi anuñ yolında bezl eylemekde ĥizmet eylesesin ‘aķluñ saña (27) ĥimāyet ü ri‘āyeti oldur ki tariķ-i İlāhīde saña reşād u hidāyeti ziyāde eyleye ki ol hidāyet seni maṭlūb-ı ĥaķiķi cānibine müşil olur ki ol (28) maṭlūb-ı ĥaķiķinūñ vuşūli yüz biñ ekābir-i dünyānuñ eyledüġi ri‘āyetden ve anlaruñ vāşil oldukları devlet ü sa‘ādetden efďal (29) u evlā olur

**(3487) Meşnevi**

**Ĥaķ necūnbāned bezāhir ser turā**

**Līk sāzed berserān server turā**

**(3488) Meşnevi**

**Mer turā ķizi dihed Yezdān nihān**

**Ki sücūd-ı tu kunend ehl-i cihān**

(30) Ĥaķ Te‘ālā saña zāhirde baş depretmez lākin serler üzre seni server düzer Ĥudā-yı Te‘ālā saña taĥķiķen nihānī bir şey virür ki ehl-i cihān saña sücūd (31) u ta’zīm iderler ya’ni eger sen Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretlerine [M317a] baş ķoyup ‘ibādet ķılursañ egerçi Ĥaķ Te‘ālā saña biĥasebi’z-zāhir baş depretmez ve serle iltifāt (32) itmez velākin seni riyāset şāhibleri ve devlet mālīklerinūñ üzerine server düzer tā kim aşķāb-ı devlet olanlar ve riyāset ü sa‘ādet mertebesin (33) bulanlar saña serfürü eylerler ve bizi ĥayr du‘adan ve gönülden iħrāc itme diyü söylerler Ĥazret-i Yezdān saña nihānī bir devlet ‘aṭā eyler ki ehl-i cihān (34) saña ta’zīmler ve tevāzu’lar iderler ve senūñ ĥātırūñi ri‘āyet ü ĥimāyet eylemek semtine giderler

**(3489) Meşnevi**

***Âncünân ki dâd sengirâ hüner***

***Tâ ‘azîz-i halk şud ya’ni (35) ki zer***

Ancılayın ki Hâk Te‘âlâ bir senge hüner virdi tâ halkuñ ‘azîzi oldı [H431b] ya’ni zer oldı ya’ni Hâk Subhâne ve Te‘âlâ ‘ibâdet eylemege muğâbelesinde (36) saña bir hüner virür ancılayın ki bir senge ol hüneri virdi hattâ ol seng halk-ı cihânuñ ‘azîzi ve mükerremi oldı ya’ni zer oldı ve beynennâs (37) bu mertebe mağbûb u mağbûl oldı ve filhâkıka ol zerüñ aşlı ma‘den içre müteħaccir olmuş ve irâdetullâh ile hâkdan zühûra gelmiş hâcer gibi (38) bir cevherdür anuñcün ehl-i kîmyâ aña hâcer-i mükerrem ve cevher-i a‘zam ta‘bîr iderler pes beynennâs öyle mükerrem ü mu‘azzez olan zerr-i hâlişi Hâk Te‘âlâ (39) ol ma‘den içre seng gibi olan cevherden zühûra getürdi ve anı böyle kemâl mertebesine yitürüp ‘azîz ü şerîf eyledi

**(3490) Meşnevi**

***Kaṭre-yi (40) âbî biyâbed lutf-ı Hâk***

***Gevherî gerded bered ezzer sebak***

Bir kaṭre âb Hâk Te‘âlânuñ luṭfını bulur bir laṭîf gevher olur altundan sibḳat (41) iledür ya’ni şol dürdâneler ki aşlında birer âb kaṭreleri idi bārân-ı nîsânda semâdan tekâṭur eyledüğünde biiznillâh şadefler derûnına [P170a] (1) düşüp ol kaṭreler Hâzret-i Hâkkuñ luṭfını bulup laṭîf isminüñ pertev ü tecellîsinden bir laṭîf gevher olur ki zerden anuñ kıymeti sibḳat ider ki bir dür- (2) dâneyi niçe mişḳâl altuna şatun alurlar ve ol şerefi ol kaṭre-yi âb ve ol dürr-i kemyâb Hâzret-i Vehhâbuñ luṭfindan bulur ve böyle ‘izzet ü (3) şerefe anuñ feyz ü ‘aṭâsıyla vâşıl olur

**(3491) Meşnevi**

***Cism hâkest ü çü Hâk tâbîş dâd***

***Dercihângîrî çü meh şud üstâd***

Cism hâkdür ve çünkim (4) Hudâ-yı Te‘âlâ aña bir tâb u ṭâḳat virdi cihângîrlikde mâh gibi üstâd oldı ya’ni kezâlik cism-i insânî hâkdür ve Hudâ-yı Te‘âlâ çünkim ol (5) hâke bir kuvvet ü kudret virdi pâdşâh olup cihângîrlikde mâh gibi üstâd oldı ya’ni mâh ṭulû‘ eyledükde zamân-ı ḳalilde ‘âleme perteve şalup (6) şa‘şa‘ası zemîn ü âsmânı tutduğı gibi ol hâkdan halk olan cesede ki Hudâ-yı Te‘âlâ cihângîrlik kuvvetini vire zamân-ı ḳalilde cihâna (7) hükümet-i pertevini şalup ‘âlemi taḥt-ı taşarrufına alur dimek olur

**(3492) Meşnevi**

*Hîn tılsısmest İn ü naqş-ı mürdeyest*

*Ahmakânra çeşmeş ezreh bürde- (8) yest*

*(3493) Meşnevi*

*Mînumâyed ü ki çeşmi mîzened*

*Eblehân sâzideyend ürâ sened*

Āgāh ol bu cihāngīr olan mülük u selāṭīnūñ ekşeri tılsımdur (9) ve naqş-ı mürdedür ol tılsımuñ ve naqş-ı mürdenūñ çeşmi ahmakları yoldan iletmişlerdür ol naqş-ı mürde bir çeşm urur görünür anuñcün (10) eblehler anı sened düzmişlerdür ya'ni bu hākdan maḥlūk olan ve kudret-i Ḥaḳla cihāhgīrlilik meretbesin mülük u ümerānuñ ekşeri tılsım gibi naqş-ı mürdedür (11) ki ḥayāt-ı ṭayyibeden ve 'ulüm-ı [M317b] dīniyyeden bībehre olduklarından naqş-ı mürde [H432a] meşābesinde dururlar bāḥşuş ki 'adālet ü saḥāvet şıfatları ki anlara ḥayāt (12) meşābesinde iken bī'adl u bīsaḥā olduklarından şüret-i bīma'nā gibi olmuşlardur lākin ahmakān-ı dünyā bunlaruñ [yüzlerine -P] baqup gözlerini kendülere baqar gördüklerinde (13) anları ḥayāt-ı ṭayyibe şāḥibi bir insān ve şüret-i bācān zu'm eyleyüp 'ābid-i şanem olan bütperestūñ hacerden düzilmiş naqş-ı mürdeye ta'zīm ü ḥidmet (14) eylediği gibi anlara ta'zīmler ve ḥizmetler iderler şanurlar ki ol hacet-i lāyefhem ve ḥar-ı lāya'lem gibi olan ḥayvānlar anlara bir kuvvet ü kudret virmege veyāḥud Allāhuñ (15) men' itdüğünü i'tā ve 'atā kılduğünü māni' olalar bu ahmaqlara ol tılsım gibi ve nuqūş-ı mürde gibi olan ekābir ü ümerānuñ cismleri göz urur ve nazar (16) kılar gibi görünür bu ecluden eblehān-ı dünyā anları kendülere mesned kıılurlar ve Ḥaḳ Te'ālāya i'timād eylemeği koyup anlara tevekkül kıılurlar ḥāl bu ki (17) anlar ortada ālet-i mülāḥazadur ve māni' ü mu'ṭi ve zār u nāfi' ḥaḳīkatde Ḥaḳ Te'ālādur lākin 'abede-yi dünyānuñ Ḥaḳperest olmağla liyākatleri (18) yoqdur

*Derḥvāsten-i Kıbtī du'ā-yı ḥayr u hidāyet ezSıbtī ve du'ā kerdem-i Sıbtī Kıbtīrā beḥayr u maqbūl şuden ān ezEkremu'l-Ekremīn ü Erḥamu'r- (19) Rāḥimīn<sup>1457</sup>*

*(3494) Meşnevi*

*Güft Kıbtī tu du'āyi kun ki men*

*Ezsiyāhi-y dil nedārem ān dehen*

Kıbtī Sıbtīye didi ki ey yār-ı 'azīz sen bir du'ā eyle ki ben (20) goñül siyāhlıgundan ol deheni tutmazam ya'ni çünküm Kıbtī gördi ki ḥile ve ḥud'ayla ol ābı içmek mümkün

<sup>1457</sup> “Kıbtī'nin Sıbtī'den hayır dua ve hidayet istemesi ve Sıbtī'nin Kıbtī'ye hayır duada bulunması ve Ekremü'l-Ekremīn ve Erḥamü'r-Rahimīn tarafından bu duanın kabul olması.”

degüldür ve kendü mertebesinden geçmek (21) dağı āsān degüldür āhirü'l-emr kendü mertebesinden geçmek ve şarāb-ı ĩmān u İslāmı içmek için Sıbtiden hayr du'ā temennī eyleyüp aña didi ki (22) ey yār-ı 'azīz luṭf ile sen benüm haḫḫumda bir du'ā eyle zīrā ki ben ḫalbüm küfr ü ma'şiyetle siyāh olduğundan ötüri ol dehānı tutmaz ki lisānumdan (23) şādır olan du'ā 'indallah maḫbül ola

**(3495) Meşnevi**

***Ki buved ki ḫufl-ı ān dil vāşevēd***

***Ziştā derbezm-i ḫübān cā şevēd***

Ki ola ki bu dil ü cān ḫuflı (24) açıla zişt ü ḫabīḫe ḫūblar bezminde cāy u maḫām ola vāşevēd bunda güşāde şevēd ma'nāsına olur ya'ni ḫıbtī Sıbtīye didi ki luṭf eyle benüm (25) haḫḫumda bir du'ā eyle bolayki bu ḫalbün 'uḫdesi ve ḫuflı ol du'ā berekātında güşāde ola ve bu zişt ü ḫabīḫe ḫūblar ve maḫbūblar bezminde maḫall (26) ü maḫām ola ve levş-i küfrden cānum necāt bula didi

**(3496) Meşnevi**

***Meshi eztu şāḫib-i ḫübī şevēd***

***Yā bilīsī bāz kerrübī şevēd***

Bir mesh senden ḫūbluḫ (27) şāḫibi ola yāḫud bir iblīs girü Kerrübī ola mesh bunda bema'nā memsūḫdur [H432b] Kerrübīler ceberüt meleklerine dirler ki melā'ikeden bir maḫbül ve bir güzīde (28) ṭāyifedür taḫdīr-ı kelām ḫıbtī Sıbtīye didi ki luṭf eyle bir hayr du'ā eyle tā kim ḫufl-i ḫalbüm güşāde ola ve bu zişt olan vücūdum ḫūblar meclisinde (29) bir maḫām bula bir şüreti memsūḫ olmuş aḫsenü't-taḫvīm olan şekli bozulup aḫbeḫ olan ḫayvāniyyet ü şeyṭāniyyet şüretine temesşül kılmış (30) bedbaḫt senün du'ā ve himmetün cihetinden ḫūblıḫ şāḫibi ola ve devlet ü sa'ādet bula yāḫud bir İblīs bāb-ı İlähīden maṭrūd ve zümre-yi (31) Kerrübīyūndan meb'ūd olmuşiken girü ol melā'ike-yi muḫarrebīn mertebesine vāşıl ola ve Ḥaḫ Te'ālāya taḫarrüb kıla

**(3497) Meşnevi**

***Yā beferr-i dest-i Meryem būy-ı (32) müşk***

***Yābed ü terrī vü mīve şāḫ-ı ḫuşk***

Yāḫud Ḥazet-i Meryemün ferr-i desti sebebiyle şāḫ-ı ḫuşkterlik bulur meyve ve būy-ı müşk bula bu (33) beyt *yā beferr-i dest-i Meryem şāḫ-ı ḫuşk terrī vü mīve vü būy-ı müşk yābed* taḫdīrinde olur lākin zarūret-i şī'rden ötüri terkībde (34) te'ḫīr ü taḫdīm vāḫi' olmuşdur ve ḫıbtī kendü nefsinı Ḥazret-i Meryemün kerāmetiyle ter ü taze olup derḫāl ḫurma viren şāḫı ḫuşka teşbīḫ (35) kılmışdur ve Sıbtīyi Ḥazret-i Meryem

temşil eylemişdür ya'ni şāhib-i kerem sen benüm hāḡḡumda bir ḡayr du'ā eyle tā kim bir memsūh senden şūret-i ḡūb (36) bula veyāḡud bir iblīs girü Kerrūbīlerden ola veyāḡud Ḥāzret-i Meryemūn mübārek elinūn ferr ü bereketiyle ḡurumış ḡurma āḡacı terlik (37) ve tāzelik derḡāl meyve virdüḡi ve müşk rāyiḡası gibi rāyiḡa bulup eḡrāfi mu'aḡḡar kılduḡı gibi benüm daḡı ḡuşḡ olan vücūdum (38) senün dest-i himmetūn ve yed-i terbiyyetūn ferriyle tāzelik ve terlik bula ve ĩmān u ĩslām meyvelerini izḡār kıla ve rāyiḡa-yı rūḡāniyyetle (39) mu'aḡḡar ola didi nitekim Ḥāzret-i Meryemūn bu kışşası birḡaç maḡalde mūrūr eylemişdür ve sūre-yi Meryemde **ve huzzi ileyki biciz'i'n-naḡleti tusāḡıt** (40) **'aleyki ruaben cenıyyā'**<sup>458</sup> āyet-i kerīmesinūn tefsīrinde ehl-i tefsīr bu kışşayı taḡkīk ü tefsīr eylemişlerdür ĩrāda ḡācet yokdur bunda ḡişşe (41) budur ki Ḳıbtīşīret ü mūnkırtabī'at olan kimseler eḡer ĩslām u ĩmān ve 'ırfān u ĩḡān şarābını içmek ve kendü mertebelerinden geḡmek [P170b] (1) isterlerse anlara lāzım olan oldur ki bir Sıbtīmeşreb şāhib-i dilūn şoḡbetine dāḡil ola ve andan ḡalbinūn ḡıflı feth olmak için ḡayr du'ā temennī kıla tā kim Ḥāḡ (2) Te'ālā anlarūn ḡalbinūn 'uḡdelerini izāle eyleyüp anlara ĩmān u ĩḡān rūzī kıla

**(3498) Meşnevi**

**Sıbtī ān dem dersücūd üftād u ḡüft**

**K'ey Ḥudā-yı 'ālim-i cehr ü nūḡüft**

(3) Pes Sıbtī ol dem sūcūda dūşdi ve didi böyle didi ki ey cehr ü nūḡüfti bilici pādşāḡ ya'ni setr ü 'ayānı bilici Ḥudā

[H433a] **(3499) Meşnevi**

**Cüz tu pīş-i ki berāred(4) bende dest**

**Hem du'ā vū hem icābet ez tuvest**

Bende senūn ḡuzūruḡda ḡayrı kimūn öñüne el yukaru geḡürür ĩlāḡi hem du'ā eylemek ve hem icābet sendendür (5) zīrā

**(3500) Meşnevi**

**Hem zievvel tu diḡi meyl-i du'ā**

**Tu diḡi āḡir du'āḡarā cezā**

Hem evvelden du'āya meylī sen virürsin āḡir du'ālara cezā ve 'ıvazı girü sen virürsin pes (6) du'ā eylemek ve du'āyı ḡabūl eyleyüp āḡa cezā virmek hem senden olur

**(3501) Meşnevi**

<sup>1458</sup> "Hurmanın da dalını kendine doğru silkele, üzerine devşirilmiş taze hurmalar dökülsün!" (Meryem 19/25)

*Evvel ü āhir tuvī mā dermiyān*

*Hîç hiçî ki neyāyed dermiyān*

İlāhî evvel ü āhir sen- (7) sin ve biz ortada bir hîç hiçüz ki beyāna gelmez ya'ni *huve'l-evvelu velāhîru vezzāhîru velbātînu*<sup>1459</sup> mefhümü üzre evvel ü āhir ve zāhir ü bātın hemān sensin ve biz (8) ortalıkda hîç ender hiçüz ki ašlā vücūdumuz yoğdur velākin iftikār u ihtiyācımız katı çoğdur luğfuñdan bu du'ayı kabūl eyle

*(3502) Meşnevi*

*İnçünin miğüft tā üftād (9) taşt*

*Ezser-i bām u dileş bihüş geşt*

*(3503) Meşnevi*

*Bāz āmed ü behüş enderdu'ā*

*Leyse lilinsāni illā mā sa'ā*

Elhāşıl ol Sıbtî buncılayın didi (10) ve taştı düşdi tam başından ve anuñ dil ü cānı bihüş oldu tamdan legeni düşdi demek bitākat olup vücūd mertebesinden sākıt (11) oldu demekden kināyet olur ya'ni ol Sıbtî bu zıkr olınan üzre du'alar eyledi hattā bām-ı 'ağldan anuñ taşt-ı vücūdi sākıt olup anuñ kalbi bihüş (12) oldu ol Sıbtî girü du'āda iken hūşa geldi ve sa'y eyledüğünüñ āşarını müşāhede kıldı zīrā insān için yoğdur illā sa'y eylediği şey (13) vardur bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri bu cildüñ evāsıtında *tefsīr-i* [M318b] *kuntu kenzen* hadīşinüñ beyānında mürür eylemişdür

*(3504) Meşnevi*

*Derdu'ā būd ü ki nāgeh na'rayī*

*Ezdil-i (14) Kıbtî bicest ü gurreyi*

Ol Sıbtî du'āda idi ki nāgāh bir na'ra Kıbtînüñ kalbinden şıçradı ve bir gurre ya'ni ol Sıbtî bu zıkr olınan üzre (15) tazarru' ve du'āda idi nāgāh Kıbtînüñ derününden bir na'ra ve bir nāle şıçradı ve zühūra geldi *gurre* bunda nāle ma'nāsına olur

*(3505) Meşnevi*

*Ki helā biştāb (16) u imān 'arza kun*

*Tā bibürrem zūd zünnār-ı kühün*

Böyle didi ki ey yār-ı qādīm hele tiz ol ve baña imān 'arza eyle tā kim 'alelfevr köhne olan zünnārı (17) kaṭ' eyleyem ya'ni eski muqayyed olduğum küfr ü ma'şiyetden ḥalāş olam

*(3506) Meşnevi*

<sup>1459</sup> “O, ilktir, sondur, zahir (görünen)dir, batın (görünmeyen)dir.” (Hadid 57/3)

*Āteşî dercân-ı men endâhtend*

*Mer bilisîrâ becân binvâhtend*

Zîrâ benüm derün-ı (18) cānuma bir ‘azîm âteş atdılar taḥkîk bir iblîsi gūyâ canla oḥşadılar ya’ni ben bir iblîs gibi idüm benüm şeytanet ü ḳabâḥatüme baḳılmayup cānla baña ri’āyet (19) eylediler didi

*(3507) Meşnevi*

*Düstî-yi tu vü eztu nâşigift*

*Ḥamdulillâh ‘âḳıbet destem girift*

*(3508) Meşnevi*

*Kîmyâyî bûd şoḥbethâ-yı tu*

*Kem mebâd ezḫâne-yi dil pây-ı tu*

Senüñ dostluğuñ (20) [H433b] ve senden şigiftsüz olduḡum elḥamdülillâh ‘âḳıbet benüm elüm tıtdı ey yâr-ı ḳadîm senüñ şoḥbetlerüñ gūyâ bir kîmyâ idi dil ḥânesinden senüñ pây-ı (21) mübâreküñ eksük olmasun *nâşigift* bunda nâşekîb ma’nâsınadur taḳdîr-i kelâm ol Ḳıbtî Sıbtînüñ şoḥbetine ve muḳârenetinüñ kendüye nâfi’ (22) olduḡını bilüp ve aña iḳrâr u i’tirâf ḳılup didi ki ey yâr-ı şâdıḳ senüñ dostluğuñ ve senden benüm bîşabr olup saña mülâzemet ḳılduḡum (23) elḥamdülillâh te’âlâ ‘âḳıbetü’l-emr baña destgîr oldu ve beni varḫa-yı ḳalâletden rehâ ḳıldı filmeşel senüñ şoḥbetlerüñ kîmyâ-yı sa’âdet idi ki beni ol (24) ḥisset ü denâ’et mertebesinden taḥlîş idüp zer-i ḥâlîş gibi îmân u İslâma bergüzîde eyledi senüñ ḳadem-i irşâduñ ḥâne-yi dilden eksük (25) olmasun ve pây-ı terbiyetüñ sarây ḳılup tâlibinden ḥurûc ḳılmasun diyü du’â eyledi

*(3509) Meşnevi*

*Tu yekî şâḫî budî eznaḥl-i ḥuld*

*Çün giriftem ü merâ der- (26) ḥuld bürd*

Ey eḫî sen naḥl-i cennetden bir şâḫ idüñ çünkim anı tıtdum o beni tâ cennete ilette ya’ni yâ eḫî sen şol saḫâ ma’deni olan saḫîsin ki cennetde (27) biten naḥlüñ şâḫlarından bir şâḫ gibisin ki bu dünyâyâ ol şâḫ mütedellî olmuşdur çünkim ben senüñ ol şâḫ-ı vücûduña teşebbüs eyledüm beni cennet-i (28) a’lâ tarafına ilette ve vâşıl itdi nitekim Payḡamber ‘aleyhisselâm saḫâyı cennet ağaçlarından bir ağacdur buyurup bu mazmûnı bu ḥadîş-i şerîfde taḥkîk (29) eylemişlerdür ḳâle ‘aleyhisselâm *esseḫâ’u şeceratun mineşcârî’l-cenneti ağşānuḫā mutedelleyātuñ fiddunyâ femen eḫaze*



*biğuşnin minhā kâdehu zālike'l-ğuşnu ilelcenneti*<sup>460</sup> (30) gāh olur ki 'ulemā saḥāyī saḥī olan kimseden 'ibāret kı lup *saḥā*dan murād 'ayn-ı saḥī olur dirler raculun 'adl didükleri gibi pes ol Kıbtī Sıbtīnūñ (31) bu kerem ü saḥīsini görüp ol saḥīyi 'ayn-ı saḥā menzilesine tenzīl kı lımış olur saḥā şāḥına ta'alluḳ eyleyeni saḥā cennete nice kı yid olursa saḥīnūñ vücūdına (32) daḥı ta'alluḳ eyleyen kimseyi saḥī cennete öyle kı yid olur ve 'inde ehli't-taḥkīḳ aḥl saḥī 'ulūm u ma'ārif cevherleri nişār eyleyen ve tālīb olanlara (33) nuş u pendini bezl kı lan kimseler olur

*(3510) Meşnevi*

*Seyl būd ān ki tenemrā derrübūd*

*Bürd seylem tā leb-i deryā-yı cūd*

*(3511) Meşnevi*

*Men bebūy-ı āb refitem sūy-ı seyl*

(34) *Baḥr dīdem dūr giriftem keyl keyl*

Seyl idi ol ki benüm tenümi berg-i kāh gibi kı pdı seyl beni cūd u kerem [M319a] deryāsınuñ kenārına dek iletđi ben (35) āb ümīdiyle seyl cānibine gitdüm baḥr gördüm keyl keyl dūr ü cevher tı tđum ya'ni ol ḥālet ki senūñ muḳārenetünden zuhūra geldi güyā ki bir seyl (36) idi benüm tenümi kı pdı ol seyl beni cūd deryāsınuñ kenārına dek iletđi ben ibtidā-yı ḥālede āb içmek [H434a] ümīdiyle seyl ü nīl tarafına (37) gitdüm ḥālā ḥaḳīḳat baḥrini gördüm ve ma'ānī ve esrār dūrlerini kile kile andan aḥz kı ldum beyt-i evvelde olan *ān ki* Sıbtīnūñ muḳārenetinden (38) ḥāşıl olan ḥālete işāret olur ve anda olan seylden murād daḥı ol ḥālet olur ve beyt-i şānīde olan *seyl*den murād Nīl olur (39) ve *baḥr*den murād baḥr-ı ḥaḳīḳat olur ve *dūr*den murād ma'ānī ve esrār dūrleri olur

*(3512) Meşnevi*

*Tās āverdeş ki eknūn āb gır*

*Güft rev şud (40) ābhā pişem ḥaḳīr*

*(3513) Meşnevi*

*Şerbetī ḥurdem ziAllāh işterā*

*Tā bemaḥşer teşnegī n 'āyed merā*

Pes Sıbtī tāsla aña şu getürđi ve didi ki şimdi şu tı t ve anı (41) nüş it Kıbtī aña didi ki yūri şular benüm kı tumda ḥaḳīr oldı zīrā ben *Allāh işterā* kı vlinūñ mefḥūmından bir

<sup>1460</sup> "Cömertlik cennet ağaçlarından bir ağaçtır ki dalları dünyaya sarkmıştır. Her kim onun bir dalını tutarsa o dal, onu cennete çeker, götürür." Olgun, *Nisābü'l-Mevlevī*, s. 94.

şerbet içdüm bir mertebe sîrâb [P171a] (1) oldum ki haşre dek teşnelik gelmez bu beyt *innallāhe şterā minelmu'minīne enfusehum ve emvālehum biennelehumu'l-cennet*<sup>461</sup> āyet-i kerīmesine işāret olur ve (2) bu āyetün tefsīri cild-i evvelde *hediyye bürden-i Arab sebūy-ı ābrā* sūrḥında ve daḥı ba'zı mevāzi'de mürür eylemişdür ve ḥülāşa-yı kelām bunda oldur ki Sıbtī (3) Kıbtīnün kemāliyle İmāna geldüğünü müşāhede kılduḡdan soñra bir şası ābla şoldurup aña didi ki al şimdi bu şuyı řut ve andan istedüğün şadar (4) nūş it Kıbtī şeref-i İmānla bir mertebe řafāya irdi ki şular anuñ şatunda ḥaķīr olup aña didi ey yār-ı 'azīz yūri ben āb-ı ḥayāt içdüm ve bu dünyāda (5) olan şulara esīr olmaḡ mertebesinden ilerü geçdüm Ḥaķ Te'ālā mü'minlerün emvālını ve enfüsünü işterā idüp anlara mälları ve nefsleri muķābelesinde cenneti şemen virdüğü (6) ma'nādan bir ḥaḡḡ aldum ve bir şerbet içüp mütelezziz oldum řarāb-ı ma'nevīden bir mertebe reyyān oldum ki ḥaşır gününe dek baña teşnelik gelmez ve benüm cānum bu ekl (7) ü şurba şimden soñra evvelki gibi esīr olmaz didi

*(3514) Meşnevi*

*Ān ki cūy u çeşmehārā āb dād*

*Çeşme-yi derenderün-ı men güşād*

*(3515) Meşnevi*

*Īn ciger ki būd germ ü ābh'ār*

*(8) Geşt piş-i himmet-i ü āb ḥ'ār*

Ol Ḥudā ki cūya ve çeşmelere āb virdi benüm derün-ı cānumdan bir laṭīf çeşme açdı bu ciger ki germ ü pürḥarāret (9) ü ābh'ār idi şimdi anuñ himmeti şatında āb ḥ'ār u ḥaķīr oldu mışra'-ı evveldeki *ābh'ār* řu içici dimekdür ve mışra'-ı şānideki *ḥ'ār* ḥaķīr (10) ü bī'tibār ma'nāsınadur ya'ni şol Feyyāz u Vehhāb olan Allāh ki nehrlere ve çeşmelere āb virdi āb-ı ḥayāt-ı ma'nevīden benüm derünuma bir çeşme (11) açdı ve benüm 'aql u rūḡum ol çeşme-yi ma'nevīden şoyınca içdi bu benüm cigerüm ki evvel emrde ziyāde germ āb içici bir teşne idi el'ān anuñ (12) himmetinün [H434b] şatında āb-ı revān ḥ'ār u ḥaķīr oldu ve cigerüm aña ārzü kılmadan ve müştāķ olmadan şurtuldı

*(3516) Meşnevi*

*Kāf-ı Kāfi āmed ezbehr-i 'ibād*

<sup>1461</sup> "Allah, müminlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak pahasına karşılığında satın almıştır." (Tevbe 9/111)

***Şıdk-ı (13) va'de kâf hâ yâ 'ayn şad***

Aşhâb-ı tahkîk her harf bir ismüñ miftâhıdır dimişler meşelâ *kâf* Kâfî ismine delâlet ider *hâ* Hâdî ismine delâlet ider veyâ (14) işâretdür Hüdâ-yı Te'âlânuñ mebsûtü'l-yed olmasına bendelerinüñ rızkı huşuşında nitekim bu âyet-i [M319b] kerîme vâkı' olmuşdur ***bel yedâhu mebsûtatâni***<sup>1462</sup> (15) ve 'ayn 'Alîm ismine işâretdür ve Hüdâ-yı Te'âlâ 'âlimü's-sırr velhâfıyyât olmasına delâlet ider ve *şad* işâretdür Hüdâ-yı Te'âlânuñ cemî'i huşuşda (16) şadıku'l-va'd olmasına nitekim bu âyet-i kerîme bu ma'nâya delâlet ider ***ve men aşdaqu minellâhi kılâ***<sup>1463</sup> evâyil-i suver-i Qur'anda olan hurûf-ı muqatta'a hakkında (17) ehl-i tefsîr çok kıl ü kâl itmişlerdür âhir 'aciz u kuşurlarına itirâf itmişlerdür ve Hazret-i İmâm 'Alîden rağıyallâhu 'anh mervîdür ki buyurmuşlardur (18) *inne likulli kitâbu sırran ve sırra'l-Qur'ânu hurûfe'l-muqatta'a elletî fievâyili's-suveri ve hiye sırra minesrâillâhi iste'sera fî'ilmihî*<sup>1464</sup> çünkim her bir harf (19) bir ismüñ miftâhı olduğunu bildüñse ma'nâ-yı beyte gelelüm bu beyt-i şerîfün ma'nâ-yı laţîfi oldur ki ol Allâh 'ibâdından ötüri Kâfî isminüñ (20) miftâhı geldi va'denüñ şıdkına *kâf hâ yâ 'ayn şad* delîldür şıdk-ı va'de mübtedâ haberi mahzûf delîldür ve eşahh olan ekşer nüshalarda mışra'-ı (21) evvelde *ü behr-i 'ibâd* vâkı' olmuşdur gaflet olunmaya velâkin **Sürûnî** ve **Şem'î** ve cân-ı 'âlem kendü şerhlerinde *ezbehr-i 'ibâd* ihtiyâr itmişlerdür bu (22) taqdîr üzre dahı ma'nâ ol Hüdâ 'ibâdından ötüri Kâfî isminüñ miftâhı geldi demek olur lâkin anlaruñ birisi bu beytüñ ma'nâsına vâkıf (23) olamamışlardur belki bu beytüñ elfâzına münâsib olan bir kûteh ta'bîr idüp geçivirmişlerdür ve bu nüsha üzre şıdk-ı va'de *kâf hâ yâ 'ayn şad* lafzına (24) muzâf oqınmağ dahı câyiz olur zîrâ ma'nâ *kâf hâ yâ 'ayn şad* va'desinüñ şıdkı 'İbâdullâhdan ötüri Kâfînuñ kâfî geldi ve anda vâkı' olan (25) kâf Kâfî ismine delâlet kıldı nitekim şad şıdk-ı va'deye delîl oldı demek olur ammâ evvelki nüsha üzre *va'de* hemzeyle olup mâba'dına muzâf (26) oqınmağ mümkün degüldür felyete'emmell şad harfinüñ 'ibâd lafzına kâfiye olması telaffuz olunduğı itibârladur kitâbetde vâkı' olduğu itibârla degüldür (27) ve mışra'-ı evvelde olan *kâf* Kâfî ismine kesr-i fâyıla muzâf oqınur ve bunda kâfdan murâd Kâfî şıfatını fetḥ idici ma'nâsına murâd olur zîrâ her bir hurûf (28) bir ismüñ miftâhıdır demek ol ismüñ fetḥine âletdür demek olur pes bunda iki ma'nâ câyiz olur bir ma'nâ oldur ki her bir harf [H435a] bihasebi'l-

<sup>1462</sup> “Hayır, onun iki eli de açık.” (Maide 5/64)

<sup>1463</sup> “(Vaadini yerine getirme bakımından) Allah'tan daha doğru kim olabilir?” (Nisa 4/122)

<sup>1464</sup> “Her kitabın bir sırrı vardır. Kur'an'ın sırrı da sure başlarında bulunan hurûf-ı mukattaadır. Onların her biri esrar-ı İlahiyeden bir sırdır.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 911.

lafz (29) ol ismüñ miftāhıdır dimek olur meşelâ kâf didüğüñ gibi Kâfî isminüñ fethine delâlet kıılır ve bir ma'nâ dağı oldur ki kâf minḥaysü'l-ma'nâ (30) kâfîlik şıfatını feth idici geldi dimek olur ve kâf bir ḥarf-i şerîfdür ki 'âlem-i ğayb u ceberütdandır nitekim **Şeyḥ Fütūḥâtda a'lemu ennelkâf min-** (31) 'âlemi'l-ğaybi *velceberüt* ve maḳâmühü'l-bidâyet dimekle anuñ mertebesinden ḥaber viridi zîrâ **kun** emrinden kâf cemî'-i eşyâdan muḳaddem vâқи' olmuşdur (32) ki ol ezeli olan *kun* emrinüñ kâfi ḥâlâ bu mektûbe melfûze olan kâfuñ sırrı ve rûḥıdır pes ol bidâyetde olan sırr-ı kâf Kâfî isminüñ miftāhı (33) olmuşdur bu muḳaddime ma'lûmuñ olduysa taḥḳîḳ-i ma'nâ ol Ḥudâ 'ibâdetden ötüri cemî'-i umürda kâfî olmaḳ şıfatınıñ sırrı ve miftāhı geldi anuñ va'de- (34) sinüñ şıdḳına delîl *kâf hâ yâ 'ayn şād* oldu zîrâ ḥarf-i şād şādıḳü'l-va'd dimege delâlet idicidür nitekim ḥarf-i kâf Kâfî dimege [M320a] delâlet (35) idici ve işâret kıılıcıdır pes Ḥaḳ Te'âlânuñ Kâfî olduğunuñ şerḥine şürü' idüp bu ebyât-ı şerîfeyle bu şıfat-ı laṭîfenüñ esrâr ve (36) rumüzını beyân idüp buyururlar

*(3517) Meşnevi*

***Kâfiyem bidhem turâ men cümle ḥayr***

***Bisebeb bivâsıta-y yârî-yi ğayr***

*(3518) Meşnevi*

***Kâfiyem binân turâ sirî dihem***

***Bisipâh u leşkeret* (37) *mîrî dihem***

*(3519) Meşnevi*

***Kâfiyem bidâruyet dermân kunem***

***Gürrâ vü çâhrâ meydân kunem***

Allâh Tebâreke ve Te'âlâ bendesine dir ki ey bende ben kâfiyem saña cümle ḥayrı ben (38) virürüm sebesüz ve ğayruñ yârlığınıñ vâsıtası olmaḳsuz kâfiyem binân saña toḳlıḳ virürüm sipâh u leşkersüz saña emîrlik virürüm ben (39) kâfiyem saña dârûsuz dermân eylerüm gürî ve çâhı meydân eylereüm ya'ni Ḥaḳ Subḥâne ve Te'âlâ buyurur ki ey bende ben 'ibâdumuñ umürında şol kâfî olan (40) pādşâhum ki eger dilersem cümle ḥayrı virürüm bilâsebeb ü bilâvâsıta mu'âvenet-i ğayr ki baña ğayruñ mu'âveneti ve vâsıtâ olmaḳ lâzım degüldür ve sebeble virmege (41) dağı muḥtâc degülem belki ***fa'âhun limâ yurîd***<sup>465</sup>em ve her ne dilersem anı işlemege ḳâdirüm ey bende-yi vâfi ben şol kâfî olan Ḥudâvendüm ki nânsuz [P171b] (1) saña toḳlıḳ

<sup>465</sup> “Çünkü Rabb'in dilediğini yapandır.” (Hud 11/107)

virürüm sipāh u leşkersüz saña mīrlük virüp istersem seni cümle ümerānuñ melce' ve me'vāsı olmak mertebesine ırgürürüm ben şol kifāyet (2) idici pādşāhum ki dārūsuz senüñ derdüñe dermān eylerüm teng olan qabri ve tārīk olan çāhı saña meydān-ı vāsı' eylemege qādirüm ki ekşer bende- (3) lerüme ol gūr-ı tārīki riyāz-ı cennetden bir ravza qılurum ve ba'zısına dağı nīrān hıfrelerinden bir hıfre eylerüm ol qulum ki benüm cemī'-i umūrına kāfī olduğumu (4) bildi *ħasbiyallāhu vaħdehu ve kefā'*<sup>466</sup> [H435b] didi *ħasbunallāhu ve nīme'l-vekīl'*<sup>467</sup> diyüp beni her emrinde vekīl ittiħāz eyleyüp cemī'-i emrini tefvīz eyledi

**(3520) Meşnevi**

***Bībahāret (5) nergis ü nesrīn dihem***

***Bīkitāb u üstā telkīn dihem***

Ey bende-yi güzīn bahārsuz saña nergis ü nesrīn virürüm kitāb u üstādsuz (6) saña telkīn virürüm ya'ni ben şol vāfī ve kāfī olan qādir-i muṭlaqum ki bahārsuz saña nergis ü nesrīn virem ve seni şitā içinde bahāra ırgürem ve (7) kitābsuz ve mu'allimsüz senüñ qalbüne 'ulüm-ı evvelīn ü āhirīni telkīn ü ta'līm eyleyem nitekim Ādem Peyğambere 'aleyhisselām küllü esmāyı bīkitāb u bīüstād ta'līm (8) eyledüm ve dağı Süleymāna 'aleyhisselām lisān-ı tıyūrı tefhīm eyledüm tā kim cümle tıyūruñ nuṭqına 'ālim oldu

**(3521) Meşnevi**

***Mūsiyīrā dil dihem bāyek 'aşā***

***Tā zened ber'ālemī (9) şemşīrhā***

**(3522) Meşnevi**

***Dest-i Mūsārā dihem yek nūr u tāb***

***Ki tepānçe mīzened berāftāb***

**(3523) Meşnevi**

***Çübürā mārī kunem men heft ser***

***Ki nezāyed māde mār ürā ziner***

Bir Mūsāya (10) bir 'aşāyla dil virürüm ve yüreklendürürüm ħattā 'ālem ħalkı üzre şemşīrlər urur bir 'ālem üzre şemşīrlər ura dimek dağı cāyızdır ya'ni ben şol qādir (11) ü qavī pādşāhum ki yalnız bir Mūsāya çüb pāreden olan 'aşāyla qıvvat-i qalb virürüm tā kim 'ālem ħalkından qavī ve gāvī olan Fir'avna ve anuñ (12) 'asākirine

<sup>466</sup> "Yalnız Allah bana yeter, yetti de." Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, İstanbul 1992, s. 63.

<sup>467</sup> "Allah bize yeter; hem o ne güzel vekildir." (Al-i İmran 3/173)

şemşirler urur ve anlara tenhâ muqâbele kıılır filhâkıka bir çüb pâre ile tenhâ bir kimse böyle bir zâlim şâha ve bu kadar ‘asâkir nücüm-ı şümâra (13) muqâbele kıılmaq Hâk Te‘âlânuñ kemâliyle kâfî olduğına delâlet ider ve anuñ kudret-i ‘azamîsine şehâdet kıılır ve dağı kudret-i kâmilesine delâlet iden ‘ibretlerden (14) biri dağı budur ki lisân-ı İlâhîden anı hikâye buyururlar Hâk Subhâne ve Te‘âlâ buyurur ki ben şol Vehhâb-ı [M320b] muṭlaqum ki Mûsânuñ eline bir nûr u tâb (15) virürüm ki âftâba ṭabânca urur ya‘ni Hâzret-i Mûsânuñ destine bir nûr ve bir ziyâ virürüm ki kemâl-i şa‘şa‘asından her bâr ki ol yed-i beyzâsını ceybinden (16) iḥrâc eyleye âftâba anuñ nûrı ṭabânca urur ya‘ni gâlebe kıılır nitekim *usluk yedeke fıceybike taḥruc beyzâ*<sup>1468</sup> âyet-i kerîmesi bu ma‘nâya delîl olur (17) ben şol kâdir-i Hudâyem ki çüpı yedi başlu bir ‘azîm mâr eylerüm ki dişi mâr anı erkekden ṭoğurmaz belki benüm irâdet ü kudretümle anuñ gibi su‘bân-ı (18) mübîn zuhûra gelür ve peygamberüm olan Mûsâya ḥidmet ü mu‘âvenet kıılır

**(3524) Meşnevî**

*Hûn neyâmîzem derâb-ı Nîl men*

*Hod kunem hûn ‘ayn-ı âbeşrâ befен*

(19) **(3525) Meşnevî**

*Şâdiyetrâ gam kunem çün âb-ı Nîl*

*Ki neyâbî sūy-ı şâdîhâ sebîl*

Âb-ı Nîle ben hûn qarışdurmazam ḥod anuñ ‘ayn-ı âbını fenn ü şan‘atla (20) hûn eylerüm ya‘ni ben şol ḥâliq-i ekvân u mübeddil-i a‘yânım ki âb-ı Nîlle qan qarışdurmazam belki ol Nîlüñ ‘ayn-ı âbını kudretümle qan eylerüm anuñ (21) qan olması tebdîl-i a‘yân eylemek kabîlinden olur yoḥsa ba‘zı ḥayvânuñ [H436a] qanını aña ḥalt eylemek kabîlinden olmaz eger bu tebdîle kendü vücûduñda (22) bir nümüne bulmaq isterseñ senüñ şâdî ve sürür gibi gam u guşşa eylerüm âb-ı Nîli hûn eyledüğüm gibi ki sürür u şâdlıklar cānibine her kez yol bulmazsın (23) meger ki Fir‘avn-ı nefse tâbî‘ olmadan a‘râz kıılıp ve Kıbtîsîret olmadan necât bulup Mûsâ-yı rûḥa tâbî‘ olasın

**(3526) Meşnevî**

*Bâz çün tecdîd-i (24) îmân bertenî*

*Bâz ezFir‘avn-ı bîzârî kuni*

**(3527) Meşnevî**

<sup>1468</sup> “Elini koynuna sok, kusursuz, bembeyaz çıkacaktır.” (Kasas 28/32)

***Mūsā-yı rahmet bibinî āmede***

***Nîl-i hûn âbî ezû âbî şude***

Girü çünkim tecdîd-i îmân eylemegi tokuya- (25) sın girü Fir'avndan bîzârlık eylesin rahmet-i İlähî Mūsâsını huzûruña gelmiş görürsin hûnâb olan Nîli ol Mūsâ-yı rahmetden bir âb (26) olmuş görürsin ya'ni çünkim girü kalbünden olan küfr ü ma'şiyetden tâyib olup Hâk Te'âlânuñ kudret-i kâmile ve irâdet-i şâmilesine îmânuñı (27) tecdîd eylemegi muhkem kılasın girü Fir'avn-ı nefsünden bîzâr olasın ve a'râz kılasın Hâk Te'âlânuñ rahmeti Mūsâsını huzûruña gelmiş görürsin (28) hûn olmuş Nîli ol Mūsâ-yı rahmetden bir âb-ı laţîf olmuş görürsin ya'ni ğam u ğuşşaya mübeddel olan şâdiligüñi ol rahmet-i İlähiyye- (29) den bir laţîf sürür u şâdîlik göresin demek olur

***(3528) Meşnevi***

***Çün ser-i rişte nigh dârî derün***

***Nîl-i zevk-i tu negerded hiç hûn***

Çünkim (30) derün ser-i rişteyi nigâh tuta senüñ zevküñ Nîli hiç hûn olmaz ekser nüshada *çün ser-i rişte nigh dârî derün* vâkı' olmuşdur bu taqdîr üzre (31) ma'nâ çünkim derün-ı dilden ser-i rişteyi nigâh tutasın ya'ni çünkim ser-i rişte-yi derünü nigâh tutasın senüñ zevk-i derünüñ Nîli aşlâ hûn-ı (32) ğama mübeddel olmaz *ser-i rişte-yi deründan* murâd 'urve-yi îmân u İslâm olur mādâmki gönül 'urve-yi îmân u İslâma ta'alluk kıla ve Hâzret-i Hâkka muţî' (33) ü münkâd ola anuñ rûhânî olan zevki cismâniyyete mübeddel olmaz eger aña ğam u ğuşşa gelürse de ve âlâm u mihen ğalebe kılursa da yine (34) zevk-i derünü şafâ-yı kalbi münkedir olmaz ve noşşân bulmaz belki ol belâ ve mihen anuñ rûhânî olan zevkini ziyâde kılmağa sebep olur (35) çünkim münâsebetle bu kadar ma'ârifi baş eyledükden soñra yine Kıbîñüñ kendü hâlini hikâye eylesinüñ beyânına şürû' idüp buyururlar

***(3529) Meşnevi***

***Men gümân bürdem ki (36) îmân āverem***

***Tâ ezîn tûfân-ı hûn âbî horem***

[M321a] ***(3530) Meşnevi***

***Men çi dānistem ki tebdilî kuned***

***Dernihād-ı men merā Nîlî kuned***

Kıbî eyitdi ben zann iletdüm ki îmân (37) getürem tâ ki bu kan tûfânından bir âb içem ben ne bildüm ki Hâk Te'âlâ bir 'azîm tebdîl eyleye benüm nihādumda benüm

içün bir Nîl eyleye ya'ni ben hâlet-i (38) küfre mu'kayyed iken zannum bu idi ki İmân getürem tâ kim bu kan tûfânı olan Nîlden [H436b] bir içim şu içem ancak şemere-yi İmânı bu kadar zann eylerdüm ve İmân (39) getürmekle kendümi hemân bu mertebeye vâsıl olur añlardum ben ol hînde ne bildüm ki Hudâ-yı Te'âlâ Hazretleri benüm vücudumu tebdîl eyleye ve benüm (40) derûn-ı dilümde benüm için bir âb-ı hayât Nîli icrâ eyleye ki hâricde olan Nîle benüm ihtiyâcumı komaya ben bu devlet ve sa'âdete vâsıl olacağımı (41) bilmezdüm şimdi bildüm ki İmân u İslâm insânı bu mertebelere vâsıl eyler imiş

**(3531) Meşnevi**

**Süy-ı çeşm-i hod yeki Nîlî revân**

**Berkarârem piş-i çeşm-i [P172a] (1) diğerân**

**(3532) Meşnevi**

**Hemçünân ki İn cihân piş-i nebî**

**Garğ-ı tesbîhest ü piş-i mâ gabi**

Kendü çeşmüm tarafında bir laîf Nîl revân olmışdur lâkin gayrilaruñ (2) çeşmi katında evvelki karar üzreyem ancılayın bu cihân Hazret-i Nebînüñ katından zıkr ü tesbîhe garğdur hâlbuki bizüm katımızda gabîdür ya'ni kendü cānum (3) gözünüñ önünde bir 'azîm Nîl-i ma'nevî ve âb-ı hayât-ı rûhânî cārî olmışdur ve benüm cānum anı müşâhede kılmışdur velâkin bihasebi'z-zâhir gayrilaruñ (4) gözi önünde evvelki gibi bir kararum ve ol şekl ü hey'et üzre pādārum meşelâ ancılayın ki bu cihân nebînüñ önünde tesbîh-i Haqqa müstağrakdur velâkin (5) bizüm katımızda cāmid ü gabîdür aşhâb-ı mükâşefe olan enbiyâ ve evliyâyâ nisbetle her şey egerçi cāmid ve eger nāmî her ne ise Haq Te'âlâyı tesbîh idicidür (6) ve anuñ hâlikiyyetini ve rübübiyyetini bilicidür velâkin aşhâb-ı gaflet bu cihânı ve bunuñ içinde olan cemādât u nebâtâtı berkarâr görürler ve bînuṭṭ u bî- (7) ma'rifet bilürler tesbîh-i cemādâta müte'allik olan mebâhiş ü kelimât cild-i evvelde *üstün-i hannâne* hikâyesinde ve cild-i şâlişde *mârgîr* hikâyesinde ve daḥı (8) ba'zı mevâzi'de müstevfî kerrâren ü mirâren mürür eylemişdür tekrâra hâcet yok

**(3533) Meşnevi**

**Piş-i çeşmeş İn zemîn pür'aşğ u dād**

**Piş-i çeşm-i (9) diğerân mürde'v cemād**

Ol hazretüñ nazarı katında bu cihân pür'aşğ u dāddur ammâ gayrilaruñ çeşm ü nazarı katında mürde ve cemāddur ya'ni (10) gayrılar bu cihânı mürde ve cemād görür ve



müsebbih ü mühellil olmağa lāyık hemān insānı bilür ammā Ḥāzret-i Nebīnūñ ‘aleyhisselām nazār-ı şerīflerinūñ katında (11) bu cihān sertāser gerek zīrūh olsun ve gerekse cāmīd ü nāmī olsun bu cümlesi Ḥāḫ Te‘ālānuñ ‘aşkıyla pür olmuş ve anuñ dād u (12) ‘aṭāsını bilmiş ve aña mazhar olmuşdur

**(3534) Meşnevi**

***Pest ü bālā pīş-i çeşmeş tizrev***

***Ezkülūh u seng ü nükteşinev***

Pest ü bālā ol Peyğamberūñ (13) nazarı katında tizrevdür külūh u hıştan o Peyğamber ‘aleyhisselām nükte işidicidür ya‘ni esfel ü a‘lā ve bu ikisinūñ mābeyninde mevcūd olan cemī‘-i (14) eşyā ol ḥāzretūñ çeşm-i şühūdlarınuñ öñünde tesbīh-i Ḥāḫ [H437a] eylemege tiz gidicidür ve emr-i Ḥāḫka inkıyād idicidür ol ḥāzret ‘aleyhisselām (15) kerpiçden ve kesekden nükte ve esrār işidicidür

**(3535) Meşnevi**

***Bā‘avām in cümle beste’v mürdeyi***

***Z’in ‘acebter men nedidem perdeyi***

‘Avāma bu cümle cihān (16) beste ve bir mürdedür bundan ‘acebrek bir perde görmedüm ya‘ni bu cümle cihān Ḥāḫ Te‘ālānuñ ‘aşkına müstağrak iken ve dāyimā bir şey ḥālīkını tesbīh (17) ü tehlīl eylerken ma‘ahazā ‘avāma bu cümle eşyā mürde ve cemād görünmişdür ben bundan ‘acebter bir perde görmedüm ki bu kadar nāsuñ ‘uyūn-ı idrāki (18) bu eşyānuñ ḥāḫāyıkını [M321b] göremezler ve bunların ḥāşiyetine ve tesbīhātına nazār irgüremezler

**(3536) Meşnevi**

***Gürhā yeksān bepīş-i çeşm-i mā***

***Ravza vü ḥufre (19) beçeşm-i evliyā***

Meşelā gūrlar bizüm çeşmimiz öñünde yeksāndur ammā evliyānuñ çeşmi katında ravza-yı cennet ve ḥufre-yi nārdur nitekim Ḥāzret-i Nebī-yi Mükerrrem (20) şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ***elḫabru ravzatun minriyāzi’l-cenneti ev ḥufretun minḥafri’n-nirān***<sup>1469</sup> buyurmışlardur ve evliyā-yı ‘azām aḥvāl-i maḫābiri böyle (21) müşāhede kılmışlardur velākin ‘ammenūñ gözi öñünde cümlesi ḥākdür ve yeksāndur ve mışra‘-ı evvelde ***çeşm-i mā*** buyurmaları imḫāz-ı nuşhdan (22) ötüri kendüleri daḫı

<sup>1469</sup> “Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennemden bir çukurdur.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 915.

‘amme mabeynine idhāl eylemiş olurlar *ve mā liye lāa’budullezī faṭaranī ve ileyhi turce’ün*<sup>1470</sup> kabīlinden olur ki bu kâ’ide (23) mirāren mürūr eylemişdür

*(3537) Meşnevi*

*‘Āme güftendī ki peygamber turuṣ*

*Ezçi geştet ü şudest ān zevkkuṣ*

*(3538) Meşnevi*

*Ḥāşa güftendī ki süy-ı çeşmtān*

(24) *Mīnümāyed ü turuṣ ey ümmetān*

‘Āmme dirlerdi ki Peygamber ‘aleyhisselām turşrū neden olmuşdur ve ondan zevkkuṣ olmuşdur ammā ḥavāş didiler ki (25) sizün çeşmünüz cānibine ol ḥazret turşrūy görünür ey ümmetler *zevkkuṣ* vaşf-ı terkībidür zevk öldürici dimekdür bunda zevk izāle (26) idici ma’nāsına ya’ni ey ehl-i şüret ve aşhāb-ı dālālet olan ‘avām-ı kelhevām seyyidü’l-enām ḥazretlerinün şamt u sükūtını görüp turşrūylığa (27) ḥaml kılıp dirlerdi ki bu Peygamber ‘aleyhisselām ne cihetden ‘abūsü’l-vech olmuşdur ve ol zevkleri izāle idici olmuşdur ammā ehl-i ma’nā olan ve ol (28) ḥazrete imān kılan ḥavāş didiler ki ey ümmetler o sulṭān-ı a’zam [sizün -P] gözünüz cānibine ‘abūsü’l-vech görünür yohsa bizüm gözümüze ol kadar ḥanderūy u (29) laṭīfhūy ve şīringūydur ki anuñ ḥüsn-i ḥışālī ve cān-ı bākemālī ve luṭf-ı maḳālī ta’bīr ü beyāna gelmez ve nuṭḳ u zebāna şıḡmaz

*(3539) Meşnevi*

*Yek zamān derçeşm-i (30) mā āyīd tā*

*Ḥandehā bīnīd enderhel etā*

Bir zamān bizüm çeşmimize gelünüz tā *hel etā*da olan ḥandeleri göresüz ya’ni aşhāb-ı kirāmuñ ḥavāşşı (31) Peygamber Ḥazretlerini ‘abūsü’l-vech gören ṭāyifeye didiler ki [H437b] ey kecbīnler ve dālāletkarīnler bir zamān bizüm mertebemize gelün ve bizüm gözlerimizle ol ḥazrete (32) naṣar kılıñ tā kim *hel etā* süresinde mezkūr olan ḥandeleri göresüz ve ehl-i cennet ḥaḳḳında vāride olan āyāt-ı kerīmenün ‘alāyim ü şevāhidini (33) bu ḥazretün vech-i mübārekinde müşāhede kılasuz yevm-i kıyāmetün ‘abūs u ḳamṭarīr olması kāfirlere göre ve na’īm ü mülk-i kebīr olması mü’mīnler (34) göre olduḡı gibi bu kıyāmet-i ma’nevī olan ḥazretün vech-i münīri daḡı kāfirlere nisbet ‘abūs u ḳamṭarīr görünür ammā mü’mīn ü müslim olanlara cennet (35) ü

<sup>1470</sup> “Hem ben, beni yaratana neden kulluk etmeyeyim? Hepiniz ona döndürüleceksiniz.” (Yasin 36/22)

harīrden evlā ve mülk-i kebīrden ahrā görünür eger nazār-ı haqīqatbīnle nazār eylerseñüz anuñ vech-i şerīfnde nazret-i na'īmi görürsüz ve eger ol (36) hazrete īmān u ikrār getürüp şıdqla mütāba'at kıılursañüz cemī'-i luṭf u ni'amuñ ve ḥüsn ü keremuñ haqīqatine vāşıl u nāyil olursuz

*(3540) Meşnevi*

*Ezser-i (37) emrūdbun būnmāyed ān*

*Mün'akis şüret bezir ā ey cüvān*

*(3541) Meşnevi*

*Ān dıraḥt-ı hestiyest emrūdbun*

*Tā berāncāyī nūmāyed nev kūhūn*

Pes emrūdbun başından (38) ol mün'akis şüret görünür ey cüvān aşığa gel tā mün'akis görünmek gidüp haqīqat-i ḥālī göresin *emrūdbundan* murād ol varlıq (39) dıraḥtıdur tā anuñ üzerinde olasın saña nev kūhūn görünür ya'ni ey cüvān emrūd ağacınuñ üzerinden ol mün'akis şüret görünür (40) andan aşığa gel tā haqīqat-i ḥālī göresin ve nefsu'l- [M322a] emre nazār irgüresin ve emrūdbundan murād vücūd dıraḥtıdur mādāmki sen anuñ (41) üzerinde olasın saña yeñi eski görünür ve eyü yaramaz görünür ve Nebī Hazretlerinüñ ve aña vāriş olan velīlerüñ vechi saña [P172b] (1) 'abūs gelür ve bu 'ālem ḥayy u zinde iken saña mürde ve efsürde görünür bu cümle mün'akis görmek ve bāzguna nazār kıılmaq vücūd dıraḥtınuñ ḥāşiyetidür (2) eger andan tenezzül kıılup arz-ı haqīqate vāşıl olsañ ve çeşm-i haqīqatbīnle nazār kılsañ beşeriyet dıraḥtınuñ üzerinde iken (3) mün'akis gördüklerüñ saña ma'lūm olurdu

*(3542) Meşnevi*

*Tā berāncāyī bibīnī ḥārzār*

*Pür zikejdūmhā-yı ḥışm u pür zimār*

*(3543) Meşnevi*

*Çün fūrūd āyī bibīnī rāyegān*

*(4) Yek cihān pür gülruḥān u dāyegān*

Tā kim anuñ üzerinde olasın cihānī ḥārzār görürsün ḥışm kejdumlarından ve belā ve miḥen māderlerinden pür görürsün (5) çünkim aşığa gelesin rāyegān gülruḥlarla ve dāyelerle pür bir cihān görürsün ya'ni mādāmki kibr ü naḥvetle ve ārzū ve şehvetle mevşūf olan vücūd (6) dıraḥtınuñ üzerinde olasın bu cihān saña ḥārzār görünür ḥışm u gāzab 'akreblerinden ve ālām u miḥen ḥayyelerinden mālāmāl müşāhede (7) kıılınur ammā çünkim beşeriyet dıraḥtından aşığa gelesin ve rūḥāniyyetle ve dīn ü

diyānetle muttaşif olası bu cihānı gülruhlardan ve dāyeler- (8) den pür olmuş bir cihān görürsün ve her ne cānibe [H438a] nazār kılsañ ol cānibde vech-i Hakkı müşāhede kılırsın dirāht-ı beşeriyetden tenezzül (9) kılmak anuñ levāzım u muqtezayātını terk eylemeden kināyet olur ve bu hikāyet-i ğaribe ile bu ma'nālara işāret idüp buyururlar

***Hikāyet-i (10) ān zen-i pelīdkār ki şevherrā güft ki ān hayālāt ezser-i emrūdbun minūmāyed turā ki çüninhā minūmāyed çeşm-i ādemirā***

Bu sürh-ı şerif ol pelīdkār-ı (11) zāniye 'avretuñ hikāyesidür ki erine didi ol hayālāt emrūd ağacınıñ üzerinden görünür saña zīrā ādemīnūñ gözine emrūd ağacınıñ (12) üzerinden buncılayın hayāller mün'akis şüretler görünür ya'ni ol fāhişe didi ki bu hemān saña degüldür belki bu emrūd ağacınıñ hāşiyetidür ki elbette anuñ (13) üzerine çıkan kimsenūñ gözine buncılayın mün'akis şüretler ve kabīh hāletler nümāyān olur didi

***Ve ezser-i ān emrūdbun vürūd āy tā ki ān (14) hayālāt bireved***

Ve ol emrūd ağacınıñ başından aşağa gel tā kim ol hayāller gide ve senūñ gözünden zāyil ola

***Vü eger kesī güyed ki ān çī (15) ān merd mīdīd hayāl nebūd***

Ve eger bir kimse dirse ve su'al eylerse ol nesneyi ki emrūd ağacınıñ üstinde ol merd gördi hayāl degül (16) idi belki haqīkat-i hāl idi

***Cevāb-ı in mişālist ne meşel***

Cevāb oldur ki bu bir mişāldür meşel degüldür mişālū's-şey meşelun zālike's-şey olmak (17) lāzım degüldür tā kim t̄abekū'n-na'l binna'l bir şey'ūñ mişāli ol şey'e beñze

***Dermişāl-i hemīn kadar bes buved ki eger berser-i emrūdbun nereftī hergiz (18) ānhārā nedīdī h'āh hayāl u h'āh haqīkat***

Mişālde hemān bu kadar kāfī olur ki eger o merd o emrūd ağacınıñ başı üzre yine gitmeyeydi (19) hergiz ol hālleri ve hayālleri görmezdi gerekse ol gördüğünü hayāl farz eyle ve isterseñ haqīkat farz eyle çünkim ol merd ol hālet-i kabīha- (20) yı emrūd ağacınıñ üzerine çıkdığı vāsıta ile gördi eger emrūd ağacınıñ üzerine çıkmaydı ol hālet-i şenī'ayı görmezdi pes ol (21) hālet-i kabīhayı gerek hayāl farz eyle ve gerek haqīkat-i hāl farz eyle maqşūd anuñ hayāl olması ve haqīkat-i hāl olması [M322b] degüldür belki ol hālet-i (22) kabīha ol merde emrūd ağacına çıkdığı vāsıta ile görindügidür çünkim mişālden murād bu olıcağ her şol kimse ki

enāniyyet ile mevşūf olan (23) vücūd dırahtınıñ üzerine çıka ol mertebeden bu cihāna nazar kıla mün'akis şūretler ve bed hāletler aña nümāyān olmağ muqarrer olur demek olur

**(3544) Meşnevi**

**(24) Ān zenī mih'āst tā bāmūl-i hod**

**Berzened derpiş-i şüy-ı gül-i hod**

Ol bir zen-i zāniye istedi tā kim kendünüñ oynasına kendünüñ ahmağ olan (25) zevcinüñ öñünde sīne ura ve anuñla sīnebersīne [H438b] mūcāma'at kıla *berzened* sīne ura ma'nāsına olur lākin oynasıyla mūcāma'at kıla demek ma'nāsını (26) iş' kıılır

**(3545) Meşnevi**

**Pes beşevher güft zen k'ey nıkbaht**

**Men berāyem mīve çīden berdıraht**

Çünkim erinüñ huzūrında kendü oynasıyla (27) ol fi'l-i şeni'a mūbāşeret eylemek istedi pes zen erine didi ki ey nıkbaht ben meyve düşürmeklige dıraht üzre çıkayum er dağı ol (28) 'avrete rızā virdi

**(3546) Meşnevi**

**Çün berāmed berdıraht ān zen gerīst**

**Çün zibālā sūy-ı şevher bingerīst**

Çünkim ol zen dıraht üzerine çıkdı (29) ağladı çün yukarudan aşığa zevci tarafına nazar eyledi

**(3547) Meşnevi**

**Güft şevherrā ki ey me'būn-ı red**

**Kīst ān lūṭī ki bertu mīfuted**

Dıraht (30) üzerinden şevherine hıṭāb idüp böyle didi ki ey me'būn-ı red ya'ni ey merdūd olan hīz *me'būn* hīze ve muḥanneşe dirler kimdür ol lūṭī ki senüñ (31) üzerüne düşer

**(3548) Meşnevi**

**Tu bezīr-i ū çü zen būgnūdeyī**

**Ey fūlān tu hod muḥanneş būdeyī**

Sen ol lūṭinüñ altında zen gibi yatmışsın *gunūde* (32) ımızğanmış dimekdür burada yatmış ma'nası virilür ey fūlān kimse sen hod hīz ü muḥanneş olmuşsın

**(3549) Meşnevi**

**Güft şevher nī seret gūyī ki geşt**

(33) *V'erne ĩncā nĭst ġayri men bedest*

Şevher ol zene didi ki yoğ böyle degüldür senüñ başuñ dĭdüñ ki döndi ve serāsĭme olup gözüñe (34) öyle ġayāl görindi yoğsa bunda deşt ü şahrāda benden ġayri kimse yoğdur

(3550) *Meşnevi*

*Zen mukerrer kerd k'an bāburġula*

*Kĭst berpüştet fūrū ġufte hele*

(35) Zen dıraġt üzerinden sözini mükerrer eyledi böyle diyü ki ol ġalpađlu ve börklü olan kimse senüñ arġañ üzre aşıġa yatmış kimdür (36) hele toğrı söyle *burġula* ġalbaġa ve börke dirler

(3551) *Meşnevi*

*Güft ey zen ġĭn fūrūd ā ezdiraġt*

*Ki seret geşt ü ġarif geştĭ tu saġt*

Şevher (37) çünkim ol zenden bu ġüne yāve sözleri işitdi añā eyitdi ey zen tĭz ağacdan aşıġa gel zĭrā senüñ başuñ döndi ve sen muġkem bunamış (38) olduñ *ġarif* 'aġla noġşān gelmege dirler

(3552) *Meşnevi*

*Çün fūrūd āmed berāmed şevhereş*

*Zen keşĭd ān mülrā enderberiş*

Pes çün zen ağacdan (39) aşıġa geldi anuñ şevheri yuġaru çığdı zen filġāl ol oynaşını aşıġa sĭnesine çekdi keenne ol mekāna ġarĭb bir yirde anuñ oynaşı (40) muġtefĭ idi merd zene ardın dönüp dıraġta şu'üd eylemege muġayyed iken ol eri muġtefĭ olduġı mekāndan iġrāc idüp sĭnesinüñ üzerine (41) çekdi

(3553) *Meşnevi*

*Güft şevher kĭst ān ey rūspĭ*

*Ki bebālā-yı tu āmed çün kepĭ*

Pes şevher dıraġt üzerine çığup andan aşıġa naġar ġılup didi ki [P173a] (1) ey rūspĭ kimdür ol bĭġāne ki [H439a] maymün gibi senüñ üzerüñe geldi ve senüñle cimā' eylemege mübāşeret ġıldı

(3554) *Meşnevi*

*Güft zen nĭ nĭst ĩncā ġayri men*

*Ĥĭn seret ber- (2) geşte şud herze meten*

Zen-i zāniye aña didi ki ol sen gördüğü gibi degüldür bunda benden gayri yokdur ey şevher āgāh ol senüñ başuñ (3) dönmiş oldı herze tokıma [M323a] ya'ni bîhüde ve bîma'nā söyleme

**(3555) Meşnevi**

***Ū mükerrer kerd berzen ān sūhan***

***Güft zen in hest ezemrūdbun***

Ol er zen-i (4) fācire üzre ol sözi mükerrer eyledi zen aña didi imdi bu hāl emrūdbundandır ya'ni böyle kabîh hayāl ü bed hāl görmek emrūd ağacınıñ (5) hāşiyetindendir

**(3556) Meşnevi**

***Ezser-i emrūdbun men hemçünān***

***Kej hemî didem ki tu ey kaltabān***

Zîrā emrūd ağacınıñ üzerinden ben dahı ancılayın (6) egri gördüm ki sen gördüñ ey kaltabān *kaltabān* hātününüñ fücürını görüp aña rāzı olmağdur deyyüş ma'nāsınadır

**(3557) Meşnevi**

***Hîn fūrūd ā tā bibîni hiç (7) nîst***

***İn heme taḥyîl ezemrūdbunîst***

Elbette aşğa gel tā göresin ki benden gayri hiç kimse yokdur bu dügeli taḥyîl emrūdbundandır ya'ni ol (8) zen şevherine didi ki ey şevher emrūd ağacından aşğa gel tā kim göresin ki benden gayri hiç kimse yokdur bu dügeli taḥyîl bātıl u ğalaṭbîn (9) olmağ emrūd ağacındandır

**(3558) Meşnevi**

***Hezl ta'lîmest ānrā cid şinev***

***Tu meşev berzāhir-i hezleş girev***

**(3559) Meşnevi**

***Her cidî hezlest piş-i hāzilān***

***Hezlhā (10) ciddest piş-i ākilān***

Hezl ta'lîmdür ol hezli 'ākil iseñ cidd işit sen anuñ zāhir hezline muḳayyed ü girev olma her bir cidd hāziller önünde (11) hezldür ammā 'ākiler katında cemîc-i hezler ciddür ya'ni ey t̄alib-i 'ilm ü ma'rifet olan ve taḥşîl-i hikmete ve esrār-ı ḥaḳîqate rağbet kılan kimse 'alîm ü ḥakîm (12) olan kāmilüñ lisānından şudür eyleyen hezl mücerred t̄alib olanlara ta'lîmdür sen ol hezli nîkū ve pürma'nā işit sen ol hezlüñ zāhirde olan (13) nāma'ḳül olmasına merhūn u muḳayyed olma belki andan maḳşūd

olanı fehm it ve andan müstefād olan hişşe ve pendi muhkem tut her ne kadar cidd ü haq (14) kelām var ise hāzil olanlarıñ katında ol kelām-ı haq efsūn u bāıldur nitekim kefere Hāzret-i Qur’ānı suhriyye ve hezdür didiler Haq Tebareke (15) ve Te’ālā kase idüp bu Qur’an hezl degüldür belki haqqı ve bātılı fazl idici bir qavl-i şerīfdür buyurdı kâlellāhu te’ālā *innehu lekavlun faşlun ve mā huve bilhezl*<sup>471</sup> (16) velākin ‘ākil olanlar katında her ne kadar hezl ü suhriyye sözler ve işler var ise cümlesi hikmet üzredür ve sırr u ma’nādan hālī degüldür ‘ākil olan (17) hemān [H439b] hezl ü melāhīnūñ şüretine bakup andan a’rāz eylemez belki anuñ tahtında olan ma’ānī ve hikeme nazār kıilup andan niçe ‘ibret alur (18) ve niçe fāyide ve menfa’at bulur ve lihazā kâle **İbn Fārız**

*Beyt*

*Felā teku billāhī ‘ani’l-lehvi mu’rızan*

*Fehezlu’l-melāhī ciddu nefsin muceddeti*<sup>472</sup>

**(3560) Meşnevi**

**Kāhilān** (19) *emrūdbun cüyend līk*

**Tā bedān emrūdbun rāhīst nīk**

Kāhiller emrūdbun isterler līkin ol emrūdbuna dek bir eyü yol vardur bu (20) beytde *kāhilān*dan murād iki vech üzre murād olmağ kabildür bir vech oldur ki murād ‘aqla ve ma’rifetde kāhil olanlar ola bu vech üzre ma’nā ‘aql (21) u ma’rifetde kāhil ü kâşır olanlar bu kışşada zıkr olınan emrūdbunı dilerler ki ‘aqları şüretten ma’nāya intikāl eylemege kâdir degüldür velākin ‘ākil (22) ü kāhil olanlar bu şüret-i kışşada vāki’ olan emrūdbundan murād dirāht-ı [M323b] hestī ve şecere-yi vücūddur dirler pes kāhillerūñ diledügi emrūd- (23) bundan ‘ākillerūñ diledügi emrūdbuna dek bir ‘azīm yol olmış olur zīrā kāhillerūñ diledüğinden murād şüret-i kışşada vāki’ olan (24) hezl ü suhriyye olur ve ‘ākil olanlarıñ diledüğinden murād ol şüret-i kışşada hişşe olan cidd ü ma’nā olur ki bunda dirāht-ı hestī murād olınmışdur (25) pes bu ikisinūñ mābeyninde tefāvüt-i ‘azīme ve tarīk-i ba’ide vardur ve bir vech-i āhir dağı oldur ki kāhillerden murād bunda ‘ākilledür şol i’tibārla (26) ki ‘ākil olanlar elbette dünyā umūrında kāhil olurlar ebleh kāhil olmaz dinilür bu ma’nāya işāret kıulurlar ve cild-i sādīsūñ āhirinde olan hikāyetle dağı (27) Hāzret-i Mevlānā bu ma’nāyı mürīd olurlar

<sup>1471</sup> “Ki (Kur’an) herhalde keskin (hak ile batılı ayıran) bir hükümdür. Şaka değildir.” (Tarık 86/13-14)

<sup>1472</sup> “Sālik ve tālibleri, eşyaya inkār yoluyla bakmaktan sakındırıp buyururlar ki: Ey İlahī sırların tālibi olan, oyun ve eğlence işlerinden sakın tamāmen gāfil olmayasın, onları tamāmen bırakıp unutmayasın!” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 416.



bu taqdîr üzere ma'nâ kâhil olan 'âkıller hem emrûdbun dilerler velîkin hâzil olanlarıñ emrûd ağacı dile- (28) mesinden 'âkıll olanlarıñ emrûd ağacı dilemesine dek mâbeyninde bir 'azîm yol vardır zîrâ hâzil olanlar ancak şüret-i kışşada vâkı' olan emrûd (29) ağacını dilerler ki 'ayn-ı hezdür ve 'âkıll olanlar şüret-i kışşadan maqşûd-ı bizzât olan ma'nâyâ ve hişşeye intikâl idüp ma'nevî olan emrûd (30) ağacını dilerler pes bu emrûd ağacından ol emrûd ağacına dek 'azîm tefâvüt olur ekşer nâs 'âkılleriñ murâd eylediği ma'nevî olan emrûd (31) ağacınıñ üzerindedür el'ân anuñçün her dıraht-ı vücûd üzere şu'ûd eyleyen kimselere hıtab eyleyüp buyururlar

**(3561) Meşnevi**

***Naql kun z'emrûdbun k'eknûn (32) berû***

***Gesteyî tu hîreçesm ü hîrerû***

**(3562) Meşnevi**

***K'in menî vü hesti-yi evvel buved***

***Ki berû dîde kej ü aḥvel buved***

Emrûdbundan naql eyle zîrâ şimdi anuñ üzerinde (33) sen hîreçesm ü hîrerû olmışsın zîrâ bu emrûdbun benlikdür ve evvelki vücûddur ki anuñ üzerinde dîde kej ü aḥvel olur *hîre-* [H440a] *çesm* aşlında (34) gözi kamaşmış dimekdür bunda gözi ḥaḳîḳat-i ḥâli görmez dimeden 'ibâret olur ve *hîrerû* yüzi bulanık dimekdür bunda yüzi nürsuz (35) demekden kinâyet olur ve taqdîr-i ma'nâ böyle demek olur ki ey kâhil-i bî'tibâr 'âkılleriñ bu kışşadan murâd eylediği emrûd ağacından naql (36) kıl ve nâzil ol anuñçün ki el'ân anuñ üzerindesin başa-ı başireti kör ve yüzi bînür olmuşsın zîrâ ki bu murâd olan emrûdbun evvelki (37) varlık ve evvelki benlikdür ya'ni insânuñ ibtidâ-yı ḥâlde kibr ü enâniyyet ve hırş u şehvetle mevşûf olan vücûddur ki ol dıraht-ı hestînuñ (38) üzerinde elbette dîde-yi 'aql u cân kecbîn ü aḥvel olur lâzım gelür ki andan tenezzül idesin ve vücûd-ı Ḥaḳḳânî taḥşîline gidesin tâ (39) ḥaḳîḳatbîn olasın ve ğalaṭ görmeden necât bulasın

**(3563) Meşnevi**

***Çün fîrûd âyî ezîn emrûdbun***

***Kej nemâned fikret ü çesm ü seḥun***

**(3564) Meşnevi**

***Yek dıraht-ı (40) baht bîni geste in***

***Şâḥ-ı ü berâsmân-ı heftümîn***

Çün bu emrûdbundan aşğa gelesin ol zamānda senüñ fikrûñ ve çeşmüñ ve sözüñ (41) egri qalmaz bu dırahtı bir ‘azīm baht u devlet dırahtı olmış görürsin anuñ şāhı āsmān-ı heftümīn üzre ya’ni çünkim bu murād [P173b] (1) olınan emrûdbun ki andan maqşūd dıraht-ı vücūd-ı mecāzīdür çünkim andan aşğa gelesin ve anı tārık olasın minba’d senüñ fikrûñ ve gözüñ (2) ve sözüñ egri qalmaz belki fikr-i şāyib şāhibi olursın ve rāstbīn olmağ mertebesin bulursın ve şādıku’l-ı-kavl olursın andan şöñra (3) bu vücūd dırahtını bir baht u sa’adet dırahtı olmış görürsin anuñ fūrū’ ve āsarını yedinci kat gökler üzerine irişmiş görürsin

(4) (3565) *Meşnevi*

*Çün fūrūd āyī ezū gerdī cūdā*

*Mübdeleş gerdāned ezraḥmet Ḥudā*

(3566) *Meşnevi*

*Z’īn tevāzu’ ki fūrūd āyī Ḥudā*

*Rāstbīnī baḥşed ān çeşm-i turā*

Çünkim ol (5) dırahtdan aşğa gelesin andan dūr u cūdā olasın Ḥudā-yı Te’ālā Ḥazreti anı raḥmet [M324a] ve luḥfindan mübeddel eyler bu tevāzu’dan ki aşğa gelesin Ḥudā-yı (6) Te’ālā senüñ ol çeşmüñne rāstbīnlik bağışlar ya’ni çünkim ol zıkr olınan vücūd ağacından aşğa gelesin ve anı tārık olasın Ḥudā-yı Te’ālā (7) Ḥazretleri fazl u raḥmetinden ol senüñ vücūduñ dırahtını tebdīl eyler ğalaṭ görmege ma’kes şüretler müşāhede kıлмаğa sebep olmadan anı pāk (8) idüp rāstbīn olmağa ve ḥaḳīkat-i ḥālī müşāhede kıлмаğa ālet eyler şu tevāzu’ ve meskenet cihetinden ki sen dıraht-ı hestīden (9) tenezzül kılırsın ve anı tārık olursın [H440b] Ḥudā-yı Te’ālā ol tevāzu’dan ötüri senüñ gözüñne rāstbīnlik baḥş eyler ve seni ḥaḳīkat- (10) bīn olmağ ve nefsü’l-emri müşāhede kıлмаğ mertebesine vāşıl eyler

(3567) *Meşnevi*

*Rāstbīnī ger budī āsān u zeb*

*Muştafā key ḥ’āstī ūrā ziRab*

(3568) *Meşnevi*

*Ġüft būnmā cüzv-i (11) cüzv ezfevḳ ü pest*

*Āncünān ki piş-i tu ān cüzv-i hest*

Rāstbīnlik eger āsān u rāygān olaydı Ḥazret-i Muştafā ‘aleyhisselām ol rāst- (12) bīnligi Rabbü’l-‘ālemīnden kaçan isterdi ol ḥazret ‘aleyhisselām du’ā idüp böyle didi ki ey benüm Allāhum baña anı göster a’lādan ve esfelden cüzv-i cüzv ve her şey’üñ

(13) haqīkatini ancılayın ki ol cüzv senüñ катуñda öyledür kemā kıāle ‘aleyhisselām *allāhumme erine’l-haqqā haqqan verzuqnā ittibā’ahu allāhumme erine’l-bāṭile bāṭilen verzuqnā ictinābehu* (14) *allāhumme erine’l-eşyā’e kemā hiye*<sup>1473</sup> eşyayı kemā hiye ‘aleyh müşāhede kıılmağ āsān ve kıolay olaydı ol hażret böyle du‘ā kıılmazdı zīrā bihasebi’z-zāhir çok bāṭıl (15) vardur ki şūret-i haqda görünmiş ve çok haqīkat mazharı şey vardur ki şūret-i bāṭılda zuhūr kıılmışdur eger anuñ zāhirine bakarsañ anuñ haqīkatinden (16) bīnaşīb olursın pes Haq Te‘ālā Hażretinden bir haqīkatbīn göz istemek lāzım gelür ve her dem bu gūne du‘ā ve tazarru‘ eylemek ‘abde vācib olur tā kendü (17) zekā ve fiṭnatına mağrūr olmağla haqīkat-i ḥāli görmeden gāfil olmaya

*(3569) Meşnevi*

*Ba’d ezān berrev berān emrūdbun*

*Ki mübeddel geşt ü sebz ezemr-i kun*

*(3570) Meşnevi*

*Çün dıraht-ı (18) Müsevī şud in dıraht*

*Çün suy-ı Mūsā keşānıdı tu raht*

Pes andan şoñra ol emrūdbun üzre ‘uruc eyle ki emr-i künden mübeddel (19) ü sebz oldu zīrā bu dıraht-ı Müsevī gibi oldu çünkim sen rahtuñı Mūsā cānibine çekdüñ ya’ni bu benlikle ve evşāf-ı beşeriyetle muttaşıl olan vücūduñ (20) dırahtından zemīn-i haqīkate aşığa indükden şoñra tekrār ol emrūdbun ki vücūduñdur anuñ üzerine şu‘ūd eyle zīrā ol vücūd emr-i künden mübeddel (21) oldu ve leṭāfet ü tarāvet buldı ḥülāşayı kelām oldur ki insān bidāyet-i ḥālinde şol gālağ gösterici ve bed ḥāletler göstermege sebep olııcı (22) emrūd ağacı gibidür lābüdd insān ol şıfat-ı kabīḥa ile mevşūf olan vücūdından aşığa inüp anı terk eylemek lāzım olur çünkim bir tālib-i tevāzu‘ (23) ve meskeneti cihetinden şıfat-ı zemīme ile muttaşıl olan vücūdını terk eyleye Haq Te‘ālā anuñ vücūdını ve evşāfını kemāl-i fażl u kereminden tebdīl eyler ki (24) vücūd-ı Haqqānī ve evşāf-ı Rabbānī ile mevcūd u mevşūf olur andan şoñra ol vücūdunuñ üzerine şu‘ūd eylese ve ‘āleme andan nazar kılsa kec (25) [H441a] gālağ görmeyüp haqīkat-i ḥāli müşāhede eyler pes şol dıraht-ı vücūduña irādet-i İlähiden sebz ü ḥürrem ola ve mübeddel olup leṭāfet bula (26) andan şoñra ol vücūd-ı nūrānī ve Haqqānīyi kabūl itmek ve anuñla mevcūd olmağ mağbūldür zīrā bu gūne

<sup>1473</sup> “Ey benim Allah’ım! Bana hakkı hak olarak göster ve bizi ona ittiba etmekle rızıklandır. Ey benim Allah’ım! Bize batılı batıl olarak göster ve bizi onun ictinabı ile irzak eyle! Ey benim Allah’ım, eşyayı bize olduğu gibi göster!” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 532.

mübeddel olan vücūd dırahtı Hāzret-i (27) Mūsāya ‘aleyhisselām mensüb olan ve mazhar-ı tecellī-yi İlāhī olan dıraht gibi oldu çünkim ey sālīk sen raht u esbābuñı Mūsāmeşreb (28) olan ve qalb-i Mūsā üzre seyr kılan bir veliyy-i kāmīlūñ ve mürşid-i fāzīlūñ cānibine cümle varuñı teslīm itdūñ ya’ni çünkim sen cümle varlıguñı (29) aña teslīm idüp anuñ semtine gitdūñ ve aña kemāliyle mütāba‘at itdūñ [M324b] pes senūñ vücūduñ dırahtı dıraht-ı Mūsā gibi oldu ve andan (30) *ene’l-Ḥaḫ* ve *innī enellāh* nidāsı zuhūra geldi nitekim buyururlar

**(3571) Meşnevi**

***Āteş ūrā sebz ü hürrem mīkuned***

***Şāh-ı ū innī enellāh mīzened***

**(3572) Meşnevi**

***Zīr-i zalleş (31) cümle ḥācetet revā***

***İnçünñ bāşed İlāhī kīmyā***

Āteş anı sebz ü hürrem eyler anuñ şāhı *innī enellāh*<sup>474</sup> nidāsını urur ol dıraht-ı nūrānīnūñ (32) sāyesi altında senūñ cümle ḥācetlerūñ revā olur Allāha mensüb olan kīmyā bunuñ gibi olur ya’ni andan soñra āteş-i tecellī-yi İlāhī ol senūñ (33) dıraht-ı vücūduñı laṭīf ü hürrem eyler anuñ her bir ‘üzvı ve cüzvi *innī enellāh* nidāsını urur ve *ene’l-Ḥaḫ* şadāsı andan zuhūra gelür ol mazhar-ı tecellī-yi İlāhī (34) olan ve nūrāniyyet ü Ḥaḫkāniyyet mertebesin bulan vücūd dırahtınuñ sāye-yi sa‘ādetinūñ altında cemī‘-i ḥācātuñ revā olur ki İlāhī olan kīmyā (35) bunuñ gibi mübeddel olur ki evşāf-ı reddiyye ile mevşūf olan cesedi aḫlāḫ-ı ḥamīde şāhibi kıılır cümle beşeriyyeti izāle idüp envār-ı Ḥaḫқа (36) mazhar eyler

**(3573) Meşnevi**

***Ān menī vü hestiyet bāşed ḥelāl***

***Ki derū bīnī şifāt-ı zu’l-Celāl***

Ol vaḫt senūñ ol benligūñ ve varlıguñ ḥelāl olur zīrā (37) ol vücūduñda Hāzret-i zū’l-Celāl şifātını görürsin ya’ni şol dem ki vücūd-ı mevḥūmī ve mecāzī fānī ola ve vücūd-ı Ḥaḫkānī ve Rabbānī zuhūra (38) gele ve sālīk bīküllīyye evşāf-ı İlāhiyye ile muttaşif ola ol ḥinde benlik ve varlık ḥelāl olur zīrā ol vücūdda zū’l-Celālūñ şifātını (39) görürsin ve şifāt-ı beşeriyyeden anı ḥālī vü pāk müşāhede kıılırsın bu mertebede olan varlık ve benlik ve ḡayrievşāf-ı mezmūme (40) olmaz belki cümle evşāf u aḫvāl-i memdūḫa olur zīrā ki Ḥaḫdan zuhūra gelür

<sup>1474</sup> “Gerçekten ben (bütün ālemlerin Rabb’i olan) Allah’ım.” (Kasas 28/30)

(3574) *Meşnevi*

*Şud dıraht-ı kej muķāvvem ḥaķnümā*

*Aşluhu şābit ü fer'uh* (41) *fişsemā*

Egri dıraht rāst u ḥaķnümā oldı ol dırahtuñ aşlı şābitdür ve anuñ fer'ı ve şāhı semādudur [H441b] muķavvem şīga-yı mef'ul üzre- [P174a] (1) dür taķvīm olunmuş dimekdür ya'ni senüñ vücūduñ ey sālİK ibtidā-yı ḥālde kej ü mu'vec gibi idi ba'de ta'dil-i İlāhī ve taķvīm-i mürebbī ile muķavvem ve (2) müstevī olup ḥaķ gösterici oldı ve envār-ı İlāhī ve esrār-ı Rabbānī andan zuhūra geldi anuñ aşlı zemīnde şābit ve āşārı āsmān üzre vāşıl (3) olmuşdur sūre-yi İbrāhīmüñ āhırinde olan **elem terā keyfezaraballāhu meşelen kelimeten tayyibeten keşeceratin tayyibetin aşluhā şābitun ve fer'uhā fişsemā**<sup>1475</sup> āyet-i kerīmesine (4) işāret olur tefsiri üçinci cildde *'āşık-ı şadr-ı cihān* ḥikesinde *mülākāt-ı ān 'āşık* sūrḥında *berfelek berḥ'āst z'eşcār-ı vefā* (5) beytinüñ şerḥinde geçdi

(3575) *Meşnevi*

*K'āmedeş peygām ezān vaḥy-i mühim*

*Ki keji bügzār eknūn festāķim*

Zīrā ol muķavvem olan ve istiķāmet mertebesin bulan (6) vücūd dırahtına ol vaḥy-i mühimden peygām geldi böyle diyü ki egriligi terk eyle [el'ān müstaķīm ol *k'āmedeş*de olan zamīr māķablinde olan dıraht-ı (7) muķavveme 'āyid olur ve taķdīr-i kelām -H] böyle dimek olur ki ol i'vicāc u inḥirāfdan ḥalāş olan ve taķvīm-i İlāhī ile muķavvem olup ḥaķnümā olan vücūd (8) dırahtına ol mühim ve lāzım olan işāret-i İlāhiyye ve ilhām-ı Rabbāniyyeden peygām böyle diyü ki ey dıraht-ı vücūd-ı insānī şimdi egriligi terk eyle (9) ve emr olunduğuñ üzre müstaķīm ol her insān ki müstaķīm ola ve 'adālet ü istiķāmet mertebesin bula elbette aña işāret-i İlāhī ve ilhām-ı Rabbānī (10) olmayınca olmaz ve hidāyet-i İlāhī bir bendeye gelinceye ol bende egriligi terk kılmaz pes vāriş-i nebī olan ve istiķāmet mertebesin bulan velīlere ve şāfilere (11) ilhām-ı İlāhī gelür ve şimden şoñra egriligi terk idüp emr olunduğuñ gibi istiķāmet eyle diyü ḥükm kılar nitekim Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem şallal- (12) lāhu āleyhi ve sellem Ḥaķ Te'ālā Ḥazretlerinden **festāķim kemā umirte**<sup>1476</sup> diyü vaḥy-i İlāhī geldi [M325a] ve ol Ḥazret 'aleyhisselām emr olunduğı üzre istiķāmete sa'y (13) kıldı ve emr olunan üzre istiķāmet eylemegi bir meretebe şa'b u 'asīr buldı ki **şeyyebetnī**

<sup>1475</sup> “Görmedin mi? Allah nasıl bir misal verdi: Güzel bir söz, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.” (İbrahim 14/24)

<sup>1476</sup> “Onun için emrolunduğun gibi doğruluk et!” (Hud 11/112; Şura 42/15)

**sūretu Hūdīn**<sup>1477</sup> diyü istikāmetüñ şa'b u 'asīr olmasından (14) kināyet kıldı zīrā *festakīm kemā umirte* āyet-i kerīmesi sūre-yi Hūdda vāqī' olmışdur mervīdür ki sūre-yi Hūd nāzil olup bu āyet-i kerīmeyi ol Hāzret (15) kırā'at eyleyüp ol gice yatup şabāha dāhīl olduklarında mübārek lihyelerinde birkaç müyü beyāz olmuş gördiler ve Hūd sūresi beni koca itdi (16) dimekle bu zıkr olınan āyet-i kerīme ile 'amel kılmanuñ 'asīr olmasına işāret kıldılar ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri üçinci cildde *cerb kerd-i merd-i* (17) *lāfī* sūrhında *kehf enderkej muḥusb ey muḥtelim* beytinüñ şerhinde mürür eyledi

**Bakiyye-yi kışşa-yı Mūsā 'aleyhisselām**<sup>1478</sup>

[H442a] (3576) *Meşnevi*

**Īn dıraḥt-ı ten 'aşā-yı** (18) *Mūsiyest*

**K'emreş āmed ki biyendāzeş zidest**

(3577) *Meşnevi*

**Tā bibīnī ḥayr-ı ū vü şerr-i ū**

**Ba'd ezān bergir ūrā z'emr-i Hū**

Meşelā bu ten dıraḥtı senüñ yed-i 'aḳluñda (19) 'aşā-yı Mūsā gibidür ki ol Mūsāya emr geldi ki ol 'aşāyı elüñden ilḳā eyle tā ki anuñ ḥayrını ve şerrini göresin andan soñra emr-i Hūdan anı tut (20) çünkim Hāzret-i Mūsāya elindeki olan 'aşāyı ilḳā eylemege emr olındıysa ve tekrār anı yine aḥz kılmāğa emr kılındıysa insānuñ teni dıraḥtı daḥı (21) 'aşā-yı Mūsā gibi oldıysa anı daḥı rūḥ Mūsāsı dest-i taşarrufında evvelā zemīn-i fenāya ilḳā eylemege bundan işāret olur andan soñra emr-i Hūdan girü anı (22) aḥz itmege bu kışşa da delālet olur pes sālīke lāzım olan oldur ki bu ten 'aşāsını evvelā fenāya ilḳā eyleye tebdīl olup ḥaḳīḳati zuhūra (23) gelüp ḥayāt-ı tayyibe bulduḳdan soñra hüviyyet-i İlähiyye ve irādet-i Rabbāniyyeden anı tut tā kim kendü vaḳtinüñ Mūsāsı olduḳı ve Hāzret-i Mūsānuñ (24) ḳalbi ve ḳademi üzre seyr kılduḳı aña zāhir ola

(3578) *Meşnevi*

**Piş ezefkenden nebūd ū ḡayri çüb**

**Çün beemreş bergirifti ḡeşt ḥüb**

Hāzret-i Mūsā (25) 'aleyhisselām anı ilḳā eylemezden evvel ol 'aşā çübdan ḡayri degül idi çünkim ol Hūdānuñ emriyle anı tıttı ḥüb oldı *emreş*deki zamīr (26) 'aşāya

<sup>1477</sup> "Hud suresi saçımı ağarttı."

<sup>1478</sup> "Musa aleyhisselam kıssasının bakiyesi"

rāci' olup ma'nā çünkim Hāzret-i Mūsā ol 'aşāyı emrler tutdı ol ejderhā olan 'aşā hūb oldı dimek olur

**(3579) Meşnevi**

**Evvel ü bud berg- (27) efsān berrerā**

**Geşt mu'ciz ān gürūh-ı gırrerā**

Evvel ol 'aşā kuzı ve koyundan ötüri yaprak silkici idi ol mağrūr olan gürūha soñra (28) 'acz virici oldı hāşıl-ı kelām evvelā ol 'aşā dest-i Mūsāda bir çüb idi aña tayanurdı ve ğanemlerine ağaclardan anuñla evrāk silkerdi (29) ve dañı ba'zı havāyicine anı ālet kııurdı ammā anuñ sırrını ve haķīkatini bilmezdi anuñçün Hāķ Te'ālā Hāzretleri aña **ve mā tilke biyemīnike yā Mūsā**<sup>479</sup> diyü (30) su'āl eyledükde **kāle hiye 'aşāye etevекke'ü 'aleyhā ve ehuşşu bihā 'alāğanemī ve liye fi hā me'āribu uhrā**<sup>480</sup> diyü cevāb virdi pes Hāķ Te'ālā ol 'aşānuñ (31) sırrını ve haķīkatini ol hāzrete bildürmeden ötüri **elķihā yā Mūsā**<sup>481</sup> diyü anı ilķā itmege emr eyledi pes Hāzret-i Mūsā emr-i Hāķķla zemīne anı ilķā eyledükde (32) nāğāh bir hayye-yi 'azīm olup ol mağrūr olan gürūh tarafına sa'y eyledi ve anları 'āciz kııdı

**(3580) Meşnevi**

**Geşt hākim berser-i Fir'avniyān**

**Ābşān hūn kerd ü (33) kef berser zenān**

Ol 'aşā Fir'avnilerūñ başı üzre hākim oldı anlarūñ ābını hūn ve ellerini başı üzre urıcı eyledi **kef** bunda el ayası ma'nāsına- (34) dur köpük ma'nāsına olmaķ ķatı ba'iddür [H442b] ve hūlāşa-yı kelām oldur ki ol 'aşā Allāh emriyle Fir'avnilerūñ başı üzre hākim oldı anlarūñ içdügi āb-ı (35) Nīli ķan eyledi [M325b] zīrā ba'zı rivāyet bunuñ üzerinedür ki Hāzret-i Mūsā 'aşāya Nīle ķarb eyleyüp Nīl şuyı Kıbtīlere ol dem ķan oldı ve bunlar bu (36) belāyı görüp ellerini başlarına urıcı oldılar pes 'aşā bunlara Nīli hūn eylemiş ve ellerini başları üzre urmağa sebep olmuş olur ve bu (37) ma'nā fi'li sebebe isnād eylemek ķabīlinden olur

**(3581) Meşnevi**

**Ezmezāri'sān berāmed kaht u merg**

**Ezmelahhāyi ki miħordend berg**

<sup>1479</sup> “Ey Musa, sağ elindeki nedir?” (Taha 20/17)

<sup>1480</sup> “Musa dedi ki: O benim asam (değneğim)dır. Onunla davarlarım yaprak silkerim ve ondan başka hacetlerim de var.” (Taha 20/18)

<sup>1481</sup> “Ey Musa onu bırak!” (Taha 20/19)

Anlaruñ mezārî'inden kaht (38) u merg nebât zâhir geldi şol bir nev' çekirgeler cihetinden ki anlar berg ü bārı yidiler rivāyet olunur ki 'aşâyla Nîle işâret eylediler Kıbîlilere kan (39) oldu ve anlaruñ mezārî'ine işâret kıldılar derhâl vâfir çekirgeler peydâ olup anlaruñ mezra'alarında biten maşşulâtı ve evrāk u eşcârı yidiler tâ kim (40) anlaruñ miyânında 'azîm kaht u galâ zuhûra geldi nitekim Hâk Te'âlâ Hazretleri bunlara irsâl eylediği âyât-ı 'azîmeden süre-yi A'râfda haber virtüp buyurdu (41) *feerselnâ 'aleyhimu't-tûfâne velcerâde velkummele vezza'afâdî'a veddeme âyâtin mufaşşalâtin*<sup>1482</sup> ilâhîrihi egerçi ol kavm-i dâlâletencâma bu kadar beliyât-ı [P174b] (1) 'azîme geldi lâkin anlar yine mütenebbih ü mü'min olmayup her biri küfr ü dâlâlet mertebesinde kaldı

*(3582) Meşnevi*

*Tâ berâmed bihōd ezMūsâ du'â*

*Çün nazar üftâdeş (2) endermüntehâ*

*(3583) Meşnevi*

*K'in heme i'câz u küşiden çirâst*

*Çün neh'âhed in cemâ'at geşt râst*

Hattâ Hazret-i Mūsâdan bihōd u bihîtiyâr du'â eylemek (3) şâdir oldu çünkim müntehâyâ ve nihâyet-i kâra ol hazretüñ nazarı vâki' oldu böyle diyü ki bu dügeli i'câz u sa'y kılmak niçündür çünkim bu cemâ'at (4) râst olmak istemez ya'ni Mūsâ 'aleyhisselâm ol gürüh-ı dâlâletkarîni dîn-i mübîne da'vet eylemekde anları ol mertebe mu'ciz oldu ve mü'min olmaları (5) huşûşında ol kadar sa'y u güşiş kıldı ki ta'rîf ü ta'bîri kâbil degüldür hattâ Hazret-i Mūsâdan bihîtiyâr bunlar haqqında beddu'â eylemek şâdir (6) oldu yâhud bunlaruñ da'vetinden a'râz eylemek ve bunları kendü hâline komaq huşûşında Hazret-i Haqqa bihîtiyâr du'â eylemek Hazret-i Mūsâdan (7) zuhûra geldi şol zamândaki ol hazretüñ nazar-ı şerîfi nihâyet-i kârda ve 'âkıbet-i emrde vâki' oldu gördi ki bunlar îmân u İslâma müsta'idd (8) olan tâyife degüllerdür pes Hazret-i Haqqa du'â eyleyüp didi ki İlâhî bu kadar mu'cize ve bu kadar sa'y u güşiş niçündür çünkim bu cemâ'at-i dâlâlet- (9) qarîn râst olmak istemezler ve dîn ü İslâma gelmege rağbet [H443a] kılmazlar pes bunlaruñ dîne da'vet kılmasından bu kadar sa'yuñ fâyidesi ne olur

(10) *(3584) Meşnevi*

<sup>1482</sup> “Biz de tufanı, çekirgeyi, haşerati, kurbağaları ve kanı birbirinden ayrı mucizeler olarak onlara gönderdik.” (A'raf 7/133)



***Emr āmed k'ittibā'-ı Nūh kun***

***Terk pāyānbīni-yi meşrūh kun***

***(3585) Meşnevī***

***Z'ān tegāfūl kun ki dā'ī-yi rehī***

***Emr-i bellig hest nebved ān tehī***

Ḥazret-i Ḥaḳdan (11) emr geldi böyle diyü ki Nūḥa ittibā' eyle meşrūh olan pāyānbīnligi terk eyle andan tegāfūl eyle zīrā sen yola dā'isin zīrā emr-i bellig vardur (12) ol tehī ve ḥālī degüldür ya'ni çünkim Ḥazret-i Mūsā müntehā-yı kāra nazar kıldı ve anları tarīḳ-i Ḥaḳka da'vet kılmadan melūl oldu ve anlar ḥaḳḳında (13) beddu'ā eylemege kaşd eyledi Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinden Ḥazret-i Mūsāya emr geldi böyle diyü ki yā Mūsā ümmetüni Ḥaḳka da'vet eylemede Nūḥ peygambere ittibā' eyle (14) meşrūh olan pāyānbīnligi terk eyle zīrā mürşid ü hādī olanlara ḥīn-i da'vetde müntehā-yı kāra nazar eylemek cāyiz degüldür hemān ki müntehā-yı (15) kāra nazar olma elbette dā'ī olana andan fütür gelmek muḳarrerdür lāzım geldi ki ol pāyānbīnlikden tegāfūl kılasın zīrā ki sen dā'ī-yi rāh-ı (16) İläḥisin ve dā'ī-yi tarīḳ-i İläḥī olanlaruñ şanı oldur ki nihāyet-i kāra ve nefsü'l-emre nazar eylemeden te'āmī eyleye zīrā her resūle ***yā eyyuḥe'r-resūlu*** (17) ***bellig mā unzile ileyke***<sup>1483</sup> diyü emr vardur ve bu bellig emri niçe [M326a] esrār-ı İlähiyye ve ḥükm-i ḥafıyyeden ḥālī degüldür

***(3586) Meşnevī***

***Kemterīn ḥikmet k'ezīn ilḥāḥ-ı tuv***

***Cilve*** (18) ***gerded ān lecāc u ān 'utūv***

***(3587) Meşnevī***

***Tā ki reh būnmūden ü ıdlāl-ı Ḥaḳ***

***Fāş gereded berheme ehl-i firāḳ***

Yā Mūsā kemterīn ḥikmet oldur ki senüñ bu ilḥā- (19) ḥuñdan ol lecāc ol 'utūv cilve eyleye tā ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretinüñ yol göstermesi ve ıdlālī dügeli firḳalaruñ ehli üzerine fāş ola (20) ya'ni emr-i bellig niçe ḥikem-i ḥafıyyeden ḥālī degüldür ednā ḥikmet oldur ki senüñ bu ibrām u ilḥāḥ eylemekligüñden ol lecāc u 'inād ve ol 'utūv ü fesād (21) cilveger ola ve zuhūr kıla ve aşḫāb-ı bidāyet aşḫāb-ı dālāletden imtiyāz bula ḥattā Ḥaḳ Te'ālānuñ hidāyet kılması ve ıdlāl eylemesi dügeli firḳalaruñ (22) ehli

<sup>1483</sup> “Ey şanlı resul! Sana Rabb'inden her indirileni tebliğ et.” (Maide 5/67)

üzre fâş ola ve zuhûra gele bileler ki ve *men yehdillâhu fehuve'l-muhtedi ve men yuğlil [illâhu] felen tecide lehu veliyyen murşidâ*<sup>484</sup>

(3588) *Meşnevî*

*Çünkü maķşüd* (23) *ezvücüd izhâr bûd*

*Bâyedeş ezpend ü igvâ âzmûd*

(3589) *Meşnevî*

*Dîv ilhâh-ı ğavâyet mîkuned*

*Şeyh ilhâh-ı hidâyet mîkuned*

Çünkim vücûd u icâddan maķşüd (24) izhâr-ı kelimât-ı İlähiyye oldı ol izhâra pend ü igvâdan imtiyhân gerekdür pes dîv ğavâyet ilhâh eyler şeyh hidâyete ilhâh eyler bunda hülâşa-yı (25) kelâm oldur ki çünkim bu halkuñ vücûdından ve icâdından murâd *feahbebtu en u'rafe fehalaktu'l-halka liu'rafe*<sup>485</sup> hadîsinüñ muķtezâsınca Hâķ Te'âlânuñ (26) esmâ ve şıfât-ı muhtelifle ile bilinmesi ve kudret-i kâmile ve hikmet-i bâligasını [H443b] izhâr eylemesidür ve zuhûr u izhâr müyesser olmaz illâ mazhârda ezdâduñ (27) zuhûr eylemesiyle Hâķ Subhâne ve Te'âlâ esmâ'-i mütekâbile ve evşâf-ı mütezâde ile bu mezâhirde tecellî kılmış ve zuhûr eylemişdür bu mezâhir-i kevniiyyenüñ (28) ba'zısı mazhar-ı hidâyet ve ba'zısı mazhar-ı dâlâletdür cemî'-i enbiyâ ve evliyâ ve bunlara tâbi' olan şulehâ ve etkıyâ hidâyet mazharlarıdır ve cemî'-i şeyâtîn (29) ü eşkıyâ dâlâlet mazharlarıdır pes Hâķ Te'âlâ her 'aşrda bir mazhar-ı hidâyet olan peyğamberi ğönderüp ol 'aşruñ kavmini tarîķ-i hidâyete da'vet (30) kıldı ve şeytânı dahı ol kavmüñ üzerine anları imtiyhân eylemeden ötüri musallať idüp anları şeytân tarîķ-i ğavâyet ü dâlâlete da'vet (31) kıldı pes ba'de 'aşru'n-nübüvvet *eşseyhu fikavmihi kennebiyyi fiümmetihi*<sup>486</sup> hadîsinüñ mücibince her şeyh-i kâmil dahı kendü kavmini ibrâm u ilhâhla tarîķ-i hidâyete (32) da'vet eyledi ve anuñ muķâbili olan şeytân tarîķ-i dâlâlete ol kavmi da'vet eyledi anlar ki ezelde hidâyete mazhar oldılar hâdî ve mürşid (33) olan şeyhe uydılar anlar ki dâlâlete ve şeķâvete mazhar oldılar mürşide tâbi' olmağı koyup şeytâna tâbi' oldılar eger haķîķate nazar olınsa ne şeyhuñ (34) elinde hidâyet ve ne şeytânüñ elinde dâlâlet ve şeķâvet vardur

<sup>1484</sup> Kehf suresinin 18. ayetinde “yuğlil” ifadesinden sonra “Allah” lafzı yoktur, fakat takip ettiğimiz nüshalarda “Allah” ifadesinin varlığı dikkat çekmektedir. Ayet aslen şu şekildedir: ...*men yehdillâhu fehuve'l-muhtedi ve men yuğlilillâhu felen tecide lehu veliyyen murşidâ* “Allah kime hidayet ederse işte o, ermiştir. Kimi de saptırırsa artık onu irşad edecek bir dost bulamazsın.” (Kehf 18/17)

<sup>1485</sup> “Bilinmeyi sevdim, bilinmek için mahlukatı yarattım.”

<sup>1486</sup> “Kavmi içinde şeyh, ümmeti arasında peyğamber gibidir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 5, s. 470.

kemā k̄āle ‘aleyhisselām *bu’iṣtu dā’iyen mubelliġan ve leyse ileyye minelhudā şey’en* (35) *ve ḥalaqa iblīse muzeyyinen ve leyse ileyhi minedḍalāleti şey*<sup>1487</sup> revāhu İbn ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anhumā kezā fiCāmi‘u’ş-Şaġir

*(3590) Meşnevi*

*Çün peyāpey geşt ān emr-i şücün*

*(36) Nīl miyāmed serāser cümle hūn*

Çünkü ol emr-i şücün mütetābi‘ ü mütevālī oldı Nīl-i mübārek serāser cümle hūn geldi *şücün* bunda zamm-ı (37) şinle şecenūñ cem‘idür ki ġam u hūzn ma’nāsınadır ve *şücün* şol şecerelere de dirler anlarıñ ‘uzvını biri birine muḥalliṭ ola ve tedāhül kıla bunda (38) bu ma’nā daḥı cāyızdır olur şu i’tibārla ki çünkü ol fūrū‘ ve ‘uzvın şāhibi olan emr-i peyāpey oldı dine ammā evelki vech enseb olur (39) şu taḳdīr üzre ki dine çünkü ol mūrīş-i ġumūm u aḥzān olan emr-i mütetābi‘ oldı Nīl-i mübārek sertāser ol Kıbtīlere cemī’an (40) hūn oldı

*(3591) Meşnevi*

*Tā benefs-i ḥvīş Fir’avn āmedeş*

*Lābe mikerdeş düta geşte kadeş*

[M326b] Tā ki Fir’avn binefsihi ol Ḥazret-i Mūsāya geldi (41) ol ḥazrete tazarru‘ eyledi anuñ ḳaddi iki ḳat olmuş ya’ni kemāl-i za’afından ve ḥacāletinden münḥanī olup Ḥazret-i Mūsānuñ ḥuzūrına [P175a] (1) geldi ve binefsihi tazarru‘lar ve niyāzlar kıldı böyle diyü

*(3592) Meşnevi*

*K’an çı mā kerdīm ey sultān mekun*

*Nīst mārā rüy-ı irād-ı seḥun*

Ki ol fi’li ki biz eyledük ey sultān-ı taht-ı (2) risālet sen anı eyleme [H444a] bizüm söz irād eylemege yüzümüz yoḳdur luṭfuñdan bizi mu’āḥez kıлма

*(3593) Meşnevi*

*Pāre pāre gerdemet fermānpezīr*

*Men be’izzet ḥūgerem saḥtem megīr*

(3) Mışra‘-ı evvelde *gerdemet* lafzında birkaç ma’nā cāyız olur evvelā *gerdemetde* kāf-ı ‘Acemī olup *pāre pāre meşevem turā* taḳdīrinde olmaḳ cāyızdır *fermānpezīr* (4) daḥı ḥarf-i nidā muḳadder olup ey fermānpezīr taḳdīrinde olmaġa hem muḥtemeldür

<sup>1487</sup> “Ben dai ve mübelliġ olarak gönderildim ve benim için (benim elimde) hidayet cinsinden bir şey yoktur. Ve şeytan müzeyyin olarak halk olundu ve onun için (onun elinde) de dalaletten bir şey yoktur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 4, s. 236.

bu taqdîr üzre ma'nâ ey fermânpezîr ben saña päre päre olayum be 'izzetle (5) hûgerüm beni muhkem tutma ve şāniyen *gerdemetüñ* kâfî 'Arabî olup farazî taqdîr olına ve *fermânpezîr* fermân kabûl eyle dimek ola bu taqdîr üzre ma'nâ yâ Mūsâ (6) farazî eger ben seni päre päre eyledümse de fermân kabûl eyle zîrâ ben 'izzet ü saltanatla hû tüticiyam beni muhkem mu'âheze itme dimek ola

**(3594) Meşnevi**

***Hîn bicübân leb* (7) *berahmet ey emîn***

***Tâ bibended in dehâne-y âteşin***

Ey kerîm āgāh ol lebüñi rahmetle taḥrîk eyle tâ ki bu âteşin dehâna bağlana ya'ni Fir'avn Ḥazret-i (8) Mūsāya didi ey kerîm tîz ol aġzuñi rahmet lafzıyla taḥrîk eyle tâ kim bu âteşnâk olan aġzlık bağlana ve ġazaba müte'allik olan kapu münsedd (9) ola didi

**(3595) Meşnevi**

***Güft yâ Rab mîfirîbed ü merâ***

***Mîfirîbed ü firîbende-y turâ***

Çünkü Ḥazret-i Mūsâ Fir'avnuñ kendüye tazarru'ını gördi Ḥaḳ Te'âlāya (10) du'â eyleyüp didi yâ Rab ol beni aldar ol Fir'avn saña aldanmışı aldar bu ma'nâ üzre mışra'-ı şānide olan *firîbende* aldayıcı ma'nāsına olur (11) ammâ ism-i fâ'il ma'nāsına olup senüñ aldayıcı bendeñi aldar dimek daḡı evlâdur zîrâ ***yuhâdi'ünallâhe ve huve ḡâdi'uhum***<sup>488</sup> âyet-i kerîmesinüñ mücibince Ḥudâ-yı (12) Te'âlāya ve anuñ enbiyāsına mekr ü ḡud'ayı isnâd eylemek nuşûşla şābit olmışdur lâkin te'vîl idenler ehl-i mekr ü ḡud'aya Ḥaḳ Te'âlâ anlaruñ mekr ü ḡud'a- (13) sına göre cezâ viricidür dimişlerdür pes bu taqdîr üzre *firîbende* ism-i fâ'il olup senüñ aldayıcı kuluñi aldar dimek cāyiz olur ve bu beytler (14) daḡı bu ma'nâyı tavzîḡ ve tefsîr kıılır

**(3596) Meşnevi**

***Bişnevem yâ men dihem hem ḡud'ayeş***

***Tâ bidāned aşlrâ ān fer'keş***

**(3597) Meşnevi**

***K'aşl-ı her ḡud'a vü ḡilet piş-i māst***

**(15) *Her çî derḡākest aşleş ezsemāst***

Yâ Rabbî işideyüm ve kabûl ideyüm mi yâḡud ben daḡı aña ḡud'a vireyüm mi tâ kim aşl u ma'deni bile ol (16) fer' çekici zîrâ her bir mekr ü ḡilenüñ aşlı bizüm

<sup>488</sup>“(Münafıklar) küfür ile iman arasında bocalamaktadırlar.” (Nisa 4/142)

katımuздadur her ne ki hāk üzre vardur anuñ aşı semādandur ya'ni Hāzret-i Kelīmullāh Hāzret-i Hāḳḳa münācāt (17) idüp didi İlāhī ben ol Fir'avnuñ hud'aamiz olan kelāmını işidüp ideyin mi veyāhud ben hem anuñ hud'asına göre hud'a vireyin mi (18) hattā ol mekr ü hud'anuñ fer'ini [H444b] kendü cānibine çekici hud'alaruñ aşlını ve menba'ını bile zīrā her hīle ve mekrüñ aşı ve ma'deni bizüm katımuздadur her ne ki (19) hāk-i vücūd-ı insāniyeden mevcūd olmuşdur anuñ aşı semā-yı ḥāḳīḳī ve eflāk-i ma'nevīdendür ki *ve mekerū mekerallāhu vallāhu ḥayru'l-mākirīn*<sup>489</sup> āyet-i kerīmesinüñ (20) muḳtezāsınca ve daḥı *yuhādī'ünallāhe ve huve ḥādī'uhum*<sup>490</sup> āyetinüñ ve bunlar emsālī olan āyet-i kerīmenüñ mücibince Hāḳ Te'ālāya ve anuñ resūline istihzā ve hud'a ve mekr (21) isnādı cāyızdır lākin Hāḳ Te'ālānuñ mekr ü hud'ası ḥālḳuñ mekr ü hud'ası gibi degüldür zīrā Hāḳ Te'ālā Hāzretleri *ḥayru'l-mākirīn*dür eyle olcaḳ insānuñ (22) mekri fāsīd ü bātıl ve Hāḳ Te'ālānuñ mekri [M327a] ḥāḳ ve rāstdur bu maḥalle lāzım olan mebāḥiṣ ü kelimāt üçinci cildde şülüş-i evvele ḳarīb *sāḥir-* (23) *peçeler* ḥikāyetinde *cāduvī ki Hāḳ kuned ḥāḳḳest u rāst* beytinüñ şerḥinde mürūr eylemişdür anda taleb olma

**(3598) Meşnevi**

**Güft Hāḳ ān seg neyerzed hem beān**

(24) *Piṣ-i seg endāz ezdūr üstühvān*

**(3599) Meşnevi**

**Hīn bicūnbān ān 'aşā tā ḥāḳhā**

**Vādihed her çī melaḥ kerdeş fenā**

Pes Hāḳ Te'ālā buyurdu ki yā Mūsā (25) ol seg aña daḥı degmez hemān kelbūñ öñüne ırāḳdan üstühvān at pes imdi āgāh ol ol 'aşāyı taḥrīk eyle ya'ni anuñla işāret (26) eyle tā kim hākler girü vire her neyi kim çekirge anı fenā eyledi ya'ni Hāḳ Te'ālā Hāzret-i Mūsānuñ Fir'avna anuñ mekri muḳābelesinde mekr eylemege rızā (27) virmedi anuñçün ki anuñ Hāḳ Te'ālānuñ peygamberinüñ mekr eylemesine hem liyāḳati yok idi belki bir segḫabī'at idi ki hemān murādı kendü nefsinüñ ḥāzzı (28) idi ve liḥazā Hāḳ Te'ālā anuñ zātını kelb gibi neces 'add eyleyüp aña ırāḳdan üstühvān at diyü emr eyledi ve ol segḫabī'atlerüñ Hāzret-i (29) Mūsādan murādı bu idi ki çekirgelerüñ yidügi meZRū'atı bedel ü 'ivazını hāk-i zemīnden yine maḥşüller ve nebātlar bitürüp zuhūra gele ve (30) anlar ol ni'am-ı cismāniyyeye müstaḡraḳ ola pes Hāḳ Te'ālā

<sup>489</sup> “Bununla beraber (Yahudiler, İsa'yı öldürmek için) hile yaptılar. Allah da hilelerini boşa çıkardı. Allah hileyi boşa çıkaranların en hayırlısıdır.” (Al-i İmran 3/54)

<sup>490</sup> “(Münafıklar) küfür ile iman arasında bocalamaktadırlar.” (Nisa 4/142)

Hazret-i Mūsāya yā Mūsā tiz ol o ‘aşāñı taḥrīk eyle tā kim ḥākler her neyi ki melah fenā (31) eylediye anı girü edā eyleye diyü emr eyledi

*(3600) Meşnevi*

*V’ān melaḥḥā derzamān gerded siyāh*

*Tā bibīned ḥalk tebdil-i İlah*

*(3601) Meşnevi*

*Ki sebebḥā nist ḥacet mer merā*

*(32) Ān sebeb behr-i ḥicābest ü gıṭā*

Ol çekirgeler filḥāl siyāh ola tā ḥalk-ı cihān tebdil-i İlahide göre sebeblere baña ihtiyāc yoḡdur ol (33) sebeb hemān ḥicāb u perdeden ötürüdür ya’ni yā Mūsā ‘aşāñı taḥrīk idüp mezārī’a işāret eyle derḥāl ol çekirgeler siyāh olup (34) öleler ve ol nebātlar hemāndem mezārī’adan ter ü tāze zuhūra geleler eṣcār berg ü bārla tekrār müzeyyen olalar tā ki ol ḥalk Ḥaḡ Te’ālānuñ tebdil (35) itmesini göreler ve anuñ ḡudretini [H445a] müşāhede kıllalar zirā aṣlen benüm esbāba ihtiyācum yoḡdur belki ol esbāb u vesāyiṭ ‘amme-yi nāsa perde (36) ve ḥicāb olmadan ötürüdür ve illā ben ṣol mürīd ü muḥtārum ki *innemā emruhu izā erāde şey’en yeḡüle lehu kun feyekūn*<sup>1491</sup> āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince bir şey’üñ (37) vücūdını ki murād eyleyem *kun* diyü emr eyledükde derḥāl mükevven olup vücūda gelür

*(3602) Meşnevi*

*Tā ṭabī’i ḥviş berdārū zened*

*Tā müneccim rū beistāre kuned*

*(38) (3603) Meşnevi*

*Tā münāfiḡ ezḥarişī bāmdād*

*Süy-ı bāzār āyed ezḥīm-i kesād*

*(3604) Meşnevi*

*Bendeḡi nākerde vü nāşüste rūy*

*Loḡma-yı düzaḡ bigeşte loḡmacūy*

Tā kim ṭabī’i (39) olan ḥakīm kendüsini dārūya ura tā müneccim yüzini sitāreye eyleye tā münāfiḡ ḥarişliğinden şabāḡ vaḡtinde kesād ḥavfindan bāzār (40) ṭarafına gele bendelik eylememiş ve yüzü yunmamış loḡmacūy olan tenperver loḡma-yı düzaḡ olmuşdur *Ṭabī’iyye* felāsifeden bir ṭayife- (41) dūr ki bu ‘ālemde çār ṭab’ı mü’eşşir-i ḥakīḡi buyururlar ve daḡı her şey’üñ ṭabī’atini ve edviye ve eczāyı te’şir idici biḡayrı

<sup>1491</sup> “Onun emri bir şeyi dileyince ona sadece ‘Ol!’ demektir. O da hemen olur.” (Yasin 36/82)

iznillāh şifā ve devā [P175b] (1) virici zu'm iderler ve münecim'in daḥı bu yeryüzinde olan nuḥüset ü sa'ādeti ve şulḥ u cengi ve raḥş u kaḥṭı ve ba'zı āşārı evzā'-ı felekiyye ve te'sīrāt-ı nücūmiyye- (2) den bilürler ve fā'il-i ḥaḳıḳīden ğāfil olurlar ve bilmezler ki her şeyde mü'eşşir-i ḥaḳıḳī Ḥudā-yı Te'ālādur ve bir fi'li icād u ihdās eylemede ālāt u esbāba muḥtāc (3) degüldür ki nitekim bu ma'nāya işāret idüp buyururlar Ḥaḳ Te'ālā Mūsā Ḥazretlerine vaḥy idüp didi ki yā Mūsā bir şey icād eylemede benüm vesāyiṭ ü esbāba (4) [M327b]ihtiyācum yokdur belki ol esbāb u ālāt maḥcüb olanlara ḥicāb olmaḳ için zuḥūra gelmişdür tā kim ṭabī'ī olanlar kendülerini dārū ve 'ilāca uralar (5) ve te'sīri ve şifāyı andan göreler ve daḥı münecim olanlar hem yüzlerini kevākib ü nücūma eyleyeler ve bu cihānda olan te'sīrātı nücūmuñ ḥāşiyātından bileler ve benüm (6) her şeyde mü'eşşir-i ḥaḳıḳī olduğundan ğāfil olalar ḥattā münāfiḳ hem kesb-i ma'āşa ḥariş olduğundan şabāḥ vaktinde Ḥaḳ Te'ālānuñ ḥallāḳiyyetine ve rezzāḳiyyetine (7) imān getürmeyüp esbābınuñ kesādı ḳorḳusından bāzāra gele şol ḥāletde ki Ḥaḳ Te'ālāya bendelik itmemiş ve elini ve yüzünü yuyup abdest almamış (8) ola bu ḥālet üzre loḳmacūy olan kimse cehennem loḳması almışdur münāfiḳ ol kimseye dirler ki ḳalbi bīmān ve şüreti Müslümān ola pes bir kimse Müslümān (9) şeklinde olsa ve bātınen Ḥaḳ Te'ālānuñ rezzāḳiyyetine imān kılsa ve *ve mā mindābbetin filarzi illā 'alallāhi rızḳuhā*<sup>492</sup> āyet-i kerīmesinüñ mūcibince yiryüzinde olan (10) [H445b] cemī'-i zīrūḥuñ rızḳını viren ol idüğine muşaddıḳ olsa belki Ḥaḳ Te'ālāya i'timādından kendü esbābına i'timādı ziyāde olsa ol kimse münāfiḳlardan (11) olur bāḥuşuş ki namāz kılmadan ve abdest almadan evvel loḳmacūy olmağa kesād ḳorḳusından kesb kılmāğa meşḡül ola anuñ terk-i ferāyız ü vācibāt idüp (12) nefsinüñ muḳtezāsına iştiḡāl kılması ve ḥudāvendinüñ emrini ḳoyup hevāsına uyması hem münāfiḳ olmasına delālet eyler

**(3605) Meşnevi**

*Ākil ü me'kül āmed cān-ı 'ām*

*Hemçü ān (13) berre-y çerende ezḫūām*

Lācerem 'avāmuñ cānı ākil ü me'kül geldi meşelā ol ḫūām u giyāhdan otlayıcı ḳuzu gibi ya'ni 'avāmuñ cānı filmeşel şol ḳuzu (14) gibidür ki ḳuru otdan ve giyāh u nebātdan ekl idüp tenperver olur ve cismini besleyüp ḡidālardan istedügin ekl ḳılır velākin 'āḳıbet bir gün me'kül (15) olur

**(3606) Meşnevi**

<sup>1492</sup> “Yerde hiçbir debelenen (yürüyen) yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın.” (Hud 11/6)

***Miçered ân berre vü qaşşāb şād***

***Ki berā-yı mā çered berg-i murād***

Meşelā ol kıuzı otlar hāl bu ki qaşşāb şād olur bu bile diyü ki ol (16) berre berg-i murādı bizüm için otlar ya'ni her bār ki kıuzı olmayup tenperver olduqça qaşşāb ol kıuzı berg-i murādı bizüm için otlar diyü (17) şād u mesrūr olur

***(3607) Meşnevi***

***Kār-ı dūzah mikunī derhordeni***

***Behr-i ü hodrā tu ferbih mikunī***

Ekl ü şurba dūzahuñ kārını eylersin kendüñi ol dūzahdan (18) ötüri ferbih eylersin ya'ni ey ekl ü şurba hariş olan kimse sen yimeklik kārını eylersin kendüñi ol dūzahdan ötüri ferbih eylersin ya'ni ey ekl (19) ü şurba hariş olan kimse sen yimeklik vaqtinde dūzahuñ işini eylersin şol itibārla ki ol dūzah gıdāya niçe toymayup ***hel minmezidin*** (20) na'rasını urursa sen dağı anuñ gibi gıdāya toymayup anuñ gibi kār eylersin veyāhud yimeklikde ve içmeklikde anuñçün kār eylersin ol dūzahdan ötüri (21) kendüñi besler ve semiz eylersin ***ye'kulüne kemā te'kulu'l-en'āmu vennāru meşven lehum***<sup>493</sup> āyet-i kerīmesinüñ mücibince behāyim gibi yiyenlerden olursın pes cehennem kendüñe (22) maqām kılırsın şol kimse ki yimekle ve içmekde Allāhı zıkr kılmaya ve yimeden ve içmeden murādı hem bedeni Allāh Te'alānuñ tātine kuvvet bulmadan ötüri olmaya (23) belki yemesi ve içmesi mücerred hazz-ı nefisinden ötüri ola ol kimse yimede ve içmede dūzah için kār eyler ve kendüyi cehennem için besler

***(3608) Meşnevi***

***Kār-ı hod kun rūzi-yi (24) hikmet biçer***

***Tā şevd ferbih-i dil bākerr ü fer***

Kendü kārıñı eyle 'ilm ü hikmet rızkıñı otlā tā ki kerr ü ferrle olan qalbüñ ferbih ola ya'ni ey ten kārına meşgül (25) olan kimse kendü kārıñı eyle 'ilm ü 'amelden hāşıl olan gıdā-yı rūhı otlā tā kim kerr ü ferrle olan gönül kavī ola ve kudret ü tākāt bula

(26) ***(3609) Meşnevi***

***Horden-i ten māni'-i in hord nist***

***Cān çü bāzergān u ten çün rehzenist***

<sup>493</sup> “(Küfredenler zevk etmeye bakarlar ve) hayvanlar gibi yerler, içerler. Halbuki onların yeri ateştir.” (Muhammed 47/12)



Cism ü tenüñ yimesi bu hikmet rızkınuñ [H446a] yimesine mâni'dür (27) meşelâ cân bāzergān gibi ve ten rehzen gibidür ya'ni cān [M328a] hikmet rızkını kesb idüp bāzergān gibi andan niçe zād u metā' cem' eyler ve ten ekl ü şurba meyl (28) ü muhabbet kıлмаğla anuñ yolın urup cem' eylediği ezvāk u erzākı gāret ider

**(3610) Meşnevi**

**Şem'-i tācir ān gehest efrūhte**

**Ki buved rehzen zidār āvīhte**

(29) Tācirüñ şem'i ol zamān yanmış ve o yanmış olur ki rehzen ve harāmī odun gibi yanmış ola ya'ni mādāmki ten rehzeninüñ shevāt u muktezayātı (30) nār-ı şevkle yanmaya cān bāzergānınuñ meş'ale-yi imān ve çerāğ-ı iķānı münevver olmaz demek olur

**(3611) Meşnevi**

**Ki tu ān hūşī vü bākī hūşpūş**

**H'ışten- (31) rā güm mekun yāve mekūş**

Ki sen filḥaķīka ol hūşsin ve bākī 'uzvlaruñ ve cüzvlerüñ hūşpūşdur pes kendüñi zāyi' eyleme ve yāve yire (32) sa'y kıлма ya'ni sen hemān 'zā ve beden degülsin belki sen ol hūş u endişesin ki bu cism ü tende müdebbirsin pes kendüñi yitürme ve bīhüde (33) yire sa'y kıлма ki beden için meşğül olup 'aķlı terk eylemek kendüñi yitürüp yāve sa'y kıлмаğdur

**(3612) Meşnevi**

**Dān ki her şehvet çü hamrest ü (34) çü beng**

**Perde-yi hūşest ü 'āķil z'üst deng**

Bunı bil ki meşelā her şehvet ve ārzü ḥamr u beng gibidür 'aķl u hūşuñ perdesidür (35) ve 'āķil andan deng ü ḥayrāndur ḥamra anuñçün ḥamr didiler 'aķlı setr eyleyüp anuñ tedbīr ü tedārikini örte pes her ne kim 'aķluñ tedbīr ü tedārikini (36) örtüp ḥaķīkatı görmeden mâni' ve ḥācib olursa ol daḥı bir nev' ḥamr olur pes her ne kadar shevāt-ı nefsāniyye var ise böyle bil ki beng (37) ü ḥamr gibidür zīrā 'aķlı muḥayyer ü idrākini sātir olur ve aña perde olup tedbīr ü tedārikinden men' kıılır ve 'āķil andan vālih ü ḥayrān olur (38) pes her şehvet beng ü ḥamra beñzemiş olur

**(3613) Meşnevi**

**Ḥamr tenhā nīst sermestī-yi hūş**

**Her çı şehvānist bend ü çeşm ü gūş**

Zîrâ hamr tenhâ (39) hûşuñ sermestligi degüldür her ne ki şehvânîdür çeşm ü gûşı bağlar ve haķıķat-i hâli görmeden ve işitmeden men' eyleyler

**(3614) Meşnevi**

**Ān bilīs ezhamr horden (40) dūr būd**

**Mest būd u eztekebbūr v'ezcehūd**

Meşelâ ol bilīs hamr içmekden dūr idi ol iblīs tekebbürlükden ve inkârdan mest idi ya'ni (41) ol iblīs bāde içmeden ba'îd idi velâkin kibr ü enâniyyetden ve inkâr u nahvetden sarhoş idi ol eelden kendüyi âdemden hayrlu zu'm eyledi [P176a] (1) ve Haķ Te'âlāya **febimâ ağveyteni**<sup>1494</sup> diyü bilmuvācehe söyledi

[H446b] **(3615) Meşnevi**

**Mest ān bāşed ki ān bîned ki nîst**

**Zer nümāyed ān çî miss ü āhenîst**

Filhaķıķa mest ol (2) kimse olur ki anı görür ki yoķdur meşelâ ol nesne ki miss ü āhendür aña zer görünür ya'ni minhayşü'l-ma'nâ mest olan ol kimsedür ki yoķ olan (3) nesneyi var görür ve ol nesne ki miss ü āhen gibi haķîrdür aña zer gibi şerîf görünür elhâşıl her şey haķıķati üzre kemâ hiye 'aleyh müşâhede kıлмаğa kâdir (4) olamaz

**(3616) Meşnevi**

**Īn sūhan pāyān nedāred Mūsiyā**

**Leb bicūnbān tā birūn rūzed giyā**

Bu söz pāyān tutmaz ey Mūsā lebüñi depret tā kim giyāh u nebāt bite (5) ya'ni Haķ Te'âlā Hazreti Mūsāya didi ey Mūsā bu söze pāyān yoķdur hemān lebüñi du'ā eylemege taħrîk eyle tā kim mezārî'adan nebātlar ve ekinler bitüp zuhūra (6) gele

**(3617) Meşnevi**

**Hemçünān kerd ü hem enderdem zemîn**

**Sebz geşt ezşübül ü habb-ı şemîn**

Hazret-i Mūsā 'aleyhisselām hem ancılayın eyledi hem ol demde zemîn şübülden (7) ve habb-ı şemînden ya'ni cesîm habbeden sebz oldu ya'ni Hazret-i Mūsā 'aleyhisselām Haķ Te'âlā buyurduğı gibi eyledi hemān ol demde zemîn şübül ü şübüle- (8) den ve iri dānelerden sebz olup tıldı

**(3618) Meşnevi**

**Enderüftādend derlüt ān nefer**

<sup>1494</sup> “Öyleyse beni azdırmana karşılık yemin ederim...” (Araf 7/16)

***Kaḥṭ dīde mürde ezḥū'ı-l-baḥar***

[M328b] Pes ol nefer lüt u pūta düşdiler (9) zīrā ḥaḥṭ görmiş ve cū'ı-l-baḥarda ölmüş idiler cū'ı-l-baḥar şıḡır açlıḡı dimekdür lākin bir maraḡuñ ismidür ki aña mübtelā olan toyduḡını bilmez ya'ni ol (10) nefer ḥaḥṭ görmiş ve şıḡır açlıḡından ölmüşler idi çünkim ol ni'am-ı keşireyi gördiler lüt u püt yimege meşḡul oldılar

***(3619) Meşnevi***

***Çend rūzī sīr ḥordend (11) ez'aṭā***

***Ān demī vü ādemī vü çārpā***

Ol 'aṭadan niçe gün toyınca yidiler ol deme mensüb olan ve daḡı ādemī olan ve daḡı dört ayaklu ḥayvānāt (12) ān demīden murād nefḥa-yı Ḥaḥḥa mensüb olan mü'minlerdür ve Ḥazret-i Mūsānuñ nefsi-şerīfinden imān ḡabül eyleyen Sıbtīlerdür ve ādemīden murād (13) mücerred insān şeklinde olan kimselerdür ve ḥülāşa-yı kelām ol 'aṭa-yı İlahīden cemī'-i ḥalāyık eger ḥayvān ve eger insān ve eger mü'min ve eger kāfir ü münāfiḥ (14) her ne ise birkaç gün toyınca yidiler

***(3620) Meşnevi***

***Çün şikem pür geşt ü berni'met zedend***

***V'ān żarūret reft bes ṭāḡī şudend***

Çünkim şikem (15) pür oldı ve bunlar kendülerini ni'mete urdılar ve ol żarūret gitdi bes ṭāḡī oldılar *bes* bā'-i 'Arabīyle ziyāde ma'nāsına olmaḡ daḡı cāyızdür ya'ni (16) çünkim bunlaruñ ḡarnı ṭoldı ve kendülerini ni'mete urdılar ve ol iḥtiyāc u żarūret gitdi ziyāde ṭāḡī oldılar zīrā *innelinsāne leyaṭḡā en-* (17) *ra'āḥustaḡnā*<sup>495</sup> āyetinüñ mücibince [H447a] her bār ki insān kendü nefsini müstaḡnī görse ṭāḡī olur ve daḡı *ve lev besāṭallāhu'r-rızḡa li'ibādihī lebeḡav filarzi*<sup>496</sup> (18) āyetinüñ muḡtezāsı üzre eger Ḥaḡ Te'ālā ba'zı ḡulına rızḡı baş eylese yeryüzinde bāḡī olur

***(3621) Meşnevi***

***Nefs Fir'avnest hīn sīreş (19) mekun***

***Tā neyāred yād ezān küfr-i kuhun***

***(3622) Meşnevi***

***Bītef-i āteş negerded nefis ḥūb***

***Tā neşud āhen çü aḡger hīn mekub***

<sup>1495</sup> "Sakın azḡnlık etme, çünkü insan muhakkak azḡnlık eder. Kendini, iḥtiyacı olmadıḡını zannetmekle (azḡnlık eder)." (Alak 96/6-7)

<sup>1496</sup> "Bununla beraber Allah, kullarına rızḡı bol bol seriverirse yeryüzünde azar ve taşḡnlık ederlerdi." (Şura 42/27)

Pes ey gāfil nefis-i emmāre (20) Fir'avn gibidür āgāh ol anı sīr ü pür eyleme tā ol eski küfrinden yād getürmeye zīrā āteşüñ harāretsüz nefis hūb olmaz meşelā tā āhen āteşden (21) aḡger gibi olmaya zinhār anı dögme ya'ni bu nefis-i insānī ni'met ü rāḡat bulduḡça 'utüvv ü tuḡyānı ziyāde olduḡı cihetden Fir'avn gibidür lāzım geldi ki (22) āgāh olup anı sīr eyleye tā kim bātınında muzmer olan eski küfrini yād kılmaya ve t̄āḡī ve 'āşī olmaya pes gerekdür ki anuñ başından 'aşā-yı (23) zecr ü men'ı eksük kılmayasın eger 'aşā-yı zecri aña urmaḡsañ ejder olup şoñra seni helāk kıılır kemā kıle

*Beyt*

*Fir'avne nefsike (24) in lem telakka ḡin 'aşā*

*'Aşā'e'z-zecrā zaḡiye ve hiye su'bānun<sup>1497</sup>*

Elhāşıl riyāzet ü mecā'at āteşinüñ harāreti olmayınca nefis hūb u laḡif (25) olmaz ve bīāteş riyāzet anuñ ıslāḡına sa'y kıılan anuñ ḡalāşına kādır olmaz nitekim meşhūr meşeldür ki şovuk demür dövme müfid olmaz pes (26) mādāmki demür āteş içre aḡger gibi muḡmer olmaya anı dögme

**(3623) Meşnevi**

***Bīmecā'at nīst ten cünbişkunān***

***Āhen-i serdīst mīkūyī bidān***

Ten (27) mecā'atsüz cünbiş idici degüldür eger mecā'atsüz cünbiş ü ḡareket eylesün dirseñ bir şovuk demür dögersin bil ya'ni mādāmki beden tok (28) ola ḡaḡ yolında ḡareket idici olmaz eger ḡarnı tok iken ḡuzūr-ı ḡalble t̄ā'at u 'ibādete ḡareket eylesün dirseñ bir şovuk demür dögmek (29) gibidür bunu şaḡiḡ bil

**(3624) Meşnevi**

***Ger bigiryed v'er bināled zār zār***

***Ū neḡvāhed şud Müselmān ḡuşdār***

**(3625) Meşnevi**

***Ū çü Fir'avnest derkaḡt ānçünān***

***Piş-i Mūsā (30) ser nihed lābekunān***

Farażā ol nefis zālīme zarūret zamānında ve belā ve miḡen avānında zār zārī eger aḡlaya ve eger nāle idüp feryād eyleye ol Müslümān (31) olmaḡ [M329a] istemez 'aḡl tut ol nefis-i emmāre filmeşel Fir'avn-ı ḡünḡvāre gibidür kaḡt zamānında ancılayın lābe idici olduḡı ḡālde ḡazret-i Mūsānuñ (32) ḡatında baş ḡor ve belā ve

<sup>1497</sup> "Nefsin Firavun'dur, asi olduğunda men edici asayı o ejderden eksik etme."

mihnete mübtelā olduğu gibi Haḳ Te‘ālāya ve aña ḫalīfe olan enbiyā ve evliyāya iṭā‘at u inkıyād kıılır

**(3626) Meşnevi**

**Çünkü müstağnī (33) şud ü ṭāğī şeved**

[H447b] **Ḥar çü bār endāht iskīze zened**

**(3627) Meşnevi**

**Pes ferāmūşeş şeved çün reft pīş**

**Kār-ı ü z’ān āh u zārīhā-yı ḫ’iş**

(34) Çünkim ol nefis müstağnī oldı ṭāğī olur nitekim *innelinsāne leyatgā enra’āhustagnā*<sup>498</sup> āyet-i kerīmesi bu ma’nāya şehādet kıılır meşelā ḫar (35) çünkim yükin atsa depme urur *iskīze* buñalmaga dirler bunda depme urmaḳ ma’nāsı murād olur pes nefse lāyık olan belā ve düşvār altında (36) olmaḳ ve ḫara lāyık olan daḫı kār u bār altında olmaḳdur zīrā nefis düşvārılıktan ḳurtulsa ṭāğī olur ve ḫar şıkel ü bārdan ḳurtulsa (37) depmeler urur pes ol nefse ferāmūş olur çünkim ol nefsūñ kārı kendünün ol āh u zārīligi mertebesinden ilerü gitdi ya’ni çünkim (38) ol nefsūñ āh u zārīlikleri mertebesinden işi ilerü gide ve ni‘met ü rāḫat zevḳine kendüyi müştāğil ide aña belā zamānında olan nāle (39) ve enīn ü girye ve ḫanīn unudulur ve ol ḫāleti nāsī olur pes bu ma’nāyı tefhīmden ötüri bu birkaç beyti meşel mevḳi’inde irād idüp (40) buyururlar

**(3628) Meşnevi**

**Sālḫā merdī ki derşehrī buved**

**Yek zamān ki çeşm derḫ’ābī reved**

**(3629) Meşnevi**

**Şehr-i dīger bīned ü pürmīk ü bed**

**Hīç deryādeş neyāyed şehr-i (41) ḫod**

Meşelā niçe yıllar bir merd ki bir şehrde ola bir zamān ki anuñ gözi bir ḫūba gide ol merd rü’yāsında nīk ü bedle pür bir āḫir şehr görür hīç [P176b] (1) kendünün şehrı anuñ yādına gelmez nefis daḫı bunuñ gibidür niçe yıllar bir mertebede belā ve miḫnetle bīdār olsa ve riyāzet ve felāketler içre āh u zārīlikler (2) kılsa hemāndem ki bir sā‘at rāḫat bulsa ve istirāḫat idüp nevm-i ḡaflete varsa evvelki mertebede olan kār u kirdār u düşvār u bār her ne (3) ise anuñ ḫāṭırından gider nitekim nevm-e varan

<sup>1498</sup> “Sakın azgınlık etme, çünkü insan muhakkak azgınlık eder. Kendini, ihtiyacı olmadığını zannetmekle (azgınlık eder).” (Alak 96/6-7)

kimse dağı nie yıllar sâkin olduğı ve  arâr kılduğı Şehri bir anda ferâmũŐ ider ve dimez

(4) (3630) *Meşnevi*

*Ki men âncâ bũdeyem in Şehr-i nev*

*Nĩst ân-ı men derĩncâyem girev*

Ki ben ol Şehrde nie yıllar olmuşam bu rũ'yâda gœrdũđũm yeñi Şehr benũm (5) lâyıķum degũldũr ben bunda girev ũ 'arıyyetũm girũ bu benũm gœzũmden zâyil olur ve benũm vũcũdum kendũ vaţanuma intikâl kıılır dimez ve anı œyle bilmez

(3631) *Meşnevi*

*Bel  unân (6) dâned ki ĥod peyveste ũ*

*Hem derin ŐehreŐ budest ibdâ' u ĥũ*

Belki ancılayın bilũr ki ĥod peyveste ve muttaşıl ol merd hem bu Şehrde olmuşdur anuñ (7) ibdâ' ve ĥũyı ya'ni ol merd-i nâyim ancılayın bilũr ki hemân vâķı'ada gœrdũđi Şehr-i nevde icâdı ve ĥũyı ve i'tiyâdı olmuşdur ve gũyâ ki hemân andan (8) neşv ũ nemâ bulmuşdur anuñũn kendũ Őehrini ferâmũŐ kılmışdur ũnkim bir kimse mũcerred bir an ĥ'âba varmaķla nie yıllar kendũnũñ sâkin olduğı Şehri (9) unutmâķ muķarrer ola

(3632) *Meşnevi*

*i 'aceb ger rũĥ-ı mevĥınhâ-yı ĥ'ĩŐ*

*Ki budesteŐ mesken ũ milâd-ı piş*

[H448a] (3633) *Meşnevi*

*Mĩneyâred yâd k'in dũnyâ ũ ĥ'âb*

*Mifũrũ pũŐed (10) ũ aĥterrâ Őehâb*

'Aceb degũldũr eger rũĥ kendũnũñ mevĥınlarını ki ol mevĥınlar kendũnũñ meskeni ve maĥall-i vilâdeti olmuşdur yâd getũrmeye bœyle diyũ ki (11) bu dũnyâ ĥ'âb gibi ol vaţanları œrter aĥteri Őehâb gibi ya'ni bu merd nie yıllar bir Şehrde bir Şehrde Őursa [M329b] ve anda toğup ve anda neşv ũ nemâ bulsa (12) bir an ĥ'âba varmaķla anı ferâmũŐ eyledũđi muķarrer olıcaķ 'aceb degũldũr ki rũĥ kendũnũñ ezelde mesken ũ mevliidi olan mevĥınları ĥâķırına (13) getũrmeye ve yâd kılmaya zĩrâ bu dũnyâ nevm gibi ol vaţanları œrter Őehâb aĥterleri œrtdũđi gibi ũnkim bir kimse 'âlem-i ervâĥdan ayrılıp bu 'âleme (14) geldũkde ve ĥ'âb-ı ĥâflete mũbtelâ olduķda ol ezeli olan maķâmları ve mesire ve mertebeleri hem ĥâķırından gidere ve anuñ kalbi hemân bu

hulm-ı nāyim (15) gibi olan dünyānuñ şuver-i hayāliyyesine ta'alluḡ u muḡabbet ide hem 'aceb olmaz

**(3634) Meşnevi**

***Ḥāşa çendīn şehrhārā kūfte***

***Gerdhā ezderk-i ū nārūfte***

(16) **(3635) Meşnevi**

***İctihād-ı germ nākerde ki tā***

***Dil şevved şāf u bibīned mācerā***

Ḥuşūşā ki rūḡ bunda gelince niçe şehirler dögmüşdür anuñ idrāki yüzinden (17) yoluñ tozları henüz süpürülmemişdür bu dünyāya geldükde germiyyetle ictihād eylememişdür ki tā ḡalbi şāfī ola ve mācerāyı göre ya'ni rūḡ insānı (18) ol ezelde olan mevḡınlarını terk idüp unuttuḡından mā'adā ol 'ālemden bu 'āleme gelinceye dek ḡāşa bu kadar merātib ü menāzil-i ma'nevī ve şūrīyi (19) pāy-ı rūḡāniyyetle döḡüp geçmiş ve gelüp bu 'ālem-i şehādete şüret-i insāniyyede zuhūr itmişdür henüz anuñ vech-i idrākinden ol geldüḡi (20) yoluñ ḡubārları süpürülmemiş ve anuñ derk ü şühūdı jengār-ı māsivādan pāk olmamışdur ve bu neş'e-yi insāniyyede iken sālīk (21) rāḡ-ı Ḥaḡ olup bir ḡavī ictihād daḡı eylememişdür ki anuñ ḡalbi ḡubār-ı ta'alluḡāt-ı fāniyyeden şāf ola ve jengār-ı māsivādan cilā bula (22) ve mertebe-yi ḡaḡīḡatden cüdā olup mertebe-yi insāniyyete gelinceye dek ne kadar aḡvāl vāḡī' oldıysa ve merātib ü menāzil seyr kıldıysa bilkülliyye (23) anı göre ve mācerāya nazar irḡüre

**(3636) Meşnevi**

***Ser birūn āred dileş ezbaḡş-ı rāz***

***Evvel ü āḡir bibīned çeşm bāz***

Ol rūḡ-ı insānī rāz-ı baḡşından (24) başını taşra getüre gözi açuḡ ola evvel ü āḡiri göre *baḡş* bunda sūrāḡ ma'nāsınadır ya'ni ol rūḡ bu dünyāya geldükde ḡavī (25) ictihād eylemedi tā kim ḡalbi ḡubār-ı māsivādan şāf ola ve minevveli ilāāḡirihi vāḡī' olan mācerāyı müşāhede kıla anuñ ḡalbi sūrāḡ-ı rāzdan (26) başın taşra getüre gözi açuḡ olduḡı ḡâlde iftitāḡ-ı vücūdı ve intihā-yı vücūdı göre *evvel*den murād kendü vücūdınıñ ve daḡı (27) cemī'-i vücūduñ [H448b] ibtidāsıdur ve *āḡir*den murād anuñ kendü vücūdınıñ ve daḡı cemī'-i mevcūdātuñ intihāsı olur bir insānuñ rūḡı (28) mebbe' ü ma'adı bilmege evvelā başīretinden ḡubār-ı māsivā bilkülliyye zāyil olup ḡalb gözi Ḥaḡ nūrıyla ḡuşāde ve münevver olmaḡ lāzımdur (29) andan şoñra rāz u esrār pençeresinden anuñ ḡalbi 'ālem-i ḡayba baş çıkarup nazar eylemek vācib olur tā

kim haqīkat-i hāli görmege kâdir (30) ola ve evvelini ve āhirini bile ve geldügi mertebeleri ve gidecegi menzilleri müşāhede kıla pes ol eṭvār-ı menāzilüñ ki rûḥ-ı insānī anı (31) seyr kılmışdur ibtidāsından intihāsına dek beyān eylemege şürü' idüp buyururlar

***Eṭvār u menāzil-i ḥilḳat-i Ādemī ezibtidā***

(32) Bu sūrḥ-ı şerīf Ādemīnün bedenīnün ibtidādan ḥilḳatinün menzillerinün ve ṭavrlarınun beyānındadır

***(3637) Meşnevī***

***Āmede evvel beiklīm-i cemād***

***V'ez- (33) cemādī dernebātī ūftād***

Rûḥ-ı insānī evvel cemād iklimine gelmişdür ve cemādlıktan nebātlığa düşdi insānün rûḥınun mebdē'-i (34) ezēliden ayrılup ṭavren ba'de ṭavr eṭvār u menāzil-i rûḥāniyyeyi geçüp iklim-i cemāda gelinceye dek belki nebāt u ḥayvān [M330a] mertebelerini geçüp (35) māderinden tevellüd kılıncaya dek ne kadar merāḥil ü menāzil seyr eylediye ibtidā-yı Meşnevīde *k'zneyistān tā merā bubrīdeyend* beytinün şerḥinde mürür eylemişdür (36) anda ṭaleb olına çünkim rûḥ mebdē'-i haqīqīden ayrılup bu kadar menāzil ü merātibi seyr eyledükden soñra bu 'ālem-i şūrete geldükde evvelā cemād iklimine (37) gelmişdür ki murād andan ḥākdür ve ol ḥākten ism-i Rabbuñ tecellī ve te'şīriyle nebātāt bitüp ol rûḥ cemād mertebesinden nebāt mertebesine (38) geldi

***(3638) Meşnevī***

***Sālḥā endernebātī 'ömr kerd***

***V'ezcemādī yād n'āverd ezneberd***

Niçe yıllar nebātlıkda 'ömr eyledi ve ol ḥāde cemādlıktan yādına getürmedi ceng (39) ü neberdden ya'ni ol rûḥ niçe zamān nebātlık mertebesinde dirildi ve neşv ü nemā buldı ve cemādlık mertebesinden yādına getürmedi neberd-i ṭabī'isinden (40) ki nebātun ṭab'ı cemādun ṭab'ınun zıddıdır mābeynlerinde ṭab'an zıddiyet ve ceng olduğundan ötüri ol mertebeyi yādına getürmedi ve kendünün (41) neşv ü nemāsına muḳayyed oldı

***(3639) Meşnevī***

***V'ez nebātī çün beḥayvānī fütād***

***N'āmedeş ḥāl-i nebātī hiç yād***



Ve nebâtlık mertebesinden rūḥ-ı insānī [P177a] (1) çünkü ḥayvānlığa düşdi pes nebâtlık ḥālī hıç anuñ yādına gelmedi ya'ni nebâtlık mertebesinden çünkü ḥayvānāt anı ekl itmekle (2) ḥayvānlık mertebesine ve laḥm u pūst ḥāşıl kı lup zīrūḥ oldı ḥattā eşref-i ḥayvānāt ki insāndur insāniyyet mertebesine gelüp (3) ḥayvān-ı nāṭık ola ol mertebede nebâtlık ḥālī hıç anuñ [ḥātırına gelmez zīrā her bir mertebeye ki gele ol mertebenüñ ḥükmiyle muḳayyed olur (4) ve ol vāşıl olduğı mertebenüñ -H] ḥükmi mürür eyledüğü [H449a] mertebelerüñ aḥvālını görmekten anı men' kı lur

**(3640) Meşnevi**

***Cüz hemān meylī ki dāred sūy-ı ān***

***Ḥāşa (5) dervākt-i bahār u zaymurān***

**(3641) Meşnevi**

***Hemçü meyl-i küdekān bāmāderān***

***Sırr-ı meyl-i ḥod nedāned derlibān***

Hemān bir meyliden gayri ki ol nebāt cānibine (6) tutar ḥuşuşā bahār zaymurān vāktinde ya'ni çünkü rūḥ-ı insānī nebâtlık mertebesinden taḳdīr-i İlāhī ve tedbīr-i Rabbāniyye ile ḥayvānlık (7) mertebesine geldi ve insānlık mertebesini buldı nebâtlık mertebesinüñ ḥālī anuñ ṭab'ında kalmadı illā şol bir meyl kaldı ki ol (8)nebāt cānibine anuñ ṭab'ı ve ḥātırı ol meylī tutar 'alelḥuşuş bahār vāktinde ve sünbül ü zaymur anuñ zuhūrı zamānında ṭabī'at ol nebāt (9) cānibine ve ḥaḍravāt seyrine meyl-i küllī ile meyl eyler meşelā eṭfāl u küdekānuñ māderlerine meyl ü muḥabbeti gibi kendülerinüñ pistān u libāna olan (10) meyl ü muḥabbetlerinüñ sırrını bilmez *libān* bunda kesr-i lāmladur ḥāşşeten 'avrat südine dinür ve riḍā' ma'nāsına daḥı gelür ya'ni insānuñ rūḥ-ı (11) ḥayvāniyyesinüñ nebātāt u ḥaḍravāta meyl kı lması eṭfālūñ māderlerine olan meylī gibidür velākin eṭfāl kendülerüñ māderlerinüñ südine (12) olan meylüñ sırrını ve ḥaḳīḳatini bilmezler anuñ sırrı oldur ki raḥm-ı māderde olan cenīn için Ḥaḳ Te'ālā māderüñ derūnından bir ḳanı (13) aña ḡdā ider mādāmki cenīn baṭn-ı māderde sākin oldukça ol ḳanı ḡdā idinür çünkü anadan toḡup bu dünyāya gele ol raḥm-ı māderde (14) ḡdā idindüğü ḳan Allāh izniyle meme cānibine gelüp hemāndem ki memeye dāḥil ola tebdīl olup süd olur nitekim bunuñ taḥḳīki cild-i şānīnūñ (15) ibtidā beytlerinde mürür eylemişdür pes ṭıfl anasınūñ südine meyl eyler lākin anuñ sırrını ve ḥaḳīḳatini bilmez ki o süd aña ḳable't-tevellüd raḥm-ı (16) māderde iken aña ḳan şeklinde ḡdā olmuşdı anuñ şīr-i mādere meyl eyledüğüñüñ sırrı budur

**(3642) Meşnevi**

**Hemçü meyl-i müfriṭ-i her nev mürīd**

**Sūy-ı ān pīr-i (17) cūvānbaḥt-ı mecīd**

Meşelā her nev mürīdūñ meyl-i müfriṭi gibi ol cūvānbaḥt-ı mecīd olan pīrūñ cānibine ya'ni kūdeklerūñ māderlerine olan meyl ü muḥabbeti (18) her nev mürīdūñ cūvānbaḥt ve şerīf ü 'ālī olan şeyḥinūñ cānibine olan ifrāṭ-ı meyli gibidür nitekim [M330b] tıfl māderinūñ sūdinden ḥazz alur ve ğıdālanup (19) lezzet bulur kezālik mürīd-i nev daḥı mürebbīsiniñ 'ilm-i pürsūdinden ḥazz alup ğıdā-yı rūḥānī ḥāşıl kıılır

**(3643) Meşnevi**

**Cüz'-i 'aql-ı in ezān 'aql-ı kulest**

**(20) Cünbiş-i in sāye z'ān şāḥ-ı gulest**

**(3644) Meşnevi**

**Sāyeyeş fānī şeved āḥir derū**

**Pes bidāned sırr-ı meyl ü cüst ü cū**

Zīrā bu mürīdūñ (21) 'aql-ı cüzvīsi ol 'aql-ı küldendür bu sāyenūñ cünbişi o gül [H449b] şāḥındandır o gül şāḥınıñ sāyesi āḥirū'l-emr anda fānī olur (22) pes ol zamān sāye kendünūñ şāḥ cānibine olan meylinūñ ve cüst ü cūyınıñ sırrını bilür 'aql-ı cüzvīden murād mürīdūñ 'aqlıdır (23) ve 'aql-ı külden murād pīr-i kāmiliñ 'aqlıdır ve mürīdūñ 'aql-ı cüzvīsi tābī' olduğu cihetden filmeşel sāye gibidür ve şeyḥ-i kāmiliñ 'aqlı metbū' (24) olduğu ḥayşiyetden bir gül ağacı gibidür nitekim [şems -P] mertebe-yi i'tidāle gelse sāye anuñ vücūdında maḥv olur kezālik pīr-i kāmiliñ 'aqlı mertebe-yi (25) i'tidāle gelüp mürīdūñ vücūdına nürbaḥş olduḡda anuñ sāye gibi olan 'aqlı anuñ vücūdında maḥv u fānī olur andan şoñra (26) bilür ki kendü vücūdında olan meylūñ ve cüst ü cūyuñ sırr u ḥaḳīḳati ne imiş ḥülāşa-yı kelām ve tavzīḥ-i merām böyle dimek olur ki (27) her nev mürīdūñ pīr-i mecīd cānibine ifrāṭ-ı meyl ü muḥabbeti anuñçün olur ki bu mürīdūñ cüzv-i 'aqlı ol 'aql-ı külden müstefād olmuş ve neşv ü nemā (28) bulmuşdur bu nev mürīdūñ sāye gibi olan 'aqlınıñ cünbiş ü ḥareketi ol gül ağacı gibi olan 'aql-ı kāmiliñ cünbiş ü ḥareketinden- (29) dūr zīrā mādāmki bir şāḥş ḥareket eylemese anuñ zıllı daḥı ḥareket eylemez elbette her ḥālde sāye şāḥşına tābī'dür pes 'aql-ı cüzvī daḥı 'aql-ı (30) külle ḥarekāt u sekenātta tābī'dür 'aḳıbetü'l-emr ol şāḥ-ı gül gibi olan 'aql-ı külliñ sāye gibi anuñ vücūdında fānī olur ve bir mertebeye irer ki (31) mürīdūñ 'aql-ı cüzvīsi şeyḥinūñ 'aql-ı küllīsiniñ ḥükminde maḥv-ı vücūd kıılır andan şoñra ḥaḳīḳatle kendünūñ meyl ü

talebinüñ sırrını bilür ki (32) elbette her cüzvüñ kendü külline mâyil olduğunu ve aşlını taleb kılduğunu ol hinde müşâhede kıılır

**(3645) Meşnevi**

**Sāye-yi şāh-ı dıraht ey nîk- (33) baht**

**Key bicünbed çün necünbed ān dıraht**

Zîrā şāh-ı dırahtuñ sāyesi ey nîkbaht kaçan hareket eyler eger bu dıraht hareket eylemeye ya'ni (34) çünkim dıraht u şāh hareket eylemedükçe sāye dağı hareket eylemedüğü muqarrer ü muhaqqak olıcağ ma'lüm olur ki şāh-ı gül gibi olan 'aql-ı kāmîl (35) tarîk-i İlāhîde hareket kılmaduğça aña tâbi' olan mürîdüñ sāye gibi olan 'aklı dağı hareket kılmaga kâdir olmaz her huşuşda nev mürîdüñ 'aklı şeyh-i (36) kāmîlüñ 'aqlına sāye gibi tâbi' ve muhtâc gerekdür tā kim kemāle ire ve ol dağı külliyyet mertebesini bula pes münâsebetle bu ma'arifi edā eyle- (37) düklerinden sonra yine insānuñ merâtib ü menâzilinüñ beyânına şürü' idüp buyururlar

**(3646) Meşnevi**

**Bāz ezhayvān suy-ı insāniyeş**

**Mikeşid ān Hālikî (38) ki dāniyeş**

**(3647) Meşnevi**

**Hemçünin iklîm tā iklîm reft**

**Tā şud eknün 'âkı u dānā vü zeft**

Girü o rûh-ı insānî tavır-ı hayvāndan insānlık (39) cānibine çekdi ol hālik-i bîcün ki anı sen bilürsin [H450a] elhâşıl buncılayın iklîmden iklîme dek gitdi hattā şimdi gelüp 'âkı u 'ālim ve büyük (40) oldı ya'ni tekrār hakîm-i muṭlak hayvāniyyet mertebesinden insānuñ rûhını insāniyyet cānibine cezb eyledi bir hālik ki sen anı bilürsin (41) çünkim insān mertebesine geldi bir mertebeden bir mertebeye intikāl kıldı meşelâ tufūliyyet mertebesinden bülūga yetdi andan sonra şebâbet [P177b] (1) mertebesine andan sonra kühület mertebesine andan sonra şeyhūhet mertebesine irişdi hattā 'âkı oldı ve 'ālim oldı ve şeyh-i kebîr oldı ve insān (2) 'âkı u dānā olıncaya dek niçe iklîmden iklîme naql kıılır ve niçe mertebe ve menzillerden geçüp hattā 'âkı u dānā olur

**(3648) Meşnevi**

[M331a] 'Aqlhā-yı evvelîneş (3) yād nîst

**Hem ezin 'akleş tahavvül kerdenîst**

**(3649) Meşnevi**

***Tā rehēd z'īn 'aql-ı pürhırş u taleb***

***Şad hezārān 'aql bīnedbül'aceb***

Pes aña evvelki (4) 'aqlarını yād eylemek yoqdur bu 'aqlıdan hem aña taḥavvül eylemeklik vardur tā bu hırş u taleb ile pür ve memlū olan 'aqlıdan kırtılur andan soñra şad (5) hezārānbül'aceb 'aql görür ya'ni çünkim insān ṭavren ba'de ṭavr niçe iklīmi geçüp 'ākıl u dānā olmaq mertebesine gele aña evvelki 'aqlarını tezekkür (6) eylemek degme ḥālde vāki' olmaz zīrā 'aql-ı ma'āşuñ levāzım u muqtezāsına bir mertebe iştiğāl eyler ki evāyil-i ḥālde olan 'aqlarını ve idrāklerini (7) unudur çünkim insān ṭavren ba'de ṭavr seyrden ve taḥavvülden ḥālī degüldür hem bu 'aql-ı ma'āşdan 'ākıbet aña naql u taḥavvül eylemeklik muqarrerdür ḥattā (8) bu pürhırş olan ve pürtaleb olan 'aql-ı ma'āşdan kırtılup andan soñra niçe yüz biñ 'acāyib ü ğarāyib şāhibi 'aqları müşāhede eyler ki (9) merātib-i 'uqūla nihāyet yoqdur 'aql-ı ma'āşdan geçdüken soñra ol mazharü'l-'acāyib olan 'uqūlı müşāhede eyler

***(3650) Meşnevi***

***Gerçi ḥufte geşt ü şud nāsī (10) zipiş***

***Key güzārendeş derān nisyān-ı ḥ'ış***

***(3651) Meşnevi***

***Bāz ezān ḥ'ābeş bebīdārī keşend***

***Ki kuned berriş-i 'ālem rişşand***

Egerçi (11) rüḥ-ı ādemī bunda gülmek ile ḥufte oldı ve muqaddem olan mertebelerini ve 'aqlarını unuducı oldı līkin anı kendü ğaflet ü nisyānında (12) kaçan qorlar elbette girü anı o ḥ'āb-ı ğafletden bīdārılığa çekerler ki ḥalk-ı 'ālemüñ rişi üzre rişşand eyler ḥülāşa-yı kelām böyle dimek (13) olur ki egerçi insānuñ rüḥı mertebe-yi insāniye gelmege ḥ'āb-ı ğafletle ḥufte olup muqaddem olan merātib ü aḥvālini unutdı ise (14) anı kendünüñ ol nisyānında kaçan qorlar nitekim evvelki mertebelerinde qomayup niçe mertebelere getürdiler pes girü ol ḥ'āb-ı ğaflet (15) ü nevm-i beşeriyetden [H450b] hem yaqaza-yı ma'nevī ve intibāh-ı ḥaқиkī cānibine çekerler ve nevm-i beşeriyeti andan izāle iderler bir mertebe bīdār olur ki 'ālimüñ (16) şaқalına gülici olur 'ālimüñ şaқalına gülmek vech-i 'ālemde zuhūr eyleyen aḥvāli temeshur kılmadan ve istihzā eylemeden 'ibāret olur ve 'ālimüñ rişşine ne güne (17) temeshur eyledügi bu beytlerden ma'lūm olur

***(3652) Meşnevi***

***Ki çi ğam būd ān çi miḥordem beḥ'āb***

*Çün ferāmūšem şud aḥvāl-i şavāb*

*(3653) Meşnevī*

*Çün nedānistem ki ān ğam (18) v'îtilāl*

*Fi'l-i ḥvābest ü firībest ü ḥayāl*

‘Ālimūñ rişine bu gūne rişhand eyler ki ne ğam u ğuşşa idi ol nesne ki anı ḥvāb (19) u rü’yāda yidüm niçün aḥvāl-i şavāb baña ferāmūş oldı niçün bilmedüm ki ol ğam u i’tilāl fi’l ü ḥvābdur ve firīb ü ḥayāldür ya’ni *ennāsu* (20) *niyāmun feizā mātū entebehū*<sup>499</sup> ḥadīş-i şerīfinūñ mūcibince şol dem ki insān ola aña kemāl-i intibāh ḥāşıl olur bu dünyāda gördüğü (21) aḥvāl aña ḥayālāt-ı menāmiyye gibi gelür ol demde böyle dir ki ‘acabā ne ğam u ğuşşa idi ol nesne ki dünyāda ḥvāb-ı ğafletde iken ben anı yidüm (22) ve baña aḥvāl-i şavāb u rüz-ı ḥisāb ne ‘aceb ferāmūş oldı ben bu nevm-i ḥaḳīḳati ne ‘aceb nāsī olmuşam ve ḥvāb u ḥayāl gibi olan dünyā (23) kārına iştigāl kılmışam niçün dünyāda iken bilmedüm ki ol çekdüğüm ğam ve gördüğüm maraz u i’tilāl nevmūñ fi’lidür ve ḥud’a ve ḥayāldür

*(3654) Meşnevī*

*Hemçünān (24) dünyā ki nevm-i nāyimest*

*Ḥufte pindāred ki in ḥod dāyimest*

Ancılayım ki dünyā ḥulm-ı nāyimdür lākin nāyim ü ḥufte zann eyler ki bu ḥod dāyimdür (25) *ḥulm* ḥānuñ zammesiyle nāyimūñ gördüğü ḥayālāta dirler ya’ni nāyim bīdār olduğda menāmda gördüğü ḥayāl niçe ise dünyā hem nāyimūñ (26) gördüğü ḥayāl gibidür nitekim Cābir ibn ‘Abdullāh Ḥazretleri bu ḥadīş-i şerīfi [M331b] rivāyet iderler *ḳāle kuntu ‘indenbeyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iz* (27) *cā’e raculun ebyazu’l-vechi ve ‘aleyhi şiyābun beyz feḳāle esselāmu ‘aleyke yā resūlallāh ḳāle ‘aleyhisselām ve ‘aleyke’s-selāme ve raḥme-* (28) *tullāhi feḳāle mā eddunyā ḳāle ‘aleyhisselām eddunyā keḥulmi’n-nāyimi feḳāle fekeyfe yekūnu’r-raculu fihā ḳāle ‘aleyhisselām muteşemmiren ketālibi’l-ḳāfilete ve ḳāle fekumu’l-* (29) *ḳarāru fihā ḳāle ‘aleyhisselām keḳaderi’l-muteḥallife ‘ani’l-ḳāfileti feḳāle fekum mā beyne’d-dunyā velāḥiretu ḳāle ‘aleyhisselām ḡamzetu ‘ayni fezehebi’r-reclu feḳāle* (30) *‘aleyhisselām hāzā Cebrāyilun etākum liyezhadukum ‘ani’d-dunyā ve yergabukum*

<sup>499</sup> “Nas nevm-i gafttedir, öldükleri zaman mütenebbih olurlar.” Ankaravī, *Minḥacü’l-Fukara*, s. 256.

*filāhireti*<sup>1500</sup> egerçi dünyā böyle hūlm-ı nāyim gibidür lākin bu dünyāda hūfte ve gāfil olan kimse (31) anı dāyım şanur

*(3655) Meşnevi*

*Tā berāyed nāgehān subh-ı ecel*

*Vārehed ezzulmet-i zann u dağal*

*(3656) Meşnevi*

*Handeyeş gired ezān gamhā-yı h'v'ş*

*Çün bibīned müstekarr u cāy-ı (32) h'v'ş*

[H451a] Tā bir gün nāgehān ecel şubhı zāhir olur ol gāfil zann u dağal zulmetinden kurtılır kendünün ol gam u guşşalarından anı hānde (33) tutar ya'ni dünyāda bīhūde yire gam u guşşa çekdüğine güler çünkim kendünün karargāhını vireni göre ya'ni bu 'ālemden rihlet idüp muķırr-ı (34) haķıķati ve maķām-ı aşlīsine vāşıl olduķda ve rüz-ı āhıret zuhūra geldükde ve aña yaķaza-yı tām hāşıl olduķda kendünün dünyāda ba'zı kār için (35) gam u guşşa yidüğine peşimān olur ve hānde kıılır

*(3657) Meşnevi*

*Her çi tu derh'v'ab bīnī nīk ü bed*

*Rüz-ı maḥşer yekbeyek peydā şeved*

Hāşıl-ı kelām (36) her ne şey ki nīk ü bedden h'v'ab-ı dünyāda sen görürsin maḥşer günü bir bir peydā olur ya'ni dünyāda gördüğüñ şuver-i ḥayāliyye eger eyü olsun (37) ve eger yaramaz olsun rüz-ı maḥşerde anuñ cezāsı zāhir olur *femen ya'mel mişķāle zerratin ḥayran yerah ve men ya'mel mişķāle zerratin şerran yerah*<sup>1501</sup> āyet-i (38) kerīmesi bu ma'nāya şehādet kıılır

*(3658) Meşnevi*

*Ān çi kerdī enderīn h'v'ab-ı cihān*

*Geredet hengām-ı bīdārī 'ayān*

<sup>1500</sup> “Cabir ibn Abdullah buyurur: Bize beyaz yüzlü ve üzerinde beyaz elbise olan bir adam geldiği vakit (Resulullah)'ın yanında idim. 'Esselamu aleyke ya Resulallah' dedi. Aleyhisselam efendimiz: 'Ve aleyke's-selam ve rahmetullah!' buyurdu. 'Dünya nedir?' dedi. Aleyhisselam efendimiz: 'Dünya uyuyan kimsenin rüyası gibidir.' buyurdu. 'Bir adam orada nasıl olur?' dedi. Aleyhisselam efendimiz: 'Kafīleye talib olan gibi hatırlanıdır.' buyurdu. 'Orada karar ne kadardır?' dedi. Aleyhisselam efendimiz: 'Kafīleden geri kalanın geri kalış miktarıdır.' buyurdu. 'Dünya ve ahiret arası ne kadardır?' dedi. Aleyhisselam efendimiz: 'Bir göz yumması kadardır.' buyurdu. Mūteakiben adam gitti. Aleyhisselam efendimiz: 'Bu Cebrayil'dir. Sizi dünyadan perhiz ettirmek ve ahirete terhib etmek için size geldi.' buyurdu.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 557-558.

<sup>1501</sup> “Ki her kim zerre kadar bir hayır işlerse onu (karşılığını) görecektir. Her kim de bir zerre kadar bir şer işlerse onu (karşılığını) görecektir.” (Zilzal 99/7-8)

Ol nesneyi ki bu cihān (39) uyğusunda eyledüñ bîdârlık vaqtinde saña ‘ayān olur ya‘ni ‘ālem-i dünyāda her ne kār u ‘amel eyledüñse yevm-i āhîretde intibāh-ı hāqîkî hāşıl (40) olduğda işledüğüñ kārıların cümlesi saña ‘ayān olur tā anların hāqîkatini ol hînde müşāhede kılırsın

*(3659) Meşnevi*

*Tā nepindārî ki in bed kerdenîst*

(41) *Enderin h‘āb u turā ta‘bîr nîst*

*(3660) Meşnevi*

*Belki in hānde buved girye‘v zefîr*

*Rûz-ı ta‘bîr ey sitemger beresîr*

Tā zann eylesin ki bu bed ü kabîh olan [P178a] (1) fi‘li bu h‘āb-ı dünyā içre eylemeklik vardur ve saña ta‘bîr yoğdur ya‘ni her ne kabāhati ki sen bu h‘āb-ı dünyāda işlersin rûz-ı āhîretde senüñçün ol (2) fi‘lün nîk ü bed her ne ise ta‘bîri vardur sen zann eyleme ki anuñ ta‘bîri olmaya belki dünyāda ol hānde girye ve zefîr olur ta‘bîr günü ey esîr (3) ü fağîr üzre sitem idici kimse ya‘ni bu dünyānuñ ekşer ahvāli rûz-ı āhîretde ‘aksine ta‘bîr olunur meşelā bu dünyāda bir kimse hāndān olsa rûz-ı kıyāmetde (4) girye ve nāle eylemege ta‘bîr kılmur ve bu dünyāda çoğ ğam çeken mü‘min āhîretde şād olmasına işāret olur

*(3661) Meşnevi*

*Girye vü derd ü ğam u zārî-yi hōd*

*Şādmānî (5) dān bebîdārî-yi hōd*

*(3662) Meşnevi*

*Ey deride püstîn-i Yūsufān*

*Gürg berhîzî ezān h‘āb-ı girān*

*(3663) Meşnevi*

*Geşte gürgān yekbeyek hūhā-yı tu*

*Mîderānend (6) ezğāzab a‘zā-yı tu*

Bu dünyāda olan girye ve derd ü ğam u zārîligi bîdârlığüñ vaqtinde şādmālık bil ya‘ni ölüp bîdār olduğdan soñra (7) bu dünyāda çekdüğüñ [H451b] ālām u şedāyid şādîlige ve sürür u şafāya mütebeddil olur eger zūlm u sitemden ferāğat ide- [M332a] mezseñ her kağı şîfat-ı kabîha (8) saña ğālib ise ol şüret üzre hāşr olmağ saña muhāğğak olur pes ey Yūsufıların püstını yırtmış ol girān u şakîl h‘ābdan gürg (9) kākarsın zirā senüñ cemî‘-i hūyların bir bir kırtlar olmışdur hışm u ğāzabdan senüñ

a'zānı yırtarlar ya'ni Hakk Te'ālānuñ maḳbūl u maḳbūb (10) olan bendelerinuñ pūstını yırtan ve 'ırz u nāmūslarını yaḳīn-i zālīm ol h'āb-ı beşeriyetden bīdār olduḡuñ vakītte ḳurt şūretinde (11) ḳalkarsın bu dūnyāda senūñ hūylaruñ her biri ḳurdlar olmuşdur ve niçe kimselere īzā ve cefā ḳılmışdur āḫirū'l-emr rūz-ı ḥaşrde ol hūylaruñ (12) ḳurdlar şūretine temeşşül eyleyüp senūñ 'uzvlaruñı yırtarlar

**(3664) Meşnevi**

*Hūn neḥusbed ba'd merget derḳışāş*

*Tu megū ki mürdem ü yābem ḥalāş*

**(3665) Meşnevi**

*Īn (13) ḳışāş-ı naḳd-i ḥīletsāziyest*

*Piş-i zaḥm-ı ān ḳışāş īn bāziyest*

Ḳışāşda öldükden soñra hūn uyumaz sen dime ki ölürüm (14) ve 'azābdan ve ḳışāş-ı uḥrevīden ḥalāş bulurum bu dūnyāda naḳd olan ḳışāş ḥīletsāzlıkdur ol ḳışāş-ı uḥrevīnuñ zaḥmı ḳatında (15) bu naḳd olan ḳışāş bāzīdür ya'ni ey ḳātil ü hūnī olan zālīm eger sen biḡayri ḥakk bir kimseyi ḳatl eyleseñ ve seni daḡı anuñçün ḳışāş eylemede (16) öldürseler senūñ ḳışāşda maḳtūl olduḡuñdan soñra yine ol mazlūmuñ ḳanı uyumaz ve mücerred dūnyāda saña ḳışāş olmaḡla anuñ ḳanı (17) senūñ gerdenūñden sāḳıt olmaz sen dime ki ben bu dūnyāda ḳışāş olunmada ölürüm ve rūz-ı cezāda ḳışāş-ı uḥrevīden ḥalāş olurum belki (18) bu dūnyāda seni öldürseler ve ḳışāş eyleseler āḫiretde hem ol mazlūm senden ḳanını da'vā eyledükde yine saña ḳışāş-ı uḥrevī olmaḡ muḳarrer (19) olur eger sen dirseñ ki yā bu dūnyāda naḳd olan ḳışāş ol maḳtūlūñ hūnına mu'ādil olmayıcaḡ niçündür bu ḳışāş-ı naḳd intizām-ı 'ālemden (20) ötüri ḥīle düzücilükdür ki *ve lekum filḳışāşi ḥayāt*<sup>502</sup> mūcibince bir ḳātil ḳışāş olunmaḡla sāyir kimseler andan 'ibretpezīr olup (21) ḳatlden ictināb iderler pes ḥalkuñ ḥayātına ol ḳışāş sebep olur ve 'ālem intizām bulur pes bu dūnyāda olan ḳışāş nefy-i ḳatlden (22) ötüri ḥīlesāzlık olur ve ḳātile eger maḳtūl olan mazlūm ḳanını da'vā eylese āḫiretde bir ḳışāş olur ki bu dūnyāda olan ḳışāş (23) aña nisbet lu'b u bāziçe dinür

**(3666) Meşnevi**

*Z'īn la'ib ḥāndest dūnyārā Ḥudā*

[H452a] *K'īn cezā lu'best piş-i ān cezā*

**(3667) Meşnevi**

<sup>502</sup> "Hem kısasta size bir hayat vardır..."(Bakara 2/179)



***İn cezā teskīn-i ceng (24) ü fitneyest***

***Ān çü iḥşāyest ĩn çün ḥatneyest***

Süre-yi Ḥadīde olan āyete işāretdür ve ***i'lemū inneme'l-ḥayātu'd-dunyā*** belki (25) ey tālībān-ı dünyā taḥkīken bu dünyānuñ 'ıyşı ve nūş u ḥayātı ***la'ibun*** bāzīcedür ***ve lehvun*** ü renc bīhūdedür ki şāhibini maḳşūd-ı bizzātdan ilhā (26) eyler ***ve zīnetun*** ve daḥı zīnetdür melābis-i ḥasene ve maṭā'im-i nefise ve merākib-i behiyye ve menāzil-i refī'a gibi ***ve tefāḥurun beynekum*** ve müfāḥaretdür mābeynūñüzde neseble (27) ve cāh u manşıbla ***ve tekāşurun filemvāli velevlādī***<sup>503</sup> ve daḥı emvāl u evlādda tekāşürdür ve süre-yi 'Ankebūtuñ āḥirinde buyururlar ki ***ve mā hāzīhi'l-ḥayāti'd-dunyā*** (28) ***illā la'ibun ve lehvun ve inneddāre'l-āḥirete lehiye'l-ḥayevānu lev kānū ya'lemūn***<sup>504</sup> ma'nā anuñçün lu'b didi Ḥaḳ Te'ālā bu dünyānuñ kārına ki bu dünyānuñ her ḥālī (29) ya'ni eger ni'met ve eger niḳmeti ve eger riyāseti ve eger siyāseti ol dünyānuñ belā ve şafāsı ḳatında lu'b u lehv gibidür nitekim bu ḥadīş ***Ebū Hüreyred***en mervīdür (30) [M332b] ***inne nārikum hāzīhi cuz'un minseb'ine cuz'en mennāri cehennem***<sup>505</sup> ma'nā-yı beyteyn-i şerīfeyn oldur ki Ḥudā-yı Te'ālā bu eclden dünyāya lu'b oḳumışdur zīrā (31) bu cezā ol cezānuñ ḳatında lu'bdur bu cezā ceng ü fitnenūñ teskīnidür ol cezā iḥşā gibidür ve bu cezā sūnnet itmek gibidür ḥatne bir (32) kimseyi sūnnet itmekdür ya'ni ālet-i cimā'uñ başında olan laḥm-ı zāyidi ḳaṭ' eylemekdür ve ***iḥşā*** bir adamuñ ḥāyelerini kesüp budamaḳdur pes bu dünyānuñ (33) 'azābı filmesel bir kimseyi sūnnet itmek gibi olur ve daḥı ḥuşemānuñ cengini ve fitnesini def ü teskīn eylemeden ötürī olur ammā āḥiretūñ (34) cezāsı bir kimseyi inemek ve ḥuşyeteynini iḥrāc eylemek gibi olur pes bu cezā ile ol cezānuñ mābeyninde olan fark meselā bir kimseyi oyuncaḳda (35) oḅlancıklar ḳışāş denginde lu'bla ḳışāş eylemeleri gibidür ki ḳışāş ḥaḳīkī degüldür ammā āḥiretūñ ḳışāşı ḳışāş-ı ḥaḳīkīdür ve liḥazā Ḥaḳ (36) Te'ālā Ḥāzretleri ***ve mā hāzīhi'l-ḥayāti'd-dunyā illā la'ibun ve lehvun*** buyurmuşdur pes bu zālimler ve ḥūnhvār olan sitemgerler cehennem zebānīlerinden ötürī kendülerin (37) beslerler ve ekl-i ḥarām idüp ma'āşī işlemekle kendüleri ḥaḳ-ı dūzaḥ için ferbih eylerler

<sup>503</sup> "Biliniz ki dünya hayatı bir oyun, bir eğlence, bir süs ve aranızda bir övünme, mal ve evlatta bir çokluk yarışından ibarettir." (Hadid 57/20)

<sup>504</sup> "Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan ibarettir. Gerçekten son yurt (ahiret), işte halis hayat odur. Keşke bilselerdi." (Ankebut 29/64)

<sup>505</sup> "Sizin bu ateşinin cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzüdür." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 561.

***Beyân-ı ân ki halk-ı düzağ gürisnegânend (38) ü nālânend bâḤaḫ Te‘ālā ki rüzihā-yı mārā ferbih gerdān u zūd bemā resān ki mārā şabr nemānd***

Bu sürḥ-ı şerif anuñ beyânındadır ki (39) düzaḡuñ halkı ya‘ni zebāniler ve kilāb-ı düzaḡ ve anda olan [H452b] ḡayyāt u ‘aḡārib gürisnelerdür ve Ḥaḫ Te‘ālāya nāle idicilerdür böyle diyü ki İlāhī (40) bizüm rüzī ve ḡidālarımızu semiz eyle ve tiz bize irişdür zīrā bizüm şabrimuz ḡalmadı

***(3668) Meşnevi***

***İn süḡan pāyān nedāred Mūsiyā***

***Hīn rehā kun ān (41) ḡaranrā dergiyā***

Bu zıkr olınan söz nihāyet tutmaz ey Mūsā āḡāh ol bu ḡayvāntabī‘atları ve ḡarsiretleri mer‘ā ve ḡiyāhda terk eyle [P178b] (1) ya‘ni Fir‘avn ve Fir‘avniler ki filmesel ḡarlardur ḡo bu dünyā mer‘āsında otlasunlar ve temettu‘ eylesünler tā cümlesi ol ḡoş ‘alefden ferbih olalar āḡāh ol (2) ki bizüm düzaḡda ḡışmlu ḡurdlarımız vardur ya‘ni ḡurdlar şeklinde ḡulāz u şedād şol ‘azāb melekleri vardur ki anlar ne emr olındırsa işlerler (3) ve ol ḡarlar için diş bilerler

***(3669) Meşnevi***

***Nāle-yi ḡürgān-ı ḡodrā mūḡinīm***

***İn ḡarānrā tu‘me-yi iḡān kunīm***

Kendü ḡurdlarımızuñ nāle ve feryādına mūḡinüz (4) bu ḡarları biz anlara tu‘me eylerüz ya‘ni eger bizüm düzaḡda olan ḡurdlarımızuñ āvāz u nālesini bu halk-ı ‘ālem istimā‘ eylemezler ve mūḡin olmazlarsa (5) biz anlaruñ nālesini bişekk istimā‘ eylerüz ve iḡān ḡılırız ve bu ḡarları ‘aḡıbetü’l-emr anlara ḡidā eylerüz

***(3670) Meşnevi***

***İn ḡarānrā kīmyā-yı ḡoş demī***

***Ezleb-i tu (6) ḡvāst kerdēn ādemī***

***(3671) Meşnevi***

***Tu besī kerdī beda‘vet luḡf u cūd***

***Ān ḡarānrā tāli‘ ü rüzī nebūd***

Ey Mūsā senüñ lebüñden bir ḡoş nefes (7) kīmyāsı bu ḡarları ādemī eylemek istedi lākin bunlar ādem olmadılar sen bunları Ḥaḡḡa da‘vet itmekle ḡoḡluḡ luḡf u cūd eyledüñ lākin ol ḡarlaruñ (8) tāli‘i ve naşibi olması ḡulāşa-yı kelām senüñ leb-i şerifüñden ve deḡān-ı laḡifüñden şudür eyleyen kīmyā gibi bir ḡoş dem bu ḡimārları ādem eylemek istedi (9) ve sen bunları insān mertebesine ḡetürmeḡe ve imān u ‘irfān

devletine yetürmege da'vet itmekle bunlara çok lu'f u ihsān eyledüñ velākin bu (10) ħarlaruñ ħālī'ı olmadı ve ol devlet bunlara müyesser geldi

**(3672) Meşnevi**

***Pes fūrū pūşān liḫāf-ı ni'metī***

***Tā beredşān zūd ḫ'āb-ı ğafletī***

[M333a] **(3673) Meşnevi**

***Tā çü bichend (11) ezçünin ḫ'āb in rede***

***Şem' mürde bāşed ü sākī şude***

Pes ey Mūsā anlara ni'mete mensüb olan liḫāfı ört tā ki anları fevrī (12) bir ḫ'āb-ı ğaflet ilede tā kim bu cemā'at çünkim bunuñ gibi ḫ'ābdan şıçrayalar şem' söyünmiş ve sākī gitmiş ola *rede* ħattuñ satırına ve daḫı şaffa (13) dirler bunda cemā'at ma'nāsı virilür ya'ni bu tenperver olan ḫavmüñ üzerine ni'met liḫāfını örtüp ve ḫalāvet ü lezzeti bunlar üzre başt (14) it tā kim bunları 'alelfevr ḫ'āb-ı ğaflet aḫz eyleye ve bunlar niçe müddet ol liḫāf-ı ni'metüñ altında yatup nevm-i [H453a] ğafletle müstağrak olalar (15) ve ḫaḫīkat-i ḫāli görmeden ğāfil olalar ḫattā bunuñ gibi ḫ'āb-ı ğafletden bu cemā'at çünkim ḫalkalar ve ölüm bunlaruñ gözini açup bīdār ola- (16) lar ol zamānda isti'dādları şem'ini mürde ve sākī olan peygamberi ve mürşidi gitmiş göreler yāḫud *şem* den murād nūr u sürür-ı ḫalb ve sākīdür (17) murād feyz-i İlähī ola bu taḫdīr üzre ma'nā şol dem ki öleler ve ḫāb-ı ğaflet gidüp bīdār olalar göreler ki ḫalblerinüñ şem'i söyünmiş (18) ve rüḫlarına sākī olan feyz-i İlähī gitmiş ve bunlardan zevḫini (19) ve neşvesini ḫaḫ' itmiş pes zulmet-i ḫabre ve zulemāt-ı ḫıyāmetde ḫalalar ve rüḫlarına bir ḫuvvet ü lezzet virici olmayup 'azāb-ı elīme mübtelā olalar

(20) **(3674) Meşnevi**

***Dāşt tuğyānşān turā derḫayreti***

***Pes binüşend ezcezāhum ḫasreti***

**(3675) Meşnevi**

***Tā ki 'adl-i mā ḫadem bīrūn nihed***

***Dercezā her ziştrā derḫor dihed***

(21) Anlaruñ tuğyān u 'işıyāni seni ḫayretde tutdı pes bunlar cezādan bir 'azīm ḫasret i'çerler bu ma'nīden ḫābildür ki dine pes bunlar *cezāhum* den bir (22) 'azīm ḫasret i'çerler ya'ni *cezāhum* ḫavliyle işāret olınan ehl-i cennetüñ ni'metlerinden bunlar ḫasret yiyeler ḫaḫ Te'ālā ḫazretleri süre-yi İnsānda (23) ehl-i beyt ḫaḫḫında **ve**

*cezāhum bimā şaberū cenneten ve harīrā*<sup>506</sup> buyurdu bunda murād cümle ehl-i cennete virilen cezā olup bu kavm-i dālāletkarīn (24) *cezāhum* kavliyle işāret olunan cennet ü harīri görüp andan ziyāde hasret nūş ideler dimek olur hattā bizüm ‘adlimüz qademi taşra kıoya (25) ya’ni ‘adlimüz zuhūra gele cezāda her zişte lāyık olanı vire ya’ni muqtezā-yı ‘adl oldur ki herkese lāyıkını vire ve her haqqı müstakīme irgüre (26) çünkim mü’mīnlere lāyık olan dīn ü tātāte şabr eyledükleri sebeble ni‘met ü cennetdür anlar daħı anı virür ve ‘āşī ve tātāgi olanlara ‘iştān u tuğyānları (27) sebebiyle lāyık olan hasret ü niqmetdür anlara daħı anı virür ve her biri yevm-i hasretde *yā hasretā ‘alāmā ferrattu fīcenbillāh*<sup>507</sup> diyü hasreti kendüye (28) da‘vet kıılır

*(3676) Meşnevi*

*K’an şehī ki mīnedīdendiş fāş*

*Būd bāiştān nihān enderma‘aş*

Zīrā ol bir şāhı ki anlar anı fāş gör- (29) mediler hāl bu ki hayāt u ma‘āşda ol şāh anlar ile nihānda bile idi *şāhdan* murād bunda Hūdā-yı Te‘ālādur *ve huve me‘akum eyne mā kuntum*<sup>508</sup> āyet-i (30) kerīmesinüñ mücibince Allāh Tebāreke ve Te‘ālā her mekānda ve her hālde insānladur pes yevm-i kıyāmet olduqda ve haqqīkat zuhūra geldükde (31) kendülere [H453b] *akrebu [ileyhi] minhabli’l-verīd*<sup>509</sup> olan şāhı şol kimseler ki dünyāda zāhir ü āşikārā müşāhede kılmadılar ki ol münezzeh olan pādşāh (32) anlar ile hayātde ve ma‘āşda minhayşü’l-bātın bile idi ki yiseler anuñ irādet ü kudretiyle yirlerdi ve kezālik içseler anuñ irādet (33) ü kudretiyle içerler ve anuñ izniyle reyyān olurlardı velhāşıl her kārda [M333b] ve her hālde insān Hāqdan ayru degüldür çünkim bu dünyāda anı (34) müşāhede kılmayalar ve anuñla āşinā olamayalar āhiretde kendülerle bile olan pādşāh bunlara ‘ayān olduqda hasret ü nedāmetler yiyeler ve ey (35) hayf u dirīg bize dirler

*(3677) Meşnevi*

*Çün hıred bātust muşrif bertenet*

*Gerçi z’ü kâşır buved in dīdenet*

*(3678) Meşnevi*

*Nīst kâşır dīden-i ü (36) ey fülān*

*Ezsükün u cünbişet derimtiḥān*

<sup>1506</sup> “Ve sabırlarına karşılık onlara bir cennet, bir ipek verir.” (İnsan 76/12)

<sup>1507</sup> “Eyvah, Allah yanında yaptığım kusurlardan dolayı bana yazıklar olsun.” (Zümer 39/56)

<sup>1508</sup> “Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4)

<sup>1509</sup> “Ona şah damarından (habl-i verid) daha yakınız.” (Kaf 50/16)

Çünkü hıred senüñle biledür senüñ tenüñ üzre mertebe-yi a'lâdan nazar idicidür egerçi anı (37) idrâk eylemeden senüñ bu görmekligüñ ve idrâk eylemekligüñ kâşırdur ammâ ol 'aqluñ görmekligi ey fülân kimseye kâşır degüldür senüñ (38) sükûnuñdan ve hareketüñden imtiḥân vaḳtinde bu beytler meşeldür muḳaddem olan beytüñ ma'nâsı tavzîḥden ötüri ya'ni şâh-ı ḥaḳîḳat her ḥâlde (39) insânla biledür ve insânüñ cemî'-i aḥvâline 'alîm ü başırdür ammâ ekser insân andan gâfildür nitekim kendü 'aqlınuñ kendüye kemâl-i ḳurbı (40) var iken andan gâfil olur meşelâ 'aql çünkü senüñle her ḥâlde biledür ve senüñ tenüñ üzre ḳarîb ü muḳtali'dür egerçi senüñ bu gör- (41) mekligüñ ve idrâk eylemekligüñ ol 'aqluñ müşâhedesinden gâfil ü kâşırdur lîkin ol 'aql seni görmeklikden ey fülân kimse aşlâ [P179a] (1) kâşır degüldür senüñ ḥarekâtuñdan ve sekenâtuñdan seni imtiḥân vaḳtinde ve tecrübe ḳılmaḳ zamânında ol gâfil degüldür

**(3679) Meşnevi**

**Çi 'aceb ger ḥâlık-ı ân 'aql nîz**

**Bâtu bâşed çün (2) neyî tu müstecîz**

Pes ne 'aceb ya'ni 'aceb degüldür eger ol 'aqluñ ḥâliḳi olan pâdşâh daḫı her ḥâlde senüñle bile ola sen niçün müstecîz degülsin *müstecîz* (3) câyiz ḳılıcı dimekdür ya'ni çünkü 'aqluñ her ḥâlde senüñle olduğunu câyiz göresin ḥâliḳ 'aqluñ her ḥâlde senüñle bile olduğunu niçün câyiz görmeye- (4) sin bâḫuşuş ki **ve huve me'akum eynemâ kuntum**<sup>510</sup> buyurdi ve daḫı **ve leḳad ḥalaḳna'l-insâne ve na'lemu mâ tuvesvisu bihi nefsuḫı ve naḫnu aḳrebu ileyhi minḥabli'l-verîd**<sup>511</sup> didi (5) kitâb-ı kerîminde bize ḥaber virdi ve daḫı **va'lemû ennalâhe yeḫûlu beyne'l-mer'i ve ḳalbiḫi**<sup>512</sup> diyü 'aḳıldan ve fikrden insâne aḳreb olduğına bu âyet-i (6) kerîmeyle iḫbâr eyledi

**(3680) Meşnevi**

**Ezḫıred gâfil şeved berbed tened**

**Ba'd ezân 'aḳleş melâmet mîkuned**

**(3681) Meşnevi**

**Tu şudî gâfil [H454a] zi'aḳlet 'aql nî**

**K'ezḫuzû- (7) resteş melâmet kerdeni**

<sup>510</sup> “Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir.” (Hadid 57/4)

<sup>511</sup> “Hem şanıma yemin ederim ki insanı biz yarattık ve nefsinin onu ne ile vesveselendirdiğini biliriz. Ve biz ona şâh damarından (habl-i verid) daha yakınız.” (Kaf 50/16)

<sup>512</sup> “Ve bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer.” (Enfal 8/24)

Meşelâ bir kimse hıreden gâfil olur kabâhat üzre tolanur andan soñra ‘aql anı melâmet eyler hâl bu ki sen ‘aqlıdan (8) gâfil olduñ ammâ ‘aql senden gâfil degüldür ki ol ‘aqluñ huzûrındandır melâmet itmekligi ya’ni ol kimse ki kendü ‘aqlından gâfil (9) olur ve nefsinüñ muqtezâsı üzre bir kâr-ı kabîh üzre tolanur andan soñra anuñ ‘aqlı ol kimseyi melâmet ider böyle diyü ki bu kâr-ı nâma‘kûlı (10) işledüñ ‘aqlıdan hâric vaz’ eyledüñ bu sefâhat u dîvânelikdür pes ma’lûm oldu ki ba’zı zamânda sen kendü ‘aqluñdan gâfil olursın (11) velâkin ‘aql senden gâfil olmaz zîrâ ol ‘aqluñ her hâlde senüñle hâzır olduğındandır seni melâmet eylemesi eger senüñle hâzır olmaydı (12) ol kâr-ı bedi bilmezdi ve saña te’dîb kılmazdı nitekim buyururlar

*(3682) Meşnevi*

*Ger nebûdî hâzır u gâfil budî*

*Dermelâmet key turâ silî zedî*

*(3683) Meşnevi*

*V’er ezü gâfil (13) nebûdî nefs-i tu*

*Key çünân kerdî cünûn u tefs-i tu*

Eger ‘aql dâyim senüñle bile hâzır olmaydı ve gâfil olaydı melâmetde saña kaçan bir (14) sille ururdu ya’ni eger ol senüñle her hâlde bile olmaydı saña melâmet itmekte tevbiḥ sillesini urmazdı ve eger senüñ [M334a] nefsüñ andan gâfil (15) olmaydı pes sen ancılayın cünûn u tefs kaçan eylerdün tefs ḥarâret ma’nâsına gelür ve daḥı şolutğan marâzına dirler ki zîk-i şadrdan (16) hâşıl olur bunda muqtezâ-yı nefsâniyye ve germiyyet-i cismâniyye murâd olınmaḥ maḥalle mülâyimdür ve muzâf olmamaḥ câyizdür nitekim muzâf olmaduğı (17) ma’nâ virildi ammâ kersle muzâf oḫınsa daḥı câyiz olur bu taḫdîr üzre *cünûn kerdî* fi’linüñ fâ’ili olur ve *tefs-i tu* anuñ üzerine ma’tûf (18) olur taḫdîr-i kelâm böyle dimek olur ki ve eger ol ‘aqlıdan senüñ nefsüñ gâfil olmaydı senüñ cünûnuñ ve senüñ germiyyet-i nefsâniyyeñ kaçan (19) böyle fi’l-i kabîh eylerdi

*(3684) Meşnevi*

*Pes tu vü ‘aklet çü uşurlâb bûd*

*Z’în bidâni kurb-ı hürşid ü vücûd*

*(3685) Meşnevi*

*Kurb-ı biçünest ‘akletrâ betü*

*Nîst (20) çebb ü râst u pes yâ piş-i rû*

Pes sen ve senüñ ‘aqluñ uşurlāb gibidür bunda hürşid-i vücūduñ qurbını bilürsin senüñ ‘aqluñ (21) saña qurbı bîçündür anuñ qurbı ve saña ittişāli şolda ve şāğda ve girüde veyāhud yüz öñünde degüldür uşurlāb şol rub’-ı dāyireye dirler ki (22) anuñla āftābuñ inhiḫāz u irtifā’ı ve qurb u bu’dı ve ba’zı havāşı ve āşarı bilinür ve zuhūra gelür pes ey insān sen müneccim-i ma’nevī gibi- (23) sin ve senüñ ‘aqluñ uşurlāb gibidür ki bu ‘aql [H454b] uşurlābından hürşid-i vücūduñ qurb u bu’dını bilürsin ve anuñ saña qurb u bu’dı ne (24) cihetden idüğine vākıf u ‘ārif olursın senüñ ‘aqluñuñ saña qurbı bîçün u bîçigünedür ne saña dāhil ve ne senden hāricdür ve ne saña muttaşıl (25) ve ne senden munfaşıldur ne şāğ yanuñda ve ne şol yanuñdadur ve ne arduñda ve ne öñünde ve ne fevkuñda ve ne tahtuñdadur belki şeş cihāndan mā’adā anuñ (26) saña bir nev’ qurbı vardur ki keyfiyyet ü kemiyyetden müberrā ve mu’arrādur

**(3686) Meşnevi**

***Qurb-ı bîçün çün nebāşed şāhrā***

***Ki neyābed baḫş-i ‘aql ān rāhrā***

Pes hālik-i (27) ‘aql olan şāh-ı ḫaḫikīnün insāna olan qurbı niçün bîçün olmaya ki ‘aqluñ baḫşı ol yolu bulmaya ya’ni Ḥaḫ Te’ālā Ḥāzretinün insāna (28) bir nev’ bîçün qurbı vardur ki ‘aqluñ baḫşı ve fehmi ol qurba yol bulmaz ve ne güne qurb idüğini idrāk kılmaz meger şol ‘aql yol bulur (29) ve ol qurbı idrāk kıılır ki nūr-ı hidāyetle münevver ola ve Ḥaḫ Te’ālā anı kendünün qurbını bilmege ‘ālim kııla

**(3687) Meşnevi**

***Nîst ān cünbiş ki deruşbu’ (30) turāst***

***Piş-i uşbu’ yā peseş yā çebb ü rāst***

**(3688) Meşnevi**

***Vakt-i h’āb u merg ezvey mîreved***

***Vakt-i bîdārî karîneş mişevēd***

**(3689) Meşnevi**

***Ezçi (31) reh miyāyed enderuşbu’et***

***K’uşbu’et biū nedāred menfā’at***

Meşelā ol cünbiş ü ḫareket ki senüñ barmağūñda vardur ol barmağūñ öñünde (32) yā ardında yā şolunda yā şağında degüldür ya’ni aşābı’uñda olan ḫarekāt ki rūhuñ eşeri ve ḫāşiyetidür anlaruñ bir cihātından ḫāşıla olur ol (33) ḫarekāt diyemez merg vaktinde ve h’āb vaktinde ol ḫareket ol barmağdan gider bîdārlik vaktinde yine ol

barmağa ve sāyir (34) a'zāya qarīn ü qarīb olur senüñ barmağuna ol hareket ne yoldan gelür ve ne cihetden qarīb ü qarīn olur ki senüñ barmağun (35) ol cünbiş ü hareket-süz menfa'at tutmaz hareket-i gayrima'küle rūhuñ eşeridür ve hareket-i ma'küle 'aqluñ eşeridür pes 'aql u rūhuñ (36) eşerlerinüñ bir cihet-i mu'ayyenesi olmayıcağ mü'eşşir olan 'aql u rūhuñ vücūdlarını dağı bīcihāt bil ve bunlaruñ vücūdında tedbīr [M334b] ü tedāriki (37) halk eyleyen pādşahuñ qurbını ve taşarrufını dağı bīçün u bīçigüne bil

**(3690) Meşnevi**

***Nūr-ı çeşm ü merdümek derdideyet***

***Ezçi reh āmed begayri şeş cihet***

(38) Merdümekün ve çeşmüñ nürü senüñ gözünde şeş cihetden gayri ne yoldan gelür gözün nürü dağı merg vaktinde ve h'āb vaktinde gidüp (39) bīdār olduğda yine göze gelür lākin şeş cihātdan birinden gelmez belki rāh-ı ma'nevīden gelür ve sen bīdār olduğda ol nūr vāsıtasıyla mubşirātı (40) idrāk kılırsın ammā eger sen h'ābda olsañ ve gözlerüñ güşāde olsa elvān u eşkālī görmege kādīr olamazsın [H455a] ma'lüm oldı ki (41) ol gözün nürü rūh-ı revānla bedene gelüp kendü maħallinde qarār ider lākin ol nūruñ dağı çeşme ta'alluğı [P179b] (1) ve gelmesi bīçün u bīçigünedür

**(3691) Meşnevi**

***'Ālem-i halkest bāsūy-ı cihāt***

***Bīcihet dān 'ālem-i emr ü şıfat***

**(3692) Meşnevi**

***Bīcihet dān 'ālem-i emr ey şanem***

***Bīcihetter bāşed (2) āmir lācerem***

'Ālem-i halk sūy-ı cihātladur ammā 'ālem-i emr ü şıfatı bīcihet bil 'ālem-i emri bīcihet bil ey maħbüb u maħdüm lācerem āmir bīcihet- (3) ter olur āmir ism-i fā'ildür 'ālem-i emr 'ālem-i ervāha dirler ve aña 'ālem-i melekūt dağı dirler 'ālem-i halk şürete dirler ve buña 'ālem-i ecsām ve 'ālem-i şehādet (4) dağı dirler hāşıl-ı kelām ve hülāşa-yı merām bu 'ālem-i şüret cānib ü cihātladur ki şeş cihātdan hālī degüldür elbette bu 'ālem-i şehādetde bir şey zuhūr (5) eylese bir cānibden zuhūr eyler ammā 'ālem-i melekūtı ve dağı 'ālem-i ceberūtı bīcihāt bil ki anda cevānib ü cihāt mutaşavver olmaz ey maħbüb u maħdüm olan (6) kimse muħaşşal-ı kelām 'ālem-i emri bīcihāt bil çünkim 'ālem-i emr bīcihāt olduğı muqarrer ola lācerem āmir olan Hudā ziyāde cihātsiz ve keyfiyyāt (7) u kemiyyātsiz olur ve 'ālem-i emr ve 'ālem-i



halk hemân anuñçün olur ve ol Hudâ bu iki ‘âlemde hemîşe *keyfemâyeşâ* tasarruf kılır *elâ lehu’l-halku velemru* (8) *tebârekallâhu Rabbu’l-âlemîn*<sup>1513</sup> âyeti bu ma’nâya işâret olur *fesubhânellezî biyedihî melekûtu kulli şey’in ve ileyhi turce’ün*<sup>1514</sup> kavli dağı bu ma’nâya delâlet (9) kılır her şey’üñ melekûtı vardur ve her şey’üñ melekûtı anuñ kabza-yı kudretindedür hiç bir şey anuñ yed-i kudret ü irâdetinden hâlî degüldür lâkin (10) anuñ her şey’e ta’allukı ma’nevîdür şey cihât i’tibârıyla degüldür

*(3693) Meşnevi*

*Bîcihet bud ‘aql u ‘allâmu’l-beyân*

*‘Aqlter ez’aql u cānter hem zicān*

*(3694) Meşnevi*

*Bî- (11) ta’alluk nîst maḥlûkî bedū*

*Ān ta’alluk hest bîçün ey ‘amū*

‘Aql bîcihet oldu ve ‘allâmü’l-beyân ‘aqlıdan ‘aqlterdür ve cāndan cānterdür (12) ya’ni çünkim ‘aql cihâtsiz oldu pes ol nuḡ u beyāna ziyāde ‘âlim olan Hudâ ‘aqlıdan ziyāde cihetsüz ve cāndan ziyāde laḡıfdür *‘aqlter ez’aql* (13) dimek niçe vücūhla ‘aql mertebesinden münezzeh ü muḡaddesdür ve cāndan cānterdür dimek cāndan elḡaf u a’lâdur dimegi ifāde kılır ve ol Hudāya (14) hiç bir maḥlûk ta’alluksuz degüldür her maḥlûkuñ melekûtı anuñ yed-i kudretindedür lâkin ol ta’alluk ey ‘amî bîçün u bîçigünedür ki Haḡ Te’âlānuñ (15) eşyāya ve eşyānuñ Haḡ Te’âlāya olan ta’allukı şū cihetdendür dimek mümkün degüldür

[H455b] *(3695) Meşnevi*

*Z’ân ki faşl u vaşl nebved derrevân*

*Ġayri faşl u vaşl nendişed* (16) *gümân*

*(3696) Meşnevi*

*Ġayri faşl u vaşl pey ber ezdelîl*

*Lîk pey bürden nebinşāned galîl*

Zîrâ rûḡ-ı revānda faşl u vaşl olmaz faşl u vaşldan ġayriyü gümân (17) endişe eylemez faşldan ve vaşldan ġayri delîlden iz ilet lâkin delîlden faşldan ve vaşldan ġayri mertebeye iz iletmek galîli teskîn eylemez ya’ni her maḥlûkuñ (18) Hudā-yı [M335a] Te’âlāya olan ta’allukı bîçündür bâḡuşuş rûḡ-ı revānuñ aña ta’alluk eylemesi ve kezâlik cisme dağı ta’alluk eylemesi bîçündür zîrâ ki emr-i Rabb olan revānuñ

<sup>1513</sup> “İyi biliniz ki yaratma ve hüküm onundur. Âlemlerin Rabb’i olan Allah ne yücedir.” (A’raf 7/54)

<sup>1514</sup> “O halde her şeyin mülkü ve tasarrufu kudret elinde bulunan Allah (noksanlıklardan) münezzehdir. Siz ancak ona döndürüleceksiniz.” (Yasin 36/83)

(19) Hakkā ta'alluḡ eylesinde faşl u vaşl yoḡdur ve kezālik cisme daḡı ta'alluḡ eylesinde vaşl u faşl olmaz lākin vehm ü zann hemān vaşl u faşlı endişe (20) eyler andan ḡayriyi taşavvur u endişe eylemez ve dir ki elbette rūḡ bedene yā muttaşıldur veyāḡud munfaşıldur yā aña dāḡıldür veyā andan ḡāricdür eger bir 'aḡl-ı kāmīl aña (21) dise ne aña muttaşıldur ne andan munfaşıldur belki anuñ bedene 'alāḡası ve kezālik Hāzret-i Hakkā 'alāḡası bīçün u bīçigünedür bu ḡuşuşda vehm ü gümān (22) ḡayrān olur çünkim faşlı ve vaşlı hemān gümān endişe eyler imiş lāzım geldi ki bir mürşid ü delīlden faşldan ve vaşldan ḡayri mertebeye iz ilet ki ol (23) bilāfaşlin ü lāvaşlin mürşidüñ 'ilmiyle rūḡı ve Ḥudāyı bilmekdür velīkin bir delīlüñ irşādıyla rūḡı ve Ḥudāyı bilmege iz iletmek ḡālibüñ teşne- (24) ligini ve ḡarāretini teskīn eylemez zīrā mücerred delīlüñ 'ilmiyle 'ālim olmaḡ taḡlīdden ḡālī degüldür taḡlīde olan 'ilm ise derūna şifā virmez belki derūna şifā (25) viren 'ilm keşf ü yaḡīnle olan 'ilmdür pes eger rūḡı ve Ḥudāyı ve 'aḡlı ve sāyir umūr-ı ḡaybiyyeyi bilmek isterseñ vehm ü zannı terk eyleyüp (26) bir mürşide tābī' ol ve andan 'ilm-i yaḡīn istifāde ḡıl andan şoñra keşf ü 'ayān mertebesine vāşıl olagör tā kim bu zıkr olınan ma'ānī-yi şerīfe- (27) nūñ ḡaḡīḡatleri senüñ ma'lūmuñ ola

*(3697) Meşnevi*

*Pey peyāpey mīber ezdūrī ziaşl*

*Tā reg-i merdīt āred sūy-ı vaşl*

*(3698) Meşnevi*

*İn ta'alluḡrā ḡired (28) çün pey bered*

*Beste-yi faşlest ü vaşlest İn ḡired*

Eger aşldan dūr iseñ peyāpey aña iz ilet ba'zı nüşḡada *ezdūrī ziaşl* (29) vāḡi' olmaḡla şāriḡler aña i'timād idüp ma'nāyı aşlıden olan ırāḡlıḡdan muttaşıl iz ilet diyü virmişlerdür lākin evvelki vech (30) eşaḡḡ u aḡvādur tā merdlik 'ırḡı seni vaşl cānibine getüre bu ta'alluḡa 'aḡl niçe yol iledür zīrā bu 'aḡl-ı cüzvī faşl u vaşla muḡayyeddür ḡülāşa-yı (31) kelām oldur ki eger sen aşldan ve maḡām-ı vaşldan dūr iseñ 'alettevālī ol mertebe-yi aşlī cānibine iz ilet tā kim recūliyyet [H456a] ḡamarı seni vaşl-ı (32) ḡaḡīḡī cānibine getüre ve seni 'ırḡ-ı merdiyyet ḡaḡīḡat mertebesine yetüre ḡaḡ Te'ālānuñ ervāḡ u ecsāma olan ta'alluḡına ve kezālik ervāḡ u 'uḡūluñ (33) Hāzret-i Hakkā ve ecsāma olan ta'alluḡına 'aḡl-ı ma'āş ḡaçan iz iletür ya'ni 'aḡl-ı ma'āş bunları idrāḡ eylemege ḡādir olamaz anuñçün ki bu 'aḡl-ı (34) cüzvī faşl u

vaşluñ muqayyedidür pes faşl u vaşla muqayyed olan ‘aql bîkeyf ü bîkem olan ma’nâyı niçe bilür ve ne vechle idrāk (35) kıılır

*(3699) Meşnevi*

*Z’în vaşiyet kerd mārā Muştafā*

*Bahş kem cüyid derzāt-ı Hudā*

Hāzret-i Muştafā ‘aleyhisselām bu ecluden bize vaşiyet eyledi Hāzret-i (36) Hudānuñ zāt-ı şerīfinde bahş taleb eylemeñüz kemā kāle ‘aleyhisselām *tefekkerū fikulli şey’ ve lātefekkerū fizātillāh*<sup>1515</sup> revāhu İbn ‘Abbās ve kāle eyzān (37) *tefekkerū fiḥalkillāhi ve lātefekkerū fillāhi fetehelekū*<sup>1516</sup> revāhu Ebū Zer ve kāle ‘aleyhisselām eyzān *tefekkerū fīlā’illāhi ve lātefekkerū fillāh*<sup>1517</sup> revāhu İbn ‘Ömer raḍiyallāhu (38) ‘anh ve bunuñ ḥikmeti budur ki zātillāhda tefekkür itmek taḥşil-i ḥāşıl ve ḥayāl-i bātıldur

*Beyt*

*Derālā fikr kerdēn şart-ı rāhest*

*Velī der- (39) zāt-ı Haḳ maḥz-ı günāhest*

*Būd derzāt-ı Haḳ endiše bātıl*

*Muḥāl-i maḥz dān taḥşil-i ḥāşıl*<sup>1518</sup>

Ve buraya müte‘allik olan taḥkik *Tariḳatnāme-* (40) de bāb-ı evvelde derece-yi tefekkürde mezkür olmuşdur

*(3700) Meşnevi*

*Ān ki derzāteş tefekkür kerdēnist*

[M335b] *Derḥaḳikat ān nazar derzāt nist*

*(3701) Meşnevi*

*Hest (41) ān pindār ü zirā berāh*

*Şad hezārān perde āmed tā İlāh*

Ol nesne ki anuñ zātında tefekkür eylemeklikdür ḥaḳikatde ol nazar zātında degüldür [P180a] (1) zirā ol mütefekkirüñ ol pindārı rāhdadur yoḥsa Allāhuñ zāt-ı şerīfine dek şad hezārān perde ve ḥicāb geldi ya’ni ol nesne ki ol Hudā-yı (2) biçünüñ zātı ḥuşuşında tefekkür eylemekdür nefsü’l-emrde ol nazar ve ol zāt mertebesinde

<sup>1515</sup> “Her şey için düşünün fakat Zat-ı İlahi hakkında tefekkürde bulunmayın.” Olgun, *Nisābü’l-Mevlevi*, s. 132.

<sup>1516</sup> “Allah’ın mahlukatını düşünün, lakin zatını tefekküre kalkışmayın ki helak olursunuz.” Olgun, *Nisābü’l-Mevlevi*, s. 132.

<sup>1517</sup> “Allah’ın nimetlerini düşünün, fakat Zat-ı Bārî-yi düşünmeyin.” Olgun, *Nisābü’l-Mevlevi*, s. 132.

<sup>1518</sup> “Allah’ın nimetlerini düşünmek, tarikat şartıdır. Lakin Zāt-ı Bārî’yi tefekküre çalışmak maḥz-ı günāhtır. Çünkü Zat-ı İlahide tefekkür batıldır; hakikati keşf ve idrak eylemek muhaldir.” Olgun, *Nisābü’l-Mevlevi*, s. 132.

degüldür belki ol mütefekkirüñ ol pindarı henüz dağı (3) yoldadır zīrā anuñ fikrinden Allāhuñ zātına dek niçe yüz biñ zulmānī ve nūrānī perde geldi kemā k̄āle ‘aleyhisselām *innallāhe te‘ālā seb‘īne elfe* (4) *hicābin minnūrin ve zulmetin lev inkeşefet liahraḳat subuhātu vechihi menintehā ileyhi başaruhu*<sup>519</sup> her neyi ki ‘aql zāt-ı İlāhīde ta‘aḳkul u tefekkür eylerse anuñ (5) fikrine gelen maḥlūḳdur kemā k̄āle ‘Alī kerremallāhu vechehu *kullu mā ya‘lemu ‘aḳlike fellāhu ḥālīkihi*<sup>520</sup> pes ‘aql u fikrūñ bu ḥuşūşda medḥali olmaz ve her neyi bilürse (6) bildügi kendüye ‘ayn-ı perde olur

**(3702) Meşnevi**

***Her yekī derperdeyi mevşülcüst***

***Vehm-i ü ānest k‘ān ḥod ‘ayn-ı Hüst***

Ehl-i nazardan her birisi (7) bir perdede mevşülcüdür anuñ vehmi oldur ki ol ḥod ‘ayn-ı Hūdur ekşer nüshada cīm-i mu‘ceme ile *mevşül-* [H456b] *cüst vāki‘* olmuşdur mevşül (8) dileyici ma‘nāsına bu taḳdīr üzre taḥḳīḳ-i kelām ehl-i nazardan her birisi bir perdede mevşül dileyicidir ol ehl-i nazaruñ vehmi oldur ki ol (9) perde ‘ayn-ı hüviyyet-i İlāhiyye ve zāt-ı Rabbāniyyedür dimek olur ve ba‘zı nüshada *mevşülhū ḥā‘i* mu‘ceme ile vāki‘ olmuşdur bu taḳdīr üzre (10) iki ihtimāl vardur evvelā *mevşülhū* mevşül hūylu dimek ma‘nāsına olur bu taḳdīr üzre ma‘nā kendülerini vāşıl-ı Ḥaḳ zann eyleyenlerden her biri (11) bir perdede kendü zu‘mınca mevşül hūyludur anuñ vehmi ve zu‘mı oldur ki ol ḥod Hūnuñ ‘aynidur lākin ol ‘ayn-ı vehmdür ve s̄āniyen mevşülhū mevşül-i (12) ḥod taḳdīrindedür ki dāl nazm için taḥfīf olınmuşdur bu taḳdīr üzre ma‘nā ol kendüyi vāşıl-ı Ḥaḳ zann eyleyen ehl-i nazardan her birisi bir perde- (13) de kendünüñ mevşülidir ya‘ni anlardan her biri bir perdede kendünüñ vicdānını mevşül ‘add eyleyüp kendünüñ mevşüline vāşıldur lākin anuñ vehmi (14) oldur ki ol mevşül ‘add eylediği ma‘nā ‘ayn-ı Hūdur ammā anuñ vehminden ‘ayn-ı Hūya dek niçe biñ perde vardur

**(3703) Meşnevi**

***Pes peyember def kerd in* (15) *vehm ezū***

***Tā nebāşed dergalat sevdāpez ū***

Pes Peygamber ‘aleyhisselām bu vehmi andan def eyledi tā ki ol ḥaṭā ve ḡalaṭda sevdāpez olmaya ya‘ni (16) pes Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

<sup>519</sup> “Allah Teala’nın nur ve zulmetten müteşekkil yetmiş bin hicabı vardır. Eğer onlar açılacak olsa vech-i İlahi’nin nuru, nazarı kendisine vasıl olanı yakar.” Olgun, *Nisābü’l-Mevlevi*, s. 132.

<sup>520</sup> “Senin aklının bildiği (idrak ettiği) her bir şeyin haliki Allah Teala’dır.” Konuk, *Meşnevi-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 571.

ve *lātefekkerū fīzātillāhi* demekle bu vehm ü zannı ol mütefekkir-i fīzāt olan kimseden def' eyledi (17) tā kim ğalaṭ eylemeklikde ol mütefekkir sevda pişürici olmaya ve zāt-ı Hakkı cell ü 'alā tefekkür kılmaya

**(3704) Meşnevî**

***V'ân ki endervehm-i ü terk-i edeb***

***Bîedebrâ (18) sernigünî dād Rab***

**(3705) Meşnevî**

***Sernigünî ân buved k'ü sūy-ı zîr***

***Mîreved pindāred ü k'ü hest çîr***

Ve ol kimse ki anuñ fikr ü vehminde terk-i edeb vardur (19) bîedebe Hâzret-i Hudâ sernigünlik virdi sernigünlik ol olur ki ol bîedeb esfel cānibine gider ve o zu'm eyler ki o ğālibdür ya'ni ol kimse ki (20) anuñ vehminde ve 'aqlında zāt-ı Hakkı tefekkür eylemege bîedeblik vardur bîedebe Hakk Te'ālā sernigünlik virdi ve sernigünlik ol olur ki ol (21) kimse esfel olan muhdeṣāt u maḥlūkāt cānibine veyāḥud 'ālem-i ṭabī'at u beşeriyet cānibine gide ve rücū'ide ve zu'm eyleye ki nefsinde ğālib ü 'ālīdür

**(22) (3706) Meşnevî**

***Z'ân ki ḥadd-i mest bâşed inçünîn***

***K'ü nedāned āsmānrā ezzemîn***

Zîrā ki mestüñ ḥaddi bunuñ gibidür ol āsmānı [M336a] zeminden bilmez ya'ni zîrā (23) mestüñ ḥaddi ve mertebesi bunuñ gibi olur ki ol mest a'lāyı esfelden fark kılmaz belki esfele düşüp kendüyi a'lā-yı 'illiyyinde zu'm eyler (24) pes kendü bāde-yi fikrinüñ mesti olan ve bîedeblik kılanı Hakk Te'ālā esfele düşürdükte kendüyi a'lā mertebede zu'm eyler

**(3707) Meşnevî**

***Der'acebhāyeş (25) befikr enderrevid***

***Ez'azîmî v'ezmehāteb güm şevîd***

[H457a] **(3708) Meşnevî**

***Çün zişun'eş riş ü seblet güm kuned***

***Ḥadd-i ḥod dāned zişāni' ten zened***

Ol Allāhuñ 'acāyib (26) şun'ında ve bedāyi'-i kudretinde fikre gidüñüz 'azîmlikden ve mehābetden güm ü nābedīd oluñuz çünkim ol Allāhuñ şun'ından nāzır olan kimse riş ü sebletini (27) güm eyleye yāḥud ma'nā çünkim ol Allāh şun'ından anuñ riş ü sebletini güm eyleye kendünüñ ḥaddini bilür şāni'den ebsem olur ya'ni ***fesîrū filarzi***

(28) **fenzurū keyfebede'e'l-halka**<sup>1521</sup> āyet-i kerīmesinüñ mūcibince anuñ 'acāyib-i maḥlūkātına nazar kıluñ ve bedāyi'-i maşnū'ātında mütefekkir oluñ anuñ 'azımliginden (29) ve mehābetinden fānī oluñ ve kibr ü enāniyyeti terk idüp maḥv-ı vücūd kıluñ çünkim bir kimse ol ḥakīm-i muṭlaquñ şun'ından riş ü sebleti yok eyleye ya'ni anuñ (30) şun'ına nazar eylemeden kibr ü enāniyyeti maḥv kıla kendü ṭavrını ve miqdārını bilüp şānī'den sükūt kıılır ve *mā 'arefnāke Ḥaḫka ma'rifetik*<sup>1522</sup> diyü kendünün 'adem-i (31) ma'rifetine mu'terif olur ve hemān anuñ mağfıretine i'tişām eyleyüp kendünün 'acz u kuşurını bilür nitekim re'is-i ḥükemā ve a'ḫal-ı uḫalā olan **'Alī Ebū Sīnā** (32) kendünün 'aczini bilmiş ve 'adem-i maifetine ikrār eyleyüp bu beyti böyle dimişdür

*Beyt*

*İ'tişāmu'l-verā bimağfıretik*

*'Aceze'l-vāşifüne 'anşıfatik*

(33) *Tub 'aleyne feinnenā beşerun*

*Mā 'arefnāke Ḥaḫka ma'rifetik*<sup>1523</sup>

**(3709) Meşnevi**

*Cüz ki lāuḫşī negüyed ü zicān*

*K'ez şümār u ḥad birūnest ān beyān*

O kimse cān u dilden *lā uḫşī*- (34) den ḡayri dimez zīrā anı bilmek beyānı ḥadd ü şümārdan biründür ya'ni çünkim bir kimse ol Ḥudānuñ şun'-ı bākemāline nazar eyleye ve riş ü sebletini ve 'aḫl u ma'rifetini (35) anuñ şun'ı müşāhedesinde yitürüp yok eyleye kendünün ḥaddini ve mertebesini bilür ve şānī'den dem urmadan sükūt kıılır ve cān u dilden (36) o *lāuḫşī senā'en 'aleyke ente kemā eşneyte 'alānefsike*<sup>1524</sup> dimeden ḡayri dimez *ve mā 'arefnāke Ḥaḫka ma'rifetike* diyü 'aczine i'tirāf eylemeden ḡayri söz söylemez (37) zīrā Ḥaḫ Te'ālānuñ zātınun ve māhiyyāt-ı şifātınun beyānı ḥadd ü şümārdan ḥāricdür ve lihazā Ḥazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥazret-i Ḥaḫ (38) Te'ālāya lāyık ihşā-yı senā eyleyemedüklerine mu'terif olup buyurlardı *allāhumme lāuḫşī senā'en 'aleyke ente*

<sup>1521</sup> “Yeryüzünde bir gezinin de bakın! Allah, mahlukatı ilk baştan nasıl yaratmış...” (Ankebut 29/20)

<sup>1522</sup> “Ey maruf olan Allah, biz seni hakkıyla tanıyamadık.” Olgun, *Şerh-i Meşnevi*, C. 13, s. 956.

<sup>1523</sup> “Halkın sığınması bağışlamandan dolayıdır, sıfatlarını vasfıtmekte acizdirler. Varlığı zayi etmek bizedir, muhakkak ki biz insanız. Ey maruf olan Allah, biz seni hakkıyla tanıyamadık.”

<sup>1524</sup> “Ben senin nefsinde sena ettiğin gibi senayı sana tadad edemem!” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 573.

*kemā eşneyte ‘alānefsike*<sup>1525</sup> pes ol ‘ulūm-ı (39) evvelīn ü āhīrīnūñ maḥzeni olan sultān iḥṣā-yı ṣenā eylemege ve anı ḥaḳḳ-ı ma‘rifetle bilmege kādīr degülüm diyicek sāyir nās anı bilmege kādīr olmaduđı (40) evleviyette ṣābit olur pes lāzım gelür ki *fa‘tebirū yā ulu’l-ebṣār*<sup>1526</sup> *fa‘tebirū yā ulu’l-elbāb*<sup>1527</sup> āyetlerinūñ muḳtezāsınca ‘acāyib-i maḥlūkāt (41) Ḥaḳḳa ve ğarāyib-i maṣnū‘āt ḥaḳīm-i muṭlaḳa [H457b] olına ve anuñ ḥikmet-i bālīğası ve ṣan‘at-ı kāmilesi müṣāhede kılına ki anuñ ‘acāyib ü ğarāyib [P180b] maḥlūkātına nihāyet yoḳdur ve ṣun‘-ı bedī‘ı ḳatı çoḳdur nitekim bu ḥikāyeden ma‘lūmuñ olur ve anuñ ‘azm-i ṣānına ‘āḳıl olan bu beyāndan intiḳāl (2) kılur

*Reften-i Zülkarneyn bekūh-ı Ḳāf u derḥ‘āst kerden ki ey kūh-ı Ḳāf ez‘azamet-i ṣıfāt-ı Ḥaḳ māra bigūy* bu sūrḥ-ı ṣerīf (3) Ḥāzret-i Zülkarneynūñ [M336b] kūh-ı Ḳāfa gitmesidür ve andan ṭaleb eylesidür ki ey kūh-ı Ḳāf Ḥaḳ Te‘ālā Ḥāzretinūñ ṣıfātınūñ ‘azametinden bize söyle (4) *vü ğüften-i kūh-ı Ḳāf ki ṣıfāt-ı ‘azamet-i ü begüft neyāyed* ve kūh-ı Ḳāfuñ aña dimesi ve cevāb virmesidür böyle diyü ki Allāhuñ ‘azametinūñ ṣıfātı ve (5) ḳudret ü celāletinūñ ni‘meti söze gelmez ve beyāna ṣığmaz *ki pīṣ-i ān idrākhā fenā ṣevend* ki anuñ ḳatında idrāklar fenā olurlar *ve lābe kerden-i* (6) *Zülkarneyn ezṣanāyi‘eṣ ki derḥātūr dārī vü bertu ğüften-i ān āsānter buved bigūy* ve Zülkarneynūñ lābe ve tazarru‘ eylesidür böyle diyü ki (7) ey kūh-ı Ḳāf ol Ḥudānuñ ṣanāyi‘inden ki ḥāṭıruñda ṭutarsın ve saña anuñ söylemesi āsānrekdür anı söyle

*(3710) Meṣnevi*

*Reft Zülkarneyn süy-ı kūh-ı (8) Ḳāf*

*Dīd ānrā ki zümürürd būd ṣāf*

*(3711) Meṣnevi*

*Gird-i ‘ālem ḥaḳḳa geṣte ü muḥīṭ*

*Mānd ḥayrān enderān ḥaḳḳ-ı basīṭ*

İskender-i Zülkarneyn Ḥāzretleri kūh-ı Ḳāf (9) cānibine gitdi anı ğördi ki ṣāfi zümürürden idi ‘ālemūñ etrāfını ol kūh-ı Ḳāf iḥāta idici ḥaḳḳa olmuṣ ya‘ni ‘ālemūñ etrāfını iḥāta (10) idici ğördi Zülkarneyn o basīṭ olan maḥlūḳuñ ṣānında ḥayrān ḳaldı *Zülkarneyn*den murād bunda İskender-i Rümīdür ve ol bir pādṣāh-ı (11) a‘zam idi ki

<sup>1525</sup> “Ey Allah’ım! Ben senin nefsinde sena ettiğin gibi senayı sana tadad edemem.” Konuk, *Mesnevi-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 573.

<sup>1526</sup> “Düşünün de ibret alın, ey göreceğ gözleri olanlar!” (Haṣr 59/2)

<sup>1527</sup> “Ey akıl sahipleri ibret alın!”

mağrib ü maşrıķı ve mābeyninde olan memāliki Hāķ Te‘ālā aña müsahħar eylemiş idi ve aña Zülķarneyn dinilmesi şark u ğarba mālik (12) olduğundan ötürüdür dimişler veyāħud anuñ zamānında iki ķarnuñ ħalkı mürür idüp ol iki ķarn şāhibi olduğıçün aña Zülķarneyn (13) dimişler yāħud anuñ tācında iki şāħ var idi anuñçün Zülķarneyn didiler [veyāħud iki cānibinde iki ğīsūsı olduğıçün aña Zülķarneyn dimişler -H] (14) veyāħud ‘ilm-i zāhir ü bātin şāhibi olduğıçün aña Zülķarneyn dimişler ve anuñ nübüvvetinde ‘ulemā ihtilāf eylemişlerdür ba‘zılar [peyğamber -P]dür dimişler ve ekşer pād- (15) şāh-ı ‘ādıldür dimişler Hāķ Tebāreke ve Te‘ālā aña bir mertebe kuvvet ü kudret virdi ve her şey’üñ vuşūline esbāb i‘tā eyledi ki güneşüñ (16) toğduğı yire ve daħı güneşüñ batduğı yire vardı ve serħadd-i arzı seyr kıldı hattā kūh-ı Kāfa irişdi ve ol kūh-ı Kāfi bir yeşil şāfī (17) zümürüdden ‘ālemüñ etrāfını ihāta kılmış bir ‘azīm cebel gördi nitekim ehl-i tefsīr sūre-yi Kāfuñ tefsīrinde Kāfdan murād birkaç vech olduğını [H458a] beyān (18) eyledüklerinden şoñra **İbn ‘Abbās Hāzretlerinden** rivāyet idüp dimişlerdür ķāle *huve ismu’l-cebeli’l-muħiṭi bilarzi minzumurrudetin ħazarā’e ħazratu’s-semāi* (19) *minhā*<sup>528</sup> eger bunda bir su‘āl lāzım gelürse ki kūh-ı Kāf arzuñ etrāfını muħiṭ olıcaķ arzuñ musatṭah olması lāzım gelür ħükemā ħod arzı küriyyü’s-şekldür (20) diyü taħķiķ eylemişlerdür pes cevāb u tevfiķ niçe müyesser olur cevāb oldur ki Hāķ Te‘ālā Hāzreti ķādirdür ki bu arz küriyyü’s-şekl iken anuñ (21) miyānına bir zümürüd cebeli niṭāķ gibi kıla ve anuñ hem musatṭah olması ve hem küriyyü’s-şekl olması şābit ola zīrā biz görürüz ki arzuñ ekşeri maħalli basīṭ (22) ü musatṭahdur ma‘ahazā ħükemā bunuñ küriyyü’s-şekl olmasına zāhib olmuşlardur elħāşıl İskender Hāzretleri ol cebel-i ‘azīmi ve kūh-ı cesīmi gördükde anuñ (23) ‘acāyib ü ğarāyibinden ve şekl ü şifātında ħayrān ķaldı

**(3712) Meşnevi**

**Güft [tu -P] kūhī digerhā cīstend**

**Ki bepīş-i ‘uzm-ı tu bāzīstend**

İskender Hāzretleri (24) ol cebele didi sen kūhsın ğayrılar ne dururlar ki senüñ büyüklüğüñ ķatında anlar bāzīlerdür *‘uzm* ķufl vezninde kebīr ma‘nāsınadur ya‘ni [M337a] İskender ol kūh-ı (25) pürşükūha ħiṭāb idüp didi ey cebel-i ‘azīm kūh hemān sensin ve kūh dimek saña lāyıķdur ğayri tāğlar ne şeylerdür ki anlar senüñ (26) ‘azm-i zātuñ ķatında lu‘b u bāzīler gibidür

**(3713) Meşnevi**

<sup>528</sup> “O, saf yeşil zümrüden olup ālemin etrafını çevreleyen dağın adıdır.”



***Güft reghā-yı menend ān kūhhā***

***Misl-i men nebvend derhüsn ü behā***

Pes kūh-ı Kāf (27) aña hicāb virüp didi ki ol t̄ağlar benüm t̄amarlarumdur h̄üsñ ü behāda benüm mişlüm olmazlar ki beni H̄ağ Te‘ālā cemī‘-i cibālden aḥsen ü ebhā ḥalğ (28) eylemesidür kūh-ı Kāfuñ Zülkarneyne böyle dimesi yā lisān-ı ḥālle ola ki *lisānū’l-ḥāl ‘inde ehli’l-kemāl entaḡu minlisāni’l-maḡāl*<sup>529</sup>dur veyā- (29) ḥod H̄ağ Te‘ālā anuñ zātında bir nuṡḡ ḥalğ eylemiş ola ki bu ma’naları Ḥazret-i Zülkarneyne ifhām eylemiş ola veyāḥud bu ma’naları lisān-ı melekūtiyye ile söylemiş (30) ola ki cemī‘-i cemādāt bu lisān-ı melekūtiyye ile H̄ağ Te‘ālāyı tesbīḡ iderler ve enbiyā ve evliyā anlaruñ bu lisānını fehm iderler bāḥuşuş ki ekşer kūhuñ vücūdında (31) el‘ān bu ḥāşiyet vardur ki kaçan bir muşavvit taşvīt eylese anuñ şīt u şadāsına göre bilisān u bīdehān ol kūhuñ cānibinden aña şüret (32) ü şadā ile kelām söylemek gelür kūh-ı Kāfuñ daḡı kelām söylemesi ve nuṡḡ eylemesi bu ḡabīlden olup Ḥazret-i İskenderuñ su‘āline göre H̄ağ Te‘ālānuñ izniyle (33) cevāb virmiş ola

***(3714) Meşnevi***

***Men beher şehri regi dārem nihān***

***Ber‘urūkem beste eṡrāf-ı cihān***

Ve didi ki ey İskender ben her bir şehre maḡfī bir t̄amar t̄utarum (34) cihānuñ eṡrāfi benüm ‘urūḡuma bağlanmışdur

***(3715) Meşnevi***

***H̄ağ çü ḡvāhed zelzele-y şehri merā***

***Güyed ü men bercihānem ‘ırḡrā***

H̄ağ Te‘ālā Ḥazretleri çünkim bir şehre (35) zelzele isteye baña o dir [H458b] ben ‘ırḡı şıçradurum ya’ni H̄ağ Te‘ālā Ḥazreti baña emr eyler ben ol şehre muttaşıl olan t̄amarı taḡrīk iderüm

***(3716) Meşnevi***

***Pes bicünbānem (36) men ān regrā beḡahr***

***Ki bedān reg muttaşıl geşttest şehri***

Pes ben daḡı ol t̄amarı cebr ü ḡahrı taḡrīk iderüm ki ol şehri ol t̄amara muttaşıl (37) olmuşdur pes ol şehride ve ol cānibde zelzele vāḡi‘ olur

***(3717) Meşnevi***

***Çün bigüyed bes şevved sākin regem***

<sup>1529</sup> “Hal lisani ehl-i kemal arasında sözden daha etkili konuşmadır.”

***Sākinem v'ezrūy-ı fi'l endertegem***

Çünkü Hâk (38) Te'ālā bes ü kâfî diye bes benüm tamarum girü sākin olur egerçi bihasebi'z-zāhir sākinüm velākin fi'l cihetinden tek ü pū içreyüm ya'ni dāyım kār u (39) te'sīr eylemedeyüm

***(3718) Meşnevi***

***Hemçü merhem sākin ü bes kārkun***

***Çün hıred sākin ü z'ü cünbān şehun***

Meşelā merhem gibi sākinüm ve ziyāde kārkunum hıred gibi sākin (40) ve andan söz hareket idicidür ya'ni hıred gibi sākinüm ve benüm vücūdumdan rüy-ı arzda niçe kār u āsar zuhūr idicidür

***(3719) Meşnevi***

***Nezd-i ān kes ki nedāned*** (41) ***'aқleş in***

***Zelzele hest ezbuḥārāt-ı zemīn***

Ammā ol kimsenün ḳatında ki anuñ 'aқlı bunı bilmez zelzele zemīnün buḥārātındandır ya'ni [P181a] (1) ḥükemā'-i felāsifeden çok kimselerün 'aқlı zemīnün zelāzilinün aşlı ve mebd'e'i biiznillāh küh-ı Ḳāfdan idüğini bilmez anlaruñ ḳatında bu zemīnde (2) olan zelzeleler zemīnün ebḫire ve ehviyesindendir zīrā anlar dirler ki bu zemīnün ecvāf u 'urūḳına hevā dāḫil olur ve bu zemīnün 'urūḳını (3) ruṭubāt-ı arzıyyeden buḥārlar ḫāşıl ḳılır pes keşret-i ehviyye ve tezāḫüm-i ebḫireden bercānib-i zelzeleye gelür nitekim insānuñ vücūdında (4) bir cānibi riḫuñ muḫtebes olmasından seyirir ve hareket ḳılır kezālik derūn-ı arzda hevānuñ muḫtebes olmasından ve buḥāruñ mezāḫime ḳılmasından ol (5) cānib lerzeyeye gelür bunlaruñ sözleri minvech bātıldur zīrā bunlar ḫaқıḳat-i kārdan gāfildür 'aқıl ü kāmīl olan fā'il-i ḫaқıḳiyye nazar ḳılır (6) ve nefsu'l-emrden cāhil olan ancaḳ sebeb-i [M337b] evveli görür nitekim ol za'ifü'l-'aқl olan mūr kitābında ḳalemi görüp uşbu' ü bāzūdan ve (7) anı muḫarrir olan rūḫdan ve andan taşarruf ḳılan Ḥudā-yı Te'ālādan gāfil oldu

***Mūrī berkāğidī mīreft ü nübişten-i ḳalem dīd*** (8) ***ḳalemrā sūtüden girift mūrī-yi diğeri ki çeşm-i tizter būd güft sitāyiş-i engüştānrā kun ki in ez'işān mībinem mūrī-yi diğeri ezher dü*** (9) ***çeşm rūşenter būd güft men bāzūrā sitāyem engüştān fer'-i bāzūyend***<sup>530</sup>

***(3720) Meşnevi***

<sup>530</sup> “Bir karınca bir kâğıt üzerinde gidiyordu ve kalemin yazdığını görünce kalemi methe başladı. Diğer bir karıncanın daha keskin gözü vardı ki parmakların methini yap ki bunu onlardan görüyorum, dedi. İki gözü her ikisinden parlak olan diğer bir karınca, kolu övelim ki parmaklar kolun şubesidir, dedi.”

***Mūreki berkāgīdī dīd ü qalem***

***Güft bāmūri dīger īn (10) rāz hem***

Bir qarıncacık bir kāgıduñ üzerinde o qalem gördi ol mūr bu rāzı hem bir ğayrimūra didi

***(3721) Meşnevi***

***Ki ‘acāyib naqşhā ān kilik(11) kerd***

***Hemçü reyḥānzār sūsenzār u verd***

Ki ol kilik ü qalem ‘acāyib naqşlar eyledi reyḥānzār u sūsenzār u verd gibi ya‘ni ol (12) mūr za‘if [H459a] qalemi görüp kitābeti mücerred andan zu‘m eyleyüp bir āḥir mūra böyle didi ki ‘acāyib naqşları bu qalem eyledi reyḥānlık ve sūsen- (13) lik ve güllük gibidür *reyḥānzār* reyḥān tarlası dimekdür sūsenzār u gülzār daḥı buña beñzer

***(3722) Meşnevi***

***Güft ān mūr uşbu‘est ān pīşever***

***(14) V’īn qalem derfi‘l-i fer‘est ü eşer***

Ol mūr didi ol pīşever uşbu‘dur ve bu qalem fi‘l ü te‘şirde fer‘ ü eşerdür ya‘ni bu mūruñ evvelki (15) mürdan ‘aqlı bir miqdār ziyāde olup sebab-i şāni‘i gördi ve za‘afü‘l-‘aql olan mūra didi ki ol kitābet pīşesinuñ üstādı (16) barmaqdur ve bu qalem anı işlemede fer‘dür ve eşerdür

***(3723) Meşnevi***

***Güft ān mūr-ı sīvüm k’ezbāzvest***

***K’uşbu‘-ı lāgar zizūreş naqş best***

Ol üçinci (17) mūr didi ki bāzūdandur zīrā lāgar olan uşbu‘ ol bāzūnuñ zūrından naqş bağladı ya‘ni bu mūruñ ‘aqlı evvelki mūrlardan daḥı ziyāde- (18) ce olup sebab-i sālīşe nazar kılup didi ki barmağuñ bunda naqş eylemesi zūr-ı bāzūdandur eger zūr-ı bāzū olmasa barmaq neye qādir (19) olurdu

***(3724) Meşnevi***

***Hemçünin mīreft bālā tā yeki***

***Mihter-i mūrān faṭin būd endeki***

Buncılayın bālāya gitdi ḥattā biri mūrlaruñ mihteri idi azcık (20) faṭin ü ‘āqil idi ya‘ni ***ve fevka kulli zī‘ilmin ‘alīm***<sup>1531</sup> mūcibince bu zıkr olunan üzre her birinuñ ‘ilmi āḥirinüñ ‘ilminden yukāru gitdi (21) tā kim bu cümleden biri mihter-i mūrān idi ki bir miqdār ‘aql u fiṭnatı var idi

<sup>1531</sup> “Ve her ilm sahibinin üstünde bir ālim vardır.” (Yusuf 12/76)

(3725) *Meşnevi*

*Güft k'ezşüret mebinid in hüner*

*Ki beh'āb u merg gereded bī- (22) ḥaber*

(3726) *Meşnevi*

*Şüret āmed çün libās u çün 'aşā*

*Cüz be'aql u cān necünbed naqşhā*

Ol didi ki bu hüneri şüretten görmeñüz zīrā şüret (23) ü cism ḥ'āb u mergle bīḥaber olur meşelā cism ü şüret libās gibi ve 'aşā gibi geldi zīrā şüret ü naqşlar 'aql u cāndan gayriyla ḥareket eylemez ya'ni (24) ecsād u şuverüñ ḥarekātı 'aql u cān vāsıtasıyladur eger 'aql u cān olmasa şuver ü ecsād cemād ḳabīlinden olurdı pes her ne (25) fi'l ki ecsām u şuverden zūhūra gelürse anuñ fā'ili 'aql u rūḥ olur didi bundan murād 'ulemā'-i zāhir ve 'uḳalā-yı māhir olur ki anlaruñ ma'rifetleri (26) ancaḳ bu mertebeye nāyil olur ve fā'il-i ḥaḳīḳiden bīḥaber olup ef'ālī 'aql u rūḥa isnād ḳılır

(3727) *Meşnevi*

*Bīḥaber būd ü ki in 'aql u fu'ād*

*Bī- (27) zitaḳlīb-i Ḥudā bāşed cemād*

(3728) *Meşnevi*

*Yek zamān ezvey ināyet berkened*

*'Aql-ı zeyrek eblehīhā mīkuned*

Ol mūr-ı faṭin daḥı bīḥaber idi ki bu 'aql u ḳalb Ḥudā-yı (28) Te'ālānuñ taḳlīb ü taşarrufinsuz cemād menzilesindedür ya'ni egerçi ol mūrularuñ serveri olan şāḥib-i fiṭnatuñ 'aqlı ve zekāveti [H459b] evvelkilerden ziyāde (29) idi bīḥaber idi o bu sır u ma'nādan ki bu 'aql u ḳalb Ḥudā-yı Te'ālānuñ taḳlībinsüz cemād maḳūlesi olur nitekim cism 'aql u rūḥ [M339a] olmaduḡı (30) taḳdīr üzre nice cemād menzilesinde ise 'aql u rūḥ daḥı Ḥaḳ Te'ālānuñ hidāyetinsüz ve ināyetinsüz cemād menzilesindedür çünkim ol 'aḳdan (31) Ḥaḳ Te'ālā bir zamān kendü ināyetini ḳal' eyleye ve ref' ḳıla 'aql-ı zeyrek eblehlikler eyler pes 'ārif ü dānā olan **vallāhu ḥalāḳakum ve mā ta'melūn**<sup>532</sup> āyetinüñ (32) mūcibince her şey'üñ ḥālīḳini ve fā'ilini Ḥudā bilür ammā 'aql mertebesinde ḳalan ve ḥükemā'-i felsefiyye mezḥebine māyil olan kimseler bu ef'āl ü aḥvālī (33) hemān 'aql u cāna isnād ḳılır ve anlardan 'aḳlda ve 'ilmde ednā olan aşḥāb-ı nūcūm bu şāḥife-yi zemīnde zūhūra gelen nuḳūşı ve aḥvāl (34) ü āşārı evzā'-ı felekiyye ve kevākib-i semāviyyeden bilür ve anlardan daḥı

<sup>532</sup> “Halbuki sizi ve taptıklarımızı Allah yarattı.” (Saffat 37/96)

ednā olan ṭabī'iyye bu rūy-ı zemīnde vāqı' olan kār u kirdārı her şey'üñ (35) ṭabī'atinden fehm kıılır ve mü'eşşir-i ḥaķıķiyyi çār ṭab' bilür arzuñ zelzelesini tezāhüm-i ebḥiredendür dir ve buķūluñ bitmesini rub'iyye ve nebātuñ bitmesini (36) şitāya isnād eyler elḥāşıl her şey'i sebeb-i zāhirinden bilür ve māverā-yı kārdan ğāfil olur

**(3729) Meşnevi**

**Çünş güyā yāft Zülkarneyn güft**

**Çünki (37) kūh-ı Kāf dürr-i nuṭk suft**

Çünki Zülkarneyn kūh-ı Kāfi güyā buldı aña didi çünki kūh-ı Kāf nuṭk u süḥan dürrini deldi ya'ni Ḥazret-i (38) Zülkarneyn çünkim kūh-ı Kāfi mütekellim buldı ve ma'nā dürrlerini delici ve söz söyleyici müşāhede kııldı

**(3730) Meşnevi**

**K'ey süḥangūy-ı ḥabīr-i rāzdān**

**Ezşifāt-ı (39) Ḥaķ bikun bāmen beyān**

Ki ey söz söyleyici ḥabīr ü rāz bilici şifāt-ı Ḥaķdan baña beyān söyle ya'ni Ḥaķkuñ şifāt-ı 'acībesinden ve şan'at-ı bedī'a- (40) sından baña beyān eyle ve ḥaber söyle didi

**(3731) Meşnevi**

**Güft rev in vaşf ezān ḥāyilterest**

**Ki beyān bervey tuvāned bürd dest**

Kūh-ı Kāf (41) Zülkarneyne didi yüri ki ol vaşf-ı İlāhī andan ḥāyilterdür ya'ni ol mertebeden hevlñāk ve mehībterdür ki şerḥ ü beyān anuñ üzerine [P181b] (1) dest ü ḳudret iletmek mümkün ola ya'ni yüri andan su'āl eyleme zīrā ol şifāt-ı Rabbānī şol mertebeden 'ālīter ü 'azīmterdür ki lisān u beyān anuñ (2) hevlinden ve mehābetinden aña el iletmege ḳādir olmaz ve nuṭka getürmege cür'et kıılmaz

**(3732) Meşnevi**

**Yā ḳalemrā zehre bāşed ki beser**

**Bemüvīsed berşahāyif z'ān (3) ḥaber**

Yā ḳalemüñ ḳudret ü zehresi ola ki ucıyla bu daḥı vechdür yā ḳalemüñ zehresi olur mı ki bu ḳalem ucıyla şahāyif üzre andan ḥaber yaza (4) ya'ni ḳalemüñ anuñ vaşfını beyān eylemeden şahāyif üzre ḥaber [H460a] yazmağa zehre ve ḳudreti olmaz

**(3733) Meşnevi**

**Güft kemter dāstānī bāz gū**

**Ezşanāyi'ḥāş ey ḥabr-i nikū**

(5) Zülkarneyn didi ey küh-1 Kāf bārī bir kemter dāstān söyle ol Hudānuñ şānāyī'inden ey haber-1 nikū *habr* 'ālim ma'nāsınadur *bāz* taḥsīn-i lafz için (6) muḫhem olsa da cāyızdır ve āşikārā ma'nāsına olmaḫ daḫı cāyızdır ya'ni ol Hudānuñ şıfat-1 'acībesinden ve şān'at-1 ğarībesinden āşikārā bir (7) ednā dāstān söyle ey nikū olan 'ālim didi

**(3734) Meşnevi**

***Güft inek deşt sışad sāle rāh***

***Kūhhā-yı berf pür kerdest şāh***

Küh-1 Kāf (8) didi işte üç yüz yıllık yol miḫdārı şahrāyı ol şāh-1 mutlak ḫar ṭāĝlarını pür eylemişdür [ya'ni küh-1 Kāf aña eyitdi işte (9) benüm verāmda üç yüz yıllık yol kadar 'azīm şahrā vardur ki Hāḫ Te'ālā anı -H] ṭāĝlar gibi ḫar ile ṭoldurmuşdur

**(3735) Meşnevi**

***Kūh berkuh bişümār u bi'aded***

**(10) Miresed derher zamān berfeş meded**

Ṭāĝ ṭāĝ üzre ḫesābsuz ve 'adedsüz her zamānda aña berf meded irişür ya'ni her laḫza ol şahrāda (11) bu kadar berfler var iken yine kürre-yi berdden aña berfler muttaşıl meded irişür

**(3736) Meşnevi**

***Kūh-ı berfi mizened berdigeri***

***Miresāned berf serdi tā şeri***

Bir küh-1 (12) berf bir ğayri üzre urur berf serdi ve bürüdetini şerāya dek irişdürür [M339b] ya'ni bir ṭāĝ kadar berf bir āḫir ṭāĝ kadar berf üzre urur (13) ol berf serdligini taḫt-1 şerāya dek irişdürür

**(3737) Meşnevi**

***Kūh-ı berfi mizened berkūh-ı berf***

***Dembedem z'anbār biḫadd ü şigerf***

Yine bir küh-1 berf bir āḫir (14) küh-1 berf üzre urur dembedem biḫadd olan ve şigerf olan anbārdan ya'ni ḫazīne-yi İlāhiden

**(3738) Meşnevi**

***Ger nebūdī inçünin vādī şehā***

***Teff(15) ü düzaḫ maḫv kerdī cümleṛā***

Ey şāh eger bunuñ gibi bir vādī olmayaydı düzaḫuñ teff ü ḫarāreti cümleyi yaḫup maḫv eylerdi ba'zı (16) nüshada *cümleṛā* yerine *mer merā* vāki' olmuşdur ya'ni eger

benüm ardumda böyle berfle pür olmuş bir ‘azîm vādî olmayaydı dūzahūñ t̄ab u ħarāreti (17) beni yakar ve cümleyi daĥı iħrāk eylerdi

**(3739) Meşnevi**

***Gāfilānrā kūhhā-yı berf dān***

***Tā nesūzed perdehā-yı ‘āklān***

Pes gāfilleri berf t̄aġları bil (18) tā kim ‘ākıllaruñ perdeleri yanmaya ba‘zı nüshada mışra‘-ı şānī *tā nesūzed perde-yi her rāzdān vāki*‘ olmuş ya‘ni ħālā bu dünyāda gāfil olanları (19) ħar t̄aġları bil ki her biri ebred-i minesşelcdür ve ‘ākılları mānend-i kūh-ı Kāf bil Ĥaġ Te‘ālā bu gāfilleri ħar gibi anuñçün serd ü bārid ħalk eylemişdür (20) ki tā her bir rāzdān olan ‘ākıluñ perdeleri nār-ı tecellīden yanmaya

**(3740) Meşnevi**

***Ger nebūdī ‘aks-i cehl-i berfbāf***

***Sūhtī eznr-ı şevġ ān kūh-ı Kāf***

(21) Eger berfbāf olan cehlūñ ‘aksi olmasaydı nār-ı şevġden ol kūh-ı Kāf yanardı *berfbāf* vaşf-ı terkībīdür berf t̄okuyıcı dimekdür (22) bunda bürüdet idici ve serdlik izħār idici ma‘nāsı murād olunur ya‘ni eger bu zemīnde bürüdet cem‘ idici ve serdlik [H460b] izħār idici (23) cehlūñ ve cāhilūñ ‘aks u eşeri olmayaydı nār-ı şevġden ol rāzdān olan ‘ākıllaruñ vücūdı yanardı ve rāzdān u ‘ārif olanlaruñ (24) nār-ı tecellīden ve āteş-i İlāhiden vücūdları yanmaduġına sebeb oldur ki ehl-i dünyā ve aşħāb-ı nefis ü hevā bürüdetle ve şelc-i ġafletle bir mertebe (25) t̄olmuşlar ve şol ħadde serd ü bārid olmuşlardur ki anlaruñ bürüdetinūñ ‘aks u eşeri zemīni t̄oldurmuşdur ‘ākılu u ‘ārif olanlara (26) daĥı anlaruñ ġafletinūñ ve bürüdetinūñ eşeri t̄okınmadan ħālī degüldür lākin bunlaruñ ġafletinūñ ve bürüdetinūñ eşeri ‘ākılu u ‘ārif olanlara (27) t̄okınması ħikmet-i İlāhiyye ile ‘ayn-ı ni‘met olur zīrā ‘ākılu u ‘ārif olanlar eger bunlaruñ cehālet ü ġafletini görmeselerdi ve bunlaruñ ġaflet (28) ü bürüdetinden eşerpezīr olmasalardı anlaruñ vücūdını nār-ı şevġ-i İlāhī iħrāk eylerdi lākin bunlaruñ ġaflet ü bürüdeti ‘ākılu ü ‘ārif (29) olanlaruñ vücūdına t̄okındukda nār-ı şevġkuñ kemāl-i ħarāretini bir miġdār def idüp i‘tidāl ħāşıl olur ve anlaruñ vücūd-ı cismāniyye- (30) si bu vāsīta ile bilkülliyye yanmadan necāt bulur ħattā aşħāb-ı zevġ ü erbāb-ı vecd ü şevġden ba‘zısı zevġ ü şevġkuñ ġalebesi zamānında (31) ħalvetlerinden taşra çıkup çārsular ve bāzārlar içre gezerler ve ehl-i lu‘b u bāzī mābeynine isticlāb-ı ġaflet eylemeden ötüri dāĥil olur- (32) lar imiş nitekim Mālik bin Dīnār Ĥazretleri bir gün bir kimse çārsū

içinde keşret-i nās miyânında gezer gördi aña *mā tef'alu hāza'l-maḥall*<sup>533</sup> (33) diyü su'āl eyledükde *isteclebe'l-ğaflet*<sup>534</sup> diyü cevāb virdi pes bundan ma'lūm oldı ki aşhāb-ı ğaflet ve menba'-ı cehālet olan tayıfe- (34) nūñ ğaflet ü bürüdetleri erbāb-ı şevk ü muḥabbetüñ vücūdlarınıñ beķāsına sebep olur ve nār-ı şevk anları iḥrāk eylemesini men' kıılır imiş

(35) (3741) *Meşnevi*

*Āteş ezķahr-ı Hudā ḥod zerreyist*

*Behr-i tehdīd-i le'imān dirreyist*

Āteş ḥod ķahr-ı Hudādan bir zerredür ve denī ve le'imleri tehdīd ü taḥvīfden (36) ötüri bir [M340a] dirredür *dirre* dāluñ kesri ve rānuñ teşdīdiyle lafz-ı 'Arabīdür savṭa dirler Türkīde ķamçı didükleridür ya'ni āteş-i düzaḥ Hudā-yı (37) Te'alānuñ ķahrından bir zerredür le'im ü denī olan 'āşileri ķorķutmadan ötüri bir ķamçıdur keenne bu dünyā bir ḥānedür ve bunuñ içinde olan (38) insān bir beytüñ ehli gibidür nitekim sūnet-i Resūldür ki bir beytüñ cemā'atinden ötüri bir ķamçıyı anlaruñ gördüğü yire şāhib-i ḥāne ta'līk (39) eyleye tā ol ḥānede le'imü't-tab' olanlar andan ḥavf idüp müte'eddib olalar kemā ķāle'n-Nebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem *'allikū's-savṭ ḥayṣu yerāhu* (40) *ehli'l-beyt feennehu edebun lehum*<sup>535</sup> [H461a] revāhu İbn 'Abbās raḍiyallāhu 'anhā pes Ḥaķ Te'alā Ḥāzretleri bu ḥāne-yi dünyāda sākin olan le'imleruñ tehdīd ü (41) taḥvīfinden ötüri nār-ı düzaḥı ḥalk eylemişdür ve ba'zı 'azābı bu dünyāda le'imleruñ gözi ķarşusına ḥāzır u zāhir kıılmışdur tā anı görüp [P182a] (1) sū'i edeb itmeyeler ve ḥavf idüp 'işyān yolına gitmeyeler

(3742) *Meşnevi*

*Bācūnīn ķahrī ki zeft ü fāyīķest*

*Berd-i luṭfeş bīn berāteş sābīķest*

Buncılayın (2) bir ķahr ki zeft ü fāyīķdür anuñ berd lafzını gör āteş ğāzabı üzre sābīķdur ya'ni bunuñ gibi bir 'azīm ķahrı ki ol ķahr 'azīmdür ve cümle ķahrılardan fāyīķ (3) ü 'ālīdür ol erḥamü'r-rāhimīnūñ berd lafzını müşāhede eyle ki āteş ğāzabı üzre sābīķdur nitekim İmām Müslim Ebū Hüreyre Ḥāzretlerinden rivāyet iderler (4) Ebū Hüreyre Ḥāzretleri daḥı Ḥāzret-i Nebīden rivāyet iderler Ḥāzret-i Resūl-i Ekrem

<sup>533</sup> “Burada senin ne işin var, ne yapıyorsun?” Can, *Mesnevi Tercümesi*, s. 653.

<sup>534</sup> “Ğaflet celbediyorum.” Can, *Mesnevi Tercümesi*, s. 653.

<sup>535</sup> “Ķamçıyı evdekilerin göreceği bir yere asın ki o ķamçı onlar için tedip ve terbiye vasıtasıdır.” Olgun, *Şerh-i Mesnevi*, C. 13, s. 964.



şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar k̄ālellāhu te‘ālā **sebakat rahmeti ḡazabi**<sup>536</sup> ya‘ni (5) benüm rahmetün ḡazabuma sebkat eyledi didi **Zeynel‘arab Meşābīh Şerhinde** dir ki *velmurādu minhu beyānu vesī‘ati`r-rahmetihi ve şumūluhā elhalku hattā keennehe essābıku`l-* (6) *ḡālibu ve şifātuhu lātūşafu bissabkı velgalebethu liehadīhimā ‘aleluhrā ve in urīde birrahmetihi velḡazabu āşārehumā feyeteħaqqaku fıhimā essabku velgalebethu*<sup>537</sup>

(3743) *Meşnevi*

**Sebķ-i (7) bīçün u çigüne ma‘nevi**

**Sābık u mesbūk didi bīduvi**

Rahmet Hakkıñ ḡazabına sebķ-i bīçün u bīçigüne ma‘nevīdür eger nazār-ı ħaķīkatbīnle nazār (8) ideydün ikiliksüz sābık u mesbūk görürdün mışra‘-ı şānī şart-ı muķadderün cezāsı olur ammā *dīdī* lafzında istihām ma‘nāsı murād olup (9) ma‘nā böyle olsa daħı mümkündür bīduvī sābık u mesbūk görürdün mi ya‘ni görmedün ammā nazār-ı ħaķīkatbīnle nazār eyleseñ bu ħuşuşda sābıksuz ve (10) mesbüksuz sebkat göreydün ve tavzīh-i ma‘nā ve taħķīķ-i fehvā oldur ki Hakk Tebareke ve Te‘ālānuñ rahmeti ḡazabına sebkat eylemişdür velīkin ‘ālem-i şüretde bir (11) şey’ün bir āħir şey üzre sebkat eylediği gibi degüldür zīrā eger bir şey’ün bir āħir şey üzre sebkat eylemesi gibi olaydı şifāt-ı İlāhiyye de sābık olmak (12) ve mesbūk olmak iķtizā iderdi ve sābıkuñ vücūdı muķaddem ve mesbūkuñ vücūdı mu‘aħħar olmak lāzım gelürdi bu taķdırce sābık kadīm ü mesbūk (13) ħādiş olurdu bu ma‘nā ise mümkün ve cāyiz degüldür zīrā bundan Hakk Te‘ālānuñ zātı maħall-i ħavādiş olmak lāzım gelür Hakk Te‘ālā ise şifāt-ı (14) ħādişeden ve maħall-i ħavādiş olmadan münezzeh ü muķaddesdür pes [H461b] rahmet Hakkıñ ḡazabına sebkat eylemede şūrī olan sābıķlık ve mesbūķlık gibi sābık (15) u mesbūk olmak mümkün degüldür belki nitesüz ve ne gūnedür dimesüz ma‘nevī bir sebaķdur eger nazār-ı ħaķīkatbīnle nazār eylesenñ sābık u mesbūk görürsin lākin (16) ikilik iķtizā ider pes bīduvī sābık u mesbūk görürsin demek fehme aķreb olur dinürse cevāb oldur ki şifāt-ı İlāhiyyeden bir (17) şifātuñ bir āħir şifāt üzre nefsü’l-emrde sebkatı yoķdur pes sābıķlık ve mesbūķlık mutaşavver olmayıcaķ ikilik daħı kalmaz bāħuşuş ki zāta [M340b]

<sup>536</sup> “Rahmetim gazabımı geçti.” Ankaravī, *Minħacü’l-Fukara*, s. 362.

<sup>537</sup> “Ondan murat edilen rahmetin genişliğini açıklama ve yaratılmışlardaki etki alanıdır. Hatta rahmetin durumu galip bir yarışçı gibidir. onun sıfatı yarış ile vasıflandırılmaz. Ondan birinin diğerine galip gelmesi söz konusudur. Yarışta rahmeti seçsem kızmak onu takip etmektedir. Rahmet ile gazap yarış halindedir. Rahmet onu geçmiştir.”

nażaran (18) raḥīm ‘ayn-ı ğazūb ve ğazūb ‘ayn-ı raḥīmdür egerçi āsār cihetinden biri birinden temyīz olunur bu cihetden sābıqlık ve mesbūklık daḥı bulunur nitekim (19) Zeynel‘arabuñ kavli bu ma‘nāya delālet kıılır ammā ḥaḳīqate nażaran ikiliksüz sābık u mesbūkuñ menşe‘i birdür nitekim ‘ariflerden biri buyurur

(20) *Beyt*

*Ḳahr u luḫfuñ menşe‘i ma‘nāda vāḥiddür velī*

*Bilmedi şeytān bu tevḥīdī eḥadden oldı dūr*

**(3744) Meşnevi**

***Ger nedīdī ān zinokşān-ı tuvest***

(21) *Ki ‘uḳūl-ı ḥalk z’ān kān yek cevvest*

Eger sen bu ma‘nāyı görmedüñse ve bu sırrı müşāhede kıılmaduñsa ol senüñ noḳşānuñdur zīrā ḥalkuñ (22) ‘aḳlları ol ma‘denden bir cevvdür ba‘zı nüshada mışra‘-ı evvel *ger nedīdī ān buved ezfehm-i pest* vāḳi‘ olmuşdur bu taḳdīr üzre ma‘nā eger ol (23) sırrı görmedüñ ve ol ma‘nāya nażar irgürmedüñse ol alçaḳ olan fehmdendür eger fehmuñ ‘ālī olaydı anı görürdüñ dimek olur ve tavzīḥ-i merām ve taḥḳīḳ-i (24) kelām böyle dimek olur ki eger sen ikiliksüz ve muġāyeretsüz sābık u mesbūkı görmedüñ ol senüñ ‘aḳluñuñ noḳşānından ve fehm ü iz‘ānuñuñ (25) pest olmasındandır zīrā ḥalkuñ ‘uḳūlı ve ‘ulūmı ol ma‘den-i ḥaḳīḳiden bir cev ḳadardur kemā ḳāle te‘ālā ***ve mā ūtūtum minel‘ilmi illā ḳalilā***<sup>538</sup> pes bu cümleñüñ ‘uḳūl (26) u ‘ulūmı ol kān-ı ḥaḳīḳide bir cev ḳadar olıcaḳ māhiyyāt-ı şıfāt-ı İlähiyyeyi bilmeden ‘āciz ü ḳāşır olsa ‘aceb degüldür

**(3745) Meşnevi**

***‘Ayb berḥod nih ne berāyāt-ı (27) dīn***

***Key resed berçarḥ-ı dīn mürġ-ı gilīn***

**(3746) Meşnevi**

***Mürġrā cevlāngeh-i ‘ālī hevāst***

***Z’ān ki neşv-i ū zişehvet v’ezhevāst***

‘Ayb u noḳşānı (28) kendüñe ḳo āyāt-ı dīn üzre ḳoma gile mensüb olan mürġ dīn çarḥına ḳaçan irişür mürġuñ ‘ālī olan cevlāngāhı ancaḳ hevādur zīrā ki (29) mürġuñ neşv ü nemāsı şehvet ü hevādandır *gilīn* bunda gile mensüb ve gilālūd ma‘nālarınadır [H462a] ya‘ni ey ‘aḳl u ma‘rifetde nāḳış olan kimse eger (30) raḥmetüñ ğazāba sebḳati sābıksuz ve mesbūksuz müşāhede kıılamaduñsa ve Ḥaḳ

<sup>538</sup> “Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir.” (İsra 17/85)

Te‘ālānuñ esmā ve şıfātını ve āyāt u beyyinātını enbiyā ve evliyā (31) bildükleri gibi bilemedünse ‘aybı kendü ‘aql u idrākūñ üzre ço dīnūñ āyāt u ‘alāmātı üzre ‘ayb koma ki Hāḡ Te‘ālānuñ āyātında ve (32) Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hāzretlerinūñ kelimātında aşlā ‘ayb u noḡşān yoḡdur lākin ‘aql-ı insānī āb u gilden maḡlūḡ olmış (33) bir mürḡ gibidür āb u gilden maḡlūḡ olan mürḡ ise felek-i dīn üzre nice vāşıl olur ve dīnūñ ḡaḡāyık u esrārı çarḡına ne ḡalle (34) irişür mürḡuñ ‘ālī cevlāngāhı ancak hevādur anuñçün ki anuñ neşv ü nemāsı şehvet-i nefsanıyyeden ve hevādandur nuḡfesi daḡı hevādandur pes (35) bir şey’uñ ki aşlı hevādan ola ve neşv ü nemāyı şehvet ve hevā-yı ḡabī’atden bula anuñ cevlāngāhı ancak hevā olur ve hevādan yuḡaru pervāz (36) itmege çarḡ-ı berīn cānibine gitmege ḡādir olamaz pes bir insānuñ ki mürḡ-ı gilīn gibi neşv ü nemāsı şehvet ü hevādan ola ve ‘aqlı daḡı (37) henüz şehvet ü hevāya māyil ola ol ‘aql dīn çarḡına nice irişür ve şıfāt-ı İlähiyyenūñ ḡaḡāyık u esrārını ne vechle müşāhede ḡılır (38) belki anuñ pervāzı ancak kendünūñ hevāsında olur

*(3747) Meşnevi*

*Pes tu ḡayrān bāş bilā vü belī*

*Tā zirāḡmet pişet āyed maḡmilī*

*(3748) Meşnevi*

*Çün zifehm-i in (39) ‘acāyib kevdeni*

*Ger belī ḡūyī tekellūf mīkunī*

Pes sen *lā* vü *bšüz* ḡayrān ol *tā* kim raḡmet-i İlähīden senūñ öñüñe bir maḡmil gele çünkim bu ‘acāyibūñ (40) fehminden kevdensin eger belī diyessin tekellūf eylersin *maḡmil* mīm-i şāniyenūñ kesriyle merkeḡ ma’nāsınadır hevdice daḡı dirler ve az olur ki şütürbār-ı (41) keşende ma’nāsına isti’māl iderler [M341a] ḡülāşa-yı kelām ve netīce-yi merām oldur ki çünkim āyāt-ı dīni ve şıfāt-ı Rabbū’l-‘ālemīni ḡaḡīḡatle müşāhede eylemege [P182b] (1) ḡādir olamayasın pes edeb oldur ki sen inkārsuz ve lafzen iḡrārsuz ḡayrān olasın *tā* kim Hāḡ Te‘ālānuñ raḡmetinden senūñ öñüñe bir merkeḡ-i (2) rūḡānī gele ve sen ol merkebe rāḡib olup seni ḡaḡīḡat-i ma’nāya vāşıl ḡıla çünkim bu dīnde olan ‘acāyibūñ fehminden ve ḡarāyibūñ derkinden kevdin (3) olasın eger zāhiren belī diyüp lafzen iḡrār ḡılasın tekellūf eylersin bu ise etḡıyā’-i ümmet ḡatlarında cāyiz degüldür nitekim Hāzret-i Nebī şallallāhu (4) ‘aleyhi ve

sellem buyurmuşlardır *etkiyā'u ummeti berā'un 'anittekelluf*<sup>539</sup> burada *tekellüf* bātında olmayan şey'i zahmetle iħrāc eylemekdür nev'an kizb şāyibe- (5) sinden ve riyādan dağı ħālī olmaz pes bu mertebede hemān edeb lafzen ve ikrārsuz ve inkārsuz ħayrān olmağdır

**(3749) Meşnevi**

***V'er bigūyi nī zened nī gerdenet***

**(6) *Kahr berbended bedān nī revzenet***

Ve ger nī diyesin nī senüñ boynuñı urur zīrā kahr-ı İlähī ol nī sebebiyle senüñ derünuñı bağlar ya'ni eger (7) āyāt-ı dīn ve şıfāt-ı Rabbü'l-'ālemīn ħuşuşında lā diyü nefy ü inkār kılasın ol inkār senüñ boynuñı urur katl u helāke müstaħađ kıılır (8) ve kahr-ı İlähī ol nefy ü inkār sebebiyle senüñ revzen-i ħalbüñi bağlar ve imān u islām nūrından seni maħrūm eyler gerekdür ki zāhiren ve bātınen inkār eylemeden (9) ħazer eyleyesin zīrā zāhiren inkār iderseñ katle müstaħađ olursın ve bātınen inkār eylerseñ kahr-ı İlähī ħalbüñ revzenesin sedd eyleyüp bīnūr (10) olup zulmet-i küfrde ħalursın

**(3750) Meşnevi**

***Pes hemīn ħayrān u vālih bāş u pes***

***Tā derāyed naşr-ı Ĥađ ezpiş ü pes***

**(3751) Meşnevi**

***Çünkü ħayrān (11) geşti vü ħiç ü fenā***

***Bāzebān-ı ħāl ħüfti ihdinā***

Pes hemīn ħayrān u vālih ol ancağ tā kim piş ü pesüñden naşr-ı Ĥađ saña gele çüñkim ħayrān u ħiç (12) ü fenā olasın zebān-ı ħalle *ihdinā* dirsın ya'ni pes bu ħuşuşda hemīn vālih ü ħayrān ol ancağ ki edeb budur tā kim ol ħayrān olduđuñ (13) ve bu mertebenüñ edebine ri'āyet kılduđuñ vāsıta ile her cānibüñden nuşret-i İlähī saña gele ve saña mu'ayyen ü zāhīr ola çüñkim sen āyāt-ı dīn ve āşār-ı (14) şıfāt-ı Rabbü'l-'ālemīnde ħayrān olasın ve bī'ađl ħalasıñ ve fānī olmağ mertebesin bulasın zebān-ı ħalle *ihdina ş-şırāta 'l-mustakīm*<sup>540</sup> dimiş (15) olursın pes Ĥađ Te'ālā senüñ lisān-ı ħalle olan du'āñı ħabül idüp seni 'acuz ü ħayret mertebesinden ihlāş kılıup āyāt-ı dīni bir vech-i (16) yağın saña keşf eyler tā enbiyā ve evliyā bildügi gibi bilürsın ve şırāť-ı müstađīm üzre sülük kılıup ħađıķate vāşıl olursın

<sup>539</sup> “Benim ümmetimin etkiyası tekellüfden çok uzaktır.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 587.

<sup>540</sup> “Hidayet eyle bizi doğru yola!” (Fatiha 1/6)

(3752) *Meşnevi*

*Zeft* (17) *zeftest ü çü lertzân mîşevî*

*Mîşevd ân zeft nerm ü müstevî*

(3753) *Meşnevi*

*Z'ân ki şekl-i zeft behr-i münkirost*

*Çünkü 'âciz âmedî luṭf u birest*

(18) Zeft zeftdür ve çünkim lertzân olasin ol zeft ü 'azîm saña nerm ü müstevî olur zîrâ ki zeft ü 'arîz şekl-i münkirden ötürüdür çünkim (19) 'âciz gelesin luṭf u birrdür *zeft* 'arîz ma'nâsınadır bunda kebîr ü 'azîm ma'nâsını ifâde kıılır ya'ni âyât-ı dîn ü şifât-ı Rabbü'l-âlemîn (20) uludur ve kebîr ü 'azîmdür ve çünkim sen hâyif ü lertzân olasin ve 'acz u kuşuruñı bilesin ol ululîk ve 'azamet saña nerm olur ve 'akluña (21) yeksân gelür zîrâ 'azamet ü kibriyâlık şekl-i münkirden ve müstekbirden ötürüdür çünkim sen 'âciz gelesin ve kibr ü inkârı terk eylesesin luṭf u (22) ihsân maḥallidür celâlet ü kâhrdan [H463a] maşûn olursın ve kerem ü re'fet-i Ḥaḫḫa lâyıḫ olursın nitekim Ḥazret-i Cebrâyil-i Emîn ḥadd-i zâtında 'azîmü's- (23) şân iken Ḥazret-i Resûl-i Ekreme şallallâhu 'aleyhi ve sellem gelse gâyetle aḫsen şüretde ve elṭaf hey'etde gelürdi bir gün ol ḫazret 'aleyhisselâm (24) anuñ nefsü'l-emrde olan ve mertebe-yi melekûtda olan şekl ü hey'etini müşâhede [M341b] eylemege raḡbet eylemekde Ḥazret-i Cebrâyil kendü hey'et-i aşliyye- (25) sini ol ḫazrete gösterdükde taḫammül idemeyüp mebhût u medhûş oldu nitekim bu beyân-ı şerîf bu ma'nâyı îzâḫ u ifşâḫ eyledi

(26) *Nümûden-i Cebrâyil 'aleyhisselâm ḫodrâ beMuştafâ 'aleyhisselâm beşüret-i ḫ'iştin ü ezheft şad per-i ü çün yek per zâhir şud ufkrâ bigrift* (27) *ü âftâb maḫcüb şud bâheme şu 'â'eş*

Bu sürḫ-ı şerîf Ḥazret-i Cebrâyil-i Emîn kendüsini Ḥazret-i Muştafâya 'aleyhisselâm göstermesidür kendü (28) şüretiyle ve anuñ yedi yüz perinden çünkim bir per zâhir oldu ufḫı tutdı ve âftâb düğeli bu kadar şu'â' u ziyâsıyla maḫcüb oldu (29) ekşer rivâyet üzre Ḥazret-i Cebrâyilüñ altı yüz cenâhı vardur buyrulmuşdur kemâ kâle 'aleyhisselâm *ra'eytu Cebrâyile lehu sittumi'ete cenâḫ*<sup>541</sup> revâhu'ṭ-**Ṭaberânî** (30) 'an**İbn Mes'ûd** lâkin ba'zı rivâyetde yedi yüz cenâhı vardur buyrulmuşdur Ḥazret-i Mevlânâ bu rivâyeti ihtiyâr eyleyüp *heft şad per* buyurmuşlardur

(31) (3754) *Meşnevi*

<sup>541</sup> "Cebrail'i gördüm, altı yüz kanadı vardı."

***Muṣtafā mīgüft piş-i Cebra'îl***

***Ki çünān ki şüret-i tust ey ḥalîl***

Ḥazret-i Muṣtafā 'aleyhisselām Cebrāyilüñ katında didi ki ancılayın ki ey (32) ḥalîl senüñ şüretüñ midür ya'ni ey dost senüñ şüretüñ ḥaḳıḳatde her nice ise ol vechle

***(3755) Meşnevi***

***Mer merā būnmā tu maḥsūs āşkār***

***Tā bibīnem mer turā nezzāre- (33) vār***

Baṅa maḥsūs u āşikārā göster tā kim ben seni nezzāre gibi görem ya'ni nazar idiciler gibi hiss-i zāhir ile seni görem bundan münfehîm olan budur ki taleb-i (34) rü'yet-i şekl-i Cebrāyil leyle-yi Mi'rācdan evvel olmuş ola zīrā ol ḥazret Ḥazret-i Cebrāyili altı yüz periyle gördüm didi nitekim ehl-i tefsīr (35) sūre-yi Melā'ikenüñ evvelinde bu ḥadīşi yazmışlardır ***ra'eytu leyletu'l-Mi'rāc Cebrāyile ve lehu sittumi'ete cenāh***<sup>1542</sup>

***(3756) Meşnevi***

***Güft netvānī vü tākat nebvedet***

***(36) His za'if est ü tenük saht āyedet***

Pes Ḥazret-i Cebrāyil didi ki yā nebiyyullāh ḳādir olmazsın ve saṅa beni görmege tākat yokdur zīrā hiss-i (37) zāhir za'ifdür ve yufḳa ve incedür *tenük* feth-i tā ve zamm-ı nūnla yufḳa ve ince ma'nāsınadır ya'ni beni melekūtda olan şeklüm üzre sen görmege ḳādir olmaz- (38) sın anuñçün ki bu zāhir gözi za'if ü raḳıḳdür ve saṅa beni görmek ḳatı müşkil gelür

***(3757) Meşnevi***

[H463b] ***Güft būnmā tā bibīned in cesed***

***Tā çî ḥad his nāzikest (39) ü bīmeded***

Pes Ḥazret-i Resül 'aleyhisselām didi [yā Cebrāyil göster tā ki bu cesed göre tā hiss-i beşerî ne ḥadde nāzik ve ne mertebe bīmededdür *in cesedden* murād -P] Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekremüñ cesed-i şerīfleridür ve sāyir ḥalḳuñ cesedi murād olmaḳ münāsebetinden (40) ba'iddür ve taḳdīr-i ma'nā budur ki yā eḥî Cebrāyil ol şüret-i aşliyyeñi göster tā ki bu benüm cesedüm başarı zāhirle anı göre tā kim hiss-i şūrî ne ḥadde nāzik (41) ve ne mertebe bīmeded ü bīḫāḳatdür bu cesed anı bile didi

***(3758) Meşnevi***

***Ādemirā hest hiss-i ten saḳīm***

***Lik derbātın yekî ḥulḳi 'azīm***

<sup>1542</sup> “Cebrail'i Miraç gecesi gördüm, onun altı yüz kanadı vardı.”

Ādemīnūñ [P183a] (1) hiss-i teni saķımdür lâkin bātında bir ‘azīm hulkı vardır *hiss-i tenden* murād havāss-ı hamse-yi zāhiredür *hulk* zamm-ı hā’-i mu‘ceme ile seciyyete dirler bunda şıfāt-ı (2) bātına murād olur ve taķdīr-i kelām böyle demek olur ki ādemīnūñ teni ve tenine muzāf olan hisleri saķım ü za‘īfdür **ve hulkā’l-insānu za‘īfā**<sup>543</sup> ādemīnūñ (3) tenine ve tenine müte‘allik olan hislerine göredür velākin ādemīnūñ bātınında bir ‘azīm hulkı vardır ki ol şıfāt-ı rūhāniyyesidür **leķad hulaķna’l-insāne** (4) **fihsenni taķvīm**<sup>544</sup> āyetiyle işāret olunan şüret-i hasene ve şıfat-ı ‘azīme budur ādemī ol hulk-ı ‘azīm ve ahsen-i taķvīm olduğı [M342a] cihetden kevn-i cāmi‘ (5) ve ‘ālem-i kibrīdür egerçi bihasebi’z-zāhir haķīr ü sağırdür nitekim bu ma’naları tavzīh ü tefhīm eylemeden ötüri bu ebyāt-ı şerīfeyi meşel irād idüp buyururlar

(6) (3759) *Meşnevi*

*Bermişāl-i seng ü āhen in tene*

*Lik hest ü derşıfat āteşzene*

(3760) *Meşnevi*

*Seng ü āhen mevlid-i icād-ı nār*

*Zād āteş berdü vālid* (7) *ķahrbār*

Meşelā bu cism ü tene seng ü āhen gibidür lākin ol şıfatdan āteşzenedür görmez misin seng ü āhen icād-ı nāruñ mevlididür āteş (8) iki vālid üzre ķahrbār toğdı *tene* ten ma’nāsınadır *āteşzene* çakmak ma’nāsınadır ve *dü vālid*den murād seng ü āhendür ve taķdīr-i kelām ve netīce-yi (9) merām böyle demek olur ki insānuñ bu cismi ve rūh-ı hayvānīsi filmeşel taş ve demür gibidür lākin ol ten şıfat ve eşerde çakmak (10) gibidür ki andan şerāre-yi nār zuhūra gelür evvelki mışra‘da *seng ü āhend*den murād ‘umūm üzre olan seng ü āhendür ki andan istidrāk idüp (11) āteşzeneyi soñra maḥşüş bizzikr kılmışlardır keenne demek olur ki ādemīnūñ bu ten-i zāhiri bihasebi’z-zāhir mücerred seng ü āhen gibidür velākin (12) şıfat u eşerde hāşşa şol çakmak ve taş gibidür ki anlaruñ biri birine iķtirānından şerāre-yi nār tevellüd eyler seng ü āhen icād-ı [H464a] nāruñ mevlididür (13) āteş toğdı bu iki vālidüñ üzerine ķahr yağdurıcı ba‘zı nüshada *zād āteş z’in dü vālid ķahrbār* vāki‘ olmışdur bu taķdīr üzre (14) ma’nā bu iki vāliden āteş-i ķahrbār toğdı demek olur ve beyt-i evvelde müfredi mürekkebe teşbīh eylemiş olurlar ve tavzīh-i ma’nā böyle demek olur (15) ki ādemīnūñ bu teni taşla çakmağa beñzer şıfāt u āşārına nazar olınduķda ki

<sup>543</sup> “İnsan zayıf yaratılmıştır.” (Nisa 4/28)

<sup>544</sup> “Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık.” (Tin 95/4)

âdemîniñ bu teniniñ a‘mâl-i şâlihaya mu‘ârenetinden bir ‘ilm ve (16) bir hılk-ı ‘azîm zuhûra gelür ki ol ‘ilm ü hılk-ı ‘azîm hem müvellid-i ‘ilm ü hılk olan cesedüñ üzerine gâlib ü kâhir olur ve hem sâyir ecsâduñ (17) üzerine gâlib ü kâhir olur nitekim âteş taşla çakmağdan tevellüd eyledükden soñra ol taşuñ ve çakmağüñ üzerine gâlib ü kâhir oldu nite- (18) kim buyururlar

**(3761) Meşnevî**

***Bâz âteş destkâr-ı vaşf-ı ten***

***Hest kâhir berten-i ü şu‘lezen***

**(3762) Meşnevî**

***Bâz derten şu‘le İbrâhîmvâr***

***Ki ezû maḫhûr gerded burc-ı nâr***

(19) Girü âteş ten vaşfinuñ destkârıdır lâkin âteş ol âdemîniñ teni üzre üzre kâhirdür şu‘lezendür girü tende Hâzret-i İbrâhîm gibi bir şu‘le vardır (20) ki andan burc-ı nâr maḫhûr olur *destkâr* ‘amel-i yed dimekdür ve mâba‘dına izâfeti beyâniyyedür ya‘ni bu seng-i âhenden zuhûr eyleyen âteş ten vaşfinuñ (21) eli işidür zîrâ bir kimseniñ dest-i teni âteşi yakup zuhûra getirür ammâ ol âdemüñ teni üzre şu‘le urucı âteş kâhir ü gâlibdür girü ten-i (22) âdemîde Hâzret-i İbrâhîm gibi bir şu‘le-yi rûhânî ve pertev-i Rabbânî vardır ki ol şu‘le-yi rûhânîden burc-ı nâr maḫhûr olur nitekim İbrâhîm Hâzretleriniñ (23) vücûdından burc-ı nâr-ı Nemrûd maḫhûr oldu ve andan mâ‘adâ her enbiyâ ve evliyânüñ ten-i şerîflerinde ol şu‘le-yi Rabbânî vardır ki anlar eger âteşe girse- (24) ler nârî kâhir olurlar ve nâr anlaruñ şu‘le-yi rûhâniyyesinden maḫlûb u maḫhûr olur nitekim mü‘minlerüñ nûrî nâr-ı cehennemî yevm-i kıyâmetde (25) itfâ eyleye hattâ nâr-ı cehennem ziyâde maḫhûr u maḫlûb olduğundan anlaruñ her birine lâbe ve zârî eyleyüp ***cuz yâ mu‘min feinne nûrike itfâ’e*** (26) ***nârî***<sup>545</sup> diye

**(3763) Meşnevî**

***Lâcerem güft ân Resûl-i zûfünün***

***Remz-i naḫnu’l-âḫirüne’s-sâbîkûn***

Lâcerem ol Resûl-i zûfünün didi ***naḫnu’l-âḫirüne’s-sâbîkûn***<sup>546</sup> (27) remzini ya‘ni insân şüret hasebiyle eflâk u ‘anâşırdan zuhûra gelüp mu‘aḫḫar ve minḫayşü’l-ma‘nâ bu cümleden muḫaddem ü sâbîk olduğu remzi (28) iş‘âr eylemek için ol zûfünün olan Peygamber Hâzretleri ***naḫnu’l-âḫirüne’s-*** [H464b] ***sâbîkûn*** didi ya‘ni biz ki mecmû‘-ı

<sup>545</sup> “Kıyamet gününde cehennem der ki: Ey mümin geç, zira senin nurun, benim narımı söndürdü.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 267.

<sup>546</sup> “Biz sabıklardan olan ahirleriz.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 592.



enbiyā ve evliyā ve aşfiyā ve şulehādan (29) ‘ibāretüz egerçi minḥayṣü’z-zāhir [M342b] eflāk u ‘anāşırdan ʔođmışuz ve anlardan mu’ahḥar olmuşuz lākin minḥayṣü’l-ma’nā bu cümleden sābıkılaruz (30) bu ḥadıṣ-i şerifün bu maḥalle münāsib olan ma’nāsı budur ammā ba’zı maḥalde kendünün tevābi’iyle muḳaddem vücūda gelen ādemīlerden minḥayṣü’l-ma’nā biz (31) sābıkılaruz dimek dahı murād olunur nitekim bu ḥadıṣ birkaç maḥalde zıkr olınmuşdur ve her maḥallün muḳtezāsına göre taḥkık kılınmuşdur cümleden bu cildün (32) evāyiline qarīb *derbeyān-ı ān ki ḥükemā güyend ki ādemī ‘ālem-i suđrāyest* sürḥında *behr-i in fermūdeyest ān zūfünün* beytinün şerḥinde o maḥalle münāsib (33) şerḥ ü taḥkık olınmuşdur

**(3764) Meşnevi**

***Zāhir-i in dü besindāni zebün***

***Derşifat ezkān-ı āhenhā füzün***

Meşelā bu ikisinün zāhiri bir sindānla zebündür (34) ya’ni bu çaḳmaḳla taşuñ zāhiri bir demürden olan örsle mağlüb u zebündür ki anları paralamaḳ örsle ve sindān u tiş ile mümkin olur velākin (35) ol seng ü āhen şıfat u eşerde demürler ma’deninden efzündür nitekim taşla çaḳmaḳdan birkaç şerāre çıksa ve ol bir āteş olsa (36) ve niçe şehrleri ve tāđları ve aḥcār u eşcārı iḥrāk eylese kābildür pes vaşf u eşer cihetinden taşla çaḳmaḳ ma’ādin-i āhenden efzün (37) olur ve nār-ı seng ü āhenden eşedd ü aḳvā olduğını ‘ākıll olanlar bilür

**(3765) Meşnevi**

***Pes beşüret ādemī fer’-i cihān***

***V’ezşifat aşl-ı cihān (38) inrā bidān***

**(3766) Meşnevi**

***Zāhireşrā peşseyi āred beçarḥ***

***Bātıneş bāşed muḥit-i heft çarḥ***

Pes şüret ḥasebiyle ādemī cihānuñ fer’idür ve (39) şıfat cihetinden cihānuñ aşlıdur bunu bil ādemīnün zāhirini bir peşşe çarḥına ve ḥarekete getürür ammā anuñ bātını yedi çarḥı muḥit olur (40) ya’ni feizā kāne kezālik çünkim seng ü āhen minḥayṣü’z-zāhir aşl-ı nār ve nār minḥayṣü’s-şıfāt aña gālib ü kāhir olup maḳşūd-ı bizzāt (41) olduğı mişāli bildün ve fehm kılduñsa ādemī biḥasebi’z-zāhir cihānuñ fer’i ve cihān anuñ aşlıdur velākin şıfat cihetinden [P183b] (1) ādemī cihānuñ aşlıdur bu nükteyi bil ve bu sırrı fehm kıl zirā maḳşūd-ı bizzāt bu cihānuñ ḥalḳ olınmasından ādemīdür ve bu ‘ālemden ğarāz-ı küllī ve maḳşūd-ı (2) aşlı insāndur çünkim bu cihāndan

mağşūd insān olıcağ insān aşl olur ve bu cihān bittabi<sup>6</sup> mağşūd olur pes ma'nen insānuñ fer'i (3) olur ve insān şüretā cihānuñ fer'i ve ma'nen aşlı olur ve bu ma'nāya **levlāke levlāke lemā ḥalaktu'l-eflāk**<sup>547</sup> ḥadıṣ-i şerīfī işāret kıılır (4) [H465a] insānuñ bātinı böyle mu'azzam u mükerrem iken anuñ şüretā olan za'afını şu ma'nādan ta'aqqul eyle ki anuñ zāhirini bir sivrisiñek ıştırāb (5) u ḥarekete getirür ve ba'zı ez'af olan maḥlūk meşelā berāğış ü zübāb gibi ḥayvānlar anı ğam u elem mertebesine yetürür ammā anuñ bātinı eflāk-i seb'ayı (6) derūnında olan eşyāyla bile muḥit olmuş ve cem'i-i kevn ü mekānı cem' kıılmışdur vüs'at-i derūn-ı insānı şu ma'nādan münfehim eyle ki Ḥağ Te'ālā (7) Ḥāzretleri baña arzum ve semāvātum vāsi' olmadı velākin taķı ve naķı olan mü'min kıılımuñ ḳalbi vāsi' oldu buyurmuşdur nitekim **lāyese'unī arzī ve lāsemā'f**<sup>548</sup> (8) ḥadıṣ-i şerīfī bu ma'nāyı ifşāḥ u izāḥ kıılmışdur

**(3767) Meşnevi**

**Çünkü kerd ilhāḥ būnmūd endeki**

**Heybeti ki kuh şeved z'ū mündeki**

**(3768) Meşnevi**

**Şehperi bigrifte şark u (9) ğarbrā**

**Ezmehābet geşt bihūş Muştafā**

Çünkim Nebi 'aleyhisselām ilhāḥ eyledi Cebrāyil Ḥāzretleri birazcık gösterdi bir heybeti ki kūh andan (10) bir mündekk olur anuñ bir şehperi şark u ğarbi tutmuş pes Ḥāzret-i Muştafā 'aleyhisselām mehābetinden bihūş oldu *mündekk* mīmüñ zammesıyla (11) ve dāluñ fethasıyla infī'āl bābından ism-i mef'uldür şülāşisi dekk yedekk gelür mündekk pāre pāre mütelāşī olmuş dimekdür ammā ba'zılar [M343a] *mende* mīmüñ (12) fethasıyla ḳulḳı şınıķ bardağ ve boynu şınıķ destidür dimişler ve kāf taşğir içündür diyü taḥḳiķ eylemişler bu ma'nānuñ maḥalle münāsebeti ḳatı az olur (13) nihāyeti evvelki vechde müşedded olan dāl vezn için muḥaffef oқınur ve taḳdīr-i ma'nā böyle demek olur ki çünkim Ḥāzret-i Muştafā şallallāhu 'aleyhi (14) ve sellem Cebrāyil Ḥāzretlerinüñ şüret-i aşliyyesini görmege iḳdām u ibrām eyledi Ḥāzret-i Cebrāyil daḫı ol ḥāzrete birazcık heybet gösterdi (15) ki ol heybetden kūh mütelāşī ve pāre pāre olurdı vech-i şānī üzre ma'nā kūh ol heybetden bir ağız şınıķ desti gibi olurdı demek olur Ḥāzret-i (16) Cebrāyilüñ cümle-yi ecniḥasından bir

<sup>1547</sup> “Ey insan-ı kamil! Sen olmasa idin eflaki yaratmaz idim!” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 593.

<sup>1548</sup> “Ben yere göge sığmam...” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 155.

şehper mağrib ü maşrıkuñ mābeynini tıtdı Hāzret-i Muştafā ‘aleyhisselām bu heybeti gördügi gibi mehābet (17) ve dehşetinden mebhūt u medhūş oldu

*(3769) Meşnevi*

*Çün zibīm ü ters bīhūşeş bidīd*

*Cebraıyl āmed derāgūşeş keşīd*

*(3770) Meşnevi*

*Ān mehābet kısmet-i (18) bīgānegān*

*V’īn tecemmüş düstānrā rāyegān*

Çün Cebrāyl-i Emīn ters ü bīminden ol hāzreti bīhūş gördi Cebrāyl geldi anı (19) derāgūşına çekdi ya’ni çünkim Resül-i Ekremi Cebrāyl havf u bīminden medhūş gördi derhāl gelüp anı kucağına çekdi ve nevāziş (20) idüp şahva getürdi ol mehābet bīgānelerüñ naşīb ü kısmetidür ve bu luţf u tecemmüş [H465b] dostlara rāyegāndur *tecemmüş* iltifāt u dildār- (21) lık ve mülāţafat ma’nālarına isti’māl olunur ya’ni Cebrāyl Hāzretlerinüñ ol mehābeti bīgāne olan ehl-i ten içündür nitekim Lūţ u Semūd (22) kavmlerine ol mehābeti gösterüp ol heybetden helāk oldılar ve bu luţf u iltifāt ve ri’āyet ü nevāziş ehl-i rüh olan Hāq dostları için (23) rāyegān u mebzūldür ki eger şifāt-ı İlāhī olsun ve eger zümre-yi melā’ike olsun ve eger pādşāhān-ı ‘ālem olsun bu cümleñ heybet (24) ü şevketleri bīgāne ve nāmaḥremlerden ötüri ve mülāyemet ü mülāţafatları nedīmler ve dostlardan ötüridür nitekim mişāl idüp buyururlar

*(3771) Meşnevi*

*Hest (25) şāhānrā zamān-ı bernişest*

*Hevl-i serhengān u şārimhā bedest*

Meşelā şāhlar için tahtları üzre oturmak zamānında vardır (26) serhenglerüñ hevli ve ellerinde şārimler vardır ya’ni pādşāhlar tahtları üzre veyā atları üzre oturdukları zamānda çavuşlarıñ hevl (27) ü heybeti vardır ve ellerinde tīg-i tīzleri vardır şāhuñ eţrāfını tolanurlar

*(3772) Meşnevi*

*Dürbāş u nīze vü şemşīrhā*

*Ki bilerzend ezmehābet (28) şīrhā*

Dürbāşlar ve nīzeler ve şemşīrlere vardır ki mehābetinden şīrlere ditrerler

*(3773) Meşnevi*

*Bāng-ı çāvuşān u ān çevgānhā*

***Ki şevved süst eznihibeş (29) cānhā***

Çāvuşların şadāsından ve o çevgānlarından ki cānlar anuñ nihīb ü heybetinden süst ü münhezim olur ya'ni çāvuşların şadāsı ve (30) derbānların dūrbāş u çevgānı ki vardır ki anuñ nihībinden cānlar süst olur

***(3774) Meşnevi***

***Īn berāy-ı hāş u 'ām-ı rehğūzer***

***Ki kunedşān ez- (31) şehensāhi haber***

Bu heybet ü şalābet rehğūzerde olan hāş u 'āmdan ötürdür ki anlara bir şehensāhdan haber eyleye bu dağı ma'nādur bu mehābet rehğūzerde (32) olan 'avām u havāş içündür ki anlara bir şehensāhdan haber eyleye zīrā bu mehābet ü dārāt olmasa rehğūzerde olan 'avām u havāş şāhensāhdan (33) haberdār olmazlardı

***(3775) Meşnevi***

***Ezberāy-ı 'ām bāşed Īn şükūh***

***Tā külāh-ı kibr nenhend ān gürūh***

Bu heybet ü şükūh 'avāmdan ötürdür tā ol gürūh başlarına kibr (34) ü 'azamet külāhını kıomayalar ya'ni bu şükūh u şevket ve mehābet ü şalābet 'avām-ı nās içündür tā kim ol gürūh kibr ü naħvet tācını başlarına (35) kıoyalar ve silk-i tā'at u inkıyāddan ħurūc idüp tāğī ve bāğī olmayalar

***(3776) Meşnevi***

***Tā men ü māhā-yı işān bişkened***

***Nefs-i ħodbīn (36) fitne vü şer kem kuned***

Tā kim bunların men ü mālını şına ħodbīn olan nefis fitne vü şerri eyleye kāfuñ zammesiyle *kem kuned* dağı cāyızdır

***(37) (3777) Meşnevi***

***Şehr ezān eymen buved k'ān şehriyār***

***Dāred enderķahr zaħm u gīr ü dār***

Şehr ol fitne ve şerden emīn ola ki ol şehriyār ķahr u ħāzabda (38) zaħm u gīr ü dār tıtar ya'ni ol şehriyār ķahr u [H466a] ħāzabda dār u gīr tıtar [M343b] anuñçün şehr ol fitne vü şerlerden eymen olur ve ehl-i fesāduñ (39) zararından selāmet bulur

***(3778) Meşnevi***

***Pes bimīred ān heveshā dernūfūs***

***Heybet-i şeh māni' āyed z'ān nuħūs***

Pes nüfûsda olan hevâ ve (40) hevesler olur zîrâ heybet-i şâh nuhûsdan mâni' gelür ya'ni ekser nâsuñ tabî'atı şirret ü fitne ve fesâd üzre mecbûle olmışdur (41) eger pādşāhân-ı cihāndan ve ümerā-yı zamāndan bunlaruñ hıvıf u hışıyyeti olmasa idi tabî'atlerinde mestür olan fitne ve fesâdı [P184a] (1) izhâr iderler ve 'ışyân u tuğyân semtine giderlerdi hikmet bunu iktizâ eyledi ki aşhâb-ı salţanat ve erbâb-ı hükümet bîmehâbet ü bî- (2) siyâset olmayalar tâ kim a'dâd-ı ehl-i fesâd fitne ve şirreti izhâr kılmayalar pes bu mehâbetüñ ve şiddet ü şalâbetüñ maħalli ve mevzi'i nâsdan (3) nüfûs-ı 'aşîyedür ammâ nüfûs-ı mu'tî'a ve 'uqûl-ı şerîfe için bu şıfatlar lâyıq u lâzım degüldür belki anlar için mülâyemet ü mülâţafat var- (4) dur nitekim bu ma'nâya daħı işâret idüp buyururlar

**(3779) Meşnevi**

**Bâz çün âyed besüy-ı bezm-i hâş**

**Key buved âncâ mehâbet yâ kışâş**

Şâh girü (5) çünkü bizüm hâş cânibine gele ol maħalde şâhdan kaçan mehâbet yâ kışâş olur ya'ni ol bizüm hâş mehâbet ü kışâş maħalli degüldür belki (6) 'ıyş ü 'ışret ve muvâneset ü ülfet maħallidür

**(3780) Meşnevi**

**Hilm derhilmest ü rahmethâ bicüş**

**Neşneved ezğayri çeng ü ney hurüş**

Ol bizüm (7) hâşda hilm içre hilm vardur ve rahmetler cüşdadur ol bizüm hâşda çeng ü neyden gayridan hurüş işitmezsin zîrâ her sazuñ bir vaqti ve maħalli vardur (8) bizüm hâş çeng ü 'üd ve nâyuñ maħallidür

**(3781) Meşnevi**

**Tabl u kûs-ı hevl bâşed vaqt-i ceng**

**Vaqt-i 'ışret bâhāvâş âvâz-ı çeng**

Ammâ tabl u kûs (9) hevl-i ceng vaqti olur ammâ havâşla 'ışret vaqti çeng âvâzı olur hevl bunda mühevvil ma'nâsınadur ya'ni hevl ü heybet virici tabl (10) u kûs ve surnâ ve bük çeng ü kıtâl vaqtinde olur ammâ 'ıyş ü 'ışret vaqtinde nüdemâyla çeng ü nây âvâzı olur zîrâ tabl u kûsuñ (11) âvâzında mehâbet vardur kıtâle münâsib olan oldur ve çeng ü nâyüñ âvâzında neşât u meserret vardur 'ışrete muvâfık olan (12) budur elhâşıl bu 'âlemde her sebep ü âlet ve her şıfat u hışlet ki zühür eylemişdür elbette müstaħakkına ve ehline göre hılk olınmış ve zühûra (13) gelmişdür ki bir şey için

mahlūk olan ālet bir āhir şey için münāsib olmaz ki hikmet bunu böyle iktizā kılmışdur nitekim bu (14) ma'nalara işāret idüp buyururlar

**(3782) Meşnevi**

**Hest dīvān-ı maḥāsib āmrā**

**V'ān perirūyān ḥarīf-i cāmrā**

**(3783) Meşnevi**

**Ān zırh v'ān ḥūd (15) [H466b] mer çalışrāst**

**V'ān ḥarīr ü rūd mer ta'rīşrāst**

Meşelā dīvān-ı maḥāsib ām içündür ve ol perirūylar cām için (16) ḥarīfdür ol zırh ve ol tolga ceng ü çalışden ötürdür ve ol ḥarīr ü rūd ta'rīşden ötürdür *maḥāsib* mīmūñ fetḥasıyla (17) muḥāsebenūñ cem'idür muḥsibūñ cem'i olsa daḥı cāyiz olur bu taḳdīr üzre maşdar mīmīnūñ cem'i olur *ḥūd* tolgaya dirler *çalış* (18) cenge dirler *rūd* sürūd ma'nāsınadır *ta'rīş*den murād bunda pādşāhuñ sāyebāni ve taḥtı ve 'ālī olan ḥāneleri olmaḳ ihtimāli (19) vardur zīrā 'Arab 'arreşe't-ḫayr dirler kaçan ḫayr hevāya çıksa ve iki ḳanadıyla altında olana sāye biraḳa ve ḥülāşa-yı kelām oldur ki ḥesāblar (20) dīvāni āmme-yi nās içündür ve ol perirūy ve şīrīngūylar cām-ı muşaffā için muşāhiblerdür ki anlara münāsib olan dīvān-ı ḥesāb (21) ve bunlara münāsib olan cām-ı şarābdur ve ol cūş u tolga taḫḳīken ceng içündür ve ol ḥarīr ü libās-ı nefīs ve sürūr-ı [M344a] lezīz taḫḳīk (22) pādşāhuñ taḥt u sāyebānında ḥāzır olanlar içündür zīrā ḥarbe lāyık olan cebe ve cevşendür ve bezm ü şurba lāyık olan āvāz rūd (23) u çeng ve 'ūd u sürürdür ba'zı nüşhada bu beyt daḥı vāḳi' olmışdur

**(3784) Meşnevi**

**Ān zırh v'ān ḥūd derceng ü vegā**

**V'īn şarāb u nuḳl (24) u derbezm-i şafā**

Ma'nāsı ol zırh ve ol tolga ceng ü vegā maḥallindedür ve bu şarāb u nuḳl bezm-i şafādatur demek olur

**(3785) Meşnevi**

**Īn (25) sūḫan pāyān nedāred ey cevād**

**Ḥatm kun vallāhu a'lem birreşād**

Bu söz nihāyet ü pāyān tūtmaz ey cevād pes bu sözi ḫatm eyle ḫarīk-i sedād (26) u rāh-ı reşādı Allāh Te'ālā a'lemdür pes yine şadede rücū' idüp buyururlar

**(3786) Meşnevi**

**EnderAḫmed ān ḫisī k'ū gāribest**

***Hufte in dem zir-i hak-i (27) Yeşribest***

Elhâşıl ol bir hiss ki Hâzret-i Aḥmedüñ vücūdındaki o gârib ü âfildür bu dem Yeşrib ḥâkinüñ altında hufte ve medfündür (28) *Yeşrib* Medîne-yi Münevvereye dirler ya'ni Hâzret-i Aḥmedüñ vücūdında olan hiss-i beşerî ki rü'yet-i Cibrîle tākāt getürmedi ve o zâyil (29) ü âfil olıcı idi ḥâlâ bu demde Medîne-yi Münevverede ḥâk altında hufte ve âsüdedür

***(3787) Meşnevi***

***V'an 'azîmu'l-ḥulḳ ü k'an şaffderest***

***Bî- (30) tağayyur maḳ'ad-ı şıdk enderest***

Ve ol Resülün 'aleyhisselâm ol 'azîmü'l-ḥulḳı ki o şaffder ü pehlevandur tağayyürsüz maḳ'ad-ı şıdkâ sâkindür (31) *şaffder* şaf yırtıcı dimekdür bunda pehlevân ve bahâdır ma'nâsı murâd olur ya'ni ol 'azîmü'l-ḥulḳ olan sultân ki Yeşribde medfün (32) olan cesed-i şerîfün cânıdır ki nefsu'l-emrde [H467a] şaffder ü pehlevândur tağayyür ü tebeddulsüz ḥâlâ melik-i muḳtedirün ḳurbında maḳâm-ı şıdkâ (33) sâkindür ki müttakîlerün daḫı maḳâmı oldur ki kemâ ḳâle te'âlâ fiâḫir sûretü'l-Ḳamer *innelmuttaḳîne ficennâtin ve neherin fimaḳ'adi şıdkın inde* (34) *melikin muḳtedir*<sup>1549</sup>

***(3788) Meşnevi***

***Cây-ı tağyîrât evşâf-ı tenest***

***Rûḫ-ı bâkî âftâb-ı rüşenest***

***(3789) Meşnevi***

***Bîzitağyîri ki lâşarkıyyetun***

***Bîzitebdîlî (35) ki lâğarbiyyetun***

Tebdîlât u tağyîrâtuñ cây u maḫalli evşâf-ı tendür ammâ rûḫ-ı bâkî âftâb-ı rüşendür ol rûḫ-ı bâkî hiç bir tağyîrsüz- (36) dür ki *lâşarkıyyetundür* kezâlik bir tebdîlsüzdür ki *lâğarbiyyedür* beyt-i şânî süre-yi Nürda olan âyete işâretdür tağyîri cild-i şânide *Loḳmân* (37) ḫikâyetinde mürür eyledi ve tavzîḫ-i ma'nâ oldur ki tağyîrât u tebeddülâtuñ maḫalli tenüñ vaşflarıdır ki zevâl ü fenâdan ve tağayyür ü tebeddülde ḫâlî (38) olmaz ammâ bâkî olan rûḫ-ı a'zam filmeşel âftâb-ı rüşendür öyle âftâb-ı rüşen ki tağyîrsüzdür şarka mensüb degüldür ve kezâlik hiç (39) bir tebdîl yoḳdur ki garba mensüb degüldür şarka ve garba mensüb olan elbette tağayyür ü tebeddülde

<sup>1549</sup> “Şüphesiz takva sahipleri cennetlerde nur içinde... Doğruluk meclisinde, sonsuz kudret sahibi bir melikin (Allah'ın) huzurunda olacaktır.” (Kamer 54/54-55)

hālî olmaz ammā rūḥ-ı bākî şarkî ve garbî (40) degüldür pes aña tağayyür ü tebeddül gelmez

**(3790) Meşnevi**

**Āftāb ezzerre key medhūş şud**

**Şem‘ ezpervāne key bihūş şud**

Āftāb zerredden kaçan (41) bihūş u medhūş oldı kezālik şem‘ pervāneden kaçan bihūş oldı ya‘ni āftāb zerredden bihūş olmaz ve şem‘ pervāne- [P184b] (1) den medhūş pes Hāzret-i Hābīb-i Ekremūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem haqīkati āftāb-ı ma‘nevīdür eger felek ve eger melek aña nisbet bir zerreddür pes (2) ol hāzretüñ āftāb-ı haqīkati zerrāt-ı kāyinātdan ašlā bihūş olmaz ve ol hāzretüñ rūḥ-ı a‘zama bir şem‘-i İlāhīdür ve Hāzret-i Cebrāyil (3) aña nisbet bir pervānedür pes ol şem‘-i İlāhī kendü pervānesinden niçe medhūş olur ya‘ni medhūş olmağ ihtimāli yoğdur

**(3791) Meşnevi**

**Cism-i Aḥmed- (4) rā ta‘alluğ bud bedān**

**Ān tağayyur ān-ı ten bāşed bidān**

**(3792) Meşnevi**

**Hemçü rencürî vü hemçün h‘āb u derd**

**Cān ezīn evşāf bāşed pāk u ferd**

(5) Hāzret-i Aḥmedüñ ‘aleyhisselām cism-i şerīfinüñ ol rūḥ-ı a‘zama ta‘alluğı oldı bu tağayyür tenüñ lāyıkı olur bil meşelā rencürlik gibi ve h‘āb u marağ (6) gibi ammā cān bu vaşflardan pāk u ferddür mışra‘-ı evvelde olan *bedān* kelimesi Hāzret-i Cebrāyile işāret [M344b] olsa da cāyızdır lākin rūḥ-ı (7) a‘zama işāret olmağ maḥalle münāsibdür ki ‘anḳarīb sebebi ma‘lūm olur ve tağdīr-i kelām böyle dimek olur ki Hāzret-i Aḥmedüñ cism-i şerīfinüñ ol (8) lāşarkî ve lāgarbî olan āftāb-ı rüşene ve rūḥ-ı bākîye ta‘alluğı oldı ve bu rü‘yet Cebrāyilden [H467b] müteğayyir olmağ tenüñ lāyıkıdır rūḥuñ lāyıkı degüldür (9) böyle bil ten-i ādemī ednā şeylerden müteğayyir olur meşelā rencürlik gibi ve nevm gibi ve derd gibi şeylerden cesed-i ādemī müteğayyir olur eger cesed-i enbiyā ise (10) de zīrā *innemā ene beşerun mişlukum*<sup>1550</sup> āyet-i kerīmesinüñ mūcibince Hāzret-i Peyğamber ve sāyir enbiyā ve evliyā beşeriyette müştereklerdür ve beşerüñ cismi ise (11) tebeddül ü tağayyürden hālî degüldür ammā cān bu zīkr olınan vaşflardan pāk u ferddür aña tebeddül ü tağayyür lāḥağğ olmaz dimek olur

<sup>1550</sup> “Ben, sırf sizin gibi bir insanım...” (Kehf 18/110)



(3793) *Meşnevi*

*Hod netānem v'er* (12) *bigüyem vaşf-ı cān*

*Zelzele üfted der'in kevn ü mekān*

(3794) *Meşnevi*

*Rūbeheş ger yek demī āşüfte būd*

*Şîr-i cān mānā ki ān dem hufte būd*

Hod cānuñ (13) vaşfını söylemege kâdir degülüm ve eger vaşf-ı cānı söyleyem bu kevn ü mekāna zelzele düşer ol rūh-ı bākīnūñ rübehi eger bir dem āşüfte oldıysa (14) şîr-i cān beñzer ki ol dem hufte idi *rūbe*hden murād bunda Hāzret-i Nebīnūñ cism-i şerīfleridür eş zamīri cāna 'āyiddür āşüfte müteğayyir ve perīşān (15) olmak ma'nāsınadur hülāşa-yı kelām oldur ki ben ol cān-ı a'zamuñ vaşf-ı şerīfini dimege kâdir degülüm ve eger rūh-ı a'zamuñ vaşfını söylersem (16) bu kevn ü mekāna zelzele ve ıztırāb düşer zīrā kevn ü mekānuñ ve halk-ı cihānuñ ol cān-ı 'ālīşānuñ evşāf-ı 'aliyyesini istimā' eylemege (17) isti'dādları yoқdur ol cān-ı 'ālīşānuñ rübāhi ki filmeşel cism-i mübārekleridür eger bir dem Hāzret-i Cebrāyilūñ rü'yetinden müteğayyir (18) ü perīşān oldıysa bu ol hālete beñzer ki cān arslanı gūyā ol zamānda hufte idi ve cānuñ hufte olması müşāhede-yi İlāhīde (19) hayrān olmasından ve kendü 'ālemine ve şānına [iştiğāl kılmasından ve 'ālem-i cesedden göz yummasından kināyet olur pes şol dem ki bir kāmilūñ cānı kendü şānına -P] meşğūl iken yāhud cemāl-i İlāhī müşāhedesine hayrān iken anuñ cismi bir ednā şeyle (20) müteğayyir ü āşüfte olmasınuñ ve 'aciz ü fütūr izhār kılmasından kāmilūñ kemālīne noқşān gelmez ve ol kāmilūñ bedenini muğayyir ü mübeddil olan ve bīhūş (21) kılan şey ol kāmilden efzāl olmak dağı lāzım gelmez zīrā gāh olur ki h'vāb u marāz-ı şedīd nebī ve velī olanlaruñ cismlerini tebdīl (22) ü tağyīr eyler hālbuki h'vāb u derd nebīden ve velīden evlā olmak lāzım olmaz bu ma'nānuñ taḥkīki ve bu maḥalle münāsib olan kelimāt cild-i şālīşde (23) *Deḳūki* hikāyesinde *güft eger ismī şevēd gayb ezvelī* beytinūñ şerhinde mürūr eyledi ve dağı evāḥirine qarīb olan *rubūden-i uḳāb* (24) *mūze-yi Resūl* sūrḥında hem buraya münāsib olan sözler taқaddüm eyledi

(3795) *Meşnevi*

[H468a] *Hufte būd ān şîr k'ezh'ābest pāk*

*İnt şîr-i nermsār-ı* (25) *sehmnāk*

(3796) *Meşnevi*

*Hufte sāzed şîr-i ḥodrā ānçünān*

***Ki tamāmeş mürde dānend ĩn segān***

Ol cān şiri ĥufte idi ki filḥakīka (26) ĥʿābdan pāk u berīdūr işte saña nermsār u sehmnāk şır ol şır kendüsini ancılayın ḥalīm ü ĥufte düzer ki bu segler anu tamām mürde (27) bilürler *nermsār*da olan *sār* lafzı birkaç maʿnāya delālet ider evvelā ser maʿnāsına olmak cāyızdır meşelā çeşmesār u kühsār gibi (28) ki çeşme başı ve tığ başı demek olur bu taqdırce nermsār nermser taqdırinde olup başı yumşak demek olur ve şāniyen (29) *sār* lafzı bir isme muttaşıl olsa anuñ keşretinden ʿibāret olur meşelā sengsār u ḥaksār u şāhsār gibi taşlık ve topraklık (30) ve ağaçlık [M345a] maḥalli demek olur bu taqdır üzre nermsār nermlik maḥalli demek olur *sār* ĥüy maʿnāsına olup nerm ĥüylı demek (31) daḥı cāyızdır *sehmnāk* hevlnāk mehābetlü maʿnāsınadır ve taḥkīk-i kelām oldur ki ol cān şiri biḥasebiʿz-zāhir ĥufte idi ve ḥakīkatde (32) o nevmden ve ġafletden münezzeḥ ü muḫaddesdür anuñcün ***ʿaynāyi tenāmāni ve lāyenāmu kalbi***<sup>551</sup> buyurmışlardur işte saña başı yumşak ve mehīb (33) ve hevlnāk bir arslan ki minḥaysüʿl-maʿnā anuñ celālet ü ʿazameti ve şevket ü mehābeti vaşf u beyāna gelmez iken bir mertebe heyyin ü leyyin (34) idiler ki Ḥaḫ Teʿālā Ḥāzretleri ol ḥāzrete küffār u münāfiḳin üzre līnet ü mülāyemeti terk eyleyüp ***yā eyyuheʿn-nebiyyu cāhidiʿl-kuffāre velmunāfiḳine*** (35) ***vaḡluz ʿaleyhim***<sup>552</sup> dimekle ġılzet ü ḥuşūnet eylemege emr eyledi kemāl-i luḫfından ve līnet-i ḫabʿından aşḫāb-ı maʿşiyet ve ehl-i nifāk ve ehl-i (36) ḫalālet mābeynlerinde kendüleri ancılayın ĥufte düzüp ekşer ḥāllerinde bir vechle teḡāfül ü teʿāmī eylerdi ki tamām ol ḥāzreti bu segler (37) mürde meşābesinde bilürler ve ol ḥāzreti kendü ḥāllerinde ġāfil ü cāhil zuʿm kılurlardı pes ġalīzüʿl-ḫalb olmaduḡıcün ve (38) anlara ḥuşūnet ü ruʿūnet kılmaduḡıcün ol ḥāzretün ḫavālīsine cemʿ olurlardı ve andan murād ve maḫşūdını istifsār kılurlardı (39) gör ki Ḥaḫ Teʿālā Ḥāzretleri ol ḥāzretün anlara eyleduḡı līnet ü mülāḫafat kendünün ḫaḫmetinden iduḡını beyān idüp ve nerm ü laḫīf (40) olduḡını bu āyetde ʿayān idüp ***febimā raḫmetin minallāhi linte lehum ve lev kunte faḫḫan ġalīzeʿl-kalbi lenfaḫḫū minḫavlike***<sup>553</sup>

***(3797) Meşnevi***

***Vʿerne derʿālem (41) kirā zehre budī***

<sup>551</sup> “Benim gözlerim uyusa da kalbim (ālemlerin Rabbʿinden ġaflette olmaz) uyumaz.” Ankaravī, *Mīnhacüʿl-Fukara*, s. 256.

<sup>552</sup> Ey peygamber, kāfirler ve münafıklarla savaş ve onlara karşı tavizsiz ol.” (Tahrir 66/9)

<sup>553</sup> “Sen yalnızca Allahʿın rahmetinden dolayı onlara karşı yumşak davrandın. Eğer katı yürekli bir nobran olsaydın elbette etrafından daḡılmış gitmişlerdi.” (Āl-i İmran 3/159)

***Ki rübüdü ezza'ff türbüdü***

Yohsa 'ālemdə kimüñ zehresi olurdu ki za'ifliğinden bir türbüdü kapaydı *türbüd* [P185a] (1) tā ve bānuñ zammesıyla bir dāneye ve şey'-i haķīre dirler za'ifde yā vahdet için olmaķ daķı cāyızdır ve maşdariyye olmaķ daķı cāyızdır ki aña göre (2) ma'nā virildi ya'ni [H468b] eger ol şīr-i haķīkat kendüleri huftə düzmeyelerdi ve nāsuñ ekşer aḥvālinden teğāfül ü te'āmī kılmayalardı 'ālemdə kimüñ (3) yüregi ve tākati olurdu ki bir za'ifden bir dāneyi kapaydı ve bir şey'-i haķīri andan alaydı ya'ni hīç kimsenüñ bir za'ifden bir şey aḥz eylemege tākati (4) ve cür'eti olmazdı eger ol ḥazret ekşer ḥālde nāsuñ aḥvālinden teğāfül ü te'āmī kılmayaydı dimek olur

***(3798) Meşnevi***

***Keff-i Aḥmed z'ān nazar maḥdūş (5) şud***

***Baḥr-ı ü ezmihr-i kef pürçüş şud***

***(3799) Meşnevi***

***Meh heme keffest mu'ti nürpāş***

***Māhrā ger kef nebāşed gū mebāş***

Ḥazret-i Aḥmedüñ kefi ol (6) nazardan maḥdūş oldu anuñ baḥrı kef-i muḥabbetden pürçüş oldu mäh dügeli mu'ti ve nürpāş kefdür māhuñ eger dest keffi olmayadı (7) olmasun beyt-i evvelde olan kefler köpük ma'nālarınadur ve murād Ḥazret-i Aḥmedüñ cesed-i şerīfleridür ve beyt-i şānide olan kefler el ma'nālarına- (8) dur maḥdūş ḥudūşdandur *ḥudūş* kaşımadañ ve tırmalamadañ ḥāşıl olan cerāḥata dirler bunda maḥdūş ḥırāşide ve mecrūḥ ma'nāsına- (9) dur ve taķdīr-i ma'nā ve tavzīḥ-i fehvā böyle dimek olur ki Ḥazret-i Aḥmedüñ kef gibi olan cism-i şerīfi Ḥazret-i Cebrāyile olan ol nazardan mecrūḥ (10) u müteğayyir oldu ammā ol ḥazretüñ baḥr-i haķīkatı anuñ kef gibi olan cisminden ötüri pürçüş oldu ve zuhūr kıldı *baḥr*den murād haķīkat-i (11) Muḥammediyye olur ve haķīkat-i Muḥammediyyenüñ cūşa gelmesi ve zuhūr kılması ol ḥazretüñ a'del ü ecmel olan cesedinüñ muḥabbetinden ötüridür pes (12) ol ḥazretüñ cesed-i şerīflerinüñ kemāliyle şerefini ve 'izzet ü celāletini şundan fehm eyle ki Ḥaķ Te'ālāya cemī'-i ervāḥ u eşbāḥdan ve cümle-yi (13) eşyādan e'azz u ekrem olan 'aql-ı külle ve rūḥ-ı a'zama ol cesed-i şerīf mazḥar [oldı -P] ve ol baḥr-i haķīkat ol [M345b] cesed-i şerīf için cūş u (14) ḥurūşa gelüp evvelā şuver-i kāyinātu izḥār idüp andan şoñra ebulbeşeri ve anuñ evlādını zuhūra getürüp ba'de eşref karnda ve ekrem zamānda (15) ol ḥazretüñ cesed-i şerīfini zuhūra getürüp ol haķīkat anda bekemālihā 'ayān oldu ve cemī'-i evşāf u kemālātiyla ol mir'at-ı mücellāda zuhūr kıldı

pes (16) bu mertebe şeref ü fazîleti olan sultānuñ cesed-i şerîfi ya'ni ol nazardan müteğayyir olması aña nokşān virmez zîrā ol hazret bir bedr-i kāmîl (17) gibidür anuñ zāt-ı haķîķisi sertāpā mu'fî ve nürpāş dest gibidür eger ol māh-ı haķîķiye bir şürî el olmazsadi olmasun (18) zîrā anuñ deste ihtiyācı yokdur kezālik beşeriyet ol hazrete dest gibidür ol sirāc-ı münîrūñ zāt-ı şerîfi 'āleme ziyāgüster ü nūr- (19) pāşdur eger beşeriyet vāsıtası olmazsa aña 'ayb u nokşān [H469a] gelmez zîrā ol şıfat anuñ zātından münfekk olmaz ve anuñ 'aņası (20) ise ālet ü cārihaya muhtāc olmaz

**(3800) Meşnevi**

**Ahmed er büğşāyed ān perr-i celîl**

**Tā ebed medhüş bāşed Cebrayil**

Hzret-i Ahmed 'aleyhisselām (21) eger ol perr-i celîli açaydı Hzret-i Cebrāyil ebede dek medhüş olaydı *perr-i celîl*den murād ol hazretūñ kuvvet-i rühāniyyesi olur ya'ni eger (22) Hzret-i Resūl 'aleyhisselām rühānî olan perr-i celîli açaydı ve Hzret-i Cebrāyil 'aleyhisselām anı göreydi anuñ heybet ü 'azametinden ebede'l-ābāda (23) dek medhüş u mebhüt kalaydı

**(3801) Meşnevi**

**Çün güzeşt Ahmed ziSidre'v merşadeş**

**V'ezmakām-ı Cebrayil ü ezħadeş**

**(3802) Meşnevi**

**Güft ürā hîn biper ender-(24) peyem**

**Güft rev rev men ħarîf-i tu neyem**

Çünkü Hzret-i Ahmed 'aleyhisselām Sidreden ve o Cebrāyilūñ merşadından geçdi ve Hzret-i Cebrāyilūñ (25) maķāmından ve anuñ ħaddinden geçdi pes Hzret-i Ahmed 'aleyhisselām aña didi yā Cebrāyil elbette benüm ardumca pervāz eyle Cebrāyil-i Emîn (26) ol hazrete didi yūri bundan öte ben senūñ ħarîfūñ degülüm ya'ni Hzret-i Cebrāyil ol hazrete Sidretü'l-Müntehāya pişvā ve delîl (27) oldu çünkü Hzret-i Cebrāyil Sidreye geldi ki maķām-ı Cebrāyildür ve anuñ merşadıdur pes maķāmında kaldı ve Hzret-i Resūl-i Ekrem (28) şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña didi yā eĥî Cebrāyil senūñle cenāb-ı 'İzzete bile gidelüm Hzret-i Cebrāyil aña didi ki yā nebiyyullāh bundan öte ben (29) senūñ muşāhibūñ olmazam bundan öte 'İzzetle sen buyur didi

**(3803) Meşnevi**

***Bāz güft ūrā biyā ey perdesüz***

***Men beevc-i hod nereftestem henüz***

(30) Girü ol hazret ‘aleyhisselām aña didi gel ey perdesüz zirā ben henüz dađı kendü evc-i a‘lāma gitmedüm ve ben haķīkatüm cānibine bundan evvel (31) seyr itmedüm pes gerekdür ki benden mürāfaķati kať eylemeyesin

***(3804) Meşnevi***

***Güft bîrûn z’în had ey hûş ferr-i men***

***Ger zenem perrî bisüzed perr-i men***

Ĥazret-i (32) Cebrāyil ol sultān-ı celīle didi ey benüm hûş ferr olan yārüm bu ĥadden ĥāric ve bu mertebeden ilerü eger bir perr uram benüm āteş-i (33) tecellî perr ü bālümü iħrāk eyler *lev denevtu enmiletan leaĥtaraķtu*<sup>1554</sup> didügi kavluñ mazmūnidur

***(3805) Meşnevi***

***Ĥayret enderĥayret āmed ĩn kışaş***

***Bĥuşı-yi ĥāşagān (34) endereĥaş***

***(3806) Meşnevi***

***Bĥuşıhā cümle ĩncā bāziyest***

***Çend cān dārī ki cānpervāziyest***

Elĥāşıl bu kışşalar ĥayret enderĥayret geldi zirā (35) ĥāşlaruñ eĥaşşuñ ĥālinde ĥayret ü bĥuşlıđı vardur cemī’-i bĥūşluklar bu mertebede lu’b u bāzīdür ne ķadar cān tütarsın ki cānpervāz- (36) lıķ maĥallidür *ĥāşdan* murād bunda Ĥazret-i Cebrāyildür ve *eĥaşşdan* murād Ĥazret-i Resül-i ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ĥülāşa-yı kelām oldur ki bu zıkr olınan (37) kışşalar ĥayret [H469b] içinde ĥayret geldi ve sebep-i ĥayret ĥāşagān-ı İlāhīnūñ eĥaşş olan kāmīlūñ ĥālinde bĥūşlıđıdır filĥaķīķa ĥāşagān-ı (38) İlāhī melā’ike-yi Muķarreb iken eĥaşş olan Ĥazret-i Nebīnūñ belki aña vāriş-i kāmīl olan velīnūñ ĥuşuşında ĥayrān olmuşlar ve medhūş (39) ķalmışlardur ĥālbuki eĥaşş olanlar dağı minvech anlaruñ ĥālinde ve şānında ĥayrān u bĥūş olmuşlardur nitekim Ĥazret-i nebī ‘aleyhisselām (40) rü’yet-i [M346a] Cebrāyilde ibtidā-yı ĥāllerinde medhūş u bĥūş oldu ammā eĥaşşuñ anlar ĥaķķında olan bĥūşlıđı ķable’l-vuşül ilelkemāldür (41) ve anlaruñ eĥaşş olanuñ ĥālinde bĥūş olması ba’de’l-vuşül ilelkemāldür zirā eĥaşş olan enbiyā ve evliyā bir mertebeye irerler ki anda melek-i [P185b] (1) Muķarreb belki nebiyy-i mürsel ta’ayyüni bile şıgmaz çünkim eĥaşş olanlar bilkülliyye fānī olalar ve mertebe-yi velāyete irüp

<sup>1554</sup> “Bir parmak yaklaşırsam, yanarım!” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 604.

Ḥazret-i Ḥaḳḳa vuṣūl bulalar maḳām-ı ‘aḳlda ve mertebe-yi rūḥda (2) olan melā’ike anlaruñ sırrında ve şānında medhūş u bīhūş olurlar velākin eger bāhūş olmaları ve eger bīhūş olmaları eḥaşş olanlaruñ mertebe- (3) sine nisbet cümlesi lu’b u bâzī gibidür zīrā bīhūşlık ve bāhūşlık cümlesi cāndār olan maḥlūkuñ ḥālidür ve eḥaşş olan sultānlar (4) ise minḥayşü’l-bāṭın maḥlūkiyyet mertebesinden ilerü gitmişler ve cānların fedā idüp ḥaḳīḳat mertebesine yetmişlerdür pes ey maḥlūkiyyet (5) mertebesinde gāhī bāhūşlık ve gāhī bīhūşlıkla mevşūf olan kimse niçe bir cān tūtarsın bu maḥall cānperdāzlık maḥallidür mādāmki (6) bilkülliyye cānuñdan geçmeyesin ve fenā şarābını içmeyesin vāşıl-ı cānān olmazsın mādāmki vāşıl-ı cānān olmayasın eḥaşş olanlaruñ ḥālini bilmezsin (7) zīrā eḥaşşuñ ḥālini ḥavāş bilmez belki yine eḥaşş olanlar bilür nitekim ḳuṭbü’l-aḳṭāb olan şāhib-i devletüñ ḥālini ve sırrını mertebe-yi ‘aḳlda (8) ve rūḥda olan aḳṭāb u abdāl bilmez dimişlerdür ḥülāşa-yı kelām eger ḥavāş-ı beşer ve eger ḥavāş-ı melek eḥaşş olan kāmil ü mükemmelüñ esrārını bilmeden (9) ‘ācizdür diyü taḥḳīḳ eylemişlerdür

*(3807) Meşnevi*

*Cebrayilā ger şerīfī vü ‘azīz*

*Tu neyī pervāne vü nī şem‘ nīz*

*(3808) Meşnevi*

*Şem‘ çün da‘vet kuned vaḳt-i fūrüz*

*Cān-ı pervāne (10) neperhīzed zisüz*

Ey Cebrāyil egerçi şerīf ve egerçi ‘azīzsın sen pervāne degülsin ve şem‘ daḥı degülsin şem‘ çünkim iştī‘ālī vaḳtinde (11) pervāneyi da‘vet eyleye pervānenüñ cānı süz u güdāzdan perhīz eylemez *Cebrāyil*den maḳşūd bunda mertebe-yi ‘aḳlda ḳalan ‘aḳl-ı kāmil şāhibleri (12) olur ve *pervāne*den murād vāriş-i Ḥazret-i Muḥammedī ve ‘āşık-ı cemāl-i eḥadī olan aşḥāb-ı fenā ve erbāb-ı şafā olur ki anlar mertebesine ‘aḳl-ı şerīf ve melek-i (13) muḳarreb vāşıl olmaz [H470a] anuñçün Ḥazret-i Cibrīle ḥiṭāb ve ‘aḳl-ı kāmil şāhiblerine ta‘rīz idüp buyururlar ya‘ni ey maḳām-ı ‘aḳlda kāmil olan ve mertebe-yi (14) melekiyyetde ve rūḥāniyyetde ḳalan ve ḥāşagān-ı İlāhī zümresine dāḥil olan kimse egerçi nefsü’l-emrde sen daḥı ‘azīz ü şerīfsin ve ekşer ‘ibādullāha nisbet (15) ‘ālī ve laṭīfsin velākin sen pervāne gibi ‘āşık degülsin ve şem‘ gibi ma‘şūḳ daḥı degülsin zīrā şem‘-i ḥaḳīḳī çünkim tecellī-yi zātiyye vaḳtinde pervāne (16) gibi olan ‘āşıklarını kendünüñ vişāline da‘vet eyleye pervānenüñ cānı yanmadan ve fānī olmadan perhīz eylemez belki ol şem‘e kendüyi urup tecellī (17) nūrından kendüyi

maḥv eyler nitekim Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥaḳ Te‘ālānuñ tecellī-yi zātiyyesinden perhīz eylemedi velākin Ḥazret-i Cibrīl (18) *lev denevtu enmiletan leaḥtaraḳtu* diyüp nār-ı tecellīnūñ kendüyi yaḳmasından ḳorḳup ve şem‘-i Ḥaḳḳa kendüyi urmasından perhīz idüp kendü (19) maḳāmında ḳaldı ve Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrerem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yanarsam da ben yanayım diyüp tecellī şem‘ine kendüyi urdı bīmuḥābā maḳām-ı Cibrīlden (20) ilerü geçüp vāşıl-ı cānān oldı ḳünkim bu beyānda zıkr olınan kelāmuñ fehminde ma‘rifetde ḳuşūrı olan kimselere şu‘übet olduḡı (21) muḳarrer ü muḥaḳḳaḳ olduḡına binā‘en bunuñ mestūr u medfūn olmasını revā görüp kendü cenāblarına ḥiṭāb idüp buyururlar (3809) *Meşnevī*

***İn ḥadīs-i (22) münḳalibrā gūr kun***

***Şīrrā ber‘aks şayd-ı gūr kun***

Bu münḳalib olan ḥadīsī gūre eyle yāḥud ma‘nā bu münḳalib ḥadīs için gūr eyle ya‘ni (23) medfūn eyle arslanı ‘aks üzre yaban eşeginūñ şaydı [M346b] ile mışra‘-ı evvelde olan *gūr* kāf-ı ‘Acemī ile maḳbere ma‘nāsınadır ve mışra‘-ı şānīde olan (24) gūr hem kāf-ı ‘Acemī ile yaban eşegi ma‘nāsınadır ve bu beytde ve daḥı mābā‘dında olan beytdde ḥiṭāb ‘alāḳā‘ideti’t-tecrīd kendü nefsi-i şerīflerine- (25) dūr münkire ḥiṭāb olmak veyāḥud bu beytler münkir lisānındandır dinmek bu beytleri siyāḳ u sibāḳa tevfiḳ eylemesine ‘adem-i iḳtidārdan nāşī (26) olur ve ḳuşūr-ı fehminden lāzım gelür belki evlā olan Ḥazret-i Mevlānā fehm ü ‘aḳla mülāyim olmayan bir niçe esrār u ma‘ārif buyurduḳlarından şoñra ol (27) esrāruñ ve güftāruñ mestūr ve medfūn olmasını revā görüp bir sebīl-i tecrīd kendü vücūd-ı şerīflerine anuñ mestūr olması ḥuşūşında ḥiṭāb (28) eylemek evlādır ki Meşnevī-yi Şerīfde bu gūne ḳā‘ide ḳatı çok maḥalde vāḳi‘ olmuşdur ve *ḥadīs-i münḳalib*den murād bu beyānda inḳilāb üzre (29) vāḳi‘ olan sözlürdür ki evvelā Ḥazret-i Cibrīli Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselāmdan aḳvā ve a‘lā ‘add eyleyüp Ḥazret-i Nebīyi anuñ müşāhedesinden (30) bīṭāḳat u bīḥuş oldı dimekle za‘afların beyān eylemişlerdi [H470b] ba‘de mī‘rāca teveccūh buyurduḳlarında Sidreden öte Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ (31) ḳurb u liḳāsına güzer ḳılıp Rabbü’l-‘ālemīni görmek ve müşāhede ḳılmaḳ ḥuşūşında Cebrāyil-i Emīnden Ḥazret-i Peyḡamberi aḳvā ve a‘lā ‘add eyleyüp (32) Ḥazret-i Cebrāyilūñ ol mertebede olan za‘afını beyān eylemişlerdi pes ḥadīs-i münḳalib dimekle bu ma‘nālara işāret buyurdılar (33) ve *gūr kun* dimekle bu gūne sözlürüñ mestūr u maḥfī olmasına işāret iderler ve mışra‘-ı şānīde olan *şīr* ḳavī ve ‘ālī ve *gūr* za‘īf (34) ü denī ma‘nāsınadır ve

murād Hāzret-i Nebī ‘aleyhisselām ve her ‘aşrda aña vāriş-i kāmīl olan her velī olur ve *gūrdan* murād her ‘aşrda olan (35) halk olur ve tavzīh-i ma’nā ve taḥkīk-i fehvā böyle demek olur ki ey Mevlānā bu münkalib olan sözi mestūr u maḥfī eyle ve bir zamān böyle ‘ālī ve kavī (36) olan şīr-i Hāḳḳı za‘īf ü denī olan halka bir ‘aks şayd eyle tā kim ol ‘ālī şīr bu za‘īf olan halk bir zamān kendülere giriftār göre- (37) ler ve anı kendülerüñ maḡlūbı zu‘m ideler ve ol şīr-i dilīr bunlara kemāl-i luḡından müdarā eyleye ve ziyāde līnet ü rifkatle mülāyim sözler söyleye (38) ve bunlar ziyāde ḥamākat u cehāletlerinden anuñ ḥilmīni ve mülāyemetīni anuñ maḡlūbiyyetinden ‘add eyleyüp kendüleri anuñ üzerine ḡālib ü kavī göre- (39) ler pes ḥaḳīkat-i ma’nāya nazar olınsa mışra‘-ı şānī daḥı ḥadīş-i münkalib olur ve bu ḥadīş-i münkalibi daḥı medfūn eylemiş ve mestūr (40) söylemiş olurlar ki herkes bunlaruñ ma’nāsına nazar irgüremez meger ki mestūr u maḥfī olan kelāmuñ bāḫınına muḡtālī‘ olan ‘ārifler ola

(41) *(3810) Meşnevi*

*Bend kun meşk-i sūḥanşāşītrā*

*Vā mekun enbān-ı ḳalmāşītrā*

*(3811) Meşnevi*

*Ān ki bermeḡzeşt eczāş ezzemīn*

*Piş-i ū ma’kūs ḳalmāşīst* [P186a] (1) *īn*

Söz nişār eylemeklik meşkini baḡla seni ḳalmaşlıḡuñ enbānını aça *meşk* meşhūrdur *sūḥanşāş* vaşf-ı terkībīdür egerçi şında söz işeyici (2) dimekdür zīrā şāş şāşiden lafzından işemek ma’nāsınadır velīkin soñra söz nişār eylemek ve bīhūde kelām carī eylemek ma’nāsına da isti’māl olınmışdır (3) aña muttaşıl olan yā maşdariyye ve tā ḥiḡāb içündür *vā mekun* meḡüşā ma’nāsınadır *ḳalmāş* bīhūde ve ‘abeş söz ma’nāsınadır kezālik yā yā-yı maşdariyye ve tā ḥiḡāb (4) içündür ba’zılar *ḳalmāş* ḳallāş ma’nāsınadır dimişler ve ba’zılar daḥı zamm-i ḳāfladır *ḳul mā şī’teden* murahḡam olup diledüḡin söylemek ma’nāsına isti’māl (5) olınmışdır dimişler ve diline ne gelürse söylemekden ‘ibāret olur diyü ta’bīr eylemişler ve bu daḥı bīhūde söz söylemek ma’nāsına olur ve *Lūḡat-ı Ni’metullāhda* (6) zamm-ı ḳāfla *ḳulmāş* bema’nā ḳallāş u ḥarāmzāde ve işsüz [M347a] ya’ni bīkār u baḡtāl ma’nāsınadır [H471a] dimişdür bunda yine bīhūde ma’nāsına isti’māl olunmaḡ (7) veyā ḳallāşlık ma’nāsı virilmek evlā olur evvelki beyt eczā-yı ‘aḳl u rūḥı ve fikri zemīn-i beşeriyetden ve mertebe-yi süfliyyetden tecāvüz ve teraḳḳī (8) eylemeyen tāyifenüñ ḳatlarında ve zu’malarında bu kelāmuñ bīhūde olduğını ve kendülere



bihūde ve ‘abeş söylemekligi üstād kılduklarını iş‘ār eylemeden öturi (9) sühanşāşlığı ve kıalmāşlığı evvelā kendülere isnād idüp bir sebīl-i tecrīd vücūd-ı şerīflerine hıṭāb eyledüklerinden şoñra bu kelām-ı ‘ālīnūñ ma‘kūs (10) u kıalmāş olmaması eczā-yı ‘aqliyye ve rūhiyyesi zemīn-i beşeriyetden tecāvüz eylemeyen ṭāyife-yi süfliyyenūñ zu‘mlarında ve kıatlarında olduđına beyt-i (11) şānī ile tenbīh ü işāret idüp bu üslūb üzre bu kelām-ı şerīfi bihūde zu‘m eyleyen ṭāyifeye ‘azīm tevbiḥ ü teşnīc buyurmışlardır pes hūlāşa-yı (12) kelām ve ta‘bīr-i merām böyle dimek olur ki ey Mevlānā sühan icrā idici ve kelām nişār kılıcı meşk-i dehānuñı bağla münkirler zu‘mında ve süflī olan ṭāyifenūñ kıatında (13) senūñ bihūdelik maḥalli olan ṭađarcıđuñı güşāde eyleme zīrā ol kimsenūñ ki eczā-yı ‘aql u rūhı zemīn-i beşeriyetden yukarı geçdi (14) anuñ öñünde bu kelām-ı şerīf ve sühan-ı laṭīf ma‘kūs u kıalmāşlıkıdır Ḥaḳ Tebareke ve Te‘ālā anuñ ‘aql u rūhına ol isti‘dād u kıabiliyyeti (15) virmemişdür ki mertebe-yi süflīden tecāvüz ü teraḳḳī idüp mertebe-yi a‘lāya ve ‘ālem-i ma‘nāya vāşıl ola andan şoñra dīde-yi ḥaḳīḳatbīnle evliyānuñ (16) kelāmına nazār kıla tā göre ki anlaruñ kelām-ı ‘ālīsi nice menba‘-ı ḥikmet ve ne güne ma‘den-i ‘ilm ü ma‘rifetdür ḥadd-i zātında eczā-yı ‘aql u rūhı zemīn-i beşeriyetden (17) tecāvüz eylemeyen ṭāyife her ne kıadar ‘ālī ve şerīf ü ḥikmetāmīz bir kelāmı görseler anlara bihūde ve çīz-i līz gelür pes ḥaḳīm-i İlāhī olan ve bu güne (18) kimselere söz söyleyen ve bezl-i ḥikmet ü ma‘rifet eyleyen ‘azizlere lāzım olan oldur ki zāhiren bunlara muḥālefet eylemeye belki *umirtu bimudārātī’n-* (19) *nās*<sup>555</sup> ḥadışinūñ mücibince bunlara müdārā eyleye ve rıfḳla mu‘āmele kıla bu ma‘nāyı tefhīm ü ta‘līmden öturi Ḥazret-i Ḥüsameddīn Efendiye (20) hıṭāb idüp bu ebyāt-ı şerīfe ile ta‘līm buyururlar

**(3812) Meşnevi**

***Lātuḥālīfhum Ḥabībī dārihim***

***Yā ğarīben nāzilen fidārihim***

**(3813) Meşnevi**

***A‘ī mā şā‘ū vü rāmū* (21) *varzihim***

***Yā za‘īnen sākinen fiarzihim***

Ey benüm Ḥabībüm sen bu ṭāyifeye muḥālefet eyleme müdārā eyle ey bunlaruñ ḥānesine nāzil olan ve evlerinde (22) ğarīb olan Ḥabībüm anlaruñ diledüklerini ve istediklerini i‘ṭā eyle ve bunları rāzı kııl yā anlaruñ arzında za‘īn ü sākin olan

<sup>555</sup> “Mudarat-ı nas ile emrolundum.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 4, s. 149.

Ḥabībüm beyt-i evvelde (23) olan zamīrlar ve daḥı beyt-i şānīde olan *mā şā'ū* ve *rāmū varzihim*de [H471b] olan zamīrlar cümlesi eczā-yı 'aql u rūḥı zemīn-i beşeriyetden (24) tecāvüz eylemeyen ehl-i dünyāya ve aşḥāb-ı hevāya rācī'dür *dāri* müfā'ale bābından emrdür müdārāt eyle ma'nāsına *müdārātuñ* ma'nası kalbde (25) bazı ızmār eyleyüp 'adū olan kimsenüñ yüzine gülmege dirler nitekim ikinci cildde *ḥamle burden-i seg* sürḥında *ezzarūret dümm-i ḥarrā ān ḥakīm* (26) beytinde mürür eyledi mışra'ı şānīde olan *dār* ḥāne ma'nāsınadır *arż* ef'āl bābından emrdür hemzesi kaṭ' içündür lākin bunda zarūret-i (27) şī'rden ötüri vaşl oqınmaḳ lāzımdur ve mışra'ı şānīde olan [M347b] *arż* zemīn ma'nāsınadır ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey bu ehl-i dünyānuñ (28) ḥānelerine nāzil olup anda ḡarīb olan Ḥabībüm sen süflī ṭāyifeye *dārihim mā dumtu fidārihim ve arżihim mā dumtu fiarżihim*<sup>1556</sup> ḳavlinüñ mücibince (29) bunlara müdārāt eyle ve zāhiren muḥālefet ḳılma ki Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekremüñ sünnet-i seniyyeleri budur ey benüm Ḥabībüm sen bu ṭāyifenüñ diledüklerini ve (30) ṭaleb eyledüklerini i'tā eyle ve bunları bieyyi vechin kāne rāzı ḳıl ey bunlaruñ zemīnine müsāfir olan ve iḳāmet ḳılan Ḥabībüm dimek olur bu dünyāda (31) ehl-i dünyānuñ ḥānesi ve bu zemīn ehl-i dünyānuñ aña keşret-i ta'alluḳı olduḡı i'tibārla arzı gibidür ve aşḥāb-ı dil bu dünyāda ḡarībler ve müsāfir- (32) lerdür ḡarīb ü müsāfire lāzım olan edeb ise budur ki mādāmki bir kimsenüñ dārına nāzil olup anda ḡarīb ola aña müdārāt ḳıla (33) ve bir kimsenüñ ki gelüp arzında müsāfir ola ve anda iḳāmet ḳıla lāzımdur ki anı rāzı ḳıla pes ehl-i dil olan kimselere ehl-i dünyāya müdārāt (34) eylemeden eyü ḥaşlet olmaz

**(3814) Meşnevi**

***Tā resīden derşeh ü demāz-ı ḥoş***

***Rāziyā yā Mervezi mīsāz ḥoş***

Tā şāha irişince ve nāz-ı ḥoşa (35) irişince ey Rāzī Mervezi ile ḥoş ve laṭif düzel *rāzdan* murād Rey şehridür ḳaçan Rey şehrine yā-yı nisbet ilḥāḳ eyleseler āḫirinde (36) olan yāyı elife ḳalb idüp āḫirine bir zā getürüp rāzī dirler *mervezden* murād Merve şehridür ki aña daḥı yā-yı nisbet ilḥāḳ itse- (37) ler anuñ daḥı āḫirine zā getürüp Mervezi dirler nitekim cild-i evvelüñ evāyiline ḳarīb daḥı bir miḳdār zıkrı mürür eylemişdür ve ba'zılar dimişler- (38) dür ki bu iki şehriñ ṭāyifesi biri birleriyle muḳaddemā 'azīm zıdd u ḥuşūmet üzre idiler ḳaçan biri birlerine mülākāt olsalar kendüleri (39) bildürmeyüp tesettür iderlerdi bunda *Rāzilerden* murād ehl-i Allāh ve

<sup>1556</sup> “Evlerinde kaldığın sürece onların taleplerini ver ve topraklarında oldukça onları razı et.”

*Mervezîlerden* murād ehl-i dünyā olur *şāhdan* murād Hāzret-i Hūdā ve anuñ (40) nāzından murād tecelliyyāt-ı luṭfiyye ve cemāliyyesi olur ve taḳdīr-i kelām böyle demek olur ki tā ḥaḳīḳat şāhına ve anuñ cemāl-i bākemālinüñ (41) [H472a] müşāhedesine irişinceye dek ey Rāz şehrine mensüb olan velī ve şafī mecāz şehrine mensüb olan ehl-i dünyāyla bir hoş düzel [P186b] (1) ve ḥüsn-i ḥulḳla mu‘āmele eyle tā ki keyd ü zararlarından emīn olasın

*(3815) Meşnevi*

*Müsiyā derpiş-i Fir‘avn-ı zemen*

*Nerm bāyed güft kavlen leyyinen*

Ey Mūsā zamāne- (2) nüñ Fir‘avnı ḳatında ḳavl-i leyyin ile nerm söylemek gerekdür ya‘ni ey Mūsāmeşreb olan ve ḳalb-i Müsevī üzre seyr ḳılan mürşid-i kāmīl zamāne (3) Fir‘avnlarnuñ önünde luṭfla söylemek gerekdür nitekim Hāḳ Te‘ālā süre-yi Tāhāda buyrudı Hārūnla Mūsāya ki *izhebā ilāFir‘avne* ey Hārūn (4) ve Mūsā varuñ Fir‘avna *innehu taḡā*<sup>557</sup> taḥḳīken o tuḡyān eyledi *feḳülā lehu* pes aña söyleñ *ḳavlen leyyinen*<sup>558</sup> nerm söz söyleñ ru‘ūnet ü ḥuşūnet üzre (5) ‘unf itmeñ pes hīn-i irşādda mürşid olana daḥı bu edebī gözetmek lāzım olur nitekim ḥikāyet olunur ki vā‘izlerden biri ḥākimlerden (6) birine ‘azīm tevbiḥ ü ta‘rīzler idüp bilmuvācehe ḥuşūnetler göstermiş ol daḥı ilerü gelüp dimiş ki hey efendi senden niçe vechle a‘lā ve efḳal (7) olan kimselere ve benden niçe mertebe ednā ve esfel olan kimse için Hūdā-yı ‘azze ve celle *feḳülā lehu ḳavlen leyyinen* diyü emr eylemiş ve līnet ü mülāyemetle irşād (8) eyleñ diyü söylemiş sen daḥı irşādı bilmezsin ancak in kürsiden diyü anı kürsisinden aşağı indürmüş

*(3816) Meşnevi*

*Āb eger derrevḡan-ı cūşān (9) kunī*

[M348a] *Dīḡdān u dīḡrā vīrān kunī*

Meşelā eger revḡan-ı cūşāna āb eyleyesin ocağı ve çölmegi vīrān eylersin ya‘ni ḳaçan bir ocaḳda çölmek (10) içinde yağ ḳaynarken anuñ üzerine şovuk şu dökseñ derḥāl ol revḡan taşra dökülüp hem ocağı ve hem çölmegi vīrān eyler kezālik bārid [söz mā‘-i bārid gibidür ve ehl-i nefsuñ vücūdı revḡan-ı cūşān gibidür eger bārid -P] (11) sözi anlaruñ revḡan-ı cūşān gibi olan vücūdlarına şīt eyleseñ derḥāl cūş u ḥurūşa gelüp dīḡdān-ı meclisi ḥarāb iderler ve germiyyet-i (12) ḳulüb için müştā‘il olan āteş-i nuşḥ

<sup>1557</sup> “Firavun’a gidin, çünkü o gerçekten azdı.” (Taha 20/43)

<sup>1558</sup> “Varın da ona yumuşak söz söyleyin...” (Taha 20/44)

u pendî söyündürürler lâzım geldi ki bunlara gılzet ü hiddetden h̄azer olına ve rıfķ u mülāyemetle h̄akīmāne irşād (13) kılına

**(3817) Meşnevi**

**Nerm gū līkin megū ğayri şavāb**

**Vesvese mefrūş derlīnu 'l-ḥitāb**

Nerm söyle līkin şavābdan ğayri söyleme līn-i ḥitābda vesvese şatma ya'ni (14) mürşide lâzım olan edeb oldur ki h̄in-i irşādda ru'ūnet ü ḥuşūnet eylemeden ve sözi mülāyim ü nerm söyleye velākin şavābdan ğayri söylemeye (15) ve leyyin ḥitābda ḥātırına gelen vesvese [H472b] ve endişeyi şatmaya ve ḥalka riyā ve sum'a itmeye belki maķşūdı lillāh ve fillāh olup ve ḥavātır-ı nefsanıyye (16) ve vesāvis-i şeytāniyyeyi derūnında şard u redd kılıp şavāb üzre mülāyim ü nerm ve laṭif söz söyleye tā kim müstem'inūn ḳalbine anuñ kelāmı (17) te'şir eyleye

**(3818) Meşnevi**

**Vakt-i 'aşr āmed sūḥan kūtāh kun**

**Ey ki 'aşret 'aşrā āgāh kun**

Vakt-i 'aşr geldi sözi kūtāh eyle ey Ḥabībüm senūñ 'aşruñ (18) ehl-i 'aşrı āgāh kundür mışra'-ı evvelde olan 'aşrdan murād ikindi vaḳtidür ve bunda vaḳtūñ teng olmasından kināyet olur zīrā bu dünyāyı (19) minevvelihi ilāḥirihi bir gün ḳadar farz itmişlerdür Ḥazret-i Ādemden Ḥazret-i Ḥāteme gelinceye dek şabāḥ vaḳtinden ikindi zamānına gelince gibidür (20) ve Ḥazret-i Seyyidü'l-enāmdan yevm-i ḳıyāma dek 'aşr vaḳtinde ğurūba irince gibidür pes ba'de'l-'aşru'n-nebī her kim gelse vaḳt-i 'aşra gelmiş gibidür (21) bāḥuşuş ki insānuñ 'ömri ḳatı tengter olmışdur pes ol teng vaḳtinde kelāmuñ kūtāh olması ḥayrlu gelmişdür anuñçün **vaḳt-i 'aşr āmed** (22) **sūḥan kūtāh kun** buyurdılar ve mışra'-ı şānide olan evvelki 'aşr şıḳmaḳ ma'nāsına ve şāninci 'aşr muzāf-ı muḳadder olmaḳ üzre zamān ma'nāsına olup (23) ehl-i 'aşr ma'nāsına olur ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey benüm Ḥabībüm vaḳt-i 'aşr geldi ve zamān teng oldı **ḥayru'l-kelāmi māḳalle ve dell**<sup>559</sup> mücibince (24) sözi ḳışa eyle ve kelāmı müciz ü müfid söyle ey ḥakīm-i İlahī ki senūñ nerm ü ḥilmle ḥalkı 'aşr eylemeñ ehl-i 'aşrı āgāh eyleyicidür ve anları dīn ü (25) diyānetden 'alīm ü ḥabīr ḳılıcıdur

**(3819) Meşnevi**

**Gū tu er gilḫārerā ki ḳand bih**

<sup>1559</sup> “Sözün hayırlısı az olup çok manaya delalet edendir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 69.

### ***Nermi-yi fāsīd mekun tīneş medih***

Gilh'āreye di ki saña ƙand yegdüŕ fāsīd (26) nermlik eyleme aña tīn virme bu beyt muƙaddemā *nerm gū līkin megū ğayri şavāb* buyurdıkları kelāmdan nāşī olan su'āl-i muƙaddere cevāb gibi vāķī' olmuşdur (27) keenne dimek lāzım geldi ki nice nerm söyleyüm ve bu ƙalka ne gūne şavāb naĭl eyleyüm buyururlar ki gilh'āre olana mülāyemet üzre di ki yā eĥī saña ƙand (28) yimek balĭık yimekten evlādur ve ğidā-yı nefsanıyyeyi terk eyleyüp [M348b] ğidā-yı rūhāniyye olan 'ulüm u ĥikemi ekl eylemek her vechle enfa' ve aşlīdür aña (29) nermī-yi fāsīd eyleme ya'ni balĭık virme murād anuñ mizācına mu'ayyen olan ve taḅ'ına hoş gelen sözi söyle ki ol fāsīd olan nermlīkdür anı (30) tīn yimek rızā virmekdür elĥāşıl nermlik iki kısımdur biri nermī-yi fāsīd bu mezmūmdur ve biri daĥı nermī-yi muşliĥ ki bu memdūhdur nermī-yi fāsīd (31) [oldur ki -M] bir gil yiyen kimsenüñ mizācına mu'ayyen olan ve taḅ'ına hoş gelen sözi söyleyesin ve aña tīni böyle yimek gerek ve şöyle ekl eylemek (32) gerek diyü icāzet viresin ve nermī-yi muşliĥ [H473a] oldur ki gilh'āre olan kimseye tīn yimege icāzet virmeyesin taḅ'ına mu'ayyen olan sözi söylemeyesin (33) belki 'ilm-i dīni ve sükker-i ma'nevī ekl eyle diyü ƙand-ı rūhānī yimege terĝīb ü taḥrīz eyleyesin

### ***(3820) Meşnevi***

#### ***Nuĥ-ı cānrā ravza-yı cānīstī***

#### ***Ger ziharf (34) u şavt müstaĝnīstī***

Ey benüm Ḥabībüm nuĥ-ı cān için sen ravza-yı cānsındur egerĭi ĥarf u şavtdan müstaĝnīsındur ĥiṭāb Ḥazret-i Ḥüsāmed- (35) dīnedür ve bu taĥdīr üzre mışra'ı şānīde ger ĥarf-i şart olmaz ve cezāya daĥı ihtiyāc olmaz ammā eger ĥarf-i şart olursa cezā muƙaddem olan (36) mışra'ı evvel olur ve taĥdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey Ḥüsāmeddīn Ćelebī eger ĥarf u şavtdan sen müstaĝnī olayduñ nuĥ-ı cān için cāna (37) mensüb şāfī ravza idüñ lākin berāy-ı ta'līm-i enām ve tefhīm-i 'avām bu ĥarf u şavtdan müstaĝnī degülsin pes bu nuĥ-ı cān için cāna mensüb (38) ravza degülsındür belki ĥarf u şavtla ihāta olunmuş ve binā kılınmış bir ravza-yı cānsındur pes bu ĥarf u şavt daĥı bu nuĥ-ı (39) cāna ve ravza-yı cenāna minvech lāzım olanlardandır nitekim bir bostān u ƙandzāra getürüp bir ser-i ĥarı oyuk naşb iderler ki ol ĥarser (40) niĭe bīĝāne ƙuşları ve bīhüş olan vuhüşları ol bostān u ƙandzāra girmeden ve anuñ içinde olan leṭāyif şemāri görmeden ve anları (41) dirmeden anlara mānī' olur kezālik bu ĥarf u şavt daĥı nuĥ-ı cān için ve ƙandzār-ı cenān için liĥikmetin velmaşlahatin vaz' olunmuş [P187a] (1) ser-i ĥar gibidür ki niĭe vahşī

tabî'at olan kimselere ırakdan anı görüp derûn-ı kandzâra dâhil olmadan a'râz iderler nitekim minvech (2) harf u şavtuñ dañı lâzım olduğunu ve mañzâ ma'nâya nisbet ser-i har gibi olduğına bu beytlerle işâret idüp buyururlar

**(3821) Meşnevi**

**În ser-i har (3) dermiyân-ı kandzâr**

**Ey besâ kesrâ ki binhâdest hâr**

**(3822) Meşnevi**

**Ẓan bibürd ezdûr k'an ânest ü bes**

**Çün kuç-ı mağlûb vâ mîrefi pes**

(4) Kandzâr u şekeristân içinde bu eşek başı ey çok kimseyi hâr komışdur zîrâ ol kimse ırakdan zann iletdi ki ol ancak (5) odur ol kimse mağlûb kûç gibi girü ardına gitdi *kandzâr* kand biten yire dirler ve 'âdet-i nâsdur ki bostânuñ ve kandzâruñ miyânına (6) getürüp birkaç har başlarını bir ağaç üzre naşb iderler tâ kim bedçeşm olanlaruñ gözi kandzâra diküp aña dege ve bundan mâ'adâ ba'zı (7) cânverler anı görüp anı bir şey tevehhüm idüp ol kandzâra girmeden ol vâsıta ile ictinâb ide pes Hâzret-i Mevlânâ bu Meşnevi-yi (8) Şerîfde olan ma'ânî ve esrârı kandzâra [H473b] temşil eylediler ve bunuñ hurûf u eşvât ve emşâl u hikâyâtını bâhuşuş ki hezliyyât-ı (9) mutâyebâtını har başlarına teşbîh kıldılar ki evveâ bednazar olanlaruñ [M349a] fikr ü nazarı bunuñ esrârına ve kandzârına vâkı' olmaya ve cânvertabî'at (10) olanlar dañı ol vehlede anı görüp ve ol kandzâr-ı ma'nevînüñ derûnından gâfil olup ve bu ravza-yı cânı ancak hemân elfâz u hurûf (11) ve hikâyât u hezliyyât zu'm eyleyüp buña ragbet kılmadan ta'llümine taleb olmadan girü döne nitekim bu ma'nâlara işâret idüp buyururlar (12) bu ser-i har gibi olan hurûf u kelimât ve hikâyât u hezliyyât bu kandzâr-ı ma'nevînüñ miyânında ey gâfil çok kimseleri hâr ve bu sa'âdetden (13) bînaşîb ü bîkâr komışdur ol ahmağ ırakdan zann iletür ki ol ravza-yı cân u kandzâr-ı cenân hemân ancak hurûf u kelimât ve hikâyât (14) u hezliyyâtdur ve anuñ derûnında niçe ma'ârif ü esrâr ve niçe 'ulûm-ı yâdgâr yokdur pes mağlûb kûç gibi girü ardına gider bir dañı ilerü (15) gelüp ikdâm u ihtimâm kılup bunuñ sırrına vâkıf olmağ ve derûnına duñûl kılmağ baña lâzımdur pes bu kadarla bundan müstağnî olmağ ve (16) ictinâb kılmağ erlik degüldür diyüp bezl-i himmet kılmaz belki zann-ı fâsidi üzre bu kitâb-ı şerîfi mañzâ hurûf u elfâz zu'm idüp (17) bu cânibe müteveccih olmaz

**(3823) Meşnevi**

**Şüret-i harfân ser-i har dâñ yakîn**

***Derrez-i ma'nā vü firdevs-i berīn***

Şüret-i harfî yakīn ü muḥakkaḳ ol ser-i ḥar (18) bil ma'nā bāğında ve firdevs-i 'ālīde rez-i ma'nādan ve firdevs-i berīnden murād bu kitāb-ı şerīf ve bu kelām-ı laṭīfdür ya'ni bu ma'nā bāğında ve (19) bu firdevs-i 'ālīde vāḳi' olan şüret-i ḥurūf u kelimāti bīşekk besātīne vāz' olınan eşek başı gibi bil aḥmak (20) u nādān olan cānverler bunuñ zımnında olan fevāyid ü ḥikemden gāfil olup ve ancaḳ nazarları bunuñ şüret-i ḥurūfına ve rūsūm-ı elfāz u (21) kelimātına ṭoḳınup bāṭınını daḥı zu'm-ı fāsıdleri üzre böyle şanup bunuñ fevāyid ü menāfi'inden maḥrūm ḳalurlar

***(3824) Meşnevi***

*Ey Ziyāu'l-Ḥaḳ Ḥüsāmed-* (22) *dīn derār*

***İn ser-i ḥarrā derān bittihzār***

***(3825) Meşnevi***

***Tā ser-i ḥar çün bimürd ezmeşlaḥa***

***Neşv-i dīger baḥşedeş ān mebtāḥa***

Pes ey Ziyāu'l-Ḥaḳ olan Ḥüsāmed- (23) dīn sen getür bu ḥar başını ol bittihzāra tā ki ser-i ḥar çünki meşlaḥadan oldı ol mebtāḥa-yı ma'nevī aña bir neşv-i dīger baḥş eyler *bittih* (24) ḳavuna ve ḳarpuz a dirler bittihzār ḳavun ve ḳarpuz biten maḥalle dirler *meşlaḥa* maḥall-i selḥe dirler meşelā bir ḥayvān olup derisi şoyulup (25) yüzüldüğü yire meşlaḥa dirler *mebtāḥa* evvelinde mīm andan şoñra bā andan şoñra ṭayıla bittih biten yire dirler ba'zılar ḥiṭāb idüp evvelinde mīm (26) ve şoñra ṭā ve şoñra bāyıla maṭbaḥa [H474a] zu'm eylemişlerdür ki maḥall-i ṭabḥ olan yire dirler ednā 'irfānı olan kimse bu ma'nāyı iḥtiyār eylemez ki aşlā münāsebeti yoḳdur (27) ve nüşḥa-yı **Celālīde** ve nüşḥa-yı **Eflākīde** ve cemī'-i mu'temedün 'aleyh olan nüşḥalarıñ cümlesinde mebtāḥa vāḳi' olmışdur bāḥuşuş ki muḳaddem olan beytde bittih- (28) zār lafzı bunuñ mebtāḥa olmasını mü'eyyid olur ve iḳtizā ḳılır ve ḥülāşa-yı kelām ve taḥḳīḳ-i merām böyle dimeḳ olur ki ey Ḥaḳḳuñ Ziyāsı ve dīnün (29) Ḥüsāmı olan Ḥabībüm bu ser-i ḥar gibi olan kelimāt u ḥurūfı ve ḥikāyāt u hezliyyātı ol ma'nevī olan bittihzāra ve firdevs-i esrāra getür ve bunda (30) naşb eyle tā kim ser-i ḥar çünkim [M349b] ol ve maḥall-i selḥden dūr ola ve getürüp bir kimse anı bittihzāra naşb ḳıla ol mebtāḥa aña bir neşv-i āḥir virür ve ol (31) ser-i ḥar ol büstāndan bir hey'et-i āḥiri ve maḥalle münāsib bir şüret-i āḥiri bulur pes bu kelimāt u hezliyyāt daḥı egerçi ser-i ḥar gibidür çünkim (32) meşleḥa-yı deḥān 'avāmdan dūr olup bu ma'nevī olan ḳandzāra ve rūḥānī olan bittihzāra getürüp anı naşb eyledükde bu

mebtaḥa-yı (33) ma'nevī aña bir hey'et-i āhiri ve ḥālet-i uḥrā bahş eyler ki 'ādetdür bŭstān oyuksuz olmaz ve ba'zı bednazarlaruñ nazarı aña vāki' olup (34) ol vāsıṭā ile bŭstān sŭ-i nazardan maḥfŭz olur ḥadd-i zātında mesleḥa-yı dehān 'avāmda iken ḥar-ı mürdenüñ başı gibi bīrŭḥ u bīhŭde (35) olan kelimāt u hezliyyātı ol ḥazret çŭnkim getirŭp bu ma'nevī olan mebtaḥaya vaz' eylediler bu bitṭiḥzār-ı rŭḥānī aña bir neşv-i dīger ve bir ḥālet-i (36) āḥir virmişdür ki mürde iken rŭḥ bulmuş ve bīma'nā iken bāma'nā olmışdur

**(3826) Meşnevi**

***Hîn zimā şüretgeri vü cān zitu***

***Ne ğalaṭ hem in zitu hem ān zitu***

(37) Āgāḥ ol ey Hŭsāmeddīn şüretgerlik bizden ve cān virmek senden yok bu söz ğalaṭdur hem bu senden ve hem o sendendür ya'ni ey Hŭsāmed- (38) dīn bizden bu ḥurŭf u kelimātı nazma getürmek ve resm ü şüret mertebesine yetürmek bizüm cānibimŭzdenür ve aña rŭḥ virmek ve taḫrīr ü (39) ta'bīr gele ehl-i nazār olan 'āşıkuñ ['uşşākuñ M] nazarına irgürmek senüñ cānibŭndendür yok böyle degŭldür bu söz ğalaṭdur belki ḥaḫīkatde hem bu şüretger olmaḫ (40) ve hem aña ḥayāt u leṭāfet virmek sendendür zīrā ḥaḫīkatde ikilik yokdur senüñle ben nefsi vāḥidüz her ne ki senden zāhir olur 'ayn-ı benden (41) zāhir olur ve her ne kim benden zŭhŭra gelirse ol hemān ḥaḫīkatde senden zŭhŭra gelür pes evvelki söz egerçi şüret-i zāhireye göre yirinde- [P187b] (1) dür lākin ḥaḫīkat ve ma'nāya nisbetle ğalaṭdur anuñçün ol şüretgerligi kendülere ve cān virmegi Hŭsāmeddīn Efendiye [H474b] isnād eyleyŭp zāhire ri'āyet (2) eyledükden şoñra bu söz ḥaḫīkatde ğalaṭ olduğunu iş'ār eylemeden ötüri bunu nefy idŭp ve ğalaṭ olduğunu bildürŭp şüretgerligi ve cāndih- (3) ligi hem aña isnād eylediler

**(3827) Meşnevi**

***Berfelek maḥmŭdi ey ḥŭrşid-i fāş***

***Berzemīn hem tā ebed maḥmŭd bāş***

**(3828) Meşnevi**

***Tā zemīnī bāsemāyi-yi bŭlend***

***Yekdil ü yekḫible vü yek- (4) ḥŭ şevend***

Ey fāş u 'ayān olan ḥŭrşid felek ŭzre maḥmŭdsın zemīn ŭzre hem tā ebed maḥmŭd ol tā kim zemīne mensŭb olanlar bŭlend olan (5) semāya mensŭb olanlarla yekdil ü yekḫible ve yekḫŭ olalar ***inne lillāhi evliyā'e aḫfiyā'e ma'rŭfŭne beyne ehli's-semā'i ve***



*mestürüne beyne ehli'l-arzî*<sup>560</sup>(6) hadîşinüñ fehvâsınca Allâh Tebâreke ve Te'âlânuñ şol velîleri vardur ki ehl-i semâ mâbeyninde meşhûr ve ehl-i zemîn mâbeyninde mestürlardur Hüsâmeddîn (7) Efendi dañı muqaddemâ şol evliyâ-yı aḥfiyâdan idiler ki ehl-i âsmân katlarında maḥmûd u meşhûr olmışlardı velâkin ehl-i zemîn mâbeyninde mestür (8) u maḥfî qalmışlardı Ḥazret-i Mevlânâ anlaruñ ehl-i zemîn mâbeyninde dañı maḥmûd u meşhûr olmasına du'â idüp dirler ey fâş u âşikâr olmuş (9) ḥürşîd-i ma'nevî felek üzre maḥmûd ve beyn-i ehli's-semâ meşhûr u memdûhsın [M350a] du'âm budur ki zemîn üzre hem ebedî maḥmûd olasın hattâ ehl-i (10) zemîn bülend olan âsmânuñ ehliyle yekdil ü yekcihet olalar ve seni bilmede ve zâtuña muḥabbet kılmada yekḥüy olalar ve cümlesi ḥamd u şenâ iştigâl (11) kıllalar du'âlarınuñ kabûl olduḡunuñ eṣer ü 'alâmâtı katı vâziḥ u zâhirdür ki ol ḥazret ḥalk içinde keşşemsi fievḳâti'l-hevâcir 'ayân (12) u bâhir olmuşdur

**(3829) Meşnevi**

***Tefriḳa berḥîzed ü şirk ü düvî***

***Vaḥdetest endervücûd-ı ma'nevî***

Pes ortadan tefriḳa ḳalka ve şirk ü işneyniyet gide zîrâ (13) vücûd-ı ma'nevîde birlik vardur ya'ni çünkim zemîniler bülend olan semâyîlerle yekdil ü yekḳıble ve yekḥü olalar ortalıḳdan tefriḳa ve şirk (14) ü işneyniyet ve muḡâyeret mürteff' ola zîrâ ma'nevî olan vücûd-ı ḥaḳîkî 'ayn-ı vaḥdetdür ve tefriḳa ve tezâd u muḡâyeret ü ihtilâf herkesüñ yaḳîni (15) vâsıtasıyla zuhûra gelmişdür ve sen ol vaḥdet-i muḥlaḳa olan vücûd-ı ma'nevînüñ mir'at u mazharısın çünkim ehl-i zemîn dañı ehl-i âsmân gibi saña ḥamd (16) u şenâlar kıllalar ve müteveccih olalar mâbeynden tefriḳa ve işneyniyet gidüp yekdil ü yekḳıble olurlar ve tevḥîd-i ḥaḳîkî mertebesini bulurlar

**(3830) Meşnevi**

***Çün şinâsed* (17) *cân-ı men cân-ı turâ***

***Yâd ârend ittihâd-ı mâcerâ***

**(3831) Meşnevi**

***Mûsi vü Hârûn şevend enderzemîn***

***Muḥtelîḡ ḥoş hemçü şîr ü engebîn***

Çünki benüm cânum senüñ cânuñı añlaya (18) mâcerânuñ ittihâdını [H475a] yâda getirürler zemînde Mûsâ ve Hârûn olurlar şîrle engebîn gibi ḥoş ihtilâḡ idici ya'ni ey

<sup>1560</sup> “Allah’ın pek gizli evliyası vardır ki gök ehli arasında maruf ve arz ehli arasında mesturdurlar.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 612.

Hüsameddîn Çelebî çünkim benüm (19) cānum bu ‘ālemde senüñ cānuñı añlaya ve aña āşınālık kesb eyleye ‘ālem-i ervāhda olan mācerānuñ ittiḥādını yād iderler ve anda vāki‘ olan te‘ārür üzre bu ‘ālemde (20) ittiḥād semtine giderler bir mertebe ülfet ü ittiḥād iderler ki zamānede Mūsāyla Hārūn gibi olurlar ve şirle engebīn gibi hoş iḥtilāṭ kıllurlar nitekim Ḥazret-i (21) Nebī ‘aleyhisselām Ḥazret-i ‘Alī ile Mūsāyla Hārūn gibi hoş ittiḥād eyledüklerinden ötüri Ḥazret-i ‘Alīye ḥiṭāben buyurmuşlardur *yā ‘Alīyyun ente minnī bimenzileti* (22) *Hārūne minelMūsā*<sup>1561</sup> pes ey Hüsameddîn Çelebî senüñ cānuñ benüm cānumla Mūsāyla Hārūn gibi olalar ve Ḥazret-i Nebī ile Ḥazret-i ‘Alī gibi ittiḥād u iḥtilāṭ (23) kıllalar demek olur

*(3832) Meşnevi*

*Çün şināsed endek ü münkir şeved*

*Münkirīyeş perde-yi sātir şeved*

Çünkim benüm cānum senüñ cānuñı azcık añlaya ve münkir ola (24) anuñ münkirligi aña perde-yi sātir olur ya’ni çünkim benüm rūḥum senüñ rūḥuñı bu dünyāda bir miqdār fehmi eyleye ve anuñ ol fehmi ve ma’rifeti ḥaḳīkatde ni‘met-i ‘azamīdür (25) lākin anuñ ḳadrini bilmeyüp münkir ola anuñ münkirligi kendüye perde-yi sātir olur ve ol fehmi ve ol ma’rifeti andan izāle kıllur bu ma’nā *le’in eşrakte* (26) *leyahbetanne ‘ameluke*<sup>1562</sup> ḳabīlinden olur ya’ni Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazreti Ḥabīb-i Ekreme şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥiṭāb buyururlar ki ve Allāh eger farazā sen hem şirk (27) eyleseñ elbette senüñ daḥı ‘amelüñ ḥabṭ olurdı pes Ḥazret-i Mevlānā daḥı buyururlar ki çünkim benüm cānum seni añlaya ve ba’de inkār kılla anuñ münkirligi (28) ol ni‘meti setr idici perde olur farazā eger benüm cānum ise de inkār u küfrān-ı ni‘met bir ḥabīs ḥaşletdür ki farazā nebīde veyāḥud velīde olsa (29) anlara bile zarar virür [M350b] ḥālbuki anlarda olmaḳ iḥtimāli yoḳdur ammā eger olsaydı zararı muḳarrer idi pes añlayup ba’de münkir olanlara zarar ne mertebe (30) olmaḳ lāzım gelür bundan ma’lüm eyle zīrā Ḥazret-i Mevlānānuñ bu ma’nāyı kendü nefslerine isnād kıllmaları ba’de’l-ma’rifet inkār kıllanlaruñ sū-yi ḥālini (31) ve ḳubḥ-ı me’ālini i’lām u iş‘ār eylemeden ötüridür

*(3833) Meşnevi*

*Pes şināsāyi bigerdānīd rū*

*Ḥışm kerd ān meh zināşükri-yi ü*

<sup>1561</sup> “Senin bana olan mesafen, Harun’un Musa’ya olan mesafesi gibidir.”

<sup>1562</sup> “Yemin ederim ki eğer Allah’a ortak koşarsan bütün çalışman boşuna gider.” (Zümer 39/65)

Çok aňlamaqlıklar ve fehm (32) eylemeklikler yüz döndürdi pes ol mäh-ı münîr anuñ nāşukrliginden ötüri hışm u ğazab eyledi bu dağı vechdür çok aňlayıcı kimse (33) aňlamakdan yüz döndürdi ol mäh-ı haķıķat anuñ bîşükr olduğundan ötüri aña hışm eyledi ya'ni çok kimseler bir kāmīl ü mükemmel olan [H475b] ħalīfe-yi (34) Haķķı aňladılar ve fehm eylediler ba'de anlaruñ aňlaması ve fehm eylemesi yüz döndürdi ve a'rāz eyledi ol mäh-ı haķıķī olan kāmīl anuñ nāşükr olmasından (35) ötüri hışm u ğazab eyledi ve ħalīfenüñ hışm u ğazabı 'aynıyla müstaħlif olan Ĥudānuñ hışm u ğazabıdır ki **ve le'in kefertum inne 'azābī leşedīd**<sup>563</sup> (36) āyetinüñ mücbince ni'met-i 'azamī olan enbiyā ve evliyānuñ vücūdlarına küfrān üzre olan t̄ayifeye Haķ Te'ālā hışm eylemişdür ve anları 'azāb-ı (37) şedīde müstaħaķ kılmışlardır

**(3834) Meşnevi**

**Z'in sebeb cān-ı nebīrā cān-ı bed**

**Nāşināsā geşt ü püştü pāyzed**

Bu sebebdenür Ĥazret-i Nebīnūñ cānına [cānibine P] (38) cān-ı bed nāşināsā oldu ve püştü pāy urdı ya'ni çok şināsılık yüz döndürüp mäh-ı haķıķī anlara hışm eyledügi sebebden (39) olan kāfirlerüñ cānı Ĥazret-i Nebīnūñ cānını nāşināsā oldu ve ol ħazreti kemāl mertebe bilmişler iken her biri aña püştü pāy ur- (40) dı ve inkār kıldı ve küfr ü şirklerinden münfek olmadı nitekim bu ma'nāya işāret idüp buyururlar

**(3835) Meşnevi**

**Īn heme ħvāndī fūrūħvān (41) lem yekun**

**Tā bidānī lecc-i ān gebr-i kuhun**

Bu dügeliyi okuduñ *lem yekun* süresini oķu tā ol köhne gebrüñ lecc ü 'inādımı bilesin bu beyt [P188a] (1) *lem yekun* süresine işāretdür **lem yekunillezīne keferū** şol kimseler ki kāfir oldılar **minehli'l-kitābi** ya'ni Yehūdā ve Naşārādan **velmuşrikine** dağı müşrikler- (2) den dağı 'abede-yi eşnāmdan **munfekkīne** dīnlerinden münfek ve münkaṭı' olmadılar **hattā te'tiyehumu'l-beyyinetu** hattā bunlara geldi ħüccet-i vāzıħa ki Ķur'āndur **resūlun minallāhi** (3) bedeldür beyyineden ve min müte'allıķdür maħzūfe şıfatıdır resūlüñ ya'ni hattā bunlara resūl geldi ile resūl ki Allahdandır **yetlū şuħufen muṭaħharaten** yetlū şıfatıdır resūlüñ (4) veyāħud ħāldür müte'allıķ maħzūfuñ zamīrinden ya'ni öyle resūl ki tilāvet ü kıra'at eyler şuħuf-ı münezzeheyi

<sup>1563</sup> "Fakat nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki azabım çok şiddetlidir." (İbrahim 14/7)

ya'ni ebātil ü mefāsiden muṭahhar olan (5) Qur'ānı *fiḥā kutubun kayyimeh*<sup>1564</sup> ol şuhufda vardur mektübāt-ı müstakīme ve mevā'iz ü aḥkām-ı s̄ābite ma'nā-yı beyt bu dügeli bizüm kelāmımızu okuduñ eger bu ma'nāya (6) Qur'ān-ı 'azīmden şāhid isterseñ *lem yekun* süresini oqu tā kim ol eski kāfirüñ lecc ü 'inādımı bilesin zīrā ol eski olan kāfir kitāblarında (7) Ḥazret-i Resül-i Ekremüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥilye ve aḥvālin görüp kemāl-i ta'aşşuk idüp arzū iderlerdi ḥattā bunlara Allāhdan beyyine geldi ve ol (8) Resül-i Kerīm anlara şuhuf-ı muṭahharayı tilāvet kıldı bunlar küfrlerinden ve 'inādla [M351a] olan inkārlarından münfek olmadılar ve ol [H476a] ḥazreti kemāliyle bilürken (9) inkār idüp aña tab'iyet kılmadılar zīrā ehl-i kitāb ol ḥazreti İncİL ve Tevrātda bilmişler ve anuñ şān-ı şerīfine kemāliyle 'ārif olmuşlar (10) idi lākin şoñra ol ḥazret vücūda geldükden şoñra bunlar 'inādla kāfir oldılar nitekim bu ma'nāya işāret idüp buyururlar

**(3836) Meşnevi**

*Piş ezān ki* (11) *naqş-ı Aḥmed fer nümūd*

*Na't-ı ü her gebrrā ta'vīz būd*

**(3837) Meşnevi**

*K'inçünin kes hest tā āyed bedīd*

*Ezḥayāl-i rüş dilşān mītapīd*

Andan evvel (12) ki Ḥazret-i Aḥmedüñ naqşı ferr ü revnaq gösterdi anuñ na't-ı şerīfi her kāfir için ḥırz u ta'vīz idi ki böyle bir 'azīmü'ş-şān kimse vardur (13) tā ol bedīd ü zāhir gele anuñ yüzi ḥayālinden anlaruñ cānı ṭalabırdı ya'ni Ḥazret-i Muḥammed Muştafānuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem naqş-ı şerīfi (14) ve şekl-i laṭifi bu dünyāya gelmezden evvel ve rünümā olmazdan muḳaddem anuñ Tevrāt ve İncİLde olan na't-ı şerīfi her kāfir için ḥamāyil olmuş (15) ve her kāfir ol na'tı kendüye ḥırz u ta'vīz kılmışdu böyle dirlerdi ki bir buncılayın kimse vardur tā ol kaçan zāhir olur diyü ol ḥazretüñ (16) rüy-ı şerīfinüñ ḥayālinden anlaruñ gönli ṭalabırdı ve anuñ vücūdına ve zuhūrına müştāk olurdu

**(3838) Meşnevi**

*Secde mikerdend k'ey Rabb-i beşer*

(17) *Der'ayān āriş her çi züdter*

**(3839) Meşnevi**

<sup>1564</sup> “Kitap ehli ve müşriklerden o inkārcılar (kāfirler), kendilerine apaçık deliller gelinceye kadar inkārlarından ayrılacak değillerdi. (Bu delil) Allah'tan gelen bir peygamberdir, (onlara) peyderpey tertemiz sahifeler okur. O sayfalarda doğru, bozulmaz, sabit hükümler vardır.” (Beyyine 98/1-3)

***Tā benām-ı Aḥmed ezyestefihūn***

***Yāgiyānşān mişudendī sernigūn***

Secde iderlerdi ki ey Rabb-i beşer (18) anı ‘ayāna getür her ne ise tızrek ya’ni ol tāyife ḳabl-i vücūdu’n-nebī Haḳ Te‘ālā Ḥāzretlerine secde iderlerdi böyle diyü ki ey beşerūñ māliki ve (19) muşlih-i aḥvālī ol ḥāzreti ‘ayāna getür her ne vechle tızrek olursa ḥattā bunlar Ḥāzret-i Aḥmedūñ nāmıyla *yestefihūndan* anlaruñ düşman ve yağları (20) sernigūn u münhezim olurdı bu beyt sūre-yi Baḳarada olan bu āyete işāretdür ***ve lemmā cā’ehum*** vaḳtā kim bunlara geldiye ***kitābun*** ol kitāb-ı ‘azīmü’ş- (21) şān ki ***min’indillāhi*** ol Allāh ḳatındadır ***muşaddiḳun limā me’ahum*** taşdik idicidür bunlarla olan kitābı işbāt-ı tevḥīd nübüvvetde ve ḳazā ve ḳaderde (22) ve ḥaşr u neşrde ***ve kānū minḳablu*** ve ḥālbuki oldıardı ḳabl-i nüzül ḥāzā’l-kitāb ***yestefihūne*** taleb-i feth iderlerdi ***‘alellezīne keferū*** kāfir (23) olanlar üzerine ya’ni Yehūdā her bār küffārla ceng ü cidāl itselerdi dirlerdi ki ***allāhumme enşurnā binnebiyyi’l-meb’ūse fīāḥiri’z-zamānillezi necidu na’tehu fit-*** (24) ***Tevrāt***<sup>1565</sup> ***felemmā cā’ehum*** pes ol vaḳtde ki bunlara geldi ***mā ‘arafū*** şol kimse ki anı bildilerdi mā bema’nā mendür ***keferū bihi*** aña kāfir oldılar (25) ***fela’netullāhi*** [H476b] ***‘alelkāfirīn***<sup>1566</sup> pes Allāhuñ la’neti kāfirler üzerinedür mevzi’-i Mezmurda vaż’-ı muşhir bunlar üzre la’net küfrleri sebebiyle olduḡını müş’ir- (26) dür ya’ni ḥattā bunlaruñ Ḥāzret-i Aḥmedūñ nām-ı şerīfiyle istiftāḥ eylemelerinden bunlaruñ yağları sernigūn olurdı ve anlar ‘adūları üzre ḡalebe ḳılurlardı (27) kezālik meşāyiḡ ü ‘urefāyı daḡı niçe kimse görmezden evvel tamām mürīd-i şādık ve muḥibb ü ‘āşık olurlar pes mülāḳāt müyesser olduḡda ḥabs-i (28) bātınları zuhūr idüp ‘aḳīdeleri fāsīd olur ve inkārları zuhūra gelür

[M351b] ***(3840) Meşnevi***

***Her kücā ḥarb-i mehülī āmedī***

***Ġavşşān kerrāri-yi Aḥmed budī***

(29) ***(3841) Meşnevi***

***Her kücā bīmāri-yi muzmin budī***

***Yād-ı ūşān dāru-yı şāfi şudī***

<sup>1565</sup> “Allahım, Tevrat’ta övülen ahir zaman peygamberinin hürmetine senden yardım dileriz.”

<sup>1566</sup> “Yanlarında bulunani tasdik etmek üzere onlara Allah tarafından bir kitap gelince, önceleri inkārcılara karşı onunla medet isteyip dururlarken, o tanıdıkları kendilerine gelince bu defa tuttular kendileri onu inkār ettiler. İmdi Allah’ın laneti kāfirlerin boynuna olsun.” (Bakara 2/89)

Her anda ki bir hevlnk ceng geleydi anlaruñ avı azret-i (30) Aħmeduñ kerrrlığı olurdu ya'ni her nerde ki bir hevllenmiş ve orkulmiř ıtl zuhra geleydi anlaruñ mu'ini Aħmed azretlerinñ amle (31) idiciligi ve kuvvet-i rhniyyesi olurdu ve ol azretñ nm-ı şerifi ve na't-ı lafihi anlara meded ııurdu ve kezlik her anda ki mzmin (32) bimarlık olaydı ol peygamberi yd eylemeleri anlara dr-yı řafi olurdu *mzmin* ism-i fa'ildr ktrm idici ma'nsına ya'ni her anda ki (33) ktrm idici ilc abl eylemez mhlik bir astalık olsa idi ol peygamberi yd eylemeleri ve anuñ nm-ı şerifini ol astalık zre oumaları (34) anlara şifa virici dr olurdu ve marizleri ol nm-ı şerif hrmetine şihhat bulurdu

*(3842) Meşnevi*

*Naķı-ı  miğeş enderrşn*

*Derdil  (35) dergş u derefvşn*

*(3843) Meşnevi*

*Naķı-ı r key biybed her şegl*

*Belki fer'-i naķı-ı  ya'ni ayl*

Anlaruñ yollarında ol azretñ şret (36)  naķı oldu anlaruñ dern-ı dilinde ve gşında ve ağızlarında ya'ni abl-i zuhr'n-Nebi 'aleyhisselm Yehd u Nařrnñ ol azretñ naķına (37) ve nmına bir mertebe rağbetleri ve ri'ayetleri var idi ki ol azretñ şret-i şerifesini Tevrt ve İncilde meştr olduğı ilye zre kend yollarında (38) omışlar idi ve ol azretñ naķı anlaruñ yolında olmişidi t yende ve revende ol naķı grdkde aña ta'zim  tekrim iderler ve andan murd- (39) ları zre istimdd istişfa' iderlerdi ve ol azretñ nmı ve muħabbeti anlaruñ albinde ve na't u zikri ulaķlarında ve nm-ı şerifi (40) ve zikr-i lafihi ağızlarında idi ekşer anı sylerler ve ekşer anuñ aberini istim eylemlerdi egerçi byle idi lkin her şegl ve ehl-i dll anuñ naķını aan (41) bulur belki anuñ naķınuñ fer'ini ya'ni aylini bulur ya'ni fi'l-i tefsirdr murd fer'-i naķı aylle tefsir eylemiş olurlar [H477a] hlşa-yı kelm ol abiřlerñ [P188b] (1) grdği şret ve bulduğı naķř abib-i Ekrem şalllhu 'aleyhi ve sellem azretlerinñ minħays'l-ħaķiķa olan zt-ı řeriflerinñ naķı degl idi zir her aķal (2) ol azretñ 'ayn-ı naķını aan bulur belki anlaruñ bulduğı ol azretñ naķınuñ fer'i ve ayli idi anuñn anları kfr  nifkdan alř eylemedi (3) eger aķiķat olan aşıl naķı anlaruñ vcdına dşeydi ve ol azretñ şret-i cemilesi anlaruñ albinde nmyn olaydı anları kfr  nifkdan alř (4) ııaydı

**(3844) Meşnevi**

***Nağş-ı ü berrûy-ı dîvâr er fütêd***

***Ezdil-i dîvâr hûn-ı dil çeked***

**(3845) Meşnevi**

***Âncünân ferruh buved nağşes ber'û***

***Ki rehed dîvâr derhâl ezdü rev***

Ol (5) hazretüñ nağş-ı şerîfi eger rûy-ı dîvâr üzre düşeydi ol dîvârüñ derûnında hûn-ı dil tamlardı ol hazretüñ nağş-ı ol dîvâr üzre ancılayın (6) ferruh olurdu ki dîvâr filhâl iki yüzden kırtılır ya'ni ol hazretüñ aşıl nağş-ı ve haqîkî olan şüret-i hasenesi farazâ [M352a] eger bir dîvârüñ yüzü (7) üzre düşse idi dîvârüñ derûnından gönül kanı tamlaya idi tahyîl ü temsîldür ya'ni eger bir dîvâra 'aql u temyîz olsa ve ol hazretüñ haqîkî (8) olan nağş-ı anuñ üzerine vâkı' olsa kemâl-i haşyetinden ve hayâsından ol dîvârüñ derûnından kan tamlaya idi andan şoñra ol hazretüñ (9) aşıl nağş-ı ol dîvâr üzre ancılayın ferruh olaydı ve mübarek geleydi ki dîvâr derhâl zü'l-vecheyn olmadan kırtulaydı

**(3846) Meşnevi**

***Geşte bāyek (10) rûyi-yi ehl-i şafâ***

***Ân dü rûyî 'ayb mer dîvârâ***

Ehl-i şafânuñ yek rûylığına nisbetle ol iki yüzlülük dîvâra 'ayb olmışdur ya'ni derûnı (11) ve birûnı pāk olan ehl-i şafâya nisbetle ol zü'l-vecheyn olmağ 'ayb oldu çünkim dîvâr cāmîd iken iki yüzlülük aña 'ayb olıcağ insāna (12) zü'l-vecheyn olmağ ne mertebe 'ayb olur bundan kıyās eyle zü'l-vecheyn olan kimse cem'-i nāsuñ ziyāde şerlûsi olduğına bu hadîş-i şerîf delâlet (13) ider kâle'n-Nebî şallallāhu 'aleyhi ve sellem ***tecidüne şerri'n-nāsi yevme'l-kıyāmeti zu'l-vecheyni ellezî ye'tî he'ulā'i bivechin ve he'ulā'i bivech***<sup>1567</sup> kezâ filMeşābih

**(3847) Meşnevi**

***În heme (14) ta'zîm ü tefhîm ü vedād***

***Çün bidîdendeş beşüret bürd bād***

Bu beyt bu zîkr olınan muqaddemātuñ netîcesidür elhâşıl bu dügeli ta'zîm ü tefhîm (15) ve vedād u muhabbet çünkim ol hazreti şüret hasebiyle gördiler anlaruñ [H477b] bu haşletlerini bād iletirdi ya'ni Yehüd u Naşārâ ol hazret vücûda gelmezden evvel

<sup>1567</sup> “Kıyamet gününde nasın şerlisini iki yüzlü bulursunuz ki bir vecih ile öyle ve bir vecih ile böyle gelir.” Konuk, *Mesnevi-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 619.

(16) anuñ na‘t-ı şerîfine ve nakş-ı laţîfine ‘azîm muhabbetler ve ri‘ayetler iderlerdi çünkim şüretâ ol hazreti gördiler bu kadar ta‘zîm ü tefhîm ü vedâdı bād-ı (17) hevâ giderdi bunların ta‘zîmi ihānete ve muhabbeti ‘adāvete tebdîl oldı

**(3848) Meşnevî**

***Kalb âteş dîd ü şud derdem siyâh***

***Kalbrâ derkalb key bûdest (18) râh***

Meselâ kalb âteş gördi ve filhâl siyâh oldı kalbün kalbe kaçan yolu olmışdur ya‘ni filmeşel kalb zerendüd gibi olan kimse âteş-i (19) imtiḥanı görse filhâl rûsiyâh olur ve anuñ fezâḥat u kabâḥat-i bâtını zuhûra gelür kalb olan ehl-i tezvîrün kaçan kalb u cāna yolu (20) olmışdur ya‘ni kalb olan müzahrefün cān u dil cānibine aşlâ yolu olmamışdur ve kalb olan ehl-i tezvîr mazhar-ı Haḫ olan kalbe aşlâ yol (21) bulmamışdur ve duḫül kılmamışdur

**(3849) Meşnevî**

***Kalb mîzed lâf-ı eşvâḫ-ı miḫek***

***Tâ mürîdânâ derendâzed beşek***

**(3850) Meşnevî**

***Ûfted enderdâm-ı mekreş nâkesî***

***În (22) gümân ser berzened ezher ḥasî***

Kalb miḫekkün şevḫlerinin lâfını urdı tâ mürîdleri şekk ü gümâna ata anuñ dâm-ı mekrine bir nâkes düşer zîrâ (23) bu gümân her bir ḥasdan baş yukaru urur *kalb*den murâd bunda şol ehl-i nefis ve ehl-i hevâ ve aşḫâb-ı zerḫ ü riyâ ve erbâb-ı mekr ü degâdur ki (24) şüretlerini libâs-ı şalâḫla ârâste ve lisânlarını kelimât-ı şer‘iyye ve makâlât-ı mer‘iyye ile pîrâste kılmışlardur ḫâlbuki derûnları heves ü hevâyla ve (25) bâtınları fitne ve fesâdla ve muhabbet-i dünyâyla memlûdur bu güne mekkâre ve ḡaddârlar enbiyâ ve evliyânun mürîd ü muḫibbi olanları kaçan kendüye teşḫîr (26) eylemek ve mâyil kılmak isteseler ol ḫallâblar [M352b] miḫek gibi olan enbiyâ ve evliyânun eşvâḫının lâfını ururlar ve anların liḫâsına ‘arz-ı iştiyâḫlar kıllurlar tâ kim enbiyâ (27) ve evliyânun mürîd ü muḫibbi olanları şekk ü gümâna bıraḡalar ḫattâ anlardan birinün dâm-ı mekrine bir nâkes ü bî‘aḫl olan ḫas düşer zîrâ bu şübhe (28) ve gümân her bir ‘aḫlsuz olan ḫasun derûnında baş yukaru getürür böyle diyü

**(3851) Meşnevî**

***K’în eger ne nakd-i pâkîze budî***

***Key beseng-i imtiḥân râḡıb şudî***



(29) Ki bu merd eger naqd-i pākīze olmayaydı seng-i imtiḥāna kaçan rāğīb u ṭālib olurdu ya'ni her bir ḥas u bītemyīz olan kimsenüñ derūnında bu gūne gūmān baş (30) yukarı götürür ve dir ki bu miḥek gibi olan enbiyā ve evliyāya 'arz-ı iştīyāk eyleyen merd eger naqd-i pākīze olmasa idi ve ḥulūş mertebesin bulmasa (31) idi imtiḥān sengine rāğīb olan ḥāliş altun gibi enbiyā ve evliyāya rāğīb olur mıydı ve 'arz-ı iştīyāk kıılır mıydı ḥaberi yok ki anuñ (32) iştīyāklar eylemesi lāf-ı enbiyā ve evliyāya [H478a] rāğībam dimesi 'ayn-ı da'vā ve güzāfdur

**(3852) Meşnevi**

***Ū miḥek miḥvāhed ammā ānçünān***

***Ki negerded kalbi-yi ū z'ān 'ayān***

(33) Ol merd-i müdde'ī miḥek ister ammā ancılayın miḥek ister ki ol miḥekden anuñ ḳalblığı 'ayān olmaya bu beyt ol ḥas u bītemyīz olan ve bu merd eger ḥāliş (34) olmasa niçün miḥek isterdi diyen kimseyi minvech taşdıḳ için dinilmişdür ya'ni ne'am ol merd-i müdde'ī miḥek ister ammā ancılayın miḥek (35) ister ki anuñ ḳalblığı ol miḥekden 'ayān olmaya belki ol miḥekk anuñ ḳalb u fāsīd olduğunu setr eyleyüp zer-i ḥālişdür diyü anı medḥ eyleye

**(36) (3853) Meşnevi**

***Ān miḥek ki ū nihān dāred şıfat***

***Ne miḥek bāşed ne nūr-ı ma'rifet***

Ol miḥek ki şıfatı gizlü ṭutar ol ne miḥek ve ne nūr-ı ma'rifet olur (37) ya'ni bir kimse şerī'at u ṭariḳatde miḥek mertebesinde olsa ve aḥvāl-i nāsı mümeyyiz diyü da'vā kılsa ve bir ḳalbūñ şıfat-ı ḳabīḥasını nihān (38) ṭutsa ve anuñ ḳalbiyyetini temyīz eylemege ḳādir olmasa o kimse miḥek olmaz ve anuñ nūr-ı ma'rifeti daḥı olmaz zīrā miḥekkūñ şānı oldur ki ḳalbu naqd-i (39) ḥālişden fark eyleye ve nūr-ı ma'rifetüñ daḥı ḥāşiyeti oldur ki nīki bedden ve eşlahı efsedden temyīz eyleye çünkim bir miḥek ḳalbu naqdden bir ma'rifet (40) nīki bedden fark u temyīz eylemege ḳādir olmaya ḥadd-i zātında ol miḥek olmaz ve nūr-ı ma'rifet daḥı olmaz

**(3854) Meşnevi**

***Āyine k'ū 'ayb-ı rū dāred nihān***

***Ezberāy-ı (41) ḥātır-ı her ḳaltabān***

**(3855) Meşnevi**

***Āyine nebved münāfik bāşed ū***

***İnçünñ āyine tā tānī mecū***

Āyīne ki ol āyīne ‘ayb-ı rüyı nihān tutar her ƣaltabānuñ ģatırından [P189a] (1) ötüri ol şahīh āyīne olmaz münāfık olur mādāmki ƣādırsın böyle āyīne isteme *ƣaltabān* ģātūnınuñ fücūrını görüp aña rāzı olan deyyūşa dirler (2) ya’ni şol āyīne meşābesinde olan şeyh ü mürşid ki vech-i bātınuñ ‘aybını her deyyūşuñ ģatırını ri‘āyet eylemeden ötüri nihān tuta āyīne olmaz belki (3) münāfık-ı zū’l-vecheyn olur zīrā āyīnenüñ şāni cemī’-i küdüretten şāfī olmaƣ ve herkesüñ şūretini ‘alāmāhiye ‘aleyh keenne göstermek ve izhār (4) ƣılmaƣdur eger bir āyīne bir kimsenüñ şūretini ƣabīh iken cemīl gösterse [M353a] veyāħud cemīl iken ƣabīh gösterse buncılayın āyīneyi tā ƣādir olduƣa isteme

(5) (3856) *Meşnevi*

*Āyine cū rāstgū vü bīnifāƣ*

*Ĥatm kun vallāhu a’lem bilvifāƣ*

Belki rāstgūy u bīnifāƣ āyīne iste ya’ni şol şeyh (6) ki āyīne gibi şāfīdil ola ve ģaƣƣı ģaƣ bātılı bātılı göstere ve rāstgūy ola ve nifāƣ şıfatından pāk (7) u tāhir ola anı taleb eyle tā kim saña kendü şūret-i bātınañı [H478b] göstere ve her ne ģālūñ olursa (8) saña izhār eyleye bu sözi bu maħalde ģatm eyle Allāh Tebāreke ve Te‘ālā vifāƣa (9) a’lemdür biħamdillāhi’l-meliki’l-allām bu cild-i şerīfūñ bu şerħ-i laťifi (10) daħı eyemen-i ezmān ve eşref-i eyyāmda tamām oldu hicret-i (11) Nebeviyyenüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem biñ otuz beş (12) senesinüñ māh-ı Muħarreminüñ ‘Āşūre ģüni (13) nihāyet buldı Ĥazret-i Vehhāb-ı (14) Muťlaƣdan mercū olan budur ki (15) bunu kemāl-i kereminden ƣabūl ve beyne’l- (16) enām maƣbūl eyleye ve buña (17) müťala’a eyleyen yārān u (18) iħvāndan me’mūl olan (19) oldur ki bunuñ mü’ellifini (20) ve kātibini ģayr du‘ādan (21) ferāmūş itmeyeler (22) elħamdu lillāhi ‘alā- (23) in‘āmihı ve itmāmihı (24) veşşalātu (25) ‘alāNebıyyihı (26) ve ālihı [P]

[ecma’in temme kitāb M]

[ƣad vaƣa’a’l-ferāġu mintahrīri hāzihı’n-nuşatu’s-şerīfetu ‘alāyedü’l-‘abdi ģāƣpāy-ı ehlullāhi te‘ālā Derviş Muştafā Edhemī ģafarallāhu zūnūbihı ve setra ‘uyūbihı āmīn yā Rabbe’l-‘ālemīn H]

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ŞERH SÖZLÜĞÜ

#### 3.1. KELİME ANLAMLARI SÖZLÜĞÜ

**A/ Ā/ ‘A/ ‘Ā**

**Ābcū:** Vaşf-ı terkibidür şü isteyici ma'nāsına [P94b/ 8/ 2043]

**Ābhār:** Şü içici dimekdür [P171a/ 9/ 3514-3515]

**Āb-ı cū:** Muzāfdur nehrün şuyı demek olur [P94b/ 8-9/2043 ]

**Ābriz:** Şü dökecek yere dirler [P70b/ 28/ 1599]

**Aḥsem:** Kuvvet-i şämmesi fäsîd olan ve rāyiḥa almayan kimseye dirler [P53b/ 41/ 1260]; Kuvvet-i şämmesi muḥtell olup rāyiḥa almayan kimseye dirler [P168a/ 28/ 3464-3465]

**Ajeng:** Yüzde olan buruşuklığa dirler [P120b/ 24/ 2577]

**‘Āk:** Bābāsına ‘āşī olan kimseye dirler [P156a/ 7/ 3259-3261]

**‘Akākīr:** ‘Akākāruñ cem‘idür ‘akākār bürüzen-i ‘attār devālaruñ aşlına ve köküne dirler [P55a/ 11-12/ 1284'ten sonra]

**‘Akd:** Bunda bey‘ ü mu‘amele ma'nāsınadır [P141b/ 4/ 2989]

**‘Ākıbet:** Neched dimek ‘ākıbet ḥalāş neşevet dimek ma'nāsınadır [P102b/ 8/ 2199-2200]

**‘Ākıb:** Öñceye dirler [P3a/ 2/ M]

**‘Ākıber:** ‘Akl kapıcı [P71a/ 11/ 1606]

**A‘lām:** Kesr-i hemzeyle oqınsa daḥı ma'nā şahīḥ olur ammā fetḥ-i hemzeyle oqınup ‘alemüñ cem‘i olmak maḥalle enseb olur [P133a/ 16-17/ 2863-2864]

**‘Ālem-i emr:** ‘Ālem-i ervāḥa dirler ve aña ‘ālem-i meleküt daḥı dirler [P179b/ 3/ 3691-3692]

**‘Ālem-i ḥalk:** Şürete dirler ve buña ‘ālem-i ecsām ve ‘ālem-i şehādet daḥı dirler [P179b/ 3-4/ 3691-3692]

**‘Ameş:** Şol ‘illete dirler ki kaçan gözde peydā olsa gözüñ kapaklarını kırmızı eyler ve rü'yete kuvvet virmeyüp za‘if eyler [P12b/ 1-2/ 227]

**‘Arab:** Siyāhdur [P149a/ 8-9/ 3123]

**‘Araz:** Metā‘a dirler [P4b/ 40/ 22-23]

**‘Ārız:** Şehāba dirler [P54b/ 17/ 1277]

**‘Arūs:** Geline ve güyegüye dirler evvelki ‘arūs gelin ve ikinci ‘arūs güyegü ma'nāsına olmak fehme akrebdür evvelki ‘arūsda yā

maşdariyye için ve şānīde daḥı maşdariyye için olmak evlā olur [P150a/ 5-6/ 3147]

**Arz:** Efāl bābından emrdür hemzesi kaṭʿ içündür lākin bunda zarūret-i şīʾrden ötüri vaşl okınmak lāzımdur ve mışraʿ-ı şānīde olan arz zemīn maʿnāsınadır [P186a/ 26-27/ 3812-3813]

**Āsitāne-yi ḥāk-i tu:** Āsitāne-yi ḥāk-i tu demek ḥāk-i āsitāne-yi tu demek taḳdīrinde ola yāḥud sen sākin olduḡuñ ḥākūñ āsitānesi üzre demek taḳdīrinde ola [P127a/ 38-39/ 2726]

**Āteşzene:** Çakmak maʿnāsınadır [P183a/ 8/ 3759-3760]

**ʿAvez:**ʿAynuñ fethiyle kıllet maʿnāsınadır [P49b/ 38-39/ 1165]

**ʿAyār:** Feth-i ʿaynla vezn ü miḳdār maʿnāsınadır [P70a/ 23-24/ 1583]

**Āzmün:** Tecrübe maʿnāsınadır [P155a/ 39/ 3252]

## B

**Bābil:** ʿIrāk cānibinde bir nāḥiyenūñ ismidür anda olan ḳapuya çāh-ı Bābil dirler ki Hārūt ve Mārūt anda maḥbūs olmuşlardır siḥr öğrenmek isteyenler varup ol çāha ḳarīb olup anlardan öğrenürler bu taḳrīble siḥri Bābile nisbet buyurmuşlardır [P149b-P150a/ 41-2/ 3146]

**Bād u būd:** Kevn ü vüçüd maʿnāsınadır [P82a/ 28/ 1799-1800]

**Bārī:** Taḥḳīḳ maʿnāsına [P61a/ 15/ 1422]

**Bārnāme:** İcāzetnāme maʿnāsınadır [P86a/ 39/ 1886]

**Baṭar:** Kibre dirler [P76b/ 38/ 1694]

**Bāz:** Mışraʿ-ı evvelde olan evvelki bāz toḡan maʿnāsına ikinci bāz girü maʿnāsınadır ve mışraʿ-ı şānīde olan iki bāz bile toḡan maʿnāsınadır [P148b/ 12-13/ 3114]; Taḥsīn-i lafz için muḳḥem olsa da cāyizdür ve āşikārā maʿnāsına olmak daḥı cāyizdür [P181b/ 5-6/ 3733]

**Bāzī:** Luʿb maʿnāsına olur ammā bāzī toḡan maʿnāsına daḥı olsa cāyiz olur [P122b/ 12/ 2623]

**Beddil:** Ḳorḳaḳ kimseye dirler [P137a/ 31/ 2916-1918]

**Bedgelülük:** Yaramaz boḡāzlu dimekdür [P77a/ 40/ 1706]

**Beḥḥa lek:** Saʿadet saña dimekdür [P121b/ 10/ 2597]

**Bekeytu:** Ben ağlayaydım [P3a/ 31/ M]

**Belāḡ:** Maṭlūb-ı mevşil olan delālete dinür [P26a/ 34/ 613]

**Bem:** Ḳabā āvāzlu olan ḳıllarına ve perdelerine dirler [P30b/ 39-40/ 738]

**Berbeste:** ʿĀrızī ve ʿāriyyetī maʿnāsına [P130a/ 20/ 2796]

**Berd:** Cenge dirler [P67a/ 12/ 1525]

**Berfbāf:** Vaşf-ı terkībīdür berf tokuyıcı dimekdür [P181b/ 21/ 3740]

**Berkunend:** Ref iderler ma'nāsına olur [P110b/ 28/ 2385]

**Berreste:** Aşlī ve zātī ma'nāsınadır [P130a/ 20-21/ 2796]

**Berzened:** Sīne ura ma'nāsına olur lākin oynasıyla mūcāma'at kıla dimek ma'nāsını iş' kıılır [P172b/ 25-26/ 3544]

**Bes:** Bā'-i 'Arabīyle bisyār ma'nāsına [P163a/ 35/ 3353]; Bā'-i 'Arabīyle bisyār ma'nāsına olmağ dağı cāyızdır [P30b/ 11/ 733]; Bā'-i 'Arabīyle ziyāde ma'nāsına olmağ dağı cāyızdır [P176a/ 15/ 3620]

**Bevş:** Bā'-i 'Arabīnūñ fethasıyla keşret-i 'azamet ma'nāsına gelir [P54b/ 16-17/ 1277]

**Biṭṭih:** Kavuna ve karpuz a dirler biṭṭihzār kavun ve karpuz biten maḥalle dirler [P187a/ 23-24/ 3824-3825]

**Bi'al:** Ba'lūñ cem'īdür ba'l ere dirler [P120b/ 30/ 2580-2581]

**Biḥurdegī:** Diḳḳatsüzlük ve ḥīlesüzlükdür [P15a/ 4/ 313]

**Bisperem:** Kesr-i bāyla mīrevem ma'nāsınadır siperīden lafzından müştakdur ki ayağla başup gitmege dirler [P21a/ 35/ 493]

**Biṭīb:** Biṭīb de bāma'a ma'nāsınadır [P3a/ 19/ M]

**Būd:** Vücūd ma'nāsına olup [P119b/ 17/ 2558]

**Buqyā:** Dağı bānuñ zammıyla beḳā ma'nāsınadır [P36a/ 11/ 849]

**Burtula:** Kavbağa ve börke dirler [P172b/ 36/ 3550]

**Buṣrāye:** Maşdardur beşāret ma'nāsınadır [P28b/ 9/ 674]

**Buvī:** Fi'l-i muzāri' muḥātabdur būdīden muḥaffefdür şevī ma'nāsına [P109a/ 25-26/ 2367]

**Bü'l-herēb:** Ziyāde hārib olıcı ve firār kıılıcı dimekdür [P62b/ 18-19/ 1451]

**Bürd:** Yeñmege ve gālib olmağa dirler [P135b/ 1/ ]

## C

**Cābir-i işkestegān:** Cābir-i işkestegān dimek şınıklar şarıcı ve nāqışları bütün idici dimekdür [P76a/ 35/ 1683]

**Cādde:** Şāhrāha dirler [P77b/ 20/ 1711]

**Cānrīze:** Cān kıırındısı dimekdür [P61b/ 12/ 1431]

**Cebān:** Zamān vezinde kırkağ kimseye dirler [P137a/ 39/ 2919]

**Cebr:** Cebr oldur ki bir kimse mecbūr olan kimseyi bir fi'le ikrāh eyleye ve ol mecbūr bilāḥazz-ı nefis biżzarūrī ol fi'li irtikāb eyleye [P59b/ 7-8/ 1394]; Cebrūñ ma'nāsı bir bendeyi bir kār ve

bir ‘amel üzere ikrāh eylemekdür [P73a/ 8-9/ 1641]

**Ceffe’l-ķalem:** Ķalem ķurudı dimekdür ve ķalemüñ cüfûfi kitābetden ferāgat olunmağı ifāde ķılır [P159b/ 37-38/ 3202-3203]

**Cevher:** Cevher oldur ki kendü zātıyla ķāyim olup ğayra muhtāc olmaya [P34b/ 2-3/ 808]

**Cezr:** Bunda kaķ ma’nāsına olsa da cāyizdür meddūñ zıddı olsa da cāyiz [P81a/ 15-16/ 1781]

**Cidd:** Sa’y u iķdām ma’nāsına olur [P148b/ 32/ 3119]

**Cihānbīn:** Vaşf-ı terkībidür cihān görıcı ma’nāsınadır [P71b/ 6-7/ 1615]

**Cirā:** Vazīfe ma’nāsınadır [P65a/ 7/ 1490]

## Ç

**Çağz:** İçi cerāhatlü çibana dirler [P108a/ 34/ 2345]

**Çalış:** Cenge dirler [P184a/ 17-18/ 3782-3783]

**Çār:** Perre dört ķanatlu dimekdür [P70a/ 17/ 1585]

**Çarmīh:** Siyāset ve şikenceye dirler [P77a/ 37/ 1705]

**Çenbere:** Kaşnağa ve dāyire olan şey’e dağı dirler [P110b/ 12-13/ 2383]

**Çerāğ:** Maħall-i fitīl ü revġan olan zarfa dirler [P18b/ 25-26/ 427]

**Çeşm-i dil:** Ki başıret didükleridür [P15b/ 19/ 338]

## D/ Ğ

**Dāhi:** Bunda ‘āķil ü zeyrek ma’nāsınadır [P150b/ 30-31/ 3166-3168]

**Dāng:** Rub‘-ı dirheme dirler [P43a/ 21/ 1029]

**Dār:** Hāne ma’nāsınadır [P186a/ 26/ 3812-3813]

**Dāri:** Mufā‘ale bābından emrdür müdarāt eyle ma’nāsına [P186a/ 24/ 3812-3813]

**Debūr:** Anuñ muķābilidür şimāl ķuţb-ı şimālīden berü esen yile dirler [P9a/ 9/ 140]

**Dehā:** Zekāvete dirler [P149a/ 37/ 3130]; Zekāya dirler [P145a/ 29/ 3062-3063]

**Dehlīz:** İki kapunuñ ortalığına dirler [P78a/ 5-6/ 1718]; Ķapu yaruğıdur [P10b/ 8/ 183]

**Delāl:** Nāz ve şīveye dirler [P153a/ 31-32/ 3207]

**Dellāle:** Burada bir kimseye tezvīc için ‘arūs tālībi olan hātündür [P27a/ 6-7/ 630]; Ķulavuza dirler [P96a/ 15/ 2067]

**Demār:** Helāk ma’nāsınadır [P150b/ 32/ 3166-3168]

**Derhem:** Derhemüñ ma'nası tayy eyler ve bir yere cem' idüp münteşir kılmaz demek olur [P22a/ 29-30/ 518]

**Derperest:** Vaşf-ı terkibidür kapuya kapucu dimekdür [P6a/ 19/ 51]

**Destenbüy:** Yıllığıç didükleridür kavuna beñzer bir nesnedür ki ele alup istişmām iderler 'Arab aña şamama dir [P119b/ 31-32/ 2559-2560]

**Destkār:** 'Amel-i yed dimekdür [P183a/ 20/ 3761-3762]

**Dev:** Devān devān taqdirinedür [P154b/ 8/ 3232-3233]; Devīden lafzından emrdür [P127b/ 34/ 2737]

**Dıkk:** Bir gizlü veremdür ki kaçan bir kimse aña mübtelā olsa günden güne anı naḥīf ü za'if idüp āḥir öldürür [P10a/ 40-41/ 180]

**Dirre:** Dāluñ kesri ve rānuñ teşdidiyle lafz-ı 'Arabīdür savta dirler Türkīde kaçmı didükleridür [P181b/ /36/ 3741]

**Dostkām:** Murādımı sevici ve ārzūsına meyl idici dimekdür [P87b/ 3-4/ 1913]

**Düçār zed:** Düçār zed demek muḳābele kıldı ve karşılaştı demek ma'nāsınadır [P99a/ 38/ 2136]

**Düdmān:** Kavm ve kabīleye dirler [P120a/ 7/ 2563-2564]

**Dürbāş:** Yasaqçı degnegine dirler [P15b/ 2/ 328]

**Duvār:** Dāl-ı mühmelenüñ zammesiyle bāş dönmege dirler [P161a/ 16/ 3314-3315]

**Düçār:** İki kimse biri birine muḳābil gelmek ve māni' olmak maḥallinde isti'māl olunur [P43a/ 18-19/ 1029]

**Düstür:** Vezīre dirler [P52b/ 1/ 1226]

## E

**Eksün:** Bir güne kumaşdur ki ba'zılar katında kemḥā didükleridür [P147a/ 6/ 3082'den sonra]

**Elevbāş:** Bilfetḥ levend tayıfesi ve 'indelba'z bir bölük cemā'at ki her birisi bir yirden gelmiş ola [P145b/ 22/ 3070]

**Emīrān-ı ecel:** Emīrān-ı a'zam dimekdür [P149a/ 15-16/ 3125-3126]

**Emr-i mür:** Acı ḥükm dimekdür [P129b/ 38/ 2786]

**Errābi':** Za'nuñ şıfatıdır ya'ni dördüncü göç [P2a/ 24-25/ M]

**Esbāb-ı sitte-yi zarūriyye:** Esbāb-ı sitte-yi zarūriye didükleri evvelā ekl ü şurb ve şāniyen nevm ü yaḳaḳa ve şālişen mekān u hevādur [P18b/ 35/ 427]

**Evbāş:** Rinde dirler [P164a/ 37/ 3373-3374]

**Eyeke:** Mişeye dirler [P3a/ 23/ M]

## F

**Fahm:** K m re dirler [P47b/ 39/ 1122]

**Fakd:** Bunda bema'n  mefk ddur mefk d yitmiş ve g yib olmiş ma'tl ba dirler [P157b/ 4/ 3278]

**Fasık:** D nden h ric olan kimseye dirler [P73a/ 32/ 1644-1645]

**Fa'tir:** N n-ı bi'hamire dirler ki mur d bunda tutm cu'n hamirid r [P123a/ 13/ 2633]

**Felak:** şubha dirler [P152a/ 23/ 3191-3192]

**Fel sife:** H kem -yı 'aqliyyeye dirler [P65b/ 39/ 1514]

**Fell h:** Ekinci ma'n sınadır [P9a/ 17/ 143]

**Felsefe:** H kmete dirler [P65b/ 39/ 1514]; 'ilm-i h kmete dirler [P49b/ 13/ 1159-1160]

**Ferm npezir:** Ferm npezir da'ı harf-i nid  mu'kadder olup ey ferm npezir ta'kdirinde olma'ga hem mu'temeld r ferm npezir ferm n qab l eyle demek ola [P175a/ 4-5/ 3593]

**Ferm nrev :** Vaşf-ı terkibid r ferm nı ge'urici buyru'ın tutdurıcı dimekd r [P130a/ 7/ 2790]

**Fetret:** Zam n-ı c hiliyyete dirler [P40b/ 22/ 958]

**Feylosof:** 'ilm-i h kmete m yil olan kimseye dirler [P65b/ 39/ 1514]

**Fıt m:** Tıflı s tden kesmekd r [P39b/ 40/ 914'ten sonra]

**Fihris:** Bilkesr her nesnen n aşlı ve k n nidur [P69a/ 24/ 1567]

**Fir ş:** D şege dirler [P151b/ 31/ 3186]

**Firibende:** Aldayıcı ma'n sına olur amm  ism-i f 'il ma'n sına olup sen n aldayıcı bende'n  aldar demek da'ı evl ddur [P175a/ 10-11/ 3595]

## G

**Gebz:** Bezrek ma'n sına olur [P23b/ 18/ 547]

**Gendn :** Pıraşa did klerid r [P155a/ 35/ 3251]; Pırasaya dirler 34 [P36b/ 34/ 867]

**Gerd ned:** Gerdiden lafzından olup şayr ret (33) ma'n sı virilse hem c yizd r [P36b/ 32-33/ 866]

**Gerdemet:** Gerdemet lafzında birka'ç ma'n  c yiz olur evvel  gerdemetde k f-ı 'Acem  olup p re p re meşevem tur  ta'kdirinde olma'q c yizd r gerdemet n k fi 'Arab  olup faraz  ta'kdir olına [P175a/ 3/ 3593]

**Gerdend:** Bunda gerdiden lafzından m şta'kdur şayr ret ma'n sın vir rler şevend ma'n sına da'ı isti'm l kılurlar [P35b/ 15/ 842]

**Gerive:** Depeye ve bele'ne dirler [P164b/ 15/ 3378]

**Geş:** Eger'ci k f-ı 'Arab n n kesriyle ekin ma'n sınadır l kin bunda k fu'n fethasıyla okınup menfa'at ve g d 



ma'nāsı virilür [P49b/ 38-39/ 1165];  
Kāf-ı Fārisinüñ

fethasıyla şud ma'nāsınadır [P49b/  
39/ 1165]

**Gev:** Çukura dirler [P64b/ 18/ 1484]

**Gilīn:** Bunda gile mensüb ve gilālūd  
ma'nālarınadır [P182a/ 29/ 3745-  
3746]

**Gung:** Kāf-ı Fārisinüñ zammesiyle  
dilsüz ma'nāsınadır [P144a/ 1/ 3036]

**Gūr:** Zā'if ü denī ma'nāsınadır [P185b/  
33-34/ 3809]

**Gūr:** Kāf-ı 'Acemī ile maqbere  
ma'nāsınadır ve mışra'-ı şānīde olan  
gūr hem kāf-ı 'Acemī ile yaban eşegi  
ma'nāsınadır [P185b/ 23-24/ 3809]

**Gülābe:** Keleve didükleridür ki aña  
iplik şararlar [P140a/ 2/ 2968]

**Gülgüne:** Şol aklığa ve kızılığa dirler  
ki cemāli olmayan hātūnlar zīnet-i  
vech için anı yüzlerine sürüp 'āriyyeti  
bir humret ve maḥbūbiyyet kesb  
iderler lākin beḳāsı olmayup fevrī  
zāyil olup yine çehrelerinüñ zıştligi  
zuhūra gelür [P74a/ 24-25/ 1656]

**Gürd:** Kāf-ı 'Acemīnün zammesiyle  
bostanda her nev' sebze için  
kazdıkları ocaqlardur ki aña evlek daḥı  
dirler [P45b/ 17/ 1083]

**Ğ**

**Ğaj:** Zā'-i Fārisīyle sūrtūn dimek  
ma'nāsına emrdür [P111a/ 7-8/ 2393-  
2394]

**Ğam u guşsa:** Tasa ve ḥuşa ma'nāsına  
olmaḳ daḥı vechdür [P141a/ 23/  
2983-2984]

**Ğāniyāt:** Ğāniyenün cem'idür eger  
feth-i ğaynla ğanādan olursa ırlayıcı  
zenler dimekdür ve eger kesr-i ğaynla  
ĝinādan olursa ĝinā şāhibi hātūnlar  
dimek olur [P2b/ 20/ M]

**Ğāniye:** Hātūnlaruñ ḥulel ve ḥulīden  
sīneleri mutazammın olmaduĝı şey'  
[P2b/ 19/ M]

**Ğār:** Maĝāra ma'nāsına [P141a/ 21/  
2983-2984]

**Ğarār:** Feth-i ğayn ve kesr-i ğaynla  
daḥı ĝāfil olmaĝa dirler ve ḥarāra ve  
çuvala daḥı dirler [P60b/ 7/ 1411]

**Ğavl:** Ğayn-ı mu'cemenün fethiyle  
ḥām ve nāpuḥte bir acı ve ekşi otdur  
[P48a/ 10-11/ 1126]

**Ğays:** Ğuyüş ĝaysuñ cem'idür ĝays  
ziyāde lāzım olduĝı zamānda yaĝan  
yaĝmūra dirler [P131b/ 23/ 2832-  
2833]

**Ğurār:** Kesr-i ğaynla ĝurūr  
ma'nāsınadır dārü'l-ĝurūr ma'nāsına  
olur [P56b/ 5/ 1322]

**Ğurur:** Ğurūr ma'nāsınadır [P154b/ 8/  
3232-3233]

**Ğül:** Bir nev' cindür ki beyābānda olur  
ve kārbānı gelüp bir ḥīle ile izlāl kılpur

bir vādide helāk eyler [P88b/ 24-25/ 1946]

**Ġumr:** Zāmeteyn ile ve sūkūn-ı mīm ile daḥı bōn ve ġāfil kimsedür [P62a/ 35/ 1449]

**Ġunūde:** Imızğanmış dimekdür burada yatmış ma'nāsı virilür [P172b/ 31-32/ 3548]

**Ġur:** Ġayn-ı mu'cemenūñ zammesiyle depeye dirler bunda marāz ma'nāsına isti'āre olunmuşdur (...) ba'zı şāriḥler ġur ġayn-ı mu'cemenūñ zammı ve rā'-i mühmelenūñ sūkūnıyla bunda Türk ṭāyifesinden bir kavmdür ki ġāretgerlerdür dimişdür eger mütedāvil olan lügatlerde bulunursa bu daḥı ma'nā olur ġayn-ı mu'ceme ve zā'-i mu'ceme ile Türk ṭāyifesinden bir ġāretger ṭāyife olduğu lügatlerde şābit olmuşdur lākin Meşnevīnūñ bu maḥallinde nüshalarda ġuz zā'-i mu'ceme ile vāķi' olmuşdur pes ġar depe ma'nāsına olup burada marāz ma'nāsına isti'māl olınsa mümkündür [P148a/ 24-30/ 3107]

**Ġurre:** Arslanuñ āvāzına dirler ki añurmak didükleridür [P166b/ 22/ 3427-3428]

**Ġuz:** Zāmm-ı ġaynla Semerḳand eṭrāfında olan Türkmān ḳābīlelerinden bir ḳābīlenūñ ismidür [P16a/ 9-10/ 350]

## H/ Ĥ/ Ħ

**Ĥabr:** 'Ālim ma'nāsınadır [P181b/ 5/ 3733]

**Ĥac:** Şeriatde ḥāne-yi Ka'beyi erkān-ı maḥşūşa üzre ziyāret eylemekdür [P4b/ 18-19/ 15]

**Ĥādī:** Devesini sürūd u terennümle süren şütürbāna dirler [P46b/ 28-29/ 1101]

**Ĥafriḳ:** Ĥā-yı mu'cemenūñ fetḥası ve fānuñ sūkūtıyla kerāhet ve nefret ma'nāsınadır [P38a/ 8/ 890]

**Ĥaḳ:** Bunda ḥaḳiḳat ma'nāsınadır veyā nisbet için olur [P160a/ 28/ 3306-3307]

**Ĥāk-i tüde:** Topraḳdan yığına dirler [P146b/ 34/ 3082'den sonra]

**Ĥalak:** Lāmuñ fetḥıyla eski nesneye dirler [P107a/ 37-38/ 2322]

**Ĥalḥāl:** Zeheb ü fuḳḳadan pāye ṭaḳduḳları şeydür [P41b/ 29-30/ 999]

**Ĥalīme:** Ol ḥāzretūñ dāyesinūñ ism-i şerīfidür [P39b/ 41/ 914'ten sonra]

**Ĥaḳ:** Maḥlūḳ ma'nāsınadır [P75a/ 14/ 1665]

**Ĥalvetār:** Vaşf-ı terkībdir ḥalvet getürici ve ḥalvet iḥtiyār idici ma'nāsına [P63a/ 25-26/ 1460]

**Ĥāmil:** Getürici demek olur [P138b/ 25/ 2944-2945]

**Ĥāmil:** Ĥā-yı mu'ceme ile nazardan düşici dimekdür [P74a/ 36/ 1657]

**Ḥaml:** Taḥammül ma'nāsını ifāde kıılır [P33a/ 9/ 777]

**Ḥār:** Ḥor ve ḥaḳīr ma'nāsına olmaḳ da cāyizdür [P141a/ 22-23/ 2983-2984]

**Ḥvār:** Ḥaḳīr ü bī'itibār ma'nāsınadır [P171a/ 9-10/ 3514-3515]

**Ḥarif:** Bunamaḳ ve pīrlıkdēn 'aḳlı gitmege dirler [P70b/ 18/ 1597]; 'Aḳla noḳşān gelmege dirler [P172b/ 38/ 3551]

**Ḥarnüb:** Türkçe keḳiboynuzı didükleridür [P17a/ 26-27/ 387]

**Ḥarrüb:** 'Arabīdür Fārisīsi ḥarnübdur Türkce keḳiboynuzı didükleridür [P59a/ 2/ 1374]

**Ḥaşıḣ:** Bengilige dirler Türkīce maşlıḳ didükleridür [P125b/ 20/ 2682]

**Ḥaşr:** Ya'ni cem'dür [P19a/ 7/ 431]

**Ḥātem:** Barmaḳa taḳduḳları engüştēre dirler [P41b/ 30/ 999]

**Ḥaḳīm:** Ḥarem-i Şerīfūn içinde bir miḳdār yerdür [P69b-P70a/ 41-1/ 1577]

**Ḥay:** Fa'ıl vezninde bima'nā fā'ıldür [P12a/ 28/ 223]

**Ḥaz:** Ḥazān ḥazīden lafzındandır sūrtinü sūrtinü dimeḳ ma'nāsına burada āheste āheste dimeḳ ma'nāsı virilür [P127b/ 38-39/ 2738]

**Ḥazīre:** Ḥā'z-i mühmele ve zā'z-i mu'ceme ile ḥavliye dirler ve ravza ma'nāsına isti'māl iderler [P88a/ 11/ 1931]

**Hem nān u hem āb u hem çerāḡ:** Hem nān u hem āb u hem çerāḡ dimeḳ nān dimeḳde bile ve şu içmekde bile ve çerāḡ nūrından müstenīr olmaḳda senüñle bile ola dimeḳ olur [P159a/ 7-8/ 3293]

**Hencār:** Birḳaç ma'nāya gelür bunda itidālle ve şan'atla dimeḳ ma'nāsınadır [P143b/ 16/ 3031-3032]

**Hevl:** Bunda mühevvil ma'nāsınadır [P184a/ 9/ 3781]

**Ḥırḳa:** Eski beze dirler [P70a/ 23/ 1583]

**Ḥimām:** Mevte dirler [P55a/ 16/ 1288]

**Himmet:** 'Azīmet-i ḳalbe dirler [P3b/ 38/ 2]

**Hindü:** Siyāh bendeye ve siyāh cāriyeye daḳı dirler [P20a/ 3/ 457]

**Ḥing-i ḥar:** Boz eşek ma'nāsınadır [P71a/ 11-12/ 1606]

**Ḥireḳeşm:** Aşlında gözi ḳamaşmış dimeḳdür [P173a/ 33-34/ 3561-3562]

**Ḥīrerü:** Yüzi bulanıḳ dimeḳdür [P173a/ 34/ 3561-3562]

**Ḥvīş:** Bunda ḥışm u aḳrabā ma'nāsına olmaḳ vechdür [P35b/ 2/ 837]

**Ḥodkām ve ḥodkāme:** Kendü murādına vāşıl olan ve kendü kendüyi seven ve murād kıılan kimseye dirler [P82b/ 34-35/ 1813]

**Ḥortüm:** Büyük burun ma'nāsınadır [P53b/ 40-41/ 1260]

**Ḥubāt:** Depesi üzre düşmege dirler [P100a/ 21/ 2154]

**Ḥūd:** Tolgaya dirler [P184a/ 17/ 3782-3783]

**Ḥudūş:** Kaşımadan ve tırmalamadan hāşıl olan cerāḥata dirler bunda maḥdūş hırāşide ve mecrūh ma'nāsınadır [P185a/ 8-9/ 3798-3799]

**Ḥulḳ:** Żamm-ı hā<sup>3</sup>-i mu'ceme ile seciyyete dirler [P183a/ 1/ 3758]

**Ḥulm:** Hānuñ zammesiyle nāyimūñ gördügi ḥayālata dirler [P177b/ 25/ 3654]

**Ḥumre:** Kūpecige dirler [P143b/ 12/ 3031-3032]

**Ḥümām:** Ulu kimseye dirler [P149b/ 12/ 3135]

**Ḥüsām:** Tīg-i bürrāna dirler [P4b/ 22 / 16]

## İ/ İ

**İctenā:** Meyve döğşürmege dirler [P2b/4 / M]

**İdrāk-i tust:** 'Alātaḳdīri'l-muzāf ḳadr-i idrāk tust taḳdīrinedür [P110b/ 13-14/ 2383]

**İftikād:** Yoḳlamaḳ ma'nāsınadır [P79a/ 7/ 1746]

**İgtirāf:** Avuç ile şu almağa dirler [P167b/ 3/ 3450]

**İhdinā:** Emrdür bema'nā du'ā ve şığa-yı emr ü du'ā ve iltimās şüretde birdür

ammā tefāvüt biḥasebi'l-ma'nā muḳarrerdür du'ā ednādan a'lāya ḥiṭāba dirler ihdinā gibi ve emr-i ber'aksdür ya'ni a'lādan ednāya ḥiṭāba dirler [P166a/ 24-25/ 3420]

**İḥşā:** Bir adamuñ ḥāyelerini kesüp budamaḳdur [P178a/ 32/ 3666-3667]

**İḳāl:** 'Aynuñ kesriyle buḳaḡuya dirler [P163a/ 35/ 3353]

**İmtinān:** İ'tidād ma'nāsınadır [P60a/ 24/ 1409]

**İnābet:** Rücū'a dirler [P146b/ 15/ 3080-3081]

**İnhilāl:** Çözülmege dirler [P153a/ 31/ 3207]

**İnsān-ı kāmil:** Mertebe-yi insāniyyeti tekmiḳ idüp ḥaḳīḳat-i insāniyyeye vāşıl olan kimselerdür her kim kendüyi fānī ḳılıp ve Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ zātına ve şifātına maḡhar olup evşāf-ı İlāhiyye ile müteḥalliḳ ve ḥilāfet-i Rabbāniyye ile müteḥaḳḳıḳ olsa aña insān-ı kāmil dinür [P34b/ 23-25/ 811]

**İnşār:** İḥyā ma'nāsınadır [P38a/ 20/ 893]

**İnzār:** Ḥavfdan ve dehşetden ḥaber virmek ve i'lām eylemek daḡı dirler [P61a/ 9/ 1421]

**İşār:** Sürçüp düşmege dirler [P164a/ 30/ 3371]

**İskize:** Buñalmaga dirler [P176a/ 35/ 3626-3627]

**İstibdād:** İstiklāl ma'nāsınadır [P162b/ 14/ 3339-3340]

**İstibkâ:** Beķā bulmaķ ma'nāsınadır [P66a/ 9/ 1517]

**İttişāl:** Şey'eyn-i mugāyirinüñ biri birine ulaşmasına dirler açan iki şey soñradan bir yere gelüp müttehid olsa aña ittişāl ta'bīr iderler [P32a/ 12-13/ 760]

**İyāb:** Rücū'a dirler [P106a/ 16/ 2292-2293]; Rücū'a dirler [P22a/ 29/ 518]

**İzāb:** 'Aynuñ kesriyle lezīz ü şīrīn şuya dirler [P147b/ 8/ 3093-3095]

## J

**Jīg jīg:** Kıcır kıcır ma'nāsınadır ki kapu ve deriçe açıldıķda anlardan bir şadā zāhir olur ki aña jīg jīg dinür [P148a/ 10-11/ 3103-3104]

## K/ K

**Kābil:** Hind diyārında bir şehrüñ adıdır ekşer anuñ qarıları siyāhrü vü ziştü olduğundan ve seheresi daķı çok olduğundan ol sāhireyi aña nisbet eylemişlerdür [P149b/ 40-41/ 3146]

**Ķable't-teneddum:** Nedāmetden ve peşimān olmazdan evvel [P3a/ 32/ M]

**Kābül:** Tavuķ ve gügercin yumurdıcaķ yire dirler Türkçe folluķ didükleridür kābile nisbet kābül hūb vāķi' olmuşdur [P150a/ 8-9/ 3148]

**Ķadīd:** Ķurı ete dirler [P109b/ 18/ 2379]

**Kāfūr:** Beyāz [P149a/ 8/ 3123]; Cennet içinde bir laţif ü beyāz ābuñ ismi ola ki ebrāruñ içdüķleri şarāba anı halţ eyleyeler kāfūr cennet içinde bir 'ayndur ki andan Allāhuñ ebrār Ķulları içerler [P153b/ 18-19/ 3214]

**Ķalak:** İztırāba dirler [P152a/ 32/ 3191-3192]

**Kālih:** 'Abūsü'l-vech ve ekşi yüzlü kimseye dirler [P149a/ 2/ 3121]

**Ķallāş:** Kīsebur u bīkāra dirler [P145b/ 22-23/ 3070]

**Ķalmāş:** Bīhūde ve 'abeş söz ma'nāsınadır kezālik yā yā-yı maşdariyye ve tā hitāb içündür ba'zılar Ķalmāş Ķallāş ma'nāsınadır dimişler ve ba'zılar daķı zamm-i Ķāfladur Ķul mā şī'teden muraħħam olup diledüģin söylemek ma'nāsına isti'māl olunmuşdur dimişler ve diline ne gelürse söylemekden 'ibāret olur diyü ta'bīr eylemişler ve bu daķı bīhūde söz söylemek ma'nāsına olur ve **Lügat-ı Ni'metullāh**da zamm-ı Ķāfla Ķulmāş bema'nā Ķallāş u Ķarāmzāde ve işsüz ya'ni bīkār bu baţţāl ma'nāsınadır dimişdür bunda yine bīhūde ma'nāsına isti'māl olunmaķ veyā Ķallāşlık ma'nası virilmek evlā olur [P186a/ 3-7/ 3810-3811]

**Ḳaltabān:** Ḥātūnınuñ fücürını görüp aña rāzı olan deyyūşa dirler [P189a/ 1/ 3854-3855]; Ḥātūnınuñ fücürını görüp aña rāzı olmaḳdur deyyūş ma'nāsınadır [P173a/ 6/ 3556]

**Ḳandzār:** Ḳand biten yire dirler [P187a/ 5/ 3821-3822]

**Ḳavşara:** Ḥurma sepedine dirler [P101a/ 4/ 2170]

**Ḳazire:** Kesr-i zāyile murdār ve nāpāk olan nesneye dirler [P47b/ 24/ 1120]

**Keber:** Gebre didikleri sebzedür ki turşısını iderler [P45b/ 17-18/ 1083]

**Kef:** Beyt-i evvelde olan kefler köpük ma'nālarınadır ve beyt-i şānide olan kefler el ma'nālarınadır maḥdūş ḥudūşdandır [P185a/ 7-8/ 3798-3799]

**Kefe:** Ḥirmen soñunda olan kesmege dirler [P49b/ 14-15/ 1159-1160]

**Kej:** Zā'-i mu'cemī ile egri ma'nāsınadır [P95a/ 41/ 2055-2056]

**Kelek:** Kelcegiz dimekdür [P121b/ 10/ 2597]

**Kem gerdend güm:** Kem gerdend güm demek kem ve zāyi' negerdend ma'nāsına olur [P125a/ 8/ 2667-2668]

**Kennās:** Feth-i kefle bervezn-i ḥennās süpürici ma'nāsına ve süpürge ma'nāsına daḥı gelür [P21a/ 3-4/ 480]

**Kerān:** Kāf-ı 'Arabīnūñ fethasıyla kenār ma'nāsınadır [P150b/ 31/ 3166-3168]

**Kerrübiler:** Ceberüt meleklerine dirler ki melā'ikeden bir maḳbül ve bir güzide ṭāyifedür [P170a/ 27-28/ 3496]

**Keş:** Keşān keşān taḳdīrine [P154b/ 8/ 3232-3233]

**Ketif:** Türkçe yağırını didükleridür [P80a/ 18/ 1764]

**Kimyāyi:** Kimyāger ma'nāsınadır [P25b/ 15/ 591]

**Kirm:** Kāfuñ kesriyle böcek ma'nāsına [P118a/ 38/ 2535-2536]

**Kiş:** Mezhebe dirler ve ba'zı maḥalde ṭabī'at ve 'ādet ma'nālarına hem isti'māl iderler [P148b/ 38-39/ 3120]

**Kişt:** Bunda kāf-ı 'Arabīnūñ kesriyle ekin ma'nāsına olsa da cāyizdür kāf-ı Fārisīnūñ fethasıyla şud ma'nāsına olsa daḥı cāyizdür [P121b/ 6-7/ 2596]

**Kiyhān:** Kāf-ı 'Arabīnūñ kesriyle bunda cihān ma'nāsınadır [P41b/ 24-25/ 998]

**Ḳırān:** Kesr-i ḳāfla cem'iyet ma'nāsına da olsa cāyizdür ve muḳārin ma'nāsına daḥı cāyiz [P61b/ 27-28/ 1436];

Ḳarnlaruñ cem'idür [P133a/ 31/ 2865]

**Kū:** Kūydan muḥaffedür ki maḥalleye dirler [P164b/ 15/ 3378]

**Kumiz:** Kāf-ı 'Arabīnūñ zammıyla bevre ve ḡāyiṭe dirler bunda ḡāyiṭ ma'nāsınadır [P31a/ 5-6/ 739]

**Kūr:** Nābīnā ma'nāsınadır [P44a/ 17/ 1048]

**Ḳurāze:** Ḳırıntıya dirlir [P158b/ 17/ 3287-3288]

**Ḳūrluk:** Bunda rağm ma'nāsına olmak evlādur [P63b/ 28/ 1472]

**Ḳurm:** Kāfuñ zammıyla üzüm çubuğıdır [P118a/ 38/ 2535-2536]

**Ḳūteh düm:** Ḳuyruğı kışa dimekdür [P126a/ 23/ 2690]

## L

**Lediğ:** Şokucu ve ışırcı ma'nāsınadır [P148a/ 10/ 3103-3104]

**Leheb:** Āteşüñ 'alevine dirlir Türkice yalıñ didükleridür [P145a/ 3/ 3057-3058]

**Let:** Darbet ma'nāsına [P127b/ 35/ 2737]; Darbete dirlir [P56b/ 18/ 1328]

**Libān:** Bunda kesr-i lāmladır hāşşeten 'avrat südine dinür ve riḍā' ma'nāsına dağı gelür [P177a/ 10/ 3640-3641]

**Lud:** Şiddete dirlir bunda birkaç vech üzre ma'nā şahih olur evvelā istifhām-ı inkārī olup ol ğayrısını sen muhkem bilürsün ya'ni bilmezsün dimegi ihām eyleye şāniyen ey ehl-i lud ya'ni ehl-i huşümet dimek ola muzāf-ı muḳadder olmak üzre şālişen sen şedid ve ḳavī ol ğayrını ḳod bilürsün dimek olur [P9b/ 22-24/ 157]

## M

**Mā:** Biz dimekdür [P137b/ 23/ 2926-2927]

**Māğ:** Zūlmet-i leyle dirlir [P26a/ 34/ 613]

**Maḥāsib:** Mīmüñ fetḥasıyla muḥāsebenüñ cem'idür muḥsibüñ cem'i olsa dağı cāyiz olur bu taḳdīr üzre maşdar mīmünüñ cem'i olur [P184a/ 16-17/ 3782-3783]

**Maḥber:** Ḥaber ma'nāsınadır [P111a/ 3/ 2391]; Maşdar mīmüdür 'ilm ü ma'rifet ma'nāsınadır [P95a/ 40-41/ 2055-2056]

**Maḥmil:** Mīm-i şāniyenüñ kesriyle merkeb ma'nāsınadır hevdice dağı dirlir ve az olur ki şütürbār-ı keşende ma'nāsına isti'māl iderler [P182a/ 40-41/ 3747-3748]

**Maḥmül:** Getürilmiş dimek olur [P138b/ 25/ 2944-2945]

**Maḥzūz:** İsm-i mef'üldür ḥazḫdan bema'nā melzūz u maḥbüb [P41b/ 22-23/ 997]

**Ma'in:** Fetḥ-i mīmle okınursa cārī ma'nāsına olur [P111a/ 9/ 2393-2394]

**Maḳar:** Maşdar mīmüdür ḳarār ma'nāsına [P26b/ 23/ 623]

**Maḳderet:** Ḳudret ma'nāsınadır [P102b/ 25/ 2206]

**Māt:** Yeñilmege ve mağlūb olmağı dirlir [P135a-P135b/ 41-1/ 2890]

**Mebkā:** Maşdar mīmüdür bükā ma'nāsına [P3a/ 26/ M]

**Mebtaḥa:** Evvelinde mīm andan soñra bā andan soñra ḫayla bittīḥ biten yire dirler baʿzilar ḫitāb idüp evvelinde mīm ve soñra tā ve soñra bāyla maḫbaḥa zuʿm eylemişlerdür ki maḫall-i ḫabḫ olan yire dirler ednā ʿirfānı olan kimse bu maʿnāyı iḫtiyār eylemez [P187a/ 25-26/ 3824-3825]

**Meʿbūn:** Ḥīze ve muḫanneṣe dirler [P172b/ 30/ 3547]

**Mefāze:** Maḫall-i fevz ü necāta dirler [P149a/ 10/ 3124]; Şaḫrāya dirler [P23a/ 14/ 532]

**Mehcaʿ:** Maḫall-i hücüʿa dirler yaʿni uyuyacak yire dirler [P162b/ 40/ 3346-3347]

**Mej:** elfāz-ı mühmeledendür tābiʿ zikr olunur Türkīde egri bügri didükleri gibi [P95a/ 41/ 2055-2056]

**Mekr:** Bu taḫdīr üzre bu güne ebleh ola demek olur [P29b/ 21/ 715]

**Mektebkun:** Vasf terkībidür kitābet idici maʿnāsına [P10b/ 39/ 196]

**Melḫame:** Cenge dirler [P155a/ 27/ 3248]

**Men:** Enāniyyet maʿnāsınadır ki Türkīce ben dirler [P143b/ 16/ 3031-3032]

**Menī:** Benlik maʿnāsına olsa daḫı cāyiz olur [P16a/ 25/ 355]

**Merābiʿi:** Merbaʿuñ cemʿidür nişīmen-i rebīʿiyyeye dirler [P2a/ 27/ M]

**Mertaʿa:** Çerāgāha dirler [P13b/ 11/ 262]

**Merūʿ:** Feth-i mīme rāʿ yerūʿdan ism-i mefʿuldür ḫorḫulmuş maʿnāsına [P10a/ 1/ 164]

**Meʿşer:** Maşdar mīmīdür bemaʿnā [P25b/ 15/ 591]

**Mesīḫ:** Faʿil vezninde eger bemaʿnā fāʿil olur misāḫa idici yaʿni arzı ölçüci ve zemīnde seyāḫat kılıcı maʿnāsına olur [P108b/ 35-36/ 2363]

**Meslaḫa:** Maḫall-i selḫe dirler meşelā bir ḫayvān olup derisi şoyulup yüzüldügi yire meslaḫa dirler [P187a/ 24-25/ 3824-3825]

**Mesmaʿ:** Bunda semʿ maʿnāsınadır [P72a/ 15/ 1628]

**Mestī:** Mestīde yā vaḫdet için olursa her bir meste maḫrūr olma demek olur [P126a/ 14-15/ 2689]

**Meşk:** Meşḫurdur [P186a/ 1/ 3810-3811]

**Metbūʿa:** Maşrūʿa olan ḫātūna dirler [P98b/ 10/ 2111-2113]

**Mevbed:** Bifethiʿl-mīm Mecūsiler dānişmendlerinüñ ulusıdır ki her müşkili aña şorarlār Fārisīde ve ʿArabīde müstaʿmeldür ammā Fars şāʿirlerinüñ şiʿrlerinden añlanur ki her milletüñ ulu dānişmendlerine ıtlāk olma [P128a/ 11-12/ 2742-2743]

**Mevşülcüst:** Ekşer nüşhada cīm-i muʿceme ile mevşülcüst vākiʿ olmışdur



mevşül dileyici ma'nāsına [P180a/ 7-8/ 3702]

**Mevşülhü:** Ba'zı nüshada mevşülhü hā<sup>2</sup>-i mu'ceme ile vāki' olmuşdur bu taqdīr üzere iki ihtimāl vardır evvelā mevşülhü mevşül hūylu demek ma'nāsına olur şāniyen mevşülhü mevşül-i hod taqdīrindedür ki dāl nazm için taḥfīf olunmuşdur [P180a/ 9-12/ 3702]

**Mezca':** Yatacak yire dirler [P162b/ 40/ 3346-3347]

**Miğ:** Seḥāba dirler [P26a/ 34/ 613]

**Miğfer:** Tolğaya dirler [P123a/ 19/ 2635]

**Mihīn:** Mihter ve 'ālīter dimekdür [P64a/ 3/ 1475]

**Mihraka:** Maḥall-i ḥarb u kıtāle dirler fesāne ve kışşa ma'nāsına daḥı gelür ve büstān ve dirāhtān içinde olan yola daḥı dirler [P93a/ 22-23/ 2031-2032]

**Minnet:** İmtinān ma'nāsınadır [P60a/ 24/ 1409]

**Mübed:** Zamm-ı mīmle mühlik ma'nāsına ve ḥālī yaramaz idici ma'nāsına daḥı gelür bu iki ma'nāya bu maḥalde kābiliyyet vardır [P128a/ 12-13/ 2742-2743]

**Mufāz:** Zamm-ı mīmle muẓaffer ma'nāsınadır [P23a/ 14-15/ 532]

**Muḥāk:** Mīmüñ zammıyla ayuñ āḫirinde olan üç gicesine dirler [P70b/ 13/ 1596]

**Muḥik:** Zamm-ı mīmle ehl-i Ḥaḫka dirler [P10a/ 39/ 180]

**Murākıb:** Gözetmege ve muntazır olmağa dirler [P114b/ 6/ 2458-2459]

**Muravvez:** Tef'ıl bābından ismi mef'uldür mübālağayla riyāzet kılnmış ma'nāsına [P91b/ 25-26/ 2006]

**Mustakzir:** İstif'āl bābından ismi fā'ildür ziyāde nāpāk ma'nāsına kāziredendür [P47b/ 24/ 1120]

**Müzedüz:** İç edik dikici ve çizme dikici dimekdür pāredüz eskiciye dirler [P163a/ 24/ 3350-3351]

**Müdarāt:** Müdarātuñ ma'nāsı ḳalbde baẓı ızmar eyleyüp 'adū olan kimsenüñ yüzine gülmege dirler [P186a/ 24-25/ 3812-3813]

**Mühendis:** Şu yollarını taqdīr ve taḥmīn eyleyen kimsedür ki anı ḳazup düzer ammā şoñra isti'māli mi'mār ve bennā ma'nāsına ekşer ve ḡālib oldı [P65b/ 38-39/ 1514]

**Müknif:** Setr ve ihāta idici ma'nāsınadır [P140a/ 34/ 2971-2972]

**Mültehib:** Yalıñlanıcı ma'nāsınadır bunda muḥriḳ ve mühlik ma'nāsı virilür [P148a/ 19-20/ 3106]

**Mündekk:** Mīmüñ zammesiyle ve dāluñ fetḫasıyla inf'āl bābından ismi mef'uldür şulāsisi dekk yedekk gelür mündekk pāre pāre mütelāşī olmuş dimekdür ammā ba'zılar mende

mîmûñ fethasıyla kulpı şınık bardak ve boynu şınık destidür dimişler ve kâf taşğır içündür diyü tahkîk eylemişler bu ma'nānuñ maħalle münāsebeti katı az olur nihāyeti evvelki vechde müşedded olan dāl vezn için muħaffef okınur [P183b/ 11-13/ 3767-3768]

**Münecciz:** Minbābi'l-ef'āl erbāb-ı hācātuñ hācetlerini edā vü kazā vü va'desine vefā idici kimsedür [P3b/ 3/ M]

**Müsteciz:** Cāyiz kılıcı dimekdür [P179a/ 2-3/ 3679]

**Müstehaf:** İstihfāf u istihkār olınmış dimekdür ki ĥor ve bî'tibār ma'nāların mutazammın olur [P150b/ 32-33/ 3166-3168]

**Müstenkih:** İstif'āl bābından ism-i fā'ildür şihhat ve ifākāt şāhibine dirler [P47b/ 25/ 1120]

**Müstevsi':** Mübālagayla vüs'atlenmiş dimekdür [P79b/ 22/ 1759]

**Müşkbār:** Müşk yağdurıcı [P71a/ 11/ 1606]

**Müştehî:** İsm-i mef'ül şîğası üzredür iştihā ma'nāsına maşdar mîmi olsa daħı cāyizdür [P96b/ 8-9/ 2077]

**Müzlif:** Zülfādandur zülfā kurbīye dirler müzlif if'āl bābından ism-i fā'il şîğası üzredür muħarreb ma'nāsına [P140a/ 35/ 2971-2972]

**Müzmin:** İsm-i fā'ildür kötürüm idici ma'nāsına [P188a/ 32/ 3840-3841];

Kötürüme dirler [P95a/ 41/ 2055-2056]

## N

**Nāb:** Hāliş ma'nāsınadır [P116a/ 17/ 2481-2482]

**Nābāyest:** Gerekmaz dimekdür ya'ni lāzım olmaz ve menfa'ate yaramaz dimeden 'ibāretdür [P70a/ 22/ 1522]

**Nādānāne:** Ğāfilāne ma'nāsınadır [P10b/ 30/ 191]

**Nādir:** Kālil ma'nāsınadır 'acib ma'nāsına daħı isti'māl olunur [P51a/ 20/ 1190-1191]

**Naħra:** Aşlında sebeb-i şavt olan qar'a dirler şūr murād olsa daħı kâbildür [P30b/ 1/ 732]

**Nām:** Bunda 'alāmet ma'nāsına olsa fehme aħreb olur [P53a/ 21/ 1249]

**Nāsūr:** Oñulmaz yaraya dirler [P112b/ 19/ 2423]

**Nebih:** Āgāh ma'nāsına olmaħ da cāyizdür ve şerif ve meşhūr ma'nāsına olmaħ hem cāyiz olur [P148b/ 16/ 3115-3116]

**Nedā:** Nūnuñ fethiyle ve meddle maħara ve belele ve daħı çıye dirler [P142b/ 5/ 3008-3009]

**Nefes:** Lügatde demdür ya'ni şuluk burada tenfīs ma'nāsınadır dimişler [P83b/ 26/ 1833'ten sonra]

**Neffāsāt:** Cem‘-i neffāsedür neffāse üfürici ve tükürici ‘avrete dirler [P152b/ 5-6/ 3194-3195]

**Nefh:** Lügatde üfürmege dirler [P152b/ 39/ 3202-3203]

**Neheng:** Bağā şeklinde cebel-i ‘azīm gibi bir büyük cānver imiş ki ekser deryā-yı muhītte olur imiş ve keştilere gelüp kendüyi urup helāk kıılır imiş [P47a/ 8-9/ 1106]

**Nejad:** Nūnuñ fethiyle bunda aşl ma‘nāsınadır [P149b/ 19/ 3138]

**Nejend:** Bīçāre ma‘nāsına olur [P162a/ 39-40/ 3335-3336]

**Nekāl:** ‘Azāba dirler [P48b/ 20/ 1140]

**Nesf:** Yirinden koparmağa dirler burada helāk ma‘nāsınadır [P131b/ 5/ 2828]

**Nevḥat:** Tāze ve yeñi şaķallu dimekdür ve mışra‘-ı şānīde olan nevḥat kitābeti yeñi ve yazusu henüz daḥı kemāl bulmamış ve bir kāyide olmamış dimek ma‘nāsınadır [P95a/ 39-40/ 2055-2056]

**Ni‘āl:** Na‘lüñ cem‘idür bābūça ve başmağa dirler [P149a/ 23/ 3127]

**Nigāristān:** Naķşistān dimekdür [P80b/ 4-5/ 1769]

**Nīkū hışāl:** Nīkū hışāl didügi Ḥazret-i Mūsāya imān getürdügi taķdīr üzre ola veyāḥud müdarā itmek tarīkiyle ola [P121b/ 5/ 2596]

**Nu‘ās:** Ḥvāba dirler [P48b/ 20/ 1140]; Uyķuya dirler [P154b/ 23/ 3235-3236]

**Nuğul:** ‘Amīķ ve derīñ ma‘nāsınadır [P58a/ 6/ 1357]

**Nuķl:** Nuķl-ı evvelde nūn ma‘nāsındur cerez ma‘nāsına ve şānīde meftūḥdur rıḥlet ü ḥareket ma‘nāsına [P97b/ 26/ 2097]

**Nus:** Ağza ve ağzuñ çevresine dirler [P150a/ 12/ 3149]; Ağzuñ etrāfına dirler içerüsine ve taşrasına daḥı dirler bunda pürgüylükdan kināyetdür [P49b/ 9/ 1158]

**Nüvid:** Beşāret ma‘nāsınadır [P82b/ 30-31/ 1811]

**Nüzür:** Lügatde korķutmağa dirler inzār ma‘nāsına da gelür [P61a/ 9/ 1421]

## P

**Pākbāz:** Beyne ehli‘t-tarīķ şol ehli-tecrīde dirler ki her ne eline gelürse fısebīlillāḥ anı bezl eyleye [P79a/ 11/ 1748]

**Pāredüz:** Pāre dikici eskiciye dirler [P119a/ 12-13/ 2547]

**Pāy-ı müzd:** Ücret-i ķademe dirler [P118a/ 12/ 2524’ten sonra]

**Pehlūbepehlū:** Pehlūbepehlū dimek yan yana dimekdür [P93b/ 3/ 2034-2035]

**Pehlū-yı ārāmgāh:** Zarfiyyet ma'nāsına mutazammındur pehlū-yı ārāmgāh taqdīrinde olur [P93b/ 4/ 2034-2035]  
**Perverī:** Beslenmek ma'nāsına olur [P45a/ 29-30/ 1075]  
**Pīle:** Göz қаpağına dirler [P23a/ 27/ 537]  
**Pīs:** Bā<sup>2</sup>-i Fārisīyle ebraşa dirler [P149a/ 10/ 3124]  
**Pūd:** Argaca dirler [P124a/ 33/ 2648-2649]  
**Pürdil ü Rüstem:** Şeci<sup>2</sup> ve bahādır olan kimseye dirler [P137a/ 31-32/ 2916-1918]

## R

**Rağibe:** Bima'nā merğübedür [P2b/ 9/ M]  
**Rahmet:** Raḥīm ma'nāsına olup mübālağadan ötüri maşdar zıkr olunmak daḥı cāyızdır [P155b/ 16-17/ 3256]  
**Rāyid:** Ol kimseye dirler ki kārbāndan ilerü gidüp anlaruñ levāzımın ihzār ide [P2b/ 33/ M]  
**Rāyız:** Riyāzet viriciye dirler [P91b/ 21-22/ 2005]  
**Rede:** Ḥattuñ satırına ve daḥı şaffa dirler [P178b/ 12-13/ 3672-3673]  
**Refū:** Yemeye dirler [P128b/ 27/ 2760]

**Rehrevān:** Yola gidiciler dimekdür [P160a/ 35/ 3308]  
**Reht:** Qavme dirler [P155a/ 11/ 3242]  
**Revān:** Cāna dirler [P160a/ 35/ 3308]  
**Reved:** Āb u giyāh taleb eyleyüp cem' eylemekdür [P2b/ 34/ M]  
**Revī:** Revā yervī reyyandan şıfat-ı müşebbehedür şuya kanıcı ma'nāsına [P61a/ 35/ 1426]  
**Reyhānzār:** Reyḥān tarlası dimekdür süsenzār u gülzār daḥı buña beñzer [P181a/ 13/ 3721]  
**Rihān:** Sinān vezninde rehnüñ cem'idür [P133a/ 31-32/ 2865]  
**Rim:** Daḥı kesr-i rāyla māl-ı keşire dirler nitelim cā'e fülānun birrım dirler [P158b/ 18/ 3287-3288]  
**Riṣ:** Pāre ma'nāsınadır ve mışra'-ı şānide olan rişlerüñ biri pāre ma'nāsına ve biri daḥı şaḳal ma'nāsınadır [P114a/ 26-27/ 2453-2454]  
**Riṣhand:** Şaḳala gülmege dirler [P45b/ 4-5/ 1080]  
**Riyāzet:** Lügatde tünd ü ḥarūn olan atı zelīl itmege dirler [P91b/ 22/ 2005]  
**Riyāzetbāre:** Riyāzetcı ve riyāzet virici dimekdür [P91b/ 29-30/ 2007]  
**Rīze:** Ufaḳ [P158b/ 17/ 3287-3288]  
**Rūd:** Çaya dirler [P152a/ 30/ 3191-3192]; Sürūd ma'nāsınadır [P184a/ 18/ 3782-3783]

**Rūzefzūn:** Günden güne ziyāde olıcı ma'nāsına olur [P86a/ 20-21/ 1880]

### S/ Ş/ S̄

**Şabā:** Gice ve gündüz berāber olduḡda şarḡ cānibinden esen yile dirler [P9a/ 8-9/ 140]

**Şabābeten:** Muḡabbet yönünden [P3a/ 31/ M]

**Şadr-ı ecel:** Şadr-ı a'zam dimekdür [P149a/ 15/ 3125-3126]

**Şaffder:** Şaf yırtıcı dimekdür [P184a/ 31/ 3787]

**Şaff-ı ni'āl:** Bābūç ve başmaḡ çıkardukları yire dirler [P149a/ 23/ 3127]

**Şāhib-i dil:** Şāhib-i dil odur ki aḡvāl-i ḡabrden dār-ı na'ime ve dār-ı caḡime varıncaya dek ve ḡalḡ anlara girinceye dek ve bu iki maḡāmda ebede'l-ābād olıncaya dek ne ḡadar aḡvāl-i uḡreviyye var ise görmişler biiznillāḡ aña 'ārif olmuşlardur [P160b/ 37-38/ 3311]

**Sa'ir:** Isıcaḡ ḡamuya dirler [P117b/ 41/ 2523]

**Sālūn:** Ḳalbi germiyyet-i 'aşḡdan şovumış ve ḡālī olmuş kimseler dimek olur [P36a/ 17/ 850]

**Şamşām:** Şemşir-i kebire dirler [P167a/ 31/ 3444]

**Sār:** Nermsārda olan sār lafzı birḡaç ma'nāya delālet ider evvelā ser ma'nāsına olmak cāyizdür meşelā çeşmesār u kühsār gibi ki çeşme başı ve ḡāḡ başı dimek olur bu taḡdīrce nermsār nermser taḡdīrinde olup başı yumşak dimek olur ve şāniyen sār lafzı bir isme muttaşıl olsa anuñ keşretinden 'ibāret olur meşelā sengsār u ḡāksār u şāḡsār gibi ḡaşlık ve ḡopraklık ve aḡaçlık maḡalli dimek olur bu taḡdīr üzre nermsār nermlik maḡalli dimek olur sār ḡūy ma'nāsına olup nerm ḡūylı dimek daḡı cāyizdür [P184b/ 27-31/ 3795-3796]

**Şayd:** Maşdardur bima'nā şāyid ya'ni ve şayd idicidür [P3a/ 5/ M]

**Sebak:** İbtidā ma'nāsınadır [P133b/ 21/ 2866-2867]

**Sehmnāk:** Hevlnāk mehābetlü ma'nāsınadır [P184b/ 31/ 3795-3796]

**Sekte:** Şol marāza dirler ki ḡalebe-yi demden zuḡūra gelür ve ḡayātı ve rūḡı bedenden izāle ḡılır eger zamānında faşd olursa aña mübtelā olan necāt bulur ve eger olmazsa ölür ve bīrūḡ ḡalur [P67a/ 40-41/ 1528]

**Semc:** Renc vezni üzre maḡara ma'nāsınadır [P10b/ 7-8/ 183]

**Senb:** Türkice ḡoynaḡ ya'ni ḡayvanātuñ ayaḡınuñ ḡırnaḡıdır [P54b/ 18/ 1277]

**Ser:** Ḥaraf ma'nāsına [P61a/ 24/ 1424]

**Ser bubrīde:** Ya'ni başları maqtū' fāsīd sırlardur dimek olur [P76b/ 18-19/ 1689]

**Sere:** Maqbūl ve naqd-i hālīş ma'nāsınadur [P101a/ 4/ 2170]

**Serī:** Riyāset ma'nāsınadurm [P45a/ 29/ 1075]

**Seriyye:** 'Askerden bir bölük ma'nāsınadur [P90b/ 39/ 1990'dan sonra]

**Serküle:** Toğanuñ başına giydürdükleri üsküfe dirler [P162a/ 39/ 3335-3336]

**Sersebz:** Başı yeşil dimekdür [P80a/ 32/ 1766-1767]

**Silv:** Sīnūñ kesriyle gāmdan ve guşşadan ve 'aşqdan hālī olmağa dirler [P36a/ 13/ 850]

**Sīmāb:** jīveye dirler [P95b/ 18/ 2059]

**Sīre:** Bunda mümtelī ve münkabız ma'nāsınadur [P166b/ 22/ 3427-3428]

**Sitenbe:** Qavī ve mu'ānid ü büzürg ma'nāsınadur [P56b/ 7/ 1323-1324]

**Şudā:** Baş ağrısına dirler [P25a/ 19/ 580]

**Su'dā:** Bir maḥbūbenūñ nāmıdır [P3a/ 31/ M]

**Suḥre:** Zebūn u maḡlūb olmağa dirler [P161a/ 15-16/ 3314-3315]

**Suqyā:** Sīnūñ zammıyla seḡā ma'nāsına ism olur [P36a/ 10-11/ 849]

**Sulvān:** Bir devāya dirler ki maḡzūn ve maḡmūm kimseler işe mesrūr olur

ve gām-ı 'aşqdan necāt bulur [P36a/ 16/ 850]

**Sulvānet:** Bezammi's-sīn beraşl bir nev' boncuḡdur [P36a/ 14-15/ 850]

**Sūhan:** Sūhan dimek sūhana müte'allik olan vird dimekdür gāh olur ki vazīfe olan namāza daḡı vird ıtlāḡ iderler burada söze müte'allik olan vird murād olur [P103a/ 30-31/ 2215]

**Sūhankuş:** Vaşf-ı terkībīdür kāfuñ zammıyla söz öldürici ma'nāsına [P56a/ 20/ 1318]

**Sūhanşāş:** Vaşf-ı terkībīdür egerçi şlında söz işeyici dimekdür zīrā şāş şāşīden lafzından işemek ma'nāsınadur velīkin şoñra söz nişār eylemek ve bīhūde kelām cārī eylemek ma'nāsına da isti'māl olunmuşdur aña muttaşıl olan yā maşdariyye ve tā ḡıḡāb içündür [P186a/ 1-3/ 3810-3811]

**Süksük:** Şol yeleken bargirdür [P91b/ 35/ 2009]

## Ş

**Şāhid-i evvel:** Güvāh ma'nāsınadur [P80b/ 10/ 1770]

**Şāhid-i şānī:** Maḡbūb ma'nāsınadur [P80b/ 10/ 1770]

**Şa'r:** Qıla ve yūñe dirler [P51a/ 9/ 1187]

**Şebīke:** Ağa ve tuzağa dirler [P153a/ 31/ 3207]

**Şebkür:** Gice görmeyen kimseye dirler Türkîde tavuk karşığı didükleridür [P146a/ 20/ 3074-3075]

**Şecv:** Hüzne dirler [P3a/ 12/ M]

**Şefeytu'n-nefs:** Nefsime şifâ' vireydim [P3a/ 31/ M]

**Şekür:** Mübâlağayla şükür idici demekdür [P60a/ 26/ 1409]

**Şell:** Kulağdır [P81b/ 13/ 1791-1792]

**Şemen:** Bütpereste dirler [P87a/ 2/ 1895]

**Şermdâr:** Türkçe utancı demek olur [P12a/ 28/ 223]

**Şîr:** Kavî ve 'âlî [P185b/ 33/ 3809]

**Şuhh:** Ziyâde buhla dirler buhl yâ aña 'atf-ı tefsîr gibi olur veyâhud bu ikisine böyle mahallerde elfâz-ı müterâdife dinür [P149a/ 36-37/ 3130]

**Şücâ':** Bahâdıra dirler [P137a/ 39/ 2919]

**Şücün:** Bunda zamm-ı şînle şecenûñ cem'idür ki ğam u hüzn ma'nâsınadır ve şücün şol şecerelere de dirler anlaruñ 'uzvını biri birine muhallîñ ola ve tedâhül kıla bunda bu ma'nâ dağı câyizdür [P174b/ 36-38/ 3590]

**T/ T**

**Tâb:** Pertev ve revnağ ma'nâsınadır [P106a/ 15-16/ 2292-2293]

**Tab'iyye:** Felâsifeden bir t̄âyifedür ki bu 'âlemde çâr tab'ı mü'essir-i haķkîki buyurlar ve dağı her şey'üñ tabî'atını ve edviye ve eczâyı te'sîr idici bigayr-i iznillâh şifâ ve devâ virici zu'm iderler [P175a-P175b/ 40-1/ 3602-3604]

**Tâ'if:** Bir mevzu'uñ ismidür ki aña mensûb olan sahtiyân katı laţif olur [P8a/ 16/ 102]

**Tâk:** Kemere dirler [P54b/ 17/ 1277]; Kemere dirler [P61b/ 1/ 1427]

**Tâlih:** Fâsıka dirler [P149a/ 1-2/ 3121]

**Talk:** Oğlân burusu didükleridür ki vaz'-ı haml eylemek ģininde ģâmile ģâtonlarda zuhûra gelür [P9a/ 25-26/ 146]

**Tams:** Cimâ'a dirler [P120b/ 30/ 2580-2581]

**Tân:** Bunda tevândan muģaffedür [P118b/ 19/ 2538-2539]

**Tân-ı 'imâret kerd:** Tân-ı 'imâret kerd demek 'imâret itmege ģâdir olursın demek olur [P118b/ 19-20/ 2538-2539]

**Târ:** Direzine dirler [P124a/33 / 2648-2649]

**Tarrâr:** Egerçi şakģ-ı ceyb eyleyen kimseye dirler [P26b/ 33/ 626]

**Târ u püdet:** Tül u 'arzuñı demek ma'nâsına olur [P82a/ 28-29/ 1799-1800]

**Tâyib:** Tevbe idiciye dirler [P156a/ 40/ 3267]

**Te'ālev:** Te'ālev demek aşıl lügatde yukarı gelüñ dimekdür [P91b/ 5/ 2003]

**Tecemmüş:** İltifāt u dildārlık ve mülātafat ma'nalarına isti'māl olunur [P183b/ 20-21/ 3769-3770]; Tefa'ul bābindandır tekellüf ma'nāsınadır sülāşisi fetḥateynle çeşemdür ve çeşem bir nesneyi zahmetle taḥşil itmege dirler ve teceşşüm zahmet ihtiyār itmek ve meşakkat ve külfet üzre olmağdur [P112a/ 21-23/ 2413]

**Tefs:** Ḥarāret ma'nāsına gelür ve daḥı şolutğan marazına dirler ki zīk-i şarddan ḥāşıl olur [P179a/ 15-16/ 3682-3683]

**Ten:** Tenīdenden emr-i ḥāzırdir tenīden toqumağa ve örilmege dirler ten öril ve toqım dimekdür lākin böyle maḥallerde tolan ma'nāsına istimāc olunur [P161b/ 12-13/ 3322-3323]

**Tene:** Ten ma'nāsınadır [P183a/ 8/ 3759-3760]

**Tenessüm:** Teneffüs ma'nāsınadır [P3a/ 19/ M]

**Teng:** Lisān-ı Türkīde denk didikleridür [P51a/ 11-12/ 1187]

**Tenük:** Fetḥ-i tā ve zamm-ı nūnla yufka ve ince ma'nāsınadır [P182b/ 37/ 3756]

**Ṭimm:** Kesr-i tāyla māl-ı keşire dirler nitekim cā'enī zeydün biṭṭimm ey

bilmāli'l-keşir dimekdür [P158b/ 17-18/ 3287-3288]

**Ṭınāb:** Çāder ipine dirler [P73a/ 32-33/ 1644-1645]

**Ṭübā:** Cennet şeceresinden şibāretdür evvelki beytde olan ṭübā ṭibet ma'nāsına maşdardur [P162b/ 33/ 3344-3345]

**Ṭulb:** Zamm-ı tayla bölük ma'nāsınadır [P41b/ 23/997]

**Ṭurenb:** Ṭāremūñ cem'idür ki kara eve dirler [P54b/ 17-18/ 1277]

**Ṭurunb:** Kara eve dirler [P61b/ 1/ 1427]

**Tuvi:** Teviden lafzından fi'l-i muzāri' müfred-i muḥātabdur uçmak ma'nāsına [P23b/ 4/ 541]

**Tüf:** Tüf demek Türkçe tü dimekdür ya'ni tükürmekdür ki bir kimseyi taḥķir eylemek ve fi'lini begenmemek maḥallinde isti'māl iderler [P164b/ 39-40/ 3387]

**Türbüd:** Tā ve bānuñ zammesiyle bir dāneye ve şey'i ḥāķire dirler [P184b- P185a/ 41-1/ 3797]

U/ Ū

**Ūdāt:** Bervezn-i kużāt 'ādīnūñ cem'idür [P14b/ 39-40/ 310]

**Uşğur:** Bir ḥayvān vardur ki anuñ nāmı uşğurdur Türkīce aña porşuk dirler [P8a/ 4/ 97]



**‘Uzm:** Kūfl vezninde kebīr ma’nāsınadır [P180b/ 24/ 3712]

**Ümidlīs:** Vaşf-ı terkībidür ümīd yalayıcı ma’nāsına [P52a/ 28/ 1219]

**Üstür:** Merkeb ve binit ma’nāsınadır [P91a/ 13/ 1996]

## V

**Vahī:** Süst ü za’if ma’nāsına [P73a/ 32/ 1644-1645]

**Vahş:** Belh cānibinden bir şehruñ ismidür [P161a-P161b/ 41-1/ 3319-3320]

**Vahyāsā:** Vaşf-ı terkībidür vahy diñlendirici ma’nāsına [P60b/ 27-28/ 1415]

**Vā mekun:** Megüşā ma’nāsınadır [P185b/ 3/ 3810-3811]

**Vārid:** Ol kimseye dirler ki kārbanuñ yemīn ve şuyın müheyā kılucı ola [P28a/ 38-39/ 674]

**Vāşık:** Muħkem ma’nāsınadır [P73a/ 32/ 1644-1645]

**Vāşile:** Sā’-i müselleşenüñ kesriyle ve Eska’ hemzenüñ fethiyle ve sīn-i mühmelenüñ sükūnı ve kāfuñ fethasıyla aşhāb-ı kirāmdan bir kimsenüñ ismidür [P43b/ 10-11/ 1037]

**Vebāl:** Bunda şıklet ma’nāsınadır [P33b/ 30/ 795]

**Vedūd:** Ya’ni ol maħbūb fu’ul bima’nā fā’il i’tibār olunursa muħibb ma’nāsına olmağ cāyiz olur [P21a/ 39/ 496]

**Velğarade:** Bifethateyn şenlik ve şādīlik itmekdür hūsn-i şavtdan ğarede’-t-ṭāyir dirler [P3a/ 24/ M]

**Velī bermīched:** Velī bermīched demek velīkin muṣṭarib şevved ü taḫṭāb kuned ma’nāsına olur [P102b/ 8-9/ 2199-2200]

**Verā:** Halk ma’nāsınadır bunda kāfiye içün rā meksūr oğınur [P117a/ 2-3/ 2501-2502]

**Verkā:** Remādü’l-levn olan hamāmeye dirler [P3a/ 22/ M]

**Vesvās:** Bunda vesvese ma’nāsınadır aşlında şavt-ı hafīye dirler ve ḥadīş-i nefse ve yaramaz olan fikr ü endīşe ma’nālarına dağı isti’māl iderler [P168b/ 11-12/ 3468-3469]

## Y

**Yehvevne:** Hevā yehvādan fi’l-i muzāri’üñ cem’-i müzekkeridür yuħibbūne ma’nāsına [P2a-P2b/ 1/ M]

**Yeksūn:** Yeksān gibi bir düziye dimekdür ki basīṭ ve yekreng dimeden kināyet olur [P147a/ 7-8/ 3082’den sonra]

**Yemīn:** Sağ ele dirler [P50b/ 2/ 1177]

**Yeşrib:** Medīne-yi Münevvereye dirler [P184a/ 28/ 3786]

**Yuġān:** Muzāri‘ meçhūldür ġāne yaġīneden ġayn perde-yi raķīķe dirler [P159b/ 15-16/ 3298-3299’dan sonra]

**Yuvāş:** Bunda muţī‘ ü rām ma’nāsınadır [P91b/ 36/ 2009]

### Z/ Ż/ Z/ Z

**Żacıf:** Fa‘il vezninde fā‘il ma’nāsınadır yanı üzre yaticı dimekdür [P151b/ 31-32/ 3186]

**Zākır:** Allāhuñ emrini ve nehyini ‘ibādına zıkr eyleyen vā‘iz ve nāşiķe dirler [P45b/ 4/ 1080]

**Za‘n:** Türkce göçe dirler [P2a/ 24/ M]

**Żarra:** Kımaya dirler ya‘ni şol iki ‘avrete dirler ki bir kimsenüñ taħt-ı nikāhında ola biri birine zıdd olup zarar virdüġiçün żarra dinilmişdür [P153a/ 37-38/ 3208]

**Zeb:** Zā-yı mu‘cemenüñ fetħasıyla sehl ü āsān dimekdür [P69a/ 16/ 1565]

**Zeft:** Böyle maħalde laţif ve eyü ma’nāsına isti‘māl olunur [P26b/ 31/ 625]; ‘Arız ma’nāsınadır [P182b/ 19/ 3752-3753]

**Zemherir:** Şovuk ŗamuya dirler [P117b/ 41/ 2523]

**Zen bemüzd:** Ol ġayretsüze dirler ki ‘avreti ücretle kullandıra [P56a/ 20-21/ 1318]

**Zerr:** Zāl-i mu‘cemenüñ fetħası ve rānuñ şeddesi ile bunda veled ve

zürriyyet ma’nāsına [P113b/ 3-4/ 2439’dan sonra]

**Żevķkuş:** Vaşf-ı terkibidür zevķ öldürici dimekdür bunda zevķ izāle idici ma’nāsına [P172a/ 25-26/ 3537-3538]

**Zeyn:** Zīnet ma’nāsına olur nūnuñ kesriyle naķşa muzāf olur [P134b/ 35/ 2880]

**Żiyā‘:** Metā‘ ve ķumāş ve esbāba dirler [P71b/ 14-15/ ]

**Zinā-yı çeşm:** Muħarremāta ġazz-ı nefisle nażar eylemeden ‘ibāretdür [P27a/ 41/ 645]

**Zir:** Sāzuñ ince āvāzlı olan perdesi ve kılı [P30b/ 39/ 738]

**Zir:** Kāl‘aya dirler [P113b/ 6/ 2439’dan sonra]

**Żiyā:** Āftābuñ kendine ve nūruna dirler [P4b/ 22/ 16]

**Żulm:** Żulmüñ ma’nāsı ġudūda ziyāde tecāvüz etmek ve bir kimsenüñ kendü mülkinde ve ġaķķında anuñ rızāsı olmaķsızın bir āħir kimse taşarruf itmekdür [P73a/ 10-11/ 1641]

### 3.2. MURAT SÖZLÜĞÜ

#### A/ Ā/ 'A/ 'Ā

**Āb:** Ābdan murād bunda āb-1 hüviyyet-i İlahiyyedür [P31b/ 26/ 753]; Ābdan murād zevk-i t̄a'atdūr āb-1 ma'rifet daḥı olsa cāyızdır [P45b/ 31/ 1085]; Ābdan murād irādetullāh ve kaẓā'ullāh ābı olur [P105a/ 13-14/ 2269-2270]; Ābdan murād rūḥāniyyet ābıdır [P93b/ 8/ 2034-2035]; Ādemüñ cesedinde āb kısmından bir şeyceğiz vardır ki andan murād naḡamāt u elḥāndur [P31a/ 9-10/ 740]; Ki anuñ cereyān u seyri nihāndur andan murād arzuñ ecvāf ve urūķında cārī olan ābdur [P46a/ 21-22/ 1091-1092]

**Āb-1 bed:** Āb-1 bedden murād şeyḥ-i bīkemālūñ maḡālī veyāḥud ḥālī veyāḥud ḡabīḥ ḥıṣālī veyāḥud riyāyla olan a'māl u e'fālīdür [P44a/ 25/ 1051]

**Āb-1 istāde:** Āb-1 istādeden murād bir sebīl-i isti'āre ḡalvetniṣīn olan ehl-i ṡarīḡat [P46a/ 30-31/ 1091-1092]

**Āb-1 maḡmūd:** Āb-1 maḡmūddan murād insān-ı kāmīlūñ vücūd-ı ṡerīfından teḡātur eyleyen 'ilm-i ledūn ābıdır [P123b/ 39-40/ 2643-2644]

**Āb-1 pāk:** Āb-1 pākdan ki murād andan kelām-ı İzeddūr ve daḥı revḥnāk olan kelāmdur [P168b/ 20-21/ 3469-3471]

**Ābrīz:** Ābrīzden murād necāsāt-ı dūnyeviye ve šhevāt-ı nefsāniye olur [P116b/ 14/ 2492]; šu dōkecek yere dirler ki murād ḡelādur [P70b/ 28/ 1599]

**Āb u gil:** Āb u gilden murād mādde-yi aṡliyyesi āb u gil olduḡı i'tibārı üzre insāndur [P39a/ 17-18/ 901]

**Ādem:** Ādemden maḡṡūd daḥı enbiyāya ḡātem olan Resūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḡteremdūr ṡallallāhu 'aleyhi ve selem [P22b/ 15/ 524]

**Ādemī:** Ādemīden murād mücerred insān šeklinde olan kimselerdür [P176a/ 12-13/ 3618]

**Āfāt:** Āfātndan murād noḡṡāndur [P74b/ 28/ 1663]

**Āftāb:** Āftābdan murād āftāb-ı ḡaḡīḡīdür [P25a/ 40/ 584]; **Āftāb:** Āftābdan murād mertebe-yi ḡuṡbiyyete iren menba'-ı esrār ve ma'den-i envārdur [P4b/ 21/ 36]

**Āhen:** Āhenden murād īmān ve İslāmıla vaḡār u sekinet ve ḡuvvet ü šalābet šāḡibleri olan šālīḡler ve mü'minlerdür [P72a/ 35-36/ 1632]

**Āḡir:** Āḡirden murād anuñ kendü vücūdunuñ ve daḥı cemī'-i mevcūdātuñ intihāsı olur [P176b/ 27/ 3635]; Āḡirden murād rūḡ-ı ḡayvānī ve ḡuvā-

yı cismānī *āhīd*den murād nūr-ı ‘aql ve kuvvet-i rūhānī olmak daḥı cāyızdır [P67b/ 8-10/ 1529-1530]

**Aḥmakān:** Aḥmakāndan murād bunda Ḥazret-i Nūḥuñ ‘aṣr-ı şerīfnde olan şol kāfirlerdür ki ‘akllarınuñ noqşānından ḥakkı koyup bātıla uydılar ve naşīhat kabūl eylemediler [P88b/ 19-20/ 1945]

**Aḥter-i gerdūn:** Aḥter-i gerdūndan murād hūrşid ve māhdur anlara daḥı aḥter dirler [P22a/ 15/ 515]

**Aḥter-i Ḥak:** Aḥter-i Ḥakdan murād her nebī ve velīnūñ rūḥıdur ki mertebe-yi şifāt-ı İlāhiyyede şābitlerdür [P22a/ 16-17/ 515]

**Āḥūr:** Āḥūrdan murād dünyādur [P66a/ 5/ 1516]

**Aḥkāb:** ‘Aḥībūñ cem’idür *‘aḥīb* önceye dirler bunda murād kendülerūñ intikālinden şoñra ardınca gelen fuḥarā ve tariḳ-i mevlevīye sālīk olan aḥbāb ve ‘urefā olur [P3a/ 2-3/ M]

**‘Aḥik:** ‘Aḥikden murād ḥikmet ve ĩmān olur [P118b/ 6/ 2537]

**‘Aql:** ‘Aqlıdan maḳşūd nefis ü şeyṭānuñ şerrini hevā ve heves cāmekeninūñ mazarratını ol vücūddan def’ ve men’ eylemekdür [P90b/ 35-36/ 1990]; ‘Aqlıdan murād şol maḡlūb-ı hevā vü heves olan ‘aql-ı ma‘āşdur [P53a/ 8/ 1244]; ĩmāna mensūb olan *‘aql* ki andan murād ‘aql-ı ma‘ād didükleridür [P90b/ 8-9/ 1985]

**‘Aql-ı küll:** ‘Aql-ı küllden murād Ḥazret-i Muhammed Muştafānuñ ‘aql-ı şerīfidür [P101a/ 29/ 2177]

**Āl:** Bunda ḳavm u ehl ma’nāsınadır [P35b/ 24/ 844’ten sonra]: Ehl ma’nāsınadır [P167b/ 23-24/ 3454-3455]

**‘Alef:** ‘Alefden murād bunda ḡidā-yı rūḥānīdür [P91a/ 33-34/ 2000]

**‘Ālem:** ‘Ālemden maḳşūd-ı aşlī ve ḡarāz-ı küllī ādemdür [P22b/ 15/ 524]

**Allāh Allāh:** Allāh Allāh eger itteḳullāh itteḳullāh ma’nāsına murād olursa zinhār zinhār ma’nāsı virilür ammā Allāh ḥaḳḳıçün Allāh ḥaḳḳıçün dimek daḥı cāyız olur [P154b/ 21-22/3234-3236]

**Allāhuñ arz-ı vāsī‘ası:** Allāhuñ arz-ı vāsī‘asından murād arz-ı ḥaḳḳıkatdür [P79b/ 18/ 1758]

**Altı fitilelü çerāḡ:** Altı fitilelü çerāḡdan murād kütüb-i etibbāda zikr olınan esbāb-ı sitte-yi zarūriye ola [P18a/ 33-34/ 427]

**Ān:** Āndan murād kuvvet-i ḳudsiyye ve leṭāfet-i rūḥāniyyedür ki ḥayāt-ı ḳalbiyyeden ‘ibāredür [P65b/ 23-24/ 1509]; Āndan murād pişbīnlik olur [P160b/ 35/ 3310]

**Ān demī:** Ān demīden murād nefḥa-yı Ḥaḳḳa mensūb olan mü’minlerdür ve Ḥazret-i Mūsānuñ nefis-i şerīfinden

īmān kabūl eyleyen Sibtīlerdür  
[P176a/ 12/ 3618]

**‘Ankā-yı dil:** ‘Ankā-yı dilden murād  
aşhāb olsa daḥı cāyızdır [P55b/ 38/  
1311]

**Ān ki:** Sibtīnün muḳārenetinden ḥāşıl  
olan ḥālete işāret olur [P170b/ 37-38/  
3509-3510]

**Ān rüz:** Şehzādenün meshūr olduḡı  
güne işāretdür [P151a/ 25/ 3177]

**Ān rüz rüz imrüz rüz:** Ān rüz rüz imrüz  
rüz demek ol gün ile bu günün  
mābeyninde ‘azīm fark vardır dimeḡı  
ihām eyler [P151a/ 26-27/ 3177]

**Anuñ başı:** Anuñ başından murād  
ḥubb-ı dūnyā ve daḥı māl u cāha olan  
meyl ü hevādur [P164a/ 40/ 3372-  
3373]

**Anuñ ḥilyesi:** Anuñ ḥilyesinden murād  
ekl ü şurba ve cimā‘ ve nevme ve  
i’tidāl-i mizāca ve müşteheyāta ve  
bunlar emşālī olan şifāta münāsib ve  
müşābih olan şifatlardur [P84a/ 7-8/  
1840]

**‘Ārız:** Şehāba dirler bunda ḥıyām ve  
sāyebān ma’nāsına olur [P54b/ 17/  
1277]

**Aşhāb-ı mā:** Aşhāb-ı mā dimelerinden  
murād rūḥ-ı ḥayvāniye şāhibleridür  
[P19b/ 23-24/ 450]

**Āsīb:** Birkaç ma’nāya gelür bunda biri  
birine ṭoḳınmaḡ ma’nāsı murād olur  
[P146a/ 20-21/ 3074-3075]

**Āsiye:** Āsiyeden murād nefsi-  
muṭma’inne şāhibleri olur [P122b/ 16/  
2623]

**Āsmān:** Āsmāndan murād āsmān-ı  
ma’nevīdür ki murād merātib-i āsmān  
ve şifāt-ı İlähiyye ve ‘ālem-i  
rūḥāniyyedür [P23a/ 6-7/ 531]

**‘Aşr:** ‘Aşr mışra‘-ı evvelde olan ‘aşrdan  
murād ikinci vaḳtidür ve bunda vaḳtün  
teng olmasından kināyet olur 18  
mişra‘-ı şānīde olan evvelki ‘aşr  
şıkmaḡ ma’nāsına ve şāninci ‘aşr  
muzāf-ı muḳadder olmaḡ üzre zamān  
ma’nāsına olup ehl-i ‘aşr ma’nāsına  
olur [P186b/ 22-23/ 3817]

**Āteş:** Evvelki āteşden murād maḥall-i  
ḥarāret olan aḡgerdür āteş-i şānīden  
murād leheb ü ināre kendüdür [P47b/  
35-36/ 1121]

**Āteşpā:** Āteşpā olmaḡ ziyāde cüst ü  
çāpük olmaḡdan kināyedür [P6a/ 20-  
21/ 51]

**Aṭlas-ı taḳvā:** Aṭlas-ı taḳvādan daḥı  
murād ‘alāyim-i taḳvā ola [P80a/ 21-  
22/ 1764]

**Āyīne:** Āyīneden murādı evvelā kendü  
ḳalbi ve şāniyen cemī‘-i bāṭın ‘ālemdür  
[P156b/ 8-9/ 3267]

**‘Ayn:** ‘Alīm ismine işāretdür ve Ḥudā-  
yı Te‘ālā ‘ālimü’s-sırr velḥafıyyāt  
olmasına delālet ider [P171a/ 15/  
3515]

**‘Azāb:** Hicābdan ‘ibāretdür [P19b/ 9/ 446]

## B

**Bād:** Bāddan murād hevā-yı yār olur [P23b/ 19/ 547]

**Bād-ı vilādet:** Bād-ı vilādetden murād rahm içre olan bāddur ki h̄in-i vilādetde biiznillāh hareket eyler ve tevlīd-i tıfla sebep olur eger irādet-i İlāhiyye ol bāduñ ‘adem-i hareketine ta‘alluḡ eyleser zen-i ḡāmile āsān vechle vaż’-ı ḡāml idemeyüp muḡtarib olur ve feryād kıılır [P9a/ 26-27/ 146]

**Baḡr:** Baḡrden murād ḡaḡīḡat-i Muḡammediyye olur [P185a/ 11-12/ 3797-3798]; Baḡrden murād baḡr-ı ḡaḡīḡat olur [P170b/ 39/ 3509-3510]

**Baḡrdest:** Keḡret-i saḡā’ ve vefret-i ‘aḡādan ‘ibāretdür [P49b/ 10/ 1158]

**Baḡr-ı cūd:** Baḡr-i cūddan murād ḡazret-i ḡaḡ [P29b/ 40/ 720]

**Baḡr-ı cūduñ mevc:** Baḡr-ı cūduñ mevcinden murād tecelliyyāt-ı İlāhiyye ve füyüzāt-ı Rabbāniyye [P29b/ 40-41/ 720]

**Baḡr-ı luciyyin:** Baḡr-ı luciyyinden murād anlaruñ ḡalbi [P53a/ 40/ 1252]

**Baḡş:** Bunda sūrāḡ ma’nāsınadır [P176b/ 24/ 3635]

**Bāl u per:** Bāl u perden murād ‘aḡl u tedbīr olur [P44b/ 25/ 1061]

**Bām:** Bāmdan murād mertebe-yi ḡaḡīḡatdür [P99b/ 23/ 2145]

## **Bāḡınfürüz olan ḡürşīd-i ḡaḡīḡinüñ**

**maşrıḡı:** Bāḡınfürüz olan ḡürşīd-i ḡaḡīḡinüñ maşrıḡından murād cān u dil-i evliyādur [P144b/ 40/ 3055-3056]

**Bāz:** Bāzdan murād bunda rūḡ-ı insānīdür dinilse veyāḡud enbiyā ve evliyā dinilse hem cāyiz olur [P123a/ 24/ 2636-2637]; Bāzdan murād ḡākim ü zābit olan aḡviyā ve ehl-i ḡinādur [P36a/ 40/ 855]; Bāzdan murād rūḡ veyā ehl-i rūḡ olur [P122b/ 37/ 2630]; Bāzdan murād imān ve İslāma müsta‘idd olan kimseler olur [P122b/ 30/ 2627]

**Bedān:** Bedān kelimesi ḡazret-i Cebrāyile işāret olsa da cāyizdür lākin rūḡ-ı a‘zama işāret olmaḡ maḡalle münāsibdür [P184b/ 6-7/ 3790-3791]

**Beder:** Beder dimeḡ lūḡatde eḡerḡi ḡapuya dimeḡdür lākin bunda ḡaşraya dimeḡ ma’nāsınadır [P94a/ 41/ 2042]

**Bedḡelūḡk:** Yaramaz boḡāzlu dimeḡdür burada ḡarīş ve ḡedāḡeşm ve boḡāzına şabrı olmayan şikemperverden ‘ibāretdür [P77a/ 40/ 1706]

**Beḡā:** Beḡādan murād beḡā-yı şūrī ve vücūd-ı mecāzīdür [P142a/ 29/ 3004]

**Belḡis:** Belḡısdan murād hidāyete ve ḡā‘at-i ḡaḡḡa her ‘aşrdā müsta‘idd olan kimseler ola [P33b/ 9-10/ 786];

Belk̄ısdan murād īmān ve İslām şadedinde olan ve t̄alib ü mübtedī olan kimselerdür [P33a/ 20/ 780]; Belk̄ısdan murād eger mücerred ünsā olursa her ‘aşrda mütemevvile olan ehl-i ğınā’ h̄ātuna şāmil olur ve eger z̄ükūr u ināş her kim ise maḳām-ı talebde īmān ve İslām ḳabūline müsta‘idd olan kimseler murād olursa Belk̄ıs İslāma müsta‘idd olanlarıñ nefsinden ‘ibāret olur ki nefs-i mü’enneş h̄ükmündedir [P43b-P44a/ 40-1/ 1043]

**Berd:** Cenge dirler bunda nefsle mücāhede eylemek murād olur [P67a/ 12/ 1525]

**Berfbāf:** Vaşf-ı terkībīdür berf tokuyıcı dimekdür bunda bürüdet idici ve serdlik izhār idici ma’nāsı murād olunur [P181b/ 21-22/ 3739]

**Berg:** Bunda ḳudret ma’nāsınadır lākin vücūd ma’nāsı murād olur [P95a/ 25/ 2054]

**Berḳ:** Berḳden murād envār-ı lāmi‘a-yı şıfāt-ı İlāhiyyedür [P156b/ 9/ 3267]

**Beyzeler:** Beyzelerden murād anlarıñ mürğ-ı cānından h̄āşıl olan aḥvāl u a’māl olur [P48b/ 31-32/ 1143]

**Bīḥaber:** Bīḥaberden murād *ke’z derūneş h̄vāce gūyed h̄vāce nīst* diyü meşel īrād eyledükleri h̄vācedür [P39a/ 18-19/ 901]

**Bīḥurdeġi:** Diḳḳatsüzlük ve h̄ilesüzlükdür burada küstāhlık ve edesüzlük ma’nāsına isti’māl olunur [P15a/ 4/ 313]

**Binā-yı enbiyā:** Binā-yı enbiyādan murād Mescid-i Akşā olmak münfehim olur velākin anlarıñ cemī’an binālarına ve kārlarına şāmil olur ki enbiyā-yı ‘azāmuñ cemī’an bināları ve kārları gitdikçe revnaḳ bulmada ve mu’teber olmadadır [P48b/ 4-5/ 1135]

**Bīnemeş:** Bunda ne bīnemeş ma’nāsına olur [P12b/ 7/ 227]

**Bīrūh:** Ölmeden kināye olur [P67a/ 41/ 1528]

**Bu arz:** Bu arzdān murād arz-ı ḥaḳīḳatdür murād ‘ālem-i mişāl-i muṭlaḳ didikleridür [P46a/ 4/ 1088]

**Bu kelāmuñ püştü:** Bu kelāmuñ püştinden murād lafzı [P14a/ 1/ 280]

**Bu kelāmuñ rüyü:** bu kelāmuñ rüyından murād ma’nāsı veyāḥud aşlı ve fer‘i veyāḥud zāhrı ve baṭnı ola [P14a/ 1/ 280]

**Bū Müseylem:** Bū Müseylemden murād ehl-i tezvīr ve aşḥāb-ı riyā olan kezzāblardur [P76b/ 37-38/ 1693]

**Büseler:** Büselerde iki vech cāyiz olur evvelā ḥazḳ u lezzet ma’nāsına isti‘āre olunur şāniyen öpmek ma’nāsına olup [P123b/ 20/ 2641]

**Büy:** Bunda ümîd ma'nâsınadır [P135a/ 2/ 2883]

## C

**Câdde:** Şâhrâha dirler bunda şer'î şerîf murâd olur [P77b/ 20/ 1711]

**Cādū:** Cādūdan murâd nefis ü şeytân olur [P45a/ 15/ 1072]

**Cādūperestler:** Cādūperestlerden murâd kavm-i Fir'avn olur ki anlar filhâkıka Hüdâ-yı Te'âlâyı koyup şehereye tâ'at u inkıyâd eylediler [P45a/ 18/ 1072]; Cādūperestlerden murâd kavm-i Nūh olur [P45a/ 15/ 1072]

**Cânrize:** Cân kırındısı dimekdür murâd bütün cân dimege lâyıq degüldür hâkîr ve nâçiz cân dimek olur [P61b/ 12/ 1431]

**Cānuñ hilye ve zîneti:** Cānuñ hilye ve zînetinden murâd 'ilm ü hikmet ve vecd ü hâlet ve 'aşk u muhabbet ve bunlar emşâli olan haşletdür [P84a/ 10/ 1840]

**Cebrâyil:** Cebrâyilden maşşūd bunda mertebe-yi 'aqlıda kalan 'aql-ı kâmil şâhibleri olur [P185b/ 11-12/ 3806-3807]; Cebrâyilden murâd rûh-ı kudsî şâhibleri olan enbiyâ ve evliyâ olur [P162a/ 13-14/ 3330-3331]

**Cebra'ilüñ cânı:** Ki andan murâd Rûhu'l-Qudsdür [P86b/ 5/ 1887]

**Cehennem:** Cehennemden murâd bir kûluna Hâk Te'âlânuñ 'azâb eylesidür [P130b/ 20/ 2812]

**Celîl:** Celîlden murâd Hüdâ-yı te'âlâ olup [P123b/ 35/ 2643-2644]

**Cemâd:** Cemâddan murâd bunda hâkdür [P23b/ 20-21/ 548]

**Cem':** Cem'den murâd mertebe-yi ulühiyyetdür ki aña mertebe-yi cem' dağı dirler [P94a/ 8-9/ 2040]

**Cendil:** Cendilden murâd şeytānuñ tezvîridür [P77a/ 27/ 1702]

**Cev:** Ğidâ-yı bedeniyyeden 'ibâret olur [P126a/ 16/ 2689]

**Cevher-i şıdk:** Cevher-i şıdkdan murâd rûh-ı vahyî ve hayât-ı kalbîdür [P143b/ 2/ 3028]

**Cezb-i şadıq ve cezb-i kâzib:** Cezb-i şadıq ve cezb-i kâzibden murâd kalbde olan iki nev' dâ'iyelerdür ki ol dâ'iyeler insân eger hidâyet cânibinden ise hidâyete ve sa'âdet cânibine cezb eyler ve eger dâlâlet tarafından ise şekâvet ve dâlâlet tarafına cezb eyler [P56a/ 28-30/ 1319]

**Cism:** Cismden murâd zât [P57b/ 36/ 1355]

## Ç

**Çār cū:** Çār cūdan murâd cennet-i a'lâda olan enhâr-ı erba'adur [P117b/ 15/ 2519]



**Çärmih:** Siyâset ve şikenceye dirler bunda renc ü belâ murâd olur [P77a/ 37/ 1705]

**Çâr pere:** Dört kanatlu dimekdür burada ziyâde sür'at ile gitmekden kinâyeye olur [P70a/ 17/ 1585]

**Çenbere:** Kaşnağa ve dâyire olan şey'e daħı dirler burada miqdâr ve mertebe ma'nâsına bir sebîl-i isti'âre isti'mâl olunmuşdur [P110b/ 12-13/ 2383]

**Çeşm-i fehmi:** Çeşm-i fehmden murâd başiretdür [P37b 4/ 877]

**Çeşm-i gaybî:** Çeşm-i gaybîden murâd başiret gözidür ki aħvâl-i gaybı görici ve umûr-ı âhirete nazar irgüricidür ve rütbesini müşâhede kılıcı ve anuñ esmâ ve şifâtına nâzır olıdır [P161a/ 12-13/ 3312]

**Çeşm-i hasen:** Çeşm-i hasenden murâd bunda insân-ı kâmilüñ vücûdı olur şol mülâbeseyle ki insân gözbebegine dirler [P123b/ 28/ 2642]

**Çeşm-i şerîf:** Çeşm-i şerîfden murâd vâriş-i Hâzret-i Nebvî olan aşhâb-ı kemâlüñ belki 'alel'umûm enbiyâ ve evliyâdan her bir kâmilüñ çeşm-i laţifinüñ şânını ta'rif ve tavşîf olur [P123b/ 9-10/ 2638]

**Çüb u seng-i münakkaş:** Çüb u seng-i münakkaşdan murâd egerçi putlar olur velîkin ehl-i dünyānuñ terk-i t'at-i Hüdâ idüp münakkaş olan çüb u senge hizmet kılanlara ve buyüt u kuşur-ı

münakkaşa ve cevâhir-i mülevvene dil kıoyanlara daħı ta'rif vardır [P39b/ 17-18/ 909]

## D/ D

**Đalâl:** Đalâlden murâd helâk ola [P105b/ 19/ 2281-2282]

**Đânâ-yı râz:** Đânâ-yı râzdan murâd Hâbib-i Ekrem Hâzretleri olur [P159b/ 36/ 3301-3302]

**Đâng:** Kıllet ma'nâsı murâd olur [P43a/ 21/ 1029]

**Đâr-ı âhiret:** Đâr-ı âhiretden murâd cennetdür ki anda aslâ bir mürde şey' yokdur belki dâr-ı hayât hemân oldur [P20b/ 28/ 472]

**Đâr-ı ğurûr:** Đâr-ı ğurûrdan ki murâd dünyâdur [P146b/ 15-16/ 3080-3081]

**Đârüsselâm:** Murâd cennetdür ve bu maķâma dârüsselâm tesmiyesi anda keşret-i selâm olduğundan ötürüdür [P30a/ 12-13/ 723]

**Đehâ:** Zekâvete dirler bunda zarâfet ma'nâsı murâd olur [P149a/ 37/ 3130]

**Đehlîz:** Kapu yaruğıdır lâkin bunda maħfî maħalden kinâyedür [P10b/ 8/ 183]

**Đehlîzî:** Dimek derûn-ı hâneye vâşıl degüldür dimekden kinâyedür [P78a/ 6/ 1718]

**Đem:** Bunda kelâm ma'nâsına isti'mâl olunur [P140a/ 36/ 2971-2972];

Demden murād bunda zikre ve tesbîhe ve tahmîde ve tehlîle ve tilâvete ve hayr kelâma ve hayr du'āya mütē'allik olan kelimât-ı tayyibe olur [P114a/ 40-41/ 2456-2457]; Bunda nefes ve kelâm ma'nāsına olsa da cāyizdür feenne ma'nāsına olsa mahalle daḡı münāsib olur [P82a/ 11/ 1795]

**Dem ü efsün-ı germ:** Dem ü efsün-ı germden murād māl u manşib izhār eylesidür [P152b/ 7-8/ 3194-3195]

**Derperest:** Vaşf-ı terkîbidür kapuya kapucu dimekdür lâkin bunda teveccüh kılucci ve ümîdvār olıccı ma'nāsına olur [P6a/ 19/ 51]

**Derün-ı hâne:** Derün-ı hāneden murād pādşāhuñ sâkin olduḡı maḡāma vāşıl degüldür dimek olsa da cāyizdür ve kendünüñ hâne-yi ḡalbinde hāric olmaḡ murād eylese de cāyizdür [P78a/ 6-7/ 1718]

**Derviş:** Dervişden murād şarrāf-ı esrār-ı ma'ārif olan mürşid-i kāmildür ki faḡr-ı tām şāhibidür ki ḡaḡıḡatde derviş oldur [P5a/ 18-19/ 26]

**Dest:** Destden murād kuvveti ve ḡudreti [P21b/ 30-31/ 508]

**Dide:** Bunda dīden ma'nāsınadır [P110b/ 13/ 2383]

**Dide-yi ḡayb:** Dide-yi ḡaybdan murād başiret didükleri ḡoñül gözidür ki 'ālem-i ḡaybı ḡören oldur [P5b/ 8/ 36]

**Dide-yi Rabbānī:** Dide-yi Rabbānīden murād nūr-ı ḡaḡla münevver olan başiret gözidür [P25b/ 25/ 595]

**Dinār u direm:** Dinār u diremden murād maḡrüb ve meskük olan sīm ü zer olsa da cāyizdür [P133b-P134a/ 41-1/ 2871-2872]

**Divāne:** Divāneden murād ki nefis ve ehl-i nefis olur [P61b/ 15/ 1432]

**Divār:** Divārdan murād beden divāri [P80b/ 38/ 1776-1777]

**Divler:** ki andan murād senüñ kuvā-yı nefsāniyyeñdür [P49a/ 13-14/ 1148]

**Dost:** Dostdan murād bunda cāndur [P103a/ 40/ 2219]

**Düdmān:** Düdmāndan murād ḡalibüñ kendü vücüdı olsa daḡı enseb olur [P120a/ 8-9/ 2563-2564]

**Düdle:** Hīlebāz ve mütereddid ma'nası virilür [P26b/ 33-34/ 626]

**Dükkān:** Dükkāndan murād cismdür dükkāndan murād birkaç vech olsa cāyizdür cismānī ve rüḡānī veyāḡud şürī ve ma'nevī iken ma'den senüñ cesedüñ altında mestürdür dimek ola [P119a/ 12-14/ 2547]

**Dür:** Dürden murād ma'ānī ve esrār dürleri olur [P170b/ 39/ 3509-3510]

**Dürüg:** Dürüḡdan murād cism ü şüretdür [P143b/ 3/ 3028]

**Dü vālid:** Dü vālidten murād seng ü āhendür [P183a/ 8/ 3758-3759]

**Düvel:** Devletüñ cem'îdür burada murād devlet-i ebediyye şāhibleri olan ehl-i Allāh olur [P54b/ 5/ 1272]

## E

**Eḥaşş:** Eḥaşşdan murād Ḥazret-i Resül-i ekrem şallallāhu 'aleyhi ve selem [P185a/ 36/ 3804-3805]

**Ehl-i kul:** Ehl-i kıldan murād ehl-i nuṭḡdan ve ehl-i nuṭḡdan daḡı murād *kul* emrine ehl olan ve lāyık olan 'uḡalādur ki bunlar emr-i Ḥaḡḡı söylemenüñ ehleridür [P155b-P156a/ 41-1/ 3258-3260]

**Ehl-i şeh:** Ki kuvā-yı cismāniyye ve kuvā-yı rūḡāniyyedür [P151a/ 36-37/ 3177]

**Ehl-i tefriḡa:** Ehl-i tefriḡadan murād mertebe-yi vaḡdetden ve 'ālem-i ulūhiyyetden bīḡaber olan erbāb-ı müteferriḡa şāhibleridür [P94a/ 8/ 2040]

**Elḡāb:** Elḡābdan murād Ḥazret-i Ḳur'ānda vāḡı olan *aḡkemu'l-ḡākimīn* ve *ḡayru'n-nāşırīn* ve *aḡsenu'l-ḡālikīn* ve *erḡamu'r-rāḡimīn* ve *zulcelāli velikrām* ve bunuñ emsāli oln kelāmlardur 1-[ P159a/ 2/ 3290-3291]

**Emrūdbun:** Emrūdbundan murād ol varlık dıraḡtıdur [P172a/ 38-39/ 3539-3540]

**Encümen:** Murād encümenden bu dünyādur [P74a/ 7/ 1652-1653]

**Esb:** Esbden murād vücūd-ı insānidür [P20a/ 37-38/ 464]

**Esb-i pā :** Anuñ pāyından murād tefriḡa ve keşret tarafıdur [P20a/ 38/ 464]

**Esb-i tevsen:** Esb-i tevsenden murād ḡaḡıḡat-ı vücūd-ı insāniyyeye müte'allıḡ olan kelāmdur ki herkesüñ rāḡ-ı fehmine rām olmaz ve licām-ı ma'rifet ve yakīne mālīk olmayan anı zabṡ kılmaz [P20b/ 1-2/ 465]

**Eşer:** Eşerden murād māsivā ḡükminde olan eşyādur [P75a/ 14/ 1659-1660]

**Ester:** Esterden murād 'āşī ve ḡāfil olur [P164b/ 13-14/ 3376]

**Evḡad:** Andan murād ḡaḡıḡat-ı insāniyyedür ki cāmī'-i cemī'-i lezzāt ve mazḡar-ı cümle-yi şifāt-ı İläḡidür [P34a/ 25-26/ 806]

**Evvel:** Evvelden murād kendü vücūdunuñ ve daḡı cemī'-i vücūdunuñ ibtidāsıdur [P176b/ 26-27/ 3635]; Evvelden murād nūr-ı 'aḡl ve kuvvet-i rūḡāniyye olsa cāyızdır *evvel*den murād rūḡ-ı ḡayvānī ve kuvā-yı cismānī olmaḡ daḡı cāyızdır [P67b/ 8-9/ 1529-1530]

## F

**Fārisler:** Ki murād anlardan esrār-ı İlāhī söyleyen ve ma‘ārif nakl eyleyen ‘ālimlerdür [P64b/ 20-21/ 1484]

**Fazūl:** Bunda fānuñ fethasıyla küstāh ma‘nāsınadır [P58a/ 7/ 1357]

**Fehm ü cān:** Ādemīye maḥşüş olan fehm ü cāndan murād rūḥ-ı İlāhī ve ‘aql-ı ma‘āddur [P18a/ 23/ 409]

**Fer‘-i lezzet:** Fer‘-i lezzetden murād beden-i insānīde loḳma şerbetden ḥāşıla olan lezzet olur [P17b/ 34-35/ 404]

**Fezā:** Fezādan murād arz-ı ḥaḳīḳat [P109b/ 22/ 2380]

**Fihrist:** Fihristden murād ḳıl ü ḳāle müte‘allik olan ‘ulūm-ı resmīye ve eşḳāl-i şūriyyedür [P69a/ 26/ 1567]

**Fikr:** Fikrden murād maḳşūd-ı İlāhīdür ve irāde-yi Rabbānīdür [P22b/ 39-40/ 530]

**Fikr bādınıñ maşrıḳı:** Fikr bādınıñ maşrıḳından murād dil ü cān [P144b/ 32-33/ 3054]

**Fikr yilinüñ mağribi:** Fikr yilinüñ mağribinden murād rūḥ-ı ḥayvānī ve cism-i insānī olur [P144b/ 33/ 3054]

**Fī‘l:** Fī‘linden murād tenhāda olan fī‘l ü ‘amelidür [P55a/ 1/ 1284]

**Fir‘avn:** Fir‘avndan murād Fir‘avnsiret olan ehl-i nefis ola [P109a/ 3/ 2363]; Fir‘avndan murād her ‘aşrda Fir‘avnsiret olan kimseler olur [P108b/ 38/ 2363]; Fir‘avndan murād şol tarīḳ-i

Ḥaḳdan tecāvüz eyleyen Fir‘avntabī‘at kimseler olur [P111a/ 18-19/ 2395-2396]; Fir‘avndan murād tarīḳ-i İlāhīden tecāvüz eyleyen kimse olur [P122b/ 16/ 2623]

**Firāz:** Firāzdan murād mertebe-yi a‘lā olur ki enbiyā ve evliyānuñ merātibi ve aḥvālidür [P106b/ 20/ 2304]

**Fütūh:** Fütūhdan murād meblağ-ı dīnevī ve menāfi‘ ve fevāyid-i şūri olmak maḥalle münāsibdür [P70a/ 10/ 1581]

## G

**Genc:** Gencden murād ḥaḳīḳat genci ve cevāhir-i esmā ve şıfatla pür olan mertebe-yi ulūhiyyet kenzidür [P118b/ 14/ 2538-2539]

**Genc-i nihānī:** Genc-i nihānīden murād kenz-i İlāhī ve ḥazīne-yi evşāf ve esrār-ı Rabbānīdür [P119b/ 31/ 2559-2560]

**Gerden-i esb:** Gerdeninden murād tevḥīd ve ittihād cānibidür [P20a/ 38/ 464]

**Germābebān:** Germābebāndan murād mütteḳīlerdür ki aḡniyā anlar için ḥizmetkārdur [P13a/ 2-3/ 240]

**Gevhā-yı teng:** Gevhā-yı tengden murād bunda teng olan evḳātdur [P64b/ 18/ 1484]

**GİR ü dār:** Egerçi kabz ü baş ve hükümet ma'nāsına isti'māl olunur lākin bunda nişān ve āsar ma'nāsı virilür [P80b/ 3/ 1768]

**Gür kun:** Gür kun demekle bu güne sözlerüñ mestür u maḥfī olmasına işāret iderler [P185b/ 33/ 3808]

**Gül:** Gülden murād taşdıķ eylemek ve şehādet kelimesini söylemekdür [P121b/ 38/ 2609]

**Gülābe:** Keleve didükleridür ki aña iplik şararlar burada murād ādemīnünñ kalıbı olur [P140a/ 2-3/ 2968]

**Gül ü nesrīn:** Gül ü nesrīnden murād gül-i ma'ārif ve nesrīn-i esrār ve leṭāyifdür ve ezvāķ-ı rüḥānī ve eşvāķ-ı subḥānīdür [P23b/ 22-23/ 548]

**Gül ü şüküfe:** Gül ü şüküfeden murād kevn ü 'imāreti tarafıdır [P71b/ 36-37/ 1622]

**Gülzār-ı gül:** Gülzār-ı gülden murād ulūhiyyetdür ki cemī'-i esmā ve şifāti cāmī'a olduğı cihetden aña mertebe-yi gül ta'bīr iderler [P82b/ 32-33/ 1812]

## G

**Gaj:** Zā'-i Fārisīyle sürtün demek ma'nāsına emrdür burada git demekden 'ibāret olur [P111a/ 8/ 2393-2394]

**Gamze:** Gamzeden murād nazar-ı celāliyye olur [P12b/ 19/ 231]

**Gār:** Mağāra ma'nāsına bunda 'ālem-i ṭabī'atden isti'āre olur [P141a/ 21-22/ 2983-2984]

**Gāv ve üştür:** Gāv ve üştürden murād gāvsīret ve üştürṭabī'at olan kimselerdür [P66a/ 5/ 1516]

**Ġaybiler:** Ġaybilerden murād bu taķdīr üzre Ḥāzret-i Cibrīl ve anuñla bile nāzil olan melā'ike olur [P41a/ 9/ 971]

**Ġayn:** Ġayndan murād ümmetinüñ aḥvāliyle taķayyüd eylemesini veyāḥud anlara hidāyet ü irşād eylemeden ötüri söz söylemesidür [P159b/ 18-19/ 3297-3298]

**Ġayrı:** Ġayırdan murād hırş u ṭama'dur [P48a/ 30/ 1130]

**Ġubār:** Ġubārdan murād ṭarīķate müte'alliķ olan güftār olur lākin baḥruñ dibinde olan ṭarīķuñ gerdini yuķaru getirmek murād olur 'ālem-i şüret ki 'ālem-i berdür anuñ ṭarīķinüñ ğubārını yuķaru getürmek murād olmaz [P158b/ 4-5/ 3283-3285]

**Ġül:** Bunda murād şol rehzen-i şerī'at-ı Muştafavī olan müzevvirlerdür [P88b/ 25-26/ 1946]

**Ġur:** Ġayn-ı mu'cemenüñ zammesiyle depeye dirler bunda marāz ma'nāsına isti'āre olınmışdur [P148a/ 24-25/ 3107]; Gürdan murād her 'aşrda olan ḥalk olur [P185b/ 34-35/ 3808]; Gürlarından murād anlarıñ cesedleridür [P55b/ 28/ 1308]

**Ğurre:** Bunda nāle ma'nāsına olur [P170b/ 15/ 3503]

## H/ Ĥ/ Ħ

**Hā:** Hādī ismine delālet ider veyā işāretdür [P171a/ 13-14/ 3515]

**Ĥabīsler:** Ĥabīslerden murād kāfirler ve münāfıklar ve fāsıklardur [P14a/ 4/ 281]

**Ĥvāce:** Ĥvāceden murād münkir-i ĥaşr olur [P38b/ 27-28/ 898]

**Ĥadd:** Bunda bir kimsenüñ ma'nevī olan mertebesinden ve tavrından 'ibāretdür [P55a/ 1/ 1284]

**Ĥadd tarafı:** Ĥadd tarafından murād cān u dili tarafıdır [P103a/ 38/ 2218]

**Hādī:** Burada va'z u naşīhat eyleyici ve esrār-ı ma'rifet söyleyici ve sālīkleriñ vüçüdü nākaların tarīķ-i Ĥaķķa sürüci sultān-ı dīn ve bürhān-ı mertebe-yi yaķın olan mürşidden 'ibāretdür [P46b/ 29-30/ 1101]

**Ĥadīs-i münkalib:** Ĥadīs-i münkalibden murād bu beyānda inķilāb üzre vāķi' olan sözlerdür [P185b/ 28-29/ 3808]

**Ĥaķ:** Ĥaķdan murād bunda Ĥazret-i Ĥur'an ve Ĥazret-i Ĥur'anuñ ĥaķāyık u esrārına menba' u mazhar olan bu kitāb-ı ālīşāndur [P168a/ 28-29/ 3463-3464]

**Ĥāk-i pāy-ı merd-i kāmili tutya**

**eyleme:** Ĥāk-i pāy-ı merd-i kāmili tutya eylemeden murād aña ziyāde tevāzu' ve ta'zīm kılmadan ve anuñ ĥāk-i pāyını tutya gibi 'azīz ve şerīf bilmeden kināyet olur [P164a/ 37-38/ 3372-3373]

**Ĥāk-i tūde:** Topraķdan yığına dirler murād bu zemīndür [P146b/ 34/ 3082'den sonra]

**Ĥaķ Te'alānuñ nefĥası:** Ĥaķ Te'alānuñ nefĥasından murād nefĥa-yı İlahī olan rūĥ-ı a'zamuñ mazharlarıdır ki her 'aşrda olan Ĥazret-i Peygamberüñ vāriş-i kāmili olan velīler ve mürşidlerdür [P153a/ 1-2/ 3202-3203]

**Ĥalĥāl:** Burada pāyede ednā olan kimseler murād olur [P41b/ 30/ 999]

**Ĥalkazen:** Ĥalkazenden murād mü'min-i ĥaşr [P38b/ 27/ 898]

**Ĥalk-ı muşġinceyb:** Ĥalk-ı muşġinceybden murād şol velīlerdür ki anlarıñ ceyb-i ķulūbı revāyiĥ-i İlahiyye ve nefehāt-ı Rabbāniyye ile mümessek ve mu'attar olmuş ola [P146a/ 19-20/ 3074-3075]

**Hammām:** Anlarıñ ĥammāmından takvā ve aña āteş eylemeden murād takvāya germiyyet ve mu'avenet virmek ve anuñ nizām u kıyāmına sebep olmaķdır [P13a/ 4-5/ 240]

**Ĥāne:** Ĥāneden murād cesed [P119b/ 30/ 2559-2560]; Ĥāneden murād 'ālem

[P34b/ 16/ 810]; Hāneden murād vücūd-ı mevhumī hānesi ve şuret kâşānesidür [P118b/ 14-15/ 2538-2539]

**Hāneler:** Hānelerden murād enbiyā-yı ‘azāmuñ vücūdı hāneleridür [P18a/ 6/ 405’ten sonra]

**Hār:** Hārdan murād bunda hayvānsiret olan ehl-i nefsdür [P126a/ 15-16/ 2689]; Hārdan murād fesādı [P71b/ 36/ 1622]

**Hārḫ:** Bunda kelām ma’nāsınadır [P162b/ 32/ 3343-3344]

**Hārpuşt:** Hārpuştan murād bunda ‘ārif-i rüturş olur [P43a/ 14/ 1028]

**Hāş:** Hāşdan murād bunda Hāzret-i Cebrāyıldür [P185a/ 36/ 3804-3805]

**Hāşv:** Bunda vasaḫ ma’nāsınadır hāşv batında olan şeylere de dirler bu taqdır üzre felegüñ derünında olan şeylerüñ cemī’i- sine şāmil olur [P159a/ 34-35/ 3295-3296]

**Hātem:** Burada mertebesi a’lā olan kimse olur ve bir sebīl-i kināyet Hātemü’n-Nebiyyīn Hāzretlerine daḫı işāret olur [P41b/ 30-31/ 999]

**Hāḫim:** Burada Hārem murād olsa daḫı olur veyāḫud cāmī’ hāremlerinden bir hārem murād olsa daḫı olur [P70a/ 1/ 1577]

**Hāḫveteyni:** Hāḫveteyniden murād dünyā ve āḫiretdür [P68a/ 19/ 1547]

**Hāvīc:** Hāvīciden murād bunda mutlak sebze kısmıdır meşelā şarımsak ve şoğan ve şalgam ve mi’denüvāz ve bunlar emşāli [P45b/ 16/ 1083]

**Hāyl:** Bunda cemā’at ma’nāsına olur eger esb murād olursa esbsüvār demek olur [P93a/ 15/ 2029]

**Hāzīre:** Hā’-i mühmele ve zā’-i mu’ceme ile hāvlīye dirler ve ravza ma’nāsına isti’māl iderler bunda o hāzretüñ kabr-i şerīfi ve anuñ hāvlīsi murād olur [P88a/ 11-12/ 1931]

**Hēlvā:** Hēlvādan murād lezzet-i ma’rifetdür tecelliyāt-ı luḫfiyye ve cemāliyye daḫı olsa cāyızdür [P45b/ 31-32/ 1085]

**Her iki ‘ālem:** Her iki ‘ālemden maḫşūd bizzāt ol hāzret olup her iki ‘ālem aña nisbet ḫufeyl ve maḫşūd-ı bittab’ olmuştur [P43a/ 32-33/ 1030]

**Hīred:** Ki murād ‘aḫl-ı cüzvīdür [P55a/ 29/ 1294]

**Hīzryān:** Hīzryāndan murād ‘ulūm-i ledūnniye şāḫibi olan tāyifedür [P28b/ 28/ 678]

**Hīkmet:** ‘İlmi ve ‘ameli itkān eylemege ve ḫavl-i şāyib söylemege dirler [P118b/ 8/ 2537]

**Hīndü-yı şeb:** Hīndü-yı şebden murād ḫabī’at ve beşeriyetdür [P20a/ 3-4/ 457]

**Hīreçesm:** Aşlında gözi ḫamaşmış dimekdür bunda gözi ḫaḫīḫat-i ḫāli

görmez dimeden 'ibâret olur [P173a/ 33-34/ 3560-3561]

**Ĥîrerû:** Yüzi bulanık dimekdür bunda yüzi nürsuz dimekden kinâyet olur [P173a/ 34-35/ 3560-3561]

**Ĥiss-i ten:** Ĥiss-i tenden murâd havâss-ı ĥamse-yi zâhiredür [P183a/ 1/ 3757]

**Ĥordenet:** Ĥordenet didüklerinden murâd anı işlâh eylemeden ötüri ba'zı ma'cûn yimek ve mizâcı muşlih ba'zı şerbet içmek murâd olur [P119a/ 34-35/ 2551]

**Ĥorûslar:** Ĥorûslardan murâd müteheccid olanlar ve seher vaktilerinde istiğfâr u nâle vü enîn kılanlar olur [P36b/ 8/ 857]

**Ĥoşdem:** Ĥoşdemden murâd bunda nefsi ğıll u ğışdan pâk olmuş ve nefsi cehl ü ğafletden tahâret bulmuş vâriş-i Ĥazret-i Nebî olan veliyy-i kâmindür ki Allâh Te'âlâ Ĥazretlerinüñ her şeyde keyfe mâ yeşâ taşarruf eyledüĝinüñ râzını bilici ve esrâr-ı kazâ ve kadere 'âlim olıdır ve biiznillâh ve biĝudretihi ħulûbuñ 'uĝdelerini ĥall kılıdır [P152b/ 20-22/ 3198]

**Ĥubât:** Depesi üzre düşmege dirler bunda ĥatâ ve fesâd işlemeden 'ibâret olur [P100a/ 21/ 2154]

**Ĥüb kış:** Ĥüb kışden murâd çeşm-i ĥasen lafzıyla mu'abber-i 'anh olan

insân-ı kâmindür [P123b/ 39/ 2643-2644]

**Ĥudâvendî ve müttefaĝ:** Ĥudâvendî ve müttefaĝdan murâd aşlâ anda bir kimsenüñ nizâ<sup>6</sup> ve ĥilâfî olmaya ve anuñ şâhibine bir kes muĥâlefet kılmaya [P129b/ 8-9/ 2776]

**Ĥulĝ:** Zamm-ı ĥâ<sup>7</sup>-i mu'ceme ile seciyyete dirler bunda şıfât-ı bâtına murâd olur [P183a/ 1-2/ 3757]

**Ĥum:** Ĥumdan murâd cemî<sup>8</sup>-i 'âlim [P34b/ 15/ 810]

**Ĥumlar:** Ĥumlardan murâd maĥbûb olan şüretlerdür [P126a/ 22/ 2690]

**Ĥumre:** Kûpecige dirler bunda yaĝuñ ma'nâsınadır ki içine ayran koyup yaĝ çıkarmadan ötüri çalĝarlar beden-i insânî murâd olur ki [P143b/ 12/ 3031-3032]

**Ĥüdhüdler:** Hüdhüdlerden murâd bunda şol aĥvâli ĥabîş ve maĥâm ve mertebeleri mülevveş ve neces ve şüretleri ve zâhirleri munaĝkaş ve müzeyyen olan ehl-i riyâ ve süm'adur [P77a/ 17-18/ 1700]

**Hüv:** Hüvden murâd bunda hüviyyetdür [P122a/ 11/ 2612-1613]

**İ/ İ**

**İctenâ:** Meyve döĝşürmege dirler bu kelâmlarında isti'âre vardur keenne bu cild bir ĥadîĝa-yı ra'nâdur ve her beyti



bir şecere-yi muşmiredür ki niçe nevbāde-yi ma'nā sālik andan ictinā kıılır [P2b/ 4-5/M]

**İki bāng:** İki bāngdan murād biri kevn ve biri fesāddur [P71b/ 27/ 1620-1621]

**İki bitemkīn:** İki bitemkīnden murād kıilletden kināyet olsa da olur ammā Yehūd u Naşārī olmak fehme aqreb ve maħalle ensebdür [P92a/ 6-7/ 2011]

**İki kavv:** İki kavvun birinden murād vücūb ve birinden murād imkāndur [P86b/ 23/ 1888-1889]

**İki ma'den:** İki ma'denden murād ma'den-i 'ilm ve ma'den-i 'amel olmak daħı cāyizdür veyāħud ma'den-i şıfāt ve ma'den-i zāt olmak daħı vechdür [P119a/ 14-15/ 2547]

**İki mār:** Murād ol iki mārardan biri senūñ nefsuñ mārıdur ve biri daħı bu 'aşādan zuhūra gelen mārıdur [P108b/ 20-21/ 2358]

**İki merg:** İki mergden murād biri ğam ve biri şādī vü ħandedür [P147a/ 38/ 3090-3091]

**İki nefer:** İki nefer ki anlardan murād şuleħā ve küffār u eşkıyādur [P35a/ 11/ 820]

**'İmādü'l-Mülk:** 'İmādü'l-Mülkden murād Muħammedmeşreb olan Ħaħ Te'alānuñ muħarreb bendesi olur [P138b/ 18/ 2943]

**İmān-ı kalb:** Ħaħkı bilmeden ve aña kemāliyle taşdıķ kıılmadan 'ibāret olur [P118b/ 7-8/ 2537]

**İmrüz:** Şāhzādenūñ kayd-ı sıħrden ħalāş olup anuñ ehlinūñ ve aqrabāsınuñ ve ta'alluķātınuñ şād u ħandān oldukları güne işāretdür [P151a/ 25-26/ 3177]

**İn cesed:** İn cesedden murād Ħāzret-i Ħabīb-i Ekremūñ cesed-i şerīflerıdır ve sāyır ħalkuñ cesedı murād olmak münāsebetinden ba'ıddür [P182b/ 39-40/ 3756]

**İn ħıred:** İn ħıreden murād 'aql-ı cüzvıdır [P161a/ 5-6/ 3311]

**İn miskīn:** İn miskīnden murād bunda şehzāde olmak hem mümkindür lākin pādşāħ kendüsü olmak evlādur [P150a- P150b/ 41-1/ 3158-3159]

**İn ü ān:** İn ü āndan murād revġan u maħall olur [P18a/ 23/ 426]

**'İsā:** 'İsādan murād bunda ehl-i rüħdur [P126a/ 15/ 2689]

**İskīze:** Buñalmaga dirler bunda depme urmaķ ma'nası murād olur [P176a/ 35/ 3625-3626]

**İspeh-i cismāniyān:** İspeh-i cismāniyāndan murād bu 'ālem ehli olmak da kıābil ve kuvā-yı cismāniyye olmak daħı kıābildür [P113b/ 24-25/ 2440]

**'İvazlar:** İvazlardan murād mebi' ve metā' muķābelesinde virilen şemenler

olur tā ki alb ü nad-i nk bedd ola  
ya'ni eyü zuhüra gele tā kim abn u  
ileden bey' ü irā' idenler ba'd ola  
[P5a/ 1/ 23]

**zer:** Dāyim dimekdür [P23a/ 6/ 531]

## **K/ **

**abl:** ablden murād eytānu  
cünüdüdur [P81a/ 4/ 1778]

**adem:** ademden murād yine 'al-  
cüzv olursa burada rev a'nā  
virilüp böyle dinür ki bu 'al-  
cüzvnün revinden ve bu 'al-  
cüzvden yüri bzār ol demek olur ve  
eger adem-i cismān murād olursa  
a'nā bu adem-i cismānden ve bu  
'al- cüzvden yüri bzār ol ki bu  
adem-i cismān 'ālem-i ayba ayak  
oyamaz ve bu 'al- cüzv 'ālem-i  
a'nāy idrāk ılamaz ayba mensüb  
olan emi iste ve berurdār ol  
[P161a/ 9-12/ 3312]

**āf:** āfdan murād urb- İlāh ve  
muırr- al ve adür [P36a/ 38/  
854]; āfdan murād aāb olsa daı  
cāyızdür [P55b/ 38/ 1311]

**āf:** Kāf ismine delālet ider [P171a/  
13/ 3515]

**āh:** Kāhdan murād aff'l-'al olan  
sefhler ve ehl-i dūnyā ve ehl-i  
hevādur [P72a/ 36-37/ 1632]

**āhilān:** Kāhilāndan murād iki vech  
üzre murād olma ābildür bir vech  
oldur ki murād 'alda ve ma'rifetde  
kāhil olanlar ola 20 kāhillerden murād  
bunda 'akilerdür ol i'tibārla ki 'ail  
olanlar elbette dūnyā umürında kāhil  
olurlar ebleh kāhil olmaz dinilür  
[P173a/ 25-26/ 3559]

**āhi:** Bunda hānu kesriyle eksilmek  
a'nānadur [P150a/ 17/ 3151]

**ālb:** ālbden murād bunda ol ehl-i  
nefs ve ehl-i hevā ve aāb- zer ü  
riyā ve erbāb- mekr ü deādur ki  
üretlerini libās- alāla ārāste ve  
lisānlarını kelimāt- er'iyeye ve  
maālāt- mer'iyeye ile prāste  
ılmılardur hālbuki derūnları heves ü  
hevāyla ve bāınları fitne vü fesādla ve  
muabbet-i dūnyāyla memlūdur  
[P188b/ 23-25/ 3848-3849]

**ālem:** ālemden murād bunda  
ālem-i a'lādur ki nuū- kāyinātu  
ve erām- mevcūdātu āāyif-i  
ekvān üzre yazılmasına sebep  
olmıdur ve her ey'ün vücdü ve  
avāli ise ālem-i a'lā vāsıtasıyla  
ezelde lev- mafūz üzre mektüb  
olmıdur ve hālā bu dūnyāda zuhür  
eyleyen avāl ol ālem-i a'lānu lev-  
mafūz üzre tarr eyledii  
muadderātu āārıdur [P159b/ 38-40/  
3301-3302]

**Ƙallāş:** Ƙīsebur u bīkāra dirler burada her beṭālet üzre olan ġāfil ü cāhil kimseden ‘ibāret olur [P145b/ 22-23/ 3070]

**Ƙārvān:** Ƙārvāndan murād birkaç vech muḥtemeldür evvelā ḳavāfil-i cemī‘-i mevcūdāt olsa ḳābildür şāniyen ḳavāfil-i ervāḥ olmaġa daġı şāmildür şālişen ḳavāfil-i füyūzāt-ı İlähiyye ve tecelliyāt-ı Rabbāniye ve nefehāt-ı Subḥāniyye ve raḥmet-i Raḥmāniye murād olmaġa daġı şāmil olur [P23a/ 11/ 531]

**Ƙavşara:** Ƙurma sepedine dirler bunda murād ḳalb olur [P101a/ 4/ 2170]

**Ƙebāb:** Ƙebābdan murād Ƙāzret-i Bāyezīdūñ kelimāt-ı nefīsesi ola ki ġidā-yı dil ü cāndur [P84b/ 3-4/ 1846]

**Ƙebk** kebkden murād burada ehl-i ḳıtāl ve ehl-i cidāl olur [P36b/ 6-7/ 857]

**Ƙebūter:** Ƙebūterden murād bunda ḥalāyīḳuñ zu‘afāsıdır [P36a/ 40/ 855]

**Ƙef:** Beyt-i evvelde olan kefler köpük ma‘nālarınadır ve murād Ƙāzret-i Aḥmedūñ cesed-i şerīfleridür ve beyt-i şānīde olan kefler el ma‘nālarınadır maḥdūş ḥudūşdandır [P185a/ 7-8/ 3797-3798]; Bunda el ayası ma‘nāsınadır köpük ma‘nāsına olmaġ ḳatı ba‘iddür [P174a/ 33-34/ 3579]

**Ƙefe:** Bunda murād ol pādşāhuñ ḥirmen-i emvālindan fazla ḳalan sīm ü

zerūñ onda biri ol şā‘ire ḥāşıl olur dimekdür [P49b/ 15-16/ 1159-1160]

**Ƙef-i gil:** Ƙef-i gilden murād beden-i keşīfleridür [P35a/ 21/ 825]

**Ƙehrübā:** Ƙehrübādan murād bir dilrübā maḥbūb olur [P72b/ 2/ 1633]; Ƙehrübādan murād şeyṭān u dūnyā ve nefis ü hevādur [3 P72a/ 6/ 1632]

**Ƙempīr:** Ƙempīrden murād nefis ve ehl-i nefis olur [P122b/ 36/ 2630]; Ƙempīrden murād ‘acūze-yi dūnyā olsa ehl-i dūnyā daġı olsa cāyiz olur [P123a/ 24-25/ 2636-2637]

**Ƙempīr-i Ƙābilī:** Ƙempīr-i Ƙābilīden murād dūnyādur ki ādemībeḳçeyi siḥr ü mekrle bābāsınuñ murādından ve mütāba‘atından ḳaṭ‘ eyledi [P152a/ 10-11/ 3187-3188’den sonra]

**Ƙeşṭī:** Ƙeşṭīden murād şeyḫ-i kāmilūñ şoḥbeti ve ḥizmetidür [P24a/ 11/ 557]

**Ƙeşṭī-yi Nūḥ:** Ƙeşṭī-yi Nūḥdan murād sūnnet-i nebevīyye ve şerī‘at-ı Muşṭafaviyyedür [P163b 16-17/ 3355-3356]

**Ƙetif:** Türkçe yaġırını didikleridür bunda omuz murād olur [P80a/ 19/ 1764]

**Ƙevkeb-i münīr:** Andan murād şemsdür [P25b/ 17-18/ 591]

**Ƙıbtī:** Ƙıbtīden murād Ƙāzret-i Mevlānāya münkir olan belki cemī‘-i aşḫāb-ı dile inkār ḳılan kimseler olur [P167a/ 3-4/ 3428-3429’dan sonra]

**Ḳıyāmetler:** Ḳıyāmetlerden murād ḳıyāmetüñ ḳısm-ı evveli degüldür belki ḳısm-ı şānisi ve ḳısm-ı şālisidür ki anuñ ḳısm-ı şānisi mevt-i irādiden şoñra ḫayāt-ı ḳalbiyyeye münba'is olmak ve ḳısm-ı şālisi fenāfillāh olduktan şoñra ḫayāt-ı ḫaḳıkiyyeye münba'is olmaḳdur [P64a/ 25-27/ 1478-1479]

**Kilid:** Bunda miftāḫ ma'nāsınadır [P142b/ 37/ 3013]

**Kımyāsāzlar:** Kımyāsāzlardan murād kāmil ve mükemmel olan evliyādur ki bunlar ekşer ḳavābili naẓar-ı iksir te'şirleriyle mertebe-yi kemāle irgürüp kımyā düzerler ḫattā ol kımyā mertebesinde olan kāmil niçe kimsenüñ miss-i vücūdını ıslāḫ eyleyüp kemāle irgürmege ḳādir olur [P146a/ 6-7/ 3072-3073]

**Kirm:** Bu sīb-i cihān içre ol bir *kirm* daḫı vardur ki murād andan enbiyā ve evliyādur [P85b/ 33-34/ 1870]

**Kitāb-ı vücūduñ fihristi:** Ki dīne müte'alliḳ olan uşüldür ki murād kelime-yi şehādet ve şalavāt ve zekāt ve şavm-ı ramazān ve ḫacc-ı beyt eylemekdür lisānla bunları söylemekdür ve dīne müte'alliḳ olan tafşilāt ve külliyyātu icmālen bilmekdür [P69b/ 4-5/ 1568]

**Küdekler:** Küdeklerden murād eḫfālsiret olan ehl-i dünyādur [P121a/ 31/ 2590-2591]

**Küdek tab'an:** Küdek tab'āndan murād ehl-i dünyādur [P146b/ 35/ 3082'den sonra]

**Ḳunūt:** Ḳunūt aşlında tā'ata dirler ve muḫīc olmağa ve du'ā ḳılmağa daḫı dirler burada du'ā ma'nāsınadır [P64a/ 38/ 1480-1481]

**Kür:** Kürdan murād evliyā ve aşfiyānuñ şikār eyledükleri nūr-ı İlāhī ve ḳurb-ı Rabbānīdür [P44a/ 31-32/ 1052]; Nābīnā ma'nāsınadır ki bunda şayda lāyıḳ olmayan nesne murād olur [P44a/ 17/ 1048]

**Ḳurbān:** Ḳurbāndan murād teḳarrüb olınacak şey ola [P29b/ 21-22/ 715]

**Kür ḳarı:** Kür ḳarıdan murād bunda nefis ü hevā ve daḫı aşḫāb-ı nefis ve ehl-i hevā olur [P122b/ 29-30/ 2627]

**Kurm:** Kāfuñ zammıyla üzüm çubuğıdur burada bāḡ ma'nāsına murād olur [P118a/ 38/ 2535-2536]

**Kurre:** Kurreden murād devenüñ yavrusıdır [P67b/ 16-17/ 1529-1530'dan sonra]

**Küteh düm:** Ḳuyruğı ḳışa dimekdür burada murād neticesi olmayan ve 'āḳıbet ve ḫātimesinde ḫayr olmayan ebterler olur [P126a/ 23-24/ 2690]

L

**Lafz-ı devlet:** Evveli yelmek ve āhiri kötek yemege delālet ider [P56b/ 18-19/ 1328]

**Latīf hayvān:** Andan murād insāndur [P66a/ 25/ 1519]

**Leheb:** Āteşüñ ‘alevine dirler Türkice yalñ didükleridür bunda *lehebden* murād rühdur [P145a/3-4/ 3057-3058]

**Levh:** Levhden murād bunda levh-i dildür [P87b/ 30/ 1923]

**Lezzet-i aşliyye:** Lezzet-i aşliyyeden murād cennetde olan elhānuñ lezzetidür [P31a/ 24-25/ 742]

**Lezzet-i fer’iyye:** Lezzet-i fer’iyyeden murād bunda olan elhāndur [P31a/ 24/ 742]

**Licām:** Licāmdan murād ma’rifet yaķını [P20b/ 2-3/ 465]

**Lübāb:** Lübābdan murād enbiyā ve enbiyānuñ vārişleri olan evliyā olmak münāsibdür egerçi muzāf-ı muķadder olmak üzre Hāzret-i Hāķķ dahı murād olsa ķābildür [P25b/ 8-9/ 587]

## M

**Mā:** Mādan murād biķasebi’z-zāhir mā’-i müte‘ārif olur [P94a/ 28/ 2041]

**Māg:** Zülmet-i leyle dirler bunda murād şehāb-ı beşeriyet ve zülmet-i taḃī’atdür [P26a/ 34-35/ 613]

**Mağz:** Anuñ mağzından murād ol hāzretüñ rüḥ-ı şerīfidür [P43b/ 16-17/

1038]; Mağzdan murād mertebe-yi ḥāķīkat ve ehl-i ḥāķīkat olur [P158a/ 32-33/ 3283-3285]

**Māh:** Māhdan murād bunda ḥāķīkat-ı Muḥammediyye olmak zevķ-i selīm ü ‘aķl-ı müstakīm şāhibine rüşendür [P62a/ 28-29/ 1448]; Māhdan murād Hāzret-i Mūsā olur [P167a/ 37/ 3445-3446]; Māhdan murād rüḥ-ı Rabbānīdür [P20a/ 4/ 457]; Māhdan murād ‘ulemā’-i Rabbāniyyedür [P4b/ 21/ 36]

**Maḥcüb:** Bunda maḥrüm ma’nāsınadır ya’ni Hāzret-i Hāķķuñ beķāsından maḥrüm olan rüḥ ‘azābdadır [P19b/ 7-8/ 446]

**Maḥv-ı lezzāt:** Maḥv-ı lezzātdan murād vücūd-ı insānīde loķma ve şerbetden ḥāşıl olan lezzet ola [P17b/ 31/ 404]

**Maķ’ad-ı şıdķ:** Maķ’ad-ı şıdķdan murād mertebe-yi ‘indiyet-i İlahīde maķām-ı vaḥdetdür ki māsivāllāhdan perhīz ķılan muķarriblerüñ mertebesidür [P80a/ 38-39/ 1766-1767]

**Mañıb-ı ma’nevī:** Mañıb-ı ma’nevī ki andan murād ta’līm ü irşād mertebeleridür [P62a/ 11/ 1446]

**Maḥ’am:** Bunda bema’nā ta’āmdur [P85a/ 10/ 1855]

**Maṭbahî:** Maṭbahîden murād maṭbah emîni veyâ aşcıbaşıdır [P77b/ 40/ 1715]

**Maṭbūʿ:** Maṭbūʿdan murād ʿaql-ı vehbîdür [P89b/ 12/ 1959]

**Mecâz:** Mecâzdan murād Şahnâme ve Kelîle ve Dimne ve anlar emşâli olan kelimât-ı manzûme ve menşûredür [P168a/ 29-30/ 3463-3464]

**Mecnûn:** Mecnûndan murād bunda rûh-ı insânî ve ʿaql-ı nûrânîdür [P67b/ 19/ 1529-1530'dan sonra]

**Mehâr:** Mehârdan murād gerekse ihtiyâr olsun ve gerekse hidâyete veyâhud ḍalâlete dâʿî olan şeyler olsun [P56a/ 36-37/ 1321]

**Mehtâb:** Mehtâbdan murād anuñ cemâl-i şerîfinden zühûr eyleyen envâr-ı hidâyet ve işrâk-ı nebevîyye olur [P167a/ 37-38/ 3445-3446]

**Menḥûs:** Menḥûsden murād nefis ve ehl-i nefis olur [P126a/ 1/ 2686-2687]

**Men kânellâh:** Men kânellâh dimeden murād bir kimse kendünüñ bir ḥabbe meşâbesinde olan vücûdını Ḥaḳ yolında bezl kılmak ve bilkülliyye Allâh için olmaqdır [P122a/ 4-5/ 2611]

**Mertaʿa:** Çerâgâha dirler bunda dünyâdan istiʿâredür [P13b/ 11/ 262]

**Mervez:** Mervezden murād Merve şehridür ki aña daḥı yâ-yı nisbet ilḥâḳ

itseler anuñ daḥı âhîrine zâ getürüp Mervezî dirler [P186a/ 36-37/ 3813]

**Mervezîler:** Mervezîlerden murād ehl-i dünyâ olur [P186a/ 39/ 3813]

**Mescid-i Akşâ:** Mescid-i Akşâdan murād ḳalb mescidi ola [P48b/ 39/ 1145]

**Mescid-i Akşâ-yı dil:** Mescid-i Akşâ-yı dilden murād aşḥâb olsa daḥı câyizdür [P55b/ 38-39/ 1311]

**Mescûd:** Mescûddan murād anuñ (kâfir) çüb u sengden düzilmiş şanemleridür [P39b/ 21/ 910-911]

**Mesh:** Bunda bemaʿnâ memsûhdur [P170a/ 27/ 3495]

**Mesmûʿ:** Mesmûʿdan murād ʿaql-ı kesbîdür [P89b/ 13/ 1959]

**Metin:** Bunda bâṭından istiʿâredür [P143b/ 3/ 3028]; Metinden murād kelâmuñ zahrı dimekdür [P121b/ 4/ 2595]

**Metn-i nâme:** Ki murād andan sîneñdür [P69b/ 21-22/ 1570]; Metn-i nâmeden murād kitâbuñ derûnı ve anda olan mesâyil ve ʿulûmdur [P69a/ 37/ 1568]

**Mevc:** Anlaruñ ḳalbinden ḥâşıl olan cehldür [P53a/ 40/ 1252]

**Mevc-i tûfân:** Mevc-i tûfândan murād Ḥazret-i Musânuñ ʿaşâyla ḥarb eyledügi Deryâ-yı Ḳulzümüñ mevci olsa [P45a/17/ 1072]

**Mey-i pürzehr:** Murād ol mey-i pürzehrden kibrle olan dünyā devletidür [P128a/ 28/ 2745]

**Meyve:** Meyveden murād ādemdür [P22b/ 14/ 524]

**Mıknāṭis:** Mıknāṭisden murād ehl-i saʿadet olan enbiyā ve evliyādur [P72a/ 35/ 1632]

**Miftāh:** Miftāhdan murād mücāhededür 33 Hāzret-i Hāḳka duʿā ve tazarruʿ eylemek daḳı olsa cāyızdır [P93a/ 33/ 2033]

**Miḡfer:** Tolgaya dirler bunda fark ser murād olur [P123a/ 19/ 2635]

**Miḡekk:** Miḡekkten murād enbiyā ve evliyānuñ aḳvālını ve evṣāfını ve esrārını ve sīret ü ṭarīḳlerini bilmekdür [P76b/ 31/ 1692]

**Mıkrāz:** Mıkrāzdan murād ʿaḳl u temyīzdür [P76b/ 31-32/ 1692]

**Mīnāgerler:** Mīnāgerlerden murād daḳı ṣol kümmel olan evliyādur ki ṭālib olanlaruñ keṣāfet-i beṣeriyyesini izāle idüp ve anları irṣād ve terbiyeleriyle leṭāfet mertebesine irgürüp ḳalblerini cām-ı cihānnümā iderler [P146a/ 7-9/ 3072-3073]

**Mīnnet:** Mīnnetden murād Hūdā-yı Teʿālānuñ ṣükr ḳılmasını ve bendesine ṣekür olmasını iṣʿār eyler [P60b/ 3/ 1410]

**Miʿrāciler:** Miʿrācilerden murād çerāḡ-ı maʿnevī ṣāḳıbleri olan evliyā ve aṣḳāb-ı fenādur [P23b/ 35/ 552]

**Mis:** Misden murād bunda ḳabāḳat ve denāʿetin bilüp cürmine muʿterif olan ʿāṣidür [P76a-P76b/ 41-1/ 1685-1686]

**Mūsā:** Mūsā- (39) dan murād her zamānda ḳalb-i Mūsā üzre olan ve ḳadem-i Mūsā üzre seyr ḳılan veliler olur ve Mesīḡ taʿbiri bu maʿnāya delālet ve ṣehādet ḳılır [P108b/ 39-40/ 2363]; Mūsādan murād her ʿaṣrdā Mūsāmeṣreb olan ve ḳalb-i Mūsā üzre seyr ḳılan mürṣid-i kāmīl olur [P111a/ 17-18/ 2395-2396]; Mūsādan murād her vaḳtūñ Mūsāmeṣreb olan mürṣidi ola [P109a/ 3/ 2363]

**Müzedüzlük:** Müzedüzlükden murād ṣanʿat-ı kāmīle olur [P163a/ 27/ 3349-3350]

**Müjdever:** Müjdeverden murād ḳaḳīḳatde Hāḳdur ve ṣüretde enbiyā ve evliyādur [P94a/ 41/ 2042]

**Münecciz:** Mīnbābiʿl-efāl erbāb-ı ḳācātuñ ḳācetlerini edā ve ḳazā ve vaʿdesine vefā idici kimsedür [P3b/ 2-3/ M]

**Mürde:** Mürdeden murād ṣol mürdedillerdür ki hevā-yı nefṣ vāṣıtasıyla ölmüṣler ve ḳāḳ-i beden iḳre medfūn ve mestūr olmuṣlardur [P64a/ 8-9/ 1476-1477]

**Mürdegān:** Mürdegāndan murād mürdedillerdür [P55b/ 28/ 1308]

**Mürğ -ı 'Ankā:** Mürğ -ı 'Ankādan murād ḥalvet ve 'uzlet ve gūşe-yi ḳanā'at ihtiyār ḳılan ehl-i sülūkdur [P36a/ 37-38/ 854]

**Mütenecciz:** Tefa'ul bābındandır bināsı teklīf içündür bunda murād mūnecciz olanlara ve 'ahde vefā ḳılanlara mūteşebbih olanlardır [P3b/ 3-4/ M]

**Müttaḳī:** Müttaḳīden murād bunda cemī'i māsivā görmeden perhīz eyleyen velī-yi kāmil olur ki bunlar her şey'ün 'ayn-ı şābitesine ve levḫ-i maḥfūzda mestūr olan ḫaḳīḳatlerine nāzır olurlar [P165a/ 23-24/ 3394-3395]

N

**Naḥs:** Bunda menḥūs ma'nāsınadır [P125b-P126a/ 41-1/ 2686-2687]

**Nāḥun:** Nāḥundan murād īmān ve iḳrār olur ki aḣl-ı kār ve ālet-i şikārdur [P122b/ 30/ 2627]

**Nāḳa:** Nāḳadan murād rūḫı ḫayvānī ve 'aḳl-ı ḫarvīdür [P67b/ 20/ 1529-1530'dan sonra]

**Nakra:** Aḣlında sebep-i şavt olan ḳar'a dirler burada şavt murād olur [P30b/ 1/ 732]

**Naḳş u nigār:** Naḳş u nigārdan murād taşavvurāt-ı zihniyye ve zekāvet ve idrākāt-ı 'aḳliyyedür [P119b/ 30-31/ 2559-2560]

**Nāḳūr:** Nāḳūrdan murād şavt olursa nāḳūr-ı küllden murād şavt-ı elest olur [P30b/ 2/ 732]

**Nāḳūr-ı küll:** Nāḳūr-ı küllden murād şūr olursa nāle-yi surnā ve āvāz-ı duhul aña daḫı nev'an mūşābih olur [P30b/ 4/ 732]

**Nām:** Nāmdan murād esmā-yı İlahiyyedür [P159a/ 1/ 3290-3291]

**Nāşihler:** Nāşihlerden murād enbiyā [P14a/ 4-5/ 281]

**Nāsūr:** Oñulmaz yaraya dirler bunda murād Fir'avnuñ marāz-ı rūḫāniyyesidür [P112b/ 19/ 2423]

**Nāşigift:** Bunda nāşekīb ma'nāsınadır [P170b/ 21/ 3506-3507]

**Nebt-i nev nev:** Nebt-i nev nevden murād āsar-ı cedīde ve aḫvāl-i mūte'āḳıbe olur [P146a/ 21/ 3074-3075]

**Necāset:** Necāsetden murād ḫabāset-i zātıyyeleridür ki mūşriklerün zātlarınıñ şirkle ve küfr ü ma'şiyetle neces olması ezeli'dür [P14b-P15a/ 41-1/ 296]

**Nedīm:** Nedīmden murād bunda ḫalīlmeşreb olan 'uşşāḳ-ı İlahī olur [P139a/ 6/ 2949-2950]



**Nedīm-i mücrim:** Nedīm-i mücrimden murād hālilmeşreb olan şol ‘aşık-ı şādık olur ki agyār ve sivā kaydından hālāş olmış ve cemī<sup>c</sup>-i umūrını Hāzret-i Hāqqa tefvīz kılmış ola [P138b/ 19-20/ 2943]

**Nefes-i Rahmānī:** Zuhūrāt-ı İlāhiyyeye dirler [P83b/ 28-29/ 1833’ten sonra]

**Nefh:** Lügatde üfürmege dirler burada eger dünyānuñ nefhi olsun ve eger Hāzret-i Hudānuñ nefhi olsun feyż ma’nāsınadır [P152b/ 39-40/ 3202-3203]

**Nefs:** Nefsdan murād bunda rūhdur [P8a/ 7/ 99]

**Nehr:** Nehrden murād ekme-i ādem olan kimsenüñ qalbidür [P34b/ 15-16/ 810]

**Nem:** (Çeşm-i fehmin) neminden murād anuñ idrākine mānī<sup>f</sup> olan ba’zı şıfatdur meşelā kıllat-i ma’rifet ve ‘adem-i zekā ve fiṭnat ve daḥı bunlar emsālī olan şıfat gibidür [P37b 5/ 877]

**Nemed:** Nemedden murād şüret-i insāniyye ve şuver-i kevniiyyedür [P156b/ 9-10/ 3267]

**Nigāristān:** Naqşistān dimekdür māqablini ‘aṭf-ı tefsīr olup bahār zamānında olan nuqūş u elvān murād olur [P80b/ 5/ 1769]

**Nīmşeb:** Nīmşebden murād şeb-i tārik-i ‘ālem-i ṭabī’atdür [P25a/ 40/ 584];

Nīmşebden murād zulmet-i beşeriyet [P48b/ 32/ 1143]

**Nişānd:** Bunda teskīn eyledi ma’nāsına olur [P31a/ 12-13/ 741]

**Nīzebāzlar:** Nīzebāzlardan murād meydān-ı pend ü irşād içre ma’ārif nīzelerin oynayan fārisān-ı ṭarīkat ve silehşürān-ı hāqīkatdür [P64b/ 18-19/ 1484]

**Nūh ve Ken‘ān:** Nūh ve Ken‘āndan murād her ‘aşrdā olan mürşid-i kāmīl ve aña mütāba‘at eylemeden mu’riż olan gāfil ve cāhil olur [P60b/ 1-2/ 1410]

**Nuql:** Nuqldan murād tecelliyyāt-ı şıfātiyye [P98a/ 26/ 2108]

**Nūr:** Nūrdan murād bunda yed-i beyzādur [P112b/ 25-26/ 2425]; Nūrdan murād nūr-ı hidāyet ü ṭā‘at ve ‘irfān u iḳān ve meyl ü muḥabbet ve ittihād u ülfetdür [P20a/ 5/ 457]

**Nūr-ı cebīn:** Nūr-ı cebīnden murād Rabbü’l-‘ālemīnün cemāli nūrı olur [P154a/ 12/ 3220-3221]

**Nūr-ı mecīd:** Nūr-ı mecīdden murād velī-yi kāmīlün vücūdında zuhūr eyleyen nūr-ı İlāhīdür [P26a/ 11-12/ 608]

**Nūr-ı müste‘ār:** Nūr-ı müste‘ārdan murād bunda zāhiri ve ḥālī göstermege sebep olan ‘ilm-i resmī ve daḥı ‘aql-ı ma‘āşı ve daḥı şūrī ve dünyāvī hużūz u lezāyizdür ki ki bunlaruñ beḳāsı

olmaduğı cihetden ve nefse rüŝenâlık virdüği ĥaysiyyetden nür-ı müste‘âr gibidür bu nür-ı müste‘âr ki murâd andan ‘ilm-i resmî veyâ ‘aql-ı cüzvî ola veyâĥud ĥuzûz-ı nefsanî ve lezzât-ı dünyâvî ola [P154a/ 17-19/ 3222-3223]

**Nür-ı mü’telif:** Nür-ı mü’telifden murâd ĥalka ülfet ve ünsiyyet idici nür dimek ola [P80a/ 22/ 1764]

**Nus:** Ağza ve ağzuñ çevresine dirler burada zıkr-i maĥall irâde-yi ĥâl kabîlinden olup nusdan murâd kelâm olur [P150a/ 12/ 3149]; Ağzuñ etrâfına dirler içerüsine ve taşrasına dağı dirler bunda pürgüylükdan kinâyetdür [P49b/ 9/ 1158]

**Nüzür:** Burada nüzür Yüsufuñ ruĥınuñ dehşetinden ĥaber virici ve bilici dimek ma’nâsına olur [P61a/ 10/ 1421]

## O

**Ol iki kavm:** Ki murâd anlardan melâ’ike ve behâyimdür [P65b/ 1/ 1502]

## P

**Pâdsâh:** Pâdsâhdan murâd bunda pâdsâh-ı ĥaĥikî olur [P138b/ 18/ 2943]

**Pâdsâh-ı kâmyâr:** Pâdsâh-ı kâmyârdan murâd cesedüñ ĥasebiyle ebu’l-beşerdür [P119a/ 39/ 2552-2553]

**Pâkân:** Pâkândan murâd her şey’i ĥaĥikîyle görüp bilen ehl-i Allâhdur [P110b/ 14/ 2383]

**Pâredüz:** Pâre dikici eskiciye dirler bunda murâd yemek içmek ve bedeni ba’zı edviye ve ağdiye ile termîm ve ta’mîr itmek olur [P119a/ 12-13/ 2547]

**Pâredüzlük:** pâredüzlükdan murâd şan‘at-ı nâķıŝa olur [P163a/ 27/ 3349-3350]

**Pây:** Bunda yâ pâye ma’nâsına veyâĥud ĥudret ma’nâsına isti‘âre olunmuşdur [P152b/ 13-14/ 3196]

**Pehlübepehlü:** Pehlübepehlü dimek yan yana dimekdür murâd ziyâde yakîn ve ĥarîb dimeden ‘ibâret olur [P93b/ 3/ 2034-2035]

**Penâh:** Melce’ ma’nâsınadır Türkçe ŝıĥınacak yere dirler [P36b/ 40-41/ 868]

**Perde:** Perdeden murâd aĥkâm-ı şerî‘at u âdâb-ı tarîĥatdur [P21b/ 29/ 508]

**Perr-i celîl:** Perr-i celîlden murâd ol ĥâzretüñ ĥuvvet-i rûĥâniyyesi olur [P185a/ 21/ 3799]

**Pervâne:** Pervânedan murâd vâriş-i Ĥâzret-i Muĥammedî ve ‘âşık-ı cemâl-i eĥadî olan aŝĥâb-ı fenâ ve erbâb-ı şafâ olur [P185b/ 12/ 3806-3807]

**Peŝtdâr u ârâmgâh:** Peŝtdâr u ârâmgâhdan murâd-ı aşl Ĥâzret-i Ĥaĥdur [P93b/ 15/ 2034-2035]

**Piç piç:** Bunda ḥabīs ü bedbahtlıktan isti'âredür [P12b/ 34/ 236]

**Pîl:** Pîlden murād bunda Ḥaḳ Te'ālānuñ ḥāş bendeleri olur [4 P145b/ 0-41/ 3071]; Pîlden murād Ḥaḳ Te'ālānuñ şol celîlü'l-ḳadr olan ḥāş bendeleridür [P145b/ 5/ 3066-3067]

**Pesîc:** Bunda müheyâ ve müzeyyen ma'nâsınadır [P132a/ 29/ 2847]

**Pîs:** Bâ'-i Fârisîyle ebraşa dirler burada denî ve ḥasîs ma'nâsına isti'âre olunmuşdur [P149a/ 10-11/ 3124]

**Pîşdest:** Bunda muḳaddem ma'nâsınadır [P52a/ 14/ 1212]

**Pîşvâ:** Pîşvâdan murād bunda çeşm olur ki çeşm dest ü pâyüñ delîlidür [P165b/ 8/ 3401]

**Pûd u târ:** Burada 'arz ve tavldan isti'âre olur [P124a/ 33/ 2648-2649]

**Pûte:** Pûteden murād bu cihân şehvetidür [P35a/ 11/ 820]

## R

**Râd:** Bunda kâmil ve 'azîm ma'nâsına olur [P43b/ 40/ 1043]

**Râh-ı faḳr:** Râh-ı faḳrdan murād ki tarîḳ-i fenâdur [P62a/ 18/ 1447]

**Râh-ı Ḥaḳ:** Râh-ı Ḥaḳdan murād şol şîrât-ı müstaḳîmdür [P66a/ 16-17/ 1518]

**Raḥmet:** Raḥmetden murād bârân [P155a/ 19/ 3243]

**Râz:** Râzdan murād Rey şehridür kaçan Rey şehrine yâ-yı nisbet ilḥâk eyleseler âḫirinde olan yâ-yı elife ḳalb idüp âḫirine bir zâ getürüp râzî dirler [P186a/ 35-36/ 3813]

**Râz-ı pinhân:** Râz-ı pinhândan murād esrâr-ı ḳazâ-yı İlâhî ve 'ulüm lezzeti olur ve taḅl u 'alem âşḳarâ olmadan ve zuhûr ḳılmadan kinâyet olur [P159b/ 36-37/ 3301-3302]

**Râzîler:** Râzîlerden murād ehl-i Allâh [P186a/ 39/ 3813]

**Rede:** Ḥattuñ satırına ve daḫı şaffa dirler bunda cemâ'at ma'nâsı virilür [P178b/ 12-13/ 3671-3672]

**Refû:** Yemeye dirler bunda 'ilâc ma'nâsı virilür [P128b/ 27/ 2760]

**Revâc:** Bunda ḳadr u şeref ma'nâsına isti'mâl olur [P11a/ 3-4/ 198]

**Revân-ı pâk:** Revân-ı pâkdan murād insân ve insânuñ câmıdır [P25b/ 3/ 585]

**Revzen:** Revzenden murād dil revzenesidür [P80b/ 38/ 1776-1777]

**Rez-i ma'nâdan ve firdevs-i berîn:** Rez-i ma'nâdan ve firdevs-i berînden murād bu kitâb-ı şerîf ve bu kelâm-ı laḫîfdür [P187a/ 18/ 3822]

**Rıḳvân:** Rıḳvândan murād 'arif billâh olsa daḫı vechden ḫâlî degüldür [P30a/ 7-8 /721]

**Ricâl:** Ricâlden murād aşḫâb-ı dil olan evliyâdur ki ḳalb-i şerîfleri mücellâ-yı

evşāf-ı İlāhī ve mir'at-ı esrār-ı Rabbānī olmuştur [P58b/ 5-6/ 1365]

**Rihān:** Rihāndan murād bunda bahşler ve galebelerdür zīrā kaçan bir kimse bir kimse ile bahş eylese bir nesneyi 'ādetdür ki rehn kor ve dir ki eger senüñ didüğüñ çıkarsa bu merhūn olan şey senüñ olsun dir 'Acem buña girev dir eger bahş eyleyen kimse galebe eylese girevberd dir Türkīde öñdül dirler ve öc dağı dirler [P133a/ 32-34/ 2865]

**Riṣṣand:** Murād zāhiren pesend ü kabül ve bāṭinen istihzā idüp nāmaḳbül eylemekdür [P45b/ 4-5/ 1080]

**Rūbeh:** Rūbehden murād bunda Hāzret-i Nebīnūñ cism-i şerīfleridür eṣ zamīri cāna 'āyiddür aṣūfte müteḡayyir ve perīṣān olmak ma'nāsınadır [P184b/ 14-15/ 3792-3793]

**Rūd:** Çaya dirler ālüde olan rūddan murād bunda şehvāt-ı nefsāniyye ve ārzü-yı cismāniyye olur [P152a/ 30-31/ 3191-3192]

**Rūh:** Rūhdan murād 'ayn-ı hayāt olan nefḡa-yı İlāhīdür [P86a/ 16/ 1878]

**Rūḡānī:** Rūḡānīden murād anuñ (nefḡa-yı İlāhī'nin) ḳuvvetleridür [P86a/ 16/ 1878]

**Rūḡānīler:** Rūḡānīlerden murād enbiyā ve evliyā olmak ve ḳuvā-yı rūḡāniyye

olmak hem mümkindür [P113b/ 25/ 2440]

**Rūḡhā-yı dilpesend:** Rūḡhā-yı dilpesenden murād enbiyā ve evliyānuñ ve aṣfiyānuñ ve 'urefānuñ ervāḡ-ı ṭayyibesidür [P81b/ 4-5/ 1790]

**Rūḡ-ı bād:** Rūḡ-ı bāddan murād hevā-yı nefsemuzāf olan rūḡdur [P18a/ 27-28/ 411]

**Rūḡ-ı ṭabī'ī:** Rūḡ-ı ṭabī'īden murād bunda rūḡ-ı ḡayvānīdür [P84a/ 7/ 1840]

**Rūyed:** Rūyed lafzına bunda rūyāned ma'nāsı virildi ve müte'addī olmak ma'nāsına isti'māl olındı [P61a/ 32-33/ 1425]

**Rūy-ı zerd:** ḡacil ü şermser ma'nāsına da isti'māl olunur ve ḡilḡār olana dağı dinür [P27a/ 22/ 639]

**Rūz-ı cem'uñ nūrı:** Rūz-ı cem'uñ nūrından murād nūr-ı cem'iyetdür [P19a/ 8/ 431]

**Rūz-ı rūṣen:** Rūz-ı rūṣenden murād rūz-ı eceldür ki ṣubḡ-ı ḡaḳīḳatūñ ṭulū'ı vaḳtidür [P19a/ 4/ 430]

**Rū'yet:** Rū'yetden murād rū'yet-i 'ilmīdür [P33b/ 4/ 784]

**S/ S/ S**

**Sācid:** Sācidden murād kāfir [P39b/ 21/ 910-911]

**Şād:** İşāretdür Hūdā-yı Te‘ālānuñ cemī‘-i huşuşda şādıku’l-va‘d olmasına [P171a/ 15-16/ 3515]

**Şadā:** Şadādan murād muḳaddemā zıkr eyledükleri esrār u ma‘āniye vāsıta olan elfāz u hūrūfdur [P141a/ 30/ 2985-2986]

**Şad güher:** Şad güherden murād luḫ u rahmet ve ‘ināyet ü hidāyet ve bunlar emşāli olan ‘aṭiyye ve mevhibet güherleri olur [P29b/ 41/ 720]

**Şadr:** Şadrden cāy-ı ‘ālī murād olduğı üzredür ikinci vech şadr şadmişīn olan ‘ālīḳadr ma‘nāsına olduğı üzredür [P27b/ 40-41/ 661]; Bunda mertebe-yi a‘lā şāhibi dimekdür [P149a/ 22-23/ 3127]

**Şadr-ı ecel:** Şadr-ı ecelden murād müttakī olan kimsedür [P165a/ 16-17/ 3393]

**Şad zebān:** Şad zebāndan murād Hāzret-i Ḳur‘āndur ki anuñ nām-ı şerīfi Ümü‘l-kitābdur ve Hāzret-i Ḳur‘āna anuñçün Ümmü‘l-kitāb didiler [P134a/24/ 2874]

**Şaffder:** Şaf yırtıcı dimekdür bunda pehlevān ve bahādır ma‘nāsı murād olur [P184a/ 31/ 3786]

**Şahā:** Şahādan murād ‘ayn-ı saḫī olur dirler [P170b/ 30/ 3508]

**Sāhil:** Sāhilden murād beşeriyet ve ‘ālem-i şüret [P29b/ 40/720]

**Şayḳal:** Bunda muşayḳal ma‘nāsına olur [P115b/ 13/ 2472-2473]

**Şayḳalī:** Bunda şayḳalcı dimekdür [P115b/ 5-6/ 2469-2470]

**Sāz:** Bunda tertīb ma‘nāsına olur [P21a/ 17/ 484]

**Sebā:** Sebā Memleketinden kışşa söyleyelüm ki murād andan maṭlūb ve med‘üvv olanlaruñ mekānidur [P35b/ 31/ 845]

**Seblet:** Sebletten murād bunda ḡurūr u sürūra ālet olan zīnet-i dünyā ve māl ve manşīb ve ḥadem ü ḥaşemdür [P114a/ 8/ 2450]; Sebletten murād ḥidā‘ ve ḡurūra ālet olan nesnelor olur [P114a/ 4/ 2448-2449]

**Seg:** Segden murād bunda şeytāndur [P104a/ 34/ 2236]

**Seḫergehī:** Seḫergehīden murād vaḳt-i zuhūr-ı āftāb-ı ḥaḳīḳat olur [P48b/ 32-33/ 1143]

**Seḫḫāre:** Seḫḫāreden murād dünyā olur [P151a/ 35/ 3177]

**Seng beste:** Şol ḳoruḳdur ki bir şalkımuñ içinde āfet-i hevādan müncemid olup ḳoruḳ ḳalor ve ḡayrısı üzüm olur [P14b/ 24-25/ 305]

**Seng ü āhen:** Seng ü āhenden murād ‘umüm üzre olan seng ü āhendür [P183a/ 10/ 3758-3759]

**Ser:** Bunda ṫaraf ve cānib ma‘nāsınadır [P98a/ 37/ 2111-2113]

**Ser bubrīdeyend:** Murād rūhāniyyetleri tarafınuñ kaṭ' olmasından ve ezelden bunlar bīser ü fāsīd sırr olmasından 'ibāret olur [P76b/ 19-20/ 1689]

**Sergīn:** Sergīnden murād ṭabī'atuñ ve beşeriyetüñ muḳteżayāt u müşteheyātıdır [P93b/ 8-9/ 2034-2035]

**Serīr-i sır:** Serīr-i sırdan ve anuñ vāşıl olduğı mertebeden murād şol bir maḳ'ad-ı şıdḳdır [P80a/ 34-35/ 1766-1767]

**Ser-i rişte-yi derūn:** Ser-i rişte-yi derūndan murād 'urve-yi imān u İslām olur [P171b/ 32/ 3527]

**Serküleḥ:** Toğanuñ başına giydürdükleri üsküfe dirler bunda ḥicāb-ı zulmānī ve cesed-i insānīden isti'āre olur [P162a/ 39/ 3334-3335]

**Sersebz:** Başı yeşil dimekdür lākin leṭāfet ü ṭarāvetden kināyetdür [P80a/ 32/ 1766-1767]

**Serv:** Servden murād ehl-i dilüñ ḳalbinüñ istikāmet ve itidālidür [P58a/ 39/ 1364]

**Seyl:** Seylden murād Nīl olur [P170b/ 38/ 3509-3510]

**Sıbtī:** Sıbtīden murād Ḥāzret-i Mevlānānuñ ve sāyir evliyānuñ bende ve mürīdi olan kimseler olur [P167a/ 4/ 3428-3429'dan sonra]

**Sınūr:** Murād bu sīnūrdan aşlāb-ı ābā ve erḥām-ı ümmehātdur [P113b/ 5/ 2439'dan sonra]

**Sır:** Kesr-i sīnle olup cān ma'nāsı murād olsa daḥı ma'nā laṭīf ve dürüst olur [P61a/ 24-25/ 1424]; Bunda kesr-i sīnle rūḥ ma'nāsına isti'āredür [P38b/ 3/ 895]

**Sīḥ:** Sīḥden murād ḳalem ola [P84b/ 4/ 1846]

**Sileḥşūrlar:** Ki murād anlardan esrār-ı İlāhī söyleyen ve ma'ārif naḳl eyleyen 'ālimlerdür [P64b/ 20-21/ 1484]

**Şīt u şadā:** Şīt u şadādan murād Ḥāḳ Te'ālā ḥāzretinüñ bir bendesini enbiyā ve evliyā ve melā'ike mābeyninde ve 'ibād-ı şāliḥīni mābeyninde zıkr eylemesi ve kendü rızāsına mutābıḳ meşhūr ve müte'ārif ḳılması olur [P74a/ 39-40/ 1657]

**Siyāḥ dīv:** Ta'bīr eylemelerinden ol 'acūzenüñ Kābilī ve Hindī olması münfehim olur [P150a/ 9/ 3148]

**Şubḥ:** Şubḥdan murād nūr-ı zāt-ı İlāhiyyedür [P98a/ 26-27/ 2108]

**Şudāf:** Baş ağrısına dirler burada tazarru' ve ibtihāldür isti'āredür [P25a/ 19/ 580]

**Şūfi:** Şūfiden murād aşḥāb-ı sülūkuñ ve meşāyiḥuñ ekmel olan kimsedür [P65b/ 26-27/ 1510]

**Şūr:** Şūrdan murād Allāhu a'lem her ḥayāt-ı ṭayyibenüñ ḳabūline müsta'idd

olan mü'minlerüñ şûrı olmaqdur ki murād anlaruñ vücûdı olur [P64a/ 5-6/ 1476-1477]

**Şüret:** Şüretten murād şifât-ı İlâhiyyedür nitekim *innallāhe ḥalaka Ādeme 'alāşüretihi* hadîşini ey *'alāşifātihi* dimekle tefsîr eylemişlerdür [P159a/ 2-3/ 3290-3291]

**Şüret-i pinhân:** Şüret-i pinhândan murād şifât-ı İlâhiyyedür [P154a/ 11/ 3220-3221]

**Süsenâzâd:** Berg-i süsen şayf u şitâda sebz olup ter ü tâzeligi zâyil olmaduğıyçün aña süsenâzâd dirler keenne zevâl u fenâdan âzâd olmasına kinâye iderler [P42b/ 17-18/ 1019]

**Süleymân:** Süleymândan murād bunda her zamânda olan 'ârif-i zebândândur [P33a/ 14/ 779]; Süleymândan murād pâdşâh-ı muṭlağ olduğı i'tibârıyla Ḥazret-i Ḥağ olsa da câyizdür yâhud anuñ ḥalîfesi ve 'aşrınıñ Süleymânı olan bir veliyy-i kâmil olsa da câyizdür [P48b/ 40-41/ 1145]

**Sürhrüy:** Sürhrüydan murād bunda tarâvet ü leṭâfetdür ki şayrefinüñ yüzi aklığundan ve güzelliginden kinâyet olur [P95a/ 25-26/ 2054]

**Sürür:** Sürürdan murād leṭâfet-i ḳalbiyye ve inbisât-ı rûḥâniyyeleridür [P58a/ 40/ 1364]

## Ş

**Şâd:** Bunda nâzik ü laṭîf ma'nâsına olur nitekim şâdâb dirler leṭâfet ma'nâsın virürler [P23b/ 21-22/ 548]

**Şâh:** Şâhdan murād bunda Ḥudâ-yı Te'alâdur [P178b/ 29/ 3675]; Şâhdan murād Ḥazret-i Ḥudâ ve anuñ nâzından murād tecelliyyât-ı luṭfiyye ve cemâliyyesi olur [P186a/ 39-40/ 3813]; Şâhdan murād Ḥudâ-yı Te'alâdur [P123a/ 24/ 2636-2637]

**Şâhân:** Şâhândan murād enbiyâ ve evliyâdur [P69a/ 10-11/ 1563]

**Şahbâz:** Murād andan îmân ve hidâyet cânibine olan da'vetdür [P122b/ 13/ 2623]

**Şâh-ı şîrinzebân:** Şâh-ı şîrinzebândan murād ekşer ihtimâl Ḥağîm Senâyî ḥazretleri olmaqdur Şeyḥ 'Attâr Ḥazretleri olsa daḡı câyizdür ammâ Ḥazret-i Peyğamber olmağ hem mümkindür [P111b/ 7-9/ 2400]

**Şahne:** Şahnedan murād düzdleri ve câmekenleri zabt eyleyüp ve anlaruñ ḥağğından gelüp şehri ḥalkını anlaruñ şerrinden eymen eylemekdür [P90b/ 31-32/ 1990]

**Şân:** Şândan murād enbiyâ-yı 'azâmdur [P133b/ 41/ 2871-2872]

**Şaşt cân:** Şaşt cândan murād bunda taḥdîd degül teḳşîr içündür [P139b/ 26/ 2962]

**Şa'r:** Kıla ve yüne dirler bunda zıkr-i sebeb irāde-yi müsebbib (10) tarīki üzre müy-ı peşmden mensüc olan cāmeler murād olsa daḥı cāyızdır [P51a/ 9-10/ 1187]

**Şeb:** Bunda *elleyletü ḥublā* fehvāsınca yükli 'avrete temşil olınmışdır [P20a/ 3/ 457]

**Şecer:** Şecerden murād 'ālem [P22b/ 14/ 524]

**Şefi':** Şefi'den murād Muḥammedmeşreb olan kāmil ve mükemmel veliyy-i muḥarreb olur [P139a/ 6-7/ 2949-2950]

**Şehd:** Şehdden murād zevk-i rūḥānī ve ḥalāvet-i 'irfānīdür [P166a-P166b/ 41-1/ 3422-3423]

**Şehr:** Şehrden murād dil-i ekmel-i ādemdür [P34b/16/ 810]

**Şehriyār:** Murād Ḥasan Ḥaraḳānī ḥazretleridür ki şehriyār-ı ma'nevīdür ve kuṭb-ı 'ālemdür [P83b/ 24/ 1833]

**Şehzāde:** Şehzādeden murād āmedibeççedür Ḥudā-yı Te'alānuñ ḥalīfezādesidür [P152a/ 8-9/ 3187-3188'den sonra]; Şehzādeden murād 'aql olur [P151a/ 35/ 3177]

**Şem':** Şem'den murād bunda ehl-i dil ve mürşid-i kāmildür [P76b-P77a/ 41-1/ 1695]; Şem'den murād nūr u sürür-ı ḳalb ve sāḳīdür murād feyż-i İlahī ola [P178b/ 16-17/ 3671-3672]

**Şemşirüñ ḥamāyilleri:** Şemşirüñ ḥamāyillerinden murād ḳılādeleri olsa da cāyızdır ammā ta'vīzāt olsa daḥı cāyızdır ki ekşer ḳılıçlaruñ baḡında getürürler veyāḥud ḡilāfına ḳabına yazarlar burada maḳşūd mertebesi 'ālī ve 'azīzü'l-vücūd olan kimselerden 'ibāret olur [P41b/ 33-35/ 1000]

**Şemüs:** Şinüñ fethiyle serkeş ve ḥarün ve tekebbür ma'nāsına daḥı gelür nitekim *feres-i şemüs* dirler [P26a/ 6/ 607]

**Şev:** Bunda kün ma'nāsınadır [P143a/ 33/ 3026-3027]

**Şeyḥ:** Şeyḥden murād Ḥüsāmeddīn Ḥazretleri olmaḳ daḥı münāsibdür [P23b/ 29/ 550]

**Şīb:** Şībden mertebe-yi ednā murād olur ki imān ṭabaḳasında olan mü'minlerüñ mertebeleri ve ḥālleri murād olur [P106b/ 20-21/ 2304]

**Şir:** Ḳavī ve 'ālī ve murād Ḥazret-i Nebī 'aleyhisselām ve her 'aşrdā aña vāriş-i kāmil olan her velī olur [P185b/ 34/ 3808]; Şirden murād ṭabī'at-ı insānī ve ḳābiliyyet-i nefsanīdür ki taḡayyür ve tebeddüli ednā şeyle ḥāşıl olur [P166b/ 1/ 3422-3423]

**Şirān-ı Ḥüdā:** Şirān-ı Ḥüdādan murād evliyā ve aşfiyādur [P44a/ 31/ 1052]

**Şirüñ gerdānına bend olma:** Şirüñ gerdānına bend olmadan murād ḳayd u



dām menzilesinde olan ādemlerden kināyet olur [P41b/ 35-36/ 1000]

**Şud:** Bunda reft ma'nāsınadır [P47b/ 40/ 1122] Bunda reft ma'nāsınadır ammā oldu ma'nāsına olsa daḥı mümkün olur [P126b/ 21/ 2702]

## T/ Ṭ

**Ṭa'āmullāh:** Ki murād andan ta'am-ı rūḥānī ve ḡdā-yı nūrānīdür [P72b/ 33/ 1638'den sonra]

**Ṭabī'atuñ ikfālī:** Ṭabī'atuñ ikfālinden murād anuñ levāzım ve muḳtezātıdır [P93a/ 38/ 2033]

**Ta'riş:** Ta'rişden murād bunda pādşahuñ sāyebānı ve taḥtı ve 'ālī olan ḥāneleri olmak ihtimālī vardır [P184a/ 18-19/ 3781-3782]

**Ṭarrār:** Egerçi şaḳḳ-ı ceyb eyleyen kimseye dirler bunda mekkār ma'nāsına isti'māl olunur [P26b/ 33/ 626]

**Tāyib:** Tevbe idiciye dirler ve bunda tāyibden murād beyn-i ehli'ş-şer'ı müte'arif olan tāyib degüldür belki māsivādan rücū' idüp ve müteveccih-i ilallāh olan ehli-i sülūkdur ve meşāyih-i ṭarīḳat içinde meşhūr olan ıştılāhlardandır [P156a-P156b/ 41-1/ 3266]

**Ṭāyir:** Ṭāyirden murād şaḥīfe-yi 'ameldür ki insānuñ cemī'ı a'mālī

anda meştūr olmuştur [P47b/ 28-29/ 1120]

**Tefs:** Ḥarāret ma'nāsına gelür ve daḥı şolutğan marāzına dirler ki zīḳ-i şadrdan ḥāşıl olur bunda muḳtezā-yı nefsāniyye ve germiyyet-i cismāniyye murād olunmaḳ maḥalle mülāyimdür ve muzāf olmamaḳ cāyızdır nitekim muzāf olmaduḡı ma'nā virildi ammā kersle muzāf oḳınsa daḥı cāyiz olur [P179a/ 15-173681-3682]

**Tekellüf:** Bātında olmayan şey'i zahmetle iḥrāc eylemekdür [P182b/ 4/ 3746-3747]

**Teşne:** Teşneden murād ehl-i dünyā olduḡı taḳdīr üzre anlara biḥired demek niçe şaḥīḥ olur ki anlar umūr-ı dünyeviyyeden ol kadar 'ākiller ve ba'zı ḥırfet ü şan'atı getürmede şol mertebe kāmiller ve ba'zı ma'ḳulātı bilmede ve ma'ḳulātı fehmi kılımda ol kadar mähirlerdür ki herkes bunlaruñ 'aḳl u idrākinüñ mertebesine vāşıl olmaḡa ḳādir degüldür pesbunlara biḥired demek niçe ḳābil olur [P160b/ 16-19/ 3309]

**Tū benūr-ı ū:** Tū benūr-ı ū dimelerinden murād egerçi zāhiren Şeyḥ 'Abdullāh Maḡribīye rāci' olur ammā aşıl murād her mertebe-yi kemāle iren ve nūr-ı Ḥaḳḳa mazhar olan velī olur ve evliyā minḥayşü'l-ḥaḳīḳa nefsi vāḥid ḥükmünde kemāl-i

ittihādla müttehid olduklarını iş'ar kıılır [P26a/ 15-16/ 609]

**Ṭurenb:** Ṭāremūñ cem'idür ki qara eve dirler bunda eyvān ve kuşūrdan 'ibāret olur [P54b 17-19/ 1277]

**Tutmāc:** Tutmācdan murād nefsuñ veyā ehl-i nefsuñ puhte eyledügi re'y ve fikri olur [P122b/ 36-37/ 2630]

## U

**Ū:** Ū'dan murād yine Ḥudādur egerçi muktezā-yı maqām ol hātūn şeklinde evveline rāci' olmaq iktizā' ider ya'ni šalāḥ u mestürelük cihetinden olan aḥvāle o ḥod 'ālimdür andan setr eylemek mümkün degüldür [P11a-P11b/ 41-1/ 211]; Ū zamīri ḥākten mütevellid ve Ḥaḡ rızāsıçūn kendü nefsiyle ceng ü ḥuṣūmet kıılan kimselere 'āyid olur ki murād mücāhid-i fisebīllāḥ olan kimselerdür [P42b/ 37-38/ 1025]

**Uyuz:** Uyuzdan murād şol ḥamākat ve cehāletdür [P88b/ 11/ 1942]

## Ü

**Üştür:** Üştürden murād bunda *elmu'minūne heyyinūne leyyinūne kelcemeli'l-enf* ḥadişinūñ mücibince mü'min-i kāmīl olur [P164b/ 13/ 3376]

## V

**Vaḥş:** Vaḥşdan murād bunda vaṭan-ı ḥaḡikī ve şehir-i ma'nevī olur [P161b/ 3/ 3318-3319]

**Vaḥy:** Bunda ilhām ma'nāsına olur [P84b/ 24/ 1851]

**Vāşıl-ı rāḡat u ni'met:** Vişāl u ḡurbetden kināyetdür [P19b/ 9/ 446]

**Vāşevēd:** Bunda gūşāde şevēd ma'nāsına olur [P170a/ 24/ 3494]

**Vaz'-ı ism:** Vaz'-ı ismden murād ta'rīf-i müsemḡadur [P50a/ 12/ 1168]

**Vesvās:** Bunda şeytān ma'nāsına olsa da cāyizdür ammā vesvese ma'nāsı murād olsa daḡı münāsibdür [P168b/ 1/ 3465-3466]

**V'in ḡadem:** V'in ḡademden murād ḡadem-i cismānī olsa daḡı cāyizdür lākin 'aḡl-ı cüzvīyi ḡadem menzilesine tenzīl idüp bu 'aḡl-ı cüzvī ḡademi 'arşa-yı 'acāyibe başmaz dinse daḡı evlā olur [P161a/ 6-7/ 3311]

## Y

**Yār:** Yārdan murād şeyḡdür [P23b/ 28/ 550]

**Yek ḡül:** Yek ḡülden murād māl ve ten olsa da cāyizdür [P121b/ 39/ 2609]

**Yeksūn:** Yeksān gibi bir düziye dimekdür ki basīṡ ve yekreng dimekten kināyet olur ve murād 'ālem-i ma'nā ve cihān-ı ḡaybdur [P147a/8/ 3082'den sonra]

**Yemen:** Yemenden murād bunda dil ü cān olur [P118b/ 6/ 2537]

**Yemīn:** Yemīnden murād dest-i irādetdür dimişlerdür [P50b/ 3/ 1177]

**Yūsuf:** Yūsufdan murād Hāḡ Tubhāne ve Te‘ālādur ve *anuñ pīrāhen*nden murād kelām-ı şerīfidür ki rāyiḡa-yı rūḡāniyye ile ve fāyiḡa-yı ma‘neviyye ile pūr ve mālāmāldur [P154a/ 4-5/ 3220-3221]

### Z/ Z̄/ Ż/ Z̈

**Zācī:** Fa‘īl vezninde fā‘īl ma‘nāsınadır yanı üzre yaticı dimekdür bunda murād şehzāde ile döşekde yatan ol ‘acūzedür [P151b/ 31-32/ 3186]

**Za‘ferān:** Za‘ferāndan murād bidāyet-i ĩmānda olan mü‘minler ve muḡiblerdür [P45b/ 30-31/ 1085]; Za‘ferāndan murād bunda ĩmān u ‘irfān mertebesinde olan muḡibler olur ya‘ni bu bāḡ-ı dūnyāda ehl-i ĩmān mertebesinde ve aḡḡāb-ı ‘irfān şeklinde olan muḡibb-i evliyā [P45b/ 27-28/ 1084]

**Zāḡ:** Zāḡdan murād bunda nefis olur [P55b/ 27-28/ 1308]

**Zāḡlar:** Zāḡlardan murād ehl-i nefis olur [P55b/ 31-32/ 1309]

**Zākir:** Burada murād enbiyā ve evliyā ve vu‘azādur [P45b/ 4/ 1080]

**Z‘ān sūḡan:** Z‘ān sūḡandan murād ol kitāblaruñ sözidür [P168a/ 41/ 3465-3466]

**Zeft:** ‘Arīz ma‘nāsınadır bunda kebīr ü ‘azīm ma‘nāsını ifāde kıılır [P182b/ 19/ 3751-3752]

**Zen:** Zenden murād nefis ve daḡı ehl-i nefisdür [P102b/ 38/ 2209]

**Zerendūd:** Zerendūddan murād şol ḡalbi ma‘şiyetle ḡasī olan ehl-i riyādur [P76b/ 1/ 1685-1686]

**Zibād:** Zibād buyurmalarından murād şol sūrḡbāddur ki başdan dişlere nāzile oldukda anı şızladur ve bu sūrḡbād eger diş nāzile olsa diş şızısı olur eger başda olsa baş aḡrısı olur ve eger ba‘zı ‘uzva nāzile olsa anda veca‘ ḡāşıl olur [P9a/35-36/149]

**Zicān isper kunīd:** Cāndan kendūñüzi ḡıfz u şıyānet eyleñüz dimeden kināye olur [P26b/ 14-15/ 619]

**Zıkr:** Zıkrden murād bunda mezkūr olur [P145b/ 17-18/ 3068-3069]; Zıkrden murād lisānla olan zıkr degüldür belki zıkr-i ḡalbī ve zıkr-i sırrīdür [P19a/ 27/ 437]

**Zıkr-i keşīr:** Zıkr-i keşīrden murād zıkr-i dıldür zīrā devām-ı zıkr lisānla mümkin degüldür zıkr-i keşīrden murād ise zıkr-i dāyimdür zıkr-i dāyim ise ḡalble müyesser olur [P145b/ 27/ 3070]

**Zindān:** Zindāndan murād ‘ālem-i ṭabī‘at ve mertebe-yi beşeriyetdür [P93a/ 32/ 2033]

**Zindāniler:** Zindānilerden murād bu ‘ālem halkıdır ve bu cümleden şakāleyndür [P94a/ 37/ 2042]

**Zinde:** Zindeden murād kalb olur [P74a/ 18/ 1655]

**Zulmāt:** Zulmātdan murād anlaruñ ‘amelleri [P53a/ 39/ 1252]

**Zülkarneyn:** Zülkarneynden murād bunda İskender-i Rümīdür ve ol bir pādşāh-ı a‘zam idi ki mağrib ü maşriķı ve mābeyninde olan memāliki Ḥaķ Te‘ālā aña müsahḥar eylemiş idi ve aña Zülkarneyn dinilmesi şarķ u garba

mālik olduğundan ötürüdür dimişler veyāḥud anuñ zamānında iki ķarnuñ halkı mürūr idüp ol iki ķarn şāhibi olduğıçün aña Zülkarneyn dimişler yāḥud anuñ tācında iki şāḥ var idi anuñçün Zülkarneyn didiler veyāḥud iki cānibinde iki gīsüsü olduğıçün aña Zülkarneyn dimişler veyāḥud ‘ilm-i zāhir ü bāṭın şāhibi olduğıçün aña Zülkarneyn dimişler [P180b/ 10-14/ 3709-3710]

**Zürriyyāt:** Zürriyyātdan murād insānuñ kendü vücūdında toğan ve zuhūra gelen eşyā’dur gerekse şūrī olsun ve gerekse ma‘nevī olsun [P34b/ 10-11/ 809]

## SONUÇ

Mesnevî şerhleri içinde özel bir yere sahip olmasına, şârihine “Hazret-i Şârih, Şârih-i Ankaravî, Şârih-i Mesnevî, Şârih İsmail” gibi unvanlar kazandırmasına rağmen günümüzde hak ettiği ilgiyi göremeyen Mecnû’at-ı Letâyif ve Matmûrat-ı Ma’ârif adlı eseri, bu çalışmamızda günümüz alfabetine aktarmaya ve tahlil etmeye gayret ettik. Tahlil sonucunda, sayın hocam Atabey Kılıç’ın söylediği gibi “her şerhin ve dolayısıyla her şârihin vermeyi düşündüğü bir mesaj”ın olduğunu gördük. Esere genel olarak baktığımızda Ankaravî’nin mesajını “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.” sözüyle özetleyebiliriz. Dördüncü cilt şerhinin mukaddimesinden başlayarak eserin sonuna kadar bir mürit için şeyhin gerekliliğini vurgulamaktadır. Allah yolunda mücadele etmek isteyen sâlik öncelikle bir mürşide tâbi olmalıdır. Yalnız burada önemli olan müridin tam bir teslimiyet içinde olmasıdır, çünkü bilgisi az, akli zayıf ve dünyadan başkasını göremediği, mana yolunda bir âmâdan farksız olduğu için kendi zayıf aklına güvenmek mürit için iyi sonuçlar doğurmaz. Hatta bu görüşünü desteklemek için Kehf suresinde geçen Hızır ile Musa kıssasını ve Nefahat-ı Üns’te bulunan bir kıssayı aktarır. Ankaravî’nin, fikirlerini muhataba/ sâlike aktarmak için eserlerini bir araç olarak kullandığı dikkate alınırsa Mesnevî Şerh’inin bütün ciltleri, taşıdığı mesaj açısından değerlendirilebilir.

Şerh-i Mesnevî’den çıkarılabilecek tek sonuç şeyhin/ mürşidin gerekliliği değildir. Minhâc-ı Fekarâ’da olduğu gibi dördüncü cildin şerhinde de sâlike bir rehber sunmuştur. Allah yoluna giren bir sâlikin, bu yolun başından sonuna kadar neler yapması gerektiği aşama aşama anlatılmıştır.

Ankaravî’nin bir eseri üzerinde çalışmamıza rağmen, burada rastladığımız bilgiler, birçok kaynakta bulunan hayatıyla ilgili çelişkili bilgilerin ortadan kaldırılabilmesini göstermiştir. Ankaravî’nin Bayramî bir şeyh olduğu, Konya’da I. Bostan Çelebi’ye intisap ederek Mevlevî olduğu yönündeki bilgilerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü dördüncü ciltte Ankaravî, kendi hayatıyla ilgili bilgiler verir. Buna göre ticaret hayatında başarısız olduktan sonra ilim tahsili için Mısır’a gider ve orada Mevlevî olur. Yedi yıl kadar burada ilim tahsili ile meşgul olduktan sonra Ankara’ya gelir ve Mesnevî okumalarına başlar. Bu irşat faaliyeti esnasında kötü düşünceli insanların hücumlarına maruz kalır. Çevresinde

bulunanların bu tür hücumları, maddî sıkıntılar ve bunlara ilave olarak bahsedilebilecek göz hastalığı gibi sebeplerden dolayı Konya'ya gider. Yaklaşık beş sene burada kaldıktan sonra Galata Mevlevîhanesine şeyh olarak gönderilir ve ölümüne kadar irşat faaliyetini burada devam ettirir. Semih Ceyhan'ın bildirdiğine göre Mesnevî Şerhi'nin ikinci cildinde de Ankaravî'nin hayatıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Diğer ciltlerde de böyle bilgilerin olma ihtimalini göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki Mesnevî Şerhi'nin bütün ciltlerinin bir an önce akademik çalışmalar vasıtasıyla ilim âleminin istifadesine sunulması bir gerekliliktir.

Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildini çeviri yazı yöntemiyle günümüz harflerine aktarırken henüz bu tür metinlerin aktarımında yazım birliğinin oluşmadığını gördük. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda her araştırmacı, kendi içinde tutarlı bir yol izlemeye çalışarak tenkitli metin neşirlerini yapmıştır. Biz de kıymetli hocam Ziya AVŞAR'ın bu konudaki önerilerini, Arapça ve Farsça kelimelerin Lâtin alfabesiyle gösterimi hususunda ikiliği ortadan kaldırarak yazım birliğini sağlaması yönüyle dikkate aldık. Birçok noktada bu önerilerin işimizi kolaylaştırdığını gördük.

Ankaravî, şerhini oluştururken diğer Mesnevî şârihlerinin şerhlerinden de faydalanmıştır. Bu faydalanma genellikle kendi yorumlarının daha isabetli olduğunu göstermeye yöneliktir. İsabetsiz gördüğü yorumları değerlendirirken Surûrî ve Şem'î'nin birbirini taklit edip siyak u sibaka uygun söz söylemediklerini, bundan dolayı da sözlerinin kabul edilemeyeceğini belirtir. Surûrî ve Şem'î'nin hata yaptıkları yerleri yeteri kadar açıkladıktan sonra kendi hükmünü vererek konuyu bağlar. Bunun yanı sıra Ankaravî'nin kendisini de eleştirdiğini görmekteyiz. Bir beytin şerhini yaparken aynı beyitle ilgili Câmiu'l-Âyât adlı eserinde hata yaptığını ve oradaki bilgilere itibar edilmemesi gerektiğini belirtir. Ankaravî sadece hatalar üzerinde durmaz, Surûrî ve Şem'î'nin isabetli gördüğü yorumlarından da bahseder. Bu tavrından hareketle Hazret-i Şârih'in, Mesnevî Şerhi'nin dördüncü cildini karşılaştırmalı bir yaklaşımla şerh ettiğini söyleyebiliriz.

Mesnevî Şârihi'nin yorumlarını sağlamlaştırmak için başvurduğu bir diğer yöntem de tanık göstermedir. Birinci cildin mukaddimesinde, şerhini oluştururken faydalandığı kaynakları çeşitli başlıklar altında sınıflandırarak vermiştir. Dördüncü cildin şerhini oluştururken de tefsir, hadis, tasavvuf, hikmet, lügat kitaplarından

faydalanmış ve yaptığı alıntılarının çoğunda eser ya da müellif adı zikretmiştir. Yalnız burada dikkatimizi çeken nokta bir yer hariç eserde herhangi bir lügat ismine rastlayamadık. Sözcük açıklamasını yaparken bir defa Lügat-ı Ni‘metullāh adına rastlamaktayız, diğer durumlarda “lügatta, lügatlarda” gibi ifadelerden sonra sözcük izahlarını yapmıştır. Bunun yanı sıra tefsir, hadis ve tasavvufla ilgili kaynakların fazlalığı da Ankaravî'nin şerhinin zenginliğini göstermesi bakımından önem arz eder.

Çalışmamızın son bölümünde bir şerh sözlüğü oluşturmaya çalıştık. Şârihin, metinde geçen kelimeleri hem sözlük anlamları hem de murat edilen anlamları bakımından açıkladığını görüyoruz. Bir sözcüğün aslında hangi anlamda olduğu ve metinde hangi anlamda kullanıldığı birçok yerde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Hatta Ankaravî bununla da yetinmemiş, Mesnevî şârihlerinden Şem'î ve Surûrî'nin söz konusu kelimeyi nasıl kullandığı hakkında bilgi vermiştir. Şerh metninde değerlendirilen sözcükleri bir araya topladığımız “Kelime Anlamları Sözlüğü” ve “Murat Sözlüğü” bundan sonra yapılacak sözlük çalışmaları için faydalanılabilecek bir kaynak olabilir.

## KAYNAKÇA

### A- TEZ

Aşkar, Mustafa; *Mehmed Niyazî-i Mısrî El-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

Aycibin, Zeynep; *Kâtib Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin C. I-III*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007

Bedeve, Abdullah; *Alauddin Ali b. Muhammed el-Bistâmî Musannifek'in Kaside-i Bürde Şerhi'nin Tahkiki*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

Ceyhan, Semih; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005.

Çatak, Adem; *Şihabeddin Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Çelik, İsa; *Âbidin Paşa (1259/1843-1324/1906)'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2001.

Dağlar, Abdülkadir; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.

Güllüce, Fatih; *Mehmet Nâzım Paşa'nın "İbn Fâriz Tercümesi ve Şerhi"-Metin ve İnceleme-*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Gültekin, Ayşe; *İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

Gündoğdu, Cengiz; *Abdülmecîd-i Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1997.

Güngör, Metin; *Ahmet Avni Konuk ve Mesnevî-i Şerîf Şerhindeki Tasavvuf Düşüncesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010.



Kaya, İbrahim; *Dîvân-ı Hâfız (Sûdî): Kelimeler-Remizler-Kavramlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2008.

Keşkinsoy, Haşim; *Mekkî ve Nahîfî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2011.

Koçoğlu, Turgut; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.

Öktay, Nesrin; *Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Öztürk, Şeyda; *Şem'î'nin (15-16. Yy) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Şahin, Oğuzhan; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2012.

Tanyıldız, Ahmet; *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2010.

Taştan, Erdoğan; *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.

Yenen, Halide; *Sühreverdî Felsefesinde Epistemoloji*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

## **B- KİTAP-ANSİKLOPEDİ-SÖZLÜK-ELEKTRONİK KAYNAKLAR**

Abdu'l-Bârî En-Nedvî, *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, (Çev.: Mustafa Ateş), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2009.

Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, (Tercüme: Dilaver Selvi), 8. Baskı, Semerkand, İstanbul 2012.

Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, (Çev.: Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul 2004

Ahmed Er-Rifâî, *El-Bürhânü'l-Müeyyed (Marifet Yolu)*, (Tercüme: H. Kâmil Yılmaz), Erkam Yayınları, İstanbul 2004.

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî, *Râmûz-ul Ehâdis Tercümesi*, Pamuk Yayınları, İstanbul.

Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-yi Osmânî*, C. 1-2, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1293.

Ambrosio, Alberto Fabio; *Bir Mevlevînin Hayatı*, 1. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

Avşar, Ziya; *Aşk Meclisi*, 1. Baskı, Kün Yayınları, Yozgat 2011.

Azîz Mahmûd Hüdâyî, *İlim-Amel Seyr-u Sülûk*, (Haz.: H. Kâmil Yılmaz), Erkam Yayınları, İstanbul 2011.

Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), C. 1-5, Kahraman Yayınları, İstanbul 2011.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1333.

Can, Şefik; *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, 13. Basım, C. 1-6, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.

Can, Şefik; *Mesnevî Hikâyeleri*, 6. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009.

Cebecioğlu, Ethem; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2004.

Ceyhan, Semih; Topatan, Mustafa; *Mesnevî'nin Sırrı*, 1. Baskı, Hayy Kitap, İstanbul 2008.

Ceylan, Ömür; *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 3. Basım, Kapı yayınları, İstanbul 2007.

Develili Müftüzade Abdullah, *Gülzâr-ı Sûfiyye Derîzâh-ı Tâ'îyye*, Amedi Matbaası, İstanbul H. 1343/ M. 1924.

Develioğlu, Abdullah; *Büyük İnsanlar (Üç Bin Türk ve İslam Müellifi)*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1973.

Devellioğlu, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 16. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 1999.

Ebu Tahir Mecdüddin Muhammed bin Yakub bin Muhammed el-Firuzabadi, *Okyanus Lügati*, C. 1-3, TBMM Kütüphanesi ve Arşiv Hizmetleri Bşk., [http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e\\_yayin.eser\\_bilgi\\_q?ptip=EHT&pdemirbas=197316371](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=EHT&pdemirbas=197316371) [28.05.2013].

Ebû Tâlib El-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*, (Mütercimler: Yakup Çiçek-Dilaver Selvi), 4. Baskı, C. 1-4, Semerkand, İstanbul 2011.

Enver, Ali; *Mevlevî Şâirler (Semâhâne-i Edeb)*, (Haz.: Tahir Hafizoğlu), 1. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2010.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, (Haz.: İlhan Genç), (İnceleyen: Müjgan Cunbur), Atatürk Kültür merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Evliyâ Çelebi, *Seyhatnâme*, (Haz.: Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), YKY, İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, 6. Baskı, C. 1-3, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1990.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, C. I-VI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1967.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2006.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004.

Güleç, İsmail; *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, 1. Baskı, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Haz.: Mümin Çevik), C. 4, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010.

Hazret-i Ali, *Nehcü'l-Belâga*, (Haz.: Abdülbaki Gölpınarlı), Derin Yayınları, İstanbul.

[http://www.bizimsahife.org/kutuphane/islam\\_alimleri\\_ans/Cild/01Cild/1/36.htm](http://www.bizimsahife.org/kutuphane/islam_alimleri_ans/Cild/01Cild/1/36.htm)

[09.01.2013]

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&YaziNo=1108>

[23.01.2013]

<http://www.serifbuhari.com/kaside.html> [18.01.2013]

<http://www.tevbe.org/islam/oku/kutul-kulub/> [08.01.2013]

[http://www.unitedamericanmuslim.org/nefsi\\_mulhime.php](http://www.unitedamericanmuslim.org/nefsi_mulhime.php) [21.02.2013]

[http://www.unitedamericanmuslim.org/nefsi\\_mulhime.php](http://www.unitedamericanmuslim.org/nefsi_mulhime.php) [21.02.2013]

İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, (Çev.: Ekrem Demirli), C. 1-7, İstanbul 2008.

İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, 3. Basım, (Çev.: Ekrem Demirli), C. 1-7, Litera Yayıncılık, İstanbul 2012.

İbn Fâriz, *Dîvân-ı İbn Fâriz*, Hicaz Matbaası, H. 1270/ M. 1951.

İmam Gazalî, *Yeni İhyâ-u Ulûmiddin*, (Tehzip ve Tekmil: Abdulhalık Duran), Hikmet Neşriyat, C. 1-4, İstanbul 2012.

İmam Nevevî, *Riyâzü's-Salihîn*, C. 1-2, Erkam Yayınları, İstanbul 2008.

İsmail Rusûhi Ankaravî, *Makâsıd-ı Aliyye fiŞerhi't-Tâiyye*, (Haz.: Mehmet Demirci), 2. Basım, Vefa Yayınları, İstanbul 2008.

İsmail Rüsûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, (Haz.: Safi Arpaguş), 1. Baskı, Vefa Yayınları, İstanbul 2008.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Câmi'u'l-Âyât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 181.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Hüccetü's-Semâ*, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Bşk.,  
[http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e\\_yayin.eser\\_bilgi\\_q?ptip=EHT&pdemirbas=197202797](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=EHT&pdemirbas=197202797) [28.05.2013].

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 176-3.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 323-1.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 1923.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 2247.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 672.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 561-3.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Ankara Millî Kütüphane Yz B 685.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi GE 4430.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Kastamonu Halk Kütüphanesi KHK 2879.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 1360.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2064.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. IV, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE1552.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. I, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 306.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. II, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 306.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. III, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 306.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. V, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, C. VI, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Bşk.,  
[http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e\\_yayin.eser\\_bilgi\\_q?ptip=EHT&pdemirbas=1972027976](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=EHT&pdemirbas=1972027976) [28.05.2013].

İz, Mahir; *Tasavvuf*, 10. Baskı, (Haz.: Ertuğrul Düzdağ), Kitabevi, İstanbul 2001.

İzbudak, Veled Çelebi; *Mesnevî*, (Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı), C. 1-6, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1988.

Kanar, Mehmet; *Farsça-Türkçe Sözlük*, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul 2010.

Karaismailoğlu, Adnan; *Mesnevî*, 11. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

Kartal, Ahmet; Şentürk, Atilla; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

Kartallıoğlu, Yavuz; *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*, 1. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Kavakçı, Yusuf Ziya; *İslâm Araştırmalarında Usul*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1976.

Kerametli, Can; *Galata Mevlevîhanesi*, Erler Matbaası, 1977.

- Kılıç, Mahmud Erol; *Sûfî ve Şiir*, 9. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Konuk, Ahmed Avni; *Fûsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, (Haz.: Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın), 5. Baskı, C. 1-4, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- Konuk, Ahmed Avni; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, (Yayın Koordinatörü: Mustafa Tahralı), C. 1-13, Kitabevi, İstanbul 2011.
- Mahmûd-ı Şebüsterî, *Gülşen-i Râz (Metni ve Şerhi)*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (Haz.: Seyit Ali Kahraman), C. III, İstanbul 1996.
- Mengi, Mine; *Divan Şiirinin Arka Bahçesi*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.
- Mermer, Ahmet; Keskin, Neslihan Koç; *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs), 1. Baskı, C. 1-3, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Mutçalı, Serdar; *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Nev'izâde Atâyî Atâullah, *Hadâikü'l-Hakâyık fî Tekmileti's-Şakâyık*, Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv nu.: 22 Sel 4702, s. 274.
- Onay, Ahmet Talat; *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, (Haz.: Komisyon), 2. Baskı, C. 1-4, İstanbul 2000.
- Pala, İskender; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Sadi, *Bostan*, 2. Baskı, (Çev.: Hikmet İlaydın), Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 383, İstanbul 1988.
- Sadreddin Konevî, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi (Şerhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ)*, 4. Baskı, (Tercüme: Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviye (Mevlevîlerin Tarihi)*, (Haz.: Cem Zorlu), 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Sâkıb Dede, *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Bşk.,  
[http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e\\_yayin.eser\\_bilgi\\_q?ptip=EHT&pdemirbas=197109071](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=EHT&pdemirbas=197109071) [28.05.2013].

- Sarı, Mevlût; *Arapça-Türkçe Lügat*, İpek Yayın Dağıtım Paz. A. Ş., İstanbul.
- Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü (Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil)*, (Haz.: İhsan Kara), İnsan Yayınları, İstanbul 2008.
- Sir James W. Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, 2. Edition, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001.
- Süleyman Nahîfî, *Mesnevî-i Şerîf*, (Sadeleştiren: Âmil Çelebioğlu), 11. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Şahin, Ahmet Metin; *Mesnevî*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011.
- Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 7. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1999.
- Şihabüddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), Saadet Yayınevi, İstanbul 2010.
- Tahirü'l-Mevlevî, *Nisâbü'l-mevlevî Tercümesi*, (Haz.: Yakup Şafak-İbrahim Kunt), 1. Baskı, Tekin Kitabevi, Konya 2005.
- Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, C. 1-14, 2. Basım, Şâmil Yayınları, İstanbul 1975.
- Tulum, Mertol; *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 1. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Türk Ansiklopedisi, *Ankaravî İsmail Rüşhî*, 2. Baskı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Türk Ansiklopedisi, *Ankaravî İsmail Rüşhî*, C. 3, Ötüken Yayınları, İstanbul 1971.
- Uludağ, Süleyman; *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- Uraz, Murad; *Türk Edip ve Şairleri*, C. 1-2, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1940.
- Yardım, Ali; *Mesnevî Hadisleri*, Damla Yayınevi, İstanbul 2008.
- Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 27. Baskı, Ankara 2012.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi; *Bilgisayar Hatlı Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâlî*, (Sadeleştirenler: Yakup Çiçek-Necati Kahraman), (Bilgisayar Hattı: Abdüsselam Tunç), Temel Neşriyat, İstanbul 2000.
- Yeni Tarama Sözlüğü*, (Düzenleyen: Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Yetik, Erhan; *İsmail-i Ankaravî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

Yıldırım, Abdullah; *Mesnevî-i Şerif*, Tuna Yayınları, Konya 2011.

Yıldız, Musa; *Niyâzî Mısrî Kasîde-i Bürde Tesbî'i*, 1. Baskı, H Yayınları, İstanbul 2010.

Yılmaz, Mehmet; *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

Yöntem, Ali Canip; *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, 1. Baskı, (Haz.: Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan), Sözler Yayınları, İstanbul 1996.

Yörükân, Yusuf Ziya; *Şihabeddin Sühreverdî ve Nur Heykelleri*, (Çev.: Kamil Cihan), İnsan Yayınları, İstanbul 1998.

### C- MAKALELER

Aksoyak, İsmail Hakkı; “Osmanlı Şairlerinin ‘Aruz Tasarrufları’ ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008.

Ateş, Ahmed; “Metin Tenkidi Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, 1942.

Avşar, Ziya; “Rûhu'l-Mesnevî’de Mesnevî’nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi”, *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer 2007, 59-72.

Avşar, Ziya; “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 59-95.

Çınar, Bekir; “Ahmed Ayni Konuk’un Mesnevî-i Şerif Şerhi’nin İlk 18 Beytindeki Şerh Usûlü”, III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), 13 Şubat 2009, Kayseri.

Demirel, Şener; Mevlânâ’nın Mesnevî’sinin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Literatür Çalışması, *TALİD (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi)*, Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı, Cilt 5, Sayı 10, GÜZ, 2007.

Elbir, Bilal; “Sururî’nin Şerhinde İmlâ Problemleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 226-235.

Erdoğan, İsmail; “İslam Filozoflarının Rüyanın Mahiyeti Hakkındaki Görüşleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, C XVI/ 1 (2003), s. 63-71.

Güleç, İsmail; “Mevlana’nın Mesnevî’sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler”, *İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri*, 22 Güz 2006, s.135–154.

Güleç, İsmail; “Üç Asırda Ne Değişti? 17. ve 20. Asırlarda Yapılan Mesnevi Şerhlerini Karşılaştırma Denemesi”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk*



*Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I*, 24 Nisan 2006 Bildiriler, Haz. Hatice Aynur vd., İstanbul: Turkuaz, 2007, s. 80-97.

Kasar, Veysel; “Şam’dan Yükselen Kardeşlik Çağrısı”, *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, S. 114, Bahar 2011.

Kılıç, Atabey; “Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 Fall 2009, 326-334.

Koçoğlu, Turgut; “Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, 488-498.

Mengi, Mine; “Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili”, *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Fall 2007.

Özkan, Ömer; “Hermeneutik ve Klasik Metin Şerhi”, III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına) (13 Şubat 2009), Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2011, s. 270-271.

Öztürk, Furkan; “Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çeviriyazı Tercihleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 511-520.

Ünver, İsmail; “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 1-46.

Yetik, Erhan; “Ankaravî, İsmail Rüsûhî”, DİA, C. 3, Diyanet Yayınları, İstanbul 1991.

Yıldırım, Ali; “Metin Tenkidi ile İlgili Hususlar ve Kâmî Dîvânı Örneği”, *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer 2007.

## ÖZ GEÇMİŞ

20.05.1972 tarihinde Bolu'nun Seben ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra 9. sınıfı yarıda bırakarak okuldan ayrıldı. Askerliğini bitirdikten sonra Açıköğretim Lisesine giderek yarıda kalan tahsilini tamamladı ve Niğde Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 2004 yılı Haziran ayında bu bölümden mezun olduktan sonra aynı yıl Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı, Yeni Türk Edebiyatı bilim dalında yüksek lisansa başladı. 2008 yılı Nisan ayında yüksek lisansını tamamladı. Bir süre özel dersanelerde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalıştıktan sonra Sinop Üniversitesinde Türk Dili Okutmanı olarak göreve başladı. Bununla beraber 2010 yılında Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı, Eski Türk Edebiyatı bilim dalından doktora eğitimine başladı. Halen aynı üniversitede doktora eğitimine ve Sinop Üniversitesinde Türk Dili Okutmanlığı görevine devam etmektedir.

Adres: Sinop Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi SİNOP

Tel: 5058904123

e-mail: [mrymmhmt1451@hotmail.com](mailto:mrymmhmt1451@hotmail.com)

